ACADEMIA ROMÂNĂ

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția „OPERE FUNDAMENTALE"
Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

MARIN PREDA

OPERE

III. Delirul
Cel mai iubit dintre pământeni

Ediție îngrijită de
VICTOR CRĂCIUN
Prefață de
EUGEN SIMION

univers enciclopedic
București, 2002

Redactor: Elisabeta Simion
Coperta: PODALV
Tehnoredactor: Diana Tatu

Cartea a apărut cu sprijinul
Ministerului Culturii și Cultelor

Mulțumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări

ISBN: 973-8240-85-9
ISBN: 973-8240-88-3

DELIRUL
(1975)

PARTEA ÎNTÂIA

I

Când mama lui Parizianu, sora mai mare a primei neveste a lui Moromete, se întoarse de la Paris însărcinată, mulți crezuseră că va ieși din asta un copil care n-avea să semene deloc cu cei din sat; fiindcă ce deosebire ar mai fi fost atunci între Paris și Siliștea-Gumești? Boieroaica, doamna Guma, îl boteză ea însăși, iar Moromete, pe atunci flăcău tăcut, deschise gura și îl porecli Parizianul. Dar nici nu se putea un copil mai șters și mai siliștean decât cel pe care îl născu această viitoare cumnată a lui Moromete. Se pomeniră toți cu el că a ajuns flăcău, că se însură și făcu la rândul său un copil, pe Ștefan. Avea un singur merit: ținea la cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, ca și când i-ar fi fost frați, și la Guica, care era sora lui Moromete, ca și când i-ar fi fost lui a doua mamă. De ce? Nimeni nu știa.

Ceva din neînsemnătatea lui Parizianu se răsfrângea asupra fiului, cu toate că firea acestui băiat ar fi trebuit totuși să atragă atenția. Avea o veselie ciudată, inexplicabilă, din care nu răzbătea în afară, pe înțelesul celorlalți, decât câte-un cuvânt sau câte o expresie pe care le repeta până te scotea din sărite. Odată l-a ținut una o vară întreagă, zicea, orice i-ai fi spus, că n-are importanță, cum n-are, mă, importanță, se supăra omul, să-i spui lui tac-tău să vie să-și ia putina, că i s-au uscat doagele pe-aici, să nu mă pună pe urmă să i-o plătesc când o vedea că

i se scurge zeama de varză prin ea…, „n-are importanță“ răspundea el tărăgănat, cum n-are, mă, importanță, își ieșea ăla din pepeni, tu-ți paștele mă-tii, îți bați joc de mine, că acuși îți dau vreo câteva… Alteori însă era tăcut și aproape orb; trecea pe drum, întorcea capul și te vedea, dar nu-ți dădea bună ziua, oricine ai fi fost. Odată s-a întâmplat să se întâlnească chiar cu tat-său, care i-a spus ceva, și băiatul nu l-a recunoscut…

De mulți ani Ștefan lipsea de-acasă toamnele, iernile și primăverile, ca și Niculae, văru-său de-al doilea. Nu prea le venea însă la nimeni să creadă că un băiat așa ca el urma liceul din Palamida. Era îmbrăcat prost, umbla desculț și Parizianu îl lua la secere îndată ce venea acasă în vacanță. Nu era văzut citind și nici nu uimise pe cineva cu inteligența lui, care în școală trebuie să crească negreșit, și nici prin cunoștințele lui, care ar fi trebuit de asemeni să-i rămână în cap în urma învățăturii. Taică-său, cu toate că îi vedea bine notele mari cu care trecea clasa, parcă nici lui nu-i venea să creadă că fi-său știe carte. „Tu de ce nu citești, mă? îl întreba el cam supărat. O să creadă lumea că nu e nimic de capul tău!“ În loc să răspundă, băiatul repeta rânjind într-o parte (și în clipa aceea chipul lui se lumina ca un dovleac cu ochi și gură în care s-ar fi vârât o lumânare) acel cuvânt sau expresie care îl apuca și îl ținea săptămâni întregi ca și când n-ar fi fost întreg la minte.

Parizianu devenea tăcut. El își cunoștea copilul, își dădea poate seama că nu degeaba profesorii îi înscriau numai nouă și zece în carnetul lui de elev, că pesemne băiatul lui citea mult în timp ce era la liceu și că în vacanțe nu mai avea chef… I-ar fi plăcut totuși să-l vadă lumea cu cartea în mână și să-l laude și pe el oamenii cum îl lăudau pe Niculae…

Îl ura pe Niculae pentru acest lucru, dar și pentru că îl ura pe tat-său, pe Moromete. În privința asta se dovedea că puterea unei muieri ca Guica era mult mai mare decât credea chiar ea, Guica. Fără să recunoască, Parizianu nu avea în cap ca și cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, altceva decât ea, că adică Moromete ar fi vinovat de toate, că s-a însurat a doua oară după ce Rădița, sora mijlocie a maică-sii a lui Parizianu, a murit și că prin această însurătoare soarta lor s-a schimbat în rău. Asta putea fi adevărat în ceea ce îi privea pe copiii lui Moromete, cei trei dintâi, din pricina celor trei din urmă, dar întrucât aveau toate acestea legătură cu Parizianu, care stătea liniștit în casa lui de la maică-sa și își muncea la fel de nestingherit cele câteva pogoane de pământ din care trăia? Zvonuri turburi, venite tot din partea Guichii, dădeau de înțeles că până și de moartea Rădiții era vinovat tot Moromete, fără să se spună însă în ce fel.

…Și iată că pe la sfârșitul unei toamne cu aproape un an înainte ca războiul să se apropie și de noi, și după câțiva ani de la fuga celor trei, un fapt brutal și neîndoielnic le sără inima lui Parizianu și Guichii; trecuseră mai multe zile de când se începuseră școlile și Niculae stătea tot pe-acasă; și, se află că Moromete îl oprea pe fi-său, pe Niculae adică, să-și mai urmeze drumul lui, iar tat-său se pregătea să se ducă la București. De ce, ce se întâmplase?

Parizianu stătea în curte cu Ștefan când află știrea. Cioplea un țăruș. Cu ciorapul de gât Guica intrase în casă să-i spună și bătrânei. Parizianu era un om domol, abia mergea, abia deschidea gura, cu toate că nu-l durea nimic. Odată a pus umărul sub brișcă și a săltat-o să-i ungă o roată, în timp ce muierea lui și Ștefan erau sus pe cutie și s-au pomenit că se clatină căruța cu ei cu tot… Nu s-ar fi putut însă spune că făcea tot ce putea cu forța aceasta care zăcea în el, și nu fiindcă n-ar fi fost vrednic, ci pentru că… Avea pe chip o expresie care o îndreptățise, pesemne, pe Catrina Moromete, să-l asemene cu Guica: stau, parcă spunea, și să vie altul să spună că nu stă și el. Ce poți să mai faci după ce îți dai caii la apă?… Acești cai parcă semănau și ei cu stăpânul lor: erau voinici, în putere și intrau în curte foarte liniștiți, cu Parizianu între ei, cu câte-o

mână pe spinarea lor; stăteau, ce puteau să facă? Nimeni nu știa că banii care-i trebuiau lui fi-său la liceu nu făcea rost de ei Parizianu, erau de la maică-sa de demult, de când fusese ea la Paris cu stăpâna de pe atunci a moșiei, îi strânsese unul lângă altul de pe vremea când leul era cât roata carului și avusese grijă încă de pe atunci să cumpere cu ei mahmudele... Târziu, când nepotul se făcu mare, și prețul aurului urcă, începu să vândă din ele în fiecare an ca să-i plătească lui Fănică (așa îi spunea bătrâna) taxele, cărțile și gazda...

Întâmplarea făcea ca tocmai în acel an mica ei comoară să se topească, dar nimeni din familia lor nu avusese pretenția ca Ștefan să termine liceul, de aceea îl și ținuseră în școala primară până ce terminase cursul complet, de șapte clase, ca pe urmă, cu trei, patru clase de liceu, cum spusese Parizianu, adică atunci când băiatul avea să aibă optsprezece, nouăsprezece ani, să plece la București și să se facă și el pe-acolo funcționar...

– Ei, uita-acuma să se ducă cineva înainte și să le spună ălora să nu stea de vorbă cu el, zise Parizianu icnind parcă de satisfacție, cu tesla în mână... În locul lor eu n-aș fi fugit numai cu caii și cu oile, continuă el cu un resentiment atât de proaspăt încât ai fi zis că acest lucru se petrecuse ieri, aș mai fi luat și ce era în lada aia, bănetul strâns de pe vânzarea grâului și l-aș fi bătut eu pe el cu ciomagul, nu cum s-au lăsat ei de le-a înmuiat ăla oasele... Uite că au trecut anii și nici unul n-a mai ridicat nici o pretenție, și ar fi putut să ridice, fiindcă era dreptul lor, au muncit pe-acolo și și-au făcut... Acuma ce caută la ei? Dacă aș fi eu în locul lor știu eu ce i-aș face...

Parizianu se opri și se uită la fi-său cu o privire în care mocnea atâta ură străină parcă de el însuși încât ai fi zis că o parte din vină din toate acestea avea și Ștefan al lui, care sta pe pământul plin de troscot al curții și se uita la tat-său rânjind... Se vedea că nu mai putea de plăcere văzând ochii ca de cenușă aprinsă ai tatălui și ascultându-i glasul care îi tremura. Îi săreau

lui Parizianu stropi din gură și vorbea la el, la Ștefan, cu tesla ca și când ar fi vrut să-i dea cu ea în cap dacă ar fi îndrăznit să-i spună că nu-l crede.

– Pe ce te bazezi? zise atunci Ștefan pe neașteptate.

Parizianu deodată tăcu și înghiți de câteva ori, nemaiștiind ce să spună.

– Cum pe ce mă bazez? zise el total nedumerit.

Asta era ceva proaspăt la fi-său și nu băgase încă nimeni de seamă, i se răspundea fără doar și poate la această întrebare, în timp ce el asculta răspunsul cu mintea rătăcindu-i prin salcâmi.

– Mă bazez pe faptul că ăia trei ar avea tot dreptul să-i dea un brânci din liftul unde lucrează Nilă, și să-i spună: ai făcut ce-ai vrut cu averea mamei, ne-ai gonit de-acasă și ți-ai bătut joc de noi! Acuma ce mai cauți?

Se lăsă o tăcere și Parizianu, domol, reluă cioplitul țărușului. Ștefan nu zicea nimic. În curând însă mișcările mâinii lui Parizianu se încetiniră, apoi se opriră.

– Iar ăla să nu mă mintă el pe mine, nu-l mai dă la școala fiindcă a rămas repetent. Parcă poate să iasă boier din orice prost. Ce și-a zis el, ia să vând eu din pământul ălora și să-l dau la școală, parcă la școală poate să învețe oricine! Trebuie să ai în tine sânge de om deștept. Trebuie să ai minte care să-ți zbârnâie, nu să fii gură-cască!

Niculae nu rămăsese repetent, iar gură-cască părea mai degrabă să fie Ștefan al lui. Dar Parizianu inventase pe loc ideea cu rămasul repetent, fiindcă nu înțelegea ce se întâmplase cu Moromete, în timp ce n-avea nici o îndoială că fi-său, desculț și dezbrăcat, strălucea...

– Pe ce te bazezi? zise Ștefan, uitându-se în jos, cu pleoapele lăsate și cu sprâncenele ridicate, semn al unei absențe a gândului aproape totală, deși se vedea că asculta cu cea mai mare atenție ceea ce spunea taică-său.

– Pe ce mă bazez? strigă Parizianu. Mă bazez pe chiondoroșenia lui, se uită la tine ca și când s-ar crede cel mai deștept din câți există, în timp ce nu știe nici măcar să ridice un pai de lângă el... Iar tat-său, dacă era ceva de capul lui, ajungea și el primar, nu umbla să vândă pământul și să râdă lumea de el. Nu mi-a spus mie Aristide? Mă, alde Parizianu, zice, vorbește tu cu Moromete, dacă e om deștept, îl fac primar... Eu mă retrag... Păi, de ce, domnule Aristide, zic, n-ai mai găsit pe nimeni în partidul liberal cât e satu ăsta de mare? E, dar e 'oți, zice, mie îmi trebuie unul care să nu fie oț! Și ce, se terminară oamenii cinstiți? E cinstiți, zice, da' e proști, mie îmi trebuie unu și cinstit și deștept... Dacă ar fi venit la mine i-aș fi spus și ar fi ajuns și el cineva.

Adică să fi venit Moromete la el, la Parizianu! Ștefan deschise ochii și se uită țintă la tatăl său. Părea sătul de o veselie pe care o păstra în el cu o lene asemănătoare întru totul cu a lui taică-său, deschise gura și zise din gât, rânjind:

– Pe ce te bazezi?

Ai fi zis că Parizianu a băgat de seamă că fi-său își bătea joc de el și că acum o să-i cârpească una. Dar el se gândea cu un efort considerabil.

Scena avusese loc cu adevărat pe la începutul lunii. Se aflau în curte la părintele Provinceanu, Aristide și Toderici, și fiindcă mai erau și alții, intrase și Parizianu și se așezase și el jos mai la o parte. Toderici povestea cum ministrul nostru de externe, la Viena, adus în fața unei hărți care arăta România ciopârțită, leșinase. Trebuia să semneze dacă voiam să mai rămânem și cu ce mai aveam... „Ce mai încoace și încolo, domnilor, spusese Toderici, am fost trădați! Nimeni nu mai e cu noi, toți s-au repezit și au mușcat din trupul țării, fiindcă am fost noi plini de cumsăcădenie și n-am mușcat și noi din alții la momentul potrivit, să ne știe de frică..."

În clipa aceea, să fi fost orele șase seara, se lăsase soarele prin fundul grădinilor, aparatul mic de ebonită al părintelui anunță prin vocea unei femei: Ascultați simfonia a șasea de Beethoven... Radioul începu să difuzeze printre salcâmii stufoși și înalți, încremeniți parcă de apropierea asfințitului, și printre hămăiturile de câini de prin apropiere, cunoscuta, în altă parte decât aici, simfonie beethoveniană.

Nu asculta însă nimeni acea încurcătură de sunete care nu semăna cu nimic din ce știau ei că înseamnă muzică. Cât timp să fi trecut? Părintele tocmai povestea ce i s-a întâmplat unuia de prin Mozăceni, noaptea, doi inși au vrut să-i ia caii, când băgaseră de seamă că muzica se întrerupe brusc și unul începe să spună, adică să citească ceva, cu o voce înaltă și încordată... Trecu mult până înțeleseseră ce era; ceva grav, o răsturnare: cădea regele... Ia uite, rupse în cele din urmă, cineva, tăcerea, căzu și regele... Ce-o să fie acuma?!... Aha... venea un general... Asta era bine, un general înseamnă armată, pe vremurile astea era exact ce trebuia, spusese Aristide. Dar cine o fi generalul ăsta?" (Aveau să afle câteva zile mai târziu, când acest general avea să-i aducă la putere, ca să guverneze cu ei, pe legionari și statul român să se numească stat național legionar. În locul regelui care abdica, venea fiul său... Regii rămâneau...) „Mă tem, părinte, continuase Aristide, adică ce mă tem, sunt sigur că mâine-dimineață nu mai sunt primar... Pe mâna cui dracu o să ajungă satul.... E precis că generalul ăsta o să schimbe orientarea României spre nemți și atunci în mod fatal or să vie legionarii la putere... făcuse el această previziune, care se împlinise. Uite că le veniră și ăstora ceasul... Cine ar fi crezut? Ce mai faci Parizianu?" zisese el apoi ca și când ar fi schimbat vorba, sau ca și când acum, în aceste ceasuri, gândul că era și el țăran ca toată lumea l-ar fi izbit cu putere și și-ar fi dat seama că nu e prieten de pildă cu vecinul său, Parizianu, și că ar fi cazul să devină.

Atât fusese ceea ce îi spusese Aristide lui Parizianu și nici un cuvânt despre Moromete și nici pe departe nu avusese loc dialogul dintre ei pe chestia că Aristide l-ar fi făcut om pe Moromete, dacă bineînțeles acesta din urmă ar fi venit la Parizianu să se sfătuiască cu el... Erau născociri de-ale lui, făcute fie să crească în ochii fiului, fie din nevoia pe care o simt în mod uimitor oamenii de a minți sau de a se minți fără măcar să-și dea seama că o fac... Da mai era ceva: ori de câte ori îl vorbea el de rău pe Moromete, Ștefan mai stătea ce mai stătea și pleca de-acasă, se ducea pe la unchiu-său, pe la Moromete adică, lucru care îl scotea pe Parizianu din sărite. Ce era în capul lui Ștefan? Intra în curtea unchiului cu acea veselie a lui înțepenită pe față într-un rânjet și ai fi zis că se aștepta să-l vadă pe Moromete schimbat în urma atâtor vorbe bune auzite cu câteva minute mai înainte de la taică-său și vroia să-i contemple curios această nouă înfățișare... „Ce te rânjești, mă, Ștefane?" îi spunea atunci Moromete când îl vedea și din glasul lui rece al lu' Parizianu înțelegea, desigur, că unchiul era același, nu știa că tatăl său îl înjură și că nici n-ar asculta dacă cineva s-ar apuca să-i povestească. Ștefan părea să înțeleagă bine acest lucru, dar parcă de fiecare dată uita, și iar se ducea...

– Mă bazez pe faptul că Aristide e un om deștept și n-a mințit, răspunse Parizianu reluând cioplitul țărușului în timp ce broboane de sudoare, din pricina efortului de gândire, îi apăruseră pe frunte. Uite, continuă el, cine veni primar? Ai fi crezut? Chiar Tudor Bălosu, chioru... Aristide a știut... Ei, dacă unchiu-tău...

Dar parcă Parizianu nu mai îndrăzni nici el să susțină că dacă Moromete venea la el, ar fi fost azi primar. Ar fi trebuit pentru asta să fi fost legionar sau să fi avut un băiat, ca Tudor Bălosu, care să fi fost... Ori... Și în acest punct gândirea lui Parizianu parcă se întunecă, fiindcă nu mai ridică multă vreme privirea de pe vârful ascuțit al țărușului, iar când o ridică, nu văzu, nu-i păsă că fi-său Ștefan nu mai era acolo și că știa unde plecase.

II

Al lu' Parizianu era primit la Moromeți cu o bunăvoință disprețuitoare. Și ar fi lipsit și bunăvoința dacă el ar fi băgat de seamă disprețul. De fapt nu prea înțelegeau ce căuta el pe la ei. Unchiu-său Ilie nu se vedea prin curte, dar erau mătușa și verișoarele. Catrina Moromete dărăcea niște lână sau cânepă în pridvor (pridvorul ăsta fusese făcut de curând), iar Tita și Ilinca dădeau la sucală știm, rămășițe din fuioarele curate din aceeași lână sau cânepă pe care o dărăcea mama.

– Aștezău, zise Ștefan, apropiindu-se agale de pridvor.

Ia uite, ăsta știa cum își zic muierile, pe scurt, când se văd una pe alta muncind ceva deosebit: aștezău, adică „așa să-ți ajute Dumnezeu!" Mare deștept! Ca tat-său!

Nimeni nu-i răspunse. Al lu' Parizianu rânji, ca și cum tăcerea cu care fusese întâmpinat i-ar fi sporit brusc veselia... Se așeză jos pe ultima treaptă a scării pridvorului.

– Unde e unchiu, mătușă? întrebă el.

Catrina se făcu că n-aude. Și ea știa că alde Parizianu o vorbea de rău pe ea și pe copiii ei și nu înțelegea ce mai căuta ăsta pe-aici... Venea să vadă ca să-i spună pe urmă lui taică-său să aibă ăla ce minți și ce râde?

– Vezi, Ilinco, că ăsta iar vine încoace, zise ea cu un glas care nu mai trăgea nădejde că ar putea avea pace cu cel despre care era vorba. Mă Sande, continuă ea, du-te, mă, de-aici, că îmi încurci caierele, du-te pe la bâtu prin grădină să te învețe să beai tutun. Du-te și-i ajută la păpușit.

Desculț, cu picioarele și cu burta arse de soare, Sande, un băiețel de nici doi ani, se împiedică de pragul tindei și se întinse cu brațele înainte lovindu-se cu bărbia de podea. Începu să răcnească lung și ascuțit. Era ultimul copil al Alboaicii, fata dintâi a Catrinii, făcută cu primul ei bărbat, demult, în timpul războiului, pe vremea când și Moromete îi făcuse pe cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, cu Rădița, sora

cea mai mică a mamei lui Parizianu, din Râca, o comună la șase, șapte kilometri de Siliștea, dincolo de Pământuri. Catrina își trase genunchii de sub darac și îl luă pe Sande în brațe. Îl ridică în aer, ca și când o dorință uitată și obscură ar fi împins-o, revenindu-i în minte, să se uite la copil ca odinioară când fusese și ea fată și făcuse primul ei copil, pe mama lui Sande... Începu să-l întrebe privindu-l de jos cu capul dat pe spate, clipind rar, orbită parcă de o lumină care o vrăjea: vroia, sau nu, să se ducă Sande la bâtu în grădină? Să-i ajute lui bâtu la păpușit tutun? Îl puse apoi jos și, fără să-i fi răspuns prin cuvinte, Sande începu să coboare și cu mâinile și cu picioarele scările din partea cealaltă a pridvorului și o luă călcând ca un rățoi, cu picioarele în părți, spre grădină.

Al lu' Parizianu se ridică și o luă și el spre poarta grădinii. Dincolo de ea într-adevăr Moromete stătea jos, dar nu păpușea tutun, păpușitul se făcea prin iarnă, ci își făcuse pentru el o păpușă din foi de tutun galbene ca lămâia, le scosese cotoarele, și cu un cuțit ascuțit ca briciul tăia felii subțiri, fine, care cădeau de pe butucul de lemn pe care erau puse, jos pe un ziar întins. Grămada era mare, să fi umplut cinci tabacheri, dar Moromete continua liniștit să-și facă de fumat...

– Uită-te, mă Ștefane și tu pe drum, și vezi dacă nu trece alde Gogu... pe mă-sa, zise el când băiatul lui Parizianu se așeză jos, de astă dată fără să mai dea bună ziua.

Gogu ăsta era agentul casei autonome a monopolurilor, avea dreptul să-i amendeze pe cultivatorii de tutun dacă îi prindea fumând. Ștefan însă nu se uită, fiindcă nea Gogu ăsta nu prea își exercita acest drept, din când în când doar, te pomeneai cu el că începe să se rățoiască la câte unul și să-l amenințe... Dar atât...

– Ce mai spune, mă, la radio, la părintele? zise Moromete.

– Unchiule, mai mult cântece și rugăciuni, răspunse al lu' Parizianu.

Și deodată expresia aceea de nătărău de pe chipul lui dispăru.

– Cum cântece și rugăciuni?! zise Moromete nedumerit.

– Păi sunt religioși, unchiule, zise Ștefan. Dar nu ca mine și ca dumneata.

– Dar cum?

– Ei, altfel... Mai așa, de! Mai intransigenți!

– Ei, nu mai spune!

În tot acest timp, pe nesimțite, se mai apropiase de ei, venind din fundul grădinii, un om. Era Ion al lui Miai, prietenul lui Țugurlan. Se așezase și el jos și rămăsese într-un fel nesilit, nemișcat și cu o expresie elocventă: „am venit și eu, parcă spunea, și nu dau bună ziua ca să nu vă turbur, ca să nu mai spun că bună ziua am dat și ieri, așa că..."

– I-am văzut ieri cu mânecile sumese, spoiau primăria, zise Ion al lui Miai, dar cu un glas care dădea de înțeles că lăsa altora dreptul de a interpreta în bine sau în rău ceea ce văzuse el.

– Cine, Ioane?! se miră Moromete, la auzul unei știri despre o îndeletnicire atât de pașnică.

– Legionarii, Victor Bălosu, cu Marin Tâlvan, studentul, și cu mai mulți, dracu să-i ia, că nu-i cunosc, răspunse Ion al lui Miai.

– Și spoia și Bălosu? Sau spoia numai fi-său? continuă Moromete curios.

– Nu, erau numai ei, Bălosu cică nu prea ar mai vrea să se ducă pe-acolo, nu știu de ce, dar așa am auzit, răspunse Ion al lui Miai. Cică ieri la biserică a vorbit unul, ăsta al lui Tâlvan, ce-o fi căutat el în biserică? Popa Provinceanu cică n-ar fi zis nimic, n-ar fi avut adică cum să-l oprească. Regele, cică, cu șleahta lui de jidani!

– Ei, zise Moromete, văzând că Ion al lui Miai se oprise. Ce zicea că a făcut regele, cu șleahta lui de jidani? Care rege, ăsta micu, sau tat-său care a plecat?

– Ei, nu, ăla care a plecat, ăsta micu cică e cu ei, răspunse Ion al lui Miai supărat nu se știe de ce, poate de faptul că auzise el mai multe dar nu ținuse minte.

Se lăsă o tăcere. Mâna lui Moromete se opri din tăiat. Murmură ca un avertisment:

– Și muierile de-acolo din biserică, ce-or fi zis?

Adică nenorocit ai ajuns să nu-ți dai seama cui vorbești... Muierilor, ca și când bărbații ar fi pierit din satu ăsta...

Ion al lui Miai nu răspunse. Semăna cu o mică buturugă cenușie, bătută liniștit de ploi și arsă de soare. Al lui Parizianu, ca un mânz răsturnat, i se vedeau picioarele în aer, Moromete cu spinarea îndoită ca și când ar fi moșit un animal întins jos lângă el și care se chinuie să fete. Sande, în acest timp, trecuse pe lângă ei cu burta înainte și pierise pe după șira de paie ignorându-l complet pe bâtul, spre care fusese trimis...

– Unchiule, rupse într-un târziu al lui Parizianu tăcerea.

– În orice caz, zise Moromete în aceeași clipă, dacă se vor rezuma la spoitul primăriei, ca și când o muiere oarecare n-ar fi putut să facă chestia asta, atunci n-avem ce zice, dar ce-o fi căutat tâmpitu ala în biserică, nu înțeleg...

– Păi ți-am spus, unchiule, că sunt religioși, zise al lu' Parizianu parcă vexat. Au fost, dintre ei, și în Spania, unde cică „s-ar fi tras cu gloanțe în obrazul lui Cristos".

– Și s-au dus ei să-l apere?! tresări Moromete.

Dar al lui Parizianu, care venise pe la unchiul pentru altceva, nu-i mai răspunse, și după o nouă tăcere, reluă:

– Unchiule, am auzit că pleci pe la București...

– Ei și?

– Mă iei și pe mine?

– De ce să nu te iau? se miră Moromete. Ce, îmi tocești căruța? Te iau, da ce cauți tu pe la București?

– Păi nu știi?

– Ce?

– Nici tata n-a mai putut să mă mai țină la liceu, și vreau să mă duc la București...

– Ce să faci acolo?

Al lu' Parizianu nu răspunse; Moromete însă parcă înțelese:

– Aha! făcu el sarcastic. Și continuă: Cum să nu, pregătește-te! Stai de vorbă cu tac-tău, cu alde mă-ta și cu alde bâtă-ta și fii gata! Și nu mâine și nici poimâine, și nici poimâine ailaltă, că am treabă, cum ar fi sâmbătă să zicem, ca să ajungem acolo sâmbătă seara, plecăm...

– Unchiule, zise al lu' Parizianu, parcă ar fi fost surd, redevenind cel care îl cunoștea toată lumea, aș vrea să vorbesc și cu cu Niculae, să-l întreb ceva, văz că nu e acasă, unde e?

Ca și când cine știe ce secret s-ar fi ascuns în faptul că Niculae nu era pe-acolo prin curte.

– Caută-l și tu prin grajd, zise Moromete. Vezi că bușumează caii, se duce cu ei pe la deal...

– Păi nu l-am văzut, zise Ștefan cu mintea aiurea.

Dar Moromete nu-i mai răspunse. Dacă nu l-a văzut, înseamnă că e plecat... Ce ți-e și cu băiatu ăsta al lui Parizianu... Când să zici și tu că e cel mai deștept băiat...

III

Nu erau prieteni ei doi, deși erau rude apropiate și Niculae se arăta străin atât de dușmănia lui Parizianu, cât și de disprețul alor săi față de el. Nu scoteau însă mai mult de două vorbe când se întâlneau, în rarele dăți când Ștefan venea anume pe la el să-l vadă. Asta se întâmpla mai ales la începuturile de vacanță și spre sfârșitul lor și inițiativa venea totdeauna de la Ștefan, niciodată de la Niculae. Îl îndepărta, poate fără voia lui, faptul că Ștefan avea un astfel de tată ranchiunos și că în ciuda faptului că Niculae ținuse la cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, ca și când i-ar fi fost frați buni, nu putea ține și la Parizianu, care o înjura pe mama lui, a lui Niculae, fără nici o rușine?

Al lu' Parizianu ieși din sat călcând agale, întâlnindu-se cu oameni în ochii cărora se uita fără să le dea bună ziua, nepăsător și surd când câte-o muiere îi spunea de la obraz, fără să i se

adreseze, că degeaba s-a făcut mare și îl ține tat-său la liceu, nu e nimic de capul lui de trece el pe lângă un om bătrân și așteaptă ca ală să-și scoată căciula la el și nu el, că e mai mic... De vreun an nu mai umbla desculț și avea un pantalon mai bun pe el, și purta cămăși bine călcate, cu mâneci scurte. Părul însă îl ținea tot claie pe cap, ai fi zis că nu știe ce e pieptenele și n-a auzit de foarfecă, îi creștea și pe ceafă...

Ajuns la gârlă al lui Parizianu se descălță de pantofi, intră în apă, apoi dincolo, la poala dealului, se așeză jos în iarbă, se încălță și își continuă drumul. Porumburile galbene, gata de cules, singure vorbeau de toamnă, soarele era viu, ca și când faptul că grâul fusese demult secerat nu însemna nicidecum că vara trecuse. Mărginind planurile de porumb, floarea-soarelui cu tipsiile plecate și coapte era însă o mărturie că septembrie lăsase mult în urmă luna coacerii...

Câini și oi umpleau însă câmpia înverzită a nu știu câta oară, cu orizontul ei îndepărtat ca un vis subțire, iar pâlcuri de băieți și fete stăteau în preajma a ceva de unde ieșea fum... Nu mai puteau coace decât dovleac alb, turcesc, adus cine știe de pe unde, porumbul nu mai era crud, cu lapte în el. Un fluierat îndelung și gâlgâit îl întâmpină pe al lu' Parizianu, când apăru înaintând pe drumul de plan care despărțea izlazul de loturi. Se auziră chiar strigăte: „Băi, a lu' Parizianu... Pe mă-ta..." Îl înjurau în felul acesta nedefinit și impersonal, la adăpostul depărtării și amestecului de behăituri de oi și râsete gâlgâite...

Pe chipul absent al lui Ștefan apăru o expresie silnică de ură. Se uită într-acolo și îi înjură și el global, de mamele lor, în șoaptă nepotolită. I se întâmpla adesea să nu-l lase în pace oamenii, deși nu le făcea nimic. Odată, tot pe izlaz, se ducea pe la gară, la un prieten, și se oprise la marginea unor porumburi ca orice ființă care simte o anumită nevoie și începuse să urineze. Nu văzuse că din urmă veneau două muieri, care, în clipa când el se încheiase la pantaloni și-și continuase drumul,

începuseră să-l ocărască cu o pudoare veninoasă: tot așa, că degeaba se duce la liceu dacă nu-i rușine și-i e lene să intre măcar în porumb, când vede două femei. „Parcă voi mai sunteți femei, fir-ați ale dracului să fiți, bolborosise el scos din sărite. Fir-ați ale dracului cu mama voastră. Parcă n-ați mai fi văzut un om cu... Parcă în viața voastră nu v-ați fi..." Muierile tăcuseră, dar îl părăseră fiilor lor, care ăștia îl înjuraseră și ei la fel de urât, și îl amenințaseră când trecuse pe drum pe la porțile lor. „Oamenii simpli, cine a spus că sunt frumoși la suflet și plini de cuviință? gândi Ștefan grăbindu-se s-o cotească pe un drum mărginaș. Sunt niște... f... muma în cur! Ce le-am făcut eu la ăștia de mă înjură? Nimic nu le-am făcut. Să fie la alții idealismul popular, nu la mine", mai gândi el, ca și când demult l-ar fi zgândărit acest idealism pe care îl observase la unii și nu găsise să le dea răspunsul bine meritat.

Îl găsi pe Niculae întins pe miriște peste o dulamă, citind. Caii pășteau prin apropiere împiedicați, chiar foarte aproape de dulama întoarsă, li se vedeau frumoasele lor capete aplecate în iarba miriștii și li se auzea măcinatul fălcilor. Același soare viu din sat albea și aici văzduhul albastru, încărcat de nori liniștiți și înalți. Frumoasă toamnă! Un singur ochi parcă îi aruncă Niculae vărului său de-al doilea când îl văzu, nici mirat, nici bucuros: „N-o să stai mult și o să mă lași în pace", parcă îi spunea el.

– Ce faci, Niculae, zise al lu' Parizianu apropiindu-se și așezându-se pe dulamă. Ce citești?

Niculae se comportă ca și cum n-ar fi auzit întrebarea: se răsuci într-o parte și continuă să citească. Trecură astfel minute lungi în care fila cărții se întoarse, cu mișcarea sigură a tuturor celor care citesc în singurătate, de câteva ori. Apoi al lu' Parizianu reluă:

– Ce citești atâta? zise el. Acum când tac-tău nu te mai lasă la școală mai bine te-ai apuca de agricultură...

Niculae își retrase cartea și o închise. Se ridică în capul oaselor. Se așternuse în aceste zile pe chipul lui o tăcere atât de grea, încât ai fi crezut că chiar dacă ar fi vrut să vorbească, n-ar fi avut puteri. Si chiar așa se întâmplă. Nu i răspunse nimic lui Ștefan. În cei trei ani de când trecuseră din toamna aceea, când totuși Moromete îl dăduse să urmeze mai departe la școala normală, Niculae, la cincisprezece ani, pierduse spontaneitatea de odinioară, de pe miriști, când alerga și plângea în urma Bisisichii. Același băiat ar fi lăsat, astăzi, smintita oaie să se ducă. Trei ani de studii îl făcuseră să descopere în forul lui interior o voce care nu se auzea totdeauna, dar el știa că ea există și arăta veșnic atent la ea, s-o audă și s-o urmeze. Această atenție întoarsă în sine se citea aproape tot timpul în privirea lui care nu clipea. Ceva dur însă, ca de oțel, din luminile ochilor lui arăta că poate oricând să audă și vocile din afară, bineînțeles numai pe cele care meritau să fie auzite și să le răspundă fără cruțare, cu îndrăzneala celui care a descoperit în el însuși această a doua ființă care e singura care contează... gândul acesta intim care înmugurise, gândul propriu, irezistibil în creșterea lui.

– Vezi, fii atent, continuă al lu' Parizianu, să nu ajungi sa se semeni cu Cârstache al lui Dumitrache care are un cufăr naiv de cărți din care nu dă la oricine... Să nu ajungi adică și tu, ca el, un biet țăran posesor al unui biet cufăr de cărți...

– Nu există cufere naive... răspunse Niculae, ca în somn. . Crezi că dacă vrei să mă iei pe mine la vale o să ți ascunzi în felul ăsta, multă vreme, neghiobia? Fiindcă ești cam neghiob dacă ai venit pe la mine să-mi spui lucruri neplăcute...

Al lu' Parizianu nu se arătă surprins de acest răspuns, iar faptul că era făcut neghiob dădea chipului său o expresie bizară, de extremă încântare, ca și cum cuvintele celuilalt îi produseseră o revelație. Dar n-o dădea la iveală...

– Adevărul e, zise al lu Parizianu grav, că trecând peste ura dintre familiile noastre, mă îngrijorează soarta ta...

– Și de ce te îngrijorezi tu de soarta mea? zise el.

Cum, răspunse al lu' Parizianu, de ce nu te mai lasă unchiu Ilie să mergi mai departe? Îți retează drumul! De ce?

– Păstrează-ți îngrijorările pentru tine, zise Niculae, și daca pentru asta ai venit, e mai bine să te cari. Cât privește ura dintre familiile noastre, continuă Niculae parcă surprins, de unde ai mai născocit și chestia asta?

– Ar fi bine să fie o născocire a mea... Multă vreme am făcut și eu ca tine, m-am prefăcut că nu bag de seamă nimic... Dar acum constat că această ură exista...

– Eu n-am timp să fac astfel de constatări...

– N-ai timp? Ce dracu faci? Dacă la ceea ce ți se întâmplă nu ești atent, atunci la ce ești?

– Nu te privește...

Și Niculae se uită într-o parte, curios mai degrabă de o furnică agitată, care tocmai i se urca pe picior decât de vărul acesta al său de al doilea care ședea alături și venise la el din simpatie. .

– Pentru mine lucrurile astea există, și trebuie să țin seama de ele, continuă al lu' Parizianu, și aș recunoaște că tata e vinovat și nu tușa Catrina, dacă asta ar ajuta la ceva. Dar să știi, în realitate tata e mai nevinovat decât ea, cu toate că ea e credincioasă ș se duce în fiecare duminică la biserică. De ce să zică despre tata că e „Guica al doilea mai prost"? Te-ai gândit la asta? Fără să mai vorbim că tu mă faci pe mine neghiob în față, când eu vin să te caut fiindcă îmi ești văr și că prefer să fiu străin cu un străin și nu cu o rudă.

Niculae izbucni în hohote.

Ei na! făcu el arătându-i pe al lu' Parizianu cu degetul. Ia uite la el ce patetic e.

Si lumini ascuțite de ironie batjocoritoare țâșniră din privirile ochilor săi verzi ca ai maică-sii. Al lu' Parizianu, izbit de reacția celuilalt, la care se vedea că nu se așteptase, tăcu un timp. Sinceritatea nu deschide totdeauna ușile, cum s-ar părea.

– Regret, zise el atunci. O să plec la București și n-o să ne mai vedem niciodată! Puțin o să-mi mai pese de soarta ta!

– Asta vrea să însemne, zise Niculae, cu unde de veselie pe chip, că soarta ta o să fie bună! Ei, nu mai spune! De ce? Prin simplul fapt că pleci la București?

Și râse în hohote dându-și capul pe spate.

– Ești prea vesel pentru situația în care te afli, îl avertiză al lu' Parizianu cu această idee care suna astfel: starea noastră sufletească și gândurile noastre trebuie să coincidă negreșit cu situația în care ne aflăm în mod obiectiv. Ești când prea vesel, când prea ironic, continuă el. Te consideri *„au-dessus de la mêlée"* și taxezi lumea fie cu râsete batjocoritoare, fie cu un zâmbet ironic din umbră...

Niculae își încreți fruntea, jumătate în sus și jumătate în jos. Un râs de astă dată stăpânit îi mișca în același timp în sus și în jos colțurile gurii.

Fugi de-aici, îi spuse. Uite, fiindcă zici că n-o să ne mai vedem, să-ți spun, ca să știi, că nu te simpatizez fiindcă parcă mă văd pe mine, când mă uit la tine, bleg! Și parcă mi e frică să nu ajung și eu când o să am optsprezece ani, așa ca tine.

Și se întinse din nou pe spate pe dulamă, cu ochii deschiși spre bolta cerului. Ceva însă îl cucerise la vărul său, simpatia pe care i o refuza prin cuvinte i-o acorda fără să știe printr-o expresie de surpriză și uimire pe chip, că are totuși un văr care, deși e cam bleg, s-a schimbat mult în ultima vreme...

– Atunci să-ți spun eu, zise al lu' Parizianu, ca să știi de ce n-o să te mai simpatizez și o să te uit în satu ăsta...

Si tăcu, reflectând.

– Ei, ia să vedem! zise Niculae înțelegător, și expresia de simpatie de pe chipul lui se accentuă. Să auzim! Sunt gata să ascult foarte atent un lucru care mă plictisește...

Te întrebai cum ajunsese băiatu ăsta a lui Moromete în numai trei ani de zile de când urma școala normală atât de

străin de cel ce fusese odinioară. Această ironie... E drept că nici înainte nu l puteai apuca de flanelă și să-l iai prin surprindere, dar te-ai fi așteptat ca școala să-i fi dat acea superioritate liniștită si modestă pe care o are orice băiat sărac căruia surorile, muncind din greu, abia izbuteau să-i plătească de la un la altul taxele si cărțile. Rămăsese tot mic, nu se deșirase ca văru-său și n-avea ca el o claie de păr pe cap. Se tundea scurt.

Îmi plac oamenii superiori, zise al lu' Parizianu, dar ce spectacol trist să vezi realitatea: cu cât sunt de superiori cu atât sunt de mici în felul cum se poartă cu alții.

– Și cu ce ocazie, zise Niculae, ai devenit tu atât de filozof? S-ar putea zice că comportamentul tău te îndreptățește să te crezi și superior și mare!

– Da, afirmă al lu' Parizianu liniștit. Nu mi se poate reproșa nimic.

Ei și? Nici nu e timp să ți se reproșeze ceva. Cine are timp să te bage în seamă? Îți urez drum bun și în momentele mele de restriște îți promit ca o să-mi aduc aminte de tine și cine știe... Poți să știi?! zise el ironic, o să-ți cer sfatul...

Cuvintele îi erau rele dar glasul îi era în sfârșit mai apropiat.

– Nu, zise al lu' Parizianu, tu nu ești mic, retrag ce-am spus, dar poți deveni datorită loviturilor pe care o să le primești. Adică nu numai tu, oricine poate deveni, dacă loviturile primite vor fi mai mari decât puterea lui de a le suporta. Cum poți sti care e puterea ta? Părerea mea e că puterea noastră stă în puterea unui gând care se naște în noi și care trebuie să rămână atât de ascuns încât nimic să nu-l smulgă de-acolo chiar dacă am muri, vreau să spun dacă am întâlni moartea în față. Îmi pare rău că noi doi nu suntem prieteni și eu să-ți spun gândul meu și tu pe-al tău... Când ne-am speria că suntem singuri pe lume și nimeni nu știe de noi, ne-am aduce aminte... Tu îl ai pe taică-tău, dar eu n-am pe nimeni, vreau să spun că tata nu-mi poate fi de nici un sprijin, deși eu știu că e un om bun și ține

la mine și a făcut totul pentru .. Dar asta e, că „totul" ăsta e prea puțin, acum că bâta nu mai are nici o mahmudea să vândă, trebuie să întrerup liceul fiindcă tata stă și nu muncește, zice, cu patru clase de liceu pot să devin și eu funcționar... Ei bine, nici nu-mi trece prin cap! Funcționar! rânji al lu' Parizianu batjocoritor, și deodată tăcu.

Ajunsese la punctul în care trebuia să-și spună acel gând al său ascuns și își amintise că vărul său mai mic nu-i era prieten ca să i-l dezvăluie?

– Da, continuă el, dar iată că taică-tău face la fel ca tata, fără să aibă justificarea pe care o are tata. Te-ai gândit? Ce are cu tine? Fiindcă văd că și-a ridicat un pridvor în fața casei și a cumpărat la loc pământul vândut acum trei ani. A devenit foarte activ! exclamă al lu' Parizianu parcă uluit de această descoperire care o făcea chiar atunci. Fuga băieților, continua el, parcă i-a dat noi puteri, în loc să-l slăbească... Și atunci de ce îți taie ție drumul? Ce poți înțelege?... Aici, exclamă al lu' Parizianu din nou patetic, suntem părăsiți de părinții noștri și de aia noi trebuie să tragem o punte secretă pe care să n-o știm decât noi, fiindcă nimeni n-o să ne ajute și nimeni n-o să ne înțeleagă... Acceptăm să fim astfel aruncați în lume, continuă al lu' Parizianu din în ce mai îmbătat de propria sa gândire și glasul lui vibra intens în liniștea miriștilor pustii, în care nu se auzea decât sforăitul și măcinatul fălcilor cailor, dar n-o să acceptăm fatalitățile mizerabile impuse de oameni...

– La ce te referi? zise Niculae surprins și atent. Ai spus ceva adevărat despre tata... Ce-o fi în capul tău... Sunt curios să știu...

– Nimeni n-o să ne ajute, zise Ștefan, din contră, o să fim curând trimiși în războiul care se apropie de noi...

– Ei și? Dacă ai să mori tu, crezi că o să se facă gaură în cer? zise Niculae parcă într-adevăr cu un zâmbet ironic din umbră .. Crezi că cei mai bătrâni, dacă sunt bătrâni, merită

să moară? Tata e vinovat, dar nu e păcătos, zise el îndârjit. Nu știu ce e cu el, în orice caz nu-l văd nici prin cârciumi, nici petrecând cu muieri de gât ca să pot să-l învinuiesc... E destul de posomorât... Știu eu de ce? Nu știu!

Glasul lui era din ce în ce mai potrivnic, și parcă îl dădea afară de pe miriști pe al lu' Parizianu. Chiar îi zise:

– Și tu când pleci?

Al lu' Parizianu tăcea. Ultima sa tentativă de a se împrieteni cu vărul său eșuase. Trăsăturile i se lăsaseră parcă în jos și expresia sa arăta o deprimare în care se ascundea însă și o uitare de sine salvatoare. „E un băiat bun, gândi el, nu-și învinuiește tatăl, n-are rost să-i mai sugerez ceva în plus despre această vinovăție, al cărui secret mie îmi scapă... Poate că el știe mai bine... Dar nu mă respectă... Ca și alții din sat... Ce dracu am făcut sau n-am făcut eu de am ajuns aici?! Bine că plec..."

– Și ai intenția să-ți pui în aplicare, la București, gândul tău ascuns, de îndată, sau mai zăbovești câtva timp? reluă Niculae cu aceeași ironie în cuvinte, dar cu un glas blând și îndepărtat, parcă absent. Și fiindcă, posomorât și absent, și al lu' Parizianu tăcea, reluă: în fine, să nu zici că nu țin la rude, îți spun și eu: sunt prea mic ca să iau o hotărâre în ce mă privește. Stau pe-acasă! Ce aș putea face?! Tu ești mai mare, poți să te duci la București și cu ajutorul lui Paraschiv, Nilă și Achim, să ajungi portar cu șapcă pe cap, pe care scrie „portar".

Se uită într-o parte ca și când ar fi uitat că vorbește. O liniște se așternu între ei, pe care al lu' Parizianu o rupse în cele din urmă:

– Salvarea ta poate să vină, dacă ai puțin noroc, din faptul că, în ciuda aparențelor, nu răutatea te stăpânește. Trebuie însă să fii foarte atent la ce se întâmplă pe lume ca să te poți urca pe vasul care ți-e destinat... Eu de pildă, dacă m-aș lua după ceea ce îmi spun ai mei, ar trebui să mă duc pe la primărie și să mă fac secretar, să scriu acte de naștere și deces și să bag în

buzunar, încântat, cei trei lei pe care omul necăjit mi i-ar pune în palmă după ce i aș înmâna actul. Singura primejdie care mă pândește (de altfel ca și pe tine) e să nu văd cu proprii mei ochi. Breugel are un tablou cu niște orbi care merg înainte și dau într-o groapă. Curios e că cei care n-au căzut încă stau cu mâna întinsa și înaintează încrezători, orientându-se după cel din față, care în curând se va prăbuși...

Această ultimă tiradă Niculae n-o mai auzi. Privirea îi rămăsese neclintită într-o parte, întoarsă în sine, ca și când cei patru ani care îl despărțeau de vărul său de-al doilea ar fi apărut ca un zid și cuvintele aceluia și-ar fi pierdut, pentru el, orice înțeles. Al lu' Parizianu, el, înțelese: se ridică și plecă uitând să mai spună ceva, la revedere sau noroc, sau rămâi cu bine... Se uita la porumburi și la floarea-soarelui, dar parcă nu le vedea. Venise anume la vărul său, la care ținea, dar se despărțea de el fără să se uite înapoi... Nici amintire ai fi zis că nu avea, călca peste pământul negru ca și când nimic nu i-ar fi spus nimic... Și ajunse acasă ca și când n-ar fi știut că a ajuns.

IV

Se trezi a doua zi spre seară. Dormi lung... Întâlnirea cu vărul său îl istovise? Parizianu, mama și bâta încercară zadarnic să-l scoale la masă. Mârâia, dădea din picioare și continua să doarmă. Era a doua zi când se trezi, dar pentru el putea să fie și a treia zi, nimeni nu-i spusese cât dormise... Se așeză la masă...

Deodată tresăriră toți. De undeva de-aproape se auzi răbufnitura unei goarne. Suna Bărăgan. Bătrâna, pe prispă, se opri din tors (cu toate că fusese în tinerețile ei la Paris, tot cu obiceiuri de țărancă rămăsese), mama lui Ștefan ieși din tindă cu o expresie care spunea că singură acolo n-avea să înțeleagă ce-o să audă, iar Parizianu, cu toate că nimeni nu vorbea, zise:

– Ia tăceți! Să vedem ce mai spune Bărăgan!

Avea un glas care se auzea până la gară, acest Bărăgan, de aceea și fusese poreclit astfel... Băăăăăăăăăî, făcea, și acest strigăt gros și spart clocotea prelung peste toate ulițele, ai fi zis că nu ieșea din pieptul unui om, ci dintr-o hărăbaie spartă. Până și sunetul goarnei părea modificat, suna gros și atât de lung și puternic încât abia rezista vocii care îi dădea viață, și te-ai fi așteptat s-o auzi cum plesnește în țăndări. În sfârșit, Bărăgan se opri și i se auzi vocea imensă:

– Toată lumea să se strânga mâine la primarie, băî. Are notarul și primarul nu știu ce să vă spună, e o întrunire, băăăăăăăăăî!...

Așa îi dădeau ordine totdeauna cei care îl puneau să sune, să spună acolo cuvântul întrunire. Asta atrăgea oamenii. Întrunirile însă încetaseră de câțiva ani, de când regele desființase partidele și înființase unul al său... Acum căzuse și regele... Ce putea fi?

– ...Și percitoriu, băî! Că ăia care nu și-au plătit fonciirea, le ia păturile de pe ladă!

Asta cu fonciirea nu lipsea niciodată din urletele lui Bărăgan. Nu lipsea nici acum, după căderea regelui, semn că exista totuși ceva stabil pe lumea asta.

– ...Tot mâine, bă, are să înceapă să treacă părintele Provinceanu pe la casele oamenilor cu căruțele să dați câte-un coș cu porumb pentru zugrăvitul bisericii. Zicea că oamenii, băî! Să nu închidă porțile, că e sfânta biserică, bă! Și directorul Toderici zice să dați copiii la școală, că vă amendează, bă! Băăăăăăăăăăî! Și la întrunire să vie toată lumea, că vine prefectul, băî, și să nu vă pară rău pe urmă că n-ați venit ..

Bărăgan se opri și o tăcere care piuia în urechi se așternu pe mica prispă a lui Parizianu. Bătrâna își reluă fusul. Muierea lui Parizianu intră în tindă și își văzu de vatră cu o expresie neschimbată: nu înțelesese nimic! Ștefan se întinse ca un câine însoțindu-și datul pe spate peste marginea parmalâcului cu un

căscat fără sfârșit, izbucnind în cele din urmă în râs fără rost. Vroia cumva să spună că nici istoria cu biserica și cu amenințările lui Toderici nu erau noi și nici sosirea prefectului care avea adesea acest obicei, să vină în sat din când în când, și că murea de râs și de plictiseală în curtea casei părintești?...

Ziua trecu și se stinse pe nesimțite. Parizianu, muierea lui și bătrâna dormeau, când o voce se auzi pe după gardul apropiat de prispă al micii curți... Ștefan, care dormise mult și stătea treaz, o auzi, se ridică în capul oaselor, se dădu jos de pe prispă și se îmbrăcă în câteva mișcări. La poartă, ca o momâie, îl aștepta o fată. Parcă îi vorbi întunericul când el ieși și se chiorî la ea să vadă cine e: cerul era plin de stele, dar noaptea care se lăsase era încă neagră, ochiul care fusese în timpul zilei orbit de lumina soarelui încă nu se învățase cu întunericul care se lăsase parcă pe neașteptate...

– Vezi, mă, că te așteaptă Ioana, du-te pe la ea...

Erau o fată, un reproș și un gând vesel, amestecate: să ai un astfel de noroc să te aștepte o fată și tu să stai ca un prost și să trimeată ea pe cineva să te cheme... Al lu' Parizianu mârâi, uimit, și neîncrezător, luat fără veste:

– A... Cum. . Unde...

La ea la poartă! Unde ai vrea?

Și fata plecă pe lângă gardurile liniștite, spre casă, sau poate spre altă poartă unde o aștepta și pe ea cineva, dar nu departe de casa părinților, fiindcă... Trebuia să fi fost vreo vecină... Ștefan se urni de îndată și plecă și el pe drumul lung al satului. Era liniște mare, sporită de șoaptele care se auzeau de prin curți sau tinzi. Nimeni nu vroia să fie auzit ce-i spune muierii sau copiilor și de aceea vorbeau încet, uneori nu se auzea decât un fel de murmur... Și de gâlgâitul câte unui fluierat care clocotea în depărtări topindu-se parcă într-o suferință fără speranță. Era neliniștea dorinței care știe că e oprită în aceste fluierături scoase prin simpla îndoire a limbii între dinți, încât fetele, asemeni

celei care fusese trimisă la poarta lui Parizianu, puteau merge liniștite în întuneric de la o poartă la alta, cu știri tainice apărate chiar de ei, flăcăii care le chemau astfel să iasă afară din casele părinților; o vorbeau arât pe aceea dintre ele care le-ar fi făcut pe plac: se îngrămădeau pe ea la poartă, dar nu se grăbea nici unul să se însoare cu ea... Ștefan nu vroia să se însoare, dar pusese și el ochii pe una, Ioana Radei, o fată dintre cele care atrag nu prin frumusețea lor, deși ea nu era chiar urâtă, și nici prin ușurătate, deși nu-și ținea nasul pe sus. Nici n-ar fi avut de ce: era lipsită de apărare, maică-sa era văduvă. Și sărac, și cu nasul pe sus, nu se mai uită nimeni la tine. Numele bărbatului acestei muieri, și chiar numele ei de Rada, era adesea uitat și înlocuit prin cuvântul Cărămidă. Într-adevăr femeia vorbea greu și lat, parcă i-ar fi ieșit din gură nu cuvinte, ci cărămizi. C-o fi, c-o păți, făcea ea rar și îndesat și în clipa aceea vorbitul ei semăna și cu statura, care era mică, dar noduroasă. Șchiopăta... Cu mulți ani în urmă îi intrase în talpa piciorului un cui sau un mărăcine gros, nimeni nu știa, și piciorul i se obrintise. Nu mai avea formă, arăta ca o copită. „Nu te doare, ga Radă?" o întreba câteodată câte cineva. „Mai mă doare", răspundea ea cu vorbele ei grele... Și nu mai adăuga nimic și nici cel care o întreba nu mai avea vreun chef s-o compătimească, cu toate că femeia nu făcuse nici un rău nimănui. Era atât de săracă, încât vara aduna struguri de bozi de prin bălării. Ce făcea ea cu aceste fructe de iarbă negre și otrăvite? N-avea nici măcar o capră! Avea însă vreo două oi și creștea găini... Da, găinile astea îi ieșeau frumoase, grase și cu pene strălucitoare, ți-era milă să le tai, se pricepea la ele și la ouăle lor, cum le punea ea la lumină între ușă cu mișcări parcă ar fi îngenuncheat, să le descopere bănuțul... Într-adevăr, ținea oul în mână ca și cum ar fi fost de aur, și când îl dădea gazarului să-și cumpere și ea petrol pentru lampă gestul îi era reținut, ezitant și expresia prăpădită, ai fi zis că îi dă äluia cine știe ce

avere și ea cu ce mai rămâne? Trăiau muncind pentru alții, adică fata, fiindcă mamei îi ajungeau trei colaci pe săptămână, pe care îi căpăta, ca orice muiere, duminica spre ziuă de la alte muieri, când se ducea la cimitir să și jelească bărbatul și făcea schimb de colaci. Ai ei erau mici și glodurosi, negri și tari... Se pricepea la găini, dar nu știa să facă pâine, și când muierea care îi primea îi găsea în cușnița ei acasă, îi recunoștea: ăștia sunt de la Cărămidă!... Fata era mai pricepută, dar întâi trebuie să descoperi că un lucru nu e bun și abia pe urmă să-l faci tu altfel, și cum poți să-l descoperi dacă n-are cine să te învețe? Ioana era mică, avea abia șaptesprezece!... Cu o vară în urmă o zăpăcise un băiat șoptindu-i că vrea să se însoare cu ea și ea îl crezuse . Pe urmă, după ce acela o făcuse atât de timpuriu să nu mai fie fată mare, îl drăcuise, dar nu cu obidă prea mare, se vedea că tot mai ținea la el, dar nu mai era atât de proastă încât, dacă el s-ar fi întors, să l creadă și să se ducă iar cu el în grădină... De-atunci nimeni n-o mai văzuse la poartă și zadarnic o fluierase unul care zicea că ține la ea și ar fi vrut s-o ia... Putea fi adevărat, ei și? Dacă ținea la ea, de ce n-o căuta la horă, ca pe toate fetele? Băiatul auzi și începu să stea lângă ea la horă. Dar ea se uita drept înainte. După horă știa ea ce urma, luatul batistei și fluieratul seara la poartă ca să iesi să ți-o dea. Și ce poți pe urmă să mai faci dacă pune mâna pe tine și începe să te înghesuie în stâlpul porții?... Îți pierzi capul, uiți de tine, în timp ce el nu uită și îți ridică fusta... Un surâs batjocoritor îi întindea colțul gurii în timp ce el îi ținea mâna și juca alături de ea în horă. Nici măcar nu vorbea prea mult cu el... Știa ea ce sunt vorbele, și ele te amețesc... Și pe urmă, între ei, încep să se laude... Să se ducă să facă întâi armata, să-i scrie de-acolo, să le spună fraților și surorilor lui să stea cu ochii pe ea, ei să nu i se simtă urma pe unde trece, să-i răspundă la scrisori, să-i trimeată o flanelă lucrată de mâna ei... Pe urmă, după ce se întoarce, dacă și atunci după doi ani mai ține la ea,

atunci poate să-l creadă, nu când i-o șopti seara la ureche cu glasul fierbinte, ci ziua la prânz în casa maică-sii, că vrea s-o ia de nevastă, că o s-o ia... Ioana avea o prietenă, una din fetele lui Birică, cel cu mulți copii și cu fratele lor cel mare, Ion, care se însurase cu Polina lui Balosu. De la această fata învățase Ioana cum să se poarte de aici înainte cu flăcăii, ținea la ea fiindcă era curată și deșteaptă fără să fi pățit nimic, deși îi licăreau și ei ochii și i se făceau deosebit de frumoși când băiatul cu care era în vorbă o lua de mână și intra cu ea în horă. Așa e când sunt mulți într-o casă, unii învață de la alții, în timp ce pe ea, pe Ioana, cine să fi învățat-o? Maică-sa nu-i spusese nimic, n-o oprise să iasă seara la drum, de frică să nu rămână nemăritată. Fiindcă și asta era adevărat... Multe se țin mândre și stau ele închise în casă, dar și flăcăii parcă încep să aibă ponogul găinilor: se uită la ele, văd că sunt cuminți, dar le ocolesc... Și într-o zi surata asta a lui Birică îi spuse: „Fă, tu te-ai uitat la ăsta al lu' Parizianu, alde Ștefan? La toate horele vine aproape de noi și face ce face și zgâiește ochii la tine!!!" „De ce nu la tine?" se mirase Ioana. De unde știi că la mine?" „Păi am vorbit cu el, l-am întrebat într-o zi: «Bine, Ștefane, asta înveți tu la școală, să te uiți la fete? Ce crezi tu că e o fată? Să-ți râzi tu de ea?» «N-are importanță!» îl aud că zice. «Cum, mă n-are importanță? N-are pentru tine, dar pe ea ai întrebat-o dacă îi place sa te chiorăști tu la ea?» «Dar tu ai întrebat-o, zice, dacă are nevoie de avocat?» Auzi al naibii!" „Lasă l în pace, răspunse Ioana, se uită și el, e flăcău. ."

Și iată că deodată, la un an după aceste cuvinte, Ioana îi șopti acestei prietene a ei necruțătoare: „Surată, am să te rog ceva, dar să nu spui la nimeni". „Bine, n-am să spun." „Treci diseară pe la Ștefan al lu' Parizianu și spune-i că îl aștept la poartă." „Bine, dar dacă află Vasile, ce te faci? Nu-ți mai place Vasile?" (Ăsta era băiatul răbdător care aștepta să și facă armata și apoi să se însoare cu ea.) „Ba îmi place, îi răspunse Ioana,

dar dacă tu n-o să spui nimic nimănui, n-are cum să afle..."
„Eu n-o să spun, dar... treaba ta!"

Chemat la poartă de către această fată a lui Birică, al lu' Parizianu nu era mai puțin uimit decât ea...

V

Pe drum se întâlni cu grupuri de băieți care se băgau în el să vadă cine e. A, da, al lu' Parizianu, și treceau mai departe. N-aveau nimic cu el. Nu auziseră până acum că se ducea pe furiș, la vreo fată care nu era a lui... Toată lumea îi zicea „al lu' Parizianu" cam în râs și la școala primară fusese înscris în registru Parizianu Ștefan. Abia la liceu secretarul de-acolo se înfuriase. „Cum Parizianu, când pe tine te cheamă Paul? Sau nu-ți place? Crezi că Parizianu e mai breaz? Ăsta e numele bunică-tii, după numele lui taică-tău, din Râca, fiindcă n-a fost căsătorită." Ștefan însă, căruia nu-i displăcea porecla, tot nu se împăcase cu numele de Paul și nu se știe cum făcuse că fusese înscris în catalog cu numele de Paulescu. Crezuse că o să-i meargă, dar secretarul îl urmărise până în pânzele albe și în cele din urmă Ștefan trebuise să accepte numele său adevărat... În realitate însă, și nu în registre, pe bunică-sa, sora primei neveste a lui Moromete, o chema Pilea, după porecla tatălui. Ale lui Pilea, li se spunea în Râca, Paul fiind un nume cu totul șters...

Ioana nu era în poartă, dar apăru îndată ce el se opri pe podișcă.

– Bună seara, Ștefane, sau n-ai gură, zise ea de lângă stâlp văzând că el tace.

Al lu' Parizianu nu răspunse, dar se apropie de ea până nu se mai văzu că erau doi. Urmă o tăcere pe care tot ea o rupse:

– Am auzit că pleci! Și se miră cu o voce șoptită și batjocoritoare: Ei, cum, pleci, și nu-mi spui și mie?! Aștepți să trimit eu pe cineva să te cheme?

– Cum să n-aștept? îi șopti Ștefan. Să spună pe urmă prietena ta că... De mai mult de-un an de zile vin la horă să vorbesc cu tine și tu te faci că nu mă vezi... De când te-ai făcut mare ai uitat... Te faci c-ai uitat...

Drept răspuns fata se feri din fața lui și sări șanțul cu o mișcare iute și liniștită, încât ai fi zis că și-a ridicat și și-a lăsat brusc niște aripi invizibile. O luă pe drum înainte fără să se uite îndărăt, și Ștefan, după o șovăială, se urni din loc și porni în urma ei. Merseră astfel multă vreme.

– Ce, zise fata întorcând la un moment dat capul, n-ai mâncat în seara asta, de abia te miști?

– Nu, de ce? murmură al lu' Parizianu.

– Păi mergi lângă mine, ce mergi în urma mea? zise fata.

Unde îl ducea? După un timp ea coti pe cealaltă parte a drumului și se opri în dreptul unei porți. Dar nu era o poartă de casă, ci de loc, fără nimic pe el, lat de vreo zece pași și lung de se pierdea undeva în vâlceaua satului. Fata desfăcu un lanț din spate, ridică poarta și trecu dincolo. Ștefan o urmă. Locul era plin de trifoi și pe margini avea salcâmi înalți. Era al ei, rămas de la taică-său, singura avere pe care i-o lăsase...

De astă dată fata o luă înainte fără să-l mai îndemne, fiindcă numai ea știa acum unde îl ducea. Merseră aproape tot locul la vale până ce prin apropiere nu se mai văzu nici un fel de casă sau curte a cuiva. Nu mai era decât puțin până la gâldăul care se ghicea în fundul acestei mici grădini, unde un dud mare cu coroana bogată împiedica parcă locul să nu se verse în râu. Ioana se opri, ezitând. Unde să stea? Se așeză deodată jos și își trase fusta. Ștefan se lăsă și el în genunchi, și din aceeași mișcare se întinse cu fața în iarbă cu capul aproape de ea. Își rezemă fața în brațe și rămase astfel clipe nesfârșite. Tăcerea se așternu. Fata își ținea genunchii cu mâinile. Minutele care urmară nu fură stingherite de nici unul. Tăcerea curgea liniștită peste capetele lor în noaptea mereu neagră, ca și când s-ar fi întâlnit amândoi

acolo anume ca să nu-și spună nimic prin cuvinte. În înaltul salcâmilor băteau țânțarii și încă ceva nedefinit, ființe misterioase care trăgeau de liniștea nopții ca de o pradă care în zori avea să piară și trebuia devorată înainte ca răsăritul să le-o smulgă din stăpânirea lor. În depărtare, într-un necontenit orăcăit, de parcă ar fi înghițit neîncetat apa care gâlgâia, se auzeau broaștele, deși apă era și alături. Fata nu-și schimbă cu un deget locul și stătea atât de firesc și de îndelung nemișcată încât ai fi zis că e o statuie, care prin miracol era vie, dar nu putea să arate asta decât prin voce. Ori, voce nu avea. Începuse să se audă însă cât era de vie: Respira ușor, rar și regulat, și această respirație începu să crească pe nesimțite. Dar nu se mai știa, era a lui sau a ei? Flăcăul făcu deodată o mișcare nu atât bruscă, cât imperioasă, îi ridică fusta, i-o trase peste genunchi. Liniștită, cu o mișcare la fel de hotărâtă ca și a lui, fata și-o întinse la loc fără să-și fi modificat șederea ei ciudată. El însă o apucă de umeri. I se supuse, încetinind ușor doar brutalitatea gestului lui printr-o împotrivire: nu ceda total impulsului care îl împingea pe el s-o culce pe spate. Se lăsă, și atunci el îi ridică iar fusta și ea nu se mai împotrivi. În întunericul grădinii trupul ei, cu fața în sus, avea lucirea pânzei de prin poieni, pe care el îl acoperi cu o mișcare violentă, ai fi zis că vrea s-o omoare. Pieriră parcă împreună în somnul ierburilor și al salcâmilor neclintiți... Nu se auzi nici o șoaptă, nici un murmur; tăcerea dintre ei doi începu să se consume într-o încordare știută numai de pământul pe care spinarea fetei îl făcea să ardă și de ierburile strivite, care se încălziseră și ele și îi învăluiau cu mirosul lor puternic, de sevă bogată, țâșnită din tijele fragede... Curând zbaterea ierbii se potoli și fata se ridică în capul oaselor și începu să-și dreagă părul în dezordine. Avea un bariș, se îmbrobodi cu el legându-l la ceafă. În felul acesta i se dezvelea obrazul și i se vedeau ochii strălucind în întuneric. Între timp noaptea se mai limpezise și cerul plin de stele începuse să alunge

întunericul gros de seară, care acoperise curând după apusul soarelui, pământul. Se vedea bine oriunde te-ai fi uitat. Mult timp ținu îmbrobodítul și dezbrobodítul fetei. Al lu' Parizianu părea să-și fi pierdut graiul, își pusese capul în poala ei și nu zicea nici el nimic, ca și când mișcările ei liniștite și parcă rituale nu trebuiau turburate. Deodată ea chicoti:

– ...Și pe-acolo pe la școală tu n-ai învățat să săruți, Ștefane?

Nu era un repros, ci o curiozitate în chicotitul ei. Sau poate își dădea și ea seama că atât de mult se doriseră din clipa când el sosise la poarta ei, că uitaseră amândoi de asta?

– Cum să nu, zise Ștefan.

Ea aștepta cu un surâs în colțul gurii, care însă pieri sub sărutul lui, ca și luminile ironice din ochi, peste care se lăsară pleoapele.

– Și ce-o să faci tu acuma, Ștefane, că nu te mai dă tac-tău la școală? zise ea făcându-se că parcă n-a băgat de seamă că a fost sărutată și că s-ar fi putut ca lui să nu-i ardă în clipa aceea de altceva.

– Mă duc la București! răspunse el.

– Asta știu. Nu eram noi doi acuma aici, adăugă ea, dacă n-aș fi știut că pleci la București...

– Așa, murmură el. Și eu care țineam la tine de când erai mică.

– Nu mai spune! Cât de mare ești acum? chicoti ea din nou. Mai bine zi că eu am ținut la tine... De câte ori treceam pe drum spre biserică, te vedeam... Într-o zi ai ieșit pe prispă cu pâinea în mână.

El începu să râdă:

– Ha, ha, ha!... Cu pâinea în mână! Mare brânză!

– Mare, exclamă ea cu un glas scurt, acoperind un gând.

Ce anume? Poate vrusese să spună că ea *îl văzuse*, în timp ce el nu știa, ***n-o văzuse*** pe ea?

– Aveai o carte în mână ș. te-ai dus sub salcâmi și te-ai întins cu spatele în sus. Într-o mână țineai cartea și în alta pâinea. Tocmai o scosese maică-ta din țest: „Nu rupe, mă, zice, că se încruzește", am auzit-o din tindă, dar tu ai ieșit pe urmă cu colcovanul în mână...

– Și tu unde te duceai? zise al lu' Parizianu cu un glas intrigat de această amintire a ei care părea într-adevăr îndepărtată. Câți ani aveai?

– Câți aveai și tu, răspunse ea ferindu-se, ca și când n-ar fi vrut să dezvăluie un secret atât de nepătruns al vieții ei.

– Și dacă eu aș fi plecat la București fără să afli tu, niciodată nu mi-ai fi spus că țineai la mine? zise al lu' Parizianu.

– De ce? se miră ea. Crezi că lumea e așa mare? Ai fi aflat tu!

Îi dăduse capul la o parte și își reluase felul ei de a sta, schimbând însă poziția: ținea picioarele retrase într-o parte, în timp ce corpul i se sprijinea într-o mână aplecat în cealaltă parte, dar la fel de nestingherit, fără alte mișcări; cuvintele îi ieșeau din gură la fel de firesc, ai fi zis de nesimțit, cum îi era trupul îndoit spre flăcău.

– Așa este, zise al lu' Parizianu, dar dacă eu te-aș fi uitat?

Cu atât mai bine, zise ea. Adică nu că ar fi fost bine, dar aș fi aflat și eu că m-ai uitat și te-aș fi uitat și eu. Adică de uitat nu te-aș fi uitat, de ce să mint, dar mi-aș fi luat gândul de la tine... Și-așa o să mi-l iau, că tot pleci, adaugă ea deodată cu resemnare parcă veselă.

– Mai ții minte cum ne-am jucat noi în toamna aia?!...

Ea nu răspunse și atunci el continuă să-i reamintească:

Eram în grădina lui Mărin al lui Matei și alergam după voi printre glugile de coceni, să vă găsesc să vă ating cu coceanul de floricică... Nu știu de ce, te căutam pe tine și tu parcă ai fi știut, ai ieșit de unde te pitiseși, te-ai uitat la mine și ai luat-o la fugă spre fânarul lui nea Matei. M-am luat după tine și am intrat amândoi în fânar. Am aruncat bățul, am început să vin spre tine și tu te-ai dat îndărăt dinaintea mea până ai ajuns cu spinarea de perete... M-am apropiat de tine... Ți-am ridicat fusta... Să fi avut nouă sau zece ani...

– Ce mai îmi bătea inima, mărturisi ea deodată. Ai zice că ce știam noi atunci!... Uite că știam...

– Știam, zise el, dar nu puteam... N-ai să mă crezi... Acum parcă visez că se poate face pe lumea asta ceea ce îți luaseși gândul pentru totdeauna că se poate... ceva... care nu trăiește decât în visurile noastre. Până mai acum un an tot mai credeam că într-o zi o să ne întâlnim noi iar ca în fânarul lui nea Matei... Și pe urmă când am văzut că parcă nici nu mă cunoști, la horă când mă uitam la tine, îmi spuneam: ea nu mai știe, e fată mare, a uitat un lucru petrecut într-o joacă de copii...

– Cum să uit, Ștefane? zise ea. Ai dreptate, uitasem, dar când ai început tu să te uiți la mine, așa ca un flăcău, nu ca un copil, mi-am adus aminte de tot... Dacă te-ai fi grăbit aș fi vrut să... n-aș fi vrut să...

Ea tăcu, bâlbâindu-se, dar el înțelese: ar fi vrut să se întâmple prima oară cu el, și n-ar fi vrut să se fi petrecut cu altul. Nu-și mai spuseră nimic multă vreme...

În acea clipă satul sări parcă în sus de țipete de cocoși... Unele erau treze și rele, prevestitoare de cine știe ce întâmplări care pândeau casele oamenilor, altele adormite, prelungiri ale somnului tuturor, a căror răgușeală ai fi zis că venea astfel din adâncul viselor...

– Ștefane, șopti ea speriată, agățându-se de umărul lui, uite unul care se uită la noi.

– Unde îl vezi tu?

– Uite-l acolo!

– Nu e nimeni, o liniști el, e un brusture.

– Du-te și te uită.

Când el se întoarse, ea nu mai era acolo, coborâse spre râu. Al lu' Parizianu se așeză jos și se întinse cu ochii spre cer. Era

în puterea nopții, Carul mare se mișcase, dar Găina nu se vedea. Fata se întoarse și de astă dată se întinse alături de el. Se îmbrățisară amândoi în aceeași clipă, cu violență și începură să se sărute. El scoase într o vreme un soi de muget, parcă de părăsire, o scăpă din mâini și începu s-o muște de șoldurile ei încă nedeplin arcuite. Ea râdea, chicotea cu un glas inocent, dar puțin tremurător, și îl împingea să se dea la o parte, s-o lase, dar fără convingere...

– Ștefan, zise ea iarăși înspăimântată și se ridică într-un cot cu fața spre micul deal al grădinii.

Se înveli cu gesturile hotărâte și spontane care ne rămân multă vreme neatinse de ceea ce ni se întâmplă.

– Se face ziuă! murmură ea.

– Unde vezi tu? Mai e până la ziuă.

Într-adevăr, o lumină stranie începuse să lucească peste satul adormit și care era parcă a pământului, a salcâmilor și a ierburilor, străină de cerul îndepărtat. Nu era lumina de ziuă de care se temea ea, albastră spălăcită, care vestește zorile.

Să știi că mi-e frică să nu mă vadă cineva, dacă mă prinde dimineața pe-aici și mă întorc singură acasă pe ulițe, zise ea. Ai grijă.

- Nici-o grijă, murmură el cu răsuflarea încărcată și se îmbrățișară iar tăvălind iarba.

...Într-un târziu ea rămase cu fața în sus, în timp ce doar mâinile i se înfigeau în umerii lui și rar trupul ei avea o țâșnire care îl ridica pe el în sus cât era de greu. Nici gemete, nici șoapte nu ieșeau din gurile lor, ci li se auzea doar respirația înăbușită, egală și trează. Ea chiar încetă curând orice mișcare și întinse brațele în lături, ai fi zis că nu i se mai întâmpla nimic, dar nu-gonea din pricina asta pe el, ar fi putut să stea astfel ceasuri întregi... Peste ei cântară a doua oară cocoșii, în timp ce pe cerul înalt străluceau și mai tare stelele, gonind cu lumina lor de pietre vinete lumina albicioasă care acoperea asemenea unei cețe misterioase, satul prăbușit în somn. Deodată, amândoi, întâi el, apoi după el și ea, scoaseră strigăte de uluire. Se agățară unul de altul. Ea se arcui de la pământ de câteva ori tremurând și murmură cu un glas care îi cerea lui parcă s-o apere de ceea ce simțea pentru întâia oară:

– Ștefane, Ștefane!...

Și fețele lor se striviră una de alta, ca într un chin îndelung, care cerea unul de la celălalt eliberarea... Închiseră ochii și rămaseră îmbrățișați, cu obrazurile lipite și parcă uitate, în timp ce Găina, de care se temea ea, apăruse ca o spuză de lumini la marginea cerului... Într-un târziu el ridică fruntea, apoi se ridică în capul oaselor.

– Mai e nițel și se face ziuă, îi șopti cu un glas de țăran care își trezește cu grijă tânăra lui muiere, la care ține atât încât ar dori din tot sufletul s-o cruțe de treburi, dar n-are încotro și trebuie s-o ia la deal, fiindcă îi așteaptă porumbul și îi așteaptă grâul...

– Ei și? zise ea deodată nepăsătoare. Sunt pe locul meu și stau pe el cât vreau. Ștefane, continuă ea cu un glas care parcă ar fi glumit... Să nu mă uiți! Știu că te duci de tot și că n-o să te mai întorci în sat, și când ți-o fi bine n-o să te mai gândești la mine... Da măcar gândește-te și tu când ți-o fi rău și adu-ți aminte că...

Se opri și chicoti. Nu mai vroia să-i spună gândul ei?

– Asta înseamnă că îmi dorești răul, zise el.

– Aha!

– Te lauzi! Ești o fricoasă! Dacă nu plecam, în viața ta n-ai fi ieșit noaptea cu mine în grădina asta.

– Și tu ești un fricos. De ce nu-mi spui că te duci la București și când ți-o fi bine o să mă chemi?

– Îți spun, zise el. Când mi-o fi bine te chem. Da' mă aștepți?

– Te aștept doi ani, zise ea gânditoare. Se vedea că mai dinainte îi dăduse ea acest termen. Pe urmă, zise, nu te mai aștept. Mă mărit, mă!

Și avu în clipa aceea, în glas, o bucurie care era parcă o promisiune pentru el.

– Așa ar trebui să facem, zise și el pe gânduri. Tu să mă aștepți, eu să te chem... Dar cine poate ști ce-o să ni se întâmple? Mă duc la București și îți spun că atunci când o să-mi fie bine o să te chem. Și dacă n-o să-mi fie bine? Înseamnă că nici pe tine n-o să pot să te chem...

– Așa e, zise ea. Ce rost ar avea?

– Ar avea un rost, zise el dibuind...

– N-ar avea nici un rost, Ștefane, spuse ea foarte hotărâtă. Ce o să fac eu pentru tine la București?

Numai aici putea să facă, însemna glasul ei, și anume să-l aștepte doi ani. Că ăsta era chiar timpul în care și Vasile acela, care stătuse și el lângă ea la horă de un an, avea să și facă armata și să se întoarcă în sat, era o potrivire de care putea fi învinuită? Nu era oare timpul ei să fie aleasă de doi flăcăi, oricât ar fi fost ea fata Radei al cărei nume după bărbat era adesea uitat și i se spunea Cărămidă? Cea mai săracă din sat?

– Ce rost are o muiere dacă nu poate să facă nimic pentru un bărbat? Mai bine să stea nemăritată.

– Și dacă eu aș rămâne în sat, ce-ai face, Ioana?!

– Aș munci, mă!

– Bine, ai munci, dar ce ți-ar plăcea ție să fiu eu în sat?

– Să fii și tu învățător! Ce, n-ar fi frumos? Ți-aș face copii, pe care i-am da pe toți la liceu, până ar ajunge oameni mari...

Avea o nostalgie în glas, ca și când și-ar fi dat seama chiar din clipa aceea că chiar și așa, chiar cu un astfel de vis împlinit, ei doi ar fi rămas oameni mici... El nu-i răspunse. Și ar fi putut, măcar prin cuvinte dacă nu prin tot gândul, să-i spună că ar fi fost într-adevăr frumos să se întâmple așa și să-i explice că totuși nu se putea fiindcă el nu avea studiile terminate și nici nu le putea termina fiindcă n-avea cu ce. Dar el tăcea. În ce punct se oprise gândirea lui și se despărțise de a ei?

– Să ajungem oameni mari? parcă mârâi el.

– Da, Ștefane!

– Oameni mari, repetă el, și deodată rosti parcă absent: Pe ce te bazezi?

– Cum pe ce mă bazez? se miră ea. Ileana Ruiu, învățătoarea aia din Surdulești, care a stat pe-aici vreo doi ani, are un frate care tot așa, nu și-a terminat liceul și n-a mai putut nici ea să-l mai susțină, dar a fost numit învățător și așa... Și nici nu e ca tine, e un zăpăcit...

Fata se opri așteptând. Dar el tot nu-i răspunse. Ea însă era senină și în glasul și în gândurile ei, fiindcă în clipele următoare, când el ieși din tăcerea lui și drept răspuns o întinse iar pe spate și o dezveli, ea nu se opuse, nu zise nimic, și îl luă în brațe ca și când el ar fi continuat să fie alături de ea, ca și când i-ar fi răspuns că da, așa va face, se va strădui să-i împlinească, în cei doi ani cât avea să-l aștepte, acel vis care era atât de frumos și atât de aproape de ea... Da, era aproape, îl ținea chiar în brațe și dacă n-ar fi fost nici o speranță în tot ce gândea ea, ar strânge-o el atât de tare și ar săruta-o atât de mult pe gură, încât îi tăia răsuflarea și pe ochi de era aproape s-o orbească?

...Totuși nu-și pierdu atât de tare capul încât să nu vadă uitându-se într-o parte pe cer, că se apropie zorile și că trebuia, îndată ce el avea să se desprindă de ea, să se ridice negreșit și să plece! Era pe locul ei, cum spusese înainte, dar prea departe de casă ca să nu înțeleagă cei care ar fi văzut-o plecând la un astfel de ceas al dimineții, ce ispravă făcuse ea în noaptea aceea pe acel loc...

...Se înveli brusc, și de astă dată nu mai pierdu atât de mult timp până își drese părul și se îmbrobodi. Totuși nu pleca... Își luase obrajii în palme cu acea mișcare de mângâiere pe care o avem când ne ard, ca și când am dori astfel să-i potolim și stătea iar nemișcată... Se simțea, acum când trebuia să se despartă

de el, copleșită, dar nu de păreri de rău, ci de gânduri senine și încrezătoare, care chiar dacă o apăsau puțin, puterea inimii, la anii ei, era atât de mare încât putea crede că și răul era spre bine... Ei și ce? Dacă ți-era dat să-l trăiești, n-aveai încotro: pe această lume bucuria și suferința sunt împărțite și schimbătoare, nu se poate să aibă cineva tot binele sau tot răul, asta nu s-a văzut: cei bogați au grijile lor negre pentru averea lor, cei săraci uită mai ușor de ei, doborâți de povara muncii, și când vremurile sunt bune și ies și ei la porțile lor mici, speranța care li se citește pe chipuri e mare și curată... Dovadă ea, care era atât de săracă, o iubeau doi flăcăi și dacă în anii care aveau să vie va trebui să și pătimească, amintirea acestei nopți o s-o ajute să mai și surâdă. Și unde era scris că partea ei va fi cea rea?

În clipa aceea, de pe o uliță îndepărtată a satului, cineva, un flăcău întârziat care se întorcea și el acasă tot așa, dintr-o grădină, începu să cânte din foiță. Era, pesemne, foiță de leandru, care nu plesnea, fiindcă se urca în noapte cu mare putere, în timp ce de sub țipătul ei înalt răzbătea o nostalgie sfâșietoare, dar întreruptă și reluată cu o forță sporită, tăcerea nopții întârziate năvălea parcă asupra cântecului și parcă vroia să-l înăbușe... Flăcăul nu era fericit, sau era copleșit de o fericire prea grea, amenințat de o temere obscură... Cântecul lui se pierdu în depărtare și nu se mai auzi când se stinse: fu acoperit de cel al cocoșilor, care, de astă dată, izbucniră fără răgușeala adâncă dinainte de miezul nopții, țipau și ei, se făcea ziuă...

– Trebuie să plec, Ștefane, șopti Ioana hotărâtă. Mergi cu mine, dar nu alături, mergi mai în urmă și ține și tu capul în jos dacă te întâlnești cu cineva. Așa cum mă îmbrobodesc eu, continuă ea dezbrobodindu-se și acoperindu-și apoi obrazul așa cum fac muierile, legându-se sub bărbie și nu la spate, nu mă cunoaște nimeni, dar pe tine te cunoaște, că ai părul mare... Când ajungem la răspântie la Bibina, rămâi în urmă și mă lași... Să ajungi bine la București, Ștefane, chiar dacă din

pricina asta o să mă uiți, continuă ca și glasul îi tremura vizibil, de emoție sau poate de răceala dimineții. Poate nu mă uiți! Să ajungi om mare, fiindcă am ghicit eu, de-aia nu vrei să mă iei cu tine, fiindcă vrei să ajungi mare. Să ajungi! Îți urez, na! Dar dacă nu ajungi, întoarce-te, Ștefane! Eu am să te aștept...

Și se ridică și o luă spre poartă, fără să se grăbească, dar și fără să se mai uite înapoi. El o urmă îndeaproape, în tăcere. Nu-și mai spuseră nici un cuvânt și la răspântia despre care pomenise ea, el se opri și o urmări nemișcat până ce silueta ei subțire coti deodată pe o uliță și nu se mai văzu.

VI

Ștefan dormi iar până după prânz. Dormea adânc băiatul ăsta, se mirau toți cum nimic nu-l trezea, chiar dacă îl hâțânai tare de umăr să-l scoli. Nu era însă ca tat-său: avea totdeauna un gând care îl punea în mișcare de îndată ce se trezea și pe care nu i-l ghicea nimeni. Dacă se așeza lângă tine, n-o făcea degeaba, dacă pleca, se ducea undeva... Drumurile lui erau curioase. În general ocolea satul prin ulițele lui cele mai de pe margine, stârnind nedumerirea: nu căuta decât rar pe cineva și ca de obicei se uita în ochii celor pe care îi întâlnea, țintă, întorcând chiar capul după om, dar fără să spună el noroc, sau bună ziua, nene, ce mai faci... De ce colinda el astfel marginile satului? Îi erau prea cunoscute drumurile dinăuntru? Îl atrăgea cumva misterul ulițelor mărginașe, în care oamenii trăiau mai aproape de singurătatea câmpiei, unde între ei și soarele de pe cer nu se așeza nici un obstacol omenesc? Ce sunt așezările, decât paveze împotriva naturii nemiloase, a cărei viața n-are sfârșit, în timp ce a noastră are? Și atunci ne construim așezări durabile, cu o viață mai lungă decât a noastră? Trebuie să fie oameni îndrăzneți cei care nimeresc sau se așează de bunăvoie la margine. Dar stătea al lu' Parizianu de vorbă cu vreunul din ei? Cu nici unul... Îi plăceau însă aceste ulițe care dădeau în

câmpie, i se citea pe chip bucuria care era atât de mare încât oamenii, care nu rămân niciodată nepăsatori când unul din ei le reamintește astfel cum ar trebui să fie toți, îl iertau. În sinea lor. Nu și unii fața de alții, când se prefăceau că nu înțeleg: „Unde s-o fi ducând ăsta al lu' Parizianu?" se auzea câte-un glas nu prea mirat, totuși iritat de o curiozitate care nu-i era satisfăcută. „S-o fi ducând și el pe undeva, i se răspundea, pe la vreun băiat din ăștia de prin școli." Dar nu era văzut cu nici unul din acestia, se ferea chiar de ei, desculț cum era și fără uniformă.

Această ciudățenie a lui de a porni razna crescuse cu anii în loc să-l părăsească și fiindcă nimeni nu știa dacă e prost sau deștept spuneau mai degrabă că e prost sau în orice caz tembel, așa ca taică-său. Astfel devine incredibilă soarta de care au parte apoi unii băieți ca al lui Parizianu, odată plecați din sat și în care cei care îi cunosc continuă să nu creadă până mor: „cine, ăla mă? Al lu' Parizianu? F... în... pe mă-sa?" Iar dacă ajung rău nu se miră. Flăcăii, printre care n-avea de asemenea nici un prieten, cum n-avea printre elevii satului, îi spuneau în față: „bă, al lu' Parizianu! bă, n-auzi? Un' te duci?" Cu un dispreț nepăsator, Ștefan se prefăcea că n-aude și nu se oprea, dar dacă cineva s-ar fi uitat la el să-l vadă mai de-aproape și-ar fi dat seama că se făcea crunt de o ură care i se aprindea ca un foc în priviri. Când era mai mic i se spusese într-o vreme Iocan, de către vară-sa Ilinca, fiindcă avea buza de jos lăsată, ca a aceluia, și nasul și gura date într-o parte. Și urechile erau clăpăuge. Începuse să și le lege noaptea cu o basma, iar nasul și gura să și le îndrepte cu mâna la oglindă. Se îndreptaseră din voința asta a lui? Sau se îndreptaseră singure? Oricum căpătase un tic care îl părăsi târziu: își sugea mereu buza de jos. Când încetă, expresia chipului său se schimbă, deveni atentă și scrutătoare și numai absența privirii arăta că gândurile îi călătoreau totuși aiurea și expresia aceea era doar o mască: vedea doar când rânjea și atunci inteligența care îi răzbătea pe chip

când era absent, pierea și ceva neîmplinit și stingheritor apărea pe figura lui osoasă. Repede însă se împlini, arăta ca un bărbat, se rădea...

De astă dată, Ștefan, înainte de a se da jos de pe prispă, îl întrebă pe taică-său:

– Când a spus ieri Bărăgan să se adune oamenii la primărie? De dimineață sau după prânz?

Parizianu stătea pe prispă și fuma. Cute de nemulțumire fără înțeles îi stăruiau în jurul gurii care trăgea din țigare și al ochilor care clipeau orbiți de o lene iritată.

– Eu știu? zise el. Dar de ce, mă, Ștefane? stărui, văzând că fi-său n-a auzit.

Vocea îi era blândă. Niciodată n-o ridica contra băiatului, deși ar fi crezut, privindu-l, că nimic nu-l împiedica s-o facă. Totuși nici când Ștefan era mic nu-l văzuse vreodată cineva bătându-l.

– N-ai auzit ce-a zis? răspunse Ștefan. Vine prefectul! și exclamă: Care prefect?

Parizianul își luă țigarea din gură cu mâna, buimăcit. Ce îl interesa pe fi-său prefectul? Și adică cum, care? Îl cunoștea Ștefan?

– Știi tu cine e? zise Parizianu.

– Tocmai că nu știu. E unul vechi, sau unul nou, legionar? răspunse Ștefan încălțându-se cu pantofii, după ce își trăsese pantalonii.

El nici nu se gândea să ceară ceva să mănânce, se trezise cu gândul ăsta și era gata să plece, când maică-sa îi puse înainte pâine și brânză. Mâncă flămând: îi tremurau mâinile.

– Hai, tată, hai să vedem, spuse el apoi plecând, fără să se uite dacă tatăl său îl urma.

Nu-l urma și curând al lu' Parizianu ajunse la primărie; se vedea din depărtare că acolo se strânsese lume multă, dar nu atât câtă se aduna cu câtiva ani în urmă în fata băncii din

centrul satului când venea candidatul liberal sau țărănist. Al lu' Parizianu întârziase, așa-zisa întrunire, sau ce era, începuse, vor bea unul de pe treptele primăriei în timp ce oamenii îl ascultau împrăștiați pe toată lungimea șoselei și pe marginea șanțului. Căruțele care se întâmplau să apară pe panta care urca din vale unde se afla primăria, se opreau încă din vârful dealului. Omul se da jos din căruță și cotea cu caii de căpăstru pe o uliță din apropiere. În mod ciudat, primarul, care ar fi trebuit să fie de față, lipsea. Erau însă alții, printre care băiatul primarului, Victor Bălosu, singur dintre toți îmbrăcat în cămașă verde. Peste această cămașă, care era uniforma lor, a legionarilor, Victor era încins cu o centură din piele și de la umăr spre centură purta o diagonală tot din piele, la capătul căreia atârna tocul revolverului. Arăta degajat Victor, cum fusese el și înainte, dar acum cu ceva triumfător și liniștit în felul lui de a fi. „Ei, iată, parcă spunea el, cine zicea că n-o să venim noi într-o zi la putere?" Ceilalți însă erau mai crunți, al lui Tâlvan, studentul întârziat pe care îl văzuse Ion al lui Miai spoind primăria cu bidineaua, înalt cum era, arăta un chip împietrit și întunecat, plin de amenințări.

Nu s-ar fi zis că e legionar acest prefect, după înfățișare, dar după limbaj era. Scund și subțirel, cu voce plină, îndelung exersată. Nu păreau prea potrivite cuvintele lui cu cei care îl ascultau, nu vorbea pe înțelesul lor, cum făceau unii, și se îmbăta de propriul discurs, bucurându-se de o victorie care era greu să crezi că îi aparținea: vânturile timpului îl scoseseră la suprafață, cine știe de pe unde, cum avea să se întâmple și cu alții, mai mari ca el, și el se lăsase scos... Nu ne pasă de restul vieții, dacă un timp mai lung sau mai scurt suntem puternici și hotărâm soarta altora...

– ...Guvernele diversiunilor și echivocurilor, spunea el în clipa când al lu' Parizianu se opri și se amestecă printre oameni, urmăreau adâncirea crizei prin care trecea țara, cu deviza, după noi potopul... Iată însă că țara nu s-a lăsat mulți ani să fie împinsă pe marginea prăpastiei: acești domni brătieni, tătărești și inculeți, cuziști și goghiști, în frunte cu regele, ca să nu mai vorbim de unii de teapa lui Madgearu și Călinescu (care și-a primit pedeapsa), credeau că țara va suporta la nesfârșit guvernele de amestecătură și de jaf, lipsite de directivă și de disciplină, fără un program unitar, având la bază un echilibru instabil de forțe, ce se subminau reciproc, scăpând din mâini situația în apropierea vremurilor grele care se anunțau și care au dus la știrbirea frontierelor noastre, amenințându-ne ființa națională... Vântul istoriei i-a curățat pe toți și a pus țara față în față cu ea însăși și cu noi: ce avem de făcut, cum să ne salvăm, cum putem apăra vetrele strămoșilor noștri? Un om providențial, generalul Antonescu, s-a pus în fruntea țării și a armatei... Statul național legionar pe care l-a creat e un scut în fața vicisitudinilor care ne pândesc, a dușmanilor care ne-au rupt din trupul țării și trebuie să-l urmăm pe general la bine și la rău, el întruchipând, în aceste ceasuri grele prin care trecem, singura salvare...

Deși pomenise cuvintele de „stat național legionar", se vedea că gândul acestui prefect era îndreptat spre general și nu spre legionari. Idila dintre aceștia și acest șef militar era însă la începuturile ei și nimeni nu știa ce-o să se întâmple, nu știa nici el și curând își încheie discursul, se urcă într-o mașină care îl aștepta ceva mai încolo, cu șoferul la volan, și plecă lăsând adunarea pe mâinile celor din sat, ale lui Victor Bălosu și ale lui Tâlvan.

– Am eu acuma ceva important să vă spun, începu Victor Bălosu când praful stârnit de plecarea prefectului se împrăștie. Locuitori, continuă el cu glasul lui spălat, legiunea vrea să facă, așa cum a spus căpitanul, o țară ca soarele sfânt de pe cer. Dar cu cine s-o facă? Cu hoții? Cu tâlharii? Această situație noi vrem s-o stârpim fără milă și de aceea o să aducem acum în fața

dumneavoastră pe unul care a îndrăznit, în timp ce noi ne străduiam să introducem în satul nostru gândul căpitanului, să fure de pe frânghia vecinului său, domnul Jugravu, o piele de oaie pe care acesta o pusese să se usuce de cu seară și azi-dimineață n-a mai găsit-o... Acest cetățean se numește Pârvu Ilie, îi ordon domnului șef de jandarmi să-l aducă aici în fața satului...

Jandarmul, același care îl arestase pe Țugurlan, ascultase totul dus pe gânduri. Cine îi dădea lui ordine aici? Unde era primarul? La plasă apăruse o așa-numită „poliție legionară", paralelă cu cea obișnuită, și care acționa pe cont propriu, cum se întâmpla și aici: pe Pârvu Ilie ei îl arestaseră, Victor și Tâlvan, nu el, șeful postului. Jandarmul stătea țeapăn ca un surd...

O mișcare stranie începuse în acest timp pe mica intrare de ciment a primăriei. Doi inși scoaseră afară o masă mare și grea și îi căutau un loc unde s-o așeze mai bine, mai în spate sau mai în față... În sfârșit găsiră de cuviință că stătea bine chiar lângă trepte, o vedea toată lumea. Alți doi îl scoaseră afară din primărie pe acel Pârvu, care părea să fie gata să se facă cu el orice-ar fi vrut cei care îl aduseseră aici: nu arăta nici o împotrivire, fiindcă nu știa ce-aveau cu el și era și el curios... Fu împins lângă masă și cu bruște icnituri urcat deodată cu burta pe ea. În același timp, nu se știe de unde, apăruseră încă doi, cu frânghii moi în mână, se vedea că fuseseră mai dinainte băgate la apă, în vreme ce i se trăgeau omului, cu precipitare, pantalonii și izmenele de pe el. Și înainte ca oamenii adunați să se dezmeticească, cei doi cu frânghiile își luară avânt și îl croiră pe cel întins cu burta pe masă peste fundul gol cu atâta violență încât carnea lovită se agită parcă împotriva voinței omului, în spasme, brusc învinețită, în sus și în jos, în timp ce cu întârziere Pârvu Ilie, cu ochii holbați, scoase un răcnet care se înfipse ca un cuțit în valea din apropiere și se întoarse înapoi izbind auzul încă o dată... Cei doi își luară iar avânt și loviră

din nou, în același timp. Cine erau ăștia? De unde ieșiseră? Nu-i cunoștea nimeni cu toate că se vedea, după pantalonii lor de aba neagră și după flanelele cărămizii, că erau tot din sat, în orice caz tot țărani... Pârvu Ilie încercă să sară jos, acum când înțelesese și el ce i se întâmpla, dar cei care aranjaseră masa îl ținură pe loc, încălicând peste grumazul și picioarele lui. Ai fi putut crede văzând aceste zbateri, că se tăia gâtul unui animal...

Se auziră strigăte scurte și înspăimântate, acele strigăte gâtuite ale oamenilor în fața unei nenorociri care se petrecea sub ochii lor și când strigau îndemnându-se unii pe alții cu încordarea din urmă, căreia trebuie să i te supui, dacă vrei să nu fie toată lumea în primejdie: săriți! Mă, ce se întâmplă aici? Puneți mâna!

– ...Asta e pedeapsa legionară pentru toți hoții care ar îndrăzni de-aici înainte să fure, striga în acest timp, cu vocea sa spălată și fără să se teamă de răcnetele amenințătoare care se ridicau din mulțime, Victor Bălosu, în timp ce frânghiile ude se ridicau și cădeau peste trupul celui prins ca într-o menghine între picioarele celor doi. Aduceți stâlpul infamiei, continuă Victor făcând un semn celor doi care loveau și care se opriră.

Pârvu Ilie se ridică și își trase pantalonii. Chipul îi era vânăt, împietrit, mâinile îi tremurau. Se lăsă moale și căzu în patru labe... Loviturile primite îl leșinau abia acum, după ce încetaseră...

În acest timp, în mulțime, cineva care știa, spuse că pielea aceea de oaie de pe frânghia lui Jugravu i se cuvenea lui Pârvu, Jugravu îi datora acestuia de un an de zile o dulamă pe care n-avea cu ce, sau nu vroia să i-o mai plătească, și Pârvu Ilie își făcuse dreptate singur, așa cum se întâmplă des, neînțelegerile acestea aranjându-se cu timpul între vecini, fără să se meargă mai departe. Legionarii aflaseră și cum nici Jugravu nu știa ce-o să i se întâmple vecinului său, se învoise să facă o reclamație.

– Să vie Jugravu încoa, strigă cineva. Pârvu nu e vinovat.

Dar Jugravu nu era nicăieri. Se speriase, fugise? Doi inși aduseră un stâlp lat pe care îl bătură cu cuie de masă și pe care se afla sus o inscripție, așa cum îi spusese Victor Bălosu, *stâlpul infamiei*. Îl ridicară pe Pârvu Ilie în picioare și îl legară de el cu frânghii. Oamenii se uitau crunți și îngrijorați la acest spectacol, de care nu-și mai amintea să se mai fi petrecut vreodată în satul lor. Jandarmul ducea câteodată din spate câte-un băiat care furase, cu cătușele de mâini și cu ceva scris pe o tăbliță, „cine-o face ca mine, ca mine să pățească", dar o făcea ca să-l ferească de-un proces și de-o condamnare: îi dădea pe urmă drumul. Aici însă nu se afla în fața lor un băiat, ci un om ca ei, care avea familie, o muiere și copii și rude, care se aflau poate chiar printre ei și se uitau îngroziți... Cum se putea? Unde era judecata și martorii, care să spună adevărul? Cu ce drept se făceau ei judecători, Victor Bălosu și al lu' Tâlvan?

Nimeni nu bănuia că înăuntru, în primărie, mai era unul care își aștepta rândul și care el, nu Pârvu Ilie, avea să aibă o soartă tragică. Lumea se împrăștia, dar nici legionarii nu mai socotiră prudent să-l aducă în fața oamenilor și pe celălalt. Așteptară să se împrăștie toți, apoi intrară înăuntru și îl puseră pe acest al doilea cu burta pe un birou și îl legară cu lanțuri. Era un ins atât de voinic și de înalt încât după primele lovituri pe care le primi, corpul său uriaș se zbuciumă cu atâta putere încât biroul se mișca din loc gata să se prăbușească într-o parte. Lanțurile îi albeau trupul. Cine era acest om? Era Dumitru lu' Nae, prietenul lui Moromete, cel care chiar când vorbea în șoaptă i se auzea glasul departe pe uliți. Cine să-și mai aducă aminte de o întâmplare de demult, petrecută pe poiana fierăriei lui Iocan, când într-o zi de duminică Victor trecuse pe drum pe-acolo și fusese înjurat de cineva? „...În facultăți pe mă-sa", se auzise până departe șoapta lui Dumitru lui Nae. Era adevărat că în felul acesta țâșnise din gura acestui om ura sa neputincioasă împotriva voiajorului Victor Bălosu care

reușise împreună cu tat-său să pună mâna pe via lui, pe care o moștenise de la părinți... Se pomenise încolțit, îi murise un copil și i se mai întâmplase o altă nenorocire în casă, îi murise și o vită și se împrumutase pe vie, cu gândul că la sorocul cuvenit o să poată să înapoieze banii. Nu-i putuse înapoia și pierduse via. E drept că Bălosu nu i o luase numai pe cât îl împrumutase, ci i-o cumpărase le prețul ei. Cumpărare silită. Când se ducea în deal la vii și își dădea seama că nu mai are ce căuta acolo, după ce toată copilăria verile și le petrecuse săpând-o și păzind-o, îl apuca deznădejdea. Ura care începuse să crească în el cu anii împotriva lui Bălosu și a lui fi-său, pe care, inocent (nebănuind ce îl poate aștepta din partea acestora, cândva, știindu-se voinic), nu și-o ascundea și nici nu scăpa prilejul să-i dea drumul, i se părea că e dreptul lui de om, împotriva unora, care au profitat de nenorocirea lui și i-au pus mâna tocmai pe un loc care e atât de prețios pentru orice ființă omenească de pe pământ... Via... Dar ce să înțeleagă și cum, Victor Bălosu, ura aceasta și cum s-o înghită? În special în acea dimineață de duminică în fața oamenilor, când trecuse pe lângă fierăria lui Iocan... Îi vorbise frumos să nu-l înjure, îl rugase aproape... Între patru ochi mai mergea, ar fi putut să se îmbete împreună numai ei doi, deși Victor nu punea niciodată băutură pe limbă, dar ar fi făcut-o și pe asta, și Dumitru lui Nae să-l înjure o noapte întreagă... Nu s-ar fi supărat... Dar plăcerea aceluia era să-l înjure de față cu oameni... De ce să-i facă asta lui, care în realitate îi făcuse un bine lui Dumitru lui Nae? Bani pe gratis nu putuse să-i dea, nu-i era nici rudă, nici prieten și nici nu-i dăduse pe vie mai puțin decât făcea... Și acum îl luase. Avea să-l învețe în sfârșit minte pe domnul Dumitru lui Nae, să-i piară cheful pentru totdeauna să-l mai înjure și să-și mai bată joc și de legiune cu aceeași ocazie...

– Treceți doi într-o parte și doi în alta, ordonă Victor, și bateți-l ca la fierărie, la patru ciocane, toți deodată, fiindcă ăsta

e voinic și pe baza asta și-a bătut el joc de mine atâția ani. Să nu mai fie voinic...

Începură să l bată astfel îndelung cu frânghiile, peste mijloc, peste fesele goale și la tălpi. Era bine legat în lanțuri, se zbuciuma zadarnic. Gemea greu, dar nici o clipă, până leșină, nu scoase un strigăt. Aduseră două căldări cu apă de la puțul de lângă cârciuma lui Valache și le turnă pe el. Dar omul nu e voinic în fibra lui, fiindcă e mare la trup. Dumitru lui Nae nu se trezea. Aduseră din nou apă și cu greu îl făcură să scoată un geamăt.

– Dezlegați-l și puneți-l și pe el la stâlpul infamiei, ordonă Victor.

Mai mult de o sută de lovituri primise Dumitru lui Nae până ce își pierduse cunoștința. Acum se mișca greu, ca și cum de fiecare picior i-ar fi atârnat ghiulele de fier. „Ce fac ceilalți oameni?" se întrebă el cu o gândire aproape senină așa cum facem când știm că nu mai avem mult de trăit și gândul ne stăruie la această lume pe care trebuie s-o părăsim. „Ce să facă, își răspunse tot el, ei nici nu știu ce mi se întâmplă mie aici. Doamne Dumnezeule, o să mor și îmi rămân copiii pe drumuri... Cum de nu mi-am dat seama ce zace în ăsta? Proști mai suntem, o viață întreagă..."

Îl urcară și pe el sus și îl legară de același stâlp cu Pârvu Ilie, spate în spate cu acesta. Dumitru lui Nae nu-și mai simțea tălpile și parcă stătea în aer... Și nici capul nu și-l putea ține drept din pricina suferinței care îi sfâșia ființa. Călăii săi crezură că omul, de rușine, își ascundea astfel fața și atunci îi trecură pe sub bărbie un lanț care să-i țină cu sila capul drept, pe care însă i-l scoaseră, fiindcă trebuia să-l strângă bine ca să-i ridice bărbia din piept, fapt care putea, zise unul din ei, să-l stranguleze și să-l omoare... Veni un altul cu o idee mai bună și forfotind în jurul lui îi puseră în schimb o țepușă de lemn cu un capăt sprijinit în piept și cu celălalt sub bărbie... Căzu însă

și țepușa, după ce îl răni. Avură o bănuială că într-adevăr nu mai e în stare să-și ridice capul și îl lăsară în pace...

În acest timp se dăduse drumul la copiii de la școală. Treceau în grupuri prin fața primăriei și se opreau și se uitau. Tâlvan le spuse la un moment dat:

– Copii, loviți cu pietre în acești ticăloși. Nu vă fie frică!

Și repetă îndemnul până ce într-adevăr se găsiră câțiva care se aplecară și aruncară în cei doi oameni cu pietre. Una îl lovi pe Dumitru lui Nae în bărbia lui lată. Dar el n-o simți. Oamenii la care el se gândea în acele clipe grele pentru el, treceau pe drum, se opreau înspăimântați, își plecau apoi și ei frunțile ca și cei de la stâlp și se îndepărtau cu pași care deodată își pierdeau siguranța lor de totdeauna, izbiți de puterea gândului: „Ce ni se întâmplă? Ce putem face? Ce se apropie de noi?"

Spre seară, cei doi fură dezlegați și duși din nou în primărie. Unul din legionari deschise un dulap și luă de-acolo o sticlă pe care scria *rom*. O duse la gură și înghiți de câteva ori. Îi dădu apoi și lui Dumitru lui Nae să bea, care bău, și care apoi, clătinându-se, murmură:

Dacă nu mor, o să vă omor cu cu parul, unul câte unul, ca pe gușteri, pe toți...

Legionarii râseră cu decență, ai fi zis cu oarecare respect. Îl credeau, dar acum fie ce-o fi... Poate moare el, și atunci... he, he...

Li se dădu drumul acasă.

VII

Dumitru lui Nae nu fusese adus cu sila la primărie și nici ținut cu sila până în clipa când cinci inși năvăliseră asupra lui și îl legaseră de masă. Venise șeful de post și îl mințise: „du-te pe la primărie, i-a zis, ai niște impozite de plătit..." „Dă-le dracu de impozite, răspunsese, n-am bani acuma, n-am

vândut grâul…" „Tocmai de-aia, du-te și aranjează chestia asta cu precitorul. Da' du-te acuma că ăla pleacă mâine-dimineață și…" „Bine, o să mă duc…"

Se dusese și la primărie se uitase cu obișnuitul său dispreț la Victor și la pistolul lui și nici nu-i dăduse bună ziua Șeful de post nu născocise el istoria cu „percitoru" și cu impozitele, așa i se spusese, așa transmisese și el. Abil, Victor Bălosu îi arătase ușa pe care scria *Perceptor* și îi spuse cu nepăsare: „așteaptă acolo, că vine acuma domnul perceptor".

Primăria avea ziduri groase și de-acolo de lângă biroul perceptorului cu ușa închisă Dumitru lui Nae nu auzise nimic din ceea ce i se făcea afară acelui Pârvu. Și dacă ar fi auzit? I-ar fi trecut lui prin cap că pe el îl așteaptă nu ceva asemănător, ci mult mai rău? Și dacă i-ar fi trecut, nu era prea târziu? Feciorii lui, rudele, prietenii, erau la casele lor și până să-i cheme cineva, până să vină… Abia când intraseră toți peste el în odaie își dăduse seama: căzuse într-o cursă. „Ei și?! gândise liniștit. Ce pot să-mi facă? Or să mă bată. I-a venit timpul lui Victor să se răzbune pe mine. Să se răzbune, fiindcă ce-o să-i fac eu pe urmă, o să strige mamă de ce m-ai mai făcut…"

Se zbătuse când puseră mâna pe el, îi lovise, dar întâi că nici cei cinci nu erau niște prăpădiți și al doilea nu prea își dădea seama ce vor de la el: să-l bată sau doar să-l lege… să-l dea pe mâna șefului de post, cum făceau întotdeauna cei care aveau puterea: nu se răzbunau cu mâinile lor. Încât nu se zbătuse cu toată ființa lui… Ce le-ar fi putut face el lor, sau direct lui Victor, dacă ar fi știut ce soartă îl așteaptă? Le spusese abia la urmă, după ce băuse din sticla de rom, că o să-i omoare pe toți ca pe niște gușteri, unul câte unul, dacă… Dacă mai apuca…

Dumitru lui Nae veni dinspre primărie pe șapte cărări. Mai încolo cei care îl văzuseră pe drum se mirară: ce l-o fi apucat, de s-a îmbătat, pe Dumitru lui Nae, care nu are obiceiul? Încetul cu încetul însă își reveni și ajunse acasă de bine, de rău.

Toată ființa lui era un foc, se mira singur că putuse să ajungă până la curte, fiindcă nu mai simțea pământul sub picioare. Îi săriră toți înainte: ce s-a întâmplat, tată?

– M-au bătut legionarii, spuse el și uimitoarea lui voce care se auzea departe și pe care crâncena bătaie nu o stinsese se auzi și acum și curând toată lumea află.

Dumitru lui Nae nu intră în casă, rămase lângă prispă și ceru muierii să-i aducă o pătură și un căpătâi. Așternu și se așeză cu fața în jos Din când în când, gemea, dar nu prea tare. Ființa lui, în afară de unele semne (faptul că nu mai simțea pământul sub tălpi) nu luase în întregime cunoștință de ceea ce se petrecuse cu el, putea vorbi, putuse veni până acasă. Își scoase cămașa, care din pricina serii care se lăsase, nu se vedea că e plină de sânge…

– Pe spinare, zise el, pe spinare m-au bătut mai rău.

Muierea aprinse lampa, veni cu o cămașa nouă și când se uită, aducând lampa aproape, scoase un țipăt… Nu era un țipăt de groază, ci de uimire: iată, nenorocirea, răul, s-a abătut asupra casei; omul care o ținea, bărbatul și tatăl, fusese lovit… O mai scăpa? Spinarea lui lată și puternică, spinarea care căra saci, spinarea care stătea primăvara și toamna aplecată asupra coarnelor plugului, spinarea sa lângă care crescuseră ocrotiți copiii, era zdrobită și dumicată în sânge. Încremeniți, nici copii care să nu înțeleagă și să se cutremure, dar nici bărbați care să pună mâna pe topoare și să se ducă să-și răzbune tatăl, fiii lui stăteau alături tăcuți, fără un gest, turburați de neînțeleasa întâmplare. De ce? Ce le făcuse tatăl lor acelor inși? Când?

Lângă prispă apăruseră toate babele de prin împrejurimi, care nu se lăsară impresionate de starea în care era Dumitru Începură să șușotească: ce trebuia făcut? Una spuse că pentru răni trebuia dat cu unt de sunătoare. Dar, ca să ajungă, trebuia multă, că nici picioarele nu erau tefere și plecară din casă în casă să caute. În acest timp o altă babă, uitându-se mai

de-aproape, clătină din cap și spuse că Dumitru trebuia să bea numaidecât pietre roșii. Ce erau acestea? Chiar niște pietre roșii cunoscute pentru efectul lor asupra rănilor căpătate prin bătaie, flăcăii, după încăierările lor, le foloseau și ca prin minune se puneau repede pe picioare. Unde se găseau? Tot babele știau de pe unde să le culeagă, se găseau foarte greu și le păstrau cu grijă: erau pietre rare, care tămăduiau...

Seara târziu sosiră leacurile: o babă turnă în palmă unt de sunătoare și îl întinse cu grijă pe spinarea însângerată. Alături, o alta, freca două pietre deasupra unei străchini cu apă. Frecatul acesta dură mult: bolnavul gemea. În cele din urmă se turnă apă într-o cană, Dumitru lui Nae ridicat de pe căpătâi și i se dădu să bea. Bău, dar jumătate din apă se întoarse înapoi și începu să i curgă pe lângă gură...

Ține-l bine, înghite, Dumitre...

Dar Dumitru scoase deodată un geamăt lung, apoi un suspin ca de ușurare și capul îi căzu pe căpătâi.

Muierea lui, care îi ținuse fruntea și care înțelese ca la lumina unui fulger că bărbatul ei nu mai era, își lovi amândouă palmele una de alta și scoase un țipăt înalt:

– Dumitre, Dumitre, strigă ea dându-și capul pe spate spre unica speranță pe care o mai cunoștea, cerul unde era Dumnezeu; Dumitre, ce le făcuși tu lor de te omorâră...

Dar înțelegerea morții nu vine deodată, ca un trăsnet. Muierea lui Dumitru intră în casă, veni cu lumânări, le aprinse la capătul bărbatului ei, apoi deodată mișcările i se opriră și scoase un urlet. De astă dată își pierdu firea și căzu îmbrățișându-și omul.

În lumina lămpilor agățate în cuiul din tindă și a focurilor din vatră pe stinse, ulița în care glasul puternic al lui Dumitru lui Nae se auziseră atâția ani în toate casele, află că Dumitru lui Nae a murit. Dar ca și pe muierea lui știrea nu-i lovi pe oameni chiar cu toată puterea: Dumitru făcea parte din viața

lor, ei trăiau, deci nici el nu murise... Se culcară și adormiră. Abia dimineața când bocetele și vaierele începură din zori să umple acea parte a satului înțeleseră pe deplin ce se întâmplase. Cum, Dumitru lui Nae?

– Dumitru, mă?! zise Moromete adresându-se fetei care îi adusese știrea chiar acum (aseară se culcaseră toți mai devreme).

– Da, Dumitru, l-au bătut la primărie până l-au omorât. Așa mi-a spus unul din băieții ăia ai lui. A murit azi noapte, pe prispă.

Cine l-a bătut la primărie?

– Victor cu legionarii lui.

– Și el crede că o să scape viu de-alde Gheorghe și Ilie ai lu' Nae? zise Moromete cu un glas turbure.

Ăștia erau frații lui Dumitru, oameni zdraveni care țineau unii la alții.

– Asa zicea și Ilie Pipa, și auzii că Victor ar fi fugit azi devreme, cu șareta, la gară. Dar că se întoarce el... Așa cică ar fi zis...

Moromete își plecă fruntea. „Cât, domnule, gândi el, a durat pacea și liniștea în satu ăsta? De ce dacă nu e pace și nu e liniște în altă parte trebuie să se ridice niște smintiți și s-o strice și aici? Cred ei, smintiții ăștia, că pe urmă nu se face iar liniște și pace pe pământ și n-or să alerge alții după ei cu furcile ca după niște câini?!"

După-amiază curtea lui Dumitru lui Nae se îndesă de lume. Veniseră toți prietenii lui, Iocan, Marmoroșblanc, Moromete, Cocoșilă, veni și Țugurlan, care era îmbrăcat militar, era în permisie, fusese concentrat pe primăvară. Copii și fete tinere se urcaseră prin salcâmi și fetele plângeau tot uitându-se la Dumitru, ca și când ar fi fost un flăcău de seama lor. Dumitru lui Nae se odihnea acum în căruță, acolo îl pusese familia, în mijlocul bătăturii, când își dăduseră seama câtă lume se

înghesuia să-l vadă. Arăta frumos și într-adevăr mult mai tânăr, deși fusese omorât în floarea vârstei.

– Când știi că ai un dușman de moarte, de ce te duci la el când te cheamă? zise Țugurlan.

– L-a mințit jandarmul, zise Iocan. I-a spus că îl cheamă perceptorul.

– Jandarmul, murmură Țugurlan și repetă: Jandarmul!

Cine să-l apere și pe jandarm în ochii lui Țugurlan și să-i spună că nici el nu știuse?

– Orice-ar fi făcut Dumitru, zise Moromete posomorât, tot punea mâna pe el. Doar dacă ar fi fugit.

Ei și? zise Țugurlan. Tocmai! Să fi fugit din timp.

– Nici tu n-ai fugit, zise Cocoșilă, după ce l-ai bătut pe Aristide și i-ai luat arma jandarmului. Ai stat acasă ca un miel și au venit pe urmă și te-a luat în aceeași seară și te-a băgat la pușcărie.

Țugurlan tăcu. Așa era, dar nu erau aceiași oameni. Dovadă, la proces Aristide renunțase la plângere, sau dracu să-l ia ce făcuse, că după mai puțin de un an îl scosese din închisoare. Trebuia să facă doi.

– Victor vrea să ne spună că știe să omoare oameni! zise în cele din urmă Țugurlan. Să stea ei mult la putere că o să le arăt că și eu știu.

– Bărbat în întregimea cuvântului, zise Moromete, să-l omoare o stârpitură!

Și, negru la față ca și Țugurlan, parcă nu putu suporta acest gând și plecă imediat... Nici la înmormântare nu luă parte, care avu loc a doua zi după-masă, cu amândoi preoții satului și cu o mulțime nesfârșită în urma căruței în care Dumitru lui Nae, înconjurat numai de muieri, care aplecându-se asupra lui îl plângeau și țipau, și de flori, care îi încadrau chipul, porni spre cimitir. Îl opriră, după obicei, în dreptul fiecărei fântâni pe care o întâlniră în cale și la mijlocul fiecărei răspântii. Nu

trecuse el pe acolo atâția ani și nu băuse apă din acele fântâni? La acele răspântii nu stătuse el de vorbă cu oamenii? Nu prin ele trecuse, flăcău, spre fata cu care avea să facă apoi copii? Rugăciuni cântate cu deosebită putere se ridicau spre înaltul cerului: cei doi preoți, auziseră și ei cum murise acest bărbat și implorau pentru el forțele divine să-l aibă în pază, în acea lume fără verdeață spre care se îndrepta...

...Nimeni nu depuse, mai târziu, printre oameni, împotriva ucigașilor, mărturie despre felul în care fusese omorât... Și cu acest omor și nu cu spoitul primăriei cu bidineaua pătrundea astfel în sat, prin legionari, prima adiere a furtunii stârnite în altă parte și care culcase nu demult la pământ, sub urletul sirenelor avioanelor de asalt, populații întregi, care fugeau îngrozite...

VIII

Ploi bogate, care se opriră curând, îl împiedicară pe Moromete să plece la București în sâmbăta aceea. Plecă de îndată ce pământul se uscă și cerul se făcu frumos și limpede.

Până la București era cam o sută de kilometri de mers pe drumul care intra în oraș prin Bolintin și Ciorogârla și ca să n-ajungă noaptea (nu se știe de ce, dar nu e bine să ajungi nicăieri noaptea) trebuia să plece dimineața devreme, pe la orele trei sau patru.

Plecă pe la orele trei și când se opri în dreptul lui Parizianu strigă o singură dată cu voce dramatică:

– Ștefane!

Adică a doua oară n-avea să-l mai strige și dacă nu era gata, n-avea să-l aștepte: drumurile nu sunt nevinovate și cine nu ține seama de vremea când pleacă pe ele, nu mai are dreptul să se plângă dacă din pricina asta o pățește. Dar al lu' Parizianu ieși chiar atunci din casă. Se apropie de căruță, se uită înăuntru ca

și când ar fi vrut să vadă dacă nu cumva dormea cineva în ea și șopti:

– Unchiule, uite-acuma, să-mi puie mama ceva în traistă.

Ăstuia îi ardea de glumă, credea ca se duce până colea, la deal, să culeagă porumbul. Drept răspuns Moromete sări jos din căruță și mai controlă o dată hamurile pe cai, opritorile dacă erau bine trase, șleaurile dacă nu erau prea slabe, susletul dacă era bine strâns, să nu se desfacă în timpul mersului și să cadă fără să-l auzi. Când termină, Ștefan ieși iar din curte, de astă dată cu o valiză neagră de lemn în mână, și se urcă în căruță. Nimeni nu-l însoți, nici maică-sa, nici taică-său, despărțirea se petrecuse pesemne înăuntru.

– Și alde tac-tău de ce n-a ieșit, mă, până afară, i-e frică să nu-l mănânc? spuse Moromete. Vai de capu-ăla al lui de prost, că mai bine nu ți-aș mai zice...

Așa e el, unchiule, dar să știi că ține la dumneata, răspunse Ștefan din dosul spinării lui Moromete unde se tot foia, nici el convins de ceea ce îi ieșise din gură. Altfel, continuă el, crezi că m-ar fi lăsat să merg cu dumneata în căruță?

Dar Moromete nu-l mai auzi, nu-i răspunse. Dădu bice la cai. Nu prea tare, ca s-o ia la trap mare, dar foarte decis ca s-o ia la trap mărunt: drumul era lung, trebuia mers fără grabă, să nu omoare caii, dar cu nădejdea să ajungă la timp. Primul sat în care intrară, Tătăreștii, era adormit, și tot așa și cele care veneau după el. Într-un târziu Ștefan se trezi și dădu de pe el paltonul cu care se învelise ca să doarmă: se făcuse lumină, soarele se urcase pe cer.

– Unchiule, zise el, unde suntem?

Moromete rămase mai departe nemișcat pe cutia căruții cu biciul rezemat de umăr și cu hățurile în mâini. N-auzea. Gândul drumului, gândul care îl mâna spre marele oraș, îl stăpânea atât de tare, încât îi înăbușea cuvintele pe care le-ar fi putut spune? Nimeni nu mai știa de-atunci, de când cei trei

fugiseră de-acasă luând cu ei caii, ce era cu el... Vorba îi era grea și rară, și o mască întunecată i se așternuse parcă pe chip. Ai fi zis că era la fel de mut ca și caii pe care îi mâna, ca și căruța pe care ei o trăgeau. Aveau viață în ei, dar n-aveau grai... Se gândeau și ei în timp ce își vedeau de același trap mititel, care era mai mult decât mersul la pas și mai puțin decât trapul cel mare? Mergeau în întâmpinarea soarelui, care îi aștepta în vârful unui deal, pe care ca să-l urce, se opriră singuri la pas și sforăiră cu putere și cu înțeles: nimeni, ai fi zis că spuneau ei, lovind în același timp aerul în toate direcțiile, cu cozile, nu poate avea pretenție să urcăm dâmbul ăsta alergând... Și își ridicară capetele în sus privind pe jumătate în urmă, mulțumiți parcă de înțelegerea care exista între ei și mogâldeața de pe cutie, a cărei voce și voință o cunoșteau și le era frică de ea, dar le și plăcea să i se supună.

Al lu' Parizianu se urcă alături de Moromete. Se frecă la ochi și se întinse... Satul prin care treceau parcă era tot Siliștea-Gumești și asta te făcea să te întrebi dacă nu visezi, casele erau aceleași, acoperite de salcâmi, cu cele două odăi ale lor care priveau parcă lumea prin cele două ferestre mari, împreună cu ușa tindei, cu prispa cu parmalâc și cu gardurile care înconjurau aceleași curți mari, în care se și treziseră rațele în timp ce omul și toți ai lui mai dormeau încă, împreună cu căruța băgată în șopron, a cărei oiște se vedea ieșind afară, și cu caii din grajd... Ieșiră din acest sat bizar care îți dădea iluzia că n-ai plecat de-acasă și dincolo de deal îi întâmpină deodată o câmpie necunoscută. Soarele trecuse parcă la apus și niște văi se vedeau în depărtare ca niște prăpăstii. Șoseaua se încolăcea și ea în bucle uriașe, care le scoase fără veste înainte o pădure întunecată. Moromete își duse mâna la chimir apoi trase de hățuri și opri caii. Al lu' Parizianu se uită la el fără să înțeleagă. Ca și când băiatul nici n-ar fi fost cu el, Moromete, posomorât, sări jos, se duse în spatele căruții și întârzie îndelung. În față, caii făcură același lucru, întâi unul, apoi

celălalt, cel din stânga, care era o iapă, desfăcându-și ușor picioarele și udând toți trei din belșug țărâna albă a șoselei. Când porniră, al lu' Parizianu, cu ochii la chimirul umflat al lui Moromete, izbucni:

Áăăăă, îi e frică, ăăă, are bani în chimir...

Și se lipi de el și îl apucă de umeri într-o pornire de afecțiune ciudată care se retrase aproape în aceeași clipă în timp ce Moromete cu o mână biciuia caii și cu cealaltă dibuia alături de cutia căruții un otic lung și gros, cu care, se vede, era hotărât să se apere din fuga cailor lovind fără milă pe oricine ar fi încercat să-l oprească. Trecură astfel în goană prin pădurea neagră, care de nenumărate ori arăta lungi luminișuri făcându-te să crezi că în curând avea să se sfârșească, dar nu se sfârșea. Copacii erau stejari deși, cu frumoasa lor frunză care se vedea și pe jos în straturi subțiri, colorând pădurea în roșu, deși razele soarelui abia răzbăteau până sub coroana lor înaltă... Caii începură să gâfâie aspru și să și încetinească goana, în timp ce printre picioare le apăruse spume cu clăbuci. Dar omul îi biciui atât de năprasnic încât deodată parcă se eliberă din mușchiuloasele lor corpuri un obstacol, care până atunci îi împiedicase să fugă și se puseră pe o goană nebună care aruncă de câteva ori căruța într-o parte, apoi în alta, gata s-o răstoarne sau s-o sfărâme de trunchiul unui copac. Goneau acum ușor, ai fi zis că zburau și Moromete începu să tragă de ei cu încordare, să nu-i scape din mâini. Al lu' Parizianu abia se mai ținea pe cutie, nemaiștiind de ce să se agațe. De câteva ori fu gata să cadă pe spate și-și ridică în aer picioarele și se răsuci pe burtă, reușind cu greu să se așeze la loc pe cutia căruții, care sărea aruncându-l în toate părțile. În acest timp, într-un fel ciudat, Moromete, deși trăgea de hățuri, continua să biciuiască spinările cailor și se ținea în aer ridicat, dar nu ridicat de tot, cu genunchii îndoiți fără să-și miște prea mult tălpile. Nici-un flăcău cu vinele tinere n-ar fi putut să țină mai bine ca el hățurile în mână...

Dar iată că ieșiră. Pădurea rămânea în urmă și caii încetară singuri goana și începură, acum gâfâind ca și când ar fi tras să moară, să se uite iar pe jumătate înapoi: ei, au mers bine? „N-o să vrei acuma să fugim mai departe, fiindcă nu mai putem", parcă spuneau ei. Moromete puse biciul jos și înfășură hățurile de loitră. Caii își încetiniră și mai tare mersul lor vioi și cu o încuviințare pe care parcă știau că o aveau se opriră în mijlocul drumului. Dar Moromete îi îndemnă blând:

– Die...

Adică nu chiar aici... Și îi opri singur mai încolo, departe de pădurea primejdioasă. Îi lăsă câtva timp, nu prea mult, să se odihnească, apoi își continuară drumul. După felul cum merseră te-ai fi așteptat ca în curând să apară în zare marginile orașului. Se și vedeau parcă, la buza câmpiei, case mari, strălucind sub norii în grămezi care apăruseră pe cer. Dar părerea se topi, satele începură să semene între ele și unul în care intrară la prânz și în care opriră, se numea chiar Siliștea, dar fără Gumești... Traseră la o cârciumă care se afla în mijlocul satului, la o răspântie de drumuri, lângă o fântâna. Moromete dădu cailor să mănânce ovăz în trăisti pe care li le agăță de gât, apoi scoase din cutia căruții pâine și pui fripți și începu să mănânce și el cu al lu' Parizianu chiar acolo, cocoțați pe cutie.

– Mă, ăia de-acolo, strigă la un moment dat cârciumarul, care din întâmplare la ora aceea n-avea pe nimeni pe mica lui terasă din fața intrării, unde se vedeau patru, cinci, mese goale. De unde veniți? întrebă el ca orice țăran care dă cu ochii de necunoscuți, dar tot țărani...

Moromete strigă, deși distanța nu era mare și cârciumarul nu se dovedise că era un surd:

– Ne ducem la București!

Asta era de presupus. Ăsta era drumul. Dar de unde plecaseră? Moromete nu răspunse. În clipele următoare se așternu tăcerea peste acea răspântie de drumuri, turburată doar de rosul

de fălci al cailor. Nici-un câine nu se auzi, nici-un copil, nici-un cocoș. Apoi din depărtare se zări înaintând un om în cămașă albă și vestă și în izmene, iar de alături se văzu cum trece o căruță cu un om în ea și cu o femeie cu gura parcă pecetluită de tăcerea acelui ceas, dar și de tăcerea gândurilor ei care nu prea erau învățate sau nu doreau cu tot dinadinsul să treacă în vorbire. Moromete vârî totul la loc în cutia căruții și când termină, fără să-i spună nimic lui Ștefan, care însă îl urmă, se duse și se așeză la o masă, unde îi ceru cârciumarului de băut. Să fi fost vinul care lumină deodată chipul lui Moromete? Se afla cu fața spre drumul care mergea înainte spre București și într-acolo întinse el deodată brațul și spintecă de sus în jos zarea îndepărtată:

– Fi-meu Paraschiv, zise el... Apoi repetă cu aceeași voce înaltă cu care îi răspunsese cârciumarului, ca și când era multă lume acolo și se vorbea cu glasuri amestecate, prin care ar fi vrut să răzbată și ca și când ar fi știut că nimic nu poate fi înțeles dacă spui ceva numai o dată, fi-meu Paraschiv, uite-așa a tăiat Bucureștiul pe din două: jumătate e al lui.

Și nu mai spuse nimic. Al lu' Parizianu se uita la el cu o expresie din care se vedea că a auzit cuvintele, dar nu le-a înțeles. Cârciumarul se apropie însă și își trase un scaun.

– Chiar așa, nene? Ei cum, așa fecior mare ai?... Dă-mi voie atunci, continuă el văzând că după ce spusese cuvintele sale înalte, omul se posomorâse și își pusese bărbia în piept, dă-mi voie, repetă el, pentru plăcerea mea, să bem împreună un chil de vin. Cine știe? Am și eu copii, poate am nevoie de un sprijin din partea unui om așa de puternic, cum zici că a ajuns băiatul dumitale.

Avea în glas o resemnare umilă și o tristețe care se vedea că era veche. Uite că a găsit pe cineva cu care s-o împartă. Se duse și se întoarse cu vinul. Și îi aduse lui Moromete și un pachet de țigări făcute, pe care i-l dădu. Băgase pesemne de

seamă că omul se străduia cam prea îndelung să-și lipească țigara sa de mână, care se desfacea mereu....

– Așa este, zise Moromete tot cu glas înalt, aprinzând și învăluindu-se apoi într-un nor de fum, atât de tare trase din țigare. Așa este! Îți spun ca să știi cum să procedezi. Cât intri în București, oprești un om: unde stă, îl întrebi, Paraschiv al lui Moromete, din Siliștea-Gumești? Și ai să vezi că toată lumea îl cunoaște.

Cârciumarul tăcu el, acum dus pe gânduri. Deodată oftă și turnă în pahare. Îi era așa de cunoscută povestea? Îi era așa de cunoscut omul, cu feciorul său ajuns atât de mare în marele oraș? Băură sticla din în ce în mai înstrăinați, după ce în primele minute s-ar fi zis că mâhnirea adâncă pe care le-o pricinuia la amândoi soarta copiilor lor va face din ei doi prieteni... Moromete vârî pachetul de țigări în chimir, strivindu-l și cu capul în jos și cu pași mari se ridică de la masă și o luă spre căruță. Dădu caii la apă, îi înhămă și porni fără să dea bună ziua celui care îl cinstise și fusese alături de el bând un pahar de vin...

Abia peste câteva ceasuri al lu' Parizianu își veni parcă în fire și îl apucă iarăși brusc pe Moromete de umeri:

– Ăăăăăă, făcu. A tăiat Bucureștiu pe din două. Jumate e al lui, ăăă!... Și deodată își aduse aminte de ceva și îl întrebă brusc: Pe ce te bazezi?

Moromete, surd, nu-i răspunse. Într-un târziu, cât să fi trecut? Câte ceasuri? Arătă înainte cu biciul: acum nu mai era o părere, se vedeau, cu adevărat, în zare pe o colină, clădiri mici, dar dese, care anunțau, desigur, pe cele mari, ale orașului. Le ieși însă în drum, ca un obstacol, un sat, apoi intrară într-un altul cu case mari și foarte frumoase și atât de lung încât ai fi zis că n-o să se mai termine niciodată. Ascultând de o pornire căreia nu i se putea împotrivi, al lu' Parizianu se dădu jos de pe cutie și se culcă iar pe fundul căruții, mormăind că să-l scoale și pe el

unchiul când or să intre în Bucuresti... Si își vârî capul în paie și adormi. Se prăbușise atât de adânc în somn încât când căruța pătrunse în mahalalele orașului, cu străzi rău pietruite și rotile începură să sune tare lovindu-se de pavaj și să-i zgâlțâie scoarțele și loitrele, el nu se trezi până ce Moromete nu îl împunse de mai multe ori cu codiriștea și nu-l strigă să se scoale, cu aceeași voce dramatică cu care îl chemase dimineața, la plecare...

IX

– Scoal', mă, strigă, sărac de maica ta.

Al lu' Parizianu sări în sus ca ars uitându-se în jur fără să vadă și se urcă apoi la loc pe cutie. Moromete trase de hățuri și opri căruța în dreptul unui om care sta la o poartă asemeni unui țăran, cu o expresie care căuta parca un gând sa-l călăuzească, adică ce să facă, să mai stea acolo în dosul gardului sau sa se ducă undeva, și unde anume?

– Mă, creștine, zise Moromete, unde e strada Cheia Roseti?

Omul făcu un semn deslușit cu mâna: înainte! Si ieși din poartă și o luă într-o parte, nu atât de disprețuitor, cât plictisit: să te apuci acum să i explici unui țăran, care pe deasupra te mai trage și de brăcinari, zicându-ți creștine, unde e o stradă din centrul Bucureștiului, când el nici n-a intrat bine în oraș! Să meargă el înainte!...

Înfuriat, Moromete înțelese parcă gândul nerostit al aceluia și nu mai întrebă pe nimeni multă vreme, dar se vedea pe chipul lui o expresie neliniștită și țeapănă, ca a orbilor care nu văd unde merg. În cele din urmă se hotărî și opri de-astă dată în dreptul unei cârciumi în care intră. Nu sunt cârciumile locul unde poți afla mai bine decât de la oricine ceva? Al lu' Parizianu îl văzu însă ieșind de-acolo cu biciul în mână la fel de furios cum intrase. Nu-l întrebă însă nimic. Moromete puse talpa pe vătraiul loitrei, cu acea mișcare sigură a țăranilor care știu că ei sunt adevărații stăpâni ai lumii și nu pot crede ca au nevoie de alții ca să trăiască, se urcă pe cutie și apucă decis hățurile în mână. Al lu' Parizianu gândea: „Asa trebuia să facă de la început, ce să mai tot întrebe?" Și într-adevăr Moromete nu mai întrebă nimic și în curând căruța, cu caii ei mici și cu cei doi de pe cutie, pătrunse pe marile bulevarde ale orașului. Al lu' Parizianu, deși avea ochii deschiși, ai fi crezut că nu se trezise bine din somn și doar un singur lucru îl făcea să tresară din ce vedea: luminile țâșnitoare ale reclamelor care spintecau cerul bucureștean în amurg și după care întorcea capul în toate direcțiile. Mulțimea de pe trotuare, mașinile care îi claxonau din urmă fără să știe de ce, tramvaiele ca niște magazii care veneau spre ei gata să-i strivească, ai fi zis că îi sunt prea cunoscute și nu-i stârnesc nici un interes. Caii mergeau înainte izbind din cozi. Erau foarte hotărâți, lăsați în voia lor.. Călcau cu nădejde pavajul și era limpede că dacă cei doi de pe cutie nu știau unde merg, ei, caii, știau... Numai de câteva ori câte-un om în uniformă îi oprea și le schimba direcția: prima la stânga... a treia la dreapta... înainte până la piața cutare... În curând clădirile se făcură foarte mari și căruța pătrunse pe un bulevard lat, abia îi zăreai partea cealaltă și care era aproape în întregime plin cu lumini, de jos de la vitrine până pe vârful blocurilor înalte .. Pe una din străzile acestui bulevard caii cotiră la dreapta și chiar acolo la mică distanță de colț, Moromete opri și sări jos din căruță: aceea era Cheia Roseti! Dar numărul? Numărul era chiar acolo. Aveau voie să stea în acel loc și să deshame? Aveau! Chiar alături se vedea un camion mare, la care erau înhămați tot cai, doi inși în halate albe încărcau și descărcau sticle de vin, sifoane și lăzi pentru restaurantul de pe colț. Moromete trase de opritori și despuie caii de hamurile lor grele... Nu arătau trudiți caii și avură sforăituri proaspete când omul luă din căruță trăiștile cu ovăz și li le puse în cap.

– Ei, mă, Ștefane, zise apoi Moromete întorcându-se spre al lu' Parizianu și vorbindu-i cu un glas parcă de avertisment,

acuma să vedem ce face Nilă! O luăm întâi cu el, că ălălalt, Paraschiv, trebuie să fie extrem de ocupat și nu știu dacă o să aibă timpul necesar să stea de vorbă cu noi .. Cât despre Achim...

Moromete tăcu, iar al lu' Parizianu nu zise nimic. Nici nu era sigur dacă înțelesese cuvintele, cu ironia lor întunecată. Ce căuta Moromete la București, de ce făcuse el acest drum, ce voia el să le spună celor trei din moment ce, judecând după cuvintele sale, dor nu-i era de ei și nici nu părea să-i fi iertat pentru fuga lor de-acum trei ani?

Al lu' Parizianu nu fu de față la toată întâlnirea care avu loc între tată și feciori, povesti totuși lui taică-său, cât știa, câteva luni mai târziu, când Parizianu veni de Crăciun la București să-și vadă băiatul. Auzise lucruri bune despre el, el însuși le scrisese că e bine sănătos și că are servici, dar Parizianu vroia să vadă cu ochii lui ce servici era ăla, dacă n-o fi cumva un nenorocit de servici, cum li se întâmpla multora, scriau acasă că sunt bine și când colo ei erau măturători de stradă. Paraschiv, la început, nu fusese?...

X

...Întâi că nea Nilă a căzut parcă pe gânduri, începu Ștefan să povestească, când s-a pomenit cu noi în hol. Se uita în jos cu șapca lui de portar în cap (pe care într-adevăr scria *portar*), se ferea de unchiu, care sta înaintea lui cu biciul în mână și aștepta un răspuns la o întrebare pe care nici nu i-o pusese, dar care trebuia pusă... Dacă pe toate trebuie să le înțelegi numai după ce ți se spune prin viu grai, atunci mintea la ce mai folosește? N-aș putea să susțin că unchiu și a ieșit din pepeni când a rostit cuvintele pe care o să vi le spun acuma, dar un străin care l-ar fi auzit ar fi putut crede. În realitate le-a spus cu multă îngăduință: „Tu ce crezi, Nilă, că Paraschiv vine singur încoace, fără să te duci tu să-i spui?" Asta în loc de bine

te-am găsit!... Iar nea Nilă, drept bine-ați venit, i-a năzărit să ne trimeată să ne plimbăm și noi prin oraș. După atâtea ceasuri de mers zdroncănind în căruță (am plecat din Siliștea pe la ora trei noaptea) numai de plimbat nu ne ardea nouă. Că acuma nu poate să se ducă după Paraschiv și Achim, că e în servici, dar că peste un ceas îi vine schimbul și... Bineînțeles că nu ne-am dus să ne plimbăm. Unchiu zice: „Tu n-ai aici o odaie unde să stăm să ne odihnim?" Nea Nilă, tot așa, pe gânduri, zice „ba am". Dar a spus-o cu un glas îndoit, parcă nici el nu și-ar fi dat seama dacă are sau nu. Am urcat sus cu liftul până la etajul unsprezece, unchiul mereu cu biciul în mână, și nea Nilă deodată a rânjit, acuma, iată, l-a prins și el pe taică-său cu o chestie la care n-o să aibă ce să zică: „dă-l nabii de bici (tot așa zicea, ca acasă, nabii în loc de naibii), dă-l încoace că nu ți-l fură nimeni". Și i a luat biciul din mână și i l-a pus într-un colț. Pe urmă ne-a lăsat în odaie și a plecat, dar tot așa, dus pe gânduri, întrebându-se dacă să plece sau nu. Pe urmă îl vedem că se întoarce și zice așa, moale, mereu cu ochii spre genunchi: „Bă, voi nu vreți, până mă întorc eu, să faceți și voi o bae? Și a adăugat, parcă s-ar fi justificat: e bae aici, pe coridor, cu apă caldă permanentă". „Si de ce ai crede tu, i-a răspuns unchiu Ilie mereu parcă furios, că n-am vrea?" Nea Nilă și-a încrețit fruntea în sus, a nedumerire. „Veniți încoace", zice. Și pe urmă în baie, mie: „Bă, ăsta al lu' Parizianu, tu știi cum să umbli, fă tu aici, vedeți să nu vă frigeți, amestecați apa cum vă place, și uite aici aveți săpun și servete..." Când ne-am întors pe urmă în odaie, unchiul a tras un pui de somn. Zice: „Mă ăsta, Ștefane... Deștept om ăla care a inventat baia!" Eu am plecat să mă plimb, dormisem chiar înainte să intrăm în București și baia îmi luase parcă oboseala cu mâna... Când m-am întors i-am găsit pe toți la masă, aduseseră pâine, vin și tot felul de salamuri, mâncau și beau și nimeni nu zicea nimic... M-am așezat și eu pe pat și am început să mănânc După un răspuns

pe care l-a dat nea Nilă m am întrebat mirat ce vorbiseră ei până să viu eu? Nu-și spuseseră până atunci nimic? Sau își spuseseră totul și acum, în timp ce înfulecau, se gândeau? În realitate, cum mi-am dat mai pe urmă seama, stăteau la masă ca niște străini și numai faptul că unul era tată și ceilalți copiii lui îi împiedica să întrebe: „Bă, ce cauți tu aicea? De ce ne mănânci pâinea si ne bei vinul?" Iar el pe ei: „Bă, de ce m-ați primit aici și m-ați așezat la masă dacă nu mă mai considerați ceea ce sunt, cel care v-a dat viață și a trudit să ajungeți oameni?" Numai nea Nilă se vedea că era singurul care mai ținea la unchiu și el ar fi vrut să vorbească cu el. Nu-i plăcea ce s-ar fi spus dacă s-ar fi început vorba? Asta era sigur, în mintea lui se simțea mai aproape de el tăcând decât dacă s-ar fi vorbit... El se și bucura de venirea lui, nu ca nea Paraschiv și Achim care erau doar mirați, nu înțelegeau de ce venise și neînțelegerea asta era singurul lucru care le stătea pe cap ca un pietroi și îi împiedica să vorbească... Ori pe nea Nilă nu-l împiedica nimic, dar parcă totuși spunea: „Bă, e tata, tăceți din gură!" Pe urmă cu un glas moale, spășit, nu se știe de ce, parcă împovărat de păcate, tot el a început să vorbească, dar cum? Hodoronc-tronc, mie mi-a vorbit, dându-mi cu cotul că, zice, ce nabii caut eu la București? Ce dacă am patru clase de liceu?! Adică Bucureștiul era acum al lor, puseseră stăpânire pe el si nu mai dădeau voie să mai vie și alții... Nea Paraschiv a băut furios un pahar de vin și a sărit să mă apare, că știu carte, nu sunt prost ca el, ca nea Nilă, la care Nilă i-a răspuns că prost e el, nea Paraschiv și hî, mi-a dat mie cu cotul, ca și când noi doi ne-am fi înțeles formidabil și zice că o să ajungă nea Paraschiv să-și facă în Colentina casă când și-o vedea el ceafa fără oglindă. A ieșit o încurcătură, nu știu ce a mai spus nea Nilă, nea Paraschiv a înțeles că i contestă carnetul lui de maistru sudor-autogen, ca să reiasă că vorba spusă se referea tot la mine, că o să ajung șomer în Piața Mare... Eu adică, nu nea Paraschiv... Ne-am uitat toți la nea Nila cu ochii scoși din orbite. De ce se mai încontrase atunci cu toți, dacă nu la nea Paraschiv se gândise? Asta a fost primul subiect formidabil de discuție, care a fost mai lung, dar eu îl redau aici pe scurt. Al doilea a fost bazat tot pe încâlceală de cuvinte și tot nea Paraschiv s-a înfuriat îngrozitor. A fost un duel care merita să-l auzi, o să ți-l povestesc mai târziu, îi zise al lu' Parizianu lui taică-său, după care a urmat o foarte interesantă istorie cu un șobolan... Și asta merită o relatare cât mai detailată, dar nu e acum timp de ea... În tot cazul era vorba de un șobolan dotat cu o mare vitalitate, dacă reușise el să urce până la etajul al unsprezecelea, și tocmai într-un bloc nou și să-și facă o gaură prin cimentul proaspăt... Probabil emigrase dintr unul vechi și se știe că emigranții sunt de fapt niște mari aventurieri, mai zise al lu' Parizianu și privirea îi sticli batjocoritor la amintirea acelei întâmplări pe care o păstra însă pentru sine... Fiindcă tot nu vroiau să arate că sunt fiii omului din fața lor m-au luat pe mine iar cu întrebări, când respectuoase (cine știe, dacă se va întâmpla să ajung și eu să tai Bucureștiul pe din două?), când disprețuitoare (dacă n-ajung nimic ce rost mai are respectul?). În orice caz n-a lipsit inteligenta întrebare dacă nu cumva am auzit și eu că la București umblă câinii cu covrigi în coadă.. După care, binevoitori, ca rude bune ce-mi erau, au început să se certe la care din ei urma ca eu să rămân... Se termină cu cearta asta, cea mai potolită dintre toate, și începură toți să fumeze într-o tăcere care nu se mai sfârșea... Unchiul se străduia să înțeleagă: făcuse el bine că venise la ei? Se potrivea gândul cu care venise el cu ceea ce găsise? Erau măcar ei curioși să afle că tatăl lor avea în inima lui un gând pentru ei? Aveau măcar bănuiala, sau nu cumva își închipuiau că venise cu vechile lui pretenții, să-i constrângă, să le poruncească, să-i biciuie cu cuvintele lui usturătoare? Eu, care mersesem alături de el peste douăsprezece ore în căruță, știam că da, avea un gând

pentru ei, la care ținea cu tărie, deși îndoieli rele îl asaltau.. Și acum, uite, să vorbești cuiva despre un lucru pe care dacă l-ai spune, îți dai seama dinainte că celălalt nu te-ar crede în ciuda dovezilor pe care i le-a înșira pe dinaintea ochilor? Fiindcă numai doritori să afle nu erau copiii lui... Ce să facă? Degeaba pusese hamurile pe cai și venise până aici? Și începu să clatine din cap. Clătina din cap a reproș, lucru care pe cei trei îi înfurie: iar a venit să... Fără să-și dea seama el chiar așa și făcu, începând cu o constatare, ca și când ar fi vorbit așa în general, nu copiilor lui: „A fi portar într-un bloc e bine un timp, dar dacă la un moment dat te dă afară, ce-i faci? Ai tu casa și munca ta sigură care să te ajute să te însori și să-ți faci familia ta? Unde? Nu zice nimeni că a fi sudor nu înseamnă că ai leafa asigurată, dar unde stai? Se compară o odăiță de-asta cu o curte mare în care ai caii tăi și îți muncești pământul, între oameni?" Și tăcu posomorât și disprețuitor. Asta era? Nu era mulțumit de feciorii lui. Asta o știau ei bine! De-aia venise atâta drum ca să le reamintească motivul pentru care fugiseră de-acasă: disprețul și nemulțumirea lui pentru primii săi născuți, pe care i a luat totdeauna în râs, în timp ce pe ceilalți i-a corcolit? Între timp se terminase vinul și mă trimiseră la restaurantul din colț după vin. Alături era o cofetărie și m-am oprit lângă vitrină: mi-a lăsat gura apă. Am uitat de unchiu și verii de-al doilea și am intrat și am mâncat trei sarailii, atât de bune erau: în viata mea nu mâncasem așa ceva. Pe urmă am plătit și am ieșit și mi-am adus aminte de vin. Am cumpărat un chil și când m-am întors, unchiu arăta schimbat... Dar în rău, nu în bine... Nu mai vroia să stea, da din mâini și spunea că și-a luat mâna de pe copiii lui... Ce s-o fi întâmplat? Le spusese sau nu, unchiul, gândul care îl pusese pe drum să vie să-i vadă? Îmi părea rău că uitasem de ei și stătusem așa de mult în cofetărie, fiindcă eram și eu curios. Cel mai natural ar fi să credem că după mai bine de trei ani de zile i se făcuse pur și simplu dor de ei și venise să-i vadă. Dar numai dor nu era în inima lui. Cui îi e dor nu are sufletul întunecat... Atunci? Uite, numai ei pot să știe, încheie Ștefan arătându-i cu capul pe cei trei. „Ce v-a spus, nea Nilă?... Nea Achime?... Nea Paraschive?..."

Aici, Paraschiv, care de multă vreme se tot uita la al lu' Parizianu cu ochii cât cepele (cine putuse să bănuiască până acum că ăsta, de când venise la București, i se urcase la cap și făcea pe deșteptul vorbind despre ei trei așa, ca despre niște nătărăi?) sări și îl întrerupse:

– Oprește-te, bă, și nu mai bate câmpii! De când te ascult mă dor urechile de tâmpeniile care îți ies din gură. Hai, bă, noroc Parizianu, se adresă apoi tatălui lui Ștefan.

Și ciocniră toți și băură însetați. Fiindcă se aflau într-o cârciumă și din clipa când al lu' Parizianu începuse să povestească, uitaseră să mai ducă paharele la gură...

PARTEA A DOUA

I

Al lu' Parizianu râse batjocoritor, se sculă de la masă și le plăti consumația, le puse apoi mâinile pe umeri, îl rugă pe Nilă să aibă grijă de tatăl său, să-l ia să doarmă cu el și fără să le mai adreseze vreun cuvânt ieși din cârciumă și îi lăsă acolo să stea mai departe și să se îmbete toți patru pe cont propriu... Poate că tatălui său o să le spună cei trei, ce se întâmplase totuși între ei și Moromete, de plecase unchiul său în aceeași seară îndărăt...

Se dădu jos și o luă spre Belvedere. Pe-aproape se afla clădirea marelui cotidian în redacția căruia fusese angajat de curând, de către chiar directorul și proprietarul ziarului, stârnind neîncrederea celor care, pentru a fi acolo unde acest tinerel ajunsese dintr-o dată, le trebuise ani lungi de ucenicie și corvoadă: ce-o să facă, rânjiseră ei fără prietenie, cum o să se descurce? Fiindcă nimeni n-avea chef să-l învețe sau să-l cruțe. Nimeni nu știa însă că imediat ce al lu' Parizianu părăsise spațiosul birou al patronului acesta își chemase imediat secretara:

Să vie la mine Niki Dumitrescu.

Era secretarul general de redacție, un ins scund și corpolent, fără să fie obez, cu o expresie liniștită și inteligentă pe chipul lui de asemenea rotund, fără să fie gras.

– Niki, îl luase imediat în primire patronul ridicându-și în sus enormele sale sprâncene țigănești, am trimis la tine un băiat

neîmbrăcat, neîncălțat și nemâncat, dar care... Nu mă întreba ce impresie mi-a făcut fiindcă n-am timp să-ți răspund... Uite aici un ajutor pentru el, încasează suma de la casierie și fă ceea ce știi că e în obiceiul meu să fac în asemenea rarisime împrejurări. Dă-i restul de bani să-i ajungă până la prima chenzină și ia-l cu dumneata și învață-l ce este un ziar, cum se scrie și cum se tipărește. Nu-l pune pe el să scrie nimic, asta am s-o fac eu însumi, la timpul potrivit... Până atunci să n-aud de el, fiindcă înseamnă că o să aud de rău, strigase deodată patronul, și vinovat vei fi dumneata, și nu el, fiindcă nu mi-ai luat în serios recomandarea și nu te-ai ocupat de el cu toată sinceritatea și toată căldura.

E în regulă, domnule director, șoptise secretarul general de redacție uitându-se direct în ochii patronului, nu înainte de a lăsa să se scurga câteva clipe lungi până să răspundă,

Nu era o glumă! Se gândea! Se întâmplase ceva între acel tânăr și patron și nu intra în discuție să pună la îndoială revelațiile sale, tocmai el, Niki Dumitrescu, care nu numai că îl admira, asemeni sutelor de mii de cititori care îi urmăreau articolele de pe prima pagină, dar îi era și devotat în adâncul sufletului, fiindcă într-un fel asemănător procedase și cu el cu mulți ani în urmă și îl ajutase să ajungă mâna lui dreaptă în redacție

– E în regulă, repetase, vă promit că nu veți mai auzi nimic despre el decât atunci când veți considera că vă va fi util. Și atunci veți găsi în el omul pe care l-ați descoperit, gata să facă ceea ce o să-i cereți.

În acest timp, cât vorbise, secretarul general de redacție văzuse cum patronul își desface cravata sa de mătase de la gât și o aruncă pe birou. „Da, gândi el, iată, același gest..."

– Dă-i asta din partea mea...

Si ochii patronului se holbară spunând aceste cuvinte. Imediat, ca la un semnal, celălalt se ridicase în picioare: asta

era semnificația acelei uitări: că tot ceea ce trebuia spus se spusese și că omul sau colaboratorul din fața lui trebuia să se ridice și să plece. Niki Dumitrescu băgase cravata în buzunar și se înclinase.

Ieșise apoi și o luase pe un culoar lung și într-adevăr în dreptul ușii care se afla la același etaj cu direcția și redacția politică îl aștepta un tânăr care arăta chiar așa cum spusese patronul său, nu atât neîmbrăcat și neîncălțat, cât slab, cu fața emaciată și cu o neliniște adâncă în privirea lui matură (ai fi zis că arăta de treizeci de ani și nu de nouăsprezece câți avea).

– De ce stai aici? Hai înăuntru, îi spuse Niki Dumitrescu cu un glas șoptit, familiar și aproape frățesc (trebuia să-i alunge neliniștea: patronul îl angaja).

Îi deschise o ușă și îi făcu semn cu mâna să intre. În birou se așeză și continuă cu același glas ca și când ei doi s-ar fi cunoscut demult și acum se revedeau și Niki era uimit:

– Ce e cu părul ăla de pe cap? Du-te și te tunde colea la colț. Uite așa ca mine să arăți, ca un bărbat, nu ca o fată. Ai bani? ... N-ai, du-te și mănâncă și întoarce-te aici, că avem treabă. Unde stai? Ai casă?

– Nu, răspunse al lu' Parizianu.

– Unde dormi?

– Am un văr care e portar într-un bloc, pe C.A.Rosetti...

– Dormi pe jos?

– Nu chiar. Ne înghesuim..

– O să vină și casa la rând. Cel mai bine e să-ți iei o garsonieră mobilată, o să te coste mult, dar nu merită să faci economie la bani și să stai într-o chichineață. Nu-ți merge gândul bine decât într-o cameră bună, asta e teoria mea... la pentru moment mia asta și du-te și fă ce ți-am spus. Te întorci peste două ceasuri aici la mine în birou, fiindcă trebuie să mergem pe urmă undeva.

Al lu' Parizianu gândea: „Eu nici nu știu cine e acest om, dar trebuie să fac tot ce-mi spune el. Mă tratează ca pe-un orfan sau ca pe un ucenic, dar nu sunt oare și una și alta? Și ieșise și se întorsese peste două ceasuri. I se vedeau vinele gâtului și urechile, deși nu era nimic mare la el, nici urechile, nici gâtul. Dar Niki Dumitrescu arăta mulțumit când îi aruncă o privire și îl văzu cât de golaș arăta acum, în timp ce al lu' Parizianu gândea: „Asta e un om serios, sau care nu prea are simțul umorului (nu vede cât de urât arăt...)".

Nu, Niki Dumitrescu nu găsea că băiatul arăta caraghios. Îl luă de braț și ieșiră imediat pe Calea Victoriei, ca doi vechi prieteni, care se bucură că sunt împreună și care vorbesc puțin: plăcerea era că mergeau unul lângă altul, nu prea grăbiți, cu un scop pe care îl știa numai unul, dar pe care avea să-l afle curând și celălalt. În dreptul „Galeriilor Laffayette" se opriră și cel mai mic de statură, dar cu mersul mai sigur, de bucureștean și care își cunoaște de mic străzile și marile magazine ale orașului său, îl luă de braț și intră cu el înăuntru. Urcară la etaj prin mulțimea care se înghesuia peste tot și în dreptul unui raion Niki Dumitrescu se adresă vânzătoarei:

– Vă rog să vedeți ce număr poartă domnul la gât și să ne dați o jumătate de duzină de cămăși, de toate modelele...

Și în timp ce vânzătoarea îi servea, cel mai scund de statură o interoga: cutare lucruri de lenjerie avea? Dar cutare? Și plăti și o luă înainte, spre alt etaj, unde al lu'Parizianu încercă un costum nou, pantofi în picioare, un palton, o căciula și până și mănuși... Oricât se străduia să arate că e stăpân pe sine, se vedea cât e de fericit... Nu fiindcă i se cumpărau toate acele lucruri, ci fiindcă i se dovedea în felul acesta că i se pregătește ceva decisiv în viața lui: intra undeva, într-o familie necunoscută dar puternică, de a cărei existență își lega soarta. Nu avea îndoieli: fusese primit pentru ceea ce știa că e el și nu din întâmplare sau dintr-o greșeală... Se întâmplase această minune...

– Ei bravo, îi zise apoi protectorul său în stradă fără să-l bată pe umeri, deși al lu' Parizianu avea exact expresia stingherită a celui care se așteaptă tocmai la un gest de acest fel. Dar gestul nu fu făcut; o expresie liniștită de respect se citea pe chipul celuilalt. Acuma, continuă el, ai să pleci să te îmbraci cu toate astea și să te obișnuiești cu gândul că ești angajatul ziarului nostru. Ți s-a dat un avans din salariu, iată și restul, și uite și adresa mea (și îi dădu o carte de vizită). Vino diseară pe la mine, luăm masa împreună și stăm de vorbă să ne cunoaștem... Acum, mai zise acest om scund, o să te duc acasă, fiindcă n-ai să poți face un pas cu toate chestiile astea în brațe.

Și luară un taxi. La coborâre, ziaristul scoase din buzunar o cravată de culoare verde și i-o dădu spunându-i și din partea cui venea. Era ca un talisman: Niki îi ură noroc...

II

– Povestește, zise apoi Niki seara, la masă, în timp ce sora acestuia servea (era o elevă cu chipul alb ca de marmură și părul castaniu strălucitor îi cădea în valuri pe umeri și era uimitor ca o fată atât de tânără să aibă o astfel de bogăție de păr), fiindcă după câte am dedus eu, adăugă gazda, nu ești o rudă îndepărtată a patronului (pe cele apropiate le cunoaștem noi) și nici nu i-ai fost recomandat de cineva, te-a descoperit singur. Cum s-a întâmplat?

– Ce rău îmi pare, răspunse Ștefan, că nu știu să povestesc despre mine... Tot ce știu despre mine, adăugă el cu însuflețire, e că mă fascinează toți ceilalți. Dar ce sunt eu? Ce gândesc eu? Nimic... Am impresia că sunt nimic. Mă gândesc chiar ce-o să fac eu dacă...

Se poticni. Îi venise la timp gândul că nu trebuie să spună tot ceea ce îi trecea prin cap?

– Nu trebuie să-ți faci complexe, zise ziaristul. Așa este, nu știi nimic, dar o să te învăț eu. Nu te gândi că te-am angajat

să scrii, ci să înveți, să ajungi să faci ziarul nostru singur. Scrisul, asta numai în cazuri de urgență... În orice caz mai târziu... Nu te gândi la asta...

Chipul băiatului se destinse și o secretă îngrijorare pieri din luminile ochilor săi. O mare încredere și o expresie totală de recunoștință i se așternu pe obraji, care de căldură se învăluiră parcă într-o ceață înmuindu-le asperitățile.

– În timpuri normale, patronul te-ar fi trimis la Paris, continuă ziaristul cu aceeași voce șoptită, care favoriza destăinuirile (era roș de curiozitate să afle cum nimerise acest băiat în biroul patronului și ce anume se petrecuse acolo între ei doi). Știi franțuzește?

– Atât cât se poate învăța în patru ani de liceu.

– Te descurci?

– Cred că da!

– Poate că chiar te trimite! Asta depinde de ce-o să ni se întâmple!

– Dumneavoastră ați fost?

Desigur.

– Trimis de el?

Da, răspunse ziaristul cu un glas care parcă adăuga: da, el poate face astfel de lucruri, și le face! Bineînțeles, reluă Niki Dumitrescu, să nu crezi că a trimis pe mulți la Paris, sau că toți patronii de ziare fac acest lucru.

– Nu?

În acest timp, eleva, ignorată atât de frate cât și de musafir, după ce îi țintui cu priviri insistente, care scânteiau ca și când ar fi avut ochi cu mii de fațete, ca ai furnicilor, le servi cafele și se retrase.

– Mulțumesc pentru masă, Luchi, zise fratele, noapte bună.

Ștefan se răsuci uimit, ca și când abia atunci și-ar fi dat seama că masa nu se servise de la sine și murmură și el ceva...

– Să vă fie de bine, răspunse eleva ironic și părăsi sufrageria fără să le arate chiar spatele, dar nici toată fața care într-o fracțiune de secundă i se păru lui Ștefan că avea gura strâmbată într-un surâs bizar, numai din profil se mai lăsă văzută și pieri urcând încet o scară interioară.

Niki Dumitrescu locuia pe bulevardul Banu Manta, într-o casă care din poartă și de la distanța pe care o crea o curte lungă semăna cu un mic castel: avea ferestre cu tot felul de cornișe și fațada cu tot felul de balcoane, iar acoperișul mici turnulețe țuguiate. Impresia pe care ți-o crea era că trebuia să fi avut multe camere, când de fapt nu avea decât patru mai mari și două mai mititele, sufrageria, holul și biroul formau o singură încăpere, e drept, foarte spațioasă și care la nevoie putea fi despărțită prin glasvandurile care însă stăteau date la perete, iar deasupra erau dormitoarele. Niki Dumitrescu și sora lui locuiau aici cu părinții (tatăl colonel pensionar), care se retrăseseră într-una din cele trei camere de sus, unde aveau tot ce le trebuia pentru ca să nu-i stingherească pe copii; nu luau masa împreună decât duminicile la prânz sau când aveau ca musafiri rude sau prieteni comuni. Părinții avuseseră această inițiativă, cu gândul că Niki se putea oricând căsători, ca și Luchi de altfel... Să-și primească musafirii de vârsta lor fără să fie turburați de prezența bătrânilor, chiar invizibilă... Ștefan găsise ușor strada și casa, al cărei număr era apropiat de bulevardul Filantropia, și în costumul său nou și cu cravata patronului la gât, sunase la intrare, în stradă. Casa i se păruse și pe dinafară și era și pe dinăuntru, un vis. Mai ales acolo unde stăteau, jos, fără să mai știe ce este în rest, i se părea că se află într-o curte, dar care avea ziduri (încărcate de trei, patru biblioteci scunde, fără geam, de aplice care ardeau cu lumânări electrice și de tablouri nenumărate) și un plafon alb luminat de candelabre cu lumina discretă, care nu te orbea, dar lumina tot... Ferestrele însă erau cam mici, abia puteai să le descoperi, pesemne că așa fusese

moda pe vremea când se construise această casă. Băuseră țuici și mâncaseră la ele, măsline. Pe urmă eleva, care se vedea că era foarte pricepută în ale bucătăriei, adusese în niște cești un lichid care ai fi zis că era ceai, dar care avea gust de carne și înăuntru plutea un gălbenuș de ou nefiert. Pe urmă alte feluri, pe care al lu' Parizianu le mâncă întrebându-se cum se putea ca o fată să pregătească în felul acesta carnea cu ciuperci și totul să fie atât de fraged și de bun. La liceul din Pălămida, unde mâncase atâția ani la gazda sa griș cu lapte felul întâi și aproape invariabila mâncare de cartofi cu carne, carnea aceea, cu toate că el era veșnic flămând, era de nemâncat, nu numai că trebuia să tragi de ea, dar avea și acel miros greoi, pe care îl căpăta din pricina alăturării cu cartofii rău gătiți, mirosind și ei a ceva care îți amintea de originea lor de tuberculi crescuți în pământ... Nici acasă, maică-sa și nici bunica, așa pariziancă precum fusese, nu știau să facă altceva decât friptură prăjită în tigaie... Băuseră vin alb și pentru întâia oară îi plăcuse această licoare, pe care n-o cunoștea... Vinul de acasă nu-l deosebise niciodată de poșircă, acel scârbos preparat din prune și apă, pe care îl cumpărau cei săraci, iarna (de la mocanii care îl aduceau în putini), și pe care îl mâncau cu mămăligă...

– Trebuie atunci să presupun, zise Niki, că dacă nu știi să povestești despre tine însuți, poți s-o faci despre ceilalți...

Și acolo mă poticnesc când intră în cauză simțirea mea, răspunse Ștefan.

– Încearcă, zise Niki. Cunoaște-te pe tine însuți, încercând să povestești despre ceea ce ți se întâmplă. Fiindcă n-o să te cred că te-a adus Dumnezeu din cer în biroul patronului și Sfântul Duh i-a suflat lui pe urmă în ureche că tu ești un băiat înzestrat.

Al lu' Parizianu râse în voie de aceste cuvinte și spuse că e foarte ciudat, dar chiar că îi e greu să-și dea seama și să povestească cum s-au petrecut lucrurile. O să încerce însă.

– Când ajung la această acțiune de care pomeniți, de a te cunoaște pe tine însuți, mă simt foarte descurajat, începu el. Nu văd înaintea mea decât cerul și pământul, care îmi plac foarte mult. Pământul îmi place așa cum e, negru și tăcut. Îmi place că ne duce în spinare pe toți și ne dă și un adăpost final...

– Francezul are o expresie cu care te îndeamnă să explici până la urmă ce vrei să spui și cu care te ia și puțin la vale, zise Niki, văzând că băiatul tăcuse foarte filosofic: *et puis?* Așa este, și? *Et alors?*

„E un șmecher, gândea ziarisul, nu vrea să spună cum a ajuns el deodată în biroul patronului și cum de nu l-a strivit patronul cu un răcnet și nu l-a dat afară."

– N-ai pornit-o cum trebuie, zise Niki fără ironie, lasă chestia cu cunoașterea de sine și spune de ce ai plecat de acasă.

– Am plecat să mă *arănesc*, zise al lu' Parizianu. Adică să-mi fac un rost că nu mai puteau părinții să mă țină la liceu.

Nu te cred, zise Niki reflectând și tăind capătul unui trabuc pe care apoi îl aprinse și începu să-l țină în gură. Puteai să te „arănești" și în sat... În zilele noastre învățătorul e chemat în concentrare. Puteai să ții locul unuia ca suplinitor și între timp să-ți dai examenele în particular.

– Așa aș fi făcut, recunoscu Ștefan surprins. Dar am plecat de acasă cu un gând. Numai că, să vedeți, gândul acesta... hm ! Când am ajuns la București, l-am pierdut!... Și am început să rătăcesc pe străzi... O să mă întrebați cum se poate pierde un gând... Nici eu nu-mi dau seama, adică nu pot să răspund cum s-a întâmplat că, odată ajuns aici, am uitat de ce am venit... Să știți, eu înțeleg greu, adăugă al lu' Parizianu cu glasul celui care cere, pentru viitor, protecție... De pildă la cinema, când mergeam la liceu, și chiar și acuma, văd că lumea râde și eu nu înțeleg de ce. Adică văd faptele, dar nu înțeleg ce e de râs... În același timp am plecat din sat cu două amintiri grele... Una, o fată la care țineam și care tocmai când a aflat

că o să plec din sat s-a hotărât să-mi arate că și ea ține la mine... Gândul la ea, că o lăsam acolo (e o fată cu firea puternică, dar foarte săracă, adică n-are nimic, nu se are decât pe ea, asta e toată averea ei, care însă te pune pe gânduri când o cunoști), gândul ăsta deci că avea să se piardă pentru totdeauna pe ulița ei într-un trecut tot mai îndepărtat, îmi apăsa inima, ca și când... Poate că exageram, poate că nu ținea ea chiar așa de mult la mine, mi-a și spus că mă așteaptă doi ani și pe urmă se mărită, mi-a și dat de înțeles că are pe unul la care se gândește, dar e ceva să știi că ființa cuiva tinde spre tine și nu e ușor să scapi de dorința de a te uni cu ea, orice-ar fi, la bine și la rău. Am bănuiala, și mă simt și acum foarte trist când mă gândesc că lucrurile acestea nu ni se întâmplă foarte des în viață, poate chiar rar de două ori și foarte adesea chiar o dată și singuru. gând care mă neliniștește este calea lăsată deschisă de ea, că oricând ași putea... Ași putea? Nu prea cred, cum să ai grijă de cineva și să-l legi de viața ta, când propria ta viață... Dar ce? Adică cum? Fiindcă la ele munca e un rost mare, sunt fericite când muncesc, le-am văzut chipurile aprinse sub basma, în timp ce întorceau peste mână jerba de grâu... Grija de bărbat să-i gătească, să-i facă copii, nu le ajunge, sunt ființe umane, au nevoie să scape din când în când de jugul existenței, care e mereu același, sculatea, deretecatul, copiii să-i ștergi la fund, mâncarea, culcarea... Apoi iar, de la început... Sărbătorile sunt puține, petrecerile sărace... Mai mult sufletul petrece decât trupul... Câmpul e o sărbătoare mare, deși trupul trudește. Se simt întregi în cântecul ciocârliei și al pitpalacului și în răpăitul ploilor care le spală chipurile arse de soare... Mi-e drag de ea acolo, să-i văd mâinile vrednice înnegrite de arșiță, dar nu aici, într-o cameră unde poate ar tânji după soare, după păsări și animale... Poate că mă înșel, dar dacă nu mă înșel? Pot eu să risc?... Mă plimbam de dimineața și până seara pe străzi și bulevarde și orașul orbitor mă făcea s-o uit tot mai

mult... Numai seara gândul la ea mi se furișa în inimă ca amintirea gestului timid și inocent al unui copil, o vedeam cum se culca și ea cu mine în același gând și apoi adormeam dus până dimineața târziu când o uitam cu totul.. Dimineața îmi venea în minte satul, așa cum îl lăsasem, și mă întrebam ce s-o fi petrecând acolo? Fiindcă înainte de a pleca am asistat la o execuție publică, barbară, săvârșită de legionari, și pe urmă am aflat că în secret săvârșiseră și o crimă, în aceeași zi, omorâseră în bătaie pe unul din cei mai interesanți oameni din sat, nu știu pentru ce, e o enigmă pentru mine. Lucrul care m-a turburat era însă altul: satul era inert și pregătit parcă pentru a da noi victime. Cum e posibil acest lucru? Satul parcă era decapitat... Unde erau vechii conducatori ai țărănimii?... Unde se ascunseseră, pe mâna cui lăsaseră ei pe foștii lor alegători? Rătăceam pe străzi și din când în când îmi venea în minte Dumitru lui Nae, un uriaș, întins în căruță, mort, și alaiul rudelor plângând deasupra lui jelania eternă, din care nu se înțelegea nici o clipă că moartea acelui om nu fusese firească, ci cumplită... Într-o zi în plin bulevard se oprește în dreptul meu un camion și șoferul îmi strigă să urc alături. Am urcat, era un om de la noi din sat pe care îl chema Popa Gheorghe, dar lumea îi spunea, nu se știe de ce, Megherel. „Ce faci tu, pe-aici, mă, Megherel? îi zic. De când ai ajuns tu șofer la Bucuresti?“ „Nu de mult“, zice ăsta și pe urmă aflu că era legionar și că lucra la *Casa verde*. M-am uitat la el în timp ce vorbeam și eram și atent la spusele lui să-mi dau seama de ce era el legionar. În câteva minute am aflat. „Păi dacă m-au chemat?“ a zis el. Fusese chemat.Pentru un om pe care în general nu-l cheamă nimeni nicăieri, și care nu știe ce se petrece pe lume, prima chemare e ca prima muiere, n-o alegi. O ducea bine, avea leafă mai bună, își căutase altă casă... „Bravo, mă, Megherel, îi zic, te-ai aranjat, țin'te bine!“ Între timp ajunsesem la destinație și ne dădurăm jos. *Casa verde* am crezut că era chiar verde, când colo, era o clădire obișnuită.

„Așteaptă-mă nițel, zise consăteanul meu, să dau în primire lăzile astea, plimbă-te și tu nițel pe Chiogârli și vin și eu să mergem pe urmă să luăm ceva și să bem o bere. (Așa se spune la noi în sat la Cheiul Gârlei). Am ieșit spre chei și am început să mă plimb. Mă gândeam. *Casa verde* arăta destul de pașnic, orașul părea și el liniștit, lumea se plimba pe străzi, nepăsătoare.. În timp ce ici, colo, în marile vitrine apărea portretul unui general cu chipul sever și concentrat expresie a siguranței de sine, care trebuia să ne fie transmisă și nouă. Si un alt portret (ăsta mă ținuse minute în șir în fața lui, era o pictură), o figură de bărbat chipeș, cu frizură înaltă, dar nu revărsată, cu ochii albaștri, chipul prelung, tânăr, cu un fel de șnur verde la gât în loc de cravată și cu o bundă țărănească în loc de haină. Sub acest portret ardeau lumânări. Hotărât, aceste lumânări aprinse erau menite să ne sugereze că omul acela era un sfânt, sau un martir. Știam cine e. Era Căpitanul, Corneliu Zelea Codreanu. Lumea trecea pe lângă el și în afară de mine, în acele minute nimeni nu se oprea să se uite. Se uitaseră înainte? De câteva ori văzusem legionari în grupuri mari, o dată trecând pe Splaiul Unirii, cântând, altă dată pe Calea Victoriei, îi urmărisem până la Palatul Regal. Nimic neliniștitor. Moartea lui Dumitru lui Nae mi se părea că e o crimă izolată, bazată pe răzbunare, și că acum, după ce luaseră puterea, legionarii n-aveau să mai fie cei dinainte... Megherel veni și intrarăm pe alături într-un bufet pe care scria *Frații Rochus* .. În viața mea n-am mâncat mezeluri mai bune ca acolo cu Megherel ăsta, care a făcut cinste asa cum promisese, am băut bere... Franzela moale, mezeluri de-astea de îți tremurau fălcile când le mâncai și bere... hm! Eram foarte flămând, fiindcă banii dați de tata se terminaseră și bietul nea Nilă, văru-ăsta al meu, tocmai îi născuse muierea, o trimisese la țară și păstra pentru ea aproape toată leafa, de unde să-mi mai dea și mie... Pe urmă ne-am despărțit și ne-am notat fiecare adresele și el mi-a mai

dat și adresa unui alt consătean de-al nostru, profesor la Liceul „Mihai Viteazul", mare legionar ăsta, un individ foarte distins ca intelectual și care avea un picior equin... Mi-aduc aminte că l-am văzut o dată într-o vacanță de Crăciun în sat într-un pluton de legionari, mărșăluind pe șoseaua mare a comunei și cântând *Ștefan Voda al Moldovei*. El era în frunte și din pricina șchiopătatului sau foarte adânc, plutonul mergea mai încet, dar asta parcă impresiona mai mult, rărea ritmul cântecului și îi dădea o forță stăpânită, fără gres .. M-am dus chiar a doua zi și am sunat la ușa lui. Nu era acasă, dar nevastă-sa mi-a spus că știe când se întoarce, să trec diseară pe la orele șapte, o să-i facă plăcere să vadă un consătean... „A, îl aud că mă întâmpină, deschizându-mi ușa, când am revenit și am sunat din nou. Al lu' Parizianu, zice, ce e cu tine la București?" Nu i-am răspuns, fiindcă denumirea al lu' Parizianu, cum mi se spune în sat, deodată m-a șocat. Fiindcă bunica l-a făcut pe tata cu un parizian când a luat-o cu ea boieroaica de atunci a moșiei și și-a petrecut o vacanță la Paris, eu fiind, după cum vedeți, un fel de nepot al unui fel de Figaro care mi-a rămas și o să-mi rămână pentru totdeauna un necunoscut. Nu m-a supărat niciodată porecla asta, care în sat, în cataloage, se transformase în nume. Aici însă parcă m-a trezit dintr-o buimăceală, bineînțeles numai pentru câteva clipe, adică mi-am dat seama că deși sunt la București, de fapt n-am plecat încă din sat. Profesorul Cotigă (așa îl chema, Traian Cotigă, nume de roman, cu prenume de unealtă agricolă) chiar mi-a spus: „Ce mai e prin sat?" ca unul care, firește, vine de-acolo și se va reîntoarce acolo. „Nu mai știu nimic, i-am răspuns și nici n-o să mai știu." „De ce, vrei să rămâi la București? Dar ce-ai să faci?" „O să văd!"... Am intrat în casă și profesorul m-a invitat să stau jos. Nu era grăbit, dar am înțeles că vroia să știe dacă venisem la el cu un scop. Dacă da, era bine să intru direct în subiect, și el o să-mi spună îndată, fără ocol, dacă poate sau nu

să facă ceva pentru mine. Expresia sa spunea că mai degrabă nu, nu fiindcă n-ar fi vrut, ci pentru ca mari posibilități nu avea. Mi-a și spus preventiv: „Eu sunt acuma director al liceului, dacă vrei cumva să-ți continui studiile în particular, pot să te ajut..." „Nu, dom' profesor, zic, nu mai pot să-mi continui studiile." „De ce?" zice el mirat. „Sunt prea mare, psihologic vorbind, pentru a mai face pe elevul. Am peste nouăsprezece ani. Ar trebui să fiu student, în timp ce eu abia ași intra într-a cincea de liceu dacă ași continua." „A, da, înțeleg, zice, te-a dat taică-tău târziu la școală, mi-aduc aminte... Ei, exclamă el, atunci ar trebui să intri undeva... Dar unde?" „Lăsați, dom' profesor, zic, mă descurc eu. Dumneavoastră ce mai faceți?" „Eu?" zice el surprins de tonul meu, care parcă spunea: eu, al lu' Parizianu, fac bine, dumneata ce faci! „Ce vrei să spui, zice el. Am impresia că tu îmi porți grija, în loc să ți-o port eu ție. I-auzi!" „Dom' profesor, zic, știți ce s-a întâmplat la noi în sat cu Dumitru lui Nae?" „Da, ma, Ștefane, am auzit, și ce te nemulțumește?" Îl văd că se ridică din fotoliu și începe să se plimbe prin hol cu pași rari și adânci, deodată la pândă, fulgerându-mă din priviri. Piciorul său de cal parcă îmi bocănea în cap. „Cum, dom' profesor, zic, de ce au înfăptuit legionarii de la noi această crimă? E o întâmplare care se va sfârși până la urmă cu pedepsirea celor vinovați, sau este un început?" „Toată lumea ne pune tot felul de întrebări, îl aud că zice. Și noi, trebuie să ți-o spun din capul locului, nu răspundem decât celor de bună-credință. Celorlalți nu le răspundem. Tu cum ești?" „Dom' profesor, zic eu, toți suntem oameni și dacă suntem de rea-credință trebuie sa ni se spulbere temerile ca să devenim de bună-credință. Nu este ăsta scopul oricărui partid care vrea să guverneze? Cred că nu presupuneți că e comod pentru dumneavoastră să guvernați peste dușmani. Și nici nu e posibil să-i înlături pe toți prin execuții publice dacă ei sunt mulți. Asta n-ar face decât să-i determine la prudență, dar v-ar

pândi tot timpul și nu v-ar cruța în momentul în care s-ar ivi un prilej favorabil să vă răstoarne. Și atunci soarta pe care v-ar rezerva-o, odată învinși, n-ar fi de invidiat... Știu asta din istorie. Istoria a fost și rămâne pasiunea mea... În prezent istoria e foarte amenințătoare cu noi, ne-a și ciopârtit; sperăm toți că nu ne rezervă, din umbră, noi nenorociri... îmi dau seama că sunteți acuma împinși pe crestele ei și mă întreb și eu: Ce-o să se întâmple? Ce-o să fie?..." Profesorul se plimba din ce în ce mai preocupat. În cele din urmă se opri în dreptul bibliotecii și începu să caute niște cărți. Făcu un pachet din vreo trei și veni cu ele spre mine. „Dacă te pasionează istoria, zise, ar trebui să cunoști și istoria *Mișcării*. După felul cum vorbești însă se vede că n-o cunoști. Uite, ia astea, citește-le și pe urmă stăm de vorbă. Pentru moment, răspunsul meu e următorul: Nu există pe lumea asta deplină armonie. Nu e posibil. Legiunea are dușmani. E o realitate, n-avem ce face. Tineretul însă e cu noi și viitorul țării e al tineretului. Sper că ești de acord cu acest lucru!" „Dom' profesor, nu știu dacă tineretul este în întregime sau chiar în majoritate cu dumneavoastră și chiar dacă ar fi, în istorie au apărut și astfel de generații care au stârnit numai nenorociri. Toată chestiunea stă aici..." „Frecventarea istoriei te-a făcut prea de timpuriu matur și sceptic, îl aud că îmi spune. Unde ți-e elanul? Care ți-e credința? N-ai vrea totuși să amânăm răspunsul la aceste întrebări fundamentale după ce ai să citești cărțile pe care ți le-am dat?"... Am rămas pe gânduri, posomorât, cu cărțile în mână. Le citisem (erau *Pentru legionari*, de *Căpitanul* lor, *Cărticica șefului de cuib* și *Crai de lemn*, de Ionel Moța) și mă întrebam de ce nu-i răspundeam, pe loc, că le cunoșteam conținutul. Le citisem în liceu și fără să înțeleg chiar bine de ce, nu aderasem la ceea ce se spunea în ele... Stăteam acum din nou cu acele cărți în mână, tăcut și îmi spuneam ce-ar fi să mă uit o dată prin ele? Să le recitesc și pe urmă să revin la discuția cu acest om, care nu era un simplu

legionar ca Megherel, și de la care puteam să întrezăresc, discutând, ceva din viitorul care ne aștepta? „Bine, dom' profesor", i-am spus, și m-am ridicat și am plecat. M-a condus până la ușă, și acolo a avut deodată o idee și m-a apucat de braț: „Știi ce, ce-ar fi să mergi cu mine?" „Unde, dom' profesor?" „Poimâine, zice, se va întâmpla ceva în capitală, te iau cu mine". „Ce, dom' profesor?" „Ai să vezi! Vino la liceu la ora zece, plecăm de acolo!" „Bine, dom' profesor, zic după o clipă de șovăire, am să vin. Până atunci termin și de citit astea." Și îi arăt cărțile. „Perfect, la revedere, pe poimâine!" Am ieșit în stradă și am luat-o pe jos spre C.A. Rosetti. Profesorul locuia pe undeva pe lângă Gara de Est. Pe drum mi-am adus aminte cum s-au petrecut lucrurile când am citit prima oară acele cărți, prima în special, când am ajuns la următoarea frază: „Mișcarea noastră, înainte de a fi mișcare politică, sau economică, este o mișcare spirituală în care de va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou". Am ridicat capul și am întrerupt lectura. Sa iasă un erou pentru ce? m-am întrebat. În ce scop? Eroii apar în vederea a ceva sau pentru ceva. În ce scop, deci, aveți voi nevoie de eroi? Răspunsul era inclus chiar în text... în scopul impunerii celorlalți oameni a *mișcării*, care era înainte de toate, spirituală. Spirituală în ce sens? Primul sens era credința în Cristos. Dar credința în Cristos nu era ceva nou Ce era atunci nou? Nou era o amenințare la adresa celor de o altă credință, în special a evreilor, care îl răstigniseră pe nazarinean. Asta era baza. Ce mai era? Mai era, în ceea ce se spunea în acele cărți, ceva total, care sugera că vroia să ajungă la putere și să-i nimicească pe toți ceilalți, care erau *dușmani ai mișcării* De ce erau dușmani? Nu se spunea. În numele a ce trebuiau nimiciți ceilalți? În numele nației, din care vroiau să facă ceva „ca soarele sfânt de pe cer". Cum? La asta iar nu exista nicăieri răspuns și de aici am înțeles că pentru el nu era necesar să răspundă la o astfel de întrebare. Cum?! O să vedem noi! Să

luăm întâi puterea și pe urmă ne punem pe treabă. În ce fel? Cu brațele suflecate... Cu gândul la Căpitan. Am reluat lectura și am citit altă carte și până la urmă am descoperit totuși o idee care explica în ce fel s-a produs nașterea șefului, a Căpitanului. Nae Ionescu, se spunea acolo, fundamentase această idee printr-o viziune a destinului românesc teologică și metafizică a istoriei. Nu oamenii, se spunea, fac istoria, ci Dumnezeu. El este singurul „cârmaciu", „chivernisitor", „guvernator". El este păstor. El singur, pentru că el singur transcende lumea. El singur poate fi stăpân. El, sau supușii lui direcți, care se cheamă *Rex* sau *Dominus* (domn). Iar când „istoria e bolnavă", când reprezentanții lui Dumnezeu refuză vrednicia misiunii (cum era cazul acum cu actualii politicieni, în frunte cu regele), se poate anume ca Dumnezeu să treacă peste rege sau domn și să facă istoria prin popor. În acest caz, poporul hotărăște și lucrează el singur. Poporul în totalitatea lui? se punea deodată această întrebare care m-a făcut să tresar. Nu. Ci poporul prin „aleșii" lui. Dar nu prin cei pe care „îi alege", ci prin cei care „se aleg"... Se alege deci din nație un om care hotărăște pentru popor (formidabil, mi-am spus, cum „se alege"?) dar nu dinafara acestuia, ci dinlăuntrul lui, căci el *este* poporul... El nu reprezintă viața, ci învierea. Menirea lui: destinul și ideea, ruperea istoriei și saltul în absolut (asta ar fi deci destinul și ideea: dar cum să rupi istoria? Și cum să sări în absolut?). Desigur, el „se alege din popor" și face una cu țara, dar nu cu țara văzută, ci cu cea ideală. Imaginea lui simbolică este fulgerul care despică, nu cercul care împlinește. Sabia, nu coroana. De aceea în cântecele lor apăreau versurile: Țara, Căpitanul și Arhanghelul din cer (cel cu sabia care despică!). Fără ca să fiu chiar deplin conștient, în acei ani, eu aveam altceva în minte... Mie îmi plăcea credința simplă a părinților mei și lacrimile, la fel de simple, dar adevărate, ale tatălui (care nu e un om deosebit de ceilalți), când i-am citit prima oară când

eram mic o poezie din manual, intitulată „Câinele soldatului"... suna așa, dacă mai mi-aduc bine aminte:

Rănit în războaie, soldatul căzuse
Și-n puține zile, chinuit muri,
Departe de muma care îl crescuse
Și care-l iubi.

Câinele însă nu-l părăsește, se așează pe mormântul lui și moare și el odată cu stăpânul. Astea sunt pentru mine valorile absolute: sacrificiul pentru patrie, dar când ea e în primejdie și nu înainte, cu amenințări, devotamentul de care și un câine e în stare (darmite un om), libertatea de a ieși nestingherit pe câmp să-i culegem roadele, și încă alte valori spirituale ale civilizației noastre greco-creștine... Ajuns acasă la văru-ăsta al meu, am pus cărțile pe masă fără nici un chef nu numai de a le reciti, dar nici măcar de a le răsfoi. Văru ăsta al meu, Nilă, zice, văzând cărțile: „Ce e, ma, vrei să te faci și tu legionar?" Avusese un glas cam absent, înghesuit de griji... Contingentul lui din regimentul Dorobanți era deja concentrat pe zonă, și zicea că trebuie să-i vie și lui, de la o zi la alta, ordinul... Săracul, se uita la mine cu grija asta în ochi, parcă mi-ar fi spus: ce-o să faci și tu, cu ce-o să plătești și tu chiria ca să mai stai aici... Dar nici o clipă nu mi-a făcut vreodata vreun reproș că de ce stau pe capul lui și nu muncesc... În schimb mi-au făcut ceilalți veri și încă cum?!... Aceeași istorie, că ce fac, că de ce am venit, că să ies la muncă, să vin la el la ateliere, la S.T.B. să vorbească el cu inginerul, să mă ia ucenic... Bine, o să vin, dar nu acuma... De ce nu acuma, cât o să te mai țină ăsta... „Hai, bă, a sărit atunci văru-ăsta mai bun la inimă, duc-vă *naibii*, adică naibii, ce, îl țineți voi, deștepților? Ăsta ajunge mare, nu ca voi!" Formidabil, avea intuiție, avea încredere în mine. De unde știu ei ce gândim, acești oameni buni? Bineînțeles, om mare pentru el însemna în orice caz altceva decât ucenic, adică funcționar...

Posibilitatea de a intra ucenic, bineînțeles că n-o respingeam din capul locului. În momentul acela eram însă preocupat de altceva: Unde vroia să mă ducă profesorul Cotigă?... Ce urma să se întâmple în capitală?... „Mergem la biserica Sfântu Ilie Gorgani", mi-a spus el îndată ce am ajuns la ora la care ne înțelesesem. Era îmbrăcat cu o flanea pe dedesubt, iar pe deasupra purta cămașa lor verde. Era cald și frumos, era octombrie... La biserica Sfântul Ilie Gorgani n-am înțeles bine ce era, o slujbă, nimic deosebit... În fața bisericii mulțime de legionari, tot în cămăși verzi. Ajunsesem târziu, nu mai aveam loc în biserică sau profesorul n-avea acces, pentru că nici n-a încercat să intre. Un grup de ordine proteja intrarea și spre sfârșitul slujbei am fost împinși departe încât n-am văzut decât capetele celor care ieșeau. Am tresărit: recunoscusem în primii care apăruseră în pragul bisericii, pe generalul Antonescu și alături de el pe șeful Legiunii, Horia Sima. S-au urcat în mașini și au plecat. La întrebarea mea ce-a fost aici, profesorul mi-a răspuns că o slujbă pentru Căpitan. Legionarii s-au pus în mișcare și am pornit și noi... Mergeam printre cei care nu erau organizați și pe drum, în timp ce ne îndreptam undeva, trecătorii se opreau și se uitau. Câte unul, gură-cască zelos, sau simpatizant, sau chiar legionar, dar mai mic, nechemat adică la această manifestație pe care încă n-o înțelegeam, lua poziție de drepți și saluta cu salutul lor legionar, cu mâna „de la inimă la cer". Plutoanele cântau un cântec din care am reținut versurile: *„Cei ce-au căzut uciși de gloanțele dușmane, pășesc în rând cu cei ce au rămas"*. Asta mi s-a părut interesant, nu era rău zis. Începeau să mă impresioneze, cu toate că acest efect pe care îl resimțeam îmi dădeam foarte bine seama că era în afara conștiinței mele. Există vibrații ale sufletului străine de noi. Această stare s-a accentuat pe măsură ce asistam la ceea ce se petrecea. În primul rând mulțimea adunată e ca o masă magnetică, mai puternică decât a ta. Am simțit acest lucru prima oară la un meci de fotbal, sport care mă distrează și pe

mine ca pe toată lumea. La meciul acela am stat eu cuminte și cam plictisit vreun sfert de oră cu văru meu Nilă, el m-a luat cu el, dar curând după aceea acest entuziasm al tribunelor m-a făcut și pe mine să încep să răcnesc: Hai, Venus, hai, Ripensia, huooo... Profesorul era mulțumit, îmi citea probabil pe față că aceste cântece nu mă lăsau indiferent. Ceea ce a urmat însă m-a zguduit de-a binelea. Să vedeți în ce sens. Pe bulevardul Brătianu și apoi la vale pe bulevardul Elisabeta ne-am unit cu alți legionari care ocupau toată lățimea bulevardului până la trotuare. Era o procesiune. În frunte era un cor, care cânta însă de astă dată ceva bisericesc, apoi veneau legionari purtând unii imense tăvi cu colivă, și alții cruci sinistre pe umeri... În urma lor înainta o troiță uriașă, vie, formată din oameni, care mer geau fără s-o strice nici măcar cu un pas... Apoi veneau preoți în odăjdii, preoți legionari, și aproape amestecați cu ei, femei și bărbați în doliu Nu înțelegeam. Era o înmormântare? Profesorul, care părea copleșit, mi-a făcut un semn: nu putea vorbi, era emoționat... După câteva ceasuri de mers am ajuns la *Casa verde* și acolo am văzut, câteva clipe după ce ne oprisem, cum sosesc unul după altul sicrie negre, lugubre, purtate pe umeri de legionari și depuse pe un podium în fața clădirii. „Sunt paisprezece", îmi șoptește profesorul. „De ce tocmai paisprezece?" îl întreb. „E Căpitanul, zice el, Decemvirii și Nicadorii". Am înțeles: Căpitanul unul, Decemvirii zece, fac unsprezece și Nicadorii trei, în total paisprezece. Știam cine sunt și știam și cum muriseră, după ce ei cei dintâi asasinaseră pe Duca și pe Stelescu! Auzisem că pe Stelescu, după ce îl împușcaseră pe patul lui din spitalul Brâncovenesc, îl ciopârțiseră în bucăți și începuseră într-un fel de dans primitiv, canibalic, al răzbunării, să țopăie în jurul trupului mutilat; îl urau în mod sălbatic pe acest disident trădător. Am înțeles... Era o deshumare și urma reînhumarea și sanctificarea lor chiar acolo, la *Casa verde*. Pesemne că fuseseră găsiți de legionari abia acum. Auzisem că pe *Căpitan* dușmanii săi îl îngropaseră la opt

metri în pământ în adâncul unei păduri. Cum de dăduseră totuși de oasele lui?... Legionarii au început apoi să defileze prin fața sicrielor (eu cu profesorul am rămas pe loc să ne uităm). Prapure enorme stăteau ridicate alături de coroane de flori aduse de grupuri de legionari și erau depuse la capătul sicrielor. La un moment dat am văzut că se apropie un grup de ofițeri germani, cu zvastici pe braț și depun și ei o coroană la sicriul Căpitanului. Generalul era și el acolo, iar șeful Legiunii s-a urcat pe podium și a început să facă un fel de apel. Defilarea se terminase. Ionel Moța! prezent! zic ceilalți, deși respectivul era de mult dus de pe această lume, Vasile Marin, prezent, Sterie Ciumetti, prezent. Am auzit odată un astfel de apel în pădure, la noi, într-o seară, adormisem acolo și legionarii veniseră și ei tot acolo să-și țină ședința lor conspirativă... Acum erau chemați la apel chiar cei ale căror rămășițe zăceau în sicriele negre. Căpitanul, prezent, Caranica, prezent, Belimace, prezent... Ce nume! Caranica și Belimace nici nu sunt români, ca și Corneliu Zelea (Zelinsky) Codreanu. Cei mai răi naționaliști sunt străinii! „Camarazi, zice șefu. Legiunii, ne vom îndrepta după ceremonia înhumării spre Piața 6 Septembrie, pentru a ne aduce aminte, acolo, împreună, în fața tuturor legionarilor și a prietenilor lor, din capitală și provincie, de *Căpitanul* nostru și de ceilalți martiri care se vor odihni acum în veci la *Casa verde*"... Sicriele au fost ridicate și înhumate. Nu mai vedeam nimic. Ne-am urcat într-un camion cu bănci și ne-am întors în oraș. Ne-am dat jos pe Cheiul Gârlei și apoi am luat-o pe Splaiul Unirii spre Piața 6 Septembrie... Pe drum înaintau alți legionari, cântând: *De cădem cu toții izbiți în frunte, ni-e dragă moartea pentru Căpitan*, ziceau ei. Mai văzusem în jurul *Casei verzi* o inscripție pe o pancartă, ținută de unul la capătul sicrielor: *Pe locul unde au fost răpuși legionarii, legionari stau de gardă*. Asta avea un înțeles: legionarii, așa credeau ei, biruiseră, mulți căzuseră, dar iată, rămăseseră destui ca să stea acum de gardă pe locurile unde alții căzuseră. Asta,

însă, cu moartea care le era dragă.. Ce înțeles mai avea? Cine să-i mai izbească în frunte?... Pe Splaiul Unirii ne-a prins din urmă o coloană care avea șefii în față și în fața celor din față un singur șef. Acesta înainta ca și când ar fi vrut să ia cu asalt ceva, deși mergea normal. Unduirea umerilor sugera însă o agresivitate abia stăpânită. Capul gol, mongoloid, cu păr negru, bogat, tuns însă la tâmple, dar cu o meșă coborându-i pe o parte a frunții... În spatele lui am zărit unul cu o figură mai blajină, de intelectual ardelean, în cioareci albi, cu bundă în spate, cu micul șiret verde la butoniera cămășii, în loc de cravată (șnurul acela al lor...). Alături de el, un legionar înalt, cu o claie de păr cât toate zilele pe cap, cânta sau striga ceva și expresia lui devenea în acele clipe stupidă... Ceilalți șefi nu aveau în înfățișarea lor nimic neobișnuit... În Piața Mare, sau 6 Septembrie, cum o botezaseră ei, se vărsau toate coloanele... Profesorul m-a dus cât a putut mai aproape de tribună. Mult prea aproape nu se putea. Am dat de un cordon care ne-a oprit. Dar se vedea bine. Am văzut cum au apărut șefii, profesorul îmi spunea cine sunt: ăsta e cutare, comandantul corpului „Răzleți", ăsta e Radu Mironovici, comandant al „Bunei Vestiri", ăsta e Dumitru Grozea, comandant al muncitorilor legionari... Radu Mironovici purta cizme înalte, pantaloni bufanți și cămașă verde, cu centură. În spatele tribunei ridicate la marginea pieței, un panou înalt, verde, pe care era zugrăvit, în această mărime uriașă, chipul Căpitanului care privea parcă dincolo de veșnicie spre acel absolut în care sărise ca să rupă istoria, cum spusese filosoful său... N-a trecut mult și au apărut Horia Sima și Generalul, amândoi, ca și Radu Mironovici, în cămăși verzi și cu centuri și diagonală, fără nimic pe cap... Așadar Generalul își lepădase uniforma sa de general și îmbrăcase cămașa verde. Arăta parcă bătrân și alb, generalul Antonescu, singur, ai fi zis chiar prizonier al celorlalți în mijlocul cărora stătea, bărbați tineri cu chipuri dure, voinici, cu frizuri bogate și negre... Mâinile Generalului erau aduse în

față, ca la o slujbă, într-un reflex inconștient de supunere, sau umilință, sau poate dintr-o dorință de a fi firesc om, de a nu sta drepți, el, un general, Conducătorul statului, având în spate armate, în mijlocul acestor inși care se supuneau altei discipline, a lor singură, a organizației lor, ale cărui frâne nu el le ținea... În timp ce Horia Sima începuse să vorbească și o mare liniște se așternuse peste marea de oameni... Nu ascultam, mă uitam la general, care nu ținea capul chiar în jos, dar nici cu totul drept, trufaș și triumfător, cum îl ținea cel care vorbea... Ce se întâmpla cu el? mă întrebam. Chiar devenise, oficial, și el legionar? Aerul vag împovărat și expresia deloc senină a Generalului m-au impresionat, gândiri și întrebări chinuitoare păreau că turbură mintea lui de militar care își luase cu de la sine putere răspunderea de a fi instaurat dictatura sa militară împreună cu o mișcare cu un trecut pătat de crime. I-am ascultat la radio discursul, când a luat puterea: „vă chem la muncă și la ordine și vă chem să mă ascultați". Te ascultăm, mi-am spus, dar ce-ai să faci? Ce ne spui? Și ne-a spus: o săptămână mai târziu, i-a adus pe legionari la putere. „Dom' profesor, zic eu, la un moment dat, am obosit, aș vrea să plec acasă..." Nu eram obosit, dar mă plictiseau discursurile, care nu spuneau nimic. Aceeași frazeologie ca și în ziarele și cărțile lor, că anii trecuți au fost ani de tiranie, că armata germană, cea mai puternică din lume, garantează destinul nostru, că există două lumi care stau față în față, democrațiile cu tot cortegiul internaționalismului și revoluțiile naționale cu idealul unei noi ordini în această Europă bătrână... Căpitanul a spus la Schitu Rarău: „Dăruind această condică sfântului schit reînnoim jurământul nostru de a lupta uniți până la moarte pentru Cristos, Rege și Națiune, împotriva tuturor jidanilor, și de a rămâne uniți și dincolo de mormânt... În momentul în care se va pune chestiunea de a primi fiecare ce-i revine, în concertul european România va primi drepturile sale. Noi trebuie să înțelegem că dacă acum scăpăm momentul, l-am scăpat pentru

veacuri întregi. Europa ce va veni nu va fi de douăzeci de ani, ci de secole. Să intrăm în luptă și vom învinge. În fața generației noastre se prăbușește o lume întreagă și se înalță alta. Tiranul înainte de revoluție era unul, după revoluție au fost mai mulți. E clar că doi oameni pe lume nu pot fi egali, cel care muncește, cu cel care nu muncește. Libertatea nu s-a realizat, au profitat însă unii: evreii. Politica secolelor 18 și 19 era o luptă a iudeo-masonilor cu poporul! Ei au falsificat istoria..." Hodoronc-tronc! Așa vorbeau toți. Când să se închege ceva în mintea lor, apărea deodată ticneala asta: evreii, jidanii... Și dacă n-ar fi fost evreii? Ce s-ar fi ales de „mișcarea" lor? Mă gândeam să i spun chiar atunci profesorului, dar nu era acolo locul unei discuții. M-am înțeles cu el să-l vizitez după ce citesc cărțile, mi-am luat la revedere și am plecat... Am uitat însă de el, multe săptămâni, aveam alte griji, banii pe care mi-i dăduse tata la plecare se împuținaseră și dacă aveam ocazia să mănânc pe la silișteni de-ai noștri, nu ezitam, bineînțeles la ei acasă, la familiști... Mă duceam pe la ei și la plecare eram reținut la masă, deși eu protestam... Erau unii care lucrau pe la Malaxa, alții pe la Grivița, toți erau bucuroși să mai audă ce mai e prin sat... La toți, e clar, le spuneam că sunt funcționar la o editură, fiindcă știam că ei vor scrie în sat la rudele lor și vor spune și ce e cu mine... Dacă le spuneam că încă n-am găsit de lucru, ce ieșea? Îl amăram degeaba pe tata... Așa i-a venit rândul din nou lui Megherel, pe la sfârșitul lui noiembrie, după ce plătise consumația aceea de la frații Rochus. M-a primit foarte bucuros, numai că după masă muierea lui ne-a pus pe masă vin și vinul ăsta nu știu de ce, parcă nu i-a priit lui Megherel... Din una din alta, deodată îmi dădui seama că Megherel vorbea în dodii... Nu știu ce spunea... Sunt oameni care nu pot ține în ei ceea ce știu, pesemne fiindcă au un sentiment obscur de solidaritate cu toți oamenii în mâna cărora se predau să-i judece pentru ce-au făcut... Povestesc totul primului venit vrând parcă să afle de la unul care nu e implicat, dacă faptele pe care le va

povesti i-au schimbat cumva soarta și nu mai seamănă cu oamenii obișnuiți, spre care acum aspiră cu un soi de deznădejde... Hotărât, Megherel nu mi mai apărea acum ca un biet om simplu care săvârșise cu simplitate un act simplu, rămânând mai departe ceea ce fusese înainte... Era foarte neliniștit, ași putea spune îngrozit, dar nu în așa fel încât să ia în mod firesc hotărârea să se desprindă de lucrul care îl neliniștea și îngrozea, era parcă o spaimă abstracta, care e foarte neliniștitoare când apare la oameni ca el, fiindcă îți dai seama că le lipsește curajul să ia vreo hotărâre și suportă pasiv teroarea obsesiei... Umbre întunecate apăreau și dispăreau în povestirea lui, cu mare forță de sugestie, parcă vedeam totul, întregeam cu gândul ceea ce lipsea, refăceam singur legăturile în chiar clipele când povestirea lui incoerentă se poticnea... Că într-o zi („știi când, zice Megherel, în noaptea când a fost omorât și Iorga, știi că Iorga a fost omorât", „știu", zic) ei, camarazi de la *Casa verde*, l-au chemat înăuntru și s-au uitat la el în tăcere: o să plecăm, i-au zis, la noapte, undeva. Pe la miezul nopții. Să se ducă pe-acasă, să mănânce și să se întoarcă la ora douăzeci și trei. Noaptea asta a fost acum câteva zile, a adăugat Megherel cu o memorie ciudată, știa precis ziua, era în noaptea de douăzeci și șase spre douăzeci și șapte noiembrie. N-am înțeles la început ce importanță avea data, de ce o memorase el atât de bine. De anumite fapte cumplite se lipesc lucruri lipsite de importanță, ziua precisă când au avut loc, dacă ploua sau era cer senin, dacă era sau nu lună pe cer, ce oameni ai întâlnit, cum mergea motorul mașinii, dacă făcusei plinul de benzină înainte de a pleca... „Făcusem plinul, nici eu nu știu de ce, povestea Megherel, cu toate că mi se spusese că nu vom merge departe, nu ne vom îndepărta mult, ba chiar deloc de București... Unde? N-au vrut să-mi spună. Camarade, o iai pe strada cutare. Mergi, camarade, drept înainte... Era o noapte întunecoasă. Nimeni nu vorbea. Dacă ași fi fost singur cu ei m-ași fi oprit și ași fi întors, chit că... Dar nu eram singur.

Mi-am dat seama că și înaintea și în urma mea mai erau mașini, mergeau la distanță, dar avusesem timp să le văd la plecare demarând din curtea prefecturii poliției, una câte una. Fiindcă de acolo am plecat. Cât să fi mers? Când m-am oprit m-am uitat la ceas, era ora douăsprezece și jumatate. Mașinile s-au strâns cu întârziere cam de un minut una față de alta, înaintea unei porți mari din care porneau ziduri cu sentinelă la poartă și ușile au început să se deschidă fără să fie trântite și din ele să se dea jos oameni. Erau în raglane și s-au apropiat de poartă și au intrat înăuntru fără ca sentinela să-i oprească... Am auzit cocoșii cântând, nu știu pe unde, undeva departe... Mă uitam bine să văd unde eram... Numai eu și cu încă doi rămăsesem la mașini, ceilalți șoferi făceau parte din grup, se duseseră și ei înăuntru... „Măi frate, ce închisoare sau cazarmă e asta?" l-am întrebat pe unul din ei. Ieșiserăm toți trei din mașini și ne aprinseserăm țigări. „Jilava!" zice. „Și de ce am venit, zic. Luăm niscaiva deținuți?" „Nu știu, zice. Camarade, îl aud pe urmă că mă mustră, nu cunoști secretul, de ce pui întrebări?" Și după câtva timp, tot el așa în șoaptă: „Aici sunt strânși cei care l-au omorât pe Căpitan... Cei care au dat ordinul, miniștri mari, dar și ăia care l-au executat... Erau la Văcărești... Ei, acum sunt aici, sub paza legionară..." Vorbele astea au fost spuse cu liniște. Adică totul e în ordine, paza e mai sigură, soldații, cine știe, cum sunt ei, băieți de la țară, habar n-au pe cine păzesc, pot să le dea și drumul, adică din neglijență să-i facă scăpați... Au fost cazuri... Hm! Va să zică cei care l-au omorât pe Căpitan au fost prinși și sunt chiar aici... Bun! Și ce căutam noi acuma acolo la unu după miezul nopții?... N-am apucat să-mi termin gândul... Din închisoare, tot așa, ca dintr-o îndepărtare, am auzit împușcături... Răpăituri neîncetate, pâr-pâr, pâr pâr, pâr-pâr, apoi s-a lăsat liniște... „S-a terminat cu ei", zice tot ăla care știa cine e înăuntru. Și aruncă țigarea. Atât durase... năvala peste ei, pregătirea, împușcarea, cât am fumat o țigare... Pe urmă s-au auzit cântece... Voci înalte, ca niște urlete. Mai

pe urmă, a continuat Megherel, am aflat că pregătirea fusese făcută dinainte cu gardienii legionari, lacătul celulelor fusese scos din timp, au deschis ușile și au tras cu pistoalele în ei până le-au descărcat complet... Pe urmă cântecele au încetat și i-am văzut că ies și vin spre noi. Am dat drumul la motor. S-au urcat câte patru în fiecare mașină și dă-i drumul înapoi spre prefectură, camarade. Toți tăceau și la un moment dat unul îmi spune: „Camarade, știi cum pedepsim noi trădarea!" N-am răspuns nimic fiindcă n am înțeles că mie îmi spuneau vorbele astea, adica eu să nu trădez, apoi am înțeles și i-am răspuns: „Știu, cum să nu știu!..." Un om când povestește, el retrăiește totul în fața noastră, continuă Ștefan. Altfel de ce-ar povesti? Nu ceea ce îmi destăinuise Megherel mă impresionase, ci un sentiment care îl trăise el atunci când fumase acea țigare și îl retrăia acum în fața mea, fără să-l numească: jocul expresiei lui în care se întipărea, apărând și dispărând, un gând fără scăpare, m-a urmărit pe urmă și pe mine stârnindu-mi aceeași neliniște, deși eu nu eram implicat, dar mă simțeam fără să-mi dau seama cum... Ce retrăia fără putință de scăpare Megherel, în timp ce îmi povestea, dincolo de cuvinte? Nu era chiar așa, că se făcuse legionar pentru simplul motiv că i se ceruse să fie, că adică fusese chemat, și el răspunsese la chemare fără să știe ce face. Dacă i s-ar fi cerut acest lucru înainte ca legionarii să ia puterea, hotărât că n-ar fi răspuns la chemare. Dar acum răspunsese... De ce? Pentru că era conducător al statului un general care garanta pentru ei, un general care îi chemase să conducă țara cu el și în țară erau legi, era o ordine... Ei, legionarii adică, împreună cu generalul, erau statul... Nu guvernaseră atâția până atunci, ducând tara în impas? Acum a venit generalul... I-a adus și pe legionari; înseamnă că știe el ce face... Și deodată din chiar prefectura poliției, adică a statului, porniseră într-o noapte în cel mai mare secret mașini înțesate cu ucigași, se duseseră cu ele undeva și asasinaseră oameni... Cum așa? De ce în secret? Unde era judecata? De

cine se fereau? Cum adică, la putere fiind, faci lucruri care nu trebuiau aflate? Dar după ce se vor afla? Ce va fi... Când o afla Generalul .. Și aici spaima lui Megherel îi aducea umbre rătăcite în priviri. În ce se băgase? Și dacă va trebui să răspundă? Ei, eu, consăteanul lui, ce credeam? Ce-o să se întâmple? „Nu știu, mă, Megherel, de unde să știu? Cine poate să știe", i-am răspuns. Avea încredere în mine sau își pierduse busola. Am plecat și de-atunci nu l am mai văzut... Era la prânz. Am trecut pe-acasă, am luat cărțile și m-am dus să-l văd pe profesorul Cotigă. „Ei, mă întâmpină el avansând asupra convertirii mele un entuziasm pe jumătate, acum înțelegi?" „Nu înțeleg, dom' profesor, îi spun eu cu toată sinceritatea, nu mi-ați răspuns la întebările pe care vi le-am pus data trecută. Nu pot trece peste ele. Sunt realități brutale. Vedeți, lângă Dumitru lui Nae zace acum Nicolae Iorga. Și știți ce-a răspuns al lui Tâlvan când l-a întrebat cineva (Megherel îmi spusese, auzise și el de la unul din sat): «Și cum te simți acuma dumneata, când știi că ați omorât un mare om al acestei țări?» Tâlvan a răspuns: «Mă simt extraordinar de satisfăcut» Va să zică nici o scuză, nici un regret... Va să zică nu se aruncă vina pe un grup de fanatici, crima e însușită..." „Ștefane, mi-a răspuns el, în orice mișcare sau partid, apar, fie că ne place sau nu ne place, tendințe extremiste... În revoluția franceză, montagnarzii și Gironda, în timpurile noastre Hitler dă ordin să fie omorâți Roehm și toți partizanii lui cu tendințe extremiste de stânga *fără proces*, la noi în partidul național- țărănesc a apărut stânga lui Lunian care a simpatizat cu comuniștii, în timp ce partidul cu Maniu în frunte au făcut cartel electoral cu noi, ca să-l înfrângă pe Tătărăscu în alegeri. La ruși, partidul social-democrat s-a rupt în două și au apărut bolșevicii, de stânga, și menșevicii, mai de dreapta, care au fost pe urmă striviți. Dar *nu cu proces*, ci în timpul fierberii revoluției. Nu trebuie să te sperii. Politica unui partid, oricât de ideale i-ar fi principiile, în practică naște opoziție, dușmani, pe care ori îi nimicești, ori te nimicesc e.

pe tine. Înțelegi?" „Ce vină avea aici Iorga și Dumitru lui Nae?" l-am întrebat. „După știrea mea, zise profesorul, Iorga era vinovat direct de moartea Căpitanului. Cine l-a pus să-l dea în judecată pe Căpitan? În orice caz, trebuie că știi, regele a informat dinainte un număr de personalități despre intenția sa de a-i da ordin lui Armand Călinescu să-l lichideze pe Căpitan, și Iorga a fost printre ei și a acceptat. A fost pedepsit. Cât despre Dumitru lui Nae, ăsta totdeauna ne-a înjurat în sat la noi... Era și el un dușman al Legiunii. Desigur, unul mai mic... dar acolo în sat era mare..." „Deci temerile mele sunt justificate: aveți de gând să faceți noi victime. Dacă un legionar are un dușman personal, cum a avut Victor Bălosu, jos cu el." Profesorul se uită la mine cu ochi măriți: „Nici eu nu m-am înșelat cu tine, îl aud că îmi spune, și tu ești un om care tăgăduieste și nu unul de bună-credință, căruia îi place să afle adevărul. Cunosc specia: ai mereu ceva de zis, cu toate că ți se răspunde cinstit la toate întrebările. Tipul acesta de om din care faci parte o întoarce mereu cu obiecții peste obiecții, cu raționamente, distincțiuni, diversiuni, denaturări, reprobări... În fundul inimii tale ne ești dușman... ai un spirit negativ, care se pune imediat în mișcare îndată ce ți se afirmă ceva înalt... Ai citit cărțile, dar n-ai înțeles nimic, în timp ce atâția tineri de vârsta ta le înțeleg și aderă la credința pe care o găsesc în ele .. Nu vrei să pui umărul, să acționezi cot la cot... Te consideri inspector din oficiu al istoriei contemporane, nu vrei să te încadrezi, ne pândești... Comunitatea de dragoste și muncă ți se pare servitute, ești un individualist, veleitar al autonomiei totale a scumpei tale persoane... Absorbirea ființei tale într-un ideal (care te depășește!) ți se pare subjugare nedemnă... Din fericire, dragă Ștefane, cazul tău, pe măsură ce va trece timpul, și nu foarte târziu, se va simplifica mult..." Profesorul tăcu. Ultimele lui cuvinte sunaseră ca o promisiune. Am început să râd: „În ce fel, dom' profesor? O să mă puneți în piața publică și o să-mi dați douăzeci și cinci la cur?" „Nu,

asta nu, fiindcă te vei grăbi tu să te simplifici: în fața victoriilor noastre spiritul tău negativ te va face mic și meschin. Nu vei conta! Fiindcă: cineva care stă pe dinafară nu poate să judece ce e înăuntru." „Cum să nu, i-am răspuns. După acțiunile care sunt rezultatul hotărârilor dinăuntru". „Linia moralei legionare, zice el, își are apărătorii ei: sunt morții noștri, martirii Legiunii. Iar judecătorii ne sunt comandanții noștri. Iar ei se ghidează de credința noastră comună, puterea noastră de abnegație... Incapacitatea ta de aderare, pe lângă lașitate, îți va mai aduce și alte daruri, fiindcă mintea îți merge, e chiar uimitor că te pasionează istoria nu ca simplu școlar, ci ca un om matur care se leagă de ceva care aparține umanității cu toată puterea lui de gândire și simțire... Dar, păcat de tine, ți-o spun sincer, ești lipsit de ideal... Conștiința ta va fi curând populată de viermi și coropișnițe..." „Sunteți prea sever cu mine, dom' profesor, i-am răspuns. Nu sunt un tip viermănos. Vreau să vă mai pun o întrebare." „Pune-o, dacă crezi în mod sincer că răspunsul meu îți va folosi la ceva." „Da, e o întrebare-cheie. Ar fi naiv din partea mea să vă întreb de pildă ce s-ar întâmpla dacă, prin absurd, dar nu chiar atât de absurd, din moment ce lucrul e prevăzut chiar în *Cărticica șefului de cuib*, ați fi judecat greșit de șefii dumneavoastră, care nu pot fi infailibili, și condamnat la moarte? Dacă justiția nu există și judecătorii vă sunt doar șefii, și din moment ce există și pedeapsa legionară, eroarea e posibilă în stil mare, oricât de comună v-ar fi credința. Mi-ați răspunde probabil că e cu neputință ca șefii să greșească. Nu? Că nu se poate ca prezidentul consiliului de judecată legionar, camaradul Dumitru Grozea și ceilalți membri, Corneliu Georgescu, comandantul «Bunei Vestiri», Papanace și Vasile Iovin, să greșească. Așa scrie aici în ziar, că ședințele vor fi secrete și vinovatul n-are dreptul la avocat." „Bineînțeles că aș răspunde, a exclamat profesorul. E absurd ceea ce spui." „De ce? Singur ați afirmat că într-un partid pot apărea tendințe extremiste. Și dacă ați nimeri, fără să știți, într-una asemănătoare

celei în care s-au pornit partizanii lui Roehm, de care pomeneați și pe care alți șefi o reprimă fără milă? De unde știți ce fel de legionar sunteți? Nu sunteți unul mic și aveți șefi la care țineți... Și dacă șefii ăștia, care n-au obiceiul să dea socoteală celorlalți legionari, alunecă spre o tendință extremistă? Vreți să spuneți că o să aflați dumneavoastră dinainte și o să vă orientați? Încotro? Dacă ies victorioși extremiștii? Teoria dumneavoastră cu extremismul dintr-o mișcare politică e foarte interesantă, dar am impresia, că nu mergeți cu concluziile până la capăt." „Nu e posibil, zice profesorul, Legiunea e unită." „De unde știți?" Știu! afirmă profesorul cu tărie, deși se vedea că nu știe și că întrebarea mea îl turburase. Știu foarte bine. Pune întrebarea ta cheie, continuă el, și hai să ne despărțim. Nu ne înțelegem." „Mi-ați spus că n-am un ideal. Spuneți-mi, am zis eu, considerați idealul dumneavoastră unicul ideal posibil?" „O să-ți răspund... Da, îl consider unicul ideal posibil și nu uita că pe vremuri când Isus a coborât în mijlocul poporului său, unii s-au convertit, alții l-au tăgăduit. Acești tăgăduitori, ai căror urmași sunt jidanii de azi, poartă asupra lor, în veșnicie, stigmatul ucigașilor de Dumnezeu. Ei sunt o primejdie continuă pentru neamurile credinței pe care vor să le dezbine și să le prăbușească, răzbunându-se astfel pentru hula dobândită prin tăgadă. Tăgăduitorul și hulitorul în ascuns al Legiunii este, față de legionari, ceea ce este jidanul față de creștini..." „Nu mă amenințați, dom'profesor, i-am răspuns, suntem consăteni și o lege nescrisă spune că cei dintr-un loc, dacă se întâlnesc în alt loc, trebuie să se ajute între ei, ca să nu piară..." „Nu te ameninț, ci te avertizez, tocmai ca să nu pieri..." „Vă mulțumesc, dom' profesor", i-am mai zis, și m-am ridicat și am plecat... Ce fac eu, mi-am spus pe urmă afară, neliniștit. Sunt singur, fără sprijin, într-o lume amenințătoare. De ce am venit eu la București? Și deodată mi-am amintit: am venit la București să mă duc la Grigore Patriciu să mă angajez la ziarul lui. De ce nu mă duc? Și am luat hotărârea să mă duc chiar a

doua zi. Îl cunoșteam de mulți ani din articole și, încetul cu încetul gândul meu se fixase asupra lui ca și când ar fi făcut parte din familia noastră... Îmi devenise din ce în ce mai apropiat... Și tata îi citea articolele și spunea, dând din cap: „ăsta e un om..." Pe urmă mi-am dat seama, nu mă dusesem la el de la început de frică să nu sufăr un eșec, pentru că ce-aș mai fi făcut după aceea? Spaima care mi se strecura în inimă la acest gând era atât de rece, încât am uitat până și de gândul că plecasem de acasă cu această idee în cap. Instinctul m-a ferit de primejdie și o să vedeți de ce. Dacă m-aș fi dus atunci, așa speriat cum eram, în mod sigur aș fi suferit un eșec. Așa, după ce am cunoscut puțin orașul și m-am simțit în el singur și amenințat, am căpătat o încredere. „Trebuie să mă ajute. El este aici singura ființă, după părinții mei, care mă poate sprijini să ajung ceva." Eram sigur de mine în neliniștea mea. Secretara lui s-a uitat la mine puțin uimită, dar nu total. Cum credeam eu că o să mă primească? m-a întrebat, dar tot ea a dat din cap: Poate, să încercăm... „Să știi că puterea lui e mai mare ca a unui ministru. Uneori îl aud cum strigă la ei: «Domnule ministru, bagă de seamă, am de două ori mai multe date decât am nevoie, ca să te dărâm...» Și așa și este, a continuat secretara. Dar cu noi se poartă minunat... Nu e exclus să te primească, dar fii atent, când ridică glasul, să nu mai întârzii nici o clipă în birou..." S-a întors imediat și mi-a făcut semn cu capul: intră. Am intrat... Marele ziarist lucra. S-a uitat la mine, s-a întrerupt și mi-a spus: „Stai jos și spune fără ocolișuri ce dorești." Fără ocolișuri! Dacă eram bun la ceva, atunci trebuia să arăt asta pe scurt, acești mari oameni n-au timp de digresiuni și nici chef să fie impresionați de nefericirea personală a altora. Nu poți face ceva pentru noi decât dacă suntem utili la ceva. Gândul de a mă face ziarist încolțise în mintea mea ceva mai demult, de când mi se publicase un articol într-un ziar din Turnu-Măgurele despre tuberculoza care bântuia în orașul Alexandria, unde avusesem o prietenă, o fată

care murise de piept, asemeni tatălui ei, de la care și luase boala. Era ca un focar acest oraș. Eram indignat. De ce nu se făcea nimic? Articolul mi s-a publicat imediat, așa cum îl scrisesem eu, cu sentimentul de durere care mă stăpânea. Toată lumea, tot orașul unde eu eram elev, Pălămida, a citit cu emoție mărturia mea. Am fost, firește, încurajat de ziar să le mai scriu, ceea ce am și făcut... Încă de pe atunci am înțeles că acest mod de a merge direct la țintă era înzestrarea mea și m-am bucurat când Grigore Patriciu mi-a spus să fac tocmai așa. Nu faptul că n-avea timp îl determina, ci era un examen hotărâtor. Nu m-am grăbit. M-am gândit puțin. Pe urmă l-am privit drept în ochi și i-am spus: „Domnule Patriciu, sunt un tânăr ziarist care vine la dumneavoastră ca la un tată." Cui nu-i place să fie considerat un tată al cuiva? Înseamnă că el este în inima lui, ceea ce, în cazul meu, era perfect adevărat... „De ce, îl aud că zice, și din glasul lui cald, bărbătesc, am înțeles că am câștigat, ești orfan?" „În această lume, da! i-am răspuns. Dar nici în satul din care am plecat nu mă mai simt în siguranță", am adăugat cu cu un sentiment dramatic. „Ce e în sat?" mă întreabă tresarind. „Ce e și aici!" îi răspund. A urmat o tăcere. „Presupun că știi unde ai venit...", zice. „Cum să nu, vă citește toată lumea la noi, de atâția ani..." „Bine, așadar știi că un ziarist trebuie să scrie. Restul nu contează, dacă îți sunt sau nu ca un tată. Scrie-mi un material despre ce e în sat și adu-l încoace. Un ziarist trebuie să scrie și bine și repede. Îți dau trei zile, fiindcă ești începător." „Pot să scriu tot ce știu? Tot?" „Mai ales! a scos el un strigăt care m-a ridicat imediat în picioare. Mai ales! Dacă apare sau nu, decid eu, dar dumneata trebuie să-mi scrii tot ce știi." M-am înclinat și am ieșit. Eram fericit, îmi bătea inima așa de tare încât mă sufocam. Cât durase audiența? Un minut... dar sunt minute decisive... M-am dus acasă și am pus pe hârtie ce am povestit până acum, în altă formă, bineînțeles... Am găsit un titlu pentru neliniștea mea: *Dacă ar ști generalul*... L am scris cu sentimentul că sunt inspirat și am început să relatez totul, călăuzit de această idee. . Dacă ar ști într-adevăr generalul! Știa oare? Făcea ceva, să ne alunge neliniștea de viitorul sumbru care ne amenința? Peste trei zile am venit cu articolul pe care marele ziarist mi l-a dat înapoi, doar uitându-se la titlu, să-l bată la mașină la secretariatul de redacție Pe urmă l-a citit... Nu l-a citit, aș putea spune că l-a sorbit. Erau vreo zece pagini.. Cât să fi trecut? Tot așa, un minut, trei minute... „Așa este, a răcnit el bătând cu palma peste hârtii și holbându-se la mine. *Dacă ar ști generalul!* Știe sau nu știe? Asta e întrebarea. Dumneata presupui că nu știe... Rămâi la această presupunere... Dar articolul nu poate, bineînțeles, să apară, însă te angajez! Unde ai mai scris?" „În foaia județeană *Drumul nou.*" „Ce județ?" „Teleorman!" Și-a vârât din nou capul în articolul meu, pe care îl tot sucea și-l întorcea ca pe-o ciudățenie, în timp ce îmi făcea cu mâna semn să ies... M-am înclinat și am ieșit..

III

Niki Dumitrescu nu rupse tăcerea care se lăsă după ce Ștefan se opri. Arăta mulțumit, pe chip avea un joc de expresie ca și când îi stătea pe limbă să-i spună băiatului imediat ceva Dar nu-i spuse. Își aprinse alt trabuc. În acest timp se auzi o ușă închisă undeva în apropiere, apoi liniștea casei reveni, blândă și bogată.

– Nu fumezi? zice Niki.

– Nu, răspunse băiatul.

– De mâine vii cu mine în tipografie, reluă Niki, și o să începi să înveți întâi cum se paginează un ziar, pe urmă cum se citește și se dă materialul la cules. Nu e greu, dar la telegramele și evenimentele externe trebuie să le dai singur titlul, cu alte cuvinte să le rezumi. Îmi pare bine, văd că știi să dai un titlu și să rezumi. Ai stofă, cum se zice... Și într-adevăr, ai dreptate, povestești bine despre alții, așa și trebuie să fie, ziaristul nu trebuie să exprime în primul rând decât ceea ce

preocupă opinia publică. Așa este, toți suntem neliniștiți și toți ne întrebăm dacă generalul știe... Dar, are dreptate profesorul acela cu picior equin: fii prudent! Nu căuta să sfâșii singur perdeaua care ne împiedică să vedem viitorul. N-ai toate datele și nici nu le poți avea... stai pe lângă mine... Când vrei să faci ceva, chiar să scrii, spune-mi mai înainte. Acuma, mai zise ziaristul, apropo de versurile acelea legionare care ți-au părut interesante. Nu sunt ale lor...

Kameraden die Rotfront und Reaktion erschossen
Marschiern in Geist in unseren Reihen mit.

E un cântec național socialist al trupelor de asalt ale lui Hitler pe care l-am auzit în '37 la olimpiada care a avut loc în Germania și însemna cam ce ai auzit: *Camarazii pe care i-a împușcat Frontul roșu și reacțiunea mărșăluiesc în spirit în rândurile noastre*... Comuniștii de la noi n-au omorât nici un legionar, încât în versurile pe care le-ai auzit „Frontul roșu" a fost eliminat ca și cuvântul reacțiunea. Îmi pare bine că ești un băiat atât de matur. Patronul nu s-a înșelat... Bine, acuma hai să mergem să ne culcăm...

A doua zi Ștefan își începu ucenicia care se termină pe nesimțite în trei săptămâni. Adică într-o zi, fără să i se spună ceva dinainte fu lăsat pe la orele opt seara singur în redacție, cu materialele pe birou, articolul patronului, știrile culturale și din provincie și cu telegramele externe pe care din oră în oră intrau niște fete în biroul lui și i le puneau pe masă în plicurile lor de la agenții... Le citea, le dădea titluri și le trimitea sus... Pe la orele zece urcă la etajul opt, unde era tipografia și găsi aproape jumătate din ziar gata făcut. Așa se întâmpla, paginatorii cam știau ei cum e cu pagina economică, cu pagina întâia (în stânga articolul patronului, în dreapta un alt articol mai mic, al unui ziarist cunoscut, în centru cea mai importantă știre externă, jos începutul unui reportaj sau cea mai importantă știre politică externă ori de pe frontul războiului), afară de vreo

indicație specială paginatorul putea face ziarul singur. Ștefan nu interveni decât ca să decidă care din cele două reportaje externe pe care le avea deja culese de o săptămână să fie preferat. „Luați o piatră în gură?" îi zise acest paginator jovial. Ștefan mai interveni la pagina externă, pe care o repaginară, din pricina unei știri care îi fu adusă sus și pe care citind-o, o găsi cea mai interesantă, o dădu la cules și o puse în capul paginii pe patru coloane. De obicei pagina aceasta era trimisă la calandru la sfârșit, tocmai pentru că în ultimul moment, până la miezul nopții, mai putea sosi o știre senzațională care nu putea lipsi dintr-un ziar de mare tiraj. „Nea Gogule, zise Ștefan la urmă, ai fost atent? N-am făcut vreo prostie?" „Nici-o grijă, zise Gogu, am douăzeci de ani de când trag plumb pe nas prin tipografii. Pe răspunderea mea, puteți pleca să beți o bere la Gambrinus și când vă întoarceți vă dăm ziarul de semnal și ne uităm toți. Dacă e ceva, recalandrăm... Dar fiți liniștit..."

Al lu' Parizianu plecă la Gambrinus, căută o masă apoi ceru un debrețin și o halbă. Berăria era de obicei aglomerată și plină de animație. Oamenii erau veseli. „De ce nu? gândea Ștefan. Așa am fost noi întotdeauna, încrezători în steaua noastră. E adevărat, dar cu această veselie pe chip mulți dintre noi putem muri. Rămân ceilalți, desigur, cărora istoria le va face dreptate. Dar dacă nu le va face? Această veselie nu ar deveni retrospectiv vinovată?" I se aduse halba și debreținul. O oră mai târziu, Ștefan, cu paginatorul, răsfoiau ziarul. Nu găsiră nimic care să le atragă atenția că le-ar fi scăpat ceva...

În ziua următoare Ștefan se duse dimineața la redacție. Dar parcă nimeni n-ar fi știut că tot ziarul fusese lăsat pe mâna acestui băiat de nouăsprezece ani, abia ieri angajat. Nu-l felicitară, dar nici nu-i făcură vreun reproș... Asta se întâmplase cu câteva zile înainte ca Parizianu să vină la București. Era în preajma Crăciunului. Zăpadă bogată căzuse peste oraș și se lăsase gerul. Ștefan își găsise o garsonieră foarte scumpă, dar

pe care nu ezită s-o închirieze, undeva în Cotroceni, pe strada Romniceanu. Îi plăcuse tocmai fiindcă era la marginea cartierului și prin geam se vedea un mic deal... Parizianu nu-i știa încă adresa lui fi-său dar i-o știa Nilă, care veni cu el și cu Paraschiv și cu Achim și după ce se minunară de luxoasa încăpere îl luară pe Ștefan cu ei și se duseră undeva într-o cârciumă. Acolo îi povesti Ștefan tatălui, dar și celor trei, ce știa el despre felul cum decursese întâlnirea dintre Moromete și feciorii lui...

Ziua, cotidianul la care intrase Ștefan, era un ziar tânăr, abia își serbase zece ani de existență.

Grigore Patriciu (era un pseudonim, îl chema Ilie Dobre) construise cu banii săi înalta clădire în care se afla acum, e drept, nu dintr-o dată, ci, cum se spunea în lumea dușmanilor lui, de fiecare dată când savârșea un gros șantaj. „Etajul și șantajul" formulase cineva această manieră de a parveni în lumea presei, și publicul îl accepta pe marele ziarist, pe care îl citea totdeauna cu interes, cu santajele lui cu tot, fiindcă era un îndrumător de opinie bun. Numai la început o pornise sub tutela unui om politic, care îl subvenționase pentru interesele lui... Se povestea că îndrumător spiritual îi fusese un mare poet cu care era prieten și care avea un verb foarte coroziv, care, tot așa, fusese într-o zi chemat de un puternic al zilei să-i dea bani să scoată o foaie. I se dăduse o sută de mii de lei. N-apucase el să publice primul număr, și adversarul acelui om politic îi trimisese poetului un mesaj prin care îl invita la el să stea împreună de vorbă într-o chestiune importantă. Marele poet se dusese. „Domnule, cică i-ar fi spus acela, dumneata, poet atât de însemnat, să te înhami la carul politic al unor astfel de oameni?" „Ce oameni?" a răspuns poetul indignat. „Cum, dar nu-ți dai seama? Să faci un ziar cu astfel de indivizi deocheați te compromiți definitiv". „De ce deocheați?! se mirase poetul candid, sunt băieți buni, doctori la Paris, adăugase el, ehe!" „Ascultă, n-ar fi mai bine să nu te bagi dumneata în politica, ci să faci așa o revistă literară, în care să discutați, voi ăștia, oamenii de cultură, chestiuni așa, literare și culturale? Politica e murdară!" „Nu, de ce, răspunsese poetul senin, ne interesează și politica. Ce, numai dumneavoastră sunteți bărbați de stat? Și noi suntem! Nu ne lasă indiferenți treburile cetății și ale țării..." „Ascultă, exclamase atunci acel puternic al zilei și îl numise pe poet pe numele lui mic, câți bani ți-a dat omul dumitale să-i scoți foaia?" „O sută de mii de lei!" exclamase poetul admirativ... Ce, e o glumă? parcă spusese el încântat și mulțumit. „Și dacă îți dau eu patru sute de mii de lei și te subvenționez să scoți o revistă literară? Nu e mai bine?"... „Adu banii încoa și dă-i în p... mă-sii de lichele", a răspuns atunci poetul fără ezitare. Așa se născuse o revistă literară și murise un ziar politic. Patronul *Zilei* care pe atunci era un om foarte tânăr procedase într-un chip asemănător, dar devenise repede independent și temut, în timp ce își cucerea cu hotărâre publicul său. Scopul nu scuză mijloacele, dacă avem altele la îndemâna. Dar ce putea să facă un mare poet, pe care îl frigeau degetele să scrie? Ca și un ziarist care își simțea vocația, dar banii erau la alții? Îndată ce clădirea se înălță la opt etaje, marele ziarist renunță la sursele de câștig care i-ar fi știrbit reputația și se dedică în întregime informarii opiniei publice. Pătrunsese la sate și tirajul crescuse considerabil. Avea o cultură politică și sociologică temeinică și cu toate acestea stilul său rămăsese simplu și direct și de aceea dilemele și interogările lui erau atât de dramatice și în forma lor, accesibilă, nu numai în fondul lor, pe care îl exprimau și nenumărați alți ziariști (unii chiar în ziarul lui), dar cu un stil mai pretențios și mai sofisticat...

E tot ceea ce reținu Ștefan din ceea ce colegii lui de redacție nu întârziară să-i povestească despre patron. Ei povestiră mai multe, fie admirativ, deși relatau lucruri care nu erau deloc de admirat, fie cu aere de trădători care știau că trădarea e mică

și nu va ajunge la urechea patronului, chit că acest băiat ar fi putut s-o facă, era ultimul lui protejat. Ei și? Și ei fuseseră, și patronul îi iubea așa cum erau, poltroni sau bârfitori, fiindcă își făceau bine meseria, nu trăgeau chiulul și erau tot timpul pe teren de unde se întorceau cu știri și materiale interesante. Intuind poate acest adevăr dar și pentru că unica lui grijă era să învețe mai repede să facă ziarul, Ștefan le uita spusele în aceeași clipă. Nu-i credea?... Adevărul era întrucâtva mai nuanțat... Prin 1929 actualul patron al *Zilei* era redactor la un ziar procarlist (înaintea lui Carol) cu orientare naționalistă, de dreapta, înființat de un bogătaș și condus de Nae Ionescu, filosoful, cel cu ruperea istoriei și saltul în absolut. I.G. Duca, liberal, cel care avea să fie asasinat câțiva ani mai târziu de către legionari pe peronul gării Sinaia, îl chemă într-adevăr într-o zi pe Patriciu cum îl chemase și pe marele poet și îi dădu acum să înființeze un ziar cu o orientare anticarlistă. Așa a apărut *Ziua*. În 1930 Carol al II-lea se întoarce pe tron și întreabă: „Cine e contra mea?" „Maiestate, i se răspunse, toată lumea e procarlistă, în afară de banditu-ăla de Grigore Patriciu." „Să vie la mine", a zis regele. Marele ziarist se prezentă la palat unde nu se știe ce s-a petrecut dar redactorii *Zilei* au simțit. Patronul devenise favoritul regelui. În mare, ziarul, desigur, apăra interesele partidului liberal, dar ca să mascheze ducea câte-o campanie împotriva câte unuia din membrii lui marcanți, cum a fost cazul cu ministrul domeniilor, Constantinescu Porcu, care într-adevăr așa era el, cam porc... Lumea zicea, uite domnule, ăsta e independent, dacă n-ar fi, nu s-ar lega de un astfel de potentat. Acum patronul redevenise anticarlist, dar abia după abdicarea acestuia din septembrie. Cuvântul său părea acum și mai dramatic. Oricum, nici-o șovăire nu-l clătinase când partidul ale cărui interese le apărase până de curând căzuse odată cu regimul care fusese înlocuit de Carol cu unul al său personal. Căzuse și acest regim. Marele ziarist se ridicase drept

ca un stâlp și îl salutase pe general ca și când demult ar fi așteptat venirea la putere a acestuia. Ce se întâmplase? Cum de rămăsese în picioare? Nimeni nu știa... După ce asculta în tăcere tot felul de supoziții, Ștefan deodată rânjea: „Pe ce te bazezi?" exclama el. Redactorii îl înțelegeau dar erau și derutați de veselia lui. Părea chiar cam țicnit. Intra de pildă prin birouri și îi spunea câte unuia cu mâna întinsă drept avertisment: „Ești prea vesel pentru situația în care te afli!" Cuvinte fără noimă pe care le repeta în discuție drept replică. Îi scotea din sărite, dar tăceau, fiindcă Niki îl proteja. Dar și acestuia îi răspunse de câteva ori la întrebarea „ce mai faci, Ștefane?" „Mă simt extraordinar de satisfăcut". „Chiar așa? zise Niki uitând de unde veneau aceste cuvinte. Ia vezi, ia-o mai încet." Câțiva căutară și găsiră explicația acestei euforii: băiatul ăsta de țăran își idolatriza patronul, venea de-acolo de la țară cu principii de devotament proaspete și se simțea sigur pe el, îi lua în balon... Nici ei nu erau mai breji, lucru care, la rândul său, îl uimea pe Ștefan, aveau un limbaj corupt parcă de țigănisme, se înjurau fără jenă de mamă când se înfuriau și Ștefan asistase din primele zile la o scenă bizară acolo, într-o redacție din București, și nu undeva printre flăcăii din Siliștea. Niki îi convocase să macheteze împreună numărul de Crăciun și de Revelion al ziarului. Cutare va scrie pagina cutare, cutărescu pe cealaltă și așa mai departe. Unul din ei tăcea, fuma dintr-un trabuc prost cu care împuțea pe toată lumea, și parcă dormita. Era un ins mai vârstnic și care avea o pleoapă căzută peste ochi, deși ochiul n-avea nimic. Din pricina asta ți se părea că picotește. Era blând, afabil, îl luase pe Ștefan, după Niki, sub protecția lui, ieșiseră seara la un bar (de pe Brezoianu, la *Arizona*), unde Băjenaru (așa îl chema pe acest redactor) chemase și așezase pe fiecare picior câte-o damă și le cântase deodată înviorat de un demon al deșuchelii, zbârnâind din buze ca și când ar fi ținut între dinți un zdrâng...

Foaie verde și-o cucută
Ef, alaref, of, of...
Te cunoști că ești...
Ef, alaref, of, of...

Niki se ridicase în picioare și începuse să tragă cu creionul și să însemne spațiul rubricilor, cronică literară, cronică, nu știu ce, nu știu cum... pagină umoristică de Revelion, Băjenaru... „Eu pagină umoristică de Revelion? sărise Băjenaru din amorțeala lui. Și cuprins de o indignare uriașă începuse deodată să-i înjure pe toți de mamele lor, de muieri, de copii... Și se ridicase și părăsise ședința, în râsetele generale. Știau că totuși își va face pagina, erau toți ca niște actori care își ascundeau parcă viața adevărată prin violențe de acest fel, care erau, desigur, greu de imaginat că se puteau petrece și acasă la ei, în familie, față de nevastă și copii.

Știau tot ce se putea ști pe atunci pe lume și Ștefan află și el de îndată de unde. Nu din telegramele de presă, ale căror titluri mari, pe ultima pagină, rezumau doar reflexul palid al vieții cotidiene a istoriei care se desfășura în secret față de oameni, deși mișcările ei exterioare mari păreau spectaculoase. Hitler a avut în ziua cutare, cutare întrevedere cu generalii săi. În ce scop? Nimeni nu știa nimic. Anglia urmează să fie atacată prin Gibraltar, rezumase Ștefan o telegramă, dar nu se spunea nicăieri de ce tocmai pe acolo și nu direct din Germania spre Londra. În același timp, se spunea și acest lucru (și Ștefan dădea titluri mari) câte mii de bombe s-au aruncat în ziua precedentă asupra capitalei britanice. Hitler a avut o întrevedere cu Mussolini. De ce? Avea asta vreo legătură cu dezastrul pe care tocmai îl suferiseră italienii în Grecia? Cine putea să știe? Și ce-o să se întâmple? Nu se spunea nimic. Presa înregistra aceste semne ca niște simboluri și din când în când patronul le interpreta rezumând informații care nu apăreau nicăieri. De unde se informa? „Îți spun eu, zise Niki, dar nu-i spuse, ci într-o

seară pe la orele zece, îl duse într-o încăpere mai ferită, pe care scria *Radio ascultare* și care era plină de inși de la redacția politică și de tehnicieni cu căști la urechi, care aveau alături maldăre de foi stenografiate; erau știrile din restul lumii neînvinse, cenzurate de marile agenții controlate de învingătorii continentului, germanii, care la ora aceea cuceriseră Austria, Cehoslovacia, Polonia, nordul Europei, îngenuncheaseră Franța, se pregăteau să strivească Anglia, fuseseră primiți cu trupele de Ungaria și România și toată lumea se întreba: cui îi va veni rândul? Și va îndrăzni cineva să le reziste? Patronul cumpărase din străinătate și făcuse să fie instalată în clădirea ziarului său o puternică și modernă stație de radio ascultare care recepționa pe viu discursuri de ale lui Churchill, pe care nici o agenție europeană nu le transmitea în întregime, sau recepționa știri și comentarii la evenimente din viața Europei subjugate, transmise din Grecia sau Istanbul. Cele mai senzaționale le afla de îndată șeful acestei stații, un inginer poliglot, își lua din când în când casca de pe cap și spunea: Molotov e la Berlin. Se prefigurează un conflict între Rusia și Germania din pricina trupelor germane pe teritoriul Finlandei. Și a doua sau a treia zi dădea detalii: Hitler flutura pe la nasul lui Stalin împărțirea prăzii sigure care va deveni curând imperiul britanic. Trimisul lui Stalin însă dorea să rămână, pentru moment, la problemele Europei, cum ar fi România, Bulgaria, Turcia... De pildă garanțiile date de Germania României reprezintă un act ostil față de interesele Rusiei. „În ce sens?" întrebau redactorii, așteptând încordați răspunsul în semiîntunericul misterios al camerei plină de aparate. Răspuns care nu venea. „E tot ceea ce am auzit, răspundea inginerul. Mâine poate mai aflam ceva." „Cine dă știrea?" „Nu e o știre, sunt ipoteze pe care le face B.B.C. ul." A doua zi le spunea: „Rusia vrea să ajungă la Dardanele..." Citeau apoi textele stenografiate, descifrate și bătute la mașină. Nu dădeau spre

publicare nimic, știau că aceste știri nu puteau apărea. Singur patronul le putea comenta cu abilitate și numai astfel își făceau drum spre cititor.

IV

Ștefan, cu gândul la tatăl său, pe care îl lăsase să petreacă acolo cu cei trei în cârciumă, nu observă când intră în birou că la cealaltă masă stătea Niki și lucra. Ștefan era de serviciu de noapte și secretarul general îl ajuta să pagineze numărul de Crăciun care trebuia să apară în ajun. „De ce l-oi fi lăsat pe tata să doarmă la Nilă? se întreba a lu' Parizianu. O să mă duc după el să-l iau cu mine... A, nu, nu, știu de ce... la ce m-am gândit în clipa aceea: până seara vor fi toți beți, cu tata în cap... Lasă să stea acolo... Sunt prieteni, pe lângă că sunt rude... au multe să-și spună"...

– Bună, Ștefane, zise Niki. Pe lângă faptul că intri de-afară și trebuie totdeauna să dai bună ziua, sunt și mai bătrân ca tine... Ce e cu tine, ți s-a întâmplat ceva? Ai intrat în birou și te-ai uitat la mine drept în ochi, mai adăugă el, semn că aștepta o explicație.

Nu era nicidecum supărat, ci doar curios.

– Mă scuzați, zise Ștefan... Odată nu l-am recunoscut pe tata pe drum, cu toate că am dat nas în nas cu el... A trebuit să aud multe cuvinte până să-mi dau seama că mergeam pe șosea, că m-am întâlnit cu tata și că mă întreba unde mă duc... „Bă, zice, Ștefane, ce e cu tine?" Acuma tocmai mă gândeam la el. L-am lăsat într-o cârciumă cu verii lui și nu-mi mai aminteam de ce i-am spus unuia din ei, cel la care și eu am stat, să-l ia la el să doarmă peste noapte. Mă simțeam vinovat...

Ștefan se așeză la biroul său, unde îl aștepta un maldăr de telegrame.

– Ți-am dat ieri un reportaj, zise Niki, de ce nu i-ai dat drumul?

– Mi s-a părut că e nepotrivit pentru ziarul nostru, răspunse Ștefan ezitând.

Spusese „ziarul nostru" firesc, ca și când ar fi lucrat la el de cel puțin câțiva ani. Și-l însușise.

– Cum nepotrivit? Ți l-am dat eu! tresări Niki.

Se lăsă o tăcere. Secretarul general, în ciuda faptului că se afla în fața unei opoziții, părea mai degrabă curios să afle motivele acestei opuneri decât să își impună autoritatea. Ștefan gândea: „De ce nu i-o fi dat drumul el și mi l-a dat mie? La el a venit materialul, scris pe plic..." Era trimis de agenția *Transocean* și Ștefan aflase de la ceilalți că materialele acestei agenții trebuiesc aruncate la coș fără măcar să te mai ostenești să le citești conținutul: puține știri, și acelea tendențioase... restul, materiale germane de propagandă.

– Fii atent, îl preveni Niki, din când în când trebuie să dai drumul și la câte-un material de-ăsta. Patronul s-ar supăra dacă ar afla...

„Nu cred", gândi Ștefan, deși știa și el că marele ziarist se dăduse direct și cu toată puterea talentului său de partea Generalului... Ori, generalul îi adusese la putere pe legionari, care, aceștia îl atacaseră cu violență pe patron în presa lor verde cerându-i capul... „E timpul să terminăm cu acest țigan din Ciorogârla, care a otrăvit atâția ani conștiințele și a făcut presa de râs cu șantajele lui", se ceruse. Îl apărase Generalul și *Ziua* apăruse mai departe. Grigore Patriciu știuse să fie recunoscător și generalul avea acum în el un sprijinitor sigur al dictaturii sale. Dar generalul lăsase să intre pe teritoriul țării „instructori" germani. Nu era deci de crezut că patronul îi simpatiza? „Nu e de crezut", gândi Ștefan senin, deși citise nu demult articole de-ale lui în care era învinuită de orbire și condamnată politica vechilor partide, care nu intuiseră din vreme puterea Germaniei și nu se orientaseră spre ea. Ștefan înțelesese că reproșul era altul: o politică mai clarvăzătoare de apropiere dar

nu de supunere față de Germania putea să ne ferească de *diktat*-ul de la Viena, de care aliații noștri occidentali nu ne feriseră. Și gândul că patronul ar fi germanofil nici măcar nu-l atinsese pe Ștefan.

– Ce cauți, fa, aici? îl auzi în clipa aceea pe Niki apostrofând cu o violență neașteptată pe cineva care tocmai intrase în birou.

Ridică fruntea din hârtii și văzu în mijlocul încăperii o fată. Privirea sa se întâlni cu a ei, care i-o susținu, clipe mai lungi decât ar fi putut-o face o necunoscută pe care o vezi prima oară. Era foarte frumoasă și purta o haină de blană de oaie și o căciulă foarte șic dată ușor pe ceafă. Ștefan rămase cu ochii pe ea într-un dialog mut. „Pe cine cauți?" „Pe tine", spunea parcă privirea ei. „Chiar pe mine?" „Da, chiar pe tine." „De unde mă cunoști?" „Am auzit de tine și am venit să te văd..."

– Ieși, fă, afară, tu-ți dumnezeul mă-tii, rupse Niki fulgerătoarea vrajă care se abătuse asupra lui Ștefan. Ieși afară, să nu mă ridic eu să te dau.

În mod ciudat, frumoasa fată nu protestă auzind cum i se vorbea și se supuse, se dădea înapoi mergând cu spatele și într-adevăr se topi repede din birou.

– E dama redacțiilor, zise Niki. Are și sifilis și sculament.. Ți le dă pe amândouă deodată...

Ștefan rămase mut. Părea neîncrezător. Apoi deodată se închină:

– Doamne păzește, zise el.

– E stilul ei, zise Niki. Îți ia puiul în câteva secunde. Nu-ți vine să crezi că o fată așa de frumoasă e o curvă. Să vezi ce-a pățit Cancea cu ea..

De fapt îl chema Cangea. Era un redactor care făcea rubrica palatului de justiție, un băiat nu cu mult mai mare decât Ștefan și foarte stricat. Fuma în permanență țigare de la țigare și pe chipul său nu se stingea această patimă pe măsură ce era satisfăcută, ci dimpotrivă, intoxicația îi făcea chipul aproape roșu

și buzele i se învineteau fripte de jarul care le atingea, fiindcă fuma țigările până la cotor... Îi plăcea să bea și își risipea leafa la hipodrom umblând apoi cu cerșitul prin redacții fiindcă nu mai avea cu ce să mai mănânce. Scria însă bine, micile lui cronici erau totdeauna interesante. Ștefan se lăsase tapat din primele ore de acest băiat frizat, cu chipul aprins și în veșnică agitație după o sută de lei, care începuse să-i fie refuzată...

– Ai avut timp să-l cunoști pe ticălosul ăla de Teodorovici? zise Niki. Tipul ăla scund, chel și aproape damblagiu, care abia își târâie picioarele prin tipografie...

– Șeful corectorilor, exclamă Ștefan. Nici ăsta n-are bani... Ah, făcu el, acuma îmi dau seama, el mi-a trimis-o pe fata asta, fiindcă mi-a și spus, după ce i-am dat o sută împrumut (vorba vine, a băgat-o în buzunar cu un aer neglijent, parcă mi-ar fi spus: o s-o mai vezi tu îndărăt la pastele cailor). O să-ți trimit, zice, o fată foarte drăguță... Va să zică așa, drept recunoștință că i-am dat bani, vroia sa mă îmbolnăvesc...

– Am încercat să-l dau afară, dar s-a opus patronul, zise Niki. El e codoșul ordinar al acelei dame. Acuma toată lumea știe, dar la început, primul care a pățit-o cu ea a fost Cancea. L-a îmbolnăvit. Era să se curețe. Să vezi de ce. S-a dus la un medic să se trateze și ăla i-a dat să ia sulfamide câte două din două în două ore și dracul să-l ia și pe doctorul ăsta, ce i-o fi spus sau ce-a înțeles Cancea, că nu trebuie să bea... Și tot înghițea pe-aici prin redacție pastilele, așa pe uscat, până l-a văzut cineva: „Mă tâmpitule, zice, tu iai alea fără să bei nimic?" „Așa mi-a spus doctorul", zice. „Du-te, idiotule, imediat și bea un kilogram de apă, sau vrei să te ducem la Belu cu dricul primăriei?"

Ștefan se posomorâse... Lucrară în tăcere timp de vreo oră, apoi deodată începu să-l înjure de mamă pe șeful corectorilor și îi spuse lui Niki că acum când vor urca sus în tipografie o

să se ducă peste el și o să-i tragă două perechi de palme, așa bătrân cum e!

– Lasă-l în pace, îl sfătui Niki. Așa cum se întâmplă în mod curios, lumea ține la păcătoși. N-ai face impresie bună dacă ți-ai pune mintea cu el.

– Au dreptate țăranii să se uite cu un ochi foarte neîncrezător spre orașe, pe care le consideră exact așa, pline de hoți, de prostituate și boli lumești, zise Ștefan.

Niki avea un fel de a fi vesel fără ca vreo trăsătură a chipului său s-o arate, ci doar semne imperceptibile, câte-o exclamație, hm, sau o privire insistentă și fulgerătoare pe care ți-o acorda, parcă îndemnându-te: mai zi, e hazliu ce-ai spus, amuzant...

Intră o curieră care aduse noi telegrame. Niki îi dădu material să-l ducă sus și Ștefan îi întinse și el un teanc de hârtii tăiate cu foarfeca și lipite cu pelicanolul nelipsit al oricărui secretar de redacție. Pe ușa pe care ieși fata intră Băjenaru. Își încheiase pagina sa umoristică și acuma rătăcea fără treabă prin birouri pufăind din trabucul său prost. Niki îl întrebă dacă sunt noutăți la Radio ascultare.

– Nu, și nici nu cred că vor fi, acum de Crăciun, răspunse Băjenaru. N-o să înceapă Hitler invazia Angliei chiar acum, de Anul Nou!

Și se îndreptă spre ușă urându-le celor doi la mulți ani. Era clar: se ducea acasă să-și petreacă fericit sărbătorile, lăsând grija invaziei pe seama altora. La noi aici era pace! O obținusem cu un preț greu, totuși eram în picioare, nu ca Polonia sau Cehoslovacia (care încetaseră să mai existe). E drept că îi aveam pe legionari, dar o să vedem și cu ăștia ce-o fi... Așa gândeau toți, așa gândea și Băjenaru. Patronul era puternic, protejat de general, lefurile erau mari...

– Ți-ai încasat gratificația? îl mai întrebă Niki.

– Cum să nu, de dimineață, zise Băjenaru încântat. Nu știu cine răspândise zvonul că anul ăsta patronul o să dea gratificațiile noastre de sărbători pentru înzestrarea armatei. Zvonuri! mai spuse tot el și părăsi încăperea.

– Am primit și eu gratificație, zise Ștefan încântat. Vă mulțumesc, mi-a spus casierul că dumneavoastră ați intervenit pe lângă patron spunând că lucrez bine și el a fost de acord.

Niki se uită la el drept, confirmând prin tăcere. Apoi zise:

– Ziaristul nu trebuie sa fie chinuit de griji materiale. În afară de cazul când îți risipești toți banii într-o singură zi, cum face Cancea.

– În viața mea, nici eu nici tata, n-am văzut atâția bani deodată, exclamă Ștefan.

– Ce-ar fi să faci cinste, zise Niki cu gravitatea lui senină, atât de odihnitoare. După ce terminăm sus, în așteptarea numărului special, mergem undeva într-un loc foarte plăcut, într-o bombă, îi spune *Tunelul norvegian*. E aici, pe bulevard...

Ștefan tresări de bucuros ce era că i se cerea să facă cinste (și urma cu adevărat să facă, să plătească adică el, ca un bărbat de seamă cu alt bărbat și avea și cu ce, fără să se cunoască!) și îi zâmbi protectorului său.

– E o mare plăcere pe care mi-o faceți, va fi sărbătoarea mea de Crăciun...

V

Câteva ore mai târziu cei doi ziariști ieșiră în frigul de afară al orașului și o luară spre bulevardul Elisabeta, unde se afla bomba numită *Tunelul norvegian*. Orașul arăta feeric în jocul de lumini al reclamelor și al cinematografelor, numeroase aici și care țâșneau albastre sau roșii prin noaptea albicioasă făcând să se vadă ninsoarea sus, în înaltul cerului. Tramvaiele urcau spre Universitate și coborau la vale spre Cotroceni pline de oameni înăuntru și de zăpadă pe spinările lor de omizi uriașe, cu capul încărcat de sârme din care țâșneau din când în când câte o ploaie de scântei orbitoare. Oameni se aflau și

pe jos, intrând sau ieșind de prin localuri, înotând parcă în fulgii bogați care li se puneau pe căciuli și paltoane. Bărbați. Iar femeile care apăreau la această oră târzie erau duse de braț spre destinații necunoscute, cu chipurile ascunse în gulerul blănilor, cu privirile sticlind în noaptea de decembrie asemeni, parcă, animalelor a căror piele o purtau pe ele, pe corp și la gât.

– Că i se spune tunel, înțeleg, zise Ștefan în timp ce se dezbrăca la garderobă, dacă mă lăsați singur nici nu știu dacă mai pot ieși de-aici, dar de ce norvegian, nu înțeleg.

Într-adevăr coborâseră ca printr-o hrubă în acest local pe niște scări nesfârșite și abia luminate pe care dacă se întâlneau două persoane se striveau până să poată trece. Jos însă deodată apărea, la acea adâncime unde n-ai mai fi crezut că e ceva, un bar circular, spațios și plin de candelabre orbitoare de lumini. În mijlocul lui orchestra de jaz îți spărgea urechile, iar pe pista de dans se dansa, în timp ce la mesele care o înconjurau se beau băuturi tari, cocteiluri care se preparau îndelung undeva în spate. Deasupra și jur-împrejurul sălii se vedeau un fel de loji, separeurile, cu perdele de catifea roșie desfăcute, lăsând să se zărească domni eleganți, la mese cu femei în rochii de seară decoltate, sau cu spinările goale. Chelneri în fracuri turnau cu grijă în paharele acestor domni... Fumul de țigări făcea aerul cețos, în ciuda luminației puternice. Niki fu recunoscut de îndată de un astfel de ins în frac și condus într-una din loji. Așezându-se, ziaristul îi puse mâna pe braț și îi spuse:

– Uite, îți recomand pe domnul Paul Ștefan, și adăugă ca și când ar fi pronunțat o formulă magică: lucrează la noi!

Chelnerul se înclină cu un aer semnificativ cu fața puțin într-o parte: când acest nou domn de la *Ziua* va veni aici singur parcă spunea el, va fi bine servit... Niki se uita în sus la omul în frac fără să-i spună nimic, dar cu o privire interogativă, fără să cerceteze lista de pe masă, adică ce le dădea să mănânce și să bea, ce aveau astăzi deosebit?

– Domnul sărbătorește intrarea sa la *Ziua*, spuse el.

– Am înțeles, zise chelnerul. Avem icre negre. Șampanie.

– Perfect, confirmă Niki. Pe urmă ce mai ai?

– Peste proaspăt. Șalău. Pot să vă fac șalău meunière sau Colbert. Pe urmă puțin curcan.

– E în regulă, zise Niki, apoi adăugă, cu expresia sa gravă accentuată de o intimitate veche cu acest chelner: domnișoara Luminița?...

– Da! Să-i spun să vie?

- Spune-i! Și pune și pentru ea un tacâm.

Aceasta era una din cântărețele barului. Chelnerul se înclină și ieși. Ștefan se uita în jos, acaparat de atmosfera de petrecere a bombei. Părea să nu fi auzit bine dialogul dintre Niki și omul în frac. *Arizona*, unde fusese el cu Băjenaru, era o cârciumă cuminte, cu fete mari, față de acest loc de petrecere fascinant, ascuns la cincisprezece-douăzeci de metri în inima Bucureștiului. În aparență totul părea decent și civilizat, bomba însă își justifica numele: viața din ea trăia sub o mare presiune, simțeai acest lucru din sclipirile ochilor tuturor de pe la mese, bărbați și femei, din expresiile parcă de triumf de pe chipurile lor care parcă spuneau, petrecem, moartea nu există, sau dacă există, scadența ei e îndepărtată, acum suntem învingători noi și nu ne pasă de ea... Jazul dezlănțuit, cu instrumentele lui bizare, întețea această tensiune de viață cu țipete înalte, reluate până la paroxism, vrând parcă să alunge din toți cei care erau acolo orice umbră de gând negru, orice strop de neliniște, orice temere cu privire la viitor. Acum trăia prezentul. Clipa lui trebuia întâmpinată cu hohote de veselie, iar hohotele de veselie sporite prin zbieretele alămurilor. Și aceste hohote se auzeau din când în când, însă repede reprimate. Nu venise încă ora când puteau gâlgâi fără frână. Nu se băuse destul. Trupurile nu se apropiaseră încă atât de tare cu ajutorul dansului, care era abia la început, pentru ca atât glasurile cât și mișcările, și

râsetele să devină ușoare, pentru ca plutirea gândului într-o lume fără bariere morale să dea iluzia visului... Lumea ideală e lumea visului... Trebuie s-o căutăm... Nu putem trăi fără ea...

– Formidabil, spuse Ștefan revenindu-și parcă dintr-o buimăceală și își trase scaunul mai aproape și îi arătă lui Niki o față parcă lovită brusc de o mare tristețe.

– La ce te gândești? îl întrebă Niki cu liniștea sa protectoare în glas.

– S-ar zice că ne entuziasmăm, că sărbătorim faptul că la această oră mii de bombe cad asupra altora și îi îngroapă de vii în adăposturile lor. De fapt, spuneți-mi, strigă Ștefan ca să se facă auzit printre țipetele orchestrei, care e vina Angliei?

– Foarte mare, răspunse Niki.

Și îi făcu semn să amâne discuția puțin mai încolo. Orchestra îi împiedica. Și apoi, iată icrele negre și șampania... Și iat-o și pe cântăreață... Niki făcu prezentările și Ștefan se ridică de pe scaun.

– Ce faci tu? o întrebă ziaristul cu o afecțiune de om care ai fi zis că demult nu mai era el un tânăr și acum doar le proteja pe femei, dar nu le mai iubea ca un bărbat. Ai? Ce faci? Mi-a fost dor de tine, mai adaugă el în timp ce o trăgea ușor spre el și o săruta părintește pe frunte.

Și o ținu strâns pe după umeri, ca și când ar fi asigurat-o astfel că necazurile ei, dacă le-a avut, le va lua el asupra lui pe toate și acum o invita să fie doar fericită. Chipul femeii, altfel nu prea expresiv, înflori și într-adevăr își pierdu aerul ei puțin cam înghețat de cântăreață care trebuia să placă la mulți și căpătă unul plin de însuflețire, menit să placă numai unuia.

Începură să mănânce. Omul în frac răsucea ceremonios sticla de șampanie în frapieră. O ridică apoi și învelind-o cu șervetul o destupă și turnă în cupe. Lichidul fierbea ridicându-se spre buza cristalului.

– Ștefane, zise Niki, în statul român au fost patru puteri: legiuitorul, adică parlamentul, executivul, adică guvernul, justiția și a patra, ghici!

– Presa, zise Ștefan.

– Ei, nu mai e, zise Niki coborând glasul fiindcă tocmai atunci orchestra se oprise și membrii ei puneau instrumentele pe scaune, trebuie să-ți temperez puțin entuziasmul tău de novice. Nu mai suntem ce-am fost! În septembrie, după ce a luat puterea, generalul ne-a chemat la el și ne-a spus: s-a terminat cu dezmățul presei (așa a numit el libertatea noastră!). Trebuie să serviți interesele poporului român și nu ale jidanilor! Trebuie să simțiți cotul! Cotul cu cine? Nu ne-a spus, dar era clar, cu el, cu armata! Presa își pierde dreptul de a mai fi în mod direct în serviciul opiniei publice! Dar să nu ne pierdem speranța! Într-o zi s-ar putea să ne recăpătăm libertatea pierdută! Într-un viitor îndepărtat pe care nu-l întrevăd cu claritate. Când? După terminarea războiului? Se vor întoarce frumoasele zile din Aranjuez ale presei libere? Tu ești tânăr, s-ar putea să le apuci, eu s-ar putea să mor în acest război al cărui sfârșit e nebulos... Să bem pentru această speranță, în sănătatea ta!

Și puse mâna pe cupă. Ștefan o luă pe a sa și ciocniră amândoi între ei și apoi cu cântăreața. Băură. În câteva clipe expresia tânărului ziarist, sub efectul băuturii pe care o sorbi toată, în loc să se tempereze, cum vrusese cel mai în vârstă, se lumină parcă pe dinăuntru, ca și când acea speranță pentru care băuseră era pentru el aproape, întrezărind o sub o secretă revelație. Pentru el nu era nimic nebulos. Privirile îi scânteiau.

– Această mărturisire pe care mi-ați făcut-o ași fi vrut să v-o fac eu, zise Ștefan. Nu dumneavoastră, ci eu s-ar putea să pier în acest război care până acuma văd că ne-a cruțat și speranța de care vorbeați s-ar putea ca eu să n-o mai apuc împlinită... Dar nu-mi pasă, am puțini ani, dar am și gustat clipe de fericire

pe această lume. Pot să și mor! Beau în sănătatea dumneavoastră, care m-ați primit cu sentimente frățești...

Chelnerul tocmai le umpluse din nou cupele. Ciocniră și băură din nou. Apoi continuară să mănânce.

– Anglia, spuse Niki în timp ce i se schimbau farfuriile și tacâmurile, e principala vinovată de prăbușirea alianțelor după pacea de la Versailles. În timp ce Germania se înarma și nu-și ascundea câtuși de puțin intențiile de a sfărâma aceste alianțe și a se răzbuna pentru războiul pierdut în 1918, Anglia și Franța asistau fără să facă nimic la răspândirea ideilor național-socialiste în Europa. Ideile astea combinate cu altele, de exemplu cu mișcarea pacifistă foarte puternică după război, aveau să sape autoritatea armatei și a guvernelor atât de mult, încât Franța, de pildă, când a fost pusă în situația să lupte, s-a prăbușit în șase săptămâni. Dar, adăugă Niki, fapte care nu ni se vor dezvălui decât târziu dacă o să apucăm să le mai citim, s-ar putea să arunce în țăndări toate ideile noastre de azi, care ne apar atât de clare și logice.

– Münchenul e un fapt, zise Ștefan.

– E adevărat. Și mai sunt și altele, dar, hm...

– Spuneți-mi, l-ați văzut pe Hitler de-aproape?

– Bineînțeles, chiar în iulie, în seara zilei de 19, când ne-am dus, patronul și cu mine, să-i ascultăm marele lui discurs din Reichstag... Dar apropo de Munchen. Știi cum a fost întâmpinat Chamberlain la întoarcere, la Londra?

– Nu! zise Ștefan curios.

– Noroc, zise Niki, că astăzi se vede, cu ajutorul radioului și al presei, că nu numai un om poate greși, ci și un popor întreg. Întâi un lucru uluitor s-a petrecut în Camera Comunelor. Chamberlain, acest om era pur și simplu entuziasmat de ceea ce făcuse și mulțimea îl aștepta cântând și strigând: bravo, bătrâne Neville ... „Dragii mei prieteni, le-a răspuns el, pentru a doua oară în istoria noastră pacea fără pierderea onoarei a fost adusă din Germania pe Downing Street. Cred că, de astă dată, o să avem pace pentru cât vom trăi." Ziarul *Times* declară că „niciodată un cuceritor, în urma unei victorii repurtată pe câmpul de luptă, nu s-a întors încoronat de cei mai nobili lauri". Colosal! După ce au sedus o țară atât de mică cu alianțele ei, Cehoslovacia adică, trădând-o, s-a considerat că trădătorul s-a încununat cu lauri. Intrând în Camera Comunelor, Chamberlain e întâmpinat cu același entuziasm și în momentul în care Churchill, luând cuvântul, spune adevărul, că în realitate Anglia suferise o înfrângere absolută și totală, e. trebui să se oprească înainte de a continua, până când furtuna de proteste care se ridică în urma declarației sale să se potolească

– Și?! zise Ștefan. Cum și-au revenit?

– Și-au revenit! zise Niki cu umor. S-au înfuriat că Hitler a călcat pactul, a ocupat și restul Cehoslovaciei. Ei na! Pe Hitler probabil l-o fi pufnit râsul când i s-o fi dat să citească protestul.

– Ziceați că l-ați văzut pe Hitler de-aproape. .

– Da, eram, cum ți-am spus, cu patronul și sute de ziariști din lume să ascultăm acest discurs anunțat din timp. După căderea Franței eram curios, ca toată lumea, să știu ce e în capul diabolic al acestui om care își fascinase atât de tare compatrioții încât îl urmau cu atâta frenezie războinică oriunde îi ducea. Și vroiam să-l văd la față... Și ascultasem alte discursuri la radio indirect... formidabil cum striga, eu știu limba germană, și trebuie să-ți spun că textul citit ulterior nu redă efectele oratorice extraordinare pe care le resimți ascultându-l... E o forță dezlănțuită... Aveam locuri bune în Reichstag, noi, ziariștii, și literalmente m-am uitat minute în șir holbat la el și mi-a trebuit multă vreme până să scap de ochii lui bizari, albaștri dar și violeți, de o limpezime și o putere de îmblânzitor de șerpi... De astă dată a strigat mai puțin... Era sigur de sine, după atâtea cuceriri, vorbea adresându-se cu abilitate genială la mai mulți, spunând în esență că el nu vede nici un motiv de a prelung.

acest război. Englezilor: vă ofer pacea! Germanilor: vedeți, dacă vom fi siliți să luptăm mai departe nu e vina noastră, am făcut tot ce-am putut. Țărilor eventual neliniștite de soarta lor: nu doresc noi cuceriri. Numai pe Churchill nu l-a cruțat (ăsta nu mai era naivul Chamberlain!) și a încercat să sugereze englezilor că între ei și germani, adică între pacea care s-ar putea stabili nu există decât un obstacol: acest om și un pumn de politicieni. Că el nu știe dacă acești politicieni și-au făcut o idee justă de ceea ce ar însemna continuarea luptei. Ei declară, e adevărat, că chiar dacă Marea Britanie va trebui să piară, vor continua războiul din Canada. Trebuie presupus că singuri acești gentlemeni se vor duce acolo, poporul, teamă mi-e că va trebui să rămână în Anglia și el va vedea războiul cu alți ochi decât acești așa-ziși șefi din Canada. Credeți-mă, domnilor, eu simt un adânc dezgust pentru acest tip de politicieni fără scrupule care pricinuiesc unor națiuni întregi ruina. Mi-e aproape dureros să mă gândesc că aș fi fost ales de soartă să dau o lovitura finală structurii pe care acești oameni au și zdruncinat-o... Domnul Churchill o fi fără nici o îndoială deja în Canada, unde banii și copiii celor care au interes să facă războiul au și fost expediați. Pentru milioane de alte ființe, totuși, un lung calvar o să înceapă. Domnul Churchill ar trebui, poate, să mă creadă, când eu prezic că un mare Imperiu va fi distrus, un imperiu pe care eu n-am avut niciodată intenția să-l distrug, nici măcar să-l slăbesc. . la această oră, cred că e de datoria mea, înaintea conștiinței mele, să fac apel o dată mai mult la rațiune și la bun-simț în Marea Britanie și aiurea. Mă consider în postura de a lansa acest apel fiindcă nu sunt învinsul care cerșește favoruri, ci învingătorul care vorbește în numele rațiunii... Impresionant, nu? S-a luat o pauză și eu m-am dus la telefon să dictez ziarului prima informație despre acest senzațional discurs. Pe urmă am început să trag cu urechea: nemții erau veseli. Propunerile Führerului erau atât de generoase încât

era imposibil ca englezii să nu le accepte. Ori tocmai atunci B.B.C.-ul anunța că nici vorbă, Anglia respinge hotărât aceste propuneri. Bineînțeles nu era un răspuns oficial, dar oricum, era atât de brutal, încât militarii pe care îi vedeam prin imensa sală arătau pur și simplu increduli, înainte de a deveni consternați. Cum? Ce e cu englezii ăștia? se întrebau. Ai auzit?! sunt țicniți . Patronul era și el stupefiat, îi tremura mustața... „Ca să vezi, zicea, cum se prăbușește o civilizație. Asistăm la preludiul unui dezastru. În fond, zice, toate imperiile au o viață mai mult sau mai puțin îndelungată, nu văd de ce cel britanic ar trăi la infinit"... Am mai stat la Berlin câteva zile. Pe 22 iulie, lordul Halifax răspunse oficial lui Hitler la radio că Anglia nu acceptă propunerile de pace ale Germaniei. Din increduli și stupefiați, nemții arătau acum pe străzi chipuri mânioase și îndârjite. Pe ei discursul lui Hitler îi câștigase. Pe englezi, nu. *Meine Herren*, va fi deci război... Ca și când până atunci nu fusese... Și într adevăr e cazul ca atâta cerbicie să te pună pe gânduri... Și-așa și este, preparativele sunt lungi și minuțioase, suntem în decembrie... Eu am crezut că în august, cel mult în septembrie, invazia va avea loc...

– Eu cred că la primăvară, zise Ștefan, tot așa, prin mai. Până atunci îi distruge cu bombardamentele.

În timpul cât vorbise Niki, intrase în separeu încă o femeie, care îi șușotise ceva la ureche cântăreței. Cântăreața se ridicase și ieșise. Cealaltă îi luase locul, dar atenția ei era îndreptată asupra lui Ștefan, nu a lui Niki

– Ce mai faci tu, Aida? Ai mâncat și tu ceva? o întrebă Niki. Și fără să-i aștepte răspunsul o îndemnă: servește-te. Să-ți torn și un pahar de șampanie.

Era foarte tânără, o brunetă, cu o expresie surâzătoare... Se uita la Ștefan cu această expresie pe chip. Tânărul însă se uita la ea fără s-o vadă, rămânând binevoitor. Un ins apăru pe podium și anunță programul cântăreței, care își făcu apariția..

Ștefan se aplecă iar peste marginea plușată a separeului și începu să asculte...

De la mine la Ploiești
Nu-i departe când iubești,

începu Luminița cu o voce puternică, joasă și voalată, foarte plăcută care parcă îți sugera: dacă vrei, mă asculți, dacă nu, eu n-o să te tulbur cu o voce țipătoare, numai ca să mă fac admirată; știu eu că nu cânt rău... Între timp ceața de fum de țigări se îngroșase. Rumoarea crescuse. Veselia se întețea. Toate mesele fuseseră ocupate.

– Nu te-ai purtat frumos, zise Niki după vreo jumătate de oră când Ștefan răsucindu-și la loc umerii, văzu că fata nu mai era cu ei. Ea pentru tine venise, continuă Niki, ca să petreci seara cu ea și pe urmă s-o iei cu tine acasă. Sunt fete bune și curate, asta și cu Luminița sunt cele mai drăguțe din câte cunosc eu...

– Da, zise Ștefan, îmi pare rău, dar eu mă simt bine, n-am nevoie de vreo femeie când sunt fericit...

- Acuma ești? îl întrebă Niki intrigat.

– Da... Mă simt așa de bine! Și sunt și conștient de fericirea mea și îmi trece prin cap că asta e și din pricina tinereții mele. Parcă sunt beat, dar nu de șampania pe care am băut-o... Cât despre Anglia, să știți că a apărut o enigmă la orizont. Eu am dat titlul telegramei: *Anglia va fi bătută în Gibraltar*. De ce în Gibraltar? Ați citit-o?

– Da, nu văd nici o enigmă, zise Niki. E adevărat că Gibraltarul e poarta prin care intră și iese flota engleză din Mediterana, ei și? O bătălie pentru Gibraltar ar face necesară intrarea Spaniei în război. Nu știm nimic de Spania...

Și cei doi ziariști continuară astfel pasionați discuția lor, emițând tot felul de ipoteze asupra viitorului. Cântăreața se întoarse după un ceas și Niki îi spuse:

– Acum noi trebuie să plecăm, mai avem treabă, dar ne întoarcem. Și adăugă: Ștefan o roagă pe Aida să-l scuze, el e un timid în fond, nu că nu i-ar fi plăcut de ea. I-a plăcut foarte mult, așa să-i spui, și data viitoare să vină iar la masa noastră..

– Bine, am să-i spun, zise cântăreața zâmbind.

Ștefan plăti. Se ridicară apoi și plecară să dea drumul ultimelor pagini ale numărului de Crăciun... După aceea însă, pe la orele unu, Niki reveni singur la *Tunelul norvegian*: se dovedi totuși că șampania băută îl cam amețise pe băiat, Niki băgase de seamă și îl trimisese acasă să se culce...

VI

„Și dacă totuși îi scriu acum Ioanei să vină la București? se întrebă al lu' Parizianu acasă, înainte de a adormi. Oare au valoare cuvintele pe care le spunem când suntem fericiți? De ce i-am spus eu că dacă îmi va fi bine am s-o chem? Am crezut că am s-o fac? Da, de-acolo am crezut... Pentru că în realitate... ca totul altceva, nu dacă îmi va fi bine, ci dacă îmi va fi aproape rău, în sinea mea gândind: cum e mai rău? Ceva din care nu mai poți ieși... Când exiști doar ca să nu pieri, adică așa cum li se întâmplă aproape tuturor oamenilor. Atunci o fată ca ea, care îți inspiră cu ființa ei atâta bucurie, mai poate să te împiedice să nu disperi și să-ți termini viața în beție, sau să te sinucizi. Ioana, Ioana! Frumos ar fi din partea mea să-ti scriu că nu mi-e bine și nici speranțe nu sunt și să nu mă mai aștepți. Și totuși nu, am forțat destinul și mi-a reușit, dar mai departe? Dacă legionarii îl ucid pe patron? Generalul întârzie să dea vreun semn că n-ar lua în spinarea lui crimele lor... Ar fi timpul să vorbească, să treacă la fapte. Nu trece. În aceste condiții, patronul *Zilei,* găsit mort în locuința lui, asasinat nu se știe de cine... o crimă în plus de care opinia publică nu s-ar mira... Nu s-ar mira... Ca și când să zicem, dacă s-ar indigna, asta ar putea, în aceste timpuri, să însemne mare lucru. Încât

s-o lăsăm pe Ioana în pace, ea e singura ființă din lume care se gândește la soarta mea și care nu va suferi dacă nu-i voi da de știre până ce flăcăul ei se va întoarce din armată... Atunci îl va lua pe el și legătura dintre noi se va rupe definitiv... Dar mai e până atunci... Poate că generalul... Și atunci..."

Ștefan adormi cu lumina aprinsă. Dimineața, când se trezi, o stinse nedumerit și readormi până spre prânz, când se sculă și se duse la redacție. Nu mai aveau nimic de făcut până a doua zi de Crăciun, dar erau toți acolo și răsfoiau numărul special cu nașterea lui Cristos. Șaisprezece pagini. Ninsoarea se oprise și un soare strălucitor bătea 'n fereastra biroului secretariatului de redacție. Niki nu venise.

– Haideți, zise Băjenaru îndreptându-se spre ușă. Hai după vin! Haideți să batem coca de cozonac și să pregătim caltaboșii...

Cancea, cu un aer grăbit, îl urmă. Plecară unul câte unul. Ștefan rămase singur, se pregătea și el să plece... Curios, se apucase să citească telegramele sosite între timp, stătea în picioare în spatele biroului și soarele îi ardea ceafa. Da, nici o noutate senzațională... Deși dormise aproape zece ore, starea pe care i-o mărturisise lui Niki aseară, când acesta îi reproșase că nu fusese atent cu fata aceea, nu l părăsea. Ștefan se gândea puțin excitat că acum se va duce să-și vadă tatăl și pe cei trei, pe care cu o mare plăcere o să-i ia la vale, să-i sperie când o să deschidă portofelul și o să-i dea lui taică-său, în fața lor, înainte de a pleca acasă, câteva mii de lei din maldărul pe care n-o să aibă cum să nu li-l arate la toți... Pe urmă o să le propună să meargă iar undeva să mănânce și să bea. Figura o merita în special Paraschiv, căruia tot nu-i venea să creadă că Ștefan nu mai trebuie să vină la el la ateliere ca ucenic... Ștefan nu uita cum îl primise Paraschiv la el acasă, într-una din rătăcirile lui nesfârșite prin marele oraș... Era cam a treia zi pe seară de când terminase și ultimul franc pe care îl mai avea în buzunar din ce îi dăduse Parizianu la plecare și îi era foame... Câteva zile

uitase că nu mânca nimic, dar în cele din urmă simțise că nu-l mai țin picioarele. Nilă cu o expresie care parcă primea dinainte semnele nenorocirii pe care o va simți când va fi chemat în concentrare și va pierde postul său atât de bun de portar și o să-i rămână nevasta pe drumuri, nu-l întreba nimic, parcă visa la ceva, cu privirea pierdută... Și atunci Ștefan, fără să se gândească, se dusese la Paraschiv, așa cum nimerește un câine flămând locul unde poate înghiți ceva. Și într-adevăr, îl găsise pe Paraschiv la masă. Locuia undeva la marginea Bucureștiului, în Colentina, Ștefan făcuse drumul pe jos. „Ce e, mă, cu tine?" l a luat Paraschiv în primire. „Ce să fie, nimic..." „Cum nimic? Tu nu vezi că ești mort de foame?" „Chiar mort nu sunt..." „Nu ești, dar nici mult nu mai ai! continuase Paraschiv cu dispreț, și se adresase muierii, o țigancă voinică și urâtă (te întrebai cum din atâtea fete care umpleau cartierele și chiar S.T.B.-ul unde lucra el, Paraschiv nu găsise și el o nevastă mai ca lumea): Dă-i, fă, o strachină de mâncare" (tot strachină zicea, după aproape patru ani de când era bucureștean). Țiganca, numai lapte și miere, spusese: „De ce mă, Paraschive, vorbești așa urât cu el? Ți-e rudă, mă, Paraschive, neam din neamul vostru, vorbește-i, mă, frumos, Paraschive, că e și el ostenit și flămând, săracu... Tu până ți-ai făcut un rost, câte n-ai răbdat?" Paraschiv grohăise cu buzele lui împletite și protestase: „Unde vezi tu că vorbesc urât, dar de ce a venit la București și n-a stat acasă? Și nici la mine la ateliere să l fac lucrător nu vine". „Treaba lui, vine el, Paraschive, și cum e băiat cu carte ce-o să zici când o să-l facă mai mare ca tine?" „Da ce, tu crezi că așa merge? se înfuriase Paraschiv. Câți cu carte n-am văzut eu, șomeri bacaloriați... El nici măcar nu e bacaloriat. Ești bacaloriat, mă?" „Nu sunt", răspunsese Ștefan în timp ce mânca din farfuria pe care țiganca îi pusese din cratiță câteva linguri de cartofi cu o părere de carne, care nu se știa dacă nu era un zgârci... „Ei, păi vezi! exclamase Paraschiv, uitându se furios

la muierea lui. Nu e bacaloriat! Ei, vezi?“ „Ai, mă, Paraschive, se rugase țiganca mieroasă și ipocrită, totuși mai bună decât el, lasă-l, mă, Paraschive, să mănânce liniștit, nu-l face să înghită cu noduri.“ Paraschiv, cu toate că n-avea deloc chef să tacă, tăcuse. Ștefan terminase într-o clipire, lihnit cum era, nici măcar n-avusese timp să vadă ce mănâncă, atât de foame îi era. Ca maistru sudor autogen, Paraschiv avea leafă bună la S.T.B., totuși mâncase și el același fel de mâncare iluzoriu, pe care muierea lui i-l dăduse lui Ștefan, din pricina că strângea bani să-și facă o casă a lui în Colentina... Locul îl și cumpărase... Totuși era și el nemulțumit de cum se simțea, după o zi de muncă... Nu-i păsa de Ștefan, dar se vedea că se simțea abătut... Desfăcuse tabacherea și începuse, mohorât, să-și răsucească o țigare. O aprinsese, dar țigarea nu e nici ea bună când ai mâncat puțin și prost. Si deodată Paraschiv își adusese aminte de ceva. Da, era o risipă, dar ce putea face. Nici așa nu se putea trăi. Se uitase la muiere și se hotărâse brusc, fie ce-o fi... „Ia fă, fă, o cafca“, bolborosise el. Asta era! Cu asta se mai aranjau lucrurile... Dar una singură, pentru el. Pentru ea și pentru văru său de-al doilea, nu!

Ștefan, amintindu-și, își dădu capul pe spate și râse singur în hohote lungi în biroul secretariatului de redacție... „Si cu toate astea, gândi el, Paraschiv avea dreptate și nu eu. Acuma zarurile sunt aruncate, dar atunci cine putea să ghicească? Nici eu însumi nu speram că în numai câteva săptămâni să ajung la acest mare ziar ceea ce alții nu ajung niciodată...“ Nu mai târziu decât acum câteva zile intrase în biroul lui un domn distins și important care s-a recomandat cu infinit respect: „Cutare, corespondent al *Zilei*, din Iași“. Ștefan lucra, i-a facut semn, fără să se ridice, să ia loc, în timp ce nu-i acorda o privire. Abia întru târziu, după un sfert de oră, terminând ceea ce avea de citit, s-a îndreptat în scaun și i-a strigat în stilul patronului: „Ei, care mai e atmosfera la Iași? și nu l-a lăsat să răspundă: Știrile dumneavoastră, i a zis, sunt prea administrative. Și a bătut cu palma în birou, insistent: Nu e loc pentru corespondentele dumneavoastră, cu toată bunăvoința .“ Acela, parcă răpit de plăcere, i-a răspuns... Știa deja cum îl chema... Că dacă i-ar da știri politice senzaționale, n-ar apărea... „Asta judecăm noi, i a răspuns Ștefan, dumneavoastră scrieți-le!“ El a surâs încercând nu fără succes să-l seducă, s-a apropiat cu pieptul de birou și a început să-i povestească... O defilare cu turburări... Niste purtători de zvastici, când au ajuns în dreptul tribunelor unde erau mulți ofițeri germani pe care acele zvastici mari ridicate în sus trebuiau să i încânte, au fost împrăștiați și bătuți măr de legionari, arestați și băgați la beci. . Ei vedeau în zvastici (nu știau, adică, hm! ce însemnau ele pentru nemți) semnul cuziștilor... O ironie subtire licărea în privirile impozantului domn, făcând această remarcă... Avea haz acest corespondent... Ștefan a devenit și el mai amabil, i-a promis că o să-i facă pe cât posibil loc mai mult în numerele pentru provincie ale cotidianului și acela a plecat mulțumit . Putea să-și petreacă sărbătorile în tihnă...

Ștefan își duse mâna la ceafă încântat și acum la amintirea întâlnirii cu impozantul corespondent... Se întoarse și văzu soarele orbitor. Deschise fereastra și se rezemă de pervaz. Era iarnă, cerul însă și zăpada albă, feerică, aminteau de primăvară... Telefonul sună, Ștefan se desprinse alene de fereastra și cu gesturi absente, în timp ce în ochi îi strălucea o lumină statornică și parcă fanatică de bucurie fără nume, ridică receptorul:

– Alo da! *Ziua*!

– Cu domnul Paul Ștefan, vă rog!

– Eu sunt!

– Bună dimineața, Ștefane. se auzi în clipa următoare în pâlnia neagră de ebonită o voce cristalină de femeie.

Glasul era îndepărtat și în același timp apropiat, chiar lângă obrazul lui.

– Bună dimineața, răspunse Ștefan fără mirare, dar cu un glas moale, parcă în vis.

– Ce mai faci? zise femeia.

– Ce să fac?... Îmi văd de treabă...

– Foarte bine, aproape că strigă cu un entuziasm bizar vocea, urmată însă de un chicotit pe o tonalitate mai mica. Cred și eu, te duci la *Tunelul norvegian*, acest loc de perdiție, și petreci și mănânci icre negre și bei șampanie și la alții nu te gândești. L-ai invitat numai pe frati-meu! doar eu te-am primit la noi, să nu crezi că Niki a venit la bucătărie si si-a legat șorțul la spate, să gătească escalop cu ciuperci

Glasul se opri. Urmă o tăcere. Ștefan zise:

– N am îndrăznit...

– Asta nu înseamnă că de-aici înainte să îndrăznești, riposta vocea. În cazul cu *Tunelul* însă poate că ar fi mers. Ascultă, Stefane, reluă glasul, ce faci dumneata de Revelion?

– Nimic, răspunse Stefan.

– Nu ești invitat nicăieri?

– Ar fi greu, zise Ștefan. Abia am trei luni de când sunt bucureștean.

– Bine, atunci te invit eu la noi de Revelion. Să nu te simți stingherit că nu mă cunosti decât pe mine si pe Niki. O să fie plăcut și o să te simți bine.

– Vă mulțumesc, domnișoară, e o surpriză frumoasă pe care mi-o faceți.

– Atunci te asteptăm, mai zise vocea și spuse la revedere și închise.

„Cum o cheamă pe fata asta? se întrebă Ștefan rămânând cu mâna pe aparat într-o nemișcare lungă. Și cum arată la față? E frumoasă, urâtă?... A, da... Aspect de elevă... Luchi o cheama... Hm! Frații își povestesc întâmplările... I-a spus Niki

că am petrecut aseară la *Tunelul norvegian*. Asta e bună .. Ar fi vrut s-o invit.. Aiurea... M-a luat în balon..."

Ștefan se smulse de lângă telefon și își îmbrăcă paltonul. Coborî și o luă pe jos spre Cheia Roseti (cum spuneau cei trei) să-l întâlnească pe taică-său, care vroia să plece și să fie de Crăciun acasă.

VII

Pe drum își numără banii Ar fi vrut el să-l dea gata pe Paraschiv, dar dacă cheful de aseară nu-l simtise, chiria pe care trebuia s-o plătească chiar în aceste zile avea să-i înghită cel puțin o treime din salariu. E drept că în asta intra totul și lumina si caldura și că timp de o lună de zile (o vesnicie!) nu mai avea nici o grijă cu frumoasa lui garsonieră, dar oricum, dacă îi mai dădea și lui taică-său trei mii de lei îi rămânea prea putin ca să mai aibă cu ce să-și cumpere cărți, cum dorise îndată ce-și simțise buzunarul plin de bani. O carte costa cât o masă! Chiar alături de ziar, în centrul pieței, descoperise o clădire în formă de chioșc, numită *Casa anticarilor*. Alta în București asemănătoare nu mai văzuse. Se aflau înăuntru, fiecare cu mica lui încăpere întesată cu cărți, sase anticari, pe care îi puteai vizita circular și găsi la ei orice carte ai fi dorit. Așa cel putin îi spusese unul din ei, un domn a cărui chelie și figură căpătaseră parcă culoarea hârtiei prăfuite, și care îi câștigase de îndată lui Ștefan simpatia, prin sugestia pe care i-o făcuse acesta că el nu era un simplu negustor de cărți, ci un intelectual, fost profesor „În trei zile vă fac rost de cartea pe care o căutați, îi șoptise el tânărului ziarist, ca și când l-ar fi inițiat astfel într-o taină în care nu erau inițiați obișnuiții și vulgarii cititori de rând. El știa, pasionații cuvântului scris căutau lucruri rare, nu istorii de adormit Mitura... Ștefan îi spusese cine e, unde lucrează și că doreste să-și facă o bibliotecă. „Eu vă fac biblioteca", îi răspunsese anticarul. „Două mii îi ajung tatei, hotărî Ștefan în

timp ce liftul îl ducea sus în mansarda în care Nilă avea odaia lui de portar cu gândul că, chiar a doua sau a treia zi de Crăciun, să se ducă la acest anticar și să-și umple odaia cu cărți. Tata nu se așteaptă nici la o mie, ba chiar nu se așteaptă la nimic, la atât de scurt timp de când am plecat de-acasă, așa că mai bine renunț la proiectul de a-l da gata pe Paraschiv, arătându-le câți bani am, le mai plătesc o masă și o să văd eu cât îi dau tatei. Bunicii mai degraba ar trebui să-i dau, să-i cumpăr ceva. Fiindcă fără *mamudelele* ei ar fi fost imposibil să ajung ceva mai mult decât Oprescu, secretar de primărie, sătesc, plus darul beției, care ar fi venit și el negreșit..."

Cei trei, cu Parizianu, îl așteptau, cu toate că nu se înțeleseseră asupra orei. În ajunul Crăciunului Paraschiv nu mai lucra, Achim îl lăsase pe asociatul său să facă vânzare singur în micul lor *consum alimentar* pe care îl închiriaseră în apropierea pieței Obor, și venise și el să își ia la revedere de la Parizianu, iar lui Nilă îi venise și lui schimbul, era liber și el.

Paraschiv arăta, nu se știe de ce, abătut. Venise cu țiganca de nevastă-sa și cu încă o prietenă sau rudă a acesteia, tot țigancă dar mult mai tânără și mai frumoasă; abia aveau loc toți în mica încăpere. În schimb, spre surprinderea lui Ștefan, Nilă arăta vesel ca și cum cineva îi confirmase că lucrul pe care îl dorea el din tot sufletul (să nu primească adică acel ordin de chemare de care se temea) se împlinise; cineva, acolo la regimentul lui 5 Dorobanți din Giurgiu hotărâse: uite, pe Nilă, din Siliștea-Gumești și care are acum un post bun la bloc Algiu, pe Cheia Roseti, mai lăsați-l, că i-a născut muierea copil mic și cine să aibă grijă de ea dacă nu el? Achim, la fel ca și Paraschiv, nu era în apele lui... Nu există secrete militare! În general totul se află și aflase și el că unitatea lui militară nu era nici ea la adăpost de concentrări, cu toate că era greu să înțelegi la ce-ar folosi: căile ferate, acolo își făcuse el armata, era un an de când o terminase și fusese lăsat la vatră cu specialitatea

conductor de tren. Ei, atât de puțini câți erau, își spusese un fost camarad pe care îl întâlnise întâmplător la piață, vor fi concentrați. Să facă anume ce? se mirase Achim. La infanterie, da, o iei de la capăt cu mânuirea armei, la artilerie, la fel, pui mâna pe tun și-i spui bine te-am găsit, dar la C.F.R. pe ce pui mâna? Pe...? Ceri ostașului să-ți arate biletul de voie sau de lăsare la vatră, te uiți bine la ștampilă și-l dai îndărăt... Ei?! De ce trebuie să fii concentrat pentru chestia asta? „De ce, de nece, răspunsese acela, pe primăvară așa, ne cheamă și pe noi!" Și, era mai rău, concentrările astea deveniseră mobilizări, trecea anul și nu mai dădea drumul la nimeni acasă decât în permisie. Cincisprezece zile și gata, înapoi, la companie, pe zonă.

– Ei, ce sunteți așa plouați? zise Ștefan fără să se mai dezbrace. Hai să mergem!

Dar nimeni nu zise nimic și nu se urni de pe pat. „Iată niște oameni care nu se grăbesc, își spuse Ștefan în sinea lui, rămânând în picioare lângă ușă. Chibzuiesc îndelung dacă e mai bine acolo unde le spun eu să meargă decât aici unde sunt și stau."

– Hai, bă, urniți-vă, că n-am timp de pierdut, le spuse Ștefan cu brutalitate. Mergeți, bine! Nu mergeți, eu am plecat cu tata să-i cumpăr ceva bunicii. Hai, tată!

Parizianu avu o privire de supunere. Paraschiv beli ochii: băiatu ăsta se schimbase de te apuca amețeala. Acasă era cam... Aici să nu-l cunoști... Așa este, sunt oameni care în sat la ei sunt așa cam canți, și îndată ce pleacă din el ajung departe, te uiți și cu toate că vezi bine că tot ăla e, seamănă adică la ochi și la nas, e alt om...

Parizianu se ridică imediat și își îmbrăcă dulama. Paraschiv își desfăcu buzele lui împletite:

– Bă, stați mult?!...

Atât cât vă hotărâți voi, zise Ștefan sarcastic.

– Păi nouă ne e foame, zise atunci Paraschiv răgușit parcă de furie, totuși cu un glas în care răzbătea o grea ascunsă umilință.

Dacă nu mai venea Ștefan? Ar fi trebuit atunci să bage toți mâna în buzunar și să se ducă să cumpere de mâncare. Totuși Ștefan îi întrebase dacă merg sau nu... Ce era cu ei? Le mergea azi mintea mai greu decât auzeau cuvintele?

– Dacă vă e foame, zise Ștefan, mergeți cu câinii la poame. Nu vă întrebai adineauri?

– Unde să mergem? zise Paraschiv.

– Cum unde? Tot la cârciumioara aia unde am fost ieri. Nu e bine acolo? Vinul nu e bun și ieftin și fleicile excelente? Va găsim acolo...

Parizianu nu știa câți bani are fi-său în buzunar și de aceea se posomorî când ajungând în marele magazin al Galeriilor Lafayette de pe Calea Victoriei Ștefan începu să cumpere tot felul de lucruri pentru bunică sa și maică-sa. Șoșoni îmblăniți, pieptare de oaie, broboade mari și groase de lână, stamburi...

– Tu de ce zici că faci figura asta? îl întrebă Ștefan cu nepăsare, intuind adevărul.

Aceste lucruri care costau atâția bani erau, după părerea lui Parizianu, complet inutile. Atât mama, cât și bunica puteau foarte bine trăi și fără ele. Mult mai interesant ar fi fost dacă i-ar fi dat lui Parizianu alde fi-său, să le bage în chimir, toate hârtiile acelea foșnitoare pe care le cheltuia cu atâta ușurință... Și nu se însenină decât atunci când Ștefan, dându-i să ducă acele lucruri vârâte într-un sac mare de hârtie, îi spuse, întinzându-i o mie de lei (în ultimă instanță, prudent, Ștefan îl arsese cu una):

– Și asta pentru tine. Faci ce vrei cu ea, îți cumperi ceva, o păstrezi, o bei...

– Bine, mă Ștefane, șopti Parizianu și în clipa aceea, în timp ce mulțimea care forfotea intrând și ieșind din magazin îl

împingea ba într-o parte, ba în alta, vocea i se alteră brusc. Bine, să trăiești și tu... să fii sănătos... Nu ne-am căznit degeaba... ne pare bine la toți că...

Tăcu câtva timp, apoi mută sacul de la dreapta la stânga.

– Numai să...

Își revenise și îi scăpase o îndoială, pe care Ștefan o și prinse:

– Numai să ce, ce?

De la emoție și după ce se văzuse cu sacul plin și o mie de lei în buzunar îi trecea prin cap să spună un anumit lucru care îi stătea înșurubat în creier cine știe de când, poate chiar din sat... Dar, prevăzător, se opri la timp:

– ... Să nu pățești ceva...

– Ce să pătesc?

– Zic și eu... Orice ai spune, tu ești băiat crud, cu toate că... Vezi și tu cum cheltui banii, minți el deodată înviorat că îi venise această idee. Să-ți vezi, adică, de treabă și să nu dai în darul beției...

Ștefan îl bătu protector pe umăr și îl împinse să traverseze. Se întoarseră la Blocul Algiu să lase sacul în camera lui Nilă. Dar Nilă încuiase și luase cheia cu el. Coborâră și îl rugară pe portar să aibă grijă de sac până se întorc.

Cârciuma în care intrară arăta la fel ca și ieri, ai fi zis că se aflau în ea aceiași oameni: muncitori, camionagii, țărani care făceau negoț la București, sau cu treburi, ca Parizianu. Cei trei, cu cele două țigănci, cu toate că între timp mâncaseră zdravan și erau la a patra sticlă de vin, arătau ca și mai înainte, foarte posaci, în afară de Nilă, a cărui încântare de sine chiar sporise puțin. Deși nu era nevoie, Nilă îi îndemnă pe ceilalți:

– Beți, bă! Hai, bă, să bem!... Hai noroc!...

Euforia sa parcă avea acum un înțeles mai obișnuit: paștele mă-sii, parcă spunea, să bem și să ne distrăm, ce-o mai fi pe urmă, mai vedem noi... Ștefan ceru chelnerului două

fripturi de porc pentru taică-său și pentru el, și două țuici mari înainte. Țigăncile se mai dezmorțiseră:

– Hai, mă, Paraschive, noroc, spuse muierea lui Paraschiv cu glasul ei mieros, punând mâna pe pahar... Și nu mai fi supărat pe Ștefan, că nu ți-a făcut nimic, măi Paraschive...

Și îl luă de gât și râse de el și de posăceala lui. Paraschiv tresări:

– Eu supărat pe Ștefan? De unde p... mă-tii o mai scoseși și pe-asta?

El, mă Paraschive, ar trebui să fie supărat pe tine și nu tu! Și uite că el nu e!

– De ce să fie el supărat pe mine? blodogări Paraschiv. Că ce? Că l-am îndemnat să vie la noi la ateliere? Mai bine făcea!

Ștefan tresări. Așadar ăsta chiar era supărat pe el că nu-l ascultase și nu venise să se facă ucenic sub comanda lui.

– De ce, nene? zise el. De ce ar fi fost mai bine să vin la tine la ateliere?

– Cum de ce? Ia gândește-te și tu, răspunse Paraschiv, și îi arătă mâinile: poate cineva să-mi ia mie din mână aparatul de sudură? Pe câtă vreme tu, ce faci? Acuma ți-e bine, ai odaie frumoasă, ai bani, nimic de zis... Dar ceva al tău ai!?!

Și fiindcă stătea alături îl apucă pe Ștefan de reverul hainei și îl zgâlțâi în timp ce îi spunea, cu ochii ieșiți din orbite de o furie adâncă, stropindu-l cu salivă:

– Ai haine scumpe, ți le-au dat, de unde ai ștofa asta?

– Ei, de unde o am? zise Ștefan.

Paraschiv însă deodată își reveni: întrecuse măsura. Dădu paharul pe gât.

Nilă râse în felul acela al lui pe care îl avea și în sat, când te uitai la el și n-aveai ce să-i mai faci:

El și-a cumpărat loc de casă, zise el.

Adică asta vrusese să spună Paraschiv când zisese că Ștefan n-are nimic al lui! O astfel de neghiobie rar a mai auzit, parcă spunea Nilă.

– De unde să le aibă, mă, Paraschive, se miorlăi țiganca, și le-a cumpărat și el, vezi să nu se supere Ștefan pe tine și de ce să trăiți supărați, mă, Paraschive, când sunteți rude?

Nilă îi da înainte cu veselia lui, ai fi zis că nu auzea tot ce se spunea. Cealaltă țigancă parcă era mută. Achim însă și Parizianu aveau pe chip și în priviri acea expresie care dă pe cineva de gol de partea cui ține: de-a lui Paraschiv. „Ăștia au vorbit ceva între ei și i-au spus și lui tata și i-au băgat îndoiala în suflet, gândi Ștefan intrigat: cuvintele lui ciudate pe care mi le-a spus la ieșirea din magazin, se leagă cu ale lui Paraschiv. Ce-o fi?"

Paraschiv însă nu-i dădu mult timp de așteptat: furia îi juca iarăși în priviri.

– Tocmai fiindcă suntem rude îi spun, zise el. Câți ani mi-a trebuit mie ca să ajung maistru? Doi ani! Ei, lui i-ar fi trebuit mai puțin fiindcă are liceu la bază. Așa, cât le dau eu legionarilor lui? Nici șase luni nu le dau! O să vedeți! Și atunci, strigă el, ce-o să facă cu hainele astea? (Și îl apucă iar pe Ștefan de stofa mânecii și trase de ea cu dispreț, avea ceva cu hainele lui, ca un taur care vede veșminte roșii.) O să le vinzi și o să mai trăiești din vânzarea lor o lună, două, și pe urmă? O să dormi pe sub poduri, cu milogii, că n-o să mai stai tu în odaie cu storuri la geam, cu cearceafuri albe cu olile pe divan și baie cu oglindă alături...

– De ce, mă, Paraschive, vorbești așa, o să-l primim la noi și o să stea la noi până și-o găsi și el alt rost, zise țiganca. Ce-ai mă, tu, cu el, Paraschive?!!

Parizianu arăta foarte neliniștit, uitase de friptură, pe care între timp chelnerul i-o pusese în față pe masa de lemn, îi arăta fiului o privire albă care parcă îl întreba: Nu e așa, cum zice

Paraschiv? Poți să zici că nu e asa? Ștefan, ca și taică-său, uitase și el de friptură.

– Adică părerea ta e că legionarii sunt ai mei, că, adică, eu sunt legionar, și că legionarii mi-au dat si bani și haine! murmură Ștefan.

Nu, că ți-am dat eu banii și hainele, murmură Paraschiv deodată abătut și aproape negru la față.

– Și chestia asta i-ai spus-o și lui ta...

Paraschiv își lăsă capul în pământ. Stefan se posomorî și el și începu să mănânce îndârjit. Bău apoi două pahare de vin unul după altul și rupse tăcerea care se lăsase asupra mesei:

– Și mă rog, de unde ai tras tu concluzia că legionarii sunt plini de bani și de haine și care cum se duce la ei îi primește și le umflă portofelul cu mii de lei, și îi îmbracă de sus până jos?

Paraschiv tăcea; răspunsese mai înainte la întrebarea asta: cine altcineva putea să-i dea?

Mi-ai tăiat tot cheful, nene! zise Ștefan cu un glas înghețat. Acuma îmi dai voie să ghicesc și eu ceva, ca și tine, în ce te privește?

– Vorbește cu el, mă, Paraschive, zise țiganca văzând că acela tăcea.

– Uite, zise Ștefan, eu am să scriu pe o hârtie ce-o să-mi răspunzi tu când o să te întreb.

Si într-adevăr scoase din buzunar un carnet și scrise în el ceva. Apoi zise.

– E adevărat că orice ți-aș spune eu, că nu sunt legionar, nu m-ai crede?

Paraschiv se foi în scaun și își aprinse o țigare din care trase cu atâta sete, încât hârtia se arse până la jumătate. Nu răspunse. Era deci adevărat. Ștefan le arătă ce scrisese: Nean-său Paraschiv n-o să răspundă fiindcă nu-i vine a crede că a putut el, Ștefan, să ajungă ce-a ajuns, în trei săptămâni, ce alții n-ajung nici în trei ani. Nilă rânji ca de-o mare comedie când

citi aceste cuvinte de pe carnet. Achim nici nu se uită și nici țigăncile. Parizianu nu se lumina deloc la față.

– Ziarist, izbucni deodată Paraschiv scălâmbăindu-se. Ce ziarist? Toți sunteți cu ei, ce-mi spui tu mie aicea...

Și Paraschiv își însoți ultimele cuvinte cu izbituri cu dosul palmei în lemnul înnegrit al mesei, sub nasul lui Ștefan. Oricum, atâta dușmănie era de neînțeles... La urma urmei se știa că legionarii nu numai că nu se fereau, dar erau chiar mândri că sunt legionari și Ștefan, dacă ar fi fost, i-ar fi putut răspunde pe față: da, așa este, ei și?

– Tată, ai mâncat? zise deodată Ștefan.

Nu mâncase, dar Ștefan nu-l cruță:

– Să mergem la gară. Mânânci acolo!

Și chemă chelnerul și plăti ceea ce comandase pentru el și taică-său și ceea ce consumase Nilă.

– Voi plătiți-vă singuri ce-ați mâncat și ce-ați băut, le spuse celorlalți. Chiar atât de prost nu sunt să vă bateți joc de mine și eu să vă mai și plătesc masa.

– Vezi, mă, Paraschive, ce-ai făcut? zise atunci țiganca speriată. Nu ți-am spus eu mă, Paraschive, de-acasă, să nu te legi de el?

O privire buimacă avu și Paraschiv, când văzu că Parizianu și Ștefan ieșeau pe ușă, fără să se uite înapoi. Avea pe chip o expresie parcă paralizată a oamenilor dominați de stări patologice de moment, care nu trec până nu se consumă. La el se vedea că încă nu se consumase. Și că dacă Ștefan n-ar fi plecat ar mai fi avut multe să-i spună. Ridică mâna asupra muierii:

– Când ți-oi da una acuma, îți mut fălcile în partea ailaltă! Toarnă mă, Nilă, din sticla aia și nu te mai rânji nici tu p-acilea...

Nilă însă rânji și mai tare. Dar turnă vin

- Hi! făcu el. Acuma trebuie să-ți plătești consumația...

El nu trebuia. Pe el nu se supărase Stefan.

Parizianu luă un tren foarte aglomerat, acum, de sărbători, toate erau la fel.

– Și nu te mai lua după Paraschiv ăsta, îi spuse Ștefan pe peronul gării. Știu că ții la el, dar când îți spun eu o vorbă, e cazul s-o crezi așa cum ți-o spun, că n-am nici-un interes să te mint.

– Bine, Ștefane, te cred, dacă spui tu, gata, nu mai e nimic de zis, dar nu te supăra nici tu pe el. Dacă asta e în mintea lui, ce să-i faci...

– Ba nicidecum, să nu-l mai văz în ochi, răspunse Ștefan, scos din sărite. N-ai văzut că avea ceva cu mine?

– Eu știu, Ștefane? Se gândește și el. În vremurile astea trebuie să te uiți bine pe unde calci!

– Da, și crezi că tocmai el, care l-a gonit pe tat-său din casă, o să mă învețe el pe mine cum devine cazul? Fiindcă de ce a plecat tat-sau, unchiul Ilie, imediat? L-au gonit, asta e...

Parizianu nu mai zise nimic. Știa că fi-său ținea la Moromete și n-ar fi vrut să-l supere acum, la despărțire, spunându-i că Moromete a meritat cu vârf și îndesat primirea care i-a fost făcută...

Abia după ce trenul plecă Ștefan uită și el de Paraschiv, cu ochii lui ieșiți din orbite de ura sa turbure... „Hm! Cred că beția l-a împins să-și dea pe față nobilele-i sentimente. Cu toate că lui tata i-o fi spus când nu era beat. Cert este că sufletul lui e ros de o nemulțumire care, se pare, n-are remediu. Nu cumva acest dezrădăcinat visează noaptea curtea părintească mărginită de salcâmi și aude, în somn, nechezatul cailor și miriștea bătută de soare? Și că numai ambiția și pornirea împotriva tatălui îl împiedică să se întoarcă acasă? Și uite că și eu, stăpânit de furie, am uitat să-l întreb pe tata: de ce o fi venit Moromete la cei trei?! Fiindcă nu se poate ca ei să nu-i fi spus vărului și prietenului lor de-o viață, ce căutase Moromete la București..."

VIII

În acest timp, în ajunul sărbătorilor, generalul Antonescu, „câinele roșu" cum i se spusese pe vremuri, și despre care doar puțini se întrebau dacă știe sau nu știe ce se petrece cu legionarii pe care îi adusese el la putere să guverneze (populația, cu instinctul ei milenar care o face totdeauna să ghicească sigur adevărul așa cum știe să nască și să moară fără să-și pună atâtea întrebări, era convinsă că, bineînțeles dictatorul știa totul), se pregătea ca totdeauna la ora prânzului, în ziua de 24 decembrie 1940, să părăsească Președinția Consiliului și să se ducă acasă. Era îmbrăcat în uniforma sa de general și se plimba cu o expresie posomorâtă de la un capăt la altul al vastului său birou, întârziase să dea ordin să i se tragă mașina cu paza care îl însoțea în fața intrării. Soției, care îl aștepta și care îi telefonase, îi răspunsese că mai are treabă. Dar nu mai lucra. În cele din urmă, colonelul Elefterescu, aghiotantul și șeful său de cabinet, aștepta și el să-l vadă ca de obicei ieșind la orele 13. În cele din urmă generalul se opri și puse mâna pe unul din telefoanele de pe biroul său.

Mamă, zise el după ce formă un număr și un glas de femeie în vârstă îi răspunse de la celălalt capăt al firului. Ești singură acasă?

– Nu sunt, dar de ce?

– Vreau să iau masa cu tine, numai noi doi. Știi, femeilor, adică nevestelor, le place, când un bărbat trăiește un moment greu, să-i dea ele sfaturi, povețe... Nevastă-mea m-ar stingheri și m-ar irita... Maria a și intrat în rolul de soție a conducătorului statului, știi, are idei... N-am nevoie de ideile nimănui, ale mele mi-ajung...

– Bine, te-aștept, zise bătrâna.

Jumătate de oră mai târziu conducătorul statului, *le Conducator*, cum i se spunea în revistele mondene din țară scrise în limba franceză și în ziarele străine din Europa, așa cum i se

spunea lui Mussolini *Duce* sau lui Franco *Caudillo*, se afla în locuința mamei sale, fosta sa locuință, și își scotea cizmele cu vădită ușurare.

Nu știu ce să mai port în locul cizmelor, zise el parcă nedumerit, după câteva ore simt că îmi strâng picioarele ca într-o menghină, oricât de largi ar fi. Am îmbătrânit, mamă.

– Ți se pare, zise ea, asta e cizma! Fă și tu niște băi, întreabă doctorul...

– Dar nu totdeauna pătesc chestia asta, se liniști generalul îmbrăcând un halat și așezându-se la masă.

Generalul nu împlinise încă șaizeci de ani, dar în ședințele de consiliu era auzit adesea spunând cu deplină seninătate, ba chiar cu un soi de mândrie care însoțește adesea cuvintele celor mai în vârstă: „Ascultați-mă pe mine, că sunt om bătrân".

Într adevăr, era. Avea în urma lui un război mondial, primul, și douăzeci de ani de carieră în care, de la căpitan la general, nu călcase pe roze. În 1917 fusese șef al Biroului 3 Operatii (post cheie în Marele Stat-Major, care se afla pe atunci în Moldova) și era atât de neînduplecat cu cadrele militare, făcea să fie schimbați, mutați, pedepsiți atâția maiori, colonei și chiar generali, încât, pentru aceste durități și pentru fidelitatea sa față de mareșalul Prezan, asupra căruia avea o mare influență, fusese poreclit câinele, și fiindcă avea părul și chipul roșcat, „câinele roșu". Ce devenise după război, în România Mare? Se știa că prin 1924 fusese numit atașat militar în Anglia. Dar pe urmă? Ca în orice profesiune unde celor buni li se face adesea loc prin forța împrejurărilor și jocul valorilor (nu poți promova șef chiar totdeauna un individ recunoscut de toți ca incapabil), precum și prin jocul adversităților (aprobăm și sprijinim un ins înzestrat ca să terminăm odată cu un altul, care deși e la fel de dotat, e o canalie) fostul șef al Biroului 3 Operații, șef de promoție la Saint-Cyr, unde foarte rar se întâmpla ca un străin să fie astfel recunoscut de profesorii francezi drept cel mai bun, ajunse, zece sau cincisprezece ani mai târziu, general și șef al Marelui Stat-Major al armatei. Atunci, sau mai înainte, regele, neliniștit de activitatea *Gărzii de fier* (denumire nouă a Legiunii după dizolvarea ei), a vrut să știe ce părere are acest militar neînduplecat despre legionari și i-a pus întrebarea direct în cursul unei lungi audiențe: „Ce crezi despre *Garda de fier?*" „Nu pot da un răspuns categoric, ar fi zis generalul, pentru că și vechile partide au putregaiul lor". „Știu firma, ar fi reluat regele, dar nu știu ce este în spatele ei..." „Eu sunt cel mai mare adversar al acelora care turbură viața internă a statului, oricine ar fi. Avem nevoie de unire, altfel ne prăbușim", ar fi răspuns generalul. Iată-l deci pe acest militar încă necunoscut de corpul electoral, apărător al ordinii existente, deci și al monarhiei, dar sugerând în același timp unirea forțelor politice dispersate. Intra și *Garda de fier* printre ele? Asta vroia probabil să știe și regele. Dar generalul se feri să se pronunțe. Legionarii însă n aveau nici o influență printre cadrele superioare ale armatei și atunci au pus ochii pe el și au început manevrele menite să-l atragă de partea lor. N-au făcut-o însă direct. Cu câțiva ani mai înainte niște rămășițe din fostul partid conservator constituiseră un nou partid denumit *Liga Vlad Țepeș*, din care făceau parte, printre alții, Grigore Filipescu, Alex. Perietzeanu, Emil Ottulescu, Nicolae Mareș, (prieten cu viitorul dictator) și Zizi Cantacuzino, generalul isteric și ramolit care mai târziu prin țipetele lui patriotarde reușise să influențeze completul de judecată militar care judecase și nu condamnase la moarte pe asasinii liberalului I. Gh Duca. *Liga Vlad Țepeș* a făcut parte din parlamentul Iorga, din 1931, până în 1932, după care șeful acestui partid fantomă, Grigore Filipescu, a făcut cartel cu țărăniștii. Ceilalți și-au îndreptat atunci privirea spre *Gardă*, căreia, după părerea lor, tocmai asta îi lipsea, adică un stat-major de oameni cu experiență politică, așa cum erau ei, șefii *gărzii* fiind, după părerea

lor, prea tineri și prea violenți. Dar ei înșiși aveau nevoie de „un om de suprafață" și s-au gândit că nu putea fi un altul mai potrivit și mai nepătat decât generalul Antonescu. Doi ani au pândit ei un moment prielnic pentru a organiza o întâlnire între acest militar prestigios și Codreanu, șeful Gărzii de fier. Prima perioadă de întâlniri n-a dus la nici un rezultat. Generalul era reticent. Întrebat ce program de guvernământ ar avea Garda dacă ar veni la putere, Codreanu s-a dovedit nepregătit să ofere un răspuns cât de cât coerent. „Nu doresc acum să iau puterea", a spus el. „Atunci de ce agiți masele? s-a mirat generalul. Cine să ia puterea? Dacă împingi țara la revoluție, vei avea roadele culese de Kerensky, fără ca dumneata să fii un Kerensky". Iată-l deci pe general cunoscător și temător de consecințele care pot surveni dacă ridici masele fără să ai un program politic pe care să li-l oferi: masele fac atunci revoluție cu program comunist. „Luați atunci dumneavoastră puterea și noi vă sprijinim", ar fi răspuns Codreanu. Propunere neclară! Ce însemna *vă sprijinim?* Și cum *să ia?* „Puterea nu e un obiect, domnule Codreanu, pe care pui mâna și-l bagi în buzunar, ea aparține națiunii si trebuie s-o faci în numele ei și al unui ideal de cinste și dreptate.. Altfel unde ajungi?" Era mult dispreț în glasul generalului la adresa acelui extremist care agita tineretul fără să se gândească măcar la consecințele actelor sale... Pe la sfârșitul anului 1937 Antonescu este solicitat să intre în guvernul Goga, survenit în urma căderii liberalilor, provocată de cartelul țărăniștilor cu legionarii... Autorul acestui dezastru politic a fost Iuliu Maniu, a cărui patimă pentru combinații și manevre de culise îl orbise atât de tare încât din dorința de a-l învinge pe Tătărăscu în alegeri nu-și mai dăduse seama cu cine se unise. Pentru acele timpuri un cartel nu obliga la mare lucru, era adevărat, puteai denunța oricând actul, fără să ai coșmaruri că din punct de vedere moral ai încurajat un partid extremist periculos pentru națiune să se afirme pe scena

politică. Mai târziu însa, această celebră figură a vieții politice dintre cele două războaie din țara noastră avea să plătească printr-un sfârșit tragic, pe patul unei celule, acest act al său de politician mărginit, care uitase că politica nu înseamnă joc pentru putere, ci sacrificiu în slujba colectivității naționale, care nu-ți dă votul ca să manevrezi la nesfârșit, cu oricine și în orice condiții, numai ca să-ți înfrângi adversarii. Împăturindu-și buletinul cu semnul partidului tau pe el, omul aruncă în urnă o speranță care îi smulge în acele clipe din inimă un adânc suspin: va fi mai bine? Lupta lui pentru existență va fi mai ușoară? Viitorul lui și al numeroșilor lui copii va fi pus la adăpost? Va putea închide ochii liniștit că țara e bine apărată, armata bine echipată și urmașii săi vor continua să trăiască liberi în țara lor? Eșecul guvernării partidelor și prăbușirea prestigiului lor în mase în 1937, s-a datorat desigur tocmai faptului că au uitat cum arată privirea și chipul unui alegător în fața centrului de votare. Cât timp poți minți pe cineva? Uneori foarte puțin. Antonescu nu avea încredere nici în noul guvern în fruntea căruia se afla marele poet și refuză să facă parte din el. Regele îl convocă la palat. „Suveranul României uită tot ce-a fost între el și generalul Antonescu și-l roagă să facă și el la fel", l-a întâmpinat Carol al II-lea cu aceste cuvinte pe fostul șef al Marelui Stat-Major al armatei. O tăcere grea se așternuse între cei doi. Toată lumea militară știa că generalul îl insultase pe suveran și că acesta, ca să se răzbune, îl destituise din fruntea Marelui Stat-Major. Ce se întâmplase? Unii credeau că generalul ar fi refuzat o invitație la o recepție la palat trimițând regelui, în scris, următorul bilet: „Sire, dacă m-ați fi invitat să vin singur, aș fi executat un ordin, cu soția mea însă nu pot veni să facă conversație cu o țiitoare". Regele trăia pe atunci, în văzul lumii, cu Elena Lupescu, o frumoasă evreică, și se îngrijea prea puțin de faptul că prestigiul monarhiei era astfel grav atins. Citind biletul, Carol al II-lea ar fi început literalmente

să urle, să vină imediat ministrul apărării naționale și să pregătească decretul de destituire. În realitate, marele public nu știa, pe atunci, în fapt, care a fost cauza destituirii și a celor două procese din viața sa, unul de bigamie, câștigat ușor la casație, și unul mai grav, de depășire de atribuții, unde a fost strălucit apărat de o rudă a sa îndepărtată, un profesor universitar de drept, Mihai Antonescu, pe care generalul, recunoscător, avea să-l facă mai întâi ministru și apoi vicepreședinte al consiliului. „Sire, i-ar fi răspuns generalul în acea zi când fusese chemat să facă parte din guvernul Goga, am fost târât în procese, dat afară din Marele Stat-Major și acum sunt chemat aici. Nu mai am nimic de adăugat". „Antonescu, ar fi reluat regele, ești soldat, îți ordon să iei conducerea Ministerului Comunicațiilor." „Maiestate, în fața ordinului mă supun, dar maiestatea voastră știe câte nereguli sunt la acest minister. Nu pot patrona necinstea cuibărită acolo și deci nu voi putea accepta contractele oneroase și scandaloase încheiate la Ministerul Comunicațiilor. De ce mă trimiteți tocmai pe mine acolo? Aș fi silit să plec curând. Socotesc deci că mult mai bine ar fi să mă numiți la apărarea națională, unde sunt atâtea lucruri de făcut pentru armată." Regele a acceptat. Mai târziu, îngrijorat de ascensiunea legionarilor în alegerile care se pregăteau, l-a convocat din nou la palat și l-a întrebat: „Cunoști situația politică din țară. În locul meu, ce-ai face?" „Una din două, maiestate, sau trebuie să respecți constituția și în acest caz este necesar să te sfătuiești cu cei care au dat jos guvernul Tătărăscu, domnii Maniu și Codreanu, sau să dai o lovitură de stat și să-ți alegi un om cu care să faci ce vrei!" Regele i-a răspuns că preferă prima soluție, adică să respecte constituția. „În acest caz, a reluat Antonescu, cred că ar fi bine să faceți un guvern naționalist cu baze lărgite, Goga, Vaida, Codreanu." „Te însărcinez, a spus atunci Carol al II-lea, să determini o cerere de audiență la palat a domnilor Maniu și Codreanu." Generalul a acceptat și s-a adresat

prietenului său, Nicolae Mareș, să-i înlesnească întâi lui o întâlnire cu Codreanu. Și întâlnirea a avut loc la Predeal în vila generalului. Auzind despre ce e vorba, șeful *Gărzii* a refuzat să ceară audiență regelui. Ce vroia de fapt? Nu-l interesa guvernul Goga-Cuza? Era cert, cuziștii erau de mult adversarii gărzii. „Rău faci, domnule Codreanu, ar fi zis atunci acel Nicolae Mareș, nu vezi cum generalul Antonescu îți deschide drumul?" „Domnule Mareș, i-ar fi răspuns Codreanu, drumul mi-l deschid eu cu sabia." Și ar fi schițat cu brațul întins câteva mișcări ca și când ar fi avut în clipa aceea cu adevărat o sabie în mână... Acest răspuns nu i-ar fi displăcut generalului, deși acel Mareș a pretins ulterior că i-ar fi făcut o impresie penibilă. Un lucru însă e cert: cei doi n-au rupt punțile între ei, dimpotrivă, se pare că s-au simțit bine împreună, au ieșit în pădure cu schiurile și s-au lăsat chiar filmați... Și astfel regele nu reuși să facă guvernul de coaliție al partidelor de dreapta, sugerat de general... S-a prăbușit și guvernul naționalist Goga-Cuza din pricina presiunii internaționale exercitate asupra regelui: măsurile rasiste ale acestui guvern indignaseră opinia publică democratică din Europa. Carol al II-lea îl alungă de la putere și cheamă pe patriarhul bisericii să formeze un nou guvern, în care generalul își păstra Ministerul Apărării Naționale... Ce s-a petrecut însă în acei ani cu șeful *Gărzii*? Cum i-o fi venit și de ce tocmai atunci, când era atât de aproape de țelurile sale, după ce atâția ani dovedise multă viclenie și prudență, îmbinând asasinatul cu apărarea legală la bara justiției, ca în procesul Nicadorilor când fusese achitat din lipsă de probe? Ce se întâmplase, deci, de îi venise ideea meschină și fatală de a trimite lui Iorga o scrisoare ofensatoare? Marele cărturar, indignat, în loc s-o arunce și el la coș, îi venise și lui ideea la fel de nefastă pentru el de a o aduce la cunoștința regelui, asupra căruia avea o influență neștirbită. „Și ce să fac eu cu ea, dom' profesor?" l-ar fi întrebat suveranul. „Maiestate, cer arestarea și

judecarea autorului". Regele cere avizul guvernului și al mai multor personalități politice care nu făceau parte din guvern. Antonescu se opune: „Maiestate, este un abuz de putere, legionarii vor reacționa, maiestatea voastră veți reacționa din nou și vom asista la asasinate și execuții". Regele însă nu-l mai ascultă și se debarasă de acest militar pe care îl suporta din ce în ce mai greu. Îi luă Ministerul Apărării Naționale. Dar previziunea acestuia se împlini; generalul însă nu știa că regele urmărea acum să realizeze cea de-a doua soluție pe care tot acesta i-o sugerase, adică să dea o lovitură de stat. Pentru aceasta însă trebuia să nu mai respecte constituția, să decapiteze *garda*, al cărei șef refuzase să ceară audiență la Palat, să desființeze complet regimul partidelor. Numai astfel putea apoi să guverneze ca dictator. Ocazia de a termina cu Codreanu, oferită de Iorga, trebuia deci folosită fără ezitare. Și regele o folosi... Ce-a făcut generalul în timpul dictaturii carliste care s-a prăbușit după doi ani, la câteva luni după prăbușirea Franței și izgonirea Angliei de pe continent, resimțită de noi îndeosebi prin dictatul de la Viena, când o parte din Ardeal ne-a fost smulsă? O mare primejdie plutea pe deasupra întregii noastre țări. Pentru noi și în general totdeauna pentru urmași rămâne o perpetuă enigmă faptul că fiecare oră a istoriei cheamă pe scenă omul ei, care adesea e menit unui destin tragic. De ce vine acel om pe scenă, când nenumărate indicii îi spun că ar trebui să se ferească? Fapt e că în iulie 1940 șefii marilor partide, goniți demult de rege din viața politică a țării, dar nu eliminați, au continuat, ei, să stea retrași, deși purtau o grea răspundere. Și pe acest vid de putere a apărut generalul. Spre sfârșitul acelui iunie 1940 acest militar implacabil ceru o audiență la palat care i se acceptă. Lacheul îl întâmpină și îl roagă să treacă pe la adjutantul de serviciu, ceea ce el, indignat, refuză. Atunci își făcu apariția mareșalul palatului, Urdăreanu, care, uitându-se la el ca prin sticlă, îi spuse: „Domnule general, vă rog să arătați

care e obiectul audienței dumneavoastră la rege". „Și la ce-ți servește dumitale să afli?" „Așa cere protocolul!" „Țara se prăbușește și dumneavoastră vă țineți de protocol", i-a răspuns generalul și a părăsit imediat palatul. Regele, firește, află de incident și trimise un ofițer adjutant după general, pe care îl primi îndată și direct. „Antonescu, îi strigă el rămânând în picioare, spune la toți cu care ai de-a face că nu eu am consimțit la cedarea teritoriilor, ci Consiliul de Coroană." „Maiestate, strigă și generalul, am îndurat umilințe peste umilințe pentru ca armata noastră să fie bine înarmată și să poată face față cu onoare în vremuri de vitregie. Aceste vremuri au venit și eu am fost împiedicat de oamenii politici ai maiestății tale să-mi fac datoria. Vreți măcar acum, când am ajuns numai la începutul catastrofei care a venit la scadență, să mă ascultați?" „Te ascult, Antonescu! Vorbește!" „Sire, o să spun fără patimă, însă deschis, ceea ce am de spus în acest ultim ceas, începu generalul însă deloc fără patimă, cum promisese, cer voie respectuos maiestății tale să arunc o scurtă privire înapoi pentru a urmări vinovații de azi de la sursă, vinovați ce n-au încetat, în ultimii zece ani, cea mai nedemnă persecuție împotriva mea. Acest lucru e necesar fiindcă cel puțin în această clipă, dacă nu va dispărea ura cu care interesații și vizații ți-au prezentat deformat toate strigătele mele de alarmă din trecut, prezența mea la palat va fi și ultima și nu eu voi purta răspunderea în fața istoriei și a țării de gravele consecințe care vor decurge de aici. Pentru că, sire, documentele care se găsesc la Marele Stat-Major al armatei arată că a fost un om care a strigat cu disperare, la timp, de nenumărate ori și la toate urechile, că se va aprinde casa. Cum însă maiestatea ta nu vei avea timp să citești aceste documente în aceste clipe grele în care prăbușirile se vor succeda într-un ritm vertiginos și colții fiarelor dușmane și ai lichelelor vor începe să apară chiar în capitala țării, pe la toate colțurile și poate nici nu vor mai fi existând aceste documente în

totalitatea lor, îmi iau eu, cu îngaduința maiestății tale, libertatea de a cita numai câteva fulgerătoare dar edificatoare fraze. Sire, vă amintiți mandatul imperativ pe care mi l-ați dat în 1933 să organizez și să redresez armata? Cu asigurările și sprijinul regal am pornit la o muncă titanică. Dar chiar a doua zi forțele oculte, toți beneficiarii incorecți ai unor situații preponderente, toți invidioșii, toți cei care făcuseră dovada incuriei și nepriceperii și care se simțeau amenințați de prezența si măsurile luate (fiindcă eram hotărât să-i scot cu biciul de pe unde se aciuiaseră și sugeau ca niște căpușe din trupul țării) s-au coalizat între ei și mi-au paralizat toate inițiativele, cu scopul secret de a dovedi maiestății tale că generalul Antonescu nu este ceea ce pretinde a fi, ci un însetat de putere care nutrește doar ambiția de a lovi în toată viața politică românească. După numai câteva luni de zbateri și de umilințe am ajuns la convingerea că voi fi înfrânt, chiar dacă formal aveam să mai rămân încă un an sau doi în fruntea Marelui Stat-Major. Planul meu general de reorganizare a armatei a rămas literă moartă. Situația este cunoscută. Am declarat primului ministru: țara este astăzi într-o totală imposibilitate de a se apăra dacă va fi atacată. Ce facem dacă acest lucru se va întâmpla? Adăpostindu-se în spatele alianțelor și al Micii Antante, alianțe și înțelegeri care sunt bune, dar care nu-și dovedesc eficiența decât în clipa când vine furtuna (și astăzi s-au văzut cât au fost ele de eficiente), primul-ministru se uita la mine ca la orice militar care totdeauna a pus și va pune înaintea omului politic veșnica placă: armata nu e înarmată! Armata așa și pe dincolo! Și bineînțeles, bani, atac asupra bugetului pe care el, omul politic, trebuie să-l țină în echilibru, să nu cadă de la putere. I-am spus: se pot găsi în această țară oameni care să nu fie neliniștiți si care să nu se întrebe în fiecare zi cu inima strânsă și fruntea încrețită ce ne facem dacă ne surprind evenimentele nepregătiți? Cohorta lor este nenumărată și întreabă ce-au făcut atâția ani

conducătorii? Răspund eu: S-au certat. Au discutat. Au făcut rând pe rând proiecte peste proiecte și cu aceeași ușurință cu care le-au făcut unii, cu aceeași ușurință le-au rupt alții. S-au acuzat și continuă să se acuze reciproc de necinste, de hoție și de nepricepere. La fel s-a întâmplat la Roma, când ea ardea și când barbarii răsturnau, unul după altul, hotarele imperiului. La fel s-a întâmplat cu Bizanțul, când turcii erau deja pe străzile Constantinopolului. La fel au făcut nobilii polonezi și curtenii, în timp ce alții le tăiau cu spada vaste teritorii din frumoasa lor țară. Ce e de făcut? m-a întrebat primul-ministru. Ce e de făcut? Nici măcar nu e nevoie de atât de mulți bani, cum s-a spus. Trebuie însă înlăturați fără milă toți șarlatanii, farseorii, feneanții, toți prevaricatorii care ridicându-se la treptele de conducere prin alte mijloace decât acelea pe care le dau trecutul, meritul și munca lor, n-au făcut decât să anihileze acțiunea celor animați, desigur foarte mulți, de gândul datoriei. Primul-ministru a spus că va lua măsuri. Dar cât de liber este în acțiunile lui un prim-ministru într-un regim al partidelor? Gândul lui este fixat neîncetat la următoarea mișcare a adversarului, în timp ce interesele vitale ale țării trec pe planul doi. Gândul domnului Tătărăscu era cum să câștige din nou viitoarele alegeri și coșmarul lui era cu ce lovitură împotriva sa vine domnul Maniu de fiecare dată când se întoarce în capitală de la reședința sa din Bădăcin. Sire, când un șef de stat-major spune cele arătate mai sus primului-ministru al țării și le lasă și ca documente scrise, din trei una: ori este un nebun, ori este un calomniator, ori spune un adevăr. Faptul că nu am fost imediat internat pentru demență și faptul că nu am fost pus imediat sub acuzare de calomnie, cât și faptul că nu am fost de asemenea imediat destituit din înalta funcție pe care o dețineam, arată că spuneam un adevăr. Ministrul apărării naționale, generalul Anghelescu, a continuat să mă saboteze. În cele din urmă consorțiul Uică, Glatz, colonelul Tătărăscu, Moruzof au reușit să

mă dea afară în ciuda furtunoasei ședințe a parlamentului, care aproba acțiunile mele. Reflectează cineva, acum, sire, din cei vinovați, la urmările actiunilor lor? Eu, deși cu nimic nu sunt vinovat, când văd unde am ajuns simt cum îmi sar tâmplele din loc de rușine, de durere și de umilință. De la generalul Măldărescu până la generalul Samsonovici, de la generalul Uică până la generalul Anghelescu, de la acesta până la Argeșanu, toți miniștrii de război, de la unul până la toți și de la toți până la unul sunt vinovați. Toți șefii de stat-major de la război și până astăzi, toți fără nici o excepție, în cap cu mine, trebuiesc dați în judecată." „La ce-ar folosi, Antonescu?" strigă regele văzând că generalul se oprise. Patima din glasul acestuia îl răscolise și pe el, avea o voce parcă sălbatică, simțindu-se pesemne amenințat și hăituit de violenta gândirii generalului, zadarnic acoperită sub formulele protocolare. Îl ținuse și stătuse și el tot timpul în picioare, în sala tronului. „E prea târziu acum, reluă Carol al II-lea. Important în ceasul de față e să întărim «Partidul Națiunii» pe care abia l-am înființat. Partidul meu! După cum bine știi, am băgat pe domnul Horia Sima în guvern ca ministru al educației naționale, șeful de acum al *Gărzii* și prietenul dumitale. În loc să ne ținem de procese și răzbunări, mai bine strângem rândurile." „Sire, zise generalul fără șovăire, refuz să colaborez cu cei vinovați de situația dezastruoasă a armatei, situație care ne pune în pericol ființa neamului. Ar însemna să-mi leg numele de crimele lor." „Aș putea să-ți ordon, dar n-o fac", strigă regele…

De ce n-o făcuse? Era îndârjit și nu vru să-l mai lase pe general să continue: își întoarse fața, și militarul care jurase credință Coroanei își pocni scurt tocul cizmelor și se retrase fără să mai rostească nici un cuvânt. El era și mai îndârjit decât suveranul său… Astfel se încheie audiența.

Câteva zile mai târziu generalul fu ridicat de la vila sa din Predeal și i se fixă domiciliu forțat. De aceea nu-i dăduse ordin regele să intre în guvern fiindcă îi venise chiar atunci ideea să-l închidă pe acest militar primejdios care, era limpede de la o poștă, vroia puteri totale și desigur o schimbare de regim totală.

Trebui să i-o cedeze nu mai târziu decât în septembrie și să abdice. După dictatul de la Viena el pierdu încrederea tuturor și, încolțit, își aminti de general. Trimise și-l chemă la palat și fără șovăire de-astă dată îi încredință puteri dictatoriale și misiunea de a forma guvernul. Acesta încercă, dar nimeni nu-l sprijini, toți cereau abdicarea lui Carol al II-lea, considerat vinovat, el și regimul său, de acceptarea dictatului de la Viena. Regele încredință Coroana fiului său Mihai, și părăsi pentru a doua oară țara împreună cu Elena Lupescu, de astă dată pentru totdeauna. O săptămână mai târziu generalul îi aducea pe legionari la putere

IX

– Ce fac eu, mamă? începu generalul cu o voce senină, așezându-se la masă și gustând din țuica tare de Ardeal din care își turnă un păhărel.

Starea aceasta de seninătate i-o transmitea maică-sa. Acasă la el îl mușca aproape totdeauna, când intra pe ușă, sentimentul blestemului: fiul soției sale se născuse paralitic. Acum era mare, umbla cu rotile. Nici nu-l ținea acasă, vederea lui îl demoraliza, mai ales acum, când avea nevoie de toată puterea de credință în destinul său; îi închiriase un apartament în altă parte și plătea un om să aibă grijă de el. Maică-sa, deși se apropia de optzeci de ani, el n-o vedea bătrână, lângă ea simțea că viața lui e curată, sau că se putea oricând îndrepta atâta timp cât ea trăia.

– Ce s-a întâmplat, Ioane?! zise bătrâna văzându-l că îi e greu să-i vorbească. Dacă ai fost cumva silit să te minți pe tine însuți, mai zise ea, să n-o faci cu mine, fii pe deplin sincer cum ai fost totdeauna.

– Mamă, începu generalul cu o voce dramatică, a trecut o lună de zile de la masacrul de la Jilava și din beciurile poliției și tot nu pot să mă împac cu gândul că am căzut într-o cursă pe care mi-am întins-o singur și din care n-o să mai scap. Cum să mă împac? Sub numele meu se comit asasinate. La ce folosește justiția unei țări? Degeaba îmi spun că oamenii aceia erau vinovați dacă vinovăția lor n-a fost stabilită de justiție... Ce să fac, mamă?

– Spune-mi și mie, Ioane, de ce erau vinovați oamenii aceia? zise bătrâna uitându-se la fiul ei cu severitate.

Ținea mâinile împreunate țărănește în poală. Apoi, în timp ce el începu să vorbească, își despreună mâinile și îi puse sarmale în farfurie. Fiul ei era credincios, ținea obiceiurile, dar ea nu avea în clipa aceea altceva, nu se așteptase că el o să vrea s-o vadă. Generalul mânca multă vreme în tăcere. Capul îi era plin de nume și de crime comise de unii când erau la putere, apoi drept răspuns, de alții când veniseră ei în locul acelora și luaseră puterea. Ce să-i spună bătrânei? Să-i treacă pe dinainte filmul diavolesc al patimilor umane? Tocmai de aceea, pentru ca în sfârșit justiția să-și spună cuvântul, la două săptămâni după ce luase puterea, dăduse un decret lege de înființarea unei comisiuni speciale de Anchetă Criminală, care să cerceteze și să pună sub acuzare pe toți cei care săvârșiseră crime împotriva legionarilor. Dar cum să-i explice maică-sii, fiindcă ea l-ar fi întrebat: crimele legionarilor aveau să fie și ele judecate? Că aceste crime nu mai puteau fi judecate?! De ce? Pentru că sunt la putere! N-avea să înțeleagă că ăsta era jocul și că nimeni, în istorie, venind la putere, nu-și judecă proprii partizani. Bătrâna n-ar fi înțeles.

Comisia aceea, știa bine, s-a pus pe lucru și în câteva săptămâni a emis treizeci și trei de mandate de arestare, deci foarte repede, și nu cum i-a reproșat conducerea Legiunii că lucrările tărăgănau. A fost arestat generalul Gabriel Marinescu, fost prefect al poliției capitalei, și pe urmă sub dictatura lui Carol al II-lea ministru de interne, au fost arestați generalul Ion Bengliu, fost inspector general al jandarmeriei, generalul George Argeșanu, fost prim-ministru, Radu Pascu, fost prim-președinte al Curții de Apel, colonelul Zeciu, fost prim-procuror militar, maiori și colonei din jandarmerie, directori de poliție și de siguranță, agenți de poliție, ofițeri și subofițeri de jandarmi... În luna noiembrie 1938, din ordinul lui Carol al II-lea, toți aceștia au organizat uciderea lui Corneliu Codreanu și a celor trei asasini ai fostului prim-ministru Ion Gh. Duca și a celor zece asasini ai lui Stelescu, toți paisprezece deținuți în penitenciarul special din Râmnicu Sărat. Toți fuseseră judecați și nici unul nu fusese condamnat la moarte. Transportați într-o noapte în două camioane spre București, Corneliu Zelea Codreanu și ceilalți treisprezece au fost uciși pe drum, prin strangulare, de paisprezece jandarmi, în dreptul pădurii Tâncăbești, apoi duși la închisoarea Jilava și îngropați. Pe urmă au fost împușcați avocatul Făgădaru și doi șoferi, lângă Cluj. A fost ucis locotenentul Nicolae Dumitrescu la prefectura poliției capitalei, prin strangulare, în ianuarie anul următor, și profesorul Vasile Cristescu. Generalul fusese apoi informat, în acei ani, de sinuciderea legionarei Constanța Grecu, tot la prefectură, în realitate a fost ucisă, apoi aruncată de la etaj în curte. Alți legionari în număr de șapte au fost tot atunci împușcați în comuna Huedin, tot lângă Cluj. Pe urmă, o lună mai târziu au fost uciși prin strangulare, pe drum, într-o camionetă, șapte legionari pe când erau transportați de la prefectura poliției capitalei la crematoriul Cenușa, unde au și fost incinerați. Trei legionari din închisoarea legiunii de jandarmi Soroca au dispărut, spunându-se că au evadat, în realitate au fost omorâți și băgați în pământ cu lopețile, prin apropiere. A fost împușcată Nicoleta Nicolescu, o cunoscută legionară, în drum spre Jilava, într-o noapte. Fuseseră împușcați, în mod

public, în seara de 21 septembrie 1939, pe locul unde fusese asasinat primul-ministru Armand Calinescu cei șase asasini ai lui, la care s-au adăugat trei legionari, omorâți la prefectura poliției în aceeași zi. În urma acestui asasinat, Carol al II-lea dă un ordin de represalii, prin Urdăreanu, a doua zi, și sunt prinși și executați peste o sută patruzeci de legionari din toate județele, câte trei din fiecare județ, și tot atunci sunt împușcați o sută de legionari din închisori, din întreaga țară, printre care șefi legionari ca Gheorghe Cumă, Victor Dragomirescu și Gheorghe Clement. Decapitarea Mișcării! De ce să-i spună toate astea bătrânei? Să nu mai poată dormi la noapte? Au fost implicați prefecți de județe, miniștri, comandanți de jandarmi, inspectori și comisari de poliție. Toate acestea au fost descoperite și stabilite de comisiunea specială formată de el, de Antonescu. Comisia asta însă, nu se știe de ce, nu era pe placul legionarilor, care urmăreau să se răzbune singuri și direct, călcând peste legi și peste ordinele lui. Și au și făcut-o! La început a încercat să se liniștească spunându-și că acei oameni au scăpat astfel de tortura judecății și a execuției, dar pe măsură ce trecea timpul și detaliile care îi erau aduse la cunoștință se înmulțeau, și-a dat seama că mâinile lui nu mai sunt curate, pentru că, și-a spus, dacă unul singur dintre aceștia a fost nevinovat, și numai justiția și dreptul lor la apărare l-ar fi ajutat să răspundă la aceasta întrebare, și în loc de aceasta el a fost executat, el, generalul Antonescu, e responsabil. La gândul că acest singur om a putut să trăiască clipa când ușile celulelor s-au deschis și a văzut pe asasini cu pistoalele în mâini, simțea că întregul lui destin a luat-o pe un drum fatal, la capătul căruia, dacă mai trăia, va trebui să răspundă: ce a făcut, pe cine a adus la putere?

– Copiii mei, mamă, zise generalul, pe care i-am crezut curați, a căror cămașă verde am îmbrăcat-o și pe care i-am ocrotit și i-am îndrumat, sunt niște asasini setoși de sânge și

nu niște spirite capabile să înțeleagă ce e justiția și dreptatea, ca să poată guverna. La Jilava se găseau șaizeci și cinci de deținuți, care trebuiau judecați. Nu toți erau, poate, vinovați... Nu toți, poate, aveau aceeași vină. Toți au fost împușcați mișelește, orbește, din sete de răzbunare. Dintre aceștia numai douăzeci și opt aveau mandate de arestare în regulă; restul erau arestați fără nici o normă, printr-un abuz scandalos al poliției, care e în mâna legionarilor, și trimiși acolo unde aveau de asemeni în mână o închisoare a lor. Câți nevinovați, nu unul, vor fi fost printre cei peste douăzeci deținuți fără mandate emise de comisiunea specială formată de mine? După ce au terminat cu cei din Jilava, au masacrat alți deținuți la poliție. La victime s-au găsit despicături în cap, semn că fuseseră folosite, pe lângă pistoale, și topoarele. Mi s-a relatat că victimele și-au pus păturile în cap, să nu vadă... Numai Gabriel Marinescu a stat drepți și a primit gloanțele înjurându-i. Ăstuia nu-i păsa: știa de mult, încă de pe vremea când executase ordinele lui Carol al II-lea, ce soartă îl așteaptă; ce fac eu, mamă, acum când informațiile mele duc spre vârfurile legiunii, care au luat această hotărâre? După săvârșirea faptei s-au adunat toți la *Casa verde* și au sărbătorit răzbunarea, au cântat cântecele lor, care acum nu mi se mai par sfinte, ci cântece lugubre de moarte, în jurul cadavrelor care stau lungite la picioarele lor...

– Iorga a fost omorât în același timp, nu e așa, Ioane?

Da, mamă.

– Cum s-a întâmplat? întrebă bătrâna, a cărei farfurie era albă.

Ea postea, ca toate bătrânele, care încep să se desprindă încetul cu încetul de această lume și să se gândească din ce în ce mai mult la lumea cealaltă. Nu s-ar fi putut spune că înțelesese ce era cu toți cei care uciseseră și fuseseră apoi, la rândul lor, uciși. Nu-i cunoștea și ce nu cunoști nu pricepi. Pe Iorga însă îl cunoștea. Era om cam din generația ei, cu care se

mândrea, și fiul ei știa acest lucru. Cum de nu avusese grijă de el? Ea nu-i punea această întrebare, îl întreba însă cum s-au întâmplat lucrurile: poate că n-a avut cum să-i împiedice pe acei oameni să facă ce-au făcut?!... Fiul înțelese și începu să povestească:

– Până la cutremurul din noaptea de nouă spre zece noiembrie, profesorul, după rapoartele pe care le-am primit, locuia la Vălenii-de-Munte, cu doamna Ecaterina Iorga, nevastă-sa, și cu cumnată-sa, doamna Lucia Bogdan, care nu-i era numai rudă, ci și colaboratoare la instituțiile culturale unde el era conducător. Cât a stat la Vălenii-de-Munte a fost păzit de legionari tocmai ca, la ordinul meu, profesorul, pe care îl știam moralmente răspunzător de moartea lui Corneliu Zelea Codreanu, să nu pățească ceva. Era răspunzător moralmente, dar nu în fața justiției și nu aveam de gând sa influentez comisia ca să-l pună sub acuzare. Eu nu le-am spus nimic legionarilor, dar ar fi trebuit să-l pun sub paza armatei și nu a lor. Dar n-am putut bănui că vor trece peste lege și peste mine... Cei deferiți comisiei de anchetă la început au fost închiși la Văcărești, conform legilor în vigoare, prefectul poliției însă, colonelul Zăvoianu, a restituit mandatele spre a fi emise pe închisoarea Jilava. Comisia, pe drept cuvânt, a refuzat, dar s-au făcut demersuri la ministrul de interne, Constantin Petrovicescu, și apoi și în alte locuri, fără știrea mea, eu nebănuind nimic și fiind de bună credință și pe deasupra nici oamenii din jurul meu neavând vreun motiv să-și închipuie ce se punea la cale, și s-a obținut modificarea regulamentului închisorilor militare, care mi s-a dat la semnat...

Dar generalul se opri; masacrele îl obsedau: mama lui îi puse o întrebare precisă și el începuse din nou să se gândească, de astă dată cu voce tare, la ceea ce mai făcuseră „copiii lui" în acea noapte. Da, conform acelui decret, pe care îl semnase fără să-i descopere dedesubturile, puteau să fie arestate la

închisoarea militară și persoanele trimise în prevenție de comisiunile de anchetă. Prin acest mijloc, comisiunea a fost silită să dispună transferarea deținuților la Jilava, unde legionarii domneau pe deasupra legilor, refuzând de pildă să lase să pătrundă avocații celor întemnițați, spre a le apăra viața, deși aceștia aveau în scris autorizația președintelui comisiei. Hm! Puțin le păsa lor de președintele comisiei. După execuțiile de la Jilava s-au întors la prefectură ca niște bandiți de codru, unde le-au continuat, oameni cu galoane de ofițeri în poliție, puși acolo să apere populația de crime și nu să le săvârșească ei. Fiindcă închisoarea Jilava era o închisoare militară, prim-procurorul militar a fost sesizat telefonic de comandantul închisorii despre măcelul petrecut acolo. Prim-procurorul a anunțat și el telefonic, între alții, pe comisarul de serviciu, un anume Tofan, de la prefectura poliției. Ăsta dă și el telefon prefectului Zăvoianu, dar nu l-a găsit; era pesemne la Casa verde, să sărbătorească răzbunarea. L-a găsit în schimb pe maiorul Orășeanu, care s-a înfuriat și i-a interzis să raporteze cele întâmplate Parchetului civil. Peste puțin timp același comisar Tofan află și de omorurile din aresturile poliției și își dă raportul celor doi, Zăvoianu și Orășeanu, care sosiseră și ei între timp la prefectură. Ăștia îi interzic să emită vreo hârtie oficială către Parchet. „Da, a zis acest Tofan, dar am și anunțat telefonic pe procurorul de serviciu." În clipa aceea procurorul acela și cu prim-procurorul tocmai intrau pe ușă. Au cerut să fie conduși în beciurile poliției. Au coborât jos și acolo au văzut, prin gratii, cadavrele. În acest timp, Orășeanu îi spunea acelui comisar Tofan: „Ți-ai mâncat capul! Nu cunoști răzbunarea legionară. O vei cunoaște!" După aceea a coborât în arest, unde a dat ordin șefului arestului să spele sângele și să steargă toate urmele, amenințându-i pe toți, chiar și pe soldații care fuseseră de gardă, să-și țină gura. Și și-o țin! Nu toți. Ancheta însă e îngreuiată,

martorii principali neagă, indiciile sunt spulberate. Toate astea s-au petrecut în cursul nopții de douăzeci și șase noiembrie.

– ... A doua zi, după prânz, ușa camerei doamnei Iorga s-a deschis și trei persoane au apărut în prag, zise generalul. Alți patru se găseau în camera alăturată. Din cauza cutremurului casa profesorului se dărâmase și el se mutase în vila sa de la Sinaia unde lucra la o nouă operă, *Istoria universală*. După cele relatate de ai lui, marele savant știa că viitorul său este destul de sumbru și că nu crede că legionarii îl vor lăsa multă vreme în viață? Dacă e așa, i-ar fi spus ai lui, de ce nu pleca din țară? Ar putea să se ducă în Italia și să locuiască în Casa Românească din Veneția, până la limpezirea situației. El a răspuns atunci că nu e laș să-și părăsească țara. Să fi fost ăsta cu adevărat gândul lui? I-aș fi dat imediat pașaportul, căci nu voiam ca prezența lui în țară să fie veșnic o ispită pentru cine știe ce act nechibzuit din partea vreunui fanatic legionar. Din partea celor fanatizați te poți aștepta la orice surpriză. Regret acum că nu i-am dat un ordin de exil. I-ași fi salvat viața. Dar eu cred mai degrabă că profesorul se temea ca nu cumva printr-o cerere de plecare, să nu precipite răzbunarea dușmanilor săi, pe care prezența mea în fruntea statului îi putea ține în frâu și, cine știe, până la urmă să poată astfel scăpa și să-și vadă liniștit de lucrările lui. Și evenimentele au dovedit că avea dreptate. Desigur, aşi fi putut să-i dau o escortă care să-l însoțească până la ieșirea din țară, murmură generalul izbit de acest gând care dacă i-ar fi venit la timp, crima nu s-ar mai fi comis.

– Și de ce nu i-ai dat o, Ioane?

Mama și fiul rămaseră năuciți, uitându-se unul la altul fără să clipească. Iată, deodată, pusă în fața, fără putință de a o mai ocoli, *vina*, fatala vină pentru care oamenii acestei țări nu-l vor ierta niciodată. Și încă, mama lui nu știa cât de mare era această vină! Numai el știa că totul se petrecuse fiindcă el, generalul, făcuse, în acele prime luni de guvernare, o fuziune și spirituală și afectivă cu legionarii (deși crimele lor anterioare ar fi trebuit să-l îndemne la prudență) și le dăduse, în fond, *mână liberă*. Cert, marele savant nu era un om pe care să-l iubești ca politician, dar nu asta era valoarea lui în ochii poporului și el ar fi trebuit să nu-l uite, să-l pună sub pază, da, să-l scoată din țara și să-i salveze viața.

– Mamă, își feri el privirea mohorât, am fost înșelat: mi-a plăcut elanul lor spiritual, sacrificiul lor de sine...

Care elan spiritual? Avea memorie bună fiul ei, uitase? Asasinatele anterioare dovedeau nu elan spiritual, ci cultivarea exaltată a terorismului... Fanatismul răzbunării poate duce și la sacrificiul de sine, dar poate oare, această stare de spirit sălbatică, să poarte numele nobil de sacrificiu de sine? Bătrâna însă își cruța fiul:

– Bine, Ioane, ai fost înșelat, te cred, spune mai departe cum s-au petrecut lucrurile cu Iorga.

– În ziua aceea, când i-a văzut pe acei inși barând ușa de la intrare, doamna Iorga s-a ridicat neliniștită de la biroul ei și i-a întrebat cine sunt. Unul dintre indivizi i-a răspuns: „Poliția legionară a Capitalei. Am venit să-l luăm pe domnul profesor Iorga pentru un interogatoriu". „Profesorul e bolnav, le-a răspuns femeia, nu poate ieși nicăieri." „Bolnav?! s-a mirat unul dintre ei. După câte știm noi, e perfect sănătos." În clipa aceea a intrat pe ușă bucătăreasa, cu tava cu ceai pentru profesor. Doamna Iorga i-a făcut un semn disperat să plece de-acolo, dar indivizii s-au luat după ea, care i-a dus în odaia unde Iorga lucra. Curând au coborât iarăși în odaia doamnei, cu profesorul înainte. În vestibul savantul s-a îmbrăcat și în timp ce vroia să-și pună galoșii a avut presentimentul morții și a avut o ezitare: „Am voie, i-a întrebat el pe cei șapte, să-mi iau galoșii?" Adică voi rămâne în viață și în acest caz galoșii îmi trebuiesc, sau mă veți ucide și în acest caz galoșii nu-mi mai sunt de folos? Firește, nu-i costa nimic pe aceia să-i spună că

da, da, îţi vor fi strict necesari, dar s-ar fi putut să-l tortureze şi să-i răspundă în doi peri, şi atunci soţia a alungat cu spontaneitate această clipă grea şi a răspuns ea în locul acelora: „Te rog să-ţi iei galoşii, fiindcă poţi să răceşti". Profesorul a vrut apoi să meargă la baie, dar cei şapte l-au împiedicat: „N-avem timp", i-au sus ei. Au coborât şi au ieşit. Unul din ei îşi uitase pălăria în biroul profesorului şi i-a cerut servitoarei să i-o aducă. În acest timp, Iorga s-a adresat soţiei sale: „Te rog să ai grijă, i-a zis el, de notele de la *Istoria universală*. Ştii cât am muncit la ele, vezi să nu se piardă". Ce însemnau aceste cuvinte? Savantul spera, în acea clipă, că se va reîntoarce mai devreme sau mai târziu şi va putea din nou să utilizeze acele note? O maşină era garată ceva mai jos şi în drum spre ea grupul s-a întâlnit cu fiica profesorului, care, speriată, auzind că tatăl ei e dus la Bucureşti la un interogatoriu, a cerut să fie luată şi ea. I s-a răspuns însă sec: „Nu e loc în maşină". Profesorul a fost aşezat în faţă împreună cu unul din indivizi, restul în spate, în timp ce unul a rămas pe jos şi i-a salutat pe cei care au plecat cu salutul legionar... A doua zi corpul savantului a fost găsit împuşcat pe câmpul de lângă comuna Strejnic. S-au tras în el nouă gloanțe de pistol. Înainte de a fi ucis, marele savant fusese torturat şi batjocorit, avea barba smulsă şi pe corp urme de lovituri, răni, tăieturi...

– Ioane, zise bătrâna palidă, de ce i-ai adus tu pe oamenii ăştia la putere?

Acum nu mai vroia să-l cruţe. Povestirea o zguduise.

– Mamă, zise generalul imediat, semn că se aştepta ca ea să-i pună această întrebare, de ce am venit eu însumi la putere? Ca să salvez ţara! Şi i-am adus pe legionari cu mine fiindcă aşa cum îţi spusei am crezut că martirii lor sunt pentru ei nu un prilej de răzbunări şi fărădelegi, ci un permanent imbold de sacrificiu pentru binele ţării.

Expresia bătrânei era de surzenie. Răspunsul n-o mulţumea.

– Da, ai crezut, dar de ce ai crezut? zise ea. Asta e întrebarea şi la ea trebuie să răspunzi.

Fiul rămase tăcut şi copleşit.

De ce am crezut? Cum s-ar fi putut altfel? Nici în cei care se jertfesc nu mai putem crede? Atunci în cine să credem? În jidani şi masoni? În bolşevici?

– Ioane, cu mine nu vorbi aşa, că eu nu ştiu cine sunt nici jidanii, nici bolşevicii şi nici masonii, zise bătrâna, chiar dacă tu o să încerci să-mi explici. Orice mi-ai spune, nu poţi învinui pe oameni de la Dumnezeu, ca evreii, că sunt evrei, ca şi când ei s-ar fi hotărât în burţile mamelor lor să fie jidani pe pământ, ca să poată alţi oameni, care nici ei n-au avut nici un rol când s-a hotărât, în burţile mamelor lor românce, să fie români, să-i împuşte pe urmă când s-or face mari pe cei care s-au născut din burţi de evreice.

Bătrâna era foarte indignată. Ea continuă, liniştită, însă fără milă.

Nu de la mine ai învăţat toate astea, ci de la legionari. Şi nu de mic, şi nici de tânăr, ci de curând!

– N-am învăţat, mamă, nimic de la ei, dar m-am întâlnit cu ei în ideea că nimeni n-a câştigat în ţara românească aur din aer, nimeni n-a făcut averi din nimic, ci din sudoarea tuturor. Şi cei mai bogaţi oameni de la noi, posesori de aur şi de industrii, sunt tocmai evreii.

Asta e altceva, zise bătrâna, n-ai decât să cercetezi cine a făcut averi şi a îngrămădit aur din sudoarea tuturor şi să le iei averile şi aurul îndărăt, dar nu nu numai de la evrei, ci şi de la români. Sau crezi că hoţul român e mai breaz decât hoţul evreu?

Şi se ridică şi îi aduse fiului caltaboşi şi îi dădu să desfacă o sticlă de vin. Generalul avea umerii încovoiaţi.

– Dar eu am auzit, continuă bătrâna, şi nu de acum, dar n-am vrut să-ţi spun fiindcă mi-am închipuit că ştii, că

legionarii încă din primele zile au început să intre prin case cu pistoalele în mână și să înspăimânte copiii, sa bată lumea în piața publică, să aresteze și să omoare, să-și însușească prăvălii și magazine cu forța, silindu-i pe evrei cu revolverul în ureche să semneze că le-ar fi vândut, să ocupe clădiri, să ia oamenilor masinile de pe stradă. Asta de la început, Ioane. Și tu ai îmbrăcat cămașa lor verde! Ce zice lumea asta?

– Mamă, șapte zile să fi fost pe săptămână în una singură și tot n-aș fi putut, chiar de la început, să-mi dau seama de tot... Mi-era gândul la un singur lucru: cu cine să ne aliem acum? Țara e în pericol. Și am hotărât: ne așezăm pe Axa Roma–Berlin și mergem sută la sută în această direcție. Ori triumfăm cu Axa, ori cădem cu Axa. Dacă vom cădea cu Axa, de pe hartă nu vom dispărea, o națiune constituie o realitate, peste care nu se poate trece, cade doar regimul. Ce putem face după ce politica franco-engleză ne-a adus unde ne-a adus? Să luptăm noi singuri cu toți?

Dar pe bătrână n-o interesa orientarea externă a regimului, ci cea internă.

– Ce-ai avut nevoie de legionari?

Aceeași întrebare necruțătoare. Bătrâna continuă:

– De la început trebuia să vezi ce faci cu ei. Ori, ori!

– Mamă, zise generalul, le-am spus: uitați ce-a fost în trecut și nu căutați să vă sustrageți de la răspundere în fața legii, fiindcă eu aflu și țin minte...

Ei na! Mare lucru le-a spus! Și dacă a aflat și a ținut minte, ce-a făcut?! Bătrâna era furioasă.

Generalul dădu farfuria la o parte și îi turnă întâi mamei sale, apoi lui, din sticla cu vin alb. Între timp bătrâna mâncase și ea puțină brânză.

– Sărut mâna, mamă, și la mulți ani de sfântul ajun... Nu ți-am spus, diseară trebuie să mă duc la președinție să sărbătorim, membrii guvernului, cu Horia Sima, împreună cu

suveranul și regina-mamă, pomul de Crăciun... Ți-nchipui cu ce inimă mă duc...

Generalul bău și umerii săi se mai ridicară.

– ...Le-am spus, mamă, de la început: noi să-i lăsam pe cei care au comis ilegalități să-i condamne istoria. Eu nu i-am făcut lui Carol al II-lea nimic când am avut în mână puterea, deși el e cel mai mare vinovat de represiunile care au fost ordonate împotriva voastră și de situația țării, așa cum ne-a lăsat-o moștenire. Sire, i-am spus, trebuie să pleci, ai pierdut încrederea poporului tău, generațiile viitoare te vor judeca. Dar nu l-am arestat și nu l-am trimis cu în fața unui tribunal. Vă spun asta pentru binele vostru. Eu sunt bătrân și curând dispar. Voi rămâneți... Și vă mai spun ceva: n-am nici o ambiție personală. Când am ajuns ce-am ajuns, nu sunt nebun să cred că voi ajunge eu regele României sau al Rusiei... Nu m-au ascultat, deși toate problemele le abordam împreuna în Consiliul de Miniștri, îi povățuiam, le puneam la dispoziție întreaga mea experiență de viață.

Da, era adevarat, dar vedea bine cu ochii lui cum îi răspundeau în doi peri, sau făceau pe naivii când le aducea fapte și nu lua nici o măsură contra lor. I se raporta: comisarii de românizare fac abuzuri (și încă știa singur că stihia aceasta care începuse, cu românizarea, era străină de spiritul poporului, dar își dăduse aprobarea). Domnul ministru al economiei naționale îi răspundea candid: „Am auzit și eu că s-au făcut abuzuri, însă nu mi s-au dat nume! Unii comisari, în loc să-i țină în loc pe jidani, s-au pus de acord cu ei."

Ia uite! Să te indignezi, nu altceva! Dacă i-ar spune mamei ar pufni în râs, cât e ea de bătrână și severă. Și ca să-i arate că sufletul lui fusese tot timpul chinuit de problemele tragice ale regimului său (asta vroia să arate, că erau tragice, fiindcă el n-a vrut să se întâmple toate acestea) generalul continuă:

– ...Le-am spus: instituțiile noastre fundamentale, biserica, școala, magistratura, armata, trebuie să funcționeze

într-o notă de continuitate și legalitate. Dacă le perturbăm activitatea prin introducerea abuzivă a politicii, le abatem de la menirea lor. Călinescu, Carol al II-lea, Gavrilă Marinescu s-au crezut eterni și de aceea au făcut ce-au făcut. Eu nu pot urma drumul acesta căci nu vreau ca mâine să mă duc în fața comisiei de anchetă. Vreți să suspendați inamovibilitatea pe timp de un an. Nu pot să aprob așa ceva! Ce-ar ajunge magistratul? Un biet om hăituit de factorul politic și nu unul chemat să judece și să aplice legile. Dacă începeți cu răzbunări și loviri vă veți ridica opinia publică în cap... Le-am spus, prețurile cresc, luați măsuri. Resping ideea cartelelor, dar organizați aprovizionarea, dormiți acasă, nu pierdeți nopțile în ședințe secrete de cuiburi. Ce secrete aveți de ascuns?... Mi se aduce la cunoștință că profesorul Iacobovici, un mare chirurg, e destituit din funcția de medic primar al Așezămintelor Brâncovenești, ca să vină în locul lui un medic legionar. Am ordonat: Ministerul Justiției! Este o crimă să ne batem joc de puținii oameni de știință pe care îi avem. Eu nu sunt o firmă închiriată de oameni care comit acte care depășesc relele fostului regim. Rog pe domnul ministru Iasinschi să transmită această rezoluție a mea domnilor de la spitalul Brâncovenesc, care dacă nu înțeleg aceasta, dovedesc că nu merită locurile pe care le-au ocupat și trebuiesc schimbați fără întârziere.

Le Conducator cita și el un caz în care intervenise. Dar uita să-i spună mamei sale miile de cazuri în care se săvârșiseră abuzuri asemănătoare, și de care el știa bine.

– Degeaba mă învinuiești, mamă, continuă generalul, că mă port rău cu evreii. Eu n-am urmat nici exemplul domnului Hitler, să-i bag în lagăre. Le-am cerut doar celor care au venit în țară în ultimii trei ani să plece în răstimp de două luni.

– Unde să plece, Ioane? zise bătrâna.

– De unde au venit.

– Și dacă au venit tocmai din Germania domnului Hitler?

– Ce pot să fac eu? zise generalul. Să se ducă în Palestina. Acolo e țara lor. Și sunt și englezi acolo, care pot să-i protejeze. În orice caz, am dat ordine severe să se înceteze cu samavolniciile împotriva lor, și s-au încetat.

Nu era adevărat, dar trebuia s-o liniștească pe bătrână!

– Dar vezi că ei nu pleacă și mă silesc în felul ăsta să-i bag în lagăre. Și când pleacă duc cu ei mari sume de bani, aur, valută străină, costume de haine, câte douăzeci deodată! exclamă generalul indignat.

– Și ce-ți trebuie ție costumele lor? zise bătrâna cu dispreț. Ești șeful statului, ai timp să le numeri costumele? Și zici că nu-i bagi în lagăre. De ce îi bagi?

Generalul se mohorî și mai mult.

– Pentru că s-au apucat de comerț, de comunism, de tot felul de agitații.

– Da? zise bătrâna. Și de când comerțul a devenit o agitație?

– Am vrut să spun speculă...

Se bâlbâia în fața ei. Reluă, îndârjit:

– Să stea acolo, în lagăre, până se vor hotărî să plece din țară. Eu trebuie să mă țin de cuvânt. Am anunțat un lucru pe care nu l-am făcut, adică nu i-am băgat în lagăr până acuma, și ei (jidanii) își bat joc de mine. Trebuie să luăm această măsură și să-i silim pe jidani să muncească, pentru că numai asa îi vom face să plece. Și măsura asta o s-o luăm nu numai pentru ei, ci și pentru greci, armeni, țigani, care au intrat clandestin în țară.

Hotărât, acest lucru nu-i plăcea deloc bătrânei mame. Ridică vocea:

– Cine ți-a dat ție dreptul să gonești din țară oameni care se simt bine la noi? Niciodată nu s-a întâmplat asta în istorie. Suntem un popor ospitalier și am rămas totuși români de-a lungul veacurilor. Cine îți dă dreptul? repetă bătrâna. Ce lege? Unde s-a mai pomenit una ca asta?

– Mamă, șopti generalul, orice stat are dreptul să controleze imigrările. Nu e o noutate ceea ce facem noi. În Rusia de azi,

de pildă, nu intra nimeni. Și mâine-poimâine și Statele Unite vor începe să nu mai primească cu brațele deschise chiar pe toți aventurierii... După douăzeci și șapte noiembrie am desființat poliția legionară și portul de armă individual, reluă generalul cu aerul că a convins-o pe mama lui în chestiunea evreiască și poate acum să continue neturburat, și am convocat imediat Consiliul de Miniștri. Știam totul, și n aveam de ales: ori alung imediat mișcarea legionară de la putere și o desființez ca partid politic, și atunci eram obligat să trimit toate vârfurile legionare în fața comisiei speciale de anchetă, lucru care m-am hotărât că nu-l puteam face fără să provoc războiul civil în țară, cu mari primejdii pentru hotarele noastre, ori mă prefac că nu acord lucrurilor decât o gravitate de circumstanță, folosind însă prilejul să le iau pentru început la toți armele, să-i scot din poliție și treptat și din alte posturi cheie, de pildă să schimb încetul cu încetul pe toți prefecții de județe legionari și primarii de prin comune... În ce privește viitorul, vom mai vedea.

Firește, alesese ultima soluție. Ședința începuse pe tema ordinii în țară. Ministrul de interne, Petrovicescu, întrebat fiind, răspunsese desigur că rapoartele primite de la inspectoratul jandarmeriei arătau că liniștea cea mai perfectă domnea în toată țara. Nu s-a semnalat nicăieri vreun incident. De la Siguranță a primit aceleași informații în ceea ce privește capitala. Auzindu-l pe canalia asta vorbind astfel luase hotărârea ca la prima ocazie să-l destituie pe el, pe directorul general al Siguranței, Ghika, și pe ajutorul acestuia, Maimuca. Ăștia trei știau totul și îi aruncaseră totdeauna în obraz minciunile cele mai nerușinate. „Dumneata, i-a spus, ai mai venit în consiliu cu astfel de rapoarte în timp ce noi ne-am pomenit cu ceea ce știm cu toții că s-a petrecut. Te rog să iei imediat măsuri și să schimbi toți primarii legionari care nu sunt oameni de seamă, gospodari respectați în sat. În douăzeci de zile îmi raportezi de executare. La sate nu se face politică, ci se face gospodărie, se face administrație. Vreau să știu ce primari erau la 6 septembrie, ce primari s-au schimbat, care este situația și ce primari se schimbă în urma ordinului dat... În al doilea rând, să se înceteze cu răzbunările pe întreg teritoriul țării; foștii jandarmi, toți comisarii și agenții care au comis acte de violență și bestialitate, să fie scoși, dar să se înceteze cu execuțiile. Dacă mai aud de violări de domiciliu sau ridicări de persoane, pentru aceasta veți trage toate consecințele, domnule ministru de interne. Un alt punct: la gări, la autorități, nu mai are ce căuta garda legionară. Avem pentru asta organele de siguranță ale statului. Nici la radio, nici la poștă, nici la telefoane nu mai au ce căuta aceste gărzi. Ele nu pot servi decât pentru serviciile lor legionare. Și repet: cine mai poartă în mod individual și izolat, pe străzi, armă, va fi dezarmat imediat și dat pe mâna justiției. Nici dumneavoastră nu aveți voie să purtați armă, cu atât mai mult n-au dreptul s-o poarte adolescenții de șaisprezece ani. Veți evacua toate casele și antreprizele ocupate ilegal, sau prin vânzări silite. Am auzit că și miniștrii s-au instalat confortabil în case care nu le aparțin. Cine v-a dat dreptul să dispuneți astfel de averea altuia? Această stare de anarhie trebuie să înceteze!" „Ați spus, domnule general, că suntem responsabili de departamentele noastre, a luat cuvântul atunci Rioșanu. Ca să fiu responsabil eu, ca ministru al poliției și al siguranței, ar trebui ca atât la poliție cât și la siguranță să am oamenii mei. Ori, eu nu sunt sigur nici de domnul Mironovici, prefectul poliției capitalei, nici de domnii Ghika și Maimuca de la siguranță. Pentru actele lor eu declar în mod oficial că nu pot răspunde." „Da, i-a confirmat, și eu am auzit că domnul Ghika ar fi scos din vamă o mie două sute de revolvere, pe care le-a împărțit nu știu cui. Să anchetezi: pentru ce omul ordinii împarte arme, în ce scop și pe banii cui le-a cumpărat?" „Domnul Ghika nici nu mai tratează cu mine, a zis Rioșanu. Iar domnul Mironovici, noul prefect de poliție, nici până acum

nu s-a prezentat la mine să depună jurământul." „Cheamă-l la minister și dacă nu vine, vom pune în locul lui alt prefect. La fel și cu șeful Siguranței, domnul Ghika. Dacă nu intră în ordinea legală, să-mi propui alt șef de siguranță. Spune-i domnului Ghika imediat că îl voi destitui în câteva ore dacă își mai permite să ignore guvernul generalului Antonescu."

Știa că n-o va face, dar știa în același timp că nici Ghika nu-l va sfida. Acest avertisment era dat pentru oameni ai aceluiași regim. În același timp însă, pentru a se asigura că hotărârile acestea se vor executa, l-a chemat după aceea pe ministrul armatei de uscat care nu era legionar, bineînțeles, atâta prudență avusese să țină acest minister sub mână și i-a dat ordinele necesare.

– Ca să nu-i alarmez, zise generalul adresându-se iar mamei sale, în timp ce se ridica de la masă și se așeza într-un fotoliu, mai mulțumit acum de sine văzând că maică-sa nu-l mai întrerupea, am trecut la chestiuni curente. Soția mea a primit o scrisoare de la doctorul Costinescu... Doctorul ăsta, prin munca lui, a realizat la Moroeni niște sanatorii minunate, așa cum nu a reușit statul să facă niciodată. Am fost acolo și am văzut. Rar găsești, chiar în străinătate, condițiuni mai perfecte și mai proprii ca acestea. După atâtea decepții pe care le-am avut vizitând alte spitale, am avut în sfârșit satisfacția să găsesc o instituție admirabil condusă, organizată și utilată din toate privințele și i-am lăudat public printr-un comunicat. Ei bine, tocmai când doctorul Costinescu citea rândurile mele, au venit și l-au dat afară ca pe-un servitor, când acesta era tocmai opera lui de-o viață. „Domnule Iasinschi, i-am spus eu acestui incapabil, dumneata, ca ministru al sănătății, cum ai putut săvârși o astfel de samavolnicie?" „Domnule general, zice, cei care ne-au cerut acest lucru spun că acolo sunt multe nereguli." „Le-ai constatat dumneata?" „Nu!" „Când vei avea mai multă experiență și vei trece prin ce-a trecut generalul Antonescu, vei vedea că sunt oameni care nu se dau în lături de la nimic, numai ca să ajungă cât mai sus. Așa a ajuns generalul Argeșanu prim ministru, acest om care nu era în stare să citească un ziar... A făcut cineva anchetă ca să se vadă dacă există nereguli, cum ți s-a spus dumitale?" „Acum se face." „Procedura este inversă: întâi anchetă, și apoi măsura. Dar eu m-am dus acolo și te rog și pe dumneata să pierzi o zi, să te duci, și ai să te închini și dumneata ca român în fața acestei opere. Dacă ai fi văzut dumneata această operă înainte, nu te-ai fi luat după toate șoaptele." Știam eu că nu se luase după șoapte. Era o hotărâre directă și cinică a acestui Iasinschi. Ce mă interesa pe mine însă era să le adorm bănuielile: vedeți, parcă le spuneam, discutăm, guvernăm împreună. Intrați în legalitate și totul e în ordine. „Aș fi fericit ca măcar unul la sută din ce este acolo să fie la toate spitalele noastre, i-am mai spus. Numai așa nereguli să ne dea Dumnezeu în țara românească. Sub administrația generalului Antonescu, nu urez să fie alte nereguli decât aceste nereguli de care spui dumneata ca ar fi. Dacă prin aceste nereguli semnalate de dumneata, s-a creat această situație înfloritoare, eu sunt fericit."

Luați din scurt, Ghika și Maimuca și Radu Mironovici au intrat în legalitate. Arătau foarte docili în ședința de consiliu care a urmat. Ca și generalul, jucau și ei comedia înțelegerii. Dar între timp acel Rioșanu îi raportă că ministrul de interne, Petrovicescu, nu executa totuși ordinele lui, ale Conducătorului, iar Horia Sima, care era vicepreședinte de consiliu, deci mâna lui dreaptă și care putea să-i vorbească direct, făcuse să se producă între ei un schimb de scrisori: avea nevoie de documente, ca să explice cu ajutorul lor ceea ce avea de gând să facă, adică să arunce vina pe el în cazul că va ajunge vreodată să-ia puterea deplină. Ce spunea în prima scrisoare, dar și în a doua? Că îi așteaptă un faliment economic, deoarece un regim legionar nu poate să dăinuiască cu o structură economică

liberală. Şi că aici e centrul nevralgic al problemei şi nicăieri în altă parte. Şi încă ceva: că e trist că orice îi semnala în acest domeniu el, generalul, privea totul cu neîncredere. Cum să nu primească? Atât în Germania cât şi în Italia domnul Hitler şi ducele Mussolini s-au sprijinit pe economia burgheză. El nu putea dărâma economia liberală, inclusiv pe cea evreiască, fiindcă această economie era a burgheziei româneşti. „Vreţi să conduceţi odată cu mine, dar două capete nu pot duce un singur corp, îi răspunsese lui Horia Sima, bineînţeles tot în scris... Lăsaţi-mă să guvernez, altfel nu va fi bine. Vă restitui scrisoarea." A urmat o nouă scrisoare, în care se spunea că e necesară o guvernare totalitară, în spirit legionar, că un mare asalt al lumii vechi găseşte în el, în general, un om încrezător şi că duhul legionar îi depăşeşte pe toţi. Cu alte cuvinte, să se supună lui. I-a răspuns repetând că un organism politic, social şi economic trebuie să asculte de o singură conducere. Şeful regimului legionar era el, generalul. De aceea îmbrăcase cămaşa verde...

– Rioşanu însa, mamă, continua să-mi aducă rapoarte din care reieşea că legionarii se organizează şi se înarmează. În ce scop? Acum, în ajunul sărbătorilor mi s-a semnalat că există indicii că de Anul Nou se pregătesc să comită în toată ţara astfel de omoruri încât cele de până acum sunt doar nişte exerciţii palide. Ar fi vorba să fie asasinaţi toţi foştii oameni politici din sate şi oraşe, pentru ca ţara să înceapă noul an purificată de „lepra trecutului". Am dat ordin lui Rioşanu să ia măsuri energice şi am alarmat armata să împiedice această noapte a Sfântului Bartholomeu legionar. Abil, Horia Sima a bătut în retragere şi a trimis o telegramă prefecţilor, că pe baza unei informaţii false s-a transmis un ordin din partea internelor ca să se vegheze la viaţa foştilor oameni politici care ar fi ameninţată. Nimic, a zis el, nu este adevărat, dar prefecţii să aibă totuşi grijă ca anumiţi agenţi provocatori să nu profite de

sărbători şi să se dedea la turburări. Deci, mamă, aceşti oameni nici nu se gândesc să mă asculte. Ei vor ca eu să devin în mâna lor un om de paie. Şi nici măcar asta pentru multă vreme. Continuă şi vor continua să pună la cale noi răzbunări. Dacă sunt şi eu pe listă? Dacă numele meu e deja trecut pe una din echipele lor ale morţii şi acea echipă a morţii a şi jurat să mă omoare? De-asta am venit la tine, să mai vorbesc cu mama mea înainte să cad, astăzi sau mâine, sau peste două săptamâni, sub gloanţele unei astfel de echipe. Le stau în cale, asta e limpede. Au legături directe peste mine, cu ambasada germană, şi în felul ăsta cu factori decisivi din fruntea Reichului german. Dacă mă ucid, ce va deveni, mamă, ţara şi armata? Pe nemţi eu îi ţin la respect, fără mine ne vor ocupa spre a potoli dezordinele şi dezmăţul legionar care va domni. Poate că vom avea chiar soarta Poloniei!

Dacă ştii asta, apără-te, şi apără şi ţara, zise bătrâna, ce mai stai? Goneşte-i!

– Şi să înceapă noi omoruri? Fiindcă ei nu se vor lăsa şi va trebui să dau ordin să se tragă în ei.

– Nu da ordin să se tragă în ei decât dacă vor trage ei cei dintâi în armată. Atunci n-o să ai încotro şi o să trebuiască să dai ordin armatei să se apere. Ce poţi face? zise bătrâna fără şovăire.

În clipa aceea chipul ei semăna izbitor cu al fiului, în ciuda vârstei, şi al fiului cu al mamei. Aveau acelaşi gând şi aceeaşi voinţă. Fiul nu luase puterea fără ştirea mamei şi se spunea, puţini o ştiau, că într-un anumit moment decisiv, când generalul şovăia dacă să împartă sau nu puterea şi cu alţii, ea îl îndemnase să n-o împartă. Era tăcută, dar destul de afurisită. Norei îi era frică de ea şi nu numai ei. Acum nu mai aveau de ales. Nici mama, nici fiul nu se gândeau că mai era încă timp să scape de angrenajul fatal în care intraseră, şi odată cu ei ţara, şi pentru care el abia urma să răspundă.

– Ești mai tare, continuă ea, ai armata de partea ta și populația atât așteaptă. Dacă faci acest lucru, lumea va răsufla.

Generalul turnă din nou vin în pahare.

Și dacă trupele germane îi vor apăra? zise el din nou, încovoiat de povara destinului său. Sunt în țară unități și instructori care pot interveni. Pot eu să intru în conflict cu Germania?

- Nu poți, zise bătrâna după câteva clipe. Dar urcă-te fără veste în avion și du te și vorbește cu Hitler ăla. Spune-i că țara e cu armata și nu cu legionarii!

– Mamă, si dacă Hitler...

– Prea multi dacă, zise bătrâna sigură pe judecata și intuiția ei. Nu te lăsa.

– Bine, mamă, parcă simt că mi-e sufletul mai liniștit. Ai dreptate: nu eu voi fi vinovat dacă se va dezlănțui un război civil. Mă duc! Mulțumesc că se adeverește că noi cei mai tineri avem nevoie să fim încurajați de cei bătrâni... Sunt fericit ca ești mama mea... Și n-ai nici o grijă. Evreii de la noi nu vor avea soarta celor din alte țări... „Bineînțeles, gândi generalul, în lagăr tot îi bag și la muncă tot îi pun, dacă nu vor să plece..."

Își lepădă halatul și își trase cizmele. Se făcuse târziu. Trebuia să se mai ducă și pe acasă și să-și îmbrace un costum de gală, pentru pomul de Crăciun care îl aștepta la președinție...

X

Plecând de la bătrâna mamă, *le Conducator* ajunse în câteva minute acasă și arătă soției un chip senin, fără să-i spună însă ce discutase el cu maică-sa, ceea ce nu însemna că generalul își ascundea totdeauna, față de ea, gândurile.

– Ce mai face mama? îl întrebă ea cercetându-i chipul destins cu acea gelozie pe care nici o femeie nu și-o poate reprima când știe că bărbatul ei, într-un ceas greu, s-a dus la altă femeie, chiar dacă această femeie e maică-sa.

De unde știa soția dictatorului că era vorba de un ceas greu? Tot de la el. O întrebase el însuși de câteva ori: Ce facem cu legionarii ăștia? Adică și ea, soția lui, era chemată să se gândească și să dea un răspuns și avea chiar motive să creadă că nimănui, până atunci, nu-i mai dezvăluise el acest gând... „Ce se întâmplă?" îl întrebase ea, dar el, posomorât, rămăsese tăcut și destăinuirea scontată nu se produsese.

- Mama e sănătoasă, zise generalul, unde dă Dumnezeu să fiu și eu tot atât de tare și cu mintea limpede ca ea.

– Nu poți să te plângi de slabiciune și de lipsa de limpezime în judecată, zise Maria general Antonescu orgolioasă. Ai dat jos un rege pe care mulți au vrut să-l dea și au fost înfrânți.

Dar dictatorul n-o încurajă să insiste, tăcu și începu să se îmbrace. Asta era acum în mintea ei, că el dăduse jos un rege și că alții nu reușiseră s-o facă. Maică-sa nu-i spunea astfel de lucruri care acum nu mai aveau nici un rost și care nici măcar nu erau întru totul adevărate. Regele era deja compromis prin prăbușirea granițelor, nimeni, nici el, generalul Antonescu, n-ar rezista în urma unor astfel de nenorociri...

O oră mai târziu, *le Conducator* se afla în marea sală de recepții a Președinției Consiliului de Miniștri. Membrii guvernului și Horia Sima, care nu se despărțea nici o clipă de cămașa sa verde cu diagonală din piele, de la capătul căreia lipsea însă pistolul, sosiseră și îl așteptau pe general și pe tânărul rege care în astfel de ocazii venea însoțit de regina-mamă. Era o compensație pe care dictatorul i-o acordase pentru anii ei triști când, gonită de la palat de metresa regelui, trebuise să se întoarcă în Grecia, țara ei de unde cu douăzeci de ani în urmă fusese pețită, după ce mai întâi (cel puțin așa se spunea) rămăsese însărcinată. Tânărul Carol trecuse pe atunci pe acolo fără intenția de a se căsători, avusese cu ea o aventură cu totul negândită și se pomenise apoi, spre uluirea lui, obligat s-o ceară...

Tânărul suveran și regina-mamă sosiră curând și ceremonia sărbătoririi pomului de Crăciun începu. Generalul, cu toate

că arăta senin, avu câteva clipe de neatenție, pe care și le scuză singur, înainte de a-și rosti micul discurs.

– Deși e sărbătoare, maiestate, tot nu pot să uit că mulți dintre supușii maiestății tale stau poate zgribuliți într-o odăiță fără foc și nu pot și e., în aceste ceasuri, să trăiască clipe de bucurie simplă, din pricina lipsurilor și a mizeriei...

– Să întărim „ajutorul legionar", zise Horia Sima, și să trimitem echipe prin cartierele și casele sărace, cu daruri. Dacă domnul general ar propune maiestății voastre un decret prin care s-ar putea, în mod oficial, de pildă prin emiterea de timbre, spori fondurile acestei organizații, am avea timp ca chiar de Anul Nou să sărim în ajutorul a mulți...

Generalul însă nu răspunse și făcu pe un ton sobru urări de sănătate și fericire familiei regale. I se făcură apoi lui însuși aceleași urări de către miniștri și aprinseră apoi pomul, care străluci încărcat de lumânări și becuri colorate... „Voi da, la timpul potrivit, ordin generalului Steflea să-mi urmeze la conducerea statului în cazul că aș muri și să continue lupta cu legionarii până când îi va alunga definitiv de pe scena istoriei, gândea dictatorul. Hitler trebuie convins... Mă voi duce la el! Numai în lipsa mea să nu se întâmple ceva, deși nici lui Horia Sima nu-i e usor să ia hotărârea de a transforma idila noastră într-o despărțire sângeroasă... Nu e destul de popular ca s-o facă... deși smintiții ăștia nu se mai întreabă ei dacă sunt sau nu populari..."

Generalul avea umor, care însă nu era deloc apreciat. Acum avusese în sinea lui și râsese singur fără ca asistența să-și dea seama care fusese pricina acelei exclamații nedeslușite și aproape guturale care îi ieșise lui din gură, ceva care semăna cu un fel de da, da, da, desigur, hm, hm... Odată i se prezentase cererea familiei unui preot legionar, care murise. Familia vroia, conform dorinței celui mort, să-l îngroape pe preot pe un afet de tun. Cum însă acest lucru era un privilegiu

doar al militarilor cu grade mari, generalul trebuia să facă o excepție și să le dea dezlegarea si ordinul respectiv. Avusese, ca și acum, aceeasi exclamație înăbușită, ridicase ochii spre șeful lui de cabinet ca să-l ia martor al acestei stupidități și scrisese pe hârtie rostind și cu voce tare: „Popă pe tun, nici dracu n-a văzut. Aprob ca să se vadă". Și semnase. Șeful de cabinet, colonelul Elefterescu, nu râsese însă deloc de această glumă reusită a Conducatorului nici acolo, de fața cu el, și nici în birou, după ce ieșise și rămăsese singur cu hârtiile...

XI

Noaptea se lăsase repede peste acest ajun de Crăciun și orașul își aprinsese luminile la ora când în iunie soarele scânteiază sus pe cer în plină după-amiază. Străzile erau pline de oameni care forfoteau mergând sau venind de prin piețe și magazine, încărcați cu pachete. Aveau expresii care semănau în mod ciudat cu a proaspătului bucureștean, Nila, care la ora aceea, împreună cu Paraschiv și Achim, continua să petreacă în cârciuma în care îi lăsase al lu' Parizianu și tat-său cu cele două țigănci: le-a spus lor cineva, bucureștenilor, că războiul îi va ocoli, că suferințele sunt pentru alții și că viitorul le va da dreptate, asa cum le-a mai dat de-atâtea ori... Oricum, parcă își spuneau ei, să uităm ce-o fi, să nu luăm zadarnic *aconto*, când o fi să fie o să vedem atunci ce-o să facem... E plăcut și îndrăznet să gândesti, dar dacă gândirea nu duce la actiune, ce rost mai are? Ori, ce acțiune putea fi întreprinsă împotriva acestui vârtej satanic care începuse din mijlocul Europei și în fața căruia marile puteri ori se prăbușiseră, ori căzuseră la înțelegere ca tartorul în care unii credeau că l-au descoperit, pe Anticrist, și care purta denumirea falsă de Adolf Hitler?

La Jilava însă, unde cu o lună în urmă avusese loc masacrul care îl decisese pe general să deschidă lupta împotriva „copiilor lui", domnea o noapte perpetuă, unde becurile din

celule nu se stingeau niciodată și unde cei care scăpaseră de la moarte luaseră demult acel *aconto* de care bucureștenii se fereau: erau deținuții comuniști, la care generalul nu se gândise în urările lui de Crăciun, și care scăpaseră de la moarte nu datorită lui, ci hotărârii soldaților. „Cine sunteți voi, le strigaseră ei legionarilor, când aceștia vruseseră să dea buzna și dincolo de celula douăzeci unde într-adevăr stăteau de gardă nu legionari, ci soldați cu armele încărcate. Ce căutați voi aici, civili, să omorâți oameni dintr-o închisoare militară? De paza lor răspundem noi". Un legionar a dat atunci un ordin scurt: „Mai târziu", a spus el și au plecat.

Deci cu acest *mai târziu* în minte întâmpinau acești încarcerați sărbătorile acelui an, un *aconto* teribil, care oricând putea aduce după el restul promis, și nu cu pachete în brațe și cu nepăsarea pe chip.. Acești oameni însă nu erau vindicativi decât cu autoritățile, dar nu cu oamenii, și nici măcar cu soldații de pază pe care dacă i-ar fi acuzat, ar fi însemnat să se condamne implicit pe ei înșiși pentru că nu știuseră să-i atragă de partea lor, să le insufle același ideal și aceeași voința de a-l atinge și să se ridice în masă cerând autorității represive eliberarea lor. Întemnițarea era o dovadă că dacă ar fi fost lăsați liberi, oamenii i-ar fi urmat... De ce, altfel, ar fi fost închiși, dacă nu erau primejdioși pentru ordinea stabilită? Fuseseră condamnați de vechiul regim la închisoare, noul regim legionar îi amenința cu exterminarea... Ei, și? Ce valoare are o viață petrecută în lanțuri? Pentru ca, pe această lume, cei puțini care dețin toată puterea dețin și toată libertatea, în timp ce lor, celor mulți nu le rămâne decât munca rău plătită și jignirea și umilința la care ești supus dacă vrei să-ți păstrezi demnitatea, să nu-ți pleci privirea în fața slugii obraznice a celui bogat și atotputernic, să sari în ajutorul celui oropsit și exploatat și să ceri o viață mai bună și pentru el... Nu poți face nimic dacă nu te gândești tu însuți să sfărâmi această orânduire și să

instaurezi alta, în care toți oamenii să fie liberi și să se bucure toți de șansa pe care natura o dă fiecăruia să fie el însuși și să guste fericirea la care are dreptul pe această lume... Nu vor reuși să atingă acest ideal? Vor fi uciși? Erau de mult obișnuiți cu acest gând... Mai rele erau gândurile nedorite, nechemate, care cutreierau mintea în somn, care chinuiau sufletul cu doruri sfâșietoare; prezența zidurilor acelui fort întunecat și umed, și amenințarea din afară, acel *aconto* pe care îl luaseră, era o dovadă a zădărniciei lor absolute... Când vor lua puterea, dacă nu vor muri până atunci, vor trebui să desființeze închisorile împotriva oamenilor care luptă pentru un ideal... De ce să închizi un om care nu se gândește decât la alții? Și când semenii săi îl ascultă și îl susțin?...

Tânărul revoluționar, cu ochii deschiși în lumina sinistră a becului care nu se stingea niciodată, gândea că întâmplările legate de recrutarea lui erau cele mai frumoase amintiri din cruda sa viață, când, văzute din afară, puteau să i pară mamei și tatălui său cele mai triste și umilitoare... Fiindcă, și-au spus cu ani în urmă autoritățile, ce poate să fie în mintea unui băiat de șaisprezece ani? Agitator comunist periculos! Haida-de! La vârsta lui alții l au sedus și apoi manevrat, cum putea el să știe ce era aceea o grevă, cum fusese cea de la Grivița în '33, ca să se ducă apoi după acei greviști, la procesul lor, tocmai la Craiova, ca mânzul după iapă, cu petiții și semnături în buzunar...? Ia să-l trimitem noi mai bine înapoi în satul său natal, la *urmă*, să-l dăm pe mâna părinților și a rudelor, să audă plânsul mamei și să vadă rușinea pe chipul tatălui și să-și bage mințile în cap! Și l-au dat pe mâna jandarmilor să-l ducă acasă din post în post, pe jos și cu mâinile la spate, în cătușe, ca pe un răufăcător.

Băiatul era mic de statură, dar avea forță în el, a pornit-o la drum astfel, cu soldatul alături, cu arma la spinare și cu ordinul de aducere în buzunar; curând a ostenit jandarmul. „Bă, da tu n ai picioare? i-a zis el binevoitor. Ia să stăm jos și

să-mi spui ce prostie ai făcut. Sau ești un simplu vagabond? Știi că am ordin sa te bat pe drum, ca să te înveți minte să mai faci ce-ai făcut? Dar eu nu te bat că mi-e milă de tine, dar când ne-om apropia de postul următor unde trebuie să te predau, o să-ți dau doar una peste nas să-ți curga puțin sânge, să nu fiu eu pedepsit că n am executat ordinul. În tot cazul, tu să te plângi că te-am bătut, știi să te plângi? Ia să te văd…" „Protestez, a zis atunci băiatul cu ochii scăpărând de furie, împotriva tratamentului barbar la care m-a supus acest jandarm în timpul drumului…" „Mă, al dracu mai ești, ți-aș scoate cătușele dacă nu mi-ar fi frică să n o iei la goană… Ar trebui atunci să trag după tine, ferească Dumnezeu… Ei, hai să mergem și spune ce-ai făcut…" „Nu sunt vagabond, a început el, sunt trimis la urmă, fiindcă am fost judecat de Consiliul de război al corpului 2 armată. Am fost acuzat că răspândesc manifeste revoluționare și s-au gândit că dacă mă trimit la tăticul și la mămica, o sa mă potolesc…"

Era destul de semeț când a rostit aceste cuvinte. În orice caz soldatul s a posomorât si n a mai avut nici un chef să n ai pălăvrăgească cu el, și nici lovitura promisă nu i-a mai dat-o!… El însă, băiatul, care la șaisprezece ani apăruse în fața unei instanțe militare, n-a uitat să protesteze când a fost predat șefului noului post de tratamentul la care fusese supus pe drum. „Bine ți-a făcut, te-n… pe mă-ta, i-a răspuns șeful de post după ce a citit ordinul de trimitere la urmă. Și a chemat un nou soldat, să-l ducă mai departe spre postul următor. Fir-ați ai dracului cu agitațiile voastre, de mici vă intră bolșevismul în cap", a mai spus acest șef, care părea destul de avizat în legătură cu agitațiile și bolșevismul. Era însă mai mult filosof decât agresiv. Ai fi zis că o să-l ia la bătaie pe cel adus, cum scria în ordin (tratament aspru!), dar nu i-a făcut nimic. „Sete ți-e, mă? Picioarele nu te dor? s-a răstit șeful. Stai dracului și te odihnește în colțu-ăla și dă-i, mă, o cană cu apă și o bucă' de pâine…"

Soldatul care l-a luat apoi în primire era un ins vesel, râdea fără motiv, își bătea joc de el și îi dădea palme, nu prea tare, dar nici încet… „Na, făcea, să te înveți minte să-ți mai faci de râs părinții și frații… De ce nu te ții de meserie, mă? O, că nu ești tu frati-meu, că ți-aș arăta eu ție, te-aș beli de piele, să mă faci tu să știu că ești adus acasă din post în post…" Și îl pocnea iar după ceafă…! Asta își ascundea plăcerea de a lovi făcând pe stâlpul familiei care n-ar putea suporta ca frati-său să-i facă lui o astfel de figură… Noroc că s-a lăsat noaptea și întunericul parcă i-a mai închis, acestui țăran tâmpit, gura… A doua zi, în zori, a pornit-o din nou, cu un altul. Asta era un ins tăcut și neprietenos, n-a scos o vorbă tot timpul, dar mai bine asa decât cel dinainte, fiindcă nici nu l-a bătut, nici nu i-a făcut morală. Avea grijile lui. N-avea timp și nici chef să se ocupe de-ale altora. Atâta doar că în clipa când l-a predat postului următor l-a îmbrâncit violent peste prag și băiatul cu mâinile la spate cum era și luat fără veste a căzut foarte rău cu fața pe dușumea și cu toate că a înțeles de ce fusese îmbrâncit, îl apucase o ură clocotitoare care ținuse cel puțin câteva clipe. Pe urmă se ridicase și-și înălțase semeț fruntea. „Ce-ai cu el, mă?" spusese șeful blând, în timp ce citea ordinul. Apoi, la urmă, apropiindu-se de băiat: Ce ai cu el?!" repetase la fel de blajin și în clipa următoare îi cârpise două palme atât de grele încât băiatul se împleticise de câteva ori și în cele din urmă căzuse izbindu-se cu spatele de unul din pereții biroului. După care, plictisit parcă, acest jandarm cu părul alb, îl dăduse pe mâna altui jandarm, fără să-l întrebe dacă îi e foame sau sete.

Mersese… Era mai puțin rău decât crezuse că poate fi rău. Așa ni se pare când întâlnim răul, că nu e atât de rău pe cât de rău îl credeam… Și deodată îl întâlnise… Era foarte rău, mult mai rău decât își închipuise, pentru că nu se mai oprea și băiatul vedea moartea cu ochii. Tot om era și acest jandarm, dar ăsta avea chipul posac, pleoapele parcă prăbușite în jos de dezgust

și gura subțire de ucigaș care lovea fără încetare, fără înțeles și fără sfârșit. O singură exclamație ieșea din gâtul său răgușit de băutură: „De ce, mă?" Și ridica laba și dădea cu toată puterea în chipul copilului din fața sa, pe care îl aștepta cu răbdare să se ridice de jos după fiecare lovitură. Era șef de post, dar nu semăna cu ceilalți, se vedea că ura omul, să nu-l vadă, ca și când ar fi fost bolnav de vederea lui, ca și când această ființă numită om l-ar fi torturat pe el mai înainte, l-ar fi răstignit, i-ar fi bătut cuie în epoleții lui de jandarm, i-ar fi deschis gura cu baioneta și i s-ar fi urinat în ea... „De ce, mă?" făcea, cu o răgușeală iritată și cinică, fără să se mai obosească să spună de ce, ce. „Ah, Doamne, Dumnezeule, gândise băiatul, dacă nu mă țin tare ăsta o să mă trimită la *urmă* mort, într-o căruță." Și se ținuse tare. Își spusese că loviturile cele mai rele n-au venit încă și că în timp ce le suporta pe cele prezente trebuie să se pregătească să le primească pe cele viitoare, care vor veni mult mai târziu și vor fi mult mai cumplite decât cele pe care le primea în clipele acelea Și pe urmă n-are rost să te arăți, cu nemernicul ăsta, bătos. Și nu se mai sculase și rămăsese jos ca mort, cu brațele deschise a nepăsare... Nu așa arată cineva care nu mai trăiește? „Aruncă o căldare cu apă pe el", mormăise jandarmul neîncrezător, dar nemișcarea corpului de pe jos îl trezise din furia sa rece și ucigătoare și încetă să mai dea în el. Dăduse ordin să-l vâre la arest (era seara) și să i dea un colț de pâine și o cană de apă. Îi era, pesemne, frică să nu moară arestatul, n-avea, desigur, chef, să se ocupe pe urmă de formalități pentru un mort și proces-verbal și anchetă...

„Ei, cum e, mă?"îl întrebase după ce venise de la cârciumă și îl trezise cu un picior. Băiatul nu răspunsese, dar privirea sa liniștită, neagră, lucea neclintit, fără să clipească, dar vie sub lumina lanternei... „Tu, mă, să te ridici contra statului? continuase jandarmul nepotolit, dar fără pofta de a mai lovi. A statului, mă? grohăise răgușit. Tu știi ce-i ăla stat? Statul e

țara!... Contra țării te ridici tu? Am văzut eu cum ai venit până aici... S-au uitat la tine că ești mic... Ești mic, dar ai fi în stare să ne belești pe noi toți, dacă bolșevicii tăi ar veni la putere. Eu vin de departe, mă, și n-am nici o speranță cu voi. Sel mai blăstămat cuvânt, mă nepoate, e cuvântul comunism... Să-ți iasă din cap, altfel o să mor, și e păcat de tinerețile tale... Am avut un frate, continuase jandarmul împuțind tot arestul cu mirosul de băutură, îl chema Plitoc Artimon... Se însurase și el cu o frumoasă muiere din Smerinca și într-o zi, când făcea o căpiță de fân în grădină, aude o fată că îl strigă la poartă: «Bădiță Artimoane!» «Ei, ce e?» «Bădiță Artimoane, zice, du-te până la *Sil Soviet*, că vor să te întrebe ceva.» «Mă duc, zice, dar să mă îmbrac, că sunt desculț și în izmene.» «Nu-u-u, zice, du-te așa, nu e nevoie să te îmbraci, că nu te duci la nuntă.» Și s-a dus. A înfipt furca în stog și a plecat la *Sil Soviet*. Dus a fost! Auzi, nepoate!? strigase jandarmul cu ochii cât cepele. Dus a fost. Nu s-a mai întors. Ce făcuse bietul Plitoc? Nimic! Nimic!" Dar convins singur că nu fusese și nu putea fi auzit după ce îl bătuse atât de rău pe acest băiat și crezând că printr-o zgâlțâitură îi putea deschide urechile, îi apucase fălcile ca la cai, îi rânjise dinții și îi urlase: „Șel mai blăstămat cuvânt, Ionică, mă, băiete, e cuvântul comunism... O să fie vai și-amar de pielea ta dacă nu bagi bine în cap ce-ți spun..." Băiatul însă nu auzise nimic, deși înțelesese totul, că la mijloc era ceva cu un anume Plitoc Artimon... Asta nu era român, cu numele lui de lipovean, iar fratele lui, aici de față, un bețiv și un călău. . Bine că trântise ușa și plecase. Putea să doarmă...

A doua zi, în zori, i se adusese un ceai dulce și o jumătate de franzelă. Ce se întâmplase? Avea remușcări fratele dispărutului Plitoc Artimon? O, ce dulce era ceaiul și ce dumnezeiască era franzela albă și pufoasă mirosind a grâu... Îl uitase pe acest jandarm cu fratele său chemat la *Sil Soviet* și care nu s-a mai întors... Plecase mai departe...

Și cu astfel de alternări și surprize (caci în satul următor plutonierul care îl primi, deși citise ordinul în care i se spunea să-l bată, îl mângâie pe cap și îl întrebă simplu: „de ce ai plecat de-acasă dacă n-ai nici un rost?"), mersese neîncetat timp de șapte zile, de dimineață până seara... Țăranii se uitau la el, când trecea prin sate, unii cu asprime (cum să ai milă de-un hoț?!), alții cu bunăvoință, băiatul nu semăna a răufăcător, o fi fugit și el de-acasă, de bine n-a fugit... Câte-o muiere îi dădea apă și câte o felie de pâine, pe care băiatul o mânca ținându-și cătușele în fața.

Și s-a pomenit în micul lui sat natal. Ei și? Ce știe un sat? Bine că pe drum n-a mai întâlnit un jandarm, cu o istorie îndepărtată, care făcuse din el neom. Cel din satul lui și-a tras cureaua armei mai spre spate, și l-a luat și l-a dus el singur la părinți. „Domnule Dascălu, zice, uite ce-a ieșit din băiatul dumitale. Nu un meseriaș cinstit, ci un delincvent al consiliilor militare... Are noroc că e minor, altfel n-ar mai fi văzut lumina soarelui. Vezi ce faci cu el, că eu am ordin să mi se prezinte în fiecare zi la post să-mi iscălească o foaie de prezență." Nu se adunase lume, cum se temuse băiatul pe drum, deși jandarmul întârzia la poartă tocmai de aceea, ca să vină oamenii și băieții și fetele de seama lui și să-l vadă. Nu venise însă nimeni. Țăranii se fac că nu văd când unul din ei pățește ceva, nu aleargă, ca la mahala, să caste gura, și băiatul spusese: „Ai ordin să mă aduci acasă, nu să mă ții aici cu cătușele la mâini". Șeful de post înghițise. Tatăl nu se întindea la vorbă, aștepta și el ca jandarmul să se ducă dracului... „Ce e cu tine, mă, băiete?" l-a întrebat apoi după ce au rămas singuri în timp ce mama izbucnise în plâns.

El însă era bucuros. Își freca mâinile, care fuseseră atâta timp legate și se uita liniștit și surâzător la părinți si la frați. Mama e făcută să nu înțeleagă și să plângă, gândise el. Ba nu, e făcută să înțeleagă, dar să plângă că înțelege prea mult. Tatăl să fie aspru, fără să înțeleagă nimic, sau să fie blând, fără să

înțeleagă însă totul, ci numai puțin. Fiindcă nu avea el dreptate? Dar neînțelegerea tatălui și plânsul mamei nu ținură mult. Știau ei că hoț nu era, le spusese lucruri bune despre el chiar Anișoara, sora lui mai mare, care era muncitoare în București... Dar nu știau ei și singuri că lucruri obișnuite nu se petrecuseră cu el nici cât stătuse acasă și fusese mic?... Nu-i era frică de întuneric, scotea caii, punea o pătură pe unul și încăleca și pleca pe lot. „Mă, îl întreba tatăl, la miez de noapte, singur pe câmp?" „Ce-are a face dacă e miez de noapte și e câmp?" Sau alteori, chiar când cei mari ezitau să meargă în pădure: „Mergeți cu mine!" zicea și le insufla astfel curajul care nu le lipsea nici lor, dar care șovăiau, fiind seara, în fața pădurii tainice. Sau se ridica de la masă când mâncarea n-ajungea: „Nu mi-e foame!" zicea și chipul lui era senin ca și când ar fi avut hrana sa secretă care îi dădea nepăsarea față de ceea ce are în el omul animalic și forța care rezulta din această renunțare.

La școală mergea desculț încă de pe la sfârșitul lui februarie și învăța de pe cărțile altora fiindcă tatăl n-avea cu ce să i le cumpere pe-ale lui; ieșea cel dintâi în clasă, avea o memorie deosebită, îi ajungea să citească o singură dată lecția și să rețină și să nu uite nimic. . Nu se știa de unde și cum citise atâtea lucruri... Fără ca părinții să-și dea seama de ei înșiși și de fiul lor și fără ca fiul să știe de unde se adăpase tânăra lui îndrăzneală, în anii în care se spun cuvintele grele și copiii slabi nu le înțeleg, dar cei tari le primesc și se întăresc cu ele ca și când ar bea o licoare vrăjită, Ionică se împlinea în firea lui până într-acolo încât trebuia adesea pedepsit pentru încăpățânarea în care persista după ce își forma o credință a lui, un sentiment al lui, o pornire a lui care îi făcea pasul ferm și dârz, care îi ridica fruntea în mijlocul altora și nu-i păsa dacă acest lucru se termina pentru el printr-o pedeapsă. Nu putea fi altfel, chiar dacă tatăl și învățătorul, care îl învățaseră aceste lucruri, copleșiți de greutatea vieții, își plecau adesea fruntea, și mama plângea... Știau, după ce plecase de-acasă, din scrisorile lui, că învățase

o meserie, că micii patroni la care lucrase țineau la el și că nu era un băiat fără căpătâi. Dar o apucase pe acest drum al lui și uite-l că încăpuse pe mâna jandarmilor!

„Mâine plec de-acasă, tată, răspunsese el după ce șeful de post se îndepărtase, vinde ceva și ajută-mă! Suntem mulți cei ce suferim. . O să învingem..." Tatăl își plecase privirea. Nu întrebase mai multe. Într-o zi, când Anișoara o să vină iar pe-acasă, o s-o roage să fie cu ochii pe el și să-l împiedice să facă un lucru pe care ar putea să nu-l facă, să-l învețe (căci ținea la ea) să fie mai cu băgare de seamă, să nu ia el în piept singur această lume și să-și piardă viața. „A doua oară, Ionică, îți dai seama? N-or să te mai aducă acasă, or să te bage la zdup, așa m.c cum ești", îi spusese. „Știu, tată, o să mă feresc, n-ai nici o grijă. Nu sunt singur..." Tatăl oftase... Avea atâția copii!... Zece. Unul era mai dârz decât toți ceilalți. Ăsta era Ionică... Trebuia ajutat! Și îl ajutase. Vânduse cele două oi pe care le avea și îl lăsase să plece acolo unde îl chema soarta...

Unde? Într-un fort, într-o noapte fără sfârșit... Reușise, timp de șase ani de activitate, ani care făcuseră din el un bărbat și un revoluționar, să se ferească de oamenii siguranței și ai jandarmeriei. Dar în acest an puseseră mâna pe el... și se încheiaseră astfel acei frumoși ani ai primei tinereți, în acest ajun de Crăciun, care îl despărțea desigur de moarte... Fiindcă era limpede, după sărbători, acel *mai târziu*, care le fusese promis de către legionari tuturor celor care erau întemnițați dincolo de a douăzecea celulă a fortului Jilava avea să le fie dat și cu asta o groapă din noroi negru, clisos, din curtea fortului, avea să le astupe gura și ochii, și odată cu asta toată îndrăzneala și toate idealurile...

XII

În câteva zile Ștefan își umplu suprafața lăzii studioului cu cărți. Anticarul său cu chelia de culoarea hârtiei învechite se

făcea că nu-l vede când mai erau și alți inși înăuntru și răsfoiau volumele din rafturi. Îndată după aceea se apropia însă de el și îi băga în buzunarul paltonului o carte învelită în jurnal și legată cu sfoară ca un pachet oarecare. Purtarea lui îl înveselea pe Ștefan. De ce se temea de ceilalți și de el nu? Îl cunoștea tot atât de puțin ca și pe ei. „Dacă vreți doar s-o citiți, îi spunea, veniți să mi-o dați tot mie, cititul va costă o nimica toată!"

Cartea însă era scumpă. Erau, spunea anticarul, dintre ultimele cărți franțuzești scrise înainte, care mai pătrundeau în țară. Însă erau destule, și după câteva zile Ștefan se opri. Lectura îl subjugă, dar încă mai demult, din liceu, observase, la un moment dat, un lucru care îl mirase. Își făcea pentru perioade de luni întregi liste încărcate de autori și cărți și își spunea: „după ce o să le termin și tot ceea ce scrie acolo în ele o să iasă de pe hârtie și o să intre în capul meu, e sigur că mintea mea va fi alta, voi fi mult mai deștept și mai inteligent..." Și se ducea în biblioteca liceului și a orașului și se punea pe citit. După ce termina, rămânea țintuit locului de nedumerire; mintea îi era aceeași, absolut neschimbată și din reacția celor din jurul său își dădea seama că nu se înșela deloc, nimeni nu observa la el vreo transformare care să-i mire. Probabil că e prea puțin, gândea el și își făcea o nouă listă și mai încărcată. În câțiva ani făcuse nenumărate astfel de liste, dar lăsase la o parte obiceiul de a se mai controla dacă de la un an la altul, după atâtea lecturi, devenea sau nu mai inteligent. Citea acum doar din pură plăcere și curiozitate, pe care ni le excită totdeauna gândirea sau fantezia altora.

Cărțile oraculare îl încântau, filosofiile îl amețeau, marea literatură îl zguduia, dar, așa cum îi spusese lui Niki, toate acestea nu reușeau să-i dea lui o conștiință de sine care să-i alunge, de pildă, senzația aceea care îl făcea adesea să-și spună: „Ce sunt eu? Ce gândesc eu? Am impresia că sunt nimic". Când se întreba însă dacă această inconsistență a ființei sale îl făcea

să sufere, Ștefan își dădea seama cu aceeași nedumerire că dimpotrivă, se simțea ușor și liber, în ciuda încărcăturii pe care o acumulase atâția ani în biblioteci. Continua totuși să-i invidieze pe cei care aveau o gândire a lor grea de importanță. O dată, într-o bodegă, auzise pe unul din aceștia spunând: „Moartea e o chestie periculoasă pentru orice cetățean!" Îl drăcuise și îl admirase în sinea lui... Într-adevăr... pe mă-sa, îl înjurase el printre dinți, se putea spune mai mult despre moarte, și cu o gândire a ta mai originală decât exprimase individul acela prin această propoziție a sa, stând bățos în mijlocul altora cu paharul de vin în față și cu o expresie de siguranță de nezdruncinat pe chipul său solemn?

Totuși Ștefan fu luat fără veste în ajunul Anului Nou de o carte care îl neliniști. Citea la ea când se făcuse târziu și era gata să uite că trebuie să se radă și să se îmbrace: era invitat la Niki să petreacă acolo seara de Revelion. Posomorât, întoarse cartea cu copertile în sus și sări din pat. Se îmbrăcă repede, așa cum fac tinerii, cu mișcări rapide și sigure, al căror secret mai târziu îl pierd și se învârtesc de colo până colo prin casă încât totdeauna ajung cu întârziere nu numai la teatru sau la concerte, ci și când au o întâlnire cu o femeie.

Jumătate de oră mai târziu, Ștefan sună la ușa ziaristului. Aproape imediat se auziră pași apropiindu-se și deodată Ștefan se pomeni ochi în ochi cu o fată cu chipul ușor prelung, cu părul bine întins pe cap, într-o cărare, și odihnindu-i-se în valuri pe gât și pe umeri. Expresia ei îi luase pesemne tânărului piuitul, fiindcă ea izbucni brusc în râs când îl văzu cum arată ca și cum ar fi știut sau chiar calculat că el va rămâne astfel uluit când o să-i deschidă ușa.

– V-ați schimbat pieptănătura, mormăi Ștefan în antreu, dezbrăcându-și paltonul.

Nu, era aceeași, dar bucuria iradia intens din întreaga ei ființă. Atâta tot. Data trecută, când luase masa cu ei, nu era astfel pentru că bucuria nu era în ea, să dea chipului ei atâta lumină.

Am întârziat, mai spuse el. Vă rog să mă scuzați.

Fata nu-i răspunse. Pieptănându-se în oglindă Ștefan văzu o inscripție scrisă cu tuș pe o foaie de hârtie școlărească: *Păstrați toate speranțele, voi ce intrați!* Ce era cu versul acesta întors pe dos de pe poarta *Infernului* lui Dante? Din casă nu se auzea nimic și când Ștefan intră în hol nu văzu ceea ce se aștepta, oameni adunați: nu era nimeni.

– N-ai întârziat deloc, din contră, ai venit prea devreme, zise fata. La București Revelionul începe ceva mai târziu. E abia zece. Dar n-are nici o importanță, ia loc, Niki tocmai se îmbracă...

„Iar eu n-am adus nimic, flori sau ceva, gândi Ștefan. Ce să fac, am uitat, își mai spuse el în timp ce privirea i se rotea peste pereții spațiosului hol, uitând de fată. Ce-o fi cu prostiile astea?" continuă el în gând, cu dispreț, observând noi inscripții agățate fie de tablouri, fie de aplicele cu lumânări dintre ele. Se ridică și începu să treacă de la una la alta și să le citească. N-aveau nici un sens, cel puțin cea din antreu avea unul. „Ești palidă, Luiza", scria pe ușa din colț care ducea probabil la baie. „Ei și, ce vrea să spună?" se strâmbă Ștefan. Mai încolo o bucățică de sfoară era cică intestin de brontozaur pitic, descoperit în Valea Vinului. Ștefan ar fi dorit să zâmbească, dar avea sentimentul că a nimerit într-o casă unde urmau să-și petreacă Revelionul niște puști. Nu se potrivea deloc cu starea de neliniște pe care i-o stârnise cartea la care tocmai citea, sentiment care de când intrase sub protecția ziarului la care lucra, scăzuse din intensitate. „O să stau până se face miezul nopții și după ce începe noul an, când veselia o să fie în toi, o s-o șterg englezește", se hotărî el cu gândul să reia și să termine lectura întreruptă. Lângă un tablou zări o bucățică de os subțirel atârnând de o sfoară invizibilă.

„Fragment din papagal trac, descoperit în comuna Fleașca de jos", citi el; apoi: „Toată atenția lui Golopenția". Își ridică privirea și renunță, se întoarse în fotoliu și se așeză cu o stare de spirit de nerăbdare că pierde timpul într-un loc unde nu se simțea bine, în timp ce acasă... „Toată atenția lui Golopenția! repetă. Cine pastele mă-sii o mai fi și Golopenția ăsta, căruia trebuia să i se acorde atâta atenție?"

Fata, care îl lăsase singur în acest timp, reintră și se scuză, prezentându-l părinților:

– Nici eu nu sunt gata, zise ea, dar tata, care e un om foarte interesant, o să te distreze mai mult decât ce-ai citit pe pereți. Mamă, adăugă ea întorcându-se spre o femeie cu o înfățișare energică, el este un coleg al lui Niki de la ziar, domnul Paul Ștefan. I se spune, în satul de unde tocmai a picat, adăuga ea fără urmă de ironie, al lu' Parizianu...

Ai fi zis că glasul ei era încărcat de nostalgie... Fusese, probabil, felul ei de a-l lua peste picior, sugerând parcă unor ascultători absenți că musafirului acesta posomorât îi zboară acum, probabil, gândul spre satul lui natal, de care îl legau atâtea amintiri...

„De unde știe fata asta cum mi se spune în sat? se întrebă Ștefan mirat, ridicându-se în picioare, dând mâna cu părinții fetei. De la Niki, desigur... Interesant pe dracu", continuă el așezându-se și aruncându-le bătrânilor, care tăceau, priviri pe deasupra.

Și totuși fata își cunoștea tatăl. Cel puțin pentru ea și pentru maică-sa el era un om neobișnuit. Mama îl iubea și îl iubise totdeauna mai mult pe el decât pe copii, și această dragoste pe care anii n-o stinseseră începuse încă de pe vremea când se măritase cu el, tânăr sublocotenent care își ținea sabia lângă piciorul bine strâns pe pantalonul elegant, mulat perfect pe pulpă, în cizmele înalte lustruite ca o oglindă, până azi, când era colonel pensionar, apropiindu-se de șaptezeci, cu copii mari,

Niki trecut de treizeci și cinci de ani și Luchi făcută mult mai târziu, dar mare și ea... Îl îngrijea neobosită și avea noroc că ea însăși era o femeie care nu luase în viața ei o aspirină și își crescuse copiii energic, fără să-i divinizeze, deși ar fi avut de ce, fiindcă toate neamurile mureau după ei, erau frumoși și inteligenți fără să fie precoci, rămânând tot timpul copii la vârsta lor și plini de marele lor farmec, la care nu rezistă nimeni... afară de mama lor. Cel puțin nu arăta. Nu arăta nici pentru soțul ei, dar apăreau bineînțeles semne izbitoare. De pildă, stăteau amândoi închiși în odaia lor zile întregi. Mama cobora în bucătărie și lua cu ea mâncarea gătită (aveau o bucătăreasă) și o ducea sus. Ce făceau ei acolo? Fata trăsese cu urechea curioasă. Nimic nu făceau. Vorbeau. Nu mai terminau de vorbit... Ce își spuneau, de era atât de pasionant să-și audă glasurile atâta vreme? Greu de înțeles... Istorii de demult... Uneori, enervată, fata o scotea din odaia ei și o trimitea la piață. Se ducea, dar nu trecea mult și suna telefonul. „Tu ești, mamă? răspundea fiica. Ei, ce este?" „Dă mi-l pe tata!" cerea femeia cu energie și fata îl chema și nu se știe ce-i spunea la telefon. El îi răspundea sibilinic, dar așezându-se însuflețit în fotoliu s-o asculte. Odată, tot așa, plecase de-acasă într-una din acele vizite în care femeile se întâlnesc singure, fără bărbați. Doamna colonel Dumitrescu intrase în casă și se dusese direct la telefon. „Ce faci, Petrică?", își întrebase ea soțul pe care abia îl părăsise. Și se așternuse cu el pe vorbit, fără să-i pese de privirile rele și ascuțite ale celorlalte, care în ceea ce le privea, de mult le pierise cheful să mai țină la soții lor egoiști, plicticoși, maniaci și plini de ticurile cele mai enervante, urme din bărbații care fuseseră odinioară, fără de care, era adevărat, nici ele nu mai puteau trăi, dar la a căror moarte se gândeau adesea cu seninătate și chiar cu ușurare...

Colonelul Dumitrescu spărgea nuci cu un instrument special de spart nuci, oferea soției, tânărului din fața sa și mânca în tăcere, dar cu aerul că face conversație și numai mestecatul îl

împiedica să i se audă cuvintele. Turnă apoi vin roșu în pahare, zicând că e un lucru perfect, o combinație minunată, nucile cu puțină pâine și sare și să bei după ele un vin roșu mai sec.

– De-acolo de la țară ne vin toate, continuă el vrând pesemne să-l flateze pe musafir, ceea ce și reuși.

Ștefan tresări și îl întrebă pe acest domn în vârstă dacă nu cumva s-a născut sau are rude la țară.

– Nu, zise colonelul, m-am născut în București, dar avem rude la țară și eu și nevastă-mea.

– Mă scuzați că vă întreb, reluă Ștefan, ce sunteți, vreau să spun, ce faceți... cu ce vă ocupați?

– Eu am fost militar de carieră, răspunse tatăl lui Niki cu neascunsă mândrie.

Și spuse gradul cu care ieșise la pensie.

– Formidabil, zise Ștefan, ce părere aveți despre actualul război? Pe celălalt l-ați făcut?

– Da, am fost și în retragere, în Moldova... Actualul război, zise colonelul, nu mai e un război cum știe toată lumea, cu atacuri de infanterie și cu asalturi cu baioneta la armă, cum se arăta prin cărțile de citire... O mitralieră, sau un cuib de mitraliere bine plasate într-o anume cotă, poate să toace o masă compactă în atac de zeci de mii de oameni... Dar ce zic eu o mitralieră! Arma asta apăruse și în primul război. Elementul care a dus la prăbușirea Franței au fost formațiile masive și independente de tancuri, care au spart frontul într-un anume punct, au pătruns adânc în spatele trupelor inamicului și le-a distrus tot ce ține de-un război, statele majore, căile de comunicații și de aprovizionare, transmisiunile și au băgat panica în ele, prin acțiuni de învăluire și încercuire... Vă pasionează războiul? zise colonelul oferind nuci. Ce spun eu e simplu, dar e tragic. În felul acesta s-a prăbușit o armată în care toată lumea își punea speranțele.

– Dom' colonel, zise Ștefan cu un efort de a înțelege bine acel lucru simplu pe care îl auzise, francezii nu aveau tancuri?

– Ba da, numeric nu erau inferiori nemților, dar tancurile lor erau împrăștiate pe la unități...

– Adică cum?

– Asta era concepția lor, fiecare unitate de infanterie să aibă artileria și tancurile ei. Cum să vă explic? Imaginați-vă o armată care n-ar acționa ca unitate omogenă, ci s-ar împrăștia în fiecare sat. Nimic mai simplu pentru inamic decât să atace fiecare sat în parte, să-l lichideze cu mase compacte de armată și să câștige în felul ăsta victoria. Așa au făcut nemții, atacând cu mase compacte de tancuri pe cele ale francezilor, împrăștiate pe la unități. După asta victoria le-a căzut în gură ca o pară mălăiață...

– Eu credeam, zise Ștefan, că au câștigat datorită faptului că au ocolit linia Maginot, prin nord, strivind Olanda și Belgia și căzându-le în felul ăsta francezilor în spate...

– Da, așa au făcut, admise colonelul, dar capacitatea de manevră a tancurilor e destul de rapidă. Dacă francezii ar fi avut și ei ca rezervă strategică unități mari de tancuri, ușor le-ar fi putut îndrepta spre inamic și le-ar fi putut face față. Am fi asistat la o bătălie gigantică de mașini și nemții n-ar mai fi câștigat, francezii împreună cu englezii ar fi reușit să stopeze ofensiva germană și pe urmă să câștige... Așa, a avut loc dezastrul de la Dunquerque...

– Dom' colonel, cum sunt posibile astfel de erori?! zise Ștefan.

Colonelul își desfăcu brațele neputincios, adică nici el nu înțelegea și n-avea un răspuns la o astfel de întrebare.

– Și acum?! reluă Ștefan. Ce-or să facă nemții?

Colonelul repetă gestul: N-avea nici-o idee.

– Nu pot să-mi dau seama, zise el. Probabil că la primăvară or să invadeze și or să le vină de hac și la englezii ăștia!

– De ce vorbiți așa? Nu-i simpatizați? zise Ștefan.

– Nu! Din pricina lor țara noastră e acum ciopârțită, zise colonelul.

– Fiindcă n-am luptat, zise Ștefan, nu puteau să lupte alții pentru noi. Și nici nu eram așa singuri, aveam *Mica Antantă*, care în realitate nici nu era așa mică: România, Cehoslovacia, Iugoslavia... Aveam și un imn comun. De ce n-a funcționat *Mica Antantă?* Vă închipuiți că n-ar fi fost o glumă! Trei țări mobilizate toate deodată și intrând hotărâte în război... Dar *Mica Antantă* n-a funcționat. De ce?

– Cum ?! se miră bătrânul militar. Cum să funcționeze?

– Foarte simplu, zise Ștefan, când Cehoslovacia a fost amenințată de Hitler și pe urmă ocupată, România și Iugoslavia ar fi trebuit să mobilizeze și să declare război Germaniei. De ce n-au făcut acest lucru?

– Din pricina Franței și Angliei, care au ajuns cu nemții la o înțelegere, la München, și Cehoslovacia s-a supus. Nu puteam să declarăm noi război nemților fără ca Cehoslovacia să ne-o ceară și fără ca aliații noștri, Franța și Anglia, să nu fie de acord. Or ei se hotărâseră să abandoneze pe cehi. Ce mai puteam face noi?

– Formidabil, exclamă Ștefan. Și ce va fi în viitor? Vom avea o pace germană, o *pax germanica*?

Colonelul dădu iar din umeri: Nu știa nimic. Cine putea să știe? „A avut dreptate fi-sa, gândi Ștefan, colonelul e într-adevăr un om interesant, spune numai ce știe, nu se aventurează în discuție, cum fac de obicei oamenii bătrâni și devin astfel obositori." Vru să-l mai întrebe ceva, dar soneria zbârnâi și fata ieși în hol și o luă spre ușă să deschidă.

XIII

Curând, casa se umplu de musafiri.

– Mamă, Luchi, ce facem noi aici? Unde e vestita țuică pe care o păstrăm din august, ca să ne delectăm cu ea acuma? Copii, la masă!

Și Niki se duse și dădu la o parte perdeaua trasă care acoperea sufrageria. Aprinse lumina. Și atunci se văzu acolo masa întinsă, cu fața de o albeață strălucitoare încărcată cu farfurii, pahare și tacâmuri.

O femeie de vreo șaizeci de ani care nu semăna a bucureșteancă, probabil o rudă de-a familiei colonelului de la țară, fiindcă nu avea expresie de slujnică, intră cu un ibric mare în mână și începu să toarne cu pricepere în niște cești mici de pământ din lichidul gălbui. Apoi împreună cu alta (care era desigur bucătăreasa familiei, fiindcă arăta mai sprintenă și mai veselă, vrând parcă tot timpul să spună: eu vă pregătesc sărbătoarea, de pe urma mea mâncați toți, dacă n-aș fi eu ce v-ați face?) aduseră cârnați de porc și începură să servească. Țuica era fiartă și musafirii, după ce o duceau la gură și sorbeau, tușeau. Mirosul ațâțător de cârnați țărănești ardeiați umplu casa.

Ștefan avusese dreptate, musafirii lui Niki și ai sorei lui, deși nu erau chiar niște puști, erau toți foarte tineri în jurul a douăzeci și cinci de ani și după cum înțelese el unii erau studenți, colegi de-ai fetei de la medicină (așa află că „eleva" era în realitate studentă în anul trei, să fi avut prin urmare douăzeci și doi sau douăzeci și patru de ani și nu șaisprezece cum i se păruse lui), iar alții prieteni vechi, cel puțin doi dintre ei se purtau cu ea extrem de familiar, ceea ce lui Ștefan îi stârni un ușor dispreț, fără să știe însă de ce. Unul mai ales se insinua ca și când ar fi fost de mult iubitul ei. Să fi fost! Ei și? De ce trebuie să lași să se vadă asta? Îi punea mâna pe braț, îi șoptea la ureche... Cerea de unul singur te miri ce și fără rost, un pahar de sifon, ca și când ar fi fost un tipicar dintre cei care sunt foarte grijulii cu micile lor afecțiuni, o carte pe care i-o adusese el și în care se uita apoi minute întregi, după care o închidea cu un aer semnificativ și i-o dădea înapoi, dar fără să spună ce-l determinase să caute tocmai atunci ceva în cartea aceea, dimpotrivă, intervenea în conversație cu o vorbă de spirit

exact în sensul în care se discuta, sugerând însă ca mintea sa are un mers paralel, dar care rămâne un secret față de ceea ce el exprimă direct... Și era ziarist, dar nu la *Ziua*, prieten cu Niki. Adrian și mai cum? Așa i se spunea, Adrian, și șoptindu-i discret, un vecin îi spuse: Popescu! Aha, deci Adrian Popescu, mare brânză, gândi Ștefan cu ostilitate simțind instinctiv că acest personaj care îi era antipatic era, fără efort vizibil, centrul atenției tuturor, fără să înțeleagă de ce. Era mic de statură și cu o expresie de mare sinceritate pe figura lui albă pe care briciul încă n-o înăsprise, cu ochi frumoși albaștri care însă, când vorbea, se răsuceau într-o parte ca și când ar fi vrut să se ferească cât mai mult de vreo complicitate cu ceea ce gura povestea. . Gura vorbește! Treaba ei! Ochii au altă treaba! Și din când în când doar, când începea să râdă de vreo comedie pe care propriile cuvinte o puneau sub văzul tuturor, participau și ochii, care rămâneau deodată bulbucați, parcă ar fi văzut apă și s-ar fi speriat să nu se înece...

Celălalt era un taciturn, cu sprâncene negre și groase. El nu era familiar cu fata, îi arunca însă din când în când priviri timide dar parcă mai sigure decât ale celui dintâi, în timp ce expresia feței arăta o îndârjire înțepenită, pe care n-o schimba nici o glumă din câte se spuneau. Avea însă o voce blândă și când deschidea rareori gura se vedea că e inteligent și are simțul umorului, dar că era ceva impropriu firii lui să râdă cu gura până la urechi, sau chiar să zâmbească: lucrurile comice, vorbele de spirit, toate te pot delecta fără să-ți arăți neapărat dinții sau să-ți întinzi gura într-un rânjet... Când Ștefan dăduse mâna cu el, nu-și spusese numele... Ceilalți arătau în acele minute așa cum arată totdeauna oamenii când sunt invitați și când, în mod curios, îi apucă o foame care e mai mare decât ar fi fost la ei acasă și singuri: expresii în așteptare, concentrate asupra farfuriei.

Cârnații și țuica se topiră. Se aduseră iarăși cârnați și un nou ibric cu țuică fiartă. Din când în când telefonul suna în birou

și Luchi o lua într-acolo și întârzia câtva timp. Alteori revenea imediat și îl chema fie pe fratele ei, fie pe unul din părinți. Erau felicitările care se țeseau peste tot întinsul orașului, prin rețeaua telefoanelor; toți oamenii hotărâseră în acel ceas când de Anul nou nu-i mai despărțeau decât câteva minute să vorbească numai de bine, să nu spună nimic neplăcut, să ascundă tragediile pentru mai târziu, să-și dorească toți fericire...

Când la radio se auzi bătând ceasul și tânărul rege își începu mesajul se destupară sticle de șampanie și se stinse lumina electrică, rămânând aprinse doar sfeșnicele de argint din mijlocul mesei ale căror lumânări galbene de ceară îi duse pe toți cu mintea cu un secol în urmă și avură sentimentul că cei de atunci, care își luminau astfel casele, n-au murit, ei sunt aceștia, cei de azi, care stau în picioare în acele clipe și vor trăi la fel și în secolele următoare când lumina aceasta naturală le va reaminti în fiecare an de viața lor din secolele trecute. Gongul bătu. Și atunci năvăli în casă, de afară, zgomotul petardelor, cu plesnituri care izbeau parcă în ferestre cu pietre. Toată lumea ridică cupele și toți începură să se ducă de la unul la altul, să ciocnească și să-și facă urări. Ștefan se uita acum cu alți ochi la sora lui Niki și i se părea că într-adevăr arăta trecută de douăzeci de ani, părul ei atât de frumos și chipul ei ușor prelung ca al copilelor de paisprezece ani nu mai puteau înșela pe nimeni. De ce credea el că fusese o înșelătorie la mijloc, nu se întreba, dar acum era convins că ea, cu bună știință, îl înșelase acolo la ușă, când îi deschisese și izbucnise în râs. Râsul acela!... Hm!...

Se reașezară la masă și începură să-și taie fiecare bucăți mari din cei doi purcei de lapte rumeni pe care cele două femei tocmai îi aduseseră pe tăvi. Ștefan mânca, dar o urmărea fără să se uite pe Luchi și nu era atent la conversația care începuse să devină însuflețită. Nu înțelegea de ce chipul ei exprima o fericire atât de vie, fiindcă la mijloc nu puteau fi cei doi care

dădeau semne că o cunosc și sunt familiari cu ea. De câteva ori observase că se uita la ei fără să-i vadă și îi asculta fără să dea semne că e cel puțin atentă la ceea ce i se spune... La ce era ea atunci atentă? La ce se gândea? Chipul ei se lumina din interior atât de intens! Ce era în sufletul ei? Deodată Ștefan ridică paharul și fu pe punctul de a-i face o urare de unul singur, din simpatie, să și exprime acest brusc sentiment care îi năpădise inima. În aceeași secundă privirea ei îl surprinse și îl fulgeră: să nu îndrăznești, parcă îi spuse și după ce văzu că brațul lui coboară cu paharul, își luă privirea de la el și acea lumină peste care trecuse parcă un nor, reveni pe chipul ei și în aceeași clipă izbucni în râs:

– Domnul Paul Ștefan e și acum indignat de felul cum a fost primit și parcă înghite cu noduri. A vrut să mă apostrofeze. Noroc că am băgat de seamă la timp și i-am transmis prin telepatie că e periculos să mă insulte.

Ștefan răspunse că e adevărat și își exprimă gândul său, că ar fi nimerit la un Revelion al copiilor.

– Ei na! că tare mai ești tu în vârstă, răspunse Luchi. Mie trebuie să-mi spui tanti!

– Apropo de telepatie, Niki, zise Adrian, anul ăsta văd că nu l-ați mai invitat pe Dan Lazarovici.

Ba l-am invitat, zise Niki, o să vină mai târziu.

– Și la drept vorbind, Luchi, ce ne-ai pregătit pentru anul ăsta cu Mihai? întrebă cineva. Să știi că dacă ne mai faceți figura de anul trecut cu reclamele, eu plec, pe cuvântul meu!

Luchi izbucni în hohote cu o satisfacție molipsitoare. Se vedea că și acum savura figura pe care le-o făcuse anul trecut.

– Dar ce-a fost cu reclamele astea? întrebă cineva care nu știa.

– Luchi s-a așezat la un moment dat la pian și Mihai a venit lângă ea și au început să cânte amândoi reclame, el din gură, ea acompaniindu-l cu clapele. Toate reclamele care există,

despre bere, șampanie, vinuri, săpun, parfumuri, sutienuri, mănuși, medicamente antivenerience, ciorapi Adesgo, stofe Serg, bocanci Dermata, pâine Gagel, biscuiți Herdan, cafea Pașalica, o adevărată enciclopedie, dacă ar fi fost reprezentanții acestor firme de față și le-ar fi putut însuși pe gratis fiindcă Mihai improviza versurile prins de o inspirație frenetică... A fost amuzant vreo oră, dar pe urmă Mihai nu se mai oprea. Știți, pe el când îl apucă... Astă-vară, la Eforie, s-a așezat în patru labe cu fața spre mare și a început să latre la valurile înspumate, care spălau plaja... Un minut a fost amuzant, dar n-a ținut un minut...

Și Adrian își întoarse ochii într-o parte, care rămaseră astfel albi și bulbucați, în timp ce mesteca tacticos. Mihai îl ascultase posomorât. El era taciturnul, despre el se vorbea, al doilea prieten al fetei. Numele său de familie pe care evita să-l decline, era Spurcaciu. Arăta complet străin de personajul care era astfel divulgat celorlalți și nu reacționă, continuând să mănânce multă vreme în tăcere. Nu-i păsa că se putea crede că urlase la valuri? Nu părea abstras, ascultase totul cu atenție.

– Mă îndoiesc, zise el în sfârșit, că ai putut fi de față când am urlat eu la mare. După informațiile mele, în acele clipe tu îi dădeai târcoale domnișoarei Fildermann, a cărei cunoștință i-ai făcut-o când ea se afla pe closetul turcesc fără ușă al tătarului unde își închiriase o odaie. Gustul tău pentru astfel de situații paradoxale nu e încă binecunoscut...

Obrajii lui Adrian se înroșiră brusc, urechile i se făcură liliachii. Numai ochii îi rămaseră albi și liniștiți, privind într-o parte. Era deci adevărat?

– Nicicum să nu te temi de câinele ce latră, ci de cel ce tace, zise el și se porni singur pe un râs care nu curgea, ci era, din secundă în secundă, sugrumat.

Era orgoliul lui: citea cărți mari și avea memorie bună; acum, pesemne, citise, înainte de a veni, proverbe, fiindcă nu

era cunoscut ca admirator a. înțelepciunii populare orale și spontane. Își pocnea în cap adversarii cu idei neașteptate, din Saint-Simon, dacă citea din el (și într-o vreme citise aproape un an), din Cardinalul de Retz, din Rivarol, Montaigne... Râdea cu satisfacție, văzându-i, dacă nu uluiți, cel puțin surprinși și înghesuiți fără replică. Numai Mihai era rezistent și își rumega replicile neiertătoare fără grabă. Efectele lor se bazau tot pe o memorie bună, dar de alt gen, fapte din viață, alese bine și spuse cu necruțare. Ca totdeauna la această vârstă tinerii nu se țin minte unii pe alții fiindcă abia de cunosc ceva din ei înșiși. Ziaristul vroia să scoată la iveală din taciturnul lor prieten lucruri compromițătoare ca să-l scadă, bineînțeles, în ochii fetei, dar uite că tăcutul Mihai nu era tăcut și la minte. În mod curios, scena cu domnișoara Filderman se petrecuse aievea, o văzuseră amândoi din stradă în fundul curții acelui tătar, în poziția numită, și spre seară Adrian Popescu se plimba cu ea pe faleză. Amicul său deci îl văzuse cu ea. Când știi că ai la activ astfel de întâmplări, de ce ataci?

Dându-și seama că nu avusese nici un efect compararea lui Mihai cu un câine tăcut, Adrian relua:

– Măgarul când te lovește, să fugi și să-i mulțumești, că mai câștigat ești!

Asta era mai bună, dar doctorul Spurcaciu nu-l lăsă să jubileze:

– Da, zise el, pot să te și bat!

Luchi izbucni în râs. Îi plăceau amândoi acești prieteni ai ei. Spurcaciu îi fusese coleg, el terminase medicina chiar în anul care trecuse de câteva minute și lucra la un spital din capitală. Urmase chirurgia. Se spunea că el și Luchi se logodiseră, dar logodna dura prea mult, fără să-i ducă la căsătorie, dar nici la ruptură. Se întâmplase ceva între ei? Nimeni nu reușise să afle. În ceea ce îl privea pe Adrian Popescu, el era prieten cu Niki și nu li se părea anormal că era intim și cu sora lui.

Soneria zbârnâi. Niki se duse și deschise și când acești întârziați intrară și luară loc la masă toți ceilalți îi întâmpinară cu auri și euri, știm noi și ahaari ironice și aluzii puerile, cum spunem toți când suntem în vervă, ajutați de-un pahar de vin, când unii dintre cunoscuții noștri se află într-o situație neelucidată...

XIV

Era un triunghi! Doi bărbați și o femeie, femeia voinică, tânără, de o frumusețe care avea s-o facă celebră mai târziu pe Ingrid Bergman, plină de farmec, cu chipul rotund, gura cărnoasă și fină, ochii imenși, de vacă, dar sclipind de o inteligență din adâncuri... Unul din ei intrase ținând-o de braț, să n-o piardă, și când, cu un surâs răutăcios, Luchi îi despărți și o așeză pe ea lângă Ștefan și pe el aiurea, el avu, o clipă, o expresie descumpănită... Era de mulți ani amantul ei și nimeni nu înțelegea de ce un tip așa ca el, surd de-o ureche și nu prea talentat, scria mici povestiri realisto-simbolice asupra cărora nimeni nu se pronunța când le citea în cenaclul său (ținea un cenaclu) fiindcă era gazdă, dar pe care revistele literare i le publicau nu se știe de ce, fără codeală, nimeni deci nu reușea să priceapă drept cine se credea el că nu se căsătorea cu această adorabilă creatură care scria versuri (mai bune decât proza lui) și care îl iubea statornic și cu fidelitate de atâta vreme... Cora Petrașincu, căci așa o chema, era un mister pentru toți și dacă se duceau la prietenul ei la cenaclu, se duceau numai ca s-o vadă pe ea... Individul, care era bucureștean de-a doua generație, avea, sau cum spuneau ceilalți, era un bou cu nume de cal, îl chema Sebastian Murgu, totuși nu era lipsit de o anume forță din moment ce această femeie se învârtea și ea în jurul lui ca și când ar fi fost beată și rezista la toate încercările prin care trecea, liberă fiind și atât de cunoscută, și la care era supusă de toți bărbații din generația ei, pictori care îi schițau necontenit

portretul, poeți care îi dedicau versuri sau chiar volume, tineri prozatori cu gâtul gros și cu succes de public doritori să se însoare și să aibă copii cu un asemenea exemplar rarisim... Ce-o ținea legată de surdu-acela? Îl înjurau cu exasperări înalte, prin cafenelele literare, ridicând în sus un braț și izbucnind în hohote stupefiate: ce pastele mamei lui îi făcea? Îi dădea bani? De unde? Că la cenaclu nici măcar un ceai nenorocit nu servea, și nici când luai masa cu el nu plătea, se făcea că n-aude nici cu urechea ailaltă. Era clar că n-avea, abia îi ajungea pentru el... Atunci?! Îi doreau, și nu în secret, să-l vadă cu coarne, căci să fie părăsit nu mai aveau nici o speranță, dar coarne da, și încă cum, numai să apară unul... și s-o trezească pe Cora din somnul ei... Căci cu frumoșii ei ochi mari deschiși fata asta parcă era lovită cu leuca, adormită și parcă împrumutase ceva din surzenia parțială a nesăratului ei amant... Și iată că într-o zi, să fi fost un an, un an și ceva de-atunci, în cenaclul lui Sebi, căci așa îi ziceau, apăru un ins care era chiar omul dorit de toți... Bărbat cu o puternică personalitate, tânăr inginer care câștiga bine, îmbrăcat cu grijă, cu niște ochi care apăsau lucrurile și oamenii să se dea ceva mai îndărăt dinaintea lui, Dan Lazarovici, căci așa aflară că îl chema, puse stăpânire de îndată pe cenaclu, pe care îl deturnă rapid de la naivele lui îndeletniciri literare și îl abătu spre ocultism, științele esoterice... Le luă mințile luni în șir, cu enigme care stăteau deschise, vizibile, pipăibile, în fața oamenilor și pe care nimeni nu le putea dezlega... Îi luă încet cu misterul piramidei celei mari și a marelui sfinx, arătând că astfel de cuburi de paisprezece tone, puse unul peste altul și șlefuite la milimetru, nu puteau fi opera unor ființe de pe această planetă... Că civilizația prebiblica a fost o realitate halucinantă... că uriașele edificii din Tiahuanaco și Sacsayhuaman... Că Lemurienii și Atlantizii care au trăit în Pacific pe un vast continent și care s-a scufundat în ape înaintea timpurilor istorice, ne-au lăsat, din acest leagăn al umanității,

semne și enigme fantastice care sunt dovedite pe bază de documente arheologice irefutabile... Ce știm noi cu știința noastră greoaie și brutală? Barbault Armand a redescoperit în zilele noastre *L'Orpotable*, al lui Paracelse, aurul de băut, primul grad al elixirului de viață lungă... Are cartea acasă, unde acest alchimist al secolului XX povestește el însuși istoria acestei descoperiri... „Aqua chiorenția, îndrăzni unul într-u târziu să-l ironizeze. Mă Lazarovici, exclamă el, de unde dracu ai născocit tu toate chestiile astea? Pe cuvântul meu că mi-ai făcut capul calendar." Râseră. Ăsta era Ion Varlam, debutant ardelean, cu capul pătrat, apreciat pentru spontaneitatea reacțiilor lui, a căror tâmpenie care se ironiza pe ea însăși, era cea mai gustată... Țineau la el și fiindcă era băiat bun, când avea un ban, nu-l punea la ciorap... Îl înjurară însă să tacă din gură. „A reflectat vreodată cineva de ce primele cuvinte din Biblie încep prin a afirma existența cuvântului? reluase Lazarovici, care nici nu auzise întreruperea. La început a fost cuvântul și cuvântul era Dumnezeu..." S-au gândit? îi interogase el. Forța cu care Dumnezeu crease lumea era cuvântul. Nu era extraordinar? Putea cineva să afirme că e vorba de o simplă metaforă? De ce pur și simplu nu s-a spus: La început a fost Dumnezeu și voința lui, care a creat lumea. De unde au luat înțelepții care ne-au lăsat Biblia ideea despre cuvânt, dacă nu din lumea fantastică a civilizației prebiblice, care a pierit, dar în care cuvântul, prin puterea lui magică, putea smulge munții din loc? E oare de crezut că geniul lui Cristos a putut inventa el singur atât de minunate imagini, pe care le-a folosit în scopul noii sale doctrine, în timp ce ele exprimau realități uluitoare ale unei alte lumi ale cărei urme de neșters subzistă în Biblie, la Platon, în memorabilele lui exemplificări despre uriași și în atâtea monumente miraculoase, anterioare potopului, și care zăpăcesc pe savanți? „Credeți că vă pot explica de ce, de pildă, eu pun acuma mâna pe Ion Varlam și iată, pleoapele lui încep să se bată, se

închid? continuase Lazarovici ținându-i mâna aceluia. Ți-e somn, Ioane, dormi, gata, ai adormit, ia spune, nu-i așa că te afli la Polul Nord? Ți-e frig? Cum dracu de-ai plecat acolo fără palton și căciulă de blană? Cred și eu că sufli în pumni, văd că dârdâi, dar n-am ce-ți face..."

Și dacă n-ar fi fost învinețeala pe care Ion Varlam începuse s-o capete pe obraz și felul frenetic cu care își izbea și îmbrățișa coastele bățâind de frig, ar fi crezut că Lazarovici se înțelesese cu el dinainte să se lase hipnotizat... Cora Petrașincu era fascinată... „Eu nu cred, spunea ea mereu, nu cred deloc, cred că v-ați înțeles, e imposibil, încearcă și cu mine...", i se auzea tot timpul, în întâlnirile următoare, glasul iritat, când Lazarovici îi transporta astfel și pe alții în cele mai îndepărtate părți ale globului, de la ecuator și America de Sud, până în Asia Centrala și Capul Bunei Speranțe. Lazarovici însă refuză să-i facă pe plac și nimeni nu înțelegea de ce. „Știu eu de ce", răspundea el, sporind astfel și mai mult misterul comportării lui. I-o luase, sau nu, lui Sebi, pe Cora? Nimeni nu știa precis, dar îi vedeau împreună, ieșeau la cafenea, la teatru... Fără nici o îndoială Cora îl înșela, în sfârșit, pe surdul ei amant... Apariția, în viața cuplului, a acestui personaj neobișnuit se datora, așa cum aflară, lui Sebi însuși... Ceea ce pe cei care doriseră coarne groase pentru el îi nedumerea acum, când se întrebau de ce făcuse el acest lucru... Cică ar fi fost colegi în studenție... Ridicau iarăși în sus un braț, stupefiați, înjurând furioși de astă dată că în mintea unui semen de-al lor, un bărbat, poate locui atâta imbecilitate obtuză... Fiindcă există și imbecilitate mai sprintenă și mai prudentă...

La cenaclu se ducea Adrian Popescu, prietenul lui Niki, care era, la ziarul unde fusese angajat, redactor al paginii culturale. Era un descoperitor de talente, frecventa deci toate cenaclurile. O adusese cu el și pe Luchi, pe care, deși medicinistă, o interesa literatura fără nici o aspirație secretă de a o face, pur și simplu

găsea că lumea literară și artistică e mai interesantă decât restul. Luchi, la rândul ei, îl adusese în casa lui Sebi pe colegul ei, Mihai Spurcaciu, care tăcea stoic de la începutul până la sfârșitul ședinței. Numai apariția lui Lazarovici îl făcu să tresară. „Că are puterea de a hipnotiza, asta o are și un prăpădit de la Moși, dacă intri într-o baracă și dai doi lei, îi spusese el fetei, dar că are o inteligență în ebuliție, foarte interesantă, asta e cert și e cu totul altceva."

XV

Surd, sau făcând perfect pe surdul, Sebi nu reacționă la exclamațiile cu care fu întâmpinat. Lazarovici însă plimbă asupra tuturor, așezându-se, privirea sa care te dădea puțin înapoi și pălăvrăgeala căpătă în mod abil, alt sens: Sigur, pe noi ne-ați disprețuit, n-ați vrut să fiți aci când bate gongul, să ciocniți cu noi și să ne urăm reciproc realizarea tuturor dorințelor... Sebi explică: părinții lui făcuseră și ei Revelion acasă, cu invitați și îl rugaseră să stea cu ei măcar un ceas... Și Lazarovici? Această întrebare nu se puse, dar se citea pe chipuri. Curând însă se șterse: acela se uita la ei neclintit, cu o gravitate care nu era o morgă, ci expresia nealterată a ființei sale și parcă le spăla creierul cu acea privire a lui care dezgolea totul fără impudoare, dar cu o forță irezistibilă. Expresia sa era, în acest timp, elocventă: nu înțeleg aluziile și exclamațiile. Vreți să-mi explicați? Nu-i explica nimeni, mâncau cu mare poftă și multă vreme o tăcere care nu stingherea pe nimeni se așternu asupra tuturor. Numai cele două femei intrau și ieșeau, schimbând farfurii și aducând feluri gătite.

Pe Ștefan frumusețea vecinei lui îl lăsă rece, dar și pe ea prezența lângă umărul ei a acestui tânăr cu chipul emaciat parcă o irita: nu-i arunca nici o privire și mânca alături, din pricina asta, cu scârbă parcă, fără pofta pe care ar fi avut-o dacă ar fi fost pusă lângă amantul ei. Simțind că apropierea lui nu-i făcea

fetei nici o plăcere, Ștefan gândi: „E o idioată, ține la individul cu care a intrat la brațetă. Femeile sau bărbații care se iubesc prea mult unii pe alții sunt indecenți și idioți. Ce poți găsi la celălalt, încât restul muritorilor să-ți facă silă? Și Ștefan se hotărî să-i adreseze acestei femele ceva jignitor, păstrând însă, dacă va putea, buna-cuviință. Nu avu însă timp. Cora Petrașincu se ridică de la masă și rugă pe cineva, fără să roșească, să schimbe locul cu ea, justificându-se că se simțea penibil să stea în capul mesei ca o babă (căci acolo fusese așezată).

– Mai am încă mult, zise ea cu un glas volubil, până să ajung să fiu așezată cu respect, în capul mesei.

Nu prea mult! zise Ștefan tare, simțind în același timp un junghi în inimă de emoția necuviinței rostite fără voie.

Spre uimirea lui, izbucniră râsete generale.

– Ți-a zis-o, Cora, rosti Luchi, care râdea cel mai tare.

În acest timp de mult radioul așezat în hol începuse să transmită muzică de dans și deodată Luchi trase cu urechea surprinsă. Se ridică de la masă și spuse:

– Bem cafelele în hol? Cine mă ajută să dăm covorul la o parte?

– Tanti, eu te ajut, zise Ștefan ridicându-se.

Izbucniră din nou în râsete; hotărât, băiatu-ăsta avea haz... și în timp ce răsuceau împreună covorul, el îi șopti cu timiditate:

– Nu știu să dansez decât tango, dar tare aș dori să dansez cu dumneavoastră...

– Dacă o să mă inviți la timp și n-o să ți-o ia altul înainte, zise Luchi, fără însă să te faci ridicol stând la pândă, de ce nu?

Credea că nu va avea loc de atâția dansatori, când văzu că ziaristul, Adrian Popescu, nu dansa deloc, Cora Petrașincu nu dansa nici ea fiindcă nu dansau nici cei doi bărbați cu care venise (asta era ceva nemaivăzut!), dansau în schimb Niki, sora lui, domnul colonel și alți invitați pe care Ștefan nu-i cunoștea și care își arătau abia astfel personalitatea lor care până atunci

rămăsese ștearsă: femeile se făceau frumoase și pline de viață, partenerii lor căpătau contururi viguroase și pline de farmec. Dansând, legături invizibile care țineau nu numai gândul, dar și trupul, înlănțuite, cedau. În nici un fel, decât aparținându-ți legal, sau printr-o legătură, nu puteai strânge în brațe și privi atât de aproape pe fata aceea frumoasă sau pe doamna aceea cu ochii încărcați de misterul feminității ei grele. Iată, acum se putea... Apucând-o fără nici o jenă de mijloc te lipeai deodată de ea și prins brusc de o beție începeai să plutești astfel cu trupul ei în brațe sub protecția muzicii care se revărsa în aer ca o apă a paradisului.

– Ah, domnișoară, îi șopti Ștefan la ureche fetei, care îi acordă imediat chiar primul tango, nici nu știi cât de fericit sunt că te-ai gândit la mine și că m-ai invitat aici...

– Sigur, zise Luchi, s-a văzut după felul cum ai intrat...

– Eram sub impresia unei lecturi neobișnuite, ceva teribil, și inscripțiile de pe pereți mi s-au părut copilărești.

– Și pe urmă n-a fost ideea mea să te invit, ci a lui Niki, zise fata, dar glasul ei nu era rece și Ștefan răspunse:

– Bineînțeles, nici nu m-am gândit, dar invitația propriu-zisă mi-ați făcut-o totuși dumneavoastră. Ce glas aveați! Dacă ați ști cum am tresărit auzindu-mă chemat: Bună dimineața, Ștefane! Glasul venea parcă dintr-un tărâm minunat! Îmi dați voie să păstrez în suflet timbrul acelei voci?

– Ce șmecher ești! Ce-ai fi vrut, să zic așa (și fata încercă să-și îngroașe glasul ca al unui bărbat, sporindu-i în clipa aceea pentru Ștefan și mai mult farmecul): bună dimineața, Ștefane!

El izbucni în râs.

– Și pe urmă mă simt uluită de cât poți fi de mincinos!

– De ce?

În acest timp el îi simțea trupul ei subțirel numai cu puțin mai mic decât al lui dansând neîncetat și ritmic lipit de al său.

– Stai mai întâi să-ți spun ceva, zise ea. Ești un băiat voinic?

– Nu înțeleg.

– Poți să te bați cu cineva?

– Nu prea grozav, dar fac față.

– Faci față?

– Da, chiar exagerat, dacă mă gândesc bine. Adică semăn cu un englez, trebuie să mi se dea două palme ca să reacționez și atunci furia mă face mai puternic decât celălalt.

– Fiindcă, zise ea în șoaptă, am impresia că ai un corp prea ușor... Nu mi-ar fi plăcut dacă mi-ai fi spus că nu ești și voinic.

– Dacă vrei, zise el, mă duc și-i dau două palme ăluia care a venit ultimul și nu-și lasă prietena să danseze.

– Cine, Sebi?

– Sebi îl cheamă?...

Și Ștefan se opri la timp ca să nu-l înjure de mamă. Ea înțelese ceva din tonul lui și veselia îi spori pe chip.

– Înainte să te întreb de ce m-ai făcut mincinos, vreau să-ți întorc complimentul pe care n-o să-l uit niciodată. (Nu e de mirare că sunt prea ușor, asta coincide și cu sufletul meu a cărui lipsă de greutate, deși mă face să mă simt fericit, câteodată mă pune pe gânduri și mă face invidios...)

Invidios pe cine?

– Eu știu? Pe cei care sunt cineva... Îmi permiteți deci să vă întorc complimentul? Simt că dansez cu o minunată trestie care se încovoaie mlădioasă la suflarea vântului...

Pe ea o cuprinse o poftă de râs atât de mare încât se opri din dans, ținându-l însă de mână mai departe, și își dădu capul pe spate hohotind îndelung.

Am impresia, zise ea apoi, că e o farsă pretenția ta că te-ai fi născut la țară...

– Dar unde?

– Eu știu? Prin vreun cartier de șmecheri de pe-aici...

Aveți dreptate, prin vinele mele curge sânge parizian...

– Ah, da, zise ea, al lu' Parizianu. Tata e din Paris?

– A fost făcut acolo. .

Muzica încetă deodată, se opriră și el îi sărută mâna. Se înclină înaintea ei și vru să se retragă auzind cum radioul relua transmisiunea cu muzică de valsuri. Ea îi spuse:

– Te învăț eu în cinci minute.

– Imposibil, zise el, în vals trebuie să conducă bărbatul și cum ai să mă înveți?

– Te învăț.

– Nu aud muzica, zise el. N-aud ritmul...

– Ascultă-l, îți cânt eu, răspunse ea.

Și îi traduse prin graiul ei, care era surprinzător de timbrat, ritmul valsului.

– Formidabil, zise el, începând deodată să danseze.

Dar nu mai putură vorbi. În curând el obosi. Neștiința îl făcuse să se miște cu încordare, broboane de sudoare îi apărură pe frunte. El îi șopti:

– Ne oprim, dar te rog, nu dansa cu altcineva... Pot să te rog?!

– Bine, zise ea, hai să ne așezăm...

– Și acum, zise el apoi, pot să te întreb de ce mi-ai spus că sunt mincinos? Nu sunt, sunt curios să știu cum cineva ne poate judeca greșit.

Ea surâse enigmatic și privirea îi alunecă spre cei doi prieteni ai ei care împreună cu Dan Lazarovici și Cora Petrașincu făcuseră un grup. Prins în conversație părea Adrian. Arăta concentrat ca și când ceva grav s-ar fi petrecut între el și Lazarovici. Așa arăta el totdeauna, văzut de la distanță, când discuta cu cineva. Doctorul Spurcaciu, cu sprâncenele lui groase și negre, părea absent și ai fi zis că avea gura pecetluită de o taină care îl obseda mereu. Stătea însă liniștit cu taina lui, care era în realitate el însuși... Cum ar fi putut deci s-o descifreze? Ce-ar mai fi rămas din el dacă această taină ar fi fost scoasă la lumina zilei?

– Uite că începe un tango, zise Luchi.

Și Ștefan se ridică și începură din nou să danseze.

Pot să-ți garantez, zise Luchi, că nu te-am judecat greșit. Ești fericit? îl întrebă ea deodată.

– Da!

– Ai obiceiul să spui vorbe în vânt?

- Nu!

– Ai stări de spirit trecătoare și contradictorii?

– Nu.

– Te-ai exprimat așa: N-am nevoie de-o femeie când mă simt fericit.

– Când?

– Ei, când!

Deodată el își aminti și rămase mut de uimire. Asta se petrecuse la *Tunelul norvegian*, când Luminița, prietena lui Niki, îi adusese la masă pe fata aceea, pe care el o respinsese.

– Vezi cât ești de mincinos, zise Luchi sarcastic, observând că el își amintise propriile cuvinte. Presupun ca a doua zi după ce ai fost la *Tunelul norvegian* nu ți-a dispărut fericirea peste noapte. Și atunci cum poți să-mi spui mie că vrei să-mi păstrezi în suflet timbrul vocii mele pe care ai auzit-o a doua zi dimineața la redacție când ți-am telefonat... Fericit cum erai, cred că m-ai uitat imediat...

– V-am uitat, șopti el, dar vocea mi s-a întipărit în suflet...

Arăta foarte turburat. Nici fata nu mai râdea, dar expresia chipului ei, luminat de marea ei bucurie interioară, nu se schimbase. Cu aceste dezvăluiri însă tăcerea se așternu între ei.

– Nu mai spui nimic? zise ea întru târziu. Sau acum ești nefericit?

Dar Ștefan nu era atent. Ca și cum ar fi înaintat prea mult pe un teren primejdios, tăcea... „Niki i-o fi spus sau ea l-o fi tras de limbă?" se întreba el, și în clipa aceea luă hotărârea să trăiască astfel nu numai față de alții, ci mai ales față de el însuși

și să reziste tuturor ispitelor care l-ar face să semene cu toți oamenii. Cât timp gândul lui fusese la Ioana, își mai spuse el, cum ar fi putut să-și petreacă acea noapte frumoasă cu o străină? Ioana nu l-a dus în grădina ei fără să știe că băiatul cu care ea vroia să se mărite s-ar putea să afle. Dar ea îl iubea pe el și n-a putut să-l lase să plece fără să fie, măcar un ceas, fericită cu el, cu toate că exista primejdia să-l piardă și pe celălalt, dacă nu l-o fi pierdut...

– Bine, cavalere, văd că ți-am trezit amintiri melancolice cu indiscreția mea, te rog sincer să mă scuzi...

El tresări:

– Nu, exclamă turburat. Și se bâlbâi: nu, cum, de ce...

– Și să te previn de ceva, zise ea, acum o să mâncăm plăcinte, în care eu cu Cora am băgat răvașe insultătoare. Să nu te superi dacă îți pică vreunul foarte dezagreabil.

„Ce drăguță e! gândi Ștefan în timp ce muzica, oprindu-se, se desprinseră. Și se așeză într-un fotoliu, singur și îngândurat, în timp ce Luchi dispărea la bucătărie.

XVI

Răvașele nu erau însă atât de insultătoare încât să nu stârnească răcnete și râsete din toate părțile. Luchi umbla ea însăși cu tava cu plăcinte și se oprea în dreptul fiecăruia să-și aleagă. Era ruptă plăcinta, scos biletul și după ce era mâncată, fiecare era obligat să citească el însuși ceea ce i se spunea. „Prezența ta, ne este foarte grea", se nimeri să-i cadă domnului colonel acest text. Bătrânul se roși și Luchi se repezi la el și îl sărută:

– Papa, nu te supăra, pregătește-te să râzi și tu de alții, nimeni nu va fi scutit.

Taciturnul Spurcaciu citi: „Pentru doi lei ești în stare, să-ți calci părinții în picioare". Se strâmbă plictisit în timp ce toată lumea râdea. Nu era adevărat, bineînțeles, tânărul chirurg ținea la părinți și nu era un zgârcit. „Sub aerul său trist,

se ascunde-un carierist", citi Ștefan răvașul său și se strădui și el să râdă cu ceilalți de această tâmpenie, care într-adevăr îl găsise, dacă nu chiar trist, cel puțin îngândurat. „Ai părul foarte mare, mai ales pe picioare", citi Adrian Popescu acest text care era desigur destinat unei femei. Scăpase ieftin.

– Nu se poate, protestă Luchi, trebuie să mai mănânci o plăcintă.

Și îi aduse tava. Ziaristul se execută și citi: „Cum să nu te simți stingher, dacă nu ai caracter?" Nu râse nimeni, și Adrian roși brusc și se posomorî. Avea aerul că Luchi i-a pregătit anume răvașul, deși el nu se simțea deloc stingher, iar în ce privește caracterul, nimeni nu-i reproșase vreodată că n-ar avea. „Dacă ai mânca mai puțin urât, nu te-am antipatiza atât", citi unul din invitați care tocmai mânca și încetă brusc să mai mănânce stârnind o explozie de râs generală.

În acest timp Niki trăsese covorul la loc, parchetul gol dădea o impresie prea mare de nemobilat.

– Ce jucăm acum? întrebă Luchi. Ioachime sau întrebări și răspunsuri?

– Întâi Ioachime, strigă Adrian.

– Ba nu, ca să ne dezmorțim, întrebări și răspunsuri, zise doctorul Spurcaciu, spre uimirea lui Ștefan, care deodată avea chef să se distreze.

– Cine pune întrebările? zise Luchi.

– Eu, zise Sebi, plecându-și abia perceptibil capul înspre urechea cu care nu auzea.

– Ba nu, strigă amanta lui, eu pun întrebările.

Bine, toată lumea acceptă.

Stați, știe toată lumea jocul? zise Luchi. Ștefane, ai să înțelegi repede, întrebările sunt spontane și răspunsurile trebuie să fie la fel. Nimeni n-are voie să se gândească. Dă-i drumul, Cora.

Ce este singurătatea poetului: întrebă ea cu o voce a cărei sinceritate neafectată deodată îi plăcu lui Stefan.

– Un număr de circ neanunțat în program, strigă în clipa următoare doctorul Spurcaciu.

Ia uite? Își bătea joc de poeți... Un numar de circ... Hm!

– Ce este o lacrimă? reluă imediat fata.

– Un cântar în asteptarea greutăților, răspunse Adrian după o ezitare generală.

Adică? Lacrimile n-au semnificație dacă nu sunt cântărite? Sau ele sunt doar fondul durerii și abia înțelesul lor le dă greutate?

– Ce este beția? reluă fata.

Tăcere. Tocmai la un lucru atât de obișnuit se poticniseră.

– O filă albă între altele colorate, răspunse Sebi întru târziu.

– Prea simbolic! strigă cineva, slab...

– Ba nu, e foarte bun... Beția e o uitare, ca o filă albă, excelent...

– Ce este uitarea? zise atunci poeta auzind cuvântul uitare.

– Un măr copt în care s-a înfipt o suliță, zise Lazarovici, și urmară exclamații: formidabil, să-ți vină atât de repede un răspuns atât de sugestiv...

Ce este întoarcerea? reluă poeta cu sinceritatea ei pătimașă.

– Aproape nimic, zise Niki, dar ar putea să fie un fulg de zăpadă.

Bravo! Frumos! Întoarcerea e o iarnă care vine! Bravo, Niki.

– Ce este ultima seară înainte de plecare?

Ștefan tresări. Ar fi vrut să răspundă el la această întrebare, dar nu-i venea în minte nimic. Înțelesese: trebuia totdeauna o metaforă cât mai criptică, dar în același timp cât mai adevărată și expresivă.

– Ce este un an nou? reluă poeta nemaiașteptând răspunsul.

– O poveste de dragoste care se sfârșește.

Slab, deși anul comparat cu o femeie iubită nu era prea rău...

– Ce este o tristețe?

– Un drum care se împotmolește înainte de a ajunge la liman, răspunse doctorul Spurcaciu stârnind strigăte de admirație.

Cum îi venise? Doctore, dumneata ești suspect, după ce căsăpești oamenii acolo la spital, ori citești poezie ermetică, ori o faci...

– Ce este un revelion?

Ștefan, care tocmai lăsase jos paharul pe care îl golise tot, se pomeni răspunzând:

– Un pahar de vin în care s-a turnat otravă.

Hm! De ce otravă? Așa! Oricum, era foarte spontan...

– Ce este femeia iubită? întrebă deodată cu alt glas Cora Petrașincu.

Acum era acum! Ei, ce era femeia iubită? Clipele se scurgeau și întrebarea risca să rămână fără răspuns.

– E ultima întrebare, anunță poeta. Vă puteți gândi și la mai multe răspunsuri...

Desigur, nu puteai răspunde spunând ceva total adevărat, n-ar fi avut nici un haz, trebuia totdeauna însoțit răspunsul de o țeneală de limbaj care nu spunea nimic. O batistă care mai flutură încă, spuse cineva. Trezirea melancolică după o noapte fără constelații, zise un altul. Un vânt care începe să bată, se auzi un glas. Și așa mai departe. Toți se declarară mulțumiți, acest joc încetă și începu imediat celălalt. Luchi împărțea deja fiecăruia câte o foaie de hârtie și creion. Noul joc consta, îi explica ea lui Ștefan, în a lăsa imaginația liberă pe un subiect dat. Subiectul însă îi era străin, spuse el când auzi despre ce era vorba, două nume de femei, care fură numite *cele două orfeline*.

– Nu-i nimic, zise Luchi, scrii ce vrei, va fi cu atât mai amuzant.

Odată scris trebuia să dai hârtia mai departe și să continui ce-a scris celălalt... La această oră domnul colonel și mama

copiilor, precum și invitații lor mai în vârstă se retrăseseră. Se puseră toți pe scris, conștiincioși ca niște școlari. Ștefan ar fi vrut să nu ia parte, nu înțelegea ce trebuie să facă, dar nici a doua oară nu voia să ceară să i se explice. Cine erau cele două orfeline? Era stupid, ei le cunoșteau, dar el habar n-avea. . Nu scrise nimic, și se pomeni curând cu o hârtie care îi fu trecută. Citi: „Populația bucureșteană se obișnuise demult cu apariția pe bulevard a două femei maiestuoase și păguboase, pe care le chema pe una domnișoara Carapancea și pe cealaltă Cămărășescu. Nu va uita nimeni vreodată farmecul straniu și stuficol al acestor orfeline. Viața nu avusese grijă de ele... La vârsta fragedă de.. " Și urma o istorie în același stil urmuzian care se oprea brusc și Ștefan trebuia să l continue. Nu i venea însă nimic în minte și dădu foaia mai departe fără să fi scris nimic... La următoarea însă își aminti de un cântec pe care îl cântase anul trecut la revelionul pe care îl făcuse cu alți tineri din sat, elevi ca și el, invitați tot de către unul din cei care era prieten cu ceilalți... „Domnișoara Carapancea, văzând ce se întâmplă și nemaiputând să rabde, scrise el, se apucă cu mâinile de cap și începu să zbiere, cântând:

Vai, vai, ce durere
Uite vaporul cum piere
Și marinarii ce moare,
Și cere ajutoare!"

Era vorba de vasul Titanic! Iată cum trecerea timpului făcea dintr-o tragedie o comedie în gura celor tineri. După ce totul se termină, Sebi adună hârtiile și începu să le citească... Portretul celor două orfeline era grotesc, se spunea despre ele că își ungeau părul insistent cu o pomadă făcută din seu de oaie și sfeclă și că aveau interese comune pe care le purtau într-o sacoșă murdară numită *profesorul Golopenția*. (Trebuie să aflu și eu ce e cu Golopenția ăsta!" gândi Ștefan.) Aveau mersul

cuneiform. Erau strâns unite în afară de momentele când se certau pentru o bucată de iască pe care o prăjeau împreună într-o tigaie în mansarda lor de pe strada *Puțul cu apă rece*... Urma o scenă în care apăreau personagii și aluzii pe care Ștefan nu le înțelegea, dar care le stârneau lor hohote de râs.

XVII

Profită de un moment în care nimeni nu-l luă în seamă, ieși în antreu, își îmbrăcă paltonul, își îndesă căciula pe cap și se pomeni afară. Nu voia să plece, ci să rămână singur... Nu ieșise încă din lunga curte, că auzi pași iuți în urma lui.

– Ștefane, zise Luchi, fiindcă ea era. Avea o patimă în glas, dar și un soi de avertisment: Nu se pleacă așa, îi șopti. Niciodată nu vei mai fi invitat nicăieri dacă pleci astfel.

– Mă întorc, zise el, n-am vrut să plec. Cum ai crezut?!

– Întoarce-te chiar acum și pe urmă, după ce pleacă toată lumea, te invit eu la o plimbare prin cartierul nostru.

El tresări:

– Mă inviți tu?

– Da, eu te invit...

Bine, zece minute mă plimb și mă întorc.

Lectura acelei cărți îl preocupa din nou și veselia celor pe care îi lăsase în casă punea parcă un zid între el și ei. „Ce ciudat, gândi ieșind în stradă și trăgând cu nesaț în piept aerul rece al nopții, legionarii nu există, nimeni n-a fost omorât, războiul se rezumă la niște bombardamente pe undeva departe și totul e cum nu se poate mai bine într-o lume în care puteam să ne distrăm senini legând cuvinte încrucișate..." Pe urmă însă avu îndoieli: „Și dacă ei au dreptate? Adevărurile acestei lumi nu le posedă unul singur, acest dușman al lui Hitler a fost înainte șeful guvernului din Dantzig și intim al acestuia... Cine știe ce s-o fi petrecut între ei și acum strigă în fața omenirii: Fiara țâșnește din adâncuri. Trebuie să ne coalizăm într-un singur

efort și să închidem prăpastia. Dar, domnule Rauschning, cartea dumitale a apărut abia acum, nu crezi că e prea târziu? Abisul e căscat și fiara e pe pământ și se pregătește, după ce a sugrumat pe atâția, să sară iar în gâtul altora... De ce n-ai fugit de îndată ce ai văzut-o și să ne fi alarmat mai devreme?... În orice caz, își mai spuse Stefan deodată, pierdut în fața propriilor sale revelații, o să i-o dau și lui Niki s-o citească și să văd el ce crede?...

Și se întoarse. Când intră în hol rămase țintuit locului. Într-un fotoliu stătea Cora Petrașincu, și pe un scaun, în fața ei, Lazarovici, care vorbea cu ea. Ceilalți ascultau în tăcere, împrăștiați pe scaune, întorși cu fața spre cei doi. Ochii lui Dan Lazarovici stăteau ficși, fără să clipească, îndreptați asupra fetei. Lui Ștefan i se păru că erau parcă gata să-i sară din orbite. Se așeză încet, curios, cât mai aproape... Ce se întâmplase? Ștefan, care nu știa nimic, îl întrebă în șoaptă pe Adrian Popescu: ce era, de ce leșinase fata? I se făcuse rău?

– Cora, zise Lazarovici, dacă nu faci un efort să mă auzi, te trezesc... Fă un efort... Suntem împreună, stăm de vorbă și avem puterea să vedem și să auzim lucruri pe care în stare de trezie nu le auzim și nu le vedem niciodată... Tu ai vrut, de atâta vreme mi ai tot spus că nu crezi și că să încerc și cu tine. Poftim! Ți-am făcut pe plac! Dă un semn că mă auzi!

Fata, cu ochii închiși, gemu. Era ca un semnal de suferință.

– Să știi că nu mi-e nimic mai ușor decât să pun mâna pe brațul tău și să te trezesc. Dar ar fi mai interesant să călătorim puțin împreună, am vedea și am auzi lucruri fascinante, pe care muritorii de rând nu le pot auzi si vedea. Vrei? Da? Dă un semn!

Fata gemu din nou. Nimic nu arăta că totul nu era decât o comedie. Ștefan înțelese: acest domn era un hipnotizator. O vie curiozitate puse stăpânire pe el. Nu văzuse niciodată un astfel de fenomen.

– Cora, reluă acela, acuma trebuie să vorbești. N-o să ne înțelegem împreună dacă vorbesc numai eu singur.

Broboane mari de sudoare apăruseră pe tâmplele hipnotizatorului. Ochiul crescut nu clipea.

– Da, te aud, șopti deodată fata.

– Da, dar de ce așa de greu!? Se poate? Unde ai fost?

– Aici am fost...

– Nu, n-ai fost aici, ai fost departe, în India, cu o mie de ani înainte de Cristos. Să ne întoarcem acolo...

– Da, zise fata, ce frumos e, văd elefanți mulți... Este o armată, exclamă ea nedumerită...

– Ei, spune-mi ce vezi...

– Este un război...

– Da, bine, război e și la noi... Unde îți merge gândul? Să nu-mi vorbești de războiul de la noi... E un război acolo?

– Da, niște oameni forfotesc în jurul unui fel de cal troian. Dar nu e un cal... E un proiectil... Soarele strălucește pe cer... Armatele coboară un deal, precedate de elefanți care duc în spinare războinici cu turbane în jurul capului... În pădurea vecină mișună alții... Proiectilul...

Fata gemu din nou, Lazarovici îi luă mâna:

– Nu te neliniști, spune ce vezi...

– S-a lăsat întunericul! strigă fata. Proiectilul e în cer, a fost lansat, urcă în flăcări... Bate vântul... Suflă, îndoaie copacii... Norii s-au înroșit, plouă cu sânge... Soarele se învârtește pe cer... Apa fierbe, peștii din ea sunt fierți...

– Perfect, zise hipnotizatorul, putem să-i mâncăm gata fierți, rasol...

– Elefanții cad din cer, continuă însă fata, alții aleargă de colo-colo, chihăind de groază în pădurea prinsă de flăcări.. Cai și căruțe zac în toate părțile, calcinați... Mii de căruțe zboară prin aer și cad pe jos din toate părțile... E întuneric mare și bat vânturi înghețate... La orizont se face lumină...

Corpul fetei suferea în ființa lui, mișcările îi erau însă stăpânite, nu părăsea fotoliul, nu da din picioare sau din brațe Stătea liniștită, din gât doar îi ieșeau implorări inconștiente adresate omului care o ghida în acele adâncuri insondabile și o făcea să vadă acel spectacol terifiant.

– Cora, zise Dan Lazarovici, ce înseamnă asta? Spune exact ce s-a întâmplat, unde ești, și ce vezi.

– Sunt în India, cu o mie de ani înainte de Cristos.

– Mai trăiește cineva din ce vezi?

– Da, zise fata, zeii s-au adunat deasupra armatelor și sunt apucați de groază văzând cum se prăbușesc puterile universului...

– Ei, pe dracu, zise hipnotizatorul, noi trăim, dacă se prăbușeau acum trei mii de ani, nu mai vedeam noi acum lumina soarelui... Ia mai bine să te fac eu pe tine să vii mai aproape de noi... Am să te trezesc și... (se uită la ceas) ai să uiți totul și exact peste zece minute să-i cârpești lui Sebi două palme atât de țepene încât să-i muți fălcile și să-i sară o măsea din gură pe care s-o scuipe în fața noastră...

Și apropiindu-și mâna de frumosul ei chip adormit, descrise în aer un cerc și-și pocni brusc degetele de podul palmei. Ea clipi cu o mică nedumerire (se vedea că nu-și amintește nimic din clipa când fusese adormită) și, veselă, se uita la cei din jur și începu, firesc, să trăiască clipa reală.

– De ce nu-mi dați și mie un pahar cu vin? protestă ea și în animația generală care urmă nimeni nu-i acordă o atenție deosebită, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Nimeni nu-i puse vin în pahar dintr-o scăpare care se întâmplă adesea în mod ciudat... Fiecare vrea să spună ceva copleșitor și mințile se rătăcesc. Foarte interesant... În subconștientul nostru păstrăm viziuni apocaliptice ale unor războaie de mult apuse... Le-am primit supraviețuind, prin milenii. Și războiul de acum va lăsa astfel de urme

înspăimântătoare... De pildă ce trăiesc în aceste clipe englezii... Da, teribil... Franța și Anglia plătesc pentru lipsa lor de vitalitate. Franta a și plătit. Anglia a rămas singură. Dar cui îi vine să creadă că civilizațiile occidentale vor pieri? Dar ce se va întâmpla? Cine poate să știe? O să vedem! Hitler e mâna destinului, dar în ce scop, nimeni nu poate să descifreze... America!... America? S a și anunțat că nemții au construit un avion care poate zbura peste Atlantic și arunca asupra New-York-ului bombe care să-i facă să sară în aer zgârie-norii. . Aștia nici n-au armată, cu democrația lor stupidă... Or să dea de dracu dacă se amesteca...

– Bine, Sebi, dar de ce nu-mi pui și mie vin în pahar!? zise Cora Petrașincu în mijlocul animației generale și Sebi n-o auzi, dar ea se ridică și o luă spre el ferindu-se de fotolii și picioare, ca o pisică uriasa atrasă de pradă, și îi cârpi amantului ei două palme îndesate care aproape că îl aruncară pe acesta jos de pe scaunul pe care ședea.

Și atunci toți își amintiră că Dan Lazarovici îi dăduse acest ordin pe care însă nimeni nu crezuse că ea, trează fiind, și în toate mințile, îl va executa. Sebi, uluit, se redresă în scaun și spuse:

- Ce este? Ce e cu tine? Ești nebună?

Dar vorbind își duse mâna la gură și supefiat și-o privi plină de sânge. Nu scuipă însă nici o măsea, cum spusese hipnotizatoru.. Indicația asta fusese pesemne un abuz... Mai bizar era că fata arăta perfect liniștită, nu dădea nici o explicație și nu cerea nici un fel de scuze.

– Cum adică, exclamă ea fără indignare, eu spun că n-am vin în pahar și el se face că n-aude!

El nu auzise se pare nici ordinul pe care ea îl primise, altfel s-ar fi grăbit să-i toarne vin în pahar... Deși, orice ar fi făcut, le șopti Lazarovici celor din jur, Sebi tot n-ar fi scăpat fără s-o încaseze...

Si cu acest final și mai grotesc decât jocurile lor grotești a căror mărturie stătea risipită prin casă, hârtii aruncate pe jos și prin fotolii, toată lumea se ridică și începură toți să-și ia la revedere. Revelionul fusese foarte reușit, îți mulțumim, Luchi, dă-i lui Sebi o compresă, i s-au umflat obrajii... Pe curând, Niki, încă o dată succes în noul an, poate ne chemi la nuntă... Pa, Adrian, pa, doctore, vorbim la telefon... Sebi, nu fi supărat, ai înțeles ce s-a întâmplat, a făcut-o sub stare de... Nu-i spune nimic Corei, ea tot nu crede, nu știe absolut nimic din ce i s-a întâmplat și dacă insiști, ar putea să se simtă jignită...

XVIII

Odată cu toată lumea plecă și Ștefan, deși nu uitase că fusese invitat la plimbare. Nu căută să aibă cu Luchi nici un semn de înțelegere și nici nu crezu în sinea lui că această fată își va ține promisiunea și va ieși să se plimbe cu el. De ce ar face acest lucru? Puțin îi lipsi să nu și continue drumul până ce ieși în stradă și o luă împreună cu ceilalți spre piața Filantropiei, unde, spuse cineva, puteau găsi taxiuri.

Se întoarse.

Dar apoi, văzând o siluetă în mantou cu guler de blană ridicat și cu capul gol înaintând fără grabă dar cu o sprinteneală de viețuitoare tânără în mersul ei nestingherit de zăpada rău curățată a curții, inima începu să-i bată cu violență. Iată, își spuse, nici acel Adrian, nici acel doctor Spurcaciu nu erau prietenii ei. Luchi era o fată care nu iubea pe nimeni și acum îi ieșea lui înainte, sa se plimbe cu el.

– Ai venit? îi șopti cu glasul sugrumat.

Multe minute după aceea, vorbind, glasul i se îneca și suflarea i se tăia ca și când ar fi urcat un deal. Această emoție, ca un șoc neprevăzut și inexplicabil, n-o avusese până atunci niciodată. Ființa de lângă el, prin voința ei de a fi hotărât să iasă din casă și să meargă aproape de brațul lui, i se părea

coborând dintr-o poveste, cu chipul ei care nu înceta să fie ca un bulgăre de lumină chiar și afară, în întunericul încă gros al nopții, și cu bucuria ei care îi înflorea într-un surâs perpetuu; nu se stingea nici când trebuia să vorbească.

Mergeau încet spre Șosea, unul lângă altul, fără să se țină de braț, dar foarte aproape. El se uita drept înainte și o asculta cu atenție, fără să înțeleagă nimic din spusele ei, nici din propriile cuvinte. Dacă era adevărat că domnișoara numită Cora Petrașincu... domnul numit Lazarovici... Acel Sebi... Nu, nici o vorbă, sunt foarte buni prieteni, lumea e rea... Cora e o fată minunată... Am râs de m-am prăpădit când am văzut că nu ți-a plăcut deloc, și nici tu ei... A fost un episod imprevizibil... două ființe care nu s-au mai văzut până atunci și care n-au nimic să-și reproșeze, să simtă o astfel de dușmănie fățișă unul față de celălalt

– Foarte ciudat, Ștefane, de când te cunosc faci numai lucruri care mie îmi plac foarte tare, deși nu mă cunoști, ca să am bănuiala că ești un cuceritor care lucrează abil.. deși cuceritor ești... destul de șmecher, dar îți spun, cu efect numai asupra mea...

– Ce lucruri care îți plac am făcut eu? zise Ștefan liniștit.

– Tot ce-ai făcut! răspunse ea.

- De unde știi? mai zise el, în timp ce își dadea seama de unde și în timp ce ea răspundea:

– E atât de ușor să afli ce face un om...

Ieșiseră la Șosea și Ștefan văzu troienele albe de zăpadă și arborii negri despuiați de frunze. Toată ființa lui o pândea pe a ei, totul în jur era inexistent...

Se opri și îi luă capul în mâini și își lipi obrazul de el... Clipe nesfârșite rămaseră astfel și el o luă apoi în brațe și începu s-o sărute cu patimă pe ochi și pe gură...

– Te iubesc, Luchi, îi șopti el prins de o beție care îi trecu și prin fața ochilor ca o fantasmă.

Se clătină.

– Și eu te iubesc, Ștefane, îi răspunse ea îndată, însă cu un glas mai liniștit. Mi a plăcut cât de frumos ai vorbit de fetele de la țară! Am ascultat toată povestirea ta, în seara aceea, când Niki te-a invitat la noi, cu toate că tu nu m-ai băgat în seamă deloc. M am retras în camera mea și am lăsat ușa deschisă. Am auzit totul...

Și spunând aceste cuvinte și fără ca el să-și dea seama, ea făcu un pas ferm înapoi, îl apucă de braț, se lipi de el și făcură cale întoarsă.

– Dar nu cred, Ștefane, că tot ceea ce am auzit și tot ce-ți spun eu că mi-a plăcut, ar fi fost de ajuns ca să-ți deschid ușa așa cum ți-am deschis-o ..

Și din nou glasul ei sună ca un avertisment; dacă el va crede acest lucru, nu va fi bine.

– Totul se va sfârși înainte de a începe, dacă te iei după cuvintele mele, rosti ea cu patimă.

– Da, conveni el înfiorat ca de-o taină. Și parcă îi făcu un jurământ: n o să mă iau după mărturisirile tale, Luchi, pe care s-ar putea să le regreți, sau poate chiar le regreți în clipa de față. Numai ceea ce simt eu e ceva adevărat și numai după asta o să mă iau.

– N-o să te gândești la mine? exclamă ea.

Nu, zise el parcă cu o decizie dureroasă.

Și se uita drept, de astă dată sigur pe el, copleșit dar liniștit... Nu era asta singurul lucru care îl putea ghida, simțirea și cutremurarea inimii lui când îi vedea chipul? Ea putea să spună orice, el va rămâne statornic și o va păstra în inimă nu cu secretele sfâșiate, ci întregi. Se opriră, dar numai o secundă. Luchi deschise poarta și o luă înainte, fără să-l invite, dar fără să-și ia la revedere. Silueta ei care se îndepărta astfel prin curtea lungă, fără să se uite înapoi, îi aminti lui Ștefan de Ioana, care tot așa, îl dusese undeva, luând-o singură și tăcută înainte...

Și în clipa aceea înțelese că i se întâmplă în viață ceva decisiv și la fel de buimăcitor ca și minutele care îi hotărâseră destinul

în biroul marelui ziarist. De ce se întâmpla așa? Nici nu vroia să afle, era un fapt, mersul ei liniștit, nesovăielnic, dar fără grabă, arăta intenția ei de a fi cu el fericită ca și Ioana, acum, în aceste clipe, înainte de a se trezi mâine ca dintr-un vis, cu regretul acela adânc că n-a putut trăi până la capăt, cum se întâmplă totdeauna în vis, ceea ce ar fi fost un miracol dacă s-ar fi putut împlini... Se va împlini... Se luă după ea fără să se grăbească s-o ajungă și aștepta să vadă dacă va deschide și va închide ușa în urma ei. Bineînțeles că n-o închise decât după ce el intră. Nu era ușa care da în hol, ci direct, printr-o scară laterală, în camera ei.

Ștefan n-o lăsă să-și vină în fire, ca și când ar fi știut mai dinainte, ghidat de instinct, că totul s-ar spulbera dacă ea ar fi lăsată să reia cunoștința cu viața ei anterioară, patul în care dormise până atunci singură și se simțise, cine știe, bine, și s-ar putea, la apropierea unui intrus, să-l alunge pe el afară, cărțile ei din biblioteca și din raftul mic al studioului, dulapul ei unde își ținea rochiile, lampa ei de pat pe care o stingea cu un gând plăcut înainte de a închide ochii furată de somn... O îmbrățișă și îi șopti cu respirația fierbinte că trebuiau să se iubească fără să mai scoată nici un cuvânt și fără să mai piardă nici o clipă... Ea își dădu capul înapoi și îl privi de departe, uluită dar și fascinată, în timp ce în priviri îi licărea o curiozitate intensă... Nu protestă nici măcar de formă, când el, uitând că nu e Ioana în grădină, îi ridică, după ce o culcă pe pat, rochia care îi dezveli picioarele și dădu de obstacole pe care Ioana nu le avea, și în fața cărora el rămase câteva clipe dezarmat: îmbrăcămintea intimă, în care Luchi semăna iar cu fetița inocentă de paisprezece sau șaisprezece ani. Se ridicară în capul oaselor și ea chicoti înveselită și îi șopti la ureche că trebuie să se dezbrace amândoi. Ceea ce și făcură, sub lumina galbenă, potolită, a veiozei. Ea se uită apoi la el gol și curiozitatea din privirea ei crescu: îi șopti iarăși, dar nu la ureche:

Arăți bestial!

Și luminosul ei chip în loc să arate spaima, rămase liniștit, privindu-l. Surâsul îi spori, frumoșii ei dinți albi sticleau în clar-obscurul încăperii. Corpul ei avea linii armonioase, dar abia uitându-se la ea Ștefan avu vag sentimentul că gândul lui la Ioana trebuia să înceteze: fetei ăsteia îi era frică. Ce era cu ea? Tremura, deși chipul ei rămânea mereu parcă în extaz. O luă în brațe și începu s-o mângâie, cu toate că el însuși simțea în adâncul ființei sale un tremur adânc...

– Nu mă lua în seamă, îi șopti fata fără ca surâsul ei minunat s-o părăsească. Tremur ca o proastă, mi-e frică...

Și tremurul ei spori și mai tare, când văzu pe chipul lui ceva străin și imperios. Ca să se apere parcă, îl luă în brațe, îl luă de gât și în clipa următoare dinții i se înfipseră în umărul lui înăbușindu-și un țipăt ascuțit. Nedumerit, Ștefan rămase o clipă nemișcat în ființa ei care nu vroise să-l primească de bunăvoie, apoi înțelese: Luchi nu semăna cu Ioana pentru simplul motiv că pe la Ioana înaintea lui trecuse un altul, în timp ce el era pentru Luchi primul ei bărbat... „Doamne Dumnezeule, gândi, fata asta a așteptat atâția ani ca să vin tocmai eu? Într-adevăr, ce i s-o fi întâmplat încât s-a hotărât, în prima seară când ne-am declarat că ne iubim, să nu mai fie fecioară? Cum se poate? Nimeni nu i-a declarat iubire până acum, ei, care e atât de frumoasă și sufletul ei e atât de curat...?"

Luchi îl strângea mereu în brațe în timp ce el i se uita în ochii ei divini în care curiozitatea licărea mereu, mai potolită dar nu stinsă: Da, înțelegea cum e, parcă spunea privirea ei, își dădea seama că încă nu putea fi pentru ea mai mult din pricina durerii... Dar printre durere, da, iată, corpul i se răsucea cutremurat și nu mai prejos de bestialitatea lui... O știință rapidă îi cutreiera mintea și parcă îmbătrânea subit... Așa i se părea, nu știa că ea rămânea pentru el tot ca înainte. O tristețe grea o împiedica să vadă pe chipul lui transformarea care prevestea sfârșitul! aproape strigând el se ridică jumătate peste corpul ei

și îi îmbrățișă șoldurile, nemaiștiind ce să facă. Își trăi complicitatea cu corpul ei într o singurătate care nu-l părăsi nici după ce, mai târziu, îi regăsi privirea și surâsul și îi văzu iarăși lumina apărând pe frumoasele ei trăsături. Da, dar lacrimi fierbinți îi spălau ei chipul și surâsul ei era parcă înstrăinat. Tăceau. Cuvintele nu mai aveau valoare, misterul pe care ele îl acoperiseră mai înainte nu mai exista, zburase parcă din preajma lor asemeni unei păsări al cărei ascunziș ar fi fost brusc descoperit.

– Acuma trebuie să pleci, zise ea stăpânindu-se deodată și ștergându și lacrimile. Se luminează de ziuă și n-ar fi bine să fii văzut străbătând curtea la o oră așa de târzie.

Revenise cu picioarele pe pământ. Ștefan încercă timid câteva mângâieri zadarnice. Pământul parcă îi fugea de sub picioare. Ea știa cine e el, arăta neschimbată, dar lumina chipului ei era acum glacială. „Nu trebuie să insist", gândi Ștefan și se îmbrăcă și plecă. În ușă ea avu un gest de tandrețe, îl apucă de gât, îl sărută și îi spuse:

– Inscripția de pe poarta *Infernului* lui Dante, cu care te-am întâmpinat, a fost scrisă special pentru tine.

El dădu din umeri, nu înțelese, dar nu mai spuse nimic.

Se întoarse acasă și se culcă. Avea sentimentul că i s-a întâmplat ceva copleșitor, dar straniu și nefiresc. Câteva amănunte bizare dădeau parcă târcoale bucuriei care îi făcea inima să bată mereu cu pulsații înalte, care nu coborau. Dar nu reuși să descifreze aceste amănunte: de ce se plimbaseră atât de puțin? Parcă se plimbaseră prea puțin, ca întrerupsese plimbarea. Și de ce vocea ei fusese prea liniștită, când îi răspunsese că și ea îl iubește? Și ce era cu inscripția aceea din *Infernul* lui Dante? Valul fericirii, însă, îl urcă iarăși sus pe crestele lui și uită de aceste semne. Nu trebuia oare să se întâmple chiar așa? Cui să i se întâmple, și cine să trăiască un astfel de ceas dacă nu un băiat și o fată? Îl trăiești acel ceas, chiar dacă nu te-aștepți, și tocmai de aceea e cu atât mai minunat...

PARTEA A TREIA

I

În anul următor 1941, pe ziua de 18 ianuarie, generalul Antonescu se urcă pe neașteptate în avion și plecă, după o scurtă preparativă diplomatică de urgență, la Berlin, să-l vadă pe Hitler. Îndată după plecarea și apoi după întoarcerea sa începu în țară o activitate legionară foarte febrilă și spectaculoasă. În universități, în marile centre din provincie, capii legionari se deplasau pese tot și țineau discursuri bombastice și incoerente, din care nu lipsea însă o idee foarte clară, subliniată de mai multe ori: credința și atașamentul legiunii față de marele Reich, de *Führer*-ul Adolf Hitler, de care legiunea își lega soarta.

Ce-i spusese generalul lui Hitler și cum îi primise acesta spusele? Mulți ani mai târziu, cei care îl însoțiseră pe Antonescu în această călătorie și când nimic nu-i mai lega de secretul ei, povestiseră, fie că luaseră parte la eveniment, fie că generalul însuși îl relatase, că dictatorul german îl primise pe Antonescu răcnind, cum făcea aproape totdeauna cu aliații pe care nu-i iubea și pe care voia în felul acesta să-i intimideze și să-i domine înainte ca ei să deschidă gura. Căci el știa că nimeni nu venea la el să ofere, ci să ceară ceva, fie o slăbire a puterii sale asupra lor, fie alungarea unui dușman care câștigase mai mult teren pe lângă el, *Führer*-ul atotputernic. Numai că generalul nu era doctorul Hacha, nenorocitul președinte al republicii cehoslovace

care, cu un an în urmă, în 15 martie 1939, de la Hitler nu se întorsese decât după ce semnase actul de deces al țării sale. Istoricul povestește că ceruse sa-l vadă pe Hitler ca să discute cu el chestiunea represiunii trădătorului cu rang de monsenior, Tiso. Bătrânul Hacha vroia să aibă din partea *Fuhrer* ului acordul generos să ducă această represiune până la capăt. În loc de aceasta, dictatorul îi vorbi aspru, copleșindu-l cu reproșuri și amenințări că armata sa era pregătită să se arunce asupra micii sale țări și *Luftwaffe* gata să facă din Praga un rug de flăcări... Hacha, care era un om în amurgul vieții și nu mai avea mult de sperat de la ea, sau ar fi trebuit să nu mai aibă, fiindcă fusese până atunci în țara lui, înainte de a ajunge președinte, membru respectat al curții supreme, părăsi orice atitudine demnă și se umili atât de tare încât tuturor celor de față nu le venea să-și creadă urechilor: fondatorii republicii Cehoslovace, Beneș și Masaryk, spuse el, împreună cu guvernarea lor i-au inspirat întotdeauna o astfel de aversiune, că îndată după schimbarea de regim (adică după München!), el s-a întrebat dacă folosește la ceva ca Cehoslovacia să fie un stat independent... Ce sperase înjosindu-se astfel? Guvernul lui, continuase el coborând ultimele trepte ale nemerniciei, încearcă, prin toate mijloacele, să-i reducă la tăcere pe partizanii lui Beneș și Masaryk... Perfect! exclamase Hitler întrerupându-l brutal și îl dăduse pe mâna lui Goring și Ribbentrop, care îl închiseseră într-o odaie și acolo îl somaseră să semneze o declarație care fusese pregătită dinainte și în care se spunea în esență și în mod cinic chiar ceea ce tocmai declarase el însuși, Hacha, mai înainte, că adică nu folosea la nimic ca țara sa să mai existe. Tot ce mai rămânea din ea era „o autonomie etnică conform caracterului ei propriu", adică doar faptul că mai erau numiți cehi și nu țigani, sau altă denumire. Hacha înțelesese în sfârșit în ce bârlog nimerise și refuzase să semneze. Îl înghesuiseră, se luaseră după el în jurul mesei, cu stiloul în mână. Bătrânul fugea, uitându-se cu groază înapoi la documentele de pe masă și la cei doi care

nu-l slăbeau; asemeni unor bandiți care știau că prada nu le poate scăpa, ei îi spuneau că nu *Führer*-ul îl chemase acolo, nici ei doi, și că venise singur, la cererea lui. Opinia internațională nu s-ar fi alarmat prin urmare dacă ar fi auzit a doua zi că președintele Hacha a suferit un atac de cord și a murit. Hacha chiar avu acest atac, dar doctorul fusese și el prevăzut, îl reanimă cu o puternică injecție și se trezi între chipurile celor doi pirați ai granițelor, care îi vârau iar stiloul sub nas sa semneze. Semnase! După spusele uneia dintre secretarele sale, povestește istoricul, *Führer*-ul, după ce semnă și el documentul, se precipită în biroul său, luă în brațe toate femeile care erau de față și strigă: „Copii, e cea mai frumoasă zi din viața mea! Numele meu va rămâne în istorie, voi fi considerat drept cel mai mare german care a trăit vreodată".

A doua zi trupele Reich-ului, fără să tragă un glonț, ștergeau țara doctorului Hacha de pe hartă.

Generalul Antonescu nu fu însă dat pe mâna celor doi. El ridică din primele clipe glasul și începu și el sa strige la individul care se agita ca o paiață de la un capăt la altul al imensei săli a Cancelariei Reich-ului.

Cei de față se uitau cu înfățișări scofâlcite de atâta scepticism la acest general roșcat, care, se vedea după înfățișarea lui, nu era mai puțin smintit decât celălalt, cu deosebirea că cel din urmă ar fi putut da imediat un ordin și i-ar fi putut rezerva aceeași soartă ca nefericitului Hacha. Așa și credeau că o să se întâmple. Era însă acest militar care își lua chip de efigie un ins după care să fi fugit în jurul mesei, și care, în cele din urmă, el și țara lui să sucombe dispărând de pe suprafața Europei?

Deodată Hitler încetă să mai strige și se opri.

Se opri în secunda următoare și Antonescu.

– Ce este, domnule general, zise Hitler, cu o voce joasă și spartă, amenințătore dar liniștită. Ce se întâmplă în România?

Toată furia sa, adevărată dar și simulată, se stinsese ca și când n-ar fi fost, și acum generalul avea în fața sa un om căzut

într-o tăcere bănuitoare și încărcată de primejdii, mult mai greu de înfruntat decât răcnetele dinainte.

– Domnule Hitler, începu generalul cu vocea sa sigură, plină de încredere în sine, persoana mea nu contează, ci numai destinul națiunilor noastre, care cere ca legionarii să părăsească, treptat, în România, puterea pe care nu sunt pregătiți s-o exercite și această putere să rămână, în aceste vremuri în care pacea nu e încă încheiată și armele n-au tăcut, armatei române, care se bucură de încrederea națiunii, indiferent dacă eu sunt sau nu în fruntea ei… Avem nevoie de liniște și securitate în această parte a Europei, și România, ca și Marele Reich, reluă generalul, după ce interpretul se opri, terminând de tradus, și nu e nevoie decât să ne uităm pe hartă ca să înțelegem de ce. Vrea domnul Hitler să ignore pericolele care ar surveni în urma unor grave tulburări pe care guvernarea legionară n-ar întârzia să le provoace necontenit în țară? Crimele lor sunt o dovadă, și aceste crime…

Hitler, în picioare, în spatele biroului, asculta căzut într-un mutism total, cu meșa de păr deplasată de la locul unde era văzută în toate ziarele și jurnalele cinematografice, cu chipul posomorât, fără rază de lumină, care de altfel nu apărea niciodată pe chipul lui nici când privirile îi luceau de o încredere fanatică în sine și nici când, prin forța personalității lui demonice, făcea mulțimile să strige cuprinse de isterie. Interpretul continua să traducă impecabil cuvintele dure ale acestui general cu voința extremă, gata să moară, dar nu să renunțe la convingerile sale, care erau expresii ale unor realități neîndoielnice de-acolo din țara sa. Hotărât, gândea marele tartor furios și stăpânit, ăsta nu era doctorul Hacha să alerge Göring și Ribbentrop după el în jurul mesei. E drept că nici granițele României nu erau aci, în inima Reich-ului, cum au fost cele ale acelor parveniți de cehi, dar o lovitură în stomac tot au primit prin *Dicktat*-ul său din august de la Viena. Ungurii au dorit asta. Pur și simplu le-a făcut pe plac, deși lui, această

sfârtecare între vecini nici măcar nu i-a făcut cine știe ce plăcere. Plăcere mare ar fi simțit dacă trupele sale ar fi efectuat ele această sfârtecare, în folosul Reich-ului. Poate că ar fi trebuit ocupată această țară (cu petrolul și grânele ei). Desigur, mai târziu, de ce nu? Dacă se va ivi cea mai mică necesitate și vor fi înlăturate pericolele unei intervenții ruse… Vom vedea… Acest general gata la orice, de pildă, era el credincios marelui Reich și lui, *Führer*-ului personal, după *Dicktat*-ul de la Viena? Nu ascundea el ranchiuna și trădarea? Îl privi pe sub sprâncene, cu un rictus pe care mustața îl ascundea, dar care îi întuneca cumplit chipul și îl izbi sinceritatea pe care înfățișarea acestuia o exprima. Mare actor? Nu, mare actor era el, Hitler, numai el știa să monteze și să joace în așa fel o comedie, încât omenirea să-l creadă că a fost și este animat de cele mai bune intenții, chiar și atunci când în văzul tuturor a călcat în picioare toate tratatele. Râsese până la lacrimi într-o zi când i se pregătise drept cadou lui Ribbentrop de ziua lui, sau ceva în genul ăsta, o cutie cu toate tratatele pe care le semnaseră și se constatase că aproape nouăzeci la sută dintre ele fuseseră călcate…

Da, nu se putea înșela, gândea Hitler, acest general îi era sincer credincios, nu juca nici o comedie și se bucura de încrederea poporului său. Își aminti că rapoartele agenților săi secreți din România vorbeau bine despre el. Nici acei mistici naționaliști români, numiți legionari (căruia lui Hitler nu-i plăceau deloc, erau prea mistici și prea naționaliști), nu se plângeau de șeful statului care îi adusese la putere. El îi adusese! Dacă acum dorea îndepărtarea lor, înseamnă că avea de ce. Făcu un gest și, intimidat, interpretul opri relatarea pătimașă și rece a crimelor legionarilor, în care generalul se angajase și care pe Hitler nu-l interesau…

– Nu pot accepta, domnule general, zise el cu aceeași voce coborâtă și parcă spartă, decât în caz extrem, ca legionarii să fie goniți de la putere… Încercați, dacă e posibil, să colaborați. Ei aduc în conștiința românească încrederea și credința fără

rezerve în mișcarea național-socialistă, pe care nici armata dumneavoastră și nici poporul care o urmează nu le pot aduce în măsură suficientă, ca să cimenteze prietenia și alianța dintre popoarele noastre. Evitați turburările. Sunteți conștient de pericolele care ar surveni!

Și Hitler ridică fruntea, dominator. N-avea decât să studieze mai târziu, acest general, spusele sale, după minuta care îi va fi înmânată, dacă e atât de greu de cap și n-a înțeles care este fondul răspunsului său. Fiindcă într-adevăr, generalul, cu toată siguranța sa de sine, rămăsese îndârjit în fața dictatorului: nu înțelesese clar. Ceru interpretului să i se repete, dar Hitler se apropiase, îi întinsese mâna, i-o strânsese și ieșise grăbit din imensa încăpere însoțit de intimii săi, conducători ai partidului și șefi ai Wehrmacht-ului.

Întrevederea, cu toate urmările care aveau să decurgă din ea, și pentru general și pentru noi și mai ales pentru Hitler însuși, patru ani mai târziu, se încheiase.

Nici un protocol special de despărțire nu urmă, afară de faptul că musafirul fu reținut de Hitler la dejun. Generalul primi textul dactilografiat al schimbului de cuvinte care avusese loc (în afară de răcnetele de la început ale *Fuhrer*-ului) și care, recitit atent, dădea, nu însă fără un avertisment, mână liberă generalului. Da, în caz extrem îi putea goni. Dar nu trebuia să uite că oricând Hitler îi putea aduce înapoi și da jos pe el, pe general, fiindcă legionarii aduceau credința fără rezerve etc. Cum putea, deci, să-i gonească pe legionari? se întrebă generalul în avionul care îl aducea, a doua zi, înapoi. Numai *în caz extrem și fără turburări*. Cum s-ar putea întâmpla acest lucru? Se vor opune...

II

Le Conductor luă imediat cunoștință de activitatea febrilă a legionarilor, de întrunirile lor al căror sens nu-i scăpa, de descinderile lor în lojile masonice de unde pretindeau că vor da la iveală lucruri senzaționale: erau un avertisment pentru el, pentru general, care, se sugera, era sfătuit și influențat de miniștri membri ai masoneriei... S-a dus la Hitler, ei și? Ce-a putut obține? Dacă ei vor divulga ceea ce știu, nimeni nu-l va mai putea salva... Cu vârfurile germane aveau și ei legături...

Dar chiar în noaptea care urmă se petrecu pe străzile capitalei unul din acele fapte care sunt parcă un semnal bizar, dat din adâncurile secrete ale întâmplării, protagoniștilor aflați în conflict: un grec ucise cu un foc de revolver un maior german care se plimba liniștit crezându-se în această țară în deplină siguranță. Ce era cu acest grec? Parcă se poate ști ce e cu un grec? Acești urmași ai lui Ahile și Agamemnon țin mereu să ne arate că nu sunt niște simpli urmași a căror gândire îndrăzneață a slăbit, prin secole, cu ceva. Sunt aceiași! Când i se aduse la cunoștință actul acestui grec ciudat, generalul scoase un adânc suspin: Iată mâna soartei! Cine era vinovat de acest asasinat, de faptul că el putuse fi săvârșit în plină stradă? Ministrul de interne, generalul Petrovicescu, bineînțeles. Și mai cine? Șeful Siguranței, Ghika, directorul general al polițiilor, Maimuca, prefectul poliției capitalei, Mironovici. Și îi destitui imediat, pe toți, și astfel toată agitația legionarilor, în fața acestui act grav, păli: lovitura fusese bine dată. Cine pierde internele, poliția și siguranța și nu are nici armata de partea sa, poate să spună adio puterii. Firește, poate nu era o ruptură, se va vedea dacă generalul, în fața reacției lor energice, a legionarilor, avea să revină asupra hotărârii sale, sau, în orice caz, să numească în locul celor destituiți tot legionari.

Și scoaseră în stradă manifestanți care în după-amiaza zilei de 20 ianuarie strigară lozinci în fața Universității, a Palatului Regal și a Ambasadei germane, cerând ca demișii să fie repuși în funcțiile lor și: *jos masonii* (unii nu știau ce sunt ăștia și strigau *nasonii*), *jos jidovitul Rioșanu și vrem guvern legionar.*

Această lozincă indica ceva nou, guvern legionar total, în orice caz fără indivizi ca acel Rioșanu care de-acolo de la interne unde se cocoțase pusese la adăpost mulți dușmani ai legiunii, ferindu-i astfel de răzbunarea legionară; în plus, acest jidovit își permitea el însuși să se declare pe față dușman al Mișcării...

Pe la orele nouă seara, câteva mii de manifestanți venind dinspre Bulevardul Lascăr Catargiu și conduși de șefi care se expuneau cu îndrăzneală, intrară în Piața Victoriei și strigară aceleași lozinci în fața Președinției Consiliului de Miniștri. Se cerea de asemenea îndepărtarea unor membri din guvern, precum și a unor înalți funcționari ai statului care erau acuzați că fac parte din masonerie sau sunt protectori ai acesteia și ai evreilor. Liniștit și tăcut generalul privea totul prin fereastră. Îi văzu în cele din urmă pe toți ridicând mâinile și ovaționând. Colonelul Elefterescu pătrunse în cabinet și raportă că în Timișoara, Caracal, Târnava-Mare și Târnava-Mică, Craiova și Iași sunt atacate chesturile de poliție, prefecturile și telefoanele și ocupate prin forță.

– Și ăștia ce strigă acum? întrebă generalul mulțumit parcă de știrile rele care i se raportaseră.

– În momentul de față vă aclamă pe dumneavoastră și pe Horia Sima.

– Hm, făcu generalul nemulțumit. Și cine e în fruntea lor?

– Viorel Trifa și Dumitru Grozea.

– Dumitru Grozea, hm, comunistu ăla? Asasinul de la Jilava?

Generalul nu era deloc satisfăcut, ca și când acel Grozea era chiar comunist și, auzi, să te aclame un comunist și un asasin. În curând manifestanții se retraseră pașnic. Generalul rămase la Președinția Consiliului până noaptea târziu, ținând sub stare de alarmă toate marile unități militare de uscat, aer și marină, dându-le însă ordine să se abțină de la orice inițiativă, chiar dacă, așa cum se întâmplase în provincie, chesturile, prefecturile și telefoanele erau atacate și ocupate. Nici o clipă însă nu se gândi să satisfacă cererile manifestanților, adică ale vârfurilor legionare, să revină asupra demiterilor pe care le operase și să mai dea și afară pe oamenii săi de încredere, acuzați de a fi masoni sau jidoviți și să pună în locul lor partizani de-ai lui Horia Sima. Dimpotrivă, chemă la el pe noii titulari, îi instrui, le dădu ordine ca a doua zi dimineața să se prezinte la datorie și să-și ia posturile în primire. Erau toți militari, generali cu tâmple cărunte, cărora le cunoștea aptitudinile și credința, nu se înverziseră ca stupidul general Petrovicescu. Un tâmpit mai mare ca ăsta nu-i fusese dat să vadă în viața lui plină de peripeții, afară, poate, de generalul Angelescu... Dar parcă și ăla avea măcar darul de a-și ascunde incapacitatea... Ăsta nici măcar la atâta nu se pricepea...

A doua zi, 21 ianuarie, generalul Mitrea porni într-o mașină militară spre prefectura poliției, să-și ia postul în primire. Prefectul însă, Radu Mironovici, refuză să-l predea. Din biroul său, generalul Mitrea raportă lui Antonescu că prefectul se împotrivește și nu vrea să părăsească prefectura. *Le Conducator* îl chemă pe prefect la aparat și îl somă să se supună ordinului său, acesta promise că spre prânz va preda postul... Simultan însă centre vitale ale capitalei erau ocupate, clădirea Radio-ului, depozitele de benzină, comisariatele de poliție, sediile obișnuite și sediul central din strada Romei, cu tot cartierul, care cuprindea străzile Londra, Washington, Argentina, până la Calea Dorobanți; din comunele suburbane veneau de asemeni știri proaste. Generalul Antonescu însă nu reacționă, deși de la o oră la alta i se raportă că din capitală mai rămâneau sub controlul guvernului doar acele clădiri și instituții unde existau gărzi militare bine înarmate cum erau ministerele, poșta, gările, telefoanele și, firește, cazărmile... Dimpotrivă, generalul continua să ducă tratative cu prefectul poliției, care promitea mereu că va preda prefectura, însă fără să se grăbească să pună

în practică această promisiune... Încercă să ducă tratative și cu ceilalți șefi legionari, la urma urmei cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima. Ce însemna asta? Se ridicau împotriva lui?! Ce se întâmpla? Astfel vorbea el în marea sală de recepție de la Președinție, înconjurat de militari și civili, pașnic, demonstrativ, liniștit, deși pe chipurile celorlalți nu întâlnea, răsfrântă, această liniște a sa al cărei substrat nu-l înțelegea nimeni. Militarii îl priveau preocupați, cu întrebarea în priviri: De ce nu le dădea ordin să scoată armata? Nu, nu, trebuia vorbit cu ei, să părăsească clădirile ocupate, să se retragă, să intre în ordine. Dar toți șefii lor, în frunte cu Horia Sima, își părăsiseră posturile pe care le ocupaseră până atunci prin instituții și ministere și dispăruseră fără urmă... Nu erau de găsit... Nu mai era nici o îndoiala, rebeliunea era totală și n-avea de gând să dea, în mod pașnic, înapoi prin discuții și tratative...

III

În dimineața aceleiași zile, când bucureștenii, fără să știe ce se întâmplă, începuseră să audă de peste tot pârâituri de arme automate și focuri de puști sau de pistoale, fără să vadă pe străzi clar cine erau cei care trăgeau și în cine, Grigore Patriciu convocase pe toți redactorii în biroul său și, informat fiind, îi informă la rândul său că în țară și în special în capitală, legiunea trecuse la luptă pe față împotriva generalului Antonescu.

– Domnilor, le spuse el, cine a fost până acum în secret legionar, trebuie să se decidă și să iasă la lumină. A sosit momentul critic pentru toți: ori murim noi, ori mor legionarii. În orice caz, un lucru e clar, dacă ei înving, nu ne vor cruța. Încât armele pe care le-am găsit în pod și prin W.C.-uri, pitite și bine împachetate, cu muniția aferentă, vă stau la dispoziție, înarmați-vă și trageți ori în mine, ori în legionari.

O tăcere grea se lăsă în spațiosul birou, întreruptă doar din când în când, ca o părere, ca un lucru neverosimil, de

împușcăturile care se auzeau din oraș. Neîncrederea se așternea pe chipurile redactorilor. Ei, chiar așa, vor trebui să pună mâna pe arme și să tragă fie într-o parte, fie în alta? Adică cum, lucrurile astea nu se puteau aranja într-un fel fără ei, sau, și mai bine, fără arme? Și într-adevăr, cine mama dracului adusese aceste arme în clădirea ziarului? Erau chiar arme adevărate, frumoase, cu țeava proaspătă, prin care nu se trăsese încă, învelite în hârtie ceruită. Le descoperise chiar ieri o femeie de serviciu, făcând curățenie, după care, furios, patronul ordonase să se caute peste tot, și căutările nu fuseseră zadarnice. Erau legionarii din interior care ajutaseră în timpul nopții aceste depozitări? Fără îndoială. Din administrație. Fiindcă din redacție cine putea fi? Ei, ia să vedem! Dar nimeni nu se dădu pe față. Increduli, continuau să nu ia cunoștință de faptul că viața lor atingea un punct arzător din fața căruia nu mai puteau da nici înainte, nici înapoi. O pârâitură de mitralieră foarte apropiată, ai fi zis că venea chiar de sus, din tipografia ziarului, zgâlțâi biroul patronului.

– Se trage de la noi? strigă el. Cancea, fuga și vezi!

Cancea strivi în scrumieră cu o mișcare febrilă țigarea care îi frigea buzele, sări și dispăru pe ușă.

– Domnilor, continuă patronul, armele sunt alături. Cine vrea și cine se pricepe să tragă cu ele, se înarmează. Cine nu, n-are rost să riște. O armă în buzunar naște întrebarea legitimă: împotriva cui vroiai să tragi cu ea?

Mitraliera care trăsese prin apropiere făcuse deodată să fie abandonată credința naivă că evenimentele care au avut până acuma loc în lume și care izbucneau deodată și aici puteau fi aranjate de alții și ei, redactorii acestui ziar, feriți de vreo opțiune dramatică.

– Știm împotriva cui să tragem! strigă deodată Niki și toată lumea tresări. Ne înarmăm, patroane! Bineînțeles, cine vrea, poate să plece acasă!

– Trebuie să știți că în aceste ore nu ne putem bizui, sau să ne asteptăm să nu ne putem bizui pe sprijinul generalului, deși chiar acum o să iau legătura cu șeful său de cabinet, zise patronul. Când orele sunt decisive, și când, probabil, partida se decide în altă parte, viața altora, aflată în primejdie, poate fi ignorată. Noi putem fi ăia, și în caz de victorie, toată lumea să ne sanctifice pentru convingerile noastre. Prefer să trăiesc!

Foarte bine, se putea citi pe chipurile tuturor. Am înțeles, patroane! Gata! Toți am fost militari, e război civil, știm ce avem de făcut. Incertitudinea se spulberase și se vedea cum gândirea lor, neliniștită până atunci, după decizie redevenise liberă și erau mai veseli decât ieri sau alaltăieri. O să tragem, parcă spuneau ei. Cu legionarii ăștia nu e de trăit, f.. muma'n ... Ce adică, numai ei știau să umble cu pistoale? Știm și noi! Și le încărcau și umblau cu ele cu gesturi delicate și sigure; așa cum se cuvenea cu aceste jucării grele care puteau scuipa moarte din mica lor burtă. Și le puneau piedica și se uitau încântați la țevile lor brunate... Ștefan și-l vârî pe-al său în buzunarul de la spate și ca și când ar fi știut mai bine decât alții că fără muniție chestia aia nu făcea doi bani își luă mai multe încărcătoare decât alții.

Cancea se întoarse și spuse că s-a tras din apropiere, dinspre prefectura poliției, dacă nu chiar dinăuntru... În orice caz, ceva se petrece acolo, trecătorii spun că au văzut un tanc intrând în curtea prefecturii și că după aceea au început împușcăturile... Așadar, tancuri?! Asta era un semn că armata intrase în acțiune? Patronul, înconjurat de redactorii săi, vorbea cu Președinția Consiliului de Miniștri.

– Domnilor, spuse el apoi, aruncând receptorul în furcă, generalul ne transmite să ne facem datoria ca ziariști și să spunem opiniei publice adevărul. În cazul în care am fi atacați, să cerem sprijinul armatei, care va sosi imediat la fața locului. Notați-vă următorul număr de telefon, memorați-l... Și le

spuse un număr. Da, continuă el apoi, turburările au cuprins întreaga capitală, situația e foarte critică. Cine vrea să plece și să scrie ce se întâmplă? Paul Ștefan!

– Da, patroane.

– Lasă-ți arma în sertarul biroului și înarmează-te cu stiloul și bloc-notes-ul și aruncă-te în vâltoarea evenimentelor. Cu pistolul în buzunar poți fi prins și împușcat pe loc fie de legionari, fie de militari, în timp ce fără el poți să te strecori. A venit timpul să ne arăți ce poți.

– Am înțeles, patroane.

– Niki, rămâi în redacție și-mi aduci, din oră în oră, știri de pe teren. Cine mai vrea să plece?

Plecară toți marii reporteri ai ziarului, după ce, dezamăgiți, trebuiră și ei să-și scoată pistoalele și muniția din buzunar și să le pună pe loc de unde le luaseră. Tocmai după ce starea lor de spirit se schimbase făcând acel salt misterios care transformă un om pașnic, grijuliu cu viața sa și chiar las, într-un luptător decis, care a înțeles că altă soluție decât să lupte nu mai exisă, chiar dacă va trebui să moară...

„Străzile sunt pustii, gândi Ștefan afară, cum să dau eu de vâltoarea evenimentelor?“ Dar văzu că în restaurante existau totuși oameni care stăteau la masă și mâncau. E drept că nu arătau prea veseli, dar nici cine știe ce speriați nu păreau. Ștefan împinse ușa Capșei și vru să intre înăuntru, dar apariția unui tanc care venea din josul Căii Victoriei îl făcu să iasă afară, în timp ce chipuri cu priviri sticlind de ironie din dosul geamului parcă îl îndemnau: du-te, dacă ești de-al lor! Sau ești doar un gură-cască? Să nu te trezești cu un glonț în cap...“

Ștefan se luă după tanc care în apropierea Palatului telefoanelor încetini și apoi opri. Abia după aceea apărură înaintând în ordine și cântând ceva în care se distingeau cuvintele *sula dușmanii*, două formațiuni de legionari. În ciuda ordinii, și poate din pricina cântecului și mai ales a caracterului

foarte amestecat al acestor două grupuri (pălării și căciuli, șepci de elevi, oameni maturi dar și adolescenți), adunătura aceasta părea o haită întărâtată și mai ales foarte sigură că prada pe care o urmăreau le va cădea fără doar și poate în brațe. Se auziră ordine, legionarii se opriră și începură toți să tragă în ferestrele uriașe de la parter și în marea ușă a intrării Palatului telefoanelor. Groasele geamuri se umplură cu o spuză de găuri fără să se spargă și să cadă jos... Vrură apoi să dea năvală în înalta clădire dar riposta neașteptată dinăuntru îi culcă pe toți la pământ: două mitraliere începură să tragă în ei amândouă deodată și focul venea parcă de sus de la un etaj, oblic... Tancul nu mai era un adăpost sigur. Când se lăsă liniștea, se auziră niște strigăte de groază uluită, și alergând spre unghiul de sub clădire, care îi ferea de tirul mitralierelor, toți începură s-o ia la goană, la vale, în direcția Cișmigiului. Tancul se căznea să-și îndrepte turela cu țeava tunului sus, de unde se trăsese, dar legionarii dinăuntru se pare că habar n-aveau cum se face acest lucru. Țâșni înainte și viră la dreapta... Atunci ieșiră afară din clădire soldați, și Ștefan, care fusese cât pe-aci să fie curățat de un snop de gloante în pasajul Vilagros unde se refugiase, auzi comanda unui ofițer:

– După ei, trebuiesc prinși toți și cine nu se predă, trageți. Ștefan țâșni de la locul său, ocolind morții și răniții.

– Domnule sublocotenent, zise, sunt de la *Zina*, îmi dați voie să vă însoțesc?

– Legitimația, ceru ofițerul, în timp ce îi pipăia rapid buzunarele, să vadă dacă n-are armă.

Ștefan își scoase legitimația.

– Pe riscul dumneavoastră și, în orice caz, rămâneți la distanță, zise ofițerul grăbit și o luă la fugă cu soldații după el, urmărindu-i pe legionarii în dezordine.

Prinseră mulți dintre ei înainte ca aceștia să iasă pe Bulevardul Elisabeta și să-și piardă urma. Rebelii se dădeau de gol: fugeau. Se trăgea în ei, și atunci, înspăimântați, se opreau și ridicau mâinile.

Pistolul pe care îl găseau asupra lor le era luat și erau strânși unul câte unul chiar la poarta Cișmigiului. Pistolul acela era dovada că sunt rebeli. Mulți scăpaseră. Ștefan se uita la ei și ar fi vrut să-i ia la întrebări, voia să știe ce gândeau, chiar crezuseră că Palatul telefoanelor o să se predea de îndată ce aveau să tragă ei în geamuri? Dar ofițerul îi luă și îi duse și Ștefan rămase singur.

Din când în când, câte-o mitralieră toca. Apoi liniștea încordată revenea asupra orașului. Tramvaiele totuși mai circulau. „Hm! Ridicul atac!" gândi Ștefan nedumerit.

Urcă pe strada Sfântul Ionică din nou spre pasajul Vilagros, pe care îl străbătu și ieși departe traversând străzi și bulevarde aproape goale de trecători. Abia după un timp își dădu seama că mergea spre o direcție de unde se auzeau împușcături. Se oprea și trăgea cu urechea. Nimeri pe Dorobanți, unde la numai câteva minute după ce se adăposti văzu aceeași scenă ca la Telefoane. O altă instituție era atacată și atacul respins. Morți și răniți acopereau Calea Dorobanți. Strigătele celor vii, care cărau pe cei răniți, avea pesemne o strânsă legătură cu tirul unei mitraliere așezată undeva în clădirea imediată și în spatele căreia se aflau soldați care știau să tragă și ofițeri să comande.

Ștefan văzu, fără să-i vină să creadă parcă, un soldat izolat apărând de după un colț și luând-o liniștit de-a lungul Căii Dorobanților ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat pe-acolo. „Pesemne e un sol", gândi Ștefan, deși acest sol nu purta nimic alb... Câtva timp merse liniștit, atâta vreme cât intra în unghiul de apărare al clădirii asaltate. Dar pe urmă el ieși din acel unghi. Cine era? Un curier? Atât de imprudent? Sau era un ostaș în permisie, un țăran care venea cine știe de unde și se ducea cine știe încotro? Puțin îi păsa, își vedea de drum, spre destinația

pe care o știa singur, unde trebuia negreșit să fie, pesemne, chiar astăzi, prezent. . Oricum, zdravăn nu era! Credea că împușcăturile și morții aceia de pe stradă nu-l priveau? Civilii năvăliră deodată asupra lui cu răcnete și în câteva secunde îl trântiră jos în zăpadă, îl traseră de picioare, îl loviră... Cineva se apropie cu un bidon și începu să toarne apă pe el.

– Bă, ce e cu voi, sunteți nebuni? strigă soldatul. Bă, astâmpărați-vă, ce-aveți cu mine?

Un chibrit fu aprins și aruncat pe el. Și soldatul luă deodată foc și începu să ardă ca o pălălie. Nu apă, ci benzină se turnase peste el. Începu să urle, și să se rostogolească pe jos, dar lichidul era îmbibat în mantaua și în vestonul lui, până la piele. Dădea din mâini, inocent, contra flăcărilor, crezând că astfel le va stinge, necrezând parcă în ele, ca și când nu le-ar fi simțit, deși îl ardeau. În acest timp alte strigăte le acopereau pe ale lui, în timp ce din clădirea asaltată mitraliera trăgea în rafale scurte. Unghiul ferit sub care se petrecuse scena unde soldatul murea ars de viu fu reperat și curând cei care mai rămăseseră prin apropiere și vrură să fugă căzură secerați. Era curios cum, în isteria lor, acești rebeli încă nu înțelegeau că împotriva lor se putea trage. Din clădirea asediată trei militari ieșiră și ridicară pe camaradul lor carbonizat.

„Ce să fac eu acum?!" se întrebă Ștefan simțind deodată o paralizie a voinței, continuând să se uite de-a lungul străzii pe care zăceau, ici, colo, oameni morți și nemaiștiind dacă să mai stea acolo sau să se îndepărteze. Apoi voința îi reveni și își spuse că trebuia să afle cum se numea instituția atacată, ce era acolo. Fiindcă trebuia negreșit să scrie ce-a văzut, era, poate, singurul gazetar care nimerise și văzuse ceea ce se întâmplase aici... Ieși din gangul în care se pitise și o luă înapoi, spre Piața Romană, uitând că nu aflase încă numele instituției asediate. Intră într-o bodegă, se așeză la masă, își scoase carnetul și începu să scrie. Dar se opri, cei din bodegă se uitau la el prea insistent și cu priviri în care era greu să ghicești ce gândeau. Rupse hârtia și o aruncă, apoi ceru chelnerului o gustare. „Am să scriu la redacție, dacă legionarii mi-ar găsi în buzunar textul cu istorisirea scenei de pe Dorobanți, m-ar împușca pe loc", gând el prudent.

Se întoarse la redacție.

– Scrie, îi spuse Niki după ce îl ascultă.

Alți reporteri care se întoarseră spre orele patru după-amiază arătau posomorâți. Nu înțelegeau: după informațiile lor legionarii câștigau teren și armata nu acționa decât când era atacată. Ce făcea generalul? Știri alarmante veneau din provincie: doi comandanți de mari unități terestre trecuseră de partea rebelilor și porniseră spre capitală, unul din Brașov, altul de undeva din Moldova. Se cunoștea și numele lor: generalii Dragalina și Coroamă.

– Din ce sursă e știrea asta? întrebă Niki.

– Ai dreptate, zise reporterul, nu e o știre, ci un zvon de pe stradă. Dar știi, uneori zvonurile... Și ăsta e foarte insistent...

– O să verificăm, zise Niki și puse mâna pe telefon.

Avea cunoștințele lui la Marele Stat-Major. De-acolo i se răspunse că generalii în cauză sunt la posturile lor și nici o mișcare de trupe fără ordin nu e în această clipă semnalată. Dar că, îi spuse ofițerul de stat-major lui Niki, îi mulțumește că le-a telefonat și acest zvon va fi raportat Conducătorului statului.

– De ce nu reacționează armata? mai zise Niki.

– Executăm ordinele domnului general, răspunse sec ofițerul.

Bineînțeles! Chiar dacă ar fi știut mai multe, cum să-i fi spus? Pentru un ziarist însă și întrebările naive pot avea succes. Poți să știi?

– Ștefane, patronul a plecat acasă și mi-a spus să trimit imediat la el reporterul care a aflat lucrurile cele mai interesante. Ai terminat de scris?

– Da, răspunse Ștefan.

– Du-te! Lasă-mi manuscrisul să-l dau la bătut la mașină și fii atent pe stradă, n-are nici un rost să te expui inutil. Dacă mori, n-o să mai fie nimic de facut, nu uita chestia asta, fiindcă am impresia, după ochii tai, că nu-ți dai seama că *după aceea* totul s-a terminat...

– Îmi dau seama, murmură Ștefan.

Dar tot după privirea lui se vedea că nu-și dădea. Ei cum! Chiar așa?! Nu mai e nimic?... parcă întreba el. „*După aceea* totul se ia de la cap, asta se știe, de ce vrei să mă sperii?"

IV

Ștefan nu știa exact pe unde s-o ia ca să ajungă pe strada general Berthelot, unde stătea patronul, dar știa direcția, mai fusese la el o dată, era o catedrală prin apropiere. Străzile pe care le străbătu, Brezoianu și Câmpineanu, erau liniștite, se vedeau chiar trecători pașnici mergând în toate direcțiile spre țintele spre care îi chemau interesele lor. Prin apropiere era Palatul Regal dar nimic deosebit nu se auzea dintr-acolo. „Regele, pesemne, nu intră în discuție", gândi Ștefan.

În apropierea casei patronului se dădu la o parte și intră aproape în zid, gata să fie strivit de o coloană de mașini care parcă erau conduse de șoferi beți: erau două autocamioane și două turisme înțesate cu oameni. Camioanele barară strada în ambele sensuri, iar mașinile începură să manevreze să întoarcă spre direcția din care veniseră. „Ce e cu ăștia, se întrebă Ștefan, de ce fac asta? Sunt legionari, dar ce instituție vor să atace?... Instituție?!" se miră el. Între cele două camioane se afla doar casa patronului și nici un fel de instituție. Nu cumva?!... Văzu apoi că oamenii din mașini se dădeau jos și se îndreptau într-adevăr spre casa marelui ziarist. În fața porții staționa mașina lui, cu șoferul înăuntru, care deodată țâșni din ea și o luă la fugă ca scăpat din pușcă. Cineva trase în el și îl culcă la pământ, s-ar fi zis că a fost lovit în plin, dar în clipele următoare

își reluă goana cu și mai mare putere și se salvă pe după un colț de stradă. „Ce să fac eu acuma?! se întreba Ștefan, cu aceeași senzație de paralizie a voinței pe care o mai simțise astăzi o dată. Îl vor omorî pe patron, Doamne, Dumnezeule..." Dar ca și atunci această senzație îl părăsi aproape imediat, se dezlipi de lângă zid, traversă în goană strada și intră alături într-un mic restaurant așezat pe colț. Se căută în buzunare și ceru cârciumarului o fisă. Se îndreptă spre telefon. Ce noroc, la telefon nu era nimeni. Formă numărul patronului.

– Alo, da, se auzi vocea zbierată a marelui ziarist.

– Patroane, zise Ștefan în șoaptă, dar distinct, aici Paul Ștefan. Sunteți atacat de legionari! V-au înconjurat casa.

O secundă de tăcere urmă după acest mesaj dramatic, apoi Ștefan auzi:

– Sunt mulți?

Da, patroane, cincizeci, șaizeci...

– Telefonează armatei, strigă Grigore Patriciu fără ca vocea lui să fi trădat cea mai mică teamă.

Și închise imediat și formă el însuși numărul Președinției Consiliului și telefonă și el. După care se repezi în dormitor, își îmbrăcă la iuțeală haina, își trase pantofii și coborî în vestibul cu două pistoale în mână. Era singur în casă, afară de socrii, care locuiau mai jos împreună cu doi servitori. Pe soție și fiică le trimisese încă în cursul dimineții la un prieten mai sigur. Socrii locuiau într-un fel de parter mai scund, cu ferestrele cu apărătoare de metal. Acolo intraseră legionarii forțând ușa, înspăimântându-i pe acești bătrâni să spună unde se află Patriciu, pe unde pătrund circuitele telefonice în clădire și dacă există vreo scară care să lege direct, prin interior, parterul și etajul. Bătrânii, tremurând de spaimă, spuseră, e drept fără să se grăbească, pe unde intră firul telefonului în casă și un legionar se duse și îl tăie cu patentul. Scară spre interior? se mirară bătrânii. Nu exista. Intrările erau separate. Spre parterul

adevărat, cel mare, și spre etaj se intra prin ușa din față. Ei, da, dădură legionarii din cap, văzuseră și ei ușa aceea, dar cu ce s-o spargi? Ieșiră și unul din ei aduse dintr-un camion și vârî o rangă groasă, cu vârful ascuțit, lângă broască, în timp ce alții doi izbeau cu umărul. Lucrau fără grabă, ca și când ar fi fost inși pașnici, meseriași tocmiți să facă o treabă, în cazul de față să deschidă o ușă ale cărei chei fuseseră pierdute. Cu mijloace cam rudimentare, era adevărat, dar asta era situația... În sfârșit masiva ușă de stejar pârâi, se rupse din broască dar rămase, spre enervarea celor de afară, într-un lanț gros, pe dinăuntru. Începură să izbească în el cu ranga. Zadarnic. Veni unul mai ingenios care înțelese că balamalele vor ceda mai ușor decât acel lanț și într-adevăr în câteva minute aruncară ușa peste cap. Culcat pe burtă și pitit în unghiul zidului, unde se termina spirala scării interioare, cu pistolul în mână, marele ziarist aștepta. Știa ca n-o să poată opri el singur cincizeci de legionari să intre în casă, dar dacă îi oprea măcar un sfert de oră, poate că armata sosea. Ori, acest sfert de oră chiar trecuse și viața lui era agățată de o clipă... Iată-i în prag... Când umbrele lor negre deveniră amenințătoare, fără să fi intrat cu totul în casă, ziaristul îndreptă pistoalele într-acolo și ochi. Deodată însă trei din aceste umbre țâșniră din vestibul și se pitiră sub scară. Ce bine că nu trăsese, l-ar fi descoperit unde era și l-ar fi lichidat, năvălind toți pe scări. Ori, acum îi pândea el să iasă de sub scară. Numai că alți cinci dădură năvală în hol și atunci ziaristul, fără să se mai gândească, trase în ei cu amândouă pistoalele, focuri neîntrerupte, realizând, fără să-și dea seama, impresia că sunt mai mulți în casă care se apără și sunt bine plasați. Doi legionari fură loviți și zăceau morți pe uriașul covor din hol, ceilalți trei se ascunseră și ei sub scară, de unde începură și ei să tragă în direcția de unde se trăsese în ei. Gloanțele găuri zidul din spatele ziaristului, care nu se ghemui, ci trase iar, țintându-și atacatorii sub scară, în timp ce afară...

Afară se întâmpla ceva. Un ofițer sosise cu patru cinci soldați care fuseseră imediat dezarmați și închiși împreună jos unde se aflau socrii ziaristului, dar în același timp un pluton de infanterie comandat de un căpitan își făcuse apariția într-un fel mai prudent, adăpostindu-se chiar pe după autocamioanele care barau strada. Căpitanul vru să iasă și unul din atentatori întinse pistolul să-l împuște, dar căzu sub gloanțele unui sergent, care și el fu omorât de un legionar în aceleași secunde. Se auzi un glas: „ne-a surprins armata, executarea în cinci minute".

Un grup de legionari dădu buzna prin ușa spartă. Dar Grigore Patriciu îi întâmpină cu gloanțe și alți câtiva dintre ei căzură; ceilalți se retraseră. Un foc foarte intens venea din interior, de sus, de la el, care își apăra casa și viața, și cei de sub scară nu ieșeau, în timp ce alți soldați soseau și în stradă se încingea o luptă... Dar deja se vedeau legionarii sărind gardurile curților vecine și pierind astfel și soldați dezarmând pe cei care rămăseseră derutați în curte, neștiind dacă învinseseră sau erau învinși...

Fură prinși treisprezece, printre care, așa cum declară fiecare la scurtul interogatoriu pe care ofițerul li-l luă, șeful acestei bande, un „doctor" conferențiar la Academia de înalte studii comerciale care se însărcinase personal cu executarea acestei acțiuni, un contabil, un student, un avocat, funcționar la Ministerul Educației Naționale (domnul avocat se plictisise de procese și vruse să tragă și el cu pistolul într-un om), un funcționar la Banca Națională, și ăsta se plictisise de cifre și ieșise în stradă, un profesor care își părăsise catedra pentru a lua parte la atentate, un frizer, un tâmplar, un inginer... Soldații îi luară și ofițerii rămaseră în holul în care ușa de la intrare și a vestibulului erau sparte. Ziaristul coborî și întoarse cu piciorul indivizii pe care îi omorâse... Îi întoarse o dată, de două ori, izbind în ei cu violență, în chipurile lor moarte, înjurând

crâncen... Cei prinși fură scoși afară de soldați cu baionetele la armă și, marele ziarist le spuse, sfredelindu-i cu privirea:

Canaliilor! Am trecut de partea domnului general, care v-a adus la putere... Ar fi trebuit să ne venerați! În loc de asta... Ticăloșilor! În fața plutonului de execuție, acolo să sfârșească blestemata voastră guvernare... Afară cu ei, mai strigă el, ca și când ar fi învins definitiv, în timp ce legionarii prinși rânjeau.

– Să nu vă închipuiți că ați scăpat de răzbunarea legionară, zise „doctorul", care nu credea nici el, în ceea ce îl privea, că viața lui era în primejdie.

Continua s-o amenințe pe-a altora.

Un sergent, care pesemne simțise el ceva gloanțe pe la urechi, foarte apropiate de capul său (puțin lipsise să nu fie găurit) și în orice caz văzuse că un camarad, tot sergent, zăcea pe trotuar fără viață, îi dădu „doctorului" un pat de armă în piept care aproape că îl dărâmă.

– Mișcă, bă, îi zise și îl izbi din nou, de astă dată în obraz, cu pumnul său negru cu care acasă izbea vita în spinare, la care însă „doctorul" rezistă, deși în clipa următoare sângele îl podidi pe nas și pe gură.

De unde apăruse Ștefan? Din micul restaurant de unde urmărise totul, comportarea bâlbâită a primilor soldați, care costase viața unuia dintre ei, apoi intervenția de astă dată eficientă a unui pluton.

– Măi băiete, vino cu mine să bem un coniac, îi spuse marele ziarist în timp ce trupa ieșea. Vino încoace! Nu cred că legionarii au pregătit contra mea două echipe ale morții... Acum putem asista liniștiți la nimicirea acestor pitecantropi. Dacă nu cumva generalul a pierdut, undeva mai sus, partida și atunci suntem pierduți toți, ca națiune... Crezi că ar fi posibil? Crezi că ar mai fi putut, în acest caz, să mă salveze armata? Ce rost ar mai fi avut? Să apere un ziarist...

O nouă mașină apăruse între timp, o dubă neagră, care oprise însă dincolo de autocamionul care fusese pus de-a

curmezișul străzii și din ea se dădură jos indivizi care de departe semănau cu niște medici, în realitate fiind simpli încărcători de cadavre. Oameni de la morgă... În câteva minute strada fu curățată de aceste ființe umane care nu mai păstrau din viață decât formele, hainele care îi îmbrăcau și pe cei vii și asemănarea cu ei, chipuri cu sprâncene și păr pe cap, vinete însă ca pământul din care se născuseră...

Sus, la etaj, marele ziarist avea în biroul său un mic bar, din care scoase pahare și coniac. Mâinile nu-i tremurau când turnă din sticlă, doar mustața îi tresărea și nu se potoli nici după ce înghiți deodată tot paharul, ca pe posircă. Era totuși coniac fin, franțuzesc. Laba sa enormă nu părăsea umărul băiatului, pe care îl strângea fără să știe. Se dezlipiră de lângă bar și se așezară în fotolii. Dar marele ziarist, deși aparent ai fi zis că e stăpân pe sine nu era. Fusese. Acum totul părea în dezordine în ființa lui... Tușea sec, gâfâia, un picior îi sărise în sus izbind mica măsuță pe care pusese paharul... Numai mâinile îi stăteau liniștite pe brațele fotoliului, mâinile cu care trăsese.

– Cine e? urlă el deodată, sărind în picioare agitat și căutând pistoalele. Afară! răcni el văzând cine era, cei doi bătrâni, socrii săi de la micul parter, care apăruseră în ușă ca două fantome, cu groaza și vinovăția pe chipuri, groază și vinovăție pe care ziaristul le descifră cu intuiția fără greș a celor stăpâniți de o mare surescitare. Afară, f... muma în c..., să nu vă prind pe-aici, că n-am acuma chef de voi... În loc să... vă împușc... Cărați-vă...

Avea chef să împuște, îi plăcuse ce făcuse și acum vroia, pesemne, să continue... Ștefan își dădu capul pe spate și izbucni în hohote, în timp ce Grigore Patriciu își turna din nou în pahar. Râse și el și în clipa aceea, cu dinții rânjiți, avu o expresie sălbatică.

– Mă băiete, zise în timp ce încerca telefonul mort, ai văzut prin oraș nemți?

– Nemți? tresări Ștefan. Nici picior.

– Pe unde-ai fost?

– Am văzut cum au atacat Palatul telefoanelor. Pe urmă am văzut cum au prins pe o stradă, pe Dorobanți, un soldat și i-au dat foc cu benzină.

Dar omul care trecuse pe lângă moarte nu era atent la moartea altora. Tăcu câtva timp, apoi își relua întrebarea sa care îl obseda: văzuse sau nu, Ștefan, nemți prin oraș? Așadar nemții nu interveneau? Apoi: clădirea ziarului în mâinile cui se afla? Apăruseră, cumva, din interior, legionari? Nu?

Bine, mergem atunci la ziar, spuse el, și coborâră, în timp ce își îmbrăca din mers paltonul cu guler lat de blană de oaie și își luă căciula. Uite-l și pe-ăsta cum a fugit și m-a lăsat singur, f... în c... pe mă-sa de șofer, care mănâncă de la mine pâine de ani de zile, zise el în stradă. Știi să conduci?

– Nu, patroane, răspunse Ștefan.

– Mergem pe jos...

– Nu mergem pe jos, mi-e frică mie acuma... pentru dumneavoastră. Mă duc cu fuga și mă întorc cu mașina de serviciu a ziarului.

– Bine, du-te!

V

În acest timp generalul continuă să asiste, fără să ia nici o măsură represivă, la consolidarea cuceririi capitalei de către rebeli. Se apăra însă, trimise trupe să ferească Palatul Regal, gările, Marele Stat-Major al armatei, comandamentul militar al capitalei. Dar două apeluri ale sale către țară nu fură difuzate: radioul era în mâna legionarilor, iar garda militară care îl păzea primise ordin să interzică doar intrarea și ieșirea din clădire, dar nu și să-i scoată pe rebeli din fața microfoanelor.

Încă înainte de căderea serii dirigintele oficiului poștal al Președinției, un om cu vederea bună, observă un du-te-vino

necontenit de civili și gardieni în cazarma gardienilor publici, care se afla chiar în apropierea Președinției. Urcă sus și raportă colonelului Elefterescu care raportă imediat generalului. Generalul ceru un binoclu și verifică personal faptul. Ce făceau ăia acolo, atât de aproape de el?

Ordonă ca un ofițer de jandarmi cu un pluton din garda Președinției să se ducă acolo, să vadă ce este, și să ceară civililor să părăsească imediat clădirea cazărmii. Fără incidente. Să nu se tragă. Trupa se deplasă imediat într-acolo și rămase afară, intrară în curte doar ofițerii, să transmită ordinul generalului. Ce bâlbâială! Fură imediat făcuți prizonieri și închiși într-unul din birourile cazărmii, unde se mai găseau și alții, un colonel, comandantul gardienilor publici și ofiteri instructori ai gardienilor, dezarmați și închiși.

Trupa se retrase și raportă cele întâmplate. Calm, generalul ordonă să fie trimise la fața locului trei tanchete, cu aceeași misiune. Incidentul anterior se repetă: ofițerul care comanda blindatele se dădu jos să-și îndeplinească misiunea, și drept orice răspuns legionarii îl făcură și pe el prizonier, înconjurară carul și începură să tragă cu pistoalele în vizoarele lui și în ușa din spate, care rămăsese deschisă. Echipajul fu forțat să iasă afara și tanchiștii fură făcuți prizonieri. Comportarea bizară a generalului și caracterul pașnic al ordinelor lui fură înțelese cum se cuvine de șefii rebeli care ordonaseră ocuparea acestui punct apropiat de Președinție: generalul se temea. Hm! Avea și de ce! Și de entuziasm, ieșiră afară și începură să tragă în geamurile din spatele Președinției Consiliului, stârnind panică mare printre funcționare și telefoniste... Cele două tancuri primiseră ordin de la ofițerul prizonier să tragă, dar acestea, potrivit pesemne unui consemn anterior, traseră întâi cu proiectilele de un tun de manevră.

– Dacă nu încetați, le spuse ofițerul legionarilor, salva următoare va fi cu proiectile adevărate.

Curtea se goli și focurile încetară. Tanchetele ieșiră și ele din curte, dar luară poziție în fața intrării. Generalul ordonă cabinetului său militar să i se trimită trupe (dar nu multe!) și să se instaleze tunuri în jurul localului Președinției. Să fie blocate cu trupe bine înarmate toate bulevardele și șoselele care dădeau în Piața Victoriei, Lascăr Catargiu, Calea Victoriei, Șoseaua Bonaparte, Șoseaua Kiseleff... În același timp dădu ordin ca o companie de care de luptă din regimentul 1, care de luptă din Târgoviște să intre în același dispozitiv de apărare.

Urlete de indignare apărură repede în presa legionară, în ediții speciale pe care scria cu titluri de-o schioapă: S-a tras cu tunul în legionari! Nu-ți venea să crezi. Parcă ar fi zis: s-a tras cu tunul în sfinți. Bucureștenii trebuie să fi fost foarte impresionați citind informația. I-auzi! Cum o fi îndrăznit generalul să comită o asemenea faptă? În realitate nici măcar nu se trăsese, dar era clar, nu fuseseră aduse tunurile și tancurile acolo numai de paradă: la ordin, aveau să tragă. Deci era ca și când s-ar fi tras...

Un maior care sosi cu trupele la Președinție primi și el același ordin blând, să se ducă la cazarma gardienilor publici și să-i determine pe legionari să înceteze focurile și să plece de acolo. *Le Conducator* era acum supărat, s-ar fi putut spune chiar jignit. Să se tragă chiar asupra lui?! Dar în mod curios părea mulțumit de întâmplare. Dacă n-ar fi fost afrontul personal pe care îl primise ai fi zis că le mulțumea ălora de-acolo că veniseră și se instalaseră atât de aproape de el. Cum informațiile care îi soseau arătau că și sediul legionar din strada Romei și împrejurimi era înțesat de legionari înarmați și cum strada Romei era aci, la doi pași, putea să spună că stătea bine înconjurat de ei... Situația se clarifica: cine mai putea da acum înapoi și scurta idilă să fie reluată?

Maiorul trimis să transmită ordinul Conducătorului fu primit cu gloanțe răzlețe, care nu-l nimeriră, el înaintă prin curte fără

teamă și focurile încetară. Ieși un individ scund și vânjos, pesemne șeful rebelilor, care îl întrebă pe maior ce dorește.

– Domnul general ordonă să vă predați, zise ofițerul. Ați tras asupra lui, sunteți pasibili de pedeapsă. În caz contrar, tancurile vă vor nimici până la unul.

Individul stătu câteva clipe pe gânduri... Ce se întâmpla? Îndrăznea generalul să tragă în legionari?! se citea întrebarea pe chipul lui. În loc să-l ia prizonier și pe acest ofițer, se pomeni răspunzând că ei nu pot evacua cazarma până nu vor primi un ordin de la camaradul Stănicel, care se afla la sediul din strada Romei... Și că va trimite acum un curier să raporteze despre amenințarea care se crease... Maiorul ieși afară și începu să aștepte. Curând sosi răspunsul lui Stănicel, că localul cazărmii nu putea fi evacuat decât cu ordinul scris al lui Horia Sima. Și urma să vină, sau nu, acel ordin? Nu se știa. Ofițerul plecă...

– Lasă-i în pace, zise generalul după ce i se raportă. Să li se transmită că le dau răgaz până mâine la ora douăsprezece. Au timp până atunci să doarmă, să se trezească dimineața cu mintea mai limpede și să se gândească dacă vor să trăiască sau să moară.

...Marele ziarist, singur în casa sa cu ușile sparte și cu telefonul tăiat, aștepta din ce în ce mai nerăbdător întoarcerea lui Ștefan, care însă întârzia, trecuse mai bine de-o oră și el tot nu venea. Ce s-o fi petrecând acolo? Se duse în cele din urmă la bodega de-alături și dădu telefon. O voce străină îi răspunse din propriul său birou.

– Cine e acolo? întrebă patronul.

I se răspunse: Dumitrescu.

– Cine, tu ești, Niki?

– Nu e Niki, spuse vocea, ci Ionel.

– Ionel Dumitrescu de la personal? Ce cauți dumneata în biroul meu? strigă patronul indignat.

– Nu mai e biroul dumitale, dar n ar fi rău să vii până aici și să-ți iai la revedere, răspunse funcționarul batjocoritor.

Canalillor, ati pus mâna pe ziar, strigă patronul agățând receptorul și înțelegând fulgerător de ce nu mai venea Ștefan.

Legionarii intraseră în redacția ziarului și puseseră mâna pe armele pe care cu o zi înainte le ascunseseră; ocupaseră clădirea, pesemne nu le mai dăduseră voie nici redactorilor să iasă.

Unde să se ducă acum? Tot acasă era mai bine, cel puțin până vine, totuși, unul din reporteri să-i spună ce s-a întâmplat... Oricum, chiar dacă ar vrea să se ascundă acolo unde o trimisese pe soție și fată, cum să ajungă pe jos? Se făcuse de mult întuneric când sosiră, veseli nevoie mare, ca și când ar fi venit de la o petrecere, Ștefan și Niki.

– Ce e cu voi? zise patronul nedumerit.

– Nu mai avem ziar, răspunse Niki.

– Ș. d-a.a ești dumneata așa de încântat?

Nu, răspunse Niki.

Și povesti că venind pe jos pe Brezoianu, văzuseră o scenă.

– Ce scenă?

– Au început devastările, zise Niki. O grămadă de țigani și de țiganci, cu gâște îndopate pe umeri, ne-au ieșit înainte hăul'nd: hai la ribiliune! Hai la ribiliune! Și au intrat în alt magazin... prin fereastră, adăugă Niki râzând. Ne-am uitat și noi. .

Patronul rânji:

– Ce crezi că e de râs? Legionarii sunt pe străzi?

– Sunt, cu puștile la umăr, dar nu ne-au făcut nimic... Cel puțin pentru moment... Aveți timp să vă ascundeți... Trebuie să plecați de-aici, nu sunteți în siguranță.

– Și la ziar ce s-a întâmplat cu voi acolo? zise patronul. Cum ați scăpat?

– Paginam, eram sus în tipografie, zise Niki, când văd că intră doi tipi și se apropie de mine. „Cărați-vă, zice, din această clipă taraba voastră e răsturnată " Și arăta cu mâna spre masa de paginație. Am plecat toți, ce era să mai facem, clădirea era ocupată. Ne-au lăsat să plecăm.

– Deci n-au distrus mașinile în tipografie? zise patronul.

- Nu! Din biroul meu am mai dat câteva telefoane să văd ce se petrece la celelalte ziare neînverzite: același lucru, n-am mai găsit pe nimeni din cunoștințele mele. Nu e bine! exclamă Niki. Radioul și toată presa în mâinile lor .. Generalul e mut în fața țării, nu i se aude glasul... Nu știm ce e cu el...

– Nu înțeleg, zise Patriciu. Trimit un pluton să mă apere pe mine și nu trimit nimic să elibereze Radioul, sau măcar sediul ziarului, să putem să-i tipărim ordinele către țară...

Șoferul care fugise se întorsese și stătea în prag cu aerul cel mai firesc din lume. Patronul îl măsură cu o privire ucigașă, dar nu-i zise nimic, avea nevoie de el, să plece de-aici și să se ascundă la prietenii unde își trimisese soția și fata. Îi spuse să aștepte afară în mașină, în câteva minute vor pleca.

– Ar fi o explicație, zise Nik., după ce șoferul dispăru și privirea sa inteligentă sticli. Dumneavoastră nu m-ați întrebat, aproape involuntar, dacă mașinile au fost distruse în tipografie? Poate că la fel și generalul, ca și dumneavoastră, se gândește la viitor, zise Niki. Dacă legionarii din Radio distrug instalațiile?

– În cazul în care s-ar încerca scoaterea lor de-acolo?!

Bineînțeles!

– Da, dar un ziar tot îi trebuie în aceste momente critice. Nu, se îndoi Patriciu, cu o privire stranie, ai fi zis rătăcită, de albă ce era. Ceva grav se petrece în aceste ore... Și noi stăm și așteptăm... Și nu știm nimic... Și nu putem face nimic... Ca vitele la tăiere...

Cei doi îl priveau însă liniștiți, parcă înțelegând: marele ziarist lua cunoștință abia acum de pericolul prin care trecuse. Exaltarea clipelor trăite apărându-și viața, ca și surescitarea care pusese după aceea stăpânire pe el îl părăsiseră ca un val care se

retrăgea și acum gândirea și simțirea lui erau speriate de suflul rece al neantului, care fusese cât pe-aci să-l înghețe.

– Nu, nu, repetă el, nu e bine ce face acest general care ne ține, fără să ne spună nimic, pe marginea prăpastiei.. Dacă după toate semnele e cu adevărat pierdut, ce-a făcut el cu țara?... Nu știa că poartă răspunderea? Mâine în zori s-ar putea să ne pomenim șterși de pe hartă, ca o națiune incapabilă să-și păstreze liniștea în interior... Astfel de turburări trebuiesc reprimate energic din primele ore și rupt fără șovăire pactul politic încheiat cu niște bandiți pe care în mod imbecil i-ai adus la putere... Ce așteaptă?!

Și privirea sa, vizibil înspăimântată, rătăci pe chipurile calme ale celor doi tineri. Dar nu găsi la ei confirmarea pe care o aștepta și atunci se liniști și el. Pe oameni îi mai ghidează și instinctul. Iată, acești doi băieți au aerul că ei știu că nu va fi nimic din ceea ce se temea el. Or fi având dreptate. Poate că la această oră rebelii erau de mult puși cu botul pe labe...

VI

Dar rebelii nu erau deloc puși cu botul pe labe și faptul că din instituțiile rămase încă neocupate erau, când vroiau să le ocupe, primiți cu gloanțe, nu le spunea nimic. Presa lor de seară parcă urla: blestemata hidră masonică își arată colții prin rânjetul sinistru al jidovitului Rioșanu

Achim Moromete se opri din citit chiar la această frază. Era acasă la el, pe Calea Văcărești și se pregătea să mănânce. Deși auzise cu urechile lui că în oraș se trage, nu-și părăsise Consumul lui alimentar din Obor decât seara târziu, dar cumpărase un ziar să-l citească acasă și să-și dea seama ce se întâmplă.

Achim Moromete nu era însurat, dar trăia de câtva timp cu o fată căreia îi spunea totuși nevastă, ca un țăran care face formele la oficiul stării civile abia după câțiva ani după ce s-a convins că n-a făcut o neghiobie, adică a luat una cu care nu

se potrivește, sau nu se ține de casă, sau dracu mai știe ce poate să mai iasă din ea... Încât doi, trei ani stai așa, poți să faci și copii, care pe urmă, la nunta ta, pot fi destul de mari ca să-și aducă aminte că au văzut-o pe mă-sa mireasă... Fata cu care trăia Achim nu era țărancă de origine ca să înțeleagă toate acestea, dar pe vremea aceea în București era cunoscut în toate straturile sociale cuvântul concubinaj, care exprima o realitate consfințită ca un fel de a doua stare civilă, atât era de răspândită... Fata acceptase deci cu ușurință să devină femeia acestui tânăr negustor din Obor care îi plăcuse prin voința pe care o aduce cu el de la țară de a-și face un rost, deși era atât de tânăr... Era, adică, un om serios, pe care te puteai bizui și nu unul care după trei luni te lasă și te schimbă cu alta. Și nu se înșelase. Angela, așa o chema pe fată, era frumoasă și foarte săracă, nu avea nimic în afara salariului ei de țesătoare, care nu era nici el prea ridicat, fiindcă abia învățase această meserie, era mică, și de curând părăsise casa tatălui ei cu patru copii, muncitor calificat la *Lemetru*. Se cunoscuseră chiar la Obor, când fata intrase în micul Consum alimentar al lui Achim...

Ștefan o văzuse de câteva ori și îi plăcuse de ea și aproape că îi părea rău că Achim n-o lua hotărât de nevastă... „Ai putea s-o pierzi," îi spusese el de față cu ea și atunci Achim o luase pe fată de gât, și trăsese de ea silind-o să se învârtească jur-împrejurul lui ca un titirez, în timp ce îi răspundea lui Ștefan: „Pe cine, pe Angela asta a mea s-o pierd? Păi nu găsesc alta?"

Fata râdea

Aveau două camere într-o casă cu un singur etaj. Proprietarul ocupa și el două camere jos, într-o curte destul de mare în spate să țină orătănii, în timp ce zidul opus creștea chiar din trotuar, fără grilaj. Achim și concubina lui treceau prin curte și urcau la ei pe o scară complet separată. Ea spăla bine această scară ca și odăile pe care le închiriaseră, și le aerisea tot timpul, chiar și iarna, spre deosebire de proprietar, care era un bătrân

cam sordid, părăsit de copii, îl vizitau așa, din an în paști... Soția lui, bătrâna, avea un aer de cotoroanță, sub care se ascundea însă o ființă care păstra din tinerețe amintirea unei femei (ea era aceea) nu numai fără prejudecăți, dar care se căsătorise de vreo trei ori și nu ajunsese să se uite urât tocmai ea la o fată care trăia în concubinaj. „Treaba ta, îi spusese, riscul e să rămâi borțoasă și să te lase cu copilul în brațe." „Nu mă lasă el, răspunsese fata cu o veselie al cărei secret îl știa numai ea. Și mai adăugase: și cu acte, dacă e să te lase, tot te lasă, chiar dacă ai un copil în burtă." „Asta așa e, răspunsese proprietăreasa, totuși într-o zi, poți să-i spui, dacă te țin curelele: Mă iubești? Da!? Atunci ne căsătorim. Nu vrei? Adio! Înseamnă că nu mă iubești!" Fata râsese cu nepăsarea oamenilor naturali care nu iscălesc o hârtie privind soarta lor decât siliți de împrejurări cu totul străine de adevărata lor viață, mai ales când nu există avere la mijloc (atunci devin cumpliți), hârtie care nu valorează pentru ei mare lucru.

Trăiau mereu bine și asta nu pentru că fata se străduia, se potriveau. Când Angela văzu că Achim nu citise decât un rând din ziar și se oprise, o pufni râsul: îl cunoștea: dacă citea mai mult îl durea capul...

– Cine p... mă-sii e Roșianu ăsta?!! făcu el zgâlțâind ziarul ca și când ar fi vrut să scuture din el în felul ăsta înțelesul care îi scăpa. „Blestemata hidră masonică își arată iar colții", repetă Achim. Bă, f... muma în c..., nici cu ăștia nu mi-e frică, ha, ha, ha..."

Și zvârli ziarul și se uită la concubina lui triumfător. Ei doi, el adică în primul rând, fiindcă ea era un copil, era mai presus de toate acestea. Cum? Simplu: fiind mai prejos... jos de tot, nu sus, unde sunt vârtejurile... Că pot să treacă și peste tine? Ei, na! Sigur că pot să treacă! Dar întâi să te nimerească, adică să fii acolo pe unde trece el besmetic... fiindcă lumea e mare și e loc să treacă și prin altă parte, al doilea, când vine, te poți agăța de ceva, sau te poți piti... N-o să stai ca prostu în picioare, te trântești la pământ, că n-ai galoane... Îți vâri fața în pământ... S-ar putea să rămâi acolo?! P... mă-sii! Ce ești primul?

Și Achim izbucni în râs fără sa-i spună fetei de ce, dar ea râse cu el ca și când l-ar fi înțeles... O trase aproape de pat, în timp ce tigaia sfârâia pe plită, și o ocroti sub brațu. său, legănând-o ca pe o fetiță ce era, având încă pe chip și o expresie elocventă ca și când ar fi arătat cuiva o dovadă. Nu era?! Nu era ea frumoasă? Și nu era a lui? Mai vrea cineva ceva? În filatura ei ea muncește, el face negustorie... Mare, mică, asta e! Nu stă! Nu fură! Nu-și bea banii, cum au spus unii în sat mai anii trecuți, tâmpitu-ăla de Scămosu, care l-a văzut într-o zi de gât cu servitoarea aia a popii, se îmbătase și el o dată, și ce? Singurul lucru de care îi pare și lui rău acum e că nu i a spus măcar el, Achim, care era mai mic, lui taică-său, o vorbă bună și să nu-l fi lăsat să plece așa întristat și dând din mâini și spunând că și-a luat mâna de pe ei. Cuvinte, care dacă stai să te gândești la ele, înțelegi ce spune Ștefan, că nu-i era lui bine în sufletul lui când le spunea. Dar ce se mai putea face? Adică ce-ar fi vrut? Să și-o țină mâna aia mai departe pe ei? Nu se mai putea, de mult ar fi trebuit și el să și dea seama că trei copii pe șase pogoane și o casă cu nouă inși în ea nu era o soluție, trebuiau să plece... Că el n-a înțeles și n-a vrut, cine e de vină că au trebuit să fugă cu caii și cu oile și alde Paraschiv să mai bage și mâna în chichița lăzii? Rău! Dar ce era de făcut? Cu ce să fi început, singuri cum erau, fără un ban în buzunar?

– Să știi, zise fata, că poți să-i scrii și să le spui și lui nea Paraschiv și Nilă să scrie și ei câte-o scrisoare tatălui vostru în care să spuneți una, alta, vorbe bune... E păcat ca l-ați lăsat să plece așa, n-aveți doi tați...

Achim își păstră mai departe pe chip expresia aceea preocupată pe care o avusese prima oară când îi povestise

Angelei toată istoria, expresie care revenind o făcuse pe fată să-i ghicească gândurile și nu-i răspunse multă vreme.

– Dacă ar fi după mine, continuă ea, ne-am urca în tren într-o sâmbătă și ne-am duce noi doi acolo în sat, pe la el să-i arătăm că ținem la el, nu mi-ar fi rușine. Să-ți spun drept, nu e bine să te mai iei după nea Paraschiv, ce rost are, treaba lui dacă nu poate să uite bătaia pe care i-a tras-o taică-său înainte de a fugi... Și pe nea Nilă l-a bătut și uite că el a uitat de mult ..

Achim rupse tăcerea.

Și Paraschiv a uitat, zise el pe gânduri, dar nu trebuia atunci să bem... El când bea începe să fiarbă, indiferent cu cine e la masă. Cu scrisoarea e așa: noi i-am scris în toamnă, cuvinte bune, cum spui tu... nu mai ții minte? Paraschiv și Nilă au băgat în plic și fotografii cu muierile lor de gât...

– Da, sigur și pe mine nu m-ai lăsat, zise fata.

– Nevastă, zise Achim grav, se apropie ceasul. Ți-am mai spus: în primăvară facem formele și atunci ieșim în lume... adăugă el ca și când Bucureștiul ar fi fost al lui și după căsătorie urma s-o arate pe Angela bucureștenilor. I-am spus lui taică-tău: în martie căsătoria, la moși nunta... Ne trebuie bani. .

– Știu eu, zise fata, dar vreau să spun...

– Nu mă iau după Paraschiv, continuă Achim ștergându-se la nas cu primul deget al mâinii, un gest reflex care îi rămăsese din sat, de când era mic: nu-l mânca nasul, ai fi zis că gestul îl ajuta să-și adune gândurile. Dar în momentul ăla, continuă el, nici eu nu mai știam ce să zic. Cum adică, după atâția ani și după ce de bine, de rău ne-am făcut fiecare un rost aici la București să ne întoarcem iar în sat și să mâncăm nouă inși dintr-o strachină? Fiindcă așa am trăit noi până ne-am făcut mari, dar și după ce ne-am făcut mari, aia e, nu e o simplă vorbă pe care ți-o spun, așa e... Ce rost ar fi avut, unde să fi stat dacă

ne-am fi însurat și cu ce să-și fi făcut fiecare casa lui? Un om trebuie să aibă o casă, exclamă Achim. Bine face Paraschiv că adună bani, și noi trebuie să adunăm. Nu? În casa ta faci copii, îi crești, îi înveți... Și ce ne dădea tata? Odaia în care țineam grâul... Aia era, alta n-avea... De ce n-a muncit el înainte, când eram mici, ar fi avut un rost, poate că tot muncind așa an cu an am fi ajuns și noi ca alții să ne cumpărăm locuri de case și un pogon, două să ne ajungă. Dar el n-a muncit... Ne-a crescut, nu zic nu, dar nu ca alții, care cu mai puțin de cincisprezece pogoane, cât am avut noi împreună cu ale mamei noastre de-a doua, au făcut copiilor un rost și n-au stat la poartă pe podișcă să se uite cum trece lumea pe drum... Fiindcă așa făcea, te întrebai cum nu i se ura de atâta uitat. Ce să vezi la un om?! se miră Achim. Om ca toți oamenii: cu nas, ochi, gât, urechi... Ce poate să fie altceva? Nu, pentru el era cine știe ce, să-l fi văzut cum se uita, ai fi zis că ăla pe care îl lua el în primire cu ochii de departe, e un ghimpașă și nu un simplu țăran desculț și cu izmenile rupte... Intra cu el în vorbă, ce să spun, nu se mai văzuseră de dimineață, și ce faci Stane, ce faci Gheorghe, c-o fi, c-o păți, dandana mare... Scoteau tutun și te uitai la ei din curte cum vorbesc ca și când mare brânză ar fi avut să spună unul altuia, mai ales dacă mai venea încă unul tot așa, să stea la taifas, că încolo nu mai aveau nimic de făcut, le terminaseră pe toate... A fost bine... Pentru el. Pentru noi cum avea să fie bine?

– Da, Achime, zise fata, așa este, dar sunteți copiii lui.

– Asta am înțeles eu, are dreptate Ștefan. Dar nu se poate ce vrea el.

– Sigur că nu se poate, dar nea Paraschiv ar face bine să nu mai bea, fiindcă din pricina lui v-ați purtat toți urât cu tatăl vostru, v-ați luat după Paraschiv. Nici mie nu-mi place cum arată când bea. Ții minte în ziua aia când am fost pe la el și m-a înjurat și mi-a zis fă?

– A glumit și el, zise Achim râzând, dar fata ieși de sub brațul lui și îi răspunse fără ranchiună, dar și fără cruțare:

– Mie nu-mi plac glume de-astea, fă n-are decât să i spună țigăncii lui și s-o înjure cât vrea. Mie să-mi spună domnișoară, că asta sunt pentru el și când o să ți fiu nevastă, sunt cumnată. Cumnată să-mi zică, nu fă. Și nici să mă înjure. Ți-o spun ca să știi, să nu te mire sau să ți se pară nu știu cum când o să i-o spun și lui în față!

– Fă, ia vezi că acu nu te mai iau!

– Ei, nu mai pot eu că nu ma mai iei tu! zise ea totuși potolită.

Fiindcă glumind, el o aproba în acest fel, altfel s-ar fi supărat. Foarte bine! Soția fratelui trebuie respectată.

– Gata masa, nevastă? schimbă el discuția.

– Gata!

– Păi atunci ce facem noi aici?

Fata scoase dintr-un dulap mic și aduse pe masa pe care așternuse o față de pânză cu broderii în formă de struguri, o farfurie cu varză acră care înota în zeama ei, o franzelă și tacâmuri. Luă apoi de pe plită tigaia cu carne de porc tăiată în bucățele mici, adică în jumări, cum îi spusese el că îi place și care demult umpluse odaia cu mirosul ei ațâțător, puse farfuriile și începura să mănânce. Achim înfuleca direct din tigaie. Din când în când băga lingura în strachina cu varză, căuta zeama acră și sărată ș. sorbea. Îi cam plăcea mâncarea lui Achim! Nu se îngrășase, dar ceva tot apăruse, la nici douăzeci și cinci de ani, claviculele lui abia se mai vedeau și gâtul i se îngroașe sub bărbie cu o beregată mare care ieșea înainte. Avea însă un obraz rotund cu trăsături de flăcău care îl făcea să arate mult mai tânăr decât era, dacă la această vârstă cât avea el, cinci, șase ani în plus sau în minus puteau fi observați. Iar sub coșul pieptului nu avea nici un fel de rotunjimi, cum ai fi putut crede uitându-te la gâtul lui, avea burta suptă.

Deodată, de undeva, un zgomot de geamuri sparte trozni în fereastră cu violență. Tresăriră. Apoi săriră în picioare și deschiseră geamul. Fusese un zgomot de distrugere, care se repetă. Se uitară de-a lungul străzii pustii și prost luminate. Un camion oprise în dreptul unei case și se vedeau oameni forfotind. Ce era? Ce se petrecea? Se vedea clar: ei loviseră în geamurile acelei case și acum spărgeau ușa cu rangile.

– Achime, mi-e frică, zice fata. Cine-or fi? De ce sparg?

Achim nu-i răspunse. Cu o privire limpede și lacomă se uita să vadă ce-o să se întâmple, ca și când întreaga lui ființă ar fi avut nevoie să vadă ce există, tot așa cum avea nevoie de hrană.

– Intră în casă, zise el.

Dar fata nu intră. Curând ușa fu spartă și nu trecu mult și atacatorii, după ce dăduseră buzna înăuntru se întoarseră trăgând după ei de guler inși pe care îi sileau cu lovituri de armă să urce sus pe platforma descoperită a camionului. Unul era în pijama, nu fusese lăsat să se îmbrace, ceilalți, printre care și un bătrân, apucaseră să ia ceva pe ei. Bătrânul se mișca greu, nu se putea urca sus. Fu îmbrâncit cu înjurături, „mână, jidane“, apucat de cap și de picioare și aruncat sus ca un sac. Motorul mergea, dar nu plecă. Alți indivizi, între timp, dăduseră foc casei. Se întoarseră cu bidoanele goale și urcară. Camionul demară.

Scena durase puțin și fusese aproape mută, cei luați, în mod straniu, nu scoseseră țipete, nu se apăraseră, nu se zbătuseră. Numai flăcările care urcau încet spre geamurile de la etaj erau o dovadă pentru cei care, ca și Achim și fata lui, se uitau printre crăpăturile ușilor și ferestrelor, că tot ceea ce se petrecuse, se petrecea aievea și nu era o halucinație. Nu sări nimeni să stingă flăcările care ardeau parcă într-un oraș mort.

– Achime, ce se întâmplă, unde îi duc pe oamenii ăia? spuse fata închizând fereastra.

Nu-i mai era frică nici ei, dar în privire îi apăruse o îndoială:

– Și dacă nimereau la noi?

– Nu, zise Achim, proprietarul nostru nu e jidan.

– Și ce-o să le facă?

– Ce crezi?

– Îi împușcă?!

– Aia e, ai ghicit, zise Achim.

– Dar de ce?

– De ce crezi?

Și Achim își arătă capul, îl ciocăni.

– Sunt nebuni? zise fata.

– Mai rău, îi spuse Achim, dacă s-au ridicat ei chiar contra șefului statului? Ăla o să pună armata pe ei și o să-i omoare pe urmă și pe ei pe toți. Cred că mâine-dimineață n-o să mai auzim de ei... Un prieten de-al meu din Obor, continuă Achim dând farfuria la o parte, nu, că să mă fac și eu legionar. „Mă băiete, zic (și aici glasul lui Achim căpătă o tonalitate ca atunci când vorbim de o mare și groaznică primejdie), mă băiete, nu te băga în chestia asta și leapădă dracului cât mai e timp cămașa aia verde și centura de pe tine, fiindcă (și aici glasul îi deveni bătrân) nu te văd bine, în nici trei luni se termină cu ei, fiindcă nu trăiește nimeni cu pistolul în spate..." Acuma, uite... Numai că...

Și Achim nu mai zise nimic. Ar fi vrut poate să spună că până să se termine cu ei mai aveau timp să facă ce-au văzut adineauri? Rămăsese nemișcat cu privirea sa limpede neclintită, ai fi zis că un gând neașteptat îi tăiase glasul și uitase să mai vorbească. Fata încerca să-i ghicească acest gând, dar de astă dată expresia lui nu-i mai amintea de nimic cunoscut ei, nu i-o mai văzuse niciodată. Achim însă nu era stăpânit de un gând, ci de o stare, al cărei înțeles nu se traducea nici în mintea lui prin cuvinte, n-ar fi știut, dacă ar fi fost întrebat, să spună ce simțea: „Te gândești că tu te-ai născut să trăiești și să vezi tot ce se întâmplă fără să pătești nimic?" Ar fi rămas uluit: „Nu! Cum!? De ce?!" Dar acesta era sentimentul adânc care dădea înțeles vieții lui.

– Vezi, mâine nu deschide, stai acasă, zise fata foarte decisă. Să nu te întâlnești pe stradă cu vreunul din ăștia și cine știe de ce, să te omoare.

Achim ridică spre fată o privire care nu vedea, se uita totuși la ea lung... Apoi privirea i se bulbucă treptat, arătând ca și când ochii i-ar fi ieșit din orbite de furie.

– Să mă omoare?! făcu el. Pe mine, mă?! Eu, mă!!?

Cum, pe el, Achim Moromete, marele Achim din Siliștea-Gumești?

Da, pe tine, zise fata.

El se frânse atunci pe spate de indignare, își reveni, își lovi genunchii cu palmele și zise (semăna, în acest gest, fără ca el să știe, cu tatăl său părăsit, al cărui fel de a fi îl privise de mic copil fără înțelegere; acum acest fel de a fi vorbea prin el):

– Cum, fă, exclamă el, tu nu știi că eu sunt scutit în păr?

Ea râse, deodată, înțelegându-l: sigur că da, uitase, el era scutit... Nu știa cum în păr, ăsta era unul din multele lui cuvinte de la țară pe care nu le pricepea, dar scutit, era clar...

– Achime, nu glumi, îi zise.

Achim întinse atunci mâinile spre ea. Nu era la el un gest care să însemne ceva mai mult decât ocrotire, dar ceva se întâmpla îndată ce o lua în brațe. Ea veni și el o culcă pe pat. N-o mângâie. Se uita la ea, la chipul ei, de-aproape, lovit parcă de o mare nehotărâre. Asta i se întâmpla totdeauna. Își pierdea graiul și rămânea multe minute ca și când ar fi fost lovit în cap pe la spate. Îi venea s-o mănânce și nu știa ce să facă... Și pe urmă deodată își aducea aminte și se repezea asupra ei ca un lup. Așa făcu și acum... O iubi cu aceeași violență care parcă nu era a lui, păstra pe chip o expresie de uluire... Da, iată, parcă spunea, fata asta, ptiu, de la ea vine totul, el la început nici nu s-a gândit... Da, de la brațul cu care se încleșta de grumazul lui, de la sărutările ei ca focul... zvârcolirile ei care îl amețeau...

...Afară, în noapte, de pe Calea Văcărești și Dudești alte case erau golite de evrei, jefuite acolo unde erau prăvălii, incendiate și victimele urcate în camioane și duse spre o destinație de unde n-aveau să se mai întoarcă. Cine ghida aceste ridicări? De unde știau legionarii cu atâta siguranță în dreptul cărei case să se oprească? Desigur nu erau luați toți evreii din acest cartier, cineva deci avea o listă de adrese? Ce ieșea la iveală? Ura împotriva evreilor care făcea parte din mentalitatea acestei mișcări extremiste și care până atunci, până a nu fi venit la putere, mocnise în sufletul legionarilor timp de aproape două decenii, ținută oarecum în frâu de general după luarea puterii, se dezlănțuia acum în această noapte, liberă de orice opreliști.

...La câteva sute de metri, în linie dreaptă de casa în care Achim își îmbrățișa femeia, un copil, bolnav de scarlatină, în casa bunicului, stătea îmbrăcat cu paltonul pe el... Apoi era dezbrăcat și vârât sub plapumă... Apoi iar îmbrăcat... Maică-sa umbla șchiopătând prin casă, aruncând priviri neliniștite pe geam, prin care jocul reflexelor arătau că de jur-împrejur casele ardeau în flăcări. De ce șchiopăta mama? se întreba copilul curios, și ar fi întrebat-o și cu glas tare dacă febra nu i-ar fi dat iluzia că a și întrebat-o, că o și văzuse, și că el știa de ce, numai ea se zăpăcise și nu părea să-și dea seama de unde îi venea șchiopătatul. Când se auzise cum afară geamurile erau sparte cu violență, ea își scosese un inel din deget (îi cunoștea acest inel, când îi săruta mâna îi vedea briliantul) și îl vârâse într-un pantof. Pe urmă se încălțase cu acest pantof... Pe urmă se repezi să-l îmbrace pe el iar, să fugă cu el. Dar unde? Tatăl încerca s-o liniștească. „Stai liniștită, îi spunea. Nu e nimic de făcut. Poate nu vin aici..." Dar curând ușa fu spartă dintr-o singură lovitură și în casă năvăliră legionari cu pistoalele în mâini. „Îl luați numai pe el", ordonă unul din ei. În clipa aceea, copilul îl văzu pe taică-său cum își duce mâna în buzunar și

apoi imediat la spate (amândouă mâinile) și se înghesuie între șifonier și perete. Se auzi un zgomot: cădea ceva, dar legionarii nu auziră nimic și îl îmbrânciră pe om afară...

Totuși, după două ore el se întoarse și povesti cum scăpase ca prin minune. În stradă, în timp ce se pregăteau să-l urce împreună cu alții în camion, apăruse, mergând puțin cam împleticit, popularul actor C.G. care, vesel nevoie mare, ca și când ceea ce se petrecea era ceva sărbătoresc, se amestecase printre legionari și îi felicita: „Bravo, băieți, dați-ți înainte... A, Moscovici, strigase el când îl văzuse, tu vino cu mine să bem un spriț", și îl luase de gât și se îndepărtase astfel cu el cântând „sfântă tinerețe legionară". Se cunoșteau de douăzeci de ani... Între lumea teatrelor și lumea presei nu era un zid, dimpotrivă... Știa el ce îl asteaptă pe ziaristul Moscovici, om de stânga trecut, desigur, pe lista celor care urmau să fie exterminați? Pândise clipa și se prefăcuse beat? Iată că îi reusise. Legionarii îl recunoscuseră și știau cumva că era un legionar important? Dar era? N-a reușit să afle, nici n-a încercat, s-a lăsat dus de el într-o cârciumă, unde într-adevăr de astă dată marele actor s-a îmbătat turc...

Și spunând acestea tatăl rămase apoi tăcut... Se gândea la ceva... Da, își aminti. Se duse în colțul dintre șifonier și perete unde se chircise mai înainte și dădu șifonierul la o parte. Scoase de-acolo un obiect masiv, o tabacheră de aur... „Tată, zise băiatul, am văzut când ai aruncat-o... Și mama, se lăudă el, spunând ceea ce văzuse că făcuse mama... Și cu toate că era atât de mic, înțelese de ce: dacă scăpau, să nu piară de foame... Auzise ce spusese bunicul: „Au venit vremuri grele pentru neamul lui Israel..."

...Camioanele soseau pe un loc viran din fața Abatorului, erau descărcate și începeau de îndată uciderile. Apoi camionul pleca și sosea altul. Ai fi zis că această activitate tăcută nu avea în ea nimic sinistru: oamenii coborau liniștiți, rudele își dădeau

mâna să nu cadă, săreau, și mișcările lor erau firești, așa cum sar în general oamenii care au făcut o călătorie de ocazie, au ajuns la locul unde aveau ei treabă și se dau jos... Mai rămânea, înainte de a se duce fiecare în ale lui, să-i mulțumească șoferului pentru că a fost amabil și apoi să se îndepărteze... Deodată însă farurile se aprindeau și îi orbeau. Duceau mâinile la ochi... Era ultimul lor gest de oameni vii. O mitralieră izbucnea de undeva din întuneric și îi secera în câteva secunde. Indivizi cu pistoale în mâini se apropiau după aceea de ei și trăgeau în cei care mai trăiau încă... Nu scăpa nimeni... Sadicii, cei care nu erau doar asasini, lepădăturile speței umane care înotau în masa legionarilor ca peștele în apă, nu se mulțumeau numai cu atât, umileau apoi acești morți, îi târau în abator și cu rânjete infame îi agățau în cârlige...

Bucureștenii nu știau nimic. Stăteau închiși în apartamentele lor și credeau și ei, stingând luminile veiozelor și adormind, așa cum credeau și Achim Moromete și Ștefan și Niki că a doua zi când se vor trezi dimineața generalul îi va anunța prin ziare și la posturile de radio că acest coșmar, care începuse în septembrie anul trecut, a luat sfârșit și că legionarii, cu cântecele lor tenebroase, care proslăveau moartea, de care nu se putea spune că nu avuseseră parte și pe care o și dăduseră altora și abia aveau de gând s-o dea din plin de-aici înainte, fuseseră măturați și împinși înapoi și zăvorâți în întunericul din care ieșiseră. Există însă coșmaruri care nu trec odată cu somnul. Deschizi ochii, clipești nedumerit și viziunea care te-a înspăimântat nu se îndepărtează...

VII

Niculae Masă, strungar la Atelierele Grivița, se trezise și el ca toată lumea dimineața, dar nu clipise din ochi nedumerit. Țăran de origine, el îi spusese demult muierii, nu de ieri de azi, ce trebuie să facă dacă i se va întâmpla să piară: „Îți vezi,

creștino, de treabă. Dacă mai ești tânără îți găsești un om ca și tine, cu copil și văduv și îți duci viața mai departe. Tot ce te rog e să-mi păstrezi în casă, într-un colț, fotografia noastră de la cununie, să nu mă uite băiatul".

Niculae Masă era moldovean. Numele lui era o poreclă dată de oameni bunicului, om cu stare, căruia îi plăcea să stea mult la masă și să invite și pe alții. „Hai la masă, zicea, și mulți veneau și se așezau la masa lui, care nu se știe cum făcea acest om, că îi dădea un aer de petrecere chiar când era zi de lucru. Fiul, tatăl strungarului, fu înscris în registrele primăriei, cum era obiceiul pe atunci, cu numele de Masă Ion. Băieții acestuia printre care și Niculae, la fel.

Ideea de a părăsi satul îi încolți lui Niculae de timpuriu. Erau frați mulți, pământul nu mai ajungea. Prudența însă îl îndemnase să păstreze un călcâi în sat câtă vreme ambele picioare nu-i stăteau încă pe un teren sigur în orașul Pașcani unde era ucenic. Copilărise în sat până la doisprezece ani împreună cu frații săi, asupra cărora avusese totdeauna pe vremea aceea o autoritate nu cu mult mai mică decât a tatălui. Desprinderea de țărănime nu se făcu însă dintr-o dată, intră întâi la Depoul C.F.R. Pașcani, unde timp de patru ani învăță strungăria, venind acasă o dată pe an, în timpul verii, câteva săptămâni. La douăzeci și patru de ani nu știa încă dacă pavajul orașului era foarte sigur pentru el, când înțelese că înapoi în sat drumurile îi și erau tăiate: frații se însurară și împărțiră între ei partea lui de pământ. Ei ziceau, la modul cel mai ocolit care se putea închipui, că tot n-avea el cum să mai lucreze pământul și ar fi fost „păcat de Dumnezeu" să-l vândă și să ia bani pe el: banii se duc și pământul nu se mai întoarce. Nu se discuta: era dreptul său și dacă ridica un deget și zicea nu, pământul îi revenea. Dar ar fi oare un frate mai în cinste ținut, sau un unchi mai iubit de rude decât el dacă ar zice da și l-ar lăsa în grija lor să-l muncească?

A zis da, și a rămas fără pământ. N-a fost însă chiar ruptura totală, căci oricând întorcându-se în sat ar fi putut să se adăpostească liniștit în familie cel puțin o lună de zile pe an dacă viața l-ar fi silit și n-ar fi mai avut ce mânca și unde se duce. Abia după câțiva ani se rupse el cu totul de ai săi, silit fiind, căci locul nașterii îi era acum indicat în toate fișele de poliție ce i se făcură după greva din '33, când fu atras de activitatea politică ilegală.

Hotărârea de a duce o activitate politică ilegală o luă într-o seară, într-o cârciumă din mahalaua Giulești (părăsise între timp, de patru ani, depoul Pașcani și venise la Grivița, la *Ateliere*, împreună cu un prieten al său, lăcătuș ca și el). Era o cârciumă ordinară cu scară, cu talaș presărat pe jos, cu potcoavă la intrare și cu clopoțel deasupra pragului, unde intrase furios să facă să înceteze glasul supărător al instinctului care îi șoptea: „Drumul pe care vrei s-o apuci duce la moarte sau la închisoare". Prima înghițitură de alcool îi făcu greață, și rămase tăcut ore în șir în fața păhărutului, de care nu se mai atinse. Nu există oare decât alternativa: moartea, sau pierderea libertății? Numai atât era? Cine putea să cunoască dinainte surprizele ce ni le rezervă schimbarea neîncetată a lumii?

Îi veneau în amintire evenimentele din ultimii patru ani, de când părăsise depoul din Pașcani, precum și schimbarea ce se petrecuse cu sine în acest timp. Greva fusese reprimată brutal, conducătorii comuniști și greviștii fruntași arestați, și fusese arestat și prietenul său, sub bănuiala că ar fi fost un agent de legătură trimis de comuniștii din Pașcani la *Ateliere*. Îl bătuseră și îl chinuiseră câteva zile, să spună numele celor care îl trimiseseră. „Bine, dar tu nu știi nimic", zise Niculae Masă indignat. „Da, dar ei n-au de unde să știe că eu nu știu nimic. Te vor aresta și pe tine, mai bine fugi".

Niculae Masă nu fugi, fu arestat și suferi aceleași bătăi și i se dădu de asemenea drumul, sub avertismentul „să se astâmpere". Observă un lucru curios care se petrecu cu sine în aceste zile. Teama și așteptarea arestării și a bătăilor fuseseră mai chinuitoare decât arestarea și bătăile însele și, o dată ieșit de acolo, frica de poliție încetă să-l mai turbure.

Absența fricii îi eliberă brusc gândirea și îl făcu să ia cunoștință de evenimentele în care fusese implicat ca participant anonim: manifestarea conducerii comuniste a grevei, organizarea ei, legăturile cu centrele din provincie, amploarea politică și răsunetul peste hotare al acestor acțiuni. Toți acești conducători erau acum judecați și închiși. Niculae Masă se pomeni gândindu-se la ei seri de-a rândul, înainte de a adormi, cu capul pe pernă și cu privirea deschisă în întunericul micii odăițe închiriate în care locuia.

Deveni tăcut și meditativ și ochiul său se făcu atent și se deschise larg, scrutând oamenii. O întrebare se citea în privirea sa: „Vreau să știu despre ce e vorba! Cei arestați sunt muncitori simpli ca și mine, care nu știu nici ei nimic și s-au pomenit singuri în fruntea noastră fără să fie luminați de nici o idee, sau ei știu ceva care eu nu știu, și ar trebui să știu?"

Privirea sa întâlni o alta ca și a lui, care însă deținea un soi de răspuns: o broșură subțire, strecurată cu grijă în buzunar la garderobă. Se duse în odaia lui, încuie ușa și începu să citească. În broșură se spunea că lumea nu e dată o dată pentru totdeauna așa cum e, că în prezent cei ce stăpânesc marile bunuri și marile mijloace de producere a lor au trebuit, la vremea lor, să lupte pentru a dobândi puterea. Că această putere nu este nici ea dreaptă și că trebuie răsturnată prin toate mijloacele. Lectura aceasta îl turbură. Ceru imediat alta. Înțelegea numai jumătate din ceea ce citea și căuta în broșura următoare ceea ce îi scăpa în celelalte.

Astfel petrecu un an. Cel care îi dădea broșurile dispăru într-o zi, nu mai veni la *Ateliere*, și nimeni nu știu dacă a fost arestat, sau dacă s-a ascuns. Apăru unul nou, mult mai

hotărât și îi ceru să îndeplinească o sarcină. Acceptă, turburat însă de instinct: știa ce-l așteaptă. Nu se temea decât de moarte, care îl privea parcă din față, de la zece metri distanță, cu douăsprezece țevi ridicate în aer: la o comandă ce ar fi fost executată cu precizia unui mecanism (știa acest lucru din armată), foc!, n-ar mai fi fost nimic, n-ar mai fi aflat nimic despre nimeni, n-ar mai fi putut avea această bucurie fremătătoare ce îl stăpânea, de a se retrage în odaia lui și a citi despre menirea și rolul istoric al clasei muncitoare din care făcea parte.

Deveni prudent, sentimentul primejdiei îi crescu, dar nu renunță să îndeplinească sarcinile de încercare ce i se trasau și mai ales nu renunță la lectura cărților interzise. În curând se trezi că posedă cunoștințe sistematice de istorie, filozofie și economie politică.

Prin 1935 se hotărî: „Ce mă așteaptă pe mine dacă ocolesc activitatea comunistă? se întrebă. Pot eu, în odaia mea mucedă de trei pe doi, să întemeiez o familie? Și dacă m-aș însura, ce-aș mai putea să fac tot restul vieții? Să smulg din salariul meu zece lei pe săptămână și să-i beau împreună cu alții în această cârciumă murdară? Și pe urmă să îmbătrânesc și să mă uit la copiii mei cum trăiesc roși de dorinți care nu pot fi împlinite și îmbătrâniți ei înșiși de timpuriu poate chiar înainte să mor eu? La ce i-aș putea eu îndemna la altceva decât să creadă în noroc și cum i-aș putea eu împiedica să nu-și scoată șapca în fața slugii patronului și să dorească și ei să ajungă asemenea slugi sau să apuce pe drumul afacerilor murdare, în poliție sau în jandarmerie? Să-l văd pe copilul meu cu ochii sticlind de servilism, îndoindu-și spinarea! Mai bine nu-l fac!“

...Totuși făcu unul, se căsători cu o rihtuitoare din secția 32, care avea și o căsuță cu două odăi rămase de la o mătușă, pe strada c.f.r. 1, cartierul c.f.r. Se pomeniră chiar, că ei doi pot strânge și ceva bani, dacă vor să pună pe jos podea

de scânduri și dacă vor să mai construiască o odaie lângă cele două, unde sa stea copilul lor când s-o face mare.

Cum aflară însă frații săi că are ceva bani? Și cum le veni lor ideea să-i facă o vizită și să-i dea sfaturi? O adâncă mâhnire îl cuprinse după această vizită. Îl chemau înapoi, îl îndemnau să cumpere pământ. Cum să iei puterea când milioane de oameni visau la micul lor pogon de pământ? Se îmbătă după plecarea lor și îi spuse soției: „Vezi, pentru ei lumea toată e o lume de țărani, orașele niște așezări izolate și în afară de țărani nimic nu mai există. Și asta merge până acolo încât... Eram odată detașat pe un șantier și mâncam la un birt de la marginea orașului. Aveam nouăsprezece ani. Mâncam pe credit eu și un băiat de la mine din sat. Birtașul știa că e angajat sezonier, n-avea nici o grijă de plată, la leafă avea să plătească. La leafă însă s-a întâmplat să fim anunțați că conducerea șantierului mă retrimite la mine la depou, și pe el liber. Aveam banii în mână, trebuia să ne urcăm în camion și să plecăm. Ne-am urcat în camion. Și birtașul? „Dă-l în mă-sa, nu-i plătesc!“ zice consăteanul meu. Și nu i-a plătit. Explică-mi, dragă nevastă, această decădere! Beat nu era! Ceva cu birtașul să fi avut, nici vorbă, era un om cumsecade, care ne făcuse credit fără nici o codeală; plăcere de bani la un băiat de nouăsprezece ani? Da, dar nu atât de exagerată încât să-l ducă la astfel de faptă. O curvă pentru care să fi făcut o asemenea potlogărie nu exista și nu putea fi vorba nici de plăcerea pușlamalei că i-a făcut birtașului „figura“. Abia acasă mi-am revenit: „Ce mama dracului a făcut ăla?“ m-am întrebat și m-am întors îndărăt și i-am plătit eu birtașului datoria. Putea să reclame la depou, eu trebuia atunci să spun din ce sat era băiatul și ar fi venit jandarmul după el și ar fi fost vai de viața lui. Abia târziu, după ani de zile, am reușit eu să descifrez sensul: el era țăran și birtașul și șantierul unde muncise, nu; orice faptă săvârșită în lumea asta de nețărani nu conta, dă-i în mă-sa, hoția sau pungășia sau alte

păcate erau valabile numai dacă erau săvârșite acolo în sat. Din moment ce fapta era săvârșită în afara satului, era ca și când ar fi săvârșit-o în pustiu, ca și când ar fi înșelat un pom sau o groapă sau o buturugă. Așa gândise el! Dovada: la noi în sat era un băiat cinstit, nu săvârșise niciodată și nici n-avea să săvârșească nici mai târziu astfel de ticăloșii... Frații mei, după ce au pus mâna pe pământul meu – adică după ce m-au dus cu vorba să li-l dau lor – au zis (am aflat mai târziu și n-am mâncat trei zile, de trist ce eram): „Mare prost bădia, în loc să-și fi păstrat pământul pe numele lui și nouă să ne fi lăsat doar dreptul să-l muncim și cu banii lui de lucrător să mai fi cumpărat altul, a ajuns la pușcărie!" De ce am ajuns la pușcărie, de ce am renunțat la pământ, dacă mai sunt sau nu pe lume alte drumuri mai bune decât cele țărănești, întrebări zadarnice care nu treceau prin capetele lor orice le-ai face. Singurele mele îndoieli de la ei vin, de la țărani și nu din altă parte. Soluția lor e pământul. Istoria lor e pământul, istoria pământului... În ziua aia, când am aflat ce părere au ei despre mine, îți spun că m-am înfuriat așa de rău că am vrut să le iau pământul pe care li-l dăruisem – nu era mult, două pogoane – dar așa m-am înfuriat, că în noaptea aia nici n-am putut dormi. Eram în sat. A doua zi era să mă mut de-acasă, noroc că a sărit mama și mi-a spus că trebuie să am grijă să nu afle lumea. Cât despre pământ, de ce aveau ei curaj să zică ce-ai auzit? Fiindcă nu mai aveam dreptul să-l pretind, trecuseră prea mulți ani de când se afla în folosința lor și legea li-l atribuia. Vezi, pentru noi revoluția înseamnă și salt istoric. Noi am învățat la școală, și tu și eu – primul lucru pe care l-am învățat – că i-am bătut pe turci. La școala de ucenici aveam un profesor care chiar dacă nu știai lecția, chiar dacă bălmăjeai indiferent ce, dar dacă la sfârșit ridicai glasul și răcneai:... „și i-am bătut pe turci", „Bravo, zicea, treci la loc, ți-am dat nota zece, eu totdeauna am spus că ești un băiat eminent!" Chiar și Eminescu arăta cum un domnitor

moșneag stă de vorbă cu Baiazid-fulgerul și îi spune că noi ne apărăm „sărăcia și nevoile și neamul". Ei, asta e, neamul mai înțeleg, într-adevăr l-am apărat o mie de ani dar de ce sărăcia? De ce nevoile? De ce, în această țară dintre cele mai bogate din lume, „sărăcia și nevoile"? Eram noi acum patru-cinci sute de ani cel mai sărac popor din Europa? Să presupunem că eram, așa cum am învățat, că năvălirile tătarilor și ale altor barbari au sărăcit și istovit în lupte sângeroase și fără glorie – noi am învățat că cu glorie – un popor de păstori și plugari, așezat la o răspântie de drumuri. Dar pe urmă? Pe urmă ce-a mai fost, după ce n-au mai fost nici tătari și nici turci? S-a întâmplat așa cum se întâmplă cu fata care nu-și dă seama că a ajuns mare și că trebuie să iasă în lume și să se mărite: e frumoasă și bogată dar nu se uită nimeni la ea. Cel mult vine un cavaler teuton, care te ia și te duce cu carul lui de luptă, într-un război în care te mai bagă și la apă. Iată aspectul dramatic al chestiunii... Se poate face saltul istoric fără țărani? Este extraordinar să vezi cum se lasă ei de greu când aud de revoluție. E vina noastră? A țăranilor? Cine poate să știe? Noi suntem un partid de acțiune. Un comunist care vegetează e orice vrei tu, dar nu comunist. Trebuie să știi însă și în ce sens să acționezi, fiindcă un om de afaceri e și el un om de acțiune. Nu? Ce părere ai?

Niculae Masă făcuse o pauză și își aprinsese de la țigarea care era pe sfârșite una nouă. Fuma și soția lui și fumul se ridica vizibil spre tavan, împrăștiindu-se în cercuri ce se dilatau sau se transformau în spirale de-a lungul grinzilor negre.

„Oamenii s-au frământat totdeauna, dragă nevastă, să dea acțiunii sensul care s-o împlinească așa cum se umple vasul când curge apa în el. În ce sens să acționezi? Iată întrebarea. Un aristocrat, un feudal, acționează și el. Își mărește castelul, își renovează mobilierul, lărgește terenurile de vânătoare, supune latifundiile vecine, sau le unește cu ale sale prin căsătorie; în cel mai bun caz dă serbări, are maniere stilate și gust ales,

simțuri rafinate și, ai să râzi, fiind viteaz, își varsă cel puțin o dată în viață sângele pentru o prostie. Dacă mergem mai departe cu ideea, observăm cum în cel mai fericit caz un capitalist va eșua dacă se va lansa într-o acțiune în care concurenții săi ar putea să întrevadă posibilitatea de a-l ruina. Așa că pentru ce ar încerca el să fertilizeze o regiune în care bântuie seceta și în care fântânile, rare și la adâncimi de amețești când te uiți în ele – cum ar fi Bărăganul nostru – silesc animalele și oamenii să îndure setea, în timp ce Dunărea curge, cu ape adunate din jumătate Europa, la cincizeci sau o sută de kilometri apropiere? Ce l-ar putea atrage într-un pustiu? Mirajul unor comori ascunse? Mirosul petrolului? Aur, minereuri, zăcăminte rare, dacă sunt. Dacă nu, toți cei ce sunt acolo n-au decât să fugă sau să crape. Un comunist va cere totdeauna să i se spună care sunt condițiile concrete. El are în vedere ideea că transformările pe care le urmărește trebuie să fie opera conștientă a oamenilor, sau să devină conștienți de ea pe parcurs.

De ce îi vorbise ei atât de mult? Fiindcă era credința lui intimă. Și fiindcă din pricina poliției și a siguranței reuniunile de partid la care lua parte erau scurte și discuțiile, practic, extrem de reduse. Legile conspirativității nu permiteau discuții nesfârșite, ca la social-democrați. Asta, fără ironie dar și fără nostalgie. Din acest punct de vedere, la ei era mult mai bine...

Spre norocul lui soția sa avea o idee despre soartă. Intrase în joc și se împăcase de la început cu gândul că are un bărbat care nu seamănă cu ceilalți. Cât o fi! Era un bărbat întreg, printre atâția bețivi și fără căpătâi, merita să trăiești pentru el, chiar dacă zi și noapte te puteai aștepta să bată poliția în geam și să intre să-l ridice.

„Nu te mai necăji din pricina lor, îi spuse ea. Nu poți tu să duci pe umeri ce nu ți se cuvine, ești un om! Urmează-ți drumul tău, lasă-i pe alții să-l urmeze pe-al lor și fii liniștit. Dacă

vă întâlniți, bine, dacă nu, fiecare o să pătimească după cum îi e scris..."

Să rămâi tăcut după asemenea cuvinte! Să trăiești fericit clipa prezentă, cât ești liber! Să-ți iai femeia în brațe și să-i strângi chipul ei tânăr la piept. Clipa e lungă! Orele nesfârșite!

„Nu te duce! spusese ea totuși în ziua când el o anunță că are o sarcină, pe care comitetul central al partidului i-o încredințase pentru a contribui la organizarea unei manifestații în capitală, care să facă prezentă în conștiința oamenilor, că la 7 noiembrie 1917 a avut loc pe lume revoluția proletară. Nu te duce, acum ei, legionarii, sunt tari, au puterea, repetase ea. Un bărbat poate face și o prostie. Să-i înfrunți acum înseamnă să pieri." „Nu, răspunsese el, am garda mea, n-or să mă prindă."

Avusese într-adevăr garda lui. Nu-l prinseseră. De altfel totul fusese pregătit cu grijă. La Obor veneau oameni de toate condițiile, mici negustori, oameni săraci din păturile de jos ale populației, unde putea fi mai bine? Acolo se hotărâse deci să aibă loc manifestația și anume în ziua de duminică, 3 noiembrie, duminica oamenii ies în mare număr în piață. Ceea ce știe totdeauna să facă partidul când face, este să organizeze totul până în cele mai mici amănunte. Spontaneitatea poate costa vieți de oameni.

Întâi s-a adoptat ideea pregătirii unui material propagandistic care urma să fie răspândit în cantitate mare, al doilea s-a hotărât cui trebuia să fie adresat: către toți muncitorii și țăranii care duceau greul acestei vieți, către toate femeile trudite cărora le mureau copiii în brațe, tineretului care n-avea în față decât perspectiva războiului sau a mizeriei cumplite. Și cine erau vinovații de toate acestea: legionarii, regimul abia venit la putere, cu Antonescu și Sima în cap.

În noaptea de 2 spre 3 noiembrie au fost astfel arborate pe firele electrice de pe străzile Foișor (colț cu Viilor), Vespari, și

în fața fabricii „Hermes" trei steaguri roșii, mari, lungi de câțiva metri, cu secera și ciocanul pe ele, pe care era scris: „Jos trădătorii Antonescu și Horia Sima". Și: „Trăiască România liberă".

În Obor a avut loc manifestația. Neașteptată, incredibilă, ea a putut ține destul timp, până ce grupuri compacte de legionari au venit și au împrăștiat-o. Niculae Masă, înconjurat într-adevăr de o gardă de câteva zeci de grivițeni, a vorbit oamenilor care se adunaseră în număr mare. „În țară, le spunea el, au venit nemții, care, ca niște lupi flămânzi, golesc în câteva minute rafturile băcăniilor. Ei trimit mii de colete cu alimente pe zi în Germania. Dacă venirea lor ar avea ca scop pacea și prietenia între popoare, noi am putea să le dăm acestor nemți, în schimbul mașinilor lor la care se pricep, alimentele și petrolul nostru. Dar scopul lor e războiul și intenția lor ascunsă e să ne lege la carul lor. Și sute de mii din ai noștri vor muri pentru interesele lor, fără ca România sa fie mai liberă și mai fericită."

În acest timp au fost desfășurate două mari pancarte pe care se putea citi: „Afară cu nemții din țară", „Încetați jaful germano-gardist", „Vrem guvern popular", „Opriți furtul de alimente, jos impozitele".

Ce l-a interesat pe om totdeauna? Să fie liber și să aibă cu ce să-și hrănească copiii; dacă trebuie să-ți duci copiii la groapă nu devine totul zadarnic? Ori viața începuse să devină din ce în ce mai grea.

Niculae Masă nu și-a terminat cuvântul. Vedea bine cu ochii lui că dacă nu se retrage va fi prins de legionari și de poliție, care își făceau drum lovind în dreapta și stânga, spre locul unde el, urcat pe câteva scânduri improvizate, vorbea mulțimii.

Când s-a întors acasă era vesel. Și veselia lui a sporit când a văzut ca trec săptămânile și nu se întâmplă nimic. Știa el. Prima arestare îl eliberase de frică. A doua arestare îl făcuse să

fie mai prudent. În spatele biroului celui care îl ancheta era un ins care credea atât de mult în veșnicia orânduirii existente, încât se cutremurase: „măi omule, dacă nu te potolești vei muri, îi spusese. Îți dau drumul, te las să te gândești un an. Eu voi fi aici. Dacă într-un an nu-ți vezi de treabă o să te trimit în fața consiliilor militare care nu iartă și adio lumina soarelui". Nimic nu-l neliniștise mai mult decât acest avertisment, fiindcă era uman, omul nu-l bătuse, nu-l umilise și îi dăduse drumul imediat.

Câteva luni trăise ca și când ar fi fost bolnav. Până ce uită acest avertisment. Viața lui nu mai avea înțeles dacă nu și urma drumul ei. Răspunse la chemare și avu un ghinion cum nu se poate mai porcesc. Trebuia să ducă un geamantan cu manifeste la Ploiești, printre petroliști și la gară scoase o bancnotă verde cu Peleșul pe ea și i-o întinse casierului. Idiotu' ăsta în loc s-o arunce în sertar începu să se chiorască la ea, apoi ieși și lipsi câteva minute. Când reapăru îi făcu semn să se uite în spate. Se uită. Doi indivizi civili îl apucară fiecare de câte un braț și unul din ei îi spuse: „Vino încoace, nenică, să stăm nițel de vorbă". Îl duseseră în biroul jandarmeriei gării și îi ceruseră: „Desfă geamantanul!" „Dar eu i-am dat ăluia cinci sute de lei să-mi dea un bilet, unde sunt banii mei?" strigase el indignat. „Câte de-alea de cinci sute ai în geamantan?" rânjise unul din cei doi și el înțelesese. Hârtia lui de cinci sute de lei era falsa și casierul anunțase poliția. Iar ăștia doi credeau că are geamantanul plin. „Desfă, nenică!" „Nu desfac!" „Ei, lasă că desfacem noi!" Și dăduseră peste manifeste. Fluieraseră, dar nu a pagubă. Nu era falsificator, dar ceva grav tot era, hai cu el la siguranță. La siguranță dăduse iar peste omul lui. „Ți-am spus, i-a zis acela, să te astâmperi, văd că nu m-ai înțeles bine. Acuma te bag la apă și nu poți să mai scapi decât cu o singură condiție: să-mi spui cine ți-a dat manifestele. Legătura dumitale superioară. Dar și inferioară." Nici el nu crezuse că acest Niculae

Masă se va astâmpăra, nu părea mirat, nu se înfuriase că avertismentul lui fusese nesocotit. Intra în regula jocului, să dai astfel de avertismente, să le primești, să le nesocotești. Probabil că nici el nu putea altfel, era dintre cei care nu puteau, în timp ce se întâmplase să cunoască și comuniști care nu rezistaseră și spuseseră tot. De retras dintr o asemenea istorie nu te poți retrage, dacă Masă ăsta ar fi încercat, el, omul siguranței tot l-ar fi chemat mai târziu să afle de la el tot ce știa.

Îl bătuseră să spună. Pe atunci însă presa mai însemna ceva, și un ziarist scrisese despre el, divulgând torturile la care fusese supus. Nu știa cum dăduse de el, dar îl cunoscuse la vorbitor. Scăpase cu o condamnare de doi ani.

A patra arestare venise curând după ce ieșise din pușcărie. Nu făcuse nimic, dat tot așa, să dea adrese. Îl ținuseră o zi și o noapte și îi dăduseră drumul. A cincea arestare îl prinsese pe drum, între *Ateliere* și casă, a șasea îl luase de la cârciuma, dintre prieteni, a șaptea la miezul nopții, din somn. Toate cu același scop: să spună, cu cine s-a întâlnit, cu cine a luat legătura după ce a ieșit din închisoare?

„Eu legătura?" protesta el de fiecare dată, știind că n-au ce-i face din moment ce nu l-au prins luând asemenea legături, deși le luase și între timp participase chiar la ședințe conspirative...

Poate că l-ar fi prins în cele din urmă și condamnat din nou, dar fu concentrat pe zonă, în regiunea Clujului. După șase luni unitatea sa primi ordin de dislocare. Era o unitate de artilerie. Și deodată se răspândi vestea ca un trăsnet: Hitler și Mussolini ne dictaseră la Viena smulgerea unei părți din Ardeal. Iar ordinul de dislocare nu era un ordin de luptă, ci de retragere. Cum, vom părăsi pământul strămoșesc fără să ne batem? Era adevărat, în spatele Ungariei lui Horthy stătea Hitler, cu toată forța armatei lui de temut. Ei și? Tunurile se retrăgeau pe drumurile mari în timp ce tunarii, disperați, aveau lacrimi în ochi, iar populația le ieșea înainte, ridicând brațele: „Fraților, unde fugiți?"

Secretele cabinetului unde ni se dictase această smulgere ajunsese până jos: „Cedați, ar fi spus omul lui Hitler, Ribbentrop, dacă vreți să rămâneți cu ce mai aveți". Iar la București Carol al II-lea, rămas singur și cu toate alianțele sfărâmate, se speriase și acceptase dictatul. Ei, cu toate astea, își amintea Niculae Masă, cu câtă sete ar fi luptat trupele! Și cine poate să spună cu ușurință că cel ce preferă lupta are o soartă mai rea decât cel care acceptă înfrângerea fără să tragă un glonț? „Ne întoarcem, fraților, strigau ofițerii, acuma e greu de noi, dar să nu ne pierdem speranța în dreptatea noastră." Unii localnici plecau și ei odată cu trupele, chiar atunci, pe loc, băieți tineri, nelegați încă de o familie proprie și de o casă și călcau alături de soldați zeci de kilometri, împărțind hrana cu ei...

Asta se întâmplase de curând, în august. Niculae Masă fi desconcentrat și se întoarse la strungul său. Dar își căută și legătura de partid și i se trasă sarcina să plece în Ardeal. Trebuia organizată lupta împotriva dictatului de la Viena. Dar nici soarta lui nu era mai bună decât a refugiaților ardeleni. Fu arestat înainte de a pleca dar făcu dovada că în timpul cât lipsise fusese militar. I se dădu drumul. Nu mai plecă în Ardeal.

După organizarea manifestației din Obor, prudent, Niculae Masă se ascunse timp de câteva săptămâni în mai multe locuințe succesive ale prietenilor săi, informându-se în același timp dacă poliția sau siguranța l-au căutat acasă sau la *Ateliere*. Nu-l căutaseră și atunci se întoarse acasă spunând la *Ateliere* că fusese pe la țară în Moldova, unde avea o rudă grav bolnavă. Nu-i zise nimeni nimic. Își reluă legătura întreruptă și în săptămânile următoare organiză o adunare la Malaxa, unde luară parte aproape o mie de oameni. Mai prudent, dispăru îndată ce muncitorii se adunară, după ce însă stabilise cu rigurozitate programul adunării, împreună cu cei cu care o

organizase. Se crease o situație insuportabilă, salariile nu mai ajungeau, în uzină se instalase poliția legionară, teroarea începuse să-și facă simțită gheara până jos, nu numai față de dușmanii legiunii. Furioși, muncitorii strigau, adăpostiți în propria lor masă: Jos teroarea! Jos poliția legionară! Încurajat de acest succes Niculae Masă pătrunse apoi în mijlocul muncitorilor de la „Wolf", apoi de la „Leonida", apoi de la „Pirotehnia Armatei"...

Generalul se înfurie și pe raportul prezentat de direcția generală a poliției puse următoarea rezoluție: „Orice manifestație de dezordine va fi reprimată cu armele. Se vor stabili instigatorii și agitatorii. Aceștia să fie condamnați la muncă silnică pe viață. Dacă nu este lege să se facă imediat". Generalul știe bine care sunt cauzele „manifestațiilor de dezordine": abuzurile și jafurile legionarilor; totuși el nu pusese niciodată o rezoluție atât de drastică pe vreun raport în care desmățul legionarilor era scos la lumină fără putință de îndoială. Idila era încă mare! Ei, cum să ceri condamnarea unui legionar, și dacă nu este lege să se facă imediat?

Și deodată Niculae Masă își dădu seama că libertatea sa de până atunci fusese supravegheată, acțiunile sale urmărite îndeaproape și că nu fusese arestat fiindcă se știa că e un comunist din cei importanți și poliția legionară vroia, prin el, să prindă și pe alții... Cel puțin așa îi spuseseră legionarii înșiși, în aceeași noapte în care Achim văzuse case arzând și oameni urcați în camioane și duși spre destinul lor tragic; tot așa îl luară și pe el. Trei inși năvăliră în casa sa, trei legionari îmbrăcați în cămăși verzi cu diagonale, care li se vedeau pe sub paltoane și cu căciuli turtite într-o parte. În mâini aveau pistoale cu butoi și lanterne.

– Domnule Niculae Masă, ești arestat, zise unul din ei. Îmbracă-te și urmează-ne.

Cine spune că simțim când ne paște adevărata primejdie? Uneori o simțim prea târziu. „Iată, gândise Niculae Masă, în timp ce se îmbrăca, acuma s-a sfârșit cu mine, ăștia or să mă omoare. Nu puteam să fug de acasă să mă ascund? Și într-o pivniță aș fi putut trăi zece ani, dar eram viu și cu speranța în suflet, în timp ce acum eu nu voi mai fi, cu mine s-au încheiat toate socotelile. Eu zăpada n-am s-o mai calc! Eu soarele printre nori n-o să-l mai văd! Eu ochiul curat al copilului meu n-o să-l mai sărut. Doamne Dumnezeule, ce prostie am făcut! Arestările mele de până acum au fost doar o hărțuială, acum căsuța și nevasta mea vor rămâne pustii!" Fusese în floarea dintâi a vârstei când se împăcase cu moartea, credința îi dăduse o mândrie sălbatică: nu e liber cu adevărat, gândise el atunci, cel ce se bâțâie prea mult pe această lume să nu-și piardă viața! Nu oricum merită să trăiești. Da, dar iată, acum îi părea rău! Descoperise bucuria de a fi tată, de a avea prieteni, de a lupta și a învinge.

– Trageți-mi, bestiilor, un glonț în cap, strigase el deodată, având presentimentul că înainte de a-l ucide acești oameni vor încerca să-i smulgă întâi secretele și îl vor tortura.

Se repezise asupra unuia și vârându-i gheara în gât începuse să-l dea cu capul de pereți și să-l sugrume. L-ar fi omorât dacă n-ar fi fost lovit în cap cu pistolul de unul din cei doi.

Chemați ajutoare! ordonase cel sugrumat. Retragerea și trageți în plin dacă iese din casă. Plasați-vă la ferestre Eu stau la intrare.

Cine poate avea de două ori la rând impulsul de a se nimici pe sine? Dacă s-ar fi tras în el în clipa aceea ar fi murit liniștit. Acuma însă, treaz fiind din beția sinuciderii, cu primul impuls consumat, găsea în sine puterea de a suporta calvarul. „Ce mai contează tortura când știi că oricum vei muri?" gândise. Și în liniștea care urmase găsise în sine mândria sălbatică de altădată.

– Nu te speria, îi spusese soției. Alții au murit mai tineri. Patruzeci de ani de viață nu e o glumă. Străduiește-te să afli unde m-au omorât și să mă îngropi între oameni.

Ce noroc! Muierea își trăia și ea din plin gândul ei despre soartă. Dar și cu o lumină de speranță.

– Cine știe! Poate scapi! Dar dacă nu scapi fii liniștit. Eu numai cu tine în gând o să trăiesc de-aici înainte. Iar copilul tău n-o să te uite nici el.

Ar fi fost bine acu să intre și să-l ia. Dar, sinistră, tăcerea înconjura casa. Niculae Masă își îmbrățișă soția. Începu să-i sărute chipul ei pe care ajunsese să-l îndrăgească și să-l facă să iubească această lume, apoi deodată se ridică și își îmbrăcă paltonul. Își trase căciula pe cap. Puse mâna pe clanță și ieși.

– Stai că trag, se auzi un strigăt.

– Am stat!

Trei inși năvăliră asupra lui și îi puseră cătușe la mâini. Curând o mașină și o motocicletă cu ataș se opriră în fața casei. Șapte, opt inși se dădură jos din ele și Niculae Masă fu împins în mașină. Șoferul întoarse. Motocicleta viră, întoarse și ea și o luă înainte. Întunericul gros domnea asupra cartierului.

La prefectura poliției Niculae Masă fu supus unui interogatoriu neglijent și bestial, în care intenția de a chinui înainte de a ucide era mai vizibilă decât aceea de a smulge de la prizonier dezvăluiri Poate că își dădeau seama că tortura e zadarnică?

– De ce nu vorbești, domnule Masă? Acuma, pentru voi, comuniștii, totul e pierdut. Nimic nu vă mai poate salva și o să încetați pentru totdeauna să turburați popoarele cu doctrina voastră de atei.

Torturatorii aveau un șef, care doar se uita. Avea însă și el pistol la diagonală. El vorbise.

– Pentru mine tot e o curiozitate, continuă el. Cum poate cineva să fie comunist? Spune dumneata! Să tragi cu gloanțe în chipul lui Cristos! Explică-mi!

– N-am tras niciodată cu gloanțe în chipul lui Cristos, răspunse torturatul. În schimb voi ați tras și trageți în chipul omului.

– A! Și voi n-ați tras! se miră șeful torturatorilor vesel. Domnul Trotky care se plimba într-un tren special de-a lungul și de-a latul Rusiei și îi împușca pe loc pe toți „contrarevoluționarii". Astea sunt cunoscute, domnule Masă!

– Voi sunteți năpârci verzi, și veți fi curățați mult mai devreme decât vă închipuiți, zise Niculae Masă liniștit. Oricum, o să învățați voi direct pe pielea voastră cum poate cineva să fie comunist. Va veni timpul și n-o să vă fac eu acuma, înainte de moarte, declarații de principii. Noi am învins într-o puternică țară, vom învinge și aici și pe întreg pământul.

– Aici e toată chestia, răspunse celălalt. Că lumea n-o să înghită niciodată pilula pe care jidanul vostru de Karl Marx vrea să i-o ofere. Rusia va fi atacată de Adolf Hitler, și se va termina cu toți comuniștii și toată jidănimea de-acolo. Domnule Masă, nu-ți face iluzii! Uite, dă o declarație că renunți la doctrina ta, spune-ne legăturile pe care le ai și îți declar că vei fi liber.

Și îi întinse în față o hârtie și îi oferi un stilou. Însă rânjea. Nici măcar n-avea abilitatea perfidă de a fi înșelător, de a specula momentele grele când un om ar putea arunca, fie și pentru o clipă, o privire de speranță într-un întuneric care îi stătea în față. Fără să știe el îi ușura celuilalt sufletul de chinul îndoielii care poate trece prin inima condamnatului. Îndoială nu în credința sa, care era viața lui, ci în însăși viața care îl lovea astfel. Indignare. Desnădejde. Sfâșietoare păreri de rău că totul se termina pentru el. Rămase dârz. Încăpuse pe mâna unor asasini, nimic omenesc nu se putea stabili între el și ei, nici-o

punte, știa, simțea că nu vor avea respect nici pentru moartea lui, darmite pentru credința lui.

Îi apucară zorile. Niculae Masă tăcea. I se întâmpla, în timp ce era lovit, să nu mai știe de el și atunci avea înainte conștiința lucidă, când gândea: „Ia uite, moartea e un leșin, o turburare a vederii. Nemernici sunt și vor rămâne toți cei care vor tortura un om pentru credința lui..."

Înainte de moarte însă avu parte de un drum și de clipe în care asasinii săi încercară în ultimele momente să i smulgă mărturisiri. Mașina în care îl împinseseră nu era o dubă și putu vedea prin geamurile ei că îl duceau în afara orașului. Era clar. Era ultimul său drum. Bine că nu-l mai torturau. La un moment dat mașina încetini.

– Ce este? zise unul din polițiști.

– Pană de motor, răspunse șoferul și se dădu jos.

Numai că pana de motor se potrivise să fie într-un loc pustiu, plin de zăpadă. Iar șoferul sta liniștit, nu se grăbea să repare mașina în pană.

– Dă-te jos, zise același polițist și Niculae Masă coborî.

Se simți apucat de brațe. Merse cu ei cincisprezece-douăzeci de metri, pe poiana albită și imaculată, apoi se opriră. Atunci văzu că făcuseră semicerc în fața lui, vreo cinci inși cu pistoalele scoase.

– Te mai întreb o dată, zise același care comandase tot timpul torturile, care sunt șefii tăi?

Nici un răspuns. Atunci individul îl apucă de brațul drept, ridică pistolul, i-l lipi de tâmplă și trase. Niculae Masă se prăbuși la pământ. Unul din indivizi se apropie și trase și el câteva focuri de pistol în corpul lungit în zăpadă.

Se întoarseră apoi în mașină și șoferul viră și o luă înapoi spre oraș. Pana lui de motor fusese simulată, te întrebai de ce avuseseră nevoie de ea. În drum spre prefectură se opriră la un restaurant, unde mâncară și băură zdravăn.

Zadarnic îl căută apoi soția pe Niculae Masă la prefectură și la toate secțiile de poliție. Curând zăpada îl acoperi și abia la câteva săptămâni de la asasinat ceferiști de-ai săi din capitală, curioși de forma pe care o avea zapada într-o poiană la marginea comunei Pantelimon îl descoperiră și găsiră în buzunarul lui ultimul bon de salariu. Astfel aflară cine era și femeia lui putu să-i împlinească ultima dorință: să fie îngropat printre oameni...

VIII

Ștefan întârzie să se ducă acasă, deși ar fi trebuit să-și dea seama că oamenii, puțini câți mai avuseseră curajul cu câteva ceasuri înainte să mai circule pe străzi sau să mai întârzie prin restaurante, dispăruseră și orașul era cu totul în mâna grupurilor înarmate de legionari, care patrulau aproape peste tot. Era oră târzie... După ce se despărțise de patron și de Niki care plecaseră cu mașina, urcă din nou, ca la prânz, spre Calea Victoriei și o străbătu pe jos, din Splaiul Unirii, până aproape de Președinția Consiliului de Miniștri, unde fu oprit de un ofițer, legitimat și sfătuit să se ducă acasă... Se întoarse și în apropierea restaurantului „Capșa" fu oprit de un grup de legionari.

– Unde fugi, jidane? zise șeful grupului scoțând pistolul și punându-i-l lui Ștefan sub nas, care îi simți în aceeași clipă țeava rece strivindu-i nările.

– Nu fug... răspunse Ștefan, fără să-și dea seama că nu nega că era jidan.

– Nici n-ai avea unde, reluă individul, a cărui căciulă îi ascundea aproape figura. Ai fugit din cartier și crezi că ai să scapi pe Calea Victoriei? Nu scapă nimeni. În noaptea asta curățăm țara de voi definitiv... Ai nasul coroiat! strigă. Puneți mâna pe el.

Ștefan nu avea nasul coroiat, avea totuși un nas care nu era cârn și care putea să-i pară acestui troglodit că era coroiat. Se băgă un altul care îl salvă, fiindcă în acele clipe fusese prins din nou de o senzație de paralizie a voinței, care însă nu mai trecea, își dădea seama că moartea stătea în fața lui sub înfățișarea unei căciuli trasă pe ochi și că nimeni nu-l putea apăra de pistolul care îl putea găuri într-o secundă.

– Actele, zise acela.

Ștefan auzi, dar nu înțelese, nu făcu nici o mișcare și nici nu spuse nimic.

– N-are acte, zise șeful, e clar, duceți-l pe strada asta mai jos și curățați-l.

– N-ai acte, jidane? zise cel de al doilea, însă cu o voce care în sfârșit îl trezi pe Ștefan.

Era vocea unui om care nu se grăbea să-l omoare până nu-i vedea actele. Ștefan tresări, își veni în fire.

– Nu sunt jidan, zise.

– Actele, ceru cel de al doilea.

Și Ștefan duse mâna la buzunar și scoase buletinul de identitate de la poliție, se feri să-l arate pe cel de la ziar. Cei doi se traseră sub lumina unui stâlp, se uitară în el fără grabă, apoi i-l înapoiară și se răstiră la el sa se ducă acasă, dacă nu vrea ca mă-sa, din Siliștea-Gumești, de unde scria în buletinul de identitate ca s-a născut, să nu primească știrea că fi-său a murit fiindcă era prost și nu știa ce se petrece în capitală...

„Iată-mă și înjosit în proprii mei ochi, silit să spun ce nu vreau, ca să n-o pățesc", gândi Ștefan îndepărtându-se. Ocoli marile bulevarde și ajunse acasă fără să mai fie oprit. În timp ce intra, auzi telefonul sunând. Alergă lăsând ușile deschise și ridică receptorul. Dar nu răspunse nimeni. N-avea telefonul demult. (Niki îl ajutase, cu relațiile lui peste tot, să i se instaleze și iată că era chemat de necunoscuți care nu vroiau să răspundă.) Cine putea fi? ...Așadar, în noaptea asta, cine e evreu... Și rămase înmărmurit. Ridică receptorul și formă

numărul lui Niki. Vroia să-i povestească ce pățise și ce presupunea că se întâmpla acum în oraș. În clipa aceea își aminti că se înțelesese cu Luchi cu o zi înainte să-i dea un telefon la prânz, sa stabilească o oră când să se vadă seara. Uitase. Formă numărul.

– Alo, da, îi răspunse chiar fata.

– Luchi, n-am putut să-ți telefonez... începu el.

– Ascultă, domnule Paul Ștefan, îl întrerupse ea în clipa următoare șoptindu-i în ureche cu o violență reținută și rece, tu la acest telefon să nu mă mai cauți și de-aici înainte să uiți că m-ai cunoscut. Nu vreau să te mai văd niciodată.

Și închise. Ștefan rămase cu receptorul în mână, năucit. Apoi începu să se plimbe prin odaie, dus pe gânduri. Iată, așadar, fata asta, pe care începuse s-o iubească, rupea cu el... De ce oare? Într-adevăr, o uitase, dar... Hm... Țara arde în foc și unei fete nu-i pasă decât că are ea de primit un telefon... Foarte bine, dacă așa e ea, bine că nu s-au aventurat amândoi mai departe, treaba ei, bine că a pus punct și și-a dat cu această ocazie și arama pe față... Cum e posibil să nu înțelegi că... Dar ea nici n-a ascultat vreo explicație... Dar dacă e vorba de altceva și asta e doar un pretext?

Și deodată îi veni în minte micul lor trecut și mintea i se turbură. Se așeză pe pat și vru să întindă mâna spre receptor, să-i telefoneze și să-i explice... Dar nu era clar? Nu-i spusese ea că nu vrea să-l mai vadă niciodată? Își retrase mâna și rămase vreme îndelungată nemișcat, stăpânit de o nedumerire amestecată cu un adânc regret: ce păcat, începuse să țină la ea, și iată că o pierdea din pricină că... Într-adevăr, o fi așteptat și într-adevăr ar fi putut să-i telefoneze... Dar gândul lui nu mai era, în orele acelea, la ea, vezi, orice ar fi, o femeie nu acceptă asta chiar dacă ai nimeri în infern... „Hm... Nu-mi trebuie o asemenea fată, gândi Ștefan liniștit. Foarte bine, să fie la ea acasă..."

Dar apoi gândul îi reveni la întrebarea dacă nu cumva motivul ruperii era altul și micul lor trecut în loc să se îndepărteze de inima lui, continua s-o țină trează, cu o bătaie mai puternică. Ce s-o f. întâmplat de fapt? Nu cumva s-a decis totuși să se mărite cu doctorul Spurcaciu? Bine, dar atunci ce-o mai interesa că el nu-i mai telefonase? Frumos nu putea să-i spună: „Ștefane, vezi, trebuie să mă mărit, și nu cu tine, așa că păstrează-mi o amintire frumoasă!" Aiurea! A vorbi frumos nu era genul ei. Ajunsese s-o cunoască oarecum în acest punct... Ce să înțelegi? Fiindcă își dădea seama, istoria cu doctorul Spurcaciu era lichidată, o lichidase într-o zi cu mare pericol pentru el ca s-o piardă... Da, dar dacă acest pericol în realitate nu trecuse încă pentru el?

Se întinse pe pat îmbrăcat, cu paltonul pe el, închise ochii și adormi brusc, asemeni unui om beat care când vine acasă uită să se mai dezbrace și îl prinde somnul unde nimerește... Se trezi după o jumătate de oră și sări în picioare. O dulce senzație de singurătate îl invadă, surâse, senin, și începu să se dezbrace. Da, probabil că acest pericol nu trecuse pentru el.

Și începu să-și amintească... A doua zi de Anul Nou, când se trezise din somn spre seară i se păruse că tot ceea ce se petrecuse în noaptea de Revelion era un vis care acum avea să se spulbere, și bineînțeles nu el va fi acela care se va trezi din el și nu va mai vroi să-și amintească, ci fata furioasă, care fusese fată mare și nu mai era din pricina lui... Nici nu îndrăznise să-i telefoneze. Dar ea îl căutase la ziar după Anul Nou și îl invitase la masă. Lumina de pe chipul ei nu se micșorase, deși era mai rece ca în seara Revelionului. Totuși vedea bine cum ochii ei frumoși întârziau asupra lui cu o secundă mai mult ca înainte și cu o sticlire în ei care trădau gândul neexprimat: „tu ești Ștefan, un băiat care ai intrat în viața mea; ești încă un necunoscut și nu știu ce-o să iasă de aici, dar e un fapt pe care nici unul nu-l poate nega!... Ai putea să-l negi?" parcă spunea

apoi acea privire. Ștefan avea fruntea încrețită. Nu numai că nu putea să nege, dar dorea ca acest mesaj secret din privirile ei să prindă cât mai mult din ființa ei și să nu se mai stingă.

Nu se stingea. Începu să-i povestească... Era la o cotitură a vieții ei și nu știa ce să facă. Ei doi, se înțelegea de la sine, nu se puteau căsători, ea era mai mare ca el și mai târziu când ea va îmbătrâni, el va fi încă un bărbat în puterea vârstei și o va părăsi, sau și mai rău, n-o va părăsi dar o va înșela făcând din viața ei un iad al cărei sfârșit era fără speranță, fiindcă știe ea, femeile se leagă mai tare decât bărbații și nu-l va putea părăsi ea la timp... Dar ce să facă? Pe cine să ia? Pe doctorul Spurcaciu sau pe Adrian Popescu? Ștefan, căzând în această dilemă căzuse și într-o cursă, căci în clipa aceea înțelesese că fata asta nu ținuse deloc la el și că noaptea lor de Revelion nu mai avea, dacă avusese, nici o importanță pentru ea, deși nu cu unul dintre cei doi, cu care vroia să se mărite, o petrecuse. Era liniștit. Da, a ținut *atunci* la el și pe urmă iată încotro merg gândurile ei și îl lua pe el drept confident și sfătuitor. Sinceritatea și simplitatea cu care ea îl scosese din postura de iubit și îl împinsese în aceea de simplu prieten îl fascinase pe loc, sau mai bine zis îl anesteziase prin șocul violent și neașteptat, fiindcă nu simțise nici o durere, nimic nu se clintise în el, era ca și când n-ar fi cunoscut-o deloc, sau ca și când ea nu i-ar fi făcut declarația aceea care răsturna raporturile dintre ei doi, sau ca și când el ar fi știut totul dinainte și acum nu arăta nici o surpriză.

Se aflau ca și în noaptea Revelionului în odaia ei și era o oră târzie din noapte. Dorința de a se destăinui o apucase pe Luchi brusc și cu mare însuflețire după ce se iubiseră, ca și când dragostea ar fi eliberat-o de orice calcul, determinând-o astfel să dea pe față, cum ai trage o perdea, tot secretul existenței ei de fată aflată, cum spunea ea, „la o răspântie". N-ar fi putut să spună că nu era în pragul măritișului când totul devenise complicat și chinuitor din pricina unei întâmplări, începuse

Luchi. „Stai să vezi. Eu cu doctorul Spurcaciu ne cunoaștem de doi ani, din facultate bineînțeles și nu e așa că e suficient să te uiți numai o dată la el și să zici: iată un bărbat care îți inspiră cea mai mare încredere și în preajma căruia simți cea mai mare siguranță? Tăcerile lui, care nu par, la prima vedere, deloc elocvente, cât de elocvente ț. se par apoi după ce deschide gura și vorbește. Cât calm îți inspiră, cât de neroade devin sporovăielile altora în preajma lui... O forță latentă, care nu se grăbește să se consume trăind ore mărunte, chiar dacă, la această vârstă, el înca n-a întreprins nimic mare. Dar va întreprinde. Un bărbat de viitor, o promisiune certă. Nici o panică pe chipul lui. Nici un semn că ar exista ceva pe lume care să-l dea peste cap. Știi, la vârsta noastră, asta se întâmplă des, nu avem încă echilibrul celor maturi, nu e așa? Se văd mai lesne la noi legăturile slabe ale ființei noastre interioare, isteriile, fanfaronada, marile defecte, pe care vârsta matură doar le va masca, sau cel mult le va atenua, dar nu le va șterge... Nu o dată mi-a fost dat să văd perfidia cea mai mare la o colegă cu ochii curați ca peruzeaua, stricăciunea până în măduva oaselor la alta cu chipul serafic, destrăbălarea, dezmățul... Și nici o tresărire de neliniște că asta e un drum pe care nu trebuie să apuci Ei și? Asta e drumul meu! Vezi-ți de-al tău! Și îți întoarce un spate superb de pisică sălbatică și somnolentă. Are forța ei! Mihai o avea pe cea pură, cum să nu-ți placă un astfel de bărbat? După cum ai avut norocul să afli, ne-am ținut departe unul de altul, ca doi țărani în a căror civilizație veche s-a mai păstrat obiceiul primitiv ca mireasa să fie găsită la nuntă fecioară. Chiar așa și vroiam să facem, să sărbătorim într-un singur eveniment, trei, căsătoria, nunta, și noaptea nunții, chiar în toamna trecută... Când deodată un bărbat mai puternic și mai misterios apare în viata noastră și să vezi ce se întâmplă. Să-ți povestesc întâi cronologic lucrurile, așa cum au fost trăite de mine, ca să vezi loviturile de teatru și pe urmă să-ți spun și

ce s-a petrecut în afara mea, până ce am aflat, prea târziu, totul, deși mă întreb: aș fi putut evita ceva dacă aș fi fost de la început în cunoștință de cauză? Poate că da. Dar poate că a fost mai bine așa. Într-o zi Mihai nu vine la o întâlnire. Ne înțelesesem însă mai demult că dacă unul din noi întârzie o jumătate de oră la o întâlnire, nici o alarmă, s-a întâmplat ceva și *rendez-vous*-ul se amână automat pentru a doua zi, în același loc și la aceeași oră. Practic însă niciodată nu ni se întâmplase să ratăm o întâlnire. M-am întors totuși liniștită acasă și a doua zi am revenit la *rendez-vous* puțin cam supărată: Mihai avea numărul meu de telefon, ar fi putut fie să mă prevină, fie să-mi telefoneze după, ca să mi spună ce s-a întâmplat și eventual să ne vedem totuși în acea zi, și anume seara. Aștept eu ce aștept, mă uit la ceas, nimic, nici acum Mihai nu venea. Eram nedumerită. O fi plecat fără veste din București, din cine știe ce pricini și n-o mai fi avut timp să mă anunțe? Probabil! M-am dus la cinema. Seara când mă întorc acasă găsesc o scrisoare. Luchi, știu totul, îmi scria el în esență, nu vreau să te mai văd și n-are rost să mă faci să sufăr și mai mult prin explicațiile pe care ai vrea să mi le dai. La ce bun? Și-așa totul între noi s-a terminat. Încât cruță-mă de postura penibilă în care m-ai pune, silindu-mă să-ți spun toate astea și în față! Să uităm că ne am cunoscut... Am ridicat din umeri, dar am uitat să-i mai cobor, atât de trăsnită am rămas... Ce era cu el? Ce să cred? Ei, ce puteam crede? Nebun nu era! Cum, Mihai să nu știe ce face și ce spune?! Era clar că ceva se întâmplase și că în urma acelei întâmplări eu eram brutal eliminată. Am citit de mai multe ori scrisoarea și n-am înțeles nimic. Pe urmă, treptat, un firicel de mânie s-a născut în mine, pe urmă firicelul s-a făcut fluviu. Tremuram de furie, îmi venea să rod firul telefonului pe care el nu-l folosise fiindcă începeam să înțeleg: domnul doctor Spurcaciu renunța la mine, își găsise, desigur, alta, pe-acolo prin spitalul în care intrase, și ce mai atâtea explicații și scene

sfâșietoare, câteva rânduri și totul s-a terminat... Probabil de aceea se ferise să mă caute la telefon... Bineee! Am rupt scrisoarea în bucățele și am aruncat-o la coș... N-am dormit trei nopți... N-am povestit nimănui nimic și am luptat din răsputeri cu gândul care mă îndemna să mă duc la el la spital și să-l mai văd o dată pe trădător... Să-i spun: asa deci, Mihai?! Și să-l aud cu urechile mele ce zice. E teribilă această dorință care ne împinge să ne umilim și mai mult, după ce am fost odată umiliți... E ca un drog, te îndeamnă să-l mai iai după ce ți-a fost servit... Îl iubeam, asta e! Și îmi spuneam că nu mai vreau nimic de la el, n-o să ajung, bineînțeles, să mă agăț de el, ferească Dumnezeu, dar păstram neatinsă în amintirile mele ființa lui de care mă legasem încetul cu încetul și o scrisoare (care mi se părea, după ce o rupsesem, că nici nu-mi fusese în realitate trimisă) îmi ordona totuși să mă despart de el. Am pornit spre spital și abia pe drum mi-am venit în fire și m-am întors îndărăt. Ei fir-ar să fie! Când ți se spune foarte limpede un lucru, învață să răspunzi tot așa de limpede, chiar dacă pe urmă dorința de a încurca lucrurile, tărăgănând și provocând scene grele, ca să-ți macini cu celălalt suferința, te va chinui zi și noapte... Mi-a fost mai ușor după ce mi am înfrânt în felul ăsta impulsul de a-l căuta și vedea, fiindcă îmi dădeam seama că nu dorința naivă și curată de a-l vedea, fiindcă îl iubeam, mă îndemna, ci furia mea... Da, vroiam să-i spun, bine, vrei să te desparți, dar te-ai comportat ca un laș, nu ești bărbatul care am crezut, ar fi trebuit să mi-o spui în față și să suporți surpriza și suferința mea până la capăt, până la vindecare, căci dragostea pe care ți-o port tu mi-ai inspirat-o, nu m-am îndrăgostit singură și tu ai stat țeapăn și nu m-ai încurajat cu nimic. Ce să fac eu acuma cu ființa ta de care mă legasem, trebuie, dacă ești cu adevărat bărbat, să mă convingi că eu sunt de vină și că m-am înșelat! Ei, na! Auzi acolo! Să-i spun lui toate astea fiindcă nu mă puteam obișnui cu gândul unui eșec!... O

să mă obișnuiesc, n-o să am încotro și primul lucru care trebuie făcut este să-l rad pe Mihai din viața mea ca pe-un înșelător și să trag, bineînțeles, concluzia care se impunea, că nu era omul care părea să fie. Dovada, mi-o oferise chiar el: scrisoarea! Un străin! Așa se scrie unei fete cu care ai fost în pragul căsătoriei? Păcat c-o rupsesem. Trebuia păstrată și recitită ori de câte ori o amintire tandră m-ar fi chinuit... Zilele au început să treacă și noroc că hotărârea mea de a mă căsători cu doctorul Spurcaciu nu fusese anunțată solemn în familia noastră, încât faptul că zilele treceau și eu nu mai spuneam nimic despre asta, arătând în același timp senină (mă străduiam!) sugera ideea că deocamdată măritișul meu se amână până după luarea licenței. Le mormăisem ceva în acest sens. Până atunci mai vedem... Foarte bine s-a purtat cu mine în acele zile Adrian Popescu. Mi-a făcut o vizită, mi-a adus flori... Un băiat delicat și plin de sensibilitate. N-are nici un rost să suferi, parcă îmi spunea el, fără să lase să se înțeleagă că știe ceva; de altfel nici n-ar fi avut de la cine. Nu era de crezut că i-ar fi spus chiar Mihai. Mi-a povestit cu o mină de un vesel scepticism blazat cum îl părăsiseră pe el până atunci trei femei, la un mod destul de ofensator pentru orgoliul său de bărbat. Cu ultima, de pildă, îmi povestea el, se întâmplase așa: Îi făcuse la o oră târzie o vizită pe neanunțate, avea cheia de la garsoniera ei, a deschis și a intrat. Primindu-l, femeia s-a arătat indignată: „Cum îți permiți, i-a zis, să vii la ora asta? Dacă mă găseai cu cineva?" Colosal! M-a pufnit râsul... Și? l-am întrebat. „Ne-am despărțit, mi-a răspuns el, și a adăugat: Ei și?!" Și era foarte convingător. Nu merită, parcă îmi sugera el, să suferi absolut deloc din pricină că nu te-ai înțeles cu cineva. Fiindcă de ce se despart doi inși? Fiindcă nu se potrivesc, nu se înțeleg. În ultimă instanță. Sigur că, după cum pretinde Freud uneori, în ciuda potrivelii și a înțelegerii un mâl turbure de complexe ne poate chinui și în cele din urmă despărți de cineva căruia

n-avem nici un repros să-i facem, și să ne atragă o ființă căreia îi oferim „mintenaș" gâtul la picioare să ne pună jugul și pentru plăcerea asta să părăsim o ființă admirabilă cu care cerebral ne potrivim de minune, asta e pe deplin adevărat. Dar vezi, asta e... Cerebral... Mai trebuie și ceva care să nu fie cerebral deloc... Adevărul acesta m-a izbit, te pomenești, mi-am zis, că Mihai e un complexat și de aceea nu a fost el, sub pretextul că viața noastră completă va începe după căsătorie, un bărbat îndrăzneț. *Il n'a pas éprouvé le moindre désir*[1], cum ar spune o franțuzoaică, cu obiceiul lor de a pune punctul pe i. Și m-am speriat, te pomenești, mi-am zis, că eu sunt de vină... „N-ai văzut, mi-a spus Adrian mai departe, bărbați superbi și înalți ca brazii aplecându-și supuși grumazul ca să asculte ordinul unei biete muieruști prăpădite? Așa o vedem noi, dar ea nu e deloc prăpădită..." Sugestia lui era că Mihai era un astfel de ins, că își găsise o astfel de prăpădită și că să-l uit cât mai repede. Într-un fel foarte confuz am început să-mi dau seama că Adrian era la curent cu despărțirea mea, dar mă întrebam de la cine știe, fiindcă eu nu povestisem nimic nimănui, nici măcar lui Niki, care i-ar fi putut spune... Îmi telefona, mă scotea din casă, mă aștepta la ieșire la facultate, mă distra, dar nu cu anecdote sau cu acel fel superficial, ușor și plăcut, pe care îl au unii bărbați și care, când nu sunt niște nătărăi, sunt foarte seducători... Adrian pur și simplu și fără nici un efort avea un umor irezistibil, care înviora totul în jurul lui și, desigur, în primul rând pe mine... Începuse să-mi placă felul cum amesteca el cuvintele, ardelenisme, ca acel „mintenaș", cu oltenisme, cu expresii din cronici, avut-o el nu știu ce, Varlaam și Iosafam... Dar umorul lui țâșnea și din reacțiile lui neașteptate, din stările lui... Odată, la Capșa, o cerșetoare ne-a pus pe masă un pachet de șervețele de masă, adică vezi, ea nu

[1] N-a simțit nici cea mai mică dorință.

e cerșetoare, vinde ceva și Adrian i-a dat cinci lei... Dar automat, ce i-o fi venit, a pus mâna și pe pachet și l-a reținut... Cerșetoarea, ce era să mai facă, s-a îndepărtat și Adrian deodată a roșit până după urechi și a dat drumul pachetului. „Acuma, îl aud că zice, o să avem șervețele să ne ștergem cu ele până la sânge." M-a pufnit un râs pe care nu mai puteam să mi-l opresc. Râdea și el, dar cam sincopat, lucru care mă făcea pe mine să râd și mai tare. Curând începui să mă gândesc cu un sentiment bizar de sărbătoare la întâlnirile cu el, ba nu, sărbătoare e prea mult zis, cu acel sentiment într-adevăr de sărbătoare, ăsta e totuși cuvântul, pe care îl avem când păstrăm în buzunar un bilet la un spectacol deosebit, și ne gândim cu plăcere la ora și ziua când ne vom îmbrăca cu grijă și ne vom duce în seara respectivă să-l vedem. Fiindcă niciodată spectacolul promis nu era sub așteptări. Dimpotrivă. Pentru mine era fascinant să văd cum străluceau imprevizibil toate fețele spiritului său, schimbându-și însă gama, trăind și nu consumând ceva depozitat anterior. Asta e ceva rar la un intelectual, a cărui gândire cel mai adesea se exprimă cu atâtea rezerve și frâne încât preferi un om simplu, ale cărui judecăți și prejudecăți îl dezvăluie spontan și nu controlat, cum se întâmplă cu unii intelectuali care sunt atât de fini, încât îți vine cheful să auzi pe undeva o înjurătură grosolană de mamă... Adrian așa mi se dezvăluia, ca un om simplu, deschis și spontan, și avea un infinit farmec să-l auzi vorbind despre o carte, despre un scriitor sau despre orice eveniment care se asocia în conversația noastră. Ce era însă uimitor și ce mă făcea să mă gândesc că de prietenia lui nu voi putea să mă lipsesc niciodată, orice mi s-ar întâmpla în viață, era faptul că el, cu o grijă și o atenție de om superior, se ferea să mă subjuge, vrând parcă să-mi spună că îi plăcea de mine numai dacă mă știa absolut liberă. Încântător, nu? Admirabil. De ce nu durează aceste lucruri mult? Dragostea strică totul, dragostea e ceva impur, ceva

turbure... Nu există ceva care să scoată mai mult la iveală din ce are omul urât ca dragostea... Într-o zi mă pomenesc cu Adrian la picioarele mele... Eram aici, în această odaie... Că el mă iubește de când m-a văzut, de când ne-am cunoscut, că vrea să mă ceară de nevastă... Și mă uitam cu dezgust la figura lui sluțită de pasiune, la ochii lui puțin exorbitanți și ascultam fără s-o cred declarația care era pentru mine o surpriză totală și incredibilă și care mă neliniștea, fiindcă vedeam că am căzut într-o istorie din care nu-mi va fi ușor să scap, ăsta nu era ca Mihai, ghiceam din insistența cuvintelor lui că era viclean și că din prima cursă în care căzusem, a prieteniei, nu-mi va fi ușor să scap, dacă nu chiar imposibil și că nu era ultima, îmi va pregăti altele până își va atinge scopul... Fiindcă deja, uitându-mă la el cum sta în genunchi înaintea mea, m-am pomenit gândind: de fapt mă iubește și e un bărbat atât de atractiv, ce rău oi fi găsind eu în faptul că omul spune ce are pe inimă? „Adrian, i-am răspuns, dacă nu redevenim prieteni, nu e nici o speranță pentru tine." Deci, dacă reușea, dacă mai putea să fie iarăși ca înainte de această declarație a lui de dragoste, hm! toate punțile nu erau tăiate. În fond era un fel de a-l îndemna să mă cucerească, fiindcă eram departe de așa ceva. Și de ce nu? Dacă mă cucerea și rămânea și ceea ce fusese el ca prieten, ce-și poate, la urma urmei, dori mai mult o fată de la un bărbat, dacă nu se crede o prințesă? „Bine, a zis el foarte palid (nu știu de ce se asternuse pe fața lui albă o paloare de ceară), bine, Luchi!" Și și-a luat la revedere și a plecat. De ce a plecat? N-am înțeles! Aș fi vrut să rămână. Expresia lui era, plecând, neplăcută, foarte crispată, foarte murdărită parcă, și rămânând singură neliniștea mea a crescut și mai tare. Doamne Sfinte, ce-o fi cu el? I-am spus doar, nici vorbă, că dacă redevenim prieteni apare și speranța unei astfel de apropieri... Nu l-am respins... Ba l-am respins. Asta era! Și m-am înfuriat. Ce-a crezut? Că o să mă aplec asupra lui, să cad în genunchi în aceeași clipă cu el și să-i spun că și eu îl iubesc? Cum, dar nu-l iubesc deloc, e nebun? M-am simțit mizerabil, fiindcă îmi dădeam seama că Adrian avea să-mi retragă prietenia lui, care începuse să fie pentru mine un punct luminos de referință pe această lume în care e atât de greu să găsești ceva care nu cedează la prima ciocnire, la prima neînțelegere. Era clar, în loc să mă cucerească, să mă farmece mai departe, bărbatul ăsta, stăpânit de-o vanitate smintită, îmi va retrage totul, fiindcă ceream de la el mai mult... Ori, pe această lume, când primești ceva, repede trebuie să și dai ceva în schimb, fiindcă altfel nu ți se mai dă nimic. Bănuielile astea ale mele s-au dovedit îndreptățite. Adrian nu mi-a mai dat în săptămâna următoare nici un semn de viață. Ca și Mihai, am luptat cu greu cu tentația de a-l căuta eu, de a-i da un telefon, dar am rezistat... Am rezistat, dar iată cum în câteva luni am pierdut doi bărbați, și nu doi bărbați dintre cei obișnuiți... Ce-am făcut? Încotro să-mi mai îndrept privirile? Perspectiva că s-ar putea să fi apucat, cu aceste două eșecuri, pe drumul deocamdată încă nesimțit, dar sigur, al fetelor bătrâne, m-a făcut să mă întorc cu gândul la Mihai. La urma urmei o fi chiar adevărat că și-o fi găsit o „prăpădită", cum spusese Adrian, și care i-a plăcut mai mult ca mine? m-am întrebat. Ia să verificăm. Gândurile și presupunerile noastre sunt una și realitatea poate fi alta. Iată o gândire liniștită, nu orgolioasă, ca înainte. Ce strică un pas pe care îl faci? E un risc calculat, să ți se confirme că presupunerile tale au fost adevărate. Bine, să se confirme, n-o să-mi cadă coroana... Și m-am dus la el la Spital. Mihai a fost atât de surprins de demersul meu, încât minute în șir n-a putut vorbi ca lumea, se bâlbâia, era foarte stingherit... „Mihai, am curmat eu toate acestea pe care nu le înțelegeam în comportarea lui, ce-a fost cu scrisoarea ta? Am dreptul să te întreb: te-ai îndrăgostit de alta, da, sau nu? Dacă da, plec imediat, dacă nu, trebuie, îmi datorezi o explicație."

„Nu, a zis el hotărât, nu m-am îndrăgostit de alta." „Atunci ce te a apucat? Ce ți s-a întâmplat?" El s-a posomorât. „Mie?! zice. Mie nu mi s-a întâmplat nimic. Ție ți s-a întâmplat. Trăiai de mult cu Adrian, în timp ce te pregăteai de nuntă cu mine. Nu găsești că perfidia ta a atins orice margini posibile?" Noroc că eram foarte liniștită și am putut sesiza cuvintele *de mult*... Trăiam *de mult* cu Adrian... Nu puteam să continui explicațiile acolo în picioare, pe culoarele spitalului. I-am spus că am bănuiala că e victima unei uneltiri și că e absolut necesar să-mi povestească ce s-a petrecut, cine e acel Iago care l-a adus în stare să rupă o legătură care era pe punctul de a deveni fericită. El a răspuns fără ezitare: acel așa-zis Iago e chiar Adrian. „Cum chiar Adrian?" am strigat eu. „Da, a strigat el, chiar Adrian, mi-a făcut o vizită și mi-a spus totul..." „Si tu l-ai crezut, fără să vorbești cu mine?" „Ce să mai vorbesc, v-am văzut împreună pe urmă tot timpul, crezi că după ce ți-am scris scrisoarea aceea n-am venit pe la tine și nu te-am căutat? Și ce-am văzut? V-am văzut pe amândoi veseli și fericiți. Sau vrei să negi? Asta ar fi culmea! a strigat el iar. Și la facultate am dat peste el, fiindcă voiam să am totuși cu tine o explicație, deși nu mai avea nici un rost..." Auzind toate acestea mi-a fugit sângele din obraji... „Mihai, i-am spus, această explicație pe care o doreai, o doream și eu... Trebuie s-o avem acum, am să-ți povestesc totul, și am să te rog să-mi povestești și tu. Ni s-a întâmplat o nenorocire. Să ne întâlnim undeva unde vrei tu și să vedem ce mai putem salva." „Da, a zis el, bine", dar tot posomorât... L-am invitat la mine și ne-am revăzut aici în odaie pe la orele opt seara. Ne-am despărțit la patru dimineața, fără să reușesc să-l conving că între mine și Adrian n-a fost niciodată nimic. Era imposibil să-l fac să înțeleagă că Adrian și cu mine am început să ne vedem abia după ce el, Mihai, mi-a trimis scrisoarea sa neghioabă. Ce dracu a putut să-i spună Adrian de l-a putut face să creadă că eu aș fi fost o trădătoare? Și încă cum?!

Din ce îmi povestea, imaginea mea în sufletul lui se modifica astfel: adevărata mea legătură fusese Adrian, de care însă vroiam să mă debarasez, și să mă mărit cu el, cu Mihai. Foarte greu am reușit să smulg de la el amănunte care confirmau această impresie. Că declarațiile lui Adrian fuseseră *sincere* și *patetice*. *Că nu se putea să nu-l crezi*. Cum să-ți spun? M-am speriat și eu, fiindcă într-adevăr îmi dădeam seama că Adrian putuse fi sincer și patetic, fiindcă mă iubea, numai că, vezi, cum să separi acest cuvânt de minciuna că ar fi trăit *de mult* cu mine? „Mihai, zic, și tu ai stat și ascultat toate astea fără să-l dai imediat afară? Cum ai putut să-l asculți ore întregi (fiindcă ore întregi a durat infama lui dezvăluire) fără să zici nimic, fără să reacționezi? Și mereu îl somam: povestește, ce ți-a putut spune el atâtea ore?" Dar el se uita la mine cu tăcerea așternută pe chipul lui ca o lespede și vedeam cum e chinuit de îndoială fără putință de scăpare, zdruncinat, cu echilibrul său interior dărâmat... Un bărbat care părea atât de sigur de el și inspira atâta siguranță... Sunt momente în care cuvintele nu mai înseamnă pentru cineva nimic față de imensa inerție a unui sentiment care a pus stăpânire pe noi. Așa arăta Mihai, îi vorbeam, îi povesteam ce s-a întâmplat, îi explicam cum a fost dus, nimic... „V-am văzut împreună, răspundea el după ce mă asculta vreme îndelungată, când ai fi crezut că înțelegerea își făcea încetul cu încetul loc în mintea lui. Nu o dată, zicea, nu de două ori, ați fost tot timpul împreună. V-am văzut și cum ați intrat în casă, aici, în această odaie. L-ai adus aici!" „Din vina ta, îi răspundeam. Tu ești de vină. M-ai părăsit. Eram liberă? Cum ai putut să-l crezi? Te-a dus de nas! De fapt ce dovezi ai avut ca să crezi ceea ce ți-a spus?"... „Te iubea! zice. M-am convins!" „Bun, zic, și ce e cu asta?" „V-am văzut împreună, zice, și nu o dată sau de două ori." „Bine, zic exasperată, bine, Mihai! Nu ești omul care credeam... Să ne despărțim!" A plecat roș de îndoială dacă era adevărat sau nu ceea ce îi spusese Adrian, iar eu nu l-am ajutat

să-i spulber această îndoială deși mi-ar fi fost atât de ușor s-o fac... Eram fată mare! Îl iubeam... Puteam deci să-i dovedesc, hotărându-mă să transform întâlnirea aceea într-o noapte a nunții, că n-am trăit niciodată cu Adrian... Eram însă îndârjită. Fiindcă bineînțeles am avut și eu o revelație: dacă zicea că mă iubește, cum a putut să se îndoiască de mine? Eram eu fata care prin purtările ei să-i justific o asemenea cădere, la prima cursă pe care un altul, mai abil, i-a întins-o? Aproape că îmi părea bine că Adrian pusese astfel la încercare legătura noastră... Acum au timp amândoi să se gândească la ticălosia lor și să ia o hotărâre... Am început să ne vedem din nou, bineînțeles eu considerându-i pe amândoi drept străini, până ce voi lua eu însămi o hotărâre. Fiindcă ceea ce a reușit Adrian să facă a fost tocmai acest lucru, să-l îndepărteze adică de mine pe Mihai suficient ca să se apropie el la distanță egală. Eu însă, fără să arăt, tot mai mult țin la Mihai și recunosc că șocul pe care l-a trăit el, văzându-mă împreună cu Adrian, trebuie să fi fost mare... E ușor să judeci pe cineva fără să te pui în situația lui, să pretinzi încredere absolută, în timp ce tu te plimbi cu altul pe străzi și-arăți fericită.. Tu ce zici?"

Ștefan scuturase din cap, amețit de această destăinuire. Minute lungi de tăcere se așternuse între ei. Ce să-i răspundă? Ce mai căuta el acolo, în odaia acestei fete, care se arăta sfâșiată de nehotărâre între doi bărbați la care ținea și nu știa pe care să-l aleagă? Se pomenise răspunzând cu un glas răgușit și senin: „Da, cred că ai dreptate, doctoru ăsta Spurcaciu e un băiat foarte de treabă!..." „Da!? șuierase Luchi în clipa aceea ridicându-se pe jumătate și plasându-se deodată de-a curmezișul patului, așa? Bine! Mâine mă duc la doctorul Spurcaciu și îi spun că mă mărit cu el!" Ștefan sărise în capul oaselor, ca și când deodată ar fi fost biciuit. „Nu, strigase, nu asta am vrut să spun... Luchi, nici nu m-am gândit!" „Ba nu, i-a răspuns ea, ai spus-o prea clar, gata, zarurile au fost aruncate, mâine mă duc și-i spun doctorului Spurcaciu că l-am iertat și că mă mărit cu el." Și a început să se învârtească și să se răsucească în pat prinsă de o hotărâre încăpățânată și irevocabilă, repetând cu tot mai multă violență aceeași frază, în timp ce Ștefan striga și el nu, nu, nu m-am gândit la asta, nu, ba, ba da, ba da, și mâine mă duc și mă mărit cu doctorul Spurcaciu...

Rămăsese așa, că zarurile fuseseră aruncate. Ștefan plecase cu această convingere, că o pierduse. Și în sinea lui recunoscuse că ea avusese dreptate, într-adevăr se gândise că dintre cei doi doctorul era cel mai bun, dar se uitase pe sine, care stătea cu ea în pat și uitase că ea îi părăsise pe cei doi în noaptea de Revelion, pentru el, pentru Ștefan... Și el îi dădea sfaturi... „Hotărât că sunt un nătărău, gândise el în aerul rece de afară, care îl trezise din narcoza în care destăinuirea fetei îl aruncase, mi-a întins o cursă și eu am căzut în ea fără măcar să clipesc din ochi... Nu sunt mai breaz ca doctorul Spurcaciu..."

Și simțise brusc o deznădejde care făcea parcă să i se scurgă toate puterile și toată voința: nu se mai putea urni de la poarta ei. Pe urmă își revenise și o uitase, când a treia zi se pomenise cu glasul ei în receptor, la redacție, același glas de atunci, din dimineața acea însorită și geroasă, când ea îl invitase să-și petreacă Revelionul la ei. „Bună dimineata, Ștefane? Ce faci? Tu nu mă inviți și pe mine după masă la un cinema?" „Cum să nu!" răspunsese Ștefan fără să se mai gândească măcar o clipă s-o întrebe ce-a făcut cu doctorul Spurcaciu. Dacă i-a telefonat, era clar că nu făcuse nimic...

Da, dar iată că făcuse, din moment ce acum îi spusese să n-o mai caute și că nu mai vrea să-l vadă niciodată. „Nu e posibil, gândi Ștefan, să nu înțeleagă de ce am uitat să-i telefonez, în realitate nici nu m-a ascultat, e clar că motivul e altul... Bun! Și de ce glasul ei era răzbunător? Ce vină am eu că vrea ea să se mărite cu doctorul Spurcaciu? N-are decât să se mărite..."

Și cu acest gând readormi fără să știe și uită iar să mai stingă lumina.

IX

Se trezi într-o clipă și se ridică mirat în capul oaselor: geamul era alb, era dimineață. Unde se afla? A, da, era în București, și era ziarist, la *Ziua*... Rămase nemișcat minute lungi cu privirea pierdută spre fereastră, spunându-și că până diseara, când trebuia să se ducă să facă ziarul, avea înainte o zi întreagă, cu care putea să facă ce vrea. Ce sentiment sublim, să fii atât de liber... Se dădu jos din pat și deodată rămase încremenit. Care ziar? Ziarul dispăruse, iar el nu mai era nimic, nu mai era ziarist... Ia uite, ce repede ajunseseră să se îndeplinească profețiile lui Paraschiv... Dacă generalul cade, ce va face? Dacă legionarii înving o să se ducă să se angajeze la un jurnal de-al lor?! „Nu, hotărât, mai bine intru ucenic la Paraschiv, la S.T.B., îmi voi câștiga existența ca sudor autogen, și în scurtă vreme voi ajunge și eu maistru, n-o fi el mai deștept ca mine... Și Luchi? O! Adio, Luchi! Chiar adio, nu mai e nici-o speranță... Și dacă totuși!?...

Puse mâna pe telefon.

– ...Alo, Niki, noroc, aici e Ștefan, spuse el recunoscând glasul secretarului general al redacției (el îl îndemnase pe Ștefan să-i spună pe nume, nu suporta să i te adresezi nici cu domnule Dumitrescu, nici cu domnule Niki și nici cu domnule Niki Dumitrescu întreg), spune-mi și mie, Niki, ce se mai întâmplă, care e situația?

– Stai liniștit acasă, zise Niki, nu ieși afară.

– Va să zică nu e bine!

– Nu, dar...

– Adică?

– Asta e răspunsul: nu, dar. . În orice caz generalul e la postul lui. E tot ce se știe sigur. Ți-nchipui că n-ar mai putea fi la postul lui dacă n-ar mai avea situația în mână. E o concluzie logică, dar nimeni nu știe dacă concluzia asta poate fi trasă și din realitate.

– De ce?

Fiindcă și legionarii sunt la posturile lor, zise Niki. Prefectura, de pildă, declară ei la radio (care continuă să fie în mâinile lor) s-a transformat într-un *Alcazar românesc*. De altfel, cică, tot Bucureștiul e plin de *alcazaruri*...

– Astea ce dracu mai sunt?! zise Ștefan.

Ziaristul chicoti:

– Incultule! N-ai văzut filmul *Asediul Alcazarului*, montare gigantică, realizare de un dinamism uluitor a studiourilor spaniole?

– Nu?

Șaptezeci și cinci de zile de eroică rezistență sub ruinele Alcazarului a cadeților legendarului Moscardo? O pagină de zguduitor sacrificiu din istoria afirmării Spaniei naționaliste?

– Nu, zise Ștefan.

– A rulat la Aro. Nu l-am văzut nici eu, zise Niki, dar asta pentru că mie nu-mi plac filmele de genul ăsta...

– De ce?! se miră Ștefan.

Fiindcă știu că totul e montat. Mi se pare tâmpit. Doar când apare pe ecran câte-o fată frumoasă, Lilia Silvi, Vivianne Romance... sau un actor ca Hari Baur... Ai văzut *Tragedia imperială*?

– Nu.

– Du-te să-l vezi.... Atunci, hm, cu astfel de actori și actrițe frumoase, da, mă duc și eu, dar la idioțenii din astea, pe care și partea ailaltă le-ar face tot la fel, adică în favoarea lor, nu mă duc, pentru că știu că adevărul e în altă parte și nu-l poate spune decât cineva neutru, care să fi avut însă posibilitatea să cunoască ambele tabere... În cazul Spaniei, domnul Franco cu cadeții lui au fost ajutați copios de Germania și Italia, în timp ce republicanii, hm... pe Stalin îl interesa mai mult cum să-i elimine pe aceia dintre republicani care erau troțkiști, adevărați sau doar bănuiți sau, nici măcar atât... Perspectiva unei

republici roșii spaniole, în care ar fi învins troțkiștii vezi bine, cum putea să-i placă lui Stalin?

– Nu există în București și un cinema care se numește chiar Alcazar? zise Ștefan.

Ba da, zise Niki. Păi noi știm să botezăm, suntem la curent, avem toate denumirile... Avem simțul actualității... Ha, ha..

- Niki, după câte înțeleg eu, dacă legionarii au anunțat că Bucureștiul e plin de *alcazaruri*, înseamnă că ei sunt atacați, și se apără... Înseamnă că generalul a scos armata...

– N-a scos-o, asta e. În orice caz se pare că ei se tem că va fi scoasă, fiindcă presa lor scrie în felul următor cu litere de-o șchioapă: *Prigoana a reînceput!* asta e titlul. Și acum să auzi restul, care e foarte semnificativ: „În România legionară de 48 de ore a izbucnit un conflict între Mișcarea legionară, condusă de domnul comandant Horia Sima și între iudeo-masoneria din slujba spionajului englez... A doua zi după descinderile poliției legionare la lojile masonice și la locuințele principalilor conducători ai masoneriei, care au dovedit legăturile lor cu Intelligence Service A doua zi după marile manifestații legionare din toată țara, care au dovedit că... Deci a doua zi nu știu ce, uneltele iudeo-masonice au făcut și au dres... au reușit chiar să intre în guvern, au indus în eroare pe generalul Antonescu, Conducătorul statului. ." Ai înțeles? Generalul e scuzat... A fost indus în eroare... Și textul, nesemnat, se încheie cam așa, că duhul căpitanului plutește peste tot și nu poate fi împrăștiat de nimeni (adică nici de general) și că vor învinge sau vor muri... Prefer a doua alternativă, zise Niki.

Și eu... răspunse Ștefan Niki, spune-mi te rog, pot vorbi puțin cu Luchi? Dacă n-o deranjez...

Fratele fetei o strigă să vină la telefon. „Dacă la cei doi curtezani, gândea Niki, Luchi și-a mai adăugat încă unul, și anume pe Ștefan, treaba ei..."

– Cine mă caută? auzi Ștefan vocea ei și apoi, după ce Niki răspunse cine, Ștefan îi auzi iar, ca dintr-o depărtare, vocea ei subțire și melodioasă: Sunt cu mama la bucătărie, am puțină treabă, spune-i...

Apoi deodată vocea veni aproape și posesoarea ei spuse în receptor, parcă cu îngrijorare:

– Ștefane, ce faci?

– Te iubesc, spuse Ștefan.

– Da? Cât?! întrebă ea coborând deodată vocea.

Mult!

– Cât de mult?!

Răzbătea din vocea ei o uitare de sine totală. Îl iertase, gata, nu mai avea nimic contra lui?

– Luchi, zise el, aș vrea să te văd și să-ți spun cât de mult...

– Vino! răspunse ea. Vino la masă. Da?... Te așteptăm!.. La revedere.

Ștefan însă veni cu mult înainte. Ocoli marile bulevarde și centrul orașului, ieși prin Gara de Nord, pe Griviței și străbătu tot bulevardul Banu Manta fără să fie oprit de nimeni, deși întâlni și pe acolo grupuri de legionari înarmați și mașini... Se pitea într-un gang până ce grupul trecea, apoi o lua din loc cu pași repezi.

Luchi însă nu-l iertase deloc, îl privi cu un och. fix și rece și numai chipul ei plin de o mare lumină îl făcu pe Ștefan să creadă că oricum nu era vorba de o ruptură, ci de o neînțelegere pe care el o va risipi chiar în clipa aceea...

– Să-ți spun ce-a fost ieri, zise el înainte de a intra în hol.

– Nu mă interesează, îl întrerupse fata liniștită și adăugă: Ți-am spus, între noi totul s-a terminat, n-are rost să mai discutăm.

– Bine, Luchi, șopti Ștefan și după o clipă de descumpănire se apropie de cuier și își luă paltonul, își puse căciula în cap.

Mă inviți la masă și pe urmă mă dai pe ușă afară, mai zise el indignat.

Dar nu te dă nimeni pe ușă afară și îmi mențin invitația, zise fata. Am vrut să fiu bine înțeleasă, la masă, nu în inima mea te-am invitat... Cum vrei... Vezi că te-așteaptă Niki, mai adăugă ea cu o voce absolut neutră.

– Bine, Luchi, zise și Ștefan ferm. N-am înțeles eu bine, scuză-mă.

Și își puse paltonul și căciula la loc în cuier.

Niki, înfundat în fotoliu, cu un trabuc în gură din care pufăia, asculta radio.

– Am vorbit cu patronul la telefon, zise el. E informat, la ora asta armata a atacat cazarma gardienilor publici, care, conform ultimatumului dat de general ieri, trebuia să se predea azi la ora douăsprezece. Nu s-a predat, nici măcar n-au vrut să evacueze de bunăvoie clădirea și să se împrăștie fără să li se facă nimic... Acum s-a intrat cu tancurile peste ei ..

– Și în rest? zise Ștefan.

– În rest, hm! Ai zice că legionarii au mai multă credință că vor învinge decât forță. Cine amenință, în situația asta, cum fac ei tot timpul la radio, dă de gândit că îi lipsesc mijloacele de a-și pune în practică amenințarea. Ei, mai adăugă Niki, cum te simți ca șomer?

– Tocmai mă gândeam dimineață la tata; formidabil ce gândire au țăranii, cum pipăie ei parcă evenimentele cu mâna și nu dau doi bani pe ele... Nici n-au trecut bine câteva săptămâni de când el și cu verii lui m-au încolțit într-o cârciumă spunându-mi că legionarii *mei* așa și pe dincolo și că o să ajung să dorm pe sub poduri, ca cerșetorii, că am și ajuns... Nici măcar n-am fost prudent cu banii, m-am apucat să-i cumpăr bunicii tot felul de lucruri de care se putea lipsi, i-am dat și lui tata ceva, le-am plătit mese la toți... După câte pot eu să înțeleg, proprietăreasa mea o să mă dea afară din frumoasa

mea garsonieră chiar a doua zi când își va da seama că n-am cu ce să-i plătesc chiria...

– Nu chiar a doua zi, zise Niki.

– Nu chiar a doua zi?

– Nu! A treia zi! Ha, ha, ha...

Niki stinse radioul, care de la amenințări începuse să zbiere cântece care erau și acelea tot amenințări și se sculă din fotoliu: în sufragerie Luchi punea masa. Tot atunci intră în hol colonelul, domnul Dumitrescu, care spuse că de la fereastra lui a văzut fum și flăcări în direcția primăriei.

– Hai în pod să ne uităm, zise Niki.

Într-adevăr de-acolo văzură și ei fum și nu flăcări, și nu dinspre primărie, ci dinspre Șoseaua Bonaparte. Din când în când izbucneau nu prea departe pârâituri de arme automate, care apoi tăceau...

După-masă se lăsă repede întunericul și Ștefan fu sfătuit să nu se aventureze spre casă, să doarmă la ei, de astă dată probabil că nu mai e de glumit. Această așteptare stranie în care generalul ține toată țara se va sfârși în cele din urmă și e extrem de periculos să mai ieși pe stradă. Luchi le aduse cafele și se așezară câteșitrei în hol să le bea pe îndelete. Niki deschise radioul. Cântece. Îl închise. Nici ăștia nu ofereau cheia enigmei; cine era mai puternic? Cine ținea în mână toate atuurile? Telefonul sună și Niki se duse în birou și răspunse.

– Luchi, zise Ștefan, după ce Niki se depărtă, te rog să mă ierți că n-am putut ieri să-ți telefonez, acuma îmi dau seama că aș fi putut foarte bine să bag o fisă într-un aparat, chiar pe stradă și pur și simplu să-ți telefonez. Nu eram un general pe câmpul de luptă, ca să nu pot să fac acest lucru, eram doar un jurnalist pe teren și aveam timp destul, am avut și ulterior, la redacție... Dar, nu că am uitat... Cum să-ți spun... Am uitat și de mine... Știi? Mie mi se întâmplă să uit de mine ceasuri întregi. Ca și când nici n-aș fi eu, ci un altul. Pe urmă mă

trezesc ca dintr-o buimăceală și îmi dau seama că viața mea s-a întrerupt, timpul meu a fost mort... Cum ar trăi un făt în burta mamei. Nu face nimic, nu știe nimic, e hrănit de sângele mamei și el doarme... Asa sunt și eu: dorm! Deși mă mișc, umblu pe stradă, străbat bulevarde aglomerate, am o țintă spre care mă îndrept .. Când mă trezesc, mă pomenesc cu o surpriză: în timpul acela când am uitat de mine, am uitat și de oamenii care se gândesc la mine și mă așteaptă undeva...

– Spuseși că străbați bulevardele și ai o țintă, zise Luchi. Deci nu ești atât de adormit încât să nu stii ce faci. Ținta aia, de ce n-ar fi faptul că trebuie să dai un telefon?

Ștefan își dădu capul pe spate și izbucni în râs. Asa era! Îl prinsese! Și râse din nou, în timp ce fata se uita la el gânditoare, cântărindu-l fără triumf. O expresie de înstrăinare i se așternuse pe chip: hotărât, băiatu-ăsta nu-i plăcea. Iată-l, râdea: pentru el era mai important faptul de a și trăi descoperirile și surprizele lui decât de a se apropia de ea. Neserios. Un adolescent pe care nu te poți bizui. Dar adolescentul deodată încetă să mai râdă, se ridică de la locul lui și se lăsă alături lângă genunchii ei. Chipul pe care îl ridică spre ea era al unui bărbat grav și patetic, cu trăsăturile transfigurate.

– Luchi, îi șopti el, eu sunt fericit când te văd, ce vrei tu de la mine? Sunt sincer cu tine, îți dezvălui sufletul asa cum e. Nu te uita la mine prea de-aproape, fiindcă atunci am pierdut, și nu numai eu, oricine. Stii, oamenii au acest obicei funest, se holbează de-aproape unii la alții și se scârbesc unii de alții cumplit... Dacă poți să mă iubești, bine, dacă nu, eu tot fericit sunt că te-am cunoscut, dar nu pune lupa pe mine, că nu arăt frumos...

– Ba da, zise ea deodată îmblânzită, arăți bine si de-aproape și de departe, dar nu mă face să stau lângă telefon și să astept, dacă așa ne-am înțeles, ține-te de cuvânt, chiar dacă treci prin foc. Când am vorbit cu Niki și mi-a spus unde ești, m-am

întrebat: Înainte de a pleca, unde îi era gândul? Te înțeleg, tu încă nu te-ai despărțit de țaranca aceea care ți-a lăsat în suflet cine știe ce amintiri, de satul și părinții tăi, dar aici ne-am cunoscut noi doi...

Atunci el strigă:

Nu e adevărat! La nimeni nu m-am gândit în acele clipe de care vorbești tu, în afară de tine.

Ea tăcu, parcă nici nu auzise această declarație, care ar fi trebuit să fie pentru ea ceva revelator: o iubea! Efectul ei fu catastrofal:

– Cine își trădează așa de repede părinții și satul natal și fata iubită, trădează mai departe, șopti ea și se ridică și părăsi holul, fără să-i arunce măcar o privire.

Ștefan rămase buimăcit lângă fotoliul ei. Se ridică și se așeză. „Cu fata asta nu mă înțeleg deloc, gândi el sumbru și orice-ar fi, în casa ei eu nu mai dorm. Auzi, mi-am trădat părinții și satul natal! Fata iubită treacă-meargă, dar părinții și satul natal... Eu sunt părinții și eu sunt satul natal... Dacă e vorba să nu înțelegi pe cineva, orice-ar face și-ar zice, tot strâmb iese. Uite ce e, Luchi, te bag în p... mă-tii, și eu de tine de-aici înainte nu vreau să mai aud..."

Și se ridică repede, ieși în antreu, se îmbrăcă și fără să-și mai ia la revedere de la Niki (care continua să vorbească la telefon) plecă. Își puse capul în piept și nici măcar nu se mai feri, mergea repede și înainte ca un orb prin întuneric, fără să se uite nicăieri. Se pomeni acasă fără să fi pățit nimic. Se duse la baie, dădu drumul la apă și se dezbrăcă. Și în timp ce intra în apa fierbinte: „Cu fata asta trebuie să rup, gândea. În loc să-mi spună dacă mă iubește sau nu, îi arde că Ioana mi-ar fi lăsat cine știe ce amintiri. Ei și dacă m-a lăsat, ce? Mă privesc pe mine aceste amintiri! Nu trebuie să facă ea aluzii și să se mai si solidarizeze cu Ioana, fiindcă aș fi trădat-o! În loc să-mi spună că... doctorul Spurcaciu gândul la el... Sau la celălalt... Ce

mă vâr eu în toata istoria asta? .. Ce perfidă! Vino, zice, să-mi spui cât de mult mă iubești, pentru ca în prag să se uite la mine cu dispreț..."

X

Vroia generalul ca reprimarea foștilor lui prieteni să nu se facă înainte ca toată lumea să-și dea seama de importanța istorică a unui asemenea gest, vroia cumva ca așteptarea lui să fie elocventă? Adică, priviți la ce fărădelegi se dedau legionarii! Sau își calcula doar, cu grijă, mișcările? Sunt gesturi care pierd pe toți partenerii în conflict. Se gândea el că putea să se prăbușească odată cu legionarii, al căror eșec în guvernare era și al său, ca unul care nu pregătise bine venirea lor la putere și ulterior nu-i mai putuse controla? Alungarea lor acum va crea un vid politic. Ce fel de regim avea el să instaureze, lipsit de unica organizație politică pe care o admisese? Intransigența legionarilor, care nu se bizuia în acele zile pe o forța de luptă reală, dovedea că generalul se temea să lichideze regimul legionar: era propriul lui regim! Așa se face că în cursul nopții de 21–22 ianuarie un cunoscut profesor universitar, ideolog legionar și director al principalului ziar al Gărzii de fier, în fruntea unei delegații, cerea generalului să retragă armata de peste tot și să formeze un guvern legionar pur, cu Horia Sima prim-ministru. Asta însemna capitularea celui care îi adusese la putere. Se întâmpla asta destul de frecvent în istorie ca omul pe care l-ai ridicat să vrea pe urmă și să reușească să se debaraseze în mod cinic de tine. Nu se putea spune că legionarii nu apăsau energic pe balanța de forțe pe care vroiau în acele clipe s-o încline în favoarea lor. Întrebarea era: va ceda generalul?

Delegația care venise cu aceste cereri amenințătoare era învestită cu depline puteri de a duce tratative de către șefii legiunii ascunși nu se știe unde și conducătorul ei, acel profesor universitar (care era și rector al Universității) era deosebit de

insolent. Alți legionari însă, mai bătrâni, asa zișii „seniori", simțind că dacă nu se evită o ciocnire cu armata va închide definitiv capitolul istoriei și guvernării Gărzii de fier, puseră mâna pe telefoane și, alarmați, se adunară la sediul lor unde după ce căzură de acord că legiunea a încăput pe mâna unor inși care o vor duce la prăbușire dacă nu se va interveni pe lângă generalul Antonescu să nu se rupă toate punțile, formară și ei o delegație, care plecă de îndată la Conducătorul statului înarmată cu un apel.

La Președinție colonelul Elefterescu îi primi imediat și îi întrebă ce anume doresc să-i comunice generalului.

– Mai e în cabinetul lui o delegație, zise el.

– Vrem să-i înmânăm un apel urgent și să discutăm cu el posibilitatea de a se evita o ciocnire sângeroasă între armată și legiune, răspunse șeful delegației (care era un general în retragere).

Colonelul intră în cabinetul Conducătorului și se întoarse imediat.

– Poftiți, zise el.

Generalul îi cunoștea pe noii-veniți și se arătă bucuros de prezența lor. Îi invită să spună, fără jenă și cu cea mai mare sinceritate, ce doresc.

– Domnule general, zise șeful „seniorilor", neamul românesc și pământul strămoșesc este la cea mai grea răspântie la care a fost vreodată.

– Știu, domnilor, zise generalul îndurerat, dar priviți acțiunile mele. Nu fac decât să mă apăr.

– Domnule general, continuă individul, de astă dată scoțând din buzunar o hârtie și citind de pe ea, ne pasc din umbră străinii și cei înstrăinați care încă de la 6 septembrie 1940 țintesc distrugerea neamului și a noului stat național legionar, închegat și construit prin atâtea jertfe. Fiți alături de noi... Noi, cei bătrâni...

Și urmară astfel de fraze sforăitoare de același gen.

– Da, domnilor, zise generalul blând, luând hârtia și punând-o pe birou, dar cum? Stau aici, fără somn și veghez și aștept ca domnul Horia Sima să vină la mine și să-mi explice: pentru ce toate astea? Dar el nu vine. El îmi trimite, prin acești domni, cuvinte imperative, dictându-mi condițiile lor. Pot eu să le accept? Ce-o să facă atunci țara? Ce obraz o să aibă conducătorul statului silit să-l repună în funcție pe generalul Petrovicescu la interne și să revină asupra înlocuirii prefectului de poliție? Fiindcă asta mi se cere, asta se înțelege prin guvern legionar pur și să-l dau afară pe generalul Dobre, cel mai bun tehnician al armatei, și pe alții...

– Domnule general, zise atunci profesorul universitar, pentru moment, ca să se poată începe tratativele, conducerea legiunii vă propune retragerea trupelor de pe străzi, după care se vor retrage și legionarii... și ca o dovadă că suntem de bună-credință, vă oferim ostateci.

– Domnule profesor, ce să fac eu cu ostatecii dumneavoastră? Credeți că generalul Antonescu o să împuște ostateci?

Și cu o blândă indignare *le Conducator* începu să dea din cap cu repros luând pe toată lumea martoră că era astfel tratat ca un individ sângeros, capabil de asemenea acte.

Nu cu ostateci se rezolvă problemele într-un stat, domnule profesor, ci cu încredere și lealitate. Dumneavoastră veniți aici la mine și nu ezitați să cereți schimbarea domnului Mareș de la Domenii, deși domnul Mareș e chiar aici de față și vă aude și e prietenul generalului Antonescu. Unde e lealitatea?

– Principiile, domnule general, trebuie să primeze față de prietenii și uzanțe.

Da, domnule profesor, asa este, dar și prietenia are principiile ei, mai ales când oamenii au aceeași credință. Și mai e încă ceva, care ar trebui să știți și să nu călcați în picioare: domnul Mareș e cunoscut pentru sentimentele lui legionare

și naționaliste. Numai Horia Sima și dumneavoastra nu le cunoașteți. Cum vreți să guvernați cu asemenea mentalitate? Nici pentru oameni care vă simpatizează și sunt alături de dumneavoastră nu aveți cea mai mică considerație? Atunci pentru cine aveți? În schimb, continuă generalul din ce în ce mai blând și mai afectat, îmi cereți să repun în funcție nulități ca fostul ministru de interne, Petrovicescu, care nu execută ordinele conducătorului statului, sau pe Al. Ghika, să organizeze noi crime și acte de teroare asupra cetățenilor. Iată, domnule profesor, cum sunt tratat și răsplătit pentru tot ce am făcut pentru legiune! Spune-i domnului Horia Sima că primesc să stau de vorbă să dăm o soluționare conflictului, să formez chiar un guvern, dar din oameni de răspundere și maturi cum sunt acești domni care au venit acum aici, animați de grijă pentru soarta regimului și pe care dumneavoastră pur și simplu i-ați scos practic din activitatea politică, ignorându-i.... Și nu cu copii...

Îndărătnic, universitarul tăcea posomorât. Nu mai era nimic de spus, pozițiile erau clare. Se înclină și ieși împreună cu cel cu care venise.

– Să vă arăt ceva, domnilor, zise după aceea generalul adresându-se „seniorilor" și se îndreptă spre ușă.

Îi duse spre marginea de răsărit a clădirii Consiliului și le arătă cu mâna cazarma gardienilor publici, în spatele Președinției. Se vedeau cu ochiul liber mitraliere îndreptate chiar în coasta palatului.

– Vedeți, domnilor?! exclamă generalul jignit. Uitați-vă și dumneavoastră.

Apoi se reîntoarse în cabinet și generalul începu să discute cu ei ce era de făcut. În ceea ce îl privea, vroia și dorea să nu existe în privința aceasta nici o îndoială, să evite ciocnirea și vărsarea de sânge între frați. Dar să plece aceia de-acolo (care îi stăteau în coastă) și să se retragă legionarii din instituțiile

statului pe care le ocupaseră. După aceea se va retrage și armata. Seniorii replicară că neîncrederea s-a insinuat și că nimeni nu mai poate fi absolut sigur de intențiile celuilalt. Legionarii rebeli vor răspunde că nu pot părăsi pozițiile fără riscul de a fi ulterior nimiciți.

– Așa este, zise generalul, și eu gândesc la fel când mi se cere să retrag eu primul armata. Să ne retragem simultan și armata și legionarii, dar ăștia de-aici din cazarma gardienilor publici să se retragă primii. Pe urmă să vină Horia Sima să stăm de vorbă.

– Domnule general, zise șeful „seniorilor", vom transmite lui Horia Sima aceste concesii pe care noi le considerăm ca maximum posibile. Și că doriți un guvern legionar cu persoane de răspundere.

– Vă aștept cu răspunsul, domnilor, zise generalul conducându-i spre ușă.

XI

„Seniorii" trecură fără dificultăți prin cordoanele militare care înconjurau Piața Victoriei și îndată se zăriră cordoanele legionare. Aceștia, fără alte somații, scoaseră revolverele și începură să tragă în ei cu un soi de entuziasm, manifestat și prin răcnete, care fu cât p-aci să-i coste viața pe acești bătrâni sub ochii cărora crescuseră „băieții", îndrumați chiar de ei, de acești seniori care îi încurajaseră să facă tocmai acest lucru, adică în loc de orice argument să scoată afară pistolul. Șeful făcu deasupra capului un semn disperat cu o batistă albă în mână și împușcăturile încetară.

Cine sunteți? îi întrebă neprietenos, după ce se apropiară, un individ cu un pistol-mitralieră la umăr și cu căciula neagră, cu vârful turtit.

I se explică: erau o delegație a „familiei legionare general Gh. Cantacuzino-Grănicerul", cu misiunea de a transmite

„Forului superior legionar" propuneri de conciliere din partea Conducătorului statului. Fură lăsați să treacă, după ce fură percheziționați dacă nu aveau arme asupra lor. Sediul legionar din strada Roma, aproape de Președinție, era înțesat de legionari înarmați și postați la toate ferestrele, cu mitraliere și grenade. La intrare fură din nou identificați și percheziționați.

– Cu cine vreți să vorbiți?

– Familia legionară „General Gh. Cantacuzino" face parte din corpul Răzleți, zise șeful delegației. Vrem să vorbim cu domnul Iasinschi, comandantul nostru.

– Camaradul Iasinschi nu e aici, i se răspunse aproape cu spatele.

– Atunci vrem sa-l vedem pe camaradul Horia Sima.

– Nici vorbă!

– Avem un mesaj de transmis din partea generalului Antonescu.

Oti fi având.

– Unde e camaradul Horia Sima?

– Nu știm!

– Și mă rog, cine e aici comandant?

Colonelul Zăvoianu! Cu el puteți vorbi. Transmiteți-i lui așa-zisul vostru mesaj.

Intrară și rătăciră mult pe lungile culoare care îți dădeau senzația că te învârtești într-un cerc și legionarul care îi conducea le deschise în cele din urmă o ușă și pătrunseră într-un birou înțesat de legionari, toți înarmați, ca și cei de pe stradă. La o masă lângă un telefon stătea un om a cărui expresie trăda o intensă nervozitate: el era colonelul Zăvoianu, dar nu purta uniformă. Nu se ridică de pe scaun când „seniorii" se apropiară de el și spuseră cine sunt.

– Da, și ce doriți, zise el.

Și după ce auzi ce vroiau, nici mai mult nici mai puțin decât să vorbească cu șeful legiunii, se uită la ei parcă scos din

tâtâni și le spuse că asta nu se poate. Dar că puteau să-i spună lui ce-aveau de spus și le promitea că va transmite mai departe.

– Ce vă amestecați dumneavoastră? strigă el. Legiunea a fost pusă într-o situație în care numai lupta va decide, nu mai putem să suportăm la nesfârșit umilințe și vexațiuni și jigniri... Am fost numit prefect al Poliției Capitalei și fără nici un motiv am fost dat afară ca un simplu golan, pe mine, colonel de carieră...

Și colonelul de carieră continuă, furibund, să înjure și să amenințe în timp ce „seniorii" se uitau la ceasuri. Era târziu, aproape miezul nopții, și ăstuia îi ardea că fusese el jignit și nu putea înghiți ofensa făcută. Șeful „seniorilor" îl întrerupse:

– N-am venit aici să auzim punându-se pe tapet mărunte chestiuni personale, ci am venit fiindcă avem de îndeplinit un mandat: vrem să împiedicăm o vărsare de sânge inutilă și să înlesnim tratative de împăcare între general și legiune.

Ultragiatul colonel își reveni din furia lui și ordonă unui legionar să facă o listă cu numele tuturor membrilor delegației.

– O să cer prin telefon instrucțiuni forului superior legionar dacă puteți sau nu să fiți primiți în această noapte de camaradul Horia Sima.

– Noi insistăm să fim primiți de îndată, zise șeful seniorilor cu o morgă subită.

Era clar că abia în clipa aceea își dădea el seama de importanța demersului lor față de comportarea iresponsabilă a acestui colonel: pesemne toți cei ca el și poate chiar și șefii din forul superior erau cuprinși de aceeași stare de spirit isterică și numai reci nu erau capetele lor la ora aceea din noapte. Colonelul puse mâna pe telefon și fără să formeze vreun număr, spuse că o delegație a familiei seniorilor legionari dorește să vorbească cu șeful Legiunii. Închise și ieși din birou, trecând în altă cameră cu lista delegaților în mână. Întârzie minute lungi. În sfârșit se întoarse.

– Domnilor, zise, am primit mandat să tratez cu dumneavoastră și să-mi spuneți mie despre ce e vorba, ce anume propune exact domnul general Antonescu. Trebuie să vă spun că nu puteți vorbi direct cu camaradul Horia Sima sau camaradul Iasinschi. Inutil să insistați.

„Seniorii", posomorâți, nu păreau că vor să se resemneze.

– Pe ce se bizuie forul superior în acest conflict deschis cu armata? zise șeful regăsindu-și ceva din duritatea fostului soldat. E capabilă, la această oră, legiunea, să preia conducerea statului având armata împotrivă, chiar dacă am presupune că generalul Antonescu ar putea ceda, așa cum dorește forul superior? E cu putință să doriți să luați puterea cu ajutorul nemților? Ar izbucni un război civil și am fi ocupați și desființați ca stat în douăzeci și patru de ore. V-ați pierdut mințile? Numai cu generalul Antonescu putem guverna, cel puțin o anumită perioadă.

– Asta v-a spus domnul general să ne comunicați? rosti colonelul redevenind parcă fumuriu la față de ura care clocea în el. Nu mă interesează părerile dumitale personale, ci ce v-a spus generalul să ne transmiteți. Aveți cuvântul.

Șeful seniorilor avu o ezitare. Să mai spună sau nu? Era clar, colonelul ăsta, pe mâna căruia fuseseră dați, ascundea ceva, știa în orice caz lucruri care îi permiteau, cu aprobarea desigur a marilor șefi, să-i trateze cu dispreț și în orice caz să nu dea doi bani pe misiunea lor. Totuși vorbi, povesti pe scurt cum, îngrijorați, s-au adunat toți membrii „familiei" la sediul lor din strada Doamnei (localul fostei bănci Marmorosch Blank) la care au luat în orice caz parte toți șefii de secție, Mărăști, Răzoare, Porumbacu, Mărășești, le spuse pe toate, ca să arate că în spatele lor se afla toată organizația, care nu putea fi ignorată, deși fusese. Toți s-au arătat surprinși de gravele evenimente care se produseseră și au hotărât în unanimitate această misiune de mediere și împăcare. S-au prezentat la general, care i-a primit cu o extremă bunăvoință și iată rezultatele

la care s-a ajuns: până la o întâlnire între Horia Sima si Conducătorul statului, armata se va retrage odată cu grupurile de legionari, începând însă cei dintâi legionarii din cazarma gardienilor publici. Se va forma un guvern legionar, însă cu elemente înțelepte și pregătite care să garanteze ordinea în stat.

Nici că se puteau spune alte cuvinte colonelului care să-l holbeze mai bine de furie. Parcă luase foc și se agita pe scaun când într-o parte când în alta. Totusi nu zicea nimic, asculta. Șeful seniorilor fu întrerupt de curieri care intrară în odaie și raportară colonelului că grupări de legionari vin cântând spre Președinția Consiliului prin toate bulevardele. Seful seniorilor, fost general, înțelese cel dintâi ce putea să însemne, la această oră târzie, apropierea acestor grupări de clădirea unde se afla conducătorul statului. Era clar, vor ataca! Sosise pesemne ora înfruntării decisive, hotărâtă de conducerea legiunii. Dacă generalul nu va da ordin să se tragă (și acest ordin putea să nu fie dat, s-a mai întâmplat acest lucru în istorie când factori misteriosi au apăsat greu în balanța luptei), atunci forul superior a calculat bine și victoria îi va reveni, dar dacă ordinul va fi dat? Se va pierde totul, fiindcă sângele vărsat va face ruptura iremediabilă și împăcarea imposibilă. În timp ce acum generalul era încă dispus să facă toate concesiile posibile.

– Domnule colonel, zise fostul general, opriți înaintarea acestor coloane. Palatul Presedinției și intrările din Piața Victoriei sunt păzite de tunuri și care de lupta. Cunoastem amândoi psihologia ostasului; atacat, el nu va ezita să se apere: va trage în plin! Îmi permiteți să vorbesc cu generalul comandant al trupelor capitalei, să-l rog să nu se tragă în cazul în care coloanele nu atacă? Dar trimiteți imediat curieri să le oprească...

Colonelul ridică receptorul și vorbi din nou cu cineva, fără să formeze vreun număr. Apoi închise. Da, era de acord: legionarii să fie opriți, atâta timp cât pot avea loc tratative. Și trimise curieri și îl duse pe șeful seniorilor în altă cameră să trateze la telefon cu comandantul trupelor capitalei, să prevină vreo ciocnire.

– Domnule general, zise comandantul trupelor capitalei, iau act de rugămintea dumneavoastră, însa legionarii trebuie să se oprească la o sută de pasi distanță de trupe și să nu atace. Altfel nu pot primi.

– O clipă, rosti șeful seniorilor. Domnule colonel, se adresă el fostului prefect al poliției capitalei, coloanele să se oprească la o sută de pași în fața trupelor, fără a ataca.

– De acord, zise colonelul Zăvoianu.

Și trimise noi curieri. Se reîntoarseră apoi în biroul acestuia și acolo ranchiunosul colonel transmise prin același telefon în ce consta mandatul delegației. Dispăru din nou în altă cameră și se lăsă asteptat aproape un ceas. Când reapăru, veni și cu raspunsul:

Domnilor, zise el, generalul Antonescu trebuie să ne dea, prin fapte, și nu vorbe, un semn de bunăvoință. Acesta ar fi următorul, care e și răspunsul nostru la mandatul dumneavoastră: întâi să se retragă armata și apoi se retrage legiunea. După aceea șeful legiunii va veni spre a trata cu domnul general.

– Este ultimul dumneavoastră cuvânt? zise seful seniorilor. Nu puteti cel puțin să evacuați cazarma gardienilor publici? Asta ar fi din partea dumneavoastră o dovadă că doriți tratative si nu vărsare de sânge. Prezența dumneavoastră chiar în coasta Președinției lezează mult orgoliul generalului. Faceti asta si drumul spre împăcare se va degaja.

Colonelul răspunse că trebuie să ia din nou contact cu forul superior legionar și după altă așteptare veni răspunsul: ceea ce se spusese reprezenta ultimul cuvânt, iar grupul ce ocupa cazarma se va retrage odată cu armata din fața Președinției.

Delegația se întoarse la Președinție și locotenent-colonelul Elefterescu îi introduse din nou la general. Acolo înțeleseră seniorii că demersul lor fusese aproape zadarnic, dacă n-ar fi intervenit să împiedice o ciocnire între coloanele de legionari

și trupe: în cabinetul conducătorului statului se afla o delegație trimisă de conducerea legionară nu să trateze, ci pur și simplu să impună generalului un nou guvern, al cărui prim-ministru trebuia să fie Horia Sima. Ceilalți, numai legionari, printre care și cel demis de la interne. De aceea fuseseră ținuți la sediu atâta vreme „seniorii" ca să se dea timp conducerii legionare să prezinte generalului un ultimatum. Mișcarea coloanelor spre Președinție, exact la acea oră, era menită nu numai să impresioneze, ci pur și simplu să smulgă din mâinile generalului toată puterea.

Iată, domnilor, la ce duce răbdarea și toleranța mea! Și totuși nu voi da ordin să fie împușcați cei pe care i-am numit copiii mei dragi, și în a căror abnegație am crezut, ca să aflu cu durere, în aceste ceasuri cât sunt de mici și răzbunători.

Generalul părea sincer mâhnit și înveninat.

Tratativele încetară spre dimineață, în timp ce afară tunurile stăteau gata cu țevile îndreptate implacabil asupra grupărilor de legionari care așteptau și ele la o sută de pași distanță un ordin. Delegația seniorilor se retrase.

A doua zi apărură așa-zisele *alcazaruri*, și legionarii, care stăpâneau strada, deveniră din ce în ce mai amenințători. Scoaterea celor din cazarma gardienilor publici se petrecu fără ca vreunul din legionari să fie ucis, în timp ce un ofițer fu rănit și doi soldați omorâți. Asta pentru că ordinul generalului era mereu același, să se procedeze cu tact și să fie puși imediat în libertate cei „induși în eroare". Puși în libertate, acești induși în eroare îngroșau rândurile celor de la sediul din strada Roma, de la Prefectura Poliției Capitalei, de la Siguranța generală sau de la sediul legionar din Aleea Vulpache. Debarasat de această prezență supărătoare, generalul ceru știri din capitală și din țară. Vocea sa era calmă și avea aerul să-l întrebe pe șeful său de cabinet: tot nu se potolesc? Ce vor, să pun armata pe ei? O pot face în orice clipă.

– Domnule general, zise locotenent-colonelul Elefterescu, în provincie situația e neschimbată, adică nicăieri legionarii nu sunt urmați în afara unor mici excepții pe care o să vi le raportez detaliat, dar în capitală coloanele de legionari se îngroașă în jurul Președinției. Stau la distanță, e adevărat, dar sunt numeroși și sunt total isterizați. Rog să aveți în vedere că dacă tunurile și tancurile și mitralierele doboară trei sferturi din ei, sfertul care ar rămâne ar pune în mare pericol garda Președinției.

Minute lungi se scurseră înainte ca generalul să dea semne că a auzit și a înțeles ce i s-a raportat.

– Dă-mi-l pe generalul Rușețeanu, zise el, ridicându-se în picioare și ieșind în fața biroului spre fereastră.

Și acolo stătu câteva clipe, așteptând legătura. Se uita la cerul plumburiu și ar fi vrut să nu fie el în acel loc, să apese asupra lui atâta răspundere. Nu se îndoia de sine dar simțea de pe acum vidul politic care se crease în jurul său prin rebeliunea împotriva sa a foștilor prieteni. Ar fi vrut să nu fie singur în aceste clipe grele, când, printr-un singur cuvânt al său, legionarii urmau să dispară de pe scena politică a țării. Își jucaseră cartea... În fața unui război care nu era câtuși de puțin terminat... Anglia era mereu în picioare și cât fusese atașat militar la Londra avusese timp să-și dea seama că acest mare popor, ca oricare alt mare popor, nu va putea fi șters de pe hartă și că în ultima vreme o mare enigmă apăruse în relațiile Angliei cu domnul Hitler, care pronunțase un foarte ciudat discurs în Reichstag după căderea Franței. Succesele se înlănțuiesc. Nu urma invazia Angliei? De ce n-a avut loc? Acestor fanatici ai răzbunărilor a căror cămașă verde a îmbrăcat-o, puțin le păsa lor de aceste enigme de care e legată și soarta țării. Nenorociți, dezmățați, orbi care cred că văd, care renunță să vadă singuri, ferm convinși că lumea merge într-o anumită direcție, când se știe că niciodată în istorie direcția nu e foarte sigură. De ce s-a întors Atila din drum când Roma îi stătea în față pradă sigură?

Uite că s-a întors! Mergem alături de Germania, Italia și Japonia dar în ceea ce îl privește pe domnul Hitler .. Hm! Țările nu sunt ale unui singur om... „România nu e a mea și nici a dumitale, domnule Horia Sima! Poate cineva să scoată România din istorie? Cum?! Pe mine, generalul Antonescu, chiar azi, dar nu o țara..."

Telefonul zbârnâi.

Generalul se răsuci și duse receptorul la ureche.

- La ordinele dumneavoastră, domnule general-șef, auzi în receptor. La aparat Rușețeanu.

– Tratativele au eșuat, zise conducătorul statului cu o voce groasă, confesivă, fără puncte de interogație sau îndoieli. Cunoașteți instituțiile de stat ocupate de rebeli!

- Da, domnule general-șef.

– Trupele s-au odihnit după marșul lor din Pitești?

– Da, domnule general-șef.

– Oamenii au mâncat bine?

– Da, domnule general-șef.

- Represiunea, ordonă *le Conducator* fără nuanțe și rezerve după ce atâta vreme fusese atât de grijuliu cum să se facă și cum să se dreagă cu rebelii. Represiunea energică, domnule general, și vă ordon să puneți mâna pe toți legionarii, de la Horia Sima până la ultimul golan. Îi veți aresta și închide imediat în închisorile militare. Ocupați clădirea Radio-ului și de îndată puneți să se cânte „Deșteapta-te, române" să afle toată lumea că a scăpat de teroare

Am înțeles, domnule general-șef!

XII

După plecarea lui Ștefan, Luchi reveni în hol și nici măcar nu se uită să vadă dacă el nu era cumva în birou cu fratele ei, ridică receptorul și formă un număr.

- Alo, Mihai, zise ea, ce faci tu?

– Luchi, tu ești? murmură la celălalt capăt al firului vocea sugrumată a doctorului Spurcaciu.

– Mihai, zise ea, vino pe la mine, că am ceva să-ți spun.

El răspunse printr-o scurtă tăcere.

– Mă gândesc pe unde să viu, se scuză el. Și cu ce! Orașul e plin de legionari și militari, care te opresc...

– Alții au știut pe unde s-o ia și nu i-a oprit nimeni, răspunse ea fără sarcasm, îndemnându-l doar prin acest exemplu să-și ia inima în dinți și să răspundă la chemare.

- Îți spun, Luchi, e imposibil. Ca să ocolesc Piața Victoriei și să cad pe Banu Manta ar trebui să ajung de aici din Ferentari tocmai prin Piața Domeniii și să cobor pe urmă prin Filantropiei. Cu ce? Tocmai de-aici? Că tramvaiele nu merg...

E cu mult mai aproape prin Cotroceni, pe la Gara de Nord și prin Calea Griviței? se informă ea cu o voce șoptită, blândă și melancolică.

Ce dracu să caut pe-acolo?! se miră el.

– Bine. Mihai, altfel ce mai faci? Nu-i nimic, zise fata, dar fă-ți totuși timp zilele astea și treci pe la mine.

Și închise. Melancolia din glas îi trecu și în nemișcarea genelor, care uitaseră parcă să se mai închidă, și pe chip lumina i se stinse.

Ce e cu Ștefan, zise Niki, ieșind din birou, a plecat?

– Da. Eu l-am gonit, zise Luchi, l-am jignit neintenționat și când m-am uitat pe geam din camera mea l-am văzut ieșind furios cu pieptu' nainte.

Deodată Luchi izbucni în hohote.

– Ai făcut o prostie, zise Niki, dacă pățește ceva?

– Nu pățește, zise ea sigură pe credința ei.

Și avu în glas parcă o dorință ca el să pățească ceva. Și s-ar fi putut chiar spune că regreta că această dorință a ei nu se va împlini.

– Nu trebuia să-l chemi, dacă aveai de gând să te răzbuni pe el de ceva, mai zise Niki. E un băiat plin de calități mari, țin la el, mi-ar părea rău dacă i s-ar întâmpla ceva.

– Care sunt calitățile acelea mari? zise Luchi.

– Va ajunge un foarte mare ziarist. Are toate darurile... Voință, talent și mai ales instincte bune, care îl călăuzesc mai bine decât rațiunea, care la vârsta lui nu e decât o biată isp tă.

– A, da, zise ea... Instincte bune... Tocmai instinctele astea o să-l ajute să ajungă acasă fără să se atingă nimeni de el. Tocmai asta voiam să-ți spun, dar nu-mi venea în minte cuvântul *instincte*, mai spuse ea, de astă dată apăsând cu ironie pe ultimul cuvânt.

Și puse din nou mâna pe telefon.

– Alo, Adrian? zise ea apoi... Ia spune, tu cum stai cu instinctele?

– Stau destul de bine, răspunse ziaristul prompt, de la celălalt capăt al firului, și începu să râdă cu râsu. său sincopat. De ce mă întrebi?

– Poți să vii pe la mine?

– Cum să nu!

– Stai departe. Cu ce vii?

– Cum cu ce? *Per pedes apostolorum*...

Și de legionari nu ți-e frică?

– De cine?! De pretutindenari?! Cum să nu, și nu știu dacă o să ajung la tine, dar o să încerc..

Și cu ce o să-mi dovedești, dacă n-o să ajungi, că în realitate n-ai stat acasă!?

Prin faptul că ai asista ulterior la înmormântarea mea.

Luchi râse, dar ascultă liniștită, îndepărtând puțin receptorul de ureche, râsul sacadat al celuilalt.

– Și de ce le zici pretutindenari? mai întrebă ea. Asta ce mai e?

Ei își spun... Am citit în presa lor. Sufletul nostru, zice, pretutindenar...

– Explică-mi!

– Ce să-ți explic? Sufletul lor e pretutindeni, asta vrea să spună.

– ...ridicol, aproape că strigă ea.

– Nu e ridicol când sunt morți, spuse el.

– Vezi, dacă vii încoace, să nu ilustrezi cu propria ta persoană propria-ți gândire.

– Ei și? zise el râzând iarăși. Vorba lui Hamlet: Dacă e acum, nu mai e altă dată...

Nu ești tu la capătul unor atât de negre decepții ca nefericitul prinț, ca să gândești așa, zise Luchi.

– Am sentimentul că acum aș muri mai ușor, decât mai târziu, fără să fiu decepționat de ceva. Nu avem dreptul să ne alegem moartea cea mai ușoară?

– Ba da, Adrian! Vino, te aștept.

Două ore mai târziu el suna la ușa ei. Îi deschise Niki. Arăta îmbujorat și foarte încântat de ceva care îi răscolise întreaga ființă.

– Luchi, zise el în hol, cu o expresie fericită, îmi faci o cafea? Cu năut cât mai puțin?! Pretutindenarii vor deveni curând niciundenari, le spuse el rămânând în picioare și izbucnind într-un râs care nu se mai termina; și în timp ce se așeza în fotoliu se zbuciuma mai departe în el de încântare. Dinamica alianțelor și a ruperii lor, continuă el, e o chestiune pe care pretutindenarii răsfățați n-o cunosc, ei cred că fără a avea mijloace de a cuceri puterea, cineva care o are se va speria de ei și le-o va ceda. De ce să se sperie? Mai ales când știe ce soartă îl așteaptă din partea lor dacă le cedează? Așa au fost gâtuiți Corneliu Zelinschi și ceilalți, crezând că nimeni nu va avea curajul să se atingă de craniile lor de lemn. S-au atins! Și acuma se atinge generalul! Am văzut cum trupele atacă sediul lor din

strada Roma și cum se trage cu tunul de-a lungul bulevardelor care duc spre Piața Victoriei... Luchi, zise el chiar implorând, adresându-se fetei cu alt glas, fără năut nu s-ar putea?

– Nu, zise fata fără regret, a amestecat-o mama și e bun amestecată! Nimeni nu bea cafea fără năut...

- Eu beau! zise tânărul ziarist cu aceeași poftă cu care ar fi vorbit un cunoscător de vinuri, despre vinuri. Ia vezi, poate găsești într-o cutie...

Parcă era cerșetor! Ar fi putut, la urma urmei, să bea acasă câtă cafea ar fi vrut, cu sau fără alte ingrediente. Dar Adrian Popescu, deși abia împlinise douăzeci și cinci de ani, avea ticuri de zgârcenie sordidă, ca și când ar fi avut șaptezeci, pe care nu i le cunoșteau decât prietenii apropiați, pentru ceilalți, ca și pentru Luchi, această trăsătură de caracter pretimpurie părând incredibilă. Luchi a râs când Mihai i-a povestit odată tot soiul de istorii despre el, așa cum râdem când cineva spune despre un prieten comun, din gelozie, lucruri neverosimile, spre a-l discredita. Cum să crezi că un băiat atât de spiritual putea să vină la o întâlnire, la restaurant, fără bani în buzunar, chiar în ziua când își încasa leafa? Tocmai de aceea, se putea sugera ideea că și-a uitat portofelul acasă. Plăteau ceilalți. Unii spuneau chiar că, cu chenzina în buzunar, se împrumuta chiar acolo, la casierie, de la alții, cu mici sume pe care nu le mai restituia, spunând: „cu banii ăștia e o chestie!“ și povestea ceva, foarte spiritual și filosofic, din care rezulta caracterul precar al celor care acordă banilor o importanță exagerată... Dar doctorul Spurcaciu nu putea fi tras pe sfoară de multe ori și într-o zi zise: „Uitați vă că vine Adrian...“

Erau la bar la Athénée Palace, seara, îi servea un negru insolent și disprețuitor care, românizându-se, își alesese numele de Petrică și doctorul Spurcaciu avea deja în fața lui un șnițel vienez auriu compus din trei bucăți suficient de mari ca să ajungă la trei inși. Niki, care era de față, mâncase acasă, venise să bea un filtru, Sebi, alt zgârcit, dar de alt gen, mai decent, adică era zgârcit cu alții, nu cu sine, ceruse pentru el și pentru Cora Petrașincu câte o benedictină. „Să vedeți ce-i fac eu acum lui Adrian“, spuse doctorul Spurcaciu cu un aer preocupat. Ei, ce putea sa-i facă? se mirase Niki. „O să vedeți“, promisese medicul. Adrian venise, se așezase pe scaun și cu un aer de client care e așteptat și ale cărui gusturi sunt cunoscute îi spusese barmanului negru care într-adevăr îl cunoștea și stătea drept și nemișcat lângă umărul lui: „Domnu Petrică, un tacâm... Și apoi, cu farfuria în față și furculița în aer, spre tava argintie, Mihai, îmi dai voie să iau și eu o bucată?!...“ Doctorul l-a lăsat câteva clipe cu furculița întinsă, apoi deodată, ca un dulău care își apără porția, a tras tava mai spre el continuând să mănânce cu poftă, și i-a răspuns: „Nu pot, că mi-e foame și mie!“

Era pe deasupra mofturos și pretențios când venea în vizite, cu toate că nimeni nu era obligat să țină seama de aceste răzgâieli și izmeneli, că să fie cafeaua fără năut, când cafeaua neamestecată nu se găsea decât la prețuri, desigur, duble. Luchi avea din amândouă, dar îi servi una cu năut, spunându-i că e naturală...

– Niciodată n-am putut să fac mai mult de o sută de metri pe jos fără să încep să visez, începu el sorbind din ceașcă pe deplin mulțumit de gustul și caimacul cafelei și lăsând țigarea să-i ardă înainte pe scrumieră ca un adevărat turc care fumează dintr-o drăcovenie lungă de un metru. Ce să fac eu, m-am întrebat, pe o distanță atât de lungă, dacă la mijlocul drumului, n-o să mai pot visa? Fiindcă aproape ca în somn, fără să-mi dau seama, când visurile mele se rup, automat mă îndrept spre un tramvai, spre un taxi sau spre un autobuz. La rigoare iau și o trăsură. Mișcarea mecanică ține loc mișcării imaginației mele care se retrage în mod misterios...

Luchi se cuibări în fotoliu fascinată. Niki își aprinse și e. un trabuc. Totdeauna, cu astfel de lovituri de gong, își făcea apariția Adrian în intimitatea, dacă nu avea în față un adversar. Necunoscuții și cei pe care îi simțea că nu țin la el îl inhibau atât de mult încât devenea o victimă ușoară pentru oricine. „Pentru că e un păcătos și un seducător, protestase doctorul Spurcaciu când i se explicase că Adrian avea un farmec neîntâlnit al spiritului când nu sunt străini de față. Îi e frică să nu-i fie scoasă la iveală gândirea paralelă care la el se formează spontan și poate fi surprinsă cu ușurință de oricine nu se lasă sau nu e deloc vrăjit de inteligența lui, atâta cât e! În timp ce se confesează și ai zice că e sincer, își prepară o rezervă mintală pe baza căreia ar putea a doua zi să se confeseze altuia exact în sens contrariu, și tot sincer", mai spusese doctorul impasibil, ca în fața unui fenomen științific nu prea interesant, pe care doar naivii nu-l sesizează, deși unul din naivii aceștia fusese și el, când crezuse, luându-se numai după spusele lui, că între el și Luchi e o dragoste veche.

– Ce-o să fac, mi-am spus, dacă în mod curios, părăsit de visurile mele, n-o să mai pot merge? continuă Adrian. Dacă această gândire mi-ar fi apărut când Luchi mi-a cerut să viu s-o văd, i-aș fi răspuns că distanța mi-e necunoscută, fiindcă mi-era, deși mi s-a întâmplat să străbat prin cartierul meu una dublă, dar, cum am spus, asigurată de tramvaiul din apropiere, care oricând mă putea duce mai departe spre direcția întreruptă de imaginația mea: la o întâlnire cu un prieten pe care îl luam, neanunțat, prin surprindere... Mă fascina și pe mine să-i văd deschizând ușa și ridicând brațele în sus: ce e asta, trăim într-o lume civilizată, avem telefoane, nu totdeauna poți să primești la tine, neavertizat, chiar pe cel mai bun prieten. Parcă pe mine mă interesa ce putea sau nu omul pe care îl sileam să-mi deschidă? Prezența mea era mai importantă decât ceea ce făcea el atunci, sau dorea să facă în minutele următoare. Și asta nu

pentru că eu mă credeam superior lui, ci pentru că eu veneam la el împins de un sentiment real și intens, în timp ce al lui era în mod sigur convențional sau aranjat dinainte. Nu neg aranjamentele, dar nici nu accept ca ele să alunge ceea ce e spontan... Luchi a vrut să mă vadă, aveam de lucru în clipa aceea, mă simțeam bine acasă, dar am tresărit... Fiindcă eu nu iau numai pe alții prin surprindere, dar mă las eu însumi luat când cineva are o trăire mai puternică decât a mea. M-am îmbrăcat și am plecat... O sută de metri am fost mulțumit că, deși afară e frig, eu sunt maimuța care a inventat tunsul oilor și războiul de țesut, precum și belirea și argăsirea pielei de vită și în felul acesta încotoșmănați în paltoane și încălțați cu bocanci, cu căciulă pe cap, schimbăm ce e rău în bine, fiindcă iarna, un anotimp neliniștitor prin amenințarea cu înghețul, a făcut din noi oameni puternici și învingători, construind sobe și calorifere. Noi avem sobe cu lemne. Nu mă ocup eu, se ocupă mama... Odată mi-a spus: „Adriane, pune și tu mâna pe topor și taie niște lemne, mă ajuți și, ești bărbat, te mai înzdrăvenești și tu". Aici avea dreptate. Mama e o femeie zdravănă, doctorul Popescu, soțul și tatăl meu legitim „cât a trăit, n-a dus grijă de niciunele", cum s-ar exprima un mare nuvelist român din secolul trecut, dar moartea lui pretimpurie a zdruncinat-o foarte tare pe mama fiindcă acel bărbat care nu ducea grijă de niciunele trebuia să fie prezent pentru ca mama să se simtă zdravănă. Existența mea, care i-am luat, ca bărbat în casă, locul, trebuia dovedită, cu alte cuvinte să devin cineva, dacă nu medic ca tata, atunci altceva, care să mă pună în situația ca o dată la cincisprezece zile să viu acasă, să scot toată chenzina din buzunar, să i-o dau și să nu-i mai cer pe urmă nici un leu îndărăt până la cea următoare. Foarte greu! Ai niște prieteni cu care te întâlnești la un bar. Cu ce plătești? Dar m-am ținut de principiul moștenit de la tata și care ilustrează și forța masculului care se duce în pădure și aduce animalul vânat pe

gât, dar și unele rămășițe de pe vremea matriarhatului, când mama era stăpână în casă. Pentru mine, ori mă pui să ridic un munte cu brațele, ori să-i cer mamei un ban după ce i-am dat toată chenzina e tot una, la fel de greu, dacă nu imposibil. Și cum spuneam în paranteză, mă îndeamnă mama să fiu bărbat și în chestiunea tăierii lemnelor... O abatere, o fi fost obosită, sau și-o fi spus că nu strica să știu să tai și lemne, la un caz că aș rămâne fără ea. Și m-am dus în pimniță, așa spunea, pimniță în loc de pivniță, am pus mâna pe secure și am început să sparg lemne (nu să tai, cum mi-a spus mama, asta e o operațiune prealabilă care se petrece în pădure). Întâi m-au trecut sudori reci de la primele încercări. Nu știu de ce, n-aveam nevoie de ele. Pe urmă am început să gâfâi. Nici gâfâitul ăsta nu l-am priceput, era la fel de străin de mine ca și transpiratia de gheată. Pe urmă mi s-a făcut cald. Mi-am scos haina și dă-i înainte. Cât să fi durat? Vreun ceas. Deodată securea din mâinile mele a nimerit complet aiurea și în mod inexplicabil a trecut cu muchia ei ascuțită la un centimetru de fluierele picioarelor mele. Am aruncat-o și atunci mi-am dat seama că îmi tremură într-un mod foarte independent și mâinile. Am urcat sus și i-am spus mamei că are lemne jos sparte... Și m am întins în pat fiindcă îmi venea să mor. La fel simte că moare un negru african dacă îi explici ce înseamnă cifrele și îl întrebi cât face doi și cu doi: îl trec sudorile și începe să tremure. Iată deci cum unii din noi, prin intelect, adică prin dezvoltarea lui unilaterală, ajung frați de cruce cu antropofagii... Declanșarea gândirii mele imaginative foarte intense în prima sută de metri de mers și asta e ceva exagerat, ca și oprirea, care mă lasă parcă străin în fața unei lumi ostile și indiferente, în timp ce eu simt nevoia de dragoste și apropiere umana... Ca de obicei, după o sută de metri de mers, deodată gândul meu prinse aripi și își luă zborul... Aerul era rece, eu mă simțeam bine, sentimentul care mă lega de voi pasionant... Visurile mele încep totdeauna de

la ideea, sau mai bine zis izvorăsc din sentimentul de beție că n-am decât douăzeci și cinci de ani și că totul este pentru mine posibil și nimic tabu... Firește, nu chiar totul... Nu pot, asemeni lui Tarzan, să umblu prin copaci și să zbor din creangă în creangă, spre admirația unei englezoaice de care ar urma să mă îndrăgostesc... Lemnele tăiate mamei îndepărtau de mine acest gen de vise, odată am dorit foarte tare să sugrum un individ care vindea covrigi calzi înșirați pe un băț și care a început să urle la mine să-i plătesc covrigul din care tocmai mușcam cu poftă, deși tocmai i-l plătisem. Nu m-a apărat nimeni, eram mic, șaispe ani, și a trebuit să mă supun, fiindcă zdrahonul, rânjind, mă ținea cu o mână de guler și mă strângea să mă sufoce. Nici un imbecil civilizat care văzuse scena n-a sărit să mă apere. Pe-ăsta l-aș fi omorât cu mâinile mele și niciodată de-atunci n-am putut privi scena cu superioritate și dispreț. Dar nu din pricină că individul era vinovat, ci pentru că prin el, deși gestul lui fusese meschin, avusesem revelația brutei lașe, care atacă pe unul mai slab, fiindcă eram și sunt și acum convins că el știa (rânjetul lui sardonic era o dovadă) că îi plătisem o dată. Ei bine, să mai plătesc o dată! Se potrivea ca la acea oră să port și doliu după tată, eram adică un orfan... Recunosc că dacă aș fi avut portofelul plin de bani poate că... dar nu, aici nu era vorba de bani... E umilitor să te supui în fața celui mai tare. Toată ființa ta se revoltă. Dorința de a-l ucide e singura care te răcorește. E și asta o revelație, că poți ucide, practic, pentru nimic. Da, dar nimicul ăla... Înlăuntru, în forul nostru interior, acolo e dezastrul...

Ai spus că e umilitor să te supui în fata celui mai tare, îl întrerupse Luchi. Tu, de pildă, în fața a ce te-ai supune?

Adrian tăcu.

– În timpuri normale mă supun în fața legilor, până nu mă decid să le schimb, zise el apoi.

Se lăsă o tăcere. Să schimbi legile, iată o gândire uluitoare. Cum ai putea face asta, când tu ești prins în mecanismul celor existente și nu ești nici șef al unui partid si nici membru al unuia care ar proclama schimbarea legilor? Adrian nu mai spunea nimic și astfel misterul vieții lui creștea: Nu se dezvăluia. Nu spunea tot ce gândea si făcea.

– Legile scrise sau nescrise? Că sunt și legi nescrise, tresări în cele din urmă Luchi.

Avea si ea gândul ei.

– A amândurora, răspunse Adrian fără șovăire și fiindcă Luchi avea aerul că nu se gândește la ceva, continuă: Din fericire pentru mine astfel de înjosiri nu s-au repetat și dacă s ar mai repeta aș reacționa la ele normal, fiindcă între timp am căpătat față de brutele lașe distanța si disprețul necesar. Odată eram cu o fată la braț, era seara târziu, veneam de la restaurant și traversam Calea Victoriei la Athénée Palace, când dintr o ceată de găligani eleganți care ieșiseră probabil la vânătoare, și care staționau pe trotuar, siguri pe ei (erau vreo cinci), aud unul rânjind: „ei, cum a fost, mă, bine?" Vroia să spună că el știe unde am fost cu fata și ce i-am făcut și hă, hă, hă... Am intrat între ei și l-am pălmuit imediat pe cel care hăhăise. Pe urmă am început să i înjur și pe ceilalți de mamă, dacă, le-am spus, nici în centrul Bucureștiului un om nu se poate plimba liniștit la braț cu nevasta. „Fir ați ai dracului de golani cu ștaif, le-am spus. Impotenților! Nu sunteți capabili să cuceriți o femeie de unul singur și vă adunați în grupuri și vă legați de femeile altora. Vă dau pe mâna poliției." Era colosal să mă fi văzut cum mă rățoiam la ei și îi înjuram. M-am îndepărtat fără să fiu jenat de nici unul, vreau adică să spun că scena cu covrigarul era depășită. Fata râdea. „Ești nebun! mi-a spus, puteau să te bată." „Depinde, i-am răspuns. Există secrete pe care dacă le pui în practică fără șovăire poți sconta în mod sigur pe o anumită reacție, sau lipsă de reacție, care te face să

domini fără riscuri tot felul de situații grele în care ești pus." Fii stăpân pe tine însuți și vei stăpâni lumea, a spus Dostoievski, având perfectă dreptate, nu atât că vei stăpâni neapărat întreaga lume, ci, oricum, lumea ta proprie, în care trăiești și din care va trebui să-ți smulgi fericirea, prietenul devotat și femeia iubită. De unde ne vine sentimentul de fericire, dacă nu din convingerea că stăpânim lumea, fără să fim neapărat niște dictatori care au pus chiar mâna pe puterea fizică? Dacă ți-ai cucerit maximum de posibilități de a face ce vrei, cu alte cuvinte, de a nu avea dorinți pe care să nu le poți împlini, fără să fii însă asemeni notarului din satul cutare, care la un pahar de țuică spune unui amic care îl ascultă incredul, că nu vrea să fie ministru, fiindcă e greu să fii ministru, ai tot felul de obligații, atunci poți să-ți spui că ești mai liber decât un tiran care are în mână toată puterea fizică, dar doarme cu coșmaruri să nu fie asasinat. Cu cât urci mai sus, cu atât aerul se rarefiază, viața devine abstractă. Aici, deliciile notarului, care se pilește pașnic, bucurându-se inconștient de contopirea sa cu apusul soarelui, sunt pierdute pentru totdeauna. Totul e să visezi lucruri care par imposibile, dar care se pot împlini. După moartea tatei visam, când mă plimbam singur pe străzi, cum să încep să câștig bani, ceea ce la vârsta aceea mi se părea imposibil, și să mă duc pe urmă acasă cu un aer firesc, să-i scot din buzunar și să-i dau mamei. Adică ea să nu știe, bineînțeles, că am început să câștig bani, ci să mă creadă mai departe student și să-și numere în continuare cincizeci din banii ei rezultați din drămuirea pensiei. Acest vis s-a împlinit în ziua când am încasat prima sumă pentru un articol polemic, publicat în „Universul literar", care plăcuse mult directorului revistei. I-am arătat întâi mamei revista, pe urmă i-am dat banii, să nu creadă că i-am câștigat cine știe în ce mod. Reacția ei a fost cea din visul meu și m-a făcut fericit, deși visam de mult scena, și ar fi trebuit să se fi tocit: bucurie pe chipul ei încă

tânăr, nedumerire, convingere că are un băiat care se va descurca în viață, deși nu poate tăia lemne... A spus chiar și cuvintele pe care eu mi le spusesem din partea ei atâția ani: „Și nu-ți păstrezi și tu o suta de lei pentru tine, să te duci cu o colegă la cofetărie?“ Și răspunsul meu: „Nu, mamă, eu n-am nevoie de bani.“ Cum m-a îngrijit pe urmă! Cum gătea! Cum îmi spăla și călca! Astea erau în plus, surprize, nu le visasem... Am dat acest exemplu nu ca să arăt că Freud are dreptate cu complexul său oedipian, dimpotrivă, obsesia mea e tatăl și nu mama, și tatăl în sensul bun, nu că aș fi vrut să-l dobor, cum am auzit că circulă ideea asta prin societățile occidentale, cu tați opresivi care trebuiesc uciși ca să te eliberezi de complexul patern, din contra, vroiam să semăn cu el, să produc aceeași impresie asupra altora cum producea el asupra mea, aceeași admirație când, formulând cu dispreț idei despre puternicii zilei, le prorocea finalul destinului lor, care n-a întârziat să se adeverească, sugerându-mi mie, prin ani, în ce constă adevărata putere și libertate a omului... Rămâne un secret al meu la ce am visat azi, plecând de-acasă... În orice caz e un vis care se repetă cu noi variante, un vis recent și inepuizabil... Nu credeam însă că mă va părăsi când am plecat de-acasă. Credeam ca mă voi poticni cu el în pragul lui Luchi când voi suna să-mi deschidă și va trebui să-l întrerup eu. Din Vatra Luminoasă și până în Piața Brătianu nici nu mi-am dat seama cum am mers... Aici însă m-am trezit deodată că sunt departe de casă, că mi-e frig și că dacă aș vrea să mă întorc aș putea să înghet pe drum și să mor fiindcă nimeni nu mă putea lua și duce în spinare... Ținta spre care mă îndreptam era departe, cum să ajung la ea? Omul golit de visele sale e o biată creatură la îndemâna fiarelor care au același chip cu al său, mi am spus când un grup de legionari mi-a tăiat drumul în fața blocului Aro. Actele, zice. Și spionul cui sunt? Al jidanilor sau al englezilor? „Sunt ziarist român, le-am răspuns, și locuitor al

orașului meu. Dumneata, cu căciula îndoită, ce cauți aici, nu ești din București, cum îți permiți să-mi spui mie, acasă la mine, că sunt spion?“ Mi-au înapoiat actele fără să-mi răspundă, mi-au dat drumul. Frigul mi-a trecut și până în apropierea Pieței Victoriei am mers cu o plăcere nouă, aceea de a merge fără să te gândești la nimic și fără să te urci în ceva ca să te ducă acolo unde dorești. Ceva nou pentru mine, fascinant. Aici m-am amestecat fără ezitare printre grupurile de legionari care pândeau Piața Victoriei și clădirea Consiliului de Miniștri. Pretutindenarii erau veseli și siguri de reușită. Nu m-a întrebat nimeni nimic și am stat printre ei cam o jumătate de oră. La distanță se vedeau tunurile militarilor păzind intrarea în piață și cuiburi de mitraliere pe acoperișuri. „Și dacă trag?“ îi spun eu unui pretutindenar care n-avea căciulă îndoită, un fel de șef. „He, he! face ăsta. Legionarii nu se tem de moarte!“ „Da, bine, zic, dar eliminarea adversarului prin moarte, chiar dacă lui nu-i e frică de ea, rămâne un fapt la care trebuie să te gândești.“ „Avem, zice, șefii noștri, care se gândesc și care la ora actuală l-au și înlăturat pe general. Avem oamenii noștri în armată!“ „Și tunurile astea care se văd?“ zic. „Va veni ordinul să fie retrase, n-ai nici o grijă, zice ăsta. Ești legionar?“ „Nu, sunt ziarist în misiune, să iau parte la evenimente.“ „De partea cui?“ zice. „A ziarului, zic. «Universul» e un ziar care vă simpatizează. Stelian Popescu, patronul, era prieten cu Corneliu Codreanu.“ Tăcea, habar n-avea el de Codreanu la ora aceea, avea alți șefi noi și în viață, al căror ordin îl executa. Și atunci am simțit pentru prima oară că plăcerea acțiunii în viața reală e o beție la fel de mare ca și visul: pur și simplu am părăsit coloanele de legionari și am luat-o hotărât spre tunuri. Așteptam să se tragă asupra mea din ambele părți, ceea ce s-a și întâmplat, dar numai dinspre cei pe care îi lăsam în urmă. Nici n-am grăbit pasul, nici n-am fugit, și nici nu m-a nimerit vreun glonț, deși le auzeam destul de aproape pe lângă

urechi, șuierând .. Un ofițer a sărit de la un tun: „Cine sunteți? strigă la mine. Aveți vreo misiune?" „Da, i-am răspuns, să văd ce se întâmplă și să povestesc publicului: sunt ziarist." „Actele, zice. Apoi, după ce se convinse că era adevărat ce-i spusesem: sunteți ziarist, dar nicăieri nu scrie că nu sunteți legionar!" „N-am pistol!" zic. Mă pipăie de sus până jos. „E periculos, zice, pentru dumneavoastră, să vă faceți acum meseria. Avem ordin, chiar acum l-am primit, să începem represiunea." „Să trageți în ei?" zic. „Dacă nu se împrăștie, da! zice. Veniți cu mine." Mă duce la baterie și îl aud, spre uluirea mea, că începe să le explice tunarilor ceva. Ei dădeau din cap. Și apoi: „Asupra coloanelor de manifestanți, ochiți, foc". Una, două, trei secunde și deodată, implacabile, tunurile scuipară literalmente flăcări. Urlete bestiale se auziră din cealaltă tabără, când tăcerea se așternu în urma salvei... „Ochiți, foc!" strigă iar ofițerul. Bulevardul Lascăr Catargiu, pe unde venisem eu, se goli de legionari fără ca aceștia să părăsească însă pozițiile, se dădură doar la o parte, intrară prin curți, se îngrămădiră pe sub zidurile caselor. Atunci începură să toace, din toate părțile mitralierele. Curios însă, nu vedeam nici un mort nicăieri. În schimb, un artilerist căzu ucis lângă tunul său, atins de un glonț care venise, bineînțeles, dinspre legionari, tras pesemne dintr-o pușcă cu bătaie lungă, nu dintr-un pistol. „Foc în plin, ghiulele adevărate", strigă atunci ofițerul scos din sărite, de unde înțelesei că până atunci se trăsese cu muniție de manevră. Mitralierele primiră și ele ordinul să bage benzi adevărate și să tragă în plin. Începură să cadă ici-colo, secerați, legionarii și în câteva minute ei goliră toate bulevardele și șoselele care dădeau în Piața Victoriei. „Iată, domnule ziarist, îmi spuse ofițerul, cum acești lași, deși noi n-am vrut să tragem în ei să-i omorâm, ei au tras în noi. Aveți ce scrie." „Da, zic, am văzut cu ochii mei." I-am întins mâna, el s-a recomandat, sublocotenent cutare și am plecat... Nu mai m-a oprit nimeni, dar am

văzut trupe, plutoane înarmate pornind spre strada Romei. Am vrut să mă apropii și atunci mi s-a interzis să trec. Vedeam însă de la distanță cum erau atacate primele case din preajma sediului legionar, de unde pretutindenarii trăgeau asupra militarilor. Soldații aruncau atunci cu grenade și o tăcere elocventă, însoțită de fum și flăcări, se așternea peste casa de unde armata era întâmpinată cu gloante. M-am apropiat de un ofițer cu care am repetat același dialog ca și cu artileristul. Era pe punctul să-mi spună că nu mă va împiedica să-l urmez, când sosi un curier: „Domnule căpitan, spuse el, ordin din partea domnului general-șef: întrerupeți atacul spre a evita să fie omorâți soldații în condițiile asaltului pe întuneric. Mâine-dimineață reluați atacul și lichidați sediul legionar". Și îi înmână ordinul scris, pe care ofițerul îl citi cu o lanternă. Trimise un curier să anunțe încetarea atacului. Iar eu am plecat și am ajuns aici în zece minute. Totul e acuma decis, mai spuse tânărul ziarist sorbind cafeaua răcită, mâine-dimineață, Niki, cred că poți să te duci și să-ți iai în primire secretariatul *Zilei*. Poate nu chiar dimineața, dar după-masă în mod sigur. Pretutindenarii au pierdut partida.

Niki își frecă palmele cu un gest nestăpânit de satisfacție. Adrian ridică spre fată ceașca goală de cafea și spuse cu un glas excedat:

– Știu, zise el, că te agasez, dar...

– Nu, de ce, răspunse fata. Niki, să-ți fac și ție una?

– Fă-mi și mie, zise Niki. Cred că în noaptea asta n-o să pot dormi de nerăbdare. Adrian, tu nu te mai poți întoarce acasă, dormi cu mine, mai stăm de vorbă. Formidabil! exclamă Niki, va să zică generalul s-a decis în sfârșit să alunge de la putere organizația politică cea mai agresivă din istoria României moderne și pe care în mod sigur contau germanii și la rândul lor legionarii se bizuiau pe ei. Ce s-o fi întâmplat?

Adrian dădu din umeri.

– Cred că n o să murim, zise el, până nu aflăm, fie chiar și în felul în care ne-au amenințat legionarii: avem nevoie, au zis ei, de zece mii de capete. Când am auzit prima oară chestia asta, hm, mi-am frecat ceafa, am simțit că, pardon, capul meu nu mai sta așa de bine la locul lui.

– Da, zise Niki, zece mii de bilete câștigătoare nu e o glumă. Și eu mi-am simțit nițel capul dezgardinat, când am aflat prima oară de intenția asta a lor...

– Întrebarea e acum până unde va merge generalul cu represiunea, îi va urmări doar pe actualii șefi care s-au ridicat contra lui și va păstra *Legiunea*, pe care o va modela după gustul lui și o va domina, sau va lichida definitiv *Garda de fier* și va guverna ca dictator militar?

– La întrebarea asta, zise Niki, o să aflăm răspunsul cel mai târziu poimâine. Fiindcă, probabil, la ora asta decizia e luată, am impresia că generalul a șovăit tocmai pentru că nu-și dădea bine seama până unde să meargă, odată hotărându-se să rupă cu ei: de tot, cu toți, nu numai cu actuala conducere? Dacă n-am fi înclinați să luăm dorințele noastre drept realități, aș zice că experiența conducerii legionare l-a pătat pe general și ca să se spele în fața opiniei publice, va lichida definitiv *Garda de fier*. Dar putem ști ce surprize ne așteaptă?

XIII

Luchi intră nu numai cu un ibric mare plin cu cafea fierbinte, ci aduse pe o tavă și sandviciuri cu jambon și o sticlă cu vin, pe care Niki o și desfăcu și turnă în pahare. Începură să mănânce înfometați și băură din vinul țărănesc rămas de la Revelion, golind sticla imediat. Luchi mai aduse una care fu de asemenea repede băută și gazda, tânăra fată, fie că se gândea la ceva și nu observase să mai aducă alta, fie că nu mai vroia să aducă, puse mâna pe ibric, turnă în cești și rămase la locul ei în fotoliu.

– Cu cele scrise există teama de judecător și de închisoare, dar ce faci cu legile nescrise?! se mira ea. Ce pedeapsă se dă celui care încalcă o lege nescrisă? De pildă cel mai nesuferit individ e mincinosul. El știe bine că minte și totuși te minte în față cu o nerușinare de îți vine să-l iei la palme... Ei bine, îți vine să-l iei, dar nu-l iei, asta e!

– Minciuna poate fi și ea un delict, când mincinosul se află sus pe scara ierarhiei sociale. Chiar un delict penal, zise Adrian. Dar tu vorbești de minciună ca delict moral, în lupta noastră pentru atingerea unui scop.

Luchi nu confirmă și chiar se feri. Ai fi zis că terenul era mai alunecos pentru ea decât pentru el, ca și când ea și-ar fi montat intriga aceea care o împiedicase să se mărite și nu Adrian.

– Eu știu, zise ea cu patimă neașteptată, că adevărul nu e scos totdeauna la iveală de un gest virtuos

Și se poticni. Scutură din cap ca și când ar fi vrut să alunge o amețeală... Continuă:

– De-aia te-am chemat, să discut chestia asta cu tine... Cum e cu putință?! Și ce să faci cu un asemenea adevăr, scos a iveală într-un asemenea mod?

Te supui, zise Adrian, adevărul e adevăr, nu poți trece peste el. Sunt momente când nu poate fi scos la iveală decât cu mijloace inadecvate din punct de vedere moral, dar eficiente. Poate singurele în clipa aceea...

Aveau asupra ei, aceste descoperiri, o putere de șoc atât de mare încât fiecare cuvânt pe care îl pronunța era parcă expresia unei uluiri care nu se limpezea? Intuind poate că la mijloc trebuie să fie ceva care se petrecuse între ei doi, și care nu era numit, Niki, discret, stătea întins în fotoliu și din când în când se apleca, lua chibritul și își aprindea în tăcere trabucul deja aprins.

Și de unde suntem noi siguri, relua fata, că am scos la iveală un adevăr și din contră, că n-am exploatat credulitatea

altora și chiar prostia? Sunt la fel de uluită ca și la zece ani când în clasă un băiat ne-a spus cum doi călători s-au oprit într-o piață să cumpere o găină, care costa douăzeci de lei și cum au scos banii și au plăt't-o și atunci negustorul le-a zis: „mă, oameni buni, voi nu v-ați tocmit, găina costă de fapt cincisprezece lei, na-vă cinci lei înapoi". Călătorii au luat banii și unul, atunci, zise: „mă Ilie, bem și câte-o bere?" „Bem." Au băut și au plătit trei lei, au băgat fiecare câte un leu în buzunar și au plecat. Pe drum, „Bă Gheorghe, zise Ilie, găina asta ne-a costat pe fiecare câte nouă lei (din moment ce avem fiecare câte un leu în buzunar), de două ori nouă fac optsprezece, trei lei berea, douăzeci și unu. Noi am scos douăzeci, de unde dracu a ieșit leul ăsta?!..." De unde știu eu că adevărul tău nu seamănă cu leul ăsta în plus, care are doar aparentele de adevăr, când în fond e rezultatul unui calcul fals? M-ai uluit, asta e adevărul, și sunt încă uluită, dar dacă ții la mine ești obligat să mi spui adevărul adevărat și nu pe cel stors prin exploatarea naivității și neghiobiei...

– N-am vrut să *storc* nici un adevăr în afară de cel care a ieșit la iveală: ăla e, altul n-am! zise Adrian parcă cu mâhnire.

Care?

– I-ai spus singura pe nume: e naivitatea ș neghiobia. Naivitatea nu e ceva rău, dar dublată de neghiobie, se potențează reciproc și fac să apară adâncimea sentimentului. Te rog să ma ierți, nu e obligatoriu ca un om naiv și neghiob din fire să nu aibă sentimente adânci. Dacă neghiobia domină sentimentele, ei, asta e grav. Această revelație pune în umbră, dacă nu scoate chiar din discuție procedeul folosit, care e doar expresia cazului de forță majoră luat în totalitatea lui.

- Nu văd, zise Luchi, cazul de forță majoră. Admit, deși n-ar trebui să admit, mă revolt când mă gândesc că trebuie să admitem ca în caz de forță majoră să folosim un anumit procedeu. Dar ce se întâmplă când forța majoră nu apare cu claritate? Sau nu apare deloc?

– Uite, Luchi, zise Adrian, forța majoră apare în cazul în care nu mai există nici un alt mijloc de a determina un anumit lucru să se producă. Adică știm cu certitudine că de pe acoperisul acela o să cadă curând o cărămidă într un loc de trecere, o vedem cum se desprinde, nu ne repezim în clipa aceea și pur și simplu îmbrâncim pe cei care n-o văd și-i dăm astfel la o parte? Îmbrânceala asta e neplăcută, dar era mai plăcut să-ți cadă cărămida în cap?

Aici ar fi trebuit ca ea să dea cărțile pe față și să-i spună că această comparatie era nepotrivită cu ceea ce făcuse el. Dar iarăși era adevărat că el i-ar fi putut răspunde că nu întorci o fată din drumul măritișului cu declarații de dragoste, oricât ar fi ele de patetice. Fiindcă unica armă nobilă de care putea dispune Adrian în acele zile tocmai asta era (în orice caz îi reproșa în gând de ce n o folosise): declarația sinceră de dragoste.

Poziție șubredă: i-o făcuse ulterior, după ce o fermecase săptămâni în șir cu prietenia lui și ea îl respinsese. De ce îl respinsese? Prietenia precede dragostea, apoi o îmbogățește. Nu trebuia să-l respingă, oricum, poziția ei putea părea nu numai șubredă ci și vinovată, prin faptul că nu-ș. stăpânise repulsia când el îi declarase că o iubește.

– Nu, Adrian, eu continui să rămân uluită... La ce bun că un om se dovedește capabil de cel mai frumos gest, dar și de cel mai urât?

Aici el ar fi trebuit să-l imite pe Ștefan și să se ridice și să plece. Pentru că, de ce îl chemase? Ca să-i spună ea singură că, *la ce bun*? Dar Adrian nu schiță nici un gest. El era înarmat cu puterea gândirii, care o fascina pe fată.

– Nimic mare nu se face fără riscuri, răspunse el. Alții ucid ca să fie fericiți. Eu, ce-am făcut?

Într-adevăr, ce făcuse? Ea avu o expresie ca și când s-ar fi rătăcit între mai multe uși deschise care o loveau. Parcă nu mai putea vorbi.

– Și pe urmă nu e mai bine să simplificăm? zise el în șoaptă, în timp ce ea, ascultându-l mai înainte, nu observase că Niki nu mai era în fotoliul lui, se dusese pe undeva prin bucătărie. Te iubeam și vedeam cum te îndrepți cu pași siguri spre altar să-ți pună părintele pirostriile. Cum să te împiedic?

Ea sări în sus și văzând că Niki nu mai era acolo, îi răspunse cu o voce pătimașă:

– Mă iubeai, mă iubeai, dar iubirea nu trebuie pătată! Și atunci? îl întrebă ea cu frumoșii ei ochi strălucind de viață, cum să trăim săvârșind tot felul de ticăloșii, spune-mi, Adrian...

– Cine zice că trebuie să le săvârșești?! se miră el.

– Tu ai spus!

– Nu, și viața pe care putem să ne-o construim se poate baza pe sinceritate. Ce-am făcut eu reprobabil? I-am spus pretendentului tău că te iubesc. Asta era adevărat. Mârșav ar fi fost dacă spuneam o minciună.

Dacă aș ști că niciodată nu vei mai amesteca adevărul cu minciuna..

Și era întâia oară când nu numai cuvintele propriu-zise, dar și glasul ei avea pentru el o promisiune în care putea crede și spera, ca s-o poată cuceri. Ea se ridică în picioare ca o prințesă, în timp ce el sări și îi luă mâna să i-o sărute.

– Acuma eu trebuie să mă duc! La revedere! Noapte bună.

Și urcă în camera ei. Se dezbrăcă, se culcă și stinse lumina cu regretul că Mihai fusese atât de laș și nu venise. Dar parcă îi părea bine că el avusese curajul acestei lașități, ar fi putut s-o pătească și i-ar fi părut atât de rău că niciodată nu și-ar fi iertat că din pricina ei el ar fi murit... Adrian, ca și Ștefan, era mai bine înarmat, în timp ce Mihai e atât de prost, săracul, că a putut să se supere pe ea și să-i trimită scrisoarea aceea, fără să

se întrebe dacă n-ar fi fost mai bine, înainte de a se fi așezat s-o scrie, să-i dea un telefon și să verifice: Luchi, e adevărat că...

Luchi adormi și visă că era vară. Orașul strălucea sub razele soarelui, în timp ce tramvaiele, parcă adormite, abia plecau de prin stații; iar ziua n-avea sfârșit. Pe urmă se făcea că era la ștrand și se repezea în apă cu capul înainte... Se făcea apoi că în altă zi, dar într-una mult mai frumoasă, de început de vară, când primăvara n-a plecat de tot și când seninul cerului și puritatea aerului te fac fericit și știi că ești, dar nu știi de ce, când crezi că viața e o lumină din care nu pierim niciodată, plecase singură la plimbare, cu inima parcă afânată de sentimente amestecate, de milă, de înțelegere și îngăduință, dar și de un dispreț plin de simpatie față de babe, de bătrânii cu fălcile tremurânde pe care îi întâlnea în cale și care populau și ei, în mod straniu, parcurile, în timp ce, gândea Luchi, moartea îi căuta pe-acasă .. Moartea nu există, gândea Luchi, existăm noi, care suntem și într-o zi nu mai suntem... Ei și?!

Luchi se trezi cu acest gând în minte și rămase liniștită în întunericul odăii. Deodată începu să plângă. „Și dacă toate comorile ființei noastre le vom da tot așa, primului venit, despre care nu știm decât lucruri spuse de el, când în realitate nici nu-l cunoaștem și asta numai pentru că marele explorator lipsește, sau nu există?... Ce ticăloși ăștia doi, ce m-au silit să fac... E adevărat că mi-au plăcut sentimentele pe care el le-a exprimat în seara aceea când l-am lăsat singur cu Niki, despre țărăncile lui, niciodată n am auzit un băiat vorbind atât de frumos despre fete... Și faptul că la *Tunelul norvegian* s-a purtat ca un bărbat curat, fiindcă o iubea pe fata aceea a lui din sat. O iubea... Câți nu iubesc și în același timp, la o petrecere, comit, fără să ezite, tot felul de trădări și murdării... Dar m-am grăbit, cu toate că nu am devenit femeie printr-un simplu accident amoros cum ar fi putut să se întâmple și se întâmplă foarte des cu noi, ci cu un băiat a cărui expresie în clipele acelea

era terifiantă... Era fericit ca un îndrăgostit, nu triumfător ca un animal... Ce mai încoace și-ncolo, m-a sedus fără să știe, în timp ce eu descopăr acum că de fapt mi-e străin... El e îndrăgostit singur, nu de mine, Luchi, pe care nu mă cunoaște, ci probabil de ochii mei. Ei și? Nu pot să-ți placă mult timp niște ochi... Iar ăștelalți doi nici măcar atât, în orice caz, unul m-a cucerit intelectual, dar ca bărbat îmi inspiră o stranie repulsie, iar celălalt m-a cucerit inspirându-mi o mare siguranță că sunt ocrotită, ca să descopăr pe urmă că și-a pierdut încrederea în mine la prima uneltire. Numai siguranță nu mai pot simți eu lângă el... Doar dacă devin eu bărbat în locul lui și preiau eu toate inițiativele, cum a făcut mama, subjugându-l astfel pe ofițerul ei pentru totdeauna! Dar cum pot să fac așa ceva? Ce știu eu despre viață și despre bărbați? Nimic! Dar e un gând! Aș putea afla dacă m-aș strădui. N-a fost rău că m-am lăsat sedusă de Ștefan. E primul pas... Eu am vrut.. O să-mi iau examenele și o să ajung medic .. Și atunci văd eu... Nu e nici o nenorocire că la douăzeci și trei de ani nu sunt încă pe drumul măritișului. Și dacă va fi ceva mai târziu? Nu va fi același lucru?"

Și Luchi mai rămase încă minute în șir cu ochii deschiși în întuneric. Nu mai gândi nimic, ca și când amânarea măritișului ei i-ar fi dezvăluit deodată o lume nouă și necunoscută, plină de farmec prin libertatea pe care și o recăpăta, dar și de primejdii, cărora trebuia, de-aici înainte, să le faci față singură... Ce-o să fie cu ea dacă în cele din urmă tot nu apare bărbatul care să-i placă? Fiindcă trebuie să-l găsească, amânarea nu înseamnă nepăsare. E un răgaz de cunoaștere și nu unul de renunțare. Fiindcă dacă îl găsea, și mâine se mărita cu cel care i-ar fi confirmat ceea ce știa de mică, dar care nu-i confirmase nimeni până atunci: că viața e lumina soarelui, frumusețea pământului. Dar oamenii nu erau...

XIV

Se făcuse ora cinci dimineața și cei doi continuau să stea în hol și să asculte la radio mersul evenimentelor, chiar dacă difuzate numai din punctul de vedere al legionarilor. S-a aflat mai târziu că echipa care era de serviciu în acele zile în fața microfonului era convinsă că transmite ordinele și comunicatele generalului în timp ce afară, la ieșire, firul principal era tăiat și branșat la un altul, de unde transmiteau legionarii și care era singurul care se auzea. Ce se spunea? Că la 20 noiembrie diabolicul Alexandru Rioșanu a dat ordin scris ca un anume Davidescu, individ care l-a ștrangulat cu mâna lui pe comandantul legionar Victor Dragomirescu, să fie pus în libertate! Și-a permis! La 27 noiembrie, același mason satanic Rioșanu dă ordin să fie înlocuită garda de legionari de la Jilava, prin jandarmi. I-auzi! Mai erau înăuntru dușmani ai legiunii, comuniștii de pildă, care trebuiau masacrați și în orice caz era acolo un loc foarte potrivit unde puteau fi uciși cu bâtele și alți dușmani ai legiunii (cu bâtele răzbunarea nu e atât de abstractă cum e cu pistolul) și acest jidănit de Rioșanu avusese îndrăzneala să se atingă de camarazii care păzeau închisoarea și pur și simplu să-i gonească de-acolo... La 31 decembrie *se dă* ordin telegrafic (nu mai spuneau cine) să fie luați sub protecție de către jandarmi și poliție foștii politicieni ai trecutelor regimuri... Prin descinderile în lojile masonice s-au descoperit nu numai niște inocente șorțuri de zidari, compase și echere, ci pur și simplu documente care arătau că mulți demnitari în funcțiune se adunau în loji și puneau la cale ruperea noastră de Axă! Asta era o crimă de o îndrăzneală nemaivăzută. Și mai ce? Că ofițerilor și aviatorilor care erau bănuiți că simpatizează cu legionarii *li se lua* comanda! Iarăși nu se spunea cine comitea asemenea fărădelegi. Că prefecții legionari, printr-o perfidă diversiune, fuseseră convocați la București și opriți, ca să nu se poată întoarce în capitalele lor și lua acolo parte la evenimente. Dar „... vom reteza capetele

hidrei demoliberale și vom pedepsi pe toți trădătorii și pe toate uneltele conspirației masonice... Suntem informați că la cazarma gardienilor publici, unde se găsesc câteva sute de legionari, a fost adusă armata, care a tras în plin cu tunurile și mitralierele. Întreaga populație a capitalei nu trebuie să se lase intimidată de ultimele zvârcoliri ale francmasoneriei și a slugilor jidovimii..."

– Nu, deloc, zise Adrian, cum să ne lăsăm noi intimidați?!

– Formidabil, exclamă Niki din când în când, ai zice că victoria le stă la îndemână...

– Și dacă le stă!? spuse la un moment dat Adrian.

– Ai dreptate! exclamă și Niki înfiorat. Tot ce știm e că generalul, după cum recunosc și ei, a primit lupta, n-a cedat, dar dacă e învins?

– Să ascultăm, zise Adrian. Nu mă culc până nu văd ce iese.

O voce anunță că la microfon va vorbi acum cutare personalitate culturală legionară...

– Români, începu el cu o voce dramatică, se sinucide nația!...

Adrian începu să râdă zgâlțâindu-se și nu mai termina, încât Niki îi spuse să se oprească fiindcă vroia să audă... Adrian însă nu mai vroia, ai fi zis că totul pentru el se limpezise: Dacă acest legionar important vorbea de sinucidere, era clar că legionarii erau aceia care se aflau în această postură. Că divizia III, din corpul I de armată din Pitești a primit ordin să tragă în legionari, spunea personalitatea cu un glas tragic, ca și când nu atât faptul în sine, că generalul nu ceda, ar fi fost un sacrilegiu, ci ordinul său, de a se trage în legionari... Ca și când ar fi trebuit să iasă generalul în stradă și să zică: hai, măi, băieți, fiți cuminți, nu sunteți voi copiii mei, duceți-vă acasă, că o să vă satisfac toate cererile...

– Soldați, striga acela încheind, dați mâna și împreună, cu puteri uriașe, să pornim lupta cea mare, de însănătoșirea neamului românesc, căzut în robia tâlharilor și a curvelor...

Adrian izbucni din nou în râs și de astă dată și Niki se destinse și râse și el. Când, o voce mistică șopti în aparat:

– Să trăiești, căpitane! Gata de moarte, îți vom executa ordinul!

Apoi alt glas anunță că generalii Dragalina și Coroamă se apropie cu unitățile lor de capitală. Și izbucni după această veste un cântec pe care Ștefan îl auzise și pe străzi înainte de atacul Palatului Telefoanelor: „Urlă dușmanii!..."

Niki se uită la ceas. Era aproape șase.

– Ce-o fi? zise el. Ce s-o fi petrecând?

Neliniștea îl stăpânea iarăși.

Deodată fiorosul cântec se opri și se așternu tăcerea.

– A fost ocupată clădirea Radio-ului, zise după câtva timp Adrian.

– Nu, zise Niki, microfoanele sunt deschise, s-ar fi auzit împușcături. Când l-au asasinat pe Armand Călinescu și au pătruns în sala microfonului principal ca să-și anunțe isprava s-au auzit împușcături. Apropo, știi cine i-a dezarmat pe urmă chiar în clipele când coborau pe scări? Directorul, cu mâinile goale, simulând că are în spate garda militară. A strigat: Atențiune gardă, ochiți! Apoi asasinilor: sus mâinile! Jos pistoalele! Și indivizii au aruncat pistoalele și s-au predat. Știi ce-au pățit pe urmă...

– Da, știu, au fost duși la locul asasinatului, executați și lăsați acolo să-i vadă populația.

Niki se uită la ceas:

– Mă duc, zise, să vedem dacă nu găsesc vreun ziar la chioșc.

Și se întoarse repede și radios cu un ziar legionar fluturând în mână.

– Fii atent aici, strigă el. Și începu să citească:

Pentru împiedicarea vărsării de sânge pe care noi nu am vrut-o și care n-a servit decât dușmanilor comuni ai României și Axei, cunoscând că politica Germaniei și Italiei cer condițiuni speciale,

pe care Mișcarea legionară le recunoaște și având în vedere că între conducerea statului și Mișcarea legionară au început tratative pentru limpezirea situației, ca să ușurăm mersul acestor tratative

ORDON

Ca să se înceteze imediat orice luptă, legionarii vor părăsi de îndată instituțiile publice ocupate și vor reintra în viața normală.

Cer ca acest ordin să se execute fără șovăire și cu cea mai mare strictețe. Vreau ca în cel mai scurt timp țara să-și recapete aspectul normal.

Horia Sima

București, la 23 ianuarie 1941, orele cinci dimineața.

În același timp la radio izbucni deodată cu o forță impresionantă vechiul cântec:

Deșteaptă-te, române,
Din somnul cel de moarte...

– Niki, zise Adrian întru târziu, Horia Sima a dat acest ordin în libertate sau capturat?

– Nu mi se pare clar, a pomenit de tratative care se duc cu conducerea statului.

Era însă o minciună, tratativele eșuaseră încă din noaptea trecută și în cursul zilei se află, din manifestul dramatic către țară al generalului care în sfârșit apăru în presă, că el nu mai lăsa „copiilor" lui nimic, le lua totul și tot ce mai zicea că va păstra era „spiritul legionar". Exact ca la morți! Se plângea de nerecunoștință, zicând că în paginile istoriei și ale omeniei nu credea sa se poată înscrie o faptă de o ingratitudine mai mare... A fost silit să scoată armata... Și el care a făcut lovitura de stat de la 6 septembrie fără o picătură de sânge, care a suferit ca nimeni altul chiar și pentru netrebnicii de la Jilava (adică pentru cei care fuseseră masacrați la 26 noiembrie!) a fost silit să lase

trupele să tragă în frații noștri... „Români, zicea el, voi pregăti noua așezare politică a statului..." Era deci clar că se debarasa chiar și de legionarii care nu se ridicaseră contra lui, așa-zișii, „seniori"... „Azi, continua el, se toarce sub ochii noștri soarta de veacuri a lumii. Și la împlinirea ei fiecare trebuie să vă simțiți chemarea... Fiindcă eu n-am fost până ieri și nu vreau să fiu nici mâine nici instrument de tiranie, nici punte de anarhie..."

Avusese însă grijă, înainte să facă această declarație de efect, să spună că regimul său se sprijină pe suflul nou care s-a așezat în lume, într-o comunitate cu Germania și Italia. Acolo ce regimuri erau? De tiranie sau de anarhie? În acele ore însă bucureștenii, chiar dacă își puneau ei această întrebare, nu i-o puneau generalului: astea sunt vorbe, gândeau ei, istoria cu suflul și cu comunitatea. Practic, acest om îi reprimase hotărât tocmai pe aceia care n-aveau nici o ezitare și nici un scrupul să instaureze în țară, cu orice mijloace, cum o dovediseră, acel suflu și acea comuniune...

Vârfurile legionarilor care declanșaseră rebeliunea nu așteptară să pună generalul mâna pe ei: cu ajutorul nemților, care îi adăpostiseră în acele ore, fugiră din țară.

Și astfel nici acel *aconto* teribil promis comuniștilor de la Jilava, nu avu urmări... Legionarii nu puseseră mâna pe puterea deplină ca s-o facă. Și nici în timpul rebeliunii nu avuseseră nici timpul, nici puterea să se răfuiască, în felul lor sângeros cu cei întemnițați dincolo de celula 20: de mult închisoarea era bine păzită de armată...

Citind manifestul generalului (pe care i-l aduse proprietăreasa, o femeie încă tânără și de o serviabilitate rece, care îți amintea parcă tot timpul că nu va ezita să te dea afară dacă nu-i vei plăti la timp chiria), Ștefan sări în sus, se îmbrăcă în câteva minute și o luă spre stația de tramvai de pe Carol Davila. Da, iată, tramvaiele și începuseră să meargă. Călătorii, nu prea

multi, aveau chipurile vesele, alții se urcau făcând glume, vorbind tare taxatoarei, „avansând înainte", cum îi îndemna ea, desfăcând apoi ediții speciale de ziare și parcurgând cu grabă și nervozitate manifestul generalului și știrile.

La redacție Ștefan găsi toată lumea adunată în sala mare. Toți erau bucuroși. Nimeni nu comenta nimic. Marile bucurii nu au glas Toți îl așteptau pe patron.

PARTEA A PATRA

I

Iată cum se dovedea că nu există secrete militare: individul acela care îi spusese lui Achim într-o zi în Obor că pe primăvară așa, el, Achim, va fi concentrat, în ciuda faptului că unitatea sa de *ceferé*, în loc de armă avea pentru fiecare soldat sau gradat instruit câte un perforator de bilete, avusese dreptate. Nu chiar în primăvară, dar cu câteva săptămâni înainte de zilele babelor, Achim Moromete primi ordin de chemare.

Stătea cu hârtia în mână și arăta încântat, în timp ce Angela se făcuse palidă. Își șterse nasul cu un deget, gestul lui de la țară care dădea parcă gândirii un impuls:

– Bă, f... în c pe mă-sa! exclamă el, de unde o fi știut? Că nu era nici general, nici majur, era un simplu civil, ca mine, dar uite că se cam știe, cine zice că nu se află...

– Achime, șopti fata cu alt glas decât al lui, slăbit de o panică bruscă, dacă nu te mai întorci?

Parcă dăduse deodată frigul peste ea, se apropie și tremurând, se lipi de coasta lui. El n-o luă în seamă.

– De ce, zise, e concentrare, nu e război. Unde vezi tu?

Ea nu răspunse unde vedea, dar în clipa aceea înfățișarea ei se schimbă, chipul își pierdu veselia și nepăsarea, iar ochiul îi rămase deschis asupra bărbatului, cu o expresie întrebătoare

pe care nu și-o mai putea ascunde. „Nu mi-a spus nimeni nimic, parcă zicea ea, dar nu știu dacă ai să te mai întorci. Și nimeni pe lume nu mă mai poate liniști până nu aflu: ori că e pace și nimeni nu mai moare în război, ori că ai murit și nu mai am de aici înainte ce să mai aștept de la tine."

Trebuia să plece în patruzeci și opt de ore. La început Achim se uită și el câteva ceasuri în șir la ea, mirat de schimbare, apoi se supără și îi repetă că n-avea de ce să se sperie, război nu e, unitatea lui e în afară de orice pericol chiar dacă ar fi, linia întâi nu se formează pe căile ferate de transport... Ea se liniști, doar în aparență, fiindcă rămase pe chipul ei ce era mai rău, privirea cu care se uita la el, semnul acela de întrebare, frica aceea pe care n-o mai putea alunga nici o judecată, nici chiar faptul că după câteva luni el s-ar fi întors. Cine putea să știe ce semn misterios ascundea o astfel de hârtie, care te smulgea din casa ta și îți poruncea să te duci nu se știe unde?

Spre seară neliniștea ei crescu. Totul parcă se stricase și Achim se posomorî. „Da, da, gândi, are și ea dreptate. Plec, o las singură. Dacă se întâmplă ceva (poți să știi?!), ea cine a fost? A fost nevasta mea, atâta vreme, dar cine s-o creadă?"

A doua zi dimineață se duse cu ea la primărie să se însoare cu ea, dar era prea târziu, li se cereau tot felul de acte și li se dădea un termen de cel puțin două săptămâni. Dar până să afle toate acestea ar fi trebuit ca neliniștea ei să dispară, iată, nu mai rămânea singură, era nevasta lui și în acte și dincolo de moarte. Dar nimic nu se schimbă pe chipul ei și nu avu nici un regret când află că nu se putea căsători cu el atât de repede. N-o interesa câtuși de puțin evenimentul. Chiar se supără.

– Nu-mi arde mie acum de măritiș, spuse.

Numai la gară, când trenul se apropie, parcă își mai veni în fire. Îl prinse de gât și cu fața aproape de a lui îi șopti:

– Nu fi supărat pe mine. Îmi trece. Să-mi scrii.

– Îți scriu eu, zise Achim, dar vezi ce faci. Să nu te prind că... Ia vezi!

– Nu-mi duce tu grija mea, răspunse fata și deodată se supără: Fii liniștit, îi zise, pe șeaua ta n-o să încalece nimeni. Și adăugă: tu să nu încaleci pe-ale altora.

– Gura, fă, că te-aude lumea! Nu ți-e rușine?

Și sări pe scara vagonului. Când trenul se puse în mișcare, ea se mișcă odată cu el și îl petrecu fluturând o batistă, până ce trenul pieri golind peronul în care intrase pufăind apocaliptic.

II

Achim știa că din moment ce ești dat la trenuri, trenuri vezi. Nu lua seama la ele. Le întâlnea în gări, se încrucișa cu ele pe câmpii și prin munți pe unde linia era dublă, unele lungi, nesfârșite, de marfă, dar a dracului marfă, bălțată, îndreptată în sus cu țevi care nu puteau fi acoperite: tunuri antiaeriene. Dar și tunuri cu țeavă scurtă și groasă. Și parcă tancurile nu erau și ele o marfă? Unde mama dracului erau duse? Îi vezi că merge încolo, spre București, dar parcă poți să spui că aia e destinația?

În apropierea gărilor Achim deschidea ușa și cobora pe ultima scară uitându-se cu o curiozitate lacomă la mulțimea care începea să se miște în valuri, gata să ia trenurile cu asalt din mers. Unii, cei fără bagaje, așa și făceau, cu riscul să-și rupă picioarele, sau să fie chiar tăiați de tren. Lui nu i se întâmplase să vadă, dar alți șefi de tren povesteau că văzuseră. Parcă oamenii sunt în toată firea lor? Unde s-or fi ducând? Ei, chiar așa, să stai și să te întrebi ce îl face pe om să plece de-acasă și să ia cu asalt trenurile? Nu numai oameni, bărbați zdraveni, dar și muieri singure, fete, chiar și bătrâni. Și uneori și mame cu copii în brațe. Când nu erau trenuri ce făcuseră? Trăiseră și atunci, dar mai puțin înnebuniți de cum arătau acum, mai liniștiți, fără fețele astea care în îmbulzeală deveneau sălbatice... Da, așa este. Avea dreptate Angela, ceva nu era în regulă, anul

trecut peroanele erau liniştite, lume puţină... Ce se întâmplă? Se mută lumea dintr-un loc într-altul? Fuge de undeva?

Într-o zi, în timp ce se plimba agale printre linii în aşteptarea orei sale, Achim Moromete se opri lângă o femeie care plângea de furie că fusese îmbrâncită de toţi şi pierduse trenul, şi intră cu ea în vorbă.

– Unde te duci?

– Până la fi-mea, la Ploieşti, are nuntă mâine, şi uite că mă dădură la o parte şi n-o să fiu şi eu azi la ea să-i dau o mână de ajutor...

Dar deja o speranţă licărea în ochii ei uitându-se la acest om în uniformă... Poate ştia el ceva.. Un alt tren decât cel de la miezul nopţii, care nu se anunţă oamenilor... Deşi avea fată care făcea nuntă, era încă tânără şi mai ales nu era grasă, cum li se întâmplă unor mame după ce nasc şi pe care nu numai traiul bun le îngrasă, ci şi necazurile. „Asta precis că e văduvă, altfel ar fi cu bărbatul după ea", îşi spuse Achim şi un gând îi veni şi îi luci în ochi şi femeia îl citi în aceeaşi clipă şi luci şi în privirile ei acceptându l.

Şi bărbatul când ţi-a murit? zise Achim în şoaptă, să nu turbure parcă simplitatea înţelegerii lor.

– Sunt opt ani de când s a prăpădit, zise ea.

– Ce-a avut?

Băutura...

– Aşa de tânăr?

– Nu era aşa tânăr, zise femeia. A căzut într-un şanţ şi a dat viscolul peste el! Eşti om, nu eşti de fier. L-am găsit ţeapăn... S-a trezit el, dar mult n-a mai dus-o, că a răcit la plămâni...

– Se purta urât cu tine?

– Nu, nici măcar nu bea din podul de porumb, nu era un beţiv, era un chefliu, bea şi el cu alţii mai bogaţi... Dar fie că bea rău, fie că nu ţinea, că se cherchelea de i se făceau picioarele mai blegi ca la un olog. „Mă, îi ziceam, nu mai bea." „Nu mai beau!" zicea şi el ş. se ţinea o vreme, dar era trist, săracu, mi se făcea milă de el, tot eu îl îndemnam: „Du-te, îi spuneam, dar bea şi tu cu măsură..." „Păi cu măsură beau", zicea, adică cu sticla aia de măsurat. Ce puteam să-i fac?! Se făcea alt om, îmi plăcea parcă şi mie mai mult de el când se întâmpla să nu se întoarcă acasă pe o singură cărare, era vesel, glumea, cânta, şi cânta frumos, te şi mirai cum stătea veselia şi cântecul în el în celelalte zile şi numai vinul le scotea... Era mai mare ca mine cu douăzeci de ani, adăugă femeia, cu o expresie bruscă de fericire care o întineri şi alungă cu totul de pe chipul ei grija şi necazul pentru nunta fetei ei la care avea să întârzie.

– Hai cu mine, zise Achim mereu în şoaptă şi se urni din loc fără să se uite să vadă dacă va fi urmat.

Mergea însă încet, parcă ar fi fost dus pe gânduri. Muierea îşi luă bocceaua şi îl urmă. Din pricina acestei boccele pierduse trenul, îi căzuse din mână, adică fusese smulsă şi fusese silită să se tragă îndărăt. Achim ar fi putut să facă doi paşi, să i-o ridice şi să i-o dea, dar se uitase nemişcat, la zbuciumul de pe scări şi nici măcar nu-i trecuse prin cap să sară şi s-o ajute. La început avusese reflexele obişnuite ale omului care nu poate rămâne indiferent când alţii suferă, dar pe urmă se gândise că în felul ăsta o să ajungă departe, un fel de hamal al altora, în timp ce el avea alt grad, era şef de tren şi descoperise plăcerea de a te uita la chinurile altora şi a rămâne impasibil... Fiindcă, uite... Gările sunt aglomerate şi lor le arde să se ducă la nuntă... Au dreptate, o nuntă face fi-ta, dar dacă asta e situaţia la gară, descurcă-te. Va să zică asta era, gândi el mai departe, în timp ce muierea mergea chiar lângă coasta lui cu acel mers nesimţit al ţărancelor de ai fi zis că tălpile lor nu ating pământul, nunti, botezuri, naşteri, morţi, poate vânzări, cumpărări, plecări de tot, sau întoarceri de ani; astea sunt prin urmare pricinile care îi trimit spre trenuri... „Dar de ce aşa mulţi?! se întrebă el rămânând ca într-o visare asupra acestui gând nedezlegat... Şi apoi: „Până la Ploieşti nu mă prinde nimeni

și dacă mă prinde nu sunt funcționar la c.f.r. să mă amendeze. Am și eu interesele mele, nu numai cefereul, dacă nu se întâmplă nimic o să-l servesc și eu cu inima mai ușoară".

Mergeau de-a lungul unui tren gol, trenul lui, care urma să fie tras în stație și să plece peste aproximativ un ceas. Se opri într-un loc, puse piciorul pe-o scară și urcă. Muierea urcă după el. Trecură prin câteva coridoare și într-un loc Achim scoase o cheie din buzunar și deschise: era în apropierea coletăriei cușeta lui proprie de șef de tren.

– Uite, îi spuse el muierii arătându-i banca plușată, stai aici, am să te încui și dacă avem norocul să nu vie vreun control până la Ploiești, ajungi, *bine a*, la destinație și pe deasupra fără să te mai înghesui cu alții pe coridoare. Culcă-te și dormi liniștită...

Era un tren militar care în câteva ore se umplu până pe acoperiș de soldați și ofițeri. Se făcuse noapte și cele două locomotive gâfâiau prin văile și prăpăstiile munților, fluierau însă victorioase, ai fi zis că chiuiau, în timp ce fumul le ieșea pe coș în ritmul urcușului. Achim se uită la ceas. În curând va veni Sinaia, și dacă nici de-acolo nu se va urca vreo echipă de controlori, călătoarea lui clandestină nu va mai fi în pericol să fie dată jos, fiindcă până la Ploiești trenul nu mai oprea. Aplecat în afară și ținându-se cu o mână de bara neagră, Achim scruta liniștit lungul peronului când trenul opri. Nimeni. Numai soldați.

Când intră în cușetă, neliniștită, muierea îl întrebă din priviri: ceva rău?

– Ai scăpat, zise el, până la Ploiești nu mai oprim... Stau și eu nițel și mă duc să-i controlez pe-ăștia care s-au urcat la Sinaia. Când omul vrea, mai zise el, câte nu se fac... Te duci acuma la nuntă... De ce n-am petrece și noi?

– Păi să petrecem, șopti ea... Și după o tăcere, privindu-l drept în față: de ce să nu petrecem?... O să mă duc și eu cu inima ușoară la nuntă, că am întâlnit un băiat bun... Ai nevastă, copii?

– Am nevastă, zise Achim.

– Mai bine că n ai copii, pe vremurile astea.

– ...Să știi că de băut n-am decât două sticle cu bere, reluă Achim.

– Ne-ajung, răspunse muierea ca și când ar fi fost mai mult decât încântată.

Achim însă nu se grăbi să scoată acele sticle, ci se apropie de ea atât de mult încât, deși îl aștepta, ea se dădu instinctiv înapoi. El însă o prinse și o culcă încet de-a lungul băncii. Muierea ridică bărbia în sus... Apoi el o dezveli... Și se repezi asupra ei atât de flămând încât, simțind că bărbatul acesta nu va fi multe minute al ei, se agăță și ea de el și îi ieși repede în întâmpinare. În timp ce el era tăcut, ea avea respirația șuierată de bucuria pe care i-o pricinuia ei, femeie trecută de mult de treizeci și cinci de ani, această întâlnire nesperată și de teama că totul se va sfârși atât de curând... Ceea ce se și întâmplă... Bărbat în putere, dar prea grăbit... Al ei, tatăl fetei (care avea acum nunta), era așa de blând când se apropia de ea încât totul se dezlega și se descătușa în sufletul ei făcând-o să se simtă atât de ușoară, că îi venea să creadă că ar putea zbura: grijile, teama de ziua de mâine, frica de boli, suferința sărăciei, gândul morții, totul se topea, se îndepărta de patul lor... Simțea că ar fi putut muri fără nici o părere de rău. .

– Și în bocceaua asta ce ai? zise Achim vesel, destupând la ușă sticlele cu bere. Ia, îi întinse, stai să-ți dau și un pahar...

– Păi ce să am, răspunse muierea, hainele mele bune!

– A, da, sigur... Și ce e bărbatul fetei la Ploiești?

– Lucrează la sonde...

– Bun băiat!

Și Achim duse sticla la gură și o goli pe toată pe nerăsuflate. Apoi se ridică și își luă chipiul.

– Eu trebuie să mă duc, zise... Când ajungi la Ploiești, te dai jos și gata...

Parcă ar fi spus: iată ce simplu e când totul începe bine! Femeia dădu din cap că a înțeles și că la fel gândește și ea și îl urmări ieșind cu o privire mare care nu clipea.

Multe săptămâni după aceea trebuiră să treacă pentru ca Achim să descopere într-o zi ce era cu mulțimile acestea care așteptau trenurile în gări și se repezeau asupra lor ca niște haite. De mult timp se întreba de ce unele trenuri de persoane aveau perdele la ferestre și aceste perdele erau trase. Cine era înăuntru? Până ce într-o gară văzu un ofițer neamț dând perdeaua la o parte, trăgând geamul și scoțând capul afară. De atunci începu să fie atent la numărul acestor trenuri. Tăcut, le căuta cu privirea sa, care părea, din pricina lăcomiei, uluită, deși era senină ca o oglindă și când le descoperea trase pe vreo linie de așteptare, se oprea alături și cu fața spre ele se desfăcea la pantaloni și urina abundent. Nici el nu înțelegea de ce îl apuca tocmai atunci și când observă coincidența, se stăpâni. „Care era direcția acestor trenuri mute înțesate de nemți muți? Unde se deplasau? Și în ce scop?" se întreba și rămânea nemișcat minute întregi cu aceste întrebări deasupra capului. Dar curiozitatea lui era să descopere și nu să afle. Încât nu întreba pe nimeni, pe vreun șef sau camarad ceferist în concentrare ca și el. Întrebările fără răspuns nu-l stinghereau... Le vine lor rândul, răspunsul, chiar dacă ar trebui să treacă mulți ani. Și într-o dimineață se trezi din somn în legănatul vagonului și gândi: „uite de ce a apărut atâta lume pe peroane, lume îmbulzită... Nu fuge nimeni de nicăieri, e aceeași lume, dar nu mai au aceleași trenuri... li s-a împuținat numărul, ca să-i ducă pe-ăștia... Domnule, ce de trupe, ce de mulțime de soldați, de săptămâni de zile tot trec... Unde mama dracului se duc?"

III

La ora aceea nimeni nu știa, în România, să răspundă la această întrebare și nici cei care erau deplasați astfel, nici măcar

ofițerii superiori. Nu e absurdă afirmația acelora dintre ei care mai târziu, fiind puși sub acuzare, au răspuns că „n-am știut nimic", deși era evident absurd să crezi că alții, care afirmau același lucru și care se aflau chiar acolo alături de omul care punea în mișcare aceste mase uriașe de oameni înarmați, nu știau nimic. Pe vremuri patriarhale, descrise de Tolstoi, întrebarea cine îi împingea pe oameni de la apus spre răsărit își păstra toată forța ei de sugestie mai ales în fața unui astfel de artist care nu putea să admită în intimitatea marelui său spirit ideea că un singur om, Napoleon, putea fi cauza unui eveniment atât de copleșitor și cu consecințe atât de mari pentru o mulțime de țări, cum a fost invazia pe care împăratul francez a condus-o împotriva Rusiei. În zilele noastre însă, în fața documentelor uluitoare care au fost capturate și puse sub ochii istoricului, îndoiala nu mai e posibilă și misterul sfâșiat: da, un singur om a gândit totul dinainte, a păstrat mai mult sau mai puțin secretă gândirea lui și cei care au aflat-o din timp n-au crezut în ea, și și-a pus-o în aplicare cu o consecvență care a provocat nenorocirea unei întregi civilizații și atât de mult a marcat istoria popoarelor europene încât unele din ele țin și astăzi, drept sărbătoare a lor națională, ziua când au pus mâna pe arme (sau au întors armele printr-o mișcare insurecțională) și s-au eliberat de tirania acestui om, a regimului său și a acelor mișcări interne care se aliaseră cu el. O astfel de amintire, o astfel de amprentă de care nu ne putem dezice arată că istoria nu e o zeiță fără pată în fața căreia să ne închinăm cu smerenie, din moment ce și-a ales ca erou un singur om și i-a dat o astfel de putere încât să miște mari popoare unele împotriva altora și să-l favorizeze în așa măsură încât, așa cum ne dezvăluie documentele, să-l ferească de toate atentatele (care au fost puse la cale împotriva lui aproape tot timpul), să-l ajute să-i prindă și să-i ucidă pe atentatori, să zdrobească mișcări de revoltă și să tortureze partizani care se ridicau împotriva lui în țările căzute sub

robie. Numele acestui om, pe care noi, europenii, ca să putem trăi cu totul liberi ar trebui să-l uităm, este Adolf Hitler

În istorie un gest poate fi făcut și de către un om care nu s-a născut să-l facă? Noi vedem că e gestul lui care nu e expresia nici unei cauze și urmările pe care le provoacă nu sunt câtuși de puțin expresia, fie și îndepărtată, a unui țel ascuns al istoriei. Căci ultimul război a fost o cădere a umanității, țelul nu se vede nici azi, când el demult s-a consumat. Și asta pentru că firea, caracterul unei personalități nu se poate modela pe evenimentul istoric într-atât încât să semene cu o etichetă pe o sticlă, care arată doar denumirea conținutului sticlei, dar care n-are nici o legătură cu ceea ce e înăuntru. Indignat de excesul istoricilor care prea explicau totul numai prin gesturile și cuvintele lui Napoleon, Tolstoi era îndreptățit să afirme că viața de roi a omenirii se conduce după legi cărora li se supun populații și șefi în mod egal. Noi însă am descoperit în secolul nostru ceva nou și nu prin primul, ci prin al doilea război mondial, că roiul poate fi dus într-o văgăună și asta nu prin voința lui colectivă, ci a unuia singur sau a câtorva. Istoricul de mai târziu, care se afla în Germania în ajunul atacului asupra Poloniei și care studiase de mulți ani firea și obiceiurile poporului german, avea să scrie că populația Berlinului era departe de a fi entuziasmată de comunicatul pe care avea să-l citească a doua zi în zori și din care afla că fără să fi fost întrebată era târâtă fără putință de întoarcere pe drumul războiului... Cine era acest om care hotăra astfel soarta unui popor?

Ornitologii români au descoperit în Delta Dunării o pasăre cu penaj roșu și cu comportament bizar: vulpea îi mânca în fiecare an ouăle și îi punea, în lipsa ei, pietre în cuib, pe care ea, apoi, le clocea toată vara fără să simtă că sunt pietre. Ca să salveze specia, ornitologii au gonit vulpea. Atunci pasărea, spre uluirea acestor specialiști care o supravegheau de departe cu binoclurile, a început să țipe cuprinsă de o stranie isterie și și-a spart ouăle cu ciocul, bătând din aripi și dansând demențial. Ce era cu ea? Ce instinct obscur o împingea astfel spre dispariție? De ce vroia ea să nu și mai supraviețuiască? Cine putea să știe? Natura vroia s-o elimine și nimeni nu putea interveni ca această poruncă a ei să nu se înfăptuiască...

În viața poporului german, Hitler, încă de la început, semăna cu această pasăre, dar numai prin sfârșitul ei și nu prin poziția în mijlocul speciilor. Căci Hitler era ca o pasăre ucigașă, foarte dotată și vicleană, având geniul marilor cuceritori și reprezentând o mare primejdie pentru toți semenii săi... Trebuia să piară; cu toate acestea poporul german a dorit, și majoritatea militarilor lui cu mintea rece au încercat de nenumărate ori să-i forțeze voința și să-l ferească și pe el și pe ei de prăpastia spre care se îndrepta. Putem noi să spunem astăzi că înclinațiile războinice ale poporului german și-au găsit un exponent în acest personaj satanic? De ce trebuia să se sinucidă poporul german, care de altfel i-a supraviețuit, și nu s-a sinucis singur, ca atâția alții? Mai degrabă putem spune că acest om și-a găsit în sânul poporului german elemente pe care le-a selecționat și cu ajutorul cărora a pus stăpânire pe alții și nu i-a lăsat din mâini până nu i-a dus la înfrângerea totală, după ce i-a biciuit mai întâi să obțină strălucitoare victorii și să comită nesfârșite crime. Franța prăbușită a făcut să apară în fruntea ei doi oameni, un trădător, mareșalul Pétain, și un salvator, care a făcut pe atunci un gest doar simbolic, căci armată nu mai avea: a vorbit de la Radio, de pe teritoriul britanic și a spus francezilor că Franța continuă lupta. Acesta era generalul de Gaulle. Cehoslovacia, puternic înarmată și dispunând de fortificații greu de trecut la granița ei cu Germania, se prăbușea în fața lui Hitler, cuprinsă de o panică irațională, fără să tragă un glonț. Din sânul ei nu s-a găsit un om care să-și dea seama că lupta avea mai mult sens decât capitularea. Asta înseamnă că poporul ceh și slovac n-ar fi luptat până la sacrificiu, dacă ar fi fost

mobilizat și ar fi primit ordinul s-o facă? De altfel atunci nu numai în Cehoslovacia nu s-a găsit un astfel de om, ci nicăieri în Europa. În acele zile, așa cum s-a dovedit mai târziu, agresorul era vulnerabil la granița sa din vest. Totuși nimeni nu l-a deranjat acolo: nu s-a găsit nici un om în sferele de conducere franceze care să dea ordin armatelor să-l atace cu energie pe Hitler și să pătrundă fără șovăire pe teritoriul său. Putem de aici să tragem concluzia că armata franceză nu și-ar fi făcut datoria și nu s-ar fi luptat eroic dacă acest om ar fi existat, ca să explicăm de ce n-a existat el realmente? În Anglia acest om exista, a venit la putere, gonindu-l pe acel Chamberlain neputincios, înainte ca țara sa să rămână fără soldați, îl chema Winston Churchill. El i-a declarat imediat lui Hitler război nemilos, pe viață și pe moarte și a fost în deplin consens cu poporul său, care gustase totuși mai înainte, sub un alt om, lipsit de clarviziune și hotărâre, din rușinea umilinței de a se fi bucurat o clipă că războiul a putut fi îndepărtat din lume prin nedemne și zadarnice concesii...

IV

Suntem astăzi în posesia unor date care ne arată că asemenea acelei păsări stranii Hitler și-a schimbat singur soarta spre sinucidere, ca și când faptul că totul era prea logic și totul mergea prea exact spre victoria dorită de el l-ar fi neliniștit. Și totuși, după căderea Franței, nu venise și căderea Angliei... Dar acest semn în loc să-l împingă spre o concluzie firească și anume mobilizarea tuturor forțelor în vederea invaziei, gândurile sale războinice se întoarseră în altă parte. Ce se întâmplase?

Nu cu mulți ani înainte un om stătea singur într-un birou în fața unei planșe și proiecta ceva. Nu-i era ușor să facă ceea ce dorea, sau mai bine zis ceea ce i se comandase, fiindcă asupra lui apăsa o mare răspundere: obiectul de proiectat era un mic avion cu un singur loc, cu o mitralieră care trebuia să tragă prin raza elicei, și sa fie mai rapid și cu bătaie mai lungă decât a adversarului. De unde știm cât de rapidă și cât de lungă e bătaia adversarului? Alte servicii au avut misiunea să afle și au aflat. Iată: Această jucărie trebuie să intre fără întârziere în dotarea aviației țării (R.A.F.), trebuiesc apoi recrutați vreo două mii de băieți cu vederea și reflexele bune, vârâți în ele și antrenați. Dar de ce? Războiul abia s-a terminat, marii lui mutilați se văd încă pe străzi, toată lumea vorbește de pace. A apărut chiar în lume o mișcare numită *pacifistă*, condusă de intelectuali și scriitori mari, care au scris și descris războiul cu toate ororile lui. Nu trebuie să se mai repete. Nu trebuie să mai aibă loc. Și această mișcare e atât de simpatizată încât în țara de dincolo de canal, în Franța a apărut în starea de spirit a oamenilor, și firește și a soldaților, un fel de frenezie a păcii, în orice caz o mare relaxare, o mare euforie.

Yes Sir! O să încercăm să-i trezim pe acești oameni la realitate, dacă bineînțeles o să reușim. Fiindcă îi avem întâi pe ai noștri, care gândesc la fel cu vecinii. Dar cel mai bine ne-am face datoria dacă am constru' cât mai repede o mie din aceste jucării. De ce? Vă voi explica, *Sir!* Să nu uităm că Marea Britanie care a fost atâtea sute de ani stăpână peste mări, acum nu mai este. Cum, dar nu e posibil. Flota noastră maritimă este încă cea mai puternică! *Yes*, flota în sine continuă să fie cea mai puternică, dar ea nu mai poate apăra Marea Britanie dacă deasupra ei apare un roi de avioane încărcate cu bombe și începe să i le arunce în cap: o scufundă! Și după aceea nimic nu mai poate opri flota inamică, intactă, să se apropie de coastele noastre și să ne invadeze. Da, așa este și atunci ce este de făcut? Păi iată, tocmai această jucărie cu un băietaș în ea se poate urca sus, poate veni cu botul din toate direcțiile posibile și doborî bombardierele. Înainte însă să ajungă la ele, va trebui să dea o luptă cu jucăriile adversarului cu care își va trimite el bombardierele, să le păzească. *Yes Sir*, am putea spune că de

rezultatul ciocnirii acesteia, la care nimeni nu se gândește în prezent (în afară de omologul dumitale neamț, care demult a făcut să iasă din biroul lui aceleași planuri pe care vi le cerem noi acum), depinde soarta unui imperiu și a actualei așezări în lume. Asupra noastră apasă o mare răspundere, nu numai aceea de a ne apăra pe noi, dar și pe alții.. Apucați-vă deci de lucru, și cuvântul urgentă să vă obsedeze seara înainte de a adormi. *Yes Sir!*

Și din această obsesie, în timp ce omul politic căsca gura neputincios la tartorul de pe continent, a apărut micul avion de vânătoare de a cărui însemnătate numai puțini își dădeau seama. Tot atunci oameni cu salarii mici, ingineri modești, dar inspirați în orele lor de lucru, au descoperit că bombardierele inamicului pot fi văzute pe un ecran care s-ar forma pe principiul radiolocației, adică al înapoierii undelor radio îndată ce ar întâlni un obstacol și anume cu mult înainte ca bombardierele să se apropie de coastă, aproape chiar de la decolare și întâmpinate pregătiți, în timp ce populația nu mai putea fi nici ea luată prin surprindere. Bizar! Se vedeau țărmurile Franței pe acest ecran, așa cum sunt ele desenate în cărțile de geografie. Și puncte mici, care se deplasau perceptibil, vasele mai mari care alunecau în realitate pe suprafața oceanului. *Yes Sir*, construiți din astea multe de jur-împrejurul Marii Britanii! Și mijloacele necesare de a dirija pilotul de jos, de lângă această minune a tehnicii și de a-l preveni când este atacat și dimpotrivă, de a-i arăta ținta când trebuie la rândul lui să atace. Și toate aceste descoperiri să rămână strict secrete.

La 30 iunie 1940 generalul Jodl scria că victoria decisivă asupra Angliei nu mai era decât chestie de timp. Hitler trimise la vatră 40 de divizii de infanterie și motorizate. După căderea Franței marele tartor nu mai proiecta pentru moment nici o cucerire care să-i țină toată armata mobilizată. Dar Anglia? A, Anglia! gândeau generalii. Anglia va fi cucerită cu aviația și

marina. La 17 iulie, cu două zile înainte de discursul de pace al lui Hitler, pe care îl auzise Niki în Reichstag, înaltul comandament german trimise 13 divizii de elită pe coasta Mării Mânecii, care trebuiau primele să invadeze insula. Forțe blindate în valoare de 6 divizii, întărite de 3 divizii motorizate și 2 aeropurtate, ar fi urmat primului val. Planul era minuțios întocmit și operațiunea aceasta purta denumirea de *Otarie*; scopul ei era un *Todesstos*, adică o lovitură de grație, dată unui inamic deja paralizat de aviație și aflat în pragul unei prăbușiri economice. Dar atunci ce rost mai avea, două zile mai târziu, discursul de pace al lui Hitler? Nu era el hotărât să pună în mișcare operațiunea *Otarie*? Nu, dacă Anglia capitula, ar fi vrut ca această operațiune să nu aibă loc, au declarat generalii lui după război. Anglia însă nu se lăsa amețită de discursul înșelătorului și atunci Hitler ordonă acțiunea prealabilă operațiunii *Otarie*, adică distrugerea aviației de apărare a insulei. Operațiunea căpătă denumirea de *Adlerangriffe*, „Atacul Vulturului" și începu la 15 august. De realizarea ei depindea succesul celeilalte. Miza era decisivă și șeful aviației germane, Goering, nu se îndoia că va pune el singur Anglia în genunchi și că o invazie va deveni inutilă. Și avea și de ce să fie atât de îngâmfat. Trei mari flote aeriene îi stăteau la dispoziție, cu comandanți buni și piloți neîntrecuți. Flota a II-a sub comanda feldmareșalului Kesselring putea ataca din Olanda și nordul Franței, a III-a comandată de alt feldmareșal, Sperle, tot din nordul Franței, și a V a, sub comanda generalului Stumpff, se afla în Danemarca și Norvegia. Împreună, aceste flote numărau aproape 1000 de avioane de vânatoare și tot atâtea bombardiere, dintre care pe deasupra câteva sute care bombardau urlând în picaj și îngrozind populațiile chiar în adăposturile unde se ascundeau. Contra acestei forțe aeriene pe atunci înfricoșătoare ca număr, aviația engleză (RAF-ul) reușise să fabrice pentru apărarea insulei aproape 800 de avioane de

vânătoare. Nu era puțin, dar în comparație cu inamicul, era totuși insuficient. În luptă egală, gândea probabil Goering, crezând desigur în același timp că această ipoteză e exagerată, insularii rămân fără apărare, în timp ce lui îi mai rămân câteva sute. Și atunci nimic nu va mai putea opri bombardierele germane să distrugă marina engleză și să deschidă drumul capitulării sau invaziei.

V

O ființă umană suportă presiunea întregului univers. Ar trebui s-o apuce spaima și să se sinucidă. O superbă nepăsare se citește însă în ochii oamenilor în fața dezastrelor și dacă se întâmplă ca unul din ei să-și piardă această nepăsare, tatăl bate totuși cu energie singur cuiele în sicriul fiicei lui care s-a sinucis. Omul e făcut să domine universul și îl și domină, chiar dacă fizic este pentru moment complicat pentru el să părăsească planeta pe care s-a născut. De altfel nici nu e prea clar de ce ar trebui să facă acest lucru, când cerul negru de catran de dincolo de atmosfera noastră nu promite nimic bun.

Și cu toate astea oamenii nu sunt sănătoși la cap, sau în orice caz, așa cum îi domină în anumite epoci istorice microbii și virusurile, tot așa îi apucă pe unii din ei din când în când pe o anumită suprafață a globului ranchiuna nedomolită împotriva altor popoare, dorința de răzbunare pentru umiliri vechi, obsesia că locul lor în lume nu e cel care li s-ar cuveni, sentimente și obsesii care la un moment dat devin paroxistice și pe care unul din ei, cel mai puțin sănătos la cap, dar dotat cu însușiri, cum ar fi darul de a vorbi în fața mulțimilor și a le vrăji prin verbul lui, unite cu dorința de putere și dominație, le amplifică monstruos și îi face pe toți complici ai tuturor evenimentelor care survin, chiar dacă nu toți sunt de acord să participe și nici nu participă la ele. Într-o lume pașnică sminteala unei națiuni provoacă o furtună în întreaga lume. Ideile, armele automate și motoarele au fost instrumente pe care Hitler a pus mâna și și-a înarmat compatrioții săi să cucerească dominația asupra lumii. Cu ideile a subminat state întregi, asupra cărora trupele au năvălit apoi fără să tragă un glonț, cu armele automate și motoarele au învins pe cei care n-au fost fascinați de idei. Frumoase motoare! Admirabile avioane! La 15 august 1940 Goering, comandantul Luftwaffei era atât de convins că nimeni nu mai are altele la fel încât și pe el și pe Hitler îi apucase un fel de milă de Anglia, un soi de sinceră părere de rău că sunt siliți să continue războiul când el s-ar putea termina așa de ușor printr-o simplă capitulare. Iată Franța! A semnat documentul și gata, a încheiat socoteala.

O bănuială însă exista și bătălia cu Anglia începu printr-o cursă. Goering dădu ordin să fie atacată marina engleză din Marea Mânecii și porturile din sud. Nu așa trebuia să înceapă invazia, dar aceste atacuri îi vor sili pe englezi să-și aducă pe cer aviația de vânătoare, să-și apere marina și atunci va începe în realitate lupta decisivă. Dar englezii se eschivară și nu trimiseră în ajutorul marinei decât o parte din avioane, drept care patru contratorpiloare și optsprezece nave comerciale fură trimise la fund. În schimb Luftwaffe pierdu, spre enervarea lui Goering și a lui Hitler, aproape 300 de avioane și peste 100 atinse. Iar inamicul, după mărturiile piloților care se întorseseră, numai o sută și ceva. Asta se datora desigur acelei invenții care făcea să se vadă cerul luptei pe un ecran și piloții să fie dirijați de jos. Dar cum să accepți că un asemenea fleac avea o importanță prea mare, din moment ce calitatea și numărul sunt de partea ta? Se dădu ordin să fie bombardate aceste stațiuni, fără să se insiste însă în mod deosebit. Toate astea se petrecuseră înainte de 15 august.

Marea bătălie aeriană începu de fapt în această zi. Pe ecranele radar de pe coasta engleză începură să apară și să înainteze inexorabil spre cerul insular atâtea avioane încât ai fi zis că acele

puncte mici și negre erau în realitate o invazie de muște sau de lăcuste pe care în mod bizar radarul le înregistra. Fără să-și piardă cumpătul, comandanții RAF-ului le luara însă drept ceea ce erau, și nu muște sau păsări migratoare, și le numărară: bombardiere, aproximativ 800, avioane de vânătoare peste 1000. Acest fantastic atac venea din direcții diferite, dar și acele ecrane erau dispuse în diferite locuri ale coastelor și șefii RAF-ului utilizară din plin acest avantaj pe care inamicul îl subapreciase, faptul de a putea elabora de jos și din timp, cu ajutorul radarului, tactica de apărare. Dinspre Scandinavia, de pildă, se apropia o flotă de circa 100 de bombardiere, escortată de un număr de trei ori mai mic de avioane de însoțire. Era evident că inamicul socotea nordul insulei fără apărare și de aceea numărul avioanelor de însoțire era așa de mic. Și ar fi fost, dacă această flotă n-ar fi fost „văzută" din timp. Se trimise împotriva ei și pe neașteptate șapte escadrile din acele mici avioane iuți cu câte un băiat în ele și pe care constructorii le botezaseră Hurricane și Spitfire și această a V-a flotă aeriană a lui Goering fu nimicită. Istoricul spune că din această lovitură flota a V-a scandinavă nu și-a mai revenit niciodată.

În sud aviația germană atacă cu grosul ei încercând să pătrundă spre Londra și chiar reuși să atingă 4 uzine de aviație și câteva terenuri. Pierdură însă aproape o sută de aparate, în timp ce adversarul, jumătate mai puțin. Pentru început, nu era prea bine. Adolf Galand, un vestit pilot de vânătoare german, a declarat mai târziu: faptul că în timpul luptelor piloții englezi erau conduși de la sol grație unui nou procedeu și care îi făceau să audă ordinele, dirijând în mod abil și exact Spitfirerurile și Hurricanele asupra formațiilor germane, pentru ei, piloții germani, a fost o surpriză din cele mai amare. Piloții germani nu întârziară să raporteze șefilor lor că în aceste condiții lupta era inegală și că în curând Luftwaffe se va afla în situația de a nu mai dispune de nici un avion în timp ce RAF-ul va deveni

stăpân absolut în aer și orașele Reich-ului german amenințate cu distrugerea. Goering, care la 15 august declarase că e îndoielnic că există un interes să se continue atacurile împotriva stațiilor radar, pentru că dintre toate cele atacate până atunci nici una n-a fost împiedicată să funcționeze, înțelese că comisese o gravă eroare, fiindcă pierderile nu încetau. Trebuia distrus acest sistem de apărare, peste tot unde era instalat, în sud ca și în nord și mai ales dibuit și nimicit centrul acestui sistem nervos, *Ground control*-ul cum îl numeau agenții în mesajele lor. Să te afli sus pe cer și să auzi neîncetat în urechi sporovăiala inamicului care își dirija piloții contra ta din unghiuri pe care tu nu le vedeai din carlingă, nu era numai o surpriză dintre cele mai amare, ci amenințarea inevitabilă cu doborârea, distrugerea avionului pe care îl pilotezi și prăbușirea în mare, sau, în cel mai fericit caz, în mâinile dușmanului. Ca vechi aviator încercat, Goering înțelese ca dacă el însuși și-ar fi condus flota aeriană în luptă și ar fi simțit aceeași nesiguranță ca și piloții săi care ascultau cum inamicul îi pândește de undeva cu mijloace tehnice superioare și le prepara, prin ordine misterioase, prăbușirea, ar fi încetat imediat lupta și ar fi luat măsuri urgente de contracarare. În primul rând, lovite aceste centre de control de la sol. Nu era tolerabil ca ele să mai existe. În al doilea, Luftwaffe nu mai putea întârzia să fie dotată cu această noutate în materie de război aerian, și după cât se părea, nu numai aerian. Asta însă era treaba birourilor de cercetări științifice. Dar nu era acum timp de așteptat, birourile acestea cer totdeauna timp.

Și Goering lovi. Pe 24 august, după ce cu o săptămână mai înainte își retrasese Stukas-urile sale prea lente și pe care piloții de vânătoare englezi le doborau ca pe niște rațe greoaie, cum povestește istoricul (dar care totuși înspăimântaseră pe polonezi și francezi, pe care îi biruiseră), bombardară, în jurul Londrei, *Ground control*-ul și alte stații din sud. Lovitură paralizantă,

decisivă, întrucât Luftwaffe era superior numeric. Din această zi și până la 6 septembrie, stând în castelul său de la Karinhall (nume dat în amintirea primei sale soții pe care o chema Karin, de origine scandinavă), Goering conduse zilnic lupta pentru distrugerea RAF-ului englez, trimițând contra lui în fiecare zi câte o mie de avioane de bombardament și de luptă. Cât de viteaz poți să fii când în fiecare zi trebuie să te ridici pe cer de nenumărate ori și să înfrunți un inamic ale cărui atacuri în valuri succesive nu mai încetau și împotriva căruia stațiunile de jos nu te mai puteau ghida ca înainte, primind lovituri grele? RAF-ul era în primejdie. În două săptămâni pierdu peste patru sute de avioane de vânătoare și peste două sute din acei minunați băieți care le conduceau, dintre care o sută de morți și restul schiloditi pentru totdeauna. Și nimeni nu știa atunci în Anglia că inamicul pierduse mai puțin cu două sute și că rezervele sale erau mai mari.

De la Homer știm încă de mult ca mânia și vanitatea luptătorilor fac parte din destinul marilor înfruntări. Deterministii pot fi ispitiți să îngloheze aceste sentimente în fatalitatea istorică, în cursul ei care se decide prin multiple mijloace, carora nu trebuie să le acordăm o valoare în sine: dacă nu se manifestau mânia și vanitatea cutărui luptător, atunci altceva s-ar fi întâmplat și istoria și-ar fi atins țelul cu alte mijloace. Sa fie adevărat?! De ce n-am crede că istoria este manifestarea paroxistică a sentimentelor oamenilor și mai puțin a conditiilor lor de existență socială? Fiindcă cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat Anglia de un dezastru dacă furia și vanitatea lui Goering și Hitler n-ar fi silit aviația germană să înceteze lupta de zi cu aviația de vânătoare engleză și, schimbându-și obiectivul, să înceapă atacuri ucigașe de noapte împotriva Londrei și a altor orașe engleze, distrugând case și omorând mii de oameni lipsiți de orice apărare. Ce se întâmplase?

În noaptea de 23 august, dintr-o greșeală, câtiva piloți germani, care primiseră ordinul să bombardeze uzine de aviație engleze și rezervoare de petrol din preajma Londrei, aruncară bombele asupra centrului capitalei britanice. Fură uciși civili, adică oameni care, după concepția clasică a războiului, nu luau parte la lupte și deci erau nevinovati, ca și când cei care luau parte ar fi fost vinovați. Englezii se înfuriară. Aceste sentimente de care militarii nu țin seama când își privesc hărțile lor și decid atacuri și ucideri de pe pământ și din cer, declanșară reacții decisive, tot de furie, care determinară schimbări tactice și strategice. În ciuda situației lor dezastruoase, în noaptea următoare RAF-ul, cu 80 de avioane și sub protecția norilor, drept represalii, bombardară Berlinul. Capitala Reich-ului era apărată de baterii antiaeriene, adică de un număr atât de mare de tunuri încât în clipa când primele bombe căzură asupra orașului se dezlănțui în apărare o canonadă înspăimântătoare. În noapte se vedeau flăcările nu atât ale bombelor, cât ale gurilor de tun și ale exploziilor în stratul de nori. Pământul se cutremura. Geamurile caselor plesneau, o atmosferă de sinistru pentru prima oară trăită de berlinezi plutea deasupra marelui oraș. În loc să le dea un sentiment de siguranță această dezlănțuire de foc îi îngrozi mai degrabă pe berlinezi decât pe piloții de sus, protejați de stratul de nori, și le strecură îndoiala în suflet: ce însemna asta? Anglia nu era învinsă? Acest groaznic atac era deci posibil, deși Hitler și Goering îi asiguraseră că victoria și pacea sunt o chestiune de zile?

Dimineața găsiră manifeste aruncate de sus în care li se spunea că „războiul început de Hitler va continua și va dura atât cât va dura și Hitler". Și ca o dovadă, RAF-ul englez reveni cu forțe sporite în nopțile următoare, de 28 și 29 august și așa cum își notă istoricul în jurnalul său, și care se afla la fața locului, „pentru prima dată omorî germani în capitala Reich-ului". Și atunci șefii germani comiseră eroarea și își ieșiră

din pepeni. Întâi presa începu să urle: *pirați ai aerului englezi atacă în mod laș Berlinul.* Ca și când cei germani erau niște blânzi heruvimi și nu bombe, ci flori, ar fi aruncat în capul englezilor. Oricum, trăsnetul proiectilelor, dădea parcă de înțeles presa lui Goebels, se auzea numai aici, în timp ce dincolo, deasupra insulei, britanicii nu auzeau nimic ca să-i sperie.. O să-i învățăm noi minte!

Și Hitler simți că trebuia să-și liniștească concetățenii și să le recâștige adeziunea totală. La 4 septembrie el le ținu un discurs plin de umor și de sarcasm la adresa lui Churchill (pe care îl numi Krampfhenne, adică bătrână găină nervoasă) și la adresa poporului sau, pe care îl ironiză declarând că acolo la ei în țară englezii sunt curioși și nu încetează să întrebe: „De ce nu vine el? (adică el, Hitler). Calm, calm, le spuse Hitler în hohotele ascultătorilor, vine, vine... Actualmente, continuă el, domnul Churchill își face demonstrația noii lui șmecherii, raidul de noapte. Domnul Churchill execută aceste raiduri nu pentru că aceste raiduri ar fi formidabil de eficace, ci pentru că aviația sa nu poate să zboare ziua pe deasupra Germaniei... în timp ce avioanele germane zboară pe deasupra solului englez în fiecare zi.. În toate dățile când un pilot englez vede o lumină el aruncă o bombă asupra cartierelor rezidențiale, asupra fermelor și satelor... Timp de trei luni n-am ripostat pentru că am crezut că această nebunie o să înceteze (nebunia era deci a englezilor că își apărau viața și cumințenia era de partea lui Hitler, care avea deja în sertar planurile de invazie și exterminare a insularilor!). Domnul Churchill a luat asta drept un semn de slăbiciune. Acum noi răspundem noapte de noapte. Atunci când aviația engleză va arunca 2 sau 3 sau 4 mii kilograme de bombe, noi o să aruncăm asupra lor într-o noapte 150, 200, 300 sau 400 000 de kilograme..."

Strigăte isterice îl întrerupseră. „Vom rade orașele lor, urlă Hitler. O să punem capăt performanțelor acestor pirați ai

aerului, cu ajutorul lui Dumnezeu." Așadar Hitler simțise nevoia sa-i sară Dumnezeu în ajutor, îl credea deci de partea lui. Așa se face că acțiunile noastre pot fi inspirate de diavol și credința noastră să fie în Dumnezeu. Nu o dată Hitler avea să ne ofere probe ale acestei dualități a conștiinței lui malefice. „Va veni ora, și-a încheiat el discursul, când unul din noi se va prăbuși și aceasta nu va fi Germania național-socialistă." Atât mai lipsea, să le sugereze, în această privință, vreo îndoială. În acel moment, notează iarăși istoricul, „fetele în delir își păstrară suficient controlul pentru a-și întretăia strigătele lor sălbatice de bucurie cu un cor de: Niciodată! Niciodată!".

Astfel luă naștere în spiritul lui Hitler și al lui Goering fatala hotărâre de a renunța la lupta directă împotriva RAF-ului și a arunca Luftwaffe să efectueze grele bombardamente de noapte asupra Londrei, spre a o rade. Nerăbdători de victorie, uitaseră că RAF-ul nu era încă nimicit și nu bănuiau că în acele zile putea fi: îi enervaseră câteva nopți de bombardament asupra Berlinului, în realitate neînsemnate față de miza care era în joc. De-o vanitate smintită, nu putuseră suporta gândul că ar fi vulnerabili și că înfrângerea Angliei nu era iminentă. Nu era iminentă!? O să le arătăm noi că e, nu-i vom invada, nu va fi nevoie, o să-i distrugem la sol, transformând totul în ruine.

Și se ținură de cuvânt, transformară Londra și alte orașe în ruine, numai că în acest timp vânătoarea RAF ului câștigă puțin timp, își trase sufletul, admirabilele uzine de avioane, superioare inamicului, acoperiră rapid grelele pierderi suferite, în timp ce noi băieți bine antrenați și odihniți le luară în primire. Toată Anglia suporta cu stoicism loviturile, în timp ce bravii șefi ai RAF-ului își pansau dureroasele răni și se pregăteau de luptă. Era adevărat că acest lucru se făcea cu prețul a numeroase centrale electrice distruse, uzine de gaz fără de care, în iarna care venea, nu se putea trăi, nimicite, depozite de

alimente incendiate, kilometri de docuri în flăcări. Mii de oameni asfixiati în adăposturile lor.

La 15 septembrie Hitler și Goering se hotărâră să dea, de astă dată ziua, asaltul decisiv, menit să pună în sfârșit capăt rezistenței engleze. Era o zi de duminică. Un prim val de 200 de bombardiere, însoțite de 600 de avioane de vânătoare, porniră spre prânz, asupra Londrei. Numai că era prea târziu. Nu numai că RAF-ul refăcut cu Hurricanele și Spitfirerurile lui era la postul lui și le pândeau, dar și mica și nespectaculoasa invenție, care făcea să apară pe un ecran aparatele inamicului, era și ea refăcută și „văzuse" cele două sute de bombardiere și 600 de avioane de însoțire chiar în clipa când se ridicaseră de pe aerodromurile lor. Piloții se urcară în micile lor aparate, traseră geamul etanș pe deasupra capului și își puseră telefoanele la urechi. „Decolați!" sună ordinul. Și Hurricanele și Spitfirerurile se înfipseră în aer și dirijate de jos se năpustiră asupra valului atacator. Interceptați rapid în unghiurile lor cele mai nefavorabile, piloții germani erau secerați de focul hotărât al inamicului lor, se prăbușeau sau făceau cale întoarsă. Bombardierele își aruncară încărcătura în mare și cele care scăpară făcură și ele cale întoarsă. Dar un nou val și mai numeros apăru. Fu la fel întâmpinat. De ambele părți se exagerară apoi victoriile și pierderile, fapt e însă că omenirea nu știu în acea zi că în sferele înalte ale conducerii hitleriste se prăbușea o speranță și un plan totuși minuțios întocmit, că Anglia va fi îngenuncheată prin bombardamente, sau va fi invadată după ce îi va fi nimicită, pe cer, aviația. Două zile după această luptă, Hitler renunță pentru moment la planul „Otarie", adică la invazie. Nu renunță însă la bombardamentele de noapte care aduseră englezilor în tot timpul acelei toamne și a iernii care urmă suferințe inumane. Dar ei se ținură bine și continuară să-și întărească aviația, principalul lor scut, aflat în mâna a câtorva mii de băieți.

Din acele zile datează acele cuvinte ale lui Churchill, care dăduseră de gândit și strecuraseră o îndoială în preocupările lui Antonescu prin enigma pe care o conțineau: tocmai la acești băieți care salvaseră Anglia se refereau; „niciodată, spusese primul-ministru britanic, în domeniul conflictelor umane atât de mulți oameni n-au datorat atât de mult la atât de puțini dintre ei". Nimeni nu știa nimic. Toată lumea credea că în primăvară invazia va avea loc.

În Europa însă se petrecu ceva surprinzător, un lucru grav pe care Hitler îl decise tot în urma unui fapt asemănător cu bombardarea Berlinului de către RAF, gest fără importanță militară, dar cu consecințele enorme pe care le-am văzut. Din istorie suntem cel mai adesea fascinați tocmai de astfel de gesturi. Istoria marilor mase umane, văzută de sus și supusă unor legi misterioase, care atrag în vârtejul lor pe șefi, simple paiațe care au iluzia că decid ceva, nu face obiectul acelor pagini de istorie care vor mai fi descrise în cartea de față. Paiața aceea interesează cel mai mult, fiindcă ea ne-a acaparat sau paralizat voința și acționează în numele nostru și cu toate că dorința generală a fost să scăpăm cât mai repede de ea, cum a fost cazul cu Hitler, faptele au arătat că acest lucru n-a fost posibil decât cu prețul a nesfârșite suferințe și dezastre umane. N-o să spună nimeni că aceste suferințe și dezastre umane au modificat cu o iotă mersul într-adevăr implacabil al istoriei. Dacă acest mers are un sens, și aparține istoriei, în schimb suferința e a noastră și ne aparține numai nouă; istoria n-are ce face cu ea. Cine ne-o provoacă?

VI

Dacă necesitatea istorică ar fi cerut ca Anglia să piară, ar fi pierit, și cauzele acestei pieiri ar fi fost profunde și misterioase și n-ar fi putut fi salvată de o mână de băieți cum s-a întâmplat de astă dată, chiar dacă Hitler și Goering ar fi comis niște

erori tactice și strategice și mai grosolane... Dar exterminarea populației, care ar fi urmat, ar fi intrat și ea în sânul necesității istorice? Suferințele? Tragediile fără nume? Umilirea omului, ca specie? Cine, în istorie, are nevoie să ne umilească? Și totuși un cortegiu nesfârșit de fărădelegi le era rezervat insularilor dacă planul „Otarie" ar fi reușit.

În ziua de 9 septembrie 1940 șeful armatei germane, mareșalul Brauchitsch, lasă istoriei un document precis și rece, semnat de mâna lui și care poate fi contemplat în liniște de posteritate. E greu să crezi că e vorba de oameni, și nu de animale, de câini, în orice caz de vite care trebuiau, toate cele care erau în stare de sănătate și ca vârstă între anii cutare și cutare, scoase din țară și băgate în țarcuri. Nici o iluzie nu ți se permisă citind: „populația engleză de sex masculin și validă, între șaptesprezece și patruzeci și cinci de ani, va fi expediată pe continent și internată". Această hârtie însă nu rămase literă moartă, cum ar crede generațiile mai tinere care abia se nășteau pe acele timpuri, și care în zilele noastre au aflat că în Polonia, de pildă, nu se luaseră astfel de măsuri barbare, în orice caz nu atât de barbare, deși polonezii se bucurau de mai puțină stimă din partea cuceritorilor, decât englezii. Tocmai de aceea. Sensul acestei măsuri era de a extirpa dintre insulari pe toți luptătorii de care le-ar fi fost frică și după ce ultimul dintre ei ar fi depus armele. Fură trimise ordine intendentului general al O.K.W., armatelor a IX-a și a XVI-a, care se și aflau în dispozitiv de invazie în nordul Franței.

În timpurile moderne învingătorul nu vine numai cu armatele sale și îți ocupă teritoriul. El nu se mulțumește, cum spune poetul, să-ți ia pâinea din vatră, fructele de pe crăci și de pe araci, stupii de albine din grădină și să-și pună nara la izvoarele pământului tău și să le soarbă din adâncuri bogățiile... El aduce cu sine, în spatele frontului, arhive în care fiecare om al țării tale a devenit o simplă fișă în dreptul căreia e scris ce

trebuie să i se întâmple; liste minuțios întocmite de persoane care trebuiesc imediat arestate și executate; liste de persoane care trebuiesc executate ceva mai târziu; liste de persoane care trebuiesc spânzurate abia după aceea; teroarea trebuie să vină în valuri, în urma fiecărui val o pauză și impresia liniștitoare că totul s-a terminat. Și tot astfel până ce vor deveni simple abstracțiuni ale neantului oamenii tăi politici de frunte, oamenii care sunt mândria națiunii tale, oamenii de cultură vestiți, scriitori și artiști. Totul e calculat dinainte, în cancelarii și în birouri cu ferestre mari, în timp ce lumina zilei bate în geamuri, lumina fizică, simbol al frumuseții vieții pe pământ. Iar într-un furgon special sunt aduse, pentru restul populației căzută în robie și a cărei elită nu va mai exista, cartelele, și ele imprimate din timp, pe baza cărora totul se va raționa și ți se va permite să primești doar atât cât să nu mori, deși această grijă e ultima pe care cuceritorul ar putea-o avea față de tine, chiar dacă s-ar auzi voci care ar spune că acești sclavi, ca să poată munci pentru el, au nevoie de hrană. N-are nici o importanță, sclavii ăștia se înmulțesc și-așa prea mult, e plin pământul de ei, o să avem suficienți sclavi, ăștia sunt dintre cei periculoși, lăsați-i să moară de foame.

Instrucțiunile lui Brauchitsch purtau titlul: *Ordine privind organizarea și funcționarea guvernământului militar în Anglia.* Se constitui un *Stat major militar economic pentru Anglia.* Jefuirea insulei, care ar fi urmat, nu se putea face desigur fără un stat major economic, trebuia ordine, cuceritorul nu era Attila, Genghiz-Han sau Tamerlan, care, după victorie, își lăsau hoardele să prade și să ucidă în voie. Întâi marile prăzi, marile valori, tablourile, trebuiau duse lui Goering, care era mare amator, în al doilea, uciderile, dacă se făceau după listă, puteau să scape, deghizându-se în grosul populației, luptători îndrăzneți, generali și piloți care puteau organiza răscoale sângeroase. Vechii cuceritori, pentru a fi siguri, nimiceau totul, dintr-o

dată, în câteva zile și nopți de groază, ei însă, Hitler și Goering, erau siliți, pentru a nu speria restul lumii încă necucerite, să facă asta în etape. Temuta R.S H A și SS, sub ordinele lui Himmler și Heydrich, trebuiau să elaboreze ele valurile de teroare, iar doctorul Franz Six să le pună în practică. Vedeți, era „doctor", un intelectual, nu o brută oarecare, fost decan al Facultății Economice a Universității din Berlin intrat în S.D. unde se specializase în chestiuni „științifice". Care? Ce fel de chestiuni? Englezii ar fi putut-o afla înaintea rușilor, dacă soarta și prevederea șefilor lor nu i-ar fi ferit: deportări, masacre. Atât de inexplicabilă era credința tuturor în Germania că Anglia e o pradă ușoară, încât la 17 septembrie 1940, deci după ce Hitler se convinsese că insula e bine păzită de aviatorii ei și cucerirea ei deocamdată imposibilă, Heydrich îl numi oficial pe profesorul Franz Six în noul său post în Anglia și după ce îi spuse care era sarcina sa, adăugă: „Desemnez Londra drept sediu al cartierului dumitale general... și te autorizez să stabilești mici *Einsatzgruppen* în alte părți ale Marii Britanii, pe măsură ce necesitatea se va face simțită în acest sens". Ce erau aceste „mici" grupe? Din ce erau compuse și ce trebuiau să facă? Din ucigași în uniformă. Sarcina lor, să răspândească teroarea. De fapt acest ordin Heydrich îl și împlinise în ce privește organizarea. Încă din august avea deja pregătite astfel de grupe care trebuiau să opereze începând din cartierele generale din Londra, Bristol, Birmingham, Liverpool, Manchester, Edinburgh și Glasgow

Pare curioasă azi opinia unui autor englez, care a scris o carte despre operațiunea *Otarie* și care spunea că englezii se hotărâseră, în caz de invazie și dacă toate metodele de apărare convențională ar fi eșuat, să fie atacate capetele de pod cu iperită pulverizată cu ajutorul avioanelor zburând la altitudine joasă. Era, zice el naiv, o hotărâre penibilă, luată nu fără o adâncă dezbatere de conștiință și care, pe atunci și chiar ulterior, a fost ținută secretă. Mai aproape de realitate a rămas totuși Churchill, care a ghicit natura barbară a expansiunii hitleriste. Nici el nu știa ce-avea să se întâmple, dar, zice el, era sigur de un lucru: „Masacrul ar fi fost, de o parte și de alta, înspăimântător și gigantic. N-ar fi fost nici milă, nici cruțare. Ei ar fi folosit teroarea și noi eram pregătiți la orice."

Dar un lucru pe care cineva este împins să-l comită, îl comite, dacă e blestemat. Oprit, împiedicat, lovit peste bot, câtă vreme nu e distrus, el nu renunță. Ori, la acea oră, Anglia doar scăpase, dar nu învinsese. Vocația de asasini a cuceritorilor trebuia să se împlinească în altă parte.

VII

Ora care venea trebuia să cadă ca un trăsnet. Asupra cui? Planul era de asemeni dinainte întocmit, se numea *Barbarossa* și avea sarcina să extermine Rusia Sovietică printr-un război fulger asemănător celor care puseseră la pământ Polonia și Franța. Data atacului, luna mai. Trepidând de nerăbdare să-l pună în practică, Hitler zise: „Când Barbarossa se va pune în mișcare lumea își va ține răsuflarea". Înainte de asta însă se întâmplă ceva: un alt plan, numit *Marita*, trebuia pus în prealabil și rapid în mișcare ca să fie cucerită Grecia, unde italienii se făcuseră de râs, și în plus prezența englezilor acolo, care își puteau crea o bază de bombardament, putea stingheri *Barbarossa*. O armată uriașă de aproape 700 000 de oameni fu adusă și masată la noi în România, acele trenuri cu trupe pe care avea să le vadă în februarie Achim Moromete trecând necontenit spre sud... Treceau în Bulgaria, care asemeni nouă, acceptase la 8 februarie 1941 ca această masă formidabilă de oameni înarmați până în dinți să treacă peste teritoriul ei și printr-un nou Dunquerque, de astă dată nesovăitor, englezii să fie nimiciți și aruncați în mare.

În ziua de 27 martie 1941 Hitler se sculă ca de obicei la sfârșitul dimineții. Dormea singur în apartamentul său din Cancelaria Reich-ului, când nu venea de la Obersalzberg Eva Braun, firește, chemată de el. De când se sinucisese cu mulți ani în urmă nepoata sa Geli Raubal, de care Hitler se îndrăgostise (și o scrisoare a sa pătimașă pe care ulterior el o recuperase dovedea că marele tartor o chinuia pe această fată cu insistențele lui de a fi biciuit, lucru pe care ea se pare că nu-l putea face, pentru masochist fiind necesară o femeie care să aibă și ea acest gust straniu), Hitler nu mai putea suporta gândul de a-și lega viața de o femeie. Pe Eva Braun o lăsa acolo la Obersalzberg luni întregi...

Hitler se așeză la masă și își luă micul dejun. Puținele ore libere pe care și le permitea în timpul zilei, când nu se întâlnea cu șefi ai partidului la dejun, sau la ei, mai rar, la reuniuni prilejuite de diverse aniversări, căsătorie, nașteri, lui Hitler îi plăcea să stea de vorbă cu aghiotanții săi, cu medicul, cu fotograful și foarte adesea cu secretarele lui și cu bucătăreasa. Mânca puțin, dar adesea i se întâmpla, și i se întâmplă și astăzi, să ceară frișcă, multă frișcă, un castron întreg, pe care îl mânca tot, cu mici bucăți de ciocolată. Îi plăceau dulceața și frișca așa cum altora le place alcoolul. Ființă inofensivă, în intimitatea arderilor ei biologice. Nebunia era la cap... Nu alcool, nu vinuri bune, cum a băut un urmaș al lui Genghiz-Han, până a murit, fără a mai putea cuceri Europa până la Atlantic. Nici măcar tutun... și mai ales, nu femei. Până la Geli Raubal, a avut însă și el destule admiratoare. „Am cunoscut și eu mai demult, spunea el adesea cu melancolie, femei minunate!“ Una îl iubea foarte tare, îi primea la ea în salon și îi spunea „micul meu lup“. Dar după sinuciderea lui Geli, Hitler a fost atât de zdruncinat încât se pare că nu și-a mai revenit niciodată. Psihiatrii contemporani au emis ipoteza că dorința masochistului de a fi biciuit de iubita sa și apoi acțiunea ca atare poate

produce în conștiința femeii un astfel de șoc încât amintirea scenei devine pentru ea insuportabilă și gândul sinuciderii, ca o eliberare de un sentiment acut de vinovăție, e violent și irezistibil. Să fi fost motivul pentru care se omorâse această Geli Raubal, care avea aspirații modeste, să ajungă cântăreață de operă?...

Apoi Hitler trecu în birou. Martin Bormann îl aștepta și îi aduse o veste stupefiantă: în cursul nopții trecute, la Belgrad avusese loc o mișcare populară, la care luase parte și armata și chiar și aviația. Jugoslavii îl dăduseră jos pe prințul regent Paul și, înspăimântat, moștenitorul tronului, Petre II, fugise și el pentru ca a doua zi să se vadă proclamat rege. Sensul acestei mișcări era antigerman. Mulțimea scuipase pe mașina ministrului german ..

Mulțimea? Ne-a scuipat?! tresări Hitler, ca un animal de pradă abia zgândărit. Cum așa?!

Da, *mein Fuhrer,* zise Martin Bormann liniștit.

– Sârbii sunt împotriva noastră?!

– Da, *mein Führer!*

Împotriva mea?! se auzi glasul lui Hitler asemeni unui bolborosit înăbușit și îndepărtat de tunet.

Și ridică fruntea, și privirea lui de un albastru straniu, amestecat cu violet și care fascina pe toți cei care i-o întâlneau, înțepeni și se făcu metalică.

– Sârbii?! continuă el. Au călcat în picioare angajamentele semnate de mine și de Paul, din care Jugoslavia se alegea cu Salonicul?!

– Da, *mein Führer!* Acesta e sensul loviturii de stat și al entuziasmului popular la care s-a asociat și armata, cu toate că chiar în cursul dimineții generalul Simovici, noul prim-minitru, ne-a propus să semnam imediat un act de neagresiune: bucuria că au putut să dea jos pe prințul Paul și guvernul lui

Dragisha Cvetovic, care au semnat alaltăieri la Viena pactul de colaborare cu Reich-ul.

– Cheamă-i imediat pe Goering, Goebels, Ribbentrop și șefii de stat-major la cancelarie, zise Hitler sumbru, și se ridică și începu să se plimbe făcând înconjurul încăperii

Se plimba calm. Numai fruntea ridicată spre plafon și privirea imobilă arătau că un lucru amenințător începea să pună stăpânire pe el.

– Domnilor, începu el cu o voce spartă, când cancelaria se umplu de șefi ai partidului și ai armatei, iugoslavii își bat joc de noi, iugoslavii pur și simplu, populația Belgradului... Dar nu numai popu ația smintită, ci și armata și aviația ei...: S-au revoltat, au dat jos regentul și guvernul care ne erau de alaltăieri aliați și ne propun, în locul tratatelor în urma cărora Jugoslavia s-ar fi ales cu Salonicul, un pact de neagresiune. Un general, deci un reprezentant al armatei, ne-a trimis acest mesaj.

Hitler se opri și izbucni într-un râs sardonic. Fălcile i se descleștară și i se făcură mari; semăna în acele clipe cu o vrăjitoare cu mustăți și al cărei chicotit diavolesc ar fi fost dus într-o reverberație până în adâncurile întunecate ale pădurii.

– Mie, zise el sarcastic, să mi se propună un pact de neagresiune! De către cine? De către Jugoslavia? Ha, ha, ha... Lucrul ăsta am putut să-l facem cu Rusia, până terminăm preparativele pentru *Barbarossa*, dar Jugoslavia o voi nimici imediat, mult mai repede decât mi-ar trebui să semnez cu ea un pact, oricare ar fi el, fiindcă nu-i voi ierta pe sârbi pentru batjocura pe care au îndrăznit să mi-o arunce în obraji... Domnilor, reluă el, am fost batjocoriți... Pentru întâia oară în istoria celui de-al treilea Reich o națiune a îndrăznit să ne înfrunte cu nerușinare după ce guvernul ei legal ales a semnat cu noi un pact de colaborare, călcând în picioare acest pact, cu toate că trupele noastre au înconjurat deja această țară.

Deodată Hitler începu să urle și să gesticuleze fără frână:

– Anglia a sedus și a luat mințile acestui popor prin prezența ei în Mediterana și Grecia. Această lovitură de stat pune în pericol operațiunea *Marița* și, mai mult, *Barbarossa* Sunt hotărât să distrug Jugoslavia pe plan militar și național fără să aștept de la noul ei guvern eventuale proteste de loialitate. Nu vor avea loc în acest sens nici convorbiri diplomatice, nici prezentarea unui ultimatum. Jugoslavia va fi strivită cu o asprime nemiloasă... O să învăț cu minte pe oricine să mai asculte cântecul de sirenă al domnului Churchill, va fi o lecție cu atât mai crudă, cu cât e mai necesară..

Urletele deveniseră țipete, gesturile și mersul se acceleraseră și Hitler dansa demențial asemeni acelei păsări sinucigașe cu penaj roșu din Delta Dunării. Militarii ar fi vrut să-i atragă atenția că această operațiune împotriva Jugoslaviei era neprevăzută și ar putea întârzia totul, *Marița* și *Barbarossa*, și că un aranjament de neutralitate și neagresiune era, pe plan militar, mult mai prudent. Mai târziu, după ce *Barbarossa* avea să se termine cu bine, era destul timp și pentru pedepsirea Jugoslaviei. Dar Hitler nu dădea nici un semn că mai era în stare să asculte pe cineva. Vociferările lui se făceau din ce în ce mai înalte și din ce în ce mai mult glasul îi pierea. Furtuna îndepărtată pe care o presimțise Bormann la început era acum dezlănțuită. Deodată Hitler se aruncă la pământ și în prada unei furii fără margini apucă în dinți colțul grosului covor care se întindea în mijlocul Cancelariei și începu să-l roadă și să tragă de el în toate părțile. Asistența încremenise și pe chipurile tuturor se așternu o mare neliniște. Nu era prima oară când luau parte la o astfel de scenă, dar asta era dintre cele mai rele de când îl cunoșteau pe Führer-ul lor. Dar ce însemnau ele? Un om, în delir, sparge și distruge tot ce întâlnește în cale. Dar ce poate un om întâlni în cale. Propria-i casă și cel mult cartierul în care poate să alerge bezmetic cu un cuțit în mână. Este repede prins și vârât de brațe omenești, ca și ale lui, într-o

dubă care a fost între timp chemată. Dar dacă înlocuim cartierul cu un continent și individul comandă armate puternice? Cuvintele și hotărârile lui devin acte istorice. Prin delirul său istoria se exprimă, ea însăși în delir... Așa gândeau înfiorați, toți cei de față simțind cum voința lor se înmoaie și gândirea lor cedează încă o dată în fața deciziilor acestui om bizar, fără identitate, aproape abstract prin lipsa lui totală de rațiune și de omenie... Toți erau cu el prin aderență la ideile lui de expansiune pe suprafața pământului și prin teamă de gesturile lui ucigașe care îi puteau costa viața... Da, erau cu el, dar încotro îi ducea, spre ce abisuri?!

Hitler se ridică și începu, deodată tăcut, să treacă de la unul la altul și să se uite în adâncul ochilor fiecăruia. Râdea cineva?! Nu râdea nimeni, chiar dacă s-ar fi trezit brusc în intimitatea locuinței proprii și și-ar fi amintit: această teribilă scenă nu putea stârni râsul.

– Goering, ordonă Hitler răgușit, dar acum calm, vei distruge imediat Belgradul printr-un atac de bombardiere grele, prin asalturi succesive, operând de pe bazele aeriene din Ungaria. Generalii Keitel și Jodl, chiar din acest moment veți pregăti un plan de atac al trupelor terestre, iar domnul Ribbentrop va informa Ungaria, Bulgaria, România și Italia de viitoarea împărțire între ele a teritoriului jugoslav. Nu va mai rămâne din această țară decât Croația, care va deveni un stat aliat al Reichului. Italia va dori probabil coasta adriatică, Ungaria, Banatul, Bulgaria, Macedonia. Nu știu ce va dori România. (România n-a dorit nimic!) Iată, reluă Hitler rânjind, cel puțin un război care o să bucure pe mulți... În ceea ce privește *Barbarossa*, se adresă el militarilor, lui Brauchitsch și lui Halder, care îl ascultau împietriți, operațiunea va întârzia patru săptămâni...

Sigur, amânarea cu o lună a unui plan minuțios întocmit implica mari primejdii. Ei și? Ce gust ar mai avea victoriile dacă

toate ar fi câștigate conform planului și operând cu prudență maximă? Doar dacă mobilul lor ar fi o cauză dreaptă. Când cucerești însă, un fapt imprevizibil e un prilej să ți dea, înfruntându-l împotriva tuturor calculelor, măsura puterii. Delirul furibund, cu toate că sinucigaș, al lui Hitler, auzind că o țară balcanică îndrăznise să-l înfrunte, trebuie să fi fost expresia cea mai intensă de fericire pe care o încercase vreodată. Fiindcă ceea ce urmă, nu cunoscu limite de barbarie și răzbunare.

Într-adevăr, bombardierele lui Goering se abătură asupra Belgradului lipsit de apărare și aruncară asupra lui timp de trei zile și trei nopți la rând bombe incendiare și explozive de mare calibru. Orașul fu distrus și ars din temelii și muriră sub dărâmăturile lui calcinate aproape douăzeci de mii de oameni. Printre ei, desigur, se aflau poate rătăciți, și cei care îndrăzniseră să scuipe pe mașina ministrului german. Hitler se bucura. Armata jugoslavă fu strivită în zece zile și 28 de divizii se predară la Sarajevo încercuite de masa uriașă a blindatelor inamicului. În planul de atac pe care îl întocmiseră Keitel și Jodl, operațiunea fu numită de către Hitler *Operațiunea pedeapsă*, de unde reiese că furia care alimentase scena care avusese loc în Cancelaria Reich-ului la 27 martie nu se putea potoli în spiritul marelui tartor decât executându-se întocmai și cu cea mai mare rigoare ordinele pe care le dăduse el atunci. Și într-adevăr, ele fură executate și în spiritul și în litera lor și Jugoslavia încetă să mai existe. (Veni apoi rândul Greciei și a doua oară englezii fură aruncați în mare, dar, ca și la Dunquerque, ei reușiră să-și retragă aproape toți oamenii cu ajutorul vaselor.)

VIII

Ștefan avea în fața lui articolul patronului despre căderea Jugoslaviei, pe care nedumerit îl citea a doua oară. Era seară, era singur în redacție și dacă n-ar fi fost așa de târziu și patronul

s-ar fi aflat la ziar s-ar fi dus la el să-i pună câteva întrebări. După rebeliunea din ianuarie își câștigase acest drept; recunoscător că îi salvase viața, marele ziarist îi promisese că îl va trimite în primăvară la Paris și în plus îl făcuse confidentul său prealabil în unele probleme despre care avea intenția să scrie. „Ștefane, îi spuse ieri, ce zici de căderea Jugoslaviei?" „O nenorocire, răspunsese Ștefan. Ni s-ar fi putut întâmpla și nouă." „Nu-i așa?! exclamase marele ziarist. Și ai văzut cum și în acest caz Anglia e vinovată?" „Da, răspunse Ștefan, e clar că sârbii au crezut că englezii vor înainta din Grecia și îi vor ajuta." „Doamne Dumnezeule, exclamase patronul, cum se pot înșela unii așa de tare!"

Dar gândul lui Ștefan în acele clipe era la Luchi și nu auzise bine ce zisese patronul. Și iată, avea acum în față articolul. Se intitula „Enigma jugoslavă" și marele ziarist punea, pentru publicul românesc, întrebări stăruitoare, pentru ce Jugoslavia s-a azvârlit în această tragică aventură? Ce speranțe, fiindcă temeri nu existau, și-au făcut? Ce obiective de mărire au sedus-o ca să părăsească cea mai sigură situație, cea mai avantajoasă, ca să se azvârle în necunoscutul unui război?... Dacă Beck și Smigly Ridz au distrus Polonia, se poate spune că generalul Simovici a sfărâmat pentru vecii vecilor statul sârbilor, al croaților și al slovenilor. Stai în fața dezastrului și te întrebi: cum a fost posibilă o asemenea eclipsă în conștiința unor oameni care erau datori să fie treji și lucizi?

– Alo, patroane, e prea târziu să mă reped până la dumneavoastră? Aici Paul Ștefan.

– Dar ce s-a întâmplat? întrebă marele ziarist cu glasul său zbierat.

– În legătură cu articolul despre Jugoslavia.

– Ce, a fost cenzurat? răcni patronul, încât Ștefan trebui să îndepărteze receptorul de ureche.

– Nu, eu aveam ceva să vă întreb.

– Spune la telefon, zise patronul agasat și grăbit. Dă-i drumul, sunt obosit, vreau să mă culc.

– V-aș sugera să-l amânați și mâine vă spun.

– Dar ce este? auzi Ștefan întrebarea acum neliniștită a marelui ziarist. Ți-au spus ceva de la cenzură? Vorbește!

– Nu, patroane, eu aș vrea să vă spun ceva... Mi se pare că împotrivirea, chiar dezastruoasă, a sârbilor, e sublimă; prietenia cu forța cu cineva care vrea să-și aducă trupele în țara ta, prin faptul că tu îți dai acordul, asta nu înseamnă că ești cu adevărat prieten cu el. Ori, dumneavoastră sugerați opiniei publice că noi am făcut bine ce-am făcut. Ori, opinia noastră publică știe că nemții ne-au smuls jumătate din Ardeal și l-au dat ungurilor și că prezența lor la noi nu e dorită. Așteptăm vânturi istorice mai favorabile, dar să nu ne lăudăm cu prudența și realismul nostru și să facem o enigmă din revolta altora, care are în ea ceva măreț, tragic...

O lungă tăcere se așternu între cei doi. Marele ziarist nu spunea nimic, deși Ștefan se oprise de mult.

– Se înțelege din articolul meu ceea ce îmi reproșezi tu? zise el în cele din urmă.

– Da, patroane.

– Vino cu articolul la mine. Îți trimit mașina.

Ștefan mai întârzie puțin, trimise sus la tipografie ultimele telegrame de presă, apoi coborî și în câteva minute mașina sosi și îl duse pe strada general Berthelot, unde locuia patronul. Îl găsi sus în birou, unde marele ziarist avea și un mic bar, acolo unde după atacul legionarilor asupra casei sale, Ștefan băuse cu el un pahar de coniac. De câte ori își amintea de scena aceea pe Ștefan îl apuca râsul: cum își întâmpinase patronul socrii care îl trădaseră arătându-le agresorilor locul unde se făcea intrarea firului telefonic în casă .. cu groaznice înjurături și încă alte cuvinte colorate și torențiale, în timp ce cei doi stăteau ca niște mameluci în ușă și ascultau...

– Ștefane, zise patronul după ce își reciti articolul, eu îl acuz pe generalul Simovici că s-a jucat cu soarta țării lui. Nimeni n-are dreptul sa facă asta. Vânturile istoriei, cum ai spus tu, vin și trec și tocmai de aceea o națiune trebuie să-și păstreze ființa intactă; dacă vrea ca în momentul istoric favorabil, care va veni, să poată fi prezentă. Noi nu ne resemnăm cu pierderea a ceea ce ni s-a luat din Ardeal și la momentul oportun le vom cere nemților să revină asupra dictatului.

– Asta e o speranță, zise Ștefan, ori în istorie trebuie forță. Ori forța noastră e controlată acum de ei. Cum am putea să-i determinăm vreodată, atât timp cât vor sta pe teritoriul nostru, să revină asupra dictatului?

Nu vor sta un secol pe teritoriul nostru, zise marele ziarist domol. Scopul lor e să distrugă imperiul britanic, de aceea au avut nevoie să vie la noi, să-i poată ataca în Mediterana și pe urmă în Orientul Mijlociu. Restul nu contează. Și vor distruge acest imperiu cu tot regretul nostru. Nu vezi? Generalul, în fond, e un admirator al Angliei, și totuși, soarta l-a ales să treacă tocmai de partea puterilor Axei, dușmanele Angliei. Nu facem ce ne-ar plăcea, ci ceea ce e necesar. În ce mă privește consider Anglia vinovată că la puterea ei de seducție asupra altor popoare, putere cu care se poate mândri, nu a adăugat și o putere militară care să fie capabilă nu numai să se apere pe sine, dar și pe alții. Acum tăvălugul german se va rostogoli asupra Greciei. Să-i vedem pe englezi ce vor face? O să fie iarăși aruncați în mare.

– Vă îndepărtați de la subiect, zise Ștefan cu îndrăzneala cuceritoare a vârstei sale.

Era plin de farmec. Zâmbea. Marele ziarist își mușcă vârful mustății, dus pe gânduri.

– Deci, tu crezi că noi, românii, la ora actuală, îi admirăm pe sârbi? Și că articolul meu ar contrazice acest sentiment?

– Da, patroane!

– Și ce să admir? Că ai rămas fără țară? Nu înțeleg, cu toate că sunt mai bătrân decât tine...

– Nu trebuiesc compătimiți că n-au acceptat o alianță care li se oferea cu sila, zise Ștefan. Și nu trebuie să ne lăudăm că noi am făcut-o, chiar dacă datorită acestui lucru continuăm să existăm. Gândiți-vă, ei nu pierdeau nimic, cum am pierdut noi, și totuși n-au acceptat. Eu îi admir și nu cred ca sunt o excepție. Poziția dumneavoastră coincide cu a celor care nu mai au nimic de opus în fața forței brutale și e nedumerit că alții se opun. Nedumerirea aceasta nu e de dumneavoastră. Sunteți mai presus de ea. Dumneavoastră trebuie să rămâneți o conștiință tragică a realităților noastre.

– Nimeni n-are dreptul, zise marele ziarist ridicându-se de la birou, să se joace cu destinul unei națiuni numai pentru că această națiune are un moment de rătăcire și se revoltă împotriva cursului implacabil al istoriei. De ce îi spun rătăcire? Pentru că inerția ideilor îi poate face pe unii să creadă cu atâta tărie în ceva, încât să-i antreneze și pe alții. Dar ăștia toți constituie expresia voinței tuturor numai pentru câteva clipe. Ori, pe un conducător trebuie să-l intereseze voința tuturor pe întinderi mari de timp istoric.

– Dar s-a întâmplat ca Simovici să nu mai poată face nimic, patroane. Învinuirea dumneavoastră e nedreaptă. El nu putea să le spună nemților poftiți, sunt lucruri care nu se pot face, cu toate că alții din afară cred acest lucru. Eu cred că nu trebuie să publicați articolul și vă rog să fiți convins că n-aș dori să avem soarta sârbilor.

– Bine, zise marele ziarist, nu-l public. Ai dreptate, Iugoslavia a pierit, dar nu trebuie s-o învinuim că .. Cu toate că.,. În sfârșit, o să mai discutăm..

Și se despărțiră.

A doua zi Niki, cu articolul patronului în față, îi făcu lui Ștefan reproșuri. Ce însemna asta? Nu credea că abuzează de

favorurile pe care patronul i le acordase? De ce îl turbura? Era prost? Vroia ca marele ziarist să nu-l mai trimită la Paris? Sau, și mai rău, să-l dea afară? Nimeni, niciodată, n a îndrăznit să-i pună în discuție un articol. Știe el ce spune.

Și, hotărât, Niki începu să scrie pe colțul paginii dactilografiate semnele necesare culegerii, corpul de literă și distanța în ghiferți și îl și trimise în tipografie.

– Mie mi-a spus să nu-l tipărim, zise Ștefan. Așa mi-a spus! Dacă s-a răzgândit...

Patronul când scrie un articol e atât de încăpățânat încât chiar dacă greșește, el tot îl publică.

Ștefan dădu din umeri, parcă ar fi zis: de ce mai întrebi pe cineva dacă nu ții seama de părerea lui? O adâncă nedumerire i se așternu apoi pe chip și care era cu mult mai mult decât o dezamăgire din amor-propriu contrariat. Arăta în clipele acelea asemeni unui copil al cărui tată a săvârșit un lucru de neînțeles. A venit acasă beat și a bătut-o pe mama, el care nu săvârsise niciodată asemenea lucruri.

– Nu-mi dau seama de ce, dar nu din încăpățânare îl publică, zise Ștefan întru târziu. Și se uită la Niki cu o privire ca și când l-ar fi văzut pentru întâia oară și adăugă: aici nu e vorba de cutare articol despre cutare problemă, ci de prăbușirea unei țari, care nu trebuie arătată cu degetul și zis: uite ce pătesc cei care nu se aranjează cu cel mai tare! Nu știu, aș vrea să cred că e vorba de încăpățânare, dar l-am văzut aseară nu prea sigur de el... Nu arăta deloc supărat că un băiat de douăzeci de ani își permite să-i dea lui sfaturi, și încă în ce chestiune. Vorbea blând, foarte potolit și îngândurat. Nu sunt atât de prost sa cred că mi a făcut dreptate fiindcă el n-ar fi văzut și singur mai înainte fondul problemei. Ba l a văzut, dar a sperat poate că va trece neobservat și că articolul lui va influența opinia în sensul dorit de el. Dar de ce să dorească el asa ceva?! Asta nu înțeleg...

Poate că n-a dorit, zise Niki dând drumul la material.

– Nu e el omul care să facă un lucru pe care nu-l dorește.

– Așa este, zise Niki. Dar n are rost să-ți spargi capul cu enigme care mai devreme sau mai târziu se vor lumina de la sine. Oricum, nu le poți forța prematur. Nu trebuie să uiți că actualele frontiere ale României sunt garantate de Germania. Garanțiile astea, hm, probabil că patronul le consideră esențiale pentru soarta noastră, într-un moment când se prăbusesc atâtea state în jurul nostru. O fi speriat. .

– Speriat?! tresări Ștefan.

– Da, speriat.

– De ce?!

Fiindcă în istorie s-au văzut multe. Ori, noi tocmai trăim aceste „multe", suntem în plină fierbere a istoriei și tie, băiat tânăr, fierberea asta poate să ți pară că nu te atinge (deși în timpul legionarilor arătai destul de neliniștit), dar pe alții îi poate pur și simplu îngrozi; e ca un coșmar din care încerci să te trezești, cum spunea un scriitor irlandez imposibil... Istoria e pasionantă după ce faptele care o compun au trecut... Dar acuma când faptele astea sunt *prezent* și când ele mătură popoare întregi, poți să slăbesti în tăria ta de viețuitoare până mai ieri liberă, la perspectiva deloc absurdă că cel mai mic gest greșit calculat te poate duce la sclavie. Și atunci îți înnobilezi calculul realist prin cuvinte ca *aliat*, ba chiar ajungi, și aici e cazul în discuție, să te prefaci că nu înțelegi rezistența altora, deși această rezistentă e o reacție nobilă a unui om care nu acceptă compromisurile cu cuceritorul.

– Mă faci să simt un fior de gheată prin șira spinării, zise Ștefan.

– Te fac. Asta am și vrut.

Ștefan se ridică. Venise întâmplător la redacție, la prânz avea întâlnire cu Luchi. Se uită la ceas: era timpul să plece.

IX

După ce fusese dat afară din casă de Luchi în felul acela atât de jignitor, Ștefan nu se mai gândise la ea. Era nedumerit cum o ființă cu un astfel de chip cum era al ei putea să aibă astfel de cap, adică să țâșnească din el lucruri atât de urâte și absurde: întâi îl invitase la masă și el se dusese străbătând un București stăpânit de oameni înarmați care îl puteau curăța luându-l, de pildă, cum se și întâmplase, drept evreu; apoi cum îl întâmpinase chiar din prag: între noi totul s-a terminat, n-are rost să mai discutăm. Va să zică îl chemase acasă ca să-l umilească. Pe urmă îl făcuse trădător al propriului sat de unde plecase, al părinților și al fetei iubite. Și că cine trădează o dată, trădează apoi mereu. Și părăsise holul ca o zeiță a răzbunării care a pedepsit pe muritorul nedemn cu care petrecuse clipe de iubire transformându-l în câine. Plecând cu capul în piept și clocotind de furie, Ștefan se simțise multe clipe chiar un câine în care cineva a dat cu piciorul fără ca măcar câinele să fi fost vinovat de ceva. Apoi începuse s-o înjure și se răcorise astfel, spunându-și că bineînțeles clipele frumoase pe care le trăise cu ea vor fi rase din amintirea lui, nu fiindcă n-ar fi fost adevărate, ci pentru că jignirea pe care ea i-o adusese era atât de mare încât le punea în umbră.

Ștefan o uită pe Luchi, prins mai ales de bucuria pe care i-o făcuse patronul anunțându-l că în primăvară îl va trimite la Paris și mai mult decât atât, de faptul că aproape zilnic patronul îl chema la el în somptuosul birou și îl ținea acolo ore întregi, ca pe copilul lui, dându-i uneori să citească chiar pe loc articolul pe care tocmai îl scrisese și discutându-l împreună. Când, într-o dimineață, se trezi gândind, înainte de a deschide ochii: „Luchi nu mai poate să-l convingă pe doctorul Spurcaciu că între ea și Adrian n-a fost nimic fiindcă nu mai e fată mare și doctorul, culcându-se prima oară cu ea, ca soț, își va vedea astfel confirmate toate bănuielile. Ori, Luchi știe asta, prin urmare nu se va mărita cu el decât dacă îi va mărturisi că eu sunt cel pe care ea l-a iubit... Dar el o va crede? Nu, fiindcă abia dacă o cred eu, care am fost totuși eroul adevărat al nopții ei de Revelion. Luchi știe și acest lucru. Înseamnă că se va mărita cu Adrian Popescu! Izmenitu ăla! Sunt curios să știu dacă e adevărat"

Și se trezi de tot și deschise ochii. „Bun, și ce mă interesează pe mine toată istoria asta? Mă interesează, fiindcă pe asta nu-l iubește deloc, cu toate că moare după el ca prietenă. Da, o face să simtă că viața e o sărbătoare, dar când el i-a căzut în genunchi și i-a spus că o iubește chipul lui i s-a părut murdar, urâtit. Asta se numește, pentru ceea ce avem noi mai intim și mai adânc, repulsie. Atunci de unde p... mă-sii venea sentimentul de sărbătoare când se plimba cu el? Ca și când, exclamă Ștefan dând din umeri, aș putea afla și de ce în noaptea de Revelion a scris pentru mine parafraze după cuvintele *Infernului* lui Dante. Înseamnă că fata asta e chinuită! Ea mi-a dat tot, și mie îmi arde de jigniri." Puse mâna pe telefon și o chemă.

– Luchi, ce faci tu de nu mai dai un semn de viață? îi spuse auzindu-i glasul în receptor

– Ștefane, strigă ea, ce e cu tine?

– Eu sunt cel cu inima neapărată, poate trezi oricui dorința de a lovi în ea, ca în fasole, răspunse el în timp ce simțea că acea inimă bătea să-i spargă pieptul.

– Da, crezi?! zise ea fără să se mire prea tare. Să-ți spun un secret...

Dar nu i-l spuse la telefon, ci la Șosea, unde se întâlniră și porniră la plimbare.

Era în februarie și orașul era plin de o zăpadă care se topea, în aer bătea un vânt cu adieri de primăvară. Cerul era însă înnorat. Luchi purta pe cap o căciulă de vulpe, pe care, zise ea, o făcuse chiar ea, cu mâinile ei. Îl întrebă din poartă pe Ștefan, ținând-o în mână, dacă îi plăcea.

– S-o văd, zise Ștefan, care se hotărâse să fie indiferent cu ea până n-avea să-i explice motivul pentru care se purtase cu el atât de grosolan, dacă exista un astfel de motiv...

– Nu-mi dau seama, zise, pune-o pe cap. Așa, pare o pearcă!

– Ce e o pearcă? zise ea.

Asa, ceva purtat și cam rupt... Se spune despre o pălărie...

– Nu-i adevarat, strigă ea indignată și cu multe precauții o puse pe cap și și-o legă sub bărbie cu un șiret.

Se uită la el și Ștefan, în timp ce gândea înfiorat: „e o zână a zăpezilor", mormăi:

– Hm, merge!

Porniră spre Șosea cu pași iuți, ca și când ar fi avut o țintă, așa cum merg totdeauna tinerii care în realitate nu au descoperit încă gustul plimbării, dar au picioare care se pun iute în mișcare, ținta existând în ei înșiși, pe ea o urmăresc și drumul pe care merg nu e decât un decor care nu se răsfrânge în viața lor afectivă, cum se întâmplă cu cei mai în vârstă.

– Ei, zise Ștefan, înainte să-mi explici de ce te-ai purtat cu mine așa cum te-ai purtat ultima oară când ne-am văzut la tine, în timpul rebeliunii, spune-mi la ce secret te refereai adineauri când ți-am dat telefon...

– Ai spus, zise ea, că tu ești cel cu inima neapărată, care poate trezi oricui dorința s-o lovească. Era o sugestie ca și eu am făcut-o și că nu sunt în stare să mă deosebesc de alții, dau și eu în tine ca orice neghiob. Hm! Știi un lucru! Toți credem că avem inima neapărată și învinuim pe alții că dau în noi. Deosebirea, cred eu, între un om și altul constă în tărie, fiindcă fiecare e lovit... Renunță la teoria ta, fiindcă nu ești ce-ai zis... Mai interesantă mi s-a părut declarația ta de data trecută, că ți se întâmplă să uiți de tine ceasuri întregi ca și când n-ai mai fi tu, ci un altul. Și că pe urmă te trezești ca dintr-o buimăceală și îți dai seama că viața ta s-a întrerupt, timpul tău a fost mort.

Asta îmi place, e o stare de perplexitate care poate duce la una de extaz, e o mare bucurie de a trăi, și mie mi se întâmplă, dar vezi, nu uit totuși că trebuie să dau un telefon... Mă trezesc la timp...

– Formidabil cum îți stă ție în cap ca o obsesie faptul că n-am putut într-o zi să ți dau telefon la ora convenită, zise Ștefan.

Pentru că ora aceea era neobișnuită pentru mine, zise Luchi. N-o să afli niciodată de ce ai pierdut acest drept.

– Bun, zise Ștefan, și de-aia m-ai chemat la tine acasă ca să mă poți umili? De ce?

Învață să nu te lași umilit, zise ea pe gânduri.

Nu vroia să spună. Merseră multă vreme în tăcere tot așa, fără să-și dea seama că merg iute. În același timp simțeau că adevărata lor țintă spre care încercau să se îndrepte, adică ființa celuilalt, se îndepărta...

– Bine, Luchi, văd că nu ești sinceră cu mine și nu ești dispusă să-ți cer iertare și să-mi promiți că n-ai să mai faci, zise Ștefan întru târziu.

Ea nu răspunse. Trecuseră de Piața Aviatorilor și traversară continuându-și drumul lor cu țintă exterioară inexistentă.

Totuși, de ce ai făcut-o? insistă el mai mult curios decât ulcerat, acum când își dădea seama că ea nu va fi sinceră cu el și nu-și va cere iertare.

O accepta cu acest șobolan mort în suflet. Spera că nu se vor înmulți. Curios însă rămăsese Ea surâse:

De ce am făcut-o?!

– Da, de ce?!

– Așa, ca să simți că ai iubită?

El rămase mut, trăsnit în cap. Cuvintele ei, dacă erau adevărate, dezvăluiau o obsesie: persoana lui. Dar erau adevărate? Puteau fi? Dar asta mai însemna și că, dat fiind această credință a ei că numai în felul acesta, sau în orice caz nu numai în felul acela obișnuit, cu sărutări și declarații patetice de iubire, putea

fi întreținută o dragoste și făcut să simtă un bărbat că are o iubită, că îi va mai face astfel de surprize și în viitor. Cum să-și ceară, deci, iertare, când ea se purtase astfel ca să-l stimuleze s-o iubească și mai mult? Ștefan își dădu capul pe spate și râse nestăpânit și îndelung. Era sucită fata asta? N-o crezu nici de astă dată...

X

Ea însă parcă era conștientă că distanța care nu se micșora deloc între ei, deși se vedeau acum aproape zilnic, era din vina ei, fiindcă începu să-i arate constant, clipă de clipă, un chip de pe care nu se ștergea o expresie intensă de bucurie și o privire care se lăsa prinsă într-a lui într-un abandon blând și fără cuvinte. Căuta parcă protecție, ca în urma unei mari decizii, când opțiunea fiind făcută, încep să ne neliniștească riscurile de a ne fi epuizat astfel toate rezervele de a manevra.

Fiindcă fără să le-o spună, în luna cât trecuse când Ștefan n-o mai căutase, Luchi renunțase în sinea ei la cei doi, care, simțea ea, nu se grăbeau deloc s-o recucerească. Nu le spusese deci nimic, sperând totuși ca într-un viitor nu prea îndepărtat miracolul să se producă (și de ce nu s-ar produce în bine, când se produsese în rău, în sufletul celor doi?) și unul din ei să facă un gest orbitor, o declarație și care să-i dezvăluie ei un suflet în care să se poată apoi plimba ca printr-o grădină a raiului. Astfel credea, deși Adrian continua să nu-i mai spună nimic nou care s-o facă să uite că o murdărise cu intriga lui. Pe măsură ce zilele treceau, gândul că Adrian, cu tot farmecul inteligenței lui neobișnuite, are un suflet de intrigant, creștea în inima ei și începea chiar să-i macine convingerea că acest farmec era real. Îi trecea prin cap gândul că numai ei i se părea astfel, în timp ce alții îl luau pe Adrian peste picior Mihai de pildă! Și atunci începea să se gândească și la Mihai și doctorul Spurcaciu își pierdea și el din puternicul contur pe care îl avusese totdeauna

în sufletul ei: un om slab și pe deasupra neinspirat, cu toate aparențele solidității spiritului său reflexiv. Reflexiv și solid la ce? Să te întoarcă pe dos o intrigă, chiar dacă ingenios ticluită și pe urmă să persiști în îndoială, ce siguranță mai putea oferi un asemenea bărbat cu care te-ai căsători? Cine spune că istoria nu s-ar repeta? Fiindcă nerozii îi atrag pe intriganți cu magnetul.

Sufletul omului însă e un laborator de făcut minuni! Nu trebuie, deci, să-i spui cuiva că te-a decepționat mortal, ci să ai răbdare și să aștepți. Nu e ușor, dar cine spune că lupta pentru fericire e o joacă? Bărbatul trebuie cunoscut fără să te miri de ceea ce descoperi și când dai de unul care e cel mai puțin rău decât ceilalți, îl iai, nu mai stai pe gânduri... Iată, gândise ea despărțindu-se de Ștefan după ce o căutase, dintre cei trei, Adrian, Mihai și Ștefan, băiatu ăsta de la țară pare mai bun decât cei doi... Oare! Să vedem! În orice caz caracterul lui nu e format încă, poate fi influențat... Nu se mai aștepta ca el s-o caute, dar uite că a căutat-o, înseamnă că ține la ea și a fost în stare să treacă peste purtarea ei într-adevăr trufașă.

Mergea aproape de el în îndelungi plimbări, ținându-l de braț și tăcând cu afecțiune și încredere. Nu era el primul ei bărbat? Ei și ce dacă o plăcea numai pentru ochii ei, fără s-o cunoască! El se lăsa condus pe lângă toate vitrinele, prin tot orașul. Tăcând ea, instinctiv tăcea și el. Și de la o zi la alta ținta spre care mergeau se apropia și se uitau amândoi la ea, fascinați, și brațul lui îl strângea pe-al ei și ea îi răspundea strângându-l pe-al lui. Într-o zi ea veni la întâlnire cu frumosul ei chip acoperit de o mare neliniște, parcă de o spaimă, se uită la el și spuse că a luat o notă foarte proastă la un examen foarte greu. Și nu-l mai slăbea din ochi, ca pe fratele ei, ca pe soțul ei... Se aflau pe lângă cinematograful Scala și oamenii se apropiau și treceau pe lângă ei ocolind acest cuplu încremenit în mâhnirea neagră a fetei și îngrijorarea și dragostea cu care o privea băiatul. Deodată el îi luă capul în palme și îi sărută de trei ori buzele ei întredeschise și palide și îi spuse:

– Te iubesc, nu fi disperată, am să te ajut cu manualul în mână să înveți și să-ți treci examenul.

Ceea ce și făcu. În fiecare zi stătea cu ea câteva ore în odaia ei și o asculta. Învăța bine, prezența lui o stimula și încrederea îi reveni cu totul. Ieșeau apoi împreună ca înainte și nu se știe ce vânt începu să bată asupra ei că într-o zi începu să-i cânte, ținându-l de braț și ferindu-și puțin fața să n-o vadă trecătorii. Dar nu prea mult. Era un val nestăvilit al inimii ei sau era puterea în sine a cântecului care îl tulbura pe Ștefan? Cum să știe? Și se întorcea acasă cu vraja în suflet, cu lamentațiile iubirii și ale speranței din cântecele ei populându-i odaia și împiedicându-l să adoarmă. O punea a doua zi să mai cânte cutare cântec. Și ea începea de îndată, cu același glas, același timbru melancolic și încărcat de aceeași nostalgie sfâșietoare. Căci din astea îi plăceau lui Ștefan, din cele vaitate, deși ea îi cânta și altele... Urmele iubirii defuncte, trandafirii veștejiți în glastră, vremea care a trecut, și cum l-a uitat de mult... Frunze însângerate spulberă vântul în pădure, se plimbă amanții înstrăinați în care s-a cuibărit despărțirea, de moarte e atins sufletul lor... Macii de pe coline ard ca dragostea ei, geaba bate ploaia grea, macii nu mi-i poți stingea... Le alegea dintre cele al căror sentiment era purificat prin poezie și printr-un patetism detașat. Astea erau cele mai rele, fiindcă se insinuau cu suferința inițială a celui care le făcuse... Îndrăgostitul, care stă de vorbă cu păsările, cu iarba câmpului, cu dealurile rele care în drum spre fata iubită fac să cadă potcoavele calului... Altul vroia pur și simplu să-i facă dar fetei un peisaj nepieritor care îi umpluse lui inima...

Și să vezi cum saltă
Peștele în baltă
Dimineața
Când se lasă ceața...

Luchi călca rar prin lapoviță și parcă nu vedea pe unde mergea. Dar nici Ștefan. Intrau apoi în restaurantul „Modern" de pe Sărindar, unde cânta orchestra lui Grigoraș Dinicu și cereau țuici și borșuri de miel cu cap pe care le sorbeau rebegiți și flămânzi, cu ardei iute... Ținta pe care o urmăreau era aproape și totuși distanța care îi separa persista, ca un zid invizibil. Nici unul nici celălalt nu mai doreau să facă dragoste. Nu prea convins, el încercase o dată, dar ea îl oprise spunându-i nu, nu! Adică nu deloc, fără să-i spună de ce și nici ce viitor putea să aibă iubirea lor acum castă.

XI

Se potrivea atât de bine acest sentiment cu primăvara care sosea și cu soarele care începea să inunde orașul! Luchi devenise sfioasă și sărutările lor erau diafane. Se îmbrăca cu rochii până la gât și când se așezau pe o bancă în vreun parc își trăgea cu grijă stofa peste genunchi. Cântecul ei încetă, dar Ștefan simțea în schimb că sentimentele ei aveau un contur mai mare și mai intim, dacă nu chiar aproape frățesc. Îi spunea: „ce te pasionează pe tine atât de mult ziarul?" Și îl privea insistent: „ești sigur, parcă adăuga, că amorul tău se bucură de reciprocitate?" Nici ea nu știa să exprime exact acest gând, dar era nedumerită: mai putea iubi pe cineva în afară de ea? Nu el, ci așa în general, dacă un sentiment poate fi împărțit, dacă unul din ele nu e trădat... Sau: „Ștefane, tu cât ai de gând să porți costumul ăsta? Pune-ți bani deoparte și fă-ți un costum pe care să-l ai pentru situații deosebite." Și intra cu el într-un magazin, îi spuse ce stofă i-ar plăcea ei, Ștefan o cumpără și îl duse apoi la croitorul familiei lor, care îi făcea colonelului și lui Niki de atâția ani costumele. „Domnule Georges, zise ea adresându-se croitorului, fă cunoștință cu logodnicul meu, domnul Paul Ștefan, jurnalist... Ai grijă, servește-l ca pe Niki..." „Da, domnișoară, nu-mi va fi greu, domnul e înalt și proporționat, costumul o

să-i cadă perfect..." Afară, Ștefan se uită lung la ea: „Ai spus logodnic ca să nu creadă croitorul că. ." „Bineînțeles", răspunse ea nelăsându-l să termine fraza. „Eu m-am bucurat ca și când aș fi", reluase Ștefan. „Da, bineînțeles, repetase ea cu o sinceritate pătimașă, ești nu logodnicul, ci soțul meu încă din noaptea de Revelion... Sau ai uitat?"

Așa era! Totuși... Însă Ștefan nu insistă să adâncească aceste clipe. Fiindcă nu se dă drumul la astfel de cuvinte fără să mărturisești și de ce nu spui nimic de punerea lor în practică. Cu doctorul Spurcaciu fusese pe punctul de a o face. Luchi îl privea cu niște ochi fără umbre, dar care îl vedeau pe el, îl luau în focarul lor total și lipsa umbrelor îi dezvăluia parcă tot sufletul, care nu era decât dragoste, dar nu o dragoste ca o boală, din care urma, ceva mai târziu, să se scoale, sau ca o greșeală pe care cu amar avea s-o descopere, tot așa mai târziu... „Tu ești cu însumi! îi șoptise ea deodată, și ce-o să pătimesc eu, o să pătimești și tu. Primești?" „Primesc", răspunse el fără să se gândească, turburat de un fior care îl amețise brusc ca și când s-ar fi uitat într-o fântână adâncă.

După această declarație se văzură tot regulat dar mai rar, de două ori pe săptămână și nu acasă la ea, ci numai în oraș, și toate acestea din inițiativa ei, ca și când și-ar fi dat seama că i-a sucit capul și ar fi vrut să-i lase timp să reflecteze. El nu reflectă însă: era foarte liniștit și decis. Gândul la ea îi umplea inima de o bucurie covârșitoare.

XII

De la redacție, Ștefan urcă pe Belvedere și ieși în Calea Victoriei unde avea întâlnire cu Luchi chiar la colț. Ea nu sosise încă și Ștefan traversă și cumpără de la un chioșc o revistă literară care îi plăcea. O deschise, se întoarse la locul *rendez-vous*-ului și începu să o răsfoiască. Se gândea dacă va veni vreodată ziua când va scrie și el la această faimoasă revistă, știind

că el nu era decât ziarist, dar că se trezea nu o dată, citind nuvelele și povestirile care se publicau aici, cu gândul pironit asupra unei intenții nebuloase: dacă n-ar putea și el să scrie ceva din închipuire... Dar cum să scrii din închipuire?!. .

La ce te gândești? auzi el alături un glas plin de ironie și ridică privirea și o văzu pe Luchi scrutându-l batjocoritor și parcă agresiv ..

Ștefan nu zise nimic, dar porni alături de ea tot dus pe gânduri. Pe urmă se mai înveseli.

– Gazda mea din Pălămida, zise el, avea un bărbat de o gelozie feroce. La masă (luam masa cu ei și cu băiatul lor, un puști cam obraznic cu mine, dar simpatic, de la el am învățat multe despre oraș), femeia, altfel frumoasă, avea câteodată câte o expresie mai visătoare, se gândea și ea cine știe la ce, și într-o zi bărbată-său, cu cuțitul în mână, deodată se face spre ea scos din sărite și zice: „la ce te gândești?" „Au!" a făcut ea văzând cuțitul în mâna ăluia, care, și el, dându-și seama de gestul impulsiv și involuntar, și-a lăsat bratul în jos... Asa și tu!

Ea, auzindu-l, avu o clipă de stăpânire, apoi când înțelese izbucni într-un râs înalt și nestăpânit, căruia îi dădu drumul fără să-i pese că se uita lumea la ei (mai ales că ea îi șoptea nu o dată sever, când el se lipea de ea prea strâns: „se uită lumea la noi!"; acum se lipi ea de el și îl apucă de gât și îl sărută pe tâmplă lipindu-și obrazul de-al lui).

– Vezi, eu am crezut că numai Adrian mă poate face să mă simt atât de bine cu un prieten, zise ea luând înapoi cu o mână ceea ce îi dăduse cu cealaltă.

Îi spunea adesea astfel de răutăți chiar în toiul unei veselii care o făcea răpitoare. Ștefan îi zise:

– N-o să mă atragi pe mine în dialoguri în care să călcăm amândoi pe muchie de cuțit. Îl bag în mă-sa pe acest Adrian și pun pariu că e un cretin, în ciuda faptului că ție îți place așa de mult.

– E prietenul meu, zise ea cu gravitate și își luă și aerul adecvat, de prietenă care n are încotro, dar trebu.e să declare acest lucru ca să nu existe echivocuri.

Urmărea însă tocmai astfel să creeze unul? Fu rândul lui Ștefan să râdă cu gura până la urechi. Ea însă se simți cu adevărat jignită și înteți pașii, părăsindu l. Stefan se luă după ea și își ceru scuze:

– Luchi, pentru o prostie? Ce e asta? E prietenul tău, ei și, de ce vrei să mi-l bagi mie pe gât? Nu-ți dai seama? Crezi că mă flatează că mă compari cu el?

– Ești îngâmfat, zise ea, și ma întreb de ce? Situatia ta atârnă de-un fir de păr, nu văd de ce ai fi atât de s.gur de tine si te-ai crede superior lui Adrian Popescu, ziarist cunoscut, nu ca tine, căruia nu i-a văzut nimeni semnătura.

Asta era adevărat și Stefan, atins, tăcu. Insistase pe lângă patron de câteva ori sa-i dea voie să scrie ceva. Reportajul său despre rebeliune fusese oprit chiar de marele ziar'st, fără să-i explice mai mult decât: „e bun, dar e inoportun". „În ce sens, patroane!?", „În toate sensurile." Totuși, într-o zi îi dăduse voie: „Du-te și tu prin oraș și caută ceva vesel pentru cititorii noștri. Ai un condei cu predispoziții spre lucruri sumbre, prea grave pentru vârsta ta. Ia-o mai încet." „Bine", gândise Ștefan și începuse să colinde orașul în căutarea a ceva vesel și într o zi îi prezentă lui Niki un mic reportaj. Niki îl citi si se strâmbă, deși în priviri îi sticlea o lumină jucăușă. „Amuzant", zise el și îi dădu literă să-l trimită la tipar, dar îl trimise și patronului în spalt. Ce scria în el? Că pe câmpul din dosul Gării de Est două șatre de țigani s-au bătut ieri ca chiorii pentru o femeie și zece mii de lei. Banciu Iancu Ciuraru, bulibașa uneia din șatre, povestea Ștefan pe larg, pusese de mai multă vreme ochii pe Viana, nevasta lui Ion Ștefan, zis Carolea, bulibașa celeilalte șatre. Lui Carolea ăsta îi plăceau banii mai mult decât femeile și a căzut la o învoială cu Banciu. În schimbul Vianei el primea pe Lisaveta, nevasta acestuia, plus zece mii de lei. Și târgul s-a

făcut. Lisaveta însă, descoperi curând Carolea, era cam bătrână și pe lângă asta îl trăsni gândul că el o cumpărase pe Viana lui cu treizeci și cinci de mii de lei. Atunci cum s o primească el pe Lisaveta numai pentru zece mii? Si atunci într-o noapte tăbărî cu ai lu: asupra șatrei lui Banciu, îl prădă și începură să se taie cu cuțitele... Patronul era nervos, citind toate acestea. Ștefan aștepta în fotoliu... „Ce e cu Niki, zise el, cum poate să te lase să publici un reportaj despre asemenea g.anoaie?" „Mi-ați cerut ceva vesel!" zise Ștefan cu o vagă ironie, pe care cei tineri nu și-o pot reprima, când î. prind pe cei mari la înghesuială. „O să te duci la Paris și o să scrii la întoarcere un reportaj despre ce-ai văzut, indiferent dacă va fi ceva vesel sau ceva sumbru." Și cu un gest îl dăduse afară din birou.

– Ei, continuă Luchi fără cruțare, nu răspunzi?

Ștefan nu răspundea. Intrară la „Modern", restaurantul lor preferat, și începură să mănânce în tăcere. Dar ei, îi declara ea, nu-i convenea să fie văzută la masă cu un băiat care nu știe să-și ascundă jignirea și îl rugă să povestească ceva, ce mai era nou despre război, fiindcă ea nu citea niciodată ziarele, avea grijă Niki să-i spună când era ceva important.

– Hai, scuză-mă, lasă prostiile, spuse ea cu un glas așa cum i-l știa el, când și chipul îi înota în lumină și uită ceea ce îi auzise înainte urechile. Am să-ți dau o veste formidabilă, continuă ea. Să te pregătești... Costumul tău e gata?

– Da, trebuie să mă duc să-l scot, n-am bani, răspunse el. Că nu mi-ai spus că mă costă tot atât de mult cât și stofa, aștept chenzina de întâi mai.

– E perfect, zise ea. Evenimentul de care o să-ți vorbesc are loc pe la mijlocul lunii mai, așa că ai timp...

El nu se arătă curios să afle, nu mai era supărat, ci contrariat. Ar fi vrut să-i povestească despre nedumerirea lui în legătura cu poziția patronului față de căderea Iugoslaviei, dar se vedea că gândurile ei erau acum în altă parte și nu l-ar fi ascultat cu interes... Nu gândurile, ci stările ei erau cele care

o dominau: acum de pildă gândul la acel eveniment declanșase în sufletul ei o astfel de încântare încât Ștefan uită și de contrarierea sa și o îndemnă:

– Ei, spune, despre ce e vorba?

– Prințesa Ileana Ghica se mărită cu prințul Nicolae Sturdza și fac nunta pe la jumătatea lui mai cu o mulțime imensă de invitați, zise Luchi. Eu am fost colegă de liceu cu o prietenă a miresei și m-a invitat și pe mine. Eu am refuzat: „Dragă, nu pot veni fără logodnicul meu, îmi pare rău". „Da vino cu el, e foarte simplu." „Neinvitat?" „Ba invitat, cum îl cheamă? Va primi o invitație."

Și Luchi scoase din poșetă un carton alb cu stemă aurie pe el și i-l dădu lui Ștefan să-l citească. El se uită țintă la ea și îi spuse în timp ce gândea cu o vagă tristețe că fata asta e păcat de ea că nu înțelege că mult mai important era pentru amândoi să fi fost aproape unul de altul pentru ca sufletele lor să se poată uni și să fie fericiți, decât să se bucure că a fost invitată la nunta prințesei cutare cu prințul cutare:

– Țările se prăbușesc și altora le arde de nuntă! zise el.

Dar curios lucru, ea rămase aceeași, ca și când nici nu l-ar fi auzit și cu un gest tandru îi întinse mâna să i-o sărute.

– Am dat la croitoreasă o rochie care o să iasă ceva cu totul deosebit, zise ea. Am găsit un material de o albeață imaculată... Ai să vezi! Am găsit și un model, ceva *exquis*... Hai acuma să mergem la un cinema, vreau să văd „Un cântec pentru tine" cu Tino Rossi. Îți place Tino Rossi? L-ai văzut în „Neapole sub sărutul focului"? Cântă atât de frumos încât vocea lui pare neverosimilă ..

– Păi și el zise Ștefan uitând de sine, parcă ar fi scopit...

XIII

După căderea legionarilor, Paraschiv Moromete se îmbătă trei zile la rând. Întâi pentru că un astfel de eveniment el îl

prezisese, ceea ce însemna că era un mare om, al doilea pentru că se împlinise și prezicerea lui în ceea ce îl privea pe Ștefan: cădea și el, cu banii lui, cu cearceafurile lui albe, cu camera lui cu parchet pe jos și baie alături.

– Ei, ce-o să facă acum? Unde o să doarmă? Ce-o să mănânce?, se stropși el la țiganca de nevastă-sa cu care bea împreună în cârciumă și ea se uita la el cu o admirație în sfârșit fără rezerve.

Paraschiv trase din țigare cu dinții rânjiți încât i se văzură până în fund măselele ca niște mici pietre de moară, o apucă pe muiere de gât și o zgâlțâi:

– Eu la mine nu-l primesc, i-am spus, pe sub podurile Chiogârlii o să doarmă cu vagabonzii! I-am spus sau nu i-am spus?

– I-ai spus, mă Paraschive, da nu trebuie să te bucuri de răul altuia, că te vede Dumnezeu. E și el băiat mic, tu ești mare, n-a știut nici el ce face, a crezut că legionarii ăștia or să rămână și a luat și el o slujbă la ei, cum au făcut mulți. Crezi că a fost singur?

– Da nu i-am spus? În loc să-și bage mințile în cap și să vină la mine la atelier, că mai avea timp, m-a luat pe mine peste picior, că așa și pe dincolo, că știe el dinainte ce-o să spun eu, parcă ar fi fost el marele șmecher. Poftim șmecher! Acuma facă ce-o ști, că eu n-am ce să-i mai fac.

– Poate că n-o să aibă nevoie de tine, mă Paraschive, tu nu te gândești? E băiat cu carte, găsește el undeva unde să intre.

Țiganca nu credea însă nici ea în ce spunea. Își privea bărbatul supusă, cu un surâs de viclenie moale și gata oricând de a fi transformată în rugăminte, amestec pe care îl moștenea de la rasa ei obscură care a trebuit, ca să nu piară, să treacă repede de la mânuirea cuțitului, la cuvântul mieros și plângăreț.

– Tu ești supărat pe el că te-a lăsat să plătești în ziua aia dinainte de Crăciun, când veni tat-său pe la el, dar ce-ai fi vrut să facă, nu te-ai legat tu de el? De ce te-ai legat, mă, Paraschive?!

Paraschiv se uită la ea stupefiat. Ce era asta? Tot nu înțelegea că îi vrusese binele?

– Cum de ce m-am legat? bolborosi el furios. De-aia și-a cheltuit bătă-sa toate mamudelele, să-l țină la școală patru ani, ca el să-și pună ca un derbedeu cămașa verde și pistolul la șold și să-și bată joc de noi cu banii și hainele lui?

– De ce, mă Praschive? De unde stii tu? se miră țiganca cu glasul ei dulceag, dar acum sincer; ar fi vrut cu adevărat să știe de unde i se năzărise bărbatului ei toată chestia asta? Eu nu l-am văzut cu nici o cămașă și nici un pistol. De ce vorbești așa?

– Le avea acasă, mârâi Paraschiv.

Le-ai văzut tu?

Nu le-am văzut, dar de unde atâția bani? se stropși Paraschiv scos din sărite. Tu nu te gândești? Cine să-i dea lui atâția bani, un mucos? Asa de mic? Ăsta în sat uita de unde vine si râdea ca un prost. Bătea marginile satului cu un ciomag în mână și se dau câinii la el cum se dau după un neghiob... Câinii simt ei când trece un nătărău pe lângă garduri...

– De ce vorbești asa de urât de el, mă Paraschive? se supără în sfârșit țiganca. Sunteti rude și am băgat de seamă că ții la taică său, când te-am cunoscut eu numai de el vorbeai, Parizianu în sus, Parizianu în jos... Nu e frumos, mă Paraschive... Din contra, eu zic să mergem chiar mâine pe la el și dacă e așa cum zici tu, să-l luăm la noi și să-l ajutăm... N-avem de unde, dar din ce putem... Așa fac oamenii... Dacă n-am face așa, ar fi vai de capul nostru, am muri toți, mă Paraschive, și ne-am mânca unii pe alții ca câinii...

Paraschiv parcă ar fi primit un pumn în piept. Multe clipe se holbă la muierea lui. Pe urmă lăsă ochii și capul în jos, umilit de propria-i ură pe care nici el nu și-o înțelegea. Bău un pahar cu vin, dar parcă nici vinul nu mai avea gust. Scoase portofelul și plăti.

– Nu trebuie să te superi, mă Paraschive, îi spuse țiganca acasă. M-ai înjura tot tu dacă nu te-aș ține de rău

Paraschiv însă nu-i răspunse și se culcă și adormi de îndată cu dinții rânjiti, ca și când ar fi murit. Muierea îl zgâlțâi:

– Nu dormi așa, mă Paraschive, că mi-e frică, se văită ea.

El se trezi, mormăi în neștire și readormi cu o înfățișare mai omenească. Femeia suflă în lampă.

A doua zi după-masă se aflau amândoi în fața clădirii cu două etaje de pe strada Romniceanu, unde știau că stă Ștefan. Sunară. Nu răspunse nimeni.

– Vezi? șopti Paraschiv. Nu mai stă aici.

– Mai sună, mă, Paraschive.

Paraschiv sună din nou. Și deodată Ștefan deschise geamul și apăru cu bustul în afară.

– Cine e? strigă el.

Deși îi auzise glasul, Paraschiv nu-i răspunse. Vedea că e Ștefan, cu un halat frumos pe el, vesel, în orice caz departe de a fi în situația de a dormi pe sub podurile de pe Chiogârlu, ba chiar avusese în glas ceva batjocoritor, fiindcă fără îndoială văzuse și el cine e la ușă... Era lucrul care îl rănea pe Paraschiv cel mai cumplit, să fie luat la vale, să i se scuipe în cap, după ce o copilărie întreagă taică-său îl luase în derâdere și îi otrăvise astfel acele zile ale vieții care altora le rămân în amintire ca luminoase. În glasul lui Ștefan simțise aceeași ironie mușcătoare care îi ulcerase în sat inima. Adică văd cine e și îmi bat joc...

– Care ești bă, repetă Ștefan într-adevăr batjocoritor, fiindcă văzuse de la bun început cine era, Paraschiv nu se înșelase. Tu ești, nene? Ei, ce cauți aici? zise el sarcastic. Ei, ai venit să vezi dacă mai dorm aici, sau am și ajuns pe Chiogârlii?! Ia cară-te! Să-i spui tu lu' tata că sunt legionar, ca ăla să creadă cine știe ce și să-i strici sărbătorile de Crăciun, făcându-l să înghită cu noduri săracele lui sarmale? Cum ai putut să-mi faci una ca

asta? Dacă mi-o spuneai numai mie puțin îmi păsa, dar să-i spui lui tata? De ce? Ce ți-am făcut eu ție? Ce-ai avut cu mine?... Nici tu nu știi, dar asta nu înseamnă că te iert, hai, pleacă și vezi-ți de treabă și nu mai duce de aici înainte grija altora, vezi-ți de ale tale și o să fii mai fericit...Păcătosule! Ești mai mare ca mine și mi-ești rudă, dar ai pierdut dreptul să te mai respect și să te mai consider ruda mea. Ești un străin! Vezi-ți de drum și să nu mai aud de tine!

Și închise geamul și o tăcere se lăsă în acel loc care avea de o parte vile elegante și de alta un deal cu creasta tocmai sus, de unde se vedea panorama orașului.

Paralizați, cei doi, ca două mogâldețe, continuau să stea mai departe în fața ușii ca și când ar fi refuzat să creadă că ceea ce le auziseră urechile era adevărat și așteptau ca Ștefan să reapară la geam și cu un glas bun să le spună: „am glumit, stați că vin acuma să vă deschid și o să mergem pe urmă, ca la început, la restaurant și să mâncăm și să bem". Dar fereastra, ca și ușa dinaintea lor continuau să rămână închise. Nici ei nu-și dădură seama de clipa când se deciseră să se urnească din loc și să plece.

– Vezi, mă Paraschive!? îndrăzni țiganca întru târziu.

Paraschiv însă nu părea sau nu vroia să arate că fusese cine știe ce lovit. Călca rar, cu călcătura lui de odinioară, de la țară, când mergea pe câmp și care nu i se modificase, și un rânjet îi apăruse în colțul gurii. Chipul lui era totuși mai senin, puțin resemnat, dar nu lipsit de o ironie cam țeapănă în priviri, ironie suverană la adresa tuturor și o mulțumire de sine pe care nu i-o putea turbura nimeni. Nu era el bucureștean? Nu era el maistru sudor autogen? Putea cineva să-i ia carnetul din buzunar? Nu strângea el bani să-și facă o casă, să le arate el ălora din Siliștea că... Nu băuse nimic. Numai băutura îl făcea să simtă o pornire neînfrânată de răzbunare față de toți care... Acum nu mai avea nimic cu Ștefan, își dăduse seama că greșise, băiatul nu fusese legionar, dar totuși, ce meserie avea el la bază? Ce meserie de care să nu-ți fie frică de nimeni? Încât, după un timp, spuse totuși, deși de astă dată fără ranchiună:

– Da, bine, o să mai vedem noi!

Și câteva luni mai târziu, triumfător, îi arătă muierii o hârtie pe care tocmai o primise dimineața de la direcție. Adică, iată ce însemna să fii ceea ce era el, chit că nu avea atâția bani ca alții și stătea deocamdată într-o mică odăiță, cu pământ pe jos. Ce era?! Un ordin de concentrare militar, dar nu de dus acolo la unitate și să-ți pierzi slujba ca Nilă, ci ordin de concentrare pe loc, acolo unde îți faci meseria... Și leafa îți merge mai departe!

Țiganca îl privi din nou cu o admirație fără reținere...

XIV

Într-adevăr Nilă primise ordin de concentrare și își pierduse slujba lui de portar, la Bloc Algiu, de pe strada Cheia Roseti, în ciuda credinței lui că acolo, în regimentul lui 5 Dorobanți din Giurgiu, cineva știa că are nevastă și copil mic și îl ocolea când îi venea rândul să i se treacă numele pe hârtia aceea cu o bară roșie de-a curmezișul. Totuși, îl scutiseră destule luni, era ceva, nu-l luaseră ca pe alții din toamnă, pe el îl luase în primăvară, în mai...

Era așa de frumos afară când primi ordinul! Nilă surâse și chipul i se lumină, ca și când ar fi primit o știre care îl atingea tocmai în adâncul secret al inimii. „Ie-te ai naibii!" murmură el și se dădu jos de pe scaunul lui de portar și ieși de după bara aceea de lemn în spatele căreia stătea și unde primea toate scrisorile și ziarele, pe care apoi le vâra pe sub ușile domnilor locatari sau le repartiza prin cutiile fiecăruia, care aveau. Mergea cu capul în jos, cu aerul său împovărat, dar cu o mare lumină pe chip și mereu surâzând. Intră în bufetul Scala, de vizavi, unde îl cunoștea pe barman de multă vreme și ceru un șprit.

– Ce e, Nilă, zise acela, ai primit scrisoare de la nevastă?

– Da, hî, făcu Nilă ca de-o mare minune.

Și rămase pe gânduri în fața tejghelei, dar nu gânduri triste, însă insondabile.

– Nu bei, ce faci? zise barmanul.

Nilă nu tresări, dar se uita la pahar parcă ar fi spus: da, eu l-am cerut, acuma trebuie să-l beau, cu toate că nu văd de ce atât eu, cât și alți oameni fac totdeauna figura asta în anumite momente ale vieții lor. Îl bău și se șterse la gură cu un gest țărănesc.

– Mai dă-mi, mă, unul, zise el mereu îngândurat.

Da ce e hârtia aia din mână? Că văd că nu e scrisoare, zise barmanul. Nu cumva ai primit ordin de concentrare?

Ba am primit, zise Nilă somnolent. Și adăugă cu surâsul accentuat: Îl așteptam din toamnă. A venit abia acum.

Ca și când l-ar fi ros un regret. Și umerii i se frânseră, brusc copleșit. Și în clipa aceea fruntea lui groasă se încreți cu aceeași nedumerire ca odinioară pe izlaz când Toderici îi alerga spre gară, care, zice el, era atacată de inamic și trebuia apărată. Care inamic? De ce să atace el gara? Iată, de-atunci făcuse armata adevărată, se eliberase, muncise cu spinarea la Bloc Algiu, blocul se terminase, Algiu îl oprise portar, se însurase, avea și-un copil și iată că acel inamic nu-l slăbea și iată cum din pricina lui trebuia să-și strice tot rostul și să se ducă... Acum, pesemne, era de-adevăratelea, nu va trece mult și îl va avea pe acel inamic în față și va trebui să tragă cu pușca în el...

Nilă se dădu jos de pe scaunul din fața tejghelii, își împinse mai spre ceafă șapca lui pe care scria *portar*, se frânse înainte vârându-și mâinile în buzunarele pantalonilor și vru să-i facă barmanului, cu care era prieten, o destăinuire. Dar avu un gest: nu folosea la nimic. Gata! Când trebuie să pleci, fii bun plecat și nu-ți mai răci gura de pomană cu vorbe, că de schimbat tot nu mai poți să schimbi nimic cu ele.

Plăti.

– Nilă, zise barmanul, dacă ai ceva, să-ți păstrez ceva, ai toată încrederea. Când te întorci, găsești totul la mine.

Nu, zise Nilă, că o să vorbesc cu domnul Algiu, să-i dea muierii mele tot ce e în odaie. Le duce acolo la ea la țara. O să-i scriu să vină în lipsa mea. Dacă vrei s-o ajuți, mă Jenică!

– Cum să nu, zise Jenică inimos. Se poate?

– O să-i fie greu să ia cu ea patul de fier, și masa aia, mai bine le-aș vinde, dar n-am cui, reluă Nilă.

Găsim noi! zise Jenică. Până vine muierea ta încoa, eu am și găsit. Scrie-i să vină la mine și o duc și la gară! Și nu mai sta așa pe gânduri, că nu e nimic. Război nu e, o să te întorci, vino la mine că îți găsesc eu de lucru... Am relații!

Nilă se dezdoi, făcu un gest care însemna că acum trebuie să plece și asemeni unui țăran care nu spune niciodată la revedere vecinului său fiindcă îl vede prin curte de dimineața până seara, Nilă îi întoarse prietenului său spatele și ieși din bufet.

Arăta totuși mai vioi. Traversă, reintră în bloc și luă ascensorul. Se opri la un etaj și se îndreptă spre un anumit apartament, unde în timp ce sună, își scoase capela din cap. Îi deschise chiar el, domnul Algiu, proprietarul, care îl privi o clipă întrebător, dar în clipa următoare înțelese că portarul său avea ceva să-i spună și îl pofti înăuntru în biroul său.

– Ce s-a întâmplat, Nilă?

Nilă îi spuse.

– Nilă, zise domnul Algiu luând deodată pe loc o hotărâre neașteptată. În mod normal pierzi postul, dar eu țin așa de mult la tine că după ce termini cu concentrările, te primesc îndărăt, îl dau afară pe cel care o să-l angajez în locul tău și te primesc iar pe tine. Suntem oameni!

Da, numai că domnul Algiu spusese „concentrările", și nu „concentrarea", adică n-avea cum să-l reprimească odată, el să fie concentrat din nou, pe urmă iar desconcentrat și așa mai departe. După ce se vor termina toate acestea, adică după război, cu alte cuvinte, Nilă putea să conteze că domnul Algiu îl va reangaja Era bine și asta!

Și acuma tu vrei salariul? Bine, poftim! Cu lucrurile ce faci?... Vine muierea... Foarte bine, uite ceva pentru muiere și copil... Să ieșim noi cu bine din războiul ăsta, că n-o să ne pară rău că am suferit...

Și domnul Algiu, înalt, subțire, drept, încă tânăr, îl conduse pe portar ținându-l de braț, îi spuse la revedere și concentrare ușoară, apoi închise ușa în urma lui cu un gest hotărât și cu o secundă poate mai curând decât ar fi trebuit pentru ca omul cu aer împovărat care ieșise afară din casa lui să nu-l uite imediat...

XV

Nilă plecă tocmai când Achim venea într-o permisie de două săptămâni, nu-l găsi pe strada Cheia Roseti. Îi știa însă adresa veche a regimentului și Achim îi trimise o scrisoare în care îi spunea: „Bă, Nilă, Angela mi-a scris din primele săptămâni după ce am luat trenul în primire. E însărcinată și acum în permisia asta mă însor cu ea și îmi pare rău că nu ești și tu de față să beai un pahar la nunta mea“... Fiindcă avea de gând să facă tot acum și nunta, deși nuntă cu mireasa cu burta mare nu prea se obișnuiește... Dar lui nu-i pasă! Pe vremurile astea nu știi niciodată dacă dintr-o concentrare te mai întorci și de ce să riște el să-i rămână nevasta cu un copil de poale și fără pensie la care ar avea dreptul ca văduvă de război... Și în afară de asta, chiar așa, n-a fost muierea lui? De ce s-o țină nemăritată, ce, parcă o să găsească una mai bună ca ea? Unde să găsească?!

Achim nu-i scria lui Nilă chiar toate acestea, dar le gândea și i le spunea Angelei și cu glas tare, ca s-o flateze. Fata îl asculta cu privirea mereu mărită. Neliniștea de acum trei luni nu se micșorase în sufletul ei decât atât ca să poată trăi, și în adâncul privirii ei tinere nu exista pentru ea speranță; război, asta înseamnă, oricât ai vrea să nu recunoști, moarte, în ciuda

faptului că acum suntem în viață, că bărbatul ți-e vesel și îi scrie fratelui că tu ești însărcinată: toți pot muri și cu ei tu cu copil cu tot, chiar nenăscut .. Uitându-se la ea Achim se întreba, dar n-o întreba, de unde știa ea că în lume s-a întins aripa morții? Asta putea s-o știe el, care atâtea luni îi văzuse acestei morți armele trecând neîncetat spre sud, apoi în ultimele săptămâni întorcându-se îndărăt și urcând spre nord, tren după tren, tun după tun, tanc după tanc, zi și noapte, încât înainte de a adormi, prin nu știu ce taină, visul arata ceea ce nu vedea cu ochiul, o nemaivăzută armată alergând cu viteza roților de tren spre o direcție misterioasă, spre un punct de oprire de unde avea să se repeadă ca o haită uriașă de lupi asupra altor țări și să treacă peste ele omorând și dând foc... Achim știa și el de la taică-său de ce era în stare neamțul. Povestind, flăcările războiului trecut, pe care Moromete le văzuse aievea, reînviau în ochii lui cu toată groaza clipei, și când el spunea de pildă cu o admirație înspăimântată: domnule, neamțul trăgea cu o ghiulea după un om! (asta vrând să spună că spre deosebire de noi el avea atâtea ghiulele încât putea să-și permită acest lux), Achim vedea și el cu ochii închipuirii un biet om fugind apucat de groază peste câmp și o ghiulea neagră zburând după el să-l omoare... Dar de unde știa Angela? Hotărât, tot de la taica-său, adică nu, taică-său era prea tânăr pe atunci, pesemne de la bunicu-său...

– Spune-i acolo că nici eu n-am de unde găsi unul mai bun ca tine, zise Angela râzând într-adevăr flatată de cuvintele lui și îl cuprinse o clipă cu privirea ei în care dorința de viață și știința despre moarte îi dădeau o lucire stranie și intensă. Și că ne pare rău că s-a întâmplat așa, să nu fie și el de față la nunta noastră.

– I-auzi, zise Achim, aplecându-se asupra hârtiei cu trudă și parcă scrijelind-o... Angela ține la tine, bă Nilă, așa e ea, adăugă el oprindu-se din scris și cu o înfățișare elocventă, adică sunt unii altfel, ea e așa cum o vezi, bună de nevastă, ține la

bărbat și la rudele lui... Da nu-i nimic, n-o să stai în concentrare o v ată, vii tu acasă, bă Nilă, și atunci...

Și Achim chicoti și făcu cu mâna semn la gură, de dare a paharului pe gât... Pe care, zece zile mai târziu, îl dădu cu adevărat și nu o dată, la căsătoria și nunta sa. Se înțelesese cu socrii ca sărbătoarea să aibă loc la ei și anume în curte, era mai frumos și puteau întinde o masă mare.

Cât de mare? O făcu din scânduri negeluite de brad, chiar lemetristul Gică Urâtu, tatăl Angelei, ajutat de taică-său, bătrânul Moroianu (bunicul copiilor după tată, cei dinspre partea mamei nu se mai aflau în viață), și de un vecin, cel dinspre strada Lânăriei, cu care familia Moroianu se afla în bune relații, fiindcă așa îl chema după tată pe lemetrist, porecla de Urâtu fiind căpătată încă din copilărie într-adevăr din cauza urâțeniei lui, care nu dispăruse cu anii, ci dimpotrivă parcă se accentuase. Copiii i-dăduseră această poreclă, dar nu din repulsie, ci din cea mai mare simpatie, fiindcă Gică, neștiind cât e de urât, era și el vesel ca orice copil și pe chipul său, această veselie, amestecată cu urâțenia, îl facea „ciudat", stârnind hohotele de râs ale tuturor și incitându-i pe maturi să pună mâna pe capul lui și să pipăie acea față inocentă și într-un mod atât de neașteptat atrăgătoare. Așa a rămas și mai târziu, și când taică-său, Moroianu, l-a dat la uzinele *Lemetru* (taică-său era zugrav, dar îi venise ideea, nu se știe de ce, să-l facă pe băiat strungar), Gică a cucerit de îndată simpatia maistrului și spre deosebire de ceilalți ucenici cărora li se aplicau foarte des corecții corporale, el se bucura numai de priviri blânde. Toată lumea care trecea pe lângă el simțea totdeauna dorința irezistibilă să-i pună mâna pe cap. Iată cum și urâțenia e o armă care te poate ajuta în dura luptă pentru existență, dacă sufletul rămâne neatins de ceea ce într-adevăr e urât pe această lume. Desigur, băiatul avea mintea vioaie, altfel totul s-ar fi răsturnat în viața lui, și ajunse cu bine muncitor calificat. Mai ciudat era că nu semăna cu nimeni, nici din partea mamei, nici a tatălui și nici a bunicilor, spre deosebire de cei doi frați ai săi mai mari, care prea semănau, te și supăra să vezi aidoma copia înaintașului pe chipul fiului și nepotului. Viața nu mai avea parcă nici un haz. Angela semăna cu maică-sa, o frumusețe la vremea ei, simțise și ea, ca fată, când îl cunoscuse pe Gică, dorința să-i pună mâna pe cap, și când Gică o ceruse de nevastă pe fată o apucase un râs de o mare nepăsare, adică, parcă, spunea, de ce nu?! Acum îmbătrânise după patru nașteri și în plină tinerețe se pomenise cu un astm pulmonar care o chinuia totdeauna când era umezeală, dar și când nu era, iarna în special, dar și verile în anumite zile. Ca zestre, primise o căsuță cu două odăi și cu o curte mică într-o fundătură pe lângă podul Cărămidari, care da chiar în Lemetru. Cu anii și după moartea socrilor Gică reușise din leafa lui să dărâme complet această cocioabă și să ridice în locul ei o adevărată casă cu ciment la intrare și cu trepte, mai înaltă, cu trei odăi în loc de două, cu bucătărie de vara în curte și antenă de radio pe acoperiș. Nu merse însă până acolo încât să-și ia și un câine pe care să-l pună pe sârmă și să-l apere de hoți; acești câini nesuferiți care latră în București ca la țară... De care dracului hoți să te apere un asemenea dulău sălbăticit în lanț? Ce să-i fure? Boii de la bicicletă? Pielea găinii? Într-adevăr, poate groșteiul pe care îl creșteau din primăvară lângă bucătăria de vară și cele câteva păsări, găini și curci!... Dar nu i le fura nimeni niciodată, ca și când hoții știau și ei că nu se face să i prazi casa unui astfel de om pe care toată lumea îl vorbește de bine.

La biserica din Cărămidari Achim și Angela, cu toate aceste rude și neamuri, la care se adăugară Paraschiv cu țiganca lui și Ștefan, care fu invitat și el, stătură la coadă, ca să se cunune: părintele programase pentru duminica aceea trei nunți și prima întârziase și le încurcase și pe celelalte. Dar nimeni nu era supărat.

Biserica și curtea erau pline de lume, fete și băieți care asistau la spectacolul cununiei altora cu privirile sticlind de curiozitate: așa se petreceau lucrurile? Astfel deci erau înlăturate

obstacolele din calea dorințelor, toate, în fața tatei și a mamei, a rudelor și vecinilor, a tuturor babelor și cotoroantelor din cartier care îți pândeau pașii de după garduri și mai ales a lui Dumnezeu?... Deci Dumnezeu a lăsat asta, dar nu oricând, ci numai după ce ți se vor pune pirostriile pe cap, ți se va da să gusti din vin, ți se va vârî verigheta în deget, verigheta ta pentru ea și a ei pentru tine, cu numele scris înăuntru și după ce vei da ocol de trei ori mesei în timp ce preotul va cânta *Isaia dănțuiește*... Nimeni nu știa că burta acestei mirese frumoase și surâzătoare de fericire și nevinovăție era de mult umflată, n-avusese răbdare sa aștepte toate acestea la timpul lor: rochia înfoiată ascundea totul...

Paraschiv, la masă, arăta, nu se știe de ce, bosumflat. Ăsta avea totdeauna ceva cu cineva, dar acum se vedea că știe și el că nu poate să dea pe față motivul, era nuntă și tăcea resemnat. Se gândea oare că el nu făcuse nuntă cu țiganca lui, ca să nu cheltuiască banii de loc de casă? Sau poate se gândea că uite ce fată frumoasă a luat Achim, și el, Paraschiv, pe cine? Semăna, muierea lui, în urâțenie, cu socru-mic, cu Gică, tatăl miresei... dar și la fire, nu numai la chip, ca și acela ea nu credea despre ea că e urâtă și pesemne în felul asta îl cucerise pe Paraschiv, cu această fire a ei domoală și cu vorba ei, numai miere, prin care foarte rar răzbătea și viclenia rasei ei... Încolo toată lumea ardea de nerăbdare să petreacă. Se aduseră țuici cu măsline, brânza proaspătă cu firișoare de ceapă, și coșuri mari cu franzele albe și moi... Măslinele, făcuse rost de ele Achim, nu prea se mai găseau coloniale și delicatese la îndemâna fiecăruia, războiul începuse să taie și să nimicească drumurile prin care ele veneau, să le acapareze de la sursă... Încă se mai găseau... depozite vechi... cunoștințe .. între negustori. Țuica era bună și privirile începură să le licărească în cap... Le era și foame, dar și sărbătoarea le umplea inimile și nu uitau să ureze mirelui și miresei numai fericire în această viață... și să-și facă o casă

a lor așa cum și-au făcut și părinții... și copii la fel, mari și sănătoși... și să dea Dumnezeu pace în lume și să-i ferească de război... Paraschiv se înmuiase și el și se uita zâmbind la Gică Urâtu care sta în picioare ca la țara, în spatele fiecăruia, când le umplea ceștile cu țuică. Țiganca prinse momentul și îi șopti ceva la ureche. Paraschiv își întinse și mai mult buzele lui împletite: era de acord...

– Mă, Ștefane, zise ea, nu e așa că nu mai ești supărat pe Paraschiv? El din grija ta a spus vorbele alea, Ștefane, sa nu faci vreo prostie, nu altceva.

– Nene, strigă atunci Ștefan cu ceașca în sus și izbucnind în hohote (care nu supără pe nimeni fiindcă toți abia așteptau să găsească un motiv să râdă și ei), n-am ajuns pe Chiogârlii și restul nu mai are nici o importanță! Hai noroc!

Achim trona în capul mesei cu gâtul lui vânjos înainte, Angela cu cununa de mireasă pe frunte își ajuta mama și tatăl să servească. Când în curte intră un individ balaoacheș cu o armonică în mână. Se apropie de masă ducând un deget la frunte și scoase de îndată țipete înalte de pe clapele albe și negre. Începu să cânte cu un antren formidabil și abia atunci pe chipurile tuturor apăru o expresie parcă uluită: păi da, așa este, e nuntă și cine-a mai pomenit nuntă fără lăutari? I se dădu individului un pahar. Acesta refuză. Fără să spună ceva, dar se înțelegea: de băut beau nuntașii, lăutarul, cât cântă, trebuie să fie treaz. Și își încetini mișcarea degetelor pe clape și începu să-i zică din gură. Povestea... Nu avea glas, dar avea muzică în el, povestea lui se cânta cu tonurile ei tragice sau grotești, sentimentale nevoie mare, lăudând femeia, care decepționată, se duce la mânăstire ..

Aș vrea să merg la mânăstire
Aș vrea să mă călugăresc!
Spune-mi măicuța mea cea bună
Spune-mi de vrei să mă primești!

Așa începu el și ar fi fost cum nu se poate mai nepotrivit pentru alții, din altă lume, dar nu pentru ei, avizi de ficțiuni grosolane și totale, puternic îngroșate. Mireasa avu un surâs, ea n-avea de ce să se ducă la mânăstire, avea un mire acolo lângă ea, care o și fecundase. Gică Urâtu, tat-său, surâse și el curios: ia să vedem, o primește sau n-o primește.. Mama își păstra o înfățișare impenetrabilă, asemeni tuturor bolnavilor care s-au aranjat cu suferința lor și sunt pregătiți pentru ce e mai rău, nu mai sunt atenți la ceea ce li se întâmpla altora... În sfârșit Paraschiv arăta și el vesel: rânjea!... Starița răspundea că la mânăstire nu e ușor de trăit, trebuie să trudești și pe urmă din moment ce ai fost mireasă odată, drumul ăsta ți-e închis Fosta mireasă răspunde că nu vrea să știe nimic de cel ce i-a fost mire și blestează acele clipe când l-a cunoscut... Nu blestema, copilă dragă, zice stareța care ia de îndată partea mirelui, spunând, nu se știe de ce, că cel ce a iubit-o pe ea va fi primit de Dumnezeu. Rigorile călugăriei nu sunt însă de neîntrecut și dezamăgitei i se va da un halat negru și este primită în rândul maicilor... S-a tras astfel poarta peste viața ei? E cu putință? O femeie tânără, în floarea vieții și atât de frumoasă? Da, din partea ei, da! Dar, într-o zi...

De cântece răsună valea
În zorii mândrei dimineți
Și la portița din poiană
Descalică un călăreț...

Clapele se opriră, balaoacheșul tăcu și el și reteză astfel povestea în mijlocul ei. Dar se înțelegea; cine putea fi acel călăreț? Era clar! fostul mire, cine altul? Rămânea-va mai departe fosta mireasă la mânăstire, sau se va arunca în fată pe cal și se va lăsa dusă în zbor spre păcatele și amăgirile acestei lumi, care din nenorocire sunt atât de strâns legate de fericire?... Balaoacheșul ceru un pahar de sifon, îl bău și nu continuă acest

cântec, începu unul clănțănit, lăutăresc, țigănesc... Românii îl uitară, începură să rupă păsările fripte de pe masă și sa mănânce... Tinerei mirese îi trosneau fălcile ca și la ceilalți, iar Achim ai fi zis că în curând un os i se va opri în gât și va da ortul popii la nunta lui, ca în povestea cutare de Anton Pann...

Se turnă vin. Lui Paraschiv i se aprinseră ochii. Vin? Ce fel de vin? Vin roșu, de la buturugă, curat și cu poama lui, nu de la cârciumă, stricat și dres... Ia să vedem! Da, minunat, toate chipurile înfloriră urând și bând și aici pe mireasă o podidi, nu se știe de ce, plânsul. Achim se holbă; se uită la ea încremenit și în tăcerea care se lăsă, el izbucni:

– Cum? Tu? Plângi, mă?!! Și avu o mișcare de răstignire și își lovi genunchii cu palmele. La nunta mea! A mea, mă?! A lui Achim Moromete, din Siliștea?! A!...

Ea scoase un țipăt înalt și se aruncă asupra lui ca într-o nenorocire când ne abandonăm în brațele celor mai tari. El o primi și rămase mai departe stupefiat, dar și mândru. Ei? Mai era al doilea ca el? Caută, să vedem dacă găsești... Mireasa își reveni. Nimeni nu vedea în adâncul ochilor ei, ascunsă, neliniștea care fusese copleșită, dar nu alungată. Țipătul ei însă fusese de fericire. Nu tuturor fetelor le este dat să trăiască astfel de clipe. Ea făcea parte dintre cele care știau că o viață poate fi și stearpă, în așteptarea unui bărbat care să ți placă. Și ca să nu rămâi fată mare iai ce găsești. Dar mai poți scoate la acea nuntă un astfel de strigăt?

Parcă în cinstea ei un ins se ridică de la masă, trase după el aproape cu sila o muiere, pesemne nevasta lui, fiindcă se supuse fără crâcnire și începu să joace. Ștefan se uită la el cu dușmănie și îl înjură în gând. Încă de la început, acest om se agățase de el. Păstra niște rămășițe de politețe când vorbea, dar începuse să ciocnească prea des paharul, și totdeauna i-l căuta pe-al lui Ștefan. Îi spunea „domnule ziarist" și se scuza agresiv că i se adresează, dar când trebuia să spună ce-avea de spus se

poticnea... Nu avea nimic de spus, dar Ștefan își cunoștea omul: era dintre cei care îl urau pe el, dintre cei care îl fluierau în sat pe câmp și îl înjurau... Ăsta se abținea dar cât timp? Întrebă cine era. Un prieten al tatălui Angelei, de la Lemetru, i se răspunse.

Ștefan se pomeni în picioare, cu paharul în mână: se bea și se spuneau din nou mirelui și miresei urări, în timp ce balaoacheșul cânta:

Ce știi tu ce-i dragostea
Poftim de întreabă-mă pe mine
Vedea-te-aș de gât cu ea.
Să pot să râd și eu de tine.

Toată lumea râdea. Numai individul care pusese ochii pe Ștefan îi da înainte chinuind pământul și muierea din brațele lui, fără urmă de zâmbet, roșu la față și cu gâtul șiroind de sudoare... Ha! ha! ha!... doar aceste icnete telurice îi ieșeau din gât; privirea îi era turbure, oarbă, în timp ce burta mușchiuloasă i se zbuciuma și călcâile izbeau pământul cu patimă... Pe urmă reveni la masă cu un semn de întrebare pe chipul lui parcă desfigurat. A, da! își aminti și se ridică și se duse la Ștefan, și îi puse mâna grea pe umeri.

Domnu ziarist, începu el, vă rog să mă scuzați, să trăiți, să nu credeți că dacă noi ăștia muncitorii de la Lemetru, cu Gică, cel mai bun... Nu, nu, nu, stați, oricine poate să spună, întrebați dacă cineva poate să fie mai bun prieten decât Gică Urâtu și Pavel Vasile... Eu sunt Pavel Vasile! Cel mai bun strungar din secția 4! Domnu ziarist!!!

Ștefan nu-l mai putea suporta, se ridică de la masă, se duse la mireasă, îi sărută mâna și îi spuse:

– Tâmpitu ăla se leagă de mine, plec, Angela, nu te supăra, n-are rost să vă stric petrecerea, dacă mai stau îi dau cu o sticlă în cap.

Ea își încolăci un braț pe după gâtul lui, îl sărută pe tâmplă și strigă spre tatăl ei să-i aducă un scaun.

– Stai lângă mine și lasă-l în pace, zise mireasa.

Dar „teluricul" (cum îl botezase Ștefan în gând) sesiză mișcarea, se apropie și se scuză cu o umilință încărcată de noi amenințări.

– Domnule ziarist, eu, dacă v-am supărat cu ceva, îmi cer iertare... Soția mea... îmi dați voie să faceți cunoștință... Gică Urâtu poate să jure... Să trăiți, domnule ziarist, ura, nu vă supărați...

– Du-te și-ți vezi de treabă, zise Ștefan aproape tremurând de furie. Du-te lângă muierea dumitale și nu te mai lega de alții.. Du-te și joacă mai departe!

– Nea Pavele, îi zise mireasa, vin' să-ți spun ceva.

Teluricul se supuse și își plecă grumazul lângă buzele ei. Mireasa îi șușoti ceva. El dădu din cap și plecă nu fără o înfățișare cam ofensată și într-adevăr făcu ceea ce îl îndemnase Ștefan, își trase iar muierea de pe bancă și începu să se zbuciume în fața ei icnind și izbind pământul cu călcâile. Nu se potoli însă până nu-l goni pe Ștefan de acolo, fiindcă după un timp iar se legă de el. Își cerea mereu și într-un mod exasperant scuze, nu se știe pentru ce și, ce era mai curios, nimeni nu găsea că purtarea lui ar fi fost necuviincioasă. Jucau, beau, chiuiau (fiindcă la un moment dat nevasta teluricului începuse să chiuie) și nimeni nu lua în seamă că acolo, lângă mireasă, se ducea din când în când acest Pavel, prieten al socrului, și îi spunea băiatului ăla îmbrăcat în haine așa de bune, cine știe ce

Dar Ștefan plecă. Și află mai târziu că nu era adevărat că celorlalți nu le păsase de purtarea teluricului, toți se supăraseră foarte rău pe el și puțin lipsise să nu-l invite să plece de la nuntă.. Dar încolo totul se terminase cu bine, petrecerea durase până spre miezul nopții, nimeni nu se îmbătase și acel Pavel avusese buna-cuviință să plece și el curând după plecarea lui Ștefan...

Acasă Achim își luă mireasa în brațe.

– Ți-am spus eu, mă, că... aproape că răcni el la ea. Tu ce credeai, că... Păi cu cine vorbești tu aicea?

Și avea înfățisarea că nimic nu era pe lume mai elocvent decât aceste strigăte ale lui: nu le scotea oricine!... Mireasa îl înlănțui.

XVI

Nunta lui Achim spori însă, în sufletu lui Ștefan, în ciuda „teluricului", sentimentul de sărbătoare care î. stăpânea de când Luchi îl numise logodnicul ei. „Să vii, îi spuse ea în acele zile, să asiști la îmbrăcarea mea cu noua rochie imaculată pe care mi am comandat-o în cinstea prințesei Ileana; plecăm pe urmă împreună la «garden-party»-ul la care suntem invitați."

Asta era chiar a doua zi. Costumul lui Ștefan era gata de mult, î. îmbrăcase la nunta lui Achim, Luchi era deja coafată la orele patru după-amiază când Ștefan sună la ușa ei Arăta de nerecunoscut... *Le choix est infini depuis les boucles folles retombant mollement sur le cou, jusqu'aux cheveux complètement relevés et moulant exactement la forme de la tête*, scriau ziare.e mondene care continuau să apară în limba franceza ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat în acest timp în Franța și cu limba ei... *La nouvelle coiffure Dauphin qui est une liaison entre l'ancienne coiffure „tombante" et la coiffure „en hauteur"... Technique savante conduite par un goût très sûr... c'est le moyen d'un art fait pour la femme curieuse des choses qui la font belle... Marlène Dietrich vient d'adopter la coiffure Dauphin...*[1]

---

[1] *Poți alege între infinit de multe soluții, de la buclele bogate căzând moale pe gât, până la părul complet ridicat și mulându se exact pe forma capului Noua coafură Dauphin, care e o legătură între vechea coafură „tombante" și coafura „en hauteur"... Tehnică savantă condusă de un gust foarte sigur... este instrumentul unei arte făcută pentru femeia pasionată de lucrurile care o fac frumoasă. Chiar și Marlène Dietrich a adoptat de curând coafura Dauphin..*

Și Luchi o adoptase. Bogatul ei păr castaniu era tăiat și ridicat în sus între creștet și ceafă. I se vedea gâtul, îi ieșea în relief nasul, tot profilul turburător. Ștefan simțea că noua ei coafură o înstrăina cu totul de el.

– De ce ți ai tăiat părul!? exclamă el cu un adânc regret.

Dar ea nu-l luă în seamă. Scoase, cu o expresie de mare încântare, din dulap, noua ei rochie și o trase pe cap cu grijă, atentă la oglindă și nu la el. Fremăta de plăcere.

Rochia era lungă și bogată, din material alb brocat, brodată cu fir auriu în ovale duble, croită în stil „princesse", plecând de sub sâni ca și când acolo ar fi talia; foarte decoltată, se ținea în două bretele subțiri pe care erau cusute mărgele aurii, care se încrucișau pe spatele gol la nivelul talie.. Peste umeri Luchi își puse o pelerină scurtă din același material, nebrodat însă, în falduri mari; iar mânecile erau foarte largi. Pentru gât fata avea un guler de vizon tot alb, iar în picioare purta pantofi argintii, stil oriental, bătuți în strasuri. Era răpitoare, dar pentru Ștefan, îndepărtată de el ca o nălucă. El o avea în minte pe Luchi în paltonul ei obișnuit și cu căciula de vulpe pe care și-o cususe singură, din acele zile pe care le petrecuseră iarna împreună și îi cântase lu pe străzi, cu glasul ei șoptit și chipul vârât parcă sub privirea lui s-o audă el, dar nu și alții. Acum pentru cine se îmbrăcase ea așa? Cui vroia să placă? Fiindcă Luchi nu dădea prin nimic de înțeles că se gătise astfel și pentru el.

La ora șase fără un sfert după-amiază se urcară într-un taxi și Luchi dădu adresa, strada Polonă. Nu intrară într-un palat, cum crezuse Ștefan, ci într-o casă cu un singur etaj, deschisa la parter invitaților. Avea o grădină atât de frumoasă, încât Ștefan rămase, fără să-și dea seama, câteva clipe uluit. Era plină de lume, care călca pe o iarbă verde și deasă cum nu mai văzuse Ștefan nicăieri, deși pământ și iarbă pe el văzuse în sat până se săturase... nu era ca asta... cu iarbă atât de verde, atât de deasă și atât de egală... un covor viu... Arbori seculari se înălțau pe margine, iar între ei, acoperind zidurile înalte, trandafiri înfloriți...

Luchi nu cunoștea pe nimeni în afară de prietena ei care îi și ieși înainte și o conduse pe ea și pe Ștefan în grupul în care se vedea mireasa, prințesa Ileana Ghica, acum Sturdza. Prințesa era cam urâtă, cu nasul mare pe care voalul ca un turban turcesc de pe cap nu-l putea ascunde, iar prințul Sturdza cam bătrân. Alături de ei stăteau nașii, doamna și domnul Brătianu, doamna Barbu Ghidionescu, născută și ea Ghica, și alte rubedenii... Timid, Ștefan, recunoscând chipul omului politic, se opri la distanță și se înclină ușor. Mireasa surâse ascultând felicitările pe care Luchi le rosti, apoi se retraseră lăsând locul altora, care soseau neîncetat. Ștefan avea o întrebare în priviri: Bine! Și acum ce va fi? Nimic, îi răspunse Luchi tot din priviri, stăm și ne uităm... și vorbim! Prietena ei le șoptea cine sunt cei care umpleau acum grădina, pe câți îi cunoștea și ea, desigur puțini, în timp ce chelnerii înmănușați se apropiau și de grupul lor cu tăvi încărcate cu băuturi, vin, șampanie în cupe, cocteiluri, gustări, mici tartine cu icre negre care la grupul următor dispăreau repede. Încetul cu încetul Ștefan se obișnui cu grădina aceasta care cu nici un chip nu putea fi bănuită din stradă și își dădu seama după felul cum se făceau și desfăceau grupurile că puțini erau cei care cunoșteau mulți dintre ceilalți, și destui ca el, Luchi și prietena ei, care nu cunoșteau pe nimeni... Șampania dezlegă limbile, conversația murmurată se transforma în râsete și exclamații vesele... Lui Ștefan îi venea parcă să bată din picioare, îndurase statul pe loc o jumătate de ceas și îi spuse fetei să se miște, să schimbe locul. Îl schimbară. La grupul lor veni și stârni o mare surpriză o cunoștință comună a celor două fete, pe care o chema Mariana Bogdan, figură veselă și inteligentă, coafată sever, nu atât de la ultima modă ca Luchi, dar ca și ea cu o blană de vizon în jurul gâtului. Avea un strălucitor râs cu toată gura. Ce era cu ea acolo? Fuseseră colege de liceu, era fiica unui consilier la Curtea de apel, ce ajunsese? Cum, nu știau? Se logodise cu prințul Alexandru Sturdza și îi făcu logodnicului un semn să se apropie. Prințul se apropie, dar nu singur, ci cu un prieten al său, un domn a cărui privire luci când o văzu pe Luchi. O cunoștea? Nu, dar îi plăcea. „Așadar iată pentru ce își făcuse Luchi imaculata ei rochie și își tăiase din frumusețea de păr!" gândi Ștefan cu o gelozie deprimată.

Astfel se îngroșau și făceau cunoștință grupurile. Iată acolo o domnișoară cu o figură plină de viață, senină și odihnitoare ca un cer după ploaie. Cine era? *Mademoiselle* Prodan, n-o cunoașteți?! Să mergem să vă fac eu prezentările... Dar persoana care a apărut acum și care a stârnit o vie mișcare în grupul miresei? Este arhiducesa Ileana, tot Ileana o chema și pe ea, figură fără atracție, inexpresivă, deși nu urâtă. În schimb într-un grup din apropiere atrăgea atenția o figură de astă dată stranie, coafată înalt, cu bucle negre strânse savant, lăsând liberă o frunte mare, ușor redusă la tâmple, cu sprâncene naturale foarte arcuite, ochii negri, încărcați de puritatea tinereții și misterul de nepătruns al feminității, nasul mic, ușor ascuțit, dar care lăsa liberă întreaga expresie a unui chip de o rasă deosebită, ai fi zis un amestec între o veche domniță și o bucureșteancă dintr-o primă generație. Gura mică, buze pline, buza de jos mai mică în lățime dar mai mare în carnația ei de vișină, nu râde și nici nu surâde, ci se lasă contemplată cu o nepăsare plină de o adâncă melancolie. Ștefan întrebă cine o fi, dar i se răspunse că n-o cunoșteau. Era Anna Kolda, un nume care avea să stârnească furtuni de pasiuni în lumea ei... Ca și domnișoara Durma, de o frumusețe populară, nefardată, nesulemenită, sprâncene nearanjate, păr frumos, bine stăpânit, nasul și gura mari, dar armonioase ca la statui... Doamna Victoria de Casa Rojas, chip rar în țara ei, blond. Contele de Casa Rójas era trimisul extraordinar și plenipotențiar al Spaniei la București... Doamna Nina Bova Scoppa, tot din lumea diplomatică... Doamna Titi Vasiliu-Bolnavu (soțul ei era un vestit filantrop

care avea să moară curând ca și când numele său ar fi fost predestinat, dar lăsând în urmă mulți orfani ajutați, care aveau să verse lacrimi după el), *mademoiselle* Zizica Negroponte, fiica doamnei și domnului Georges Negroponte, născută Scanavy, foarte interesantă figură de liceeană, chip prelung, cu părul lins în față și strâns într-un coc abia vizibil la ceafă, ceea ce dădea trăsăturilor ei atât de tinerești farmecul maturității feminine. Avea fruntea înaltă, care se oprea brusc (pieptănătura linsă atenua această bruschețe), sprâncenele aproape de ochi, nearcuite, ca două linii drepte, nasul de la rădăcină lung și armonios, între nas și buza superioară (de asemenea dreaptă și fără nici o arcuire) spațiul era mare, ceea ce dădea chipului o franchețe cuceritoare. Numai buza de jos, plină și de astă dată bogat arcuită, amintea că tânăra nu mai avea șaptesprezece ani, ci douăzeci. Era îmbrăcată simplu, cu o bluză albă cu mânecă scurtă și stătea cuminte cu părinții ei, lăsând parcă impresia că se ținea de poala maică-sii, expresie de timiditate sau de atenție încordată când uităm ce ne fac mâinile și în ce poziție ne e corpul... Nimeni nu știa, în afară de oamenii palatului, că așa copilă cum era, Zizica Negroponte era prietenă cu tânărul rege .. Domnișoara Boxshall însă, fata domnului și doamnei Boxshall, născută prințesă Știrbei, nu avea această șansă, iar domnișoara Hélène Prodan, fata procurorului de la Curtea de casație, și ruda ei, domnișoara Crăciunescu, fată bună, rău îmbrăcată, însă cu o expresie de sinceritate pe chip, singura bogăție, cu atât mai puțin... Ștefan se înclină apoi înaintea signorei Squartini, soția consulului general al Italiei la Constanța, splendidă femeie-pisică.. Înaintea domnișoarei Galaction-Tuculescu, înaintea doamnei Lucreția Racoviță, fată urâtă, neagră, cu nasul borcănat... Gura îi era frumoasă, dar se pierdea pe un chip în care urâțenia, ca și frumusețea, e un suflu inexplicabil, ochii la fel, frumoși, dar umbriți de o frunte mică, amenințată să fie acoperită de părul negru și des și prea

bogat al capului... Înaintea doamnei Sanda Negroponte, născută Tătărescu...

– *Et voilà, mademoiselle Droaga et le sous lieutenant Dinu, mon ami*[1], exclamă prințul Alexandru Sturdza părăsind grupul și apucând-o pe *mademoiselle* Droagă și logodnicul ei de braț...

Domnișoara Droagă avea un chip concentrat de intelectuală și era îmbrăcată foarte îndrăzneț, lucru care contrasta, dar nu nefavorabil, cu expresia fetei...

...Căpitanul și doamna Smeu, supranumită mama veselă, auzi Ștefan șușotindu-se și se uită; femeia să fi avut treizeci de ani, arătând de douăzeci și cinci... Avea trei copii care o întineriseră, figura extrem de atrăgătoare, părul cu cărare, tăiat la spate, taior sobru, dar chipul ca o lună care ar străluci în plină zi. Si iat-o pe mondena și extravaganta Mariella Lotti, cu minunatul ei chip de madonă modernă, cu sprâncenele trase ca un fir subțire, ochii puri cu gene făcute, gura sfântă dată cu ruj, capul îmbrobodit cu ceva alb... Doamna Blanche Borell, păr ondulat ca într-un vis, domnișoara Emilia Kozachievici, marea actriță, doamna Rosetti, născută Lahovary...

Timp de multe minute Ștefan își încordă atenția să audă și să-și dea seama ce își spuneau toți acești oameni când râdeau, când arătau uimiți, încântați sau când expresiile chipurilor lor deveneau sarcastice. La început își spuse că nimic neobișnuit... Despre cunoștințe comune, despre afaceri sau aluzii la afaceri, despre întâmplări cunoscute numai de ei (și asta le stârnea cel mai adesea râsul).. totuși o pânză sau parcă un zid de vată se punea între urechea lui și cuvintele lor. Erau aceleași cuvinte, dar ele reflectau o viață care îi scăpa, lumea lor de bucureșteni, legați prin fire invizibile și prin timpul pe care îl trăiseră împreună, chiar dacă ei înșiși nu se cunoșteau toți unii pe alții... le era de-ajuns un cuvânt, un nume și legătura se făcea imediat...

[1] Și iat-o pe domnișoara Droagă și sublocotenentul Dinu, prietenul meu...

Ștefan renunță și simți că în realitate el nici n-a plecat din sat, sau mai bine zis el n-o cunoștea aici decât pe Luchi; dădu pe gât mai multe cupe de șampanie și îi șopti fetei la ureche că o iubește. Ea, amețită ca și el de murmurul care se întețise din această grădină, îi zâmbi și îi strânse mâna...

Pe urmă continuă să evoce cu Mariana, viitoarea prințesă Sturdza, amintiri din liceu. Își promiseră să-și telefoneze și să se vadă. Ștefan era încântat că individul căruia îi strălucea privirea văzând-o pe Luchi părăsise grupul lor după ce încercase, fără succes, să-i facă fetei curte. Mai încercară și alții, dar Luchi, rămânând veselă, se ferea cu acea abilitate înnăscută a tuturor fetelor, care bucurându-se în sinea lor că plac, se feresc, atunci când țin la cineva, să nu-l facă pe acela să sufere chiar în mod serios...

Fie că suntem bogați sau săraci, puternici pe această lume sau umili pe scara ierarhiilor, toți simțim însă (și asta ne face egali) că singurul lucru care ne poate face fericiți este contopirea cu ora miraculoasă a tinereții. Cine are chipuri frumoase? Cui îi strălucesc ochii? Pe fața cui pulsația inimii face să iradieze irezistibil dorința de fericire, zborul fantastic al gândului, îndrăzneala, insolența, atacul direct...

Nu-i păsa lui Ștefan că erau prințese sau fete din lumea mare, își apropia chipul de al lor și le vrăjea cum făcuse cu Luchi de Anul Nou când ea îl învățase să danseze, păstrând din instinct decența și dând impresia, văzut de la distanță, că reîntâlnea cunoștințe vechi, persoane cu care avea amintiri comune, ehe, băiat umblat... Nu stătea nici o clipă cu o doamnă a cărei privire aluneca rece într-o parte, sau cu vreo domnișoară pe al cărei chip orgoliul era mai puternic decât dorința de a plăcea. Făcea pe ziaristul rutinat. La noi la *Ziua*... Să vedeți, într-o zi.. Patronul a început să urle... Dar cea mai senzațională istorie care se poate povesti. . În timpul rebeliunii... la etaj... A văzut totul din timp și... Stimată doamnă, stimularea energiilor noastre nu se poate face dacă generațiile mai tinere nu cunosc victoriile dumneavoastră, cum ați început, cum ați ajuns să stăpâniți una dintre cele mai mari uzine din țară. . Putem începe o serie de reportaje cu acest subiect, vă dați seama ce succes ar avea...

Era ascultat fiindcă avea chip atrăgător, spontan și plin de viață. Ștefan nu avea încă mască. Luchi îi aruncă din ochii ei frumoși scântei de încântare, mulțumire și dragoste... „Placi, foarte bine, parcă îi spunea ea, nu mi-e frică, aș fi fost dezamăgită dacă s-ar fi împiedicat lumea de tine ca de-un băț, de altfel am știut eu de la început că ești un șmecher..."

– Acum du-te după un taxi, zise ea după două ore, e timpul să plecăm...

Într-adevăr, se vedeau grupuri care părăseau fără grabă, dar hotărât, frumoasa grădină; soarele asfințise. Ștefan nu trebui să caute taxi, se găseau chiar în fața casei, așteptând. Își luară la revedere de la toți cei pe care îi cunoscuseră și plecară. Acasă Luchi îl invită pe Ștefan înăuntru, dar nu-l ținu decât câteva minute, ca să-i dea, de astă dată, un sărut mai puțin diafan decât în ultima vreme, dar nu mai mult. Arăta fericită și vroia să rămână singură...

Afară Ștefan simți un acut sentiment de singurătate, după ce două ore se simțise înconjurat de atâta lume. Nu-i rămăsese nimic... Un sărut al lui Luchi era tot ce păstra acum la urmă. N-ar fi putut să spună că toți acei oameni nu erau prietenoși și comunicativi și conversația și glumele lor lipsite de consistență (nici nu prea e timp de conversație consistentă, cine ar insista ar deveni plicticos), dar amintirea brațului încolăcit al Angelei pe după gâtul său și sărutul ei pe tâmplă îl tulburase mai mult, deși nici pe Angela n-o văzuse decât de două-trei ori. Dacă n-ar fi fost teluricul, ar fi stat și el până la sfârșit și ar fi petrecut zdravăn... „Aia e, însă, că la astfel de petreceri apare

câte-un astfel de individ și îți strică tot cheful. În timp ce dincoace, nu!"

Și senzația de singurătate i se evaporă și își aminti expresia fericită a iubitei lui. Ei îi plăcuse mult... Îi plăcea și lui...

PARTEA A CINCEA

I

O lună mai târziu, în zorii zilei de duminică 22 iunie se petrecu unul din cele mai senzaționale evenimente din istoria tuturor războaielor: Rusia, imensa Rusie sovietică, fu atacată de Hitler cu mii de blindate și peste trei milioane de oameni! Stalin, la Kremlin, refuză să creadă. Lumea, așa cum promisese Hitler, privea cu răsuflarea tăiată.

Două săptămâni îi trebuiră lui Stalin de gândire, până să i se audă glasul la radio – unde îi numi pe compatrioți frații și surorile lui și le spuse: „Vouă mă adresez, prietenii mei!"

Și totuși încă cu cincisprezece ani mai înainte Hitler scrisese negru pe alb: „Noi, național-socialiștii, ne întoarcem la punctul în care țara noastră s-a oprit acum șase sute de ani. Noi punem capăt perpetuei împingeri a Germaniei spre sudul și vestul Europei pentru a ne întoarce privirile spre spațiile din est... Astăzi, când vorbim de noi teritorii europene, la Rusia și la statele vasale de la frontierele ei trebuie să ne gândim mai întâi. Destinul însuși ne arată drumul de urmat: Colosalul imperiu de Est este copt pentru dezagregare. Sfârșitul dominației evreiești în Rusia va marca în același timp sfârșitul Rusiei ca națiune".

E ceva echivoc în acest text, pronunțat nu în vreun discurs obscur din tinerețea marelui tartor, sau cu prilejul cine știe cărei

înflăcărari demagogice, în fata unei mulțimi fanatizate, ci în *Mein Kampf*, care atâta vreme cât reprezenta gândirea și țelurile unui politician ca oricare altul putea fi ignorat, dar după ce individul a ajuns la putere și prin cucerirea Poloniei a și demonstrat că nu și-a uitat cu o iotă programul limpede expus? E drept că nu și l-a respectat în litera lui, ci a început întocmai ca predecesorii săi, prin cuceriri în vest. O umbră de îndoială însă putea fi zărită în maniera nu întru totul brutală și barbară cu care fuseseră înfăptuite aceste cuceriri. Franța era, cel puțin la început, cruțată de o ocupație totală, la Dunkerque un ordin bizar al lui Hitler oprește „panzerele" lui Guderian și Reinhardt de a înainta, dând răgaz corpului expediționar englez să scape de la o catastrofă totală. În schimb în Polonia Hitler institui teroarea.

O lună mai târziu, în zorii zilei de duminică, 22 iunie se petrecu unul din cele mai senzaționale evenimente din istoria tuturor războaielor. Rusia, imensa Rusie sovietică, fu atacată de Hitler cu două mii de blindate și peste trei milioane de oameni; Stalin, la Kremlin, refuza să creadă. Lumea, așa cum promisese Hitler, privea cu răsuflarea tăiată.

Două săptămâni îi trebuiră lui Stalin ca să-și vină în fire. Și totuși încă cu cincisprezece ani mai înainte Hitler scrisese negru pe alb: „Noi, național-socialiștii, ne întoarcem la punctul în care țara noastră s-a oprit acum șase sute de ani. Noi punem capăt perpetuei împingeri a Germaniei spre sudul și vestul Europei pentru a ne întoarce privirile spre spațiile din est... Astăzi, când vorbim de noi teritorii europene, la Rusia și la statele vasale de la frontierele ei trebuie să ne gândim mai întâi. Destinul însuși ne arată drumul de urmat: Colosalul imperiu de Est este copt pentru dezagregare. Sfârșitul dominației evreiești în Rusia va marca în același timp sfârșitul Rusiei ca națiune."

E ceva echivoc în acest text, pronunțat nu în vreun discurs obscur din tinerețea marelui tartor, sau cu prilejul cine știe cărei înflăcărări demagogice, în fața unei mulțimi fanatizate, ci în *Mein Kampf*, care atâta vreme cât reprezenta gândirea și țelurile unui politician ca oricare altul putea fi ignorat, dar nu după ce individul a ajuns la putere și prin cucerirea Poloniei a și demonstrat că nu și-a uitat cu o iotă programul limpede expus? E drept că nu și l-a respectat în litera lui, ci a început, întocmai ca și predecesorii săi, prin cuceriri în vest. O umbră de îndoială însă putea fi zarită în maniera nu întru totul brutală și barbară cu care fuseseră înfăptuite aceste cuceriri. Franța era, cel puțin la început, cruțată de o ocupație totală, la Dunkerque un miracol, în fond un ordin bizar al lui Hitler, oprește „panzerele" lui Guderian și Reinhardt de a înainta, dând răgaz corpului expediționar englez să scape de o catastrofă totală. În schimb, în Polonia Hitler institui teroarea.

Nu-i spusese nimic acest lucru lui Stalin? Nu, ce-i păsa lui de teroarea introdusă de Hitler în țările cucerite. Dimpotrivă, îl pusese pe Molotov să-l felicite de fiecare dată când îngenunchea o nouă țară, lucru care nu era obligatoriu stipulat în pactul de neagresiune pe care îl încheiase cu el. Din sinceră admirație veneau aceste felicitări. Un om de stânga, șeful partidului laburist englez, Sir Stafford Kripps, fu trimis la Moscova să-l pună în gardă pe Stalin asupra pericolului pe care îl prezentau cuceririle germane pentru Rusia. Stalin îl primi ceremonios și rece și îl ascultă. Apoi îi dădu ordin ministrului său de externe, Molotov, să informeze ambasada germană asupra conținutului convorbirii și curând documentul urgent și ultrasecret ajunse în mâinile lui Ribbentrop. „Guvernul britanic este convins că Germania vrea să-și impună hegemonia ei în Europa, zicea Kripps; acest lucru e primejdios pentru Uniunea Sovietică, ca și pentru Marea Britanie. În consecință, aceste două țări sunt datoare să adopte o politică comună de

apărare contra Germaniei și să tindă la restabilirea echilibrului european al puterilor."

Auzi! Echilibru! Păi acest echilibru exista, nu mai erau decât două puteri în Europa, dacă nu chiar în lume și între ele era o deplină înțelegere, atât pe plan politic, cât și pe plan economic: Rusia dădea Germaniei cereale și alte materii prime și Germania dădea Rusiei mașini-unelte și echipamente industriale. Marea Britanie? În curând nu va mai exista! Și nu poate el, Stalin, s-o mai salveze. Când a vrut s-o facă a fost întâmpinat cu neîncredere. Nu s-a înțeles Anglia cu Germania la München?! Să culeagă acum Anglia roadele acestei înțelegeri. Firește, nu putuse să-i dea lui Kripps chiar acest răspuns, dar îi dăduse în schimb unul care exprima în mod acoperit și rece tanchiuna lui profundă și satisfăcută împotriva acestor trufași englezi care dominau atâtea popoare de atâta vreme și care prin München nu făcuseră altceva decât să-i dea mână liberă lui Hitler să atace Rusia.

Dar iată că planurile lor fuseseră date peste cap și Hitler, în loc să atace ca un câine asmuțit Uniunea Sovietică, ajunsese la o înțelegere cu ea. „Consider că pericolul unei hegemonii exercitate de o oarecare țară din Europa e inexistent, îi spusese el lui Kripps cu o voită orbire, și mai inexistent încă pericolul unei absorbții a Europei de către Germania. Observ de foarte aproape politica germană și întrețin relații foarte strânse cu mai mulți oameni de stat germani. La nici unul din ei n-am descoperit dorința de a absorbi o țară europeană. Nu cred nici că succesele militare germane constituie o amenințare pentru Uniunea Sovieticvă, nu mai puțin pentru înțelegerea prietenească cu Reich-ul."

Chiar că nu credea! Cât despre absorbția unor țări din Europa, de ce să le zici așa? Astea sunt „cuceriri militare", firești de când lumea și cât va fi lumea, și de aceea îl însărcinase pe Molotov, de fiecare dată, să felicite Germania și s-o asigure de

„înțelegerea guvernului sovietic în ceea ce privește măsurile defensive la care se vedea constrânsă și cărora le dorea un succes deplin". Asta s-a întâmplat la 9 aprilie 1940, când fusese invadată Norvegia. La 17 iunie, în ziua când Franța era îngenuncheată, Molotov felicită din nou Germania cu ocazia „splendidului succes al Wehrmacht-ului"...

Și iată-l acum, acest Wehrmacht, cu toată puterea celor peste trei milioane de soldați pe care îi încorpora, cu încă o sută de mii de români care li se alăturaseră, ca să se răzbune pentru umilința de anul trecut, cu toată forța blindatelor și a aviației acestei nemaipomenite armate și cu experiența atâtor cuceriri, atacând Rusia. Copleșit de cumplita înșelăciune, Stalin căzu într-o adâncă stare de prostrație. Toată lumea, agenții lui Churchill, proprii lui agenți știuseră dinainte și el nu-i crezuse. Nu-i crezuse din neîncredere. Crezuse că vor să-l manevreze, pe el, pe Stalin, care dovedise, și încă cum, că nu putea fi manevrat. Fără să dea vreun ordin, se uita pierdut peste maldărul de rapoarte, pe care le înțelegea din frânturi că sunt rele, anunțau că venise rândul Rusiei să înfrunte unul din cele mai mari pericole din istoria ei și că Rusia nu era pregătită ideologic, poporul rus credea în proletarul german, că șefii săi crezuseră în Hitler, la îndemnul lui, al lui Stalin, și că dacă nu se luau măsuri hotărâtoare, totul se putea termina ca într-un coșmar. Istoria, adesea, este un coșmar care poate dura secole. Dar ce măsuri să iei? Armata, desigur, a trecut pe picior de război. Dar a fost lovită fără veste. Acest avantaj al perfidului inamic nu va putea fi anihilat multă vreme și grele pierderi va suferi până când va înceta să fie străpunsă, încercuită, nimicită în sectoare vitale cu dispariția în prizonierat a sute de mii de soldați ruși... În starea de buimăceală în care se afla, Stalin dădu un ordin ca o sută de divizii, adică un milion de oameni din întreaga armată, să fie plasați în spatele Moscovei ca rezervă strategică și se retrase în casa sa de la țară să-și scrie mesajul către

popor, căci, fără îndoială, acest popor care crezuse în el, pe care îl făcuse să creadă că toate excesele și represiunile lui, ale lui Stalin, nu erau ale lui, ci ale aparatului, ale G.P.U.-ului. Incavede-ului, aștepta acum explicații: cum de se încrezuse în Germania și în Hitler? Ce se întâmplase? A nu răspunde la această întrebare însemna, acum când poporul era amenințat în ființa lui, să riști un mare pericol. Dar ce să-i spui? Și cum să i te adresezi ca să-i câștigi nu rațiunea, care acum e neputincioasă, ci inima, sufletul, singurele care pot face să nască spiritul de sacrificiu? După ce l-au supus la atâtea spaime, prin nesfârșite epurări, arestări și execuții? Câți or fi pierit dintre ei? Câți zac și acum prin închisori? Trebuie să le dea drumul, cel puțin unora dintre ei...

Stalin era singur, stătea la fereastră nemișcat și se uita afară. Ce bine ar fi fost să fi trăit acum Nadejdea! I-ar fi dat un gând, i-ar fi încălzit sufletul înghețat și ar fi putut să-și conceapă și scrie mesajul. Dar Nadejdea nu mai era de mulți ani, iar copiii pe care i-i făcuse îi erau străini, n-avusese timp de ei, nu-i plăcea cum cresc... Mereu cu această dorință năvalnică și inconștientă de a fi liberi, de a se forma anarhic, pentru o anarhie care dacă ar cuprinde masele uriașe ale lumii, lumea ar trebui să sucombe... Hm! Asta e consecința dezvoltării neîngrădite a personalității umane! Întâi personalitatea înflorește, apoi nu mai crede în nimic, apoi se dezagregă... Ce e o personalitate? Câteva calități și o imensă trufie, din care se naște disprețul pentru ceilalți. El, Stalin, era, într-o anumită măsură, creația acestor personalități care crezuseră că el nu era nimic și că pot să-l împingă afară... Îi împinsese el și bine le făcuse! Hm! Printr-un consens general oamenii ar putea fi fericiți! Ce consens? Să muncească toți, să primească fiecare aceeași retribuție, să poarte aceleași haine, să se urce în același autobuz... Dar ei nu vor! Nici cei proști!!! Și suportă tot disprețul celor trufași, care stârnește ura, mai ales a celor umili. De ce acești oameni cu personalitate, sau mai bine zis de ce personalitatea lor nu stârnește decât invidie și ură? E adevărat ca un om umil, față de altul mai umil ca el, se poartă ca și când ar fi regele Angliei, dar personalitatea, dacă e superioară masei amorfe, n-ar trebui să... Au oamenii nevoie de ele? A făcut bine că le-a stârpit, aceste personalități, fără diferențiere între cele adevărate și cele false. Există cele adevărate? Ce-a făcut Troțki, o *adevărată* personalitate? A ucis, de-a lungul și de-a latul frontului pe care umbla, fără judecată, sumar, în numele revoluției. Hm! Hm! Hm! Când a primit la rândul lui undeva în Mexic un târnăcop în cap, a primit ce-a meritat. Ce e, prin urmare, această faimoasa personalitate? Nadejdea începuse și ea să aibă personalitate. Până atunci își iubise bărbatul, îi făcuse copii... până și-a dat seama că e soția lui și că nu mai e o simplă femeie care n-are nici un rol de jucat. Ce rol? ... Șușoteli, vizite, intrigi... Și ce i-a ieșit de-aici? O zi fatală...

Stalin își aminti de acea zi deodată cu o forța a memoriei care îl ținu în picioare ceasuri întregi (mulți ani mai târziu, după moartea lui, fiica sa, Svetlana, care avea să fugă din marea ei patrie, avea să-și amintească și ea de această zi și să vorbească despre ea...).

II

Nadejdea îl acuzase cu o privire scânteietoare, care exprima un sentiment necunoscut la ea și neașteptat, de îndoială și împotrivire, că e însetat de putere. Cine îi șoptise ei aceste cuvinte? Că din mintea ei, așa deodată, nu putuseră ieși. Înseamnă că discutase cu alții și ascultase și își însușise această idee... Liniștit, Stalin stătea ca și acum în picioare la aceeași fereastră și se uita afară în timp ce Nadejdea Allilueva stătea jos într-un scaun-fotoliu, cu mâinile încleștate de brațele lui. Era limpede că i se întâmplase de curând ceva de îi aruncase acea acuzație. Ce anume? Va spune singură. Dar trebuia să-i explice,

să-i scoată ideea aceasta din cap, să nu lase să planeze între ei o neînțelegere.

– Un om asupra căruia apasă o mare răspundere, începuse el, folosește din când în când puterea cu care e învestit. Nimic mai normal... În ceea ce mă privește, cu timpul, mi-am dat seama că am rămas singur în fața Rusiei și a istoriei, și am fost silit să-mi descopăr această răspundere. . Zinoviev, un fanfaron stupid, Kamenev, fără voința necesară conducerii, Buharin, intelectual din familia lui Trotki, îngâmfat, fără strălucirea aceluia, dar la fel de vanitos, victimă ușoară a oricărui politician mai abil. Cum si cui să las Rusia? Ai spus o prostie, Nadejdea, puterea nu mă interesează! Dar cum să conduci Rusia fără puterea necesară? Dacă mi-ar plăcea puterea pentru mine, ai vedea în jurul meu și al actelor mele toate însemnele ei, aș locui într-un palat măreț, aș călători ca Trotki în timpul războiului civil într-un vagon luxos, voința mea ar căpata forme spectaculoase... Ori eu, vezi acest costum, îl port de doi ani de zile, l-am dat de două ori la întors...

Stalin, ca orice bărbat care trăia cu o femeie foarte tânără, găsea o oarecare plăcere să-și initieze sotia în secretele gândirii sale mature. Bineînteles, nu și în ceea ce gândea el cu adevărat. Putini intuiau (și numai ghidati de instinct) că puterea acestui om stă ascunsă în straturi succesive de tăcere, o tăcere mai adâncă decât alta. O poveste populară spune că pentru a-l răpune pe zmeu trebuia pătruns întâi într-o pădure, că în pădure trebuia ucis un vultur, că acest vultur avea în gușa lui trei viermi, care trebuiau striviți. Dar cum să pătrunzi spre puterea secretă a acestui om care lăsa iluzia că e un om obișnuit, punându-l totodată pe alții în fată și dându-le iluzia, până nu-i ucidea prin aparatul represiv pe care-l crease, că ei sunt cei mari? Odată, un general venise la el în timpul marilor lupte cu opoziția și avusese prostia să se creadă atât de liber și de puternic încât, scoțându-și putin sabia din teacă, îi spusese lui Stalin:

„Ce faceți voi aici? Să știi că dacă mai aud ceva, îți tai urechile!" Stalin îl lăsase mai departe să creadă că e un brav ostaș mai mare decât el în virtuțile sale militare și revoluționare în timp ce el, Stalin, un georgian ca mulți alții, cine putea fi?... Dar nu-l uitase și într-o zi bravul ostaș fu ridicat din pat fără să i se spună de ce și împușcat. Dar tot așa făcuse și cu cei mari, și Trotki, la început, liniștit și trufaș, îl numise „cea mai eminentă mediocritate a partidului", pentru ca ulterior, înfrânt în Comitetul Central, să țipe prins de isterie: „Imbecilitate, prostie, nebunie". Poate doar ultimul cuvânt să fi continut un grăunte de adevăr, în masura în care perseverenta diabolică, stăpânirea de sine inumană, cruzimea, țin de o stare anormală a spiritului. Dar în rest, Stalin imbecil, prost, de ce? Că citise mai putine cărți decât adversarul său? Puterea nu stă în cărți, dovadă că lui, „generalisimului" Trotki, nu-i folosise la nimic în lupta sa cu Stalin faptul că era mai citit decât el și stia și limbi străine. Fusese doborât și după el, ceilalți. Asta nu putea s-o facă un prost. Chiar în acel moment final de prăbușire Trotki tot nu credea că Stalin era sufletul complotului. Îl credea manevrat de Zinoviev și Kamenev! Si, lucru și mai comic, așa credeau și Zinoviev și Kamenev! că îl manevrau ei pe Stalin... Trotki a scăpat cel puțin încă un număr de ani cu viață, până avea să fie ucis cu un târnăcop acolo în Mexic, unde se refugiase, omor pus la cale de către un pictor (și să mai spună cineva că oamenii de artă nu sunt niște ființe serafice). Ceilalți doi, Zinoviev și Kamenev și apoi și Buharin, la fel de îngâmfat ca și acestia, au fost împuscați ceva mai curând. Nimeni nu-l văzuse însă pe Stalin vreodată prins de plăcerea lăudăroșeniei și a pălăvrăgelii, cu toate că unele indicații asupra felului de a-ți extermina adversarii îi scăpaseră: „Să prepari lovitura minuțios și s-o aplici la momentul potrivit, după aceea să te duci să te culci, iată una dintre marile plăceri!". Discuțiile dificile îi plăceau de asemenea.

Stalin vorbea cu soția lui în limba osetă. Alilueva era fiica unui activist din regiunile muntoase ale Osetiei și se exprima greu în rusește, deși înțelegea și citea bine în această limbă.

– Ce-ai avut cu prietenii mei de i-ai arestat? De ce? Am bănuiala că numai pentru că îmi sunt prieteni, spusese ea deodată totul, posmorâtă ca un cer întunecat.

– Au venit să caute sprijin la tine, confirmase Stalin, ca și cum eu mi-aș fi cruțat propriul fiu și nu l-aș fi trimis în Georgia să se facă cizmar...

Asta era adevărat. Era vorba de băiatul pe care i-l făcuse prima lui soție, georgiana Svanidze, un nătărău care căzuse la examene.

– Dar erau prietenii mei, strigase tânăra femeie.

– Prietenii,... murmurase atunci Stalin visător, ca pentru el însuși... Da, da, da...

Nimeni nu-i cunoștea această visare amestecată cu o stranie melancolie.. Dar oare când ne despărțim pentru totdeauna de cineva, putem să nu fim triști? „Nikolai Ivanovici, ți-aduci aminte?! făcea Stalin cu un glas aproape duios. Când am fost amândoi în Siberia.. Da, da, da..." Si Nikolai Ivanovici asculta răpit glasul care îi evoca zile frumoase și de mult uitate, împinse în lături de orori fără nume, ticăloșii săvârsite de-o parte și de alta, albi și roșii... Cum sa nu te gândesti că în cutare zile când bătea un soare aspru și orbitor peste Irkutk tu te strecurai cu unul Koba în uzina cutare cu un teanc de manifeste împachetate cu grijă sub braț să fie distribuite clandestin proletarilor locali?... „Da, da, da..." murmura Stalin cu un glas înăbușit și apoi după alte lungi minute de evocări Nikolai Ivanovici pleca simțind în spate aripi de entuziasm... Stalin îl știa, iată, zilele acelea el nu le uitase, un mare om... Și Nikolai Ivanovici se așeza la masă plesnind de optimism și începea să-i povestească soției cum decursese întâlnirea... Nu termina bine, că auzeau bătăi violente în ușă.

Nikolai Ivanovici deschidea și era imediat, din prag chiar, luat și dus si nimeni nu mai auzea apoi nimic, niciodată, de el. Împușcat, mort în lagărele de muncă forțată, răpus de o lovitură dată de un gardian dezlănțuit? Pronunțând cuvântul „prieteni", Stalin devenise melancolic și visător...

Da, da, da... Prietenia, continuase el deodată inspirat cu un gest în aer ca și când ar fi scris în fața ochilor săi pentru tânăra femeie un cifru fatal și misterios, prietenia, repetase metodic și gutural, e o formă egoistă de a întoarce spatele sarcinilor revoluției... Nimeni nu trebuie, cel puțin pentru moment, să aibă alt prieten decât Rusia și altă pasiune decât înflorirea ei.

De ce nu spui asta deschis? Ai fi aplaudat și poate, cine stie, aprobat, răspunsese Nadejdea Alilueva cu o strălucire fanatică în priviri.

Ai fi zis că credința ei în acest om revenea cu o putere sporită; în realitate era ura și îndârjirea și voința ei de a-i ține piept, de a lupta împotriva lui...

Era tânără de tot, în timp ce el trecuse de cincizeci de ani, dar arăta bine, părul și mustața îi erau negre și statura dreaptă, neatinsă de urmele anilor.

– Lumea s-ar speria, reluase Stalin. Și ceea ce poate face omul din frică, nu face din curaj.

– Ți-e frică de frica lor?

Nu e corect zis. Dacă din revolta lor ar iesi o Rusie mai bună, aș lăsa prieteniile să se înfiripe, legăturile de la unul la altul să se țeasă ca o pânză de păianjen din care s-ar naște repede conspirația, și m-aș sinucide dinainte foarte simplu, să nu fiu înjunghiat chiar ca un miel, sau și mai rău, să delectez mulțimea într un proces în care as fi una dintre marile vedete ale istoriei Rusiei, înainte de a fi executat... Plăcerea asta o să i-o las lui Buharin... O să dau chiar ordin lui Vîșinski să-i permită să țină în apărarea sa un discurs în care să analizeze

dialectic cauzele prăbușirii lui, discurs care să fie pe urmă întors pe toate fețele de toți marxiștii „adevărați" și de toți trotkiștii din lume, ca să-i descifreze bruma de demnitate care i se va permite să transpară printre rânduri...

Ce straniu sunau toate acestea în limba osetă. Ca și cum ceva ar fi jignit-o, Alilueva începuse să vorbească rusește și ceea ce spunea ea în cuvinte stâlcite, stângace, suna și mai neliniștitor.

– Așa este, aproape că strigase ea cu buzele strânse. Asa vei face. Prin urmare astea ar fi condițiile care s-ar cere – și pe care tu le vei îndeplini silit, fără plăcere – pentru ca să se nască cea mai bună dintre Rusii. Asta ar fi deci Rusia lui Lenin, al cărui continuator te declari cu o modestă mândrie.

– Asta ar fi Rusia, dar nu a lui Lenin. N-ar fi corect să afirm asta față de tine. Lenin, dacă ar fi trăit, ar fi dat frâu liber unei Rusii în care geniul său ar fi înotat, ca să zic așa, ca peștele în apă. Rând pe rând, mica-burghezie și anarhia ar fi înflorit și ar fi ridicat capul. În orice caz *Nep*-ul ar fi continuat, țărănimea și-ar fi scos ici-colo armele de sub stogurile de fân... În timp ce forța geniului său ar fi ținut în echilibru aceste tendințe care ar fi amenințat permanent marea noastră Uniune. Nu fără riscuri și chiar fără pierderi. Nu uita că datorită lui am pierdut Finlanda, Basarabia, Țările Baltice și, la urma urmei, Polonia. Și dacă nu interveneam eu și Sergo pierdeam si Georgia, patria mea natală. .

O ironie dură strălucise în privirea lui Stalin. Cum să fi pierdut el tocmai patria care îl născuse? Îl înfruntase atunci pe Lenin, și Sergo Ordjonikidze știa că jucase totul pe Georgia. Era adevărat că simțise că Lenin nu mai ține bine în mână frânele puterii si că el, Stalin, le luase pe cele subterane în propriile lui mâini, aparatul partidului, cu zecile lui de mii de activiști care i se supuneau, dar tot atât de adevărat era că marile figuri populare ale războiului civil, cocoțate în vârful statului,

îl puteau usor strivi... Armata roșie era în mâinile lui Trotki, marile orașe în mâinile lui Zinoviev, Kamenev și alții... Dar dacă el era un ins foarte prudent asta nu însemna că putea totdeauna să-și înăbuse furia care punea stăpânire pe el cu atâta violență încât uita de orice calcul și risca totul, cum făcuse și în conflictul lui cu Trotki la Tarițîn... Nimeni nu putea să-i garanteze că tactica sa de gherilă împotriva armatei din sud a lui Denikin, se va dovedi cea salvatoare .. Reusise să-l convingă pe Lenin să-i dea conducerea luptei, liber față de ordinele „generalisimului" Trotki, și împreună cu prietenii săi, Voroșilov și Budionnîi, opriseră si apoi zdrobiseră pe Denikin. Și dacă n ar fi reusit? Și dacă Lenin ar fi fost si it să-i ordone apoi lui Trotki să preia conducerea generală a luptelor? El, Stalin, ar fi fost azi, cel mult, pe undeva stăpân prin Kirghizia, și ar fi murit, poate, ca Volodarski, împușcat pe la spate de un fanatic socialist-revoluționar. Dar iată că și atunci și la înfruntarea lui ulterioară cu Lenin în chestiunea tendințelor autonomiste ale lui Budu Mdivani, furia sa se dovedise inspirată. Deznodământul primei sale mari ciocniri cu Trotki n-ar fi fost același dacă și-ar fi înăbușit această furie și nici al celei de-a doua dacă s-ar fi speriat de amenințările Nadejdei Konstantinova și nu i-ar fi adresat înjurătura brutală pe care o merita în dubla ei calitate, de veche activistă a partidului și de soție a lui Lenin când intrase în biroul lui ca o zeiță a revoluției cu o sprânceană albă și una neagră și îl amenințase că îl va pune în discuția Biroului politic. Da, așa era, pericolul fusese mare, ei și? O înjurase! Fiindcă pregătise totul cu grijă și era stăpânit de o furie fără margini... Era într-o zi, prin martie '23, când se plimba la braț cu Sergo prin curtea Kremlinului vorbind amândoi în georgiană... „Vezi tu, Sergo, i-a zis Stalin cu șoapta lui aspră, noi avem în Georgia 30% minorități naționale, armeni, musulmani, oseți. În Tiflis nu sunt decât 25% georgieni. Frumoasă capitală, a? Și tu știi ce

mi-a spus Makaradze? Că ce i-ar plăcea lui mai mult ar fi să-i expulzeze pe toți armenii din Tiflis. Budu Mdivani pretinde că oseții sunt sălbatici, ființe inferioare și că nu merită să-i bagi în seamă... Trebuie terminat cu ăștia: „Și cine, deci, o să se ducă să facă ordine în țara noastră?" l-a întrebat Sergo. „Un georgian, natural. Tu, de pildă!" „Și dacă mă vor întreba în ce va consta prin urmare independența Georgiei, dacă îi belim pe șefii lor?" „N-ai citit constituția Uniunii! i-a răspuns Stalin cu reproș. Fiecare membru al Uniunii are dreptul să se separe prin plebiscit de federația republicilor sovietice. Asta nu e independență?" Și amândoi izbucniseră în râs, foarte veseli. Sergo s-a dus în Georgia și s-a pus pe treabă. Conducerea cu tendințe autonomiste a Georgiei a fost brutal exclusă din partid și aleasă alta. Lenin, pentru întâia oară, fusese ignorat. Cu toate că grav bolnav, el asculta cu grijă cel mai mic zgomot care se producea în mecanismul partidului. „Ce se petrece în Georgia?" îl întrebă el pe Stalin. Stalin îi dădu știri false. Lenin nu admitea, orice-ar fi fost, măsuri aspre împotriva vechilor comuniști. Și deodată bomba explodă. Budu Mdivani și ai săi veniră la Lenin cu traista în spate și se plânseră. „O să vă apăr, le spuse Lenin indignat și cu toată energia lui de vechi conspirator se hotărî să-l atace pe Stalin în cursul Congresului al XI-lea care trebuia să se reunească. Ceru să vină la el Troțki. „Trebuie terminat cu acest Stalin", zise el. Se hotărî să-l trimită pe Kamenev în Georgia să restabilească situația. Kamenev, care se angajase deja cu Zinoviev și Stalin într-un complot contra lui Troțki, tremura când se prezentă în fața „generalisimului" să primească ordine. Troțki îl iertă și îl trimise să execute ordinul șefului. De la Troțki, Kamenev alergă la Stalin. „Trebuie să ne băgăm în pământ", bolborosi el. Stalin însă nu părea neliniștit și n-avea nicidecum intenția să se bage în pământ. Știa el mai multe decât alții asupra sănătății lui Lenin? „Du-te la Tiflis, zise el, și pe urmă o să mai vedem..." Kamenev

plecă și naționaliștii georgieni, cu Budu Mdivani în cap, se văzură, spre marea lor uimire, oficial dezavuați și condamnați de partid, în loc să fie reabilitați cum suna ordinul lui Lenin, pe care Kamenev îl avea totuși în buzunar. Dar nu-l citise acest ordin. Ce se întâmplase? Cu câteva ore înaintea deschiderii congresului, Kamenev primise o telegramă cifrată de la Stalin: „Lenin a avut un al doilea atac". Kamenev înțelesese imediat. Stalin era salvat. Când *Pravda* publică discursul lui Kamenev din Georgia, Stalin, precaut, tipări câteva zeci de exemplare în care apăru versiunea care apăra pe georgieni, aceea a lui Lenin (grosul tirajului însă reda dezavuarea rostită de Kamenev). În cazul în care șeful și-ar fi recăpătat cunoștința și ar fi cerut știri asupra afacerii caucaziene, Stalin i-ar fi prezentat exemplarele falsificate... Dar de astă dată Lenin nu se restabili. Al XI-lea Congres avu loc în absența sa și adoptă moțiunea lui Stalin privind chestiunea naționalităților. Iar Budu Mdivani, bineînțeles, nu fu uitat. Era omul care făcuse pe Stalin să petreacă cele mai rele zile din viața sa de până atunci... Fu trimis ca delegat comercial în Persia; odată acolo, acest idealist nepriceput în afaceri se pomeni compromis într-o istorie complicată de deturnare de fonduri, apoi oficial „demascat", exclus din partid și trimis în Siberia... Nu s-a mai auzit de el...

– ...Și cine știe, continuase Stalin, dacă Lenin ar fi trăit, ajungând prea departe cu o Rusie care ar fi început să fiarbă ca un vulcan, geniul lui și chiar puterea noastră unită, ar mai fi fost pe urmă în stare s-o potolească? Dezmembrarea, cu simptomul georgian pe care îl cunoști, ar fi fost cel mai mic dintre ele... O Rusie potolită și democratică, cum ne-o doresc străinii, ar fi pierdut toate ieșirile la mare, ar fi pierdut Ucraina și toate republicile din sud și ar fi dat mari poeți și scriitori care ar fi stârnit admirația lumii întregi prin strigătele lor de disperare, atât de adevărate și hm! da, da, da, atât de pline

de măiestrie artistică... Nu uita, Nadejdea, că marii noștri neliniștiți, Tolstoi, Dostoievski, Cehov și chiar Gorki al nostru, nu s-au revoltat ca Rusia se întinde din Caucaz și până în Suedia și de la Marea Baltică până la Vladivostok, continuă Stalin cu ironia sa necruțătoare. Blândul Cehov nu știu să fi protestat contra lipsei de independență a Poloniei, iar lucidul ucrainean Gogol, care a scris în rusește, nu ne spune nimic că ar fi dorit măcar cât de cât o Ucraină ruptă de Rusia...

– Cu alte cuvinte, dacă Lenin ar fi trăit, te-ai fi ridicat împotriva lui? îl întrebase Alilueva fascinată parcă de ceea ce i se dezvăluia.

În realitate se simțea fascinată de propria ei voință de a face ca gândirea secretă a acestui om să fie în cele din urmă cunoscută de întreaga Rusie și puterea lui, încă incipientă, distrusă.

– Nu sunt ghicitor să știu ce-aș fi făcut dacă ar fi trăit Lenin, răspunsese Stalin cu acea mândrie a gândirii sale voit didactice care începea să fie cunoscută și care simula modestia simplă a unui dialectician care știe că numai analiza unei realități date cu surprizele ei care nu pot fi bănuite, îl poate duce la concluzii cât de cât juste. Considerațiile mele de mai înainte se bazează pe ceea ce știm deja din activitatea lui Lenin, dar nu putem să știm sută la sută ce-am fi făcut noi în raport cu acțiunile lui Lenin, de asemeni imprevizibile. Singura întrebare care s-ar pune ar fi în legătură cu timpul necesar victoriei socialismului în Rusia și cu caracterul ei dublu, în relațiile cu restul lumii. Ca stat, am avea și avem anumite interese și ca primă țară a socialismului, alte interese, care nu s-ar armoniza totdeauna unele cu altele, neputând renunța însă nici la unele, nici la altele. Am sprijinit greva generală din Anglia, dar nu ca stat, ci ca sindicaliști. N-a ieșit nimic, le-am și spus lui Mac Donald și celorlalți: o să vedeți voi puterea când o să vă vedeți ceafa.

– N-ai bănuiala că puterea poate să nu intereseze pe cineva?

– Puterea ca mijloc e inevitabilă, răspunsese Stalin cu o voce guturală. Cine nu înțelege asta va merge în urma carului învingătorului. Ați luat puterea, dar sunteți ca niște cățel care scheaună orbi căutând sursa existenței. Ce-ați crezut că faceți intrând într-un partid dintr-o țară care ține în echilibru întreaga lume? Rusia e o realitate brutală, nu o lume de experiențe pentru niște nihiliști smintiți sau idealiști dezechilibrați.

– O, n-o să mă faci să cred că suntem blestemați, și că trebuie să încetăm să mai fim oameni pentru ca să se împlinească un blestem.. Ce valoare mai are acest echilibru al lumii, de care vorbești, dacă el se întemeiază pe torturarea și uciderea fraților și surorilor noastre? Fiindcă familia, după tine, este și ea un inamic al revoluției și al Rusiei, mai periculos decât prietenia între oameni, pentru că e un nucleu unde gândurile libere nu se mai pot ascunde... Vei face ca soțul să se îndoiască de nevinovăția soției arestate și înjosite?

– Mă crezi mai puternic decât sunt, răspunsese Stalin cu aceeași modestie didactică în glasul său gutural și explicativ. Să luăm un exemplu: Tovarășul Prostovițianov, care este cel mai puternic om din raionul K. și care permite ca în piața orașului horticultorii să-i facă chipul lui imbecil entuziast din flori și să fie zilnic îngrijite și udate de un om plătit din sudoarea tuturor, crezi că de la mine a învățat el să se poarte așa? Ce pot să-i fac eu ăstuia? Nimic! Mai mult, continuase Stalin plimbându-se la fel de didactic ca și când s-ar fi aflat într-o clasă de copii, practic eu nu am nici un mijloc să-l împiedic să se poarte acolo ca un mic Dumnezeu. Aici, în fața mea și în congrese, toți au o înfățișare acceptabilă, dar acolo se lasă zeificați... Ce fel de ordine să dau? Un ordin dat pe față trebuie să fie expresia unei legi a societății noastre. Un astfel de ordin ar însemna că este expresia unei anomalii. Ori, care ar fi anomalia? Mă vezi pe mine că trăiesc ca un zeu? Casa noastră e modestă...

„O casă ascunsă ca un cuib de gangsteri, gândise Alilueva liniștită în timp ce Stalin continua să se plimbe... În casa asta ferestrele sunt mici, nu pătrunde prin ele o rază de soare, când în realitate, o casă înaltă și frumoasă, un palat demn de puterea poporului și care să aparțină poporului și în care să locuiască totdeauna cei aleși de el să fie conducători, ar plăcea tuturor.. Țarii au locuit în Kremlin, americanii au construit pentru președintele lor Casa Albă... Tu ți-ai făcut o vizuină ca să fii mai bine păzit..."

– Și într-o zi un dușman al revoluției ne dezvăluie la o anchetă că tovarășul Prostovițianov e de mult înhăitat cu troțkiștii, și este arestat.. Te întreb: ce îndoieli pot să aibă în privința asta nevasta și copiii lui?... Firește, continuase Stalin contemplând parcă cu înțelegere drama familiei Prostovițianov, tatăl rămâne tată, soțul soț, dar credința în cauza lui Lenin trebuie să rămână neștirbită...

– Bine, zisese Alilueva, ai reușit să faci din troțkism o crimă politică și de stat, ca și cum de mult s-ar fi dovedit că Troțki e un dușman al Rusiei și al revoluției și troțkismul o ideologie contrarevoluționară. În lupta ta pentru putere s-a putut înțelege că trebuie să recurgi la o astfel de excomunicare, deși Lenin a făcut revoluția cu ei, cu Troțki, cu Zinoviev și Kamenev, în ciuda faptului că cei doi din urmă s-au comportat ca niște trădători în ajunul insurecției. Ei și? Trebuie să știi să treci peste ceea ce au în ei oamenii șovăitori și să le înțelegi căderile.

– Hm! făcuse Stalin. Ai uitat că Troțki, despre care Lenin știa ce portret îi făcuse acest menșevic într-o scrisoare...

– ...Pe care tu ai găsit-o în vechile arhive țariste și ai avut grijă s-o publici la momentul potrivit, îl întrerupse Alilueva sarcastic.

Dar și Stalin rânjise sarcastic auzind această precizare. Se cumpănise când pe un picior când pe celălalt, ca și când nu i-ar fi fost la îndemână că fusese întrerupt. Rânjetul însă arăta, dimpotrivă, că amintirea găsirii și apoi a folosirii acelei scrisori îi făcea o plăcere adâncă, una dintre cele mai mari. Avea și de ce. Troțki a numit publicarea acestei scrisori „cea mai mare perfidie a istoriei mondiale". El o scrisese demult, prin 1913, din Viena, lui Ceidze, un menșevic foarte detestat de bolșevici, membru al Dumei, și fusese subtilizată de poliție. Se pare că Lenin știa de existența ei, dar nu-i acorda nici o importanță. Stalin însă, după moartea lui Lenin, i-a acordat-o. Efectul publicării ei a fost dezastruos pentru Troțki. Iată cuprinsul pasajului privitor la Lenin: „.. Lenin este un exploatator de meserie a tot ceea ce e înapoiat în mișcarea muncitorească rusă. Grație unor fonduri bănești de proveniență îndoielnică, el a creat un organ de presă și și-a însușit titlul unei foi cunoscute. Apoi, de îndată ce ziarul său a devenit mai puternic, el și-a făcut din el o pârghie în folosul intrigilor sale și al sectarismului său fără scrupule. Tot edificiul leninismului este clădit pe minciună și falsificare. El poartă în el însuși germenele pernicios al propriei sale dezintegrări..." Curând după apariția acestei scrisori în *Pravda*, lui Troțki i s-a luat conducerea Comisariatului de război și el a cedat-o fără să se opună. S-a opus mai târziu, prea târziu, când nu mai avea în mâini nici un instrument pe care să-l folosească, ca să-și zdrobească dușmanii, în timp ce Stalin avea de mult pregătite toate bateriile...

– ... Ai uitat, așadar, Nadejdea, reluase Stalin, că Troțki a fost de părere că Lenin trebuie să se prezinte la procesul pe care Kerenski i-l pregătise? Îl crezi atât de inocent pe acest vulpoi? Ar fi dorit în secret ca Lenin să fie arestat și lichidat... Numai că Lenin nu s-a prezentat la nici un proces și bine a făcut. Dar iată unde duce teoria trecerii peste ceea ce au oamenii în ei șovăitor și decăzut. E o întâmplare că Lenin a fost inspirat și n-a căzut în cursă, dar dacă, din întâmplare, n-ar fi fost inspirat? Nu e un procedeu corect! O lepădătură rămâne,

în timp ce tu îl ierți, un dușman periculos. Și dacă ar fi vorba de bietele noastre persoane și de ambițiile noastre de putere, ai avea dreptate, ar fi mai bine să murim toți decât să ne petrecem viața în intrigi și înșelăciuni pe care ni le-am pregătit unii altora. Soarta însă ne-a urcat pe un val uriaș al istoriei și cine nu înțelege ce forțe sunt în joc, mai bine să piară. Troțki a avut un destin glorios și un sfârșit blând .. Robespierre l-ar fi ghilotinat... Noi i-am dat drumul să părăsească Rusia, pe care n-a înțeles-o... Asta nu înseamnă că vom îngădui ca troțkismul să aibă același destin. De aceea i-am distrus și îi vom distruge pe troktiști peste tot unde îi vom descoperi, și pe ei și pe simpatizanții lor. Nu putem proceda altfel. Să nu uiți, la o țară ca Rusia nu sunt permise decât evenimentele lungi... Pasul ei e mare, mișcările ei trebuie să fie lente... Uriașul trebuie să respire rar și regulat, gâfâiala lui ar produce în lume turburări care i-ar fi fatale. Troțki era un isteric care tocmai asta ar fi vrut, să facă din Rusia o trambulină...

De aceea l-ai înșelat tu în privința datei înmormântării lui Lenin, ca să nu fie de față, să stea mai departe în Caucaz, la soare, în timp ce Lenin murea în iarna Moscovei, zisese Alilueva, care în tot timpul în care Stalin vorbise nu se gândise decât cum să-i spună aceste cuvinte al căror adevăr o scârbea. Ca să poți tu să-ți ții ridicolul tău jurământ te-ai pretat la o astfel de înșelăciune de mic intrigant...

Ridicol jurământul meu? De ce ridicol!? tresărise Stalin, și deodată corpul lui înțepenise, se făcuse rigid.

Alilueva încă nu se obișnuise cu gândul că acest om pe care îl primea în patul ei și căruia îi făcuse și copii nu mai era de mult bărbatul ei, ci conducătorul Rusiei și că asemeni vechilor țari o putea ucide într-o astfel de clipă în care ura ei pentru el țâșnise împreună cu disprețul... Stalin disprețuit?

O înjurătură grosolană pe care Stalin o rostise în clipa următoare la adresa ei sparse această clipă încărcată de o primejdie de moarte pentru tânăra femeie. Ochii ei însă continuau să ardă, și nu-l slăbeau... Îl ascultase, dar ca toate femeile nu-l auzise și nu-l înțelesese. O chinua un singur gând de câtva timp... Că acest om, care îi arestase cea mai bună prietenă, nevinovată, vroia nu să conducă Rusia, ci s-o stăpânească, nu să-i conducă pe oameni așa cum sunt, spre un țel, ci să-i modifice ca să-i supună voinței lui... Asta o revolta până în adâncul sufletului.. Nici țarii cei mai crunți și mai barbari, gândea ea în clipa aceea, nu-și propuseseră astfel de scopuri, poporul avea o credință în Dumnezeu, care era și a țarului și în care el nu se amesteca... Rusia nu mai avea sufletul din acele secole, se prăbușise sub loviturile revoluției și acum își căuta unul nou... Trebuia lăsată să și-l găsească... Dar iată că venise acest om sumbru, care vroia s-o împiedice să se salveze... Fiindcă de ce ar mai trăi un popor fără suflet? se întreba Alilueva. Cât ar mai putea, cu sufletul mort, să-și supraviețuiască lui însuși pe acest pământ? Și această primejdie îndepărtată, dar fatală, n-o vedea acest orb, care vorbea de soarta Rusiei și își justifica represiunile, care sunt un atentat tocmai la sufletul acestui popor, prin pericolele imediate care ne-ar pândi și care sunt reale, dar nu implacabile...

Eu înțeleg că iubești Rusia, zisese ea potolindu-și vocea, ca orice femeie care a depășit măsura înfruntându-și bărbatul și își pleacă astfel fruntea. Dar adu-ți aminte ce a vrut tatăl tău să te facă, preot, și ce-ai ajuns, revoluționar și conducător al Rusiei. De ce nu te-ai supus autorității tatălui? Fiindcă ai simțit o chemare. Poți să-ți imaginezi dacă ai lăsa Rusia în pace ce chemare și-ar urma și ce destin ar avea în lume găsind și urmând această chemare care nu poate fi încă numită, dar care ar fi sublimă? Străinii au spus despre noi că suntem singurul popor din lume care are graniță cu Dumnezeu. Ei bine, am distrus această graniță, nu ne-a plăcut, cu cine avem noi acum alta?

– Prin urmare să renunțăm la revoluție și să lăsăm Rusia în mâinile nepmanilor și chiaburilor? răspunsese Stalin, rezumând ceea ce tânăra femeie în realitate nici nu afirmase. Am lăsat-o... Lenin a încercat asta, conchise Stalin revenind metodic în glasul său gutural. Ei, ce chemare ai citit tu în stele în acei ani că răsare la orizontul Rusiei?

– Ai spus singur că evenimentele ei sunt lungi... Era prea timpuriu ca să descifrăm ceva...

– Bun, și ce moștenire să lăsăm urmașilor? O grădină imensă, plină de bălării și ici-colo și câteva flori rătăcite și înăbușite?... Nu, Nadejdea, n-ar fi corect din partea noastră să ne lăsăm în voia soartei, în timp ce partidul lui Lenin s-ar dizolva în masă și am fi măturați de pe scena istoriei de un mic partid agrar și pravoslavnic, care ar readuce capitalismul în Rusia, cu tot cortegiul lui de fărădelegi. Avem credința în partidul lui Lenin și ea ne ajunge pentru multă vreme. Partidul e chemarea noastră, și tocmai de aceea jurământul meu e un adevărat decalog care încă nu e înțeles bine... Dar nu ne-am numi comuniști dacă n-am avea răbdare și n-am lupta până la cea din urmă picătură de sânge ca să ne facem înțelese idealurile noastre.

Stalin tăcuse, îi trecuse furia. Se uita cu pipa în gură pe fereastră, visător, dar nu drept prin ea, ci dintr-un colț, pieziș, pufăind calm și atotputernic, ca și când ar fi contemplat de-acolo Rusia pe care n-o vedea decât cu ochiul minții, pe ale cărei drumuri nu ieșea decât foarte rar și atunci ca s-o părăsească repede și să se urce pe un vapor bine păzit, întesat cu garda sa de georgieni credincioși ale cărei pământuri le călcase destul în exilurile sale, cu piciorul, când paznicul țarului se purtase cu el mai blând decât se purta el acuma cu cei care nu înțelegeau să se supună voinței lui... Ce vroiau să facă, în fond, cu această voință proprie? Să facă pe prințișorii prin republicile sau raioanele lor? Ce vină avea el, Stalin, că din

adâncurile lui, poporul scotea la iveală astfel de oameni? Poporul însă nu e nici el vinovat... El nu e niciodată vinovat... Trebuiesc trimiși, succesiv, toți acești escroci care profită de naivitatea lui, undeva prin ținuturile înghețate și aruncați în ocean... La strâmtoarea Bering. Până când adevărații reprezentanți ai poporului, cei buni și cei devotați, vor primeni întreg partidul și vor fi toți strânși în jurul lui, al lui Stalin, ca o singură voință și ca un singur om și vor realiza idealurile întregii umanități, aici în Rusia întâi și apoi și în restul lumii. Cum să nu te apuce furia când tu vrei să fii cel mai drept și poți fi cel mai drept, iar prietenii te vorbesc de rău pe la colțuri și îi fac vizite soției tale și șușotesc că Iosif se crede țarul Rusiei si chicotesc ca și când asta ar fi ceva de râs, ca un Djugașvili oarecare din Georgia să ajungă să se compare cu Ivan I sau Pavel al II-lea? Ce nămol a răscolit revoluția noastră? Nimeni nu mai crede în nimic? Vă credeți toți tari și totodată râdeți de cel care l-a doborât pe țar... Și în acest timp, biata femeie a Rusiei n-are cu ce se încălzi iarna și trudește cu copiii ei mici (în timp ce bărbatul beat zace după cuptor) să scoată turbă din pământul Rusiei, să nu piară înghețată de ger... Iar alături, în Siberia, marile păduri se consumă singure ca în era terțiară... în timp ce marii aventurieri ai lumii au și cucerit un continent pe care l-au numit „lumea nouă" și care a și devenit, pentru toți oropsiții, un vis... America, America... Până și Dostoievski credea că pentru Mitia Karamazov numai America e pământul făgăduinței în care sufletul său bântuit de pasiuni se poate vindeca Așa este... Acolo nimeni nu și-a învelit vreodată casa cu pământ... care apoi când plouă începe să curgă pe la streșini.... Să vezi pe fereastră cum plouă și curge cu noroi... Numai la noi, în Rusia, a fost și încă este cu putință acest lucru... În timp ce Zinoviev... Buharin... Kamenev... Troțki...

Stalin ieșise din visare și murmurase o înjurătură. Cineva însă îl privea cu niște ochi rotunzi, ieșiți din orbite.

– Nadejdea, murmurase el, n-ai plecat? Și se apropiase de soția lui și avusese un gest de tandrețe abia schițat.

– Nu, n-am plecat, răspunsese ea îndărătnică.

– Bine, nu-i nimic, stai. O să dau ordin ca prietena ta să fie eliberată...

– De unde ai tu dreptul să dai ordin unor oameni să închidă pe alți oameni și apoi tot tu să le dai ordine să fie eliberați?...

– O să pun o vorbă bună, rectificase Stalin...

– Și dacă altcineva ar putea să pună o vorbă bună să fii arestat tu și să se discute apoi dacă să ți se dea drumul sau să fii trimis în ținuturile înghețate?

Stalin trăsese gânditor din pipă. Asta era un mod tipic femeiesc de a discuta. Cine a spus că vreodată specia umană a fost condusă de femei?.. Cum? „Aș fi curios să citesc un studiu bun despre această chestiune", reflectase el.

– Cineva a murit lângă mine ș. eu nu mi-am dat seama, strigase Alilueva. Ăsta era bărbatul meu! Tu! Erai un om brav, un adevărat bărbat! Te suiai pe trenuri și jefuiai visteriile țariste, ca să predai apoi toți banii, până la o copeică, partidului. Viața ta nu conta. Din vagonul din care aruncai sacii pe traverse, te aruncai tu însuți în urma lor și erai atât de agil încât trenul trecea peste tine mai lent decât repeziciunea cu care te aruncai tu dedesubt prin scândura groasă. Aruncă un câine, care are reflexele mai rapide ca ale omului, printr-o astfel de gaură... Va muri în aceeași secundă... Iosif însă era ghidat de o credință care făcea din ființa lui ceva supranatural... Un tâmpit a luat odată acești bani și i-a pitit într o sobă, iar alt tâmpit a venit în urma lui și a aprins focul... A venit însă Iosif Koba Djugasvili, a văzut ce se întâmplă cu cei doi idioți, ce-au făcut

și a vârât mâna în flăcări până la umăr și a scos de-acolo sacul cu banii încă intacți...

– Da, da, da, făcuse Stalin cu vocea sa groasă, cu accent puternic georgian, ca să aibă Troțki ce cheltui în străinătate, în Elveția și chiar în America... Lenin, cu marele său geniu, a înțeles cine era Koba și ce făcea el pentru partid și la Tamerfors i-a arătat multă prietenie ca unui adevărat revoluționar...

– În timp ce pe ceilalți nu i-ai iertat niciodată că te au disprețuit, deși îți puneai viața în pericol ca să le faci rost de bani... Crezi că nu-ți cunosc ranchiunele? Când m-am îndrăgostit de tine nu le aveai...

– Au avut ei grijă să mă facă să înțeleg că trebuie să le am. Nu le-am avut... Dar am reținut că doreau să le am, ca să mă poată dispreţui. Dacă măcar pe Lenin l-ar fi cruțat de intrigile și invidia lor... Trebuie să știi, mă gândesc totdeauna la Lenin când îi pedepsesc. În numele lui Lenin iau hotărârile pe care le iau, oricât ar fi ele de necruțătoare. Fiindcă îmi spun: Și dacă ar fi Lenin, ce-ar face acești ticăloși? Același lucru. N-ar fi corect, Nadejdea, să nu fii de părerea mea.

Alilueva ieșise. Era posomorâtă, dar frumosul ei chip tânăr era mai îmblânzit. Dacă el își corecta greșelile, totul nu era pierdut. Spusese că va da ordin ca prietena sa să fie eliberată. În pragul micului ei apartament din aripa stângă a clădirii o văzuse pe fetița ei:

– Ce e, Svetlana? Ce s-a întâmplat? Ce aștepți tu aici?

Răspunsul însă nu veni și mama înțelesese din expresia îngrijorată a fetiței că e cineva înăuntru.

Era soția fratelui ei, care când o văzuse își împreunase mâinile ca în fața Fecioarei și cuprinsă de o disperare nemărginită, care n-avea parcă scăpare nici în moarte, începuse să-i spună că bărbatul ei a fost arestat și nu știe nimic despre el... E mort, trăiește, e torturat să spună ce nu știe, pentru ca

altii să fie ridicati?... Alilueva se întorsese și intrase în odaia unde stătuse mai înainte cu sotul ei.

De ce, zisese ea, cu ură nestăvilită, l-ai arestat pe fratele meu?. .

Stalin tăcea.

– N-am să te cred acum că o să dai drumul la cineva nici măcar ca să fie înmormântat... Ce ți-a făcut fratele meu?

„Ar trebui să-i spun, gândise Stalin, că oamenii aceia trebuie să aibă sentimentul că nimeni nu e cruțat, nici măcar cumnatul lui Stalin, dacă e un dușman al poporului... În felul ăsta vor lucra fără bănuieli că într-o zi s-ar putea să fie toți lichidați. Vor fi toti credincioși."

– Fratele tău ar trebui, Nadejdea, să-și țină gura, zisese Stalin. Cât o să-l rabd? Nu-i pot opri pe oamenii aceia să-și facă datoria. Într-o zi s-ar putea să vie chiar peste mine și să-mi ia un interogatoriu. Ce pot să fac?

Era parcă rugăminte în glasul lui Stalin, avea o voce de o stranie blândețe. Tânăra femeie îl privea cu toată puterea sufletului adunată în ochii ei orbiți de ură:

Va să zică în timp ce îmi promiți eliberarea prietenei nu-mi spui nimic de arestarea fratelui meu...

– Nici eu n-am știut, răspunse Stalin. Îmi dau seama că cineva pe-acolo a întrecut măsura.

Se întelegea însă din glasul lui că știuse. Nu prea se grăbea, acum ca aflase, să dea imediat un ordin care să-l pună în libertate pe cel nevinovat.

– Asa este, murmurase Alilueva foarte palida. Te porți ca si când într-o zi s-ar putea să vină peste tine și să te ia și pe tine. Tu stii însă că asta n-o să se întâmple, deși îi îndemni să creada.. O să-i lichidezi pe toti la timp! O să-i lichidezi, sunt sigură. Si ca să poti face asta nu trebuie să le trezești bănuielile și atunci le dai pe mână pe cumnatul tău... Acum înțeleg.. Fii blestemat...

Stalin tuși și își drese glasul. Îl prinsese, lucru care i se întâmpla rar în viață. El tăcea și se dădea chiar bătut într-o discutie, dar nu lăsa să-i scape ceea ce gândea cu adevărat. Nici acum nu lăsase, dar femeia, în atmosfera creată, ghicise. O înjurătură groaznică se auzise apoi în clipa următoare bolborosind din gâtul lui

– Ieși afară, rostise cu vocea sa groasă, clătinându-se când pe un picior, când pe celălalt. Iesi afară! Mâine ai să pleci în Osetia, să-i înveți pe copii abecedarul. Te întorci în mijlocul poporului. Acolo o să-ti petreci restul zilelor, dacă cu mine n-ai vrut să stai... *Iot voi matt*... Și Stalin o înjură din nou, cu sete, în timp ce soția lui ieșea alergând și tremurând...

După plecarea ei o înjurase din nou cu o furie cumplită. Alilueva fugea prin micul spațiu al curții care despărțea apartamentul ei de odăile sotului. O fugă îngrozită, lipsită de cârmă: nu nimeri ușa apartamentului, se rătăci până dadu cu mâna de clanță...

Stalin se dusese la telefon și ridicase receptorul. Vroia să și dea ordinele necesare în ce o privea pe Nadejdea. Nu tolera să aibă pe nimeni lângă el care să-l tulbure în acest fel inadmisibil... Se răzgândise însa. Vroia să mai reflecteze. Formase un număr.

– *Sdrasti*, Viaceslav Mihailovici, zisese el cu afecțiunea sa neliniștitoare, care te putea trimite și în ținuturile înghețate, dar te putea și ridica în vârfurile ierarhiei sociale. Vino cu Kliment Efremovici și cu Kaganovici.

Si închisese, începuse să se plimbe cu pipa în mână, reflectând. Îi era sete și nu-i plăcea niciodată să bea singur. Nadejdea detesta băutura și iată că trebuia să-i cheme pe alții, fie pe Molotov cu Vorosilov, fie pe Kaganovici cu Budionnîi... Ca să mănânce și să bea zdravăn...

Se scurseseră câteva minute. Stalin deodată se oprise din mers. Din odaia soției lui se auzise ceva, un zgomot ciudat.

Ieșise repede și intrase în apartamentul ei. Alilueva zăcea pe pat cu tâmpla sfărâmată... Un pistol îi căzuse din mâna care îl arăta totuși pe podea cu un gest prăbușit... Se împușcase fără greș, în timp ce dincolo o aștepta cumnata ei și fetița mică, Svetlana...

Stalin tresări cu putere și se smulse de la fereastră. În mod straniu aceste amintiri îi aduseseră odată cu ele în întreaga ființă și vechea lui liniște și forță. Săraca Nadejdea, vrusese ea să se măsoare cu el... Dar nu era ea de vină, ci ticăloșii care îi intrau în casă și șușoteau împotriva lui... Și-au primit toți pedeapsa meritată.. Da, se întoarseră gândurile lui la prezent, trebuie spus poporului că pactul de neagresiune ne-a adus un răgaz pentru propria noastră pregătire, că dușmanul e înarmat până în dinți și ne-a luat prin surprindere, că în curând aceste avantaje vor fi lichidate... Dar cum, cum trebuie spus? „În fond poporul m-a înțeles, trebuie să-i vorbesc deschis: o mare primejdie pândește patria noastră."

Și, inspirat, Stalin se așeză la birou și începu să scrie... Îi numi pe compatrioți frații și surorile lui și le spuse: „Vouă mă adresez, prietenii mei". Și o puternică emoție îl strangulă. Nu era așa? Nu erau ei prietenii lui, nu le închinase el lor viața? Nu-l ascultaseră ei, în ciuda suferințelor fără număr, a foametei și a deportărilor, timp de cincisprezece ani?! Nu construiseră ei, sub conducerea lui, timp de trei cincinale, o nouă Rusie?!...

III

După-amiaza zilei de 22 iunie, fiind duminică, Ștefan se înțelesese cu Luchi s-o petreacă împreună. Ștefan, în ziua de 21, fusese de serviciu dimineața și nu știa nimic când se trezi a doua zi, că Rusia fusese atacată și că generalul pronunțase faimoasele lui cuvinte: „Vă ordon treceți Prutul". Dar, ca majoritatea

oamenilor, Ștefan nu se miră prea mult când află. Acest atac, ca și intrarea noastră în război, plutea de multă vreme în aer. Mulți gândeau că acest război se va termina, ca și toate celelalte duse de Hitler, în câteva săptămâni sau luni; uriașul cu picioare de lut se va prăbuși și la loviturile tancurilor germane va izbucni acolo o răscoală. Toți simțeau însă că acest act ne va aduce mari nenorociri și trăiau în mod acut sentimentul dezastrului... Napoleon, își spuneau alții, a fost înfrânt în Rusia, la fel va păți și Hitler, care nu e un Napoleon, cum nu e o cioară vultur...

Marile nelegiuiri ale tuturor timpurilor se comit din pricina inerției mediului în care ne credem în siguranță și care se schimbă numai cu mijloace mari... Ei bine, aceste mijloace, furtunile sociale, revoluțiile, răscoalele, apar provocate de cauze misterioase, poți chinui un popor fără ca el să se ridice și, dimpotrivă, în plină pace, libertate și bunăstare, marea de oameni începe să se agite și să dea naștere unui uragan. Ce se va întâmpla? Am navigat, de bine, de rău, până acum, printre stânci ascuțite, fără să ne lovim mortal dar iată, acum am intrat în foc... Acest general e și el orbit de credința lui Hitler, căruia i-a deschis drum în țară, că victoria va urma curând acestui atac fulger și că armatele noastre se vor întoarce în țară triumfătoare... Ce va fi? Ce va ieși din această lume încleștată?

Așteptând-o pe Luchi, Ștefan se plimba în sus și în jos în fața intrării Parcului Carol. Venise mai devreme. Trecură multe minute până ce el văzu lumea care intra și ieșea și ce striga o țigancă de-i asurzea urechile. Se apropie și se uită. Avea parcă cinci rânduri de fuste și era läiață. Stătea jos ca o cloșcă și trăgea dintr-o pipă mare de bulibașă, înconjurată de broșuri care reprezentau un ins cu mustața pe oală, încins cu un șorț plin de sânge și o bardă în mână, rânjind bestial. Țiganca răcnea:

– Luați romanul lui Stalin, bea otravă în loc de vin...

Ștefan cumpără și el o broșură, pe care o răsfoi câteva minute. Apoi o aruncă la coș: nu era nimic în ea, în afară de

o falsă biografie, incredibilă, din care reieșea că Stalin îi omorâse pe toți bolșevicii și că dacă mai scăpase vreunul îi va veni și aceluia rândul. Luchi apăru liniștită, cu un surâs de triumf pe buze, straniu în această zi, ca și când ea ar fi știut ce-o să fie și avea pe chip această siguranță de sine...

Femeile însă au astfel de expresii din motive cu totul deosebite decât ceea ce putem crede noi și care n-au nici o legătură cu evenimentul din afară. În mod ciudat trecerea timpului nu confirmase în sufletul ei alegerea făcută. Îi plăcea Ștefan și străbătuse cu el toată iarna străzile înzăpezite ale Bucureștiului, agățată de brațul lui și cântându-i, subjugată de o pornire de tandrețe nestăvilită. Dar chiar prin absența lor, cei doi, Adrian și Mihai, se ridicau din ce în ce mai mult în gândul ei, ca și când trecerea timpului le-ar fi șters din ce în ce mai mult păcatele și pe zi ce trece îi slăbeau dorința de a-și lega viitorul de acest băiat de la țară care o iubea cu tot sufletul lui. Dar ce era în realitate acest suflet? Parcă nu avea chip și formă, era ca o flacără, dar din ce ardea? Cu adevărat consistente la el erau doar instinctele, în special cel de adaptare, în nici un an devenise bucureștean și fremăta să se instaleze în oraș cât mai trainic, ajunsese ziarist la un mare cotidian (i se promisese chiar că va fi trimis la Paris) și acum vroia să se însoare după ce o cucerise pe ea, pe Luchi, sora colegului de la ziar, primul om în casa căruia fusese primit și așezat la masă. Ce să facă ea cu el? Nici nu știe că trăiește. E un băiat minunat, dar orb, pe care numai norocul îl poate ocroti... Și dacă n-are noroc? În timp ce doctorul Spurcaciu (să nu ne mai gândim că a fost și el orbit odată de o gelozie devastatoare și a putut să-i scrie scrisoarea aceea) era un om pe care dacă îl pândeai să-și păstreze neștirbită încrederea în tine, dacă îl ajutai să se ferească de uneltitori perfizi, câtă siguranță îți inspira el în schimb! Gândirea lui, bine ținută în frâu, era sub aparența tăcerii, veșnic prezentă. Iar ca chirurg (Luchi se interesase),

doctorul Spurcaciu era de pe acuma mâna dreaptă a profesorului său, care îl luase la el în spital îndată ce ieșise de pe băncile facultății și operau împreună... În acest timp și Adrian câștiga, în fața fetei, un teren din ce în ce mai curat... Urâta faptă, deși nu se ștergea, își pierdea din mărime și așa se face că Luchi începu să se întâlnească mai rar cu Ștefan și în acest timp să-i vadă, rând pe rând, pe cei doi, ca odinioară.

Se simțea fericită cu acești trei bărbați care îi încântau sufletul fiecare cu secretul său, pe care ea, fără să se mai străduiască, neliniștită, să li-l descifreze, ca altădată, li l contempla răpită ca în fața unui horoscop viu, în care știa că și viața ei e amestecată: nu din altă parte, ci dintre acești trei își va alege bărbatul. Tocmai de aceea îl și adusese pe Ștefan la egalitate cu cei doi, și totul se redusese între ei doar la sărutări serafice.

În schimb Ștefan considera liniștit căsătoria sa cu Luchi iminentă. Era adevărat că această iminență putea să însemne și câteva luni. După ce îl numise logodnicul ei, Luchi nu mai făcuse apoi nici o aluzie la această declarație. Dar nici n-o infirmase. Fetele au socotelile lor, nu trebuie să le turburi cu nimic, chiar dacă limpezirea acestor socoteli poate să dureze și un an

– Luchi, ce zici? o întâmpină Ștefan crezând că ea se gândea și parcă știa mai multe decât el despre evenimentul care avusese loc. Ce zice Niki?

– Ce să zică? Stă tot timpul lângă aparatul de radio și ascultă.

Și fata se strâmbă, parcă fratele ei ar fi făcut un lucru derizoriu.

– Ca și când, adăugă ea, ai putea afla mai multe de la radio. Nu află mai multe decât știe toată lumea: suntem în război! O să fie rău de voi bărbații și de noi, că multe o să rămânem nemăritate, dacă nu se termină repede.

– Ai dreptate, zise, dacă nu se termină repede, cine știe ce ne așteaptă...

Intrară în parc și se amestecară cu perechile care se plimbau pe alei. Se auzeau strigăte de copii. Soarele inunda aleea principală cu lumina lui bogată de iunie.

– Abia aștept să ne căsătorim, Luchi, zise Ștefan deodată ca și când o bănuială bruscă i-ar fi umbrit sufletul: ar fi vrut să fie a lui și nu înțelegea pe de o parte vraja cu care ea îl învăluia tot timpul și în același timp de ce da ea tot mai mult înapoi... O, îi șopti el la ureche cu un glas fierbinte, dacă ai ști cât de mult te iubesc și ce dor mi-e de tine? Te iubesc atât de mult încât simt un chin că n-am cum să ți-o dovedesc... Mă faci să mă perpelesc, am slăbit, am început să nu mai mănânc, mă gândesc tot timpul numai la tine...

Ea izbucni într-un râs înalt de fericire auzindu-i cuvintele pline de patimă. El avea în glas atâta foc cât nu aveau cei doi împreună și când râdea se gândea și la ei că nu se pricep să-i spună astfel de cuvinte. Erau întortocheați, refulați, pânditori, orgolioși... Într-o bună zi o să-i spună da acestui băiat, și adio întâlniri minunate cu Adrian, al cărui spirit era pentru ea o continuă delectare și adio tăcerii încărcate de gânduri comune cu Mihai... Dar asta nu va fi curând... S-ar putea chiar să nu fie deloc... Cine poate să știe?

– Cum, Ștefane, să te însori tu atât de tânăr?! exclamă ea. Căsătoria e un jug!

– Ei, exclamă el, jugul ăsta, îl vreau... Cu tine va fi cel mai ușor dintre toate.

– Ești tu atât de sigur?! îl întrebă ea uimită, cu un aer visător...

Parcă se uita în ea însăși și încerca să-și dea seama: putea fi adevărat? Știa băiatu ăsta mai multe decât ea? O putea face el să rămână ca și acum liberă, în timp ce s-ar lega de el printr-o căsătorie? Cine poate să știe ce iese dintr-un bărbat după ce a

pus stăpânire pe tine?! Dar din femeie? Cât sunt liberi, oamenii sunt minunați, când încep să trăiască sub același acoperiș, ajung să fie stăpâniți de demoni. Câte nu auzise și citise? Părinții ei făceau o neverosimilă excepție... Dar nu și rudele și cunoscuții... Cum să afle ce putea ieși din sufletul acestui băiat precoce de la țară când el era ca un lăstar ale cărui proporții viitoare nu se puteau ghici? Dacă iese din el un strâmb și la trup și la suflet, în ciuda atrăgătoarei aparențe? Nu, hotărât, foarte bine făcuse ea totul, și faptul că devenise femeie cu el, un băiat curat care știa să respecte un sentiment și foarte bine că apoi continuase să-l cucerească în timp ce lăsa ca în sufletul ei să aibă loc un recul...

– Dacă sunt de ceva sigur, atunci sunt sigur că noi doi vom fi fericiți, zise Ștefan. Dar ia spune, zise el deodată, tu îl mai vezi pe doctorul Spurcaciu? Nu te întreb de ismenitu ăla de Adrian, știu că îți provoacă repulsie, dar doctorul, doctorul...

– Bineînțeles că îl văd, doar știi că ne-am împăcat, altfel nu-l invitam la Revelion... Dar nu cu el am petrecut eu Revelionul, adăugă ea, cu o sticlire pedepsitoare în priviri și frumosul ei chip scăldat în strania lui lumină interioară se făcu rece.

Ștefan se posomorî.

– Da, așa este, rosti și el dur și neînduplecat, totuși îl mai vezi!

– Ar trebui să nu-l mai văd? De ce? zise și ea în același fel.

Ai fi zis că nu înțelegea cu nici un chip de ce n-ar mai avea ea dreptul să-și vadă un prieten.

– Ești nebun, adăugă ea, la ce îți zboară gândul?

Trebuia înăbușită în fașă gelozia lui care îl făcea să și aroge niște drepturi. Acum ori niciodată. Dar el nu cedă, rămase posomorât și repetă:

– Așadar îl vezi, și eu credeam că nu-l mai vezi.

– Ștefane, încetează sau plec, șopti ea întristată.

Și această tristețe amână presiunea pe care pentru întâia oară o făcea el asupra ei, dar n-o nimici. Îi sugera cu putere că acele întâlniri nu se asemănau cu ale lor, ceea ce era și adevărat, ascunzând, cel puțin pentru moment, triplul ei joc.

– Bine, Luchi, zise și el și chipul lui deschis i se închise ca și când un nor trecuse peste el și i-l lăsase umbrit. La urma urmei tu ești liberă să faci ce vrei, am uitat…

Credea că o s-o impresioneze. Ea izbucni în râsul ei înalt și lumina din privirea ei se aprinse de dragoste pentru el:

– Cum e cu jugu ăla!? exclamă ea. Văd că deocamdată vrei să-l pui pe gâtul meu și tu… tu să rămâi liber ca pasărea cerului… Nu se poate, Ștefane! Ești dominat de idei rudimentare. N-ai încredere în iubita ta!

– Ba am, zise el, dar nu pot să te văd stând de vorbă cu altul.

– Dacă ai, zise ea atunci ca și când ar fi rostit o sentință, atunci lasă-mă liberă. Ai încredere. Nu voi face nimic din ceea ce nu va trebui să fac.

– Bine, răspunse Ștefan, dar tot umbrit. Bine, Luchi.

Ea îi surâse și își lipi, din mers, fruntea de-a lui. Îi șopti:

– Acum putem să mergem la un cinema?

– Mergem, răspunse Ștefan mai senin.

Și făcură cale întoarsă și ieșiră din parc.

IV

A doua zi la redacție Ștefan fu chemat de patron. Pe culoar, înainte de a intra în birou, Ștefan se întreba plin de încredere: „Ce-o fi având cu mine? Probabil că vrea să-mi spună că mă trimite în sfârșit la Paris".

Ai văzut, băiete, încotro ne-a împins soarta? îl întâmpină marele ziarist îndată ce intră.

– Da, patroane!

– Am intrat în joc. Adu-ți aminte că te-am angajat să scrii și nu să dai titluri la telegrame și să paginezi ziarul. Pentru asta

avem bătrâni al căror elan e pe stinse și oameni care și-au pierdut condeiul, pe care nu-i putem azvârli în stradă. Ai făcut armata?

– Nu, patroane.

– Vei îmbrăca o uniformă de corespondent de război, o să-ți fac rost de acte de la Marele Stat-Major și o să pleci pe front. Vei fi ochiul ziarului printre oamenii care luptă. Ne vei trimite reportaje care, fără să trădeze secrete militare, vor descrie luptele care se dau și victoriile care vor acoperi de glorie armata noastră. Ai dreptul să refuzi dacă ești un laș, dar atunci vei pleca de la ziarul meu. Ești liber să alegi. Mâine îmi dai răspunsul.

Ștefan nu avea de ales, brusc, gândul de a intra în război îi dădu o exaltare care nu-l mai părăsi din clipa aceea dar ghicise în glasul și chiar în cuvintele patronului o neîncredere. De unde venea?

– Bine, patroane, mâine vă dau răspunsul, zise cu răceală, dacă nu cumva până mâine n-o să mă dați afară.

– M-ai înțeles greșit, explică marele ziarist. Dacă ai fi făcut armata te-aș fi mobilizat pe loc și n-ai fi avut de ales decât între misiunea de corespondent de război, sau linia întâia. Așa, ai dreptul să refuzi.

– Am văzut, zise Ștefan, și dumneavoastră aveți dreptul să mă dați afară.

– Nu, am datoria să angajez pe altul care să fie trimis în misiune.

– Mâine vă dau răspunsul, repetă Ștefan, posomorât și se ridică și ieși.

Nici el nu știa de ce nu-i spusese pe loc patronului că bineînțeles că nu se putea decât să-și urmeze și el soarta: ziarist era, acolo unde îl trimitea ziarul se ducea. Se întoarse în birou și îi dădu lui Niki un telefon.

– Niki, îi zise, ce-o fi având patronul cu mine?

Și îi povesti scena.

– Eu știu?! zise Niki. Bine că nu te-a dat afară pentru răgazul de o zi pe care l-ai cerut.

Tocmai de aceea l-am cerut, să văd dacă mă dă afară. Adică nu, să văd dacă are sau n-are ceva cu mine. Fiindcă dacă are, plecarea mea pe front nu e decât un răgaz: mă dă afară când mă întorc.

– Și ai vrea să te dea acuma?

– Bineînțeles! Nu sunt laș, mă duc pe front, dar nu pentru un ziar care mă așteaptă pe urmă să mă dea afară.

Niki zise la celălalt capăt al firului:

– Ascultă, Ștefane, patronul e tiranic, dar nu e capricios. Te-ai învățat să te iubească și acum o întorsătură mai dură a cuvintelor lui ți-a dat de înțeles că această iubire a mai scăzut. De ce, nu știm, dar de dat afară, n-ai nici o teamă, n-o să te dea. Condiția e însă ca reportajele tale de pe front să fie bune. Asa că nu astepta până mâine, du-te la el în birou și spune-i că totul e în regulă. L-ai jignit, nu-ți dai seama?

– Bine, Niki, asa o să fac Viu diseară la redacție să stăm de vorbă. Nici tu n-ai fost pe front, dar poate mă înveți ceva, știi mai multe.

– De ce diseară, vino acuma la noi, la prânz.

Peste două ore suna la ușa lor. Îi deschise Luchi, care îl întâmpină cu o privire care nu clipea și care se uita la el și îl vedea cu adevărat și gândea că el există: era privirea care îi plăcea lui cel mai mult, îi amintea totdeauna de seara Revelionului, tot așa se uitase și atunci la el.

– Am auzit, zise ea, ce faci tu, unde te trimite? De ce tocmai pe tine?

– Nu stiu, Luchi, dar trebuie să mă duc.

– Îmi dau seama. Dar de ce tocmai pe tine? repetă ea în hol. El se așeză în fotoliu.

– Toți o să plecăm dacă războiul durează, zise Niki, așa că ori acum ori ceva mai târziu, nu mai contează. Ai fost la patron să-i spui?

Am fost. „E în regulă, mi-a zis, pregătește-te, poimâine pleci."

– Și ce ți-a mai spus?

– Că voi fi atașat unei divizii care are ca obiectiv cucerirea Odessei. Asta a aflat-o și el chiar atunci de la Marele Stat-Major, a vorbit cu cineva de-acolo la telefon. Că deocamdată sarcinile de presă stabilite de general se mărginesc aici: Odessa... după aia mă întorc la ziar.

– O să te întorci curând, zise Niki.

Se lăsă o tăcere. Cine putea să știe dacă va fi curând și dacă el, personal, Ștefan, va mai fi în viață la cucerirea Odessei?

– Ca să poți scrie ceva, zise Ștefan, trebuie să te duci în față, acolo unde se dau luptele...

– Așa este, confirmă Niki. Mi-ai spus la telefon, reluă el, că eu știu mai multe. De unde?! Tot ce pot să te sfătuiesc e să nu pornesti chiar totdeauna cu ei la asalt. La ce-ar folosi? Important e să urmăresti miscarea frontului de la comandamentul diviziei și să afli și de sus și de jos cum se obține o victorie. Dacă îți dai seama că nu poți prinde secretul unei victorii decât dacă te duci chiar acolo unde se dau luptele, atunci te duci. Riscurile meseriei. Tot ce ți e permis e ca în timpul unei înfrângeri să nu eziți să părăsești liniile de luptă. Pentru ziar n-ar fi interesant ce-ai trăi dacă ai sta acolo și te-ai expune. Ți-nchipui că numai victoriile ne interesează, nu și înfrângerile. Gustul lor îl păstrezi numai pentru tine, dacă esti curios. Ce-ți spun eu însă sunt pure speculații, acolo ne așteaptă pe toți surpriza ceea mare; ori scapi, ori te curăți, asta e tot ce putem presupune.

Se asezară la masă și tăcerea se așternu. Da, iată, războiul începuse si unul dintre ei era chemat să se ducă acolo, să scrie

pentru ziar și chiar să moară. Dintre ei doi, Luchi era cea mai încrezătoare. Își mânca liniștită supa și nu înceta să se uite la Ștefan cu privirea ei din seara Revelionului, insistentă, larg deschisă, conștientă, dăruindu-se gândului care era pentru el: „nu se poate să mori, parcă îi spunea ea, te cunosc eu pe tine, ești bine înzestrat, instinctele tale te-au călăuzit bine până aici, o să te descurci și acolo și eu, Luchi, o să am iar prilejul să mă uit la tine cu ochii ăștia. Fii liniștit și încrezător!"

Ștefan însă nu era stăpânit de nici o temere. Fata ghicise bine. Era ferm încredințat că va trece prin foc și va scăpa. Un singur lucru însă îl îngrijora și de aceea arăta atât de tăcut: dacă nu va reuși să descopere secretul unei victorii și nu va avea ce să scrie? Chiar dacă va scăpa, ce se va alege cu el? Va fi, fără îndoială, dat afară de patron...

V

Ștefan nu plecă chiar poimâine, ci două săptămâni mai târziu. Ca să-și păstreze garsoniera ceru un avans mare și își plăti chiria pe mai multe luni rugând-o pe proprietăreasă să i-o păstreze mai departe dacă eventual mai întârzie o lună, o să-i plătească la întoarcere. Însă nu-i spuse unde se ducea...

Ștefan nu găsi loc să stea jos în trenul special care mergea spre linia frontului, un tren cu trupe, dar nu simți nici-o oboseală să stea la fereastră și să se uite afară. Culoarul era ințesat de soldați. Unul din ei îi ceru o țigare. Ștefan nu fuma.

– Mare noroc, zise soldatul și adăugă: domnule elev, de ce nu vă duceți dumneavoastră în vagonul ofițerilor? Acolo aveți loc destul, puteți să stați pe-o bancă.

– Unde e vagonul ăsta?

– L-am văzut eu când ne-am urcat. E înapoi. Are și perdeluțe la geam, mai spuse soldatul fără ironie.

Ștefan își luă valiza. Într-adevăr ultimul vagon era plin numai de ofițeri și găsi cu ușurință un loc. Deschise ușa cupeului, dădu bună ziua și se așeză.

– De ce nu saluți, elev? îl întâmpină unul din ofițeri.

– Nu sunt elev, zise Ștefan.

– Dar ce ești?

– Sunt corespondent de război.

Urmă o tăcere. Ștefan vru să spună că merge și el pe front, dar își aminti la timp că nu trebuia să știe nimeni unde se duce până nu ajungea chiar acolo, în sectorul diviziei de infanterie, la care era atașat. Ofițerul însă știa că tot trenul mergea spre front și îl întrebă dacă se ducea și el chiar pe front sau pe undeva prin spate...

Era genul de ironie cazonă de la care nici un ofițer superior cum era acesta (era colonel) nu se putea abține. Ștefan se înroși, dar răspunse foarte înțepat:

– Fiecare cu misiunea lui. Eu n-o să vă întreb dacă sunteți ofițer de artilerie sau de manutanță.

– Bravo, mă băiete, zise colonelul cu un vag surâs, se vede că nu ești un prost și probabil ești de la un ziar mare. De la care?... Aha, continuă el după ce Ștefan îi răspunse, bun ziar, acolo e mare și tare banditu-ăla de Grigore Patriciu...

– De ce bandit? zise Ștefan indignat. Credeți dumneavoastră, reluă el, că domnul general Antonescu ar permite ca opinia publică să fie informată și îndrumată de un bandit, mai ales acum, când țara e în război?

– Mă, da al dracu' mai ești, zise un căpitan care stătea alături. Si îl bătu zdravăn pe Ștefan pe spinare. Vă apărați între voi, dar să știi că are dreptate domnul colonel: Patriciu ăsta e un bandit de presă cum nu s-a văzut, toată lumea știe...

– Da, zise Ștefan cu ironie, etajul și șantajul, asta e tot ce știți.

– Şi chiar te duci pe front, mă? zise un maior. Poţi să ne spui, ca nu e nici-un secret.

– Nu pot să vă spun, zise Ştefan iritat de aceste tutuieli, dar nu mai adăugă nimic, simţind, din instinct, că nu-i putea împiedica cu nici-un chip să se poarte cu el ca şi când le-ar fi fost ordonanţă.

Tăcu, foarte jignit şi nu le mai răspunse la întrebări Colonelul însă îl îmbună.

– Nu te supăra, domnule corespondent, avem copii cât dumneata, aşa suntem noi, militarii. Când o să faci armata (fiindcă e sigur că n-ai făcut-o, câţi ani ai?)... Destui?! Mă tem că nu, atunci o să ne cunoşti şi o să vezi că ştim şi noi ce e un eveniment politic şi cultural, nu numai militar. Sper să intri la şcoala de ofiţeri, ai studii universitare, presupun...

Şi sporovaiala colonelului continuă. Se simţea acum obligat să-l protejeze pe Ştefan de ceilalţi şi în acelaşi timp să arate că corpul ofiţeresc nu e compus, cum crede lumea, din nişte inşi aşa cum i-a descris un scriitor mincinos, numit Brăescu. Nu neagă nimeni că armata nu mai are pe ici pe colo şi ofiţeri demodaţi, cum îi arată acest Brăescu, el însuşi maior, dar timpurile s-au schimbat...

– Nu mă îndoiesc, domnule colonel, admise Ştefan.

– Păi vezi?! exclamă colonelul încântat de sine. Să nu faci greşeala să scrii pe urmă despre noi cu astfel de prejudecăţi.

– Nici nu mi s-ar publica, domnule colonel...

– Ştiu, dar nici să nu te gândeşti...

Ofiţerii scoaseră din geamantane pui fripţi şi sticle cu vin. Îi dădură şi lui Ştefan care pur şi simplu uitase să-şi cumpere. Mâncau vârtos, cu nădejde.

– I-am apucat pe aceşti eroi ai lui Brăescu, reluă colonelul cu gura plină. În nuvelele lui poţi să râzi liniştit de ei, nu păţeşti nimic, în realitate însă am luat de la unul o noapte de carceră. Stăteam pe câmp în jurul unei bombe şi vine în inspecţie un maior şi începe să ne explice: Ştim noi ce era aceea? „O bombă, domnule maior", zice unul din noi. „Toate se numesc bombe, ne răspunde el, dar fiecare are o denumire după numele calibrului dar şi al inventatorului, sau pe care l-a dat inventatorul. Nemţii au acum un tun mare care se numeşte Dicke Bertha. Cine o fi Bertha asta nu ştim, dar vedem că are nume de muiere. A cui muiere? A inventatorului? O fi numele fii sii, sau a soacră-sii. Elevi, bomba la care vă uitaţi acum se numeşte şrapnel! De ce? Ei, ia să vedem, care ştie. Nu ştiţi, e un ofiter englez care a inventat-o, el s-a gândit cum să-i facă focosul, ce încărcătură a dracului să-i pună înăuntru şi pe ce rază să distrugă, şi numele lui este Schrapnel. De-aici vine si numele bombei, şrapnel, ăsta era numele lui, aşa îl chema, Schrapnel, nici Ionescu nici Pizdescu!" Aici m-a pufnit râsul... „De ce râzi, elev? O noapte de carceră! Să stai acolo şi să râzi singur", a zis maiorul şi a şi plecat. Credeam că o să ne spună care sunt caracteristicile bombei, dar am impresia că nu le ştia nici el. Ştia doar că aşa îl chema pe inventator, Schrapnel şi nu Ionescu sau Pizdescu. Tipi de-ăştia a descris maiorul în nuvelele lui. Avea şi el ceva dreptate, mai spuse colonelul.

Între timp geamurile cupeului se înroşiseră de apusul soarelui. În curând se lăsă seara. Trenul alerga neîncetat, ore întregi, fără opriri dese, iar atunci când se oprea, nu întârzia mult. „Câţi dintre aceşti ofiteri se vor mai întoarce la casele lor?" se întreba Ştefan, treaz, în timp ce tovarăşii lui de drum începuseră să cânte. Aveau voci puternice, răguşite, pline de elan...

Azi noapte la Prut, războiul a început,
Românii trec dincolo iară
Să ia înapoi, prin arme şi scut
Moşia pierdută astă-vară...

Acest *astă-vară* era pur şi simplu urlat, te înfiora... Pe urmă din nou începură să sporovaiască, apoi adormiră aproape toţi

odată... Colonelul sforăia, și abia astfel răzbătea din viața lui subconștientă puțină neliniște; se trezi la un moment dat brusc ca și când ar fi avut un coșmar și îl întrebă pe Ștefan:

– ...Cum?... Ce?... Unde suntem?!

– În tren, domnule colonel, mergem spre front.

– A, da...

VI

Ștefan crezuse că frontul e un necontenit iureș și că de la tren va nimeri direct în linia de luptă a diviziei A. Îi trebuiră câteva zile, după ce rătăci printre unități din spatele frontului care staționau îndelung înainte de a fi pe deplin pregătite să intre în foc, trecând de la un punct de comandă la altul, legitimându-se mereu, dormind împreună cu soldații din serviciile auxiliare, bucătari, transporturi... Abia a treia zi, noaptea, auzi nu atât de departe ca până atunci, bubuit de tunuri... De astă dată se cutremura pământul. Ieși dintr-un tren sanitar, unde făcuse cunoștință cu medicul-șef și se culcase într-o cușetă și începu să se uite. Undeva în stânga cerul se aprindea incendiat la buza orizontului întunecat, de explozii care țâșneau parcă din pământ ca niște limbi uriașe de foc.

– În direcția aceea e Nistru, zise medicul-șef, care se uita și el. Formidabil cum trag nemții-ăștia, i-am văzut chiar de la începutul ostilităților, chiar din prima zi, când am cules primii răniți. Stăteau călare pe tunuri, în chiloți și trăgeau de simțeai că o să fii smuls de la pământ și aruncat în aer... Ei râdeau! Pentru ei războiul parcă era o mare distracție... Să vedem! mai spuse medicul, curios de deznodământ, nici sceptic nici entuziast. În viteza cu care înaintăm s-ar zice că n-o să țină mult! Fapt e că în beția asta războinică, oamenii mor. Rușii se retrag, să vedem cât. Nu duc lipsă de spațiu...

Generalul, comandantul diviziei A de infanterie, care îl primi într-o dimineață la postul său de comandă pe Ștefan, era

un om încă tânăr, promovat în ianuarie de către Antonescu, fost colonel chiar în divizia pe care o comandase acesta înainte de a deveni conducătorul statului, acea divizie din Pitești cu care îi reprimase pe legionari. Un ofițer capabil. Era un om tăcut, cu un aer îngândurat și cu mișcări puține.

– Domnule general, zise Ștefan, în timp ce acesta îi înapoia actele, cunosc obiectivul diviziei pe care o comandați și misiunea mea e să povestesc opiniei publice prin ziarul care m-a trimis victoria pe care o veți obține cucerind orașul Odessa. Bineînțeles că îmi dau seama că în corespondențele mele nu trebuie să trădez mișcările unității, dar trebuie să descriu luptele și viața ofițerilor și soldaților în încleștarea în care au intrat.

– N-o să-ți fie ușor, zise generalul.

Și nu mai adăugă nimic, cu gândurile parcă prizoniere. Ștefan zise:

– Domnule general, vă rog să mă ajutați.

Comandantul se uită țintă la el, câteva clipe, apoi privirea i se deturnă. Da, îi spuse, desigur că o să-l ajute, să treacă pe la el ori de câte ori o să aibă nevoie... O lumină de simpatie licări în privirea lui pentru acest băiat asupra căruia căzuse o astfel de sarcină deloc obișnuită sau ușoară. Cum să-l ajute?!

– Va trebui, când vom ataca, să te duci să vezi, zise el. Dar cine îți garantează că nu vei muri?

– Nimeni, domnule general. Dar mă voi duce.

Generalul tăcu vreme îndelungată. Apoi îi spuse că pentru început vor merge împreună, o să-l anunțe el, câteva zile să stea pe la statul-major, să cunoască deocamdată spatele frontului, care nu e lipsit nici el de riscuri și când va veni momentul, o să-l cheme și o să ia parte la lupte.

Ștefan ieși din casa țărănească unde își avea generalul punctul de comandă și se duse să-l caute pe un ofițer care îl înscrise într-un registru uriaș; putea, de-aici înainte, să ia masa ca orice soldat al diviziei și să doarmă unde ar fi vrut, „acolo

unde te îndeamnă meseria dumitale să te duci", cum îi spuse ofițerul de mobilizare, care îi dădu și un ordin special de trecere... Și până atunci mâncase și dormise ici-colo, dar nu avusese asupra lui această hârtie.

Încrezător în comandantul diviziei, pe care îl chema Radu Rușeteanu, Ștefan mergea, uimit, în spatele frontului, străbătând sat după sat: ai fi zis, după felul cum se purtau oamenii, că ei duc războiul, deși până la ei nu ajungeau decât zgomotele lui, nu și gloanțele și obuzele; râdeau, adesea chefuiau, seara târziu, împreună cu basarabencele, niște fete care aduceau damigeana cu vin în odaia ofițerilor cu transporturile și rămâneau acolo, în timp ce părinții se retrăgeau. Ăștia de la transporturi o duceau cel mai bine. Erau atât de drăguțe basarabencele și atât de generoase. Ștefan se pomeni cu una lângă umărul lui, dar el nu avea chef de petreceri pe front, nu-l părăsea gândul că zilele treceau și patronul aștepta de la corespondentul său un reportaj senzațional despre victoriile armatei române asupra inamicului, reportaj care nu venea. Era adevărat că despre lumea aceasta din spatele frontului se putea scrie... Dimineața săreau în sus și fiecare alerga acolo unde avea răspunderea, la muniții, la aprovizionare cu alimente, la arhive, la trenul sanitar... Camioanele începeau să duduie, caii să tropaie înhămați la căruțe, majurii să strige și să înjure: bă, facu-vă și dregu-vă, voi sunteți în război sau la mama acasă? Vă împușc, bolșevicilor! Denumirea aceasta se dădea cu ușurință la cel mai neînsemnat gest de șovăială sau nesupunere, care nu avea ca mobil interior chiar șovăiala sau nesupunerea, ci dificultatea de a porni un transport de alimente, din pricină că artileria pierduse caii în urma unei lupte și tunurile aveau prioritate, trebuiau trase și luau cai de unde îi găseau. Până să se primească rapoartele necesare, mâncarea trebuia gătită și mai ales dusă acolo, pe linia întâia, unde soldatul, cu frigurile în priviri, flămând și însetat, o aștepta. Ștefan mergea în toate

părțile, de dimineață până seara, obsedat: unde era întâmplarea? Unde era victoria? Ce să scrie? Nu stătea mult într-o tranșee, că venea un ordin de înaintare și această înaintare se făcea parcă într-un vid: inamicul se retrăgea.

Ștefan fu chemat într-o zi de un curier al generalului Rușeteanu, care îi spuse că armatele române au ajuns la Nistru și că după rapoartele primite, de astă dată inamicul rezista. Chiar în clipele acelea aveau loc lupte.

Noi ar trebui acum, după ce o să-i scoatem din Basarabia, să ne oprim la Nistru, zise generalul Rușeteanu uitându-se la băiatul din fața lui cu o privire fumurie, plină de îngrijorări pe care niciodată un copil nu le înțelege deși le aude. Războiul nostru s-ar termina mâine (fiindcă sunt sigur că mâine vom cuceri Nistrul) și ne-am întoarce acasă. Dar carul lui Marte nu se va opri și nici domnul general Antonescu, cu toate că marile noastre lupte din istorie în care am ieșit învingători, au fost lupte de apărare a căminelor noastre și nu de cucerire a vetrelor altora. De-aia și existăm! Contaminați, vrem să luăm parte la cuceriri, măi băiete! N-ar fi rău! Aș vrea și eu să intrăm în conștiința altor popoare ca învingători și în cărțile lor de istorie copiii să citească: Și în anul cutare țara noastră fu invadată de cotropitorii români, care o ținură sub puterea lor o mie de ani. Pe urmă să citească istoria eliberării lor de sub jugul românilor, eliberare pe care s-o sărbătorească pe urmă în fiecare an, să fie adică sărbătoarea lor națională, în care nu se lucrează și au loc manifestații populare. Dar, mai Ștefane, nu asta e soarta noastră, cu toate că Mahomed al II-lea a mâncat bătaie pe pământurile Moldovei. Vin de la o întâlnire cu conducătorul statului: Odessa e obiectivul nostru, dar armatele române au primit ordin să continue războiul „până la victoria finală". Și dacă această victorie finală nu vine? E genul de întrebare pe care un popor ca al nostru e totdeauna obligat să și-o pună. Până la urmă Ștefan cel Mare s-a împăcat cu turcii, după ce i-a respins

de pe pământurile Moldovei. N-am fost turciți, iată victoria noastră, dar nici n-am avut nesăbuința de a dori să cucerim Constantinopolul. Acum o avem! Vrem să cucerim Moscova!

Generalul tăcu, cu o expresie înstrăinată. Chipul lui era liniștit, dar crispat, o crispare din interior, care nu trecea.

– Hai să mâncăm ceva, zise el și deschise ușa și chemă ordonanța. Spune-i domnului colonel Pandele că îl aștept la masă și adu și pentru domnul corespondent o porție, zise el.

Intră în încăpere șeful statului-major al diviziei, colonelul Pandele, cu o hartă în mână.

– Domnule general, zise el fără să-i acorde lui Ștefan cea mai mică atenție, ca și când acesta n-ar fi existat, nemții ne comunică o schimbare a orei atacului, în loc de șase, patru dimineața.

– Transmite ordinul comandanților de regimente, zise generalul. Ne-a sosit din urmă regimentul de artilerie?

Încă nu!

– Păi ce facem? Dacă nu sosește până la ora atacului, cu ce cucerim malurile Nistrului?

– Ni s-a raportat că au fost loviți de artileria inamică și că ce așteptăm noi sunt întăriri. De-aici întârzierea.

– Nu pot ataca fără pregătire de artilerie, zise generalul posomorât. Ce știu eu ce am în fața mea?

Fiți fără grijă, domnule general, zise șeful de stat-major cu dispreț pentru cineva pe care nu-l numea. În centrul corpului nostru de armată atacă divizia a doua, noi suntem în flancul drept. Ei au artilerie și dacă forțează malurile Nistrului, inamicul din fața noastră n-o să riște să rămână izolat și încercuit, se vor retrage la primul nostru atac, chiar fără pregătire de artilerie.

Generalul tăcea, doar pe jumătate convins, dar cum n-avea încotro, își prelungi tăcerea. Se uitară pe hartă și studiară pozițiile. Într-un târziu își ridicară capetele: li se adusese mâncarea, ciorbă de carne de vită în gamele și arpacaș cu prune și carne.

– Ștefane, zise generalul, a sosit momentul să vezi ceva. Ai auzit?

– Da, domnule general, am înțeles, mâine-dimineață la patru...

– Unde să-l trimitem noi pe băiatu-ăsta? zise generalul. El nici măcar nu e instruit. Atenție, Ștefane, culcat!

Ștefan, nedumerit, rămase în picioare.

– Îl vezi? reluă generalul. N-ai făcut premilitara?

– Nu!

– Trebuie să te culci fulgerător când auzi în aer șuieratul unei bombe, sau țăcănitul unei mitraliere. Glontul nu-l auzi decât ca să-ți dai seama că nu te-a lovit... Nu-i nimic, o să vâri singur capul în pământ când o să-ți dai seama că moartea zboară prin aer... Sper să scapi din focul unde o să te bag, mai zise generalul și începu să mănânce.

VII

Îl luă apoi cu el în mașină și îl lăsă într-o tranșee la postul de comandă al unei companii, fără să-i mai spună nimic; îi spuse însă ceva căpitanului acelei companii, îi dădu un ordin scurt, apoi se îndepărtă.

Această companie nu mai avea vecini în dreapta pe nimeni. Aici era flancul drept al diviziei, după care urma câmpie întinsă. Comandantul, căpitanul Băcăoanu, era ofițer de rezervă, profesor de meserie. Era un ins care i se păru lui Ștefan în vârstă, așa cum li se pare totdeauna tinerilor că un om de treizeci și cinci de ani arată deja ca un bătrân. Foarte neprietenos, important, distant, rece. Că, zise el adresându-i-se lui Ștefan, unde îi era arma? Și ce uniformă era asta, nici elev nici soldat? Dezagreabil. Văzuse doar că băiatul venise cu generalul comandant al diviziei, care îi dăduse ordin să aibă

grijă de el în timpul atacului, să nu-l expună; să-l lase să vadă, dar să-l țină la postul său de comandă. Era corespondent de război. „Da? părea să-i spună acest ofițer lui Ștefan uitându-se la el cu privirea micșorată, corespondent de război? Atunci în transee, domnule corespondent de război." Și îi și dădu lui Ștefan acest ordin

Ștefan o luă înainte și după câteva sute de metri dădu de-o transee. Sări în ea. Un tânăr ofițer frumos ca o domnișoară, se uită la el mut, neînțelegând și îl legitimă.

– Aha! înțelese el în cele din urmă.

Și adăugă ca are și el un prieten ziarist, de la „Universul", cutare, dacă Ștefan îl cunoștea... Nu, zise Ștefan. Acest sublocotenent era ofițer activ, mai simpatic decât rezervistul comandant de companie, îl chema Rotărescu. Petrecură toată după-amiaza împreună și se împrieteniră, erau de vârste apropiate. Sublocotenentul îl duse pe Ștefan de-a lungul transeei plutonului său și stătură de vorbă cu soldații și sergenții comandanți de grupe. Acești sergenți îi cereau lui Ștefan știri din țară: ei, cum era? Ce se întâmpla acolo în spate? Știe lumea ce repede înaintau ei? Știe, răspunse Ștefan. Dar de răniți are cineva grijă? Are!

Seara, după ce li se aduse masa, Ștefan adormi buștean alături de tânărul ofițer și nu se trezi decât sub un răpăit năprasnic de mitraliere care trăgeau și din depărtare și de aproape. Gloanțele îi șuierau pe deasupra capului. Era singur în transeea postului de comandă a plutonului, ofițerul dispăruse. Dar apăru și îi spuse lui Ștefan că sub această acoperire a plutonului de mitraliere, vor porni curând la atac. Și adăugă:

– Te cheamă domnul căpitan la postul de comandă al companiei.

Ștefan se ridică și o luă la fugă într acolo. De astă dată comandantul companiei, dar tot îngâmfat, se arătă mai binevoitor.

– Uită-te înainte, zise el, se vede cu ochiul liber o colină și un gorgan. Acolo e linia inamică. În spatele ei e Nistrul. Atacăm! Dacă învingem, aruncăm inamicul în apă. La focul nostru ne-a răspuns prin foc slab, îi dăm peste cap. Hai cu mine printre ostași, dacă vrei să vezi ce-o să se întâmple...

Nu s-ar fi putut spune că acest ofițer rezervist nu sfida gloanțele care e drept că le țiuiau sus deasupra capetelor, dar oricum, gândea Ștefan, unul rătăcit, tras mai razant, ar fi putut să-l curețe. La ora patru compania țâșni la atac însoțită de comandantul ei. Ștefan sări alături de el. Gâfâia „Ah, Doamne, gândi el deodată, acum s-ar putea să mor" și gândul acesta era atât de nou și de proaspăt încât îl ului și îl înspăimântă. Cum adică, să moară, să nu mai fie? Și deodată văzu, fără să înțeleagă, cum înaintea lui ici-colo soldații cădeau, unii secerați și alții, aruncându-se și căutând zadarnic adăpost pe întinderea plată a câmpiei. Instinctiv se aruncă și el la pământ și abia atunci își dădu seama că din față venea un foc nimicitor și neîntrerupt. Căpitanul se culcase și el câțiva pași mai încolo. Tragerea încetă.

– La atac, îl auzi Ștefan urlând, salt înainte!

Și curieri alergară spre plutoane să transmită acest ordin. Compania, răspândită în trăgători reluă atacul, dar deodată mitralierele inamicului începură din nou să toace năprasnic și soldații se aruncară iarăși la pământ.

Salt înainte! strigă căpitanul după ce focul se opri.

Dar ordinul nu mai fu executat. Spumegând de furie căpitanul începu să înjure sălbatic și să amenințe. Zadarnic. Nu înțelegea că focul inamicului era nimicitor și că la încă unul sau două salturi compania sa și chiar el însuși aveau să fie secerați. Se trăgea din gorgan, unde era bine ascuns un puternic cuib de mitraliere. Căpitanul răcni iar, de astă dată la telefon, agitat, mânios:

– Companie, salt înainte!

Și se ridică și o luă el singur la fugă pentru ca în acest fel soldații să-l urmeze. Îl urmară, dar fură din nou întâmpinați

de mitralierele inamicului și căpitanul primi un snop de gloante în burtă. La pământ, soldații îi auziră horcăielile murind și înjurând brancardierii care nu veneau să-l ridice. Încet, ca râmele, luptătorii începură să se retragă târându-se, lasând pe câmp jumătate din ei morți sau răniți. Brancardierii erau la datorie, dar nu putură să care în spatele frontului decât răniții, atât de mulți erau. La ultimul asalt, Stefan nu mai sărise, dar fu rănit la întoarcere: nu știa să se târască și un glonț îi desfăcu mușchii omoplatului. Abia în transee, inundat de sângele abundent, își dădu seama că era rănit; nu simțise nimic și nu simțea nici acum nici cea mai mică durere.

- Nu e grav, spuse un sanitar, încă puțin mai jos și atunci ar fi fost de rău.

– Nu vreau să plec, zise Ștefan, pansează-mă, mi-e bine, vreau să văd sfârșitul luptei.

Bine, zise sanitarul și îi turnă rivanol pe rană și îi făcu un pansament. Dacă nu faci febră te vindeci repede, dar dacă faci, înapoi la trenul sanitar Nu e de glumă.

Comanda companiei o luă un ofițer scund și energic care raportă imediat regimentului că în fața inamicul era puternic organizat, că avuseseră pierderi grele și că era necesară intervenția artileriei. I se răspunse că artileria încă nu e în dispozitiv, dar ca ordinul de cucerire a poziției inamice se suspendă.

Așteptară două zile până ce auziră în sfârșit bubuitul artileriei, care trase până la căderea nopții. Obuzele fluierau pe deasupra lor și explodau în pozițiile din față ridicând trâmbe de pământ înalte cât salcâmii. În ziua următoare atacul fu reluat, dar inamicul pierise peste noapte, găsiră tranșeele goale și uitându-se cu binoclul comandantului, Ștefan îl văzu pe acest inamic dincolo de malurile Nistrului, care ardeau. erau case de pescari incendiate de tirul artileriei, care își lungise tragerea.

Stefan se întoarse însuflețit la postul de comandă al diviziei. Îi și venise în minte titlul primului său reportaj: „Flăcări pe malurile Nistrului"... Si îl și scrise, deși simțea că are febră. I-l dădu generalului Rușețeanu să-l citească.

– Datoria căpitanului Băcaoanu nu era să moară și să-și omoare jumătate din companie, ci să raporteze, după primul asalt, că inamicul e superior, zise generalul nemulțumit. Dumneata faci din el un erou, dar nu e.

Ștefan, descumpănit, se uita cu o privire descoperită la general și nu mai știa ce să spună. Într-adevăr, așa era, avusese și el sentimentul că atacul nu mai trebuia, după primul asalt, continuat. Cine erau atunci eroii acestei victorii? îl întrebă pe general.

– Artileria, zise generalul și dacă inamicul nu s-ar fi retras, atunci ar fi fost și compania lui Băcăoanu, pentru că ar fi trebuit apoi să atace și să cucerească poziția inamică cu orice pierderi: n-am mai fi avut încotro, fiindcă dacă nu ataci, te atacă el și tot ești pierdut. Dar, mai spuse generalul, îmi dau seama că așa trebuie să-ți scrii reportajele, altfel n-ar apărea...

– Îmi permiteți să mă duc la artilerie? zise Ștefan.

Du te. Dar du-te mai întâi și vezi ce e cu rana ta. Nu arăți prea bine.

Dar Ștefan nu se duse decât după câteva zile pe care le pierdu în căutarea artileriei: se mișca iute și i se spunea că ba e în sectorul cutare, ba cutare. Trecerea Nistrului pe pontoane se făcu destul de repede, după dueluri de artilerie și mitraliere de la un mal la altul, apoi divizia începu să înainteze în spațiul fără sfârșit care se întindea înaintea ei: nici-un obstacol. Apoi, deodată, ca și în fața Nistrului armatele luară contact. Începu sapatul tranșeelor.

Stefan nu-și mai simțea umărul, i se părea că se vindecă, dar dormea puțin și își dădea seama că febra nu numai că nu-i scade, dar parcă chiar îi dădea un fel de beție nefirească. Se duse la medicul-șef pe care îl cunoștea si îi ceru să vadă ce e acolo la umărul lui, se vindecă sau ce se întâmplă? Acesta îi desfăcu pansamentul și când văzu ce era, întoarse capul scârbit.

– Ce să fie, infecție, zise.

Și luă rana în mână și apăsă deodată în ea. Puroiul țâșni. Umărul lui Ștefan se umplu de sânge amestecat cu coptură.

– De-aia nu te mai durea, zise medicul, dar de-aia aveai și febră. Ce aștepți de nu te întorci acasă?

– Nu pot, zise Ștefan, asta mi-e misiunea.

– Ai să iei sulfamidă, poftim, zise doctorul dându-i o cutie, din două în două ore, cu multă apă. Dacă le luai de la început, acum erai pe vindecate.

VIII

Ștefan se vindecă și găsi și regimentul de artilerie pe care îl căuta, dar nu trecu mult și suferi un șoc din care, fără ca el să-și dea seama, nu mai ieși, cu toate că mânca, dormea și înainta luând parte la atacuri ca și în ziua când compania aceea fusese înjumătățită. Îi plăceau tunurile, bubuitul lor de aproape îl fascina și nu se mai sătura să stea printre tunari și să se uite la ei cum reglează tirul, cum bagă ghiulele în dispozitivul lor și cum apoi lovitura pornea și zgomotul te făcea să-ți simți ca într-un leșin, matele. Îi spuseseră de la început să țină gura deschisă să nu i se spargă timpanele. Mânca împreună cu ei, glumeau, erau doar flăcăi de la țara pe care el îi cunoștea.

Și într-o zi inamicul reperă poziția unei baterii în mers și începu să tragă în ea. Ștefan sări de pe afetul unui tun și o luă la fugă să se adăpostească. Sări într-un șanț. La al doilea tir sări în aer tunul din față, ca o jucărie, la al treilea o bombă căzu lângă un artilerist pe care îl împroșca în aer bucățele. Ca într-o vedenie Ștefan îi văzu capul și picioarele zburând în evantai deasupra craterului pe care îl făcuse bomba. Și în clipa următoare ceva îl izbi cu violență. Se uită și văzu o bucată de carne din acel artilerist încă vie, palpitând de viața pe care o mai avea încă în ea, pe umărul său stâng. Scoase un strigăt și zvâcni din umăr s-o arunce jos, dar carnea nu căzu, și zvâcni

încă o dată și încă o dată cuprins de oroare că această frântură de om se lipise de cămașa lui și nu mai voia să cadă. Zvâcni iarăși și în sfârșit bucata de carne se dezlipi. Se ridică din șanț. Bateria era distrusă, inamicul nu mai trăgea. Tunarii, loviți în plin, jumătate din ei fuseseră omorâți. Mațele erau amestecate cu țărână și metal, sângele se înnegrea supt de pământ. Doi tunari zăceau liniștiți pe afeturi, ai fi zis că scăpaseră, dar unul nu mai avea cap, iar celălalt avea burta spintecată. Ștefan rătăcea de colo până colo, căutând pe cei care erau vii și el nu știa că umărul lui continua, aproape din secundă în secundă, să zvâcnească mereu, în timp ce chipul i se strâmba în direcția umărului, odată cu zvâcnitura. Ofițerul, comandantul bateriei, zăcea și el mort, fără față, nu mai avea în locul ei decât creierul despicat.

Nemaiștiind ce face, Ștefan o luă la fugă înapoi spre satul din care abia ieșise bateria și din care altele urmau să iasă. Făcu semn, proptit în drum, primei pe care o întâlni. Umărul îi zvâcnea și gura lui făcea o grimasă; povesti ofițerului ce pățise prima baterie și-i spuse să nu iasă din sat, inamicul i-a reperat și îi așteaptă.

– Bine, zise ofițerul și făcu semn în urmă celorlalte tunuri să oprească.

Și, calm, începu să se urce într-un salcâm înalt, dar nu fără trudă și gâfâind. Ajuns spre vârf se opri și își duse binoclul la ochi.

– Da, cred că i-am văzut, spuse el într-un târziu.

Și se dădu jos, rupse o filă din carnet și trimise printr-un tunar regimentului care venea în urmă, un raport de cele întâmplate. Stârnind nori de praf o mașină cu colonelul comandant își făcu apariția după vreun ceas. Se dădu jos și ceru amănunte.

– Și tu, zise el adresându-i-se lui Ștefan, cum ai scăpat?

Ce întrebare tâmpită! A scăpat pur și simplu. Cum putuse să scape decât din întâmplare?

– Am fugit într-un șanț, zise Ștefan.

– Și de ce-ți zvâcnește umărul? mai zise colonelul.

Și abia atunci Ștefan își dădu seama ca umărul său, independent de voința lui, din trei în trei secunde, țâșnea în sus, ca și când ar fi urmat să arunce, cu oroare ceva de pe el.

Înnoptară în acel sat și a doua zi Ștefan luă parte la bătălia de artilerie care începu și care ținu ore în șir. Inamicul riposta, dar reperele lui nu mai erau sigure: colonelul își ascunsese bine bateriile prin tot felul de văgăuni și funduri de grădini ale satului. Spre prânz o formație de avioane trecu pe deasupra lor și pieri spre inamic. Se auziră bubuiturile înăbușite ale bombardamentului. A doua zi regimentul primi ordin de înaintare. Inamicul se retrăsese...

În toamnă Odessa căzu. Tancurile spărseseră apărarea, spărtură prin care divizia de infanterie a generalului Rusețeanu, împreună cu altele, intrară și cuceriră orașul.

După nimicirea acelei baterii elanul lui Ștefan și dorința lui de a lua parte la lupte slăbi. Umărul continua să-i zvâcnească. Nu mai părăsi punctul de comandă al diviziei. Se informa de-acolo de victoriile de pe câmpul de luptă și își scria reportajele pe baza acestor relatări pe care i le făceau diverși ofițeri și chiar generalul însuși.

Ștefan se miră de înfățișarea orașului Odessa, clădit, la bază, din pietre uriașe. Hoinări prin el câteva săptămâni scriindu-și liniștit, serile, reportajele. Noaptea circulația era interzisă.

În acele zile cunoscu un coleg de presă de la ziarul *Tempo*, un tip sarcastic, negricios, mititel, cu mers bizar, parcă ar fi avut galoși în picioare, care îl felicită pe Ștefan sufocându-se de râs și bătându-l pe spinare:

– Bravo, măi băiete, îi spuse, ai biruit, iată-te și cuceritor al Odessei, în viața ta n-ai visat să ajungi învingător pe aceste meleaguri.. Transmite-i lui Niky salutări...

Avea în sarcasmul lui ceva frățesc și protector, ca un tată, deși nu trecuse nici el de treizeci de ani.

– Dă-mi să-ți citesc reportajele, ceru el după ce intrară într-o cârciumă și se așezară la o masă. Dă-mi, dă-mi, insistă el văzând ca Ștefan șovăia.

Mare minune, crezându-i ofițeri, chelnerul le puse pe masă o sticlă de vin roșu, pe care cei doi o plătiră cu lei. De fapt nu era cârciumă, ci cafenea și te-ai fi așteptat să fie plină de soldați români și germani, dar nu era, se aflau împrăștiați pe la mese doar câtiva civili îndrăzneți și suspecți, care beau ceai.

Ștefane, eu te cunosc din auzite, știm toți istoria atacului locuinței lui Patriciu și cum l-ai salvat tu de la o moarte sigură, dar habar n-aveam că știi să și scrii atât de bine, îi spuse tipul de la *Tempo* uitându-se la el cu invidie sinceră. Dacă ai lucra la noi și ai veni la mine cu un reportaj ca ăsta știi că ai păți-o!

– De ce? se miră Ștefan.

– Pentru că eu nu suport să scrie cineva mai bine ca mine și ți-aș lua materialul, l-aș mai schimba pe ici pe colo și l-aș iscăli eu...

Și negriciosul începu să râdă rozându-și parcă zăbala de isprava pe care ar face-o și de bucuria pe care ar simți-o! Ce plăcut ar fi! Mare minune!

– N-ai pomenit nicăieri cuvântul „bolșevic“ și nici „războiul sfânt“. Ești bolșevic? îl întrebă acela deodată cu un patetism straniu.

Ștefan rămase cu răsuflarea tăiată. Individul de la *Tempo* nu mai glumea.

Ce v a venit?! zise Ștefan.

– De unde *știi*? relua celălalt. Astea sunt lucruri care ori *se știu*, ori, printr-o mare intuiție, se ghicesc. N-o să-mi spui, mai zise celălalt total incredul, că mergi pe bâjbâite.

Ștefan avu o clipă tentația de a spori misterul asupra gândirii sale. Dar renunță

– Nu știu nimic, zise, îmi urmez gândul meu și nimic mai mult. Nu i-am auzit pe soldați spunând asemenea cuvinte și nu le-am spus nici eu. E foarte limpede pentru mine.

– Îi cunoști pe soldați?

– Cum să nu! Sunt băieți de la mine din sat.

– Asta ar fi o explicație majoră, conveni negriciosul. Eu nu-i cunosc...

Avea regretul că acest handicap nu era ușor de învins. Îl chema Titus Diaconescu și era șeful paginei a doua intitulată „Popasuri" de la ziarul său. Pagină literară, culturală. Ce căuta el pe front?

– Cum să nu vă cunosc, zise Ștefan. Ați scris un articol dur contra lui Leon Daudet și a ziarului *Action française*. Patronul meu a scos urlete de furie și numai că n-a pus mâna pe telefon să ceară să vă aresteze. Dar n-a pus mâna. Vă înjura grosolan. Știți, el se compară cu Leon Daudet... Se mira cum v-a dat drumul cenzura. Cum v-a dat drumul?!

– Puțin îi pasă cenzurii de Leon Daudet și *Action française*, spuse Titus Diaconescu cu satisfacție că lucrurile stăteau astfel. Mai degrabă cred că în spatele cenzurii stă generalul. A fost atașat militar în Englitera. Îl interesează altceva... Antibolșevismul... Pe Leon Daudet îl lasă pe mâna noastră... He, he, he, hi, hi, hi... Generalul nu e prea nuanțat, trebuie să știm să profităm.

Să profităm cum? Și contra cui? Contra generalului, firește, răspunse Titus Diaconescu când se revăzură și când Ștefan, nedumerit, îi puse această întrebare. Se împrietenіră și rătăciră ceasuri întregi pe străzile orașului cucerit. Individul de la *Tempo* i-o declară fără ocol:

– Măi băiete, știu că n-o să te duci să mă spui la Siguranță, eu sunt comunist și sunt contra acestui război pe care îl vom pierde și o s-o pățim ani îndelungați, ca orice țară învinsă. Să nu crezi că toată lumea a capitulat în această aventură.

Partidul Comunist, mic la număr, dar puternic în credința lui, a lansat un manifest către țară, către poporul român, muncitori, țărani, soldați, bărbați și femei, tineri și bătrâni, în care se spune că banditii fasciști germani au aruncat poporul german în război contra Rusiei și au atras în acest atac mișelesc și alte popoare subjugate, în ciuda tratatului de neagresiune și amiciție încheiat între cele două țări. Manifestul, recunosc, e puțin abstract. El ne cheamă să luptăm, acum când neamțul e în plină glorie, pentru alungarea lui de pe pământul României. Dar asta e ideea. Aici va trebui, până la urmă, să ajungem și ideea, prematură, e totuși dreaptă. Ei spun că suntem aliați, dar cum să fim, măi băiete?! Cine a uitat Mărăști, Mărășești și Oituz? Cine a uitat suferințele noastre?

Ștefan era atât de uluit că un om putea gândi astfel, tocmai în aceste ore de glorie războinică încât nu zise nimic multe zile. Curajul acestui om era o enigmă. Dacă îl prindeau, se termina cu el. Știa acest lucru? În mod logic chiar și numai articolul său contra lui Leon Daudet (deosebit de virulent, era adevărat) și ar fi trebuit să-l trimită la pușcărie. Se pare însă că totuși, curajul este, până la o anumită limită, mai eficient în timpuri grele, decât frica, decât lașitatea care cedează total în fața vicisitudinilor. Ștefan regreta doar că prietenia lor, în urma acestor declarații se opri locului, temătoare. Poate că la București, își spuse, ea va spori. Cine era de fapt acest om? Trebuia să afle și ce gândesc alții despre el.

În acele zile își termină ultimul reportaj și se duse la sediul comandamentului militar să-și ia la revedere de la generalul Rușețeanu; misiunea sa se încheiase, ultimele reportaje le avea în buzunar, nu le mai expediase prin poștă, avea să se întoarcă singur cu ele. Generalul îl primi ca de obicei binevoitor, cu o privire de simpatie protectoare pentru acest băiat care trecuse prin foc ca să-și facă meseria și scăpase...

– Pot să scriu și despre dumneavoastră? zise Ștefan

– Dacă ți se aprobă, scrie. Dar cu o condiție: să nu faci din mine un erou. Eroi sunt numai cei care mor pe linia întâia. Noi n-avem voie să fim eroi, noi trebuie să conducem luptele și să avem grijă ca luptătorului să-i vie mâncarea și muniția la timp.

– Vă opriți aici, domnule general?

Da, până la noi ordine, bineînțeles. Acum trebuie să mă ocup de oraș, să nu moară lumea de foame... Să meargă apa, lumina, piețele...

– Vă urez succes, domnule general.

– Și eu ție, Ștefane.

Apoi Ștefan se duse la gară să ia un tren spre București, dacă exista, dacă linia ferată, acolo unde fusese distrusă de obuze, fusese reparată. Da, i se spuse de către un ceferist, totul fusese restabilit... Apoi Ștefan își aminti că uitase să-i ceară generalului un document militar ca să poată circula pe c.f.r. și după câteva ore se întoarse la comandament. De departe însă văzu cordoane de jandarmi, care nu-i dădură voie să treacă.

– Dar ce este? zise Ștefan, sunt așteptat de domnul general Rușețeanu...

Jandarmul îi răspunse scurt că accesul e interzis și îi ordonă să circule. Dar Ștefan nu se lăsă și căută un ofițer. Se legitimă și spuse ce vrea.

– Clădirea comandamentului militar, cu domnul general Rușețeanu și alți ofițeri a sărit în aer, acum două ore, zise ofițerul de jandarmi palid. N-a scăpat nimeni viu.

Privirea lui Ștefan se măriri.

– Doamne Dumnezeule! murmură el. Cine a făcut asta?

– Cine putea s-o facă? Civilii de aici, ciolovecii! Fiindcă militari nu mai sunt, s-au retras toți după ce orașul a fost cucerit.

Ștefan simți cum i se pune o piatră pe inimă, dintre cele care nu trec, una grea și statornică, fiindcă vine din lipsa de înțeles și a ceea ce se întâmplă, și a noastră însine: te legi de un om și apoi acest om moare; el e de neînlocuit, ca și clipele

petrecute împreună, care nu pot fi schimbate cu altele. Da, e război, dar... Și simțind că sufletul îi rătăcește fără busolă, Ștefan își aduse aminte de Luchi... Un gând ca o flacără salvatoare, care îi arse sufletul de speranță. „Da, Luchi, iubita mea, Doamne Dumnezeule, cum de te-am uitat și nu ți-am trimis nici-o scrisoare? Ce s-o fi întâmplat cu mine?... Da, știu, m-a apucat războiul, am uitat totul în urma mea..."

Și Ștefan, fără să se mai sinchisească de faptul că n-are o „foaie de drum" pentru ca să poată lua trenul, se urcă în primul care trase la peron și pe vagoanele căruia citi: Odessa–București. Nu putu însă cu nici-un chip să pătrundă înăuntru, era înțesat de soldați care plecau în permisie, nici măcar nu se putea deschide ușa. Ștefan se gândi să aștepte altul, dar cine îi spunea că următorul n-o să fie la fel? Rămase împreună cu doi soldați, pe scări. Se așezară pe ele ținându-se doi de câte-o bară și cel din centru, care era Ștefan, de brațele lor. Trebuiră însă să schimbe poziția fiindcă umărul lui Ștefan, care zvâcnea, stârni nedumerirea soldatului.

– De ce, zise el, faci așa? Să nu mă dai jos când oi adormi...

Ștefan povesti. Schimbară locurile, în așa fel încât brațul stâng, cu umărul care nu vroia să uite ceea ce se așezase la un moment dat pe el, să fie încleștat de bară.

IX

Numai de n-ar da o ploaie peste noi, zise soldatul din mijloc după ce trenul ieși din gară și luă viteză.

Ștefan își trase sacul soldățesc pe care îl ținea pe după mâna încleștată de bara vagonului și care însemna singurul său bagaj și scoase din el o pâine. Îi întrebă pe cei doi dacă vor și ei.

Avem și noi, răspunse același soldat din mijloc, care era mai vioi decât celălalt, un băiat voinic, cu gâtul gros, fălci puternice și aproape pătrate. Și am și mâncat, mai zise el, la plecare.

Pe lângă pâine, Ștefan primise și o bucată de salam. Începu să mănânce flămând și nu fu atent că în depărtare linia ferată ocolea un deal. Fusese gata să fie aruncat de pe scară dacă vecinul său voinic nu l-ar fi ținut bine de braț.

– Ce faci, frati-meu, îi zise, bagă de seamă, scăpași de glonț ca să cazi din tren?

Și începu să râdă ca și când ceva vesel ar fi urmat dacă Ștefan ar fi fost azvârlit jos. Dar nu fu azvârlit nici unul, fie că nici o curbă nu le mai ieși în cale, fie că, în primejdie cum erau, ființa lor găsise în ea însăși, uitate, mlădierile și agilitatea de odinioară, când trăiau goi prin păduri și nu numai că se făcură una cu scara, cu mișcările trenului, dar și adormiră toți trei când noaptea veni și păcănitul roților începu să le bată, la nesfârșit, în urechi. Nu existau opriri. Trenul alerga în noaptea neagră, peste o câmpie mută și pustie. Și nu se treziră din somn decât spre miezul nopții când ajunși la graniță fură dați jos și schimbară trenul: liniile nu mai erau bune, cele rusești erau mai late, roțile nu se mai potriveau.

Ștefan își aminti că în armată există și ofițeri și că ar putea găsi un loc în vagonul lor, cum făcuse când plecase din București. Nu se poate să nu călătorească spre țară și ofițeri. Numai că trenul care trase curând la peron fu luat cu asalt înainte de a se opri și o înghesuială sălbatică se produse. Și ofițerii nu călătoreau cu această cursă. Ștefan pierdu și acum lupta pentru pătrunderea înăuntru, rămase tot pe scară, cu avantajul că ușa vagonului fusese blocată deschisă, putea încerca să intre în ceasurile care aveau să vină și pe măsură ce trenul pătrundea în interiorul țării și soldații aveau să coboare pe la stațiile lor. Dar nu cobora nimeni, ca și când toți se duceau la București. Ștefan era acum singur pe scări și se zgribuli de frig. Noaptea de octombrie era răcoroasă. Se încleștă iar de bara vagonului, își strânse centura peste veston și adormi din nou. Trenul oprea acum des, prin somn i se părea că minutele pe

care le făcea prin stații erau ore îndelungate, auzea strigăte, tropăituri pe scări, de bocanci care urcau și coborau. Unii îl loveau în coaste cu violență, de unde înțelese că la fiecare stație coborau unii, dar se urcau alții, cu aceeași voință nestăvilită de a pătrunde înăuntru. Gândea că desigur înăuntru trebuie să se fi făcut loc și că el ar fi putut cu un minut înainte de oprirea trenului, să le-o ia înainte celor de jos, dar amorțit de o stranie voluptate de a se opune instinctelor lui de apărare își spuse că e mai bine acolo, că stătea perfect și că era așa de bine să-ți zboare vântul pe la urechi... Era bine, era foarte bine... se simțea minunat...

Se trezi în Gara de Nord într-o hărmălaie de glasuri. Iată Bucureștiul. Sări jos, țeapăn de ședere și de frig și o luă, prin mulțime, spre ieșire. O luă pe jos, de pe Griviței, pe Banu Manta...

Luchi se pomeni la ușă, la acel ceas al dimineții, cu un individ îmbrăcat militar și cu fața plină de funingine, care o privea în tăcere și nu zicea nimic.

– Ștefane, strigă ea uluită, tu ești! Intră înăuntru!... De ce ești, de sus până jos, plin de fum? De unde vii?

Ștefan trecu pragul.

– Am mers pe scări, viu de la Odessa, zise. Îmi dai voie să stau? mai zise el așezându-se pe patul ei.

Ceva nu era însă în regulă în glasul lui, gândea fata uitându-se la el, și ea mută acum. Avea, vorbind, greutatea unui om care ar fi fugit. Dar el nu fugise.

– Ce e cu tine, îi zise, liniștește-te. De ce dai din umăr?

Ea era foarte liniștită și se așeză lângă el; înțelesese: din pricina ei glasul lui era atât de alterat; da, era el, băiatul care o iubea, venise din război și trăsese direct la casa ei... Bine, să așteptăm, să-i treacă emoția... și să înceteze și cu zvâcnitul acela al umărului. Mai rău era că și gura lui făcea în același timp o

ușoară grimasă în aceeași secundă cu zvâcnitul umărului. Dar nu era mai bine, înainte de orice, să intre în baie?

– Ești obosit, zise ea, te cred și eu, pe scări... De ce n-ai așteptat să iei alt tren în care să poți intra înăuntru?

– N-am mai putut, șopti el. Și adăugă uitându-se la ea ca la o apariție de vis: Luchi, îi zise, tu ești! Mi s-a făcut deodată atât de dor de tine încât n-am mai putut să aștept... Luchi! Luchi!

Da, eu sunt, zise ea prinsă în sfârșit de aceeași emoție care îi alteră și ei glasul, dar mai bine mi-ai fi scris și mie din când în când, să știu ce e cu tine. Dacă n-ar fi fost reportajele pe care le trimiteai ziarului aș fi crezut în cele din urmă că ai murit... În primele săptămâni nici ziarul n-a știut nimic de tine și cu Niki am citit speriată primele liste de morți sau dispăruți care s-au publicat în presă.

Ea își trase adânc răsuflarea, parcă deznădăjduită că are de-a face cu un băiat care zice c-o iubește și chiar se vede c-o iubește și în același timp o uită cu desăvârșire timp de mai bine de patru luni. Ce să înțeleagă? Dar nu era acum momentul să dezlege această enigmă.

Îi pregăti baia. Îi dădu o pijama de-a tatălui ei, care deși largă, se potrivea la înălțime. Dar el refuză, spuse că o să se ducă acasă să se schimbe, nu acum, acum vroia să mai stea cu ea. Dar iată vocea lui se liniștise și totuși gestul acela cu umărul nu înceta.

– Da, murmură ea pe gânduri după ce el îi povesti clipele de groază pe care le trăise când bateria aceea fusese nimicită, ai avut un șoc din care nu ți-ai revenit. Cât e de-atunci?

– Mai mult de o lună.

– Ai scăpat ieftin. Prin spitale avem șocați la care aici s-a deranjat ceva, zise fata arătându-și capul. Muți, surzi, cu glaucomuri puternice (asta e o boală a tensiunii ochiului) chiar cu paralizii inexplicabile, fiindcă fizic n-au nimic. Știi, suntem și

noi trimiși prin spitale, studenții din toate specialitățile, să ne ocupăm de răniți... Zvâcnitura aceea trebuie tratată. Unele șocuri trec ca prin minune, însă altele sunt persistente. Tu mai simți, psihic, groaza din clipa aceea? Când ai văzut că bucata aceea de carne nu cade?

– Nu

– Asta e bine. O să te duc mâine la noi la spital, să te vadă profesorul. Altceva nu mai ai?

El surâse:

– Nu, Luchi.

– Îți stă bine neras și netuns. Lasă-ți barbă. Dar ești aprins la față și văd că nu-ți trece.

Și fata se duse în baie și se întoarse cu un borcan de cremă. Începu să-i ungă chipul și să-l maseze ușor. Avea o expresie concentrată, parcă nu-l vedea, deși era atât de aproape de el. Mâna dibace. Îi dădu și pe gură, avea buzele arse. Și pe urechi...

– Ți-am citit reportajele, zise ea, sunt bune, dar cam convenționale, pe ici, pe colo... Istoria asta cu războiul sfânt... O pomenești prea des...

El îi apucă mâna care îl mângâia.

– Ce istorie? În nici unul din reportajele mele, în nici un loc, n-ai să găsești spunându-se ceva despre războiul sfânt.

– Și totuși... dar mai bine să ți le dau să le citești singur, acasă. Du-te și te schimbă și întoarce-te pe la prânz când vine Niki. Nu mânca în oraș.

Și îi dădu ziarele.

X

Ștefan plecă, dar nu avu răbdare să ajungă până acasă și după ce se îndepărtă de casa fetei desfăcu ziarele și începu să le citească. Se rezimă de un stâlp și le citi pe toate într-un ceas. Aproape că nu-și mai recunoștea textul, chestia cu războiul

sfânt era o glumă fata de rest: propoziții bombastice, expresii mistice, despre cruce și neam, martiri și racle, mormintele strămoșilor, istorie și veșnicie... Era limbajul legionarilor, care totuși supraviețuise, deși legionarii fuseseră curățați, limbaj căruia războiul îi insuflase o puternică viață. Cine i l-o fi strecurat în reportajele sale, sub semnătura sa, la care tinea cum tine o fată mare la fecioria ei? De altfel articolele celorlalți ziariști care semnau pagina întâia, afară de cele ale patronului, erau scrise în același spirit. Înseamnă că nu patronul dăduse ordin, ci acești colegi ai lui mai în vârstă, în mâna cărora ajunseseră reportajele. Dar Niki?! Cum de fusese de acord cu o astfel de infamie? Ștefan răsfoi restul. Telegramele, toate, anunțau cu titluri mari pe pagina întâia și ultima: „Dezastrul armatei bolșevice". „Formidabilele victorii ale armatei germane în est." „Sute de mii de prizonieri capturați și imense cantități de material de război..."

Ștefan își duse brusc mâna la ochi si izbucni în hohote. Nimic nu mai era reparabil, i se întâmplase ceva în viață și credința că era o ființă umană, care se putea afirma liber, era zdruncinată... Îl murdăriseră, iată, avusese dreptate Paraschiv... Plânsul îi venea în valuri, se sufoca și își luă seama, se uitau trecătorii la el. Se străduise să descrie războiul așa cum era el, o domnie a morții, nu era altceva și în locul frazelor sale cu care dorise să emoționeze pe cititori, așa cum făcuse cu primul său articol despre prietena lui din Alexandria, care murise de tuberculoză, articol care aprinsese în conștiința lui certitudinea vocației, fuseseră puse alte fraze care erau departe de a fi doar „convenționale pe ici pe colo", cum se exprimase Luchi. Ce mai era de făcut? Asta era, că nu mai era nimic de făcut. Să plece de la ziar? Unde? Celelalte nu erau la fel? Cel puțin aici exista un patron care își păstrase neatinse și stilul și gândirea liberă și singurul lui angajament pe care și-l afirma, era cel de a-l susține pe general până la capăt... Asta era altceva... Era credința lui... Dar el, Ștefan, ce credință mai avea?

Aruncă toate ziarele în primul coș de hârtii pe care îl întâlni și își continuă drumul spre casă. Ajunse în cartier, trecu pe la frizeria din colț, se tunse și se rase uitând ceea ce îi spusese Luchi, că îi stătea bine așa cum arăta, sună, proprietăreasa îi deschise și îi dădu cheile, spunându-i că se bucura sa se întorsese sănătos. Se schimbă, își puse cu plăcere o cravată alba cu picățele, se pieptănă și ieși. În toate acestea, Luchi era singurul lucru sigur pe această lume. Ca să n-o piardă, va trebui să rămână la ziar. Unde ar putea lucra ca ea să nu-l părăsească, ea care va fi curând doctoriță? Nu putea fi el orice, să ajungă adică din lumea presei în atelierele unde dorea Paraschiv să-l aibă. O să-l întrebe pe Niki ce s-a întâmplat. La urma urmei ceva s-a întâmplat, asta era sigur, nu era exclus ca reportajele sale să fi căzut pe mâna cine știe cărui Cancea care în lipsa lui Niki, din invidie, i le-a mutilat în felul acela... Asta era, Niki o fi fost și el pe front si patronul ocupat, n-o fi avut timp să i citească reportajele și le-o fi trimis la tipar, masacrându-le, Băjenaru sau altul... Iată, asta era adevărat, prea ușor ajunsese el cineva în lumea presei, pentru ca veteranii ei să nu profite de ușoara dar inexplicabila dizgrație în care căzuse în ochii patronului si să nu-i facă figura.

Se simțea acum din nou bine, parcă plutea. Frumos era orasul scăldat în acest soare blând de octombrie și frumoase erau și femeile și fetele îmbrăcate încă în rochiile lor de vară! O lumină vie dădea un contur puternic prăvăliilor de pe Grivița, iar aerul amplifica vocile si șoaptele, într-o armonie de sunete și culori intense care îl făcură pe Ștefan să uite cu totul istoria sa cu reportajele. Da, îi făcuseră figura? Mai penibil era că Luchi putuse crede că astfel era scrisul lui; dar o să i explice... O să-i dea să le citească pe ultimele...

Luchi îi deschise din nou și când îl văzu cum arată îi spuse:

– Te-ai tuns și te-ai ras! Eram sigură.

El râse și o întrebă dacă Niki a venit.

– Da, te-așteaptă, zise fata cu un glas semnificativ, care parcă adăuga: dacă crezi că te-așteaptă ceva bun, vezi, convinge-te singur.

Dar el nu înțelese. Se duse drept în biroul aceluia.

– Noroc, zise Niki cu un entuziasm controlat. Bine-ai venit! Cum te simți?

– Bine, zise Ștefan, și se așeză în fotoliu fără să mai aștepte să fie invitat și atacă din primele clipe: Niki, rosti el imperativ, cine și-a bătut joc de mine și a făcut din reportajele mele, care descriau dramele războiului, o gargariseală abjectă pentru care nu merita să mă duc în linia întâia, să risc să fiu omorât, ci se puteau scrie direct din redacție? Ai fost plecat?

Niki se uita la el, dar parcă pe deasupra capului lui Ștefan. Nu-i răspunse imediat. O lungă tăcere se așternu între ei. Luchi, curioasă, venise și ea și se așezase în celălalt fotoliu.

– Spune-mi, Niki, ai fost plecat? repetă Ștefan neliniștit de expresia de înstrăinare care se accentua pe chipul ziaristului. N-ai fost? Spune-mi ce s-a întâmplat!

– Chiar nu știi nimic? zise Niki deodată uimit.

– De unde să știu?

– N-ai citit, pe front, ziarele?

– Nu.

– Citește ziarele, zise Niki.

– Le-am citit.

– Și n-ai înțeles?

– Nu.

– Eu, zise Niki hotărât, eu ți-am rescris reportajele. Au fost, toate, respinse de cenzură. Patronul s-a înfuriat și a fost pe punctul de a te rechema din misiune, ca să te dea afară. „Unde se trezește, a urlat la mine, ia legătura cu Marele Stat-Major să-l anunțe pe generalul Rusețeanu că ăsta nu mai e corespondentul nostru de război." Mi-a trebuit multă patimă să-l conving că totul se poate aranja și... s-a aranjat! Ștefane, strigă Niki, generalul e acela care a dat ordin cum să se scrie despre război. Ne-a chemat iar pe toți și ne-a spus. N-ai citit în ce limbaj sunt scrise articolele normative? Tu ce-ai crezut, că poți face excepție? Crezi că e războiul tău, să scrii cum vrei tu despre el? E războiul întregii țări, generalul a mobilizat totul ca să-l susțină, a pus stăpânire pe toate conștiințele și cine nu se supune, afară, sau va fi mobilizat și trimis pe linia întâia! Asta e, și e bine să te gândești dacă îți place sau nu că te-am salvat, sau ai de gând să pleci din presă și să te dai la fund, să te întorci îndărăt la țară de unde ai venit...

Ștefan se făcuse palid.

– Dar patronul... murmură el.

– Ce e cu patronul?!

– El scrie la fel ca înainte.

– Și tu ești patron?! se înfurie Niki.

Da, iată așadar ce se întâmplase, generalul și nu nenorocitul de Cancea îi mutilase scrisul, ca să-i facă lui o figură, din invidie. Generalul, el însuși, imprimase presei acest stil de un mesianism găunos și legionaroid... Doamne Dumnezeule, ce era de făcut? „Dacă n-ar fi Luchi, m-aș duce, cu sufletul ușurat, în atelierele lui Paraschiv, sau mai bine înapoi la țară, până o muri acest general... N-o trăi cât lumea! Nu sunt de patruzeci de ani ca să nu pot să aștept."

Luchi îl prinse pe Ștefan în luminile ochilor ei: „ei, parcă îi întreba, și acum ce-ai de gând? Curaj! Voi fi alături de tine orice-ai face!" Dar Ștefan parcă nu-și mai putea descleșta fălcile. Cum să se întoarcă înapoi la țară? Și Luchi? Cum o putea părăsi? Își reveni și cu o voce abia auzită, răgușită de deprimare, zise:

– Și ultimele reportaje pe care le-am adus...

– Ultimele reportaje pe care le-ai adus? strigă Niki. Zi că nu le-ai mai adus, îi spui patronului că ești șocat și că trebuie

să te internezi într-un spital. Ceea ce e și adevărat, mi-a povestit Luchi și văd și eu cu ochii mei.

– Niki, relua Ștefan, pot să rămân la ziar ca secretar de redacție?

– Pentru multă vreme, da, ai scris, patronul nu mai are nimic cu tine. Dar dacă o să-ți ceară într-o zi să pleci iar pe front, sau să scrii un normativ, atunci nu mai e nimic de făcut, trebuie să te decizi. Asa e acum presa. Rămâi în ea? Pleci? Singur și numai pe răspunderea ta poți lua o hotărâre. Însă, cum ți-am spus, poți fi multă vreme liniștit. Acum e rândul altora, poate al meu...

XI

Trecură la masă Niki arăta mai departe înstrăinat. Un fel de răceala necrutătoare se instalase în ființa lui. Într-un timp uluitor de scurt, nici cinci luni, personalitatea lui fusese parcă ucisă. Inteligența lui, care nu strălucise niciodată, dar pe care îți făcea plăcere s-o simți totusi prezentă sub înfătisarea lui bonomă, ai fi zis că murise și locul ei fusese luat de un singur gând, pe care el și-l însușise și nu mai putea avea altul: supunere! Sub amenințare, el alesese. Și ce era rău, încetase orice luptă, adică nu păstrase în conștiința sa nici-un teritoriu de rezervă, unde măcar acasă, în intimitate, sau în fata unui prieten, să se refugieze. Iată-l, acum tăcea, ca și când i ar fi purtat lui Ștefan pică pentru binele pe care i-l făcuse. În zadar încercă Ștefan să-l înviorezе, să-l facă să-i spună ce noutăți au mai auzit la *radio ascultare*. Și dacă într-adevăr succesele nemților sunt adevărate și nu cumva rusii se retrag ca pe vremea războiului cu Napoleon, ca să-i atragă în imensitatea spațiului lor și să-i poată abia după aceea nimici total...

– Istoria nu se repetă, zise Niki aproape brutal. Nu intrăm în iarnă și Rusia va fi învinsă. Din contră, englezii confirmă pierderile catastrofale ale rușilor, în oameni și material de război, nu e vorba de nici-o retragere. Ar fi ceva dacă s-ar retrage, am putea presupune o strategie generală bazată pe experienta războiului cu Napoleon, dar Kutuzov stia să-și ferească soldații, în timp ce acum, Stalin a fost luat prin surprindere și cad prizoniere armate întregi...

Ștefan îl asculta si în mod bizar îi venea să râdă. Da, iată, se tâmpise Niki, parca era și el șocat, deși pe lângă urechile lui nu șuierase nici-un glonț. Vorbea ca un papagal...

– Niki, dar unde e faimoasa prăbușire a regimului bolșevic, ca urmare a atacului german? Războiul continuă totuși și nici-un rus nu s-a răsculat.

– Mai e timp, zise Niki. Și vezi, adăugă el amenințător, ți-o spun o singură dată: fii atent ce vorbești și cu cine.

– Da ce dracu e cu tine, nici de vorbă între noi nu mai putem vorbi?

– Fii foarte atent, se mulțumi Niki să repete și se sculă de la masă și își luă la revedere.

Zise că avea o întâlnire.

Luchi se uită la Ștefan cu o privire care confirma spusele fratelui ei.

– Da, Ștefane, zise ea, așa este, fii atent ce vorbesti. Ai să vezi pe zidurile orașului afișe pe care scrie:

Cine limbă lungă are
Cinci ani va săpa la sare.

„Da, parcă îi răspunse și el din priviri, dar asta nu înseamnă să renunți în tine însuti să gândești Să te ferești, dar nu să te supui în sinea ta, cum văd că s-a întâmplat cu Niki."

– Va să zică abia a trecut un an și puterea i a si luat generalului mințile, zise Ștefan.

– De ce? zise Luchi.

– Cum poți să guvernezi amenintând în felul ăsta oamenii? Chiar și o dictatură are nevoie de sprijinul populației. Altfel

la prima ocazie care se va ivi, dictatorul va fi spânzurat de un stâlp de mulțimea înfuriată. Ne-a scăpat de legionari, da, l-am aprobat, am avut chiar încredere că va exercita o dictatură înțeleaptă; primul meu articol datorită căruia am fost angajat, dar pe care patronul nu l-a publicat, se intitula: *Dacă ar ști generalul.* Cu alte cuvinte așteptam de la el să-i reprime pe legionari. Și acum? Le preia metodele?

– Da, Ștefane, zise Luchi. Trăim timpuri grele. Bine că te-ai întors relativ sănătos.

Asta e adevărat, zise el.

Dar era mereu vesel. Aceste revelații, după ce îl zdruncinaseră, nu mai aveau acum nici-o putere asupra spiritului său. Faptul că întreaga populație era amenințată cu ocna parcă ușura povara vinii sale de a rămâne angajat într-o presă care nu mai era a opiniei publice, ci a unui singur om, care își impunea gândirea lui obtuză, și voința lui brutală asupra ei. Parcă singură presa se supunea? Zeul războiului silea și pe muncitor să fabrice gloanțe și obuze, pe intelectual să îmbrace uniforma de ofițer de rezervă și să părăsească liceele și școlile, pe țăran să trimită în foc pe cei mai buni fii ai săi. Iar generalul era instrumentul orb care agrava zelos nenorocirea generală.

Ștefan, singur cu iubita lui, nu mai avea nici un alt gând sau sentiment, afară de bătaia inimii pentru ea. Totul trecea în urmă; imaginile acelor băieți care mureau lângă el în tranșee, cu un singur gest, brațul țâșnind fulgerător să apere prea târziu ochii, sau un singur geamăt, în care se auzea numele mamei sau al soției, zilele nesfârșite în care înaintau prin ploaie și arșița și nopțile cu cer înstelat când nu era săgetat de gloanțe trasoare sau luminat de rachete orbitoare, verzi și roșii, semnale de atac, de prezență, sau de înaintare... Și Rușețeanu, acest general îngândurat care se purtase bine cu el, și care își găsise moartea, împreună cu statul său major, tocmai când misiunea sa se încheiase...

O senzație copleșitoare de fericire îl stăpânea. Își simțea inima grea, ca și când ar fi fost nenorocit... Avea inima plină, parcă da pe deasupra... Se ridicaseră și trecuseră în hol. Luchi ieșise și curând se întoarse cu cafele. Puse ușor ceștile negre pe măsuță. Ștefan îi îmbrățișă picioarele și îi strânse genunchii de obraji. Îl îmbătă mirosul rochiei, proaspăt, curat, parcă parfumat cu ceva fără nume, poate chiar mirosul bumbacului verde din care fusese făcută, reînviat sub arsura fierului de călcat... Ea îi puse mâna pe cap, dar nu-l mângâie; avu doar un gest de împingere pe care îl explică în aceeași clipă:

– S-ar zice că mă iubești...

El nici n-o auzi. Îi sărută cu patimă genunchii acoperiți, murmurând:

– Luchi, te iubesc atât de mult încât nici nu mă mai gândesc la tine, așa cum câteodată nici nu ne mai gândim că există soare pe cer, știm că e și că el e viața noastră.

– Și dacă și eu nu m-aș gândi la tine și aș zice că ești soarele meu? Cine s-ar mai gândi? Ce-am face, Ștefane? Cum ai putut tu, patru luni de zile, să nu-mi scrii un rând? Trebuie să-mi explici. Cred că ești conștient că am nevoie de o explicație din partea ta.

El se reașeză. Izbucni în râs: nu-i păsa! N-avea nici-o explicație de dat.

– Crezi că e firesc să nu te gândești nici-o clipă la ființa pe care zici c-o iubești, atât de mult timp? reluă fata cu privirea sticlind nu de dorința de a avea o revelație care să-i infirme logica ei neclintită, ci pur și simplu de a ști cum era cu putință faptul. Imaginea cu soarele, adăugă ea, șchioapătă ca orice imagine, nu ne e indiferent, de pildă, când ne trezim dimineața, dacă el este sau nu pe cer. Îl căutăm aproape tot timpul. *Nu-l uităm*, cum pretinzi tu, când nu e el, sunt norii, care ne plouă, sau zăpada care ne ninge. Caută altceva!

Ștefan se posomorî: ce-avea cu el fata asta? O iubea, se simțea fericit, ce vroia de la el? Cum să-i explice, dacă nici el nu știa? Știa ființa lui, care trăise în tot timpul acesta când o uitase pe ea, pe Luchi, în apropierea morții, dar nu știa mintea lui. Nu putea să scoată un cuvânt despre ceea ce văzuse acolo. Să-i spună că tremurase la primul atac și că la al doilea tremurul nu încetase? Că de atâta spaimă începuse să dorească să-l lovească un glonț? Și că abia după ce apăruse această stranie dorință începuse să semene cu soldații și ofițerii? Să râdă sub bătaia mitralierelor? Să înjure? Să fie, adică, gata să moară cu râsul pe buze sau scoțând o crâncenă înjurătură? Să asculte bubuitul artileriei dezlănțuite, care îl făcea să se chircească și să se țină cu mâinile de burtă, cum ai asculta tunetul norilor sub o ucigătoare furtună, care te putea nimici și amesteca cu pământul? Că era prea mult pentru ființa lui, să se obișnuiască cu moartea, să învețe, adică, să trăiască cu ea, ceea ce însemna să tragă la sorți cu cei care după un asalt n-aveau să se mai ridice de la pământ și în același timp bătaia înfricoșată a inimii lui să n-o uite pe ea, fata iubită?

– Trebuie multă vreme, zise el, până începi să redevii normal, acolo unde moartea seceră în jurul tău sub lumina soarelui și sub cerul frumos și senin. Trebuie să recunosc că acești băieți de la țară, poate și pentru că au făcut armata, mi-erau superiori. „Aici se moare, măi frate, îmi spuneau. Du-te la postul de comandă al regimentului, stai cu domn' maior. Aici nu e de tine!" Stăteam! Cum puteam să plec? Și nu trecea mult și îmi vâram capul în pământ, în tranșee, prins de groază. Se trăgea în mine, îmi dădeam seama că cineva vrea să mă omoare și scormoneam ca o cârtiță în peretele moale al tranșeei, să scap... Scăpam... Dar cât timp? mă întrebam... O lună și ceva am avut febră, un glonte mi-a smuls mușchii omoplatului; când ai febra nu mai ești normal...

– Bun, reluă fata cu o voce șoptită, implacabilă, pe urmă febra ți-a trecut și te-ai obișnuit și cu moartea, din moment ce ai putut gândi liniștit și scrie reportajele tale. Alături de ele, poate chiar în același plic, puteai să-mi trimiți câteva rânduri: „Dragă Luchi, mă gândesc la tine, mi-e dor de tine, abia aștept să te revăd. Războiul e greu. Iartă-mă că nu pot să-ți scriu mai mult". Dar aia e! că tu nu te gândeai la mine, că ție nu ți-era dor, că nu mureai de nerăbdare să mă revezi! Mă întreb de ce?! se miră ea.

Nu era nimic catastrofic în mirarea ei, dar era mai rău: se mira, nu înțelegea. Catastrofă putea fi de pildă dacă ar fi înțeles: nu fusese prezentă în ființa lui, deci n-o iubea. Nu era însă asta. Știa că există iubirea. Dar ce fel de iubire? Și sufletul ei nu avea destulă putere să poată răspunde în locul lui la această întrebare.

O lungă tăcere se așternu între ei. El arătă turburat, fericirea care îi inundase până atunci chipul se umbrise. Zvâcnetul umărului său devenise parcă mai violent, ca și grimasa care îi trăgea colțul gurii însoțind instantaneu spasmul umărului... El nu auzi că soneria zbârnâise și nu înțelese de ce fata se ridicase. Apoi auzi voci în antreu „sărut mâinile, te deranjez?" „Nu, deloc, intră Mihai."

XII

Și numitul Mihai pătrunse în hol. Era doctorul Spurcaciu. Ștefan îl văzu și citi pe chipul acestuia imensa uimire care îl stăpânea pe el însuși: ce căuta ăsta aici? Aceeași întrebare se citea în privirea albită a doctorului Spurcaciu, care luă loc foarte decis în fotoliu și deodată rosti:

– Ia ascultă, mă, ce cauți tu la logodnica mea? Te-am mai văzut o dată, la Revelion, dansând cu ea și hlizindu-te ca un tâmpit, fără sa-ți dai seama că ea nu avea pentru tine decât dispreț. Ce tot îi dai târcoale? Profiți de faptul că noi suntem

oameni civilizați și te primim în mijlocul nostru și nu-ți zicem ieși afară, ca tu să tot revii și să te dai la fetele noastre crezând că ești tot la țară, să le chemi la gard? Ei bine, cu tine eu n-o să mai fiu chiar așa de civilizat și nu numai că n-o să te poftesc politicos să închizi ușa pe dinafară, ci chiar o să ți zic: ieși afară! Ieși imediat...

Ștefan nu se mișcă. Uluită, fata se uita la doctorul Spurcaciu fascinată de imprevizibil. Ce era cu el? Ce zisese? Cine îi dădea dreptul?! Așadar continua s-o iubească tot atât de mult ca odinioară, se credea tot atât de apropiat de ea ca la început încât se arunca acum în luptă ca un disperat, cu ultimele mijloace?!

– Mihai, strigă ea.

Doctorul Spurcaciu însă era surd. Stăpân pe sine, în prada unei voințe aproape halucinante de a-și strivi adversarul, nu-l slăbea pe Ștefan din priviri, cu care îl paralizase atât de total încât ai fi zis că acesta nici măcar nu mai răsufla.

– Ai o mutră de parcă ai vrea să-i spui lui Luchi că te miri de ceea ce ți se întâmplă, continuă el. Miră-te! Miră-te și de unde te cunosc. Nu de la Luchi. Vă cunosc pe toți din facultate, *les culs terreux*, nu știți decât să rânjiți cu dinții voștri lați, plini de mămăligă și să trageți sfori. Vă luați examenele vânzând perechi de boi ca să compromiteți toate profesiunile nobile: medicina, arhitectura, învățământul. De fiecare dată când orașele înfloresc, dați năvală, le luați cu asalt, căutați drumurile de intrare cele mai potrivite și atacați direct în familiile noastre și toată civilizația cetății se degradează: suntem din nou aduși la barbarie și din nou trebuie s-o luăm de la cap. Intelectualmente sunteți incapabili, aveți limba groasă și până vă emancipați vă trebuiesc două trei generații. În ce mă privește, vă detest. Voi nu sunteți adevărații țărani, care au dat atâtea valori, adevărații țărani nu arată așa ca tine, încolțit și incapabil să mai scoți un cuvânt așa cum arăți tu în clipa de față, un

adevărat țăran s-ar fi ridicat imediat și demn, ar fi părăsit imediat scena. Ce mai aștepți? Afară!

Dar nu numai Ștefan nu mai putea scoate un cuvânt, ci și Luchi. Ăsta era doctorul Spurcaciu, liniștitul ei prieten? Liniștit arăta și acum dar fondul ieșirii lui era, fără îndoială, isteroid. Ridica vocea. Poruncea în casa ei. Se lega acum de înfățișarea fizică a lui Ștefan, formulând epitete medicale jignitoare, apoi trecu la zoologie... Era plin de vervă și avea o precizie logică în exprimare uimitoare pentru un om sub starea în care se afla el în acele clipe. Îl făcea pe Ștefan batracian, barzoi stupid, găină plouată, repetent la examene, parvenit nerușinat (i-a citit idioatele lui reportaje, s-a șters pe urmă undeva cu ele), legionar deghizat, schelet rânjind (cum face acum!) bun de pus în fața studenților și studiat ca exemplu de acromegalie și distrofie a tuturor membrelor și organelor de la nas și labele picioarelor, până la cele intime... Câine otânjit, prins cu botul în oala cu lapte, potaie flocăită în lupta pentru un os aruncat cu dispreț de stăpânul lui, marele șantajist al presei... La așa stăpân, așa câine...

– Mihai, strigă Luchi din nou. Ce e cu tine?!

Și glasul ei i se păru lui Ștefan plin de tandrețe. Și deodată buimăceala îi pieri și înțelese: în lipsa lui, Luchi îl părăsise. Altfel cum și-ar fi permis doctorul Spurcaciu să-i vorbească astfel, dacă între ei doi nu s-ar fi luat hotărâri decisive? Răceala ei de mai înainte, întrebările insistente, neînțelegerea cu care îi întâmpinase sosirea... Brusc, sări în picioare. Fata îi aruncă o privire îngrozită:

– Ștefan, nu sări la bătaie, strigă ea.

Dar el nu vrusese să sară la bătaie, ci să plece. Totul era pierdut. Să nu sară la bătaie! Îi fusese deci frică lui Luchi să nu fie lovit omul pe care ea îl iubea, de către el, Ștefan, care îi era străin...

„Luchi, Luchi, gândea el fugind (credea doar că fuge, fără să-și dea seama că mersul său era rar și aproape împleticit). Niciodată, Luchi, n-o să te mai iubească cineva ca mine!... Adio!... Totul s-a sfârșit!.. ."

Și merse în neștire ore întregi rătăcind pe străzi, cu sufletul gol, în orașul inundat de lumina blândă a soarelui de octombrie.

În urma lui, Luchi, revenindu-și, îi spuse doctorului Spurcaciu:

– Am uitat că ești un om nesigur. Inspiri siguranță, dar în realitate nu e nimic sigur în tine. Nu știu de ce nu mi-a ajuns experiența la care ne-a supus pe amândoi Adrian și am încercat să mă apropii iar de tine. M-ai făcut să plătesc cu această scenă prietenia reală pe care ți-o purtam. Eu am greșit că am acceptat să mă întâlnesc cu amândoi, când cu unul, când cu altul. Nu m-ai lăsat să aleg... Nu știu ce-o să mai fie, dar la tine renunț. Nu-mi pare rău.

– Îl iubești? Știu că nu-l iubești, zise doctorul Spurcaciu aproape indignat.

Frumoșii ei ochi sticliră:

– Pleacă, îi zise.

Și nu era în glasul ei nici o simpatie pentru el.

Brusc împovărat, tânărul se încovoie. Grumazul i se frânse. Amuți.. Când își ridică din nou privirea, văzu că era singur, fata nu mai era acolo. Plecă și el ca și Ștefan și ieși pe străzi cu mersul nesigur, dar cu o înfățișare îndârjită. Se vedea că starea în care îl aruncase întâlnirea cu rivalul său nu-i trecea și că era de lungă durată...

Orașul continuă să strălucească sub lumina soarelui de toamnă ..

Sfârșitul volumului 1

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI
(1980)

VOLUMUL I

PARTEA ÎNTÂIA

I

Moartea e un fenomen simplu în natură, numai oamenii îl fac înspăimântător. Vorbesc de moartea naturală, care adesea e o dulce ispita. Înainte de a fi depus aici în această celulă, din care nu voi mai ieși decât pentru a intra într-o captivitate perpetuă, în plimbările mele solitare pe la marginea orașului, pe poteci, uitându mă în jos și privind pământul, un sentiment senin se insinua în sufletul meu, la început de dragoste pentru el, pământul negru, tăcut, liniștit, apoi de atracție, de dorință, un fel de melancolie, de nostalgie blândă, de a mă culca pe el și a rămâne acolo întins pentru totdeauna. Ceea ce și făceam, stând cu ochii spre cer, până ce adormeam. Mă trezeam copleșit de un adânc sentiment de regret: de ce m-am mai trezit?

Dar moartea violentă, sinuciderea, la care ești împins de către oameni? Tandra nepăsare fată de lume te poate stăpâni într-adevăr numai când te simți străin de propria-ți ființă, dar când, dimpotrivă, ai conștiința că ea este totul? Și știi cu certitudine că acest totul nu va mai fi liber niciodată? Închisoarea pe viață! Oricât m-aș strădui, mi-este cu neputință să-mi imaginez că odată verdictul pronunțat, voi putea adresa lumii un tandru adio nepăsător.

Am mai avut de a face cu anchetele și justiția și am mai fost condamnat, dar nu pe viață și nu fără speranța de a ieși curând.

Nu fusese chiar *curând,* dar nici prea târziu ca să nu pot uita. Acum însă descopăr cu groază că ei, cei care mă interogau, *erau liberi* (şi asta se vedea din pofta cu care îmi consemnau depoz.tia, acele infame gesturi ale fiinţei animalice care se simte trăind fără opreliști, gestul cu care aplicau o ştampilă, răsfoitul hârtiilor, mâncatul unui sendvici, înghiorțăitul unui pahar cu apa, scârţâitul scaunului sub trupul voinic, ancorat bine în real.tate, uitatul pe fereastră, căscatul, râgâitul, gândul la muierea tânără pe care o vor strânge în brațe la noapte), iar eu nu voi mai fi niciodată ca ei, toate gesturile mele vor fi sau îmi vor reaminti că sunt condamnat să nu mai fiu liber până la moarte...

Ştiu însă că există pentru mine o scăpare: să fac să retrăiască în sufletul meu dulcea dorinţă de a intra în pământ, să retrăiască apoi marea mea dragoste pentru *ea,* suferințele îndurate şi apoi puterea exaltării de a muri. Prietenul meu, fostul judecător, m-a sfătuit să scriu pe larg cum s-au petrecut lucrurile, şi să-i dau lui, care mi-e avocat, mărturisirea, s-o aibă pentru ultima înfăţişare la proces. Nu ştiu la ce-i mai poate folosi avocatului, dar îmi face bine m.e. Scriind, simt că trăiesc şi într-adevăr gândul morţii inevitabile îşi diminuează puterea de a-mi îngrozi conştiinta, care îmi şopteşte: mii de oameni mor pe pământ chiar în aceste clipe, oameni umili, dar şi oameni mari; nu se poate spune că n-ai trăit din plin treizeci şi cinci de ani, alţii au murit mult mai tineri, nu trebuie sa accepti să trăieşti oricum...

Poate că mărturia aceasta va apărea odată, împreună cu eseul meu *Era ticăloşilor* şi voi trăi astfel şi prin cei care mă vor citi, nu numai, asemeni tuturor, prin fetiţa mea, deci mai mult, fiindcă familiile se sting şi ele, uneori atât de repede încât se justifică pe deplin existenţa acelor artişti care se lasă devorați de demonul creaţiei şi nu mai au timp, sau nu-i mai interesează să se lase ispitiţi de perpetuarea fiinţei lor efemere, posedaţi de ideea durabilităţii ei în spirit. Căci cultura e o formă de viață, prin care o colectivitate umană îşi exprimă forța creatoare. Tatăl meu, fost monteur de avioane, avea, în mod straniu, o aversiune față de cultură şi mai ales faţă de scriitori, al căror statut social actual îl scotea din sărite. „Ce rost au ăştia?", zicea. Adică ce rost are să acorzi un statut social unor inşi a căror activitate nu e strict necesară? Nu citea nimic, în afară de studii tehnice despre avioane, meseria lui, care de altfel îl pasiona. I-am vorbit într-o zi despre Eminescu, cu o pasiune ca ş. a lui, şi atunci a rânjit cinic: „Ce Eminescu?! Eminescu e mort!" Vroia să spună că el va asambla avioane în eternitate, ceea ce nu s-a confirmat, fiindcă astăzi asamblează tractoare, sugerând adică o mentalitate foarte curentă, a unei civilizaţii tehniciste, care se putea lipsi fără pagubă de poeţi. „Aşa ne putem lipsi de multe, i-am răspuns. Ce rămâne din activitatea voastră după ce muriţi? O grămadă de fiare. În timp ce Eminescu nu va muri niciodată, când îl citesc simt că e printre noi, aievea." „Ba e mort de-a binelea, îngropat în cimitir." Puteam atunci să accept această gândire a lui ca pe ceva straniu, venea parcă din altă planetă şi adolescentul din mine o resimţea ca pe un şoc: era o enigmă a acestor timpuri. Simţeam că în alcătuirea intimă a fiinţei mele exista o lege şi în a lui nu, şi cum putea trăi fără această lege, sau ce lege îl călăuzea?

Dar iată-mă atingând, chiar şi pe un plan secund, miezul existenţei mele şi, ca întotdeauna la cei loviți, gândul mi se întoarce înapoi, la vremea .nocenţei pierdute, când am săvârşit prima infamie ..

II

Am fost un adolescent dur şi turbulent, dar rău conştinet nu i-am făcut pe atunci decât mamei, fiindcă pentru duritatea mea am fost pedepsit (fără să mai spun că violenta gândirii îmi era respinsă, nu întotdeauna, uşor, e adevărat, dar pătrundea greu în suflete şi când pătrundea apărea ura împotriva mea, aversiunea instinctivă de apărare). Fetele ma ocoleau, adică nu

se îndrăgosteau de mine, nu știam pe atunci de ce, pentru că nu eram urât, tocmai de aceea, pentru această duritate de care nu eram conștient, iar turbulența era socotită de cei înțelepți proprie vârstei și rareori îmi atrăgea vreo pedeapsă prea gravă. Eram chemat în cancelariile școlilor prin care am trecut, moralizat cu grijă și persuasiune, fiindcă eram un elev bine pregătit și reînviam în conștiința pedagogilor mei principii care cu cei buni (considerați că toți ar fi fost buni!) erau pe stinse.

Tinerețea e o trufie, rareori o valoare. Cel puțin în cazul meu. Trufia mi a apărut în conștiință într-o zi când am citit în Platon următoarea afirmație: „Dacă moartea ar fi sfârșitul a tot, cei mai în câștig ar fi ticăloșii, moartea i-ar elibera și de trup și de suflet și de păcate... și tăcerea care s-ar lăsa peste mormintele lor ar fi egală cu a celor care au fost virtuoși". Citatul e exact până la punctele de suspensie, restul e o adăugire a mea de acum, dar și de atunci, când am închis cartea și am gândit cu neasemuit orgoliu: „Ei bine, Platon, moartea nu e sfârșitul a tot? Adică ce mai urmează? Întrucât virtuoșii ar avea alt destin final decât al ticăloșilor?" Aici e cazul să adaug că deși aveam pe atunci abia șaisprezece ani îmi pierdusem de mult credința în Dumnezeu și în viața viitoare, nu prin vreun proces dramatic, ci pe nesimțite, prin lipsa simpla de credința a altora, care spuneau de pildă, la un pahar, cu veselie, sau fără vreo zguduire: ai murit, te mănâncă viermii... sau: sufletul nu se duce nici în rai, nici în iad, fiindcă nu s-a întors nimeni de acolo să ne spună cum e. Să zicem că două mii de ani credința Nazarineanului ne-a cutremurat conștiințele, și încă ni le mai cutremură (pe a mamei mele într-un fel adânc, o să mă opresc curând asupra acestui lucru), dar ce îl determină pe Platon să creadă că moartea nu e sfârșitul a tot? Hadesul și Câmpiile Elizee erau niște simple mituri și apoi cine să coboare acolo și să le dea sânge să bea acelor jalnice umbre și în acest fel să poată să mai reînvie în ei viața, cum povestește Homer?

Aveam pe atunci în școală un subdirector cam brutal, profesor de gimnastică, singurul care mă umilea prin pedepsele pe care mi le aplica, prin stupiditatea lui sigură de sine, disprețul agresiv față de lecturile mele din afara programei școlare (îmi răscolea cărțile în pupitru, le silabisea titlul cu scârbă și le scutura de coperți ca și când s-ar fi așteptat să pice din ele fotografii pornografice (am acum un moment de falsă memorie, parcă au mai trăit și alții o astfel de scenă, parcă am citit-o undeva) și mă amenința cu eliminarea din toate școlile dacă mai citeam astfel de... astfel de... și de indignare nu-și găsea cuvintele și îmi arunca pe jos cărțile, stârnind în mine o astfel de ură încât nici la maturitate nu m-am eliberat de ea. Am spus în clasă, după ce dădusem de pasajul lui Platon: „dacă e să fim nemuritori împreună cu domnul Latcu (era numele subdirectorului), dacă adică și sufletul lui e nemuritor, prefer să ne mănânce viermii pe amândoi, și nemurirea să înceteze". Am fost chemat în cancelarie de părintele Dobre, profesorul nostru de religie. M-a mustrat cu blândețe (fusesem, bineînțeles, turnat). „Cum, băiete, tu nu crezi că sufletul e nemuritor?" „Nu cred, părinte!" „Rău trebuie să fi trăit tu în cei șapte ani de acasă! a exclamat el cu sinceră compătimire. Mama și tata nu te-au învățat să te închini?" „Ba m-au învățat, i-am răspuns, am trăit bine în cei șapte ani și mama se închină ori de câte ori se așează și se scoală de la masă." „Atunci cum, fiule? Cum ai ajuns tu să... Ce sunt părinții tăi?" a schimbat el vorba, nevoind parcă să reformuleze lipsa mea de credință, care era poate doar o bravadă și nu trebuia să fiu judecat aspru. I-am răspuns că tatăl meu e monteur la uzina de asamblat avioane și mama casnică și că sunt singurul lor băiat... „Aha, zice, te-au cam răsfățat, așa se întâmplă... o să vezi tu cum o s-o pătești când o să te faci mai mare, cum o să-ți aduci aminte de Dumnezeu și o să te rogi..." Am vrut să-i răspund că asta n-o să se întâmple, dar mi-am dat seama, adică am gândit că părintele nu e un fanatic nici al ideii

de divinitate, nici al vreunei alte idei și că n-avea rost să-mi pierd vremea cu el. „Bine, părinte", i-am răspuns și am ieșit rânjind...

În loc să fiu neliniștit, turmentat ca un erou dostoievskian că dacă Dumnezeu nu există totul ne este permis, dimpotrivă, simțeam o jubilațiune liniștită că sunt liber de credință și nici un imbold de a săvârși ceva nepermis nu mă ispitea. Mai târziu, citind filozofi care aveau trufia de a demonstra existența lui Dumnezeu pe cale rațională, ba chiar de a pune oarecare ordine în viața noastră afectivă, precum Mendeleev în elemente, mă pufnea râsul: cum să demonstrez ceea ce nu se poate demonstra? Omul e astăzi pedepsit pentru curiozitatea lui de a fi dorit să descopere tainele universului și avea dreptate scriitorul rus care își pierduse credința, că ar dori să fie o cârnățăreasă grasă care se duce duminica la biserică și aprinde cu evlavie o lumânare sub icoana lui Cristos. Cred și eu. Pentru că nu mai știa ce să facă singur și gol într-un univers de catran, pitit pe o planetă pe care n-o prețuia, o planetă de vis în care gazele din jurul ei fac să apară o lumină într-adevăr divină dar reală, fizică, și un cer albastru care naște în inimile noastre un elan nedefinit, sentimentul eternității fără religie, fără evaziune mistică. Dar asta s-a întâmplat ca urmare a primului șoc al unor mari spirite cu universul depopulat de zei. Asupra mea șocul n-a mai avut nici un efect și nu invidiam nici pe departe pe cârnățăreasa în chestiune, existentă și azi pe ici, pe colo...

Aici însă revin asupra mamei. Și ea aprindea o lumânare sub icoana Maicii Domnului, fără să fie o cârnățăreasă grasă.

III

Învățase și ea la liceu (făcuse câteva clase, dar, lucru frecvent pe atunci, părinții n-o mai putuseră ține) că pământul e rotund, că e o planetă care se învârtește în jurul soarelui și că distanța dintre pământ și cea mai apropiată stea... da' nu, aceste lucruri n-o turburau deloc, n-avea sentimentul că sunt adevărate, erau simple *lecții*, care trebuiseră să fie învățate, în timp ce Dumnezeu era real, nu fusese învățat, ci se născuse cu el în suflet... Cum? Tot așa de simplu cum nu se născuse în mine; cuvintele, „dacă dă Dumnezeu", sau „dacă ne-ajută Dumnezeu" sau „s-a supărat Dumnezeu pe noi", rostite în casă, auzite și pe stradă și confirmate solemn în biserică, prinseseră în ea rădăcini adânci, în timp ce la mine nu prinseseră, fuseseră spulberate de primul gând care îmi venise într-o zi când mă întrebasem asupra locului propriu-zis unde putea să stea Dumnezeu. Răspunsul că stătea „în ceruri" mă făcuse să dau capul pe spate și să izbucnesc într-un râs sarcastic. Care ceruri? Existau mai multe? Eu aflasem că era unul singur, de câteva sute de kilometri înălțime, după care urma întunericul. Unde stătea deci Dumnezeu, unde erau raiul și iadul, în Sirius, în Vega? Sau poate mai departe? În Dostoievski un personaj ironizează pe altul care îl suspecta că ar crede în acel Dumnezeu cu barbă și în acel iad cu tavan în care dracii înfig furca în tine și te țintuiesc cu ea de acest tavan. În primul rând chiar cuvântul furcă ar naște nedumeriri. Furca are o coadă de lemn și vârfurile cu trei brațe de metal. Ei bine, de unde luau dracii lemn și cine le turna fierul? Iadul nefiind plasat pe pământ, unde puteau fi făcute furcile? Nici Dante nu se turbură de aceste detalii în *Infernul* lui. Dostoievski are aerul să spună că aceste întrebări sunt naive, e vorba de un cu totul alt Dumnezeu. Care? Nu se putea ca mama să nu fi știut că fulgerele și tunetele din timpul unei revărsări a cerului aveau o cauză precisă, totuși, înspăimântată, se închina când geamurile casei noastre erau zgâlțâite de suflul trăsnetelor apropiate. În același timp știa că există o lume invizibilă de ființe care ne puteau îmbolnăvi. Se scula dimineața de tot, în plină iarnă și deschidea toate geamurile odăii în care dormeam și la întrebarea furioasă a tatei: „ce te-a apucat?" răspundea decisă: „să iasă microbii". În același timp eu venisem pe lume ca „un dar al lui Dumnezeu".

Casa din care fusese pețită era plină de fetele unui funcționar de la primărie, ea fiind cea mai mare și deși avea surori mai mici și mai frumoase monteurul de avioane se lăsa prins în complotul subtil al familiei funcționarului. Când se ducea în vizite, surorile ei îl primeau prost îmbrăcate și pieptănate, tăcute și absente, în timp ce numai sora lor mai mare arăta elegantă, servind ea la masă musafirul, vorbind numai ea, și încă cum, ca să se arate apoi după măritiș că nu-i placea nici să se îmbrace așa de bine și nici să vorbească atât de mult ca în acele vizite ale tatălui meu. Dorința unei fete de a se mărita poate să fie atât de vie, să pornească adică atât de mult din adâncul ființei ei, încât poate să pară și în cele din urmă să fie chiar îndrăgostită. Furios dar și amuzat de slăbiciunea lui, în fond încântat și nepăsător, tata nu înceta s-o înțepe chiar și după ce eu mă făcusem mare: „fă, într-o zi tot te trimit eu acasă și o divortez pe sora ta mai mică și mă însor cu ea". Această soră, măritată cu un mototol, era cu adevărat îndrăgostită de tata. Când venea în vizite la noi, deși o însoțea bărbatul, sub adăpostul rudeniei îl pupa pe tata și îl strângea în brațe și îl trăgea de păr prinsă de o veselie atât de mare încât ai fi zis chiar că e o stricată, dacă spre sfârșitul vizitei n-ar fi apărut pe chipul ei un fel de tristețe gravă și resemnată. Asta e, părea să spuna, nu ne măritâm cu cine vrem, puteam eu să fiu nevasta acestui om, dar atunci cine ar mai fi luat-o pe surioara mea mai mare? Tata se simțea bine cu această dragoste a cumnatei, dar nu se lăsa ispitit să-i răspundă, cum auzea că se întâmplă în alte case, îi ajungeau, se pare, acele clipe când mama, încă în casa părinților ei, îl întâmpina plină de viață și de afecțiune. Afecțiunea rămăsese, dar strălucirea ei de atunci se potolise. Într-un fel, îi lăsa lui libertatea de bărbat, putea face ce vrea, să-i dea doar atâția bani cât avea el chef, să lipsească de-acasă, să întârzie în bodegi la aperitive cu prietenii, să n-o îmbrace luxos, să n-o scoată în lume... Ce bărbat putea părăsi o astfel de femeie? Dar care erau bucuriile ei în această viață? Cum, dar nu erau puține! Când spăla, de pildă, cu capul aplecat în cazan (o găseam adesea astfel venind de la școală) mama arăta atât de liniștită și de frumoasă încât acest spălat mi se părea un ritual misterios și nu trudă umilitoare. Mica noastră casă cu grădiniță mi se părea un colț al paradisului și totdeauna se întâmpla s-o găsesc aplecată asupra a ceva; știa să insufle viață lucrurilor. Toată copilăria mea am băut cafea cu lapte dintr-o frumoasă ceașcă de porțelan, cu flori roșii și albastre. Mișcările mâinilor mamii, când mi-o punea înainte, erau atât de încetinite și îmi sugerau atât de curios sentimentul că această ceașcă nu e un simplu obiect care putea fi schimbat, încât fără să știu de ce (fiindcă mama nu-mi spunea nimic) impulsurile mele de copil se armonizau și-mi beam cafeaua aplecat cu grijă asupra mesei. Nu obiectul mi se părea de preț, ci sufletul mamei împrăștiat în lucruri. Această ceașcă există, cred, și astăzi, deși mama a murit... Nu toți oamenii se simt bine într-o implicare în viața obiectelor create de mâini umane destoinice care le făcuseră, pe cât era mama în a le feri, în a-și păstra bogăția sufletului având grijă să n-o risipească de dezordinea pe care ar crea-o eliminând un lucru din viața ei, de care sunt legate clipe de preț, ziua când l-a cumpărat, când era poate fericită, când afară era poate primăvară, când vocile oamenilor, zgomotul străzii, zborul vrăbiilor aveau în ea un ecou magic, mâna bărbatului care o strângea pe-a ei îi dădea un fior subțire, adânc, diafan... Mama a murit lăsând în șifonier o scurteică de catifea din tinerețe, mai durabilă decât viața ei... Poate că starea de spirit a generațiilor se schimbă? Oricum, se cristalizează diferit, din amalgamul de pasiuni care o domină. Se va vedea chiar la mine, de timpuriu.

IV

Tatăl meu nu se gândi s-o gonească pe mama nici după ce anii trecând ea nu-i dărui copii. Mama nu se neliniști și nici

nu se duse la doctor, ci la biserică. Femeie tânără, statea printre babe si lungă vreme îngenuncheată în fața icoanei Maicii Domnului, cu gândul îndreptat spre ea, cea preacurată, care, fecioară fiind, nascuse prin sfântul duh! Sfânt sau nu, avusese cu el un copil, putea deci s-o roage, și e de închipuit ce se întâmplă cu mama când nu mult după aceea rămase însărcinată. Fără să devină bigotă agresivă, cum erau atâtea altele, i se deslegă totusi limba și păstrându-și secretul sufletului, adică nedorind să convertească pe nimeni spre lumea de miracole a credinței, începu să interpreteze timid dar cu hotărâre nenorocirile altora ca fiind o consecință a grelelor păcate pe care le săvârșiseră în viață, ei sau înaintașii lor, mergând înapoi până la nouă neamuri și care nu întârziau să-și ceară „răsplata". „Cine te-ar auzi vorbind, îi spunea atunci tatăl meu, ar crede că neamurile tale de-acum și cele nouă din urmă au fost niște sfinți!" Tata nu era sarcastic si nici prea ispitit să facă speculații de acest fel, dar ceva nu-i plăcea din spusele mamei. „Ceea ce spui tu, continua el, e de o prostie nemaiauzită. Ai tăcut atâtia ani ca să înceapă mintea ta să cadă în doaga babelor. Ia vezi! Mie nu-mi trebuie babă în casă..."

Și începea să-și repete vechile amenințări, voalate acum, fiindcă eram mare și nu trebuia să aud eu, dar destul de clare ca să le înțeleg. „Îmbracă-te și tu mai bine, continua, mai du-te și tu la coafor, dă-ți cu pudră și cu ruj și mai lasă biserica". Mama avea destul humor ca să surâdă de furia lui, îi spunea „e numai gura de tine!"; nu-i urma sfatul decât în parte, își cumpăra câte-o rochie, dar sprâncenele ei erau subțiri de la natură și bine arcuite, părul și-l spăla și-și făcea singură un coc la ceafă, iar chipul alb n-avea nevoie de pudră și buzele frumoase, care mă sărutau și îmi șopteau cuvinte de alint rămâneau așa cum i le știam și cum i le vedeam de-aproape, curate, puțin deschise parcă de extaz când mă pieptăna, înainte de a pleca la școală și seara când mă culca și mă închina, stând umilă,

adesea în genunchi în fața mea ca în fața unei zeități care în mod bizar îi și semăna la trăsături, copilul ei și în același timp „al lui Dumnezeu"...

Să fi avut treizeci și șapte de ani mama, sau poate treizeci și opt, când între ea și tata se întâmplă ceva. Sau abia atunci ghiceam eu că între ei se întâmplase ceva încă mai demult. Veneam toți de la o nuntă, la începutul unei toamne, eram licean în marele nostru oraș de provincie, aveam paisprezece ani și am înteles bine scena care a avut loc acasă, noaptea târziu, trezindu-mă din somn. Casa noastră avea o odaie mare în care dormeam toți trei, fiecare în patul lui, o sufragerie și bucătărie și o odaie mai mică, cu lucruri bune în ea, un fel de salon unde tata își bea cafeaua, citea ziarul și primeam musafiri. De obicei adormeam toți îndată ce stingeam lumina. De astă dată însă am simțit că tata se foia în așternut, am ațipit și m-a trezit scârțâitul podelei: tata se sculase și stătea pe marginea patului, parcă la pândă. Eram mare, mi-am dat seama ce aștepta: să audă dacă dorm eu. Mi-am făcut respirația simțită poate chiar mai tare decât trebuia și atunci l-am văzut că se ridică, se apropie de patul mamei și se culcă alături. Nimic altceva, s-a culcat chiar întors cu spatele. Tăcerea s-a așternut o vreme asupra casei. Și deodată mama s-a trezit și i-am auzit glasul parcă înspăimântat: „Ce e cu tine aici? Ei, ce e cu tine?" Tata nu i-a răspuns, părea adormit buștean (poate chiar adormise, băuse la nuntă, totuși ceva îmi spunea că nu dormea nicidecum) și atunci, indignată, vocea mamei a revenit: „Ce cauți aici? Scoală-te și du-te în patul tău! Ce înseamnă asta?" Așteptam să aud cuvintele (nu știam de unde le auzisem, oricum niciodată de la ei): E copilul aici! Sau: nu ți-e rușine de copil? Dar mama, spre uimirea mea, nu le pronunță. Deci nu din pricina mea nu trebuia să vie el în patul ei. Îl zgâlțâi: „Pleacă de-aici!", cu un fel de oroare înspăimântată că s-ar fi putut ca el să nu plece și atunci ce se va întâmpla cu ea? Tata scoase un

fel de mârâit, tuși, se mișcă și tăcu mai departe. Și atunci mama pronunță cuvântul „rușine", dar nu cu înțelesul pe care îl așteptam eu: „Nu ți-e rușine, om bătrân?!". Astfel îi zise. Am încetat să mai respir, atât de tare m-au uluit aceste cuvinte. Cum om bătrân? Tata nu era nicidecum om bătrân, era subțirel și tânăr, abia trecuse de patruzeci de ani, avea părul negru, pasul elastic și era sănătos, aperitivele lui erau inocente, nu-l văzusem niciodată beat, sau oftând, sau vaitându-se, cum fac oamenii care simt cum începe să-i apese greutatea anilor și începe să le piară gustul pentru muncă. Dimpotrivă, el își iubea din ce în ce mai mult avioanele lui și pleca și se întorcea voios de la uzină. Dar mama? Ea se considera bătrână!? Pentru mine era neschimbată, obrazul ei n-avea zbârcituri, privirea îi era vie, gura la fel de fragedă și plină de căldură când mă săruta ca și atunci când eram mic, nu lâncedă și cu ceva de iască, așa cum era a altor doamne sau rubedenii care ne vizitau. Oricum glasul ei mi se părea straniu, străin, al unei străine, parcă nu mai era mama, soția tatălui meu, ci o femeie într-adevăr necunoscută de noi doi, căci, deși nu-i prinsesem, sau mai bine zis nu-i surprinsesem niciodată făcând sau numai dorind să facă dragoste, cum auzisem că se întâmpla în alte familii, bănuiam că asta se întâmpla totuși în lipsa mea sigură de casă, când plecam pe la rude sau la vreun coleg... Dar iată că nu! De când oare? Și de ce? Desigur, după petrecerea de la nuntă, fusesem eu gata să gândesc, tatăl meu uitase sau crezuse că nu-l puteam auzi și se dusese în patul ei. Dar ceea ce îi spunea ea mă făcea să înțeleg limpede că încă mai demult mama... și se părea chiar, din surpriza pe care i-o simțisem în glas, că între ei doi acest lucru se limpezise odată și el acceptase acest lucru nefiresc... Mi-am reluat răsuflarea, în timp ce, cu ochii deschiși și cu auzul încordat, așteptam să văd sfârșitul. Tata s-a ridicat în cele din urmă și a rămas vreme îndelungată pe marginea patului. Apoi cu mișcări într-adevăr de om bătrân s-a întors în patul lui și

și-a aprins o țigare. „Cine știe, mi-am spus, poate că într-adevăr sunt bătrâni amândoi și mama are dreptate..." Așa am gândit în clipele acelea, dar dimineața când i-am văzut pe amândoi, acest gând s-a spulberat. Nu eram dintre acei copii care nu observă treptele vârstei și confundă, adică nu fac nici o deosebire dintre o femeie de treizeci și opt de ani și una de șaizeci. La liceu aveam o femeie de serviciu de vreo cincizeci și mă uitam (adică se uitau și alții) cu un fel de amețeală la trupul ei încă tânăr, aplecat asupra coridoarelor pe care le spăla. Și odată când am prins-o singură am încetinit pașii s-o văd mai bine; a întors capul și s-a uitat la mine cu un surâs de complicitate și, ca din întâmplare, m-a atins cu șoldul... Mi-am văzut de drum cu fruntea sus, dar surâsul și atingerea ei m-au făcut să înțeleg că muierea dracului ar fi vrut să facă dragoste cu mine.. Avea viață în trupul ei și am auzit mai târziu că unii dintre colegii mai mari știau unde stă...

V

Azi pot să spun cu certitudine că nu mulți ani după întâmplarea din acea noapte s-a petrecut cu mine o schimbare. Curios, m-am pomenit urmărind viața tatălui meu. Căuta el altă femeie? Lipsea nopțile de-acasă? Sau se ducea undeva unde nu putea fi găsit? Nicidecum, la ora unu ieșea de la uzină, și de la liceu treceam pe la bodega lui preferată unde își lua aperitivul cu prietenii. Veneam împreună acasă, luam masa, urma tabietul cu cafeaua și răsfoitul ziarului, dormea o oră, apoi se îmbrăca și la ora cinci era din nou printre avioanele lui, după care la opt și jumătate seara se întorcea acasă. Duminicile sau sărbătorile mergeam în vizite, cu mama, sau primeam la noi... Vreo urmă de regret, de melancolie pe chipul lui? Nici una...

Tocmai în perioada aceea începea să crească în mine trufia de care am pomenit. Mama a început să-mi devină străină și în același timp glasul meu spart și orgolios de adolescent care

îl disprețuia pe Platon a început să se audă tare în casă. „Și tu ce crezi, mamă, am spus odată pe neașteptate, că după moarte o să ajungi în rai?“ Ea rămase o clipă nemișcată când mă auzi prima dată pronunțând în fața ei asemenea cuvinte, tata se uită și el la mine, dar cu altă privire, amestecată, ar fi trebuit să-mi dea una peste bot, dar se abținu. Totuși spuse nehotărât: „Nu ți-e rușine, măgarule, să vorbești așa cu maică-ta?“ „Sigur, am spus, vechea istorie, *nu ți-e rușine, măgarule!* Întâi că măgarul e un animal simpatic, trimiterea noastră în regnul animalier nu știu de ce i-ar jigni pe unii. Chiar dacă mi-ai spune *porcule*! nu m-ar deranja. Nu-l gâdilăm noi pe burtă toată ziua și îl mângâiem? Rămâne cuvântul *rușine*. De ce mi-ar fi rușine?“ „Cum de ce, mi-a răspuns tata, te-a făcut, te-a șters la cur, astea sunt vorbe la un băiat bine crescut?“ „Ei na! am exclamat batjocoritor, simțindu-i slăbiciunea, parcă aici e vorba de bună creștere...“ „Dar despre ce e vorba?“ „E vorba despre religie.“ „Și ce-ai tu cu religia?“ „Am! Religia slăbește forța vitală a oamenilor.“

Atât am spus atunci și m-am ridicat de la masă amețit ca și când aș fi băut o sticlă cu vin. Nu-mi dădeam seama cum se copsese în mintea mea ideea că religia slăbește forța vitală a oamenilor, de la ce pornise, fiindcă preotul nostru care slujea în biserica din cartier era un om foarte vital, bea și mânca zdravăn și o istovise pe coana preoteasă făcând-o să nască o puzderie de copii. Poate părintele își făcuse din slujirea lui Dumnezeu doar o meserie? Adică n-ar avea credință? Ce vroisem să spun? Și pe urmă știam că religia nu slăbise nicidecum forța vitală a oamenilor. Cruciadele, inchiziția, războaiele religioase în general arătau dimpotrivă o imensă forță vitală. Puterea papilor, excomunicările lor, care puteau speria și distruge un rege care venea să se umilească zadarnic la Canossa, nu însemnau nicidecum slăbiciune fiindcă se sprijineau pe credința oamenilor. Papii n-aveau armate puternice, deși s-a întâmplat să și aibă, dar puterea lor era în altă parte... Era adevărat, se întâmpla ca unii prinți sau regi să prindă câte-un papă mai slab și să-l lovească peste obraz cu mănușa de fier, sau să-l silească să părăsească Vaticanul și să-și mute reședința la Avignon. Oricum, să dai ordin să fie ars pe rug un om, zis eretic, cine ar mai avea astăzi curajul s-o facă? Poate vrusesem să spun că creștinismul a degenerat și cu el și forța vitală a celor care mai credeau în Dumnezeu? Nu, gândul meu era obscur, numai starea de spirit mi-era mai clară; prinsesem aversiune față de mama și nici pentru tata nu mai aveam respectul din copilărie.

Credincioșii însă nu resimt primul șoc când li se dă o lovitură. Mama nu se supără pe mine. Dar aversiunea mea era abia la început. Într-o seară, când mă închina ca de obicei înainte de a adormi, îi dădui una peste mâna cu care făcea crucea. Gestul violent n-o descumpăni și nici nu mă spuse tatei. Continuă să se închine singură, se lăsă în genunchi în fața icoanei din odaie, sub care ardea veșnic o candelă cu untdelemn și rămase astfel cu capul plecat spre pământ vreme îndelungată. „Da, i-am șoptit, roagă-te pentru mine, că o să-mi vie mie credința de o să pot muta munții din loc. Mai bine te-ai ruga pentru tine, fiindcă cine nu știe ce e păcatul nu înseamnă că e un sfânt, ci un neputincios, nu-l săvârșește fiindcă nu e în stare, nu fiindcă are credință puternică... Apoi întru târziu: Sfântul apostol Pavel întâi i-a căsăpit pe creștini și pe urmă a trecut în fruntea lor și a început să le trimită plicticoasele lui epistole către corinteni și efeseni. Era ceva de capul lui, și-a dat seama că turma umană pornise irezistibil într-o direcție și că risca să nu mai poată gusta și el din puterea pe care cezarii începuseră să n-o mai aibă asupra oamenilor.“

Nu mi-a răspuns decât după câteva luni, cu o tristețe posomorâtă, dar cu toate puterile adunate în ea și reduse la esența credinței, și nu la idei despre credință. „Dacă o să mă duc în rai sau în iad, eu nu știu, un singur lucru știu, pe care

tu nu-l înțelegi acuma, zăpăcit cum ești de învățătură, că Isus a îndurat calvarul pentru păcatele noastre." Eram numai noi doi acasă și mă prinsese bine, uitasem de câtva timp s-o mai chinuiesc, citeam ceva frumos, *Les misérables,* tocmai îl terminasem în acele zile și simțeam nevoia să recitesc începutul, care mi se păruse cam plicticos, sărisem, dar pe parcursul lecturii îmi dădusem seama că era cheia de boltă a acestei epopei și eram la scena în care simpaticul Myriel, *un juste,* se descurcă formidabil când poliția îi aduce acasă pe Jean Valjean, ocnașul pe care cu o seară înainte îl pusese la masa lui; vrusese să-l omoare în timpul nopții și în cele din urmă doar îl jefuise și fugise dimineața cu argintăria în traistă. Cum, exclamă acest om drept, dar nu le-a furat, eu i le-am dăruit și încă ceva, iată, a uitat să ia și sfeșnicele, și zicând acestea s-a întors din prag, a revenit cu prețioasele obiecte de rugăciune și i le-a vârât în desagă. Zâmbeam. Îmbătrânind, gândeam, unii oameni se agață de lucruri, dar alții se desprind. Myriel, pesemne, făcea parte din această a doua categorie. Dar era posibilă și interpretarea pozitivă, asta era frumos, alte fapte ale lui îndreptățeau tocmai această capacitate a prelatului de a fi inspirat, dotat cu o intuiție adâncă a abisurilor umane. El trăia în lumină, pe care o și răspândea. Credința era ceva secundar. Mama, văzându-mă zâmbind, se învârtea pe lângă mine și, prins de un elan, dar râzând, i am povestit scena și i-am tradus și pasajul de șoc. „Și tu de ce râzi?" m-a întrebat. „Așa, i-am răspuns, e scris frumos. Omul ăsta avea să-l salveze în acest fel pe ocnaș, nu numai de lanțurile în care urmau să-l pună oamenii pentru tot restul vieții, ci și de cele în care firea, instinctele lui bestiale îi înlănțuiseră sufletul. „Așa a făcut și Isus", mi-a răspuns ea și după o tăcere și-a continuat gândul ei că nu știe dacă o să ajungă în rai sau în iad, dar știe cu certitudine că Nazarineanul s-a lăsat răstignit pentru păcatele noastre.

Am sărit din pat. „Care păcate, mamă, i am strigat în față, ce păcate ai făcut tu? Ce înțelegi tu prin păcat? Trebuie să-mi spui, fiindcă trebuie să știi, altfel nu ți-ar fi atât de frică să-l faci! Ai omorât pe cineva, sau ai vrut să-l omori? Ți-ai omorât bărbatul ca să trăiești cu altul? Ce ești tu, Clitemnestra, care l-a înjunghiat pe Agamemnon în baie, ca pe o vită, ajutată de iubitul ei, după ce i-a aruncat o plasă în cap și a înroșit baia cu sângele lui? Trezește-te și răspunde-mi, sau dacă nu poți acum, începe prin a te gândi și într-o zi, tot gândindu-te, o să poți să-ți răspunzi și să-mi spui și mie..."

Am început să mă plimb prin odaie, să mă uit afară pe geam, să mă întorc, să mă uit iar. Mama împăturea ceva, un cearceaf, cu mișcări care nu se mai sfârșeau, cu bărbia în piept, posomorâtă și mâhnită. N-avea de gând să-mi răspundă și mi-am reluat strigătele. „Ce e păcatul, mamă, spune-mi și mie, dar să nu vorbești de decalog: să nu furi, să nu minți, astea le știu. Tu nu minți și nici nu furi și nici nu-ți nesocotești părinții. O fi păcatul originar? Izgonirea din rai? Simți că ai fost pedepsită fiindcă ai mușcat din măr? De-aia nu crăcnești tu și muncești de dimineața și până seara, ca să-ți câștigi pâinea cu sudoarea frunții, cum a zis Dumnezeu când v-a prins că ați mâncat din pomul cunoștinții binelui și răului? Și eu îți spun ție că e mai bine că ați mâncat din acel pom, abia atunci ați devenit ființe vii, ce dracu era de făcut în Eden de dimineața și până seara? Fără noi Dumnezeu s-ar plictisi, așa se mai distrează și el văzând cum unii îl înjură, alții ucid, alții se îmbată ca porcii și grohăiesc... Crezi că îi pedepsește pe cei care îl sfidează? Sau crezi că îi ocrotește pe cei care îl iubesc? Am optsprezece ani, dar am văzut destule ca să-mi dau seama că Dumnezeu, dacă există, nu răsplătește și nu prigonește pe nimeni, ne lasă liberi și în fața virtuții și în a păcatului și numai tâmpitul de Iov a putut să creadă că «Dumnezeu i-a dat, Dumnezeu i-a luat și să-i fie numele binecuvântat». Dumnezeu

nu i-a dat și nu i-a luat nimic, aici e toată chestia și ticăloșii înțeleg mai bine legile ascunse ale acestei lumi și sunt mai simpatici decât virtuoșii, ceea ce explică atracția pe care o simte toată lumea pentru ei. N ai băgat de seamă? Când se adună câțiva inși la un loc despre cine vorbesc, cu admirație? Despre un ticălos! Cel mai iubit elev de la noi din clasă e un pungaș, fiindcă e vesel, știe ce e băutura (și i a învățat și pe alții), fumează, se culcă cu fetele, e omul subdirectorului, turnător, e simpatizat de profesori (mulți din ei nici nu-l ascultă la lecții și când îl ascultă și o încurcă îl ajută cu bunăvoință, îi pun întrebări care conțin în ele și răspunsul), n-are griji în ceea ce privește viitorul, o să-și ia toate examenele și o să ajungă departe. El a înțeles că blestemul cu câștigarea pâinii prin sudoarea frunții e o invenție și că în viață orice ocupație e bună, cu condiția să nu se transforme în muncă... Sunt singurul sau printre cei puțini care nu l admiră și în ceea ce mă privește i-aș sparge țeasta! Fiindcă cei ca el ne vor călări, acum și totdeauna..."

M-am oprit, îmi pierdusem șirul. Uitasem că așteptam un răspuns de la mama. Ce era păcatul? Ea trebuia să știe, să cunoască această temere subterană, care făcea să existe pe lume virtuoși, sau doritori de virtute. „Ei, am repetat, îmi spui și mie ce este păcatul? Înțeleg că nu poți să-l spui pe-al tău, dar ce înseamnă, în general, a păcătui?!" „Ești un copil, zise ea, o să afli singur ce e." „Știu de pe acum, sunt în număr de șapte, numite păcate capitale, invidia, zgârcenia, desfrâul, pofta, furia, lenea, înșelătoria și altele de acest gen și care n-au nici un haz dacă le iei în serios și, dimpotrivă, ne distrează când vedem ce formă îmbracă de la un individ la altul. Am râs de m-am prăpădit când am citit prima oară *Hagi Tudose* al lui Delavrancea, care zicea că să se taie coada pisicii că e prea lungă, până intra ea în casă se făcea frig și trebuia să cheltuiască cu un lemn mai mult ca să se facă iarăși cald... Ce tâmpenie! Și pofta? Ei na, mare păcat capital. Avem noi un coleg, Camburu, care a

mâncat într-o zi toată tabla cu alviță a unui alvițar și de poftă a uitat că n-are cu ce plăti. A intrat alvițarul în curte după el și Camburu, ca să scape, s-a urcat până sus pe stâlpul pavilionului de străjerie, pe care ridicăm noi în fiecare dimineață drapelul. Eram în pauza cea mare și ne-am strâns toți să ne uităm. A venit subdirectorul. Ce e asta, domnilor? I s-a povestit. Camburule, dă te jos de acolo, a strigat subdirectorul. Nu mă dau, striga ăla cu burta plină de alviță și uite așa se clătina stâlpul cu el. Bine, dar... a zis subdirectorul cu un humor pe care nu-l are, nu te dai, dar... Adică avea să alunece singur, că nu putea să stea mult, gras cum era, și într-adevăr, începuse să alunece, țipând de groază că nu se mai putea ține. Când a ajuns jos, subdirectorul zice, plătiți-i, domnilor, alvița, acestui ticălos, și noi, râzând, în fond încântați de spectacolul oferit de Camburu, am băgat mâinile în buzunare și l-am scăpat de alvițar. În ce privește lenea, să nu mai vorbim. Noi avem în literatură numai povestiri grosolane pentru copii, cu posmagii de care leneșul întreba, când i s-au oferit pe gratis de către o cucoană, dacă sunt muiați și a preferat să se lase spânzurat decât să și-i înmoaie singur. În realitate, dacă ești sănătos, lenea e o mare dulceață și e un produs natural al amintirii paradisului. De ce s-o considerăm păcat capital?" „Leneș mai poți să fii, mi-a răspuns mama, lenea trece, dar să nu fii puturos. Știi tu cum se zice: pute pământul după el." „Da, am convenit, asta e scârbos." Și curiozitatea mea de a afla ce păcat o urmărea pe mama s-a stins pentru un timp,

A fost o zi bună pentru ea. Îi citisem din *Les misérables*, avusesem un surâs, retorica mea era de copil, exemplele mele inocente.

VI

Se însenină și reveni seara asupra patului meu, continuă să mă închine și cu o lăsai. Curând însă îi dădui o lovitură care

o răni adânc. Nici nu știu dacă această rană s-a mai închis vreodată în sufletul ei. Astăzi sunt înclinat să cred că nu, fiindcă abia acum, în liniștea celulei mele, îmi dau seama cu adevărat că în sufletul ei cuvântul păcat însemna tot ceea ce era impur, murdar, abject, fără să fi bănuit vreodată că putem săvârși ceva abject rămânând curați, dacă, bineînțeles, curați suntem și, dimpotrivă, putem fi puri în faptele noastre și murdari în noi înșine. Mișcarea sufletului ei, față de acest amestec dintre bine și rău, pe care nu-l ghicea că poate coexista într-un om, avea ceva spectaculos, aș zice fatal, cum a fost hotărârea ei, a cărei cauză n-am descifrat-o și n-o înțeleg bine nici acum, de a înceta, încă tânără, să-și mai primească bărbatul în pat. Nimic n-a clintit-o și nici nu i-au ajuns vreodată la ureche șoaptele care ar fi făcut-o să afle că în cele din urmă tata, fără s-o părăsească și să înceteze să țină la ea, își găsise totuși o altă muiere cu care trăia. Pe vremea aceea însă tata se pare că se resemnase cu acest gând, sugerat de ea, că adică era bătrân și că ciclul lui se încheiase, și el fu acela prin care primi ea lovitura. Nu l cruța nici pe el în reacția mea, care fu de o mare violență, dar el suferi mai puțin, nefiind prăpăstios în gândire, deși era la fel de curat ca și mama. (N-o luase el de soție fiindcă îl mișcase mai mult dorința ei de a se mărita, decât dragostea, deși îi plăcuse mai mult una din surorile ei mai mici?)

Trebuie să reamintesc, înainte de a povesti ce s-a întâmplat, că încă de pe atunci, de la optsprezece ani, băgasem de seamă că fetele mă ocolesc. Erau foarte înțepate când încercam să le fac curte, pur și simplu îmi întorceau spatele, ca să fie vesele cu alții și mă trezeam într-un grup singur, vorbind fără să fiu auzit de nimeni. Schimbam grupul, istoria se repeta. Asta se petrecea când ne plimbam, sau când făceam acele mici excursii pe la marginea orașului și prin pădure. Eram treaz, nu mă pierdeam în psihologia de grup să nu-mi pese sau să nu-mi dau seama că un cuvânt de al meu nu stârnea nici o reacție și

să mă mulțumesc să fiu vesel fiindcă erau ei, să rămân adică un simplu figurant. Tăceam. Și atunci se observa și în mod stupid eram luat la vale, se râdea în mod neglijent de izolarea mea, care era opera lor... Mă înfuriam, nu mai țineam seama că erau și fete cu noi și le spuneam la toți că sunt niște imbecili; deveneam astfel de prisos și incomod. Desigur că nu mai așteptam să fiu evitat și renunțam dinainte să mai ies când mi se propuneau astfel de plimbări. În reuniunile închise, la așa-zisele ceaiuri, se petrecea același lucru. Într-o zi totuși mă îndrăgostii de Paula, o fată care îmi arunca din când în când câte-o privire și începui să trec prin cartierul ei aproape zilnic, cu un băț în mână (din pricina câinilor!). Cu acest băț făceam să se audă prezența mea în cartier, lăsându-l să alunece pe grilajele porților și, firește, stârnind câinii. Dar Paula nu se arăta. Un an de zile a durat această dragoste a mea neîmpărtășită, pe urmă am renunțat. Mai târziu (desigur, mult mai târziu!) ea însăși mi-a povestit, însurat fiind, de aceste vizite ale mele și râdea și acum de faptul ca foloseam acel băț ca sa-mi anunț prezența. Așadar mă vedea. „Și tu, idioato, i-am spus, de ce nu ieșeai, dacă îți dădeai seama că pentru tine veneam?" „Pentru mine, a exclamat ea surprinsă. De unde să știu eu că veneai pentru mine?" Și mi-a spus acest lucru cu aceeași neînțelegere pe care o avea și atunci, deși acum era o eminență în pedagogie, făcuse carieră în această direcție. Dar tot idioată rămăsese.

Astfel am început să mă interesez de altfel de grupuri, de altfel de băieți și fete, grupuri pe care până atunci le disprețuisem. Nu se interesau ei de filozofie și cultură, cum să spun, nici ceea ce învățau în mod obligatoriu nu se lipea de ei. Asta era ceva uimitor și absolut, fie că erau băieți de la țară, fie că erau din orașul nostru. Rămâneau așa cum îi făcuse mă-sa, greu de explicat cum, dacă ar fi să-i idealizez puțin și să spun așa cum i-ar fi plăcut lui Rousseau, rămăseseră adică oameni naturali, cu fondul primar nealterat. În mine, cultura născuse trufie, ei

erau niște animale. Cu tot ceea ce au animalele în bine și în rău, frumusețea corpului pe care le-o dădea tinerețea, mugetul când apărea dorința, iar constrângerile, adică învățătura și câteva noțiuni morale elementare, le acceptau fără probleme, cum acceptă boul jugul. Aici trebuie spus ca grupurile în care eșuasem înainte aveau o aură. Pentru a fi scurt aș putea să spun că respectul lor față de valori semăna cu al preotului cinstit, care dacă s-a hotărât să trăiască oficiind în biserică și să primească pentru asta bani, măcar să creadă în Dumnezeu, chiar dacă nu total în el însuși, dar cel puțin în fața oamenilor și să nu-și dea în petic niciodată. E un pas spre virtute, prin imitație, cum îi spune Hamlet mamei sale păcătoase, îndemnând-o să înceapă prin a nu se mai duce în patul regelui, chiar dacă dorințele nu pot fi încă domolite în conștiință.

Apropierea mea de cei pe care îi disprețuisem mai înainte se făcu, aș putea zice, prin telepatie: adică de îndată ce în sinea mea încetai să-i mai disprețuiesc, fără să fi vorbit vreodată cu vreunul din ei. Veniră ei la mine atât de spontan și cu atâta căldură încât inima îmi bătu. Nu erau din clasa mea, ci dintr-a opta. Mesagerul fu un oarecare Asanache care într-o recreație se apropie de mine, mă apucă pe după umeri și îmi șopti: „Petrini, îmi spuse, nu vrei să vii diseară undeva să ne distrăm și noi?... Mai lasă cărțile... Știi ce spune Goethe, o privire în cărți și două în viață... Zău! Ai să vezi ce plăcut o să fie!“ Și chipul lui exprima atâta sinceritate în dorința lui de a mă face să mă simt bine, încât surâsei și o emoție puternică mă cuprinse. „Cine mai vine?“ îl întrebai. „Szekely!“, zise el mirat, ca și când ar fi trebuit să știu. „Și mai cine?“ „Pretorian!“ exclamă el, ai fi zis cu un patetism cu suflu calm, cunoscutul Pretorian adică, auzi, cine altul, vedeta școlii la fotbal, supranumit Pulos (fiindcă în meciurile noastre cu liceul unguresc, Pretorian, în chiloți, se împiedica pe extremă, când fugea, de propriul lui organ procreativ și noi strigam: hai Puloș! hai Puloș!) și în plus

băiat plin de viață, cu toate că mediocru la învățătură. Era regățean, taică-său, un om cu stare, proprietar de moară sătească, pe undeva prin Teleorman. Avea rude în orașul nostru și de aceea venise aici, în loc să se fi dus la Pitești sau Turnu-Măgurele. Szekely era un ungur distins, de o eleganță deosebită, simpatizat în tot liceul pentru că vorbea românește perfect și preferase liceul nostru în locul celui unguresc. Nu era singurul ungur printre noi, dar era cel mai inteligent și cu cele mai alese maniere. Asanache era băiat de popă de țară, tot regățean, se știa despre el că are o droaie de frați prin licee, și că părintele trăgea din greu să-i țină pe toți. În timp ce Szekely și Pretorian schimbau costumele în fiecare săptămână, Asanache nu și-l schimba pe-al lui niciodată. În ceea ce mă privește, eu mă aflam pe undeva pe la mijloc, adică eram tot timpul curat, mama avea grijă să-mi pună alt costum pe pat o dată la trei luni. „Și, zic, unde mergem?“ Asanache se uită la mine cu privirea lui de bivol mirat (de spectacolul vieții, de bucuria de a trăi, cu toate că, brunet masiv și posomorât cum arăta, ai fi zis că e o brută care nici măcar n-avea constiința că există) și îmi spuse cu același patetism șoptit și mirat că eu nu știu: „Cum, la «Mama răniților»!“ „Ce e asta?“ „Ai să vezi! E o cârciumioară!“ „Bine, dar eu n-am bani!“ „Are Puloș și Szekely! Dar, adăugă el, Petrini, dacă vrei să te distrezi bine, nu strică să vii și tu cu ceva bani.“

„Mama rănițiior“ nu era deloc o cârciumioară idilică așa cum crezusem, deși locul unde era așezată, undeva la marginea orașului, printre casele acele rare și sărace, dar în care verdeața și mirosul florilor acopereau totul, era într-adevăr idilic: de-acolo se vedeau dealurile împădurite, simțeai curenții văilor în nări, iar cerul înstelat sporea tăcerea locului dându-ți acel sentiment, pe care îl simțim totdeauna în mijlocul naturii, de pace lăuntrică și de diminuare a obsesiilor, de scădere a importanței gândirii și impulsurilor vieții noastre interioare: suntem mai mici decât vasta natură dar și mai mari când ne

contopim cu ea, fiindcă *stim*, în timp ce un deal minunat, un munte superb nu sunt astfel decât fiindcă îi vedem noi...

Când am intrat înăuntru mi-am dat seama, fără să fi știut dinainte ce însemna acest lucru că „Mama răniților" era un local de petrecere. Era lume multă, încăperea mare, pereții înnegriți de fumul țigărilor și la tejghea, într-adevăr o „mamă", o doamnă între două vârste, grasă, cu privirea de o duioșie intensă care se opri insistent asupra mea; parcă mă întreba: ești într-adevăr rănit? Sper că nu ești un destrăbălat, aici vin numai cei care au ceva pe suflet, o durere, o singurătate care îi chinuie, un vis care a fost sfărâmat; vei găsi ceea ce n-ai crezut că poate fi găsit, cu condiția să nu te îmbeți și să începi să urli, sau să arunci cu paharele în pereți... Mă uitai în jur, în timp ce Puloș vorbea ceva în șoaptă cu această femeie și chiar așa era, nimeni nu striga, nu cânta ca la beție, nimeni nu vorbea cu glas tare. Clienții erau aceiași pe care îi vedeai în restaurantele bune, domni bine îmbrăcați și era de mirare că nu văzui nicăieri oameni din cartier, adică muncitori sau mahalagii. Femei puține. Găsirăm o masă pe care o chelneriță o șterse și puse peste ea o față albă și ni se aduse vin și fripturi. Ciocnirăm. „De ce îi spune «Mama răniților»?" începui eu conversația. N-ai fi zis că era necesară, la toți ne juca bucuria în priviri, care nu totdeauna are nevoie de cuvinte ca s-o exprime, te simți bine așa, privind la ceilalți și tăcând. „Nimeni nu știe, zise vânjosul și pateticul, în aparență sumbru, Asanache. A fost geniul ei când a născocit firma de afară." „O fi datând, zic, de pe vremea războiului mondial și o fi fost făcută special pentru răniți?" „Nu, zise Puloș, clădirea e nouă, e construită special de patroană pe un teren proprietatea ei, revenită de la o moștenire. «Mama răniților» are și o băcănie în centru, unde și stă deasupra, aici vine numai seara, ziua e închis. N-are bărbat, e văduvă și are un băiat care o stoarce de bani, un ofițer cam zurliu... A, ce surpriză! exclamă el ridicându-se în picioare, într-adevăr, cu o

surpriză extremă pe chip, ce faceți domnișoară, poftiți, luați loc... Permiteți?..." Și trase un scaun și toți făcură loc unei fete care apăruse la masa noastră ca din pământ, nu băgasem de seamă când venise.

Își scoase pardesiul ușor, de toamnă, un pardesiu verde, elegant, îl puse pe spătarul scaunului și se așeză. Zâmbea, avea un chip luminos, ușor alungit, nasul mic, ochii ușor adormiți, dinții ca de copil. O fetiță! Dacă bluza decoltată n-ar fi lăsat să se ghicească sânii care mă amețiră chiar în clipa când o priveam. „Nu cunoști pe toată lumea – zise Asanache cu o voalată, șoptită voce fraternă, plină de acea căldură învăluitoare cu care vorbea de obicei, domnul Victor Petrini, domnișoara Nineta Romulus, elevă pe-a șasea..." Nu mai spuse la ce școală, la ce liceu, turnă vin în pahare și continuarăm masa. I se aduse și fetei o friptură. Nu-mi dădeam seama de ce, dar spre surpriza mea totul decurse ca și când am fi sărbătorit pe cineva. Dar pe cine? Fata avea un surâs fermecător și după primul pahar ochii ei adormiți se treziră și glasul i se auzi, inocent, când era întrebată dacă a mai văzut-o pe... o cunoștință comună, ce-a mai făcut de-atunci... (care atunci? am gândit eu) a fost nu știu unde, sau a stat acasă și a citit...

Petrecerea era simplă; se râse îndelung când eu, la un moment dat, adresându-mă lui Pretorian, îi spusei *domnule Puloș* și în alt moment, când trecând la anecdote, Szekely, cu o distincție rară, ne povesti cum odată, pe timpul imperiului, un ofițer român fiind invitat într-o înalta societate, îl rugase pe un camarad al său, ungur, să-l învețe să spună în ungurește gazdei câteva cuvinte frumoase când avea să fie întâmpinat. Și acela îl învăță să pronunțe următoarea expresie: *Lofososeghedbe*. Ofițerul l-a întrebat ce înseamnă și acela i-a răspuns că e ceva intraductibil, dar are semnificația de urare, de bine v-am găsit. Românul se prezintă deci la recepția respectivă, gazda îi ieși înainte și îi întinse mâna, el i-o sărută, apoi ridică fruntea, i se

uită în ochi și pronunță distinct expresia. Înalta doamnă a scos un țipat și s-a îndepărtat; i se spusese, și aici Szekely traduse exact și direct ce însemna acea expresie, adică o porcărie, în românește bizar, organul calului în curul dumitale. Domnișoara Romulus râse tare, în cascade, cu râsul ei cristalin, când auzi expresia pe șleau.

Era plăcut, oricum eram ascultat când vorbeam, firește nu despre filozofie, ci despre lucruri obișnuite, palpabile, care aveau grosime, în stilul care convenea spiritului lor ancorat în concret. Ce era mai curios e că ei nu pălăvrăgeau, cu pretenții de subtilități, cum făceau cei dintâi, și platoșa încă subțire, totuși platoșă, care le acoperea gândirea secretă (aveam să-mi dau seama curând ca aveau o astfel de gândire) sporea sensul cuvintelor obișnuite. Când Puloș spuse: ce părere aveți, ne îmbătăm? ceilalți reflectară, apoi când Asanache răspunse, hai să ne îmbătăm, eu izbucnii în râs, fiindcă un humor irezistibil dar și involuntar țâșnea din patetismul lui sumbru. Distincția cu care Szekely spunea anecdote deșucheate și fără un surâs făcea mai mult decât aroganța neacoperită de nimic a celor care ar fi vrut ca eu să fiu în grupul lor un simplu figurant.

S-au îmbătat, dar pe mine m-au prevenit că o să mi facă rău și mi-au spus: „Nu-ți mai turnăm, să nu ne înjuri pe urmă". Si mi-au luat paharul din față. Știau, deci, erau mai mari ca mine cu un an. Beția l-a făcut pe Puloș să ne povestească incredibile istorii de amor din satul lui, al căror erou credibil era el însuși, vârât în istorii cu văduve ale căror reacții în fața lui mă fac și acum să râd în celula mea, pe Asanache să înceapă să înjure discret în voce, dar plastic inventiv în conținut, uluit el însuși că suportase niște măgării ale unor colegi și chiar profesori fără să le zică nimic (se frământa furios pe scaun și parcă se desmeticea, se trezea la viață și devenea conștient că era un om prea bun, prea iertător, când voinic cum era, putea să-i facă pe toți pilaf), pe Szekely să închine într un stil voit bombastic în cinstea domnișoarei Nineta Romulus, care deși bea ca și ei, nu se îmbăta deloc, spre nedumerirea mea totală. „Odată, continuă Puloș după un timp, m-am încurcat cu o farmacistă din Costești care prima oară când ne-am pomenit desbrăcați în odaia ei, a spus că, nu, nu, nu se poate, ea nu e iapă, mi-ar trebui în orice caz ceva asemănător, mai degrabă din regnul... decât cel al femeilor. Nu, de ce, să mă îmbrac și să plec... Era furioasă, cu toate că eu eram blând, nu mă repezisem la ea, stăteam cuminte pe pat și îi ascultam protestele, care nu mai încetau, și nici nu se grăbea să se îmbrace la loc... Știi ce, mi-a spus ea în cele din urmă, exact ca într-o situație din Boccaccio, pune-ți o glamnică și atunci... A, nu știți ce o glamnică... un fel de basma neagră înfășurată în formă circulară, o pun muierile pe cap când vin cu vadra cu apă de la fântână să nu le doară creștetul... Și ea vroia să-mi înfășor... cu o glamnică... Și-mi dă un batic de-al ei... A început să mă sărute, pe urmă nu-mi mai dădea drumul de după gât și în toiul iubirii o aud că îmi șoptește la ureche: știi ce, poți să dai la o parte glamnica... Da?! Numai că eu, de la început, fără să vadă ea, o dădusem de mult la o parte... Alta, tot așa, cu toate că știa bine cine sunt, a întors la un moment dat capul înapoi spre mine în timp ce o iubeam ținându-i spinarea în brațe, s-a holbat: Cine ești tu, zice, de unde vii?" Szekely izbucni într-un râs subțire, pițigăiat, înalt... Asanache îl potoli: „Șandor, mai încet, nu uita unde suntem..."

Totuși, nu se clătina nimeni când am plecat, iar eu am făcut bine că i-am ascultat și n-am mai băut. Au luat-o toți trei înainte, discreți dar hotărâți, spunându-mi (Asanache) s-o conduc eu pe domnișoara Nineta acasă. Am înțeles de îndată (și m-am împăcat senin în aceeași clipă cu acest gând) că ceremonia petrecerii noastre ascunsese gândul lor secret, de a sărbători intrarea mea în grupul lor și a mi face cunoștință cu această ocazie și cu o fată frumoasă care să ne cimenteze prietenia.

Ea m-a apucat strâns de braț și s-a lipit de mine. Stătea prin apropiere, într-o casă fără lumină electrică dar altfel bine clădită, mare și asemeni celor din cartier scăldată în flori și pomi cu coroane bogate. Am intrat, ea a aprins lampa și a început să se dezbrace. I-am spus în glas cu ceva care îi cerea parcă nici eu nu știu ce, că trăiesc o clipă de irealitate și n-aș vrea să se spulbere așa curând... Și atunci ea mi-a răspuns într-o șoaptă minunată: „Nici nu se va spulbera". Și s-a apropiat de mine, m-a înlănțuit și a început să mă sărute într-adevăr fără grabă, dar cu o patimă pe care nu i-o bănuiam, potolindu-mi bătăile prea puternice ale inimii, care mă paralizau. Și abia astfel trupul ei gol care îmi păruse brusc inaccesibil în primele clipe când ea se desbrăcase deveni tangibil și trezi în mine, cu violență, dorința care mă torturase atâția ani în singurătate și în vis...

Era chiar ca în vis când mă trezii în intimitatea ființei ei, ca într-un miracol care într-adevăr nu se spulbera și ea care nu iubea ca mine pentru întâia oară scotea suspine ca și când eu eram cel puternic și experimentat și ea inocenta care descoperea cu uluire dragostea de care până atunci îi fusese frică. Dar eram, chiar fără să știu, experimentat, fiindcă după primul val care trecu repede, nu-i dădui drumul din brațe și în minutele care urmară bucuria care mă năpădi fu atât de covârșitoare încât în chiar acele clipe mă îndrăgostii de ea cu toată puterea sufletului.

VII

Nineta nu era elevă, adică nu mai era. Trăia din economiile bunicii, care nu erau mici, cum îmi spuse chiar ea și avea și rude înstărite care o ținuseră până nu demult în liceu... Atât îmi povesti din viața ei, nu mai mult, dar pe mine nu mă interesa viața ei de până atunci, prezența ei mă acapara, adică prezentul, ochii ei, dogoarea sărutărilor, dulceața amețitoare a trupului ei inepuizabil în dăruire...

Am început s-o vizitez seară de seară fără să mai stau toată noaptea; cum să le spun părinților de fiecare dată că am fost la un ceai care s-a prelungit până în zori? Nu puteam să-mi revin din vraja primei îmbrățișări care dacă s-ar fi petrecut altfel, poate ca ar fi fost ultima pe care aș mai fi trăit-o cu ea. Știam și de ce, dar asta îmi sporea și nu îmi potolea adânca turburare. Nineta se purtase cu mine *cu simplitate,* dar nu pentru că era simplă, ci pentru că își purta sufletul desgolit. Desigur, o să spun o banalitate, dar ea era femeie cum un izvor e un izvor. Ai să spui: ei, ce e un izvor? Nimic, îl vezi numai daca ți-e sete și pe urmă după ce bei treci pe lângă el. Dar câte femei au sufletul ca un izvor? Ele trebuie să și-l ferească, și cu cât strategia pe care o folosesc e mai complicată și ele mai greu de cucerit, cu atât sunt mai prețuite. Am înțeles mai târziu, ca noi toți: plăcerea consta în a cuceri această cetate și fericiți sunt doar cei care după aceea găsesc în ea comori de preț, când abia începe adevărata dragoste. Și dacă nu găsești în această cetate decât un imens pustiu, plin de cărcăieci și coropișnițe? Dar despre asta, mai târziu. Sufletul Ninetei era un izvor mare și misterios ca orice izvor. De unde venea el de fapt? Și încotro curgea? Știa ea că dragostea e unică, nu se împarte? Că în viața noastră de oameni izvorul trebuie păstrat, sau mai bine zis dat unuia singur? Cine hotărâse acest lucru? Nu știam și nu știu nici acum și viața mea se va pierde tocmai din această pricină: e în noi un animal care ne mușcă mortal, cumplit, cu atât mai tare cu cât iubim mai mult și eu n-am știut să mă păzesc, sau mai bine zis n-am știut sa raspund la întrebarea: ce e cu acest animal, ce caută în noi și ce legătură are el cu dragostea?

Nineta trăia petrecând și când i-am spus că acest lucru trebuie să înceteze a dat capul pe spate și a râs. Am încercat să descifrez acest râs. „Să examinăm, i-am spus, cel mai bun caz și cel mai rău caz pentru tine. Cel mai bun ar fi că se poate îndrăgosti de tine un bătrân singur și bogat, căruia nu i-ar mai

păsa de ce zice lumea și te-ar lua de nevastă. Inconvenientul aici ar fi ca bătrânul să trăiască mult..." Nineta mă întrerupse cu râsul ei în cascade cristaline, cu poftă mare. Ochii îi jucau în cap. Se gândise și ea la acest lucru. Se gândise, dar nu prea mult. O pură idee. Asta însemna că se gândise și la cel mai rău caz. „Duci viața de acum, am reluat eu, mai mulți ani. Îmbătrânești. Petrecerile se vor rări, apoi, vor înceta. Ce vei face? Nu te-ai putea salva decât dacă ai fi o mare poetesă și ai descrie în versuri frumoase viața ta de curtizană, ca Bilitis, exprimând în esență ideea că așa ai înțeles tu datoria ta de femeie, să luminezi viața bărbaților încătușați de familii și să ți-o trăiești pe-a ta în dragoste și poezie." Amintisem de Bilitis fiindcă printre cărțile ei, puține, găsisem într-o bună traducere prescurtată celebrul volum al lui Pierre Louys cu frumoase gravuri pe care îl luasem acasă și îl citisem și eu; aveam impresia că această carte era Biblia ei; Nineta trăia, cum am spus, cu o bunică bătrână, mama ei murise când o născuse, iar tatăl, necunoscut de ea, nu se arătase niciodată; fusese elevă, dar se încurcase la paisprezece ani cu un profesor și o eliminaseră; profesorul scăpase doar cu un transfer în Basarabia. „Mare curtizană, am continuat eu, n-ai să fii, ca Aspazia, care îl primea la ea pe Pericle și îi sugera noi legi înțelepte pentru atenieni și nici ca Theodora Bizanțului, care a ajuns împărăteasă după ce prin bratele ei, ca tânără fată, au trecut într-un desmăț fără sfârșit întâi cei de jos, apoi și cei de sus... deși dacă mă gândesc bine la tine, nu se știe... În acest caz o să mă pui în lanțuri sau o să mă ridici și pe mine și să mă faci mare dregător. Nu te gândești?" am întrebat-o. „Nu mă gândesc, zise, bătrânețea e o mizerie oricum, bunica face câteodată pe ea, ce folos că a fost toată viața o femeie de treabă? Eu o să mor tânără." „De unde știi?" „Știu eu! Când o să văd că nu mai merge iau un tub, mă culc și nu mai mă scol. E ceva mai simplu decât asta?" Și râse iar, de astă dată cu intensă expresie de triumf în privirea ei care devenise brusc iluminată,

ca o revelație care se repeta după ce avusese prima oară acest gând. „Asta pentru că acum ești tânără și vezi în tine puterea de a face acest lucru. Dar poți să știi dacă această putere nu va slăbi? Odată m-am oprit și m-am uitat la un orb și mi-am spus: ce mai înseamnă viața pentru el? I-am dat cinci lei și l-am întrebat: Ești din naștere fără văz, sau s-a întâmplat mai târziu? Mai târziu, mi-a răspuns. Și nu te-ai gândit să nu mai trăiești? Știi ce mi-a răspuns? Că acum poate să mai bea un pahar de vin și să... o femeie, dar dacă moare cine (adică cine din el) o să mai bea paharul ăla și să .. acea femeie? Avea dreptate!" „Sigur, mi-a răspuns Nineta, când bei nu te mai gândești la nimic și te simți bine, iar când faci dragoste moartea își ia tălpășița". „Ei, eu m-am gândit la moarte, am reluat, dar în mine, în măruntaiele mele, am simțit o slăbiciune, un leșin, la gândul că n-aș mai fi. Da, mi-am spus că pe la treizeci de ani o să mă sinucid, dacă viața mea până atunci ar fi un eșec. Dar pe urmă m-am întrebat: ce e un eșec? O întrebare de capitulare. De obicei, eșecul e ceea ce consideră alții că e, fără să ne dăm seama că dacă am schimba direcția barei și s-o luăm pe alt drum, eșecul ar fi premisa unei adevărate victorii. În acest sens suntem și noi orbi ca orbu-acela, fiindcă eșecul ne face să nu mai vedem nimic înaintea ochilor." „Da, mi-a spus Pretorian că totdeauna te plimbai în recreații singur și noi, s-au gândit ei, hai să-l ducem pe Petrini la «Mama rănițilon»". Am izbucnit și eu în râs, gândind în același timp că, adevărat, iată ce băieți buni acești Pulos, Szekely și Asanache.

Dar discuția alunecase și am revenit încercând s-o fac să înțeleagă pe Nineta să nu mă iubească decât pe mine pentru totdeauna și să-i explic că pe vremea Greciei antice Aspazia era respectată, în timp ce astăzi, la noi, în Europa, femei ca ea poartă un nume rușinos și va începe să-l poarte și ea dacă nu se va opri la timp. I-am spus că peste un an voi fi student și că ne puteam căsători, o să fiu profesor, și aveam de gând să

fac carieră universitară și că mă pasiona filozofia, aveam ceva de spus în acest domeniu și anume să elimin din filozofie etica bazată pe ideea de Dumnezeu și să aduc în locul ei cunoașterea pe baza descoperirilor științifice. O nouă gnoză care să redea integritatea conștiinței umane în fața universului, fără conștiința disperată, care se vântură acum în Europa, zguduită de un danez bizar din secolul trecut, spiritualizat la extrem, dar lipsit de forță vitală... „Conștiința nu e dublă și nu se scindează, cum crede și Dostoievski, din pricină că putem în același timp să facem și bine și rău, sau să urâm fiindcă ni se face binele și alte descoperiri abisale care i-au turmentat marele său spirit. Conștiința e unitară, dar, ca și în natură, ea este zgâlțâită când de furtuni și cataclisme, când invadată de însemnări miraculoase. Cine nu cade nu se poate înălța, iar faptul ca un boier rus dădea ordin să fie sfâșiați copiii de către câini arată mai degrabă că se născuse într-o lume încă neieșită din barbarie, decât că îi e proprie omului crima abjectă. Cristos a fost un bărbat vânjos, dacă a putut străbate tot timpul provinciile Palestinei pe jos, mâncând puțin și predicând neobosit. Numai pe cruce a avut un moment de slăbiciune, s-a simțit singur în fața morții, dar noi, reintegrați în univers, putem trece mai ușor pe sub pod, cum spune Stendhal." „Și mai ușor cu un tub, ca în vis", a reluat Nineta, care ascultase distrată tirada mea, din care, desigur, nu înțelesese mare lucru. Se pare că era un gând cu care trăia și care n-o împiedica să fie veselă, acel tub dimpotrivă urca parcă în ea tensiunea vieții cu un grad față de mine, care îmi proiectam viața prezentă în viitor, în timp ce ea îl alunga, fiindcă n-a reacționat cum doream eu, n-a făcut-o să tresară propunerea mea de căsătorie, viața pe care ar fi putut-o duce întemeind împreună o familie... „Nu mă iubești?" am întrebat-o. „Te iubesc acum, mi-a răspuns, dar nu știu dacă și mâine; nu vreau să mă căsătoresc niciodată, vreau să iubesc pe cine vreau eu și când n-o să mai fie iubire cu unul, vorba ta,

schimb bara în altă direcție. Du-te la universitate, fă-te profesor, filozof... Soarta mea asta e, că nu știu ce-o să fie și mie îmi place așa."

Deci și ea era o cetate care trebuia cucerită, am gândit, dar una mai grea, căci îmi sugera legătura ei strânsă cu moartea. Atât, alte ziduri nu avea, dar ăsta, singurul, cum să-l escaladezi? Am început să ieșim, să ne plimbăm împreună prin oraș. Nineta era bine îmbrăcată, chiar elegantă și strada o schimba, devenea gravă, aproape străină, tăcută și veselia îi pierea de pe chip. Avea chiar un ochi cercetător, imobil când se uita la ceva. Se uita cu o lăcomie pe care n-o descifram, oricum strada o schimba, aveam chiar impresia că nu mai era cu mine și nu știam încotro îi zburau gândurile și ce fel de gânduri. Apoi acasă la ea devenea altă ființă... Aceste plimbări au adus ruptura, neașteptată pentru mine, incredibilă. Ieșirea în lume e plină de surprize, da, e bine între noi doi, dar împreună cu alții privirea ei nu-ți mai aparține, surâsul ei nu-i mai înflorește pe chip când o privești, râde pe neașteptate de ceea ce spune altul și ești stupefiat să descoperi că deși e aceeași nu-ți mai aparține, aici e drama, *e aceeași*... Dar asta avea să mă chinuie mult mai târziu. Ruptura mea cu Nineta a fost mai simplă, dar nu inexplicabilă, fiindcă fusesem avertizat.

S-a oprit într-o zi în dreptul unei străzi, s-a uitat de-a lungul ei cu o expresie preocupată, impenetrabilă, și mi-a șoptit: „O luăm pe-aici!" Era o stradă laterală, rău pavată, fără trotuar și n-am înțeles de ce trebuia s-o luăm pe-acolo. Am răspuns: „Nu!" „Dacă nu vrei, am auzit-o spunând, atunci n-ai ce mai căuta pe la mine." Chiar așa? Ce putea fi atât de important? „Nu!" am repetat. Atunci ea s-a răsucit pe călcâie, s-a uitat în jos liniștită, s-a uitat chiar la mine, dar fără să mă vadă și mi-a spus: „Singur ți-ai dat foc la valiză!" Și s-a îndepărtat. Dar nu s-a dus pe strada aceea. Am rămas pe loc clipe lungi nedumerit: de ce nu vroisem să merg pe-acolo pe unde dorise ea? Nu-mi

era indiferent pe unde ne-am fi dus? Pe de altă parte, simțeam în mod obscur că dacă ea, fără s-o spună, ar fi luat-o pur și simplu pe strada aceea aș fi urmat o fără să observ ciudățenia de a ne fi plimbat pe o anumită stradă. Dar chiar și așa, ce-mi păsa mie că e *anumită*? Eram totuși senin. Cu această seninătate am rămas apoi totdeauna în fața rupturilor, dar numai atunci, în clipele când primeam lovitura, dezastrul începea mult mai târziu. Câteva zile la rând am intrat apoi în curtea ei, dar n-am găsit-o decât pe bunica, iar odaia era încuiată. Am revenit după o săptămâna, crezând că era plecată din oraș. Zadarnic. Am căutat-o seara la „Mama răniților", patroana a dat din cap și a ridicat din umeri: nu știa unde e.

VIII

Si abia într un târziu aflară părinții mei că nu la ceaiuri mă duceam eu când veneam acasă după miezul nopții și aflară și unde fusesem când mă întorsesem în zori: la „Mama răniților", după care dormisem toată noaptea cu „o depravată". Cuvântul acesta îl rosti tata. De unde aflaseră? Și de ce așa de târziu? Oricum aflaseră atunci, în ziua aceea, când mă întâmpinară îndată ce intrai în casă cu acea stare de spirit bizară, care ne arată cât de puțin fluid e sufletul omenesc și cum deplasările în el seamănă cu deplasări e geologice, surpări de roci sau de pământ ireversibile. „Bine, mă, începu tata, fără introducere, ca o erupție, adică fără înțelegere, departe de orice gând că mai exista pentru mine vreo speranță, de-aia te-am crescut noi și muncim pentru tine; ca tu să te faci de râsul orașului cu o curvă? Maică-ta te închină în fiecare seară ca pe-un copil cu sufletul curat și drept or ce răsplată tu cazi în noroi și îți terfelești cinstea în patul unei fete depravate? Ce-ai să te faci tu acum, strigă el ridicându-și brațele în sus ca în fața unei nenorociri ireparabile, când toată lumea știe și o să te arate cu degetul? Ce-ai să te faci tu dacă se află la liceu și tocmai acum, când trebuie să-ți dai

bacaloriatul, te dă afară din toate liceele din țară? Ce-ai să ajungi, cu studiile neterminate și cu obrazul tău de cavaler murdărit? Ce fată o să se mai uite la tine, când tu te-ai plimbat cu *aia* prin oraș și te-a văzut toată lumea?"

Mama stătea nemișcată la masă, cu lacrimi care îi curgeau șiroaie pe chipul împietrit. Își ținea o palmă pe jumătate de gură, care era crispată de o suferință copleșitoare, pe care o îndura însă cu mai multă înțelegere pentru mine, suferință în adâncurile căreia ea contemplă *păcatul* și nu urmările lui, cum făcea tata. Această palmă care îi acoperea numai jumătate de gura, n-am uitat-o! Parcă se ruga, în acele clipe, pentru mine. Acest gest pios era adresat parcă sfintei fecioare, într-o implorare mută, să-i salveze copilul. Dar numai în amintire, în viața mea ulterioară, a început să tresară acest gest, în clipele acelea însă eu simțeam cum încep să jubilez, dându-mi seama cum crește în mine o furie rece și orgolioasă... „Ce e, mamă, am spus eu când tata s-a oprit. Mă adresam ei, care suferea cu adevărat, și nu lui, care era doar jignit și înspăimântat că lumea o să mă arate cu degetul ca și când n-aș fi fost bărbat, ci fată mare. Cum s-a purtat, mamă, Cristos cu femeia desfrânată? Te duci la biserică și nu înțelegi nimic din învățătura lui, el care a spus celor ca voi, care aruncați cu piatra, să arunce primul cu piatra cel care se consideră în sinea lui fără păcat."

Știam că era fără păcat și că n-ar fi aruncat cu piatra, dar nu știu de ce, tocmai pe ea vroiam s-o rănesc și mai tare, căci cu adevărat gestul ei îmi făcea rău. Vroiam să i-l alung, să-și ia palma de la gură, fiindcă nu știam cum să răspund la suferința ei, în timp ce pentru tata pregăteam, mintal, ceva violent, să-l învăț minte pentru totdeauna să mai ridice brațele în aer și să-mi spună el mie ce este și ce nu este nenorocire pentru mine. Nenorocire e numai ceea ce simt eu, nu un altul și nici măcar el, care mi-era tată, sau cu atât mai puțin. „Trebuie iertată, fiindcă a iubit mult", așa a spus Cristos, am continuat

citând o replică din Dostoievski. „Nu despre o astfel de iubire vorbește Cristos", mi-a răspuns atunci tata exact ca în Dostoievski, pe care nu-l citise. Și eu am strigat: „Ba da, și despre o astfel de iubire". „Cristos nu e o pavăză pentru toți dezaxații, a strigat atunci și tata. Ai să ajungi un dezaxat, o să vezi, ai pornit-o bine." „Cu tine o să vorbesc pe urmă, i-am răspuns cu o voce sardonică, acum vreau să-i spun ceva mamei. Crezi, mama, că nu ți am ghicit păcatul? Te-ai măritat fără să iubești și nici pe urmă nu l-ai iubit pe tata, și nu fiindcă ți-ar fi plăcut altul, ci așa. Dar de măritat te-ai măritat, în loc să te fi dus într-o mânăstire. Dar aia e, că nici mânăstirea nu ți-a plăcut și, femeie tânără, ți-ai gonit bărbatul din pat, și el tânăr, crezi că nu știu?" „Nu ți-e rușine, a strigat tata, să vorbești cu maică-ta ca un desmățat?"

Și a sărit în sus și m-a izbit peste față de câteva ori la rând făcându-se palid și gâfâind de furie. Am rânjit: „Cu asta nu rezolvi nimic! Vezi că sunt mai voinic ca tine și dacă mai încerci să dai în mine o să te împiedic. Ești un tată admirabil, te respect, dar și eu am fost un copil bun și nu te-am silit să mă lovești când eram mic. Nu te gândi acum că o să mai îndrepți ceva când sunt mare. Stai liniștit, că discutăm noi. Ți-am spus că vreau sa-i spun ceva mamei." „Spune-i, nefericitule, dar dacă nu-ți pui frâu la vorbă în casa asta n-ai ce să mai cauți!" „Da, i-am răspuns, cunosc, clasica gonire de-acasă a unui fiu care a apucat pe căi greșite, plecarea lui, apoi suferința mamei și neînduplecarea părintelui, care are principii și nu vrea să-l reprimească. Numai că eu n-o să mai mă întorc, aici e greșeala ta, așa că ai grijă de mama, care o să moară de dorul meu și n-o să te ierte!" „Tu de ce îl asculți? a întrebat-o el atunci pe ea. Lasă-l să stea aici, dar eu cu el nu mai vorbesc".

Mama și-a acoperit și restul gurii cu palma și a șoptit: „Lasă-l să spună. E un copil". „Da-da! am exclamat, mai rămâne să înțeleg că am căzut în ispită, dar că prin rugăciunile tale

Dumnezeu o să-mi îndrepte pașii..." „Măcar ești sănătos? s-a holbat tata la mine. Fiindcă asta ți-ar mai fi lipsit." Eram perfect sănătos, dar nu i-am răspuns. „Revin, mamă, asupra păcatului tău, de a nu fi putut iubi... Ei bine, eu iubesc prea mult, care din noi doi e păcătos?" „Te-am făcut pe tine!" a răspuns ea atunci. Atât a spus și a tăcut mai departe. Ce trebuia să înțeleg? Că păcatul ei era izbăvit și că odată cu venirea pe lume dorințele ei trupești se stinseseră? Sau nu se stinseseră și se chinuise să le alunge? Era taina ei. „Bine, i-am răspuns, m-ai făcut, ești mântuită, dar eu nu sunt nici Isus Cristos și nici adeptul lui. Animalele nu cred în Dumnezeu, dar la anumite specii din ele s-au observat comportări care seamănă cu morala creștină. De pildă într-o luptă dacă un animal cedează, celălalt îl lasă în pace, nu-l ucide, e *tolerant*." „Vrei să spui că tu ai de gând să te porți ca un animal, mai departe nu poți să mergi?" a zis tata. „De ce să merg? i-am răspuns. Crezi că tu o să mergi, sau ai mers mai departe? Adevăr îți grăiesc ție, am reluat batjocoritor, că o să cauți și o să găsești o altă femeie cu care să trăiești ca un bărbat în putere cum ești și în felul ăsta o s-o înșeli pe mama. Asta o să fie mai rău decât ce am făcut eu. Și acum să vedem ce-am făcut de îmi promiți cu atâta convingere că o să ajung un dezaxat. Toată concepția ta se reduce la ce-o să zică lumea. Dar că eu mă simt de fapt curat asta pe tine nu te interesează. Nu că o să ajung dezaxat, ci considerat ca atare. Și dacă n-o să pătesc nimic la liceu și mai târziu o să mă căsătoresc cu o fată de bună condiție, totul o să fie în regulă." „Bă, uite ce e, m-a întrerupt el strigând, eu cu un nerușinat ca tine nu mai vorbesc. Sunt oameni pe care învățătura îi face oameni! Pe tine te-a făcut un nerușinat! Numai maică-ta poate să mai creadă în îndreptarea ta, eu unul mi-am luat mâna de pe tine. O să te țin până o să ajungi să-ți câștigi singur pâinea, dar tu cu mine nu mai ai și nici n-o să mai ai nimic de împărțit. Poți să te înhăitezi cu cine vrei, să faci ce vrei, din moment ce așa consideri

tu că trebuie să vorbești cu părinții tăi și eu consider că nu mai ești băiatul meu, si o s-o spun la toti, să nu creada lumea că mă uit în curul tău și nu-mi pasă, te îndemn sau sunt mândru de tine, cum sunt alții..."

Și s-a sculat de la masă întunecat, însingurat, dar hotărât. Dacă mi-aș fi dat seama atunci că violența gândirii mele putea să ducă la o ruptură cu el m-aș fi reținut. Într-adevăr, prorocirea mea că o s-o însele pe mama avea în ea ceva atât de jignitor, era o astfel de impudoare încât cel mai pașnic părinte (și el era unul din aceștia) m-ar fi gonit imediat de-acasă, mai ales că în anii aceia el nici măcar nu se gândea la altă femeie, criza i-a venit mai târziu, pe la patruzeci și șapte de ani.

N-am pățit nimic la liceu. Adică nu s-a aflat nimic, așa se întâmplă, uneori nu se află nimic, alteori se află cea mai mică prostie. Mi-am luat bacalaureatul cu succes și am intrat la Facultatea de litere și filozofie. Tata s-a ținut de amenințare, nu vorbeam împreună, însă n-a spus la nimeni ce fel de copil avea, fiindcă după istoria mea cu Nineta, fără să fi rupt cu grupul lui Puloș, Asanache și Szekely (de altfel în anul următor ne-am împrăștiat, Asanache s-a înscris la Teologie, Puloș a murit la el în sat în vara următoare lovit de roata morii tatălui său, iar Szekely s-a înscris la Drept) și fără să fi evitat să ies din când în când cu ei la „Mama rănitilor", nu mai m-am îndrăgostit de nici o fată, amintirea Ninetei stăruind în sufletul meu ca o arsură: era al ei sufletul care mă tulburase atât de adânc, dezgolit, intens, fierbinte, cu trăire prezentă și fatală, fără grijă de catastrofe, împotriva cărora găsise un remediu total, acel tub de care îmi vorbise parcă jubilând. Nu era ceea ce credea tata și ceea ce crezusem și eu la început în sensul propriu, o prostituată. Era mai puțin grav, adică *nu era cuminte*, după formula celor îngăduitori, ceea ce e cu totul altceva.

Într-adevăr, părăsise orasul, atunci sau puțin mai târziu după ce mă părăsise pe mine, lăsând-o pe bunica în plata Domnului,

sau poate a vreunei rude. Fugise la București și, după cum aveam să aflu mai târziu, se măritase cu un maior bătrân, așa cum îi prezisesem. Cum o luase acel maior, când se știa că militarii constituiau o castă aproape închisă, în care nu putea să intre o fată care nu era de conditie bună? Dar nu trăise mult cu acel ofițer, îl părăsise în timpul războiului și teologul Asanache îmi scria că dăduse de urmele ei la Iași, căsătorită cu un negustor foarte bogat, dar nu așa de bătrân ca maiorul, totusi bătrân, căruia îi făcuse și doi copii. Avea deci atracție pentru intensitatea finală a bărbaților, nu-i plăcea tinerețea sigură de ea, pusă pe viață lungă, și cu flacăra mai scăzută, să ajungă multă vreme. L-a părăsit și pe acel negustor, abandonându-și copiii și a început să trăiască cu doi insi deodată, care acceptau acest lucru, unul inginer, bărbat întreg, sot, pe care îl manipula, du-te încolo, vin încoace (și aceluia îi făcea o plăcere deosebită să se lase manipulat fiindcă murea după ea), și al doilea, un intelectual fin, dar care devenea neputincios îndată ce o lua în brațe, adică bărbăția țâșnea din el la simpla atingere, fără împlinire, lucru care pe ea n-o împiedica să-l iubească, să-și petreacă cu el chiar și nopțile, fiindcă avea totul de la celălalt, atrasă însă irezistibil de intelectualul fin, căci acesta o iubea într-un mod bizar, se îmbrăca cu rochiile ei, se îmbrobodea, iar alteori o întâmpina în costume fanteziste, de pildă cisme înalte până sub coaste, de cauciuc, de pescar sau instalator și haină cu broderii și lavalieră, iar chipul pudrat, dat cu fond de ten și buzele rujate. Inginerul râdea în hohote, dar ea nu râdea deloc, și îi spunea că acela „e cu un cap mai presus decât el" și că „avea o inimă de aur.. " După război Nineta se întoarse singură la București și curând aventurile ei mari încetară, întâi auzii ca intrase într-o filatură de bumbac ca simplă muncitoare, ca să mi se spună, când o căutai acolo, că acum e redactoare la o revistă de literatură, unde ajunsese nu se știe cum... O căutai la acea revistă... Nu mai era nici

acolo... Dar cum ajunsese ea totuși într-o redacție literară, întrebai, și unul din redactori îmi răspunse cu un vag surâs cinic că o angajase directorul revistei „ca să îmbunătățească componența socială a redacției". „Adică cum?" întrebai. Nu mi se răspunse. Îi pierdui urma. Nu cumva murise Nineta, așa cum spusese? Câți ani să fi avut? Poate că nici treizeci și cinci...

IX

Am recitit aceste pagini uimit de uitarea de sine pe care mi-au adus-o: viața e uitare de sine! În realitate, în mod obscur, nu amintirea faptului că am chinuit-o pe mama m-a făcut să mă întorc atât de mult înapoi, ci amintirea Ninetei, cu acel tub al ei, pe care fără îndoială că l-a folosit, fiindcă în acei ani i-am căutat copiii și pe tatăl lor: știrile pe care le aveau toți despre ea se opreau acolo unde se opriseră și ale mele: era clar, Nineta nu ezitase să curme singură o viață care „nu mai mergea".

Acum am o iluminare: nici a mea nu mai merge, adică n-ar mai merge chiar dacă printr-un miracol aș evada și reuși să fug din țară. Îi voi trimite prietenului meu, fostul judecător, un bilețel pe care să scriu un singur cuvânt: *Nozinan*. El știe ce este acest calmant; e „un băiat foarte bun", cum îi spuneam adesea, când luam câte-o pastilă. Șterge toate neliniștile și toate temerile și poate da și un somn final, dacă iei chiar mai puțin de un tub. Astfel voi înlătura printr-un act de violență supliciul care mă așteaptă, căci nu pierderea totală a libertății mă sperie, ci atașamentul meu față de viață, care m-ar tortura: ești încătușat, vei muri fără speranță. Completul de judecată care ar pronunța sentința, adică figurile lor de oameni liberi, lectura acelei sentințe... condamnarea, deși în forul meu interior, speranța n-ar pieri... Dar cum să scapi de înțelesul celui mai mic gest al lor, al celui mai mic lucru pe care ochii mei l-ar vedea în perpetuitate, chiar și o pietricică... Ei da, pietricica aceea va fi de aici înainte văzută de alții cu un ochi liber, în timp ce eu aș gândi: chiar și această pietricică e mai liberă decât mine...

Mai bine s-o sfârșim înainte.

Fiindcă aproape de moarte am mai fost și nu m-am temut, deși era o moarte *naturală* care mă aștepta și, e adevărat, cu ea ne împăcăm, e ceva în noi cu care ne-am născut și care apare în mod miraculos îndată ce simțim că *ea* se apropie de patul nostru. Am auzit că alții intră chiar într-un fel de extaz când le sună ceasul, spun lucruri frumoase, cuvinte memorabile, care uimesc pe cei vii; firește, alții se chinuiesc până în ultimele clipe, despre ei se spune că „au murit greu". N-am ajuns până acolo... am scăpat, sau mai bine zis scadența a fost amânată... Dar să-mi reiau firul întrerupt, voi ajunge și la acest episod al vieții mele care a fost greu de suportat abia după ce am revenit printre cei cu speranțe.

În universitate interesul meu pentru filozofie, cum era și firesc, spori, iar lecturile din adolescență, considerabile, mă ajutară să pătrund adânc în culoarele culturii și sistemelor filozofice și să-mi iau examenele cu strălucire. Fanatismul legionarilor din facultate mă lăsa indiferent și nu-i puteam înțelege pe acei colegi care în loc să se ocupe de fete se ocupau de jidani. Mi se părea stupid să consider că moartea pentru Căpitan (idolul acelora!) le era cea mai scumpă dintre nunți. Noroc că acest Căpitan fu suprimat de Carol al II-lea, și dictatura sa, care urmă, mai potoli pe unii. Eu mă încurcai într-o istorie cu o colegă, un fel de preludiu a ceea ce avea să mă aștepte mai târziu (astăzi văd acest lucru limpede, pe atunci episodul nu mi pătrunse în conștiință), deși se sfârși tragic pentru fată; conștiința noastră este adesea atât de blindată încât poți să tragi și cu tunul în ea și nu se clintește și asta nu pentru că suntem atunci ticăloși, monștri sau pur și simplu canalii (e un fenomen natural și misterios). Într-o zi dispăru de la facultate o studentă. În ciuda cercetărilor minuțioase care începură, nu se

reuși să se dea de urma ei. Nimeni nu vroia sa desvăluie anchetatorilor detalii concludente cel puțin într-o primă fază a cercetărilor. Nici colegii de facultate, nici prietenii ei apropiați și nici părinții, care locuiau pe undeva printr-un sat. Se svoni și auzii și eu acest lucru, că poliția judiciara primea scrisori în care se spunea ba că fata se afla în orașul cutare, unde fusese văzută plimbându-se pe strazi cu un bărbat, ba ca studenta fugise în străinătate (această scrisoare venea chiar de peste hotare, judecând după timbrele și ștampilele de pe ea). Până ce sosi un individ de la București, care nu se mulțumi cu datul din umeri al celor care o cunoșteau pe fată și afirmau cu o mască perfectă mimată a neștiinței că nu știu nimic. El își începu ancheta pornind de la ideea simplă că un oarecine din anturajul fetei trebuie să știe unde e, sau ce se întâmplase cu ea și, din motive pe care experiența lui îi spunea că sunt puternice, acest cineva nu vroia „să-și deschida pliscul". Îi fu ușor acestui anchetator abil să afle că fata se îndrăgostise de un student cu care vroia să se căsătorească, și să-l ia pe acest student sub focul strâns al întrebărilor.

Eu eram acel student. Spre uluirea mea, această fată de o frumusețe deosebita (am să folosesc aici o comparație uzată, dar perfect, adică obiectiv, potrivită), care semăna și la trăsături și în firea ei cu o căprioară, începu să-și oprească privirile asupra mea. Trebuie să spun că din experiența de adolescent trasesem concluzia că trebuie să stau liniștit, nici o fată nu se va îndrăgosti de mine și că lucrul cel mai bun pe care îl aveam de făcut era să-mi văd de treabă, să-mi urmăresc țelul meu, adică să ajung cineva în filozofie și când uneori noaptea mi se întâmpla să dorm asaltat de coșmaruri (visam că răsturnam muieri în pat, prins de o dorință cumplită de a le pătrunde și cum acest lucru nu se petrecea, mă trezeam gâfâind, transpirat și disperat), atunci mă duceam la „Mama răniților" împreună cu un nou Puloș și cu toate că nu mai găseam la ea o Ninetă, ci

doar adrese de țaranci eșuate și cam trecute, sau de mahalagioaice bețive, *după aceea* simțeam cum gândurile îmi zburau din nou cu elan spre lumea pură a ideilor și uitam multă vreme că pe lume există și o astfel de dragoste. Da, exista, vedeam eu însumi; cum grupuri de băieți și fete coborau împreună de pe treptele universității cu privirile sticlind, ghiceam ce însemna acea sticlire, dar nu-mi mai păsa. Da, exista, iar frumusețea divină a unei astfel de priviri a unei fete către un băiat, ca un fulger, și surâsul care urma, curat, de fetiță, ma făceau parca să îmbătrânesc, eu cel căruia nimeni nu-i arunca o astfel de privire și nu-i adresa un astfel de surâs. Mă uitam totuși, adesea, în oglindă, îndelung, să descopăr de ce nu inspiram măcar simpatia. Hm! Aveam figură frumoasă fizic, dar urâtă în expresie. Frumusețea era a trăsăturilor, urâțenia consta în ceva inefabil. Aveam sprâncene groase, de timpuriu bărbătești, dar puternic și armonios desenate, ochii mari și negri, cu focarul parcă întunecat, ca o oglindă în care nu te puteai zări, dar totuși limpezi, deschiși, nu se fereau, nu alunecau când mă uitam la cineva. Astfel, sinceritatea și avântul firii mele treceau printr-o mască pe care n-o puteam lepăda, fiindcă și restul trăsăturilor erau la fel, nasul și bărbia prea voluntare, gura bine desenată dar lipsită de cea mai vaga senzualitate (care zăcea totuși în mine), obrazul tras, laminat, ascetic, deși numai ascet nu eram. Cine să vrea să cunoască un astfel de om, când Vauvenargues spunea că suntem prea neatenți sau prea preocupați de noi înșine ca să ne cunoaștem mai profund unii pe alții? Cine a văzut niște măști la un bal, dansând prietenește împreună și ținându-se de mână fără să se cunoască, zice mai departe filozoful, ca să se despartă după o clipă și să nu se mai vadă sau să le pară rău unora de ceilalți, își poate face astfel o părere despre lume...

Și totuși această căprioară, nu era nici o îndoială, îmi arunca priviri (e drept neurmate de minunatul surâs), totuși priviri care

întârziau asupra mea mult mai mult decât o clipă, ca să mă pot înșela: avea ceva cu mine! Dar ce? Mă plăcea? Desigur, nu erau priviri ostile, cum mi se întâmplase odată când văzusem la alta aversiunea, dușmănia chiar. „De ce te uiți tu așa la mine?" o întrebasem în cele din urmă; fiindcă, fără sa fie frumoasă cum era căprioara, nu era lipsită de farmec și pe de altă parte mă făcuse curios să aflu pricina acestei aversiuni accentuate și instinctive (nu-i făcusem nici un rău, nu schimbasem cu ea niciodată nici un cuvânt). „Tu, tu, tu!", mi-a șoptit atunci acea fată abia stăpânindu-și bucuria ei neroadă că mă putea, în sfârșit, defini... „Ei, da, i-am răspuns eu, eu, ce e cu mine?"... „Știi tu ce e tandrețea?!" mi-a spus. Am izbucnit într-un hohot de râs sarcastic și i-am confirmat: „Ei, da, tandrețea, da, nu știu, dar n-o să mă înveți tu ce e, hai sictir!"

Căprioara își mișcă privirea ei catifelată și dulce într-o parte și avu alt răspuns când îi pusei aceeași întrebare, adică de ce se uita așa de insistent la mine. „Cum știi tu atâta materie?!" Așa deci, era admirația... Într-adevăr era cam dezolant să vezi cum o fată a cărei frumusețe era un mister, cum spune Dostoievski, să aibă un cap total lipsit de mistere, iar mintea coală albă de hârtie, pe care nu se înscria nimic. Trecea la examene cum trecuse desgolită frumoasa curtizană prin fața judecătorilor atenieni neînduplecați. Căprioara nu-și arăta decât capul, și profesorii, privind-o, cedau aproape fără să-și dea seama, punându-i întrebări puerile și terminând cu sfaturi afectuoase că trebuie să învețe mai bine etc. Îi răspunsei că natura nu îngrămădește decât rar asupra unui singur individ mai multe calități. Eu știam carte, dar eram urât, ea nu prea știa, dar era frumoasă. „Dar cine ți-a spus că ești urât?", s-a mirat ea. Am râs sardonic, s-o îndepărtez de mine, dar ea a stat liniștită și m-a privit cu ochii ei languroși, fără să clipească și a adăugat: „Ești un bărbat bine, să-ți scoți din cap că ești cum ai zis". Tocmai asta doream și eu, și ea tocmai asta îmi și spusese. O fată sau o femeie acostată, deși îi place insul care o atacă fără veste, se ține în rezerva tocmai pentru ca să nu facă vreo impresie că ar fi ușor abordabilă. Dar de ce s-ar ține în rezervă un bărbat și mai ales unul ca mine? Încât din primele clipe am tresărit adânc și turburat, m-am îndrăgostit imediat de ea; am căzut în extrema cealaltă. Desigur, îmi spuneam, de aceea nu plăcusem până atunci fetelor, fiindcă eram bine și pe deasupra și tânăr savant (un profesor îmi spusese asa, la un examen, ei, tinere savant, ia să schimbăm câteva idei, să îndeplinim o formalitate și să-ți dau examenul) și numai o fată frumoasă cum era Căprioara putuse prin urmare îndrăzni să se uite la mine.

X

Fata era cam rece și desigur nu mai era fecioară, dar eram eu înflăcărat și de teamă să n-o pierd îi făcui propunerea să ne căsătorim de îndată ce îmi luam eu licența, adică chiar în toamna care urma și ea putea să-și continue anul pe care îl mai avea de urmat fiind căsătorită. Zise da. Curând eu îmi luai această licență, dar pentru întâia oară Căprioarei i se întâmplă să dea peste doi tineri universitari noi care se întorseseră de pe zonă, unde fuseseră concentrați, crunți și îndârjiți și n-o crutară, ba chiar, cu un limbaj dur, o întrebară cum a ajuns ea până în anul trei fără să știe nimic, care era secretul și, rânjind cu o ironie grosolană, îi cerură să li-l spună și lor și o vor trece și ei.

Petrecurăm împreună ceasuri în care ea tăcea, uitându-se în gol și degeaba încercai să-i spun că putea renunța la studii, ne căsătoream și, cum eu aveam să intru în învățământul universitar, nimic nu ne împiedica să întemeiem împreună o familie fericită, tăcerea ei se prelungi și privirile nu reveniră la prezent din golul în care se pierdeau. Abia a doua zi când ne revăzurăm arăta mai însuflețită și spuse bine, proiectului meu. Apoi ea plecă la țară, la părinți, urmând ca după vacanță să-l punem în practică.

„De-atunci n-am mai văzut-o", declarai anchetatorului. „Și totuși fata s-a întors la facultate, zise el, fiindcă de la facultate a dispărut, nu din sat." „Da, dar eu am terminat facultatea, n-aveam ce să mai caut acolo", i-am răspuns. „Nu trebuia să vă căsătoriți?" „Nu, fiindcă între timp, acolo la țară, a cunoscut pe altcineva și mi-a scris că între noi nu mai e nimic." „Arătați-mi scrisoarea!" mi-a cerut anchetatorul. „N-o mai am!" „Bineînțeles!" „De ce bineînțeles?" „Pentru că nu v-a scris nici o scrisoare. Ați continuat să vă vedeți și după ce ea a venit la cursuri, de ce negați? Sunteți acum profesor, vă periclitați în cel mai fericit caz cariera în învățământ dacă vă puneți în situația de bănuit, și vă așteaptă pușcăria dacă sunteți complice la crimă." „Care crimă? Fata a fugit din oraș, am auzit că e în străinătate." „Da, e adevărat, posedăm o astfel de scrisoare din care ar reieși că dispăruta a fugit peste graniță, dar nu uita, tinere, că poliția știe din capul locului mai multe lucruri despre felul cum se înfăptuiește o crimă decât criminalul. Procedeele sunt variate, dar nu infinite, de pildă simplul fapt că anturajul victimei ascunde anumite fapte e pentru noi o certitudine că pista pornește de acolo. Scrisoarea în chestiune e scrisă de criminal, sau de un complice al lui, sau de o cunoștință căreia i s-a cerut acest lucru ca să îndepărteze cercetările de locul unde crima s-a înfăptuit. Un procedeu naiv! Pentru noi e neinteresant deocamdată să intrăm în amănuntele relațiilor dumneavoastră cu victima, aveți de răspuns doar la o singură întrebare și depinde de sinceritatea răspunsului dacă veți fi sau nu inculpat. Iată întrebarea: când v-ați văzut ultima oară?"

Eram nevinovat, dar speriat. După acest anchetator Căprioara era moartă. Dacă mărturiseam totul, nu cumva puteam fi acuzat sau compromis? I-am răspuns că nu-mi amintesc ziua când ne-am văzut ultima oară, că n-a existat între noi o astfel de zi deosebită, pur și simplu legătura noastră s-a stins pe nesimțite și sunt complet străin de soarta ei. „Bine, a

răspuns anchetatorul deodată, ca și când s-ar fi convins că nu ascund nimic, e posibil, sunteți liber."

Dar încrederea unui anchetator, retrasă brusc, neliniștește. Aveam să retrăiesc această neliniște și mai târziu. Fusese convingător: un criminal înfăptuiește o singură crimă, în timp ce anchetatorul cunoaște o multitudine. E imposibil ca anumite semne să nu-i amintească de anumite procedee, în afara cazului când nu are de-a face cu un geniu al crimei. Puteam eu să țin piept unui astfel de anchetator care nu era un imbecil? Pe de altă parte mă gândeam că nimeni nu știa... adică mă gândeam, dar deodată mi-am dat seama că... adică nu, puteam să spun că da, o văzusem ultima oară la acel bal, da, ieșisem împreună, ne plimbaserăm puțin și ne despărțisem... Și-atunci... Ei da, de-atunci Căprioara dispăruse. Ce făcusem după aceea? Urma să-mi justific orele petrecute în acea noapte, atâtea filme și cărți polițiste începeau de aici. Mă dusesem acasă și mă culcasem. Hm! Deși noaptea aceea fusese neagră și ploua tare, puteam eu fi sigur că... nu ne văzuse nimeni rătăcind?... Am ieșit din biroul anchetatorului hotărât să mărturisesc, dar nu atunci, să nu spun vreo prostie, ci după ce o să mă gândesc bine.

Dar pe urmă mi-am dat seama că n-aveam la ce mă gândi. Totul era limpede pentru mine, eram vinovat moral, știam de mult, și acest lucru nu mai putea fi ascuns. În ce consta vina mea morală? O, da, în dorința oarbă de a n-o pierde pe Căprioara, sau mai bine zis în neputința de a nu renunța la ea, acceptând cu lașitate, în pragul tinereții mele, un compromis rușinos, cu toate că nu aveam în fața mea nici un echivoc sub care să mă ascund, faptele erau nude, de o brutalitate care... E foarte curios, cum tinerii... Dar mai bine să relatez ce s-a întâmplat. Erorile fatale nu apar, adică nu se săvârșesc pe neașteptate, au un preludiu, dar cine e atent la el? Întocmai ca într-o piesă genială, preludiul nu ne face să ghicim deznodământul, ci îl luminează doar ulterior.

XI

În mod bizar, de Căprioara nu se îndrăgostise până atunci nimeni. În acest punct uneori fetele frumoase au aceeași soartă cu cele urâte. Frumusețea poate intimida, o fată prea frumoasă poate fi ocolită, ca și una prea urâtă. Desigur, e vorba de un anumit gen de frumusețe și de un anumit gen de urâțenie și anume de acel gen în care sufletul care o poartă e neclintit, amorf... Încolo, un suflet care se mișcă imprevizibil indiferent cu ce mască l-a dăruit natura ne poate face să asistăm la drame sau fericiri incredibile, dar firești în ordinea pasiunilor umane. Cele nefirești aparțin sufletelor amorfe, neclintite. Este exact ceea ce a pătit Căprioara. Înșelându-se asupra ei, un medicinist strălucit (student care își asista deja profesorul la operații) se îndrăgosti de ea luând-o drept ceea ce nu era și trăiră împreună la țară în timpul vacanței. Asta în timp ce Căprioara răspunsese da cererii mele în căsătorie și fără să-mi scrie și să-mi spună că acel da devenise nu. Când se petrecuseră toate acestea? Desigur în perioada când eu îmi luam licența și ea cădea, *timpul mort* care poate fi descoperit totdeauna când se produc trădările. Există un astfel de timp mort, neștiut și nebănuit de cel trădat, când sentimentele alunecă și nu sunt mărturisite celui care va fi lovit. Ar fi trebuit să rețin acest adevăr, dar încă o dată piesa care se joacă tocmai de aceea place, fiindcă eroul nu reține legea în spiralele căreia destinul său se înscrie. Nu pentru el e această lege, cum nu e nici moartea care îl lovește pe semenul al cărui cric îl întâlnește pe stradă. Așadar Căprioara nu mă iubea, deși mă abordase. Dar nici nu-mi spusese că nu mă mai iubește. Neglijență totală, nepăsare oarbă... În timp ce eu mă pregăteam s-o primesc în casa părinților mei, mândru dinainte că mă căsătoream cu o fată atât de frumoasă, ea, lovită ca o găină de dragostea strălucitului medicinist, mă uitase absolut, ca și când nici n-aș fi existat, un zero, deși știa că zero nu eram; dar iubirea înstrăinează cumplit, ne aruncă parcă într-o altă

planetă și facem ochi uluiți când dăm de cineva cu care ne-am culcat în pat, de a cărui gură am lipit-o pe-a noastră.

Cu astfel de ochi uluiți mă întâmpină Căprioara în toamnă când o căutai la facultate și ne întâlnirăm. Nici măcar nu-mi dădu explicații despre schimbarea ei, în trei minute totul se consuma fără cuvinte, fiindcă nu e nevoie de mai mult ca să-ți dai seama de o înstrăinare: ochi care nu te văd, gură lovită de un mutism absent, o urâțenie a chipului pe care o observi stupefiat (și era curios cum vedeam pentru întâia oară că această fată era de fapt urâtă, fără să-mi dau seama de ce, fiindcă era aceeași), sugestia că nu e nimic de spus și că trebuie să înțelegi exact ceea ce vezi și să nu-ți faci iluzii, nu te înșeli, asta e, altceva nu va fi, chiar dacă altădată a fost ceva. Ei bine, acum nu mai e, și orice explicații ar fi lipsite de sens. Ne aflam chiar la intrarea Universității, pe trotuarul larg, pereche tăcută pe lângă care foiau veseli și nepăsători, într-un du-te-vino neîncetat, studenții și studentele. Atunci am văzut norii pe cer și mi-am ridicat fruntea. „Da, mi-am spus senin, nu mă mai iubește, foarte bine." Și n-am mai observat cine s-a îndepărtat cel dintâi, eu sau ea. Cred că amândoi în aceeași clipă

Dacă am rămâne la această seninătate care ne atinge ca o aripă dulce sufletul! E cel dintâi adevăr, cel adânc, care nu doare. Dacă am trăi, dacă ne-am ghida viața după el! Dar nu facem așa, fiindcă apare curiozitatea, așa-zisa luciditate care ne îndeamnă să aflăm de ce... „Câtă luciditate, atâta suferință!" Da, așa e! Dar cine dracu te pune? De ce nu ne mai iubește. Ce stupid, când totul ar fi atât de simplu dacă am păstra în noi revelația acelor clipe sublime, acea seninătate izbăvitoare. Trebuie să spun că iubeam frumusețea acestei fete, atât, capul ei frumos, nu sufletul ei amorf și nici corpul și cu atât mai puțin mintea, și mi-ar fi fost de-ajuns pentru toată viața, cu condiția, ei da, ca ea să accepte să fie iubită. Nimic mai mult. Refuzul ei, după ce mă lăsase să cred că ar accepta, începu după câteva

zile să mă chinuie. Ispita lucidității care te îndeamnă să afli de ce nu te mai iubește cineva constă în faptul că ai sentimentul acut, irezistibil că, după ce vei afla, vei înceta să suferi. Poate, îți spui, ai făcut vreo greșeală care se poate repara. Poate la mijloc e o neînțelegere. Poate că iubește pe altcineva. Ei da, e un pahar care trebuie băut, îl bei, te încovoi de durere, pe urmă te redresezi.

Astfel aflai de istoria cu medicinistul, un băiat admirabil, pe care îl căutai la spital și băurăm împreună un coniac la un bar. Auzise și el de mine, încât conversația care urmă ne apropie repede. Îmi semăna, numai că purta altă mască, de invidiat: îi licărea de pe acum în priviri cinismul chirurgilor, o brutalitate jovială în vocabular, o franchețe de măcelar, dar, cum am spus, pe un altfel de chip decât al meu, deschis, sincer și vesel fără crispări. Încât când spunea de pildă: astăzi l-am asistat pe profesor la deschiderea dovleacului unuia, cuvântul dovleac, care însemna un cap uman, îți stârnea râsul și după mărturisirea lui îl înveselea și pe pacient când era anunțat în acest fel de ceea ce avea să i se întâmple a doua zi: „mâine îți deschidem dovleacul, pregătește-te!" În timp ce eu credeam că lucrurile se petreceau însoțite de infinite precauții și delicatețuri. Îi spusei medicinistului acest lucru. „Nu, zise el, e mai rău, se sperie dacă îl iei altfel." „Bine, zic, asta cu un țăran care vede lucrurile mai dur și poate râde fiindcă are humor în fața morții eventuale, cum am auzit că glumeau pe front în timp ce obuzele le cădeau în cap, dar cu un om mai evoluat?" „În asemenea cazuri țăranul e cel mai evoluat, fiindcă știe mai multe despre moarte decât alții. Brazda aceea pe care o întoarce el în fiecare an îi spune lui ceva, un lucru tainic pe care orășeanul nu-l știe decât în mod abstract. Numai noi, chirurgii, mai știm acest lucru: pământ, materie..." „Spiritul nu există?" „*Mais si, certainement*... E acolo! râse medicinistul. Dar când apropii prea tare lampa de operații de un creier desgolit și ochii pacientului se holbează din această pricină, ai unele îndoieli. Pe plan cosmic, da, spirit, materie, nu știm ce e, dar pe masa de operații, hm! descoperi doar legi fizice și fiziologice. Restul ne scapă!" „Dar cum se explică un aspect ciudat; mulți dintre dumneavoastră, vorbesc de cei care ajung mari, cad cu timpul în misticism, în ciuda practicii lor științifice, pozitiviste." „Vorbiți de unii savanți? Da, am auzit și eu, e ceva inexplicabil." „Fiindcă, am continuat, credința în ceva divin o ai sau nu, n-o poți căpăta pe cale științifică!" „De, cine poate să știe? mi-a răspuns el. Și pe urmă cred că vă înșelați, o anumită întâmplare, dar nu una obișnuită, poate să producă în cineva revelația... Ce știm noi ce poate zgudui spiritul unui fizician, o comportare stranie, de neexplicat pe cale rațională, a unui proton sau neutron... Nu știu, n-am idee!"... „O iubiți pe...", l-am întrebat eu pe neașteptate și am pronunțat numele Căprioarei. Ne simțeam bine amândoi și întrebarea mea nu avea în ea nimic abisal, tenebros... „Da, da, a răspuns el repede, sunteți cumva rudă cu ea?" „Nu, am fost prieteni..." „A, da, îmi pare bine că acum în toamnă și-a luat examenele... Era să piardă anul."

Am rămas tăcut fără să știu de ce. Chirurgul s-a uitat la ceas, am băut restul de coniac și ne-am despărțit zâmbindu-ne, urându-ne reciproc succes. Într-adevăr, când vezi omul de care s-a îndrăgostit iubita ta, te liniștești oricum, doar dacă nu descoperi că e un ticălos. Dacă e o nulitate îți spui că e cu atât mai bine că îi plac nulitățile, dacă e un om de valoare, ceva cavaleresc din tine te îndeamnă să-ți spui că a avut dreptate, era *firesc* să se întâmple așa, i-a plăcut mai mult etc.

Totuși purtarea ei față de mine nu fusese curată... Ar fi putut să mă prevină, dar, îmi spuneam, asta e o problemă de educație, nu de puritate. Între oameni civilizați nu se dau astfel de lovituri. Dar da, ba da, îmi spuneam, se dau totuși, iar alții chiar ripostează, și în riposta lor dispare orice urmă de civilizație. M-am gândit s-o fac și eu, s-o caut și să-i spun cuvinte

triviale, s-o înjur de mamă și astfel să mă racoresc. Căci jignirea persista, de câte ori mă gândeam rămâneam încremenit, ca într-o paralizie, înțepenit și cu ochiul minții contemplându-i chipul trufaș, așa cum îmi apăruse în ziua când o revăzusem în fața universității. Da, îmi aminteam de ce mi se păruse atunci că de fapt era o fată urâtă, apăruse pe chipul ei trufia, care o făcea să nu mai semene cu o căprioară, ei da, parcă îmi spunea, cum am putut să mă leg de tine, care nici măcar nu mă iubeai, a trebuit eu să mă uit la tine ca să mă vezi și tu... În timp ce altul s-a purtat altfel, e cu mult peste tine și are o inimă mare, nu ca a ta, neagră cum ți-e chipul!... Gândurile mi se învălmășeau, faptul că făcusem cunoștință cu medicinistul dădea aceste roade otrăvite, în loc să mă fi liniștit, cum crezusem. Totuși n-am căutat-o și n-am încercat să-i înapoiez lovitura... Am început să uit... Profesiunea mă acapara, predam logica la o școală normală de învățători și eram respectat de profesorii mai bătrâni că fusesem numit în învățământ îndată ce îmi luasem licența, iar elevii, unii dintre ei, îmi plăceau, era adică o surpriză pentru mine să-i văd cum se uită în ochii mei hipnotizați de limpezimea de cristal a lecțiilor mele, de unde deduceam că până atunci obiectul logicii li se păruse plicticos și superfluu.

XII

Până într-o zi, când mă căută la școală Căprioara. Era tăcută ca și în ziua revederii noastre, dar trufia îi dispăruse, fără să mai fie însă căprioara de altădată. Am întrebat-o ce s-a întâmplat. Mi-a răspuns încercând să mimeze nedumerirea: că de ce am plecat atunci și m-am purtat așa de urât cu ea? Am tăcut îndelung, încercând să ghicesc ce vrea acum de la mine. Nu cumva se despărțise de medicinist? Îi fixai o întâlnire și în timp ce ne plimbam prin parcul orașului îi spusei că știu ce i s-a întâmplat, dar nu știu cine pe cine a părăsit, ea pe chirurg, sau

chirurgul pe ea? Îmi șopti cu un glas sugrumat că ea pe el. „De ce?“ o întrebai. „E o canalie!“ Ei da, am gândit, cât timp ne iubește e un om minunat, pe urmă, ei da, o canalie... „Nicidecum, i-am răspuns, l-am cunoscut, am stat de vorbă cu el, e un băiat fără cusur...“ „L-ai cunoscut?!“ se miră ea. „Bineînțeles! Vroiam să știu cu cine m-ai trădat...“ „Nu te-am trădat, zice, mi-am dat seama că de fapt pe tine te iubesc!“

Pleosc! Iată-mă, am gândit, vârât într-o situație vulgară. În timp ce trăia cu acela acolo la țară își dădea seama că de fapt pe mine mă iubea. Atunci de ce era chirurgul o canalie? Nici n-am mai întrebat-o, chirurgul desigur era o canalie fiindcă o părăsise, îmi dădeam seama clar, și nu cum spunea Căprioara, că ea îl părăsise pe el. M-am uitat bine la ea. Căprioara era rănită și deodată mi s-a părut mai frumoasă ca înainte, cu suferința pe chipul ei speriat. Se uita la mine nu ca altădată, fără surâs, ci cu acea imperceptibilă mișcare a buzelor care prevestește sau stăpânește hohotul disperat de plâns. Într-o clipă am uitat totul, m-am înmuiat și am apucat-o pe după umeri. „Nu e nimic, i-am spus, trebuia să faci și prostia asta ca să-ți dai seama ce înseamnă să trădezi. Cine trădează va fi trădat. O să vedem dacă între noi mai poate fi ceva. Liniștește-te, se întâmplă, ești frumoasă, o să găsești oricând un altul, dacă eu n-o să pot să te iert.“

Dar o și iertasem și am reînceput să ne vedem zilnic. Însă Căprioara tot rănită arăta, fapt care mă puse pe gânduri, fiindcă suferința ei nu părea să-i vie din iubirea pentru celălalt, în acest sens dovezile ei de iubire pentru mine alungau această presupunere. Înainte rece, acum redescopeream în ea o pasionată, turna flăcări în mine, mie care le aveam pe ale mele și îmi ajungeau. Mă îndrăgostii de suferința ei și gândul, sau mai bine zis curiozitatea de a afla de ce o părăsise medicinistul se stinse sub ardoarea îmbrățișărilor, pieri cu aventura ei cu tot. Credeam că se va vindeca, și rana ei ciudată al cărei înțeles îmi scăpa

se va închide: da, mă iubea cu adevărat, vedeam bine acest lucru, nimeni nu se înșeală în această privință, știm când suntem iubiți, după cum știm tot atât de bine când iubirea ni se retrage, dar ce ce persista pe chipul ei suferința, mai bine zis de ce apărea după ore de efuziune și îmbrățișări? Dormea adesea în apartamentul meu, fiindcă după licență i-am reamintit tatei ceea ce îmi spusese, că după ce o să ajung să-mi câștig singur pâinea, va trebui să plec de-acasă. „Bine, mi-a spus mohorât, pleacă." Venea mama și îmi aducea mâncare gătită, eu îi dădeam bani, îmi spăla și făcea curat ca înainte acasă. „Mută-te la mine, i am spus Căprioarei într-o zi, mai așteptăm puțin și ne căsătorim. Dacă vrei îți urmezi cursurile, sau nu le mai urmezi, cum îți place." „Le urmez!" mi-a răspuns. „Totuși lasă căminul, înveți mai ușor la mine." „Nu pot", a zis și am înțeles din glasul ei, din intonația hotărâtă dar care ascundea ceva care nu se putea mărturisi, că într-adevăr nu putea, ceva o împiedica, ceva nu era în regulă.

Și am luat-o la întrebări. De fapt de ce se despărțise de chirurg? De ce era acela canalie? Ce-i făcuse? Tăcea, dar de astă dată n-o mai slăbii. Ea se uita la mine cu o expresie dublă, de disperare și în același timp de recunoștință, ca și când m-ar fi rugat astfel s-o eliberez de povara care o chinuia, să insist cu întrebările, dar s-o protejez, să am grijă de ea, o să-mi spună, dar îi e frică, o să-mi spună negreșit, dar să nu uit, după ce o să aflu, că mi-a cerut protecție și să n-o lovesc și eu... Și îmi spuse: a rămas însărcinată. „Cu mine?" am strigat în aceeași clipă. „Nu", răspunse ea în clipa următoare. Și înțelesei: cu celălalt... „Și n-a vrut să se căsătorească cu tine?" „Nu, mi-a spus că nici nu s-a gândit." „Dar tu te-ai gândit?" „Da!" „Și i ai spus-o înainte să te culci cu el?" „Nu i-am spus." „De ce?" „Mă iubea, am crezut că o să mă ceară singur." „Cum de-ai crezut?" „Mă iubea foarte tare, zise ea și toți ai mei, părinții și frații, credeau că o să mă ceară, altfel n-ar fi acceptat să vie la noi?"

„Iar el nici nu s-a gândit!" „Ba sunt sigură că s-a gândit, e un om cinstit, dar după ce a devenit medic și a intrat în spital s-a întâmplat ceva cu el." „Ce anume?" „Nu știu. Când i-am spus că sunt însărcinată, atunci mi-a dat lovitura. Și ce să fac eu cu tine acum? Așa mi-a spus", zise Căprioara cu o inconștientă detașare de sine: adică auzi ce se poate spune în astfel de situații! Lucru de mirare! Și avu un surâs bizar, parcă n-ar fi fost vorba de ea. Arăta chiar într-un mod neverosimil veselă. Am mai întâlnit la oameni asemenea reacții, nu uit pe unul care povestea în casa noastră cum i s a întâmplat de-a pierdut un picior, privirea îi strălucea de viață, gura care povestea lăsa să i se vadă dinții ca și când ar fi râs, ca și când piciorul acela care îi fusese tăiat i-ar fi fost pus la loc și acum putea să fie și el bucuros, când în realitate, în clipele acelea, mâinile lui țineau cârjele de care n avea să se mai despartă. I-am strigat Căprioarei: „E tot ce ți-a spus? Altceva n-a mai avut nimic de zis eminentul chirurg?" „A fost sincer", răspunse și ea sinceră, adică neascunzând că îl mai iubea și acum și că îl scuza pe deplin. Nu mai era canalie! A zis că începând cu ea această idilă, n a exclus căsătoria, dar nu s a gândit că va fi așa de curând. „Da, mă iubește și acum, dar în ce privește căsătoria..."

XIII

„Reveniți la seara balului, când ați văzut-o pentru ultima oară, mă întrerupse anchetatorul, căruia îi relatam toate acestea; pe el nu-l interesa decât atât, momentul dispariției fetei. E inutil, adăugă el, să vă mai previn că noi știm totul și vă spun dinainte că nu veți apărea ca martor în procesul care va urma. Cel puțin așa sperăm. Ucigașul e în mâinile noastre, dar mărturia dumneavoastră e totuși necesară pentru cazul când el va nega în instanță ceea ce a recunoscut la cercetări: se poate întâmpla, e un individ nesigur, noi cunoaștem astfel de

reveniri când criminalul se sperie de judecători și încearcă în mod absurd să se salveze în ultimele clipe."

„În timpul balului ei i s-a făcut rău și s-a speriat, am continuat eu atunci și cu toate că ne hotărâsem să mergem la un ginecolog abia a doua zi seara, ea mi-a spus că trebuie să ne ducem imediat, să nu fie prea târziu. Am ieșit deci de la bal și ne-am dus la doctorul A., renumit în această profesiune..." „Inutil să i spuneți A., fiindcă îl cunoaștem!" zise anchetatorul, dar eu nu-l luai în seamă și continuai: „Doctorul A. o examină pe fată și refuză să-i întrerupă sarcina. Eu o așteptam în stradă. Ieși după scurt timp și îmi spuse că i-a recomandat să se ducă la doctorul B., care se ocupa tocmai cu astfel de cazuri grele și îi reușesc totdeauna. De ce grele? Pentru că sarcina e cam înaintată. Am luat-o deci spre doctorul B. prin noaptea întunecată și prin ploaie și am străbătut străzile căutând adresa. Am găsit-o și am sunat. De astă dată am intrat și eu, nu știu de ce... Știam de ce; eu îi cerusem Căprioarei să scape de sarcină, altfel nu mă puteam căsători cu ea, nu i-o spusesem nici direct nici indirect, dar ea înțelesese iar eu nu-i spusesem: păstrează copilul... tăcusem și iată-ne rătăcind în noapte, de la un doctor la altul, bătând, fără să ne gândim, la porțile nenorocirii; căci spre uimirea mea în chiar clipele când îmi destăinuia secretul suferinței ei, adică sarcina, în loc s-o dau afară din casă și să rup cu ea pentru totdeauna, gândeam, n-o pot alunga, o iubesc acum și mai mult, sufletul ei mi s-a predat mie total și definitiv; dar n-o să pot totuși să suport niciodată să văd copilul, întruchiparea trădării ei. N-o iubeam atât de mult! A urmat între noi o tăcere grea ca o lespede, tăcere care venea de la mine și ea a înțeles ce are de făcut. Dar doctorul B., după ce a cerut o sumă mare, pe care fata, care avea părinți bogați, a spus că o va plăti, m-a dat afară și a reținut-o pe ea pentru operație. Am așteptat în stradă până în zori. Am sunat la ușă, a ieșit un individ care m-a întrebat brutal ce doresc, i-am spus, m-a înjurat și mi-a răspuns că acolo nu se află nici o fată.

Abia pe urmă mi-am amintit că doctorul B. spusese că operația va avea loc în seara următoare. Am plecat acasă liniștit. Am așteptat-o să vină, dar n-a mai venit. Am crezut că după operație s-o fi dus pe la țară, ca să aflu târziu de tot că la facultate se și dăduse alarma și că poliția făcea anchetă. Nici atunci n-am crezut în moartea ei, mai ales după svonurile că ar fi fost văzută în alt oraș și pe urmă că ar fi fugit în străinătate..."

„Nu vă punem acum să dați o declarație scrisă, ar însemna să vă inculpăm și să vă zdrobim cariera, a zis anchetatorul. Pentru noi ar fi inutil. Nu suntem anchetatori orbi, suntem oameni, ați greșit neanunțând imediat unde ați dus fata, dar fiindcă noi, poliția judiciară, am prins medicul criminal, considerăm că ar fi excesiv să vă dăm pe mâna Curții. În afară de cazul, repet, că acest medic inconștient n-o să se poarte cum trebuie la proces..."

„Ar avea șanse să scape?" -am întrebat. „Ar avea!" „De ce?" „Pentru că tot nu știm unde e fata. Numai el știe, dar refuză să spună..." „Atunci cum de știți că el a omorât-o? Poate trăiește?" „Avem alte dovezi că fata e moartă, pe care el nu le poate nega, dar ca un animal cu instinctul încă treaz, nu vrea să ne dezvăluie ce-a făcut cu ea... Cadavrul e pentru noi proba zdrobitoare și el știe, sau presimte că până în ultima clipă s-ar mai putea apăra sau scăpa cu o condamnare mai ușoară."

Când iubita ta a ajuns *probă*, ce mai ai de făcut? Deși mintea îmi spunea că ea de mult e moartă, eu tot mai credeam și n-aș fi suferit să fie adevărat că ea se afla în alt oraș și se plimba cu altul la braț, deși pentru mine era absurd, fiindcă ea nu era Nineta. Curând orașul puse mâna pe toate știrile și eu nu tremuram la gândul că numele meu va fi amestecat în moartea ei. Și nu tremuram nici la gândul că va trebui să depun mărturie în proces și să fiu apoi inculpat. Deși exista proba că ea era moartă (criminalul fusese arestat) și că soarta n-o protejase pe această fată în derută, eu mă simțeam protejat, neatins și intangibil, cu toate că ar fi trebuit să-mi dau seama

că fusesem atins și că puteam nimeri curând la pușcărie. Iată ce se povestea. A doua zi seara doctorul B. avea musafiri. Căprioara stătea într-una din odăile lui și aștepta să i se întrerupă sarcina. Gazda și musafirii au început să joace pocher și să bea. Bairamul s-a terminat noaptea târziu, după ora unu. Doctorul B. câștigase dar și băuse, și în loc să se ducă să se culce și să amâne operația pentru a treia zi, pune mâna pe instrumente (se știe cât curaj dă alcoolul, deși el nu avea nevoie de curaj, ci de prudență) și operează pe fată, care face imediat o hemoragie mare și intră în comă. Alarmat, doctorul B. dă un telefon la un spital doctorului C. și îl convoacă și pe doctorul A., cel care ne refuzase primul când ne dusesem la el. Acești trei medici, A., B. și C., erau prieteni, cel din urmă fiind și director de spital. Doctorul B. îi cere prin telefon doctorului C. să trimită o ambulanță, s-o ridice pe fată, s-o aducă la spital și s-o salveze, sau să moară acolo sub un diagnostic care să-l scoată pe el din cauză. Ambulanța vine împreună cu doctorul C. și doctorul A., pătrund înăuntru și găsesc fata aproape moartă: prea târziu s-o mai ducă la spital, ar fi murit pe drum și pe urmă doctorul C. nici nu vroia să-l acopere astfel pe ginecologul B.

Sosit în orașul nostru, anchetatorul din București bănuise imediat, aflând că fata avusese în acel an două legături cu doi studenți, ajunși în toamnă unul chirurg iar altul profesor, și nici unul cu aere de criminali, că cheia enigmei dispariției fetei se află undeva în cabinetul unui ginecolog. Puse deci sub urmărire chiar casa doctorului B., bineînțeles după ce află ușor că era nu foarte cunoscut în oraș, ci foarte bogat, sau mai bine zis foarte lacom de bani... Și curând i se raportă următorul fapt. În fața casei bănuite pe care o supraveghea un polițist sub pretextul reglării circulației se produse la un moment dat un accident între o mașină, o căruță și un camion. Stupid, polițistul scăpă casa din vedere, și în timp ce lumea se aduna și el încerca să facă ordine, în fața casei se opri brusc o furgonetă sanitară, poarta se deschise, apărură doi inși cu un sicriu, îl

vârâră în furgonetă, se urcară și ei și dispărură. Spre surpriza judiciarilor locali, anchetatorul nu se grăbi câtuși de puțin să percheziționeze imediat casa, pentru simplul motiv că de aproape o săptămână cel bănuit, doctorul B., nu se mai afla acolo, se internase într-un spital de boli nervoase, de unde un alt om al anchetatorului, deghizat în bolnav și mai puțin stupid îi și raportase lucruri interesante. Că la câteva zile după internare doctorul B. primise vizita misterioasă a doi tipi care după semnalmente erau doctorii A. și C., vizită care dură câteva ore lungi. Nu se știe ce discutară ei trei în rezerva doctorului B., dar, bănuitor, polițistul deghizat în bolnav, văzând după plecarea acelora că doctorul B. nu mai iese din rezervă ca de obicei la căderea serii, intră peste el și îl găsi fără respirație și palid ca un mort: se sinucisese. Dădu alarma și ginecologul fu salvat și pus sub anchetă. Nu se mai află prin ce mijloace se smulse de la el recunoașterea că fata fusese într-adevăr operată de el, dar că... a plecat din cabinetul lui bine sănătoasă. Dar coșciugul? Nu știa nimic, nu credea să fi ieșit de la el din casă. A fost judecat și condamnat fără să se poată obține împotriva lui „proba zdrobitoare" și ca atare a luat doar câțiva ani. Numele meu și al fostului medicinist n-au fost pomenite.

Îl vizitai din nou pe eminentul chirurg la spital, dar se purtă cu mine distant și rece și nici eu nu insistai, citind în privirea lui că riscam să mi se spună ceva dur la care n-aș fi avut ce răspunde, de pildă: „nu mi amintesc să vă fi cunoscut vreodată", sau pur și simplu să-mi întoarcă spatele și să mă planteze pe coridor. Așa, se mărgini, cu o urmă de jovialitate, să mă întrebe: „Doriți ceva? Aveți vreun bolnav pe care îl pot ajuta?" „Nu, i-am răspuns, mulțumesc... Vă urez succes în carieră..." „Și eu dumneavoastră! mi-a replicat fără ezitare și fără cinism, semn că dacă se considera primul vinovat de căderea Căprioarei, eu eram cel de-al doilea. *Ea* mi-a vorbit mult de proiectele dumneavoastră de a vă realiza în filozofie", mi-a mai spus cu orgoliu detașat, ca între doi reprezentanți străluciți ai

generației lor, care se cunosc între ei și se prețuiesc, dar nu se vor mai întâlni niciodată...

Prins de detalii polițiste care mi-au năvălit dezordonat sub condei, am uitat să dezvălui mai clar adevăratul înțeles al vinovăției mele. Am omis alte detalii. De ce trăise atât de mult timp Căprioara cu mine fără să-mi spună de la început că era însărcinată? Ar fi putut să se ducă de îndată la un medic fără să-și riște viața. Îmi amintesc că în acea perioadă am fost izbit de un gând: fata asta suferă de ceva, dar nu vrea să-mi spună până nu mă cucerește. Iubirea ei e simulată și vinovată. Și în loc să încerc să aflu adevărul, *m-am complăcut*. Un suflet care ți se predă îl iei în stăpânire cu mare apetit. Cele câteva săptămâni cât a durat recucerirea mea au fost decisive, fiindcă în astfel de cazuri săptămânile... Dacă acest suflet mi se predase (și în acest sens nu exista nici o îndoială, fusesem fericit de prada mea), atunci de ce n-o acceptasem așa cum era? Și nu pot să invoc scuza că nu cunoșteam riscul, doctorul A. ne avertizase prin refuzul său în mod clar. Și totuși am condus-o în noapte spre fatalul doctor B., când ar fi fost atât de ușor să-i spun: nu, nu mai mergem nicăieri. Și ea ar fi fost fericită și poate că și eu. În orice caz cursul vieții mele ar fi fost altul. Repet însă, pe atunci și în tot timpul și după încheierea acestui episod tragic, eram bine blindat...

Un gând proaspăt mă izbește însa acum cu putere (și nu m-a izbit atunci, ce curios!), Căprioara a venit la mine destul de târziu, trebuie să fi fost în luna a doua, spre a treia... Ce făcuse timp de două luni? Nu pot sa descifrez nimic, afară de faptul că biata Căprioară purta rochii cam largi, iar dragoste nu făcea decât cu lumina stinsă. Se hrănise ea oare în acele două luni cu iluzia că tânărul chirurg, viitor desfăcător pe cont propriu de dovleci umani, nu o va părăsi totuși văzând o că păstrează sarcina și o va lua în cele din urmă de soție? E o ipoteză extrem de verosimila...

PARTEA A DOUA

I

Era chiar în anul când războiul se termina; în primăvara următoare primii ordin de chemare: trebuia să mă prezint la București, la o școală de ofițeri de artilerie. Fusesem bine născut, îmi făcusem studiile universitare tocmai când această sinistră conflagrație era în toi. După licență ar fi trebuit să fiu încorporat, dar armata, după cum aveam să aflu, intra în criză, și contingentul meu, adică nu tot contingentul, ci doar cei cu studii superioare fuseseră amânați. Am spus sinistră conflagrație nu pentru că am despre război această viziune. Bolile și foametea pot fi mai rele decât glonțul. Gripa spaniolă de după primul război mondial se pare că a omorât mai mulți oameni decât muriseră pe câmpul de luptă, iar după Genghis Khan prin secolul al XIV-lea a început în Europa un război cumplit între populație și păduchii și șobolanii aducători de ciumă. Jumătate de europeni au pierit. Alianța microbilor între ei poate fi mai rea sau în orice caz tot atât de rea cât un război modern, adică nuclear. Dar astea sunt fatalități naturale, ce poți face? Mori și ești bun mort. În timp ce gazarea oamenilor, cu premeditare, cum aveam sa aflu abia după încheierea păcii că avusese loc în timp ce noi audiam liniștiți cursurile, neliniștește spiritul nostru. Ce-a făcut civilizația europeană, ce i s-a întâmplat de a putut asista parcă adormită, în orice caz picotind, la

ascensiunea pe scena istoriei a unui tip bizar care a început să ucidă oamenii dincolo de necesitățile războiului? Desigur, istoria unei ciume nu e pasionantă, ce poți sa spui despre ea? Scene monotone de oroare si cifre statistice despre hecatomba în care au pierit milioane de ființe umane. Un mesager din *Romeo si Julieta*, un călugăr, sare în ajutorul unui bolnav. Intră să-i aline suferintele. Imediat după el apar însă niște inși care încep de îndată să bată ușile și ferestrele în cuie. Resemnat, călugărul își pleacă fruntea, înțelegând: nimerise în casa unui ciumat și nu mai putea ieși, trebuia să moară cu el. Shakespeare nici măcar nu dă aceste detalii, regizorul unui film a imaginat scena bazându-se doar pe câteva rânduri în care ni se spune de ce n-a mai ajuns calugărul unde trebuia. Ei unde? Într-un loc unde era necesar să poată primi Romeo de la Julieta un mesaj. Acolo era îndreptat ochiul dramaturgului, spre soarta iubirii celor doi. Ciuma nu merita nici o atenție... Bineînțeles... În timp ce războiul peloponeziac, sau campaniile lui Napoleon ne fascinează și rareori istoricul spune: Împăratul făcu cale întoarsă, holera secera rândurile armatei sale. Atât! Ce e glorios în a muri de holeră? Totul se dezagregă, solidaritatea umană, curajul, loialitatea, toată lumea fuge și nu domnesc decât cei imuni, care svârle cadavrele în căruțe și le duc la groapa comună, peste care aruncă var. În timp ce mesagerul de la Marathon va rămâne în istorie, ca și generalul de gardă napoleonean Cambronne, care ar fi strigat *merde* la Waterloo când i s-a cerut să se predea. Sunt deci partizanul istoriei calitative, deși înțeleg bine pe Marx, care ne demonstrează că istoria o constituie totalitatea evenimentelor și fenomenelor în care sunt implicați oamenii și nu numai inițiativele lor de expansiune, fiindcă într-adevăr topirea ghețarilor de pildă în urma creșterii cu un grad sau două a temperaturii terestre ar pune în umbră întreaga istorie calitativă a omenirii... Ar pune-o și totuși n-ar pune-o... Odată restabilit în noile condiții create de seism, furnicarul uman și-ar reîncepe aventurile lui pe cont propriu. Germania nu se putea împăca cu înfrângerea din primul război mondial și cu locul ei în lume. Dar gazările, uciderea prizonierilor, înrobirea țarilor cucerite?

Și cu toate acestea, războiul nu m-a traumatizat. Ființa umană seamănă în acest sens cu nisipul. Trebuie luat din grămadă un fir, pus pe o suprafață plană si lovit cu un ciocan, atunci se poate sfarâma. Furtunile îl pot doar împrăștia, dar se depune în altă parte, iar calcatul în picioare nu produce în masa lui decât găuri care practic nu-l ating. Comparația însă se oprește aici. Omul e făcut să trăiască și dacă nu și-ar uita ororile de care este responsabil ar trebui să se sinucidă. Unii au fost pedepsiți, dar asta nu i-a învățat minte pe cei care au venit după ei, să comită altele și încă... dar voi reveni la timpul potrivit asupra acestui subiect legat strâns de existența mea.

Imediat după război nu bănuiam cât de strâns va fi, într-adevăr ani senini au urmat pentru mine, în ciuda secetei și a sărăciei care însotesc aproape în mod fatal pacea care urmează. Desigur, seceta nu era obligatorie, dar a venit totusi, nu în regiunea noastră, ci în Moldova și în marea Rusie, lovită adânc de invazia trupelor lui Hitler. Înainte însă de a fi încorporat, la puțin timp după dispariția Căprioarei, am cunoscut-o pe viitoarea mea soție.

II

Un filozof francez, de origine română și care și-a trăit tineretea în țară, influentat de Kierkegaard, se întreba, într-unul din aforismele lui, cu dispreț la adresa romancierilor și a pretenției lor că spun ceva descriind viețile oamenilor: ce este o viață? Iar eu întreb: ce este altceva? O viață este totul și felul cum se desfășoară ea este adesea halucinant. Spiritul este implicat si lupta care se dă este pentru salvarea lui. Gândirea altui filozof care declară ca abia după ce a încetat să mai caute

fericirea a putut în sfârșit să fie fericit e ispititoare ca gândire; în realitate cât timp există viață în noi, fericirea, ca și nenorocirea ne urmăresc în bârlogul în care să zicem că am fi reușit să ne retragem și ne afumă la gura vizuinii cu atâta viclenie încât ne silesc să ieșim fără măcar să ne dăm seama că o facem.

N-aș putea să spun că după dispariția Căprioarei m-aș fi hotărât să nu mă mai căsătoresc, dar îmi spuneam că acest eveniment va trebui să aibă loc târziu, pe la treizeci de ani și numai dacă, bineînțeles (firește, toți gândim la fel), voi găsi o femeie care să mă iubească și s-o iubesc nu împins de circumstanțe, ci în mod lucid, cunoscându-ne bine unul pe celălalt. Până atunci aveam de lucru: să-mi dau doctoratul, să intru în învățământul superior și să-mi încep lucrarea mea de filozofie asupra caracterului unitar al conștiinței umane și a reintegrării ei într-un univers în care spiritul este prezent în mod egal în tot ce există, într-un om ca și într-un cărăbuș.

Dintre profesorii colegi se lipi de mine cel de limba și literatura română, autor al unui volum de versuri publicat înainte de război de către un editor generos din Sighișoara, volum intitulat în mod ridicol *Glod și empireu de-azur*. Omul însă nu era deloc ridicol, avea în el ceva dramatic sau mai exact spus se afla aproape tot timpul într-o stare acută de indignare. Împotriva cui? La început mi s-a părut că împotriva a mărunte lucruri, de pildă împotriva șicanelor la care era supus de unii dintre colegii săi, cu care se afla în permanent conflict de prioritate și firește mai ales împotriva directorului... Jigniri, replici pe care mi le relata cu lux de amănunte, cu un humor furios și involuntar, făcându-mă să izbucnesc în râs. Acele infinite fațete ale existenței umane neliniștite, imposibil de memorat, ar fi trebuit să am, pentru a le reda, memoria misterioasă a scriitorilor care ne uimesc tocmai prin revelația acestor lucruri deja știute, dar uitate de noi. De pildă: lupta de a dovedi cine e cel mai inteligent, credința că tu ești unul dintre aceștia, apoi

șocul, când un altul, un individ grosolan, imbecil, un măgar insolent, al cărui loc ar fi trebuit să fie mai degrabă la plug și nu printre profesori într-o școală normală de învățători, nu se sfiește să-ți spună în față, în auzul tuturor că... Ei bine, ce? Aici e aici! „Cu pregătirea dumitale care lasă de dorit..." Auzi! Asta e ceva absolut incredibil! Și un altul care, auzind această cretinie, să râdă. Iar directorul, superior... (Superior prin ce? Prin faptul că e mai măgar decât toți ceilalți și a ajuns director făcând politică în județ cu prefectul, cu care e prieten?) „Încetați, domnilor!" Asta tocmai în clipa în care proaspătul meu prieten spunea: „Am impresia că prin aceste cuvinte vrei să-ți maschezi propria-ți lipsă de pregătire..."

Veselia mea auzind toate acestea era secretă. Replicile prietenului meu (căci ne împrieteniserăm, mă însoțea zilnic până acasă, mergând împreună pe jos, el povestind și eu ascultând) în convingerea lui erau zdrobitoare, când în realitate erau puerile, sau în orice caz expresia unei gândiri sensibile, care nu concepea să spună o grosolănie în stare să-l facă măcar egalul celorlalți și în ultima instanță prieten cu ei. Dacă ar fi răspuns de pildă pe un ton de dispreț neglijent și afabil: hai sictir! sau: du-te-n mă-ta!, s-ar fi râs și starea conflictuală ar fi dispărut. Așa credeam, dar observându-i îndârjirea aveam îndoieli... I-am citit volumul de versuri, care nu era atât de ridicol cum te făcea să crezi dacă îl judecai după titlu. Era chiar bun, dar strivit de influența lui Arghezi, de care în mod surprinzător pentru mine nici măcar nu era conștient, cu toate că recunoștea în autorul *Florilor de mucigai* și al „blestemelor" un geniu. În rest, spunea că Arghezi era retoric... Avea deci spirit critic, dar nu și pentru volumul său de versuri și mai ales deloc pentru sine, căci indignările lui ascundeau o discretă hipertrofie a eului, silit mereu să se apere și să vadă în ceilalți numai imbecilitate și prostie. Desigur, imbecilitatea și prostia nu ocolesc în general pe nimeni, dar noi, românii, ne salvăm adesea luând-o în derâdere

la ceilalți și acceptând cu humor că nici noi înșine nu facem excepție. Rezultă o comedie care ne distrează pe toți și prin asta ne deosebim de alte popoare, firește, una din deosebiri... Petrică Nicolau, căci așa îl chema pe profesorul de limba română, credea că el face excepție, fără să-și dea seama că astfel se râdea și de el și râdeam eu însumi, bineînțeles lăsându-l să creadă că eram de partea lui și râsul mi-era stârnit de cretinia celorlalți.

Acest izvor al indignării în relațiile lui cu colegii se epuiză însă curând și pe nesimțite Petrică Nicolau începu să se indigneze de manifestațiile din oraș și împotriva cursului pe care presimțea că îl va lua de-aici înainte istoria țării noastre. Am fost cu Hitler, am pierdut, acum o să trecem de partea lui Stalin; Hitler a fost învins, dar Stalin a rămas și o să ne facă el să trecem de partea lui... Și lumea, inconștientă, pune chiar entuziasm în această trecere. „Înțeleg, zicea Petrică Nicolau sumbru, că n-avem încotro, dar atunci fii mai demn, mai lucid, și lasă dracului entuziasmul deoparte. Stalin nu e încă bătrân, eu îl simpatizez ca om politic rus care a înțeles că Ardealul e al nostru, dar el e și comunist și o să ni-l vâre și nouă pe gât, comunismul, fără măcar să ne lase răgazul să-l asimilăm... În materie de cuceriri, nu există progres în istorie. S-au schimbat doar metodele. Unii tâmpiți cred că or să vie aici anglo-americanii, când se știe că paraliticu-ăla pe rotile, Roosevelt, s-a înțeles perfect cu Stalin să împartă între ei zonele de influență ca și când planeta asta ar fi fost moșia lui tat-său. Și asta datorită cretinului de Hitler și cretinilor de nemți care au atacat Rusia, crezând că or s-o cucerească în trei luni. În loc de cucerire au scos-o în lume, când mult mai bine ar fi fost să se fi mulțumit cu Austria și regiunea sudetă și să fi cucerit lumea prin expansiune economică și științifică și nu prin..." Și Petrică Nicolau se poticni de indignare și o ploaie de înjurături de care nu-l credeam în stare se abătu asupra lui Hitler și a idioților de nemți care îl urmaseră. Se răcori însă și după o tăcere relua: „Am cea

mai mare admirație pentru Rusia lui Dostoievski și Tolstoi și o adevărată prietenie între noi și ruși n-ar fi de neconceput, dar nu există prietenie între un colos și un pitic. Fiindcă toate țările din Europa, cu rușii la Berlin, au devenit pitice; în douăzeci și patru de ore, dacă Stalin s-ar decide, armata roșie ar fi la Paris. Cine i-ar putea împiedica? Europa e istovită, Anglia e și ea la pământ... Englezii și americanii s-au bâlbâit doi ani în nordul Africii ca să gonească de-acolo pe Rommel, care comanda un simplu corp de armată, ce-ar putea ei face în fața rușilor, cu o imensă experiență de război, cu o armată călită și perfect dotată? Să folosească bomba atomică? Ar însemna să moară toți la un loc, ruși, italieni și francezi și să transforme Europa într-un deșert..."

Petrică Nicolau nu-mi făcea impresia ca ar fi stăpânit de o viziune apocaliptică. Fusese pe frontul de vest ca ofițer de rezervă și se întorsese neatins la încheierea păcii. Nu era singurul care gândea astfel și ceea ce spunea el mai spuneau și alții, dar el avea o indignare a lui proprie, o dispoziție sufletească acută, gândirea lui nu era speculativa, ci neliniștită... Și cu toate acestea, ascultându-l, nu știu de ce îmi venea să râd, în timp ce o adâncă simpatie se năștea în mine pentru el. Firește, nu mă convingea nici cu o iotă, fiindcă eu știam din istorie că evenimentele politice și sociale sunt imprevizibile și nimeni nu e în siguranță față de desfășurarea lor, fie că ești popor mare sau popor mic. Iar cine conduce un popor știe acest lucru, sau mai degrabă are instinctul primejdiei și se abține îndelung înainte de a-și trimite armatele, oricât de puternice, să cucerească pe alții. Stalin de pildă dăduse ordin în '39 să fie atacată mica Finlandă, nu pentru a o cuceri integral, ci numai o parte necesară securității Leningradului. Câștigase acea fâșie de pământ, dar după ce pierduse sute de mii de oameni. Darmite dacă ar fi dat ordin armatelor sale să cucerească Europa, având de înfruntat lupta tuturor popoarelor ei, oricât de slăbite, ca și a puternicei Americi care o proteja și care suferise puține

pierderi, practic neînsemnate, în timp ce Rusia era economicește vorbind grav atinsă. Hitler într-adevăr nu avusese acest instinct al primejdiei declanșând războiul, dar apărea ipoteza că un lucru straniu se petrecuse cu el și cu poporul german care îl urmase, și anume că în ciuda aparenței unor determinări politice și economice care le ușuraseră accesul spre putere, nici Hitler și nici acea minoritate activă care puseseră mâna pe Germania nu erau sănătoși la cap. Stalin însă, ca om politic care conducea Rusia, avea toate instinctele treze și luciditatea neatinsă. Nu el venise peste Europa, ci Europa venise peste el și trebuise să se apere și să câștige. Că dorise (și Roosevelt fusese de acord cu acest lucru) ca țările limitrofe să intre în sfera de influență a Rusiei nu mi se părea o aberație. Totul era dacă această influență va fi benefică. Aveam să vedem.

Nu ideile lui Petrică mă pasionau, ci iritarea lui, care le colora într un mod particular. Eram curios să văd spre ce zone se va extinde, cu adevărat curios, ca și când aș fi citit pe viu un roman-foileton și așteptam a doua zi, nerăbdător, urmarea.

III

Se extinse un timp asupra destinului intelectualului în noul regim care, după părerea lui, avea să se instaleze foarte curând și definitiv în țara noastră. El nu făcea parte, îmi declară, nici dintre cei care se și grăbiseră să se înscrie în partidul comunist, nici în partidul social democrat al lui Titel Petrescu, în care intrau o mulțime de fripturiști crezând că acest partid e de viitor, fără să și dea seama că social-democratismul, care fusese puternic în Germania înainte de 1933 și fusese strivit de Hitler fiindcă nu se putuse uni cu comuniștii, era acum învinuit (dar fusese și înainte de către Lenin) pentru oportunismul sau, care ar fi facilitat venirea lui Hitler la putere. Învinuirea aceasta, zicea Petrică, avea să se extindă și asupra social-democrației contemporane, deci și asupra celei românești, așa, din principiu: prin

simplul fapt că ești social democrat ești oportunist. Ce s-ar cere ca această învinuire să fie redusă la neant? Să se unească partidul social-democrat cu cel comunist! Ei, strigă Petrică triumfător, pe stradă. Se va uni!

N-am fost mirat mai târziu când previziunea politică a prietenului meu avea să se împlinească. Oamenii au adesea acest dar de a prevedea anumite evenimente, și nu numai cei cultivați, cum era Petrică Nicolau, ci și cei ca tatăl meu, care stând zilnic la un aperitiv se pasionează de politică fără s-o facă, având deci mintea eliberată de corsetul partizanatului. În general unui cetățean liber și cu mintea vie i se poate întâmpla foarte rar să aibă în acest sens, și în linii mari, surprize. Firește, nu poți face previziuni și asupra detaliilor, de pildă modul *cum* se făcuse acea unire.

În ceea ce privește aderarea cuiva la Partidul Național Țărănesc al lui Iuliu Maniu și a celui liberal, al Brătienilor, partide numite „istorice", Petrică Nicolau o considera o adevărată prostie: vor sfârși într-o celulă, dacă nu și mai rău. Care va fi soarta intelectualilor, adică a noastră, profesori, medici, oameni de cultură etcetera, care considerăm politica drept ceva murdar? Întâi că ni se va cere de-aici înainte, la început cu blândete, mai apoi cu persuasiune s-o considerăm ceva curat. Apoi se va trece foarte rapid la faza următoare, a aderării. Și toți oportuniștii nu numai că vor adera, dar vor mima fanatismul și curând ne vor înlătura pe noi, cei mai buni, întâi pe cei care au avut neșansa să fi făcut politică înainte, apoi și pe ceilalți, a căror politică e să nu facă politică, și astfel se va adânci revoluția, care ne va arunca în excese cine știe pentru cât timp, cum s-a întâmplat totdeauna în istorie. Cum noi suntem români și nu francezi, vom adera toți, va adera și el, Petrică Nicolau, și eu, cu preocupările mele filozofice, fiindcă românul știe multe, de la cronicari și din propria istorie, că vremurile trec și important e să scapi cu viață. „De ce p... ma-si

crede el că viața lui e atât de prețioasă încât e dispus să facă toate compromisurile pentru a și-o salva, nu știu, exclama tare Petrică Nicolau, furios. Poate crede mai mult decât alții că viața e prețioasă în sine, mai mult decât toate valorile spiritului? Că poți trăi și într-o grotă, numai să trăiești? Că demnitatea, idealurile, libertatea, mândria de a fi om vor renaște și că numai cine există mai poate să renască, în timp ce un mort e mort de-a binelea și nu mai are cum să recucerească aceste valori? Poate că are dreptate, fără să putem afirma că atunci când a putut să ia arma în mână n-a ezitat s-o facă, ba chiar a făcut-o bine, punând în vigoarea luptei și viclenia și toate armele unei inteligențe ascuțite, diplomația abilă, trădarea la timp a vechiului aliat și alăturarea de altul nou, mai puternic. Astfel i-am bătut pe turci, pe poloni, pe unguri, pe tătari și am fost bătuți de aceștia, însă am *existat* și mulți s-au trezit astăzi în timpurile moderne uluiți că un popor tânăr a apărut în Europa, dar a cărui bătrânețe, al cărui trecut crâncen nu le cunoaște nimeni, iar alții ne contestă drepturile."

Ajuns la astfel de tiradă, Petrică Nicolau își ridică nasul său fin în aer și indignarea făcu să-i apară pe chip o expresie surprinzătoare de noblețe care mă împiedică să mai râd de misterioasa sa iritare care rar îl slăbea. Ideea lui fundamentală pe care o formula cu claritate era că am putea fi un mare popor dacă am scăpa de lichele și de lichelism și am învăța să renunțăm la stupidul nostru humor. „Dimpotrivă, i-am răspuns, humorul ne salvează. A ști să râzi în clipe tragice înseamnă a stăpâni tragicul." „Da, mi-a replicat el, și a evita astfel măreția și a cădea în trivial. Se spune că un arhitect neamț, prieten cu Carol I, după ce a stat vreo zece ani la noi și a construit câteva edificii frumoase, i-a cerut regelui permisiunea să se întoarcă în Germania. De ce, Franț, l-a întrebat suveranul, nu-ți place țara asta? Maiestate, i-a răspuns arhitectul, țara e frumoasă, oamenii veseli, femeile atrăgătoare, dar prea mult p... mo-ti!

Adică cum? s-a mirat regele. Păi, i-a explicat neamțul, deraiază un tren, morți, răniți, românul zice p... mo-ti! Secetă, inundații, incendii, p... mo-ti! Prea mult p... mo-ti! Suveranul a râs și el, cum râzi și tu acuma..."

Într-adevăr, râdeam, în timp ce prietenul meu n-avea nici un chef, el își trăia ideile cu intensitate, ai fi zis că spiritul său nu cunoștea relaxarea, această stare care ne apropie de contemplare, fără de care n-am mai putea vedea cerul minunat, norii de pe el și chipul frumos al unei fete. Chiar mă întrebam în clipa aceea cum trăia el cu soția lui, cum arăta, dacă iritarea ceda și cunoștea clipe de destindere.

IV

Abordă el însuși acest subiect chiar atunci când eu, deși îl ascultam cu atenție, nu mă putui stăpâni să nu întorc capul după o siluetă, *une passante*, cu splendide picioare în cisme de iarnă, picioare vizibile doar între haina de blană și negrul acestor cisme elegante, ah, picioare care parcă mă orbiră pentru o clipă. Dar și chipul era frumos, văzut într-o străfulgerare, zâmbitor, cu gene mari, care clipiseră o dată în timp ce fulgi de zăpadă îi cădeau chiar în ochi... Ca și pe poetul damnat, mă stăpâni un sentiment brusc de melancolie că *ea* a trecut și n-o voi mai vedea niciodată, trecătoarea iubită cu un destin necunoscut... *Jamais*! Se pierdu în mulțimea care umplea strada într-un du-te-vino neîncetat... „E nevastă-mea! spuse atunci prietenul meu, uluindu-mă. Și își ridică spre cerul plumburiu chipul său mic, deodată disprețuitor și îndârjit. E ora când știe că eu vin acasă și cu toate astea nu sunt niciodată sigur dacă mă așteaptă sau nu. Și niciodată nu știu dacă, așteptându-mă, o să-mi înghit în liniște borșul nenorocit pe care mi-l servește în farfurie, sau dacă există sau nu acel borș, deși îi plătesc o servitoare care să-l gătească."

Aproape că nu auzii aceste cuvinte care mă introduceau deodată fără ocolișuri și fără falsă discreție, în viața intimă a

prietenului meu. Mai târziu aveam să cunosc și eu această stare în care un bărbat își dezvăluie relațiile cu soția fără să-i mai pese că aceste relații ar trebui să rămână secrete. Secretul, credem noi, învăluie ca un abur misterios o căsătorie fericită, fără să ne dăm seama că fericirea e un secret comun care nu miră pe nimeni, numai nefericirea trebuie cu adevărat ascunsă, ca și când ar fi o rușine să fii nefericit și s-o declari! Or, tocmai de asta nu ne mai pasă. Eram consternat, nimeni din școală nu aflase până atunci ceva despre felul cum trăia profesorul Nicolau cu soția lui, adică nu se șoptise nimic, să zicem, despre vreo trădare sau despre vreun scandal... Îi câștigasem eu deplina încredere ca să se destăinuiască astfel? Sau nu-i mai păsa? Da, aveam să aflu și eu mai târziu: apare o perioadă în viața unui cuplu, când conflictul interior sparge cadrele vieții în doi și se revarsă în viața din afară din pricina intensității insuportabile la care sunt supuși cei în cauză; nu eram atât de prieten cu Petrică, adică prietenia noastră era prea proaspătă ca să-i devin confident. Și apoi întâlnirea noastră cu ea... Soții nu numai că nu schițaseră gestul de a se opri și a schimba măcar câteva cuvinte de formă, cum obișnuiesc chiar cei în conflict, dar nici măcar nu se salutaseră. Brusca destăinuire a prietenului meu nu avea însă în ea ceva acut, părea ceva cronic, n-aș fi zis că dezvăluia o ceartă recentă care ar fi putut explica o astfel de înstrăinare. În același timp ea arătase zâmbitoare, parcă fericită sub ninsoarea care cădea peste noi și peste oraș. Da, avea pe chip un surâs parcă de beatitudine și în ochi o sclipire enigmatică. Pe atunci însă nu știam nimic despre viața cuplurilor și în clipa aceea am gândit că fără îndoială el îi purta pică pentru ceva, se certaseră și desigur, cum el era ușor de jignit, ea îl jignise, nu în sensul că nu era sigur de borșul zilnic sau de prezența ei acasă (lucru care putea fi adevărat, dar cu care el se obișnuise), ci îl jignise în personalitatea și în orgoliul lui, unde era atât de vulnerabil. „Lasă, Petrică, i-am spus, nu mai fi și tu atât de susceptibil...", gândind, când ai o soție atât de frumoasă, astea sunt fleacuri pe lângă fericirea de a te culca cu ea în pat... „Nu sunt măgar, zise el, să nu fiu susceptibil, cu toate că și măgarul rabdă să-i pui tot felul de poveri în spinare, dar nu uită că i le pui și când te aștepți mai puțin aruncă și poveri și tot și îți aplică și două copite în cur, dacă nu si mai rău. Un om e un om, continuă el parcă rănit iremediabil în înalta sa concepție despre ființa umană, dacă nu respecți un om, atunci ce mai respecți? Nu te înjosești și pe tine însuți în clipele acelea? Ea nu are nici cea mai elementară noțiune despre respectul reciproc, fără de care... totul se duce dracului", exclamă deodată prietenul meu atât de scârbit și cu atâta lehamite încât de simpatie pentru el îl apucai de braț și izbucnii în hohote înalte de râs. Astfel era pe atunci natura mea primitivă, nefericirea cuiva, bine exprimată și sinceră, îmi stârnea râsul spontan, irepresibil, așa cum ni se întâmplă să izbucnim în râs când cade cineva din tramvai sau e stropit cu noroi de sus până jos de un automobil. Desigur, în forul meu interior eram încredințat sau doream ca râsul meu să-l antreneze și pe celălalt și să vadă și el că, iată, se putea râde de comedia umană, nu trebuie niciodată să iei lucrurile în tragic, mai proprie îi e omului înclinarea spre râs, starea de inocență... uitați-vă la copii, unul îl pune pe altul jos, îl gâtuie, îi trage pumni în cap, îl gheruie pe față, apoi se ridică amândoi și cel lovit, te uiți la el că deodată surâde ca un prost... Ei bine, nu e prost deloc, ci doar e curat, neatins de trufie, de sentimentul umilinței... Nu i s-a întâmplat nimic, iată, e tot ceea ce simte el în clipa aceea. Firește, viața nu e o joacă de copii, dar mai întâi de ce n-ar fi? Nu suntem noi toți copiii pământului? Și apoi cine le-a spus oamenilor că trebuie să rămână înlănțuiți de cei cu care se află în stare de conflict? „Păi, Petrică, i-am spus, e foarte simplu, nu ești sigur că o găsești acasă, nu te mai duce nici tu la ora aceea acasă, nu ești sigur de borșul tău, dă servitoarea afară și mănâncă-l la restaurant!..."

La aceste cuvinte prietenul meu se înfundă pentru prima oară într-o tăcere însingurată si orgolioasă pe care n-o mai rupse până ajunserăm în dreptul casei mele. Îmi veni o idee: să urce la mine și să luăm masa împreună. La ora aceea, unu si jumătate, când ne întorceam noi de la școală, mă aștepta totdeauna mama cu masa pusă, iar la trei, era acasă și îl aștepta pe tata. Pentru seara îmi lăsa ceva ușor de încălzit, sau îmi ajungea un sandvici cu unt și brânză, sau jambon, un pahar cu lapte...

Petrică acceptă. Apartamentul meu de două camere era confortabil, deși încă sărac mobilat. „Fă-ți totul singur", îmi spusese tata, deși avea ceva bani și deși vedea cum de la o lună la alta se devalorizau, ajunsese o pereche de pantofi să coste aproape cât un salariu de-al său de altădată. Îmi cumpărasem strictul necesar, mobilă de ocazie, un divan-studio, un birou, o masă și câteva scaune. Cărțile îmi stăteau încă îngrămădite pe lângă pereți.

Băurăm câte-o țuică și mama ne servi ciorbă de purcel ardelenească și tocană cu mămăligă. Cartelele de pâine aduseseră pe țărani în piață cu mălai. Apoi la cafele mama ne părăsi. Nu fumam niciodată dimineața, iar Petrică era doar fumător de ocazie. Aprinserăm țigări.

„...Iar Marghiloman spunea, în legatură cu neseriozitatea noastră, reluă Petrică revenind la ceea ce discutasem înainte de întâlnirea cu nevastă-sa, că în România n-ai nici o plăcere, nici măcar pe aceea de a avea un adversar, fiindcă dacă îl învingi, trece de partea ta... Abia dacă voi, ardelenii, sunteți mai fermi... Dar n-o să mai conteze. Să-ți dau să citești ce scrie Charles Maurras despre ceea ce ne așteaptă pe noi, intelectualii, ceea ce ne rezervă adică nouă revoluția proletară. Vom fi puși la coadă. Gânditorii, oamenii de cultură, nu vor avea acces la putere și în general li se va refuza orice încercare de a gândi altceva decât ceea ce a gândit deja Marx. Întreaga gândire a umanității va fi reanalizată prin această prismă și în acest sens vor avea și ei ce face, sau cum spuneți voi, ardelenii (Petrică era regățean), or să aibă de lucru «cât îi hăul», cu iluzia că înseamnă și ei ceva. Nici vorbă, Marx a fost un mare om și în forul lor interior nu se vor simți umiliți că nu li se va da voie să se abata de la litera lui. Se vor crea institute speciale de cercetări filozofice și sociologice și vor fi vârâți în ele toți, să le treacă apetitul că ar putea face și ei politică cum a făcut Bălcescu, Titu Maiorescu, Petre Carp sau Kogălniceanu. Iar un nou Nicolae Iorga sau un nou Octavian Goga vor trebui să-și pună pofta în cui. Cel mult funcții de decor. Li se va lăsa doar libertatea să se mănânce între ei, pe-acolo prin acele institute, ba chiar vor fi încurajați, cu instinctul sigur al conducătorilor de totdeauna, să-și sape reciproc autoritatea, fireste până la o anumită limită, căci vor avea nevoie să existe totuși valori pentru a exalta noile idealuri. Cei cu adevărat neliniștiți de soarta culturii, de valorile absolute, vor fi izolați sau închiși, băgați la zdup. Nu se va sinucide nimeni, nici nu va fi împușcat, dar vor trece prin infernul adaptării, daca va fi chiar infern, după părerea mea, marii maeștri vor da din capetele lor albite de înțelepciune și vor zice: aiasta este foarte bine, alții vor întârzia să vadă dacă nu vin anglo-americanii, pe urmă geniul pamfletar al unuia va spurca pe trădătorii de țară transfugi și dușmani plătiți. În general, toți vor fi înghițiți de stomacul tare al partidului comunist, cum a spus Lenin..." „Chiar așa a spus Lenin?", l-am întrerupt eu. „Da, chiar asa, noi avem stomacul tare și vom înghiți pe toți individualiștii și șovaielnicii, citez din memorie. Nu sunt Mafalda să ghicesc ce-or să facă cei care au creat până acum o mare literatură. N-ar fi exclus să devină optimiști..." (N-a fost exclus, chiar au devenit!, cum aveam să ne dăm seama mai târziu. Petrică, după ce a aderat și el, a uitat totalmente de profețiile lui, ca și când o stranie amnezie i s-ar fi abătut pe conștiință, ca și când un altul, străin cu totul de el, ar fi făcut acele profeții; dar soarta lui avea să devină pe atunci tragică. O să revin asupra acestui lucru)...

Se lăsă o tăcere, care se prelungi. Ceva nu mai mergea. Se vedea că nici el nu credea în propria-i viziune neagră pe care i-o inspirase reacționarismul maurrasian din cartea *l'Avenir de l'intelligence* (carte pe care mi-o împrumută chiar a doua zi), sau în orice caz făcea eforturi să-și îndepărteze gândirea de la ceva. De la ce? Aveam să aflu curând... Nu mai stătu mult și plecă.

V

De la soția lui, bineînțeles. „Metode fără efect, Matilda e mai presus de ele, spuse el a doua zi fără să-mi dau seama dacă era un elogiu sau o învinuire la adresa ei. Nici n-a observat că am lipsit de-acasă, am găsit-o trântită cu fundul în sus în pat, răsfoind reviste de arhitectură și de decorații interioare. Mi-am scos paltonul și mi-am aruncat mănușile înjurând. Asta nu e viață! Aiurea, degeaba am dat eu servitoarea afară, de două ori am făcut-o, angaja ea pe alta pe cont propriu. Câteva luni am mâncat la restaurant, dar mi-am cheltuit toate economiile fără nici un rezultat, afară de tristețea care te cuprinde când vezi la mesele vecine pe alții cu soțiile lor și tu singur. De ce dracu te-ai mai însurat? Și în general ce rost are însurătoarea? Sursă de epuizare a ceea ce e mai bun în tine, credință în rostul vieții, în idealuri că omul e incomparabil... Ba e perfect comparabil, cu un catâr de pildă. Să nu facă nimic. Se uită la mine cu coada ochiului când mă vede că nu pot să mai rabd și mă apuc eu să fac ordine. În dulapuri, în bucătărie, în cămară, în bibliotecă, pe care tot timpul o răvășeste... Îmi dispar cărțile, îmi descompletează cele mai frumoase ediții. Unde sunt cărțile mele? Nu zice nimic, se uită la mine cu ironie și are o putere colosală în a tăcea, în timp ce eu mă epuizez, pe toate gamele, ale blândeții, ale apelului la rațiune, ale înțelegerii, ale amenințărilor. Târziu de tot am aflat că le împrumuta. Edițiile mele rare din Racine, Balzac, Montaigne, Rabelais, Pirandello, pe care mi le-a

dăruit tata, care a călătorit la Paris, avocat bun, a câștigat bani în viața lui si a cumpărat tablouri și cărți... Mi-a dat și mie și din unele și din altele... Circulă prin casele prietenelor și prietenilor ei arhitecți și se întorc, dacă se mai întorc, pătate, rupte la coperți, cu foi smulse și lipite grosolan cu pap... A trebuit să perorez luni de zile până să aflu că le împrumuta și că nu ea le aducea în halul în care le descopeream prin rafturi. Și alte luni să mi se spună cu privirea încărcată de patimă stranie: că de ce să nu se bucure și alții de ele? Ei, de ce? Toți suntem oameni, eu le-am citit, aceste cărți, să le citească și alții... Egoismul ăsta al meu e insuportabil. Fii generoasă pe cont propriu, i-am spus, nu pe contul altuia. Cui îi place să citească, să se ghiftuiască mai puțin si să-si cumpere cărți. N-ai decât să-ți faci biblioteca ta și pe urmă s-o dai cu împrumut tuturor vitelor din oraș care să ți le înapoieze pline de caca... A încetat cu cărțile, au început să-mi dispară cămăși, costume, pantofi, chiar și ciorapi, exclamă prietenul meu cu un humor disperat... Acum trei zile, continuă el, cobor în pivniță să tai lemne. Eu le cumpărasem de la depozit, însoțisem camionul până acasă, le stivuisem cu un om pe care îl plătisem, lemn cu lemn, trei mii de kilograme... Ea venise acasă ca o cucoană, se uitase cu ironie la mine cum îmi curge sudoarea de oboseală... Ironie, surâs, dispreț... Fără să mă întrebe, tu ai mâncat, ești obosit, sau nici măcar atâta, să-și fi văzut de arhitectura ei, n-am pretenția la tandrețea femeilor, care nu e decât o cursă... Pisicile sunt superioare, când simt nevoia de tandrețe se mângâie singure de piciorul scaunului și torc pe cont propriu, nu înșeală pe nimeni... S-a retras în dormitor și când spre seară am ieșit și eu din bibliotecă și m-am așezat la masă, la masă nimic... Tu n-ai mâncat în oraș? zice. Ba am mâncat, i-am răspuns. Si m-am culcat la mine în birou, flămând, dar fără dorința de a mânca, cu speranța că o să vină la mine și să mă cheme în bucătărie, să-mi infirme ideea care îmi dădea târcoale, că femeia

asta nu știe ce e o căsnicie și de ce dracu s-a mai căsătorit cu mine... N-a venit. Nu vin, să știi de la mine, nu le aștepta niciodată, fiindcă nu vor veni, în întunericul odăii tale aștepți zadarnic un semn, acest semn nu-ți va fi dat... Pare neverosimil, îți contrazice întreaga ta concepție despre viață, dar e adevărat, așa cum e adevărat că trebuie să mori, nu-i pasă de tine și degeaba nu dormi, chinuit să afli adevărul. Nu există nici un adevăr, nu te înșeală nimeni, nu iubește pe altcineva, și totuși nu vine când o aștepți, idioata credință că o să apară și o să-ți pună mâna pe fruntea înfierbântată e o invenție pe care nu știu cine ne-o inculcă încă de mici, încă din adolescență, când visăm iubirea și armonia... Ducă-se dracului, mi-am spus și am hotărât că mai bine trăiesc singur, și am aruncat în noaptea aceea peste bord gândul de a fi fericit cu o femeie... Dimineața însă m-a invitat la ceai, mi-a dres cravata, avea aerul că nu s-a întâmplat nimic. Tandrețea ei era indiferentă și gestul de a-mi drege cravata mi-a făcut greață. Ia mâna de pe mine, i-am spus. Și am plecat înjurând... Și acum trei zile cobor eu în pivniță să tai lemne. Servitoarea plecase la țară, îi murise mă-sa. Când mă uit... știam că în pivniță abia aveai loc să pui lemnul pe butuc... acuma, loc berechet... Mă uit eu mai bine... știam că abia vedeai ferestruica... ferestruica mică era degajată și toate lemnele din partea aceea, un perete întreg, lipseau. Mă uit mai bine și văd că și peretele stivuit din stânga era înjumătățit... Am înțeles într-o clipă ce se întâmplase. De la cărți și lucrurile mele personale de îmbrăcăminte, trecuse la lemne, cărate și aranjate de mine. Am urcat sus, indignat («Aoleo, Petrică, am gândit în clipa aceea uitându-mă la el și văzându-i indignarea reapărându-i pe chip, numai indignat ai fost tu atunci? Trebuia să urci sus cu o bucată de lemn în mână și s-o croiești cu el ca unică soluție a chestiunii tale insolubile!»). Cui ai dat lemnele? am întrebat-o. («Cui să le dea, am gândit eu, altor oameni, de ce să te bucuri numai tu de ele la gura sobei

și să-l citești cu delicii la focul lor tihnit pe Racine sau Montaigne?» Dar Petrică nu mi-a urmat, nici măcar acum, târziu, acest gând și a repetat...) Cui ai dat lemnele? Ea stătea ca de obicei în pat, cu fundul spre ușă, ca un semn de dispreț pentru cel care ar fi intrat peste ea și cel care putea intra eram numai eu... În clipa aceea mi-am adus aminte cum mătușă-mea, la țară, unde îmi petreceam vacanțele, punea mâna pe-un retevei și îl arunca furioasă în câinele care dormea în mijlocul bătăturii cu spatele la casă... («Așadar totuși ți-ai dat seama ce-ar fi trebuit să faci!») Am apucat-o de mână și i-am spus: ridică-te când stai de vorbă cu mine! S-a ridicat și gura ei s-a făcut subțire ca o lamă de cuțit... Nu te agita, mi-a răspuns cu pleoapele coborâte, când n-o să mai avem lemne mă ocup eu să fie iar pivnița plină..."

Ajuns aici Petrică se opri. Așteptai însă zadarnic să continue. Mă uitai la el: avea fălcile încleștate. Înțelesei că nici până astăzi nu rezolvase, în el însuși, acest episod, care era proaspăt. De aceea poate soții, întâlnindu-se pe stradă, nu se opriseră, nu-și spuseseră nimic? Da, dar ea avea un surâs răpitor... Cu ce greșești tu, Petrica, față de ea? m-am întrebat. Ce lipsește, ce nu-mi destăinui? Ce-ți scapă din ființa ei, care îți produce o indignare universală? Fiindcă, e clar, ea e sursa iritării și pesimismului tău furios, pe care îl extinzi în relațiile cu colegii, cu istoria, cu evenimentele politice și cu *l'avenir de l'intelligence*...

Surâdeam, curios să aud ce-o să-mi spună mâine...

VI

A doua zi însă, lovitura de teatru: pentru întâia oară de când îl cunoșteam, Petrică era nu numai vesel, ci o lumină care îi făcea chipul deosebit de frumos îi transfigura parcă trăsăturile. Înalt cum era, subțirel și distins, ai fi zis că umbla cu capul în nori. Radios, îmi spuse că a vorbit cu Matilda despre mine... Parcă ar fi obținut o victorie, astfel rosti el aceste cuvinte, ca

și când demult aș fi insistat eu pe lângă el, ca numita Matilda să accepte să i se vorbească despre mine. Și că el și ea mă invitau la masă... Chiar în acea zi, adică acum, la prânz. „Bine, Petrică, zic, mulțumesc."

Era clar pentru mine, se împăcaseră. Dar se împăcaseră de tot, adică tot ceea ce îmi povestise el nu mai exista, n-avea să se mai reîntoarcă? Am dat din umeri. Treaba lui, numai el știe ce e între ei. O luarăm deci spre el, străbătând centrul orașului. Eram cam plictisit: Petrică nu mai avea verva lui care mă atrăsese atât de tare, felul poetic (era doar poet, nu?) cu care își ținea fruntea sus, aerul degajat, cu o vagă expresie de dispreț pe chip la adresa mulțimii prin care treceam, tăcerea lui care se vroia superioară îl făcea puțin antipatic. Oricum, nu mai avea nici un haz. Mă gândeam chiar să pretextez că am uitat că am ceva urgent de făcut și să mă scuz, să rămână invitația lui pentru altă dată. Numita Matilda, cu sufletul ei generos pe seama cărților și chiar a lemnelor lui Petrică, nu-mi stârnea nici o curiozitate s-o cunosc. Viața acestui cuplu mi se părea că are în ea ceva minor și stupid, în ciuda faptului că erau amândoi intelectuali, fiindcă nu-mi trecea prin cap să pun la îndoială ceea ce îmi dezvăluise Petrică. Desigur, în concepția mea și în ceea ce privește viața sentimentelor nu exista deosebire între un om cultivat și unul cu o meserie simplă și fără cultură. Intelectualul putea doar complica meschinăria vieții în care trăia, perorând și vorbind despre idealuri, în timp ce omul simplu putea recurge la violență sau să sufere în tăcere, fără generalizări filozofice.

Mă înțelesesem cu mama să mă aștepte totdeauna până la ora două și, dacă nu veneam, să-mi lase un bilet în care să-mi spună ce am de făcut ca să mănânc și să plece. Parcă îmi părea rău că n-o s-o văd decât mâine, fiindcă, în mod natural, neiubind pe nimeni, începusem s-o iubesc pe ea, prezența ei ocrotitoare, tăcerea chipului ei care era atât de elocventă: ești fiul

meu, parcă îmi spunea, și după Dumnezeu la tine țin și am uitat de mult că nu mai ai credință și nu te-ai împăcat cu taică-tău... Dar ești tânăr, și nu se știe dacă într-o zi n-o să-l înțelegi pe Mântuitorul... Îi ghiceam aceste gânduri și o ocroteam acum și eu, spunându-mi că dacă Mântuitorul a învățat-o să fie atât de răbdătoare și să țină astfel la mine, care o chinuisem până mai ieri, înseamnă că totuși pe ea credința o înălțase cu adevărat, în timp ce tata era în stare să-mi poarte atâta vreme ranchiună, deși era un om de treabă. Da, dar oamenii numiți de toată lumea de treabă nu sunt de treabă deloc, dacă pot păstra în sufletul lor, atât de multă vreme, o jignire, chiar dacă e gravă.

Mă trezi din aceste gânduri Petrică: ajunsesem. Locuia pe o stradă apropiată de centru. Ceea ce mă izbi de la început fu eleganța și somptuozitatea intrării (era o intrare laterală, din curte, spre al doilea etaj al clădirii, o vilă impunătoare), scară largă în spirală, cu trepte parcă de marmoră, în orice caz nu erau din ciment obișnuit, cu ferestre imense de o parte și de alta. Uimirea mea însă crescu când intrarăm înăuntru. Tot etajul de patru camere era al soților Nicolau. Nu mai văzusem până atunci ceva atât de atrăgător, atât de artistic aș zice, camere mari cu draperii, violete, cu pereții plini de tablouri și rafturi de cărți, cu plafoanele ornamentate, fotolii și scaune aurii, covoare scumpe pe jos, patul conjugal uriaș, o sufragerie și un hol cu drugi negri de lemn transversali în plafon, nișe nenumărate cu geamuri vechi, parcă din secolele trecute colorate ca în vitraliile catedralelor, sobe de teracotă albă, nici n-ai fi zis că sunt sobe, atât de fine erau plăcile și brâiele cu incrustații și semne ornamentale... Biroul lui Petrică era atât de spațios încât simții invidia, mi-ar fi plăcut și mie să am ceva asemănător. Oricum, ai fi zis că un mare savant lucra în el, cu biblioteca lui făcută dintr-un lemn prețios, probabil nuc, care se întindea pe doi pereți. Mă așezai pe canapeaua în care mă

înfundai, în timp ce repetam: „frumoasă casă ai, Petrică, n-am mai văzut asa ceva". El își ținea o mână în buzunarul de la pantaloni, zornaind niște chei. Tic nervos, de care aveam, mai târziu, să mă satur. Nu-mi răspunse. Veselia lui rad oasă se mai topise si îl aud că zice: „Ar fi în stare pur și simplu să nu vină (Înțelesei că se referea la soția lui.) și nici măcar să telefoneze. Ea te-a invitat, dar parcă la ea contează că ți-ai luat o obligație și ca trebuie s-o respecți?"

Dar chiar atunci se auzi zgomot la ușa de la intrare și mă ridicai de pe canapea. Petrică îmi confirmă: ea era. Ieșiram din birou. Dar nu era ea, ci servitoarea, care spuse că „domnu, nu ghesit vin, mereți dumneavoastra și cheutați..." Crunt, Petrică îi luă plasa din mână, ne îmbrăcarăm paltoanele și plecarăm noi să găsim vin. Nu găsirăm ici, dar găsirăm dincolea... Totuși Petrică, contemplând norii, parcă nu voia să ne mai întoarcem acasă. Dar nici nu spuse ce-ar trebui să facem. Ne plimbarăm în tăcere cam vreun ceas. Tăcere, fiindcă încercarea mea de a spune ceva, de pildă despre faptul că rușii erau iritați că aliații lor, anglo-americanii, tărăgănau procesul criminalilor de război (citisem tocmai atunci o reproducere a unui articol din presa sovietică în care se spunea „ar trebui scos din celulă banditu-ăsta de Goehring și spânzurat imediat"), nu avu nici un ecou la Petrică. Era însă rândul meu să vorbesc și continuai interminabil pe această temă. Aveam însă sentimentul că prietenia noastră se baza nu pe ceea ce aveam eu de spus, ci pe ceea ce avea el. Or, el era stăpânit de o muțenie care parcă nu prevestea nimic bun. Părea hotărât în sfârșit s-o bată acum pe Matilda lui, dacă bineînțeles s-o fi întors. Se făcuse ora trei și jumătate. Mă uitai discret la ceas: mi se făcuse foame. Eram pe punctul să-l invit eu la mine acasă, când el își coborî deodată privirea din nori, surâse strâmb și îmi făcu semn: ne întoarcem. Dar fără grabă, înțelesei, îi lăsa timp să vie și să pregătească masa. Astfel ne oprirăm într-o librărie din centru, care ținea deschis

toată ziua, răsfoirăm cărți, cumpărarăm reviste literare și ziare proaspete, ne uitarăm la pozele de reclamă ale unui nou film american cu *cowboy* și pe la patru Petrică sună la propria lui casă, deși avea cheile în buzunar. Ne deschise servitoarea, cu o expresie de repros: „A venit, fă, doamna?" o întrebă Petrică grosolan, fără să treacă pragul. „Nu, domnu, răspunse ea, dar telefonat că vine mintenaș, domnii nu plecat, vine, vine..." „Ce e, dragă, ce s-a întâmplat?" auzii atunci în spate un glas de femeie încărcat de o mare veselie degajată și mă întorsei și o văzui.

Era ea. Venea agale, îmbrăcată în haina ei de blană, trecătoarea pe care o clipă o crezusem prima oară că n-am s-o mai văd niciodată. Avea aerul că venea de la o petrecere unde se simțise minunat și acum se întorcea acasă plină de generozitate pentru toți și pentru toate, dispusă să ierte pe oricine și pentru orice, cu forța pe care ți-o dă sufletul când viața ți-a dăruit o clipă de intensă fericire. Se uită la mine cu această bogăție de expresie pe chipul ei de o frumusețe care mă copleși și exclamă: „dumneata trebuie să fii domnul Petrini! Bună ziua!" Și îmi întinse mâna pe care i-o sărutai. Avea o mână a cărei greutate n-o simții, imponderabilă, dar care mi-o strânse pe-a mea într-o scurtă încleștare, strângere fraternă, care transmitea forță feminină, dar și forță fizică, mână groasă, ai fi zis o labă... O luă înainte, își aruncă haina pe un fotoliu și dispăru. Petrică fusese ignorat în aceste clipe, dar observai la el o curioasă transformare: părea stăpânit de o bucurie jenată și confuză, împotrivirea lui cruntă se retrăsese (nu dispăruse, vedeam bine), un vag surâs îi flutura pe chipul lui mic, delicat, de o frumusețe minoră, dacă pot să spun așa, căci astfel îmi apărea în acele clipe. „Hai, zise el în șoaptă, ca și când s-ar fi ferit să nu trezească pe cineva din somn, să-ți arăt cărțile mele."

Intrarăm în bibliotecă și începu într-adevăr să mi le arate, una câte una, ediții rare, din clasicii francezi, legate, cu tipăritura veche de prin 1860. Le desfăcea coperta, întârzia asupra

primei pagini, apoi asupra celei de-a doua, îmi dădea, tot în șoaptă și cu religiozitate aceea curioasă a livromanilor, explicații asupra personalității, nu a autorilor, ci a acelora care îngrijiseră și prefațaseră ediția, biografia lor, polemicile lor din epocă etc., ca și când aceste personalități erau mai presus de Rabelais, de Boileau, La Fontaine... De ce vorbea el în șoaptă? mă întrebam. Ce sentimente îl stăpâneau pe Petrică, de arăta ca și când un devotament straniu pentru cineva scump și drag care zăcea bolnav în camera vecină îl împiedica să fie firesc, să dea curs ca altădată gândirii lui libere, să vorbească cu un timbru normal?...

Deodată lăsă cartea și se întoarse: intrase ea. Chipul lui Petrică înflori brusc și de astă dată bucuria lui jenată luă locul unei bucurii pline și spuse: „Matilda, bine că ai întârziat, ne-am plimbat prin oraș, am cumpărat vin, am fost prin librăria din centru... Credeam că o să găsesc cele două cărți... vezi, asta e, când trăiești în provincie, trebuie să te mulțumești cu fărâmiturile din capitală, dacă mai vin și fărâmiturile acelea..." „Petrică, îmi explică ea, așezându-se, nu doarme de câtva timp din pricina a două cărți... Vrea să se ducă la București după ele..." Și spunându-mi asta își arătă deodată chipul, pe care până atunci nu-l văzusem bine și rămăsei împietrit pe canapea. Ceea ce luasem eu drept frumusețe la Căprioara era ceva palid, șters, inexpresiv, față de bogăția strălucitoare a chipului acestei femei. Există chipuri într-adevăr frumoase care nu exprimă decât atât, adică ceea ce a făcut natura fizic, dar un chip frumos prin care să izbucnească dinlăuntru o lumină a unei vieți a gândirii și sentimentelor, care aruncă parcă într-o transă privirea unor ochi lucind, ai zice, în triumf, a unui obraz cu ten alb, a unei guri care nu poate parcă să stea închisă din pricina tensiunii lăuntrice a poftei de viață și de comunicare, un astfel de chip și o astfel de frumusețe nu mai văzusem. Un fior rece de invidie grea mă străbătu. Cum de nu întâlnisem eu o astfel de

femeie și o întâlnise Petrică? Cum dracu au noroc unii și dau peste astfel de femei fascinante, cum se întâmpla, unde le găsesc, sau, culmea, cum de sunt găsiți de ele? Și, ce era mai rău, înțelegeam acum vorbirea în șoaptă a prietenului meu: această femeie în propria lui casă, hm! desigur, nici vorbă, înțelegeam prea bine, îl subjuga; în prezența ei gândirea lui se topea, revolta împotriva ei și tot ceea ce îi tortura sufletul, așa-zisele fapte pe care mi le povestise zile în șir, deveneau, desigur, o amintire palidă.

El începu să-mi explice că nu era vorba de cărți obișnuite și se însufleți, înceta sa mai vorbească în șoaptă. Ea își aprinse o țigare și îl asculta cu un minunat și ironic surâs afectuos, uitându-se adesea și la mine, care mă făcusem în forul meu interior crunt și dușmănos. „Unde sunt, Petrică, învinuirile tale? mă întrebam. Ce-a mai rămas din superba ta revoltă?"... „Hai, Petrică, continuăm la masă, zise ea întrerupându-l, domnul Petrini, văd eu, nu are acum gândul la cărți, ca tine, ci probabil i se profilează mai degrabă în minte, prin telepatie cu bucătăreasa, imaginea unei supe fierbinți și a unui mușchi de porc împănat, care sunt gata. Poftiți la masă!"

VII

„Unii oameni, continuă Petrică deodată pătimaș, în timp ce servitoarea ne aducea sus-zisa supă, deși au cultură, sunt analfabeți prin concepția pe care o au despre cultură. Ei confundă civilizația, pasta de dinți, cu cultura și am întâlnit chiar creatori de cultură, pictori și scriitori, care nici ei nu sunt mai prejos de analfabeți. Dotați de la natură cu talent, trăiesc și mor în ignoranță, alergând toată viața după muieri și între o operă și alta petrecând în chiolhanuri nemaivăzute care le ruinează sănătatea și îi trimit în mormânt înainte de vreme. Și ne mai plângem că valorile noastre nu intră în circuitul universal! Cum să intre dacă înaintea ta intră Proust și tu nu faci decât să-l

imiți? Cât apare pe lume un scriitor mare, românii imediat încetează orice căutări proprii și îl imită pe acela. Cultura e o forță și ca atare atrage în sfera ei gravitațională pe cei slabi, care nu mai au nici o șansă. Pentru a scăpa de acest blestem, culturile tinere, cum e a noastră, trebuie să facă un efort uriaș pentru a deveni independente, și anume începând cu violență prin a fi polemice cu valorile dominante ale Occidentului. Scopul final, sarcină a tuturor generațiilor, ar fi mutarea culturii și artei europene aici în Răsărit, sau măcar împărțirea ei în două." „Nu se poate, Petrică, îi răspunsei, cultura e un fenomen natural, a cărui forță nu poate fi schimbată prin simpla voință." „Te înșeli, zise el fără să reflecteze, semn că reflectase înainte, literatura rusă e o literatură polemică, si zadarnic a ignorat-o un timp Occidentul: a cucerit lumea și acum francezii se uită uluiți la sufletul rus, ale cărui adâncimi sondate de un Gogol, Dostoievski și Tolstoi îi amețesc, fiindcă se simt ruși, așa cum bunicii și străbunicii ruși ai lui Tolstoi se simțeau francezi, a căror limbă o vorbeau si în intimitate... Și atacul rus asupra literaturii europene, se grăbi Petrică să precizeze, este premeditat, antagonic, deci «nenatural», deși e perfect natural prin desvăluirea altor adevăruri despre om." „Petrică, chiar ideea ta despre mutarea culturii în Răsărit nu e originală, e a lui Spengler, tot un occidental, numai că el o revendică pentru Germania. Si nu uita că marele Tolstoi, înainte de a ajunge să-și cristalizeze propriile lui reflecții despre cauzele războiului, l-a citit pe un Proudhon, a cărui idee, că războiul e de origine divină, și-a însușit-o cu entuziasm; după câte îmi amintesc, Tolstoi l-a întâlnit în 1861 la Bruxelles pe Proudhon, cu care probabil că a discutat îndelung și de la care a împrumutat chiar titlul de *Război și pace*, care pesemne că i-a plăcut atât de mult încât n-a ezitat de asemenea să și-l însușească. Acest scriitor francez suferise la rândul lui influența lui Joseph de Maistre, care în *Du pape* și *Soirées de Saint-Pétersbourg* se arată adversar al

revoluției franceze. Noutăți, deci, în materie de idei, n-a adus Tolstoi francezilor, afară doar de faptul într-adevăr copleșitor al geniului său epic. Ori, acest geniu era natural, nu era o consecință a unui spirit polemic, premeditat și antagonic."

Credeam că îl strivisem pe Petrică, dar el avu un surâs spontan de superioritate, nu se grăbi să-mi răspundă, aștepță ca Matilda să ne schimbe farfuriile. Ea ne ascultase cu o expresie care sugerase că îi venise în cap un gând, mai degrabă o întrebare pe care aștepta să i-o pună la urmă soțului ei; în această amânare savura parcă reacția lui, cu care urma să se delecteze și prin priviri neascunse pe care mi le arunca din când în când, îmi promitea că și eu o să mă distrez: soția își cunoștea soțul, punctele lui vulnerabile; firește, nu le va dezvălui, să-l facă de râs, dar nici nu va ezita să-i atingă puțin morga aceea a lui despre care, probabil, știa multe; devenisem curios, încât mă hotărâi ca după replica lui Petrică să nu mai răspund. Totuși nu mă putui stăpâni să adaug, fără să-mi dau seama ce spun, lucru care, reflectând mai târziu, mă făcu să înțeleg de ce prietenul meu mă evită apoi câteva săptămâni la rând. „...Și apoi, Petrică, cum să te smulgi de sub influența marilor culturi, când chiar tu însuți ca poet nu te-ai putut smulge de sub influența lui Arghezi? E o lege naturală." „Nu recunosc această influență, rânji el deodată și frumusețea chipului său se schimonosi. Idolul meu e Ion Barbu, care a descoperit în spațiul nostru poetic balcanismul. Influența lui, da, o recunosc și nu văd nimic rău că în cadrul unei literaturi, unul mare să ne influențeze. Spiritul polemic trebuie îndreptat împotriva culturilor străine dominante, chiar însușindu-ne de la ele idei, cum nu neg că a făcut-o Tolstoi. Asta e, în lume e cunoscut astăzi Tolstoi, în timp ce micul Proudhon francez e uitat. Este exact ceea ce vreau eu să spun..."

Se lăsă o tăcere. Bine, fie, gândii, dar de unde pornisem? Da, el începuse prin a afirma că unii oameni, deși au cultură, sunt de fapt analfabeți. Ce vroise să spună prin această idee,

căreia apoi, după obiceiul lui, îi dăduse proporții europene? „Eu sunt analfabeta aceea, zise atunci Matilda făcându-mă să tresar cu putere (gândurile se ghicesc!). Eu, continuă ea cu o veselie extraordinară pe chip, deși am cultură, sunt o analfabetă care râd de el că nu poate dormi fiindcă nu găsește aici la noi în oraș două cărți despre care se face vâlvă în Franța și vrea să se ducă la București să le caute"... Toată veselia ei deveni apoi brusc generoasă, ai fi zis dincolo de limite, când adăuga: „...Dar du-te, Petrică, ți-am spus de la început și nu știu de ce și atunci te-ai simțit jignit..." Întinse o mâna, i-o puse pe braț și îl mângâie: „Du-te chiar duminica viitoare, și luni întoarce-te" Sub această mângâiere Petrică se relaxă. Dar ea reluă imediat: „...Și lasă-i pe acești artiști și scriitori care aleargă toată viața după muieri și petrec în chiolhanuri nemaivăzute. Ce-ai tu cu ei? Poate că altfel n-ar putea crea!" „Pe dracu, rânji Petrică batjocoritor. Cu ce te ajută curul unei muieri să creezi? Balzac nu s-a însurat până n-a dus la apogeu *Comedia umană.* Toată forța spiritului trebuie concentrată în creație, dacă vrei să nu rămâi veșnic la marginea marilor culturi. Întrucât burta unei muieri, unde zac toate forțele turbulente și destructive, poate stimula un artist?" „Bine, exclamai eu, dar despre idolul tău, Ion Barbu, se zice că..." „Da, mă întrerupse el imediat, știu, poți să alergi după curul unei muieri, dar să nu te îndrăgostești de el! E ridicol!"

Devenise parcă furios, însă avea o furie rece, iar chipul său arăta acum durități de cremene. În același timp glasul avea tonalități de un sarcasm ucigător. Matilda zâmbea, dar îmi evita privirea. „Tolstoi, continuă el, a rezistat, cu toate că era dotat cu o neobișnuită forță virilă, căreia însă i-a pus frâu, a convertit-o în spirit și a învins. La noi, românul lucid a descoperit răul, dar nu i poate rezista. Muierile au să-i mănânce capul, spune el când vede un bărbat înzestrat, dar care aleargă ca un smintit după ele, în timp ce după el aleargă ratarea, în care el nu crede. Cum să creadă? Femeia e idealul, ce e mai frumos în viață? Nu e ea floarea pământului? Făcând confuzie între

femeia care naște și care în timpul sarcinii ne e superioară, trăind în apropierea morții pe care, născând, o sfidează, și muierea stăpânită de toți dracii... cu care bea, chefuiește și dansează"... „Cu cine, Petrică, bea, chefuiește și dansează? îl întrebă Matilda cu un glas suav. Cu dracii sau cu artiștii?" Dar Petrică, sardonic, râse din plin, cum nu-l auzisem până atunci, și nu răspunse. „Petronius e un naiv descriind moravuri romane naive. Ei da! exclamă el, că eroul nimerește printre vestale, care ca să-l vindece de impotență îi vâră un falus de lemn în cur tăvălit prin ardei pisat și urzici și el o ia la goană urlând, în timp ce vestalele îl urmăresc cu țipetele lor: hoțul, hoțul... Săracul, era conștient că impotența lui față de femei venea din faptul că iubea un băiat cu care trăia. Dar ar fi vrut să facă față și unei frumoase matroane, îndrăgostită de el, deci nu era cu totul corupt. Sigur, capacitatea de regenerare a ființei umane este, practic, nelimitată, dar numai la noi, la români, care avem simțul humorului. Cunosc un bun tată de familie care te poate distra la infinit cu amestecul de humor și abjecție care îl caracterizează. Și fiindcă suntem admiratori ai lui Zola, care a scos afară mațele ființei umane, ca să depășim faza, să nu strâmbăm din nas, stăpâniți de un idealism puturos, în fața scenelor memorabile pe care le trăiesc semenii noștri..."

Matilda se uită la mine cu o privire rapidă și alarmată. „Retrag, parcă îmi spunea ea, invitația să te distrezi pe seama spuselor lui Petrică. Vrea să mă jignească, nu mai e vulnerabil, l-am jignit cu cele două cărți din pricina cărora nu doarme și acum mă atacă." „Petrică, îi zisei, dar poeziile tale sunt atât de pure, de idealiste ..." Petrică primi elogiul, dar nu renunță. „Câți oameni, continuă el, mai sunt impresionați de codul moral pe care puțini dintre noi îl mai ridică în fața abjecției? Humorul e suveran! Hohote de râs se aud în casa de vizavi, unde oamenii petrec. Dracul râde cu noi, singurul supraviețuitor dintre îngeri. Suntem singurul popor din lume care avem granița nu cu Dumnezeu, cum spunea cineva, ci cu

diavolul, dar nu prin faptul că am fi diabolici, ci prin humorul nostru destructiv demolator al oricărei înălțări. Nu se poate rezista. E ca un viciu. N-am crezut niciodată că o să pot râde cu poftă cu un ticălos care îmi povestea zilele trecute, uluit el însuși, uimitoarea sa aventură cu o gagică..."

...Dar chiar acum, în celula mea, nu mă pot stăpâni eu însumi, în fața perspectivei apropiate a morții, să nu râd de povestirea pe care Petrică ne-a relatat-o atunci după masă cu lux de amănunte. Cunoaștem toți asemenea întâmplări scabroase și în același timp de un comic imens, ca s-o mai relatez aici pe a lui. Râd acum, când sunt detașat de tot (și această detașare îmi aduce în suflet, ca o scurtă zguduire, o suferință insuportabilă că n-o să mai pot trai și n-o sa mai mă pot bucura de viață, tocmai când îi redescopăr secretul, care e tocmai această detașare, secret pe care *ea* m-a făcut să-l pierd și să mă pierd) și când simt eu însumi, ca acel erou al lui Albert Camus, că e cu putință, în fața morții chiar dată de oameni, să câștigi o tandră nepăsare față de lume... Dar atunci nu râdeam, Petrică mi se părea bătrân și uzat în stările lui contradictorii, de la umilință și adorație față de Matilda, la perorație sceptică și misogină, tot împotriva ei, din motive care îmi scăpau, căci cele relatate de el mie până atunci apăreau meschine în fața noii lui stări de spirit.

Ne-am băut cafeaua în biroul lui și conversația a urmat mai potolită pe tema celor două cărți, una de Camus, *L'Etranger*, și a doua *L'Existentialisme c'est un humanisme* de Sartre, o broșură, un dialog cu un public dintr-o sală, cum aveam să aflu mai târziu, al acestui indigest om de litere și filozof francez care încerca încă de pe atunci, cu frica în oase, să se împace cu marxismul.

„Și unde stai dumneata, domnule Petrini?" mă întrebă ea la plecare, în timp ce își ținea, cu tandrețe, soțul de braț, care soț mă privea parcă de sus, nu știu de ce, ca și când ar fi obținut

asupra mea o victorie. „În orice caz, doamnă, i-am răspuns, nu într-o casă așa de frumoasă ca a dumneavoastră." „Și puteți fi vizitat?" N-am înțeles sau n-am auzit bine întrebarea, sau eram brusc plictisit și disprețuitor față de acest cuplu bizar ca să nu mai fiu atent la ceea ce mi se spunea, dacă era vorba de o vizită a lor împreună, banalitate, sau numai a ei, ceea ce mi s-a părut din capul locului absurd... Am uitat să-i răspund.

VIII

Și totuși acest lucru absurd avu loc; într-o după-amiază, cam la o lună după vizita mea la ei, mă pomenii cu ea în ușă. „Bună ziua, domnule Petrini, mi-a spus soțul meu că te-a invitat la noi de câteva ori și ne-ai refuzat, începu ea chiar din prag. E adevărat?!" mă interogă în timp ce îi țineam blana, cu care mă lăsă în mână și intră în biroul meu cu pași fermi, ca și când ar mai fi fost pe la mine și era familiarizată cu casa. Se așeză chiar pe scaunul meu și își ridică fruntea să-i văd chipul fascinant, cu întrebarea în frumoșii ei ochi verzi nedintiți și amețitori.

Uitai să-i răspund, prins de o turburare care mă indigna și din care nu-mi reveneam; deschisei gura să vorbesc, dar glasul îmi pierise. Și totuși în același timp, în forul meu interior, eram stăpân pe mine, deși îmi dădeam seama că sunt paralizat. Simțeam în clipele acelea, într-un mod aproape fizic, diferența de vârstă dintre noi (ea mergea, după spusele lui Petrică, spre treizeci, în timp ce eu abia mă apropiam de douăzeci și cinci), o astfel de cucoană era pentru mine bătrână și în mod straniu bariera celor cinci-șase ani în plus dintre noi mi se părea greu de trecut. Mâinile ei cu palmele mari și corpul care vedeam acum că era voinic, picioare pline sporeau acest sentiment acut care mă stăpânea că această vizită n-avea nici un rost; numai că n-o dădeam afară prin tăcerea mea mohorâtă, fără să-mi pese însă că purtarea mea putea fi jignitoare. Ei și? „Să nu spui că

te-am deranjat, cu toate că ai aerul", reluă ea și izbucni într-un hohot de râs de o sinceritate cuceritoare. Părea să spună că știe că sunt turburat și că de aceea nu pot vorbi și se uită deodată la mine cu o intensă afecțiune, care mă eliberă brusc din paralizia mea. Da, iată, afecțiunea, sentimentele pot sări ușor barierele dacă oamenii nu și poartă sufletul într-o carapace. Știam că și eu o aveam pe-a mea și desigur turburarea venea de-acolo că această femeie vroia s-o ridice. Sinceritatea râsului ei și afecțiunea cu care mă privi mă îmblânziră: nu, nici vorbă, nu venise cu această intenție, ci după pură simpatie. „Nu, doamnă, îi răspunsei, n-am refuzat invitația. Am așteptat doar ca Petrică să precizeze ziua. Vino pe la noi, mi-a spus, dar cum să viu dacă nu spui când și la ce oră?" „Dar ce rost are formalismul ăsta? zise ea. Vino când vrei, sunteți doar prieteni. Dai un telefon să vezi dacă suntem acasă și poți veni imediat. Petrică era nedumerit, ține mult la dumneata și mi-a spus: du-te tu pe la el și invită-l." „Da, doamnă, o să vin cu plăcere... Nu știam... În fine... Doriți o cafea?..."

Și mă ridicai și intrai în bucătărie. Ceva nu era în regulă în toată chestia asta. După două săptămâni de înstrăinare, Petrică mă abordase din nou și plimbările noastre împreună, după terminarea orelor, reîncepură. Nici vorbă de armonie între el și Matilda, cum îmi sugera ea acum. Permanente jigniri, atitudine de dispreț sub masca acelei generozități care numai ei știa ce ascunde. Era, povestindu-mi scenele care aveau loc între ei doi (și pe care le ascultam ca și când aș fi citit un roman pasionant), de la o zi la alta tot mai îndârjit împotriva ei. Sensibilitatea lui era zilnic rănită și n-ar fi fost nimic, ar suporta totul dacă ar putea să scrie. Dacă ar fi un om obișnuit ar cuceri în forul lui interior nepăsarea, ar lăsa să apară în sufletul lui cinismul și disprețul și ar trăi ca oricare altul. Dar el e poet, vrea să scrie și cum poți să scrii cu nepăsare, cinism și dispreț? Foaia de hârtie rămâne veșnic albă în fața ta, seară de seară, când te retragi și, împins de dorința de a scrie, vrei să scrii. Volumul de versuri pe care l-a publicat fusese scris înainte de căsătorie. De când trăiește cu ea, adică de trei ani, n-a mai scris un rând... „Petrică, i-am spus, asta e grav", în timp ce îmi era din ce în ce mai limpede că nu femeia era cauza, ci el însuși. Femeia era așa cum era, dar el de ce era așa cum era și nu un altul, care să vadă lucrurile în finalitatea lor și nu în necontenită ciocnire, care într-adevăr pe el îl putea, dacă continua astfel, să-l uzeze definitiv, să-l epuizeze. De ce nu se despărțea de ea? „Bineînțeles, că o să mă despart, răspunse el, dar iată cum s-au dus dracului trei ani din viața mea, în care timp n-am putut nici să citesc ca lumea. Ar fi fost o compensație." „Bine, i-am răspuns, dar n-o mai lungi și încetează să mai vorbești în șoaptă în propria ta casă, cum ai făcut atunci când ai uitat imediat tot ceea ce îți făcuse, ceea ce îmi povestiseși și altele pe care nu mi le-ai povestit, dar care probabil că durează de mult, și asta numai la simpla ei apariție. Ai uitat, dar de fapt n-ai uitat, ai făcut-o analfabetă." „Pentru că realmente concepția ei despre cultură e a unei analfabete, cu toate că a citit ca și mine... e arhitectă, dar parcă ai zice că nivelul ei spiritual nu se ridică deasupra zidarilor cu care lucrează... Într-o seară, de bine de rău, am scris o poezie și m-am dus la ea să i-o citesc. A ascultat, dar pe urmă a pufnit-o râsul. Râdea în hohote fără nici o jenă și nici o rușine. De acord, poezia era proastă, dar nu asta era important, ci faptul că o scrisesem totuși. Am aruncat-o furios la coș și am ieșit de la ea înjurând." „Bine, zic, dar de ce trebuia să i-o citești ei?" „De unde să bănuiesc cum va reacționa? Orice om de bun-simț mi-ar fi spus că poezia e bună și că trebuie să continui, pe ideea că pe urmă, scriind altele mai bune, singur mi-aș fi dat seama că aceea pe care i-o citisem era tâmpită." „Bine, Petrică, nu e o muză, dar..." „Dar bun-simț poate să aibă? mă întrerupse el. Citesc o carte care mă entuziasmează, o ia s-o citească și ea, cască și se miră ce mi-o fi plăcut mie, ceva

așa de idiot n-a mai citit de mult... Adică mă face pe mine idiot?! Bunul-simț ar trebui s-o îndemne să spună că n-a înțeles, sau nu e pe gustul e.. De ce trebuie să treci la insulte?" „Rupe, ca să zic așa, relațiile culturale și trăiți mai simplu, ca bărbat și femeie: un profesor, o arhitectă, fiecare cu profesia lui."

El tăcu în ziua aceea, dar a doua zi reluă: „...simplu, ca bărbat și femeie... asta înseamnă să fac eu totul și ea nimic... Am făcut și asta, nu mi-a fost rușine, dar mi-a spus cu ironie că ea a luat un bărbat, nu o fată în casă." „Divorțul, Petrică, rezolvă totul. I-ai pus problema?" „Un divorț e un eșec!" murmură el și își ridică privirea spre nori și tăcu vreme îndelungată. Aha! Așadar el spera în îndreptarea ei, nu suporta gândul unui eșec? „Un eșec, spune filozoful, poate fi, Petrică, premisa unei victorii. Pune-i problema. S-ar putea să ai surprize, să-și dea seama că nu se poartă bine cu tine și să se schimbe." „Nici vorbă, zise Petrică, i-am pus problema." „Și?" „A râs ca de o glumă reușită." „Perfect, du gluma până la capăt și las-o să râdă. Știi ce spune Pușkin: poet care îndrăgești lucrurile pe care le faci, ești tu mulțumit? Ești rege, trăiește în singurătate și lasă lumea să râdă, nu te încrede în elogiile ei și nici să nu-ți pese dacă îți dărâmă altarul. Ăsta era un mare tip, nu degeaba a fost admirat de Gogol și Dostoievski." „Mă duc chiar mâine la un avocat, spuse el. Mai bine un sfârșit cu groază, decât o groază fără sfârșit." „De ce groază?! râsei eu. De ce să-ți dramatizezi singur un act simplu de voință?" „De-un mormânt toți avem parte, mai spuse el, e un drept pe care nimeni nu ni-l poate lua, cel mai sigur." Am dat din umeri Începea vag să mă plictisească și el simți acest lucru și câteva zile nu mă mai conduse acasă...

Nimic din toate acestea pe chipul Matildei. Îi adusei cafeaua și ea își deschise poșeta și își aprinse o țigare. Se vedea că nu era fumătoare și că fumul de tutun nu-i făcea nici o plăcere. De altfel o și stinse după ce trase din ea de câteva ori.

„Nu vrei să ieșim? zise. E soare afară și e așa de frumos orașul nostru sub zăpadă." „Ba da", răspunsei și îi adusei haina.

Zăpada scârțâia sub pașii noștri. Chipul ei se îmbujoră din pricina gerului, care parcă îi pria, nasul i se făcu de statue, obrazul îi deveni și mai frumos sub o nouă simetrie și mai armonioasă a trăsăturilor; numai privirea îi rămase aceeași, neclintită ca un diamant verde. Mă îndepărtai de ea și merserăm astfel la distanță unul de altul, într-o tăcere pe care nici unul n-o rupse vreme îndelungată. Întru târziu ea spuse cu un glas în care răzbătea, ai fi zis, o patimă mistică: „Petrică suferă mult". „Da, doamnă, știu", răspunsei și tăcerea se așternu din nou. Orașul strălucea. Casele lui vechi cu tencuieli medievale, în contrast cu albul orbitor al zăpezii, păreau incendiate în amurgul care se lăsa cu repeziciune. Marea biserică din piață, cu statuia ecvestră a regelui maghiar de odinioară mi se părură că sunt apariții ciudate, pe care le vedeam pentru întâia oară și melancolia mi se strecură în inimă, amestecată cu o vagă, nedefinită deprimare. Ceva mă înfiora, dar nu știam ce. Poate faptul că mă simțeam atât de străin de această femeie cu care mă plimbam, trecătoarea care mă făcuse să tresar și pentru care apoi simțisem o atracție turbure și o invidie grea că astfel de femei le întâlnesc alții și nu eu? Ea era a lui Petrică și îmi dădeam seama că a lui Petrică va rămâne. Petrică suferă mult, spuse ea. Era deci în gândul ei...

Ieșirăm spre marginea orașului. „Iată, zise ea la un moment dat, câtă tristețe zace peste casa aceea". Mă uitai și într-adevăr casa aceea părea, cu acoperiș cu tot, scufundată în tristețe. „Pământul pe care călcăm, reluă ea apoi, nu știe nimic de dramele noastre. Nu există remediu... Ambițiile, vanitatea, egoismul ne mănâncă viața... Când viața e o bogăție, o revărsare de daruri, un râu cu ape bogate și veșnice, să ajungă pentru toți... noi ne facem ziduri, ne închidem în ele, ne urâm, ne detestăm și uităm prezentul, astfel bucuria vieții ne scapă."

„...Da, doamnă! murmurai întru târziu. Așa este..." Tot gândind: e și filozoafă pe deasupra; s-o fi molipsit de la Petrică, dar într-un sens exact contrariu, văzând viața ca pe-un ospăț, în timp ce Petrică era un idealist auster, amenințat de scepticism agresiv. Am gândit: hedonismul tău, Matilda, miroase a apropierea toamnei... cum ești și analfabetă, ai putea fi împinsă să faci ceva necugetat...

Ne întoarserăm și plimbarea se termină în aceeași tăcere. La despărțire îmi întinse mâna, pe care i-o sărutai și ea mi-o strânse pe-a mea scurt, și păstrai apoi în minte încă o dată mărimea și vigoarea palmei și în același timp imponderabilitatea tulburătoare a brațului, ascuns în blană... Rătăcii apoi singur până ajunsei acasă. Luminile reclamelor, foiala de pe străzi, vitrinele luxoase (în ciuda sărăciei) îmi alungară bizara melancolie, vraja depresivă care mă stăpânise tot timpul în lunga mea plimbare cu Matilda, soția detestată a prietenului meu. Îi uitai pe amândoi, ca pe doi străini a căror dramă de fapt nu mă interesa. Desigur, îmi spuneam, și îmi aminteam cum observasem acest lucru la oameni, la tatăl meu mai ales, dar și la Căprioara, imobilitatea sufletelor e spectaculoasă. Căsătoria e o temniță în care oamenii, cu vini diferite, se închid și se urăsc reciproc crezând că au fost pedepsiți să ispășească pe nedrept pedeapsa celuilalt...

Am adormit cu gândul ca acest lucru, mie, nu trebuie să mi se întâmple niciodată...

IX

Dar nu numai acest lucru. Iată, citești un bun roman, vezi un excelent film... eroii se caută besmetici unii pe alții săvârșind exact ceea ce bunul simț ar trebui să-i îndemne să nu facă. N-a venit la întâlnire, a prins-o cu altul, a descoperit niște scrisori, i-a descoperit un trecut infamant, nu-l poate lua fiindcă sunt din clase sociale diferite sau se închină la dumnezei diferiți, ea e prea frumoasă ca să nu dorească situații înalte, el e un cinic și un destrăbălat, copiii se opun părinților și îi părăsesc... Nimeni nu rezistă în ființa lui la astfel de dezastre, ca și când viața din ei n-ar avea alt conținut. Nici vorbă, gândeam, asta e doar ceea ce are exterior viața. Ceea ce are ca spectacol. Asta li se întâmplă lor, dar nu mi se va întâmpla mie. Eu stau doar în pat sau în scaunul teatrului și cinematografului și citesc sau privesc cu pasiune de spectator. Iată, apare o ceată de ticăloși, mânuitori de pistoale, care terorizează o regiune îndepărtată de pe pământ, apare însă și un tip inteligent și abil care nu dă nimănui de bănuit că posedă și alte calități decât ale acelora, apărător înnăscut al ordinii și al legii, plus mânuirea și mai fulgerătoare a pistolului, de care nu se va folosi decât în final într-o scenă uluitoare de tensiune insuportabilă. E perfect! Bine că m-am născut într-o altă regiune a globului, unde ordinea și legea domnesc de mult și unde forța noastră vitală se poate converti în valori ale spiritului, care ne poate îngădui să privim în intemporal și să sfidăm neliniștea morții, a sfârșitului, trăind cu intensitate sentimentul eternei întoarceri, cum spunea Nietzsche.

Încât după vizita Matildei prinsei aversiune împotriva ei și o dorință de astă dată vie se născu în mine să-l scap pe prietenul meu de ea. Îl întrebai dacă se dusese la avocat. Nu se dusese. „Păi de ce, Petrică?! mă mirai. E clar pentru tine, un talent, după cum bine știi și tu, dacă își îndreaptă cu toată energia puterea într-o direcție unică, poate egala pe cele mari. E chiar teoria ta, cu violența polemică și antagonică. Pune-o în practică! Îndreapt-o întâi împotriva condițiilor care te împiedică să scrii. Uită-te la sudorul acela, exclamai eu arătându-i un sudor pe lângă care tocmai treceam, sudează o linie de tramvai. Dar cu ce? Cu o flacără! Dar e o flacără albastră, care topește fierul. Una obișnuită nu arde decât lemnul și paiele. Astfel se transformă și flacăra talentului, din galbenă cum e de la natură, în flacără albastră sub tăria puterii de concentrare a

voinței într-un singur punct... Eu nu zic să te desparți neapărat de Matilda, reluai prudent observându-i tăcerea. Numai tu singur știi ce înseamnă ea pentru tine, dar desparte-te de ceea ce înseamnă ea rău în existența ta. Mai precis, să rămâi sensibil la ceea ce-ți place la ea și absolut insensibil, de gheață, la ceea ce te face să suferi...

Mă oprii, uitându-mă indiferent în jurul meu. Pașii noștri continuară multă vreme, bătând asfaltul ud al trotuarelor pe care zilele babelor topiseră zăpada. „Operațiune de scindare a conștiinței care îmi repugnă, exclamă în cele din urmă, îndârjit, Petrică. Ori totul, ori nimic." „A, bine, exclamai și eu, consideri deci că Matilda e totul. Trebuie să răspunzi în sinea ta la întrebarea dacă nu cumva te înșeli. Nimeni dintre noi nu *e totul*, nici tu, nici Matilda, nici eu însumi, deși în forul meu interior nu văd de ce n-aș fi. Numai că natura e vicleană și pentru un om inteligent se pune întrebarea care i s-a pus și lui Arhimede, să afle, fără să topească o coroană de aur, cât aur și cât argint are în ea, fiindcă regele avea bănuiala că bijutierul îl înșelase sustrăgând o parte din aur și înlocuind-o cu argint. Trebuie să fim ca acel rege al Siracuzei și să punem la îndoială chiar exemplarele cele mai reușite ale naturii (și Matilda pare să fie un astfel de exemplar) și să strigăm *evrika*, firește, în sinea noastră, pentru noi înșine când ne vom trezi în posesia adevărului crud... Da, toată lumea o poate admira, dar noi știm ce se ascunde sub strălucirea aparentă. Putem să surâdem sardonic când vom vedea bărbatul amețit de privirea ei dispus să-i pună viața la picioare... Da, să i-o pună... O să vadă el pe urmă; ba chiar acest «pe urmă» să fie un «îndată», lasă-l să-i devină sclav, dacă are suflet de sclav. Poate că, Petrică, Matilda chiar asta dorește, un sclav, desigur fără să fie conștientă... Lasă-i deci pe alții să admire coroana. Numai tu singur vei ști cât aur conține..."

Mă oprii. În mod straniu, simțeam nevoia să-i spun mai multe, dar îmi dădeam seama, din instinct, că mai multe ar fi putut trezi în celălalt bănuieli. Or, ce bănuieli? La acest gând izbucnii în hohote lungi de râs, la fel de stranii pentru mine însumi, ca și dorința de mai înainte de a-i vorbi încă, de a-l convinge. El se uită la mine cu o expresie de derută care ținu cel puțin câteva secunde, pe urmă se gândi poate că râd de el, așa cum râd cei mai tineri de dramele celor mai în vârstă, într-un fel stupid, după ce mai înainte ai fi zis că stăteai de vorbă cu un om matur și cu gândirea gravă și adâncă, și râse și el prin reflex... Îl apucai de braț cu simpatie și îl invitai la mine...

„Mi-a făcut o vizită, ne-am plimbat prin oraș", continuai în timp ce mama ne servea. „Da, mi-a spus, zise Petrică, ține foarte mult la tine și mă bucur..." Auzindu-l și văzându-i și chipul, ușor topit într-un sentimentalism dulceag, izbucnii iar în râs. Mi se păreau de astă dată ridicole și ținutul ei la mine și faptul că el se bucura spunându-mi acest lucru. Râsul meu jignitor nu-l mai derută, însă expresia înmuiată de o tandrețe ai fi zis generoasă („o imita", gândii) i se accentuă chiar și reluă: „Zice că ești un om orgolios, dar că orgoliul tău e o platoșă, nu-ți alterează ființa interioară..." „Ce de mai banalități, Petrică, exclamai eu sarcastic, cine nu e orgolios și la cine orgoliul nu e platoșă care ascunde ființa interioară?" „N-ai dreptate, zise mereu cu aceeași tandrețe care începea să mă irite (intuiam, această tandrețe era pentru ea, gândul îi era la ea), există orgolioși care nu ascund decât un vid, în timp ce..." Urma să spună că la mine ascundea nu știu ce comori sufletești. Devenea penibil și îl întrerupsei cu un hohot de râs, izbindu-l puternic pe umăr, să-l trezesc din narcoza dostoievskiană în care căzuse și la care ar fi vrut să iau și eu parte, eu, el și Matilda, bineînțeles de la ea îi venea starea aceasta. „Petrică, zisei, Matilda n-are cumva sânge rusesc?" „Ba are, după tată, ea fata o chema Matilda Dimitrievna." „I-auzi! Te pomenești că știe și rusește!"

„Știe! Când ne vizitează rude de-ale ei, vorbesc între ei rusește." „Casa, adică apartamentul, al cui e, Petrică?" „E al ei!" „Nu mai spune, de unde a avut atâția bani să-l cumpere?" „Primul ei soț i l-a cumpărat, un profesor universitar evreu, care a fugit din țară când au venit legionarii la putere." „I-auz! Și ce e al tău din casă?" Petrică nu răspunse și se lăsă o tăcere. „Încât, continuai eu, trebuie să ieși într-un fel din istoria asta. Suferința, după Dostoievski, e singurul remediu, după mine suferința e o criză din care trebuie să ieși cât mai rapid, adâncimile ei ne rătăcesc spiritul. Ce e de fapt suferința? O depresiune. Ce rost are să zaci în ea și, mai rău, să te acomodezi cu ea? Dostoievski se sperie la gândul că omul, redevenit liber, n-o să știe ce să facă cu libertatea. E un gând pur rusesc, la vezi!..."

X

Dar Petrică nu văzu nimic și masca sa, altădată îndârjită, cu profil de cremene, continua să rămână bleagă, iar expresia de sentimentalism dulceag care îi înmuia trăsăturile persista pe chipul sau. Mai rău era că mă plictisea. Unde era pornirea lui împotriva tuturor, începând de la soția lui, continuând cu profesorii care îi erau colegi, ieșind afară din școală în istoria contemporană și terminând cu Stalin? Curios cum o prietenie se naște și apoi se hrănește dintr-o anumită stare de spirit a cuiva, ca să se stingă îndată ce flacăra acelei dispoziții, care ne-a făcut o vreme să credem că avem înaintea noastră un om inteligent, cu mintea scăpărătoare, s-a retras sau chiar a consumat ceva interior, ceva prețios. Desigur, acum omul nu ne mai spune nimic și ne mirăm că avem în fața noastră un ins obișnuit si tern! Înțelesei că trebuie să-l vizitez (n-am înțeles cum de a țâsnit în mine această înțelegere), ba chiar avui bănuiala că suferă fiindcă nu-l vizitam. Dorea în mod obscur să-l vizitez, să-l văd acasă, să fim noi trei împreună, el, Matilda și cu mine. Ba da, acum îmi amintesc. Ideea de a-l vizita mi-a venit într-o

zi, adică într-una din acele zile când ai mare poftă să vezi un prieten, și dacă nu ai, e ziua când ți-l faci, când ești disponibil (și acest lucru se simte), disponibil chiar să te împaci cu un dușman sau să te împrietenești cu cineva pe care până atunci îl disprețuiai, spre uimirea aceluia. Aveam mare poftă să văd iar apartamentul atât de artistic mobilat și decorat al soților Nicolau și în același timp ceva îmi spunea că voi întâlni în casa lor neprevăzutul

Bineînțeles, l-am întâlnit chiar din prag; era Petrică, desfigurat de furie, Petrică cel de altădată, mi-a deschis, mi-a întors spatele, și cu mâna în buzunar, semet, zornăind niște chei, a intrat în hol și a continuat să strige. Nici prin cap nu mi-a trecut să mă retrag, fusesem invitat, venisem, acuma n-aveau decât să se descurce cu mine. „Ia loc, domnule Petrini", zise Matilda cu un glas care mă făcu să ghicesc că era altul decât cel pe care îl avea în acele clipe, făcuse o sforțare ca să și-l schimbe, glas neutru, straniu, ca de pe altă lume, „Petrică", zise ea mai departe... Dar ce striga Petrică? Mi se părea oribil, auzii cuvintele, „dar ce crezi tu, fă? Că o să mai suport ca până acuma ani de îndobitocire sistematică... ? Dacă îți pocnesc una te învăț eu minte să mai stai cu curul spre ușă când îți intră bărbatul în dormitor... Cum dracu de n-am pus eu mâna atâția ani pe curea și să te croiesc peste buci până la sânge, să nu poți să stai pe scaun decât pe-o dungă, sau pe-o vangă, pe zbant... Un intelectual e un imbecil când crede că o femeie poate să-l înțeleagă, ei, am fost, în orice caz, un astfel de imbecil (și-și zornăi cu putere cheile în buzunar în timp ce măsura holul cu pași mari, sigur de sine, cu fruntea spre nori) până au fost atinse și distruse cele mai fine coarde ale sensibilității mele..." „Dar, Petrică, ți-am spus, o să fie așa cum vrei tu, reuși Matilda să-l întrerupă. Pot să vorbesc și eu? Ce mai e de făcut? Vrei să mă convingi că ți-am făcut rău? Cum ar fi posibil? Cine acceptă să fie convins că a făcut un lucru de care se simte nevinovat?

Purtarea mea a fost așa cum spui tu că a fost, dar a fost *firească*, ridică ea vocea rostind acest cuvânt. Poți tu să afirmi dacă o singură dată ți-am reproșat purtarea ta? Era *a ta*, nu aveam *dreptul*, cu toate că și eu sufeream ca și tine..." „N-aveai ce-mi reproșa, iată secretul", strigă Petrică. „Da, crezi?" rosti ea și în clipa aceea o rază de soare îi aprinse privirile verzi, sau poate un sentiment de o cruzime rece, neîndurătoare îi luminase ochii din interior. Gura i se subție, gura ei acum parcă mare, se aplecă brusc înainte în fotoliu și un surâs secret, ai fi zis feroce, îi înflori la colțurile gurii. Se pieptănase lins, pe spate, eliberând complet figura de podoaba părului și i se vedea chipul întreg, transfigurat de tensiunea clipelor...

Înlemnisem și parcă mă cuprinse spaima că ar fi putut spune ceea ce mi se părea iminent în acele clipe, și ceea ce o femeie nu poate spune fără enorme riscuri. Petrică însă nu-i văzu surâsul și nu-i auzi răspunsul, rostit cu o tonalitate care ar fi trebuit să-l îngrozească sau s-o ucidă, căci din glasul ei nu se ascundea totuși ceea ce nu se putea rosti. Avea ea ce-i reproșa, un singur reproș, unul singur, nu mai multe... Sursa tuturor relelor când femeia vrea să rămână totuși fidelă... Pe el însă îl scotea din sărite dialectica gândirii ei, sau mai bine zis absurda ei gândire în care punea ca și el patimă, dar, desigur, prea puțină minte. Ei și? Avea dreptate, dar nu acolo trebuia căutată cauza adâncului conflict... „A fost *firească*, rânji el cu o veselie feroce ca și zâmbetul ei pe care el nu-l văzuse sau îl ignorase, ca și când dacă un ticălos e *firesc*, n-avem *dreptul* să ne legăm de ticăloșia lui." „Da, șopti ea, n-avem dreptul. Așa e el, trebuie să căutăm sa-l înțelegem, el poate că suferă, și dacă noi facem pe virtuoșii și nu încercăm să ni-l apropiem, sporim ura și ticăloșia din el." „Nu mai spune! rânji Petrică. Și de ce nu aplici pe propria-ți piele această teorie? Eu, da, eu am făcut exact ceea ce spui tu, am încercat să te înțeleg, să mă apropii de tine. Și nu o dată sau de două ori, he, he, mai mult de șaptezeci de ori

câte șapte. Cristos credea că cifra asta măsoară puterea răbdării umane... Eu am depășit această cifră și nu numai eu, nu sunt singurul tâmpit care a făcut-o din dragoste pentru o muiere. Dacă ar fi trăit cu una, Răstignitul ar fi exceptat femeile din cifra lui și ar fi făcut semnul lui opt culcat... infinitul... Infinite sunt greșelile pe care un îndrăgostit le iartă iubitei lui, dracul le numără, câte o mie pe zi, în mișcarea privirii, în întorsul capului, în mișcarea degetelor, în melancolia glasului... De ce melancolie? ce cristosul ei o apucă? La cine se gândește? De ce nu-și ascunde gândirea infidelă? De ce belește ochii spre perete după ce a făcut dragoste cu tine? Nu i-a plăcut? Să caute pe altul, dar nu după *frământări* sufletești, ci chiar atunci, de îndată, ca să fim lămuriți (izbucnii, din fotoliul meu, într-un hohot de râs nemăsurat: îl iubeam în clipa aceea pe Petrică, verva lui îl ridica deasupra conflictului în care era implicat; gândirea lui era liberă; înțelegeam bine, pricepuse că locul lui nu mai era în acea casă, alături de acea femeie... Râsul meu îi aduse și lui un râs care îi decontractă fălcile încleștate; deveni aproape liric). Rezultatul! În loc să te îndrepți, exclamă cu humor, cuvântul îndreptare nu numai că era departe de tine ca griva de iepure, dar trebuia modificată formula lui Hamlet, ușurință, numele tău e femeie, prin: încăpățânare, numele tău se înscrie între sprâncenele unei muieri; dimpotrivă, cheful, plăcerea de a-ți bate joc de bărbatul tău creșteau invers proporțional sau direct proporțional (cu tine și formulele matematice se încurcă) cu încercările mele de apropiere".

În secundele acelea cineva sună lung, insistent. Petrică părăsi holul și în curând auzii, eu și Matilda, schimbul de cuvinte din antreu. Întâi glasul celui care sunase, indignat, înțepat, ofensat la extrem, dar perfect acoperit de cuvinte, ai fi zis chiar măgulitoare dacă îndărătul lor nu s-ar fi ascuns ironia jignitoare: „Domnule, foarte interesantă discuție, am ascultat-o și eu și soția mea, ore întregi, dar prea tare!!! Nu pot să dorm,

e inadmisibil!" Apoi glasul lui Petrică de un calm brutal, neașteptat: „Du-te, domle, să te calce vaca neagră, să poți dormi!" „Domnule, am să te dau în judecată..." „Cară-te și dă-mă în judecată." „... Insultă, o să te coste..." „Hai sictir!" Și ușă trântită.

Petrică reveni și își vârî iar mâna în buzunar zornăind cheile. „Ați auzit?! A ascultat și el și nevastă-sa ore întregi." „Și ești mândru că l-ai înjurat, cu toate că omul a fost extrem de politicos", zise Matilda. „Vezi să nu te trimit și pe tine să te calce un bou bălțat, dacă asta te interesează, că n-am fost eu politicos cu individul de la parter. Nu l-am *înțeles*! Ei, na! Planșeul e gros de-un metru", adăugă el ca să savureze pentru sine încă o dată scena... (La Matilda nici nu se uita, dar ea se uita și avea pumnii strânși și într-adevăr la rădăcina nasului parcă se înscriseseră cuvintele care după Petrică trebuiau să înlocuiască formula hamletiană; nimic nu se clintea din ceea ce gândea ea, comportarea soțului însă îi mărise privirea, care de încordare interioară nu mai clipea: derută? Nu, nicidecum. Uimire? Stranii lumini îi luceau în ochi, ca și când și-ar fi privit soțul cu un telescop și ar fi perceput cu tristețe și de la imensă distanță jocul teatral la care el se deda, *nefiresc* după simțurile ei, inutil, fără înțeles.) „Cum poate el auzi o discuție de-aici, continuă Petrică, și încă să-și dea seama că e interesantă și, culmea, că e prea tare, nu poate dormi? N-are treabă, altfel urechea lui n-ar recepta lucruri care nu-l privesc. Hai, Petrini, să ieșim și să ne plimbăm."

Și se duse și se întoarse de îndată cu fulgarinul pe el. Îmi stătea încă în gât o mare veselie, o satisfacție groasă, dacă nu grosolană, că dispăruse Petrică cel bleg și duios, care mă plictisise destul și reapăruse cel care mă încântase atâta vreme. Ce i s-o fi întâmplat? Bună idee să ieșim să aflu și să mă înveselesc din plin. Îl urmai uitând să-mi iau la revedere să-i dau bună ziua Matildei.

Petrică însă nu-mi comunică decât că despărțirea era iminentă, dar fără să fie îndârjit, ci liniștit și senin și de astă dată îl crezui. Înțelesei că făcuse cu ea o ultimă încercare, se pliase adică pentru ultima oară în fața firii, caracterului, ideilor ei, puține, dar tenace... De aici, ca să zic așa, umanismul lui dulceag, tăcerile lui nesărate, senzația parcă a topirii personalității lui... Și că nu ieșise nimic. Ne distrarăm, văzurăm un film împreună, luarăm masa la restaurant și golirăm câte-o sticlă. Verva lui Petrică era egală, domoală, sarcastică, dar nu-și mai trăgea sursa din viața lui cu Matilda, ci, ca la început, din lumea noastră de profesori, din cea a oamenilor de cultură, din politica la ordinea zilei. Subiectul Matilda părea definitiv închis.

XI

Eram însă extrem de curios să aflu totuși ce se întâmplase între el și Matilda și dacă într-adevăr era ultima încercare prin care trecuse Petrică și aflând să-mi dau seama dacă după o săptămână n-aveam să-i văd iar figura „umanistă", cum îi spuneam în sinea mea, în dosul căreia domina indefinit Matilda, dominație al cărei secret îmi scăpa. Îi dădui ei un telefon după câteva zile de la scena presupus decisivă la care asistasem fără să mă jenez câtuși de puțin... „Ce s-a întâmplat, doamnă, o întrebai cu o veselie neîncrezătoare în glas, ce e cu Petrică?" „Petrică, îmi răspunse ea, a plecat..." Voce neutră, care nu se ferea să mi spună totul, dar care, spre surprinderea mea, era lipsită de orice dramatism. „Unde a plecat?!", insistai. Și atunci ea îmi răspunse într-un fel ciudat: „A plecat la tă-ticu și la mă mica!" „Unde, la București?" „Nu, părinții lui sunt din București, dar domnul Nicolau s-a mutat aici, *la aer curat* și *în afara zonei seismice*..." „Asta ce mai e?" „După cutremurul din '40 i-a spus lui un prieten, un specialist genial în chestiuni seismice (dar pe care nu-l ia nimeni în serios), că în zona Vrancei, după nu știu ce calcule ale lui, după o anumită periodicitate a cutremurelor cu epicentrul acolo, distanța de la un cutremur la altul se va micșora din ce în ce mai mult și

Bucureștiul va fi ras, pământul se va căsca, și un fluviu va țâșni peste ruinele lui... Cică a întocmit și un fel de hartă cu imobilele care se vor prăbuși la cutremurul apropiat (printre care și blocul în care domnul Nicolau poseda un vast apartament) și a depus acea hartă unde trebuie și unde bineînțeles că i s-a râs în nas... Cică e un tânăr foarte înzestrat, dar că, așa cum se întâmplă adesea la noi în țară, e blocat în cercetările lui de mafia gerontocrației academice... Un nebun..." „Și de ce «la mamica și la taticu»? Ce, e fată mare, nu s-a înțeles cu bărbatul și a fugit la părinți?" „N-am spus-o cu ironie, e o istorie întreagă, răspunse ea cu un glas de astă dată confesiv. Unde ești dumneata, de unde vorbești?" „De la Telefoane!... Aș vrea să vă văd, adăugai, nu puteți să repetați vizita și să veniți pe la mine?" Răspunse afirmativ după o tăcere care nu era o ezitare, ci un calcul al orei pe care mi-o fixă.

Veni spre seară. De astă dată apariția ei nu mă mai turbură ca întâia oară, începusem s-o văd cu ochii lui Petrică... Nu înțelegeam pe atunci de ce dau oamenii între ei o luptă atât de nemiloasă, de înverșunată și adesea otrăvită pentru opinie. Ființa noastră e la discreția celorlalți, nu apari tu în ochii unuia așa cum ești, ci așa cum au reușit alții să sugereze o imagine despre tine. Și astfel viața noastră se scurge într-un efort permanent și adesea disperat de a demola această imagine (căci rar se întâmplă să nu fie rea, în timp ce tu crezi cu naivitate că ești un inocent), acțiune de reușita căreia depinde totul, realizarea în societate, fericirea și adesea evitarea primejdiilor mortale. Iată, până și frumusețea unei femei se alterează din pricina unei imagini despre ea pe care altul ți-a transmis-o. Matilda îmi apărea de pildă acum în primul rând ridicolă, pe lângă faptul că nu îmi mai părea fascinantă fiindcă opinia ei, că un ticălos nu poate fi învinuit dacă e *firesc* în ticăloșia lui, îmi stăruia în amintire ca o mare stupiditate, care lăsa să se ghicească în spatele ei un șir nesfârșit de alte stupidități, cum ar fi aceea că

nu avem *dreptul* să învinuim un astfel de om ci, dimpotrivă, să ne purtăm frumos cu el... De aici și până la ideea culpabilității noastre eterne nu mai era decât un pas, fiindcă atâta timp cât existau pe lume ticăloși, noi trebuia să ne umilim mereu, crezând că putem... Hm! Stupid! O lume ideală, după părerea ei, se putea realiza deci numai dacă fiecare, nici mai mult, nici mai puțin, ar fi gândit ca ea... N-a exprimat atunci această convingere, dar i-am ghicit-o din fermitatea glasului, sau mai bine zis din lipsa de nuanțe, din refuzul detaliilor; atât: ideea și nimic mai mult, ca și când o idee singură nu s-ar ciocni imediat cu contrariul ei, în cazul dat aceea că un ticălos trebuie *silit* să-și învingă pornirile, pus cu botul pe labe și nu să-i căutăm în coarne. M-am uitat în ziua aceea, în timpul ciocnirii ei cu Petrică, foarte atent la ea. Era rigidă (ținea pumnii strânși!), făcea impresia că *nu aude*, semn că un dialog cu ea era, dacă nu imposibil, în cele din urmă ineficient, cădea în apă. (La demonstrația strălucită a soțului ei că el trecuse în viața cu ea mult peste cifra Nazarineanului, de a ierta de șaptezeci de ori câte șapte, nu răspunsese nimic.)

Și acum o aveam în fața mea și mă simțeam stăpânit de o mare curiozitate: Ecuația ființei ei interioare îmi apărea simplă, de ce totuși se chinuise cu ea Petrică atâția ani? „Spuneți-mi, doamnă, începui eu, ce înțelegeți dumneavoastră prin ideea că *firescul* comportării noastre ne justifică și cele mai rele comportări?" „N-am spus că ne justifică, ci că nu ne justifică pe noi, ceilalți, să ne credem superiori și să devenim intoleranți cu cel care este împins în mod inconștient la cele mai rele comportări. Cine ne dă nouă *dreptul* să ne credem mai buni?!"

Zbang! Spusese totul pe un ton înalt agresiv și intolerant, adică exact cum afirmase că nu trebuie să fim. Izbucnii în râs, mă dădui chiar pe spate, lucru care o derută cel puțin câteva secunde, apoi redevenii tăcut, dar continuând să zâmbesc, și

îi spusei: „Cine ne dă dreptul? Cum, doamnă, chiar faptul că în mod *firesc* ne credem mai buni. Deci cei superiori, ca dumneavoastra, adăugai cu ironie, trebuie să închidă ochii și în fața celor care, crezându-se la rândul lor mai buni (în mod *firesc*), vor să-i reprime pe cei răi. Sau la dumneavoastră *firescul* acesta e un blazon doar pentru cei detestabili?“ „Nimeni nu e bun, răspunse ea cu același glas înalt și de astă dată mă privea de sus, și aerul acesta al ei deodată mă irită. Nimeni n-are dreptul să dea lecții altora, continuă ea și mai peremptoriu, și cei care în mod sincer se cred mai buni, cu atât mai puțin. Ei trebuie să dea dovadă de înțelegere, dacă vor să micșoreze răul din lume.“ „A, și dumneavoastră sunteți hiperbună, dacă vă arogați dreptul de a-i judeca și pe cei care se cred în mod *firesc* buni, dar care păcătuiesc prin intoleranța în fața răului.“ „Am spus că nimeni nu e bun, deci nici eu.“ „Doamnă, asta o spuneți cu trufie, rânjii eu și adăugai batjocoritor: nu sunteți *firească*!“

Mă răcorii astfel de iritarea pe care o simțeam privindu-i chipul care până atunci mă turburase atât de tare. Stătea, ca și la prima vizită, pe scaun și eu pe pat, cu coatele pe genunchi. Și asta, gândeam despre iritarea mea, numai după câteva minute de conversație. Dar să stai cu ea în casă permanent? Trufia ei te ispitea s-o reprimi, lucru pe care însă nu-l puteai face din pricina unui sentiment obscur care îți șoptea: de fapt era firească, așa era ea, își trăia ideile cu toată ființa, nu vedea ce i se poate reproșa, concepția ei, ca să zic așa, despre lume era generoasă și nimeni nu te obliga să discuți sau să trăiești cu ea sub același acoperământ dacă nu-ți plăcea. Nu era „scrântită“, cum ai fi fost tentat să crezi la prima vedere, și de acest lucru îmi dădui seama continuând conversația, care, odată iritarea mea trecută, se mai potoli. Nu se supăra de replicile dure sau ironice și te ispitea să-i dai altele de-a dreptul grosolane (înțelegeam astfel verva în acest sens a lui Petrică). O întrebai dacă ideile ei îi veneau cumva din Biblie. „Nu, zise, Biblia e depășită.“ „În ce sens?“ „Nu accept, dacă mi se trage o palmă, să întorc și

obrazul celălalt.“ „Și ce faceți?“ „Nu știu, nu mi s-a întâmplat acest lucru niciodată!“ „Și totuși?“ „Am spus, nu accept. Forma de neacceptare se va manifesta atunci, după caz. Poate să-mi stârnească ură, dar tot atât de bine și milă, compătimire sau poate rușine că am împins pe cineva s-o facă. În nici un caz n-aș întoarce și celălalt obraz“. „Și de ce credeți dumneavoastră că nimeni nu e bun? E o idee disperată, cum ați ajuns la ea?“ „N-am spus că nimeni nu poate *deveni* bun. Dacă n-am crede acest lucru, că putem să ne depășim pe noi înșine, atunci, da, ar fi o idee disperată.“ La întrebarea mea dacă și ce filozof a citit, răspunse că n-a citit nici unul. De-aici îi venea deci trufia, din credința că ideile ei erau o descoperire proprie...

Am observat această exaltare trufașă la mulți oameni, mai ales, desigur, la cei inculți, care nu o dată treceau, în societate, drept foarte inteligenți, chiar superiori celor cultivați. La o privire superficială, cei cultivați păreau cei mai anodini indivizi, blocați în forul lor interior de jena de a nu părea ridiculi exprimând idei despre care ei *știau* că nu sunt ale lor, și cum a avea idei proprii nu era o glumă, și în nici un caz să faci cu ele paradă în societate, ei discutau pașnic despre vreme, despre boli, despre avantajele sau desavantajele carierei care le stătea în față, aveau nu o dată un limbaj voit vulgar, chiar desucheat, se înjurau de mama și stârneau nedumerire și desamăgire fiindcă se știa că sunt totuși mari specialiști în medicină, biologie, matematici etetera... În timp ce incultul aborda cu vervă, dar bineînțeles amestecându-le, idei din istorie, filozofie, politică, etnografie, culese după ureche. N-avea complexe. Ba chiar ironiza pe alții... Astfel mi s-a întâmplat o dată să aud cum cineva ar fi spus că de nenumărate ori s-a străduit el să-mi explice mie că Platon și Plotin nu e unul și același filozof, că sunt doi filozofi deosebiți... și că eu mă încăpățânam să nu înțeleg... Era un asistent de la Litere și filozofie, care ajunsese acolo nu-mi explicam cum, în orice caz foarte rapid, deși se știa că era un dandy superficial și ignorant... L-am pândit și invitat

în aceeași casă unde știam că o să vină și el, l-am întrebat, după ce i-am repetat ceea ce spusese despre mine, ce cărți scrisese Plotin? „N-o să ți le înșir acum pe toate", a zis el râzând batjocoritor și plin de sine. „Nu trebuie să le înșiri pe toate, i-am răspuns sarcastic, fiindcă n-a scris decât una singură... Dar acum am un lapsus, nu vrei să-mi spui dumneata cum se numește?" „Despre suflet", zice. „A, zic, despre suflet, da, da, da, despre suflet. Am putea zice că fiecare filozof a fost tentat să scrie despre suflet, dar Plotin a scris alta, una singură, nu despre suflet, are alt titlu..." S-a făcut o tăcere penibilă, fiindcă imbecilul nu știa cum se numește acea carte... știa însă că Platon e unul și Plotin altul, asta, ce e drept, era adevărat.

Matilda însă îmi declarase fără ocol: nu citise pe nimeni, adică nici un filozof... Dar mă înșelam cu ea. Aerul ei *de sus* dispăruse și văzui cu surprindere cum i se accentua pe chip o boare de tristețe, expresie parcă a unui regret adânc, al unui secret al ei despre care se vedea că n-avea de gând să vorbească, deși sugera că era strâns legat tocmai de discuția care avusese loc, discuție care nu mai putea continua. Își lăsă fruntea în jos și tăcu vreme îndelungată. „Doamnă, îi spusei, voiam să vă întreb în legătură cu Petrică..." Ea clătină imediat din cap, semn că se așteptase să abordez acest subiect. Tocmai de aceea o rugasem să-și repete vizita. „Nu, zise, altă dată..."

Și se ridică și plecă și abia la ușă îmi spuse, dar cu un glas neașteptat, încărcat brusc de o tandrețe care venea parcă de la o altă Matildă, nebănuită și copleșită parcă de o tristă soartă: „Idei blestemate! Fără ele suntem orbi, cu ele ne înstrăinăm de noi înșine! La revedere, domnule Petrini, aștept telefonul dumitale."

XII

Nu mă grăbii însă s-o caut. Gândul mi-era la Petrică. El mă însoți ca de obicei în drumul meu până acasă, dar se feri

să-mi spună ceva de plecarea lui. Se pare însă că se produsese în el o armonie între starea de iritare universală care îl făcea atât de interesant și „umanismul" său de ultimă oră, care îl făcea total plicticos: era liniștit, ironia mai domoală, însoțită de un surâs care nu se ștergea, limbajul cu tresăriri caustice și adesea memorabile. În acele zile fusese găsit de către soția lui, spânzurat de plafonieră, un flautist al Filarmonicii din orașul nostru. Petrică îmi povesti cu lux de amănunte această dramă, dar fără să se înfioare de ea, ba chiar râse de detaliul care o declanșase. Cică acest flautist era un om pasionat de meseria lui și avea și el un vis: ca orchestra simfonică a Filarmonicii să facă un turneu în străinătate și să vadă și el cu ocazia asta Parisul. Nu bea, nu fuma, ținea la familie etcetera. Și într-o zi se întâmplă cu el la o repetiție ceva ciudat. De atâția ani de când era flautist niciodată dirijorii nu avuseseră dificultăți cu el, era extrem de constiincios, își studia atent partitura și rar i se întâmpla să i se spună, ei, flautul, mai accentuat, sau, flautul, ssss, piano. De astă dată însă flautul nu numai că era prea forte sau prea pianissimo, ci pur și simplu nu cânta partitura, ci cu totul altceva... Dirijorul bătu enervat în pupitru, crezând că flautul fusese pur și simplu neatent, adică deschisese din greșeală la altă pagină. Și orchestra se pregăti să reia... a, a, a, și apoi începu, atacă respectiva simfonie, flautistul însă aiurea, tot așa cânta. Atenție, flaut, strigă dirijorul oprind, flaut, ce faci acolo? Păi ce dirijez eu aici? Atunci flautistul ieși în fața orchestrei, își dădu pantalonii jos și se îndoi: mie, zise el, să-mi dirijezi curul! Dirijorul, uluit, îl dădu afară (el era și director al Filarmonicii). Ce se întâmplase? Se află mai târziu, îl luaseră niște colegi, insistând mult, la o bere care se cam prelungise. Asta era tot. Flautistul se închise în casă și într-o zi citi într-un ziar că Filarmonica avea să plece curând la Paris. Fără el, bineînțeles, care visase o viață tocmai această clipă, ratând-o chiar în preziua împlinirii ei. Și se spânzură. Am relatat această istorie gogoliană

sau cehoviană nu pentru interesul ei, epuizat în literatură, ci pentru starea de spirit a lui Petrică. El o povesti cu o veselie care mă intrigă, cu acea superbă nepăsare pe care o avem, când suntem foarte tineri, față de dramele altora, din care nu reținem finalul tragic, ci amănuntul declanșator, deraierea, grotescul psihologic; puțin ne pasă că această deraiere care în mod *normal* nu putea să aibă cine știe ce urmări, în cazul de față flautistul dat afară se putea angaja în altă parte, da, dar omul avusese și el un vis... Petrică mi se păru că povestise întâmplarea stăpânit de un sentiment de eliberare... *Era liber*, adică era el însuși, iată, putea râde liniștit de o dramă, dacă avea chef... Știa el de ce râsese, nu trebuia nici să-și explice cuiva reacția și mai ales nici să și-o reprime și cu atât mai puțin să fie pus sub acuzația, de pildă, de cinism, insensibilitate, sau alte crime. Cine ar fi putut s-o facă? Matilda, bineînțeles... Matilda, citii eu pe chipul destins al lui Petrică, este acum hat departe, și ce bine era fără ea, să simți cum întreaga ta ființă se poate manifesta în toată libertatea și complexitatea ei intimă, fără să te pliezi cuiva sau să lupți împotriva cuiva ca sa te faci înțeles. Avea dreptate. Auzind povestirea dramei flautistului puteam eu însumi să ghicesc acum că Matilda ar fi spus: „nu e nimic de râs aici". Bineînțeles că nu era, și totuși râdea. „Mie să-mi dirijezi..." Nu totdeauna receptăm în primul rând drama, ci în mod stupid declanșarea ei stupida. Oricât te-ai strădui să ignori faptul evident că conștiința noastră are și o periferie (și la noi, la români, această periferie e mai întinsă ca la alții, și acolo, cred, se află cea mai mare parte a vestitului nostru humor) nu vei reuși să faci abstracție de ea. Matilda recepționa probabil faptele vieții direct în miezul conștiinței și confunda la alții periferia cu centrul. Dar anticipez. Acest adevar al reacției ei fundamentale în fața existenței aveam să-l aflu pe de-a-ntregul ceva mai târziu, acum doar îl intuiam observând schimbarea lui Petrică.

Astfel, totul se terminase între ei? Îi dădui un telefon.

„Am iubit la el încă din primele clipe când ne-am cunoscut sensibilitatea și delicatețea sufletului lui, începu Matilda, când ne văzurăm iarăși, fără altă introducere. Știu, continuă ea, eu am în mine și ceva grosolan și cred că această trăsătură de care nu eram pe atunci conștientă s-a agățat de Petrică, asta a fost greșeala mea, fiindcă să vezi ce s-a întâmplat..."

De îndată ce intrase în odaia mea înțelesesem de ce data trecută dăduse din cap când venise vorba de Petrică și după aceea și plecase! Nu-și dăduse seama de la început că eu o judecam cu ochii bărbatului ei și că o destăinuire în astfel de condiții era imposibila. Iar a doua greșeală era că acceptase o discuție cu mine pe acest teren neprielnic. (Mai târziu aveam să aflu că discuțiile pur și simplu o îndârjeau, nu le putea birui, adică nu-și putea birui nici adversarul, nici pe sine, care, zicea ea, era conștientă că produceau o stranie surpare în simpatia celuilalt; nu știa de ce, dar era un fapt, după cum tot un fapt era și acela că le declanșa, aceste discuții, uneori doar printr-un singur cuvânt rostit sau o simplă remarcă.) Acum venise așa cum plecase, ca și când tot timpul ar fi trăit în aceeași stare, cu tandrețe pentru mine, nu atât de rece și de străină ca atunci, și cu aceeași boare de tristețe pe chip și fără acel aer de sus pe care îl avusese, iritându-mă, în tot timpul discuției. Începuse fără introducere să-mi povestească istoria căsniciei ei cu Petrică.

„...Primul meu bărbat era de o grosolănie inimaginabilă, și când nu rezistam, și grosolania lui se întâlnea cu a mea, parcă eram paralizată. Fără să-mi facă nimic propriu-zis, fiindcă altfel era plin de atenție și mă iubea, eram foarte neliniștită, aveam sentimentul că iubea numai ceea ce era rău în mine; mă împingea spre această zonă, spunându-mi că e mai bine să trăiesc de pe acum așa cum sunt, și voi fi fericită, decât să fac din viața mea o luptă, al carei sfârșit e tot acolo, unde mă tem să nu fie... Or, eu știam că nu e adevarat, în realitate eram dominată, fiindcă nu grosolănia lui mă atrăsese, ci momentele de

extraordinară puritate, pe care însă el repede și le alunga, spunându-mi că așa ceva nu se arată... Cât de surprinsă am fost când l-am cunoscut pe Petrică! Nu spun că nu-l iubeam pe fostul meu bărbat și dacă n-ar fi trebuit să plece nu m-aș fi despărțit de el niciodată, dar Petrică era un om a cărui fire îmi apărea cu totul opusă lui, trăia cu ceea ce avea mai bun în el și ai fi zis că întreaga lui ființă vibra de sensibilitate și puritate. («Aha, am gândit, te obsedează puritatea, Matilda, ca și când n-ai ști că puritatea nu există, ca să zic așa, în stare pură... Dar să vedem ce-a urmat, m-ai făcut curios...») Nu-mi venea să cred că poate să existe un astfel de om și căutam zadarnic să provoc în el ceea ce credeam că ascundea... Am fost turbulentă o lungă perioadă, ceea ce spuneam azi, negam a doua zi, îl jigneam fără motiv, râdeam cu răutate când îmi spunea că mă iubește... Petrică, tu te iubești pe tine și îți închipui că te dăruiești (dar el chiar se dăruia, asta e), nu mă cunoști, ce știi tu cum sunt eu?! Avea un surâs de copil, care mă dezarma. Da, fără să mă cunoască, mă iubea, se dăruia. («Aoleo, Matilda, am gândit iar, ce mai limbaj folosești fără să clipești din ochi, ridicolul nu te vizitează, dăruire, puritate...» Îmi venea să râd, dar mă stăpâneam, o ascultam cu o gravitate forțată, fiindcă îmi dădeam seama că altfel n-aș mai fi aflat nimic...) Am încetat să mai fiu turbulentă și era pentru mine o bucurie să-l văd cu fruntea sus, puțin ironic cum îl știi, stăpân pe el, degajat și... fericit, trebuie s-o spun. Am hotărât să ne căsătorim și el s-a mutat la mine. Tatăl său mi-a pus o singură condiție, care m-a uluit: să trec apartamentul pe numele lui... Nu, nu al lui Petrică, ci al lui, al tatălui. Cum adică, am sărit, dar e apartamentul meu! Tot al vostru rămâne, mi-a răspuns el, nu-ți închipui că o să vă dau afară, dar a fost al unui evreu și s-ar putea să-l pierdeți. Războiul nu merge bine pentru nemți, nu l-au câștigat în câteva luni și se vor încleia în Rusia; or să fie învinși și se vor întoarce jidanii și vor reclama bunurile care le-au aparținut. Dar

apartamentul a fost al meu de la bun început, i-am răspuns, fostul meu soț mi l-a cumpărat înainte să ne căsătorim, pe numele meu... N-are importanță, zice, toată lumea știe că ți l-a dăruit și când o să se întoarcă și o să te vadă căsătorită cu altul, o să ți-l ia. Vor veni la putere, n-o să poți face nimic. Foarte bine, am zis, dacă o dori să i-l dau înapoi, i-l dau și gata. Tocmai asta e, a zis el, dacă îl treci pe numele meu, n-o să mai poți face acest lucru și apartamentul vă rămâne. Eu sunt avocat, o să cer în cel mai rău caz să mi se dea banii pe care i-am dat pe el, trecem în act o sumă mare. Facem și-o clauză: în caz de divorț, ți-l dau înapoi. Nici nu mă gândesc, i-am spus, nu văd rostul acestei mașinații. Asta l-a jignit, cuvântul mașinație, s-a uitat la mine cu o privire de oțel, a tăcut o vreme, pe urmă a revenit: că dacă refuzam să-l trec pe numele lui, să-l trec atunci pe numele lui Petrică. M-am uitat la Petrică: tăcea. N-am înțeles de ce tăcea, ar fi trebuit să protesteze. Petrică, i-am spus, dacă tu dorești acest lucru, eu îl fac. Nu, a zis. S-a lăsat o tăcere de gheață. Domnul avocat era ca un sfinx. M-am ridicat să plec. M-au lăsat. Petrică m-a condus o sută de metri și s-a întors înapoi. Mi-a spus că vrea să-l convingă pe taică-său să renunțe la ideea lui. Ce idee, i-am spus, și dacă îl lași neconvins ce-o să se întâmple? Nimic, zice, dar nu e bine să-ți poarte pică. Dar n-are decât, zic, auzi ce i-a trecut prin cap! Nu cumva e țicnit? Cum o să-i dau eu lui apartamentul meu? Ca ce chilipir? Te rog, zice el ofensat, să nu-l faci țicnit. E tatăl meu! O fi, zic, dar trebuie să-ți dai și tu seama că e sărit de pe șină. Ce, te crede o comoară, să-ți dăruiesc eu, chiar și ție, apartamentul? Nu cumva vrea să te înzestrez? Eram grosolană, dar mă scotea și el din sărite; în loc să vină cu mine, mă lăsa singură, să-l «convingă» pe taică-său. Ca și când, dacă nu l-ar fi convins, îmi păsa mie că o să-mi poarte pică! Am avut bănuiala că discutaseră între ei acest subiect și că în ultima instanță, adică în fața mea, Petrică își retrăsese acordul. Probabil că mai degrabă asta îl

trăgea acum înapoi, să dea socoteală că nu s-a ținut ferm pe poziție. Am plecat nedumerită. Îmi scăpa ceva, dar nu-mi dădeam seama ce. Nu, nu mi scăpa doar ceva, îmi scăpa totul, acum când îți povestesc e foarte clar, ar fi trebuit să lămuresc scena care avusese loc acasă la Petrică până în pânzele albe și să văd adevărul în față, fără să-mi fie frică de ceea ce o să descopăr. Dar asa se întâmpla, adevărul nu e ușor de suportat. Puteam să descopăr că nu trebuia să ne căsătorim asa curând, să mai fi așteptat un timp, dar mie mi-era frică (o frică nelămurită) ca Petrică... să nu pună alta mâna pe el... Orice s-ar zice, un bărbat care să-ți placă, să te simți cu adevărat bine cu el, să ai ce vorbi și nu să fii numai rob al naturii, să faci copii și să descoperi curând că totul s-a sfârșit și să înceapă istoria cu divorțul, cu tot alaiul, copiii să vadă pe urmă în casa mamei un alt bărbat, în casa tatălui o altă femeie, un astfel de bărbat, care să-ți dea sentimentul plenar că e pentru totdeauna, e greu de găsit... O femeie e mai usor, ea cunoaște de mult arta de a se ascunde, care a devenit la ea a doua natură și îți dă acest sentiment plenar de care vorbeam, uneori, simplu, prin simplul ei farmec, care nu vezi cum poate dispărea, alteori, cum am mai spus, prin arta de a învălui. Spune-i unui bărbat cât e el de inteligent, cât de bine îi vine costumul, cum nu seamănă el cu nimeni altul, și dacă nimeresti peste unul care tocmai vrea să se însoare, gata, nu rezistă, în timp ce o femeie e mai puțin dispusă să-și piardă capul la astfel de trucuri, chiar dacă sunt sincere. În paranteză, de aceea am fost eu turbulentă cu Petrică și n-am folosit nici un fel de trucuri, tocmai fiindcă vedeam că se îndrăgostise foarte tare de mine și vroiam să-l trezesc puțin, să mă vadă asa cum sunt și să se gândească: chiar e bună această femeie pentru mine? În ceea ce mă privește, Petrică îmi plăcea, fiindcă simțeam o mare liniște lângă el, și asta nu pentru că aș fi dus înainte o viață furtunoasă, ci pentru că fostul meu bărbat rar mă lăsa liniștită o zi întreagă. Alternau în firea lui

când nepăsarea (dar ce nepăsare, se uita la mine ca la un obiect pe lângă care trecea), nepăsare care mă rănea, când gelozia furibundă, gelozie pe tot, pe un telefon care îl dădeam sau primeam, pe toaleta mea (pentru cine te îmbraci cu atâta grijă? și îmi smulgea rochia de pe mine), pe tacerile mele (la ce te gândești, spune-mi imediat), pe o privire care nu-i era adresată... Când grosolănia, care mă exaspera, pur și simplu nu puteam s-o mai suport, îmi pierea glasul, parcă mă sufocam... («Ei bine, am gândit, cum se manifesta, Matilda, această grosolănie?» Ea îmi ghici gândul și continuă.) Erau întâi înjurăturile, în special una, pe care mi-o adresa pe tonurile cele mai variate, cu dispreț, sau furios, sau flegmatic, sau când nu mai avea replică, sau când eram exaltată de ceva frumos, și mai ales atunci mă șoca foarte tare: du-te în p... mă-ti! Nu mă puteam obișnui, era peste puterile mele. Într-o vreme parcă mă îngrășasem puțin. Vezi, Matilda, mi-a spus, că ai făcut un fund cât o baniță. Nici nu știam ce e aia baniță, am întrebat pe cineva și am înțeles de unde știa el. Taică-său, din Braila, fusese negustor de cereale. M-am desbrăcat, m-am uitat în oglindă și m-a apucat furia. Nu mă îngrașasem nicidecum, dar asta era limbajul lui..." „Era o grosolănie de fond, sau de formă?" o întrebai. „Cum să nu fie de fond?!" se miră ea. „Se poate întâmpla, răspunsei. Spuneai că era profesor universitar. Un intelectual se poate distra înjurând, ca să pună în oarecare armonie gândirea, sătulă de abstracțiuni, cu sentimentele, care nu sunt tot timpul la înălțimea gândirii." „Nu văd întrucât o înjurătură poate să-ți aducă armonia. E absurd, mai ales când vezi cum cineva, propria ta soție, suferă din pricina lor..." Am tăcut, extrem de amuzat. Profesorul acela universitar trebuie să fi fost un tip încântător. „... M-am grabit să mă căsătoresc cu Petrică, desi acum îmi dau seama că de fapt chiar dacă mai asteptam, tot n-aveam cum să descopăr din scena aceea ceea ce am descoperit îndată după căsătorie, continua Matilda. Da,

reperă ea, îndată! Adică după două săptămâni. Era într-o seară, când cineva sună. Am ieșit eu, crezând că e doamna Cherestesiu, de la parter. Nu, era domnul avocat, socrul meu, care foarte politicos dădu bună seara și-mi spuse că ar vrea să vorbească trei minute cu fiul său... Glas micros, dar extrem de prevenitor și distins, îmi făcuse o plecăciune când mă văzuse și îmi mai făcu una după ce își debită frazele lui graseiate. Bine, zic, dar poftiți înăuntru, fiindcă rigiditatea cu care stătea pe loc mă făcu de îndată să înțeleg că ori avea nevoie de invitație specială, ori nu vroia să intre, cine știe de ce. Într-adevăr, nu vroia. Nu, zise, nu e oră de vizite... Dar ce importanță are, poftiți înăuntru .. Nu, zice cu un glas dulceag, de Iudă înșelătoare, mereu zâmbăreț, numai cinci minute vreau să fac o plimbare și să vorbesc cu fiul meu... Era a doua oară când nu spunea Petrică, ci fiul meu. M-am întors, i-am spus soțului despre ce e vorba, el și-a îmbrăcat haina și a ieșit... După un timp observ că plimbarea tatălui și a fiului se prelungise de la cinci minute la o oră. Sonerie. Cine putea fi? Petrică avea chei... Cobor, tot el, socru-meu, care îmi spuse, tot așa, fără să intre, de astă dată vag ofensat, că Petrică s-a întors singur la părinți, că fiul lui se simte cam prost cu ficatul și că «îl găsește» cam palid și cam obosit, și că el, tatăl, de mic a avut grijă de el cu ficatul... Ce ficat, zic, de când îl cunosc nu mi-a spus nimic niciodată că ar suferi de... Am tăcut deodată, înțelegând: Petrică fugise de-acasă, fără un cuvânt, fără o explicație. În fața muțeniei mele, Iuda reluă că nimeni nu poate să îngrijească de un băiat mai bine ca tatăl său, propriul lui părinte, că o să revină, să nu iau lucrurile în tragic, și acestea zise s-a înclinat și s-a cărat... («Bravo, Matilda, „s a cărat" e un limbaj cam incongruent, dacă mă pot exprima astfel, dar văd că ți se potrivește perfect.») Într-adevăr, eram dispusă să iau lucrurile în tragic, continuă ea, nu știam ce e, era o despărțire...? Ce se întâmplase? Cele două săptămâni de miere fuseseră chiar așa

cum visasem, o bucurie întreagă, o dăruire, și deodată, hop, această scenă inexplicabilă. Am pus mâna pe telefon... Sunt lucruri care, când ni se întâmplă, ne fac să ne dispară orgoliul, umilința nu ne mai umilește, adevărul, oricare ar fi el, e singurul care ne poate liniști. Auzisem și eu de căsătorii care se desfăceau a doua zi după încheierea lor și iată-mă și pe mine, îmi ziceam, în această situație incredibilă. Cu Petrică, vă rog, am cerut (era la telefon chiar Iuda) Cine îl caută? Matilda! Nu e acasă! Și, pac, îmi închide telefonul în nas. Am sunat din nou. Trebuia să reacționez. Știu sigur, i am spus domnului avocat, că Petrică e acasă. Transmiteți-i că nu accept comportarea lui și fără să iau lucrurile în tragic, fiindcă ceea ce s-a întâmplat nu e o tragedie, este în primul rând din partea dumitale o necuviință că ai refuzat să intri la noi în casă, iar din partea lui un lucru pe care dacă nu-l explică imediat, să poftească totuși mâine-dimineață, dacă nu chiar acum, să-și ia lucrurile, fiindcă eu chem chiar în seara asta avocatul și introduc divorț. Nu accept să fiu eroină ridicolă de comedie Și, pac, i-am închis și eu telefonul în nas Îmi spuneam că dacă nu telefonează într-un ceas îi strâng eu însămi lucrurile, îi chem pe Boris și pe Mitia să facă rost de o furgonetă și i le trimit să i le descarce în fața casei. A telefonat imediat. Ce este, zice, ce te-a apucat, nu pot să-mi vizitez și eu părinții într-o stare de urgență? Cine e într-o stare de urgență, tu sau părinții? Tatăl meu, răspunde el, și când a spus «tatăl meu» a spus-o cu uimire și evlavie, că eu nu înțeleg ce înseamnă un tată, parcă ar fi zis că e Dumnezeu din cer. De acord, i-am răspuns, dacă ar fi intrat în casă, dacă s-ar fi comportat într-adevăr ca un tată care știe că fiul său s-a căsătorit, că are o soție care trebuie, dacă nu iubită, cel puțin respectată, și ar fi explicat, fără amănunte, că are nevoie de tine pentru o noapte sau mai multe, aș fi acceptat, deși el mi-a spus că într o stare de urgență ești tu, că «te găsește cam palid» și că vrea să te îngrijească de ficat. Dar așa, vine la ușă, nu intră,

te cheamă, tu te duci și nu te mai întorci, măcar să-mi invoci un pretext, fiindcă adevăratul motiv văd că mi-l ascunzi... Petrică, ce e cu tine? Nu pot, zice, să-ți explic la telefon... M-am gândit câteva clipe. Bine, zic, rămâi acolo până mâine, dar nu uita că îmi oferi o noapte întreagă în care o să mă gândesc că taică-tău e un om necuviincios, iar comportarea ta anormală. Te rog, zice, să nu vorbești astfel despre tatăl meu. Indignat. Iar eu îți spun, zic, că vorbesc despre el așa cum merită. Și, la răspunsul meu, pac, îmi trântește și el telefonul în nas. Am gândit liniștită: am intrat într-o casă de străini, care mă tratează ca pe-o străină. Am să mă retrag, mi-am spus, fiindcă oricât încercam să ghicesc «starea de urgență» care mi se invocase, ceea ce văzusem eu cu propriii mei ochi îmi spunea altceva, că nu era vorba despre nici o stare de urgență. Atunci ce era? Am rămas doar curioasă, fiindcă hotărârea mea era luată: orice-ar fi fost, purtarea lui Petrică nu era de înghițit... A tatălui său mai degrabă, dar asta îl privea, nu trăiam cu el, ci cu Petrică.

N-a venit a doua zi, ci peste două zile, cu aerul că nu s-a întâmplat nimic (și aerul ăsta, când îl vezi la cineva, e un semn că lucrurile pe care ai de gând să i le reproșezi nu numai că el le va respinge, dar consideră normal să le repete și în viitor). Ei, Petrică, zic, ce s-a întâmplat? Mă uitam la el cu adevărat curioasă și, curios lucru, dispusă să trec peste cele întâmplate... Cine știe, îmi spuneam, pe lume se petrec tot felul de ciudățenii, un bărbat, până se formează, îți oferă tot felul de surprize, chiar comice. Ne lăudăm cu inteligența, dar ce se petrece în noi, acolo unde spunea Petrică, în subconștient și în biologic (când vorbea de Zola)... O colegă a avut ambiția țărănească să nu facă dragoste cu iubitul ei decât în noaptea nunții. Dar în noaptea nunții, pe la patru dimineața, tinerii căsătoriți au chemat Salvarea... care i-a găsit stând unul lângă altul disperați și caști! Ce să le facă Salvarea? Medicul le-a râs în nas și le-a recomandat batjocoritor să bea și ei un pahar de vin...

Până la urmă, deși se iubeau, s-au despărțit și au fiecare, el cu altă soție și ea cu alt bărbat, copii... Și tot se mai iubesc, dar..."

Matilda se opri. Era veselă, îi sticlea privirea, parcă uitase că ajunsese cu povestirea ei într-un moment culminant. Avea pe chip acea expresie de amuzament extrem și retrospectiv pe care o avem totdeauna când relatăm ceva din mediul nostru cuiva care nu-l cunoaște și ne e greu să-l evocăm, fiindcă am făcut-o de-atâtea ori... Pesemne că se distraseră mult pe socoteala celor doi și desigur, mai ales, chemarea Salvării îi înveseliseră copios. Bravo, Matilda, am gândit, va să zică râzi de nefericirea altora...

„Petrică îmi oferise și el o surpriză, continuă ea, dar nu de acest gen, ci ceva ciudat în legătură cu taică-său. La întrebarea mea îmi răspunse foarte grav că tatăl lui e un om sensibil și că însurătoarea fiului său a fost pentru el un șoc pe care nu l-a suportat. Că era, în seara aceea, foarte agitat și că trebuia să se ducă și să stea cu el câteva zile ca să-l liniștească. Și de ce, mă rog, era agitat? Am zis eu. Din contră, mie mi s-a părut foarte calm și refuzul lui de a intra în casă premeditat... Parcă venise să te fure, parcă erai fată mare care căzuseși pe mâinile unui căpcăun și venise să te salveze... Toate astea puteau fi de înțeles, nu era nevoie de o astfel de punere în scenă. Bine! Răspunde-mi: de ce n-a vrut să intre în casă? Tăcere. Repet, am repetat, că tatăl tău nu arăta nicidecum agitat, dimpotrivă, îi flutura pe figură un surâs subțire, cum au oamenii în vârstă când te ucid cu acest surâs în care se distilează ironia, batjocura fină, sfidarea, protejați cum se cred de anii și părul lor alb, care i-ar face intangibili. Ți-o spun ca s-o știi, pentru mine cineva care jignește nu e intangibil și în casa lui n-o să calc, și nici el într-a mea, până nu își cere scuze. Petrică se plimba îndârjit prin fața mea. A tăcut. Bine! Am tăcut și eu... Nu știu însă pentru cine căsătoria aceasta fusese un șoc, pentru tată sau pentru fiu? Peste două luni, de sărbătorile Crăciunului, surpriză, chiar în

seara de Ajun când îl așteptam să aducă vin, n-a mai adus nici un vin... M-a lăsat singură, cu toate că pregătisem și eu, stând pe la cozi, tot ce era nevoie ca să ne simțim bine. Asta e, cine cedează prima oară, cedează pe urmă mereu, a pornit o greșit, trebuie să se întoarcă îndărăt... Drumul parcurs de mine cu Petrică nu era lung, m-am gândit să fac acum ceea ce nu făcusem prima oară, dar m-am trezit că n-aveam împotriva lui Petrică un sentiment suficient de puternic ca să pot rupe această căsătorie... Ba nu, ceea ce făcea el acum mi se părea incredibil, un alt Petrică, nu înțelegeam acest infantilism care în conviețuirea cu mine nu se manifesta, ca să-l pot ajuta să scape de el, era normal, stăpân pe sine, orgolios, bătos și deodată, clic! din nou fuga acasă, fără să mă prevină, fără să-mi explice... («Bravo, Matilda! Pac! Clic!») Bineînțeles că am pus iar mâna pe telefon. Bineînțeles îmi răspunde taică-său, care îmi șoptește la aparat, cu imensă satisfacție, l-am ghicit rânjind: îl despart eu de tine, n-ai nici o grijă. Știu că lupta e mai grea, îmi dau seama, ești frumoasă, te iubește, dar până la urmă tot te despart. Lupta e *mai* grea! Nu mi-a scăpat această nuanță revelatoare. Însemna că îl *mai* despărțise și de alta și că lupta fusese ușoară, acum era *mai* grea. Uite, îi spun și eu, să vedem care pe care. Nu știu dacă o să mă înțeleg cu Petrică în viitor, dacă o să pot să-l iert pentru ceea ce mi-a făcut, dar mai întâi îl despart eu de dumneata și te asigur că lupta va fi ușoară și pe urmă mai vedem. Ești un bătrân inconștient, care nu-ți iubești copilul, abuzezi probabil de afecțiunea pe care ți-o poartă și îl împiedici, dar pentru cât timp?, să-și întemeieze o familie, fără să-ți dai seama că până la urmă tot te va părăsi și nu se știe dacă nu te va detesta. Mi a răspuns printr-un hi, hi, hi și a închis. M-am îmbrăcat și m-am dus la ei. Am sunat. M-au ținut la ușă crezând că o să plec. Am sunat insistent și n-am plecat deloc. Mi-a deschis bătrânul după o jumătate de oră, parcă aș fi venit la Canossa să-mi pun cenușă în cap și mi-a spus din prag că

Petrică nu e acasă. Dar eu am intrat în hol și de-acolo l am zărit pe bărbatul meu prin glasvandul care despărțea holul, probabil de sufragerie, umbra i se plimba nervos încoace si încolo. M-am așezat fără să mă desbrac și i-am spus bătrânului (care de fapt nu era chiar atât de bătrân) că am fost furioasă la telefon și îmi cer scuze, n-am nici un drept asupra nimănui, căsătoria e un petic de hârtie care se poate anula în două săptămâni. Ar fi fost însă corect ca Petrică să-mi spună că de fapt el nu-și iubește soția și că regretă pasul făcut, ne despărțeam în mod civilizat, fără să fie nevoie să mă lase singură de sărbători, putea în orice caz să mă prevină... Umbra agitată de după glasvand se oprise și asculta Poate că el nu știe ce înseamnă să te însori, am continuat, se întâmplă, se pare că și însurătoarea se învață, dar dumneata, ca tată, poate ai auzit mai bine decât el ce-a spus preotul la cununie în biserică: îți lași părinții, pe mămica și pe tăticu și te unești cu bărbatul sau femeia ta, ar fi trebuit să i-o spui... Tu, zice bătrânul rânjind, care te-ai măritat cu un jidan, n-ai dreptul să ne dai lecții. Ticăloșia dumitale, i am răspuns, nu mă jignește. Pentru mine un om nu e mai prejos decât altul, fiindcă e evreu sau de altă nație. Numai troglodiții din Africa se ucid între ei fiindcă fac parte din triburi diferite. Da, zice el, fiindcă și tu ești troglodită O... (făcea aluzie la familia mea). Atunci a apărut Petrică, a deschis ușa glasvandului, palid, și a strigat la mine: îți interzic să-l insulți pe tatăl meu. M-am uitat la el zîmbind și i-am răspuns: Petrică, ar fi trebuit să te exprimi invers: tată, îți interzic s-o insulți pe soția mea. Da, da, am insistat, sunt soția ta, trebuie să mă aperi, chiar dacă sunt jignită de tatăl tău. El a scos atunci un strigăt, și-a dus mâinile la cap și a dispărut din hol într-una din odăi. M-am ridicat și m-am dus după el. Când m-a văzut s-a precipitat spre șifonier, a deschis ușa și s-a vârât în el. Ăsta nu e bărbat, am gândit uluită, e încă în scutece. Are dreptate taică-său... Și m-am întors în hol. Ai dreptate, i am spus, lui Petrică îi e frică de mine, s-a

vârât într un dulap. Să veniți după sărbători și să i luați lucrurile. Dar în aceeași clipă a reapărut Petrică. Mă întorc, zice, cu condiția să nu-mi mai insulți niciodată părinții. Am tăcut. M-am gândit că Petrică era un bărbat admirabil, în afară de cultul acesta al lui anormal pentru taică-său. Ar putea să se schimbe. Bine, i-am spus, sper să nu mai am ocazia să-l văd sau să-l aud pe socru meu. O să-l evit. Și ne-am întors acasă... Cu mine Petrică era absolut natural, așa cum îl cunoscusem, dar eu știam acum că în mintea lui există un tabu, despre care nici măcar nu puteam discuta. Bine. Nu e un tabu definitiv, o să-i treacă în clipa când o să devină el însuși tată și la urma urmelor alți bărbați au păcate mai grave, sunt superficiali, muieratici, bețivi, hahalere, mediocri în profesiune, ca să nu mai vorbim de alte trăsături de caracter oribile, de pildă, să se spună, și să fie și adevărat, că bărbatul tău e un mincinos. N-aș suporta!... Prin martie a plecat iar de-acasă. L-am lăsat în pace. De astă dată a stat vreo două luni, s-a întors prin mai, când n-am mai trăit împreună decât o săptămână, fiindcă a fost concentrat... A plecat direct pe front. Iată, o catastrofă, am gândit când am primit întâia scrisoare... Citeam tremurând listele de morți și răniți care apăreau în jurnale. Gândul că Petrică putea să moară (era ofițer de rezervă la transmisiuni) mă făcea să-mi dau seama cât de tare mă legasem de sufletul lui, așa cum i-l cunoșteam, suflet de o mare sensibilitate, pe care un glonț îl putea stinge pentru totdeauna... Mă simțeam rătăcită la gândul că îl puteam pierde și î. înțelegeam mai bine și pe taică-său, că nici el nu vroise să-l piardă de lângă el prin căsătorie. Ce era? Ce mă turbura în amintire? Amestecul de bărbat și copil, când indignat de oameni, și atunci vorbea mult și te pasionau ideile, gândurile lui, puritatea spre care nu numai că aspira, dar o și avea și îți cucerea sufletul, când duios, renunțând la orice înverșunare, retras între cărțile și manuscrisele lui, și atunci era blând, tăcut, generos, gata de dăruire, cu acel farmec al ființei neatinsă de

orgoliu și care nu știe ce dăruiește, asemeni florilor... («Gata, Petrică, iată te floare, pesemne asta numește ea starea ta de blegeală, „umanismul" tău, care pe mine mă plictisește total.») Prinsă de aceste sentimente am sunat într-o zi la ușa socrilor mei. Le-am spus că mi-e greu fără Petrică și că tremur de teamă să nu-l găsim într-o zi pe lungile liste de morți sau dispăruți... Rămâi la noi, mi-a spus soacră-mea, și noi tremurăm și ne gândim că scrisorile lui pot veni în urmă și noi să tot credem că trăiește... Da, a zis și bătrânul, numai să se întoarcă... Vroia să spună că să-l vadă iar viu printre noi, că vechiul conflict nu va mai exista între mine și el... Câteva zile a fost bine... Până ce socru-meu mi-a cerut să-i dau tot salariul. Eu tocmai terminasem facultatea și fusesem angajată de eforia spitalelor, să construim niște clădiri noi... Aveam datorii față de rude, care mă ajutaseră în timpul studenției și acum așteptau să-i ajut și eu pe ei, fiindcă le era și lor greu... Dimpotrivă, domnul avocat Nicolau câștiga bine, era șeful unui contencios și avea și procese, dar m-am gândit că după ce împăcarea noastră se va consolida, o să-i explic care era situația mea față de rude și... Curând însă a trebuit să plec. Omul era de o zgârcenie insuportabilă: întâi că la ei în casă totul era încuiat și cheile erau la el, dormea cu ele sub pernă, și-un morcov, dacă rămânea de la masă, îl lua și îl încuia în dulap cu cheia, ca să nu mai vorbesc cum era masa, ce ne dădea el, mie și soacră-mi, să gătim și cum chiar și după aia mi se uita în farfuria în care îmi punea trei fire de macaroane fără unt, ca și când ar fi suferit că acele macaroane vor fi totuși înghițite și va rămâne fără ele. Scârbită, dădeam farfuria la o parte și rămâneam dusă pe gânduri. Ce să fac? Unde să mă duc să mănânc? Fiindcă îi dădusem toată chenzina și economii nu aveam. Fără să clipească, îmi lua farfuria dinainte ș. mi-o servea seara din nou, cu vădită încântare că făcuse o economie. Soția lui, am surprins-o cu un furou cârpit... Se tot urca și cobora pe scara podului și într-o zi când

lipsea de-acasă m-am urcat să văd ce e acolo. N-avea capacul încuiat, în sfârșit... o mizerie... colecții de ziare foarte vechi, roase de șoareci, cutii pline cu pantofi scâlciați si descompletați, nasturi de toate mărimile și culorile, rufărie zdrențuită, broaște, lacăte, sârme ruginite, toate în lăzi și cutii... Era clar pentru mine, le adusese de la București când se mutase, nu le putuse strânge aici într-un an... Mă întrebam cum trăise Petrică toată copilăria și adolescența lânga acest tată sordid și în ce consta fascinatia pe care o exercita asupra lui. Sau devenise sordid doar în ultimii ani, din pricina evenimentelor turburi? I-am spus că trebuie să fac curățenie acasă, am plecat și n-am mai revenit. După un an Petrică s-a întors de pe front, detașat în interior, la un batalion de instrucție. Nu pătise nimic. Era însă mai tăcut și mai dur, dormea puțin și momentele de duioșie rare și scurte, dar și cele de revoltă erau la fel de rare. Nu știu cum, dar parcă aveam sentimentul că regreta frontul, sau parcă nu mai găsea că viața era ca înainte, i se părea searbădă și cu sensul micșorat. Luna de permisie și-a petrecut-o cu mine, nu s-a dus decât o singură zi pe la părinți, unde n-a stat decât câteva ceasuri. Batalionul lui de instrucție unde fusese detașat se afla la Bârlad. O dată pe lună luam trenul și mă duceam la el, ieșeam undeva la marginea unei păduri și puneam masa la iarbă verde, destupam o sticlă de șampanie. Odată a trecut pe lângă noi maiorul, comandantul lui de batalion. A oprit mașina, s-a apropiat și a început să-i facă lui Petrică reproșuri. Se putea? De ce n-a raportat că a venit doamna? Cum, un ofițer să n-aibă și el unde să stea în asemenea situație și să iasă la câmp, ca orice soldat? Și ne-a poftit la el, unde am rămas până a doua zi... 23 August, cu întoarcerea armelor, l-a găsit pe Petrică la Tulcea. A fost trimis pe front, unde a luptat în Munții Tatra până la încheierea păcii. Ba, mi-a spus că și după ce nemții fuseseră înfrânți la Berlin, ei tot mai rezistau în acei munți și că ar fi fost caraghios să mori tocmai atunci când toate armatele

încetaseră focul. Popor smintit nemții ăștia. Cică în acele zile l-a cuprins pe Petrică lașitatea și furia. S-a întors cu această furie în el, care i a trecut greu. Numai că la nici o lună după, a plecat iar la părinți, unde a stat și a tot stat... Va să zică bărbatul meu trecuse printr un război în care luptase o dată la răsărit și a doua oară spre apus, văzuse moartea cu ochii, anii trecuseră peste el și îl întăriseră, devenise bărbat întreg, făcuse creturi la ochi, avea acel ten bătut de vânturi și ploi și ars de soare care mă făcuse să mă îndrăgostesc de el a doua oară, și el deodată reîncepea istoria cu taică-său. Atunci m-am simțit eu de fapt lovită... Nu m-am despărțit de el, dar ceva s-a închis în mine, m-a cuprins un fel de nepăsare. Bine, Petrică! Fă ce vrei!..." (Și atunci ai început să stai cu fundul spre ușă când intra el în dormitor, am gândit, nu e bine, Petrică, ai omis în relatările și indignările al căror martor am fost acest aspect esențial al vieții tale cu Matilda.) „Și aceste plecări au continuat?" „Da, zise Matilda, exact ca înainte... Războaiele nu schimbă nimic într un om, sunt ca niște furtuni care, odată trecute, le uităm ca și când n-am fi fost prinși chiar în mijlocul lor, unde puteam muri. Puteam... Dar uite că n-am murit și ne întoarcem la vechile..."

Dar Matilda nu-și mai termină fraza. Cu o expresie vie de oboseală pe chipul ei frumos se ridică și pleacă.

XIII

Totuși eu știam că de astă dată Petrică nu se va mai întoarce. Schimbarea lui era, pentru mine semnul sigur că va divorța curând. Îi spusei acest lucru Matildei, la telefon. Ea tăcu câteva clipe lungi, apoi îmi spuse că pot să am dreptate, „oricum, adăugă ea, dacă n-o s-o facă el, atunci voi intenta eu acțiunea".

În acele zile primii ordin de chemare. N-aș putea să-mi explic nici azi prea clar cu ce drept, sau mai bine zis cu ce sentiment i-am scris apoi după o lună Matildei și am întrebat-o

în ce stadiu se află despărțirea. În nici un stadiu, mi-a răspuns ea imediat. Petrică stă mai departe la părinții lui, dar de divorțat nici gând. Atunci am luat-o la rost. Bine, și cât are de gând să-l mai aștepte? Ea se arăta mai degrabă împăciuitoare, lucru care mă scoase din sărite. „...Nu trebuie, îmi scrise ea, făcut nimic cu violență"... „Ce violență? îi răspunsei, ce e violent în faptul că divorțezi de un bărbat care a fugit de-acasă?" „Nu e așa simplu, îmi răspunse ea laconică, nu fi impulsiv, un proces dacă nu-l câștigi, dacă una din părți se opune, întâi că poate să dureze și doi ani, și al doilea te poți trezi cu o hotărâre care respinge acțiunea și atunci... Ei? Ce-i mai faci? Lasă-mă pe mine că mă descurc eu..."

Așadar ea nu credea totuși că Petrică se va decide ușor și că trebuia lăsat s-o facă el, să nu reacționeze ca o pisică, adică să se întoarcă acasă și să nu mai vrea, de îndată ce Matilda s-ar smulge brusc de el. Ei da! Dar asta putea să dureze cine știe cât... După trei luni începui să-i trimit Matildei scrisori rele, dure, la adresa lui Petrică, pline de înjurături și insulte. „Cum, idiotu-ăsta credea că are dreptul să țină astfel încurcată o femeie? Cu moaca lui stupidă de poet minor se crede sultan, să te țină închisă în casă, stăpân atotputernic, cu gândire medievală? Trimite-i lucrurile, schimbă cheile apartamentului și intentează imediat acțiunea de divorț..."

Nici vorbă! Matilda încerca să-mi explice cu răbdare că există mari pericole pentru ea dacă face pasul, răsuceam filele scrisorii furibund, gelos, orbit... Gândul că în realitate nici ea nu vroia să divorțeze nu-mi trecea prin cap... Matilda era a mea, o simțeam până în adâncul ființei mele și nu mai exista nicăieri în conștiință loc pentru îndoieli. Eram pur și simplu scos din pepeni că *femeia mea* își avea numele legat de un altul și că acest altul nu se grăbea câtuși de puțin să ia o decizie. Lasă că te grăbesc eu, gândeam, o să-ți placă. Nu mai am mult și mă întorc în orașul nostru. Și deodată primesc o telegramă:

„Nu-mi mai scrie, Petrică s-a întors acasă". Numai că o scrisoare de-a mea era pe drum. Foarte bine, am gândit, lasă l s-o prindă, s-o citească și să vadă. De astă dată nu mai erau referințe brutale la el, totuși erau.

Tocmai îmi făceam planul să ies la raportul generalului și să-i spun că o chestiune urgentă mă chema pentru trei zile acasă, când chiar generalul ne anunță că școala de ofițeri ne dă o permisie de zece zile. Cât ajunsei îi dădui, chiar din gară, un telefon Matildei. „Așteaptă-mă acasă, îmi șopti ea, viu îndată."

Acasă avui timp să-mi schimb uniforma și să mă rad. Era spre seară. Acest ras, precum și odaia, cărțile și lucrurile mele parcă mă treziră dintr-un vis. Îmi dădui seama, avui o bruscă iluminare că mai aveam încă timp să dau înapoi, că timp de câteva luni săvârșisem un lucru foarte urât înjurându-mi prietenul, ca poate ei doi se iubesc așa cum sunt și că intruziunea mea brutală în viața lor n-avea nici o justificare. Ce mă apucase? Dar o boare de fericire se abătu asupra acestor gânduri, care se spulberară și îmi rămase numai bătaia inimii, pulsația ei înaltă și nebună... Cum, dar o iubeam de mult, încă din clipa când o întâlnisem pe stradă sub ninsoare, și apoi scena din birou, când devenisem sumbru, cuprins de o invidie de moarte pe soțul ei, și privirile pe care mi le aruncase ea tot timpul, și vizitele, și plimbarea... Rupt de ea uitasem că niciodată nu-i spusesem că o iubesc, dar *ea știa,* dovada răspunsurile ei la scrisorile mele, puțin speriată de violența lor, violență care în fond conținea declarația mea de dragoste, pe care ea o acceptase prin răspunsuri cu mult mai turburătoare decât dacă mi-ar fi desvăluit direct sentimentele pe care le avea pentru mine... era complice cu ceea ce nu-i spuneam... lasă-mă pe mine că mă descurc eu... Nu-mi spunea: de ce te amesteci, cu ce drept, între noi nu e nimic... Era, scrisorile ei semănau cu o șoaptă, te iubesc și eu, parcă îmi spunea, dar fii cu grijă, o greșeală se îndreaptă greu, lasă-mă pe mine s-o îndrept, eu care am făcut-o...

Soneria sbârnâi. În prag era Matilda, îmbrăcată de vară, cum n-o văzusem și cum nu mi-o puteam închipui. Nici acum n-o pot descrie. Pot spune doar că semăna cu un fluture mare; aducea cu ea pajiștea, grădina, câmpul plin de iarbă, soarele de primăvară. Matilda strălucea ca o floare și nici urmă de dramă pe chipul ei și simții de îndată că această strălucire care iradia din întreaga ei ființă era în legătură cu mine. O luai în brațe și îmi lipii fața de a ei, cu sufletul la gură. Ea îmi răspunse la îmbrățișare, ceva îi căzu din mână și rochia ei pârâi, pe undeva pe la spate. De câteva ori întoarse capul, de câteva ori își feri gura, corpul ei voinic se întări, se împotrivi fără să se retragă, îmi primi sărutul încleștat și în cele din urmă îi simții palmele în piept; nu mă respingea, dar era vădit că nu-i plăcea asaltul meu, răsuflarea mea nestăpânită, sărutările mele pe gură reînnoite, strânsoarea brațelor care o înlănțuiseră. Mă cuprinse o furie, stârnită de un presentiment obscur: nu venise să-mi dăruiască iubire, venise cine știe pentru ce... Mă așezai pe pat tăcut și sumbru, hotărât la orice, să rup chiar cu ea și să mă smulg din această istorie și sa nu-mi mai amintesc de ea. Îmi simțeam spinarea străbătută de fulgerări scurte, descărcări electrice tot mai adânci, până în mațe. Niciodată nu mai simțisem o astfel de violență care venea din mine însumi și mă amenința tot pe mine

Matilda însă era veselă. Își ridică poșeta de pe jos, se așeză pe scaun și îmi spuse dând și din cap, subliniind cu un repros amuzat sensul cuvintelor:

Fire ai sa fii măi băiete
Că mă sărutași cu sete
De-mi rupsesi rochița în spete
Si trei nasturi de la ghete..

Stupiditatea acestor versuri (probabil un cântec) și mai ales datul ei din cap mi se părură incredibile. Mă uitai la ea în sfârșit stăpân pe mine, trezit din șocul prin care trecusem. „Da, da, continuă ea dând din cap de astă dată cu alt înțeles (adică nu mă înșelam în gândurile mele), e cam stupid, dar așa este, din contră, am crezut că ești un bărbat puternic și stăpân pe tine, ca să mă pomenesc că Petrică a pus mâna pe scrisori și mi-a declarat că nici gând să divorțeze și că se va opune la proces dacă divorțez eu. Ai văzut ce-ai făcut? Și doar te-am sfătuit, ți-am scris..." „Cum a pus mâna pe scrisori? Tu unde-ai fost?" „A venit acasă fără veste, când eu lipseam, a lipsit și el de la școală, a scotocit peste tot și a dat de ele. Și te asigur că le ascunsesem bine. Se pare că l-a avertizat cineva sau a bănuit, în privința asta intuiția celor aflați în situația lui este extraordinară. Dar fii liniștit, nu e supărat pe tine (ține la tine!) și nici pe mine nu e, a zis doar atât: «...gata, Matilda, mi-am plătit datoria față de tată meu, de-aici înainte nu mai plec... Aveam eu o datorie de plătit față de el, o să-ți povestesc (dar nu mi-a povestit!), acuma sunt liber...» Vezi ce-ai făcut? repetă ea parcă bucuroasă de ceea ce făcusem. Și acum nu pot să mai stau, nu e exclus să vină aici, știe unde am plecat... N-a auzit telefonul tău, dar când am plecat (stătea la biroul lui și citea) s-a uitat la mine, a zâmbit cu blândețe și m-a întrebat: a venit? Transmite-i salutări și invită-l duminică pe la noi... Ți-am spus, intuiția... Așa că ești invitat duminică... Vino!"

Și Matilda își scutură părul. În tăcerea care se lăsă când mă trezii, mă pomenii singur... Ce să fac eu acuma cu mine însumi? mă întrebai. Începui să mă plimb prin odaie, mă uitai la cărți, mă așezai la birou... Gândul îmi zbura departe, spre ceva nedefinit, care era viața mea, o cantitate uriașă de ani... Acest gând îmi umplea sufletul și multă vreme uitai ce mi se întâmplase, apoi sufletul mi se goli și scena al cărei erou fusesem reînvie cu toate amănuntele. Ce mi se întâmplase?

Când iubești și te stăpânește un sentiment de triumf are grijă femeia să te facă să te simți ridicol. Astfel mă simțeam, ridicol... Pentru a da un răspuns care să-l salveze, un bărbat

are nevoie de ani de meditație asupra oamenilor, de ani lungi pentru un simplu răspuns, nu vă mirați, câteva cuvinte... Ei da, dar cuvintele acelea dacă nu le știi, nu le spui, și rămâi singur și înregistrezi la partida ta: sunt ridicol! Ce era ridicol în postura mea? Nimic complicat, o iubeam, asta era ridicol, mi aduc aminte că în timpul îmbrățișării simțisem mirosul rochiei și al părului ei, miros tulburător de bumbac ars bine de fierul fierbinte care trecuse peste el și al părului spălat cu un săpun bun, ei da, mirosul gurii, miros de migdale, și acea dulce moliciune a buzelor, ca și când aș fi sărutat un trandafir cu învăluitoare catifelari... Ce catifelări? Ceea ce făcusem scriindu-i era bine, o astfel de declarație de dragoste era singura potrivită, calci peste tot ceea ce îți stă în cale și mergi drept la țintă, dar nu te împiedici de un Petrică... Ea nu numai că se împiedicase, dar se îmbrăcase bine, se parfumase ca să vină cu el la mine în protap. Da, asta era imaginea, în protap... Că Petrică dăduse de scrisori... Cum, dar asta fusese și intenția mea ascunsă, să dea peste ele, și când colo mă trezisem spunându-i că de ce n-a avut grijă... Când iubești, iubirea trebuia împlinită, orice-ar fi, fiindcă nu se știe dacă te vei mai întâlni vreodată cu clipele acelea. Matilda însă nu mă iubea și altfel trebuia primită... O variantă: venise sau nu pentru mine? Trebuia lăsată să arate ce însemnam eu pentru ea, până la capăt, și nu ce însemna ea pentru mine. Altă variantă: venise să vadă ce însemnam eu pentru ea, prevăzută în același timp cu toate armele seducției. Dar ducă-se dracului toate aceste arme de seducție. Trebuia s-o primesc ca un militar sub arme, venit din campanie, oricum de pe drum, cu pantalonii pe șolduri, cu bustul gol și cu crema de ras pe față. Si să aștepte... Apoi intrarea într-un halat elegant... dar totul era neverosimil. Matilda nu era o fetiță sedusă, care putea fi primită în timp ce îmi rădeam barba, între noi nu se petrecuse nimic... A treia variantă putea fi și cea care avusese loc, minus plecarea ei.

Trebuia s-o fac să-mi audă răspunsul și să nu mă trezesc singur cu o invitație care mă făcea ridicol. Ce e un om singur, singur cu adevărat? E un om fără soluție, fără un răspuns pe care ar fi trebuit să-l dea, fără puterea de a-l da în singurătate și a l urma. Rece, liniștit, răsucit asupra adevărurilor tale, necunoscute de nimeni, absent, obsedat de drumul tău, care ți-e dat, fără să-l cunoști, să-l parcurgi până la mormântul de care ai parte: „Doamnă, resping invitația dumneavoastră, nu doresc să vă mai văd, mă bucur că prietenul meu nu-mi poartă pică, e cu atât mai bine, ardeți scrisorile pe care vi le-am trimis, nu așteptați să vă salut dacă vă întâlnesc pe stradă, nu aveți teamă că adevărurile intime pe care mi le-ați dezvăluit vor fi aflate de alții.. Complicitatea dumneavoastră la violența mea rămâne un vag secret pe care vi-l înmân, scrisorile primite de mine, iată-le..." O consecință: totul s-ar fi terminat cu Matilda. Ce minune, să lichidezi o eroare într-o clipă și nu să trăiești cu ea ani. Dar se insinuează întrebarea dacă la acei ani ai vieții mele n-aș fi trăit săvârșind altă eroare. Cine poate să știe? Filozofia comună răspunde că viața unui om e un nesfârșit șir de erori. Un cântec imbecil spune că „de-ar fi să mă mai nasc o dată, același om aș fi, pe tine te-aș iubi" și se încheie cu un oftat înecat în aplauzele publicului: „măi tată, mă!". Înseamnă că ăsta a trăit în adevăr, dacă același om ar fi și tot pe ea ar iubi-o. Un imbecil! Când scriu aceste rânduri am sentimentul că dacă aș fi, printr-o minune, eliberat, aș putea trăi în sfârșit în afara erorii, uitând că acest lucru se și întâmplase, că trăisem mulți ani cu acest sentiment, până într-o zi, când o fată a pus pe biroul meu o floare... Dar mai e până acolo.. Să revin la Matilda Altă consecință: nimic nu s-ar fi terminat între noi, și ea m-ar fi urmat; poate că eroarea ar fi fost eliminată, în orice caz s-ar fi scurtat considerabil timpul pe care îl aveam de trăit urmând poteca ei sinuoasă. Expresia *m-ar fi urmat* e plină de grele înțelesuri. Țăranii le cunosc de secole, ei chiar fac practic

muierea să-i urmeze, el merge înainte și muierea vine cu o jumătate de pas în urma țăranului. De aceea au și reușit țăranii să ne aducă până aici, posesori ai unei morale severe al cărei cod ar trebui să-l preluăm și să-l descifrăm, acum când în acest secol misiunea lor va înceta.

Bineînțeles că m-am dus, adică am acceptat invitația soților Nicolau. Trebuie să spun că n-a fost deloc ridicolă întâlnirea și orele petrecute cu ei în acea duminică memorabilă și decisivă. Cel puțin *atunci* nu mi s-a părut...

XIV

Dimpotrivă, m-a stăpânit tot timpul un sentiment de sărbătoare din chiar clipa când am ieșit din casă. Orașul, sub soarele unei dimineți de august, parcă sărbătorea și el ceva. Era o proiecție a stării mele de spirit? M-am întrebat totdeauna ce simte de pildă un sinucigaș într-o astfel de zi, ultima pe care o mai are de trăit, seara fiind hotărât să se culce și să nu se mai scoale. Poate amână totul pentru o zi mohorâtă? Acum pot să spun că ziua n-are importanță, sentimentul meu că e sărbătoare coincidea doar cu al orașului... Există în noi ceva autonom și mai puternic decât natura și locurile, de pildă am putea muri râzând, dacă moartea ne-ar surprinde într-o astfel de stare și, dimpotrivă, la nașterea copilului nostru să ne simțim doborâți de o tristețe de moarte. Mama, de pildă, în chinurile facerii și chiar pândită de primejdie, a pufnit-o râsul, cică nu vroiam să viu pe lume decât cu mâna la tâmplă. Inspirat doctorul m-a ciupit de ea furios și mi-am retras-o, dar pe urmă iar am revenit: „Ce faci, bă, a strigat medicul cu un astfel de glas încât mama a încetat pentru o clipă urletele și a pufnit-o râsul, vrei să ne arăți că o să ajungi general, a continuat acela, ia mâna de la tâmplă", și m-a ciupit din nou, bineînțeles atât de tare încât mi-a pierit cheful s-o mai scot și am ieșit în lume precum toți

copiii... Mai curios era de unde știuse ginecologul, văzându-mi doar vârful capului, că sunt băiat și nu fată...

Nu era o proiecție, fiindcă am citit pe chipurile oamenilor, pe străzi, aceeași descoperire care îi încânta. orașul trăia ceva deosebit, o bucurie a lui secretă. Vocile noastre, de pildă, găseau în el un ecou parcă muzical, pașii pe trotuare sunau învăluiți parcă în vată, acoperișurile păreau aeriene, ai fi zis gata să zboare, vitrinele ai fi zis că te privesc și clipesc, uriași ochi ai orașului care trăia ca un singur tot însușindu-și și topind în corpul său toate casele, piețile și bulevardele, împreună cu noi, cei vii, gâgâniile din trupul lui care respira domol sub un cer de un albastru pur, pe care soarele strălucea proaspăt și viu, răcoros și vesel; orașul nostru e așezat între dealuri înalte și împădurite care ne aduceau vara curenți de aer proaspăt, iarna zăpezi liniștite, ferite de crivățul de dincolo de lanțul Carpaților.

Îi găsii pe soții Nicolau trebăluind, proiectaseră o excursie, împachetau în rucsac fripturi, tacâmuri, sticle, o pătură. Tocmai picase o doamnă care le aducea un cozonac rumen, auriu, care stârni entuziasmul Matildei, sau mai bine zis acest entuziasm își găsi un pretext ca să se exprime (era entuziasmată dinainte). „Ah, Tasia, exclamă ea răpită, ce cozonac frumos, draga mea, *c'est du très très beau* cozonac, o dădu ea pe franțuzește, apoi imediat pe rusește, *crasivaia, davai,* nu știu cum și de îndată începu să cânte, *tibiaaa...*" (aveam să-l mai aud peste ani, acest *tibia,* era parcă un laitmotiv al vieții ei care apărea când te așteptai mai puțin, n-am avut niciodată timp s-o întreb ce dracu însemna ...). Petrică o ajuta aferat, cu o expresie pe care o bănuisem de ieri, când ea îmi spusese că nu e supărat pe mine, umanistă, dar mult mai accentuată ca în alte dăți, aș putea să spun hiperumanistă...

Numita Tasia, o doamnă grasă, tip gospodină, deținătoare de mari secrete în ale bucătăriei, se retrase însoțită de mai multi *„spasiba, Tasia, ocin spasiba"*, ai Matildei, Petrică se înhămă cu

rucsacul, Matilda își luă pe braț o haină scurtă de vânt, din gabardină albicioasă, și pornirăm... Numai eu eram crunt, în ciuda sentimentului de sărbătoare care mă stăpânea. Vedeam că o pierd pe Matilda, că era bucuroasă de întoarcerea soțului, cu care proiecta excursii și nu înțelegeam ce mai căutam eu acolo.

Totuși ceva nou apăruse în comportarea lui Petrică față de mine: mă privea fără a dori să mă vadă, cu pleoapele lăsate, adormit, în timp ce trăsăturile îi curgeau și ele parcă în jos, ai fi zis că dacă mai continua așa o să înceapă să-i pice din chip picături din el, ca și când ar fi fost din ceară. Cum a fost în armată, cât mai am până termin, cum e acum o școală militară (vroia să spună acum după război, sub noul regim), pentru care armă mă pregăteam, cam despre asta discutam urcând întortocheatele poteci ale dealului. „Dă-mi, îi spusei la un moment dat, să mai duc și eu rucsacul." Mi-l dădu și o luă vădit înainte. Tot atât de vădit Matilda, care mergea înainte, rămase în urmă: „Poartă-te frumos cu el, îmi șopti, ține foarte mult la tine". Furios și drept răspuns trăsei o înjurătură grosolană la adresa ținutului lui Petrică la mine. „N-am nici o încredere în el, îi spusei, e topit de dragoste pentru tine, îi cunosc eu această expresie bleagă, care bineînțeles nu e de durată, iar dacă e de durată cu atât mai rău pentru el și pentru tine. Eu o să stau puțin după ce ajungem la poiana unde o să ne oprim și am să plec." „Te porți ca un copil, zise, e bine așa, îți spun eu că e bine, ai răbdare..." Petrică ne așteptă ca să ne arate o veveriță. Surâdea cu gura până la urechi. Matilda îl luă de braț și Petrică îmi făcu impresia că se sprijinea de ea, atât de tare se lipi și se făcu parcă mai mic lângă umărul ei, deși era mai înalt. Pe urmă, după lungi minute se opriră să mă aștepte, tot la braț, dar de astă dată Petrică se desprinse și rămase cu mine. Mirosea puternic a brazi... Se auzeau chemări îndepărtate, acel stupid olareti al excursioniștilor, râsete gâgâitoare de fete de pe alte poteci. „Să nu fii supărat pe mine, îmi șopti și

Petrică, știu că Matilda te iubește, știu de mult, nu din scrisorile pe care i le-ai trimis și unde îmi faci un portret nu prea agreabil... Poet minor... Și Eminescu era minor până nu și-a dat măsura... Erai furios, te-am înțeles și aveai dreptate, trebuie însă să ai mai multă răbdare. N-o cunoști pe Matilda, deși ți-am povestit destule despre ea..."

Și cu asta tăcu. Parcă vroia să mă prevină? Da, asta era, îmi sugera să fiu prevăzător. Mi se păru superior mie și mă îmblânzii. În același timp vedeam că figura lui nu mai era hiperumanistă, ca până atunci, ci doar umanistă. „Noi ne despărțim, reluă el văzând că tac. Nu te lua după liniștea aparentă dintre mine și Matilda, o să ne despărțim, dar... dar asta e o chestie între noi doi. Ce-o să facă ea pe urmă nu mă privește. Îți spun eu: nu vă potriviți, ea are cinci ani mai mult decât tine și e o fire... în fine, ai să vezi, dacă o să ai timp vreodată să vezi...", încheie el cu această prevestire obscură, pe care n-o luai în seamă... „Petrică, îi răspunsei, te rog să mă scuzi, țin la tine tot atât de mult ca și tine și sper, continuai eu cu un stupid ton comun caracteristic pentru aceste situații, că o să rămânem prieteni..."

El nu zise nimic auzind această declarație și în tăcerea care se lăsa ne aștepta Matilda. Brazii se răreau. Petrică o luă încet înainte, noi rămaserăm, tot încet, înapoi. „Ți-a spus?", mă întrebă ea. „Da, mi-a spus", răspunsei și tăcui. „Și ce ți-a mai spus?", insistă. „Atât, că o să vă despărțiți, ca să nu mă iau după liniștea aparentă dintre voi." „Da, așa este", și tăcu și ea devenind gânditoare.

Și după acest repetat dialog cu unul și cu celălalt urcarăm apoi împreună și curând ne oprirăm în vârful dealului. Era foarte frumos. Vântul spulbera rochia și părul Matildei, care îmi apărea ca o zeitate a pădurilor... Natura n-o diminua, cum se întâmplă de obicei cu un om aflat în mijlocul ei, când bolta uriașă a cerului, norii din zare, pădurile pline de măreție micșorează parcă chipul uman, mai ales dacă acest chip nu se spala

de o gândire meschină, de un sentiment mărunt sau trivial. Matilda, trebuie să spun, era răpitoare, abia mă puteam uita la ea mai mult de-o clipă. Petrică, în schimb, o ignora de astă dată. Credeam că o să-l văd în sfârșit ridicând fruntea spre cer, ca odinioară... Nu, stătea cu ea plecată, dar n as fi putut spune că reflecta la ceva din interiorul lui. Da, reflecta, dar parcă la un lucru străin, din afara lui, totuși prezent, apropiat.

Ne plimbarăm câtva timp pe coama dealului, tăcuți toți trei, apoi Petrică spuse că trebuie să coborâm puțin și să găsim o poiană unde să putem mânca, aici vântu.... Și găsirăm o poiană liniștită, în care printre brazii care o înconjurau se găseau și mesteceni înalți, cu coaja lor albă, te întrebai cum de crescuseră pe-aici acești arbori de câmpie... Încetul cu încetul, în timp ce Petrică întindea masa și scotea din rucsac pui fripți, mujdei de usturoi, ouă fierte, cozonacul și sticlele cu vin și cu apă, privirea mea se deschise în sfârșit îndrăzneață și se holbă la chipul Matildei. Ea nu mă văzu la început, se uita flămândă în jur, și cu toată puterea sufletului meu încercai s-o resping, s-o văd așa cum e, fiindcă trăind cu Nineta și Căprioara, și nu numai de la ele, ci prin simpla postură în care ne pune eșecul învățasem că adevăratul chip al femeii nu apare când suntem îndrăgostiți, ci, ca în basme, de astă dată în sens invers, nu într o babă vrăjită care ne cere un ajutor umil zace o tânără și răpitoare prințesă, ci într-o prințesă divină în frumusețea ei zace o cotoroanță urâtă și respingătoare. Că Matilda putea fi o cotoroanță îmi sugerase încă de la început Petrică, firește prin optica lui bizară, chiar și prin ceea ce omisese să-mi povestească, fuga lui alături de taică-său, vârâtul lui în dulap, deci o anumită groază de ea, apoi generozitatea ei exasperantă care umilea dragostea lui pentru ordine si mai ales pentru cărțile care îi dispăreau din bibliotecă și i se întorceau ferfenițite sau nu se mai întorceau deloc. Dar pe chipul Matildei nu descifrai nimic din toate acestea. Cum putea acest chip minunat să îngrozească

pe cineva? Vedeam cu uimire că puritatea de care vorbea ea (și care mi se păruse ridicolă) exista cu adevărat pe chipul și în privirea ei, reflex misterios al sufletului, fiindcă nu-mi scăpa că acest chip de fapt nu era frumos fizic, așa cum era al Căprioarei, printr-un dar al naturii, ci prin jocul extraordinar al expresiei. De pildă fruntea și nasul ei erau cam mici, nu într-o proporție prea favorabilă cu gura, ai fi zis prea mare într-un obraz și el mare și cam prea rotund, iar rădăcina nasului, separată de rest, putea fi a unui bărbat. Dar împreună? Țâșnea o armonie izbitoare, iar din ochi o bucurie de a trăi care hipnotiza. Putea o cotoroanță ascunsă să schimbe toate acestea? Nu într-o babă, firește, dar în ceva hidos, am văzut femei care, deși tinere și deloc urâte, sugerau ceva hidos, cum era fata aceea care mă întrebase cu indignare dacă eu știu ce este tandrețea...

Tot uitându mă la ea, deodată privirile noastre se întâlniră și nu se mai putură părăsi clipe lungi: poiana și brazii și bolta cerului parcă se clătinară și dacă n-aș fi întors, cu un efort de voință, capul într-o parte, cred că s-ar fi răsturnat totul cu mine. „Domnul Petrini e, ca întotdeauna, foarte supărat pe noi, rupse ea vraja, care în realitate nu se rupse deloc, să bem câte-o țuică, poate îi trece."

Și Petrică turnă și băură. O foame animalică, dar nu știu dacă tot atât de curată ca a animalelor, ne cuprinse. Înfulecarăm, oricum, în tăcere, ca ele. În mod curios simțeam, adică mă uitam la puiul fript din mână și gândeam: îl mănânc. Și gândul acesta rupse tăcerea: „Ei bine, Petrică, zisei, a sosit momentul, *il est grand temps,* când trebuie să răspundem la întrebarea pe care și-a pus-o încă demult un mare filozof bulgar: mâncăm ca să trăim, sau trăim ca să mâncăm?" „Nu cunosc, zise el parcă mârâind că îi întrerupsesem mestecatul, nici un filozof, fie el și bulgar, care să-și pună o astfel de întrebare cretină." Pleosc! vorba Matildei, s-a tâmpit Petrică, gândii și rămăsei multă vreme chiar gânditor. Ce-o fi cu el? Ce s-o fi

petrecând acum în capul lui? Era clar, m-a insultat, m-a făcut cretin, dar de ce? Am vrut să glumesc... „Petrică, ai uitat că sunt bine pregătit în filozofie, l-am citit eu însumi pe acest filozof bulgar, îl cheamă Stancio Stancev, sau Stancov, nu-mi aduc aminte exact... Pot să-ți mai spun unul din aforismele lui, de pildă acesta: ceea ce este, este, ceea ce nu este, nu este! Eh?! Ce zici?"... „Cine poate sa spună ce este, ca să afirme apoi că este?" mârâi el din nou aruncând un os în iarbă. Formidabil! Mă așteptam să mă insulte din nou, când colo el chiar lua lucrurile în serios. „Ceea ce ți se pare că este, continuă el deodată sarcastic, se termină de pildă într-o baltă de spermă. Si totuși te trezești că nu mai este." Da, iată, era mai rău decât o insultă, o lovitură bine dată. Am înțeles: vroia să ne maculeze, pe Matilda și pe mine, chiar în pragul idilei, si să ne reducă la neant. Am rămas fără replică. Luam cunoștință că Petrica nu era cel care afirma Matilda că este, un prieten care ținea mult la mine. De altfel, nici nu crezusem acest lucru, totuși mă prinsese dezarmat, puțin tot crezusem. În astfel de situații femeile țin cu cel părăsit, îi atribuie sentimente nobile și te îndeamnă și pe tine să crezi în ele. Te dezarmează instinctiv, să nu-l poți lovi pe fostul soț sau fostul iubit. Si Petrică ar fi avut aceeași stare de spirit chiar dacă nu mi-ar fi citit scrisorile. Era firesc! Iată unde mă adusese Matilda, la acest dejun la iarbă verde în care eram încă o dată pus într-o situatie ridicolă. Ar fi trebuit să intuiesc ce avea sa urmeze și să mă ridic imediat si să plec, dar bineînțeles că n-o făcui. Petrică reluă: „Filozoful tău bulgar Stancio Stancev nu face o ceapă degerată pe lângă filozoful ceh Ian Sprjna, care în cartea sa *Asupra moravurilor* vorbește despre propensiunea omului de jos, care vrea să ajungă sus calcând peste cadavre. Prietenia pentru ei nici nu există, dar o mimează, știe că e o forță și o folosește cu perfidie fără cel mai mic scrupul, lovind cu barosul în fisura pe care un prieten imprudent i-o desvăluie, viata sa intimă.

Există pentru el ceva sacru? Cultura e un scop, nu expresia a tot ceea ce avem mai bun în noi. Iată ce scrie un asemenea individ, continuă Petrică scoțând din buzunarul vindiacului un plic, pe care îl puse alături, se șterse pe mâini cu un șervețel și deschise o scrisoare în care de departe recunoscui propriul meu scris: «...În chestiuni din acestea, Matilda, *il faut couper net..* » Omul de jos, rânji Petrică, vorbește franceza.. Și continuă: ...«altfel aluneci fatal într-o istorie în care câștigă totdeauna cel care are mai multă răbdare, ale cărui sentimente pot suferi o puternică revifiere, care îți pot da iluzia unei iubiri mari pentru tine și îți pot strecura teama că săvârșești o eroare părăsindu-l...» După cum se vede, comentă Petrică, tânărul, desi are abia douăzeci si doi de ani, are experiența despărțirilor, precum și a duratei și eroziunii sentimentelor supuse răbdării celuilalt, fiindcă el nu urmărește decât un scop, dar, imprudent, sigur de sine, își desvăluie involuntar ceea ce vrea să ascundă, puțina adâncime a propriilor lui sentimente, căci iată ce scrie mai departe: ...«Ori, eu, Matilda,... (și aici Petrică sări ceva, dar eu îmi aminteam: te iubesc atât de mult încât...) trebuie să-ți mărturisesc temerea că răbdarea lui, confuzia stării lui de spirit, între adoratie față de tine și firele care îl atrag cu putere misterioasă înapoi lângă tatăl său vor fi mai puternice decât noi doi...» Se exprimă eufemistic, comentă iar Petrică, în loc să spună că n-are răbdare să aștepte, o implică și pe ea amenințând-o ca pe-o elevă de liceu... Și încă aici stilul e reținut, dar în altă parte originea lui roturieră iese la iveală cu violență, prietenul pe care îl denigrează are *moacă* în loc de chip, nu mă înjosesc să mai citez și altele..."

Și se opri și vârî la loc în buzunarul de sus al vindiacului acest document prețios pentru el (în ce sens mai era prețios, după ce îl utilizase, nu înțelegeam), încheie adică cu grijă nasturele, să nu cumva să-l piardă. Ce ticălos! Premeditase totul, venise deci de-acasă cu scrisoarea în buzunar și, după ce mă anesteziase

pe drum cu mărturisirea că se va despărți de Matilda, părăsise starea lui umanistă și mă lovise cu atâta abilitate încât rămăsei atât de uluit și în continuare dezarmat, că nu răspunsei nimic. Aș fi putut de pildă să-i spun că tatăl meu e monteur de avioane, o meserie de înaltă calificare, iar mama e fiică de funcționari, cu o înaltă concepție morală despre lume, mai nobilă decât aceea de avocat. Da, dar despre rest ce puteam să-i spun?... Da, aș fi putut să-l întreb încotro și în ce măsură o căsătorie a mea cu o arhitectă, eu fiind profesor, m-ar fi plasat *sus*? Unde anume? Familia Matildei, din spusele ei, avea o situație socială la fel de modestă ca și a mea. Atunci ce? Și deodată avui revelația: casa, ei da, luxosul apartament al Matildei, pe care tatăl lui Petrică vrusese să pună mâna încă de la început... Pentru asta deci vroiam eu să trec peste cadavre... Ce nemernic! Înseamnă că el însuși se gândise la asta împreună cu taică-său și renunțase tocmai la timp când ea le râsese în nas! Și acum îmi atribuia mie același gând.

„Bine, zise Matilda jovială, văd că ați terminat înalta voastră discuție despre filozofii bulgari și cehi, Stancio Stancev și Ian Sprjna, acuma tu, Petrică, retrage-ți insinuările, și tu, Victor, cere-ți scuze că ai vrut să-l umilești primul prin cuvintele pe care i le-ai spus și să bem împreună un pahar de vin. Măi creștinilor, continuă ea văzând că vorbea copacilor, dar toate astea ce importanță au?" E curios cum abia după mulți ani roșim că n-am râs când trebuia de femeia pe care o iubim. Măi creștinilor! așa se exprimase Matilda, adică mă punea pe același picior de egalitate cu bărbatul ei. Devenisem „creștin". Și ne lua de sus, ironizându-ne pentru calitatea discuției noastre. Arbitra! Ne cerea să ne împăcăm, în stil dostoievskian, eventual să plângem și să ne îmbrățișăm: Victor Petrovici, să exclame el cu glas gâtuit, unde am ajuns, ce trepte ale josniciei am coborât, Piotr Nicolaevici, să-i răspund și eu strangulat de emoție, o iubim, o iubim amândoi, să fim mândri de ea... Să

uităm totul, da, Piotr Nicolaevici, nu te mira, asta trebuie să facem, să fim demni de ea și să-i sărutăm picioruşele...

Brusc, mă ridicai... „Mă scuzați, doamnă, spusei eu rece, trebuie să plec. În aceeași clipă se ridică și *el*: „Nu, zise, te rog să rămâi, Matilda are să-ți spună ceva, plec eu, ne vedem acasă... Nu în mijlocul naturii superbe se discută astfel de chestiuni, continuăm între patru pereți, e mai potrivit, acolo se varsă toate murdăriile."

Și dădu să plece. Ei na! Hodoronc-tronc! Taci că intriga în care căzusem era atât de... Aveam să murim toți trei. „Știți ce spune Fortinbras, adăugă el rânjind: ridicați de aici leșurile, care pe câmpul de luptă sunt firești, aici vederea lor e sinistră." „Venim și noi, Petrică, îi strigă ea din urmă, apoi mie, cu umor: n-o să mă lași singură prin pădure... Tu ești vinovat, continuă ea după ce pașii lui Petrică nu se mai auziră, l-ai jignit, știi cât e de susceptibil. I s-a părut că îți bați joc de el și în fața mea n-a putut să suporte..." „Aha, zic, și atunci și-a pregătit scrisoarea de-acasă, știa că o să-l jignesc, și atunci ce și-o fi zis: ia să iau eu cu mine *documentul*..." „Bineînțeles, zise ea simplu, nu mai are încredere în tine.. Ce te miri?" „Și atunci de ce mi-ai spus că ține la mine?" „Fiindcă ține! Ce, nu poți să concepi?" „Nu, e o prostie să crezi și să aluneci în acest gen de lucruri spre care te împinge un om care vrea să împartă despărțirea sa cu alții, adică cu femeia care îl lasă și cu iubitul ei. Despărțirea se suportă, dacă nu, du-te și te spânzură! Cum, strigai eu indignat, după ce luni de zile a făcut din relația cu tine un caz universal, povestindu-mi mie ce blestem ești tu pe capul lui și cum ar face să scape de tine, scapă în cele din urmă, fuge de-acasă, arată mulțumit și echilibrat, eu iau drept bună și definitivă această schimbare (nu mi-aș fi permis să-ți scriu dacă n-aș fi crezut sincer că ruptura era reală) și apoi deodată se răzgândește, se întoarce acasă și..." „Potolește-te, mă întrerupse Matilda. Îți repet, scrisorile tale l-au turburat..." „Da?!

strigai. Dacă erai convinsă de acest lucru și nu-l doreai, de ce nu le-ai rupt?" „Nu eram convinsă, m-am lăsat influențată de torentul furiei tale... Îmi plăceau, cum să le rup?!"

Rămăsei posomorât, deși inima îmi bătea. Mă așezai alături. Aș fi vrut s-o îmbrățișez dar îmi veniră în minte versurile ei de-aseară cu textul acela care mă asemuia cu un țăran nestăpânit, care sărută „cu sete". Dar cum ar fi vrut s-o sărut? Și gustul bizar de migdale al gurii ei îmi reveni, o apucai de umeri, o întinsei în iarbă și îl regăsii într-o sărutare care ne sufocă pe amândoi. Un miros de viorele emana din ea sau dimprejur și o dorință inexorabilă de a fi în ființa ei mă îmbătă. Trăisem cu două fete, care erau acum uitate, aveam acum în brațe o femeie, *o muiere* al cărei corp îmi lua mințile. Începui să trag furios de rufăria ei intimă. O clipă avusei senzația că ea nu se împotrivea, doar o clipă, ca de îndată să-i aud glasul, deloc turburat, ai fi zis doar extrem de uimit, deși uimit nu era... „Ei, ei, ei!" Și se zbătu, rămânând totuși întinsă. Înțelesei într-o clipă, privindu-i ochii limpezi, că nu vroia și că voința ei de a se împotrivi era totală; nici nu se gândise măcar. Ridică brațele relaxându-se: o comoară bine închisă, cu un cifru secret care mi-era străin. Rostogolind cutia, lovind-o cu toporul, lovind cu dalta și ciocanul n-aș fi reușit în cele din urmă decât să descopăr imensa oboseală a trupului, biciuită de dorința neistovită, dar neputincioasă, de a mă afla în posesia bogăției ei ascunse. Trebuia găsit „pergamentul", descifrat codul de pe el. Dar erau chiar în fața mea și cutia și codul și gâfâind exasperat îi șoptii: „Te omor". „Ei și?" răspunse ea și izbucni într-un hohot de râs care, în cascadele lui, duse cu sine și vraja care mă stăpânea. Gândii, și îmi văzui parcă și cu o mare claritate gândul: „O voi părăsi! O părăsesc chiar în această clipă." Și mă liniștii.

Ea nu se uita la mine, privea cerul. Stăteam alături simțind în preajmă doar pădurea. Da, era și ea alături, dar mă aruncase

mult înapoi, în timp ce eu crezusem că sunt aproape... înapoi, înapoi mult, spre gradul zero al întâlnirii noastre... care nu mă mai interesa. Îi spusei: „Din clipa aceasta te dau uitării..." Ea se indignă: „Dar e firesc!!! Cine suntem noi? Cu ce drept venim unul spre altul?... Trebuie să aflăm totul, dar totul..." „Află tu totul, îi răspunsei, eu nu sunt amator", și izbucnii la rândul meu în râs satisfăcut de vulgaritatea ultimelor cuvinte. Rămăsei apoi tăcut în timp ce ea își continua șoaptele. Că în fața acestui cer minunat... două inimi nu se pot apropia dacă nu aruncă, nu topesc din ele tot ceea ce au acumulat înainte ca zgură, vanitate, porniri oarbe, inconștiente, și nu ajung la fel de pure ca și el, cerul... nu avem dreptul... Trebuie să ardem... Îi da zor cu acest drept și cu acest ars, vorbea aiurea, ca și când un sentiment puternic nu ar arde tot ceea ce a fost înainte și nu și-ar cuceri astfel dreptul de a fi neîngrădit de nimic... Da, vedeam și eu cerul și mă simțeam la fel de curat ca și albastrul lui intens, ce mai trebuia să simt?... Dar cine era ăsta care venea spre noi? Petrică... „Petrică", îi șoptii Matildei, dar ea nu se ridică și nu tresări... „Da, zise, fără nici o sugestie, știam că n-a plecat..." Dar sugestia mi se transmise totuși: vezi? Îți dai seama? atâta timp cât există Petrică...

Petrică nu veni spre noi cum credeam, se opri la marginea poienei și deodată îl văzui cum cu o agilitate uimitoare începu să se urce într-un mesteacăn, ajunse în vârful lui și de-acolo scoase un urlet. De astă dată Matilda se redresă și se uită într-acolo. Petrică urlă din nou, înfiorându-mă. Copacul se clătina cu el ca bătut de vânt, fiindcă animalul care se cățărase în el se ținea pur și simplu de vârful lui, acolo ajunsese. „Nu te mira", îmi șopti Matilda. Petrică scoase iar un urlet. Apoi deodată începu să coboare la fel de iute cum se urcase, și când ajunse la jumătatea lui se aruncă, sări de-acolo, credeam că o să-și rupă picioarele. Dar nu, căzu doar în patru labe, ca o pisică. (Aveam să înțeleg mai târziu, prins de spaimă,

semnificația fatala a imboldului lui de a sări de sus: avea să sară de foarte sus, si aveam sa gândesc atunci că noi trei, eu, Matilda și el, protagoniști ai unei tragedii, trebuie să murim... Acum însă nu avui decât o tresărire buimăcită, străin cum mă simțeam, părăsind-o pe Matilda.) Se ridică imediat și dispăru la vale în fugă, făcând să-i trosnească sub pași crăcile uscate... „Ce e cu el?" o întrebai pe Matilda. Îmi stăruia în auz urletul, ceva de coșmar, urlet de câine dar și de berbec care îți apare în vis și behăie la tine apropiat, insistent, în fată, cu amenințări de iad, ale cărui porți se deschiseseră și dracul era acum lângă tine, dracul în care nu crezi, vârât într-un berbec... Mă înfiorai: Ce era cu Petrică? Nu cumva înnebunise? Mă uitai la Matilda. Ea era liniștită. Începuse să vâre în rucsac tacâmurile si farfuriile și sticla de vin de care nu ne atinsesem...

Coborârăm în oraș în tăcere Soarele cobora și el cu noi, îl vedeam cum cu fiecare pas se mișca pe deasupra vârfurilor pădurii de brazi. Nici nu știu când am coborât, sunt clipe când sufletul nostru mănâncă timpul fără să observăm: în fața mea vedeam spinarea și pulpele Matildei, ca o părere, și abia în amintire mi a apărut chipul ei: și-a întors de câteva ori capul înapoi, dar privirile noastre nu s au întâlnit, ceea ce îi spusesem nu era doar o replică de efect, cu adevărat începusem s-o dau uitării. Am apucat doar să observ că expresia ei era întrebătoare. Nu i-am răspuns Nici măcar nu gândeam că o dădeam uitării, ci o dădeam pur și simplu, fără să simt în ființa mea vreun regret. Îi vedeam de pildă rucsacul gol în mână, care de fapt nu era chiar gol, si abia mai târziu, după ani, această coborâre mi a revenit în minte cu acest amănunt: trebuia să duc eu acest rucsac, nu, i-l lăsasem să-l ducă ea, atât mi-era de străină...

XV

Clipe rare, de neuitat: nici nu știu când și unde ne-am despărțit și dacă măcar i-am spus bună ziua. Clipe minunate!

Fără să știm ne cucerim în noi înșine un teritoriu inatacabil în care ne retragem apoi ani în șir, când, după ce am fost înlănțuiți, căutăm în urmă, în momente de criză, libertatea pierdută. Iar eu l-am lărgit mult acest teritoriu al meu în orele care au urmat. M-am plimbat prin oraș, deși mersesem destul în ziua aceea. M-am plimbat prin oraș! Credeți că e puțin lucru o plimbare? Urmăriți un om singur care se plimbă, de pildă pe mine. Întâi că... Dar să eliminăm din capul locului plimbările melancolice, singurele care nu ascund starea noastră sufletească, nu ne jenăm să arătam astfel, în timp ce de pildă un om furios, ieșit să se plimbe, își va ascunde de îndată această stare, în afară desigur de indivizi rari, cărora nu le mai pasă cum arata, furia fiind mai puternică decât ei... Sau plimbările în grup, când de cele mai deseori se povestește și se râde tare, grupul excită, personalitatea indivizilor se amplifică, cu toate că singurătatea ar trebui să le fie mai proprie, fiindcă la începuturi animalul numit om traia izolat... Mă interesează plimbarea în libertate, fără gânduri și fără țintă și mai ales fără reverie, fiindcă într-o astfel de stare de obicei nu mai vezi lucrurile din jur... Când singura bucurie de care ești conștient constă în însuși faptul ca atare, că mergi, restul, că auzi, vezi și miroși, constituind doar, din când în când, o surpriză liniștită; vezi un om alunecând și căzând, surâzi sau chiar râzi, cineva țipă, te întorci să vezi ce e, o boare de vânt îți aduce în nări miros de pâine caldă sau de ceva care se prăjește, ceapă în untdelemn sau jumări de porc, ți se face, pentru o clipă, foame... În noi înșine, dar fără să ne dăm seama, încetează să bată ceasul trecerii, al devenirii, al scurgerii, ceasul care a fost întors pentru noi din chiar secunda când am fost scoși din neant, acolo în pântecul matern, și a cărui durată este înscrisă chiar pe el, ora opririi fatale, pe care n-o concepem, dar pe care o știm, *la maladie mortelle,* de care vorbea danezul... gând de oprire care nu e moarte, gând intim acoperit zilnic de bătaia vulgară a ceasului

genetic... E o stagnare, în timp ce electronii își continuă în noi viteza halucinantă în jurul nucleilor indestructibili. Timpul, acest coșmar destinat ființei umane, încetează să mai existe. Ceva misterios cenzurează activitatea interioară a acestei uzine halucinante care este corpul nostru (poate o supremă armonie? dar cum apare ea? și când apare cum o putem reține?) și iată-ne liberi, descătușați... Îmi apărea neverosimilă violenta pornirii mele împotriva lui Petrică... Cum de țâșnise din mine și mă ținuse înlănțuit atâtea luni? O iubeam pe Matilda? Bineînțeles că nu, mi-era străină, dar altcineva din mine, un alt eu însumi îmi șoptise tot timpul că da. Contemplam, în timp ce rătăceam pe străzi, în timp ce rămâneam minute lungi în fața vitrinelor, a caselor frumoase pe care mi se părea că nu le mai văzusem până atunci, sau dimpotrivă mi se păreau familiare deși îmi erau necunoscute, în timp ce mă uitam la un câine prost și fără stăpân, care nu știa ce să facă, încotro s-o ia și de cine să se atașeze, oprindu-mă să mă uit la un copil tâmp și gălăgios care își chinuia niște părinți tineri dar profund dezamăgiți de existență, atât de scârbiți chiar încât li se părea inutil să-și corecteze odrasla, în timp ce mă întrebam întâlnind oameni foarte bătrâni dacă e bine să ajungi foarte bătrân și ce-or fi gândind ei de sfârșitul lor foarte apropiat, asupra căruia nu mai puteau avea îndoieli, nu mai puteau alunga gândul cu superbă nepăsare (cum îl alungam eu), în timp ce întâlneam perechi înlănțuite prin parc, perechi tăcute, frumoase, dar cu o expresie opacă pe chipuri (te pomenești, gândeam, că această expresie oi fi avut-o și eu în apropierea Matildei), contemplam deci tot timpul, dar fără grabă, acest alt eu însumi care îmi făcuse această figură datorită căreia irupsesem în existența altora, vrusesem s-o dezagreg și să pun mâna pe femeie. Soțul se urcase într-un copac și urlase. De ce ai făcut acest lucru? l-am întrebat pe acest alter ego cu uimire. Nu știu, mi-a răspuns. Trebuie să știi, am reluat. N-a fost o halucinație, a fost real. Ai fost violent! Și atunci s-a lăsat o tăcere și am gândit împreună: așa este, ai făcut-o și să nu ne mai gândim la asta! Ai fost împins de ei amândoi, întâi de el, prin mărturisiri neîncetate, apoi de ea, prin alte mărturisiri, complice cu un gând al tău pe care ți l-a ghicit chiar din prima clipă când ai văzut-o pe stradă și soții nu s-au salutat între ei: ea ți-a surâs!... Alungă acel surâs!...

Era însă prea târziu, acel surâs, ca un grăunte biblic, căzuse pe un teren care dăduse roade: vertiginos, talgere viforoase acoperiră și întoarseră pe dos acest cântec al libertății mele... când am revenit, la o oră târzie, pe strada mea, am văzut-o pe Matilda plimbându-se prin fața casei mele! Avea acel pas rar care sugerează trecătorilor că ființa aceea e în prada unei atât de mari nenorociri încât nu-i mai pasă de nimic și de nimeni; o ocolesc cu grijă, cuprinși o clipă de un fior, și trec mai departe. M-a cuprins și pe mine un fior. Teritoriul pe care îl câștigasem în lunga mea plimbare se închise brusc, se ascunse adânc în ființa mea și de îndată inima începu să-mi bată cu putere. Fără un cuvânt o luai înainte, deschisei ușa și îi făcui loc să treacă. Aprinsei lumina, să-i văd chipul. O, nu, nu numai că era prea târziu pentru mine să mă retrag, dar ajunsesem prea departe: arăta așa cum visasem eu că trebuie să fie o femeie și cum visasem să fie chiar ea. Era Matilda, adică o străină, dar o străină de la începuturile lumii, alta nu mai existase înaintea ei, privirea mare, albită, halucinantă, sugera tocmai acest lucru, că venea de foarte departe, din ceața veacurilor. „Am venit, zise, pentru ca toata furia ta să-ți elibereze sufletul."

Alte cuvinte nu s-au mai spus. Sufletul meu se eliberase de furie în timpul îndelungatei mele plimbări, dar apăruse acel fior despre care numai eu știam că nu e al nenorocirii, în clipa când o văzusem plimbându-se parcă rătăcită prin fața casei mele: nu știa ce face, nu știa ce-avea să i se întâmple, cine poate să știe? (de aici pasul ezitant, legănat de o nesfârșită lentoare), dar nu

putea suporta ceva, un gând care îi apăruse, un sentiment chinuitor... Ca în vis și ca și când aș fi fost singur, am început să mă desbrac, foarte încet, atins de o singurătate copleșitoare dar miraculoasă (fiindcă în același timp făcea și ea același lucru), singurătate în care întârziam luptând cu fiorul care creștea în mine ca un val înspumat... Străini cum eram, nu ne îmbrățișarăm, n-o atinsei, dar ea nu mă slăbea din ochi, privirea ei albită îmi spunea parcă tot timpul chiar acest lucru: suntem străini, ce urmează să se întâmple e în afara ființei noastre, o să ne prăbușim, e moartea care urmează, ceea ce ai și spus, că o să mă omori.. Și ce-ai vrea să fie, gândeam în timp ce ea se supunea fără să i se ceară, se întindea pe patul meu cu aceeași lentoare în mișcări cu care venise, ce altceva decât moarte... Și în clipa când dorința mea reprimată din pădure și care se născuse în mine din clipa când o văzusem se împlini într adevăr cu o mare brutalitate fioroasă, Matilda scoase un țipăt de spaimă, ca și când ar fi fost violată...

Acest țipăt în abandon aveam apoi să-l caut ani în șir în viața mea cu ea și adesea avea să se repete, sau mai bine zis avea să treacă cu timpul în fruntea dușmanilor cu care lupta Matilda. Căci avea destui, aveam să aflu, dușmani bizari din interiorul ființei ei și care îi chinuiau puternica ei forță vitală. În acele ore însă uitase de ei, îi biruise și venise la mine. Și numai o clipă violența mea dăduse la o parte ca un fulger perdeaua abandonului și la lumina lui îi văzuse foind și țipase. Or eu, abia în acea clipă, auzind acel țipăt, mă îndrăgostisem cu adevărat de ea. Și aveam să trăiesc cu această amintire, tot așa, ani în șir, biruind conflicte care nu credeam că pot fi acceptate...

Singurătatea miraculoasă nu mă părăsi în minutele care urmară, ținând-o în brațe pe Matilda, și nici în anii care veniră. Ea mă întrebă doar, atunci, dacă am încetat s-o dau uitării, așa cum spusesem în pădure, și dacă furia mea s-a topit. „Bineînțeles, i-am răspuns jubilând în teritoriul meu cucerit și în care

mă întorceam stăpân, bineînțeles, te iubesc și nu te am dat o clipă uitării..."

Astfel am cunoscut-o pe Matilda, cu care mă căsătorii abia peste doi ani, căci Petrica se opuse cu o abilitate aș zice diabolică la divorțul pe care tot ea îl intenta, nu fără întârziere, tot sperând că el va fi de acord și despărțirea va dura doar o lună. Mă mutai în casa ei într-o frumoasa zi din toamna anului '48...

PARTEA A TREIA

I

Era într-o duminică, în ajunul zilei de 7 noiembrie. Puținele mele lucruri și cărțile încăpură toate într-o camionetă, fiindcă după despărțirea mea de părinți nu mai cumpărasem nimic, inflația, care fusese curmată abia în '47, redusese atât de mult valoarea salariilor noastre, încât abia îmi ajungeau banii pentru mâncare și pentru unele cărți strict necesare pregătirii doctoratului meu. Cu un an în urmă fusesem numit asistent la catedra de litere și filozofie, întâi la catedra marelui poet și filozof...*, de filozofia culturii, creată mai demult special pentru el (el mă numi), apoi la istoria filozofiei, fiindcă adepții marelui poet și filozof mă izolară curând de el și înțelesei fără să mi se spună că era mai bine să trec la altă catedră. La istoria filozofiei era titular N B care mă cunoștea din studenție și mă aprecia, el fusese acela care mă numise „tinere savant"... Cât despre haine, universitatea avea un așa-zis *economat*, un magazin în care găseai stofă pe care o puteai cumpăra la prețuri mult reduse față de cele din comerțul încă necontrolat de stat, pe baza unei cartele cu puncte; atâtea puncte, atâția metri, trebuia să calculezi bine ce iei cu ele, un costum sau un palton, nu ți-ajungeau și pentru unul și pentru altul. Aceste puncte aveau să dăinuie mulți ani în amintirea contemporanilor, cu extensie de sens și asupra altor activități. Cutare inginer, avea

să se spună (sau arhitect, sau profesor), e un inginer pe puncte, adică făcut prea repede și cu rabat asupra inteligenței și valorii lui profesionale, în raport cu un inginer cu studii anterioare regimului.

Aranjatul lucrurilor mele în apartamentul Matildei (care spre bucuria ei nu fusese naționalizat în 11 iunie, deși alții o pățiseră, se considerase, se pare, că parterul în care stătea familia Cherestešiu nu era de fapt un parter, ci un demisol) nu dură mai mult de câteva ore, fiindcă rafturile mele sărace, divanul-studio și măsuța zisă birou le trimisesem părinților, să le vândă sau să le păstreze, nu mai aveam acum nevoie de ele: minunatul birou la care scrisese Petrica poezii (de fapt nu scrisese!), biblioteca, pe care o umplui cu cărțile mele, erau ale Matildei. „Sper, îi spusei eu vesel în timp ce goleam sacii cu cărți în fața bibliotecii deschise, ajutat de ea, că nu vei găsi nici un fel de amatori pentru tratatele mele de filozofie. Ar fi mare minune!" „Cine știe, râse ea, poate mai târziu!" „De ce mai târziu?" „Până se termină epurarea bibliotecilor în oraș și a anticariatelor. N-ai auzit?"

Auzisem. Funcționa o comisie de epurare în oraș, dar nu mă gândisem și nu știam până la ce limite se epura, credeam că erau epurate doar cărțile naziste și rasiste, ceea ce mi se păruse firesc. „Vrei să spui, o întrebai pe Matilda, că se epurează și cărțile de filozofie?" „Bineînțeles! Și cele pornografice, mai adăugă ea, chiar și cele de valoare, adică ilustrate de pictori și gravori celebri, ne-a arătat zilele astea o colegă a cărei soră lucrează în această comisie un astfel de exemplar. Distrați-vă, zice, că mâine o dau îndărăt la ars." „Era interesant acel exemplar?" „Foarte! Era comic! Ca în Boccaccio. Se epurează și clădirile", continuă Matilda. „Cum clădirile?!" făcui eu mirat. „Da, clădirile. Cunoști blocul din centru, vizavi de Hotel Royal, construit de marele Gociman, cu splendide cariatide... Ei, cariatidele acestea, din pricina sânilor, vor fi dărâmate zilele

astea. Tovarășul Calcan, președintele comitetului provizoriu al sfatului popular, ne-a dat, foarte indignat, ordin să terminăm cu «porcăriile» astea..." „Nu i-a explicat nimeni?" „Ce să-i explice?" „Să i se arate albume de orașe, clădiri antice, temple..." Matilda drept răspuns își dădu capul pe spate și râse, semn că ori îl cunoștea bine pe acest Calcan și ar fi fost comic să încerce cineva să-i explice, ori chiar i se explicase și Calcan dăduse un răspuns într-adevăr comic. „Mie, continuă Matilda, mi-a dat Calcan acest ordin, nu știu de ce a căsunat pe mine, te pomenești că i-oi fi plăcut, m-am gândit, și i-am spus că o operă de artă etcetera nu se dărâmă, e ceva frumos..." „Aiurea! Cum frumos, tovarășă, zice, dacă dumneata ai umbla cu curul gol pe stradă, asta ar fi ceva frumos?! (de unde am dedus ca între sâni și... rest el nu face nici o deosebire, ca și când nu din sâni ar fi supt laptele cu care l-a hrănit mă-sa când era în fașă). Executați ordinul, zice, și în trei zile să nu mai văd chestiile astea în plin centrul orașului." „Și le-ați dărâmat?" „Încă nu! Mai încercăm să intervenim, dar nu cred că vom reuși..."

Matilda făcea parte dintr-o comisie pentru arhitectură, se înscrisese în partid cu un an în urmă și i se dădeau tot felul de sarcini. Îi plăceau, aș putea spune chiar că o înveseleau, ca și când ar fi fost vorba de o comedie. Îmi povestea tot felul de lucruri de acest gen, în care eroii semănau cu acest Calcan. Nu știu de ce era ea veselă, fiindcă eu mă indignam. Auzisem îndată după naționalizare că niște comisii de inventariere a bunurilor moșierilor de prin conace socotiseră de pildă cărțile acestora drept ceva dăunător, din moment ce le găsiseră într-un conac moșieresc, le aruncaseră în curte și seara țăranii făceau cu ele un foc pașnic, tăifăsuind la lumina lor fizică, în timp ce strămoșii lor culturali le scriseseră pentru lumina lor spirituală. Desigur, imaginația mea mergea departe, exagera. Cine știe ce ediții de valoare pieriseră, poate chiar cărți foarte vechi, îmi spuneam, hârtii, documente de preț... Poate că nu, dar era

exclus să-ți imaginezi că atâtea generații care trecuseră prin aceste conace să nu fi moștenit asemenea valori? Locul lor era în bibliotecile publice, nu să le arunci pe foc. Auzisem de însușiri de covoare, mobilier, tablouri, dar și de arestări în legătură cu aceste însușiri... Matilda, „analfabetă", cum îi spusese Petrică, ai fi zis că se distra povestind. „S-a dat ordin să vopsim zidurile orașului, continuă ea, zidurile vechii cetăți. Nu i-au plăcut tovarășului Calcan, a spus că sunt «urâte», să le vopsim în roșu. Cred că s-au și apucat de treaba asta, exclamă ea în hohote. Așa că păstrează-ți bine cărțile, și te sfătuiesc să nu vorbești despre ele."

Nu știa ce spune, n-avea să treacă mult și... dar mai bine să nu anticipez, fiindcă nu trăgeam atunci nici o concluzie din aceste semne, tocmai începusem să-l citesc pe Marx, pe Engels, pe Lenin și mai ales pe Stalin, a cărui figură mă fascina, citeam despre el alte cărți decât cele oficiale, decât *scurta lui biografie*, nesărată și plicticoasă, departe de adevărul vieții lui atât de spectaculoase și teribile, și deși nu mă distrau aceste semne ca pe Matilda, gândeam că n-aveau nici o semnificație neobișnuită, într-o revoluție se întâmplă multe, revoluția și le asuma, erau inevitabile, când pe scena istoriei apăreau masele... da, puteau călca în picioare câteva cărți, se dărâma o cariatidă, ei și? Aveam să le retipărim acele ediții, ceva mai târziu, desigur și construi alte cariatide, când tipi așa de proaspeți și idioți ca de-alde Calcan vor fi înlăturați... Puțin pot totuși să anticipez. Nu numai Matilda râdea și nu numai de Calcan, ci și de miniștri, cum era celebrul Zăroni, asupra căruia circulau un număr incredibil de anecdote, reînnoite aproape zilnic: revoluția părea să aibă un caracter pașnic, părea, dar curând râsul avea să le înghețe multora pe buze...

Prin anii '58, adică la cinci ani după moartea lui Stalin, sau mai precis după ce Hrușciov își dădu acordul ca trupele sovietice să se retragă de pe teritoriul nostru (detaliile acestui

fapt senzațional cu importante consecințe pentru noi nu se cunosc încă), Gheorghiu-Dej invită într-o zi la el un scriitor notoriu și stătu cu el de vorbă îndelung la o cafea, nu despre literatură, bineînțeles, în care nu se amesteca direct, ci despre politică și anume despre politica sa, politica începutului, adică tocmai a acestor ani, 48–52, a primelor planuri economice după naționalizare. Scriitorul povesti întâmplarea, cu amănunte care nu puteau fi născocite, extraordinară istorie, depășind cu mult talentul său care excela în pitorescul murdar, nu avea adică acces imaginativ spre astfel de sfere politice amețitoare ca s-o poată inventa, cu toate că pasiunea politică și însușirile de a o face le avea; era membru în Comitetul Central al Partidului și de mulți ani deputat în Marea Adunare Națională, dar nu mai mult, cu toate că aspira să conducă Ministerul Culturii.

„Mulți nu știu, mă, cât de greu ne-a fost nouă să punem țara asta pe picioare după război, își începuse Gheorghiu-Dej destăinuirea. Poporul a simțit-o, a strâns cureaua, a înțeles idealurile noastre, adică au înțeles muncitorii, intelectualii cinstiți, țăranii mai puțin, și burghezia doborâtă, cum era și firesc, n-a înțeles deloc, mai exact se bucura de dificultățile noastre. Dar eu nu te-am invitat la mine să-ți spun lozinci. Burghezia a fost destul de cuminte și dacă am fi fost mai puternici și dacă Stalin ar fi murit mai curând, o colaborare mai largă și mai îndelungată cu cadrele burgheze specializate ne-ar fi scutit de unele excese care n-au folosit nimănui. Așteptam un moment favorabil ca să dăm drumul din închisori tuturor condamnaților politici și să nu mai băgăm pe nimeni în ele pentru ideile lui. Putem s-o facem, dă-o dracului, nu vrem ca în conștiința generațiilor tinere ideea de socialism să fie asociată cu aceea de dictatură. Vom fi condamnați de istorie dacă nu urmăm și practic, nu numai prin lozinci, ideile generoase ale socialismului și comunismului. Acest lucru îl putem gândi acuma în liniște și cu calm, fără isteria de atunci a Anei Pauker,

care ne întreba în plină ședință a Biroului politic cum se explica faptul că în conducerea partidului nostru n-am descoperit nici un dușman, nici un trădător. Bulgarii l-au descoperit și împușcat pe Traicio Kostov, ungurii pe Laszlo Rayk, cehii l-au spânzurat pe Rudolph Slansky și odată cu el pe nenumărați alții. Ana Pauker și Vasile Luca vroiau să mă descopere pe mine și tovarăși de-ai mei de închisoare și de luptă. Era primejdie mare. Să vezi, m-am hotărât atunci să mă duc la Stalin... M-am urcat în avion, am ajuns la Moscova și am fost cazat într-un hotel, fără protocol special și fără comunicate în presă. Acolo în hotel am stat nemișcat lângă telefon trei zile. Mi s-a spus că tovarășul Stalin mă va primi îndată ce o să aibă timpul necesar ca să mă primească, să am răbdare și să nu mă neliniștesc, fiindcă e foarte ocupat cu pregătirea plenarei C.C. al P.C.U.S., care va avea loc curând. Ce puteam să fac, mă? Asta e soarta unei țări învinse în război, în ciuda prieteniei pe care popoarele o doresc între ele. O doresc, dar conducătorii puternici, când simt că ești la cheremul lor, au grijă să nu te scutească să simți tocmai acest lucru. N-aveam voie să părăsesc odaia, să ies și eu să mă plimb, un șef de stat poate fi expus surprizelor, am așteptat și, în sfârșit, în a patra zi sunt anunțat să mă pregătesc, tovarășul Stalin mă așteaptă. M-a primit singur în biroul lui din Kremlin și m-a întrebat cu un glas afectuos ca de frate mai mare: «Ce e, mă Gheorghe?» Adică ce s-a întâmplat, de ce ai venit? Așa ne spun ei nouă, pe numele cel mic, Gheorghe, Niculae, Vasile... «Tovarășe Stalin», i-am răspuns, și am început să-i spun tot, pe șleau, fiindcă nu se putea face cu el diplomație abilă, sunt sigur că agenții lui, dintre care unul e și acum adjunct la Interne și ne urmărește pe toți și raportează tot, îi și raportase de conflictul dintre liderii partidului nostru pe de o parte, și grupul Anei Pauker, Vasile Luca și cei pe care se bizuiau în sânul C.C. Dar n-am început cu acest conflict, dimpotrivă, l-am lăsat la urmă, ca pe un lucru

nu prea important, deși era important... Am început cu chestiunea economică: țara n-are mijloace pentru o creștere economică, pentru subvenționarea primului nostru plan cincinal. N-avem bani. Muncitorii o duc greu, strâng cureaua, țăranii stăpânesc piața alimentară, urcă prețurile, în timp ce noi le vindem produse industriale ieftine, altfel am fi siliți să mărim salariile, să recurgem din ce în ce mai mult la fabrica de bani, fiindcă n-avem de unde să le mărim. Am și recurs și țăranii au și pus mâna pe ei, inflația, curmată acum doi ani, a reapărut... Numai un împrumut extern ne-ar putea ajuta. Asta ar fi prima noastră rugăminte, fiindcă la capitaliști nu putem recurge... A doua chestiune, politică. Am luat noi puterea politică, am naționalizat industriile, uzinele și fabricile, am pus directori noi, am alungat ultimii miniștri burghezi, l-am alungat pe rege, dar burghezia, cu toate cadrele ei se uită la noi și ne pândește, râde de noi, lansează anecdote... Foștii ei miniștri, fostele cadre politice și militare, foștii demnitari intelectuali, foștii polițiști sunt în picioare și îi așteaptă pe americani. Au din ce trăi, din ce-au acumulat, tablouri de mare valoare, lucruri fine, covoare, argintării, bijuterii. Nu-i nimic, zic ei, vindem noi acuma, dar o să facem altele, când o să revenim la putere. Americanii au bomba, rușii n-o au, la toamnă începe războiul, la toamnă, la primăvară, la vară, dracu să-i ia, agită chestia asta. În marea Uniune Sovietică toți ăștia au pierit în războiul civil odată cu Denikin, cu Vranghel, cu Kolceak. La noi doar câțiva legionari fanatici s-au refugiat prin munți, câțiva ofițeri căutați pentru crime de război, dar n-au pe nimeni în spate, sunt în curs de lichidare, nu ăștia sunt problema, ci cei pașnici, care tot mai au influență asupra micii-burghezii ezitante, asupra unei părți din țărănime. Ce să facem? Cum să procedăm, tovarășe Stalin?... Și a treia chestiune și ultima, problema devierii de dreapta, care a apărut în sânul conducerii partidului nostru. Aici Stalin s-a oprit din plimbarea lui domoală prin birou, și-a scos pipa din gură și m-a întrebat: «Cacaia deviația?» Ce deviere?! Nu părea mirat, dar știam că era mai mult decât mirat. Știam că la auzul cuvântului deviere amintirea vechilor lui lupte contra deviaționiștilor din partid de dreapta sau de stânga și pe care îi zdrobise pe toți prin anii 26 și 30 îi împrospăta sufletul lui împietrit și că acela care câștiga în fața lui, cu asemenea problemă, câștiga totul. Și i-am spus: Grupul Ana Pauker și Vasile Luca au deviat spre dreapta în chestiunea țărănească și în chestiunea finanțării primului nostru plan cincinal. Ei susțin că nu e momentul să începem colectivizarea agriculturii și nici industrializarea. Teză buharinistă sadea. Stalin s-a oprit iar și a clătinat din cap, parcă s-ar fi întristat: da, da, da, da, Ana Pauker, da, da, da... ...Și a rămas mult timp pe gânduri. Pe urmă a ridicat o sprânceană, și-a pus pipa la loc și mi-a spus tot așa ca la început, ca unui frate: «Bine, Gheorghe, o să mă gândesc la problemele voastre, întoarce-te la hotel și îți dau eu de veste când ne revedem...» M-am întors în odaia mea și am mai așteptat vreo trei zile. Mi-a trecut prin cap că s-ar putea foarte bine să nu-l mai văd niciodată pe Stalin și să nu mă întorc în țară decât ca să împărtășesc și eu, după un proces răsunător, soarta lui Kostov, a lui Rayk și a lui Slanski. M-am gândit cu chiar de la plecare, dar asta e politica, mă, trebuie sa riști când interesele maselor o cer... Nu știu ce a cântărit la Stalin, în orice caz simpatia lui pentru moscoviții Ana Pauker și Vasile Luca se pare că n-a contat în fața devierii lor. În asta a stat, mă, înțelepciunea lui, știa să se orienteze rapid și să nu ezite să sesizeze ceea ce e nou într-o situație dată. M-a primit iar. Am înțeles că partida era câștigată. «Uite, Gheorghe, mi-a spus, ce-ți sugerez eu să faceți voi. Întâi: chestiunea cu țăranii care urcă prețurile: fă o nouă reformă monetară și luați-le banii îndărăt. Schimbi banii la nivelul unui salariu puțin peste mediu, restul e zero, sau ceva simbolic, 1 la 100 000. Și mai respiri, până te întărești. Bani să vă dau n-am nici eu. Doi: în chestiunea cadrelor burgheze

care râd de voi și lansează anecdote reușite (și aici Stalin avu un gest, își netezi râzând mustața, ca și când le-ar fi auzit și el acele anecdote, despre care eu nu-i spusesem dacă sunt reușite sau nu și i-ar fi plăcut și lui), și mă luă de braț și mă duse în fața unei mese cu harta României în relief, executată special pentru această întâlnire. El luă în mână un băț, îl puse pe undeva pe lângă Cernavodă și apoi de-acolo făcu harști cu el până pe lângă Constanța. Pe-aici, zise, faci un Canal care să lege Dunărea de Marea Neagră, și îi trimiți acolo să-l sape pe toți ăștia care râd de voi. Să lanseze de-acolo anecdote dacă or să mai aibă chef, și dai două lovituri deodată, fertilizezi Dobrogea, despre care mi s-a spus că suferă de lipsă de apă și deschizi o cale spre mare și scapi și de acești inși glumeți... O să-ți dau și unele excavatoare și echipament electric, să ridici ici, colo uzine electrice, și o să-ți dau ceva cadre de-ale noastre care au mai făcut canale. Trei: în chestiunea devierii: cunoști pericolele unei devieri. Lenin a fost împotriva lor, îmi spuse Stalin cu modestie, ca și când el ar fi fost ceva mai indulgent decât Lenin și nu făcuse bine că nu-i urmase învățătura: era în măsură să mă sfătuiască să nu fiu indulgent. Lichidați, zise printr-o discuție în Comitetul Central și apoi în adunări de partid lărgite acest grup de deviaționiști. Ești mulțumit, Gheorghe?» «Sunt mulțumit, tovarășe Stalin.» După cum știi, mai spusese Gheorghiu-Dej adresându-se scriitorului, partidul a acționat unit în toate aceste trei chestiuni și a învins. Numai Canalul după câțiva ani a trebuit să-l abandonăm: mergea greu, costa scump și ar fi durat cine știe cât și devenise și impopular... Dar cândva tot va trebui făcut... când ne va costa, datorită dezvoltării noastre, de cinci sau chiar de zece ori mai ieftin... Asta e, mă! Așa se face istoria. Voi, scriitorii, sunteți neinformați, de-aia cărțile voastre nu sunt bune, dar din păcate nici noi nu vă putem încă pune la dispoziție unele documente și materiale care v-ar inspira. Ce să facem? Nu putem! Istoria e încă prea crudă și lucrurile ar putea fi înțelese greșit. Dar într-o zi se vor deschide multe arhive și nu cred că ziua asta o să fie chiar așa de îndepărtată..."

Astfel se încheiase acea destăinuire al cărei conținut mie mi s-a părut de îndată senzațional. În orice caz, acoperea cu o viziune *de sus*, în linii foarte mari desigur, evenimentele din acei ani. Detaliile, ei da, detaliile, adică punerea în practică a marilor decizii implacabile, astea le-am trăit noi, dar despre ele mai târziu...

II

Lucrurile mele se topiră deci repede în dulapurile Matildei. Ne așezarăm la masă. Soția mea (căci ne căsătorisem cu trei zile înainte) continuă, în timp ce aceeași fată de-acum doi ani ne servea, subiectul Calcan, despre viața lui de familie, despre meseria umilă pe care o avusese înainte. Aici o întrerupsei: „În politică n-are importanță situația umilă de la care a pornit cineva, dimpotrivă, în revoluția proletară asta e un atu." Dar Matilda parcă nu auzi. Ea era prizoniera mediului ei concret, de-acolo, de la arhitectură, ideile generale când o ispiteau, starea ei de spirit devenea, ca la unii credincioși, habotnică, în discuțiile obișnuite, intratabilă; acum însă pentru ea și pentru colegii ei era pur și simplu caraghios ca un fost plăcintar să ajungă primar al orașului. „Știi unde ținea plăcintăria? Chiar în spatele facultății noastre, toți cumpăram de la el semințe prăjite și sărate de dovleac și mai ales dovleac turcesc la cuptor, n-ai mâncat"? „Nu!" „Atunci nu știi ce bun era!" Și pe Matilda o pufni iar râsul, pesemne îi era greu să asocieze în mintea ei figura plăcintarului de-atunci cu aceea a primarului actual. „Numai în țările înapoiate este de neconceput ca un fost vânzător de ziare sau fost miner să ajungă președinte al Statelor Unite, reluai eu. Acolo însă orice ocupație e nobilă, dacă prin ea ajungi să câștigi bani." „Păi da, zise Matilda, cred că

plăcintarul câștiga destul de bine, fiindcă toți studenții cumpărau de la el semințe și felii de dovleac. Fetele lui erau mai bine îmbrăcate decât mine și aveau, așa, un tupeu, un nas pe sus și un dispreț chiar și pentru tatăl lor încât ai fi zis că îi reproșau că se născuseră într-o plăcintărie de dovleac... Nu ele serveau.. " „Ei, tocmai, cred că un american le-ar fi gonit de-acasa..." „Nu zici, continuă Matilda fără să ia în seamă generalizările mele, că le ținea la liceu?! Muncea pentru ele ca un rob, să le facă cucoane, disperat că învățau prost..." „Chestie banală de nerozie paternă, mi-am continuat eu ideea, foarte frecventă în toate țările fără cultul muncii, unde boieria, adică aspirația către boierie, constă tocmai în asta: să nu muncești! Ce deosebire ar fi atunci între un muncitor și un boier, dacă un boier ar munci și el? N-ar mai avea nici un haz! Noțiunea de reușită are alt sens la noi în Europa, unde avem o bogată tradiție feudală, decât la americani... reușită la ei, a căror tradiție e de cuceritori ai unui vast pământ, înseamnă bani care sunt expresia unei activități productive, și nu a unei spolieri, cum cred unii, munca, eficiența, investiția... În acest sens, plăcintarul, văzând că fetele lui învățau prost, în loc să le trimită la muncă și să câștige și banii să-i investească în altceva, să ajungă nu boier, ci bogat, și asta să nu însemne lux, trândăveală și risipă, ci..." „Păi singur spui, mă întrerupse Matilda, că n-ar avea nici un haz dacă odată ajuns bogat ar continua să muncească..." „Nu asta spun, replicai deodată iritat, una e ce spune plăcintarul tău de dovleci și alta e *ce-ți spun eu ție* că ar trebui el sa gândească." „Cum o să gândească el ce vrei tu?! râse ea batjocoritor. Asta e gândirea lui, și dacă el se simte bine așa, de ce să venim noi să-i impunem gândirea noastră?" Tresării. Învățasem să surprind la ea clipa când o ispiteau ideile generale. Pericol, gândii, atenție mare. Totuși izbucnii: „Îl bag în mă-sa pe acest Calcan cu dovlecii lui turcești și cu fetele lui cu tot, spusei totuși. Unde mă vezi tu pe mine că vin să-i impun

gândirea mea? Eu raționez, nu mă duc peste el să-l învăț ce trebuie să facă în viață. De altfel a ajuns primar, ce s-a ales de plăcintăria lui?" „O vreme a făcut ce-ai spus tu, adică și-a lărgit-o și a făcut și o cofetărie, dar cofetăria nu prea a mers, îi stăteau prăjiturile nevândute până se râncezeau, nu i le cumpăra nimeni, lumea vroia de la el dovleac copt, asta e! făcu Matilda agresivă și triumfătoare. Așa că ideile tale americane n-au dat roade, i-au venit și lui, dar a dat faliment "

Dădui și eu capul pe spate și izbucnii în hohote. Trăiam cu Matilda marea mea perioadă când aceste treceri aproape insesizabile de la un lucru de nimic la ceva grav mi se păreau nespus de vesele și când cedam, o lăsam să triumfe. Obiectiv vorbind, ideile mele n-o atingeau nici cât un fulg, dar acum nu i ajungea numai atât, nu știu ce dracu mai vroia. În cei doi ani cât durase divorțul, soluția mea fusese simplă: „Bine, Matilda, îi spuneam, ai dreptate (și îi dădeam efectiv dreptate în sinea mea chiar), acuma tu trebuie să pleci..." Ne vedeam la mine și totdeauna seara și totdeauna spre sfârșitul întâlnirii și pe nesimțite cuvintele o împingeau spre mine și se ciocneau cu ale mele scoțând nu scântei, ca acuma, ci adesea fulgere, la a căror lumină vie ideile mele erau nu o dată anihilate, topite, reduse la neant: nu mai știam niciodată, atunci pe loc, ce să-i mai răspund, abandonam și ne despărțeam. Rămas singur, începeam să-mi amintesc, dar atunci mai puternică era amintirea îmbrățișărilor noastre, simțeam că nu merg, ci plutesc și uitam restul. „Hm! gândii, acum nu pot să-i mai zic să plece, gata, suntem soț și soție, ia s-o las să vedem ce vrea de fapt acum de la mine?"

„Bine, zic, ideile mele americane n-au dat roade, i-au venit și lui, ei și? Dar mai întâi cofetăria era în același local cu dovlecii?" „Bineînțeles!" zise Matilda parcă indignată. „Nu e așa de bineînțeles. Vadul lui comercial, dacă ne putem pronunța astfel, era pentru dovleac copt, cum ai spus, cofetăria

trebuia s-o facă în altă parte, în alt vad, într-un local șic, curat și atrăgător, cu cele două fete îmbrăcate în alb ca serveoze, fără tupeu însă, fără nas pe sus, zâmbitoare și șarmante, cu o firmă afară pe care să fi scris eventual: *Cofetăria la cele două fete*"... „De ce, zise Matilda (și observai cum vorbea cu palmele strânse), idealul lui era să le facă intelectuale, o aspirație nobilă. Ce e greșit aici? Află că le-a și făcut, sunt amândouă profesoare de liceu, cum ai fost și tu..." „Asta nu înseamnă că sunt și intelectuale, continuai eu să râd. O meserie ca oricare alta și care n-o să le facă niciodată bogate". „Nici pe tine n-o să te facă, așa că nu văd deosebirea, cu toate că ești profesor universitar. Tot o meserie ca oricare alta." Tot o meserie ca oricare alta?! Tresării din nou și rămăsei tăcut. De la dovlecii turcești ai lui Calcan Matilda ajunsese la mine. Așadar nu dădea doi bani pe idealul meu de a mă afirma ca filozof, cum nu dăduse nici pe activitatea poetică a lui Petrică. Între mine și fetele lui Calcan nu era nici o deosebire. Dar eu știam că pentru o femeie aspirațiile unui bărbat sunt literă moartă atât timp cât nu devin un fapt social cert. Petrică publicase el un volum de poezii, dar tot Petrică rămăsese, nu veniseră nici gloria, nici considerația, schimbarea pe scara ierarhiei sociale. Totuși mă atinse un vag sentiment de tristețe. Dorisem, adică implicasem dragostea mea pentru ea în aspirațiile mele intelectuale intime. Prețuirea celor pe care îi iubim e un sprijin, chiar dacă această prețuire nu măsoară exacta noastră valoare. Bineînțeles că nu doream prețuirea unei proaste, care nu înțelege nimic, în timp ce se laudă cu tine peste tot, în mod ridicol, cum se întâmplă cu unele soții. Matilda însă nu era o proastă, avea gândirea vie, chiar dacă incertă în manifestări, cu urcușuri și coborâșuri spectaculoase, de la prostie, la intuiții și adâncimi care te uluiau. Mă adâncii în reflecție și hotărâi ca niciodată să nu-i dau Matildei să citească ceea ce aveam să scriu, sau să abordez vreodată în vreo discuție cu ea acest subiect. A fost o hotărâre cu grave

consecințe, pe care însă nu le întrezăream în acele clipe. Matilda se uita la mine cu privirea intensă, fără să clipească. O evitai liniștit. Îmi trăiam dezamăgirea fără să-mi treacă prin minte s-o exprim, dar nici să-i port soției mele pică și în cele din urmă îmi revenii, îi zâmbii și o întrebai mirat: „Ei, ce e?". Palma ei dreaptă rămăsese cu șervetu. în mână, pe care îl strângea. Își aminti brusc de acest șervet, îl aruncă, se ridică de la masă fără să-mi răspundă și dispăru în bucătărie. Cunoșteam aceste îndârjiri mute: nu-mi erau adresate. În cei doi ani le pusesem pe seama exasperării la care ne supusese Petrică. Avocatul său, ales de domnul Nicolau, reușea să obțină termene atât de îndepărtate încât nu mă miram când la întâlniri Matilda pur și simplu tăcea ore întregi și nu vroia să stăm nici acasă la ea, nici la mine. Ne plimbam, eu încercam s-o consolez spunându-i că avem viața înainte, că iubirea noastră o trăiam de pe acum și că nu trebuia să ne sinchisim de Petrică, că el crede că această iubire o să se termine și ea se va întoarce atunci la el: mi-o spusese el însuși când într-o zi avusesem împreună o discuție. După acea excursie pe dealuri nu ne mai vorbeam; el se mutase de la Matilda la câteva luni după ce ea intentase divorțul. Când auzisem că el declarase în fața instanței că n-are soție de lăsat, îl abordasem și, foarte liniștit, zâmbitor el îmi dezvăluise fără ocol strategia sa: când se va convinge că într-adevăr o iubesc pe Matilda (căci aceasta era teza lui, că eu n-o iubeam, că sunt un cinic care, cel puțin la această vârstă, nu știam ce înseamnă să iubești o femeie), atunci își va da acordul și divorțul se va pronunța imediat.. „E ridicol, îi spuneam Matildei, îndârjită și tăcută, n-o să mă apuc eu acuma să-i fac lui o demonstrație că te iubesc, ca el să-și dea acordu.." „E dreptul lui", îmi spuse ea pe neașteptate și zadarnic încercai timp de câteva săptămâni să aflu, adică să-mi explice ce vroia să spună cu asta. Tăcea, apoi se scula de pe banca din parc unde ne așezam și o lua înainte fără să-mi spună unde se duce; mă lămuream curând: spre

mine, spre casa mea o lua. Intram, privirea ei se albea ca în acea primă seară când o găsisem plimbându-se pierdută prin fața porții mele, și scena de atunci se repeta cu o violență sporită... Dar iată că într-o zi aflarăm ceva care ne uimi: Petrica își găsise și el o altă femeie, îl văzui eu însumi cu ea plimbându-se pe bulevardul cel mare, mă oprii, el mă prezentă încântat cu măsură, fiindcă femeia era într-adevăr frumoasă și nu se sfia să-și arate printr-o gravitate supusă și orgolioasă dragostea ei pentru el, și în sfârșit îl auzii că îmi spune: „Chestia aia se va aranja rapid". Nici pomeneală că s-ar fi convins că eu o iubeam pe Matilda, vrusese doar să se aranjeze el însuși. Matilda nu se bucură când îi povestii, firește, nici nu se înfurie, avu doar un surâs înghețat și sarcastic: „Știam, zise ea, că asta aștepta". Dar nu zise că bine că găsise ceea ce căuta, ca și când n-ar fi avut nici acum încredere în el, după ce își bătuse joc de noi atâta vreme. Nu se destindea. Probabil că asta va veni treptat, gândisem (și gândeam și acum), după ce eu mă voi muta la ea și vom începe să trăim, zilnic, împreună, această încordare neștiută poate nici de ea însăși va ceda și încetul cu încetul va reveni la Matilda din acea clipă când mă îndrăgostisem eu de ea: când fusesem prima oară invitat de ea și întârziase și apăruse la ușa apartamentului... venea agale, trecătoarea pe care crezusem că n-o s-o mai văd niciodată... ca și când ar fi venit de la un mare bairam unde se simțise minunat... se întorcea acasă plină de generozitate pentru toți și pentru orice, dispusă să ierte pe oricine, copleșită ea însăși de clipa de fericire intensă care îi atinsese sufletul. Se uitase la mine cu această bogăție de expresie pe chipul ei a cărui frumusețe mă orbea și-mi spusese: „Dumneata trebuie să fii domnul Petrini! Bună ziua!" Da, eu eram domnul Petrini și ea era acum soția mea... Nu încă, eu o vroiam pe trecătoarea...

Mă sculai de la masă, scosei din rafturi Baudelaire și mă înfundai într-un fotoliu din imensul hol. Matilda se întoarse

cu fata care ținea în brațe o tavă cu prăjituri și cafele, și mă invită, spunând că sunt plăcinte cu prune, specialitatea ei, fragede și pufoase. Privirea Matildei se înseninase, chipul i se spălase de îndârjirea anterioară. Pusei volumul pe măsuță și într-adevăr, gustând din plăcintă, o și înfulecai, atât era de bună. Fata se întoarse cu o nouă tavă cu două cupe de cristal și cu o sticlă de șampanie. Matilda îi spuse să-și ia și ea un pahar, dar fata refuză: „Asta dă la mine amețeală, nu-mi trebe!" „Da vinarsul nu te amețește?" zise Matilda. „Nu, doamnă!" „Atunci adu-ți un pahar de vinars!"

Destupai sticla. Ana, căci așa o chema pe fată, ne ură să fim fericiți, ridicarăm cupele și băurăm. Ana își bău vinarsul dintr-o înghițitură și se retrase, în timp ce Matilda îi spunea să lase acum totul așa cum e, să plece și ea în oraș, și mâine-dimineață să se întoarcă și să spele vasele. Îmi amintii că după masă îmi plăcea să fumez, mă căutai în buzunar, îi oferii și Matildei, aprinsei și mă lăsai amețit în fotoliu. „La ce te gândeai adineauri? zise Matilda cu o veselie care îi sticlea în priviri. Poți să-mi spui și mie?" „Mă gândeam la tine și mi-am adus aminte de o poezie din Baudelaire!" Și îi arătai volumul. „No, no, no! zise ea, nu adineaurea asta, adineaurea dinainte!" Știam la care adineaure se gândea, dar ridicai dintr-un umăr mirat: „Când?", zisei. „Când ai rămas așa, pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este!" Și râse în cascade și nu mai insistă, dar parcă aceste cascade spuneau: Știu la ce te gândeai, luai o hotărâre, dar n-o să-ți meargă cu hotărâri de unul singur, aici nu mai merge cu astfel de replieri în noi înșine, o să aflu eu, n-ai nici o grijă, adică nu-ți face iluzii zadarnice, o să fim fericiți sau nefericiți împreună, înțelegi, *împreună*, domnul meu... „Mai toarnă-mi, te rog..." Sugestia acestui *împreună* făcu să crească în mine dorința ca un val înverzit și învinețit de sarea mileniilor, nu-i mai turnai, mă pomenii la picioarele ei sărutându-i genunchii cu patimă... „Ce hotărâre, care hotărâre", murmuram, iar ea,

cu mâinile în părul meu, mă mângâia și îmi șoptea, pierdută, numele, ca o chemare de demult, o melancolie, o spaimă fericită, un fior terifiant... „Să nu-mi ascunzi nimic, iubitul meu, îmi spunea, să nu fugi de mine, sa nu-mi eviți privirea, să nu mă întrebi ei, ce e? ca și când n-ai sti ce e, ca și când mi-ai fi străin, departe de mine, scrutându-mă cu ochi nemilosi. . Căci eu voi fi pierdută dacă nu mă iubești, dacă nu-mi dăruiești tot ce ai mai bun, dacă mă vei sili să nu-ți mai pot dărui tot ce am mai curat, mai pur, din sufletul meu..."

Era întâia oară când îmi făcea o astfel de declarație. Spuneam da, da, da, printre șoaptele, printre suspinele ei, care nu încetau, mă copleșeau. Și, ce era mai bizar, îmi alungau dorința în care se vărsa toată iubirea mea și începeam să gândesc că ar trebui să tacă, să-și dea seama că dezgolirea sufletelor poate deveni dureroasă, contopirea lor ne poate face să țipăm și firul vieții să se desfacă vertiginos de pe ghem ca în acel coșmar al unui copil care în câteva clipe a devenit moșneag cu barbă. Dar ea nu tăcea, mângâierile ei nu se opreau. Că eu știu? Că eu am înțeles? Că de-atunci, o, de-atunci când ne aflam în bibliotecă și eu o priveam cu dușmănie și-a dat seama că e pierdută, că o iubeam cum n-o iubise nimeni până atunci și că... Da, da, da, răspundeam din ce în ce mai furios și că atunci, o, da, atunci, dacă am fi fost singuri, relua ea, i auzi, gândii uluit, ce-i trecea prin cap în acele clipe, și nu-i mai ascultai șoaptele, trăsei exasperat de ce-avea pe ea și o violai acolo în fotoliu, căci se împotrivea ca o leoaică, realmente, și fu un viol nesfârșit înșurubat și crâncen care o domoli în cele din urmă, șoaptele aprinse încetară, închise ochii și doar un murmur fără cuvinte, ca un cântec de fetiță abandonată în pădure, înspăimântată, dar inocentă, i se mai auzea parcă direct din adâncul ființei...

Apoi înțelesei, adică mi se confirmă ceea ce ea nu intuise că i se poate întâmpla: pentru întâia oară de când o cunoșteam avea parcă forțele sufletești istovite. Îmi spuse că îi era somn, o luai în brațe, o dusei în dormitor, o dezbrăcai, mă dezbrăcai eu însumi și adormi în brațele mele. Îi ridicai apoi capul, i-l pusei pe pernă și revenii în hol. Nu uitasem de dorința mea de a reciti acea poezie din Baudelaire. Alături de trupul ei care ardea, o recitii de câteva ori... În privirea ei, cer livid din care se naște uraganul, *la douceur qui fascine, et le plaisir qui tue.*

Un éclair . puis la nuit! – Fugitive beauté
Dont le regard m'a fait soudainement renaître,
Ne te verrai-je plus que dans l'éternité?

Ailleur, bien loin d'ici! trop tard! jamais peut-être!
Car j'ignore où tu fuis tu ne sais où je vais,
O toi que j'eusse aimée, o toi qui le savais!

Dar nu, n-aveam s-o văd doar în eternitate, trecătoarea mea era aici, nu cine știe unde, nu departe, nu prea târziu, nu niciodată! Căci dacă chiar împreună nu știam unde mergem, nu regretul sfâșietor (dacă ai fi trecut pentru totdeauna pe lângă mine și nu te-aș fi putut iubi, o tu, care știai) îmi chinuie acum sufletul, ci marea bucurie curge prin el, triumfătoare și liniștită

III

A doua zi ne-am sculat mai devreme, să mergem la manifestație. Pe atunci 7 Noiembrie se sărbătorea cu aceeași amploare ca 23 August. Vrusesem să nu mă duc, dar Matilda mă sfătui să nu fac o asemenea imprudență. „Nu văd ce imprudență ar fi", i-am răspuns. „Cum, s-a mirat ea, nu știi?" „Nu!" „Te notează." „Și ce dacă mă notează? Dar mai întâi cine mă notează?" „Cum cine? N-aveți acolo o organizație de partid? Sau nici asta nu știi?" „Ba avem, dar nu-l văd eu pe caloriferistul facultății (fiindcă el e secretarul celulei de partid) că o să îndrăznească să noteze pe cineva." „Ai să vezi că o să îndrăznească!"

„Bun, și ce e cu asta?" Matilda se gândi, apoi îmi spuse: *„Nu e bine!"* Subliniase zadarnic cuvintele. Nu era bine în ce sens? Ce mi se putea face? „Profesori în vârstă, unii dintre ei somități în medicină, în filozofie, în matematici să fie *notați* că nu se vor duce?!" mă mirai eu. „Se vor duce, zise Matilda, și dacă nu te vei duce, vei fi singurul absent și *nu e bine*, repetă ea aceste cuvinte care nu-mi sugerau deloc ce n-ar fi putea fi bine, dar care ascundeau în ele o amenințare cu atât mai neliniștitoare, cu cât nu preciza nimic: în primul rând nu era bine așa în general, și cine nu va ține seama de acest general va avea necazuri așa în particular. „Ce fel de necazuri, spusei eu Matildei, aș putea avea?" „Asta ai să vezi tu singur mai târziu, dar nu prea târziu, în timp ce toți ceilalți vor fi la adăpost de ele și nimeni nu-ți va lua apărarea", răspunse ea. N-avea dreptate. Nu exista la noi în universitate o astfel de atmosferă de amenințări care să știrbească în vreun fel libertatea cuiva. Era adevărat că nu puțini aderaseră, în frunte cu rectorul, dar rectorul, un biolog vestit, fusese totdeauna un om de stânga, ca și Parhon, la București, marele endocrinolog, fără să ajungă însă demnitar ca acela, se spunea ca ar fi refuzat.

Totuși, din curiozitate, hotărâi să mă duc, mai ales că nu mă dusesem niciodată, mă uitasem odată la manifestanți de pe trotuar și starea mea de spirit fusese contradictorie. Întâi, în primele minute strigătele lor, trăiască Stalin, trăiască tovarășa Ana etetera, nu-mi plăcuseră deloc, nu pentru că aveam ceva contra lui Stalin și a altora, ci pentru că nu înțelegeam cui erau adresate aceste strigăte. Nu erau de față nici Stalin, nici Ana Pauker, nici Vasile Luca, nici Gheorghiu-Dej. Atunci ce rost aveau? Și acele pancarte? Dacă toți acești lideri ar fi fost în opoziție, sensul ar fi fost clar: îi aclamau să audă masele și să-i ajute să ia puterea, cum se întâmplase îndată după război. Dar ei aveau acum puterea! Ce mai era de obținut? Și apoi masele erau chiar ele care aclamau, cine să le mai audă dacă toți erau

în stradă, încolonați? Să se audă tot ei, pe ei înșiși?! Da, se putea, așa cum se întâmplă să cântăm în singurătate, exprimând o stare de spirit de preaplin sufletesc, de suferință, de aspirație spre ceva, de dor... Desigur! Mă uitam la chipurile lor, să descifrez ce fel de sentimente îi stăpâneau. Întâi că nu strigau toți, dar aceștia erau mai puțini, apoi erau unii care strigau prea tare, însă cu expresii impersonale, mecanice, asemeni difuzoarelor: lăsau să se audă ceea ce strigă prin ele, amplificau vocea celui invizibil, dar ele erau simple pâlnii metalice de rezonanță, apoi erau unii stupizi, care după ce strigau arătau o figură tâmpă de veselie, al cărei mobil numai ei îl știau, râdeau, făceau o pauză, apoi iar aclamau... Am început însă treptat să văd și alte chipuri, figuri mai umile, ale căror trăsături se transfigurau exprimând o credință adevărată, o convingere, o mândrie, proaspătă, spontană.. Da, parcă spuneau, am venit la putere, noi cei cărora trecutul nu ne-a adus decât suferință și mizerie... jos cu acest trecut, jos cu mizeria, cu umilințele și cu cei care ni le aduceau distilând din ele numai pentru ei și-ai lor mierea și luxul în care trăiau. Am început să urmăresc doar aceste figuri, prins de șoc, căci chiar numai vederea maselor, fără a face parte din rândurile lor, începe, dacă te uiți mai mult la ele, să miște ceva adânc în tine, să-ți nască o emoție fără nume, o solidaritate neștiută până atunci de tine cu ceilalți, o adeziune fundamentală la mișcarea, trezirea la conștiința de sine a tuturor oamenilor. Și începusem să simt chiar atunci, pe loc, că aceste chipuri simple care semănau cu al tatălui meu și mai ales cu al mamei mele însemnau totul, ei erau ceea ce avea pământul mai stabil, ei nu dispăruseră niciodată, în timp ce regi și oligarhii pieriseră, ei aveau ciolanele tari, mâini puternice și eterna speranță în inimi; le-o citeam acum în priviri, strălucind pe chipuri deloc atinse de fanatism abstract, cum erau ale celor care strigau prea tare, sau de stupiditate, cum erau ale celor care aveau expresii complice, prefăcute, vrând să spună, nu se știe

cui, că strigă ei, dar nu cred o iotă din toate acestea și ca dovadă (nu se știe cui vroiau ei să aducă dovezi) rânjeau ambiguu, căci nici să râdă din plin, total, nu îndrăzneau. Ici, colo se vedeau tăcuți, gravi, atenți, oamenii de ordine: ei nu strigau și nu aclamau, sarcina lor era ca totul să decurgă bine, totul să fie în regulă, manifestanții să fie disciplinați, să țină bine pancartele, manifestația să-și atingă scopul, coloanele sa ajungă în fața tribunelor, să fluture mâinile, batistele, unii să-și arate chiar copiii mici, pe care, drept orice steag, îi purtau pe grumaji și care fluturau și ei din mânuțele lor. „Important e că oamenii simpli au lepădat de pe umeri umilința, restul, am gândit, adică realizarea unei lumi fără această umilință rușinoasă care a alungat din multe cămine fericirea simplă la care are dreptul orice om pe pământ, urmează să se înfăptuiască: depinde de ei să nu accepte o altă formă de suferință și umilire". Și m-am îndepărtat cu acel sentiment de solidaritate viu trezit în conștiința mea și care avea să tresară des, uneori cu entuziasm, alteori ca o cutremurare în adâncurile ființei mele, o imensă durere, în anii care aveau să vină. De uitat însă nu l-am uitat nici acum chiar, în celula mea în care scriu această pagină încercând să alung moartea care mă așteaptă…

Îmi spuneam atunci că știu ce este o manifestație de mase, nu simțeam nevoia să mă încolonez și eu. Totuși, am hotărât, odată tot trebuie să fiu și eu printre ei, nu pentru că *n-ar fi fost bine* să nu mă duc, cum îmi spusese Matilda (în acest sens nu-mi păsa și nici nu credeam în amenințări), ci pentru că una e să privești mișcarea stând pe loc și alta poate fi să faci parte chiar din mișcare.

Cu gândul deci la caracterul relativ al ideilor pe care ni le putem face despre ceva, urmând poziția în care ne aflăm, o luai spre locul de întâlnire unde ni se spusese să ne adunăm noi, cei din învățământ. Nu vedeam mișcarea din jur, coloane de manifestanți care și începuseră să se deplaseze, când mă

pomenii strigat: „Dom' profesor, dom' profesor, unde mergeți?". Nu eram profesor, ci doar asistent, dar așa ni se spunea la toți în facultate de către personalul administrativ. Mai târziu și chelnerii în restaurante, când aveau clienți al căror grad în învățământ nu-l cunoșteau, dar bănuiau că aveau de-a face cu intelectuali, spuneau tot așa. Până și Matilda se lăuda cu mine rudelor ei în același fel: Victor e profesor universitar!

Era caloriferistul facultății, secretarul celulei de partid, care mă strigase: „Poftiți, dom' profesor", zise el arătându-mi rândurile, care deocamdată erau în așteptare, și unde recunoscui într-adevăr, așa cum îmi spusese Matilda, aproape pe toți universitarii noștri, amestecați cu personalul administrativ. Nu era așa că dacă nu veneam aș fi fost singurul care ar fi lipsit. „Petrini, ridică mâna un coleg care ținea capătul unei pancarte, haide, dragă, nu vezi că nu putem porni din pricina ta?"

Regățenii spun despre noi, ardelenii, că n-avem humor. N-avem humorul lor, îl avem pe-al nostru, care e adevărat, e o combinație între humorul pur, dacă există așa ceva, și lipsa de humor sau humorul involuntar care dă naștere unui humor specific, când se râde atât de persoana care vorbește cât și de ceea ce spune această persoană. Regățeanul nu poate fi prins în acest sens, în flagrant delict, să râzi adică și de el. Persoana considerată la noi de un humor irezistibil are tresăriri când își dă seama că ea însăși e subiect de comedie, dar nu știe cum se petrece fenomenul, se irită și devine caustică, această causticitate sporind însă, și nu diminuând hohotele celorlalți. De aceea, în mod curios humoristul nostru, adică acest tip de humorist, căci se disting și altele, spre deosebire de un bucureștean, e plin de ranchiună, foarte obraznic, deșucheat și plin de sine, mai ales dacă a băut un pahar; în acele clipe întreaga lui persoană cere palme și picioare în…, care adesea i se și dau, palme și picioare pe care el e departe de a le primi ca pe un omagiu, în timp ce bucureșteanul arată o figură blazată și te trimite cu un dispreț

suveran la origine, fără să-ți poarte pică. Nu sunt absolut sigur de aceste caracterizări, dar astfel îmi părea colegul meu care ținea un capăt al pancartei și care mă chemase lângă el. Apărând în trăsături îngroșate, fusese totuși primul pe care îl cunoscusem mai bine și mai îndeaproape, fiindcă îmi plăcea de el, semăna cu bietul Puloș, fără inocența acestuia, mă distra, mergeam adesea cu el la o berărie. Dacă și-ar fi scos pantalonii și și-ar fi pus cioareci, ar fi semănat cu un țăran. Chiar și era, ajunsese asistent la universitate nu știu prin ce mister, fiindcă un student bun știa mai multă carte decât el. Cu toate acestea, nimeni nu-l luase la ochi, iar studenții îl simpatizau, nu numai pentru humorul lui țărănesc, ci și pentru că auziseră că era băiat de viață, la un pahar de pildă, pe lângă alte năzdrăvănii, cânta cu cuțitul în dinți, un truc de pe acolo de la el din sat. Nu-mi aminteam să-l fi auzit luând parte la vreo discuție despre literatură, care totuși era obiectul pe care îl preda studenților. Insist asupra lui fiindcă în acea zi avea să-și dezvăluie o latură nebănuită, care avea să-l pună într-o situație neașteptată și foarte turbure. Nu spun tragică, deoarece tragicul, în acei ani, își pierduse încetul cu încetul sensul obișnuit și căpătase un altul. Se va vedea mai încolo, voi încerca adică să sugerez acest nou înțeles, sau această nouă atitudine a noastră față de tragic. Revoluția e și o purificare morală și cel lovit de ea... dar mai bine să arăt asta treptat...

Era de-ajuns numai să-l vezi pe Cubleș (căci așa îl chema) și să simți aproape fără să vrei că în general gravele probleme... hm! nu sunt atât de grave și că existența putea fi abordată și sub alt unghi. Care? Ce fel de unghi? Ți-l sugera întâi înfățișarea sa. Părul abundent, negru, îi creștea aproape de lângă sprâncene, privirea vicleană, dar limpede, nu lipsită de o anume fermitate (care repede, prompt, putea deveni insolentă), era tot ce avea frumos acest chip rotund, ai fi zis buhăit, cu pomeți roșii, cu o mustață groasă care masca o gură hilară, gata să se

întindă în rânjet (căci de râs cu gura mare nu râdea aproape niciodată)... Vorbirea îi era mieroasă, exclamația și accentul puternic dialectale, și în loc de virgulă frazele sale erau punctate de un *te*, care era când persiflator, când trădând un cinism care reducea totul la universul său și te făcea, în conversația cu el, ori să-i întorci spatele definitiv, ori să renunți, pentru o clipă, la universul tău, spre a te distra, dacă nu te costa prea scump această distracție, căci nu știai sigur dacă, cine știe din ce pricină și cu toate că te arătai prietenos cu el, nu va deveni mușcător și nu-ți va insinua o măgărie sau chiar ți-o va formula direct, cu o brutalitate deșănțată de golan sătesc. Acceptai însă să plătești, distracția era mare. Ceea ce avem în noi murdar și abject, te pomeneai că se trezește și își cere drepturile și îți spuneai că decât să riști ca acest gust pentru ceea ce e urât și josnic să se manifeste în tine însuți fără să vrei și când te așteptai mai puțin, mai bine să iei parte la un spectacol produs de un altul, plătești prețul, contempli scârbit, după ce ai râs, josnicia umană și te simți eliberat pentru multă vreme ca după o spovedanie.

„No, Petrini, continuă el, pune mâna și ține pancarta, de 23 August ai lipsit... Vremea boierilor s-a dus, nu face pe boierul... Filozoful trebuie să-și verifice sistemul cu practica, *praxismul*", adăugă el rânjind și încercă să-mi vâre în mâini bățul. „Nu, zic, ți s-a încredințat, du-ți sarcina la bun sfârșit. Dacă ai să cazi în nas de atâta efort, preiau eu..." „Mergem pe urmă la o bere?" îmi șopti. „Mergem! Dar să nu mai inviți, ca data trecută, cine știe ce tipesă... Îți dau cu halba în cap și te las cu ea să-i cazi în genunchi extaziat." Era căsătorit și avea și copii, și era un bun tată de familie, asta nu l împiedica, firește, să aibă tot felul de aventuri deșucheate... Data trecută crezusem că o să rup cu el. Îl găsisem la masă cu o fată a cărei înfățișare (era drăguță!) îți spunea una, iar vocabularul alta. Era o legătură, după câte mi-am dat seama, îi făcea reproșuri ea lui și el le înghițea tăcut, învins, încercând zadarnic să plaseze din

când în când câte-un cuvânt. Individa trona. . „Nu ți-e rușine asa un pic?! îi spunea. Nu ți-e rușine asa un pic?... Da' nu ți e rușine? Nu ți-e rușine? Ce? Eu sunt minoră? O să vedeți voi!... Că eu o să mă întorc cu toate acele... Mi se fâlfâie... Cum îți permiți? Da' ce-am ajuns eu?... Sunt liberă si fac ce vreau! Și maică-mea va deschide singură discuția asta! (deci juca tare, o avea pe maică-sa drept scut!). Pleacă! Și-o să vezi ce-o să iasă! Futu-te'n cur! Lașule!... De-aici înainte mușc în carne vie!... În carne vie!... Să stai în banca ta! Să nu mă dădăcești pe mine! Sunt liberă și fac ce vreau! Fac ce vreau! Inclusiv! Hai sictir!..." Mi-am întins picioarele pe sub masă să-mi fac loc să-mi râdă și pantofii și am izbucnit într-un hohot mare. Nu râdeam atât de ea, cât de figura redusă la tăcere, obidită, a lui Cubleș. Își găsise nașul. Era vocabularul lui, dar fără humor (individe. nu-i ardea de glumă!), și îl ataca cu o violență șoptită și feroce. El se uită la mine cu privirea ochilor lui negri, care erau tot ceea ce avea mai frumos chipul lui grotesc și îmi spuse: „Ie! Râzi, ai?... Ai venit la masa mea să râzi! Râzi ca un ratat! În curând or să te dea afară de la universitate și or să te trimită învățător la curuțul calului, să ții blidul sălăjanului. Te rog să pleci, nu merită să stai la masă cu o domnișoară ca ea!..." Credeam ca glumește, dar el își ieșise cu adevărat din pepeni. Mai întâi că nu era *masa lui*, ne dădusem întâlnire, și acum se grozăvea ca un măgar, să-l admire, dacă se mai putea, tipesa de care se pare ca era îndrăgostit. Mă uitai la ea, avea o expresie complet străină și când tăcea parcă era ceva de capul ei, nu era chiar atât de nâdă cum mi se păruse auzind-o vorbind. Avea o anume demnitate în care fusese jignită. „Ce te uiți? continuase el. Cere-i scuze! Ie! Scuze, dacă nu, cară te!" „Ascultă, ma, paiață, i-am șoptit, cu cu tine n-o să mai vorbesc. Numai a universitar nu arăți și de fapt nici nu ești, nici de învățător nu ești bun! Țăranii au bun-simt, nici țăran nu ești, dar satul are și el mahalaua lui, trăiască mahalaua, golănia.. Întoarce-te în mahalaua de unde ai venit, găinarule..." Și m-am ridicat și am plecat. Îmi părea rău, aș fi vrut să mai stau, nu trebuia să râd, spectacolul pe care îl dădea tipesa era rar, merita să mă stăpânesc și să iau parte la el până la capăt... Ne împăcarăm însă chiar a doua zi, când ne întâlnisem pe culoare, ridicase brațele în sus de entuziasm și exclamase cu regret sincer: „Petrini, scuză-mă, dar umblu ca un nebun după fata aia s-o regulez, și ea, auzi (și aici Cubleș se luă cu mâinile de cap și scoase un fel de muget de furie), cică să divorțez de nevastă-mea și să mă însor cu ea!..." Și o înjură de dumnezei și se drăcui și pe sine de tâmpit ce era... Bineînțeles că îl iertai.

Coloanele se puseră în mișcare. Ne mișcarăm și noi, dar după o sută de pași ne oprirăm. Trecură, venind de pe o stradă laterală, alte coloane, care aveau prioritate: erau textiliști, cei de la uzina de tractoare reconstruită în locul celei de montat avioane și unde lucra acum tatăl meu, după o scurtă perioadă de readaptare, cei care construiau vagoane și cisterne, cei de la utilajul petrolier... „Până la urmă, zic, ce-ai făcut cu tipesa aia?" „N-am făcut nimic, zise, râzând de el însuși furios, să vedem după masă."

În sfârșit, drumul se eliberă și urmarăm în pas mai viu pe cei din față, de unde se auzeau strigându-se lozinci.. „Petrini, zise Cubleș la un moment dat, de ce i-or fi pus pe unguri înaintea noastră?" Dădui din umeri. Îi văzusem și eu, venind pe universitarii unguri, cu pancarte pe care se putea citi în ungurește, desigur numele universitații lor și lozinci, *Eljen à Roman Muncas Part* . *Eljen* nu știu ce. Asa era, fuseseră plasați înaintea noastră... „Ce importanță are, zic, nu e cazul să-ți manifești șovinismul pentru atâta lucru!" „Eu șovin?" protestă el. „Întreaga ta înfățișare e a unui șov n. Dar nu numai înfățișarea, mai am un argument, continuai eu văzând că se enerva. Când te duci la un chioșc să-ți cumperi țigări și vânzătoarea e unguroaică vorbești cu ea ungurește." „O singură dată s-a

întâmplat, fiindcă unguroaica era drăguță" „Da' de unde, în chestia asta eu am o părere formată. Există un anumit tip de intelectual ardelean care știe ungurește. De ce? Ei, de ce! Așa! Nu strică! Cine știe?" Mă așteptam să se holbeze la mine și să-mi spună ceva plastic, țărănesc, dar observai că nu mă asculta. Se uita înainte foarte concentrat, parcă la pândă, „Petrini, îmi spuse, ține tu, te rog, pancarta asta, mă întorc imediat."

Și dispăru, o luă înainte. Se întoarse curând și îmi spuse foarte agitat: „Da, așa este, ăștia strigă lozinci contra noastră." „Cum contra...", dar nu avui timp să mă mir, deodată Cubleș răcni: „Trăiască Ardealul întors la patria mumă". Apoi iar răcni de câteva ori repetând... În clipele acelea Cubleș nu mi se mai păru că are înfățișarea lui obișnuită, a unui juisor cinic și egoist, incapabil de a gândi și la altă cauză decât a propriei sale persoane. Și mă pomenii gândind: „Da, foarte bine, de ce să nu trăiască Ardealul nostru întors la patria mumă?" Era firesc, destul suferiseră românii ardeleni, populație de două ori mai mare decât minoritatea maghiară, atâtea secole, sub jugul feudalilor maghiari. Aici era leagănul românismului, aici înflorise statul dac și dacii, strămoșii noștri, care puseseră de-atâtea ori în pericol Imperiul roman. Din ei, din daci și romani, ne trăgeam, și faptul că în anul 1000 năvăliseră pe-aici ungurii nu putea schimba cu nimic acest destin istoric. Nu știu de ce îmi veneau în minte toate acestea, poate pentru că agitația lui Cubleș mi se transmisese? Poate pentru că după război, după ce recucerisem acea parte smulsă din Ardeal prin dictatul lui Hitler de la Viena, o parte din minoritățile noastre, în loc să trăiască pașnic în țara care era și a lor, trecuseră la acțiuni care mi se păreau cel puțin bizare? De pildă, năvăliseră în număr mare în partid... Nu puteai să zici nimic, intrarea în partid era ceva pozitiv, revoluționar, dar urmarea fusese că ne trezisem cu un număr mult prea mare dintre ei în posturile-cheie ale orașului, în industrie, în comerț, în administrație și chiar în poliție. Chelnerul care te servea la restaurant catadicsea cu greu să deschidă gura pe românește (limbă pe care o cunoștea perfect), să-ți ia comanda și să te servească civilizat. Serile, adesea, aveau loc bătăi. Se crease neliniștitoarea senzație că ocupaseră orașul. Un lider din guvern, comunist din ilegalitate, veni atunci de la București și ținu aici un discurs dur, în care declară că înainte de a fi comunist el era român, declarație care fu considerată eretică, i se puse în sarcină și fu curățat aproape îndată ce se întoarse în capitală. Se luară totuși unele măsuri, dar șovinismul unor elemente minoritare nu fu combătut decât mult mai târziu, după zece ani, și anume într-un moment politic foarte prielnic, îndată după turburările contrarevoluționare din Ungaria: abia atunci se restabili în orașul nostru o conviețuire normală și pașnică între noi și minoritatea maghiară din oraș, cele două universități se uniră, în mod firesc limba română reveni în instituții, comerț și administrație. În acel an însă nu era așa și mă pomenii și eu strigând împreună cu colegul meu Cubleș: Trăiască Ardealul, pământ românesc! Glorie veșnică martirilor noștri, Horia, Cloșca și Crișan... Din fața ni se răspundea: *Eljen,* nu știu ce... Cubleș îmi traducea: Trăiască Ungaria... trăiască Buda-Pesta... trăiască marele popor maghiar vremelnic despărțit... Și foarte rar și anemic: *Eljen à Roman Muncas Part,* trăiască Partidul Comunist Român. După noi începură să strige indignați și ceilalți universitari. Nimeni nu observă că între timp tovarășul Pascu, caloriferistul nostru, dispăruse...

Deodată auzii un răcnet. Apăruți parcă din senin doi indivizi intraseră printre rândurile noastre și puseră mâna pe Cubleș, îl apucaseră de brațe, unul din dreapta și altul din stânga și îl trăgeau să-l scoată afară. Cubleș răcnea și se zbătea. „Ce e asta, striga, ce-aveți cu mine, nu merg nicăieri, domnilor", își întoarse el capul înapoi către colegii lui care, ca și mine, priveau stupefiați apariția acestor intruși, cu înfățișări de brute, cu raglane pe ei, tăcuți și parcă plictisiți de spaima cu

care striga Cubles. Îi șoptiră ceva. Cubles urlă: „...da' de ce, nu merg nicăieri, nu, nu merg... Trăim în România, nu în Ungaria..." Pe acest ultim răcnet Cubles fu aproape târât dintre rânduri, deși se zbătea cu energie... pașii totuși îl duceau spre trotuar... acolo îl văzui ca se propti cu picioarele în bordură, se opinti din răsputeri să scape, se svârcoli, chiar fu gata să-și elibereze brațele... începu însă să vomite și unul din indivizi își primi jetul care țâșnise din Cubles drept pe piept, un jet de salată verde, amestecat cu ouă nedigerate încă și clăbuci vineți de fiere... Îi dădură drumul, credeam că chiar o să-i dea drumul și în clipa aceea Cubles ar fi putut fugi, dar i se făcuse rău, se îndoise de spinare și continua să vomite. Individul murdărit se ștergea repede pe piept cu o batistă pe care o și aruncă scârbit, dar impasibil și cu o mișcare rapidă scoase un pistol de sub raglan și i-l înfipse lui Cubles în coastă. „Tovarăși, strigă atunci caloriferistul care reapăruse ca și când n-ar fi dispărut, nu opriți coloanele, înaintați..."

Înaintarăm și nu-l mai văzurăm pe colegul nostru. Eu purtam mai departe un capăt al pancartei pe care Cubles nu-l mai reluase și ne urmarăm drumul în tăcere. Tăcere se făcuse și în față, nu se mai auzi nici un fel de *eljen*, și astfel ajunserăm în centru și trecurăm prin fața tribunelor. Surâzători, radioși, liderii orașului și invitații fluturau din mâini în timp ce în spatele lor fâlfâiau atinse de curenți de aer drapele roșii amestecate cu tricolorul. De pretutindeni se auzeau urale. De la noi, și nici de la universitarii unguri, nu se auzi nimic, dar eram puțini, și lipsa noastră de entuziasm trecu, desigur, neobservată. Ne împrăștiarăm îndată ce trecurăm de tribune, în afară de cei care purtau steaguri și pancarte cu lozinci, pe care trebuiră să le ducă înapoi la universitate. Stăruia în mine o nedumerire: de ce se speriase așa de tare și mai ales așa de prompt Cubles? Dacă m-ar fi luat pe mine și nu pe el, aș fi mers dând din umeri: cu ce eram vinovat? Nu noi începusem. Și

într-adevăr, vorba lui Cubles, trăiam în România, și nu sub ocupație maghiară, nu cumva n-aveam dreptul să ne manifestăm sentimentele față de martirii și eroii noștri, când cei care îi martirizaseră de-a lungul secolelor ne provocau? Nu înțelegeam groaza animalică a colegului meu.

IV

Probabil, gândeam pe drum, că au vrut pur și simplu să-l scoată pe Cubles din rânduri, să nu mai facă agitație, i-or fi dat drumul mai încolo, deși pistoalele pe care i le înfipseră în coaste nu promiteau nimic bun... Da, dar cum ar fi putut altfel să-l convingă? Până la urmă îmi rămase în minte doar momentul când colegul meu începuse să vomite și îl împroșcase pe polițist pe piept și pe cravată... Păstram râsul în mine să-i povestesc și Matildei, să râdem împreună... eram foarte vesel... Adică abia așteptam s-o văd și să ne îmbrățișăm, ca totdeauna în cei doi ani când ne revedeam...

Acasă scosei cheile, dar îmi veni un gând și sunai. De ce să nu fie tot așa? Aveam să-i aud pașii pe trepte, ușa deschisă, eu ceremonios: „Vă rog aici stă doamna Matilda?" „Da, domnule, eu sunt, ce doriți?" Apoi deodată strigăte șoptite: Matilda, Victor... Ne îmbrățișam foarte tare, eu „cu sete", ea pierdută... Victor, iubitul meu, Matilda, fetița mea... și ne desprindeam cu greu, eu ieșind s-o aștept la un loc știut numai de noi, „cei trei copaci" pe o străduță ceva mai încolo, al cărei nume fistichiu nu-l puteam memora, strada Fântâna lui Chereches, sau Bereches, primele litere ale acestui Nemecheș fiind adânc ruginite pe tăblița indicatoare. Până la divorț nu trebuia să fiu văzut că am intrat în casa ei și am stat mai mult de trei minute. Petrică putea folosi acest lucru s-o mânjească cu noroi în fața instanței.

Sunai a doua oară, fiindcă Matilda întârzia. Îi auzii apoi pașii. Deschise ușa și când mă văzu... „Vă rog, zisei, modest, cu un glas de străin, aici sta..." Dar ea nici măcar nu tresări

și nimic nu mai recunoscui în privirea ei din ceea ce știam că exista nu mai departe decât cu câteva zile în urmă: neclintirea surprizei, strania bucurie a revederii (căci era stranie, îmi sugera sentimentul neliniștitor că o vedeam pentru întâia oară). Acum expresia și privirea ei nu mai arătau *nimic*, deși erau aceleași. Din acest nimic îi țâșniră scântei reci din ochi și o voce netă: „Ai cheile, de ce mă faci să cobor de pomană?“

Și îmi întoarse spatele, nu grăbită (și acest lucru mă surprinse, graba, treaba complicată, de gospodărie să zicem, de la care o smulsesem dinăuntru putând să justifice această răsturnare), nu, urca agale și o altă ciudățenie, după ce deschise ușa și intră în hol o închise la loc, deși știa că eu voi veni din urmă, ba chiar o închise bine cu încetineală insistentă, nu cumva să nu se închidă perfect, ca și când *ar fi uitat* că eu trebuia s-o deschid din nou... Da, avui această impresie și din felul cum urcase, cu acele mișcări greu de descris pe care le are un om care este, se știe, și se *simte singur*... Era îmbrăcată de oraș, probabil că abia sosise și ea de la manifestație...

...Nu intrai. Închisei ușa și o luai agale spre poartă. Acest „agale“ mă surprinsei că era reflexul unei dorinți și anume să mă fac auzit de sus, să se deschidă o fereastră și să fiu oprit, dar nu oricum, ci... Nu se deschise însă nici o fereastră și gândii: da, iată, astfel de ferestre nu se deschid, să nu mai aștepți niciodată deschiderea nici unei ferestre... Ieșii în stradă. Așadar, de ce am făcut-o să coboare *de pomană*! Bucuria cu care o așteptam era prin urmare... Cum adică de pomană?! A te gândi la cea pe care o iubești și a dori să-ți exprimi bucuria într-un fel știut, era ceva zadarnic, adică participarea ei era ceva de pomană? Ce se întâmplase? Amnezie? Și încă una așa de clară, fără fisuri?... Atunci acele întâlniri ale noastre în fața ușii deschise fuseseră false, jucate, premeditate?! Brațele ei care mă strângeau făceau doar un exercițiu de gimnastică? Chiar așa, un timp atât de îndelungat? Și încă mai vroiam să-i povestesc, să râdem

împreună... O să râzi singură de-aici înainte, gândii, simțind că încep să mă înfurii. Cum poți să uiți ceea ce până mai ieri însemna iubirea, dragostea însăși, expresia ei turburătoare care îți atinge și îți vrăjește sufletul? Ce mai rămâne atunci?... Simții că o luasem razna. Cine știe ce-o fi cu ea, ceea ce e real e rațional, trebuie să existe o explicație. O fi fost obosită după manifestație? Ei și? Oboseala, stare pasageră, fără adâncime, nu poate alunga ceea ce constituie însăși rațiunea pentru care doi inși stau împreună, trecutul minunat care îi leagă și căruia nu poți să-i dai cu piciorul decât dacă acest trecut, împreună cu prezentul nu se mai proiectează în viitor, adică nu-l mai vezi, acest viitor, lângă cel cu care ai un trecut, ci cu totul altfel, singur, cu altă lume, alte speranțe, *altcineva*. Altcineva? Dar era absurd, abia ne căsătorisem. Hotărât că o luasem razna... O fi pățit ceva în timpul manifestației? Da, asta se poate, și scena pe care eu vroiam s-o reînviu la ușă putea fi nepotrivită. Bine, dar altfel aș fi reacționat eu în acest caz: „Victor, iubitul meu, sunt necăjită, am pățit ceva, hai vino sus să-ți povestesc.“ Nu, nici vorbă, chipul ei nu exprima deloc un necaz. Atunci ce? Era clar, numai ea putea să-mi explice. Dar avui în aceeași clipă o senzație bizară, pe care n-o avusesem decât când eram mic, sub șapte ani, o nedumerire. Mă jucam în stradă cu alți copii, de-a caii; cu o sfoară în gură trebuia sa nechezi, să alergi și să topăi, în timp ce călărețul din urmă ținea frâul și din când în când te atingea cu o nuia dacă nu făceai toate astea cu ardoare. După un timp rolurile se schimbau, dar după cât timp? M-am pomenit apucat de mână și smucit: era mama, furioasă (ea cea atât de stăpânită), care îmi porunci „acasă“ cu o voce aspră, necunoscută. Mă împotrivii. Atunci ea smulse nuiaua din mâna celuilalt, îl croi întâi pe acela o dată (gest de violență care mă uimi) și mă croi apoi și pe mine peste picioare dar nu o dată, ci de trei-patru ori la rând. Am plâns câteva ore așteptând o explicație care nu mi s-a dat. Ce-a avut cu mine? De ce m-a

luat de la joacă? Ea care totdeauna mă lăsa să fac ce vreau și care nu mă bătuse niciodată... Abia după mulți ani mi-a spus: „... pentru că erai un prost, nu vedeai că ăla făcea mereu pe căluțul și tu mereu pe calul, și te croia pe cap și trăgea de sfoară așa de tare că îți ieșise sânge la gură. Trebuia să-l pui și pe el să fie cal și să-i tragi și tu cu nuiaua peste capul lui de rău și de prost ca și tat-său..." „Și de ce nu mi-ai spus atunci?" „Așa, ca să înțelegi și singur." Fără a forța prea mult această amintire, îmi dădui seama ca și atunci că așteptam de la Matilda o explicație. Fusesem lovit de ea, dar de ce? Trebuia să înțeleg singur. Ei bine, zisei, ce era rău în faptul că dorisem să-mi deschidă ea și să retrăim...

Îmi prelungii, turburat, plimbarea. Îmi amintii de felul neașteptat cum mă părăsise Nineta Romulus fără vreo explicație plauzibilă: vrusese s-o luăm pe o anumită stradă și eu spusesem nu. Mi-era indiferent pe unde ne-am fi plimbat, dar mi se păruse că avea anumite „interese" pe strada aceea urâtă și nepietruită. Ce fel de interese? Nu-mi dădeam seama, dar am avut sentimentul obscur că sunt *dus* pe-acolo, că nu vroia din pur hazard să ne plimbăm prin hârtoape și hămăituri de câini, și am spus *nu*. Atunci ea, absentă, gânditoare, fără să mai mă vadă, a rupt cu mine sugerându-mi vinovăția printr-o replică de ținut minte: „singur ți-ai dat foc la valiza". Și a plecat și de atunci n-am mai văzut-o. Nici Căprioara nu mă scutise de enigme, de ce de pildă îl preferase, fără măcar să mă anunțe, pe eminentul desfăcător de dovleci umani, care, după spusele și comportarea lui pe care n-aveam de ce să nu le cred, nu-i promisese nimic și ea chiar după ruptura cu acela și reîntoarcerea la mine întârziase nepermis de mult să-și întrerupă sarcina, enigmă pe care o luase cu ea în mormânt – dacă avea un mormânt, fiindcă nu s-a aflat niciodată ce-a făcut cu trupul ei ginecologul...

De când o iubeam pe Matilda, niciodată nu-mi dăduse vreo enigmă de dezlegat, în afară de viața ei cu Petrică. De ce, de pildă, divorțul durase atât de mult? A fost o lungă enigmă, care m-a însoțit multă vreme și s-a dezlegat greu. Matilda n-a știut de ea. De câte ori veneam la o întâlnire, o dată mai tare, alteori mai potolită, nesiguranța îmi turbura bucuria de a iubi, punându-mă, fără vreun indiciu din afară, în gardă: și dacă ea, gândeam, cu aceeași aură vitală pe frumosul ei chip, fără măcar să-și ascundă dragostea pentru mine (și asta mi se părea absolut insuportabil), îmi va spune: „...dragul meu, m-am gândit bine, nu mă pot despărți de Petrică..." După care să urmeze, peste inima mea care bătea să-mi spargă pieptul (în realitate îmi bătea atunci, când gândeam, înainte s-o văd), explicațiile pe care nu le-aș fi auzit și nu le-aș fi înțeles și nici nu m-ar fi interesat. De aceea veneam adesea la întâlniri pregătit dinainte să aud obsedanta declarație, sumbru, înghețat, mortificat și treceau multe minute până să-mi vin în fire. Ea se învățase cu înfățișările acestea ale mele, nu le lua în seamă (nu tot astfel arătasem și în acea zi în bibliotecă, în ziua când venisem prima oară la ea în acasă?) și sub puterea vrajei pe care prezența ei mi-o inspira presentimentul meu se retrăgea în adâncuri pentru ca la despărțire să nu mai găsesc în mine nici un fel de îndoieli. În seara aceea, în ziua următoare. A treia zi însă, cu câteva ore înainte de a o revedea, sufletul meu se golea insesizabil, sau mai bine zis bucuria mea se precipita, și din această precipitare reapărea îndoiala, chiar spaima de a nu auzi astăzi un lucru care de fapt existase tot timpul, și anume declarația ei de neputință ca un dat care nu putea fi învins, de a-l părăsi pe Petrică. Prin repetire însă această nesiguranță acută s-a mai tocit, nefiind alimentată de Matilda cu nimic, nici măcar cu o ispită de a-mi pune la încercare puterea sentimentelor (nu are cruzimea și inferioritatea de a chinui) și până la urmă am descoperit un adevăr simplu, care a alungat orice fel de enigmă și anume că împăcarea ei cu soțul nu mai era posibilă obiectiv: Petrică știa că trăim împreună și chiar dacă ar fi vrut amândoi să nu se

despărţă, aveau între ei această realitate peste care nu se putea trece: dragostea dintre mine şi Matilda. Nu-l vedeam eu pe Petrică amator de astfel de compromis, chiar dacă ea ar fi revărsat apoi peste el o mare de iubire. Rămânea faptul cert că el întârzia divorţul şi o făcea cu abilitate şi îndârjire, dar Matilda îmi dădu într-o zi explicaţia, făcându-mă parcă să mă îndrăgostesc de ea a doua oară, atât de imensă fu uşurarea pe care o simţii. Cert, nici el nu mai vroia să se împace cu ea, dar vroia să-i demonstreze ei că de fapt nu mă iubea şi mie aşijderea, că n-o iubesc, cu alte cuvinte aştepta să ne despărţim. Pe loc, am izbucnit atunci într-un râs mare. Aşa era. Şi i-am spus: „Dacă i-am fi ghicit mai demult acest gând, ne-am fi prefăcut că ne despărţim, că totul adică s-a terminat între noi şi n-ar fi trebuit să aşteptăm atâta, până s-a îndrăgostit şi de el alta." Dar ea a clătinat din cap: „Nu, ar fi fost în stare să se întoarcă acasă!" „Ar fi fost?!" „Da, ar fi fost! Nu ştiu pentru cât timp şi cu ce scop, dar nu e sigur că s-ar fi grăbit să mă lase liberă."

Aceste amintiri sporiră în mintea mea enigma comportării ei de azi, adică înţelegeam şi mai puţin întâmplarea, dar în acelaşi timp îi micşorară şi importanţa pe care i-o dădusem. Simţeam, instinctiv, că sufletul ei mare trecuse printr-o mică eclipsă. Îmi spusei că trebuie să mă prefac că n-am băgat de seamă nimic şi, fireşte, să nu mai sun niciodată la uşă sau să mai încerc să reînviu amintiri similare. Această hotărâre putea fi excesivă, dar nu mai aveam nici un chef să fiu pus în situaţia de a suferi ca un adolescent care ridică la proporţii cosmice un gest; vine sau nu vine acest gest al iubitei? Vine, e perfect, nu vine, n-are decât, n-are rost să pui sub semnul întrebării, e chiar ridicol, o mare iubire de care eşti legat prin rădăcini care se pierd în adâncul fiinţei tale. Ar fi ca şi când un copac ar suferi din pricina unei adieri care îi mişcă, ici-colo, ramurile...

Numai că la întoarcere nu găsii un copac fie el chiar şi neliniştit de ceva, sau un soare care trecea printr-o eclipsă. Nu

găsii pe nimeni. Matilda nu era acasă. O căutai prin toate odăile, la bucătărie, deschisei în mod absurd şi uşa de la cămară, unde nu putea fi, deoarece pe maşina de gătit nu fierbea nimic. Ana nu era nici ea în odaia ei. Mă plimbai câtva timp prin vastul apartament care deodată mi se păru străin şi pustiu şi imaginile mele cu copacul şi eclipsa mi se părură ridicole. Îmi veniră în minte destăinuirile lui Petrică. Erau deci adevărate. Formidabil, chiar atât de curând, mă întrebai, chiar de îndată ce începuserăm să trăim sub acelaşi ...hm! acoperământ, bineînţeles, între aceleaşi ziduri? Chiar a doua zi? Credeam că o să mă aştepte cu masa pusă! Iată-mă deci în aceeaşi situaţie ca predecesorul! Ce sfaturi îi dădusem eu atunci lui Petrică? A-ha! Sfaturi ştim să dăm şi în orice caz gândim în sinea noastră că nu ne aflăm noi în situaţia care ni se povesteşte, că am şti noi! e-he! i-am arăta ce înseamnă să... Unde s-o fi dus? mă întrebai oprindu-mă din plimbat şi uitându-mă la ceas. În mod curios simţeam în mine o veselie. Dădui din umeri. Primul şoc, pricinuit de primirea la uşă, îl anula pe cel de-al doilea, care ar fi trebuit să fie mai puternic. „În orice caz, Petrică, mă adresai eu aceluia, n-o să se aştearnă peste sufletul meu o neagră mâhnire. Şi n-o să-mi părăsesc eu lucrările ca să analizez cu o nelinişte universală mobilurile comportării Matildei. Spre deosebire de tine, o să lucrez."

Şi în clipa aceea simţii o mare poftă de cărţile şi de caietele mele. Mă smulsei din loc, intrai în bucătărie, căutai pâine, brânză, unt, îmi făcui un sandviş, băui un pahar cu apă şi mă retrăsei în birou. Încă de ieri îl populasem cu autorii mei, pe care îi împrăştiasem peste tot, pe canapea, pe birou şi chiar pe jos pe covor, fiindcă în ciuda dorinţei mele de a citi sistematic, se întâmpla uneori să fiu prins de câte-o carte cu atâta putere încât o sorbeam acolo unde mă aflam, fără să mă desbrac, fără să mănânc şi fără să schimb locul. Asta la mine acasă. Aici, aranjându-mi ieri cărţile, pusesem o grămadă cu coperţile în

sus, acolo unde mă întrerupsesem, spunându-mi că foarte rapid trebuie să-mi pun ordine în lecturi, un gând asociat în mintea mea cu un sentiment de stabilitate și de durată, mă căsătorisem, aveam soția mea, postul meu la universitate, o situație materială bună, trebuia să întrerup lecturile care mă pasionau și să intru în lecturile grele (grele pentru că erau obligatorii) și să înving ispita pe care o simțeam, citind unii autori, de a-i expedia. Îmi dădusem seama foarte clar, de pildă, că apologia lui Socrate, a lui Xenofon, bătea apa în piuă în comparație cu aceea a lui Platon, dar trebuia s-o recitesc totuși odată cu foarte mare atenție: și încă Xenofon era Xenofon, mare figură, general atenian care luptă contra alor săi fără să bea cucuta, avu timp să scrie despre Socrate, despre greci, un roman istoric și chiar încercări despre tehnică, dar ocolisem totdeauna pe cei mici, fără să mai pomenesc că de la cei vechi sărisem la cei moderni, evitând reluarea scolasticilor, care mă plictisiseră în facultate și din pricina asta îi uitasem, acel vid care se produce adesea în cunoștințele noastre și care ne supără, rod al unor lecturi silite... Vroiam însă să-mi iau doctoratul și simțeam că trebuie să și trudesc, nu numai să mă mărginesc la ceea ce mă pasionează.

N-apucai însă să mă desbrac, că sună telefonul. Ieșii în hol și ridicai receptorul. „Alo, Victor, auzii în pâlnie vocea uimită a Matildei, ce faci tu, dragă, acolo? Nu trebuia să mergem azi la Tasia? Unde ai plecat? te-am așteptat aproape o oră..." „Care Tasia", răspunsei eu mohorât. „Cum care Tasia, nu știi cine e Tasia? râse ea foarte veselă, pe un fond de voci care strigau ceva, râdeau în timp ce Matilda le spunea fără să îndepărteze receptorul: Nu știe cine e Tasia... Apoi iar strigăte și exclamații. Dragă, mi se adresă, Tasia e cumnata mea, ai cunoscut-o într-o zi, he, mai demult, e adevărat, când mi-a adus ea un cozonac mare și am mers într-o excursie. Ți-amintești excursia?" „Da, știu, răspunsei, *spasiba Tasia, ocin spasiba...*" „Păi vezi? Ți ai adus aminte." „Da, dar când a fost vorba să mergem noi azi la ea?" „Nu ți-am spus că sărbătorim căsătoria noastră la ea?! Dragă, oi fi tu filozof, dar uituc n-ai dreptul să fii decât hăt, încolo, pe la bătrânețe, când o să-ți pui vată în urechi!" Rămăsei stupefiat. Dimpotrivă, îmi spusese că aranjăm noi asta mai târziu, după ce strângem ceva bani. „Nu, zisei, nu mi-ai spus niciodată că o să sărbătorim..." Dar ea mă întrerupse: „Ba ți-am spus, lasă, te-ai supărat ca văcarul, nu știu ce ți-a venit..." Am vrut să-i răspund că supărarea văcarului e pe sat, bine, iată-mă văcar, dar unde e satul? Vroia să spună că ea e mai mulți? Simțea în ea o colectivitate întreagă, iar eu eram unul singur? Dar am tăcut, contemplând liniștit în mine însumi această stupiditate. „Lasă supărarea, reluă ea între poruncă și tandrețe, uite, Tasia nici n-a pus masa, te așteptăm. Eu am plecat singură, fiindcă am crezut că n-o să mai vii, te-o fi invitat vreun coleg..." Așadar pot s-o fac în viitor, gândii, să plec fără să-i spun și ea să considere acest lucru nefiresc drept ceva cu totul obșinuit. Dar asta mai înseamnă că și ea putea să facă același lucru, după cum îl și făcuse, cu o vagă scuză că nu știa unde plecasem eu. Hm! ar fi trebuit să știe! „Nu, zic, am treabă, nu pot să viu..." „Dar tu n-ai mâncat nimic, îmi șopti ea atunci, de astă dată cu o voce care mă făcu să tresar (cine nu-și amintește șoapta iubitei?). Nu stăm mult, mâncăm ceva, bem un pahar și ne întoarcem". Ultimul cuvânt mă decise. O, da, *ne întoarcem,* noi doi, s. vom fi iarăși împreună, câte promisiuni într-o inflexiune de voce. „Bine, zisei, dă-mi adresa."

V

Din primele clipe însă fui primit cu răceală, iar Matilda, deși veselă, nu-mi aruncă privirea pe care o așteptam. Ce privire așteptam? Una singură, în care ameţim o clipă, apoi putem să ne ignorăm o vreme, ca să nu stingherim pe nimeni cu sentimentele noastre egoiste. Cum e această privire? E o mărturisire: te iubesc, nu mai lungă și nici mai insistentă decât ar trebui

ca să se rostească aceste cuvinte. Nu vroiam mai mult, deși am văzut soți care își mărturiseau unul altuia cât de mult se iubesc chiar ocolindu-și privirile, fără să mai spun că atunci când îi se întâlneau ai fi crezut că o lumină, ca să zic așa, sepia cădea asupra lor și îi învăluia; o șoaptă, un mic gest, o tăcere a unuia din ei drept răspuns, totul era atât de intim și în același timp detașat, încât, privindu-i, nu te puteai stăpâni să nu te întrebi: care e de fapt starea normală a oamenilor, a noastră, sau a ăstora? și să ai o clipă bănuiala că a lor este, și să te simți micșorat. Imaginația îți sbura cu invidie spre patul lor, ce făceau ăștia când erau singuri, ce puteau face, ce dulce contopire, ce îmbrățișare totală, ce sărutări duioase, fierbinți și abandonate... Nu chiar o astfel de imagine gândeam eu că o să oferim noi în lume, eu și Matilda, expresia unei astfel de iubiri care să ne arunce în anonimat. Fiindcă la drept vorbind astfel de perechi sfârșeau prin a fi ușor evitate: partenerii erau vag plicticoși. Intuiam doar că Matilda, fără a dori să placă și altora, avea o prea puternică personalitate ca să se plieze unui singur sentiment, să nu-și exprime din plin această personalitate și nu din vreun orgoliu, ci, potrivit unei expresii care reprezenta pentru ea aproape un concept filozofic, *așa era ea,* și se lăsa din plin în voia tuturor impulsurilor care o stăpâneau. Da, intuiam fără vreo experiență de societate, mai mult din povestirile ei vesele din lumea arhitecților și activiștilor de partid, că nu va arăta cu mine ca o femeie copleșită de iubire, deși când ne iubeam era chiar mai mult, aș fi zis până la dispariția conștiinței de sine, ca și când ar fi coborât în alt tărâm, dar nu credeam că nu-mi va arunca măcar o privire de recunoaștere, o sclipire măcar, o clipire, adică iată, el e soțul meu pe care îl iubesc și mă iubește și apoi să continue ritualul gesturilor și cuvintelor care se fac și se spun când suntem cu alții.

Șocul fu mai puternic decât cele două anterioare și nu-mi ajută cu nimic gândul că știam că mă iubește, că mă iubește foarte tare, că doi ani a fost fericită cu mine și că vom mai fi, de astă dată pe termen nedefinit, pentru totdeauna, până la bătrânețe și moarte. Oglinda în care mă uitam se turbura. Mă uitai la ea de câteva ori, insistent. Da, era tot ea, Matilda, dar arăta ca și când ar fi fost văduvă, nu prin decesul soțului, ci prin decesul iubirii ei pentru el. Îl avea, acel soț, uite-l colo, stătea tăcut și posomorât, dar între ei *demult* nu mai era nimic, trăiau împreună fiindcă se luaseră și fiindcă aveau interese comune, dintr-o căsnicie nu prea lungă, dar nici prea proaspătă: copii, doi sau trei, casă, și apoi zădărnicia unui divorț, fericirea nu există, iei pe altul sau pe alta și tot acolo ajungi...

Chiar asta și zicea, răspunzând în discuție cuiva care nu înțelegea de ce nu se desparte nu știu cine, că aia nu e viață pe care o duc ei împreună; discuție pe care căzusem și care se reluase după ce eu, fără să dau mâna cu nimeni, nu din nepolitețe, ci fiindcă nimeni nu se deranjase să se ridice de pe scaun când intrasem – vorbesc de bărbați –, mă așezasem pe un scaun departe de Matilda, prea departe, o altă nepolitețe de a lor și începusem să mănânc fără poftă din icrele de crap pe care Tasia mi le pusese înainte...

Matilda își spusese replica ei cu un neasemuit orgoliu, ca o pățită ajunsă cu bărbatul ei pe drojdie și cu care trăia cu stoicism și fără speranță, o trufie care o făcea să se creadă pe deasupra tuturor. Privirea ei îi strălucea parcă în fulgere verzi, chipul îi era aprins și frumusețea ei din acele clipe semăna cu a unei preotese de sectă. Ai fi zis că întreaga ei ființă exprima o fericire netrăită, neînfrântă, dar nerealizabilă. „Matilda, n-ai dreptate, strigă Tasia din picioare, punând pe masă farfurii noi, cât trăiește, omul e dator să nu înghită ce nu trebuie. E rea, hai, înghiți, nu știe să facă o mâncare, nu e nimic, o să învețe de nevoie, e proastă, ei și ce, proștii nu trebuie să trăiască și ei? frumoasă, hm! parcă el e urât, dar să te mai și înșele, să nu te iubească, să-ți întoarcă dosul, ce dracu, Doamne iartă-mă, te

mai ține lângă ea?" „Îți spun eu!", strigă Matilda (și în clipa aceea închisei pleoapele: n-o recunoscui pe femeia aceasta care avea în strigătul ei ceva atât de victorios încât avui o secundă, ca un scurtcircuit, un fior de spaimă: îmi părea odioasă, totul ca la lumina unui fulger, apoi chipul iubit reveni la înfățișarea știută), dar Tasia n-o luă în seamă, admirabilă femeie, se apropie de mine și îmi șopti: „Ce e, nu sunt de treabă icrele astea?" Îi zâmbii: „Ba nu, sunt bune", „Bea un pahar de țuică!. . Ia hai noroc", spuse ea dându-și seama că trebuia să se ciocnească și în cinstea mea și ciocni cu mine, eu cu vecinii, indivizi sbanghii, solizi, fălcoși, dar bonomi, nu ciocnii însă cu unul roșcat, care îmi aruncă o privire rapidă și disprețuitoare și tot atât de rapid îl evitai și eu, mă întinsei peste masă și doar ridicai mâna cu paharul spre cineva mai binevoitor care mă observa de mult...

Băurăm! Matilda stătea în capul mesei, ea nu bău. Observai că pumnii ei, pe jumătate ascunși de dunga mesei, erau încleștați. „Orice-ai zice, Matilda, într-o situație ca asta îți iei boarfele și te duci, zise Tasia fără respect pentru ceea ce ar fi putut spune cumnată-sa. Îți iei boarfele, ca să nu mai ai discuție într-o zi când aia nu e acasă, și *paidiom*!" „Așa crezi tu? zise Matilda. Și dacă eu îți spun că o iubește fiindcă nu-l face să sufere?" „Cum să nu-l facă? Atunci de ce se plânge în dreapta și stânga? Vine la mine, uite-aici și începe... Tanti, uite ce-a mai făcut Nusia..." „Spune și el așa ca să nu zicem noi că e un bleg", răspunse Matilda triumfătoare înainte de a fi triumfat, fiindcă nici Tasia, nici ceilalți n-o urmăreau. Înfulecau sarmale, pe care o fată, nu înțelesei cine era, o rudă sau o servitoare, mi le aduse și mie. „Băiatu-ăsta îl cunosc eu mai bine decât voi toți, reluă Matilda, de-aia ține la ea, fiindcă n-o iubește." „Parcă spuseși că o iubește", zise atunci roșcatul. „Tocmai de-aia, zise Matilda mutând tacâmurile dintr-o parte în alta, vizibil într-o dificultate care o îndârji, dacă ar iubi-o, ar suferi pentru tot ce-i face, ori el nu suferă și o iubește tocmai de-aia, fiindcă n-o

iubește..." Roșcatul făcu hă, hă, cu sarmalele în gură, în timp ce Matilda, descumpănită, dar numai pentru o clipă, se aplecă înainte și reluă: „...Da, Petea, cum de nu înțelegi?!" De ce o fi strigând așa, mă întrebai, ca și când ar fi fost vorba de viață sau de moarte, când ceilalți mâncau liniștiți și bine dispuși, nu le păsa de acel băiat și de nevasta lui, în orice caz nu era o chestie care le stătea pe cap. „Numai cineva pe care îl iubim ne poate face să suferim, continuă Matilda, Tamara e pentru Artimon o străină. Totuși ține la ea, dar dacă ar iubi-o cu adevărat, s-ar chinui, ori asta e datorită ei, nu l-a făcut s-o iubească, putea să-l facă, ori ea nu l-a făcut, ar fi fost nenorocire, cum e Artimon de sensibil .. Și atunci el are așa un sentiment de... chiar o iubește pentru imensa cantitate de suferință de care ea l-a apărat... E o fată cinstită..." „Cum l-a apărat, cum e cinstită, mugi parcă roșcatul agresiv, f... mama ei dacă în locul lui Artimon nu i-aș frânge gâtul..." Matilda vrusese să spună că acel Artimon îi purta numitei Tamara o recunoștință vecină cu iubirea fiindcă ea înșelându-l cu alții îl împiedicase astfel s-o iubească, fusese deci loială, lipsită de perfidie. Dar roșcatul nu înțelesese sau nu vru să înțeleagă un astfel de lucru care, se vedea cât colo, apărea în ochii lui drept o bazaconie. Or, tocmai lui i se adresase Matilda, ca și când numai el ar fi putut să...

În clipa aceea sbârnâi soneria. „Gata, zise Tasia, tăceți, ei sunt..." Și se ridică și se duse jos să deschidă. Eram și eu curios să-l cunosc pe cel care iubea fiindcă nu iubea, precum și pe cea care îi inspira un astfel de sentiment răsucit. Căutai privirea Matildei, să-i confirm prin propria mea privire că înțelesesem ce vroise să spună, i-o întâlnii, dar ea și-o deturnă în aceeași fracțiune de secundă, parcă mi-ar fi spus: nu pentru tine am vorbit, și cu o astfel de expresie încât îmi sugera că eu aș fi fost ultimul de-acolo care să sesizeze asemenea adâncimi ale sufletului. Mă uitai și eu în altă parte, dar mai puțin sumbru, simțind cum urcă în inimă singurătatea între acești oameni

străini, aceşti basarabeni (căci credeam că toţi sunt basarabeni) pe care îmi propusei liniştit să nu-i mai văd niciodată. Fiindcă nu ştiu ce intuiţie îmi spunea că ei nu mă simpatizează, deşi nu le făcusem nimic şi cu toate că le eram rudă, roşcatul de pildă, după felul cum i se adresase Matilda, era fratele ei (în minutele următoare această impresie mi se confirmă şi îmi amintii că de fapt ştiam că are un frate Petea, dar uitasem), ori el mă privise de la început cu o ostilitate neascunsă şi Matilda bineînţeles că observase şi totuşi, ca să zic aşa, puţin îi păsa, ca să nu zic mai rău, dimpotrivă, îi vorbise cu o vie afecţiune. Aceste şocuri, care se înlănţuiau, sfârşiră prin a mă anestezia, dându-mi sentimentul aproape infantil, bizar şi nou pentru mine că nu ştiu nimic despre oameni şi despre Matilda şi că surprizele abia mă aşteaptă. „Să vie, gândii, nu putem pretinde ca tot ce se întâmplă în jurul nostru să fie doar un reflex, o confirmare a gândirii şi simţirii noastre Viaţa e o perpetuă surpriză."

Şi mă destinsei, uitai toate şocurile din ziua aceea, încetai s-o mai urmăresc pe Matilda şi rămăsei doar cu o vie curiozitate să-i văd apărând pe cei doi. Întâi intră el pe uşă, mă aşteptam să văd un bărbat normal, nici frumos, nici urât (Tasia spusese: da' ce, el e urât?, când colo văzui un ins pipernicit, îmbrăcat într-o uniformă de pădurar, urât aşa cum sunt proştii, adică atât de inexpresiv încât nu se mai putea ghici pe chipul lui nici o altă calitate. „O fi sensibil, gândii cu ironie, te pomeneşti."

După el intră imediat numita Tamara, care mă făcu să întorc deodată capul uluit. Mă uitai în farfurie să-mi ascund o surpriză: era parcă Nineta Romulus, dar mai frumoasă, mai tăcută şi mai...

Tăcerea i-o ghicii dintr-o dată, îi era aşternută pe chip ca o lespede, şi nu neapărat pentru că gândea, ci pentru că chiar dacă era în ea un vid, peste el stăpânea o mască de bronz. Pe lângă ea, care îndată ce se aşeză îşi duse mâinile la gură şi într-adevăr nu scoase un cuvânt (nu spuse bună ziua nimănui, nu se uită

la nimeni), Nineta era o sufletistă, cu moartea în poşetă, în timp ce această Tamară, dacă gândea ceva, cred că se gândea nu cum să-şi dea ei însăşi moartea, ci cum s-o dea altora, în orice caz să-i ajute cât se poate de eficient să şi-o ia singuri.

O aşezară lângă mine şi i se turnă ţuică. Pipernicitul se pierdu pe undeva printre zbanghii. Pusei mâna pe sticlă, îmi turnai şi mie şi ciocnii cu ea. Îmi aruncă o privire. Avea ochi somnolenţi, gura cărnoasă, dar cu frumoase buze arcuite în jos, să exprime un dispreţ provocator.. obrazul tras, pupilele liniştite, dar atât de apropiate de tine când te priveau, încât toate cuvintele nu mai însemnau nimic, intrau aceste pupile în tine ca nişte emisari care raportau atât de rapid ce-au văzut, încât ştiai şi tu ce gândeşte: cine e individul de lângă mine, ce viaţă duce, ce idioţenii zac în capul lui, şi ce deosebire e între el şi alţi nerozi care populează acest pământ? Gândii, ca să-i răspund: „Pot să pun mâna pe tine chiar aici şi să-ţi muşc fatala, vulgara şi ispititoarea ta gură fără să-mi pese de nimeni, ce-ai să faci?" Ea îşi întoarse capul şi clipi lung, acoperindu-şi pupilele. „Nu eşti în stare, îmi spuse, fiindcă ai aici o nevastă pe care o iubeşti. Este aceea din capul mesei, care se uită la tine cu furculiţa în mână..."

Într-adevăr, Matilda se uita la mine cu o furculiţă în mână, pe care o ţinea în mod ridicul cu vârful în sus... Mă pufni râsul, mă aplecai la urechea vecinei mele şi îi şoptii: „Aveţi un drac care vă serveşte?". Ea nu-mi răspunse, ca şi când nu m-ar fi auzit. Dar eu n-o slăbii: „V-a văzut într-o zi la gârlă, un drac tânăr şi neştiutor, s-a speriat şi a fugit şi i-a spus lui Scaraoschi: Întunecimea-ta, am văzut la gârlă un om cu coae în piept... Prostule, i-a răspuns Scaraoschi, te duci la omu-ăla şi îl serveşti trei ani de zile până afli că nu e om, ci muiere...". Tamara izbucni în râs şi îndată se aplecă şi-mi răspunse: „Credeţi că ajung trei ani ca să cunoşti o muiere?" Dar ea nu râdea de sensul acestei întrebări, ci râdea de naivitatea micului drăcuşor, care

credea că pe lume nu există decât bărbați. Râse iar, cu mare poftă, își deschise poseta, scoase un pachet de țigări și începu să fumeze. În clipa aceea roșcatul scoase un urlet: „Să bem în cinstea cumnatului nostru, dom' profesor universitar, care nu ne ține minte, căruia îi cer permisiunea să mă recomand... Îmi dați voie? mugi el. Vă rog să-mi dați voie..."

Și se ridică de la locul lui cu paharul în mână, trase scaunul ovind-o pe Tasia care tocmai intra cu un platou cu fripturi și care protestă și îl împinse la loc: „Petea, vezi să nu-ți răstorn asta în cap..." „De ce, Tasia, strigă Matilda, el vrea să spună ceva, dar trebuie să înțelegem că oamenii simt nevoia unei apropieri, nu avem dreptul să..." „Matilda, hai, în loc să..." strigă Tasia. „Dar, Tasia, o întrerupse Matilda cu o insistență aproape țipătoare, ce vezi tu rău că Petea..." „Permiteți, domnilor, strigă Petea, îmi dați voie, Tasia, o apucă el de mână, vreau să ciocnesc un pahar cu cumnatul meu, distins profesor universitar, care ne onorează..." „Dar ciocnește odată, dragă, că nu e obligat băiatul să știe că tu ești marele Petea, care ai rămas repetent de două ori la Chișinău, că nu te țineai de carte, știi tu de ce, nu mă face să-mi aduc aminte, că te plesnesc acuma de vezi stele verzi..." „Tasia, dar asa e el, ce te supără pe tine? strigă Matilda. Tasia, nu te înțeleg... O, Tasia, cum nu poți tu să pricepi că Petea..."

În acest timp Petea ajunsese lângă mine. N-avea deloc înfățisarea pașnică, și faptul că avea aprobarea aș zice aproape mistică a Matildei să vie la mine în numele nevoii de apropiere, mă decise să-l resping cu brutalitate. Cunoșteam tipul: era dintre cei care după un pahar de țuică își dădeau pe față vanitatea smintită și cereau sau își luau singuri satisfacția jignind fără teamă, la adăpostul bunei-creșteri și rețineri a celorlalți, care în afară de faptul de a se lăsa jigniți de el nu vor reacționa, considerând scandalul care s-ar naște mai penibil decât insulta. Acești indivizi speculează ceea ce am câștigat noi în civilizație

și discreție și strică o petrecere cu mare poftă, fără să le pese de impresia pe care o pot face. Impresie? care impresie? Nu există impresie, nimeni nu e altfel decât el și atunci de ce sa nu trăim în largul nostru, *așa cum suntem*? Probabil că de aceea îi purta Matilda atâta afecțiune. Cum n-aveam să-l mai văd vreodată, mă decisei să-l pocnesc chiar dacă în perfidia lui acest Petea nu vroia decât să mă provoace prin cine știe ce gest sau cuvinte disprețuitoare acoperite. În alte împrejurări l-aș fi evitat... „Ascultă, îi spusei, cum te cheamă? Ce e asta, Petea, te cheamă Petea sau Petre? Ce Petea? Ești rusnac sau român? Dacă ești rusnac să fii sănătos, vorbește atunci rusește, de ce vorbești românește, ce e asta, Petea în sus, Petea în jos... Asta înainte de orice. Ei? Ce vrei de la mine? Văd că ai un gând, care se clatină cu... tine cu tot, de la început de când m-ai văzut ți s-a înfipt în cap ca un piron, scoate pironul, dă-l pe față, crezi că e așa de misterios fiindcă îi dai tu târcoale și nu ești în stare să-l exprimi? Da, nu știu cine ești și nici nu mă interesezi, n-am avut timp să mă gândesc la tine, treci la locul tău și nu-mi vârî paharul în nas că n-o să ciocnesc cu tine..."

Dar mă și apucase de gât și mă pupase, lucru care mă scârbi și mă înfurie atât de tare că mă ridicai și îl împinsei cu violență. Dar nu l dărâmai pe el cum aș fi dorit, ci scaunul pe care stăteam. Asta mă făcu să văd roșu. Îi înfipsei mâna în cravată, îl împinsei spre perete și îl făcui să se holbeze în strânsoare, din roșcat se făcu vânăt. Mă retrăsei, îmi ridicai scaunul și spusei: „Nu-mi place să fiu pupat cu sila. Îmi rămân balele, nu vreun sentiment..." Și mă ștersei îngrețoșat pe obraz.

Spre uimirea mea nimeni nu se indignă, deși se așternu o oarecare tăcere în marea sufragerie plină de lume. Când îl împinsesem descoperisem că numitul Petea, deși mai scund ca mine, era greu ca un pietroi, de aceea se și prăbușise scaunul pe care stăteam și nu el. Acest scaun mă umilise și nu Petea și de aceea mă ridicasem apoi și-l vârâsem pe acesta în perete și

îl gâtuisem. Masa corpului său era inertă, nu fizic era el violent, altfel ar fi reacționat și ne-am fi bătut, ci psihic, deși cu astfel de tipi nu se știe niciodată în mod sigur dacă chiar fără să-i răspunzi la provocări, nu te apucă el de gât și nu te scuipă în ochi. Elev și chiar student mă bătusem nu o dată cu el. Ultima oară se întâmplase la școala de ofițeri cu un ins care chiar de la venire nu încetase să mă provoace: îmi fura ciorapii, îmi căuta în portofel chiar sub ochii mei și îmi lua bani, pe care mi-i flutura pe sub nas și bineînțeles că nu mi-i mai dădea înapoi, spre râsetele celorlalți. Raportai comandantului care îmi rânji disprețuitor să *ne* lăsăm de glume de-astea... Într-o zi sări el în locul meu și luă din mâna ofițerului de serviciu care împărțea poșta o scrisoare de la Matilda. Eram la masă și după ce ofițerul plecă se ridică în picioare cu gesturi pregătitoare de a rupe plicul cu intenția vădită de a-l citi în auzul tuturor. Mă apropiai și cu un glas umil îi cerui să-mi dea scrisoarea. Era mai voinic decât mine și umilința mea era un truc, să-i înlătur orice bănuială de violență din partea mea. În acest timp privirea îmi alunecase repede într-o parte, unde zărisem polonicul în marmită. „Să vedem, se sclifosi el, încurajat de umilința mea și rupând plicul, ce scrie Dulcineea din Toboso..." În clipa următoare pusei mâna pe polonic și îl pocnii între ochi cu atâta furie încât linguroiul de alamă se rupse în locul unde era lipit de braț, lovitură ratată, care nu mă descumpăni, apucai marmita care mai avea în ea borș și i-o vârâi pe cap, în timp ce îl izbeam cu picioarele la turloaie, cu bocancii duri și nu mă oprii până nu-l văzui la pământ. Ridicai apoi liniștit scrisoarea de pe jos, o vârâi în buzunar și revenii la locul meu să-mi mănânc ciorba. Am făcut amândoi trei nopți de carceră, cu reproșul sec și distant al comandantului, că oameni superiori, cu studii, se comportă mai rău decât simpli soldați. N-am explicat nimic, ar fi fost, bineînțeles, inutil, mi s-ar fi răspuns că trebuia să raportez. Ce? Că mi s-a rupt și citit scrisoarea în fața tuturor? Ce-ar mai fi

fost de dres? Plus că s-ar fi putut să mi se răspundă același lucru, că, adică, să ne lăsăm de glume. În filme am revăzut apoi astfel de scene, dar idilice, cei doi erau de fapt sau aveau să devină buni prieteni, buni camarazi care ies primii la exercițiul cutare, de luptă, la care asista însuși generalul... E, dacă venise însuși marele comandant? Asta era esența, restul, copilării, glume de cazarmă. În realitate individul, fără să știu de ce, mă ura, dar și eu pe el. Abia după ce am terminat școala, la masa de despărțire a venit la mine și cu o privire întunecată și-a cerut scuze. Erau nesincere, dar ne întorceam acasă și nu e bine, așa în general, să ai dușmani... Cine știe? Eram tineri... Viața e lungă, pământul e mic... Te mai întâlnești și...

Nu cred că numitul Petea avea în el o astfel de filozofie de ultimă oră. Și nu m-am înșelat asupra acestei judecăți. Matilda însă... am aflat chiar de la ea, mult mai târziu... Erau cam de aceeași vârstă. Petea mai mare cu un an... în adolescență, cândva, într-o noapte, fata își trezise speriată părinții și le șușotise: „Petea mă așteaptă în grădină". Era în vacanța mare, era zăpușeală... S-au dus în grădină, l-au găsit acolo pitit printre pomi și la întrebarea ce făcea el acolo singur la miez de noapte, pe cine aștepta, a răspuns „pe nimeni" cu atâta groază, încât l-au luat la bătaie și l-au snopit până l-au lăsat lat... Nu i-a trecut însă și atunci l-au gonit din sat la niște rude din Chișinău. Dar se întorcea și de-acolo, tot așa, noaptea, și o aștepta tot acolo, în aceeași grădină... Matildei i se făcea milă de el și nu-l spunea, dar îl ruga, îl implora... S-a potolit cu greu, dar sentimentele nu s-au stins cu totul. Încât, în clipa când Matilda îmi povestea toate acestea, perspectiva mea asupra acestui frate al ei se schimba, dar și asupra Matildei. În acea zi tocmai asta să fi fost cauza pentru care nu vrusese ea să-mi dea nici cel mai mic semn de recunoaștere, că eram bărbatul ei și că mă iubea, ca să nu sufere Petea, care era totuși un om normal, era căsătorit și avea și două fetițe? Iar Petea de aceea

mă privise de la început cu ostilitate și mai ales de aceea sărise la mine, fiindcă eu îi spusesem Tamarei ceva la ureche, făcând-o să râdă în hohote? Fiindcă însemna că n-o iubeam pe Matilda? De aceea scosese el un răcnet...? La ora când mi se făcea acea destăinuire, aceste întrebări cădeau în gol. Lucruri cu mult mai grave se petrecuseră între timp în viața mea cu ea, ca să mai tresar la o astfel de sugestie. Simțeam doar satisfacție că îl mirosisem și îl gâtuisem izbindu-l de perete pe roșcovanul de frati-său și nu încetasem apoi s-o fac să râdă pe tăcuta Tamara cât timp durase masa și apoi și dupa aceea, când se desfăcuse damigeana cu vin.

VI

Petea afectă că nu făcusem decât să-i stric cravata și cu cea mai mare naturalețe se duse la locul lui, cu aerul că un lucru foarte vesel se petrecuse: „... dom' profesor, zise el, bagă de seamă și nu fi antisovietic (și clătină din cap îngrijorat pentru mine), noi suntem în măsură să-ți spunem că..." „Ce ești tu în măsură să-i spui? îl întrerupse Tasia. Ia taci din gură! Și tu, Matilda, de ce îl îndemni! Nu oricine are chef de pupături, ți-e bărbat, vă cunoașteți de doi ani, nu știi ce fire are bărbatu-tău?" „Dar a vrut să ciocnească, se apără și îl apără Matilda cu o voce patetică, am văzut eu că e cam posomorât și Petea a vrut să-l facă să se simtă bine!" „Mai bine l-ai fi făcut tu!" „Dar Victor nu e un copil, reluă Matilda cu un glas care sugera contrariul", că adică reacția mea a fost copilărească. Înțelesei însă că Tasia și desigur și ceilalți băgaseră de seamă felul cum mă primise Matilda printre ai săi și că desigur asta era pricina lipsei mele de chef de a mă pupa cu oricare dintre ei. Nu schimbase un cuvânt cu mine și mă hotărâi să nu schimb nici eu, iar acasă să mă prefac că toate acestea sunt atât de firești încât mi-au lăsat o excelentă impresie, rămânând în sinea mea la hotărârea de a nu-i mai vedea pe nici unul niciodată.

„În orice caz, își desveli atunci dinții unul din zbanghii, Petea era s-o încaseze, noroc că nu s-a gândit să ridice mâna... Profesorul nu pare să fie filozof, deși predă filozofia! o spun în sensul bun! Hai noroc, dom' profesor! ridică el paharul. Sper că nu mi-o luați în nume de rău! Ne cerem scuze; Matilda, sau Tasia că e gazdă, ar fi trebuit să facă prezentările. Eu sunt Vasile Lemnaru, cel mai în vârstă dintre Lemnari, și sunt inginer agronom, conduc o ferma de stat (toate bunătățile de-aici, arătă el masa plină cu fripturi de curcan, sunt de la ferma mea). Petrică (aveți dreptate, ce e aia Petea, suntem români toți, dar așa ne-a spus mama când eram mici, cu toate că era și ea romîncă; oamenii nu prea își dau seama de semnificația unor lucruri), Petrică e contabil la (și spuse un nume lung de direcție, *aperecea* sau așa ceva pe lângă Ministerul Minelor și Petrolului), Tasia, adică Nastasia, continuă el, e soția mea (Tasia, de-aici înainte, spuse el cu un humor jovial, Nastasia o să-ți spunem toți, s-a terminat cu Tasia!) de profesiune formidabilă casnică. Are o carte despre vitamine, din când în când o anunț: gata, Tasia (pardon, Nastasia), trei zile mâncăm numai vitamine! Și atunci, dă-i cu morcovi, dă-i cu gulii, dă-i cu păstârnac, dă-i cu țelină, până ne umflăm de vitamine! Pe urmă gata cu vitaminele, dă-i acuma cu purcel..."

Nu știu de ce, tot clanul izbucni în râs. E adevărat că șeful lui, acest Vasile (fiindcă, fără să arate, avea totuși aerul că el a fost și a rămas șeful clanului, și nu numai pentru că era frate cu Matilda, Artimon și Petea, ci și pentru calitățile lui intrinsece) avea, se pare, dintre ei toți, simțul humorului. Rămânea de văzut dacă acest humor depășea granițele familiei. De pildă, eu nu vedeam ce era de râs în istoria cu vitaminele neveste-si, fiindcă, dacă era adevărat și el se supunea la acest regim alternativ între purcel și păstârnac, era cam stupid... Îl simpatizai însă, fiindcă nu-i luase partea lui Petea, și acum se ocupa de mine. „Cine a mai rămas? căută apoi el parcă în jur, și iar se

râse. A! Artimon! Artimon, fratele nostru cel mai mic, zise el, e brigadier silvic prin pădurile astea, ceilalți, adăugă cu un gest neglijent de mare șef, spre doi zbanghii mai tineri ca el și care îi stăteau în fața, sunt ajutoarele mele de la fermă, ingineri și ei, ăsta e zootehnist, îl arătă el cu degetul pe unul, ăstălalt e de câmp... Iar doamna e soția lui Petea, sfârși el cu un semn din cap spre o cucoană incredibil de urâtă și de bătrână, dacă te gândeai că roșcatul era mai mic decât Matilda, care încă nu împlinise treizeci. Urâta, coafată înalt, păr negru, figură plată și obosită, părea să aibă patruzeci. Cum putuse să se însoare cu așa ceva, el care, trebuie să recunosc, pe lângă faptul că avea trăsături frumoase și expresive, avea în felul lui de a fi o mândrie naturală de mascul dintr-o specie reușită, voinic fără să fie gras, cu privire insolentă și provocatoare de cuceritor? Ce dracu cucerise? Abia mulți ani mai târziu traiectoria vieții lui avea să explice această căsătorie inexplicabilă. De fapt nu avea vocație pentru viața de familie și crezuse că a te căsători era o glumă, puteai oricând să te descăsătorești și se pare că, după spusele Matildei, fata asta urâtă și care nu era nicidecum bătrână când se luaseră și nici așa urâtă nu era, nașterile o sluțiseră, îl iubea foarte tare pe Petea... Avea să-mi explice Matilda prin una din formulările ei lapidare și patetice, ce era cu Petea... Fapt e că urâta pusese stăpânire pe cele două fetițe pe care le făcuseră împreună și le crescu împotriva lui, roasă în același timp de o gelozie fără vindecare, deși la data aceea Petea n-o înșela cu nimeni. Dar începu s-o înșele și atunci îl alungară din casă. De fapt el abia atunci ieșea dintr-o întârziată adolescență, dar tot nu știu să-și găsească pe cineva cu care s-o ia de la început, schimbă vreo cinci și toate sub o formă sau alta îl umiliră și îl dădură afară, luându-i lucrurile și chiar hainele de pe el. Pe-asta din urmă, care îi luă și hainele, o iubise cel mai tare. Am cunoscut-o eu însumi, le-am făcut o vizită la invitația lui insistentă, întâlnindu-ne întâmplător pe stradă. Tipesa era gen bibelou, sau mai degrabă bibilică, oricum greu de dibăcit scorpia din ea, fiindcă oricum scorpie era. Dar și Matildei îi plăcuse, se părea că în sfârșit Petea și-a găsit femeia care să-l iubească și să se căsătorească cu ea, să-și întemeieze și el o familie a lui, cu copiii lui, care să-l iubească, nu să-l bârfească în oraș, ba chiar și mai rău. Petea tânjea după iubire! Ei, da! asta era cheia sufletului lui Petea! Auzind-o pe Matilda exprimându-se astfel, ai fi putut crede că Petea era un suflet ales, că în timp ce noi ne bălăcăream în pasiuni urâte și mici, el tânjea după ceva înalt, sigur, iubire, mai e vorbă? Dar ce dracu se întâmpla între el și tipesele cu care încerca sau credea că îl vor face fericit, de îl dădeau afară porcăindu-l, aruncându-i la început lucrurile în stradă, în prada unei mari furii, saltea, pălării, cozondraci (acestea nu suportau să-l mai vadă o clipă nici pe el, nici ceva care să le mai amintească de el), pentru ca apoi Petea să aleagă altele care îi opreau tot ce avea, iar cea din urmă, bibeloul, și hainele de pe el, căci așa îl dăduse afară în stradă, în pijama, și încuiase ușa pe dinăuntru și nu mai deschisese nici la insistențele Matildei, care veni cu un taxi și cu un costum de-al meu să-l ia de-acolo, la un telefon al vecinilor, dar indignată vrusese totuși să-i ia și lucrurile... Intuiția mea era că Petea avea un suflet iremediabil turbure și violent, fără să știu ce forme exasperante îmbrăca de stârnea în partenerele lui aproape una și aceeași reacție... Până la urmă s-a întors acasă, unde, bineînțeles, a început să ducă o viață infernală cu urâta și bătrâna lui soție pe care nimeni n-o putea potoli. Fetele însă, cum se întâmplă adesea cu copiii, făcându-se mari, începură să țină la el și s-o dezaprobe pe mamă... Nu știu dacă bătrânețea avea să le aducă vreo alinare, fiindcă după măritișul fetelor, cei doi aveau să rămână iar singuri față în față...

Ceva îmi spunea că odată pornit numitul Vasile avea să pună irezistibil stăpânire pe toți cei de față și că nu va înceta să vorbească până nu-l vor durea fălcile, când ne vom ridica și

pleca. Ceea ce se și întâmplă. După ce termină cu prezentările, înfulecând, mă ignoră, spunând că de altfel el îl cunoaște bine pe N.B., șeful meu de catedră, îi trimite din când în când peste și câte-un purcel, fiindcă e prieten cu... care e cel mai bun prieten cu... unul din ăștia fiind fost coleg de liceu cu el la Chișinău, prieten de nădejde, e cel mai bun internist din Ardeal după Hateganu, e elevul lui... „Într-o zi lui Hateganu, înlănțui el dând pe gât un pahar de vin, cât e el de mare, i-a făcut figura un țăran, care a venit la el cu plămânul ciuruit de oftică. I s-a arătat radiografia, nu și-a dat seama că țăranul era acolo, alături pitit în suita lui, și zice, moare, asta e, domnilor, moare!... După un an se întoarce țăranul sănătos și zice: domnu doctor, acum mi-e bine, să vă dea Dumnezeu și dumneavoastră multă sănătate și să trăiți o sută de ani. Ce e cu tine? zice Hateganu. Ce e cu ăsta? Și doctorii îi explică, e ăla de anul trecut, care... știți dumneavoastră, așa și-așa și cum arată acum radiografia? zice Hațeganu enervat (așa sunt ăștia, dacă nu mori când zic ei că ai să mori, se enervează). Se uită el la radiografie, se enervează și mai tare, toate cavernele se cicatrizaseră, ce-ai făcut, bă, zice, ce tratament ai urmat? Păi ce-ați spus dumneavoastră, zice țăranul, am băut moare! Ce e asta, moare? Zeamă de varză! zice țăranul. Du-te în p... mă-ti, zice atunci Hațeganu și-i aruncă radiografia în nas și se cară, nu-i plăcea să-și bată cineva joc de el, fiindcă el așa credea, adică nu-i venea să creadă că... Unul tot așa, un chirurg mare, l-a tăiat pe unul, l-a cusut, l-a aranjat, când să-l trezească, ăla dăduse ortul popii... La morgă cu el, zice. Anunță familia să vie să-l ia... Dimineața..." Da, bănuiesc, gândii, dimineața ăla care murise înviase la morgă, și izbucnii în râs și turnai vecinei mele în pahar.

Ea tresări, surprinsă: „Ai de gând să asculți mai departe vorbăria ăstuia?" îi șoptii. Tăcerea ei deveni atentă: spui tu ceva mai interesant? parcă îmi răspundea. „Bineînțeles, zisei. Cum trăiești tu cu *gringalet*-ul tău?" (ca să nu-i zic pe românește pipernicit – prudență cu femeile fatale!) Tăcerea ei se adânci, nu-mi răspunse. Îmi plăcea cum mânca, într-o totală absență, deși poftă avea. Tot așa își goli paharul. Numai când își aprinse a nu știu câta țigare, degetele ei deveniră vag nervoase, semn că gândirea ei insondabilă era la pândă și că masca ei cu senzuale buze trase în jos se mișca, sub presiunea unui enorm interes, unei ascuțite curiozități Ce poate fi? mă întrebai. Bineînțeles, rânjii în sinea mea, cuvântul *gringalet*, la care adăugasem *tău*, adică al ei, bărbatul ei, rătăcea ca o bilă în căutarea unui înțeles care nu se desvăluia. Bărbatul ei era un *gringalet*! Adică cum? Cum însă nu intra în legea care o călăuzea să se mire, se redresă, masca se reașeză, pleoapele se lăsară greu peste pupile și numai fumul țigării, din care trăgea cu poftă nestăpânită, arăta că voința pe care o pusese ca să nu întrebe era uriașă. Mă înșelam asupra cinismului ei, altceva era la mijloc, aveam să aflu mai târziu... Continuai: „Într-o cârciumă, doi poeți nu aveau ce bea. Și atunci văd prin fereastră un tip care scria și el poezii, pe care însă nu le tipărea nimeni, care la rândul lui îi vede pe cei doi. A, pupături, ce faci mă frate, ce bem noi aicea? Lasă că bem, zice noul-venit și se duse acasă, veni cu bani, dar și cu un caiet. Se comandă vin, fripturi, în timp ce unul din cei doi răsfoia caietul. N-are, zise el deodată! Chelnerul le destupă sticla, le puse în față fripturile, salata... N-are! repetă acela, n-are! și aruncă alături caietul. Proprietarul lui înțelese și nemaiștiind ce spune strigă necăjit: ce-are, domle, de n-are? Aici e aici! făcui eu filozofic, ce are de n-are! Cine poate să știe?"

Tamara se întoarse și îmi aruncă o lungă privire languroasă. Tot ceea ce era în posesia ei se îngrămădi în această privire, dar nu avui timp s-o descifrez. Matilda încerca o diversiune, să-i smulgă fratelui ei dreptul de a pălăvrăgi: „...Dar nu e așa, Vasia (deci nu Vasile!), striga ea, în realitate el vroia să caute puțină liniște, ce înseamnă agitația asta față de dorința omului de a fi el însuși..." Implacabil, Vasile îi răspunse că văzuse el cum

vroia acela să fie el însuși, adică să-l dea afară pe el, directorul fermei, și să vină el și să dea totul de râpă... „Mai mâncam noi aici un curcan, și mai beam o damigeană de vin, ridică el vocea brutal, dacă ne luam după..." „Dar ce mulțumire avem noi dacă el..." „Matilda, strigă Tasia, du-te, dragă, la el acasă și..." „Partea cea mai tare e că cel care spusese că ăla n-avea, n-avea nici el, strigai eu. Și nici celălalt. Nici unul din cei trei n-avea! Dar cei doi credeau că aveau... Ei, *gringalet*-ul tău are sau n-are?" „Dar dumneata ai?" spuse ea rar și-i simții pupilele pipăindu-mă îndelung. Întrebare neașteptată, în orice caz greu să răspunzi la ea. Dacă răspundeai afirmativ, exista loc în acele pupile pentru îndoială, care îi și licărea în ele, dacă ziceai că nu, atunci de ce râzi de alții. „N-ai înțeles, zisei, e vorba de talent, doamnă!"

Mersesem prea departe cu sugestiile mele și mă înfundase. Ea izbucni în hohote, își dădu capul pe spate. Dinți lați, colți carnasieri, expresie brusc de o imbecilitate absolută și totală Avui, o clipă, o senzație de coșmar. Doamne-Dumnezeule, cum putusem, încă de la început, să-i spun ceea ce îi spusesem? Nu-mi aminteam să fi fost vreodată atât de vulgar, nu față de cineva, ci față de mine însumi, fiindcă mi se întâmplase nu o dată să gândesc: sunt vulgar, cu ăsta sau cu asta, cu intenția de a insulta, eu nu sunt ceea ce exprim, cuvintele nu mă ating, deși eu sunt acela care le rostesc Nu prețuiesc această persoană și ca atare nu-i ofer despre mine decât o viziune vulgară, deoarece o părere a ei bună ar turbura sentimentele nete, prin slăbiciunea de a nu rezista la apropierea care ar urma. Nu doresc să mă apropii! O părere rea despre mine e un scut de apărare împotriva amestecului și a compromisului cu cei pe care îi disprețuiesc. Le dau șansa să mă disprețuiască și ei. Ce făcusem însă aici? Simții că roșesc, fiindcă îmi dădeam seama că ***îmi plăcuse, și vrusesem să plac și eu.*** Și, desigur, toată lumea văzuse și mă disprețuise, lucru pe care nu-l mai premeditasem,

fiindcă deși hotărâsem să nu-i mai văd de-aici înainte, nu dorisem să le ofer o astfe. de imagine, erau totuși rudele Matildei, căreia nu puteam să-i cer să rupă cu e. fiindcă nu mă primisera ei bine... Deși până la urmă Tasia și Vasile se străduiseră să facă să dispară acel ceva nefiresc creat de Matilda și Petea încă din primele clipe ale apariției mele...

Mai întârziai un sfert de oră, timp în care rămasei tăcut fără să-i mai acord Tamarei vreo atenție, apoi mă ridicai de la masă și mă adresai Matildei grav, ca între soții care trăiesc de mult împreună și au învățat să-și respecte liber și fără vreun resentiment obiceiurile: „...dacă tu vrei să mai stai... eu trebuie să plec!" „Nu", tresări ea și avu pe chip o expresie neașteptată de supunere, pe care nu i-o cunoșteam și care o făcu să se ridice de pe scaun. Așteptai liniștit lângă ușă să se termine pupăturile și salamalecurile de despărțire, nu dădui mâna cu nimeni, fiindcă nici ei nu dăduseră când venisem, spusei global bună ziua și ieșirăm.

VII

Merserăm multă vreme pe jos. Matilda arăta mai departe supusă, avea pași șovăielnici, pașii ei de-atunci, când o găsisem plimbându-se prin fața casei mele. Cum ea nu spunea nimic și nici eu n-aveam de gând să spun ceva, o lungă tăcere se așternu între noi, nepăsătoare la mine, îngrijorată, se pare, la ea. În cele din urmă ea mă întrebă deodată cu un glas care infirma ceea ce mi se păruse mie că e supunere: gândire sigură pe ea, judecată fără apel: „De ce te-ai purtat așa de urât cu Petea?" Nu era totuși chiar un reproș sigur, ci o nedumerire, parcă un regret ascuns sub o fermitate afișată. Vrusei să-i răspund că ea se purtase urât cu mine și nu eu cu cineva, dar nu dădui urmare acestui impuls. Totul era mult prea grav pentru a mai face apel la cuvinte. Ceea ce se petrecuse în acea zi, începând cu întoarcerea mea acasă, nu se mai putea drege cu

nimic, nu exista o explicație care se putea da de ce o soție nu schimbă un cuvânt cu soțul ei într-o vizită, nu schimbă o privire, un gest, un surâs, o exclamație... Nu era ceva care putea fi înțeles, trebuia doar înghițit, iar în ceea ce privește urmările și sensul, nu putem forța nimic de pe acum, vom vedea mai târziu. Vrusei să-i spun: „Niciodată nu mi-aș fi putut închipui că...", dar mă oprii iarăși. Practica pitagoricienilor de a tăcea îmi plăcuse cel mai mult la ei. Nedând expresie gândurilor care ți se îmbulzesc la poarta vorbirii, ele se retrag de la sine și descoperi cu o mare bucurie că exprimarea lor nu era necesară. Matilda se neliniști: „Ești supărat pe mine?"

Dacă eram supărat pe ea! I-auzi! Vroia să smulgă de la mine ceea ce ar fi trebuit ea să desvăluie. Ei bine, gândii, dă-i drumul, dacă poți, spune ceea ce nu poate fi spus, explică ceea ce nu se poate explica! „Te-am așteptat o oră să te întorci, nu știam ce e cu tine..." Nu știa! Dar de ce sunasem în loc să deschid? Nu știa, o lovise amnezia... Și cum urcase scările *uitând* că trebuie să vin și eu și închisese bine ușa în urma ei? Explică, Matilda, curaj, încearcă imposibilul. „Bine, zise ea, Petea e un nesimțit, dar în cazul de azi nu vroia decât să..." Se poticni singură. Ei, ei, de ce te-ai oprit? Lasă-l pe Petea, mai e până acolo! „De la început, reluă ea, ai intrat cu o figură de înmormântare, m-am mirat și eu, n-ai dat mâna cu nimeni..." Trece la atac! O fi vrut să fac înconjurul mesei în timp ce toți stăteau ca niște plăcinți pe scaune, să arborez o încântare maximă, să sărut mâna la cucoane... Sunt obișnuit de la părinți, Matilda, gândii mai departe, să mă ridic în picioare când îmi intră un musafir în casă. Iar figură de înmormântare eu nu aveam când am intrat – și ți-am căutat chipul și am așteptat de la tine un semn de recunoaștere. Oi fi avut după aceea, asta e posibil...

Simulă oboseală (fiindcă mersesem foarte puțin), se opri și se așeză pe bordura unui mic havuz secat din mijlocul unui scuar cu un arbore foarte bătrân. Se însera. O lumină galbenă de noiembrie liniștit se zărea în depărtare, mărind parcă, lărgind bulevardul care ducea spre centru și înecând acest centru în mister, ca și când acolo s-ar fi petrecut cine știe ce... Îmi amintii de teritoriul meu cucerit în acea plimbare după excursia cu Petrică și mi se făcu dor să mă plimb singur, ca atunci când o dădusem pe Matilda uitării, după ce mă făcuse toată ziua ridicol. Și astăzi mi se întâmplase același lucru. Îi aruncai o privire. Stătea nemișcată ca o statuie, cu obrajii în palme, părul bogat, castaniu, i se revărsase peste mâini. Taiorul negru i se mula pe corp, genunchii stăteau strânși unul lângă altul, și privirea mea piezișă întârzie căutând frumoasele ei glezne. Ca un val care spală în câteva clipe o plajă murdară și îi redă frumusețea ei de la începuturi, amintirea primelor clipe când o zărisem pe Matilda prin ninsoare șterse această zi din prezent și o dorință vie mi se urcă în inimă să-i văd pleoapele clipind și surâsul înflorindu-i enigmatic în colțul gurii.

Mă așezai alături și îi apucai mâinile. Ea nu și le desprinse, dar se abandonă, căută adăpost la pieptul meu. O ținui astfel câtva timp... Dar n-o puteam ține la infinit, îi dădui capul pe spate. Îmi arătă un chip devastat; cu ochii pe jumătate închiși, acest chip, care nu era frumos decât printr-un misterios suflu interior, era părăsit acum de armonia lui și mi se arăta ochilor cu oribilele trăsături ale unui bărbat... Da, gândii, ce coșmar! Apucă-te să mângâi și să săruți un bărbat... Simții un val de repulsie și o lăsai din brațe. „Da, știu, zise ea, sunt odioasă. Dar nu mă pot stăpâni... Lumea mă admiră, colegele, toți care mă cunosc... Matilda, mi se spune în față, tu ești un om și jumătate! Dar eu știu, aproape că strigă ea, și mai ales de când te iubesc pe tine, că nu e așa, că nu sunt un om și jumătate, fiindcă nu sunt stăpână pe mine." „De ce ar trebui să fii stăpână pe tine din moment ce toată lumea te admiră?" rupsei eu tăcerea. Și nu spusei mai mult. Stăpân pe sine, gândii, trebuie să fie acela care dă la iveală fără să vrea lucruri străine firii lui.

Ori, Matilda, ce e străin de tine din ceea ce ai făcut tu, de pildă, azi? Nu timp de o clipă, fiindcă ne putem pomeni că săvârșim într-o clipă o enormă gafă, sau chiar timp mai îndelungat, să alunecăm pe o pantă aiurea, până ne trezim roșind, cum făcusem eu cu Tamara, dar pe tine te urmărește după câte înțeleg mai demult, ca un blestem, această alunecare; ești conștientă de ea, dar nu vrei să-i spui pe nume. „Ei, râsei eu, e ușor să spui că ești oribilă, dar ia încearcă să spui de ce, apucă șarpele de coadă..." Și fiindcă îmi dădui seama imediat că vorbisem zadarnic, fiindcă nici un semn nu arăta că a înțeles ce așteptam eu de la ea, adăugai cu ironie: „Cum, dar ești *firească*, tu care îi înțelegi pe toți fiindcă *așa sunt ei*, nu văd de ce nu te-ai accepta și pe tine!", tot gândind: în fond te accepți, plesnești de trufie, când ești așa cum sugerezi că n-ai fi, te-am văzut, oho, te-am văzut din plin, așa cum nu mi-am putut închipui în doi ani de zile că o să fii la prima noastră ieșire în lume! Nu e grav, acum sunt prevenit, pe viitor când vom ieși mă despart de tine pe timpul cât va dura vizita, apoi ne reîntâlnim ca acum îndată ce ne vom afla în stradă...

„Hai să-i punem punct, zisei, nu s-a întâmplat de fapt chiar nimic, nu văd motive suficiente să-l imiți pe Marmeladov! Nu te înțeleg, continuai, și te rog să mă crezi că nu e pe gustul meu să văd pe cineva turburându-se și acuzându-se de lucruri care pentru el n-au nici chip nici formă, vreau să spun nu au nici o concretețe." „Da, zise ea, dar au consecințe, o, eu știu, simt..." „Păi sigur că au, zisei, dar ce poți face? Ei, da, e ca și când am avea dreptul să cerem și să ne cerem toate actele noastre să se consume într-o perfectă armonie cu ceilalți." (Trebuie atât de puțin, gândii, ca totul să fie în ordine, și nici acum nu trebuie mai mult, dar văd că nu-l faci, puținul acesta, și continui să-mi arăți acest chip de bărbat care îmi stârnește repulsie!)

Revenii însă asupra acestei gândiri. Nu, acum nu mai putea face nimic, afară, poate, de un singur lucru și anume o transfigurare, să revină Matilda de dinainte de căsătorie! dar cine se poate transfigura când asupra lui apasă masa brutală a unei realități sufletești în stăpânirea căreia este? Doar un puternic seism poate determina să se spulbere firea, caracterul care ne ține înlănțuiți și să elibereze ceea ce zace în noi încătușat, acea simțire diafană, profundă și pură care ne face să cădem aproape în perplexitate când învăluim cu privirea chipul iubit... Aveam o singură nedumerire: ce se întâmplase de fapt cu Matilda? Fiindcă una erau discuțiile noastre din care ieșeau scântei (nu mă nelinișteau, ba chiar mă pasionau, fiindcă nu e lipsit de interes să învingi o rezistență; în mod normal gândim că astfel de rezistențe nici n-ar trebui să existe, dar uite că oamenii le au, și anume în chestiunile cele mai puerile) și alta această schimbare care, nu mă înșelam, venea din adâncuri. Din primul șoc rămăsesem însă cu un fir de înțelepciune și îmi spusei că Matilda n-are altă treabă decât arhitectura ei și, desigur, obiceiul de a-și contempla cu un sentiment catastrofic deplasările sufletești. În loc să-mi spună simplu, Victor, te iubesc, nu lua în seamă ce mi se întâmplă mie, lucrurile astea n-au importanță față de ceea ce știm noi că simțim unul pentru altul, ea continua să stea alături de mine cu chipul desfigurat, străină și mortificată, cu toate că eu o acoperisem spunându-i că de fapt nu s-a întâmplat chiar nimic și n avea rost să se complacă în starea aceea. Nu, ea avea timp, îmi sugera chiar că timpul tocmai de aceea există, pentru astfel de stări. Pentru ce altceva? Ce e mai important decât asta? Aici e-aici! Restul e nerozie. „Uite ce e, îi spusei, eu am treabă, ți-am spus de la început când mi-ai dat telefon că n-aveam chef să vin. Și ți o spun și pentru viitor, că în general *am treabă*, pe care însă sunt gata oricând s-o părăsesc la chemarea ta. Da' tu acum ești departe de mine și ai timp de pierdut exagerând întâmplările unei vizite nereușite, despre care nici măcar nu vrei să vorbești, să-ți explici ție, dacă mie nu crezi că mi-ești datoare vreo explicație, ce anume ți-a făcut rău, ce s-a întâmplat de fapt. Hai să mergem!"

VIII

Numai că această stare n-o părăsi decât după vreo săptămână, timp în care nu descoperii nimic și văzui zilnic și cu neliniște chipul ei urâțit, de pe care fugise lumina de altădată. Și dacă rămâne așa? mă întrebai. O fi bolnavă. Dar nu era, mânca zdravăn, cu poftă, și tot așa făcea și dragoste, dar fără exaltările de altădată. Se purta firesc, ca și când nimic nu se petrecuse cu ea și mă pomenii că un fior rece îmi strânse inima și un gol insuportabil născu în mine întrebarea: dar dacă nu ea s-a schimbat, ci eu? Dacă ea a fost așa totdeauna și eu am văzut-o altfel? Câteva zile mă simții ca și când aș fi avut în stomac un copil mort. Conversația cu ea era ternă, tăcerile între noi lungi, nu-mi mai povestea nimic despre ceea ce se mai petrecea pe la ei pe la arhitecți, și când încercai să fac eu acest lucru relatându-i ce se mai petrecea pe la noi, la universitari, nu-i captai interesul, deși nu era absentă, mă asculta cu atenție. Nu ieșirăm nicăieri, eu citeam în birou, ea vorbea îndelung la telefon cu tot felul de cunoștințe, când nu stătea în bucătărie cu Ana și pregătea masa. Alteori dădea drumul la radio, lua o carte și se înfunda în fotoliu să citească, dar renunța după un sfert de oră, se scuza că în seara aceea o să mă lase să iau masa singur, îi era somn, se simțea obosită, se ducea să se culce.

Spre sfârșitul săptămânii o văzui la un moment dat în fotoliu cu oglinda în mână (un frumos obiect din argint vechi), se cerceta cu o atenție minuțioasă și îndelungă, se strâmba, se uita când foarte aproape, când de la distanță, punea mâna pe nas, belea ochii... Nu părea nici surprinsă, dar nici cu totul indiferentă, avea doar o vagă curiozitate scârbită și reflexivă... Când aproape că aruncă oglinda, de astă dată plictisită, și spuse cu un soi de nepăsare care venea parcă de foarte departe: „Arăt oribil!" Dar nu mie mi se adresa, ci, ai fi zis, pereților și se ridică din fotoliu, îmi arătă un spate care se îndepărtă leneș spre dormitor și dispăru lăsând ușa deschisă. Deci era adevărat, arăta

așa cum era ea, nu cum credeam eu că o văd... Adică nu eu mă schimbasem... Și simții cum din nou ființa mea respira liber, fără acel ghem din stomac. Mă pufni chiar râsul. Felul cum ea se privise în oglindă, aș zice plictisită că era plictisită, fără vreo cutremurare, arăta, dezvăluia adică o comică stagnare a sufletului, ca și când ar fi fost o iapă bătrână care se uita în golul cel mare al câmpiei și nu mai vroia nimic... Mă dusei peste ea să văd ce face, cu veselia care mă năpădise reprimată, dar care nu se stingea. O găsii așezată pe taburetul din fața oglinzii de toaletă, cu un ruj în mână. Și-l dădu peste buze, se contemplă, își supse gura... Buzele reapărură, se uită, îi plăcură sau nu, operă iar cu rujul, de astă dată desenându-și o gură de vampă... „Cum arată o curvă, zise, tu trebuie să știi... Ai fost la curve, nu? Să nu minți, toți ați fost..." Izbucnii în râs. Vorbea tot așa, tărăgănat, ca și atunci când constatase că arăta oribil și nu-i păsase, sau prea puțin. Tot așa și acum, puțin îi păsa dacă am fost sau nu la... „De ce râzi?!" mă întrebă cu o nedumerire amorfă, impersonală, în timp ce încerca să-și facă o gură cum credea ea că trebuie să arate o... Se uită astfel la mine, dar numai o clipă, apoi începu să se șteargă cu vată, pe care o înmuie într-o sticluță, reușind să se boroșcăiască pe obraz și pe bărbie, enervându-se, o enervare rece, flegmatică, amestecată cu nedumerire că găseam ceva de râs în toate acestea... Râdeam fiindcă o iubeam, deși o simțeam departe de mine, dar mi se părea că se trezise totuși ceva în ea și cine știe, poate...

Într-adevăr așa se și întâmplă, a doua zi dimineața când deschise ochii chipul ei se limpezi și înflori sub un straniu sentiment de renaștere, uitându-se la mine: „Victor, ce faci tu, iubitul meu, ei, eee..." strigă, un vechi strigăt al ei, la început de interdicție, apoi de stupoare, la telefon, când mă căuta la facultate și ne auzeam vocile. Mă redescoperea? Vedea că exist? Descoperea că ea însăși exista și nu oricum, ci alături de un bărbat pe care îl iubea și de care era iubită? O uluia acest fapt?...

Totuși în săptămânile următoare descoperii că întoarcerea nu era totală, ca și când ceea ce câștigase înstrăinându-se de mine aproape îndată ce începusem să trăim în aceeași casă era ceva bun pentru ea, la care nu trebuia să renunțe. Referirile mele la un trecut care îmi umplea sufletul, deși foarte prudente acum, nu-i aduceau decât o exclamație scurtă, a, da, sau, sigur, era foarte frumos, până când într-o zi îmi spuse chiar mirată: „Parcă ai fi un moșneag care trăiește din amintiri. Suntem tineri, trăim în prezent... Nu pot să-i înțeleg pe cei care vorbesc mereu de trecut și de viitor, nu mai văd clipa de față, care singura e viață; restul e iluzie care s-a dus, sau iluzie care ți-o faci. Și de trăit când trăiești?" „Sunt trei dimensiuni componente ale conștiinței umane, care ne deosebesc de animale, îi spusei. Ne naștem și asfințim odată cu ele, nu numai bătrânii se gândesc la trecut, nu numai tinerii la viitor și nimeni nu poate trăi ca un cal jugănit, numai în prezent, viața noastră ar fi ca și a lui, mâncare, ham, apă, somn, apoi iar mâncare, ham, apă și din când în când bici, dacă l-ar vizita, trăgând căruța și auzind nechezatul unei iepe, cine știe ce reverie de pe vremea când era armăsar." „Deci armăsarul are conștiință?" zise ea izbucnind în râs cu o satisfacție stupidă, pe care o au toți cei ce nu pot urmări până la capăt o idee, și care cred că te-au prins că a ta e falsă. „Calul și tot ce există ne este egal în spirit, zisei, în sensul că totul e spirit, dar asta e altceva. Reține numai cuvântul «jugănit», care ți se poate aplica, dacă chiar crezi că numai prezentul contează." „Bine că ești tu armăsar", râse din nou Matilda și părăsi brusc și discuția și locul, cum nu făcea de obicei, lucru care mă bucură, fără să-mi dau seama de ce. Abia acum pot să spun că ideile erau blestemul ei, și când reușea să se ferească și să nu intre în jocul lor și mai ales cu mine, însemna că mă iubea foarte tare în acele clipe și se temea de ceva...

Bine, îmi spusei, haideți așadar să trăim acest prezent. În duminica următoare făcurăm o vizită părinților mei, care

bineînțeles că se supărară fiindcă nu-i anunțasem din timp să ne primească și ei cu masa pregătită. De astă dată Matilda căzu în extrema cealaltă, mă sorbea, cum se zice, din priviri, punea mâna pe mine, ba chiar la un moment dat își lăsă capul pe pieptul meu...

Credea că o să fiu încântat, eu sau părinții mei? Puțin lipsi să nu mă scoată din pepeni și scurtai vizita, crezând că din pricina asta, că ne aflam la părinții mei, vroia ea să arate că mă iubește așa tare.

Dar nu. Asta o ținu câteva săptămâni. Încercai s-o scot din casă. Teatru, cinematograf, plimbări... Dădea din cap scurt, nu, n-am timp, deși pe urmă se vedea că avea destul, ba chiar, după ce îmi dădea acest răspuns, se îmbrăca și ieșea la plimbare... dar plimbare îi oferisem și eu cu o oră înainte. Și nu zicea vino și tu, dacă de plimbare era vorba. Ridicai din sprâncene: omul are chef să se plimbe singur, da, singur, și să mai tacă dracului din gură, căci ajunsesem să simt cum se strecoară în mine regretul că pierd vremea ascultându-i vorbăria. Firește că începui să ies și eu singur, fără să mai mă obosesc s-o invit. Primeam vizita câte unui arhitect, cu soția, firește, Matilda râdea cu gura până la urechi de nu știu ce, și după ce aceia plecau, se uita la mine vindicativ, ca și când eu aș fi silit-o să râdă astfel de te miri ce idioțenie spusă de musafiri.

Fiindcă era un decembrie frumos, îi propusei o excursie, crezând că în mijlocul naturii o să dorească mai puțin să-mi arate cât mă iubește! Nici vorbă! Îi dădea înainte cu *tibia* și mi se agăța de braț împiedicându-mă să urc... „Ai vrut dragoste, îmi spunea (dar nu-mi spunea, nici măcar nu avea aerul), ei, iată dragoste! satură-te!" Dar nu era așa, nu era nimic demonstrativ în acest exces și mă întrebam ce e mai rău, înstrăinarea sau apropierea aceasta sufocantă? Devenii brutal în fața acestei revărsări de tandrețe, încât după acea excursie vorbeam tare cu ea, sonor, impersonal, dând cuvintelor doar valoarea lor, ca să zic așa extrinsecă... Treptat încetai să-i mai pândesc reacțiile,

ba chiar erau zile când nici nu mai știam dacă Matilda e veselă sau tristă... nu mai observai și ce anume stare nouă luase locul celei sufocante, care la rândul ei să dispară după un timp și să vie alta. Se instală, adică, între noi o anume nepăsare variabilă, asemeni zilelor și anotimpurilor, sentiment, cred, comun tuturor oamenilor, căci altfel n-am putea viețui cu cineva în aceeași casă, atâția amar de ani, cât durează o căsnicie activă (bătrânețea e sfârșitul ei...).

Dar asta și din pricină că la facultate începu să se întâmple ceva, evenimente senzaționale, care mă surprinseră și mă aruncară într-o stare extremă de tensiune lăuntrică, și nu mai aveam timp să despic firul în patru în relațiile mele cu Matilda.

IX

Predasem până atunci liniștiți, treceam și noi, ca și arhitecții, printr-o stare de spirit, pe care eu am desemnat-o mai târziu ca aparținând *perioadei Matilda*. Adică?

Adică, Marx spune că omenirea se desparte de trecutul ei râzând. Se referă la perioada de după revoluția proletară, când vechii idoli și mai ales vechii stăpâni devin obiectul de râs al maselor, înfățișați ca niște paiațe, în artă, filme, teatru, spectacole de circ și de estradă. A dispărut aura în care erau învăluiți, puterea, luxul, banul, și ne apar acum așa cum erau de fapt în realitate, adică ridiculi, mărginiți, caraghioși. Numai că marii artiști făcuseră acest lucru totdeauna, dar masele, masele se distraseră prea puțin, asta vroia să spună Marx, aura persista atât timp cât condițiile sociale rămâneau neschimbate. *Perioada Matilda* însă arăta contrariul, nu se râdea numai de vechii idoli, ci și de cei noi. Cel puțin ea râdea, și la început n-o înțelesesem, până într-o zi când mă întorsei și eu acasă în prada unei mari veselii.

Mă încrucișasem în dimineața aceea pe culoarele facultății cu dentistul la care mă duceam de obicei când aveam vreo carie, doctorul Vaintrub, un om simpatic, cordial, cunoscut în oraș, avea o bogată clientelă, om cu carte, iubitor de literatură și filozofie, mă oprea adesea minute lungi în cabinetul sau după ce mă plomba, să trecem în revista noutățile, cu toate că salonul său era plin de clienți în suferință. Dar ne și împrieteniserăm, ne făcuserăm vizite reciproce, schimbaserăm cărți...„A, doctore, îl întâmpinai, salut..." În loc de răspuns el îmi zâmbi, mă apucă pe după umeri cu un gest hotărât și protector și mă strânse și mă bătu ușor pe spinare, grăbit, dar atent: „Cum merge?" mă întrebă. Se referea desigur la starea danturii mele pe care o neglijasem ani în șir și mă pomenisem că nu mai puteam mânca într-o parte. Pierdusem o măsea și trebuise să-mi îmbrace două ca să mi o înlocuiască, operație extrem de dezagreabilă, polizorul acela sfredelindu-mi creierii. „Merge bine, îi răspunsei, acum pot să sparg și sâmburi de măsline." El râse cu poftă și dispăru pe ușa pe care scria *decan*. Nu mă mirai că se ducea acolo, deși mi se păru nefiresc felul natural cu care o deschise, fără să ezite și mai ales fără să bată în ușă. „Decanul nostru suferă rău de măsele, spusei în birou colegilor mei. L-a chemat urgent pe doctorul Vaintrub." Era tăcere. Nimeni nu-mi acordă atenție și nu știu de ce parcă fumau toți ca niște turci, deși nu erau toți fumători. Tăcerea se prelungi, unul se uita pe fereastră, altul își răsfoia niște notițe, ceilalți se plimbau de colo până colo cu chipurile alterate parcă de nesomn, nu știu ce așteptau de nu-și vedeau de orariul lor... Secretara deschise ușa și ne anunță: „domnul decan vă așteaptă!" Aha! Asta era deci. Ieșirăm și ne îndreptarăm spre decanat, intrarăm... Acolo însă nici un decan, la biroul lui, întâmpinându-ne cu un surâs cordial, stătea dentistul Vaintrub.

Se ridică în picioare și dădu mâna cu noi toți. Ni le cam zgudui pe-ale noastre... „Domnilor, ne spuse, sunt, după cum vi s-a comunicat ieri, noul dumneavoastră decan... Luați loc... Sunt în măsură să vă spun că unele măsuri preced reforma învățământului pe care partidul o pregătește. În iunie, când s-a

produs actul naționalizării, uzinele și fabricile erau deja în cea mai mare parte conduse de comuniști. În învățământ, în cadrul revoluției culturale, reforma învățământului și desigur mai ales a învățământului superior trebuie și ea pregătită în prealabil. Prima sarcină este introducerea marxismului în filozofie și combaterea energică a filozofiei idealiste. Până nu demult marxismul fusese considerat o simplă filozofie de referință doar pentru curioși. De-aici înainte, marxismul, pe care se bazează concepția despre lume materialist-dialectică a clasei muncitoare care a luat puterea, va trebui să devină filozofia de bază care se va preda în filozofie, în științele economice și sociale. Vom începe printr-o analiză a materiei cursurilor înscrise în program în acest an și treptat le vom schimba. Pentru început vă recomand..."

Și ne recomandă, fără să citească de pe vreo listă, lucrări de Marx, Engels, Lenin, Stalin, Plehanov, Feuerbach și alții... „Nu notați, zise el, deși nimeni nu nota, aceste titluri vor fi afișate, iar cărțile le veți găsi fie prin biblioteci, fie direct prin librării..." Și tăcu. Apoi adăugă: „domnule Petrini, vreau să viu acum la orele dumitale..."

Veni și arătă studenților, întrerupându-mă din când în când, că noul decan știa filozofie. „În acest sens, spunea el, iată ce scrie Marx... sau iată ce scrie Lenin... dialectica lui Hegel, dacă o răsucim cu susul în jos, abia atunci putem restabili eficient dialectica și putem opera cu ea. Hegel e mare numai dacă este astfel răsturnat... Continuați."

Hegel răsturnat! Nu râdeam cu gura până la urechi, cum făcea Matilda, dar râdeam foarte tare în forul meu interior, văzând cum un dentist îi amenda pe marii filozofi luând drept literă de evanghelie ceea ce un geniu politic cum fusese Lenin spusese, pentru necesități dictate de lupta ideologică pentru cucerirea puterii, în cutare sau cutare împrejurare. Dentistul le scotea filozofilor dinții, îi plomba și în cele din urmă le muta și fălcile fără măcar să clipească. Era foarte sigur de sine, dacă

nu mai mult, și asta era cu atât mai curios cu cât îl știam pasionat de marile sisteme de la Platon și Aristotel, până la ontologia existențială a lui Martin Heidegger. Această stranie și rapidă transformare, care îl făcea în primul rând antipatic, constituia pentru mine un mister. Ce i se întâmplase? Și când? Cum își înăbușise el ardoarea gândirii sale libere, care mă făcea să-mi amintesc adesea de el cu acea bucurie pe care ne-o dă ideea că undeva în orașul în care trăim cineva are aceleași preocupări ca și noi, deși meseria lui e alta și că oricând te puteai duce să-l vezi, și el să te primească cu acea sticlire în ochi pe care i-o dădea pasiunea nobilă pentru cultură? Cum de renunțase și la meseria lui și la această pasiune și acceptase să vină la noi și să...

Abia acasă deschisei și eu fălcile și răsei cu gura până la urechi de mai multe ori: ha, ha, ha... ha, ha, ha, ha... ha, ha, ha, ha... „Ei, ce e, mă întrebă Matilda. Ce te-a apucat?" „Avem un nou decan, îi spusei, un dentist, ha, ha, ha, ha, ha... hi, hi, hi, hi, hi... N-are dreptate Marx, nu ne despărțim numai de trecut râzând, ci intrăm și în viitor tot râzând... însă de noi înșine.. " Și îi povestii întâlnirea mea pe coridoare cu doctorul Vaintrub și cum îi spusesem că stau bine cu dantura, pot să sparg și sâmburi de măsline...„Se pregătește o reformă a învățământului, continuai în timp ce mâncam flămând. Ce-ar putea să aducă nou această reformă. Ce putea să aducă? Elevul și studentul trebuiau oricum să învețe? Bineînțeles! Acest adevăr nu putea fi reformat. Atunci?!" „Cine ți-a spus că acest adevăr nu poate fi reformat? râse Matilda mai tare parcă decât mine. Șeful catedrei voastre de filozofie a culturii era prezent?" „Nu, lipsește de vreo două săptămâni, are o sciatică infecțioasă, care îl ține la pat." „Hm! Așa credeți voi! De sciatica de care suferă el n-o să se mai vindece niciodată. Marele vostru filozof a fost întâmpinat într-o zi la poarta universității de către... nu-ți spun cine și i s-a spus: din clipa asta dumneavoastră

n-aveți ce mai căuta aici." Mă posomorâi, având într-o secundă sentimentul că pentru mine *perioada Matilda* fusese foarte scurtă. Cum, marelui poet și filozof i se luase catedra? „Chiar e adevărat?!" spusei. „Bineînțeles! zise Matilda care continua să fie veselă, ieri am aflat, dar am uitat să-ți spun."

Nu-l iubeam pe marele poet nici ca filozof, nici ca profesor, deși el mă susținuse să fiu numit la catedra lui. Nu-mi plăcuse însă că era distant cu mine și se complăcea să fie înconjurat de adulatori găunoși, care în afară de opera lui, din care îi citau chiar în față fără nici o jenă, știau prea puțină filozofie. Era adevărat că în sinea mea consideram lipsită de interes pentru timpurile moderne teoria sa asupra unei cunoașteri limitate de o cenzură transcendentă, precum și adaptarea la spațiul românesc a gândirii spengleriene conform căreia culturile și civilizațiile sunt determinate de spațiul geografic, dar avusesem grijă din politețe pentru marele poet și om de cultură să nu discut cu nimeni despre opera lui. Era adevărat însă că păstrasem și tăcere când vreun adept cu privirea sticlind de ignoranță încerca să abordeze cu mine acest subiect. Pesemne că i se transmisese *tăcerea* mea, dacă nu mai mult. Nu mă invita la el, cum auzisem că făcea cu ceilalți, îmi arunca doar, din când în când, abia clipind din pleoapele lui palide și transparente, câte-o privire rece și vag interogativă. Scoaterea lui brutală de la catedră era însă cu totul altceva. Era clar că în locul lui vor numi un alt Vaintrub oarecare, și nu unul dintre noi, desigur, nu pe mine sau vreun discipol al marelui poet, sau pe profesorul N., de pildă, care mai fusese șef de catedră înainte de război și la cursurile căruia învățasem noi filozofie? Era un umanist blând și cu vastă cultură, moderat om de stânga, necompromis de vreo mișcare politică, ar fi fost cât se poate de firesc să fie numit el, or, de două săptămâni, titularul lipsea și după spusele Matildei nu din motive de boală, și nu se auzise nimic de o eventuală numire a profesorului N. „Poate că nu e adevărat!" îi spusei Matildei

prins de neliniște și îndoieli. „Nu-ți spun din auzite, zise Matilda, ci direct de la sursă. Darea lui afară își are originea în prelegerea lui de deschidere a cursurilor, când vorbind în introducere la istoria filozofiei, pomenise pe cine vrei și pe cine nu vrei, în afară de Marx și marxism. Nici ăsta nu e zdravăn la cap!" râse Matilda sugerându-mi astfel că pentru ea sursele comediei erau diverse, nu râdea numai de indivizi ca de-alde Calcan.

Mă retrăsei în biroul meu și în timp ce îmi beam cafeaua și Matilda răsfoia ziarele (căci la serviciul ei unde era șefă evita să citească *Scânteia* în colectiv și să comenteze articolul de fond, la orele opt dimineața, lăsa pe altcineva s-o facă și dispărea presată, motiva ea, de treburi) îmi aprinsei o țigare și rămăsei tăcut vreme îndelungată. Era clar, îmi spuneam, ne vor aduce nu chiar un nou dentist (și încă acesta era bun, nu era neinformat, era familiarizat cu filozofia), ci cine știe ce obscur profesor secundar sau cine știe ce ziarist gălăgios, cum se întâmplase la Litere, unde e drept că titularul, un celebru specialist în cercurile romaniste din străinătate și pe deasupra om de știință agresiv, nu putuse fi gonit, dar îi fusese impus un jurnalist, un puțoi care nu se jena să-l ia peste picior și să-l învețe pe el, marele savant, cum e cu marxismul în lingvistică. Ignorasem aceste semne, considerându-le accidente fără importanță. „Chestia asta nu poate să rămână așa, îi spusei Matildei. Răspundem de soarta culturii și a învățământului și dacă nu reacționăm, vom avea ceea ce ni se cuvine, adică exact ceea ce merităm." „Ce vrei să faci?" mă întrebă ea de astă dată doar zâmbind sceptică, vrând parcă să spună că de făcut, firește, se putea face orice, dar rezultatul ea îl cunoștea dinainte. „Să vorbesc cu marele poet, să-i spun că trebuie să protesteze și că noi îl vom susține".

Matilda lăsă ziarele, își aprinse și ea o țigare și între noi se așternu o tăcere. În cele din urmă îmi spuse ca un avertisment: „Mai gândește-te!" „M-aș mai gândi, îi răspunsei gândindu-mă, dar n-am la ce. Nici nu mai e timp. Dacă mâine ne

vom pomeni la catedră cu cine știe ce ginecolog, sau inginer de poduri și șosele, o să fie prea târziu." „Treaba ta, îmi spuse, vezi să n-ai o surpriză începând chiar cu titularul pe care vrei să l aperi." „Ce surpriză?" „De unde să știu eu? Tot ce știu e că trăim vremea surprizelor. În orice caz, continuă ea repede, ca să nu-i cer amănunte, nu uita să-l întrebi de ce consideră el marxismul nedemn de a fi citat într-o prelegere de filozofie." Avusese în glas tonalități necruțătoare, pe care i le auzeam pentru întâia oară și tresării. „În cultură, îi raspunsei, un gânditor, dacă nu e liber, nu mai e om de cultură capabil să exprime ceva propriu, ci un simplu truditor într-o profesie ca oricare alta, care nu solicită opțiuni individuale." „În orice profesie ca oricare alta, zise ea cu ironie (își amintise cum rostise ea însăși aceste cuvinte în ziua când mă mutasem la ea?), se cer opțiuni individuale. Poți să faci o casă urâtă sau una frumoasă, asta are o mare importanță pentru aspectul estetic al unui oraș. De ce e frumos Parisul? Fiindcă bulevardele și casele lui au fost resistematizate în urma unei opțiuni a baronului Haussmann." „Bine, zisei, și întru cât absența lui Marx într-o prelegere trebuie să determine Bucureștiul să ia catedra unui vestit poet și filozof? Era suficient un avertisment." „Și de unde știi că nu i s-a dat? Sunt patru luni de-atunci. Întreabă-l, mai zise ea de astă dată cu un glas pașnic, discută cu el..."

X

Într-adevăr, marele poet nu suferea de nici-o sciatică, îmi deschise el însuși și spre surpriza mea mă întâmpină cu un reproș: „În sfârșit, zise, ai catadicsit și dumneata să mă onorezi cu o vizită." „N-am îndrăznit, dom' profesor, să vă deranjez neinvitat", îi răspunsei. „Uite că ai îndrăznit, zise el, și îmi face mare plăcere. De când am fost dat afară de la universitate, vechii mei discipoli m-au și părăsit, de unde până atunci mă agasau zilnic cu vizitele lor. Oricât am filozofa pregătindu-ne

de moarte, nu ne pregătim deloc, ideea e o pură vanitate a gândirii, care ne sugerează falsa certitudine că prin filozofie putem trece bine înarmați *Marele Prag*, ți-o spun cu majuscule. În fața morții nu mai ești nimic, ***nu mai ești poet***, ești un simplu om care trebuie să dispară... Totdeauna m-am uitat cu neliniște la tabloul lui Sandro Botticelli, în reproduceri, căci originalul e la New York, care înfățișează împărtășania sfântului Jérôme... Cei din jur, în special preotul, îi întinde agresiv lingurița cu o expresie neascunsă de satisfacție că el e viu, gras și sănătos în timp ce sfântul va fi în curând mort, deja, cu paloarea pe chip, cu privirea rătăcită... ***nu mai e sfânt***, ci un biet bătrân muribund, întru totul în ghearele morții neîndurătoare... Desfrânații, prin cinismul lor, continuă marele poet în timp ce ne așezam în fotolii, sunt mult mai bine pregătiți, pe ei nu i-a exaltat această viață pe care au scuipat de-atâtea ori în toiul petrecerilor lor deșănțate, încât apariția celei cu coasa și cu rânjet perpetuu le provoacă cel mult un nou hohot de râs descreierat și un ultim scuipat aruncat *Aceleia* drept în figură..."

Chipul marelui poet nu exprima însă nici regret, nici amărăciune și mi se păru că niciodată nu-l văzusem atât de senin și de spiritualizat. Rămaserăm câtva timp tăcuți. Așadar eu eram ultimul care aflam și foarte târziu că i se luase catedra. În ceea ce îi privea pe discipolii lui, mă simțeam indignat. Chiar așa, îl și părăsiseră? Era adevărat, nu i se dăduse marelui poet și filozof să bea dintr-o dată o cupă de cucută, ca lui Socrate, dar i se dăduse s-o bea cu încetul, să moară adică în fiecare zi, un supliciu existențial care și începuse să-i atingă (acestui iubitor al luminii și al corolelor de minune ale lumii) fibra lui cea mai ascunsă. Ce însemnau ultimele lui cuvinte, aducea un elogiu desfrânaților? „Sper, dom' profesor, zisei, că nu sunteți, adică nu vă simțiți în postura lui Faust, care își regretă o tinerețe petrecută în asceză și studiu (gândind: «v-ați bucurat de glorie, deși ați avut și detractori care însă nu v-au turburat exaltările

spiritului, v-ați bucurat de onoruri, v-ați căsătorit și aveți și o fată și după câte am auzit soția vă adoră și acum…»). De altfel, continuai, Faust e un personaj nesărat, absolut neinteresant, după ce redevine tânăr continuă să nu trăiască nimic, fiindcă el nu se implică în tragedia Margaretei, la sfârșit îl vedem cum se cară spre noi aventuri. Ce fel de aventuri? Nu poți spune niciodată clipei: oprește-te, sunt fericit, atâta timp cât Mefisto stă lângă tine, să înmoaie brațul adversarului, ca să-l răpui tu cu ușurință." „Nu în asta constă mitul faustic, zise marele poet deodată înviorat. E o reînviere a mitului dionisian, a eternei întoarceri și a trăirii în afara tragediei. Goethe iubea Grecia antică, dar în același timp știa că vremurile se schimbaseră, apăruse Dumnezeu și puternicul Mefisto. S-a adresat acestuia din urmă." («Înțeleg, am gândit, felul cum ați fost dat afară de la catedra unde oficiați în numele spiritului v-a sugerat ca, după Nietzsche, să gândiți: Dumnezeu e mort! Și să vedeți o mare turburare în lume.») „Nu se poate încheia nici un pact cu nimeni, dom' profesor, și de altfel un pact faustic care ne-ar feri de primejdiile riscului, repet, ne-ar priva și de bucuriile victoriei. Forța stă în noi înșine: dumneavoastră ați și semnat un pact încă din tinerețe cu puterile spiritului, trebuie să recurgeți la ele, să reciriți acest pact și să-l respectați. Cultura e o făclie care arde! N-o aruncați din mâini și nu invidiați desfrânații…"

Marele poet surâse și o lumină se intensifică pe chipul lui. „Așa mi-am spus și eu, zise, o să stau acasă și o să-mi scriu memoriile. Nu e o îndeletnicire care încalcă pactul, cum bine ai spus. Proust a făcut acest lucru timp de un deceniu, și a trăit încă o dată și cu ce iluminări și bucurii, toată viața lui dinainte, oprind clipele pe loc, eternizându-le. O singură îndoială mă neliniștește. Voi suporta izolarea, singurătatea? Proust era un monden, avea prieteni, un anturaj pe care chiar dacă nu-l mai frecventa din pricina bolii, ca înainte, când se simțea mai bine

ieșea seara târziu, îmbrăcat bine, pomădat, cu o floare la butonieră și se întorcea în zori fericit. Nu discutăm aici unde se ducea și ce făcea, fapt e că avea unde se duce și că se întorcea fericit. Acest *dus* era la mine catedra. Nu-i acuz pe discipolii mei că m-au părăsit, poate că nici nu m-au părăsit, sunt, pesemne, dezorientați. Or să-și revină poate, dar eu aveam *acum* nevoie de ei. David ne arată în divinul său *Socrate bând cucuta* un bărbat înconjurat de prietenii sai, în timp ce eu sunt singur («ce curios, am gândit, iată, și el s-a gândit la Socrate»), semnele pentru mine sunt rele. Nu încă foarte rele, dar omul, ca un animal cu instincte încă puternice, un animal social cum bine s-a zis, simte că firul gros și esențial care îl lega de societate, de cei tineri, fiind tăiat, viața i se va scurge în singurătate, nu mai poate, nu mai are cum să înnoade altul. Dacă mi s-ar da o revistă! Dar cum să mi se dea o revistă, când mi s-a luat o catedră?" „În paranteză fie spus, dom' profesor, zisei, de ce în prelegerea dumneavoastră la deschiderea cursurilor n-ați pomenit nimic nici de Marx, nici de marxism? Se discută în oraș despre asta și nu în favoarea dumneavoastră…"

Marele poet și filozof nu răspunse îndată. În biroul în care ne aflam, căptușit cu rafturi pline cu cărți, intră fiica lui, care îi semăna, dar cum se întâmplă adesea, aceleași trăsături nu mai dădeau aceeași expresie. Chipul poetului era frumos, de o albeață de statuie îndelung șlefuită de impulsurile luminoase ale vieții sale interioare, în care mărimea nasului nu mai avea importanță, buzele subțiri nu mai exprimau ascuțimea rea a celor cu o astfel de conformație a gurii și bărbiei, în timp ce pe chipul fetei, deși totul semăna fizic cu tatăl, nu apărea în expresie decât *comunul*: o fată oarecare, nici frumoasă, nici urâtă, pe care însă poetul o învălui cu o privire tandră și îi transmise și ei din bogăția acestei tandreți, care îi fu întoarsă, și tatăl și fiica semănară cu adevărat câteva clipe, unul cu celălalt. Mă ridicasem în picioare, dar tatăl nu făcu nici un fel de prezentări.

Că mama întreabă cum să-i facă diseară piureul de cartofi, cu lapte și unt, sau numai cu lapte... Și puțin unt, dacă e proaspăt, aha, bine, dar șnițelul, îl vrea natur, sau cu ou și parmezan... fără ou și parmezan, fiindcă a mâncat două ouă dimineața... dar salata de andive, cu puțină maioneză, sau... da, cu maioneză, n-o să mor dintr-o salată de andive cu maioneză...

Fata ieși, îmi aruncă o privire bleagă, iar eu mă așezai la loc în fotoliu. „Iată deci, continuă marele poet, că și dumneata te-ai exprimat în așa fel încât să sporești singurătatea mea." Rămăsei surprins. Cum mă exprimasem? Îi pusesem doar o întrebare... A, da, se discută în oraș, și nu în favoarea lui, de ce n-a pomenit nimic de Marx la deschiderea cursurilor. „Vorbești ca și când orașul... hm! Petrini, murmură el, vin vremuri grele, pentru noi, filozofii... Am citit *Das Kapital* demult și niciodată nu mi-a trecut prin cap că într-o zi va trebui să-l tratez pe Marx altfel decât ca pe un economist și doctrinar genial al comunismului (filozofia sa e mai mult intrinsecă analizei pe care o face societății capitaliste decât extrinsecă, pornind de la un concept, existența, după el, determină conștiința, ceea ce, dacă ne gândim că societatea, în timpurile moderne, tinde să acapareze individul, să-l subjuge, nu e aberant să afirmi că într-o anumită măsură, uneori decisivă, dar alteori nu, îi determină conștiința). Determinismul nu e o noutate în filozofie. Nou la Marx este faptul că asemeni lui Rousseau el trage din analiza sa concluzii politice revoluționare. Programul său însă e o imensă utopie. El a numit Anglia ca locul de pe pământ de unde va izbucni revoluția proletară, ignorând, tocmai el, condițiile istorice și sociale în care trăiește proletarul englez, și anume într-un imperiu, într-o țară liberală, cu o mică-burghezie numeroasă, care n-are nici un chef de revoluție și nici nu va avea vreodată, decât dacă o va face ea însăși. Teza lui Marx: acolo unde proletariatul e mai numeros și mai evoluat, acolo va izbucni revoluția, a fost infirmată de revoluția rusă, unde proletariatul era cel mai puțin numeros și cel mai puțin evoluat. Ce ne dovedește acest lucru? În primul rând că Rusia avea totuși nevoie de o revoluție și a devenit proletară fiindcă în acel timp nu exista în lume o altă teorie revoluționară mai eficace și mai utopică pe care rușii să și-o însușească. Și-au însușit-o pe-a lui Marx, fiindcă într-adevăr frumoasa lui utopie putea seduce masele și le putea atrage în luptă. Acum, întrebarea care se pune unui om de cultură: poate el să pomenească numele lui Marx fără ca asta să nu însemne adeziune? Nu la marxism, ceea ce ar fi intelectualmente firesc, ci la dogma care s-a născut din el. A vorbi în mod liber de Marx și marxism nu e posibil. Ca să justifice teoretic de ce revoluția proletară a izbucnit tocmai în Rusia și nu în Anglia sau Statele Unite, Lenin a creat o nouă teorie a evoluției capitalismului spre imperialism ca stadiu al său cel mai înalt, după care va veni descompunerea, formând deocamdată un lanț puternic de contradicții și că revoluția proletară, în aceste noi condiții, a izbucnit acolo unde acest lanț avea veriga cea mai slabă. Să admitem că nu se putea altfel și că revoluția a izbucnit acolo unde lanțul imperialismului avea el veriga cea mai moale. Dar cine ne garantează care va fi lumea viitorului, după ce capitalismul, ajuns în stadiul său cel mai înalt, va putrezi? În noile condiții de evoluție spectaculoasă a tehnicii, numărul muncitorilor cu psihologie clasică se va micșora, vom trăi într-o lume de tehnicieni și ingineri cu altă psihologie și alte moravuri. Marxismul, desigur, va dăinui, ca un excelent instrument de analiză a raporturilor sociale și economice, concluziile politice istorice și filozofice vor fi însă altele, conceptul: existența materială determină conștiința, va rămâne un adevăr controversabil ca atâtea alte mari adevăruri..." „Dom' profesor, spusei îndată fără să mai reflectez în detaliu asupra uneia sau alteia dintre opiniile emise de el, a devenit de mult evident că în cele din urmă și soarele se va răci, va deveni întâi roșietic,

apoi galben și înainte sa se producă cu el un accident final în univers, viata pe Terra se va fi stins de mult. La fel se va întâmpla cu generatia dumneavoastră și a mea până să ajungă marxismul o doctrină limitată la sociologie și economie. Ce facem însă până atunci? Sunteți tânăr, abia ați trecut de cincizeci de ani. Trebuie să vă întoarceți la facultate! Nu vă costa nimic dacă stăruiați în prelegerea dumneavoastră și asupra marxismului" „Nu era suficient, puteam s-o fac, dar mi s-a cerut și altceva și anume să stărui și asupra leninismului." „Ei bine, puteati să faceți și acest lucru!" exclamai eu. „Tot nu era suficient, trebuia să afirm că și Stalin și-a adus contribuția în filozofie, ca un demn discipol al lui Lenin!" „Bun, Stalin e un tip urias, se putea vorbi și despre el. Eu l-am citit tot și paginile în care e vorba de Troțki sunt pasionante. Nu-mi place Troțki, n a avut curajul să atace dogma partidului unic, și el gândea ca și Stalin că toti cei care aveau alte păreri decât ale lui trebuiesc suprimati. Măcar Stalin venea din Georgia și pentru el dictatura era ceva firesc, natural, în timp ce Troțki colindase Occidentul liberal și Statele Unite, stătuse mult prin biblioteci, avusese deci când să se gândească ce lume nouă vroia să aducă el în Rusia și în restul omenirii. Când spun «restul» am în vedere mărimea uriașă a teritoriului în care revoluția proletară trebuia declanșată și ce influență va avea ea în lume. Nu e prima oară în istorie când o mare figură politică e pomenită în biserici și școli. Nimeni nu v-ar fi înțeles greșit dacă o făceati " „N-ar fi fost de-ajuns", răspunse, uimindu-mă, marele poet și filozof. „Nu înțeleg, dom' profesor! Ce-ar mai fi trebuit să faceți?" „Ar fi trebuit pur și simplu să nu vorbesc nimic despre istoria filozofiei, ci să prelucrez discursurile lui Jdanov referitoare la împărțirea lumii în două lagăre, cel al socialismului, pe de o parte, și cel al imperialismului, pe de altă parte, și discursul aceluiași referitor la revistele *Zvezda* și *Leningrad*, și să combat

un manual de istoria filozofiei al unui oarecare Alexandrov, al cărui conținut nu-l cunoaste nimeni..."

Marele poet se opri și se uită la mine surâzând de tăcerea fără ieșire în care mă aruncase această desvăluire. „Mi s-au dat cele două broșuri ale lui Jdanov, continuă marele poet, chiar rectorul mi le-a înmânat și, colega, zice, iată obiectul prelegerii cu care veți deschide cursurile. Vă declar în mod formal și confidențial că prelegerea dumneavoastră va fi urmărită. Și dacă refuz? i-am replicat. A dat din umeri, dar nu într-un fel fără sens. A închis și ochii în timp ce își ridica sprâncenele și își îndepărta brațele. Adică riscurile nu vor fi suportate de el, ci de mine. M-a pus să semnez că am primit cele două broșuri. Încât, după cum vezi, n-a fost vorba, acolo așa, de o simplă citare a numelui lui Marx, pe care l-as fi omis și l-am omis dintr-o simplă neatenție, trebuie să mărturisesc, dar n-avea importanță, puteam intra în fondul chestiunii, pe larg, în prelegerile următoare, în cursul anului. Mi-am început cursul în mod normal, acceptând în sinea mea, fără vreo desbatere de conștiință, orice risc. Firește că mă asteptam și la o sanctiune gravă, adică să mi se ia catedra, dar nu credeam că o să fiu întâmpinat la poarta universității de un individ brutal, care să-mi notifice cu o dușmănie *personală* că n-aveam, de-aici înainte, ce mai căuta în această clădire. Ce-i făcusem eu ăstuia? Ce-avea cu mine? Nu-l văzusem în viața mea și nu-mi aminteam să fi făcut cuiva rău, unui necunoscut, care nu putea fi părintele unui student trântit de mine, era prea tânăr să fi fost părintele unui copil mare. Nu era intendentul, dar semăna cu un intendent! A apărut apoi imediat Pascu, caloriferistul nostru, l-a înjurat pe-ăla într-un mod și mai brutal decât îmi vorbise acela mie spunând: du-te în ... la mâne-ta! Cine te-a trimis pe tine aici?"

Și reproducând această înjurătură privirea marelui poet sticli de satisfacție și se opri din povestit. Îi plăcuse caloriferistul

atât de mult încât ținuse să-i repete populara noastră trimitere la origine? Era evident, bruta care îl întâmpinase și îi spusese acele cuvinte fusese astfel pedepsită. Bietul filozof! Nu bănuia că acela fusese pus tot de caloriferist să formuleze exact gonirea din Universitate a poetului, adică faptul să fie clar, să nu mai intre adică acolo, să protesteze, să ceară explicații etc. Dar brutal, la acest nivel al paznicilor și nu, să zicem, în biroul rectorului neputincios. „Caloriferistul, continuă marele poet, m-a poftit în biroul lui de secretar al celulei de partid, unde, cu alte cuvinte, bineînțeles, mi-a confirmat ceea ce îmi spusese celălalt, el era în măsură să-mi spună că pot ocupa postul de șef al bibliotecii municipale, unde pot foarte bine să citesc, nu-i așa, să scriu poezii, să-mi continuu studiile care mă interesează... Umfla vocabulele, parcă ar fi vrut să-mi arate că nu e așa grav să treci dintr-un post într-altul, tot cam leafa aia o ai, asta e, se întâmplă, nu e nimeni bătut în cuie pe locul unde își face serviciul... Desigur, nu el, Pascu, a luat această hotărâre, hotărârea a venit de sus, mi-a spus el, fără să-mi precizeze de unde de sus, de la rector sau și rectorul primise un ordin de la forurile bucureștene ale învățământului..."

„Nu știu, dom' profesor, mi-am încheiat și eu vizita posomorât. Trebuie să vă întoarceți la catedră. Oricum, noi vom reacționa". „Care *noi*?" zise marele poet atent, dar fără să mă privească. „O să aflați!" „Bine, faceți ce credeți, dar dacă e să acționați inutil și în schimb să înfruntați doar riscurile, ar fi mai bine sa nu acționați." „E bine să știm și noi la ce ne putem aștepta de-aici înainte, o dată pentru totdeauna. Bineînțeles că pentru nici unul dintre noi n-am risca numai de dragul riscului, dar în cazul dumneavoastră n-are rost să-l calculăm."

XI

Mă simțeam mult mai inflamat decât arătasem. N-aș putea să spun pe ce se baza instinctul meu, care mă îndemna să nu

accept *anomalia*, căci așa îmi părea situația care se crease la facultate în urma îndepărtării marelui poet și filozof. Anomalia, anormalul, nu e o fatalitate și n-are durata, condiția să-l facem să dispară e să nu-l acceptăm și mai ales să nu cedăm tentației de a-l justifica prin recurgerea la principii înalte. Această din urmă gândire anticipează primul meu contact cu unul din cei pe care îi numisem *noi*. Era un tânăr de vârsta mea numit la facultate odată cu mine și cu care mă și împrietenisem. De la el auzisem despre marele poet o formulă... mai târziu, după moartea și reintegrarea poetului în circuitul cultural, această formulă avea să constituie subterfugiul general al acelei reintegrări... Idealism? Agnosticism?. . Da' de unde! Filozofia lui e tot poezie, e o metaforă poetică. E stupid să căutăm confirmarea teoriei plusvalorii într-o operă poetică inspirată de sentimentul misterului existențial. Plin de respect pentru marele poet și filozof, acest tânăr, marxist convins dar cu spiritul critic rămas intact, caustic, inteligent, având darul formulărilor memorabile, încerca astfel să-l ferească pe șeful catedrei noastre de loviturile pe care el parcă le știa, deși nu-mi spusese niciodată nimic clar în acest sens, dar eu înțelesesem din unele tăceri ale sale, din unele expresii cum ar fi un de, hm, sau bietul dom' profesor, că nu era sau nu va fi bine de bietul dom' profesor... La el mă gândii să mă duc îndată ce marele poet închise ușa în urma mea.

Îi dădui un telefon, stătea departe de centru și s-ar fi putut să nu-l găsesc acasă. „No, bădie, acasă ești?" îl întrebai cu un puternic accent ardelenesc, recunoscându-i vocea la aparat. „Acasă mi-s, tu ești, Petrini?" „Da, ce făceai?" „Citeam!" „Pot să te deranjez?" „Pentru un prieten, musai să lași cititul, căci el este un om viu și mișcătoriu, în timp ce cartea stă liniștită acolo unde o pui și nu dă semne de supărare că o părăsești. Vino! Mintenaș mă îmbrac și ieșim la o preumblare." Vorbea adesea astfel, persiflându-i pe ardeleni, deși era el însuși

ardelean. Încercam și eu acest limbaj când mă întâlneam cu el, dar numai atunci, fiindcă n-aveam talentul de a-mi strecura ironia la adresa cărturarului neaoș ardelean cum făcea el, imitându-i de fapt gândirea, și bineînțeles că n-aveam nici un haz. Mai știam ceva, că Ion Micu (căci așa îl chema, și când se prezenta adăuga și particula Klein iritându-i pe unii, căci ei credeau o clipă că o fi descendent al marelui Inocențiu, și când aflau că nu...) când folosea acest jargon era la el un semn că își păstra neatinsă și ascunsă adevărata gândire, pe care n-o expunea oricui, încât mă bucuram când vedeam că îl părăsește pentru mine și discută normal: semn de prețuire și prietenie. Nu știam de ce, dar avea asupra mea un ascendent... nu-mi dădeam seama în ce consta, dar nu numai că nu mă supăra, ci în mod bizar parcă chiar simțeam că mi-era necesar. Poate pentru că dintre toți universitarii era singurul care îmi sugera certitudinea că putea răspunde la orice întrebare pe care i-aș fi pus-o, în acei ani când de pretutindeni răsăreau semne de întrebare? El era singurul liniștit, destins, ironic, adesea sarcastic chiar și cu cei bătrâni, care, foarte nervoși, preferau să nu-i dea replica, sau poate că nici n-o aveau atunci pe loc... Era membru de partid, fost utecist în ilegalitate, n-avusese deci timp să-și ia licența, fusese totuși numit direct asistent la Litere, unde, îmi spunea el, n-avea să stea mult, pasiunea lui fiind presa literară... Lecțiile îi erau încărcate de glume pe care studenții serioși nu i le apreciau, în schimb râdeau ceilalți... Vorbind de pildă de Caragea Vodă, expediase astfel *analiza* marxistă a acelei domnii, care s-ar fi caracterizat prin ciuma care îi poartă numele (Ciuma lui Caragea) și prin faptul că acel domnitor ar fi pus biruri grele pe femeile ușoare (ceea ce era riguros exact). Studenții serioși ridicaseră stilourile din caiete. „Să scriem asta?" întrebase unul posomorât, parcă indignat... Într-o zi venise de la București în vizită în orașul nostru un membru al Biroului politic, însărcinat cu învățământul și cultura. Că de ce nu știm

încă rusește? ne întrebase el sever după ce ne adunase pe toți în aula universității. Ne citase la un moment dat în timpul conversației libere pe care o avusese cu noi un proverb rusesc în rusește, apoi văzând că nimeni nu l-a înțeles, ni-l tradusese în româneasca lui nu atât stricată, cât marcată dezagreabil de un dublu accent, evreiesc și în același timp rusesc. „Dar dumneavoastră, când aveți de gând să învățați românește?" răspunsese atunci Ion Micu, creând cu seninătate un moment penibil de tăcere, căci liderul nu avusese în primele clipe replică: apoi se înfuriase. „Cunosc eu acest gen de intelectuali foarte mândri de drăcușorul mic-burghez care zace în ei și care își scoate cornițele ori de câte ori e vorba de lucruri serioase." Ion Micu îi replicase: „În orice caz văd că și dumneavoastră gândiți prin sistemul de imagini care face parte din opiumul popoarelor: drăcușor, cornițe... Or, noi, marxiștii, știm că nu există draci și nici fii de-ai lor, drăcușori..." „Dumneata ești marxist?" îl întrerupsese liderul, ca și când ar fi fost convins că are în față un impostor. Micu surâsese candid: „Da, ca și dumneavoastră!"

Îl găsii gata îmbrăcat să ieșim, totuși, mai întârziarăm, nu vroia să plece, se uită de câteva ori discret la ceas și nici de vorbit nu avea chef, sau mai bine zis se gândea la ceva, tăcut, și pe chip cu acea expresie de iritare pe care o avem toți la un *rendez-vous*, când suntem puși să așteptăm pe cineva care a depășit cu mult sfertul academic. Se plimba prin birou și mă întreba câte ceva, eu îi răspundeam, dar el nu avea aerul că m-a auzit. Întru târziu, după vreun ceas, se auzi la intrare cheia răsucindu-se în ușa apartamentului și apăru Ivona, soția lui, care intră în birou fără un surâs că își vedea soțul, fără o tresărire că avea un musafir. Lucra la cotidianul local al partidului, fusese și ea utecistă în ilegalitate, dar fără să fi fost închisă, cum se întâmplase cu soțul ei. Femeie tăcută, fără să fie placidă, o brunetă, stătea și asculta conversația fără să intervină, nu pentru că n-ar fi avut ce spune,

dar parcă tot timpul se gândea la altceva, care, fără s-o obsedeze, îi acapara totuși gândirea. Când deschidea gura, o făcea ca să-și contrazică, în felul ei absent, soțul, sau să-i spună că are niște telefoane de dat și o să treacă în hol, unde într-adevăr nu mai termina de vorbit. Când era prezentă, întâlnirea mea cu Micu era stricată. „Mi-ai dat telefon că vii, nu că întârzii", zise Ion liniștit, fără repros. „Am mai avut treabă", zice ea cu un glas alb, fără să mai adauge ceva, de pildă să explice de ce a telefonat atunci că vine, sau de ce n-a telefonat că întârzie. „Ai avut necazuri?" „Nu!" „Eu ies cu Petrini să facem o plimbare." Mai târziu am aflat că el o iubea, iar ea nu. Însă o iubea mai mult decât se putea bănui, iar ea nu-l mai iubea deloc când îi cunoscusem eu și mă întrebam dacă îl iubise vreodată. Mă întrebam chiar cum dracului o fi arătat atunci, în timpul idilei, căci dacă arătase ca și acum, sau pe-aproape, de ce se îndrăgostise el de ea atât de tare? O pereche mai nepotrivită nici că se putea imagina (întrebarea populară „ce-o fi găsit la ea" ți se punea îndată ce-i vedeai împreună), cu toate că Ivona nu era deloc urâtă, însă un anumit voluntarism în felul ei de a fi, vocea puțin îngroșată, care nu ascundea nimic, nu sugera nimic, poate doar un dispreț fără adresă precisă, o făceau net antipatică: dispreț de ce? Al unei gândiri adânci, al unei sensibilități deosebite? Nimic! doar siguranța de sine, vag stupidă, a omului comun... Și totuși, ea avea să-l părăsească în cele din urmă, firește pentru un altul, și Ion să sufere mulți ani, după aceea, deși se recăsătorise el însuși, aproape imediat, cu o studentă pasionată ca și el de literatură, de altă rasă decât Ivona, dar... firește, a apărut și un dar, însă ceva mai târziu; fapt e că alături de ea, Ion ar fi putut s-o uite atunci pe Ivona, dar n-o uitase, mai vorbeau încă la telefon, discutau chestiuni practice, cum ar fi de pildă starea timpului și că Ion să nu iasă fără să-și pună la gât un fular gros... într-o zi ea chiar i-a trimis acasă un pește... Dar despre istoria cu acest pește o să mai am, poate, timp să vorbesc...

Ion era un tip afectuos în prietenie, când ne plimbam, de pildă, mă lua de braț, lucru care mă jena. „Ioane, îi spusei degajându-mă, marele poet nu suferă de nici o sciatică, acum vin de la el, a fost dat afară de la catedră fiindcă n-a acceptat să deschidă cursurile cu o prelucrare a unor discursuri ale lui Jdanov. Nu trebuie să-l părăsim!" „E prea târziu, răspunse el îndată, semn că știa totul. E prea târziu, repetă, în locul lui a fost numit domnul Roșu Decebal, care prin numele lui a lăsat să se înțeleagă unde trebuie că e roșu și în gândire, iar cu prenumele că e un neaoș urmaș al marelui rege dac. Națiunea, ne învață Iosif Vissarionovici Stalin, deocamdată nu va dispărea, încât e nevoie încă de naționaliști roșii ca domnul Decebal, ce-a înfrânt popoare multe, de jos și de pe cal..."

Astuia îi ardea să fie el spiritual într-un asemenea moment, deci, e adevărat, ironia lui nu infirma starea mea de spirit, ci căuta doar să-mi sugereze că inflamarea gândirii nu ne duce spre decizii raționale. Dar înțelesei că aprobase, în sinea lui, hotărârea. Ai fi zis că, în ciuda ironiei, avea de pe acum o anume simpatie pentru profesorul Roșu Decebal. Era firesc! Făceau parte din același partid, căci nulul profesor se înscrisese prin primăvară... Totuși continuai: „Ioane, numirea unui dentist în postul de decan nu mă deranjează În general, orice numire de acest gen a unor personalități politice, dar care au totuși o cultură, în locul, să zicem al unor titulari nu prea străluciți și mai ales compromiși în vechiul regim, în orice caz reacționari fățiși, cum era fostul decan, are un sens. Dar să dai afară un mare poet și filozof care are dificultăți în adaptarea sa la noul regim, mi se pare un scandal." „Petrini, spuse el atunci sever, observând pesemne că începusem să ridic vocea, revoluția, ea însăși, e un scandal. Noi, care o facem, spunem că e un lucru înălțător, deși cei lucizi știu că e o maladie, dar nu suntem noi vinovați că am moștenit o societate bolnavă... În

mod fatal, curentul care se creează împotriva mentalității vechii societăți ia cu sine pe toți cei care nu acceptă să-și însușească noile principii Nu există revoluție pașnică, chiar dacă ea, să zicem, nu e sângeroasă." „Există valori absolute, strigai eu, de care nici o revoluție nu trebuie să se atingă. Filozofia e una din ele." „Nu ne atingem de filozofie, ci de *unii* filozofi", răspunse el și nu știu de ce, pronunțând cuvântul unii râse. „Dar cum am putea să le cerem să se dezică de ei înșiși, de gândirea lor liberă, de opera lor și să pună în locul a toate acestea două broșuri ale unui oarecare Jdanov? Ție nu-ți pasă, predai liniștit limba și literatura română, nu ești pus să vorbești studenților în locul lui Eminescu despre împărțirea lumii în două lagăre..." „Păun-Pincio", zise el sec. „Ce e cu Păun-Pincio?" „În locul lui Eminescu. Și Neculuță." „Ce e cu Neculuță?" „Și Cezar Bolliac". „Adică?" „Adică toți ăștia în locul lui Eminescu." „Și tu ai acceptat?" „N-am acceptat *încă*" „Dar ai de gând să accepți!" „Mda!" „De ce mda? Da sau nu!" „Cred că da, dacă n-or să mă dea afară." „Tocmai pe tine? De ce?" *„Parce que la république c'est le diable et moi je suis partisan de la république. Donc, je suis un diable!"* „Și dacă nu te dă afară, vrei să zici că vei juca rolul diavolului predând pe Păun-Pincio, Neculuță și Cezar Bolliac în locul lui Eminescu? Cum? E ridicol!" „Am citat greșit: «*La République c'est la pensée et la pensée c'est le diable*». Le voi preda studenților pe Neculuță, dar prin gândire îi voi determina să se ducă la Eminescu." „Tot e ridicol! N-ar fi mai bine să pleci?" „În zilele noastre, râse el, nimeni nu mai pleacă, ești dat afară, dar să pleci tu singur, prin propria ta voință, nu se acceptă. Încât, reluă el după o pauză văzând că tac, nu mai spune că nu-mi pasă, că predau liniștit limba și literatura română". Așadar, gândii eu, am ajuns, fără ca eu să-mi dau seama, foarte departe! În lumina acestor revelații gândul meu de a acționa în apărarea marelui poet, pe lângă că era net riscant, n-avea nici cea mai mică șansă de a ralia pe cineva. Dacă până și acest coleg care era membru de partid vedea posibilă chiar

darea lui afară, înseamnă că a altora... și mai ales cea efectuată, a marelui poet, nici nu mai intra la socoteală, nimeni n-avea să protesteze. „Totuși, spusei brusc îndârjit, eu voi protesta." Dacă ai s-o faci, răspunse atunci Ion Micu foarte grav, mă vei lipsi pe mine de posibilitatea de a te apăra când vei fi tu însuți amenințat." „De ce aș fi eu însumi amenințat? spusei deodată sumbru. Dacă vor dori să nu mai fie cultură, continuai indignat și deodată nepăsător de soarta mea, mă voi duce să predau copiilor abecedarul, unde cred că nu voi fi silit să le vorbesc despre cele două lagăre (oribile cuvinte, cu puțin efort de gândire se putea evita apropierea aceasta de lagărele de concentrare, dacă chiar era necesar să se declare astfel scindarea lumii în două) și nimeni nu mă va putea împiedica să realizez ceea ce chemarea mea mă va îndemna să realizez."

Se lăsă o tăcere. După câtiva pași, Ion Micu exclamă: de! Ca și când poziția mea ar fi semănat cu a acelui moșier al lui Rebreanu care își creează în fața țăranilor în revoltă o imagine despre sine idilică, provocând acel răspuns dubitativ. Ajunsesem în centru și pașii proaspătului meu prieten se îndreptară spre braseria Hotelului Royal, care acum purta denumirea orașului nostru, braserie unde ne mai întâlnisem, îi plăcea lui, zicea că are cel mai bun filtru îi plăcea cafea filtru, bea câte două sau trei la rând... Mie îmi plăcea aici berea, care era totdeauna rece și parcă într-adevăr și ea mai bună decât în alte părți.

Ion Micu clipi iritat când văzu că masa la care îi plăcea lui să stea într-un colț pe o canapea de trei persoane era ocupată. Îmi explicase și de ce: acolo puteai discuta liniștit, erai păzit de pereți din două părți, nu se putea așeza alături de tine unul cu urechile lungi.. Dar ne întâmpină chelnerul care îi cunoștea preferințele și ne spuse că masa va fi imediat liberă, clienții au cerut plata. Da, dar plătind mai ceruseră bere, pe care se vedea că n-aveau de gând s-o bea repede. Ion începu să-i înjure, în timp ce chelnerul ne sfătuia să ne așezăm undeva și îndată ce aceia vor pleca, ne putem muta acolo. Nu înțelesesem, adică

nu crezusem până atunci că în timp ce clienții ca noi își beau liniștiți cafeaua sau berea, alături de ei, la masa vecină, se putea așeza unul cu urechile lungi. „După ce îi recunoști?" îl întrebasem pe Ion. „Nu achită nota", îmi răspunsese el „Bine, dar cum îi recunoști înainte de a achita nota?" „Au urechile lungi!" „Chiar?" „Da, deformare profesională." Râsesem, dar așteptând să ni se elibereze masa, în timp ce „lingeam" o bere, cum spunea prietenul meu, observai că la masa liberă de alături se și așezase cu spatele un individ care nu comandase nimic, dar căruia chelnerul îi și adusese o cafea, scosese un ziar și sta cu nasul în el, în timp ce o ureche era într-adevăr vizibil răsucită spre noi. „Ioane", zisei și îi făcui semn discret cu capul spre masa vecină. „Un tâmpit, zise el tare, e așa de bou încât își închipuie că nu-l ia nimeni în seamă și poate el sa tragă cu urechea și să și facă pe urmă liniștit raportul către șefi... N-o să afli nimic, bă, ești așa de prost că or să te dea afară, așează-te și tu lângă alții, eu vă cunosc din ilegalitate, sunteți aceiași idioți și fără fler, cu toate că serviți acum altă cauză... Du-te și mă spune că ai fost mirosit de unul și te-a înjurat..."

...Trecurăm în sfârșit la masa noastră și chelnerul ne și aduse filtre, le pusese mai dinainte. Turnarăm în cești... „Ar fi prea simplu", zise Ion. „Adică?" „Să te duci să predai copiilor abecedarul." „Și ce de n-ar fi simplu?" „Lucrurile sunt mai complicate, rosti el sibilinic și se ridică încet, ai fi zis ca un moșneag cu umerii încovoiați de atâta înțelepciune și se îndepărtă și dispăru pe după o perdea. Rămăsei singur câteva minute și mă uitai să văd ce făcea individul cu ziarul. Dispăruse, lăsând în urma lui ceașca de cafea pe care o băuse, ca o enigmă: era sau nu era cel care o comandase un... Hm! gândii, Ion exagerează, nu poate un om să-și bea liniștit o cafea și să răsfoiască un ziar, fără să-l suspectezi că... I se vedea urechea răsucită spre noi, ei și? Ce să facă la urma urmelor și el cu urechile, să și le taie, să bage un mototol de vată în ele, să și le astupe cu palmele ca să ne convingă pe noi că nu era un... „Lucrurile nu sunt atât complicate, cât complexe, reluă prietenul meu revenind. *«L'enfer, c'est les autres»*, spune domnul Sartre și are dreptate, uitând însă să adauge că treptele infernului încep de sus, unde mai poți încă respira și, cu cât cobori, cu atât aerul e mai împuțit, pentru ca jos de tot, în infern, *les autres* să te împiedice literalmente să respiri. Te sufoci și îți dai duhul. Ori toată chestiunea e să supraviețuiești!" „Nu te înțeleg, zisei, dimpotrivă, faptele arată că *«L'enfer ce sont les idées qui viennent du haut. Les autres»*, cu cât cobori mai jos, cu atât sunt mai străini de ele. În fond avem un regim popular în care într-adevăr masele se simt bine. Ce-i pasă oțelarului cutare că un mare poet și filozof a fost înlăturat de la catedră, sau că Hegel trebuie răsturnat cu fundul în sus ca să se mai poată spune că filozofia lui are oarecare valoare? După acest oțelar, Hegel poate foarte bine nici să nu mai existe, el își vede de oțelul lui, participă la ședințe unde are dreptul la cuvânt, își iubește nevasta și copiii și când ia chenzina se duce cu prietenii la o bodegă unde se cinstesc și discută despre ale lor. Știu asta de la tata, care e muncitor specializat, dar cu o psihologie care nu diferă de a altora. Ca învățător într-o școală oarecare nu mă voi deosebi nici eu de ei și mă voi simți perfect."

Ion sorbi din cafea și își bulbucă ochii într-o parte, semn că gândirea îi aluneca rapid și trebuia să facă un efort să-i domine toate nuanțele. „Pentru că, zise el, ne aflăm într-o fază încă idilică. Masele n-au venit încă pe deplin în contact cu ideile care guvernează regimul nostru popular, în care ele, după cum zici tu, se simt atât de bine."

XII

Deodată ridicarăm amândoi privirea și văzurăm că lângă masa noastră se oprise un pitic care ținea un chibrit în mână și se uita la noi fix. Un cerșetor care da târcoale pe-aici, îl mai

văzusem și în alte dăți. De când se oprise lângă noi și nu-l simțisem? Și de ce tăcea? Nu cumva ascultase ceea ce vorbisem? „Ce vrei, bă?" se răsti Ion la el. Piticul lăsă să-i iasă din gât un fel de zumzet, era, adică, mut, nu putea articula cuvinte, nu era însă și surd, fiindcă răspunsese prompt la întrebare și întinsese insistent chibritul înainte. „Nu-ți dau nimic, cară te de-aici", zise Ion scos din sărite, la care presupusul mut își spori brusc zumzăitul în semn de protest și o luă spre alte mese. „L-am văzut în tramvai într-o dimineață, zise Ion, a cerut bilet cu o voce foarte sigură, a zis *pardon* și a înaintat printre pasageri fără mutra cretină pe care și-o ia aici..." „Crezi că e un..." „Bineînțeles! Ortega y Gasset a formulat în *Revolta maselor* (carte oarecum depășită de consecințele războiului) o idee foarte interesantă. Masele vor pune stăpânire pe tot, au și pus mâna pe restaurante, pe magazinele comerciale, pe sălile de cinematograf, pe hotelurile și stațiunile care altădată le erau interzise, pe spitalele luxoase, pe marile vapoare de pasageri transoceanice..." Le mai rămâne, adaug eu, să pună mâna și pe puterea politică și marea putere financiară și economică, pe care însă nu o vor folosi în mod liberal. Masele sunt sătule de liberalism, care n-are nici un haz. Ele vor puterea deplină și adevărată, nu le interesează de pildă democrația parlamentară, cu alegeri și alte mofturi democratice. Sensul deplin al puterii e să dispui de soarta altora. În alegeri vei obține 99,80 la sută și vei fi singurul partid care candidează. Liberalii burghezi sunt niște imbecili, masele oprimate le-au impus acest liberalism, acum însă ele nu mai sunt oprimate și au alte apetituri, nu le mai interesează pe ele libertatea. Ce să facă, în fond, cu această libertate? Citesc în ziarele lor libere că ministrul cutare e compromis, că însuși guvernul își face de cap și că trebuie să părăsească puterea. Ei și? Ce le iese lor din toate acestea? Ce le pasă lor de agitația electorală (coșmarul liderilor burghezi) care trebuie să aleagă un parlament neputincios, iar majoritatea

să propună președintelui republicii un guvern și mai lamentabil, care poate intra în criză la nici trei luni după votul de încredere? Să faci să se încolăcească la picioarele tale masele, cu strigăte isterice de adorație și tu, ca un «părinte», să le dai pe hârtie legi extrase din viziunile utopice ale umanității, și în realitate să le calci cu ajutorul unor indivizi tot din masă, dar selecționați dintre cei mai primitivi, mai cruzi și mai fanatici și să terorizezi aceste mase, să vii în întâmpinarea pornirilor lor obscure de autoritate și dominație, iată ce înseamnă pentru unii, în timpurile moderne, puterea. Vor primi loviturile fără crâcnire, iar în fața plutonului de execuție cei mai puri dintre ei vor striga *trăiască*, adică să trăiești tu, „părintele" lor, care ai bifat în acea zi printre numele celor care trebuie să dispară și pe al acestor revoluționari puri, care cât au fost șefi nu pe puțini au trimis și ei la moarte. Discutam data trecută despre lipsa de substanță a dorinței lui Faust de a redeveni tânăr. Dacă ar fi fost mai evoluat, dacă ar fi intuit ceea ce e esențial pe această lume, adică puterea, puterea deplină și totală, Faust nu i-ar fi cerut lui Mefisto să-l ajute să cucerească pe o oarecare stupidă Margaretă, care se sperie că a rămas însărcinată și își îneacă progenitura într-un râu. Iubire lamentabilă! Goethe îi spune tragedie, dar nu e tragedie nicidecum. Să-ți vinzi sufletul pentru atâta lucru denotă neînțelegere totală a germenului care a intrat încă din perioada monocelulară a apariției vieții pe pământ în faimosul lanț de amino-acizi care trebuia să ducă la apariția bipedului numit om: asigurarea pentru el a celor mai bune condiții de existență, apoi pentru a fi sigur că nu va mai fi amenințat, libertatea absolută față de ceilalți, adică puterea deplină și discreționară asupra lor. Cum vei obține aceasta? Cu ajutorul tot al lor, propunându-le un țel măreț, apoi biciuindu-i să-l cucerească. Hitler, de pildă, le-a propus cucerirea lumii: l-au urmat săvârșind incredibile crime. Perioadele de democrație sunt, pentru cine studiază bine istoria, niște accidente,

oceanul uman a fost aproape tot timpul zgâlțâit de furtuni, cuceriri și tiranie. E drept că mulți tirani și cuceritori au sfârșit pe eșafod, Hitler s-a împușcat."

Se opri și își turnă cafea în ceașcă. „Sunt contradicții în ceea ce îmi spui, îi zisei. Întâi o remarcă: adevărata putere nu constă în faptul de a dispune de soarta altora. Odată, la o petrecere, cineva i-a aruncat unui unchi de-al meu un pahar de vin în față. Pur și simplu. Unchiul ăsta nu era nici bleg, nici îngăduitor, în plus putea pune jos un taur apucându-l de coarne. Idiotul ăla nu știa. Ei bine, nici unchiul n-a ținut ca acela să afle, s-a șters liniștit cu șervetul, nu i-a spus nimic ca și când acela nici n-ar fi existat și a continuat să petreacă liniștit și vesel. Totuși se făcuse o tăcere de gheață, toți se așteptau ca el să reacționeze și să-l gâtuie pe agresor. Puterea celui cu adevărat puternic astfel se manifestă: să știi că poți distruge pe cineva, să n-o faci, și acela să nu știe. Puterea e de origine divină, poporul naiv crede că Dumnezeu «se mânie», că «pedepsește». Nicidecum! Ăsta e Dumnezeul evreilor, mânios și cumplit, care trece prin foc și sabie cetățile, și nu cruță nici copiii. Al nostru își lasă fiul să fie răstignit, îl părăsește, cu toate că acesta se rugase în grădina Ghetsemani cuprins de o spaimă atât de mare încât sudoarea care îi țâșnise pe frunte era de sânge, dacă, zicea, ar putea să treacă de la el paharul acesta. Nici vorbă! Cum sa-l treacă? Dacă el ar interveni în soarta oamenilor, chiar a celor aleși, ce valoare ar mai avea mântuirea?" „Da, îmi reluă Micu ideea, și în timpul calvarului Isus se întunecă și strigă: *Eli, Eli, lama sabactani...*" „Un mare șef, continuai eu, primește și el ceva în sensul unei scântei divine; el nici măcar nu guvernează, predă puterea primită de la popor înapoi poporului și singura lui veghe e să nu apară cineva cu apetituri de a se folosi de libertatea pe care el le-a redăruit-o și de a îngenunchea pe alții. Pe aceia într-adevăr îi stârpește fără cruțare. Tiranii moderni, de care vorbești tu, nu au în ei această scânteie divină. Dacă e să continuăm analogia

și să ne întrebăm în ce constă totuși puterea lor eu aș afirma că sunt de acord cu tine că o primesc, de la mase, dar n-o mai restituie, fiindcă ..." „Ei, de ce n-o mai restituie, zise Micu văzând că ezitam... N-o să spui că au pierdut contactul inițial cu forțele divinității?!" „Ba chiar asta vroiam să spun..." „Că iau apoi contact cu forțele malefice?..." continuă el fără ironie.

De aceea țineam eu la acest om, care foarte adesea nu rezista să fie ironic cu alții, făcându-și dușmani: nu era ironic cu mine, chiar când mă simțeam eu însumi prins în flagrant delict de naivitate, cum se întâmplase acum; rămânea foarte grav și reflecta profund la ceea ce îi spuneam, când ar fi putut atât de ușor să mă persifleze... „Oricum, continuai eu, acest gen de putere e un coșmar, turbură somnul tiranilor și chinuie printr-o infernală singurătate... Oricând niște oameni îndrăzneți i-ar putea ucide ca pe niște mizerabili descreierați ce sunt și ei știu acest lucru. Iar masele sunt reprimate nu din plăcerea că au puterea, cum spui tu, ci din teama că aceste mase se pot oricând revolta. Teroarea continuă este deci necesară pentru a descuraja orice idee de demnitate și libertate." „Nu e convingător", zise el ridicându-se și dispărând iar.

În timpul unor asemenea întreruperi mă gândeam care dintre noi doi suferea de rinichi, el pe care consumul de bere îl scula atât de des de la masă, sau eu, care nu mă ridicam deloc, deși nu beam mai puțin. Nu eram convingător. Ba eu cred că eram, în orice caz simțeam că, în forul meu interior, se cocea o idee în legătură cu această frenetică activitate a maselor în secolul nostru, despre care scrisese Ortega y Gasset, și a apariției stranii a tiranilor totalitari care infirmau orice evoluție în conștiințe după două mii de ani de creștinism, două milenii în care martirii umanității suferiseră parcă zadarnic. Aveam sentimentul, presimțirea că intrasem într-o nouă eră, dar abia mai târziu, când o apăsătoare experiență avea să se adune în urma mea, și după grele amenințări, avea să țâșnească gândul: *Era*

ticăloșilor În ziua aceea îmi dădea târcoale, dar nu reușeam să exprim decât naivități grave și locuri comune. „Iuliu Cezar a fost un dictator divin?" mă întrebă prietenul meu chiar înainte de a se reașeza pe scaun în fața mea. „Da, a fost!" „Și totuși a fost asasinat la idele lui marte. Da, și eu cred că era atins de scânteia divină când se sprijinise pe masele plebee în lupta contra lui Pompei, și chiar și ulterior, după ce fu învinuit că vrea să devină imperator. Dar masele? Ei bine, masele nu l-au sprijinit să nu fie asasinat de puternicii aristocrați ai senatului, cu toate că la auzul știrii și-au exprimat revolta, și asasinii au trebuit să fugă. Brutus. Și tu, Brutus?! s-a mirat el văzând că printre cei care îl loveau cu săbiile se afla și Marcus Junius Brutus, acest nepot al lui Caton, al cărui frumos chip, parcă de adolescent pur, îi inspirase totdeauna simpatie și încredere... Ar fi fost avertizat de propria lui soție și chiar pe drum cineva a insistat să citească un mesaj și să nu se ducă în dimineața aceea în senat. Ei și? Nu s-ar fi dus atunci, s-ar fi dus a doua zi, sau în altă zi, conspirația nu se formase pentru o zi anume, fatală, s-ar fi pus în mișcare cu altă ocazie, deși imprevizibilul psihologic putea să schimbe totul în favoarea sa, de pildă unul din conspiratori să trădeze, poate chiar Brutus, sau un altul, care să se fi trezit cuprins de îndoieli, căci Cassius și Brutus au pierit și ei de mâna lui Antoniu și Octavian, dovedindu-se că moartea lui Cezar nu era necesară. Asta arată că puterea trebuie organizată, chiar dacă o restitui maselor care ți-au dat-o, fiindcă scânteia divină nu rezistă fără organizare, fără un partid care să reamintească tot timpul maselor că sunt libere și să le țină sub stare de vigilență. Acest lucru îl facem noi, comuniștii, pentru prima oară în istorie. Oamenii sunt agitați de principiile binelui și răului, care nu apar decât foarte rar în stare pură, nu știi dacă prietenul de azi (Brutus) nu va ridica mâine sabia și nu te va lovi și, desigur, invers, dușmanul tău înverșunat te va salva când te aștepți mai puțin. Asta nu înseamnă că omul nu

aspiră la o stare de spirit de echilibru și că odată obținut nu dorește această permanență..." „Asta în primul rând, continuai eu, în paranteză fie spus, cineva tot trebuie să plătească un tribut libertății, pentru a salva ideea, și nu invers, *să organizezi* și în toiul acestei organizări, ideea să se stingă: și ce dacă moare cutare șef, lovit, să zicem, de dușmanii revoluției? trebuie să instituí teroarea asupra întregii țări? se prăbușește ideea! În al doilea rând, nu sunt de acord că masele s-au săturat de liberalismul burghez și chiar de libertate în general, neavând ce face cu ea, ele fiind în realitate, în acest secol, stăpânite de porniri obscure de autoritate și dominație. Așa te-ai exprimat..." „Da, ripostă el deodată cu o undă stranie în glas, ceva dur, net și cinic, știu ce spun, și eu fac parte din mase și am cunoscut pe pielea mea aceste porniri obscure de autoritate și dominație."

Aici discuția se opri brusc și urmă o tăcere grea ca un bolovan. Te uitai la el, vedeai că e mare, că ți-a închis drumul, că nu mai puteai merge înainte și te întrebai ce mai puteai să faci! Cum să-l urnești, să-l dai la o parte? El rosti totuși, dar nu ca să-l înlăture, ci să mai pună parcă încă unul deasupra: „Acum comuniștii nu par necesari, zise el. Dar va veni timpul când viața fără ei va deveni imposibilă. Atunci vor fi căutați, se vor forma cozi interminabile la ușile birourilor lor, vor fi iubiți și respectați... Cine are urechi de auzit, să audă..."

Eu aveam urechi de auzit, auzisem, ceea ce mi se spusese era foarte clar, mă gândeam, dar nu înțelegeam nimic. Încercai zadarnic să continuu spunându-i că și eu fac parte din mase și am trăit destul ca să le cunosc, n-am descoperit în psihologia părinților și rudelor mele, a rudelor rudelor mele și a prietenilor tuturor acestora nici un apetit obscur de dominație și autoritate, în afara unor prejudecăți curente, moștenite prin tradiție: să nu te vorbească de rău lumea, să nu te faci de râs, să nu te-arate cu degetul, chiar dacă e în joc ceva care ție ți se pare că ar fi fericirea; această fericire să fie în rândul lumii etcetera, etcetera!...

Cât privește faptul că n-ar avea ce face cu libertatea, n-am descoperit la nimeni o suferință în acest sens, dimpotrivă, primii care au atentat la ea, legionarii, au fost înjurați, huliți, li s-a dorit pieirea și s-au bucurat când Antonescu i-a scăpat de ei..."

Tăcere. El exclamă, de astă dată ironic: „De!" Și goli paharul de bere, puse mâna pe noul filtru care ni se adusese, își turnă cafea, sorbi (mă întrebam cum de nu se frigea), își aprinse o țigare și dispăru iar de la masă, nu înainte de a mai adăuga, izbucnind însă într-un râs fărâmițat, care nu știai când se va opri: „Să dea Marx să nu înțelegi prea târziu cuvintele mele!"

XIII

Am rămas posomorât. Tot nu înțelegeam... A cunoscut pe pielea lui pornirile obscure de autoritate și dominație a maselor. Ce-o fi cunoscut? Avusese în glas un puternic accent de om care știe multe și nu vrea să spună... Începea, pentru întâia oară, să mă irite... Dacă știa, de ce nu-mi spunea? Ce să înțeleg eu din această aserțiune referitoare la mase, irelevantă pentru mine? Mama, în blândețea ei, folosea și ca expresii dure când nu-i plăcea un om, de pildă când cineva făcea pe deșteptul... „Trebuie completat, zise Micu revenind: porniri obscure de autoritate și dominație pe care le transferă..." „Cui le transferă?" spusei. „Ai să afli!" „Și de ce nu-mi spui tu? Dacă zici că știi?" „Am și spus-o, dar n-ai fost atent." Și se uită la mine de jos în sus, fix, neclintit el însuși, foarte scrutător, dar și cu simpatie. „Mărturisesc că n-am reținut..." „Multe nu se rețin", zise el ca un avertisment și tăcu, bățâind însă distrat dintr-un picior și strivind cu scârbă țigarea în scrumieră. Ai fi zis că n-o să mai fumeze cel puțin un ceas, astfel de grimasă de silă făcu. Dar imediat scutură pachetul și, gânditor, duse o nouă țigare la gură, pe care o aprinse cu o expresie de noutate pe chip. „Multe nu se rețin și un anumit timp încă nu se vor reține", repetă el și văzându-i piciorul care nu înceta să tremure avui

senzația netă că și mintea îi bâzâia, ca un motor care fusese uitat la ralenti în mijlocul drumului, în timp ce șoferul dispăruse în mă sa, nu se știe unde. „Ascultă, Ioane, îi spusei, tu vorbești ca și când capul tău a mai fost la un cur de mătușă." El se gândi o clipă: „Păi a mai fost, zise. În timp ce tu îl studiai liniștit pe Hegel, mătușa asta mă croia cu gârbaciul, să spun care sunt legăturile mele superioare dar și cele inferioare. Mătușă a dracului! Dar și eu, copil încăpățânat: deși îmi arătase probele, confruntându-mă cu legătura mea superioară, care ori căzuse ori trădase (n-o să aflu asta niciodată fiindcă această legătură a dispărut și nimeni nu poate sau nu vrea să-mi spună unde), eu continuam să neg spunând că nu știu nimic, nu-l cunosc pe acest om. E drept că nici el nu m-a recunoscut, lucru care complică problema... Însă nu arăta nici o urmă că ar fi fost torturat, în timp ce eu arătam... În celulă mă gândeam câteodată și la marele poet și îmi spuneam: ce frumos sună să gândești, *cunoașterea luciferică*; splendidă metaforă! Dar cunoașterea mea ce fel de cunoaștere era? Dar a individului de la Siguranță? Relațiile mele cu el nu erau vulgare, nu vorbea cu mine în argoul lui de torționar, nici nu asista la bătăi, era însă preocupat, posomorât. «Aș putea să te trimit pe front, îmi spunea, adică întâi la Sărata să faci instrucție, și Sărata asta e infernul lui Dante, un intelectual ca tine s-ar curăța în două săptămâni de furunculoză, cel puțin, pe urmă dacă ai scăpa, direct în foc, pe linia întâia: de-acolo n-ai mai scăpa, fiindcă și pe linia întâia sunt locuri unde mai ai șanse să scapi, cu o rană, dar din misiunile speciale, de sacrificiu, nu mai scapă nimeni. Te țin însă aici, dar cu o condiție...» (era mult după Stalingrad, după bătălia de la Kursk-Orel, pe care nemții n-o câștigaseră, se repliau strategic pe poziții dinainte stabilite, dar oricât erau ele de stabilite și anume dinainte, erau înapoi, nu înainte, și omul meu se grăbea și el: ce-o să fie? Dacă nemții pierd războiul?) A scos o hârtie bătută la mașină și mi-a dat-o

s-o citesc. Declaram în ea că alde cutare de la Siguranță s-a purtat bine cu mine, nu m-a bătut, nu m-a schingiuit etcetera! S-o scriu cu mâna mea și s-o semnez. I-am spus că sunt de acord numai dacă încetează bătăile și schingiuirile. «Bine», zice. S-a ținut de cuvânt și după un timp chiar mi-a dat drumul. Ca să fiu din nou arestat și să cad pe mâna altuia, care nu-și punea el problema ce-o să fie și cum o să fie. Am fost rulat, am aflat după 23 August, că ăștia doi erau prieteni. N-a trebuit să depun eu mărturie împotriva lor, au depus alții... Mătușile, le-a venit și lor rândul s-o încaseze..."

Mă uitam la el: totuși scăpase teafăr, și nu era prea voinic, gând absurd, ca și când ar fi trebuit, ca să-l cred, să arate mutilat. „Ioane, zic, aș fi studiat mai puțin liniștit pe Hegel dacă aș fi știut că un student din generația mea e torturat în beciurile Siguranței și bineînțeles dacă aș fi aflat și de ce, dacă, adică, experiențele noastre ar fi coincis. Cum ai ajuns tu la convingerile tale politice atât de grave e pentru mine o enigmă și nici acum nu te pot urmări. Nu te înțeleg! Am fost tentat să-l admir pe Stalin, aveam aversiune împotriva lui Troțki, și Stalin e convingător când argumentează că acest menșevic avea gărgăuni în cap cu teoria lui a revoluției permanente .. Pe urmă tu mi-ai dat cărți ceva mai puțin sumare decât opera lui Stalin și nu numai că mi-ai temperat începutul de entuziasm pe care îl aveam pentru el, dar m-am și trezit ca dintr-o narcoză și l-am văzut așa cum e. Totuși tu îl admiri, simt acest lucru și nu-ți înțeleg avertismentele. Îți repet, nu văd ce ar fi complicat în faptul de a părăsi facultatea și a învăța pe copii abecedarul. Nu spun că o s-o fac mâine, dar rămân la ideea mea că marele poet trebuie apărat, nu pentru el, ci pentru ideea că filozofia nu poate fi desființată. În orice caz, eu nu voi accepta să predau, în locul lui Hegel, un discurs al unui oarecare Jdanov." „Nu e «oarecare», zise Micu ridicând un deget. „Da, zic, care sunt operele lui filozofice?" „Nu mai fi și tu așa de naiv! spuse el de

astă dată cu un astfel de glas încât, fără să știu de ce, mă intimidai. Operele lui filozofice, continua el foarte supărat (dacă nu s-ar fi uitat în jos cu un soi de mâhnire pentru mine), sunt tancurile care stau în spatele fiecărui cuvânt din discursul lui despre filozofie." „Și tu de ce vrei ca eu să mă supun la toate acestea?" ridicai glasul indignat. „Nu te supune, dar fii în cunoștință de cauză. Știi ce spune Napoleon: «*Les gros bataillons ont toujours raison*». Tu ce vrei, sa te pui în postura mielului lui La Fontaine (dacă nu te conving batalioanele lui Napoleon), care încearcă să-i spună lupului că nu poate să-i turbure apa, întrucât ea curge dinspre lup și nu invers? «*La raison du plus fort est toujours la meilleure...*» Revenind la marele poet... De-aia nu țin să apăr acum cunoașterea luciferică, prefer materialismul dialectic, care mă învață că nimic nu e stabil pe această lume, și că totul se află în continuă mișcare și transformare. Va învinge cel ce are răbdare să aștepte fără să se lase ispitit de orgoliul de a acționa, când timpul nu e favorabil acțiunii.. " „Da, dar aceste mișcări sunt largi și durata lor nu se măsoară cu durata existenței mele pe pământ. Trebuie să acționez!" „Da, dar nu uita că lumea de azi e în criză, războiul a fost doar începutul ei, și crizele n-au o durată atât de lungă încât să nu mai ai timp să participi la ele și să le vezi sfârșitul. În cincizeci de ani părinții noștri au trăit două războaie mondiale, ascensiunea și căderea lui Hitler și a Germaniei, dispariția imperiului britanic, apariția pe planetă a două uriașe puteri, Statele Unite ale Americii și Rusia și în curând China comunista... Rușii cel puțin au trăit, în afară de cele două războaie (ultimul fiind sălbatic prin crime și distrugeri), o revoluție, un război civil și două catastrofe provocate de secetă. Avem multe de văzut, ce te repezi așa să te duci să predai abecedarul? Nu e poziția cea mai potrivită de pe care să înțelegi lumea în care trăiești." „De ce nu? Spinoza a șlefuit lentile, iar Jean-Jacques Rousseau a copiat note muzicale până la sfârșitul

vieții?" „Spinoza a murit din pricina acelor lentile la patruzeci de ani! Și pe urmă te-ai gândit, soția ta e membră de partid, o să fie de acord cu tine?" „Ei na! Nu m-am născut să mă ghidez în viață după dorințele unei muieri!" „Eu nu zic sa te ghidezi, dar gândește-te totuși! Ce te costă dacă te gândești!? Si gândirea nu înseamnă să-ți spargi capul reflectând în singurătate, ci să fii atent la ceea ce se întâmplă în jurul tău..." „Asta e bună, tocmai că sunt foarte atent la ceea ce se întâmplă în jurul meu. Ce-o să-mi spun eu mie însumi..."

Mă oprii, se apropiase chelnerul. „Domnul Ionică, zise el, nu luați o gustare? Avem icre negre!" „Cum icre negre?! protestă parcă prietenul meu. De unde dracu le aveți?" „Se mai găsesc! zise chelnerul ca și când chiar se mai găseau. Nu le mănâncă bucureștenii pe toate, ne mai trimite și nouă din când în când o cutie, două. . „O cutie, două?!" îl îngână Ion. „Da, două trei... nu prea se mănâncă, clientul se sperie de preț... Nici icrele roșii nu se mănâncă, se usucă în vitrină..." „Si cât costă?" „Alea roșii zece lei suta de grame.. " „Nu, alea negre!" „Alea negre douăzeci și cinci de lei!" „Da, e cam scump, reflectă prietenul meu, prețul a patru fripturi..." „Eu zic să luați, zise chelnerul, cât se mai dă la prețu-ăsta. Vă spun eu, când le-o simți poporul gustul, să vedeți cum se ridică la un sutar. Un leu gramul. Dacă s-or mai găsi!" mai spuse el filozofic. „De ce să nu se găsească? zise Ion curios. Or să moară nisetrii?" „Ba nisetrii or să trăiască, dar marfa asta e lux, poți să știi ce-or sa facă ai noștri cu ea când or afla ce preț are la Paris sau la New York? N-ați văzut cu peștele?" „Ce e cu peștele?" „Păi înainte erau piețele pline cu pește proaspăt, acuma, noi ardelenii nu prea ne omorâm după el, dar, oricum, cine vrea găsea, nu era o problemă. Acuma e o problemă!" „De ce e o problemă?" „Cred că se vinde, dracu știe, sunt țări sărace în pește, ne dau mașini pe el..." „Bine, dă-ne atunci icre negre", zise Ion.

Ni se schimbă fața de masă, murdărită de scrumul țigărilor, ni se aduseră scrumiere curate, apoi, foarte ceremonios, chelnerul sosi cu icrele, cu pâinea prăjită, unt și lămâie. „Doriți și câte-o țuiculiță? zise el. Merge după bere, nu prea merge invers..." Ne aduse țuică și apa minerală și ne părăsi. „E un tip interesant, zise Ion, știe multe. Îmi place de el că judecă regimul cu blândețe și nu pentru că știe că eu sunt membru de partid. Și l-a însușit..."

Mâncam, ca să zic așa, cu respect pentru icre, și cu gândul la faptul (după prezicerea chelnerului) că se vor scumpi sau vor dispărea... „Ce anume și a însușit?" îl întrebai: „...A, domnul Jenică? Da, regimul. N-ai auzit cum zice? *Ai noștri* Și îmi place că ne vede la putere si în viitor, în timp ce micul-burghez trage cu urechea la radio să vadă dacă nu vin anglo-americanii... Ba că vin la iarna, ba că vin la primăvară... Într-o zi l-am întrebat pe domnu Jenică... Zic: ce crezi despre chestia asta? Nu se poate, zice, e înțelegere... S-au înțeles la Yalta, aici e al meu, până aici, dincolo e al tău, cu condiția să existe și partidele comuniste. Dacă se încalcă înțelegerea, e război. Și nu poate să fie? zic. Război? În nici un caz, abia s-a terminat ăsta, cine are chef de război? Poate altă generație, ehe, mai încolo. Trebuie timp și pentru război, să se coacă. Păi, zic, se poate coace și repede, n-ai auzit că lumea s-a și împărțit în două lagăre? Ei și? zice. Astea sunt vorbe! Credeți că e după ei?... Un om inteligent, domn Jenică... Mai inteligent decât alții, care își închipuie că dacă au citit o sută de cărți și au bibliotecă în casă, au monopolizat e. inteligența..." „La cine te referi?" „La mulți! Chiar la rectorul nostru, care e cuprins de groază Ne omoară, zice, suntem totalmente descoperiți. Se referea la americani, care au bomba atomică și noi n-o avem, adică rușii n-o au, că noi ăștialalți..." „Păi avea dreptate, zic, chiar așa și e, suntem cu mâinile goale, goi pușcă. Ce mai poți face cu

armamentul clasic și cu o armată chiar puternică, în fața unei singure bombe atomice!"

Ion Micu mâncă multă vreme fără să răspundă. Avea însă un răspuns, se vedea după expresia senină a chipului. „Nu numai puterea de care vorbeam, dar și războiul e de origine divină, zise el aprinzându-și o țigare. Prin divinitate înțeleg puterile cosmosului, care veghează în general cu atenție asupra speciei umane. Nu în sensul că și în niște întreucideri dintre tribul Bambu și tribul Mambu vom descoperi voința divinității, deși... N-ai observat, de pildă, că sexul unui copil e determinat de o lege misterioasă? Nu știm ce lege, dar îi vedem efectele: de pildă îndată după un război, se nasc mulți copii de sex masculin; natura vrea să-și recupereze pierderile. În general statistica arată că se nasc dintr-o sută (bineînțeles că pe un teritoriu mare al unei țări) 49 de băieți și 51 de fete... Două fete deci rămân nemăritate, sau mai degrabă, practic, toate se aranjează între ele și împart măritișul... Un număr de ani unele, alt număr de ani altele. Căsătoriile eșuate sunt și ele expresia acestei legi uimitoare... Are dreptate domnul Jenică, nu e după ei, un război nu poate să se declanșeze datorită avantajului pe care una din părți îl are sub forma unei bombe atomice. Trebuie milioane și milioane de alte avantaje, cum ar spune Tolstoi, pentru ca evenimentul să se producă." „Adică? Starea de conflict există, de ce nu ar degenera într-un război?" „Starea asta de conflict o să degenereze în ceva, nu știm încă în ce, dar nu într-un război în care americanii să dea cu bomba. Să nu uităm că atunci când au făcut-o, la Hiroșima și Nagasaki, tot poporul american purta în el furia împotriva celor care le scufundaseră flota la Pearl Harbour, fără să li se fi declarat în prealabil război. În al doilea rând, în Europa războiul încetase, Japonia însă îl continua, și încă cum. În mod normal, mulți americani trebuiau să mai moară ca să-i facă să capituleze. Or, americanii nu mai aveau nici un chef să mai moară, și atunci

domnul Trumann, în acord cu poporul său, a gândit, de ce să nu moară ei, japonezii, dacă continuă să le placă războiul? (și trebuie să nu uităm că le cam plăcea și cam omorâseră o grămadă de chinezi timp de ani de zile), de ce să nu le dăm o bombă în cap să-i săturăm? Și le-au dat, s-au săturat și au depus armele... Or, în ce fel s-ar putea acum americanii înfuria pe ruși și zeii să le dea dreptate? Fiindcă împotriva ideii de cucerire a lumii abia au luptat și n-au nici un chef să urmeze un Hitler-american, care nu exista și *acum* nici nu e posibil. Bineînțeles că *bomba* pe care o dețin ar putea să excite pe unii dintre ei, și să apară în politica lor externă o anumită tendință de dominație asupra lumii. Asta e altceva. Cine e puternic nu rezistă să nu te facă să simți această putere. Însă după câte știu eu, *bomba* nu are un secret propriu-zis, poate s-o facă oricine dispune de câțiva savanți și mijloace tehnice. Or, rușii dispun și de savanți și de mijloace tehnice, și fabricarea bombei e la ei chestie de câțiva ani, poate chiar mai puțin. Și atunci folosirea ei de către una din părți devine și mai improbabilă, în afara cazului când forțele divine ar vedea ca inevitabilă, din motive care ne-ar rămâne inexplicabile, dispariția speciei umane de pe Terra. Să rămână pe ea doar câțiva troglodiți de prin pădurile Africii sau Australiei. Dar această viziune catastrofică, apocaliptică, nu poate fi susținută nici de forțele divine, deoarece specia umană, deși a dat în acest secol semne de degenerare, este încă și pentru multă vreme o specie dinamică, în plin avânt și departe de a-și fi epuizat forțele creatoare. Era atomică abia începe și cuceririle științei vor modifica și politic fața lumii. În bine, nu în rău. Stalin va muri și el și cele două lagăre ale lui Jdanov vor dispărea fără să se înfrunte, comunismul lui Stalin se va stinge treptat, lăsând locul unui comunism pe care oamenii îl vor face potrivit naturii lor specifice. Într-un fel va arăta cel chinezesc (desigur cu chinezării) și altfel cel francez, care e greu de imaginat că va părăsi cuceririle anterioare ale

revoluției burgheze; africanul va trebui să-și lepede repede belciugul din nas și concepția tribală, dacă poate fi numită concepție, și să cucerească ideea de națiune și de libertate, iar mulătrimea sud-americană să-și tempereze carnavalurile și să părăsească ideea că amorul singur le poate ajuta să-i alunge pe dictatori. Restul, ce va fi pe urmă, este imprevizibil... Puterea condițiilor, care ne ține astazi înlănțuiți (foamea, frigul, lipsa de locuințe salubre), va slăbi treptat și va face, adică e de sperat că va face absurdă represiunea unora împotriva altora. Eu nu spun că lumea veche, capitalistă, e putredă, ea va supraviețui multă vreme atâta timp cât comunismul nostru nu va fi capabil să ofere omenirii o imagine ispititoare. Poate că aceste două lumi, resemnându-se cu ideea că nici una dintre ele nu e sortită pieirii, vor începe prin a se apropia, și vor sfârși prin a depune eforturi comune pentru a feri civilizația noastră de pericole mult mai mari decât reprezintă pentru una capitalismul și pentru alta comunismul?! Asta e însă secretul furnicarului uman și după cum nu știm de ce nașterile se reglează de la sine, tot așa nu știm care e legea coeziunii popoarelor sau legea dezbinării lor și cât de fatale sunt aceste legi și pentru cine." „Ioane, îi spusei, e remarcabil optimismul tău și credința că forțele divine nu ne vor condamna înainte de termen. Pe mine însă mă interesează *termenul meu*, deși nu sunt nepăsător față de cel al omenirii. Eu vreau, adică simt chemarea spre filozofie. Or, Hegel spune, și nu poate să te lase indiferent în forul său interior argumentarea lui, că filozofia nu poate să existe fără libertate, adică gândirea filozofică nu e posibilă într un stat în care libertatea și legile sunt pentru toți. Omul este liber în sine și pentru sine și singur acest concept este izvorul dreptului și al creației spirituale. În fața forțelor divine, toți oamenii trebuie să fie liberi și egali, fiindcă fiecare, pentru sine, are din naștere dreptul la creație spirituală și la o moarte a efemerei sale vieți. De ce ar fi ei prin urmare împărțiți în caste, ca la orientali, oameni liberi

și paria, sau acum, în burghezi și proletari? Nici una, nici alta. Ființa umană care e împiedicată să ia cunoștință de sine rămâne doar în stadiul existenței ei, cum rămâne și un bou, chiar dacă e Boul Apis. Ea doarme, deși se adaptează mediului și construiește ca o furnică. Cu asta n-am ajuns prea departe. O revoluție trebuie să declare deodată liberi pe toți oamenii, altfel ce se revoluționează? Cunoașterea de sine, conceptul că omul este liber prin natura sa abia câștigat de conștiința noastră în timpurile moderne este deodată anihilat, negat printr-un amendament de sursă hegeliană rău înțeles că libertatea ar fi necesitatea înțeleasă. În mod vulgar se va aplica deci în practică acest concept: burghezia odată răsturnată, e *necesară* instituirea dictaturii proletariatului. De ce? Pentru că individul de fapt nu e liber în sine și pentru sine, el e determinat de conștiința sa de clasă. În general e determinat socialmente și determinat istoric. Prin urmare, un număr mare de ființe umane, adică burghezii răsturnați nu pot fi liberi, chiar dacă ar vrea să înțeleagă necesitatea dictaturii proletariatului. Ei da, nu mai sunt liberi chiar dacă o înțeleg, pentru că determinarea e ca o damnare. Deci ei fatalmente se vor împotrivi. Deci fatalmente trebuiesc reprimați și nu așa în general, clasa adică, ci concret, particular: ai fost burghez, la beci, săvârșindu-se astfel o negare a înseși idealurilor revoluției. Nu sunt naiv să cred că o revoluție se poate face fără ca acea clasă socială împotriva căreia se ridică o nouă clasă să nu sufere cu nimic. Orice despuiere de privilegii poate naște ură și împotrivire. Dar nu răspunzi declarând ura ca principiu universal. Dimpotrivă, ar trebui să afirmăm principiul universal al armoniei umane, stârpind astfel fanatismul troglodiților, care îl urăsc pe filozof stăpâniți de un instinct de patibulari. Proprietatea e un furt! Să admitem această formulare excesivă, și consecințele ei, o revoluție, trebuie să-i exproprieze pe expropriatori. Dar odată actul împlinit, toți oamenii trebuiesc considerați liberi de vechile determinări, chiar dacă în

practica vieții sociale cutare burghezi izolați ar putea turbura noua societate prin încercări de restabilire a vechilor rânduieli. E *necesară* pentru asta ideea de dictatură? Ar însemna că ea se va institui nu asupra burghezilor, puțin numeroși, ci asupra poporului, asupra chiar a propriei clase care înfăptuiește revoluția, fiindcă burghezia singură nu poate «unelti» practic nimic împotriva majorității cetățenilor. Comuna din Paris a putut fi reprimată sălbatic de domnul Thiers pentru că era izolată de restul francezilor, nu de către trupele de la Versailles, ci de ideile neclare ale comunarzilor, care nu erau pe gustul, să zicem, al țăranilor, ca să nu vorbesc de mica-burghezie..." „Am înțeles, mă întrerupse prietenul meu, fructul e verde, nu trebuie cules... Si totuși și în '48 a fost verde, și deși pașoptiștii au cam eșuat, ideile au prins viață și s-a născut România modernă." „Da, dar cum? «Monstruoasa coaliție» s-a dovedit deci a fi fost necesară, din moment ce s-a înfăptuit..." „Pe spinarea țăranilor, care în 1907 au arătat cât de necesară a fost coaliția în chestiune. După tine ar trebui ca proletariatul să se revolte fără un țel precis, să fie reprimat sângeros, în genul Griviței, să aștepte un moment istoric favorabil, să-și câștige restul populației, sa-și definească mai clar țelul și abia atunci să facă revoluție și să-i pice în gură para mălăiață a puterii..." „Nu, zic, să ia puterea pretimpuriu, să-și calce propriile idei în picioare, să alunge filozofii, să suprime libertățile anterioare în loc să le lărgească si.. "

Mă oprii. Ne enervaserăm amândoi, simțeam că discuția va degenera dacă nu încetam. De fapt și degenerase, cum se întâmplă totdeauna când într-o discuție se sare peste idei și perioade istorice si un gând intim, singurul care contează, nu mai e urmărit din aproape în aproape pentru a se ajunge la un adevăr. Al meu era că nu puteam renunța la vocația mea fără a renunța la mine ca om. Alungarea de la catedră a marelui poet însemna mai mult decât alungarea lui, un om care își împlinise

opera, însemna, desigur, alungarea mea, care avea să se producă inevitabil la prima mea desvăluire, la prima mea fatală opoziție... Vroiam să înțeleg de la el de ce retragerea mea din universitate nu-mi punea la adăpost vocația (un protest organizat pentru reintegrarea marelui poet fiind acum tardiv...), întrucât aș fi fost amenințat dacă m-aș fi dus să predau copiilor abecedarul. Fiindcă una e să cunoști amenințările din istorie și alta e să le cunoști pe cele care te pândesc pe tine însuți, în timpul unei istorii vii, care se face sub ochii tăi și în țara ta. Îmi păsa prea puțin că Buharin fusese executat, fusese implicat în lupta pentru putere într-o imensă țară, fusese numit de către Lenin copilul răsfățat al partidului. Lenin murise pretimpuriu, ei da, se moare și pretimpuriu, în ecuația luptei pentru putere mulți ignoră murirea... Sentimentul meu profund era că o inexplicabilă sminteala îi stapânea pe protagoniști. Sau un sublim sentiment de fatalitate. Lumea începea cu ei... Acolo, se fierbea, ca într-un *creuzet*, ideea pură, care avea să ghideze în viitor omenirea... Care era această idee pură, pe care nici unul dintre ei nu îndrăznise s-o înfrunte, idee-balaur, care îi ucisese pe toți, zeița necruțătoare cu o sprânceană albă și una neagră, în fața căreia toți trebuiau să se închine, chiar dacă alături de ea se afla neantul, fiindca nimic din ceea ce fuseseră ei nu trebuia să mai existe, ideile pentru care luptaseră și își riscaseră viața fiind negate de ei înșiși în fața tribunalelor și biata lor fulgurantă existență asociată cu ceea ce era impur, nuizibil, scabros... Ei bine, care era această idee terifiantă pe care acești obsedați bizari nu îndrăzniseră s-o privească în față și să-i sondeze adevăratul chip? Partidul unic! Unitatea partidului! Asta era zeița în numele căreia ei înșiși îi trimiseră pe lumea cealaltă pe socialiștii revoluționari (S.R.) și pe menșevici... Asta era istoria, consumată demult, când eu, orgolios, îmi chinuiam mama fără să bănuiesc că suflul ei, al acestei istorii fabuloase, avea să se apropie de ființa mea intimă și să mă confrunte cu

ideile ei, cu toate că eu nu eram și nu vroiam să fiu nici un Buharin, nici un Troțki, nici un Zinoviev, Kamenev, Piatakov, Tuhacevscki sau Yachir. Iar în fața mea se afla un om ca și mine, pe care îl prețuiam, dar care nu-mi confirma decizia mea dictată de instinctul de conservare... râsese spunându-mi ceva de neînțeles...

XIV

Se făcuse târziu și uitasem că Matilda mă aștepta la masă. Mă scuzai și o luai spre ieșire, acolo, într-un colț, era un telefon public. Nu se confirmaseră spusele lui Petrică în ceea ce privește grija Matildei pentru casă și pentru ora mesei. Dimpotrivă, simțeam o furie împotriva ei când îndată după masă se ridica și dracu știe ce făcea la bucătărie cu servitoarea, în timp ce aș fi dorit să lase totul baltă și să mai stăm împreună. Tot așa mi se părea că suferă de mania curățeniei. O cămașă, de pildă, pe care eu o purtam înainte cel puțin până seara, dacă ieșeam undeva după-masă mi-o arunca la coș și îmi dădea alta, schimbându-mi ea însăși butonii, căci observase cum mă irită faptul că pierdeam atâta timp cu îmbrăcatul în general, cu bărbieritul în fiecare dimineață („ești profesor universitar, cum poți să te duci la cursuri cu barba nerasă!") și cu operația inversă a descălțatului și desbrăcatului și înfășurarea într-un halat pe care tot ea mi-l făcuse cadou în ziua venirii mele în casa ei. Lungile noastre plimbări din timpul celor doi ani cât durase divorțul, plimbări încărcate de farmec care se sfârșeau acasă la mine în îmbrătișări pasionate, încetaseră cu totul. Acum, în timpul corespunzător al acelor ore, Matilda, obosită, căsca și adormea cu o carte în mână după nici un minut de lectură. Această oră, nouă seara, devenise treptat ora înstrăinării ei totale de mine, parcă nici nu mai mă cunoștea, ea la ora aceea trebuia să se culce, parcă intra sub o narcoză și nu suporta nici cea mai ușoară mângâiere, chiar ideea că aș putea să-i spun ceva tandru

o enerva dinainte; căci asemenea strigoilor, chiar de pe la ora aceea începeam eu să mă simt minunat și asta nu pentru că în timpul zilei aș fi fost apatic, ci pentru că seara aveam altă stare, atunci o iubeam cel mai mult și aș fi vrut să stau cu ea până în zori. Era amintirea ființei ei din cei doi ani când lucrurile se petrecuseră astfel? Vroiam să-i regăsesc privirea albită, fascinată de apropierea mea? Sărutările nesfârsite, spaimele care o cutreierau? Ele nu dispăruseră, dar apăruse încăpățânarea de a le stăpâni, nereușind decât să le sporească, ochii aceia albiți începuseră să se închidă, ochii care îmi mărturiseau că eu, eu eram cel care o fascina, da, îmi șoptea cutremurată, tu, tu... Eram convins că instinctul ei născocise somnul și în sinea mea îi dădeam dreptate. Nu datorită faptului că a doua zi trebuia să se scoale devreme (nu ca mine, care aveam cursuri la ore mai relaxate), în cei doi ani trebuise să se scoale la fel, ci, gândeam eu, pentru că în căsătorie nu se putea trăi ca într-o iubire, fără să riști moartea ei, și a iubirii și a căsătoriei. Intuiam, dar nu puteam să înțeleg cum reușise, și ceea ce mă nelinistea era faptul că seara Matilda era pentru mine o surpriză continuă, căci înstrăinările ei nu erau totdeauna aceleași, totdeauna tele, dar mereu inventive. Îmi spunea, de pildă, te iubesc, noapte bună, dar nu era nici o iubire în glasul ei, alteori nu-mi spunea nimic, alteori se trezea exasperată că nu eram lângă ea. Și nu știu ce făceam în biroul meu, alteori nu putea adormi tocmai pentru că eram și trupul meu se lipea într-o atracție irezistibilă de al ei. Dormeam atunci singur în birou, scos din pepeni, pentru că îmi aminteam că și Petrică îmi povestise că o pățise la fel...

Încât șovăii înainte de a vârî fisa în aparat. Era trecut de zece, desigur că dormea dusă, totuși formai numărul. Îi auzii însă numaidecât glasul. „Matilda, scuză-mă, te-am trezit din somn?" „Nicidecum!" „M-ai așteptat? E ceva grav, o să-ți povestesc..." Tăcere. Ei da, tăcere, i-o cunoșteam, era inutil să încerci să i-o urnești. „Te iubesc, îi șoptii, noapte bună!" Și

închisei fără regret că o lăsam astfel, deoarece aceste tăceri ale ei începuseră să-mi impună și o invidiam și încercam s-o imit la tăcere, tăcere și jumătate... Numai că ale ei erau naturale, în timp ce eu tăceam prin voință și în realitate nici nu tăceam, fiindcă gândul nu se desprindea de ea și continuam să mă întreb ce avea, fără să reușesc să găsesc un răspuns...

Mă reîntorsei la masă, puțin detașat de discuție, așa cum li se întâmplă tuturor bărbaților care în plină petrecere și în largul lor, ai fi zis cei mai liberi și fericiți bărbați, cei mai siguri pe sine și cei mai cinici în ceea ce privește femeile, primesc sau dau un telefon și se reîntorc atât de schimbați încât nu-i mai recunoști și devin ținta glumelor și ironiilor celor în mijlocul cărora mai înainte arătaseră atât de bățoși... Aha, va să zică, ia uite cine făcea pe viteazul, ia uite cine râdea de alții, și nimic nu-i mai descrețea fruntea, atât de pe altă lume arăta; și nu mai stătea mult și se căra... Nu era cazul meu, dar ceva pe aproape tot era, fiindcă mă uitam la prietenul meu cu alți ochi și însăși starea dramatică în care mă aflasem înainte scădea în intensitate și mă domina gândul: va să zică ea nu dormea, va să zică la ora nouă seara nevoia ei de a dormi nu mai apăruse în mod irezistibil... Îmi trecu chiar prin minte să-mi iau la revedere de la Ion și să plec; dar alungai acest gând, n-avea, îmi spusei, decât să mă aștepte, dacă chiar mă aștepta, și mai bine ar fi dacă s-ar culca, e în joc destinul meu, trebuie sa aflu azi, și nu mâine, ce-o sa fie cu mine, azi când simt că sunt eroul ființei mele conștiente, când concep că ceea ce gândesc îmi apare ca o sinteză inspirată despre ceea ce reprezint, și nu mâine, când s-ar putea s-o iau de la cap, cu „dar dacă", și „dacă totuși", și voința mea, cum spune Hamlet, să înceapă din pricina gândirii de relație, de împrejurări, să șovăie și să devin un laș. Astăzi pot eterniza în mine însumi curajul care m-ar feri de un lanț de erori, suferințe și căderi: nemaiavând în forul meu interior suportul de astăzi al unei idei clare și distincte (fiindcă în cursul unei

aventuri cu lumea în care trăim, ideile nu mai rămân nici clare, nici distincte), aș putea fi alterat definitiv și aruncat de pe orbita propriului meu destin, pe o orbită unde, nefiind a mea, aș trăi zadarnic. N-ar fi fost vorba, firește, să-mi asemui persoana mea socială cu a împăratului Chinei, cum am citit mai târziu, care din împărat a ajuns simplu cetățean și comuniștii, în loc să-l împuște, l-au „reeducat", făcându-l – credeau ei – să simtă că bucuria simplă de a împleti un coș sau de a confecționa tălpi de papuci e mai mare decât aceea de a guverna China. Chestia asta o făcea și Tolstoi, când și când îl apuca cheful și mai făcea o pereche de cisme, a căror valoare, spunea el, făcea mai mult decât opera lui Shakespeare. Dacă împăratul Chinei și-ar fi făcut tălpile lui la papuci ca împărat și nu ca simplu cetățean, fără doar și poate că s-ar fi găsit în Confucius un text care să atribuie acestui gest nu știu ce virtute. Tolstoi la arat era tot contele Tolstoi și aratul un mod direct de a afla, ca artist mare ce era, ce simte un mujic arând. *Condiția de mujic* însă n-avea s-o simtă numai cu atât. Aratul lui rămânea un simplu sport, ca și confecționarea de ciubote. Ca simplu cetățean, împăratul Chinei, aruncat de pe orbita sa, aruncat adică, nu socialmente, ci în sine, când datorită „reeducării" s-ar fi convins cu adevărat că e cu mult mai minunat să împletești un coș decât să fii împărat, trebuie să fi ajuns nu în starea simplă a unui simplu chinez, ci într-una de îndobitocire, dacă e să-l credem pe cel care cu un patos stupid a scris povestind despre metamorfoza împăratului. Orice metamorfoză are loc numai în libertate, concept care după Hegel nu-l găsești la orientali. Filozofia lor se reduce la sfaturi morale. Prin urmare, o cădere a mea n-ar fi fost spectaculoasă socialmente, ca a împăratului Chinei (la noi în Europa s-ar fi râs dacă noi românii, lipsindu-l pe Mihai I de tron și păstrându-l în țară, l-am fi „reeducat" să simtă bucuria simplă de a lucra la un strung), dar ar fi fost spectaculoasă în interior, acceptând să nu mă las ghidat de idei clare

și distincte, adică să nu concep căderea mea, cum nu putem concepe, cu ceea ce e viu în noi, că într-o zi n-o să mai fim vii, dar știm că asta e inevitabil prin idee. Astfel putem trăi. E altceva. Eu concepeam însă în seara aceea că voi cădea fatalmente. Dar nu era moartea, mă puteam salva printr-un act de voință călăuzit de o senină pace interioară, indestructibilă.

Rumoarea în braserie crescuse. Discuția mea cu Ion Micu devenise parcă fum, iar lunga tăcere care se așezase între noi risca să ne sugereze la amândoi o ruptură. Deodată însă el zâmbi: „N-ai reținut, zise el, fixându-mă iar, cum stătea aplecat, cu privirea de sus în jos în care strălucea o intensa simpatie pentru mine, ți-a scapat o idee pe care eu n-o pot demonstra, dar în care cred și anume că totul e să supraviețuiești. De fapt nu e o idee, e un sentiment pe care ori îl ai, ori nu-l ai. Asta implică totuși, ca o consecință, o idee și anume aceea a compromisului. Eu aș zice că după *le temps du mépris* al lui Malraux vine acum *le temps du compromis.* Ce vream să-ți spun? Să accepți o tranzacție în locul unui proces în care ai putea să pierzi." „Ce proces?" „De conștiință", răspunse el fără ironie, dar cu aerul că se adresează unui copil. „Nu înțeleg, zisei, care ar fi datele procesului și cine ar putea să câștige împotriva mea." „Cealaltă parte, zise, a conștiinței tale scindate." „Conștiința omului, spusei eu cu trufie, nu e scindată, asta e o invenție. Compromisul la care recurge adesea în viață omul are alte explicații. Nu voi accepta nici un fel de compromis, pentru că nu mă recunosc angajat în nici un fel de proces. Ascultă, Ioane, eu am descoperit ceva în filozofie și vreau ca această descoperire să fie demonstrată. Nu vreau *gloria,* asa cum viermele de mătase, după ce a acumulat în el însuși substanța aceea fină din care își va face gogoasa, nu vrea nici un fel de glorie. Ciclul meu poate fi simplu și obscur: frunza de dud de care am nevoie și pe care nu mi-o poate lua nimeni sunt cărțile. Mai am de citit câțiva ani, apoi încep să-mi depăn firul. Nu aspir să-mi perpetuez neapărat specia, adica gospodina sa ma puna deoparte, să reînviu spărgându-mi gogoasa sub formă de fluture, și să depun sământă. Nu, eu accept să fiu aruncat într-o căldare cu apă fiartă și cu un băț ordinar gospodina să-mi prindă firul și să-l depene pe o vârtelniță. Puțin mă interesează că după aceea corpul meu fiert va fi aruncat în grădină și cu asta procesul s-ar încheia. Nu alta e soarta a tot ceea ce e viu..." „Ai greșit doar într-un singur punct, spuse el ridicându-se iarăși. Și care e esențial..."

Și râse din nou în timp ce se îndepărta lăsându-mă singur. Braseria începuse să se umple de ceata fumului de tutun, dar și de acea ceață care emană parcă din rumoarea vocilor, a râsetelor, a fluidului existenței care se intensifică într-un restaurant când ora se face târzie și nimeni nu are încă de gând să plece. Desigur, aici se venea nu pentru a petrece în mod vulgar, pentru asta ar fi fost suficient să se treacă dincolo, în restaurant, unde erau cântăreți și muzică, acolo, chiar dacă ai fi vrut să discuți ceva important, n-ai fi putut, toba și talgerele și solista te-ar fi împiedicat spărgându-ți urechile. Asadar aici se putea schimba un gând. Ce anume? Ce fel de gânduri le treceau acum prin cap acestor contemporani ai mei? mă pomenii întrebându-mă. Nu lipseau gesturile largi, mai degajate, la cei cărora le plăceau și aveau talentul să povestească, cei pe care dacă îi ascultai aveai la un moment dat senzația netă că citești o bună nuvelă, adesea un roman comprimat, atât de vie și de originală era povestirea, pauzele, mimica, însuși glasul povestitorului, suplinind cuvântul scris, sugestia adâncă a mobilurilor comportării umane, pe care scriitorul o face folosind analiza și descripția... Totdeauna mi-a plăcut să fiu în societatea acestui soi de oameni, cu condiția însă să nu mă pună la un moment dat să plătesc un tribut prea mare, cum facea Cubleș. Puteam distinge apoi și indivizi infatuați, care țin, dintr-o pornire irezistibilă, să vorbească numai ei, deși astfel nu exprimau decât marea nerozie, și aceea nesărată, fiindcă există și nerozii interesante,

a întregii lor personalități, indivizi având de obicei un vocabular inacceptabil, frizând nepolitețea, tutuind oameni pe care abia îi cunoștea, legându-se de fizicul lor, care ar exprima că nu stăteai prea bine cu nu știu ce, agitându-se pe scaun, surzi la ceea ce li se spunea, puteai să-i înjuri și de mamă fără să-i clintești (eu însumi procedasem astfel cu unul și, în loc să se indigneze, afișase o politețe afectată, spunându-mi că buna-creștere îl împiedică să-mi răspundă cu aceeași monedă). Ic., colo, vedeam capetele aplecate ale celor care cu adevărat vroiau să schimbe un gând. Expresiile lor erau neliniștite. Cineva încerca să explice. Doamnele stăteau liniștite în rochiile lor elegante, uitându-se doar rar în jur, cu un ochi absorbit și cercetător. Grija, un sentiment etern la cele care își iubeau bărbații și nu mai vedeau nimic, nici în jur și nici în restul omenirii, era expresia discretă, difuză dar marcantă, care stăruia pe chipul lor. Tot astfel se ridicau și plecau. Dar ce era cu Ion, de ce întârzia? În sfârșit se întoarse și îmi spuse că a trecut prin restaurant și s-a întâlnit cu un prieten... Domnul Jenică se ivi și el cu un nou filtru. „Să vă fac câte-un șnițel? zise el. Așa subțire, cât foița de ceapă? à la domnul Micu?" „Eu nu mai mănânc nimic", zisei. „Ba mie mi s-a făcut foame, zise Micu, dar n-aș lua șnițel, am mâncat și ieri... Domn Jenică, fă-mi un *génie du christianisme!*" ceru el ca și când l-ar fi implorat, dând din cap sceptic, cu sensul că nu i se va face ceea ce cere, dar speră că omul din fața lui îl va servi totuși. „Gata, domnul Ionică, am înțeles, așa înalt, cum vă place dumneavoastră..." Într-o zi nu era el și m-a servit un tâmpit care mi-a adus friptură de vacă tăiată în felii... Asta zicea el că e *chateaubriand*..." „Nu se pricepe, zise domnul Jenică fără superioritate. Sunt de-ăștia noi și nici bucătarul, dacă nu-i spui, uită și el... Așa a învățat, să-l taie în felii..."

„Punctul esențial în care greșești, zise Ion Micu rezemându-se de astă dată de spătarul canapelei, cu pumnul la frunte și țigarea în mână, fără să se mai uite la mine, cu pleoapele plecate și foarte atent la ceea ce spunea, este gospodina. Ea îți aduce frunzele de dud, te ia în mână grijulie, curăță sub tine (dacă n-ar face-o ai muri chiar și numai dintr-atât, fiindcă fără curățenie această simpatică gânganie ar muri) și îți pune pe umăr, la timpul potrivit, coceni pe de margine, sub care să te poți retrage să-ți depeni firul. Nu cărțile sunt frunza de dud, cărțile nu-ți hrănesc decât spiritul, frunza de dud rămâne s-o obții. Ei, cum s-o obții? Gospodina, dacă e să împingem metafora ta până la ultimele consecințe, e societatea, sunt *ceilalți*... Ei pot decide că mătasea din gogoși e un lux, și, ca orice lux, e costisitor, dacă nu chiar dăunător. Dar părăsind metafora, să zicem că te descurci singur învățându-i pe copii abecedarul. Încearcă! În acest sens afirm eu că există un proces pe care dacă nu-l câștigi, pierzi totul. Dacă *nu vei putea* să predai abecedarul? Ce-ți va spune conștiința ta nescindată? Întâi ai să descoperi că e scindată, și anume între obiectiv și subiectiv, și al doilea vei descoperi determinările corespunzătoare care vei vedea că pot fi greu de înfruntat de unul singur. Nu-ți spun mai multe, fiindcă nici eu nu știu. Dar nu uita că știu totuși ceva... Într-o zi, poate chiar în seara asta, o să-ți dau să citești un studiu al meu din care o să înțelegi mai bine ce gândesc... În timp ce dacă vei rămâne la universitate... De ce te sperii tu așa de universitate?.. Să-ți spun o anecdotă..."

Tresării. Deși ne cunoșteam de puțină vreme, observasem că spre sfârșitul unei întâlniri Ion Micu încheia totdeauna cu anecdote, uneori chiar lăsând o discuție suspendată. Era o sugestie jignitoare pentru mine, care mă complexa; să zic că nu înțelegea ce-i spuneam în chiar clipele acelea, nu puteam, însemna că nu-l înțelegeam eu, că discuția mă depășea. „Povestește, îi zisei sumbru, anecdota ta nesărată, fiindcă așa suntem noi românii, chiar și ardelenii, nu suportăm multă vreme tensiunea unei discuții și o dăm pe anecdote." El râse: „Căz doară

nu e o anecdotă fără aplicățiune, ai să vezi că musai vom putea extrage din ea un înțeles practic pentru discuția noastră!"

Da, acum se exprima ca Marius Chicoș Rostogan, nu-i mai eram prieten, ci un simplu interlocutor. Atacă flămând *le génie du christianisme,* care tocmai i se adusese, o bucată uriașă de carne sângerândă, doar perpelită puțin pe deasupra, *chateaubriand*-ul a cărui simplă vedere îmi făcea greață, și printre înghițituri îmi povesti anecdota. Îi plăcea mâncarea, era chiar gras pentru vârsta pe care o avea, și privirea lui căpătă, înfulecând, o fixitate de înfometat. Mânca fără pâine, ceea ce mie mi se părea ceva animalic, fiindcă numai omul își combină hrana, în timp ce o felină sau un câine era la o distanță de milioane de ani de om, prin incapacitatea lor de a înghiți, să zicem, când din una când din alta. Numai rața ajunsese pe undeva pe-aproape, fiindcă își vâra ciocul când în mâncare, când în apă...

„Ițic primește ordin de chemare, începu prietenul meu carnasier... Și îl apucă groaza și fuga la rabi... Aoleo, rabi, ce mă fac, o să mor.. De ce, Ițic? Am primit ordin să plec pe front... (Anecdota, după cum vezi, e veche, din timpul primului război mondial, fiindcă în al doilea mareșalul le-a luat acest drept.) Ai ordinul? zice rabi. Îl am. Dă să-l văd și eu. Rabi îl ia, îl cercetează cu atenție, pe urmă îi spune: Da, e un ordin de chemare, dar în el nu scrie că trebuie să te duci chiar pe front. Ce te-ai speriat așa? Sunt mai multe posibilități... Să te trimită pe front, dar să rămâi și în spate, fiindcă nu toată armata e trimisă să lupte, mai e nevoie și de servicii la partea sedentară, pe cefere, pe la aprovizionare, la muniții. . Dar hai să zicem că te trimite pe front. Si aici sunt mai multe posibilități... Să te bage chiar pe linia întâia dar să te țină și ceva mai în spate. Ostașul când luptă n-are și el nevoie de mâncare, de apă, de îmbrăcăminte? Cine gătește, cine le aduce marmitele cu ciorbă? Cine le ține socoteala câți mor, câți

trăiesc? Dar hai să zicem că te vâră chiar pe linia întâia. Și aici sunt mai multe posibilități, ori mori, ori scapi... Cine îți spune ție că n-o să scapi? Dar hai să zicem că nu scapi... Si aici sunt două posibilităț., i-a mai spus rabi foarte hotărât. Poți să mori sfârtecat de o bombă, sau poți să mori de un glonte și să fii îngropat frumos de camarazi cu sapa și lopata... Așa că du-te liniștit, nu mai fi așa speriat, nu lua aconto pe ce-o să fie..."

Fiindcă nu râdeam, Ion Micu lăsă o clipă *chateaubriand*-ul înjumătățit și râse el de astă dată cu gura până la urechi, cum nu-l mai auzisem, și se făcu roșu, apoi liliachiu... Era mai degrabă efectul excitației cărnii roșii pe care o trimisese în stomac decât al retrăirii anecdotei pe care o povestise. „Așa și tu cu universitatea, reluă apoi liniștit. De ce să pleci? Până acum nu s-a întâmplat nimic. Titularul unei catedre a fost schimbat cu un altul. Asta s-a întâmplat și o să se întâmple totdeauna. Stai acolo, fiindcă sunt mai multe posibilități..." „Da, zisei, și una finală pe care rabi n-a ignorat-o!" El râse din nou, mai puțin excitat, dar mai îndelung, ca și când ar fi vrut să spună că nici el n-o ignora pe cea care mă aștepta și pe mine printre atâtea posibilități. Ce-o fi fost de râs aici?!

Plătirăm și plecarăm. Pe drum mai făcurăm, înainte de a ne despărți, câțiva pași împreună. Tăceam, dar el mă ținea afectuos de braț. Gândește-te, parcă îmi spuneau pașii lui care nu se grăbeau și strângerea de braț prietenească, apoi îmi spuse și prin cuvinte același lucru, adăugând: „Facultatea de a gândi nu e neapărat sursa inacțiunii, nu putem să nu ne gândim bine înainte de a întreprinde un gest care ne angajează destinul."

XV

Ce înseamnă însă a gândi, adică a te gândi? În actualul stadiu în care se află gândirea umană, a te gândi înseamnă în realitate a întări de fapt un gând deja format. De aceea, de pildă, rar se întâmplă ca sfaturile să fie urmate. Individul merge orb

înainte sub puterea gândului său, devenit obsesie. Iar această obsesie e o cerință fundamentală a ființei sale, chiar dacă ideea din care s-a născut îi e de fapt străină vieții lui, adică fericirii la care năzuiește. Dar noi nu ne-am născut ca să fim fericiți (și nici nu suntem!) fiindcă în legile care guvernează viața aceasta noțiunea nu este inclusă. Oamenii o confundă cu înflorirea. Firește, nu e vorba de înflorirea în natură, eu mă simțeam înflorind, un sentiment de forță, dar nu puteam să afirm că sunt fericit, nici nu știam ce înseamnă acest lucru, nu-l puteam concepe. Unii spun că fericirea apare în noi după ce am pierdut-o, dar dacă mă gândesc bine nu văd de pildă întru cât pierderea Matildei și pierderea locului meu în universitate mi-ar revela ceva care să semene cu o fericire pierdută, deși nu puteam concepe că aș putea iubi mai tare pe altcineva sau aș dori un loc mai bun în ierarhia învățământului. Desigur, concepeam că acest sentiment de forță, această înflorire a ființei mele puteau diminua cu anii, și ajungând în „toamna ideilor" n-ar fi fost exclus să mă trezesc cu grădina mea devastată (*„Qu'il reste en mon jardin bien peu de fruits vermeils!"*). Da, dar mai întâi că până atunci mai era, abia ieșeam din primăvară, și în al doilea rând mă simțeam bine înarmat să-mi pun la adăpost grădina de fulgere și furtuni. Nu eram poet, să-mi expun sensibilitatea ravagiilor.

Astfel că mergând singur prin noapte spre casă, dădui din umeri la sfatul prietenului meu de a mă gândi înainte de a lua o decizie. Dimpotrivă, discuția cu el îmi confirmase decizia deja luată, iar acum, „gândindu-mă", mă simțeam și mai întărit în ea. Nimeni nu știe, în afară de noi înșine, de ce facem un anumit lucru. „Știu eu de ce, gândii, mi-ajunge că am conștiința că știu, nu e nevoie să mai știe și alții, nici măcar Matilda."

Încă din stradă văzui lumina în dormitorul nostru. Va să zică Matilda nu dormea! Intrai în curte și sunai. Nu știu de ce repetai această glumă a noastră, să coboare ea totuși, îmi spusei, să-mi iasă în întâmpinare și să refacem clipele minunate ale

primelor noastre întâlniri... Era ca și când aș fi uitat că am chei și „să n-o fac să coboare de pomană". Îți arăt eu ție pomană! N-ai s-o poți duce! Încearcă să nu deschizi! N-o sfătuiam în gând pe Matilda să nu deschidă. Sunt momente când apare în noi un plus de decizie, momente nu prea favorabile celor cu care trăim, chiar dacă nu ne-au făcut nimic. Îi provocăm să ne facă! Dacă totuși nu ne fac, înseamnă că suntem iubiți și această certitudine reînnoită ne potolește...

Dar Matilda nu deschise...

Sunai a doua și a treia oară. Vedeam că nu vroia să vină, dar eu vroiam să vină, știam că e trează, vroiam să vină. Sunai din nou, lung, insistent. Nimic. Tăcere totală, a orașului și a casei. Întuneric total. Stătui câteva clipe lungi în singurătatea care mă cuprinse în fața propriei mele porți. Scosei cheile, intrai și începui să urc scările. Intrai în hol. În dormitor întuneric, glasvandul era mat ca și când casa ar fi fost pustie. Deci nu numai ca nu vrusese să vină să-mi deschidă, dar stinsese și lumina. Si dacă, mă întrebai, aș fi pierdut cheile? M-ar fi lăsat afară până dimineața? Nu, atunci mi-ar fi deschis. Se simte când... Astfel de lucruri se simt. Mai fără rost a fost stinsul luminii, nici măcar noapte bună n-a dorit să-i spun... Nu se întâmpla prima oară, e adevărat, dar nu mă puteam obișnui, totdeauna resimțeam despărțirea aceasta a ei de mine ca pe-un șoc... Încât un regret adânc, care ținu cel puțin trei clipe, mă țintui locului, apoi mă smulsei și intrai în bibliotecă. Apăsai pe butonul lămpii de pe birou și lumina care inundă suprafața lui încărcată de cărți îmi alungă șocul, și bucuria serilor mele petrecute în tovărășia marilor spirite, care cu două mii de ani mai înainte, cu cinci sute sau chiar numai cu un secol făcuseră același lucru la lumina opaițelor, a lumânărilor, a lămpilor cu petrol și apoi a becului electric, îmi reveni întreagă și plină, nealterată, mă desbrăcai rapid, revenii în hol, stinsei, închisei ușa după mine și începui să citesc. Era târziu, dar nu pentru

mine, adesea mă apucau zorile în biroul meu, dormeam două ore, cu fruntea pe cristalul curat, apoi plecam la cursuri, fără să simt cea mai mică oboseală, dimpotrivă, vedeam în privirile studenților, ici colo, licăriri de admirație, aveam mai multă vervă, eram mai puțin încruntat, mai apropiat de ei, iar fetele mă măsurau cu o vagă surpriză, cu o imperceptibilă grimasă în colțul gurii întrebându-se poate ce mi se întâmplase că astăzi eram mai puțin antipatic ca de obicei.

Nu citii mult și băgai mâna în buzunarul hainei de pe spătarul scaunului să scot cheile. Într-un sertar din dreapta îmi țineam cele trei caiete groase. Într-unul îmi conspectam lecturile, în celălalt scriam la o lucrare despre gnostici, o istorie a filozofiei acestora care trebuia să preceadă lucrarea mea originală despre o nouă gnoză, iar în al treilea scriam chiar la această lucrare, rar și fără grabă, din pricina obstacolelor; aveam lacune mari în istoria descoperirilor științifice din ultima vreme, din fizică, biologie, medicină și astronomie, îmi lipseau cărțile noi care apăruseră după război în Occident, nu mă puteam mulțumi doar cu referiri despre ele... (La facultate tocmai despre gnostici predam, fără să-mi desvălui în vreun fel gândirea mea proprie, care totuși începea să prindă contur în caietul meu...)

Când mă aplecai, văzui jos un ciocan și o șurubelniță. Le ridicai mirat. Șurubelnița avea vârful îndoit... Mă uitai iar în jos: ușa biroului care se încuia peste sertare fusese spartă într-un fel violent, lemnul și lustrul din jurul broaștei stricate... Deschisei ușa și trăsei sertarul. Caietele mele erau acolo, dar aruncate în dezordine de aceeași mână furioasă. Cine făcuse asta? mă întrebai în timp ce simțeam cum urmele furiei celui care o făcuse nășteau în mine furia. Matilda! Ea umblase aici, cine altcineva, vrusese să vadă ce ascund eu acolo și spărsese ușa... Deschisei caietele. Foile erau îndoite de neglijența cu care fuseseră răsfoite, închise și aruncate. Îi intuii starea de spirit,

lipsa de respect, desamăgirea de a nu fi găsit ceea ce căuta, disprețul pentru ceea ce găsise. Primul impuls fu să mă ridic și să mă duc peste ea în dormitor, dar în clipa aceea apăru chiar ea, adică apăruse mai demult, fără să facă zgomot, stătea în picioare înaintea biroului și se uita la mine.

„Nu te înfuria, zise, nu ți-am distrus «opera»." Cu ironie, care i se lăbărțase peste chip ca o mască hidoasă. Mă holbai la ea câteva clipe lungi, nevenindu-mi să-mi cred ochilor. Masca se întinse spre urechi și-i desfăcu un rânjet care înțepeni sfidător, desfigurând și mai tare ceea ce știam eu că e Matilda. Sării în picioare și, fulgerător, sub arcul loviturii pe care i-o dădui, ea căzu pe covor cu o expresie de uluire totală și cu privirea licărind de o spaimă intensă, fără nume. Începu să se ridice încet, ca în vis, cu palma pe obrazul lovit, neslăbindu mă din priviri, se așeză pe canapea și din nou mă privi, neînțelegând, cerându-mi parcă tot mie ajutor, să fie șters parcă ceea ce se întâmplase, să-i spun că nu era adevărat... În fața acestei catastrofe, căci asta exprima acum chipul ei, sentimentul că se petrecuse o catastrofă, masca hidoasă pierise atât de total încât avui și eu sentimentul că altcineva fusese în încăpere, nu Matilda... Dar îndată îmi amintii... ușa sertarului spartă, cuvintele rostite, *nu ți-am distrus „opera"*, ironia, disprețul trivial... „Crezi că eu sunt Petrică? îi spusei liniștit și sumbru, să-mi răsfoiești rânjind caietele? Las la o parte spartul ușii, oi fi crezut că păstrez acolo cine știe ce scrisori secrete, din trecut sau din prezent, nu m-am gândit, altfel nu încuiam biroul, dar după ce te-ai convins ce e, să nu-mi arunci tu caietele cu dispreț și să mai și vii să... Ai uitat ce mi ai spus în ziua când m-am mutat aici? Răspunde! Ai uitat?! Tot cu dispreț, că între mine și fetele lui Calcan nu e nici o deosebire, ceea ce fac eu e o meserie ca oricare alta. Foarte bine, și în clipa aceea am decis că nu trebuie să-ți bagi nasul în lucrările mele și de aceea le-am și încuiat. Petrică îți citea din versurile lui și tu râdeai. Ei, eu

n-o să-ți citesc din scrierile mele, ca să-ți satisfac vulgarul apetit de a-ți coborî bărbatul. . Petrică era un poet bun, l-ai surpat interior cât ați trăit împreună, n-a mai putut scrie nimic... Puțin îmi pasă de el, dar bucuria noastră de a trage totul pe ceea ce e comun am simțit-o din prima zi când m-am mutat la tine... Eu nu le disprețuiesc pe fetele lui Calcan și pot foarte bine să compar lecțiile mele la universitate cu ale lor, profesional vorbind, dar tu *știai* de doi ani de zile că, dincolo de toate astea, urmăream un țel care nu era străin de ceea ce predam studenților, fiind în același timp ceva dificil de atins, care nu e de nasul... Cu alte cuvinte, mă părăseai trudei mele în care nu credeai. Foarte bine, pot s-o iubesc și fără asta, mi-am spus, nu fără desamăgire, fiindcă victoriile în spirit sunt turburate de singurătatea în care ne condamnă familia, odată întorși acasă din cetate, unde suntem sărbătoriți. Nu-i nimic, mi-am zis. Bine că ea nu e Xantipa, are, în felul ei, un suflet generos și o filozofie intransigentă, în care conceptul de egalitate al tuturor oamenilor în fața a tot merită să fie luat în seamă.. Nu l-a citit pe Bakunin, ca să spună că l-a împrumutat de la el. E al ei, descoperire proprie, numai să-l aplice consecvent. Or, ea vine și-mi sparge biroul și mai îmi ia în derâdere și «opera», cuvânt pe care îl pune rânjind între ghilimele.. "

Dar, perorând, îndoiala mi se și infiltrase în inimă, încât tăcui. Poate că ea nu pusese nimic între ghilimele, poate că nu rânjise răsfoind caietele, poate că aceste caiete nici măcar nu fuseseră răsfoite cu dispreț, ci doar cu grabă, gelozia, nedumerirea fiind singurele sentimente care o ghidaseră? mă întrebai privindu-i palma pe care continua s-o țină pe obrazul lovit. Își plecase fruntea și din când în când își strângea genunchii ca și când i-ar fi fost frig, se încheia învelindu-și gâtul cu reverele pijamalei, ca și când ar fi avut un șal. Și cu coatele pe genunchi își ducea palma și-și ascundea obrazul. Nu cumva ea fusese crispată de vinovăție când rostise cuvintele „nu ți-am distrus opera"? Nu cumva dorind iertare, înțelegere, vrusese „s-o dea" pe glumă? Într-o clipă efracția săvârșită de ea îmi zbură pe dinaintea ochilor cu toate sensurile răsturnate. Mă iubea! Altfel n-ar fi pus mâna să-mi spargă biroul.

Mă ridicai și mă așezai jos lângă ea. Lacrimi mari îi picurau din ochi pe covor. „Venisem, îmi șopti, să ți spun că sunt însărcinată... Și răspunsul tău a fost să mă trimiți jos, la pământ... Te-am așteptat toată seara să-ți spun acest lucru. Astăzi vroiam să ți-l spun, îmi intrase mie în cap să fie astăzi. În loc de asta, am stins lumina, te-am auzit cum sunai, dar n-am vrut să cobor să-ți deschid..." „De ce n-ai vrut? De când ne-am căsătorit aș putea să spun că chiar din acea clipă te-ai schimbat." „Nu m-am schimbat, sunt aceeași!" „Nu-i adevărat, nu ești așa, nu-ți dai seama?" „Ba îmi dau seama, dar ce să fac, vreau să fie ca înainte, dar parcă simt un pietroi pe inimă.. " „Nu, zisei, pietroaiele le aduce o situație insolubilă, mai degrabă ar fi trebuit să-l simți acest pietroi înainte, nu acum, că ai scăpat de Petrică... Ai scăpat în toate sensurile, te-ai vindecat de mila pe care o simțeai pentru el și pe care el a exploatat-o până în pânzele albe. " „Singur spui că l-am surpat interior cât timp am trăit cu el. E adevărat, mă simt vinovată... Aroganța lui, siguranța lui de sine mă făceau să-l lovesc, să nu mai fie atât de..." „Ei da, și ai făcut-o până l-ai împins spre umilință. Ar fi trebuit să te bucuri." „Păi mă bucuram, atunci am ținut cel mai mult la el." „Bine! și ce n-a mers?"

Ea nu răspunse. Nu era prima oară când îi puneam această întrebare, și nu era prima oară când răspunsul ei era o tăcere. O singură dată spusese: „atunci ai apărut tu!" Vrusese să-mi sugereze că dacă nu apăream eu, totul ar fi fost bine între ea și Petrică? Aiurea! Când apărusem eu, de mult căsnicia lor era pe drojdie! Sau poate nu pentru ea, dar pentru Petrică în orice caz. O urmăreau încă sfărâmăturile acelei vieți? Și nu cumva divorțul durase atât de mult din pricina

indeciziei ei? Dar nu simțeam niciodată nici cea mai mică șovăială în timpul întâlnirilor noastre. Dar știu eu ce făcea, ce simțea, când rămânea singură?

XVI

„În sfârșit, zisei, ce-a mers, ce n-a mers, nu mai are acum nici o importanță. Să revenim la noi doi... Ești sigură că ai rămas însărcinată? (Mă avertizase cu zece zile în urmă că «s-ar putea».) „Da, sunt sigură", spuse foarte posomorâtă. „Bine, zisei eu atunci, ai făcut în așa fel încât această știre să se asocieze în amintirea ta cu o palmă pe care ai dorit-o. Dacă nu ți-aș fi dat-o ai fi inventat altceva decât spargerea biroului și răsfoirea caietelor mele. De ce ai spart biroul?" „M-au revoltat sertarele închise. Cu mine în casă te ascunzi de mine?"

Începui să măsor încăperea în lung și în lat. „Ei da, îi răspunsei, venea în contradicție cu tot ceea ce ești tu, care nu concepi că un cuvânt rostit nu poate fi inocent. Ai rostit acele cuvinte și n-ai bănuit că pot avea o consecință, mai ales că știai bine ce spui. Erai de partea domnișoarelor Cacan, nu a mea. Vreți toate să vă credeți atotputernicele acestei lumi, fiindcă aduceți pe lume copii. Și în ultima vreme se constată că aduceți mulți. Dar multă lume nu înseamnă multă conștiință. Tiparul se strică, specia nu e mai puternică, indivizii născuți sunt mai slabi... Salut pe viitorul nostru copil, cu scutecele lui, dar eu pe tine te vreau, și nu să devenim servitorii unui nou-născut... Naște-l, să existe în sine, ca esență, crește-l, dar pentru tine nu trebuie să existe nimeni în afară de mine. Altfel ți-l iau, ca Rousseau, și îl dau la un leagăn... Nu spun că aș face ca tatăl lui Oedip, care a intuit că venirea pe lume a copilului însemna înlăturarea lui, iubita devenită mamă nu l-ar fi mai iubit pe el ci pe copil. Drept care l-a luat și l-a dat pe mâna unor slujitori să-l arunce într-o prăpastie. Cunoști urmarea, slujitorii nu l-au aruncat, Oedip a fost crescut de niște păstori, l-a detronat pe tat-său și a început sa trăiască cu maică-sa..."

Mă oprii. Ceea ce spuneam eu acum era ceva inocent? Bineînțeles! Dar văzui că mă ascultase cu o expresie de mare concentrare pe chip, al cărei înțeles eram atunci departe de a-l bănui, cu atât mai mult cu cât o noblețe bizară se așternuse peste aceste trăsături pe care le lovisem cu o atât de fulgerătoare violență. „Bine, zisei, și acum să-mi spui de ce n-ai vrut să-mi deschizi și de ce ai stins lumina. Știai de ce sunam! Bănuiai ce sentimente mă stăpâneau. Data trecută m-ai luat fără veste, ca pe-un adolescent, dar acum eram pregătit să ți-o plătesc. Soneria trebuia în orice caz să fie pentru tine buzduganul smeului care își anunță sosirea, intră în casă și se așează singur într-un cui, dacă nu era semnalul iubitului care vine acasă, a cărui inimă bate pentru tine și e nerăbdător să te vadă, să te ia în brațe și să te strângă ca și când te-ar fi regăsit după luni de așteptare. Chiar așa și era. De când am venit aici la tine, caut mereu să te regăsesc. Ceva s-a întâmplat cu tine... (și coborâi în genunchi înaintea ei și îi căutai privirea, care se întâlni cu a mea, mare, cu pupila imens dilatată, deși camera era albă de lumina puternică a plafonierei). Știi? S-a întâmplat ceva. M-am adaptat ușor, trebuie să recunosc, mi-am spus: așa o fi, una e când trăiești doar cu iubirea, și cei ce se iubesc se văd numai pentru asta, chiar dacă zilnic, iar pe urmă se despart și se întorc la casele lor și dorm singuri, se scoală de dimineață singuri, își iau micul dejun singuri și se duc apoi acolo unde muncesc. Și alta e sa trăiești clipă cu clipă sub același acoperiș, între aceiași pereți... Ce ore frumoase erau mai ales acele dimineți de la începutul toamnei, când mă urcam la catedră și în timp ce mă gândeam la tine îmi începeam cursurile zâmbind enigmatic, așa mi s-a transmis că ar fi zis o studentă, că am «un antipatic surâs enigmatic»... bineînțeles! fiindcă le vedeam pe toate cât erau de urâte!, și apoi la orele unsprezece, secretara care mă găsea chiar pe aproape de biroul ei: domnul Petrini, la

telefon . crezi că există ceva pe lume care să te subjuge mai tare decât entuziasmul sufletului, bucuria care țâșnește din el liberă, fără oprelisti de nici un fel, neînsoțită de nici un gând reticent, de nici o urmă de bănuială, de gelozie, sau resentiment?... Înainte de orice cuvânt sufletul tău își elibera brusc, la auzul glasului meu, un preaplin al inimii, glasul tău în receptor era ca un strigăt... Avea puterea de a pătrunde adânc în suflet, era de încântare extremă, de surpriză ca în fața miracolului, uimire extremă, exista asta, un om pe care îl chema Victor, cum, continua să existe, Victor al meu, da, da, exista, era el, îi recunoșteai glasul, apoi, Victor, iubitul meu, ce faci tu acolo, mi-e dor de tine! Mă feream de această agresiune a puterii tale de a iubi, apele adânci ale simțirii mele răscolite năvăleau asupra țipătului și îl înecau, vroiam să rămân intact în cutiuța în care stătea puterea mea, cei trei viermi nemuritori din basme care îl făceau pe smeu de neînvins, dar de fiecare dată strigătul tău pătrundea tot mai adânc, dincolo de aceste ape, acolo unde se presupune că nu mai e decât această putere lăuntrică și abisul, și îi auzeam acolo ecoul, bine instalat, împrietenit cu ceea ce noi nu știam de fapt ce e acolo, peste capul și voința mea... Ne vedeam apoi la prânz, și spre seară îți deschideam ușa la mine... Nu mai puteam! ne culcam cu fața unul la celălalt și tu îmi șopteai: hai să murim! Asta se repeta de un an de zile, dar noi trăiam în mod acut acest sentiment straniu ori de câte ori ne vedeam și noaptea se cobora în odaie, găsindu-ne tot astfel, privire în privire, halucinați de noi înșine și de vecinătatea morții care, invocată, venea lângă noi și ne veghea parcă, prezență neputincioasă și iluzorie, căci nu ne temeam de ea... Cu atât mai însetate ne erau apoi sărutările și îmbrățișările... Nu le acceptai decât împotrivindu-te, chestie cu care nu mă obișnuiam și nu m-am obișnuit nici până azi... implorându-mă... strigându-mă în șoaptă ca și când aș fi fost departe, undeva prin secole, prin timpuri imemoriale, călcând dealurile să viu spre tine, printre dinozauri... un milion de ani înapoi... Nici nu

știu cum au zburat doi ani... Acuma, continuai eu desfăcându-mi genunchii și așezându-mă jos pe covorul moale, nici n-au trecut trei luni de când trăim împreună ca soț și soție și aș putea, aceste luni, să le povestesc zi cu zi, atât de greu au trecut... Eu veneam cu amintirile unei mari iubiri, pe care vroiam să le păstrez și în același timp să le sporesc cu altele noi (alte priviri albite de uluire, alt chip a cărui strălucire, când îmi spuneai te iubesc, Victor, e un secret pe care nu ți-l voi dezvălui), tu veneai doar cu încântătoarele tale povestiri din lumea în care te miști gen Calcan, arhitecți de toate soiurile și nuanțele, șefi care de care mai demagogi și efemeri, șefi noi, ieșiți din îmbulzeala societății noastre care se răsturna și printre care un om de soi era o mare minune... Bine, mi-am spus, într-o zi o să lase aceste povestiri la o parte, o mare tăcere se va așterne între noi, ne vom culca iarăși unul cu fața spre celălalt și ea îmi va șopti.. hai să murim! Îmi evitai privirea, ca și când n-ai fi știut ce așteptam de la tine. Ba nu, te uitai în ochii mei, dar ce bizar, ***erau alți ochi.*** Ochii ăștia ***nu știau*** ce făcuseși tu înainte, nici gura ta nu mai era aceeași gură care îmi șoptise atâta timp ***te iubesc.*** Am crezut că o să-mi dai ca mai înainte telefon la facultate, să ți aud strigătul de uimire. Nu, telefoanele au încetat, iar când te-am căutat eu, zadarnic, mi s-a părut chiar mie ridicol când ți-am imitat glasul... Matilda, ce faci tu? Ce să fac, zice, bine, uite, o să intru într-o ședință, așa că dacă întârzii nu mă aștepta la masa! Pe urmă s-au instalat serile interzise, fatala ora 9 și timpul iubirii noastre, adică ce mai rămăsese din ea, s-a mutat dimineața De fapt era ***altă iubire,*** bună și asta, mi-am zis, bine, bine, Matilda, deși ai mai fost căsătorită și eu nu, nu simți că o astfel de iubire alungă surpriza, ba chiar capeți aversiune împotriva ei (măcar fiindcă îmi plăcea mie ar fi trebuit să vii să-mi deschizi), fantezia seacă și într-o zi o să te uiți la mine holbată și o să te întrebi: cine mai e și străinul ăsta?"... „Chiar așa este, zise ea deodată, îmi ești străin. Fiindcă n-ai făcut nimic ca totul să fie ca înainte."

Rămăsei tăcut. Deci eram în întârziere, cine știe de când fusesem judecat, poate chiar de mult, și găsit vinovat. Da, iată, de aceea desigur palma mea din astă seară nu fusese pentru ea o catastrofă, fusesem în stare să i-o dau, ea mă provocase, eu i-o dădusem și ea căpătase confirmarea că nu se înșelase asupra mea. N-am făcut nimic ca totul să fie ca înainte! Cum, dar făcusem totul, aproape în fiecare secundă a vieții noastre în doi. În fiecare secundă îi pândisem fiecare gest, fiecare intonație, fiecare înțeles al cuvintelor rostite, gata pregătit să-i răspund... Și nu trecuse zi fără să schițez, da, să schițez, nu să duc până la capăt un gest care însă nu mai apărea într-o oglindă. Dispariția iubirii e ca o oglindă întoarsă, nu se mai vede nimic, te uiți zadarnic în ea. Gestul tău nu se mai reflectă, nu-i mai răspunde nimeni. Ești singur. Încercasem în mod ridicul să întorc cu mâna mea înapoi această oglindă, dar n-o puteam întoarce, cum nu poți întoarce înapoi un râu al cărui curs ți-a convenit un timp, dar pe urmă el a cotit pe unde nu vrei tu și curge dracului în altă parte... Cotitura asta o făcuse Matilda fără să-mi spună. Mi-o spusese acum, după ce ascultase cu nepăsare târzia mea confesiune. Ce plăcut e totuși când descoperi un adevăr!

„Ar fi o prostie, îi spusei, să-ți reproșez ceva. Fără să știu de ce și de când nu mă mai iubești. Îți sunt străin, străin îți rămân. Și cu asta, basta. Consecințele, ca și în moarte, vor fi mai spectaculoase decât actul simplu al morții. Dacă vrei, le simplificăm, ca să nu apară. Ca să nu se bucure babele care freamătă când cineva moare și copiii să nu vină buluc în urma cortegiului funerar... Sarcina poate fi întreruptă, ne despărțim și eu o să găsesc alta încă și mai minunată."

Îmi aruncă o privire în care străluci intens iubirea, pe care căutam s-o regăsesc. Mă ridicai și trecui în spatele biroului. „Ce-ar fi, zise ea cu această privire, să pleci chiar acum?"

În literatură, chiar în cea mai bună, eroul aflat în situația mea are de ales între cuvintele care s-au rostit și sentimentele care nu-l puteau înșela, ghicite în privirea femeii iubite. Cei fără experiență se duc spre ea, fără să-și dea seama că acea privire e o cursă în care trebuie să cazi, pentru a fi mai bine lovit, cei orgolioși rămân pe loc bănuitori bănuială care li se confirmă. Eu m-am dus spre ea și am primit lovitura. „Nu te apropia, mi-a strigat, și te rog să pleci. Pleacă, mi-a șoptit apoi brusc exasperată, nu pot să te mai suport, chiar acum te rog să pleci..." Deodată căzu în genunchi și izbucni într-un plâns repede reprimat, împreunându-și mâinile... „Mă rog de tine să pleci, ah, o să mi-o plătești", și se ridică și se aruncă pe canapea țipând înăbușit...

Cum să plec? Nu pleci când ești alungat. Trebuie să bei tot paharul și, întărit de otrava lui înghițită, să nu-ți mai pese de cine ți-a dat-o. Dar Matilda, după ce mă făcu să gust doar din el, nu dădu nici un semn că ar avea de gând să mi-l ofere, acest pahar, să-l înghit până la fund. Se ridică, străbătu holul, intră în dormitor și după o clipă auzi cheia răsucindu-se cu hotărâre. Își închipuia (și era adevărat, avusesem acest impuls) că o să vin peste ea. Mă îmbrăcai și ieșii să mă plimb. Acum, da, aveam la ce să mă gândesc, nu era atât de simplu ca plecarea mea de la universitate.

Cred că vreo oră străbătui străzile fără să mă gândesc la nimic. Astfel se stinse treptat sentimentul apăsător pe care mi-l dădea ideea că Matilda nu mă mai iubește. Dar ideea rămânea, și pe lângă ea se furișară altele. Dacă nu mă mai iubește și nu mă mai poate suporta, trebuie să ne despărțim. Bine, dar de ce? Era limpede că nu mă mai iubea, că adică oglinda era întoarsă, dar ceva a făcut-o să se întoarcă, ce anume? Nu i-a mai plăcut cel ce se oglindea în ea, din pricină că eu n-am făcut nimic ca totul să fie ca înainte? Asta e o glumă, nici înainte nu făcusem nimic, eram același om de astăzi, ba chiar făcusem mult mai mult ca înainte, o iubeam mai profund și nu eram un ins care nu știa să arate acest lucru, un ins, să zicem, care simțea una și în realitate arăta altceva, să zicem meschinărie,

egoism, nepăsare, dominație stupidă, iritare de stăpân.. Nu făcusem nimic ca totul să fie ca înainte! Nu păreau cuvinte spuse la întâmplare. Erau rodul unei gândiri anterioare acestei seri; când avusese ea această revelație? Și din ce se născuse? Ei bine, ce-ar fi trebuit să fac și nu făcusem? Vrusesem s-o iubesc ca și înainte de căsătorie. Dar chiar de-a doua zi ea tăiase punțile, și eu apoi zadarnic încercasem să ridic altele. Vrusese să trăiască în prezent. Dar prezentu.... Iată prezentul! Prezentul nu mai era nimic, fiindcă trecutul nostru de căsătoriți, *trecutul ei*, opera ei, era fad. Nu cumva a vrut să spună că eu nu trebuia să accept ca ea să taie punțile, să resping deci prezentul pe care mi-l oferea? Da, dar forțele ei în a și-l impune fuseseră mai puternice, așa este, îmi dau seama, m-a târât și pe mine în această alunecare... Și îmi veni un gând liniștit care mă eliberă de orice ispită de a mă învinui. O iubeam pe Matilda, nu voi pleca, dar voi lupta, orice-ar fi, împotriva celei ce devenise după căsătorie, cu teoria ei cu tot, că numai prezentul înseamnă viață. Da, îmi aduceam aminte cum ea însăși exclamase odată: blestemate idei! Da, ideile aveau asupra ei un efect asemanător drogurilor, o puteau pierde. Da, dar cum putem împiedica pe cineva să aibă idei? Când vin din ființa ta (și era cazul Matildei), și nu vin dinafară, au o forță aproape indestructibilă, pentru că e orgoliul care le însoțește. Da, dar și eu le aveam pe-ale mele. Nu voi mai ceda.

Și simții bucuria că ea era însărcinată și că despărțirea, chiar dacă împinsă de determinări fatale care îmi scăpau, ea va dori-o, nu era nici pentru mâine și nici pentru un viitor apropiat: nici o femeie nu deschide un divorț fiind borțoasă. Copilul acela nu se putea naște ilegitim... și Matilda, dacă ținea să-l aducă pe lume, nu putea, cu el încă în burtă, să-i facă o asemenea figură...

PARTEA A PATRA

I

...Astăzi m-a vizitat apărătorul meu, fostul judecător. Cum l-am cunoscut eu pe Ciceo? Într-un fel incredibil de simplu (îl chema Ștefan Pop, Ciceo, îi spusesem eu de la început că trebuia intercalat între numele și prenumele său).

Se întâmplă rar astfel de conjuncții cu soarele prieteniei, fiindcă oamenii ori aleargă după fericire cu o femeie și nu mai e loc în conștiința lor pentru alte bucurii, ori sunt obsedați de probleme de existență, o carieră pe care o urmăresc sau lupta acerbă să nu decadă după ce și au atins un scop. La facultate am avut prilejul să mă împrietenesc cu doi colegi, dar repede acest început de prietenie s-a degradat din pricina unui al treilea, un ins neînsemnat... Da, neînsemnat azi, dar poți să știi ce devine mâine? Cine nu vede că în aceste timpuri neînsemnații străbat curbe uluitoare? Un neînsemnat nu e neapărat un om fără calități, dar aceste calități nu apar decât după ce e proiectat pe spirala, și nu sunt de fapt calități, tot neînsemnat este dacă e luat în sine, dar tocmai această neînsemnătate era necesară pentru o poziție însemnată. Acești doi virtuali prieteni ai mei au crezut că pot da și ei lovitura petrecând mii de ore lângă un astfel de ins .. Tocmai ei, care se delectau acasă cu Rimbaud, Verlaine și Samain... De la o vreme ori de câte ori ne dădeam o întâlnire, era prezent și omul neînsemnat,

prezență inexplicabială la început pentru mine... Ce dracu căuta alături de noi? Văzând că i se dă atâta atenție, acest ins începu să prindă curaj și să debiteze astfel de tâmpenii, încât nici măcar nu puteam să râd. Dar cei doi îl ascultau foarte senini, îl completeau, îi dădeau dreptate, ridicau ideile lui școlărești la rangul de sistem de gândire, cu referiri la mari personalități și filozofi, și asta dura ceasuri întregi, încât după o astfel de întâlnire mă dureau oasele și îmi pierea somnul, reacție bizară a organismului chinuit. Într-o zi n-am mai putut înghiți și după plecarea individului i-am întrebat: „Ce găsiți voi la idiotu-ăsta?" „De ce, mi-au răspuns ei, nu e idiot deloc, are multă intuiție. Idioțenia e o armă, a adăugat cel la care țineam eu cel mai mult. Și el știe s-o folosească... Cum, a reluat celălalt, e în tradiția poporului român, preferă să pară prost, n-are probleme! Dar nu el... Inteligența afișată e orgoliul prostului, a reînceput cel pe care îl prețuiam eu cel mai mult și aș fi vrut să fim prieteni... Cele mai mari necazuri, a continuat el, le are cel care e inteligent, dar nu știe că îi e propriu inteligenței să nu se indigneze pe cel așa-zis prost. Camil Petrescu, de pildă, face parte din această categorie de inteligență. Mie îmi place Sadoveanu, a cărui inteligență nu se expune." Și și-au apropiat capetele și au început să vorbească între ei, ignorându-mă. Am avut sentimentul că totul e o înscenare, un complot împotriva mea, în realitate se depreciau pe ei înșiși, ca să se simtă bine omul neînsemnat pe care îl cultivau. „Cu voi nu mai sunt prieten, le-am spus. Nu accept să-mi cheltuiesc ore din viața mea, cu care am ceva mai bun de făcut, ca să măgulesc o nulă." Și m-am ridicat să plec. Asta nu prea le-a plăcut, dar n-au schițat nici un gest să mă rețină. Abia după ce omul neînsemnat, universitar și el, a devenit secretar cu agitația și propaganda în comitetul județean de partid i-am înțeles, dar n-am înțeles ce dracu sperau ei de la el, fiindcă în loc cel puțin să-i protejeze, dimpotrivă, el i-a lăsat

pe amândoi în plata ședințelor purificatoare de mentalitate burgheză și cosmopolitism în care au picat, și n-a mișcat un deget când au fost dați afară din universitate. Să l citești pe Rimbaud, Verlaine și Samain și să afle asta chiar omul complexat că nu se putea delecta cu acești poeți, asta, în acea vreme, era cu adevărat o dovadă de prostie și nu de inteligență, fiindcă se pare că omul neînsemnat chiar dacă ar fi vrut să-i apare n-ar fi putut, știa și el că cei trei erau niște „cosmopoliți". N-ar fi fost mai bine să nu știe? Mi-a părut rău totdeauna că n-au dorit să formăm noi trei un grup. Ei doi au rămas prieteni, unul a fost numit obscur redactor la o revistă în limbi străine, celălalt, profesor de franceză la un liceu.

Nici prietenia mea cu Ion Micu nu rămăsese neatinsă în acel an. Nu știam și nu urmărisem cum putuse el să joace rolul diavolului predând pe Păun-Pincio, Neculută și Cezar Bolliac în locul lui Eminescu. Esențial pentru mine era să știu că nu făcea nici în fața mea și nici în lipsă elogiul omului neînsemnat, cum făcuseră cei doi colegi ai mei de la catedra de istoria filozofiei. Ion Micu, e drept, nici el nu-mi mai povestea nimic despre ceea ce se întâmpla pe la ei pe la Filologie, eram încântat și liniștit că rămăsese același și că totul trecea ca și înainte prin flacăra ironiei lui necruțătoare, reviste de literatură, poeți, romancieri, critici literari din orașul nostru, dar și din capitală. Ne întâlneam tot la acea braserie și ne servea tot domnul Jenică, iar el înfuleca același *chateaubriand* și sorbea același număr de filtre care îl făceau la un anumit moment să înceapă să bâțâie din picior, în ciuda faptului că noua lui soție i le număra, acele filtre, cu reproș, că a băut nu știu câte și că îi ajunge... Se făcea că n-o aude, se ridica de la masă, dispărea cu un pas greoi (se îngrășase între timp) și când revenea îi răspundea că un om trebuie să moară de ceva!

Până într-o zi când plimbându-mă singur prin oraș, văzui niște afișe lipite la intrarea Casei de cultură. Pe ele scria negru

pe roșu că în ziua cutare prof. univ. Ion Micu (ajunsese între timp profesor) va conferenția despre (cu litere uriașe): *Unele aspecte ale prelucrării folclorului în opera poetică a lui Ion Amăicăliţului.* Am rămas stupefiat, nu-mi venea să-mi cred ochilor. Multe seri ne distrasem noi pe seama acestui troglodit care scria versuri neaoșiste elogiind, amenințându-ne parcă, un soi de țărani primitivi care purtau cu mândrie tundre sure pe umeri și cât erau ei de devotați partidului și îi stârpeau pe contrarevoluționarii de prin munți. Bineînțeles că „opera" lui poetică era mai vastă, publicase volume despre aproape toate meseriile, compuse în general din imnuri (o încurcase doar cu unul intitulat *Turnătorul.* Tu, turnătorule, scria el, din mâinile tale ies roți de vagoane, te salut, turnătorule, asa si pe dincolo, făcându-i să râdă până si pe cei care se temeau de el... O dăduse în bară cu acest elogiu și trebuise să i se explice că nu era bine plasat acest cuvânt, chiar dacă se vedea clar că nu e vorba de turnătorul... ci de muncitorul care... așa sunt oamenii, le merge gândul aiurea...). Individul însuși îți amintea o combinație stranie între hienă și porc născută din imaginația unui Wells, din *Insula doctorului Moreau:* nas și gură într-adevăr porcine, de râmat, ochi de hienă sub arcade de pitecantrop. „Ăsta, dacă i s-ar da voie, spusese Ion Micu despre el, ne ar omorî pe toți cu ciomagul în piața orașului." Cică ar fi amenințat chiar pe cineva care îndrăsnise să-i spună că, din punct de vedere estetic, versurile lui... „Ah, ce v-aș mai frânge eu gâtul la toți esteticii ăstia... Sunteți de-o neprincipialitate grasă" (vrusese să spună crasă!). Ei bine și iată-l pe Ion Micu pe afiș, anunțat că va ține o conferință... Și ce timidă era formularea, adică nu pur și simplu despre opera poetică a lui Amăicăliţului, ci doar unele aspecte (nu toate!) ale prelucrării folclorului în opera...

Ce era cu el? Întâi am vrut să-i dau un telefon, dar m-am gândit că nu se putea face nimic, era anunțat, conferința se va

ține. Bun! Și ce o să-mi spună el mie după aceea? Cum o să mai putem sta împreună la masă?

Ne-am întâlnit totusi și nu mi-a fost usor să-l întreb. Nu arăta bine si avea pe chip o expresie de scârbă si plictiseală, dar și un fel de sfidare posomorâtă, supărat parcă dinainte pe cel care ar avea intenția să-i reproșeze ceva. Ei da, dar ce mai puteam să ne spunem? Încât nu l-am crutat. „De ce ai făcut chestia asta?" i-am spus pe neasteptate, gândind: ce te-a făcut să te înjosești astfel? A început să clipească des, ca și când i s-ar fi pus un reflector în ochi și mi-a răspuns: *„Pour éviter le pire!"* „Cum să te cred? Ce poate fi mai rău?" „Prefer să nu-ți răspund. Știi ce-a fost rău în viața mea. Rămâne, dacă mi-ești prieten, să descoperi singur ce poate fi mai rău."

Șaradă! Ce-a fost rău în viața lui! Desigur, m-am gândit, faptul că a iubit o femeie si ea nu l-a iubit. Cine, bruneta care nu venea acasă după ce telefona că vine? Și el o aștepta? Cu acea tipesă n-as fi putut face dragoste nici pe insula lui Robinson Crusoe, preferând reveria neîmplinirii, acuplării cu o femeie care mi-era mult mai străină decât o capră sau o măgăriță. Pentru a da peste cap repulsia, ființa umană ar trebui să aibă forțe gigantice. De aceea uneori preferă moartea decât să fie silită să stea în casă cu urâtul... Pentru el însă ea era, desigur, o lumină. Dar întru cât avea asta vreo legătură cu Amăicăliţului? Pe urmă deodată înțelesei: rău fusese în viața lui închisoarea și mai ales torturile pe care le îndurase acolo. Bineînțeles? Fusese deci silit, amenințat, să țină acea conferință? Ce vroise să spună, că l-ar fi băgat la pușcărie dacă refuza? Cum să cred o asemenea năzbâtie? „Înțeleg, îi spusei, ai fost amenințat că o să fii dat afară din universitate." „Pentru început", zise el. „Da, și pe urmă?" „Pe urmă ți se deschid toate posibilitățile, reuși el să râdă, dintre care cea mai ispititoare ar fi arestuirea. Sunt obligat să fac orice numai să nu fiu arestat și bătut. Asta am putut-o suporta din partea celorlalți, dar de la ai mei n-aș putea și mi-aș pierde

convingerile. Și fără ele aș fi un om mort." „Două lucruri nu înțeleg, i-am spus, întâi de ce s-ar considera cineva un om mort fiindcă și-a pierdut convingerile! Poți, pe baza însăși a experienței care te-a dus la pierderea lor, să capeți altele, de pildă, în cazul de față să ajungi la convingerea că un comunism care înjosește omul silindu-l să țină o conferință scabroasă nu e cel bun, fără ca neapărat să încetezi să mai crezi în idealurile comunismului." „Asta e, că eu aș înceta, din pricina bătăilor. Bătaia naște ură, ca s-o poți suporta, spiritul dă naștere antidotului care e total, urăști nu numai pe torționari, ci întreg sistemul. Nu mai poți raționa liniștit când ți se îndoaie gârbaciul pe spinarea goală. Iar ca să trec la capitalism nu mai pot din același motiv. Poate că alții sunt mai tari, eu nu sunt." „Rămâne atunci chestiunea în sine, de ce să te consideri un om mort fiindcă nu mai ai convingeri politice. De pildă eu nu am, nu în sensul că n-am aspirații de om al cetății și că le ignor pe cele ale concetățenilor mei, sau n-aș lua arma în mână împreună cu alții dacă libertățile ei fundamentale ar fi amenințate. Da, dar odată pericolul trecut, aș lăsa altora plăcerea sau pasiunea de a face politică... și cred că formula apolitic pentru cei ca mine a fost bine găsită. Și mai cred că într-un viitor foarte apropiat nimeni nu va mai fi blamat pentru asta, se va considera ceva firesc să nu-ți placă nici un fel de politică. Formula de azi, cine nu e cu noi e împotriva noastră va dispărea." Întâi, de convingerile mele politice sunt legate și alte convingeri, dacă nu chiar toate, și aș fi un om mort fiindcă n-aș putea fi apolitic, îmi place politica, mă pasionează. Ș. știi ce li se întâmplă unor oameni când obiectul pasiunii lor dispare sau sunt respinși, dacă nu se sinucid, nici trăind, vorba lui Esenin, viața n-ar mai fi pentru ei vreo scofală mare." „Așadar, am încheiat eu, accepți să te umilești din pricina acestei pasiuni, care nici măcar nu e una nobilă, și tu știi acest lucru, din moment ce constați în conștiința ta că nu e indestructibilă, cum să-ți spun, faptul că

poți fi arestat pe nedrept nu te tulbură? N-ar trebui să raționezi și să-ți pierzi convingerile fără să fie neapărat necesar să fii arestat? Nu e suficient să știi că e posibil?" „Întâi că, prin definiție, răspunse Micu, pasiunile nu sunt obligatoriu nobile. Iubești o femeie stricată, e o pasiune ignobilă, ei și? Poți și muri pentru ea."

Așa era, îl înțelegeam bine, dar ascendentul pe care îl avea asupra mea și care în mod ciudat stătea la originea prieteniei noastre încetă. Stătuse în închisoare pentru că luptase pentru un ideal, dar pe urmă acest ideal își pierduse din puritate, ca orice ideal care e pus să se verifice în practica realizării lui cu natura umană și timpul istoric. În cazul lui, amenințarea venise de foarte sus, cum se află foarte repede, și unde Amăicălițului avea acces. Individul se plânsese că criticul literar Ion Micu (fiindcă începuse să facă critică literară) își bate joc de poezia revoluționară, o ia în derâdere... Și de-acolo de la București din cabinetul acelui membru al Biroului politic pe care odată Ion Micu îl înfruntase la reproșul aceluia că de ce n-am învățat încă rusește întrebându-l când are de gând să învețe și el românește, porni cu brutalitate ordinul telefonic cum să i se facă dreptate poetului... Putea fi și mai rău, să-l pună pe critic să scrie un articol. *Verba volant,* în timp ce scrisul rămâne acolo tipărit, spre distracția generațiilor mai tinere, care venind din urmă caută cu plăcere punctul unde te-ai compromis. Dar ranchiuna omului politic se distilează, el preferă câteodată să te lase doar să știi că poate veni și asta, dacă, ei da, dacă îți vei mai permite să-i dai replici dure, și încă de față cu alții...

II

Era cam de o vârstă cu mine, dar nu chiar atât de în vârstă cum îl arăta o expresie parcă prea potolită în privire și pe chipul său lat, rotund ca o pâine țărănească. Mă plimbam prin parc și l-am văzut de departe, după mers și apoi și după surâsul larg

care îi lumina chipul, că e un om în primul rând comunicativ și cu suflet încăpător, își permite să-și arate bucuria care îl stăpânea, deși privirea inteligentă dovedea că știe că oamenii au treburile lor și poate nu le arde de unul care părea să n-aibă nici una și să fie extrem de încântat și de mulțumit de sine. Nu am decât foarte rar reacții spontane, dar de astă dată eram sigur că nu dau greș. Mi-am încetinit pașii. El s-a uitat la mine drept și i-a încetinit și el. Am surâs „Sunteți vesel!" i-am spus. A surâs și el, confirmând, și-a ridicat fruntea mai sus, gest care sugera că atunci când omul vorbește are nevoie de perspectivă să-și pună, ca să zic așa, interlocutorul în peisaj! (gest pe care apoi aveam să-l îndrăgesc foarte tare la el fiindcă aveam să descopăr că în acea clipă el gândea, nu-i ieșeau cuvintele din gură doar ca să exprime ceva previzibil) și mi-a răspuns cu o uimire de sine și cu o sinceritate în glas, ca și când s-ar fi întâlnit cu un vechi prieten: „Păi dacă am scăpat de belea?". „Se vede, i-am spus, că ați scăpat prin proprie voință." „Este foarte exact ceea ce spuneți dumneavoastră!" mi-a răspuns ridicându-și a uimire sprâncenele groase. Exact! Prin proprie voință! Și avu apoi un gest cu degetul, arătând aleea: vă plimbați?" „Da." „Permiteți, sunt, adică nu mai sunt, judecătorul Ștefan Pop." „Mă numesc Petrini, i-am răspuns și sunt, adică nu mai sunt, asistent universitar la Filozofie". Și ne-am strâns scurt mâinile.

Simpatia a trecut de la unul la celălalt fără nici o prudență și cred că acest lucru a fost posibil fiindcă eram amândoi, în acele clipe, doi bărbați liberi, eu de Matilda, el de un lucru pe care aveam să-l aflu chiar atunci, o situație limită care îl silea deodată să răspundă la o întrebare neașteptată: ce era el, judecător care aplica legea, sau funcționar subaltern, și încă dintre cei umili, al unor șefi ai regiunii? Faptul care îl determinase să facă un act de voință și să „scape de belea", cum se exprimase el, nu era insignifiant, cum ni se întâmplă câteodată când trecem cu ușurință peste lucruri grave în care suntem implicați direct și nu reacționăm și apoi dintr-o dată, într-o zi, pentru un lucru cu mult mai mic, ne revoltăm, uimind pe toată lumea. Dimpotrivă, până atunci judecătorul Ștefan Pop avusese noroc numai de cazuri clare și putuse să aplice legea nestingherit și senin. Bineînțeles că avusese și el de judecat chiaburi sabotori și gestionari hoți. Nu lua în seamă frazele lozincarde ale procurorului, lui îi trebuiau dosare din care să rezulte clar vinovăția inculpatului, nu simple susțineri ale autorităților locale, preluate papagalicește de procuror. Or, faptele arătau că chiaburul cu pricina își predase toate cotele, își lucrase pământul, plătise impozitele... Bineînțeles, învinuirile erau politice, da, dar asta e alt proces care cere și el dovezi, faptul că omul era chiabur nu însemna implicit că este prin însăși această clasificare delincvent politic. Poate că era un om de treabă, care nu făcuse chiar nimic, dar avea dușmani în sat care vroiau să-l înfunde. Nu ține! Dovezi, fapte palpabile, martori nepărtinitori! Și respingea acuzația și îl achita pe inculpat, care nici el nu părea să fie o lumină, se uita posomorât la judecător și avea aerul că nu crede că verdictul acestuia va fi respectat și i se va da drumul să plece acasă; știa el ce știa! Și dimpotrivă condamnase un colectivist care furase porumb de pe câmp și îl apăra un șmecher de avocat cu *Scânteia* în buzunar, pe care când luase cuvântul în apărare o tot agita, spunând nu știu ce baliverne că are acolo dovada nevinovăției clientului său. Ce dovadă? Că, răspunsese pisicherul, în actul de acuzare se spune că furtul a avut loc pe data de șapte octombrie, ori iată ce scrie în *Scânteia* pe data de întâi, aceeași lună, deci cu șapte zile înainte de comiterea infracțiunii în regiunea... (adică regiunea în care locuia inculpatul) strânsul recoltei de porumb s-a încheiat pe toată suprafața însămânțată, în toate satele și comunele. „Cum putuse, onorată instanță, să fure clientul meu porumb de pe câmp, argumentase avocatul triumfător, când practic demult se încheiase strângerea lui?" Și depusese foarte mândru

proba la dosar, *Scânteia*... „Să vă spun eu cum, îi replicase judecătorul, cu căruța îl furase, cum declară paznicii care l-au prins și cum stă mărturie la sfatul popular chiar căruța încărcată. Sper că n-o să cereți să fie adusă aici căruța asta!" Uneori trebuia să condamne un om pentru o sticlă de bere sustrasă. Ce putea face? În orice caz nu-l condamna ca pe Jean Valjean la ocnă, îi dădea trei săptămâni, fiindcă se mai uita și la om, nu totdeauna înfățișarea cuiva e irelevantă... Un unic caz senzațional îi picase în relativ scurta lui carieră de judecător, dar cuvântul senzațional nu e cel potrivit, fiindcă ar fi trebuit ca acest caz să producă acea senzație, să fie adică adus sub toate aspectele la cunoștința publicului, ca să-și merite numele. Or, nu se întâmplase nimic! Victima rămăsese și victimă și anonimă fiindcă dacă n ar fi rămas anonimă, n-ar mai fi fost victimă. Adică nu, apăruse o notiță în ziarul regional, dar ce notiță!... Cu asta însă se terminase și cariera sa de judecător...

Felul cum se practică o profesiune nu constituie un secret desăvârșit, auzise și el de intervenții brutale în mersul justiției, dar nu crezuse. Se spun tot felul de lucruri și despre medici, cum își omoară pacienții cu nepăsare, fiindcă bolnavul n-a știut ce să facă să fie bine îngrijit. Asta înseamnă că sunt și adevărate aceste istorii? Sau dacă se găsește un medic venal care nu-ți face la timp injecția salvatoare, asta înseamnă că trebuie să aruncăm blamul pe tot corpul medical? Un locotenent de miliție a descoperit într-o uzină incredibile matrapazlâcuri, le-a prins firul, a luat declarații zdrobitoare, a împins ancheta până în pânzele albe și a trimis dosarul tribunalului. Nu trece mult și e chemat în acea clădire unde sunt strânse într-o mână sigură toate firele puterii. Șeful care îl convocase avea pe birou dosarul la care el, locotenent de miliție, firește, cu avizul șefilor săi, maiori și colonei, lucrase mai bine de un an de zile ca să-l întocmească și să-l facă inatacabil. „Ascultă, mă boule, îi spuse acest șef, ăsta e dosarul pe care l-ai întocmit tu?" „Da, ăsta e!"

„Uite ce fac eu cu dosarul tău, mai zisese acel stab și începuse să smulgă din el filă cu filă și să-l rupă astfel în bucăți, până nu mai rămăsese nimic din prețioasele lui mărturii autorizate, din capetele lui de acuzare minuțios dovedite. Și acum, încheiase marele stab, o să ți se facă și ție un dosar..." Și i se făcuse, fusese trimis în judecată și condamnat... Cică ieșise după câțiva ani din închisoare, dar cam sonat... Povestea mereu, prin restaurante, o chestie aiurită cu o uzină... „Basme populare, răspunsese judecătorul când i se povestise acest caz... Și eu lucrez în justiție, dar n-am auzit să dispară de la noi un dosar odată intrat... Sau să fie condamnat un ofițer de miliție pe baza unui dosar fabricat... Spune-mi judecătorii care s-au ocupat de acest caz și o să-ți dovedesc că nu există astfel de judecători fără conștiință."

Ceea ce i se întâmplă însă lui însuși era atât de simplu, de clar și de brutal, încât scutură bine din cap ca să-și vie în fire. Îi pică pe rol un caz banal de prostituție. O femeie, de altfel măritată și mama a trei copii, se dusese într-o noapte la miliție și declarase că fusese violată de doi indivizi care o prinseseră în acea noapte pe stradă, opriseră un taxi, o împinseseră cu sila în el și, deși ea țipase, nepăsător, șoferul întrebase de adresă, în timp ce unul din răpitori îi dădea douăzeci și cinci de lei bacșiș. O duseseră undeva într-un bloc și o violaseră. Răpitorii fură aduși la miliție, dar ei se mirară, n-o luase nimeni cu forța, petrecuseră împreună la restaurant, băuseră și ea fusese de acord să meargă cu ei. Dovadă chelnerul care îi servise toată seara și responsabilul care de altfel o cunoștea bine pe femeie, era o veche clientă desmățată a restaurantului. Fu convocat șoferul, care se miră și el: cum, dar mergeau la braț, femeia era veselă, glumea cu ei... Chelnerul și responsabilul dădură și ei declarații scrise că nu fusese vorba de nici o răpire... Anchetatorul întocmi dosarul și îi dădu curs. Judecătorul însă nu avu timp să-l judece. Se pomeni cu un telefon în care o voce dură îl întreba

ce se aude cu cei doi răpitori? „Condamnați-i de urgență, dați-le pedepse grele, să-i mai stârpim pe acești paraziți care se țin numai de chestii de-astea și nu vor să muncească, rosti vocea imperios." „Da, răspunse judecătorul, numai că nu sunt vinovați, dimpotrivă, reclamanta poate fi învinuită de prostituție..." „Nu sunt vinovați?" îl întrerupse vocea sarcastic. „Nu, nu sunt!" „Să fie făcuți vinovați!" „Pe ce temei?" „Pentru dumneata, tovarășe judecător, parazitismul ar trebui încurajat?" „Nicidecum, dar nu pentru parazitism sunt ei trimiși în justiție!" La care i se trânti telefonul.

Judecătorul dădu din umeri. Cine o fi fost și ăsta care credea el că așa se face justiție în țara românească? Nu avu însă timp să fie multă vreme nedumerit. În aceeași zi apăru în ziarul regional un mic reportaj, de fapt o notiță, intitulată: *Pentru 25 de lei bacșiș.* Și începea astfel: „O femeie fuge în noapte. Doi huligani o urmăresc. Este prinsă, apucată de păr. Un taxi oprește. Femeia este împinsă înăuntru, și în ciuda strigătelor ei, șoferul, impasibil, pentru 25 de lei bacșiș, pornește mașina și în loc să oprească la primul post de miliție, îi ajută pe huligani și-i duce la destinație, unde femeia este târâtă și violată..." Și încă două-trei fraze care anunțau că huliganii au fost prinși și își vor primi urgent pedeapsa meritată, care, se spera, va fi cât mai severă, dar... să se termine și cu obiceiul care îl poate face pe un șofer să fie părtaș la astfel de fapte odioase numai să primească el un bacșiș gras...

Judecătorul tresări; ca om al legii el știa ce însemna într-un articol de presă cuvântul *părtaș*. Era o asmuțire să fie pedepsit și șoferul. Și într-adevăr așa se și întâmplă. Dar raportul anchetatorului nu-l implica și nu-l implica nici reclamanta, aceeași miliție vină rapid, îl arestă și îl puse sub acuzare, pentru complicitate la „viol în grup", deși dosarul care se afla sub privirea judecătorului sugera concluzia că din faptele prezentate reclamanta se dusese cu pârâții de bunăvoie, rămânând

ca tribunalul să judece și să stabilească adevărul. „Vă arăt eu vouă, gândi judecătorul, ca să stârpiți bacșișul vreți să condamnați un om pentru complicitate la un viol, și acela inexistent! Notița din ziar era semnată. Se gândi să-i dea ziaristului un telefon și să-i atragă atenția că mersul justiției nu trebuie turburat, că după pronunțarea verdictului și bineînțeles în cunoștință de cauză asupra dosarului, se putea scrie și semnala opiniei publice că s-a făcut o nedreptate, o eroare și să se ceară revizuirea procesului. Dar nu înainte! Se răzgândi însă, individul nu era, bineînțeles, un inocent, sau poate era un tâmpit execrabil în cel mai bun caz, un umil executant al aceleiași voci care îi dăduse și lui un ordin telefonic. Numai că iarăși nu avu prilejul „să le arate el lor" ce însemna să fii judecător: i se luă procesul și i se dădu altuia, care fără să ezite condamnă la ani grei, șapte și zece celor doi și cinci șoferului. „Bine, îi spuse el colegului său, dar pe ce dovezi de vinovăție ați putut să dați un asemenea verdict?" „Sunt la dosar, răspunse acesta neturburat, dacă vreți, aruncați-vă un ochi." Și-l aruncă; dispăruseră din el declarațiile chelnerului și ale responsabilului restaurantului, care îi disculpau pe cei doi și scoteau din cauză și pe șofer. Iar documentul anchetatorului de la miliție fusese schimbat cu un altul. Și toate acestea foarte rapid, în câteva săptămâni și sub starea de arest a acuzaților, cărora li se respinse cererea de a fi aduși în instanță martorii, chelnerul și responsabilul.

Judecătorul, deși tânăr, înțelese un lucru mai profund că nu convenea adică nimănui în România să existe o lege care să-i silească pe paraziți să muncească. Îi silea în felul acesta. Probabil că nu vor face atâția ani, o să li se dea drumul înainte chiar să apară vreo amnistie. Dar întâi că procedeul era aberant, ce se întâmpla cu ceilalți paraziți care nu făceau prostia să se încurce cu vreo prostituată? O măsură restrictivă sau privativă de libertate nu poate trăsni doar pe unii, în timp ce alții,

vinovați de același mod de viață, își văd mai departe de parazitismul lor și din pedepsirea altora nu învață decât cum să se ferească mai bine. Si pe urmă de ce să recurgi pentru asta la justiție, al cărei simbol e cumpăna dreaptă și nepărtinirea ochilor ei legați de jurământul de a respecta legile scrise? Și al doilea, ce vină reală avea șoferul? Cinci ani fiindcă ai luat douăzeci și cinci de lei bacșiș? Ce făcea acum soția lui cu cei doi copii mici rămasă fără bărbat și acoperită de rușine? Judecătorul se indignă și își dădu demisia. Și-o dăduse chiar atunci în ziua când îl întâlnii eu în parc, unde îmi povesti mult mai pe larg toate acestea.

Se înscrise în barou și începu să practice avocatura. Nu se știe pe ce căi (fiindcă o atitudine demnă din fericire se află la fel de rapid și pe căi la fel de uimitoare ca și una nedemnă), soția șoferului îl căută și îi spuse că știe totul, cum a refuzat el să asculte de un ordin superior, cum i s-a luat dosarul și cum în urma verdictului el și-a dat demisia; îl ruga s-o ajute să-și scoată bărbatul din închisoare, care a fost lovit rău, fusese exclus din partid înainte de a fi arestat, într-o ședință în care organizația n-a votat pentru excludere, totuși l-au exclus din ordin de sus și el săracu nici n-a fost chemat să fie de față, l-au judecat în lipsă și că s-a interesat de femeia aceea... Tot cartierul o cunoaște, bărbatul ei e un bețiv care în seara cu violul a trimis-o după băutură, dar fără să-i dea bani, ea s-a încurcat cu cei doi neisprăviți pentru suma de două sute de lei, pe care aceștia după ce s-au distrat cu ea nu i-au mai dat fiindcă n-aveau și atunci asta, ca să justifice acasă de ce a lipsit atâta, dar să se și răzbune pe cei doi și mai ales de ce n-a adus băutură, i-a spus bărbatului ei că a fost violată. Violată?! a urlat el. Atunci hai la miliție!...

Ștefan Pop ceru revizuirea procesului, dar nu obținu după doi ani de insistențe decât un recurs extraordinar, fiindcă nu i se admise teza că dosarul fusese trucat, procesul se judecă tot după vechiul dosar. Noile probe nu fură admise. Totuși instanța micșoră șoferului pedeapsa la jumătate. Cum doi ani îi și făcuse, peste câteva luni el fu eliberat și repus în drepturi doar ca șofer. Îl vizită de îndată pe fostul judecător, să-și exprime recunoștința. Era un ins voinic, liniștit și cu o expresie de o cinste ireproșabilă pe chipul lui pătrat, negricios. Nu purta ranchiună nimănui, dar aflase că poți fi trăsnit fără să fi făcut nimic și era acum puternic înarmat împotriva unor astfel de fatalități: adică să le consideri de-aici înainte ca făcând parte din viață, așa cum sunt bolile și moartea, oamenii jucând în chestia asta doar un rol de manechine, pe care le învârtești cum vrei... avea doar mulțumirea că nu pierduse stima colegilor lui și că organizația de partid votase cu îndrăzneală împotriva excluderii, nu ca înainte, când toată lumea ridica mâinile și era de acord cu tot felul de abuzuri...

III

După întâlnirea din parc începui să mă văd cu fostul judecător regulat, și anume sâmbătă seara, și totdeauna la el acasă, unde în fața televizorului și la un pahar de vin precedat de sendviciuri, pe care ni le servea soția lui, vedeam seriale englezești sau americane, care ne distrau cum nu se mai poate, și apoi începeam să trecem în revistă viața orașului și a persoanelor și personalităților care constituie totdeauna pentru oameni – și constituia și pentru noi – subiect inepuizabil de uimire, surpriză și reflecție... Sunt ca spuma mării. Le-am uitat. Dar nu și serialele. Îmi amintesc de Simon Templar, „Sfântul", cum i se spunea, care prin tradiție englezească, nu folosea pistolul, ci doar pumnul și inteligența, de un altul cu o tipesă care știa caratè și își culca cu repeziciune și fără greș adversarii... Acum nu mai știu ce urmează... Și aud aievea glasurile copiilor lui Ciceo care scoteau țipete înalte ori de câte ori *Saimon* sau tipesa care știa caratè trimitea nu unul, ci câte doi-trei „bandiți" la

pământ. Ei erau încă mici, nu știau să citească subtitlurile, dar înțelegeau așa, în linii mari, că ceea ce se mișca pe ecran era împărțit în două, pe de o parte Saimon sau această femeie și prietenul ei și restul bandiți.

Dacă n-ar exista fericirea altora, nu ne-am sinchisi de nefericirea noastră. Amintirile, bombardate zilnic și sistematic de către cea pe care am iubit-o altădată, sfârșesc prin a se șterge. Dar apare regretul sfâșietor când îi vedem pe alții trăind în armonie și sufletul parcă ni se zbate ca într-un sac tolstoian în care e vârât Ivan Ilici înainte de a muri. Nu mai aveam familie, totul era pierdut pentru mine, fiindcă bucuria de a avea copii e atât de indestructibil legată și de mama care i-a făcut încât vederea lor, a copiilor, devine intolerabilă prin gândul eșecului de care ei îți amintesc, prin inocența lor, mai rău decât prezența mamei, însuși eșecul .. Nu numai opera marilor oameni constituie pentru noi un stâlp de susținere, ci și întreaga lor viață și mai ales atunci când această viață nu e fadă sau exemplară. Socrate a avut parte de o Xantipa, certăreață femeie de talie, cu umoare neagră, care a intrat în istorie. Victor Hugo și-a trăit copilăria numai cu maică-sa. Tatăl său, funcționar superior, era departe, o vreme în Spania, ca diplomat, apoi s-a stabilit undeva în sudul Franței. Trăia cu o altă femeie, nu pentru că nu-și iubise soția, ci, dimpotrivă, o iubise prea mult, dar în cele din urmă se săturase și se scârbise de refuzurile ei pline de fumuri și dispreț și, în ciuda faptului că aveau împreună copii încă mici, îi părăsise pe toți și aproape că nu-i mai revăzuse decât în cazuri de boală și de moarte. Le trimitea doar bani. Îl iubeam pe acest francez pasionat și dur din a cărui natură ieșiseră și copii slăbănogi, unul chiar înnebunise (ăsta trebuie să fi semănat cu frigida de maică-sa), dar și furtunosul Victor, puternic geniu nepăsător la trădarea soției, căci și el nimerise peste una ca maică-sa, cu oroare pentru îmbrățișarea și iubirea care țâșnesc direct și pasionat, sensibilă doar la asiduitățile ipocrite, măruntele, delicate și plăpânde ale unui Saint-Beuve, cu care își dăduse multă vreme întâlniri la biserică, după ce în casa lui Victor Hugo nu mai fusese posibil. Nu există mărturii revelatoare că această trădare l-ar fi zguduit foarte tare pe poet, care venise cast și aproape încă adolescent în căsătorie. Ca și tatăl său însă, găsi și fu găsit și el de alta, care îl iubi până la moarte... Și eu am fost găsit de alta, dar...

IV

– Ciceo! strigai când îl văzui intrând în celula mea, ai venit?

– Da, zise, și îți aduc vești bune...

Vești bune, zisei eu dibuind, bineînțeles în limitele destinului meu...

Ciceo nu răspunse, dar își păstră o expresie care parcă vroia să spună că nu chiar. Se apropie, se așeză alături de mine pe pat și îmi puse mâna pe spinare. Îi simții palma care mi se urcă fără grabă spre umeri, pe care mi-i strânse îndelung. În mâna stângă ținea o sacoșă.

Ți-am adus de toate, zise, nevastă-mea îți urează poftă bună.

Îi spusei că îi mulțumesc și scosei eu însumi ce era înăuntru, friptură rece de vacă, ouă fierte, șuncă, plăcinte cu brânză încă fierbinți, din care și începui să mănânc cu poftă mare, cârnați afumați, care n-aveau nevoie să fie prăjiți, și franzele albe și moi. Friptura și șunca erau tăiate în tranșe subțiri, nu puteam să păstrez un cuțit în celulă.

– Arăți bine, zise Ciceo, ai instincte bune, coincid cu opinia pe care și-au formulat-o majoritatea colegilor mei despre cazul tău.

– Adică? îl întrebai fără să tresar și nu prea curios.

Trăiam sub stăpânirea bucuriei pe care mi-o dădea scrisul. Nu mă gândeam și nu făceam altceva decât să scriu, bucurie care se prelungea și când mă opream ca să mănânc și să dorm.

Niciodată în viață nu mă angajasem într-o acțiune în care spiritul să fie solicitat atât de total. Poate, gândeam, m-am născut să trăiesc ceea ce am trăit și să scriu o carte. De mult conștiința colectivă s-a angajat atât de tare în cultură și creație, încât aceste două forme de viață au intrat în legile statistice. E tot atât de fatal să scrii o carte cum sunt și celelalte fenomene ale existenței, nașterile, morțile, accidentele și pe plan mai mare, desigur, seismele sociale. Oamenii au nevoie să ia cunoștință de faptele lor, e o lege a timpurilor moderne, care a apărut întâi la vechii greci. Și adesea această lege sacrifică pe unul care să le spună. Un italian, spirit înzestrat, a trăit șaizeci de ani fără să scrie nimic, apoi deodată s-a așezat la masă, a început să scrie, în trei luni a terminat cartea (admirabilă!) și îndată după aceea a murit. De ce m-aș speria eu? Gândul morții era înghesuit undeva la periferia conștiinței și, când mi se întâmpla să urce mai aproape, îmi venea în minte reflecția lui Hamlet: dacă va fi acum, nu va mai fi altă dată. Mi-era egal. Judecătorul nu se grăbea nici el, știam de ce, din pricina sentinței pe care urma s-o dea, ar fi trebuit să mă sperii, căci orice element de sugestie este pentru condamnat un element de șoc, cu toate că acest element nu aduce nimic nou.

Nu se bazează pe nimic concret, zise Ciceo, ci pe intuiția pe care o au ei, foarte experimentați cum sunt, că judecătorul va fi sfătuit să accepte legitima apărare. *Ceva* le spune că așa va fi, și am întrebat avocați foarte diferiți, care nu se cunosc între ei.

– Astfel se formează o opinie de care toată lumea începe să fie sigură, ca să fie desmințită apoi de faptul brutal al legii, nu legea înscrisă în coduri, altă lege, mai misterioasă, îi răspunsei. Nu-mi fac iluzii, Ciceo, tot ce te rog e să mă ajuți să-mi termin cartea.

– Bine, zise Ciceo, pe data de treisprezece septembrie fă-te grav bolnav, netransportabil, voi obține o nouă amânare. O să vorbesc cu medicul închisorii. Am un prieten care îl cunoaște. Vrei cumva să te bage în spital?

– Nu, zisei hotărât, acolo nu e liniște, n-aș putea să scriu. E bine cum ai aranjat tu aici, să fiu lăsat în pace. Ia manuscrisul, bate-l la mașină și adu-mi-l îndărăt. Îmi place să-l răsfoiesc, să-mi văd scrisul. Ai făcut rost de... Știi tu! Un băiat bun, numit Nozinan...

Da, îl am la mine, uitasem, zise Ciceo. Dar nu ți-l dau!

– De ce! spusei mirat.

– Poate că *legea* aceea la care te referi tu îți va fi favorabilă. Și atunci n-o să mai ai nevoie de el.

– Ciceo, îi spusei, un erou al lui Hans Fallada întârzie până în ultimul moment să-și spargă fiola ascunsă în gingie, zicând că o să mai aibă timp s-o facă. Or, văzând eșafodul, cu infamul miros de sânge care umplea aerul, începe să vomite și fiola îi scapă. Nu vreau să mi se întâmple un astfel de accident, mi-e cu neputință să accept să trăiesc douăzeci de ani în închisoare. Speram că te-am convins. Nu mă întreba mai mult! E bine să-l am la mine din timp și îți promit că nu-l voi folosi dacă nu va fi cazul.

Ciceo făcu un efort ca să nu-i apară pe chip o intensă neliniște, pe care însă i-o ghicii din indecizia cu care vârî mâna în buzunar, o scoase, apoi repetă gestul. Îi spusei că mă simt perfect liniștit și echilibrat, dorm bine, nu am coșmaruri, mănânc, după cum a văzut, cu poftă.

– Ai încredere, Ciceo!

– Bine, se hotărî el.

Și îmi întinse flaconul, pe care îl vârâi sub pătura tocită și aspră.

– Sper să nu mă percheziționeze, mai spusei, deși directorul închisorii mi-a făcut într-o zi o vizită și s-a uitat foarte neîncrezător la manuscrisul meu. Era gata să mi-l confiște, sau cel puțin așa mi s-a părut, dar a renunțat după ce l-a răsfoit

vreun sfert de oră. „Ești scriitor?“ M-a întrebat. „Da“, i-am răspuns. „Ai mai publicat ceva?“, „Bineînțeles“, i-am răspuns, știind că n-o să se apuce să controleze. Ce-i păsa lui? Ciceo, reluai după câteva clipe, știi, acum poți să-mi povestești totul despre *ea*. Știi la ce mă refer!

–Nu, zise el hotărât, altă dată.

Credea că n-o să pot suporta, că o să fiu turburat.

– Nu, confirmă el, stai liniștit.

– Poate că realitatea să fie mai ușor de suportat decât imaginația. Te-ai gândit?

– Da, până la un punct realitatea e mai puțin rea decât imaginația. Dar de la punctul acela încolo, un detaliu real, un gest, o privire, sunt mai rele tocmai pentru că exprimă ceea ce imaginația nu poate inventa.

– Așa deci! exclamai, au existat acel detaliu, acel gest, acea privire... Nu mai mă iubește? Chiar?! Vreau detalii despre acest lucru teribil.

– Nu, e mai bine să nu știi. Nu te mai gândi!

– Dă-mi măcar o sugestie, spune-mi cam despre ce gen de detaliu e vorba.

– Nici măcar, zise Ciceo, aprinzându-și liniștit o țigare. Tot ce pot să spun e că sunt detalii de viață. Le vei amplifica și n-are rost. Tu trebuie să gândești doar un singur lucru: că o să scapi, că viața ta nu se va termina aici...

– Bine, Ciceo, hai du-te, știu că timpul tău e foarte măsurat. Am eu alte formule, adică mă gândesc la mama, dacă ar fi trăit... Or, ea s-a dus cu gândul că fiul ei e încă tânăr și o să se descurce el în viață.

Ciceo luă manuscrisul și îl vârî în nelipsita servietă a oricărui avocat cu procese multe, care chiar dacă se duce să bea și el o bere, deschide servieta și tot nu se lasă până nu studiază un caz... Mă cuprinse un regret că rămâneam fără manuscrisul meu. I-l cerui și oprii ultimul capitol. Aveam sentimentul că fără el mi-ar fi fost foarte greu să-mi continui povestirea.

V

Gândul meu liniștitor că sarcina Matildei mă punea la adăpost vreme îndelungată de o eventuală despărțire fu ghicit parcă de ea, fiindcă a doua zi dimineața, la ceai, se uită la mine cu chipul ei de altădată – și eu tresării recunoscând-o, era de o stranie frumusețe și tot ceea ce se petrecuse aseară mi se păru că pierise din sufletul ei fără să lase vreo urmă – și îmi spuse: „Ei, când pleci? Nu vei fi tatăl acestui copil. Nu e copilul tău!“

Într-o fracțiune de secundă se prăbuși planul meu de a o recuceri, de a mă opune acestei Matilde și de a o trezi pe cea anterioară la dragostea pe care o avusese pentru mine. În cealaltă fracțiune mintea mi se întunecă, mă aplecai peste masă și o apucai de fălci și îi desfăcui gura: „Cum îndrăznești? șuierai. Cum îndrăznești?“ spusei iarăși și îi dădui drumul înspăimântat, căci simțeam în mine o astfel de ură și de violență încât instinctul îmi șopti că o puteam omorî în clipa aceea dacă nu mă stăpâneam.

Primejdia în care se află un bărbat care iubește total o femeie seamănă cu aceea a unui om care a atins un fir de înaltă tensiune și care dacă nu se zbate, dacă instinctul nu l-a ajutat să se smulgă în chiar clipa când a fost zgâltâit, moare agățat acolo fără scăpare. Astfel simțeam eu în acele clipe, că nu sunt în stare să mă uit liniștit la Matilda și să-i spun: Bine, voi pleca chiar azi! și să și plec, fără să mă mai întreb de ce. Era un fapt brutal, ce importanță avea că era pentru mine inexplicabil? Ce-o să mai fie pe urmă o să vedem, acum se impunea să mă desprind. În loc de asta, mă pomenii spunând: „Bagă de seamă, cuvintele pot omorî. La un pahar, un idiot, ca să-și bată joc de prietenul său, îi spune că fetița aceea pe care i-o făcuse

nevastă-sa nu era făcută cu el. Acela a văzut negru, s-a dus acasă și și-a omorât și nevasta și fetița băgându-le nisip pe gât.

Mă uitai la ea. Nici o reacție. Mai bună fusese prima reacție, violența, apoi fusese bine că mă stăpânisem totuși, ar fi trebuit, apoi, dacă nu puteam să plec chiar imediat, să rup cu ea în mine însumi, să nu-i mai vorbesc, să mă mut în birou să nu mai dorm cu ea și să aștept să văd ce se mai întâmplă, până când voi căpăta convingerea că totul se sfârșise între noi și într-adevăr să plec apoi definitiv. Îi vorbisem, și anume îi vorbisem *rațional*, când ceea ce se întâmpla era irațional.

Făcu însă ea ceea ce ar fi trebuit să fac eu, adică nu-mi mai vorbi câteva săptămâni. Iar mie mi se păru că dacă mă prefac că nu acord nici o importanță scenei care avusese loc, cuvintelor spuse de ea, tăcerii ei care urmă, însemna că nici n-o aveau și că până la urmă totul va reintra în normal. Care normal? În cel anterior istoriei cu spargerea biroului, care de bine, de rău era o existență în doi, nici mai bună, nici mai rea ca a altora? Cel anterior căsătoriei, cu cei doi ani de dragoste nici vorbă, îmi dădui eu seama, acela era definitiv îngropat...

Și într-adevăr, ea rupse într-o zi tăcerea și viața noastră reintră în cel de-al doilea normal, dar iată cum. Stătea în fotoliu după masă și foarte absorbită își dădea pasente. Trebuie sa spun că în tot acel timp când tăcuse era, de la o zi la alta, tot mai frumoasă, aș zice chiar mai frumoasă decât în cei doi ani în a căror revenire nici eu nu mai credeam. O liniște armonioasă ca scurgerea unei ape i se așternuse peste chip pe care n-o avusese niciodată. Nici exaltări fascinante, dar nici chip, răvășit, care îmi stârnise repulsie în acea zi când ne întorseserăm de la Tasia și când semăna cu un oribil bărbat. Desigur, mă vedea, dar nu se mai uita la mine și nu pentru că nu vroia, ci pentru că eu nu mai existam, îi eram străin. Dar accepta gândul că trăia cu un străin, n-o deranja... Așa credeam, și începui s-o iubesc așa cum arăta, părându-mi-se că am o revelație: trebuie iubită

așa cum e, și anume așa cum e în prezent, și nu cum fusese în trecut. Poate că la asta a vrut să mă aducă, îmi spuneam și uitai cu adevărat scenele rele care avuseseră loc între noi. Da, ceea ce trăisem înainte de căsătorie fusese minunat, dar cât putea să dureze?

Își strânse cărțile și începu o nouă pasență. Stăteam alături și citeam presa literară, când o auzii spunând, în timp ce mâinile ei mari mânuiau, cu ezitări, micile cartoane colorate cu însemne pe ele. „Ei, te-ai mai gândit?" Tresării. Avea o voce tandră, învăluitoare, dar presimții ceva și inima îmi bătu mai tare. „La ce să mă gândesc?" „Cum la ce?! Când ai de gând să pleci?" „După ce naști!" îi răspunsei continuând să răsfoiesc reviste, întru totul liniștit, ca și când demult aș fi luat această hotărâre.

Fiasco! Nu luasem o asemenea hotărâre și în loc să-mi reamintesc de pitagoricieni și să tac, în orice caz să nu cedez impulsului de a-i răspunde și să mă gândesc înainte de a vorbi, s-o ascult încă, să văd ce mai urmează, spusesem ceea ce nu gândisem, dându-i ei avantajul de a tăcea îndelung și de a-și continua pasența cu o expresie impenetrabilă. „Mai gândește-te", o auzii într un târziu și se ridică și începu să se îmbrace de oraș.

Sa mă gândesc la ce? Dacă mai era cazul să mai aștept până atunci, sau dacă fusese cazul să-i spun că va fi atunci? Enigmă! Totuși reintrarăm în normal, începurăm să dormim iarăși împreună, ba chiar să ne iubim ca în prima zi când mă mutasem la ea. Totuși asta era parcă un lucru străin de ea, deși pasionant, apăruse această revenire rapidă la ea însăși îndată ce brațele mele o părăseau, făcea parcă în sufletul ei o baie, ca și când ar fi vrut să se spele de ceea ce săvârșise împotriva voinței ei. Totuși după un timp mă întrebă iarăși: „Va să zică nu vrei să pleci!" „Bineînțeles ca nu, răspunsei. Și scutește-mă de prostia asta!" „Bine, zise ea liniștită (era tot la o pasență, scena se repeta), atunci o să plec eu." „N-ai decât!" „Sper că n-o să stai

mai departe în casa mea, n-o să vrei, zise ea cu ironie, ca Petrică, să ți-o fac cadou. Să te înzestrez". „Nu, îndată ce pleci, plec și eu. Și nu te hazarda în ironii pe presupunera unei asemănări a mea cu Petrică, fiindcă te poți trezi că n-o să fac joc de ironii cu tine, ci cu totul altceva, chiar dacă te crezi intangibilă fiindcă ești însărcinată."

Avu un surâs misterios care parcă vroia să spună că prevăzuse replica, n-o interesa, eram departe de puterile secrete ale unui adevărat bărbat, pe care ea le cunoștea și, în comparație, ale mele erau stupide și jalnice. Avui intuiția fundamentală că n-o să realizez nimic în viața dacă voi continua să urmăresc holbat starea de spirit a soției mele și că în viața comună asta acapara forțele vitale ale tuturor, o veșnică pândă, ori a bărbatului, ori a femeii, a fiecărui gest, fiecărui cuvânt, fiecărui ceas petrecut de celălalt în absență, dar și în prezență, în societate, la petreceri și chiar când erau nas în nas, de ce te-ai uitat în lături, de ce ai trântit ușa, de ce ți-ai ferit privirile când m-ai sărutat, de ce nu mi-ai dat telefon când... Nu fusesem în această ridicolă situație eu însumi, din chiar primele zile de când venisem în casa ei? Și bineînțeles numai în direcție unică, fiindcă pânda reciprocă mai aduce a dragoste, în timp ce pânda doar a unuia din parteneri e cea mai demnă de dispreț și, iată, gândii, de ce Matilda putea să mă disprețuiască și să surâdă misterios. De astă dată însă mă gândii îndelung înainte de a răspunde acestui surâs. Eram de acord să-i spun ceea ce simțeam, asumându-mi toate riscurile. Împăturii revistele, mă ridicai și îndreptându-mă spre birou îi spusei fără să mai fiu curios să-i văd reacția: „Și mai du-te și în... cu pasențele tale cu tot. Ai ajuns să mă plictisești de moarte cu stările tale sufletești abisale, fii fără grijă, n-o să te bat decât dacă ai să mă provoci, trebuie să știi că eu sunt un om bun și blând, dar răspund la provocări, deși în marea tactică, în lupta pentru cucerirea puterii a clasei muncitoare, adăugai eu divagând ironic, s-a lansat și lozinca: tovarăși, nu răspundeți la provocări. E valabil și între bărbat și femeie, dar uite, eu o să răspund, fiindcă nu este angajată decât viata a doi inși, dar nu-mi pasă, n-o să sufăr decât eu. Nu mă mai iubești, n-ai decât să pleci și să te duci să te spânzuri. O să vină după aceea aici în frumosul tău apartament ori marele Petea, ori o să-și fâlfâie fustele prin el fatala Tamara cea loială, care e iubită fiindcă nu e iubită. Lua-v-ar dracu pe toți!"

Închisei ușa biroului și mă regăsii printre cărțile și lucrările mele. Foarte bizar, bucuria eliberării de pândă parcă intensifică chiar atunci dragostea pe care o simțeam pentru ea. Era un sentiment pur, curățit de tot, și de trecut și de prezent, și numai viitorul rămânea neatins: cândva, cine știe când, gândeam, va trece această criză și Matilda va renaște. Cine a putut iubi doi ani, așa cum mă iubise ea, poate uita o vreme fericirea de atunci, dar ea va înflori din nou, cu alt chip, din același izvor, fiindcă un om nu poate avea două suflete și mai ales nu poate trăi fără iubire. O să fie pentru un altul? N-are nici o importanță, principiul să rămână, voi iubi și eu pe alta și sufletele noastre nu se vor chirci. Dimpotrivă, ne vom îmbogăți. Gândire naivă de bărbat în înflorire, care nu bănuiește ce îl așteaptă.

VI

Strania bucurie a acestei gândiri nu mă părăsi câteva luni. Și nu vedeam de ce m-aș abține s-o afirm. Veneam vesel acasă, îi povesteam cu vervă întâmplări din facultate, ultimele anecdote, îi descriam tipuri care făceau hazul mediului nostru universitar... Ea tresări și într-o zi nu se putu abține și izbucni în râs. Reîncepu și ea să-mi povestească așa cum făcuse înainte și descoperii că se putea trăi plăcut și fără iubire, ba chiar mi se păru că era chiar mai bine, lucram liniștit și în timpul lucrului nu-mi mai apărea, trăsnindu-mă parcă, gândul unui

eșec al meu cu Matilda, un cuțit care mi se înfigea în inimă: de ce mi-a spus ceea ce mi-a spus, cum a putut s-o facă?

De două ori numai această pace fu turburată, într-o zi nu veni la masă și avu chef să nu-mi explice de ce și îi spusei pe un ton amenințător că orice s-ar întâmpla între noi, masa e sfântă și că dacă are de gând să repete istoria cu Petrică, n-o să fie bine. Datoria e una și dragostea e alta, datoria e neclintită, în timp ce dragostea poate să-și facă de cap, depinde de norocul omului... Așa bortoasă cum era, dacă se mai întâmplă o dată, a doua zi introduc acțiune de divorț și m-am cărat. Foloseam voit un limbaj popular, la gradul zero la care se aflau și sentimentele noastre, sugerându-i că aceste adevăruri pe care le invocam erau moștenite din popor, din generație în generație și nerespectarea lor nu cerea un limbaj mai elevat. Da, asta da, era pentru mine motiv de divorț, și nu faptul atât de nesigur, instabil și capricios al iubirii sau chiar al lipsei ei totale. Nu-mi răspunse, dar nici nu mă interesă să-i aud răspunsul.

Într-o noapte, și această întâmplare mi-a rămas vie în memorie, părăsii biroul unde dormeam, intrai peste ea și o luai în brațe. Ea se împotrivi cu adevărat (nu era vorba de împotrivirile ei obișnuite care-i veneau dintr-o temere obscură, dintr-o idee a ei intuită doar de mine că intra într-un tărâm în care o altă Matildă ar fi putut să învingă în viața ei, acel abandon, acea părăsire care dacă ar fi biruit ar fi robit o fără scăpare și nu mai știa ce-ar deveni), ci o împotrivire totală, însoțită de o forță fizică neobișnuită. Aprinsei veioza, îi luai capul în mâini și îi spusei vorbindu-i aproape de gură, copleșit de o dorință care îmi cerea să fac orice ca s-o înduplec: „Matilda, eu te iubesc pe tine, vezi că nu te chinuiesc cu sentimentele mele, dar te iubesc din tot sufletul, cum n-am iubit și n-o să mai iubesc pe nimeni niciodată. Te las să faci ce vrei, dar să nu te îndoiești de iubirea mea etcetera, etcetera..." și începui s-o sărut cu patimă și simțind că nu mai era atât de rigidă îmi făcui din ce în ce mai blânde, mai tandre sărutările și șoaptele și astfel, o luai fără veste, împins de o violență mare și se și trezi cu mine în ființa ei... „Ahhh!" strigă în prada unei imense surprize și începu să se zbată, dar era prea târziu, zbaterile, știam asta, îi topeau voința ca prin farmec, căci astfel era ea făcută, cedând a doi demoni, ideile care aveau asupra ei efectul unui drog și îmbrățișările mele care o împingeau spre tărâmul abandonului, în care celălalt demon, pe care ea de fapt îl iubea, căci o făcea să fie admirată de lume, deși știa că devenea odioasă, o lua la goană schelălăind ..

Încercai s-o aduc mai încoace, s-o fac să deschidă ochii, să ne uităm unul la altul, să-mi răspundă la mângâieri și sărutări, dar nu reușii... Ce viziuni avea ea în acel tărâm în care intra și din care nu se putea sau nu vroia să se mai smulgă? De obicei nu revenea din el cel puțin o zi, când se întâmpla ca trecând pe lângă ea să-și întoarcă privirea după mine și să-i întâlnesc minunații ei ochi în care licărea ceva fără nume, indefinitul, privirea pe care i-o descoperisem numai trăind împreună... de fapt te iubesc, parcă îmi spunea, asta e ceva care nici eu nu știu ce e, vezi? îți dai seama? mai ai îndoieli? Să nu uiți asta niciodată, să mă iubești... Pentru ca în clipele următoare lumina acestei priviri sa se schimbe, sub puterea unui gând contrariu, la fel de greu de descifrat, pe care tot trăind împreună o descoperisem... Crezi că dacă suntem căsătoriți nu mai ai nici o grijă? Atenție, nimic nu e sigur, orice se poate întâmpla, gândul deja îmi zboara, n-o să știi niciodata la ce Bine, îi răspundeam prin tăcere, n-o să uit divina ta privire și nici întunecatul ei revers, chiar dacă nu înțeleg nici una, nici alta.

De astă dată însă își reveni imediat, se acoperi cu mișcări sigure și mă întrebă: „Zici că mă iubești?" „Bineînțeles!" răspunsei. „Bineînțeles? Ce mincinos!" Spus cu o indignare resemnată în glas și sigură pe ea, semn că nu există răspuns la revelația pe care o avusese și n-avea chef să audă și de la mine

cuvinte. Nici nu le pronunțai. Mă dădui jos din pat și mă retrăsei în biroul meu, neliniștit că nici când o iubeam din tot sufletul nu mai puteam s-o spun. Mincinos? Ei bine, gândii, vom despuia viața noastră de orice farmec al comunicării, prin cuvinte sau orice altceva. Dacă totul poate fi numit minciună, ne vom strădui ca totul să nu mai însemne nimic, chiar dacă un adevăr ne-ar năuci cu lumina lui orbitoare...

VII

Veni în sfârșit într-o zi și așteptata reformă a învățământului. Catedra de filozofia culturii al cărei șef fusese atâția ani marele poet și filozof se desființă și toți care predau la ea fură dați afară. Roșu Decebal fu numit prodecan în locul unuia de la Estetică, care fu pensionat. De la Litere, facultatea (care căpătă altă denumire, de filologie) aproape că se goli, rămaseră doar renumitul romanist și Ion Micu, care devenise profesor și fu numit șef de catedră în locul celui pensionat. La istoria filozofiei rămase șeful catedrei și cu mine, cei doi cu care vrusesem să mă împrietenesc și care cultivaseră pe omul neînsemnat fură dați și ei afară, dar, așa cum am spus, cu cântec, prin demascare în ședință pentru mentalitate burgheză și cosmopolitism, demascare condusă cu senzațional apetit inchizitorial de către decanul nostru, Vaintrub, titularul catedrei de marxism. Cei doi puși pe liber erau eminenți tineri, dar, cum spuse Ion Micu despre ei, „știau prea multe". Mă trezii râzând de această cinică remarcă (râserăm amândoi vârtos și îndelung, eu făcând hă, hă, hă, el sgâlțâindu-și burta), fără să-mi dau seama cât de adânc operase în constiința mea marea discuție pe care o avusesem cu el în acea zi memorabilă: mă bucurai că aceia o pățiseră și mă bucuram că eu am rămas, uitând de hotărârea mea de atunci de a părăsi universitatea și de a preda copiilor abecedarul... Nu fusese cazul. Întâi că la catedra noastră se făcea filozofie, chiar dacă era împărțită în două mari

categorii, materialistă și idealistă. Cea materialistă era cea adevărată, iar cea idealistă, o eroare care trebuia combătută, trebuia luptat împotriva ei. Da, dar până să lupți întâi o învățai, ceea ce era esențial. Studentul inteligent putea să-și dea singur seama dacă era cazul sau nu s-o combată, să lupte împotriva ei, dacă era propriu filozofiei în general și celei idealiste în special să fie considerată una justă și alta o primejdie. Desigur, unii mari filozofi materialiști au putut fi ignorați și chiar interziși sub presiunea bisericii. Casa lui Rousseau a fost lovită cu pietre și numai fuga l-a salvat de *une lettre de cachet*. Dar și Socrate a băut cucuta, fără să fie un materialist, deși a fost acuzat că neagă existența zeilor. Giordano Bruno a fost ars pe rug, e adevărat, dar enciclopediștii au dus o viață aproape mondenă. Cutare tiran grec se irita de un filozof silindu-l să fugă, dar pentru că era tiran și nu pentru orientarea lui filozofică. Studenții aflau toate acestea și puteau judeca – și aici urmam exemplul lui Ion Micu, jucând rolul diavolului între mici materialiști ca Feuerbach și mari idealiști ca Spinoza. Și apoi, chiar dacă trebuia să zici că dialectica hegeliană trebuia răsturnată cu capul în jos ca să devină o adevărată dialectică, era o mare desfătare că totuși putea fi predat fără să lupți împotriva lui. Faptul că trebuia „răsturnat cu capul în jos" era o vorbă goală. Cum să-l răstorni?! Ascendentul lui Ion Micu asupra mea reveni.

Cum era de prevăzut, în locul celor dați afară fură numiți inși fără pregătire, un adevărat dezastru. Nu citiseră decât *Anti-Dühring* (dar nu și Dühring), *Revoluția proletară și renegatul Kautsky* (dar nu și pe Kautsky) etc. Unul singur era mai informat, fost puericultor, cu o experiență interesantă în psihologia copiilor, dar și a părinților, și cu care mă împrietenii. Era un marxist conștient de limitele lui, dornic să și le înlăture și îl invitam pe la mine și îi împrumutam cărți. Discret, încercă să mă determine să intru în partid (era păcat, zise el ca un om ai cărui părinți sunt muncitori să aibă ezitări și îndoieli; nu aveam nici ezitări și nici îndoieli, astea mi le inventă el); evitai

cu grijă să-i spun de ce nu, îl ascultai însă multă vreme în tăcere, cu interes, fiindcă descopeream în el un inocent și un om curat, pasionat de ideea de revoluție prin care treceam. Fusese utecist în ilegalitate, dar nu fusese prins. În cele din urmă îi răspunsei că nu sunt de acord politicește vorbind cu ideea că libertatea e necesitatea înțeleasă. E un concept filozofic hegelian, care trebuie să rămână ceea ce este, adică o descoperire a propriei noastre determinări, și nu un concept politic, care poate incita la îngrădirea libertăților cetățenești. Orice abuz poate fi justificat invocând această idee. Bineînțeles că există necesitate care trebuie înțeleasă, dar mai întâi trebuie s-o înțelegi în mod liber și, al doilea, dacă n-o înțeleg nu înseamnă că mi-am pierdut libertatea. După părerea mea naționalizarea fabricilor și uzinelor, minelor și petrolului, pădurilor și a mijloacelor de transport mari asigură construirea socialismului. De ce să împiedici un țăran să circule liber cu câțiva saci de cereale? „Pentru că, zise Ben Alexandru, căci așa îl chema pe colegul meu, toate acestea nasc capitalism, zi de zi, ceas de ceas și în proporție de masă..." „Nu fi naiv cu lozincile astea! Și ce dacă nasc?" „Mulți vor fugi în direcția asta, atrași de un câștig mai mare decât al unui muncitor sau funcționar", zise el. „Ei și? Întâi că astăzi câștigurile pot fi controlate și echilibrate prin impozite. Piețele pot avea un mercurial, restaurantele prețuri controlate de stat. Astea sunt fleacuri, inconveniente mici față de avantaje mari. Nu văd necesitatea etatizării acestor mici activități individuale, când dispunem de enormele bogății produse de marile uzine... Acest unic capital care ar circula liber e o glumă într-o sticlă. Încât, vezi... Și mai sunt și altele..."

Dar nu i le-am mai spus care...

VIII

În ziua când avură loc schimbările în Universitate mă dusei cu Ion Micu la braseria noastră să luăm masa împreună și să

trecem în revistă evenimentul. Uitasem ceea ce îi spusesem eu însumi Matildei, că orice s-ar întâmpla între noi, masa e sfântă. Eram atât de bucuros că rămăsesem la catedra mea, încât uitai și să-i dau măcar un telefon.

Dar când venii acasă ea nu zise nimic, ascultă doar cu puțin interes relatarea mea și seara puse masa cu grijă. „Sunt bucuroasă, zise, că n-ai pățit nimic. Dar trebuia să mă chemi și pe mine să iau masa cu tine și cu prietenul tău. De ce nu mi-l prezinți? Invită-l duminică, sau în altă zi, cu nevasta, la noi la masă să-l cunosc și eu. Văd că ții la el", adăugă cu o ironie care mi se păru afectuoasă, adică înțelegea să ai un prieten, dar chiar să uiți din pricina lui că ai și o nevastă și să nu-i dai măcar un telefon.

Așa deci? Ca să devină afectuoasă o femeie trebuie prin urmare neglijată? Da, dar nu premeditat, ci exact cum mi se întâmplase mie în ziua aceea, pur și simplu uitasem de ea și îmi plăcuse mai mult să stau de vorbă cu un prieten. Acum vroia să-l cunoască, să vadă pentru cine o făcusem. Îl invitai deci pe Ion Micu și pe nevastă-sa la noi. El lăsă să se scurgă câteva clipe înainte de a-mi răspunde, și zise: „cu plăcere". Nu era ezitare, mai degrabă o uimire ascunsă: de ce n-o făcusem până acum? Fiindcă eu fusesem invitat la el după ce se recăsătorise, de cel puțin trei ori. E drept că nu-mi spusese „veniți", adică eu și Matilda, ci vino. Dar tot atât de adevărat era și faptul că, fără să-mi dau seama de ce, nu-i vorbisem niciodată de Matilda, în timp ce el venea totdeauna la braserie cu Clara, soția lui încă studentă. De ce deci nu veneam și eu cu Matilda sau să-i invit la noi? Și de ce o făceam tocmai acum?

Veniră îmbrăcați de vizită (deși Ion Micu era în general neglijent îmbrăcat). Și cu flori. Matilda deschise ochii mari când o văzu pe Clara. „Vai, ce duduie drăguță!" exclamă în tonul unei mari încântări care nu știu cât era de sinceră, avea însă aerul că ea e o matură doamnă, nu mai era, în orice caz, demult

o duduie. Și o mângâie pe obraz cu un gest ai fi zis nostalgic, dacă n-ar fi fost cel puțin deplasat. „Nu e duduie, e nevastă-mea", zise Ion Micu între ironie și naivitate simulată, în timp ce Clara roșea. „Dar ce importanță are? exclamă și Matilda cu o uimire exagerată. Duduie e un cuvânt moldovenesc adăugă ea cu un puternic accent basarabenesc și care se evită să se spună unei fete care nu e foarte drăguță și nu e așa de tinerică. Nu poți să-i spui unei cucoane, așa grasă și bătrână, duduie. La noi se mai spune și domniță!"

Ion Micu clipea des, un semn la el de indecizie: să-i placă sau să nu-i placă ceea ce auzea? Și cum indecizia era la el rară, mă simții jenat. Ne așezarăm în fotolii și acest sentiment se accentuă în cele câteva minute cât mai stătu cu noi Matilda, înainte de a se scuza ca să pregătească masa: încântarea, care n-o părăsea (și care acum nu mai avea o justificare precisă), aveam impresia că îi împiedica pe cei doi să se simtă în largul lor.

Ion Micu se ridică și o luă spre biroul meu, care avea ușile larg deschise; înțelesei: vroia să-mi vadă cărțile. Se uită îndelung cercetând fiecare raft, se aplecă și se uită și la cel de jos: nu zise nimic, doar la urmă scoase *Etica*, de Spinoza, și mă întrebă: „Mi-o împrumuți și mie? E în românește, cum de-ai făcut rost de ea? Am avut-o și eu, e o excelentă traducere, dar mi-a pierit din casă, deși o dădusem la legat... Și râse, adăugând: n-a pierit cât am stat la pușcărie, a avut grijă mama să-mi găsesc cărțile așa cum le-am lăsat, dar a dispărut îndată ce Ivona a venit la mine în casă și părinții mei s-au mutat." „Cunosc și eu zisei, un caz al unui fost prieten, a cărui nevastă a făcut harcea-parcea din biblioteca lui." „Cu femeile-astea e o chestie, zise Micu după ce revenirăm în hol. Cine o fi inventat că ele pot fi un sprijin pentru un intelectual? Dacă nu ești în stare să vâri cu mâna ta un vagon de lemne în pivniță, nu ești mare lucru în ochii lor, deși din cărțile-alea din bibliotecă, pe care nici măcar nu catadicsesc să le șteargă de praf din când în când, trăiesc și

își mai cumpără și rochii." „Ce vorbiți acolo? zise Matilda din sufragerie, cu acel fals protest al femeilor când aud că sunt vorbite de rău (consideră că nu sunt adevăruri cele auzite, ci simplu subiect monden de conversație). Ei, domnule Micu, cu o soție atât de fermecătoare ești așa misogin?"

Ion Micu nu era misogin, ci îi purta doar o ranchiună Ivonei și nu pentru că îi făcuse să-i dispară din bibliotecă *Etica*. Dar Matilda n-avea de unde să știe, fiindcă nu-i povestisem nimic despre prietenul meu. Totuși vedea singură că misoginul era căsătorit, în orice caz nu putea fi *așa de misogin* la simpla vedere. Cu toate acestea la masă mi se păru că ea avea dreptate: nu se vorbește într-o primă vizită nimic rău despre femei, din politețe pentru stăpâna casei. Mai târziu, când relațiile devin familiare și dacă gazda are destul spirit să facă la rândul ei considerații nu prea măgulitoare pentru bărbați, subiectul poate distra pe toată lumea.

Matilda ne servi pentru început foarte gustoase ciuperci, făcute nu știu cum, în orice caz atât de bune încât Clara avu un fel de privire pe care Matilda o descifră imediat: „Cine mai dorește, să spună", zise ea. „Eu", zisei. „Eu nu, zise Micu cu o lipsă de ostentație simulată. „Lui nu-i plac ciupercile, îi e frică să nu se otrăvească și să moară, se sesiză Clara sugerând că bărbatul ei mai are și alte ciudățenii, dar care n-o împiedică să-l iubească, ba chiar o înveselesc, o amuză. „Dar dumneata mai vrei", zise Matilda. „Eu mor după ele", răspunse Clara. „Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei", zise Micu. „Nu există moarte nevesnică, zise Matilda, care după felul cum replică se vedea că nu cunoștea ridicola gândire a lui Vlahuță. Pe urmă fiți liniștit, mai adăugă în timp ce se îndepărta spre bucătărie, ciupercile au fost gătite de dimineață, am mâncat eu din ele și n-am murit." „I-am explicat și eu că există proba furculiței de argint, zise Clara, dar nu l-am convins." „Cu toată proba furculiței, zise Micu, mulți au murit. Cunosc un caz,

reluă el când Matilda se întoarse, erau doi prieteni și unul îl invită pe celălalt la masă. După câteva ore, cel care fusese invitat intră în agonie. Prietenul vine la patul lui și agonicul, simțind că moare, îi zise: „...Scumpul meu prieten, eu mă duc, dar am sufletul încărcat... Știi, atunci când ți-a ars casa... eu i-am dat foc... Și când ai primit lovitura aceea la bursă ș. ai dat faliment și ai rămas sărac... eu ți-am dat-o... Și, și, si, stii... știi, o, scumpe prieten, cât de greu mi-e încărcată conștiința... Da, da, spune, zice celălalt, descarcă-ți-o, nu te sfii... Da, o să-ți spun. Și fetița aceea pe care o ai și o iubești atât de mult... nu e a ta, e făcută cu mine... Ei bine, prietene, îi zice atunci celălalt, mori liniștit, și îl bate ușor pe umeri, eu ți-am servit ciuperci otrăvite la masă...»" Și Micu nu mai așteptă să râdem noi, râse el în hohote, ceea ce, desigur, ne împiedică pe noi să mai râdem. Dar cine știe? Dacă noi n-am fi râs? „Bravo, domnule Micu, zise Matilda, așa, va să zică, v-ați gândit că o să vă otrăvesc!" „Mai știi! își continuă Micu ideea, terminându-și totuși ciupercile, odată un frizer în timp ce rădea un client, a întors briciul și harști! i-a tăiat ăluia beregata." Aici Matilda izbucni în râs, în timp ce de astă dată Ion Micu nu schiță nici măcar un surâs. Arăta foarte grav și chiar sumbru. „Și în Șeherezada, continuă el, există o frumoasă scenă cu un călător care cere într-o casă găzduire. Este bine primit, se pune masa, se servește pește, dar în timp ce mâncau, stăpâna casei, ce-i vine, se apleacă spre musafir, îl apucă de ceafă și începe să-i îndese la pești pe gât... Am crezut că e un intermezo epopeic, ia uite, mi-am zis, povestitorul are chef de glume... Când colo, nu era vorba de nici o glumă, i-a îndesat la pești pe beregată până l-a omorât. Și nu era vorba de ucidere ca să-l jefuiască, călătorul era un biet prăpădit." „Formidabil, zise Matilda și eu tot pește am pregătit pentru felul următor. Ia vedeți, domnule Micu! Fiți atent!"

Și într-adevăr aduse un uriaș crap, rumenit și cu un sos galben și garnisit cu ciuperci și legume... „E foarte bun, zise

Micu uimit, înfulecând cu poftă. Nu-i mai păsa de ciuperci, pe care le mesteca preocupat, savurându-le de data asta. Ne dați și nouă rețeta?" „Rețeta e ce se vede, zise Matilda cu o modestie simplă: crap mare, sos de legume și untdelemn, legume și ciuperci și... la cuptor... Cine vă ține menajul, mai zise ea, duduia știe să gătească?" „Știe și ea ce știu și eu, zise Micu, un ceai, o omletă... Noroc că și maică-sa și mama au ele grijă, o săptămână una, o săptămână alta..." Spuse cu o calmă simpatie. Înțelesei: nu-i făcea nici un repros, ai fi zis, dimpotrivă, că ținea la ea tocmai pentru asta, că nu știa... O proteja... „O să învețe, zise Matilda, nimeni nu s-a născut învățat." „Nu cred că o să aibă timp, zise Micu cu o gravitate liniștită aplecat asupra peștelui. Învață sanscrita. Ori, asta o să dureze până la adânci bătrânețe." „Nu i se pare verosimil să învețe cineva sanscrita", zise Clara cu un surâs fermecător.

Și nu mai adăugă nimic, nu era o vorbăreață, dar simții un adânc regret că între mine și Matilda nu se țesuseră aceste fire nevăzute, sensibile și luminoase ca niște raze, cum se țesuseră între cei doi. Ei comunicau prin aceste fire, mai bine decât prin cuvinte. Erau firele *înțelegerii*, care sporesc forța morală a unui bărbat, și care între mine și Matilda se destrămau îndată ce prindeau consistență. Devenii tăcut, în timp ce, după prăjitură, la cafea, începu o discuție între Matilda și prietenul meu. „Și de ce credeți dumneavoastră, doamnă, zise el, că e așa de rău să fii misogin?" Matilda nu răspunse îndată, iar eu gândii: femeile pot fi urâte, dar nu disprețuite... „Domnule Micu, zise Matilda, bărbații n-au inventat, la adresa femeilor, un cuvânt asemănător." „Ba da, răspunse Micu, se zice *misandră*", dar Matilda nu auzi, surzenie care eu știam ce înseamnă: încordare a gândirii, pentru a domina discuția! „Fiindcă noi nu ne facem din bărbați un ideal, ca pe urmă să fim desamăgite și să devenim... ceea ce înțelegeți dumneavoastră prin misoginism..." „De aceea, zise Micu, ați devenit feministe?" Matilda iarăși nu

răspunse îndată, ceea ce era uimitor la ea, a cărei spontaneitate făcea orice discuție liniștită de idei aproape imposibilă, alunecând rapid spre ciocnire. Îmi plăcu această a doua pauză de gândire pe care și-o luă, era semnul că se stăpânea cu putere să nu răspundă chiar cu primul gând care i-ar fi venit în minte. Iar eu reflectai paralel: fiindcă de-atâtea milenii am obosit să vă tot iubim noi cele dintâi și să întreținem apoi flacăra! Trebuie să devenim cu adevărat egali. „Feminismul e o prostie, zise Matilda, demult nu mai există inegalitate între bărbat și femeie, cel puțin de pe vremea reginei Elisabeta, sau a Ecaterinei a doua a Rusiei." „Va să zică la nivel de regine și împărătese?!" se prefăcu Micu mirat. „Ba nu, zise ea, chiar de pe vremea lui Napoleon." „Dar Napoleon, doamnă, disprețuia tocmai femeile evoluate, ca Madame de Staël." „Da, zise Matilda, dar o iubea umil, în loc să-i taie capul sau s-o bage într-o mânăstire, pe Iosephine, deși știa că ea îl înșeală, tocmai pe el, marele împărat. Sclavia femeii a încetat în clipa când o femeie poate să-i facă unui bărbat toate acele lucruri pe care el i le face." „Adică?" zise Micu. „Adică să-l părăsească, să iubească pe altul sau să-l omoare fără să fie mai grav pedepsită decât un bărbat!" „Aoleo!" se sperie Micu. „Sau să nu depindă materialmente de el, continuă Matilda fără să mai reflecteze. În privința asta, de când o femeie poate să-și câștige și singură existența, chiar că ultima dependență a dispărut." „A dispărut, zic zău lui Dumnezeu", răspunse Micu în stilul lui Marius Chicoș Rostogan, de unde înțelesei că Micu vorbea numai ca s-o audă pe Matilda vorbind, împins de o curiozitate abia ascunsă, pe care ea n-o sesiză. „Și totuși, continuă el, de ce ne facem noi dintr-o femeie un ideal, ca pe urmă să devenim misogini, și femeile nu-și fac, cum pretindeți? Trebuie să vă spun că nu devenim misogini din pricina surioarei dumneavoastră, George Sand, *cette térible vache à écrire,* cum îi spunea Nietzsche, marea feministă a secolului trecut. Cu o

feministă lucrurile sunt măcar clare din motive biologice, nu poți să te culci cu ea, pentru că ai tot timpul sentimentul că e indignată că trebuie să desfacă picioarele și să stea cu fața în sus... Devenim misogini din pricina celor cărora, dimpotrivă, le place prea mult să facă acest lucru, fără să fie curve. Ele sunt cele periculoase și tocmai despre ele ne facem un ideal. Puteți să-mi explicați cum reușesc ele să ne determine să le dăruim ce-avem mai bun, ele să ne încurajeze și apoi, hop, nu le mai interesează nimic?" „Asa, zise Matilda, pentru că un bărbat nu are farmec, în timp ce femeia e plină, și farmecele ei îl zăpăcesc, pentru că ea poate să le și joace, iubește, să zicem, puțin, dar dă ochii peste cap ca și când ar muri de iubire, și atunci când ea nu mai vrea să joace comedia, gata, *le monsieur* începe să disprețuiască femeile."

„Asa deci, gândii, cei doi ani cât m-ai vrăjit cu farmecele tale au fost o comedie? Și comedia a încetat chiar a doua zi după ce ne-am căsătorit?" „Da, zise Micu, desvăluirile dumneavoastră, venind de la o femeie, au toate șansele să fie foarte adevărate, vreau să spun să conțină în ele mult adevăr. Dar tot nu văd în ce ar consta superioritatea! Noi n-avem farmec, suntem niste pari care nu ne însuflețim decât în clipa când o femeie, cum ați spus, dă ochii peste cap și rămânem năuciți când vă retrageți armele de seducție. Dar asta nu se numește înșelătorie? În asta ar consta deci superioritatea, că faceți doar jocul naturii pentru a atrage masculul și a avea copii? Or, după mine, omul trebuie să fie superior altfel decât înșelând să-și depășească natura, fie și pentru simplul motiv că odată copiii făcuți, viata devine cam searbădă, pentru că creșterea lor nu poate suplini ceea ce Eminescu numea «acel farmec sfânt», care poate suplini absența copiilor chiar dacă suferința de a nu-i avea n-ar lipsi. Însă copii poți vedea la tot pasul și să-i și iubești, și suferința să se sublimeze, în timp ce dragostea altora nu e transmisibilă." „Înșelătoria nu e conștientă", zise deodată Matilda.

„Cum adică, se miră Ion Micu, datul ochilor peste cap nu e ceva conștient?" „Nu, zise Matilda, așa e ea, o face în mod natural." „Da, și când nu-i mai dă, când comedia încetează, tot nu e ceva conștient? Măcar atunci?" „Nu, nici atunci." Piciorul lui Micu începu să bâțâie, stingea țigare de la țigare. Palmele Matildei dădeau semne că se vor strânge.

Alarmă!

„Matilda, zisei, musafirul nostru e mare iubitor de cafea. Am uitat să-ți spun, mai fă-i lui una..." „Da, confirmă el, tot așa, cu foarte puțin zahăr. Vă mulțumesc, sărut mâna." Matilda se ridică brusc contrariată de intervenția mea, totuși zise: „Mai vrea cineva?" „Eu, nu", spusei, Clara clătină din cap, nici ea nu vroia. Uitasem de vin, turnai în pahare. „Frumos apartament, zise Clara, câtă chirie plătiți?" „Nu plătim, e proprietatea Matildei." „Și n-a fost naționalizată casa?" „Nu, zisei, s-a considerat că parterul e un demisol." „Și este?" „Cam este!" „Și nu v-a băgat pe nimeni?" Râsei: „Încă nu! Dar Matilda o să nască peste trei luni și vom fi trei, sperăm să ne lase în pace." „La noi a trimis spațiul locativ pe unul... Ion l-a dat afară și noroc că socrii mei au acceptat să se întoarcă îndărăt; stăm înghesuiți, dar cel puțin nu trăim cu cine știe ce bețiv în casă, ți-nchipui ce dezastru!" „Chiar și ție, Ioane, au vrut să-ți bage pe cineva?" zisei. „Bineînțeles! Am fost la primul-secretar și i-am explicat că n-am decât două camere și un hol și că am nevoie să stau în birou singur, biroul e locul meu de muncă, al cărei specific e s-o efectuezi în singurătate; s-a scărpinat la ceafă: înțeleg, zice, dar ce e de făcut? Până punem pe picioare o industrie de construcții de locuințe, n-avem încotro, trebuie să limităm spațiul locativ. Dar *înainte,* zic, cum de putea lumea trăi cu cât spațiu vroia? Au năvălit țăranii, zice. E un fenomen mondial. Și în fenomenul ăsta mondial, zic, nu se poate face o excepție? Ba da, dar ce fac cu țăranul care a fost chemat în uzine, în fabrici! De ce l-ați chemat, zic, acolo la țară e tot atât de important, dacă n-avem de mâncare, n-o să roadem, în loc de carne, fontă la grătar. A început să râdă. O justă linie între agricultură și industrie e așa de greu de urmat? Industria e mai rentabilă, zice, și la chestia asta n-am mai avut ce să-i răspund. Și, zic, ar cântări așa de mult în acest uriaș proces o biată cameră pentru un profesor universitar? Câți suntem noi, ăștia, oamenii de cultură? Câteva sute. Sunt mai mulți, zice. Vin pe urmă și medicii, și profesorii secundari, și arhitecții, și inginerii... Toți ăștia, zic, nu lucrează acasă... Mai lucrează, zice... Dar n-aveți și dumneavoastră vreo rudă, vreo soră? Am părinți, zic, atunci, zice, băgați părinții... E tot ce-a putut face pentru mine."

Matilda adusese demult cafeaua, dar îi sticleau ochii să continue discuția întreruptă, nu auzea ceea ce relata musafirul, care în mod evident nu mai avea chef s-o reia. Nici eu s-o ascult, căci nu prevedeam nimic bun într-o astfel de situație când unul singur acaparează atenția celorlalți, siliți la tăcere. Cât lipsise ea putuse și Clara să spună câteva fraze. Era o fată odihnitoare, care știa să asculte și era plină de farmec când te gândeai că, deși frumoasă (o frumusețe îndelung șlefuită și conștientă că între oameni superiori cochetăria și credința femeii frumoase că ar fi irezistibilă nu țineau), nici un gest, nici un cuvânt nu trădau că trebuia crezută pe cuvânt sau pe temperament. Asculta, dar gândea. Și când vorbea, era, în mod nesilit, foarte prudentă. Nu puteam să-mi dau seama ce știa ea despre bărbatu-său, dar simțeam că un gând al lui, când vorbea, îi era adresat și ei, neînțeles pentru ceilalți, ca doi oameni care știu mai multe decât cei care îi ascultă. Nu i-am văzut de pildă niciodată dând semne că se iubesc, nici cel mai mic, dar gândul acela secret pe care el i-l adresa și modestia cu care ea îl primea fără să fie tentată să-l desvăluie era semnul superior unei mângâieri, care n-ar fi avut nimic nenatural, unei tandreți în voce, unei priviri revelatoare, adesea neștiute de cei ce se iubesc.

Un mister dulce învăluia trăsăturile ei în care atât întregul cât și detaliul n aveau nici un cusur. Trăsături de statuetă, care te făceau să presupui că bătrânețea nu le va strica, ci doar le va da o ușoară patină. Fiind vie și nu rece, atât de delicat făcută, mă trezeam în mine cu o dorință pură de a o mângâia și era pentru mine o mare bucurie când îmi vorbea direct, chiar dacă nu făcea decât să mă întrebe de chirie sau de alte lucruri obișnuite, cum făcuse mai înainte

Tocmai vroia să spună ceva, dar Matilda, ca să-și mascheze brutalitatea dorinței de a continua discuția întreruptă, începu deodată să cânte și cu o tandrețe grea își puse mâna pe umărul meu și îl strânse: *Ti-biaaa, davai,* nu știu cum, începu ea cu o veselie care era adevărată, dar și mândră că era... *Moi muj, stîrlei, cacoi, ocin barașo!* Cu sugestia că iubirea e singura noastră șansă pe pământ și ea se afla în posesia acestei șanse ultime.

Fiasco total! De mult nu mai auzisem acest *tibia,* care odinioară, în cei doi ani, sunase altfel pentru mine: când și ceea ce e net ridicol în ceea ce face ființa iubită se învăluie în lumina tandreții și surâzi de copilăriile ei. Dar acum mâna ei pe umărul meu și acest cântec erau o amintire târzie... aș fi acceptat orbit ridicolul cântecului dacă această mână s-ar fi pus de-atunci pe umărul meu și când eram singuri.

Clara renunță la ceea ce ar fi vrut să spună și expresia chipului ei se instală cu timiditate în așteptare, ca și când ar fi plouat, iar Micu începu să clipească des, efort de adaptare. Dar Matilda se opri deodată și atacă. „Și de ce credeți dumneavoastră, domnule Micu, că totul e conștient și că conștientul nu e amestecat cu subconștientul? Chiar așa, tot ce faceți dumneavoastră e conștient? Și mai ales e mai bine ce faceți conștient decât ceea ce e dictat de subconștient?" „Doamnă, zise Micu, recunosc că subconștientul e mai bătrân și că îi datorăm marile noastre intuiții, dar dumneavoastră uitați că numai conștientul,

mai precis, inteligența lucidă este aceea care poate să recunoască meritu. marilor intuiții..."

Buf!

Avântul Matildei se opri ca în fața unui obstacol de netrecut. Rămase câteva clipe perplexă (în loc să fi urmat, ca la început, calea reflecției), apoi se decise și, în loc să învingă obstacolul, se supuse riscului de a-l ocoli. „Asta e perfidia inteligenței, de a-și atribui un merit, zise ea cu o extremă încântare. Și oamenii nu și dau seama că inteligenta, gândirea lor conștientă, e mereu în goană să construiască, din pricina fricii lor de viață, tot felul de sisteme filozofice, religii, ostrețe de apărare..." „Ostrețe, reflectă Micu fără mirare Și de ce nu, doamnă? Viața nu e blândă cu noi! De ce am avea încredere în ea? Ostrețele astea ne îngăduie clipe de răgaz, până ce măreața viață nu vine să ne dea un brânci în mormânt, să facem loc la alții. Ostrețele astea sunt o mare cucerire a ființei umane." „Ba nu, strigă Matilda, aceste ostrețe te împiedică să vezi cerul, zarea îndepărtată, acolo unde sufletul se poate pierde în armonie cu tot ce există... norii de pe cer, apele, pădurile, păsările pământului, oamenii... sufletul oamenilor așa cum sunt ei cu adevărat, nu speriați, ispitiți de iluzia pe care le-o oferă inteligența... Sufletul omului e mult mai larg, dacă l-ar deschide, ceea ce ne face astăzi să suferim s-ar pierde în lărgimea asta, ar deveni meschin, stupid, am râde toți de ceea ce ne-a făcut odată să fim atât de crispați și atât de lași..."

Și tam-ta, rara, tam-ta rara pe aceeași temă, cu un *partis-pris* din ce în ce mai accentuat și mai fastidios. Reieșea, oricum, că interlocutorul ei era un ins speriat de viață, un laș, dacă se încredea în valorile inteligenței. Și nu cuvintele propriu-zise sugerau acest lucru, ci tonul cu care erau spuse, trufaș și intolerant.

Până la urmă se lăsă o tăcere, după ce Matilda, fără a fi obosit, observă la celălalt că n-avea de gând să mai răspundă.

Între soț și soție circulă atunci gândul comun și secret. „Mergem?" zise Clara. Nu, ghicii din tăcerea prietenului meu. Nu chiar acum, în clipa asta. Ea însă insistă, semn că nu ținea să respecte convenientele, când de la început până la sfârșit fusese rău primită: „Știi, îi zise hotărâtă, că ai de scris articolul pentru..." Și spuse numele unei cunoscute reviste literare din București. Atunci el stinse țigarea și se ridică având aerul că, deși ar mai fi dorit să stea... Se scuză cu o ironie de care nu-i era teamă că va jigni (avea în față pe cineva rezistent, superior jignirilor)· „Doamnă, zise, știți, ostretele. . N-avem încotro!"

Și numai râsul sincer, spontan și într-adevăr fără urme de resentiment, puternic și nepăsător al Matildei, mai salvă această despărțire care ar fi putut deveni penibilă...

IX

„Crezi că nu se observă că îți place bleaga aia?" zise Matilda după ce rămaserăm singuri. „Văd, zisei, că nu vrei să infirmi ce se spune, că abia pleacă musafirii și gazdele și încep să-i bârfească." „N-ai nici o grija, și ei fac la fel, zise ea. Sunt sigură că te căinează și se întreabă ce-i fi găsit la mine!" „Ai dreptate, și eu mă întrebam ce-o fi găsit el la prima lui nevastă, pe care o iubește și acum." „Și asta suportă așa ceva?" „Se înțeleg, zisei, și când cineva e discret, floare rară, nu înseamnă că e bleg." „Discretă deci. Înseamnă că eu am fost indiscretă!" „În orice caz, zisei, cel mai bun prieten al meu o să ezite când o să-l mai invit a doua oară pe la noi." „N-are decât! El e un om interesant și nu mi se pare că greșești acordându-i atâta credit, dar ea e o sclifosită, vedeam că mă judecă, dar nu-mi păsa!" „De ce să-ți pese, dacă ar fi să fie condamnați politicoșii tu ai fi prima care ar scăpa."

Râse în hohote: „E prima oară în viață când mi se spun astfel de lucruri, indiscretă, nepoliticoasă... Eu sunt cum vreau eu, dacă e să vorbim sincer. De la ușă am văzut-o că se uită la

mine cu o privire lacomă. Asta ce e, discreție, politețe?" „Păi dacă ai apucat o de bărbie, cred și eu!" „No, no, asta a fost după." „Există o artă de a cultiva o prietenie, dar ce mă mir, tu nu știi să cultivi nici dragostea propriului tău bărbat. Nici măcar să-l respecți, pentru tine, nu pentru el, fiindcă ți-e bărbat. Mă chemi la rudele tale și timp de câteva ceasuri nu-mi spui un cuvânt, ca și când n-aș fi fost în viața ta decât un simplu decor, o mobilă, un scaun. Ce să-i spui unui scaun?" „Puteai tu s-o faci, să vii la mine, să-mi săruți mâna... Așa se obișnuiește." „Am vrut s-o fac de două ori, o dată când am intrat, dar m-am reținut fiindcă aveai aerul că nici nu mă cunoști și a doua oară când ai formulat tu celebra idee că Artimon o iubește pe Tamara fiindcă n-o iubește. Am vrut să-ți spun că înțeleg ce vrei să spui, dar mi-ai aruncat în treacăt o privire, așa... parcă ai fi vrut să-mi spui că nu sunt de nasul meu astfel de idei abisale și pe urmă te-ai uitat aiurea..." „Da, fiindcă după ochii tăi am avut impresia că o să mă ironizezi, exact cum ai făcut acum, deformându-mi spusele și n-aveam nici un chef să se râdă de mine." „Interesantă explicație! Dar ți s-a întâmplat vreodată să te ironizez și să fac pe alții să râdă de tine?" „Nu, n-ai avut ocazia." „Poate Petrică a făcut-o, sau mai degrabă primul tău bărbat? Mă confunzi cu ei?" „E o plăcere pentru orice bărbat să-și ironizeze, și încă într-un fel grosolan, nevasta în societate. Nu sunt dintre cele care acceptă, ca pe urmă să-i dea lacrimile și să se smiorcăie chiar acolo, unde sunt invitați." „Da, zic, tu joci tare, bărbatul să fie jignit, și dacă nu-i place, n-are decât. Astăzi ne-ai jignit pe toți și pot să fac supoziția că ai făcut o cu încântare." „Da, fiindcă prietenul tău e cam laș și nu suport să văd un bărbat laș, iar bărbatul meu să l admire."

Așa deci. Le știa ea pe toate, avusese această intuiție, că Ion Micu e cam laș. „Nu știu, zic, cum un bărbat care a stat la închisoare și a fost torturat fără să-și divulge legăturile poate fi numit un laș." „O fi fost atunci curajos, dar acum curajul ăsta i-a cam pierit. Nimeni nu putea să-l silească să țină o

conferință despre un poet de care se râde până și la noi, la arhitecți. Și totuși a ținut-o..." „A fost, zisei, o slăbiciune, nu o lașitate." Și îi explicai cum și de ce acceptase Ion Micu să țină acea penibilă conferință, relatându-i scena care avusese loc în aula universității, între el și acel puternic lider. „Da, zise Matilda, a vrut să facă pe istețul, dar pe urmă a clacat. Trebuia să refuze. N-avea ce să-i facă... Și pe urmă chestia asta cu fosta nevastă... Te-ai despărțit de cineva, înțeleg s-o mai iubești totuși și după, dar după ce te căsătorești cu alta, trebuie să încetezi Așa că vezi... Rezultă că ea l-a părăsit, ei, ce fel de bărbat ești tu, n-ai puțină mândrie, puțin orgoliu s-o bagi în aia mă-si? Înseamnă că nici actuala, «discreta», nu e mai brează, în loc să învețe sanscrita, mai bine s-ar ocupa puțin de sentimentele bărbatului ei pentru cealaltă." „Așeae, zisei cu ironie pe exclamație, joci tare! Ca și când n-aș ști că și tu mai ții încă la Petrică." „Lasă-l pe Petrică! zise ea pe gânduri. Petrică e din ce în ce mai bolnav, crizele lui sunt din ce în ce mai dese și mai rele."

Mă uitai la ea nedumerit. „Ce crize?!" o întrebai. „Petrică, îmi răspunse ea, are maladia lui Parkinson. O avea demult, chiar de când ne-am căsătorit noi, dar crizele erau rare și benigne. Acum nu e bine deloc, mă apucă și groaza când mă gândesc." „Cum se manifestă această boală?" „Tremurături ale întregului corp și o mare încordare nervoasă... Și boala e incurabilă și îl duce pe bolnav la exasperare pe măsură ce se înrăutățește. Nu credeam că o să se agraveze atât de curând, fiindcă se poate trăi cu ea mulți ani..." „Și de ce nu mi-ai spus și mie atunci?" „Pentru că, vezi, discreția aia, care zici că n-o am, m-a împiedicat. Ce rost ar fi avut?" „Și acuma de unde știi că îi e mai rău?" „Nu mai rău, foarte rău. Și a ajuns la o susceptibilitate care o chinuie fără scăpare pe nenorocita de nevastă-sa (de la ea știu), totul îl roade și îl macină între o criză și alta, totul ia proporții monstruoase, cea mai mică jignire, cea mai inofensivă aluzie..." „Păi, zic, asta avea el și înainte!" „Nu ca acum! Iar pe atunci trebuie să știi că ținea foarte mult la tine

de a putut să suporte atât de ușor lovitura pe care i-ai dat-o prin acele scrisori..." „Așa este! Îmi pare rău." „Iar eu, continuă Matilda, îți tot spuneam că ține foarte tare la tine și tu îl înjurai. Ți-nchipui și cât de tare țineam și eu la tine de acceptam brutalitatea cu care ai procedat." „Îmi pare rău, mai bine îmi spuneai că e bolnav și brutalitatea asta ar fi încetat." „Îți spun, nu era așa de grav." „Și eu țineam la el și mai țin și acum, continuai, dar gândul la tine mă orbea." „Da, și orbirea asta mi s-a transmis și mie, cu toate că știam despre mine că stau cu picioarele pe pământ. Dacă zici că mai ții și acum la el, fă-i o vizită." „Tu i-ai făcut?" „Bineînțeles!" „Și cum arată?" „Crispat, îndârjit, dar nu știu împotriva cui." „Are telefon?" „Are." „Se mai duce, vreau să spun, mai fuge la taică-său? „Nevastă-sa zice că nu." „Îi dau chiar acum un telefon..."

În felul acesta neașteptat se termină discuția noastră, de altfel pașnică, lucru de mirare la Matilda, probabil și din pricină că aflase că îmi plăcea Clara. Dar asta o gândesc acum, dacă aș fi știut atunci că ăsta e un remediu sigur și eficace împotriva nepăsării unei femei, nu eu i-aș mai fi urmărit stările ei schimbătoare care nu încetau să mă ia fără veste, ci ea s-ar fi neliniștit de-ale mele, gustând din această papară numită nesiguranță.

Cu Petrică nu ieși nimic. Răspundea sec și înțepat la întrebările mele, ce mai faci, cum îți mai merge și când îi făcui propunerea să ne vedem îmi răspunse cu iritare: „Nu pot, sunt ocupat." „Bolnavii incurabili, ca și nebunii, îi spusei Matildei, sunt departe de a fi simpatici." „Ce zice?" „Numai că nu m-a înjurat." „E explicabil, zise Matilda, să nu poți suporta sănătatea altuia." „O fi, dar..."

X

Matilda își reveni însă repede din această stare pașnică. Tocmai îmi spuneam că sarcina și apoi nașterea care se apropia de termen și apoi grija pentru noul cetățean al lumii or s-o

împiedice să mai aibă drept unic țel persoana mea (afectând în același timp contrariul), și cine știe, concretul unei noi existențe în viața noastră s-o readucă la starea anterioară căsătoriei, pe care n-o puteam uita și era unica mea speranță într-o viață în care să domnească pacea și armonia. Îl doream acest copil și mai ales îi doream să-l iubească foarte tare și să mă neglijeze, nu cum îi spusesem în seara aceea că nașterea lui nu trebuie s-o determine să se înstrăineze de mine. Acum doream chiar acest lucru, să-și vadă de copil ca și când eu nici n-aș mai exista.

Într-o zi ieșii brusc din birou s-o văd și să mai stăm de vorbă. În timp ce lucram, și mai ales dacă lucram bine, mi se făcea dor de ea, nu mai aveam nimic în minte, siguranța se restabilea în mine, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat între noi, reveneau cu putere scene din primele noastre întâlniri și, prins de o puternică iluzie că o s-o regăsesc și stăpânit de o jubilațiune interioară care era o expresie a certitudinii că visul meu se realizează (ceea ce scriam era filozofie proprie, nu simple însăilări datorită contactului cu marile sisteme, examinam textul și îmi dădeam seama că atât ideea cât și exprimarea erau armonioase), mă făceau să plasez pe undeva pe planul cinci conflictul surd dintre mine și Matilda și să cred că simpla mea bucurie de a o vedea era suficientă ca ea să cedeze. Uitam că ea nu ceda câtuși de puțin și că de fiecare dată un cuvânt al ei, o privire erau mai puternice decât euforia mea, care se stingea încetul cu încetul și mă trezeam iarăși singur. Cum, mă întrebam, de ce nu ghicește că am lucrat bine și măcar în asemenea clipe să renunțe la ea însăși, să fie alături de mine și să nu caște cu nepăsare, sau să-mi spună în cel mai fericit caz o prostie, cum ar fi, ce e cu tine, ai băut ceva? Nu știa deci că nu cunosc plăcerea de a bea? Nu știe nimic despre mine, gândeam cu uimire, mă crede că pot fi oricum și nici măcar nu se miră. Nu s-ar mira nici dacă ar afla că o înșel, că aș putea veni seara târziu beat acasă și să fac scandal sau să nu vin decât în zori!

Nu astfel sunt bărbații? Alteori însă era și mai rău, îi citeam în priviri o vie surpriză, cu ochii larg deschiși asupra mea, în care citeam pietrificat că mă vede cu uluire: cine e omul ăsta? Ce e între mine și el de sta aici în casă? E bărbatul meu? Cum de m-am trezit cu el aici? „Bine, îi spuneam și eu, abătut, plictisit brusc, ridicându-mi privirea peste creștetul ei, undeva departe, spre zarea speranței, simțind în același timp cu neliniște cum se scurge din mine puterea de a iubi, deși o iubeam... văd că te-am deranjat, te rog să mă scuzi!" Și reintram în biroul meu, crezând că ea va veni după mine să-mi spună că n-am deranjat-o deloc și să se mire ce m-a apucat. Nu venea, și asta îmi dădea certitudinea că nu despic firul în patru, interpretând o privire care putea să însemne altceva. Dar apele sufletului, despicate astfel, se uneau repede la loc și uitam ceea ce simțisem. Nu putem fi tot timpul gata de a primi afecțiunea celuilalt, gândeam, există și aceste stări de absență sau de oboseală, când nu trebuie să așteptăm nimic de la cineva care ne iubește. Dimpotrivă, trebuie să dăm noi... Dădeam, ea surâdea, dar îmi spunea în același timp: „...Sunt sigură că vrei ceva de la mine! Nici vorbă..." Or, aluzia ei n-avea nici un rost, știa bine că îmbrățișările noastre, din fericire, erau singura parte din teritoriul pe care îl locuiam împreună, care rămânea neatinsă de ambiguitate. Dincolo de orice și fără să știm de la cine, apărea dorința năprasnică, de la mine care mă trezeam copleșit de ea, de la ea care fără să dea vreun semn fie el și obscur, după o împotrivire care se lăsa învinsă, și ne trezeam în alt tărâm, în care trăiam cel puțin două zile, timp în care aveam adesea parte de privirea ei divină... Alte reacții erau însă mai salutare, deși foarte rele. Se uita la mine și se strâmba: „Nu te mai preface că mă iubești. Mi-e scârbă!" „Hai sictir!" îi răspundeam perfect liniștit. Și chiar mă simțeam perfect liber, fiindcă brutalitatea reacției ei înlătura din mine strângerea de inimă, neliniștea, în timp ce puterea ei de a iubi nu se mai

scurgea, fiindcă în acele clipe n-o mai iubeam deloc. Asta îmi amintea de o pereche de la noi din cartier, niște vecini cu care tata se avea bine, în timp ce mama, care nu cunoștea ura, să nu-i vadă în ochi. El era șef de echipă la ecarisaj, un ins gras dar și umflat, cu privire porcină, bețiv fără scăpare, bătăuș din cauza siguranței pe care i-o dădea statura lui uriașă, dar și laș, fiindcă înaintea unuia fără frică, tăcea mâlc, chiar dacă îi era înjurată muierea, care se afla de față... Trăise cu vreo două care ținuseră la el, a treia însă îi venise de hac, semăna cu el, și pe ea o iubea mai mult. Se îmbăta el, se îmbăta și ea. O înșela el, îl înșela și ea. Dădea în ea, asta îl pocnea și ea cu ce nimerea, în moalele capului... M-a trimis tata să împrumut de la ei o teslă sau niște holtșuruburi. I am găsit la masă și m-a surprins seninătatea de pe chipurile lor, mulțumirea împăcată, aș fi putut zice chiar mai mult. El ciugulea niște struguri, ea stătea alături și era veselă, căci uriașul îi povestea ceva cu glasul lui bâlbâit, în care bucuria de a trăi era atât de îmbulzită în gândurile lui înecate de băutură, încât numai dacă erai foarte atent înțelegeai ce spune. „Bună ziua, nene, i-am spus, molipsit de veselia lui, m-a trimis tata..." „Te-o fi trimis, zice, stai și tu jos și bea un pahar de vin." Eram mirat că îi vedeam pe amândoi mulțumiți de ei înșiși, nu puteam să conciliez în mintea mea de adolescent urletele care se auzeau adesea din casa lor și pacea și tihna în care îi găsisem... „Astázi, spuse el visător, mi-am f... nevasta... Tu, se bâlbâi el, ai f... până acum?" Nevastă-sa râse și îi spuse să lase copilul în pace. „De ce, zise el nostalgic, ce, e rușine?!" „E adevărat, nene Acojocăriței (demult vroiam să știu ce e cu svonul ăsta), că la cutremur, când ai auzit că un prieten de-al dumitale, un instalator de la blocul Karlton, a murit în cutremurul de la București, dumneata l-ai înjurat?" „Bă, ...muma în ... de oameni, zise el, l-am înjurat, i-am spus du-te-n... mă-ti, dar de necaz, era cel mai bun prieten al meu..." „Păi cum să-l înjuri, nene Acojocăriței?" am

spus eu cu superioritatea vârstei tinere care nu înțelege. Dar el nu mă luă în seamă, se aplecă și-și luă cu tandrețe nevasta de gât. Ea se lipi de el și rămaseră astfel melancolici și ai fi zis ca doi amanți uniți până la moarte. „Ia uite, am gândit, formidabil, cei doi ticăloși se simt bine unul cu altul, aș putea zice chiar fericiți..." Spre o astfel de ticăloșie alunecam și eu cu Matilda, îmi spusese că îi e scârbă de mine și în loc să plec de îndată și pentru totdeauna din casa ei, o înjurasem și eu cu satisfacția grasă a unei eliberări. Urma să ne împăcăm și să ne proptim capetele într-o dulce tandrețe.

De astă dată și în numai câteva clipe avui o dublă revelație. Matilda vorbea la telefon, dar cu o expresie care mă făcu să-mi bată inima. Chipul ei era inundat de o fericire pe care o credeam îngropată în sufletul ei, vocea îi era tainică și șoptită, corpul îi era aplecat înainte în fotoliu ca și când ar fi fost țintuită, fascinată de ceea ce i se spunea. Stătea cu spatele la mine, dar deodată ea simți că era privită și ascultată, mai spuse un cuvânt și închise imediat. Se întoarse spre mine și totul pieri de pe chipul ei, îmi arătă într-o clipă unul de gorgonă... „Ce vrei?" spuse cu sfidare și cu o furie abia stăpânite. Și inima îmi bătu iarăși, simțind că mă întunec. „Cu cine vorbeai la telefon?" o întrebai totuși flegmatic, ținându-mi bine hățurile în mâini, căci furia ei de a se fi simțit surprinsă și nestăpânita ură a acelui „ce vrei" mi se transmisese și mie, îmi venea s-o calc în picioare și așa s-ar fi și întâmplat dacă n-ar fi fost însărcinată. „Nu te privește!" zise. „Bineînțeles că nu mă privește, spusei eu cu dispreț, și mă mir că ai întrerupt brusc convorbirea, ca și când m-ar fi interesat pe mine cu cine pălăvrăgești tu la telefon... (în mare șoaptă și atât de fericită cum ai fost și cu mine odată, gândii eu mai departe, mohorât, restul frazei)... Și continuai: Sufletul tău nu poate rămâne inactiv, dacă nu mai iubești, începi să urăști! Da, ură irațională, nu credeam că în nici un an de la căsătorie o să începi să mă urăști.

Da, ura, ţi-a ţâşnit din gură şi ţi-a apărut pe chip. Formidabil! Parcă te-aş fi tăiat."

Şi tăcui, continuând să mă plimb, observând-o fără s-o privesc. Dar nu se lumină, continuă să stea încordată şi cu chipul urâţit, nu devastat ca în seara aceea după ce plecasem de la Tasia. Nu, încordat, străin, duşmănos. O hotărâre fără întoarcere părea să se coacă în ea în acele clipe, dar revelaţia mea ultimă mă puse şi pe mine la adăpost de neliniştile începutului. Bine! Mă urăşte, gândii, şi acest lucru e atât de evident încât nu mai e nevoie de nici o explicaţie. Astfel de revelaţii sunt suficiente în sine. Tăcerea ei hidoasă chiar mă bucura, era, dacă mai era nevoie, o confirmare în plus că nu puteam să mă înşel. „Te sfătuiesc, îi mai spusei, să-ţi porţi ura liniştită, să nu crezi că sarcina e o pavăză, n-am să te calc în picioare, dar găsesc eu ac de cojocul tău fără să dăunăm copilului."

Şi mă îmbrăcai şi ieşii în oraş. Seara îmi spuse cu un glas neutru: „Poftim la masă", dar cu o nuanţă perceptibilă: n-am chef să te servesc, dar o fac din obligaţie. Fă-o, gândii, şi eu o să am grijă de tine tot din obligaţie. Ne înviorarăm mâncând, dar fiecare pe cont propriu. Mai bine aşa, gândii, decât să alunecăm spre ticăloşia şi fericirea celor doi vecini ai părinţilor mei. Ura curată, adică ura pură, e mai demnă de respect decât fericirea amestecată cu josnicii. Mă hotărâi (şi avui o clipă impulsul să i-o şi spun, dar mă abţinui din instinct în ultima clipă) să mă port ireproşabil cu ea, orice mi-ar face.

Într-o zi vrui să dau un telefon, dar telefonul nu mai era la locul lui, pe un taburet lângă un fotoliu şi văzui un fir pe sub uşa dormitorului. Îl luase cu ea, să n-o mai stingheresc în convorbirea ei al cărei interlocutor o făcea să arate atât de transfigurată. Dormeam împreună ca doi duşmani... Ziua se retrăgea lângă telefon şi nu ştiu dacă vorbea ore întregi, dar nu şi mai petrecea după-amiezile în hol cu mine... O singură dată intrai peste ea (aveam şi eu nevoie de telefon), dar nu mă gândii să bat la uşa propriei mele neveste, care ar avea secrete pe care eu nu trebuia să le aud, asta ar fi fost culmea, să-i mai respect şi secretele) şi într-adevăr o găsii întinsă în pat, foarte veselă de astă dată şi nu închise când eu intrai. „Vreau telefonul", îi spusei. Ea se făcu că nu aude, dar spuse ceva pe ruseşte, *guleaiu, Tasia,* sau ceva în genul ăsta şi abia după aceea întrerupse. Se stinse şi veselia, odată receptorul aşezat în furcă, dar nu aşa de spectaculos ca prima dată.

Începui să am îndoieli. Şi dacă în ziua aceea vorbise tot aşa, cu Tasia sau cu Petea, sau cine ştie cu cine şi ceea ce îi citisem eu pe chip era doar proiecţia speranţei mele refulate? Da, dar ura ţâşnise din cuvintele ei şi, pe urmă, dacă ar fi fost Tasia sau Vasia, dracu să-i ia, de ce închisese brusc şi se făcuse ca şi când ar fi avut pe cap, în loc de păr, şerpi?

Se mai înseninǎ, dar telefonul continuă să-l ţină în dormitor câteva săptămâni, până într-o zi... Dar trebuie să spun că înseninarea ei nu mă mai făcu să uit, apele despicate nu se mai împreunau să arunce în uitare scena care se petrecuse în ziua aceea. Pentru întâia oară dorinţa nu ne mai apropie cu forţa ei care ne dădea iluzia, cel puţin câteva zile şi de fiecare dată, că luăm viaţa de la început. Mă instalasem confortabil în convingerea că nu mai era nimic de făcut şi o apropiere era imposibilă cât timp ura ei nu înceta. Şi cum putea să înceteze când abia câştigase teren? Această buruiană e mai puternică decât floarea atât de fragilă şi delicată a iubirii... O spun acum, dragostea este supusă adesea asalturilor chinuitoare ale geloziei, care o poate veşteji, intrigilor celor care nu ne simpatizează şi, nu o dată, ba chiar foarte adesea, lipsurilor, sărăciei, dorinţelor care nu se pot împlini... În timp ce ura e suverană, n-o poţi smulge până nu creşte, înfloreşte şi piere singură, uneori după ce a reuşit să nimicească în prealabil viaţa unui cuplu. Eram hotărât s-o ignor şi să n-o alimentez, poate că avea viaţă scurtă. Nu vroiam să mă despart de Matilda. Cui îi e uşor să accepte

un eșec? Fiindcă legătura mea cu Nineta nu mersese prea departe, iar cu Căprioara n-ar fi mers chiar dacă lepăda copilul și scăpa. Amintirea legăturii ei cu eminentul chirurg m-ar fi urmărit și ne-am fi despărțit fără să consider acest lucru un eșec al meu. Cu Matilda însă, da, ar fi fost un grav eșec, greu de consecințe, mai ales din pricina copilului care urma să vină. Cine nu m-ar fi blamat că am părăsit o femeie însărcinată, sau un copil mic? Ce femeie și-ar mai fi legat viața de-a mea, fără o gravă neliniște și perpetuă nesiguranță? Dacă și ea va fi la rândul ei părăsită? Trebuie să răspunzi foarte exact și pe scurt la întrebarea: de ce nu v-ați înțeles? Și răspunsul să conțină în el în același timp și răspunsul la a doua întrebare inevitabilă: Daca e așa, atunci de ce v-ați mai luat? Ei, că nu ți ai dat seama de la început... aia e, basme arabe, trebuia să-ți dai seama, ești vinovat, și cine îmi spune mie că acum îți dai? Și femeia fuge, de altfel ca și bărbatul, și numai dacă apare între tine și ea o convingere nezdruncinată, aproape mistică, oarbă, că acum va fi bine, poți să-ți mai refaci viața. Dar cine te poate asigura că vei găsi sau te va găsi o astfel de pasăre rară? În zilele noastre astfel de păsări fie că sunt deja înlănțuite în căsătorii nefericite ca și a ta, fie că nu au răbdare să mai aștepte ca Solveig, patruzeci de ani, să se întoarcă un Peer Gynt rătăcitor și se mărită cu primul imbecil care li se pare mai acătării. Timpuri grele pentru iubire în acest secol! Cine spune că psihologia și mentalitatea asta o au numai femeile se înșeală grosolan. Faptul că bărbatul e mai nepăsător și mai sigur pe sine nu înseamnă că nu are aceeași soartă: singurătatea, care atrage viciile, beția, petrecerile și curvăsăriile ruinătoare ale voinței, gustul bizar al ratării, filozofia adecvată și ranchiună nedomolită împotriva celor care realizează ceva. În acest sens noi românii știm multe. Geniul e persiflat fiindcă așa-zisele personalități care promiseseră mari creații, nu mai credeau în nimic... Forța de a înfrunta singurătatea, renunțare la tot, familie, soție, copii,

prietenia cu alte familii, soții și copii, o au puțini, iar eu nu știam încă dacă o aveam, oricum, chiar dacă o aveam (și simțeam că aș putea-o avea), nu-mi puteam îngădui să sfidez toate acestea și înainte de a mă vedea constrâns să renunț la ele, să mă învălui în trufia unei singurătăți orgolioase. Fără să ajung să semăn cu Acojocăritei, trebuia să învăț să duc un trai dur cu Matilda, până la marginea posibilului. Eram însă departe de a avea sentimentul că totul ar fi pierdut. La urma urmei, gândeam, această labilitate a stărilor sufletești ale Matildei semăna cu natura și avea forța ei: dacă era nor, asta însemna nor, era zadarnic să mai cauți în astfel de zile soarele. Dacă îmi spărsese biroul cu violență, asta însemna furtună în inima ei, gelozie furioasă, nu trebuia s-o lovesc (nenorocire, tocmai în ziua când vroise să-mi spună că e însărcinată!) și dacă apăruse în sufletul ei ura, ei bine, ce putea să însemne? Trebuia descifrat...

Astfel, scena petrecută nu mi se mai păru suficientă în sine. Îmi dădu însă ea răspunsul. Într-o zi, după ce ne ridicarăm de la masă, o văzui că se duce gânditoare spre uriașul dulap stil florentin din dormitor, îi deschise larg toate ușile, se întoarse în hol și reveni și deschise un alt dulap din antreu, dulap de haine groase căptușit cu alamă împotriva moliilor și o văzui că se întoarce cu două mari geamantane, cu care reintră în dormitor. Curios, mă apropiai să văd ce face ea acolo. Liniștită, punea în ele lucruri. Era prin iulie, și mă gândii că vrea să plece în concediu fără mine. „N-are decât", gândii, deși mă întrebai cum poate ea pleca în concediu așa singură spre sfârșitul lunii a opta? Putea să pățească ceva. Observai însă că își vâra în ele prea multe lucruri și prea groase pentru luna iulie. De pildă fulare, căciulițe, pulovere de lână, mantouri... Stăteam rezemat de tocul ușii și mă uitam, încercând să înțeleg. Rufărie intimă, dar multă, bluze, sutiene, ciorapi groși de iarnă, mănuși, un costum de schi, feluri de fuste, rochii multicolore... Uneori se apleca și bâjbâia prin sertarele de jos... Batiste, baticuri...

Le mai alegea, le ridica în aer, le scutura, le contempla, apoi le arunca înapoi. Astfel se gândi câtva timp când scoase tot de-acolo de sub ultimul sertar pantofi, cismulițe (astfel le numii în mintea mea, cismulițe, nu cisme...). Mișcarea aceasta îndelungată a mâinilor ei, pauzele, aplecările, alegerea vestmintelor pe un înțeles inexplicabil îmi dădură parcă o halucinație. Vedeam ce se întâmplă, dar înțelesul nu se ivea. O anumită mișcare, chiar cu înțeles și nu atât de variată dar înscriindu-se unui unic sens monoton, privită îndelung, poate deveni halucinatorie. „Poate vrea să le dea la curățat", gândii scuturând din cap, dar cum să dai la curățat cisme, pantofi, rufărie intimă? Astea le spală Ana... Mă trezii din contemplarea paralizantă în care căzusem și o întrebai: „Ce faci tu acolo?" Ea nu-mi răspunse îndată, dar în cele din urmă, după ce trecu cel puțin un minut și fără să mă privească, văzându-și de treabă, îmi răspunse cu gândul absent: „Plec, ți-am spus, dacă nu pleci tu, plec eu!"

Auzind o inima îmi bătu cu un svâcnet care mă făcu, ca odinioară când venise prima dată la mine, să simt un fulger prin șale în zig-zag, care îmi tăie răsuflarea. Da, neîndoielnic, pleacă, gândii. Avui apoi un surâs, reflex bizar și nefericit al unei gândiri pașnice, mă apropiai de ea și îi pusei mâna pe umăr, vrând să-i spun că asta e o prostie și să renunțe la ea. Ea sări în lături ca mușcată de șarpe și îmi șuieră cu o ură sălbatică: „Să nu te atingi de mine", și cu o astfel de voce încât pe lângă ură distinsei amenințarea. Ne privirăm în ochi câteva clipe, intens, două priviri fără iluzie și fără împăcare. Nu mă apucasem să-i descifrez ura, și acum ea îmi oferea să reflectez la primejdia care m-ar pândi dacă mai încercam s-o ating, chiar cu intenția de a-i declara că o iubesc. Ei, ce primejdie? Îndârjită, se apleca iar să cotrobăiască în dulap, având aerul sfidător, să încerc adică de-aici înainte să-i mai fac ceva, dacă mai îmi dă mâna. Mă aplecai atunci și îmi deslănțuii furia asupra geamantanelor: le răsturnai, lovii cu picioarele în ele, împrăștiai

lucrurile prin odaie și în cele din urmă luai geamantanele și le dusei înapoi în dulapul din antreu, pe care îl încuiai și băgai cheile în buzunar. Revenii calm în dormitor.

„Aștept să naști, îi spusei, și pe urmă te învăț eu minte." Se urcase în pat și începuse foarte liniștită să răsfoiască o revistă. Se așezase cu fundul la ușă. „Iată deci, gândii, cum gestul care altădată mă făcuse să râd, când fusese vorba de Petrică, revenea, chiar dacă față de alt bărbat care nu semăna câtuși de puțin cu acela. Iar ea nu știa că eu știu... „Și felul cum stai tu acuma când bărbatu-tău iți vorbește, continuai, o să confirme zicala: capul face, fundul trage!"

Iar în birou nu-mi dădui seama că trebui să treacă cel puțin un ceas până să redevin senin. Și totuși mă hotărâsem mai înainte să mă port cu ea ireproșabil, orice mi-ar face! Ei bine, cum ar fi trebuit să mă port? Desigur, s-o las să plece! Ar fi plecat oare? Bineînțeles! Violența reacției ei și amenințarea care se adăugase urii arătau că n-ar fi suportat o înfrângere și ar fi mers foarte departe. . avea ea un plan și pentru varianta în care lăsând-o să plece sconta pe venirea mea după ea (și cred că avea și un alt plan în care eu nevenind ea ar fi stat plecată până ce ar fi trimis emisari prin rudele ei să plec eu, și încă unul în care dacă n-aș fi plecat, ar fi născut copilul în spital fără să mă anunțe)... Nu mai știu ce-ar fi făcut după aceea, dar știu ce-aș fi făcut eu, aș fi așteptat-o la ieșire și aș fi adus-o acasă cu povara tuturor acestor variante în spinare, dintre care pentru ultima, că am lăsat-o să nască singură, nu m-ar fi cruțat și mi-ar fi reproșat-o în eternitate. Cui i-aș fi putut spune și cine m-ar fi crezut că nu eu am silit-o să fugă? Dacă amintirea lui Acojocăriței n-ar fi rămas atât de vie în memoria mea, aș fi lăsat-o să plece. Dar nu suportasem, în clipele când o contemplam făcându-și bagajele, să devin subiect de comedie umană.

Și toate acestea nu erau justificare *à posteriori*, pentru că nu exista în mine curajul s-o las să plece, chiar dacă aș fi fost gata să accept în sinea mea că nu avusesem atunci pe loc chiar

intuiția tuturor acelor variante; simțisem însă că nu era bine s-o abandonez pe Matilda pe un drum de ale cărei consecințe nu era conștientă în pornirea ei... Începea, oricum, o istorie de care n-aveam nici un chef. Era adevărat, mă umilise, dar cel puțin n-o știam decât noi doi, în timp ce altfel ar fi aflat Artimon pricăjitul *gringalet*-ul, Tasia, Masia, dracu, Tamara (în fața căreia făcusem pe grozavul), fără să mai vorbesc de părinții mei, de Ion Micu, de Vaintrub, care continua să aibă pentru mine aceeași considerație ca înainte de a deveni șef de catedră și decan... Și încă eu eram oarecum la adăpost, continuai să raționez în singurătatea biroului meu, mai tânăr ca ea puteam fi înțeles că nu știu încă să mă port cu o femeie, dar ea, care era la a treia căsătorie, de ce nu știa să se poarte cu un bărbat? Nu se fuge de-acasă în luna a opta...

Nu bănuiam atunci, simțindu-mă chiar pe deplin liniștit, că o protejasem pe Matilda, că puțin îi păsa ei de toate acestea. Aveam s-o aflu curând, după două luni de la nașterea copilului, când credeam că amenințările mele anterioare o vor face, cum îi spusesem, să-și poarte ura liniștită, dacă acest eveniment biologic, etern si fundamental, care marchează aproape totdeauna în bine viața unui cuplu, cum e nașterea unui copil, n-o să-i schimbe starea de spirit. Mai bine o lăsam să plece atunci, ar fi fost un risc infinit mai mic în consecințe decât ceea ce mă făcu ea să trăiesc în ziua aceea...

XI

Nimic deosebit nu mai apăru între noi până la acea sărbătoare de botez (căci la o astfel de sărbătoare se petrecu totul), dacă iluzia mea care mă purtă două luni pe apele ei ar fi fost ceva nou în viața mea cu Matilda. Trebuie să spun însă că n-ar mai fi apărut această iluzie dacă în tot acest timp, adică începând după scena cu fugitul ei de-acasă și până la acea sărbătoare de botez, cu Matilda nu s-ar fi petrecut totuși ceva, și anume

apariția unei stări de calm, de tandrețe si chiar de fericire, sentimente care e adevărat că nu-mi erau adresate, dar pe care nu și le mai reprima ca înainte, când mă bucuram că le avea.

Ana strânse a doua zi dimineața fără să se mire lucrurile împrăștiate prin dormitor, ca și când ar fi fost normal să le găsească astfel (servitoare de mare tradiție, care nu trăncănea și n-avea curiozități care n-o priveau), iar Matilda mă privi la ceai cu un vag interes, ba chiar îmi turnă ea în ceașcă, lucru pe care alteori nu-l făcea... Totuși o vreme tăcerea se instală între noi, dar nu când era vorba de lucruri practice. „Mănâncă și tu cu prietenul tău la braseria voastră, azi n-am gătit nimic, n-am găsit carne... Vorba lui Bacovia (mă surprindeau asemenea referiri neașteptate)... iar lucrurile au început să dispară... Unii spun că bine le-a făcut, sau că un geniu se va naște. Până să se nască geniul, văd că bine ne-a făcut nouă, că nu mai avem ce mânca." Iar alteori: „De ce nu-mi spui că ți-a căzut un nasture de la pantalon? Nu ți-l cos eu, n-ai nici o grijă, ți-l coase Ana, care nu se jenează la gândul că vreo studentă s-o fi gândit cu nostalgie la ceea ce ar putea să iasă pe-acolo pentru ea." Rostită sec, această vulgaritate cu acrimonie totuși, disprețuitoare și rece. Alteori însă cu grijă nepăsătoare: „Lucrezi prea mult, ai slăbit, o să zică lumea că te țin nemâncat." Sau, impenetrabilă, simulând o gelozie care nu spunea nimic: „Ce mai face doamna Clara (eu îi spusesem astfel odată), de ce nu te duci la ea să te consoleze? Bărbatu-său n-ar avea nimic contra, e mai filozof decât tine!"

Toate acestea tot tăcere însemnau, nici măcar n-aveam nevoie să-mi reprim vreun răspuns. Tandrețea era pentru sine și pentru cel care se hrănea din sângele ei. O vreme am auzit-o râzând singură în dormitor. Chicotea, urma o tăcere, apoi izbucnea deodată într-un râs stăpânit de o mare veselie. Ce-o fi? mă întrebam. Intrai peste ea. Mă primi cu o tandrețe totală și firească, aș fi zis de o extraordinară forță de sugestie: s-a

întâmplat vreodată ceva rău între noi? Dar și în treacăt, așa cum merita un lucru atât de neînsemnat față de irepresibila veselie care o stăpânea. Își duse mâna la gură cu un gest simplu de țărancă și chicoti iar. „Vrei să vezi? zise. Și își ridică sus rochia și îmi arătă o burtă ca o superbă boltă albă, boltă pe care începu s-o pipăie. Fii atent", zise iar cu o expresie de așteptare și pândă și într-adevăr văzui cum pe această boltă mătăsoasă apăru un gurgui care se mișca. Matilda îl prinse cu mâna și trase de el. Gurguiul dispăru fulgerător și ea râse cu gura până la urechi. „Știi ce puternic e? zise. Îl țin tare de lăbuța piciorului, dar știi cum trage? E furios! Trebuie să fie băiat. Dar e uituc, ai să vezi cum împinge iar cu piciorul, cu toate că îl ciupesc tare... Fii atent", zise iar și scena se repetă și ea izbucni din nou în hohote. Dar deodată parcă își aminti de ceva, se înveli cu un gest brusc și deveni străină, nu întru totul, dar absentă și gânditoare, luă în mână o carte. Știam ce e, își amintise că nu mă mai iubea și în orice caz nu meritam scena la care asistasem... Foarte bine, gândii, văd că îți place să te joci cu el încă de pe acum, înseamnă că n-o să mai ai timp de mine, o să pot să mă ocup liniștit de filozofie.

Într-o zi primirăm un purcel de la Vasile, alarmat de Matilda că de două săptămâni nu se mai găsea carne, sau se găsea puțină, și până să-ți vie rândul la coadă, apoi, spunea Ana furioasă, carnea se gată, închide el oblonul, mânce-l în pântec și no, întoarce-te, Ana, și spune la doamna, care nu crede la tine, că n-ai găsit nimica. Purcelul însă era destul de mare și cum Ana tocmai lipsea (nu la vreun bărbat se ducea, zicea ea, apăcă nu-i trebe ei o astfel de pacoste la viața ei, ci la nu știu ce frate Fodor, sau Ferenc, de care o apuca fără veste un dor vinovat). Încât se ocupă Matilda de purcel, care era viu și amuzant. Ridica râtul în sus și făcea: groh, groh, ce crezi că vreau de la tine? Crezi că vreo relație de simpatie? Mi-e foame, dă-mi să mănânc!

Îl ținurăm așteptând-o pe Ana, care nu veni decât după o săptămână, când era prea târziu: o găsii pe Matilda în bucătărie cu purcelul întins pe grătarul de lemn de la baie. Îl măcelărise cel care îl tăiase, un gunoier, după cum îmi spuse. Făcea cârnați din carnea pentru cârnați. Stătea pe un scăunel, cu burta mare și învârtea la mașina de tocat, care mergea ca vai de lume. O întrebai dacă pot s-o ajut. „Vezi-ți de treabă", îmi răspunse... Mă chemă totuși după un ceas și îmi spuse, în timp ce arunca într-o tigaie bucăți de carne. „Poftim, zise, mănâncă pomana porcului." Și se întoarse la cârnați, care mai puteau suferi o amânare, până venea Ana, dar pe ea o apucase să-i facă atunci și o prinse acolo miezul nopții... În sfârșit se culcă, după ce îmi arătă niște mațe pe jumătate goale, cu întreruperi, care numai a cârnați nu semănau. Nu apucasem să adorm, când îi auzii în întunericul dormitorului strigătul. Aprinsei lumina: „Ce este?" „Am avut un junghi, zise, dar foarte dureros." „Sigur, zisei, stai tu să faci cârnați ore întregi, că o să-ți fie bine. Toate sunt la dispoziția ta." Și stinsei veioza. Îndată ea strigă: „Ah, Doamne!" Aprinsei din nou: „Ce este?" „Doamne-Dumnezeule, șopti, pierd copilul. La șapte luni e mai bine decât la opt luni... Și iar strigă: O, prostuțule, nu e timpul tău, ce vrei tu, stai liniștit..." Dar eu sării din pat și pusei mâna pe telefon." „Maternitatea, vă rog, doctorul Salanțiu e de serviciu?" „Da, așteptați un moment." „Doctore, soția mea are dureri mari." „Cine e la telefon?" „Petrini!" „A, da! Să vie doamna imediat la maternitate." „Îmbracă-te imediat", îi spusei Matildei. Ea se sperie, dar un nou strigăt îi alungă spaima, se dădu jos și în câteva minute eram în stradă. Un taxi se ivi, îl oprirăm și intrarăm în el.

La maternitate doctorul Salanțiu se arătă grăbit și supărat. „Ce-ați făcut? zise. Ce e cu contracțiile astea?" „Nu știu, doctore, înălță Matilda din umeri. N-am făcut nimic." „Întindeți-vă pe canapea cu fața în jos", spuse acesta deodată calm și parcă

edificat, în timp ce rupea o fiolă și o sugea cu seringa. Și se apropie, îi desveli fesele și îi înfipse acul, pe care îl și scoase, strigând unei infirmiere: „Rezerva patru și orice pălăvrăgeală cu gravida strict interzisă. O să adoarmă și totul o să fie bine. Poftiți!" „Doctore, îl întrebai, pot să stau si eu până adoarme?" „Bineînteles." Dar așteptai o vreme pe coridor. Infirmiera însă nu se putu stăpâni să nu-mi spună ce era cu această rezervă patru. Acolo fusese adusă cu o zi înainte, la reanimare una care născuse greu și murise, era bolnavă de inimă și nu stia, avea ceva congenital. Copilul trăia... Aici, ca și la agonici, în alte spitale, înțelesei eu, moartea pândea pe aproape nașterile, care vroiau s-o sfideze. Nelinistit, mă uitai la ceas. Intrai în rezerva Matildei, sperând s-o găsesc liniștită și adormită. Intrai cu sfială. Matilda nu mă văzu, deși tocmai când lipeam ușa, ea, cu perna în brate, se muta de la un capăt la celălalt al patului. Rămăsei tăcut, în așteptare. Ea nu se simțea bine, luă iar perna în brate și se mută la loc, își vârî fața în ea... Da, adoarme, gândii, dar în aceeași clipă ea îmbrățișă perna și se mută iar la celălalt capăt... Mă apropiai... „Matilda, îi șoptii, cum te simți...? „O, mi e somn", răspunse ea cu un glas chinuit, și avu un gest, o fluturare a mâinii de îndepărtare, de buimăceală... „Ieșiți, zise infirmiera, injectiile astea sunt foarte rele, dar fac bine, potolesc contracțiile înainte de termen... Fiți liniștită, mâine se întoarce acasă..."

„Toată noaptea a mutat perna de la un capăt la altul, îmi povesti aceeași infirmieră care o asistă la naștere, o lună mai târziu. Săraca doamna, era să piardă copilul, de-aia nu putea ea să doarmă liniștită. Altele cad în nesimțire ca niste vaci și se trezesc râzând... Da' zdravănă fetiță! Doamna când a auzit, a întors capul: «dă-o-ncolo, a zis, credeam că e băiat. Dar pe urmă nu mai putea de dorul s-o vadă, când o duceam cu căruciorul în rezervă unde e, zicea, vreau s-o văd. Să nu mi-o încurcați cu alții...» Au, unele, frica asta, să nu le amestecăm copiii, nu știu că le punem un numar de mânuță, cum să-i încurci?..."

Când am adus-o acasă după două săptămâni, în poarta maternității, i-a desvelit copilului chipul și mi-a spus fără vreo tandrețe patetică: „Uite, fi-ta" și a învelit-o la loc, adăugând: Sper să-ți semene, nu e nevoie de o a doua Matildă în viața asta, ajunge una."

Eram prevenit că pruncii nu arată grozav la naștere, totuși mă uitai din nou la fetiță, pe care o botezasem ca pe mama, Silvia. Arăta foarte bine, dar bineînțeles că nu se putea ști de pe acum cu cine o să semene. De ce îmi spusese ea că speră să-mi semene mie și nu ei? Îmi înapoie florile ca să poată urca în taxi. Mașina luă viteză. „De ce e bronzată? o întrebai. Te pomenești că e brunetă?" „Nu, are icter! zise ea, dar deloc îngrijorată. Icter fiziologic, aproape toți au, e o reacție fără importanță, trece în zece zile."

În timpul lehuziei vorbisem zilnic împreună la telefon, deși prindeam foarte greu maternitatea, suna vesnic ocupat și tot din aceeași pricină nici ea nu putea să mă cheme, telefonul era pe coridor și nu putea să aștepte în picioare să-i vie rândul și nici să vorbim mult. Se internase într-o dimineață pe la orele patru, tot așa, prinsă brusc de așa-numitele contracții. Știam că totuși nasterea putea să vină abia peste câteva zile, dar e adevărat că putea surveni și peste câteva ore, sau chiar imediat. Întors acasă pusesem ceasul să mă scoale după două ore și telefonul alături, să mă sune aceeași infirmieră, dacă se întâmplă ceva. Mă trezii și dădui un telefon... „Aveți o fetiță de trei kilograme, strigă infirmiera, să vă trăiască." „Când a născut?" „Chiar acum!" „Pot să viu și eu?" „Interzis!" „Păi data trecută n-a fost interzis." „Era altă situație, în alt salon..." „Fetița e normală?" „Da, a făcut gălăgie mare, a țipat de ne-a spart urechile! O să iasă o muierușcă!..." „Dar mama?" „...Mama, stați puțin că tocmai iese, dar nu vorbiți mult, că doarme..."

Vrusei să-i spun că, dacă doarme, s-o lase în pace, dar ea părăsi receptorul și după câtva timp auzii vocea Matildei, care nu știa ce vorbește, nu-mi auzea glasul... „da, da,... am văzut-o... mi-au luat-o, mi-e somn..." Apoi vocea infirmierei: „Vă spun, i se împiedică limba, dar e sănătoasă, totul a mers bine..."

Încât acasă, câteva zile se distră povestindu-mi tot felul de istorii din spital, al căror haz nu pătrundea deloc în starea mea de spirit și mi se păreau stupide sau tragice, nu se potriveau cu ideea pe care mi-o făcusem eu despre acest *loc al nașterilor*, care era o maternitate, locul de unde porneau în viață, printr-un orăcăit de surpriză extremă, dar și de bucurie și spaimă amestecate, urmașii, ca să ne ia locul după ce noi vom ajunge la *stația terminus*. Că un țigan și-a trimis și el nevasta să nască la maternitate (s-au boierit țiganii! dacă e pe gratis?!) și că asta, când doctorul Salantiu a vrut să-i desvelească burta, a început să țipe și s-a vârât sub pat. „Ieși, fă, de-acolo, zicea ginecologul. Cum o să te ajut să naști dacă nu mă lași să te examinez!?" „Nu ies, dom' doctor!" „Dar de ce, ești nebună, de ce ai mai venit aici!" „Nu ies, dom' doctor. Dacă aude al meu că ai pus mâna pe mine mă omoară!" Gelozie primitivă și cretină, gândii și nici măcar nu mai fusei atent să aud cum s-a sfârșit toată chestia... „Acolo, reîncepu Matilda cu un glas șoptit, semn că trebuia să fiu atent, ca o să mor de râs, fiecare gravidă își alege un ginecolog s-o asiste, să aibă adică mai multă grijă de ea să nască ușor, să nu se chinuie mult. Îl alege de-acasă, ori după reputația acelu.a, ori la recomandarea cuiva. Îi dă două mii (în banii de azi vreo cinci sute de lei). Și uneia i se recomandă unul tânăr, abia ieșit din facultate. Și ăsta, când a venit sorocul, a încălicat pe burta femeii și dă-i, împinge, da' cum!... De, să-și merite banii. Idiotul, mi-a povestit doctorul Salantiu, n-a așteptat să vadă dacă femeia nu putea să nască doar cu un minim ajutor sau chiar fără el, mai ales că mai născuse... El nu, împingea de nădejde până ce, odată, sbang, copilul țâșnește ca din pușcă

din burta femeii și o face praf..." „Cum adică praf, tresării eu, a murit?" „Nu, n-a murit, dar i s-au făcut ferfeniță toate alea și a izbucnit o hemoragie care nu se mai oprea. A fost chemat șeful, doctorul Salanțiu, care, înecată în sânge cum era femeia a început s-o coasă. Când a terminat, s-a șters pe frunte cu cotul, s-a uitat la ăla și i-a spus numai atât (căci infirmiera îl informase ce făcuse): «Tâmpitule!»". „Și copilul?" „Copilul a murit... Femeia n-a făcut caz, era o țărancă, mai avea doi acasă... Și chiar dacă ar fi făcut, Salanțiu, mi-a spus chiar el, l-ar fi acoperit, fiindcă el era furios și pe femeie, cine a pus-o să dea bani... Dar vai de ea cum o să se mai iubească de-aici înainte cu bărbatul..." „De ce?" „Păi îți spusei, șapte rupturi a avut – dar mari! nu vorbesc de una până la anus (o pufni râsul), i se vedea anusul când o cosea, anusul dinăuntru, nu cel pe din afară, în toate părțile a fost sfârșiată... Una, continuă Matilda cu altă expresie, era la al treilea avort. La șase luni și ceva, nu-l mai putea ține, am văzut cu ochii mei, îi ieșea capul afară, i se vedea creștetul și el săracu nu vroia nici el și, cât da de aer, repede se trăgea îndărăt. El nu vrea, mă-sa nu vrea, dar ceva din burta ei nu-l mai putea suporta și iar i se vedea creștetul. Până la urmă a ieșit în aerul otrăvit de afară, l-au luat repede, l-au pus sub oxigen, a trăit trei zile, pe urmă l-au aruncat la crematoriu..."

Abia atunci am înțeles de ce îmi povestea Matilda toate acestea: putea să i se întâmple și ei una din aceste istorii și nu i se întâmplase. Se bucura! Dacă numai în două săptămâni cât stătuse acolo aflase atâtea, asta însemna că într-un an se întâmplau zeci de drăcovenii și nenorociri. Gravida nu era cruțată de ginecologi în momentul nașterii. Împinge, i se striga, nu sta ca oaia, în timp ce pe femeie o treceau sudori reci. Lasă urletele, opintește-te, că mori și n-am ce să-ți fac. Da, da, nu nasc eu, tu naști, pune mâna și lucrează, apucă-te cu mâinile de pat, trage-ți răsuflarea și adu pe lume un nou deștept, care să facă

pe urmă pe nebunul cu tine și să uite cine s a chinuit cu el... „Chiar așa le vorbea, spuse Matilda uluită, nici dumneata, nici dumneavoastră, oricine ar fi fost, țărancă simplă sau nevastă de ștab! Dar cine își mai aducea aminte când îl vedea pe urmă pe-ăla micu orăcăind, când același medic i-l arăta triumfător, jalnic de îți venea să plângi când îi vedeai gurița disperată răcnind că fusese alungat de-acolo de unde îi era atât de bine. Cât am ajuns la spital, povesti Matilda mai departe, am lăsat apă... știi, femeile lasă apă ca și animalele, adică în clipele acelea copilul sparge învelișul în care trăiește în burta mamei, înseamnă că nu mai poate fi nici hrănit și nici de respirat nu mai poate, trebuie să iasă afară să respire aer, chiar dacă el n-are chef să iasă. N-are încotro. De ce sparge atunci învelișul? Nu se știe. Când nu se întâmplă chestia asta, moare înăuntru și după vreo zece zile iese, îl alungă femeia în pragul morții, un copil mort... (Vezi, sunt extreme, unul vrea sau e alungat să iasă prea devreme, alții nu vor sau nu pot fi alungați la termen, și mor și ei și le amenință și pe mame; am impresia că legea asta ne urmărește și în viață... prea devreme... prea târziu... tata a murit la o petrecere, după ce se întorsese de la niște analize, toate perfecte... A ridicat sus paharul să ureze triumfător nu știu ce și i-a picat paharul din mână... În schimb mama ne-a chinuit doi ani de zile, paralizată, cerându-ne să-i aducem ba niște pești de la Bobotează, pe care îi mâncase ea cine știe când, ba să-i punem războiul de țesut să-mi facă ca mie nu știu ce covoare de zestre... Sufletul îi era tânăr, dar nu și vasele din creier care o damblagiseră...) Salanțiu a fost mai reținut cu mine, datorită prestigiului tău. E prieten cu Vaintrub, care i-a spus că ești cel mai serios universitar de la Filozofie (Vaintrub, când îi spusesem că nevastă-mea e însărcinată se arătase afectuos și mă asigurase să n-am nici o grijă, să mă adresez lui Salanțiu, cu care el era prieten, avea să-i vorbească). O să nașteți ușor, mi-a spus, și dumneavoastră și copilul aveți forță vitală.

De unde știți? Avem noi indiciile noastre. Îl credeam, cu toate că simțeam junghiuri adânci, se opreau totuși câteva secunde și puteam să respir. Cum e cu nașterea fără dureri? I am întrebat printre țipete, dar eram încă vitează, mai aveam timpul să-l ironizez. O să vedeți și singură cum e, zice. Uite, chiar acum e momentul. Nu era momentul. Totul se oprise, mi se părea că trebuie să mă dau jos și să nasc poimâine. Chiar am schițat gestul să mă ridic. Stai acolo, a strigat el atunci scos din pepeni. Copilul e pe drum și ei îi arde să plece la plimbare. Atunci am simțit că mor, dar că și scap .. Cred că am urlat ca o vită... Nu știu cât a durat și pe urmă, oaea, oaea. . cu sughițuri, se îneca... ca un broscoi... Când mi-a arătat-o..." Matilda avu un gest, mai departe nu putea să spună ce-a simțit în clipa aceea. Se posomorî: era secretul ei...

Și nu-l desvălui și începu să se identifice cu acest secret chiar din primele săptămâni, care urmară. Mă dădea la o parte de lângă pătuț, se apleca, lua fetița în brațe, nu știu ce-i făcea, o desbrăca, o îmbăia, o înfășura, își scotea sânul, se întorcea cu fundul la mine întinsă pe pat ca și când ar fi vrut să se ferească de nu știu ce forțe malefice și îi dădea să sugă din sânul ei bogat, în deplină singurătate și complicitate cu noua-născută, care n-avea nevoie de mine...

XII

Vasile ne trimise tot ce trebuie pentru botez, care avu loc la biserică, după ritual, spre bucuria mamei, deși Matilda, fiind membră de partid, înfrunta o interdicție. Preotul o vârî pe Silvia în apă (și fetița se arătă cuminte, spre deosebire de alții care urlau ca din gură de șarpe), își făcu slujba și ne eliberă un inutil certificat de botez, altădată menit să-ți dovedească religia. Pe vremuri semnătura preotului pe carnetul elevilor în vacanță era obligatorie alături de a tatălui, și putea influența nota la purtare. Mă uitam la preot și mă întrebam ce-i mai rămăsese

lui din aceste prerogative? Nici măcar să ne îngroape, fiindcă am văzut înmormântări fără el, cu camioane, sinistre apariții... Oricum ceremonia religioasă ne sugerează că o divinitate există (și nu există? chiar așa, suntem părăsiți în marele cosmos? nimeni nu mai veghează asupra noastră?). Curios, mă luasem odată după un astfel de camion să văd ce se întâmplă. Murise subit o oarecare Marița, responsabilă de stradă. A luat cuvântul în fața gropii căscate viitorul responsabil, s-o elogieze. „Eroinica tața Marița", zicea el, a făcut și a dres. Eroinica tața Marița a activat cu multă cinste, c-o fi c-o păți... Prezența unui preot, om cu carte și cu har l-ar fi inhibat pe grotescul personaj, păstrând neatinsă solemnitatea în fața morții. Auzisem că undeva într-o comună, Săpânța, din nordul provinciei noastre, apăruse un bizar individ care, la cerere, scria pe cruci versuri de un cinism hilar, care lua în deriziune viața mortului și care în mod straniu plăceau cetățenilor acelei comune, iar la noi în oraș se spunea că sunt „geniale". Reținusem si eu o însemnare pentru concizia finalului unei existențe:

Aici zace și se face
Nicolae Pârvu praf...

Cimitirul era, cică, plin de astfel de inscripții dar mult mai rele, pentru cel ce în viață fusese iubitor al paharului, care n-avea să mai bea acum decât apă de ploaie, curvar, să mai iubească acum și el pe vecina de mormânt, palavragiu sau certăreț, să se certe de-aici înainte cu viermii, mâncău, acum avea să-l mănânce și pe el pământul, să-i intre în gură. Se spunea că aceste inscripții individul le compunea amatorilor pe când aceștia mai traiau și râdeau auzindu-și viața rezumată în patru versuri într-un fel atât de neașteptat... Și să se mai spună că magia artei nu atinge straturile cele mai de jos... Totul e să nu fie convenția prea sofisticată...

Biserica nu era nici în interior și nici pe din afară într-o stare prea bună și nici odăjdiile preotului prea noi. Schimbarăm

câteva cuvinte în acest sens și preotul dadu din umeri. Nici înainte bisericile nu se făceau și nu se îngrijeau de către stat, ci tot de către credincioși, dar autoritatea preotului fusese zdruncinată și oamenii nu prea mai dădeau bani și nici biserica nu mai poseda ca altădată moșii, iar preotul avea totuși un bun salariu, fiindcă el, pe lângă slujba religioasă, mai preda și religia în școală. Însăși expresia acestui preot era umilă, ca și când odată cu pierderea parțială a vechilor privilegii materiale își pierduse și o parte din har, sau asa îl vedeam eu?

Ne întoarserăm acasă și pe la ora trei începură să sosească musafirii, veni marele șef al clanului Lemnarilor, Vasile (Tasia luase parte la botez, ca și părinții mei), Tamara cu *gringalet*-ul, Petea cu posomorâta de nevastă-sa, câtiva colegi de la arhitectură ai Matildei, Ion Micu și Clara, Vaintrub, Ben Alexandru, noul meu prieten, fost puericultor, Salanțiu, ginecologul, si bunicii mei după mamă, cei după tată muriseră în anii din urmă acolo în satul lor. Deși eram puțini, vreo douăzeci și doi, musafirii noștri, înainte să se așeze la masă, se și grupară inevitabil: rudele Matildei și cei doi arhitecți în jurul ei, prietenii mei cu mine, în bibliotecă, și numai mama, tata și bunicii mei rămaseră stingheri. Mă dusei la ei.

E uimitor să-ți vezi părinții încă tineri, în timp ce ai devenit tu însuti un bărbat care s-a însurat și are un copil. Bunici încă vânjoși, dintre care tata, bunic al Silviei la cincizeci de ani, trăia cu o muiere și n-avea nici un viciu care să-i ruineze mintea și trupul și să-l facă să-și expună cu nerușinare acea muiere cum făceau cei betivi sau stricati, muiere pe care n-o cunoștea nimeni. Se spunea, adică se știa de existența ei, dar nimeni în cartierul lui nu descoperise cine e... Mama îmi aruncă, o clipă, o privire pierdută, pe care tot într-o clipă o trimisei în adâncul sufletului, căci atunci eram prea tânăr și în plină înflorire, ca să-i surprind înțelesul. Abia azi iese la suprafață. „Ești tu, maică, fericit? parcă mă întreba, cu intuiția extraordinară a

mamelor, care au avut destul timp în viață să mediteze, mai ales ea, care se detașase de propriul ei bărbat, prin voința de a rămâne curată după ce adusese pe lume un copil. Sau poate o îndoială: făcuse bine că îl alungase când vedea acum cu ochii ei că totul se învârtea pe această lume în jurul iubirii și ceea ce înțelegeau oamenii prin asta, posesiune și nu dăruire? Citea în bucuria mea o adâncă supunere în fața acestei așa-zise iubiri? Citea în sufletul Matildei că strălucirea chipului ei nu era pentru mine, în timp ce eu, chiar dacă nu mă uitam într-acolo, spre grupul ei, mi-era gândul numai la ea?

Întinse mâna și mă mângâie, iar eu îmi ferii obrazul, având în clipa aceea intuiția dorinței ei de a mă proteja. Dacă gândul mi-ar fi fost clar ar fi trebuit să-i răspund: „Nu mă cunoști, mamă? Sunt fericit în nefericirea mea!" Și râsei: „Uite la mama, în loc să-și mângâie nepoțica, ea tot pe mine vrea să..." „Maică, zise ea, ești tu vesel, dar parcă nu mai ești cum te știu eu." „Păi cum să mai fiu? îi răspunsei. Am mai îmbătrânit." „Muncești prea mult, zise, mai lasă cartea." „Asta e meseria, mamă, ce-ai vrea să fac, să tai frunză la câini?" „Fii și tu ca alții, nu le mai pune pe toate la inimă! Nu-i vezi? Sunt grași și frumoși!" „Vrei să spui că eu sunt slab și urât?" Și mă dădui pe spate de râs. „Nu că ești urât, dar ai cam slăbit." „Și de unde știi tu, mamă, că le pun chiar pe toate la inimă?"

Nu-mi răspunse. Cum să nu știe? Scapă cineva de intuițiile mamei, care știe cum trăiești fără să fi aflat nimic de la nimeni? Sau prea puțin, de pildă ce vedea acum, veselia Matildei care nu-mi era adresată? O femeie trebuie să stea lângă bărbatul ei și lângă părinții acestuia, nu cum făcea ea acum, că i se auzea râsul printre străini și la ei nu venea să-i întrebe măcar de sănătate... Mă uitai la Matilda insistent, privirile ni se încrucișară, ea înțelese, se scuză și veni la noi. Dar veselia i se stinsese. „Mama vrea să-și vadă nepoțica", îi spusei. Matilda își trase mai aproape scaunul. „Adoarme greu, zise ea, are colici, o doare burta după alăptat și abia a adormit. Când se trezește, vă spun eu... Apoi către mine: Victor, am uitat să te întreb, să-i servim acum cu țuică, sau când ne așezăm la masă?" „Dacă mai durează, desigur..." „Mai durează puțin, credeam ca Tasia o să ne ajute, dar văd că s-a așezat la taclale cu Tamara, că văd că și asteia i s-a descleștat gura și o ține de vorbă." De ce nu-i spui? zisei, gândind: și tu de ce nu te duci s-o ajuți pe Ana? Tata se uită sugestiv alături, adică să se ducă mama, dar chipul ei blând deveni sever și tata se mișcă jenat de prostia pe care era gata s-o facă deschizând gura.

Matilda se ridică și îi auzii glasul invitându-le pe Tasia și Tamara să vină cu ea, și ele săriră fără codeală. Băurăm țuici, aduse de Ana în mici păhărele de baccara. Marele Vasile se strâmbă și aruncă pe gât puținătatea aceea de lichid, punând apoi mâna pe sticlă și înghițind alte trei la rând. „Astea sunt pentru cucoane, zise el cu înțelegere, te pomenești că și la vin o să bem tot din de-astea, nițel mai mari! Eu o să trec drept bețiv." „Apăi eu știu că domnul Vasile nu este la el bețivu", zise Ana. „Știi tu, dar ce-o să zică lumea asta?" Avea dreptate, și eu băui unul și păstrai un al doilea să mai stau de vorbă cu ai mei. „Ce mai faci, bunicule, zisei, cum mai merge?" „Cum să meargă, zise el, aș mai trăi mult dacă n-ar fi bătrâna asta!"

Adică bunica. „Păi dar, zise ea, senină, dacă n-aș fi eu, te-ar mânca câinii... Aoleo mă doare ici, aoleo stomacul, aoleo ficatul... Nici un pahar nu știe unde e. Odată i-am zis și eu: du-te și ia-l singur. Da' unde e, zice. În dulap, unde să fie. Da' unde e un dulap, îl aud că zice și m-am închinat singură." „Păi în casa asta sunt douăzeci și patru de dulapuri, zise bunicul cu humor, că și-a făcut toată viața numai dulapuri, era un colțișor liber, chema tâmplarul și, zice, să-mi faci aicea un dulap..." „Da, parcă ai știut tu ce e aia să crești o casă plină de fete, zise bunica. Toate am fost la dispoziția ta, și acum ai rămas singur și nu știi unde e un dulap." „Și tu ce treabă ai? o întrebă el cu

un humor întețit. Ce învârtești, ai vrea să te servesc eu pe tine?" „Nu, da' zici că ai mai trăi mult dacă n-aș fi eu..." Îl prinsese, mă uitai la el să văd ce mai zice. „Păi da, răspunse el de îndată, aș lua și eu una mai tânără, nu o hoașcă ca tine." Până și mama surâse. „Tu să iei una mai tânără? îl întrebă bunica uitându-se la el cu același humor senin al bătrânilor care au trăit și s au înțeles bine cât au fost în putere și a căror singura distracție în doi era acum să-și spună unul altuia cât de bătrâni au ajuns încât nu mai fac amândoi nici cât o ceapă degerată. Măsuram, privindu-i pe toți, cu jubilatiune, treptele vârstelor: bunicii batrâni, parinții mei, pe lângă ei, în plină putere matură, eu un copil față de toți (și mă simțeam chiar astfel), aveam totuși la rândul meu o fetiță, sărisem deci și eu prima treaptă. „Bunicule, zisei, sunt fete care mor după bătrâni! Le place lor, ce să le fac!" „Păi cum, făcu bunicul, în timp ce n-am auzit ca unui tinerel să-i placă o babă căptușită." „Și daca l-ai vedea cum îi cad nădragii", mai spuse bunica și schimbă vorba, începu să spună noutăți despre celelalte fete ale ei, surorile mamei, că una a făcut, alta a dres. Mama rămase mai departe tacută, dar asculta cu interes, în timp ce tata se enerva, că el știa de mult că... și că el le spusese, dar...

Mă ridicai și revenii în bibliotecă. Vaintrub tocmai vorbea și tăcu în clipa când intrai eu, dar nu pentru că se ferea de mine. Stăteau toț. în picioare cu țuicile în mână, în afară de Micu și Clara, care se așezaseră pe canapea. „Totuși, doctore, zise Micu, dumneavoastră puteți să ne spuneți de ce ar fi necesară." Vaintrub dădu din umeri: „nu știu absolut nimic". „Dar niște presupuneri puteți să faceți." „Nu mai multe decât le poți face și dumneata." „Adică", insistă Micu. „Adică, de pildă, să se adopte sistemul sovietic actual, în care să se desființeze vechiul bacalaureat, și cursul primar obligatoriu de patru ani să fie de șapte, iar cursul universitar să fie de cinci ani." „Și numai atât? clipi Micu des, iritat și plictisit. O a doua reformă a

învățământului, la o distanță așa de mică de prima, nu cred eu că se va rezuma numai la atât." „Și eu cred, zise Vaintrub. A venit la noi în inspecție un individ de la minister și a asistat chiar la cursul meu. Pe urmă mi-a spus în birou: «Sunteți cam rupți de viața, tovarășe decan. Ce ne interesează pe noi scolastica dumitale?» «Nu te interesează pe dumneata, ne interesează pe noi, i-am răspuns indignat. Filozofia...» «Acum nu facem filozofie, m-a întrerupt el, facem tractorie!» «Du-te dumneata la tractorie, i-am spus, n-ai ce căuta prin universități...» «Dumneata», îl auz că îmi zice... «Dumneavoastră, i-am tăiat-o, așa trebuie să te adresezi unui profesor universitar și decan, cu dumneavoastră, că n-am păzit porcii împreună...» Îl văd că se face roșu și se încordează în gât. «Dumneavoastră, zice, ati auzit de îmbunătățirea compoziției sociale în cultură și învățământ?» «Da, dar nu cu troglodiți ca dumneata.» «Atitudinea dumneavoastră de ciocoism nu e compatibilă cu postul pe care îl ocupați. O să raportez tovarășului ministru.» «Ieși afară! i-am spus. O să vă raportez eu, pe dumneata și pe ministru, acolo unde trebuie.» Aveam impresia netă că acest ministru, un imbecil cocoțat acolo pentru lustrul lui de intelectual burghez cu vederi de stânga, o nulitate, pur și simplu își bătea joc cu cinism de învațământ, dacă așa înțelesese el să-și îmbunătățească compoziția socială a cadrelor din minister, angajând astfel de pitecantropi. A doua zi telefon de la cabinetul tovarășului I.C. (era același personaj cu care Ion Micu avusese o altercație în aula universității și care apoi îl umilise pe Ion punându-l să țină o conferință despre Amăicălițului). Pe I.C. îl cunosc din '44, când mi-a propus să primesc funcția de secretar al comitetului județean de partid. Situația era însă complexă, știți de ce, și i-am spus că nu mă simt capabil să-i fac față. În cultură, da, în asemenea funcție, nu. Și nu m-a uitat și când mi-a propus catedra și decanatul, am acceptat. S! mă ia tare la telefon. «Dumneata vrei să zbori de-acolo?» I-am spus:

«N-am cerșit nimănui o favoare de care să-mi fie frică să nu zbor. Vă adresați poate ministrului învățământului, căruia lui îi e frică să nu zboare? Eu nu zbor, eu plec imediat dacă mă mai amenințați astfel.» S-a înfuriat. «Da' carnet de partid ai?» «Am!» «Vezi să nu rămâi fără el.» «Sunt medic! i am răspuns. Pot să-mi îngrijesc pacienții și fără carnet, n-am intrat în partid să mă agat de un carnet. Pot să am convingeri și fără el, astea nu poate să mi le ia nimeni!» «Ia uite, a râs el de astă dată, cum își scoate cornițele drăcușorul mic-burghez!»" „Are și el o idee, zise Micu, una singură, dar fixă. Celelalte flotează, le bate vântul. Parcă îl văd că într-o zi se întoarce la tipografie, de unde a plecat și unde n-a citit nimic..." „Așa este, continuă Vaintrub, când a văzut că nu mă sperii, a dat o pe râs. Că e adevărat ca l-am înjurat pe ministru? «N-am înjurat pe nimeni, l-am răspuns. A trimis în inspecție un individ dubios, pe care l am dat afară» «Trebuie să ajutăm cadrele noi să intre în problemă, nu să le dăm afară când vin în biroul nostru.» «Se poate și asta, dar să nu vina la no. să ne spună că azi nu mai facem filozofie, ci tractorie.» «Așa a spus?!» «Da, așa a spus.» «Atunci e un idiot, care nu știe nici măcar că clasa muncitoare se ghidează după filozofia materialist-dialectică, și că practica, fără teorie, e oarbă... Dacă e așa, atunci ai avut dreptate. Linia partidului e justă, dar uite ce ajunge în practică.»" „E un simptom totuși", zise Ion Micu. „Bineînțeles că e un simptom, confirmă Vaintrub cu o voce, ai fi zis, materialist-dialectică, parcă ar fi studiat un fenomen obiectiv, în care nu era implicat. Ideea în sine e falsă: ce e aia să îmbunătățești compoziția socială a cadrelor? O faci dacă ai cu cine, iar dacă n-ai?! Pregătește-le și pe urmă, acolo unde e cazul, schimbă dar nu așa, gata, să îmbunătățim compoziția... Lozinca se aplică, dar nu îmbunătățește nimic, dimpotrivă, devine extrem de dăunătoare, cu consecințe incalculabile la nivel național. Degeaba zicea I.C. că am avut dreptate, mi-a zis mie, că m-am revoltat, dar acolo unde nu se revoltă nimeni, ce se întâmplă?" „Ce să se întâmple? zise Micu, îl ascultă pe troglodit, zice da, tovarășe, și scoate din program cursul despre scolastici." „Ai dreptate, zise Vaintrub cu același glas științific. M-a chemat rectorul și deloc jenat mi-a spus că ar fi bine să-i dăm dracului de scolastici și să ne mulțumim cu grecii vechi și cu marxismul. Asta a doua zi după ce mă chemase la telefon I.C. Nici vorbă, i-am spus. L-am întrebat de ce? Că a primit, în acest sens, un telefon de la minister, chiar ministerul a dat această dispoziție. L-am întrebat când a vorbit cu el? Chiar atunci, mi-a spus. Simptomatic! Asta însemna că I.C. nu-l chemase la ordine pe ministru, îl lăsase în pace, și asta, ridică vocea Vaintrub cu o indignare mai puțin dialectică, chiar după ce vorbise cu mine și îi explicasem și recunoscuse el însuși că avusesem dreptate. Avusesem *eu*, dar asta nu schimbă nimic, adică nu schimba lozinca, dispoziția, care venea chiar de la el, de la I.C. și care pesemne că era generală. Ce fel de lozincă?" Vaintrub ridică din umeri. Nu putea să-și dea seama... „Acuma știu de ce e necesară o a doua reformă a învățământului!" exclamă atunci Ion Micu și în mod bizar începu să râdă în felul său sacadat și excitat de idei pe care nu vroia să le comunice, râs de triumf greu de descifrat și care nu se mai termina .. El ghicise și extrem de curios și turburat așteptam să-și termine râsul acela care mi se părea cam neghiob în prelungirea lui exagerată și să-l întreb, dar intră Matilda și ne invită la masă...

XIII

Sufrageria noastră era alături de hol, de care era despărțită nu de uși sau de glasvanduri, ci de două arcade pe două coloane, ceea ce dădea apartamentului o oarecare somptuozitate și mai ales mult aer în casă. Cele trei odăi ale copilăriei și adolescenței mele erau mai mici luate împreună, decât holul casei Matildei. În sufragerie, un geam cu vitralii care dădea în

curte, rămânea veșnic închis. Culorile lui, albastru viu și roșu intens, ingenios combinate, împreună cu cele două coloane, te trimiteau în evul mediu, senzație care se destrăma dacă îl deschideai. Arcadele se meschinizau, apartamentul devenea un simplu spațiu ale cărui perdele groase de la ferestre îți aminteau de ceva văzut și la alții, în orice caz ceva cu care te obișnuiai repede și nu-ți mai spunea nimic, în afară de confortul de a simți că nu te apasă pereții. Geamul acela însă, culorile lui aveau ceva magic, nu păreau culori care se concentrau liber undeva în realitate și să capteze atâta lumină misterioasă. În plimbările mele prin hol, mă atrăgeau irezistibil, și când bătea soarele în ele pe la amiază erau mirifice, mai ales că dincolo de ele, în doi arbori stufoși, ciripeau păsările. Timpul parcă se dilata, cădeam în visare și gândeam: ia uite, bătrânii meșteri, niște necunoscuți, dar atât de apropiați de mine, au prins aceste minunate culori și le-au lăsat aici pe acest geam să le ghicim sufletul. Or fi murit, or mai fi trăind, cine știe?

Musafirii mei simțiră și ei ceva și auzii exclamații: frumoasă sufragerie... da, da, frumoasă casă... da, plăcută, odihnitoare... Nu e nevoie să stai într-un palat ca să te simți bine... Da, dimpotrivă, eu aș avea senzația, oricum neplăcută, că din camerele goale ar putea să intre peste mine niște fantome... adică nu fantome, dar golul din ele, vidul... Ba da, și un palat, dar mic, fără camere multe și fără etaj, cum e *Mon plaisir* al lui Petru cel Mare, de lângă Leningrad... Ați fost la Leningrad? Da, într-o delegație, să vedem și noi cum se poate naște fără dureri... Și se poate? După părerea mea nu se poate decât prin excepție, printr-o gimnastică asemănătoare cu a yoginilor, dar gravidele noastre m-au râs în nas, decât să mă trudesc atâta, urlu și eu câteva ceasuri și am scăpat... Râsete... Vocea Matildei, Vasile, stai în capul mesei, Victor, tu stai în celălalt capăt, Tamara, tu stai lângă mine, uite aici, domnul Vaintrub, alături (lânga fratele ei), domnul Micu, poftiți aici (în stânga

Tamarei), doamna Clara (lângă părinții mei), Petea (lângă Ben Alexandru).

Eu mă trezii în stânga cu bunicii și în dreapta cu urâta nevastă a lui Petea. Ni se servi întâi salată de boeuf, de care nu se atinse nimeni dintre ai mei, urâta lui Petea și Vaintrub o mâncară toată parcă hămesiți amândoi, părinții și bunicii mei se uitau în farfurie ca și când li s-ar fi pus în față mâncare pentru pisici... „Bunicule", șoptii, dar el ridică demn și discret o mână și se uită suveran peste toată adunarea, să nu facem adică altfel decât ceilalți... Eu însumi nu mă așteptam să văd în fața mea această eternă salată de boeuf care mi se servise drept antreu la toate mesele la care fusesem invitat... Înghiții totuși din ea și de ce mi-era frică se și întâmplă: dădui peste o bucată de carne moale, care îmi făcu greață. Nu ezitai și o pusei alături în farfurie. Am observat un lucru curios, ce poftă de mâncare ai acasă și cum e cu această poftă când ești invitat: o foame neașteptată te apucă la alții, în timp ce acasă, cu musafirii, totul ți se pare desapetisant. Clara mâncă totul, ca și ceilalți, în afară de Micu, care răscoli salata ca și când ar fi căutat ceva în ea și, în fapt, o lăsă așa, fără măcar s-o guste. Apoi Ana și Tasia ne aduseră un bulion cu un ou crud în el. „Victore, dar o ciorbă n-a gătit cumva nevastă-ta?" îmi șopti totuși bunicul. „Nu știu, zisei, cred că nu". Îmi sorbii bulionul, care mi se păru salciu, și în sfârșit ni se aduse purcel la cuptor cu piure de cartofi și salată verde. Piureul era bun, dar purcelul n-avea frăgezimea pe care o știam eu, iar când gustai din curcan, zadarnic îl mestecai insistent, era ațos, bătrân, nu se lăsa tăiat de măsele. Totuși musafirii noștri nu lăsară nimic în farfurii, ba chiar Vaintrub, întrebat, repetă purcelul. Se angajase într-o discuție cu marele Vasile despre Hotărârea din iunie '48 a plenarei C.C. cu privire la înființarea primelor cincizeci de gospodării agricole colective pe țară. Vorbea cu aceeași pasiune intelectuală ca și despre Platon. „După părerea mea, zise el, sunt premature,

dacă nu chiar ideea în sine e greșită." „Ideea în sine nu e greșită, zise marele Vasile, randamentul în agricultură e strâns legat de o mecanizare a acesteia. Să vă dau un exemplu: toamna trecută a fost cam secetă, pământul era tare și țăranii au așteptat o ploaie care n-a venit. Până la urmă au arat, dar ce brazdă poate să scoată doi cai sau chiar doi boi? Grâul a ieșit slab, cu spicul mic, producție sub o mie de chile la hectar. Ce-am făcut noi la gospodăria noastră de stat? A plouat, n-a plouat, am băgat tractoarele adânc și am spart crusta groasă, am semănat normal. Bobul a stat liniștit în pământ și când a venit ploaia l-a găsit acolo și a răsărit normal și des. Rezultatul: patru mii de chile la hectar; același pământ, aceeași sămânță, aceleași condiții climaterice. O singură deosebire, tractorul!" „E evident că nimeni nu se gândește, așa cred cel puțin, că țăranul o să-și îndemne boii să se repeadă cu coarnele în tractor, zise Vaintrub. Numai că tractorul, divinizat, o să treacă precum tăvălugul peste o întreagă civilizație țărănească și întrebarea e dacă o să aducă una mai bună, dacă e însoțit de ideea unei agriculturi colectiviste. E obligatorie această idee?" „E obligatorie, strigă Vasile. Tractorul nu poate lucra decât pe întinderi mari." „Ei, cât de mari pot fi, într-o țară cu un relief atât de variat? Asta e valabil pentru Rusia, pentru Statele Unite, pentru Canada, țări cu întinderi uriașe de pământ, dar la noi, pe lângă faptul că nu avem astfel de întinderi, cel puțin o treime din teritoriu e compus din dealuri și munți. În această treime colectivizarea și tractorul n-au ce căuta. Rămân cele două treimi. De ce ar fi absurd să li se vândă țăranilor tractoare și să-și muncească mai departe pământul cu ele? Cum e în Franța și Olanda? Olandezul fără să fie colectivizat, produce cantități considerabile de lapte, brânză și carne, în timp ce e îndoielnic că ar produce mai mult, dimpotrivă, ar intra într-o depresiune și penurie cronică dacă s-ar colectiviza și iată de ce: inițiativa pentru sine când trebuie să produci lucruri atât de variate și

care cer atâta grijă, cum ar fi verdețurile, legumele, carnea de toate soiurile, toată gama de produse care dacă sunt de calitate ne fac viața atât de plăcută, în etapa actuală a civilizației noastre, inițiativa pentru sine e mai productivă decât inițiativa pentru toți. E fatal, dispare cointeresarea, fără să mai vorbim că eșecul unei inițiative pentru sine e mic, neînsemnat, în timp ce eșecul tuturor, dispărând grija individuală pentru vite de pildă, dar și pentru rest, e catastrofal. Legea unirii forțelor, în mod paradoxal, n-ar mai funcționa, fiindcă oamenii răspund la chemare și se unesc doar în fața primejdiilor, inundații (chiar cazul Olandei, care și-a construit cunoscutele diguri în fața mării), foc, secetă generalizată, război, dar după ce toate acestea trec se întorc în ei înșiși și doresc să trăiască așa cum le place, să se spetească muncind, dacă asta îi pasionează, în vederea unui câștig care ar fi măsura efortului depus și nu să depună un efort în pagubă, fiindcă, să fim atenți, degeaba ar munci ei din toate puterile în colectiv, dacă alții ar sta și ar munci prost: gospodăria colectivă ar fi săracă, sau mediocră și valoarea zilei de muncă ar fi scăzută. Cu alte cuvinte, cel sârguincios va trebui să cedeze fatalmente o parte din munca lui celui puturos, care prin puturoșenia lui ar lovi în întreaga colectivitate. Cu alte cuvinte, am ieși din domeniul implacabil al necesității, care silește un om liber să muncească dacă nu vrea să piară, în cel al grămezii umane în care această amenințare ar dispărea; rezultatul: sărăcie generalizată, demoralizare pentru cei vrednici, care în cele din urmă vor părăsi gospodăria colectivă căutându-și alte rosturi, și bunurile pământului vor zace neculese pe câmp... Nu pot să prevăd mai mult consecințele care ar decurge: economie în dezordine, măsuri menite să cârpească ici, în timp ce ar plesni dincoace, fiindcă unica măsură, aceea de a se recunoaște un eșec și a se reda oamenilor inițiativa individuală, nu s-ar lua. O să spuneți că producția pe care o dă pământul ar ajunge cu timpul la fel de sigură și automatizată

ca și aceea a unei uzine și că doar un număr foarte mic de oameni ar mai fi necesari în agricultură, restul vor fi absorbiți în construcții și în noi uzine... recunosc, ar fi maximum de progres și chestiunea țărănească s-ar închide. Dar până atunci câteva generații vor suferi și cine ne dă dreptul să le facem să sufere, când totul s-ar putea foarte bine realiza printr-un progres lent?" „Deci recunoașteți că ideea e bună, dar aplicarea ei e prematură?!" zise Vasile. „Domnule inginer, răspunse Vaintrub, am să vă răspund printr-o comparație. Se căsătoresc doi inși, se culcă împreună și bărbatul zice nevestei: hai, naști! Dragă, răspunde femeia, trebuie să treacă nouă luni! Și bărbatul se înfurie: ce nouă luni? Mie să-mi naști acuma, n-am timp să aștept. După cum vedeți și aici ideea de a concepe un copil e bună, dar pretenția ca el să se nască imediat e absurdă. Orice-ai face, copilul tot la nouă luni trebuie să se nască. Tot astfel cu colectivizarea agriculturii: ea nu va da roade decât tot după ce va trece un anumit timp. Atunci ce rost are s-o forțezi? Procesele sociale se coc și ele urmând de aproape, după legi specifice, legile biologice, fiindcă sunt implicați în ele oameni vii, cu contradicțiile lor, nu automate pe care le poți programa și ele să-ți dea rezultatul scontat. „Ați trăit la țară?" zise Vasile. „Niciodată!" zise Vaintrub. „Fiindcă văd că știți multe despre țărani!" reflectă marele Vasile... „Țăranul e un om ca oricare altu, zise Vaintrub, îl judec în esența, nu în mentalitatea lui specifică, la fel de specifică oricărei profesiuni." „În fond, asta e chestiunea, zise Vasile, se pot sau nu se pot arde etapele?" „Uneori se pot, reflectă Vaintrub, și poate fi chiar urgent necesar cum e cazul în industrie. Industria noastră ușoară dădea produse suficiente și de calitate înainte de război, dar erau foarte scumpe. Noi le-am ieftinit, dar se pune întrebarea din ce resurse vom finanța o industrie metalurgică și o industrie grea?"

Marele Vasile, învățat să pălăvrăgească, obosise sub tensiunea la care îl supusese Vaintrub. „Eeeei, făcu el tare, părăsind

dialogul, dar pe cine sărbătorim noi aicea? Unde e nepoțica? Ia s-o vedem și noi și să bem în cinstea ei un pahar? Matilda!" „Acuși, zise Matilda și se ridică, trecu pe lângă mine și îmi șopti: toarnă vin în pahare." Îmi lăsă timp să le umplu pe toate și se întoarse cu copilul în brațe. Ben Alexandru sări de la locul lui și se apropie. Scoase un clopoțel mic din buzunar și sună din el ușor sub ochii fetiței, care avu o zvâcnitură de surpriză și încântare: râdea cu gura ei știrbă, în timp ce toată lumea se uita la ea. Apoi Matilda o duse înapoi. Șeful clanului se ridică și începu să cânte: mulți ani trăiască! Ne luarăm după el și ridicarăm paharele. Numai ai mei nu cântau, bunicul supărat pesemne că nu i se dăduse o ciorbă, mama tăcută și bunica supărată, poate, că nu neamul nostru (mai bine zis eu), strălucea la această sărbătoare. Totuși, când ne oprirăm din cântat, i se auzi glasul: „să vă trăiască, maică, să fiți sănătoși și fericiți și să vă bucurați de ea". Ciocnirăm paharele și băurăm. Matilda se pupă cu rudele ei, eu mă îmbrățișai cu ale mele. „Victor, zise Clara, de la locul ei, să faci și un băiat." Ion Micu: „Victor, îngerul păzitoriu să vegheze asupra ei!" Mama părea copleșită de o tristețe inexplicabilă, mă îngrijorai, mi-apropiai obrazul de-al ei și îi șoptii: „Mamă, ce e cu tine? Te doare ceva? Spune-mi, mamă, suferi de ceva?" Nu-mi răspunse, dar lacrimi mari se rostogoliră pe chipul ei și făcu un efort să surâdă. „Ce e cu tine, îi șoptii mai departe râzând, crezi că sunt fată care s-a măritat fără voia ei? Crezi că m-a silit tata și îmi plângi de milă?" Ea mă mângâie drept orice răspuns, și de astă dată o lăsai și îi sărutai mâna. „N-arăți tu, mamă, asa cum te știu eu, repetă ea această idee, când veneam la tine acasă și îți făceam mâncare. Erai mai vesel, mai copil." „Păi ce să fac, acum sunt tată, am și eu griji." „Nu le pune la inimă!" repetă ea iar și această dorință și această temere, că nu-mi feream inima... Matilda veni și își băgă fața între noi (avui o clipă de amețeală, era atât de frumos acest chip pe care îl iubisem atât de tare și

care nu mai era al meu, cu toate că vedeam fără să mă înșel că tot ceea ce făcea ea, cel mai mic gest, veselia ei, privirea rece și strălucitoare erau pentru mine). „Ce vorbiți voi aicea? zise, mamă soacră, n-ai mâncat nimic și nici bunicul, ce să vă dau, e vina mea că nu v-am întrebat ce vă place." „Lasă, mamă, zise mama, am mâncat destul, suntem și noi bucuroși că aveți un copil, să aveți grijă de el, că un copil..."

Și tăcu...

Avui o bănuială. Mama văzuse că nici eu nu mâncasem, dar cum să-i explic că mă îngrijorase râsul absurd al lui Ion Micu, când spusese că acum el înțelegea de ce era nevoie de o a doua reformă a învățământului? Că nu-mi mai ardea de mâncare și că toate felurile îmi făceau greață? Ion Micu putea râde de o neghiobie (și atunci și râsul lui era cam neghiob), dar dacă nu de-o neghiobie râsese? Iar Matilda îl așezase departe de mine și nu puteam să-l întreb, să-i cer explicații. Îmi pusese alături pe ciuma de nevastă a lui Petea, pe care îmi venea s-o omor.

„Dom' profesor, strigă șeful clanului după ce ne reluarăm locurile, am și eu o întrebare: ce se petrece în învățământul universitar? Aici la noi, totul e în ordine?" „Aici la noi da, fiindcă suntem o universitate de mare tradiție, zise Vaintrub și nu acceptăm să ne abatem de la ea." „Dar... zise Vasile, și pronunță numele marelui poet și filozof, de ce a fost dat afară?" Avea aerul că abia acum aflase această știre. Și deodată toată lumea reacționă, copleșindu-l pe Vaintrub cu întrebări, care nu erau de fapt întrebări, ci învinuiri. „Dumneavoastră, care judecați foarte bine în probleme țărănești, zise Matilda cu obișnuitul ei glas triumfător înainte de a triumfa, cum de ați acceptat să fie scos din universitate tocmai un atât de mare om? Nu zic de ceilalți, care poate erau bătrâni reacționari, foști membri ai unor partide care..." „El n-a fost membru al nici unui partid politic", zise peremptoriu unul din arhitecți..." „Cel mai mare filozof român", zise și celălalt arhitect... Cum

Vaintrub nu se grăbea să răspundă... „Ați citit ceva de el?" zise Ion Micu cu un glas inocent, adresându-se celor doi. „N-are importanță, sări Matilda pe care inocența lui Micu n-o înșela. Sigur că toată lumea, cel puțin în facultate, a citit cel puțin poeziile lui, care sunt atât de frumoase... Filozofia e mai grea, eu n-am citit nimic, dar faptul rămâne." „Care fapt?" zise Micu. „Că nimeni n-a sărit să-l apere." „De unde știți? Ați făcut dumneavoastră vreo anchetă?" Tot cu inocență, ceea ce o făcu pe Matilda să râdă: „Domnule Micu, toată lumea știe că n-a reacționat nimeni la darea lui afară." „Dumneavoastră ați reacționat când marelui arhitect Gociman i s-a dat un picior în josul spinării?" „Vorbea prea multe! zise Matilda. Și noi mai vorbim, dar Gociman a venit la cursuri, a doua zi după detronarea lui Mihai I, și a cerut studenților să se ridice în picioare și să păstreze un minut de reculegere. Mă mir că n-a pățit-o! Dimpotrivă, a fost chemat și i s-a explicat cu răbdare de ce era necesară abolirea monarhiei. Aiurea. Degeaba i s-a vorbit nebunului... Fiindcă e cam nebun..." „Un nebun care a construit ce e mai frumos în orașul nostru, aș vrea să avem mulți astfel de nebuni", zise Micu. „Construiește și azi, dar contactul lui cu studenții nu mai era tolerabil", zise Matilda. „Cine cunoaște bine, are dreptul să judece, dar nu și ceilalți, zise Micu. Sunt de acord cu dumneavoastră în ceea ce îl privește pe Gociman." Matilda rămase descumpănită, dar nu convinsă. „Nu se compară Gociman cu marele filozof, sări atunci roșcatul de Petea, care, ăsta, era mai mult decât evident că nu citise nimic. El e o valoare națională, în timp ce ca Gociman mai sunt o sută." „Stimată doamnă, zise Ben Alexandru, Gociman e un mare arhitect, care nu numai în orașul nostru a introdus, împreună cu alții, arhitectura modernă. Dar marele filozof era un profesor insuportabil. Nu se înțelegea nimic de la un curs al lui, nu știa să vorbească, nu i se auzea glasul, era, să mă iertați, un bâlbâit, nici din primele rânduri

nu pricepeam ce spune. Dar nu pentru asta, totuși, i s-a desființat catedra. Prezența lui în universitate era o chestiune de prestigiu pentru ideea de cultură și nu trebuia să fie scos, dar el n-a vrut să facă nici o concesie..." „Ba da, zise Vaintrub, a făcut sau mai bine zis ar fi putut face, dacă se proceda cu el cu mai mult tact, de pildă cum s-a procedat cu Gociman. Dar nici el, doamna trebuie să știe, cred că Petrini i-a povestit, n-a procedat cu mai mult tact." „Nu soțul meu mi-a povestit, eu i am povestit lui, zise Matilda, da, știu, a deschis cursurile cu aerul că n-a auzit în viața lui de un oarecare Marx..." „Doamnă, zise Vaintrub, permiteți-mi să vă spun o mică poveste. Unui băiat, un evreu din Amsterdam, i se cere, ca să poată să se căsătorească, de către părinții fetei, să renunțe la religia lui. Băiatul s-a gândit așa, dacă religia mă împiedica să mă căsătoresc cu fata iubită, atunci nu e bună. Și a renunțat Nu mai spun că în urma acestui act a fost izgonit de comunitatea sa și blestemat. Acest blestem numai dacă îl citești și ți se face frig, dar sa-l mai și auzi fiind în cauză, înconjurat de mai marii-comunității în sinagogă. Totuși băiatul nu s-a speriat și s-a dus și i-a spus fetei și părinților ei: sunt un om liber, putem să ne căsătorim. Dar părinții i-au spus: da, foarte bine, dar acum trebuie să treci la creștinism. Cum o să intre fata noastră cu tine în biserică, dacă tu ești păgân? Ascultați, le-a răspuns băiatul, eu n-am renunțat la religia mea ca să trec la alta. Eu am renunțat la orice fel de religie, fără să încetez prin asta să cred în Dumnezeu. Atunci i s-a răspuns că altfel nu se poate. Și căsătoria n-a mai avut loc. Băiatul s-a retras atunci într un sat de la marginea orașului, a început să șlefuiască lentile să aibă din ce trăi și a renunțat și la gândul de a fi fericit cu o fată. A început să scrie și a ajuns unul din cei mai mari filozofi ai lumii A murit pe la patruzeci și ceva de ani din pricina prafului de la lentile. Ce vreau să spun? Că noi, comuniștii, n-am renunțat la religie și la ideea de Dumnezeu, ca sa ne facem din Marx un alt Dumnezeu. Ar fi lamentabil! Marx e pentru noi un simplu filozof ale cărui descoperiri au pentru clasa muncitoare un caracter aproape științific. Lumea pe care o propune el e realizabilă și poate fi o lume mai bună, pentru că demonstrează că imensa majoritate a oamenilor este exploatată azi de clasa burgheză, o minoritate care dispune de forța de muncă a oamenilor și realizează profituri incalculabile. Aceste idei ne ghidează, fiindcă filozofia lui e activă și n-are un caracter abstract sau utopic. Din nefericire se întâmplă că dacă numele lui nu e pronunțat într-un curs de filozofie, faptul capătă un caracter de vină politică, și vinovatul e reprimat. Da, dar, pe de altă parte, nu e prima oară în istorie când gândirea unui om, sau cuceririle lui, de pildă ale unui Napoleon, produc astfel de fanatisme printre oameni. Monarhiile absolute au fost intangibile atâtea secole. Nesupușii erau spânzurați. Poetului nostru i s-a luat catedra. Ar fi lamentabil dacă i se va interzice, ca poet, să publice. Ca filozof e clar că se va întâmpla, fiindcă el nu poate să-și renege ideile. E un idealist. Dar sunt convins că mai târziu va reintra firesc în circuitul culturii, fiindcă idealismul lui nu e agresiv, e strâns legat de viziunea lui de poet, nu servește o cauză politică reacționară."

Vasile ascultase toate acestea puțin absent, el avea altceva de spus. „Fiindcă, zise el, la București situația e mult mai gravă în universitate decât aici. Am un prieten al cărui nepot, un băiat eminent, pe ultimul an la Istorie, și-a permis să-i pună unui profesor o întrebare. Profesorul ăsta a intrat odată la curs spunând încă de la ușă: Să vedem azi dacă Ștefan cel Mare a fost chiar mare și dacă Mihai Viteazul a fost chiar viteaz. Și băiatul ăsta s-a ridicat în picioare. Ce dorești? l-a întrebat profesorul de la catedră. Vreau să vă atrag atenția, a zis băiatul, că românii nu și-au creat false mituri, cel puțin în ceea ce îi privește pe cei doi domnitori, ca să fiți dumneavoastră îndreptățit să încercați să le dărâmați!" Profesorul n-a avut replică,

dar în aceeași zi au apărut în facultate doi securiști care l-au arestat pe băiat și sunt trei luni de-atunci și nimeni nu știe ce e cu el. Acest domn i-a zdrobit cariera și cine știe câți ani o să stea la pușcărie. Dar mai rău, continuă șeful clanului Lemnarilor, cică se studiază cum să fie scoasă din cursuri istoria națională, deocamdată domnul în cauză pregătește terenul. Ștefan cel Mare n-a fost mare, Mihai Viteazul n-a fost viteaz, halal istorie, n-am fost și nu suntem nimic, mult mai bine ar fi să ne alipim..."

O tăcere de gheață se așternu, pe care o rupse ginecologul: „Eu l-aș împușca!" „Reacția ta e firească! zise Vaintrub. În condiții de război civil asta ar păți acest domn și poate și tu, Salanțiu, ai păți la fel dacă te-ar prinde tabăra adversă. Sentimentul patriotic e o realitate metafizică, iar absența lui o fatalitate generatoare de nenorociri, fiindcă nu mi imaginez că acest domn e atât de imbecil; măcar pe cale rațională ar fi trebuit să-și dea seama că nimeni nu va renunța la miturile țării lui de dragul altei țări. E, probabil, un individ fanatic. " „În ce ar consta fanatismul său, dom' profesor?" rupsei și eu tăcerea. „Ne-a dat de înțeles domnul inginer", zise Vaintrub. „Eu sunt mai realist, zise Ion Micu, cred mai degrabă că trebuie să fie un lingător de cisme. N-ar îndrăzni el să acționeze pe cont propriu în astfel de chestiuni. Ideile sunt ale lui I.C." „Și ale Anei Pauker", zise Salanțiu. „Da, ale acestui grup, ai dreptate", zise Vaintrub.

Micu izbucni în râsul său sincopat, interminabil, stârnind nedumerire. „De ce râdeți?" zise Matilda. El însă nu-i răspunse, se ridică, se apropie de mine și îmi șopti să-i spun unde e baia. Între timp se strânsese totul de pe masă și Ana aduse farfurii pentru tort și fructe. Nu mâncă nimeni fructe, în afară de Vasile, care spuse că dulciurile sărăcesc organismul de vitamine (Obsesia lui cu vitaminele.) Nu-l imită nimeni, deși merele și mai ales perele bergamote te-ar fi putut face să eziți între ele și tort. „Eu mai vreau o felie", zise Clara. „Și eu, zise și soțul

ei. E foarte bun! Mie nu-mi plac torturile, prăjiturile, sunt numai pâine, ăsta e chiar tort..." „E extraordinar, zise Clara, ce-ați pus, ca rețetă..." „Nuci, zahăr, cremă de ciocolată", zise Matilda. „Nucile date prin mașină?" „Bineînțeles!" Și mie mi se păru atât de bun încât făcui la fel, mai luai o felie. Iar paharul de vin alb acrișor pe care îl băurăm după aceea mă uimi: putea deci fi vinul astfel? „N-am decât câțiva araci din ăsta! zise Vasile uitându-se la mine pentru întâia oară cu o privire în care simții o apropiere de rudenie, o căldură protectoare și afabilă. Dacă mai bei un pahar, Victore, o să vezi lucrurile altfel, zise el cu un astfel de glas că toată lumea râse, iar eu înțelesei că fusesem tot timpul observat: nu arătasem prea vesel și acum șeful clanului doar îmi recomanda remediul.

„Tot n-am înțeles de ce-ați râs", reluă Matilda întrebarea ei după ce Micu reveni de la baie. „Eu râd când e rău, fiindcă o să fie bine și nu râd deloc când e bine pentru că știu că o să fie rău", zise Micu și spre uluirea mea toată lumea izbucni în hohote. „Sunteți cam sucit!" zise nevasta lui Petea. Ei na! A vorbit și nea Ion că și el e om! „Totuși, insistă Matilda, nu înțeleg..." „Dar e foarte clar, interveni soția unui arhitect, o femeie cu un chip plăcut și privirea plină de vioiciune, semn că urmărise discuția cu atenție. Domnul profesor e convins că lucrurile astea rele care s-au discutat vor duce la căderea celor care le comit. Și atunci va fi bine. Până aici mi se pare logic. Dar nu înțeleg de ce atunci când va fi bine n-o să mai râdă deloc. Nu e obligatoriu să fie iarăși rău." „Ba da, doamnă, zise Micu. Se prepară!" „Ce anume?" „Înlăuntrul binelui, zise Micu, se prepară răul și *vităvercea*, își aduse el aminte de Marius Chicoș Rostogan. E dialectic! Nu e așa, doctore?" adăugă el clipind des ca să-și ascundă ironia, dar Salanțiu înțelese că i se adresa lui și răspunse: „Așa este, și eu mă gândesc câteodată când scot afară un nou-născut: ia uite-l, a ieșit, își începe acum drumul spre moarte, de-aia orăcăie așa de tare, săracul..." „Nu

e dialectic deloc ce spui dumneata, colega, zise Vaintrub adresându-se lui Ion Micu. Are dreptate doamna, această alternare a binelui cu răul nu se produce fără un proces adesea violent și adesea cu rezultate imprevizibile: după rău să fie și mai rău, iar apoi să nu vie un bine prea grozav sau de o durată prea lungă. Fără să mai spun că înlăuntrul răului sau binelui nu se prepară în mod fatalist contrariul... Uneori în plin bine, vine ca un uragan, și deloc «preparat», ceea ce am numit rău... apariția pe un cer senin, a unei furtuni, are cauze primordiale în altă parte, cine știe în ce adâncuri îndepărtate ale proceselor. Astfel a venit Hitler și a găsit nu numai Europa, ci întreaga omenire nepregătită. A urmat o teribilă hemoragie care a umplut civilizația de sânge, era s-o pățim..." „Ar fi trebuit să urmeze binele", zise marele Vasile. „Aveți dreptate, zise Vaintrub, n-a urmat! Întreaga omenire a intrat în criză, cu amestec și de bine și de rău, și viitorul, adică sfârșitul acestei crize, nu e previzibil."

Dar Ion Micu nu mersese atât de departe. Înțelegeam că gândul lui se oprise la I.C. a cărui cădere o prevedea și se bucura și de aceea râsese. (Nu știu dacă o să mai am timp să revin cronologic și să spun că această speranță a lui n-avea să se realizeze: grupul deviatorilor din conducerea partidului avea să fie lichidat doi ani mai târziu, dar I.C. avea să scape trădându-i pe ceilalți; abia prin '57 sau '58 avea să fie și el trimis simplu director într-o tipografie; încât Ion Micu mai avusese de îndurat, râsese prea devreme.) Dar de ce râsese mai înainte când Vaintrub dăduse din umeri că nu știe de ce ar fi necesară o a doua reformă a învățământului? După explicația lui de acum ar reieși că... Ei, ce dracu ar reieși? Ceva bun? Dimpotrivă, râsul lui mă neliniștise...

„Cafeaua o servim în hol și în bibliotecă, zise Matilda și toată lumea se ridică și se împrăștie prin apartament. Ana mă chemă în bucătărie să-mi spună ceva. Îmi arătă câteva sticle

ascunse într-un dulap: „Eu păstrat pentru dumneavoastră vin care plăcut mult la domnul, nu mai este supărat..." „Bravo, Ana, ia să vedem, e tot din acela? Matilda", strigai eu vesel deschizând ușa oficiului. Soția mea tresări; stătea de vorbă cu Ben Alexandru, care, însuflețit, îi spunea ceva. Ben Alexandru, îl chemai și pe el și rămaserăm toți trei în oficiu. „Tocmai îmi spunea, zise Matilda, că fetița e foarte reușită..." „Da, îmi pare bine, el se pricepe", zisei cu sticla în mână. Ana aduse pahare și turnai. Ciocnirăm și eu îl golii pe-al meu dintr-o dată. Pusei paharul jos și n-o mai văzui decât pe Matilda. Îi luai capul în palme și mă pierdui în apele verzi ale ochilor ei fascinanți. Și ea îmi înlănțui grumazul și ne sărutarăm, ah, ea îmi răspunse ca altădată și mă desprinsei turburat. Așadar ea știe cum a fost, dar păstrează în ea totul... și acum... adesea... câteodată... „Să fiți foarte atenți, zise Ben Alexandru, mai ales dumneavoastră, doamnă, să nu acaparați copilul prin poziția privilegiată pe care o aveți, că îl alăptați și îl îngrijiți... Drămuiți vă tandrețea, sunteți doi, altfel o să aveți mari necazuri și nici copilului n-o să-i fie bine. Nu acum, bineînțeles, când el nu face decât să sugă și să doarmă, dar curând o să descoperiți cât de șireată o să se facă numai să vă aibă tot timpul alături. Arma ei va fi plânsul. Să n-o luați în seamă, altfel... Vă spun, e foarte reușită, și o să vă fie foarte ușor s-o creșteți dacă o creșteți *împreună*. Experiența mea știe multe în acest sens, toate conflictele din familii au la bază această tendință irezistibilă a mamei de a acapara copilul numai pentru ea și care se observă chiar și la mamele așa-zis mai evoluate." Mă uitai la Matilda și văzui în privirea ei ironie și neîncredere. Ea chiar râse: „Domnule, numai mamele știu ce simte un copil. Teoriile dumneavoastră sunt pe toate drumurile, dar nici o mamă nu le pune în practică." „Din păcate, doamnă. Dar noi știm ce aberații se produc și pe urmă suntem chemați în fața unei mame devenită

neputincioasă și în culmea exasperării." Matilda râse iarăși, ha, ha, ha, cu simpatie, dar și cu îngăduință suverană.

Și intră în bucătărie să se ocupe de cafele. „Ben, îi spusei colegului meu, ce zici tu, ce-o să se întâmple cu chestia asta? cu o nouă reformă a învățământului?" „Tot ce pot să spun, zise el, e că eu voi pleca!" „De ce?" „Am auzit că psihologia se va suprima din învățământ. Catedra mea deci, unde sunt asistent, se va desființa." „Și alte catedre ce soartă vor avea? N-ai auzit nimic?" „Atât am auzit. Mă întorc la meseria mea, care mi-e mai dragă!" „Dar ce fac eu cu filozofia, care mi-e foarte dragă. Logica, pe care am predat-o la școala normală, nu se mai predă. Logica a devenit invizibilă, nu trebuie să mai gândim logic, ci prin sofisme..." Ben Alexandru se arătă foarte încurcat. „Unul din ele ne guvernează, continuai eu. Cu cât cresc succesele noastre, cu atât lupta de clasă se ascute și mai tare. Îți dai seama de sofism? E menit să justifice represiunea, dar nu împotriva celor care sunt deja învinși, ci împotriva învingătorilor. Dimpotrivă, conflictul se stinge când unul din parteneri a învins. Sau poate n-a învins? Sau poate nu trebuie să învingă și totuși trebuie? Tu, care ești partizanul necesității înțelese, spune-mi și mie, ce trebuie să înțeleg ca să devin și eu liber?" „Că au apărut excesele și că trebuie să fii prudent ca să nu-ți pierzi inutil libertatea fizică. Știi bine că o revoluție îi poate nimici chiar pe toți cei care au fost în fruntea ei, cu atât mai mult pe cei care nu-și păstrează gândirea logică numai pentru ei înșiși, în clipe când logica însăși e abolită." „Ai dreptate, hai să vedem ce zice Ion Micu."

Numai că nu reușii să vorbesc cu el, intrase într-o discuție interminabilă cu Vaintrub, și se arătă vag iritat când mă văzu că mă apropii. Parcă ar fi înțeles ce vroiam de la el și se ferea de mine. Clara se lipise de el și părea și ea foarte prinsă de ceea ce spunea Vaintrub. Ce le putea spune? Desigur, tot ceva în

legătură cu reforma învățământului. Or, tocmai asta mă interesa și pe mine.

Fără să știu cum și de ce, pierdusem puterea și trufia gândului de a pleca de la universitate și de a preda undeva într-o școală primară abecedarul. De fapt știam de ce, avusesem timp să măsor prăpastia, consecințele unui asemenea gest. Eu nu eram Spinoza, să mă retrag într-un sat și să șlefuiesc lentile! Iubeam o femeie, aveam un copil și nici o fatalitate socială și religioasă nu mă împiedicase să mă căsătoresc. Ce-ar fi zis Matilda? Nu ce-ar fi zis, ci ce-ar fi putut zice? Femeia română n-are intuiții mari, dacă bărbatul nu-și desvăluie, fie și prin martori exteriori, viitorul strălucit care îl așteaptă și pentru realizarea căruia ar merita să te sacrifici. Și nici măcar atunci... Nici măcar după ce ai descoperit că o mare idee care te-a călăuzit triumfă. Timpul prea îndelungat de sacrificiu îi insinuează neîncrederea, teama de noi sacrificii care i-ar mânca toată viața. Ori această viață era a ei, vroia să și-o trăiască fiindcă nimeni n-avea să moară în locul ei. Se povestea despre Gheorghiu-Dej că nevastă-sa îl părăsise tocmai atunci când învinsese, când luase puterea. Da, spusese ea, azi ești, mâine nu ești, iar te bagă la pușcărie. Am fost cu tine cât ai fost închis, acum ești liber, dar eu nu mai am încredere și m-am săturat. Și n-a vrut în nici un chip să trăiască împreună cu el. Femeie mărginită? Nicidecum! Femeie simplă, da, dar cu intuiții fundamentale. După ani de neliniște, vroia puțină liniște. Acum că el era liber, nu vroia să-i mai împărtășească soarta, nici în bine, nici în rău. Matilda, simțeam, ar fi gândit la fel, dar fără să-și facă datoria în prima etapă, cea a dificultăților. Astfel, ajunsesem să gândesc despre ea ce era mai rău, cu atât mai mult forța mea morală fusese surpată. Dar nu era numai atât. Peste asta se putea trece. Bucuria singurătății în care gândirea ta rămâne activă și jubilatoare putea să-ți ajungă, rămâneai fiu al soarelui și a tot ce există. Dar fusesem adânc implicat...

Survenise bucuria de a apărea în fața studenților, în fața acelor zeci de priviri care se ridicau spre mine cu încredere că voi afla secretul gândirii marilor oameni, floarea de preț a spiritului uman, în a cărei posesie mă aflam și, cine știe dacă nu și eu însumi puteam descifra pe fețele lor adevărurile acestor timpuri? Cine altul, dacă nu un contemporan, îi putea ghida? Nici Platon și nici Hegel nu mai erau vii, ca să le vorbească despre timpul existenței lor. Și când spuneam: tovarăși studenți! o tăcere absolută se așternea până în ultimele rânduri ale amfiteatrului. Domnii mei! li se adresase Hegel prin 1816, la Heidelberg, și cursul său devenise filozofie și spiritul său fusese stimulat de acești tineri domni care îi sorbeau avizi cuvintele. Cu ce poftă mă întorceam eu însumi acasă și făceam după notițele mele capitole la cartea despre gnostici, care creștea de la o zi la alta! Cum să-i părăsesc? Nu mai vroiam nicidecum. Măsuram concesiile pe care trebuie să le fac (și eram gata să le fac!), numai să pot apărea în fața lor și să comunicăm împreună, chiar micșorând până aproape de stingere lumina opaițului. Dar de ce râsese Ion Micu? Ce viziune avusese?

XIV

Nici nu mai eram atent la ceea ce se vorbea. După cafele Vaintrub și Ion Micu se ridicară, se duseră la Matilda, care stătea și taifăsuia cu Tamara și Tasia, îi sărutară mâna spunând că totul a fost foarte plăcut, salutară pe ceilalți, fără să mai dea sau sărute alte mâini, își luară la revedere și de la mine și se îndreptară spre ușă. Îi condusei, dar nu numai până în stradă, ci continuai să-i însoțesc. Vaintrub ghici că aveam ceva de discutat cu Ion Micu, se scuză și o luă grăbit înainte.

„Ioane, începui fără ocoluri, poți să-mi spui și mie: ai zis că înțelegi de ce e necesară o a doua reformă a învățământului. Ei, de ce? Și de ce ai râs?" „Plec din universitate, zise el, dar nu acum, aștept belirea lui I.C., ca să intru pe urmă în presa literară și să-i belesc și eu pe toți troglodiții, în frunte cu Amăicălițului. Sper să mi se încredințeze funcția de redactor-șef la *Luceafărul literar*. De-aia am râs, fiindcă nici troglodiții din București oplosiți sub pulpana lui I.C. nu vor scăpa. De-aici, din mijlocul Transilvaniei o să trimit spre ei săgeți cu bătaie lungă cât mai otrăvite, să scoată urlete și să se întoarcă prin pădurile de unde au ieșit."

Deci nici lui nu-i pasă, gândii, ca și Ben Alexandru și Vaintrub, mai are o meserie, se întoarce la ea. Dar eu unde să mă întorc? „Nu mi-ai răspuns la prima întrebare." „Reforma învățământului, zise el mergând agale și privind drept înainte, e necesară ca să mai desființeze niște catedre, bașca ce spunea Vaintrub, adică să se adopte schema de învățământ după cea sovietică." Era evident că se ferea, nu râsese de perspectivele căderii lui I.C. și de ce-o să le facă el după aceea tuturor Amăicăliților care ieșiseră din pădure. Acest gând îi venise, poate, la masă, dar în biroul meu râsese de ceea ce îi spunea Vaintrub: a doua reformă a învățământului îi stârnise acel straniu râs. Dar nu mai insistai... „Și crezi că filozofia va fi atinsă?" Nu-mi răspunse câțiva pași. Ai fi zis că se gândea, dar nu sunt sigur dacă la întrebarea pe care i-o pusesem. „Cred că da, zise. Și cred că și decanul nostru va fi schimbat după ce pică I.C." „Nu înțeleg, ce legătură are Vaintrub cu I.C.?" „N-ai fost atent la discuție. Așa cum e el, foarte bine pregătit, un marxist convins și cu un caracter ferm, e omul lui I.C. El l-a pus acolo. Fără să mai vorbim că se vor găsi destui turnători care să-l demaște (dacă nu l-au și demascat) că nu aplică linia partidului în învățământ, că e contra colectivizării agriculturii și alte erezii contrarevoluționare." „Doar n-o să crezi că o să-l toarne vreunul din musafirii mei?" „De!" zise el, repetând dubitativul rebrenist. „Adică cine? Părinții mei, nevastă-mea?" „Mai erau și alții. Nu zic de ginecolog, dar era o tipă acolo care se uita la noi ca la niște râme. Vampa aceea flegmatică cu buzele groase și ai fi zis cu ochii adormiți. Ei, prin crăpătura pleoapelor ne studia și, cu

urechile la pândă, auzea tot." Începui să râd. „Fugi de-aici, altele sunt isprăvile ei, nu să toarne." „Am văzut eu multe din astea, nu mă întreba, că spun. Și nici tipul ăla pricăjit, care n-a scos un cuvânt, nu-mi inspiră încredere." „Acuma, zisei eu batjocoritor, n-o să mai mergem în vizite de teamă că..." „Poți să mergi oriunde, dar depinde ce vorbești..." „Cum adică, ce să vorbim atunci? Despre papesa Ioana? Cred că suferi de spionită..." „Lasă să sufăr eu de spionită și fă tu pe viteazul în saloane, și o să vezi ce e mai deranjant, spionita sau arestul..." Și râse. „Dar n-am scos un cuvânt", protestai... „Nu mă refer, în cazul ăsta, la tine, era vorba de Vaintrub. Sunt sigur că nu numai a voi și-a exprimat el ideile sale antipartinice." „Tu glumești, sau..." „De! exclamă iarăși. Să dea Marx să n-am dreptate." „Bine, zisei, o să fiu atent. La urma urmei, Vaintrub își redeschide cabinetul, dar ce fac eu dacă mă dau afară..." „Nu cred, zise el, deși nu ești membru de partid, ai origine sănătoasă, taica tău e muncitor." „Da, dar dacă se desființează catedra mea?" „Atunci nu mai știu, zise. Parcă ziceai că abecedarul..." „Una e să pleci tu, și alta când ești dat afară..." „Vezi? Ți-am spus atunci, în ziua aia, că nu pleci tu, ești dat afară. Ai făcut bine că n-ai plecat, dar acum nu mai știu ce să-ți spun. Ai putea pleca, dar dacă nu e nimic, n-o să-ți pară rău? Adică ce să-ți pară rău, ar fi o catastrofă. Pe de altă parte, dacă nu pleci s-ar putea totuși să vi se desființeze catedra. Părerea mea e că e mai bine să nu pleci, desființarea unei catedre ar fi un fapt obiectiv, nu te-ar putea învinui nimeni de ceva, n-ai fi în situația marelui filozof, căruia i s-a desființat catedra numai ca să-l dea pe el afară." „Bine, Ioane, mai spusei și îmi luai la revedere și mă întorsei spre casă. Dar revenii după câțiva pași: și totuși nu mi-ai spus de ce e necesară această a doua reformă a învățământului." „Îți spun eu, zise, ne vedem mâine la braserie..."

„Are dreptate, gândii în timp ce făceam drumul înapoi, desființarea unei catedre nu înseamnă un blam pentru cei care țin cursuri la ea, e o măsură generală... Și apoi nu se știe dacă

se desființează... Oricum pot preda de pildă istoria la orice liceu, ba chiar și matematicile și geometria, care îmi plăcuseră totdeauna și nu le uitasem, ca și fizica. Sau latina... Da, latina, franceza... Mai degrabă..." Pe urmă îmi amintii că și latina fusese scoasă din învățământ, iar franceza redusă la o oră pe lună sau ceva în genul ăsta. Oricum, fizica va rămâne... O adâncă tristețe însă îmi spunea, gândind toate acestea, că niciodată n-o să mai intru într-un amfiteatru și să predau studenților mei pe care începusem să-i cunosc și să țin la ei. Diferența de vârstă între noi era mică, dar inocența lor era mai mare. În cursurile mele despre gnostici strecurasem ideea mea că abia azi e posibilă o nouă gnoză, care ar putea deveni o religie, ai căror preoți – și asta n-ar avea nimic de-a face cu o nouă biserică – ar fi savanții. „Bătrânul", cum îi spunea Einstein lui Dumnezeu, va trebui să suporte trufia unor ființe care i-au smuls multe secrete și care astazi (în posesia mijloacelor de a explora atât atomul, considerat ultima particulă și ultimul dintre secrete, cât și marele cosmos), pot să-și permită să gândească nu numai pe plan existențial, ca domnul Sartre, că angajarea mea angajează totul, dar numai pe planul unei conștiințe doar în relație cu o alta, nu și cu cea a unui câine sau a unui cal, ci pur științific, că sunt angajat la nivel cosmic. Descartes gândea: *Cogito, ergo sum.* Dar unde? Într-un univers determinabil, în care există gândire, dacă eu gândesc. Asta e mai greu de respins (sau nu e de respins), decât paralelele lui Euclid, despre care Gauss se întreba dacă pot fi verificate prin măsuri astronautice. Asta ar însemna că dacă există gândire în univers, trebuie să ne abținem s-o opunem materiei, să nu mai credem în această dualitate, care presupune o natură scizionată, care ar face de neînțeles postulatul: gândesc în cosmos, pentru că eu gândesc, postulat de nerespins... Reacția studenților mei a venit la ora următoare, cu o grămadă de întrebări și cu priviri care ardeau de curiozitate. Care ar fi atunci raportul dintre spirit și materie? Totul

e spirit, le-am răspuns. Asta înseamnă că spiritul creează materia? Îşi creează o aparenţă, le-am răspuns. Universul în ansamblul său este conştient de sine. Atunci ce este spiritul? Este conştiinţa cosmică. Ce este o conştiinţă? Şi întru cât o nouă gnoză ar putea deveni religie? Orice religie, le-am răspuns, îşi propune o mântuire a omului. O nouă gnoză, pornind de la descoperirile ştiinţifice, ar elibera omul de teama de nelinişte cosmică, într-o lume în care Dumnezeul îmbătrânit nu-i mai poate alunga singurătatea sa înspăimântătoare în faţa unui univers de catran, care pare absurd. Înţelegând că universul suntem noi înşine, putem, prin inteligenţă, înţelege că nu murim niciodată. Gândind cosmic, ne salvăm chiar prin el, prin univers, care ne-ar deveni familiar şi eternitatea lui ni s-ar transmite, deşi ştim că într-o zi vom muri totuşi... Apoi am întrerupt întrebările, spunându-le că vom mai avea ocazia sa vorbim despre asta pe toată durata cursului. Îmi notam întrebările, pentru a răspunde la ele acasă, în al doilea caiet al meu, pe larg... Cine îmi va mai pune de-aici înainte aceste întrebări stimulatoare? Nici unul dintre ei nu se gândea să-mi opună postulatul marxist că spiritul e materia care ia cunoştinţă de sine şi care lasă în întuneric şi fără răspuns întrebarea ce este atunci materia? Ceva mort? O simplă combinaţie de molecule, de atomi şi electroni? Şi nici unul dintre ei nu s-a găsit să divulge cuiva „erezia" mea, cum avea să se întâmple mai târziu, când prin selecţie, în fruntea organizaţiei lor de tineret, U.T.M.-ul, aveau să fie puşi cei „vigilenţi", cărora n-avea să le mai scape nimic...

XV

Când ajunsei acasă, arhitecţii şi ginecologul Salanţiu plecaseră şi ei, rămăseseră rudele. Dar ce era tăcerea asta? Tăceau mai demult sau picasem eu pe un moment de tăcere? Da, probabil! Mă aşezai într-un fotoliu şi aşteptai să-şi continue conversaţia, dar clipele treceau şi nimeni nu deschidea gura.

Mă uitai la Matilda, dar nu înţelesei. cine era urâta aia? Da, chiar Matilda, dar chipul ei era strâmbat, ca şi când ar fi fost făcut din două chipuri suprapuse şi acum o puternică zgâlţâitură interioară i-ar fi stricat secreta armonie. Exorbitaţi, ochii ei îşi pierduseră culoarea, verdele devenise albastru întunecat... Marele Vasile părea să rumege ceva în sensul că nu era bine ce se întâmplă, dar nici n-avea ce să facă. Oricum, nu era treaba lui. Tamara îşi deschisese pleoapele lăsate şi se uita la mine cu o curiozitate lacomă şi neascunsă, aproape sfidătoare. Părinţii şi bunicii mei se uitau şi ei la mine parcă mi-ar fi spus: dă-i afară pe toţi, sunt contra ta şi a noastră. Tasia rupse tăcerea. „Matilda, hai, gata!"

Gata ce?

„Lasă-mă, Tasia", zise ea cu o voce care se debarasa de Tasia şi de oricine ar fi încercat să-i dea sfaturi: Petea se arătă şi el concesiv, ba chiar cunoscător al unor realităţi... „Vezi că pe urmă tu rămâi aici singură cu el, cu noi..." zise el. „Dar ce s-a întâmplat?!" murmurai eu nedumerit. „Mai întrebi ce s-a întâmplat? zise Matilda. Mai întrebi ce s-a întâmplat?" repetă ea cu voce crescută. Mai întrebi ce s-a întâmplat?" reluă paroxistic. „Da, confirmai cu senin, ce s-a întâmplat?" şi vrusei să-i întreb pe-ai mei ce dracu se întâmplase, dar nu mai avui timp, Matilda sări din fotoliu şi se apropie de mine. „Unde-ai fost? Şi nu aşteptă răspunsul: unde ai fost, strigă şi îşi înfipse mâna în părul meu şi îmi smuci capul de astă dată ţipând neîncetat. Spune unde-ai fost, unde-ai pierit, spune..." Într-o fracţiune de secundă gândii că mâna ei în părul meu e un simplu gest nestăpânit care putea să însemne şi dragoste furioasă şi care se va opri, puteam apoi să râd, dar ea continuă să mă zgâlţâie cu violenţă şi atunci o plesnii peste faţă şi ea bătu aerul şi căzu pe-o parte, întâi peste masa din mijlocul celor patru fotolii, apoi se rostogoli pe jos; dar nu stătu nici o clipă acolo, se ridică în genunchi, puse mâna pe vaza încărcată cu flori aduse de

musafiri și în clipa următoare această vază trecu ca un proiectil pe lângă capul meu și se sparse în curte prin frumosul vitraliu ... Resimții șocul violenței neînfrânate, țipătul geamului spart; apoi bufnitura și explozia, ca un semn de sinistru, a vasului de sticlă. „Să nu mai îndrăznești, gâfâi ea revenind în fotoliu. Niciodată să nu mai îndrăznești...“ Și arăta extrem de satisfăcută de ceea ce făcuse și de aceea glasul ei era acum perfect liniștit. Iar eu gândii: Asta e mai rău decât ceea ce ai făcut, această oarbă satisfacție de a fi ridicat mâna asupra bărbatului tău. Din clipa asta nu-l mai ai, acest bărbat, să-ți cauți altul. În același timp simții cum o picătură de sudoare mi se prelinge pe gât. Mă ștersei, nu era sudoare, ci sânge. Mă ridicai și mă dusei în baie fiindcă simțeam că mă ustura fața. Când mă uitai în oglindă văzui trei dâre de sânge pe obrazul drept, amestecate cu zdrențe de piele ruptă. Când avusese timp să mă gheruiască astfel? Probabil că fulgerător în chiar clipa când o lovisem și abia după aceea căzuse. Mă spălai, dar sângele reveni mai ales în câteva locuri unde ghearele intraseră adânc. O furie rece mă năpădi, dar pe urmă mă liniștii. Din moment ce hotărârea mea era luată, trebuia să-mi retrag și furia, nu mai avea nici un rost ...

Mă întorsei în hol și foarte liniștit le spusei rudelor: „Vă rog să plecați.“ „De ce să plece? zise Matilda. Nu pleacă nimeni, sunt rudele mele, la mine acasă. Vasia, Artimon, Petia, stați, de ce să plecați, fiindcă vrea el?“ De altfel, nimeni nu schițase vreun gest că ar avea de gând să se ridice. „Bine, zisei, stați...“ gândind, ce-o să faceți acuma, o să vă apucați să jucați leapșa pe furate? Spectacolul s-a încheiat și odată cu el și istoria unei iubiri moderne, foarte moderne chiar, dintre un universitar și o arhitectă, nu mai aveți ce vedea.

Așa credeam...

„Ei, reluă Matilda triumfătoare de astă dată, în sfârșit după ce triumfase, nu înainte ca până acum, tot nu vrei să-mi spui unde ai fost? Lași musafirii singuri și pleci și tu, tot ca un musafir. Pai musafir ești tu în casa asta? Asta e musafir la el în casă, constată ea cu un humor de care n-avea nici un chef. Da, că să ajute și el ca alți bărbați, de unde, și când se așeaza la masă și e servit se strâmbă că nu-i place mâncarea si nici măcar nu se ferește, scuipă alaturi. Lasă, nu te mai șterge, o să sufere Clara câteva zile că n-o mai poți vedea până îți trece și pe urmă n-ai decât să pleci cu ea în Israel... Ai fi în stare să treci la jidanism și să vă duceți amândoi acolo să lucrați într-un chibut...“

Asta era formidabil! gândii. Ea care se măritase cu un evreu, care îi cumpărase acest apartament *al ei*, cum spusese adineauri, vorbea ca și când în viața ei n-ar fi iubit tocmai un jidan... Mă uitai într-o parte, ca să nu i-o spun și să nu rând sardonic... I-o spuse însă Tasia: „Tu în ce casă stai? Ce era bărbatu tău care ți-a făcut-o cadou?“ „Ehe! Era un om cu un cap mai presus decât alții, să nu te legi tu de el! Inimă de aur!“ „O fi fost, zise Tasia, da' tot jidan era! Nu-ți stă bine să-i vorbești de rău!“ „Da' nu-i vorbesc de rău, Tasia! Spun numai că drumul e liber, să se ducă cu ea unde vrea!“ „Dar aia e măritată, dragă, ce tot vorbești tu acolo? zise Tasia. Și își iubește bărbatul.“ „Fleacuri! exclamă Matilda, bărbatu-său își iubește prima nevastă, nici nu se uită la asta... Așa că... Eu îmi cresc copilul meu! (nu mă mai mărit, mi-ajunge!), iar el poate să plece cu ea și în Patagonia, dacă în chibuț n-o să-i placă. Parcă îi pasă lui de copil! Când i-am spus că sunt însărcinată, știți ce-a zis, draga?! exclamă ea uluită. Că o să-l bage într-o traistă pe băț și o să se ducă și o să-l arunce într-o prăpastie. Întrebați-l! E adevărat că așa mi-ai spus? mi se adresă cu aerul că n-o să am curajul să spun că nu. Îndrăznește să spui că nu e adevărat! Ai fi în stare să negi! Vedeți?! Tace, n-are nici curajul să nege și nici să se apere.“ „Dar cine ești tu, fă, să-l judeci? zise bunicul indignat. Se vede că nu te-a batut la timp!“ „Nici o grijă, bunicule, că m-a batut chiar în ziua când i-am spus că o să avem un copil, strigă Matilda. E adevărat? Spune-i bunicului, ești om, încearcă să

minţi", mi se adresă iarăşi. „Înseamnă că nu te-a bătut bine", răspunse bunicul care ştia el adevăruri fundamentale, că numai un beţiv şi un stricat îşi bate nevasta degeaba şi n-avea el nevoie să mă audă pe mine negând ca să se convingă că nu eram dintre aceştia şi că deci n-am bătut-o eu fără motiv.

Tata nu zicea nimic, îşi plecase fruntea confuz. În mod ciudat mama avea chipul senin. „Cum poţi să spui tu, maică, vorbele astea, zise ea, că a vrut să-ţi ia copilul şi să-l arunce într-o prăpastie. Asta n-am mai auzit de când mama m-a făcut." „Ei, zise Matilda, eu am auzit cu urechile mele. Întâi a zis că o să mi-l ia şi să-l dea la un leagăn, la copii abandonaţi, pe urmă a zis nu, mai bine îl arunc într-o prăpastie. Întrebaţi-l!" Ceea ce mă uimea mereu era humorul ei, din tonalităţi imposibil de descris! Un humor popular, compus din uluiri, nedumeriri, invitaţii să contemple şi alţii ceea ce i-a fost dat ei să-şi audă urechilor... „O fi glumit, v-oţi fi certat", zise Tasia simplu. „O fi băut şi el un pahar mai mult!" zise şi şeful clanului împăciuitor. „Staţi că vă spun, se hotărî atunci Matilda să închidă gura părinţilor şi bunicilor mei. E adevărat, mamă soacră (dumneata n-o să te dai îndărăt şi o să recunoşti), e adevărat ca la optsprezece ani a trăit cu o stricată şi a vrut să se însoare cu ea? Auzi, să se însoare cu..."

Sării în picioare, dar în aceeaşi clipă sări şi Matilda şi se adăposti în spatele fratelui ei mai mare. „Te omor, îi spusei în şoaptă cumplită. Mie poţi să-mi spui orice, dar nu mamei! Dacă nu fugi în seara asta de-acasă te strâng de gât până o să-ţi dai răsuflarea." „Îl auziţi, strigă Matilda fără teamă, în fotoliu. Nici nu mă miră! A mai omorât el pe cineva, o fată cu care a trăit, o studentă, a lăsat-o însărcinată şi în loc să se însoare cu ea, a dus-o la un doctor, un criminal, că altul n-a mai găsit şi aşa a scăpat de ea. Nici azi nu se ştie ce-a făcut ăla cu moarta!" „De ce nu spui tu, zise tata, că a vrut să ne omoare şi pe noi?" „Lasă, că ştiu eu cum s-a purtat şi cu dumneavoastră. De la el

ştiu, el mi-a spus, cu gura lui: am chinuit-o pe mama! Bine c-a recunoscut, dar acuma nu vrea să recunoască..." „Atunci de ce l-ai luat! zise bunicul liniştit, şi el cu humor. Ai avut la dispoziţie doi ani ca să-l cunoşti şi două măritişuri în urmă, nu poţi să spui că ai fost o fetişcană fără minte. Eşti mai bătrână decât el!" adăugă cu brutalitatea simplă a oamenilor în vârstă care merg direct şi fără nuanţe spre realităţile elementare. „De unde să ştiu eu ce zace în el", răspunse Matilda, al cărei chip se transfigurase brusc, urâţenia pieri de pe chipul ei şi văzută fără să fie auzită ai fi zis că povesteşte ceva pasionant şi cei din jur o ascultă subjugaţi atât de ceea ce spunea cât şi de frumuseţea strălucitoare a acelui chip straniu.

Şi era adevărat, eu o ascultam astfel, pentru că, desigur, forţa ei de mistificare era pentru mine o revelaţie stupefiantă. Vroiam s-o mai ascult, mi-era chiar frică să nu înceteze, să treacă la sentimente mai bune, şi rudele, care sunt setoase de spectacol ca toţi oamenii, să nu încerce apoi, văzând că gluma se îngroaşă, să micşoreze proporţiile catastrofei, să ne îndemne la împăcare, nu s-a întâmplat nimic, aşa fac cei care se iubesc, aveţi un copil, trebuie să vă înţelegeţi, mai lasă unul, mai închide ochii altul, sunteţi tineri, aveţi sângele fierbinte, n-aveţi minte deloc... Făcui bunicului un semn să tacă. Eram acum fascinat să aflu ce nu ştiuse Matilda că zace în mine. „Spui dumneata, bunicule, că n-am fost o fetişcană. Ba am fost! strigă Matilda. Pentru că înainte am avut de-a face cu doi bărbaţi care s-au purtat cu mine civilizat, nici unul nu numai că n-a îndrăznit, dar nici nu s-a gândit vreodată că ar putea să mă lovească. Şi când l-am cunoscut pe el, mi-a luat minţile! Era prieten cu ultimul meu bărbat, care a făcut prostia să-i povestească aproape tot ce se întâmpla la noi în casă, nu ne prea înţelegeam, recunosc, dar a venit el şi a început să-l îndemne, zilnic îl îndemna, el mi-a povestit, divorţează, desparte-te, îţi ratezi viaţa, tu eşti poet, te împiedică să scrii. Venea la noi în

casă și se uita la mine crunt, distant, rece, stăpân pe el, indiferent, nepăsător. Recunosc că, față de el, bărbatu-meu de-atunci parcă era încă în scutece. Ăsta bărbat, mi-am zis, ș. mi a sucit capul așa de tare că am început să fac numai ce-mi spunea el. Îmi scria scrisori din școala militară, furios ca și când ar fi avut vreun drept asupra mea, că de ce n-am intentat divorțul? Ce mai aștept? Și vorbe urâte la adresa fostului meu soț, care, oricum, îi era prieten și ținea foarte tare la el și nu era vinovat de nimic, nu-i făcuse nici un rău Da, vroiam să divortez, dar nu așa! Am încercat să l potolesc, am plecat într-o excursie împreună, i am lăsat să stea de vorbă unul cu altul, fostul meu bărbat i-a vorbit frumos, i-a spus că e adevărat că el și cu mine nu mai putem trăi împreună, dar că să ne gândim bine dacă noi doi ne potrivim. Atât i-a spus! Rămân eu în urmă cu el (și mă arătă cu degetul, nu mai aveam nume!) și îl întreb: ei, ce-a zis? A început să-l înjure! Pe urmă ne-am așezat la masă pe iarbă verde și l-a luat peste picior, că e timpul să răspundem la o întrebare a unui mare filozof bulgar. Își bătea joc de el! Și ăla, săracul, ce putea să facă! Era el înalt, dar n-avea puterea să sară la bătaie, și l-a adus în stare să se urce și să urle prin copaci!. Da, dragă, am crezut c-a înnebunit! își desfăcu ea brațele înspăimântată retrospectiv. Să stai alături de nevasta ta legitimă și să te vezi luat peste picior de... un străin, cum să nu-ți vie să te urci prin copaci și să urli? Mai bine se băteau, era mai bărbătește, dar nu să l umilească în sensibilitatea lui de om, nu de câine, să-i dai un picior după ce i-ai fost prieten și i-ai luat mințile nevesti-si".

Deci i-ar fi făcut mare plăcere ca eu și cu Petrică să ne batem! gândii, și eventual Petrică să iasă învingător, sau în orice caz să încasez eu ceva... chiar dacă Petrică ar fi încasat mai multe. Sau și mai bine, Petrică să-mi fi dat o serie de pumni în cap, și eu, „generos", să nu-i fi răspuns. Poate că așa aș fi făcut, dar lui Petrică nu i-a venit ideea, a preferat să insinueze

că nu pe Matilda o iubeam eu, ci frumoasa ei casă, cum încercase să-i sugereze și lui taică-său.

„Uite-l, râde, strigă Matilda (poate că fără să vreau, avusesem un surâs?), lui i se par toate astea ceva, așa, de râs, de călcat în picioare. Asta e ceva, așa, nemaivăzut... Ei, află că te-ai înșelat, domnule! Mi-a venit mintea la cap!" „Păi atunci e bine, zise bunicul cu humorul lui de care apoi, mai târziu, de câte ori îmi aduceam aminte râdeam în hohote singur, chiar și pe stradă. E bine, repetă el dând și dintr-un umăr și aplecându-și și capul spre acel umăr, ca o expresie a evidenței. Vă despărțiți, băiatul e tânăr și de fete e plină lumea. Copii, dacă a făcut, înseamnă că o să mai facă..." „Să vedem cine îl ia, strigă Matilda. El frumos nu știe să se poarte, de iubit așa să-i bată și lui inima pentru o femeie nu e în stare, la rude nu ține și asta n-ar fi nimic, că nu ține, dar le batjocorește .. Îl invită și pe el Tasia la o petrecere. Nu, că nu vine. Cum să nu vii, dragă?! exclamă ea indignată, o indignare înaltă. Sunt rudele soției tale. Până la urmă îi explic eu că n-o să stăm mult, în fine intră pe ușă cu o falcă în cer și una în pământ, nu dă mâna cu nimeni, la mine se uită de sus parcă ar fi sosit marele senior, pe urmă începe să i spună Tamarei porcării de care în viața mea n-am auzit că o rudă poate să-i spună altei rude. Asta e ceva, așa, nemaipomenit! (și deschise un braț și făcu prin aer o elipsă, a. fi zis cosmică!) Că cică dacă pe Tamara o păzește un drac, unul care a văzut odată la gârlă o muiere goală și el a zis că e un om cu... alea în piept și s-a dus la Scaraoschi să-i spună. Că dacă nu cumva dracu-ăsta i l a trimis ei, Tamarei, ca s-o servească..." „Păi așa și e, zise bunicul Orice muiere are un drac!"

Bunicul începu să mă irite cu intervențiile lui: mă uitai la Matilda crunt, simulând că aș fi copleșit și furios ca să-mi dea adică noi lovituri, să nu se oprească acum, la mijloc când tocmai aflam că infama Tamara îi povestise totul, nu numai scena de la Tasia, ci și în mod sigur, cum aveam să aflu, o oră mai târziu,

și istoria cu Nineta Romulus și cu Căprioara: se interesase, făcuse, cum se zice, investigații și trebuie să recunosc că tot ceea ce aflase era exact, în afară de câteva lucruri esențiale în ceea ce o privea pe Căprioara și venise și-i spuse Matildei: o făcuse din proprie inițiativă? asta era neîndoielnic: o crezusem femeie fatală, când colo era o poamă vanitoasă care ținea la cinstea bărbatului pe care îl înșela pe toate drumurile, da, dar *îl înșela ea,* noi trebuie să continuăm să-l respectăm, și pe ea în primul rând, să nu-i spunem la masă ce nu trebuie. Mare doamnă ea, cum, soție de brigadier silvic .. „Pe urmă, zice, îi spune Tamarei adică, continuă Matilda, ai de gând să asculți mai departe vorbăria ăstuia? Adică a lui Vasia. Fratele meu e pentru el *ăsta* și ce spune el e vorbărie! Poftim! Și-i spune Tamarei: Cum trăiești tu cu *gringalet*-ul tău? Tamara nu știa că e un cuvânt franțuzesc, care înseamnă așa, pricăjit, prăpădit și n-a știut ce să-i răspundă. Adică, Artimon nu era pentru el o rudă, ci un străin de care să-ți bați joc. Și i spune: *gringalet*-ul tău are, sau n-are? Auziți, dacă se poate imagina o astfel de nerușinare mai desmățată Ce-o fi crezut el că e biata Tamara? Formidabil! Să-i spui unei doamne, pe care abia o cunoști și care e și rudă a soției tale, dacă a ta n-o consideri. Și macar dacă ar fi fost beat (nu, că nu bea, protestă, eliminând o scuză pe care Vasile, de pildă, mi-o acordase), îi merge mintea așa foarte treaz și diabolic, și când am auzit asta, când mi-a povestit Tamara, mi-a fost rușine, dragă, de bărbatul meu... Auziți, un intelectual, un universitar cu înalte studii, să-i spună unei doamne ca un birjar, bărbatu-tău are sau n-are? Colosal!..."
„Ce să aibă, zise bunicul, băț? Dacă e traistă, e și băț." Bunica îl înghioldi, Vasile făcu ha, ha, Tasiei îi conveni această interpretare și râse și ea. Tamara rămase cu masca ei care nu ascundea nimic, țeapănă, ca și când nu ea ar fi alimentat indignarea aceasta acumulată de-atâta vreme și care izbucnise acum cu violență. De ce tocmai acum? Din pricina Clarei? Disproporție

De unde răsărise această nouă Matildă cu care nu mai vedeam posibilă o conviețuire? Dacă țintea mai bine îmi spărgea capul, îmi scotea un ochi, mă desfigura pe toată viața... Cât despre Petea și *gringalet*-ul însuși arătau în mod ciudat foarte bine dispus... „Pe urmă, continuă Matilda, tot el m-a făcut să nu dorm două săptămâni, că de ce nu m-am uitat la el, că de ce am închis ușa nu știu cum, că am fost odioasă, mă urâțisem, îmbătrânisem cu cinci ani de câte mi-a făcut..."

Fascinația mea slăbi. Dispărui din nou în baie, mă spălai iarăși și cum sângele nu mai apăru mă gândii cu ce să dau să nu se mai vadă dârele, căci se vedeau acum mai rău în spirale frumos trase, ca o pictură suprarealistă pe fața unui borfaș, de sus de la colțul arcadei până jos sub falcă. Iată deci ce-am crezut că e și ce-a ieșit, gândii. Hm! Și în ultimele două luni, dar ce zic eu două luni, chiar astăzi, în oficiu, băuserăm împreună un pahar și ne sărutaserăm ca altădată. Imposibil să mă duc așa la cursuri! Îmi veni o idee: să dau cu pudră. Intrai în dormitor și luai de pe masa ei de toaletă o cutie și dădui cu pernița aceea mică. La început mi se păru că ține, dar pudra se dezlipi la prima grimasă, arătam și mai rău, ca o fantomă, sau ca un vampir. Pe urmă îmi veni altă idee: ceva care se putea lipi foarte bine era fondul de ten. Desfăcui o sticluță și începui să dau cu lopățica aceea înșurubată în dop. Era perfect. Nu se mai cunoștea nimic. Puteam să merg și la cursuri și să mă întâlnesc după aceea și cu Ion Micu.

Revenii în hol foarte vesel și spusei: „Ei, domnilor, spectacolul s-a încheiat, a fost foarte reușit, biletele au fost pe gratis, ieșirea prin Sărindar, cum se spune la București. Matilda, tu mai ai ceva de spus?" „Da, plec și eu..." „Da, liber, luați-o", spusei cu nepăsare, așezându-mă în fotoliu picior peste picior. Dar chestia asta cu luatul nu conveni la nimeni, Matilda însă se ridică și dispăru, să se pregătească adică de plecare, dar eu o văzui că intrase în dormitorul fetiței, de unde însă reveni

îndată, se așeză și mi spuse: „iau și copilul". „Bineînțeles, zisei, dar să-mi spui unde te duci, ca să pot veni să-l văd, cu toate că am vrut să-l arunc într-o prăpastie. M-am răzgândit. Și încă un lucru, vreau să-l spun întâi pentru mama, deși n-ar fi nevoie, ea îmi cunoaște viața, apoi pentru Vasile-baci, cum se zice pe la noi, și pentru cine mai e amator: fata aia cu care am trăit eu la optsprezece ani nu era stricată, s-a căsătorit la București cu un maior, pe urmă s-a despărțit și s-a recăsătorit la Iași cu un mare negustor, cu care a avut și doi copii. Am cunoscut eu alte stricate care spun de altele că sunt stricate (și mă uitai insistent la Tamara), nu vreau să dau nume, nu mă interesează, dar fata asta nu era. A doua fată, studenta în chestiune, nu cu mine rămăsese însărcinată, ci cu doctorul Ygrec, are adresă, toată lumea le cunoștea legătura. Cât despre tot ce-ați auzit aici recunosc, am greșit fundamental: oamenii iau totul în serios, sau le plescăie limba în gură de plăcere să-ți înțeleagă cum vor ei unele cuvinte. N-au decât! Să le ia cum vor, n-o să mă apuc eu acuma și să nu mai gândesc ce-mi place, bineînțeles însă că o să fiu mai atent la omul din fața mea."

Și tăcui și începui să mă uit pe tavan. Pe urmă mă uitai îndărăt. A! Vitraliul! Mă ridicai și îl cercetai atent. Da, se putea drege, vaza-proiectil îi făcuse doar o gaură, restul rămăsese întreg. Se putea combina cu geam obișnuit și tot rămânea el frumos. Sigur că eu știam ce pățise, dar nu strica un martor în această casă...

Tasia se ridică prima. „Victore, zise, eu n-am auzit nimic. Cred că nici bărbatu-meu. Nu lua seama la vorbe. Dacă ați fi mici sau așa mai la început, aș ști ce să vă spun. Dar tu zici că ai mai avut de-a face cu două fete, ea cu doi bărbați, nu știu ce să vă spun." *Gringalet*-ul îmi bâlbâi ceva negând energic cu degetul: „Să știi că nu sunt supărat! Așa m-a făcut mama, cam pricăjit." Cu un humor care mă surprinse. Și îmi șopti la ureche. „Și să știi că oamenii mici au... mari." Izbucni în râs.

Tamara se răsti la el: Hai, odată!" El însă nu se grăbi, o înjură de mamă, iar ea, în ciuda efortului de a nu arăta ce simte, rămase o clipă trăsnită și masca i se strică. „Bine, zise, atunci eu am plecat." El, în treacăt, o trimise la origine, în timp ce se aplecă iar și-mi șopti: „Nu lua în seamă! Matilda te iubește, îți spun eu, se făcea foc când venea pe la tanti Tasia și cineva spunea așa vreo vorbă despre tine." „Bine, bine, îi spusei, noapte bună!" „Tasia, strigă Matilda, stai că vin și eu, uite-acum îmi iau fetița și vin..."

Rămăsei nepăsător la acest strigăt, la această chemare. Petea trecu pe lângă mine cu urâciunea de nevastă-sa fără să-mi spună nimic iar șeful clanului se opri. Făcu un gest energic în aer, semn de cruce: „Ai înțeles? zise foarte tare, asta e!" Adică să îngrop totul și să-i pun cruce.

Le ascultai pașii pe trotuar. Ai mei erau și ei în picioare, după ce, ca niște stăpâni ai casei, îi conduseră până la ușă pe ceilalți, își dăduseră mâna, își spuseseră la revedere. La revedere? Hm! Nu va mai fi nici o revedere! Gata! Adio! „Matilda, strigai, vino și ia-ți rămas bun de la mama." „La revedere", strigă și ea fără să iasă din dormitor, unde nu știu ce făcea. „Mamă, zise mama uitându-se în sus la mine, tu nu te înțelegi cu muierea asta. Nu-ți pierde vremea, n-are nici un rost..." „Hai, mamă, nu-mi spune lucruri pe care le știu și eu, chiar că n-are nici un rost..."

Matilda ieși totuși, în rochie de oraș (o schimbase pe cea violetă, încheiată la gât, cu care își primise musafirii), își luă la revedere și rămaserăm singuri. În hol zăceau pe jos paharele sparte peste care ea căzuse pe masă, cești de cafea cu mucuri de țigări înfipte în zaț (ăsta era nesimțitul de Ion Micu, care nu văzuse sau nu-i pasase că scrumiere se aflau peste tot), sticle de vin goale pe semineu, pahare cu vin nebăut sau pe jumătate băut... Și Matilda în mijlocul holului cu mâna la gură și capul în jos. Intrigat, mă apropiai. Își înăbușea râsul. Se uită la mine lung, cu o uluitoare naivitate și perversitate în frumoșii ei ochi

verzi. Pufni iar în râs, chicoti... „Bunicul tău m-a salvat, zise, altfel ne despărțeam... Mi-a zis *fă* și am înțeles că tot muiere neisprăvită sunt și eu, ca și altele și că pe el nu-l impresionau cuvintele mele..." Mă pomenii cu gâtul înlănțuit. „Nebună mai sunt și eu, zise; și râse iar; dacă nu te-aș iubi, aș fi stat cuminte ca o curcă! zise ea chicotind mereu și te-ai fi plictisit..." Mirosea însă puternic a vin și corpul ei parcă frigea. Îi pusei mâna la gât. Avea febră mare. „Si Tasia, ce ți-a zis? Dar Artimon?" Chicoti iar, apoi izbucni de-a binelea în râs, ținându și mereu mâna la gură. Parcă ar fi spus: ce vesel a fost, nici n-am văzut ce figuri au făcut, poți să-mi spui tu? „Vino cu mine, îi spusei, vesel și eu, dar resemnat ca în fața morții. Ce zici de vitraliul ăla?" „Îmi pare rau, nu știu ce m-a apucat", zise cu o frățească sinceritate. „Un meșter bun o să-l repare, îi spusei. Dar nici un meșter, oricât de priceput, n-o să poată drege ceea ce mi-ai făcut tu mie astăzi!"

Si măsurai pe deplin constient singurătatea care năvăli asupra mea după ce rostii aceste cuvinte. Chiar sub anestezia deciziei, căci o decizie alungă câinii suferinței, simții totuși o smulgere, o sfâșiere greu de suportat dinlăuntrul ființei mele, cum povestesc cei operați, că o durere surdă îi face să urle când organul bolnav este tăiat. Intrai în bucătărie și deschisei dulapul în care Ana pusese deoparte câteva sticle pentru mine. Nu vroiam să văd totul altfel, cum spusese șeful canalului că o să se întâmple după acest vin, ci, dimpotrivă, să amplific ceea ce trăisem, ca să văd apoi mai clar ceea ce o să vie după. „Dar și eu vreau, zise Matilda surprinsă când mă văzu reapărând în hol cu sticla și numai cu un pahar în mână. Îi făcui semn cu degetul gros înapoi spre bucătărie: să se ducă acolo și să-și ia singură un pahar curat.

XVI

„Un han mongol (urmaș al marelui Genghiz), urmaș demn al tatălui său, dar căruia îi plăcea vinul, a salvat poporul român de o primejdie mortală, începui eu turnând în pahare. În mijlocul Europei, cu hoardele sale, a murit, pe acest pământ străin, cu prea mulți munți și cu populații pestrițe și șefii hoardei au hotărât să se întoarcă înapoi în Mongolia visurilor lor și acolo să-și aleagă un nou han. În drum, ca o simplă mișcare de deget a destinului au trecut pe la noi și au nimicit statul cuman, care se instalase demult pe câmpiile noastre și părea bine consolidat, poate pentru totdeauna. Să vedem ce poate face vinul pentru doi inși pe care destinul se pare că nu vrea să-i protejeze." „Te crezi mare han!" râse ea. „De ce nu? Abia voi împlini curând douăzeci și cinci de ani, totul e în față." „Ai ratat începutul, trebuia atunci, imediat, în '44, să te înscrii în partid." „Nu se știe", zisei.

Ridicai paharul și ciocnirăm. Îl băui dintr-o dată și îl umplui la loc. Îmi aprinsei o țigare. Matilda ceru și ea una pe care i-o aprinsei și ea își apropie capul. Mă simțeam vesel și al doilea pahar îmi spori această stare. „Vezi ce bine e? zisei. Ești mulțumită, nu?! Tu te simți bine! Spune-mi, te rog, de istoria cu cele două fete cine ți-a povestit?" „Tamara, cine să-mi povestească". „Și când ți a povestit?" „Chiar azi, în timp ce voi erați în bibliotecă." „Tu ai pus-o să scormonească?" „Cum o s-o pun...?" „Și tu ai relatat exact, sau ai născocit pe loc istoria cu copilul, că ar fi fost al meu!?" „Nu, așa a aflat ea!" Ciocnirăm din nou și îi șoptii: „Vezi ce bine e? Și ticăloșii se simt bine, așa, mulțumiți, cum stau ei și beau vin împreună, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat."

Și îi povestii vizita mea la vecinul din cartier, șeful de echipă de la ecarisaj, Acojocăritei. „Nu? E bine, semanăm cu ei! Începutul a fost greu, urma vine de la sine..."

Ea tresări. „Sună cineva, zise, cine poate fi la ora asta?" și curioasă se ridică să vadă cine e. Auzii aproape imediat bocănituri de încălțăminte grea urcând scările. Cine dracu putea să fie? Sării în picioare. Ușa fu dată de perete și în hol apărură trei

ofițeri; în urma lor, Matilda, care îmi arunca o privire neliniștită. Rămase acolo la ușă, de care se rezemă și își încrucișă brațele la piept, gravă, cu chipul cutreierat de presimțiri rele. „Domnul Petrini, nu?" spuse unul din ei, care nu era șeful lor, avea mai puține însemne pe epoleți. „Da, eu sunt, ce s-a întâmplat?" „Găina a ouat", zise șeful lor, un căpitan de rangul doi și mă apucă brutal de braț și mă împinse spre perete. „Mâinile în sus pe perete, haide, apropie-te, mâinile în sus!" „Da' de ce mă pui dumneata pe mine, în casa mea, cu mâinile în sus? mă revoltai eu brusc și revenii să mă așez în fotoliu. Dacă aveți ceva de discutat cu mine, luați loc și faceți-vă datoria. Dar mai întâi cine sunteți?" Ăsta se uită la mine cu un dispreț plictisit și amenințător, se întreba dacă să-mi cârpească sau nu una, ca să văd imediat cine sunt. „Ești arestat, urlă el deodată scos din pepeni, la perete și mâinile sus!" Și cei doi mă apucară de brațe și mă duseră, în timp ce unul cu puternic accent unguresc mă sfătui binevoitor: ridică mâinile pentru percheziție. Le ridicai, dar nu la perete, mă percheziționară, îmi luară portofelul, îmi reținură actele, biroul populației și carnetul de universitar, și după ce se uitară bine în portofel, îl aruncara pe masa. Ungurul rămase lângă mine, iar ceilalți doi începură să se plimbe prin hol. „Uite cum stau boierii ăștia în vaste apartamente, în timp ce muncitorii se înghesuie câte trei familii în trei odăi", rânji căpitanul. La acest subiect începură să șușotească. „Da, da, sigur, dădu căpitanul din cap și porniră prin odăi. Fluierau parcă a pagubă. Când să intre în dormitorul fetiței, Matilda se înspăimântă și strigă: „Nu intrați acolo, să-mi speriați copilul." „Lăsați, doamnă, ca n-avem nimic nici cu dumneavoastră, nici cu copilul, spuse căpitanul, cu același dispreț, mai au și alții copii, dar dorm cu părinții, n-au dormitor special." „Vă pun în vedere că sunt membră de partid și o să-i spun chiar mâine tovarășului prim-secretar cum ați dat busna aici", reluă Matilda păzind ușa... „Da, sigur, ne pasă

nouă de primul-secretar, zise căpitanul și o dădu la o parte și deschise ușa, dar nu intră, își aruncă doar o privire circulară și apoi o luă spre biblioteca. Probabil căuta o casă pentru el sau pentru cine știe ce șef al lui mare, gândii. Mai auzisem de astfel de cazuri, te arestau, îți goleau casa și transportau totul într-a lor și apoi se instalau ei cu acte în regulă. Adio casă după aceea, chiar dacă și mai ales se întâmpla să fii proprietar.

Intrai și eu în bibliotecă, urmărindu-l pe ofițer neliniștit, căci se și instalase la biroul meu și începuse să tragă sertarele. Scoase totul din ele, manuscrise, note de prelegeri, și cele trei caiete ale mele. Luă unul și îl deschise la prima filă. Aveam un scris foarte citet și se înfundă în lectură. „Hm! făcea! Ce sunt astea?" Îi răspunsei că sunt caietele mele de curs. „Fă un pachet din toate astea!" se adresă el celuilalt și se ridică și începu să-mi răscolească biblioteca. Trântea cărțile pe jos, după ce le răsfoia, se mișca într-o parte, în alta, călca pe ele. „Ce nevoie aveți de caietele mele de cursuri? zisei cu un glas din care indignarea și revolta pieriseră, fiindcă simțisem primejdia mortală. Dacă le lua și le citea pe-acolo un specialist de-al lor, în universitate n-aveam să mai pun piciorul niciodată, chiar dacă avea să mi se dea drumul imediat sau mai târziu... Repetai rugămintea cu oarecare nepăsare, ca să nu-i dau de bănuit că m-aș teme de ceva. „Se pot pierde pe-acolo și eu vreau să public ce-am scris în ele, nu am nici o copie..." (de ce nu-mi făcusem eu niște copii, pe care să le fi ascuns bine, cum putusem să fiu atât de imprudent? Căci dacă mă arestaseră pentru felul cum îmi țineam prelegerile, aceste caiete, mai ales cel de-al doilea, nu erau o dovadă zdrobitoare că turnătorul nu inventase nimic?). „La noi nu se pierde nimic, zise căpitanul absent, vi se vor restitui după ce vi se va da drumul." „Dar care e acuzația care mi se aduce?" „O să aflați... îmi răspunse el. Gata, mergem.. "

Ungurul îmi șopti: „Luați-vă palton și căciulă, și bani, o să aveți nevoie..." Mă înfiorai. Eram în septembrie, deci voi

petrece iarna în închisoare. Mă uitai la Matilda, auzise și ea. „Vorbește cu un avocat, îi spusei, caută unul la barou." „Da, da, zise căpitanul, să vorbească, o să facă mare brânză domnul avocat." Se potolise, își permitea chiar, grijuliu, să ne spulbere orice iluzie, să știm de pe acum că nimic nu-mi va ajuta, să nu mai cheltuim degeaba și bani cu avocatul... Mă lăsă să-mi fac chiar un geamantan, în care Matilda vârî rufărie, pulovere, o pereche de bocanci... „Nu te neliniști, îmi șopti ea, o să mă zbat să te scot cât mai repede... Nu se poate, doar n-ai făcut nimic..."

Ne îmbrățișarăm, intrai în dormitorul fetiței, o sărutai și ieșii fără să mă mai uit înapoi, să văd iar paloarea care se așternuse pe chipul Matildei și care îmi făcea rău... Afară ne aștepta o mașină, ne urcarăm și în câteva minute oprirăm în fața unei clădiri cu santinelă. Mai erau de-astea prin oraș, dar niciodată nu mă întrebasem ce e înăuntru.

În clădire se petrecu o scenă bizară. Urcarăm trei etaje cu un lift mititel, numai eu și căpitanul, trecurăm prin numeroase coridoare la fel de strâmte și aveam senzația că clădirea era pustie, în afară de câțiva milițieni pe care îi zării de departe, nu întâlnirăm pe nimeni. Eram deci la Miliție. Așadar, o chestie penală... Și dacă se desgropase istoria cu moartea Căprioarei? gândii. Fusesem scos din cauză și ginecologul acela era demult liber. L-or fi arestat din nou? Miliția judiciară, preluând dosarele fostei poliții, și-o fi vârât nasul în această istorie și... Da, dar atunci de ce mă arestase Securitatea? Ce căuta căpitanul ăsta cu petlițe albastre lângă mine?

În sfârșit intrarăm într-un uriaș birou. Căpitanul se apropie, salută un colonel de miliție, căruia îi dădu actele mele (dar unde dispăruse pachetul cu manuscrise?) și securistul se retrase. Colonelul luă actele și mormăind ceva ieși și el din vastul birou și rămăsei singur. Mă apropiai de o fereastră deschisă și începui să mă uit în întunericul de afară. Iată deci destinul de care începusem să vorbesc cu Matilda. Ce-o să se aleagă de viața mea dacă nu mi se dă drumul imediat? Ce-o fi? De ce m-or fi acuzând? Căpitanul securist nu avusese aerul că a primit un ordin precis să-mi ia manuscrisele, le luase fiindcă erau scrise de mâna mea și așa ceva trebuia confiscat fără ordin special. Atunci ce putea fi? Ei bine, vor să mă condamne nevinovat, numai dacă dintre iubiții mei studenți nu se găsise vreunul care să raporteze că asistentul Petrini le vorbise odată despre o religie care s-ar putea naște. Dar asta fusese demult, acum doi ani, ori acum doi ani asemenea lucruri nu aveau nici o gravitate, starea noastră de spirit a tuturor era alta. Rămâneau caietele... Aici puteam să răspund că sunt caiete vechi, de pe vremea când eram student, deci în celălalt regim, când se gândea altfel... Chinuit de incertitudine și de tensiunea întregii zile, mă cuprinse o oboseală, o somnolență și o nepăsare pe care nu le mai simțisem niciodată și revenii de la geam și începui să-mi târâi picioarele prin imensul birou. Simțeam o dorință să mă întind pe jos și să dorm, atât de vie, încât îmi trebui un mare efort de voință să n-o fac. Observai că din birou, la dreapta, ieșea un mic coridor care era luminat. Uimit, o luai într-acolo. Mă pomenii într-un alt birou, și ăsta mare și în el, în fund, văzui un ofițer securist, care stătea liniștit pe scaunul lui și lucra la lumina lămpii de pe masă.

Ridică fruntea și auzii un glas șăgalnic, foarte jovial, aproape frățesc. „Ceee faci, Victore?" zise. Dădui din umeri. Era și ăsta un ungur, dar din cei al căror glas e așa, parcă uns cu miere, pentru el viața e un mare prilej de petrecere, să stai la un pahar și să cânți chiar și pe românește, dacă ești cu români, și de ce să nu fii, nu avem o singură țară? ...Cine a pus cârciuma în drum, ăla n-a fost om nebun... „Ei! exclamă el exuberant. Avem acuma alt caz, un universitar, altă viață, mai filozofică!... Victore, dă-te mai aproape, ia loc. Știi tu unde te afli acuma?" „Am avut impresia, îi răspunsei, că la miliție." „Nu e la miliție, spuse el cu glasul lui dulceag. E la securitate!" „Tot un drac!" răspunsei

eu cu nepăsare. Dar el mă corectă extrem de surprins, dat tot plin de căldură umană: „Nu e tot un drac!!! Pe urmă deodată își ridică mâinile în sus: Ia te uită la el, e cu paltonul!...“ „Și cu geamantanul...“ zisei. „O, o, o, se văită el, și cu geamantanul... Ceee te-ai speriat, dragă, dai o declarație și no, că meri acasă, călca te ar vaca neagră. ...Spune, dragă“, și îmi întinse o hârtie peste birou și puse mâna și-mi întinse și un stilou, cu gesturi gospodărești, ei fir-ar să fie, stăm de vorbă când omul poate că n-are chef și și-a lăsat-o pe doamna speriată...“ „Ce să spun?“ „Apoi spune, dragă, acolo cum a fost cu activitatea ta în *Sumanele negre*, spune-i pe toți pe care îi cunoști, că asta ne interesează, poate că ai bătut și tu acolo vreun ticălos de ungur care nici el nu s-o fi purtat bine când Hitler a dictat la Viena să fie sfâșiat Ardealul în care Doja s-a răsculat cu români și maghiari împreună împotriva grofilor care ne sugeau sângele...“ Mă uitai la el neîncrezător. Își bătea joc de mine? Era mare, ajunsese colonel, sărind, probabil, toate gradele, se vedea încă pe chipul lui originea umilă, o fi fost muncitor, sau chelner, sau mic funcționar?... „Dacă spui tot, continuă el, nu-ți facem nimic, că știm că tu n-ai fost șef și n-ai spânzurat pe nimeni, dar trebe să-i fi vazut pe alții... Musai!“

Simții o mare ușurare, era o greșeală. De *Sumanele negre* nu știam mai mult decât știa toată lumea, citind ziarele, că adică îndată după eliberarea Ardealului o bandă numită astfel începuse să opereze mai ales prin sate și să se răzbune pe unguri făcând ei singuri judecata și omorând pe loc... Puseseră în mare primejdie întreaga provincie, căci rușii văzând că nu e liniște în spatele frontului preluaseră ei administrația... Dar ce să fi căutat eu la *Sumanele negre*? Ce era cu istoria asta? Îi spusei că niciodată n-am părăsit orașul în acel an, am fost profesor la școala normală și pot să dovedesc acest lucru cu martori și de la școală și de la gazda mea... „Iar noi putem să-ți dovedim cu documente scrise că ai făcut parte din organizația teroristă *Sumanele negre*, Victore!“ zise el. „Trebuie să fie o greșeală!“ „Nu-i greșeala, dragă, scrie negru pe alb...“ „Unde scrie?“ „O să afli în instanță, dar o să fie prea târziu, ori tu dacă ne faci serviciul ăsta, clasăm dosarul tău, uite-l aici (și bătu cu palma pe el) și nu te mai dăm în judecată...“ „Acuma dumneavoastră ce vreți, dacă nu știu nimic...“ „Nu vrei, conchise el, mai gândește-te! Du-te în celulă, dormi și mâine-dimineață o să-ți aduci aminte de toți...“ „Totuși, insistai, nu se poate să-mi spuneți și mie despre ce document e vorba?!“ „Ba cum să nu se poată?!“

Și deschise dosarul, căută în el și îmi dădu o scrisoare în fotocopie. Înghețai văzând semnătura. Era a unui fost coleg de facultate, care se refugiase în ’940 și care aflase că tatăl său, învățător în sat, fusese omorât de unguri cam la vreun an de la refugiu. Într-adevăr, îndată ce trupele sovieto-române trecură granița pe pământul Ungariei, plecase în sat și nu se mai întorsese. Îl chema Iustin Comănescu. Eram prieteni de studenție, adică de plimbări, de cinema, de serate, de cofetărie (eu îl tratam, fiindcă o ducea foarte greu). Era un băiat senin, cu simțul humorului, dar cu toată seninătatea lui, sau chiar cu această seninătate, când frontul începuse, după Stalingrad, să înainteze spre noi, spunea parcă visător: „Îi prind eu pe ungurii care l-au omorât pe tata. Pe butucul de crăpat lemne le tai gâtul.“ Nu știu ce făcuse, dar mă pomenii după încheierea păcii că îmi scrie din Paris. N-o ducea prea bine, dar se înscrisese la niște cursuri. Avea o prăpădită de bursă...

Și acum, după atâția ani, îmi scrisese din nou, scrisoare însă care fusese reținută. „Citește, dragă, zise ofițerul, ce-ai rămas asa pe gânduri?“ Începui să parcurg rândurile. Nimic; că îi era dor de orașul nostru, că s-a căsătorit tot cu o româncă, lucrează la Radio, a început să câștige bine, dar ce bune erau prăjiturile alea și ce placut era când mergeam noi la cinema. Și se încheia astfel. „Scrie-mi! Et aștept *ordonanțele dumneavoastră.*“ Iustin Comănescu.

„Am citit, zic, nu văd nimic." „Cum, se miră ofiterul, dar scrie negru pe alb: aștept ordinele dumneavoastră." „Nu ordinele, am zis și am început să râd, *ordonanțele*... Tovarășe colonel, să vă explic. Când eram studenti a venit odată o echipă de estradă din București la noi în oras și am fost și eu cu acest Iustin să vedem spectacolul. Era foarte reusit și am râs de ne-am prăpădit de o scenă cu un majur și un soldat... Majurul îl beștelea și soldatul stătea drept cu mâna la capelă și repeta ca un papagal: să trăiți, aștept ordonanțele dumneavoastră... Pe urmă, săptămâni în șir, eu și cu Iustin când ne despărțeam nu mai ziceam la revedere, ci repetam și noi ca niște papagali chestia asta cretină: aștept ordonantele dumneavoastră..." „Dar știi că a omorât unguri nevinovați acolo la el în sat.. A venit cu *Sumanele negre*. Ei, cine erau ăia? Tu, dragă, trebuie să știi. ." Îmi stersei sudoarea de pe gât și de pe frunte. Simții mișcarea de deget a unei absurde fatalități. Spusei: „De unde să știu, tovarășe colonel? V-am spus tot ce știam." „Asta e scrisoare cu cifru, strigă colonelul și mă uitai uluit la expresia chipului său pe care apăruse o liniștită convingere: aștept ordinele dumneavoastră!" „Ordonantele", repetai și eu liniștit și ferm. „Tot aia e!" zise. „Nu e tot aia! V-am explicat!"

Nu înțelegea! Poate că nu știa bine românește? „Gândește-te!" „Pot să vorbesc cu un colonel român? Nu vă supărați!" „Poti să vorbești și cu un general, zise el, cine crezi că mi-a dat mie acest document? Un general român!" „Totuși!" „Totusi, ce?" „Insist să mă interogheze un ofițer român." „Se acceptă! Dar nu-ti fă nici o speranță! Nu e nimeni *timpit* aicea să creadă istoria ta cu estrada."

Și mă trimise jos în celula, unde căzui într-un somn greu.

VOLUMUL II

PARTEA A CINCEA

I

Mă trezii fără să fi deschis ochii simțind că am adormit cu capul pe biroul meu cu lumina aprinsă. „Da, gândii, iată, iar am adormit lucrând, nu e bine, trebuie să fac ca Matilda, să mă culc seara la ora nouă și să mă scol la cinci, și până să plec la facultate pot lucra mai bine odihnit. E chinuitor să te prindă astfel somnul. Precis că iar am dormit patru, cinci ore în poziția asta." Mă întinsei și fui mirat că eram totuși lungit și nu simții atingerea familiară a cristalului de pe birou și a scaunului de sub mine. Deschisei ochii și atunci sării brusc în picioare.

Nu la birou, ci pe o masă ruginită de fier adormisem. Un bec aprins spânzura în tavan. O ușă de metal, niște pereți negri și o ferestruică înaltă, zăbrelită, îmi amintiră că eram prizonier, că fusesem ridicat de-acasă și că fusesem implicat în afacerea *Sumanelor negre*. Mă uitai la ceas: erau orele patru. Începui să mă plimb. Celula n-avea pat, ci doar această masă de un roșu murdar, pe care mă întinsesem cu paltonul pe mine. Mi-l scosei, mi-era cald, aruncai și căciula. Mă întinsei iar, îmi trosniră oasele. Da, oasele trosnesc, ele nu știu nimic, fac parte dintr-un întreg, căruia i se supun. Tot astfel și noi, spunea Pascal, facem parte dintr-un întreg mai mare și vrem totuși să ne credem unici... acțiune smintită, asemănătoare aceleia, să zicem, a unui picior, care n-ar vrea să mai asculte de corp și

ar lua-o rasna, ar începe să bâțâie, să se agite, nu fiindcă ar fi bolnav, ci fiindcă ar începe să creadă că sângele care îl hrănește ar fi numai al lui... Așadar, să dărâmăm cu gândul această celulă în care n-am ce să caut, și din care trebuie să ies cât mai curând, fiindcă sunt nevinovat, și să practic un exercițiu preventiv care să mă ferească de surprize și să pot accepta ce e mai rău. Deci să accept. Să-mi feresc de uzură forțele sufletești, care nu trebuiesc scoase în luptă: sensibilitatea trebuie reprimată, credințele și convingerile trimise în adâncul sufletului, loviturile fizice pe care le voi primi trebuie să întâlnească un corp inert, mă vor bate să spun ceea ce nu știu (auzisem de asta), numai să nu mă deterioreze iremediabil, încolo n-aveau decât! Eu nu eram ca Ion Micu, să văd în ei expresia unei lumi pentru care am luptat și am fost torturat și convingerile mele să nu reziste. *Nu erau ai mei.* Așadar, ce mi s-ar putea întâmpla?

Mă reașezai pe masa aceea ruginită și închisei ochii. Codul existent în „document“, „ordonanțe“ în loc de „ordine“, nu poate să turbure o ființă normală. În caz contrariu se interpune un alt cod, care ghidează pe cei care m-au adus aici și care mă vor scoate nu pentru a mă trimite acasă, ci în direcții surprinzătoare și necunoscute. În acest sens căpitanul care m-a arestat știe mai multe decât colonelul care a încercat cu mine un interogatoriu zadarnic. După el, după căpitan, trebuia să fiu trimis imediat acolo unde arăta codul, fiindcă o cifră m-a indicat, pe care eu o voi nega oricum. „Ordonanțe“ sau „ordine“ e același lucru, din moment ce teroristul fugit îmi scrisese. Era suficient. Tot ce era mai jos n-avea nici o însemnătate. Punct! Ar mai rămâne ca orbul căpitan să fie desmințit. Pentru asta voi lupta din toate puterile. Nu sunt nici Buharin, nici Zinoviev sau Kamenev, implicat în lupta pentru putere, s-ar putea să fiu condamnat la un an, la doi, sau la cinci. Nu va dori nimeni să mă ucidă, nu sunt în mișcare astfel de forțe, nu e război civil, lumea petrece, iese la manifestații, localurile sunt pline, eu

însumi am petrecut cu prietenii mei în mod pașnic, aș putea doar muri eu, de disperarea pierderii libertății. Nu simt această disperare. O să scap!... Sunt absolut nevinovat, rudele și părinții mei nu sunt nici Pop, nici Bujoiu, nici Malaxa, foști mari industriași, ci oameni simpli... Acești domni au fost acuzați că au trimis în Elveția valori stoarse din bunuri naționale, e foarte posibil să fi trimis, e chiar neverosimil să nu fi trimis, oricum, nu gândul meu putea fi solidar cu ei, care, chiar dacă nu erau vinovați de aceste crime, erau vinovați de altele (de pildă, de mizeria materială a muncitorilor care au lucrat în industriile lor), solidari cu un regim nu atât de liberal ca să îngăduie o puternică mișcare sindicală, existentă în lumea civilizată, care să-i împiedice să fie stăpâni absoluți ai efortului uman. Astfel de lucruri se plătesc, mai devreme sau mai târziu, sau chiar pe neașteptate, cum s-a întâmplat la noi... Au știut cu abilitate să sugereze oamenilor că sărăcia și chiar mizeria e o stare naturală cu care trebuie să te obișnuiești, deși timpurile se schimbaseră... Au speculat geniul oamenilor simpli de a putea trăi din salarii mici, de a se descurca, numai ei știau cum, de la o lună la alta, veșnic îndatorați și traversând o viață fără speranța unei ușurări de greutatea ei care le apăsa umerii. Mai bine plătit, tatăl meu nu se întorcea niciodată mai vesel acasă cu plicul în buzunar. Îl arunca mamei, tăcut și posomorât, și ea totuși știuse chiar din puțin să facă economii și să mă țină la liceu. Asta fiindcă eram unul, dar dacă am fi fost doi sau trei? Ce-o să zică el acum, tatăl meu, și mai ales mama, mă pomenii întrebându-mă, când or să audă că am fost arestat? Asta oferea lumea nouă părinților și bunicilor noștri? Și îmi amintii de expresiile lor, la manifestația pe care o privisem cu doi ani în urmă de pe trotuar și mă simțisem solidar cu speranța care li se citea pe chipuri, cu ardoarea credinței într-o lume mai bună.

Deodată simții un sentiment de primejdie. Alarmă! Acești securiști nu erau expresia aspirației acelor manifestanți într-o

lume mai dreaptă, apăruseră ca o anomalie stranie, ca un virus nociv într-o societate fără experiența revoluțiilor, ci mai mult cu aceea a revoltelor repede reprimate în sânge. Și ce era mai curios erau recrutați chiar dintre ei, dintre oamenii simpli, și se amestecau cu ei prin tramvaie și autobuze, pe stradă și în restaurante, cu aerul cel mai firesc, cu capelele și uniformele lor cu însemne albastre, ca și când numai lucruri inocente ar fi făcut ei prin acele clădiri cu celule jos în beciuri.

Din nou simții un sentiment de alarmă. Îmi propusesem să-mi retrag sensibilitatea, să nu raționez în fața anomaliei, să-mi păstrez intacte forțele sufletești. Făcui un efort suprem și încetai să mai gândesc. Atunci, în tăcerea celulei, auzii un zgomot ciudat. Mă uitai în jur. Zgomotul se stinsese. Dar imediat reapăru. Îmi încordai atenția să-l descopăr. Da, îl descoperii, venea de alături, din umărul meu stâng, și îmi dădui seama că era bătaia propriei mele inimi și nu venea din umăr, ci din ureche. Mă înspăimânta.. Inima mă trăda. „Ce-o să fac? mă întrebai. Dacă mă condamnă, n-o să rezist.“ Una e forța gândului și alta a viscerelor. Acolo, în mațe, zăcea teama și inima o prelua Niciodată nu-mi bătuse cu o astfel de putere. Bătaia însă nu era nici precipitată, nici desordonată, și curând pulsația ei înaltă se mai potoli. Înțelesei că, fără să fi știut vreodată (o surpriză greu de suportat), suprimarea libertății mele nu avea urmări în conștiință, ci în instincte, ca la sticleți, care își bagă gheara în gât dacă îi închizi în colivie. Într-adevăr, deși reușii să mă liniștesc în gândurile mele, îmi dădui seama că mă simt rău în ființa mea. Mă ridicai, mă apropiai de ușă și începui să bat în ea cu pumnul. Curând auzi. pași rari apropiindu-se. Broasca scrâșni și gardianul intră în celulă. „De ce bați?“ zise. „Vreau apă!“ „Uite-o acolo, n-o vezi, sau ești chior?“ Într-adevăr, jos pe ciment, într-un colț, lângă o căldare, se vedea ceva care semăna cu o cană. „Dar, zic, celulele astea n-au paturi“? Și-i arătai masa de tablă ruginită pe care dormisem. „Or să te mute de-aici, n-am avut alta în noaptea asta.“ Și-mi întoarse spatele și ieși cu o expresie atât de abstrasă, încât a fi zis că nu vorbise cu un om, ci cu el însuși.

Răul pieri așa cum apăruse și fără să lase urme. Respirai ușurat. Mă uitai la ceas. Era ora cinci. Au fost clipele de care m-am speriat cel mai tare pe care le-am trăit în celule. Dacă nu mă părăseau? Ce s-ar fi ales de mine? Am înțeles atunci de ce se sinucid unii în închisori. Cred că împinși până la paroxism de acest rău mai puternic decât biata conștiința agresionată de revolta generalizată a viscerelor. Răul acela insuportabil nu s-a mai repetat...

II

Drumul spre o închisoare și o noapte petrecută în celulă te îndepărtează de viața anterioară tot atât de mult ca și o călătorie de mii de kilometri. Toți ai mei erau acum departe și mai neverosimilă mi se părea după-amiaza de ieri și mai ales orele petrecute de mine cu Matilda și rudele după plecarea musafirilor. Viitorul meu apropiat nu se turburase, dar acum, în această celulă, mi se lumina, deși raza lui se îndepărta considerabil. Dar anticipez asupra stării mele de spirit. Aceste gânduri și sentimente și mai ales această lumină care era viitorul meu îmi apărură abia după ce, așa cum dorisem și nu sperasem să se întâmple, un ofițer superior, nu știu dacă era general sau chiar *Generalul*, șeful Securității regionale, mă chemă la el la orele opt. Uniforma și galoanele sale puteau fi de general, dar înfățișarea era de plutonier. Poate chiar că asta fusese și fusese înălțat în grad vertiginos? Oricum, ofițerii mei superiori, ca să nu mai vorbesc de general, din școala militară, arătau altfel.

„Ai vrut să vezi un ofițer român, zise el, nici după ce ai fost arestat n-ai renunțat la șovinismul tău? Crezi că noi facem aici discriminări rasiale?“ Relele presimțiri, văzându-i figura și auzindu-i cuvintele, mi se confirmară. „Ați pus în pericol

Transilvania cu acțiunile voastre smintite, continuă el ridicând vocea. Și continuați să complotați, primiți și dați ordine de peste hotare, împotriva regimului, în timp ce ocupați posturi în universități, crezând că n-o să fiți demascați"...

Se înfuriase, se făcuse roșu, dar ochii săi orbi, holbați asupra mea, îmi făcură în mod straniu impresia că, pentru o clipă, implorau dintr-ai mei, care îl măsurau neclintiți și cu aviditate, adevărul acestei lumi, care îl urcase atât de sus, sugerându-i în același timp temerea, din practica lucrurilor pe care fusese pus să le comită, că ar putea ajunge și el, la fel de vertiginos, în locul meu. „Te văd, ești om ca și mine, spunea acest fulger de privire, dar eu trebuie să te condamn: știi tu de ce? Eu nu știu." Dar asta numai pentru o clipă, în timp ce furia reveni sporind în intensitate. Deși îmi dădeam seama că n-aveam nimic de sperat din judecata unui om care făcea confuzie între șovinism și discriminare rasială, mă agățai totuși de acea luminiță de o clipă care lucise în privirea sa înecată în întunericul furiei și prinsei curaj să-l înfrunt și să mă salvez. „...de-aia ne-a trimis aici partidul și poporul, să apărăm cuceririle politice ale clasei muncitoare, încheie el izbind cu pumnul în birou... intelectuali, oameni cu carte, uneltesc să se întoarcă vremurile apuse..."

Eram concentrat cum să-mi conduc atacul și nu mai auzisem clar ce spusese mai înainte. În furia lui veni întrebarea mea, care opri valul de fraze moarte în a căror magie vroia să se învăluie: „Acuzatul are dreptul la apărare, sau e condamnat dinainte?" „Ce apărare, urla el scos din sărite, și mă înjură de mamă și mâna i se crispă pe tampon, simțind primejdia confruntării cu un om viu și nu cu niște idei care îi turmentau judecata lui lașă. Aici scrie clar, dai ordine și primești, trebuie să mărturisești ce fel de ordine, dacă nu, te așteaptă plutonul de execuție! Ai auzit? Condamnarea la moarte." „Totuși, e un drept absolut al acuzatului să se apere când viața lui e în joc, spusei deloc speriat, aproape zâmbind, dar fără sfidare, ci cu

certitudinea că voi fi ascultat. Numai în caz de dezertare în fața inamicului soldatul e executat fără judecată, fiindcă nu mai e timp... Ori în țară e liniște, nu e război civil, nu putem împușca oameni fără să-i ascultăm..." „Noi nu suntem judecători, spuse el, noi stabilim fapte și trimitem dosarul în instanță. Acolo poți să te aperi, ai dreptul la ultimul cuvânt..."

Asta suna sinistru. Ai dreptul la ultimul cuvânt după pronunțarea sentinței, când nu mai puteai schimba nimic. Or, el mințea! Am aflat mai târziu că procesul era o simplă formalitate, dacă proces exista, sentința era dată de ei, în aceste birouri, procurorul o prelua, instanța, surdă, amenințată ea însăși dacă nu se conforma, o pronunța. Din instinct am simțit însă atunci că aici se decidea totul, că prada nu era ascultată odată ajunsă în ghearele leului, dacă leu putea fi numit individul din fața mea.

„Puteți accepta ideea că un om arestat de dumneavoastră s-ar putea să fie nevinovat și că nu e cazul să fie trimis în instanță? Dumneavoastră decideți, sunteți primul judecător și vă rog să mă ascultați..." „Nu arestăm pe nimeni degeaba!" zise el, dar se mai potoli. „Nu spun că n-ați avut motive, dar nu apar la dumneavoastră și motive de a pune un om în libertate după ce l-ați interogat?"

Asta era, și nu știam atunci că îndată după arestare nu se căutau motive de a elibera prizonierul, ci de a-l condamna, chiar dacă acesta își proba nevinovăția. Telefonul sună. Generalul ridică receptorul și ascultă. Apoi după câtva timp spuse: „Da, arestați-l pe porcul ăsta imediat și să se ocupe de el Stănescu. Ceilalți, dacă v-au scăpat, dați alarma la Timișoara că trei indivizi vor să treacă Dunărea... Da, da, el să plece... Și închise. Cum să nu, mi se adresă, îi punem și în libertate, dar uite ce fac... Și avui impresia, privindu-l, că face cu mine o excepție că mă mai ascultă: vorbește, zise. Ce e cu chestia asta, cu ordinele astea care se așteaptă de la tine?"

Dar cum să vorbești cu un om care, deși se află în fața ta, un spațiu dens (viziunea sa globală asupra delictelor) s-a interpus între tine și el? Apropierea, confuzia fonetică între „ordine" și „ordonanțe" era o subtilitate derizorie pentru un om care urmărea fugari periculoși, bandiți porci, cum era cel care trebuia chiar acum arestat, și cine știe ce alte cazuri de spioni și sabotori care alimentau și justificau existența acestei clădiri și a lucrătorilor din ea. Nu-mi folosi la nimic suprema mea încordare când începui să-i povestesc ce era cu acea scrisoare și acele cuvinte. Luminița aceea din privire nu mai apăru în ochii lui, deși mă ascultă uitându-se țintă la mine, fără să mă întrerupă. Gândul îi sbura pesemne la cei trei care s-ar fi putut să-i scape și la alții, desigur, care erau urmăriți... Se debarasă de mine: „Trebuie să spui tot ce știi în legătură cu acest Iustin Comănescu, cu care ai fost prieten, și, dacă se va dovedi că ești nevinovat, ești liber". Ridicai glasul: „Nu am mai multe de spus decât ceea ce ați auzit și alte dovezi nu pot aduce". „Mai gândește-te", îmi răspunse. „N-am la ce să mă gândesc. Dați-mi drumul acasă, sunt nevinovat." „O să ți se dea drumul, murmură el absent și întunecat, dacă se va dovedi că n-ai nici-o legătură cu *Sumanele negre*, și o să explici detaliat ce este cu aceste ordine... Am văzut noi alții care se declarau și mai nevinovați decât tine și în realitate..."

Ei, ce erau în realitate? Nu mai zise nimic. O tăcere rea se așternu pentru mine. Înțelesei deci că alții fuseseră și mai elocvenți în apărarea lor decât eram eu, înșelându-l însă, și că discernământul lui era atrofiat. Nu mă dădui însă bătut în fața acestui om care nu avea forța necesară a inteligenței și a instinctului de a tresări înaintea unui om acuzat numai pentru că într-o scrisoare i s-a spus o propoziție ridiculă. Începui din nou să-i explic, dar el mă întrerupse brutal: „Lasă vorbele! Ești prieten cu un criminal. Asta urmează să explici. De aceea ai fost arestat." „Dar nu l-am văzut din '45. Cum adică, arestați un om pentru că a fost prieten cu cineva pe care nu l-a mai văzut de cinci ani și care a fugit de-atunci? Asta înseamnă că o să-i arestați și familia și pe toți care au fost prieteni cu el?" „Depinde!" „Dar vă declar că eu n-am părăsit orașul atunci când el a plecat în satul lui departe și am martori profesori și pe toți care mă cunosc." „O să-i ascultăm pe acești martori și ai dreptul să-i citezi și la proces în apărarea ta."

Așadar, gândii, proces totuși! Rămăsei tăcut și încordat. „Apărarea mea? strigai. Dar care este acuzația? Care ar fi obiectul acestui proces? Să dovedesc eu că sunt nevinovat? Cine vă dă dreptul, ce lege, să puneți un om într-o astfel de situație? Pentru a aresta pe cineva, trebuie o dovadă de vinovăție în cazul meu, că am făcut parte din organizația *Sumanele negre*. Or, dumneavoastră n-aveți nici-o dovadă, atunci de ce m-ați arestat? Credeți că e o glumă să arestezi un om liber? Singur ați spus că acea scrisoare nu e o dovadă. Ce rămâne atunci? Faptul că am fost prieten cu un terorist. Dar mai întâi că pe atunci nu era terorist, a devenit pe urmă, și de ce aș fi eu vinovat că a devenit? Am luat eu parte la acțiunile lui?" „Asta urmează să ne dovedești, că n-ai luat!" „Eu să vă dovedesc?" strigai indignat.

Nu mai aveam nici o reținere. Aveam intuiția că nu stătea în puterea acestui om să micșoreze răul care se abătuse asupra mea, era și incapabil și orb, nu cunoștea legile care guvernează viața oamenilor, nici cele făcute de ei, nici cele divine, dar, credeam eu, nici mai mult rău nu putea să-mi facă decât cel pe care vroia să mi-l facă, adică cel mai mare, să mă arunce în mecanismul unei anchete care nu trebuia să dea greș și al unui proces pe care ei nu-și puteau îngădui și nu îngăduiau să-l piardă... Trebuie să spun că acest adevăr aveam să-l aflăm noi toți mai târziu, ca adevăr clar și distinct, dar arestarea noastră pune sub stare de alarmă toate instinctele, și numai cei neavertizați, cei naivi, cei care puteau fi uluiți când erau arestați

si strigau „dar n-am făcut nimic. Ce-aveți cu mine?" puteau aștepta liniștiți în celule să fie eliberați cu zâmbete și scuze. Eu fusesem prevenit nu numai o dată de Ion Micu, și abia acum, în fața acestui om, îi înțelegeam spaima: nu auzisem de oameni arestați cărora apoi să li se dea drumul, ci numai de: *a fost arestat* și atât, adică s-a terminat cu el, a fost condamnat, și a dispărut. Astfel dispăruse Cubleș la acea manifestație și nu mai revenise în facultate, dar nu măsurase nimeni gravitatea și semnificația faptului. Cine știe ce-o fi făcut, gândeam, degeaba nu l-au condamnat ei... Tot astfel avea să mi se întâmple și mie... În clipa aceea însă mi s-a trezit cu putere dorința de a-l smulge pe acest om din mecanismul al cărui instrument era și a-l face să înțeleagă că poate și altfel să-și folosească puterea, și anume, să judece singur și pur și simplu să-mi dea drumul.

„Și dacă nu pot să vă dovedesc? am reluat. Dacă toți cei care mă cunosc, din frică să nu fie ei înșiși arestați arbitrar, așa cum arbitrară e și arestarea mea, vor spune: da, l-am văzut că e în oraș, dar n-am stat cu ochii pe el, am avut alte griji, nu știm exact dacă a lipsit sau nu, dacă a stat *tot timpul* în oraș. Or, veți decide dumneavoastră în fața acestor declarații evazive, pentru a lua parte la o crimă ajung patruzeci și opt de ore. Și cum prietenia mea cu acest Iustin e dovedită de o scrisoare în care e vorba de „ordine" sau „ordonanțe" date și primite (cine mai stă să distingă că ordine cu ordonanțe nu e același lucru), veți ajunge la concluzia că sunt vinovat. Dar fără dovezi! strigai. Nu credeți totuși că trebuie să-mi dovediți vinovăția?" „Se va vedea în cursul anchetei", îmi răspunse implacabil. „O să vie o zi, îi spusei atunci cu o încredere aproape sălbatică în viziunea pe care o avusei în clipa aceea, când o să fiți în locul meu, dar nu nevinovat, și voi depune mărturie împotriva dumneavoastră. Cunosc istoria revoluțiilor și vă asigur că totdeauna (și nici revoluția proletară n-a făcut excepție) cei care s-au aflat în situația dumneavoastră au avut soarta victimelor lor."

III

...Nu mai pot continua relatarea acestor amintiri, această parte a lor. O greață insuportabilă mi se urcă în gât, și ea o amintire a anilor când, după ce am fost iar liber, am așteptat să se îndeplinească această prezicere. Nu s-a îndeplinit nimic... Această greață mă apuca îndată ce vedeam uniformele pe stradă și chipurile care afectau că sunt și ele ale unor oameni obișnuiți... cu neveste și copii și bucurii simple ca oricare dintre noi... Dar iar anticipez o experiență pe care abia ar urma s-o evoc aici... O voi scurta, deși e o verigă groasă 'n destinul meu. Ar trebui să scriu despre asta o nouă carte, cea de față născându-se numai pentru a putea să ajung în aceste zile care mi-au mai rămas, la o scenă, una singură, când într-o dimineață m-am pomenit cu o floare pe biroul meu... Această scenă mă obsedează și nu perversitățile acelor timpuri al căror mit primitiv și barbar deși s-a prăbușit semenii mei încă nu se desmeticesc, sunt încă neîncrezători, ca și când s-ar teme să nu-i reînvie cadavrul; vor să-l lase să putrezească total și abia după aceea să-i arunce cenușa în vânt.

„Mă amenințí? rânji el cu o cruzime care abia atunci i se desvălui. N-o să mai ai ocazia! N-o să te mai întorci de-acolo de unde o să te trimit, contrarevoluționarule!" „Nu se știe! îi răspunsei îndârjit. Vreau să vă pun o întrebare: ce v-au făcut dumneavoastră oamenii de îi arestați? Ce suferințe v-au provocat? Ați trecut prin vreun război civil în care contrarevoluționarii v-au ucis familia, prietenii, copiii? Ați fost torturat la poliție ca vechi ilegalist? Ați avea o justificare. Nu, nimic din toate astea nu vi s-a întâmplat, vă cunosc, cei care au trecut pe-acolo arată altfel... Atunci ce-aveți dumneavoastră cu oamenii de-i arestați? N-ați citit puțină istorie? Nu știți că istoria nu stă pe loc, că după ce apare un val, se sparge, și un altul vine din urmă?" „Nu, zise el, nu sunt așa de mare filozof ca tine, eu îndeplinesc sarcina pe care mi a încredințat-o

partidul, de a stârpi pe toți dușmanii poporului, indiferent sub ce mască s-ar ascunde, și degeaba îmi vii tu cu teorii, chestii istorice și alte baliverne, n-avem noi acuma timp de asemenea parascovenii. După tine ar trebui să lăsăm burghezia să-și facă toate mendrele și noi să ne uităm și să filozofăm, c-o fi, c-o păți, până ne-am trezi toți omorâți de legionari și criminali de război care au format bande teroriste prin munți și atacă satele în haite, ca lupii... Lucrătorii noștri își dau viața urmărindu-i prin coclauri și mă mai ameninți și tu, ca un inconștient, chiar aici în biroul meu..." „Da, zisei și eu cu ironie, am și poziția cea mai potrivită ca să vă amenint." „Da, dar ia să ai un pistol-mitralieră în mână și să mă prinzi în munți, te-aș vedea eu că n-ai mai face cu mine teorii istorice și m-ai ciurui fără discuție, ca un dușman de clasă înrăit ce ești! „De ce aș fi eu dușman de clasă? Faceți ipoteze cu pistoale-mitralieră și munți și asupra sentimentelor mele de clasă (deși știți din dosar că tata e muncitor), numai ca să mă puteți înfunda. Ce nevoie aveți? Nu vă ajung dușmanii din munți?"

Strania luminiță de la început reapăru în privirea lui odată cu răcnetele care urmară și, spre fascinația mea, nu se mai stinse tot timpul cât urlă: „Știu eu de ce fac astfel de ipoteze când rămășițele bandelor *Sumanelor negre* care n-au fost încă stârpite s-au unit cu legionarii și criminalii de război care asasinează activiști de partid de la sate, crezând că n-o să punem noi mâna pe ei și o să vină anglo-americanii să-i aducă iar la putere! Am spus: ancheta va lămuri ce e cu scrisoarea asta și cu ordinele care se așteaptă de la tine și, dacă se va dovedi că ești nevinovat, ți se va da drumul. Dacă nu, la Canal, să puneți acolo umărul la o construcție măreață și să nu mai aveți cum să primiți sau să dați tot felul de ordine sau ordonanțe teroriștilor fugiți în Occident. Poate vă învățați minte!" O mână mă bătu pe umeri și mă ridicai. Apăruse un securist care mă duse în celulă.

Ar fi trebuit totuși ca luminița aceea să mă salveze. Sau poate m-a salvat doar pe jumătate? Sau poate chiar mi-a salvat

viața? Fiindcă după un proces care n-a durat mai mult de cincisprezece minute nu m-au trimis la Canal, unde pe urmă am auzit că mulți au murit, ci m-au condamnat la trei ani de închisoare, practic la muncă forțată în minele de plumb de la Baia-Sprie. Mai bine a fost acolo decât cele trei luni petrecute în beciurile Securității, unde am fost torturat aproape tot timpul, nu fizic, ci prin agresiune și violență asupra intimității simțirii și gândirii mele firești, până la halucinație, să spun ce era cu ordinele acelea, ce fel de ordine așteaptă acel Iustin să-i dau eu de-aici din țară? Eram smuls din somn în miez de noapte, dus într-un birou unde un ofițer, totdeauna altul, începea întâi prin a-mi oferi o țigare chiar din tabacherea lui, pe urmă: numele, prenumele, profesia, părinții, rudele, prietenii, și povestirea detaliată a tot ce-am făcut după 23 August și până în prezent. Aceeași povestire, de zeci de ori, uneori doar relatată, alteori scrisă. Apoi începea interogatoriul. Când l-am cunoscut pe Iustin? Ce fel de om era? Ce discutam împreună? Ce prieteni comuni aveam? Uneori ținându-mă în picioare, alteori pe un scaun fără speteaza, ore în șir, și silit să povestesc neîncetat. Uneori cu lampa de birou în ochi, cu un bec orbitor, alteori silindu-mă să-l urmăresc, ca să-i pot auzi întrebările, plimbarea odihnită de-a lungul și de-a latul biroului. Ajunsesem să mă gândesc cu nostalgie la primirea și interogatoriul colonelului ungur în biroul căruia nimerisem parcă din întâmplare în seara când fusesem arestat. Când am ieșit după trei ani l-am întâlnit odată pe stradă și l-am oprit. Nu mai era colonel și l-am întrebat dacă își mai aduce aminte, așa și pe dincolo, de un universitar, într-o seară, la el în birou... „Nu, dragă, mă confunzi, eu sunt ober chelner la restaurantul «Făgetul», de șapte ani lucrez acolo", și s-a îndepartat repede, stârnindu-mi îndoieli. Totuși, nu mă înșelam, avea aceeași mustăcioara blondă și același păr ușor patinat și pieptănat lins. Același glas, dar binențeles nu aceeași bună dispoziție jovială de atunci. Mi-a rămas din acele

trei luni petrecute la Securitate, pe lângă un sentiment insuportabil de mare neliniște, pe care numai munca istovitoare din mină l-a mai atenuat, și o nedumerire. De unde învățaseră acei băieți, care mai toți erau cam de aceeași vârstă cu mine și păreau toți ori de pe la țară, ori fii de muncitori, tortura rafinată cu ajutorul unui interogatoriu? Cine le desvăluise astfel de secrete, care nu se coc decât prin practică veche în această meserie și bineînțeles în servicii la fel de vechi și cu tradiție? Nu știu cine îi învățase, dar n-am surprins la nici unul nici cel mai mic semn că ar fi vorba de o tehnică învățată. Nu, era una însușită și care făcea în întregime parte din chiar gândirea lor intimă. Nu erau automate, cum s-ar putea crede. Simțeau că trăiesc în mod firesc torturându-mă pe mine și aveau surâsuri fine, când de fiecare dată protestam: dar am mai făcut aceste declarații de sute de ori. Sau: vă cred, și eu dacă aș fi în locul dumneavoastră, aș fi nedumerit de această scrisoare și aș pune aceleași întrebări. Dar vă declar totuși că nu se ascunde nimic în acele cuvinte, că a fost o glumă absurdă, neverosimilă, stupidă, de studenți. Nici o fibră nu se mișca pe obrazul anchetatorului. Și continua, plesnind de sănătate, de satisfacție că era tânăr, ras proaspăt și pieptănat, cu guler bine călcat de nevastă-sa, care îl primea la întoarcere cu îmbrățișări și sărutări, misteriosul plan de demolare a voinței mele, a rezistenței mele sufletești, până ce – mi se sugera – voi renunța la o apărare zadarnică și voi face declarații complete. Nu le păsa și nu intra în calculele lor că un om care n-are ce declara seamănă tot atât de mult cu unul care are. Când deci să oprești această tortură și când să continui? Când? Nicicând! Până declari sau până când îți pierzi controlul și începi să delirezi... Atunci urma o pauză de o zi și o noapte și erai dus din nou sus, cu forțe proaspete, câte îți mai rămăseseră. Nici o grijă, e destul timp să le pierzi aceste forțe și să spui pe urmă și ce lapte ai supt de la ma-ta. Aveau, desigur, experiență și probabil că între ei le scăpau scurte cuvinte numai

de ei înțelese. Cum stai? Merge, n-o s-o ducă mult. Tu? A mărturisit, mare pehlivan... Fiindcă mărturisirea, deși suficientă în sine, antrena apoi producerea probelor, noi arestări de inși implicați, noi declarații și apoi sentința. Cum să scape cineva care n avea nimic de declarat de acest asalt continuu al mai multor voințe asupra ta, care n-aveai decât una? Scopul justifica smulgerea în acel fel a probelor, după aceea totul intra în legalitate, băieții erau satisfăcuți, își făceau datoria, uneori erau înaintați în grad. Totul era să nu intri în această mașină de produs dovezi, care din punct de vedere moral trăia, bineînțeles, pe realități, adică pe cazurile de culpabilitate adevărată, spionii, teroriștii, fugarii prinși la graniță, care desigur se apărau și rezistau ca și un nevinovat. Ce făceau totuși cu un nevinovat? Nu-l iertau nici pe acesta, nu l declarau nevinovat și să-i dea drumul, dar sentința era mai blândă, cum a fost în cazul meu. Când se oprea mașina? Când nu mai puteai colabora cu ea. Fiindcă mult timp trăiai cu sentimentul că trebuie să răspunzi la întrebări, e unica ta șansă, să povestești, să explici. Anchetatorul era altul, el poate că nu știa, sau poate era mai inteligent decât ceilalți și s-ar putea ca, auzindu-te, să înțeleagă și să fie ultimul interogatoriu care ți se mai ia.

Într-o zi însă am încetat să mai vorbesc, nici nu mai auzeam întrebările, devenisem apatic, absent, nepăsător. Faceți ce credeți, spuneam, condamnați-mă, împușcați-mă, dar nu mai am nimic de declarat. Nu era o tactică, ci cu adevărat cel mai adânc instinct al meu intrase în alarmă: dacă mai continuam să le răspund puteam muri cu adevărat, sau să-mi pierd mințile Imediat a urmat procesul, pe baza unui articol pe care nu-l cunoșteam, și condamnat după o simplă formulă pe care nici n-am auzit-o bine, a procurorului, care colabora cu instanța. „Recunoști că..." a zis judecătorul și a repetat ininteligibila formulă. „Nu recunosc!" am răspuns. „Nu recunoști, dar probele sunt la dosar." Apărarea? Un individ care cerea, grăbit, circumstanțe

atenuante. Martori? Nu fusesem anunțat că îi pot cita. Doar acest individ pe care nu-l cunoșteam și care a zis: „Onorată instanță, dat fiind cazul în speță, cer circumstanțe atenuante". Sala? Câteva capete necunoscute, nimeni dintr-ai mei. „Trei ani închisoare", a rostit judecătorul și am respirat adânc, căci tot atât de bine aș fi putut auzi cinci, șapte sau, cine știe, și mai rău, cum am auzit apoi la Baia-Sprie că li s-a întâmplat altora, pentru aparențe de vinovăție mai anodine decât a mea.

Aici însă trebuie făcută o precizare: e vorba de cinismul care se instalează în închisori, cinism menit să-i facă pe toți egali, să poată trăi fără să-și piardă sarcasmul, umorul devenit negru și toată gama de sentimente umane, care îți dau certitudinea că, deși închis, nu ți-ai pierdut judecata și nu te poate duce nimeni de nas. Îl vezi pe-ăla? O să-ți spună că e nevinovat. A fost prins după stabilizarea din '47 cu un sac de cocoșei, a stat la pârnaie câteva luni, a fost iertat, i-au dat drumul imediat, l-au prins iar cu un sac de cocoșei, plus dolari. Dar pe-ăla de colo, care pare deșelat, care se preface că abia poate să împingă vagonetul? E generalul cutare, care era cât pe-aci să zădărnicească planul regelui de a întoarce armele și a-l aresta pe Antonescu, jandarm mare peste Capitală! Dacă îl întrebi o să-ți spună că datorită lui s-a făcut 23 August și că acum iată răsplata. Mai multe adevăruri, mi s-a șoptit, planează asupra fiecăruia pe care îi vezi aici. Unul e cel pe care îl spune el, altul e cel pe care îl știe doar el și nu-l spune, altul pe care îl știu alții despre el, altul pe care îl știe Securitatea și mai e un adevăr pe care nu-l știe nimeni, dar care va apărea prea târziu, când n-o să mai intereseze pe nimeni. A fost desvăluirea care m-a surprins cel mai tare și care mi-a rămas. Fiindcă, gândindu-mă la mine, știam și eu un adevăr pe care nu l-a descoperit nimeni, nici Securitatea: caietele mele, asupra cărora anchetatorii nu m-au interogat, deși erau la ei și constituiau o dovadă zdrobitoare a ereziei gândirii mele filozofice. Mai târziu am aflat că numai pentru că ar fi citit cineva astfel de lucruri și nu scris, și au luat ani grei de închisoare. N-am fost judecat după ele, probabil că n-au avut un expert să le studieze, sau poate că expertul nu era un idiot și n-a făcut un referat care să mă acuze. Și mai era adevărul gândirii mele intime, pe care o cunoștea doar Ion Micu, adevăr pe care îl formulasem în acea memorabilă discuție de la braserie, cu care el nu fusese de acord: că o revoluție trebuie întâi pregătită și apoi declanșată, ca să poată cu adevărat să ne dea tuturor sentimentul jubilator al unei profunde eliberări...

IV

Înainte de a fi trimis în Baia-Sprie am stat câteva luni într-o închisoare unde toată lumea de deținuți mi s-a părut născută dintr-un coșmar al comicului. Ce este un individ care a fost odinioară o ființă a cărei simplă semnătură putea determina fericirea sau nenorocirea altora? O epavă fără dinți, cu pungi la ochi, hămesit după un castron cu ceva murdar în el, dar care îl făcea hulpav, cum poate nu fusese el niciodată la recepțiile cu icre negre și cine știe ce rarități, păstrugă, cegă, nisetri... Mulți dintre ei au scăpat și redevenind liberi au putut să se dedice cu strălucire profesiunilor lor inițiale, de ingineri, chimiști, medici sau matematicieni. Numai foamea și pierderea libertății poate degrada o ființă umană. Foști miniștri, subsecretari de stat, patroni de uzine, bancheri puternici ai altor vremuri, corpul lor semăna acum cu un sac de cartofi... Fuseseră smulși din familiile lor unde ar fi putut duce o viață demnă, oferindu-și serviciile noii societăți, căci Marx nu scrie nicăieri că trebuiesc urmăriți oamenii, ci desființat doar sistemul, regimul capitalist... Ba chiar el scrie undeva că fostul proprietar de uzină are dreptul la o despăgubire, fiindcă nu e vinovat el ca individ, că a acționat în unicul cadru al unui sistem de producție considerat atâtea secole drept natural: era un produs istoric al dezvoltării, și nu al unei conspirații

individuale împotriva poporului, ca să poată fi apoi judecat și pedepsit. Lenin a fost mai abil, a folosit aceste cadre, de ale căror însușiri nu se îndoia. Numai la noi scriitori viciați de un entuziasm frenetic au putut să adopte ideea că un individ pierzând privilegiile clasei sale, care fusese odată la putere, își pierde și calitățile sale proprii, pe care de fapt nici nu le-a avut, ba chiar decade biologic. Se vorbea în închisoare de unul mai abil, ale cărui cărți erau echivoce: așa căzuți cum sunt acești foști și fără puterea de odinioară, scria el, ei sunt superiori proletarilor... Asta după ce mai întâi încercase să le scrie acestor proletari „biografiile", salivând de pofta de a parveni... Dar „biografiile" n-au plăcut și atunci a fugit în Occident „să depună mărturie". Se povestea acolo în închisoare că fusese trimis de *Scânteia* să scrie un reportaj de la un proces al unor teroriști care se judeca la Timișoara, orașul său natal. Și l-a scris, deși știa că același tribunal avea și pe rol și jos în beci pe tatăl său, căruia trebuia să i vie rândul. Desigur, nevinovat. Coincidența nu i-a provocat acestui scriitor vreo dramă corneliană între dragostea sa pentru taică-său și datoria lui de reporter al *Scânteii*.

Era acolo generalul Macici, militar celebru în.. Dar de ce să mai spun cine mai era dacă ajunseseră toți nimic? Cine vroia să se poarte ca și când ar mai fi însemnat ceva era luat în derâdere, și degeaba ascultam șoaptele unui poet care îi cunoștea pe toți, rangurile, meritele, mărimile, mi se învălmășeau în minte si nu reușeam să le rețin numele, mai ales că n-am stat mult printre ei. „Tinere, se apropia de mine câte unul umil, n-ai cumva o țigare?" „Păi de unde, dom' general?!" îi spuneam cu regret, dar pe urmă îl căutam pe poet, care se întâmpla să mai facă rost, îi ceream una și mă duceam la general, sau ministru ce fusese, și i-o dădeam. Tresarea, uitase că îmi ceruse, o primea cu mâini care nu erau tremurânde, dar nici liniștite, o aprindea și îmi spunea: „Îți mulțumesc, generosul meu tânar, dar ce cauți tu aici, băiat în floarea vârstei? Ce-ai făcut?" Nu spuneam unul din cele patru adevăruri posibile, ci unul inventat, cel mai simplu și mai comod: „Cocoșei, dom' general!" „A! Cocoșei! O să-ți dea drumul să mai declari alții, așa că fii atent .." „Da, dom' general, cunosc trucul, dar nu mai am alții." „Da, dar o să faci tu rost de alții, or să te prindă iar și... Aurul e ochiul dracului. Nu reziști când îi vezi culoarea aia frumoasă, parcă îți spune: Ascunde-mă, nu fi prost, n-o să afle nimeni!" „Așa e dom' general, *auri sacra fames*." „Pe unul l-a prins că mai avea, în felul următor. Cât ați spus că ați predat? Douăzeci de cocoșei. Îi predase de bunăvoie, atunci în '47, imediat după stabilizare, când, dacă îi predai, nu-ți făceau nimic. Nu vă supărați, i s-a spus, am numărat de două ori, lipsește un cocoșel, sunt numai nouăsprezece, mergeți dumneavoastră acasă, căutați-l, o fi căzut pe jos, și aduceți-l. Ăla s-a dus și s-a întors cu cocoșelul și atunci funcționarul, un polițist, a rânjit. Nu lipsește nici un cocoșel, înseamnă că mai aveți. Si l-a arestat, i-a făcut percheziție și a mai găsit... La zdup cu el!" „Ați ascuns și dumneavoastră?" „Nu, o rudă de-a mea!" „Și a prins-o?" „Cum să n-o prindă??!" „Și de ce sunteți aici?" „Mai sunt și alte delicte, de pildă omisiunea de denunț..." Evident, era adevărul pe care îl spunea el... „Și cât v-au dat, dom' general?" „Opt ani!" Nu era de mirare. Se începea de la trei până la zece, șaisprezece...

Poetul, un ins înalt ca o prăjină, semănând cu o barză, bucureștean, avea parcă tot timpul un surâs sarcastic pe buze, dar un sarcasm bonom sau mai bine zis boem, ca și când nu putea uita cafenelele și viața literară din care fusese smuls fiindcă fusese prieten cu doi critici țărăniști care îl cultivau. „Aiurea! îmi spuse el, ei sunt liberi și pe mine m-au închis. Fiindcă eu, ca un prost, am preluat bancurile lor, le-am spus și altora și m-au înhățat. Marele Ion Barbu i-a înfipt bine în furculiță și eu nu l-am luat în seamă. Covrigarii de la Găesti! Da, sunt niște covrigari! Dar ce importanță mai are, eu tot mă curăț, sunt atacat. Dacă aș ieși imediat, aș scăpa, a apărut penicilina și un

medicament numit *Pas*, care vindeca, dar nu ca să mi se facă penicilină și să mi se dea *Pas* sunt eu aici! Ci cacat! Să mor și o să mi se vadă, întins în celulă, un nas ca o trompă, o să vă uitați toți la nasul meu și o să râdeți!" Bineînțeles că nu-l credeam, foarte rapid mi se impusese cinismul de care am pomenit, să nu crezi ce ți se spune și să nu te miri dacă ceea ce ți se spune se adeverește într-o zi că n-a fost minciună sau prefăcătorie.

Toată ziua făceam papuci (papuci care îl treziseră și pe împăratul Chinei la o nouă conștiință), până într-o zi, când se formă o nouă echipă în care intrai și eu și ne pomenirăm cu un civil cu un instrument în mână și cu un maldăr de nuiele alături. „Domnilor, începu el, cu ajutorul acestui instrument ingenios, numit cosor, o să învățăm împreună să facem lucruri foarte utile oamenilor, țăranilor în special, dar și altor categorii, și anume: coșuri! Ce este un coș? Este un obiect din nuiele, cu o capacitate anumită de încărcare, de pildă, coșuri pentru porumb, cu care se încarcă o căruță direct de pe ogor și a cărui capacitate, în porumb brut, coincide, după curățare, cu un dublu decalitru. În ingeniozitatea sa, fără să măsoare cu nimic, țăranul își împletește un coș care îi permite să-și evalueze fără alte măsurători recolta sa de porumb pe un pogon, adică numără câte coșuri a adus acasă și știe câte duble a făcut, calcul care îi permite să-și dea seama cât poate să vândă pe piață și cât să-i rămână pentru hrana sa zilnică, pentru însămânțat și pentru orătăniile pe care le are el în curtea sa..."

Gâtul miniștrilor, matematicienilor, inginerilor se întinse la auzul acestui început de prelegere, asemeni școlarilor cuminți care încă nu înțeleg ceea ce li se spune, dar al căror instinct îi ține în bancă holbați, să se străduiască și să învețe totuși. „Pentru aceasta, continuă individul, cineva s-a gândit să vină în ajutorul țăranilor și a inventat acest instrument mai ingenios decât briceagele lor. Astfel a apărut cosorul zis al lui Moceanu, fiindcă așa îl chema pe inventator. El e compus din două părți,

partea lemn-oasă (și ne-o arătă) și partea fie-roasă! Deci, să recapitulăm pe scurt: Cosorul lui Moceanu a fost inventat de Moceanu. El se compune..." „...din două părți", se auziră deodată vocile ascultătorilor. Încântat și surprins, individul surâse în sine. „Partea lemn..." zise el... „...oasă", îl completă auditoriul. „...și partea fier..." „...oasă", se ridicară vocile noastre. „Domnilor, exclamă individul (și își propti o clipă bărbia în piept de satisfacție), e o adevărată plăcere să ai de-a face cu intelectuali."

Apoi trecu la demonstrația practică, folosirea acelui cosor la împletirea unui coș. E îndoielnic că împăratul Chinei a avut de-a face cu un mai ingenios maistru care să-i desvăluie mai repede secretul producerii revelației unei noi conștiințe, fiindcă, după câte am înțeles eu, drumul lui a fost lung... Ai noștri au avut revelația în chiar cursul prelegerii teoretice, dar și în trecerea la practica. Totuși, maistrul a privit cu neîncredere fenomenul, și a doua zi s-a înființat din nou. „Sa-mi spună cineva, a început el, cine a inventat cosorul lui Moceanu." „Cosorul lui Moceanu a fost inventat de Moceanu," a răspuns imediat în cor echipa noastră. „El se compune din două părți, a reluat individul. Partea..." „... lemn-oasă", am silabisit noi... „Și partea..." „...fie-roasă", am cântat mai departe. „Domnilor, constat cu bucurie ca intelectualul de-aia poartă această denumire, că te scutește de explicații inutile..."

Bizar personaj! Își bătea cumva joc de noi, fiind stupid el însuși? Cred că era mai degrabă în întregime stupid, fără să-i lipsească o vagă, dar tot tâmpă malitie. Nu o dată, după ce am redevenit liber, citindu-l, de pildă, pe Samuel Butler sau pe Heidegger, auzeam foarte distinct o voce interioară care mă făcea să întrerup lectura: „Cosorul lui Moceanu a fost inventat de Moceanu!" Da, îmi spuneam, de ce să-i dai unei maimuțe un sonet de Shakespeare să-l bată la mașină ca să demonstrezi că îl va bate la infinit? Să-i dăm mai degrabă această clară și

indiscutabilă axiomă: Cosorul lui Moceanu a fost inventat de Moceanu. Maimuța nu va reuși...

Nu păstrez astfel de amintiri din minele de la Baia-Sprie, unde am fost trimis cu poetul, care a murit acolo... Se perpelea în dormitorul comun și cerea mereu țigări, din care sugea disperat ca dintr-o ultimă plăcere pe care i-o mai putea oferi viața. Dar surâdea mereu sarcastic și ne spunea, rânjind, că o să crăpăm cu toții, fiindcă în urma lui n-o sa mai rămână nimic. O țara care nu știe să și apere poeții va fi învinsă sau va supraviețui lamentabil la coada altor națiuni, fiindcă poezia e sângele unui popor care curge subteran prin veacuri și îl face nepieritor. Sudoarea, deocamdată, era tot ceea ce vedeam cum curge din pieptul lui scofâlcit... Îl ștergeam, îl întorceam pe o parte și pe alta, în timp ce el ținea țigarea în gură și ne înjura. Eram toți doborâți de munca dură din mine ca să mai tresărim la spusele lui. Într-o seară totuși ne uimi, ai fi zis că ne păcălea, se ridicase în capul oaselor și arăta odihnit și plin de vervă. „Nici măcar nu puteți să-mi dați un pahar de vin? Atunci cărați-vă! Ce așteptați voi de la viață, de vă încăpățânați atâta să n-o pierdeți? Ei, ce mare brânză ați face dacă v-ar da drumul? Viermi ai pământului, și tu, patrie, nu vei avea oasele mele, fiindcă eu am asta la mine (și ne arătă o fiolă, pe care o agită în aer), o înghit, mă dizolv în cosmos și de-acolo scuip pe voi..." Cu plumb în picioare, istoviți, îl părăsirăm și ne prăbușirăm în paturile noastre reci și murdare. „Petrini, îl auzii, hei, Petrini! . Am un mesaj pe care vreau să ți-l încredințez, pentru iubita mea", îmi spuse când revenii și mă așezai alături. Și îmi dădu o adresă, pe care n-o ascultai... Memorează, răcni el:

„Iubito, mă gândesc la tine
Ca un borfaș la ceasul unui lord
Și se ciocnesc în carnea mea drezine
Și caii au atac de cord!"

Îl avu, acel atac de cord, precedat de un val de sânge care îi țâșni pe gură și care nici măcar nu ma înspăimânta. Ceilalți adormiseră. Ieșii afară și anunțai gardianul că unul din noi a murit. „Bine, zise el, du-te și te culcă, acum e târziu, o să-l luăm mâine-dimineață." Și își plecă fruntea și se îndepărtă astfel cu pistolul la șold...

V

Mă întorsei acasă după o absență de trei ani și trei luni, căci cele trei de prevenție nu mi se scăzuseră, și spre bucuria mea o găsii pe Matilda tot în casa ei, nu pățise în acest sens nimic. Avea musafiri când sosii, pipernicitul și fatala Tamara.

„Victor", strigă ea când mă văzu în prag, plimbându-și întâi privirea asupra chipului meu, ca și când nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor. Sufletul însă îmi era inert, ascuns și tăcut, încât mă ferii de această privire, mă uitai într-o parte, închisei ușa pe care o băteau rafalele viscolului și uitai că sosisem acasă, deși sosisem aievea și într-o fracțiune de secundă văzusem ochii ei încărcați de iubirea de altădată. Dar Matilda nu mă luă în seamă, mă îmbrățișă, își vârî chipul între obrazul și gâtul meu și rămase astfel ca o statuie care mă strângea să mă sufoce: „Victor... Victoraș, șoptea. Iubitul meu... Ai scăpat?" „Da, îi răspunsei, am scăpat." „De tot?" „Da, de tot!" Vrusei să urc scările, să intru în casă, dar ea mă împiedica agățându-se de mine, îmi ațină calea, mă înlănțui din nou și începu să mă sărute. Îi pusei mâna pe gură, îmi săruta palma... Apoi se desprinse, mi-o luă repede înainte și strigă: „Artimon, Tamara, a venit Victor! Victor, a venit Victor!" și îmi deschise larg ușa înainte.

Intrai călcând rar, clătinându-mă de oboseală, dar și de nepăsare. Da, vedeam, mă așteptase, dar eu nu mă gândisem la ea, încercasem de câteva ori, dar gândul nu putuse ajunge prea departe în adâncul sufletului, unde tot ceea ce trăisem mai înainte se ascunsese. Deplasarea gândirii și amintirilor mele

fusese aproape totala, ca să pot să trăiesc mai departe, să râd, să gândesc la ceea ce vedeam, să pot să mănânc, să mă culc și să dorm. Erau și inși care nu putuseră face acest lucru și se stingeau ca o lumânare în a cărei flacără, odata ajunși acolo, nu știuseră să sufle, sau nu mai avuseseră în ei forța vitală de a se adapta schimbării. Eu mă pregătisem atât de bine încât, dacă la expirarea termenului, în loc să mi se dea drumul, mi s-ar fi spus că mi-a sosit o nouă condamnare (și acest lucru nu era absurd, li se întâmplase unora), n-aș fi fost nici prea surprins, nici prea disperat... Tot astfel, părăsind închisoarea, nu avui decât în primele clipe o bătaie, e drept, violentă de inimă, dar apoi o neliniște stranie mi se insinuă în suflet și redevenii sumbru. Ce-o să se întâmple acum cu mine? mă întrebai. O să fiu reprimit la facultate? Și dacă nu, ce-o să fac? Dar cu Matilda cum o să trăiesc? Și sosi imediat, în amintire, cu o prospețime extraordinară, scena din după-amiaza aceea a botezului, când trăisem profund și iremediabil despărțirea de ea, din clipa când vasul proiectil îmi zburase pe lângă tâmplă, și apoi timp de un ceas sub avalanșa defulării spectaculoase a unui sentiment al ei de violență și de înstrăinare totală... A te mai gândi la cea mai mică urmă de iubire ar fi fost o prostie și o orbire: n-ajunge că iubești tu, iubește, aici e totul, căci ea înțelegea să rămână activă în viața cu tine, până când... Ei, până când? Până când n-o s-o mai iubești nici tu! Și pe urmă? Pe urmă vom mai vedea... Ei bine, aveam de gând să parcurg întreagă această etapă, la sfârșitul căreia nu mă aștepta nimic bun? *Il faut couper net*, îi spusesem eu Matildei, care ezita să rupă cu Petrică. Ei bine, ce-aveam să fac? Voi urma ceea ce o sfătuisem pe ea, *il faut couper net!*

Or, toate acestea nu scoseseră capul în închisoare, se retrăseseră în adânc din clipa când fusesem arestat, până în clipa când văzusem iar cerul și pașii mei ezitanți simțiseră sub tălpi pământul liber... Liber, preferai până în pragul casei și chiar

după ce intrai în ea, starea de spirit din închisoare, când toate aceste întrebări dilematice nu mi se puneau. Luam cunoștință în mod lucid de această amorțire a sufletului și nu vroiam s-o alung... „Vreau să văd fetița, spusei, ignorându-l și pe pipernicit și pe Tamara lui, care se uitau la mine cu acea umbră în privire pe care o așterne timpul și care ne face să uităm orice jignire sau resentiment: se uitau la mine cu o prietenie afectuoasă de rude. Vreau să văd fetița", repetai după ce dădui absent mâna cu ei. Amintirea fetiței fusese singura care îmi însoțea, ca o luminiță, clipele de dinainte de a cădea într-un somn de plumb. Totdeauna. Nimeni altcineva. Nici mama, căci gândul la ea mi-ar fi stârnit durere. Cu fetița trăiam în gând și în timpul istovitoarei munci subterane, dar o feream, nu era un gând total, ci doar un gând că aveam un gând, și anume, că înainte de a adormi se va aprinde sub pleoapele mele o luminiță, căreia îi surâdeam: ...câte luni ai tu acum...? cinci...? șapte...? zece..? paisprezece...? Un an, trei... Și cu cine semeni? Cu tata...? Cu mama...? Cu amândoi...? Cu vreun bunic...? Din partea cui...?

„Scoate-ți paltonul și căciula, zise Matilda, se poate speria." Cum să scot paltonul? Sub el costumul meu era rupt, cârpit și murdar. Pipernicitul și Tamara înțeleseră și se grăbiră să plece. Mă desbrăcai și vrusei să intru în dormitorul copilului „Ești nebărbierit și nu ai o figură prea blândă, zise Matilda. Bărbierește-te, fă o baie... ai timp s-o vezi... ustensilele tale au rămas acolo așa cum le-ai lăsat..." „Nu, zisei, las-o să se sperie, vreau s-o văd..." Și intrai în dormitorul ei călcând greu cu bocancii mei scorojiți de ani, numai a bocanci nu mai arătau. Mă întâmpina o tăcere ferită, de sanctuar. Matilda aprinse totuși hotărâtă lumina. O văzui pe fetiță în patul ei, cu fundul în sus, pe brânci, într-o poziție chinuită, dar cu chipul senin, vârât în pernă. Dormea. „De ce stă așa?" șoptii. „Nu știu! zise

Matilda. Degeaba o întorc eu și o pun să doarmă întinsă, o găsesc cum o vezi."

Mă aplecai și o luai în brațe așa cum era, ea deschise ochii, și în prima clipă simții corpul ei micuț într-o svârcolire de retragere, dar apoi se uită la mine fără să clipească, în expectativă. „Silvia, e tata", șopti Matilda, și atunci copilul se încredință glasului cunoscut, își deturnă privirea și îngână interogativ: „Tata?! Tata?" „Tata, mamă, a venit acasă să se joace cu tine... Sărută-l pe tata..." Fetița se relaxă, corpul ei micuț se făcu moale, se aplecă, dar n-o lăsai să mă sărute, o sărutai eu, cu grijă să n-o sperii, o mângâiai pe părul ei blond, îi sărutai mânuțele. Era amețitor cum mă privea, se uita în lături, într-o parte, apoi în cealaltă, apoi iar la mine, calmă, puțin uimită, cu o ezitare a mișcării de întoarcere a gâtului ca și când între timp i-ar fi mers mintea, *s-ar fi gândit*, fără gesturi necontrolate, fără grimase de dorințe de copil care nu poate sta locului mai mult de câteva clipe, cum erau alții. Căldura dulce a corpului ei mi se transmise și mă tulbură și o pace adâncă se lăsă asupra mea, o încordare ascunsă se despleti în mine, neliniștea, privind această minune care nu speram să arate astfel, mă părăsi. „Fetița asta nu e proastă", murmurai răgușit de o emoție copleșitoare, nemaiștiind ce să spun, căci nu ăsta era gândul meu din acea clipă, ci un altul, pe care nu vroiam să-l exprim, de recunoștință pentru cea care o făcuse și o învățase în lipsa mea să spună tată, pentru Matilda... „E frumoasă, murmurai mai departe, e atât de frumoasă... Și e blondă..." „N-o să rămână așa, zise Matilda, dar s-ar putea să rămână..." „Dar cu cine seamănă, fiindcă nu seamănă nici cu tine, nici cu mine." „Nu știu, zise Matilda, încă nu se știe, cu toate că unii copii se desvăluiesc din primele săptămâni... Uneori seamănă cu tine... S-ar putea să fie cine știe ce străbunici... Sau poate o ființă cu totul nouă, sau cu prea puțin în ea din ce-a fost înainte..." Privirea fetiței deveni intensă. „Barba!" zise ea uimită, dar ca pentru sine. „Da, mamă, barba, zise Matilda. Tata are barbă, dar o să și-o radă, să nu te zgârieze..."

Și mi-o luă din brațe, și o puse jos, și îndată micuța făptură începu să meargă, dar cu o direcție sigură. Matilda se luă după ea. „Hai, zise, aruncă și tu zdrențele alea, fă o baie și să ne așezăm la masă. Vezi că avem acum un boyler. Am tras gaze, am scăpat de lemne, avem apă caldă când vrem. Am făcut și eu ceva cât ai lipsit, surâse ea, n-am stat degeaba. Vin îndată să-ți aduc pijamaua și halatul..."

Veni să mă întrebe dacă o las să mă spele pe cap. „Trebuie să te tunzi, îmi spuse în timp ce mă săpunea, păduchi ai?" „Probabil!" „Am aruncat tot, și palton, și bocanci..." „Rău ai făcut, vroiam să le păstrez ca amintire." „Ba trebuie să uiți tot... O să-ți povestesc de ce ai luat numai trei ani..." „Trebuia să iau mai mult?" „Cel puțin șapte, căci așa am aflat, pentru nimic se dă trei ani, să aibă ei timp să-ți răscolească viața, și dacă găsesc ceva, îți mai dau..." „De caietele mele ai aflat ceva?..." „Sunt ascunse bine. Nu mi-a fost ușor să pun mâna pe ele, știam ce conțin și ai avut noroc că fratele unei colege de-a mea, care ține foarte mult la mine, e profesor de marxism la Universitatea de partid, și ea mi-a spus: «Matilda, nu e bine, frate-meu mi-a spus că i s-au dat la referat niște caiete ale bărbatului tău. Poate să ia ani grei de pușcărie, dacă el face un referat și spune ce e în ele» «Păi să nu facă», i-am spus eu acestei colege. «Da, zice, dar îi e frică și lui. Dacă Securitatea dă caietele la un contrareferat?» Așa s-a și întâmplat, dar am avut toți noroc, i le-au dat lui Vaintrub. Mi-a telefonat într-o zi că vrea să mă vadă. «Doamnă, zice, nu e bine cu Petrini. Cum a putut să facă imprudența să scrie astfel de lucruri și să le mai țină și în casă? Acuma eu ce să fac? Nu pot să mint, fiindcă»... Și mi-a repetat exact ceea ce gândise și fratele colegei mele: că Securitatea nu se va mulțumi cu un referat și va cere altul, și dacă al doilea va face un referat așa și pe dincolo... În ce situație o să se trezească el,

Vaintrub, că a acoperit pe cineva care se făcea vinovat de idealism și fondator al unei noi religii? «Domnule Vaintrub, i-am spus, mai există un referat, nu vă spun al cui, dar există.» «Și ce spune în el?» «În concluzie se spune că sunt prelegeri de istoria filozofiei, rezumate de cărți filozofice materialiste.» «A riscat așa ceva?» «Da, a riscat!» «Bine, atunci voi risca și eu. În orice caz, vom fi doi, poate că nu va mai fi un al treilea»... Poate că ar mai fi fost, cine știe, mai târziu, poate că ar fi fost trimise chiar la București, dar am intervenit și eu și mi le-au trimis acasă, mai spuse Matilda în timp ce mă spăla pe spinare. În orice caz, ori trebuie să le pitești bine, ori să le arzi..."

VI

„Bine că n-ai pătit nimic cu casa", îi spusei apoi Matildei la masă. „Crezi tu?! zise ea. A treia zi după arestarea ta au venit să mă evacueze. Chiar căpitanul acela care te-a ridicat venise gata pregătit, cu două camioane, unul deja încărcat cu niște mobile și altul gol, să le încarce pe-ale mele. Îi spusesem Anei să nu deschidă la nimeni și dacă totuși cineva încearcă să spargă așa, să-mi telefoneze imediat. Așa s-a și întâmplat și am telefonat și eu lui Mircea, primul-secretar al județului. Ce se întâmplase? începu Matilda să povestească. Mircea e un fost ilegalist, bucureștean, pe care îl auzisem odată când venise pe la noi, pe la arhitecți, salvându-l cu o singură frază pe Gociman, care tocmai fusese dat afară de la catedră și era amenințat să fie dat afară în general și din Arhitectură. «Dar Gociman unde e?» m-a întrebat el gata să iasă din birou. Cum, nu știa? ne-am mirat noi. De unde am înțeles că ministerul îl dăduse afară direct, trecând peste organele locale, în orice caz el, Mircea, nu fusese informat. Și a început să ne asculte... Că așa și pe dincolo, că a păstrat un minut de reculegere cu studenții când a fost alungat Mihai I... Atunci el a spus ceva extraordinar, ceva foarte popular, foarte simplu și am izbucnit cu toții în râs: «Și ce dacă? s-a mirat el. Or fi fost prieteni!» Adică Gociman cu Mihai I. Am rămas uluiți! Așa era! Gociman lucrase ceva pentru Mihai I, da, da, așa era, în timpul războiului... Mircea a continuat: «Lui Marx i-a făcut un prieten o figură, mi se pare că Lassalle, i-a tipărit *Manifestul* cu modificări făcute de el, de Lassalle, și Marx s-a luat cu mâinile de cap. Auzi, să-i modifice ăla *Manifestul!* Și-i scria lui Engels, mi se pare: Ar trebui să public un articol și să-l înjur, dar nu pot s-o fac, fiindcă mi-e prieten. Vedeți, prietenia înseamnă și ea ceva, uneori mai mult decât o idee. Și Lenin a avut un prieten care l-a trădat, ceva grav, dar tot nu s-a supărat pe el... Așa și Gociman! Să-i spuneți să vină la mine.» Bineînțeles că la loc la catedră nu l-a mai pus, fiindcă n-a păstrat minutul ăla de reculegere singur la el acasă, ci le-a făcut semn și studenților să se ridice... În orice caz l-a apărat unde trebuie, să lucreze mai departe. Ăsta e un om, am gândit eu despre Mircea, nu știu dacă a învățat el marxismul în toată litera lui, dar uite că i-au rămas în minte și alte lucruri pe care le aplică. Numai să nu-l schimbe, să-l facă mai mic sau mai mare și să plece de la noi. Nu, am aflat că Gheorghiu-Dej ține mult la el, de-aia l-a și trimis aici, fiindcă are tact și știe să țină în echilibru anumite tendințe contrarii. Nu le rezolvă prin datul afară... Mă duceam la el cu diferite probleme, nu totdeauna de nivelul funcției lui, dar. . așa! Și cu timpul a început și el să mă primească mai așa, mai apropiat, și uneori cerea cafele și stătea mai mult de vorbă cu mine. Odată m-a chemat el sub pretextul unor chestiuni de construcții. Când am născut mi-a dat un telefon la maternitate, mi-a trimis flori. Să nu fii gelos pe el, e un om în vârstă, are copii cât noi!... Și hop! după o lună te arestează pe tine. Chiar a doua zi i-am cerut audiență. I-am povestit totul, i-am spus că dacă mai e posibil să credem în oameni, atunci cu l-aș ruga să mă creadă și pe mine: bărbatul meu e nevinovat! El s-a posomorât: «Trebuie văzut de ce l-au arestat! O fi făcut vreo prostie!» Ce puteam să-i

mai spun? «Înțelegi, tovarășă Matilda? O să mă interesez și ei o sa-mi spună. Și dacă e nevinovat, și eu te cred ca dumneata crezi, dar totuși trebuiesc văzute motivele lor, atunci îți promit eu că n-o să pățească nimic...» «N-o să mă uitați?» «Cum o să uit?! O să mă interesez chiar azi, și mâine dă-mi un telefon!» Atunci i-am spus cu casa, despre amenințările acelui căpitan. Aici s-a luminat la față: «Pe ăsta trebuie să-l prindem, a zis el, și mi-a spus ce trebuie să fac. «Tovarășe Mircea, o să vină înarmat cu un ordin de repartiție, adică legal.» «Să vedem pentru cine, că dacă vine pentru el, a pățit-o, îl trimit la Canal. Mai degrabă vine pentru un șef de-al lui, și atunci n-am ce să-i fac...» «Adică nu e nimic de făcut, pierd casa?» am spus eu desnădăjduită. «Nu, casa n-o pierzi, dar n-am ce să-i fac ăluia, colonelul sau chiar generalul care l-o fi trimis. O să spună că el nu știe nimic, că a cerut de mult o casă și că i s-a dat. De unde să știe el că acea casă e ocupată? Cel mult să-l pedepsesc pe cel care a semnat ordinul de repartiție, dar ce să-i fac și nenorocitului ăla care a semnat și el cu spaima în suflet? Au început să-și facă de cap, am mai auzit și de alte cazuri, de-aia vreau să-l prind pe-ăsta!» L-a prins și a pățit-o, l-au dat afară, ordinul de repartiție era pe numele lui. Nu știu dacă l-au trimis sau nu la Canal, mai spuse Matilda. În orice caz arăta foarte bătos și indignat când omul trimis imediat de Mircea i-a cerut ordinul de repartiție. Că nu vrea să l arate și că numai prin proces poate fi anulat. «Sunt trimis să văd dacă îl aveți, altfel telefonez imediat chiar la Securitate să vină să vă aresteze pentru abuz.» «Telefonați!» a răspuns căpitanul rânjind «Bine!» a făcut activistul calm și i-am deschis și a telefonat, dar nu unde spusese, ci chiar la Mircea personal. «Vine tovarășul Mircea», mi-a șoptit el, și am ieșit afară, dar între timp căpitanul se răsgândise și a scos repartiția. Activistul a bagat-o în buzunar și a telefonat din nou: nu mai era nevoie să vină primul-secretar. Și în stradă i-a spus ofițerului: «Vă prezentați dumneavoastră la tovarășul

Mircea și o să vedeți ce faceți cu repartiția». Ala a dat din umeri: «N-am iscălit-o eu! Aici mi s-a repartizat, aici am venit...» Era cam nedumerit! Cum, bărbatu-său arestat și o mai apără cineva? Nu-i venea să creadă! Din prudență, el și oamenii lui veniseră în civil. S-au urcat în mașini și au întins-o."

Matilda arăta foarte încântată de această ispravă, în timp ce sărise în povestirea ei peste acel „a doua zi" când trebuia să afle dacă acest minunat Mircea se interesase de arestarea mea. Înțelesei din această omisiune și din tăcerea ei care urmă că nu, sau că intrase și el la îndoieli după ce se informase. Or, eu tocmai în acea „a doua zi" începusem să fiu interogat Totuși, o întrebai, știind dinainte ce avea să i se răspundă. „De arestarea mea ce ți-a spus «a doua zi»?", adăugai cu o amorțită ironie... „«Tovarășă Matilda, mi-a spus (eram la el în birou, el m-a chemat după ce i-am dat telefon), e ceva, că ăștia nu arestează ei un om degeaba, e vorba de o scrisoare suspectă pe care a primit-o soțul dumitale de la un fost membru al *Sumanelor negre* fugit la Paris.» «Dar n-a primit o astfel de scrisoare!» am protestat eu. «N-a primit-o, dar i-a fost trimisă, înțelegi, nu trebuie să-ți mai precizez, mi-a spus el părintește. L-am chemat imediat la mine pe șeful Securității cu dosarul și ăsta s-a cam codit, că ancheta e în curs, că să-i dau răgaz până a doua zi... Nu vreau deocamdată să vorbim de anchetă, i am spus, vreau să văd dosarul, să-mi dau seama de motivul pentru care a fost arestat. Sper că nu l-ați arestat fără motiv? Nu, zise. Ei, vreau să vad și eu motivul! Știți, noi trebuie să colaborăm, dar ei primesc ordine de la București și răspund pentru ceea ce fac numai față de Ministerul de Interne. Dar nici dacă raportăm noi că nu-și fac datoria nu e bine. Mai depinde și cine raportează. Adevărul e că practic au prea multă putere, ar trebui, după părerea mea, subordonați total forurilor de partid. Dar ei spun că și în partid se strecoară dușmani de clasă. Ei, și? E treaba noastră, a partidului, să-i demascăm, ei ar trebui doar

să sesizeze și hotărârea în ceea ce privește vinovăția unui membru de partid s-o judecăm noi întâi. Soțul dumitale nu e membru de partid!» «Nu.» «De ce?» «A vrut să fie, am mințit eu imediat, dar tocmai atunci, știți, s-au închis porțile și au început verificările.» «Așa este, zice, dar de ce nu l-a atras mai dinainte?» «Nu-l cunoșteam, abia de curând ne-am căsătorit.» A dat din cap cu reproș. Nu mă credea că nu te cunoșteam cu mult mai înainte, ba chiar e sigur că știa totul despre mine, nu se împrietenesc ei cu cineva fără să se informeze. Am roșit. «Din fericire, a continuat el, singura piesa la dosar e doar această scrisoare. Are acolo la sfârșit o frază curioasă: *Aștept ordonanțele dumneavoastră.* Ce e cu asta? l-am întrebat pe acest șef. Și mi-a explicat. Individul, un oarecare Iustin Comănescu, e un fel de terorist din fosta bandă zisă a *Sumanelor negre*. Și ce e cu aceste ordonanțe? Asta vrem să aflăm și noi, mi-a răspuns generalul. Păi trebuie întâi să aflați și pe urmă să-l arestați. Bine, am zis eu vazând că tace (avea aerul să-mi sugereze că în acest sens instrucțiunile primite de el sună altfel). Bine, zic, si ce spune bănuitul, ce răspuns v-a dat când l-ați interogat? Tovarășe prim, zice, ei totdeauna neagă. Și ce-ați vrea dumneavoastră să facă dacă unul e nevinovat? Înseamnă că am greșit noi? Și de ce nu? Sunteți sfinți? Nu porniți și de la premiza că ar putea fi nevinovat? Ba da, dar dacă el neagă, nu dă nici o explicație, nu-l putem considera nevinovat. Ascultați, i-am spus, fraza asta trebuie să aibă o explicație. Ce spune bănuitul? Că nu stie nimic! Recunoaște că a fost și mai este și acum prieten cu teroristul, au fost prieteni buni chiar atunci, în '45, dar că... mai multe nu știe... a răspuns generalul.»"

În acest punct tresării. Făcui Matildei un semn să se oprească. „Da, spusei cu greață, și secretarul l-a crezut..." Și mă ridicai de la masă, intrai în dormitor cu pași nesiguri și mă întinsei pe pat. Matilda veni după mine. „Auzi... că mai multe nu știu... Am fost interogat imediat, seara... Și pe urmă dimineața... chiar generalul... le-am spus ce era... cu ordonanțele... le-am explicat.. N-a vrut să spună adevărul, generalul... Înseamnă că s-a temut ca secretarul să nu gândească la fel ca mine... S-a temut să nu le scap... Și pe urmă?... Ei, zi-i, și ce... Dar ce importanță are?..."

Și după câteva clipe de intensă luciditate, când credeam că o s-o pot asculta pe Matilda ore întregi, mă trezii a doua zi pe la orele șase tot cu ea lângă mine și cu o ceașcă de bulion de pasăre în mână, zicându-mi că trebuie să l înghit... Ea, îmi spuse, dimineața mă lăsase să dorm (cică dormeam fără respirație), dar că mi se mișcau ochii în cap (și imită mișcarea ochilor mei, ceva holbat), se dusese la serviciu, se întorsese, pregătise masa. „Scularea, zise, ajung douăzeci și patru de ore de somn..." Mă uitai la ea fără s-o văd... Gândul mi se întoarse înapoi, în mod obscur, spre locul de unde ieșisem, văzusem cu ochii minții siluete încovoiate asupra vagonetelor, bătrâni deșelați opintindu-se să le încarce, întuneric subteran opac, pe care lumina vie a felinarelor de carbid îl împrăștia ici-colo... Oameni liberi, zeități ale acestor adâncuri, cu căști pe cap, își înfigeau pistoalele în zidurile de minereu și strigau ceva, nedeslușit... răcnete de oameni victoriosi, stăpâni unici a... „Da, da, murmurai, libertatea e un triumf uman chiar în adâncuri... sunt adâncuri acceptate... pentru semenii lor... în timp ce noi, tot semeni ai noștri, fără să ne întrebe dacă acceptăm..."

Și mă svârcolii în pat, dădui la o parte ceașca Matildei și adormii iar. Mă trezii târziu noaptea în întuneric. Aprinsei veioza. Ea dormea. Ușa dormitorului era deschisă, ieșii în hol, ușa dormitorului fetiței era și ea deschisă, pesemne să audă maică-sa tot ce i s-ar putea întâmpla copilului în timpul nopții. Intrai în bucătărie, mâncai brânză și unt, friptură rece, băui doua pahare de vin, care mă ameţiră imediat, și revenii în hol, unde din nou vrui să dorm, dar nu mai aveam somn. Fumai o țigare în tăcerea deplină a casei. Intrai în bibliotecă. Cărțile

îmi defilară prin fața ochilor de la un raft la altul. Mă așezai la birou. „Cui mă adresez? mă întrebai. Ce fac studenții mei?" Făcui un gest de amânare... Ieșii din bibliotecă și intrai în dormitorul copilului. Nu aprinsei plafoniera, cea din hol lumina de ajuns patul fetiței. O văzui cum stătea și, fascinat, mă aplecai peste pătuțul ei. Întoarsă în mod nefiresc, fetița mea își căutase iarăși poziția chinuită în care o găsisem. În genunchi, cu micul ei corp în poziție de rugăciune absolută și totală, își pusese căpșorul pe pernă și dormea cum dorm toți copiii, dar nu întinsă și pradă somnului cu toată ființa ei, ci parcă trudită și pedepsită să nu aibă parte de odihnă, încă de pe acum... Genunchii îi veneau la gură, fruntea se întâlnea cu ei, spinarea cu fundișorul îi erau parcă în stare de veghe. „Ce e cu tine? am gândit, ce nu-ți place ție, copilul meu, de stai așa de încordată? Cine te amenință pe tine? Prostuțo, nu cumva ești speriată? Nu cumva asta e poziția pe care o aveai în burta maică-ti? Nu cumva n-ai vrut să te naști?" Am luat-o în brațe, am ridicat-o și am pus-o iar la loc pe minuscula ei saltea și am învelit-o. Îi apăsam ușor fragila ei făptură. „Stai cuminte, îi spuneam, dormi așa cum te-am pus, nu sta pe brânci și în genunchi. Nu abandona din fașă! Nu te lăsa de pe acum pedepsită..."

VII

Bineînțeles că șeful Securității l-a dus de nas mai departe pe primul-secretar Mircea, totuși s-a temut de el și mi-a dat doar trei ani. Cel mai firesc ar fi fost să ceară, nu să mă vadă, n-aș fi avut pretenția asta, dar să ceară pur și simplu o declarație scrisă din partea bănuitului și s-o citească, această declarație o fi cerut-o, dar de unde să le-o dea? În fiecare zi am scris câte una, uneori și câte două, care erau rupte în fața mea. Altfel de declarație trebuia să dau, în care să recunosc că am făcut parte din numita bandă și să dau și numele celor pe care i-am cunoscut acolo în nordul Ardealului, unde am luat parte la acte teroriste. Totuși, caietele el le-a cerut și nu le-a mai restituit, le-a ținut câteva luni și apoi le-a înapoiat Matildei, după condamnarea mea. Și-a dat seama ce e cu ele, căci i-a spus că dacă mă judecau după ele nu luam numai trei ani. „Îți dai seama, tovarășă Matilda, că după ce iese nu mai poate să reintre în Universitate? Cel puțin nu acum. Mai târziu, dacă își schimbă și el concepțiile, mai vedem." „Dar într-un liceu se poate, nu-i așa?" a zis Matilda. „Nu, nicăieri în învățământ. Nu e un băiat cuminte, nu e prudent, și spre binele lui e necesar să stea deocamdată departe de învățământ..." „Dar a fost prudent, vă spun", a încercat Matilda să salveze ceva. „Cum a fost prudent când le-a spus studenților că poate întemeia o nouă religie? A spus, scrie în caiete, n-are rost să mai insiști." „Dar acum a înțeles și el..." „Cine poate să știe dacă a înțeles sau nu? S-ar putea ca nici el să nu știe dacă l-ai întreba."

Și eu eram curios să aflu cum a fost el dus de nas de către general, în afara faptului că vroiam să-l rog să-mi aprobe să lucrez de pildă la vreo bibliotecă, așa cum se procedase cu marele poet și filozof. Dar avea el să mă primească? Matilda mă asigură că da și telefonai la cabinetul lui și cerui o audiență. „Cine sunteți?", mă întrebă secretara. Cine mai eram? mă întrebai și eu. „Unde lucrați?", reluă secretara. „Am fost asistent universitar", răspunsei eu atunci. „Telefonul?" Îi dădui numărul de telefon și îmi spuse că voi fi anunțat când să mă prezint în audiență.

Mă anunță după vreo oră, și îmi spuse că era pentru a doua zi dimineața. Nu mă primi însă cu bunăvoința la care mă așteptam și mă ținu puțin. Era un om care nu-și arăta vârsta, părea mult mai tânăr, nici un fir de păr alb, voinic, figură de ins experimentat, cunoscător de oameni, cu gesturi puține, fizionomie care semăna cu a tatălui meu, reflexiv însă și greu de presupus că se putea înfuria vreodată. Am început eu. „Tovarăše prim-secretar, știți că am fost condamnat pe

nedrept?" „Nu chiar, răspunse el cu o vagă ostilitate. Nu chiar pe nedrept." „V-aș ruga sa-mi acordați două minute sa vă explic ce era cu fraza aceea din scrisoare, pentru care am fost anchetat timp de trei luni și apoi trimis la Baia-Sprie." „Lasă scrisoarea, caietele, dacă era numai scrisoarea, n aș fi fost de acord cu învinuirea." „Și totuși pe baza scrisorii..." „Lasă scrisoarea, mă întrerupse el sever. Nu sunt specialist în istoria filozofiei, dar am putut să-mi dau seama că sub masca studierii altor filozofi ai încercat să abați studenții de la marxism și să le vorbești de o nouă religie. Știi ce intenție aveau? Să trimită caietele la București, deși aveau două referate care te absolveau. Le-am cerut să le citesc și eu, și i-am lăsat să te judece pentru scrisoare " „Vă mulțumesc, dar știți care era adevărul cu acea frază?" „Nu mai interesează acum, gata, lasă, ești liber, gândește-te la viitor. Ce era cu fraza aceea?"

Îi povestii, pândindu-i reacția. „O tâmpenie, spuse el scârbit. Dar dacă insistam să ți se dea drumul, se agătau de caiete și mi-ar fi putut spune să le-au și trimis la București și chiar le-ar fi și trimis și pe urmă le coroborau, aceste două probe și caietele și scrisoarea și te-ar fi expediat și pe tine la București. N-ai mai fi fost acum aici. Le-ai ars, acele caiete?" „Bineînțeles", mințîi eu dând din umeri că mi se punea o astfel de întrebare. „Sper că ai renunțat sau vei renunța cât mai curând la concepția dumitale reacționară?! E o condiție ca să poți fi, cândva, reintegrat în învățământ, dacă o să mai fiu eu pe-aici, bineînțeles", spuse el fumând liniștit, dar pe gânduri, iar eu înțelesei: un altul nu va face în acest sens nimic pentru mine... „Dar la o bibliotecă pot lucra până atunci?" „Cum să nu, numai să găsim loc." Și apăsă pe un buton. Intră secretara: „Spune-i lui Vătămanu să se intereseze acum imediat dacă există vreun loc liber de bibliotecar în acest oraș Să vină pe urmă la mine."

Telefonul sună. Vrusei să mă ridic și să aștept dincolo, dar îmi făcu semn să rămân. Vorbea cu un director, probabil de uzină, pe care îl chemă la el și apoi închise. „N-o să-ți spun, zise,

că religia e opiul popoarelor, dar trebuie lăsate popoarele libere să decidă ele singure dacă vor să mai creadă în Dumnezeu sau nu. De aceea noi am interzis propaganda religioasă, am scos-o din școli, și am despărțit biserica de stat." „Totuși, a ținut omenirea în frâu două mii de ani, zisei. Morala creștină nu ne învață nimic rău." „De acord, dar în mod liber, zise el. De ce să silești omul s-o învețe de mic, e o chestiune de conștiință, să decidă singur la maturitate dacă îi e sau nu de folos." Prudent, mă oprii aici. Totuși, reluai după câteva clipe: „În caietele mele mă refer la o religie pe bază de știință". „Da, dar orice religie, chiar deghizată în știință, e dăunătoare. De ce să nu fie omul liber de orice sentiment religios? Dumneata spui în caiete că totul e spirit. De aici și până la Sfântul Duh nu mai e decât un singur pas, iar al doilea ne-ar întoarce iar la biserică. Și orice biserică are nevoie de preoți etc., tot alaiul..."

De astă dată tăcui definitiv... Curând intră acel Vătămanu, care spuse că nu există nici un loc liber la nici o bibliotecă. „Nici în perspectivă?", zise secretarul. „Deocamdată nici în perspectivă, dar știți, poate să apară..." „Tovarășe secretar, spusei eu atunci, dar să predau, de pildă, abecedarul în vreo școală?" „Nu, zise el hotărât. Mai târziu."

Îi spuse acelui Vătămanu să-mi rezolve pe parcurs situația mea, adică să-mi găsească totuși un loc la o bibliotecă și înțelesei că trebuie să mă ridic și să plec. „Îmi telefonați mie din când în când, îmi spuse Vătămanu ăsta, și îndată ce se ivește un astfel de post..." și făcu din mâini gesturi de liniștire, adică totul se va aranja, pot să mă bizui pe el, când ordinul venea de la tovarășul prim, personal. „Bine, vă mulțumesc!"

Și ieșii nu fără să observ că nici secretarul și nici activistul nu schițaseră vreun gest din care să înțeleg că dacă nu-mi întindeau ei mâna, aș fi putut s-o întind eu.

Și totuși acest om mă salvase de la ceva mult mai rău, dar de ce era parcă supărat pe mine? Chiar mă considera vinovat în forul său interior? De ce oare? Pentru acele caiete? Îmi

spusese că omul trebuie să fie liber de orice religie, dar era el liber de altele, când experiența îi spunea că nu, de pildă să se poată apăra când era arestat arbitrar și pus să se învinuiască singur ca să poată fi condamnat? Sau nu știa ce se petrece? Nu era posibil să nu știe, sau dacă era totuși posibil, credința pe care o avea nu era la fel de încețoșată ca și a unui credincios care nu-și pune întrebări? Desigur, el era unul dintre cei buni, dar nu era nici el bun până la capăt... Și trebuie să recunosc, spre justificarea lui deplină, că nici nu putea fi...

VIII

Încetul cu încetul mă obișnuii cu gândul că sunt liber și amintirile și sentimentul acela bizar de complicitate cu minele în care lucrasem și cu oamenii de-acolo începură să se retragă și în același timp și apropierea de Matilda, de astă dată sub semnul unei profunde melancolii, începu să-mi reînvie sentimente retrase, speranțe închise.

Îmi povesti cum, chiar îndată după arestarea mea, canalii al căror nume n-avea să-l afle începuseră pregătiri de judecarea ei în ședință publică și excluderea din partid. Ședința avu loc după ce deveni fapt cert condamnarea mea și cei ce o pândeau începură să-i pună întrebări. Să ne spună tovarășa Petrini dacă a avut sau nu cunoștință de acțiunile dușmănoase ale soțului ei, arestat de organele noastre de securitate și condamnat. Și când se spunea „organele noastre de securitate", vocea avea parcă accente lirice, erau „ale noastre", aceste organe, ca și când ar fi fost rude apropiate, copiii noștri dragi, sânge din sângele nostru. A te îndoi de justețea acțiunilor lor era ca și când te-ai fi îndoit de tine însuți. Să ne spună doamna Petrini, fiindcă eu personal n-o mai pot considera tovarășă, dacă văzând orientarea reacționară a soțului ei, a adus acest fapt la cunoștința organizației de partid din care face parte. Asta nu mai era întrebare, avansând, înainte de a aștepta răspunsul, judecata că

el n-o mai putea considera tovarășă, sugera adunării că el știe că ea n-a făcut acest lucru, adică să-și denunțe soțul și deci nu va avea ce să răspundă; era vinovată. Eu, a spus altul, pun întrebarea dacă e întâmplător faptul că și-a ales un astfel de soț! Căsătoria a avut loc, în '48, când de pe atunci era certă orientarea contrarevoluționară a acestui domn, care reușise să se strecoare până în învățământul superior.

Numai unul din acești trei era arhitect. Cel dintâi, al cărui glas tremurase de încredere pronunțând numele instituției care aresta oameni, era un funcționar șters și servil, de la contabilitate, abia de-o cunoștea pe Matilda, sau așa credea ea. În realitate, cum avea să i se spună după aceea, era un ins de care toată lumea se ferea, fiindcă îi pândea pe toți și fusese dovedit că era în slujba instituției de care pomenise cu atâta lirism. Numai Matilda nu știa, deși îl vedea adesea colindând birourile, totdeauna în mână cu o fițuică de sarcini, încredințate de organizație; se încleia la vorbă, insista, revenea, însă cu o mască de umilință pe chip, înșelându-i doar pe naivi sau imprudenți. Al doilea, care se și grăbise să n-o mai considere tovarășă, o vedea adică deja exclusă, era un muncitor care ai fi zis că e inocent, dar iată ce ieșea din el; pe-ăsta Matilda îl cunoștea bine, credea ea; totdeauna vesel, zâmbăreț, adică „optimist", ducea o viață de familie infernală, îl bătea nevastă-sa, exasperată de optimismul lui stupid, când ea se chinuia cu cinci copii încă mici și muncea ca o roabă spălând rufele altora, singura sursă de câștig care se mai adăuga la salariul lui de zidar, nu mai mic decât al altora, dar insuficient să-și hrănească și să-și îmbrace atâția copii. „De ce-ai făcut și dumneata cinci, doi nu ți-ajungeau?" îi spusese odată Matilda, plictisită de văicărelile și de gura lui zâmbăreață, care nu înceta să afișeze în mod enervant „sănătoasa" lui orientare politică chiar când se văita. Al treilea era un arhitect de o urâțenie care nu ascundea decât tot urâțenie; urât era, urât gândea și urât acționa. Era promoție

proaspătă și nici măcar meserie nu știa, ca să compenseze cu ceva urâtele-i calități. Spusese despre mine că mă „strecurasem" în învățământul superior când toată lumea, îmi povesti Matilda, se întreba cum se strecurase el în arhitectură.

Pe urmă, surpriză, secretarul organizației, un betonist, anunță o pauză, deși ședința abia începuse. Matilda nu era speriată, înțelesese că o vor exclude și era hotărâtă să nu facă nici o concesie, să declare că soțul ei e nevinovat și că timpul va dovedi că s-a greșit cu arestarea și condamnarea lui, deci n-avea ce să fi anunțat în organizație, nu era nici reacționar, nici contrarevoluționar și a știut bine cu cine s-a căsătorit. Dacă cineva nu vrea s-o mai considere tovarășă, îl privește. Se pomeni, în acea pauză în care toată lumea afecta că nu se întâmplă nimic în afară de faptul că se prefăceau toți că nu vor s-o evite, deși o evitau în mod discret, lăsând-o singură pe scaunul ei, de unde nu se ridică decât să se uite liniștită pe geam, chemată în camera biroului organizației, unde se retrăseseră doar betonistul și activistul de la sector, care lua de obicei parte la ședințe. „Tovarășă Petrini, îi spuse acest activist, păstrați-vă calmul..." „Dar sunt foarte calmă, știu ce mă așteaptă, zise Matilda cu dezinvoltură, așa că..." „Noi vă sfătuim să luați cuvântul, o să vi-l dăm imediat și o să curmăm orice alte întrebări și, fără să bravați, răspundeți liniștit și ponderat. Spuneți că n-ați știut nici dumneavoastră nimic și... n-o să vi se întâmple nimic." „Ba nicidecum, a zis Matilda, am știut, de ce să mi acuz bărbatul sugerând că, deși n-am știut, el a putut totuși să se ascundă de mine. Nu s-a ascuns, e nevinovat, îl cunosc." „Și atunci cum explicați dumneavoastră că totuși..." „Nu-mi explic, asta e! Nu mi explic și nu cred..." „Băgați de seamă, ne puneți într-o situație fără ieșire, reluase activistul. Dacă întrebările vor continua, și după răspunsul dumneavoastră vor începe acuzațiile, se va cere excluderea. Unul din ăștia trei pe care i-ați auzit o va face, și dacă adunarea votează pentru excludere?" Hm! Asta

se întâmpla când vroiau ei! Și acum vroiau să nu se întâmple, dar nici Matilda să nu braveze. „Ce pot să fac!?" le-a spus ea totuși. „Vă spunem noi, și vă asigurăm că nu e numai părerea noastră, alți tovarăși au studiat cazul și s-a ajuns la formula asta. Altfel, să știți, sunt posibile și surprize și anume să fiți analizată și profesional și să nu mai puteți fi arhitectă, cel puțin aici în orașul nostru!" „Ei și? N-o sa mor de foame, dreptul la muncă ne e asigurat la toți. Găsesc eu unde să câștig o pâine!" „Dar nu e păcat, tovarășă Matilda? a zis betonistul. Aveți un copil, o să vă fie foarte greu să ajungeți din arhitectă cine știe pe unde, funcționară la poștă sau și mai rău, femeie de serviciu, să spălați coridoarele! Gândiți-vă bine, astea nu sunt glume!" „Și ce, a zis Matilda, o femeie de serviciu nu e un om? Dacă țara nu mai are nevoie de arhitecți, spalăm și coridoarele și closetele..." „Vedeți, a reluat activistul, spuneți că sunteți calmă, dar nu sunteți deloc. Eu zic să vă calmați și să vă gândiți."

Avea dreptate. Oricât ai crede tu că ești calm, de fapt nu ești, mi-a spus Matilda. „Dacă vroiați să mă apărați, a ridicat ea glasul, atunci de ce ați mai pus chestiunea asta pe ordinea de zi?" A urmat o tăcere, cei doi nu i-au răspuns îndată la această întrebare logică. „Principalul *acum* e ca vrem să vă ajutăm, i-a răspuns în cele din urmă betonistul. Am primit propuneri scrise din partea unor membri ai organizației, a mințit el apoi, trebuia să vă punem pe ordinea de zi." Or, astfel de propuneri se fac de obicei în plen, cu o dată înainte, și punctul respectiv se discută și el dacă să fie pus sau nu pe ordinea de zi. Or, Matilda și organizația se treziseră pe neașteptate cu acest punct pe ordinea de zi... Matilda s-a gândit... Cine intervenise pentru ea? Era clar, nu aceiași care inițial vruseseră s-o excludă, ci în mod sigur primul-secretar Mircea. Dar asta însemna că tot el decisese ca ea să nu braveze și să nu se solidarizeze ostentativ cu soțul condamnat. Ce ciudat, soarta ei depindea de trei cuvinte: *n-am știut nimic,* doar atât să spună, și totul se aranja. Da, dar asta

echivala cu o acceptare a insinuărilor și acuzațiilor celor trei că soțul ei e un reacționar, un contrarevoluționar, care reușise să se „strecoare" în învățământul superior. Ce putea să facă? Să acorde ticăloșiei celor trei ceea ce li se cuvenea și să salveze restul? S-a gândit că dacă refuza acest compromis, pierdea totul și pierdea pentru totdeauna și protecția primului-secretar, care îi apărase casa și avea s-o apere și pe soțul ei după ce el avea să iasă. Altfel cum aveau să mai trăiască ei doi, amândoi loviți? Fiindcă știa, el nu va mai fi reintegrat în învățământ, iar ea... dacă va fi primită la poștă, cum bine zisese betonistul. Își iubea meseria și mai ales își iubea copilul, cum avea să-l crească spălând culoarele? Avea să fie întrebată la școală: ce sunt părinții tăi? Mama e femeie de serviciu și tata, ei, ce putea fi tata, dacă ea, deși nu era vinovată de nimic, ajunsese pe treapta cea mai de jos? Tatăl, probabil, avea să ajungă și mai rău. Se hotărâse. Cuvintele nu mai aveau valoare, nu mai însemnau nimic, iar ticăloșii, dacă omenirea nu e condamnată, nu vor fi uitați. „Bine, se adresase ea celor doi, accept, dar două cuvinte tot o să-i spun colegului meu, acest incapabil care și-a permis să afirme că soțul meu «s-a strecurat» în Universitate..." Cei doi s-au uitat unul la altu.. „Puteți să-i spuneți și trei cuvinte, a zis betonistul zâmbind greu, ăsta ar merita să fie trimis la țară să construiască și el cotețe, nu să facă aici pe arhitectul și să strige la muncitori ca un patron de pe vremuri."

Ședința s-a reluat după această lungă pauză și i s-a dat cuvântul Matildei, fără să mai fie întrebată adunarea dacă mai sunt întrebări și mai ales fără să se mai treacă la discuții, ca într-un fel de încheiere. „Tovarăși, a început Matilda, la întrebările puse, declar aici că n-am știut nimic de acuzațiile care i s-au adus soțului meu." Asta a fost toată fraza. Nu era tocmai ceea ce i se ceruse, dar exista afirmația că *n-a știut nimic.* Numai atât a fost și apoi și-a îndreptat și ea atacul împotriva arhitectului. „Soțul meu, a spus ea, și-a luat examenele cu strălucire, nu s-a strecurat nicăieri peste meritele lui, cum s-a afirmat aici. Alții poate s-au strecurat printre arhitecți, încasând salariul degeaba ca să vină aici și să acuze pe alții, când mai bine ar fi să pună mâna și să învețe meseria, să nu se facă de râsul muncitorilor, la care își permite să strige. Și eu pun întrebarea dacă e întâmplător că tocmai un astfel de arhitect incapabil își permite să facă pe patronul pe șantier."

Și s-a așezat cu obrajii în flăcări. Betonistul a luat însă imediat cuvântul, pe de o parte ca să evite continuarea discuției la acest punct pe ordinea de zi, dar să și completeze el ceea ce Matilda se ferise să spună mai răspicat: „Tovarăși, e clar, din cuvântul tovarășei Petrini reiese că ea n-a știut nimic de concepțiile reacționare ale soțului ei. Aceste concepții erau de natură filozofică, și soția lui e arhitectă, nu specialistă în filozofie. Pentru greșelile lui el își va ispăși pedeapsa și va trage concluziile respective. Cred că e inutil să mai insistăm asupra acestui caz. Propun să trecem la punctul următor de pe ordinea de zi."

Reîntâlnirea cu părinții mă turbură însă și amorțirea mi se accentuă ca o stranie reacție de apărare. Mama nu se întrebase dacă sunt sau nu vinovat (copilul ei rămânea nevinovat orice-ar fi făcut), rea era doar nenorocirea, cum ar fi boala și moartea sau infirmitatea pe viață. Or, ea mă vedea întreg și, uitându-se la mine cu mâna la gură (gestul ei) și uitând de lacrimile care îi curgeau pe obraji, mă întrebă: „Ești sănătos, mamă?". Îi răspunsei, afectând o veselie, că sunt pe deplin sănătos. Dacă a fost rău acolo unde m-au trimis. „A fost rău, îi răspunsei hotărât, dar a trecut." Tata însă nu se putu stăpâni să nu mă lovească. Știa că n-o să mai fiu profesor (probabil de la Matilda). „Ce-o să faci tu acuma? mă întrebă aproape indignat. Am trudit cu tine să înveți carte și acuma or să te trimită pe vreun șantier, să dai cu lopata." Părea sigur de ceea ce spunea, de unde înțelesei că alții avuseseră grijă să-i smulgă orice iluzie, cu brutalitatea oamenilor simpli, care consideră că prezentul

e dat pentru totdeauna și că, odată căzut, nu te mai ridici, inconștienți, ca animalele, se cred la adăpost, gândind: cine vrea să fie mare ajunge tot mic (admițând în sinea lor că numai din lumea celor mari ies și rămân oameni mari, deși trăiau acum niște vremuri când tocmai ei, cei mici și obscuri, erau chemați să se considere „conducători", clasa conducătoare; nu credeau deci în această lozincă, pe care o citeau zilnic pe pereții uzinelor în care munceau?). „Tată, îi spusei, mă așteptam să-mi spui că a munci cu lopata nu e o rușine și că tot ce există s-a făcut cu lopata și târnăcopul și că nu e vina mea că învățând carte n-o să-i mai pot învăța la rândul meu pe alții." Nu-l înduioșai. „Mie să-mi spui ce prostie ai făcut, fiindcă degeaba nu te-au arestat ei", zise cu un glas aproape de furie, nu împotriva mea, dar nici împotriva celor care mă arestaseră, nici el nu știa împotriva cui, nici măcar împotriva soartei, fiindcă asta ar fi însemnat sa aibă o idee despre soartă, cum avea mama, și să gândească simplu, bine că a trecut și n-a fost mai rău. Nu, era rău, si cel mai aproape de învinuit era tot cel care fusese lovit. Amorții, gura mi se încleștă, nu i răspunsei, o sărutai pe mama și plecai.

Starea lui de spirit se strecură însă în sufletul meu ca o realitate inexorabilă de care nimeni n-avea de gând să mă elibereze, caci înțelesei că oamenii cu care muncea el acolo în uzină, chiar și prietenii, gândeau astfel, și el, tatăl meu, nu era deosebit de ei, deși în cauză era propriul său fiu. Ion Micu avu însă o reactie atât de spontan stranie, încât o uitai repede pe-a tatălui meu. Îi dădui un telefon, și nu schimbarăm decât câteva cuvinte. „Alo, Ioane?", spusei. „Cine e?", zise el. „Petrini!", îi răspunsei. „Petrini!? se miră. Care Petrini?" „Victor Petrini!" Urmă o tăcere. Repetai că sunt eu, Petrini, prietenul lui, ce, m-a uitat, acest nume nu-i mai spune nimic? „Ba da", zise și tăcu iar. „Ei, zisei, ce-ți spune?" Și avui eu însumi o reacție pe care începusem să mi-o cunosc, un fel de euforie bruscă, de veselie, când aveam revelația instantanee a unui adevăr. Ion

Micu *era mirat*... Nu surprins, nu bucuros că îmi auzea glasul, ci mirat... că eram liber. După această mirare a lui ar fi trebuit să fiu încă *acolo*. Da, încă... în orice caz pentru multă vreme. Cât de multă? Ehe, cine știe cât... „Ei, repetai, ce-ți spune în auz numele Petrini?" „Multe!", zise, de astă dată cu un glas care se prefăcea ca nu e rece și străin. „Așa, va să zică, râsei eu din nou, multe?! Bravo, mă Ioane, bine, Ioane, repetai, ca și când aș fi vrut să-l consolez eu pe el, în orice caz să-i confirm, sau mai degrabă să-i spulber temerea că aș vrea cumva să-l văd si să mai mergem ca odinioară la braserie. Adio braserie, eu sunt mai departe la închisoare, bine, bine", și închisei eu telefonul, tot așa, cu grijă pentru el să nu se simtă prost că nu mai vroia să se vadă cu mine și nici telefon să nu i mai dau...

Vaintrub însă își arătă si surpriza, și bucuria, „Petrini?! exclamă el. Ai scăpat?" „Da, zisei, am scăpat." „Și ce faci acum?" „Ce să fac, stau." „Vino pe la mine!" „Când?" „Cum când, acum, imediat!..." Mă bătu pe umăr, pe spinare, gata să mă îmbrățișeze. Eu însă nu l încurajai, dar el își întârzie mâna pe brațul meu, pe care mi-l strângea, contemplându-mă să vadă daca sunt întreg... Avui un surâs... „Ce faceți, dom' profesor? Cum e cu reforma învațământului?" spusei ironic, așezându-mă într-un fotoliu, ca și când am fi continuat simplu acea discutie de la botez când fusesem atât de neliniștit. Ironia mi-era adresată mie însumi, care știam că nu voi mai fi printre ei la facultate să mai am astfel de temeri. Gata, adio facultate! „A fost un svon care nu s-a confirmat, zise el, s-au făcut totuși unele schimbări în sensul în care discutam atunci, referitor la învățământul elementar și la licee. În Universitate, aproape nimic, adica nimic esențial, doar schimbarea unor denumiri de titluri... Doctorat, aspirant, cinci ani în loc de patru, lucruri de acest gen. Și s-au mai desființat câteva catedre, de pildă, la noi, estetica, logica și psihologia." „Logica era mai de mult scoasă", zisei. „A, da? Așa e!".

De unde deduseі că în mintea lui eu lipsisem de foarte multă vreme, parcă de-un deceniu. Intensitate grozavă în trăirea timpului, de unde senzația că trei ani făceau cât zece. „Deci Ben Alexandru nu mai e?" „Ben Alexandru?! A da, nu mai e, a plecat..." „Și istoria filozofiei?" „S-a mai micșorat, dar catedra a rămas... Și ce faci tu acuma, unde lucrezi?" „O să lucrez la o bibliotecă..." „Foarte bine, sper să nu abandonezi filozofia... Cândva, mai târziu, o să fii reintegrat, e părerea mea, când se va termina acest proces numit luptă de clasă, atâtată artificial. Ești băiat tânăr, ai timp să aștepți... Dar fii prudent, abandonează acum scrisul, fiindcă ai văzut, caietele acelea... Ai risca, oricând te poți trezi cu o percheziție, și atunci va fi foarte rău... Ți-a spus soția că eu am făcut un referat pozitiv; totuși n-au ținut seama de el." Îi spusei ca nu din pricina caietelor fusesem în fond condamnat... „Aveți dreptate", zisei, și întâlnirea se încheie astfel. „Mai dă-mi un telefon, zise Vaintrub, mai stăm de vorbă..."

IX

Nu scăpam însă de o stranie melancolie, deși Matilda mă iubea acum ca altădată. Din sentimentul că sunt în plină înflorire rămăsese doar o pură idee: știam că sunt tânăr, dar mă simțeam bătrân, asemeni bunicului, pe care îl vizitai și îl găsii plictisit și furios... Nu mă întrebă nimic, nu-l interesa ceea ce mi se întâmplase, nu-l interesa decât ceea ce i se întâmplase lui „Ce e, bunicule, ce ai? Ești cumva bolnav?" „Nu, zise el, n-am nimic, da' mă Victore, ce rost o fi având viața asta pe pământ?" „Îți spun eu, bunicule, rostul vieții e să te bucuri că trăiești." „Ei, uite, eu trăiesc, dar nu mai am nici o bucurie." „De ce, zic, ai trăit, ai crescut atâtea fete, le-ai măritat, ai nepoți și chiar și o strănepoată, pe Silvia mea. Ți-nchipui cum se simt cei care n-au pe nimeni și i-a prins bătrânețea singuri." „Tu-le muma în cur, zise el enervat, nu-mi pasă mie de ei, îmi pasă de mine..."

Avea dreptate, și eu trăiam și eram tânăr, nu ca el, dar acea vrană, acel cep din care țâșneau înainte din ființa mea, ca dintr-un butoi cu vin, bucuriile, ori fuseseră astupate, ori butoiul era gol. Ar fi trebuit atunci să fiu insensibil și nepăsător, dar nu eram. Dimineața mă sculam cu o senzație de chin fără nume, care stârnea în mine o furie dureroasă, aproape insuportabilă (mă culcam târziu, să-mi țin cât mai mult spiritul treaz, să evit acele rele dimineți). Cum deschideam ochii, suferința era și ea prezentă undeva în mațe, nedorită de mine și a cărei cauză scăpa gândirii mele. Era regretul adânc că nu mă voi mai urca niciodată la catedră și să văd ațintiți asupra mea ochii studenților încărcați de o superbă curiozitate și simpatie pentru mine? Nu! îmi părea stinsă această bucurie... Că nu voi mai ajunge în țara mea să gândesc liber fără să risc din nou închisoarea? Nu, fiindcă în adâncurile conștiinței mele eram convins că această anomalie nu va mai fi acceptată pentru multă vreme de către poporul din care făceam parte. Viața mea cu Matilda fusese cumva atât de greu fisurată încât în ciuda faptului că acum ea mă iubea ca la început când ne cunoscuserăm, fisura nu se lipea și îmi dădea această durere adâncă pe care eu vroiam s-o ignor, dar nu mă ignora ea pe mine? Neîncrederea ascunsă, care se insinuase în sufletul meu, că sentimentele ei pentru mine se pot retrage brusc după o acumulare absurdă de aversiune, și ura să reapară cu violență? Da, mă gândeam la acest lucru, dar eram pregătit, sau mai bine zis resemnat că va fi inevitabil, asta îmi e soarta, și aveam speranța că această acumulare să dureze cât mai mult, și poate, cu anii, să ducă la izbucniri din ce în ce mai rare. Iar dacă nu, despărțirea. Nu eram nici primul, nici ultimul care eșua în întemeierea unei familii. Poate toate acestea la un loc iradiau în adâncul ființei mele și, înlăturate prin gândire, se refugiau în mațe și sileau gândul să trăiască suferința? Desigur... Parcă eram un leu pe care vânătorul îl împușcase și el știa acest lucru pentru că simțea

în ființa lui puternică o inexorabilă sfâșiere. Se punea cu botul pe labe, își întindea burta la pământ și îl pândea cu privirea crăpată pe vânătorul care trăsese în el (și care îl credea mort), pentru ultimul salt, când îl va ucide înainte de a muri el însuși. Astfel stăteam eu diminețile în pat, cu ura la pândă, dar vânătorii mei nu se apropiau și nici nu știam cine sunt și nici nu mă simțeam atins de moarte. În minele de plumb de la Baia-Sprie omorâsem pe unul, fiindcă îl văzusem la față, îi suportasem ura, ne priviserăm ochi în ochi și gândul uciderii se născuse în mine cu o forță copleșitoare; când se împlinise, niciodată nu simțisem un sentiment atât de puternic de libertate, deși știam bine că eram închis într-un lagăr și silit să cobor în mină și să muncesc din greu câte șaisprezece ore pe zi. Munca devenise infinit mai ușoară și marii bolovani de minereu pe care trebuia să-i împing spre gura prin care cădeau în vagoneți mi se părea că sunt nu din plumb, ci din pâslă. Chiar moartea în preajma căreia munceam clipă de clipă (căci oricând se puteau desprinde din bolta minei și să te strivească, cum se și desprinseseră și striviseră pe unii dintre noi, bucăți mari de pământ dislocate de păcănitul perforatoarelor) dădea clipelor o tensiune de înfrățire cu această boltă, cum probabil se întâmplă în război, când se naște un sentiment straniu de simpatie între bătaia inimii care aude șuieratul bombei și bomba însăși: că n-a căzut pe tine și poate n-o să cadă niciodată. Tremuram de o lașitate desgustătoare, dar după ce îl omorâi pe călăul meu, începui să privesc întunecata boltă cu sfidare. În fiecare zi, înaintând în galerii după ce artificierii își puneau dinamita, scormoneam bolta cu lopețile până dădeam de rocă dură, dar uneori înaintând în aceste galerii părăsite de pe vremea lui Franz Iosif dădeam de bolte înalte, la care nu puteam ajunge. Erau cele periculoase. Dar nu-mi mai păsa de ele...

Uneori gândul la felul cum îmi lichidasem eu torționarul venea ca un balsam peste suferința mea fără nume care îmi chinuia diminețile. Îmi aminteam scene, cele mai multe comice, de genul celor cu cosorul lui Moceanu, care fusese inventat de Moceanu. La intrarea în galerie, treceam prin fața unei gherete, în care stătea la căldură, în timp ce noi tremuram de frig, un gardian, căruia trebuia să-i spunem ce număr suntem (fiindcă nu mai aveam nume, eram numere). Și nu știam ce îl apuca pe gardian când i se spuneau numere care treceau peste o mie, de pildă 1.003, cum era al meu, începea să urle, ieșea afară și începea să ne care la pumni în figură și lovituri cu bocancul în fluierele picioarelor, cu înjurături de o mare inventivitate. Am înțeles repede, însă, că individul nu știa să scrie astfel de numere, și unul dintre noi ne scăpa de furia turbată a acestui semianalfabet, pronunțând nu o mie trei, ci zece, zero trei. „Păi așa, futu-vă mama voastră de reacționari", zise gardianul, și de-atunci încetară și accesele lui de violență. Deținutul, după ce începe să-și cunoască bine paznicii, se descurcă pe urmă bine cu ei... Nu mi-ar fi trecut prin cap să ghicesc din ce pricină își ieșea ăsta din pepeni... Dar unul din noi, mai vechi, avusese inspirația... Intrând în lagărul din apropierea minelor avui surpriza să constat că înăuntru era cald, că la masă pâinea era la discreție și că în fiecare zi aveam carne și lapte, iar paturile aveau saltele și pături (e drept, păturile erau scorțoase și vechi, puteau a sudoare de cal, dar erau totuși pături). În cel în care fusesem băgat eu și poetul erau câteva sute. În altele, mai multi. Mi se luase costumul meu civil și mi se dăduse unul vărgat, și în locul căciulii, o bonetă. Deși fusesem prevenit (vezi, mi se spusese, că liftul ăla nu seamănă cu cel dintr-un bloc, e puțin mai rapid), totuși crezui că leșin când deodată se smulse din nemișcare și mă pomenii în întuneric. Ăla fusese un glumeț când se exprimase zicând că „e puțin mai rapid". Pur și simplu se prăbuși în adâncuri cu o viteză de cădere ai fi zis liberă, dar nu era departe de așa ceva, și când, se opri, buf! dacă n-am fi fost înghesuiți ca sardelele,

aș fi căzut și eu lat pe jos și mi-aș fi spart capul. Astfel de lifturi lăsase moștenire Franz Iosif și nimeni nu le înlocuise de-atunci. Munca, jos, în subterană, mi se păru suportabilă, numai praful negru începu să mă supere. Îți intra în ochi, în urechi, îl trăgeai pe nas, îți năclăia capul ras, îți intra în haine și în piele, printre picioare, în găoază... Ca în orice lagăr, din zece deținuți unul era turnător... Mi se spuse acest lucru tot așa, cât sosii... Iar peste ei un șef, care era tot atât de puternic ca și comandantul lagărului, dacă nu chiar mai puternic, căci într-o zi, când veni în inspecție un colonel de la București, cu el stătu de vorbă, în văzul nostru (fu însoțit de el peste tot), și nu cu comandantul oficial. Ca să-l distreze pe colonel și să ne arate nouă cât e el de bine văzut, se legă de un deținut care de la Auschwitz nimerise la Baia-Sprie. „Mă, Grünfeld, ia spune, ce cauți tu, mă, aici? Cum, tu, care ai fost la Auschwitz, să nimerești printre reacționarii ăștia, acești dușmani înrăiți ai poporului? Cum, mă, printre criminali de război, tocmai tu, care ai fost victima lor?" Grünfeld tăcea, dar ăsta continuă să-l ia peste picior în același stil. „Oivei, Grünfeld, mare pacoste a căzut peste tine, în timp ce alții au pensii și funcții de conducere, tu ai aterizat aici, să-ți rămână ciolanele prin galerii. Ce-ai făcut, Grünfeld, spune-ne și nouă, uite, domnul colonel e chiar curios..." Și deodată Grünfeld izbucni pițigăiat, cu un puternic accent: „Ce-am făcut? Mă întrebi ce-am făcut? Am făcut, acolo la Auschwitz, ce faci tu acuma aici! Asta am făcut!... Tot așa, am fost șef, *capo*, turnător ca și tine și o să ai soarta mea într-o zi și tu care îl iei pe Grünfeld peste picior când or veni americanii să te judece..." Senzație, mare eveniment printre deținuți, cineva, chiar dacă Grünfeld, dăduse glas gândurilor lor secrete, că or să vină ei americanii... Colonelul se cără repede, însoțit de umbra lui, care nu mai avu chef să-i mai spună ceva lui Grünfeld.

Într-o zi se întâmplă însă în lagăr ceva, și situația noastră de-acum deveni, în amintire, idilică față de cea care urmă.

Tocmai acești turnători, datorită poziției lor privilegiate în lagăr, organizară o evadare care le reuși: făcură rost de alimente, de arme și muniție, de haine civile și, cu complicitatea unui gardian, fugiră într-o noapte. Se dădu însă imediat alarma și din dormitoarele noastre începu să se audă un puternic duduit de motoare. Ne uitam pe fereastră să ghicim ce-o fi. Cineva, un fost ministru naiv și cu imaginația bântuită de fantasmele speranței, lansă presupunerea care apoi deveni la alții certitudine, că sunt americanii care au venit să ne elibereze... În reduziune luciditatea și simțul realității pot slăbi în așa măsură, încât cel mai mic eveniment neobișnuit capătă proporții nemăsurate... Dar numaidecât surveni desamăgirea: nu erau americanii, ci mașinile lagărului. Evadații fură prinși chiar în noaptea aceea, numai unul scăpă și ajunse până la București, dar fu prins acolo... A doua zi toți fură încărcați într-un camion și dispărură din lagăr. Unde îi trimitea? Gardienii lansară svonul că au fost toți împușcați, în realitate, cum aflarăm mai târziu, au fost împrăștiați prin alte închisori și lagăre, unde au devenit cumpliți torționari, înaintați deci în grad sub amenințarea reală că dacă nu vor dori să execute ceea ce li se cerea, vor fi executați pentru evadarea de la Baia-Sprie.

Iar la noi, regimul se înrăutăți, nu ni se mai dădu pâine la discreție, ci doar un kilogram pe zi, laptele fu suprimat cu totul, iar carnea, doar de două ori pe lună. Gardienii deveniră brutali, începură să ne scoale noaptea din somn și să ne culce prin curtea lagărului ore întregi. Culcat! Sculat! Culcat, sculat, și tot astfel până venea ora coborârii în mină, unde urma sa muncești zece și uneori șaisprezece ore. Pentru cel mai mic murmur, carcera, desculț și fără manta. Câțiva mai bătrâni făcură pneumonii și muriră. Credeam că e vorba doar de un val de represiune, ca să ne învețe minte să nu mai evadăm, dar brutalitățile continuau și, chinuit de nesomn și de aceste culcări care mă trimiteau istovit în mină, într-o noapte rămăsei în picioare,

refuzai să mă mai culc. . Câțiva mă imitară. Gardianul se apropie de mine, mi se uită în ochi și rânji: „Culcat!". Rămăsei în picioare. „Culcat!", urlă, dar nu mă culcai. Era un individ diform, strâmb, urât și mic de statură. Numai ochii, sub lumina galbenă a becurilor din stâlpi, exprimau parcă o bucurie prin care ai fi putut crede că te poți întâlni cu un om și să-i reamintești că și tu ești unul, chiar dacă, vinovat sau nu, te aflai acolo să ispășești o pedeapsă. El chiar surâse: „La carceră!".

În carceră fiecare gândea în felul său. Unii își spuneau (cei mai mulți) că trebuie să se miște, să nu înghețe și să moară. Eu, dimpotrivă, îmi spusei că mișcarea degajă energie și ca după un anumit timp obosești tot mișcându-te și abia după aceea organismul nu se mai poate apăra împotriva frigului. Mă făcui deci covrig, îmi strânsei brațele la piept, îmi pusei capul pe genunchi și adormii lipit de scândura, care mi se păru caldă, a acestei invenții menite să elimine pe cei care odată închiși mai vroiau să rămână oameni și să reacționeze ca ființe umane. Instinctiv îmi lipeam pe rând de scândura carcerei acea parte a corpului care simțea mai tare frigul, când umerii, când coastele, când șalele, dar mai mult spinarea, unde știam că sunt plămânii... restul putea să mai înghețe... picioarele, de pildă, tălpile goale, simțeam că ard, după ce mai întâi deveniseră reci ca un sloi. Noroc că nu bătea vântul, era un sfârșit de februarie cu zăpada care se topea, era umed, dar frigul iernii se mai domolise.

...Mă trezii având senzația că o dihanie deschisese ușa și se uita la mine. În curte era liniște, culcările încetaseră. Cât să fi dormit? Câteva minute sau câteva ore? Eram amorțit de frig, dar nu mă simțeam rău, eram rece, dar numai pe dinafară, și câteva clipe mă stăpâni acea stare de frăgezime pe care ți-o dă odihna după o trudă grea. Mă ridicai în picioare și atunci distinsei prin întuneric figura gardianului care mă băgase la carceră. Vocea cu care mi se adresă mi se păru duioasă: „Cum e, o mie trei? Ei, e bine la carceră?" „Nu e bine", îi răspunsei,

cu speranța pe care glasul său mă făcea s-o întrevăd, că de-aia venise la mine, să-mi dea drumul și să mă duc în dormitor. El ridică atunci ceva negru pe care îl ținuse ascuns la spate și îl apropie încet de tâmpla mea. Era un vătrai. „Uite, mă, o mie trei, aici, uite aici ar trebui să te lovesc (cu aceeași voce dulce, cu acea bucurie curată cu care vrei să dăruiești ceva unei persoane pe care o iubești, și mă lovi de câteva ori în tâmplă, dar ușurel, cu gingășie, să nu mă doară). Ei, înțelegi? continuă el vârându-mi de astă dată vătraiul sub nas, pe care mi-l puse apoi pe gură, cu partea lui îndoită, cu ciocul cu care rascolea jarul în sobă și îmi împinse capul tot ușurel, dar ferm, de scândura carcerei. Aici, uite aici, ar trebui să te lovesc", repetă el, și repetă și figura, ciocănindu-mi iarăși tâmpla. După care închise ușa, trase zăvorul și îi auzii pașii îndepărtându-se.

Nu mai putui dormi. Mă copleși întâi o mare mâhnire. Ce-avea asta cu mine? Nu dormise, în loc să se culce stătuse probabil la gura sobei și cugetase. La ce oare? La familia lui? La muiere și la copii, la frați și surori? Nu, stând cu vătraiul în mâna și răscolind focul, se gândise la mine. Fumase probabil mai multe țigări, până ce gândul i se distilase și se făcuse esență de gând, rupt, detașat de vreo pornire turbure, până ce descoperise exact ceea ce îl deosebea și în același timp ceea ce îl lega de mine, până la simpatia umană trezită de limpedea lui revelație: Capul! Da, iată ceea ce ne deosebea. Eu aveam alt cap decât al lui și atunci luase vătraiul în mână și venise să-mi spună. Nu în corpul meu trebuia să mă lovească, avem toți aceleași corpuri, mâna e mână, piciorul picior, stomacul face aceeași digestie, pe cur ies aceleași excremente. Capetele sunt diferite! Și de ce să fie?! Îi trezisem simpatia pentru această profundă descoperire pe care existența mea i-o pricinuise. Eu nu eram bătrân, să presupună că am fost fie general, fie ministru sau alt fost mare stăpân al acestei lumi. Eram deci o enigmă contemporană, nu cu mult mai tânăr decât el. Și lăcașul acestei enigme era capul. Enigmă?! Ce enigmă? Într-al său nu

era nici una și nici într-al altora și, slava Domnului, cunoscuse și el destulă lume. Și aversiunea lui turbure se limpezise; aversiunea lui ancestrală pentru astfel de capete devenise clară și distinctă. Și glasul lui suav îmi stăruia în auz: „Uite, mă, o mie trei, aici, uite-aici ar trebui să te lovesc!". Mâhnirea mi se îngrămădi în gât. Omul ăsta putea fi prieten cu tatăl meu, putea fi unul dintre cei pe care îi văzusem prima oară la o manifestație și care îmi trezise cu putere sentimentul de solidaritate cu speranța de pe chipurile lor într-o lume mai bună. Pe urmă unul din acea mulțime fusese făcut gardian, și o incredibilă știință de a pedepsi se născuse în el. Altul securist... îmi aminteam acolo în carcera cu câtă abilitate încercau anchetatorii să mă facă să recunosc ceea ce nu făcusem, cum își alternau rolurile, unul era blând și cinic („bine, îmi spunea, nu recunoști acum, și se uita la ceas, o să recunoști mâine-dimineață la patru, n-o să recunoști la patru, o să recunoști la zece, n-o să recunoști la zece, o să recunoști peste trei zile, sau peste trei luni, sau peste zece ani, e timp, nu ne grăbim..."), altul mă înjura în mod ordinar de mama, mă ținea în picioare opt ore, în timp ce el mânca sandviciuri, bea cafele, fuma, după ce în prealabil avusese grijă să nu mi se dea să mănânc în ziua aceea, și râgâia, se scobea în măsele și mă asigura că singura mea șansă e să recunosc, să fiu condamnat, să ispășesc pedeapsa și să scap... să mă orientez în direcția asta, fiindcă nu exista alta, și atunci toate acestea, celula, interogatoriu, nopți nedormite, or să înceteze. Altul mi-a spus la un moment dat cu sinceritate: „Mă Petrini, tu oi fi crezând că noi suntem niște tâmpiți, că nu știm că tu de fapt n-ai făcut nimic, dar ce nu înțelegi tu e faptul că ne ești mai necesar aici decât afară". De unde reieșea că ăsta avea sentimentul net că ei stăpâneau lumea și că ei decideau cine era necesar *afară* și cine *înăuntru*, o împărțiseră, această lume, și domneau peste ea în toată voia... Ăsta însă, cu vătraiul lui și tonalitățile lui gingașe, nu știu de ce, mă prinsese descoperit. El nu trăia într-un joc complicat de smulgere a unei

recunoașteri, ca aceia care mă trimiseseră aici, și în fața cărora spiritul meu se putea mobiliza, el era *un om simplu*, și iată ce voia să-mi facă el mie... să mă lovească în cap, da, descoperise locul... Nu, nu pentru că era gardian avusese el această revelație... Așa, ca om, trăind pe acest pământ și având timp să coboare în el însuși, se descoperise pe sine prin alții... Cum mă chircisem iar, vrând să adorm cu fruntea pe genunchi, mâhnirea împrăștiată în toată ființa mea deveni deodată agresivă și izbucnii în hohote de plâns simțind că mă înec, în timp ce gândirea își torcea mai departe firul, străină parcă de suferința mea. Da, avusese dreptate Ion Micu, aveam și eu ce pierde în închisoare, aveam de ce mă teme. Nu convingeri politice, ca el, ci convingeri mai adânci, că lumea mi-e prietenă și că floarea gândirii mele ar putea fi de folos cuiva. Ceea ce spusese el în acea mare discuție de la braserie îmi sunase atunci prea abstract, dar el știuse ce spune și de aceea acceptase o clipă de umilință, numai să nu mai trăiască încă o dată ceea ce trăiam și eu acum... Zguduirea, șocul mâhnirii încetă apoi după asalturi repetate, în care suferința atingea creasta înaltă a eliberării, eliminând, ca pe-un microb periculos, duioșia abjectă a stârpiturii umane, gardianul în care crezusem o clipă că venise să-mi dea drumul să mă duc în dormitor și să dorm cu ceilalți. Printre crăpăturile scândurii zării lumina răsăritului și curând auzii goarna care suna deșteptarea. Un gardian veni și îmi dădu drumul, alergai să mă îmbrac și să mănânc, apoi coborârăm în întunericul minei. Seara, mă desbrăcai și căzui într-un somn asemănător plumbului pe care îl dislocam din galerii, dar o mână mă zgâlțâi și mă smulse din el: la carceră! Era același gardian din seara trecută. Încercai să-mi arunc pe umeri mantaua și să-mi vâr picioarele în bocanci: nu, fără manta și bocanci! În cămașă și desculț.

În carceră simții primejdia: ăsta spusese ieri, ciocănindu-mi tâmpla cu vătraiul, că acolo *ar trebui* să mă lovească. Ar trebui, asta însemna că *nu putea*, dar mă putea lichida vârându-mă seară de seară între cele patru scânduri ale carcerii, obținând

aceiași rezultat. „Ei bine, îmi spusei, cu o hotărâre mai rece decât frigul care mă învălui, n-o să mor, dar în schimb o să te omor eu pe tine. Dacă nu cumva mi-e scris să mor totuși eu și tu să trăiești și să înflorești mai departe. Să vedem!"

Dimineața îmi vârâi capul în ghișeul bucătăriei și șoptii: „Boca, vreau să-ți spun ceva!". Boca ăsta îmi aruncase de câteva ori priviri de simpatie, scurte, ca niște fulgerări. „Boca, îi spusei, dă-mi puloverul tău." „De ce?" „Un gardian vrea să mă omoare, mă bagă la carceră noaptea desbrăcat." „Bine, zise. Și îmi aruncă puloverul de pe el. Îl trăsei pe piele, îmi închisei la gât cămașa de pușcăriaș să nu se vadă și seara nu mă mai culcai. Gardianul veni și timp de cinci zile petrecui nopțile în carceră. Ar fi trebuit să mă curăț și m-aș fi curățat dacă gardianului i-ar fi trecut prin cap să-mi descheie cămașa. În a șasea zi îl zării în galerii cu lampa de carbid în mână. Înțelesei: intra cu noi într-o tură de șapte zile. Îmi fu ușor să-l urmăresc după mersul său crăcănat și mai ales după coincidența stranie dintre intențiile mele și mișcările pașilor săi: se plasa unde nu trebuie, în apropierea fântânilor prin care rostogoleam jos minereul: sigur, el trebuia să supravegheze eficiența muncii, să aibă satisfacția trudei noastre crezând în același timp că prin acea gaură ținea contactul cu cei de jos, oameni liberi ca și el, care duceau mai departe vagoneții. O pauză. Dispărui dintre sutele de umbre pe care nimeni nu le mai putea urmări și rătăcii spre ținta mea, o lampă cu carbid plasată undeva în stânga, care mă aștepta. O lăsasem pe-a mea în urmă, pitită într-un colț... Trecui prin întuneric și brusc zării poziția șoldie de stăpân a omului meu. Ținea un picior ridicat pe un bolovan de minereu și mâna cu lampa în sus, să vadă ce se întâmpla de survenise această pauză, această tăcere de adâncuri în care el nu mai era nimic. Trecui pe lângă această umbră și trebăluii dând scândurile la o parte; se puneau totdeauna deasupra peste gaură după o rostogolire de minereu, să nu nimerească vreunul din noi în ea, cum nimerise unul și se făcuse jos zob. Mă retrăsei prin spatele lui și deodată, cu o lovitură de picior, îi stinsei lampa. „Să nu-ți fie frică de gardieni, mi se spusese încă de la început, dacă ai vreunul care te amenință, pândește-l în mină, stinge-i lampa!" „Ei, ce mai faci? îi șoptii apucându-l de gât și astupându-i gura cu palma. Duiosule, o să mori! Ai ceva de spus care poate fi reținut?" Și îi eliberai gura și-l lăsai să respire. Dar nu câteva clipe, ci până își veni în fire. „Știi cine sunt, îi șoptii mai departe, ai pus tu ochii pe unul pe care n-ai avut curajul să-l omori cu vătraiul, ai ales calea *legală* (ție îți plac legile!), carcera, ei, ce vină ai tu? Tu nu i-ai făcut nimic, câți nu stau la carcere? Că pe urmă unii mor, ei, parcă tu ai inventat pedeapsa asta? Nu mă dezamăgi, spune-mi ceva care să mă facă să-mi pară rău că te omor!" Și el îmi spuse gâfâind, gata să mă dezarmeze, cu un glas de o halucinantă omenie: „Dom' șef, iartă-mă, n-am vrut să-ți fac nimic..." „Ei da, te cred, îi șoptii și eu înfiorat, o să am remușcări", și îl aruncai cu o violență și un instinct sigur în dreapta mea, unde știam că se rostogolesc bolovani de plumb împinși de brațele noastre.

Sigur, el nu vrusese să-mi facă nimic, totul fusese un joc al spiritului, nici el nu dormise în noaptea aceea și venise să comunice cu mine, să-mi destăinuie un mare secret: și el gândea, și pe el îl vizitase *ideea*, și el simțise izolarea celor care se trezesc singuri în univers, aici, acum... gândesc în lume, cine mă poate asculta? Cum, dar e unul acolo, hai la el... și venise cu vătraiul în mână. Acest vătrai îi era străin, ce însemna un vătrai? Nimic, un obiect, un instrument cu care intensifici focul, cu care răscolești lemnele să ardă mai bine...

Nici măcar nu mă grăbii să-mi caut felinarul uitat într-un colț: știam că o să-l găsesc și îl și găsii după bâjbâieli care nu mirară pe nimeni. Doar întru târziu cineva drăcui că nu s-au pus la loc scândurile după ultima rostogolire de minereu, un maistru civil, ai cărui ochi se holbară de câteva ori spre noi auzind jos răcnete... Dar aceste jumătăți de priviri, prinse în

fulgerări scurte de propria-i lampă, erau dinainte resemnate: Te pomenești că a căzut cineva... mai bine ar fi fost să se îngroape în ea Franz Iosif, decât să-l trimită pe el dracu să exploateze o asemenea porcărie... Bă, ce e acolo? Dar abia seara aflarăm: căzuse un gardian între vagoneți... A murit? Tăcere. Nu ni se spuse că n-a murit...

Numai Boca se așeză cu coatele pe ghișeul bucătăriei și mototoli în mână puloverul pe care i-l înapoiai. „Nu mai ai nevoie de el?" „Nu", îi spusei. „Cum a fost în mină?" Și se holbă la mine ca și maistrul civil pe marginea puțului, dar nemișcat, cu mult alb în privire, gânditor, odihnit și gras, însă o clipă neliniștit... el făcea și dădea de mâncare, dar oamenii se omorau aici unii pe alții... Când mă întorsei să mă uit în urmă, în aceeași clipă el își retrase capul și ghișeul rămase gol...

X

Făceam lungi plimbări cu fetița în brațe în timp ce Matilda lipsea, și numai micuțul ei corp fragil lipit de inima mea îmi împrăștia bizara melancolie cu stările ei agresive care îmi sfâșiau mațele. Cărțile pe care le iubisem nu mă mai atrăgeau. Abia aveam puterea să nu-i învinuiesc pe cei care le scriseseră de insignifianța spiritului și a filozofiei în fața istoriei brutale și nepăsătoare a oamenilor. O nostalgie ascuțită după adâncurile din care mă întorsesem începu să revie în amintirile mele din mină. Acolo spiritul meu nu fusese chinuit decât o dată, de acel gardian, acum, în libertate, simțeam acest chin zilnic și, ce era mai rău, nu vedeam ce ar trebui să fac să scap de gheara care îmi sfâșia ființa. În carceră putusem să plâng, eliberându-mi sufletul de tandrețea umană, ca să pot, desigur, să-mi apăr apoi viața cu sânge rece. Acum inima mi-era înghețată.

Într-o zi Matilda se întoarse acasă târziu, pe la ora cinci, și cu un chip întunecat. Rămăsei nepăsător, mă așteptam să se întâmple curând și acest lucru. La masă îmi spuse fără cruțare:

„Tu de ce stai toată ziua și nu faci nimic? Ce e cu postul tău de bibliotecar?" Tăcui. Cu postul de bibliotecar nu făcusem nimic. Din cinci în cinci zile îi telefonam activistului Vătămanu și de fiecare dată el îmi răspundea extrem de binevoitor și prietenos. „Încă n-am nimic, tovarășul Victor (așa îmi spunea, pe numele meu mic). Trebuie să mai așteptăm. Mai caută-mă!" Trecuseră astfel trei luni, venise primăvara și nu se găsise nicăieri un astfel de post liber. „Trebuia să presezi, zise Matilda, dacă nu la o bibliotecă, în altă parte. Acum e prea târziu!" „De ce?" „Mircea a plecat, a fost numit secretar al C.C. Azi am aflat, l-am căutat la telefon eu, să-l rog să-ți găsească un post, nu neapărat bibliotecar, parcă aș fi avut o presimțire că trebuie să intervin... «Tovarășul Mircea nu mai lucrează la noi, n-ați citit ziarele? mi-a răspuns secretara lui, care mă cunoștea. Nu mai e, tovarășă Matilda...» Am închis și mi-am aruncat ochii pe *Scânteia*. Acuma cine să ne mai sprijine? Ia dă-i un telefon acestui Vătămanu!"

Mă ridicai de la masă și formai numărul. Activistul era la postul lui. „Nimic, tovarășul Victor, spuse el cu un glas plin de entuziasm, parcă ar fi zis: am găsit! Îi spusei că în acest caz l-aș ruga să-mi găsească altceva și, când va apărea un post liber la vreo bibliotecă... Urmă o tăcere... „Cam ce ați dori dumneavoastră?" „Un post de profesor, sau de învățător", riscai eu, crezând cu naivitate că odată Mircea plecat s-ar putea trece peste interdicția... „Nu, tovarășe Victor, nu se poate", spuse el tărăgănat, cu regret. „Păi de ce? continuai eu. Un fost asistent universitar nu poate preda și el fizica și matematicile, sau o limbă străină în vreun liceu? Sau cel puțin abecedarul?" „Nu", zise el și tăcu. Apoi deodată îmi spuse cu un glas de parcă îi părea rău că nu se gândise mai devreme, un glas plin de optimism pentru mine, o soluție excelentă: „Tovarășe Victor, de ce nu vă duceți dumneavoastră la Brațele de muncă? Acolo ei au tot felul de posturi, pentru toate profesiunile, au o schemă

exactă de necesități și vă pot soluționa foarte rapid. Eu sunt secretar cu propaganda. Am alte sarcini și nu pot să știu bine ce au ei..." Înțelesei că se debarasa de mine și mi se păru firesc. Nemaiexistând șeful care îi încredințase cazul meu, nici el nu mai era obligat să-l rezolve. La Brațele de muncă, gata, o soluție plină de perspective. „Faceți așa, tovarășe Victor, mai spuse el, și dați-mi pe urmă un telefon să-mi spuneți cum ați rezolvat." „Bine, tovarășe Vărămanu, vă mulțumesc că ați avut toată bunăvoința!" „N-aveți pentru ce! vă urez succes!"

„Ah, strigă Matilda când auzi, trebuia să insiști și să nu te încăpățânezi la o bibliotecă, trebuia să te fi dus iar la Mircea și să-i spui că dacă nu sunt locuri de bibliotecar, să-ți dea altceva. Acum ce-o să faci? La Brațele de muncă! Ăia or să te trimită să dai cu târnăcopul și cum tu n-o să primești, ce-o să faci toată viața?" „De unde știi tu că n-o să primesc? Ba o să primesc bucuros, n-o să fie mai rău ca în mină! îi răspunsei cu un glas brutal. Dacă o să fie pentru toată viața, mai vedem. Am alte păreri despre viață!" „Ce păreri? Ce valoare au părerile tale?" zise ea la fel de brutal. „Am părerea că viața mai oferă și surprize, nu curge numai pe gustul unora, mai curge și pe-al altora, se mai schimbă..." „Vezi să nu se schimbe! În rău se schimbă, nu în bine!" „Să zicem, dar mie tot n-o să-mi pese! Mai rău decât un târnăcop ce-o să fie? Am făcut mușchi de oțel în mină. Chiar mi-e dor să-i pun în mișcare!"

Astfel de cuvinte erau intolerabile pentru o femeie. Izbi cu șervetul în masă, își strânse pumnii îndârjiți și rosti: „Carte ai învățat, din carte să trăiești, indiferent cum. Cere, protestează, fă ceva, nu te lăuda cu mușchii tăi de oțel, descurcă-te! Bine, ai fost unde ai fost, înțeleg. Ți-au trebuit câteva luni să te odihnești, dar acum e timpul să ieși din letargie. Nici măcar nu mai citești, nu mai scrii nimic, mi-a plăcut mai mult atunci când mi-ai tras una că am umblat în caietele tale. Scrie o carte marxistă! Studiază, lucrează... O să zici că n-o să ți-o publice

nimeni, scri-o tu întâi și să fie foarte bună și o să vezi atunci dacă ți-o publică sau nu. Dacă ai încredere că viața e așa cum zici că e, trebuie să fii pregătit, nu cu o carte, cu mai multe! Nu abia atunci, după ce-o să îmbătrânești, să te-apuci să le scrii. Atunci n-o să mai scrii nimic, or să vină alții mai tineri care or să fie luați în seamă. Uite, marele poet și filozof am auzit că lucrează, traduce, își scrie memoriile..." „N-am nici-un chef, zisei, să scriu o carte marxistă, încât schelăria construită de tine cade. Marxist a fost, ca să zic așa, tot Marx și el a spus tot, și un adevărat gânditor nu poate accepta să culeagă fărâmiturile de la masa altuia..." „Nici măcar nu e adevărat! zise Matilda furioasă. Nu mă pricep la filozofie, dar atâta lucru știu și eu, că au fost grupuri de filozofi care au tratat cam aceleași idei. Spune tu singur un mare filozof și dacă ești sincer o să-mi numeri o grămadă care l-au urmat. Poftim, Socrate!" „Da, asa este, zisei, putem numi socratici o grămadă de filozofi, așa în general, dar fiecare a întemeiat școli proprii de filozofie, nu s-au mulțumit să reia papagalicește conceptele lui. Așa a fost școala megarică, școala cirenaică, școala cinică, fără să mai vorbim de giganți ai gândirii filozofice ca Xenofon și Aristotel. Dar Euclide? Da, socratici, dar, ăhă! gândirea lor nu se târa pe burtă în fața gândirii lui, cu toate că Euclide, de pildă, în timpul tensiunii dintre Megara și Atena, părăsea Megara în haine femeiești și se furișa în Atena să-l asculte pe Socrate. Ei și? La rândul lor au avut și ei discipoli, care nici ei nu pot fi confundați cu maestrul." „Deci am dreptate, zise Matilda, poți foarte bine să fii marxist! Da, în sensul pe care îl propui tu, n-o să zică nimeni că ești antimarxist, dacă pornești de la el." „Ce naivă ești!", zisei „Lasă să fiu eu naivă și tu să scrii! Mai târziu o să-mi dai dreptate. Știu, tu ai altceva în cap, ți-am citit caietele, dar ideea ta că totul e spirit și materia o aparență, un înveliș pe care spiritul și-l creează, întâi că nu e nouă și al doilea că (și aici Matilda râse) asta vine în totală contradicție cu marxismul, și

chiar că n-o să-ți publice nimeni niciodată vreo carte bazată pe ideea asta." „Ba da, e nouă, fiindcă are în vedere ceea ce a descoperit știința în acest veac, și nu știau idealiștii secolelor trecute. Ce este asta, materie? Masa asta la care stăm e un vid insondabil, în care zbârnâie cu viteze halucinante electronii în jurul nucleelor. Și crezi că asta e tot? Și crezi că asta e materie?" „Este, râse Matilda, până nu se face putregai. Pe urmă nu mai știu ce este, dar nu pot să cred că paharul ăsta din care beau apă e spirit..." „O să scriu totuși cartea mea și o să-ți dovedesc că da, dar n-o să fie așa de simplu de înțeles..." „În schimb o să fie destul de simplu să fii trimis iar de unde-ai venit, zise Matilda cu humor." „ Unde-ai dus caietele?" „La bunicul, într-un dulap din pivniță."

XI

Mă dusei totuși chiar a doua zi dimineața la Brațele de muncă, deși chipul posomorât al Matildei nu-mi prevestea nimic bun. Mă așteptam să găsesc acolo, în preajma clădirii, o mulțime de oameni, cum văzusem în filmele străine. Nu era nimeni, eram singurul solicitant. Fui îndrumat într-un birou, unde mi se dădu să completez un formular, și un individ îmi puse câteva întrebări suplimentare, printre care și aceea dacă am suferit condamnări. La rubrica „profesiunea", scrisei fost asistent universitar, iar la aceea „unde aș dori să lucrez", spusei, deși știam că e zadarnic, că la un liceu, școală normală, tehnică, etc., numai școală să fie. „Mai adăugați ceva, zise funcționarul, repartizările în învățământ țin de alte organe, secția de învățământ a sfatului popular, sau cu aprobarea ministerului." Adăugai: sau la o bibliotecă, la o casă de cultură, la un muzeu, sau chiar funcționar în vreo instituție... „Veți primi răspunsul acasă, în scris..."

Îl primii după trei zile. Începând de la data... deveneam salariat al Sfatului popular orășenesc, să mă prezint imediat la

serviciul numărul... tovarășul Istrate, pentru perfectarea formelor de angajare. Mă prezentai de îndată. Istrate ăsta era un tinerel cu o înfățișare plăcută și meditativă, dar se uită la mine cu o privire parcă uluită când auzi cine am fost și ce studii am. „Ăștia sunt nebuni, zise el. Am posturi libere la echipa de deratizare a orașului. Primiți un asemenea post?! mă întrebă el uluit. Probabil că e o greșeală, ia să vedem..."

Și puse mâna pe telefon. Nu, nu era nici o greșeală. Si începu să formuleze aceleași întrebări pe care aș fi vrut să le formulez eu. Altceva nu mai găsiră? E vorba de un profesor universitar... Da, a fost, dar oricum. Si ce dacă a suferit condamnări... Nu i se poate găsi... Într-o uzină, dispecer, sau funcționar, undeva la poștă, la telefoane, la electricitate... Bine, deocamdată nu, dar în perspectivă... Nici în perspectivă!? Mai bine îl trimiteați pe un șantier, să se facă zidar, sau într-o uzină, să se califice la un strung!...

Apoi închise, și pe simpatica lui figură meditativă se așternu o tăcere străină de mine. Apoi mă privi cu răceală și îmi spuse: „Primiți acest post? mi s-a spus să vă comunic că dacă refuzați, degeaba vă mai duceți pe la ei. Cine refuză să primească un post, nu mai are dreptul să se adreseze Brațelor de muncă, să se descurce singur.. " „Bine, zic, și ce e asta, concret, deratizare, ce trebuie să fac?" „Mergeți și deratizați la diferite adrese pe care o să vi le comunicăm noi..." Era plictisit. Dacă tot nu primeam (și cum aveam să primesc?), ce rost mai avea întrebarea? „Pot să viu mâine cu răspunsul?" „Bineînțeles!".

Ieșii afară rătăcind spre casă, întârziai ici-colo să privesc un cuplu de îndrăgostiți, sau bătrâni cu fălcile tremurânde vegetând prin scuaruri. Așadar, gândii, la deratizare! Si eram stăpânit de o euforie ciudată, parcă jubilatoare. Surâdeam în sinea mea. Bietul Petrică, de care râsesem când îmi vorbise cu atâta patimă despre *l'Avenir de l'intelligence!* Viziunea lui și a lui Maurras era idilică, nu la „coadă" aveam să fim puși, ci jos de tot, la

deratizare. Simțeam un fel de bucurie, era a orgoliului de a disprețui până în adâncul ființei mele. Deratizare! O muncă utilă și care promitea să fie amuzantă. Sau dacă nu munca în sine, oamenii cu care aveam să lucrez! Erau totuși oameni. Aveam să-i cunosc, simțeam o vie curiozitate. Oricum era mai puțin rău decât ceea ce i se întâmplase celebrului doctor Athanasie Proca, de a cărui soartă nu mă înfiorasem când mi se relatase cu ani în urmă. Antonescian, după 23 August fusese arestat și închis. I se dăduse drumul prin '48. Pasionat de meserie (fusese șef al unui spital construit pe banii lui), ceruse cu umilință să fie reprimit în el ca simplu sanitar, dar nu i se admisese. Se spunea că în închisoare salvase de la moarte un gardian cu un simplu cuțit de bucătărie și cu o sfoară ordinară, operându-l de ceva infecțios și acut, până să vină salvarea, care ar fi ajuns prea târziu. „Domnilor, măcar felcer, lăsați-mă, n-o să fac nici-un rău, o să fac numai bine!" Nici vorbă! Îl făcuseră lănțar. Adică? Îl trimiseseră, și el primise, sa nu moară de foame, sau poate din aceeași trufie jubilatoare pe care o simțeam și eu acum, să tragă cu lanțul căldări de căcat din haznalele orașului. Oricum, așa ceva n aș fi primit, chit că ar fi trebuit să mor. Să ucid șobolani! Șobolanul e un animal urât de Dumnezeu fiindcă e trufaș. Cică ar fi mâncat anafură din biserică. Știam acest lucru de la mama. Da, era trufaș, mă atacase odată unul, când eram copil, și nu uitasem îndrazneala lui, chițcăitul insolent cu o sugestie de gândire umană (căci numai oamenii pot fi insolenți), ochii vii, inteligenți și bestiali. Mama îi omora, nu cu otravă, miroseau otrava, deși era lipită de pâine, cu untură, ci cu făină uscată pusă într o farfurie, amestecată cu gips. Pe-asta o mâncau și gipsul se usca în ei si crăpau, îi vedeam pe la colțurile casei morți, cu burțile în sus. Odată stăteam în verandă și citeam, când zărisem vreo cinci îndreptându-se spre fântână. Înaintau în ordine, în flanc câte unul. Ajunseseră lângă puț și începură să bea apă dintr-un vas mare pe care totdeauna

mama avea grijă să-l umple pentru orătănii, apoi revenira în același șir indian și dispărură fără grabă; n-aveau frică, se pare că moartea nu-i speria.

„Ce-ar fi totuși să scriu o carte? și să nu cad atât de jos? Dar ce carte puteam scrie în starea de spirit în care mă aflam? Doar o carte care s-o exprime, această stare de spirit. Schopenhauer se întreabă în *Aforisme*: ce reprezintă cineva? (un om!) Ce reprezentam eu, dacă acceptam să mă duc la deratizare?...

Exista în limba rusă două cuvinte care au căpătat, după mine, semnificații noi: *nicevo* (nimic) și *sil* (putere). Dostoievski a meditat primul asupra lor, și în *Demonii* s-a înspăimântat de ceea ce puteau ele să însemne pentru oameni, dacă Piotr Stefanovici Verhovenski ar fi ajuns la putere și Stavroghin (prințul Harry), stapânul Rusiei. Nihilism!

Toți oamenii, nu numai rușii, se nasc cu puțin nihilism în ei: este partea de revoltă irațională a ființei împotriva puterii condițiilor care o înlănțuie încă din fașă și nu o eliberează decât în moarte. La ce bun atunci totul? Priviți chipul unui prunc înfășat, și o să vedeți cum apare pe el suferința că i se paralizează astfel mișcările lui libere; trăsăturile lui inocente se crispează de revoltă și neputință. Și el încă nu știe nimic, dar mai târziu va fi silit să afle, începând din școală, trecând prin căsătorie, prin robia zilnică a luptei pentru existență, că totul îl înlănțuie, ierarhia socială, nedreptațile oricărei orânduiri, imperfecte de la natură, legile desvoltării economice, condițiile de existență ale țării sale în relație cu alte țări, care adesea dau naștere la războaie, unde e trimis, el sau copiii lui, să lupte și să moară. De aceea ia parte adesea cu frenezie la revolte, răscoale și revoluții, când vrea să nimicească toate acestea. Caracteristica sufletului uman e aspirația spre libertate, dar sensul vieții tot nu-i apare cu limpezime: da, libertate totală, dar ce să faci cu ea, dacă într-o zi tot trebuie să mori? Scriitorii ruși au numit asta „blestemata chestiune insolubilă" Și pe această incertitudine, pe

această ispită a lui *nicevo*, apare *sil* și îl prinde în arcane. Și atunci se supune și, ca să-și ascundă înfrângerea, îl acceptă pe *sil* cu fanatism, lăsându-se umilit și martirizat, umilind și martirizând la rândul lui pe alții și, dacă s-ar putea, întreaga lume. Gogol preconiza, spre sfârșitul vieții, cnutul pentru țărani și îndepărtarea de cultură. Da, spiritul i se turburase, era adevărat, se speriase de ceea ce descoperise, dar de ce spaima lui luase chiar această direcție? Aș scrie într-adevăr cu mare fervoare o carte în acest sens, simțeam că o pot face... Dar, gândii, poate la bătrânețe s-o scriu, când n-o să-mi mai pese de nimic și s-o las moștenire Silviei, s-o publice ea sau copiii ei dacă o să mai intereseze atunci pe cineva un astfel de subiect. Deocamdată fusesem împins de *sil* spre *nicevo*, fusesem mai necesar *înăuntru* decât *afară*. Acum eram afară și eram mai „necesar" la deratizare decât în oricare altă parte, și în nici un caz în învățământul de orice grad.

Iată așadar cum deveneam liber prin *necesitatea înțeleasă!* Desigur, Matilda, care deși era membră de partid, avea un nivel teoretic foarte scăzut, n-avea să înțeleagă această „necesitate". Nu era, adică, atât de liberă... Bineînțeles că nu-i voi spune nimic, iar dacă avea să afle, o să vedem atunci ce mai e de făcut.

Și a doua zi dimineata mă prezentai să-mi iau serviciul în primire.

XII

Investirea fu simplă, fiindcă tinerelul, care de altfel era mai bătrân ca mine cu zece ani, după ce mă prezentă celorlalți mă investi șef, simplă formulă, nu avea pe schemă post de șef. Vrusese astfel să-și arate simpatia pentru mine? Desigur! „Bă, le zise, atenție aicea, v-am angajat un șef, să nu mai lucrați așa alandala, voi faceți treaba și el vă supraveghează să nu ardeți gazul, cum mi s-a mai raportat..." „Cine v-a mai raportat, dom' șef?", protestă cu tristețe și cu repros un zbanghiu de țigan, al cărui glas era, ai fi zis, topit de desamăgire față de aceste învinuiri nedrepte. „Da' alaltăieri unde-ai fost de-ai lipsit?", zise „tinerelul" rece și indiferent. „Păi cum, dom' șef, nu v-am raportat că mi s-a îmbolnăvit nevasta?" „S-a îmbolnăvit nevasta, nu te-ai îmbolnăvit tu, care te-ai dus pe urmă la bufetul «Tâmpa»." „M-ați văzut dumneavoastră?!", zise țiganul cu o simulată voce jalnică. „Hai, bă, ia taci, i-o reteză tinerelul distrat. Ai fi în stare s-o ții așa până mâine-dimineață, dă-te dracului, parcă ai fi regele Angliei, așa te ofensezi."

Unul din ei, care avusese la început un aer flegmatic și vesel, păstră, auzind toate acestea, doar flegma, dar veselia îi pieri. „Ce-avem noi nevoie de șef, dom' șef? Urăsc șefii", zise el cu burta înainte și cu aerul că el a fost și vrea să rămână liber. Semăna cu un paing, așa cum arăta, cu burta proeminentă și cu picioarele care i se ghiceau subțiri prin acel joc prea liber al pantalonilor. „Urăști șefii? zise tinerelul, și își înfipse privirea în ochii celuilalt. Păi și eu sunt șef! Mă urăști și pe mine?" „Ei, nu pe dumneavoastră...", bolborosi paingul deodată înfuriat. „Păi așa ai zis: șefii. Unde ți-e logica? Vrei și tu să spui ceva, dar nici tu nu știi ce spui, continuă tinerelul, și-și flutură degetele la tâmplă: trebuie să fie așa, în capul tău, o completă bulibășeală! Nu degeaba te cheamă Bacaloglu: ești turc, nu înțelegi un ordin? Echipa are acum un șef, gata, ce mai e de discutat în chestia asta? Sau vrei să dai tu ordine la sfatul popular?"

Stăteam în curte, eram vreo șapte inși. „Vedeți, zise tinerelul, și spuse un nume de stradă și un nume de instituție, iar au apărut acolo șobolani, deși nu e multă vreme de când s-a deratizat. Ori n-ați deratizat bine, ori e vreo colonie ascunsă, chiar în clădire sau poate prin apropiere, vedeți ce e și lichidați-i. Se sperie funcționarele, țipă pe-acolo, înseamnă că trebuie să fie de-ăia marii, care atacă." „Gata, dom' șef, mergem acolo", zise țiganul cu un sârg simulat, în spatele căruia se ghicea nepăsarea lui ancestrală pentru orice activitate care nu

era în folosul lui direct. „Dați-i drumul! Începeți cu clădirea asta, și dacă terminați vă întoarceți și o să plecați cu o mașină la uzina de tractoare, s-a semnalat acolo o colonie într-o secție veche." „Mâine-dimineață, dom' șef, zise țiganu . Nu rezistăm." „Bine, dați-i drumul!"

Pornirăm. Închisoarea mă învățase să cunosc repede soiul de oameni dintr-un grup. Bacaloglu călca infatuat, cu capul pe spate, legănându-și corpul, parcă într-adevăr ar fi fost regele, nu al Angliei, fiindcă englezii n-au o morgă de acest gen, soldie, ci al vreunei țări din acestea noi, bananiere, care trece în revistă o gardă de onoare străină. Nu se uita și nu vorbea cu nici unul din ceilalți, deși avea un prieten, un uriaș care mergea alături de el și îi spunea necontenit ceva. Uriașul, povestind, avea o expresie parcă explozivă, în orice caz ai fi zis că ființa lui obscenă, cu un fund ca de muiere, care s-a îngrășat peste măsură, părea tot timpul sub presiunea unei mari nevoi de a vorbi. Parcă ar fi mâncat zilnic, dimineața, înainte de a pleca, nu alimente, ci cuvinte, un butoi întreg, și acum le dădea drumul râgâind, din când în când behăind... Nu știu ce-i spunea paingului, în orice caz acela își permitea să surâdă cu gura lui ca o tăietură de buzunar și din timp în timp să-l ia peste picior cu o voce cântată, afectând avertismente neduse până la capăt... „...domnuuu Calistrat... Vezi, domne, cum e cu chestia asta... Fii atent, domne, că e cu babă în cap..." „Aiurea! făcea uriașul, bâl bab în bâzda mă-si", și în loc de cuvinte țâșneau câteva clipe gâjâieli de râs care parcă îndată ce-i ieșeau afară din gâtlej, jj,, hî, jjj, el le aspira înapoi și se îneca...

Iar de mine se lipi un individ care părea să fie un famen, cu un ten de adolescent și păr alb,t la tâmple, ai fi zis simpatic și inocent, dacă gura și ochii nu te-ar fi izbit prin ceva indefinibil murdar și care, de îndată și fără introducere, ca și când ne-am fi cunoscut de mulți ani, începu să mi facă, vorbind tare și cu o pasiune rece și indiferentă, teoria șobolanului. Aflai astfel

în timpul drumului (după ce mai întâi ne oprirăm și intrarăm într un fel de garaj și un ins ne deschise și ne încărcarăm fiecare cu aparate numite vermorele, cu material de lipit crăpăturile și încheieturile ușilor și ferestrelor și câteva scări) că șobolănimea nu trăiește în dezordine, că se organizează acolo unde sunt condiții, adică apă și mâncare, în colonii și pe clanuri, fiecare cu familia lui, soț, soție și copii, și că la maturizarea fetelor (așa le numea famenul, fete) șeful de clan își omoară nevasta și alege dintre tinerele copile pe cea mai drăguță și mai aptă în înmulțire și reîncepe ciclu. de reproducere. Pe urmă, după vreo zece-doisprezece ani șeful albește și este și el omorât de unul mai tânăr. Au camere de dormit, chiar și anticamere, și în stânga (nu în dreapta) fiecărei camere un culoar și loc unde își fac nevoile, și alt loc, un fel de cămară, unde își țin alimentele. Fetele dorm într-o parte, băieții în alta. „Atacă, dom' șef. Sar la piept sau la coaie. Au coadă puternică. Nevasta alăptează, stă așa întinsă, ca o scroafă. Și un porumb știți cum îl cară? Se pune unul pe spate, ține știuletele pe burtă cu lăbuțele și alții îl trag de coadă. Am găsit odată, dom' șef, unul cu dinții așa de mari, că ne-am speriat toți. Mari de tot, uite așa își ținea gura (și famenul își rânji niște dinți lați și galbeni, dintre care unul era cenușiu, și își deschise astfel gura, și avui strania senzație că și el semăna în clipa aceea cu un șobolan, în orice caz avea în el ceva șobolănesc), n-o mai putea închide din pricina dinților, l-am visat noaptea... Așa sunt ei dați de la Dumnezeu, să le crească dinții și să nu mai poată mânca și să moară de foame dacă nu rod tot timpul lemn. Dacă nu găsesc lemn de roș, e jale! Nici noi nu putem câteodată să scăpăm oamenii de ei. Acum vreo trei săptămâni a trebuit să dărâmăm o măcelărie. Se aciuaseră în pivniță și n-am reușit să le dibuim galeriile. Clădire veche, ce mai! Am închis măcelăria de trei ori, am pulverizat peste tot, am lăsat înăuntru trei căldări cu toxice, nimic. Și atunci s-a chemat un tanc și am ras tot... Dracu i-a luat, că altfel nu

puteam scăpa de ei. Sunt și basme, continuă famenul, că îi poți goni dintr-un loc dacă prinzi unul, îi dai foc cu benzină sau îl jupoi de viu și îi dai drumul și ăsta fuge în colonie și îi sperie pe toți și fug. Dar ce-ai făcut? Îi gonești dintr-un loc și se aciuiază în altul, ori noi, dom' șef, trebuie să-i stârpim, nu să-i gonim.. "

„Da, gândii, iată un om cu conștiința lărgită. Nu gonirea, ci stârpirea!" Am uitat să spun că în timpul povestirii famenul avea un tic bizar. Făcea din când în când pauze, se uita în jur, cu atenție, apoi se apleca aproape de urechea mea și continua câteva clipe în șoaptă, ca și când mi-ar fi destăinuit mari secrete. De acord, erau secrete, dar după ce se convingea că nu-l aude nimeni, atunci de ce se mai apleca și îmi vorbea în șoaptă?

Ceilalți membri ai echipei nu-mi spuneau nimic. Vermorelul pe care îl duceau în spate, sau scările, erau parcă semnul etern al destinului, care îi apăsa să ducă tot timpul ceva în spate. Doar scările care puteau simboliza un urcuș dădeau chipurilor lor o noblețe: suntem oameni, mergem la muncă, oricare ar fi ea, e necesară, și după ce o facem, suntem liberi, avem muieri, copii, îi hrănim, pe urmă mergem cu prietenii la un pahar... bem, ne distrăm... Fără să mai punem la socoteală că și în timp ce muncim putem să ne distrăm...

Ceea ce mi se întâmplă și mie însumi în prima mea zi de vânătoare după șobolani și apoi și după aceea, adică după ce terminarăm și intrarăm într-o cârciuma. Oamenii sunt inventivi și își sărbătoresc adesea clipele de viață jucând o comedie. Pesemne că în cinstea mea ținură toți să-mi arate că munca noastră avea mai mult haz decât a altora, care se credeau, adică nu se credeau, chiar erau mari șefi, dar în fond se plictiseau, fiindcă erau prizonieri într-un aer rarefiat de răspunderi în care viața se golea de concret.

După o plimbare pe străzile orașului (căci așa îmi păru, plimbare, nu se grăbea nimeni... Iată secretul longevității românilor: nimeni nu se grăbește: „merg lucrurile și mai încet", spune un erou al lui Sadoveanu; și are perfectă dreptate, nu suntem noi cel mai vechi popor din Europa? Noi, tracii! Dacă ne-am fi grăbit, am fi pierit în ceata veacurilor), găsirăm strada noastră și intrarăm în clădirea care trebuia deratizată. Coborârăm la subsol. „Vedeți, dom' șef, îmi șopti la ureche famenul, după ce se uită grijuliu în dreapta și în stânga, în timp ce Bacaloglu și prietenul său Calistrat loveau în țevi și se vârau pe după instalația de încălzire și pompare a apei, uitați-vă acolo jos, e apă, din neglijența instalatorului sau proasta funcționare a pompei, dacă n-ar fi apa-aia, n-ar fi nici șobolani! Muncim degeaba, după câteva luni, ne întoarcem. . Fără apă în apropiere, șobolanii, ca și oamenii, nu pot trăi"... Ăsta mă plictisea cu explicațiile lui teoretice și îl evitai. Mă împiedica să-i cunosc pe ceilalți. Urcarăm și începu, de sus în jos, operația de lipire a ușilor și ferestrelor.

Părăsindu-l pe famen, un altul se dădu pe lângă mine, care, ăsta, începu să-mi spună cine sunt ceilalți. Era un ins de vreo patruzeci de ani, scurt și îndesat, cu simț al humorului și, cum aveam să aflu în ziua aceea, cu o știință despre oameni care făcea din el un filozof agreabil și inteligent. Nu înțelegeam cum de nu învățase în viața lui o meserie și se mulțumea cu acest serviciu care cerea o atât de puțină calificare. Îmi spuse tot el: ținuse o tutungerie și îi fusese luată de curând, să se dea prioritate invalizilor de război. În tinerețe se ocupase cu micul negoț alimentar, până la stabilizare, când fusese prins că face speculă și închis câteva luni: nu-i mai trebuia, ăsta, comerțul de stat, nu mai era comerț alimentar, ci falimentar. Condamnarea îl împiedica să intre și el gestionar pe undeva, cum făcuseră mulți. Îl chema Vintilă. Îmi făcu un semn tăcut din cap spre Bacaloglu, care, cu vermorelul în spinare, căuta ceva. „Îl vedeți pe-ăla? zise el cu dispreț. Pe-ăsta a vrut tat-său să-l scape de front, să-l facă ofițer de jandarmi, și l-a băgat în liceul militar. Era gata să iasă

și l-au dat afară în '44 după 23 August, nu înainte. Ei, de ce credeți că l-au dat?!" mă întrebă Vintilă cu superioritatea celui care, deși nu ți-a oferit nici o cifră a ecuației, pretinde să vadă de la tine că ești la fel de deștept ca el și o să ghicești...

Stăteam alături, eu ungeam canaturile cu lipici, el, foarte dibaci, cu câteva mișcări, aplica fâșiile de hârtie. „Dumneavoastră sunteți mai inteligent decât mine, până să veniți, șeful ăla de la sfat, Istrate, ne-a spus că ați fost profesor la facultate, de ce nu mai sunteți, asta vă privește pe dumneavoastră, n-am eu treabă, o fi vreo nedreptate, vreo râcă – și se opri și își frecă două degete unele de altele și făcu: e? parcă dumneavoastră o să lăsați situația așa? Vă vine bine într-o zi și o să-l vedem pe-ăla aici, și cu un deget energic arătă podeaua. Și acum să-mi spuneți: de ce credeți că l-au dat afară? Nu era elev bun? Ba era, că ajunsese pe ultimul an, atât mai avea, un an și ieșea sublocotenent. Și ar fi ajuns mare, fiindcă el pe front nu fusese, legionar n-apucase să fie (îl ținuse tat-său de rău – să vă spun eu după aia cum s-a purtat cu tat-său, care și-a jertfit viața pentru el). Nu ghiciți?" „De ce l-au dat afară?" dibuii eu. „Ei, da, de ce? Ia să vedem așa, după comportările lui – și cu un dispreț scârbit cum nu se mai poate: l-ați văzut cum s-a legat de dumneavoastră, chiar de la început, nu vă cunoștea, nu nimic, ei, așa!..." „De prost!", zisei la întâmplare. „Asta e, dom' profesor! exclamă Vintilă cu o grasă satisfacție. Așa este, de prost! Ce-i făcuserăți dumneavoastră lui!?" „Nimic.", zisei. „Nimic, dom' profesor!!!, se speti el de silă și de o scârbă universală. Așa i-a făcut și lui tat-său... Dar să vă spun ce-a fost cu datul lui afară din școală. Stăteau și ei de vorbă despre evenimente, colegi între ei... 23 August, Antonescu câh (și Vintilă își taie gâtul cu palma) dom' profesor! ce le păsa lor de soarta lui Antonescu?! Ei? Ai fost, ai făcut și tu ce-ai putut, ai pierdut războiul, ai dus țara la dezastru, trebuia să știi de la început și să nu te vâri ca prostul până în inima Rusiei. Franco s-a vârât, dom' profesor?"

„Nu s-a vârât!" „Regele Boris al Bulgariei (sau cum îl cheamă) s-a vârât?" „Nu s-a vârât!" „Ungurul s-a vârât?" „S-a cam vârât!" „Așa de tare?!" „Nu așa tare.". „Sârbu s-a vârât?" Nu!" „Nici măcar Mussolini, dom' profesor, nu s-a vârât. Cine știe ce-o să iasă? Atunci ce te bagi tu ca un nărod în stepele-alea calmuce să omori soldații de pomană? Acum or să te împuște pentru greșelile pe care le-ai făcut și pentru alea pe care nu le-ai făcut... Cum o să te ierte rusul că ai intrat peste el, și încă cu cine? Cu smintitu-ăla cu mustață ca un rahat de muște, să mă iertați, care a comis crime împotriva umanității? Păi te bagă și pe tine la crimele lui, chit că tu o să zici că nu le-ai făcut... Nu le-ai făcut? Câh, le-ai făcut! gata cu tine! Cam lucruri de-astea discutau și elevii ăia între ei, unii spunând că totuși el a intrat în război pentru Basarabia, alții că trebuia să se oprească la Nistru, cum a făcut Manenheim. Parcă Finlanda nu pierduse din teritoriu? Și acum Manenheim are statuie în mijlocul Capitalei. Erou național! A luptat cu ei, a încheiat pace, gata, asta e istoria, rusul avea nevoie de teren să nu stea Leningradul prea aproape de graniță... nedreptăți istorice! Finlanda făcuse parte din imperiul țarist... Și când veni Lenin, gata, le-a zis, sunteți liberi... Și cu noi ar fi vrut să reglementeze chestiunea Basarabiei, dar noi, îngâmfați și proști, n-am vrut să ne ducem la masa de tratative, ne-am dus la Paris, că noi eram prieteni cu francezii, cârnați! îi credeam mari și tari, și boul ăla de Take Ionescu a scăpat ocazia să-și pună Lenin semnătura că Basarabia e pământ românesc! Asta e, dom' profesor! Prostiile se plătesc!... Și să revenim la elevii ăia... Ce credeți că zice Bacaloglu în toiul discuției? Futu-l în cur pe mă-sa pe Mihai I că l-a dat jos pe Antonescu, prieten cu marele Hitler! Asta a găsit el de cuviință să spună despre actul de la 23 August, care ne-a salvat țara de la dezastru total. Și unul din colegi l-a raportat! Afară din școala! Și s-a terminat! El nici n-a știut de ce, dar s-a dus tat-său pe la Ministerul de Interne și s-a plâns. Și acolo l-au

liniștit, i au arătat dosarul: Uite ce gândește fiul dumitale, acum când noi am întors armele contra lui Hitler și luptăm alături de Națiunile Unite! Nu ne trebuiesc astfel de elemente!..."

XIII

Coborârăm la etajul următor după ce pulverizarăm toxicul peste tot și închiserăm ușa principală și o lipirăm la toate încheieturile cu hârtie Vintilă îmi șopti în timp ce reîncepurăm lucrul: „Credeți dumneavoastră că era el așa de mare hitlerist cum spusese? Și adăugă cu milă nesfârșita clatinând din cap filozofic: nu era, dom' profesor! Cum ați spus dumneavoastră: din prostie, de aia a spus vorbele-alea, cum a spus și azi-dimineață, că el urăște șefii! N-ați auzit ce i-a raspuns Istrate: Bă, și eu sunt șef, și pe mine mă urăști? Și el ce-a zis: ă, ca nu pe dumneavoastră... Cârnați! Atunci pe cine? Pe-un om pe care nici nu-l cunoști! .. Bleandă! Ce ți-a făcut ție omu-ăsta? E, nimic, asa' (Și aici Vintilă mă împunse cu degetu. în burta, să contemplu adică bine specimenul.) Să vedeți cum s-a purtat cu tat-său! De la mine la ei sunt o sută de metri, tat-său, om bogat, avea cinci prăvălii în oraș și se ocupa și cu comerțul cu cherestea A pierdut tot cu naționalizarea și de inimă rea bătrânul a paralizat. Ăsta, Costaichie, că așa îl cheamă pe numele lui mic, după ce trăise ca un fecior de bani gata și chefuise cu șapte curve pe-un picior fără să facă nimic, acuma, la ananghie, îl lasă pe tat-său la mila trecătorilor... Primea de pomană la poartă târându-se cum putea cu picioarele lui rablagite Lumea îi da, muierile, fiindcă din averea lui făcuse o biserică în cartier... Săracul.. toți o să ajungem la fel... Costaichie, adică Bacaloglul tânăr, făcuse el ce făcuse și ajunsese inspector financiar. Raglan pe el, cămașă scrobită, pantofi cu talpă dublă, pleca de-acasă și se întorcea cine știe când. Și într-o zi de sărbătoarea morților, î. vede pe tat-său la poartă... Costaichie, zice, Costaichie, dă-mi și mie ceva să mănânc, că mor de foame (se scrântise și ăsta, treceau muierile de la praznic și avea poala plină cu colaci, dar vorbea și el așa, cum se sperie un om bătrân că o sa moara de foame, cad în mania asta). Ce să-ți dau, zice ăsta, ce-ai făcut în viață si ce-ai dres? N-ai fost în stare de nimic... Cum, zice bătrânul, Costaichie, am făcut o biserica. Ei și? zice ăsta, dacă ai făcut-o, de ce nu ți-a ajutat Dumnezeu? Și se duce în casă, se întoarce cu pâine (că altceva nu putea să-i dea, pâine avea ăla destulă) și i-o aruncă acolo în brațe. Costaichie, zice tat-său cu glasul lui prăpădit, molfăind din dinții lui puțini care îi mai rămăseseră, bodaproste, Costaichie. Cum ai spus? zice ăsta. Bodaproste, Costaichie! Bodaproste, zice Costaichie sarcastic, să fie în c... morților... Auziți si dumneavoastră ce-i zice fiul tatălui său bătrân! Auziți, dom' profesor! Fiul să-i spună tatălui bătrân măscări! Să profaneze morții! Moartă era și mama lui! Uitați-vă acuma la el cum pândește șobolanii!" „N-a mai fost, zic, inspector financiar?" „Păi nu l-au prins că n-a pus în autobiografie câtă avere a avut tat-său?" „Și?" „Și l-au dat afară, a intrat într-o uzină la strungărie. Acolo, dom' profesor, ca să vedeți că se află, lumea află! Cine e, mă, ăsta? se răsti Vintilă imitând flegma unui muncitor intrigat și disprețuitor. Cârnați! Cutare! Da? Păi ia să-l aranjăm! Si și-a primit pedeapsa pe care o merita pentru felul cum s-a purtat cu tat-său, i-a băgat cineva un stecher în buzunarul fulgarinului, și la poarta, o, stai, controlul! Și l-au dat pe mâna miliției, furt din avutul obștesc! Un an! A făcut un an și acum uite-l aici..." „Ce pândește el acolo?", îl întrebai. „Șobolanii! zise Vintilă, ce să pândească! Le cunoaște toate găurile, a ajuns specialist. Bine, măi Costaichie, îi zic într-o zi, tu, băiat cu carte, e? altceva n-ai ma. găsit? Lasă, zice, e mai bine asa, la primăvară vin anglo-americanii și o să le spun: uite ce-au făcut din mine! Și, Costaichie, zic, crezi că or să te facă ei șef mare? (Vintilă se ciocăni ușor cu degetul în piept și susură insinuant): ei pe mine? eu mă fac șef! zice. Pe toți o să vă belesc!

Vedeți!" mai zise cu o amară ironie în glas, dar și ca un fel de încheiere asupra acestei hazlii istorii. „Hazlii ziceți? Ehe, dom' profesor! o să auziți multe", promise el.

Adică în cazul în care ar veni anglo-americanii să le povestească Bacaloglu suferințele lui! „Dom' Bacaloglu, lasă-i dracului că mor și singuri, zise țiganul, hai să terminăm repede, să mergem și noi să bem un șpriț, face cinste dom' profesor de facultate..." Cunoșteam ironia mieroasă a acestei rase, devenii atent. „E șeful nostru, continuă țiganul, bagă de seamă, dom' Bacaloglu, gata cu distracția, acuma trebuie să lipești și dumneata cu noi. Nu și-a lăsat el facultatea fără vreo misiune! Nu e așa, dom' șef? Puneți-l pe dom' Bacaloglu la treabă!" Umil și acoperit, țiganul își strecura batjocura în auzul celorlalți, care rânjeau. Vintilă se răsuci să-i răspundă, dar îl oprii: „Lasă-l în pace!".

În aceeași clipă auzii un zgomot ciudat, o plescăitură înfundată, apoi alte două și îl văzui pe Bacaloglu agitându-se în colțul lui, unde stătea lângă o coloană de scurgere, alături de W.C. El spritui în jur și sări într-o parte. Era asaltat de șobolani, care fugeau de sus, unde era mediu toxic, și săriseră prin vreo gaură din plafon. Trei intrară în biroul spațios unde eram noi și începură să alerge care încotro. Bacaloglu încolțise unul mare și gras cât o pisică și îl sprițuia acolo unde se plasase. Scosese limba într-o parte cu o expresie de beatitudine pe chipul său parcă bubos, deși nu avea nici o bubă pe față. Îndrăzneț, șobolanul îl înfruntă, făcu un salt și țâșni în sus și puțin lipsi să nu-l apuce pe Bacaloglu de nas. Revenind pe mozaic, se aținti din nou, cu râtul lui mic ridicat în sus, și avui, timp de câteva secunde, impresia că un dialog, o înțelegere urma să aibă loc între cei doi, căci Bacaloglu îi spuse cu o detașare ironică: „Ei, dom' Nae, ai vrut, domne, să mă muști? Păi nu-ți merge cu mine, domne, ascultă, băiete, puștiule, ia înghite tu", și-i trimise, strâmbându-se bestial, un snop de substanțe din vermorelul pe care îl ducea în spinare. Înțelegerea însă nu se realiză, șobolanul țâșni pe lângă el și ieși peste noi. Corpul îi tremura ca o piftie, era gras și nu fugea prea tare, șoldurile scabroase i se mișcau leneș. Alerga de la un capăt la altul în încăperea plină de birouri.

În același timp, grasul Calistrat țopăia de repulsie ferindu-se de ceilalți șobolani, care, căutând prin toate părțile vreo gaură de scăpare, se urcau pe pereți, reveneau peste mesele goale, săreau chițcăind și într-adevăr unul îl atacă și el scoase un țipăt și smuci de fundul lui mare cu o mișcare abjectă, urlând către Bacaloglu: „Du-te, mă, în bida mă-ti și omoară-i odată!" Vintilă se apropie și el și îi trase cu sete un șut în fundul lui trivial (și în clipa aceea avui un surâs de destindere, căci era uimitor cum piciorul scundului Vintilă ajunse atât de sus și se înfipse adânc în acel fund lăbărțat și obscen și îi despică bucile). „Belitule, îi spuse, pune mâna și omoară-i, muncește, f... pe mă-ta de puturos, câștigă-ți pâinea, lașule! găinarule!" Ăsta se înfurie brusc și năvăli cu pumnii asupra lui Vintilă, care se feri și puse mâna pe-un scaun pe care îl ridică în aer. „Îți crap capul dacă te apropii, îi spuse Vintilă, bețiv ordinar!" Era însă un joc, căci toți erau prieteni unii cu alții, cum aflai mai târziu.

În acest timp Bacaloglu urmărea cu o înverșunare calmă șobolanul cu care-încercase el un dialog; pe ceilalți îi ignora. „Copilule, îi spunea cu o ironie tărăgănată și semeață, ai vrut să mă muști, te-ai dat la mine, a? Păi nu-ți merge, băiatule! Cine se dă la mine nu se iartă, Gică. Îți plâng de milă, te las așa să alergi, dar o să obosești! Considerația, mă băiatule! Ai vrut să mă muști... Ești pierdut! Singura speranță a celor învinși știi care e? Nici o scăpare!.. Năică, auzi, Năiță? Fă maratonul de dinaintea noastră, să se bucure și spectatorii... Lasă-i să se bucure și ei, sunt oameni, *panem et circenses*, ai auzit tu de lozinca asta? Învață și tu, cultivă-te înainte să te prind, dom' Nae, ridică-ți nivelul, că pe urmă o să ți-l ridic eu..."

Și i-l ridică în clipa următoare când șobolanul, exasperat, se opri o secundă în mijlocul încăperii și vru iar să atace:

Bacaloglu îl trimise cu un șut în perete, de unde căzu apoi jos cu ochii lui negri și îndrăzneți și cu dinții rânjiți înfloriți de stropi de sânge. „Bravo, Bacaloglu, strigă Vintilă, vecine, ai dat o lovitură formidabilă!" Grasul Calistrat urlă, gâjâind: „Patroane, o să te încoronăm împărat al șobolanilor, adică nu, jjj, râse el, o să te denumim Costaichie Bacaloglu Șobolanicus! N-am ce să-ți fac, ești genial, te pup în... azi o să mă îmbăt, o să-mi regulez nevasta, o să-mi bat copiii..." Bacaloglu rânji cu capul pe spate și burta înainte: he, he! Asculta elogiile cu un scepticism pe jumătate scârbit: erau elogii, îi plăceau, dar știa el câte parale fac...

Famenul arăta o figură tristă, părea deprimat, complexat de ceva. Poate fiindcă toți ăștia erau plini de vitalitate și se distrau, în timp ce el părea golit de sânge? Arăta palid și nu mai avea obraz de adolescent, îmbătrânise parcă brusc, semăna cu un manechin. „Vă uitați la ăsta grasu, Calistrat? reveni Vintilă lângă mine după ce coborârăm la parter. Un besmetic! L-a trimis și pe el instituția în delegație la București. Și acolo a violat o curvă!" Și Vintilă tăcu mohorât, deodată lipsit de chef, nu-mi mai dădu alte detalii, să-mi explice, de pildă, cum poate fi violată o curvă. „Ce era de meseria lui?" îl întrebai. „Tehnician." „Și a pățit ceva?" „Cum?! un an de pușcărie!" „Pentru o curvă?" „Asta trebuie să dovedești! Până atunci e femeie cinstită! Și l-au dat afară și din serviciu!" „Și de-aia e el așa de vesel?" Vintilă se uită la mine supărat: „Credeți că e treaz? Ăsta umblă cu băutura în el de la cinci ani!" „Îl cunoști?" „Păi nu-i dădeam eu alimente pe datorie nevesti-si, mai ales în timpul inflației? Credeți că a mai plătit-o? – făcu un semn cu mâna a lehamite – atâta pagubă să fi avut eu în viață..."

Pe la unu terminarăm, ne întoarserăm cu materialul la magazia de unde îl luaserăm și tot grupul se îndreptă apoi spre un anumit local știut de ei. Era o fostă cârciumă, cea de care pomenise șeful nostru de la sfat „Tâmpa". Bufetierul, ca să ne

unească două mese, goni cu brutalitate un bătrân, care după cât se părea stătea și el acolo degeaba și nu consuma nimic. Arăta tare nefericit și părăsit, venise și el să vadă oameni. Palton jerpelit, o pălărie soioasă și în loc de fular un fel de zdreanță. Gândul mă duse la tatăl lui Bacaloglu, și îi spusei lui Vintilă, în timp ce bufetierul pusese pe masă sticle de vin negru și pahare: „Așa arată...?" Dar el nu înțelese ce anume, uitase ce-mi povestise... „Zic de bătrânul ăsta prăpădit..." „Vreo gustare ceva?", ne întrebă bufetierul. „Ce luăm, dom' șef?" zise țiganul. „Ia ce vrei, îi spusei, nu fac cinste cu mâncare, numai cu vin." „Da' zgârcit mai ești, dom' șef! se văită el, păi să am eu banii tăi de la facultate..."

Mă făcui că n-am auzit că mă tutuise și-i spusei bufetierului că eu vreau brânză, unt și salam de Sibiu. Țiganul fluieră a pagubă și se holbă la mine, dar fără respect, parcă ar fi vrut să spună că dacă am chiar atâția bani să comand salam de Sibiu, atunci ce dracu mai căutam acolo printre ei? Și se mai așeză și lângă mine și mă jena cu cotul, ba chiar îmi ocupa cu labele locul din fața ochilor, silindu-mă să mă dau mereu pe spate pe scaun. Mă gândii să schimb locul cu Vintilă, care stătea în stânga mea, dar țiganul parcă ghici și își retrase cazmalele. Toți comandară același lucru, dar parcă nu le era foame, începură cu vinul. „Hai noroc, dom' șef", hârâi țiganul înghesuindu-se iar în mine, gata să-mi verse paharul, „noroc, domne", zise și Bacaloglu, „hai noroc", ziseră și ceilalți și ciocnirăm.

Vintilă se trezi că de fapt îi era o foame de lup și începu să mănânce hulpav cu pâine multă, în timp ce chipul începea să i se lumineze ca la început și deodată își aminti că trebuia să-mi răspundă la o întrebare. „Prăpădit, spuneți dumneavoastră? Ăla, bătrânu-ăla?" „Da", zisei. „Ce vorbiți, dom' profesor! Ăla prăpădit? Păi v-arăt eu prăpădit!" Și se ridică mestecând zgomotos și începu să meargă mărunt, ca melcul, imitând pe unul care până ar face doi-trei metri ar trece un ceas.

„Ăsta prăpădit, striga el la mine, și când ajungi așa, dom' profesor, câh, mai bine latul de gât" (și își încercui grumazul cu un gest de strangulare). „Chiar și-așa, zisei, trăiește, are copii, se bucura ca îi vede..." „Se bucură?!! (și făcu gestul său de lehamite și se reașeză). Și ce rezultă de-aici? Când vă povestesc eu ce rezultă, mi se usucă gâtul". „Adică?", zisei. „Când spuneți (și vocea îi coborî și i se rări insinuând aceeași amară ironie de mai înainte, când îmi povestise despre ceilalți, ironie la adresa întregii umanități, dar și la a mea, care putusem să afirm...) că se bucură că își vede copiii!" I se părea ceva jalnic să fie cineva atât de naiv... „Era o mamă (noroc, dom' profesor! și ciocni cu mine și bău tot paharul) cu o mulțime de copii, s-au dus toți care încotro, a rămas cu o fată pe care o iubea ea cel mai mult, cea mai bună fată. Si când au rămas singure fata asta începu s o pună să vândă tot ce-avea prin casă, să-i fie ei bine, și n a mai rămas maică-sa cu nimic! Inima de mamă, dom' profesor! Cum să reziști când te ia așa mieros?! Când a văzut că maică-sa nu mai avea nimic de vândut, s-a terminat! Mamă ai fost, acum esti o gadină, care mai mult încurci drumul... Și într-o seară, fata asta, care între timp se măritase, avea musafiri... Și cu râsul asa în gât ej, pesemne cineva spusese o glumă, o vorba așa mai în doi peri, hi, hi, hi, se apropie de ușă, și hi, hi, hi, deschise, sunase cineva. Și hi, hi, când o vede, era mă-sa, tu erai, sărăcie? zice. Ce vrei? Păi, maică, uite, am luat și eu un medicament și am venit să beau un pahar cu apă, a zis mă-sa. Du-te la bucătărie, zice. Se duce la bucătărie, că ea acolo își petrecea viata, își amenajase ea, asa, două scaune fără spetează, două taburete, punea două scânduri peste ele și își întindea oasele, se simțea ea acolo bine, fiindcă își crescuse copiii în două camere, patru copii, și acum cu o singură fată nu-și mai găsea loc în casă... nu vrea să deranjeze pe nimeni. . Și-acolo dă peste ea gineri-său, care venise după sifoane, să facă sprițuri, și ăsta când o vede, ce este, ce mai vrei si tu? Păi, maică, zice bătrâna, nu mi-a fost bine de la stomac și m-am dus până la farmacie și am luat un medicament... Și parcă tot mai rău mi-a făcut medicamentul-ăsta... Între timp intrase și fi-sa în bucătărie, și ginerele, nu că i-ar fi fost lui ceva în inimă pentru ea, dar s-o fi gândit că tot i-o mai f. rămas nevesti-si o secvență de milă în suflet pentru mă-sa, zice: dă-i, draga, o ceașcă de supă, să-. treacă răul care-l simte. Nu, maică, zise bătrâna, că dacă mănânc, iar m-apucă amețelile, și fata: unde nu te-ar apuca!.. Și în altă zi trecea pe drum prin fața Liceului Andrei Șaguna un maior în mașină. Și ce i se pare lui ca vede el pe treptele l ceului, o bătrână, și-i zice șoferului, ia oprește! Se dă jos, se uită, tu ești, mătușă? zice. Eu sunt, maica! Da' ce cauti aici? Păi, maică, zice bătrâna (care era sora mamei acestui maior), m-am dus până la farmacie și am luat un medicament și m-au apucat amețelile și m-am așezat nițel aici să mă odihnesc. Păi bine, tanti, zice maiorul, tocmai din cartierul Feleacului ai venit aici să iei medicamentul și să te odihnești? De ce nu te-ai dus acasă? Vedeți, ea avea istoria ei cu medicamentul, care îi da ameteli, da' tot îl lua! Si maiorul a înțeles că bătrâna rătăcea și ea așa pe unde o duceau pașii, că acasă ce-o aștepta? Și o urcă în mașina și o ia cu el... Acolo, bună ziua, tanti, bună ziua, maica, bucuroși de oaspeți, zice nevasta maiorului.. O zi, două, trei... Pe urma, alo, zice bărbatului (și aici Vintilă îmi vârî iar un deget în coastă!), eu am propriile mele necazuri, nu pot s-o țiu pe-asta mai mult aici, că mie nu-mi miroase bine locul pe unde trece!... Și au trimis-o îndărăt la fata cea bună, să doarmă în bucătărie... Au gasit-o într-o dimineață moartă pe scândurile-alea. . Asta e, dom' profesor!... Că ziceti că te bucuri că îți vezi copiii!... Asa ziceați, nu? Ei, uite, așa se scrie istoria! .."

XIV

„Tu ești un mare povestitor, mă Vintilă, zise Bacaloglu cu un glas care afecta semeția ironică și detașată, în aceste

timpuri, dacă ai fi avut mai multă ambiție și nici o condamnare, ajungeai scriitor, fiindcă ai un patetism bine controlat și mergi direct la esență, nu te încurci în descripții inutile și biografii fastidioase. Te băgau la școala de scriitori să înveți ortografia și acum erai mare, Vintilă, ne scuipai nouă în cap!“ Vintilă râse, gâdilat de acest elogiu, și întinse paharul spre Bacaloglu: „Costaichie, zise el, crezi că nu mai mi-a spus cineva? La pușcărie, pe un viscol mare, stam în celulă cu niște oameni mari, unul fusese general, altul subsecretar de stat, altul ziarist, altul mă-sa pe gheață, da' era mai deștept decât toți ăilalți... Și zice ăsta: domnilor, ne plictisim, orizontul de ceară care ne învăluie îmi face impresia că mă golește pe dinauntru de eul meu. Și cu toate astea, purtăm în noi o lume. Hai să ținem fiecare câte-o prelegere. Așa e, bravo! Și începe el să ne povestească războaiele lui Iulius Cezar și mai ales moartea lui, care mi-a plăcut mie cel mai mult... Cum l-a anunțat nevastă-sa, și un om care a vrut să-l oprească pe drum să-i spună să nu se ducă în senat și el, ni-mic! Ce să mai discutăm, era în ielele din marte și astea îți iau mințile, ce mai, l-au măcelărit cu săbiile și el, săracu, și-a acoperit capul cu toga! Niște bezmetici, au pățit-o pe urmă și ei, mai ales Brutus ăla, că s-a răsculat populația. Au încercat pe urmă și ceilalți să povestească, generalul despre bătălia de la Kursk, subsecretarul și ziaristul bâm-bâm, cârnați! Ia spune, bă, și tu, ceva, îmi zice mie. Și-mi aduc eu aminte de-un necaz, cum am pierdut eu odată, și pe urmă l am găsit, un portofel. Nu vă spun, dom' profesor, mi se adresă el mie, cum m-au ascultat! Tăcuți, serioși, nu m-a întrerupt nici unul! Și zice ziaristul: dacă aș fi în libertate, mă Vintilă, aș face din tine un povestitor balcanic – și a pomenit un nume, adică ca ăla aș fi ajuns...“ „Panait Istrati, Vintilă, zise grasul Calistrat“, dar Vintilă nu confirmă. „Păi spune-ne și nouă, Vintilă, zise Bacaloglu, cu semeția sa flegmatică, și rânji

cu gura lui de babă, în timp ce peste ochi îi coborâră, ca niște obloane, pleoapele, cum ai pierdut tu și ai găsit un portofel!“

Naiv, Vintilă, râse iar și dădu din umeri cu ceva din orgoliul artiștilor, cărora orice li se întâmplă trebuie să fie interesant: „Păi nu mai știu!“. „Atunci nu ești scriitor, Vintilă, susură iarăși Bacaloglu, scriitorul are memorie, domne, ține minte tot, altfel de unde ar ști să scrie atâtea cărți? Tu ești un simplu om din popor, care ai limba dezlegată, nu te îngâmfa, Vintilă, că și tăcerea e de aur! Uite, așa-zisul nostru șef tace, dar și când o vorbi! Așa că ia aminte, învață să și taci, fiindcă unii te pot asculta în batjocură, Vintilă, nu cum crezi tu!“

Adică eu eram acela! Vroia să-l îndepărteze pe Vintilă de mine, abia apărusem printre ei, și Bacaloglu, care era de fapt șeful lor neinvestit, vroia să mă anuleze din capul locului. Mă lăsai anulat! Dar el nu credea acest lucru, lipsa mea de replică, pe care o dorea, îl irită și spuse mai departe: „Tu ești victima ușoară a unui om periculos, Vintilă, ești un încrezător și mă mir că la vârsta ta apreciabilă te-arunci cu capul înainte și nu vezi ce te paște!“ „Mă Costaichie, zise Vintilă, și râse iar în prada unei mari veselii, eu de când te cunosc, numai prăpăstii spui! Ești om cu liceu, dar uită-te la mine; uită-te! Și în clipa aceea mâna lui Vintilă țâșni ca o săgeată spre Bacaloglu și se întoarse îndărăt spre pieptul său: eu nu mă dau pe tine! Eu o să plec de-aici, am și vorbit cu cine trebuie și intru în comerțul de stat. Dar tu n-o să pleci, o să stai ani în șir, să te găsească americanii la deratizare și... și Vintilă își izbi fruntea cu palma și se văită cu o compătimire copleșită: a! a! Ce om de valoare! Ce minte! Câte calități într-un singur om! Cum au putut bolșevicii să-l înjosească în felul ăsta!“

Calistrat făcu „jjj, jjj! Batroane, se bâlbâi el, văd agum o băsărică de Joi-mari, gu miros de tămâie de la sărbătoarea morților cum se bănătează be capul tău înfumurat ca un bivol în eleșteu...“ „Păi nu e așa, Calistrate!?“ strigă Vintilă

triumfător. „Alo, domnu Calistrat, susură Bacaloglu sublinindu-și printr-o nepăsare parcă adormită înfrângerea (nu reușise să-l intimideze pe Vintilă, dimpotrivă, îi stârnise și mai mult verva sarcastică), domnu Calistrat, fii atent, domne, nu te lansa, fiindcă s-ar putea să rămâi foarte ușor, deși ești așa de gras..."

Adică?! Ce putea să-i facă? Rămăsei nedumerit asupra acestei enigme, dar nu pentru multă vreme. Bacaloglu continuă: „...Eu am fișe, domnu Calistrat, și deocamdată fișa dumitale e albă (Și se legănă imperceptibil și se uita în zare visător.) E albă, domne, dar te observ! Fii atent!..." „Jjj, făcu grasu, du te n bida mă ti cu fișele tale... Mă-ti nu i-ai făcut fișă?" „A murit de mult biata doamna Bacaloglu!", zise Vintila, deodată atins de amintirea acelei doamne. „Domnu Calistrat, tu ești băiat bun, dar ai un cusur! Te lansezi! Lansează-te, domne, continuă Bacaloglu, parcă încurajându-l, că pe urmă te lansez eu și o sa regreți... Dar o sa fie prea târziu! O sa-ți aduci aminte de dictonul latin *vae victis*. Dar aducerile aminte n-or să mai conteze, nu te baza, domnul Calistrat, pe faptul că ai băut cu mine un pahar de vin la aceeași masă..." „Da, știu, se bâlbâi grasul rânjind, ești bapabil de orice ordinărie, dar eu sunt mai bapabil decât tine și o să ți-o iau înainte, jjj, jjj, și o să te fag să bați din bopită ga un gal răbgiugos înainte să fie belit și să i se bună pielea bă băț. Iar eu o sa ma biș pe stârvul tău..." „Ești inconștient, domnul Calistrat, nu observi că asa zisul nostru șef râde de noi, răspunse Bacaloglu cu o grimasă care arăta că nu mai avea replică și vroia să abată discuția spre mine. Râde, domne (nu râdeam nicidecum!), faci pe clovnul, vrei sa-l distrezi... Distreaza-l, distrează-l!" „Gine grede că îl distrez să mă bube în gur", răspunse Calistrat turnându-și furios un pahar și dându-l peste cap. „El crede, continuă Bacaloglu din ce în ce mai iritat de tăcerea mea, nu mai vezi bine, domnul Calistrat. Ar trebui să vezi, să observi..." „Nu mă indereseează", zise glasul cu o expresie subită de ură, care îi desfigură chipul său buhăit, ură,

pesemne, la adresa mea, care aș fi putut crede (și dacă n-aș fi crezut puțin îi păsa) că el făcea pe clovnul să mă distreze pe mine. Orgoliul pe care Bacaloglu, cu o manevră grosolana, i-l stârnise făcuse să se aștearnă pe chipul său o expresie de o tâmpenie fără margini. Și continuă: „Fu gând vreau să distrez pe gineva, distrez be tata, be mama gare m-a născut, nu pe orice ordinar... Îl bag în bida mă-si! Gă eu sunt mai ordinar decât toți, jjj, reveni el la veselia de mai înainte, asta mă brivește numai be mine... Nu bermit, jjj, nimănui să se lege de salariul meu!..."

Bacaloglu avu iar o grimasă, care se vroia un surâs fin. Nu era chiar bine, dar era oricum destul de bine. Ar fi fost cu totul reușit dacă aceste injurii acoperite mi-ar fi fost adresate direct și grosolan, cum îi fuseseră adresate lui. Dar cu timpul se va ajunge și aici. „Mă, Gică, strigă Vintilă adresându-i-se lui Calistrat cu un fel de încântare de sine jubilatoare, te-am urmărit până aici și te-am înțeles. Dar chestia asta cu salariul, strigă el cu o voce casantă în siguranța de sine a judecății lui, n-am înțeles-o! Fii bun și explică-mi! Cine s-a legat de salariul tău?" Ura reapăru pe chipul grasului. Îmi aruncă o privire turbure, apoi se feri cu o jenă culpabilă, pe care însă o alungă imediat: „Așa, bolborosi, sa nu se lege nimeni de salariul meu". „Nu m-ai înțeles, strigă Vintilă. De acord, să nu se lege nimeni, dar cine s-a legat?" „Vintilă, strigă în clipa aceea famenul, care se înviorase brusc, sunt glasuri, Vintilă, sunt glasuri!" „Ce glasuri, mă gălbejitule, râse Vintilă cu o satisfacție egală cu aceea pe care i-o dăduse gustarea, care glasuri? Sau tu auzi glasuri deasupra capului, ca apostolul Pavel în drum spre Emaus!? Strelitule!"

Mai târziu avea sa-mi spună că famenul făcea parte dintr-o sectă numită streliți și că din pricina asta trecuse și el câteva luni pe la pușcărie. Ce era însă cu streliții ăștia nu știa nici el și nici dacă asta le era denumirea, în istoria domniei lui Petru cel Mare streliții, un fel de soldați din garda imperială, se răsculaseră și fuseseră toți spânzurați... Pesemne că altfel se numea secta

famenului... Chestia cu salariul rămase nelămurită fiindcă interveni și țiganul: „Hare dreptate domnul Calistrat, cine se leagă de leafa altuia merită să-l scuipi în gură... Nu e așa, dom' șef? Tu de ce ai venit la noi? Tot pentru o leafă... că acum nu mai sunt boieri să stea cu burta în sus și halții să-i pună lui pe masă să mănânce... Noroc, dom' șef, și fără șef nu se poate, până și țiganii-ăia corturari sau lăătari au un bulibașa al lor..."

Și ciocni cu paharul meu, căci nu-l ridicai, dar ciocni prea tare și mi-l vărsă pe pantaloni. Vrui să mă retrag, dar în aceeași clipă țiganul mă apucă de gât: „Pupa-ți-aș creierul-ăla cu facultate, dom' șef", zise el, și mă pupa pe tâmplă și pe urechi în timp ce vinul roșu șiroia de pe masă pe pantalonii mei. Mă smulsei din îmbrățișarea lui baloasă și îl izbii fulgerător în falcă; se răsturnă pe spate cu scaun cu tot și se prăbuși cât era de gros pe podea. Îl văzui cum se ridică holbat de furie și îmi dădui seama într-o clipă că o să sară la mine, și atunci nu-i lăsai timp, îl mai izbii o dată în aceeași falcă. De astă dată nu mai căzu, dar deschise gura ca un pește și răcni cuprins de o groază bizară, rămânând mereu cu gura căscată. Vintilă îi aruncă o privire rapidă și sări de la locul lui. „Stai așa, strigă el, nu te mișca, ți-a mutat fălcile! trage-ți limba în gură... Trage-ți, bă, limba în gură, besmeticule", și îi puse o mână pe cap și cu cealaltă, cu podul palmei, fără veste, îl izbi sub barbie de jos în sus de-i clănțăniră dinții. „Ei?! îi strigă triumfător, e în regulă? Și se întoarse la locul lui râzând înfundat. Nu ți-a plăcut, ai? îi zise mai departe. Tu de la început ți-ai căutat-o! Pai cum vorbești tu, mă, cu dom' profesor? Îi spui *tu*, parca ai fi păzit porcii cu el? Uite că te-a caftit, să-ți bagi mințile în cap. Și să-mi zici mersi mie că am văzut imediat ce-ai pățit, altfel te duceai la spital să-ți pună fălcile la loc... Și râse iar și se aplecă spre mine: Dom' profesor, ia să văd și eu ce mâini aveți? Și îmi luă o palmă în mână, o pipăi și iar râse: târnăcop?" Făcui un semn vag, atent la țigan, fiindcă știam că ei se prefac blânzi și supuși după ce

îi lovești, până ce deodată pun mâna pe-o sticlă și te pocnesc în cap pe neașteptate. „Ce-ai havut cu mine, dom' șef, zise el însă pașnic, fără ranchiună, ce ți-am făcut eu dumitale?" „Mi-ai vărsat paharul pe pantaloni, îi răspunsei, și vinul roșu pătează. Eu îți fac cinste și tu îmi strici un costum!" „N-am vrut, dom' șef!" „N-oi fi vrut, dar te-ai apucat să mă și pupi și m-ai împiedicat să mă feresc și tot vinul s-a scurs pe mine." „N-am vrut." „Ba ai făcut-o expres! Dă-te la o parte de-aici, mută-te pe alt scaun!" Țiganul se mută și începu să înjure la un mod impersonal, că el a vrut să arate că ține la un om și omul-ăla dă în el să-l omoare... Dacă îl loveam peste ochi, nu-i crăpau ochii?

Bacaloglu mirosea parcă o idee prin aer și după câteva clipe de tăcere îi dădu glas cu o indignare distilată, simulând o îngrijorare: „Domne, ăsta lovește oamenii..." „Da, bolborosi și Calistrat cu privirea turbure, în timp ce își umplea paharul gânditor, a venit aici să ne terorizeze..." „Ba a venit să facă cinste, strigă Vintilă, căruia i se făcuse iar foame și mesteca pâine goală. Și voi doi ați început să-l înjurați. Ei! Ce v-a făcut vouă omu-ăsta?! Întreb de curiozitate, fiindcă eu am fost foarte atent, nici n-a răspuns la prăpăstiile voastre, și acuma..." „E un om, domne, susură iar vocea parcă visătoare a lui Bacaloglu, cum să dai în el? Acuma nu mai e permis, domne, să-ți faci de cap! Caz de miliție, de condamnare!" „Trece-l pe fișă, zise grasul ironic, jjj, și-mi aruncă o privire de simpatie, repede reprimată. Du-te, mă Bacaloglule, și cheamă un milițian, da' să-i plătești înainte bantalonii bătați, altfel n-are valoare... Vezi că universitarul nostru are balmă grea și dacă mai zici multe să n-o încasezi și tu! Eu voi depune mărturie că tu te-ai legat de el brimul și m-ai îndemnat ji be mine. Îmi ger scuze, jjj... Asta nu înseamnă că treg de partea lui, nu-l cunosc, nu mă interesează... Fiegare cu masa lui... Dar n-o să merg bână acolo cu ordinăria să-l mai înjur când el face ginste... Mai târziu vad eu, dagă se mai leagă de leafa mea îi dau gu vermorelul în

gap..." Vintilă râse și îmi șușoti: „ ..vedeți, are el ce-are cu ideea asta, că v-ați legat de leafa lui! Încolo, dacă nu l-ar trăzni așa câte-o chestie de-asta complet aiurită, cu care prinde ură pe tine ani de zile, ar fi băiat bun..."

Astfel se încheie prima mea zi de lucru la deratizare, o zi bogată, care se repetă nu chiar zilnic și desigur fără să mă mai stingherească țiganul, dar totuși destul de des, în care domina Vintilă, inepuizabil... Dacă n-ar fi fost el, n-aș mai fi mers cu ei la acel bufet... Nu era cum mă avertizase Ion Micu, atunci la braserie, că voi întâlni jos forțele obscure de autoritate și dominație a maselor, dar ceva tot era, deși acești deratizori nu reprezentau chiar masele: dădusem de forțele târâtoare și într-adevăr obscure care viermuiesc în adâncurile lor și care nici la un pahar de vin nu-și puteau ascunde ura, ranchiuna și abjecția (gândul mă ducea și la desvăluirile lui Vintilă, nu numai la ceea ce auzisem în acel bufet...).

XV

Chemai chelnerul, plătii toată consumația și plecai. Acasă Matilda strâmbă din nas când mă apropiai de ea. „Miroși urât, zise, unde-ai fost? De unde ai luat mirosu-ăsta? Apoi, cu o privire bănuitoare: și pantalonii unde i-ai pătat?" „La servici", îi răspunsei, „Ce servici?" „La deratizare!" „Cum la deratizare?, șopti ea nedumerită. „Nu știi ce e o deratizare? o întrebai la rândul meu cu un glas voit abrutizat, intri într-o clădire în care sunt șobolani și, cu vermorelul în spinare, îi omori!"

Ea se uită la mine cu o privire apăsătoare și neclintită. În sfârșit, înțelegea. Asadar, acolo ajunsesem. O apăsai și eu cu privirea: da, acolo! Asadar, arhitecta Matilda era soția unui individ numit Petrini, care lucra la serviciul de deratizare al orașului? Da! Putea intra și în blocul dumitale să-l vezi cu vermorelul în spate...? Da, ăsta era soțul tău, tatăl fetiței tale, puteai să te trezești cu el în apartamentul unei prietene care să-l

contemple îndelung, să povestească apoi și altora cum arată. Și mai vrei să trăiești cu mine, să te mai culci în patul meu și să mai stai să mănânci cu mine la masă? Nu, nu neapărat, n-o să mă agăț de nimeni...

Acest dialog mut fu mai greu de îndurat decât crezusem. Amorțeala mea mă învăluia, dar (o surpriză) inima îmi bătea. Așadar, nu suportase știrea, cum undeva, în adâncul ființei mele, descoperii că sperasem s-o suporte. Simții cum urcă în mine ura și în acea clipă ceva asemănător apăru și în ochii ei. Stăteam în picioare în hol unul în fața celuilalt, nemișcați și tăcuți. Privirile rupseră apoi brusc contactul, și ea dispăru în bucătărie, iar eu în baie, unde îmi lepădai costumul și făcui un duș. „Asadar, iată, gândii, cum se produce o despărțire! În câteva clipe!, în care nu se rostește nici un cuvânt. Da, nu poți niciodată să-ți imaginezi un astfel de eveniment; nu e cum crezi și nu vine când ți se pare inevitabil! Seamănă cu moartea, când simți că apropierea ei este neîndoielnică și de astă dată nu te va cruța: e foarte rău, nu seamănă cu morțile care până atunci îți reamintiseră doar că *ea* există și că trăind nu trebuie să uiți sfârșitul. Numai în carceră mai simțisem un astfel de frig interior și o astfel de singurătate fără scăpare. Tot astfel era când îți legai viața de cineva. Te desparți de mai multe ori până te desparți (cum mi se întâmplase mie până atunci), iar când e să fie de-adevăratelea simți cum moare pentru tine speranța fericirii, despre care nu bănuiești ce întindere are în ființa ta și cât de adânc este ea împletită cu bucuria de a trăi, bucurie care până atunci crezuseși că e autonomă și nu poate fi alungată de nimic. Nu e o suferință, ci o cădere într-un abis insondabil. Cuvintele des rostite de oameni: „viața nu mai avea pentru mine nici un rost", și care până atunci ți se păruseră incredibile (cum să nu mai aibă viața nici un rost? e suficient să privești cerul! îți spui fără să bănuiești în clipa aceea că cerul e invadat de speranțele tale secrete, de visurile tale fără nume) devin

pentru tine o realitate brutală, în care ai vrea, ca și înainte, să nu crezi, dar îți dai seama ca nu mai sunt gândite și rostite de alții, ci de tine, și că tot ceea ce vezi (chiar și cerul!) e străin de tine, cum tot ceea ce credeai tu că reprezinți îți este străin. Iată boarea primăvăratecă și altădată dulce care pătrundea peste mine prin fereastra deschisă de la baie, nu-mi mai umfla pieptul și nu-mi mai invada inima și nu-mi mai făcea gândul să zboare fără hotar. Pasăre rănită, care spera să se vindece, inima mea agoniza cu aripile tăiate și gândul „ar fi mai bine să mor" veni ca o liniștită salvare. Dar atunci descoperii ca mai există o speranță și o bucurie care mi-au mai rămas: fetița. O să trăiesc pentru ea, îmi spusei, nimeni nu mi-o poate lua. Sunt tatăl ei și altul nu-i poate fi dat. E o realitate tot atât de indestructibilă pe cât de inexorabilă e despărțirea mea de maică-sa."

Ieșii în hol și mă așezai în fotoliu. Ziarele și revistele de pe măsuță mi se părură o stupidă vanitate a oamenilor, care credeau că pot comunica între ei prin scris. Le răsfoii câteva minute fără să citesc nimic, apoi le aruncai. Mă ridicai și intrai în bibliotecă. Vederea cărților îmi aminti de ceva parcă uitat, demult părăsit, cum ar fi copilăria, dar fără nostalgia ei. Mă întinsei pe canapea și rămăsei cu privirea împrăștiată. Atunci observai mirat cum doza electrica din perete se dublează chiar sub ochii mei, detașându-se încet și lateral și se fixează apoi la o distanță de o palmă una de alta și amândouă rămân nemișcate. Clipii, dozele se uniră, dar apoi începură iar să se despartă. În același timp tavanul începu și el să se clatine. Mă ridicai nedumerit. Chiar atât de mult băusem? Nicidecum, două pahare, asta nu însemna a bea. Mă întinsei la loc. Fenomenul se repetă cu plafoniera, care așa mare cum era începu și ea să se dubleze. Dar nu atât de mult ca doza, însă perceptibil. „Cine știe, gândii, și închisei ochii fără să-mi pese... Cine știe ce porcărie o fi pus bufetierul acela în vin, ca să poată turna apă, metabisulfit de dracul să-l pieptene, deși se zicea că vinul roșu nu poate fi dres,

fiindcă i se schimbă culoarea... Încă un gând mă întări prin revelația pe care mi-o produse. Sfâșierea pe care o simțisem atâta timp în mate era premonitorie, căci, iată, acum n-o mai concepeam, dimpotrivă, simțeam un fel de eliberare: era despărțirea, pe care ființa mea o percepea cum se apropie, în timp ce gândirea n-o descoperea, fiindcă n-o accepta. Bine că se terminase. Și pieptul mi se ridică și respirai adânc, și o bucurie stranie, un fel de abandon în voia forțelor divine, mă cuprinse. Cine poate să știe? Poate că nu totul se terminase pentru mine! Ba era chiar sigur. Și îmi amintii vorbele bunicului, spuse de el în ziua botezului, după marea scenă de violență a Matildei: „băiatul e tânăr și fete sunt destule, vă despărțiți, și gata!" Cine n-are bunici să și-i cumpere! Pentru ei nimic nu e ireparabil, în afară de bolile care aduc moartea. Istoriile astea dintre inși care s-au iubit, apoi nu se mai iubesc, apoi se urăsc și apoi se despart n-au în ele nimic catastrofic, cu condiția, desigur, să fii tânăr și s-o poți lua de la capăt, bineînțeles cu mai multă minte, și să găsești una mai bună, să nu cazi, adică, din lac în puț. Fiindcă uneori poți să ajungi să regreți răul în care ai trăit cu precedenta decât binele cu cea de-a doua. Decât așa, mai bine rămâi burlac. Ei și? Burlăcia are și ea hazul ei, mai ales dacă ai apucat să faci un copil!

Și astfel, în mai puțin de o oră, trecui de la o gravă cădere, care mi se părea că nu se va opri niciodată, la o euforie bizară, pe care mi-o dăduse tocmai abandonul meu total în suferință acceptând acum fără să mai mă zbat eșecul meu cu Matilda. De aceea când ea intră peste mine în bibliotecă și, arătându-mi un chip vesel, expresie parcă a aceleiași euforii, și mă invită la masă, mă pufni râsul. „De ce râzi?" mă întrebă fără mirare. „Știi tu!" răspunsei. Ea își coborî privirea, semn că știa, nu zise nimic și eu mă ridicai și ne așezarăm la masă. „A fost o gluma, nu e așa?" mă întrebă în timp ce se ocupa de fetiță, care mânca acum cu noi. „Ce glumă?" „Istoria ta cu deratizarea." „Ba nicidecum.

E foarte interesant! Nici nu știi ce ne am distrat! Cred că oamenii care trăiesc în aerul rarefiat si abstract al puterii, ba chiar și cei care trăiesc în cel ideal, al spiritului, invidiază nu o dată pe cei care trăiesc și se distrează în concretul fascinant al abjecției." „Așa o fi, dar sper că ți-ajunge, ai să pleci de-acolo!" „Nici nu mă gândesc", spusei și izbucnii din nou în râs. „Dar știi, zise ea veselă, că în acest caz trebuie să ne despărțim..." „O, da, bineînțeles, îi răspunsei cu mare tandrețe în glas, desigur, despărțirea e inevitabilă..." „Tu ai vrut-o!" zise. „Dacă îți face plăcere, răspunsei, poți să crezi și acest lucru. Pentru mine n-are nici o importanță care dintre noi a vrut-o, sau dacă am vrut-o împreună."

Băurăm cafeaua în hol și petrecurăm cu fetița printre noi câteva ceasuri plăcute, care se repetară apoi timp de câteva săptămâni. Iubirea parcă renăscu, ne mângâiam unul pe altul, ne îmbrățișam cu patimă, ca la începutul începutului, ba chiar aș fi zis că în sfârșit descopeream armonia și fericirea care ar fi trebuit să domnească tot timpul între noi. Dar eu știam că puterea acestor sentimente și îmbrățișări pasionate era ultima și că numai astfel puteam accepta să ne despărțim; nu noi eram vinovați, nu noi o doream, iată, ne iubeam, fericirea ar fi fost posibilă... Da, ar fi fost, dar...

XVI

A doua zi echipa noastră se deplasă la uzina de tractoare. Aici șobolanii își făceau de cap, circulau nestingheriți prin secții, mâncau sendviciurile muncitorilor, se urcau pe mașini, speriau dactilografele prin birourile administrației. Ni se povesti că o funcționară își scosese pantofii noi care o cam strângeau și își văzuse de lucrul ei și când la un moment dat își căută cu picioarele pantofii sub birou găsi numai unul bun, celălalt fusese ros chiar acolo lângă ea de un șobolan. Alta avea un borcan cu dulceață în dulap, i se făcuse poftă și vrusese să ia o linguriță, deschisese ușa mică a dulapului și vârâse mâna. În clipa aceea fusese mușcată de unul care îi sări si în piept; leșină și în câteva minute i se roși și i se umflă brațul până sus. „Aici nu merge cu vermorelul, zise Bacaloglu specialist. Aici e colonie mare, domne, trebuie s-o descoperim și s-o distrugem." Dar nu căutarăm mult, ne-o arătară muncitorii, era lângă secția de sculărie, secție veche, lângă care se afla și o pompă cu apă. Ni se dădură târnăcoape și lopeți și începurăm săpăturile, după ce astuparăm în prealabil găurile prin care muncitorii îi vedeau intrând și ieșind (le astupaseră și ei, dar șobolanii le perforau și după câteva zile ieșeau din nou). Muncirăm zadarnic câteva zile. Nu găseam nimic. În cele din urmă, dădurăm de-un culoar și săparăm cu grijă urmând direcția lui, care ne duse într-adevăr spre colonie.

Bacaloglu aruncă târnăcopul și puse mâna pe-o lopată. Primul șobolan care scoase râtul se retrase ca o vedenie, spre dezamăgirea lui Bacaloglu, care se pregătea să-l ardă la mir cu lopata. „Se duce să dea alarma, spuse famenul care le studiase obiceiurile și comportamentul. Dacă au culoar de salvare, n-o să mai găsim decât puii, bătrânii și bolnavii." „Mă strelitule, zise Vintilă, care e viața, cât de lungă, a unui șobolan?" „Merge și până pe la zece, doisprezece ani, dacă are ce roade", răspunse famenul. „Și când te gândești gă o albină trăiește doar trei luni și aduge numai foloase, ce bida mă-si s-o fi gândit Dumnezeu să le dea ăștia viață lungă?! zise grasul Calistrat și râse în felul său gâjâit, parcă ar fi vrut să spună că Dumnezeu își batea joc de noi. Zdrelitule, se adresă el famenului, ge foloase aduc ăștia?" „Dar noi ce foloase aducem?" zise famenul, după o gândire. „Du-te, bă, în bida mă-ti, nu face pe filozoful", zise Calistrat vesel. „Mă Gică, strigă Vintila minunându-se, el ți-a dat un răspuns, adresându-ți totodată și o întrebare. Fii bun și răspunde la ea. Așa e: ce foloase aducem noi?" Și se propti în târnăcop cu o expresie de mare încântare pe chipul său mare

și fălcos și așteptă. „Eu mi-adug foloase mie, zise grasul deodată furios și agresiv. Restul nu mă interesează." „Păi așa zice și șobolanul", strigă Vintilă cu un fel de entuziasm pentru sine, pentru inteligența sa. „Îl privește, zise Calistrat, numai gă dagă eu îl prind, îl omor. Eu nu sunt indian să mă uit cu doleranță la doate viețuitoarele și să le las să-mi mănânge din draistă. Niște gretini!" Vintilă clătină din cap, având aerul că înțelege multe, se minunează și în același timp parcă regretă că nu poate da glas la tot ceea ce îi venise în cap. Puse din nou mâna pe târnăcop, lovi pământul scoțând bolovani mari, mișcările i se încetiniră și apoi se opriră: „Mă Gică, da' am auzit că indienii ăștia sunt oameni foarte culți, degeaba îi înjuri tu. Concepția lor e să trăiască tot ce există ca viețuitoare pe pământ în modul cel mai pașnic cu putință. Stai la masă și mănânci brânză, ca să-ți dau un exemplu. Vine o cioară, se apropie, se așează pe marginea străchinii și ciugulește și ea din brânză. Cetățeanul nu zice nimic! Pe urmă vine o păsărică, i se așează pe mână și ciugulește și ea chiar din dumicatul pe care vrei tu să-l duci la gură. Eu găsesc asta foarte minunat!" „Găsești tu, dar eu nu găsesc", zise grasul „Noi suntem niște sălbatici față de concepția lor, niște besmetici, strigă mai departe Vintilă. Asta așa, din punct de vedere ca idee. Fiindcă așa a gândit Dumnezeu când a făcut lumea, așa era raiul. Și știi de ce n-a rămas așa?" „Ei, de ce?" „Păi ia gândește-te!" „La ora asta nu pot să mă gândesc la nimic." „Din pricina femeii, mă Gică, strigă Vintilă, ea strică tot, ea e capul la toate relele de pe această lume.." „Și vrei să spui gă în India nu mai sunt femei?" zise grasul, și la această replică Vintilă se poticni, deși râdea: „Nu vreau să spun, dar poate n-or fi așa de rele ca în alte părți..."

Trei șobolani care țâșniră rapid unul după altul și se îndreptară în goană în trei direcții diferite, ca și când ar fi meditat înăuntru cum să procedeze ca să scape, întrerupseră această discuție care promitea multe. Într-adevăr lopata lui Bacaloglu ezitase o clipă în care dintre ei să lovească și nu mai prinse nici unul. „Lăsați, domne, discuțiile, zise el supărat și cu un fel de regret că din pricina celor doi ratase lovitura. Nu vedeți, domne, continuă el parcă trist, că șobolanii ăștia s-au sfătuit cum să-și bată joc de noi? Eu suport orice, numai când mă trage cineva pe sfoară îmi ies din pepeni!" Alți trei șobolani țâșniră și procedară la fel, și de astă dată Bacaloglu îi scăpă din pricina propriei lui tristeți de care se lăsase dus, ridică iar prea târziu lopata. „Cu ăștia trebuie să fii atent, domne, filozofă el, însă îndârjit, și într-adevăr a treia serie de trei care țâșniră curând îl găsi treaz și terciui doi dintre ei, care chițcăiră disperați la prima lovitură de lopată.

După această victorie însă trecu mult timp și nu mai ieși nici un șobolan. „Ăștia au plan fin de evadare, domne, zise Bacaloglu, trebuie să ne așteptăm la cine știe ce altă metodă ingenioasă, deși nu văd." „Chițcăitul ălora loviți, zise famenul, era și-un semnal pentru cei dinăuntru. Adică nu mai merge cu metoda asta, aplicați alta." „Ei, s-o vedem!" Urmarea fu că timpul trecea, noi săpam mereu, și nimic. „Ăștia aplică războiul nervilor, domne, zise Bacaloglu deconcertat. Vor să arate că nu mai e nimeni acolo, ca noi să nu-i mai pândim și să ne ia iar prin surprindere." Și îl și luă, ieși unul, și exact în clipa când lopata îl strivea, ieși altul și scăpă, apoi ieși încă unul și fu terciuit, și apoi iar altul, care scăpă, și astfel ieșiră o mulțime timp de aproape un minut, în același ritm în care se sacrifica unul ca să scape următorul, până ce puse mâna pe lopată și Vintilă, dar, atunci, după ce începură să fie omorâți toți, scurgerea încetă. „Ar trebui să învățăm, domne, de la ăștia, cum se scapă dintr-o încercuire", zise Bacaloglu, ștergându-se pe frunte de sudoare. „Mă Gică, râse Vintilă, fiecare viețuitoare luptă să-și scape viața. Ai văzut? Mori tu și scap eu! Unde fac oamenii așa, unde admit ei teoria asta? Eu să mor?! strigă el indignat. De ce să nu mori tu! Și se ceartă între ei și mor toți!"

Reluarăm săpatul și curând dădurăm de colonie, pe care o nimicirăm. Rămăseseră în ea puțini șobolani, dar era plină de sute de pui mici și scârboși, parcă jupuiți de piele; la vederea lor grasul Calistrat se dădu mai încolo și începu să vomite. Teoriile famenului despre felul cum trăiau șobolanii se verificară din plin; ba chiar aflai ceva pe deasupra, că șobolanii, pe lângă organizarea lor de-acasă, socialmente se organizau pe bresle, zise famenul. „Cum pe bresle, mă strelitule!" zise Vintilă râzând. „Da, pe bresle, repetă famenul. Cum era la noi pe vremuri: breasla măcelarilor, breasla cismarilor..." „Au rămas în urmă, reflectă Vintilă. Ar trebui să se organizeze pe sindicate!" „Asta ar însemna să-și invendeze și lupta de glasă, zise Calistrat. Si să iasă la manifesdație..." „Și cine ar fi dușmanul de clasă?" râse Vintilă. „Treaba lor, zise Calistrat. Exploadatorii dintre ei..."

După ce terminarăm, ne urcarăm în autobuz și ne întoarserăm în oraș, dar nu acasă, ci direcția bufetul „Tâmpa". Toți eram însă îngrețoșați și nimeni nu mâncă, se bău doar țuică și în curând ne ridicarăm și plecarăm.

După-amiază tata îmi dădu un telefon să trec pe la el. „E adevărat, zise, că lucrezi la deratizare?" mă întrebă îndată ce sosii (nici nu mă lăsă să mă așez bine pe pat). A, da, parcă uitasem, chiar la uzina lui fusesem să distrugem colonia. „Da, e adevărat", zisei. „Și în altă parte nu puteai să te angajezi?" „Nu, acolo am fost repartizat." „Și chiar ai întrebat dacă nu se putea în altă parte?" „Chiar am fost avertizat că dacă nu primesc, n-am decât să mă descurc singur. Brațele de muncă nu se vor mai ocupa de soarta mea." „Și așa, niște meditații, nu puteai să găsești? Sunt atâtea familii cu copii care au nevoie de meditatori!" Se vedea că se gândise între timp, din clipa când aflase, la o soluție mai bună pentru mine. „Tu nu-ți dai seama, continuă el, că te faci de rușine?" „Nu eu mă fac de rușine, zisei, ci cei care nu vor ca închisoarea mea să se termine. Sunt liber,

dar de fapt sunt tot închis." „Când mi-a spus unul care te cunoaște, un prieten de-al meu care s-a dus și el să se uite, Petrini, zice, fi tău așa și pe dincolo, fugi de aici, zic, l-ai confundat tu, du-te, zice, să-l vezi, dacă nu mă crezi..." „Și te-ai dus!" „Da", făcu tatăl meu stupefiat. „Cu meditațiile e același lucru, zisei, află familia că am fost pușcăriaș și n-am chef să risc să mi se spună cine știe ce grosolănie acoperită." „Da, așa e", zise el și începu să înjure, dar fără adresă, așa, impersonal, doar *le*, acest *le* putând fi toți sau doar cei de la Brațele de muncă, nu-i scăpa vreo precizare. „Ce să faci tu acuma? Că nici pe capul nevestei ți nu poți să stai și să nu faci nimic, ai fi putut sta un oarecare timp dacă ai fi luat și tu o fată cu scaun la cap, să înțeleagă că acuma ți-e și ție greu, până trece greul, că n-o să țină așa cu metodele astea în vecii vecilor, dar muierea ta, ce să mai vorbim, e o femeie trufașă și, nu te supăra că ți-o spun, cam nesăbuită, te înțeleg și pe tine că nu poți să mănânci liniștit din ciorba aia pe care o să ți-o pună pe masă fără să-ți scoată ochii, dar nici acolo, să omori șobolani, nu poți să rămâi... Du-te și tu pe la țară, la ferma lui Vasile ăla!" „Crezi că o să-i convină să afle toți pe acolo cine e cumnatu-său? Crezi că nu m-am gândit?" „Așeaie!... Știi ce? Eu le...! Sunt atâtea posturi la noi de dispeceri, de controlori tehnici, la administrație... Am să vorbesc eu cu inginerul-șef să te angajeze. Trebuie să te angajeze! Nu se poate ca un om învățat care si-a tocit atâția ani coatele de băncile facultății să fie trimis la șobolani. Uite, uzina are o bibliotecă, să te angajeze acolo, să te ocupi de ridicarea nivelului cultural al maselor (adăugă el cu ironie), organizezi serbări, recitaluri, poezii, chestii de-astea... ziarul de perete, material sportiv, meciuri, excursii... Tocmai au dat afară pe unul care, la o serbare cu dans și bufet, a ridicat al dracului prețul la mititei, la sendviciuri, la spirturi... Diferența o băga în buzunar. Ce zici?" „Ce să zic, nimic, încearcă! Numai că n-or să angajeze ei la ridicarea nivelului cultural al maselor un

dușman de clasă. Și chiar dacă din întâmplare mă angajează unul, vine altul mai vigilent și o să mă dea repede afară zicând că «m-am strecurat» în sânul clasei muncitoare, să fac și să dreg." „Ce să dregi?" „Acțiuni dușmănoase, chestii de-astea!" „Vorbim cu directorul, e un om cu bun-simț." „Vorbește! mai zisei, dar nu uita să-i spui că am fost la ocnă. Altfel vin cadrele și or să-i dea peste nas Cunoști mai bine decât mine ce sarcini au ăștia de la cadre! Pot să te dea și pe mâna Securității, inventând cine știe ce porcărie! Asta mi-ar mai lipsi! Nu, tată, mai bine stai liniștit, să nu pățești și tu ceva. Nu există post în care să nu sabotezi, să nu uneltești... Doar la șobolani! râsei eu. Acolo n-ai cum desfășura o activitate contrarevoluționară! Ce face mama?" „Mă-ta e cam bolnavă, spuse el, apoi adăugă, acum e plecată pe la bunicu-tău... și-ăla nu-ș' ce are..."

Adică toți aveam câte ceva, eu că lucram unde lucram, nevastă-mea că era așa cum era, mama că era cam bolnavă, bunicul știam și eu că nu mai simțea nici o bucurie de viață, iar el, tata, ce să facă el acuma, să mai încerce sau să nu mai încerce să mă aducă la el în uzină? „Eu vorbesc, spuse deodată, îndârjit. Ai fost condamnat pe nedrept. Aia nu e muncă pentru tine!"

XVII

Vorbi însă zadarnic, inginerul-șef căruia i se adresă răspunse că asta e o chestiune de cadre, să se adreseze deci șefului acestui important serviciu, fără avizul căruia nimeni nu putea fi angajat. Ăsta însă era un individ pe care toată lumea îl detesta, cu nesfârșitele lui formulare, în care trebuia să treci și străbunicii, și de când te-ai născut, și laptele pe care l-ai supt când erai copil de țâță: ei, da, laptele ăla, depinde de la cine l-ai supt, ce fel de mamă, ce avere a avut, înainte de 23 August, după 23 August, din ce partide politice a făcut parte, dar părinții ei, dar surorile, dar frații, dar soțiile sau soții lor și ce condamnări au suferit și ce rude au în străinătate... Și cu toate că sarcina lui era doar asta, să stea ca un câine călare pe dosarele a mii de oameni, se amesteca și în viața prezentă a tuturor, el apăra și morala proletară, și interesele uzinei, era un personaj activ în ședințele sindicale și de partid, conducea tot felul de anchete, unele pe față, altele în mare secret, și când erai chemat la el, să zicem pentru a doua zi la ora cutare, noaptea aceea nu dormeai bine, fiindcă, îți spuneai, nu te chema el degeaba și în nici un caz ca să-ți dea o veste bună. „Nu m-am dus eu la ăsta, continuă tata furios, m-am dus la directorul general. La urma urmei, nu era el șeful întregii uzine? Cum adică, un cuvânt al lui nu putea trece peste capul pătrat al acestui individ? Am făcut bine. Bularca, înainte să ajungă director general, fusese muncitor ca și noi, aș fi vrut să-l aud că nu mă ascultă, că mă trimite la ăsta, că refuză să-și exercite drepturile lui de șef și se spală pe mâini de răspunderea de a judeca și singur și a angaja un băiat tânăr, care a suferit o condamnare pe nedrept. Un băiat cu carte, fost profesor universitar. M-a primit într-o joi. Un om tăcut, dar sincer, se uita la tine drept și îți spunea exact care era situația, fără pălăvrăgeli, cum făcea directorul adjunct, care te zăpăcea la cap și nu mai știai nici tu de ce ai venit. M-a ascultat cu mâna la tâmplă, pe gânduri. Nici eu nu m-am întins la vorbă, știam că are și alte treburi, îl mai așteptau și alții dincolo, la o ședință de conducere, și alții dincoace, în biroul secretarei, care mă rugase să nu-l țin mult. «Tovarășe Petrini, mi-a spus el, pentru mine un om care a ispășit o pedeapsă pe drept sau pe nedrept e un om absolvit. După mine, ar fi trebuit ca fiul dumitale să fi fost reprimit imediat la postul lui de la Universitate, fiindcă instanța nu l-a condamnat și la pedeapsă privativă de dreptul de a-și exercita profesiunea pentru care s-a pregătit. Sau măcar să-l fi angajat într-un post compatibil cu însușirile lui. La noi, de pildă, avem angajată la biblioteca uzinei o fostă curvă, care se ocupă și cu aspectele

culturale, dar se ocupă din păcate și cu turnătoriile la adresa oamenilor pe care șeful cadrelor le studiază cu grijă, fiindcă el a angajat-o și eu mi-am dat acordul fără să știu ce poamă e. Vezi? Aș fi putut foarte ușor să-l angajez în locul ei pe fiul dumitale, pe garanția dumitale, bineînțeles, care ești muncitor vechi și pe care te poți baza. Suntem de aceeași vârstă și știm amândoi că n-am luat puterea ca să instaurăm între noi astfel de moravuri. Așteaptă s-o dau afara pe femeia asta, și chiar și pe acest șef de cadre pe care îl urăște toată lumea (am și eu legăturile mele cu tovarăși cu răspundere, care or să mă asculte), și atunci să vină fiul dumitale la mine să stăm de vorbă cu el și îl angajez. La cantină, să servească muncitorii, acolo e locul acestei bibliotecare isterice, nu la bibliotecă, unde vorbește urât cu tineretul avid de carte. Acolo trebuie să domnească o atmosferă așa spirituală și caldă, nu de intrigi și turnătorii. Așa o să facem!»"

Tata era, povestind, impresionat de directorul său general, cu mai puțin, ba chiar deloc. Dar nu zisei nimic, să nu-l jignesc. Să aștepți ca un șef de cadre să fie dat afară, asta putea dura mult și bine. Nu era exclus să fie dat afară el, acest Bularca sincer și drept. Dacă tata era atât de naiv și nu știa cine e un șef de cadre, cine anume îl susține, ce instituție, era greu de crezut că directorul său general nu știa. În ce mă privește, hm! știam destul de bine. Practic, nu s-ar fi putut face nimic pentru mine chiar și în cazul în care acest Bularca ar fi reușit să se debaraseze de acel individ. Nu trebuia să vină altul? Iar cel nou ar fi semănat cu cel plecat.

După vreo lună euforia în care trăiam eu cu Matilda începu să se stingă. Vedeam reapărând pe chipul ei întrebarea: ei bine, cât o să mai dureze? Și într-o zi mă întrebă fără ocol: „Tot nu te-ai săturat?" „Nu", îi răspunsei sumbru. „Nu te supăra, domnule, zise ea atunci, nu mai ești același om și nu cred că din pricină că ai fost la închisoare. Au mai fost și alții și n-au abandonat găsind o plăcere secretă în căderea lor. S-au ridicat! Nu pot să-ți înțeleg căderea și nici pe cine vrei să sfidezi nedându-mi măcar speranța că asta se va termina într-o zi. Trebuie să ne despărțim! Nu voi divorța imediat, păstrez eu speranța că în singurătatea ta o să te gândești și o să te întorci lângă mine. Poți să stai în casă, nu te gonește nimeni, dar între noi nu mai poate fi nimic." „N-am la ce să mă gândesc, îi spusei, nu uita că înainte chiar să fiu arestat te-ai despărțit de bărbatul tău în clipa în care ai îndrăznit să ridici mâna asupra lui. Din clipa aceea, continuai eu dând curs unor meditații care nu erau proaspete, mi-ai oferit perspectiva unei vieți în tică loșie, după ce îndată ce ne-am căsătorit mi-ai oferit una a unei vieți moarte, adică fără iubire. Nu pot să accept să renunț la fericire pe acest pământ, chiar dacă o să mă complac, cum spui tu, multă vreme în plăcerea secretă a căderii. Nici închisoarea grea nu m-a făcut să uit sau să se micșoreze în sufletul meu proporțiile eșecului nostru. Îți dai deci seama, sper, din cele ce-ți spun, cât de mult te-am iubit. Poate că dacă te iubeam mai puțin, mai spusei, cine știe, trufia ta nu m-ar fi rănit atât de tare și viața mea cu tine ar fi fost, poate, tolerabilă, dacă bineînțeles n-ar fi survenit trădarea de o parte și de alta. Deși nu e sigur că n-a și survenit. Nu pot să-ți uit telefoanele și cât de fericită arătai când te-am surprins. Ura pe care mi-ai arătat-o după aceea era o dovadă în plus că nu gelozia mea (un sentiment care mi-e complet străin) a făcut să nască în tine ura pe care ți-o citeam în ochi. Sunt lucruri care nu pot înșela un om care iubește și care, repet, nu e gelos, cum sunt eu, cel puțin cu tine. Când iubești foarte tare, apare încrederea absolută și gelozia n-are loc. Dar nici nu poți ierta când încrederea e înșelată." „Nu te-a înșelat nimeni", zise Matilda cu un glas ciudat.

Tresării. O lungă tăcere se așternu între noi. Eram pregătit pentru această scenă, dar nu mă gândisem niciodată ca ea m-ar fi înșelat. Totuși, de ce acum, pe neașteptate, exprimasem în

acest sens o îndoială? Răspunsul ei, negând, în cuvinte, era afirmativ în modulația glasului: „Nu te-a înșelat nimeni“ suna „te-am înșelat, ei și?!“ Nu eram pregătit pentru această revelație, încât tăcui mai departe. Ea se sculă din fotoliu și se îndreptă liniștită spre dormitor. „Bineînțeles că nu m-a înșelat, gândii, dar ce putea să-mi răspundă?“ Totuși, enigma comportării ei din acele clipe rămânea întreagă. Iată, despărțirea de care fusese vorba atunci și în care eu nu crezusem se dovedise o repetiție a despărțirii de acum, care era chiar reală, de neînlăturat. De ce m-aș fi înșelat, așadar, în rest: încercarea ei de a fugi de-acasă pentru a mă sili pe mine să plec, aversiunea fățișă, izbucnirile de ură iraționale... de ce iraționale? Poate chiar mă înșelase, sau vroia să mă înșele, și o împiedica naivitatea ridicolă a încrederii mele în ea, veșnica mea speranță a unei reîntoarceri la anii de dinainte de căsătorie.

Reveni în hol cu un pachet de țigări în mână, se reașeză și își aprinse una. „Asta e, zise foarte liniștită. Nu corespund visului tău de fericire. Ce să fac? Să mă prefac că n-am cinci ani mai mult decât tine? Aș fi ridicolă! Sunt bătrână, dragă, am trecut de treizeci de ani, și adio, Matilda, cochetăria cu un bărbat mai tânăr... Încă puțin și mi-ai fi spus-o în față: sângele meu bate altfel decât al tău, ce te miri că m-am îndrăgostit de alta? Ce-aș fi putut face auzind asta? Aș fi înghițit sau ar fi trebuit să tac, să nu te întreb niciodată unde te duci de îți pui cel mai frumos costum și cea mai frumoasă cravată la cea mai frumoasă cămașă, spălată și apretată de mine, și unde întârzii sau îți petreci nopțile, în timp ce eu te-aș aștepta încercând zadarnic să dorm?...“

Ai fi zis, auzind-o, că își desvăluie în sfârșit secretul comportării ei, dar nu mă lăsai înșelat: „Atunci, îi spusei, de ce te-ai mai măritat cu mine și mai ales de ce ai păstrat copilul?“ „De ce? Asta e alt secret, pe care însă nu ți-l spun și n-o să-l afli niciodată. Și încă un lucru: nu te înșela pe tine însuți crezând

că m-ai iubit foarte tare. Nu m-ai iubit nici măcar atât cât poți tu să iubești, adică așa, cu toată ființa ta, cum s-a întâmplat pe vremea când eu îți dădeam telefoane la facultate... probabil că o s-o faci de-aici înainte, dar nu eu voi fi aia care se va bucura de această iubire. Atunci, da, în anul acela m-ai iubit, când ți-era frică să nu mă pierzi, nu știai sigur dacă într-o zi n-o să-ți spun că renunț la divorț și mă întorc la Petrică, după ce te-ai convins că nu (și Matilda făcu cu degetele în aer o mișcare de împrăștiere), adio, iubire!“

Vorbea ca să nu spună nimic sau să-mi turbure sufletul cu false desvăluiri. „Și încă un lucru, continuă, nu uita că tu ai fost primul care ai îndrăznit să lovești femeia pe care zici că o iubeai atât de tare. Pe loc, atunci, am crezut și eu, ca și tine, că eram vinovată, pe urmă mi-am revenit: Ia uite, mi-am spus, el nu mă iubește, altfel cum s-ar fi putut să uite că eram eu, Matilda, care sta în fața lui și care venisem să-i spun că îmi pare rău că i-am spart biroul... N-am mai avut timp să-i spun, m-am pomenit pe jos, năucită. Te miri acum că am îndrăsnit și eu? În orice caz, n-ai dreptul să-mi spui că ți-am deschis perspectiva unei vieți ticăloase. Perspectiva asta ai deschis-o tu! În ce privește prima perspectivă pe care ți-aș fi oferit-o, a unei vieți moarte, adică fără iubire, pardon, și eu am avut aceeași revelație; aceeași perspectivă mi-o ofereai și tu.“ „Mai demult, zisei, sau începând din a doua zi după ce m-am mutat la tine?“ „Ehe, făcu ea, chiar din clipa când te-am cunoscut!“ „Da, și mai ții minte clipa aceea?“ „Cum să nu, asta nu se uită!“ „Oare coincid clipele?! zisei eu cu falsă nostalgie. Ia să vedem, și eu păstrez în amintire clipa fatală.“ „Pe stradă, domnule, zise ea cu un glas ca și când ar fi mărturisit o infamie. Ningea, și tu erai cu Petrică, care pesemne îți povestea ceva despre mine, mă ponegrea, și tu ascultai rânjind, drama lui era pentru tine un spectacol vesel, pe care el ți-l dădea căutând, ca un naiv, înțelegerea unui om pe care nu-l ghicea cât e de brutal și insensibil. De

departe v-am văzut... Pe urmă am ajuns în dreptul vostru, eu cu Petrică nu ne-am oprit, nici nu ne-am salutat, era furios pe mine și eu am zâmbit, mi-era milă de el, și atunci m-ai văzut, te-ai uitat la mine ca la o vampă, ca să nu zic ca la o curvă, și te-ai întors și am simțit cum ceva îmi arde parcă picioarele... Era privirea ta! Asta e zodia în care ne-am cunoscut dacă ai ținut să afli. Ți-am dat un termen al ecuației. N-ai decât să ghicești restul." „Da, confirmai, asta a fost clipa. I am zis bine fatală!" „Da, i-ai zis bine. Și m-ai ținut înlănțuită, cum bine ai observat tu însuți, până a doua zi după căsătorie, când ai intrat în casa lui Vasia străin și rece și nici nu te-ai uitat la mine și te-ai uitat la toți ca un împărat care a coborât din palatul lui printre muritorii de rând și ți-ai și ales una, pe care, eventual, ai fi dorit să ți-o ducă slujitorii, într-un anume loc secret, și să te desfrânezi cu ea. Era Tamara. Îți luceau ochii de preacurvie, cum spune *Biblia*, că dacă te uiți la o femeie și o dorești în gândul tău ai și preacurvit cu ea. Dacă Tamara te-ar fi plăcut, sau mai bine zis dacă n-ai fi fost grosolan cu ea, ați fi și trecut amândoi la fapte, fiindcă Tamara o fi ea... dar nu e desmățată..." „Te pomenești că o fi sentimentală?!" murmurai. „Da, zise Matilda cu un glas sfidător, e o femeie demnă. Îmi imaginez cât de murdară a fost prima ta iubire cu acea Nineta, de-ai putut s-o jignești astfel chiar pe-o rudă de-a mea apropiată. Nu mă mir că acum te simți bine acolo unde lucrezi. Spui că sunt niște indivizi abjecți. Dar îți plac!..." „Nu părăsi, zisei, firul primei clipe... E fascinant ceea ce aud." „Fascinant?! Faptul că încă de la început ai văzut în mine o a doua Nineta (nu știu cum o fi fost studenta pe care ai omorât-o) găsești că e fascinant?"

În realitate nu era deloc fascinant, ci dezastruos. Dragostea mea pentru ea se reflectase deci într-o oglindă strâmbă, în care apăream cu chipul slutit astfel? Ce-o atrăsese atunci? Poate chiar acest chip, cum spusese, brutal, insensibil, domic de preacurvie și în cele din urmă abject? Mă uitai la ea, de astă dată

într adevăr fascinat. Cine era? Nu mai vorbea ca la botez, cum crezusem sub imperiul unei gelozii derezonabile și disproporționate, era liniștită, și nu mai puteam, ca atunci, să n-o cred. Aveam câteva fire groase în mână, de fapt grosolane, ale gândirii ei ascunse, care îmi scăpaseră timp de atâția ani, le simțeam, uluit, realitatea. Asadar, o atrăsese un individ total străin de firea ei, dacă ar fi să admit că, fără să știu eu, astfel arătam, asta era imaginea pe care i-o oferisem? Insensibilitate, cinism în sentimente, brutalitate în manifestările zilnice ale vieții mele cu o femeie, trădare în dragoste, preacurvie, plăcere pentru abjecție...

„Deci, nu te-am iubit?" zisei cu o sfâșietoare și în același timp simulată părere de rău. „Ai iubit, ți-am spus, ceea ce ai crezut că sunt eu!" „Și tu la fel? Sunt extrem de curios să știu ce-ai iubit tu, de-ai mers atât de departe!" „Ți-am spus, n-o să afli niciodată!"

Se lăsă o tăcere. Fetița deschise ușa și fără ezitare o luă încet spre maică-sa. Matilda se ridică și dispăru în bucătărie. Copilul veni atunci la mine și se așeză, cuminte, în fotoliu. Prezicerile lui Ben Alexandru nu se adeveriseră, cu toate că Matilda se predase cu totul fetiței. Silvia își vedea cuminte de mica ei viață și era aproape în mod egal atașată de maică-sa și de mine, deși Matilda nu se bucurase câtuși de puțin când o vedea că mi se urca veselă în brațe: se predase, dar și pusese stăpânire pe ea și nu-și ascundea iritarea că Silvia descoperise o a doua ființă în viața ei, căreia îi spunea „tata" și care o luase aproape zilnic la plimbare în oraș. Încerca s-o oprească, „acum trebuie să te culci", sau „afară e frig și n-am chef să te văd că începi să tușești". O lăsam să meargă pe jos, până o auzeam că-mi spune foarte curând că o dor picioarele și atunci o luam în brațe. Era o șmecherie, nu vedea nimic de jos, n-o dureau picioarele, vroia în brațe, sus, și atunci ghiceam că era stăpânită de o curiozitate avidă și tăcută. Când luminile unui automobil apăreau în depărtare îl lua în primire și când trecea de noi micuțul trup avea o svâcnire și se răsucea înapoi cu ochii mari deschiși și cu

pupilele imens dilatate urmărind dihania până nu se mai vedea. Vitrinele strălucitoare o atrăgeau ca un magnet și vigoarea bruscă de opoziție pe care mi-o transmitea trupul ei când vroiam să plec mă făcea să înțeleg că de fapt o vrăjeau și ar fi vrut să stăm acolo și să ne uităm un timp nedefinit. Îi spuneam că o să găsim alta și mai și, și abia atunci renunța și trupul i se înmuia făcând din voința mea, în mine însumi, o forță supusă acestor dulci mișcări, care îmi topeau amorțeala sufletului și îmi goneau adânca singurătate de al cărei rău mă eliberam. Curând însă toate acestea, mașinile cu farurile și claxonatul lor, care o înveseleau, tu, tu, puternicele camioane, al căror duduit o făcea să se lipească foarte tare de mine, baia mișcătoare de lumini multicolore din marea piață, unde vedea țâșnind spre cer săgeți albastre, care brusc se răsuceau spre pământ, devenind verzi sau roșii, într-un viu și neîncetat joc de figuri misterioase, o aruncau în vis și curând descopeream că adormise. O luam atunci înapoi spre casă și, ducând în brațe minunata povară, aveam sentimentul că în realitate sunt un om fericit și că suferința mea e o iluzie, o himeră pe care ar trebui s-o alung; puteam trăi astfel o mie de ani și muri liniștit. Altceva, o bucurie mai mare nu există pe pământ, restul e nerozie. Acasă, însă, ne întâmpina mama ei, care mi-o smulgea literalmente din brațe și punea stăpânire pe ea: că n-am văzut că fetița a obosit? Ce, am de gând s-o omor, așa cum i-am spus când am auzit că e însărcinată cu ea? Cred eu că a uitat sau că o să uite vreodată aceste cuvinte? O să i le spună fetiței când s-o face mare, să știe și ea ce fel de tată a avut și cât de mult a dorit el să vie ea pe lume. Aveam atunci sentimentul net că ea ghicea că sunt fericit și vroia să nu fiu și avea și puterea s-o facă. De ce? mă întrebam. Ce rău îi făcusem? Totul se întuneca, nimic nu mai avea înțeles și valul de singurătate urca iarăși în mine cu o putere parcă mai mare.

Da, gândii, trăgând-o alături de mine în fotoliu, acum înțeleg de ce dormi tu pe brânci; după cum am auzit că începeți să visați încă din burta mamei (aveți visuri, ce frumos! cum or

fi ele, când voi nu știți nimic? de unde vă vin, din ce amintiri insondabile și ale cui? Poate chiar ale mamei, care visează și ea și vi le transmite prin sufletul ei? Sau poate ale tatei, prin ceea ce ai tu de la mine? Sau de undeva din îndepărtări imemorabile?), tot așa, la aproape patru ani, aveți rele presentimente?" O mângâiai pe părul ei blond, și aceeași pace, ca în ziua când venisem de la ocnă și care apărea de-atunci totdeauna când o luam în brațe, coborî peste sufletul meu și îl încălzi ca o flacără dulce. „Da, gândii mai departe, fetița mea, ai ghicit, nu e bine între tata și mama, n-o să mă mai vezi de-aici înainte prin casă și n-o să mai mergem în fiecare zi la plimbare. Iar tata o să trăiască singur și tu n-o să înțelegi de ce. „Hai, vino încoace să-ți dau să mănânci, zise Matilda, și o privii cum se îndepărta încet spre bucătărie și avui o stranie senzație că revelațiile ei îi înconjurau capul ca un nimb al minciunii, cu secretul ei care ar fi vrut să-mi pară indescifrabil. Îmi aprinsei o țigare și începui să mă plimb pe gânduri prin vastul apartament…

XVIII

Nu e nici un secret, îmi spusei oprindu-mă în dreptul vitraliului spart de vaza proiectil care trecuse prin el. (Matilda chemase un meșter și îl dresese, nici nu se mai cunoștea, în centrul lui, unde fusese găurit, meșterul pusese un geam alb și tăiat oval care părea firesc cui nu știa cum fusese înainte, mie însă nu-mi părea, acest oval alb, insignifiant, prin care nu se vedea nimic și străin de frumoasele culori în mijlocul cărora fusese pus, mi se părea a fi intruziunea nimicului în creație, simbol al urii oarbe și al violenței.) Ce secret? Ce zodie? Dacă ea spune că astfel a fost primită privirea mea în clipa când ne-am întâlnit, ce secret mai poate fi? Poate fi luată drept zodie gândirea detracată, în orice caz strâmbă, a minunatei trecătoare? Dar era limpede, dacă ar fi luat-o drept ceea ce era, astăzi n-am mai fi fost împreună. Dacă ar fi înțeles că în acea clipă am fost atins

de bagheta magică a tot ceea ce poate să ne uimească pe această lume, speranța, visul, bucuria că aspirațiile noastre nu sunt deșarte și că se împlinesc undeva chiar dacă nu cu noi, adică nu încă? și că privirea mea nu era decât expresia unei adânci turburări, a unui cutremurat regret, a unei dureroase melancolii că n-o s-o mai întâlnesc niciodată, ar fi dat din umeri cu nepăsare și nu s-ar fi îndrăgostit de mine, căci astfel de sentimente i le dăruise din plin Petrică? Nu, ea a simțit doar că privirea mea îi arde picioarele, și era adevărat că mă uitasem o clipă și la picioarele ei, cât erau vizibile între haina de blană și negrul elegantelor ei cisme, și că amețisem privindu-le. Dar cum putuse ea simți acea arsură, când în realitate această a doua privire a mea ea nici măcar n-o văzuse? Cu atât mai puțin s-o interpreteze că fusese așa cum îmi spunea astăzi? Nu, ea exprima de fapt și extindea acum asupra întregului nostru trecut idei care nu erau decât ale degradării care urmase, ale degradării rapide a iubirii ei pentru mine și pe care eu o urmărisem fără s-o înțeleg și n-o înțelegeam nici astăzi, deși, avusesem destul timp să mă opun, să sufăr pentru ea, să sper ca se va opri în cădere și să meditez îndelung asupra faptului dacă nu cumva eu eram cel vinovat. Pentru că nu era cu putință să armonizeze în ea însăși cei doi ani în care trăise cu mine într-un extaz aproape zilnic (și în care cuvântul „înlănțuită" n-avea nici un sens) cu ideea că văzusem încă din prima clipă în ea o a doua Nineta. Dacă fusese cineva înlănțuit în acel timp, eu eram acela, și nu ea, și continuasem să fiu și după aceea, adică după căsătorie. Având din prima clipă revelația că văd în ea o vampă, o curvă, se putuse îndrăgosti atât de tare de un astfel de om și aceasta dragoste să dureze doi ani și să se căsătorească cu el? Aici era secretul!? Nici un secret, singurul care persista era cel al coborâșului și al degradării brutale, și anume, până acolo, încât să ajungă să nege totul...

Ceea ce se și întâmplă, fiindcă, atras cu putere de ființa ei și împins de o curiozitate irezistibilă, începui să pun sub focul negru în care ard cel mai adesea cei care se despart tot ceea ce altădată mă făcuse fericit. Astfel, îmi spuse într-o zi, când eu încercai, sau mai bine zis simulai că am uitat că totul se sfârșise între noi (știam și eu bine acest lucru) și încercai s-o îmbrățișez, că se supunea totdeauna cu silă îmbrățișărilor mele... că simțise de fiecare dată că o violez și că înfățișarea mea în acele clipe i se părea bestială, dar nu în sensul cel bun, care poate înfiora, ci în cel rău, de animal, ca și când s-ar fi iubit cu un măgar, sau cu un.. (aici își puse frâu, ezită). Și că chiar și miroseam urât, a paie și sudoare de cal. „Da, exclamă scârbită, a armăsar, dar nu armăsarul ăla care îți place ție să crezi că e și el spirit, cu trei coordonate în conștiința lui, trecut, prezent și viitor, în timp ce eu și alții ca mine care nu trăiam decât în prezent, semănam cu unul jugănit. Nu, a urină și sudoare împuțită, reziduurile spiritului de armăsar, dacă vrei să adopt și eu limbajul tău pretențios. Fiindcă nici măcar n-aveai bunul-simț să faci o baie înainte, sau să alergi imediat la baie după. Vezi tu, o femeie acordă importanță acestor lucruri, dar ție cum să-ți pese?"

Râsei în hohote, dându-mi capul pe spate și încălecând brațul fotoliului cu picioarele, în stil american. Păstram în amintire cuvintele ei din prima noastră noapte de dragoste, când mă întrebase cu uimire cu ce fel de parfum dădusem pe mine, sau cu ce fel de săpun mă spălasem? „De ce?" o întrebasem. „Fiindcă trupul tău miroase, iubitul meu, a micșunele de primăvară." Râsesem și atunci, flatat de iluzia ei olfactivă, fiindcă nu-mi dădusem cu nici un fel de parfum și nu folosisem decât săpun ordinar, care mirosea a grăsimea din care fusese el făcut. „Nu, nu, insistase, miroși a micșunele", începuse să-și plimbe nasul peste corpul meu. Acum aflam că micșunelele se degradaseră în altceva și râsei iar. Nu-i spusei de ce, lucru care n-o derută deloc. Cât privește băile, o vreme, după căsătorie, în clipele calme ale vieții noastre zilnice, mă spăla adesea pe spinare și se minuna de netezimea pielii mele, și că i-ar plăcea să

fie și a ei la fel, adică săpunul să facă și pe ea de la început un clăbuc atât de abundent și curat. În rest, era adevărat că aproape totdeauna îmi crea și mie impresia că o violez, dar după ce așa-zisul viol se producea, trăia a doua zi ca în transă, cu amintirea lui. I-auzi! Ia să vedem ce mai spune! „Poate că ai fost totdeauna o frigidă! zisei. Frigidele, când au și ele parte de-un bărbat, păstrează din îmbrățișările cu el senzațiile cele mai scabroase."

Tresări sub brutala lovitură. Expresia chipului ei, altădată atât de frumos, se alteră, din triumfătoare privirea ei deveni o clipă umilă, parcă ar fi dorit să nu-i fi spus un astfel de lucru, sau să-l neg de îndată. Nu-l negai, ca să înțeleagă și ea ce înseamnă să aluneci în zone care trebuie să rămână intangibile. În același timp îmi spusei: Ea nu e frigidă și totuși e și frigidă sau mai bine zis o frigidă în gândire, în timp ce viața corpului ei mocnește reprimată. În alte condiții, de fanatism religios, ar fi ajuns maică stareță, dar dintre cele care l-ar fi trădat pe Cristos ca să se chinuiască apoi în remușcări. În această lumină putea fi adevărată afirmația ei că o privisem atunci pe stradă ca pe o curvă. Își reveni și se uită la mine cu ură. „Nu există, zise, femei frigide, ci bărbați odioși, care pot scârbi o femeie pentru toată viața. Întreabă un medic și ai să vezi ce-ți povestește!" „Da, zisei posomorât, chiar mâine mă duc să mă interesez!"

Devenisem visător sub privirile ei încărcate de ură. Simțeam această ură ca pe-un drog care mă făcea melancolic, melancolie detașată, liniștită, asemănătoare celei care ne cuprinde când ne gândim îndelung la moartea noastră. Ei, da! Va fi și asta, așa suntem făcuți, să nu trăim la infinit, să nu devenim stupizi în exuberanțele noastre. O despărțire e o astfel de repetiție a morții cu avantajul enorm că totuși continuăm să trăim și să avem parte de multe bucurii simple, cum ar fi faptul uimitor de a merge pe jos, de a simți seara un fel de uitare de sine și de a ne părăsi lumii somnului, de a bea un pahar de vin și mai ales de a ne surprinde că mai putem să râdem, să mâncăm cu poftă

și chiar să ne culcăm cu o femeie. Unii spun că asta înseamnă a supraviețui, că adică de fapt ai murit o dată și ești bun mort și acum faci doar umbră pământului. E adevărat, dar nu întru totul. „E adevărat, îi strigai Matildei, dar mulți uită că românul are șapte vieți, în pieptu-i de aramă!"

Ea se uită la mine cu dispreț: „Ai băut ceva?" zise. „Nu, dar e o idee, tresării eu. Ai ceva în dulap?" „Am! Dar se vede după ochii tăi că ai mai băut și înainte". „Nu mai mult decât tine!" zisei. „Te înșeli! Eu n-am băut nimic. Dar tu ai băut cu omorâtorii de șobolani, altfel n-ai fi putut să-mi spui atâtea murdării." „Da, strigai, mi le asum, deși nu le-am spus eu. Sunt omul care își asumă totul, poți să te bizui pe mine. Un om ideal, n-o să mai găsești altul. O să mă regreți!..."

Și mă ridicai, intrai în oficiu și mă întorsei cu o sticlă de vin roșu, pe care o destupai cu un sentiment sărbătoresc. Posomorâtă, Matilda se duse și ea în sufragerie și aduse din vitrină două cupe de cristal violet de Boemia, pe care le umplui de îndată. Ciocnirăm și băurăm, eu cu sete, Matilda parcă în scârbă, dar nu pentru vin, ci pentru mine. „Tu, omul ideal?" îmi spuse. „Da, strigai, sunt bărbatul ideal, bine înzestrat, fără cusur, cu singurul defect că nu pot fi isteric, într-o lume atinsă de isteria supunerii și a fanatismului corupt. Toți sunteți corupți în agresivitatea voastră masochistă, care v-a făcut să uitați valorile absolute, credința într-un ideal, devotamentul și prietenia, iubirea și curajul, gândirea liberă, creația." „Aha! făcu Matilda, și tu le-ai păstrat!..." „Da, le-am păstrat..." „Și de-aia mi-ai spus tu mie, când ai auzit că sunt însărcinată, că o să-mi pui copilul pe-un băț și o să-l arunci într-o prăpastie!" „Nu, n-am spus acest lucru, dar văd cu uluire că nu e vorba de o gândire exprimată de tine, atunci la botez, într-un moment de furie, ci chiar crezi cu adevărat că am spus acest lucru! Asta înseamnă că în capul tău zace mecanismul imbecilității umane, care, pornind de la datele unei idei care are un singur înțeles,

transformă sensul inițial în cu totul altceva, după dorință. Ai vrut să înțelegi astfel spusele mele, și ele au și devenit pentru tine certitudine." „Aha, deci n-ai spus!" „Știu foarte bine ce-am spus, dar ar fi zadarnic să-ți explic!" „Încearcă." „Era o declarație inocentă de iubire, că venirea copilului nu trebuie să ne scindeze viața și că *n-o să fac* ca Laios, tată lui Oedip, care într-o interpretare modernă ar fi fost gelos pe noul venit și l-ar fi aruncat într-o prăpastie. Mitologia spune altfel, dar Freud a interpretat mitul în sensul atracției copilului pentru mamă, care persistă și la maturitate, complexul oedipian." „Se poate, zise Matilda, și ca dovadă că nu sunt imbecilă, te cred. Dar că o să-l dai la leagăn, la copiii găsiți, n-o să zici că n-ai spus. Ai zis asa, *n-o să fac* ca tatăl lui Oedip, *dar* o să fac ca Rousseau." „Glumeam!" zisei, simțind că pierd terenul. „Aha, glumeai!" „Da, exageram, ca să înțelegi ideea." „Exagerai ca să înțeleg ideea, zise deodată Matilda cu un glas răgușit și gros. După ce mă lovisesi și mă aruncasesi pe podea, acum glumeai, exagerai... Ce, ar fi mai bine dacă ai muri? Ți-aș pune și eu pe piept o floricică!" „În orice caz, zisei, sănătoasă la cap nu ești dacă ai ajuns să-mi dorești moartea pentru niște cuvinte al căror sens ți-a scăpat." „De ce? zise. Glumesc, exagerez, ca să înțelegi mai bine ideea?" „Ce idee?" „Că ești un ticălos și că te urăsc..." „Bine, înțeleg că mă urăști, asta o știu demult, îi răspunsei senin, turnând în pahare. Dar eu ticălos nu sunt și n-are rost să încerci să dai urii tale o justificare. Ura poate fi și curată! Așa, în sine, ca și iubirea. Las-o așa, fiindcă îți purifică sufletul mai bine decât dacă o terfelești în acuzații abjecte. Gândește-te mai bine la posibilitatea de a înțelege că *nu puteam să gândesc* că chiar o să-ți iau copilul și să-l dau la leagăn. În ce mă privește, o să încerc și eu să înțeleg, ba chiar înțeleg de pe acum, și îmi dau seama că după ce un om e lovit, e o pură sminteală să mai crezi că după aceea cuvintele pe care i le mai spui or să i mai pară inocente și cu atât mai puțin o expresie a iubirii (deși după

marea ta scenă de la botez, când am rămas singuri, te-a pufnit râsul și mi-ai spus ca nebună mai ești și tu și dacă nu m-ai fi iubit, n-ai fi făcut ce-ai făcut, adică să arunci cu vasul în mine și să-mi sfâșii obrazul, fără să mai vorbesc de cuvintele care ți-au ieșit din gură, și eu te-am crezut, ți-am spus doar că am căzut amândoi în ticăloșie, ca vecinul părinților mei, Acojocăritei; și îți spun acum că dacă n-aș fi fost arestat chiar atunci, ne-am fi iubit și noi în noaptea aceea exact ca acela!). Tu, dimpotrivă, deși apoi am îngenuncheat lângă tine, ai continuat să simți acele nenorocite de cuvinte drept o continuare a violenței fizice, ai căzut și tu în genunchi, și deși îți evocasem trecutul nostru și speranța mea într-o întoarcere la acel trecut, care nici nu era așa departe de noi, doar câteva luni, mi-ai spus, cu o disperare care m-a uimit, să plec chiar în clipa aceea și, cum nu te înțelegeam, dar nici nu-mi dădeai răgaz să încerc s-o fac, ai strigat împreunându-ți mâinile: Mă rog de tine să pleci! Ah, ai să mi-o plătești! Compară înțelegerea mea, după ce am plătit cu vârf și îndesat, cu a ta, care nici acum nu uiți acea scenă de tristă amintire..." „Nici tu nu uiți, zise Matilda deloc clintită de spusele mele, deloc convinsă că ura poate fi și curată. Nimic nu se uită", mai zise aruncându-mi o privire turbure ca o dovadă, ai fi zis, palpabilă, umană, că ideea mea despre ura așa-zis curată e o pură speculație, că așa ceva nu există.

Eu însă simțeam pentru ea o astfel de ură. Nu eram ispitit s-o învinuiesc de nimic, nici s-o înjosesc în sinea mea, deși mi-ar fi fost atât de ușor s-o fac. Materialul era bogat, de pildă cel mai recent acapararea fetiței, ferocitatea cu care pusese stăpânire pe mica ei viață și surpriza ei neagră că mă simțeam fericit cu Silvia când ieșeam cu ea la plimbare: nu trebuia să fiu fericit, era un fals, o ipocrizie, o înșelătorie cu care vroiam să turbur sufletul copilului, în realitate nu puteam fi capabil de a mă apropia și înțelege și mai ales iubi un copil. Parcă mi-ar fi spus că eram un fel de monstru... Asta ar fi fost de ajuns să

nască în mine o ură sălbatică, ucigașă, pentru sufletul ei, care îmi părea diform. Dar îmi aminteam că în cei trei ani cât stătusem închis, totuș' învățase copilul să-mi spună tată și nu totdeauna fericirea mea de a-mi iubi fetița îi turbura astfel mintea Nu, o uram (fără s-o învinuiesc) că se supunea orbește răului care lovise încă de la început casa noastră. Nu era chiar o fatalitate pentru mine, dar pentru ea era, și nu ridica un deget să lupte împotriva acestei fatalități. Parcă îi auzeam vocea trufașă repetând până la sațietate: Așa e el! Sau: așa e ea! Sau: dar e fi-reas-că! Cine ne dă nouă dreptul să cerem... Atunci, în meditațiile mele, auzind aievea această voce, o uram foarte tare. Ură curată, însă, fiindcă îmi dădeam seama că ea era o jucărie a forței nestăpânite a *daimonului* ei, care la vechii greci era și caracterul cuiva... Simțind că iubirea ei pentru mine slăbește, o făcuse să slăbească și mai tare, de parcă astfel ar fi triumfat. Simțise că eu continuam s-o iubesc ca la început, îmi întorsese spatele la ușă, foarte mândră că putea s-o facă. Mă prinsese că îi arsesem una chiar în ziua când vroia să mi spună că a rămas însărcinată, ce jubilație! Căzuse în genunchi! Pleacă! Nu vroisem să plec? Ia să-i arătăm noi că altul o putea face fericită și să vorbim cu acest altul la telefon fără nici o jenă, cu soțul în casă, care stă cu nasul în cărți și habar n-are! Nu crede că am găsit pe altcineva? Ia să-i dovedim că pot să plec imediat chiar cu copilul în burtă și să încep să-mi fac bagajele! Credea că e sigur de mine fiindcă ne leagă un copil? Ia să-i spunem că nu va fi tatăl acestui copil, ba chiar că nu e copilul lui! Își dăduse seama că aveam un prieten, he! Ia să-l invităm la noi și să-l jignim. Ia să vedem din ce stofă e făcut? Se simțea bărbatul ei bine cu acest cuplu, ece, ia să vedem și noi la față pe bleaga aia, căreia îi plăceau ciupercile, dar nu știa să le gătească! Se credea bărbatul ei stăpân pe ea, ia să le arăt eu la toți că nu eram supusa nimănui, maică-si, bunicilor, lui Vasile, Tamarei, lui Petea, lui Artimon, care fusese jignit, Tasiei... Apăruse pericolul unei despărțiri? Ia să simulăm că totul se întâmplase fiindcă îl iubeam prea mult!... Și iat-o deodată vârâtă în coșmar: arestarea bărbatului, amenințarea că îi va fi luată casa și mai târziu va fi exclusă din partid. Dar casa nu i s-a luat, s-a zbătut pentru asta, a avut mai dinainte marea intuiție de a se împrieteni cu cel mai mare ștab al județului, om apreciat în mod deosebit de Gheorghiu Dej, și casa nu i s-a luat, și nici din partid n-a fost exclusă, ba chiar a rămas mai departe șefă acolo printre arhitecți. Coșmarul trecuse, bărbatul se întorsese, dar se pomenise repede soția unui ins al cărui viitor era barat... Nu avusese ea tot timpul dreptate? Iată-l acceptând cu mare deliciu căderea, cu toate că s-a purtat bine cu el după ce s a întors de-acolo, ca să descopere că n-are nici o voință și vrea el să ne judece pe toți, că nu mai credem în valorile absolute .

„Din fericire, strigai, totul se uită. Și dând pe gât paharul de vin roșu, care mi se păru că avea un gust insuportabil de motorinolaringologie, cum spunea Vintilă, începui să urlu, cântând:

Mă vei uita, căci și uitarea
E-nscrisă în legile omenești..."

Și mă aplecai spre ea foarte aproape și îi văzui într-o clipă, cu nedumerire, chipul lipsit de farmec, pe care îl iubisem atât de mult și care nu-mi mai spunea nimic... Ea surâse deodată la această apropiere, și deodată farmecul îi reveni și începu și ea să cânte Nu mai era însă ridicolă, ca atunci când își fredona acel *ti bia* al ei, dimpotrivă îmi părea iar minunată, ca odinioară... o dilemă tărăgănată, o indecizie veselă și în același timp nostalgică, de o mare puritate și hrănită de o credință că oricum ea tot va fi fericită, chiar dacă, așa cum spunea cântecul, nu știa pe cine să aleagă; se adresa unei păsări:

Spune-mi, puiule de cuc, măi,
Duuupă care să mă duc...
M-aș duce după cel

nu știu cum, îmi scăpau cuvintele, atins, ba nu, chiar doborât de vraja simplă a melodiei, care mi se părea cea mai frumoasă din câte auzisem. Simțeam însă în același timp cu neliniște că atracția urii e la fel de mare, dacă nu chiar mai puternică și mai răscolitoare decât iubirea. Căci ne uram în acele clipe amândoi, nu mai exista nici o speranță, dar această legătură pe care o descopeream cu uimire că exista mi se părea groasă ca otgonul...

XIX

Protectorul meu de la sfat, Istrate, mă reținu într-o dimineață și mă „detașă" la altă muncă. „Alege-ți, zise, un om din echipă, pe cine vrei dumneata, și luați-vă în primire sarcina." Ce fel de sarcină? Să dăm cu var, adică să facem un brâu de var la toți arborii orașului. Chestie de igienă sau de estetică? Și una și alta, ceea ce e necesar e și estetic. „Pe Vintilă!" zisei. „Auzi, Vintilă! zise Istrate. Ești de acord?" Mare democrat și ăsta, el nu dădea ordine, cerea acordul salariatului. „Sunt de acord, dom' sef", zise Vintilă parcă i-ar fi părut rău că trebuia să părăsească echipa. Și mie parcă îmi părea rău fiindcă mă temeam că, lipsit de oamenii lui, care îi incitau verva, adică de Bacaloglu și grasul Calistrat, dar și de strelitul Pantelimonescu (famenul avea acest nume bizar), Vintilă se va plictisi, și eu cu el. Dar, gândii, nimeni nu ne putea împiedica să-i găsim, în jurul orelor prânzului, adunați la bufetul „Tâmpa".

Luarăm cu noi din aceeași magazie un sac cu var, două găleți și bidinele (sacul, bineînțeles, Vintilă, și eu cele două găleți și bidinelele) și pornirăm. „Faceți întâi centrul, ne spusese Istrate, pe urmă, treptat, restul orașului. Da' vedeți să nu vă apuce iarna!" Nici vorbă, orașul nu era mic, da nu toate străzile și bulevardele aveau arbori „Dom' profesor, zise Vintilă, ați auzit, să nu ne-apuce iarna! Dar toamna poate să ne apuce! Pentru mine n-are nici-o importanță, dar pentru dumneavoastră... mai bună munca asta de feșteleală a copacilor decât să trageți toxic pe nas... Este, dom' profesor? E mai curat!" Asa că s-o lăsăm mai încet. Cine poate să ne controleze? E, vii tu după mine, Istrate, să vezi câți copaci... și să-i numeri? Îi numeri, ei și?! Cârnați!..."

Și ca să pună și în practică această teorie, dispăru într-o curte cu gălețile și se întoarse după vreo oră cu ele pline cu apă. Ce dracu făcu el acolo atâta timp? „Te pomenești, îi spusei râzând, că ai tras și un pui de somn!" „Fu somn!? se miră el Cum să las așa o fată simpatică singură acasă?" „...Te pomenești, zisei, că..." „Nu, dom' profesor, râse și el, întâi o cafeluță, un pahar cu vin, și (și-mi atinse delicat coasta cu degetul), ce drăguță ești mata, ce înfățișare frumoasa ai, pe urmă, alo! (și iar mă împunse cu degetul lui gros), da' bărbatul unde lucrează? N-am bărbat, zice, și eu, când am auzit așa (și se văită ducându-și palma la cap), aaau! N-are bărbat... Și, zic, ai camera ta aici? Am! Aaau! Domnișoară, și pot să viu și eu diseară așa pe la orice ora sa mă onorați cu prezența dumneavoastră?! (Aceste cuvinte mi le adresa mie, ca și când eu aș fi fost acea domnișoară.) Ea că să vedeți că să nu afle stăpânii, e? Parcă știe ei, tam-bleam, pe cine primești tu în vizită? Da' rude n-ai? Un cumnat, un frate?!..." „Și?" zisei văzând că se oprise. „Cum și? Diseară mă bărbieresc, îmi pun discret un costum de vizită, și, dragă nevastă, nu ți-am povestit eu de dom' profesor cu care m-am împrietenit? Ba mi-ai vorbit. Ei, are o sărbătoare în familie. Sunt invitat. Ești invitat? se văită iar Vintilă, aaau, pune-ți și tu o cravată mai frumoasă... Ține-ți și dumneavoastră minte, dom' profesor, ce mi-a spus și mie un avocat, unul Buzdugă, buun avocat, dar pe toate clientele le... Dom Buzdugă, zic, dar cu doamna ce faceți? Cu cine, cu nevastă-mea? Mă Vintilă, zice, nevasta nu se părăsește, nevasta se înșeală și se păstrează!" „Deci, zisei, diseară..." „Păi cum, se indignă el. Credeți că o iert? Nu trebuiesc iertate, dom'

profesor, sunteți băiat tânăr, ia să am cu anii dumneavoastră, n-aș ierta nici una!..."

Desfăcu sacul ș. începu să pună var nestins în căldări. Și în timp ce apa începu să bolborosească: „Dom' profesor, eu, la vârsta dumneavoastră, nici pe soacră-mea n-am iertat-o! N-aveam eu știința de-acuma, da' nici prost nu eram. Să vedeți! Până să-mi facă un copil, mierea lui Dumnezeu. După aia, observ eu la ea tot felul de tendințe: să-mi numere banii din buzunar, ba chiar să-mi șterpelească așa, două-trei sute, cinci sute, o mie... Mi-ai luat tu... Eu?!? Ascultă, fă, te smintesc dacă te mai prind. Am convenit ca leafa ta să faci ce vrei cu ea (era vânzătoare la «Dermata», acum e la un chioșc de pâine), banii mei au o socoteală, comerțul are legile lui, nu te băga. Se făcea că n-aude! Da' unde să pun portofelul? Pe urmă mă-sa! Toată ziua-bună ziua se invita la noi la masă! Alo! Eu dacă o mai văd pe-asta pe-aici, te trimit la ea. Eu nu m-am angajat să-ți întreții familia! Cum, dar e mama, începe să strige la mine... Da? Si îi ard una! Atunci o văd că îmi bagă ghearele în gât, uite-așa niște dungi mi-a făcut pe grumaz. Atunci m-am desfăcut și eu la curea și trage-i pe buci... Ce vorbiți, dom' profesor!? Păi loviturile astea de curea îi plăceau, scotea niște țipete nu de durere, ci de veselie, chiuia, dom' profesor, ca la nuntă, adăugă el cu duioșie și regret... Atunc eu cureaua și îi trag un svung de dreapta, nimic! pe urmă altul de stânga, aiurea! pe urmă un upercut! F, aici a căzut jos leșinată. Făcea pe moarta, nu mai mișca! Da? Stai că te trezesc eu, și mă duc în bucătărie, mă întorc cu o găleată de apă și harști, o arunc peste ea. A sărit în sus țipând că de ce am inundat-o! Tu-ți gura mă-ti, i-am spus și am luat-o iar la bătaie. N-a mai leșinat și nici nu mai țipa, își ferea fața cu coatele și încasa, și atunci am lăsat-o și am luat-o la"... (și V.ntilă spuse numele popular al organului, râzând și acum de acea amintire). „Bine, zisei, și ce-a ieșit de-aici? S-a potolit?" „Nooo, s-a plâns maică-si că am violat-o în timp ce era leșinată. Ascultă, fă, i-am spus acestei soacre (eram numai noi doi în casă), dacă te mai amesteci în chestia asta, te..." „Și soacra ce-a zis? Cu atât mai bine, am auzit-o că zice. Atunci am răsturnat-o în pat!" „Era tânără?" „Tânără, râse Vintilă, patruzeci și cinci de ani, așa grasă, o sută de kilograme, dar..." Și începu să-mi dea detalii despre șarmurile ei, mai picante, după cum mă asigură el, decât ale unei fete de douăzeci. „Și în felul ăsta, dom' profesor, le-am pus cu botul pe labe pe-amândouă." „Și, zic, nu te-a amenințat că pleacă de-acasă cu copilul?" „Cu copilul? Ba da, mi-a spus că nu e copilul meu și că se duce cu el la ăla cu care l-a făcut. Da?! zic. Tu-ț' gura mă-ti, fă-ți bagajele și pleacă!" „Și a plecat?" „Cum să plece? Păi asta e tactica lor, dom' profesor... Dacă ești impresionabil, zici: stai, dragă, nu pleca, te iubesc, nu pot trăi fără tine, bâm bâm, chestii de-astea, și te-a încălicat! Și încălicat rămâi!..."

În acest timp varul se stinsese și Vintilă dispăru iar în curte și se întoarse cu o coadă de mătură veche cu care, mestecând în găleți, făcu un fel de ciorbă albă. „Gata, dom' profesor, putem începe. Luați dumneavoastră sacul cu var, că e mai ușor, și eu duc gălețile." Ne oprirăm la primul copac, puseserăm mâna pe bidinele și îl feștelirăm cam la o înălțime de un metru și ceva „Plăcut, nu? zise Vintilă. Agreabil." „Da, răspunsei, Foarte agreabil!" „Muncă în aer liber, nu ca toxicul ăla. Periculos, dom' profesor!" „Vorbeai de toamnă, zisei, dar până atunci nu intri în comerțul de stat?" „Ați reținut ideea, zise, dar până la realizare mai durează. Te iau, mi-a spus, dar nu imediat, să treacă un oarecare timp de la condamnarea ta, șapte-opt luni."

Porniră spre copacul următor. „Deci, așa e cu muierile", zisei înmuind bidineaua și albind cu ea scoarța bătrână, crăpată și înnegrită a castanului. „Da, dom' profesor, așa este: bătaie și... altă cale nu există." „Și de ce-or fi având ele tendințele astea? îl întrebai folosindu-i vocabularul. De ce, de pildă, n-ar dori ele să fie egale cu bărbatul? N-ar fi mai bine?" „Păi credeți

dumneavoastră, dom' profesor, că pot ele renunța la plăcerea asta, care li se oferă, să te înhațe în gheare?" Vintilă râse, și, așa râzând, cu gălețile în mâna, o luă înainte și ne oprirăm la alt castan. „Unele au alt procedeu, observă ele că bărbatul e așa, mai slab, n-are proprie inițiativă decât când vor ele. Ei, ce poți să-i faci? S-o iei cu sila? Și chiar dacă o iei, stă ca un lemn, și atunci și tu, bâm, bâm, te-ai dat jos și îți rămâne așa în suflet o tristețe. Ei, dar când începe ea să te sărute și să te mângâie și să-ți zică puiul meu, Georgică al meu, iubitule, devine Georgică armăsar?!" „Devine!" „Păi devine, dom' profesor, dar s-a zis cu el. Vine o chestiune când ea are interes să fie ca ea, și nu ca el, credeți că țipă la el sau îi spune vreun cuvânt urât? Nici vorbă. Se uită doar așa o dată, într-un anumit fel, își schimbă fața, zice chiar bine, dar el a văzut, dom' profesor, exclamă Vintilă cu imensă milă și înțelegere, și s-a terminat: e pe-a ei! N-ați auzit dumneavoastră când se povestește câte-o chestie mai grea .. Că el n-a vrut, nu era în interesul lui, e, i-a pus aia atunci p... pe gură și gata, a tăcut!" Și era atâta jale și tristețe în felul cum spuse Vintilă aceste cuvinte, încât pentru întâia oară uitai cu totul de mine și izbucnii într-un râs înalt și fără reținere. Căci imaginația mea vedea aievea un bărbat vorbind, povestind, dând din mâini, declarând indignat că asta nu se poate, amenințând chiar... și deodată îl vedeam cu chestia-aia pe gură: gata, nu mai putea scoate un cuvânt! „Râdeți, ai!? zise Vintilă râzând el însuși, dar mai potolit, pe sub mustață. Păi nu-i așa, dom' profesor? Ce poți să le faci? Ăsta e darul lor, pe care îl au ele de la natură, cum o să le convină egalitatea? Credeți că eu sunt stăpân pe deplin la mine acasă?" „Nu?!" „Nu e posibil, dom' profesor! Păi numai când o văd cum îi sticlesc ochii și face anumite gesturi și, aaau, gata, zic, acum o să înceapă... Te roade cu anii, dom' profesor, și începe să ți se facă lehamite! Dai totul de pe tine, și cămașa, numai să n-o mai vezi că-ți face întuneric în casă. Olteanca mea (fiindcă nevasta mea e de prin Strehaia, județul Dolj, sau Gorj, ...mă-si, că le încurc mereu județele astea) a fost și e și acum o persoană care îți face plăcere să te uiți la ea când e ea bine dispusă O să-mi permit să vă invit odată pe la noi, să bem un pahar și o s-o cunoașteți. Văd că vă place să ascultați, sunteți atent cu mine, nu vreau să vă flatez, dar mă bucur așa în inima mea. Sunteți un om de calitate. Ei, dom' profesor, într-o zi pe stradă am văzut un african. Era un om, nu un animal, bine, dar de ce capul lui, așa, pe unde trecea, făcea un fel de întunecime? Ei, uite, așa face olteanca mea când i se năzare ei cine știe ce. Parcă se face întuneric în casă! Și mie nu-mi place. Trebuie să cedez? Cedez, dom' profesor, înaintea muierii, voința mea e anihilată." „Bine, zic, dar cum i-ai câștigat încrederea de îți înnoadă ea singură cravata la gât ca să te duci s-o înșeli? Nu te simte?" „Ba mă simte, dar și eu știu s-o desmint. Numai odată, reluă el visător, era s-o pățesc... Nici acuma nu uită olteanca și mă întreabă câteodată, așa posomorâtă, știți când?" „Ei, când?" „Când o iubesc eu, așa, atașat. (Nici asta nu e bine, dom' profesor, că o faci să-și aducă aminte de te miri ce; mai bine e s-o ții la distanță!) Mă, zice, ce a fost cu chesti aia în garaj! Și chestia aia s-a petrecut acum cincisprezece ani și ea te întreabă taman când o ții, ca o bleandă îndrăgostită, în brațe! Uiți ce i-ai spus atunci și te ia de proaspăt, începi să te bâlbâi! Da' ea n-a uitat și te surprinde când te-aștepți cel mai puțin. Femeia nu uită nimic, dom' profesor, ea doar se preface că uită, din veselă ce e, fie că ești acasă, fie că ești cu ea în vizită la rude sau la un prieten, odată o trăsnește gândul care a stat pitit în mintea ei și îți strică toată distracția, îți scoate pe nas toate clipele fericite pe care ea ți le-a dăruit..."

Cuvintele din urmă sunară patetic în gura lui Vintilă și începând să ghicesc în el mai limpede acest amestec de afecțiune și cinism priapic față de femei și care îmi stârnea o mare veselie și în același timp o împăcare neașteptată cu lumea,

izbucnii iar în hohote și punându-i mâna pe umăr îl împinsei mai încolo cu o neascunsă simpatie. „Râdeți, ai? zise, tot așa, râzând el însuși pe sub mustață. Ce vă înveselește așa, dom' profesor?" mă întrebă curios. „Cum, răspunsei, veselia ta!" „Deci mă găsiți un om vesel?" „Da, foarte vesel, cunoști femeile." „Cum să nu le cunosc, zise, dacă am avut de-a face cu ele. Și de fapt tot nu le cunosc..."

Gospodar, puse mâna pe găleți și o luarăm agale spre alt copac. Centrul orașului nostru parcă ațipea sub soarele de iunie. Era atât de liniștit și somnolent, încât vrăbiile îți păreau că fac o gălăgie asurzitoare. Sau poate totul era în mine somnolent și numai prezența și istorisirile lui Vintilă mă țineau treaz și mă făceau, în mod straniu, să simt că orașul, deși era dimineață și locuitorii lui demult împrăștiați în uzine și fabrici, prin școli și instituții, se înțeleseseră între ei să rămână toți în paturi? Da, iată universitatea! Pare pustie! Solemn, ceasul din turnul verde al primăriei începu să bată: erau orele unsprezece.

„Și cum a fost cu chestia-aia în garaj? îl întrebai pe Vintilă. Când ziseși că era s-o pătești?" „Aveam un prieten, un șofer, începu Vintilă. Era o întrecere mai veche între noi să l fac eu pe el, sau el pe mine, să crape când mă vede sau când îl văd cu una mai grozavă! Și într-o zi mă pomenesc cu el că îmi zice: Vintilă, vino diseară pe la restaurantul «Hailaif», pe la ora zece, fac eu cinste. Nu e prea târziu? zic. Eu mâine-dimineață la ora cinci trebuie să fiu în piață. Nu, zice, că n-o să stai mult. M-am mirat eu de vorba asta, că n-o să stau mult, dar fără să înțeleg semnificația, stați să vedeți. Îi spun nevestei, mă Tanțo, mă invită și pe mine Petrache să bem o bere la «Hailaif» (de unde bere, că ăsta era un restaurant de lux, nu servea la masă decât vinuri), du-te, zice nevastă-mea, dar nu sta mult, că mâine-dimineață... Tocmai, zic, n-o să stau mult! Nici n-am stat, dom' profesor. Intru eu acolo și dau de Petrache, într-un separeu. Mă îmbrăcasem eu elegant, dar ăsta și mai și, era așa

(că acum nu mai e, s-a îngrășat și a chelit, nu mai dai pe el nici o ceapă degerată) suplu, costum negru cu batistă în buzunarul din stânga, care ieșea ușor afară, așa discret, cu vârful ei triunghiular, cravată în culori, și blond cum era, și cu ochii albaștri, ziceai că e actoru-ăla Rudolf Valentino, și cum sta cu țigarea în colțul gurii! Și în fața lui, cu o blană pe umeri, dar cu coatele goale și cu jumătate din sâni desgoliți, o domnișoară... dar ce domnișoară! Aaaau! Cu păru-ăla lung, brunetă, cu ochii-aia mari și cu gura aia fragedă și cu dinții ăia ca niște perle de mărgăritare, am crezut că leșin!..." „Era frumoasă?" zisei. „Frumoasă, dom' profesor! exclamă Vintilă cu o admirație rămasă, după atâția ani, proaspătă. Ăsta, Petrache, se uita la mine cu țigarea în colțul gurii și nici nu vroia să mă prezinte, simțea ce e în mine. Pardon, domnișoară, zic, n-am venit să stau, eram în trecere pe-aici și l-am văzut pe prietenul meu, sărut mâna, petrecere frumoasă... La bleanda aia de Petrache nici nu m-am uitat și m-am cărat scos din sărite! Avusese dreptate că n-o să stau mult." „De ce n-ai stat mult?" „Cum să stau? Eram furios, dom' profesor, așa fată nu mai văzusem în viața mea. Vă amintiți întrecerea: îl făcusem și eu de vreo două ori să crape, ei, acum crăpam eu, dar știți cum? Nici nu mai vedeam pe unde calc..." „Era vreo vampă!" zisei. „Ce vampă, cu gura aia drăgălașă și cum sta ea cu blana pe umeri, prințesă, dom' profesor, cu mâini fine, cu unghiile tăiate scurt și nedate cu roșu, cunosc eu vampele astea cu unghiile lungi și ai zice date cu sânge și pe buze ruj de două degete..." „Astea sunt vampele vulgare, zisei, există și vampe de înaltă calitate, care arată altfel." „Se poate, nu vă contrazic, dar astea care ziceți dumneavoastră caută oameni mari, dom' profesor, care le dau bani, le cumpără garsoniere, apartamente, bijuterii... Or, ăsta ce să-i dea ei, Petrache? Un șofer! O masă, două la «Hailaif» și pe urmă, câh, uită-te în portofel, că nu mai ai nici un chior. Or, el a trăit cu ea câteva luni... Era profesoară de pian, nu

cum ați putea crede, vreo flusturatică, vreo besmetică... După câteva luni, Petrache nu prea mai arăta el așa de mândru. Râdeam. S-a terminat, mi-am spus, i-a dat pașaportul... Într-o după-masă trece pe la mine și, Vintilă, zice, am o stricăciune la motor, trebuie să umblu la el, vii să mă ajuți? Îmi făcea plăcere, nu era prima oară când îl ajutam, fiindcă pe vremea aia vroiam să mă calific mecanic auto. Plecăm noi, ajungem la garaj, ne punem salopetele și începem să lucrăm. Era duminică, a doua zi lui îi trebuia să fie Fordul gata. Mă, zice, nu pleci până nu terminăm... Gata, domne, sunt om de cuvânt, n-o să te las în pană dacă am promis. Cât să fi lucrat noi? Vreun ceas, două? Și cine intră pe ușa deschisă a garajului? Fata, pianista, dom' profesor! Că nu vă deranjez, zice, stau și eu și mă uit... Vă dați seama, ea venise din proprie inițiativă, n-avea întâlnire cu Petrache. Și se așază pe o bancă de lemn de lângă perete și începe să schimbe picioarele. Credeți că mai țineam eu minte șuruburile și mai nimeream bine cu patentul și cu cheile? Ăsta, Petrache, începe să se enerveze. Cum eu stam întins pe spate sub motor, de-acolo de jos beleam ochii pe dedesubt și când vedeam că iar își ridică un picior și-l pune peste celălalt, aaau... Nu s-a mai putut face nimic, s-a dus dracu lucru la motor, l-am lăsat așa cum era, cu piesele brambura și, rugând-o pe domnișoara să iasă puțin afară, ne-am îmbrăcat... Petrache îmi șoptește: Vrei sa rămâi cu ea aici? Uite, îți las cheile, încui garajul și ne vedem mâine după-masă, să continuăm cu motorul. Eu mă uit la el: vorbești serios? Foarte serios! zice, și fără alte vorbe ieșim și Petrache îi spune fetei, dar adresându-se mie: dragă Vintilă, ești atât de bun să ții puțină companie domnișoarei, până mă întorc eu să aduc o piesă? Cu plăcere, zic, dacă și domnișoara binevoiește să stea în compania mea, care mă voi strădui să fie cât mai plăcută. Da, zice ea, de ce nu, dacă zici că nu întârzii mult... Nuuu, face Rudolf Valentino fără să fie ironic, acuma mă întorc și te

iau și mergem la plimbare. Rămân eu singur cu fata, își coborî Vintilă vocea făcându-mă atent cu degetul în coastă, să-l urmăresc bine. Domnișoară, zic, prietenul dumneavoastră v-a trădat. De ce? zice. Fiindcă nu se mai întoarce, așa că dacă prezența mea vă cauzează o neplăcere, eu vă conduc până unde doriți, sau dacă vreți nu vă conduc și puteți să plecați. Păi unde să mă duc, zice, abia am plecat de-acasă! Am înțeles, dom' profesor! Am încuiat garajul pe dinăuntru. Credeți că i-am zis eu ceva? Singură și-a aruncat pantofii din picioare și rochia de pe ea. Aaaau! Pe unde n-am fugărit-o și n-am prins-o! Unde nu și-a pus fundul! Pe capota mașinii, în spate pe portbagaj, înăuntru pe banchetă, pe scândura unde își schimba mereu picioarele și eu simțeam că îmi cade motorul pe mine. Ne-am hârjonit noi așa până seara și odată o aud că îmi spune: Mi-e frică! să nu dea cineva peste noi. Gata! Eu plec. Nu mă conduce, e mai bine! Și a rămas să-i dau un telefon și să ne vedem iar. Dom' profesor, ce instinct au femeile, ea c-a plecat când a simțit că trebuie să plece, nevastă-mea că trebuie să vie după mine. În privința asta noi suntem orbi și surzi, n-auzim și nu vedem nimic. Nici n-a trecut așa un sfert de oră până m-am îmbrăcat eu și m-am pieptănat, și hop olteanca! Ce faci tu aici singur! zice. Cum singur, zic, am lucrat până acuma cu Petrache, el s-a dus până colea să ia o litră de țuică să bem și noi un păhărel și ne întoarcem acasă. Ia cară-te, ce ți-a venit? Ba nu mă car deloc, hai acasă. Bine, zic, merg și-acasă... Și mă îndrept spre comutator să sting lumina și să iesim. Ia stai așa, o aud că zice. Ce e chestia-aia acolo pe perete? Ce chestie? Vino încoace și te uită. Mă apropii eu, mă uit, și ce văd? În dreptul scândurii, pe perete, două urme foarte bine imprimate de tălpi de picioare de femeie, așa, cam îndepărtate una de alta, și înghet... Am înțeles imediat. Când o pusesem pe scândura aia, fata se proptise cu picioarele în perete și cum alergase de colo până colo prin garaj, luase ulei pe tălpi și tălpile ei se desenaseră

perfect pe zidul alb, cu călcâie, secul piciorului, degetele, ce mai, dom' profesor, se vedea clar ce se petrecuse acolo! Noroc că nici femeile nu-și duc simțul lor până la capăt, altfel n-am mai avea scăpare. Și ce mă întrebi pe mine ce năzbâtii face Petrache în garajul lui, i-am spus, și am început s-o înjur și am ieșit repede să plecăm. Ce, e garajul meu, treaba lui ce desenează pe pereți. Așa sunt șoferii și marinarii, își fac muieri goale pe burtă, pe mâini, dracu să-i pieptene! Asta își face pe pereții garajului! Bine că nu și face pe nas! Două lucruri puteau să mă dea de gol, dar olteanca nu le-a exploatat. Să vadă dacă Petrache se întoarce, cum am spus, cu o litră de țuică și al doilea să se uite mai aproape la tălpile alea și să le studieze mai cu atenție amplasamentul și vechimea. Amplasamentul arăta că nu de fantezie erau ele așa de îndepărtate una de alta, și dacă te uitai mai aproape puteai, dom' profesor, ca la poliție, când se studiază amprentele, să constați că sunt proaspete, n aveai decât să le încerci cu degetul. Ea a simțit că am scos-o repede de-acolo, și cum vă spusei, au trecut anii și tot n-a uitat… Că ce-a fost cu chestia aia din garaj! E! cârnați! Prinde acuma orbul după cincisprezece ani și scoate-i ochii! Dar tot nu uită!" „Și ce-ai făcut pe urmă cu pianista?" „Pianista? M-a secat, dom' profesor! După trei-patru luni mă făcusem galben ca turta de ceară. Si eram și eu băiat tânăr, nici nu împlinisem treizeci de ani. Ce simțiți dumneavoastră după ce beți un pahar de apă? strigă deodată Vintilă la mine (întrebare retorică, încât nu-i răspunsei). Că v-a fost sete, nu? Și că nu vă mai e! Ei, fata asta te făcea să simți că setea era și mai mare. Te duce la cimitir, dom' profesor. Da' țineam la ea, mi-era foarte dragă și i-am găsit eu un oltean (și aici Vintilă râse unui gând pe care îl știa numai el), un inginer urât ca dracul, client de-al meu, care când aflase că și nevastă-mea e olteancă, venea numai la mine și cumpăra… Însurat, dom' inginer? Nu! Păi de ce, bărbat în toată puterea .. Nu mă plac femeile, mă Vintilă, adică alea care îmi plac mie nu mă plac ele, și viceversa, alea care mă plac nu-mi plac mie. Vă prezint eu, zic, o persoană doritoare, serioasă, bine situată, știți, dom' inginer, privirea ei e așa de sfioasă, că ți-e milă să-i spui și un cuvânt, să n-o jignești fără să vrei. E o clientă de-a mea, profesoară de pian. Nu vă spun, încheie Vintilă foarte vesel, că s-au luat?" „Chiar?" „Pe cuvânt de onoare!" „Și s-au înțeles bine?" „Perfect! Au și-un copil, urât și el, ca și tat-său… După ce s-a măritat, venea la piață și, alo! îi sopteam. Așa, într-o zi, noi doi… Fiindcă mă ardea iar gândul la ea. Ai văzut vreodată cum răspunde un surd? Cum să răspundă dacă el n-aude! Gata, mi-am zis, ce-a fost, a fost nimic! Sărut mâna doamnă, salutări domnului inginer, mai poftiți! Asta e viața noastră, dom' profesor. Așa se scrie istoria!"

Ca și la început, la deratizare, această primă zi în noua mea muncă fu bogată. Tocmai mă gândeam în tăcere și pentru întâia oară, ce făcuse Matilda înainte de a se căsători? Evreul ei o luase de fată mare? Când o voce familiară mă strigă: „Petrini! Noroc! Ce e cu tine, n-ai mai dat nici un semn de viață!"

Recunoscui glasul, era al lui Ion Micu, dar îmi văzui de copac și nici nu-i răspunsei, nici nu-mi întorsei privirea. „Am vorbit cu nevastă-ta la telefon și am întrebat-o, ești supărat pe mine? continuă el. N-am înțeles! Tocmai vroiam să te invit să mergem într-o zi la braserie și să mai stăm de vorbă: sunt totuși aproape patru ani de când nu ne-am văzut, și ea mi-a spus că ești foarte ocupat. Ocupați suntem toți, totuși o prietenie trebuie și ea alimentată, nu sunt alte valori mai mari ca s-o sacrificăm…" Fără să-l iau în seamă, apucai sacul cu var și mă îndepărtai fără grabă cu Vintilă după mine. Ion Micu ne însoți. În raza vederii mele îmi dădui seama că fostul meu prieten se îngrășase foarte tare și că, deși noi mergeam încet, el răsufla greu. Ne oprirăm și Vintilă puse gălețile jos. Eu înmuiai bidineaua în laptele de var și începui să albesc cu mișcări calme scoarța copacului. „Eu nu-mi aduc aminte, reluă Ion Micu

reflexiv și simulând o candoare senină, să te fi supărat cu ceva. Sper că ești informat că Vaintrub a făcut un anumit referat sub presiunea mea. I-am demonstrat de ce era necesar să riște. Și cred că n-a fost lipsit de consecințe favorabile..."

La fiecare idee a sa, în mintea mea se formula un răspuns: hai sictir! Fără vreo ranchiună, fără mare resentiment! Absent și liniștit, în timp ce mâna mi se mișca cu grijă, să pătrundă bine varul prin scoarța castanului. „Știi că am plecat și eu din Universitate... sunt redactor-șef la *Luceafărul literar.* Nu e o problemă să intri și tu în presa literară, n-ai vrea să ne întâlnim și să discutăm chestia asta? (Nu, hai sictir!) Eu zic să te gândești, dă mi un telefon... Dar nu întârzia, fiindcă n-are rost... Lucrez cu tot felul de cretini în timp ce valorile se complac în aventuri care nu sunt neapărat obligatorii... Mai sunt oameni care știu să înfrunte..." Cuvintele lui aveau în ele ceva prea trivial, prin nefirescul și lipsa lor de sinceritate, ca să vină din inimă. Era adevărat, însă, că nici eu n-aveam chef să tresar la auzul cuvântului prietenie și să-l ajut să fie mai convingător. Dimpotrivă, mâna mi se opri deodată și mă auzii întrerupându-l cu dispreț: „Vintilă, tu îl cunoști pe acest domn?" Vintilă ghici intenția mea și răspunse: „Nu-l cunosc, dom' profesor!" „Păi nici eu nu-l cunosc, exclamai, deși el are pretenția că m-ar cunoaște!" „E o copilărie, zise Micu, de astă dată cu un glas în care o vagă urmă de umilință ar fi trebuit să mă facă să tresar. Dar nu tresării. Îmi mențin propunerea", mai spuse și se îndepărtă.

O lungă tăcere se așternu apoi între mine și Vintilă, timp în care festelirăm vreo zece-cincisprezece copaci. „E o propunere serioasă?" zise el în cele din urmă. „În intenție", îi spusei. „Adică?!" „Nici el nu știe ce spune și ce poate." „Așa e, dom' profesor. Și mie mi s-a părut că e un fel de terchea-berchea! Ar vrea el să facă ceva, dar nici el nu e convins că o să reușească. Dar îi place să credeți dumneavoastră că nu mai poate de prietenia pe care v-o poartă. Că vrea sa vă invite la braserie! Cârnați! V-a invitat?!" „Nu!" „Ei, păi vedeți?? I-ați răspuns bine: îl cunoști pe individu-ăsta? Nu-l cunosc! Ei! Nici eu! Bravo, dom' profesor!" „Mergem si noi acasă?" zisei uitându-mă la ceas. Vintilă se uită și el în căldările goale „Mergem!" zise. Și râzând, apucând sacul de var și căldările în care aruncarăm bidinelele, adăugă cu un regret visător și melancolic: „mai dă-i în"... Și ne despărțirăm...

XX

„Deci nevasta se înșeală și se păstrează", gândii deodată pe drum, surprins. Era o chestie aici, o soluție a blestematei chestiuni insolubile: ce faci când nu te mai iubește nevasta, nici tu n-o mai iubești și e la mijloc un copil? Al dracului Buzdugă! E mai mult ca sigur că la el chestiunea se punea astfel chiar dacă nevasta îl iubea! Ca și la Vintilă! Ei, da, dar ce te faci dacă nevasta te urăște! E un sentiment activ, ce zic eu, destructiv, nu mai ai tu margini de manevră prin garaje cu nimfomane cu chipuri drăgălașe de prințesă, sau cu cliente care îți intră în cabinet cu un proces. Fiindcă odată sentimentul de ură instalat între mine și Matilda, însoțit de certitudinea despărțirii, care mă putea elibera de această ură și să mă simt împăcat, mă pomenisem că uitasem tot timpul de fetița mea. Da, plecam, dar Matilda avea să se remărite (cine o putea împiedica?). Și mai ales cine putea pretinde că n-avea dreptul s-o facă? Și în casă avea să vină un individ care nu era tata și avea să stea la masă cu Silvia; individul, ca s-o câștige, o să-i spună ghiocelule, sau îngerașule, sau Silviuța, mama ei avea să-l iubească pe acel individ, și seara, după ce avea s-o culce pe Silvia în pătuțul ei, să se retragă apoi cu el în dormitor și să adoarmă unul în brațele celuilalt, încleștați. Bineînțeles că individul o să dorească și el un copil al lui, și Matilda avea să i-l facă, iar Silvia va fi cea oropsită, fiindcă mama ei va iubi și pe acest. .

Mintea mi se întuneca și o ură năpraznică se svârcolea în sufletul meu amorțit împotriva Matildei, a cărei imaginație stearpă nu vedea nimic din toate astea și da busna cu capul înainte fără să presimtă, să-i adie câtuși de puțin aerul otrăvit al unei asemenea vieți viitoare. Pentru mine începea să fie clar: Silvia avea s-o iubească pe mama ei (cu sufletul împărțit între ea și bărbat), cu o gelozie care avea să-i rănească de timpuriu mica ei inimă. Desigur, eu aveam s-o văd, dar cât de des? Și ea nu va întârzia să mă întrebe: de ce nu vin acasă? De ce altul trebuia să stea mereu acolo și să se plimbe prin fața ei în pijama? Sau și mai rău, Silvia să aibă un suflet prea fragil și să înceapă să țină la acel individ și, deși n-avea să uite că are un tată, cei mai curați ani ai ei să și-i trăiască totuși mai mult cu el, și nu cu mine? Imaginația mea o vedea jucându-se și râzând cu acel intrus, care o putea ispiti cu frumoase cadouri, cu mângâieri și cuvinte sincere de dragoste și de ocrotire, în care ea să nu vadă nimic rău. Și, într-adevăr, ce rău putea fi în toate acestea? Era cu atât mai rău cu cât Silvia îmi semăna total, adică leit, n-avea nimic dinspre partea maică-si, și asta în loc să-mi dea certitudinea că orice-ar fi, copilul va rămâne al meu, dimpotrivă, mă neliniștea adânc. Cum adică, mă întrebam, această parte din mine, acest copil care eram eu însumi, să nu trăiască împreună cu mine, să-și înghită în fiecare zi supa cu ochii la un străin care stătea în față pe scaunul tatălui ei, alături de maică-sa, cu expresia ei de triumf pe chip, care n-ar fi simțit nimic din nedumeririle fetiței, nimic din sciziunea clipelor în gândirea ei inocentă, sciziune însă care cu timpul avea să devină traumă, umbră peste copilărie și adolescență, scepticism în viață, când ea însăși avea să se mărite? Există ceva curat în iubire? De ce se mai iubesc oamenii dacă trebuie să se despartă? De ce mai fac copii dacă pe urmă îi părăsesc?

Mă hotărâi să rămân în oraș, să mă plimb, să văd cerul, să văd poate oameni fericiți, să scap de tristețea care când rămâneam singur începea să se infiltreze din adâncuri în ritmul totuși liniștit al inimii mele...

XXI

Da, gândii mai departe, iată deci că despărțindu-mă de Matilda nu rămâneam deloc liber. Crezusem că puteam opera prin reducere la o idee: că n-am cunoscut-o niciodată pe Matilda, că n-am iubit-o, că n-am avut nici un copil, că n-am fost închis, ba chiar că nici nu m-am despărțit de ea! Să-mi imaginez, îmi ziceam, că timp de cinci șase ani am suferit de o amnezie și am dormit tot timpul, și poate doar în vis mi s-a părut că am fost profesor la școala normală și am cunoscut pe un oarecare Petrică Nicolau și pe o anume Matilda, soția lui, cu care am trăit o istorie turbure. Ei?! Ce era rău aici? Era chiar totul? Această ură pe care tinerii mei ani mi-o făcuseră cadou trebuia aruncată peste bord! Trebuia, de îndată ce mi-am dat seama că Matilda nu mai e Matilda, să încetez să mai sper în reîntoarcerea ei, chiar din prima zi, din clipa când intrând la rudele ei, la acea faimoasă petrecere, când se făcuse că nu mă cunoaște, să părăsesc casa ei blestemată și să plec imediat. Revelația mea fusese atunci profundă, dar n-o urmasem. Suntem uimiți când auzim cum doi inși se despart îndată ce au început să trăiască împreună, fără să ne dăm seama că unul din ei a auzit la celălalt o notă nebănuită, o notă profundă și rău prevestitoare, care turbura deodată marele cântec care până atunci îl vrăjise. Nu mai pierduse vremea cu speranța că această notă discordantă era întâmplătoare și că putea fi făcută să tacă, fugise. Ba chiar fugise și din acel oraș, ale cărui străzi îi aminteau de ea, în ale cărui parcuri se plimbaseră împreună, al cărui soare avusese o anumită lumină care le scăldase chipurile într-un anumit fel, printre copaci, colțuri de clădiri, poetice treceri prin liniște și fermecătoare grădini, poteci de dealuri printre turburătoare păduri! În altă parte! Departe, unde totul e nou și gonește

amintirea și aduce uitarea. Revelația mea însă nu mă îndemnase la fugă. Deși adânc turburat, sufletul meu fusese greoi, robit unei puternice reprezentări, cu toate că iubirea mea pentru *ea* nu era totală, sau poate tocmai de-aceea... Încă de la începutul trezirii mele la viața afectivă o pornisem greșit, gata să mă căsătoresc cu Nineta, și apoi reprimind-o pe trădătoarea Căprioară, care cel puțin își plătise cu viața deruta... N-aveam însă de ce să mă plâng, fiindcă avusesem totuși la timp revelația disarmoniei vieții în care eram atras. Putea fi și mai rău, ba chiar răul total, adică să nu am nici o revelație, să trăiesc într-o perpetuă nedumerire și suferință și să mă trezesc prea târziu, când n-aș mai fi avut douăzeci și șapte de ani, ci patruzeci sau șaizeci. Se poate oare muri cu gândul că viața ta a fost un lung șir de eșecuri? Numai dacă ai compensat-o printr-un cinism priapic, ca Vintilă, *neiertând* nici o femeie care ți-ar fi ieșit în cale, plus concepția despre căsătorie a numitului Buzdugă. Poți atunci arunca în urmă un lung hohot de râs, viața e o comedie! Da, dar pentru asta trebuie să fii un comedian, s-o trăiești adică doar în suprafața ei, care, desigur, e plană, lăsând să ricoșeze pe deasupra ei orice fel de lovitură: nu te atinge și la bătrânețe poți râde și să faci cu ochiul... Ce-ar fi să părăsesc și eu orașul? mă întrebai. Dar nu descoperii în mine nici un ecou care să mă facă să tresar și gândul să prindă aripi. Am fost, în el, fericit cu Matilda, apoi nefericit. Ce vină au frumoasele lui case tencuite cu medievalele lui nuanțe de roșu stins, de galben-vernil, cu streașinile lui de țiglă și cu turlele lui cu acoperișurile din plăcuțe verzi amestecate cu altele, culoarea aurului? Micile și întortocheatele lui străzi, totdeauna bine pietruite și niciodată murdare, pe lângă trotuarele cărora, când ploua, apa susura curată la vale ca niște mici pârâiașe de munte? Minusculele lui prăvălii cu vitrine cu cadre de neon de toate culorile în care găseai doar câteva lucruri de vânzare, dar de a căror calitate nu se îndoia nimeni? Cu liceul în care mi-am petrecut... cu

Universitatea... Da, iat-o, frumoasă clădire... Un doctorat, luat aici, nu era mai prejos, dacă nu mai presus decât... (Ah, da, și trecerea mea prin Universitate fusese un vis?) Ce vină avea orașul meu că nimerise în el o femeie turbulentă, străină de tradițiile lui vechi, în care familiile se desfăceau greu și cultul copiilor trăia pe deasupra oricăror căderi? Și că tocmai cu această străină vrusesem eu să întemeiez una?

Neîndoielnic, Universitatea existase, fusesem în ea, student, apoi asistent la Filozofie, în ea cunoscusem și mă împrietenisem cu un coleg numit Ion Micu. Dar acea braserie existase oare? Ia să verificăm... Da, ce bizar, a existat, iat-o... Ia să intrăm, poate chiar o să găsesc în colțul știut pe acest fost prieten la care ținusem atât de mult și pe micuța lui damă, *sa petite femme*, cu trăsături de statuetă veche, care învăța sanscrita. O fi învățat-o? O fi făcut progrese?

Intrai și dintr-o ochire îi zării acolo, în stânga, așezați pe bancheta roșie, care făcea un colț cu peretele sub două aplice cu patru lumânări galbene și văzui de departe pe masa albă sticle de bere și filtrul lui Ion Micu. Însemna că își mâncase halca sa sângerândă de carne, *le genie du christianisme*, și ajunsese la filtru. La al câtelea? Fără ezitare, dar fără vreun interes, o luai într-acolo printre mese și mă apropiai: „Deranjez?" îl întrebai. Tresăriră amândoi cu putere, de surpriză, chipul mat al Clarei deveni stacojiu, Ion Micu se zbătu să se ridice în picioare, cât pe-aci să răstoarne filtrul, se ridică, îmi întinse mâna: „Petrini, cum să deranjezi, ia loc, de când te așteptăm... Am venit special de la prânz și tocmai discutam și cu Clara, vine sau nu vine? Nu mai știam sigur dacă ți-am spus să vii chiar azi, mi s-a părut că ți-am spus, dar fiindcă m-ai luat tare, m-am zăpăcit și"...

Mă așezai și rămăsei tăcut. Fără s-o privesc direct, Clara mi se păru insignifiantă, iar mintea, gândurile ei, în care desigur se amestecau cuvinte din sanscrită, fără noimă. Doar zăpăceala

fostului meu prieten, când ridicase privirea și mă văzu, stârni în mine un vag interes, o îndepărtată întrebare: chiar se bucură că mă vede? S-a întâmplat ceva cu el după acea convorbire telefonică în care surpriza îl făcuse lamentabil? Când se arătase *mirat* că sunt liber? Mirat, adică, fiindcă îmi auzea glasul, ca și cum ar fi auzit cum o fantomă a cuiva demult dispărut îi vorbea în receptor? Curiozitatea e cea din urmă care ne părăsește, ba chiar nu ne părăsește deloc, ne însoțește până în ultimele clipe ale vieții, când *suntem curioși* să vedem: ei, cum murim...?! Ce ni se întâmplă, ei, ia să vedem, chiar e adevărat, murim?! Da, văzusem acest lucru, înțepeneala, nemișcarea, forma fără viață, gura tăcută a poetului care încetase să ne înjure, având doar viziunea nasului său mare de care noi aveam să râdem după moartea sa și iubita la care se gândea ca un borfaș la ceasul unui lord, și cum se ciocneau în carnea lui drezine și caii aveau atac de cord...

„Mai ți-aduci aminte? zise Ion Micu prins de o intensă dorință de a reînvia întâlnirile noastre. Berea cămășuiește! Și ce face atunci filtrul?" „Destupă, zise Clara, și mi se păru că disting în glasul ei ceva nou, o nădejde proaspătă că apariția mea, încărcată de grele experiențe, va schimba, poate, viața monotonă a bărbatului ei, prinsă între această cămășuială și destupare de care nu se săturase, dar ar fi vrut, dacă se putea, s-o schimbe, cu toate că legea ei, dibuită în vechile rostiri sanscrite, îi spunea că schimbările nu sunt în bine. Hai, zise ea, să-l ascultăm pe Victor."

Micuța statuetă, care chiar îmi plăcuse odată, vroia acum să-l asculte pe Victor! Destupă! Eu spusesem asta pe-atunci, și iată, în mod naiv vroia să redevin vesel, să potențez adică iarăși prin prezența mea afecțiunea ei bleagă pentru barbatu-său, care, desigur, îi spusese că sunt liber și totuși nu-i trecuse prin minte că ar fi putut să-mi dea un telefon... Avusese dreptate Matilda! Era doar o aparență a ceva care putea fi idealizat, nimic mai

mult, fiindcă nu găsise în ea nici măcar o cât de vagă putere care s-o îndemne să facă un gest și să ridice un receptor... Desigur, discutaseră între ei și probabil că el îi dăduse un consemn, pe care ea nu îndrăznise să-l calce. Ei, ce consemn? Să *evite*, adică un ins care la un moment dat dispăruse. Dispărut să rămână! Biată aparență, vrei acum să-l asculți pe Victor! S-a întâmplat ceva între timp? Mă uitai la ea direct și mă mirai că avusesem cândva visul diafan s-o țin vreodată în brațe. Ce să ții în brațe? Mă ispitise gândul că întreaga ei ființă e numai spirit și că dacă aș fi iubit-o m-aș fi spiritualizat și eu... Izbucnii în râs la acest gând și ei se uitară la mine alarmați, derutați chiar, chipul bucălat și alb al lui Ion Micu se făcu liliachiu. De ce râdeam?!

„Râde, zise Clara, cu farmecul ei discret de altădată, cu liniștită autoironie, probabil că am spus ceva ridicol!" „Nu poți așa, *stante pede*, să-i ceri unui om să-ți vorbească despre un lucru a cărui oroare el vrea, poate, s-o uite", confirmă Ion Micu. „Îmi cer scuze, se bâlbâi Clara (și roși la rândul ei), sunt o proastă, dar eu totdeauna am văzut în Victor un om puternic, care știe să-și apere ceea ce e mai de preț în el în fața torționarului..." „Epoca noastră, o întrerupse Ion Micu, cu glas liniștit și protector, să n-o jignească, a dovedit că perfidia torționarului e diferită de a brutei de altădată, care, hă, punea așa mâna pe gârbaci și dă-i! Acum el gândește și asta îi vine dintr-o *prise de conscience* că reprezintă și el ceva, nu numai tu, ba chiar crede că îți e superior, fiindcă el e cu masele, care nu l-au pus acolo de florile mărului, ci tocmai ca să te stârpească pe tine... (Domnu Jenică, ceru el chelnerului care se apropiase, mai adu un filtru, o ceașcă și bere...) Napoleon a zis că nu există idei care să reziste în fața tunurilor. Iar eu spun că nu există idei care să reziste în fața unui torționar *conștient*. Mie nu mi s-a întâmplat, dar s-a întâmplat altora, ai citit... Ai o mamă pe care o iubești, sau un copil. Tu reziști! Dar când te amenință că o

să-ți împuște mama sau copilul (și tu știi că sunt în stare s-o facă!), ei, ce idee mai poate rezista în fața unei asemenea viziuni coșmarești! Tunul poate să strivească o mulțime în agitație revoluționară (cum a făcut Napoleon așezându-le, aceste tunuri, pe acoperișuri), dar nu mor toți, și *ideea* rezistă, e amânată pentru mai târziu. Dar când tu, marele Buharin, îți recunoști singur o vină imaginară în fața tribunalului, ce se mai alege de ideile tale? Nimic, neantul, *mori fără idei*..."

Și zicând acestea se zbătu să-și tragă picioarele de sub masă, se ridică greoi și cu o expresie crispată, clipind des, stăpânit de o iritare plictisită, ca totdeauna când nu înțelegea sau se prefăcea că nu înțelege ceva, și o luă încet spre perdeaua roșie din fundul braseriei. „Are dreptate, zise Clara după ce rămaserăm singuri, totuși... Vreau să spun, reluă ea fără să mă privească, văzând că tac, nu toți oamenii sunt niște buharini... În sensul că nu sunt toți mari personalități politice și..."

Și mai ce? Vroia să spună că oamenii de rând erau cruțați, ca în orice caz lor nu li se aplicau astfel de metode radicale? De pildă, mie; mi se aplicaseră?! Tăcui mai departe. „Și ce mai faci? zise ea, și privirile ni se întâlniră o clipă, apoi a ei se deturnă. De ce nu ne-ai dat și nouă un telefon?" „V-am dat", zisei. „Da, știu, zise precipitată, dar Ion mi-a spus că i-ai vorbit într-un mod straniu. E explicabil, a zis el, să-l lăsăm să se reînvețe cu ideea că e liber..." „Da, da", îngânai eu, gândind: statueta a învățat să mintă. „Trebuie să-ți fie foarte greu că nu mai poți preda la Universitate!" „Da, foarte greu!" „Dar probabil că te compensezi lucrând acasă!" (Deci Ion nu-i spusese unde mă văzuse lucrând? Sau îi spusese și statueta trecea discret peste asta? Sau credea că după aceea mă înfundam în vechile mele studii? Desigur, eram un om puternic, care știa să-și apere ce avea mai de preț...) „Da, da, mă compensez acasă", îngânai mai departe. „Ai glasul schimbat", zise de astă dată cu o umbră de afecțiune. „Nu, zisei, ți se pare." „Ba nu, insistă, îți cunosc glasul, e ceva schimbat." „Ce este?" zise Micu, revenind și zbătându-se iarăși să se așeze. Era curios de ce îi trebuiau lui atâtea mișcări până intra pe banchetă. Nu știu ce tot făcea cu picioarele, parcă ar fi găsit sub masă câini, sau miei, sau purcei, care i se svârcoleau sub tălpi, și el ridica genunchii, îi lovea, și trupul și mâinile participau svâcnind și trecea mult până ce totul se liniștea... „Zic că Victor are glasul schimbat, îi răspunse Clara. Ție nu ți se pare?" „Să mori simțind că odată cu tine îți mor și ideile, iată o ruptură între existență și esență pe care martirii celor două milenii ale erei noastre n-au cunoscut-o", zise Micu în sfârșit instalat înaintea filtrului și a scrumierei sale pline de mucuri și cenușă.

XXII

Gândirea aceasta îi venise pesemne după ce, sau poate în timp ce scăpa de presiunea vezicii urinare, căci acum era foarte calm, crisparea îi dispăruse, ca și iritarea plictisită. Arăta așa cum îmi plăcuse odinioară, când avusese un ascendent asupra mea, pe care îl pierduse apoi odată conferențiind despre „unele aspecte ale prelucrării folclorului în opera poetică a lui Ion Amăicăliței" și apoi pierduse și ce mai rămăsese din el când se arătase „mirat" că ieșisem din închisoare. Gravitatea responsabilă cu care vorbea ca și la început nu-mi mai spunea însă astăzi nimic, nu mai mă fascina. Fiindcă cel mai ușor pentru un om care are obișnuința gândirii este să aibă dreptate, și cel mai greu să te facă să simți că are și o acoperire sau măcar o neliniște sau rezervă interioară dictată în cazul lui de conștiința fisurării ființei sale. Fără să parcurgă cu el o atât de lungă experiență cum parcursesem eu cu el, Matilda îl intuise de la prima întâlnire, și provocările ei de atunci, care mi se păruseră și chiar erau grosolane, nu fuseseră mai puțin eficace, deși în acele clipe Ion Micu păruse că el o studiază pe Matilda, și nu Matilda pe el. Iar Clara fusese pradă ușoară. Mă gândeam acum cât de

fericit aș fi fost azi să-i pot spune că avusese dreptate, să-i mărturisesc adică un lucru de preț, că nu numai că o iubeam, dar ea îmi rămăsese și singurul prieten adevărat. Cât de departe mergea nostalgia mea! Matilda nu-mi fusese niciodată prietenă și nu-mi va fi, deși se arătase atunci geloasă că țineam încă atât de tare la Ion Micu. „Te înșeli, îi spusei, astfel de rupturi între existență și esență au existat în toate timpurile și vor mai exista. Suntem doar ceva mai mult decât alții victimele credinței că exista progres în constiințe, pentru ca realitatea brutală să ne trezească și să filozofăm în mod naiv că ceea ce ni se întâmplă nouă nu s-a mai întâmplat niciodată." „Da, cred acest lucru, zise Micu neclintit, fiindcă nimeni nu murea până acum simțind în conștiința lui care se stingea o ridicare din umeri, nepăsătoare, a neantului. Așa-zisa vrăjitoare pe care Inchiziția o ardea pe rug îl avea totuși pe Dumnezeu în gând în timp ce o învăluiau flăcările..." „Sau pe Diavol", zise Clara. „E același lucru, zise Ion Micu, Dumnezeu și Diavolul sunt în eternitate frați." Clara spuse că marele poet și filozof punea un „și dacă" dubitativ înaintea acestei idei: „Și dacă în eternitate Dumnezeu și Lucifer sunt frați?" Atunci eu spusei că bogomilismul e mai aproape de adevăr în ceea ce privește relațiile dintre Dumnezeu și Lucifer și că în lumea de azi ar fi mai bine dacă oamenii din această parte a pământului unde trăim noi, bulgarii și alți vecini, ar recunoaște în mod rațional adevărul acestei vechi erezii. Dumnezeu a avut doi copii, nu unul, pe Satanail și Mihail. Satanail, revoltându-se contra tatălui, a creat pământul și pe om, adică trupul lui, și nu Dumnezeu, căruia îi datorăm doar sufletul. Suntem un fel de compromis între răsculatul Satanail și tatăl său. Cel de-al doilea fiu, Mihail (Cristos) n-a reușit să-l facă pe om să se lepede de partea sa satanică. Ar fi mai bine să ne recunoaștem satanismul, poate l-am practica mai puțin. „Adică o erezie din erezie, zise Micu. Nu putem. Compromisul e inextricabil, chiar dacă Cristos a eșuat. Nici

Dumnezeu n-a murit, nici Satanail n-a fost aruncat în tartar. Numai Crist a murit de-a binelea. Nu bei o bere?" zise Micu turnându-mi în pahar. Băui, și avui sentimentul că totul putea fi ca altădată, dar această iluzie nu dură mai mult de câteva clipe. „Deci, zise., acum ești redactor-șef la *Luceafărul literar!* Și l-ai distrus pe Amăicăliţului?"

N-o spusei cu ironie, ci cu o împăcată nepăsare și începui să mă uit peste mesele pline ale frumoasei braserii, cu gândul la discuția de neuitat pe care o avusesem cu el în acea zi, când vrusesem să plec de la facultate și el cheltuise o multitudine de argumente să mă împiedice s-o fac. Avusese dreptate, nu din partea aceea mă pândea hazardul. Indiferent ce-aș fi făcut, scrisoarea din Paris tot n-aș fi putut s-o împiedic să vie. E drept că rupând contactul cu studenții mei poate n-ar fi apărut „caietele", dacă ar fi să cred că aceste caiete l-au împiedicat pe primul-secretar Mircea să mă apere până la capăt. Astăzi nu mai credeam acest lucru dacă mă gândeam bine, dată fiind puterea pe care acest om dovedise că o avea, iar el știa că o are. Da, dar vroise să și-o păstreze intactă; gândul că generalul ar fi putut trimite caietele la București dacă ar fi continuat presiunea asupra lui îl tulburase.

„Lucrurile sunt mai complicate, zise Ion Micu reflectând. Ai văzut, grupul deviatorilor a fost lichidat, dar I.C. și adjunctul lui au reușit să scape. Totuși, îi are acum în coastă pe I.V. și soția lui, care a ajuns șefă de secție în C.C. la Direcția propagandei și agitației, la litere și arte. Se pare că scriitorii au prins curaj, ea li-l inspiră, și tensiunea e în creștere. Se vorbește de o mare ședință care trebuie să aibă loc la nivelul înalt cu conducerea Uniunii Scriitorilor și pe care I.C. n-o poate evita: va fi atacat secretarul general al Uniunii, omul pus acolo de I.C., un demagog ordinar, o nulitate notorie. Voi participa și eu, și acolo o să-l distrug pe Amăicăliţului prin ricoșeu, lovind tare în acest secretar general, care îl susține." „Și cum de a scăpat

I.C.?" îl întrebai. (Eram curios să aflu, fiindcă I.C. se ocupa în Biroul Politic de cultură și învățământ și, desigur, de la el veneau toate ordinele, inclusiv interdicția împotriva celor ca mine de a mai putea preda la vreo catedră.) „Cred că a scăpat trădându-i la timp pe ceilalți!" „Făcea și el parte din grup?" „Desigur, zise Ion Micu. În acel grup el avea grupul lui... Au scăpat toți, dar părerea mea e că nu pentru multă vreme fiindcă interesul majorității din C.C. e să nu se vadă că deviatorii au fost numeroși." „Și au fost?" „Au cam fost, zise Micu, și râse sincopat și îndelung, cu privirea sticlind de o bizară satisfacție, ca și când ar fi fost bine că acei deviatori fuseseră mai numeroși decât se credea. Lichidarea lor, continuă Micu, se va face un pic mai târziu și sub altă denumire, de pildă, de cosmopoliți, sau și mai bine, de împăciuitoriști, depinde ce boală va fi atunci la modă." „Atunci, zisei, tot fără ironie, e bine, vei reuși să-l distrugi pe Amăicăliţului." „Nu prea, zise Ion Micu reflectând, fiindcă acest *pic* de care vorbeam în politică are o dimensiune în timp variabilă. Poate să fie la anu, dar poate să fie și peste cinci sau șapte ani. „Important e, reluai, că va fi! Contele de Monte Cristo a așteptat douăzeci de ani." „Da, râse el iar, dar în acest timp îți iese părul prin căciulă." „Oricum, insistai, este exclus ca indivizii în cauză să nu știe ce-i așteaptă și ca atare nu mai ți-e frică de ei." „Asta e adevărat, conveni el, pot pentru ca să spun că unii din subalternii lui I.C. chiar îmi fac curte, și însuși I.C. m-a numit mintenaș, după deviere, redactor-șef, ceea ce ar fi de natură să mă determine să uit ce mi-a făcut. Aș uita, dar nu pot..." „De ce?" „Știi tu de ce, zise el. Sunt lucruri care nu se uită." „Adică?" stăruii. „Sunt două lucruri pe care mi le-a făcut, nu atât mie, sau nu numai mie, ți le-am spus atunci, dar nu le-ai reținut gravitatea ireparabilă. Acum o să le înțelegi mai bine." „Ba am reținut gravitatea lor ireparabilă", răspunsei. „Nu, ai reținut doar că eu am căzut, că sunt un laș și ai încetat să mai ții la mine ca altădată."

Trecuse la atac, ca și când s-ar fi dovedit între timp cu prisosință că n-a fost un laș și avea acum resentimente împotriva tuturor celor care îl blamaseră. Îl lăsai să creadă ce vrea, înțelegând în același timp de ce nu-i mai era acum frică să stea cu mine de vorbă într-o braserie: situația se schimbase, puternicul personaj pe care îl înfruntase odată în aula Universității și care îi făcuse „două lucruri" (eu știam numai unul) fusese zgâlțâit, și destinul său de lider, pecetluit, chiar dacă poza lui va mai continua o vreme să apară purtată de mulțime la manifestații și numele lui să nu lipsească din lista marilor protocoale. Dar n-ar fi fost mai bine, îmi trecu prin minte, ca Ion Micu să-l fi înfruntat în continuare, în loc să se sperie? Nu-i pusei întrebarea, eram curios să aud mai întâi acel „al doilea" lucru pe care i-l făcuse I.C.

Dar Ion Micu tăcea, iritat și vindicativ. Nu rupsei tăcerea. Îmi dădui seama că încă mai țineam la el, dacă, în ciuda antipatiei pe care mi-o inspira starea lui de spirit, continuam să beau bere acolo în loc să mă ridic și să plec. Se ridică el, repetând însă cu mai puține mișcări zbaterea ieșirii și apoi a întoarcerii la masă, timp în care între mine și Clara nu se rosti nici un cuvânt: era limpede, ținea la el, pentru ea Ion nu fusese un laș, ai fi zis chiar, văzându-i chipul, că și ea purta ranchiuna celor care îl judecaseră fără cruțare, printre care mă numărasem și eu, deși îi eram prieten și ar fi trebuit să-l înțeleg. Iată, gândeam, sentimente care ne marchează pentru totdeauna, prietenia mea cu ei se rupsese de fapt de-atunci și mai supraviețuise datorită obișnuinței... De aceea, poate, atestarea mea nu-i... Așa se explica „mirarea"? În fond, era același lucru, o lașitate reînnoită sub masca unei prietenii de a cărei pierdere tot eu eram vinovat...

„Primul lucru pe care mi l-a făcut, de neiertat, începu Micu, a fost să lovească în idealul meu, care nu e numai al meu, că trebuie să schimbăm în adânc natura umană și să trecem de la

relațiile pe bază de conflict, de luptă între indivizi, la relații de colaborare, visul umanității. Asta nu înseamnă că vom putea să suprimăm inegalitatea dintre indivizi, unul, de pildă, e idiot din naștere și dacă spune o prostie care are consecințe sociale, noi trebuie să ne astupăm urechile. A fost cazul lui I.C., a cărui prostie spusă în aula Universității nu era o prostie inocentă, dată fiind funcția lui înaltă. În loc să înghită și să se corecteze, uită că avem idealuri comune și abuzează de puterea pe care o deține în numele lor, și mă amenință cu închisoarea... Or, eu nu pot să suport să fiu închis de către ai mei, dacă n-am călcat legile..." „Da, zisei, văzându-l că se oprise, mi-aduc aminte de acest punct de vedere al tău, ți-ai pierde credința pentru care ți-ai riscat viața, dar nu știu dacă ți-am pus o întrebare: chiar te-a amenințat? Era adică reală pentru tine această primejdie?" „O, da! În închisoare am primit vestea că am fost exclus din partid, în timp ce torționarul mă croia cu gârbaciul. Am suportat zicându-mi că se făcuse o greșeală și nu eram liber să mă apăr. Era o dramă *a noastră*. Înainte de a fi arestat, legătura mea superioară mi-a cerut să-i dau niște adrese. Asta încălca legile conspirativității și am refuzat. După 23 August am fost reprimit, nu fără să mi se reproșeze că n-am respectat disciplina de partid. Și a fost rău sau bine că n-am respectat-o? am întrebat. Nu mi s-a răspuns, dar mi s-a dat totuși carnetul. Când se va scrie istoria, o să aflăm multe, nu există prin definiție istorie fără întâmplări sublime sau tragice. Da, dar asta e altceva, eram închiși, se puteau comite erori, după luarea puterii erorile trebuiesc însă îndreptate de urgență, fiindcă ele au consecințe pentru întregul popor, nu numai pentru un pumn de oameni, câți eram noi în ilegalitate. Și nu prin amenințări împotriva celor care le semnalează. Vorbește stricat limba acestui popor și ne îndeamnă pe noi să învățăm limba rusă. Ne îndeamnă nu e cuvântul potrivit, dar să zicem că faptul în sine era rezonabil, nu strică să înveți limba lui

Dostoievski, a lui Tolstoi și a lui Lenin. Da, de acord, dar nu tu trebuie s-o spui. Așa? Ei, lasă că te țin eu minte, si-a zis, și m-a ținut minte." „Totuși, nu mi-ai răspuns clar din ce ai dedus că te-a amenințat cu închisoarea?"

Ion Micu nu-mi răspunse. Pe chipul lui ghicii o gândire a ceva de neînțeles, care se vroia elocventă: știa el din ce a dedus și trebuia crezut fără să i se pună întrebări. Sunt și lucruri care nu se spun și, dacă am formula totul numai prin cuvinte, valoarea cuvintelor ar scădea. „Putea să mă scoată din Universitate și din cultură, continuă Ion Micu ca și când întrebarea mea nici n-ar fi fost pusă, ar fi fost un abuz de putere, m-aș fi descurcat. El a preferat să facă o crimă. A trecut de la amenințare la fapte: dacă nu execuți ordinul să ții o anumită conferință, vei fi dat afară din partid pentru indisciplină (ai mai fost dat afară pentru asta, greșeala n-a fost ștearsă din dosarul tău) și se va cerceta apoi de alte organe dacă e întâmplător faptul că ataci cu violență și iei în deriziune și cu cinism poezia și poeții angajați în slujba construirii socialismului. Ține conferința ca să dovedești contrariul."

Îi fuseseră spuse toate acestea, sau le gândise doar el? Era cert că luase în deriziune poezia lui Amăicălitului, că acela se plânsese direct lui I.C. și că acesta din urmă îi ceruse să țină o astfel de conferință, dar restul? Putea fi adevărată și extensiunea de la un caz particular, un anumit poet, la „poeții" și de la o anumită poezie a cuiva la poezia tuturor care... Dar i se formulaseră chiar amenințările? Putea fi adevărat că nu chiar, dar i se sugeraseră? Ei, și? Avea să afle el vreodată, de aici înainte, dacă aceste amenințări ar fi fost traduse în fapte, în cazul în care nu s-ar fi supus? „Cunoști vreun precedent?" îl întrebai. „Da, răspunse. Mai multe! O mulțime! Adică *mulțimea!*" Nu înțelesei această deturnare de sensuri. Vreun paradox? „Spune-mi și mie unul cunoscut." „Nu e nici unul, zise. Dacă ar fi fost unul singur, eu aș fi riscat și aș fi acceptat să fiu al doilea, firește nu

alături de un reacționar. Ar fi urmat al treilea, al patrulea..." „Nu înțeleg!" zisei. „Faptul că nu există nici unul ține de intuiția colectivă, care îți șoptește că dacă vei fi primul, nu va urma al doilea, al treilea, etcetera, și vei rămâne singurul! Singur nu se acceptă, fără să mai spun că în cazul meu ar fi apărut și coloratura tragică despre care ți-am vorbit. Poate că aș fi acceptat și acest risc, pe care înfruntându-l ori aș fi ieșit învingător (puțin probabil, ți-am explicat data trecută de ce), ori m-aș fi sinucis. Dar *singur?* În timp ce «afară» aș fi fost «demascat»? Nu! Iată în ce constă crima lui I.C. Pe un climat de adeziune a maselor la un ideal social revoluționar, el introduce amenințarea, care face (plasat între aceste două realități, adeziune și represiune) imposibilă gândirea ta liberă și opoziția față de abuzuri."

Rămăsei stupefiat pomenindu mă că îi dădeam dreptate, deși simțeam în forul meu interior că nu avea. „Exces de presupoziții, spusei în cele din urmă și amintindu-mi de discuția lui cu Matilda adăugai: ostrețe! Nu pot să presupun că adeziunea maselor e totală, asta ar fi imposibil, și nu pot să presupun că ești singurul care n-ai fi acceptat să fii umilit." „Ascultă, Petrini, schimbă el, parcă deodată și cu energie, unghiul de atac. Să-ți povestesc ceva. Când ai fost arestat tu, nu s-au cumulat în conștiința mea fapte care să-mi dovedească mie însumi că ai fi nevinovat, ci dimpotrivă, că ești *în mod obiectiv* vinovat, adică fără voia ta, în sensul că nu în mod conștient ai fi săvârșit vreo acțiune contrarevoluționară, fiindcă te cunoșteam că ești un om cinstit. Dar tu ai un temperament care te domină și o gândire formată la școala liberalismului burghez, care ne dădea iluzia libertății totale de gândire prin faptul că această orânduire burgheză ne sugera, încă de la apariția conștiinței de sine, că e o orânduire *naturală* și mai ales eternă. Dacă ai fi aflat, de pildă, în anii studenției că un comunist a fost arestat, nu te-ai fi mirat, ți s-ar fi părut *natural.* Ei bine, noului-născut de astăzi o să i se pară *natural* când va auzi în viitor că un anticomunist

a fost arestat. Ba chiar anticomunismul lui i se va părea absurd, de neînțeles și se va întreba dacă nu cumva e nebun. În această perioadă de tranziție, liberalismul tău, deși subiectiv, nu a făcut din tine un anticomunist (sunt eu martor în acest sens!), în mod *obiectiv* te-a plasat în categoria reacționarilor, fie că ai vrut, fie că n-ai vrut, și eu știu că n-ai vrut, și dacă aș fi fost chemat la procesul tău aș fi depus mărturie, de care, de altfel, nu s-ar fi ținut seama, că ești nevinovat: am și depus, am fost chemat să dau o declarație și am dat-o exact în acest sens, fiindcă fără să știu ce e în dosarul tău eram convins că n-ai făcut nimic. Acest concept, a fi *în mod obiectiv* vinovat, e o aberație, n-are nici o legătură cu legile justiției, dar tu știi că în perioadele de criză toate vechile concepte ori se clatină, ori sunt înlocuite cu altele care exprima necesitățile de *moment* ale revoluției. În viitor se va renunța la ele. Am fost foarte afectat, am discutat și cu Vaintrub, care mi-a spus ce se cerea de la el în legătură cu caietele tale. L-am convins să riște și să facă un referat care să nu țină seama de ce concepție despre lume reiese din ele. El zice că așa a făcut și n-am dubii, e un om îndrăzneț și sincer. Totuși, condamnarea ta m-a pus pe gânduri (nu văd de ce să-ți ascund acest lucru!) Trei ani! Petrini o fi făcut totuși vreo prostie. (Și aici Ion Micu ridică din umeri vrând parcă să spună: cum putem ști, dacă omul a dispărut, care e adevărul?) Sunt sigur că la fel ai fi gândit și tu, ca *toată lumea,* că *o fi făcut el ceva,* degeaba nu l-au arestat. Iată deci ce se gândește *afară,* în timp ce tu ești *înăuntru.* Și deși tu ai fost *acolo* și afli acum ce se gândea *afară,* continui să faci supoziția că dacă l-aș fi înfruntat mai departe pe I.C. acțiunea aceasta a mea ar fi avut vreun ecou. Iar I.C. știa și el acest lucru și știa că voi accepta umilirea. Iată încă o dată în ce constă crima lui..." „Cel puțin tu, Victor, deși ai suferit (și poate ai trăit chiar un coșmar!), nu ai fost umilit în tine însuți", zise Clara.

Reieșea că fusese mai bine de mine decât de el. Dar nu la acest lucru mă gândeam, ci la conceptul de a fi *în mod obiectiv* vinovat, ceva nou, în care Ion Micu, deși nu credea, găsea că e o lege a perioadei de tranziție. „Eu cunosc altă lege, pe baza căreia am fost condamnat, zisei, și anume, aceea de *a fi mai necesar înăuntru* decât *afară*. De ce tocmai tu, asta nu e așa de important, poți fi tu sau altul, oricine, și nu neapărat pe baza unei vinovății reale poți nimeri *acolo*, sau pe baza unei nevinovății să rămâi liber. Degeaba sunteți voi precauți, dacă va fi să-ți iasă un număr câștigător, nici măcar nu se va ține seama că ești vinovat. Caietele mele n-au jucat nici un rol în ce mă privește, mi-au fost înapoiate. Eu am făcut parte din banda *Sumanelor negre*, și nu pentru cine știe ce mâzgăleli în niște caiete filozofice am fost condamnat, ci pentru terorism săvârșit în numita bandă. Voi o să picați (dacă o să picați!) în cu totul altceva, ce-o fi atunci nu se poate prevedea, surpriza va fi, când te vei trezi *acolo*, totală. Sunteți niște nevinovați închipuiți, adică..."

Dar mă oprii citind pe chipul lui Ion Micu iritarea lui obișnuită când nu sesiza un sens și înțelesei că spusele mele îi păreau a fi ale unuia care crede că dacă a pățit el ceva, o să pățească și ceilalți, deci o simplă obsesie de om marcat de o anumită experiență prin care trecuse și îi amenința și pe alții că vor păți la fel. În mod paradoxal nu putea admite în sinea lui o astfel de viziune, deși întregul eșafodaj pe care și-l construise în apărarea sa de învinuirea că fusese un laș nu era străin de ceea ce îi spuneam eu. Credea sincer că dacă ar fi fost arestat, ar fi fost condamnat exact pentru ceea ce făcuse, adică pentru luarea în deriziune a poeziei și poeților care... în timp ce eu eram convins că s-ar fi trezit acuzat de cu totul altceva... „Ceea ce nu înțeleg unii, zise el ca și când n-ar fi auzit ce-i spusesem, e că în epoca noastră tragicul nu mai e cu putință și că, astfel, tragedia e mai mare, pentru că s-a degradat și, odată cu ea, noi înșine. Tragicul e sublim prin definiție, dar în zilele noastre sublimul e eliminat. Tragedia mai mare care rezultă nu înseamnă însă că aduce un sublim mai mare, ci, în mod straniu, dispare, deși există."

Tresării. De unde știa? Pentru această intuiție extraordinară, care mie îmi amintea de ceva, încetai să-l mai consider vinovat de lașitate, intuind și eu că suferea pentru căderea lui, de care, judecându-l după aceste cuvinte, era pe deplin conștient. „Ai dreptate, îi spusei, puțini acceptă să se întoarcă la gradul zero al conștiinței noastre și acceptând brutalitatea existenței să nu renunțe la idealurile lor, dar să fie totuși preveniți că aceste idealuri sunt irealizabile... Să vă povestesc un fapt, continuai eu căutând în amintire. Dar hai să bem..."

Clara se înviora, Ion Micu, cu chipul alterat de neașteptata mea renunțare de a mai vedea în fața ochilor un om culpabil, turnă bere și se pregăti să mă asculte. „Dispare, deși există, reflectai. Prin asta eu înțeleg că, neîncetând să existe, totuși dispare, nu mai e de găsit, adică nu mai e trăit... Dar cu nici o antenă a sufletului nostru nu-l mai putem readuce, pentru că realmente nu mai există... Formidabil! Într-o zi se îmbolnăvește printre noi un legionar. Foarte grav, dizenterie, dar una rea... Eram într-o închisoare de tranzit, din mine ne trimitea la Canal, dar plecarea întârzia. Nu se uita nimeni la el că trăgea să moară, un așa-zis medic dădu din umeri, nu avea paturi de spital să-l scoată din celulă, îl părăsi acolo, să moară sau să trăiască, un legionar mai puțin întrucât putea asta să intereseze pe cineva? Bolnavul zăcea cu ochii închiși și cu fălcile încleștate de inaniție, fiindcă nu mai putea mânca singur, nu mai putea să țină lingura în mână. Nu mai putea vorbi. Și atunci se așeză lângă el pe pat un comunist, implicat în grupul Pătrășcanu, evreu pasionat de folclorul românesc, un om de cultură rafinat, care se străduia aproape zilnic să ne convingă de marile valori ale cântecelor noastre populare. Știa bocete de o frumusețe care te înfiora, cântece tragice de despărțire, de dor,

de nuntă, unele sublime, altele brutale și grotești, cum nu auzise nimeni niciodată. Visul lui era să fie eliberat și să fie numit șef la un institut pe care el l-ar crea și l-ar îmbogăți cu aceste comori imprimându-le pe plăci, căci suferea că o să treacă timpul (clătina mereu din cap și ofta), nimeni, spunea, n-avea să le imprime și se vor pierde. Și puse mâna pe lingură și pe castron și începu să-i descleșteze muribundului fălcile și să-i dea să mănânce. Da, îi dădea, dar ăla pe urmă făcea pe el și împutea celula. Folcloristul, ca să nu-l mai împiedicăm să se mai ocupe de el, îl desbrăca, îl spăla, îl ștergea la cur... îi dădea ceaiuri, îi dădea din propria lui rație îi ștergea gura, care nu reținea toată mâncarea, îi spăla singur pantalonii, care în permanență erau murdăriți de diaree... Și într-o zi muribundul deschise ochii, revenind la viață. Dar tot nu putea mânca singur și nu putea vorbi. Încetul cu încetul, însă, se mai însdrăveni și la un moment dat înțeleserăm că bolnavul se străduia să miște buzele, să spună ceva. Ne apropiarăm de patul lui. Folcloristul îi pândea chipul, să-l audă vorbind, fiindcă asta ar fi însemnat că omul lui scăpase din ghearele morții, că, adică, mergea hotărât spre vindecare și că stăruințele lui nu fuseseră zadarnice. Și noi, curioși ce-o să zică. Ei, ce-o să zică? Chipul salvatorului iradia de bucurie, căci bolnavul își holbase ochii spre el și numai la el se uita. Nu el îl salvase? Și reuși să bâiguie și avu un rictus care îi strâmbă buzele palide: du-te în p... mă-ti de jidan! Asta îi spuse și cu forța pe care o mai avu scrâșni și din dinți. Ne retraserăm imediat îngrețoșați și îl luarăm de-acolo și pe bietul folclorist, care se întristă din ziua aceea și deveni tăcut. Nu ne mai cântă, încetă să mai sufere de soarta frumoaselor cântece pe care le știa, ceva plumburiu i se așternuse pe chip ca o mască urâtă. Îl încurajarăm: dă-l în mă-sa de stârpitură, nu-l mai îngriji, lasă-l să moară. Însă el continuă să-i dea să mănânce cu lingura, însă cu o silă pe chip, aș putea zice cu o desnădejde scârbită, o tristețe întunecată, fără lumină, parcă ar fi gândit: omul este iremediabil. Parcă ar fi raționat: omul e pierdut și cum și eu sunt om, nici eu n-am scăpare."

„Foarte interesant, zise Clara în tăcerea care se lăsă. Aceste șocuri, presupun, pot fi mai mari decât oricare altele, vreau să spun, cu consecințe foarte adânci în conștiință, dacă cel implicat nu poate, cum am înțeles, trece peste ele... Chiar n-a trecut? Ce s-a mai întâmplat cu folcloristul?" „Nu mai știu nimic nici de el, nici de cel pe care îl salvase, fiindcă ne-am împrăștiat la Canal..." „Sunt anumite lucruri peste care nu poți trece, zise Ion Micu pe gânduri, după cum sunt altele care văzute dinafară par mai rele, dar nu ne ating..."

Tăcui mai departe, apoi îmi ridicai privirea, le spusei să mă scuze, dar trebuia să plec, și mă ridicai. „Victor, zise Ion Micu ridicându-se și el (și de astă dată nu mi se mai păru grotescă zbaterea lui de a ieși de la masă), te conduc puțin..." Și mă conduse câteva sute de metri pe bulevard, vorbindu-mi simplu și cu afecțiunea de odinioară de necesitatea de a ne revedea de-aici înainte regulat... „E necesar, zise, o să ți explic... Sunt lucruri care se petrec, nu dintre cele mai bune, și care pot fi prevenite... Părerea mea e că putem acționa, dar pentru asta trebuie să le cunoaștem..." „Bine, îi spusei, ca să-l împiedic să fie din ce în ce mai afectuos, cum simțeam, bine, Ioane, am acuma niște treburi, după ce termin cu ele, o să-ți dau un telefon", gândind că n-o s-o fac curând, sau poate, cine știe, chiar am s-o fac...

XXIII

Deci totul a existat, gândii continuându-mi plimbarea, a existat și Matilda, și mai ales există o fetiță numită Silvia, pe care va trebui s-o părăsesc, să n-o mai văd decât din când în când, și încă asta va depinde de Matilda, care dacă ea va socoti că „am eșuat" n-o voi mai vedea-o deloc și numele meu nu se va mai pronunța în fața ei. Abandonez! Cum să abandonez?!

Dar ce pot face? Da, mi se sugerase o soluție pentru mine: ce-ar fi mai bine dacă aș muri? zisese Matilda, adăugând că mi-ar pune și ea pe piept o floricică. Simții cum tristețea pe care o alungasem în întâlnirea cu Ion Micu revine și cum cedează apoi unui nou sentiment necunoscut mie și pe care nu-l înțelesesem niciodată, dar înțelesei acum că asta trebuie să fie: să nu poți găsi o soluție, să te simți încolțit, să nu poți accepta (sau mai bine zis să fii împins cu o putere inexorabilă să nu poți accepta), să abandonezi (purtam în ființa mea căldura, tandrețea, brațele încolăcite pe gâtul meu ale unei făpturi minunate, Silvia), dar nici să trăiești văzând chipul urii, silindu-mă să-l îndur în veșnicie și fără scăpare, ca și când aș fi fost împins pe poarta pe care scrie *lasciati ogni speranza, voi che'ntrate*... Starea mea avea un nume: disperare! Mă așezai pe o bancă și îmi luai capul în mâini. Chiar totul e pierdut? mă întrebai. De unde pornisem? Da, îmi aminteam, din ziua când acceptasem să lucrez la deratizare, sub imperiul unei adânci căderi, al unui straniu gând de sfidare, al unei satisfacții asemănătoare celei pe care ți-o dă răzbunarea, al unei certitudini că pedepsești, condamni pe cineva, fiind vizitat de gândul că toți vor plăti și nu se vor putea spăla de disprețul meu, chiar dacă acum trăiesc ca vitele în pășune și pasc și li se pare că sunt liberi și fericiți... totul se plătește și vina colectivă nu va face mai ușoară suferința individului, care va urma. Iată deci semnificația amorțirii sufletului meu, în care zăcuse speranța că *ea*, Matilda, va fi alături de mine. Cum să fie dacă eu însumi descoperisem abia acum înțelesul acestei stranii amorțiri?

Mă ridicai și pornii spre casă. Simțeam pentru întâia oară suflul rece al singurătății iremediabile și aveam revelația că eram departe de a semăna, Matilda și cu mine, cu Acojocăriței și muierea lui, la aceia spectacolul pe care și-l dădeau lor înșile și vecinilor era o comedie cu care poate se distrau, în timp ce peste noi, dincolo de cuvintele care se spuneau, oricât de grele, se deschidea tot mai mult, ca în basme, borta vânturilor negre ale nenorocirii. Dacă n-aș fi iubit copilul, totul ar fi fost chiar firesc, nu eram nici primii și nici ultimii care nu se înțelegeau și trebuiau să se despartă. „Văd, îi spusei Matildei, ca nu iubești acest copil, nu te gândești ca va suferi, Silvia e un copil deosebit și cel puțin până se face mare ar trebui ferit de blestemul părinților." „Blestemul ești tu, care ai dorit încă dinainte de a se fi născut s-o arunci într-o prăpastie", repetă ea această obsesie care în aceste clipe mi se păru înspăimântătoare. „Blestemul e în capul tău, îi răspunsei, dacă ești în stare, după atâta timp, să-mi atribui sentimente pe care nu le-am avut." „Tocmai de aceea, ca să te uite, trebuie să-ți iei gândul de la noi. Sper că n o să-l imiți pe Petrică și să te agăți de mine doi ani. Te avertizez că nu vei reuși." „Ba da! strigai Nu abandonez nimic!" „Divorțul se va termina în două săptămâni, te avertizez. Sunt pregătită, am și vorbit cu cine trebuie!" „Ei, și? Nu există lege care să mă împiedice să-mi văd copilul!" „Ai să vezi că există!"

Mă oprii, mirat de seninătatea cu care, actor și implicat în același timp în rol, alimentam și urmăream ca spectator această ireală dramă. Ce-i făcuse el acestei femei? mă întrebai din sală, în timp ce pe scenă știam perfect de bine ce-i făcusem. Cuvintele? Da, din ele venise obsesia neverosimilă. Cuvintele, ele loviseră și făcuseră o rană care nu se mai vindeca. Îmi amintii de o istorie cu un leu bolnav și un pădurar. Acesta din urmă îi spusese: „Ei, ce-ai ajuns, prăpăditule? Așa arată regele animalelor?" Leul îi spusese: „Ai o secure în mână! Lovește-mă cu ea după ceafă." Pădurarul îl lovise. După un timp se întâlnesc din nou, leul vindecat. „Pune mâna, îi zise el pădurarului, aici la mine după ceafă." Pădurarul puse mâna și dădu de o coajă groasă. „Dă-o jos", zise leul. Pădurarul o dădu jos: „Ai văzut? reluă regele animalelor. Rana pe care mi-ai făcut-o tu cu securea s-a vindecat. Dar rana pe care mi-ai făcut-o cu vorba nu, și nici n-o să se vindece!" Și l-a cruțat pe om, pierzându-se în adâncul

pădurii. Matilda se simțise lovită în trufia ei ca o leoaică, și cu toate că dorise să uite, nu putuse. Nu avea și superbia leului de a cruța, și vroia să lovească tocmai acum când își dăduse seama că sunt slab. Chiar se grăbea (divorțul va dura două săptămâni!), nu cumva să-mi revin și să devin primejdios! Și totuși timp de trei ani mă așteptase. Da, dar puterea unui gând poate ține în clește sufletul cuiva și o viață întreagă și nu-l slăbește decât în moarte sau odată cu nimicirea celui care i-a prins astfel sufletul. Cuvintele, devenite stranie obsesie: vroia să mă identific cu înțelesul pe care li-l dădea ea, nu era nici o îndoială, înțelesul lor ar fi izbucnit indiferent de ce soartă aș fi avut parte; spiritul ei destructiv s-ar fi pus în mișcare oricum, chiar dacă aș fi urcat pe spirala celei mai strălucite cariere. Da, totul era pierdut, trebuia să plătesc.

A doua zi după prânz mă pomenii cu Tasia în casă, care îmi spuse că Matilda a plecat pentru câteva zile la București și a rugat-o să aibă grijă de Silvia. „La București?! mă mirai. Ce să caute acolo?" „Nu știu, zise Tasia în timp ce îmbrăca fetița, nu mi-a spus." Și continuă să vâre într-o plasă lucruri de-ale copilului. „Dar ce faci acolo?" zisei. „Așa mi-a spus Matilda, s-o iau pe Silvia la noi cât lipsește ea." „Nici vorbă, lasă copilul aici, sau crezi că eu și Ana nu suntem în stare să avem grijă de ea?" „Am crezut că așa v-ați înțeles", zise Tasia mirată. „Cum, să ne fi înțeles dacă nici nu mi a spus că pleacă!" „Bine, treaba voastră." „Ta-taaa, zise atunci Silvia, ci mergem la plimbare?" „Mergem, dar întâi du-te și te culcă."

Intrai în biblioteca, închisei ușa și mă așezai la birou cu capul pe brațe. Glasul Silviei mă picnise, când spusese *ta-taaa*, căci astfel îi ieșea ei acest cuvânt din gură, nu scurt, tata, nici inexpresiv, nici alintat, nici râzgâiat, ci ca o mică notă muzicală, pură ca un izvor în care chemarea era cântata și legănată și învaluită într-o tandrețe celestă. Și parcă ar fi fost pe deplin conștientă de magia cuvântului-melodie, fiindcă întâi îl lăsa să fie auzit, făcea o pauză și abia apoi spunea ce vroia de la tata. Uneori nu vroia nimic! Nu mai urmau alte cuvinte. Cu neputință de evitat certitudinea că această melodie nu era doar a glasului ei, ci a fragilei ei simțiri, a micului ei suflet, căci mai auzisem copii spunând mamă și tată, dar nici unul ca ea, și aș fi putut să i-l disting chiar în înaltul cosmos, dintr-o multitudine de alte glasuri ale tuturor copiilor care s-ar urca în vastul univers. Ce ne ține în viață, altceva? Nu facem totul ca această melodie să nu piară de pe pământ și să rămână mereu în noi ca o armă supremă împotriva soartei?

Vaiul trecu, intrai în baie, mă uitai în oglindă, îmi spălai cu apă rece trăsăturile strâmbate și ochii turburi și revenii lângă Tasia. Dar ea ghici ceva și o lungă tăcere se așternu. Întru târziu zise: „De, Victore! Bine-ar fi să vă împăcați! Zic și eu așa, dar cine poate să știe ce se întâmplă între doi inși când rămân singuri?"

Și se ridică și plecă.

XXIV

Iar eu începui să mă plimb încet prin frumosul apartament. Ce-o fi făcând ea la București? mă întrebai. Și ce fac eu singur până se întoarce? Aveam nevoie de ea, să apucăm amândoi mai departe de otgonul de ură care ne lega și să tragem de el cu toate puterile până îl vom rupe. Fiindcă simțeam că altfel n-o pot părăsi, deși ieri mi se păruse că eram liber. Plecând, rămâneam înlănțuiți, iar ea, cu fetița alături, ar fi jubilat de ura mea neputincioasă, mai liberă decât mine. Iar dincolo de toate acestea ar fi stăruit în mine, devenind obsesie, întrebarea încăpățânată: ce era de fapt în inima acestei femei? Fiindcă nu puteam admite – și întrebarea aceasta mi se punea nealterată, totdeauna când rămâneam singur, chiar și ascultând istorisirile vesele ale lui Vintilă, chiar și când, crezând că uit, mi se întâmpla să râd în hohote – nici una din cauzele pe care le întrezăream stând

de vorbă cu ea. Era fascinant: Într-o zi mi-a spus: „ești pe jumătate mort". Asta mă limpezea, atunci chiar totul devenea simplu și firesc, și viața mea împreună cu ea, imposibilă. Repede însă, chiar a doua zi când n-o mai vedeam, certitudinea aceasta se spulbera. De ce? Nu mai înțelegeam cine îi alimenta ura. Eu?! Prin ce? Știam ce înseamnă să nu mai iubești, asta mi se păruse totdeauna simplu și firesc, să-i spui cuiva sau să ți se spună: nu te mai iubesc. În clipa aceea înstrăinarea celuilalt ți se transmitea, cum mi se întâmplase mie atunci, în fața Universității, cu Căprioara. Ce dracu poți să mai faci cu cineva care nu te mai iubește! Ia uite! Se și vede, nu mai e același chip pe care îl știai, care se lumina când te vedea, ai cărui ochi străluceau întâlnindu-i pe-ai tăi, a cărui gură avea un contur dulce, un surâs... Nu mai sunt toate acestea. S-a dus! A murit! Ceea ce știai tu îți rămânea în inimă nealterat; ce poți face când cineva nu mai e? Melancolia care năvălește asupra ta e blândă și învăluitoare, puterea ta de a iubi rămâne neatinsă. Întrebările care vin ulterior nu au mare putere, chiar dacă afli că ai fost trădat. Ce înseamnă trădarea? E o formă urâtă de a ți se spune că nu mai ești iubit. Urâtă, desigur, te poate ispiti să te răzbuni, frumoasă, s-o iubești mai departe, chiar dacă știi că nu va mai fi nimic. Uitarea însă vine oricum, și acest lucru îl simți cu certitudine și simți chiar o bucurie că ești liber de cineva care, desigur, nu te-a iubit prea tare din moment ce a putut să te părăsească. Mai bine! Adio!... *Balayer mes amours, avec leur trémolo, balayer pour toujours, je repars à zero!* Da, dar ura? Poți cânta la fel de patetic și jubilator: *Balayer la haine?* Cum?! Încercați! *Essayez donc repartir à zero!...*

Deschisei încet ușa camerei unde dormea Silvia, s-o trezesc și să ieșim. „Ce e cu tine, îi spusei, tu n-ai dormit deloc!" „Ba am dormit, dar nu mult", mărturisi ea, ca să împace și minciuna și adevărul: vrusese să doarmă, dar nu putuse. Mă așezai pe marginea patului și, prefăcându-mă că n-o privesc direct,

o contemplai în tăcere, cu pleoapele pe jumătate închise. „Ta taaa!" zise. Era o chemare, de astă dată am simțit că vrea să spună ceva. „Da, tată!" murmurai. „Ta-taaa, relua, eu când te văd că vii la mine și te așezi pe pat, mă uit la tine... și... și nu știu ce să-ți mai spun"... De câtva timp nu mai dormea pe brânci, se făcuse mai vioaie și abia aștepta să mă întorc acasă și s-o iau la plimbare. Nu era prea voinică, curând o dureau „piscioalele" (o dureau sau îi plăcea în brațe?), și îi plăcea mai ales, când se întâmpla să am și treabă în oraș, să intru în marea librărie din centru, sau să cumpăr ceva din vreun magazin. „Și ce-ai vrea tu să-mi spui și nu mai știi ce?" o întrebai. „Ta-taaa, zise, mergem la cișmar?" Scânteia gândirii ei țâșnise câteva clipe, dar apoi uitase, poate că nici nu știuse că exprimase atât de limpede neputința ei de a da glas a ceea ce simțea când mă vedea lângă patul ei. „Mergem, tată, zisei. Bine că mi-ai adus aminte!" Asta se întâmplase acum câteva zile, dar nu observasem că i-ar fi plăcut mica dugheană a „cișmarului". Uite că îi plăcuse și, ca odinioară copilului Creangă, îi plăcea și ei să-l vadă iar pe acest nou Ciorpec, așezat pe scăunelul lui, chel ca și acela, mustăcios și înconjurat de calapoade și de rafturi de încălțăminte dată la reparat. „Sus! o îndemnai. Hai să ne îmbrăcam!"

Se ridică și legănându-se ca o rățușcă mi se lăsă în brațe. Avea și ea pijama. Dulapul ei, cu rochițele, șosetele, încălțămintea, toate minuscule, așezate în ordine pe rafturi. Mă lăsai în genunchi s-o ajut sa se îmbrace, îi scosei așa-zișii pantaloni ai pijamalei, din care ea își trase picioarele, sprijinindu-se cu o mână de umărul meu, apoi o îmbrăcai cu o rochiță albă cu buline albastre care îmi plăcea mie și în care părul ei înca blond se încurcă și i se încurcara și brațele încercând să nimerească singură mânecile (nimerea pe alături și nu-și corecta mișcarea până nu vedea că brațul îi ieșea tot gol prin aer și ni se amestecară la amândoi mâinile din pricina impulsurilor ei foarte neprecise, dar svâcnite, care o făceau ca nici când îi îndreptam

cu mâna spre golul mânecii să nu nimerească iar anapoda), îi încheiai cataramele de la sandale și crezui că era gata. Nu, ca s-o pieptăn! „Unde ți-e pieptenele?!“ „Nu știu“, zise. „Cum nu știi, fată mare și nu știi unde îți sunt obiectele tale de toaletă?“ „Ba da“, zise, și se duse și trase foarte sigură un sertar și luă de-acolo pieptenele. „Păi vezi? Ziceai că nu știi? Ia te rog să nu te răsfeți!“ O întorsei cu spatele și începui s-o pieptăn. „Adu-mi o fundă să-ți leg părul!“ Nu, că să-i fac codițe! „E prea complicat, îi spusei, uite ce bine îți stă așa cu părul legat la ceafă, te face și pe tine mai mare.“

Îi privii chipul și pentru întâia oară, văzând-o din profil, văzui profilul meu, dar un profil de vis... Rămăsei tăcut, stăpânit de un sentiment de triumf. Dacă seamănă cu mine întru totul, și în temperamentul ei, va trage spre mine orice s-ar întâmpla, îmi spusei. Am pentru ce trăi și alți copii nu voi mai face! Nu va fi o fată isterică și voi veghea să nu-mi repete eșecurile. Va plăcea și o voi învăța să aștepte și să aleagă, chiar dacă va fi să i se întâmple să fie izolată în adolescența ei, cum mi s-a întâmplat mie. O s-o văd zilnic dimineața, fie și doar câteva minute, când o să înceapă să meargă la școală. Da, voi face parte dintre acei care, despărțiți ca și mine de... „Ta-taaa! La ce te gândești?“ Tresării și mă ridicai. „Mă gândeam că nu mai ai mult și te duci și tu la școală“, îi spusei. „Cât mai am?“ „Hm! Vreo trei ani!“ „Mi-arăți și mie școala?“ „Cam devreme, reflectai, mai e până atunci!“ „Păi ziseși că nu mai e mult!“ Izbucnii în râs! Așa era! Iat-o sesizând o contradicție! Îi răspunsei că nu mai are mult dacă te gândești că avusese și ea odată două săptămâni, pe urmă o lună, când o botezam, pe urmă... Și tăcui... Pe urmă tatăl ei fusese trimis în minele de plumb...

„Ta-taaa, când împlinesc eu patru ani?“ mă întrebă apoi după ce ieșirăm din casă. „Peste vreo două luni – așa!“ „Și ce-mi cumperi?“ „Nu-ți cumpăr nimic, îi răspunsei eu supărat, gândind: ia te uită, de pe acum știe că trebuie să i se cumpere...

Îți cumpăr o minge!“ îi spusei. „Păi minge am!“ „O păpușă mare!“ „Păi am și păpușă!... Ta-taaa, ci să mi cumperi o trotinetă.“ Surâsei. Când punea un *ci* înaintea cuvintelor era la ea semn de mare tandrețe. „Bine, și să-ți cumpăr, îi spusei. Dar unde ai văzut tu o trotinetă?“ „În parc, la copii!“ Ai fi crezut, auzindu-i felul cum rostise „la copii“ că îi vedea pe aceștia cu detașare, ca și când ea, în orice caz, nu mai era copil.

În mod ciudat, singurătatea mea cu ea se accentua, dar era senină și dulce. Gândul la maică-sa de asemenea se lumina, brutalitatea răului a cărui apăsare îmi amorțea sufletul se detașa de Matilda. Acest rău nu mi se mai părea o emanație a voinței ei deliberate de a trăi în el și de a mi-l transmite, ci ceva străin, cu care ea nu putea să lupte. Împreună, mi se părea că se confunda cu natura ei intimă și jubila trăindu-l, așa cum jubilează cei ce iubesc, cu Silvia mi se părea că maică-sa e nefericită și că suferea urându-și bărbatul. Asta mă făcea să uit, ca să tresar totdeauna la întoarcere, când descopeream că nici vorbă de suferință la Matilda, și în nici un caz nefericire. Clipe grele, fiindcă descopeream mereu cum de fiecare dată mi se furișa în inimă, nedorită, speranța unei apropieri. Cu atât mai violentă și mai urâtă era ciocnirea care urma. Lua fetița în brațe și o copleșea cu duioșii insistente și ostentative, o ținea tot timpul pe lângă ea, o chema în bucătărie... Eu nu mai existam. Încerca, adică, s-o facă să uite cu cine a fost la plimbare, să-i arate deci că numai ea, mama ei, o iubea cu adevărat, ceea ce se și întâmpla (cel puțin în aparență), fiindcă greu mai prindeam după aceea privirea copilului și până a doua zi nu mai auzeam decât rar mica ei melodie, și atunci doar în șoaptă și numai când maică-sa o mai slăbea... O iubea pe maică-sa? Neîndoielnic, și Silvia *mă uita* cu adevărat în prezența ei, dar eu știam (fiindcă începusem să observ) că atunci când o luam la plimbare puternica forță de atracție a Matildei înceta, nu-i pomenea niciodată numele, nu zicea „vreau la mama“, sau să dorească, fără s-o spună, să se întoarcă mai repede acasă și s-o

vadă, și mica melodie pe care Silvia o ținea pentru mine ascunsă în suflet reînvia. Mă purtam însă cu ea fără efuziune, pentru a nu-i sonda de pe acum fragila ei simțire. Mi se strângea însă inima și mă întrebam dacă nu se și scindase când vedeam, la întoarcere, cum privirea ei atrasă de prezența mamei nu mă mai vedea... Ce se va întâmpla, îmi spuneam, când nu voi mai fi zilnic în casă, și când (nu mai aveam nici o îndoială) Matilda îi va spune fără urmă de ezitare: tatăl tău te-a părăsit? Copilul va afla ce e minciuna fiindcă eu îi voi spune că n-am părăsit-o și n-o voi părăsi niciodată... pusă între tată și mamă, pe cine va crede? Desigur, întâi pe ea, fiindcă avea dovada, da' și eu eram una... Atât de mică, silită să înțeleagă ceea ce nu putea fi încă înțeles!

O dusei de astă dată direct în parc „la copii", spunându-i că pe la „cismar" o să trecem la întoarcere. Ne așezarăm pe scaune și deschisei o revistă de filozofie pe care o cumpărasem în trecere, de la un chioșc. O simții însă de îndată că se ridică și o văzui îndreptându-se spre un băiat care fără s-o cunoască o chema, dar nu-l auzisem rostind vreun cuvânt. Parcul era plin de cărucioare, bunici, părinți tineri, îngrijitoare plictisite că la această oră nici un soldat nu-și făcuse apariția, se opri la mică distanță de el și se uitară unul la altul, ca și când s-ar fi pomenit fiecare în fața unei oglinzi. Un timp tăcură încremeniți, cercetându-se fără să înțeleagă nimic, dar el veni apoi mai aproape și îi spuse ceva. Ce anume? Ea îi răspunse și îl părăsi, băiatul se răsuci într-un picior și dispăru. Ce mesaj îi transmisese? Secret mare, Silvia se așeză cuminte lângă mine și nu zise câtva timp nimic. Redeschisei revista. Nu era nici un fel de filozofie în ea, articole despre imperialism, care a ajuns în faza sa ultimă, când a început să putrezească, despre primul nostru cincinal și altele de acest gen... „Ta-taaa, zise Silvia, în partea ailaltă a parcului au dat drumul la călușei." Aha! Deci ăsta era mesajul! „Bine, tată, mergem", și mă ridicai și lăsai revista pe bancă.

Erau amestecați cu trăsuri cu patru locuri, iar ceva mai încolo scaune sburătoare, învârtite de un motor vechi care pufăia și trosnea parcă ar fi tăiat lemne. Numai călușeii, ca pe vremuri, erau puși în mișcare de un cal, care alerga și el pe lângă cei din lemn, dând foarte des din cap, și sforăind vesel, ca și când si-ar fi dat seama că omuleții pe care îi plimba în cerc nu știau ce e un cal adevărat și vroia să le arate. Când cursa se opri, o ridicai pe Silvia în brațe și o pusei într-o trăsură. Avui de îndată strania senzație că o s-o pierd când o văzui amestecată cu încă alți trei, și calul, punându-și capul în piept și făcând o închipuire de săritură, își reluă cursa, și chipul Silviei începu să treacă pe lângă mine ca o părere. Gata, nu mai era a mea, intrase și ea în această lume care îți dădea senzația că zbori și te va duce departe într-o călătorie miraculoasă și fără sfârșit, când de fapt ea te întorcea în fiecare clipă înapoi în cerc, mereu înapoi în jurul axei lui, stătea pe loc, deși punea totul în mișcare și în curând se va opri! Călătoria s-a terminat, gata, jos, e rândul altora! Credeam că o să strige de bucurie ca alții, dar ea stătea tăcută, atât de mică, desigur nu speriată, dar nici veselă că zbura. Și dacă lanțul trăsurii se rupe? mă pomenii întrebându-mă și dacă nu se ține bine și o să cadă? Și o strigai, dar nu mă auzi, fiindcă văzusem că chiar nu se ținea: „Silvia, apucă-te cu mâna de trăsură!" Mi se părea că nu se mai termină și ca goana calului se întețește, îi auzeam clopoțeii de la gât clinchetind și sforăitul lui de încântare, căci era bine hrănit, gras, deși cam bătrân, însă mișcarea îi plăcea și lui... Uneori se prefăcea că vrea să-i muște pe copii și își pleca lungul lui cap într-o parte, prins în inima lui de cal de o ciudată efuziune pentru mogâldețele acelea din jur, care de când trăia el nu mai creșteau deloc... Altădată, în timp ce alerga, cânta o goarnă, acum goarna încetase, dar lui îi cânta încă pesemne în urechi de era atât de exuberant... Fără să i se spună ceva, începu să-și înmoaie elanul și apoi se opri singur. Timpul cursei se înscrisese demult în memoria lui

și știa, desigur, când se termina. Copiii se dădură jos unii încă veseli, alții fără prea mare chef, în timp ce cei ce așteptau, înghesuindu-se de nerăbdare, umplură trăsurile și încălecară călușeii de lemn. „Ți-a plăcut, tată?" o întrebai pe Silvia luând-o în brațe. „Da!" „Mai vrei o dată?" Avu o ezitare... „Mai târziu!" zise. Înțelesei că nu se omorâse de plăcere și că doar curiozitatea fusese mare.

În mijlocul parcului era un havuz, aproape un lac, plin de lebede, iar alături, ridicat puțin pe o coastă de deal, un local care servea bere, gustări, cafele, înghețată, prăjituri. Mă așezai cu fiica mea la o masă. „O bere pentru mine, îi cerui chelnerului și..." „Și pentru domnișoara o înghețată", mă completa el. „Poate vrei o prăjitură?" o întrebai. Dădu din cap: nu! „Ta-taaa, zise ea, după ce chelnerul se îndepărtă, tu ești răgușit!" Tresării. Și mie mi se păruse când dădusem comanda, îmi auzisem glasul, ceva străin, puțin spre bas, o clipă. Tușii. „Și acum mai sunt răgușit?" „Da..." Tușii din nou. „Dar acum?" „La fel..." „Cine știe ce-o fi, zisei, oi fi răcit și eu nu simt... Mănâncă încet înghețata, să nu răcești și tu..."

Îmi aprinsei o țigare cu berea înainte, în timp ce Silvia își sărbătorea parcă înghețata, făcea elipse mari cu brațele, scotea limba, răsucea lingurița în aer... Bine, gândii, dacă într-o zi o să mă întrebe unde lucrez, ce o să-i spun? Într-o zi când o să înceapă să se ducă la școală... Așa mici, copiii încep să se laude cu părinții lor. Tata e doctor, tata e inginer, maistru, mama e arhitectă... Dar tatăl? Tatăl tău ce e? Ei? Ce e?!... Ar putea Ion Micu, la el în redacție...? „Ta-taaa, la ce te gândești iar?" „Ascultă, mă înfuriai, ce faci tu cu înghețata aia?" „O mănânc!" „Nu s-ar zice! Ia vino încoace!" Vroiam s-o strâng în brațe, s-o sărut, să-mi lipesc obrazul de al ei, s-o mângâi... O pusei pe genunchi, înmuiai un șervețel de hârtie în paharul cu apă, îi ștersei mânuțele și bărbia, îi desfăcui părul care n-avea nimic și îl legai la loc și abia după aceea îi ținui

micul ei chip aproape de al meu. „Silvia, fetița, îi spusei, codița, tata te iubește..."

Avea aerul că știe, fiindcă nici o schimbare de expresie nu se produse pe chipul ei. Pe drum, la întoarcere, ne întâlnirăm cu un câine și ea vru să se apropie de el. Era un câine vagabond și o oprii, explicându-i că s-ar putea s-o muște din prostie... Se vedea că e un dulău nerod, care nu reușise să se lipească și el de-un stăpân, pesemne nimeni nu-i găsise vreo calitate și toată lumea îl gonise, și atunci se resemnase să traiască pe străzi, dar având aerul că dacă nu e al nimănui e al tuturor... Era un mister cine îi dădea să mănânce, fiindcă nu era ogârjit. Ia să vedem, mă oprii și îl chemai. El își îndoi trupul spre o formă de covrig, chiar a îndoială, și lăsă capul în jos parcă spunând: „Nu e sigur că dacă vin nu-mi dai un picior, așa că mai bine aștept, dacă vrei vino tu la mine, deși nici atunci nu știu dacă sunt ferit de cine știe ce surpriză". Încât, apropiindu-ne de el, se îndepărtă, păstră o distanță și umilit de propria-i lașitate ne așteptă, pentru ca din nou să se retragă. Altfel avea o curbură frumoasă a burții și picioare înalte de ogar, botul lung... L-aș fi luat cu mine dacă ar fi intuit că apăruse pentru el o ocazie să se aciuiască pe lângă o casă. „Crezi că are cineva timp să-ți descifreze soarta ta de câine! îi spusei. Ai rasă în tine, dar cine știe ce apucături! Ești, oricum, slab sufletește, ți-ai pierdut încrederea în oameni, o să mori călcat de o mașină, ori or să te prindă cei de la ecarisaj și or să-ți ia pielea, iar din carnea ta să facă cel mai bun clei!"

Intrarăm în marea librărie centrală în care nu răsfoii nici o carte, mă uitam doar pe deasupra, în timp ce Silvia, care nu ajungea nici cu capul până la ele, se agățase cu mâinile de marginea mesei, curioasă să vadă ce era acolo sus pe mesele lungi. Ce putea să fie? Cărți, după formă! Îi cumpărai una care promitea ceva bun, *Familia Roademult*, și de la papetărie niște abțibilduri. Cuvântul îi plăcu și îl repetă pe drum insistând să i le arăt. „Ți le arăt acasă, când o să te învăț cum să le tai

și să le l.pești..." Trecurăm apoi pe .a „cișmar". Silvia era răpită, nu știu ce-i plăcuse ei aici: Ciocanul meșterului, sula pe care o înfigea în talpă, faptul că nu se grăbea după ce intrai la el și abia după ce termina de bătut cuiele de lemn pe care le ținea în gură își ridica privirea și se uita o clipă la tine? Faptul că avea lângă el un mic aparat de ebonită care se alimenta dintr-o priză ascunsă printre rafturi și cânta în surdină? Îmi dădu pantofii, îi plătii și ieșirăm, dar apoi îmi veni un gând și revenii. „Domnu Suciu, îi spusei, ai putea să-mi faci o curea pentru fetiță?" „Ce fel de curea?" „Una subțire, pentru sărit..." „Așa pentru joacă?" zise cismarul. „Da, cu o buclă la capete, s-o poată ține și s-o întoarcă peste cap." „Da' e prea mică ea pentru jocu-ăsta", zise cismarul. „Nu sunt mică", zise Silvia. „Bine, fata tatii, conveni cismarul, ia să-ți iau eu măsura. O să-ți fac una așa frumoasă împletită în trei." „Să nu fie prea groasă", observai. „Nu, că am eu grijă, zise cismarul măsurând-o pe fetiță cu o sfoară. Mâine e gata!"

Iar acasă ne apucarăm să tăiem abțibilduri. Îi lipii eu primul un iepuraș pe tăblia albă a patului. „Vezi?! îi spusei. E foarte frumos!" Apoi o lăsai să văd ce face cu foarfeca. „Acuma să pui alături de el un ursuleț." Dar îl strică, îi tăie capul. Forfecuța n-o asculta. Migălirăm însă amândoi vreme îndelungată până ce în dormitor începu să se lase întunericul. „Ta-taaa, zise ea deodată, văzându-mă absorbit cu micile figuri. Nu trebuie să terminăm toate accibildurile într-o singură zi!" Tresării. O luai în brațe și de astă dată începui s-o sărut fără nici o reținere. „Așa este! îi șoptii, nu trebuie totul consumat într-o singură zi! Nici măcar într-o singură viață! gândii. Și ce dacă o viață nu se împlinește? Se va împlini alta, după tine."

Și gândul îmi zbură în clipa aceea la uitatele mele caiete. În întuneric stăteau în beciul bunicului, dar și mai în întuneric stăteau parcă în amintirea mea. Le voi mai scoate vreodată de-acolo? mă întrebai. Vor mai reînvia retezatele mele elanuri? Dar gândul, țintuit parcă, nu zbură și inima nu mi se încălzi.

XXV

A doua zi se prezentă iar cavalerul ei și îi spuse nu știu ce nou secret. Că, mi-l desvălui Silvia de îndata, s-o las și pe ea să se ducă și să se joace cu copiii. Cum s-o las? Dacă se pierdea? „Nu mă pierd, tată!" îmi răspunse cu atâta siguranță de sine, încât șovăii. „Bine, îi spusei, merg și eu cu tine. Unde sunt copiii?" Băiatul îmi arătă direcția havuzului. De astă dată cumpărasem de la un chioșc *Luceafărul literar*, curios să văd și eu ce publica Ion Micu. Începui să-l răsfoiesc ridicând din când în când privirea neliniștit spre fetiță când n o zăream de îndată în droaia de copii care se zbenguiau printre copaci.

Revista condusă de Ion Micu, în afara unor traduceri din lirica germană semnate de marele poet și filozof și de note polemice al căror sens îmi scăpa fiindcă autorii și cărțile la care se refereau îmi erau necunoscuți, era aproape ilizibilă. Totuși, mă hotărâi să citesc până la capăt o nuvelă, să văd și eu ce se scrie... Autorul descria un conflict interior al unui țăran care tocmai se înscrisese în gospodăria agricolă colectivă. Ce se întâmplase? Se înscrisese el, dar în prealabil își vânduse boii și acum avea mustrări de conștiință. Nu putea să doarmă: auzi, ei îl primiseră cu brațele deschise și el îi înșelase! Dar ce era de făcut? Banii primiți pe boi îl frigeau, cum să înceapă el o viață nouă cu o astfel de amintire? Și după mai multe zile de frământări îi veni un gând; autorul însă nu-l desvălui, ca să-i urmărim eroul cu răsuflarea tăiată și să-i urmărim și gândurile (monolog interior!), ce-o să zică președintele când o să audă, ce-or să zică ceilalți, care negreșit se vor aduna buluc în curtea gospodăriei când o să-i dea drumul... Cui, la ce? Ei, *suspense*, oricum va fi mare turbureală și el va putea apoi să umble cu fruntea sus și să doarmă liniștit. Până la urmă aflăm în sfârșit că vroia să cumpere un motor și să-l predea, gratis, bineînțeles, gospodăriei. Ce fel de motor? Nu se spunea, de tăiat lemne, de scos apa, cumpărat de la cine, de la un magazin de stat sau

de la un particular. Începe apoi o mică odisee a transportului, ba într-o căruță de ocazie, ba în spinare, gâfâind și asudând. Și iată-l cu el în curtea gospodăriei. Și aici autorul deveni deodată foarte realist și în același timp foarte modern, eroul nu triumfă (eroii moderni acționează riscând și încheind printr-un eșec), numai că prin curtea gospodăriei erau doar câțiva oameni, președintele lipsea, iar motorul, ca să stârnească turbureala, trebuia întâi de toate să meargă. Ei, nu mergea, pufăia îngrozitor, tușea, exploda învăluindu-l pe erou într-un fum negru și înecăcios. Da, viața e un fum, dar merită să lupți cu ea și să învingi și mai ales să rămâi în această luptă cu conștiința curată. Asta era sensul pe care îl sugera acest final neașteptat. Prinsei gust să mai citesc o nuvelă, inventivitatea falsului e și ea atrăgătoare, și de astă dată autorul chiar reuși să-mi descrețească fruntea. Eroul, un ardelean dintr-o bucată, tot un țăran, intră în biroul președintelui sfatului popular, își ia căciula din cap, o izbește de podea și strigă: No, președinte! Apăcă eu fa reclamație la Comitetul Central! No, ce e!? zice și acela alarmat. No, zice țăranul, eu vreau să dau mai mult, și ăla de la baza de recepție nu vrea să primească. Eu fac reclamație, merg până sus! No, ce să dai, mă Toadere? Că nu înțeleg! Apoi, no, cote, mă! zice țăranul. Cotele aferente? întreabă președintele. No, lasă-le pe-alea, zice țăranul neaoș, cu o mândrie vânjoasă, peste alea eu vreau să dau mai mult, mă! Și începe conflictul între eroul cu înalta sa conștiință patriotică (fiindcă predarea cotelor către stat era o datorie patriotică, iar el vroia să predea mai mult!) și inerția eterna a birocraților, conflict care se rezolvă în favoarea celui dintâi. Era, cumva, în publicarea acestor nuvele, ascunsă, ironia sarcastică a lui Ion Micu? Desigur, fiindcă nu puteam să-mi închipui că i-ar fi plăcut acești ilari continuatori ai lui Slavici și Rebreanu, dar asta numai pentru că eu îl cunoșteam, ce trebuiau să creadă însă cititorii care nu știau că redactorul-șef al acestei publicații e un om atât de subtil încât publica aceste

texte ca să-i înveselească? Ce-ar fi trebuit să fac eu acolo dacă m-ar fi angajat în redacție, cum îmi dăduse de înțeles? Dacă astfel se scria, sau dacă, oricum, numai lucruri din astea puteau apărea, care ar fi fost rolul meu? Să caut, adică, să aleg texte mai bune? Nu mă simțeam calificat și nici adaptabil, nu aveam „ironia“ de a face pe micul diavol, să acționez adică într-un fel și în același timp să fac cu ochiul că trebuie să se înțeleagă altfel. Cum să se înțeleagă? Cititorul e un om serios, și era, practic, imposibil să-l inițiezi într-o parodie care nu purta acest titlu... Nu era „om de litere“ pe care să-l inviți la braserie și să-i explici că... el era doar cititor, adică un ins care dacă deschidea o revistă căuta în ea contactul cu marile probleme ale lumii în care trăia și al căror înțeles mai adânc fie că îi scăpa (lupta lui grea pentru existență îi închidea adesea orizontul), fie că, dimpotrivă, intuia acest înțeles și dorea să-i fie confirmat de spiritele alese care puteau scrie și publica. Ion Micu, cu sarcasmul și umorul său denaturat, era, ăhă, departe de determinările eterne ale cititorului de totdeauna, care căuta în artă atât uitarea (căci ficțiunea artistică este, pe un plan desigur superior, un drog), cât și inițierea într-un univers superior, care să-i reamintească verticalitatea noastră în spirit, cum spune Kierkegaard, când viața ne pune adesea în genunchi... Nu, nu voi lucra într-o astfel de redacție... Erau mai interesanți Vintilă, Bacaloglu, Calistrat... chiar și famenul de Pantelimonescu, prin plictisul inexplicabil pe care ți-l inspira de îndată ce deschidea gura... Nu, n-aveam chef să învăț formele de simulare și disimulare a gândirii ca să-mi creez iluzia că rămâneam liber când hotăram publicarea unor texte de a căror stupiditate eram conștient. Cel puțin când albeam cu var trunchiul unui copac puteam gândi că sunt grădinar. Dar acolo ce puteam gândi că sunt? Cel mult un regizor de circ care dădea spectacole într-o arenă goală...

„Ta-taaa“, mă trezi Silvia din aceste reflecții. Mă uitai la ea cum se așează pe scaun alături de mine cu aerul că n-are nimic

de spus, deși nu numai glasul, ci și mișcările ei, mimând o discretă nepăsare afectată, arătau că părăsise joaca cu un anumit gând. . „Ei, ia zi-i!" „Ta-taaa, hai să căutăm ci niște flori..." Acest *ci* era la ea, pe lângă expresia extremei tandreți, și a dominației unei idei pe care dorea negreșit să fie împlinită. „Da? zic. Bine, hai să vedem pe unde le putem găsi!" Pornirăm în căutarea lor, dar nu se vedeau decât prin ronduri, și de-acolo n-aveam voie să le culegem. Silvia însă nu era de aceeași părere și nu se arătă deloc convinsă când îi spusei că aceste flori nu erau puse să fie rupte. Îmi răspunse printr-o tăcere care avea viziunea unui alt adevăr. „Da' ce vrei tu să faci cu florile?" Se uită la mine cu ochii mari și îmi șopti: „C. sunt flori pentru mireasă!" „Mireasă?! care mireasă?" o întrebai, ghicind că pesemne o făcuseră pe vreo fetiță mireasă și porniseră toți să caute flori. „C. vin să-ți arăt", zise, și îmi apucă mâna și mă duse undeva alături de cârdul de copii, printre care însă nu zării nici o mireasă. „Uite, ta-taaa", îmi spuse. Lângă un copac văzui un buchet mare de garoafe, dar care nu mai erau foarte proaspete, iar prin preajmă flori de rând împrăștiate, petunii, trandafiri, cârciumărese, astea însă rupte de curând... „Da, tată, zisei, văd, dar unde e mireasa?" „Vine", zise. „Dar unde e? Care dintre voi?" „Nu e dintre noi!" „A, nu e dintre voi? Dar unde ați văzut-o?" „Ci, n-am văzut-o!" „Atunci de unde știți că vine?" Nu-mi răspunse. „Și cine v-a spus vouă că sunt pentru mireasă? Cine le-a adus aici?" Dădu imperceptibil din umerii ei mici. „Ci le-am găsit aici, zise, și copiii au cules altele, și eu n-am cules, că mi-a spus un om că nu e voie..." „Păi sigur că nu e voie..." „Da' vreau să pun și eu, ta-taaa, spuse cu un regret neașteptat, care îmi aminti că ritualurile pe care le cere un eveniment care se produce în lumea copiilor nu mai sunt simplă joacă, ci reprezintă participarea totală a simțirii lor la misterele existenței. Ce era o mireasă? Hm! Un fel de zână care

putea fi văzută... „Bine, îi spusei, luăm de la noi din curte trandafiri și..."

Credeam că are să uite, dar a doua zi îmi reaminti și trebui să-i fac un buchet. Îi străluceau ochii și se duse direct la copac, se aplecă și le așeză cu mișcări reculese lângă garoafele veștejite. Apoi se ridică și se uită vrăjită la grămada aceea de flori care între timp mai crescuse... „Și cine a spus, tată, că sunt flori pentru mireasă?" o întrebai. Nu știa! bineînțeles unul dintre ei, pe care dacă l-ai fi întrebat s-ar fi arătat și el nedumerit și n-ar fi confirmat că el spusese. Mitul miresei care trebuia să vină ținu câteva zile și se stinse în propriile lui flori inițiale, care se veștejiră atât de tare, încât întreținerea lor își pierdu înțelesul: mireasa așteptată nu venea... Rămânea însă o enigmă nedeslegată: cine aruncase acolo garoafele?...

XXVI

Din mitul inocent al copiilor mă smulse Matilda cu o violență neînfrânată. Se întorsese parcă de la București cu o falcă în cer și una în pământ. Ce era cu ea? Nu-i merseseră bine treburile pe-acolo? Că de ce n-am lăsat fetița să se ducă la Tasia? Tot nu m-am învățat cu gândul că acest copil nu mai e al meu? „Nu, îi spusei cu simplitate, cu atât mai liniștit cu cât era ea mai deslănțuită, nimeni nu se poate învăța cu gândul că un copil al tău nu mai e al tău. Și adăugai: tot nu te-ai învățat cu acest adevăr indestructibil?"

Se uită la mine și avui sentimentul că tot ceea ce e într-o ființă umană nedeterminat și insondabil se urcase la suprafață și fierbea. Mi se transmisese net o senzație de neliniște, ca în fața unei primejdii nedefinite, dar iminente. Nu eram pregătit să-i fac față, fusesem fericit în această săptămână cât lipsise, îmi aminteam că totuși gândul la caietele mele, chiar dacă nu resuscitase în conștiința mea stinsele elanuri de altădată, o mișcare a inerției tot se produsese, o vagă curiozitate de a le

răsfoi, deși presimțeam că în clipa când aș face-o o greutate ca de plumb îmi va apăsa mâinile. Ceva îmi spunea însă că a doua oară s-ar putea ca această greutate să fie mai mică. Vroiam să-mi protejez această licărire de speranță și evitai ciocnirea cu Matilda. „Nu pleca nicăieri, ridică însa ea glasul, cu o tonalitate parcă de tuci. Stai și ascultă: fă-ți toate socotelile, în două săptămâni divorțăm și eu am părăsit acest oraș. Mircea mă așteaptă la București..." „Care Mircea?" tresării eu după o lungă tăcere. „Mircea, căruia îi duceți voi pancartele cu portretul lui la 1 Mai și la 23 August." „Aha! Ți-a găsit el la București un post mai bun..." „Nu, dragă, mă mărit cu el!" preciză ea cu un glas sarcastic. „Aha! Deci la el ai fost săptămâna asta cât ai lipsit?" „Bineînțeles!" Dar parcă era o ironie, ca atunci când sugerezi unui naiv exact contrariul a ceea ce afirmi: o absurditate, cum să se mărite cu acel Mircea și ce să fi căutat la el? Astfel primim știrile despre noi, drept incredibile, ca să le diminuăm forța de șoc. „Mda, zisei, deci e chestie veche!" „A-ha, zise, destul de veche!" „Și de ce ați întârziat atâta?" „Mă privește!" „Mda! Cam de când?" „Vrei să știi?!"

Și se uită la mine cu aerul că nu mă sfătuia să fiu atât de curios. Puteam să am o surpriză. Mă uitai într-o parte și o lungă tăcere se așternu între noi. Știrea nu mă lovi din pricina revelației care îmi cutreieră amintirea ca un șarpe de foc: așadar, acel telefon când o surprinsesem vorbind cu o expresie atât de fericită era exact ceea ce intuisem, cu un bărbat vorbea ea, cu mine în casă, și nimic nu era înscenat, nici încercarea de a fugi, când își făcuse bagajele, dacă aș fi lăsat-o chiar s-ar fi dus. Da, ar fi plecat să nască în casa altuia copilul făcut cu mine. Îl iubea deci de pe atunci pe acest Mircea. Și atât de străin îi devenisem eu și atât de repede, în mai puțin de un an de viață în doi? Dacă Silvia nu mi-ar fi semănat, astăzi aș fi crezut că fetița nu e a mea. Încercai să-mi amintesc chipul acestui om și descoperii un gând care îmi venise atunci când intrasem în biroul lui și care pierise

în aceeași clipă din lipsă de interes pentru vârsta sa reală, nu arăta atât de bătrân pe cât îmi spusese Matilda („nu fi gelos, are copii cât noi"). „Cum o să aibă? gândisem. Doar dacă i-a făcut la douăzeci de ani." Da, gândii acum, iată secrete ale celor de aceeași vârstă. Mircea ăsta trebuie să aibă patruzeci, patruzeci și cinci de ani, mai aproape de Matilda decât mine, mai protector decât nepăsătoarea mea tinerețe. Iar copiii lui, dacă există, nu mai au mamă, trebuie să fi murit și nu pot avea mai mult de cincisprezece ani. Se îndrăgostise deci de Matilda cu toată puterea vârstei lui mature, sentiment care, amplificat și de puterea reală pe care o avea în această lume (și cine știe dacă nu și de conștiința unui mare destin), plăcuse atât de tare Matildei? Deci de atunci? „Știu de când, îi spusei, deci arestarea mea v-a prins bine!" „Să nu îndrăznești să insinuezi că de aceea nu te-a salvat, fiindcă ar fi avut interes să scape de tine! strigă ea amenințătoare. Crezi că ar fi avut nevoie un om ca el? Dimpotrivă, a făcut totul să te scape de aceste caiete, a riscat mari bănuieli și cred că șeful Securității n-a întârziat să-i trimită un raport la București, care s-a pus la dosarul lui."

Abia acum resimții lovitura și mă copleși dorința înspăimântătoare de a i-o înapoia. „Și tu cum ai îndrăsnit să-l pui pe amantul tău să mă salveze? îi șoptii. Aș fi preferat să fac zece ani pușcărie decât să păstrez în minte o asemenea amintire. Cum ai îndrăsnit, repetai. Cum ai îndrăsnit să gândești despre mine că pot fi salvat cu acest preț? Cum ai îndrăsnit să mai trăiești cu mine în timp ce mă trădai cu copilul în burtă!?" Mă ridicai alene, cu o nesfârșită lentoare, să n-o sperii și în același timp să-mi domin furia care mă zguduia. Mă simțeam bucuros de forța urii care mă zgâlțâia. Da, iată, sufletul meu nu era inert, și odată cu focul urii care se mișca în adâncuri îmi simțeam toate puterile revenind, simțeam în mine forța de a-mi reface viața, de a o relua de-acolo de unde fusese întreruptă... Și o voi face, îmi spusei, și viziunea unei singurătăți fertile,

trăind într-o odaie în mijlocul cărților și caietelor mele, îmbogățit de experiența totală a timpului în care trăiam, aproape că mă ameți și începui să mă plimb visător și pașnic prin hol. În sfârșit, mantele de inerție care mă strivise și de sub greutatea căruia ea credea că n-o să mai mă eliberez niciodată mă părăsise, se dădea la o parte și inima îmi bătea iarăși cu puterea de altădată. În același timp murmuram ca într-un vis cu o stranie duioșie: „Cum ai îndrăsnit, Matilda?... Cum ai putut îndrăsni?" Așteptam să-mi răspundă: Am îndrăsnit fiindcă pe atunci nu era nimic între mine și Mircea. Dar știam că n-o să răspundă, fiindcă asa cum îi cunoștea ea pe oameni știa că eu n-o voi crede. Totuși, aș fi crezut-o! Aici e aici! Aș fi crezut-o, aș fi crezut cel puțin în dorința ei de a se împăca cu mine, de a scăpa de ură și pentru acest lucru aș fi iertat-o. Pentru ea însă, după cum credea ea, asta ar fi însemnat să se umilească, și de ce ar fi făcut-o?

Pașii mă duseră ca din întâmplare lângă fotoliul ei. Repetai: „Matilda, îi șoptii, nu mai ai gura? Răspunde, cum ai îndrăsnit?... Ai îndrăsnit să-mi faci un bine! În timp ce mă trădai! Nu te-ai gândit? Măcar dacă nu mi-ai fi spus-o când am revenit de-acolo, dacă nu mi-ai fi povestit totul cu atâta satisfacție, cu atâta lux de amănunte n-aș fi aflat-o niciodată, n-aveam de unde. E genul de adevăruri care nu folosesc la nimic și cu care nu te poți împăca. Si m-ai pus si sub protecția lui la ieșire, da, fiindcă eu aveam nevoie să fiu protejat! Și încă ce protecție, bine că a simțit el ceva și nu mi-a «aranjat» nimic. Pentru asta îl respect! Dar pe tine nu! Până și cea mai umilă femeie ar fi spus lasă, măi omule, o să trăim și noi cum o să putem, nu durează el binele pe lumea asta, dar nici răul! În timp ce tu mă trimiteai la amantul tău să mă ajute! Fiindcă era amantul tău, ai trăit cu el în lipsa mea, știu totul, Matilda..."

Ar fi trebuit să strige: nu e adevărat! Dar nu strigă. Era adevărat? Bineînțeles! Sau nu era adevărat și accepta riscul urii mele, ca să-și justifice propria-i ură? Da, așa era, totdeauna urmărise să-mi întrețină ura, iubirea mea o deruta. Dar asta putea să însemne că mă ura fiindcă era culpabilă? Poate de aceea în cei trei ani cât lipsisem crescuse fetița în cultul tatălui? Nu îndrăsnise să-mi facă un rău atât de mare și să mă dea mort, dispărut și s-o regăsesc divorțată si recăsătorită, cum li se întâmpla adesea în acei ani celor închiși? Șovăise? Iar căderea mea la întoarcere i se păruse insuportabilă?

Tăcea cu o expresie care îmi amintea o scenă veche, când tot astfel se aflase sub tirul acuzațiilor lui Petrică și asculta cu surâsul celui care nu vrea să spună ce gândește, sugerând unui al treilea, adică mie, adevăratul mobil al comportării ei, pe care dacă l-ar fi exprimat ar fi riscat să fie ucisă. Acum acest al treilea nu era prezent, totuși îi surâdea. Eu înțelesesem atunci că Petrică n-o domina pe această femelă ca bărbat, nu sufletește, ci când se culcau împreună. Tirul lui era departe de țintă. Mă înșelam. Cum era al meu? La fel de departe, secretul îl deținea acum acel Mircea, și ea îi surâdea, complice, deși el nu era de față! Aha! Care o fi? Poate o virilitate mai potolită, cu care să-și poată amesteca ea elucubrațiile cu tentă teozofică și să fie admirată și în casă, și în pat, și nu numai la serviciu și în societate? Avea și această expresie, puțin îndârjită: cel care e absent mă ascultă și mă respectă pentru ceea ce sunt eu, așa cum sunt, parcă îmi spunea. Acela e un bărbat, și nu...

„Dacă știi totul, atunci trebuie să știi si cum am îndrăsnit", rupse ea tăcerea. „Nu, Matilda, zisei, văzând că s-a oprit (și în clipa aceea simții o intensă dorință să-i pun mâna pe cap s-o mângâi și apoi s-o strâng de gât), îți cunosc faptele, dar înțelesul lor îmi scapă. N-o să spui, Matilda, că nu mă cunoști, sau mai bine zis m-ai cunoscut, dar ai refuzat apoi în sinea ta să crezi că pot fi așa cum eram. În cei doi ani de dinainte de căsătorie ai avut timp să mă cunoști... Ce-ai făcut după aceea e un secret

al tău, care îmi scapă. Dă-ți pe față secretul tău, Matilda, e ora marilor destăinuiri!.. "

Și mă lăsai jos pe vine la poalele ei și o privii fascinat. „A fost o mare dragoste, Matilda, pe care după căsătorie, aș putea spune că chiar din primele zile când am venit la tine în casă, ai început s-o sapi cu îndârjire la rădăcină și s-o distrugi. Ce s-a întâmplat, Matilda?" Mă ridicai foarte vesel, atât de vesel, încât izbii ca din întâmplare cu piciorul și dădui peste cap măsuța rotundă dintre fotolii, martoră a atâtor încercări ale mele de a smulge secretul care o făcuse pe această femeie să se căsătorească cu mine, deși dragostea ei tocmai se stinsese. Acum însă nu mă mai interesa, și nepăsarea îmi dădea o astfel de jubilație, încât răsturnai cu o altă lovitură de picior și fotoliu, în care mă așezasem atâția ani, martor și el al atâtor scene din care ieșisem totdeauna micșorat în propriii mei ochi, și acceptând mereu și mereu această micșorare, tot sperând că visul meu de fericire poate fi apărat. Îi surprinsei privirea urmărindu-mă cutreierată de o multitudine de sugestii ale disprețului și ale unei jubilații proprii, pe care surâsul complice cu cel absent îl accentua. Privire vie, ascuțită, victorioasă, plină de viață și de sfidare, care răscolea în mine vechi tandreți reprimate, vechi elanuri respinse, zile de fericire neîmplinite... „Bine, Matilda, continuai, văd că nu vrei să vorbești, călătorie sprâncenată (și mă apropiai din nou de ea, îi luai mâna și i-o sărutai, ea și-o retrase ca și când i-ar fi atins-o o viperă, căci o bruscă repulsie îi apăruse pe chip), ai grijă de fetiță și vezi să nu ajungă acolo în noua ta familie o biată făptură vitregită, fiindcă n-o să fie bine, te avertizez, oricât de mare e stabul cu care ne-ai trădat, pe mine și pe ea, încă înainte ca ea să se fi născut..."

Și o luai încet spre biroul meu, deschisei ușa, o închisei la loc și rămăsei singur. Vroiam să verific dacă siguranța mea de sine, reînvierea mea neașteptată nu era o simplă excitație, o simplă reacție de apărare împotriva loviturii pe care o

primisem, căci știam că foarte adesea singurătatea spulberă certitudini adânci, născute de prezența altora, în fața cărora suntem siliți să bravăm, stăpâniți de o dorință obscură de a stârni în ei îndoiala, deși știm bine că asta nu mai folosește la nimic... Mă așezai la birou și-mi pusei picioarele pe cristalul lui, altădată plin de cărți și caiete, și el martor al visului meu de a răsturna filozofia modernă atacând așa-zisa conștiință tragică pe care ar avea-o omul despre viața, născută din boala mortală a dualității ei. Da, voi face acest lucru, da, îl voi face, și repetând această gândire, îl voi face, da, acest lucru trebuie să-l împlinesc, îmi dădui seama că nu mă încurajam pe mine însumi, ci eram încurajat de mine însumi, împotriva suferinței care trebuia cu adânc dispreț alungată. Suferisem destul!

Distanța incomensurabilă care se crease, cu anii, între noi era atât de mare, încât reproducea parcă în mic fuga spre roșu a galaxiilor, dovadă a expansiunii uriașe a universului, îndepărtarea lor cu o viteză fantastică de bing-bang-ul inițial. Nu cumva, mă întrebai, asta e și legea universului nostru sufletesc, a apariției și apoi a îndepărtării unui sentiment, a fugii lui țicnite spre roșu de locul și de omul care i-au dat naștere? Mai degrabă sminteala e în adâncuri, în micul și nu în marele cosmos, acolo unde nu mai există cauză și efect, unde se crede că nu mai există nimic și totuși există, unde gândul încetează ca gând îndată ce s-a manifestat și se transformă în *stare*... Fiindcă Matilda nu era un animal inferior care să nu-și dea seama că nu are împotriva mea nici o probă de vinovăție (istoria cu Căprioara nu putea fi o astfel de dovadă), totuși ea avea o *stare* din care țâșnise gândul că, oho! și încă cum eram vinovat... Strâns cu ușa, acest gând poate că s-ar îndepărta în sinea ei de persoana mea, dar ar reveni asupra omului în general. Și aici cum ai putea să nu-i dai dreptate? Rămânea doar că eu ajunsesem pentru ea *un om în general*, și nu eu, Victor, bărbatul cu care făcuse un copil, și Petrini, care fusesem asistent universitar, nume care devenise

și al ei... Bine, sunt un om în general, capabil de toate crimele pe care el le-ar putea săvârși și pe care le și săvârșise în acest sinistru secol. Nu omorâsem eu un om în mină? E adevărat că mă apărasem, ei și? Că mă apărasem o spuneam eu, dar care era adevărul? Nu cumva folosisem doar pretextul care se lipea perfect pe... Cine îmi spusese mie că gardianul chiar vrusese să mă omoare? Faptul că alții muriseră? Erau bătrâni, slabi, în timp ce eu eram tânăr și rezistent și găsisem și trucul cu puloverul pe sub cămașă. Era chiar atât de sigur că după încă trei-patru zile gardianul n-ar fi renunțat? Ar fi trebuit să risc să-i acord o șansă, ori eu, din dorința mea obscură de a ucide, riscasem cu adevărat să fiu prins și să fiu la rândul meu omorât. Nu-i auzisem eu glasul limpede de nevinovăție în clipa când îi astupasem gura și îi șoptisem: duiosule, o să mori! Ai ceva de spus care poate fi reținut?... Spune-mi ceva care să mă facă să-mi pară rău că te omor! Dom' șef, șoptise și el (deci nu strigase ca un animal prins în capcană!) îmi șoptise cu simplitate și omenie (adică suntem oameni, nu mă omorî): dom' șef, n-am vrut să-ți fac nimic! Care fusese răspunsul meu? Ei, da, te cred! Mă înduioșezi, o să am remușcări! Și îl aruncasem în tunelul răsturnat și negru al morții. (Cele mai rele supoziții asupra comportamentului nostru se fac totdeauna când suntem smulși din universul în care alte determinări decât cele firești ne-au împins să acționăm într-un anumit fel și suntem judecați după cele normale, opunându-ni-se un cod moral și chiar juridic care acolo unde am săvârșit o anumită faptă nu mai exista; fiindcă în nici un regulament al deținuților nu scrie că un gardian are dreptul să bage pe un condamnat la carceră, iarna, desculț și în cămașă; cât despre codul moral, să nu mai vorbim, încât mă trezii râzând sălbatic la gândul că destinul vrusese ca fapta mea să nu fie descoperită; iată codul moral care mă apărase: călăii își merită pedeapsa; cât despre o așa-zisă dorință a mea obscură de a ucide, trebuie să spun că în fiecare seară trăiam clipe de groază când eram smuls din așternut și trimis între cele patru scânduri, în acel sicriu în picioare printre crăpăturile căruia șuiera adesea vântul: dacă mă prinde că am un pulover pe dedesubt și mi-l ia? dacă cineva m-a turnat? s-a zis cu mine! Cât despre ultimele lui cuvinte, atât de umane, bineînțeles că știam că în acele clipe erau sincere, da, *în acele clipe*, desigur, își adusese aminte că e om, dar pe urmă, dacă l-aș fi cruțat, ar fi uitat de această fulgerătoare iluminare a conștiinței lui nici măcar abrutizate, ci rele din naștere, din firea lui infamă, și nu m-ar fi cruțat el pe mine, cu atât mai mult cu cât n-o făcuse înainte, când eu, *ca om*, nu-i făcusem nici un rău, dar el avusese revelația lui acolo, la gura sobei, cu vătraiul în mână, că tocmai ca *om* eu trebuie să fiu curățat...)

De câte ori nu încercasem s-o determin pe Matilda să nu mai vadă în mine *un om în general*, ci omul ei, care o iubise atât de tare și de soarta căruia nu trebuia să se despartă. Dar și-o legase vreodată? Nu, era răspunsul ei, nimeni nu-și poate lega soarta de-a altuia. Știința despre soartă, despre care gânditori români au afirmat că o avem mai mult decât alții, nu se confirma în comportarea Matildei. Da... Ar fi și plictisitor să trăiești cu o astfel de știință, când numai dezordinea te pune în armonie cu murmurul surd, înfundat a ceea ce ne scapă. Fusese mai puternică decât mine, acționase ca o forță a naturii, nici un gând n-o speriase. Mă văzuse rău, n-avusese îndoieli că se putea înșela. Mă iubise doi ani, nu se dăduse îndărăt. Sentimentul începuse să-i fugă: nu numai că nu-l oprise, îl biciuise să fugă mai repede. Fusesem închis, mă așteptase, deși trădându-mă, deși poate că nu! dar căzusem, mă părăsea... Și totuși, despărțirea aceasta era împotriva mea, o luptă pe care Matilda vroia s-o câștige. Să câștige ce? Nu înțelegeam, când eu abandonam totul...

Ce e o despărțire? O simplă separare de corpuri. Interese superioare însă ar trebui să ne împiedice să transformăm un

lucru atât de simplu (și ce e mai simplu și mai firesc decât să te desparți de cineva dacă înțelegerea nu mai e posibilă?) într-o ruptură totală și definitivă luând în stăpânire o a treia ființă, un copil, care s-a născut într-o lume în care acest copil trebuia să aibă în preajma lui pe cei care l-au făcut. Eșecurile noastre în ideea pe care ne-am făcut-o despre fericire trebuie să cadă pe planul doi... Ce zicea însă Matilda? Și ca și când ar fi auzit de dincolo această întrebare, ușa biroului meu se deschise și ea intră...

XXVII

„Ei, zise, ai reușit să deslegi «enigma» comportării mele?" Pusese cu sarcasm cuvântul enigma în ghilimele, vrând parcă să spună că nu există nici o enigmă și nu dădea, după cum nu dăduse nici până atunci, nici un ban pe gândirea mea, incapabilă să înțeleagă în mod firesc ceea ce e atât de firesc... Firescul ăsta era ea, vocea ei sfidătoare, ochii ei care străluceau ca un diamant verde, surâsul ei adresat altuia... Se așeză pe canapea și își acoperi bine genunchii cu rochia ca pentru a-i feri, ca o pudică fată, de niște priviri concupiscente. Acei genunchi nu mai erau ai mei, altcineva va avea de-aici înainte dreptul să se uite la ei și să-i mângâie. Își puse bărbia în palmă și cotul pe picior. „Te-ai gândit vreodată, continuă fără să mă slăbească din ochi și fără să clipească, să te uiți la tine, așa, ca dinafară, și să te vezi așa cum ești?"

Înțelesei că tirul blând și totodată primejdios al întrebărilor mele dinainte se oprise, sau că nu le mai puteam relua, și acum începea al ei. Nu trebuia s-o întrerup, încât tăcui, întins cum eram în spatele biroului și cu picioarele pe cristal, hotărât să rezist ispitei de a-i răspunde. I-auzi! O să spună ea cum sunt, văzut dinafară, ochiul ei fiind al adevărului, era ferm convinsă. Auzisem? Că în prima clipă a întâlnirii noastre, atunci pe stradă, pe ninsoare, ochii mei i se lipiseră de ceea ce i se mai putea zări din picior sub haina de blană și deasupra cismei. Că mă uitasem la ea ca la o curvă... Purtarea mea față de Petrică, pe care îl făcusem să urle prin copaci. Căprioara pe care o omorâsem. Tamara... și așa mai departe.

„Ai știut că mi-a fost scârbă de tine de la început? Te-ai văzut vreodată cu ochii ăștia? Îți amintesc eu niște fapte, continuă Matilda, nimeriseși odată la noi peste o ceartă de-a mea cu Petrică. Eram insultată și înjurată. Ce-ai făcut tu? În loc să pleci, cum ar fi făcut orice om normal și civilizat, te-ai așezat în fotoliu și ai început să asculți cu o plăcere sadică. Și după ce Petrică m-a umplut bine cu noroi (și asta a făcut-o la îndemnurile tale diabolice, el singur mi-a povestit mai pe urmă) v-ați ridicat amândoi și m-ați lăsat singură ca pe-o cârpă murdară de care ți-ai șters picioarele. Și mai pretindeai ulterior și pretinzi și acuma că mă iubeai în clipele acelea. Ei! Ce zici de asta? Chiar și un om care nu iubea n-ar fi tolerat să fiu terfelită, ar fi încercat într-un fel sau altul să-l potolească pe Petrică, să-i împace pe soți, nu să se bucure de spectacolul degradant pe care îl dădea un om deja atins de o boală gravă. Zadarnic ți-am aruncat priviri să intervii, ți-am zâmbit, crezând că ești un om întreg, un bărbat nobil, un intelectual cultivat care trebuie să reziste ispitei grosolane de a se delecta de înjosirea altora. Nici bună-ziua nu mi-ai dat la plecare! Ce ticălos! Ma întreb cum am putut trece vreodată peste asta!"

„Și eu mă întreb, gândii, cu atât mai mult cu cât nu numai că ai trecut, dar te-ai și îndrăgostit de mine..."

„Ți-am spus atunci că Petrică a dat de scrisorile tale, ca să te determin să nu-mi mai scrii, continuă ea, mai ți-aduci aminte? Că a venit acasă în lipsa mea, a scotocit peste tot și le-a găsit. Ei, află că nu le-a găsit el, eu i le-am dat, dacă vrei să știi, să le citească și să vadă ce fel de om ești, ce fel de prieten avea, că murea după tine de admirație. Atunci a deschis și el ochii. Ce canalie, a spus. Ce tip ignobil, grosolan

și primitiv! I s-a făcut scârbă și aflá că ai pierdut în el pe singurul om din lume care îți putea purta o afecțiune sinceră și să te prețuiască cum nu meriți toată viața. De silă i s-a făcut rău, s-a dus la baie și a vomitat, iar scrisorile, afară de una, le-a rupt și le-a aruncat la coș..."

„Disgraziata, gândii, înveselit, ai vrut să complici intriga tu însăți și să asiști cu voluptate la spectacolul înfruntării dintre mine și Petrică, spectacol care n-ar fi avut loc dacă nu-i dădeai scrisorile. L-ai găsit pe Petrică într-una din fazele lui hiperumaniste ș. ai amețit de dorința de a-l chinui cu revelațiile din scrisorile mele. Da, mi-aduc aminte, el a venit de-acasă în excursia aceea cu scrisoarea în buzunarul vindeacului și te-ai delectat ascultând lectura ei cu mine de față. Arbitrai! Adică ai încercat s-o faci și ai fi vrut să ne vezi pe amândoi ridicându-te în slăvi și noi doi îmbrățișându-ne și umilindu-ne în fața măreției sufletului tău, pe care nu-l meritam nici unul."

„M-a întrebat: îl iubești? continuă Matilda. Cum o să-l iubesc, i am spus, dacă l-aș fi iubit nu-ți arătam scrisorile. Dacă ne despărțim, Petrică, nu ne despărțim din pricina lui. Si totuși îl iubești, mi-a răspuns el cu o mare tristețe, te atrage, nu-ți dai seama, omul ăsta are în el atracția abjecției, chiar și acum după ce am văzut la ce se reduce un om, tot nu pot să-l detest... Da, da, asa este, dacă ar depinde numai de mine, aș trece peste istoria asta și i-aș rămâne mai departe prieten... Și asta mi se întâmplă mie, că sunt bărbat, dar ce i se poate întâmpla unei femei cu un suflet atât de pur ca al tău..."

„I-auzi! gândi., te pomenești că asta e greșeala mea, că nu i-am spus niciodată cât e de pură. N-am fost atât de ridicol ca Petrică, ar fi trebuit să încerc. Pesemne de aceea o exaspera primul ei bărbat, care când o auzea vorbind astfel îi spunea du-te-n..."

„Si acum mă întreb cum am putut suporta atâtea josnicii, continuă ea cu o expresie iluminată (se vedea că nu-și încăpea în piele de mândrie că în sfârșit redevenise ea însăși), ar fi trebuit

să-ți dau pașaportul chiar de-atunci, când în fața lui Petrică sfâșiat de durere ai încercat să te urci pe mine! Ce mârșăvie! Te-ai gândit vreodată cât ești de abject?"

„Da, îi răspunsei în sinea mea, chiar de-atunc. și ți-am și spus că nu vreau să te mai văd și o să te dau uitării. Te și dădusem, dar în aceeași seară când m-am întors acasă te-am găsit plimbându-te rătăcită prin fața porții mele! Nu-ți era ție gândul la pașapoarte!" Contemplam, în timp ce ea vorbea, zilele și anii de singurătate care mă așteptau în mijlocul cărților și caietelor mele, într-o simplă odaie în care, îmi spuneam, nu va mai intra nici o muiere, pură sau impură! O să găsesc eu până la urmă să intru undeva, poate chiar în uzina unde lucrează tatăl meu, cu acel director inteligent care gândea că o ispășire încetează de îndată ce omul a redevenit liber... Cartea pe care o voi scrie va fi scurtă, cât *Manualul* lui Epictet, dar viața ei va fi lungă și va deveni de actualitate în chiar timpul vieții mele. Silvia o va descoperi și va putea să vadă, ea cea dintâi, cine este tatăl ei... Elanul pe care îl simțeam cum crește în mine mă smulse parcă din casa asta în care nu mai aveam ce căuta și închisei ochii... „Nu pot spune, gândii, că n-am trăit destul pentru a-mi dedica tot restul vieții numai muncii mele. Cunosc și fața și reversul lucrurilor și nici o surpriză nu mă mai poate clinti... Doar melancolia poate, boarea tristeții, mâhnirea (dușmanul meu!), dar voi rezista și voi găsi eu un drog împotriva lor..."

„...Aha! exclamă Matilda, nu răspunzi, nu-ți mai convine, nu ești capabil să-ți vezi abjecția în față Păi cum s-o vezi când te contopești cu ea? Sigur, în mintea ta are altă denumire, ceva nobil, frumos, filozofic, spirit, ehe, ceva cosmic, cum o să crezi tu despre tine că ești un zero? Nici nu e ușor, trebuie să recunosc că și mie mi-au trebuit ani de zile până să descopăr până unde am căzut trăind cu tine..."

„De ce m-o fi insultând femeia asta? exclamai și eu, de astă dată tare și uitându-mă absent pe deasupra capului ei pe fereastră, care se albăstrea sub înserare. Ce dracu ți-am făcut,

ce-ai cu mine, cotoroanță isterică? Nu te mai osteni, știu totul, nu m-ai iubit, m-ai pândit, vrei să spui că și cei doi ani când m-ai făcut s-o cred au fost o minciună, că te-am sedus, tânără fecioară!" „Da, strigă ea, au fost doi ani de coșmar, toată lumea era uimită, Matilda, ce e cu tine, trezește-te, nu te recunosc, Matilda, nu mai ești tu! Abia când am rămas însărcinată m-am îngrozit: ce mi se întâmplă? De cine m-am legat eu pentru toată viața? Știi ce s-a întâmplat atunci, noaptea târziu când te-am așteptat să-ți spun ce mi-ai făcut și ce mi-ai zis! Am vrut să mă duc să întrerup sarcina Ăsta e bărbat, care îmi spune că o să-mi pună copilul pe băț chiar în clipa când soția lui îl anunță că va f. tată și o să-l arunce într-o prăpastie? Trei zile și trei nopți am auzit în urechi vorbele astea. Dar m-au oprit toți, și Tasia și Petea și Vasia și chiar și Tamara, de care ți-ai bătut joc... Da, da, Tamara, căreia i te crezi superior, s-a dovedit că e cu un cap mai presus decât tine. Ce vină are copilul, a zis ea, că tatăl lui nu e zdravăn la cap? De ce să-l scoți? Ai destul timp pe urmă să te desparți de el!"

Va sa zică povestise totul alor ei! Și eu care crezusem că viata noastră în doi e un secret! Te pomenești că știe tot orașul, poate chiar și Ion Micu... „Singură spui că n-o să mă apuc eu acuma să cred despre mine ceea ce îmi spui tu. Încât, continuai eu pașnic, e zadarnic să mai insiști! Nici eu n-o să mă apuc să-ți spun că între mintea ta și a unei măgărițe nu e nici o deosebire. Una că nu te-aș putea convinge, al doilea că nu sunt nici eu de fapt convins, deși am avut multă vreme senzația asta netă, care separă un om de un animal, când ne aflăm în preajma lui: vezi că are ochi, are gură cu care mănâncă ca și un om cu care te înțelegi, se dă la o parte când îi spui să se dea, muncește când îl pui la ham și totuși simți tot timpul că între tine și el e un zid, un gol de netrecut, în ciuda comuniunii cu el a unui sentiment care nu se dezminte, că suntem amândoi ființe vii, care ne ajutăm unul pe altul în această viață și într-o zi vom avea aceeași soartă, adică vom muri. Da, am avut de multe ori

această stranie senzație că acest gol, acest zid invizibil există și între noi doi, dar n-am încercat niciodată să te insult și să-ți spun, ba chiar pot să afirm că acest go. și acest zid m-au fascinat totdeauna, m.-au mobilizat toate forțele sufletești să trec prin acest neant și uneori mi-a reușit, sau cel puțin așa mi s-a părut. Ai avut tu grijă să-mi sugerezi că totul e zadarnic... Și totusi nu sunt convins că ai o gândire de măgăriță. Ești o măgăriță biblică, vorbești... Vezi cât de puțin sigur sunt ch.ar în judecățile mele rele despre tine. În schimb tu plesnești de convingere în ale tale. Îți faci bărbatul nemernic, abject, ticălos, canalie... Pe ce te vei fi bizuind? Îți spun drept, te invidiez! Joci tare!" „Pe ce mă bizui? ridică ea vocea. Pe ce mă bizui? Ajunge să mă uit la tine și să-mi apară convingerea că nu mă înșel. Numai felul cum rânjești, dacă te-ai vedea... (Nu rânjeam niciodată!) Nu știu cum o să scap de greața pe care o simt la gândul că m-am culcat atâția ani cu tine, că te-am lăsat să te apropii de mine!"

Izbucnii în hohote. „Totuși ai o minte de măgăriță, deși vorbești, îi spusei schimbându-mi cu o mare satisfacție picioarele pe birou, altfel n-ai proiecta acest sentiment asupra trecutului. Când nu mai iubești, poate să apară și această repulsie, această greață pentru un om care nu-ți mai place, dar asta nu înseamnă că a existat totdeauna. Există acum, asta da, și un om curat, un ins care face bravadă de puritate sufletească, nu aruncă ceea ce simte acum peste ceea ce a simțit altă dată. Fiindcă se naște o îndoială: cum ai putut suporta această repulsie atâția ani? Cine se înșală atât de grosolan atâta vreme n-are șanse să-i apară convingerea că nu va cădea într-o murdărie și mai mare Vrei să-ți exemplific eu ceva, dacă e vorba să ne luăm după ceea ce ne apare că ar arăta celălalt? Mai înainte, în hol, în timp ce eu îți puneam o întrebare, cum ai îndrăsnit să te duci la amantul tău să mă salveze el pe mine (întrebare la care n-ai răspuns, ți-o pun și acuma), ai avut tot timpul pe chip un surâs

murdar. Nu-ți spun ce-aș fi putut gândi eu în clipele acelea, ce-mi sugera acel surâs, pe care îl mai văzusem odată, pe vremuri, fiindcă eu nu mai mă iau după semne de-astea, care ne pot înșela, cum s-a întâmplat atunci, în acea noapte nefericită, când te-am lovit... Nu vreau să-mi aduc aminte, dar de-atunci m-am hotărât să nu mai interpretez rânjete, surâsuri, clipiri din ochi, care pot avea cu totul alte mobiluri decât ceea ce îmi pare mie. Tu vroiai să-mi spui că ești însărcinată și mie mi s-a părut că exprimi opinia tâmpă a unei soții care nu crede că e ceva de capul bărbatului ei! Rânjeai spunându-mi că nu mi-ai distrus «opera» à propos de spartul biroului și răsfoirea caietelor mele. Înțelepciunea, Matilda, e un drum pe care tu nu l-ai străbătut și nici n-o să-l străbați vreodată și în asta constă tăria ta... Te-ai măritat de trei ori, te mai mă riți a patra oară! Ei și? Poți să te măriți și a cincea oară și de ce nu și a șasea? Bine că ai făcut un copil care te salvează de la derută!" „Aha, exclama ea sarcastică, va să zică pe-asta te-ai bazat tu când te purtai cu mine mai rău decât cu o vită (ai și spus adineauri că simțeai că sunt o vită) că n-o să mai mă despart de tine fiindcă mai mă despărțisem înainte de doi bărbați! Te-ai înșelat amarnic!" „Bine, zic, m-am înșelat, se mai întâmplă, îmi pare rău, sunt chiar mâhnit, și ce mă-ta ai vrea să fac? Ai aerul că ar trebui să fac ceva!" „Să te spânzuri, șuieră ea cu o intensă ură (și un alt sentiment îi țâșni, orbind-o, pe sub acest șuierat), ți-am spus, zise, să nu mă mai înjuri, îți crăp capul", și într-o clipă fu în picioare, se apropie de birou, puse mâna pe singurul obiect de pe el, un *presspapier* mare de cristal și îl ridică în aer; avu doar o clipă de ezitare, apoi mi-l aruncă de-aproape drept în cap. Mă avertizase într-o zi și se ținu de cuvânt. Avusei și eu o secundă de ezitare: să mă feresc sau s-o sfidez? Nu mă ferii decât când bolidul țâșni; izbi în brațele mele care se ridicaseră fulgerător și îmi acoperiseră fruntea. Totuși un colț al *presspapier*-ului pătrunsese printre degete fiindcă de îndată simții ceva cald cum

mi se prelinge pe obraz și îmi văzui și dosul palmelor și apoi parchetul stropit de picături groase de sânge. Foarte groase, roșii și late, și cu stropi. Citii pe chipul ei cum arăta al meu, desigur o mască însângerată care îi inspira groază, dar nicidecum regretul pentru ceea ce făcuse. Dacă aș fi zărit cea mai mică urmă că s-a trezit din rătăcire, furia mea s-ar fi retras. Atunci sării și îi tăiai zadarnic drumul spre ușă, fiindcă nici nu se gândise să fugă. „Să nu te-apropii, zise, fiindcă îți scot ochii și n-o să mai vezi lumina zilei." Și fiindcă mă apropiam, în timp ce se retrăgea încet spre fereastră: „Atenție, strigă, unul din noi doi nu va mai ieși viu din această odaie". De ce? mă întrebam... A, da, îmi trecu prin fața ochilor ca o fantasmă, revelația, ceea ce îi spusesem, da, toate cuvintele mele o loviseră adânc și nu înjurătura. Aha! Nu suportă, în timp ce eu trebuie să suport... Eu trebuie să fiu blând... Da, aș fi fost, dar ea vroia să și fugă la viitorul ei bărbat, să-mi ia și copilul și să mă și spânzur. Și de ce toate acestea? Desigur, fiindcă am iubit-o foarte tare, de ce altceva? Holbată la chipul meu, nu observase că în acest timp îmi desfăcusem pe nesimțite cureaua de la pantaloni, avui chiar timp să țin catarama în mână, nu vroiam să desfigurez halucinantul ei chip, care și acum când o priveam îmi era drag... Reacția ei fu târzie când o croii totuși peste față cu atâta violență încât în aceeași clipă mi se făcu întuneric în cap. Se repezi spre mine și mă trezii cu ghearele ei în gât; le desfăcui cu greu și înțelesei că dacă n-o lovesc, o mare incertitudine ar fi planat asupra sfârșitului acestei încăierări, eu încercând s-o cruț, ea nedând înapoi de la orice-ar fi... „Ah", strigai cu disperare, cu greață și cu mânie, și îi dădui peste același obraz una după alta trei palme care o culcară la pământ. Fuseseră chiar atât de năprasnice? Căzuse cu fața în sus, cu brațele în lături și cu un picior în desordine care îi ridicase rochia. Mă ustura gâtul, mă ștersei cu un gest mecanic. Dosul palmei mi se retrase plin de sânge proaspăt. Respirai adânc: bine că se sfârșise. „Ridică te,

îi spusei, am ajuns departe, un final demn de timpurile moderne." Dar ea nu se trezi, nu dădu nici cel mai mic semn de viață. Mă apropiai, mă lungii alături de ea și îi șoptii în ureche: „Trezește-te, Matilda, ei, haide, o să scapi de mine, adio! Te așteaptă noua ta viață, sus, iubito, coșmarul tău a luat sfârșit! Vei fi regina Angliei, supușii unui imperiu, deși emancipați, vor privi chipul tău pe bancnote și în hohotele lor de râs respectuoase, te vor iubi... Păstorii din Australia, popoarele primitive din deșerturi, care trăiesc mâncând viermi și lăcuste prăjite, se vor închina reginei mame... Ce idiotenie... Matilda, trezește-te!" Și îmi apropiai gura de a ei și începui s-o sărut, s-o mângâi netezindu-i tâmplele... Sărutam o gură întredeschisă, fierbinte dar străină și fără respirație. Și o mare tăcere mă înconjura. „Matilda, îi șoptii iar, luând o în brațe, iubita mea, hai, trezește-te (și în clipele următoare o iubii ca totdeauna pregătit să-i aud răcnetul de împotrivire, dar nu fu nici un răcnet). Sunt eu, bărbatul tău, asta n-a însemnat nimic niciodată pentru tine? O, tu, pe care te-am adorat, nefericită ființă pe care lumina soarelui te va mai lumina încă, nu mă vezi, nu mă auzi? Matilda! Pe tine te chem! Trezește-te!..."

Și dacă moare? îmi trecu prin cap. Mă ridicai și rătăcii prin birou asaltat de gândul că astfel se petrec nenorocirile, și ucigaș e cel care a lovit cel mai tare, chiar dacă .. Da, în fața morții orice justificare sporește vinovăția... Și ce dacă... Trebuia pentru asta... Dar dacă... Aha! Și dacă aplic varianta Vintilă? Cum, dar o și aplicasem... Trebuia dusă până la capăt...

Ieșii și intrai în bucătărie, smulsei de lângă chiuvetă o găleată, o umplui cu apă și revenii în birou. Fleosc! o aruncai peste ea. Sări în sus cu un țipăt înalt și putui aprecia cu satisfacție eficienta metodei. Era vie, rezistase declarațiilor mele patetice de dragoste, sărutărilor și mângâierilor mele, neliniștii pașilor mei... Dar cum? Apa e elementul în care s-a produs șocul primordial al nașterii vieții, un trăsnet și lanțul de

amino-acizi a început să palpite . „Niciodată n-o să-ți iert asta. M-ai violat în timp ce eram leșinată!" Și se ridică împleticindu-se, în timp ce apa îi curgea șiroaie din creștet până în tălpi. „De unde știi, îi zisei, că te-am violat, dacă erai leșinată?" „Nemernicule, o să mi-o plătești." „Ba te rog să păstrezi o amintire de neșters a acestor clipe, niciodată nu te am iubit mai mult..." „O să sap în fața casei mele o groapă și o să arunc cu mâinile mele pământul peste cosciugul tău." „O să dau cu usturoi pe la pragurile casei mele și n-o să mai poți intra niciodată înăuntru..."

Era o combinație între metoda Vintilă și varianta Acojocăritei. La care se adăuga ceea ce între cei doi nu se petrecuse: despărțirea. O așteptam. Între mine și Matilda cuvintele își pierduseră înțelesul. Eram amândoi muți, totul fusese spus, tot ceea ce vedeam îmi era străin, urechea ei, da, urechea care îmi fusese atât de dragă îmi părea a fi a unei vampirițe, pașii pe care îi iubeam în mișcarea lor îmi păreau acum diformi, mâinile mari de care mă atașasem, dar care ridicaseră asupra mea *press-papier*-ul greu de cristal, labe simiești bune pentru copaci... Pe această catastrofă nici ea nu îndrăzni să aibă chiar de îndată vreo inițiativă. Ai fi zis că nimic n-avea să se schimbe...

XXVIII

Dacă omul ar acorda morții măcar un minut pe zi de meditație, conflictele în care ar fi implicat și-ar micșora importanța și soluțiile cele mai rele l-ar speria mai puțin, ar fi oricum mai îndrăzneț și s-ar bucura mai mult că există. Suntem însă făcuți să nu putem concepe în noi înșine că am putea muri, să simțim adică, nu doar să gândim, că murim în minutul acela, că totul s-a sfârșit, fiindcă altfel știm prea bine că într-o bună zi va trebui să pierim. Ei, da, gândim, dar această *bună* zi o să fie cândva, nu acum, până atunci, ehe, mai e! și continuăm, prizonieri ai

forței noastre vitale, să mărim nemăsurat, cu secretă și puternică lupă, gesturi și cuvinte care ne chircesc sufletul.

Astfel gândeam în timp ce medicul se uita zadarnic și îndelung în gâtul meu, să vadă ce am. Curând după întoarcerea Matildei de la București, și scena de violentă desgolire care urmase răgușisem cu totul, abia mai puteam rosti cuvinte. „Nu e răceală, mormăi specialistul, totul e curat, amigdalele, faringele, laringele... Trebuie să fie o infecție, să facem niște analize și atunci, dacă va fi cazul, îi tragem cu penicilină." „Infecție de la ce?" zisei. „De la nimic, răspunse el dând din umeri. Chiar când nu detectăm un proces inflamator, infecția poate fi prezentă." Sau cancer, gândii. El apare astfel, fără dureri și fără procese inflamatorii. „Ați avut vreun sifilis?" zise medicul. „Nu!" „Lucrați în mediu toxic?" „Da, am lucrat." „Unde?" „La Baia Sprie, în minele de plumb, zisei, dar sunt doi ani de-atunci... În ultima vreme am lucrat câteva luni la deratizare." „N-are importanță că a fost acum doi ani, zise el trecând peste precizarea ultimă, iritările astea pot apărea și după zece ani, de pildă în împrejurarea de care vorbiți, o reintrare într-un mediu toxic... Cât ați lucrat în mină?" „Un an..." „N-ar fi o cauză obligatorie, fiindcă ar însemna că majoritatea minerilor, sau în orice caz un procent mare, să... deși... în sfârșit, n-am auzit de îmbolnăviri alarmante în astfel de mediu... Vi se dădea lapte?" „La început, da, pe urmă a fost mai rău, dar am plecat..." „Unde?" „La Canal..." „În copilărie ați suferit de gât?" „Da, de amigdale, dar treceau singure..." „Altfel vă simțiți bine?" „Nu prea, dacă mă uit fix într-un singur punct, când stau culcat, obiectul se dublează, îl văd cu ochii mei cum..." „Ar putea fi diplopie, dar mai sigur e o oboseală, o avitaminoză... Câte ore stăteați în mină?" „Și unsprezece!" „Nu mă pronunț, o să vă vadă un specialist... Trebuie să vă internați..."

„Iată ce simplu e, gândii apoi ieșind în stradă. O să mă internez și o să ies cu picioarele înainte. Nu, nu e bine! mă revoltai. Or să mă ducă la morgă și cum să stau eu acolo, singur, în întuneric? Cine m-a părăsit? Unde e natura mamă? Extincția vieții (căci moartea nu există) trebuie să se petreacă simplu, undeva într-o pădure, la marginea unei ape, într-un ultim somn care să te facă să visezi, în timp ce auzi încă foșnetul etern al copacilor și susurul undelor, și să dorești că trebuie să te trezești, da, de îndată, sa te îmbraci și... fiindcă te asteaptă... minunata ei tâmplă desvelită sub pieptănătură, surâsul ei care... despre ce tâmplă și despre ce surâs era vorba...? A, nu, nu ale Matildei, ale fetei care trecea. Da, iată, sunt în pericol și ființa mea tot nu crede că aș putea muri, mă uit după fete, chiar întorsesem capul ...„*Une passante...*"

Dar nu dădui urmare acestor impulsuri, nu părăsii casa și nu fugii într-o pădure, cu puținul glas care îmi mai rămăsese, îi spusei Matildei: „Mă internez! Am cancer!" Ea ascultă fără să tresară această declarație, cu o răceală directă și totală, exprimată printr-o uitătură dintr-o parte, cu pleoapele pe jumătate închise și cu gura strâmbă, sub un rictus de infinit dispreț, a cărui urâțenie mă făcu să mă întreb dacă mai văzusem vreodată în viața mea, o femeie atât de pocită.

„De ce într-o pădure și la marginea unei ape? mă mirai apoi după câteva zile în spital. Trebuie să murim asa cum trăim. Ne naștem în spital și murim în spital, cum bine s-a zis." Era spre seară, orele de vizită se terminaseră și nu simțeam nici o melancolie că pe mine nu mă vizitase nimeni. Deși trăiam în același oraș, părinții mei erau departe și mai departe era Matilda, cu care trăiam în aceeași casă. Dar repede mă familiarizasem cu salonul de muribunzi în care fusesem internat. În stânga mea era un individ palid și mai lung decât patul în care zăcea și care mereu se plângea că nu poate să-și întindă și el picioarele măcar acum când... „Când o să mor ce-o să-mi faci, o să-mi atârne labele peste pat... Mai bine stăteam acasă." Sora îi răspundea surâzând că n-au alte paturi și el mereu se văita, nu de ulcerul

de care fusese operat, ci de acest inconvenient cu patu-acela. Și sora de ce surâdea?... În dreapta un ins urât, cu o vie privire, căutând de la mine o confirmare că nu va muri, deși corpul lui era plin de ceva vopsit, pe burtă, pe brațe, pe picioare... Numai ochii îi erau curați. Pe rândul celălalt era unul care în timpul nopții băuse apa din rezervorul de la closet, fiindcă apa din robinete se oprise: un diabetic care intra mereu în comă... Iar eu eram unul care n-avea glas. Nu-mi făcea rău nicidecum faptul că mi se dăduse aci un pat printre acești condamnați: eram și eu unul, deși mi se spusese că era „provizoriu", până se va elibera un pat la secția... Și pronunțând cuvântul „provizoriu" sora avusese o clipire veselă din pleoape, parcă ar fi vrut să spună că totul e așa, în general, provizoriu, și binele și răul, și sănătatea și boala, până murim, când totul devine definitiv. „Așa mi-a spus și mie, îmi șopti vopsitul și stau aici de trei luni de zile. Mă țin pentru experiențe, vin cu studenții și discută pe pielea mea... Îi interesează... Într-o zi m-au și fotografiat. De ce suferiți?" Îi făcusem un semn la gât și gâjâisem: „n-am 'las..." „A, n-aveți glas! Asta trece, văd că încolo vă simțiți bine... Se poate trăi și fără glas, îmi spuse el cu o intensă privire desnădăjduită, eu mi-aș da și urechile numai să scap de râia asta care îmi mănâncă pielea..." Și își desveli pijamaua să văd că nu era vopsit numai pe față. Îl întrebai cu o mișcare energică a capului: ce e? El înțelese imediat: „nimeni nu știe ce e, zise cu o bizară mândrie, ca și când asta constituia oricum un soi de compensație, nici un doctor..."

Sosirea unuia nou, am observat adesea, stârnește în cei care stau mai demult la un loc un fel de euforie generală. Tot astfel se petrecu în primele ore de internare, prima mea zi de internare în spital. „Cum sa nu știe? zise palidul izbind furios cu piciorul în tăblia patului. Așa cum eu știu că am fost operat de cancer la stomac și nu de ulcer, și că n-o s-o mai duc mult, așa știi și tu ce ai: boală de piele și că într-o zi o să ți se urce la ficați și o să te cărăbănești de-aici gata mort. De câți ani suferi? Ei?" „De vreo șapte ani!" zise vopsitul umil, sperând parcă într-o revelație în favoarea sa din partea celuilalt, deși furia aceluia nu-i promitea nimic bun. „Și ce i-ai spus profesorului când te-a întrebat?" „Că mă ustură aici", răspunse acela arătând cu mâna în dreapta corpului. „Ei, acolo sunt ficații. Înseamnă că boala a intrat înăuntru. Degeaba te vopsesc ei pe dinafară."

Dar de ce era el furios? Și din pricina patului, în care din când în când izbea cu piciorul, dar și din altceva, cum aflai de îndată. „Și tu care credeai că o să te faci bine, că o să ieși de aici și o să te bucuri de ceasul meu!"

Palidul mi se uită în ochi și îmi povesti cu un glas ca de avertisment, să mă feresc de vopsitu-ăla: „Cu o zi înainte să fiu operat a venit la mine și mi-a cerut ceasul." Și trase cutia noptierei și îmi arătă un fel de ceapă și la forma și la culoare, cu un lanț mare de alamă sau de argint. „Ceasul meu, pe care îl am de la bunicul, merge cu o precizie fixă, nu-l dau eu pe unul de-astea, extraplate, care merg după fabrica de iaurt și nu durează mai mult de trei ani și încep s-o ia razna. Ei, și vine el la mine și-mi zice: dă-mi mie ceasul să ți-l țiu! Să mi-l țină, așa a zis, dar s-a gândit că dacă muream sub cuțit să și-l păstreze pentru el! Mă vopsitule, eu am să mor peste trei zile, dar nici tu nu apuci toamna."

Între timp se așezase lângă mine pe pat un țigan sau mai bine zis un om care se vedea că își petrecuse începutul verii undeva la mare, fiindcă era foarte frumos bronzat, nu avea trăsături de țigan. „Și tu, de ce râzi? îl luă și pe el în primire palidul. Tu o să te faci de la o zi la alta și mai negru și... tu o să mori în trei săptămâni! îi prooroci el. Ai venit prea târziu, boala ta e înaintată." „Ba o să se vindece, la început era și mai bronzat ca acum și nici nu putea să umble", zise vopsitul. „Și dacă scapă ce viață e aia, să-ți facă câte trei injecții pe zi? se răsti cancerosul. O să moară în somn, o să vedeți." Asta ce i-o fi

făcut? mă întrebai. „Dumneata, zise vopsitul cu obidă, fiindcă situația în care te afli e destul de gravă, ai vrea să murim noi toți și singur să te faci bine!“ „Nu se face nimeni bine, răspunse palidul mai potolit. Uite, ăla de colo, care bea la apă cu căldarea, într-o zi n-o să mai iasă din comă și adio viață!“ „Ba se echilibrează, răspunse acela cu un glas științific, ca al lui Vaintrub, ca și când ar fi fost vorba de altul. Am mai avut eu dereglări de-astea și le-am stopat.“ „Da?! se miră palidul cu dispreț. Și atunci de ce te-au adus aci?“ „Provizoriu, din lipsă de paturi!“ „O să vedeți voi provizoriu! continuă operatul cu humor. Singurul care o să scape e domnul care a venit acum. E voinic, e tânăr, moartea nu recoltează victime printre tineri decât în mod excepțional. Voi toți credeți că sunteți bolnavi! Trebuie să muriți, asta e, sunteți bătrâni, ați trăit destul, și nu că... El n-are glas! Ei, n-are, o să învețe alfabetu-ăla cu degetele și o să se descurce. O să gândească mai mult și o să fie mai inteligent decât alții neavând posibilitatea să spună prostii...“ Toți începură să râdă, privirile li se eliberară parcă de acea neliniște care fără știrea lor le licărea în fracțiuni de secundă în ochi în timpul perorației palidului. Da, vorbe, glume, moartea e un mister, nimeni nu știe când vine și asupra cui. Uneori scapă cel mai grav atins și dimpotrivă este luat unul care... Câte nu s-au văzut...

Și totuși, în ceea ce îl privea pe el cel puțin, palidul avusese o stranie previziune. Se făcuse liniște după ce orele de vizită se terminaseră. Bolnavii își ronțăiau biscuiții, aduși de rude, fursecurile, toate acele preparate permise de direcția spitalului, în afară de mâncarea gătită. Cei apropiați erau mai împăcați, acuma fie ce-o fi, mori tu, dar îți trăiesc copiii, vorba ăluia cu picioarele lungi, ai îmbătrânit, e rândul altora... Palidul însă avusese o zi grea, venise la el nevasta și feciorul, un băiat de vreo douăzeci de ani care nu se apropiase de pat de la început... „Nici n-ar fi trebuit să viu“, începuse ea așezându-se pe pat. Era grasă, nici ea prea tânără, dar cu o privire în care pofta de viață și bucuria de a trăi aveau ceva animalic și dur care îți

stârnea invidia și neliniștea: pe ea n-o speria nimic, iar propria-i moarte o sfida nu prin vreo gândire, ci printr-un impuls vital cinic și nestăpânit. „Nici nu trebuia să vii, îi șopti el cu o silă nemăsurată. Am uitat să spun sorei să te oprească la poartă.“ „Pe mine să mă oprești tu la poartă?! zise ea. Mai poți tu să oprești pe cineva? Ia încearcă! Nu ți-a ajuns cât ai trăit, câte ai făcut, credeai că n-o să vie ceasul să-ți iei adio de la curve și beții cu care ai tocat tot ce-am avut și m-ai lăsat cu casa goală și singură cu un copil de crescut. Uite-l colo! Nu tu l-ai făcut mare! Nici nu vrea să te vadă! cum nici tu n-ai vrut!“ „Nici eu nu vreau să-l văd, zise palidul. E pe modelul tău!“ „A, nu vrei să-l vezi! exclamă ea sarcastică. Ia vino încoace, Puiule, îl chemă ea cu un glas din care se înțelegea că scena fusese gândită și bine pregătită dinainte și calculată și această ipoteză. Nu vrei să-l vezi, lasă că vrea să te vadă el pe tine.“

Tânărul se apropie și rămase țeapăn înaintea omului lung și bolnav, care n-avea loc în pat și se pare nici pe lumea aceasta și nici măcar gândul că lasă în urmă un băiat. „Uită-te la el, porunci mama. Uită-te tu, că el n-a avut timp! N-a știut ce înseamnă să aibă un băiat. Uite, ăsta e taică-tău, care te-a părăsit de la șapte ani!“ Vorbea cu o claritate din care puteai să-ți dai seama că gândirea ei n-avea șovăieli și puncte de suspensie, o gândire distilată și pură ca un cristal, fără îndoieli că între un muribund sau un om sănătos ar putea exista vreo deosebire și că vechi adevăruri ar putea fi cumva uitate. „E galben, nu mai are mult de trăit, continuă ea ca și când ar fi spus: e obosit, să-l lăsăm să se odihnească, a muncit mult. Uită-te! Uite în ce hal a ajuns! Blestemul de copil nu iartă. Mamă, mi-a spus (ascultă aici!, făcu ea o paranteză amenințătoare), care e boala cea mai grea pentru un om? Cancerul, mamă! Ei, pe tata să-l lovească un cancer! Așa a zis! Și uite că așa s-a și întâmplat!“ De unde o fi știut? Pesemne se interesase: sunt soția lui cutare, ce boală are bărbatu-meu? Și medicii i-or fi spus, căci familiilor li se spune...

În clipa aceea palidul își duse fulgerător brațul la ochi și până ce individa plecă, nu și-l mai .uă Dar putea auzi! „Nu-i nimic, reluă ea, nu vrei să-l vezi, te vede el. O! Oi fi crezând că îl impresionezi în ultimele clipe? Spune i, Puiule, să audă ce gândești tu despre el, să culeagă roadele, poate se face bine și o să-i treacă prin cap să vină să te vadă, să-ți aducă și el ție o jucărie de pomul de Crăciun." „Mamă, zise băiatul cu o voce iritată și cu o expresie străină atât de maică-sa cât și de omul lungit în pat, hai să plecăm!" „Auzi, vrea să plece, nu-i pasă de tine, reluă ea fără intenția de a se ridica și să-l cruțe. Nici n-are de ce-i să pese." „Ieșiți afară că vă omor", șopti palidul. „Tu pe noi! exclamă ea parcă reflectând. Adică n-ajunge câte ne-ai făcut, vrei acum să ne omori!... Auzi, Puiule!"

Devenise visătoare. Întinse mâna spre noptieră și trase încet sertarul. Vru să-l închidă la loc, dar se răzgândi, luă de-acolo ceasul, își desfăcu poșeta și îl aruncă înăuntru, după care o închise cu o puternică trosnitură. Fiindcă în clipele acelea nu mă gândeam că Matilda ar fi putut să mă viziteze și scena îmi devenise insuportabilă, mă ridicai de pe pat și ieșii în curte. Când revenii spre seară, după vreo două ore, palidul era singur și continua să-și țină brațul la ochi. Mă apropiai cu gândul să-i spun ceva. Îi vorbii, dar nu-mi răspunse. Îl apucai de braț și i-l dădui ușor la o parte. Brațul căzu moale cu acea mișcare nefirească din care flexibilitatea controlată a unui braț viu dispăruse. Ochii pe jumătate deschiși aveau globul alb și asimetric, iar pupila revulsată. Murise...

XXIX

A doua zi fui mutat într-o rezervă de trei paturi și veni și medicul cu rezultatul analizelor. Se așeză alături de mine pe pat și cu o voce blândă și protectoare îmi spuse că n-am nimic, nici un proces infecțios nu s-a depistat în organism. „Chestia aia din gât e o ciudățenie, poate să treacă în câteva săptămâni, dar

poate să și dureze, sunt fenomene care ne scapă. Există atrofieri inexplicabile, la un ochi, la o ureche! Te pomenești că nu mai auzi și uneori noi aflăm de ce. Alteori nu. Și chiar când aflăm, se întâmplă să nu putem face nimic. Nu se mai hrănește un țesut și se usucă, ca la un pom o creangă. Dacă țesutul e o porțiune de mușchi la un braț sau la un picior, faptul n-are nici o importanță (dacă atrofia nu e progresivă). Dacă e la epiglotă, cum e cazul dumneavoastră, chestiunea pare dramatică, dar nu trebuie s-o luați în tragic, s-ar putea să aveți o carență a unor vitamine din pricina anilor pe care i-ați petrecut pe unde ați fost. Încercăm întâi așa să vă administrăm puternice doze de vitamina A și C și dacă observăm cea mai mică ameliorare, înseamnă că asta e cauza și o să vă faceți bine. Și mai avem noi și alte mijloace! Ar trebui să mâncați zdravăn... O să vă permitem să vi se aducă de-acasă, fiindcă la noi, din păcate..." („Nici vorbă, gândii, o să anunț la poartă ca dacă se va întâmpla să vrea să mă viziteze soția mea, să nu i se dea voie să intre!")

Prefăcându-mă somnolent și apatic îl ascultam pe medic cu toate instinctele la pândă; știa sau nu știa ce e în gâtul meu? Aveam sau nu aveam „boala cea mai grea pentru un om!" cum spusese acel băiat care fusese adus cu maică-sa să vadă că blestemul său se împlinise. Era cea mai grea pentru că prognosticul era fatal, fiindcă altfel, după cum se știa, cancerul „nu doare"... Atrofie era singurul cuvânt suspect care îi scăpase. Ce putea să ascundă acest termen din jargonul medical? Îi observam privirea, această fereastră a gândirii neexprimate, dar nu citii în ea nimic deosebit. Se uita la mine ferm, liniștit, sigur pe el și doar, ca să zic așa, vârful acestei priviri parcă îmi sugera: știu la ce te gândești, nu e, poți să mă și întrebi și am să-ți dau un răspuns neașteptat. Și îl și întrebai rărind cuvintele, ca să fiu înțeles: „De unde știți că nu e cancer?" „Are alte simptome!" răspunse el firesc. „Care?" „Chiar și când ajunge să se vadă, bolnavul încă poate vorbi normal. În nici un caz nu ia vocea în câteva zile, cum vi s-a întâmplat dumneavoastră."

Se putea și asta, gândii, nimeni nu putea să știe dacă până să ajunga aici, n-o pornise demult, dar el, desigur, îmi spunea că nu, și eu n-aveam cum să stiu cum sunt acele „alte simptome". Un bolnav perfid a smuls adevărul unui medic venind la el cu o radiografie pulmonară a fratelui său. Cancer! a zis medicul. Da, dar radiografia nu era a fratelui, ci chiar a aducătorului ei. Unii nu vor să știe, preferă speranța, alții, dimpotrivă, preferă certitudinea în locul îndoielii, mai chinuitoare pentru ei decât adevărul brutal. Eu făceam parte dintre cei care ar fi vrut să știe, neiluzionându-mă; nemiloasa boală tot își va insinua cu încetul prezenta și mă va sili să-i acord drepturile ei. O să găsesc eu un truc ca să aflu, îmi spusei, deocamdată să vedem ce efect va avea tratamentul cu sus-numitele vitamine, ultima modă... „Ati mai avut cazuri ca al meu?", zisei. „Bineînțeles", făcu medicul!" „Si?" „Unul și-a pierdut glasul după un pahar de apă cu gheață! Asta e!" ridică el din sprâncene, cu humor. „Și nu și-a revenit?" Dădu din cap cu sensul: cum și-a revenit el să nu mai vorbim. „Mai rău decât vorbiți dumneavoastră acum... Alții au gâtul mai slab decât poftele și trage-i pe el, săracu, mahorcă, alcooluri tari, nu-i dă o clipă de răgaz să-și vină în fire. Ține cât ține, pe urmă... cancer! Nu sunteti fumător!" „Când și când", zisei. „Și nici..." „Nu!" Îmi puse mâna pe picior: „facem asa, începem cu tratamentul și trebuie să vă treacă!... Dacă vreți să vorbiți la telefon cu doamna Matilda, mai spuse el surâzând cu simpatie, veniti la mine în birou. Aripa asta unde ne aflăm a fost construită de ea acum trei ani, adăugă ca și când as fi fost mirat că o cunoștea. O personalitate foarte puternică sotia dumneavoastră..." Înțelesei cui datoram scoaterea mea din salonul de muribunzi și solicitudinea specialistului...

Da, o personalitate foarte puternică! N-o putea împiedica pe ea un portar să vină să mă vadă, deși lăsasem un bilet la poartă cu numele ei scris de mâna mea, să nu i se dea voie! Și bineînțeles nu în zilele de vizită când putea fi așteptată (o așteptasem!), ci când vroia ea. În mod curios, intră în rezervă cu aer umil, însă pe chip cu o expresie de o răceală înspăimântătoare. Mă ridicai și îi făcui loc pe pat, dar ea parcă nici nu mă văzu, se opri în dreptul ferestrei și începu să se uite afară. Pe urmă puse mâna pe clanța usii-fereastră, o răsuci și ieși pe terasă. Înțelesei: vroia să-mi vorbească și nu dorea să fie auzită de cei doi bolnavi din rezervă. Ieșii după ea și ne așezarăm în sezlonguri.

Dar mă înșelasem, timpul trecea și gura ei rămânea mută, și nici nu părea că are de gând s-o deschidă. De ce venise totuși? Se uita fără să clipească peste grădina cu alei asfaltate a spitalului și nu făcea nici un gest, încremenită parcă într-o încordare inumană. Mă uitai la mâinile ei, dar nu erau încleștate, cum mă asteptam. Era după-amiază și lumina soarelui care inunda terasa îi inunda și chipul. Mă uitai la acest chip și îl văzui îmbătrânit cu zece ani, cu puzderie de riduri în jurul ochilor, cu gura care începea de pe acum să semene cu a unui bărbat, cu bărbia anunțând viitoarea babă. Și totuși o tandrețe adâncă se urcă în mine contemplând acest chip devastat nu atât de ani, cât de nefericitul ei temperament și mai ales de aversiunea pe care i-o inspiram. Deodată se uită la mine parcă prinsă de o intensă alarmă. Îmi ghicise tandrețea? Îmi văzuse chipul care o exprima? „Dă-mi cheile de la casă!", zise. Nu înțelesei, avui o clipă de ezitare, vrusei s-o întreb de ce, dar renuntai, mă întorsei în rezervă, luai cheile din sertarul noptierei și i le adusei. Le vârî în poșetă, dar nu plecă, asa cum mă așteptam. Atunci îi spusei: „De ce îmi iei tu cheile?" Tresări parcă uluită: „De ce?! zise. Tu n-o să mai ai nevoie de chei pe acest pământ!"

Și ochii i se albiră ca odinioară și încrucișându-se ca un fulger cu ai mei nu mai știui dacă ură sau iubire țâșnea din privirea ei parcă sălbăticită. Se ridică și ieși fără să se uite înapoi, deși o însotii câtva timp pe lungul culoar cu o mică speranță că s-ar putea opri și să aflu... Apoi rămăsei în urmă. Ce mai puteam afla?! Dădui din umeri: vrusese să mă lovească, dar mă simțeam liniștit... Bine, n-o să mai am nevoie de chei pe acest

pământ! Ei și? „Chiar te bucuri atât de tare? întrebai umbra, fantoma a ceea ce fusese odată Matilda. Bucură-te, dacă alte bucurii nu ți-au mai rămas!..."

Și în timp ce eram încă în spital și fără glas, Matilda divorță așa cum spusese, în două săptămâni, și părăsi orașul. Citația mi-o aduse mama la trei zile după vizita Matildei, dar nu mă prezentai în instanță. „Ți-a trimis lucrurile la noi, zise mama, hainele și cărțile. Taică-tău s-a bucurat că ai scăpat de muierea asta pe care nimeni n-o înțelege. Ce-o fi vrut de s-a măritat cu tine, dacă n-a vrut să faceți casă împreună." Dar eu știam și îi spusei mamei: „E bătrână!... A îmbătrânit foarte repede!" „Nu e ea așa bătrână, zise mama, ți se pare ție, care ești mai tânăr, dar la treizeci și ceva de ani nici o femeie nu e bătrână..." Aș fi vrut să-i răspund că Matilda e bătrână în sufletul ei și că foarte curând va îmbătrâni și la trup și n-a putut suferi gândul că tocmai atunci eu voi fi mult prea tânăr pentru ea, dar nu aveam glas să-i pot spune atât de multe cuvinte. „A fost Tasia pe la noi, continuă mama (să știi că femeia asta ține la tine), și ne-a spus un secret. Vrea să nu-ți pară rău după ea, cică în ăi trei ani cât ai lipsit tu, o vizita unul Mircea, un șef mare care acuma e și mai mare și că după divorț se duce după el la București și se mărită cu el. Că ar trebui să-ți iei un avocat și să încerci să obții fetița, dar tot ea spune că nu poți să te lupți cu Mircea ăsta, tot n-ai să reușești... Lasă, mamă, adăugă ea ca și când știrea m-ar fi lovit, o să-ți faci tu copiii tăi, nu te necăji..."

Mama se apropie și mă mângâie ca pe vremuri. „Te-ai făcut galben, îmi spuse, nu te mai gândi... gândește-te mai bine să te faci sănătos mai repede... Pe Silvia o să poți s-o vezi când vrei, i-a spus Tasiei că oricând poți să te duci la București, s-o iei cu tine și s-o ții o săptămână... N-a fost să fie, mamă, mută-ți și tu gândul în altă parte!" Surâsei și îi sărutai mâna. „Mi l-am mutat demult, îmi pare rău numai de fetiță, care începuse să se lege de mine", îi spusei, uimit că vocea parcă îmi revenise. „Nici o grijă, zise mama, o să rămână legată. Nici un copil nu-și uită părinții orice-ar fi..." Și abia acum își aduse aminte că venise la mine cu o sacoșă plină, o puse pe pat și scoase din ea o mulțime de pachete. . Pui fripți, ouă, plăcinte, prăjituri mici făcute de ea, pâine caldă tot din cuptorul ei și o sticlă de vin roșu. În mod curios mi se făcu foame și începui să mănânc flămând, trezit parcă la viață, și ca și când știrile aduse de ea ar fi trebuit sărbătorite desfăcui și sticla de vin pe care o băui toată simțind că aș mai fi băut una dacă aș mai fi avut... Mama se uita la mine cu mâna la gură, gest de odinioară când suferința ei că trebuise să audă cuvintele rele ale băiatului care nu știa ce spune îi rănise sufletul. Îi apucai mâna și i-o dădui la o parte: nu, nu era de suferință, mama zâmbea, văzuse pesemne ceva pe chipul meu, un lucru pe care îl știu numai ele și nu-l spun, un mare secret simplu: copilul e liniștit, e curat, e liber... îi e foame, nu e atent la ea, gândul îi zboară la ale lui... da, dar e tot al ei, pentru totdeauna...

PARTEA A ȘASEA

I

Abia după patruzeci de zile de tratament începui să observ o ameliorare a bolii de care suferеam. Dispărură și falsele fenomene de diplopie, efect mai degrabă al unei mari oboseli, după cum reconfirmă oculistul, oboseală adâncă, acumulată în cei trei ani de muncă forțată. Oricum, nu aveam cancer și bucuria că scăpasem, a doua oară în viața mea, de moarte (în care crezusem cu întreaga mea ființă) mă făcu să uit de Matilda.

În spital mă vizită într-o zi Ion Micu și Clara și îmi aduseră flori. Evitând să se uite la mine, dar nu pentru că ar fi crezut că sunt bolnav, fără să excludă însă și această ipoteza (în acest sens și el și Clara s-ar fi putut pomeni fără veste în situația mea; ei și? Puteai face ceva? „Cu o moarte toți suntem datori", reflectase odată Ion Micu când doi scriitori din București muriseră, unul după altul, ba chiar râsese: „la cimitir, parodiase el ritualul unei ședințe, Cezar Petrescu, pe care tocmai îl în gropau, se pregătește Al. Chirițescu", care tocmai agoniza), Ion Micu încercă să mă distreze povestindu-mi senzaționala ședință care avusese loc la București între timp și pe neașteptate între scriitori și I.C.

Era curios, în acei ani nașterea și moartea erau evenimente care loveau mai puțin conștiința cuiva decât o mare ședință; spiritul intra mai ușor în criză în astfel de înfruntări decât în

fața pământului căscat în care unul dintre noi trebuia să dispară. Iar o despărțire era un lucru lipsit de interes, o chestie personală fără semnificații adânci... Erau evenimente eterne puțin importante. Nou și pasionant era ceea ce se petrecea într-o ședință. Nu vroia să mă impresioneze și nici nu mă impresionă (avea în glas un soi de modestie simplă și nesimulată de om înțelept care nu jubila de o mare victorie, deși se speria în adâncuri de o înfrângere) când îmi spuse că la ședință luaseră parte președintele Consiliului de Miniștri și președintele Marii Adunări Naționale, bătrânul zimbru al prozei românești.. Că Gheorghiu-Dej trimisese ca observatoare două soții de lideri, prieteni de-ai lui de totdeauna, cutărița și cutărița, să observe și să raporteze... Că văzându-le, el, Ion Micu, înțelese că miza era mare, că soarta lui I.C. era pecetluită, prezența acestor două observatoare arătând că șeful cel mare nu mai avea încredere în sinceritatea lui I.C., în raportul pe care acesta avea să-l dea apoi despre felul cum decursese ședința cu scriitorii.

„Nu toți cei care luau parte la ea sesizaseră prezența discretă a acestor două tovarășe și semnificația care se degaja de aici, continuă Ion Micu. Bineînțeles, chestia asta îl lăsa rece pe primul-ministru, sarcina lui în cultură era minimă, el avea un loc aparte în conducere, funcție mare dar putere puțină, ca totdeauna, începând de la 6 martie 45, până astăzi. Cât despre bătrânul zimbru se poate spune că ochiul lui vulturesc, «al unei rase necunoscute», nici nu le zărise și chiar dacă privirea sa se oprise o clipă asupra lor, nici măcar o clipă nu se întrebase cine sunt, cu toate că în timpul unor festivități și recepții cu protocol restrâns desigur că avusese prilejul chiar să schimbe câteva cuvinte cu ele. Gândul lui zbura prin păduri și lacuri, prin desișuri unde se ascundea vânatul, peste văloele prin care oștirile Moldovei dăduseră, prin veacuri, atâtea bătălii, unele sfârșite prin mari victorii, altele îndoielnice sau sângeroase înfruntându-l pe însuși marele Mahomed Cuceritorul. Nu cuceriseră

însă nimic și asta îi dădea, prin secole, bătrânului zimbru, care le descrisese prin fabuloasa sa imaginație o mândrie secretă, o lespede de tăcere pe chip și o viziune de nimicnicie asupra prezentului. Credeam că n-o să ne ajute, nu speram să vorbească, nici nu vedeam cum ar putea el să se amestece în ițele încurcate ale acestor contemporani ai scrisului de care el fugise încă din anii de ucenicie. Totuși a spus ceva, o să vezi la urmă, ceva, ca să zic așa, turcesc, care nu era la ordinea zilei, dar constituia după părerea pe care și-o făcuse el despre noi (și poate în secret, și în parte și despre sine) cheia soluționării tuturor conflictelor omului de cultură cu emisarii tuturor stăpânirilor. Desigur, lui I.C. și principalului său adjunct, membru supleant în Biroul Politic, prezența celor două observatoare le spunea multe... De aceea conduseră ședința cu o nervozitate și iritare care inhibară pe mulți fără să-i împiedice totuși să spună cu o îndrăzneală să zicem foarte controlată, că scriitorii nu mai puteau scrie din pricina secretarului general al Uniunii. Cum, sări I.C. scos din sărite, să nu mai poți scrie din pricina... Iar adjunctul său să bruieze aceste voci timide cu ironii bine plasate... Da? chiar așa, scriitorul nu mai scrie în liniștea biroului său fără să fie ajutat de secretarul general al Uniunii? Ar trebui atunci să-l pună să semneze și pe el pe copertă, numai că ar fi necesari atunci vreo câteva sute de secretari generali, câte unul pentru fiecare scriitor. Și ha, ha, ha, râse singur, crezând, cum se întâmplase întotdeauna, că întreaga adunare va râde cu el în hohote. Dar nu râse nimeni și prima serie de vorbitori, intimidați astfel, își continuară totuși cuvântul repetând toți unul și același lucru: să fie scos din funcția sa secretarul general. I.C. se resemnă, nu mai întrerupse pe nimeni, începu să scrie în carnetul lui, având aerul că el așteaptă cu răbdare să se termine istoria asta nesărată cu secretarul general care ar împiedica, chipurile, pe scriitori să-și vadă de treabă și să se intre în ordinea de zi, pe care el o anunțase astfel încă de la început: unele

probleme de creație în lumina sarcinilor trasate de partid. Experimentat în ședințe, având oamenii lui printre noi, el știa că aceștia nu vor întârzia să reacționeze, făcuse o greșeală că încercase «să bage pumnul în gură» vorbitorilor, când în mod firesc scriitorii înșiși își vor băga pumnul în gură unii altora. Desbinarea lor de totdeauna alimentată de trufia lor firească (fiecare se credea un geniu!) era cunoscută. Totuși din când în când ridica fruntea, se întrerupea din scris și întreba pe câte unu, cu o curiozitate nesimulată: «Cum te împiedică să scrii?» Îl simțise după felul cum vorbea că o să-l facă să se bâlbâie și că acela va da un răspuns ridicol. Că, nu știu ce, tovarășul secretar general umblă cu lozinci... Lamentabil! Cu lozinci umblau toți, nici măcar nu îl ironiza, să i reamintească necesitatea lozincilor pe care partidul le lansa pentru mobilizarea maselor. Ce era însă cu această formulă «ne împiedică să scriem?» Păi nu era bine dacă un scriitor afirma acest lucru, fiindcă mulți din vechile generații se abțineau să publice și când unul dintre ei era câștigat, victoria nu era mică și aveau grijă de el... Unul (important) aderase cu condiția să i se dea lemne și să i se asigure un kilogram de carne pe zi, ceea ce, desigur, i se asigurase. Lua și el parte la ședință. Încât dacă unul din aceștia se supăra, din te miri ce, de pildă, din pricina unui critic care nu-l lăudase suficient (să aderi și să te mai și critice!) sau cine știe din ce altă pricină și spunea: nu mai scriu! se producea mare panică în rândul activiștilor mărunți, responsabili de nemulțumirea scriitorului. Și atunci începea o agitație: era chemat criticul și beștelit, pus să-și retracteze opinia, erau pedepsiți cei care îi puseseră scriitorului bețe în roate, până ce acesta, îmbunat, declara că va scrie. Și atunci știrea zbura sus transmisă cu entuziasm: scrie, scrie! Caută să vezi deci semnificația acestei poziții luată în ședință față de secretarul general al Uniunii: ne împiedică să scriem! Nu pe unul, pe o mulțime! Foarte grav! Și încă nu se știa ce-o să spună prozatorul «tradus în cincizeci

de limbi» și numeroșii lui susținători printre care mă număram. Tăcea încă. Ce-o să spună vestita poetesă, îndrăgită de I.C., susținută și popularizată intens? Se va ridica și ea împotriva secretarului general? Și nenumărați alții? Întrebări care apăreau la orizontul gândirii lui I.C. și la care, scriind, desigur, că reflecta... Se luă o pauză de o jumătate de oră, care se prelungi până la o oră, timp în care vorbii cu prozatorul tradus în cincizeci de limbi, care mă neliniști. Îl întrebai dacă a văzut cine asistă la ședință și cu ce scop. Am văzut, cum să nu văd, răspunse el agresiv, am văzut totul, nimic nu mi-a scăpat, mie nu-mi scapă niciodată nimic. Sper că luați cuvântul, îi spusei, e unica șansă să-l gonim pe... și să veniți în fruntea noastră la Uniune. Nu e nimic de făcut, îmi răspunse el cu brutalitate, da, nimic, nu l-ai văzut? Stă și surâde, el știe rezultatul dinainte, își permite să asculte zbaterea noastră cu un surâs ironic... Vorbea de secretarul general, care într-adevăr arborase un astfel de surâs, dar care nu era deloc ironic, părea mai degrabă afectuos, protector... O să-l facem noi, zic, să-i piară acest surâs... Da, da, o să-l facem, o să-l dăm jos, zise maestrul cu ironie amară, și în locul lui o să vină Ion Amăicăliţului, pentru el luptăm noi, să vie el în fruntea noastră și să ne omoare pe toți cu ciomagul, în curtea Uniunii, cum bine te-ai exprimat chiar dumneata despre el. Nu iau cuvântul! Îl prefer pe acest imbecil care surâde. Ce-aș avea eu împotriva lui? Că e imbecil? E un imbecil liniștit și îi e frică de mine, de ce l-aș schimba cu un imbecil de care să-mi fie mie frică? Lasă, zic, că nu sunteți dumneavoastră atât de fricos! Ba sunt! Ce să fac, zice, nu pot eu să lupt cu floreta în mână, cu unul care ține o ghioagă. Uită-te în jurul dumitale! Îl vezi? M-am uitat în jur, prin marele hol plin de scriitori, dar nu l-am văzut nicăieri pe Amăicăliţului. Nici n-o să-l vezi, zice maestrul sarcastic, e *acolo*, înăuntru, cu președintele Consiliului de Miniștri, cu I.C. și cu marele zimbru. L-au chemat acolo! Da, stă nas în nas cu marele povestitor! Care n-a fost tradus în cincizeci de limbi! Eu am fost tradus! Nu în cincizeci, în cincizeci și una! Dar la ce îmi folosește? Spune dumneata, care ai mintea ascuțită, n-ar fi ridicol pentru mine ca să mă zbat să-l aduc pe acest *pitecantropus erectus* în fruntea scriitorilor? Da, da, te rog să-mi spui, te rog să-mi răspunzi sincer! Ar fi prea schematic, i-am răspuns. Totul e schematic, îl aud că zice, ți se pare că răstorni un munte și când colo răstorni o pietricică. Păduchi, domnule Micu, duc mâna după ceafă și găsesc păduchi! Strivesc păduchi... Nu sunt chiar păduchi, zisei, omul nostru e un simbol al puterii abuzive, trebuie alungat. Da, da, zice, și după aia vine alt simbol al puterii abuzive. Am vrut să-i răspund că individul abuziv va cădea, și el știe asta, și nu va îndrăzni să ne sfideze aducându-l în fruntea noastră pe Amăicăliţului, dar mi-am dat seama că nu era necesar, știa și el că troglodítul nu era potrivit într-un astfel de post care cerea alte calități decât agresivitatea și violența. Era doar atins că nu fusese și el invitat *acolo!?* Făcea sceptice și amare presupuneri ca să i le spulber eu, să-i alung îndoiala secretă. Nu i-o alungai însă, îl cunoșteam și știam că nu va abandona și că chiar dacă ar fi fost împins în fruntea noastră Amăicăliţului, va continua apoi împotriva acestuia până la victoria finală... Un activist surveni și îi spuse în șoaptă că era invitat la tovarășul I.C. Iată deci... O abordai atunci pe populara poetesă și alte personalități care pe lângă că le elogiasem sistematic în ultimii trei ani în revistă, cu mulți mă și împrietenisem în desele mele vizite la București. Poetesa izbucni în râs când îi formulai ipoteza cu Amăicăliţului, îmi puse mâna pe braț și mă ironiză: Ioane, tu ai fi foarte inteligent dacă n-ai fi prea inteligent. Fii atentă la ce spui, o avertizai, când o să iei cuvântul. Ești vulnerabilă! Să nu rămâi perplexă! Nu pot, zice. Adică? Nu pot să rămân perplexă. De ce? Ai uitat ce-ai spus de mine? zice. Am spus multe! Da, zice, dar am reținut esențialul. Care? Se aplecă și îmi șopti la ureche cu un cinism

lingvistic care îi aprinsese fața: Ai spus că gândesc cu... Și asta, zic, te ajută să nu fii luată prin surprindere? Da, zice, mă inspiră... Și într-adevăr, mă ului când ședința reîncepu și ceru prima cuvântul. Trase foarte tare, deși se știa că era în relații prietenești cu secretarul general al Uniunii. Da, preciză ea, dar una e prietenia și alta sunt principiile. Ea nu poate să susțină că un scriitor poate fi împiedicat de cineva să scrie, dar nici să vadă că un secretar general promovează nulități, umple presa cu numele lor și ni-i dă și drept exemplu. Înseamnă că nu cunoaște adevăratele valori și prin urmare nici n-are ce să caute acolo unde s-a cocoțat. El cărți n-a scris, nu se pricepe la ele și nici la ale altora. E o anomalie care trebuie să înceteze, dacă vrem să nu ajungem la o stare de confuzie totală în problemele de literatură. Și se așeză cu chipul, ai fi zis, în flăcări, dacă exaltarea ei n-ar fi fost foarte dură și lucidă. Se auzi o voce: am de pus o întrebare. Și se ridică și i-o puse. Într-o ședință, zise acela, poeta... a fost foarte urât criticată de secretarul general al Uniunii pentru că începuse de la o vreme să scrie poezie intimistă. Eu am fost foarte indignat și m-am ridicat și i-am luat apărarea. Și ce dacă scrie poezie intimistă? Poezia e și intimistă, numai bună să fie. Atunci m-a întrerupt chiar poeta și la fel de indignată și aprinsă la față ca acum, m-a întrebat că pe ce drum vreau s-o împing... Adică, în subînțeles, că o împing pe drumul dușmanului de clasă. Am rămas stupefiat ca și acum când o aud zicând aici că secretarul Uniunii e plin de toate păcatele. O întreb, când a fost sinceră, atunci sau acum? Și atunci și acum, a sărit poetesa bine inspirată de acea parte a ființei ei de care îmi pomenise, căci a făcut o puternică impresie, s-a produs rumoare aprobativă dar și reprobativă, la adresa celui care vrusese să arunce un dubiu asupra sincerității ei. Depinde cu cine e sala. În alt context răspunsul ei ar fi stârnit rânjete disprețuitoare pentru o astfel de labilitate în principii, care îți putea permite să treci fără să clipești din ochi de pe o

poziție pe alta. În clipa aceea sugestia ei era că poți fi un timp naiv, sincer și credul, dar că la un moment dat îți cad cojile de pe ochi și vezi adevărul. Perfect! Și atunci a luat cuvântul prozatorul. Începu prin a spune că el, ale cărui cărți au fost traduse în cincizeci de limbi (aici l-a întrerupt I.C. spunând că zilele astea i s-a raportat că a mai fost tradus într-o limbă și anume în pachistaneză). Da, da, și eu am auzit, da, mi s-a trimis cartea împreună cu o sută de dolari, a continuat celebrul prozator, i-am primit în plic și m-am dus la Banca de Stat și i-am predat... Da, am predat dolarii. Am primit pe ei șase sute de lei, da, șase sute, cât sa-mi cumpăr o sută de pachete de țigări, da, știu, leul e foarte puternic, de zeci de ori mai puternic decât dolarul, i-am cheltuit leii în aceeași zi la Capșa cu prietenul meu Ion Micu, și am predat dolarii, pe toți i-am predat (și îmi puse mâna pe umăr și mi-l strânse ca într-un clește: era un semn să nu mă neliniștesc de comedia pe care o juca?). Puteați să-i păstrați, ha, ha, îi zise adjunctul lui I.C. și să faceți un voiaj în Pachistan. Am fost în Pachistan, răspunse maestrul, și în Portugalia lui Salazar, am fost și în Spania lui Franco, și la Paris am fost, am văzut raiul capitalist, vă foarte mulțumesc, îmi ajunge... Ați scris și niște articole care au fost foarte apreciate, zise malițiosul adjunct, ne întrebăm de ce le-ați întrerupt... Nu numai articolele le-am întrerupt, răspunse scriitorul cu o bruscă schimbare de ton din care înțelesei că se va lăsa acum dus de marea sa fantezie a recriminării piezișe, pe care doar puțini i-o cunoșteau, că nu va mai vorbi cu limbajul rațiunii și al logicii, știind bine că în anumite împrejurări nimic nu era mai elocvent și neliniștitor decât s-o iei razna, să devii incontrolabil și imprevizibil, simulând în același timp exasperarea, de altfel existentă în forul său interior, căci la vârsta lui și atât de celebru, după ce aderase prin '46 la P.C.R. părăsind Partidul național țărănesc și înjurându-l îndelung în presă, se pomenise îndepărtat și izolat, gata să fie exclus din partid, da,

nu numai articolele le-am întrerupt, ci și pagina din noul meu roman a rămas albă, roman dedicat luptei ilegale a comuniștilor... Da, albă, pentru că noi scriitorii nu putem scrie fără o anumită sensibilitate și când suntem loviți tocmai în sensibilitatea noastră, punem stiloul jos și cădem pe gânduri. Da, întocmai ca Ion Lăscan, pe care dumneavoastră ni-l vârâți sub nas ca erou exemplar din nuvela *Ion Lăscan s-a pus pe gânduri* a talentatului Petre Dragoș... Și eu m-am pus pe gânduri... De ce?... De ce?... De ce numai Ion Lăscan are dreptul să se pună pe gânduri și noi, scriitorii, n-avem acest drept? Adică ce drepturi avem noi? Să rămânem la Lisabona?... Nu rămânem... Deși Lisabona e în țară latină și se poate lupta și acolo împotriva regimului fascist al lui Salazar, poți fi mai util acolo partidului decât aici unde sunt confruntat cu tovarășul... (și aici rări și mări cuvintele ca printr-o fantastică lupă) A-măi-că-li-țu-lui... Amăicălițului, repetă cu amara sa ironie, care nu mi-a făcut nimic, îl respect pe tovarășul Amăicălițului, nu i-am citit poeziile, o să i le citesc, da, îmi fac autocritica, e o lipsă a mea, când o să am timp îl citesc, acum n-am timp, n-am timpul socialmente necesar, să mă scuze tovarășul Amăicălițului, e mai tânăr, eu am cincizeci și patru de ani, el e mai tânăr, să vie la mine să stăm de vorbă, n-o să regrete, are multe de învățat... Da, mai are multe... multe de învățat... Delira? Nu chiar. Și pe acest delir controlat se ridică Amăicălițului și îl întrerupse intempestiv. Tovarăși, eu n-am nimic de învățat de la tovarășul... și n-am ce să caut la el, deși mă invită! Și n-am nevoie de aprecierile lui, bune sau rele asupra poeziilor mele. Și se așeză. Asta făcu foarte proastă impresie. I.C. își intensifică truda sa pe carnetul pe care scria, marele zimbru își ridică și mai sus privirea, președintele Consiliului de Miniștri spuse și el o vorbă: dialogul între generații e inevitabil și necesar, trebuie să stați de vorbă, să discutați... Eu l-am invitat pe tovarășul Amăicălițului, reluă celebrul scriitor, l-am invitat și nu l-am

întrerupt. Când o să ia aici cuvântul n-o să-i întrerup vorbirea, ci dimpotrivă, o să-l ascult cu mare interes, cum am mai ascultat și pe alții... Nu mi-e rușine să ascult la vârsta mea un tânăr atât de talentat, dar care mai are ce învăța, da, mult mai are, când o să treacă prin ce-am trecut eu, când fasciștii mă pândeau cu pistoalele în buzunare să mă împuște (și din fericire n-o să mai treacă, fiindcă i-am învins pe fasciști), dar o să treacă prin altele, fiindcă lupta partidului nu s-a încheiat, avem de luptat împotriva dușmanului de clasă care uneltește să întunece victoriile noastre, a ideologiei burgheze imperialiste și a rămășițelor mic-burgheze, atunci o să-și aducă aminte de vorbele mele și o să-mi dea dreptate... Acuma, am gândit eu atunci, trebuie să pună punct atacului împotriva Amăicălițului, dacă vrea să nu se întoarcă totul împotriva lui. Sugerase destul, că individul e nestăpânit și deci nepotrivit pentru a fi împins într-o funcție unde se cerea calm și disponibilitate, pentru a colabora cu toată lumea și cu toate generațiile, că era infatuat și inabil (îi întinsese o cursă și el căzuse în ea, declarând că n-are de învățat de la nimeni – nu spusese chiar nimeni, dar nu precizase că de la alții da), deși talentat, da, talentat, dar nu foarte talentat, nu-i citise poeziile, era o lipsă a lui, dar o să i le citească (*voire,* n-o să i le citească! sugestie: nu poți să bagi pe gâtul cuiva un poet mediocru, chit că îl popularizezi până la exces, dublă sugestie, nu poți pune în fruntea scriitorilor un poet pe care generațiile mai în vârstă nu-l prețuiesc, fără riscul de a-ți îndepărta aceste generații). «N-o să-mi aduc aminte de vorbele dumneavoastră, zise însă Amăicălițului, de astă dată mai calm, dar minându-și totuși poziția deja șubrezită, mă scuzați, se adresă el prezidiului, că intervin, dar văd că tovarășul... își continuă atacul împotriva mea, deși declară cu ipocrizie că nu i-am făcut nimic. I-am făcut, dar nu vrea să spună, eu i-am citit cărțile și am declarat într-un interviu că imaginea pe care o oferă ele în străinătate despre țara noastră nu e prea

măgulitoare. E o părere personală pe care am exprimat-o cu sinceritate, fără vreun gând ascuns sau cu invidie pe succesul său, care totuși irită pe mulți prin tapajul pe care îl face. Nu vreau să spun mai multe despre chestia asta, nu e locul, declar doar că, în fond, dincolo de anumite dedesubturi și de părerea mea personală, nu e rău că un scriitor român e tradus în limbi străine! Foarte bine! Și cu asta nu mai am nimic de adăugat, indiferent ce-ar mai spune dânsul aici...» Da, vorbise mai bine, dar tot rău era, ba chiar mai rău, fiindcă opera celebrului prozator era unanim apreciată și părerea personală despre ea a poetului, chiar sinceră, cum declara el, nu era totuși mai puțin obtuză, în ultima instanță chiar nesinceră, fiindcă se știa că acest argument al imaginii nefavorabile a țării noastre în opera prozatorului fusese lansat de secretarul general al Uniunii, preluat și de acesta de la I.C. Era unul din motivele disgrației în care căzuse prozatorul, desigur nu cel real, care era de ordin politic, ci invocat, cel politic nefiind încă elucidat: trecutul lui în presă, adeziunea sa la Partidul național țărănesc și alte compromisuri... Da, da, reluă el, am auzit, am auzit și nu m-am supărat, de ce să mă supăr, critica e liberă, mai ales dacă e și sinceră, un scriitor care se supără când e criticat dovedește că n-are încredere în scrisul său, că are dreptate criticul, că opera lui nu are valoare, dar una e critica și alta e calomnia, una e critica sinceră, înaripată de dorința de a-l ajuta pe scriitor, și alta e denigrarea, chiar sub masca sincerității, sub masca principialității, a demagogiei... Eu mi-am scris cărțile fără dedesubturi, iubind acest popor și mai ales iubindu-mi părinții mei țărani, bunicii mei tot țărani, străbunicii mei pălmași care au suferit jugul exploatării boierești, care au suferit împilarea jandarmului și a vătafului și i-am descris în cărțile mele cu dragoste, nu i-am ponegrit, nu puteam să-mi ponegresc neamul, cum am auzit că se scrie acum în Occident, unde e la modă să-ți urăști tatăl castrator și mama freudistă și să

trăiești în incest cu sora ta bună și să descrii ocnele de multă, da, foarte multă poezie, cu mult talent și să arăți că un criminal, un ucigaș, e un sfânt, că inima lui e o floare, da, o floare neagră, dar tot floare, sunt și flori negre, laleaua neagră, dar nu lalele, negre sau galbene, sau turcheze descriu acești scriitori, ci pederaști, pederaști activi și pasivi, colaboraționiști cu ocupantul fascist, trădători de patrie, care au o singură dorință, să ajungă în ocnă, în raiul lor, și ca să ajungă în el, ucid fetițe, dar și oameni bătrâni, și acești scriitori descriu aceste crime cu exaltare și critica îi laudă, scrie despre ei tomuri întregi, prefețe, face să curgă râuri de cerneală. Nu sunt un astfel de scriitor, deși unii sugerează că aș fi, nu chiar criminal, deși a-ți ponegri neamul e și asta o crimă, o trădare de patrie dintre cele mai ignobile, căci patria e mama noastră a tuturor, pe pământul ei am deschis ochii, pe miriștile ei am auzit ciocârlia, în ogrăzile ei am văzut răsăritul soarelui și am auzit minunatul fluierat al graurului... Nu sunt un scriitor idilic, viața noastră a fost aspră, da, aspră și în asprime nu toate virtuțile înfloresc, mai înfloresc, născute din sărăcie și mizerie, violența, cruzimea, forme ale disperării și ale revoltei... Le-am descris și pe ele, dar n-am denigrat, nu mi-am înjosit eroii... Gata, am gândit iar în clipa aceea, ajunge, s-a înțeles ceea ce vrei să spui, nu întinde coarda... Dar el o întinse, sau cel puțin așa mi se părea mie, fiindcă îl cunoșteam de cinci ani, o întinse după o teorie a lui că trebuie s-o întinzi chiar până plesnește și în clipa când plesnește să-i dai drumul din mână și să-i zboare celui pe care îl vizezi pe lângă urechi, să-i vâjâie pe lângă tâmple, și imediat să-ți alegi altă coardă, să ai mai multe și s-o iei de la cap... În cazul de față cel vizat era I.C. care nu putea fi numit, dar care, la rigoare, putea fi... Președintele Consiliului de Miniștri, care îl simpatiza și nu înțelegea nimic din înverșunarea crescândă a celebrului prozator, îl întrerupse mirat și vesel: maestre, îi zise, nu vreau să vă întrerup, dar ca să vă pot urmări v-aș ruga să spuneți direct

la cine vă referiți... suntem între noi, putem vorbi deschis, văd că sunteți foarte îndurerat, spuneți pe față... Da, da, da, zise prozatorul prinzând din zbor o altă coardă, da, sunt îndurerat și cum să nu fiu dacă mi se spune, nu pe fața, nu deschis, nu sincer, că mi-am ponegrit țara în cărțile mele, mi-am ponegrit neamul peste hotare... Ei, da, îl opri iar primul-ministru, dar cine... Se lăsă o tăcere și se produse o relaxare și în prezidiu, toți cu expresii vesele, fals nedumerite și cu ridicări din umeri: ei, cine să fi spus, unde, când... Da, da, am să spun, șopti prozatorul parcă cu o tristețe metafizică, n-aș fi vrut să spun, dar trebuie să spun... O să-l numească oare pe I.C.? mă întrebam. Ai fi putut crede că vorbitorul, ajuns aici, are de gând să-și taie punțile, să joace totul pe-o carte, nu mai putea da înapoi, podurile, în urmă, i se vor prăbuși... Ce i se mai putea face mai mult decât să fie declarat trădător de țară? Să-l spânzure? Să-l beleasca de piele? N-aveau decât, își trăise viața, se întâmplă, da, se scrie și în istorie că o viață glorioasa are adesea un sfârșit tragic.. Si-l asuma, de ce să nu și-l asume?... Da, da, o să-l spun, repeta, de ce să nu-l spun, e aici de față și surâde, eu nu surâd, nu pot să mai surâd... prietenul meu, fiindcă suntem prieteni, tovarășul Dumitru Dumitrescu-Dolj, secretar general al Uniunii... scriitorilor (la acest din urmă cuvânt șovai premeditat apoi îl rosti, dar sarcastic, cu intensă ironie, vrând parcă să spună că iată ce-au ajuns scriitorii, să li se pună în cap un astfel de ridicol personaj, care mai și surâdea; personajul, auzind, surâse și mai accentuat ca și când i s-ar fi adus un elogiu...). Cineva dinafară ar fi putut crede că era prea puțin pentru o punere în scena atât de dramatică, pentru noi însă era foarte mult! comentă Ion Micu fără patetism, cu o modestă convingere. Era o breșă care doar în aparență se plasase la nivelul Uniunii, și având un mobil meschin. Îmi revenea mie sarcina s-o plasez în sfera clară și distinctă a principiilor, dar fără această breșă mi-ar fi fost imposibil, fiindcă cine eram eu? Un critic literar abia cunoscut, un redactor-șef al unei reviste din provincie. În timp ce el era o puternică personalitate, care avea în urma lui o operă. Iar breșa nu se putea face decât exact în stilul în care o făcuse el. Unii declarară mai târziu că felul cum vorbise cunoscutul prozator le pricinuise scârbă. Erau privilegiați ai ierarhiei care se formase de la I.C. în jos, scriitori minori și demagogi, care aveau deja mașini la scară, dar și scriitori de valoare care își încheiaseră opera și nu-i mai interesa decât o existență comodă, după ce în vechiul regim duseseră o viața grea de lipsuri materiale și plină de compromisuri zadarnice. Când lua cuvântul cel care ceruse să-i fie asigurate lemnele și un kilogram de carne pe zi, el îl apără pe secretarul general al Uniunii, lucru care mă scârbi pe mine de astă dată, deși îl prețuiam, era și el un mare scriitor, avea într-adevăr nevoie de lemne și de carne, avea și doi copii, dar..."

II

Ion Micu tăcu, nu-și duse ideea până la capăt. Suferea vizibil de ceva, o expresie de minus i se așternuse pe chip. Vru să-și aprindă o nouă țigare, dar renunță cu un fel de silă înțelesei: țigările nu mai aveau gust... „Ascultă, Victore, zise, în spitalul ăsta nu se poate bea o cafea?" Eram pe terasă. Mă ridicai, ieșii pe coridor și mă dusei în oficiu, unde întrebai o infirmieră dacă nu putea să-mi aducă o cafea. „Are medicul de gardă, zise, dacă vă dă el, vă facem..." Și o luarăm amândoi spre camera de gardă. Medicul se uită la mine surprins, dar fata i-o luă înainte, îl luă la vale, hai, dom' doctor, nu fiți zgârcit, doar atât îi spuse și nu-i mai așteptă răspunsul, îi luă pur și simplu cutia dintr-un sertar și ieșirăm. Când o aduse, Ion Micu se uită la fata clipind des. „Ați pus zahăr în ea", zise. „No, zise și fata cu o bruscă ironie amară." „Mulțumesc, sărut mâna, de unde ați ghicit?" „Ei da, mare ghicitoare", răspunse ea cu un dispreț vesel și ne întoarse spatele și îi văzurăm corpul suplu

sub veșmântul alb care parcă mișcându-se cu nepăsare ne spunea ca știa ea multe și îi cunoștea bine pe băutorii ăștia de cafea amară... „Foarte bună, zise Micu după ce gustă din ea, și nici măcar n-am ciupit-o de cur, m-a luat la mișto..." Clara avu o umbră de surâs: „Internează-te și tu ca Victor vreo două săptămâni și o să ai ocazia asta în fiecare zi. Serios, ai ajuns dependent de cafea și de bere, nu ți-ar strica o desintoxicare..." „Un om trebuie să moară de ceva", repetă el acest răspuns invariabil, care, se pare, pe el îl împăca cu soarta: n-avea intenția să se lipsească de aceste două droguri fără de care nici al treilea, țigarea, nu mai avea gust și nici mintea nu-i mai mergea.

„Nu se poate sa acordați atâta importanță unui secretar al Uniunii, tocmai dumneavoastră care sunteți un atât de cunoscut scriitor, zise președintele Consiliului de Miniștri naiv. Sau făcând pe naivul, continuă Ion Micu. Noi nu i acordăm importanță, răspunse prozatorul, el ne acordă noua. Ne acordă și ne critică în presă, în toată presa, în articole de fond din marile ziare, nu numai literare, ziarele care apar în milioane de exemplare, și cititorii noștri află că n-avem nivel ideologic, că nu cunoaștem clasa muncitoare, că n-am auzit de ideile marxist-leniniste despre artă și literatură, în timp ce el le cunoaște, foarte bine le cunoaște, fiindcă s-a născut cu ele din fașă, în timp ce noi sugeam doar lapte de la mamele noastre, el odată cu laptele sugea și idei, pe care însă le-a ținut bine ascunse până la 23 August și numai după 23 August 1944 le-a dat la iveala, în timp ce noi am avut naivitatea s-o facem și înainte de 23 August și să fim amenințați de legionari cu pistolul, să năvălească legionarii în redacțiile de stânga unde lucram și să fim ciomăgiți, să ni se devasteze birourile și să ne promită că vor reveni dacă nu renunțăm la atacurile noastre împotriva legiunii și a Căpitanului. Ce facea pe atunci tovarășul Dumitru Dumitrescu-Dolj? Tovarășul Dumitru Dumitrescu-Dolj, care mi-e prieten, da, foarte bun prieten... Iritat la extrem, I.C. îl

întrerupse cu brutalitate spunându-i că partidul cunoștea activitatea politică de dinainte de 23 August a tovarășului Dumitru Dumitrescu-Dolj, asta e o ședință în care scriitorii sunt invitați să discute probleme de creație și nu verificări politice. Sunt strâns legate, răspunse prozatorul. Partidul ne-a învățat că politica și arta se îmbină într-un tot armonios. Și când suntem criticați că n-avem nivel politic, trebuie să răspundem și să discutăm chestiuni politice. I.C. tăcu, se făcu că n-a auzit, continuă să scrie în carnetul lui cu înverșunare. Scria repede, umplea filă după filă. Dar și prozatorul renunță la atacul său politic împotriva secretarului Uniunii. Se grăbi să încheie. Nu vroia să abuzeze, nu atât a avut de spus, are multe de spus, dar poate că și alți scriitori doresc să-și exprime punctul lor de vedere, dacă va mai fi timp și dacă va fi necesar, o să ceară din nou cuvântul... Atunci m-am ridicat eu. I.C. îmi aruncă o scurtă privire... Ei, parcă mă întreba, tu ce-ai de spus? Te-am numit redactor-șef, poftim, ai cuvântul. Da, îi răspunsei printr-o lungă tăcere, m-ai numit, după ce însă m-ai silit să gândesc că sunt ceea ce nici un om nu dorește să fie, adică un ins manevrabil pe fondul general de lașitate umană care zace în noi, când în joc e un ideal pe care, chipurile, îl servim împreună. Lenin spune (și în cuvântul meu făcui un abuz ostentativ citându-l de nenumărate ori, ca să-i sugerez lui I.C. și nu numai lui că nu mai putem gândi ca și când Stalin ar mai trăi încă și ne-ar îndruma mai departe cu mâna lui părintească), Lenin ne învață că în chestiuni de literatură și artă nu se decide nici prin vot și cu atât mai puțin prin hotărârea personală a cuiva, care ar deține o funcție, să zicem chiar pe merit. Se pune atunci o întrebare foarte delicată: cine decide? Da? sări numaidecât I.C. foarte brutal. Îți pui întrebări delicate într-o chestiune atât de clară cum e conducerea de către partid a literaturii și artei? Auziți ce dileme are tovarășul Ion Micu, redactor-șef al unei importante reviste din țară. Înțelesei, deși

de fapt știam: eu nu eram marele prozator, să mi se permită dizertații libere pe ceea ce îmi putea trece mie prin cap, să-l învăț eu pe el sau pe alții ce zice Lenin. Era un avertisment dat și altora Nu mă mir, continuă I.C. sarcastic, de ce revista *Luceafărul literar* a ajuns la un tiraj atât de scăzut (care e tirajul, se adresă el adjunctului, exact, zise acela prompt, o mie patru sute I.C. își apuca nervos carnetul), tirajul ăsta ne pune problema reorganizării revistei și în loc să se gândească la asta tovarășul Ion Micu vine aici la o ședință la Comitetul Central cu întrebarea cine decide în chestiuni de literatură și artă... Și după această amenințare, mă protejă tot el clătinând din cap cu infinită răbdare și simpatie: Nu zic să nu reflectăm la scrierile lui Lenin, dar tot Lenin spune că până nu smulgem din noi drăcușorul mic-burghez, avem puține șanse să înțelegem în mod just marile probleme ale revoluției și rolul care îi revine literaturii și artei în victoria ei. Și îmi făcu, patern și insistent, cu degetul O clipă mă intimidă. Tirajul revistei noastre era într-adevăr scăzut, trăgeam trei mii și jumătate din el ne era returnat, chioșcurile ni-l refuzau fără să deschidă pachetele, nu știam de ce. Revista nu era bună, dar nu din vina noastră, cele mai interesante materiale ne erau respinse de direcția locală a presei, cu care aveam zadarnice discuții, articolele polemice cu scriitorii și criticii din București fiind amânate până ce obiectul polemicii devenea inactual. Totuși revista era mai bună decât altele din capitală și I.C. știa acest lucru. Evitai însă să mă las atras în explicații inutile asupra condițiilor în care era silită să apară revista noastră lunară, în care aș fi eșuat fără să pot să spun ceea ce aveam de spus. Mă făcui, de asemenea, că n-am auzit stupida lui obsesie referitoare la drăcușorul mic-burghez și continuai: în conducerea de către partid a literaturii și artei, teză de a cărei justețe nu se îndoiește nimeni, se pune totuși chestiunea delicată a judecății de valoare, care revine criticii literare. Or, această critică se exercită de către

critici. În acest sens, tradiția rămâne: nu poate să vină un nechemat și să decidă el care poezie e bună, care e roman prost, care e piesă de teatru revoluționară și care nu e. Pentru a fi revoluționar orice text trebuie să fie întâi realizat artistic ca să se deosebească de un articol de gazetă pe care poate să l scrie orice jurnalist. Nu pledez pentru autonomia esteticului, dar nici pentru autonomia urâtului, a inesteticului agresiv, a platitudinii violente care se răsfață abuziv. Lenin declara că nu-i place Maiakovski, că lui îi place Pușkin. Dar asta nu l-a determinat să ia măsuri împotriva lui Maiakovski. A lua măsuri împotriva unui scriitor era împotriva concepțiilor lui despre condiția artistului. Își spunea părerea și dorea să rămână o simplă părere. La noi scriitorul actual netalentat este încurajat să desființeze critica, să se plângă de ea, să ceară audiențe, să fie ascultat cu bunăvoință și să obțină să se ia măsuri represive împotriva criticului care îl respinge. De aici decurg anumite consecințe. Normele leniniste sunt ignorate, deși critica și autocritica, spune el, ne e necesară ca apa. Și aici ajungem iar la chestiunea delicată a viziunii globale pe care o avem despre spiritul critic. Cine are dreptul să promoveze false valori, uitând că declanșează astfel și creează un mecanism arbitrar care se placheaza pe idealuri pentru care am luptat și care ne călăuzesc existența? Un poet care a declarat aici că n-are de învățat nimic de la nimeni nu-și dă seama că a exprimat o stare de spirit simptomatică. El nu e interesant în sine, ci prin ecoul pe care l-a stârnit și sprijinul pe care l-a primit din partea conducerii Uniunii Scriitorilor. A vrut și a obținut să fie lăudat de criticii care îl contestau. Bun și ce e cu asta? Îi ajunge lui această victorie? Înseamnă că nu e un poet, ci cu totul altceva, nu ne interesează ce, într-o societate nouă apar psihologii bizare și atât de neverosimile încât generațiile viitoare vor ridica din umeri dacă se va găsi cineva să le descrie. Coșbuc, am continuat destins și decis să-mi dau și eu foc câtorva punți, urmând tactica

cunoscutului prozator, Coşbuc are o poezie în care criticul e băgat la puşcărie fiindcă nu-i plăceau poeziile împăratului. Totuşi împăratul, scriind noi poezii, îl cheamă pe critic din celulă şi i le citeşte, sperând într-o apreciere favorabilă. Criticul ascultă, apoi răspunde, adresându-se celor care îl înconjurau

E cheia temniţei la voi
Hai duceţi-mă înapoi.

Coşbuc a prezentat o imagine idilică a criticului, eu n-am avut curajul să spun publicului care venise să mă audă la o conferinţă pe care am fost somat s-o ţin, că versurile poetului erau proaste. E drept că nici publicul n-a plecat convins că vorbisem despre un poet bun, şi la ieşire unii m-au întâmpinat cu căldură şi ironic condescendenţă: nu fiţi deprimat, mi s-a spus, noi îl citim pe Eminescu şi n-o să uităm ce înseamnă poezia. Totuşi am venit cu speranţa să auzim noi stihuri... nu le-am auzit, dar or să vină... Şi am înţeles că la o a doua sau a treia mea conferinţă o să găsesc sala goală. Numele meu, din clipa aceea, şi destinul meu, se contopise cu al poetului despre care vorbisem. Vom parcurge de-aici înainte împreună acelaşi drum. Iar noul Eminescu nu va mai găsi în mine criticul care să-i anunţe apariţia, deşi eram destinat să-i aud primul glasul! Nu, eu aveam să rămân criticul care elogiase un fals poet şi care nu mai putea să tresară, chiar dacă ar fi tresărit, la auzul versului divin al poetului aşteptat... Numai dacă aveam să mă întrec pe mine însumi. Şi voi încerca, am încheiat, să fac acest lucru, cu energia unui revoluţionar de profesie, aşa cum ne învaţă partidul... Lamentabil, am gândit aşezându-mă pe un scaun alături de cunoscutul prozator, care îmi strângea braţul încurajându-mă: A fost foarte bine, foarte bine, stai liniştit, parcă îmi spunea. Ce bine? Că mi am legat soarta de aceea a lui Amăicăliţului? Şi încă aşa cum m-a învăţat partidul? Ca şi când partidul ar fi spus că trebuie să... Ştiinţa de a rămâne tu însuţi în împrejurări care ne depăşesc se învaţă. Într-o astfel de şedinţă

te pomeneşti că spui ceea ce n-ai dorit să spui şi, dimpotrivă, te apucă o amnezie şi uiţi să vorbeşti despre lucruri care te-au indignat atâta vreme şi plănuiai să le dai la iveală. Experienţa asta se capătă tot în şedinţe şi anume la un nivel cât mai înalt. Or, asta era prima de acest fel la care luam parte. Întâi că nu trebuia să-mi dezvălui gândirea intimă şi să afirm că am fost somat să ţin acea conferinţă. Al doilea, nu trebuia să spun eu despre mine că m-am compromis acceptând. Al treilea că nimeni n-a înţeles chiar foarte clar despre care poet era vorba. Al patrulea ce rost avea să spun despre mine însumi că sunt revoluţionar de profesie... Fapt e că I.C. arăta destul de mulţumit de cuvântul meu, avea această expresie pe chip şi am simţit că roşesc, îmi ardeau urechile. După mine s-a ridicat un cunoscut poet care de la început a introdus în fluxul subteran al şedinţei, cu voce dramatică de bătrân demagog, o diversiune de o violenţă extremă. Nu striga, dar aveai impresia netă că urlă. Nu cred că a vrut în mod special să mă atace pe mine, fiindcă n-avea motive, totdeauna scrisesem bine despre el, e drept nu foarte bine, totuşi bine în raport cu degringolada în care ajunsese talentul său după 23 August încoace. Sensul diversiunii era următorul. Că, tovarăşi, ce discutăm noi aici despre Dumitru Dumitrescu-Dolj, când duşmanul de clasă ne pândeşte şi îşi strecoară ura sa chiar sub ochii noştri, în revistele noastre pe care scrie deasupra titlului, proletari din toate ţările uniţi-vă? Iată ce putem citi într-o revistă de provincie... Şi scoate revista din buzunar (venise cu ea de-acasă!) îndoită să nu i se vadă numele, deschisă gata la acel text. Ce ne citi? Că un erou dintr-o proză îşi botezase câinele, Căpitanul. Şi numele acesta se repeta de câteva ori, iar textul, citit tendenţios, sugera rânjetul de satisfacţie pe care autorul îl adresa, printre rânduri, cititorilor. Suna ca o sfidare, părea ceva incredibil, cum putuse să apară aşa ceva? Iată adevăratele probleme care ni se pun, lipsa de vigilenţă, spiritul de gură cască, împăciuitorismul cu elemente

dubioase, care atâta așteaptă, să... etcetera, etcetera. Rumoare de satisfacție printre partizani. lui Dumitru Dumitrescu-Dolj, reținere obiectivă în prezidiu, voci: în ce revistă a apărut, cine e autorul? Poetul strigă: n-are importanță în ce revistă a apărut, putea să apară în orice revistă în care lipsa de vigilență slăbește. Totuși, se insistă, unde? În *Luceafărul literar,* zise I C., dar, cum bine a spus aici cunoscutul nostru poet, putea să apară și în altă parte. Mă cruța, nu vroia să mă arunce în gura vigilenților, iată deci că ținea totuși la mine, când putea, acum, atât de ușor, să mă îndepărteze din presa literară. Totuși această diversiune grosolană nu opri tirul vorbitorilor care urmară, împotriva secretarului general al Uniunii. Spuneau câteva fraze despre sporirea vigilenței, apoi cu o abilitate de care eu nu fusesem în stare, reveneau asupra unor probleme care privesc atmosfera care s-a creat în conducerea Uniunii. Fără dramatism, fără destăinuiri intime, cu detașare, fără ironii inutile, ca despre un lucru îndeobște cunoscut și care trebuie remediat. Se povestiră câteva lucruri elocvente: că D.D.-Dolj era mereu cu partidul în gură și atribuia greșelile sale partidului. Care erau acele greșeli? În primul rând modul disprețuitor cu care îi trata pe scriitori. Felul cum li se inventau concepții burgheze și nu numai oral și în ședințe, ci și în presa de mare tiraj. Un exemplu: un scriitor este întrebat de D.D.-Dolj la ce lucrează. Vreau să scriu un roman despre mineri, dar merge greu, i s a răspuns. De ce? Fiindcă s-a documentat în Maramureș și acolo situația minerilor nu e tipică pentru a putea oferi o adevărată imagine a minerilor din țara noastră și că el, romancierul, trebuie să se elibereze de acea realitate și să se ducă în altă regiune. Ce face atunci D.D.-Dolj? Publică un articol în *Scânteia,* nesemnat, deci un editorial ca din partea ziarului, în care ce spune: că printre scriitori circulă «teoria» burgheză a eliberării de realitate și... dă-i și combate această teorie, dăscălește-i pe scriitori pe trei coloane, pe pagina întâi în organul C.C. Alt exemplu: într-o ședință de partid se ridică un scriitor care vrea să pună o întrebare (un scriitor cam naiv, după cum se va vedea). Ei, care e întrebarea? Dacă e adevărat, a zis el, că a intervenit o pauză în lupta ideologică. Toată lumea a râs! I-auzi ce i-a trecut prin cap! Nu, tovarase, stai liniștit, n-a intervenit nici o pauză, ce te-ai speriat? i s-a spus. Ce face însă D.D.-Dolj? Articol de fond în *Scânteia* de dăscălire a *tuturor* scriitorilor, în același stil, că ar circula printre ei ideea că ar fi intervenit o pauză așa și pe dincolo. E clar: desigur, *Scânteia* se interesează de problemele ideologice și de creație ale oamenilor de cultură și îi cere secretarului general al Uniunii să scrie despre astfel de probleme, dar nivelul politic și cultural al tovarășului D.D.-Dolj e atât de precar încât el nu știe ce să scrie, adevăratele probleme de creație ale scriitorilor îi sunt de fapt străine și atunci trage și el cu urechea și nu se sfiește să informeze greșit *Scânteia,* cititorii și chiar partidul, prezentând false probleme și oferind despre scriitori o imagine ridicola, care îi discreditează. Când un tânăr scriitor vine la el cu o adevărată problemă de creație (și vine fiindcă D.D.-Dolj îl cheamă), el ascultă, îl lasă să vorbească și pe urmă îi spune acelui tânăr frământat: iubești poporul? Da, bineînțeles, răspunde acela. Ei, dacă iubești poporu, o să știi să-ți rezolvi toate problemele de creație. Asta le spune la toți: iubești poporul? Iubești poporul? Și nu e de mirare! D.D.-Dolj e un simplu ziarist, ce caută el în fruntea Uniunii Scriitorilor? Să se ducă la ziariști! Nu l-a apărat, de fapt, decât poetul cu diversiunea lui (dar nici el n-a suflat un cuvânt direct favorabil), iar Amăicăluiului n-a infirmat acuzațiile, ci doar a subliniat din gros ca D.D.-Dolj e un comunist devotat și noi avem nevoie în fruntea Uniunii de astfel de oameni. A vorbit bine, în sensul că el a găsit totdeauna sprijin la D.D.-Dolj (cred și eu!) așa cum a vorbit și prozatorul de ale cărui lemne și kilogram zilnic de carne se îngrijea personal secretarul general al Uniunii. Asta nu era rău, măcar

dacă ar fi făcut-o și pentru alți scriitori de seamă, oameni bătrâni, ale căror cărți nu se reeditau, deși nu aveau în ele nimic contrarevoluționar și care toată viața trăiseră numai din scris. De ei nu se îngrijea nimeni, trăiau uitați și chinuiți de lipsuri. I se dădu apoi cuvântul lui D.D.-Dolj, din oficiu, pentru că nu ridică mâna, deși se lăsase o tăcere după Amăicălitului: nimeni nu mai dorea să vorbească. Devenise evident că era rândul lui. Dar el, cu acel surâs stupid pe buze, surâs de gips, încremenit, care vroia să exprime optimism, încredere... În realitate părea mai degrabă îndobitocit de loviturile primite, căci abia putu articula câteva fraze că, zise el, tot ce s-a spus nu e adevărat, nu se poate dovedi . El nu-și pregătise o apărare, fusese luat prin surprindere, nu crezuse posibil să fie criticat el chiar de majoritatea celor prezenți și într-un mod atât de total, să nu i se mai recunoască nici un fel de merite, să se ceară plecarea lui și asta chiar în fața lui I.C. și a președintelui Consiliului de Miniștri. Îngâmfare extremă, prostie, psihologie de câine care aștepta sa fie apărat de stăpânul său și el să nu zică nimic? Pesemne asta vroia să sugereze surâsul lui, că o să vă arate el nenea că ați îndrăznit să vă ridicați contra mea... Chiar lamentabil! Abia atunci am căpătat certitudinea că va fi înlăturat... În sfârșit se ridică bătrânul zimbru. În cuvinte puține, dar bine cumpănite, el se adresă mai mult prezidiului și spuse că toate astea s-ar tempera mult, toate aceste frământări adică ar dispărea dacă s-ar îmbunătăți substanțial legea drepturilor de autor. . Multe pricini de-aici pornesc, zise el domol, să se facă lucrul *asta* și se va vedea cum conflictele se potolesc și toată obștea scriitoricească va trăi în *pașe* și armonie. Era limpede, el nici nu ascultase ce se spusese acolo. Și se așeză repetându-i în șoaptă lui I.C.: multe discordii de *aiși* vin... O s-o facem și pe-asta, zise I.C., sec, încetând să mai scrie și anunță o pauză. Mă pomenii chemat la el și îi gasii acolo și pe Amăicălitului, pe cunoscutul prozator și pe D.D.-Dolj. I.C. îi spunea acestuia, furios: vei lua cuvântul din nou și îți vei face autocritica. E inadmisibil să te comporți ca un prinț consort. Cine vrei să te apere? Eu? Eu am făcut greșelile care ți se atribuie? Apără-te dacă poți, dacă nu, fă-ți o severă autocritică. Pune mâna și fă-ți un punctaj și să nu îndrăznești să nu te ridici și să te împaci cu scriitorii. Că ai știut să le dovedești că mai pot avea încredere în tine. Nu vreau, zise Dededolj, fără să mai surâdă, să-mi pun cenușă în cap. Îmi dau demisia. Nu-ți dai demisia, zise I.C. sardonic. Vei fi dat afară și cată să reflectezi la această nuanță. Vei fi dat afară oricum, dar tot trebuie să-ți faci o demnă autocritică. N-o să spui că eu te-am îndrumat să ne dezinformezi sistematic și să scrii ridicule articole de fond despre false probleme. Începe prin a te împăca aici, în fața mea, cu prietenul tău... (și-i spuse pe nume cunoscutului prozator), cu tovarășul Ion Micu despre care de asemenea m-ai dezinformat punându-l în conflict cu poetul Amăicălitului, iar pe tovarășu. Ion Micu îl rog să facă același lucru, să accepte să-i strângă mâna poetului și să colaboreze cu el, acolo la *Luceafărul literar*, unde sunt atâtea de făcut. E intolerabil să ne pierdem în astfel de conflicte și munca să sufere. Bătrânul zimbru, afabil, dădea din cap înțelept, că nu e bine, zise el, să ne sfâșiem între noi, obștea scriitoricească trebuie să rămână unită... Amăicălitului, foarte vesel, declară că el totdeauna l-a stimat pe tovarășul Ion Micu și e gata și acum să-i întindă mâna. Și i-o și întinse și tovarășul Ion Micu i-o strânse cu același optimism afișat ca și al poetului, nu fără un gând, desigur nereciproc, dar poate că reciproc totuși, că împăcarea n-ar fi imposibilă. Dededolj însă nu se împăcă cu tradusul prozator, care era destul de inteligent să nu jubileze, dimpotrivă, părea sincer mâhnit și afectat. Interveni președintele Consiliului de Miniștri, popular, și în virtutea vârstei, le zise: mă, eu sunt bătrân, voi sunteți încă tineri, mai aveți încă timp să vă împăcați, că pe urmă n-o să mai aveți și nu puteți să muriți urându-vă unul pe altul. Băgați

de seamă, o să fiți chemați de tovarășul Gheorghiu-Dej și nu e permis sa veniți așa în fata lui. Asta îi impresionă pe cei doi și tradusul prozator zise că în mod sincer el nu are pentru Dededolj decât sentimente de prietenie, da, numai prietenie și nicidecum ură. El vrea bucuros ca între ei doi să nu mai fie nimic, el a și uitat totul... Zadarnic, Dededolj se încăpățână să nu-i vie în întâmpinare, și atunci I.C. bătu cu pa ma în masă: bine, reluăm ședința! Și îl ignoră pe Dededolj ca și când nici nu l-ar mai fi auzit când acesta se ridică în plenul adunării și își făcu apoi o ștearsă autocritică formala. Luă cuvântul în încheiere I.C., care vorbi un ceas, după notele pe care și le făcuse în carnet. Foarte prudent, deși foarte aplicat, își exprimă nemulțumirea că scriitorii n-au vorbit despre problemele lor de creație, poate cu altă ocazie or s-o faca. Apoi trecu la «chestiunile administrative» cum le numi el, legate de conducerea practică a treburilor Uniunii. Să înceteze, zise el, aceste conflicte, scriitorii sa se pregătească în vederea unui congres care să-și aleagă o nouă conducere. Și vorbi despre asta îndelung, cerându-le ca congresul să afirme idealurile comunismului și atașamentul oamenilor de litere la acest ideal. Să se formeze o comisie care să studieze actuala lege a drepturilor de autor și să se facă propuneri de marirea tarifelor actuale, care fața de efortul pozitiv al creatorilor au rămas mult în urmă. Etetera, etetera..."

Ion Micu avea o expresie bizară de candoare când se opri. Mă uitai la el cu atenție. „Mai vrei o cafea?" îl întrebai. Dădu din cap.: „...dacă fata aia smecheră ne mai dă..." Ne mai dădu, dar prietenul meu rămase și după aceea tăcut și mă întrebai ce-o fi cu această expresie de pe chipul lui pe care nu i-o cunoșteam. Candoarea se amesteca și cu o vagă tristețe care îi dădea o înfățișare de copil pedepsit, dar care parcă nu stia ce-a făcut și cum de s-au întâmplat toate acestea. „Deci nu l-ai distrus pe Amăicălițului? îi spusei cu o intensă simpatie. Te-ai împăcat cu el!" „Da, zise, și am fost amândoi cooptați în conducereea

Uniunii. Eu am fost numit unul din secretari. Plecăm la București." „Vă mutați?" strigai cu glasul meu răgușit. Părăsiți orașul?" „Da", zise. „Și revista?" „Revista o preia Amăicălițului." „Deci tu ești acum mai mare sau mai mic?!" „E mai mare, zise Clara, observând tăcerea soțului ei. Parcă ar fi fost insesizabil ironică. Sau parcă ar fi spus cu o resemnare care ascundea o declarație modestă de dragoste: știu acuma că el o să ajungă și mai mare, dar chiar dacă ar ajunge mai mic nu l-aș iubi mai puțin. El se va ocupa acum, adăugă ea, de toate revistele Uniunii din capitală și provincie." „Petrini, zise Ion Micu, dacă îți aranjez ceva la București, vii și tu?" De astă dată tăcui eu. Dacă nu-mi organizează *ea* ceva definitiv aici, gândii, aș veni, de ce nu? Altfel îmi va fi imposibil, fiindcă aranjamentele *ei* îți restrâng foarte tare sfera de activitate, între cei patru pereți de scândură în care te pune. „Da, desigur, îi spusei, să mă fac sănătos..." Dar cu toate că în timpul povestirii avusesem de câteva ori clipe grele simțind că între mine și această lume, pe care el mi o desvăluia, se așeza foarte des o invizibilă perdea neagră (ei, cei vii, dincolo, cu imensele lor vanități, iar eu dincoace, cu perspectiva morții) mă pomenii zicând: „Ioane, acum că I.C. este, după cât se pare, gata oricând să-ți satisfacă orice favoare, nu s-ar putea ca adjuncții lui, care și ei sunt foarte puternici, să mă reintegreze în învățământul superior? Bineînțeles nu chiar acum imediat, ceva mai târziu, să zicem la anu? Și atunci n-aș mai pleca, fiindcă mie îmi place universitatea noastră de-aici." „Cred mai degrabă că acolo ai avea mai multe șanse, aici te cunoaște prea multa lume. Bineînțeles, zise fara șovăire, ca o să încerc. Dar ceea ce pot să fac în mod sigur e să-i sugerez Amăicălițului să-ți publice între timp niște articole sau studii filozofice. Cu ele sub braț ți-aș putea pleda mai ușor cauza și cu mai multe șanse de reușită." „Despre ce-aș putea scrie?" zisei amintindu-mi despre discuția mea, pe aceeași temă, cu Matilda.

Musafirii mei se ridicaseră să plece. Mă ridicai și eu să-i conduc. „Asta nu e o problemă", zise el și începu deodată să râdă, acel râs al său sacadat și insistent și care se intensifica tocmai când credeai, ca să nu te simți jignit, că trebuie să se oprească. Nu se opri decât târziu, dar de astă dată îmi explică tocmai la timp ca să nu-mi iau adio de la el pentru totdeauna: „De pildă, zise, despre Giordano Bruno! A fost ars pentru ideile lui!"

Da, așa era, se putea scrie despre acest italian care combătuse scolastica, dar și aristotelismul și care nu putuse abjura până la capăt. Să te târăști în genunchi la propriu și sa-ți renegi convingerile, cu speranța că, trăind, le mai poți încă răspândi printre oameni, se putea face o dată, dar nu de mai multe ori, fără a risca să ți le arzi astfel tu însuți. Deși Galilei o făcuse. Un suflet dramatic acest Giordano, ce era de râs aici? „Arșii ăștia, continuă Ion Micu, ne ajută, dacă n-ar fi fost ei, forța cuvântului *filozof* ar fi slăbit prin veacuri. Numai Napoleon, care n-avea cultură filozofică, a putut să spună în Egipt (ar fi putut să tacă, sau sa se exprime altfel) când l-au împresurat mamelucii; a dat ordin de apărare în formă de arici, iar la centru, a zis el, să fie puși savanții și măgarii...." Și râse iar, dar mai potolit și mai scurt. „Despre Giordano Bruno, mai spuse el, poți scrie și o carte..."

Și astfel ne despărțirăm...

III

Tot în spital aflai că în acele zile mai părăsea orașul cineva de care fusesem strâns legat și anume Petrică Nicolau, dar într-un mod zguduitor. Aflai de la medic, care totdeauna întârzia puțin la patul meu să-mi spună discrete cuvinte de încurajare dar să și comenteze evenimente din afara spitalului cu un bolnav care era, oricum, un intelectual, chiar dacă... Deși el, ca medic, știa multe, șocul pe care îl resimțea când o ființă umană se comporta aidoma pronosticului fatal nu era mai mic

decât al tuturor. Un profesor de la școala normală, zise el, s-a aruncat de la etajul cinci cu o carte în mână și era atât de îndârjit încât a căzut drept în picioare. I-au intrat bineînțeles picioarele în gât și a murit pe loc. Cartea era *Reportaj cu streangul de gât*, de Julius Fučik și înăuntru o hârtie pe care scrisese ceva în acest sens: că se sinucide în semn de protest contra nedreptăților care există. „Ce similitudine, zise medicul nedumerit, apoi se opri. Știi cine e? mă întrebă. Fostul soț al doamnei Matilda! Nu putuse, zică, trăi cu taică său, se mutase cu soția într-un bloc. Se spune că această soție ar fi venit apoi la școală și le-ar fi spus profesorilor în cancelarie: l-ați mâncat fript... Da, reflectă medicul blând, nu cred că profesorii aveau vreo vină și nici taică-său... parkinsoniștii își aleg astfel de sinucideri spectaculoase..."

E clar, gândii înfiorat, după ce medicul plecă și rămăsei singur în patul meu cu ciudata mea boală care nu da semne de ameliorare, o să mor și eu, am jucat cu Petrică în aceeași piesă. Eu, el, nefericitul de taică-său și Matilda. S-ar putea să murim toți patru, adică toți protagoniștii... Cosașul îndrăcit al lui Van Gogh, gândii mai departe cu ochii pe lumina soarelui care îmi inunda patul, nu avea ezitări înaintând în lanul de grâu și făcând să șuiere spicele sub lama bine ascuțită a instrumentului său implacabil... Da, viziunea pictorului nu era rodul înfierbântatei lui imaginații... Ce e umanitatea dacă nu un astfel de lan, strălucind în lumina fierbinte a soarelui în culori halucinante, sub un cer de un albastru dens, orbitor, și în care, tăcută dar fără slăbire, seceră moartea?

Mă întrebai dacă n-ar trebui să ies o zi din spital și să mă duc la înmormântarea lui, dar găsii în forul meu interior o împotrivire; îi purtam pică pentru refuzul său net și agresiv de a se împăca cu mine, când îi telefonasem, la îndemnul Matildei, și îl întrebasem dacă n-ar vrea să ne întâlnim ca odinioară și să redevenim prieteni. Era adevărat că nu-mi era atunci

gândul la el și, desigur, nici telefonul meu nu-i sugerase care știe ce afecțiune, dar poate că această afecțiune n-ar fi lipsit dacă aș fi surprins în vocea lui o cât de vagă tresărire. Da, gândii, dar am petrecut totuși cu el frumoase clipe, ascultându-i cu o stranie delectare la începuturile carierei mele în învățământ înaltele și nesfârșitele lui indignări. Și nu fusese tot el cel care, printr-o intuiție, ținuse pe loc doi ani căsătoria mea cu Matilda? Astăzi aș putea spune că vrusese astfel să mă ferească de marele eșec care mă aștepta. Judecăm oamenii nu numai prin ceea ce ei gândesc și nici măcar prin sentimentele care îi domină (toate acestea se pot dovedi că au fost doar coaja care acoperea determinări mult mai adânci), ci și prin interferențele cu viața noastră pe care soarta i-a silit să le trăiască. Petrică nu mai putea trăi cu Matilda și m-a cunoscut pe mine ca să-l ajut să se despartă de ea; l-am ajutat, dar nu vroia s-o iau eu. Nu cumva ținea atât de tare la mine și considera o prietenie mai trainică decât o efemeră dragoste al cărei final îl prevedea? Desigur, căci dragostea pentru o femeie nu ne fortifică, ci, aliată cu timpul, ne mănâncă viața... Regrete eterne, Petrică! Voi veni la înmormântarea ta și îți voi depune pe mormânt o coroană de flori...

În ziua când ieșii din spital tăria gândirii mele, care țâșnise cu putere în ultima mea ciocnire cu Matilda (când ne și încăierasem) și se micșorase iar sub amenințarea unei boli în al cărei prognostic fatal crezusem, reînvie antrenând toate forțele sufletului meu retrase atâta vreme în adâncuri. Revenii în casa părintească, unde tata mă primi cu toate sentimentele de odinioară topite, supărat doar de declarația mea că nu aveam cancer și că n-o să mor. Avea aerul omului mărginit dar și sublim, care nu înțelege cum cineva, fiindcă a răgușit, crede că n-o să moară, cu toate că văzuse cum un om, fiul său, deși nevinovat, trebuise să ispășească o grea pedeapsă. Da, dar astea erau socoteli care trebuiau reglate cu oamenii... Moartea, ehe, e așa o chestie ce nu se întreabă, ca să nu fii întrebat. Și dacă survine totuși când ești departe de ea, aiurea! e așa un lucru rar

și tâmpit încât... Se întâmplă, bineînțeles, altora, care nu se interesează, de ce să te gândești tocmai tu, care ai o viață de trăit și ești atât de tânăr... „Mai mor și tinerii, îi spusei în timp ce mama ne aducea cafele în a doua cameră «salon», plină acum de cărțile și lucrurile mele, mor și copii și adolescenți, moartea își vede de treabă, tată!“ El se uită la mine și începu să dea din cap indignat. Nu-mi răspunse prin cuvinte, dar avea aerul să-mi spună că nu e zdravăn la minte cel care poartă grija altora, ca și când asta ar putea ajuta pe cineva (din altă planetă!) să nu moară dacă trebuie, sau să nu fie șchiop dacă așa s-a născut. Asta mă făcu să înțeleg că nu credea în propria-i moarte și că dacă totuși s-ar fi întâmplat, n-ar fi cerut celor vii să creadă în ea, ci sa-și vadă dracului de viața lor, în timp ce el și-ar fi văzut de moartea lui, cu care singur avea răfuieli de încheiat... Deocamdată avea o muiere cu care trăia și numai la chestii de-astea nu-i era gândul, că mureau și tineri și adolescenții! „Nu moare de tânăr decât cine nu trebuia să se nască“, zise, și înțelesei că se credea că face parte dintre cei privilegiați, sortiți dacă nu să nu moară niciodată, în orice caz moartea lor să se piardă în timpuri imemoriale și nedeterminate, contopite cu intemporalul, cu veșnicia a tot ceea ce există... Mama însă credea în moartea ei, și abia acum îmi mărturisi spaima prin care trecuse. „Bine că ai scăpat, zise. Moartea e dată și nu iartă pe nimeni.“ „Și ce-mi pasă mie de chestia asta, murmură tata răsfoind *Scânteia*. M-a întrebat cineva pe mine dacă vreau să vin pe lume? De ce m-aș întreba eu atunci când o să plec. Că, aoleo, mor, că, aoleo, ce-o să fac... Ce să faci?! Întoarce spatele la lume și mori dacă e de murit. Au murit ei regi, împărați și tot nu s-a întâmplat nimic. De ce să se întâmple atunci dacă moare într-o zi într-un șanț beat mort, Acojocăriței. Măcar ăstuia n-o să-i pară rău că n-a trăit destul și nu și-a făcut de cap. Mai proști sunt ăia care toată viața...“

Dar aici se opri, fiindcă fără voie gândul lui îl dusese la mama. Nu-l gonise ea din patul ei în puterea vârstei, silindu-l

să-și găsească altă muiere, care, desigur, o fi avut ea mai multă viață în trupul e., dar pesemne că el începuse să descopere că nu ajungea numai atât...? „Ei, ce-au făcut toată viața? zise mama mai degrabă veselă decât atinsă de aluzie. Prostii-ăia! Ai uitat!" exclamă ca mirată, văzându-l că tace. „Ce să uit? își ridică el privirea din ziar. Mama surâse. Să-i spună sau să nu-i spună? Era pradă ușoară, numai gura era de el. „Ce să uit, fă?" se răsti el dar nu prea sigur de sine, mai degrabă ar fi dorit să nu i se amintească. Totuși curiozitatea era mai mare și mama, cu un glas ca de mare comedie, i-o satisfăcu. „Tu ai rămas certat cu băiatu-ăsta ani de zile, tocmai fiindcă din neștiință el îți spusese ce ne spui tu nouă acuma. Dar el era un copil, în timp ce tu ești un om în toată firea." „Adică cum?" se holbă tata. „Adică așa! De ce or fi proști oamenii care trăiesc curat și deștepți ăia care trăiesc în murdărie! Nu văd, continuă mama, de ce porcul care se tăvălește în noroi trebuie dat model oamenilor care înțeleg că desfrâul le pierde sufletul. Un om are o singură inimă, nu două!" „Și? Ce e cu asta?" făcu tata, care n-o putea urmări, cu atât mai consternat cu cât ea nu pomenea nici de Dumnezeu, nici de rai și nici de iad. Atunci ar fi fost mai clar! Chestia asta cu două inimi îl depășea. „Hm! făcu ea, dacă ar avea două inimi ar zice: nu-i nimic, murdăresc una, dar îmi rămâne ailaltă curată, când o să mă satur de desfrâu, o arunc pe-aia și trăiesc cu a bună!... Le vezi cum vin la biserică la bătrânețe și se mocăie în fața sfintei fecioare să le ierte pentru viața lor când nu le păsa că o să vină și ceasul căinței. Tot e bine, altele nu vin deloc și pe-alea le lauzi tu!" „Ei, și la ce le folosește căința?" zise tata. „Păi nu le mai folosește, dar căința, dacă vine, cum să scapi de ea? Trebuie să te căiești, că n-ai încotro." „Și tu nu te căiești?" o ispiti tata furios. Mama tăcu. Dacă răspundea că nu, ar fi dat dovada de trufie, dacă spunea că da, se căiește, atunci la ce i-a mai folosit o viață de smerenie? „Mai mă căiesc și eu, că nu sunt sfântă, zise, dar nu ca alea!"

Și nu se știe de ce o pufni râsul. Unde îi zbura gândul? Râdea de tata? Sau de babele acelea care se mocăiau în fața sfintei fecioare? Și de ce nu? N-avea și ea dreptul la puțină trufie? „Atunci am eu dreptate, zise tata, nu în sensul că i-aș da ca model pe ăla care își face de cap, ci în sensul că nu trebuie să te căiești, ăsta e tot secretul." „Da, zise și mama, câine ai fost, câine să mori!" „Ei și? Dacă lui nu-i pasă, ce-ai tu cu el?" „Am", zise mama și tăcu. „Ei, ce ai? Fiecare să-și vadă de el, că vine la patul lui de moarte dracul și îl ia în furcă, sau vine un înger și-l duce în rai, pentru el e totuna, de murit tot moare, mortul de la groapă nu se mai întoarce!" Răspunsul acesta îmi aminti de al meu de odinioară, când îmi venise în minte să gândesc același lucru după ce citisem un text de Platon: dacă moartea ar fi sfârșitul a tot, spunea el, cei mai în câștig ar ieși ticăloșii, fiindcă o lespede pe mormânt i-ar izbăvi și de trup și de suflet și desbaterea s-ar încheia astfel pentru totdeauna. Între timp însă aflasem, nu fără să mă turbur, că marele Karma, spiritul universului, nu lasă lucrurile astfel și că îl silește pe ticălos să se reîncarneze. Dacă a fost un ticălos mare, spiritul lui reînvie de pildă într-un dobitoc, un măgar, sau într-un bou și tot astfel prin treceri succesive se purifică, până ce esența sa se poate contopi cu Marele Spirit care a stat la originea vieții.

Îi spusei tatei toată chestia asta simulând îngândurarea. „Și de unde știi că e așa? zise el cu dispreț. A văzut cineva un om reîncarnat?" „Întâi că s-a văzut, au fost cazuri foarte clare, când un copil a început să spună că el a mai trăit în satul cutare și l-au dus acolo savanți și oameni de știință și el a recunoscut tot, case, ulițe, oameni... Ei?" „Fugi, domnule, de aici, nu mai vorbi bazaconii, astea-s șarlatanii, așa am văzut eu la bâlci una care mi-a citit buletinul legată la ochi, adică buletinul era în mâna altuia și ăsta a întrebat-o: cum îl cheamă pe domnul? Și ea a spus tot și anul nașterii și orașul... Și tu vrei să cred?..." „Al doilea, continuai eu neturburat, ție nu ți s-a întâmplat să

te plimbi așa pe stradă și să vezi un om pe care să ți se pară că l-ai mai cunoscut, ăhă, asa cândva, în asta viață?“ „Câte nu i se par omului, zise tata batjocoritor, dacă s-ar lua după toate prostiile ar ajunge să creadă că ăla care e el, nu e el...“ „Aha, zic, ți s-a întâmplat?“ „Mie? Nici vorbă, unuia, stam la bodegă la un aperitiv și îl aud că zice chestia asta, că el nu e el. Ascultă, mă, îi zic, tu câte aperitive ai băut înainte să spui tâmpenia asta?“ Și se întoarse spre mama, de la care așteptase un răspuns. „Tot nu m-ai făcut să înțeleg ce ai tu cu cutare și cutare, că trăiește asa cum îi place lui?“ „Să se ducă în pădure zise mama. Acolo poate să trăiască cum vrea.“ „Și ce te deranjează? insistă tata. Nu înțeleg!“ „Ce s-alege de lumea asta dacă toți ar trăi ca el? Într-o zi ar scoate fiecare cuțitul și am începe să ne tăiem toți unii pe alții...“ „Asta cam așa e, conveni el, da' n-ai nici o grijă, că nu tu o să-i împiedici. Vine un război, îi mai mătrășește, pe urmă se mai potolesc... Nenorocirea e ca în război îi seceră și pe ăi buni și pe ăi răi, așa că sămânța rămâne. .“

Astfel se încheie discuția și tata își aprinse o țigare și rămase gânditor. „Ia spune, îl întrebai, directorul acela de la voi, Bularca, l-a dat până la urmă afară pe șefu-ăla de cadre?“ „Nu l-a dat“, răspunse el posomorât și tăcu mai departe. „Ai înțeles de ce te întreb...“ „Tocmai că mă gândeam, ce-ar fi, Victore, să te duci tu personal să-i ceri o audiența? Una e când vezi omul în fața ta și îl asculți și alta e când îți vorbește altul de el. Ce zici?“ „Bineînțeles că mă duc, zisei, toată chestia e să l facă pe șeful cadrelor să tacă, adică să-și dea avizul. Fiindcă trebuie s-o dea întâi afară pe individa aia de care mi-ai vorbit și care e turnătoarea acestui șef de cadre...“ Tata se uită în pământ, reflectând. „Nu te băga în chestia asta, zise, tu nu știi nimic, lasă-l pe Bularca să se descurce.“ „Bine, mai zisei, mă duc chiar mâine, dar cum o să pot să intru în uzină și să ajung la el?“ „Ți-aranjez eu cu paza, nu e o chestie...“

Și tata se ridică și plecă. Mă apucă pofta să-mi pun cărțile în ordine, deși nu aveam rafturi și să-mi improvizez și un mic birou și un scaun la fereastră: aveam chef de lucru. Pe urmă plecai pe la bunicul să-mi iau caietele din subsol... Le recitii apoi febril până noaptea târziu, în micul meu pat din adolescență, mutat de mama din dormitorul lor unde rămăsese tot timpul după plecarea mea de acasă în asa-zisul salon și adormii cu gândul dacă n-ar fi mai bine să le pun pe foc, după ce as fi copiat din ele ceea ce nu se putea memora și as fi eliminat tot ceea ce putea constitui pentru mine o acuzație... Nu ma simțeam bine cu ele în casă și nu aveam sentimentul net că reprezentau o valoare în sine, ca să-mi pară rău că trebuia să le distrug...

IV

Bularca mă primi de îndată și spre surpriza mea nu mă expedie, mă ținu la el în birou aproape un ceas. Întâi se scuză că are o cumplită durere de cap și înghiți trei pastile dintr-o dată, așa de supărat era pe acest rău care se vedea că îl vizita din când în când și că organismul lui robust nu-l scăpa de el. „Medicul ce zice?“ spusei. Făcu un gest, adică medicul nu conta. „Aveți ori sinuzită ori spondiloză“, reluai văzându-l că tăcea cu tâmplele în mâini, cu coatele pe birou. Negă din cap furios și copleșit. „Atunci aveți hipertensiune arterială. Asa-zisele migrene de care sufereau cucoanele pe vremuri au dispărut...“ „Sau au trecut la noi“, zise el fixând asupra mea o pereche de ochi mari, pe care durerea îi făcea frumoși, umani, aproape frățești. În rest chipul lui părea brutal, dur, fără joc de expresie. Se ridică de pe scaun și începu să se plimbe rar, relaxat, cu mâinile în buzunare. Pasul îi era ușor, elastic. Se opri la fereastră, cu spatele la mine și se uită îndelung afară.

Soneria telefonului zbârnâi. Nu se clinti însă de la geam și atunci intră secretara. „Vă caută ministrul!“ îi spuse, „Cine?“

mormăi el. „Tovarăşul ministru!" „Care? zise mohorât, că aia pe-acolo toţi îşi spun miniştri. El e director-general şi subalternii îi spun ministru." „Chiar tovarăşul ministru Nasture!" zise secretara. „Spune-i că sunt în uzină, când mă întorc îl caut eu."

Secretara ieşi, iar Bularca reveni în spatele biroului şi formă un număr. „Vasile, zise, uite, ministerul iar se interesează dacă s-a remediat istoria cu rulmenţii ăia nenorociţi." „Ce să facem noi, tovarăşe director-general, se auzi o voce puternică în receptorul pe care Bularca îl îndepărtă de ureche. Cum îi primim, aşa îi montăm... moldovence de la ţară, fete de optsprezece ani... lepădat fustele lor mari şi încreţite... şi... să... ele, rulmenţi.. " „Ai fost tu acolo?" „Bineînţeles!" „Şi ce zic?" „Că de la ei pleacă buni... aparate de control mai fine, de import, dar ministerul... Cică la anul!..." „Bine, Vasile, mai du-te o dată şi spune-le că nu toţi rulmenţii crapă, asa că nu sunt de vină aparatele de control, fiindcă ori sunt bune, ori nu sunt bune. Nu ne interesează pe noi fustele încreţite ale moldovencelor, n-au ce face tractoriştii cu fetele astea când le rămân tractoarele împotmolite prin noroaie..." „Chiar acum mă duc..." „Au rebuturi mari, mi se adresă apoi Bularca şi în loc să tragă consecinţele care se impun, dau drumul produsului pe piaţă. La mine acasă mi s-a stricat odată flotorul de la baie, vechi de douăzeci de ani. Am luat unul nou: avea orificiul neperforat. Am luat altul. Intra apă în el. Am mai luat vreo trei, până să gasesc unul bun. Şi directorul acelei fabrici şi inginerul-şef şi toată lumea încasează prime pentru depăşiri de plan, felicitări în presă, promovări, în loc să li se returneze toată marfa şi să fie puşi s-o plătească. . Pe capitalist toate astea îl costă, dă dracului faliment şi intră la puşcărie, sau îşi trage un glonţ în cap.. "

Înţelesei din aceste confidenţe că acest om mă va angaja, fiindcă nu ţii pe cineva să asiste la durerea ta de cap şi la preocupările tale de director al unei mari uzine, ca pe urmă să-l laşi să plece aşa cum a venit. „Uite, Petrini, îmi spuse el apoi după ce îşi aprinse o ţigare şi îmi oferi şi mie una (şi nu mă

supăra că mă tutuia, o făcea cu aceeaşi naturaleţe cu care vorbise pesemne şi cu tata), în cazul tău o să procedăm în felul următor: te angajăm bibliotecar, asta e sigur. Dar! E un dar aici peste care o să trecem nu prea greu. Nu te angajez direct, ca să evit o anumită complicaţie, ci *te promovez* după ce o să faci o foarte bună impresie în uzină. Dar ca să te pot promova, va trebui mai întâi să lucrezi într-o secţie, să zicem ca dispecer sau la un strung, unde preferi, e la fel de usor pentru tine să te calificî rapid şi să te faci remarcat. Cum, o să vezi singur şi pe urmă nimeni n-o să se mai mire că ai ajuns bibliotecar. Eu ţi-aş da un sfat, continuă el cu o admirabilă căldură umană care făcu să urce în mine pentru el un puternic val de simpatie, şi anume sfatul meu e să te angajezi strungar. Face o mai bună impresie, poţi mai uşor să-ţi arăţi calităţile şi să fii simpatizat şi să ai prieteni şi pe deasupra foarte curând o să câştigi şi ceva mai mulţi bani! În plus, şi cred că asta e şi mai important pentru viitorul tău decât postul de bibliotecar, una e să poţi afirma, în clipa când se va pune chestiunea reîntoarcerii tale la Universitate (şi se va pune, sunt convins!), am lucrat ca strungar într-o uzină, am trăit adică în mijlocul clasei muncitoare, şi alta e să spui am fost dispecer. Ce zici?" „Zic că raţionamentul dumneavoastră izvorăşte dintr-o foarte bună cunoaştere a lumii în care trăim!" „Înţelegi, Petrini? Oriunde o să fiu eu atunci, că o să rămân mai departe în această uzină, că o să fiu promovat mai sus sau o să mă întorc în secţia de unde am plecat ca simplu inginer (fiindcă îmi termin şi eu liceul anul ăsta şi o să mă înscriu la Electrotehnică), o să pot oricând să afirm şi eu că te-ai integrat perfect în sânul clasei muncitoare, că gândeşti ca un muncitor înaintat şi ai fost tot timpul activ şi disciplinat şi n-ai avut conflicte cu nimeni. Lasă la secretara mea o cerere. O să primeşti pe urmă acasă adresa de angajare..."

Mă întorsei acasă stăpânit de entuziasm. Tatăl meu însă primi ştirea posomorât. Întâi începu să-l înjure pe Bularca zicând că e un şmecher cum nu s-a mai văzut (prin şmecheria asta a

lui a reușit el să-i ducă și îi duce și acum pe toți de nas), nu ți rezolvă niciodată nimic și pe deasupra te și prostește și te face să-l lauzi în loc să-l bagi în aia mă-si! „Până și pe tine văd că te-a dus cu presul că o să te *promoveze* la paștele cailor și tac! că știe el că o să fii reprimit la Universitate. Ce ți-a făcut!? strigă tata la mine furios. Asta putea s-o facă orice maistru, fiindcă tu nu știi că e un ordin că la un strung poate fi angajat orice om din țara asta, orice-ar fi făcut el, are dreptul la muncă, e literă de lege în Constituție." „Da, zisei și eu, dar și la deratizare e muncă, litera asta de lege nu prevede alte detalii, pe baza ei aș fi putut fi reprimit și în învățământ și uite că nici măcar un șef cum a fost acel Mircea n-a vrut s-o interpreteze în favoarea mea. Cel puțin Bularca mi-a promis și nu văd de ce ar fi făcut o, de ce n-a făcut și el ca alții, adică să-mi spună simplu: la strung! și să nu-și mai răcească gura cu promisiuni!" „Păi da, fiindcă i s-a dus vestea că ehe! Bularca are grijă față de om! O lozincă! În realitate o să-ți spun eu câtă grijă are. Tu să stai la strung, om cu carte și la bibliotecă o curvă turnătoare! Fiindcă n-are el curajul s-o dea afară. Mă rog, ce act de eroism ar fi fost dacă făcea invers, pe-aia la strung și pe tine la bibliotecă?" „Nu e așa de simplu, singur mi-ai povestit data trecută cum e cu tipesa aia!" Tata începu să dea din cap de la stânga la dreapta, cu o adâncă nepăsare, care devenea și mai adâncă și mai plictisita pe măsură ce capul lui ajungea prin clătinări de decepție de la umărul stâng, la cel drept și apoi încolo spre lume, în general, în sus spre univers... Se uita chiar în zare, nu mai asculta restul explicațiilor mele, adică faptul că trebuia să trec prin trepte succesive... să trăiesc în sânul clasei muncitoare pentru ca. . la momentul când... să pot spune că... „Ce mai, încheie el, asa e cum spun eu, nu e prost, n-ajungea el director general dacă ar fi fost un neghiob. Nu te mira să-l vezi mâine poimâine pe-aproape de ăi mari..." Și îl înjură de mamă fără admirație și poate pentru întâia oară cu invidie că nu l-a

înzestrat și pe el natura cu astfel de calități care smulg simpatia proștilor și te fac mai mare peste ei...

Oricum, avui sentimentul net că spunându-mi toate acestea creștea în proprii lui ochi, iar eu scădeam; desigur, deocamdată, pentru că intram în uzină atât de prost înarmat, iar mai apoi fiindcă aveam să rămân în ea atât de mult timp, poate pentru totdeauna: nici o mirare, după el surprizele în această lume nu puteau veni pentru un om decât în rău, deși, așa în general, toate lozincile de pe zidurile uzinei spun că o să mergem spre bine. „Ei, care bine? mă întreba el ca și când eu aș fi scris acolo lozinci. Eu eram înainte maistru monteur de avioane, eram un domn. Aviația română a fost în frunte! Acum sunt maistru peste zece raboteze, ca să scoatem toți, cinci mii de oameni, un nenorocit de tractor în care intra mai mult fier decât într-un tanc, în timp ce străinii scot tractoare mici, de trei ori mai ieftine și mai puternice. Crezi că nu le-am văzut?" Și încheie dând din cap în felul acela al lui care îți sugera prin fiecare mișcare, spre dreapta, tot mai sus, că știe el mai bine cum stau lucrurile și nu e nimic de făcut, ce mai! o întreagă filozofie care comunica în cele din urmă cu cosmosul... „Dacă vrei sa mergi înainte cu toți proștii, n-ajungi nicăieri! Dacă americanii, îmi aruncă el o privire disprețuitoare, ca și când eu aș fi susținut teza pe care urma el s-o combată, ar fi zis stai să-i așteptăm și pe ceilalți de pe glob să progreseze odată cu noi, nici ei n-ar fi ajuns unde sunt astăzi și nici globul nu s-ar fi urnit din mizeria în care zace..."

Vârsta îl făcuse mai agresiv în gândire și îmi plăcea acum mai mult de el decât pe vremea adolescenței mele, când fusese pe punctul de a declina ca bărbat dacă eu (și îmi plăcea să cred acest lucru) nu i-aș fi biciuit mândria cu necruțarea mea de atunci...

V

Bularca avusese însă dreptate, calificarea mea la strung nu dura mai mult de-o lună, dar avusese și tata, fiindcă îndată ce

mi se dadu un strung în primire descoperii că lucrurile nu merg deloc pe roze cu un om care abia a intrat în secție și are pretenția să primească un salariu egal cu al celor care au trudit mult ca să ajungă aici, ehe, nenică, învață, înghite! o fi pentru dumneata treabă de câteva ore să pricepi ce e o fișă tehnologică și să faci o piesă, dar ca să câștigi și dreptul de a fi egal cu noi e un secret pe care trebuie să-l descifrezi. Or, poate nu vrei să fii chiar strungar? Doar așa, să se cheme că ai trecut pe-aici și pe urmă să poți să ocupi funcții mai înalte...? Trebuie să te decizi: vrei să fii strungar? Te ajutăm! Nu? E mai bine atunci sa nu-ți pierzi vremea...

Ce se întâmplase? Mi se dadu în primire un strung la care trebuia să execut în opt ore douăsprezece bucșe, asta era norma. Dacă făceam mai multe, creștea și câștigul, dacă rebutam o piesă eram penalizat. Fixai bucșa (o bucată de metal care mai păstra încă urme fine din miezul de pământ în care fusese turnată), strânsei bine cuțitul în suportul lui (altfel puteam avea surpriza sa-mi sară în față și să mă accidentez) și luai apoi fișa tehnologică și o studiai: în afara de faptul că trebuia s-o filetez, bucșa asta pe dinafară și pe dinăuntru, până rămânea de dimensiunea indicata în fișă, la sfârșit trebuia s-o subțiez la unul din capete atâtia milimetri. Asta era tot. Apăsai pe butonul *pornire* și motorul începu să cânte. Apăsai pe alt buton și bucșa începu să se învârte. Manevrai dispozitivul de apropierea ei de cuțit, și cuțitul mușcă din suprafața brună a metalului. Filetul se formă și spanul începu să curgă în spirale albastre, și în piesă apăru carnea strălucitoare a metalului. De aici înainte n-aveam de făcut decât să înlătur din când în când panglicile de span care se înfășurau în jurul cuțitului și să aștept ca toata suprafața piesei să fie filetată. Era plăcut și usor, toată grija venea spre finisare, când trebuia măsurată piesa cu atenție, grosimea ei și distanța în interior. Și bineînțeles supravegheat tot timpul strungul, și lămpile lui de semnalizare, sa nu apară defecțiuni

de ungere, de avans sau de avarii pe subansamblurile electrice, toate se aflau pe un panou. Mi-aruncai ochii și rămăsei mirat: panoul era el acolo, dar căpăcelele colorate și beculețele dinăuntru lipseau: mașina era deci chioară, adică nu chioară, oarbă de-a binelea. Le știam culorile acelea de la strungul la care învățasem, roșu pentru avans, albastru pentru ungere, pornire, oprire etetera... Dădui din umeri nedumerit. Dacă avansul se deregla, nu se întâmpla nimic, dar dacă ungerea era defectuoasă, strungul se putea gripa. Când prima operație se termină, îl oprii și îl anunțai pe maistru, un ins neprietenos, cam posomorât și cocârjat, care veni, se uită, începu să înjure și se îndepărtă fără un cuvânt. Crezui că se duce să facă rost de niște beculețe; nu! își văzu de treabă liniștit, apoi dispăru și reapăru după vreo două ore, dar tot fără să-mi acorde vreo atenție.

Între timp mă dusesem la strungarul care mă învățase și îi spusei că... „Merge strungul?" mă întrerupse el cu un soi de flegmă a la... „Merge!" îi răspunsei. „Păi atunci dacă merge, ce stai și te uiți?" „Dar, dacă..." îngăimai eu. „I-ai spus maistrului?" „I-am spus!" Totuși își opri mașina și veni la mine, se uită și el și începu, ca și acela, sa înjure. „Beculețele astea, zise el furios, nu merg la radio, la rețeaua normală, sunt de douăzeci și patru de volți și nu se fabrică în țară. Ce p... mă-si or fi făcând cu ele? Nu merg la nimic, nu se potrivesc, doar să-și facă pom de Crăciun, ...crăciunul mamei lor... Lucrează așa și fii atent la zgomotul motorului, trage cu urechea și când auzi ceva suspect, cheamă mecanicul..."

Și plecă. Usor de zis, dar de unde sa știu eu când devine suspect zgomotul unui motor? Îi dădui drumul și câteva minute rămăsei lângă el cu urechea la pânda, să-i memorez mersul lui normal. Nu se putea însă din pricina murmurului general al celorlalte, doar dacă m-aș fi lăsat pe vine cu fruntea lângă el. Nu trebuia însă sa lucrez? Reluai filetatul bucșei, apoi căutai șublerul pe mica măsuță de scule de alături s-o măsor, dar

șublerul dispăruse. Mă dusei iar la omul meu, care fără să-mi spună nimic îmi făcu semn din cap să-l iau pe-al lui. Ce se întâmplase totuși cu al meu? Îmi fusese furat? Curând uitai că aveam un strung chior, adică nu, orb, și un gând, unul singur se armoniză cu cele cinci ore care îmi mai rămăseseră până la trei: să-mi fac norma, să termin adică toate bucșele care așteptau stivuite lângă măsuță. După aceea eram liber, abia atunci puteam să dau curs vieții tuturor gândurilor mele: să mă duc sau să nu mă duc la revista *Luceafărul literar* și să-i propun lui Amăicălitului o colaborare? Să scriu sau să nu scriu o carte despre Giordano Bruno? Mă irita dificultatea de a explica cum din aversiune pentru scolastici, filozoful martir prinsese aversiune și pentru aristotelism, în fapt, mai degrabă, lacunele mele în materie de tomism și scolastică, dar și indecizia propriei mele orientări față de teza aristotelică: făcea într-adevăr materia un efort gigantic pentru a ajunge la gândire și inteligență sau mai degrabă spiritul, ca dat primordial al lumii, făcea din materie un înveliș al său? Cum să susțin acest lucru, când devenise o dogmă teza că spiritul e materia care gândește? În clipa aceea mă pomenii cum cineva, pe la spate, mă ciocănea în cap cu ceva ascuțit și înainte ca eu să mă întorc să văd cine e, o mână aruncă pe măsuță un șubler și nu-i văzui individului decât spatele îndepărtându-se: se instală la strungul vecin și începu foarte rapid să-și înșurubeze în el o nouă piesă: aha! deci ăsta mi-l luase, acum aveam două și mă grăbii să duc unul înapoi omului meu.

Și pe urmă? mă întrebai apoi la ora trei pierdut în valul de oameni care ieșeau din schimb, ce urma să demonstreze cartea mea despre Giordano Bruno? Lăsai această întrebare fără răspuns. Stăpânit de mulțumirea pe care o simțeam atunci, în prezent: nu numai că îmi făcusem norma, deși pierdusem aproape două ore așteptând să vină maistrul să mi spună dacă puteam sau nu să lucrez la o mașină oarbă, dar îmi rămăsese chiar liberă o oră, timp pe care îl petrecusem lângă strungul

celui care mă calificase, cu care discutai dacă nu s-ar putea monta în panoul meu alte beculețe decât cele originale de 25 de wați. „Dacă sistemul e montat pe 25 de wați, cum o să-i pui beculețe de 10?" zise el. „Tocmai, să schimbăm sistemul." „Trebuie vorbit cu electricianul, zise el, după ce tăcu multă vreme, dus pe gânduri. E un strung cehoslovac, cu o schemă, care dracu știe unde e, de pe vremea războiului, și deșteptuăsta... mai bine îți faci reparația singur decât să te duci după el..." Se arătase mirat că mi-am terminat lucrul. Mă trimise la controlul tehnic sa predau piesele. „Sunt sigur, zise el, sceptic, că le-ai rebutat pe toate, dar nu te necăji, așa e la început."

Nu rebutasem nici una...

Cartea despre Giordano Bruno, îmi amintii eu, urma să se ducă Ion Micu cu ea sub braț la unul din șefii lui din București și să ceară pentru mine să fiu reprimit în învățământul superior. Măcar dacă aș fi sigur că ar obține! Și apoi o carte nu se scrie pentru astfel de lucruri! Ca să-mi placă și mie și cititorilor, ar trebui... Ar trebui să fie cu adevărat o carte de filozofie, o carte și despre mine, nu numai despre Giordano Bruno! Și de ce aș face eu *acum* acest amestec? Îmi simțeam puterile limitate și îmi amintii de frumoasa imagine a lui Titu Maiorescu, care compară forța creatoare a unui popor cu un bloc de marmoră care îi e dat, unul singur, dacă faci din el o statuie mediocră altă marmură nu ți se mai dă. De ce mi-aș risipi eu astfel puterea gândului scriind un op care să nu mă reprezinte? Și dacă m-ar reprezenta de ce aș alege această cale deturnată? În ipoteza că n-aș pierde prea mult timp și m-aș decide să nu mă abat de la subiect, ce interes ar stârni? Nici unul! Poate ar ieși chiar o carte proastă, care ar fi refuzată de editură..

Mă îngrămădii și eu spre unul din autobuzele din fața uzinei care erau luate cu asalt de muncitori. Un individ se postase la intrare și striga la noi țâfnos. Da, chiar acest lucru, să nu ne îngrămădim (cine era? cine îl pusese acolo?), dar de ce? Că îl călcăm pe bocanci! Și ni-i arăta indignat, erau nou-nouți

și nu se sfia să-i îmbrâncească pe cei care ar fi voit să nu le pese de încălțămintea lui. O luai pe jos... Până în oraș erau zece kilometri. Ce oameni nedisciplinați... și în același timp disciplinați, gândii... se îngrămădeau buluc (se grabeau, dar de ce așa tare? mă întrebasem eu la început; astăzi chiar primisem un cot în ochi și mâna mi se desfăcuse de pe bara, renuntasem să mai urc), dar aveau grijă totuși să nu-l calce pe acel individ pe bocanci. Aflasem apoi pricina grabei tuturor, dacă scăpai primele autobuze trebuia să aștepți o oră până să vină altele și apoi riscai încă o oră dacă îți permiteai luxul să nu înfrunți busculada. De ce nu protestau ei împotriva celor de la transporturi? Știa Bularca, directorul nostru general, de felul cum plecau oamenii acasă, după opt ore de muncă? Nu, altfel ar fi intervenit. El avea, desigur, o mașină și un șofer, foarte bine, dar ar fi trebuit totuși să se ocupe puțin și de autobuzele noastre, gândii eu pe drum când simții că sunt obosit și că mi-e foame... N-o să pot să merg pe jos de pildă la iarnă și atunci... Cu sentimentul că astăzi, în prima mea zi când produsesem pentru uzină douăsprezece piese, sunt egal în drepturi cu orice muncitor, îmi spusei că la prima ocazie eu îi voi pune lui Bularca această întrebare: e atât de greu să se aducă suficiente autobuze în fața uzinei ca să nu simțim la plecare că ne îndobitocim? Fiindcă asta era imaginea care îmi apărea adesea sub ochi seara înainte de a adormi, deși nici o lună nu trecuse de când intrasem în uzină: figuri umane care nu mai aveau decât o expresie de panică rigidă și violentă, să urce sus – și pentru asta dăm frâu unei nepăsări totale, strivim o ureche, aruncăm ochelarii unuia de pe nas, smulgem servieta altcuiva, îți sar proprii nasturi de la haină, izbești cu cotul în sânii unei femei... parcă mai ține cineva seama că mai există și femei, dă-le dracului, nu sunt egale cu noi?

„Ei cum a fost?" mă întrebă tata acasă (sosise înaintea mea, simțisem încă de la început, dimineața la plecare, că nu vrea să facem drumul împreună; nu era prezența mea alături de el o veșnic nedorită, dar iritantă întrebare: cum ajunsesem eu, după ce cheltuise cu mine doisprezece ani, din universitar eminent, simplu muncitor?). „Mi-am îndeplinit norma perfect, îi răspunsei sec, mâine o să cer să mi se dea mai multe piese." „Vezi să nu-ți dea", zise el cu acea ironie și superioritate care se vedea că în ochii lui marcau între noi dacă nu o prăpastie, cel puțin un hotar pe care eu n-aveam să-l trec: el era maistru, eu... Și începu să dea din cap proiectând căderea mea în cosmos: eu eram ceva mai mult decât nimic... Dacă mai face chestia asta o dată, gândii, la primul salariu mă mut... Simțeam că nu sunt în forul meu interior cu totul invulnerabil. Trebuia să fac un efort de cel puțin câteva clipe și să-mi spun că e normal ca el să gândească astfel, că, adică, avea dreptate, în lumea simpla nu se judecă niciodată cauzele, sau în orice caz nu se ține prea mult timp seama de ele, ci numai efectele, iar biciuirea la care ești supus trebuie s-o accepți ca pe-un stimulent și nu ca pe-o umilire. Mai târziu, dacă vei reuși să reintri pe spirala pe care n-ai știut să te menții, trebuie să mulțumești acestei lumi simple că n-ai fost cruțat. Numai că eu n-aveam nevoie nici să fiu cruțat și nici de biciuire. Nu erau singurele alternative. Trebuia chiar să constat de fiecare dată în astfel de situații că tata e un simplu cutare, când în realitate *era tatăl meu* și nu un simplu străin de care ar trebui să nu-mi pese? De ce mă silea să gândesc astfel când din entitatea lui și a mamei mă născusem eu, fenomen magic, misterios, care nu se încheiase? Chiar judecat dinafară, văzut strict prin schema ierarhiilor sociale, cine îi spunea lui că într-o zi, cândva, n-o să ajung director-general în uzina la care el lucra? Ei, cine? N-aveam cincizeci de ani, ca el, ci doar treizeci și cine îi spunea lui că lumea asta evoluează spre rău? Ei? Cine? Întrebarea asta îmi cerea mai mult decât câteva clipe ca s-o alung. Cine să-i spună? Dracu! Veșnica reacție de apărare a unei buruieni care n-are altă grijă decât să se înfigă cât mai adânc în pământ și să rămână

buruiană, neputând deveni floare. Și de ce să mă silească el să gândesc astfel despre el?

„Tată, îi spusei cu o adâncă afecțiune, un om nu e doar ceea ce cred alții despre el că este. Ba chiar, câteodată, e cu totul altceva." Și tăcui. Aș fi vrut să continui spunându-i că de pildă el era tatăl meu, adică față de cosmosul spre care își ridica el capul, ceva infinit mai mult decât ceea ce credeau alții că ar fi. Și dacă și el ar trăi cu acest gând, puțin i-ar păsa dacă fi-său e strungar sau universitar. Dar cum să risc să-l aud spunându-mi, în cel mai bun caz, ceva dur, în cel mai rău, o stupiditate? Mama sesiză că sub glasul meu afectuos se ascundea o hotărâre de a pleca iar din casa părintească și nu-l lăsă să-mi răspundă: „Nu te supăra pe el, îmi zise, î. pare și lui rău că..." Și se opri și ea. Era greu de spus de ce îi părea lui rău, adică de dat la iveală neputința lui de a înghiți astfel de subtilități, că poți fi altceva decât ceea ce vede toată lumea că ești. A fi? Se poate ascunde? „Vrei să spui, zise tata dând la o parte ceașca de cafea ca și când s-ar fi scârbit de conținutul ei pe care îl băuse, că poți tu, pentru tine, așa, să te crezi altcineva decât ești? Cine crezi, deveni el deodată agresiv, că nu se crede altcineva decât e? Nu cunosc om care sa nu se creadă mai deștept decât e, oho! după ei fiecare crede că dacă ar fi el șeful statului, câte n-ar face și n-ar drege. Daaa! Întâi i-ar pune cu botul pe labe pe toți care l-au înjurat. N-ar scăpa unul!..."

În agresivitatea lui ghicii că vroia să se apere de lucruri pe care le știa numai el, ironii nedigerate, sarcasme usturătoare care i se adresaseră... Vroia să mi le transmită și mie... De la cine? Cum de la cine? De la oameni ca și el, de la rude, bineînțeles și de la prieteni, fiindcă de la cei cu care n-avem de-a face nu ne pasă. Începui să râd și sorbind din supa de văcuță cu găluști îi răspunsei cu un glas care imita flegma lui Vintilă: „...mai dă-i în... Dacă și tu asculți tot ce ți se spune!" „Ce poți să faci? Să-ți astupi urechile?" se irită tata. „În nici un caz să ți le însușești

și să vii să mi le spui și mie. Nu mă interesează! Și deodată ridicai vocea și trântii lingura pe masă: nu mă interesează! Dacă încă o dată mai vii cu chestii de-astea, la primul salariu am plecat! E intolerabil ca tatăl meu să se facă ecoul tuturor imbecililor cu care are de-a face și să vie pe urmă să-mi spună mie că au dreptate. Am fost profesor universitar! Voi fi iar! Până atunci o să ajung director general în uzină! Vă belesc pe toți. Primul pe care o să-l dau afară o să fii tu, dacă te mai văd că dai din cap cu dispreț când te uiți la mine. Ai uitat din ce pricină nu mai sunt? Lașilor! Nu sunteți în stare să-i spuneți lui Bularca în ce condiții plecați zilnic de la uzină și mă judecați pe mine că am fost arestat, ca și când eu aș fi dorit să fiu închis și trimis în ocnă și nu m-ar fi arestat și închis tot de-ai voștri, muncitori ajunși securiști. Da, vă place, vă bucurați că un intelectual a fost belit și adus la strung, fără să știți că mie îmi place strungul și că chiar mă gândesc să rămân toată viața strungar, ei și? E o muncă nobilă, unul din cei mai mari filozofi a murit șlefuind la strung lentile, iar altul, făcând pe copistul, copia note muzicale pentru cinci lei pe zi și în orele libere scria cărți care au făcut să sară în aer tagma nobililor, o întreagă societate cu sânge albastru și l-au dus pe rege la eșafod..."

Știam că o luasem razna, dar îmi rămăsese în minte stilul acelui prozator despre care îmi povestise Ion Micu și mă distra să văd efectul de stupoare al tatălui meu, pe care nu-l puteam zdruncina în prejudecățile lui cu argumente raționale sau cât de cât coerente. Trebuia să-l desvăț să mai vină și să mă turbure cu insignifianța ideilor lui prea de tot terestre și continuai revenind ilogic la ideea că o să ajung director general și n-o să uit pe nimeni care a îndrăznit să mă... „Vă arăt eu vouă! Adică cum? După ce mă arestați, nu mă lăsați nici să muncesc? Are dreptate partidul să vă țină în mână, fiindcă sunteți incapabili să distingeți binele de rău, ca niște cățel orbi care pot fi oricând luați de stăpân și aruncați în gârlă..."

Nu era chiar asa, că imitam pe acel prozator care intra într-un delir controlat, în fond nu prea controlat, adică nu întru totul. Când îi spusesem Matildei că o să-i iau copilul și o să i-l arunc într-o prăpastie, nu imitam pe nimeni. Nu-i spusesem chiar acest lucru, dar ea asta reținuse. Încât mă oprii. Jocul acesta, beția cuvintelor care ascunde în realitate o simplă recriminare, ascunde oare doar atât? Tatăl meu putea reține cine știe ce aberație, poate chiar că nu sunt sănătos la cap, că vreau să duc pe cine știe cine la esafod, să arunc în aer dracu știe ce. Speram să nu aibă o memorie bună și o întrebai pe mama dacă n-avea în casă ceva de băut. Vin, prăștină, gaz, oțet, benzină.. Nu? Chiar nimic? Mama își puse mâna la gură și râse. Mă înțelesese. Tata nu: „...dacă ți-ai terminat prima ta zi de lucru la o cârciumă ai început-o bine, Victore! zise el edificat. O să ajungi tu director-general când o să-mi văd ceafa fără oglindă. Numai că chiar trebuie să te muți! N-am chef să se spună că ai căzut în darul beției în casă, alături de tac-tău."

Era clar! Mă credea chiar pierdut! Dar și eu gândii că acest om, dacă mai stăteam lângă el, ar fi fost o vesnică buturugă neagra de care m-aș fi împiedicat cu surprindere ori de câte ori aș fi intrat în casă. Fiindca în platitudinea gândirii lor comune, oamenii nu sunt mai puțin imprevizibili. Ar fi găsit el tata ce să-mi spuna, în zilele grele care mă asteptau, ca să-mi slăbească forța mea morală. „Așa e că n-ai baut nimic?" zise mama după ce el plecă. „Puteam să beau", îi răspunsei linistit. „Bine, să ți dau acum un pahar de vin, te-am văzut, ești și tu ostenit... N-ai nici o grijă, o să vin eu să-ți gătesc, ca pe vremuri, și să stai liniștit să citești..."

Și deodata ridică o mână în sus, care întârzie mult în aer si furia mea că a doua oară tatal meu mă dădea afară din casă se potoli și apoi se topi ca si când n-ar fi fost. Și pentru întâia oară mama îmi vorbi și își desvălui pe neasteptate o parte din secretul existenței ei pe acest pământ. „Așa sunt oamenii, îmi

spuse fără șovăire și fără a-i învinui, dar cu un îndemn pentru mine să încerc să nu fiu ca ei, fără a deveni trufaș. O să moară mâine-poimâine și n-o să știe de ce a trăit!" Și mâna îi coborî si se uni cu cealaltă sub formă de cruce și nedumerire. „Nu te mai chinui să afli de ce sunt așa cum sunt! Vezi-ți de tineretea ta! Nu se termină pământul cu nimeni, dar e păcat să suferi când te stii în inima ta curat. L-am ghicit de la început... Cu mine în casă se lua de păr și se pupa cu cumnată sa! Cum mai poți să ții la el? Trăiești, îl speli, îi gătești, îți faci datoria, vezi că nu e un om rău, muncește, își ține casa, nu bea, nu fură, lumea îl vorbește de bine, e sănătos, arată voinic, tânăr, prost nu e, dar cum se poate ca în fața ta să pună mâna pe obrazul ăleia și s-o mângâie și pe-al tău sa nu pună niciodată? A vrut el pe urmă, dar nu l-am mai lăsat eu! Am stiut ce-o să facă, dar nu mi-a păsat și nici nu-mi pasă! E pedeapsa lui! Nu știe și nici n-o să-i spun! Și nici tu să nu-i spui! Asta e păcatul meu, că n-am putut să-l iert, că tu ai ghicit că sunt nevinovată și de ce sufăr eu, mă întrebai ce păcat am săvârșit, oi fi uitat..." „N-am uitat, mamă, dar te întreb acum, atât de tare ai ținut la el?" strigai eu ca și când mi-aș fi adus aminte de un vis care peste ani reînvia cu putere. „Da, îmi răspunse, am ținut, am crezut, când a intrat la noi în casă, că m-a ales dintre surorile mele pe mine..." „Ah, mamă, strigai eu iar, dar surorile tale s-au înțeles între ele sa te mărite pe tine întâi. Cum de nu ți-ai dat seama? Chiar nu ți-ai dat?" „Uite că nu mi-am dat. Dar nici el nu si-a dat! M-a plăcut! Ca pe urmă să mă trezesc că îi plăcea mai mult de soră mea mai mică! Dacă i-a plăcut de ce n-a divorțat? Iar dacă n-a vrut să divorteze de ce o lăsa să-l apuce de păr și să se pupe cu ea în fața mea?" „Și tu de ce n-ai divorțat când ai vazut că îți face figura asta?"

Mama nu răspunse și îi respectai tăcerea. Știam că totuși se despărțise de el în acea noapte când îl gonise din pat, poate mai demult, și îmi păru rău că o lăsasem să vorbească. Tăcui

si eu, bănuind că n-a fost numai atât, că tatal meu a mers mai departe cu trădarea lui neglijentă, cu superbia stupidă a masculului tânăr care își închipuie că trăiește încă în grotă și poate să dea fără grijă iama printre femele. N-o întrebai: când m-a făcut pe mine, înainte sau după? Să rămână acest lucru nelamurit! îmi spusei, deși nu puteam evita gândul că, desigur, trădarea se petrecuse înainte, altfel numai pentru niște pupături, chiar și în fața ei, care puteau fi mascate de legătura de rudenie, nu se putuse ea hotărî să nu-l mai primească în pat în plină tinerețe. Totuși nu se putuse decide să-l părăsească. Era clar: mama mă vroia întâi pe mine... Eram rodul înaltei ei simtiri instinctive despre rostul femeii pe pământ... Restul nu era decât aspirație și suferință. Aspirația nu se împlinise, nu fusese iubită, nu scrie nicăieri că trebuie negreșit să te iubească cineva, dar avea un băiat și suferința și-o sublimase, își iubea acest băiat și trăia pentru el. Celălalt, bărbatul cu care îl făcuse, vai de capul lui, n-avea sa descopere niciodată lumina dragostei și avea să moara în întuneric, fără să știe că a avut lângă el o femeie prin care s-ar fi putut înălța. Îi luai mâna și i-o sărutai; ne privirăm în ochi. Ce tânără era mama! Ce curați îi erau ochii! „Bine, zisei, am înteles ce vrei să-mi spui, n-o să mă mai chinuiesc să aflu de ce oamenii sunt așa cum sunt, o să-mi văd de tinerețea mea fără să te uit pe tine, măicuța mea, pe care te-am făcut să suferi fără să bănuiesc că nu mai aveai altă speranță decât pe mine." „Nu fi prost, zise ea ferindu-se cu o tandrete care acum, în celula mea, îmi apasă inima, dacă vrei să știi, atunci te iubeam cel mai mult, fiindcă simteam că ești plin de viață și simteam că n-o să sufăr de grijă că n-o să te descurci... Chiar dacă n-o să trăiesti decât pentru cărțile tale, ai o fetiță, n-o uita! (Și îmi mângâie îndelung tâmplele si cedă, își plecă fruntea și izbucni în plâns.) Îmi place fetița asta, reluă cu un surâs divin care mă făcu să uit că am o fetița, atât de minunat era chipul ei din care veștejeala anilor pierise, seamănă cu tine, ai grijă de ea, fă tot ce poti să nu uite că are un tată care o iubește... O să treci prin toate și o să fii fericit. Dar n-o uita pe Silvia... Oricât de câini ar fi oamenii, nu se pot pune între un tată și fetita lui..." „Mamă, strigai, îți promit! Gata!" Și nu-i promiteam nimic în gândul meu. (Cum puteam s-o regăsesc pe Silvia și s-o fac să stie că o iubesc? când ea avea să-și petreacă de-aici înainte copilăria fără tatăl ei? Dar îmi dădeam seama că, orice-ar fi, trebuia să încerc și s-o aduc din când în când în fața mamei...)

VI

Uzina nu poate deveni catedrală. Într-o catedrală gândul ni se îndreaptă spre intemporal, loc de reculegere și meditatie, în timp ce într-o uzină gândul e țintuit pe filetul piesei pe care trebuie s-o execuți, sau, chiar în viitor, pe panourile fluxurilor tehnologice care nu pot rămâne nesupravegheate. Și măcar dacă totul ar merge de la sine cu un strung! Nu mi se mări norma sub pretextul că... stocurile supranormative... Nu întelesei ce era cu aceste stocuri supranormative, dar nici nu mi se explică de ce, de pildă, pentru vecinul meu din spate, care executa aceleași piese, chestiunea aceasta a stocurilor supranormative nu se punea. Îl întrebai și pe el, dar tăcu, parcă nici nu mă auzi. Abia mai târziu aflai că s-a râs de mine: ăsta abia a venit și vrea să... Și când se observă că nu rebutez piesele și că două sau trei ore din cele opt nu mai aveam ce face, maistrul deveni foarte prietenos cu mine, dar veni și cu o fișă tehnologică nouă în mână, întrebându-mă dacă o înțeleg: și îmi arătă și piesa, una singură. Bineînțeles! Și din ziua aceea venea mereu, oprindu-mă de astă dată în plin lucru, adică să las bucșele și să execut urgent... Și mă pomenii într-o zi că tot lucrând la astfel de piese izolate nu-mi mai puteam termina norma mea... Îmi spuneam însă că faptul n-avea importanță, tot lucru era, bucșe sau piese de tot felul, până ce după vreo două luni aflai că nu eram plătit pentru e.c...

Asta ma scoase din sărite! Eu încasam o mie de lei pe lună și vecinul meu din spate de trei ori mai mult! Fără să mai adaug că într-o bună zi strungul meu se gripă și până îl reparară nu avui de lucru aproape o săptămână. Tot mai târziu aveam să aflu că electricianul și instalatorul n-aveau cum să lucreze în acord și să câștige și ei ceva bani peste salariul de bază, cum câștigau aproape toți strungarii, dar îi pândeau pe cei fruntași care încasau de regulă între patru și opt mii lei, firește, cu sprijinul nu atât al secretarului O.B. (cum se scria în presă), cât al celor de care depindea aprovizionarea, care aveau grijă ca fruntașului sa nu-i lipsească nimic, scule, cuțite noi, să nu piardă minute prețioase la polizor să le ascută și la care uneori trebuia să stai la coada, repararea de îndată a defecțiunilor, și știau să-i facă să aștepte când era nevoie de ei, dacă nu le ieșea și lor ceva, electricianului și mecanicului, adică, așa cum, desigur, le ieșea și celor de la aprovizionare. Era o exploatare în comun a producției, bine aranjată, toată lumea era mulțumita, directorul Bularca, conducerea de partid a uzinei și cea a orașului, radio-ul și presa, jurnalele de actualități: există întrecere în uzine? Da, exista! Existau și fruntași? Oho! Veniți să-i vedeți! La un moment dat unul dintre ei câștigă într-o lună paisprezece mii de lei; veni un reporter de la presa centrală, îl fotografie, îi luă un interviu și poza lui apăru pe prima pagină a acelui mare cotidian din București. La următoarele alegeri fu propus și ales deputat în Marea Adunare Națională.

Eram în acea perioadă de entuziasm zgomotos al întrecerilor și a fruntașilor, dar când se află că producția uzinelor în ansamblu lăsa de dorit, se măriră normele și încetul cu încetul acest fenomen inițiat odinioară de Stahanov se domoli și deveni mai realist și mai firesc. Trebuie să spun că la Canal descifrasem enigma acestui miner din Donbas care exprima într-adevăr un straniu avânt al ambiției umane, un fel de beție a performanței, căreia însă i se dăduse alt nume: eroism în

muncă, născut dintr-o înaltă conștiință revoluționară. Poate că Alexei Stahanov fusese un om animat de astfel de virtuți. Dar dacă semăna cu un ins din echipa noastră de săpători de la Canal? Inițial norma noastră era de doi metri cubi săpați, încărcați în roabă și duși mai încolo la o distanță apreciabilă. Era o normă suportabilă pentru mine și pentru alții pe care însă câțiva imbecili o depășiră, desigur în speranța că vor fi mai bine tratați, sau în orice caz mai puțin rău tratați, de pildă dacă te îmbolnăveai să fii primit la infirmerie de către medici, ei înșiși deținuți, și care de frică să nu fie trimiși și ei la târnăcop se purtau nu sever, ci deosebit de scârbos cu cei care le solicitau asistență, sau să li se dea un supliment de mâncare, sau să fie feriți de brutalitatea paznicilor. Nu avură parte de aceste favoruri, în schimb norma atinsă de ei, trei metri, se generaliză, ni se impuse și nouă. Trei metri? gândi atunci un ins și începu să sape ca un smintit și în câteva săptămâni ajunse la performanța absurdă, neverosimilă, inexplicabilă în ecuația ei (energie umană plus gând, imbold al conștiinței): nu mai puțin de treizeci de metri zilnic. În faza ascendentă a acestui record fantastic sărirăm pe el și încercarăm să-i explicăm că n-avea nici un rost ceea ce făcea. Drept răspuns se duse și ne turnă și mă alesei cu grele lovituri de baston de cauciuc în cap și nopți de carceră (noroc că era vară!). În schimb, insul, după ce se menținu câtva timp pe piscul performanței sale, într-o zi se prăbuși. Se duse la infirmerie, unde, însă, bineînțeles, medicul îl înjură și îl dădu afară. Se plânse șefului nostru, un ofițer de miliție, că uite așa și pe dincolo, eu care... treizeci de metri cubi pe zi... Ăsta dădu din umeri cu dispreț și îi întoarse spatele. Individul se topi pe picioare câtva timp, apoi într-o dimineață îl găsirăm mort... Nu-l căină nimeni, nu era timp acolo să-ți amintești că murise un om și că dacă te abrutizai până într-atât încât nu numai că nu-ți mai păsa când unul pierise, dar chiar te bucurai că ai scăpat de el și de avântul lui scabros, nici viața

ta de om viu nu mai valora mare lucru. Nu era chiar așa! Asta era o idee pur literară, să rămâi om printre oameni, numai ca să salvezi în tine însuți ideea de om chiar dacă alții o calcă în picioare. Nu, desigur (asta era adevărat!), n-aveai scăpare dacă supraviețuiai prin abjecție, dar nici nu mai aveai prin cine să-ți mai transmiți mesajul tău umanist, dacă mureai datorită unui individ bizar care proba că se putea munci de zece ori mai mult. Timpurile s-au înăsprit, nu merge nimeni cu tine în legendă, ca să faci, prin sacrificiul tău pe altarul valorilor absolute, să lăcrimeze generațiile următoare citind demnele tale de milă suferințe. Am decăzut cu toții un pic? Întreaga umanitate? Da, și cine știe cât de adâncă e depresiunea care ne amenință, cât ne va trebui și cât de tare trebuie să ne încordăm puterile spiritului spre a atinge iarăși acele culmi în care un simplu ocnaș preferă întunericul minelor de sare, adică moartea sa lentă, decât să revină la lumină făcând pe călăul. Istoria e adevărată și o povestește Kogălniceanu! (Lipsă de călău în Valahia.) Căderea mea o povestesc eu aici, în umbra acestei celule, în care încerc să descifrez, întâi pentru mine, și dacă acest manuscris se va păstra și va apărea, și pentru alții, un șir nesfârșit de determinări și să aflu, să răspund la întrebarea dacă au legătură cu ființa mea adâncă, intimă, cu esența ființei mele și cu viața gândirii mele, cât de mult, și să nu-mi pară rău că va trebui să mor...

Revenind la firul acelor zile când lucram în uzină, trebuie să spun că pentru a mă muta iar din casa părintească aveam nevoie de bani. Da, și eu aș fi putut câștiga patru mii de lei, dar mă poticnisem de enigma stocurilor supranormative și apoi căzuse peste mine simpatia maistrului care mă punea să execut peste normă, dar fără plată, tot felul de drăcovenii necesare cine știe căror secții sau comenzi din afară.

Naiv, mă simțeam măgulit, până mă trezii într-o zi, la o chenzină, cu trei sute de lei în mână. Să mă plâng? Nu, îmi spusei, Bularca îmi recomandase să fac o bună impresie. Da, de acord, dar nici nu puteam trăi cu șase sute sau o mie de lei pe lună.

„Da, îi spusei maistrului în acea zi, execut aceste piese, dar numai după ce îmi fac norma, fiindcă dumneavoastră nu știți că pentru piesele pe care mi le aduceți nu sunt plătit cu nimic și fiindcă nu-mi fac norma sunt penalizat." „E urgent!" zise. „Mai dați și altora!" Ceea ce și făcu și, spre uimirea mea, nu-și retrase simpatia pentru mine, o simpatie de astă dată fără piese.

Gândul câștigului însă, fără de care nu puteam fi, pentru mine însumi, mai mult decât un simplu strungar, începu să mă obsedeze. Cum să pătrund secretul stocurilor supranormative? Fiindcă un om care gândește și care simte impulsul de a se exprima are nevoie să fie singur cu sine, neînsoțit de realități brutale cum ar fi mâncarea pe care o mănâncă, vestmintele pe care le poartă și casa în care stă. Nu știu ce făcea Diogene într-un butoi, sau Socrate într-o așezare cam mizeră, un fel de sat mai răsărit cum era Atena, dacă filozofau desculți și cu rufăria împuțită pe ei sau dacă Xantipa îl spăla sau nu pe soțul ei hulit. Oricum, eu nu cunoșteam secretul de a fi liber față de cămașa mea, de ciorapii din picioare, de căciula și paltonul care trebuiau să mă apere de rigorile iernii. Cred că chiar Epictet era mai liber decât mine de aceste griji dacă a putut să ne lase cugetările lui de stoic, chiar dacă (să credem) n-au fost scrise în timp ce era sclav. Cu cine să vorbesc? Cerui o audiență lui Bularca Fu cvaziv. După el eu trebuia să urmez drumul schemei în care fusesem încadrat. Toți ne grăbim să devenim incomozi și e sâcâitoare această presiune pe care o facem mereu asupra ierarhiei, vreau cutare, sunt nedreptățit, așa și pe dincolo, nu pot trăi cu o mie de lei, cutare face aceeași muncă și încasează dublu sau triplu... stai dracului acolo și vezi-ți de treabă, până îți vine timpul unei promovări. Crezi că eu sunt tac-tău să te protejez ca pe fiul meu? Descurcă-te și n-o să mă opun dacă o să văd că uzina trebuie să-ți plătească nu o mie de lei, ci douăzeci. Mă resemnai, dar acasă, după opt ore de muncă, iritarea că nu puteam fi singur se transforma în somnolență.

Desigur somnolența spiritului nu naște chiar monștri, dar îl face abordabil pentru tot soiul de demoni meschini, cum mi se întâmplase la deratizare cu Bacaloglu și grasul Calistrat și n-aș putea să spun că existența lor, care mă distra, n-avea nici o legătură cu gândul Matildei că eram definitiv pierdut. Avusesem totuși noroc cu Vintilă, a cărui vervă mă ajutase să-i exorcizez, nu întru totul, căci și acum mi-e dor de ei, dar am bănuiala că fără Vintilă peregrinările mele prin lumea șobolanilor ar fi durat cine știe cât... Dar n-ar fi fost oare mai bine? Cine știe dacă schimbându-se ordinea clipelor destinul meu n-ar fi intrat pe o altă spirală, și astăzi... Mi se pare cert, fiindcă nu văd cum aș mai fi putut-o întâlni pe *ea*, și acea zi fatală, când aveam să descopăr pe biroul meu o floare, ar fi fost departe de mine...

Într-o zi fui anunțat să mă prezint la tovarășul Olaru. Ăsta era vestitul șef de cadre pe care nici directorul Bularca nu putea sau nu-i era comod să-l înfrunte. „S-a terminat, gândii! Ce vroia ăsta de la mine? În nici un caz nu mă chema să mă felicite. Vrea să mă dea afară? Totuși fără avizul lui n-aș fi putut fi angajat. Ei da, ca și când asta ar fi avut vreo importanță, parcă nu se putea ca verificând un dosar să găsești în el cine știe ce chestie nu prea clară și... Mă îndârjii însă și îmi amintii de cuvintele unui strungar care nu știu ce făcuse sau nu făcuse că se certase foarte brutal atât cu maistrul cât și cu inginerul-șef al secției. Stătea călare pe uriașul lui strung orizontal și striga la ei cât îl ținea gura. Fusese amenințat și atunci el le spusese: „...Da, mi se rupe în paișpe! O să mă dați afară din republică." Avea dreptate: ce putea să-mi facă și mie acest Olaru? Exista lege (cum îmi spusese tata) că aveam dreptul să lucrez într-o uzină, asta sau alta, mi-era egal. Încât intrai în biroul lui hotărât să mă port (desigur fără ostentație) ca acel strungar, oricum cu nepăsare și cu fruntea sus. Da, însă când îl zării, fruntea îmi rămase ea sus, și nepăsarea nu se stinse, dar după câteva clipe

când ne privirăm în ochi simții cum spinarea, fără voia mea și în ciuda nepăsării, e săgetată de un fulger rece care mi-o înțepeni ca odinioară la mine în odaie când mă vizitase prima oară Matilda și mă fascinase.

...Sau mai cumplit, o senzație de coșmar... În adolescența mea toți cunoșteam o familie umilă din cartierul nostru, doi bătrâni (și dacă vreți puteți foarte bine să-i comparați, ca în basme, cu un împărat și o împărăteasă, fiindcă bătrânețea, declinul, e același la cei mari ca și la cei mici), aveau o mândrețe de fată al cărei chip semăna cu luna sau cu soarele. Suferința lor era că, în ciuda frumuseții ei, fata nu se mărita. Bătrânii ei părinți lăcrimau exact ca în basme fiindcă nu puteau să-i reproșeze fetei nimic. Frumoasă, era! Corpul ei ai fi zis că se mlădia după suflarea vântului, după curbura luminii, creație a marelui cosmos, în care razele de lumină, în apropierea astrelor, deviază de la linia dreaptă. Privirea ei, un ochi al Sfintei Fecioare, ai fi fost un ticălos dacă sufletul nu ți-era senin în ziua când o întâlneai. Odată mi-a surâs, altă dată mi-a spus un cuvânt, într-o zi mi-a aruncat o privire nostalgică și neliniștită. Era bătrână pentru mine. Aveau o căsuță și trăiau din pensia tatălui, ofițer inferior, invalid din primul război mondial. Fata era de vârsta mea, dar până la douăzeci de ani fetele de vârsta noastră sunt inaccesibile, nu minunata ei făptură mi-a tulburat adolescența, ci Nineta Romulus, prostituata sacră... În zilele când cred eu că am conceput-o cu Matilda pe Silvia am avut un coșmar. Am visat un copil, un monstru... Senzația de coșmar ne aparține, reprezentarea lui în vis nu se poate descrie... Limba scoasă afară, capul mare, gâtul subțire, privirea vicleană și matură pe chipul unui copil care nu e copil... te trezești, puterea rațiunii alungă viziunea tenebroasă și uiți în câteva clipe rătăcirile gândului neodihnit care nu au nici un sens. În primele mele nopți însă după ce cădeam istovit de munca din minele de plumb până să se instaleze gândul și imaginea miraculoasă

a Silviei, acest coșmar mi-a revenit de mai multe ori. Același monstru de prunc cu urdori în loc de ochi, cu gură de broască în loc de gură de copil, cu sugestii din strâmbături cleioase ale unei limbi enorme care ar fi vrut să mă lingă, că infamia mi se adresa spunându-mi: nu ești ce crezi, un suflet de om cu aspirații spre ceea ce e sublim, ci un infam care zadarnic vrea să scape de ceea ce e etern infam și scabros. E infernul, gândeam în vis și deschideam apoi ochii în întunericul dormitorului nostru de deținuți, care mi se părea blând și odihnitor în raționalitatea lui, chiar dacă ne ținea prizonieri în apropierea morții: eram intangibili, puteam fi distruși, dar nu înspăimântați.

După ce am ieșit, în zilele când perspectiva vieții mele cu Matilda se întuneca, am întrebat-o la un moment dat pe mama: ce era, ce se mai întâmplase cu Sibila, frumoasa fată din cartierul nostru, tot nu s-a măritat? „Ba da, mi a răspuns mama, dar cu cine, vai de sufletul ei! Cu un nenorocit, si bătrân și ticălos. Altul n-a găsit. O bate, o umilește, o înjură, o ține desbrăcată, nici când mănâncă n-o lasă să înghită liniștită. S-a veștejit și ea, dacă o vezi... Și de câteva luni a mai născut și un copil..." În clipa aceea am văzut cum ne intra pe poartă o arătare cu ceva în brațe. „Ea e, a zis mama. N-are pace cu acest copil, vine la mine să mă întrebe ce să-i facă." A intrat în casă și când m-am uitat la ea, n-am recunoscut-o: veștejită, da, si mama era, dar frumusetea sufletului îi întinerea chipul, în timp ce Sibila... luminile ochilor păreau stinse, adusa de spate, cu mâini lungi și labe mari care nu știu cum se deformaseră astfel, cu o umilă ardoare pe chipul altfel dus de pe această lume pentru copilul pe care îl ținea în brațe... Când m-am uitat la copil, senzația de realitate, atât de puternica în noi chiar când privim un mort și ne cutremurăm, dar nu ne pierdem firea gândind că acel mort e un om și deci și noi o să zăcem astfel într-o zi fără viață, aceastâ divină senzație ca suntem vii și că restul nu ne privește s-a turburat în mine atât de tare, încât

înspăimântat am ieșit imediat afară și am plecat: copilul Sibilei era acel monstru de coșmar pe care îl credeam o emanație a ființei mele, a creierului meu rătăcit în tenebrele somnului. În realitate eu îl văzusem în vis cu mult înainte ca el să se nască. Spun visului *realitate* fiindcă eram în acea zi foarte lucid și foarte liniștit și știam cu certitudine că nu proiectasem un coșmar de mult uitat, asupra unui copil real: semăna aievea cu cel din vis...

VII

...Tot astfel mă simțeam acum în fața individului care mă fixa de după biroul său cu o puternică privire care nu clipea, privire insistentă, batjocoritoare, penetrantă, meschină, dar triumfătoare, pe un chip care rânjea, un chip de aceeași vârstă cu a mea, aș fi zis mai frumos ca al meu, mai senin si mai vesel, însă cu o infamă expresie: te cunosc, ticălosule, parcă îmi spunea, *nu ești ceea ce crezi* și n-o să te poți ascunde de mine cât o să trăiești, orice-ai încerca tu să faci Ieri ai fost universitar, și te-am dibuit și te-am trimis unde trebuie, acum ești aici și ai vrea să-ți pierzi urma, ai crezut că tot ceea ce ți s-a întâmplat a fost un vis urât din care în sfârșit te ai trezit și un viitor strălucit îți stă iar în față. Un viitor strălucit îți stă. . Aaâââaaa...

Chiar așa făcu, așa mă întâmpină în timp ce eu, așezându-mă pe scaun în fața lui, îmi coborâi privirea: „Aaâââaaa!" Crezui că eram descheiat la pantaloni, în orice caz îmi dădui seama că gravitatea mea, capul meu pe sus îi stârnise pesemne exclamația aceasta batjocoritoare. Intensa familiaritate persiflantă și rece a glasului său mă făcu să simt o clipă de senzație netă că pe acest om l-am cunoscut înainte ca atât eu cât și el să ne fi născut. Senzație stranie și violentă de coșmar metafizic, sau mai bine zis de metempsihoză, când ai revelația, cum o avusesem eu cu nenăscutul copil al Sibilei, că sunt urmărit din adâncimi imemoriale de timp (care e reversibil, da, s-a făcut

demonstrația prin calcule matematice!) de puterea malefică a universului, nu a celui vizibil, care e minunat, grandios și călăuzit de legi, ci a celui invizibil, ce piere îndată ce-și semnalează prezența sau se comportă precum halucinantul electron care trece, în aparatul de experiență, fără să se divizeze, prin două orificii deodată...

Și individul din fața mea părea astfel dotat, să treacă, adică, în același timp rămânând întreg, și prin adevăr și prin neadevăr și prin coșmarul meu și prin realitatea cea mai plată. Observai că un ochi părea să-i cadă în gură, iar de la mâna dreaptă îi lipseau ultimele două degete. Infamia expresiei era însoțită de bunăvoință, când mă luă la întrebări. „Ascultă, mă Petrini, începu el, tu ai fost universitar, mă?!“ „Da“, îi răspunsei. „Și chiar așa, continuă el degradându-și bunăvoința printr-o fină batjocură, ai fost pe catedră și ai predat filozofia?“ „Da“, răspunsei. „Și studenții te ascultau?“ „Bineînțeles!“ „Bineînțeles? repetă el tărăgănat și pleoapele i se închiseră și din gâtlej îi ieși aceeași exclamație indescriptibilă: Aââââaa!“

Ai fi zis că glumea asemeni golanilor, dacă pleoapele nu i s-ar fi ridicat brusc și nu mi-ar fi aruncat o privire de gheață. Apoi continua: „Și la Baia Sprie ce făceai tu acolo?“ „Lucram în mină“. „Chiar lucrai?!!!“ Mă gândii să-i răspund că nu, mă plimbam, dar îmi spusei că individul nu trebuia înfruntat, mai ales că senzația mea de coșmar, sub acest dialog miștocăresc, se spulbera și nu mai crezui că eram amenințat să fiu dat afară; poate vroia doar pur și simplu să mă cunoască, să mă vadă la față? „Am impresia, îi spusei totuși, că știți foarte bine ce făceam acolo.“ „Și ce-ai zis tu, mă Petrini, asa ca filozof, când te-ai văzut cu roaba în mână?“ își continuă el, ca și când n-ar fi auzit ce-i spusesem, interogatoriul său incredibil (mă tutuia ca și când am fi fost vechi prieteni sau el ar fi fost un foarte mare stab care nu mai poate concepe că un subaltern atât de mititel s-ar putea simți ofensat și să-i răspundă). „Un universitar la filozofie, îi

răspunsei, nu e neapărat un filozof.“ „Nu e? Dar ce e?“ „Un simplu profesor!“ „Un simplu profesor“, îmi reluă el intonația modestă și asupra acestei modestii a mele făcu iar: „aaââââaaa!“ Și se uită dracului într-o parte scârbit parcă de spectacolul puținătății umane. Da, nici măcar nu puteai zice că râde de tine, atât de sus se simțea. Acrit de lipsa de variație a comportării oamenilor. Îngăduitor că ne credeam și noi cineva și aveam, trăiam adică învăluiți în micul abur al iluziilor noastre. „Și cât zici că ai stat acolo, mă Petrini?“ relua. „Un an!“ „Și mai știi ceva filozofie? sau ai uitat tot?“ „N-am uitat nimic!“ „N-ai uitat nimic... Aî dar se opri, ca și când n-ar fi acumulat, din spusele mele, destul dispreț... Ei, spune-mi și mie două idei!“ „Ce fel de idei?“ „Păi zici că ai predat filozofia și n-ai uitat nimic!“ „Da!“ „Ei, două idei filozofice!“ Stupefiat, nu-i răspunsei îndată. De ce tocmai două și nu una? Și cum să-i spun acestui demon meschin de care depindea rămânerea mea în uzină două idei filozofice? „Cuget, deci exist!“ îi răspunsei. „Asta ce e?“ mârâi el distrat și mâna cu două degete lipsă i se puse pe mașina mică de scris de alături și execută o arie ca pe o claviatură de pian. „E o idee filozofică!“ Își retrase mâna: „Și ce înseamnă? E o idee a ta sau a altuia?“ „Nu e a mea!“ „A cui e?“ „A unui mare filozof francez.“ „Și ce înseamnă?“ „Că e foarte sigur că exist, din moment ce gândesc.“ „Și ce mare brânză e asta?“ „E un lucru sigur! O idee filozofică!“ „Un lucru sigur! O idee filozofică! Aaââââaaa! Și dacă cineva nu gândește, reluă el cu un ton alb care în mod absurd îmi impuse respect, înseamnă că nu există?“ Rămăsei siderat și un fulger de simpatie abjectă trecu prin mațele mele față de el. Avea dreptate. Adică nu dreptate, dar întrebarea lui putea fi pusă! Se putea pune! Fusese pusă! Dacă cineva nu cugetă înseamnă că nu există? Ce să-i răspund, fără să neg în același timp conceptul cartezian și să-l fac să nu râdă iar atât de mine cât și de marele filozof? „Spune, mă Petrini, reluă el văzând că tac, uite, mașina asta de scris, sau

să zicem un cal sau un măgar: nu gândesc, înseamnă că nu există?" „Nu putem să spunem că nu există, zisei, dar cel mai sigur e că exist eu, fiindcă gândesc!" „Hm!" făcu, dar puterea lui speculativă se opri aici, având aerul că și-asa gândise prea mult. Îi plăcea însă jocul: „Ei, zise, mai spune una!" Adică încă o idee filozofică, mare drăcovenie. Îi făcui pe plac: „Totul e bine în cea mai bună dintre lumile posibile", zisei. „Asta e o lozincă! mârâi el cu dispreț. Trebuie să fie din Marx!" „Poate să fie!" „Și una de-a ta nu poți să-mi spui?" „Nu!" „De ce?" „Pentru că nu am." „Dar să te ții de intrigi, ai! Îți spun eu una, deși nu sunt mare filozof: Omul e un intrigant. Ei? Ce zici?" „Da, sunt și oameni care se țin de intrigi. Eu îmi văd de treabă!" îi răspunsei posomorât. „Da? Și dacă eu îți dovedesc că nu te ții, ce-o să zici? Ce să-ți fac? Vei fi de acord, așa filozofic vorbind, să te dăm afară? Și să-ți vârâm o hârtiuță la dosar, nu de-altceva, dar ca să afle și alții, dacă o să vrei să te angajezi în altă uzină, ce hram porți.?"

Tăcui! Părea foarte sigur de el! Totuși, gândii, de-aia m-a chemat, să mă dea afară! Mă indignai: „Repet că n-am făcut altceva decât să-mi văd de treabă. Dacă dumneavoastră știți altceva, asta e o intrigă a altora împotriva mea. Nu înțeleg să suport eu consecințele!" „Ascultă, mă Petrini, tu ai tată, mă? reluă el de astă dată cu suficient dispreț acumulat anterior pentru tatăl meu și desigur și pentru mine, ca să lase, după ce eu voi confirma că nu sunt orfan, să-i iasă din gât stupida exclamație. „Da, zisei, am!" Dar nu exclamă nimic, se uită la mine parcă sastisit și continuă: „Și ții la el?" „Chiar dacă n-aș ține, răspunsei eu iritat, nu dumitale o să-ți fac confidente." „Da' cui?" „Mă privește!" „Te privește?! Aaaaââaaa." De astă dată parcă sbieră de atâta lehamite. „Află, mă Petrini, că dacă tu nu-mi faci confidențe, în schimb taică-tău le face. Nu mie, ce e drept, dar le face pe-acolo, prin secție. Că fi-său, adică tu, n-a venit el să stea la strung, ci doar așa câtva timp până o dă Bularca afară pe curva aia de la bibliotecă. Și mai zici că nu te ții de intrigi. Că îți vezi de treabă. Asta numești tu să-ți vezi de treaba?! Aaaââa...

Acum parcă era, într-un fel al său, scârbit, vesel. Nu părea să atașeze mare importanță acestei desvăluiri și n-ai fi zis că chiar vroia să mă dea afară. „Mă Petrini, dacă bibliotecara noastră află că, față de alți oameni, taică-tău a făcut-o curvă, poate să-l dea în judecată. Spune-i chestia asta din partea mea. Pe urmă află și tu un lucru pe care poate ar fi trebuit să fie primul lucru pe care trebuia să-l afli, deși eu știu că filozofii sunt curioși și știu totul despre lume, altfel de ce dracu s-ar mai lăuda că sunt filozofi... Aici la noi, și nu numai aici, în toată republica, directorul, secretarul comitetului de partid și cadrele sunt cei trei pivoți de conducere și nu face unul ceva care să nu știe și să nu fie de acord și ceilalți doi. Altfel ne schimbă partidul, care e forța conducătoare, da, da, ne schimbă și ne trimite la munca de jos, nu suntem bătuți în cuie pe scaunele noastre. Suntem noi mari, dar foarte repede putem redeveni mici, dacă lucrăm sectar și de capul nostru. Tu bibliotecar nu poți să fii și n-o să-mi spui tu mie că directorul ți-a promis chestia asta. Știu exact ce ți-a promis, că dacă vei reuși să faci o bună impresie, o să te promovăm, da, dar asta, ehei! mai târziu încolo și în nici un caz la bibliotecă." „N-am spus că mi s-ar fi promis acest post, și de altfel nici nu mă interesează, spusei foarte hotărât. Tata a vorbit în numele lui, orice tată își dorește ca fiul său să ocupe un post mai bun, intenția mea, și v-o spun fiindcă văd că ați fost sincer cu mine, este să mă întorc, când se va considera că e nevoie de mine, la universitate, pentru care am fost pregătit. Și să vă mai spun ceva, deși poate nu intră în atribuțiile dumneavoastră, singura mea dorință e să muncesc bine și să câștig și eu ceva bani peste normă, cum câștigă și alții în secția unde lucrez. Mai rău e că mi se refuză depășirea normei: ba chiar sunt împiedicat să mi-o îndeplinesc și pe aia. Nu sunt

plătit pentru tot ceea ce muncesc. Am fost la tovarășul director si a dat din umeri, mi-a spus să mă descurc. Dar cum să mă descurc? Așa că vedeți că nu putea să mi promită cine știe ce, când el nici măcar nu intervine să am aceleași drepturi ca orice muncitor." „Da?! mârâi el. Și ce să faci tu cu banii, mă Petrini?! Aveți două salarii în casă. Nu vă ajung?!" „Vreau să mă mut de-acasă!" „De ce, nu vă înțelegeți?" „Ba da, dar vreau să am casa mea!" „Aha, vrei să ai casa ta să poți sa aduci dame!" „Nu e vorba de dame!" zisei eu mirat, având senzația că această întrebare mi-o punea nu un om tânăr, de vârsta mea, ci unul de mult trecut... O fi chiar atât de bătrân? gândii scrutându-l cu atenție și aici el își feri privirea. Nu, nici vorba, părea chiar mai tânăr decât mine. „Atunci de ce e vorba?" insistă el. Tăcui. „Sau vrei să spui că nu ți plac damele? Voi ăștia, filozofii, n aveti...?" „Ba avem..." „Aveți? Aaaâââaaa..."

De astă dată însă surprinsei în ochii lui într-adevăr ca la lumina unui fulger o stranie invidie, o otrăvită ranchiună; exclamația lui pe care o vroise ca de obicei ancantizantă nu reuși s-o acopere. Aveam sau n-aveam noi, filozofii, ceea ce întrebase el, puteam să avem, unii da, alții nu, unii mai puțin, alții mai mult, ca toți oamenii, dar în mod aproape sigur el nu se prea putea lăuda că are din plin. Altfel de ce l-ar fi dus gândul tocmai acolo, că de aceea vroiam eu să mă mut și să rămân singur și de aceea aveam atâta nevoie de bani, nu ca să chefuiesc cu damele? Adică un lucru pe care el nu prea îl putea face? „La un chef, asa, îl auzii că zice, invită mă și pe mine, mă Petrini! Serios! Sau crezi că noi ăștia, șefii de cadre, nu știm să ne distrăm? Nici macar n-o să-ți cer să faci din chestia asta un secret. Ți-ar conveni, ai? rânji el sarcastic. Ce te-ai mai lăuda tu prin secție și m-ai șantaja, ba cu una, ba cu alta... Ei și? De ce nu te-aș proteja? Ei, ce zici?" „Aș fi bucuros, zisei, dacă m-ați sprijini în drepturile mele." „În drepturile tale, murmură el cu un glas de parcă era mirat că aveam și eu drepturi, aaaâââaa..."

În timp ce eu mă și ridicasem, o luasem spre ușa și abia închizând o rupsei coada acestei exclamații care fusese cea mai lungă și mai batjocoritoare dintre toate, ca și când drepturile mele ar fi fost lucrul cel mai de râs din tot ceea ce disprețul lui acumulase de la mine... Totuși, indefinita și scabroasa simpatie, care țâșnise o clipă din mațele mele pentru el, reveni, în timp ce coboram treptele clădirii, și nu numai pentru o clipă. Dar și senzația de coșmar reveni, că ne cunoscusem, noi doi, cu mult înainte de a ne naște și că el fusese, în acel vis al neantului, omul care mă dominase totdeauna. Singurul om, adică nu om, singura entitate. Da, ma pomenii gândind, omul ăsta o să mă ajute, iar eu o sa-l invit la mine să chefuim cu dame (cum o sa-l invit?!) și bineînțeles că n-o să divulg nimănui acest secret (care nu va fi!) și nici n-o să-l șantajez. Oricum, reflectai cu o siguranță de sine plină de recriminări la adresa directorului Bularca, cinismul acestui bizar individ îmi va fi poate mai util decât umanismul ineficient al celuilalt.

VIII

Se dovedi astfel, enigma stocurilor supranormative se deplasă spre alții și același maistru care făcea pe surdul când îi spuneam că aș vrea să-mi depășesc norma, da, zise la câteva zile după întrevederea mea cu șeful cadrelor, bineînțeles, de ce nu mi-ai spus că... Mă prefăcui și eu că nu-mi exprimasem niciodată această dorință și nu-i reproșai nimic. În câteva luni câștigai suficient ca să mă pot muta de-acasă și îmi și căutai cu grijă două camere liniștite și nu prea departe de casa părintească, să nu-i fie greu mamei să vie la mine ca altădată. Le găsii, aceste două camere, îmi fură atribuite de Spațiul locativ, instituție care demult începuse să determine într-un fel decisiv conștiința oamenilor, după cum spunea Marx (condiția materială determină conștiința). Nu poți trăi într-un subsol fără să riști să capeți o conștiință de subsol. Spiritul nu este

deteriorat de subsol decât dacă între subsol și ceea ce e deasupra nu e mare deosebire. Când însă un găinar locuiește în vaste apartamente, și un om productiv, asemeni pomilor dintr-o livadă, sau asemeni pământului care asigură roadele, nu vede lumina soarelui și trebuie să stea în întuneric, spiritul nu poate ocoli întrebarea: e vorba de moartea mea? Nici măcar nu se poate consola cu gândirea hegeliană, foarte abstractă, că dacă un filozof nu se poate afirma azi, un altul se va afirma mâine și predispoziția unei entități naționale spre filozofie nu va suferi. Bineînțeles că va suferi și anume în durata ei în istorie și chiar în cosmos: existența e unică, vreau să spun irepetabilă, eșecul unei entități nu asigură victoria unei entități viitoare, ceea ce este pierdut, e pierdut pentru totdeauna. Sunt însă departe de a sprijini frenezia afirmării. Nu regretam vastul apartament al Matildei, dar nici nu mă împăcam cu refugiul meu într-un subsol. Cele două camere le găsii la o familie care se temea să nu fie repartizat în ele cine știe ce bețiv în locul fetei care se mărita. „Sunteți liber, îmi spuse titularul apartamentului, un inginer din vechea generație, dar într-o zi poate vă căsătoriți, înțelegem, menaj tânăr..." Și își exprimă printr-o mișcare largă a brațelor o veche credință că în faza aceasta idila e lungă și vor putea trăi și ei câtva timp sub umbrela aceasta a celor care au iluzii. „După câte îmi dau seama, sunteți un intelectual, zise. Unde lucrați?" Îi spusei unde, fără să precizez ce făceam în uzină, dar omul vroia totuși să știe cine îi intra în casă. „Credeam că v-a spus domnul Vaintrub", zisei. „Da, mi-a spus: un prieten care se află într-o situație «foarte grea»." Atunci mă simții obligat să-i spun cine sunt. „Pentru noi contează, zise el după ce mă ascultă, că ați fost universitar. Restul, ca să zic așa, nu ne privește, în sensul că nu ne deranjează." „Vă mulțumesc", spusei. „Un singur pericol există, reluă el, ca Spațiul locativ să nu trimită totuși pe altcineva. Așa că străduiți-vă să obțineți repede repartiția." „Nu sunteți proprietarul apartamentului?"

„Ba da, dar n-are importanță. Există o dispoziție care ne dă dreptul să ne alegem chiriașul, dar nu e o lege și cei de-acolo, când vor ei, o încalcă." „O voi obține", zisei. „Atunci facem așa: rămâneți aici, vă instalați, vă aduceți lucrurile și n-or să poată să vă evacueze, vreau să spun că nu o vor face, deși legea le dă dreptul. Dar și dumneavoastră aveți dreptul la o locuință și e complicat pentru ei să înfrunte un scandal, au încercat la început, dar pe urmă au primit ordin să evite astfel de evacuări. Noi o să facem un contract, calculăm chiria legală pe care ne-o plătiți nouă și, cu timpul dacă doriți, cumpărați mobila pe care a lăsat-o aici fata noastră. Nouă ne-ar conveni, fiindcă ar mai veni și ea pe-aici și i-ar plăcea să-și vadă odăile mobilate așa cum le a lăsat, e un copil care se atașează de lucruri și ar fi bine să-i satisfacem această dorință... La acest birou a stat ea ani de zile și a învățat până a ajuns arhitectă (tresării!) și în acel pat a dormit de pe la vârsta de opt ani... Dacă totul reușește, avem și noi o pretenție. Camera de alături să ne rămână practic tot nouă, oficial o trecem însă în contract pe numele dumneavoastră. Dacă vă căsătoriți, v-o cedăm. Firește, aveți acces la baie și la bucătărie. În privința altor detalii, vă înțelegeți cu soția mea..." „Poate să vină de câteva ori pe săptămână mama să-mi gătească?" mai spusei. „Desigur!" mai zise și inginerul și îmi dădu cheile de la intrare.

Rămas singur cercetai odaia. Biroul în sine era micuț, dar fata pusese pe el o planșetă albă de lemn și era foarte comod să lucrezi pe planșeta aceea, nu ți se loveau genunchii de nimic. Patul era de fier, asemeni celor din spital, de fapt o simplă somieră, dar peste ea avea o saltea de lână și o cuvertură dintr-un material simplu de in, cu mari dungi de culoare verde care dădea încăperii un aer tineresc, foarte aerisit, parcă sportiv. De-a lungul lui, în loc de noptieră avea un fel de bancă din stejar lustruit pe care zăceau cărți și alături de pernă o veioză și un aparat de radio vechi, marca Phillips, care însă avea o

sonoritate mai bună decât a unuia nou. Un fotoliu la picioarele patului. Un șifonier tot din stejar, mare, încăpător, plasat la peretele în colțul căruia era așezat patul. Un covor gros, culoarea grâului, acoperea toată suprafața odăii, iar pe pereții liberi, rafturi pline cu cărți. Și abia după aceea văzui ferestrele. Erau două, imense, cu storuri, practic întreg peretele era geam. Iar de jos, din stradă, urcau cu vârfurile până în dreptul lor doi plopi... Deschisei... Un vis! Se vedea de la această înălțime care nu era mai mare de trei etaje, dar acest cartier era așezat pe un mic deal, panorama orașului, cu acoperișurile lui roșii și cu piața lui cu turnuri medievale. Ce copilărie și adolescență fericită o fi avut fata asta! gândii. De ce o fi plecat de aici? Putea foarte bine să stea cu soțul ei în aceste două odăi! Probabil soțul avea o casă mult mai mare? Desigur. Dar și ea știa ce frumos e aici și ar fi vrut să vie să-și mai vadă odaia. Bineînțeles că voi cumpăra tot ce a lăsat, deși n-o să-mi fie prea ușor să le plătesc. Revenii de la geam parcă amețit de bucuria că voi locui într-o odaie așa de frumoasă și începui să-i cercetez biblioteca. Ce citea această fericită fată? Literatură. Clasicii francezi, dar și pe moderni, ediții vechi scoase de *Mercure de France*, pe la sfârșitul secolului, coperți galbene pentru autorii străini, poeții blestemați, Villon, Baudelaire, Rimbaud, două volume Nietzsche și nici un autor român. Hm! Dacă domnișoara ar fi fost de meserie om de cultură, ar fi fost acuzată de ploconire față de Occident, dacă nu chiar de cosmopolitism!

Practic nu-mi adusei în această cameră decât hainele și cărțile, cu toate că biroul meu era mai bun, dar îmi plăcuse de la început tot ce era aici, inclusiv biroul ei de arhitectă cu planșeta aceea mare; o umplui cu cărți de-ale mele și cu caietele pe care tot nu mă hotărâsem să le distrug, nu atât ceea ce era scris în ele mă atrăgea, ci propriul meu scris, care exercita asupra gândirii mele o influență magică: întreaga mea fervoare de odinioară renăștea îndată ce le răsfoiam și în spatele fiecărui rând citeam cu o claritate uimitoare o bogăție de idei pe care îmi aminteam că le avusesem și pe care anii grei prin care trecusem nu mi le șterseseră din memorie. Dar numai frazele stângace, vioiciunea lor care atingea esențele, febrilitatea scrisului, spontaneitatea și superbia cu care treceam peste obstacole în favoarea reflexiei originale, pasiunea imprimată în scriitură puteau să-mi reînvie în spirit forța de a reînnoda, trecând peste abis, îndrăzneala inocentă de atunci cu reflecția matură de acum. Fără ele intuiam că aș fi avut multă vreme senzația chinuitoare a unei amnezii. Ce gândisem? Ce vrusesem să realizez? Împreună cu gândul că o aveam pe Silvia, aceste caiete erau singura dovadă, singura certitudine că viața mea nu era, până la această vârstă, un eșec. Eșuasem în speranța de a fi fericit cu o femeie, dar nu eșuasem nici în spirit și nici biologic. Cum să le distrug? Nici măcar nu le ascunsei, ci dimpotrivă, le pusei alături pe alba planșetă, la stânga mea, ca pe un ghid, ca pe un talisman miraculos care ascundea secretul inspirației liniștite și de durată și entuziasmul fără de care voința nu aduce decât chin.

Avui, în acest sens, o bizară confirmare. Nu mă gândisem niciodată că în afară de Vaintrub și celălalt referent al Securității, nimeni nu citise de fapt caietele mele, Matilda care căutase altceva în sertarul biroului spărgându-l, desigur, le răsfoise în acea seară rău inspirată. Aflate apoi în posesia ei, nu le citise, oricum, nu-mi spusese niciodată nimic bun despre conținutul lor.

Într-o zi, caietele mele dispărură. Iată, gândii, luându-mi în mâini capul, copleșit de un sentiment catastrofic, efectele veșnicei imprudențe a omului. Știe bine că un anumit lucru e primejdios pentru el și totuși nu ia cea mai elementară măsură de apărare, excitat de o trufie smintită, că poate el să înfrunte forțe mai puternice și nu-i pasă de urmări. Da, au venit oamenii Securității, au pus mâna pe aceste caiete și acum urmează o nouă acuzare și alți ani de ocnă în minele de plumb. Avem însă dreptate să nu credem mereu în rău, cu toate că uneori vine

mereu răul. „Unde sunt caietele mele", spusei intrând în vasta cameră a proprietarului meu, inginerul, care stătea în pat în sort și maieu și răsfoia nu știu ce revistă. „Domnule Petrini, zise, le-a luat fiica mea, poimâine le aduce, vă roagă s-o scuzați, a fost curioasă, mai mult, are o impresie pe care vrea să v-o comunice personal, când ei vin la noi; vă invităm la masă."

Deci, domnișoara, adică nu, doamna cosmopolită, nu știa pe ce lume trăiește. Fără mari probleme, lua cu ea acasă niste caiete... Cine dracu credea că sunt eu? Nu i se spusese? „Aș dori ca de îndată sa mi se aducă înapoi caietele mele, îi spusei inginerului. Atât cu cât și fiica dumneavoastră suntem demult oameni maturi și nu elevi sau studenti protejați de vârsta noastră tânără, când credem că nimeni n-ar avea curajul să ne pedepsească sever pentru rătăcirile noastre. Aceste caiete... dar nu vreau să vă spun mai mult, o rog pe fiica dumneavoastră să mi le restituie chiar acum." „Da, se poate, vai, zise inginerul, fata mea n-a stiut ce importanța atașati acestor însemnări. Altfel nu și-ar fi permis să le ia, îi dau un telefon și într-o jumătate de oră vi le aduce..."

Îi dădu acel telefon chiar în fata mea, dar nu schimbă cu ea decât câteva cuvinte și închise. „Nu vrea să vi le dea", spuse el cu humorul jovial și resemnat al părintelui care nu mai are autoritate asupra fiicei sale, în general al bărbatului care trebuie să cedeze în fața capriciilor femeii. Avea aerul să spună că și eu trebuia să cedez. Ca să mă pufnească apoi un râs colosal a treia zi când ne întâlnirăm la masă și aflai despre ce era vorba.

Ce eram eu? Un Feuerbach modern. Cum? De ce? Muncitor ca și acela, zise ea cu o extremă sfială în glas, ajunsesem să-mi formez o conceptie despre lume si prin cultură să parvin spre sferele gândirii filozofice. Rămăsei o clipă tăcut, ca să înteleg. „Doamnă, zisei apoi, Feuerbach n-a fost muncitor, îl confundati cu Dietzgen, într-adevăr un muncitor filozof, tot german, care a descoperit dialectica materialistă, independent de Marx și Engels și chiar independent de Hegel... Și nici eu

nu sunt... și mă întrerupsei izbucnind în râs. Tatăl ei, cu humorul adesea strâmb și ascuns al intelectualilor specialiști, nu-i spusese că am fost universitar, ci un simplu strungar, ceea ce pe fată o uluise. Micuță, delicată și tăcută, tânăra doamnă se făcu liliachie auzind hohotele mele, în timp ce inginerul, surâzând cu o satisfactie ironică, îi spunea abia acum că domnul Petrini a predat câtăva vreme la catedra de filozofie, alături de marele poet și filozof și că împrejurări nefericite, care nu erau legate de pregatirea sa, îl determinaseră să ajungă într-o uzină. Sotul tinerei doamne observă la soția lui ceva care nu se observa, se ridică de pe scaun, veni lângă ea și îi șopti la ureche. „Nu fi copil, te rog, e o glumă de-a lui, doar îl cunosti, n a vrut să te jignească" „Dar nu mă simt jignită", răspunse ea atât de jignită încât se făcu palidă și o mare tristete i se așternu pe chipul ei care exprima o atât de vie sensibilitate încât cerea parcă o protecție perpetuă pe care într-un mod la fel de perpetuu o respingea, lucru care îi imprimase nu numai în privire, ci și în mișcări o veșnică suferință și timiditate. Mai curios era că părinții rămaseră indiferenti când ea, drept orice răspuns la șoaptele soțului (un tânar domn cu un chip ferm si atrăgător), dădu tacâmurile la o parte din fața ei, ca și când ar fi împiedicat-o să se ridice, se ridică și fără un cuvânt părăsi încăperea. „Stii că pe urmă face migrenă care o ține trei zile la rând", zise doamna inginer, cu un glas uscat, fără vreo căldură pentru fiica ei. „Trebuie să iasă odată din copilărie, zise inginerul înfulecând cu atâta poftă încât mereu îi rămânea mâncare pe la colțurile gurii. Peste sase luni naște și cum poate un copil să crească alt copil? De pildă acum, n-a mâncat nimic și o gravidă trebuie să mănânce." „Da' de ce nu i-ai spus despre ce e vorba, să nu se facă ridicolă?" „Ca să învete să nu fie", zise inginerul cu o ironie aplicată.

Reiesea că dată fiind pregătirea mea de fost universitar, nu mai eram un Feuerbach modern, ba chiar, dacă fiica lui ar fi stiut, nu i s-ar mai fi părut demne de vreun interes însemnările

mele și desigur nici nu le-ar mai fi luat cu ea acasă, în orice caz nu și-ar fi permis, în timp ce fiind vorba de un simplu muncitor neglijase bunele maniere. Mă înșelam însă. După cafele mă retrăsei și îi găsii pe tineri soți la mine în odaie. Stăteau de vorbă liniștiți. „Doamnă, zisei, mă scuzați că am râs într-un fel atât de stupid, dar am avut o desamăgire, îmi făcusem iluzii față de interesul dumneavoastră pentru caietele mele. Mi s-a părut că v-au fascinat, mai ales când ați refuzat să mi le înapoiați de îndată." „Realmente m-au fascinat, zise ea gânditoare, și într-adevăr râsul dumneavoastră m-a jignit. E adevărat că și eu am greșit că le-am luat fără să vi le cer." „În mod sincer îmi pare rău. Aș fi vrut să discut cu dumneavoastră mai pe larg. N-am publicat nimic din aceste însemnări și nu le-am dat nimănui până acum să le citească. Acum sunteți necăjită și n-aș vrea să abuzez de ocazia pe care mi ați oferit-o citindu-le, să vă pun câteva întrebări."

Soții se priviră. „Cum, zise el, dar oricând..." Adică nu acuma. Și se ridicară. „Dacă vă jenează planșeta mea, spuse sensibila doamnă, am putea s-o luăm..." „Aș fi bucuros dacă mi-ați lăsa-o, zisei, e atât de plăcut să lucrezi pe ea! E foarte comod..."

Nu mai avusei însă ocazia să discut cu ea despre caietele mele. Dar, oricum, aveam o confirmare, e adevărat nu întreagă, cu o umbră de incertitudine izvorâtă din chiar întâmplarea, dacă cu adevărat i s-ar mai fi părut fascinante însemnările mele știind că sunt scrise de un fost universitar, că universitar sau muncitor autorul lor a captat totuși interesul viu al unei cititoare.

IX

Nu trecu însă mult și trebui să părăsesc uzina. Spun „părăsesc" fiindcă nu fusei concediat, ci pus în situația s-o fac tocmai pentru a nu fi dat afară.

Într-o zi, la o adunare generală sindicală a secției îl auzii pe președinte rostind: „Are cuvântul tovarășul Chelbașu, se pregătește tovarășa Nineta Boiangiu". Hm! exclamai în sinea mea, săraca Nineta Romulus, pe unde-o fi! Întorsei totuși capul când Ninetei de aici i se dădu cuvântul. Mă holbai: era chiar ea, numele de Boiangiu fiind desigur al bărbatului ei. De la distanța aceea mi se păru neschimbată Nineta, dar lucru incredibil era felul cum vorbea, glasul nu mai semăna cu cel de odinioară nici în timbrul lui, nici ca mijloc de a exprima vechile ei gânduri, filozofia ei (filozofia tubului cu pilule ucigătoare din geantă, care pot fi luate *quand l'amour est desservi*). Nu, acum Nineta își însușise stilul sec al dărilor de seamă, al criticii și desigur și al autocriticii, vorbea despre realizările care îi stăteau în sarcină, biblioteca și manifestările culturale și ale echipelor artistice (sfinte Dumnezeule, așadar ea era bibliotecara în chestiune?) și chiar așa și făcea, critica într-un fel voalat și abil pe tinerii care își neglijează nivelul cultural și sunt absenți din fișele ei, „dar e și vina mea că n-am găsit suficiente mijloace de convingere, fiindcă nu neg importanța sportului, minte sănătoasă în corp sănătos, cum spuneau cei vechi, și sportul are această menire, dar nici fără cultură nu suntem în deplină formă, nu sunt partizana zicalei care spune decât filozof ofticos mai bine măgar sănătos... Nu e obligatoriu să rămâi doar măgar sănătos..." „Trebuie să fii măgar filozof!" zise de la prezidiu președintele și se produse rumoare veselă în marea sală de ședințe a clubului uzinei. „Am vrut să spun, reluă Nineta fără timiditate, că nu asta e alternativa. Se poate face și sport și cultură!"

Bravo, Nineta. Avea, cum se zice, papagal. Și descoperii după aceea, când ședința se termină, că nu-i pierise totuși spontaneitatea de altădată. „Nineta!" o strigai. Ea se întoarse și făcu ochii mari. „Petrini!" exclamă și ea și într-o clipă chipul, sub presiunea amintirii și a surprizei, redeveni cel ce fusese atunci, când o cunoscusem eu la „Mama răniților", inocent, neatins de amorurile ei timpurii și frenetice.

„Cum ai ajuns tu aici, o întrebai, și încă bibliotecară!" „Dar tu aici? Ce ești?" „Strungar". „Numai atât? Nu ți-ai terminat studiile? Te pomenești că ai fost eliminat din cauza mea și ți-ai ratat cariera. Vroiai să ajungi filozof, profesor... M-ar amuza să fie adevărat!" și izbucni într-un râs de un cinism vesel, ca și când ar fi fost o glumă reușită să mai adauge la victimele pe care le făcuse în viața ei aventuroasă încă una, iar pentru mine și mai distractiv că am putut să-mi ratez cariera din pricina unei... „Nu, îi răspunsei, n-am ratat nimic, dar considerăm că ratarea ne vine din interior." „Poți să știi?" zise ea pe gânduri și ne urcarăm în autobuz.

Ai fi zis că reflectase și ea la acest subiect și nu reușise să afle din ce parte îi venise ratarea. Dar chiar îi venise? Ce putuse rata Nineta? O, dacă ar fi să-l credem pe filozoful român, numai rața nu ratează, un om, adică, oricine ar fi el, are totdeauna ceva de ratat, totdeauna descoperă că a vrut ceva, chiar fără să știe precis ce anume, i-o spun alții la urmă când nu mai e nimic de făcut, chiar dacă el ar dori să nu știe. Au acest obicei scumpii noștri semeni, să înregistreze cum arătai tu odinioară, să ghicească, să intuiască acel lucru pe care ai dori să-l realizezi, să-l țină minte peste ani și într-o bună zi să-ți spună cu dispreț: ratatule! Ești un ratat! Chiar un ideal cu totul mărunt, foarte modest, aprinde pe chipul purtătorului lui o mică aură și când această aură piere, adică o anumită licărire a privirii, o anumită tinerețe a chipului, atunci se observă (fiindcă la cei ce reușesc le rămâne parcă veșnic pe chip tinerețea când au avut idealuri) și ratații sunt pierduți; chiar cei dragi nu se pot abține să nu spună soțului, fratelui sau prietenului: ești un om de nimic. Îi scapă într-o zi soției, care a acumulat multe nemulțumiri împotriva ta de-a lungul anilor, chiar dacă ai fost un soț model și ai muncit din greu să-i ții pe toți... Sau: n-a fost nimic de capul tău, alții au făcut și au dres. Aici, în mediile de jos, ratarea se confundă adesea cu nereușita, care poate foarte bine să țină perfect în picioare un om fără noroc, care să nu se considere adică un ratat. Nu-i pasă. Nu e vina lui! Mai apropiată cauzei ratării e parabola cu talantul îngropat, când alte tentații decât aceea de a-ți fi urmat drumul pe care ți-era dat să-l urmezi, te-au învins fără vina nimănui.

Ce aflai de la Nineta? Că ratase lovitura cu tubul: îl aruncase după ce născuse doi copii. Fusese ispitită să devină mamă, să fie ca alte femei, să aibă bărbatul și casa ei, să fie bine văzută în orașul în care se măritase cu acel negustor bogat. Dar negustorul începu să afle, deși nu dorea, fiindcă faptele chiar dacă nu venim noi spre ele, vin ele spre noi, că trecutul Ninetei, așa și pe dincolo, o istorie care durează de totdeauna și va dura, adică lipsa de linie dreaptă în viața majorității oamenilor, cu alte cuvinte căderi, erori prelungite, schimbarea bruscă de bară care naște nesiguranța, imprevizibilul, neliniștea... Negustorul deveni gelos: dar dacă soția lui nu s-a schimbat? Și dacă maiorul acela din București o gonise pentru rele purtări? El și așa era mai bătrân decât ea și în curând va deveni și mai bătrân, în timp ce ea nu dădea deloc semne că o să îmbătrânească foarte curând, arăta tot așa ca înainte, deși îndurase două sarcini. Un bărbat mai bătrân, dar liniștit și înțelept, poate rămâne multă vreme un om care putea fi iubit. Dar un bătrân smintit, care cedează ispitei de a fi gelos, e desgustător. „Nu știu cum se făcea, mărturisi Nineta, că în clipele acelea îl vedeam și eu cât e de bătrân, cu toate că nu era, era bine făcut, subțirel și svelt și când se îmbrăca bine (și știa să se îmbrace) chiar întinerea parcă, nu-și arăta vârsta, nu de cincizeci și ceva cât avea, ci de patruzeci... Am divorțat de comun acord și mi-am abandonat în mod iresponsabil copiii." „Și Boiangiu? Te-ai recăsătorit?" „Nu, a fost de acord să-i păstrez numele, să semene cu al copiilor... Scuza mea de atunci, continuă Nineta, era că tatăl lor, om bogat, îi va crește mai bine decât mine... Și acum mă chinuie dorul de ei, de anii când i-am făcut și alăptat, cei mai

frumoși din viața mea…“ „Bine, îi zisei, dar cine te împiedică să te duci să-i vezi?“

Cine o împiedica! Nineta avea aerul că își punea ea însăși această întrebare pentru întâia oară. Vorbind despre copii chipul ei îmbătrânise, ca să zic așa, sub ochii mei, se dăduse jos din pat și începuse să se îmbrace. O invitasem la mine, după ce luasem masa împreună la restaurantul care se numea înainte „High Life“ (*Hailaiful* unde se dusese și Vintilă odată să-și vadă amicul cu o formidabilă tipesă, care avea apoi să-și lase urmele tălpilor pe peretele garajului unde se zbenguise apoi și el cu ea) și Nineta mă urmă firesc, ca și când invitația mea nici nu trebuia făcută, se înțelegea de la sine că o să închelem seara la unul din noi. „Frumoasă odaie, zise intrând, dar fără să se uite la mobilă, cum ai găsit-o?“ „De ce, zisei, nu stai bine? Ce s-a ales de vechea ta casă de lângă «Mama răniților»?“ „S-a dus, zise, s-a dărâmat cu întreg cartierul, s-au construit blocuri.“ „Și bunica?“ „A murit demult!“ „Și «Mama răniților»?“ „Totul… …Nu stau bine, zise Nineta, mi s-a repartizat o cameră tocmai la marginea orașului, în cartierul acela nou, parcă e un orfelinat, când mă apropii de el chiar îmi aduc aminte că nu mai am pe nimeni pe lume.“ „De, zisei, dacă n-ai vrut să te măriți cu mine? Dar nu e timpul trecut, Nineta, îi șoptii, gândind că dacă o lăsam prea mult pe panta lamentărilor, nu se va mai apropia de acel timp de odinioară, singurul în care ne puteam refugia și iubi, ci, dimpotrivă, se va îndepărta tot mai mult și de acel timp și de mine. Da, după, va putea să se lamenteze în voie, mai gândii și începui s-o mângâi pe chipul ei în care privirea îi juca rătăcită, ca și când ar fi fost surprinsă, uluită, că după atâția ani și după ce eu însumi trecusem prin atâtea, n-o uitasem și mai aveam pentru ea atâta tandrețe, deși experiența ar fi trebuit să-i spună că semănam în acele clipe cu flăcăul de la țară care copleșit de dorință îi spune fetei că o s-o ia de nevastă, numai s-o înduplece, sau în orice caz s-o

amețească și să-i înmoaie genunchii prea strânși. „Prea târziu, Petrini, zise ea cu melancolie, tu, aș putea spune că ai rămas același, cu toate că ai suferit și în viața și ca bărbat îndrăgostit și de mine pe vremuri, și pe urmă și de nevastă-ta care te-a părăsit, dar nu poți spune despre mine că sunt aceeași.“ „Pentru mine, zisei în șoaptă înăbușită, ești tot Nineta de atunci.“ „Ai să vezi că nu mai sunt“, surâse ea cu ironie senină și începu foarte încet să se dezbrace. Mișcările ei îmi păreau sacre, atât erau de sigure și de armonioase. Începui să fac la fel și când ritualul se termină, o luai în brațe, o dusei în patul meu auster în care dormise atâția ani o fată (prima mea cititoare!) și urmărit de scena de odinioară când ne iubisem întâia oară noi doi și întâia oară eu cu o fată, o retrăii cu putere această magică inițiere și nici o clipă nu mă gândii și nu simții că Nineta nu mai era aceeași. Scena se repeta aievea și pentru ea, îmi dădeam seama, se uita la mine cu mii de sticliri de speranță nebună în privirea ei mistuită realmente de focul ei interior, parcă nestins, neatins de vânturile și furtunile care suflaseră atâta vreme în el. De ce nu? gândeam cu o adâncă convingere pe care mi-o insufla trupul ei minunat, de ce n-am putea noi doi s-o luăm de la capăt? Cine ne-ar putea opri? Începui s-o sărut cu patimă și multă vreme continuarăm apoi să rămânem înlănțuiți.

„Ei, zise ea într-un târziu, tot mai vrei să mă iei de nevastă?“ „Da, zisei, ar fi atât de bine! Tu ai copii, am și eu o fetiță și viața noastră s-ar împlini prin iubirea care ne-a lipsit.“ „Da, murmură și ea, ar fi atât de bine… Pentru că, să știi, și eu te-am iubit pe tine și te mai iubesc și acum, nu-mi vine să cred că nu te-am putut uita, dar să știi că te-am părăsit tocmai fiindcă simțeam că ne pândește o mare primejdie dacă nu ne despărțim, ne-am fi legat prea tare și tu n-ai fi putut să-ți mai termini studiile și din ce am fi trăit?“ „Da, zisei, povestea care se repetă, temerea de totdeauna care rupe vraja, și o rupe când *el* când *ea*, cine iubește mai puțin…“ „Nu e adevărat, te iubeam

tot atât de mult ca și tine, dar cu toate că nu păream atât de grijulie cu mine sau cu alții, m-a speriat gândul traiului rău, în sărăcie și chiar în mizerie. Adevărurile astea sunt verificate, sărăcia roade orice ideal, puțini rezistă." „Eu aș fi rezistat!" (gândind: și poate că schimbându-se astfel ordinea clipelor mele, nici restul, închisoarea, eșecul cu Matilda, n-ar mai fi urmat). „Cum poți să știi dinainte? zise Nineta. Sărăcia e un cancer. Cât timp te-aș fi putut iubi spălându-ți rufele, gătindu-ți, frecând podelele și îmbrăcând o singură rochie pe care aș fi spălat-o până la izineală? Și ție călcându-ți până la luciu același costum de student sărac?" „Da, zic, și tu cum puteai ști dinainte că va fi chiar așa?" Ea tăcu o vreme, apoi zise: „Busola, Petrini, îți arată cu acul punctele cardinale. Ți-ai fixat o direcție, mergi pe ea și știi dinainte peste ce obstacole o să treci, prin ce păduri negre sau pustiuri fără apă. Ca să treci prin ele și să-ți atingi ținta nu trebuie să iei cu tine tot ce-ți trebuie? Ori, noi n-aveam nimic. Lupii te mănâncă chiar dacă ești îndrăgostit lulea, și dacă mai ai cu tine și copii, îi mănâncă și pe copii." „Oricum, zisei, n-ar fi fost așa de rău, fiindcă văd că ai predispoziție spre filozofie. M-ai fi ajutat!" Și râsei. „Da, râse și ea, te-aș fi ajutat, dar tu pe mine?" Tăcui. „Ei, aia e! spuse ea cu un senin sarcasm. Până ai fi reușit tu, te-ai fi trezit lângă tine cu o babă și m-ai fi părăsit. O femeie, de la cea idioată și urâtă, până la cea inteligentă și frumoasă, se naște încă din burta maică-si cu știința asta și numai o mică parte din ele, sufletistele, fac excepție și îndură calvarul care urmează după ce sunt părăsite, deși cunosc și ele adevărul de care îți spuneam. Vai de ele! Decad pe urmă, încep să bea sau se mărită cu un ticălos care le supun la un nou calvar, dar fără nici o compensație... *A propos* de băutură, n-ai nimic aici?" „N-am, dar pot să mă duc să iau de la restaurant. E unul pe-aproape." „Mai bine nu! zise ea. Mă simt atât de bine! Eu beau ceva numai când am gânduri negre..."

Dar nu cumva le și avea, aceste gânduri, fără să-i survină încă? Tocmai vrusesem s-o întreb, dar mă oprisem la timp, întru cât steaua ei fusese mai benefică părăsindu-mă pe mine? Pe o cale insesizabilă reflexiile ei ulterioare o duseră însă tot spre această întrebare nepusă. În fond orice întrebare pui cuiva care se află sub semnul unei întrebări unice și capitale, tot spre ea trage, sau produce o turburare întocmai ca în apropierea unei mari mase magnetice ascunse, când toate oscilografele tresar în mod misterios. Tot așa parcă tresări Nineta când îi spusei: „Și tu de când te-ai întors în orașul natal?" Tăcere, ca și când câteva clipe ar fi suferit de o amnezie. Apoi răspunsul: „Nu de mult. De anul trecut." „Și de unde ai venit?" Alarmă bizară: „Ce importanță are asta pentru tine?" „Nici una, o simplă curiozitate." Dar ghicise că această curiozitate va persista și alte întrebări vor veni. Totuși rezistă, nu mai adăugă nimic după ce răspunse: „Din București." „Și ce făceai acolo?" spusei aproape spontan. Trebuia să se decidă dacă vroia sau nu să-mi povestească. De fapt vroiam să știu dacă era adevărat ceea ce auzisem eu despre ea de la teologul Asanache și ceea ce aflasem eu însumi când o căutasem la acea revistă literară, unde fusese angajată să „îmbunătățească compoziția socială a redacției", cum îmi răspunsese cu un surâs cinic un tip de-acolo, și că nu mai lucra la acea revistă. Nu-l uitasem pe acel tip. De ce surâsese el astfel? Și îi povestii Ninetei și o întrebai de ce rânjise el astfel, fiindcă surâsul cinic devenise rânjet. „E o poveste lungă, zise Nineta. Tipu-acela nu era un jidan? N-avea părul roșcat?" „Ba chiar!" „Și-a bătut joc de mine, întâi el, pe urmă toți, în frunte cu directorul revistei. Numai asta te interesează?" „Mă interesează tot ceea ce poți tu povesti."

Și Nineta se întoarse înapoi și obsedată, uită de istoria de la acea revistă și îmbătrâni, cum am spus, sub ochii mei, când începu să-mi povestească de copii. „Cine mă împiedică să mă duc să-i văd? Nimeni nu mă împiedica, ei și? La ce îmi ajută

că îi văd? Mai rău îmi face! Sunt așa de frumoși și m-aș pune în patru labe în fața tatălui lor să mă întorc acasă și să trăiesc cu ei, să am grijă de ei, să fac să se șteargă și din mintea lor și din a mea anii când i-am părăsit... Dar el nu vrea... Nu s-a recăsătorit. . Naționalizarea i-a luat magazinul și abia a putut să ajungă și el simplu vânzător undeva în alt magazin, li s-a luat și casa, trăiesc greu, el și o soră rămasă nemăritată (ea i-a crescut pe copii), dar nu s ar zice că nu se descurcă sau că se plâng. Copiii nu simt sărăcia, se joacă, râd, se bat, se duc la școală, iar la mine se uită nu ca la o străină, dar nici ca la o mamă. Am ajuns să doresc ca tatăl lor să moară, s-o gonesc pe sora lui și să-i aduc aici... Dar n-are de gând să moară, arată bine, deși are acum șaizeci de ani, ba chiar, al dracului, ai zice că a întinerit, copiii îi dau forța asta, îl pun la muncă, aleargă, se zbate, se bagă în tot felul de combinații să câștige ceva bani, fiindcă cu leafa lui de vânzător n-ar putea cum să-i țină."

Nineta se îmbrăcase, dar nu pleca, stătea în fotoliu și continua astfel despre copii și povestirea ei nu mai înainta, să aflu și eu ce făcuse atâția ani după ce îi părăsise, nu puțini ani, poate chiar zece... Și fără motiv aparent izbucni deodată într-un plâns interminabil, asemeni unei Fantine ai cărei copii se aflau sub puterea unui Thénardier mizerabil, numai că nu era nici bolnavă ca aceea, nu-și vânduse dinții și părul ca să le trimită bani, iar tatăl copiilor era departe de a fi un Thénardier... Cu atât mai vinovată deci și fără scăpare cu cât, în afară de faptul că îi născuse, nu făcuse nimic pentru ei. Acest adevăr brutal o împiedica să deschidă un proces și să câștige pentru ea măcar unul N-ar fi putut îndura să-i audă pe copii în instanță optând pentru tatăl lor. „I-am întrebat eu, zise Nineta înseninându-se ca în fața unei fatalități, și nu mi-au spus chiar nu, a fost mai rău, au tăcut, nu mi au răspuns nimic, semn că pentru ei hotăra tatăl, deși când le-am pus întrebarea el nu era de față. Numai cel mic, care îmi e cel mai drag, când am rămas numai cu el m-a întrebat inocent, semn că fostul meu bărbat nu mă ponegrise în fața lor: mamă, de ce nu vii tu acasă? De ce nu viu? Nu știa nimic, săracul, credea că eu aș putea veni și nu vroiam..."

Începui să mă plictisesc, iar dorința mea dinainte de a mă căsători cu Nineta mi se păru ridicolă: chiar dacă, prin absurd, și-ar fi recăpătat copiii, ar fi trăit nu pentru mine ci, ca să zic așa, pentru câștigarea inimilor lor. În timp ce eu nici măcar prin absurd (poate doar moartea Matildei) n-aș fi putut s-o am cu mine pe Silvia. Era clar: Nineta nu îndrăznise să înghită acel tub salvator pe care îl purta odinioară în poșetă, și care îi dădea pe atunci atâta siguranță de sine; mai bine n-ar fi avut niciodată această idee smintită, care îi împinsese viața spre o prea înaltă frenezie; acum era silită să sufere, o suferință ca o boală mortală, dar care nu și găsea soluția nici în moarte.

Încercarăm în săptămânile următoare să reînviem vechea noastră dragoste, dar se dovedi că ea avusese dreptate când îmi spusese că nu mai era aceeași. Chiar nu mai era, îi vedeam privirea absentă, pierdută în trecutul ei vinovat care o îmbătrânea, și înțelesei că trebuie să încetăm. Încetarăm, dar într-o zi veni la mine acasă fără veste și îmi spuse că trebuie să plec din uzină. „De ce?" „A aflat", zise cu o expresie turbure. „Cine a aflat?" „Olaru!" „Care Olaru? A, da, șeful cadrelor. Ei și?" „Nu ți-am spus, zise, e îndrăgostit de mine!" „Îndrăgostit, sau trăiți împreună?" „Da, trăim împreună! Nu știe nimic sigur, dar a aflat că am fost cu tine în seara aceea la «High-Life»! Dacă vrei să nu te dea afară, mai bine pleacă singur. E mai bine!" Așa deci, gândii, deși știi că omul e căsătorit, ai acceptat să trăiești cu el! Nu m-ar mira să aflu, Nineta, că și turnătoriile care ți se pun în cârcă sunt adevărate și că dacă Olaru este, prin funcția lui, ca orice șef de cadre, foarte strâns legat de serviciul Securității statului, ești și tu... „Bine, Nineta, îi răspunsei, o să plec. Și acum ieși afară!"

Eram furios, îmi dădea a doua lovitură. Si când aflai că Nineta era exact ceea ce gândisem fără să fiu sigur, nu mă mirai. Ba chiar, gândii, o fi și mai mare în grad ca acel Olaru, e sigur, altfel individul s-ar fi răzbunat pe mine, m-ar fi dat pur și simplu afară fără menajamente și încă vârându-mi în dosar o piesă bine ticluită. Ori, nu fu astfel, plecai cu el curat și cu mențiunea de transfer, adică aveam dreptul să nu părăsesc uzina până nu găseam ceva în altă parte.

...Şi găsii destul de repede, mă calificai contabil. Nu atât de rapid cum mă calificasem strungar, dar nici nu fui silit să urmez cine știe ce cursuri de durată. Era mai bine!

PARTEA A ŞAPTEA

I

Nu era mai bine! Această într-adevăr fatală Nineta (fiindcă Tamara avea doar aerul, nu fusese fatală nimănui), această securistă care își plângea ca o Rașelă copiii pierduți, mă împinse în conul de umbră al unei organizații regionale de achiziționare a cărnii (ORACA) din care aveam să eșuez în această celulă, ca să sfârșesc în moarte (nu voi șovăi să mi-o dau!), Nineta îmi trecuse mie ideea cu tubul, adică ideea pe care ea nu avusese curajul s-o pună în practică. Eu o voi pune însă, chiar în noaptea de după pronunțarea sentinței. Dacă ea ar fi folosit acel tub n-aș mai fi reîntâlnit-o și, desigur, n-ar mai fi trebuit să părăsesc uzina unde începusem să mă simt bine și, era clar, ordinea clipelor vieții mele ar fi fost alta, viața mea nu s-ar fi frânt.

Dar poate că ar trebui să alung această obsesie a ordinei clipelor, fiindcă, iată, dacă la *Oraca*, într-o dimineață, aș fi luat din vasul lui inocentul fir de floare care apăruse pe biroul meu și pur și simplu l-aș fi aruncat (am avut acest impuls, dar mi s-a părut fără sens, de ce să arunc o floare, ce rău poate să-mi facă un boboc roșu de trandafir; acum îmi spun că puteam să-l păstrez și să alung doar sugestia lui poetică, vinovata intruziune a mâinii care îl pusese acolo), atunci însă s-ar mai fi putut schimba ordinea clipelor existenței mele. Într-adevăr, doar atunci! Fiindcă mai târziu, zilele, orele, clipele se înlănțuiră

strâns, și nicăieri nu mai apăru pentru mine verigă desfăcută, sau mai slabă care putea fi ruptă și liberul meu arbitru, libertatea mea să reapară și să ies din jocul hazardului. Așa simțeam atunci, că nu mai era posibil! Dar să vedem...

Da, așa este, aceea a fost clipa, fiindcă până atunci, timp de câțiva ani n-a mai apărut în viața mea nimic decisiv, despre care să pot spune că i-ar fi putut schimba cursul. Nu am făcut nimic cu Amăicălițului, deși am încercat, am scris un articol despre Giordano Bruno și m-am dus la el să mi-l publice, mi l-a publicat, dar pe urmă când am vrut să continui colaborarea, insul m-a primit rece și mi-a spus că au fost criticați pentru el, din pricina viziunii mele sumbre asupra filozofului. „Bine, i-am spus, dar a fost ars pe rug, cum am putea avea o viziune luminoasă despre un final atât de tragic?" „Ați apăsat prea tare și într-un fel prea ambiguu pe aspectele abjurărilor lui." „Asa vi s-a spus?" „Exact!" „E adevărat, i-am răspuns, așa pare, că aș fi apăsat eu, dar în realitate a apăsat Papa; nu i-a suportat denegările care îi anulau abjurația și l-a ars pe rug. Am cântărit faptele fără să-mi permit vreo ambiguitate."

A urmat o tăcere. Amăicălițului nu arăta chiar asa cum mi-l descrisese Micu, poate doar fizic, dar s-a purtat cu mine sincer și corect, fără vreo agresivitate, deși fusese criticat din pricina mea. „Si nu pot colabora mai departe?" l am întrebat. „Nu!" Foarte clar! Și fără urma vreunui regret. „Mă scuzați că vă mai întreb ceva: nu cumva n-aveam dreptul să public, din pricina condamnării mele?" „Nu mi s a spus nimic. De obicei ni se spune dinainte și atunci, bineînțeles, articolul nu mai apare. Or, al dumneavoastră a apărut, așa că..." „Si nu mai pot colabora, chiar daca aș trata teme care să nu se preteze la nici un fel de ambiguități?" „Da, dar ceva mai târziu..." „Adică? Cât de târziu?" „Mai târziu! repetă el cu o sugestie în glas, adică într-un târziu nedefinibil, mai încolo, când o să se uite

articolul apărut... Se mai schimbă optica, surâse el, mai sunt schimbați oamenii..."

Or, atât oamenii cât și optica se schimbă greu, sau dacă se schimbă mai repede nu e sigur că se schimbă și pentru tine! Și nu încercai nici să-i reamintesc lui Micu promisiunea pe care mi-o făcuse că dacă publicam o carte ar fi putut să mă ajute sa reintru în învățământul superior la București. Abandonai deci pe Giordano Bruno definitiv. Așadar pârtia aceasta pe cursul vieții mele nu putuse fi urmată, chiar dacă m aș fi încăpățânat să insist. Și în nici un caz n aș fi putut părăsi *Oraca* mai curând de câțiva ani. Or, tocmai de acolo avea să țâșnească...

Dar tocmai în următorii ani veni pentru mine o perioadă în care începui să lucrez cu o pasiune liniștită și adâncă asupra temei mele despre o nouă gnoză, pe care o terminai. Cum am spus, caietele mă ghidau. Departe însă de a mă simți epuizat, după terminarea acestui studiu, despre care prietenul meu, Ciceo, spuse după lectură că l-a citit pe nerăsuflate și că dacă ar putea să apară ar avea un succes-bombă, adică ar fi un *best-seller* filozofic care ar stârni mare vâlvă, dorința mea de a scrie mai departe crescu cu o putere extraordinară. Și nu trebui să treacă mult și în reveriile plimbărilor mele solitare pe potecile și drumurile înguste din afara orașului avui, la întrebarea ce mi se punea cu o dulce beție, ce să scriu, revelația simplă dar nu mai puțin copleșitoare: ce altceva decât despre ceea ce îmi spunea mie timpul pe care îl trăiam? Bineînțeles, nu un roman și nici o povestire fie ea și directă a vieții mele, ci tot filozofie, adică esență despre viața mea și a semenilor mei, așa cum îmi apăruse ea mie, dar și altora, viață de cobai ai divinității, care experimenta pe noi (si nu se știa dacă *și* pentru noi sau doar pentru altă lume, la asta urma să răspund) legi bizare, insondabile, amenințări misterioase, transformări rapide care aruncau în aer vechi credințe și structuri naturale alături de mituri

barbare și primitive care învolburau oceanul uman, ocean până în acest secol atât de liniștit.

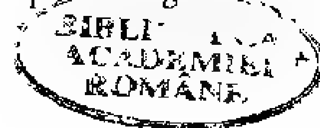
Tema intră în mintea mea în ebuliție și după câtva timp îmi dădui seama că era prea vastă, nu fiindcă n-aș fi putut-o stăpâni, ci pentru că, așa cum spune Nietzsche, mi-ar fi cerut o mare încordare a spiritului, care s-ar fi transmis și cititorului și l-ar fi obosit. Trebuia să-mi aleg pentru început, să extrag adică din ea una mai modestă. După aceea aș fi extras alta, dacă forța gândirii mele n-ar fi slăbit. Mi se păru firesc să consider că oamenii, deși erau oameni care gândeau ca și mine, nu erau conștienți că, de mii de ori mai mult ca în trecut, sunt cobai... Se cred totuși stăpâni pe destinul lor si sunt, din această pricină, de o trufie fără limite. Au creierul inflamat. Și poate că pentru întâia oară în istoria cantitativă a omenirii, eliberați de credința în Dumnezeu, de chingile unei morale căreia i se supuneau fiindcă știința nu sfâșiase încă vălurile divine care le inspirau vina și teama, ticăloșii se simțeau din ce în ce mai în largul lor și domnia care li se aștemea înainte, care li se prepara sub ochii noștri, nu era însoțită de nici un fel de amenințare și formele de ticăloșie începeau să apară pe pământ drept cele mai fascinante spectacole, expresia de jubilațiune a ticăloșiei mai puternică, mai atractivă, mai curajoasă față de moarte (eterna tragedie!) decât cea a conștiințelor pure, tot mai rarefiate și cărora li se rânjește: ei bine, așa este, recunoaștem, sunteți puri, aveți revelațiile voastre sublime, dar rezistă ele gândului că până la urmă o să muriți într-un mod tot atât de scandalos ca și noi și lespedea mormântului va închide odată cu trupurile voastre și idealurile care v-au animat și ideile generoase pentru care ați luptat? Nu există *dincolo* un empireu în care să vă regăsiți. Ha, ha, ha! Dincolo nu mai există nimic! *Adio, tout est fini, dirlalai, dirladada!* În timp ce noi sfidăm moartea, ne batem joc de ea... *Era ticăloșilor,* astfel îmi veni în minte titlul

noii mele lucrări. Nu secolul, nici mileniul, ci Era, care putea fi mult mai mult.

Sunt eu oare atât de sceptic, sau poate atât de înspăimântător? mă întrebai după ce această veche idee ce îmi încolțise în minte încă din adolescență, citindu-l pe Platon, se cristaliza îmbogățită de propria mea viață. Fiindcă îmi dădeam seama: ar fi însemnat să sperii pe semenii mei cu o astfel de viziune asupra rupturii echilibrului nostru interior care ne ajutase să trăim totuși pe planeta noastră cel puțin un milion de ani. Natura umană fusese studiată cu mult înaintea mea de toți marii filozofi și artiști. Se produseseră în ea astfel de mutații catastrofale? Ajunsese ea chiar atât de fundamental diferită? Nu, dar ceva grav se produsese totuși. Omenirea va sombra în urma acestei ere sau va reînvia? Iată întrebarea. Neliniștea trebuia să se insinueze în spiritul cititorului. Totuși, cei virtuoși nu aveau chiar nici o șansă să domine, să evite, să scurteze această domnie, această frenetică eră a ticăloșilor? Ba da, trebuiau afirmate vechile valori... Teama de moarte cred că e cu atât mai mare, gândeam, cu cât suntem, de pildă, mai puțin legați de viață. Se zice contrariu despre bătrâni, care, chipurile, „se desprind" de ea, se liniștesc. Nu se liniștesc, dorințele rămân, cum mi-am dat seama din starea de spirit a bunicului. Nu se desprind. Se desprind ca să vadă ce? Dincolo de viață e neantul, nimicul, spun ticăloșii. Ce să contempli? (Se ia drept contemplare nemișcarea bătrânilor.) Adâncimea infinitului mic? Vastitatea infinitului mare? Nici vorbă, bătrânul contemplă tot viața, a lui și a altora, e mândru că a atins o asemenea vârstă și și-a trăit bine viața, sau e deprimat dacă nu și-a înțeles-o... Aici e aici! Lumină nu e decât pe pământ, universul e de catran. Spiritul bâjbâie încercând să pătrundă negrul cosmos, din care miliardele de stele nu pot alunga întunericul. Cum am putea să nu ne speriem de sfârșitul nostru? Nu ne speriem fiindcă ne naștem cu bucuria de a fi, iar această bucurie se alimentează din noi înșine și ne pune în mișcare să ne dovedim că suntem.

Ati observat? Cât de înțelepți devenim în orele când muncim! Moartea nu mai există decât ca o pură idee. Dacă ne-ar prinde cu ciocanul în mână, sau la arat, sau în toiul oricărei alte munci în care ne-am dărui cu toată ființa și am muri înainte ca bucuria dăruirii să se spulbere, această dăruire ar fi ca un scut, am muri tot atât de împăcați ca într-un somn, care ne-ar doborî irezistibil și ne-am scufunda euforic, ca și când am fi drogați (și nu este oare somnul minunatul drog pe care natura i-a dăruit încă de la începuturi ființei monocelulare din care am devenit apoi conștiințe?). Bucuria unei împliniri ne învăluie sufletul și îl apără de groaza morții. De aceea după o credință populară mor greu ticăloșii, adică cei care n-au trăit decât pentru ei, sau au făcut rău altora (Shakespeare le aduce în acele clipe înaintea ochilor fantomele victimelor lor), dar nu numai marii scelerați au coșmarul sfârșitului, ci și egoiștii de toate nuanțele, de la cei care au trăit pe spinarea altora, până la cei care n-au iubit pe nimeni. Cât de apropiată, de familiară e moartea, cât de amestecată e ea printre treburile noastre și cu cât humor simplu stăm de vorbă cu ea, ca Ivan Turbincă, acest erou care îi trăgea de-atâtea ori clapa. N-o să trăiesc cât lumea și n-o să mor de două ori, se mai spune. E un gând de om, legat de viața plină, singura care există și care continuă și după noi, în timp ce ticălosul e pedepsit să se sperie necontenit. De aceea îi e atât de groază să rămână singur în tăcerea odăii sale. Dacă mor, îi vine lui gândul, n-o să mai pot înfuleca și bea la nesfârșite petreceri, n-o să mai pot să țes intrigi împotriva altora, n-o să mai pot să-mi aduc în pat în fiecare noapte altă muiere. Ticălosul e legat de viață, nu „și-o trăiește", cum e el ferm încredințat, căci viața înseamnă și moarte, ori cu moartea el nu e în regulă, deși o sfidează tot timpul gălăgios și cinic... Se mai spune că adesea ticălosul are somnul adânc și liniștit și că puțin îi pasă de îndrăsnețile lui fărădelegi comise peste zi. Cine n-are conștiință n-are nici turburările ei. N-aș crede! Conștiință are orice om, în sensul propriu al ticălosului, zace în întuneric. Ei și?

Nimeni nu-i garantează că o mică întâmplare, un fapt neînsemnat, un gând viclean care i se șoptește la ureche de către un alt ticălos (unul mai mare!) nu i-o va trezi când îi va fi lumea mai dragă. Hm! dar ticălosul se poate și îndrăgosti și poate fi și respins, poate avea un copil care să-i moară, poate cădea la pat și poate fi strâns fără milă în cleștele implacabil al suferinței îndelungi cu sfârșit doar în moarte. Ni se poate răspunde că și virtuosul poate avea aceeași soartă și dragostea lui poate fi respinsă, și copilul lui poate muri și că microbul, virusul, sau cancerul, nu aleg. Dar, dar conștiința lui nu va fi *surprinsă*. Nu va intra în derută că e respins în dragoste, își va iubi copilul și în moarte (nu va fi disperat că nu l-a iubit în viață, că n-a avut grijă de el, că l-a abandonat mizeriei fizice și morale). Cât despre propria lui suferință în boală și în ghearele morții nici atunci nu va fi surprins, căci el îi cunoaște demult pe acești inamici implacabili, în timp ce ticălosul se crede nemuritor și îl va apuca în acele clipe *groaza cea mare*. Da, ni se poate răspunde, dar am văzut virtuoși chinuindu-se pe patul morții și ticăloși murind fericiți în brațele unei femei sau în toiul unui chiolhan... E adevărat, există și virtuoși chinuiți și ticăloși care jubilează o viață întreagă și mor fără chinuri în câteva secunde. Dar cine îți garantează că vei avea acest rarisim noroc să fii *mereu* ferit de chinurile conștiinței și să închizi ochii pentru totdeauna strângând în brațe o muiere? Dimpotrivă, infinit mai multe șanse sunt să dai, nepregătit, de belea... Și pe urmă cine spune că a fi virtuos înseamnă să nu strângi în brațe o muiere și să nu iei parte la un chiolhan? Da, dar felul cum o face un ticălos are o coloratură aparte... El inspiră o veselie de care amintindu-ți te apucă întâi o vagă neliniște, apoi o insuportabilă greață...

II

Nu e greața de a exista și nici nu e vorba, cum cred unii, de un cât de mic deficit al forței noastre vitale. Nu, greața

survine dintr-o pornire cu care suntem dăruiți de a respinge amestecul în care am fost ispitiți să intrăm, asa cum un ficat sănătos arunca bilă în sânge când îi trimiți, prin stomacul care primește orice, o fleică grasă și râncedă. Pentru că nici măcar nu putem să spunem contemplând o ceată de ticăloși în toiul unui chef, asemeni poetului în fața stârvului asaltat de viermi, că păstrăm totuși în noi esența divină a solidarității noastre descompuse. (Celor care au revelația absurdității existenței nu le-ar strica munca dură într-o mină de plumb, sau la un Canal, și fără posibilitatea de a se retrage și mai mult în domeniul absurdului printr-o condamnare absurdă; nu, să rămână liberi și să descopere foamea și setea și bucuria somnului demult pierdute, sau să piară, alternativă firească, deloc lipsită de sens!) Nu, prieteniile se desfac, interesele superioare devin divergente, amintirile comune se colorează în negru, sărutul iubitei devine simbolul trădării, idealurile comune se retrag și ura acerbă, ura tenace și totală, însoțită de surorile ei bune, ranchiuna nedomolită și invidia infernală, își fac apariția. Esența unei solidarități, chiar descompuse, se topește, și gândul eliminărilor reciproce, chiar prin crimă, încolțește, și chiar dacă rar devin fapt împlinit, răcorește sufletul devastat. Și cu toate acestea singurătatea care ne face semne de departe, semne prietenești, ale unei tandreți infinite, nu ne sperie (pe unii îi sperie, fiindcă frumoasa zeiță nu-ți promite nimic care nu există în tine însuți)...

...Totuși, pe lângă impulsul de a începe noua mea carte, simțeam nevoia să mă destind, și nu oricum... Doream eu însumi o petrecere, un chiolhan, o distracție violentă. Dar cu cine? Cu Ciceo și cu nevastă-sa? Nici vorbă! Și atunci îmi amintii de Vintilă și foștii mei colegi de la deratizare... Da! Vintilă, cel cu verva lui inepuizabilă, rubicondul care păstra în conștiința lui ca un blazon, ca un trofeu, gândul că o frumoasă doamnă din orașul nostru trecuse, înainte de a se mărita (și măritișul îl aranjase tot el!) prin garajul său unde se hârjoniseră împreună lăsându-i pe zid urmele tălpilor ei goale. Îmi amintii

și de Bacaloglu, cel care ne ținea fișe la toți, cu sugestia că la venirea anglo-americanilor, acele fișe își vor spune cuvântul... Alo, atenție, domnul Calistrat... Da și pe Calistrat, grasul jovial cu privirea sa porcină și cu filozofia lui că îi băga în bida mă-si pe toți care se legau de salariul lui (deși nimeni nu se lega și n-avea această intenție), de Pantelimonescu, „strelitul" care mă inițiase în tainele vieții șobolănești... Un surâs interior însoțea amintirea petrecerii care urmase în chiar ziua în care fusesem angajat... Erau urmele fascinației.. Aș fi vrut ca acel chef să se repete... După atâtea abstracțiuni, simțeam nevoia unor înjurături birjărești.

Și într-o zi îi dădui un telefon lui Vintilă și într-adevăr cheful se repetă, dorința mea coincisese cu un eveniment pe care ei tocmai vroiau să-l sărbătorească. Curiozitatea mi se ascuți. După atâția ani grasul Calistrat, care fusese condamnat la un an închisoare fiindcă violase în deplasare o curvă, îmi apărea acum drept un inocent, Bacaloglu un ranchiunos mai degrabă comic, iar faptul că își lăsase tatăl să cerșească afară în fața porții, după ce îi mâncase averea, îmi apărea drept una din acele istorii pe care le poți auzi într-o anumită lume, ca o parabolă, foarte adesea o invenție populară menită să apere codul moral de dezordinea de care se simt adesea ispitite unele vlăstare rele din naștere. Istorie veche, maniheistă, fiul cel bun... fiul cel rău... Iar „strelitul" Pantelimonescu – un naiv, adept al unei secte ale cărei precepte religioase nu puteau fi decât o frână pentru firea lui complexată (aflasem că citise mult și desigur că nu-i era ușor să învingă în el resentimentul împotriva oamenilor care îl dăduseră afară de la o școală primară unde era învățător și îl trimiseseră la închisoare, apoi la deratizare). Aveam să aflu mai multe. Vintilă mă pregăti. În drum spre cunoscutul „Bufet" intrarăm într-o bodegă.

„Calistrat, îmi povesti el, care vă amintiți, dom' profesor, fusese tehnician înainte de istoria lui din deplasare, făcuse un memoriu și reușise să redeschidă procesul lui de viol, fiindcă

nu luase un an, un an făcuse, dar de condamnat îl condamnaseră la șapte. Avocatul făcuse recurs, care se respinsese, dar totuși după un an îi dăduseră drumul. Așa, fără a i se admite oficial probele, înțelegeți că condamnarea îi rămăsese acolo la dosar, și cum să mai fii primit în meseria ta cu o belea ca asta pe cap? Șapte ani! Că te-apuci tu să explici că ai fost grațiat, iertat, că nu ești vinovat, cârnați: ce scrie aici? Șapte ani! Ei? Cine stă să te-asculte? Ni-meni, dom' profesor, și atunci avocatul a făcut recurs extraordinar și a dovedit cu probe că individa era demult prietenă a clientului lui, adică gagică, și a câștigat, i s-a anulat sentința și a fost reprimit în uzină. Când ați fost primit și dumneavoastră în uzină, a fost reprimit și el, cu toate drepturile, ba chiar i s-a plătit din urmă și ceva din salariu. Ei, să vedeți cum s-a cumințit Calistrat, a lăsat-o mai moale cu bețiile, s-a înscris la studii fără frecvență și și-a luat diploma de subinginer, desenator tehnic." „Te pomenești, zisei, că și Bacaloglu a obținut cine știe ce succese..." „Daaa, făcu Vintilă fără vreo admirație, dar cu o sensibilă considerație, față de prietenul său de cartier din copilărie. Ce vină avusese el, dom' profesor? Că i se făcuse în uzină o figură? Figura cu ștecărul pe care i-l vârâse în fulgarin cine știe ce besmetic, ca să râdă de el? Nu vă spun că individul a fost el prins vrând să scoată pe poartă un electromotor? A mărturisit, dom' profesor, și istoria cu ștecărul, nu știu cum, fiindcă sunt specialiști la anchetă care te fac să spui și ce n-ai făcut, darmite ce-ai făcut. Și s-a revizuit și condamnarea lui Bacaloglu!" „Și ce e el acum?" „Șef, dom' profesor!" „Mare?" „Ei, nu mare, dar e șef! Știți unde?" „Ei, unde?" „Tot la deratizare, știți, în locul ăluia micu, de la Sfat, care ne trimitea pe noi pe teren... Dar nu vă spun, dom' profesor, adevăratul motiv pentru care dă Calistrat o masă. A primit Premiul de Stat pentru un strung făcut de el, un colectiv de subingineri din care făcea și el parte!" „Nu mai spune!" „Pe cuvânt de onoare!" „O să-mi spui acum că și Pantelimonescu e director pe undeva, sau

poate chiar profesor universitar, zisei gândindu-mă că și eu fusesem promovat șef-contabil, iar Vintilă era el însuși șeful unui Aprozar. Și-o fi luat, te pomenești, chiar doctoratul în psihologia șobolanilor. Am avut un prieten care și-a luat doctoratul în psihologia peștilor. De ce nu și în a șobolanilor, care sunt mult mai interesanți decât peștii?"

Mă uitai la el cu coada ochiului, să văd dacă mai era același, în stare să sesizeze din zbor o ironie și s-o amplifice. Nu chiar! Devenise respectuos pentru alții, pentru curba pe care o parcurseseră și firește și pentru el însuși. Nu prea mai avea haz. Dacă și ceilalți suferiseră aceeași transformare aveam să mă plictisesc în mod sigur. „Da, zise, într-adevăr cu multă considerație, și Pantelimonescu a fost reprimit în învățământ..." „Dar nu e șef!" „Nu e, dar e bine, dom' profesor!" răspunse el cu o admirație care îmi sugera că strelitul de care râdeam noi, e! el? învățător! e un domn, nu un besmetic oarecare!

Era și el, Vintilă, un asemenea domn, în costumul său bine croit, care dădea prestanță mersului său de minge pe două picioare, căci în acești ani Vintilă se îngrășase considerabil, semăna în acest sens cu prietenul meu Ion Micu, parcă nu mai avea în mișcările lui aceeași vioiciune de altădată. „Totuși, zisei, am impresia că Bacaloglu n-a progresat prea mult, chiar dacă e șef, tot printre șobolani a rămas." Vintilă se înduioșă. „Hm! făcu, bietul Bacaloglu, săracul Costaichie, a pățit-o cu nevastă-sa!" „Păi parcă nu era însurat!" „S-a însurat între timp. A găsit o fată, dom' profesor, dumnezeiță și și fata îl plăcea, era măritată și a desmăritat-o bietul Costaichie." „De ce? De ce îi zici bietul?" „O să vedeți! Până să divorțeze, fata..." „De ce îi zici fată dacă era măritată?" „Păi pentru că nu arăta, dom' profesor, avea ea așa o aliură de fetișcană... Ei și fetișcana ce-și zice ea: da, îmi las eu bărbatul, asta nu e greu, da' ia să văd dacă mă iubești tot atât de tare ca și el, ia să te pun la probe..."

Și lui Vintilă deodată îi reveni verva, își izbi uluit fruntea cu palma și se văită indignat. „...Ah, cât de prost poate să

ajungă un bărbat când îi cade așa, în mod unilateral, cu tronc, după o muierușcă. Se plimbau așa pe marginea râului. Zici că mă iubești? mormăi el cu dispreț, arătând cu capul încolo, spre o albie fictivă de râu. Ei, aruncă-te în apă! Că hâr, că mâr, Bacaloglu nu știa să înoate, dar îi era rușine să spună. Nu te-arunci? susură el imitând-o pe fetișcană ca și când ar fi avut o limbă de șarpe și apoi tăcu posomorât. „Ei, zisei, și ce-a făcut Costaichie?" „S-a aruncat, dom' profesor, așa cum era, îmbrăcat și încălțat, era să se înece. Și aia se uita la el cum se zbate si hi-h.-hi, ha-ha-ha, râdea, închipuiți-vă, dom' profesor, uita-așa, ha-he, cu gura până la urechi. (Tui gura mă-si dacă n-o apucam de picior și o țineam cu capul în apă până începea să scoată bolboci!) A, dar n-ajunge!"

Se opri din povestit și exclamă cu multă milă pentru noi doi, uitându-se la halbele goale dinaintea noastră: „Și nu mai putem să bem și noi câte una?" „Ba da", zisei... Apoi: „Noroc, dom' profesor!" și continuă: „Se face iarnă. Mă duc, zice fetișcana, să schiez. Nu zice, nu întreabă, mă, bleandă, tu stii să schiezi? Hai cu mine! Dacă știi e-n regulă, dacă nu, cumpără-ți schiuri și te învăț eu. Nu! Și ăsta, nătărău, gelos (dar gelos pe cine?), merg si eu, zice. Și pornesc ei spre Tâmpa și gagica îi dă schiurile să i le ducă în spinare. Ajung ei sus (era într-o duminică), iau masa la cabană și după-masă începe ea niște piruete așa, niște cristianisme si el se uită și stă pe-aproape de ea să-i admire silueta sveltă. Ei, și după un timp se satură ea de figurile pe care le făcea și hai să ne întoarcem. Și a luat-o spre coborâre, pe serpentinele alea, dar nu, zice, cobor un pic și te-aștept, i-a dat drumul în viteză, adio, Bacaloglu, *adio del passatto*. Besmeticul însă a luat-o la goană după ea. Cum venea de se încolăceau serpentinele alea, ea îl vede, așa, de jos în sus, i se face milă de el, și se oprea să-l aștepte. Milă? Să-l aștepte, credeți? Nici nu apuca ăla să se apropie, să stea și el puțin și să-și tragă sufletul si gagica întorcea schiurile, se proptea în betele alea, i arăta curul și hââârști, valencia! Credeți că Costaichie a tras vreo concluzie negativă de-aici? A luat-o în continuare la goană după ea și-așa s-a repetat figura până jos, zece kilometri. Când au ajuns pe teren neted Bacaloglu gâfâia să-și dea sufletul, cu limba scoasă de-un cot și fata zice, alo, nu așa înteleg eu să-mi arăți că mă iubesti, da' cum, zice ăsta. Nu știu, zice ea și aici Vintilă râse domol și admirativ, de astă dată ca si când i s-ar fi impus si lui superioritatea tipesei. Pe urmă l-a răsplătit, dom' profesor. Atâta solicitudine din partea lui, merita și el un gest frumos. De Revelion ea îi zice: nu pot să fac Revelionul cu tine, sunt încă măritată, dar vom proceda în felul următor: seara, pe la ora zece, cumperi o sticlă de sampanie, iei un taxi și vii la mine, aproape de casă, eu urc, pornim, destupăm sticla, ciocnim și o bem pentru un an nou, fericit, când o să ne căsătorim și o să fiu numai a ta. Așa au făcut, dom' profesor, si pe toamnă s-au luat. Numai că repede Costaichie a descoperit o discrepanță între spusele ei si realitate. A avut el vaga bănuială că nu era numai a lui. Certuri, scandal... Dar asta era, că de prins n-o prindea. Ai zis, zice, că te duci la coafor. Nu te-ai dus! Ba m-am dus, dar lipsea coafeza mea și atunci. . Și spunea o minciună oarecare, greu de controlat, chiar dacă trebuia să acopere o după-amiază întreagă. Trece anul și vine iar Revelionul. Eram la el, mă invitase. Fix la ora zece, individa îi spune lui Costaichie: dragă, știi că pantofu-ăla cu toc înalt s-a rupt cuiul chiar după-masă și l-am rugat pe cismar să facă tot posibilul să mi-l dreagă chiar în seara asta. Mă reped să-l iau Eram lângă Costaichie. Du-te, zice, dar ce drac de cismar ține el deschisă dughiana în seara de Revelion? Ține, ține, ciripește ea și o întinde. Costaichie se posomorăște. Amuțește. Și pe urmă odată îi cade fisa! Revelion, ora zece, parcă și lui i se întâmplase la un Revelion o chestie exact la ora zece. Vintilă, zice, hai la cismar, care dracu cismar, întreb, îl știu eu, zice, nu e prea departe. Mergem noi la cismar, cârnați, cismarul, care

avea două odăi deasupra dughenei, a dat din umeri, începuseră sa i vină și lui musafiri: doamna n are nici un pantof la mine, zice, e adevărat că o servesc oricând, dar nu mi-a adus nimic în ultima vreme. Eheee! îl aud pe Costaichie pe drum. Știu eu unde e ea acum, într-un taxi, bea șampanie! Și îmi povestește tot ce v-am spus eu acum... Si asa s-a sfârșit iubirea lor, încheie Vintila mereu vesel. A dat-o afară din casă chiar atunci, de față cu invitații, i-a scos rufele, hainele, bulendrele. Gagica, bațoasă, foarte bine, zice, fiindcă poimâine tot aș fi plecat eu! Impotentule!" „Și? zisei. Ce-a mai făcut pe urmă dumnezeita, după al doilea divorț?" „Păi s-a măritat chiar cu tipul la care ieșise în taxi să bea șampanie, zise Vintilă, un inginer, cam în vârstă, cu păr, așa, grizonant, dar distins bărbat, foarte serios, i-am întâlnit odată pe strada și am stat de vorbă. Au și-un copil " „Și Bacaloglu?" „Hm! Bacaloglu, o să-l vedeți! Nu mai mă însor, Vintilă, zice. A căzut în doaga asta!" „Ce doagă?" „Nu vă spun! râse el, ca și când mi-ar fi sugerat că ținea atât de mult la mine, încât nu vroia să mă lipsească de plăcerea de a descoperi singur ceva extrem de interesant. O să vedeți!" repeta.

III

„Bufetul" însă nu mai exista, fusese dărâmat și în locul lui se construise un hotel, iar la parter un elegant restaurant cu braserie. „Veniți după mine", zise Vintilă intrând și trecu printre mese și mă duse într-o încăpere, un separeu, acolo li se rezervase masa. Sosiseră toți, lipsea, bineînțeles, țiganul, ăsta, pesemne, nu progresase deloc.

Erau îmbrăcați bine, costume de comanda, stofa englezească, pantofi de 289 lei, craveți de mătase la gulere bine apretate. Erau la țuici și nu se așezaseră încă pe scaune. Mai așteptau pe cineva? Grasul Calistrat ciugulea din farfurii câte-o măslina, câte-o felie de salam de Sibiu și arăta atât de mulțumit de sine încât nici nu observă venirea mea și a lui Vintila, ca și când ar fi uitat că el mă invitase la masa. Și mai ales era treaz. Îmi plăcu de el, era grav, liniștit, chiar modest, față de isprava pentru care luase Premiul de Stat Mă așteptasem să-l găsesc deja afumat și plesnind de veselie. Mă apropiai de el, îl felicitai, dar se făcu sau chiar nu auzi ce-i spusei și mă lăsă cu mâna întinsă continuând ciuguleala. Gândii că trebuie să mă car imediat, dar interveni Vintilă: „Mă besmeticule, dă mâna cu dom' profesor", și atunci Calistrat tresări și își fixă privirea sa porcină asupra mea și bolborosi: „Dumneata cine esti?" Ca să-mi dau seama că nu era nici treaz, cum crezusem, și nici afumat, ci beat pulbere, dar cum dracu de se ținea atât de bine pe picioare? „A, zise, dumneata erai? Scuză-mă, n-am memorie vizuală și sunt atâția ani de când nu ne-am văzut..." În schimb Bacaloglu era mult mai semeț și mai infatuat decât pe vremea când se ocupa cu uciderea directă a șobolanilor. Era normal: acum îi ucidea prin interpuși și ai fi zis că nu era un simplu șef al ecarisajului la Sfatul Popular, ci al întregului oraș; el era președintele! Îmi întinse o mână flețcăită pe care și-o retrase în chiar secunda când i-o strângeam. Flegmă mare, mă mirai că nu-mi întinse doar un deget, cum se spune că făcea Carol I cu miniștrii săi.

Ca și în prima zi când ne cunoscusem la deratizare, famenul, palidul Pantelimonescu, strelitul, mă acapără vorbindu-mi ca si atunci în șoaptă și uitându-se din când în când într-o parte să vadă dacă nu-l auzea cineva, deși nu-mi spunea nimic secret. . Se bucura, în mod sincer, zise, că scăpasem de uzină și ajunsesem șef-contabil, oricum, până la reintegrarea mea în învățământ e o soluție mai bună decât să... Aici își acoperi chiar gura cu palma, deși, uitându-se într-o parte, se convinsese că nu-l aude nimeni străin și-mi șopti: „Sunt convins că n-o să astepți mult, mă ghidez după cazul meu, care n-a fost atât de grav ca al dumitale, n-am făcut decât vreo sase luni, dar oricum nu mai speram să fiu reprimit să-i învăț iar carte pe copii... Mai ales dacă scăpăm de erorile noastre. Eu am fost

sub influența unei femei, grozave din toate punctele de vedere și din pricina ei am făcut și închisoare și nici nu m-am putut însura. Dom' profesor, toate celelalte mi se păreau niște oițe stupide, cu glasul lor cristalin care era doar meritul epiglotei, sub el un vid absolutamente total, *des têtes de linotte*, cum spun francezii, păsărici vorbărețe și zăpăcite. Femeia asta însă avea ceva în cap, o idee universală și formidabilisimă... Pot să v-o spun, sunteți profesor de filozofie, o s-o înțelegeți și o să mă înțelegeți și pe mine." În acest timp urmăream contorsiunile gurii lui, care nu știu de ce îmi sugera, ca și în primele clipe când îl cunoscusem, un nedefinit sentiment de repulsie, de murdărie, și o dorință de a mă desprinde de el, cu toate că insul îmi făcea destăinuiri care ar fi trebuit să mă acapareze. Îl întrerupsei: „Dar de ce nu ne așezăm la masă?" Nu auzi.

Mă îndepărtai, luai de pe masă un sandviș cu icre, îl mâncai, dădui peste cap un păhărel de țuică și revenii lângă strelit cu un alt sandviș în mână. „E., zisei, care era ideea aceea universala și formidabilă?" Strelitul se uită neîncrezător și în dreapta și în stânga. Dar deodată renunță la orice fel de precauții și vorbi liber, ca orice om. „Dom' profesor, zise de astă dată parcă prea tare, noi *luptăm* (sublinie acest cuvânt) împotriva unor rele, dar cine ne spune că relele acelea nu sunt spre binele nostru și așa-zisele victorii, în tehnică, în stârpirea gângăniilor, chiar a șobolanilor, a ciorilor și lupilor și mai ales în medicină împotriva microbilor și virusilor, așa-zisele vaccinuri, n-o să ne izoleze din ce în ce mai mult de natură și o să ne periclităm propria noastră natură? Iată, să luăm de pildă vânatul, s-a moleșit nemaiavând lupul pe urma lui, cine ne spune că n-o să ne moleșim și noi distrugându-ne toți dușmanii? Ei, cine? Măsurăm noi bine consecințele acțiunilor noastre?"

Era clar, strelitul înghițise și el câteva țuici. „Fii mai concret, zisei, revino la ideea universală și formidabilisimă a acelei tipese." „Dom' profesor, v-o spun, orice ființă umană dacă

trebuie să moară, trebuie s-o lăsăm să moară, indiferent că e copil, adolescent sau matur. Salvarea ei încarcă omenirea cu probleme insolubile prin simpla existență în plus a unei ființe pe care natura a decis s-o înlăture, pentru ca marele furnicar uman să nu aibă de suferit. Altfel crește furnicarul și atunci chiar natura lui intrinsecă decide să moară altcineva, sau alții, dar prin mijloace mai abominabile, crime oribile comise de indivizi contra altor indivizi, sau crime comise de state împotriva altor state! Ce ziceți?!" „Da, zisei, chiar formidabilisimă tipesă. Bănuiesc că era șefa dumitale!" „Exact!" „Ce meserie avea?" „Tot învățătoare. Era directoarea școlii. A refuzat vaccinarea copiilor, le-a spus să nu vie în ziua respectivă la școală și atunci ne-a arestat pe amândoi." „Ar fi fost interesant, zisei, dacă i s-ar fi îmbolnăvit propriul ei copil, ce-ar fi făcut..." N-are copii, dar s-a îmbolnăvit ea odată, era să moară, a refuzat orice medicamente... Dar eu vroiam să vă spun ceva despre părăsirea erorilor. Știți când mi-am dat seama că ideea asta e complet greșită?" „Ei, când?" „În instanță! Am avut noroc cu un judecător inteligent care i-a pus ei o întrebare. Pe mine m-a dat peste cap, pe ea nu. Să admitem, pentru demonstrație, a zis el, că natura se echilibrează singură după legile ei secrete. Că noi nu știm de ce face natura anumite lucruri Aveți în față un copil sănătos și frumos și deodată într-o zi rămâne paralitic. Nu moare, rămâne schilod. Boala se numește poliomielită. Putem noi accepta să nu-l vaccinăm? Cui folosește un infirm? Care ar fi sensul condamnării lui să nu se poată juca, să nu poată alerga și el ca alți copii și să stea tot timpul în cărucior? Știți ce i-a răspuns ea? El ar întruchipa cantitatea de suferință pe care oamenii o merită și de care, cu ajutorul medicilor, fug de ea din ce în ce mai mult... Natura e perfectă și n-avem noi ce să ne amestecăm când ea decide ceva. Bine, a zis atunci judecătorul, o să vă băgăm la închisoare și o să întruchipați personal cantitatea de suferință de care oamenii fug. Dacă o

să constatăm, după ce veți fi liberă, că nu vă ajung, o să ne mai vedem și în orice caz nu veți mai putea să-i învățați pe copii, un model de prostie cum sunteți. Poate vă vindecați?! Aveți dreptul să mă condamnați, a zis ea atunci, dar nu să mă insultați. Nu v-am insultat, am spus pe nume motivul pentru care vă condamnăm. În lege are altă denumire, pentru prostie pură legea nu condamnă pe nimeni, dar prostia culpabilă cade sub paragraful cutare care pedepsește sectele dăunătoare. O variantă a celei din care faceți parte se ridică împotriva instrucțiunii copiilor, să rămână adică analfabeți, am depistat cazuri de astfel de părinți bigoți care interziceau copiilor să se ducă la școală. Și dumneata? mi s-a adresat el mie. Susții aceleași idei ca ale doamnei? Oricum, a râs el ironic, ești bărbat, poate gândești, hm! conform virtuților pentru care purtăm noi pantaloni și căciulă. Aici, în sală, s-a râs, formidabil tip judecătorul ăsta, un om de vârsta mea, se vedea că e de treabă și ar fi vrut să nu mă condamne prea tare. Ironia lui era afectuoasă. «Dom' judecător, i-am spus, recunosc că am nutrit și eu acele idei...» «Acum, acum în prezent, a zis el, le mai nutrești» «Nu pot să scap de ele dintr-o dată», i-am răspuns și în sală s-a produs iar veselia mare. Judecătorul râdea și el. «Ei, zice, cât îți trebuie să renunți la ele? A? Șase luni e prea mult? Ei, hai, să-ți dăm șase luni și dacă în închisoare o să faci o declarație că ești complet restabilit, ți se va da drumul imediat. Nu poți s-o faci chiar acum, această declarație? Te duci acasă!» N-am putut s-o fac, dacă *ea* n-ar fi fost de față, aș fi făcut-o. Dar dacă n-ar fi fost de față, n-aș fi putut să-i aud răspunsul la întrebarea cu copilul și nu mi-aș fi dat seama de ceea ce înseamnă eroare. Cred că era cam țicnită și mă țăcnisem și eu trăind cu ea. E curios lucru cum o femeie te poate zăpăci la cap!" mai spuse strelitul cu o uimire care sugera că nici acum nu era în afara acestei primejdii, adică de a se țicni din nou. Nu neapărat în vechea direcție, dar în alta, sunt destule idei care circulă libere în aer, așa cum circulă

microbii și virusurile. „Și ce face ea acum?" îl întrebai. „Și a terminat condamnarea, e funcționară la un *C.E.C.*" „Și tot formidabilisimă a rămas?" „Absolutamente, răspunse el, înghițind o nouă țuică, dar nu ne mai putem vedea, să nu ne condamne din nou." „Dar tot o iubești!" „Da, nu pot s-o uit, sau mai bine spus nu găsesc alta care s-o eclipseze!" Iată deci că țicneala nu-i trecuse. Sau poate chiar femeia îl vrăjise pentru toată viața?...

Țuicăreala continuase în acest timp și antreurile dispăruseră din farfurii. Nu înțelegeam însă de ce stăteam mereu în picioare. „Ce facem, domnule?" zise Bacaloglu iritat și plictisit, adresându-se gazdei, laureatul Calistrat. „Eu zic să ne-așezăm la masă, le bag în bida mă-si, nu le mai aștept și dacă mai întârzie, când vin, le dăm pe ușă afară", zise Calistrat a cărei voce se alterase în sfârșit și îmi suna în urechi cum i-o cunoscusem odinioară. Așa deci! Așteptau, ceremonioși, niște doamne, desigur nu soțiile lor, altfel ar fi venit împreună, cine avea, bineînțeles, adică doar Vintilă și laureatul, fiindcă Bacaloglu divorțase și nu mai vroia să se însoare cum îmi spusese Vintilă, iar Pantelimonescu abia îmi povestise de ce nu putea s-o mai facă.

Ne așezarăm, Bacaloglu alături de Calistrat, eu în fața lor, cu Vintilă și strelitul la dreapta și la stânga. Dar ușa se deschise și toți se ridicară imediat dând scaunele înapoi. Mă răsucii și văzui patru doamne care intrară cu o expresie comună de veselie și siguranță că mai puteau întârzia un ceas și nimeni din cei de față n-ar fi îndrăznit să le facă vreun reproș. Stăpâne pe situație, nu numai aici, ci așa în general și oriunde. Avui un șoc și mai rămăsei pe scaun câtva timp, uluit de surpriză, nu erau doamne, ci niște târâturi, una mai respingătoare decât alta. Nici măcar tinere! Curve în pragul ofilirii și desfigurării totale, când zbârciturile și vinețeala pleoapelor, rictusul vulgar al gurii, odinioară fragedă, obrazul altădată mat și fără pori, abia mai puteau fi ascunse sub fardul gros și rujul sidefiu (nu violent roșu, nu mai era la modă).

Ceremonial... Sărutări de mâini respectuoase (într-adevăr nici un repros că întârziaseră mai mult de-o oră, deci nici scuze), scaune trase, Olimpia, jjj, stai lângă mine, te'n bida mă-ti, eram decis să vă dau pe uşă afară, dar te iubesc şi te iert, doamnă Laura (Vintilă), facet. cunoştinţă cu dom' profesor Petrini, hai zictir, jjj, a vost be vremuri profesor şi atunci din greşeală, tajbă, besmeticule, vezi că eşti gazdă şi tu l-ai invitat pe dom' profesor, n-a venit el aici fără invitaţia ta specială, gare invitatie specială, poa'să plece dacă nu-i convine, nu mă indereseazǎ, ba aşa mi-ai spus, transmite-i filozofului invitaţia mea specială, mi-e dor de el, dar acum vrei să faci pe grozavul fată de doamna Laura, nu ti-ajunge doamna Olimpia... Măgduţa, stai, domne, lângă mine să mai mi-alungi melanholia, te-am aşteptat ca pe o amantă, cu toate că eu nu mai cred în femei, sunteţi toate nişte curve, şi ar fi mai bine, domne, să declaraţi asta deschis, ar fi mai simplu, am evita mii de suferinţi, dom' profesor (şoaptă), v-am avertizat, chestia cu doaga, urmăriţi cu atenţie! Claudia, dă-l în bida mă-si pe zdrelit, ăsta i-a legat diavoliţa chestia şi a devenit imbotent, o tragedie care ne aştdeaptă şi pe noi, dar jjj, mai dârziu, nu foarte târziu, după chilele pe care le bagi în butoiul tău, strelitul are un suflet sensibil şi eu o să-l salvez de ndivida aia şi o să mă mărit cu el, o să vedeţi... Ce face, domne, chelneru ăsta, stăm cu farfuriile goale, mie mi-e foame...

Şi gura lui ca un buzunar se pleoşti în semn de dispreţ, nimic nu era bun, dacă stătea el acolo părăsit şi îi era foame. Nici urmă din melanholia declarată, dar parcă şi apetitul îi era nesincer, fiindcă începu să mestece şi să clefăie fără chef când chelnerul ne aduse păstrăvi la grătar, apoi turnedo Rossini...

IV

Cum am mai spus, nu numai somnul raţiunii naşte monştri, ci şi o luciditate prea mare. Stropind din belşug cu vin roşu

acest turnedo care îi plăcuse, sau mai bine zis îl preparase cândva Rossini, descoperii că nici Olimpia, nici Laura, nici Claudia şi nici Măgduţa nu erau ceea ce spiritul meu, săturat de aerul rarefiat şi abstract al preceptelor filozofice în care trăisem cel puţin un an, văzuse în ele, în clipa când intraseră în separeu, adică nişte târfe în pragul decăderii. Întâi aflai, în timpul conversaţiei care nu lâncezi, că Olimpia, care se aşezase lângă grasul Calistrat, era văduva unui cunoscut compozitor dirijor din oraşul nostru, dirijor care fusese prieten de pahar cu tatăl lui Calistrat, un vestit chelner meloman şi amator de artă, avea în casa lui tablouri (nu puţine) de mari maeştri români ai penelului şi discuri cu interpretări rarisime strânse şi păstrate de decenii din leafa şi bacşişurile lui de chelner ş. pe care veneau să le asculte chiar şi personalităţi străine ale muzicii, în trecere prin oraşul nostru. Îi aducea soţul doamnei Olimpia, acum aci de faţă şi văduvă veselă. Fusese veselă şi când nu era văduvă? Se pare că da. În orice caz de băut începuse să-i placă dinainte şi anume după ce soţul ei se trudise din greu s-o înveţe. Avea oroare de beţiile lui din pricină că mare parte din nopţi şi le petrecea singură. Copii n-aveau şi totuşi într-o zi, exasperată, îi spuse că vrea să divorţeze. Muzicianul căzu pe gânduri. „Bine, îi zise, diseară vii cu mine." Şi o duse la restaurant. Mâncară, el bău cu moderaţie şi pe la unsprezece ei i se făcu somn. „Fănică, îi zise, acum mergem acasă." „Ai văzut, îi spuse şi el, n-am băut nimic!" „Ce vrei să spui?" „Păi acum mergem şi noi undeva unde e deschis până la trei şi unde sunt amici şi bem şi noi cu ei un pahar." Amici? Era curioasă, deşi îi era somn. „Bine", zise resemnată. Da, amicii ăştia aveau un haz nebun, dar pe la orele trei pica de somn. „Fănică, mergem.. " Nu, cum să meargă, protestară toţi, acuma se vor deplasa la gară, acolo e deschis până la şapte. „Până la şapte? N-o să stăm până la şapte", zise ea îngrozită. Nuuu! o asigurară ei, nici vorbă, or sa bea câte o cafea şi gata... Cafea? Da, băură, dar

abia după aia veniră niște sticle speciale, pline de păianjeni și de praf, le păstrase pentru ei un chelner care îl cunoștea pe muzician. „Fănică, mi e somn, hai acasă!" „Nu, stai să vezi și tu cum e, zise Fănică. Crezi că e ușor? Să-ți dai și tu seama și să nu te mai gândești să divorțezi..." „Bine, nu mai divorțez, dar acum hai acasă, e șapte..." „E șapte? Cum, zise muzicianul, dar acum se deschide peste tot..." Adică tocmai acum să meargă acasă? O luau de la cap ..

Povestind, doamna Olimpia era de o veselie tandră și senină, ai fi zis că soțul ei n-a murit și va pica și el aici curând... „Ce-și poate dori mai mult un zoț mort? zise Calistrat. O nevastă asa ga tine! Gred că noaptea vine și de trage de picior să bei un pahar gu el! Era zimpatic! Ga fost bețiv de prima glasă, de Dumnezeu va fi ierdat. ." „În timp ce pe tine Dumnezeu n-o să te ierte, că ești bețiv de a doua clasă", zise doamna Olimpia. „De ce gonzideri?" „Fiindca treci repede peste treptele cele mai frumoase când bei, ca să ajungi la ultima în care să te complaci." „Și gare ar fi dreptele alea? Nu gunosc drepte..." „Bărbatu-meu spunea: la prima sticlă te simți ca un înger, la a doua ca un leu, la a treia ca un porc. Tu ajungi repede în faza asta, singura care îți place..." „De bag în bida mă-ti gu bărbatu-tău gu tot, eu nu l-am văzut niciodată bă dreapta îndâia j'adoua, gă doar de la gine am învățat, daga nu de la el și de la tata... E drept, îmi ger scuse, tu nu tregi nigiodată de dreapta îndâia, ești un înger și de-aia de iubesc, un borc ji un înger, jjj..." Si aici Calistrat părăsi furculița și cuțitul, se dădu pe spate și râse la noi într-adevăr cu opulența unui porc pe care vinul l-ar fi transformat prin miracol în om...

Era bine îmbrăcată văduva muzicianului, călătorea când vroia în străinătate, pomenea des nume de personalități din capitală, oameni de cultură, dar și din sferele responsabile, care îi dădeau toate aprobările să schimbe valută si să plece. Era cam trecută? Nici vorbă. Cum de mi se păruse? Numai în Orient

și în Extremul Orient femeile erau înlăturate de la treizeci de ani și bărbatul își aducea în casa o floare de lotus de șaisprezece, care se ofilea și ea curând și îi urma o a treia. Dar ce știe o astfel de floare de lotus față de o floare de magnolie, cum arăta la patruzeci de ani văduva muzicianului? Mi-o fi ghicit acest gând, această comparație? Învăluită printr-o anumită știință de a fuma într-un nor de rotogoale de fum, se uita la mine cu acel surâs și acea privire care îți sugerează că deși cineva te vede pentru întâia oară, te cunoaște de mult și ce bucuroasă ar fi să se afle singură cu tine, la ea acasă sau la tine, cu o cafeluță alături, lângă o veioză potolită, care să te facă să n-o vezi că nu mai e, desigur, o fetiță, dar nici atât de bătrână cum ar face-o o luminație *à giorno* sub care uneori și tinerii arată ridați, și să depeni cu ea vechi amintiri, dintre cele care sporesc tandrețea sufletului, topesc asperitățile, nasc dorința unei intensități prezente a clipei, mai încărcată de voluptăți decât îmbrățișările tinerilor care nu au un trecut și nu-i cunosc valoarea...

Dar în loc să-i răspund la privire începui să mă ocup de vecina mea, cea care își pusese în gând să-l scape pe strelit de formidabila lui tipesă, din pricina căreia toate femeile păleau în ochii lui. Aici însă eșuai total, se uită la mine atât de mirată (mirată că un astfel de tip, care nu-i spunea chiar nimic, își făcea iluzia că ar putea să-i placă), încât mă apucă un râs disproporționat în hohotele lui față de lipsa unui motiv aparent... Era o cioară, dar cu un decolteu care lăsa să se vadă niște sâni ce îți intrau absolutamente sub nas și din pricina lor revenii la atac... „Cioară, îi șoptii, cioară dragă, ai niste sâni minunați, ei, de ce te uiți așa urât la mine, da, arăți ca o cioară, nu fiindcă ești brunetă, că ai fi țigancă, ci fiindcă mie îmi plac ciorile, cum ciugulesc ele un bob de porumb nedigerat dintr-o baligă, sau păduchii din coama unui cal pe care se așează. Vezi cât de modeste sunt? Și mai au și darul premonitiei. Când cârâie ele într-un anumit fel, spun ceva, dacă știi să le asculți... Fii cioară

drăgută și o să te fac să te simți porumbiță... N-ai nici o șansă cu strelitul, poți să-i arăți și un autobuz și el tot pe tipesa lui o vede... În timp ce tu îmi placi mie, băiat tânăr, de..."

„... Alo, alo, filozofule, nu de da la fedele noastre, nu zunt de nazul tău, ai destule fede în mahala dagă cu nevastă-ta, o distinsă doamnă, n-ai fost bapabil să te împaci... Ce te legi tu de el, mă, besmeticule, ca și când tu nu te-ai născut tot în mahala... ha, ha... Exizdă ji o mahala aristogratică... Atâda îi spun, să nu se lege de fedele noastre... Dar ce, bă, toate sunt ale tale, ha, ha, vezi că... dom' profesor, dom' profesor, ce v-am spus... Atenție! Am iubit-o ca nimeni pe lume, am spălat-o pe cap, nu era femeie, era un copil și stătea cu capul aplecat în baie și i-am luat capul și am dat cu săpun, i-am frecat părul ei mătăsos și i-am simțit în palme năsucul, gura care se deschidea sub șuvoiul dușului de mână și spatele încovoiat cu inelele spinării dulci și fragede, să-ți dai viața pentru ea... Hî, hî! Hââî .. Clipe nemuritoare... Simțeam și eu că am pentru ce trăi... Și într-o zi m-a doborât... Îmi lăsa bilețele... desene caraghioase cu mine și ea... și dedesubt, iscălit cu scrisul ei lat și bărbătesc, puteai să pariezi pe orice că nu era al ei, mititica ta fetiță... Așa zicea. Vrea mereu surprize... Azi nu mi-ai făcut nici-o surpriză, mieuna ea... Alergam, căutam... Ce surprize puteam să-i fac?... Mărgele, gablonțuri, perle artificiale... Mă Costaichie, dar așa o surpriză bine sculată, să mă scuze doamnele, îi făceai tu? Du-te, mă, în bida mă-ti, tu crezi gă asta e totul? Scuză-mă, Costaichie, răspunde la întrebare... Să mă ierte doamnele, doamnă Olimpia, nu vă supărați, doamnă Măgduța, stimată doamnă Laura, he, he, permiteți-mi, am avut o ședință, nu fac vreo aluzie la persoanele de față, dar discutam și noi lipsurile și scăderile noastre în comerțul de stat și unul că e bine, altul că e foarte bine, altul că e satisfăcător cu lipsuri și ia cuvântul un tip din prezidiu și ne mustră, tovarăși, zice, să nu ne culcăm pe Laura... Doamnă Laura, savurați confuzia,

ha, ha, nu vă supărați, a auzit și el... dar nu asta am vrut să spun, Costaichie, tu te plângi că n-aveai ce surprize să-i faci... Ți-am pus o întrebare! Fii bun și răspunde la ea! Spune-mi ce mi ai spus mie... Alde lucruri zânt în fond mai importante degât exberiența ta de armăzar buduros... Știți ce mi-a spus mie, dom' profesor? L-am întrebat: mă, o...? Da, zice, dar se desf... repede! Cum repede, mă besmeticule? Repede, zice, imediat... Aoleo, Costaichie, i-am spus, grizonantu-ăla cu care te-a schimbat avea el secretele lui, nu-ți rămâne decât să te faci pederast, altceva nu ți-a mai rămas... He, he, he... Sșșș! Fiți atent! Acum o să dea iar în plâns... Da, cu lacrimi, să vedeți cum o să-i curgă șiroaie, ca la o babă... Nu pot să spun că nu m-a iubit, altfel nu mă chema ea s-o spăl pe cap, mititica mea fetiță... Dar ar trebui, domne, să ne purtăm cu ele ca în evul mediu, să le punem o ștampilă de foc pe spinare, cu litera T să vadă și cel care s-ar mai îndrăgosti de ea cine e și să nu-și facă iluzii. T sau C, curvă, fiindcă trădătoare poa' să nu spună mare lucru, fiecare credem că l-a trădat pe altul, dar pe mine nu... Sadică, domne, chiar așa, în același fel, de Revelion, într-un taxi, cu o sticlă de șampanie... Doamne, dar omul mai trăiește și sub o dimensiune metafizică... Ho-paaa! Mă Costaichie, ascultă aici la mine, n-are valoare decât o singură dimensiune. Unde e credința, domne, chiar așa, toate sunt curve? Ce poți să mai faci decât să-ți iei lumea în cap? Dar unde dracu să te duci, fiindcă oriunde te-ai afla, tot de ele dai... Și eu sunt un om bun, domne, la toți am vrut să fac bine și am fost primit cu pietre, hî, hî... hââî... Bă, imbecilule, nu mai plânge aici ca o oaie gufurită, râde filozoful de noi, gare nu știu gum a bigat aici, îl invid să se care bână nu-mi ies din beperi... Mă Costaichie, scuză-mă, spui că ești un om bun și că ai vrut să faci bine la toți. Nu te supăra, dar ce bine i-ai făcut tu propriului părinte care te-a adus pe lume și a muncit pentru tine? I-ai aruncat o buca' de pâine când l-ai văzut cerșetor la

poartă lui și în loc să te apropii și tu cu o vorbă bună și să-i spui tăicuțule, hai în casă, nu mai sta tu aici să râdă lumea de noi și să chemi o femeie să-l desbrace și să-l spele și să-i faci și lui o supă grasă și fierbinte să-și mai vie în fire, tu i-ai zis, când el a spus, bogdaproste, Costaichie, bogdaproste, i-ai răspuns tu, să fie în c... morților! Nu te supăra, cum armonizezi tu fapta asta cu ideea pe care ți-ai făcut-o că ești un om bun? (Fiți atent, dom' profesor!) Asta aș vrea să știu de la tine și altceva, pe cuvântul meu dacă mai am să-ți reproșez ceva...

În clipa aceea, Calistrat, puse mâna pe o felie groasă de pâine și i-o trimise lui Vintilă drept în obraz. „Poți să-i reproșezi orice, mârâi el, fără să se mai bâlbâie, cu condiția să-l dai afară pe flozof pe care nu l-a invitat nimeni." Ba da, strigai, tu m-ai invitat, probabil cu intenția ca pe urmă să mă jignești." Și în clipa următoare strânsei paharul în mână foarte calm și i-l aruncai în cap. Nu-l nimerii, se sparse cu zgomot sec în perete, apucai un altul, care i se făcu țăndări în frunte și îi deschise imediat o șuviță de sânge ca o râmă roșie și ezitantă, nu știa încotro s-o ia, spre nas sau spre sprâncene. El nu simți această gâdilătură, dar simți agresiunea și sări în picioare. Rămăsei liniștit la locul meu, aș fi vrut s-o încasez, ca pe urmă să pot să-i mut fălcile. Ceea ce se și petrecu, mă pomenii cu o ploaie de pumni în cap, niște măciuci moi, care mă năuciră. Săriră toți și ne despărțiră, nu înainte să ne apucăm de gulere și să ni le rupem, cu cravate cu tot. Dar în timp ce eu mă reașezam gâfâind la masă, individul părea să fi uitat cu totul de sine, se vedea că nu mai știe ce i se întâmplă, atât de beat era. „Ce e asta, dragă, zise doamna Olimpia scandalizată fără să se mire, l-ai invitat sau nu l-ai invitat?" „Du-te în bida mă-ti, zise Calistrat cu o seninătate nefirească, toarnă-mi și mie un bahar de vin." „Da' ce sunt eu, maică-ta?! Toarnă-ți singur, iar eu am plecat." „Da, agum îți blac filozofii, duț gura mă-ti, toarnă-mi tu un bahar de vin, zdrelitule..." „Domnilor, zisei ridicându-mă,

vă urez în continuare petrecere plăcută, a fost o neînțelegere, n-am fost invitat direct, ci prin Vintilă, lucru pe care nu trebuia să-l accept, o invitație nu se primește prin intermediari decât între prieteni..."

În clipa aceea cioara mă apucă de mână și mă trase jos. Avea o mână moale și fierbinte, care mă convinse mai mult decât protestele celorlalți... Că stai, domne, zicea Bacaloglu cu dispreț că făceam tot eu pe șifonatul, după ce primul aruncasem cu pahare, șterge-te, domne, pe obraz, nu simți că ești plin de sânge? „N-are nimic, numai gine n-are sânge nu-i gurge", zise Calistrat care văzând că nimeni nu vrea să-i toarne în pahar pusese mâna pe-o sticlă și își turnă singur, aparent sigur pe mișcările lui, dar vărsă paharul și vinul roșu se întinse ca o băltoacă pe fața albă de masă. „Si, de ce-ai dat tu, mă Calistrat, cu pâine în mine? râdea Vintilă. Fiindcă te-am ținut o vară întreagă cu pâine, pe care nu mi-ai plătit-o nici acuma, când ai luat Premiul de Stat! Vai de premiul tău, v-ați apucat și voi acolo, niște șmecheri, ați demontat piesă cu piesă un strung nemțesc, l-ați desenat, i-ați adus ici-colo câteva modificări neesențiale și după ce l-ați botezat prototipul M.U.-Universalgenev, cârnați, ha, gata, mari inventatori... Să nu negi, fiindcă tu mi-ai spus, ha, ha..." „Așa se face brogresul, zise Calistrat amenințând să toarne iar în pahar, brima roată dințată s-a făcut din lemn și fiegare a copiat pe aldul până în zilele noastre..."

În sfârșit reuși să umple paharul fără să-l verse. „Bine, mă Calistrat, așa e cum spui, dar de ce nu recunoști tu că l-ai invitat pe dom' profesor și erai treaz când mi-ai spus că ți-e dor de el, și te-apuci acuma să-l jignești? Asta e purtare la tine, de om civilizat?" „Nu știu, nu mă interesează, dar să nu se lege de fedele noastre." „Ești cam tralala, așa ți s-a năzărit și prima dată când am băut noi toți împreună la deratizare, că dom' profesor se leagă de salariul tău.. Hi, hi! Recunoști că ești cam tralala!

Să-ți spun de ce: asta e un pretext, fiindcă de la început, până să vie fetele, te-ai purtat urât... Și acum e bine? Dacă rămâi cu o stea în frunte? Fiindcă rănile în frunte nu se vindecă fără urme și de câte ori o să te bărbierești o să-ți vezi în oglindă semnul de bărbat chipeș cum ești, o să te înfurii și o să spargi oglinda, ha, ha..."

Începeam să mă plictisesc... Nu petrecerile aranjate sunt cele mai reușite. Bacaloglu, a cărui ranchiună, prin ridicarea lui la rangul de șef al ecarisajului, se topise, n-avea nici un haz cu desamăgirea lui în amor și cu dorința care i-ar fi sărat inima lui bleagă, să ștampilăm femeile cu T sau C. Strelitul, nu știu de ce, tăcea, și băutura îl învinețise parcă, ai fi zis că vinul alunga viața din el, în loc s-o biciuie. Iar „fetele" tăcute, foarte atente, stăteau parcă în așteptarea a ceva. Poate eu îi împiedicam pe toți să intre în universul secret al grupului lor? Agresiunea mea contra lui Calistrat îi deranjase? Fiindcă el nu făcuse decât să spună cuvinte, care în anumite împrejurări nu mai au nici o importanță, mai ales dacă omul e beat, în timp ce eu asvârlisem cu paharul și „fetele" văzuseră sânge... Era sigur, se speriaseră, fiindcă ridicându-mă de pe scaun și spunând sec bună-seara, nici una nu-mi aruncă vreo privire și nici Vintilă nu spuse ceva să mă rețină. Mă conduse însă până afară. „Dom' profesor, zise, și acuma ce faceți? Vă duceți acasă?" „Da, zisei, o iau pe jos și mă duc acasă. Nu prea m-am distrat." El râse: „Nu-i nimic, lăsați..."

Parcă mi-ar fi promis el o altă distracție mai grozavă, de care însă nu era sigur ca să se angajeze... Pornii prin noaptea răcoroasă de sfârșit de septembrie. De fapt mă distrasem, deși ciocnirea mea cu Calistrat, lipsită de un fond de conflict real, avea în ea ceva gratuit, vag abstract. Paharul care i se făcuse țăndări în frunte era însă foarte concret, un ciob i-ar fi putut nimeri într-un ochi și la gândul că s-ar fi putut să rămână individul chior, mă înviorai și nevoia mea de violență și vulgaritate se potoli.

V

Cum se împacă însă ideea armoniei conștiinței noastre cu cosmosul, din prima mea carte, cu ideea apariției erei ticăloșilor din a doua, în care descriam o mutație catastrofică în conștiința actuală a omului? Nu se împăcau, dar nu mă neliniștii. Îmi spuneam că *Gnoza* va fi probabil actuală în clipa când dominația ticăloșilor va determina o reacție a partizanilor vechilor valori și noua religie sugerată de mine, după ce un puternic geniu o va prelua (fiindcă nu eram smintit să cred că și eu aș fi un astfel de geniu!), se va răspândi și va intra în conflict cu partizanii lui Belial (așa au fost numiți de un vizionar american cei care au determinat odinioară distrugerea Atlantidei; noul Belial ar urma să-și facă apariția, fiindcă terenul este pregătit)...

„Cum ai putut, îmi spuse Ciceo uimit după ce termină de citit *Era,* să proiectezi o astfel de viziune minuțioasă și realistă asupra viitorului nostru? Nu e nimic apocaliptic în ceea ce spui tu, ba chiar s-ar putea afirma că e o viziune practică, gospodărească, însă grea de un presentiment care te apasă la urmă ca o piatră de moară. Să știi însă că nu ești original, cineva mi-a vorbit de o astfel de carte apărută în America Latină, n-am reținut autorul, dar titlul e *Istoria universală a infamiei.*" „Desigur, zisei, ideile unui timp plutesc în acel timp și mai mulți oameni pot gândi același lucru fără să se cunoască. Are prioritate numai cel care le-a dat o mai mare forță de expresie și le a scris într-o limbă de mare circulație. Nu m-aș mira să aud într-o zi că nici *Gnoza* nu e originală. Lacunele mele de informație, în ceea ce privește rezultatul ultimelor cercetări în toate științele, vor fi decisive pentru destinul acestei cărți. Îmi rămâne orgoliul de a fi scris-o totuși cel dintâi. Istoria aceasta universală a infamiei ce este, un tratat?" „Nu, cică, sunt niște povestiri!" Iată, deci, a mea e totuși altceva, se referă la viitor și e un tratat..." „Ce ciudat, zise Ciceo, ai scris o astfel de carte

neagră și totuși nimic nu îmi pare în tine negru". „Nu e nimic ciudat, s-a spus și despre Schopenhauer, cu ironie, că în viața lui intimă nu era deloc pesimist și că s-a bucurat de ea cât a putut..." „Și ce vrei să scrii acum?" „Același lucru, despre conștiință, dar întorcându-mă acum spre infinitul mic acauzal, oceanul primordial al haosului din care se naște tot ceea ce prinde formă. Lumea subcuantică, pornind de la aceeași teză: conștiința este esența universului, nu numai a ființei vii, ci și a lumii fizice. În fond e vorba tot despre misterul omului, despre care s-a scris timp de două mii de ani până s-a ajuns la eșecul actual al filozofiei care a îmbrățișat disperarea și absurdul. Fizicienii însă și-au văzut de treabă, ignorând neputința filozofilor. Vreau să spun că ne așteaptă o nouă aventură în căutarea esenței noastre, deschisă de fizică prin descoperirea tranziției cuantice, așa-numitul *colaps*, fenomen fundamental al întregului univers fizic. Nu e un fenomen bun pentru logica noastră, fiindcă deși au trecut aproape patruzeci de ani de când se cunoaște comportarea stranie a luminii (numai unda ei există, atâta timp cât n-o privești, dar îndată ce un aparat de experiență îi semnalează prezența, adică o «privește», ea dispare și cum dăm de corpuscul (cele două entități ale luminii, fiind, după cum știe orice elev, unda și fotonul, care e o particulă), el nu mai există și apare iarăși unda, eveniment misterios și ilogic, care a fost numit tranziție cuantică, sau *colaps*, pus sub ecuație de Schrödinger, după atâta timp deci tot nu se știe mai mult despre acest fenomen acauzal. Acauzal? Și totuși universul mare cauzal, și călăuzit de legi, se sprijină pe el. Deja de la Aristotel, prin *Fizica*, aflăm că Anaximandru afirma același lucru, pe care instrumentele noastre de experiență l-au descoperit: nici apa și nici un alt element nu stă la baza lucrurilor, ci ceva diferit care e fără margini și din care nasc, spre a exista, și cerurile și toate lumile din ele. *Apeiron*-ul ceea ce grecii numeau *nelimitatul*, acauzal în esența sa și spiritual, conștient și volitiv, reapare după două mii de ani lăsându-ne semne bizare în aparatele noastre de experiență. De ce dispare fotonul îndată ce dăm de el și apare unda? Și apoi reapare fotonul? Ai zice că e o joacă de-a v-ați ascunselea. Putem noi să evităm să gândim, ieșind din fizică (pentru că fizicianul nu poate explica ceea ce aparatele sale nu arată), și numai astfel mai putem raționa, că între noi și evenimentul numit tranziție cuantică, nu s-a produs o atingere de care atât experimentatorul cât și fotonul sunt *conștienți?* Lumina refuză să se lase „văzută" așa cum există ea în univers, ca realitate complementară (undă-foton), formând un singur fenomen. Poți să ai un frison! Noi care considerăm că doar viața vie poate avea astfel de reacții, că lucrurile „moarte" sunt moarte de-a binelea, poți să te uiți la o piatră cât vrei și nimic nu se întâmplă între tine și ea. Chiar nimic? Asta nu vrea cumva să spună, adică acest joc de-a v-ați ascunselea al luminii, că nimic nu se petrece în natură fără ca cineva «să știe»? Sau mai precis, fără intervenția unei conștiințe? Până acum am considerat lumina drept dulcea undă venită din soare să ne încălzească chipurile și să germineze pământul. Și deodată aflăm... Ți se pare enorm ceea ce îți spun?"

Ciceo nu vroia să arate că e aiurit de ceea ce auzea. Părea gânditor. „Chiar s-a demonstrat chestia asta?" zise el cu acea bănuială a omului obișnuit că multe dracovenii se pot spune, dar nici una nu rezistă gândirii practice și obișnuite care, ca să înțeleagă ceva, pornește totdeauna de la cauză la efect. „Adică cum să crezi, surâse el, că uitându-te la o piatră, piatra știe și ea de chestia asta? Auzi, dragă, se adresă el neveste-si care tocmai ne aducea un platou cu sandvișuri, ce zice Petrini, că sandvișurile astea la care ne uităm noi acum și o să le mâncăm știu și ele de noi..." Izbucnirăm toți trei în râs. Ciceo chiar se aiurise, multă vreme după aceea, deși schimbasem subiectul, o lumină de stupoare îi stăruia în priviri și vedeam clar că dacă aș fi continuat pe aceeași temă l-ar fi apucat neliniștea...

Curioasă însă, doamna Pop, care își cunoștea bine bărbatul, observă, desigur, că soțul ei nu mai gândea cu toată mintea și reveni: „Ce era cu sandvișurile acelea?" „Să le lăsăm, confirmă el supoziția mea, altfel nu mai dorm la noapte." „Ba vreau să știu, zise ea, n-o fi vorba de bau-bau!" „Chiar bau-bau, dar nu pentru copii, Lavinia, zise Ciceo, e vorba de o nouă dovadă a existenței lui Dumnezeu, dar demonstrată prin comportarea fără logică a elementelor." „Dumnezeu e ilogic acum? zise doamna Lavinia. Nu mai e bunul părinte care să ne bage în rai sau în iad după faptele noastre?"

Soția lui Ciceo era juristă. Se cunoscuseră ca „adversari"... Ea apăra interesele unei uzine față de un salariat care câștigase în instanță să i se plătească salariul din urmă pe timp de un an cât timp fusese concediat pe nedrept; uzina refuza totuși să execute hotărârea judecătorească: salariatul i se adresase personal lui, lui Ciceo, care judecase conflictul de muncă, întrebându-l foarte nedumerit ce valoare are un verdict în justiție, dacă practic, totuși, o uzină nu ține seama de el? Și atunci se întâlniseră ei doi, Ștefan Pop, judecător, și Lavinia Mureșianu, șefa serviciului juridic al acelei uzine. „Considerați că hotărârea noastră a încălcat legislația muncii?" o întrebase el. „Nu tocmai!" răspunsese ea. „Aveți dubii? Atunci de ce n-ați făcut recurs?" „Avem dubii asupra orientării politice a salariatului." „Plătiți-i salariul din urmă conform hotărârii noastre și lăsați alte organe să-l dea în judecată pentru orientarea lui politică." „Ar însemna să-l băgăm la zdup, lucru pe care nu-l dorim, răspunsese jurista. E un vestit maistru oțelar, dar face pe tiranul la cuptorul S.M., nu ține seama de nimeni, nu formează cadre, păstrează «secretul» numai pentru el și face «grevă» când nu i se plătește cât cere." „Ei, cât cere?" „Mult! De patru-cinci ori salariul tarifar." „Înseamnă că l-ați mai plătit..." „Da, în speranța că ne va forma cadre noi." „Totuși oțelarii lui au depus favorabil." „Da, dar nu vă întrebați de ce a așteptat un an de zile până să ne dea în judecată, după ce l-am concediat?" „Nu, de ce?" „A așteptat să-l chemăm înapoi, să ne ploconim în fața lui, cum se mai întâmplase." „Deci v-ați mai ploconit?" „N-am avut încotro." „Și ce s-a întâmplat de nu l-ați mai rechemat?" „Am cerut Reșiței să ne detașeze temporar un maistru oțelar și ne-a trimis unul care nu e chiar «regele oțelului», ca maiestatea-sa Truțan Gheorghe, dar care a acceptat totuși să-și desvăluie secretele băieților de pe platou și să ne formeze cadre. E un maistru mai tânăr, căruia nu-i umblă gura toată ziua lăudându-și vechii patroni și partidul socialist în frunte cu Titel Petrescu, pe care noi, comuniștii, cică, l-am fi curățat." „Așa deci! Totuși nu pentru acest diferend politic l-ați dat afară." „Și pentru! Toate la un loc." „Facem disjungerea necesară, dintre conflictul de muncă și opiniile politice, îi plătiți salariul din urmă și în ceea ce privește reprimirea lui în uzină faceți recurs și invocați motivele politice, nu atât de grave încât să facă obiectul unui proces ca atare, dar incompatibile cu o reangajare." „Așa deci! exclamase tânăra juristă, credeți că nu ne-am gândit? Dacă invocăm motivele astea, el va fi de față și nu numai că nu le va nega, ci și le va susține ridicând glasul cu vehemență. Așa e el, un astfel de tip! Nu-l interesează ce s-a schimbat în jurul lui. Oțelul, altceva nu știe, și Titel Petrescu! Vă închipuiți că procurorul nu e pus acolo să facă pe filozoful, să-și dea seama că bătrânul oțelar e de fapt un om simpatic și inocent în iluziile lui social-democrate." „Fir-ar să fie! exclamase și tânărul judecător. Ce e de făcut? Totuși, ce vă împiedică să-i plătiți salariul din urmă?" „Nu atât salariul vrea el, fiindcă e un om cu stare, are casa lui, băieți profesori care câștigă, și mai ales (aici e buba!) nu știu câte iugăre de pământ la țară, multe, pe care le cultivă nevastă sa; e amenințat să fie trecut la chiaburi dacă se află că nu mai e oțelar. Am vorbit cu el! Ar renunța la salariul din urmă dacă l-am reprimi." „Reprimiți-l!" „Nu vrea directorul! Nu mai are

încredere în el, l-am mai reprimit, cum v-am spus, de câteva ori! Are dreptate, bătrânul nu-și mai poate schimba mentalitatea, am avea numai necazuri cu el și până la urmă tot aici am ajunge." „Bine, colega, dar atunci de ce v-ați prezentat atât de nepregatiți la proces?" Aici tânăra juristă tăcuse un timp, apoi exclamase: „Nu vă amintiți? Martorii noștri au trecut de partea lui și erau aceiași băieți care veneau la direcție și se plângeau că maistrul Truțan nu-i învață și pe ei nimic, îi înjură de mamă și le trage mereu șuturi .." „Cât e de bătrân?" „Cincizeci de ani! Arată mai bătrân, din pricina mâncării și a băuturii, e un fel de John Falstaff, dar pe care nu l a văzut nimeni râzând..." „Ati văzut piesa? Cum e, domnișoară, mă refer la interpreți, bineînțeles!" „Încă n-am văzut-o, dar am recitit-o. Așa fac totdeauna înaintea unui spectacol cu piese mari, nu pot urmări debitul actorilor, care au tendința să înghită pe nerăsuflate textul, ca să-și pună jocul lor în valoare și nu sensurile adânci ale piesei. Mă și enervez când îi văd cum nu gândesc deloc la ceea ce le iese din gură și atunci recitesc piesa dinainte, mai ales când e vorba de Shakespeare..." „Și mai aveți curiozitatea desnodământului?" „Bineînțeles! Mă încântă mereu surpriza replicilor și poezia care curge din ele... Dar dacă actorii sunt chiar proști, sau rău distribuiți în roluri, mi se întâmplă să și ies din sală. Se spune însă că spectacolul ăsta ar fi chiar bun." „Domnișoară, îmi permiteți să vă invit eu la acest spectacol?"

Domnișoara acceptase și după un an se căsătoreau. Băuseră la nuntă vin trimis de „regele oțelului", din pivnițele lui de la țară... Până la urmă fusese reprimit la cuptoarele S.M., dar fără prerogativele de altădată și mai ales după ce judecătorul îl avertizase că un nou conflict cu uzina, justiția nu-l va mai soluționa în favoarea lui.

Îmi povestiseră toate acestea cu mult mai multe amănunte și cu acea undă secretă de emoție în glas cu care învăluim adesea tot ceea ce s-a întâmplat cu noi când am întâlnit ființa iubită. Ceea ce mi se părea însă incredibil mie, care eșuasem cu atâtea

ființe iubite, era faptul că eroii acestei reușite erau aci de față și nici un gest, nici o umbră în priviri, nici o pândă a unui gând neexprimat nu sugerau că peste această poveste în care un judecător și o juristă se îndrăgostiseră unul de altul, cu chipurile aplecate într-un dosar (care conținea o semnificativă existență întârziată într-o lume la care nu se putea adapta), nu trecuse nici o furtună, nici un nor negru care să le zgâlțâie sau să le întunece senina lor iubire (deși ceva trecuse, când el își dăduse demisia ca judecător și începuse să practice avocatura: s-ar fi putut să n-o practice, să fie adică respins de barou și el știuse că o astfel de primejdie fusese reală). Îi pândisem ani în șir în timpul vizitelor mele: era cu putință, îmi spuneam, să nu se ascundă în spatele acestei armonii ***le bourdonnment sourd du désordre fatal*** care zace în orice ființă umană, așa cum descoperisem eu întâi la Nineta Romulus, apoi la Căprioara, după aceea la Petrică, și total, din plin, copleșitor, la Matilda? Până și mama fusese silită, ca să-și recapete liniștea, să rupă în floarea vârstei, fără să se despartă, cu tatal meu. (O chinuia gândul că omul de care ea se îndrăgostise o mângâia și o săruta de față cu ea pe sora ei mai mică și nimic n-o putea face să creadă că se mulțumiseră amândoi doar cu aceste sărutări a căror vinovăție era rău mascată de rudenie; și pe ea o sărutase astfel, cu aceeași privire aprinsă, cu aceeași jubilațiune oarbă a instinctului triumfător; nu acceptase să i se turbure pentru toată viața sufletul! mai bine nu! mai bine fără el, decât să pună stăpânire pe clipele ei viermele scârbos al geloziei... de ce nu putuse redeveni senină acceptându-l așa cum era? pentru că presimțise ce era în ea, murmurul, rumoarea din adâncuri a desordinei, o auzise în acele clipe de trădare și, desigur, se speriase...)

Nimic însă nu răzbătea în afară din viața acestui cuplu, în afară de o continuă plenitudine în înțelegere. Desigur, flacăra nu era spectaculoasă, dar le lumina, cum am spus, din plin, micul lor destin. Era frumoasă Lavinia? La început mi se păruse că nu, dar nici o femeie nu e în mod absolut frumoasă sau urâtă

până n-o cunoști. Căprioara nu fusese frumoasă când o întâlnisem? Când mă părăsise însă descopeream cât e de urâtă. Există, cum știm de fapt foarte bine toți, frumuseți ascunse. Dar și urâtenii la fel de bine ascunse, aparențele, cum se zice cu îndreptățire, sunt înșelătoare. O pură anatomie nu ne poate spune mare lucru, deși prima noastră reacție se produce comițând o dublă eroare, datorită iluziilor pe care le investim brusc într-un chip zis frumos, și repulsiei la fel de instantanee întâlnind un chip urât. Dar cine poate nega că un chip poate fi frumos pentru că e urât? Și altul urât tocmai fiindcă e atât de frumos? Nu se poate explica astfel de ce, de pildă, o urâtă găsește un superb bărbat și una frumoasă uimește pe toată lumea acceptând unul și bătrân și idiot și bețiv și infidel. Frumusețea și urâțenia fizică se metamorfozează și se retrage în fața unor realități sufletești care spectatorului îi scapă. Lavinia, după ce am cunoscut-o mai bine, era deosebit de frumoasă. N-o pot descrie, o brunetă gravă și liniștită, fără vreun cusur fizic, cu o expresie izbitoare de căldură umană și devotament care îți spunea din prima clipă, dar fără emfaza bigotă a unor soții, ci cu prietenie: sunt dăruită bărbatului și copiilor mei; dacă vrei să ții la noi toți împreună, te vom iubi și noi. Ceea ce se și întâmplase. Casa lor, orele de sâmbătă seara pe care le petreceam împreună erau pentru mine, cum am mai notat aici, locul de refugiu, oaza în care reveneam să mă odihnesc și să uit de nisipul deșertului vieții mele afective. Asta nu însemna că nu încercam să-i turbur, cum făcusem acum relatându-i lui Ciceo strania comportare a luminii în aparatele de experiență, fără să fiu însă inițiat, ca un fizician, în acest fenomen. Speculațiile îmi aparțineau.

VI

„Da, Lavinia, zisei, Dumnezeu e ilogic și acauzal. S-a spus asta timp de două mii de ani (avem dovezi destule, de pildă,

așa-zisa lui dreptate, sau flagrantele lui nedreptăți; Abraham căruia îi cere să-și jertfească fiul ca să-i dovedească credința e o istorie naivă, de adormit popoarele, în realitate n-a venit nici un înger care să oprească mâna fanaticului, copilul a fost înjunghiat și nu numai odată în timpul erei noastre și fără ca această jertfă să folosească cuiva), dar l-am și interogat adesea și aceia dintre noi, care se credeau cuprinși de starea de grație, ne-au răspuns totdeauna că nu putem, cu mintea noastră, să pătrundem ceea ce e de nepătruns. Dar acum am început să dăm de urmele lui și ce credeți că a făcut când i-am forțat câteva secrete? A fost *silit* (asta e cuvântul!) *să se arate*. Cum? Să-ți povestesc, Lavinia..." Și reluai speculația fantezistă despre jocul de-a v-ați ascunselea al luminii. Copiii ascultau și ei curioși acest basm modern din care nu se întruchipa însă nimic care să-i fascineze, că lumina ba apărea, ba dispărea, nici o minune, asta puteau face și ei cu o lanternă... Lavinia, ca și soțul ei, arăta incredulă, dar nu anxioasă. La urma urmei, părea ea să spună, totul poate fi adevărat, dar întru cât ne-ar schimba chestia asta destinul? Tot vom muri! Și atunci? „Vă amintiți vâlva pe care a produs-o descoperirea radiumului? reluai eu. A fost după aceea studiat și ce s-a aflat în legătură cu radioactivitatea sa intensă? Întâi că atomii săi se desintegrează într-o manieră foarte ciudată, deși nucleele sunt absolut identice, unele explodează, altele nu. Conform cărei determinări? Am putea fi tentați să emitem ipoteza că între cele două nuclee ar exista o deosebire pe care noi n-o observăm, dar alte cercetări au silit pe fizicieni să admită ipoteza indeterminării, manifestată și în alte fenomene, cum ar fi cel al tranziției cuantice. Dar nu asta e atât de frapant în comportarea radiumului radioactiv. I s-a descoperit periodicitatea desintegrării, care, după cum o să vedeți, ne dă de gândit. Avem în față o astfel de pietricică radioactivă să zicem de două grame. S-a calculat atât de exact timpul desintegrării ei încât s-a înscris cifra 1590 de ani, când

din două grame mai rămâne unul, pietricica se reduce adică la jumătate. După alți 1590 de ani, se reduce iar la jumătate. Și așa mai departe, după fiecare perioadă, din jumătatea care a mai rămas, se reduce jumătate. Da, dar asta e mereu, până la sfârșitul lumii. Rămâne totdeauna o jumătate care se reduce la jumătate, timp de mii de miliarde de ani înapoi spre haosul infinitului mic. Cercetați, cercetați, parcă ne-ar spune «cineva» cu ironie, că o să vă lămuriți bustean." „Adică acest «cineva» cine ar fi?" zise Lavinia. „Hm! Cineva care «știe»." „Mă îndoiesc, zise Ciceo deodată decis să nu accepte inacceptabilul. De «știut» nu știm decât noi. Astea sunt fenomene din mecanica universului, care oricât de misterioase ar fi, tot fenomene mecanice rămân. Universul n-a dat până acum ceva mai bun decât omul. Restul e un joc orb al energiei, cauzal sau acauzal, din care, e adevărat, am ieșit noi. Cum am ieșit, e interesant de aflat, recunosc, dar parcă..." Și tăcu. „Dar parcă, ridică el glasul, tot mai mare chef am să beau un pahar de vin decât să-mi sparg capul cu... *apeironul!*"

Și îl și bău, cu sete, acel pahar, demonstrativ. Copiii, care știu când tatăl are humor, râdeau." „Așadar, Ciceo, zisei, nu vrei să mergi mai departe." „Nu!" răspunse el cu același glas prin ale cărui modulațiuni copiii discerneau ceva nespus de vesel, încăpățânare infantilă, asemănătoare cu a lor, furie instinctivă împotriva agresiunii acestui *apeiron*. „Nu, repetă el, fiindcă și așa, în ceea ce mă privește, sunt furios pe savanți că m-au silit să aflu că cerul nu e mai înalt de două-trei sute de kilometri. Eram mult mai fericit când credeam că e fără limite, decât acum când știu că e doar o pojghiță și dincolo de el, vidul, un întuneric încărcat de porcării mortale, iradiații care ar ucide într-o clipă pe oricine ar încerca să intre în el. Ce-am aflat? Că suntem prizonieri într-un ocean de gaze. Parcă mă și sufoc când mă gândesc, în timp ce înainte mintea îmi zbura fără hotar și cerul era lăcașul minunilor." „Ești un om de tip medieval, zisei,

refuzi să accepți că pământul se mișcă." „Da, știu, Galilei, *e pur si muove*, până la urmă o să-mi spui, Petrini, că vreau să ne retragem prin păduri, să bem lapte de iapă și să ne radem cu o bucată de coasă. Vreau doar să spun un lucru simplu, că aflând că cerul care mi-a încântat copilăria nu mai e același, nici eu n-am mai rămas același, în timp ce bunica stătea și se uita la el ceasuri întregi în șezlongul ei, fericită. Iar eu gândesc, chiar când e albastru ca peruzeaua: e frumos, dar dincolo de el e un întuneric de smoală. Iadul!" „De ce, zisei, e firmamentul. Orion, o catedrală de lumină, Calea Lactee..." „Da, galaxiile, niște melci, despre care ni se spune acum că fug unele de altele cu mare viteză... Încotro dracu fug? Cică universul e în expansiune." „Ai vrea să fie fix?" „Bineînțeles! Adică să fie în mișcare fixă, cum e soarele și planetele. Asta mai merge! Sau cum sunt norii, care se mișcă, dar nu dispar, nu sunt în «expansiune». Cred că savanții ăștia s-au țicnit la cap. Am auzit de unul care a vrut să pună *Totul* într-o ecuație. Să arate că un măr din care tai felii e cât pământul. Un polonez! Până la urmă a înnebunit! Ăștia totdeauna au vrut să arate că sunt mai grozavi decât alții, au format o dietă în care orice deputat putea avea drept de veto asupra majorității. Și atunci inamicul a găsit un trădător care a zis veto și le-a invadat țara." „Da, zise Lavinia, lui nu-i plac chestiile astea! Într-o zi am găsit la Consignația un binoclu mare de câmp, nu vroiam să-l cumpăr, dar m-am uitat prin el și l-am luat. Îți aducea o casa de la un kilometru chiar sub nas, vedeai prin fereastră ce fac oamenii în ea ca și când ai fi fost cu ei în odaie. Și într-o seară m-am uitat cu el la lună și l-am strigat: Ștefane, vino să vezi luna de-aproape, e extraordinar. Dar el: nu vreau să văd luna de-aproape. Dar de ce? Așa! Las-o acolo unde e... să stea acolo unde-o știu eu! Și n-a vrut, dar copiii mureau de curiozitate..." „Da, zisei, a spus adineauri ceva foarte adevărat, că omul nu mai e același după ce descoperă ceva. Asta într-adevăr ne poate neliniști: dacă

nu mai e același, e în bine sau în rău? Înainte omul era mai mult un aventurier în căutarea fericirii, astăzi a devenit un aventurier în spirit, vrea neapărat să afle, cu mijloacele științei și nu prin pură speculație filozofică, cine e, ca să poată ști ce-o să devină. Dar deja această aventură ne costă, – o insecuritate mai mare, pe care nimic n-o compensează, fiindca marile puteri au pus mâna pe acele descoperiri ale savanților, cu ajutorul cărora își pot nimici adversarul în câteva minute. Cu această perspectivă, e clar că nu mai putem contempla, fermecați, Orionul. Dar nu mai putem da înapoi, e prea târziu! Unii spun asta cu exaltare: nimeni nu mai poate da înapoi roata istoriei, incluzând în asta și progresul științelor, o binefacere! Da, dar și o neliniște mai mare. Cum o să ieșim din această aventură fără precedent, chiar în ipoteza că omenirea va ști să înlăture amenințarea bombei cu hidrogen? Vreau să spun, în afara pasiunii de a cerceta, ce ne mai place să facem? Fiindcă tocmai ascultam astăzi la radio un fel de prelegere, pe care individul o ținea cu aerul cel mai firesc din lume că spune ceva util și rațional: cum să ne organizăm timpul liber! Fără să și dea seama că farmecul timpului liber tocmai în asta constă, să nu-l organizezi, fiindcă din clipa aceea a încetat să mai fie liber. Timp liber înseamnă să faci ce vrei, adică să dai curs în voie oricărei tentații, fără sentimentul de culpabilitate că în felul acesta îl pierzi, acel timp. Sigur că în timpul tău liber poți organiza, să zicem, o excursie, dar numai dacă ai chef. Ai zice că nici nu merită să iei în seamă asemenea prostie, dar sunt și oameni care după orele de muncă nu simt bucuria disponibilității, ci un fel de vid, cu atracție spre ceea ce «organizează» alții, aranjamente, întâlniri undeva, și tocmai lor li se adresa individul de la radio, în loc să-i lase în pace să descopere singuri ceea ce i-ar încânta să facă. Ideea din subtext era, desigur, grijulie, nu cumva omul fără timp liber organizat să facă vreo prostie, să agațe vreo fată pe stradă, să se îmbete sau să facă scandal. Aici e temerea: perfecta

organizare a vieții omului de mâine, cu diminuarea puterii imaginative, și dispariția artelor. De pe acum muzica simfonică a părăsit armonia și excelează în disarmonie, producând asupra ascultătorului nu vechea magie, ci o turburare nervoasă depistată de medici drept nocivă, iar pictura a căzut în decorativ. Chagall, Picasso, Chirico, Dali sunt ultimii mari pictori, iar sculptura s-a abstractizat și ea, în căutarea «esențelor». Desigur, esența formelor poate ispiti, dar în practică ele se confundă, un cap de femeie reprezentat printr-un ou ne duce cu gândul și la un ou, reprezentat printr-o femeie. N-ar fi rău dacă am gândi: femeia e un ou, dar o găină e mai degrabă un ou decât o femeie și încă acest arbitrar al esențelor ne-ar deranja cel mai puțin dacă n-am gândi: prostia asta poate s-o facă și un copil! ceea ce a și dus la admirația mâzgăliturilor copiilor și a artei primitive." „Ba să spun drept, mie îmi place arta primitivă, zise Lavinia. Mă amuză, dimpotrivă, are multă imaginație." „Drept să-ți spun, zisei, nu știu ce să-ți răspund, dar dacă mă pui la ambiție îți fac și eu, din lemn, un vrăjitor african de care poți să te și sperii, nu numai să te amuzi. Dar dacă mă pui chiar să imit, cu modelul alături, un Moise, de Michelangelo, îți declar că nu pot oricât m-aș strădui, după cum nici o frază mozartiană, în timp ce o simfonie modernă m-ar ispiti, fiindcă sunetele ei nu exprimă nici un mister, adică nici o coerență..." „Poate că n-o sesizăm noi?! zise Lavinia. Pe primăvară eram la București într-o sâmbătă și ne-a invitat o cunoștință la un concert în care se cânta pentru întâia oară la noi ceva de Enescu." „Dixtuorul", zise Ciceo. „Da, ceva cu suflători, dar parcă nu erau nici flaute, nici clarinete, un fel de bețe. Dar nu erau nici fluiere, fiindcă se sufla în ele dintr-o parte. Dirija Silvestri. Ti-ti, ti, fi, fi, fi, su-șu-sum, fi, fi, fi, n-am înțeles nimic, da' nu numai eu, nici n-a durat câteva minute și totul s-a terminat. Sala, gheață! Nici un fel de aplauze, o tăcere neobișnuită la noi, unde se aplaudă atât de ușor. N-aveai

ce să înțelegi, fiindcă îndată ce suflătorii ai fi zis că voiau să închege o melodie, cum spui tu, cât de cât coerentă, dirijorul o reteza brusc și iar o luau de la cap cu și-su-su și fi-fi-fi! Și atunci se întoarce Silvestri spre sală, era la Ateneu, și zice: domnilor, e o piesă grea, deosebit de bogată și dificilă, permiteți-mi s-o mai cântăm o dată. Și a cântat-o! Același lucru, oricât ai fi fost de atent și tot nu puteai să distingi vreo temă melodică. S-a aplaudat ici-colo. În pauză, puțină jenă printre melomani. Văd că vine spre noi cunoștința care ne invitase, era cu nevasta, aveau locuri în altă parte. «Ei, zice el asudat, roșu la față. V-a plăcut? » «Nu», zic eu. „Nu v-a plăcut, sau n-ați înțeles?» «Am înțeles perfect, zice Ștefan, dar nu ne-a plăcut!» «Da?! spune cunoștința noastră. Mie și-acum îmi bate inima!» Și își făcea vânt cu batista, atât de turburat era. Așa că vezi!“ „Lavinia, am o bănuială, zisei surâzând. Nu cumva cunoștința voastră era compozitor?“ „Nu știu, era compozitor, Ștefane?“ „Da, zise Ciceo, un tânăr compozitor.“ „E normal! zisei. Între ei, compozitori, pictori și chiar romancieri, se înțeleg perfect. Nu mai fac artă pentru marele public, ci numai pentru ei înșiși.“ „Totuși Enescu e mare, zise Lavinia, și nu numai în *Rapsodii*. Și poate că într-o zi o să ne placă și *Dixtuorul.*“ „Nu zic că și mie îmi place *Pasărea de foc* a lui Stravinski, dar n-aș lua-o cu mine într-o insulă, pe un disc, dintre cele zece la care m-ar constrânge ipoteza unui exil“, răspunsei.

„Apropos, zise Ciceo, ai mai fost pe la București? Și fiindcă nu răspunsei îndată, copii, zise, gata, la culcare.“ Nu întârziară să se ridice decât atât cât să arate că nu se supun ei numai la un singur îndemn. Trebuia să vie un al doilea, apoi o amenințare, apoi întârziatul în sărutări care trebuiau să fie atât de tandre și insistente încât Ciceo, dar mai ales Lavinia, să-și iasă ușor din pepeni: haide, dragă, ajunge odată, și le smulgea brațele strâns încolăcite de gâtul ei și le ardea una la fund, chiar scoasă de-a binelea din sărite. Fetița și băiatul o ștergeau chicotind...

VII

Erau excedați de dragostea copiilor în timp ce eu trebuia să îndur în fiecare seară arsura unui gând care mă făcea să-mi imaginez până la halucinație o scenă ale cărei detalii îmi alungau somnul și îmi făceau sufletul prizonier fără scăpare: Silvia mea stătea la masă cu un străin și trebuia să vadă apoi cum e dusă la culcare și mama ei se retrăgea în dormitor cu acel străin. Astfel, singurică, fetița mea trebuia să adoarmă de fiecare dată cu o nedumerire în sufletul ei inocent: unde e tata? Și mama, ce face ea acolo cu omul ăla și nu doarme cu mine? Cum se apăra ea de această nedumerire? Putea ea apoi, în timpul zilei, să mai fie veselă și încrezătoare? Mai putea ea surâde? Tandrețea ei spontană mai putea țâșni? Și să se adreseze cui? Tatăl nu era aproape și venea s-o vadă doar duminica, iar pe mama trebuia s-o vadă cum îi servea acelui om ceaiul, dimineața, cum se gătea apoi să plece de-acasă și pleca împreună cu el cu mașina, pentru ca la întoarcere să-i pună supă în farfurie, să stea de vorbă cu el, nu mai terminau de vorbit! „Da, îmi mărturisea ea, ei vorbesc, ci nu mai termină, ci cu atâta vorbă?“ și alteori seara să se gătească „se gătește mama, se uită în oglindă, ci nu mai termină, ci, ci cu atâta gătit“ și s-o lase singură, să se ducă la „o recepție“ „Des?“ „Nu prea des, ta-taaa, dar...“ „Dar ce?“ Nu mai știa ce vrusese să spună cu acel dar... „Dar mama te iubește, se poartă frumos cu tine!“ „Da, dar...“ „Ei, ce mai e?“ „Se ceartă cu Mircea...“ Va să zică așa îi spunea ea acelui Mircea, pe nume! Adevărat, cum i-ar fi putut spune: tată în nici un caz, domnul nu, dar nici nenea! „Ei și? Se întâmplă să se mai și certe lumea...“ „Da, ta-taaa, dar, ci nu mai termină cu atâta certat...“ „Chiar?“ Nu răspundea. Era clar, nu se certau des, nu se duceau des la recepții, dar atunci când se certau și se duceau la recepții erau împreună și pe ea o uitau.

În acele ore, bune sau rele, mama nu mai era a ei. Și nu mai era a ei nici când o duceau la culcare și ei doi rămâneau singuri.

„Tata se gândește la tine tot timpul, îi spuneam, și când o să te faci mai mare o să poți veni la mine și să stăm tot timpul împreună." Atât, nu riscam să-i spun să vie de pe acum, s-ar fi putut să n-o mai văd niciodată, căci timpul când ea ar fi ajuns la vârsta sa opteze era incomensurabil, și ruptă de mine atâția ani s-ar fi înstrăinat de mine și opțiunea ar fi fost cu totul nesigură. „Să nu-i spui mamei ce vorbim noi! E un secret al nostru. Vom fi numai noi doi, tata nu se mai însoară." „Ta-taaa, dar de ce nu vii și tu mai des?" „Eu stau departe, mi-e greu să viu." „Păi ia trenul!" „Iau eu trenul, dar am servici și nu pot lipsi decât duminica."

Ne plimbam prin oraș, ca mai înainte, dar un alt oraș, cu mari bulevarde și cu o nesfârșită mulțime de oameni pe străzi. Trecuse mult timp până să mă liniștesc, până să-mi dau seama că nu mai era nimic de făcut, sufletul Silviei era deja scindat, tata rămăsese el ta-taaa, dar cu mama se întâmplase ceva, n-o iubea numai pe ea, ci și pe Mircea, care și el se purta frumos cu ea, dar... Ascundea multe acest *dar*, însă am înțeles că mica ei ființă se apăra bine, era veselă, mânca și dormea bine și încetul cu încetul se blindase împotriva a ceea ce la început o nedumerise, că nu mai putea să se încreadă în întregime în dragostea mamei, se îndepărta de ea, încolțeau în inima ei singurătatea și independența, sentimente premature, dar nu apăsătoare, ba chiar îi plăceau, începuse să fie obraznică și încăpățânată, își retrăgea și ea afecțiunea pentru mama exact în măsura în care și mama și-o retrăgea pentru a i-o dărui lui Mircea, exasperând-o pe Matilda, iar acel minus din viața ei zilnică, tata, n-o făcea să sufere, dimpotrivă, ai fi zis că îi părea bine, iar împrejurarea că erau trei care se ocupau de ea, îi sporea sentimentul de independență și libertate. Totul era în faza inocenței. Dar ce-o să se întâmple mai târziu? Și iar mi se strângea inima: dacă în sufletul acestui copil, silit să afle de timpuriu prea multe, nu va apărea ceva dur împotriva

oamenilor, cinismul, ironia necruțătoare, neîncrederea în fidelitate și răceala în iubire?! Și mă străduii multă vreme s-o vorbesc de bine pe mama ei, s-o asigur că numai pe ea o iubește, că și Mircea e un om bun. „Ci, ci tata, Mircea are doi băieți mari, ei sunt studenți în Anglia... Ci dacă și eu o să învăț bine, ei mă trimite și pe mine în Anglia." „I-auzi. Mai e până atunci. Până atunci ori moare măgarul, ori piere samarul." „Ci nu înțeleg!" „Ci mi-e greu să-ți explic!" Vrusesem să-i spun că până atunci ori nu va mai fi în situația s-o poată trimite și pe ea în Anglia, ori se va despărți mama ei de el și-o să fim iarăși împreună.

Gândisem câtva timp acest lucru, fără să mă bizui la început pe vreo certitudine, în afara faptului că surprinsesem adesea o nostalgie pe chipul Matildei. Odată despărțiți, ura ei împotriva mea se stinsese și urmase o tăcere asemeni unei vetre în câmp care a devenit deodată cenușă și asupra căreia s-au lăsat, misterioase, dar nu moarte, marile tăceri ale haosului, lumea străină de efemerele noastre patimi, cerul înstelat, noaptea vie cu adierile ei de vânt foșnind prin ierburi, în mijlocul cărora numai omul poate fi împăcat, gândind: să uiți totul, să nu uiți nimic, și să nu-ți pese. El singur poate purta în suflet pacea, conflictul, nepăsarea, liniștea, sbârlirea, pieirea, dispariția cu obrazul lipit de mama lui, pământul, pe suprafața căruia strângând în mâini bulgării, poate muri rânjind cu sfidare sau cu dragoste care să-l facă din ticălos, frate al tuturor extincțiilor. Matilda se pomenise silită să se gândească singură (adică fără mine) la ceea ce făcuse. Chiar la prima mea vizită, după șase luni (fiindcă îmi era insuportabil gândul să-i mai văd vreodată chipul), o găsisem veselă și cu priviri care se fixau asupra mea ca odinioară, fără să se sinchisească de bărbatul ei care era de față, ca într-un joc ce reedita parcă în mod straniu situația în care ne aflam noi doi când ea era măritată cu Petrică.

Până ce într-o zi îmi dădui seama că nu mă iluzionam. Mă primi ca altădată în orele ei de mare expansiune a sufletului și

chiar reedită într-un anume fel scena de pe vârful dealului cu Petrică. Desigur, soțul ei nu se urcă în vreun copac, ci își păstră o impenetrabilă și calmă figură. „Tu ai luat masa undeva?" mă întrebă. „Nu", zisei, deși mâncasem. „Nici noi, Mircea abia a venit" (de unde venise? Era duminică, a, da, ștabii ăștia sunt adesea chemați nu numai duminica, ci și la miezul nopții!). Mă invită deci la masă și acceptai.

Silvia însă avu o comportare neliniștitoare, în timpul mesei începu să se joace cu lingura în supă, să se fâțâie pe scaun, să clefăie interminabil carnea în gură și să arate o surzenie totală față de amenințările mamei. Surprinsă, scoasă din sărite, până la urmă, Matilda o plesni, dar Silvia nu se turbură câtuși de puțin, vărsă paharul cu apă pe masă și expresia de impertinență de pe chipul ei nu se șterse. „Ce e cu fata asta? exclamă Matilda uluită, e din zi în zi mai obraznică, Victor, ia urechează-o tu nițel, o fi crezând că dacă ești tu cu ea, o să-i iei apărarea." „Silvia, zisei, ce e prostia asta? Ai șase ani, nu mai ai patru, ești fată mare!" Și o luai în brațe de pe scaun și o pusei pe genunchi, dar corpul ei era țeapăn, expresia de înstrăinare, nu-și mai lipi cu tandrețe capul de obrazul meu. Da, copilul nu mai era cu totul inocent, era clar că simțise nefirescul invitației maică-si și nu-și putuse exprima prin cuvinte desacordul; îl exprimase însă în felul ei. „Bine atunci, eu am plecat, zisei, dacă nu-ți place să stai cu mine la masă." Nu era un reproș, și nici nu-i spusesem aceste cuvinte ca să i sugerez vreo mâhnire din parte-mi scontând un regret din partea ei. Încă de la această vârstă apar în noi stări psihice foarte coerente și de mare inerție, nu pot fi deplasate nici prin vorbe, nici prin amenințări și nici prin pedepse. Mâhnire însă simțeam și într-adevăr trebuia să plec dacă nu vroiam să-i fac ei și mai mare rău. Avea dreptate, locul meu nu era acolo, micul ei suflet nu accepta amestecul, ca si când, cunoscând-o bine pe maică-sa cu antenele instinctului, ar fi intuit *eroarea* în care ne-ar fi atras pe toți într-un joc în care ea refuza să intre.

„Mergi cu mine la plimbare?" o întrebai ridicându-mă. Dădu din cap scurt cu privirea imobilă: nu! Nici nu trebuia s-o întreb, era clar că nu putea atunci să mă ierte pentru că acceptasem să iau masa cu maică-sa și cu Mircea. „Victor, zise Matilda, merg eu la plimbare, am să-ți spun ceva!" Silvia se însenină când auzi și deodată îmi surâse: „Pa, tata, ci când mai vii?" O luai iar în brațe, o sărutai, spusei bună ziua lui Mircea și o așteptai apoi pe Matilda în stradă.

Știam că n-avea nimic să-mi spună și dacă avea nu acum îmi va spune, vroia doar să-și dea seama pentru început dacă mai puteam comunica. Nu greșeam, ne plimbarăm vreo două ore și într-adevăr nu-mi destăinui nimic. Schimbaserăm însă mii de cuvinte, aproape în șoaptă, cuvinte incolore, ca niște etichete pe sticle goale, care nu se mai ciocneau între ele, nu mai scoteau scântei ca altădată, ci ne picurau doar o mare liniște în inimă, o mare destindere și o vagă, o nedefinită și lipsită de temei speranță. Dacă o mai iubesc. Desigur, îi spusei. Ca și la început. Da, și ea simțea același lucru. Se mira cum de-am ajuns noi aici. „O fi vreun blestem", zisei „Și eu m-am gândit, zise. Să-ți spun un secret: nu-l iubesc pe Mircea." „Știu că nu-l iubești!" „Dar mă iubește el ca un nebun!" „Da, știu că te iubește ca un nebun!" „Lucru pe care nu l-am simțit la tine decât la început." „Nu l-ai simțit nici la început, ți s-a părut." „Nu-nu! Altfel nu-l lăsam pe Petrică." „Da, ai greșit că l-ai lăsat! Mi-ai spus-o de atâtea ori." „Nu, vroiam un copil și am avut bănuiala că Petrică, cu boala lui, nu putea să mi-l dea." „Mai bine, putea ieși un copil cu ereditate încărcată." „Nu, m-am interesat, boala asta nu e ereditară." „Parcă poate cineva să știe cu precizie totală ce e ereditar și ce nu e! Deci am dreptate, m-ai iubit cu premeditare, ca să faci un copil." „Și eu! Te-am iubit, dar n-a lipsit și premeditarea." „Nu, nu m-ai iubit deloc și asta

s-a văzut îndată ce ne-am căsătorit." „Să-ți spun un secret!" „Încă unul?" „Da, eu nu pot să iubesc!" „Știu că nu poți să iubești. Dar îți ieși din fire când celălalt încetează și el să te mai iubească." „Da, îmi ies din fire, nu pot să trăiesc fără să fiu iubită!" „Mare descoperire! Cine poate trăi fără să fie iubit?" „Tu, de pildă, n-ai nevoie și tu știi asta și am început să te urăsc când am descoperit acest lucru." „Da, fiindcă am rămas la părerea ca rolul femeii e să iubească și să întrețină flacăra iubirii, de-aia i-a dat natura frumusețe și farmec." „Și al bărbatului? El ce rol are?" „S-o ocrotească. De-aia e înzestrat cu forță și echilibru." „Da, vezi, nu ne-am înțeles!" „Nu există înțelegere!" „Nu?" „Nu!" „Atunci ce există?" „Există iubire, acolo unde ea se naște, există și înțelegere. Sunt legate. Desigur, nu lua asta în sens absolut, nu totdeauna unde există iubire există și înțelegere. Spun doar că e greu de conceput că doi oameni care nu se iubesc se pot înțelege. Tolstoi se întreba: ce-i ține pe oameni în viață? Răspunsul cred că e al lui, nu al meu: iubirea. Asta în mod absolut și nu neapărat doar în sens creștinesc și nu exclusiv între sexe. Poți, de pildă, iubi omenirea, sau natura, sau doar copiii, sau animalele, fiindcă fără iubirea de ceva am redeveni fiare. Sau și mai rău, am ajunge să ne iubim doar pe noi înșine, devenind monștri. Nu e adevărat că tu nu poți iubi, fiindcă altfel n-ai mai da naștere la iubire în altul. Ar însemna că te iubești mult pe tine, lucru respingător, care nu poate atrage decât tot pe un ins respingător. Ori nici primul tău bărbat, nici Petrică, nici eu și nici acest Mircea nu suntem niște inși respingători." „Toți ceilalți da, nu sunt, dar tu ești." „Da, se poate ca tu să nu fi văzut în mine decât ceea ce am respingător. Toți avem în noi ceva care stârnește repulsia, dar nu uita că și virtutea (vorbesc de cea adevărată) poate fi respingătoare pentru un ticălos." „Deci eu sunt o ticăloasă!" „Da, cam ești!" „Și totuși mi-ai spus că mă iubești încă! Iubești o ticăloasă?" „Iubești un ins respingător?" „Da, cu speranța să-l schimb!"

„Nu s-ar zice că ai avut vreodată în suflet speranța! Sau mai bine zi ai vrut să mă schimbi prin distrugere, prin anihilare!" „Ha-ha! Ai văzut tu destul în tine un om a cărui trufie nemăsurată pretindea să i se ridice în fiecare zi câte o statuie." „V-ați emancipat și iată ce iese din voi!" „Da, nu mai vrem să vă gâdilăm la tălpi." „Călătorie sprâncenată spre ținta voastră, visul uitat al matriarhatului. Oamenii de știință au descoperit că sunteți mai vitale decât noi și o luați în serios. Vitale, da, dar nu în spirit, unde produceți numai dezordine." „Și voi nu produceți. Războaiele le facem noi!" „Războaiele le face Dumnezeu și se clocesc și în ura dintre bărbat și femeie."

Matilda căscă îndelung și cu mare voioșie. „Mă dor picioarele, zise, hai să intrăm undeva și să bem o cafea, continuăm acolo!... Orice aș fi crezut, zise ea apoi după ce intrarăm într-un mic bar și ne așezarăm, că poți să ajungi, afară de contabil." „N-am *ajuns*, zisei, fiindcă n-o să rămân contabil *jusq'à la fin de mes jours.*" „Tot mai speri?" „Nu *sper*, sunt sigur!" „Dacă ai accepta ca Mircea să se ocupe de cazul tău, ar fi atât de simplu și n-ai mai sta în acest post nici măcar o săptămână. Situația nu mai e aceeași ca acum cinci ani!" „Hai sictir!" „Asta e o prostie! Între oameni civilizați lucrurile astea se aranjează. Oricât am vrea noi să credem că suntem despărțiți, în realitate nu suntem și nu putem fi total despărțiți. Chiar dacă n-ar exista Silvia. Fosta soție își ajută fostul soț, fostul soț o ajută și el pe ea, actualul soț îl ajută și el pe fostul soț... E normal! Iubesc amândoi aceeași femeie... (Mi-ai spus că mă iubești ca la început!) Dar când mai există și un copil?!" „Aha, de-aia m-ai invitat tu la masă! Formăm aceeași familie?" „Nu fi prost! Vreau să spun că avem interese comune! Nu ți-ar plăcea ca Silvia să știe că tatăl ei e profesor universitar?" „Ba da, dar Silvia va afla și cui datorez eu această favoare, lucru care mi se pare scabros! Prefer să știe că voi fi iar universitar prin propriile mele sforțări!" „Dar Silvia nu va ști niciodată!" „Întâi că va ști, fiindcă îți ghicesc gândul: pace și armonie între noi trei, lucru imposibil, fiindcă nu se

poate uita că acest ștab mi-a luat copilul, în timp ce știa că el mai avea doi. Și pe urmă chiar dacă Silvia nu va ști că Mircea *m-a ajutat*, o știu eu, și asta îmi face scârbă! Mai bine și-ar fi făcut altă dată datoria și nu m-ar fi lăsat să fiu condamnat. M-a lăsat! Și în timp ce eu eram la ocnă, pregătea terenul să-mi ia copilul." „Nu el ți l-a luat, ci eu!" „Și asta crezi că se poate uita?" „Am să repar această greșeală cum o să pot, o să ți-o trimit pe Silvia în vacanțe de câte ori o să vrei, și când o să se facă mare nu va mai fi problema că fetița ți-a fost luată. Pe urmă tu o să te căsătorești și o să ai copiii tăi, ești în plină tinerețe, n-o să-mi spui că o să te resemnezi și n-o să-ți refaci viața!"

Așadar, asta era explicația stării ei de spirit, totuși vrusese într-adevăr să-mi spună ceva ieșind cu mine la plimbare. Ce nu mergea?! Ce primejdie simțise că o amenință? Nu era o enigmă, Silvia se îndepărta de ea, fie că își descoperea tatăl, deși se spune că asta vine mai târziu, fie că o făcea de pe acum să plătească, ghicindu-i în mod obscur vinovăția de a fi adus între noi un străin. Deci nici întrebările dacă o mai iubesc nu fuseseră atât de goale. O ispitii: „Consider viața refăcută, nu mă interesează să mai trăiesc de-aici înainte cu o femeie în aceeași casă!"

Dar cu ea? Acest lucru nu-l afirmai. Își aprinse o țigare și gândii că mâinile îi tremurau, dar nu un tremur perceptibil, mai degrabă o anume disarmonie în mișcările degetelor. Ce bizar, credeam că m-am despărțit de ea definitiv și iată că a fost suficient ca Matilda să se apropie iar de mine, chiar în acest fel care nu mă îndreptătea cu nimic să-mi fac iluzii, ca să uit tot ceea ce îmi făcuse și să-i sugerez, prin declarația mea, că voi trăi singur, că oricând se poate întoarce. Chiar doream această întoarcere? Desigur, însă în condiții ideale: să revină la starea ei de dinaintea căsătoriei noastre, lucru care nu mi se părea imposibil, atât de încredințat eram că mă iubise cu adevărat, în cei doi ani, că eu rămăsesem același și că schimbarea ei ulterioară era inexplicabilă, străină de ea, nefirească, asemeni unei maladii misterioase de care, după divorțul nostru, se vindecase.

„Bine, îmi spuse, o să trăiești singur în casă, deși eu nu cred, fiindcă nu te-ai desprins de tot de mine și nu poți iubi pe cineva cu rămășitele alteia în suflet, dar ce te împiedică să accepți propunerea mea? Crezi că e un rău mai mare să te lași ajutat, decât să aduni cifre și să faci bilanțuri contabile opt ore pe zi, tu care arzi de dorința de a avea iarăși în față studenți, și să le vorbești despre ceea ce te pasionează? Lasă vanitatea deoparte, fă o separație între trecut și viitor și raționează: de fapt cine m-a dat pe mine afară din Universitate? În ultima instanță factorul politic, reprezentat printr-un anume Mircea, care din lașitate, așa și pe dincolo, poți să spui cum vrei, a închis ochii când trebuia să-i deschidă... Repet, ești îndreptătit să-l judeci cum vrei, fiindcă oricum ai dreptate!... Ei bine, acum, același om vrea să-și îndrepte greșeala, atât cât se poate, fiindcă anii de pușcărie nu mai poate nimeni să ți-i dea înapoi, înțelegi? *Nu te ajută*, îndreaptă o greșeală." „Ai vorbit tu cu el?" „Nu, zise Matilda hotărâtă, dar sunt sigură că poate și vrea s-o facă." „Deci, zisei, să-i ofer eu lui și ție o mai liniștită conștiință." „Nu fi naiv, crezi că atât el cât și alții se perpelesc în somn fiindcă ar avea ceva pe conștiință? Politica abstractizează faptele și le înlănțuie de la cauză la efect, asta s-a întâmplat pentru că altceva s-a întâmplat mai înainte și o să se mai întâmple cât timp oamenii vor trăi pe pământ: toți suntem vinovați, nimeni nu e vinovat. Până va apărea acea societate ideală în care fiecare vom plăti prompt pentru erorile noastre, o să mai curgă apă pe Dunăre, acum nici măcar dacă moare unul nu e oportun să-i răscolim erorile, fiindcă asta ar duce la descoperirea altor erori și asta la altele!... Ajungem departe! Și cine ar garanta că nu se vor produce astfel reacții imprevizibile, care ar stârni nenorociri și mai mari, pe o scară chiar catastrofală." „Așa gândește el?" „Da, așa gândește. Și tu reacționezi ca și când n-am trăi într-o lume *dată* (nu cea mai bună, acum, dintre lumi, totuși dată, cu realitățile și legile ei brutale), tu gândești mereu

că există chiar acum posibilitatea unei lumi ideale și îi judeci pe oameni după această viziune a ta utopică." „Da, așa este, așa reacționez, dar instinctiv și nu rațional, fiindcă așa simte ființa mea că poate exista în armonie cu ea însăși. Rațional ai, adică acest Mircea, are dreptate, fiindcă altfel ar trebui să nu mai fie ceea ce este, asta e soarta lui, pe care și-a asumat-o și chiar dacă, să zicem, ar fi judecat și condamnat, el n-ar recunoaște că a trăit în eroare. *Nu erau erorile lui!* Sau aceste erori s-au născut din altele, mai mari, consecințe ale determinărilor politice, geografice și istorice, cu rădăcini extinse și adânci și foarte îndepărtate. Iar aspirația lui, a acestui Mircea, este să ne însușim și noi ca indivizi ceea ce și-a însușit el și alții ca exponenți. Da, se face, poporul e înțelegător în totalitatea lui, el are o filozofie pe care o exprimă și cel mai umil individ anonim: *asta e situația!* Filozofia acceptării prin înțelegere. Chiar îl auzi pe câte unul: ce era să fac, dragă, asta e situația! Așa gândesc și eu rațional. Și totuși nu înțeleg, adică nu pot să-mi asum greșelile altuia, deși le înțeleg, sau mai bine zis mi le explic. Mi-ar fi ușor s-o fac, dar instinctiv mă dau înapoi, fiindcă ar însemna, prin înțelegerea mea, să-mi dau girul pentru noi erori. Cine îmi garantează, ce forță, ce mecanism social constituit și eficace, că odată ce îmi dau girul (odată! într-o situație grea, excepțională) nu vom face apoi noi abuzuri de puterea și situația în care suntem puși chiar și fără situații unice, dificile, *date*? Nu-mi garantează nimeni, fiindcă *legea* nu e încă zeiță, în această inevitabilă și dureroasă perioadă de tranziție. Singură ai spus că *nu e oportun* să judecăm chiar *toate erorile*. O să-mi răspunzi că asta nu e ceva nou în lume, de acord, sunt tot atât de filozof ca și acest Mircea, dar eu îmi asum alt destin și nu pot fi (nu din virtute, ci din neputință) complicele lui sau al oricărui altuia!" „Ce să zic, exclamă Matilda cu ironie, i-ai pedepsit de i-ai omorât!" „Da, știu, Petrică m-a învățat ceva pe vremuri în ale profeției, nu va trece mult și victime și călăi se vor întâlni la același

banchet, vor ciocni unii cu alții paharul, vor petrece și se vor strânge reciproc de umeri cu emoția sinceră în suflet că suntem toți oameni și erorile, de fapt, nu sunt ale noastre, sau sunt ale tuturor. M-aș alătura și eu, sincer vorbesc, la petrecerea aceasta a uitării generale, dacă, hm! Mi-e greu să-ți spun, o să mă mai gândesc și dacă vă interesează (adică pe tine și pe Mircea) o să vă spun..." „Deci nu vrei!" zise Matilda. „Acum în nici un caz!" „De ce? Lasă teoriile și spune așa, omenește, ce te împiedică!" „A, da! exclamai și eu parcă aducându-mi aminte de ceva ca și când aș fi fost de acord că până atunci mă ținusem de teorii, străine de fapt de adevăratul motiv al reacției mele. În primul rând, continuai, pentru că lucrez, și lucrez bine, al doilea, sunt informat ce se predă acum la Universitate în materie de filozofie nu mă interesează. Am spus *acum* fiindcă sunt convins că lucrurile se vor schimba. *Atunci* aș putea chiar să accept ca *domnul* Mircea să îndrepte ceva din eroarea pe care n-a putut să n-o comită față de mine! Vezi ce înțelegător sunt! Nu sunt absurd!"

Și izbucnii în râs!

Mă credeam, ca altădată, soțul ei, puteam râde și jubila stăpân, așa-zicând, pe situație. Reacția ei însă fu de o brutalitate totală și absolută. Atunci, pe loc, nu zise nimic, urmă o tăcere înghețată și străină, ne ridicarăm de la masă și ne despărțirăm. Aparent goală de sens, sau dătătoare de liniște, pace adâncă între două inimi înstrăinate, dar care s-au iubit odată, discuția mă lăsă cu un sentiment turbure că eram amenințat fără scăpare. Această întâlnire fusese de mult pregătită, mi se propusese ceva și eu respinsesem orgolios această propunere. Acum mi se păreau ridicole replicile mele, ca și întrebările ei dacă o mai iubeam.

Dădui în cele din urmă din umeri. Dar duminica următoare găsii ușa închisă. Ieși doar, întru târziu, servitoarea, care îmi spusese că nu e nimeni acasă, au plecat undeva într-o excursie. Și câteva duminici primii același răspuns. Înțelesei:

n-aveam s-o mai pot vedea pe Silvia. Încercai zadarnic câteva luni, cel puțin s-o prind la telefon. Cine e acolo? auzeam glasul când al Matildei, când al acelui Mircea, când al servitoarei. Matilda și soțul ei îmi închideau telefonul fără un cuvânt, iar servitoarea avea placa ei: nu sunt acasă, sunt plecați. Încercai nu duminica, ci în zilele lucrătoare, și anume dimineața, când știam că ei sunt chiar plecați. Dar servitoarea dădea din cap repetând aceeași placă. Dar fetița? Unde e fetița? Și ea era plecată. Unde? Nu știa.

VIII

„Tot n-ai reușit s-o vezi? zise Lavinia după ce rămaserăm singuri. La urma urmei de ce nu accepți să te ajute și sa te întorci la Universitate? Gândește-te la copil, zău așa, ce poți să faci? Asta e situația!" „Și mie mi s-a întâmplat de multe ori în viață, zisei, să întâlnesc oameni care erau la un pas de izbăvire și mi se părea de neînțeles de ce nu fac pasul acela. Îmi vine în minte o comparație sau mai degrabă o întrebare: resorturile adânci ale ființei noastre pot fi ele întoarse la infinit? Învârtim pe-ale ceasului până ce simțim că apare o rezistență. Atunci ne oprim. Prima mea bătaie zdravănă am primit-o când am întors ceasul lui tata până am obținut o mișcare infinită; da, dar ceasul a mai mers doar câteva ore și pe urmă s-a oprit. Astfel fac și unii oameni (sau li se face!), nu simt, nu-și dau seama de clipa când apare în ei o rezistență: forțează, mai au apoi un timp oarecare iluzia că trăiesc, mănâncă, dorm, chiar râd, dar de fapt sunt morți. N-aș putea să spun cu certitudine că chiar aș muri sufletește dacă aș accepta să-i fac pe plac Matildei și acestui Mircea, căruia i se pare că a întemeiat o dinastie și n-ar vrea să figureze în arborele ei genealogic numele unui oarecare individ, contabil de meserie, fost soț al alteței-sale Matilda și tată bun al principesei Silvia. Adică cum? Ai divorțat o pe alteța-sa Matilda de un contabil? Chiar așa? A fost măritată și a făcut

copil cu un contabil de la *Oraca?* Hm! Hm! Hm! Nu e bine! A, profesor universitar?! Da! Uitând că atunci când faptul era posibil, când am ieșit *afară* și *eu* am cerut acest lucru, m-a dat afară din birou. Nu spun deci că s-ar putea întâmpla ca resorturile mele adânci să fie amenințate acceptând să colaborez cu acești snobi bizari care au și început să se creadă eterni, dar spun că rezistența pe care o simt e reală și profundă. De ce să risc eu s-o forțez? O să-mi spuneți că nu sunt concesiv, că nu poate fi vorba de ceva grav. Și eu m-am gândit și am fost la un moment dat gata să le trimit o scrisoare. Da, dar când m-am așezat la masă s-o scriu, m-a apucat furia. Știi, hârtia pe care trebuie să-ți așterni gândurile... În fine, problema nici măcar nu mai are un caracter acut, fiindcă am reușit duminica trecută s-o văd pe Silvia și să stau de vorbă cu ea vreo jumătate de ceas. „Ei, tresări Ciceo. Îmi pare bine! Cum ai reușit?"

Și turnă vin în pahare, cu adevărat bucuros că putusem în sfârșit să-mi văd copilul. „De acest Mircea nu mă mir, nu e copilul lui, continuă el, deși e de mirare ca un om în toată firea să se preteze la un astfel de joc (Ciceo avea aerul că n-a reținut ideea mea cu snobismul acestui șef), dar Matilda, cum poate ea să-și pună problema că Silvia s-ar simți înjosită dacă ar spune la școală că tatăl ei este contabil? Parcă așa ne-ai povestit că ți-ar fi spus!" „Nu, nu ea direct, zisei, servitoarea mi-a relatat din ce-a tras ea cu urechea." „Aha, data trecută n-ai precizat... la hai să bem, Lavinia..." „Da", zise Lavinia, și se duse să ne pregătească un nou rând de cafele.

„Snobismul acesta e real? vreau să spun e răspândit? și nu ți se pare neverosimil să fi apărut atât de rapid în..." zise totuși Ciceo, semn că reflectase asupra supoziției mele. „Răspândit sub forma asta nu e în nici un caz, zisei, dar există, suntem aproape toți snobi sub forme atenuate, acceptabile. Avem copii! Crezi că am accepta cu ușurință să-i vedem căsătoriți cu persoane mult inferioare lor socialmente, chiar dacă dragostea ar

fi prezentă?" „Ai dreptate, conveni Ciceo, fiindcă nici n-ar fi bine. Un simplu muncitor, bărbat admirabil, dar fără cultură, s-ar simți prost în anturajul unei soții care ar fi o intelectuală. Dar nu despre asta e vorba, mă refer la snobismul unei categorii prin specificul ei instabilă în ceea ce privește soarta fiecărui membru al ei luat în parte. Cum să te crezi diferit de ceilalți, când într-un fel nu prea ușor previzibil poți fi trimis oricând la *munca de jos?* Ce prostie!" „Nu chiar, zisei, oamenii au avut totdeauna tendința de a se constitui în caste. Numai în Statele Unite o anumită cantitate de dolari, indiferent cine ești și cum i-ai obținut, vreau să spun indiferent prin ce soi de afacere, te aruncă imediat în casta celor bogați, care datorită pragmatismului ei e lipsită de prejudecăți stupide. Un băiat destoinic și plin de calități e ușor primit în rândul celor bogați, fiindcă se ghicește în el o forță potențială, adică un priceput viitor om de afaceri și numai rar asta poate să provoace o *tragedie americană,* nu prea specifică." „Te referi la romanul lui Dreiser?" „Cum e cartea asta?" zise Lavinia intrând cu cafelele. „E bună, zice Ciceo, americanii au simțul epicului, pe care europenii l-au cam fărâmițat." „Da, râse Lavinia, știu la ce te gândești, mi-a adus mie o prietenă *Ulysse* de James Joyce, eu nu l-am citit, îl țin de șase luni pe noptieră și n-am trecut de pagina o sută." „E foarte interesant, zise Ciceo, dar mi-e mereu gândul la titlul pe care i l-a dat, Ulysse, de ce i-a spus el așa, când în cartea lui nu se întâmplă nimic." „Cică se întâmplă, zise Lavinia, cutare scenă din Homer e descrisă și aici, dar altfel!" „Ei, *altfelul* ăsta, zise Ciceo, mă scoate din sărite, descrie pe pagini întregi cum eroul ia dimineața un purgativ, se duce la toaletă și simte cum se ușurează... La ce corespunde asta din Homer?" „De ce te încăpățânezi s-o citești?" râse iar Lavinia. „Se spune adesea: vreau să-mi dau seama care din noi doi e un idiot, în cazul de față eu sau irlandezul ăsta?" „Deosebirea ar fi că el e celebru și tu nu ești", zise Lavinia. „Da, conveni Ciceo, știu, există idioți

celebri și oameni cu bun-simț anonimi. Înseamnă că idioții anonimi au reușit și ei să dea un exponent glorios." „În cazul ăsta ar însemna că *Ulysse* e foarte accesibil idioților." „Logica femeilor, răspunse Ciceo sarcastic, se poate învârti în gol la infinit... E vorba de un anumit gen de idioți dintre cei capabili să citească și nu de idioții care n-au luat niciodată o carte în mână: cultii pervertiți, sătui de vechile valori." „A! făcu Lavinia, dar să știi că ăștia nu sunt idioți." „Bine, nu sunt. Cum să le spun atunci?" „Păi ai zis bine, sătui de vechile valori. Dar să știi că nu sunt nici pervertiți. Uite, de pildă, eu sunt sătulă de oraș, mi-ar plăcea să trăiesc la țară, îmi plac animalele și natura, înseamnă că sunt o orășeancă pervertită?" „Bineînțeles, altfel te-ai fi măritat cu un țăran și te-ai fi ocupat de găini." „Nu sunt numai găini!" „Da, mai sunt și curci, gâște, rațe..." „Bine, râse Lavinia, admit simplificarea, să revenim la Ulysse... Cum tu n-o să admiți niciodată că ești idiot, zi că e el și întoarce-te la Balzac și Tolstoi." „I-am citit, zise Ciceo, vreau ceva nou, modern." „Nu ești consecvent, zise Lavinia, în știință vrei să lăsăm luna acolo unde e, în artă vrei ceva modern. Ei, Joyce e cel mai modern, ce-i faci?" „Păi nu mă las până nu-l citesc pe pisălogu-ăsta", zise Ciceo cu o iritare care i-ar fi distrat mult pe copiii lui: știau ei de ce nu vroiau să se ducă la culcare ca de obicei. „Nu e pisălog, intervenii (citisem *Ulysse* încă de pe vremea studenției), Joyce fărâmițează personajele și lucrurile și asta poate să enerveze, el nu mai poate să descrie bătălia de la Austerlitz ca Tolstoi, în schimb, să mă scuze Lavinia, prinde, de pildă, femeia în timpul ciclului ei lunar și ne arată alt câmp de bătălie, nu mai puțin senzațional decât ceea ce vede savantul când pune materia vie sub microscop. E o altă Odisee... așa că n-o să faci nimic, Ciceo, n-o să-ți placă oricât te-ai strădui. Bărbieritul, de pildă, e o chestie, nu mai e un simplu bărbierit... Micul dejun cu rinichi și alte momițe durează cât

aventura lui Ulisse pe insula Circei, unde oamenii lui sunt transformați în porci. "

Deși Ciceo era relativ sobru în limbaj, de astă dată auzind toate acestea, trase, cu puternic accent ardelenesc, înjurătura prin care trimitem noi pe cineva antipatic la origine... „la mâne-sa, să se întoarcă de-acolo mai bun..." În clipa aceea Lavinia se ridică brusc și se îndreptă decisă spre dormitorul copiilor de unde auzirăm de îndată zdupăituri și chicoteli. „Vă arăt eu vouă, strigă ea și într-adevăr auzirăm apoi palme date și țipete mult exagerate de durere nesinceră, fiindcă oricât ar fi fost de îndesate, palmele mamei demult nu mai aveau asupra lor vreun efect... „Ascultă la ușă, zise Lavinia revenind, du-te tu, dragă, și potolește-i..." „Sunt și ei curioși, zise Ciceo, ce poți să le faci, așa eram si noi..." „Nu, că numai sâmbătă seara îi apucă, zise Lavinia, și numai când vii tu pe la noi, mi se adresă, încolo își văd de-ale lor, ba chiar fac și treabă după ce își termină lecțiile, îi trimit la piața, spală vasele..." „Silvia nu e încă la școală?" zise Ciceo.

„Tocmai, spusei, a început și ea în anu-ăsta și așa am reușit s-o văd..." „Da, te-apucaseși să spui, – ne luarăm cu vorba..." zise Ciceo turnând iar în pahare. „Doi inși începuseră să mă cunoască în vizitele mele, soldatul din gheretă care făcea de pază la casa ștabului și, cum am spus, servitoarea. Soldatul nu era totdeauna același, dar servitoarea da. O fată stilată, cum se spunea pe vremuri, foarte tânără însă, ai fi zis că avea paisprezece ani. Nu avea chiar paisprezece, ci optsprezece neîmpliniți, mă corectă ea când o întrebai. «Și așa frumoasă, îi făcui eu curte, și te-ai hotărât să rămâi la meseria asta?» «Parcă eu m-am hotărât?» zise ea mohorâtă. Nu se dădea dusă din fața porții, de unde înțelesei că într-adevăr *ei* nu erau acasă și că aș fi putut s-o fac să mă ajute să-mi văd fetița. Îi mărturisii acest lucru. Ea se uită în cu totul altă parte decât la mine, în timp ce îmi șopti să plec și s-o aștept mai încolo, după colț, să n-o vadă

soldatul. Se întoarse după o jumătate de oră și ne îndepărtarăm mult de casă până ce începu să vorbească. De ce, o întrebasem, se hotărâse să se angajeze aici? A silit-o cineva? «Ba nu m-a silit, a venit cineva de la Sfatul Popular și m-a întrebat dacă nu vreau să urmez o școală. Ce școală? De menaj, mi-a spus. Nu prea aveam chef, că nu prea am fost bună la școală, dar, fetițo, zice ăla, nu e vorba de carte, dar de ce e vorba, menaj, zice, să înveți să gătești, știu să gătesc, zic, n-am nevoie de școală specială, m-a învățat mama, nu ouă prăjite, zice, și nici cum să faci mămăligă, alte chestii mai complicate, n-o să-ți strice, ai să vezi. M-am gândit eu: și cât ține? Nu mult. Și pentru ce? Ai să vezi, dacă nu-ți place, te întorci la sapă. Ai mei, zice, du-te, Florico». Au luat-o cu o mașină și au dus-o la București la acea școală. Nu era singură, erau vreo sută, toate ca și ea, frumoase de picau și tinerele, toate fecioare, au fost întrebate, examinate medical, dacă n-aveau și vreo boală, ele sau părinții lor, dinți stricați, sau auzul și vederea slăbite din cine știe ce pricini ereditare. După cursuri au fost repartizate pe la bufeturi închise, la mari instituții, trimise la recepții să-i ajute pe chelneri, la mare în timpul concediilor prin diferite vile și în cele din urmă pe ea au repartizat-o aici la tovarășul... Nu știa cum să plece, adică de plecat nu putea, ce să facă s-o dea afară... Nu se purtau urât cu ea, de gătit gătea doamna, că îi place să gătească, ea doar o ajuta, avea grijă de toaleta ei, făcea curățenie, ajuta la descărcatul camionetei care le aducea de toate, avea grijă de Silvia, dormea alături de ea într-o odaie și.. că de ce a răcit fetița? De unde să știe ea de ce a răcit? Din pricina ta, ai lăsat-o să se desvelească noaptea, ai scos-o în frig și nu i ai înnodat bine fularul la gât... Te bag la pușcărie! Și uite-așa, de la o vreme, din te miri ce, te bag la pușcărie... Dar de ce să mă bage ea la pușcărie? Am furat ceva, ce crimă am făcut? Vara asta au plecat la mare, pe mine m-au lăsat acasă cu fetița, care făcuse cu o lună înainte hepatită și medicii au spus că analizele nu sunt încă

bune și Silviuța n-are voie anul ăsta să meargă la mare. Au plecat, cum ar fi, dimineața, cu mașina. După-masă, așa, se întoarce șoferul, l-a trimis doamna îndărăt să-i aducă nu știu ce bijuterie pe care o uitase din pricina idioatei ăleia, așa mi-a zis, pe care când s-o întoarce o s-o trimită neapărat drept la pușcărie. Adică pe mine! Da' de ce sunt eu idioată, îi spun și eu șoferului, de bijuterii nu mi-a spus nimic, singură și le-a ales și a plecat cu ele. Grija ta era să-i aduci aminte, zice șoferul, acuma eu trebuie să mă întorc iar la mare, că le vrea neapărat în seara asta și pe urmă iar să fac un drum îndărăt, că nu vrea să mă cazeze până mâine-dimineață, asta înseamnă că trebuie să alerg cu viteză o mie de kilometri din pricina ta! O să dai de zbenga, ai să vezi!... Da' ce sunt eu?! Dacă nu-i place de mine n-are decât să mă bage la pușcărie, n-o să stau acolo toată viața și pe urmă găsesc eu un restaurant unde să mă angajez ca picoliță, eu idioată nu sunt și nu m-a făcut mama să n-am voie să cunosc și eu un băiat și să mă distrez... Că dacă mă prinde că nu mai sunt fecioară, mă trimite înapoi la sapă! Nu mai pot! parcă nu m-am născut cu sapa în mână... Ei, na! Cum oi fi eu, dar n-o să ajung vreodată să-mi las bărbatul și să-i iau copilul și să nu-l las să-l mai vadă. Așa cățea n-aș fi, să-l las să stea la poarta mea, chiar dacă aș ajunge împărăteasă și el un nenorocit. De ce? Nu l-ai făcut cu el? Când l-ai făcut nu știai cine e? Acum nu-ți mai place, ai ajuns sus? Și fetița-aia ce zice? Când s-o face mare crezi că n-o să afle și n-o să-ți întoarcă curul? La noi, te-ai măritat, ai luat un bărbat, ăla e, trebuie să te înțelegi cu el, să-l asculți, că de-aia e bărbat și să nu dai dosu dacă vine și el odată acasă cu chef și îți trage o bătaie, așa pe degeaba... Dacă ține la tine mai treci cu vederea, mai înghiți că nici tu nu ești sfântă... Eu în locul dumneavoastră n-aș mai da pe-aici și fetița, n-aveți grijă, o să-și aducă ea aminte și n-o să vă uite... Vă spun eu cum puteți s-o vedeți, zilele astea a început școala, o pândiți la ieșire și gata. Numai să nu scape

vreo vorbă că ați văzut-o! Ei și dacă scapă, ce? N-o să trimită miliția să vă împiedice. Poate mă face vinovată tot pe mine și mă dă afară? Unde n-ar fi! Hai să vă arăt unde e, că tovarășul a discutat cu doamna că e mai bine s-o dea la școala din raion și nu la școala lor specială, e bine să cunoască fetița copii obișnuiți, fiindcă *acolo* lui nu-i place, a auzit că nu prea se țin de carte și au prins fel de fel de fumuri... El e un om care niciodată nu mi-a zis nimic, ba, când mă prinde câteodată că nu pot să mă stăpânesc și răspund, las-o în pace, zice, las-o în pace, dacă zici că nu se pricepe... (În chestia asta cu școala ștabul nu se dovedea că ar fi snob și dacă și-a trimis copiii la Oxford asta a făcut-o poate pentru că într-adevăr acolo se învață carte și chiar și fiul primului-ministru al Marii Britanii poate s-o încaseze dacă face pe nebunul cu profesorii, cine ar îndrăsni aici să facă astfel? care profesor.) Așa că m-am învoit de la *Oraca* să lipsesc lunea trecută și pe la ora douăsprezece eram la București pândind ieșirea copiilor într-un gang-poartă plin de părinți. Florica era și ea acolo, tăcută, cu brațele la piept, posomorâtă. Ai fi zis că după destăinuirea ei se vidase interior, sau că îmi dădea de înțeles că nu mai avea nimic să-mi spună și nici să încerc s-o întreb. Zidul pe care pot să-l pună aceste fete de la țară între ele și lume, când lumea asta nu e pe placul lor, impune respect, e un zid gros, de netrecut, menit să le apere de orice intruziune care ar putea să le ia sufletul, având o foarte coerentă conștiință de sine că acest suflet e singura lor avere, în timp ce alții își bat joc de-al lor și de-al altora, într-un desmăț nerușinat. Stătea absolut nemișcată cu brațele la piept având parcă, foarte liniștită, convingerea că pe ea se sprijină lumea, pe picioarele ei voinice, pe umerii ei zdraveni, pe ceafa ei de cariatidă, pe umerii ei îndoiți, dar nu încovoiați, ca să-și acopere cu brațele sânii (altă avere care nu trebuia expusă), în timp ce noi ăștia, neliniștiți, implicați în drame care ne desbinau și care ne plimbam încoace și încolo sub impulsul unor gânduri și

sentimente fără rost, eram cei care pieream, care ne destrămam ca fulgii de păpădie pe care îi vedea ea pe câmp zburând la cea mai mică suflare a vântului. O imitai și mă oprii și eu din mers și rămăsei nemișcat și nu prea aproape de ea, ca și când, desigur, nici n-aș fi cunoscut-o. În acest timp în curtea școlii izbucniră deodată copiii, dar fără rumoarea de altădată, după cum mi-aminteam eu că făceam când goleam clasele, cu strigăte și țipete ascuțite al căror vacarm se auzea departe în cartier. Nu, erau copii liniștiti acești bucureșteni și aproape toți bine îmbrăcați, unii chiar prea bine și parcă prea maturi cu mica lor trufie liniștită pe chipuri, cu acea expresie deloc reconfortantă pentru un om mare, că noi nu mai contăm și dacă mai aveam vreun rost acela nu era altul decât să-i slujim pe ei, să le cumpărăm aceste costume elegante și bine călcate, aceste rochițe și gulerașe bine apretate, serviete și ghiozdane moi de piele... Nici unul dintre părinți nu arăta ca mine atât de smerit și cu nelinișrea în mine... clandestin... în neregulă cu propriul său copil... Costel, hai, mamă! (treacă-meargă, Costel, deja năsos ca maică-sa, nu promitea nimic înălțător), Lenuș (o! Lenuș, se vedea cât colo că nimic nu i se refuză). Da, Bobo și cu Irinel sunt prieteni cu Gigel... Vulturaș (ei da!) cum? din moment ce părinții lui erau niște vulturi și el era un vulturaș! Și tatăl infatuat, un pitic care amintea mai degrabă de un cârciog, o cârtiță, decât de șoim, îl luă sub protecție să-l ducă repede spre cuibul din care avea să zboare mai târziu un nou pretendent la cucerirea lumii... Dar unde e Silvia? Silvia nu venea, deși grosul copiilor care se scurgeau pe dinaintea mea prin gang începuse să se subtieze... S-o fi rătăcit? O fi aflat ceva Matilda și o fi venit s-o ia mai înainte? Dar deodată o zării în depărtare. Da, ea era la coadă... Nimeni nu mai era în urma ei... Venea, ca să zic așa, cu sârg, avea și ea o țintă, dar mergea ca o rățușcă, fără spor (când căpătase ea mersul ăsta?) și parcă nu mai crescuse de când maică-sa n-o mai lăsase s-o întâlnesc

sau poate aceste spații mari în care eu n-o văzusem niciodată de la distanță mă făceau să descopăr cât era ea de micuță pe această lume în care i se dăduse drumul? Ei, Silvia, gândii, ce cavaler o să știe să prețuiască acest mers al tău când o să ajungi domnișoară? O să fii desagreabilă la plimbarea în doi, cu acest legănat al tău care mie mi se părea atât de dulce și care cere atâta protecție! Ei, cine o să te protejeze? Așa era, fularul îi atârna și el într-o parte, ghiozdanul îl ținea prea aproape de pământ ca într-o relaxare după o grea trudă, sau ca și când ar fi gândit că totul îi era egal, o sanda avea cureaua desfăcută, mică lălâie care se opri în fața mea și strigă cu o tristă oboseală și surpriză nedefinită: «taaa-ta!» Parcă mi-ar fi spus: unde-ai fost până acuma, adică știu, dar iată-te, și se lăsă luată în brațe în timp ce ea nici nu se lipi de mine, nici nu-și încolăci brațele pe după gâtul meu, închise doar ochii pe jumătate și se făcu moale, o părere, nu un corp, atât era de imponderabilă. În acest timp Florica se apropiase, îi încheie sandaua târșâită (se vedea că multă vreme mersese cu ea astfel), îi aranjă rochița la gât al cărei guleraș era și el cam strâmb și îi drese părul sub panglica bleu care nu-i mai trecea chiar pe deasupra capului. «Te-ai bătut, ce-ai făcut?» îi zise. «Ci nu m-am bătut!» «Ba te-ai bătut, ai dat cu sandala. Iar ți-a furat Angela creionul.»

Nu răspunse. Era obosită? Vag înstrăinată? N-am stat mult cu ea, să poată Florica să răspundă dacă fetița va povesti Matildei că m-a văzut, că ea n-avea cum să mă împiedice s-o aștept la poarta școlii. Dar că, bineînțeles, nu i-a dat Silviei drumul din mână. Chiar așa, un tablou sfâșietor, tatăl ei mergând alături, nu prea aproape, ba chiar în urmă, fără să-i vorbească, fără să mă lase s-o iau în brațe și s-o sărut." „Și data viitoare? zise Lavinia. Cum ai s-o mai poți vedea? Dacă Florica asta o să facă chiar așa cum ai spus? Sau cine știe ce-o să inventeze să te împiedice s-o vezi?" „Ceva îmi spune că Silvia o să păstreze secretul, zisei. Oricum, o să văd eu!".

IX

Bineînțeles că Silvia povesti, dar Matilda reacționă indignată. „Cum, zise ea, ești nebun? Ți-a interzis cineva vreodată s-o vezi? Cum aș putea eu să-mi permit să împiedic copilul să-și vadă tatăl?" Și-mi făcu un semn fluturându-și degetele la tâmplă, adică eram cam tralala! Și-mi întoarse spatele și intră în casă arătându-mi ca odinioară lui Petrică un fund dispretuitor în care îi coborâseră parcă din cap ideile: drept cine o luasem s-o cred capabilă de o asemenea infamie? Poate eu aș fi fost în stare să mă port astfel dacă soarta ar fi făcut să-mi fie încredințată fetița! Și mai întârzie câteva clipe cu mâna pe clanță adăugând cu glas tare, dar tot fără să se întoarcă: „Te pomenești că ai de gând s-o răpești și cauți motive! Dar ia-o, dragă, și du-te cu ea și pe-acasă, ține-o cât vrei, nu e și copilul tău? Adică nu cât vrei, că nu poate lipsi mult de la școală, dar ia-o totuși într-o vineri și ad-o îndărăt marți. Îți dau și o mașină cu un șofer care să vă ducă și să vină pe urmă s-o ia. Își duce aminte de bunică-sa, du-o la ea să stea acolo, că la tine nu te pricepi tu să ai grijă de copil, nu poți s-o lași singură când te duci la servici. Du-o și pe la Vasia... aș veni și eu, dar n-am timp..."

Își făcu totuși timp și vinerea următoare plecarăm împreună cu mașina. „Hai, rățușcă, îi spusei și o luai în brațe și mă așezai cu ea lângă șofer. „Să știi, îmi zise după vreo oră de mers în tăcere, chestia aia, când te decizi, se poate aranja foarte repede." „Da, zisei, știu că se poate aranja foarte repede." Și tăcerea se așternu iar peste noi, pe care o rupse tot ea, uimindu-se în franțuzește, să nu înțeleagă șoferul cum de poate să stea Silvia cu mine atât de multă vreme liniștită, fără să sporovăiască tot timpul cum face acasă. Te pomenești că îi impuneam respect, pe ea n-o mai ascultă. „*C'est normal*, îi răspunsei cu afectare, te judecă în sinea ei și să nu te aștepți să fie altfel." „Da, știu, dar cu servitoarea de ce e obraznică?" „A, servitoarea, râsei eu, păi dacă te aude pe tine că îi zici: te bag la pușcărie?" „Ți-a spus

asta? exclamă Matilda sincer surprinsă. Dar ce mă mir: e o mitomană. Am mai prins-o acuzându-mă de tot felul de tâmpenii. Mircea zice că la toate le lipsește câte o doagă, pe lângă că sunt și hoațe și puturoase, când nu sunt și bețive, mai ales alea mai bătrâne. Te uiți la ea, ai zice că e normală și sănătoasă, ca să descoperi pe urma foarte repede că în mintea ei zace o țicneală. Cum să-i spun eu asa ceva? Doamne iartă-mă! se închină Matilda. Poate o fi auzit de la alta, că se întâlnesc între ele și discută..." „Dar istoria cu bijuteriile?" o întrebai. „Ce istorie?"! Îi povestii. Formidabil, zise Matilda, e nebună, o dau afară." „Păi asta și vrea, zisei, cică n-o lăsați!" „N-o lăsăm?!! E de-o prezumție stupidă, nu ne-a spus niciodată că ar vrea să plece. Acum îmi dau seama, fată ca Ana n o să mai găsesc. Îmi pare rău că n-am luat-o cu mine, Mircea n-a vrut. Te pomenești că istoria cu interdicția mea să n-o mai vezi pe Silvia e tot opera ei, altfel nu-mi explic cum ai putut să crezi... Nici tu nu ești zdravăn..."

Mama era grav bolnavă, aproape pe moarte, dar nu-i spusei nimic Matildei, vroiam s-o țin pe Silvia la mine și nu la Tasia unde ea ar fi putut-o trimite. Îmi spusese că ea se întoarce în aceeași zi. Se duse cu ea acolo, eu refuzai, dar plecă a doua zi dimineața. O luai pe Silvia și trecui pe la mama. Nu se îmbolnăvise dintr-o dată, începuse prin a se înstrăina de mine, în acel fel atât de neliniștitor al inimilor simple de retragere din viață când nimic din ceea ce au iubit nu le mai face să tresară. Într-o zi, când știam că trebuie să vină la mine, nu venise. Mă dusei eu la ea. N-avea nimic, spăla ceva, dar nu-mi răspunse când o întrebai. „ce e, mamă, ce s-a întâmplat?" Nici nu întoarse capul. „Ce e cu tine, repetai, te-ai supărat de ceva?" Își văzu de treabă ca și când nimeni nu era lângă ea. Stoarse însă cu vigoare rufa, o scutură și o puse alături de altele, apoi își vârî iar brațele în clăbuci. „Ce e cu mama, ce i-ai făcut?" îl luai la rost pe tata. Pentru întâia oară el rămase în fața mea cu ochii larg deschiși,

de vinovăție fără vină și se sperie de duritatea vocii mele. „Ce e cu ea, ce porcărie i-ai făcut, repetai, nu cumva ai dat în ea?" El făcu un efort parcă neomenesc, să înțeleagă și îmi răspunse: „Nu vorbește! Nu i-am făcut nimic!" Și mă lăsă să înțeleg că aș putea să-l calc în picioare dacă eu, descoperindu-i vreo vină spusă de ea, aș fi ispitit să-l pedepsesc: își desfăcu brațele cu sensul că era gata să ispășească. Revenii lângă albia unde ea spăla rufe. „Mamă, îi spusei, să stii că eu mă descurc, dacă ești obosită nu mai veni." Dar ea veni, însă fără să mă aștepte, lucru care mă alarmă. „Hai s-o ducem la doctor, îi spusei tatălui meu, are ea ceva." „Nu, spuse mama, la doctor vă duceți voi, eu îl am *pe cel de sus!*" Totuși se umili să vadă cum dropicoase și tinere laborante îi luară sânge și se expuse și unui examen ginecologic la care nimeni nu se gândise. Eu auzii sentința: operație, îmi spuse avizatul medic și îmi arătă un foarte mic punct pe o neagră hârtie. Se supuse și acestei măcelăriri, se simți bine o vreme, după care însă se făcu covrig si nu se mai ridică din pat. Avea dureri mari, pe care și le potolea cu morfină, venea o soră și îi făcea injecții. Refuză să se interneze.

„Mamă, îi spusei, a venit Silvia." Se întoarse și se uită la ea îndelung. N-o mângâie. Egoismul ei în moarte nu se zdruncina nici la vederea unei inocente fetițe, propria ei nepoată. Totusi spuse ceva, o constatare: S-a făcut bălană! Știam că e brunetă!" Era tocmai pe dos. Silvia nu fusese brunetă, ci blondă și acum era șatenă. „Silvia, zisei, sărut-o pe bunica." Dar copiii simt când nu sunt iubiți și fetița nu se mișcă. „Bunica, Silvia, apropie-te", insistai. Dar mama ne întoarse spatele și fetița ieși afară înaintea mea și când ieșii și eu, îmi apucă mâna și, redevenind veselă, făcu o săritură într un picior.

Marțea care urmă, Matilda veni s-o ia, ne găsi acasă și se arătă încântată de camera mea și nu se miră când îi spusei că Silvia a stat tot timpul cu mine, chiar și la birou, unde a stârnit admirația funcționarilor. „N-o răsfăța, îmi spuse, fiindcă o să

devină și mai impertinentă decât e. ." „Hai, rățușcă, la revedere... Auzi ce zice mama!" „Ci nu sunt ci impertinentă!" protestă ea cu atâta forță și negație încât dacă n-aș fi văzut-o eu însumi cât putea fi de impertinentă, aș fi crezut-o, ba chiar aș fi fost indignat că iată cum e năpăstuit un copil. „Nu ți-am spus că era să moară..." zise Matilda. „Chiar?!" „Acum câteva luni am schimbat becul din bucătărie, am pus unul mare de 200, nu stiam ce mă enerva seara când vroiam să prepar ceva, n-aveam destulă lumină. Dar a trebuit să schimb și globul, a venit un electrician cu unul mai mare, s-a urcat pe scară, a meșterit acolo și s-a cărat... A doua sau a treia zi găteam ceva și odată aud pooc! și când mă uit o văd pe Silvia la pământ, leșinată, îi căzuse globul drept în frunte... Ți-nchipui, de la înălțimea aia! Și-a revenit ea, am dus-o la Urgență, i s-a făcut o radiografie, avea o mică fisură... Se închide repede, nu vă alarmați, zise doctorul. Cum să nu te alarmezi? L-am chemat în aceeași seară pe electrician și i-am spus: ce-ai făcut, tâmpitule? Îți dai seama că aș putea să te bag la pușcărie? (ăstuia chiar i-am zis-o!) Nu ești capabil măcar să strângi niște șuruburi, atunci ce fel de electrician ești? Dacă murea fetița? Du-te dracului din fața mea, ieftin n-o să scapi, îți promit. Uite-așa, mai spuse Matilda, te chinuiești să crești un copil și vine un idiot, făcut repede electrician și ți-l omoară! El crede că ce importanță au acolo niște șuruburi! Le strângi, nu le strângi, pentru moment stă el agățat globul? Ei, dacă stă, e în regulă, încasează ciubucul sau leafa și își vede de treabă! Întârziat mintal! Dă vina pe obiect, că așa sunt făcute! Dacă așa sunt făcute de ce nu spui dinainte?... Ei, Silvia, gata, mergem! Că și tu te-ai găsit să treci pe sub bec tocmai în clipa când cădea globul. Și exact peste capul tău! adăugă Matilda. Ți se pare absurd ce-ți spun, ai? Află că nu e chiar atât de absurd! Nu trebuie să fii acolo unde o cărămidă se pregătește să cadă de pe un acoperiș." „Ci-ci, mamă, protestă Silvia cu tot sufletul din ea, ci ce vină am avut eu?"

Amândoi, Matilda și cu mine ne uitarăm în altă parte, să nu se vadă pe chipul nostru surâsul, tandrețea infinită pe care ne-o stârnea inocenta absolută a protestului ei.

Clipe de fericire! Și simții o sfâșiere la gândul că s-ar fi putut ca aceste clipe să se repete pentru mine zilnic, dacă am fi rămas toți trei împreuna... Desigur, Matilda era astfel fericită, fiindcă un copil, până la o anumită vârstă, e o veșnică surpriză. Iar soarta făcea ca surprizele Silviei să fie aproape toate miraculoase, și doar puține rele. Matilda intui starea mea de spirit. „Dacă te-ai hotărât, îmi spuse în franțuzește, ai fi la București și n-ar fi o problemă s-o vezi pe Silvia oricând ai vrea. Daca n-aș fi avut-o, îți spun sincer, cred că mă sinucideam. Eu mă plâng de ea numai așa, de fason, dar e un copil extraordinar de bun, o minune. Numai la asta ma gândesc când zic să accepți numirea, să fii aproape de ea și, de ce să nu-ți mărturisesc, și ea de tine!" „Mai vedem! spusei, nu pentru că aveam vreo îndoială, ci ca să n-o contrazic, să se poată repeta venirea Silviei la mine, aceste trei zile... Mai vedem, repetai de astă dată cu mai multă hotărâre, mai am ceva de scris, să termin și atunci o să iau o hotărâre."

X

Oraca îmi dădu zece zile din concediul meu pe anul viitor s-o veghez pe mama. Egoismul ei în moarte deveni înspăimântător și afirmația mea ar putea fi considerată de asemeni cumplită. Asadar, tu stai pe scaun în fata ei, ești în plină tinerețe și putere, ochiul tău vede lumea și percepe în adâncurile ei toate miracolele, te scalzi în lumină, plutești fermecat de armonia zgomotelor, te legeni purtat fără să știi de noi speranțe de fericire și gândești, mai poți gândi, mai există în tine loc să gândești că tot ea, mama ta, căreia îi datorezi totul și care va trebui să moară încă tânără (și nu cândva, ci chiar acum sub ochii tăi), ar fi egoistă în singurul lucru care îi mai

aparținea, dispariția ei iminentă? (Și nu învăluită, într-o aureolă, așa cum a fost tot timpul cât a trăit, ci chinuită, împiedicata de dureri atroce să se împace cu lumea si cu sine și să moară asa cum trăise, ca într-un vis). ...Să-ți ieși din fire și să simți tot tu desamăgire, ranchiună chiar, un încăpățânat sentiment de frustrare? Ranchiuna, împotriva propriei tale mame pe patul morții?

Speriat, tata fugi, plecă de-acasă și mă lăsă singur cu ea, după ce toate puterile lui îl părăsiră și care se dovediră atât de mici față de cele ale mamei, parcă deslănțuite, ținute sub obroc atâția ani, sublimate ai fi zis pentru totdeauna într-o nesfârșită dragoste pentru băiatul ei. Da, dar acum nu mai eram nici eu băiatul ei, după cum încă demult tata încetase să-i mai fie soț.

Era de o luciditate inumană. „Nemernicule, îi spuse ea într-o zi (și nu într-o zi oarecare, ci într-una în care i se făcu prima injecție cu morfină și se ridică în capul oaselor triumfătoare, ca și când durerile care îi ținuseră sufletul în chingi, pierind, credinta că se va face bine renăștea năvalnic), ei, lasă, îi zise, că mă dau eu jos din pat și o să-ți plătesc pentru toate ce-o să zici, mamă, de ce m-ai făcut." Blând, cu ochii umezi (plânsese mai înainte lângă patul ei, fiindcă și el știa adevărul, că ea n-avea scăpare – impresionat de gemetele ei, credea poate că chiar atunci își va da duhul), tata intră în dialog cu ea, întâi generos, apoi din ce în ce mai iritat. „Să te faci bine, că n-o să plâng eu de ce-o să-mi plătești tu!" „Aha, crezi c-o să mai muncesc ca o roabă, să-ți fac de mâncare, să-ți țin casa curată și să-ți spăl rufele tale murdare, murdărite în patul curvei în care te-ai bălăcit o viață întreagă. Nici măcar atâta simț n-ai avut în tine să nu mi le dai tot mie să ți le spăl." „De ce le-ai spălat dacă știai! își retrase tata deodată toată duioșia de mai înainte." „De ce le-am spălat? zise mama. Ca să te las să înțelegi cât ești de nemernic! Ești, ai fost și o să rămâi. Un nemernic, fără scăpare. Un animal de cocină! Si încă animalul ăla îl tai si îl

mănânci, fiindcă așa a lăsat Dumnezeu, tu n-o să fii de folos decât viermilor, fiindcă o să mori și tu, n-o să trăiești cât lumea!" „Da?! murmură tata lovit pentru întâia oară de violența unui dispreț atât de total și neașteptat. Va să zică n-am fost de folos nimănui!" zise el cu milă pentru el însuși, ca și când pentru întâia oară ar fi avut revelația că munca, strădaniile lui de a-și ține familia ar fi fost în van. Dar nu era acum timpul să i se recunoască vreun merit, nu înțelegea că nu despre asta era vorba, ci de trădarea lui inițială, cu propria lui cumnată, a doua trădare n-o mai interesase pe mama, nu mai era demult bărbatul ei și de aceea îi spălase rufele cu aceeași necesitate cu care curăța cotețul păsărilor și al porcului. Oare el nu știa că ea știa? „Și boul muncește, șuieră mama, și pentru asta țăranul are grijă de el, îl țesală, îi rânește grajdul de băligi de sub el și îi dă să mănânce." Băligi de sub el, îi dă să mănânce! Asta suna pentru tata *murdăria de sub el*, și-i dăduse *să mănânce* ca unei vite! Se făcu roșu de adânca jignire, dar tăcu copleșit. „Nici măcar cu propriul tău fiu n-ai știut să te porți ca un om, continuă mama necruțătoare. Nu zic înainte, când era mic și el a greșit, dar măcar atunci când a fost la ananghie. L-ai dat afară din casă, când poate simțea și el nevoia unui sprijin, că n-avea un alt tată la care să se ducă. Ți s-a părut că nu era de nasul tău să-l vezi simplu muncitor în uzina în care tu erai mare maistru. Ce să zic, foarte mare! mai mare decât un rahat cu moț!"

Iată deci ce violențe ascundea mama în tăcerile ei premonitoare bolii. Mă trecu un fior: nu mă va cruța nici pe mine, astfel de furii nu mai sunt părtinitoare, fiindcă revolta care le susține e totală și nu mai lasă loc nici unei îngăduințe. Tata vru să-i răspundă, dar îi pusei o mână grea pe umăr, mă ridicai și ieșii afară. El înțelese și mă urmă. „Las-o să spună, zisei. E bolnavă și știi și tu că o să moară. A făcut metastază." ...Da, dar n-auzi ce spune? îmi răspunse el aprins la față. Înseamnă că așa a gândit ea despre mine o viață întreagă!" „N-a gândit,

sau au fost niște gânduri pe care ea le a alungat totdeauna, dovadă că nu ți le-a spus niciodată. Și nu ți le-a spus fiindcă știa și ea că sunt nedrepte. Ai să vezi că o să mi le spună și mie, dar trebuie să ne stăpânim. Ea n-o să mai fie, ma. adăugai și izbucnii brusc în hohote. Îmi trecui palma peste față și îmi reprimai plânsul care mă turburase în adâncuri, simțind instinctiv în măruntaiele ființei mele că dacă i-aș fi dat drumul nu mă aștepta o eliberare, ci un chin fără soluție. Tata însă nu se lăsa impresionat: „Degeaba zici tu, așa a gândit o viață întreagă! Când mor, oamenii iartă pe toată lumea. Asta n-o să mă ierte nici în clipa când o s-o ia Dumnezeu." „Nu vorbi așa, îi spusei posomorât. Știi bine că ești vinovat!" „Eu? De ce?!" „Ai înșelat-o cu mătușa Cecilia! Și nici măcar nu v-ați ferit. Vă sărutați sub ochii ei." „Cum, se indignă el, dar era soră-sa, cum puteam eu s-o împiedic să-mi sară de gât ca o smintită? Când mi-am dat seama i-am spus să-și vadă de treabă." „Hai, tată, e mult de-atunci, n-are rost să mai desgropăm morții, Cecilia e acum și ea o babă, mama e pe moarte, ai face mai bine să-i ceri iertare..." „Pentru ce?" „N-o să te apuci să i mai spui și pentru ce, s-o întărâți și mai mult, îți ceri iertare că n-ai putut s-o faci fericită, iată, și nu te mai simți tot tu jignit..." „E o prostie mai mare și decât tine și decât ea, să credeți că aș fi înșelat-o înainte să mă părăsească întâi ea pe mine." „Bine, așa trebuie să spui, eu te cred, dar uite că ea de aceea te-a părăsit... Îți dai seama cât a ținut la tine dacă chiar și pentru niște sărutări, cum spui tu, cam smintite, a putut să se înstrăineze de tine ca femeie. A fost jignită! Și de tine și de sora-sa! Nu toți putem să trecem peste astfel de lucruri!" „Și a trăit cu ideea asta în cap atâta amar de vreme?!" exclamă el sincer uluit. „Nu, tată, părerea mea e că asta a fost pentru ea un pretext. Asa s-a simțit ea bine după ce m-a născut, să-și încheie ciclul... Pot să-ți spun că a ținut la tine tot timpul, altfel ar fi divorțat și chiar s-ar fi și recăsătorit... Gândește-te!"

Dar el nu părea dispus să se gândească. Poate era cu adevărat vinovat? Poate chiar trăise cu smintita Cecilia, dar crezuse că mama nu știa? Stătea nemișcat, în picioare, lângă stâlpul verandei, cu ceva dur pe chip, o îndârjire vanitoasă de mascul care nu regreta nimic și se uita, fără să vadă, peste norii de toamnă blândă pe care un vânt puternic care nu se simțea aici, îi alerga din urmă, despletindu-i și făcând să apară și să dispară soarele care își deschidea cu putere, printre goluri, ochiul alb, incandescent. Să-și ceară iertare? Nici vorbă! Pentru ce? Așa, degeaba? Nu plânsese el mai înainte, asta nu era un fel de a cere iertare? Și cum îi răspunsese ea? Da, o să moară, toți o să murim și ce putem face? „Nu te mai gândi, îi spusei, că nu te gândești bine... du-te și bea ceva!" Se smulse din loc și cu pași hotărâți, dar cu capul în pământ: da, așa avea să facă!

Mă întorsei lângă mama uitând de presentimentul că nici pe mine nu mă va cruța, sau poate atras de o curiozitate din adâncuri: ce-ar fi putut să-mi spună? Că o jignisem în adolescență lovind-o peste mâna cu care mă închina seara înainte de a adormi? Că trăisem (...„copil curat" cum eram) cu o fată care nu avea nume bun? Pentru asta se despărțise ea de tata și își oprise ochii numai asupra mea, ca la singura divinitate de pe această lume pentru care merita să mai trăiești? Dar mama mă lovi pe neașteptate în viața mea apropiată și într-un fel incredibil. Nu pentru că mă însurasem cu Matilda și ieșise rău, ci pentru că suferisem pentru ea cum nu suferisem vreodată pentru mama care mă făcuse. Și pe lângă toate o mai lăsasem să-mi ia și copilul. „Ce puteam să fac, zisei, contra hotărârii tribunalului?" „Da?" spuse ea sarcastică, și ce putea să facă tribunalul contra unui tată care ia cu forța copilul din mâinile unei descreierate? De ce nu te-ai dus la proces cu martori că nu e sănătoasă la cap? Pentru că nu e, zise mama cu o tonalitate joasă, care mă înfioră. Și tu suferi și acum pentru ea, bărbat ca bradul, când te văd că mergi cu ceafa așa, îndoită, îmi vine să te iau la bătaie." „Întâi că nu sufăr, zisei, al doilea nu merg cu ceafa îndoită." „Nu suferi? aproape că strigă mama. Atunci de ce nu te-ai însurat până acum? O aștepți să se întoarcă, așteaptă, ca un neghiob, până o să-ți treacă tinerețea și o să ie, și tu pe la cincizeci de ani (că n-o să îmbătrânești singur ca un câine!) o babă ca și tine, vai de viața ta!"

Rostite fără dispreț, aceste cuvinte puteau părea tandre: o mamă supărată care își dăscălește, din gelozie, fiul care se topește după alta. Dar răceala și disprețul ei fără nuanțe, răceală de gheață, dispreț fără speranță, așa este cum îmi spunea și altfel nu va fi. Îmi păstrai însă firea și tăcui, cu atât mai mult cu cât recunoșteam în sinea mea că dacă Matilda s-ar fi întors aș fi primit-o. Numai pe mine m-aș fi putut convinge că o făceam pentru Silvia. Tăcui. Nu pe mama aș fi convins-o, acum când gândurile ei tăiau ca un cuțit. Tăcui, totuși mă pomenii vorbind. „Ce să fac, mamă, îți semăn: și tu te-ai despărțit de tata, dar n-ai fugit din casa lui, cu toate că mai târziu ai aflat că trăia cu alta." „Dacă aș fi găsit un bărbat curat, n-ai tu grijă că aș fi fugit! Măcar ăsta a muncit pentru noi, altul..." Dar nu mai spuse ce i-ar fi putut face altul. „Ei, exclamai, nici eu n-am găsit o «femeie curată», că dacă aș fi găsit-o n-avea nici tu grijă că aș fi luat-o!" „Pentru că ești orb, se întoarse ea deodată spre mine (până atunci îmi vorbise cu spatele). Ai văzut tu vreodată o fată mai frumoasă și mai bună ca Sibi? (Sibila, asta era fata subofițerului pensionar, care se măritase târziu cu un bătrân desfrânat și adusese pe lume acel copil de coșmar care mi se arătase mie în vis cu mult înainte ca el să se fi născut.) De ce n-ai luat-o pe ea?" „Mamă, dar era cu cinci ani mai mare decât mine!" „Și Matilda nu era?" „Da, dar..." „Dar ce? Nu era arhitectă? N-avea vilă în centrul orașului? Te boierisești! Ei, unde e acum arhitecta, intelectuala, spuse ea cu o intensă ironie, și unde e vila, unde ți-e copilul?" (Deci și mama crezuse ca și Petrică odinioară că pentru a parveni o luasem eu pe Matilda!;

o tristețe adâncă mă răscoli...) Numai eu știu cât a ținut fata asta la tine (și mai ține și acum!) și cum era să se omoare când a auzit că te însori. Uite-aici lângă mine a plâns să și dea sufletul. Nu mi-a spus nimic, dar am înțeles eu ce era cu ea. Și parcă acuma, dacă știi, o să înțelegi ce e de făcut? Pentru că deși ești copilul meu, ești orb ca și ăla, trufaș, vai de trufia voastră, nu știți pe cine iubiți, nu știți pe cine luați, nu știți cine vă mănâncă zilele..." „Cum, mamă, dar am văzut-o acum câțiva ani, e o sperietoare și copilul ăla al ei un monstru!..." „Nu, și-a venit în fire! A divorțat și arată iar ca la douăzeci de ani. Iar copilul a murit! Du-te s-o vezi... Și dacă vrei o să-ți spun și de ce a înălțat ea fruntea: a aflat că ai divorțat! Atunci a divorțat și ea. Nu puteam eu să mă înșel! Mai întâi ce căuta ea mereu pe la mine? Rude nu suntem, cu ai ei nu sunt prietenă, n-am vorbit niciodată... Dar n-o să te duci, bine că o să mor, să nu mai văd ce-o să se aleagă și de capul tău!" Și se întoarse iar cu spatele. Acuma lasă-mă să dorm și nu mai veni! dacă e să mor, cu voi sau fără voi, tot acolo o să mă duc, de unde nu s-a întors nimeni..."

XI

Tata fugi cu adevărat de acasă, atât de tare se speriase, sau mai degrabă atât de tare îl stăpânea ranchiuna împotriva celei care niciodată nu-i spusese și nu-i dăduse de înțeles că îi era în vreun fel potrivnică. Mă lăsă singur s-o văd chinuindu-se și biciuindu-mă... Sub morfină gemetele ei încetau și mă fixa cu o privire teribilă: „Ai fost, mă întreba, s-o vezi pe Sibi?" „Nu." „De ce?" Ce puteam să-i răspund? Că nu cred în reînvierea nimănui, că o văzusem bine pe Sibi acum câțiva ani, chipul ei altădată frumos, ofilit acum și brăzdat de cute adânci și amare? Se putea îndrepta o spinare încovoiată? Înflori un obraz decolorat? Prinde roșeață o gură veștedă? „Nătărăule, du-te și chiar dacă nu-ți place, ad-o aici, numai pe ea vreau s-o mai văd pe lumea asta, tu ia-o pe urmele lui tac-tău și să nu

veniți la înmormântarea mea. O să mă rog tatălui ceresc să vă pedepsească pentru viețile voastre neroade." „De ce neroade, mamă?" „Pentru cine am muncit eu, din zi până în noapte! Nu zic de el, care a luat umilința mea drept prostie și în loc să înțeleagă, să sufere și să se întoarcă la mine, a așteptat ce-a așteptat, și pe urmă s-a înhăitat cu alta. Nu era zi de la Dumnezeu să nu mă gândesc ce îl împiedica să-și plece și el fruntea odată și să vină lângă patul meu să-mi spună doar atât: am greșit, iartă-mă! L-aș fi iertat, fiindcă eram și cu tânără și ținusem la el mulți ani, dar nu venea decât când era beat. Atunci prindea și el curaj și credea că o să-l iert ca și când sufletul meu ar fi fost de ceară să se topească numai pentru că mi-era și mie dor de el. Mi-era! dar ca să poți ierta pe cineva trebuie să ai pe cine, să fie alt om, care să nu mai facă ce-a făcut, să-și plece el fruntea! Crezi că n-am înțeles că nu putea? Fiindcă un bărbat nu și-o pleacă decât când îl prinde în laț o afurisită – ei, uite de ce îmi pare rău, că n-am putut să fiu și eu din când în când afurisită. N-am putut, nu că n-am vrut! Nici măcar n-am încercat, cred că m-ar fi bătut! Eu nu eram ca asta din spate, să mă las târnuită, să dau și eu și să mai cred că asta era trai. Da, știu că nu putea, dar nici măcar nu i-a trecut vreodată prin cap că așa ar fi trebuit să facă, să-și plece și el puțin fruntea și eu sa înțeleg că își cere iertare, nu să-l aud că zice! Ți-ai găsit! Nu era el împăratul? Asa că nu de el zic, de tine! Am muncit și am avut grijă să ajungi un om care să nu fie slab ca mine, dar nici semeț ca taică-tău! Semeț în prostie. Cum era mai rău! De mic n-a mai găsit și el o fată, decât o curvă. Care și aia și-a bătut joc de el, băiat pe care îl credeam mândru și i-a dat un pantof în fund în plină stradă, ca la cel din urmă nenorocit. Nu e nimic, te-am apărat, săracu băiat, mi-am spus, cine știe, nu l-or fi plăcând fetele (cu toate că Sibi se uita lung după tine!), e neștiutor. Altora li s-a întâmplat mai rău, să-și toace averile

cu câte-o cățea de-asta cu fundul aprins... Bine că nu l-a umplut de boli lumești... Și când credeam și eu..."

Mama se opri cu o expresie de uimire extremă pe față... Apoi scoase un țipăt ca și când ar fi fost înjunghiată. Înțelesei: morfina n-o mai putea feri de durerile mari, din fericire încă de scurtă durată. Fusesem avertizat de medic... Își trase răsuflarea... „Da, slab ca mine, continuă ea, dar nu semeț ca taică-tău, am greșit când am spus că ești semeț. Fiindcă el n ar fi răbdat să-i bage muierea mâna în păr și să-l gheruie pe față. Ar fi călcat-o în picioare și valencia, și-ar fi pus căciula pe-o ureche și pe aici ți-e drumu.. (Ce bizar suna în gura mamei acest cuvânt din jargonul pustesc, valencia!) Ai răbdat, cum am răbdat și eu. Ai înghițit ca și mine! O! exclamă ea parcă înspăimântată, cât ai mai suferit! Te pomenești că i-ai cerut și iertare, ți-oi fi plecat și fruntea lângă patul ei..." „Nu mamă, fii liniștită, nu mi-am plecat nici o frunte, zisei foarte degajat, aproape vesel. Aș fi facut-o, dacă ar fi folosit la ceva!" „O! cât ai suferit, nătărăule, de câte ori veneai p-aici îți vedeam ochii turburi, care se uitau la mine ca la o străină, nici când plecai de-acasă nu erai în stare s-o uiți, stateai puțin și te întorceai lângă ea. Până și tac-tău băga de seamă și mă întreba: de ce n-o lasă el pe cotoroanța-aia? Te apăram: o fi ținând la ea! Bine, zicea, dar atunci de ce nu i trage o bătaie s o facă să zacă pe-o vangă o lună de zile? Și la ce-ar ajunge? îi spuneam. Ce deosebire ar mai fi între el și ăștia din spate? E profesor universitar, nu gunoier! Ca să-mi dau seama, acum, pe patul morții, că ai fost, adică nu că ai fost, ești și acum, fiindcă și acuma suspini după ea, ești mai rău decât un gunoier, fiindcă tot n-o uiți..."

Sării în sus, copleșit de teribila ei înstrăinare de mine, mă așezai lângă ea pe pat, îi apucai mâinile care se smuciră într-un violent spasm să se degajeze, îi căutai privirea atât de dragă în care lucise totdeauna pentru mine extrema devoțiune și îi șoptii: „Mamă, oprește-te, nimic nu e adevărat din tot ce spui, te-am

iubit tot atât de mult ca și tine și te asigur că nic odată sufletul meu n-a suferit cum crezi tu! Așa părea, dar nu era adevărat! Te-ai înșelat, sunt liniștit, sunt fericit, nu sunt nici atât de slab ca să semăn cu tine, nici atât de orb ca tata ca să nu-mi dau seama de cine mă iubește și să fiu trufaș când nu trebuie..."

Abstract, prea abstract! Ea se zbătea să-și elibereze mâinile și nu mă auzea. O ființă străină, o entitate invizibilă și dușmănoasă încerca, și reușea, s-o facă repulsivă, trezind în ea o forță fizică împinsă prea mult dincolo de putința unei comunicări în gândire. Nu mai puteam s-o fac să mă audă. Pierdusem acest drept pentru totdeauna, după ce atâta vreme nu-l folosisem. Îi dădui drumul. Aruncă la o parte cuvertura, părăsi patul, ieși în curte și se întoarse după un timp cu mișcări sigure și se înveli. „Te duci, zise, s-o aduci pe Sibi?" „Vrei să mă însori, mamă?" spusei cu un glas absent, ca și când aș fi citit, în acest timp, o carte. Bine, mă duc chiar acum..."

Și mă ridicai.

Nici nu mă gândeam, dar simțeam că nu mai am putere s-o ascult. Istoria ei cu Sibi mi se părea o simplă invenție, o fixație. Desigur, se gândise la acest lucru mai înainte, simplu gând fără adâncime, altfel mi l-ar fi spus. Mă plimbam prin curte, încercând să înțeleg și să mă liniștesc. De ce vroia ea, cu atâta îndârjire, să sfarme icoana pe care i-o purtam în suflet? Ca și tatei, firul rece al unei bănuieli îmi da târcoale: și dacă gândise așa despre mine tot timpul? Dacă fusese de fapt străină de mine sau aproape și ceea ce arătase ea lumii și propriului ei fiu era doar o blândă mască a devoțiunii, cu care se lupta, se lupta poate zilnic, să se identifice? Mă întorceam lângă patul ei cu speranța că în cele din urmă o voi regăsi și în același timp știind că acest lucru nu se va întâmpla, prins însă în acest joc al morții și al distrugerii, care mă fascina.

Nesfârșite îi erau recriminările care mă înjoseau în proprii mei ochi, golindu-mi sufletul de puterile mele pe care mi le

știam atât de blindate. Ce mai puteam gândi? Era adevărat că la căsătoria mea cu Matilda n-o chemasem și pe mama. Cum să-i spun astăzi că nu chemasem pe nimeni, când descopeream că ea crezuse tot timpul că am petrecut și am chefuit numai cu rudele ei? Și la urma urmei de ce mă ferisem eu să sărbătoresc însurătoarea mea? Pentru că știam că Matilda o mai făcuse de două ori în viața ei, prima dată cu evreul, a doua oară cu Petrică. Nu chemăm pe nimeni, îi spusesem Matildei. Nu, n-are nici un rost, răspunsese și ea, fără să-mi dau seama că rudele ei sărbătoriseră de două ori evenimentul, în timp ce mama îl așteptase și n-o chemase nimeni și nici măcar n-avusesem grijă s-o avertizez și să-i explic. Ce bucurii îi adusesem eu în viață? Doar atât, că existam și că mă iubea, fiind atât de smintit să gândesc că îi făceam o favoare lăsându-mă iubit și îngrijit. Îi făcusem vreodată un cadou, îi adusesem măcar flori de ziua ei? Nici măcar nu știam care erau ziua și anul ei de naștere. Considerasem sufletul ei bogat în absolut, dincolo de timp și de spațiu, unde cadourile și florile trăiesc în spirit, iar sufletul e etern, mama era ea însăși această eternitate, ea n-avea zi de naștere și nici nu va muri vreodată... „Da, mamă, da mamă, murmuram, suntem niște sălbatici, suntem vinovați față de tine! Dar și tu ești, fiindcă ne-ai lăsat să credem că nu ai tu nevoie de toate astea!" „N-am avut și nici acum n-am, florile mele o să crească singure pe mormânt", îmi răspunsese ea cu un glas răgușit de astă dată de ceva care era și ură și disperare neagră și singurătate care n-o consola, în timp ce eu gândeam că mica noastră grădină era totdeauna plină de flori și de aceea nu mi trecuse prin cap vreodată să mă duc la florărie și să-i aduc un buchet de ziua ei... Dar când s-a născut Silvia? Ce petrecere am dat? relua ea neobosită în această răscolire a vieții mele. Petrecere de țigani! Până și ăștia din spate erau „mai va" decât mine și decât „intelectuala" cu care mă înhăitasem! Dacă nu venea nenorocirea să fiu arestat și trimis la ocnă,aș fi ajuns să merg în patru labe în fața ei! Așa, a dat Dumnezeu și m-am trezit, greu și după aia, dar mi s-a mai luminat mintea și m-am despărțit de ea. Dar tot n-o uit! „Am uitat-o, am uitat-o, îi răspundeam. Am uitat-o, mamă!" „Da?! Atunci de ce nu te duci s-o vezi pe Sibi? Ai zis că te duci. De ce nu te duci?!"

Repeta asta pe toate tonurile, spunând că o chinuiesc și n-o las să moară, fiindcă n-o să moară până nu mă duc, dar niciodată cu un glas din care să înțeleg ce rost avea acest duș. Era rece, disprețuitoare, plină de ranchiună (care mi se transmitea și mie), vanitoasă, plină de trufie, toată gama de sentimente care pot hărțui pe cineva, fără ieșire, și pe care niciodată cât trăise nu le exprimase ca soție (să-l facă pe bărbat să ridice brațele și să-și ia lumea în cap) și nici ca mamă să stârnească în copii aceeași reacție exasperată. O făcea acum, ca și când ar fi vrut să recupereze ceea ce reprimase în ea toată viața. Corpul îi era bolnav, dar puterea, impulsurile vitale și ale gândului păreau neatinse.

Mă dusei s-o văd pe Sibi. Ca altă dată, întâmplarea făcu s-o întâlnesc chiar la cișmea, cu căldarea de apă în mână. Se făcu palidă. „Ce s-a întâmplat? zise. Îi era rău mamei?" „Da, foarte rău!" „Bine, mă întorc îndată!" Și se îndreptă, schimbă din mers găleata în cealaltă mână și fără să-și arate fața se corectă, vine îndată, să ia ceva pe ea, s-o aștept acasă. Întârzie, și când o văzui intrând pe poartă, rămăsei uluit: așa era, cum spusese mama, cu același mers mlădios de odinioară, fără spinare adusă cum mi se păruse că avea când o văzusem ultima dată, chipul cu aceeași melancolie senină de fată visătoare și liniștită căruia acum absența speranței îi dădea parcă o bucurie adâncă a eliberării de o povară. Urcă sprintenă scara verandei și trecu pe lângă mine fără să-mi arunce vreo privire. Se îmbrăcase într-un taior negru, bine croit și își făcuse un coc sever, care în loc s-o îmbătrânească, dădea chipului ei o atât de firească distincție încât tresării cu putere când o văzui de-aproape, ca totdeauna în fața unei întâlniri de șoc cu o frumoasă figură, venită parcă de pe

altă lume. Înțelesei: monstrul pe care îl născuse vrusese s-o devore. Nu era un copil, ci un vârcolac, cu fața de brumă și părul mucezit. Bine că murise! Dar oare era adevarată și a doua afirmație a mamei, că fata asta fusese disperată când eu mă căsătorisem? Și că divorțase când divorțasem și eu? Nu cumva își omorâse și copilul? Nu trebuia pentru asta să-l arunce într-o copcă pe un râu înghețat, ca Margareta din *Faust*, ci era suficient să-i facă o baie și să-l *uite* pe niște cârpe ude, cum făcuse una din cartier. A răcit, a făcut pneumonie, se întâmplă, mai răcesc copiii, mai mor... Bineînțeles că pruncucigașa nu pătise nimic și nici nu înnebunise...

Îmi venii în fire și vrusei să intru înăuntru, dar Sibi tocmai ieșea și îmi șopti: „Mergeți acasă și vă culcați, mi-a spus că n-ați dormit deloc toată săptămâna. Veniți mâine!“ „Așa a spus?“ tresării. „Da, așa mi-a spus, să veniți mâine!“ „Mă gonește?!“, „Nu vă gonește, dar e mai bine de-aici înainte să stea lângă ea o femeie și nu un bărbat.“ „De ce?“ „Plecați chiar acum“, repetă ea ca o poruncă, fără să-mi explice mai mult.

Credeam că mama mai avea încă de trăit, cel puțin câteva luni. Muri a treia zi, vegheată de Sibi. O găsii întinsă în patul ei, luminată de lumânări. Rubedeniile pe care ea nu vrusese să le vadă („plecați de-aici, n-am nimic, o să-mi treacă!“) umpleau acum odaia și veranda. Mama nu mai era frumoasă fără viață, moartea n-o transfigurase, arăta mai bătrână cu zece ani, și așa-zisa liniște și împăcare nu apăruseră pe chipul ei. Tot ceea ce avusese ea în spirit pierise, moartea fusese victorioasă asupra ei, silindu-mă și pe mine să contemplu îngrozit un chip chinuit și întunecat... Căzui în genunchi lânga fruntea ei și izbucnii într-un hohot de revoltă disperată care mă zgudui cu o violență nimicitoare. Mama... Mamaaa... Și atunci mâini decise și puternice mă smulseră de-acolo și șoapte care protestau energic mă înconjurară. „Ce e asta?... Ține-ți firea... Bine că nu s-a chinuit mult... Alții zac ani de zile și nu se îndură

Dumnezeu de ei... A ținut la tine, dar acuma tu trebuie să trăiești și să-ți vezi de viață... Tac-tău e mai liniștit, cu toate că și ce-o fi în sufletul lui, săracu... Om încă tânăr, a rămas singur... Pentru cine o să mai muncească și el... fiindcă tu o să ai rostul tău, dar el...“

Mă scoaseră afară din fumul lumânărilor, dar lumina soarelui viu de octombrie mă sfârșie parcă mai rău decât plânsul. Un domn, pe care abia îl recunoscui (era medicul din cartier), stătea lângă mine. „Să nu vă mai uitați la mama dumneavoastră, zise el, l-am văzut ultimele analize: avea uremie...“ „N-a avut cancer?“ „Ba da, dar a murit de uremie...“ Vorbea și el ca să nu tacă. Dar intuise că chipul mamei, care nu mai arăta cum îl știam toți și trebuise să îndure chiar ea această sluțire, mă înspăimântase... „De cancer propriu-zis, continuă el, adică unele forme, care nu ating decât târziu un organ vital, bolnavul se chinuie mult... Doamna Petrini, mama dumneavoastră, a murit de fapt de tristețe... Cancerul e boala tristeții... Am fost colegi la liceu, pe urmă ea a abandonat... Totdeauna a fost ea așa mai retrasă, i se spunea călugărița, știți, caracterizări din astea naive ale fetelor care le e gândul mai degrabă la dans și la serate, decât la ceva mai înalt... Ce mai faceți? schimbă el vorba după o tăcere. Am auzit că o să reintrați în învățământul superior... V-am citit studiul despre Giordano Bruno, probabil e un fragment?!“ „Nu, răspunsei, e un accident...“ „Era foarte interesant!“ continuă el gânditor, desigur ca să mă abată de la clipa de față... Mă chinuia mai ales gândul că nu fusesem lângă ea în ultimele clipe și că nu reușisem să-i spun cât de mult însemnase ea pentru mine și că nu se trudise zadarnic să facă din băiatul ei un om...

Și totuși, printre chinurile ei îmi trimisese o rază din vechea lumină: când venise Sibi îi spusese să mă duc să mă culc, fiindcă nu dormisem de-o săptămână. Dormisem, dar lângă ea în fotoliu. Și desigur nu m-ar fi alungat dacă pudoarea n-ar fi

împiedicat-o să mă știe alături când puterile o părăsiseră și n-o mai țineau picioarele să se dea jos din pat. În ziua când murise încă mai era lucidă. De la birou venisem direct la ea. Arăta neschimbată, ba chiar Sibi îmi spuse că se simțea mai bine. Credeam că doarme. Se răsucise spre noi și deschisese larg ochii. „Da, spusese, mult mai bine. Ba chiar încep să simt că mi-ar părea rău să mă despart de moarte. N-am de ce mai trăi! Știu eu, n-o să mor, mai am de pătimit! Dar nu de lumea asta mai mi-e dor, ci de cealaltă!"

Mă întorsesem la birou, fiindcă fusesem cu o zi înainte căutat acasă și amenințat să dau drumul la bilanțul întrerupt acum zece zile, dacă nu vroiam să mi se desfacă contractul de muncă. Spre seară revenisem, mama însă nu mai era. La al doilea praznic, după câteva săptămâni, Sibi îmi povesti că îndată după plecarea mea spusese că îi e sete de-un pahar de vin. Îl băuse, într-adevăr cu mare sete, se uitase apoi la el gol, îndelung, i-l înapoiase, apoi se întorsese foarte hotărâtă cu spatele și exclamase tare, parcă în glumă, făcând așa un gest în urmă, dar insistent de îndepărtare, adică să nu se țină nimeni după ea, și îndelung: „Mor! Adio, viață!" „Altceva n-a mai spus?" „Nu, atât a mai spus, dar eu am crezut că nu era nimic, ba chiar, Doamne iartă-mă, mi-a venit să râd, fiindcă așa era glasul ei atunci, parcă vesel, parcă ne-ar fi spus așa cu mâna fluturând că nu dă pe nimeni nici o ceapă degerată. Spun asta fiindcă și mai înainte cu o zi stam noi de vorbă și zice, Sibi, bărbații nu fac nici cât o ceapă degerată și cu gestul ăsta al mâinii, așa, știți, de silă. Am ieșit puțin să mă duc acasă să-i aduc niște supă, am venit și zic, doamnă Petrini, hai, luați puțină supă (fiindcă până atunci mai luase). Sibi, zice, nu mai mănânc nimic. Păi de ce, doamnă Petrini, vă face bine. Nu mi-a răspuns! Numai câteva înghițituri, am insistat. Sibi, zice, și la început n-am știut la cine s-a referit, ai grijă de băiatu-ăla! Am crezut că se referă la băiatul meu mort, că uitase că murise demult...

Care băiat, doamnă Petrini? Băiatul meu! zice, adică dumneavoastră! M-am mirat de vorbele astea, dar i-am spus bine, acum... Acum, o aud că zice, lasă-mă să mor liniștită! Ceva m-a speriat din glasul ei, m-am zăpăcit, nu știam ce să mai fac, pe urmă mi-am zis eu să alerg să vină rudele. Au venit imediat, am trimis un copil de pe stradă care a luat-o la goană... Eu m-am întors acasă și am aprins o lumânare. Când m-am aplecat peste ea i-am văzut ochii deschiși, dar dați așa în părți. Am înțeles. Dar ai fi zis că dormea. Chiar așa murise, liniștită..."

În timp ce povestea, de lângă Sibi se uita la mine un ins mai degrabă tânăr cu trăsături aspre, dar cu privirea blândă, protectoare, care îmi plăcu și bănuii că trebuie să fie o rudă de-a ei... „A, zise Sibi, nu vă cunoașteți, soțul meu..." Se căsătoriseră, zise ea, de curând, el era un nou-venit în cartier, un învățător care reușise să se detașeze aici la noi dintr-un sat din apropiere... Și abia atunci, la lumina crudă a zilei și dincolo de starea de șoc în care mă aflam fără să știu veghind-o pe mama, imaginea Sibilei se echilibră în ochii mei. Nu mai era așa cum mi se păruse când urcase treptele verandei, dar desigur nici pe departe cum arătase ea acum câțiva ani cu hidoșenia ei de copil în brațe...

XII

Așadar, mama suferise tot timpul de eșecul meu cu Matilda și murise cu gândul că crescuse zadarnic un copil care se dovedise la fel de slab ca și ea? Cedase deci ideii comune despre slăbiciune și putere? Cred că nu, mi-ar fi spus-o, fusese doar geloasă că o iubisem atât de tare pe Matilda, sau mai bine zis, că Matilda mă iubise mai puțin și mai ales că după despărțire întârziam să mă recăsătoresc (de aici gândul că nu încetam s-o mai iubesc încă, și nu mă despărțeam în sufletul meu de ea, cum nu se despărțise ea de tata, dar analogiile, deși ne ispitesc totdeauna cel mai tare și ne chinuie cel mai mult,

sunt și cele mai false dintre toate ispitele care ne fascinează spiritul). Mama cedase doar pe patul morții, când îndoiala e mai puternică decât certitudinea care ne-a călăuzit existența. La urma urmei nu vom ști niciodată dacă Nazarineanul, când a strigat pe cruce, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit, a mai avut putere să-și aducă aminte de sensul divin al existenței și sfârșitului său... fiindcă ultimele lui cuvinte, părinte, în mâinile tale îmi dau duhul, sunt mai degrabă expresia unei resemnări, decât a unei certitudini. S-ar putea spune însă că îndoiala e a trupului care piere și nu va mai renaște niciodată, spaima, revolta și regretul lui că n-a fost, cât a trăit, decât sclavul spiritului, acest tiran al bucuriilor vitale și frenetice... El, însă, spiritul, nu se îndoiește de sine și dacă tace în fața acestei revolte finale a celui în care s-a întrupat, nu înseamnă că el nu știe că nu e niciodată mort. E luat prin surprindere? Sau a și părăsit trupul știind ca în curând acest trup se va întoarce în țărână, această informă plămadă a haosului?

Curând gândurile mele deveniră senine, chipul mamei redeveni icoană și înrămai o fotografie de-a ei și o pusei pe biroul meu. Ploile toamnei care urmară unor lungi și frumoase zile, apoi ninsorile iernii cu vânturile ei reci nu reușiră să mă smulgă parcă din intemporal. În mod straniu mă făceau să mă simt etern nu numai în gândul meu, ci în însăși ființa mea vie și intimă... Această stare era tot atât de puternică și totala, cum e aceea a celor care se simt tot timpul muritori, și nu uită de acest lucru nici când mănâncă, nici când beau, nici când petrec și nici când țin în brațe femeia iubită; contemplă ochii ei minunați și gândesc: acești ochi într-o zi se vor închide pentru totdeauna.

Nu mai scriam nimic, citeam foarte puțin și fără să am silă de cuvântul scris, dorința comunicării cu cel care îmi vorbea prin aceste semne ale cărților se evapora parcă într-o lumină celestă... închideam ochii și uitam totul și ceea ce acumulasem atâția ani cu pasiune mi se părea atât de puțin față de

copleșitoarea bogăție a acestei lumini care îmi inunda sufletul. Nu atât de neînsemnat, fiindcă nu uitam bucuria cu care eu însumi îmi scrisesem cele două cărți (și știam ca într-o zi o să revin să scriu altele) și îmi imaginam, intuiam cât de mare trebuie să fi fost a celor ale căror semne stăteau pe rafturile bibliotecii mele, semne magice, care aveau puterea să reînvie în noi propriile lor iluminări ca să comunicăm cu ei prin veacuri, dar acum această iluminare venea numai din mine și mi se părea unica, nedeterminată și eternă. Închideam cartea uitată în mâini tresărind cu putere, mă îmbrăcam și ieșeam afară. (Multe dintre ele ma făceau să mă gândesc cum de nu-mi dădusem seama până atunci că aceste cărți nu-mi cereau nici mai mult, nici mai puțin decât să le acord zile, ani din viața mea; le citeam din nevoia imperioasă de acumulare, îngrămădind peste sufletul meu viu, cunoștințe; acum le deschideam și după câteva minute mă adresam autorului de pe copertă: tu vrei să-ți dedic zile din viața mea; nici nu știi cât ești de pretențios; te-ai gândit bine când te-ai așezat la masă și ai strâns între coperți atâtea mii de pagini? Te-ai gândit că riști să te pun la loc în raft? ca și când ai vrea să vorbești cuiva și ești dat pe ușă afară? te-ai gândit cât e de desagreabil? Da, știu, ești un mare savant, dar ești savant prin acumulare a ceea ce au gândit sau trăit alții... tu, de la tine, ce aduci? Ce-ai trait? ce experiență capitală te-a sguduit care m ar putea cutremura și pe mine?)...

Afară descopeream că totul era orbitoare lumină, chiar dacă cerul era plumburiu și pe jos înaintam prin lapoviță. Iar când fulgii de zăpadă spulberați de vânt mă prindeau în hora lor și mi se topeau pe obraz îmi aminteam că am cunoscut cândva, în altă viață parcă, o femeie pe care o chema Matilda, pe care o iubisem și suferisem pentru ea și un gând mititel, vesel și jucăuș mă întreba de ce nu ne putusem noi înțelege, când e atât de ușor și de simplu să te înțelegi cu cineva. Neînțelegerea e ca dansul mirific al acestor fulgi, o bucurie și nu o suferință,

dacă totul se petrece dincolo de spațiu și de timp... Aici e eroarea, coborâm în temporal,... temporalul e infernul... Cine ne împiedică să trăim prin intemporalul din noi? mă întrebam stăpânit de o totală neputință de a înțelege neînțelegerea. Neînțelegerea e inexistentul, ceva care nu se poate concepe cu atât mai... cu cât tot ceea ce e viu în noi participă... din ochi țâșnesc fulgere, din gură potop de cuvinte a căror violență smulge și lucrurile din inerția lor, scaunele se prăbușesc, candelabrul se clatină, obiectele zboară prin geamuri, trupurile se încleștează, capetele ating pământul... jos... mai în jos... spre el, să se deschidă și să-i înghită pe amândoi.. Ce doresc unul de la altul? Ce vrea să smulgă unul din celălalt? Nimic altceva decât ceea ce e celălalt, ceva indefinit, neclarificabil, dar care îl împiedică pe el să fie definit, clarificabil... Dar îl împiedică? O, da, tinde chiar să-l reducă în fiece clipă la neant, pe măsură ce cl'pă de clipă celălalt încearcă să se constituie, să ia cunoștință de propria sa identitate... Ceva limitat, fragmentar, temporal... Și după victorie? Reîncep în alt spațiu epic al luptei pentru fericire, încărcați de experientă, cu mai multă viclenie, cu mai multă răbdare și cu arme mai puțin vizibile și spectaculoase, dar mai otrăvite, mai bine ascuțite și care rănesc mai adânc și mai nevindecabil... Dar nu e oare asta fericirea însăși? Această iluzie după care gonim pe vastitatea unei câmpii pe care lăsăm, moarte, bucăți din sufletul nostru, până când ne pierdem, istoviți, dincolo de orizont?... Săraca mama, ar fi vrut să deschid și eu pentru mine un nou spațiu epic, crezându-mă încătușat în celălalt, ca și când astfel aș fi putut chiar găsi fericirea... Da, ea de ce nu-și deschisese pentru sine unul nou? Nu găsise cu cine, dar oare căutase? Pentru a găsi, lumea nu e niciodată prea mică, nici măcar ulița în care trăiești. Sibi îl găsise pe învățătorul ei chiar la școală, unde reușise să fie, după cum aflai, numită suplinitoare. Preda de un an, până ce veni titularul, care de-acolo din satul lui fugise nu

de școală, ci de o femeie de care tocmai divorțase. Era încă proaspăt în suferința lui și spre a se elibera îi povesti totul suplinitoarei, a cărei blândă renunțare deveni speranță. (Dar parcă mama n ar fi putut întâlni unul care să aibă ce-i povesti și ea să înțeleagă că un om care a suferit se va feri multă vreme să facă altora ceea ce i se făcuse lui cu vârf și îndesat? Multă vreme, și de ce nu niciodată? și nu neapărat că ar fi fost mai bun ca alții, ci din inerția ororii în care fusese aruncat mai înainte? să nu reînceapă să n-o pățească iar? Dar mama nu-l putuse lăsa pe-al ei, ea sperase, crezuse că nu se poate ca un bărbat, altfel bun, să nu fie în stare să pronunțe doar un singur cuvânt, unul singur care ar fi dezlegat-o de implacabila ei hotărâre...)

Nu-mi dădeam seama atunci (dar acum văd totul clar) că neputința mea de a înțelege neînțelegerea și care îmi picura în suflet o veselă, luminoasă, stranie și dulce melancolie, deschidea încet și pe nesimțite ușa secretă în care stătea ascunsă întreaga mea putere de a fi fericit în singurătate. Încerc astăzi să înțeleg de ce pentru mine răul își pierduse sensul, de ce atât de total în această euforie stăruitoare, deloc efemeră care se instalase în mine parcă definitiv și care mă făcea să văd totul scăldat într-o eternă lumină? Era cumva o sublimare a durerii pe care moartea mamei mi-o lăsase în suflet? Poate! Fiindcă adesea rămâneam ore întregi în fața chipului ei, cu coatele pe masă, contemplând stăruitor trăsăturile dragi, până ce un singur amănunt (care îmi amintea gesturile ei rituale) se detașa și devenea viață, privirea tăcută și încărcată de uimită dragoste când mă vedea că intru pe poartă, ca și când nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor că existam și eram al ei, mâinile întinse cu sfială de a lungul rochiei, într-o clipă, la fotograf, să-i prindă într-o imagine ființa efemeră, dar atunci vie, menită să-i supraviețuiască, veșnica ei prezență în curte, veșnicii ei umeri aplecați asupra rufei, veșnicele ei brațe ridicate în sus să le întindă pe frânghie, rufe curate prin care uitându-mă de lângă coapsa ei vedeam soarele în

irizări albastre și aurii... această cută pură a obrazului care cu anii se adâncise fără să devie amară, acest păr castaniu niciodată coafat, strâns pe lângă tâmple într-un coc savant pe care nu-l văzusem niciodată desfăcut (când o surprindeam că și-l spală mă gonea cu o imperioasă voce), acești ochi mari, negri, de o strălucire opacă, în care parcă lumea nu se reflecta, asemeni unei fântâni în care nu se zărea cerul răsturnat, ochi care erau și ai mei, ai fi zis dușmănoși dacă larg deschiși n-ar fi sugerat inocența... Și deodată toate acestea mă cutremurau... Acum ea e în pământ, gândeam, și cerul melancoliei mele se sfâșia și izbucneam în hohote șoptindu-i numele, chemând-o, întrebând-o unde e ea acum... Și atunci vedeam parcă aievea rana urâtă a mormântului săpat care o aștepta când cortegiul a intrat în cimitir... Încă la noi în casă, deși era întinsă pe pat și cu chipul de ceară, era totuși mama, murise dar era aici, casa în care mă crescuse era încă plină de prezența ei, acum urma să nu mai fie deloc, groapa era gata și alături oameni ca și ea, însă vii, voinici și hotărâți, cu lopețile în mâini, și care n-aveau să ezite s-o îngroape... Atunci am simțit pentru întâia oară că pământul e hidos, că în nici un fel nu e mama noastră, că e orb și dușman și că ne hrănește nu pentru că vrea el, ci pentru că noi îi smulgem roadele... că nu el, ci marele cosmos a făcut apele și soarele, animalele și oamenii, fără de care el, pământul, ar fi rămas singur cu vulcanii lui, sinistru astru negru, mai mort decât moartea... O, mamă, cum te-am lăsat noi singurică acolo în cimitir și am venit pe urmă acasă și am mâncat și am băut...? o întrebam altă dată ca și când tot ea trebuia să-mi redea izbăvirea. Și mi-o dădea... Nu mă mai plânge, parcă îmi spunea, ești bărbat, trăiește ți viața și adu ți aminte de mine numai când ești fericit... Atunci voi simți că n-am murit nici eu... Ai uitat ce ți-am spus când ai stat lângă mine bolnavă? Am fost rea ca să nu-ți topesc puterea cu moartea mea, am vrut să vă îndârjesc pe amândoi, și pe tine și pe taică-tău și bine am făcut

și bine ați făcut când v-ați întors acasă, că ați putut să mâncați și să beți... Să faceți la fel și la șase și la nouă luni...

. . . .

Arătam eu îndurerat când într-o dimineață găsii pe biroul meu de la *Oraca* o floare? Nu, dar îmi smulse un surâs. Cine mi-o pusese? Poate femeia de serviciu... Ea avusese un gest cu mâna la gură (care semăna cu al mamei) în ziua când venisem cu semnul de doliu la haină. „Mama dumneavoastră? exclamase. Era bătrână?“ „Nu, nu era bătrână!“ „O, săraca, te pomenești că o fi chinuit-o vreo boală... S-a chinuit mult?“ mă întrebase cu acea știință naivă despre viață și moarte care nu considera rele nici viața nici moartea (ne sunt date!), ci suferința, pe care n-o merităm, fiindcă nimeni n-a vrut să se nască și nimeni nu crede că nu trebuie să moară, dar de ce să suferim, oricâte rele am fi făcut pe acest pământ...? (Se vedea că deși în vârstă, nu cunoștea și n-ar fi crezut dacă i s-ar fi spus măcar unul dintre marile rele de pe pământ comise de oameni și care ne aduc o suferință pe care o merităm.) „Nu, i-am răspuns, nu s-a chinuit mult!“ „Mama e tot ce avem mai scump...“, mai spusese această ființă umană care răspundea la numele de... Nu, nu ea îmi pusese pe birou acea floare! Trecuseră de atunci șapte luni... Cine putea fi?

VOLUMUL III

PARTEA A OPTA

I

Rămăsei o clipă parcă suspendat, trecând în revistă toate femeile care lucrau cu mine la *Oraca*: niște grăsane vorbărețe și simpatice, încă tinere, dar departe de a-mi fi aruncat vreodată una din acele priviri care sugerează disponibilitatea afectivă chiar fără intenție de finalizare într-o aventură sau măcar simpla prietenie colegială, puțină curte, acea multitudine de gesturi și cuvinte care nu au altă menire decât să potențeze afecțiunea fundamentală pe care o avem pentru alții, de care suntem cu adevărat legați și îi iubim.. verificări dacă mai plăcem și altora... siguranța că nu ne-a pălit farmecul, seducția... verva care ne-o inspiră această certitudine, pe care o transmitem acasă celor care se simt prea siguri de noi... puțină neliniște, puțină gelozie, pentru a ni se prețui apoi dulcea supunere, abandonul de sub plapumă... Nu citisem în privirile lor nici măcar atât, avem cu cine cocheta, pe tine nu te cunoaștem, parcă îmi spuneau, și nici nu avem chef s-o facem, să te invităm la petrecerile noastre unde vin inși chiar mai puțin cunoscuți decât tine, și nici nu încerca să ne inviți tu pe noi, fiindcă o să te refuzăm politicos... Una era subalterna mea, alta era calculatoarea, alta (o tinerică frumoasă și balaoacheșă, pesemne țigancă, totdeauna bine îmbrăcată și coafată, stârnind invidia pentru buzele ei de un colorit care arăta că nu le

cumpăra din magazinele noastre, ca și fustele cu croială străină, cismulițele elegante, jerseurile fine) secretara directorului, un ins totdeauna ursuz, care avea de îndurat gelozia nevestei pentru această secretară cu care cam semăna... dar cine suportă alături de bărbatul ei pe o alta, chiar dacă la birou și chiar dacă știe că îi e credincios?... Credincios, credincios, dar asta nu-l poate împiedica să... Directorul chiar își persecuta subalterna, doar-doar se va găsi cineva să i spună nevestei că între el și secretară, vezi, nu e nimic... Nu se găsea nimeni și, chiar dacă s-ar fi găsit, nu asta dorea geloasa, ci „s-o dea afară pe târfa aia"... Om corect, șeful nostru făcea să i se audă racnetele prin ușă când soția îi intra valvârtej în birou și îi făcea scandal ... „...da' ce crezi tu, că asta e instituția mea personală să dau afară pe cineva numai fiindcă ești tu smintită? Dar nu am dreptul, atâta timp cât își vede de treaba ei!..." Secretara însă chiar ținea la el și, dându-și seama că omul n-avea liniște în casă din pricina ei, vrusese să plece, cu toate că îi părea rău. „Un șef așa de bun nu găsești oriunde", dar se vede treaba că omul știa el ceva, în locul ei ar fi venit alta, și numai dacă ar fi fost o babă știrbă istoria n-ar mai fi continuat... „deși... mormăise el furios, am avut odată și o astfel de babă, nu chiar știrbă, dar cică mi-ar fi plăcut de ea că făcea pe mămica cu mine" și i-a aruncat tava cu sandviciuri și cafele în față, când a văzut-o că intră în birou... Ce nevoie, cică, am eu să mănânc sandviciuri și să beau cafea făcută de mâinile acestei... să mănânc și să beau acasă și să nu mă las eu lins pe gât ca un vițel de această vacă rășcăcărată... ce, adică, vreau să spun că acasă n-are nimeni grijă de mine și trebuie s-o las pe cotoroanța aia să-mi pună unt pe pâine... și o feliuță de șuncă... și o feliuță de roșie... și o cafeluță... și o franzeluță... (și aici directorul își subția vocea și își imita nevasta scos din pepeni). „Îți arăt eu ție, zice, cafeluță. O să-ți fac una de-o să-ți stea în gât, să te frigi cu ea, să te îneci cu caimacul..." „Așa că nu pleci

nicăieri, dacă din pricina asta vrei să pleci", îi mai spusese el fetei.. „Tovarășe director, cică se smiorcăise ea, măcar dacă am fi vinovați de ceva..." „Ei, da, asta ar mai lipsi, se înfuriase el, ia nu mai da aici apă la șoareci și ieși afară... Auzi, măcar dacă... Asta îmi scoate sufletul și pentru laptele supt de la mama, dar să mai fim și vinovați de ceva... Mi l-a și scos, sufletul adică, și mi l-a băgat pe-al ei în loc, și asta m-ar vinde înainte chiar să încerc eu să fiu vinovat de ceva. M-ar pune să-i mărturisesc totul dinainte." „Da, știu, continuase fata să se smiorcăie, e geloasă, și e gelos și prietenul meu cu care o să mă căsătoresc, vine câteodată pe-aici și stă pe capul meu să vă vadă, și după ce vă vede se cară, și ce-mi face pe urmă... De-aia vreau să plec, deși n-aș vrea..." „Atunci cară-te, ori spune-i individului că dacă îl mai prind pe-aici chem șoferul și îl pun să-l dea afară cu paisprezece lovituri de pompă în cur..." povestise fata, însă de astă dată pufnind în râs. Noroc că directorul străbatea aproape tot timpul regiunea în căutare de carne... Nu mai știam în ce stadiu se afla istoria...

Cine mai era deci, la noi, femeie? A, da, casierița... Doamna Munteanu... Care doamnă Munteanu?! Plecase... Predase casa și... Mă ridicai, deschisei ușa de alături, unde se afla casieria, și mă uitai îndelung la noua casieră, o figură învăluită în nedefinit, cu trăsături ascunse de părul care îi acoperea curgând pe umeri obrazul... din pricina părului astfel pieptănat, adică mai degrabă nepieptănat, părea să aibă un chip alungit... Stătea la birou și lucra... Venise la noi de vreo două săptămâni, dar luminozitatea lumii în care trăiam după moartea mamei făcea parcă să dispară umbrele când mă uitam în jurul meu și vedeam lucruri și oameni, animale și străzi forfotind de mișcarea neîncetată a vieții... Schimbasem cuvinte de serviciu cu noua casieră, dar nu mă uitasem la ea, adică mă uitasem fără s-o văd, sau o văzusem fără să mă uit, vreau să spun că nimic din ea nu-mi atrăsese atenția, nu era nici frumoasă, nici urâtă, nu era

nici diformă, nici statuară, mâinile ei, care îmi întindeau pe masă hârtii la control, nu erau nici butucănoase, nici diafane, vocea, nici timbrată, nici șoptită... debitul doar îmi păruse vag excesiv („de ce o fi vorbind asta prea mult?" gândisem fără să fiu prea sigur că nu mă înșelam). Nu părea nici doamnă, nici domnișoară, oricum, nu purta verighetă, dar asta nu însemna că nu fusese divorțată sau nu era văduvă. Silueta ei avea formă, mai mult de ghicit decât de văzut, fiindcă rochia pe ea era prea largă, parcă și-ar fi croit-o singură, tăiată rău în talie și cu umflături la subsuori... fără decolteu... Picioarele... da, picioarele erau frumoase, cel puțin atât cât lăsau să se vadă poalele prea lungi ale rochiei... Ochi negri, parcă prea mari, gură care, vorbindu-mi de cifre, încasări și plăți, rămânea adesea întredeschisă, ca și când privindu-mă s-ar fi simțit o secundă în prada unei amnezii, a unei curioase perplexități... „Înțelegeți?", zicea revenindu-și, și vocea îmi părea că vine tot din lumea nedefinitului, era aproape și totuși departe, mi se adresa, și totuși nu simțeam impulsul natural de a-i răspunde, având în mod bizar senzația unei halucinații auditive... Mă uitam pe geam, ea continua cu explicațiile, reveneam, iscăleam documentele, hârtiile foșneau, stiloul scârțâia... Apoi liniște... apoi în această liniște începea să toace zgomotul rece, abstract, al mașinii de calculat...

„Dumneavoastră, zisei, mi-ați pus pe birou o floare?" Ea tresări. Se ridică în picioare. „Vai de mine, zise, v-am deranjat?" Mă posomorâi. Timbrul vocii ei nu mai era incolor. Nu-mi dădui seama în acea clipă cum era de fapt, nu era însă verosimil și nici cu putință să fie așa cum era. Nu se putea să-mi răspundă cu o astfel de alarmă supusă în glas, încât sării, ca să spun așa, înapoi în mine însumi. Nu prea departe însă, doar atât cât tresărim când, neatenți, ne izbim de cineva și spunem pardon, fără să ne uităm măcar la persoana cu care ne-am atins. „Nu, doamnă, mormăii parcă visător, dimpotrivă, vă mulțumesc

pentru atenție." „Îmi plac foarte mult florile, explică ea (într-adevăr avea pe biroul ei o vază plină) și îmi imaginez că la toată lumea plac..." „În orice caz, adăugai și eu, nu displac. E greu de conceput!"

Și mă retrăsei în biroul meu. (Nu mai am timp să povestesc ce s-a mai petrecut cu mine în săptămânile următoare, Ciceo mi-a făcut o vizită și m-a anunțat că nu mai poate amâna procesul meu decât o dată; o lună, două, nu mai mult, îmi spuse el.) Atâta doar că pacea plină de lumină cobora parcă și mai adânc în ființa mea și în plimbările mele nesfârșite prin oraș și pe dealurile lui trăiam contemplând parcă în mine însumi un gând larg și senin: „Sunt fericit, sunt liber... Sunt fericit, sunt absolut liber..." Am citit toate cărțile, și nu sunt trist, și nu trebuie să spun ca Faust: „clipă, oprește-te!". Dimpotrivă, fericirea nu poate veni decât din scurgerea neîncetată a clipelor liniștite și senine, fiindcă ce altceva e suferința decât o oprire a ființei noastre, o uriașă inerție care face să apese asupra ei tot ce există?

Când într-o zi avui un surâs, un surâs interior în jurul căruia clipele mele roiră asemeni albinelor și îl alungară victorioase, purtându-mă apoi din nou prin poieni, unde adesea mă culcam cu fața în sus și adormeam contemplând cerul, norii, „minunații nori", și mă trezea asfințitul. „Ia uite, gândeam, de ce m-oi mai fi trezit? Ar fi fost așa de bine dacă din somnul meu fericit aș fi trecut în celălalt, marele somn, cel etern.. " Nu era un gând de moarte, nu simțeam că mă sorb „chemări de dispariție", ci un dulce regret că, învingând în spirit marile spaime pe care ni le declanșează gândul neființei, corpul meu nu vrusese să mă urmeze, acum când era tânăr, când moartea lui ar fi fost frumoasă și când eu m-aș fi contopit cu marele Tot fără să mă strâmb și fără să horcăi... O luam apoi spre casă și îmi părea totuși bine că nu murisem, îmi aminteam de Silvia, de cărțile mele scrise sau de cele pe care vroiam să le mai scriu,

bucurându-mă că le-am scris și o să mai scriu altele, că am văzut-o săptămâna trecută pe Silvia și o s-o mai văd ani nesfârșiți, fără să uit însă voluptuoasa apropiere de *Marea taină*, gândind că o voi păstra cu mine mereu și mă va ajuta să văd justa măsură a lucrurilor, zădărnicia pasiunilor, sminteala conflictelor în care trăim încleștați, iluzia că am putea fi fericiți prin cineva

.. Și toată viața mea se va schimba
La un cuvânt al tău...

Auzi! Nu! Aveam „lentilele mele" ca și Spinoza (mai puțin praful din șlefuirea lor care îi adusese moartea în plină maturitate), cifrele și registrele de contabilitate care n-aveau în ele nimic nociv, aveam, ca și Rousseau, notele mele muzicale de copiat, rău plătite, ca și ale aceluia, dar nu mai puțin decât erau plătiți alți umanoizi. Și aveam orașul meu, cu frumoasele lui dealuri și amețitoarele păduri... Simțeam, realmente, rătăcind pe potecile lor, o amețeală... mirosurile de rășină, de urme de jivine, susurul pâraielor, tăcerea copacilor, înalta lor semeție, foșnetul pașilor mei călcând peste straturi de frunze și crengi moarte îmi pricinuiau o intensă beție lucidă. Fiorul era de singurătate absolută, fiindcă nu împrumutam pădurii simboluri și nici nu mă simțeam văzut de ea cu priviri familiare. Nici o „corespondență", deși îi simțeam ecourile care de departe se amestecau cu mirosurile, culorile și sunetele... *qui chantet les transports de l'esprit et des sens*... Mă străduisem câtva timp să obțin această corespondență, puneam mâna cu afecțiune pe scoarța aspră a unui gorun, îi vorbeam, turburam tăcerea printr-un strigăt, chemam pădurea, dar descoperii curând că nici gorunul nu simțea mâna mea vie și caldă pe trunchiul lui și nici sufletul pădurii, pentru că, inexistent, nu-mi va răspunde la chemare... *Marea taină* era prezentă în mine și prin ea înțelesei că natura nu e plină de sufletul nostru, deși ne naștem cu acest miraculos sentiment, trăim veșnic cu el, credem cu

putere în realitatea lui și în clipe de disperare ne adresăm – munților care nu ne au făcut nimic, norilor și apelor și pădurilor, să ne redea ceea ce le-am dăruit (investiție naivă!), sufletul nostru intact și pur, ca să scăpăm de cel murdărit de oameni și de noi înșine. Strigi, dar pădurea tace. Ecoul îți întoarce doar propriu-ți glas, propria-ți desnădejde...

De aici venea libertatea: descoperind moartea și trăind cu intensitate scurgerea armonioasă a clipelor, mă eliberam de iluzia vreunei fraternități cu natura, refugiul sufletelor rănite... Nu, natura nu putea fi pentru noi, cei care nu lucram în mijlocul ei, decât un frumos mormânt. (De aceea, desigur, Socrate se ferea de ea, nu văzuse marea decât o dată, ca soldat...) Ce mă atrăgea atunci? Viața spiritului, dar și a trupului (îmi dădeam bine seama), devenea intangibilă, cum intangibil era copacul pe care puneam mâna, cum intangibilă era și tenebroasa pădure, chiar dacă nu mâna aș fi pus-o pe copac, ci securea, și chiar dacă mii de securi ar fi doborât și întreaga pădure... Te simți, nici vorbă, copac, cum se simte călărețul cal, sau cum ne simțim stea, dacă privim cu intensitate una din ele pe bolta cerească... Altă iluzie! Socrate însă privise doar în el însuși și s-a simțit intangibil chiar și atunci când a fost silit să bea cucuta... Ce îi trebuia lui să privească marea? Noi însă ne temem de ceea ce am putea descoperi dacă am privi insistent în noi înșine... Golim paharul, nu de cucută, ci de vin, ne ferim privirea și începem să urlăm, încredințați că asta e viața, și nu urlete scoatem, ci cântece de triumf... Iar pentru divertisment năvălim și prin păduri...

II

...Într-o zi, pe la prânz, telefonul de pe biroul meu suna prelung, așa cum îl auzim în ureche când suntem chemați de către operatoare chiar și după ce am ridicat receptorul: vocea centralistei îmi repetă numărul. „Da", zisei. „Vorbiți cu

Mangalia!" „Alo, domnul Petrini?" auzii din mari depărtări vocea parcă pe cale să se stingă a unei femei. „Da." „Vă urez la mulți ani!" „Dar cine e acolo?" zisei, nici mirat, dar nici nepăsător. (Îmi amintii în clipa aceea că azi era ziua mea de naștere, pesemne vreo rudă, vreo mătușă sau verișoară, se gândise la mine să-mi ureze la mulți ani, deși niciodată...) „...Știți, continuă vocea, am reușit să obțin o repartiție la mare. Peste o săptămână mă întorc..." „Da' cine e?" repetai, de astă dată curios, mai ales că mi se dădeau cu un glas nu lipsit de o vagă afecțiune detalii asupra întoarcerii, ca și când asta m-ar fi privit cât de cât... Își spuse numele. Era casiera. „Mulțumesc, domnișoară, zisei, vă urez și eu vacanță plăcută."

Și mă pregătii să închid. Dar ea continuă: „Parcă sunteți supărat de ziua dumneavoastră." „Da, zisei, sunt cam supărat..." „S-a întâmplat ceva?" „Asta n-are treabă", gândii, totuși îi spusei ceea ce n-aș fi vrut să spun, din inerție, oricum ca un răspuns la un semn colegial, că se gândise să mă felicite. „Da, mi s-a întâmplat, azi-dimineață am vrut să golesc vaza de flori de pe biroul meu (în care ea continuase din ziua aceea să-mi pună din când în când câte-un fir), știți, se uscase... adică, după ce ați plecat... și când am golit-o s-a spart în mâinile mele în opt bucățele, fără să fi lovit-o de ceva..." „Ei și?" „Semn rău, strigai fără neliniște, dacă se spărgea în două n-avea nici o importanță, dar în opt!..." „Ei, ce e cu opt? Ce importanță are?" „Știți, opt culcat, e semnul infinitului... moarte, doamnă!" „Aveți pe cineva bolnav?" „Nu, dar bunicul! e foarte bătrân!" „Da, zise ea, dar fiți liniștit, n-o să se întâmple nimic, câte semne de-astea n-am avut eu și nici unul nu s-a adeverit..." „Oricum, vă mulțumesc de urare..." „Vă spun, n-o să i se întâmple nimic bunicului..." Și repetă apoi, înainte de a-mi spune la revedere, data întoarcerii, cu aceeași vagă sugestie de afecțiune ca și când eu aș fi așteptat-o dacă nu cu nerăbdare, oricum cu același interes cu care ea se gândise la mine și îmi telefonase.

Și atunci avui acel surâs interior. Se interesase, deci, de data nașterii mele sau o aflase din întâmplare... O reținuse, însă... Plecase, așadar, de pe plajă, sau de la hotelul respectiv, se dusese la Telefoane, făcuse comanda... Așteptase până i se dăduse... Atâta timp cu gândul la cineva care îi era complet străin? Dar eu? Ce rost avusese să-i spun istoria cu vaza? Cu adevărat rămăsesem surprins când, răsturnând-o în chiuvetă s-o golesc de apa stătută, mă pomenisem cu ea bucățele în mâinile mele... Și era adevărat că mă gândisem la bunicu... Dar de ce să-i fac tocmai ei astfel de confidențe? Fiindcă din dimineața aceea nu mai schimbasem nici un cuvânt cu ea, în afară de cele referitoare la sumele încasate și plătite de *Oraca*, iar în ceea ce privește repetarea gestului cu floarea... hm! observam doar când nu mai era, când se veștejea în vază și o aruncam pe geam cu apă cu tot... și stătea goală câteva zile până să reapară, proaspătă și strălucind parcă de încântare în culorile ei, fără să mă încânte însă și pe mine... dar, după cum îi spusesem, fără să-mi displacă... Ar fi fost într-adevăr greu de conceput...

Dar cui îi displace o reacție de supunere? Avusese, vorbind la telefon, aceeași voce ca în dimineața când o întrebasem dacă ea îmi pusese floarea pe birou și înaintea oricărei reflecții se ridicase în picioare... O fi fost persecutată acolo de unde se transferase de vreun contabil grobian? Nu era exclus! Zâmbii iarăși, și amintirea ei se topi în lumina care mă inundă și dinafară, contemplând îndelung prin fereastră bogata zi de august... Îmi strânsei hârtiile mele contabile fără să mai aștept ora trei, cu gândul să mă duc totuși să-l văd pe bunicul, fiindcă istoria cu vaza îmi reamintise că nu-l văzusem de aproape o lună și putea fi totuși bolnav. La vârsta lui și un guturai poate fi... Îi cumpărai un pachet de țigări și ziare. De la moartea mamei începusem să-l vizitez mai des, mai ales după ce observai într-o zi, privindu-l cu atenție, că ochii și sprâncenele lui semănau aievea cu ale ei, restul chipului fiind desfigurat de bătrânețe ca

să mai pot descoperi și alte asemănări. Nu uitam cum reușise el s-o intimideze pe Matilda, în acea seară când sărbătorisem cu întârziere nașterea și botezul Silviei. Ghicisem atunci în el bărbatul de modă veche, care nu putea concepe să acorde în sinea lui femeii un locșor cât de mic, oricâte viclenii, ură sau iubire l-ar fi asaltat din partea vreuneia cât fusese tânăr, sau din partea bunicii, după ce se însurase și îi făcuse atâtea fete. Și asta în mod firesc, natural. Ar fi trebuit de pe atunci sau poate chiar încă de mic să aflu de la el secretul acestei inocente trufii masculine, care nu însemna nici nepăsare, ca la tata, și nici lipsă de afecțiune, fiindcă ținuse totdeauna la bunica și nu călcase, cum se zice, niciodată pe de lături. Îl aflase mama acest secret, îl moștenise...

În ultima vreme se simțea umilit că îi căzuseră toți dinții din față și cei de jos nu mai întâlneau nimic sus, decât gingiile. Asta îi deforma gura, pe lângă faptul că nu mai putea mușca pâinea... „Bunicule, îi spusesem, pune-ți o placă. Toată lumea, unii chiar foarte tineri pățesc chestia asta." „Da, îmi răspunsese, am ajuns să trimitem sateliți în jurul pământului, dar ca să găsim ceva să nu ne cadă chiar toții dinții din gură, la asta nu ne pricepem." „Ba cum să nu, am auzit că americanii ți-i scot pe toți din gură, chiar de mic, și îți pun alții în falcă, cu holșuruburi. Cică mai buni, nu se cariază. Actrițele astea ale lor cu dantură frumoasă, crezi că e dantura lor naturală?" „Îi bag în mă-sa cu holșuruburile lor, mie îmi trebuie măselele mele de pe vremuri, când spărgeam cu ele sâmburi de măsline", răspunsese el furios. Totuși acceptase să-l duc la un dentist, dar se plângea pe urmă că nu putea mânca liniștit cu porcăria aia în gură, îi sângerau gingiile... Până la urmă se învățase...

Îmi plăcea să beau cu el o sticlă de vin (și adusei și acum una) fiindcă o chema și pe bunica, și îi sticleau ochii de plăcere când o vedea cum se chercheleşte după o jumătate de pahar și începe să îndruge verzi și uscate. „Ce-i fi mai așteptând tu de

la viață?!" îi spunea ea încercând să se răzbune prea târziu că îl servise atâta amar de vreme, că nu știa nici acum să-și ia un pahar singur, iar el îi răspundea cu veșnica istorie cu dulapurile de care era casa plină, cerute de ea înadins ca nimeni să nu se poată descurca cu ele (un pahar e într-un dulap, dar în care dracu dintre ele!?). Vechi ranchiune uscate de sevă, că nu i-a făcut și el niciodată în viață un cadou. „Păi dacă ți-l făceai singură?! răspundea bunicul în prada unei mari veselii, bucuros că își amintea și el tot atât de bine cum devenea chestia, vream eu să-ți cumpăr o rochie, te găseam cu ea acasă luată de tine! Atunci de ce să-ți mai fi cumpărat eu alta?" „Așa, de schepsis", zicea bunica. „De schepsis o luasei tu, să nu zic eu că ți-am făcut un cadou, să spui acum, când nu mai ai și tu ce spune, că nu ți-am făcut și nu ți-am dres. Ce-ai mai fi avut tu acum de zis dacă îți luam?..." „Aș mai fi avut!" „Ei, ce-ai mai fi avut?" „Să pui și tu mâna și să ai grijă de fetele alea." „Și tu ce treabă aveai? (Bunicul îmi făcea cu ochiul!) Sau credeai că de-aia te-am luat eu, să stai, să tai frunză la câini?" „Taci că te-ai momorât tu cu treaba!" (Bunica începea să se cherchelească, stâlcea cuvintele.) „Așa cum m-am «momorât» eu, am cumpărat casa asta din leafa mea, și tu ce-ai făcut?" „N-am făcut nimic... hâc!" „Mai bea ce mai ai în pahar, ne mai distrăm și noi pe-aici..." „Nu mai *bau*, că nu sunt bețivă ca tine, mă duc să mă culc, că eu m-am sculat de dimineață, nu ca tine care stai și gogești în pat și tragi la bășini de s-aude până la vecini..." „Și ce vezi tu rău în asta?... Nemții, de pildă, nu poți să zici că nu sunt un popor civilizat, dar când îi vine unuia să tragă o..." „Mai taci din gură, îți merge gura tranca-fleanca..." „mere acre!" râdea bunicul.

Nu era adevărat că gogea în pat. Îl găsii trebăluind prin mica lui grădină, unde avea câțiva stupi. Era puțin agitat și îmi spuse că am căzut la țanc, de dimineață a descoperit în salcâmul din spatele casei un roi de albine sălbatice, și că să-l ajut să-l

prindă... A încercat el, dar de, nu-l mai țin picioarele să stea pe scară. Începui să râd. „Dar de ce roiurile astea cad tocmai la dumneata, bunicule? După câte știu, te-ai apucat de albinărit fiindcă ți-a nimerit într-o zi, tot așa, un roi ca ăsta în salcâm..." „Cum nu? zise bunicul. Nu costă nimic! Doar stupul cu fagurii, o nimica toată. Trebuie să fii prost când ai o grădină și poieni în jur și să nu te ocupi de albinărit. Ce e mai bun ca mierea?" „Așa e, bunicule, vechii greci o băgau și în vin..." „În vin? se miră el. Și nu-i apuca cufureala?" „Cine știe, poate că tocmai de-aia îl amestecau așa, să poată pe urmă să mănânce iar. Le plăcea să stea mult la masă și să discute, stăteau așa într-o rână, la o masă sub formă de potcoavă." „Și ce discutau?" mai zise bunicul bâjbâind în noul stup, pregătindu-l să primească roiul sălbatic, vârând în el faguri cu miere, să aibă noile-venite, pentru început, ce să mănânce. „Discutau despre tot ce există", zisei. „N aveau treabă!" mormăi el cu afectare, el care avea, și ai fi zis că găsea în asta un mare rost, uitând că în viața lui, în afară de faptul că de la ghișeul lui elibera atât noilor-născuți, cât și morților, unora certificate de venire pe lume, altora de plecare, altceva nu mai făcuse. Nu-și mai aducea pesemne aminte că pierduse atâția amari de ani uitându-se la alții cum jucau biliard și table. El nici măcar nu juca, se uita doar... – e drept, era un chibiț de prima clasă, nu exista să piardă cineva dacă îl avea pe el alături (exclama el ridicând un deget în sus cu mândrie, ca și când a chibița era și ăsta un secret, nu orice nătărău avea darul să influenteze astfel hazardul). Câștigătorul făcea apoi cinste... Așa se explica, poate, cum reușise el să și cumpere o casă? Nu cheltuia bani pe băutură! Bunica știa bine, leafa i-o dădea ei întreagă și nu-i mai cerea apoi nici un leu îndărăt până la următoarea. Iar bunica îi punea bine! Desigur, o socoteală cu creionul în mână putea fi, în acest sens, revelatoare, ca și în cazul acelor fumători care nu cumpără țigări: au alții, și cine

te poate refuza când, cu candoare sau în treacăt, sau prietenos, sau necăjit, zici: „dă-mi o țigare"!? Sunt atâtea feluri de a-ți păstra intacți banii din buzunar, după cum nu mai puține de a te pomeni fără ei... ca să te miri apoi după ani cum dracu au reușit unii să-și facă și să-și dreagă un rost mai bun decât al tău, și asta uneori, ba chiar adesea, cu o leafă mai mică decât a ta... Bravo, bunicule! zisei cu glas tare, e o chestie!" „Ce chestie!?" se miră el. „Să faci rost de ceva fără să te coste nimic! Acum o să ai un nou stup." „Păi cum! Nu albinele costa, se înmulțesc repede, regina... Am auzit de unul care a comandat pe vremuri o regină tocmai din Italia și i-au trimis-o cu avionul, așa într-o cutiuța specială... Stătea și ea, săraca, în cutiuța aceea. Noi o să prindem acum una din salcâm..."

Și bunicul îmi spuse ce aveam de făcut. Aprinse un mototol de cârpe pe care îl agită să scoată fum, îl legă de vârful unei prăjini care avea ceva mai jos un fel de căciulă mare din sită și îmi dădu toată chestia asta să mă urc cu ea pe scară. Văzui roiul. Se prinsese foarte sus, într-un loc în care se întâlneau trei craci groase ale salcâmului, și albinele sburau în jurul lui în largi spirale... În lumina soarelui păreau ele însele parcă rupturi de raze materializate... cam nervoase, chiar agresive... cântecul pe care ți-l sugera acest zumzăit al lor părea mai puțin pașnic și monoton decât al celor de jos ale bunicului, și nimic, parcă, nu te asigura că nu vor năvăli peste tine dacă vei încerca să le tulburi sau să te apropii prea mult. „Bunicule, strigai, astea sunt mai rele, dacă mă înțeapă?" „Nu fi bleg, zise el, ai să vezi cum or să pice toate una câte una în căciulă, ca niște proaste..." „Și regina?" „Cu regină cu tot, cât e ea de regină!"

Ridicai prăjina încet până plasai căciula de sită sub roi și începui să aștept, curios să văd și eu ce-o să se întâmple. Fumul însă se ridica în sus și roiul nu reacționă. „Bunicule, strigai, cât trebuie să stau așa?" „Stai acolo, că nu te doare mâna", răspunse el supărat... Parcă ar fi sancționat un copil care nu înțelegea

așteptarea. O boare de vânt făcu să freamăte salcâmul. Se lăsă o tăcere! „Dă-te jos!" strigă bunicul neglijent și disprețuitor. Coborâi, totuși cu grijă, și nu mă mirai, cum nu se miră nici el, când văzui căciula de sită plină de albine. Erau numeroase și cuminți (și văzui și regina de trei, patru ori mai mare decât o albină), ca și când ar fi știut că fuseseră găsite tocmai de cei pe care îi așteptau, acești uriași care știau mai multe despre vânt, ploaie, zăpezi și înghețuri (decât mica și captiva lor regină) și le pregăteau ei așa niște căsuțe unde să petreacă iarna, iar vara să-și caute florile și să-și depună mierea, în timp de regina, după ce avea să sboare în azur cu trântorii după ea, să umple apoi stupul cu albinițe. „Vezi, zise bunicul după ce le vârî înăuntru, albina face miere pentru ea, dar ne rămâne și nouă. Omul face așa? Face pentru el, și tot nu se satură, nu-i mai ajunge... Astea au legea lor, când trântorii se înmulțesc prea tare, îi mai omoară, în timp ce noi..." „Păi cum să afli, bunicule, care dintre noi e trântor? La ele e simplu, trântorul nu face miere, e clar, la noi, hm! încearcă să afli .. Și pe urmă să-ți spun drept, ar fi cam trist să fim ca albinele!" „De ce?" „Păi gândește-te! Sunt niște sclave! Alte gâze se zbenguiesc, se înmulțesc singure, la albine numai regina are acest drept..." „Așa le-a făcut pe ele natura! filozofă bunicul. Du-te mai bine și adu niște pahare să bem sticla aia aici..." „S-o chem și pe bunica?" „Cheam-o! zise. Mai râdem p-acilea, hi-hi!"

Dar nu apucarăm să râdem de ceea ce așteptam, o ciudățenie! bunica ținu la băutură cu noi, nu se chercheli nicidecum, ba chiar, după ce terminarăm vinul, o auzii că zice: „Și tu de ce ai adus numai o sticlă? (Și arătă sticla goală cu degetul.) Nu ne-a ajuns nici pe-o măsea." Pe mine mă apucă un râs care nu se mai termina, în schimb bunicul se enervă: „Încearcă tu, îi zise, să te ridici de pe scăunelul ăla. O să vezi cum o să te pomenești cu nasu drept în stupu ăla, să te mănânce albinele..." „Hi-hi, făcu bunica, și se ridică și o luă spre casă călcând nu

foarte drept, ci absolut normal. Încearcă tu să te ridici, zise, dar pregătește-te să te sprijini de Victor... Mă duc să aduc eu o sticlă... Am eu una pe care am pus-o bine..." „Ce-o fi cu ea?", zisei izbucnind iar în râs. Dar bunicul n-avea destul umor să înțeleagă că se poate întâmpla și asta, cine știe, o fi mâncat bunica bine, o fi dormit strașnic, o fi băut vreo cafea...

Se întoarse cu gustări, sardele sărate (o fi mâncat sardele?), friptură rece de vacă, măsline, brânză, castraveți murați... Numai sărături. Puse tava jos în iarbă, cu tacâmuri pe ea, și se întoarse să aducă sticla aceea... „E vin negru, zise ea, puterea ursului..." Îmi trecu prin cap, auzind cât de firesc pronunțase ea calificativul acesta din jargonul băutorilor, că de fapt până atunci se prefăcuse doar că se cherchelea, anume pentru ca într-o bună zi să-și bată joc de bunicul. Mă stăpânii din răsputeri să-mi reprim veselia. Bătrânul ar fi putut să se irite foarte tare și petrecerea noastră să se strice. „Bunico, zisei, fii atentă, vinul e înșelător, îți lasă impresia că poți să-l bei fără grijă și pe urmă odată te pomenești că se învârtește pământul cu tine!" „Ei și! zise. Te duci și te culci, și când te scoli nu mai ai absolut nimic..."

Adică făcuse chestia asta de nenumărate ori!? „Aha, zise bunicul sarcastic, ești versată! Bei în secret!" „Da, că mi-e frică de tine. Hai noroc, Victore, lasă-l pe ăsta, care în viața lui n-a ciocnit și el un pahar acasă!"

Abia destupasem sticla, îi turnasem ei, și parcă ar fi vrut să nu-i torn și lui. Ciocnirăm noi doi, bunicul, furios, nu se atinse de pahar. „Să fie pentru odihna bietei Silvia, maică-ta, că s-a dus săraca! O să ne ducem și noi, nu tu, care ești tânăr și ai viața înainte, uite, ăsta, care face degeaba umbră pământului, crede că a realizat scofală mare în tinerețe..." „Bunico, dar ce-ai fi vrut să realizeze?" zisei prins de un interes extraordinar să aflu deodată de la ea ce e tinerețea, ce e viața și ce-ar trebui să realizăm ca să avem dreptul să facem până târziu umbră

pământului. Atacase sardelele, deci nu mâncase. O lăsai să înghită, apoi, în timp ce înfulecam eu însumi: „Ce se poate realiza? Serios! (Nu prea merg sardelele cu vin roșu!)." „Astea sunt prostii, zise ea, am auzit că japonezii mănâncă dulcele înainte de masă, încep cu prăjiturile și pe urmă mănâncă orezul ăla al lor cu bețigasele alea (cum or fi putând!). Unii mănâncă pisici, câini, dracu să-i pieptene!" „Nu mi-ai răspuns la întrebare", zisei. „Ce întrebare?" „Ce-ar trebui să realizăm ca să avem dreptul să facem umbră pământului?" „Ce-ar trebui?! „Ei, da!"

III

Și așteptai să aud răspunsul, chintesența unei vieți trăită de o femeie care născuse de trei ori și care venise în întâmpinarea bărbatului fericită că scapă dintr-o familie în care sărăcia era parcă o zeiță protectoare: era invocată cu mândrie! Noi, ăștia săracii... Ești sărac, nu fi și fudul... Sărăcia? Munciți dacă vreți s-aveți! Și săraci și proști, cum e mai rău! Filozoful ăsta, care și când punea un copil să-i tragă pantalonii avea aerul unui rege asistat de intimii săi la toaleta de seară („și când își scotea pantalonii lui rupți în fund se uita la noi ca un împărat", povestise bunica odată), era un instalator care ar fi putut trăi bine dacă străbunica, mama bunicii, ar fi știut să răspundă străbunicului ce-a făcut ea cu banii. Arăta atât de zăpăcită, încât el se resemna în fața acestui mister după atâția ani de încercări să afle ce era cu banii... Banii obișnuiți, banii pe care instalatorul i-i dădea să facă piața și să hrănească o numeroasă familie... Și dacă străbunicul ar fi fost în stare, sau dacă ar fi vrut s-o ia din scurt și s-o întrebe, ar fi aflat, desigur, când își cumpărase ea scurteica aceea de catifea sau rochia aceea mov care o întinerea și o făcea atât de frumoasă... „Păi dar! spunea bunica, închidea ochii și pe noi ne ținea cu curul gol... Lăuda sărăcia, că toți oamenii mari s-au născut în sărăcie, dar nu spunea că oamenii ăștia mari, părinții lor adică, au pus mână

de la mână să-și dea copiii la carte, în timp ce pe noi..." Fugiseră toți de-acasă, aproape de mici. Unul ajunsese frizer la București, altul subofițer în armată, o soră se măritase cu un mecanic de locomotivă... Ce mai, toți oameni mari, atât de mari că uitaseră de unde au plecat, nici când le-au murit părinții n-au dat pe-acasă, dar s-au trezit pe urmă că au dreptul la o curte pustie, la un acoperiș dărăpănat, la niște țăruși care sprijineau o nenorocită de vie care ajunsese să facă doar un fel de aguridă cu bobul pe jumătate uscat... Iar ea, bunica, reușise să ajungă dactilografă la aceeași primărie unde bunicul era funcționar la starea civilă. Ce reușiseră împreună? Să țină mulți ani piept, în casa părinților ei, frizerului, subofițerului și mecanicului de locomotivă, până ce „lichidaseră" moștenirea și cumpăraseră mai întâi un teren și își făcuseră apoi casa lor. „Cum, bunico, dar ai făcut-o pe mama!", gândii în timp ce îi așteptam răspunsul, care știam dinainte că nu va fi, adică nu mai era demult în mintea ei chintesența unei vieți. Crescându-și fetele ei, spălându-le la fund, țipând tot timpul la ele, devenise roabă, o involuție, devenise analfabetă, fiindcă anii de școală ai fetelor nu însemnaseră pentru ea decât tot rufe spălate, veșnice rufe murdare, veșnice bluze pătate de cerneală, cazanul, veșnicul cazan de fiert apă, în timp ce într-altul fierbea în bucătărie veșnicul borș cu carne care strâmba veșnic nasul domnișoarelor: „Tot borș, mamă?". Și nici o revelație: ceva, așa, deosebit, așa, un semn că una dintre ele o să ajungă împărăteasă... „Niște natantoale", se înseninase bunica întru târziu... „Făăă, le spunea după ce se făcuseră mari, cu acel limbaj popular și crud care i se impusese fiindcă un altul se îndepărtase de ea tot mai mult, o să vedeți voi căcat de bărbat în curtea voastră când o să-mi crească mie floare în ureche. Și nici atunci!" Adică nici după moartea ei! Nu se adeverise, fetele se măritaseră bine. Nu mai avea de mult nimic cu ele, avea cu bunicul. Și fiindcă descoperisem că bunicul semăna cu mama, încercam sa-l

protejez, intuind că ranchiuna bătrânilor, prilej de vesel divertisment pentru nepoți, nu e mai puțin otrăvita pentru cel care e, dintre ei, mai bătrân.

„Să nu faci iconomie!", zise bunica semeață. Bunicul se uită la mine. Eu la el. Apoi amândoi la ea. „Adică cum?" zise el cu o condescendență stupefiată. „Așa, în viață!" „În viață, ce, fă?", reluă el ca și când ar fi fost scos din pepeni, dar vorbea totuși cu grijă, cum vorbim cu cei arierați mintal, să nu pățim ceva. „Asa, să nu faci iconomie!" „Adică?!" insistă el răbdător, dar la marginea răbdării. „Am înteles, bunicule, intervenii cu gravitate (puteam să înțeleg mai repede, era normal! eram mai tânăr!). În viață adică, așa, cât trăiești, să nu faci economie!" „Economie la ce?" „La una, la alta, la bani, la orice. Nu așa, bunico?" „Și la minte!" adăugă ea. Asta chiar n-o întelesei nici eu, ori era prea subtil, ori era o înțelepciune populară insondabilă. Nici bunicul nu vedea cum ar putea cineva să facă economie cu propria-i minte. „Să nu te menajezi, adică, zise el, să-ți pui mintea la contribuție? Asta vrei să spui, fă?" Ea negă cu degetul foarte energic: „Am spus eu bine așa cum am spus", zise ea cu o trufie cam neroadă, pe care o au toți cei cărora le scapă din gură ceva ambiguu, care dă de furcă celor de față. „Să lăsăm deocamdată mintea la o parte, zise atunci bunicul cu un umor filozofic, și să ne rezumăm la bani. Ai zis și de bani, nu?" „N-am zis nimic de bani, Victor a spus, eu n-am spus." Vroia să rămână cât mai mult în domeniul indefinitului, să nu cadă în cursă, dar bunicul o mirosi: „Ba ai spus, degeaba îți iei vorba îndărăt, la bani te-ai gândit, că aș fi făcut eu prea multă «iconomie» (o ironiză el), nu te-am lăsat să-ți umpli dulapurile cu bulendre, ca taică-tu pe maică-ta. Asta e ceva nou, până acum ai zis că rău au făcut..."

Foarte blând era bunicul, dar ironia lui era foarte eficace: bunica se enervă: „Poți să zici orice! N-am spus nimic de bani!" „Aha! reluă el, au fost buni!" Niciodată, pesemne, nu reușise

ea să-i dea replica în acest punct, deși ideea ei cu „iconomia" ar fi putut fi mortală: să faci o viață întreagă pe chibitul și pe urmă să îmbătrânești, chiar că nu mai avea rost să faci umbră pământului, dar bunicul era atât de plin de sine încât această suliță svârlită în el nimerea într-o platoșă groasă. Nu făcuse și ea „iconomie"? Degeaba insinua că regreta că nu trăise și ea ca maică-sa, o cochetă, care stârnise invidia cartierului, păstrase dragostea și supunerea bărbatului, iar căsătoria și copiii n-o împiedicaseră multă vreme să se ducă și să danseze mai departe pe la baluri și serate, ca și când (și fără să-i stea rău) ar fi rămas tot domnișoară. Până târziu, dimineata întâi se dregea și se sulemenea și apoi se apuca de treabă. Ce treabă?!

Femeia care iubește
Spală noaptea și cârpește
Se scoală de dimineață
Si și dă buza la roseață
Sprâncenele la albeață.

De unde! Le punea tot pe ele, pe fete, să spele și să gătească, încât mâinile lor erau veșnic înroșite, în timp ce pe ale ei și le păstra albe și catifelate. Iar „împăratul" cu pantalonii rupți în fund le făcea teoria sărăciei. „Trăiește-ți viata, Victore, și nu te lua după ăsta, rupse ea tăcerea. Copiii!? Ce sunt copiii? Numai ponoase!" „Da, bunico, zisei, asta când îi ai! Dar ia să nu-i ai?" „Păi parcă ea știe ce spune? zise bunicul. Ascultă-mă pe mine, asta dacă ar fi nițel mai tânără ar fi în stare să se mărite. Ar avea-o de model pe madam Letiția, soția farmacistului, bunică și ea, dar știi ce-a făcut?" „Nu știu!" „Știi, sau nu știi? A luat *Gerovital*, da' a luat, nu glumă, bărbatu-său i l-a adus, și ăla nerod, și au apucat-o pandaliile, s-a amorezat de unul și a fugit dracului de-acasă, s-a dus după el, pe undeva pe la Craiova, un tehnician de la Electroputere, dar originar de-aici de la noi din cartier (venise în concediu). Un spelb cam jigărit,

dar mult mai tânăr decât ea... Nu vrei, i se adresă el bunicii, să iei și tu *Gerovital*? Ce mi e șaptezeci de ani? O nimica toată, te face de cincizeci și te-ai aranjat...? Bunica chicoti: „Hi-hi! De ce nu iei tu!"

„Ne primiți și pe noi?" se auzi atunci, de după gardul care despărțea cele două grădini, glasul vecinului. „Da, cu plăcere, dom' Chiriță, poftiți", răspunse bunicul. „În cazul ăsta, permiteți să venim și noi cu o sticlă", zice dom' Chiriță, și se întoarse și intră apoi prin curte, împreună cu madam Chiriță, o doamnă încă tânără, cu chipul arămiu, puțin *empâté*, și din pricina asta fără riduri, dar cu părul albit complet, însă bine coafat, o distinsă cucoană. Bărbatul, maistru electrician, avea și el tâmplele brumate, dar nici un pic de distincție, arăta alături de ea ca un căruțaș, fără acea tentă de asprime virilă a celor care, pe drumuri, se călesc sub ploi ș. vânturi reci... Bunica spunea că pe vremuri, când era și el mai tânăr, fusese odată „bicarbonizat" pe un stâlp cu secerile acelea la picioare... Zăcuse prin spital... „Trăim încă bine, noi ăștia de la marginea orașului, zise dom' Chiriță așezându-se voios pe pământ, ca un țăran, în timp ce eu ofeream taburetul meu doamnei Până or să ajungă la noi blocurile (că așa am auzit, că or să ne dărâme) mai durează, nu e chiar pentru mâine, mai putem și noi să bem un pahar la iarbă verde." „Unde n-ar veni mai repede, zise bunica, să am și eu apă caldă și baie." „Da, zise dom' Chiriță, e un avantaj, numai că în momentul când o să faci baie, aude și vecinul și îți bate cu ceva în calorifer. Trebuie să faci baie la oră fixă!" „De ce?" „Madam Vasăliu, se adresă el bunicii, chiar dacă dai radioul încet, tot se aude. Fiica noastră ne întreabă dacă nu poate să se întoarcă acasă cu bărbatu-său, s-au săturat." „Gustați puțină miere." zise bunica. „Nu, sărut mâna, poate nevastă-mea." „Da, zise madam Chiriță, dar nu vă deranjați..."

Și se ridică și se duse cu ea în casă, s-o ajute... Nu era miere simplă, ci bucăți de faguri, o minune, îți venea să înghiți și ceara

lor parfumată odată cu mierea, care păstra în ea, proaspete, miresmele florilor prin care cutreieraseră albinele bunicului. Din când în când câte una, întârziată, ne dădea târcoale înainte de a se întoarce în stup (soarele coborâse printre aceste grădini mărginașe, se apropia înserarea) și eu știam, mă învățasem să nu mă feresc de ele chiar dacă m. s-ar fi așezat pe nas. Cineva strigă la noi, un alt vecin al bunicului, a cărui casă însă era cam prăpădita, în orice caz, asemeni unor oameni, avea în ea ceva care te făcea să n-o observi, ceva șters, învăluită parcă într-un aer de umilință: „Ce faceți acolo?". Parca ne lua la rost, nu semăna cu casa, părea neprietenos ș. agresiv. „Vino, Toadere, să bem un pahar de vin", zise însă bunicul protector. „Nu vin, că mă înțeapă albinele", zise acela venind. „Păi dacă umbli la ele, să le furi fagurii!?" Era, pesemne, ori o glumă, ori adevărat, fiindcă zbanghiul ăsta nu răspunse nimic, se așeză și el jos, ca și când n-ar fi auzit, și puse mâna pe sticlă. „Hai noroc", spuse el deodată cu o intensă tandrețe bărbătească, și numaidecât îl ascultarăm și puserăm toți mâna pe pahare și ciocnirăm... Noroc, sănătate, viață lungă, succes, domnule Petrini, să ne îngropi pe toți, bunicule... să te văd bunic, bolândule, asta ar fi o performanță pentru tine, care te-ai însurat târziu și ai făcut o fetiță la spartul târgului... Se zice că copiii făcuți târziu ies mai deștepți dacă sunt făcuți cu o muiere tânără... da, dar ce faci pe urmă... Depinde de vârstă... Nu contează vârsta, dacă nu ești rece... Așa e, degeaba ești tânăr, dacă... Dar și dacă... Hai noroc .. Ce faci tu acolo, dragă, te-ai dus cu mâna goală să bei vinul oamenilor...

Tânăra nevastă se apropie cu două sticle în mână și parcă tot grupul nostru se lumină de prezența ei... Era blondă, plină de viață și de față cu noi zbanghiul o luă în brațe, o trase lângă el și îi lipi capul de obrazul lui atât de strâns și rămase astfel reculeș atât de multă vreme și nemișcat, încât bunicul continuă conversația arătându-l cu capul... „Nu e rece, zise, dar e prost,

nu știe că muierea atât așteaptă.. " „Domnule Vasâliu, zise râzând arămia și distinsa doamnă Chiriță, ești demodat, dar nu pentru că ești bunic..." „Sunt străbunic, nu bunic..." „Așa ești de când te știu..." „N-am avut probleme!", zise bunicul „N-ai avut fiindcă ai avut noroc cu doamna Vasâliu... Ia să fii acuma tânăr, să vezi ce te-ar mai pune pe jaratic..." „De ce? Aș lua alta!" „Și alta ți-ar face la fel!" „Ba mie îmi place bunicul, zise blonda nevastă, care se vede că nu se pierduse cu firea sub îmbrățișarea zbanghiului. Când un bărbat moare după tine, înseamnă că o să moară și după alta. Asa, nu moare după mine, dar știu că nici alta n-o să-i sucească capul." „Și dacă?!" zise doamna Chiriță. „Ăla nu e bărbat, zise atunci blonda, e un muieratic... Îl miroși dinainte..." „Și dacă îl miroși?" „Nu-l iei!" „Eu mă duc să mă întind nițel!" zise bunica și se ridică sprintenă și nu știu de ce vru să ia și taburetul cu ea, dar în loc să-l ia se așeză încet lângă el și se întinse moale în iarbă. Păru însă mulțumită că găsise această soluție mai comodă și își trase picioarele sub poalele halatului, își puse tâmpla pe braț și adormi instantaneu. O cascadă de armonii înalte ale unui acordeon îndepărtat salută parcă acest inocent abandon al bătrânei. „Cum, ce e?" mai tresări ea ridicând capul, apoi înțelese și îl lăsă la loc: „A, Fărcășan!... Dă-l înghiraților... Hi-hi... Ce-am mai râs la nunta lu Ionelu..."

Deci degeaba încercase să ne sugereze că n-a petrecut în viata ei: a râs la nunta lu Ionelu, iată! Numai că acest Fărcășan n-avea nici o legătură cu acea nuntă, era un băiat de vreo douăzeci de ani, poate nici nu se născuse pe atunci. Se apropie de noi cântând năprasnic, chinuind acordeonul spre tonalități paroxistice, ca să-l coboare prăpăstios spre basi, în care sufla ai fi zis cu foalele scoase. Nu înțelegea ce-i spunea bunicul, să nu mai cânte, fiindcă sperie albinele, îi dădea înainte cu ochii pierduți, în transă, ca toți maniacii acestui instrument de clămpănit, de țipat și de horcăit, crezând că, așa cum se simțea el, vrăjit, ne vrăjea și pe noi... Până la urmă se opri, trezit parcă din somn, cu mâna bunicului încleștată pe brațul lui: „Mai încet, mai bine cântă-ne ceva din gură, lasă dracului burduful ăla!" Da, dar nu înainte să bea și el un pahar, și nu se deshămă de burduf, din care apoi scotea doar dulci suspine stinse, acompaniindu-se în șoaptă... Cânta cu o voce patetică și fără introduceri mulțime de șlagăre vechi, care-l făceau pe bunicul să ridice o mână spre cer... Sub razele asfințitului mâna lui arăta ca o cracă încremenită în timp... Mâna, mâna umană, mâna care poate, înaintea cuvântului, pipăise lucrurile, le adusese sub ochi, minunații ochi care le contemplaseră și care, violentați, le trimiseseră sub nas, nasul le mirosise, apoi le lăsase mai jos gurii, care le linsese, formidabila mână, instrumentul spiritului și... „câți au muuurit pentru tine, frumoasă Zaaaraaaza, și câți te-aaau iubit..." Începurăm să cântăm toți (timp în care blonda nevastă dispăruse și se întorsese cu noi sticle) la Yafa și la Beyrut, mai sunt femei arabe... *Je me suis engagé, pour l'amour de ma blonde*... urlai și eu cu o melancolie sfâșietoare, având lângă mine o blondă și o arămie care luară ca atare simulatul meu lamento, doamna Chiriță îmi puse mâna pe braț și mă chestionă cu o simpatie severă și trează: „De ce nu te însori? Ce-ai de gând?" „Foaie verde mere-pere, nu te mai-nsura, măi vereee, atacă Fărcășan, că muierea multe-ti cere, cere rochie de mătase, ce la mă-sa nu purtaaase..."

Lumina zilei bogată în umbre se stingea, înlocuită pe nesimțite de cea a unei luni pline, care curând umplu grădinile cu razele ei albe și reci. „Fecioara" însă potoli curând apetitul nostru pentru beție, ne chiorârăm la ea și uitarăm un timp de pahare. „Cum dracu să ajungă cineva până acolo? zise zbanghiul furios, care, deși era doar mecanic auto, se culturalizase și el în acei ani (nu scăpase!) și avea noțiunea distanțelor astronomice, dar nu și pe aceea a expansiunii noastre tehnice. Că, cică, americanii lucrează la chestia asta! O tâmpenie! Păi acolo

pe lună nu e aer! Ori motoarele nu lucrează fără aer!" Și se foi dând din umeri și se agită atât de sigur pe sine, că nu putea fi contrazis, încât blonda lui nevastă râse și strigă la el: „Ho, nu te mai zbuciuma așa, să nu se rupă ceva în tine". „Dă-i în... mă-si! mai zise el totuși indignat, se vede, că puteau să-l prostească ei pe el cu asemenea gogoși. Da, alte realizări, nimic de zis, cu toate că am auzit că acolo mâncarea n-are gust, n-are miros, un fel de material plastic! Oul n-are gălbenuș, pasărea n-are grăsime, porcul mănâncă praf de pește, vita mănâncă pesticide, și atunci ce valoare au alte realizări? Aleargă cu mașinile încoace și-ncolo? Ei și?" „Mă, tete, zise bunicul, dacă ai auzi că alții spun de noi tot felul de prăpăstii, ce ai zice? Ai fost acolo să vezi? Tu citești tot felul de prostii prin ziare și le crezi!" „Nu, bunicule, sunt oameni care au fost și povestesc!" „Și crezi că nu mint?" „S-ar putea să mintă, dracu să-i pieptene... Hai mai bine să bem!"

Băurăm. Dar unde dispăruse bunica? Și mai era un loc gol: dispăruse și domnul Chiriță, parcă îmi aminteam că îi zărisem umbra tăcută îndepărtându-se undeva de unde nu mai revenise. Era târziu și Fărcășan mai încercă să trezească clapele acordeonului, dar renunță aproape imediat și se deshămă. Fără să spună ceva, bună seara sau la revedere, bunicul se ridică și plecă cu aerul că se va întoarce; dar nu se mai întoarse, și blonda mi se adresă: „Hai să strângem paharele și tacâmurile și să le ducem în casă. Gata, zise, cu o voce ascuțită, imitând ceva, o chelneriță sau o bucătăreasă, nu se mai servește nimic, s-a închis tot, și bucătăria și bufetul."

Dar mai era vin, păstrarăm câteva pahare și revenirăm. Doamna Chiriță nu se lăsă dusă nici după ce zbanghiul și soția lui plecară și ei, dând bună seara foarte ceremonioși. „Însoară-te, domnule Petrini, reveni arămia, care acum, sub lumina lunii, arăta în mod curios mai bătrână decât la lumina zilei. Ce aștepți? Vremea trece! și nu se mai întoarce." „Da, desigur, zisei, și cine se scoală de dimineață departe ajunge! (Observând că

deși îmi vorbise mie stătea foarte vizibil întoarsă spre băiat, parcă lui i se adresase, înțelesei că ei doi mă goneau, vroiau să rămână singuri; să rămână!) Doamnă Chiriță, luați dumneavoastră paharele și i le dați bunicii mâine-dimineață, eu vă urez noapte bună!" „Noapte bună, domnule Petrini", răspunse ea cu un glas afectuos.

El, băiatul, nu spuse nimic. Era, desigur, fascinat de acea oră albă a nopții, de acea tăcere a grădinilor adormite, de acel minut de încremenire a propriei lui ființe, încordat ca un arc, încordare care îi luase glasul... Desigur, abia aștepta să se arunce asupra femeii ca un lup sau să tremure de năvala dorinței ca un adolescent și să-i cerșească grația, pe care și ea abia aștepta să i-o acorde... Mă îndepărtai ca un bătrân înțelept aflat pe alte hotare. Senzație minunată de echilibru... să te știi tânăr și în același timp să simți că trăiești de o mie de ani!

Păstrez vie în amintire această improvizată și modestă petrecere și mai ales acest final în care am trăit atât de intens înțelepciunea, sentiment care nu mă părăsi după aceea multă vreme. Mă culcai mulțumit că în timpul mersului pe jos până acasă nu cedasem ispitei de a deveni incoerent. Mă trezii liniștit, mă ocrotii în orele contabile operând o separație (o uitare!) și, liber în lungile mele plimbări pe la poalele pădurilor, gândii: „Bătrâne, îi spusei într-o zi aceluiași gorun pe care îl interogasem odată, Socrate nu te-a cunoscut să se însenineze că din trupul tău i se va face într-o zi sicriul. Înseninarea lui venea din altă parte, pesemne că îl plictiseai, cum îl plictisea și marea și cum îl plictisea, desigur, și Xantipa, ale cărei ocări l-au silit să-și petreacă zilele în cetate și să cultive înțelepciunea... Ei, ce zici de asta, gorunule la margine de codru?!..."

IV

Singurătatea, liniștirea, tăcerea din noi înșine (a nu comunica nimănui ceea ce gândim și simțim) duce la inadaptare, la

formarea altei imagini despre noi în ochii altora? Oricum, nu a uneia enigmatice și în nici un caz neutre, cum am dori? Într-o zi *ea* intră în biroul meu și îmi spuse că economista noastră își serba ziua de naștere și ne invita sus să bem un pahar. O auzii, dar mă uitai la ea fără să-i răspund. Se bronzase la mare. Sosirea ei nu fusese un eveniment, după cum parcă îmi sugerase că va fi repetându-mi la telefon data întoarcerii. Nici n-avea cum să fie, dar îmi rămăsese în amintire, ca o scamă, această ciudățenie: de ce mă felicitase și de ce ținuse să știu ziua când... Iar floarea din vază nu mai apăru. Bronzul nu-i stătea bine, îi dădea un aer întunecat de... „Hm! murmurai când se prezentă la mine cu hârtii, la Jaffa și Beyrut mai sunt femei arabe..." Nu se miră de această remarcă, ca și când ar fi găsit-o firească, își amestecă în tacere mâinile cu ale mele, mâini, și ele, bronzate, cu unghii date cu s def și singurul eveniment (cred ca da, parcă aducea a eveniment!) care se produse fu retragerea ei cu pași parcă încetiniți de o curioasă melancolie, ducând cu ea mapa parcă ar fi avut între coperțile acestea o sentință, nu neapărat gravă, dar care sporea în ființa ei o incertitudine, o șovăială, o vagă nehotărâre...

„Veniți, îmi spuse, ne-a invitat pe toți... Daca nu veniți o să creadă că aveți ceva cu ea..." Ia uite! Mă proteja! îmi dădea sfaturi! Nu-i răspunsei, dar după o jumătate de oră, când era gata să uit, urcai și eu sus. Se și abțiguiseră, picai pe o veselie generală. Dădui pe gât infectul coniac, care în loc să mi se urce la cap îmi răscoli stomacul, unde se instală, fără să mai plece, sub o formă de greață persistentă, și începui să mă uit enervat și involuntar spre ușă: vroiam să mă car cât mai repede, fiindcă veselia era ea generală, dar nu mi se comunica nicidecum și nu trecea nici între ei, de la unul la altul, disarmonie care te incita mai degrabă să le spui ceva neplăcut decât să participi. Da, parcă și ei aveau chef să-și spună niște adevăruri nu prea

agreabile, dar se stăpâneau așteptând s-o facă unul din ei, mimând deocamdată voioșia.

Astfel, mă pomenii înconjurat de trei dintre ele, după ce fui întrebat cu un fel de simpatie mieroasă (întrebare preexistentă, care nu mi s-ar fi pus fără ajutorul coniacului) de ce nu mă recăsătoresc... Cu aceeași filozofie ascunsă în glas ca și a distinsei doamne Chirița și cu exclamații de ironic simulat afectuoasă, ei, ce așteptam, adică, ei, ia să vedem, ei, nu zău (sugestie de sfidare, nu mai cred în femei?), chiar așa, de la prima încercare, alții sunt la a treia și tot nu renunță... Asta aduce, așa, pe undeva, cumva, a lașitate... Taci, dragă, dacă o iubește omul și acum, ce vrei tu să-i bagi pe gât... Ei și? Parcă eu când m-am despărțit de primul meu bărbat nu-l iubeam? Și el mă iubea pe mine, dar dacă nu se mai poate n-o să stai si să... Când am ieșit de la tribunal eram veseli amândoi, râdeam, mi-a sărutat mâna... Si acuma mă iubeste, dar s-a însurat omul, o duce bine și nici eu... Atunci de ce v-ați mai despărțit, dacă... N-a văzut nimic în femeie! Cum n-a văzut, dacă zici că te iubea... Așa, n-a văzut, ca și domnul Petrini... Poți să iubești și să nu vezi nimic în femeie.. De unde știi tu că nu vede?... Începui să răspund în același ton: dacă e să mă iau după exemplarele aici de față, chiar că nu văd... Râsete generale... Chiar așa, domnule Petrini? După toate?... Nu, media statistică... Ei, asa mai merge... Și continuând astfel, simții că eram pe punctul de a fi considerat un tip care eșuase pentru totdeauna în căsnicie și că în ceea ce le privea pe ele, dacă toate ar fi fost libere, nu la mine și-ar fi ridicat ochii și în orice caz bărbatii lor erau mai presus decât insi de genul meu, care au fost odată ceva și au esuat și în direcția asta (un fel de mândrie, de priviri de sus, îmi sugerau gândirea lor neexprimată), când auzii o șoaptă lângă umăr: „Nu le mai răspundeți". Și *ea* tăcu mai departe, fiindcă ea era, tăcuta, acum, casieră și o văzui cum se îndreaptă încet spre ușă, cu aceiași pași ciudați care reeditau „evenimentul" întoarcerii ei de la mare, când se

retrăsese de la mine din birou cu mapa pe care o ținea strâns la subsuoară...

Plăcută șoaptă, gândii după ce ea ieși, calda complicitate, discretă detașare... Cine era fata asta? Nu părea să fie ceea ce arăta... Nu părea, oricum, să fie casieriță de meserie... S-ar fi amestecat cu ele, chiar dacă nu le-ar fi ținut isonul. Și nu părea deloc să fi fost o persecutată acolo de unde venise, s-ar fi ferit, de pildă, aici, să plece când veselia era în toi, când prudența i-ar fi cerut să simuleze măcar adaptarea: dacă era o inadaptabilă pățită... Nu-mi spusese ea însăși că trebuie să mă duc, să nu creadă că aș avea ceva cu economista? Și totuși se retrăsese apoi prea devreme, înfruntând acest risc... Curios, întârziai, să văd, o bârfea cineva, știa cineva cine e? Nu, n-o luase în seamă nimeni, nu-i auzii numele pronunțat de vreuna din aceste cucoane care aveau acum limbile destul de deslegate ca s-o facă, în bine sau în rău, sau în treacăt... Pesemne că nu știau deloc cine e, adică nici măcar atât cât era necesar trezirii simplei curiozități...

Coborâi și eu în biroul meu și deschisei ușa spre al ei, să văd dacă plecase. Tocmai vroia să plece, stătea în picioare și încuia *Fichetul*. Vârî cheile în geantă. Dar vocea cu care mi se adresă era alta decât cea șoptită sus, ca și când nu ea îmi sugerase acea discretă complicitate, care, ca să zic așa, era al doilea „eveniment“ după întoarcerea ei de la mare. „S-a terminat?“ zise. „Nu... Credeați, zisei cu ironie, că...“ „A! Nu, mă întrerupse, dar n-ați observat că săriseră toate ca niște gaițe?... Eu am o sensibilitate la indiscreție, prefer să bat «în retragere», nu pot să suport, chiar dacă nu sunt vizată direct...“ „Așa, deci!“ „Știu că așa se trăiește, continuă, dar în mine au alt ecou...“

Începui să mă plimb prin birou, cu sentimentul că rătăcesc pe potecile mele, la care mă ducea gândul îndată ce terminam orele contabile... „Ecoul ăsta e natural, sau e câștigat?“ zisei oprindu-mă o clipă și contemplând prin geam dealurile îndepărtate care se zăreau din această parte a clădirii. „E câștigat“, zise încuindu-și acum fără zgomot sertarele. „În cazul ăsta ați putea scăpa de el...“ „Mă străduiesc...“ „Cu succes?“ „Hm! (și făcu un gest cu palma) așa și-așa! Știu, de pildă, cum v-am spus, că e mai bine să mă retrag.“ „Nu e o lașitate, cum spunea una din gaițe?“ „Ba da, dar dacă aș fi «vitează» înfrângerea ar fi mai dureroasă decât gândul că sunt lașă. Știu că nu sunt... Fiindcă, deși sunt slabă, nu pot să rezist coaliției... Nu rezistă nimeni...“ „Ba da, zisei, de pildă să intri în ea. Coalițiile astea sunt întâmplătoare și fără o coerență de durată. E suficient să te împrietenești cu indiferent care dintre ei și ceea ce ți se părea tragic și insolubil devine deodată comic și neglijabil...“ „Știu și asta și chiar așa și fac... De aceea v-am și spus că e bine să...“

...Se întrerupse. Adică să se ducă sus și să mă duc și eu...? Aceste ultime cuvinte neexprimate mă făcură să tresar. Mă răsucii de la geam și mă uitai la ea. Îmi displăcu: nu-i puteam vedea chipul întreg din pricina părului care îi acoperea de o parte și de alta tâmplele și jumătate din obraji. Părea anonimă și insignifiantă. Pesemne de aceea nu stârnise încă interesul celor de sus? (Jos, în afara contabilității și casieriei, mai era doar cabinetul directorului și al secretarei acestuia.) „Da, zisei, mi-ați spus, dar în cazul de față, de pildă, coaliția nici măcar nu există. Suntem prea puțini aici ca să poată vreunul dintre noi să pună la cale un spectacol caracteristic...“ Se holbă literalmente la mine cu ochii ei mari, care mi se părură în clipa aceea masculini, străini de restul chipului și mai ales de gură, care rămase ușor deschisă într-o bizară perplexitate: „...Credeți“, zise. „Vă temeți?“ replicai. Se înstrăină, aș zice, fulgerător, își reveni, apoi cu un efort la fel de implicat în avans și retragere, asemănător celui al racului, care, înaintând, dă îndărăt: „Da... Nu...“, murmură luând-o spre ușă.

Apoi după un timp, în stradă, foarte hotărâtă în îndoială: „...Nu știu!“ „Mai pozitiv ar fi să nu vă temeți, adică să ziceți nu, cu hotărârea cu care ați zis *nu știu*...“ „Credeți?“ „Da, zisei, un *nu* adresat temerilor de orice fel e totdeauna pozitiv... Modifică ceva în noi, chiar dacă nu ne dăm imediat seama...“

Păru să nu fi auzit precizarea mea. Avea un mers ciudat, care parcă se armoniza cu un vag recul interior, pe care abia îl sesizasem: pașii îi înaintau, dar mi se părea că o să rămână în urmă, deși nu rămânea. „Mergeți în direcția asta?" o întrebai. „Da, merg spre centru!" „Vă însoțesc până în centru." „Numai dacă nu vă deranjează... Știți, reluă apoi, după părerea mea nimic nu e totdeauna pozitiv... Spuneți că suntem aici prea puțini, la organizația asta comercială, ca să poată vreunul din noi să pună la cale un spectacol caracteristic... Cum să *nu*? Un soț și o soție sunt doi (nu douăzeci câți suntem la *Oraca* asta) și putem afirma că nu-și pot pune la cale un spectacol caracteristic?" „Adică cei doi soți?", zisei zâmbind. „Bineînțeles!" (O fi fost măritată? mă întrebai sau poate se gândea la cei doi părinți ai ei?... uneori unii copii, chiar mari, ajung prizonierii părinților lor, cum fusese bietul Petrică.) „Aveți dreptate, zisei, ca să-i fac plăcere, păstrând însă în rezervă adevăratul răspuns pe care aveam să i-l dau după aceea. Da, repetai, și încă de ce anvergură! (Mă bucuram că gândea, demult nu mai vorbisem cu cineva care să aibă acest dar, nu dreptatea interesează într-o conversație, ci delicata plăcere a comunicării.) Însă lucrurile sunt deosebite, continuai, spectacolul pe care și-l pun la cale doi soți este, ca să zic așa, etern, în timp ce cel pe care și-l montează oamenii care sunt siliți să muncească împreună, de aceea i-am spus că e caracteristic, fiindcă e variabil, și mai ales e de natură efemeră, se schimbă odată cu împrejurările sociale care l-a determinat..." „Până să se schimbe, zise, murim noi!" „De ce? Am impresia că e în scădere."

Iar mi se păru că n-a înregistrat răspunsul meu. Se opri să se uite la o casă și începu să-mi explice aproape volubil sau aproape cu entuziasm, dar un entuziasm rece, cam abstract, de ce era atât de frumoasă casa aceea, care era într-adevăr frumoasă, cum erau în orașul nostru la tot pasul, și de ce i-ar plăcea să locuiască în ea și în ce cameră. (O fi având o locuință rea?)

O întrebai. Nu, zise, stăteau destul de bine, ea și cei doi părinți, dar... așa, îi plăceau ei în mod deosebit casele frumoase... casele care par învăluite într-o poezie misterioasă... casele tăcute („vedeți cât de tăcută e? pare uitată aici de demult!"), casele lugubre... a, nu, astea nu-i plăceau... casele care aveau sus de tot o odaie izolată, ca o hulubărie... „Hai să ne oprim puțin, nu vă stricați programul?" „Nu..." „Unde luați masa?..." „Depinde, uneori la o braserie în care mă duceam eu cu un bun prieten când eram asistent... O vreme, cât a trăit mama, acasă, acum îmi pregătesc singur ceva necomplicat. . Vă invit la braseria asta..."

Vorbăria îi slăbea atenția? Simula neatenția? Literalmente parcă nici nu auzi că o invitam la masă. Urcasem un dâmb plin de brazi, ca să se uite ea mai aproape la acea casă care avea cocoțată sus acea odaie ca o hulubărie. „Cine o fi acolo? Se rezemă de gard și rămase minute lungi cu ochii ei mari zgâiți în sus. Te pomenești că nu stă nimeni! Și, vedeți geamurile cum veghează ele așa mititele... Cum s-o fi urcând în ea, prin ce parte? Ah, uitați, are o scară exterioară, vedeți? în stânga, în fund..."

Niște câini flocoși țâșniră de undeva din acea curte și luară cu asalt gardul de care ea se rezemase lătrând cu glasuri furioase, răgușite, ca la stână. Dacă n-aș fi fost atent ar fi mușcat-o de mâini; o trăsei cam brutal și mă uimi inerția greoaie a corpului ei, deloc imponderabil, cum îți lăsa adesea această senzație unele fete (Căprioara era astfel). Plecarăm, dar ea cu regret vizibil, însă tot așa, parcă abstract, mai întoarse capul de vreo două ori până ne îndepărtarăm.

Mă înșelasem, mi se păruse că gândea. Plăcerea ei pentru case prea insistentă și neconvingătoare nu numai că nu mi se comunicase deloc, dar spulberase cu totul timida vrajă pe care ea mi-o inspirase gândind câteva minute împreună cu mine.

În centru mă oprii. Mă uitai în dreapta și stânga, eu o luam, adică, într-o parte, și ea în alta. Abia atunci parcă se trezi și deveni conștientă de o inconsistență provocată de ea însăși și se uită la mine cu buzele întredeschise (perplexitate pe care începusem s-o cunosc) și zise cu un stins regret „Și cum, nu putem și noi doi să ne plimbăm puțin!?"

Ca și cum nu ne-am fi plimbat! Ca și cum n-aș fi invitat-o să luăm masa împreună! Era îmbrăcată într-un taior de toamnă, maron, dar amestecat cu mult verde și care îi preciza o oarecare siluetă... O contemplai cum se îndepărta, fără să se uite înapoi, cu pași fermi, dar totuși parcă în același timp ezitanți, după ce la întrebarea ei care mă luase fără veste (și întrebarea și stinsul regret) îi răspunsesem printr-o tăcere care se prelungise... O pală puternică de vânt făcu să freamăte castanii și apoi să sboare din ei în vârtej frunze smulse care căzură după aceea la pământ, se îngrămădiră unele în altele și o luară într-o goană smintită parcă chiar după ea, după ciudata casieriță cu goluri de memorie în conversație și cu pasiuni subite și incolore, anoste, pentru clădirile orașului ei... Nici nu știam bine cum o cheamă, semnătura pe care i-o vedeam pe documente era aproape indescifrabilă... S. Calala, sau Culala, Elala...

Tresării, parcă alarmat... Da, avui brusc un sentiment de alarmă... E toamnă, frunze împrăștiate... Nu era pe deplin toamnă, dar pașii ei și parele încă verzi... Da, încă verzi, dar curând vor fi galbene și... fructe maronii vor pica rostogolindu-se cu un pocnet pe largile trotuare... cădere și în aceeași clipă desghiocare, eliberare pentru o nouă viață, un nou ciclu... Monotoni, nesiguri, parcă fără convingere, pașii ei se îndepărtau tot mai mult... Aveam o halucinație? Cineva parcă reînvia în această siluetă ezitantă, într-o scenă trăită demult... De cine mai mă despărțisem astfel?... Cine îmi mai vorbise cu un astfel de stins regret?... „Trandafirii tăi, cântă o voce în mine (a cui era?), s-au ruginit în glastră, vremea a trecut, tu m-ai uitat

de mult..." Cine mai mă făcuse să simt o astfel de vagă, nedureroasă, nedefinită și aproape dulce sfâșiere? Nimeni, poate în altă viață?

Mă urnii brusc din loc și o luai spre Braseria... Da, puteam zice braseria prieteniei mele cu Ion Micu. Nu, Ion Micu nu era bine zis! *Braseria prieteniei* pur și simplu... Se stinsese prin voința amândurora și această prietenie, nici el nu-mi mai dăduse nici un semn, nici eu, prin vreo scrisoare, nu-l mai bătusem pe umăr să-i reamintesc ceea ce îmi promisese... Nici nu-l mai urmărisem să-i citesc articolele prin presa literară...

V

... Nici chelnerii nu mai erau aceiași (unde-o fi cel care ne servea în acei ani, chelnerul filozof?), și cu toate că nici atunci lumea care venea acolo nu-mi era direct cunoscută, cei de acum mi se păreau total necunoscuți, oricum străini de mine, neinteresanți, insignifianți și fără biografie... Inși din a căror alcătuire a ființei lor ascunse ai fi zis că fusese smuls ceva, sau se adăugase ceva care îi făcea să arate loviți parcă de o amnezie... Avuseseră ei un trecut? Aveau un viitor? Nu puteam să mai citesc pe chipurile lor un răspuns. Pierdusem eu cheia, uitasem eu codul descifrării expresiilor umane? Mă părăsise oare pe mine acel sentiment minunat care la douăzeci de ani mă făcea să-i știu pe oameni ca pe mine însumi, să știu cine sunt fără să stau de vorbă cu ei, ultima mea amintire, și cea mai puternică, fiind marea manifestație pe care o privisem dinafară și când toate expresiile lor îmi erau spontan și firesc familiare și descifrabile? (La a doua, când eram și eu printre rânduri, acest sentiment era deja mai turbure, din pricina acelui coleg care fusese luat brutal dintre noi și îl văzusem cum se proptise cu picioarele în bordura trotuarului, cu pistolul în coaste și începuse să vomite... sau poate din pricina Matildei, care îmi acaparase sufletul? Prea mare iubire pentru o singură

ființă ne înstrăinează de prezența restului?) Așa se explica atracția mea pentru Vintilă, pentru strelitul Pantalimonescu, și chiar și pentru grasul și stupidul Calistrat, ca și pentru rizibilul Bacaloglu? Încercam să-i readuc pe oameni în mine unul câte unul, chiar și pe abjecți? Nu-mi plăcuse mie și Olaru, cel de la cadre, cu exclamația lui indescriptibilă de superioritate scârbită (aaâaaa!) și nu fusesem eu emoționat de directorul Bularca (patern și suferind în fața mea de o cumplită migrenă)?

„Ce serviți?“ mă trezi un chelner, și când mă uitai la el făcui ochii mari. Era cel de pe atunci, domnu Jenică, cel care cu argumente filozofice nu credea într-un nou război, argumente pe care și le însușise Ion Micu, dându-le anvergura unei teorii universale asupra echilibrului planetar bazat pe consensul secret de natură divină al popoarelor. Nu se face război când vrea Stalin sau Truman. „Ce e cu dumneata? zisei. Nu te-am mai văzut pe-aici.“ „Păi n-am făcut prostia?“ „Ce prostie?“ „Am acceptat să fiu director al direcției alimentației publice...“ „Și?“ „Am dat chix!“ „Nu te pricepeai?“ „Ba mă pricepeam, că nu era mare lucru, dar...“ Și își frecă degetul gros cu buricele celorlalte. „Adică?“ „Adică nu câștigam nimic, ar fi trebuit să închid ochii la furturi și să-mi încasez și eu partea mea, dar atunci se punea chestiunea: de-aia am intrat eu în partid în ilegalitate și am făcut pușcărie?“ „În timp ce aici...“, îl completai... „Sigur, zise, e plăcerea clientului, nu-i vâr mâna în buzunar, dă el și suntem amândoi mulțumiți...“ „Și ai fost multă vreme director?“ „Am fost, fiindcă m-am înfuriat, am vrut eu să fac ordine în sectorul ăsta!“ „Și?“ „V-am spus, am dat chix!“ „Te-au dat afară?“ „Nu, că eram tare la dosar, dar eram sabotat... Chiar de...“ și arătă cu degetul în sus. „Adică de ștabi mai mari?“ „Exact! Nu eram de acord să... Ce serviți?“ Și nu așteptă să-i spun eu, îmi făcu el meniul. „Ce-o mai fi făcând, zise apoi, domnul Micu, cu simpatica lui soție? V-ați reîntors la universitate?“ „Nu“, zisei. „O să vă reîntoarceți“, zise el cu optimismul său filozofic.

Renunțai deci să mai încerc să descifrez chipurile, ca să zic așa, ale cobraserienilor mei de pe la mese și rămăsei cu privirea pierdută spre geamurile localului. Erau uriașe și țineau, din două părți, loc de ziduri. Grele draperii, roșii, le acopereau pe jumătate. Trecătorii pe care îi zăream pe aici nu erau niciodată grăbiți... loc de plimbare pe acest bulevard larg cu numeroase vitrine în care altădată erau expuse în multicolore lumini orbitoare blănuri scumpe, mătăsuri, galanterii luxoase, ceasornicării și bijuterii scânteietoare la prețuri atât de mari, încât te liniștеai pe deplin contemplându-le: e perfect, îți spuneai, n-o să ai niciodată atâția bani ca să cumperi ceva din aceste vitrine, și chiar dacă nu gândeai ca Socrate („ce de lucruri de care n-am nici o trebuință“) sentimentul de detașare era același... Ia te uită cum seamănă fata aceea cu casiera noastră... La primul colț... Reapăru în față... Hm! Cum să semene, e chiar ea, taiorul ei verde... Nu se dusese deci acasă?... Dispăru... Ușa batantă a braseriei se puse în mișcare... o mișcare lentă, parcă a unui copil care n-avea destulă putere s-o împingă mai energic... Era ea... Se opri lângă ușă și ceea ce gândii eu se citea și pe chipul ei: ce-o fi căutând?... Ce-oi fi căutând?!... O luă încet printre rânduri și în mijlocul braseriei se opri... Se uita nicăieri și se vedea că încă două, trei clipe și, cu aceeași șovăială cu care intrase, va pleca... Atunci mă ridicai și pornii spre ea... Dar nu mă apropiai bine și nu apucai să-i adresez un cuvânt, că se feri parcă de ceva ridicând ușor palmele: „Nu, nu... Vă rog! Nu, nu...“

Și se întoarse și ieși, dar fără grabă, mișcându-și ușor pletele într-o uitătură circulară și timidă înainte de a se angaja iar în ușa batantă. O urmai. „Ar fi pentru mine o mare bucurie dacă ați accepta să luăm masa împreună“, îi spusei în șoaptă în lumina deasă de afară. Și atunci ea, ferindu-se să mă privească, uitându-se alături în trotuar, rosti de astă dată foarte decisă: „Bine!“.

.. Și o condusei spre colțarul plușat, unde altădată se rostiseră atâtea cuvinte mari în beția anilor mei foarte tineri, unde un prieten băuse atâtea filtre, un număr impresionant de sticle de bere și înghițise atâtea hălci de carne crudă, cum îi plăcuse lui Chateaubriand...

„Cel mai interesant tip din orașul nostru, un fel de copil teribil al Ardealului.", continuai eu, tușind din când în când, să-mi reprim emoția care îmi altera respirația... Emoție nedorită, străină de voința mea, dar nu și de bătăile înalte ale inimii... Deci nu vrusese să se ducă acasă, își amintise pe drum că o invitasem, și ea, prinsă de o vorbărie agitată despre case, nici nu auzise? Dar nu-i spusesem care braserie, totuși nimerise . Vrusese doar să ne plimbăm și noi doi puțin? Dar nici acum nu mă auzea bine, era prinsă și ea de emoție? „Unde vreți să stați?" o întrebasem. Se așezase fără să mi răspundă, cu spatele la geamuri, își trăsese scaunul cu o mișcare fermă și pusese mâna pe listă fără timiditate, ca o familiară a localului. Chelnerul apăru, și ea se uită la el în sus și îi spuse că nu vrea decât păstrăvi prăjiți și spaghete milaneze. „Nu vă recomand păstrăvi, zise el, sunt prea mici și n-au nici un gust... Nu rămân din ei decât câteva oscioare și capul..." „Tocmai oscioarele alea îmi plac mie." „Bine, domniță", zise chelnerul desfăcând berea și turnând în pahare. Eu cerusem brânză albă și roșii natur pe care mi le și adusese, și felul doi un *Génie du christianisme*, dar nu sângerând, ci bine pătruns. Ea se uită țintă la roșiile mele, spuse „ce roșii mari și frumoase", și luă una și o tăie în farfuria ei... Pulpa era brumată, vedeam și eu, știusem ce cerusem... „Vreți și puțină brânză?" zisei. „Daa, zise foarte bucuroasă, mulțumesc." Avea un apetit curat, dar mânca prea rapid, asemeni tuturor celor care uită că mâncarea e o plăcere și o descoperă totdeauna după primele înghițituri. „Domnișoară, zisei, punând mâna pe pahar, *santé*!" Ea nu înțelese în prima clipă, apoi tresări, ciocnirăm, *santé*, zise și ea. Se vedea că nu-i place,

își înmuie doar buzele, o întrebai dacă preferă un vin, protestă, nu, nu... Și începui, după ce mi se aduse *chateaubriand*-ul să-i povestesc despre fostul meu prieten...

„De ce nu mă ascultă?", mă întrebai. „Da, mă întrerupse deodată, aș zice cu brutalitate, îl cunosc, mi-a fost profesor... Vă cunosc și pe dumneavoastră, domnule Petrini, și cunosc și braseria asta, unde vă întâlneați și discutați... Eram foarte geloasă pe dumneavoastră doi și mai ales pe micuța cadână de porțelan care avea privilegiul nu numai să asiste, dar să fie și admirată de dumneavoastră... O admirați, nu?... V-am văzut... Da, o admirați, n-o iubeați, se vedea clar... Dar o admirați foarte tare..."

Simții cum trecutul îndepărtat năvălea cu putere în clipele mele prezente și dădea parcă la o parte tot ceea ce trăisem după ce fusesem rupt de universitate. „Pe cine, zisei, erați geloasă, pe Ion Micu, care era soțul cadânei, sau pe mine, care eram liber?" „Nu erați liber! Erau cunoscute telefoanele dumneavoastră, pe care le primeați și le dați unei arhitecte și pe care nu le-ați mai primit și nu le-ați mai dat după ce v-ați căsătorit." „I-auzi! Și ce mai era cunoscut?" „Totul!" „Adică?!"

Nu-mi răspunse, tot așa, parcă n-ar fi auzit. Dar nu numai atât, avea o expresie de o singurătate totală, ca și când n-aș fi fost de față și nu mi-ar fi spus nimic, după ce îmi făcuse o declarație șoc. „Să înțeleg că îl admirați pe Ion Micu?" zisei întru târziu. Tăcu mai departe, grăbită să termine ce avea în farfurie, dar fără sugestia că după aceea desvăluirile vor urma. Pașii care o aduseseră aici erau anulați (nu ea venise, nu eu o invitasem și erau anulate și „evenimentele" de la *Oraca*). Trecutul îndepărtat care năvălise câteva minute în clipele mele de față se retrase de asemeni așa cum năvălise. Își puse tacâmurile pe farfurie și începu să se uite în sine, dar nu cu o privire întoarsă, micșorată, ci dimpotrivă răsucită spre tavan. „O cafea, un filtru, un tort Richard, un *mereng glacé*, fructe ceva, dom'

profesor?" mă întrebă chelnerul. „Da, zisei, fructe, un filtru." „Domnița nu ia nimic?"

Vroia să plece? O privii insistent și nu-i pusei întrebarea Nu, nu vroia să plece, dar nici așa, stând și tăcând, n-aș fi putut zice că se simțea în apele ei. „Ba, da, zise, o oranjadă..." Și supse apoi din ea cu paiul cu vădită plăcere Apoi deodată mi-o întinse: „E foarte bună!", zise cu o mare convingere. Îmi dădea deci să sug cu paiul ei! „Ce, zise surâzând deodată cu un farmec neașteptat, ca și când ar fi fost surprinsă sau jignită de ceva, nu e bună?" „E foarte bună, mulțumesc!" Și îi retrimisei paharul pe care îl luă în stăpânire cu o încântare de fetiță pe care niște părinți săraci, dar generoși, o scoseseră la cofetărie. „Pe urmă, zise, ne plimbăm și noi puțin?" Era ceva cu plimbatul ăsta! Pesemne că vroia să-mi arate noi case?!

Chiar așa se întâmplă, dar nu-mi arătă decât una singură. Nu știam unde mă duce, dar îmi dădeam seama că avea o țintă; după ce tăcuse atâta timp asupra a ceea ce aș fi vrut să aflu, acum sporovăia. Între ce ani fusese studentă? Terminase oare facultatea? Cum ajunsese casieriță, așa, în general, și la *Oraca* îndeosebi? Cine erau părinții ei? Fusese măritată? (Nu, nu purta verighetă, dar...) Care fusese anturajul ei în acei ani când eu și Ion Micu frecventam braseria? Venise și ea acolo des? Cu cine? Și în ce sens era geloasă pe noi doi? Îmi reteza, ca să zic așa, din fașă dorința de a-i pune aceste întrebări și o făcea cu o capacitate de a vorbi și a nu spune nimic enormă prin cumul de cuvinte, care ascundeau un umor secret... Ce? parcă spunea, nu e amuzant că știu că nu e amuzant ceea ce povestesc? Ba da, era! Întâmplări de la mare... O istorie cu un tip caraghios, care se îndrăgostise de ea și abia putuse să se debaraseze de el, dură atât de mult încât devenii curios sa văd cât o să țină și mă uitai fără discreție la ceas .. Întâmplări în tren, întâmplări de acasă, incolore și idilice, cu caracter universal (cât de mult țineau părinții la ea! da, desigur, *Cuore* de Edmondo de Amicis, *De la Apenini la Anzi*... de-aia avea ea așa, pentru ei, lăudându-i, o tandrețe înfofolită și interminabilă...).

VI

Abia devenii atent când o văzui că se oprește în fața unei porți și apasă pe o sonerie... Aha! te pomenești că mă duce să-i cunosc pe acești înduioșători părinți... Chiar așa, locuiau într-o astfel de casă? Ne aflam jos, sub un deal plin de brazi, printre care văzui șerpuind o alee lată cu pietriș, pornind chiar de aici din dreptul porții mari (de intrare a mașinilor?), alee care se oprea undeva în fața unei case ale cărei ferestre mari reflectau soarele acelei ore a zilei ca niște oglinzi astronomice. Apăru o femeie și ne deschise. „Se poate? zise casiera. E cineva?" „Da, poftiți, spuse femeia cu un fel de nepăsare care nu ne era adresată numai nouă, ci așa, în general, oricui, chiar și naturii înconjurătoare. Poftiți, repetă, nu e nimeni." Și parcă adăugă: și chiar dacă ar fi, n-ar fi mare scofală! Si o luă înainte și merserăm îndelung uneori urcând până ajunserăm la intrare. Aici casa își mări considerabil proporțiile, începând cu peronul din care aleea cu pietriș își continua șerpuitul undeva printre brazi, în spate, trecând pe lângă o piscină naturală... „Sunt pești, păstrăvi, zise casiera, vreți să vedeți?" (În timp ce femeia care ne primise dispăruse undeva, zise ea, să aducă cheile.) Da, erau pești, se vedeau înotând în adâncurile limpezi ale apei. Dinspre deal cobora susurând printre micuțe stânci un pârâu, intra pe sub un pod alb de lemn de frasin și dispărea în piscină, ca să iasă douăzeci de metri mai încolo, pe partea cealaltă, pe sub un pod de astă dată de beton, țâșnind de sub el cu oarecare furie de cascadă mică prin care auzul îți putea imagina una mare. Piscina avea bordură naturală, din mari pietre albite în afară și înverzite în adâncurile apei. „Da! Frumos acvariu!", zisei, contemplând păstrăvii care țâșneau încoace și încolo pe fundul bazinului. „Nu e acvariu, zise ea, se fac mari, se pescuiesc

și îi arunci direct pe jăratic, așa vii..." „Da, zisei, ce rafinament, am auzit, le prinzi în ei chiar svâcnirea vietății și o mănânci..."

Ea chicoti și ca într-o fulgerare apăru și pieri surâsul ei fermecator, detașat parcă de restul chipului, ca să-i rămână apoi gura usor întredeschisă, într-o perplexitate la fel de părelnică, protestând cu o brutalitate spontană, repede și ea reprimată: „Da' de ce să nu-i mănânci, dacă bagi cuțitul în ei e o cruzime mai mică? Am mai văzut eu ipocriți care mănâncă mici tăiați și își ling degetele. Mielul e un animal sfințit de Isus în iesle, în timp ce peștii i-a înmulțit chiar el să dea de mâncare mulțimii. Apostolii nu și i-a ales dintre pescari?!" „Rafinați?!", zisei fără ironie. Surâsul reapăru, de astă dată însoțit de același secret humor: „Știu, zise, că nu pot justifica prăjirea peștilor vii direct pe jăratec... dar mie îmi place să-i mănânc așa și sunt foarte buni..."

Femeia reapăru, dar nu ne chemă prin cuvinte, ci prin aceeași nepăsare, stând pe peron și contemplând valea, orașul se întindea în depărtare la picioarele noastre. Nu știu, vedea ceva, fiindcă nu se mișcă de îndată când ne oprirăm lângă ea... Deschise apoi ușa, mică în comparație cu zidurile și coloanele intrării, cu capiteluri și incrustații, dar frumoasă, din lemn galben, ce-o fi fost, stejar bine lustruit, miez de trandafir... Dădurăm într-un antreu cu dalii roșietice și intrarăm apoi într o încăpere fără ferestre, și fără ziduri, ai fi zis un urias dulap din același lemn de lămâi sau de trandafir, și ne oprirăm lângă altă ușă, adică femeia se opri, și în semiîntuneric dibui cu mâna într-un loc știut de ea. Auzii pocnetul unor comutatoare de două, de trei, de patru ori. Apoi deschise ușa și dădurăm într-un hol... Hol să fi fost?!... Era imens și puternic luminat. Rămasei câteva clipe lângă usă să mă uit... Nu se putea bănui de afară această întindere, acest plafon în care fuseseră înfipte în mici lăcașuri hexagonale, de o armonie geometrică simplă și delicată, zeci de becuri albe mate și usor turtite, o multitudine... Feerie de lumină... Abia aici văzui cât de mari erau și ferestrele, pe jumătate acoperite de draperii albastre, și cât de întinsă era casa, fiindcă în fund, ridicată mai sus cu câteva trepte, se vedea în prelungire o altă încăpere, cu un uriaș geam îndepărtat, prin care brazii intrau parcă înăuntru. Peste parchetul strălucitor (galben cu infiltrații negre), un covor care făcea ape albastre și violete acoperea doar centrul holului, totuși mare și covorul, numai un sfert din el ar fi putut să încapă în apartamentul Matildei... Fotoliile și masa din mijlocul lui mi se părură prea mici pentru această enormă încăpere care, observai, și la dreapta ei se mai prelungea, tot așa, prin câteva scări, una, mai intimă însă, cu nișe și canapele și lămpi cu picior... Apoi, în scurte reprize, care lăsau pe plafon încrucișări stelare de lumini, femeia stinse în urma noastră becurile, închise ușa și rămaserăm singuri. Sala căzu sub razele apusului care intrau prin toate geamurile frânte de umbrele brazilor. „N-am înțeles până acum, zisei în timp ce ne îndreptam spre încăperea din fund cu uriașul geam prin care se zăreau crestele împădurite ale dealurilor, n-am înțeles exact cum se poate simți cineva bine într-un palat." „Dar nu e un palat, zise ea, e o simplă casă de locuit ceva mai spațioasă." „Să zicem, deși nu văd cum poate fi mai frumos un palat..." „Asta da, un palat are prea multe coridoare, cotloane, noaptea și mie mi-ar fi frică să dorm în el."

Prelungirea holului era de fapt o sufragerie, în mijloc avea o masă dreptunghiulară cu colțurile larg rotunjite, cu scaune înalte de piele, puteau sta la ea peste douăzeci de persoane. În dreapta ea îmi arătă un ghișeu și alături un ascensor care, zise, aducea felurile de undeva de jos, din bucătărie. „Ăsta era scaunul meu, mă punea tata în capul mesei, duminica, să mă vadă toți musafirii. În celălalt capăt stătea el, cu mama. Dar numai duminica. În timpul săptămânii mâncam în altă sufragerie, numai noi trei (o sufragerie mai mică, o s-o v-o arăt)..."

Coborârăm și ea o luă înainte. Aprinse în salonul cu nișe o lumină și începurăm să urcăm treptele unei scări interioare, care ne duse într-un coridor larg, cu aceleasi dalii roșietice ca

la intrare. Intrarăm într-un fel de budoar, dacă budoar era, sau garderobă, era plină până sus de dulapuri și de oglinzi, cu scaune albe de toaletă, iar pereții, pe unde erau liberi, sau tapisați în gri, ca și tavanul. De aici ea deschise o ușă și dădurăm într-un dormitor somptuos, cu un singur geam, dar și mai mare decât cel din sufragerie. Ea deschise o ușă din stânga și, fără să se oprească, văzui în treacăt baia (nu mă mai mirai cât era de mare, abia observai chiuvetele, oglinzile, faianța de un verde-stins), apoi ieșirăm pe un alt coridor... Ea chicoti... „Camera mea e ceva mai încolo și în dreapta aveam și baie, dar când eram mică mă făceam că uit și intram în a părinților și o prindeam pe mama stând pe veceu. Scotea un țipăt și o lua la fugă spre dormitor, încercând disperată să-și tragă mai repede pantalonul pijamalei... Mă amuza că în loc să mă dea afară fugea ea... «Suzy, afurisito!», striga, și în dormitor se plângea tatei că iar a intrat nerușinata aia mică peste ea. Tata râdea: «De ce nu închizi ușa în partea aia?» Nici ea nu știa de ce, uita, sau se gândea poate că dacă mi s-ar face frică noaptea, să pot să intru la ei, să nu ocolesc pe întuneric pe partea ailaltă, prin budoar..." „Și două la fund nu-ți dădea?", zisei. „Cine, se miră ea, mama?! Niciodată!"... Trecurăm pe lângă scara principală de coborâre (spirală din dalii albe și fier negru cu fine înflorituri) și ea intră într-o nouă încăpere, cu un mic coridor al ei, tapisat în roz, cu frumoase oglinzi...

Această încăpere nu era cu mult mai mare decât a mea... Există însă într-o odaie detalii, în fond neînsemnate, care îi schimbă înfățișarea obișnuită și îi dau o aură de lux, de frumusețe deosebită, care farmecă și odihnește gândul și visul zboară liniștit, mărind, dilatând clipele, sporind adică în noi valoarea timpului: aici, îți spui, aș putea trăi ani nesfârșiți fără să mai doresc nimic, aș putea munci fericit zi de zi și aș putea muri pe deplin împăcat și departe de... Întâi acel coridor lateral, acele oglinzi discrete și acel pluș gri de pe jos, apoi a

doua ușă care da în odaie, ei da, o simplă ușă, dar clanța de aramă strălucitoare cu ornamentul în care intra cheia, cu o figurină cizelată în cap, schimba ușa (culoarea osului), era altă ușă decât orice ușă, culoarea purității, a ceea ce e imaculat .. Patul era acoperit cu o pătură tot albă, de cămilă, cu țesătură densă, cearșafurile de olandă, de albeața zăpezii, perna, bogată, din aceeași pânză, rezemată de speteaza patului, spetează simplă însă, de culoarea minunată a paltinului lustruit... Plafoniera, un buchet de petale și lacrimi de cristal, fereastra lată dintr-o singură bucată și care se deschidea în afară prin răsucire, și prin fereastră vârfuri de brazi, și în odaie un pătrunzător miros de rășină, care îți insinua în simțuri, asemeni unui drog, o parcă uitată euforie de *bien être*, de tinerețe și putere, de revenire la idealuri pe care le credeai îmbătrânite, naivități al căror farmec îl uitaseși, naivități de care ești conștient și n-ai vrea să le schimbi cu înțelepciuni dure și ruginite, ca și când de întâmplare, de surpriză și de miracol trebuie să...

„Splendid, zisei cu accent și flegmă englezească, splendid, repetai, și mă așezai în unicul scaun fotoliu de lângă un mic birou din fața geamului, în timp ce ea își scotea pantofii și se urca în pat, unde se întinse și se făcu covrig. Splendid, reluai, asta e deci camera dumneavoastră de fată?" „Da, asta e! răspunse. În fundul coridorului e un apartament cu tot dichisul, dormitor, salonaș, birou, cameră de serviciu, bucătărie, baie... Dă spre dealuri... Dar n-am vrut să stau în el, am apucat să spun că acolo o să stau când o să mă mărit... Dar n-am mai apucat..." „Ce, să te măriți?" „Nici, nici!" „Adică?" „Nici să mă mărit și nici să stau. S-a naționalizat casa." „Și acum cine stă aici?" „E casa de oaspeți a partidului. Dar nu e primit oricine, numai cei mari de tot de la București..." „Și vă mai dă voie să veniți aici?" „Nu, nici vorbă, dar îngrijitoarea are o fată care a fost colegă cu mine și mă lasă din când în când, chiar și peste noapte. Zice că sunt o nepoată de-a ei, care o ajută."

„Cui zice?" „Ar zice dacă ar întreba o cineva." „Splendida casă, reluai iarăși, ca și când aș fi avut o pipă englezească în gură. Splendid hol! Ai copilărit în el?" „Da, am copilărit..." „Deci părinții erau bogați înainte de a va fi născut!" „Da, înainte!" „Ce erau?" „Hm! Ce scria pe creioanele dumneavoastră când erați elev? Ce nume?" „Ce nume? *Culala et compani.*" „Ei, el era Culala, tatăl meu. Cea mai mare fabrică de stilouri, tocuri, penițe, creioane, gume, ascuțitori și alte echere și compasuri din țară." „Hm! exclamai și eu gutural, splendid!... Dar Culala e un nume țărănesc. A fost țăran?" „Nu, bunicul a avut un tată Culala, țăran... Bunicul a avut un mare magazin Culala în centru, tata l-a moștenit, l-a lichidat și a construit o fabrică, mică la început, pe urmă a extins-o, fiindcă a făcut concurență lui *Hardmuth* și lui *Castel*, producând mult mai ieftin, pentru elevii săraci, dar mai numeroși..." „Da! mormăii, secretul producției autohtone moderne, splendid! Clienți săraci, dar mulți!" „Da, confirmă ea, copii pentru ai căror părinți cincizeci de bani sau doi lei mai mult nu era o glumă, însemna o pâine mai puțin, pe care dacă n-aveai cu ce s-o cumperi trebuia să rabzi, că nu-ți dădea nimeni." „Absolutamente exact, zisei, s-ar putea spune că moștenindu-l pe tatăl dumneavoastră ați fi știut să conduceți fabrica în cunoștință de cauză." „Da, confirmă, eram perfectamente moștenitoarea duioșiei lui pentru micii clienți."

Izbucnii în râs. „De ce râdeți? zise și surâse iarăși fermecător, știind de ce râd. Imaginea patronului care își exploatează crâncen clienții este infirmată, cum bine ați spus, în producția modernă. Grija lui e să producă cât mai ieftin, și dacă n-ar ști cât de mică e punga săracului, ar da repede faliment, fiindcă un altul, care ar ști mai multe despre bugetele celor mulți, l-ar elimina cât ai zice pește..."

Și pronunțând ultimele cuvinte surâse iarăși, dar ca pentru sine, dar și parcă ar fi intuit că o să râd din nou, ceea ce se și

întâmplă. Ea însă nu râse. „Patronul își iubește clienții, reluă, și își iubește și muncitorii cu care produce pentru ei, și clienții iubesc și ei pe producătorul care produce ieftin, firma aia pe care ei o cunosc și au încredere că nu-i înșeală. Și muncitorii își iubesc patronul, să știți!" „Normal! exclamai cu un patetism în derizune, ca în fața unei evidențe pe care numai scrânteala timpurilor o contestă. Încă puțin și patronii ar fi făcut să curgă lapte și miere." „Să știți că da! zise ea de astă dată cu jumătate de surâs ironic. Ce?! mă interogă cu o catifelată și neconvinsă brutalitate, credeți că pentru munca și nopțile lui nedormite tata nu avea dreptul sa-și facă și el o casă frumoasă?"

Tăcui, dar puterea ei de a abstractiza și generaliza părea epuizată, fiindcă nu mai zise după aceea nimic și nici nu părea că ar mai avea ce să zică. În mod straniu mi se păru nu știu de ce că era adaptată prin ignoranță tuturor fatalităților. Își iubea părinții, mai mult parcă nu știa. Dar era puțin lucru în aceste timpuri când multe „progenituri", cum li se spunea fiilor fostelor clase posedante, și-i renegaseră prin ședințe purificatoare de mentalitate burgheză și mic-burgheză! și reușiseră să-și croiască un drum în noua societate. Cât timp?, căci eram mereu demascați! Sau te pomenești că și-i renegase și ea (cine putea să știe?) și nu reușise, ajungând în cele din urmă, ca și mine, la *Oraca*? Unii cică făceau acest lucru în deplin acord cu părinții, să poată să se mențină prin facultăți, să învețe și să-și facă un rost... „Au fost închiși?" o întrebai. „Bineînțeles!" zise. „Amândoi?" „Da!" „Pentru cocoșei!" „Da, zise, de unde știți?"

Tăcui. Era, pentru mine, ușor de presupus... Își dădu cu un gest hotărât la o parte pletele castanii și-i văzui pentru întâia oară chipul întreg, urechile și ceafa însingurate de fată tânără, pe care anii nu le îngălbenise și nu-i năpârlise puful de sub păr... Tâmplele desgolite desvăluiau totodată o maiestate a chipului până atunci ascunsă, aș zice chiar trucată, ca și când o convenție sau o interdicție bizară i-ar fi impus să poarte în

afara casei un val de insignifiantă sub forma unei pieptănături neglijente. „Am o bănuială!" șoptii și mă uitai pe fereastră, stăpânit cu putere de o clipă imperioasă. „Ce bănuială?" zise. Mă ridicai încet, mă apropiai de pat și mă așezai alături. „Vreau să văd!", murmurai. „Ce anume?" Mut, parcă ignorând-o, îi pusei mâna pe șold și i-l mângâiai îndelung, fără s-o privesc. Apoi mâna mi se opri și îi desfăcui unul după altul, cu un sentiment parcă de tristețe, de mâhnire, cei doi nasturi ai jachetei și apoi ai fustei. „Ce bănuială? repetă ea cu o vagă neliniște. Ce vreți să vedeți?" Vroia să fie înștiințată, era surprinsă, vroia să știe ce trebuia să facă, cunoștea riscul, dar vroia să și-l asume, cu sentimentul fatalității tragice sau al ridicolului. Nici unul nici altul n-aveau importanță, numai să nu se întâmple ceva ireparabil!... Dacă (cine poate să știe?) eram un bizar, un maniac cu obsesii morbide, un satir, un masochist care pentru început mimează normalul, firescul, înainte de a supune victima unei insuportabile presiuni psihologice? „O să-ți spun, șoptii accentuând acea tristețe și mâhnire care erau reale, în timp ce o ridicam în capul oaselor și îi scoteam de pe umeri jacheta ei maron cu mult verde; zâmbii chipului ei speriat și privirii ei în care licărea acum o vagă alarmă: stai liniștită, continuai, am o bănuială că ascunzi un corp minunat... Cum ți-ai ascuns până acum și maiestuosul tău profil... Vreau să-l văd..."

Iar ea ghici (șoaptele mele îi sugerară că doar asta doream, ca știam că nu voi putea obține mai mult decât s-o admir, și nici n-aș fi îndrăznit, și nici nu se putea decât atât) și se lăsă dezbrăcată cu un surâs inocent într-o pândă vag ironică, parcă și-ar fi spus că e și ăsta un truc să dezbraci o fată, afișând o mare tristețe și mâhnire... O contemplai mut câteva clipe... „Da, murmurai, am bănuit eu... Așa este... N-am văzut niciodată un trup mai frumos!..." și mă aplecai asupra chipului ei, foarte aproape, și rămăsei iarăși nemișcat, fascinat de expresia acestui chip care îmi sugera că avea în capul ei în mod uimitor, spiritul, ca să zic așa, al picioarelor ei, bogate în forme, al pântecului pe care goliciunea îl făcea misterios, al sânilor mici și chiar al gurii ei acum întredeschise într-o perplexitate de astă dată părăsită, respirând ușor și regulat, cu bărbia ridicată, cu ochii care mă priveau parcă fără să mă vadă... Sărutai această gură cu un gând diafan, dar sărutul se încleștă brusc și mă trezi pe mine din tristețe și mâhnire și pe ea din perplexitate, sărut fierbinte, de zvârcolire, de agresiune imprevizibilă, de abandon uluit și total...

VII

...Farmecul unei ființe străine pe care o iubim întâia oară e farmecul primordial la care ar trebui să ne oprim. E cel pur, numai el ne redă o libertate despre care nu știam că e prizoniera unei melancolii adânci, a cărei eufor.e ne poate chiar face să ne credem fericiți... Găsisem nu numai firești și proprii ființei mele bucuriile apropierii de moarte, dar începusem chiar să cred că această apropiere e singura care avea valoare și durată, singura care scoate ființa noastră din intemporal, sporind, prin refuzul corpului nostru de a muri, plenitudinea vieții din noi și a scurgerii armonioase a clipelor... Ar fi trebuit deci să plec, să părăsesc acel trup asemeni omului de odinioară, care, zărind în pădure o femelă, o fugărește, o prinde, o posedă flămând, apoi, fără gândul că o părăsește, o părăsește totuși, cum părăsim fără gând ceea ce nu ne aparține... Întâlnirea în mijlocul naturii sălbatice e voința divinității și ceea ce ne aparține e doar libertatea noastră, un sentiment atât de firesc și de total, încât nici gândul, nici impulsul inconștient nu ne vin de a o stingheri pe-a altora... Suntem toți zeități ale acestui pământ...

Dar cum să părăsești o astfel de creatură când simți în tine, după ce ți-a dăruit o oră plină de farmec din viața ei, certitudinea unei depline detașări? Iată capcana. Desigur, încă o oră, apoi ne vom despărți și, cum se spune, după aceea fiecare va

merge pe drumul său. Ora trecu însă și nu plecai. Iar ora următoare era deja prizoniera încărcăturii celor două, în timp ce sentimentul detașării, în loc să se diminueze, sporea, se largea, diminuându-se însă pe nesimțite impulsul inițial, de a o părăsi, căruia omul din pădure îi dădea curs fără șovăire, fiindcă el nu gândea: ce e rău dacă rămân? Totul e interesant, de ce n-aș cunoaște o ființă umană ale cărei secrete sunt pasionante, ba chiar găsesc în tine un ecou nebănuit care te fac să simți că nu ești singurul care ai parcurs o odisee și ceea ce auzi face să scadă în tine sentimentul tragicului, prin trezirea copleșitoare a unei solidarități uitate? Dacă o căutase și chiar și printre indivizi degradați, de ce ai fugi când o găsești, în forma ei cea mai nealterată, la o minunată făptură?

Zice femeia din pădure, după ce întâlnirea s-a produs, rămâi lângă mine? Ea însă îmi șopti fără umilință, dar vrând parcă să împiedice revenirea la sine, s-o iau în brațe și să dormim astfel o oră... Și se răsuci cu spatele ducându-și genunchii la gură. Nu credeam că am să pot dormi (vroiam să plec! ce rost mai avea să întârzii? putea să doarmă și singură!), totuși corpul ei îmi transmise parcă bogate emanații hipnotice, și aș zice și fantastice viziuni hipnagogice, căci adormii, și înainte de a nu mai gândi că nu dorm, sub pleoapele închise, văzui stele multicolore explodând în cascade de lumini, văi amețitoare cu ape uriașe, valuri oceanice încremenite într-un îngheț cosmic, îmi apăru apoi silueta mamei scuturând și întinzând rufe pe sârmă, viziune familiară și dulce, liniștită, eternizată parcă într-o lume în care nimeni nu moare... Dar deja visam de mult și mă chinuia o sfâșietoare, totuși senină dorință, nu-i puteam vedea chipul, și ea nu vroia să se întoarcă. O strigam: mamă! mamă! strigai fără glas, așa cum se petrece totdeauna în vis, dar sentimentul realității era atât de puternic, încât suferința mea o trăiam aievea și o trăii și după ce brusc mă trezii din somn...

Patul era gol, dar lumina era aprinsă și hainele ei erau acolo O văzui revenind pe o ușă de lângă fereastră, pe care n-o

observasem, pesemne o toaletă. „Bună seara, domnule! zise cu un glas imitând o mică domnișoară care a fost trimisă să facă o reverență ceremonioasă celor mari. Apoi se vârî sub pătura albă, care, încărcată de electricitate, o făcu să se înfioare. „Vrei să vezi ceva?" zise și stinse lumina. Ca să-mi arate în întuneric scânteile minuscule, ca niște păreri, pe care le făcea corpul ei gol în contact cu cearceaful. Reaprinse. „Știi cât e ceasul?", zise prevenindu-mă astfel că o să am o surpriză. „Opt, nouă?" „Ba e miezul nopții! Am dormit șase ore... Ne-ajunge, plecăm de-aici direct la serviciu..." „Foame nu mi-e, zisei, dar aș bea un pahar de vin..." „Chiar, zise, stai așa! Mă duc până jos și o întreb pe Minodora, îngrijitoarea... Trebuie sa aibă ea ceva de băut..."

Și sări jos și se îmbrăcă. Mă îmbrăcai și eu, gândind că după aceea voi pleca totuși... Eram încă sub stăpânirea visului, și vroiam să rămân singur. Mama era încă neîmpăcată, așa cum murise? Mi se mai întâmplase s-o visez astfel, dar niciodată cu sentimentul că nu vroia să-și arate fața și nu fiindcă ar fi avut ceva cu mine, ci pentru că în singurătatea ei nu mă auzea. În singurătatea ei nu mai putea intra nimeni! Și dacă și în viață trăise la fel de singură? Dacă niciodată nici eu nu fusesem în sufletul ei, și mărturisirea de pe patul de moarte fusese adevărată, adică expresia unei singurătăți totale și absolute în care, cât trăise, nimeni nu știuse să intre? Nici măcar eu, și nici măcar când eram copil? Ce e un copil? Un copil e un vis despre noi înșine, foarte limpede și foarte pur în primii ani, dar care începe apoi să se turbure tot mai mult, până ajunge la înstrăinarea definitivă. La mine se produsese de timpuriu, din clipa când o lovisem peste mâna care mă închina. Apoi, desigur, după *căderea* mea cu Nineta, și apoi, fără speranțe, după căsătoria cu Matilda... „Doamne Dumnezeule, gândii, de ce numai prin moarte ajungem la înțelegere, când e iremediabil târziu? N-ar fi făcut mai bine mama dacă, de mic, m-ar fi biciuit? Atunci când am lovit-o peste mână! Să fi pus mâna pe bici..."

N-o auzii când se întoarse, dar simții prezența și mă uitai la ea. Stăteam în pat, cu coatele sub ceafă, și o privii. Avea o tavă în mâna și pe chip o expresie de îngrijorare intensă. Lăsă tava chiar jos, pe mochetă, tavă încărcată desigur, pe lângă sticla de vin, și cu alte bunătăți, și îmi spuse cu același glas pe care îl avusese când o întrebasem dacă ea îmi pusese pe birou o floare: (nouă era doar apropierea orelor de iubire și de somn pe care le trăiserăm împreuna) „Vrei să pleci, înțeleg, te-am reținut, iartă-mă!. (Mai târziu mi-a povestit că aveam o privire verde, rea, de gheață, care o speriase.) „Da, i-am răspuns, trebuie să plec, dar mai stau."

VIII

Ne așezarăm la masă (adusese salam de Sibiu, unt și cașcaval) și starea mea de spirit se schimbă după primul pahar de vin negru. Ei însă îi era chiar foame și mâncă într-o uitare de sine asemănătoare unui animal care se deda acestei îndeletniciri parcă cu singura conștiință pe care o are, dar care e foarte curată, nu e „animalică", așa cum se zice, fiindcă nu bulimia îl face să înghită, ci instinctul pur. „Bine, domnișoara, îi spusei când pofta ei se potoli, așadar afișezi cea mai inocenta sinceritate spunându-mi o minciună. Uiți că eu am fost la pușcărie și știu perfect câte adevăruri se pot spune despre un om care a fost condamnat." Auzindu-mă, aproape se înecă când vroia să înghită. „Eu minciună?! zise mimând uluirea (dar deja un mic surâs echivoc îi apăruse în colțul gurii), ce minciună?!" „Un adevăr"... continuai, și îi spusei câte adevăruri însoțesc un om care e condamnat. „Cel mai frecvent invocat de oameni, ca părinții tăi, sunt cocoșeii! De, aurul! Cui nu-i place?! Nu e o rușine că ai vrut să-l păstrezi, fie că ai fost bogat sau, și cu atât mai mult, dacă ești sărac. *Auri sacra fames!* Spune-mi adevărul pe care îl știu părinții tăi." „Nici ei nu-l știu", zise. „Atunci spune-mi-l pe cel care s-a invocat când s-a dat sentința." „Au fost mai multe. Întâi sabotaj, dar s-a încercat pe urmă să-l scoată criminal de război." „Deci nu cocoșei?!" „Nu!" „Dar ați avut!" „Da, am avut, dar i-am predat la stabilizarea din '47." „Pe toți?" „Bineînțeles!" „Și n au fost nici sabotori, nici criminali de război?" „Cine, părinții mei?!" „De! făcui, exclamația asta poate să fie doar expresia adevărului pe care îl știi tu!" „E purul adevăr, zise, adevărul cel adevărat, părinții mei n-au făcut nimic." „Și câți ani li s-a dat?" „Trei ani!" „Corect, zisei, într-adevăr pentru nimic se dă trei ani... Totuși..." „Vrei să-ți povestesc?", îmi ghici ea gândul. „Da, așa, câteva fraze... Bănuiesc, zisei, că ai mai povestit asta de nenumărate ori, prin autobiografii sau și mai rău, sub anchete, și că nu-ți face nici o plăcere să-ți reamintești." „Ai dreptate, zise, așa s-a întâmplat... Am fost pusă să povestesc și să repovestesc.. Din pricina inflației, cu mult înainte de naționalizare, tata a cerut un credit de la Banca Națională, nu știu câte sute de miliarde, știu însă că un salariu mediu ajunsese un milion de lei lunar... Avea nevoie pentru materia primă care se scumpise, aur pentru stilouri, substanțe chimice pentru cerneluri, creioane... I s-a acordat împrumutul, girat de instalațiile fabricii, care erau în bună stare de funcționare, și a băgat toată materia primă în magazii. E de la sine înțeles că după această achiziționare tata n-a riscat să-și epuizeze stocurile livrând papetăriilor produsul finit la un preț care chiar a doua zi ar fi și crescut, risca falimentul, a așteptat o reglementare a situației, fiindcă între timp un salariu mediu ajunsese patru milioane lei lunar. Drumul între produs și papetării era drumul spre lichidarea fabricii. Ar fi cerut un nou împrumut, să-și plătească măcar salariații, dar se gândea dacă în ritmul ăsta ar mai fi putut să-l acopere prin producție. Sigur, putea să lichideze, dar atunci ar fi rămas doar cu niște hârtii în mână, hârtii pe care scria un milion, dar ce valoare avea acel milion? Ce să facă cu astfel de miliarde? Pe de altă parte, în presă se vorbea mereu de sabotaj și țin minte că a apărut în acest

sens și o lege care încerca să facă ordine în producție. Legea era bună, dar l-a speriat pe tata. Un cocoșel ajunsese cincizeci de milioane de lei. Pe de altă parte, cine să cumpere în această situație o fabrică și, cum ți am spus, cine s-o vândă pe astfel de hârtii? Vânzările și cumpărările pe bază de aur erau ilicite, cu toate că Banca Națională lansase din fondurile ei, care nu erau mici, cocoșei pe piață, în mod oficial, bineînțeles. Dar asta o făcuse imediat după război, și era în favoarea celor bogați, fiindcă numai ei puteau să-i cumpere și să se pună astfel la adăpost de inflația care se anunța. Acum tranzacțiile pe bază de aur erau interzise prin lege. În această situație, cum ți-am spus, foarte grea în care se găsea tata, a venit într-o zi la el în birou un individ care i-a pus sub nas un document de închidere a fabricii. Tata l-a semnat, aș zice, ușurat, cu toate că nu s-a făcut nici un inventar și nici nu i s-a dat voie să mai ia ceva de acolo, iar aurul a trebuit să-l predea. Nu se spunea în hârtia aceea nimic care să reglementeze viitorul relației patronului cu fabrica lui, nici confiscare, nici rechiziționare, nici donație, doar atât: închidere. Peste un an a venit decretul general de naționalizare. Deci asta era, a înțeles tata, și s-a liniștit pe deplin. Statul preluase treptat unele întreprinderi cu mult înainte de decret, pentru a-i împiedica pe patroni să înstrăineze unele valori, acțiuni, valută străină, până ce condițiile politice vor fi coapte pentru actul oficial al naționalizării. Mai târziu am aflat cu toții, din procesul Malaxa-Pop-Bujoiu, că unele mari întreprinderi metalurgice și siderurgice reușiseră totuși să înstrăineze astfel de valori... Tata îi înjura, fiindcă pe lângă acești magnați el era un biet fabricant de mărunțișuri. Nu fiindcă ar fi considerat bună naționalizarea în general și mai ales a micilor întreprinderi în special (din contră, pretindea că Marx nu preconiza chiar naționalizarea a tot ce există, ci doar a acelor întreprinderi de interes național, mine, petrol, siderurgii, dar nu și a unei biete fabricuțe de creioane sau de nasturi, unde inițiativa particulară ar fi eficientă, bineînțeles, zicea el, tot sub controlul statului, cum a rămas, de pildă, Guban, din Timișoara... dar de ce numai Guban?), nu, el îi înjura pentru că realmente acești magnați realizaseră veniturile lor cu capital uman de-aici din țară, și nu aveau dreptul să scoată din țară aceste venituri și mai ales aceste acțiuni, valoarea adică a înseși întreprinderilor, pe care, zicea tata, statul român va trebui într-o zi să le răscumpere, fiindcă legea naționalizării nu era valabilă și pentru posesorii acestor acțiuni înstrăinate, iar comerțul nostru cu lumea capitalistă va deveni curând obligatoriu, comerțul are legile lui, da, îți cumpăr, dar îți plătesc cu valori românești aflate în posesia mea... Că eu, vezi, am naționalizat... Ai naționalizat dumneata, să fii sănătos, dar datoriile externe anterioare sunt obligatorii, dacă vrei să fac afaceri cu dumneata. Zicea tata! Atunci asta părea o erezie, dar uite că acum am auzit că plătim din greu... El știa dinainte și considera că nimeni n avea dreptul să se sustragă legilor țării sale, chiar dacă nu era de acord cu ele. Nu era el de acord, dar marea majoritate a conaționalilor lui era, *Dura lex, sed lex*... Că el considera drept o gravă greșeală că nu l-au lăsat să conducă mai departe fabrica, nu neapărat ca director general, și bineînțeles nici ca om de serviciu, ci ca specialist în producția respectivă, asta era o naivitate a lui... Înlăturarea definitivă a patronului el n-o înțelegea ca o înlăturare a unui mit (trebuia să se realizeze lozinca: producem fără patroni, mai bine decât ei și împotriva lor – adică împotriva mitului eficienței particulare) și mai ales nu înțelegea că înlăturarea lui, chiar fizică, însemna înlăturarea unui simbol, cel al exploatării omului de către om: patronul, el era acel simbol! Asta înseamnă, zicea el, continuarea în politică și economie a utopiei filozofice. Marxismul e o utopie ca oricare alta, socialismul însă e un vis vechi al oamenilor, care e, dacă stăm să ne gândim bine, un vis al concordiei... Lupta de clasă trebuie să înceteze, și nu cum zice Stalin, că trebuie să fie

«ascuțită». Avea dreptate, așa gândeam și eu și nu numai eu – asta pe atunci, fiindcă ce s-a întâmplat pe urmă... Fiindcă nu numai că i s-a oferit un post de om de serviciu (si bineînțeles că nu la el în fabrică, ci aiurea), dar... Te interesează, se opri ea însuflețită, ceea ce as vrea să-ți spun acuma n-am mai spus o la nimeni..."

Se ridică, strânse masa, ciocnirăm, apoi după ce bău se duse în pat și își continuă povestirea cu genunchii la gură, cu bărbia pe ei, privindu-mă intens, cu acea încredințare eternă a oricărui povestitor că o desvăluire modifică totdeauna ceva, în sine sau în celălalt... „Tata nu rămase senin și nici atât de idilic în idei si generos în aprecieri cum ți-ai putut da seama din cele ce ți-am spus până acum. Era la început... Dar a început atmosfera de ațâțare. Întâmplător el era un om deosebit, cum am încercat să-ți sugerez, absolvise Academia de studii comerciale, nu si petrecuse adolescența ca un *fils à papa*, cum nu m-a lăsat nici pe mine să mi-o petrec. Spun asta ca să-l detasez de fauna marilor rechini îmbogățiți fără muncă, sau chiar și prin muncă, dar a căror comportare era sfidătoare și nu o dată nerușinată... Lux, petreceri, etalarea bogăției, lipsa de grijă fată de cei pe care îi angajau în uzinele și fabricile lor, și pe care într-adevăr îi exploatau, profitând de lipsa unei legislații democratice a dreptului la grevă și mai ales profitând din plin de relativa noastră înapoiere care se exprima prin realitatea unui surplus de brațe de muncă – nu-ți convine acest salariu, slavă Domnului, așteaptă la poarta uzinei o grămadă ca tine să se repeadă, flămânzi, să-ți ia locul... Era senin, da, era un cap, dar nu era un filozof, ci un om dotat cu sensibilitate si din ce în ce mai des se irita sub presiunea atmosferei încărcată de fulgere artificiale și ridicule, de care râdeam, dar care, începând să facă victime, nu le mai considera nimeni artificiale, deși continuau să rămână în ochii lor tot ridicule: victimele își păstrau la anchete ținuta, erau superior ironici, fără să înțeleagă că totul era fără ecou, fiindca, povestind acasă, soția, mama, bunica, copiii îl priveau înstrăinați și neliniștiți: făcuse rău, nu se purtase bine... Și aveau dreptate?! Aveau si nu aveau. De fapt nu aveau, căci astfel nu făceau decât să-l desarmeze, chiar dacă ceea ce urmă părea să confirme teama lor irațională de animale care simțeau că aveau să fie hăituite... Așa era, ca o nouă temă beethoveniană a destinului, bubuiturile în ușă ale securiștilor făcură în curând ca râsul să înceteze și ironia să înghețe. Scuză-mă, sunt patetică, dar am pentru întâia oară sentimentul că pot comunica din plin cu cineva... Ți s-a părut că nu te aud fiindcă nu ți-am răspuns, nu m-am angajat în adâncime în ideea că suntem prea puțini ca să aibă loc la noi la *Oraca* un spectacol caracteristic... Când ai spus că astfel de spectacole sunt în scădere... Atenție! Experiența noastră proprie, epuizată, nu înseamnă epuizarea Experienței, cu e mare. Așa a crezut și tata. Nu mai era patron demult, trăia, ca si alții, din ceea ce reușise să păstreze; închiderea fabricii fusese pentru el un avertisment că în curând îi vor lua si casa, și o golise din timp de valori, cum ar fi tablouri, bijuterii, argintării, covoare, mobilă stil (nu-i fusese dibuit încă garajul, unde păstra *Aubusson*-uri, candelabre de Murano, Grigorești, Luchieni), pe care nu le vindea ieftin, cu frenezia smintită a unora care credeau că în curând vor veni anglo-americanii și vor recupera ei pe urmă totul cu vârf și îndesat... Eram totdeauna alături de el când se înființa un nou îmbogățit, dramaturg de succes fiindcă stigmatiza idilic birocrația, compozitor care satiriza melodic pe Marinică zis codașul, emisar al ștabului care, prin insinuări că putea să-ți confiște totul, îți oferea generos un preț... derizoriu... Înainte să-și desvăluie prețiosul garaj, tata, sfătuit de mine, îl primea pe cumpărător nu acolo, ci acasă, în modestul nostru apartament, unde eu, figură ștearsă, asistam la discuție, răsfoind absentă un album... Când eram foarte atentă, tata înțelegea că individul trebuia expediat. Astfel am primit un mare compozitor care timp de

doi ani a fost cumpărătorul foarte tăcut, nu prea bogat, dar perseverent al acestor obiecte de valoare pe care le-a achiziționat treptat... Un om influent, prieten cu regele Greciei (el însuși victima, la un moment dat, a cupidității soției, prinsă că făcea trafic de valută, a scăpat datorită hazardului, tocmai atunci regele Greciei făcea o vizită în România si a vrut să-l vadă pe marele compozitor și pe simpatica lui soție; «simpatica» însă era la beci, bineînțeles că a fost scoasă imediat și s-a trecut cu buretele peste...)." „N-a murit, zisei, acest mare compozitor... și dirijor...?" „Ba da, tresări ea, ca și când moartea, un incident oarecare, abia putea fi pomenită, soția lui însă duce mai departe viața în care el o inițiase, printre bețivi adică, fără ca ea să bea, mai ales printre cei tineri, al căror limbaj deșucheat, *en jetant merde* distrând-o, îi dă iluzia că n-a îmbătrânit și e și ea nonconformistă, la cot cu elementele nonconformiste ale tinerei generații..." „Așa trece grasul Calistrat, drept neconformist?" o întrerupsei iar. (Dacă îl cunoaste, gândii cu răceală, înseamnă că s-a culcat cu el.) „Da, zise, asa trece. N-a făcut el pușcărie?!" „Îl cunoști?" zisei fără mirare. „Da, mi a fost prezentat odată la o colegă unde eram invitată. Un împuțit!" (Nu s-a culcat cu el", gândii.) „Știi de ce a făcut pușcărie?" „Nu, dar pesemne că la vreo beție o fi spus ceva și o fi fost turnat", zise ea naivă. „Nu, spusei cu melancolie, a violat o curvă." „Cum?!!" „Da, repetai, a violat o curvă și a fost condamnat la șapte ani, dar avocatul a făcut recurs și i s-a redus pedeapsa la un an. Pe urmă, după ce a iesit, același avocat a reușit să redeschidă procesul, sau cam așa ceva, si i s-a șters complet din dosar orice condamnare. Anul trecut a luat Premiul de Stat..."

Se uita la mine stupefiată și se vedea cum patetismul o părăsește și i se anunță pe chip râsul, până ce izbucni, întâi înalt, apoi repetat, pe trepte mai joase, fermecător ca și surâsul indescriptibil. Apoi brusc redeveni stupefiată, ca să izbucnească iar. Avea un râs cu o coloratură bogată, e tot ce pot spune. Era

o surpriza, ca și surâsul, ceva profund atașant, de o tandrețe turburătoare. „De ce râzi? o întrebai cu aceeași melancolie. Ce ți se pare caraghios, faptul că a violat o curvă?! Mie dimpotrivă, mi se pare tragic!" „Nu! izbucni ea din nou. Glasul tău! Poți să mai spui o dată?" Mă arătai mâhnit. „Eu îți vorbesc serios și tu râzi!" Sări din pat și îngenunche lângă fotoliul meu, uitându-se în sus la mine cu o gravitate cercetătoare și pasionată: „*Ton humour est merveilleusement irrésistible*, îmi șopti. Seamănă cu al tatei! Câți ani ai?" „Câți am? Patruzeci?!" o întrebai tot pe ea. „Imposibil. Când erai asistent n-aveai mai mult de douăzeci si cinci. Acum trebuie să ai vârsta lui Dante când a intrat în infern, *nel mezzo del camin* pe vremea aceea asta însemna nu cu mult peste treizeci..." „Da, confirmai, și chipul ei mă atrase irezistibil, privirea mea părăsi geamul. Asta e vârsta pe care o am, dar de la Dante încoace acest *nel mezzo del camin* s-a mutat spre patruzeci..." „Înțeleg, zise, e vârsta pe care o simți... Și eu mă simt de treizeci..." „Dar a douăzeci și cinci!" „Cam așa!" si surâse cu o vagă ironie enigmatică. Avea mai mult? Sau mai puțin?...

IX

O temere obscură mă făcuse să mă uit pe geam, dar foarte persistent. Ce mi se întâmpla? Eram unde trebuie? O senzație stranie îmi cutreiera întreaga ființă: fata asta, în ciuda impresiei de supunere pe care mi-o inspira, era mai puternică și mai liberă decât mine. Se desvăluia și părea slabă si umilă, dar era? Multe știam despre mine, dar nu că *mon humour est merveilleusement irrésistible!* Cine descoperă mai multe decât știi tu însuți despre tine îți e superior... Sau nu?! Sau ce? Îmi revenii însă. Întru cât nu eram eu total liber? Nu acest gând era expresia temerii, se substituia sensului ei adevărat, care îmi scăpa. Iar mai puternică nu era, ci doar mai tânără...

Se retrăsese în pat și mă întreba din priviri dacă știu unde pierduse firul și dacă mai doream, ca și înainte, să-mi povestească. „Spuneai de tatăl tău, zisei, că începuse să se irite..." „Da, reluă, își pierdea seninătatea și gândirea fermă și liniștită. Se simțea din ce în ce mai jignit de aceste ațâțări la ură, mai ales când auzea la radio și citea și în presă că această ură ar fi fost sfântă... «Bine, mă întreba cu ochii lărgiți de indignare, dar se poate crea o lume nouă pe o astfel de morală?» «Tată, încercam să-l liniștesc, astea sunt vorbe, lumea nu se creează pe ceea ce e nefiresc, se creează prin voința noastră a tuturor și urmând numai legile pe care ea le știe din instinct că nu-i pun în primejdie viitorul. E o perioadă de tranziție, cum de altfel se și spune foarte bine.» «Da, înțeleg, dar Stalin a murit, de ce atunci parcă e și mai rău ca acum trei ani, când el se ocupa foarte încântat de sine de chestiuni pașnice, cum ar fi limba, limbajul și îi învăța pe proști că limba nu are caracter de clasă...?» Îl pasionau pe tata astfel de probleme, le lua în serios, când pentru mine ele erau futilități, să nu dai pe ele nici o ceapă degerată. Nu credeam că Stalin singur era responsabil de astfel de idioțenii, ci imbecilitatea umană care își trăia și ea o scurtă domnie. A o înfrunta era inutil și chiar primejdios, îmi dădeam seama. El nu-și dădea! Vroia să înțeleagă cum de se produce acest abandon total al vechilor valori, care, credea el, se prăbușeau, fără să-și dea seama că de fapt doar se retrăgeau lăsând pitecantropul să ocupe și el scena o dată, să-l vedem dansând cu frenezie și să învățăm, să ne pierdem adică iluziile și complexele de vinovăție că nu i s-a acordat și lui șansa de a evolua... Nu mă miram de înțelepciunea mea. Platon ne arată că până și un sclav știa ceea ce nu se credea că poate ști, era de-ajuns să i se pună întrebări. Mie mi le punea tata... Până în ziua când ni se bătu la ușă și fu arestat. E nevinovat, mi-am spus eu, n-au ce să-i facă. Urmă un proces în care fu acuzat că a luat, ca patron, un împrumut de la Banca Națională, pe care și l-a

însușit și fu condamnat cu blândețe să-l restituie în rate lunare de câte cinci sute de lei. Avocatul, un nemernic, fostul lui avocat de pe vremuri, trecu de partea acuzării, cerând doar circumstanțe atenuante pentru clientul său, care sabotase fără să cunoască legile, când el avea la dosar probele că acel împrumut fusese folosit pentru achiziționarea de materie primă, care în momentul închiderii fabricii se afla în magazie. «Care magazie?», a întrebat sarcastic procurorul. Avocatul, în loc să fi citat martorii, muncitorii care știau toți de felul cum se închisese fabrica și de existența acelei materii prime, care fusese folosită în continuare, fiindcă în realitate fabrica nu se închisese, s-a bâlbâit ca un idiot, dar cu o bâlbâială ticăloasă, intenționată, împiedicându-l pe tata să vorbească, luându-l prin surprindere. A venit pe urmă la noi transpirat, cu o stupidă satisfacție pe figură, că «domnule Culala, a ieșit bine, extraordinar de satisfăcător, dacă vorbeați i-ați fi îndârjit și acum n-ați mai fi fost în libertate, credeți-mă pe mine, care știu multe, martorii n-ar fi depus în favoarea dumneavoastră, am stat de vorbă cu ei, n-am vrut să vă avertizez, ca să nu faceți vreo prostie la proces, să le spuneți vreun cuvânt urât... Asta ar mai fi lipsit, să insultați dumneavoastră, fostul patron, pe muncitori...» «N-aveam de gând să-i insult și nu cred că oameni pe care eu îi cunosc bine ar fi putut să mintă, i-a răspuns tata, ieși afară, netrebnicule, nu te-am angajat să gândești pentru mine, ci să-ți faci datoria și să prezinți justiției probele de la dosar.» «Fă recurs, dacă vrei să-mi dovedești că nu ești un laș.» Atunci avocatul și-a venit parcă în fire și a început să ne spună să nu facem recurs. «Vă rog eu, ascultați-mă, cinci sute de lei pe lună îi achit eu fără să știți, câștig destul, un recurs poate avea consecințe imprevizibile, nici nu bănuiți, nu sunt la primul recurs de acest gen și cunosc urmarea...» M-am gândit atunci la mine, eram studentă în anul trei... Un recurs ar fi putut avea ecou la cadrele facultății, care stătuseră până atunci relativ

liniștite, dar începuse să circule un svon că se vor redeschide toate dosarele și eram vag neliniștită... «Aveți dreptate, i-am spus avocatului, nu vom face recurs.» «Înțelegeți, domniță, a gâfâit el ștergându-și necontenit gâtul de sudoare, în fața probelor se va da câștig de cauză, adică nu se va da, se va trece peste, dar se va deschide un alt dosar, pe baza unei „sesizări" a unui fost portar sau a unui fost om de serviciu frustrat, care la întrebarea dacă ați fost văzut stând de vorbă cu un neamț în timpul războiului, o să răspundă: cum să nu, erau legați, domnul Culala lucra direct cu I.G. Farben, atâta lucru știa și el de pe plicurile cu vopsele pe care le folosea muierea înainte să-i croșeteze flanelele din lână de oi țurcană, cu toate că asta n-avea nici o legătură cu creioanele chimice, mă scuzați, domniță, sărut mâna, văd că dumneavoastră sunteți foarte realistă... foarte... foarte realistă...» Vorbea ca și când ar fi și cunoscut unul care putea să declare o astfel de inepție, și la întrebarea mea răspunse gâfâind că nu numai că îl cunoaște, dar sesizarea exista în dosarul domnului Culala... «Cine e lepădătura asta?» zise tata scârbit și obosit. «V-am spus, a fost om de serviciu sau portar, pe care l-ați dat afară pentru beție.» «Da, confirmă tata, știu cine e, dovadă că am avut dreptate e că tot portar a rămas, n-a ajuns nimic.» «Aveți grijă, a mai zis avocatul, dacă vi se întâmplă ceva din pricina acestei sesizări, dumneavoastră vă puteți apăra (eu nu!) spunând că l-ați dat afară fiindcă făcea agitație legionară în fabrică. Citați-l pe maistrul Berlogea, care vă e favorabil și știe mai multe despre acest...» Apoi se ridică și plecă. Peste câteva săptămâni îmi dădu un telefon și îmi fixă o întâlnire. Avea ceva să-mi spună... Mă gândii: ce vroia să-mi spună? Nu cumva vroia să-i devin amantă, cum i se întâmplase unei cunoștințe, fata fostului proprietar al fabricii *Tricotajul*, pe care o șantajase un avocat amenințând-o că numai el putea să-l apere pe taică-său de pușcărie și că, dacă nu-i cedează... Îi cedase, dar nu-l putuse

salva pe taică-său, și după ce fusese închis toanta tot n-o rupsese cu el, o ducea de nas că o să facă el recurs extraordinar și alte baliverne. Nu, omul meu se purtă corect, dar mă avertiză să nu mă sperii de ce-o să-mi spună. Pe căi pe care numai avocații, tot întâlnindu-se între ei prin culoarele justiției, le cunosc (își fac servicii reciproce, șoptindu-și în treacăt informații prețioase), a aflat că dosarul tatei a fost ridicat de Securitate și că el știe bine ce înseamnă asta: un nou proces și, înainte de asta, arestarea iminentă. «Nu e nevoie, zise el, să vă fac atentă că dacă spuneți cuiva că eu v-am prevenit, risc pușcăria. Domniță, zise, tatăl dumneavoastră trebuie să dispară de-acasă astăzi, pe lumină, fiindcă s-ar putea ca chiar la noapte să vie să-l ridice. Să dispară în regat, unde nu-l cunoaște nimeni, să se ducă undeva pe un șantier ca simplu muncitor. Pe șantierele astea cu mii de oameni cadrele sunt mai puțin active, în sensul că un dosar cu numele de Culala nu le spune nimic, afară de faptul dacă tatăl dumneavoastră, dintr-un anumit exces, n-o să se apuce să declare că a fost patron. Asta da, atrage atenția, dar practic nu poți bănui mii de oameni că au dat autobiografii false. În genere, sunt verificate cadrele de conducere, un simplu muncitor e lăsat în pace, doar dacă nu face prostia să se laude primului venit cu ce-a fost el altădată. Pe urmă mai vedem. Dacă domnul Culala nu este căutat acasă timp de câteva luni, înseamnă că pericolul a trecut, poate să se întoarcă...» Astfel grăit-a avocatul și spusele lui se adeveriră, nu chiar în noaptea aceea, dar după vreo zece zile veniră să-l ridice pe tata. Numai că pasărea nu mai era în cuib. Nu-mi fusese greu să-l conving să plece, deși, zise el, «dacă o fi să fie, tot mă găsesc ei...» «Poate nu te găsesc, ai o șansă, zisei, în timp ce altfel...» Mă bucuram de un singur lucru, că aceste evenimente, procesul și acum fuga făcuseră să-i dispară iritarea aceea care îi tocea nervii. Se liniștise, nu-l mai obseda gândul că asta, sau aia veneau în contradicție cu nu știu ce valori absolute la care, vezi dragă

Doamne, nu trebuie să renuntăm. Acum avea, ca să zic așa, alte pisici de biciuit... Își recăpătase și humorul și părea chiar amuzat că la cincizeci și cinci de ani lua viața de la cap, se va specializa într-o nouă meserie. Era încă voinic, îmi spuneam că o să se descurce. Ne-am înțeles să nu ne scrie scrisori, să nu telefoneze, să nu ne spună unde e... «și să nu te însori pe-acolo, glumi și mama. Ești la vârsta periculoasă!...»".

X

„Asta se întâmplase într-o duminică. Vinerea următoare, tocmai când vroiam să mă întorc acasă, o colegă (plecam totdeauna împreună) îmi strânse brațul și îmi șopti speriată: «Suzy, ia uite ce scrie acolo!» Mă uitai. Pe perete, lângă afișier, văzui o lozincă cu litere de-o șchioapă scrise cu tuș pe o bandă de hârtie de un metru, lipită la capete, citii: *Culala S. la cadre*. Din prima reacție mă opri această colegă: «Ce faci?» «Ce să fac, mă duc acasă.» «Dar te-a chemat, du-te acum și vezi ce e». «Și mâine nu pot să mă duc?» «Du-te imediat, Mâță ăsta cine știe ce poate să-ți facă.» »Cine e Mâță?» «Chiar nu știi? E noul șef de cadre, cât a fost numit a și anunțat că o să reactualizeze toate dosarele.» «Da, zic, și ce e sistemul ăsta să mă anunțe astfel, ca și când n-aș fi într-o universitate, ci într-o instituție de delincvenți minori... Și chiar și acolo...» Și, înfuriată, rupsei afișul și îl călcai în picioare. «Da, zise colega mea, l-a pus aici să-l citească toți, ca și când te cheamă la el la interogatoriu... Vrea să bage groaza în noi...» Mă dusei... Mă întâmpină un individ galben ca o molie, și cât mă văzu aprinse lampa de pe birou și mi-o puse în ochi: «De ce n-ai declarat, ticăloaso, că tatăl tău e un criminal de război?!...» Astfel mă izbi, fără nici o introducere, crezând că o să-mi ia piuitul. «Tata nu e criminal de război», îi răspunsei cu un dispreț sec. «Daaa?! țipă molia isterică. Atunci de ce a fugit de acasă?!» «S-a despărțit de mama, răspunsei, vrea să divorțeze» (tot astfel răspunsesem și securiștilor

când fusesem întrebate unde e). «Spune unde e, țipă molia. Așează-te și dă o declarație.» «Nu știu unde e, nu ne-a spus», zisei. «Dacă nu spui, mă amenință molia cu un glas de molie (dacă poți sa-ți imaginezi asa ceva!), te exmatriculăm! Mai gândește-te! Și n-o să te exmatriculăm cum crezi tu, ci îți pregătim un tacâm. O să te îneci cu el! o să vezi. Mai bine spune!» «Nu vă permit să mă amenințați. Nu știu unde este tatăl meu, și chiar dacă aș ști, faptul că e acuzat că ar fi criminal de război m-ar împiedica să-i divulg adresa. Vă repet, tata a fost patron, dar n-a făcut niciodată politică.» «Deci știi unde se ascunde și nu vrei să spui, zise el fără să se mire (singurul semn că molia, în felul ei lânos, gândea, înțelegea, așadar, că era firesc ca o fată să-și apere tatăl). Nici nu știi ce te așteaptă, continuă, o să vrei să spui și n-o să-ți mai folosească la nimic. Mai bine spune de pe-acuma.» «Nu știu unde e, repetai. Și nu mi-e frică de amenințările dumitale...» Chiar nu mi era. O să mă exmatriculeze, ei și? O să văd eu ce-o să fac. Nu-i spusei nimic mamei, aveam timp s-o fac atunci când exmatricularea se va produce, n-avea nici un rost să-i dau și ei un aconto. Vinerea următoare afișul reapăru la fel de lăbărțat și obraznic și scena cu molia se repetă: «Întâi, declari sau nu, ticăloaso, că tatăl tău e criminal de război? Apoi doi: spui sau nu spui unde se ascunde?» Și cu aceeași lampă pusă în ochi. Iar eu dădui aceleași răspunsuri. Și tot așa, din vineri în vineri, afișul reapărea, dar observai că miercuri și joi Adriana S. și Virginia D. (alte colege de facultate) erau chemate și ele la molia care purta nume de pisică. Erau mai mici ca mine, amândouă din anul întâi, fete de șaptesprezece ani, cum aveam să-mi dau seama mai târziu, niște bănățene... Una blondă cu ochi albaștri, cealaltă o șatenă orgolioasă, dacă pot s-o caracterizez astfel, fiindcă să vezi ce s-a întâmplat... Nu te superi dacă te rog să-mi mai torni și mie puțin vin?" zise cu alt glas, în felul ei exterior, ca și când ne-am fi aflat la noi la *Oraca* în timpul orelor mele

contabile și mi-ar fi vorbit cu extrema ei politețe puțin precipitată și umilă.

Mă ridicai și îi întinsei paharul gol și apoi îi turnai. Îl bău fără întrerupere cu o lăcomie crescândă, apoi mi-l înapoie exclamând: „Ah ce bun e, mi-a fost sete, nu știam de ce mi s-a uscat gura!“ „Mai vrei?“ „Nu, fiindcă mie vinul negru îmi dă somn și vreau să termin povestea începută, știu că te-am făcut curios și mâine, poate, n-aș mai putea spune nimic… sau cine știe când… Nu sunt imprevizibilă, cred eu, așa cred mereu, dar mă cunosc, sunt născută în zodia Racului, dau îndărăt… Și asta e ceva imprevizibil chiar și pentru mine însămi… Dar îmi revin, însă știi cum e asta, totdeauna pierd ceva… adică nu știu…“ „Hm! făcui. N-aș fi crezut! Am gândit și eu asta despre tine!“ „Chiar?!“ „Da, e ceva în felul tău de a fi care sugerează darea înapoi. Asta nu înseamnă că e din pricina zodiei!“ „Ba da, protestă cu o imensă convingere. Așa este! E din pricina zodiei.“ *„Neti, neti!* râsei eu. Ar însemna ca multitudinea de ființe umane care s-au născut în această zodie, milioane, să-și semene. Ceea ce e absurd!“ „Ce înseamnă *neti, neti*?“ „Nu este așa! nu este așa! În sanscrită!“ „Cunoști sanscrita!?“ „Nu, dar cadâna pe care zici că erai geloasă știa!“ Se uită iar la mine să-i reamintesc unde rămăsese… „Nu te mai chema numai pe tine la cadre“, zisei. „Nu, nu acolo… se întrerupse. Ba da, de fapt acolo, dar vroiam să mă întorc puțin înapoi, să-ți explic cât erau de naive aceste două bănățene și nu știau ceea ce toată facultatea știa. Din comitetul U.T.M. făceau parte doi inși, mari specialiști în reuniuni tovărășești… Cine nu se duce acolo unde poate auzi muzică și poate dansa? Cei de o vârstă. Nu-ți pasă dacă la un moment dat observi că un oarecare Ghiță sau Costică devin onctuoși și insistenți, arătându-ți foarte mândri dinții lor lați de mămăligă. Organizatorii… Asta ar fi prea de tot, ei și-au dat osteneala, au organizat totul, și chiar pe ei să-i refuzi când te invită la dans? Mai ales că dincolo de înfățișarea

lor șoldie erau perfect politicoși. Unul din ei a încercat discret să mă apropie de el mai mult decât se cuvine și la fel de discret m-am făcut că nu înțeleg… M-am oprit: «Dansăm?», i-am spus foarte fermă. Și-a dezvelit frumusețea de dantură, s-a înclinat cu capul într-o parte și s-a retras. Aiurea! parcă nu erau acolo o mulțime de fete drăguțe care să le accepte stilul, părea el să-mi spună ironic. «Mă scuzați, altețăl» Ceea ce și făceau amândoi, adică le alegeau, și într-o zi le dădeau de știre: «Ileana B. și Victoria N. duminică după-masă sunt convocate la tovarășul Ghiță, acțiune U.T.M..» «Acțiunea» se petrecea la ei acasă, înțelegi în ce sens. Fetele cedau, dintr-o temere care începuse să se insinueze că nu era bine să te pui rău cu ăștia. Puteau fi acuzate, chiar dacă originea lor era sănătoasă, de pildă, de cosmopolitism! Una a fost exmatriculată fiindcă purta ciorapi *Capron* (unguurești!), se ruja și purta haine de la Consignația. Cineva i-a luat apărarea și a fost și el exmatriculat pe loc… Dar cele două bănățene nu numai că nu s-au lăsat prinse în acest joc, dar chiar s-au plâns rectorului, și nu numai oral, ci și în scris. Ai crede din asta că erau curajoase. Naive oricum erau, fiindcă ele habar n-aveau cine conducea de fapt în universitate: tipii ăștia, care au băgat chiar la pușcărie pe ultimul universitar de modă veche care ne mai rămăsese, un profesor admirabil (ca profesor, fiindcă și ăsta era un fustangiu, cam păgubos însă; nu știu dacă chiar a fost închis și cât timp, cred că puțin, pe urmă s-a pomenit repartizat la un strung… după vreun an a fost reprimit…). Bineînțeles că Ghiță și Costică n-au pătit nimic, în schimb s-au înfuriat cumplit și, desigur, nu îndată, ci ceva mai târziu, s-au răzbunat. Ce se află în legătură cu chematul la cadre a celor două bănățene? Chemare care a coincis cu instalarea moliei pe acest post și cu acțiunea de reactualizare a dosarelor în universități. Că Adriana S., blonda cu ochii albaștri, ascunsese că tatăl ei avusese pe vremuri un joagăr, iar Virginia D., șatena orgolioasă, că tatăl ei avusese o moară. Ce

puteam să mai zic eu, cu tata, care lucrase mână în mână cu I.G. Farben?. Dar chemările astea încetară și nimeni nu fu exmatriculat. Hm! Gata, a trecut.. Într o zi se anunță o adunare generală a tuturor studenților și studentelor universității, în sala mare de festivități. Ce-o fi? ne întrebam. Era într-o după-amiază de mai. Aproape o mie de băieți și fete stam pe scaune și așteptam, prezidiul era gol, timpul trecea și nu apărea nimeni. Unii vroiau să plece, dar fură opriți de studenții de ordine, niște găligani care păzeau intrarea – noi credeam că erau puși acolo să pândească doar sosirea celor care ne convocaseră. Pe urmă se află: se aștepta sosirea primului-secretar orășenesc, un oarecare Suta. Tensiunea crescu: ce căuta ștabul ăsta la noi? În sfârșit sosiră, ocupară podiumul, și un alt tip de la orășenesc ne anunță că vigilența față de influențele burgheze a slăbit atât de mult în universitatea noastră, încât discutarea unor aspecte reprobabile care au fost depistate printre studenți a devenit inevitabilă. «Are cuvântul tovarășul Ghiță N., care va vorbi despre aceste chestiuni, după care vor urma discuții.» Mă așezasem chiar în față, din întâmplare sau din curiozitate, să văd mai bine. Ghiță se ridică și începu întâi să-și debiteze lozincile introductive. Glasul îi era deocamdată moderat. Vorbea liber și mi se păru chiar că are de gând să se dea de partea studenților, ale căror succese în învățătură și în activitatea politică sunt din ce în ce mai marcante, datorită unei bune îndrumari a organizației U T.M și a conducerii de partid, a tovarășului Mircea personal și a altor tovarăși (îi enumeră). «Din păcate, aceste succese ar fi riscat să fie umbrite, dacă am fi lăsat mai departe să se lăfăie în voie printre noi concepțiile și comportările dușmănoase ale unora, din fericire puțini, concepții și comportări străine de universitatea noastră și pe care noi, aici, trebuie să le curmăm din rădăcină.» Vocea se înăspri, deveni metalică, tonul începu să urce. Tovarășul Suta fuma gânditor, chiar posomorât, cu tâmplele în palme. Desigur, gândeam,

prezența în mijlocul nostru a acestui ins liniștit, despre care auzisem că ar fi un om drept, nu va admite să se producă aici cine știe ce excese. Eram sigură, adică știam (adică am ghicit din felul în care vorbitorul se transforma treptat în procuror) că nu pentru a se face acelor elemente pomenite de el o critică blândă, «cu floricele», cum se spune când cineva e menajat, fusese provocată această adunare. Da, am gândit la un moment dat, suntem vizate, eu în mod sigur, și cele două bănățene mai mult ca sigur. Și m-am liniștit, din clipa aceea acuzațiile care începuseră să ia în discursul vorbitorului proporțiile de crime de război au început să treacă pe undeva pe deasupra capului meu, iar tipul a început să mi se pară o paiață, o marionetă fără simțire și fără nimic de om în el. Da, o să fiu exmatriculată, n-o să pot termina facultatea, dar bine că am absolvit trei ani, o s-o termin eu cândva... Dacă o fi să fie! Încât nu tresării când îmi auzii numele, urmat de al celor două bănățene, calificat, al meu, de «dușman strecurat» în universitate, care își ascunde tatăl, nu vrea să declare pe unde își continua el acum uneltirile de dușman de clasă inveterat...» Dar parcă asupra mea se opri mai puțin, nu fusese preluată acuzația moliei că tatăl meu e căutat pentru crime de război. Era poate pentru faptul că eram o studentă strălucită?! N-aș putea să spun. Meritele astea nu cântăreau prea greu în astfel de situații. Mai degrabă poate pentru că nu fusesem niciodată convocată în vreo duminică la o «acțiune U.T.M.», la care bineînțeles că nici nu m-aș fi dus, nu eram atât de naivă precum cele două bănățene, să nu știu ce însemna o acțiune U.T.M. de acest gen. În schimb, joagărul și moara celor două, adică nedeclararea lor, căpătară în spusele vorbitorului proporțiile a ceva în genul spionajului în slujba unei puteri imperialiste! Și acum mă felicit că mi-am reprimat râsul auzind această inepție. Dar dacă toți ar fi făcut același lucru, și în loc să asculte într-o tăcere încremenită, adunarea ar fi izbucnit în hohote? Eu oricum aveam

motive să mă stăpânesc, dar ceilalți? Nu puteau să-i exmatriculeze pe toți. Totuși au tăcut. Întâi că sentimentele mele nu erau unanime, acuzații fuseseră numiți, deci fiecare student luat în parte (afară de trei dintre ei!) se simțea în siguranță, în al doilea rând eram deja divizați, jumătate dintre noi, dacă nu chiar mai mulți, aveau așa-zisa «origine sănătoasă» și jumătate dintre aceștia erau nuli ca studenți și își treceau examenele fără să știe nimic. Mulți dintre ei se plasaseră undeva în fund, masă compactă, ai să vezi de ce. Ei dădură tonul ropotului de aplauze care urmă după ce vorbitorul, triumfător, se așeză. Aici avui o tresărire, o grea presimțire. Aceste aplauze (care, desigur, nu erau chiar unanime, dar ce mai contau câteva zeci de abțineri?) erau rele, nejustificate și în mod sinistru premature. Nu trebuiau întâi ascultate cele trei fete? Ce se aplauda? Iarăși mă felicit și astăzi că după ce ele încetară îmi frânai cu putere impulsul de a sări imediat în picioare să le spun: «Nu înțeleg aceste aplauze! Ele seamănă a verdict care se dă înainte să se aștepte răspunsul celor trei colege ale noastre învinuite.» Eram și eu naivă, nu înțelegeam că verdictul era ca și dat și că scopul celor de la prezidiu era să ne facă să auzim desvinuiri care ar fi putut influența adunarea, ba chiar impresiona pe mulți (ori asta trebuia cu orice preț evitat). Ce vroiau atunci? Ai să vezi! Am spus *cu orice preț*! Ei bine! Acest preț s-a plătit fără clipire, ba chiar aș putea spune că pe nimeni din prezidiu nu interesa în acele ore la cât s-ar ridica eventual acest preț! Sau dacă se gândea, ăsta era un gând excitant și nu inhibitoriu. De ce era așa, nu știu, e o enigmă pe care n-am putut-o descifra nici până azi. Poate de aceea îți povestesc, să-mi spui tu, care știi multe?!... După aplauze, aproape îndată un nou șoc. Cei plasați în fund, masa compactă, au început să scandeze: *«Jos chiaburii, dușmanii poporului»*. Și abia atunci am avut revelația că eram toate trei fără scăpare. Iarăși mi-am stăpânit un impuls. Bine, am gândit furioasă, jos, atunci ce rost mai are să mai stau? Fiindcă am gândit imediat că putea fi și mai rău decât o exmatriculare, plecarea mea fără doar și poate ar fi însemnat o sfidare, ba poate pentru unii naivi chiar o recunoaștere a învinuirilor aduse, din moment ce nu avusesem curajul să mă ridic și să mă apăr... Și poate totuși nu mă exmatriculau dacă mă apăram corect și hotărât, fără să sfidez pe nimeni? «Ia s-o vedem noi acum la față pe Adriana S.», a zis după aceea tipul de la orășenesc cu o voce sarcastică. Ce sens avea acest sarcasm? Adică după ce s-o vedem, o să ne lămurim mai bine în ceea ce o privea, să contemplăm adică în carne și oase făptura hâdă a unei fiice de chiabur sabotor? Extraordinar, chiar așa a adăugat acest tip după ce fata, trecând cu chin printre scaune și bănci, s-a apropiat de masa prezidiului. «Întoarce-te, zise, să te vadă toată lumea.» Fata, ca și mine la început, credea că o să se poată desvinovăți, fiindcă arăta destul de liniștită și încrezătoare. Se uita peste sală direct, cu ochii mari, parcă ar fi vrut să spună: știu ca am dușmani și că unii nu mă vor înțelege, dar voi, ceilalți, o să mă apărați, fiindcă n-am făcut nimic rău. Nu numai că nu arăta hâdă, ci semăna cu o mică cosânzeană cu părul ei blond și ochii albaștri și cu expresia ei de certitudine că nu se poate ca Făt-Frumos să nu fie pe undeva pe-aproape și s-o scape din ghearele acelor căpcăuni din fund, care începură iar să scandeze: *«chiabu-rul, ochiul dracu-lui, dușman al poporu-lui»*, jalnice epitete, stupidă imaginație de școlari arierați! Bun, chiaburul e ochiul dracului, dar fragila făptură din fața lor nu vedeau că n-are mai mult de șaptesprezece ani? Bine, nu vedeau ei, dar cei de la prezidiu, bărbați, ai fi zis, cu simțul răspunderii față de bărbăția lor? Suta asta, poate că avea chiar o fată de vârsta ei? Sau credea că a lui era născută undeva în ceruri, nu era tot fată și nu era tot el tatăl ei, cum era și chiaburul al fetei din fața lui? Fiindcă ea spuse foarte clar și cu uimire: «Tata nu e dușman al poporului, e țăran din Banat». Declarația asta naivă stârni rumoare și ilaritate, dar nu de

simpatie, se veseleau ca și când a te simți atât de departe de ceea ce ți se spune că e tatăl tău înseamnă că vrei să prostești pe alții cu perfidia ta care simulează inocența. «Ia spune tu, puișor de chiabur, cum ai ticluit să ne ascunzi că taică-tău avea un joagăr, cu care exploatați pe țărani cerând prețuri nerușinate? a reluat tipul de la orășenesc. Ia vino încoace... Asa... Mai aproape! Mai, mai! Ia arată mâna cu care ți-ai scris autobiografia... Asa, asta e, deci cu mâna asta ai scris ca să te strecori în facultate. Mână de năpârcă! Ia arat-o si adunării... Asa, ai curajul, mai ai și curajul... Ia răspunde-ne aici, a zis Șuta, tu te-ai gândit că prin viclenia ta ai reușit să ocupi locul altuia, element sănătos, care în trecut n-a avut acces la învățământ datorită condițiilor grele de exploatare? Tot voi veniți acum, cei înstăriți, care ați făcut averi pe căi necinstite? – orice avere e necinstită, e un furt, filozofă stabul fără să se uite însă la nimeni, foarte posomorât, ba chiar îndârjit, furios – și noi suntem hotărâți să curmăm fără cruțare aceste consecințe nefaste ale trecutului. Cum învață?» mai întrebă el. «Foarte prost», strigă cineva din sală. «Poftim!» mai reflectă Șuta, ca și când întrebarea s-ar fi pus, dacă nu s-ar fi cunoscut dinainte acest răspuns. Despre mine n-o să întrebe, gândii. Șuta ásta vorbea însă acum zadarnic, fiindcă fata, pe el, nu-l mai auzise. Se făcuse brusc albă la față în clipa când individul de la orășenesc, după ce o manipulase în fel și chip punând-o să se sucească și să se răsucească încoace și încolo cu mâna ridicată, îi spusese năpârcă. Masa compactă a celor din fund începu iar să scandeze, nu mai mi-aduc aminte ce fel de lozincă. Somnambulă parcă, fata o luă încet spre ușă. Bineînțeles că fu oprită cu râsete sarcastice. Șuta își scoase haina și își slăbi gulerul si cravata. Se încălzise? Îi plăcea? Savura execuția asta publică? Fiindcă asta era, nu discuție și nici condamnare, îmi dădeam seama (cum ți-am spus, condamnarea fusese hotărâtă dinainte), asta vroiau, execuție publică și ea abia începuse. Se dădu

cuvântul celor care începură să ridice mâna, și cei din fund o copleșiră cu întrebări provocatoare, care conțineau în ele și răspunsul, care nu putea fi, după ei, altul când o vor lăsa să vorbească. N-o vor lăsa să dea alt răspuns, decât că a uneltit, a răspândit în facultate, printre colegi și colege, idei chiaburești, afirmând că la ea în sat cei săraci erau drojdia satului, fiindcă nu le plăcea să muncească, și ajungeau betivi și hoți... Murmure de indignare, strigăte pline de ură și ranchiună, ai spus sau n-ai spus, mironosiță cu gheare chiaburești. Mă întrebam și eu, o fi spus, sau n-o fi spus bleaga asta astfel de cuvinte care îi aduceau acum pieirea?... Da, pentru că după ce adunarea s-a amânat, urmând a fi reluată a doua zi când avea să-mi vină rândul și mie si satenei orgolioase, blonda bănățeană s-a dus la cămin, s-a închis în baie și s-a spânzurat cu cordonul de la capot. Șatena n a mai asteptat nici ca ziua următoare, a părăsit căminul și a dispărut din oraș. Nu mai știu ce s-a ales de ea... Astfel am scăpat eu... Nu mai vroiau să se plătească un nou preț? Descoperiseră ceva ce nu prevăzuseră? Cuvintele pot ucide? Chiar?! Fapt e că ședința nu s-a mai reluat, iar molia cu nume de pisică n-a mai pus să se lipească afișe care anunțau chemarea la cadre a Culalei S. sau a altcuiva. Asta până în toamnă, când am fost totuși exmatriculată. Dar fără ședință. Tovarășul Mâță mi-a dat o speranță. Fiindcă eram un element dotat, puteam fi reprimită după un an dacă mă duceam undeva pe santier să lucrez acolo ca simplă zidăriță. Bineînțeles că m-am dus, dar între timp ambii mei părinți au fost arestați... Tata s-a întors acasă sperând că dacă mă scăpa astfel de învinuirea că nu vreau să declar unde e ascuns voi fi reprimită în facultate. Abia că n-am fost reprimită, deși am lucrat un an întreg pe un șantier de construcții de locuințe. Atunci am părăsit santierul și am urmat, ca și tine, niște cursuri de contabilitate simplă, unde am fost primită datorită muzicianului care a intervenit și a spus că garantează pentru mine. Fiindcă știi bine, în

chestiuni de bani și contabilitate, cadrele resping pe cei care au un dosar si o origine socială ca a mea." „Eu am un dosar chiar încărcat, zisei, dar am fost totuși primit." „Da, dar tatăl tău n a fost patron!"

XI

„Bine, zisei, și ce nu înțelegi din toate astea? Care e enigma?" „Păi, pentru că am fost foarte atentă și multă vreme am crezut că «toate acestea» nu angajează pe nimeni, nici cei care fac pe procurorii în aceste adunări, nici cei care sunt puși la zid nu se simt câtuși de puțin implicați, fiindcă adevărul e în altă parte și toată lumea îl cunoaște, nu moare nimeni din niște cuvinte, cel mult e dat afară și trebuie să meargă pe un șantier. Bun! Și pe șantier lucrează tot oameni! Ei si?! Nu strică nimănui să învețe să pună o cărămidă, înveți, cu această ocazie, să prețuiești mai bine clădirile și te desveți pentru totdeauna să te mai plictisești în ele. Dacă aș avea bani mi-aș face eu una singură cu mâinile mele, un vis! Nu așa mare ca asta, nu se vor mai face multă vreme astfel de case, dar aș ști eu cum s-o concep în așa fel încât să stau eu în ea așa singurică și fericită..."

Și prinsă de lirism se uită iar la mine: Ei?! Ce ziceam? Cerea prea mult de la oameni și de la viață? Nu, dar cine nu dorește același lucru, mai puțin singurătatea? „Știu eu, surâse iar cu tandra ei ironie, asta nu se va mai întâmpla niciodată!" Adică i se întâmplase odată, la părinții ei, dar cu asta gata, șansa ei trecuse. „Să nu crezi, continuă, că mă simt ca un înger căzut, pe șantier râdeam, glumeam cu alte zidărițe, îmi plăcea nepăsarea lor veselă, robustețea lor îndoielnică (nu toate erau prea sănătoase cum păreau, dar am învățat de la ele să nu mă plâng, să nu-mi fie adică milă de mine). Noaptea dormeam buștean, iar mâncarea de la cantină mi se părea excelentă... Am plecat de acolo fiindcă mi se făcuse dor de cărți, înțelegi, de oboseală nu mai puteam citi nimic..." „Și facultatea?" zisei. „Ce

facultate?" „Ai spus că molia ți-a promis că după un an de șantier te reprimește să-ți termini studiile!" „A, da! Dar crezi că o să mă reprimească? Am auzit că termenul e de doi ani, nu un an cum mi-a spus Mâță ăsta." „Ar trebui să încerci! Și la rigoare să recurgi iar la muzicianul acela, prieten cu regele Greciei!" Ea izbucni în râs: „Credeam că numai eu sunt uitucă! Cum să recurg dacă a murit?!" „A!" făcui și începui să râd de acest lucru într-adevăr vesel, că poți muri, și cei care trăiesc să uite, sau să nu uite, când da, când ba, dacă mai ești sau nu în viață, chiar dacă nu ești un om de rând...

„Dar unde am rămas?" Nu vrusei să-i mai spun, mă apropiai și îi luai capul în mâini. Ea se uită la mine surprinsă: de ce o țineam astfel? Tresări: da, da, te pomenești că o plăceam! Și ca un fulger surâsul ei minunat apăru și se stinse, cu un secret humor. „De ce râzi?" zise. Nu râsesem, știa și ea. „Mi-ești dragă", îi șoptii. Ea acceptă: „Așa!", zise și mă dădu la o parte cu un gest în egală măsură ezitant și ferm, asemeni copiilor, care nu prea înțeleg afecțiunea care li se arată. Mă ridicai și mă oprii lângă geam. Se făcuse dimineață. Raze oblice de aur săgetau printre brazi împrejurimile, iar în depărtare acoperișurile roșietice ale orașului. Nu mai aveam nici o temere, eram chiar mirat că o avusesem. Și deodată mă pomenii retrăind cu ea ceea ce îmi povestise și enigma propusă care îmi apăruse simplă se turbură, și tot ceea ce știam eu despre oameni și despre mine însumi, din câte trăisem, se încețoșă Eu avusesem despre „toate aceste" idei clare și distincte, dar cât erau ele de clare și mai ales cât de distincte? O fată, o ființă umană, își luase viața fiindcă nu suportase niște cuvinte... De ce nu le suportase? Ce univers de idei și sentimente se prăbușise în ea? „Și nu e asa cum spui?" zisei fără să mă întorc. „Nu înțeleg!" „Nu e asa cum spui, că nimeni nu se simte implicat?" „Așa mi se părea mie, iar în ședința aceea o vreme am fost încredințată că vorbitorul era vinovat, fiindcă se răzbuna că fusese respins.

Dar lovitura n-o dăduse el. Acuzațiile lui, oricât de inepte, intrau în acest consens: eu spun niște aiureli, tu o să pleci din facultate, din care și-așa n-ai fi ieșit cine știe ce, o profesoară ca oricare alta, ba chiar cam văcuță, iar eu o să fac carieră, dar cu un semn de întrebare dacă o să ajung prea departe, fiindcă au apărut mulți ca mine și nu se știe dacă n-o să ajung și eu tot un profesor pe undeva, un mic cinic supus în intimitate unei zgripțuroaice, care, fără să-mi știe bine trecutul, mi-ar pune copiii în brațe și m-ar înlănțui să-i împărtășesc soarta, robia gineceului. Nu individul de la orășenesc cu regia și isteria lui plină de imaginație provocase dezastrul. El nici nu ne cunoștea. De ce ne ura? Poți urî ceea ce nu cunoști? Da, poți urî o categorie de oameni, *in abstracto*, datorită unor acumulări imponderabile și îndelungate, dar și ura ta va fi abstractă și plată cum a fost a lui Hitler contra evreilor... Numai executanții, vezi, au fost ingenioși și imaginativi... Am citit că unii nu dormeau nopți întregi ca să caute soluțiile cele mai eficace de ucidere... Gazările să fie rapide, victimele să n-aibă bănuieli... Sigur, mergem la baie, uite dușurile în plafon... Înțeleg, tipul ăsta de la orășenesc o fi fost umilit vreodată de chiaburi, dar el nu era deloc abstract când s-a aflat în fața unei fetițe concrete, vinovată doar că nu declarase că tatăl ei avusese un joagăr..." „Înțeleg ce vrei să spui, o întrerupsei, consensul a fost încălcat..." „Da, zise, și s-au supus toți. De ce?!" „Hm! exclamai. Din lipsă de imaginație, cum bine ai spus, avea el destulă pentru toți!" „Scuză-mă, zise, nu te pot urmări! Puternicul Șuta, cu tâmplele în mâini, nu se sfia să arate că era inspiratorul subalternului lui de la orășenesc. Dar era?" „Cine dracului poate să știe?!" murmurai. „Vezi? zise cerând parcă protecție. Vezi?" repetă și întrebarea ei se formula ca un timid și fermecător repros, ca și când eu aș fi susținut contrariul, că aceste enigme puteau fi descifrate, vârâte într-o simplă formulă, cum ar fi lipsa de imaginație a unor creiere joase în stare să se lase târâte de

primul isteric care i-ar biciui să devină sadici. Rămânea cazul lui Șuta! „Oare Mircea, zise ea, primul-secretar al regiunii, un om despre care și noi știam că este un drept, aprobase această acțiune în universitate?!" „Ei, zisei, o aprobase?" „Mă întreb și eu... unii naivi spun că o aprobase, dar nu în stilul în care a fost făcută, că s-a înfuriat când i s-a raportat rezultatul. Bun, s-a înfuriat și furia lui a mai putut învia o moartă?! Mai bine ar fi făcut dacă venea la adunare, să împiedice..."

Îi spusei că îl cunosc pe Mircea și îi povestii ce rol jucase în viața mea. Probabil, încheiai, că nu prevăzuse nici el urmările, dar mai mult ca sigur că el era acela care dăduse ordin să se organizeze în universitate o asemenea ședință. Dar n-a fost ideea lui. „Chiar vrei să spui că n-a fost ideea lui?" mă întrebă ea uluită. „Da! îi răspunsei ferm. N-a fost ideea lui!" „Atunci a fost a tipului de la orășenesc?" „Cu atât mai puțin! Ăsta era mai mic decât el!" „Atunci a fost ideea lui Ghiță N. sau Costică S.?" „Nu, zisei, în nici un caz." „Atunci a cui? Te pomenești, exclamă ea cu adevărat stupefiată, că ideea a venit din aer!" „Da, desigur, bineînțeles, îi răspunsei, tu nu știi că ideile plutesc în aer? Ar fi prea comod să urcăm sus, pe ierarhie, și să i le atribuim lui ics, mics, drics... De-acolo nu vin decât, cum spui tu, abstracțiuni, formule lipsite de viață, literă moartă! care pot suna cam așa (în cazul nostru): «reactualizați dosarele universității, curățiți facultățile de elementele chiaburești și ale fostelor clase dominante». E drept, cuvântul «curățiți» nu e chiar întru totul abstract, dar implică și el o multitudine de sensuri, în cazul vostru curățirea a fost totală! În alte părți lucrurile se vor fi petrecut într-un fel mai uman. S-or fi petrecut?! Cine știe?!" „Da, aproape că strigă ea, ai dreptate, abia jos prind viață aceste directive abstracte, deci am dreptate eu, toți care au organizat și condus acea ședință sunt vinovați, inclusiv masa de studenți care n-a reacționat sau s-a lăsat manevrată! Până la urmă ajungem inevitabil tot la adevărurile

simple, la oameni vii, și nu la idei." „Da, așa este, dar ce poți să le faci? Se pare că a fost voința voastră, a tuturor, mărturisită sau pasivă, să împingeți o colegă de-a voastră la sinucidere. Cu tine cred că n-ar fi reușit nimic, deși tipul de la orășenesc ar fi inventat formule și mai rele decât «năpârcă chiaburească»." „Sunt convinsă, dar eram prevenită, răspunsese ea cu o siguranță de sine supusă totuși îndoielii. Auzisem deja, mă puteau face depravată, curvă, element descompus, îmi puteau cere să îngenunchez, să mă târăsc... Nu mă puteau însă face decât să leșin și nu pot spune că aș fi fost atât de tare încât să rezist să nu fiu împinsă până la marginea disperării... și că n-aș fi zăcut după aia zile în șir... Am imaginație... Am simțit cât e de cumplit să-ți facă oamenii astfel de lucruri. Ești amenințat să se rupă ceva în tine, să nu mai poți după aceea să mai crezi în ei, să ajungi adică să te simți alungat chiar din carapacea în care ți s-a refugiat spiritul, conștiința în care te retrăgeai să rămâi liber. Nu era posibil! Fiindcă tot acolo e cuibărită și ideea că nu poți trăi singur, și atunci cum i-ai mai fi putut privi pe stradă fără să-ți spui că sunt (și au făcut și din tine) niște handicapați și că, oricât te-ai fi străduit, ai fi revenit printre ei și ai fi ajuns, printr-o ciudată mișcare psihică a acelorași oameni, să fii iarăși simpatizată și, printr-un consens tacit, oblojită de căldura lașității lor generale și comune?! Puteai râde din nou cu aceiași, pleca în excursii, te veseleai, puteai fi chiar fericită, acea fericire strâmbă și neverosimilă a tuturor handicapaților, care își beau cafeaua cu piciorul sau se deplasează în cârje sau în cărucior, sau în patru labe... Ciuntirile, mutilările nu se vedeau, erau ale conștiinței, puteai să te hlizești fără să te sperii că chipurile tuturor căpătau în acele clipe înfățișarea tragi-comică și fantastă a unei măști, prin fixitatea interioară a infirmității care răzbătea, neștiută, în afară, ca un straniu reflex... Așa mi-au părut că arătau *toți* colegii, chiar și cei mai buni, în săptămânile care au urmat după acea sinistră ședință... Nu mă ocoleau,

dimpotrivă (firește, unii mă ocoleau), dar eram foarte neliniștită la gândul că dacă ședința s-ar relua (cu mine sau cu alții) ei tot n-ar ieși din pasivitate, de teama riscului că puteau fi la rigoare exmatriculați toți și viața lor ar fi luat un cu totul alt curs decât cel dorit de ei... Îi speria atât de tare acest alt drum? Între a fi profesor undeva și a fi zidar se căsca chiar așa un hău înspăimântător încât a fi de partea cealaltă însemna chiar cea mai mare dintre nenorociri, mai rea decât aceea de a-ți pierde sufletul? Fiindcă e o iluzie să te mai consideri același de mai înainte după ce cu acordul tău s-a comis o mișelie. Te ascunzi în masă, ei și? Crezi că dacă stai acolo pitulat și ridici doar mâna, această jalnică mână nu-ți aparține? Și la ce îți mai folosește? Să mângâi cu ea părul iubitei? Adio! Ești condamnat de-aici înainte să te abții de la acest gest, n-o să mai ai această mână, fiindcă singura ființă umană care te putea ierta și să fii izbăvit, acea blondă bănățeancă nu mai era... Era moartă... Eu n-am ridicat mâna să aprob fiindcă eram implicată, dar dacă n-aș fi fost? Mă sperii să mă gândesc. M-aș fi abținut să aplaud, de-asta sunt sigură, dar când, după ce tipul de la orășenesc a încetat s-o mai tortureze pe fată cu întrebările și insultele lui și a spus: «e clar, punem la vot propunerea care s-a făcut din sală (se făcuse o astfel de propunere), cine e pentru exmatricularea Adrianei S. din facultate?», și când în tăcerea apăsătoare care s-a lăsat mâinile tuturor au foșnit în sus, am avut un fior simțind că numai eu și cele două bănățene n-am ridicat mâna. Atunci m-a cuprins un fel de panică la gândul că dacă n-aș fi fost implicată, o forță nevăzută și irațională mi-ar fi violentat poate conștiința și aș fi făcut ca și ceilalți, gândind fără să vreau că nu e chiar așa o mare tragedie dacă n-o să mai fie o oarecare Adriana S. profesoară undeva într-un sat. O să fie o bună soție, mamă de copii și gospodină, și cu asta basta! *Un point c'est tout*... Și aș fi ajuns și eu iremediabil o

infirmă... N-am ajuns fiindcă a plătit ea.. Uite, vezi, gândul ăsta mi-e insuportabil!"

Și se opri și se uită la mine cu o expresie de astă dată de derută totală, ca și când acea fată i-ar fi fost soră și nu făcuse nimic pentru ea s-o împiedice de la funestul gest... Și până să scot eu un cuvânt, din ochii ei mari și brusc înstrăinați de tot ce există, un potop de lacrimi îi curse pe față. Abia după aceea izbucni în hohote, și prin torentul de lacrimi se amestecă torentul de cuvinte: „...cum s-o fi dus ea săraca în baie singurică și părăsită de toți și și-o fi pus șnurul de la halat de gât... când au spart ușa au găsit-o, ziceau ei, în picioare, așa credeau, fiindcă numai un centimetru mai era între degetele ei și fundul căzii... Îți dai seama cât de tare a vrut să moară dacă nu s-a apucat ea cu mâinile de duș sau sa-și proptească tălpile de marginea căzii și să scape... Fiindcă așa se spune, în clipa când sinucigașul își dă seama ca chiar o să moară, ceea ce l-a împins la acest gest îi apare neînsemnat față de pierderea vieții și încearcă să scape, dă înapoi, dacă mai are cum... Ea mai avea, dar n-a vrut... Cum să știe ea ce e aceea viață, ca s-o prețuiască și să nu renunțe la ea numai fiindcă fusese umilită? Săraca, nici măcar nu bănuia că de fapt nici nu fusese umilită... A fost făcută năpârcă, ei și? Ea nu știa că nu e năpârcă?! Năpârcă era individul care îi vorbise astfel! O fi fost vreo sfioasă, crescută cu blândețe și iubire de o mamă la fel de sfioasă, care nu știuse să-i spună că printre oameni sunt și năpârci?... Poate dacă ieșeam în ziua aceea împreună nu s-ar fi întâmplat nimic?! Dar nu eram prietene și mai ales mi-am pierdut și eu capul, mă gândeam la mine, la ceea ce mă aștepta a doua zi, aceeași execuție publică..."

Se dădu jos din pat și intră în mica toaletă de lângă fereastră. Se întoarse senină și cu lacrimile șterse. „N-am plâns atunci, când am auzit cum a murit, am plâns acum, zise. Pe mine m-a impresionat unicul protest care i-a scăpat, adică pe

care au lăsat-o să-l rostească: «Părinții mei, a zis, nu sunt dușmani ai poporului, sunt țărani din Banat». Vezi? mă interogă urcându-se iarăși la locul ei, regiune și indicație precisă, țărani din Banat!, titlu de noblețe, dușmani ai poporului, dacă sunt, sunt în altă parte, nu pot fi țărani ca tatăl ei!" „Da, zisei, am întâlnit și eu țărani pe Canal care mureau, dar se țineau foarte bine, nu se degradau ca alții pentru un polonic în plus..."

Dar ea, vădit, nu auzi acest răspuns a. meu. Tăcu și nu-și mai îndreptă ca până atunci privirea spre mine, să mă întrebe unde pierduse șirul. Nu mai era nici un șir, începu să se uite preocupată pe pereți. Preocupată și, aș zice, distrată. Ca într-un proces misterios, nici gândirea și nici sentimentele ei nu puteau merge mai departe. Ai fi zis că dăruise doar ceea ce nu-i aparținea cu adevărat. O povară adică. Chiar i se decoloră și chipul, pe care apăruseră pete galbene și vinete. Acum arăta că avea nu douăzeci și cinci, ci treizeci și cinci de ani. Se uita într-o parte, înstrăinată. Nu știu de ce, mă ridicai în picioare. Ea mă prinse atunci în tot focarul ochilor ei mari și deodată rosti: „Domnule Petrini, poți să mă învoiești astăzi să nu vin la serviciu?".

Aceste cuvinte, deși îmi părură nefirești (redevenise brusc casieriță?), fuseseră rostite cu un timbru afectuos... Da, gândii, are dreptate, numele meu, Victor, poate că îi rămăsese străin, după cum nici mie nu mi-ar fi fost la îndemână să-i spun Suzy... „Da, doamnă Culala, îi răspunsei, bineînțeles că puteți lipsi... Nu e un cap de țară", mai adăugai, acceptând dinainte o posibilă sugestie de retragere care se putea ascunde în cuvintele ei. Și o luai spre ușă. Mă conduse și, înainte să ies, deodată mă îmbrățișă. Asta nu spune nimic! Mă înlănțui de-a binelea, mă strânse, își înfipse bărbia în omoplatul meu și mi se păru că nu mai vroia să mă lase să plec. Deloc! Brațe voinice (chiar de zidăriță), reconfortante, liniștitoare și dulci, acaparatoare și sigure, mă reținură îndelung... Avui timp să-i simt prin ele puternica voință de a decide în deplină libertate,

de a... dar anticipez asupra firii ei, în clipele acelea în realitate aș fi vrut să mai rămân, după ce la început vrusesem să plec... Dar îmbrățișarea ei era și o promisiune și îmi smulgea și un acord mut: „ne vom mai întâlni, parca îmi spunea, nu uita această noapte"...

XII

Ce i se întâmplase în timpul destainuirii, de renunțase să plecam împreună, cum spusese după ce ne treziserăm din somn? Era limpede, se înstrăinase și luase hotărârea să oprească aici aventura, ori pur și simplu forțele ei sufletești obosiseră foarte tare și simțise nevoia să rămână singură... mai degrabă prima presupunere era adevărată, fiindcă felul cum mi se adresase (*domnule Petrini* putea fi evitat, iar dorința de a nu veni la serviciu putea fi formulată altfel) arăta clar că decisese să redevenim ceea ce fusesem mai înainte. Dar îmbrătisarea finală? Gândisem eu că ar fi putut fi o promisiune, dar dacă era altceva? Un fel de scuză pentru brutalitatea cu care revenise la sine, uitând de omul care o mângâiase și îi spusese că îi e dragă. Da, spusesem eu! dar ea se arătase *mirată*...

Îmi ridicai privirea peste bolta imensă și, rece în gândire, începui să cobor aleea cu pietriș printre brazii inundați de soarele dimineții... Nu bănuiam, în acele clipe, că se lua în mine o anume hotărâre, să zicem aceea de a ramâne suveran, în fapt de a nu mai dori să cunosc nici un fel de adevăr despre nici un fel de femeie. Știam destule, mi-ajungeau... Că trăisem o minunată aventură, sau că nu fusese doar atât, ci ceva mai mult, mi-era egal... da, roata se poate mișca, dar osia, deși dusă tot acolo unde gonesc spițele, nu rămâne ea nemișcată? Soarta lor nu e chiar comună, și de ce ar fi? Spițele mele fuseseră odată sfărâmate și cu greu făcusem rost de altele. Nu vor alerga la vointa acestei fete și a nici unei alteia, asta nu înseamnă că nu poate să-mi rămână dragă, că nu poate să se nască între noi o tandră prietenie...

Totuși în după-amiaza aceea, după orele mele contabile, pierdui gustul plimbărilor mele solitare prin pădure. Îmi adusei aminte că nu mai citisem de mult nimic fundamental și mi se insinuă o acută senzație de vacuitate a gândirii, acum când simțirea mea (îmi dadeam bine seama) nu mai era sub vraja vecinătății morții, pe care marile tăceri vegetale ale pădurii mi-o sugerau (vegetalul nu e el perisabil, chiar dacă un copac trăiește mai mult decât un om? în timp ce iată, chiar această gândire, nu este ea eterna?).

Era încă timp frumos și mă gândii să-mi iau concediul meu legal și să mi-l petrec printre filozofi, din rândul cărora mi se păru că dezertasem. Ceea ce și făcui, descoperind cu uimire că trebuie să gândești și să scrii mult ca să poți lăsa în urmă dâra unei lumini. Ceea ce facusem eu era extrem de puțin. O gândire e o lume completă; dacă se bizuie doar pe ceea ce se știe în timpul în care ai trăit, și din acel timp nu există alte mărturii, te îneci în conul de umbră al umanității din acea parte a pământului în care ai trăit... Dacă vrei s-o luminezi, trebuie să faci un efort suprem, aproape inuman... „Da, îl voi face, gândeam, pentru asta m-am născut... Restul e nerozie..."

Dar săptămânile trecură vertiginos... Și întâmplarea mă luă prin surprindere. Tocmai când, pierdut în reverie, meditam asupra afirmației fizicianului L.H. Domash, care, plecând de la tradiția orientală, dar sprijinindu-se pe revelațiile fizicii moderne, gândise: constiința pură este acum considerată ca ultima esență a universului, chiar și a universului fizic, mă pomenii cu intruziunea *ei* nedorită și fatală. Seara adormisem cu un gând care mi se formulă cu simplitatea sentimentului care mă stăpânea: suntem în univers aceiași și de totdeauna și vom fi pentru totdeauna, fiindcă universul nu e orb.. totul e perisabil, afară de această gândire... mă trezii ca și când n-aș

fi dormit și mă uitai la ceas. Nu-l pusesem să sune? Ba da, arcul era moale. Nu-l întorsesem? Ba da, dar nu-l auzisem, dormisem unsprezece ore. Sării din pat și ridicai storurile. Vremea se stricase, ploua mărunt, aburi fabuloși, de o albeață strălucitoare, coborâseră prin desișurile dealurilor. „Nu mă duc nici eu la *Oraca,* îmi spusei, deși concediul meu expira tocmai atunci, e prea târziu, pot foarte bine să fiu și eu bolnav o dată, merg lucrurile o zi și fara mine... Vorba lui Sadoveanu: merg lucrurile și mai încet..."

Mă întoarsei în pat, aș fi vrut să mai dorm, când o bătaie în ușă mă trezi din somnolență. „Da, doamnă, intrați", zisei și într-adevăr intră gazda mea, titulara apartamentului. Deși niciodată nu luasem în seamă minuțioasele ei socoteli (un bec de 60 W în antreu, 20 W partea dumneavoastră, 0,50 lei, un bec idem în baie, 0,50, curățenie Maria, 20 lei săptămânal, partea dv. 6,80 lei, gaze lei... curățenie pe scări, lei... căldură, telefon, apă, curățatul zăpezii în fața blocului, partea dv. 0,25 lei, ieri s-a stricat arzătorul din bucătărie, reparație lei 5 partea dv. ... 1,25 lei, spălat rufărie Maria, lei 20 pe zi, două zile și călcat, lei 40 total, vă revine în exclusivitate – deși Maria mi s-a plâns că în acest timp doamna o punea la treburi murdare, de pildă să-i facă clisme lui Foxy, un sârmos care se constipa chiar în ziua când trebuia să spele pentru mine – bacșiș lei 25 Costică – veșnic ne lasă în frig și fără apă caldă – îmi scria în paranteze această femeie care nu era o timidă ca fiică-sa, să nu-mi poată spune toate acestea prin viu grai, dacă nu-i dăm toți câte ceva să se îmbete, continuă ea, n-avem nici o șansă să-l convingem sa se țină de treabă, partea dv. 2 lei, cu toate că ar fi trebuit de mult dat afară acest Costică, gândeam eu, fiindcă bacșișul nu ajuta la nimic, ba mai rău, abia atunci ne lăsa în frig și fără apă caldă), ea continua să mi le bage pe sub ușa, aceste socoteli, uneori bătute chiar la mașină, alteori scrise cu mâna și cu largi paranteze, cu detalii de cronică umoristică, dar

involuntară (căci ei numai de humor nu-i ardea) a vieții noastre zilnice într-un bloc mic de trei nivele. „Ce am de plătit?" o întrebai marcându-mi buna dispoziție printr-o simpatie directă față de ea (oricum, avea grijă de mine, mai ales după moartea mamei). „Nimic, deocamdată, zise fără humor, dar te caută o simpatică persoană, poate să intre? Mi-a spus, adăugă ea tocmai în clipa când eu vrusei să-i răspund (avea acest tic, care adesea mă irita, de a pune întrebări și de a te împiedica să-i răspunzi), mi-a spus că o cheamă Suzy Culala..." „Da, doamnă, spuneți-i să..." „E chiar din familia Culala?" mă întrerupse ea apasat. „Da! ridicai și eu vocea, s-o împiedic să mai pună noi întrebări. Spuneți-i să poftească!"

Dar *ea* și intrase și așteptă mută ca bătrâna doamnă să închidă ușa (nu numai că n-o lua în seamă, dar avea aerul că o astfel de persoană indiscretă nici nu exista)... Până atunci nu se uită nici la mine. Era îmbrăcată cu o mantilă neagră cu capușon, de sub care abia i se vedea chipul. Nu se deslipi de lângă ușă decât după ce gazda mea dispăru. *„Ça vous dérange,* zise cu timiditate, *de recevoir une petite franciscaine?"* Mă ridicai în pat în capul oaselor și mă posomorâi. *„Vous n'est pas ni petite, ni franciscaine"*, mormăii și sării apoi și o întâmpinai. Capușonul și umerii îi erau uzi de ploaie. Fără să mă însenínez, ca în fața fetiței mele care ar fi facut o poznă, îi descheiai șiretul și nasturii; atunci ea își ridică bărbia cu eternul gest reflex de tandrețe și abandon al tuturor copiilor care se știu protejați, și își puse mâna pe umărul meu când își scoase unul după altul pantofii, și ei uzi... „Așa de tare a plouat?! o luai la rost (adică de ce iese afară când e vreme rea! în subtext pentru mine: dacă ploua așa de tare de ce tocmai pe o astfel de vreme ți-ai găsit să vii la mine?), gândind, în timp ce, fără să mă uit, îi vedeam chipul pătat de culori roșii-galbene și vinetii, buzele ușor întredeschise, șiragul dinților, ochii mari, străini parcă de ea, de inocența întregului ei chip: adorabila creatură! Apoi tare,

scoțându-i mantila: Nici vorbă că nu ești o mică cerșetoare franciscană. *Sauf le bourdonnement fatal...*" „*Quel bourdonnement?!*" se miră ea senină, după care, cu aceeași seninătate, se desbrăca de tot, alunecă sub pled și își trase cearceaful peste cap... O luai în brațe, dar nu se destinse, rămase întoarsă cu spatele și repetă în șoaptă: „*Quelle bourdonnement fatal?!*", și abia apoi, tresărind cu putere, se răsuci și îmi arătă o expresie uluită. Îi șoptii: „Am gândit: adorabilă creatură!".

Răsuflarea ei, auzind aceste cuvinte, se înteți și văzui pe chipul ei cum înțelegerea îi urca spre gândire, dar nu micșorându-i, ci sporindu-i perplexitatea. „Da, repetai, desvelindu-i tâmplele cu amândouă mâinile și apropiindu-mi foarte tare chipul de-al ei, adorabilă făptură, ne cunoaștem de totdeauna și ne vom întâlni mereu..." „Da, tresări ea din nou, te-am întâlnit la Ninive!" și surâse fulgerător și tot așa surâsul îi pieri, ca un miracol care nu trebuia contemplat mai mult de o milionime de clipă.

Și i se stinse și atenția și parcă i se micșoră și prezența, și rămase parcă inertă cu tâmplele în palmele mele, care îi desveleau un chip temător și însingurat, cu privirea răsucită în sus, ca și când în așteptare ar fi fugit de sine. Dar se svârcoli scurt și mă acapară în clipa când îi atinsei buzele... Sărutul îi era prezent și flămând, același ca întâia oară, când nu dorisem decât o atingere diafană... Nici acum nu dorisem mai mult, prins, contemplând-o, de beatitudine... Fulgerul surâsului ei mă arsese, de acest surâs mi-era dor și aș fi vrut să reapară și să rămână. Dar nu reapăru. Îi șoptii: „Te iubesc!" „Da, zise, cu ochii acum închiși, te aud..." Dar nu mai putui repeta: te iubesc! Nu mai putui să invoc nimic din ceea ce îmi răscolea întreaga ființă, că nu aterizase în odaia mea o femeie, ci o minunată floare, că nu se gândise la mine te miri cine, ci o întruchipare a unei enigme a pământului pe care odinioară și zeii o râvniseră...

„Da, îmi spusei apoi după ce ea, ca și prima oară, adormi și îi priveam chipul destins și trupul care, fără știrea ei, tindea, ca să zic așa, instinctiv, spre al meu, după ce abia se desprinsese de el (și asta mă bucură, jubilam chiar), da, nu trebuie spus ceea ce n-ai gândit mai înainte că poți face. O iubesc? Bineînțeles că nu. . Sau mai bine zis, *nu încă*?... Da, poate!" Și un gând îmi flutură parcă dinainte ca o fantasmă, o bănuială, dar care nu-mi turbură senzația de plenitudine care mă stăpânea; o întrebare: dar dacă aceste zile la care adăugăm și pe aceea de început, când găsisem pe biroul meu o floare, și pe aceea când îmi telefonase de la mare și „evenimentele" care urmaseră după întoarcerea ei, dacă toate aceste zile vor rămâne în amintirea mea cele mai frumoase, tocmai fiindcă n-o iubeam și nici ea pe mine? Da, se poate, îmi spusei, de aceea aceste zile trebuiesc prelungite și dacă o să stea în puterile mele să determin acest *încă* fatidic să dureze indefinit... Simțeam teama, apropierea primejdiei? Da, trecutul reînvia și mă întrebam dacă un om poate fi în viața lui de două ori fericit... Vreau să spun dacă se poate lăsa de două sau de mai multe ori dus de puterea iluziei. Spinoza ar răspunde că numai dacă noua ființă care ne repune în mișcare forțele sufletești e contrarie celei precedente și mai puternică decât ea, și desigur și noile puteri ale sufletului reînvie din alte surse neatinse încă ale ființei noastre. Desigur, fiindcă s-a dovedit că forța unui om de a îndura suferința e imensă și n-ar fi dacă noi resurse de speranță, care nasc în sufletul uman ca un val îndată ce valurile precedente s-au sfărâmat de țărm, n-ar țâșni din adâncuri și nu ne-ar face iarăși puternici. Ar rămâne de știut dacă experiența fericirii nu e mai nimicitoare decât a suferinței. Fiindcă adesea, aici, eșuarea poate să semene cu un naufragiu, urmat nu de suferință, din care s-ar naște o nouă speranță, ci de singurătate pustie și moarte...

„La ce te gândești?" Tresării. Parcă era glasul Silviei. Pesemne că deschisese ochii și, rămânând nemișcată, se uitase la

mine cine știe cât. „Bună ziua, domnule! reluă *Vous rêvez? Vous avez, donc, oublié votre petite franciscaine?!*" „Nu se uită ceea ce e prezent", îi răspunsei. Ea râse cu ironie și sări din pat, începu să se îmbrace. „Asta înseamnă, zise ea, că o consideri pe Solveig incredibilă?" „Ba nu, zisei, e o emanație a poeziei nordului... Noi considerăm că ochii care nu se văd, se uită..." „Mie îmi place Solveig, zise. Să aștepți pe cineva patruzeci de ani, exclamă ea cu o admirație care însă se diminua în chiar cursul exprimării ei, e frumos!" „Da, convenii și eu, cu un scepticism obtuz, e o performanță!" Se uită la mine simulând o încremenire: „Performanță! Așa numești tu acest simbol al iubirii răbdătoare și statornice?!"

Printre cuvinte îi apăru minunatul ei surâs, cu tandra lui ironie. „Așa o fi cu toată lumea?" mă întrebai, în timp ce mă îmbrăcam eu însumi, gândindu-mă desigur la cei care îi sunt apropiați, părinți, rude, prieteni... Și mi se aprinse un gând să aflu asta neîntârziat. Nu mă mai uitai la ea și mă posomorâi, să nu-mi ghicească intensa bucurie pe care o simțeam observându-i cu priviri piezișe mișcările rapide și feline... și tăcui sa nu-i mai aud glasul, în care, oricât aș fi fost de rece, nu descopeream nici o stridență care să mă ajute să rămân detașat... „Unde mergem?" zise. „Vedem noi!" îi răspunsei cu un glas gros și sec, ținându-i mantila ei neagră.

XIII

Dar nu se grăbi să plece, începu să-mi examineze odaia cu priviri circulare. „Ce frumos e la tine! zise. Și cum ai aranjat tu radioul, daaa, și bancheta asta... și biroul cu planșetă de arhitect... De ce ți-ai ales un birou așa de mic și ai pus pe el o astfel de planșetă?" Îi răspunsei că așa am găsit odaia, a stat aici o fată, o arhitectă, fiica gazdei, care s-a măritat, și că eu am cumpărat tot ce se vede, fiindcă mi-a plăcut... O luă spre geam, pe care îl deschise, și rămase nemișcată, contemplând panorama

orașului... „Daaa, continuă, și doi plooopi, cu vârfurile sub fereastră! Cum stau ei aici așa, ca doi frați (imita parcă gândirea plopilor) și cresc împreună, și unul nu e mai mare decât altul... daaa, exclamă auzindu-le, în chiar acea clipă, frunzele prin care trecuse o adiere, foșnesc, freamătă... și primesc vizitele vrăbiilor..."

Mă apropiai și rămăsei la distanță. Dar era ca și când ființa ei ar fi fost eu însumi, atât de puternic și în același timp atât de delicat și diafan era transferul acesta misterios către mine al identificării simțirii ei cu sufletul plopilor, cu tresărirea frunzelor lor și cu zborul cârdului de vrăbii care tocmai țâșnise auzindu-i glasul... Îi apucai mâna și degetele noastre se strânseră. „Daaa, și acolo jos e o cârciumioară (și continuă acum imitând cârciumioara), unde puteți veni să mâncați, avem grătar și salată din aia mare și fragedă cu oțet și untdelemn și *un petit vin blanc*, din care puteți să beți și o sticlă întreagă, fără să vă amețiți... Și pe urmă ploaia o să stea și o să apară iar soarele peste oraș și vă invit la o plimbare pe străzile mele ude, o întoarse ea vorbind acum în numele orașului, pe care o să rătăciți până ce o să vă intre picioarele în gât, iar seara o să vedeți un film care o sa vă amuze oricum, oricât de tâmpit ar fi... Mergem?" tresări cu un entuziasm ai fi zis frenetic, ca și când viziunea orelor care vor urma i-ar fi apărut mirifică și nimic pe lume n-o să ne împiedice s-o trăim...

Da, nimic pe lume! afară de pasiunea ei pentru case și conversația despre ele, care punea parcă între noi un perete. Crezusem prima dată că e o simplă toană. Excursia în sufletul unei femei, de care vorbește un scriitor român zicând că e mai pasionantă decât un voiaj, de pildă, la Istanbul, se dovedea în cazul ei inoperantă. Da, excursia e posibilă și poate fi pasionantă, dar numai dacă și *ea* dorește să-i intri pe cărările sufletului, dacă nu te împiedică chiar s-o faci, în cazul în care ai încerca să-i forțezi barierele ei naturale. Matilda se expunea

fără grijă unor astfel de excursii... Suzy pălăvrăgea necontenit despre case, iar în cârciumioară despre tot ceea ce vedea în jur, despre cei doi cârciumari, doi frați care, îmi spunea ea, ca și când asta ar fi fost negreșit interesant, nu semănau deloc cu cârciumarii de altădată, erau niște domni, dacă i-ai fi întâlnit pe stradă ai fi zis că sunt niște gentlemeni, nici tu mustăcioșii tradiționali și nici burtoșii de pe vremuri, cu mânecile suflecate în spatele tejghelii, ci doi tipi eleganți, politicoși, plini de curtenie, da, domniță, vă putem servi pentru început niște ficătei de pasăre cu ciuperci, sau melci, specialitatea casei, sau pui de baltă panè (adică broaste), păstrăvi și apoi, ce fripturi bune, ce vin excelent, nu? Nu-i asa?! Da, o grozăvie, ce să mai vorbim! Așa e? „Uite, aici să venim mereu, la Braserie e prea scump..." Și ochii îi jucau în cap să nu-i pot întâlni...

Falsa fervoare continuă apoi și după ce ieșirăm, la început pe tema schimbării timpului („ai văzut?! ai văzut că a ieșit iar soarele?"), apoi pe aceea a caselor, e drept, de astă dată reușind să mă antreneze și pe mine, fiindcă într-adevăr ceea ce spunea ea despre ele nu era lipsit de interes și nu străin de un gând mai adânc, care putea să însemne o retragere, o intenție de a feri de cuvinte ceea ce începuse să trăiască în noi: o prietenie frumoasă, o tandrețe încă fragilă, care trebuia protejată... Dacă era să fie mai mult, să nu grăbim nimic, ba chiar să încetinim cât putem creșterea simțirii noastre, care altfel ar putea deveni turbure (nu avusesem eu un prim gând de gelozie când mă întrebasem dacă surâsul ei îmi era numai mie adresat?) și am începe, astfel, iubindu-ne, să suferim...

Fără suferință! Deloc! Nici măcar o adiere... Iar dacă nu va fi nimic, cu atât mai bine, despărțindu-ne, tot ceea ce a fost va rămâne curat, pur, o amintire de nesters. Da, de acord, îmi spusei, mai ales că această intuiție a stării ei de spirit coincidea în mod ciudat cu ceea ce gândisem eu însumi mai înainte.

Ce doream eu de fapt de la ea? Bineînțeles, să ne cunoaștem, adică să începem împreună fascinanta excursie pe care apoi s-o transformăm în ceva mai grav, în expediție, în căutarea... O, da, în eterna căutare a ceea ce e ascuns în noi înșine, acel lucru miraculos care ne face să visăm, spre care aspirăm încă de mici, mereu cu speranța ca-l vom dobândi: la început o mare împlinire pe acest pământ, o mare descoperire, o mare victorie care să uimească această lume, apoi un vis de iubire care să învingă în noi ceea ce este greoi și efemer... Nu, parcă îmi spunea ea, acaparând clipa prezentă și scufundând-o în insignifiant, fără excursii și fără expediții. Atunci ce? gândeam încercând să înlătur un sentiment care mi se insinua, că fata asta începea să mă plictisească cu vorbăria ei. Nimic! Uită-te la mine și atâta tot. Nu ajunge? Nu! gândeam. Și atunci îmi oferea cu acel secret și tandru humor, ca și când mi-ar fi ghicit gândurile, un fulger din acel surâs al ei fascinant, repede însa retras, și care pierea în inepuizabila ei vervă incoloră și fastidioasă.

„Nu sunt interesantă? se întrerupse de astă dată și nu mă lăsă să-i răspund, știu că nu sunt, am aflat asta demult, când m-am îndrăgostit de primul băiat, care m-a părăsit repede. Am fost curioasă să aflu de ce și am rugat o prietenă să-l tragă de limbă."

Ei, asta da, putea fi pasionant! Dar aici se opri în dreptul unei vitrine de galanterie, și după ce se uită câtva timp la ceva, intră înăuntru și ceru să vadă niște pulovere foarte viu colorate. „Da, zise, nu sunt urâte, dar credeam că sunt de lână." Și ieșirăm. „Sunt din nylon", zise. „Totuși, zisei, lumea moare după țesăturile astea." „Păi pentru că sunt ieftine și păstrează aparența că ar fi naturale, fiindcă nimeni nu te pipăie să vadă din ce sunt făcute." „Bine, zisei, și ce plăcere secretă simți tu dacă sunt din lână?" „Nu știu, zise, lâna e lână, mi-ajunge să știu eu că e de pe oile alea pe care le păzesc ciobanii pe munte!" „Bun, și nylonul e din nisipul ăla pe care îl topesc muncitorii sau din petrolul pe care îl scot sondorii din adâncul pământului

și alți specialiști îl fac fire, nu văd de ce aceeași simpatie adresată ciobanilor trebuie retrasă celorlalți..." „Dacă ai vrea să mi faci vreodată cadou niște perle artificiale să nu te gândești cumva că nu e nici o deosebire între ele și cele pe care le face apa mării din trupul acelor fructe ale ei, acele cochilii...! N-am să le primesc!" Și se uită la mine cu expresia ei de uituca, în timp ce privirea ei mă întreba: vrusesem să-ți spun ceva mai înainte... Unde am rămas? Ce-ar fi să nu-i spun? gândii. E chiar uituca, sau ideile îi zboară din cap fiindcă nu le acordă nici un interes? Ia să vedem ce e pentru ea demn de memorat? Eu, de pildă, însemn ceva pentru ea în clipa de față? Eram hotărât să întrerup plimbarea dacă nu și-ar fi amintit ce vrusese să-mi spună când pomenise de prima ei dragoste. Se lăsă o tăcere care se prelungi și pe care n-o rupsei. „De ce ești indiferent?" zise ea indiferentă. „Nu sunt indiferent! Te ascult!", zisei cu o enervare mascată. „Așa, zise, și surâse pentru sine, un alt surâs, de satisfacție că eram iritat (asta părea chiar s-o înveselească) și am aflat. «Ce s-a întâmplat, dragă, de te-ai supărat pe Suzy? Ce ți-a făcut?» l-a întrebat prietena asta a mea. «Nu mi-a făcut nimic, zice, dar vorbește prea mult!»"

Și aici izbucni în râs, luând o notă foarte înaltă, și juvenilă, semn că tot astfel râsese și atunci când aflase că primul băiat de care se îndrăgostise ea o părăsise fiindcă vorbea prea mult! Îmi reprimai răspunsul care îmi veni: chiar de pe atunci sufereai de limbariță? Mi-l intui însă și, privindu-mă dintr-o parte, râse din nou, de astă dată de mine: „Da, zise, așa era, îmi mergea gura fiindcă el era un mutălău, prost și drăguț, care nu mai știa ce să mai facă dacă eu tăceam..." „Poate că îl intimidai!? zisei. Ai o puternică personalitate, o nenorocire pentru o femeie." Se opri din mers și îmi oferi o privire care cerea de la mine o dezmințire: nu e așa că nu? Nu e așa că sunt o femeie ca oricare alta? „Ce drăguță ești, zisei, mi-ești foarte dragă, așa vorbăreață cum ești!"

O încurajam deci să persiste în ceea ce îmi displăcea? Da, îi sugeram că putea fi cu mine pe deplin liberă, și asta nu pentru a o amăgi, pentru ca apoi, când va fi prinsă în laț, s-o închid într-o colivie. Pe deplin liberă? Da, absolut, era o garanție a propriei mele libertăți. Nu există în nimeni virtuți în stare pură și nici farmec fără revers. Tot ceea ce face un om îi aparține și nu putem să-l punem, ca Arhimede, în apă, ca să aflăm prin calcul cât bine și cât rău e în ființa lui, care sunt în el, amestecate indestructibil de Marele Făurar. Nu putem decât să ne bucurăm de partea de aur și să nu ne chinuim să alungăm partea de argint. Coroana e făcută și suntem condamnați să fim niște regi care *știu* că ceea ce pun pe cap nu e din aur pur. Surâsul ei? Cum aș fi putut ști al cărui reflex era? Ce-aș fi putut gândi dacă aflam că îl va avea cu toată lumea? De ce aș dori să cred că mi-era adresat numai mie? Și dacă nu, mi-ar fi fost mai puțin dragă? Bineînțeles că nu, dar înainte să-mi dau pe deplin seama de cât de dragă mi-era, ar fi apărut decepția, primul fior de suferință. „Lasă asta, zise ea (adică declarația mea că îmi era dragă), răspunde la întrebare!" „Probabil, zisei, ești o femeie ca oricare alta, din moment ce dorești atât de tare acest lucru. Îți ajunge că ești conștientă de asta, cum spune un personaj din Dostoievski, ca să te ferești să nu fii. Asta nu însemna că nu-l intimidai pe băiatu-acela, care sunt sigur că nu era, cum zici, un mutălău." „Ba era, ba era, se împotrivi. Să nu crezi că nu cunoșteam și valoarea tăcerii. Am și tăcut, dar n-a folosit la nimic... și râse iar, ai fi zis cu încântare. Dacă aș fi tăcut mereu, reluă, ar fi zis el despre mine că nu știu să leg două vorbe." „Da, convenii, chestiune insolubilă la vârsta aceea, când dialogul e încă un secret apăsător." „Totuși mi-ai creat două complexe, spuse ea, cu o voce șoptită și cu o ironie de astă dată de tandru alint. Puternică personalitate, o nenorocire pentru o femeie, contemplă ea pentru sine aceste cuvinte. Vorbăreață! Eu nu sunt vorbăreață! Și nu mi-a spus nimeni până acum că aș avea

o puternică personalitate! Mi-ai creat două complexe!", repetă cu un repros de întristată înstrăinare. „Asa de repede? zisei râzând la rândul meu de subtilul ei humor. Înseamnă că la fel de repede pot să ți le și alung!" „Nu mai poți, gata!" îmi răspunse ea intratabilă. (Abia mai târziu aveam să aflu că era chiar intratabilă și că speculațiile pe seama caracterului ei nu-i păreau superflue, oricât de neînsemnate și oricât de firești apăreau ele într-o conversație lipsită de orice gravitate; în acest punct semăna cu Matilda, fără însă să le memoreze, aceste speculații, pentru totdeauna și să le acorde o importanță atât de catastrofică, totuși pe loc o șocau și nu mai vroia să audă nici un fel de explicații.)

Veselia ei se stinse chiar și vorbăria încetă. Îi luai mâna și i-o sărutai. Ea se uită la mine cu un infinit repros și deodată îmi surâse. „Mergem la cinema", zise. „Mergem!" Iar în sală trecu multă vreme până să bag de seamă cum stătea ea în scaun: genunchii îi erau îndreptați spre mine și îi ținu astfel până ce se termină filmul (o peliculă senzațională despre felul cum fusese asasinat Kirov, „marele cetățean"; palpitant, patetic, bine jucat și mascat; ficțional, Kirov se numea Satov și cădea sub gloanțele asasinului nu la sediul comitetului de partid din Leningrad, cum știam, ci într-o sală de festivități...)

În partea a doua, în care se instală plictisitor o istorie cu un șantier și cu un fiu de chiabur care fusese însărcinat de conspiratori să-l ucidă pe erou la o vânătoare, cu un glonț de urs, fiu de chiabur care trece de partea eroului și îi mărturisește totul, erou care nu se alarmează pentru atât, dat fiind optimismul său debordant, mă relaxai și mă mișcai în scaun cu intenția să schimb poziția genunchilor parteneri mele. „Îți place?" o întrebai la ureche. „Fiul ăsta de chiabur e cam neverosimil, zise, dacă ar fi spus că îl apucase frica să omoare un astfel de știab ar fi fost mult mai bine", și își plecă fața și îi văzui ochii mari lângă fruntea mea aplecată, în timp ce își reașeza genunchii

și mai aproape de ai mei. Trăgeam cu ochii spre ea în clipele când lumina pe care pelicula puternică o arunca din când în când asupra sălii și îi vedeam acești genunchi tot acolo, rotunzi și frumoși, strâns alăturați, fideli și frățești, îndreptați spre mine, în timp ce expresia chipului ei părea alterată și absentă, parcă adormită de istoria de pe pânză, al cărei sens îi scăpa, deși vroia să-l descifreze, intimidată de tăcerea sălii arhipline și de vitalitatea încrezătoare, energică, tumultuoasă, a eroului... Părea buimăcită, avea gura ușor întredeschisă, și ochii ei mari, cu gene negre, clipeau rar, somnolenți, împotrivindu-se parcă unei hipnoze pe care o respingea instinctiv, fiindcă nu accepta un truc atât de copleșitor, cu atâtea necunoscute. Ce era acolo? Ce vroia să i se spună? Din ce planetă îi venea o astfel de istorie?

„Istoria e reală și s-a petrecut aievea, îi spusei afară, ca un erou shakespearian (Hamlet, care pune în scenă o crimă imaginară ca să descopere o alta, adevărată, printre spectatori), abia existam noi când s-au întâmplat toate acestea... Se găsesc totdeauna amatori care să dea un sens superior, chiar metafizic, crimelor demențiale, numai pentru că sunt comise de personalități istorice. Marii autori, ca Shakespeare, n-o fac... În timp ce la noi se susține că plăcerea patologică a lui Vlad Țepeș de a trage în țeapă se baza pe o luciditate politică de domnitor care vroia să stârpească răul din țară, furturile, cerșetoria, lenea chiar (a tras în țeapă o muiere al cărei bărbat purta o cămașă murdară). Până și Eminescu îl invoca: unde ești tu, Țepeș Doamne .. Numai că pretexte pentru a ucide se găsesc la tot pasul și e riscant să atribui unui domnitor idealuri de bine pe care nu le-a avut. Nu omori o femeie care poate nu era leneșă (legenda spune că într-adevăr ar fi tras în țeapă o muiere al cărei bărbat nu avea cămașa spălată, adică pentru lenevie), ci poate că era doar bolnavă, și chiar dacă ar fi fost leneșă, nu era și nu va fi niciodată singura și e stupid să glosezi pe tema îndreptării acestui viciu prin violență; ar trebui atunci să tragi

în teapă cel puțin un sfert dintre femei, și chiar dacă, să zicem, ai arăta la televizor un spectacol ca ăsta, n-ai putea îndrepta natura umană, fiindcă la originea lenei, la femei ca și la bărbați, stă plăcerea contemplației, un sentiment superior, pe care numai cei bogați își pot permite să-l aibă în voie: ceilalți trebuie să trudească din greu... Și dacă unii dintre ei se satură de trudit? Așa! Se satură s. nu le mai pasă de nimic. Soluția pentru ei ar fi revolta, pe care însă domnitorii o îneacă în sânge... Legenda cu adunarea unei mari mulțimi de cerșetori într-o magazie, unde li s-a dat o masă și apoi li s-a dat foc, nu poate decât să ilustreze și mai bine cruzimea demențială a domnitorului, altfel viteaz în luptă, încercarea lui de a pătrunde numai cu o mână de oameni spre cortul sultanului spre a-l ucide, și puțin a lipsit să-i reușească, arată pe lângă un curaj sublim și o admirabilă consecvență de gândire antiotomană, despre care avem și alte dovezi. Fiindcă cerșetoria, ca și lenea, de altfel, nu e un viciu în sine, care poate fi stârpit prin exterminarea celor care îl practică. Aic. Marx are dreptate, condiția materială determină constiinta..."

Se lăsa, desigur, condusă spre casa ei, fiindcă se înserase și părăsisem demult centrul orașului. Avea, de astă dată, pasul decis și părea obosită, fiindcă tăcea, nu părea să fi ascultat perorația mea. Mă așteptam să mă întrebe ce legătură aveau toate acestea cu filmul pe care tocmai îl văzusem, semn că discuția pe astfel de teme o interesau. Dar nu mă întrebă. Se opri la poarta unui bloc mic, de două etaje (poarta era alături și dincolo de ea o închipuire de curte). Scoase niște chei și, fără să se întoarcă, mă invită să intru, să bem un ceai. „Nu deranjez pe nimeni?" zisei. „Nu, dimpotrivă, părinții mei se culcă târziu, o să le facă plăcere să te cunoască." Din curte urcarăm niște scări de ciment negru foarte curate și intrarăm într-un hol care avea lățimea casei, destul de mare, gândii, când ea aprinse lumina. În dreapta, o masă de sufragerie, stil nu știu care, frumoasă, cu

motive intarsiate, scaune de piele cu spetează curbată, asemănătoare cu cele pe care le văzusem în spațioasa vilă, fotolii joase și masă de hol spre fereastra care da în stradă, iar alături, în stânga, o dormeză cu noptieră mare, plină de cărți. Plafoniera era aceeași din camera ei de fată, lacrimi și frunze de cristal, iar parchetul, denivelat, era totuși galben ca lămâia. Mă mirai, în timp ce ea dispăruse pe o mică ușă de lângă dormeză, că în acest spațiu mai avea loc în stânga o pianină pe care fusese așezată o fotografie cu suport de carton.

Era ea, cu o expresie nostalgică, ca și când ar fi murit la acea vârstă timpurie, șaisprezece ani, inocentă, dar cu decolteu larg, privire languroasă și opacă spre viața pe care trebuise în mod tragic s-o părăsească... Moartă fotografie retușată care încerca să facă dintr-o fetiță o femeie... O lăsai din mână când ea reapăru. „De ce ții chestia asta aici?" o întrebai. „Da, știu, e orib.lă, dar îi place mamei, am făcut-o când mi-am luat bacalaureatul..." „E funebră, zisei, arunc-o pe foc, așa arată tot ceea ce e excesiv și falsificat..."

Se posomorî auzind această judecată ea însăși excesivă (chiar așa, mama ei era atât de străină de înfățișarea adevărată a fiicei?), dar nu mai avu timp să-mi răspundă, părinții ei apărură și repetă ceea ce le spusese, pesemne, în odaia lor: „...am fost la cinema, mamă, cu un coleg, putem și noi să bem un ceai?" Și se uită la ea cu o falsă interogație, dar fără surâsul care ar fi trebuit s o însoțească. Mă înclinai și îi sărutai doamnei încheietura dosului palmei, răspunsei cu aceeași vigoare strângerii de mână a soțului ei... „Victor Petrini, Culala, șeful meu, mamă, fost asistent universitar la filozofie..." „Încântați... Suzy ne-a vorbit despre dumneavoastră, luați loc..."

XIV

Fata semăna cu tatăl ei (un ardelean spătos) și deloc cu mama. „Și ce film ați văzut?", zise ea. Avea un glas de o blândețe

extremă și mi se adresă ca și când m-ar fi cunoscut de totdeauna. „A, da, exclamă Suzy, *Marele cetățean*, spune-i tatei, domnule Petrini, discută cu el..." Și se ridică, pesemne să se ducă la bucătărie, să prepare ceaiul. „Suzy, zise doamna Culala, puteai să dai un telefon, avem icre proaspete de crap, le făceam dacă aș fi știut..." „Nu e nimic, mamă, zise Suzy din ușă, le prepar eu." Doamna Culala se uită la mine cu o expresie de complicitate, invitându-mă parcă să simt și eu aceeași duioșie față de ceea ce spusese fiica ei. „Le prepară ea! exclamă surâzând. Da, întări, strașnic!" și se ridică, chipurile cu gândul să se ducă după ea, să vadă minunea și s-o admire. „Ați văzut filmul?" îl întrebai pe domnul Culala. „Da, zise, de două ori!" „Chiar?! Așa de mult v-a plăcut?" „Nu chiar. După ce l-am văzut prima oară am discutat cu un prieten subiectul și de la el am aflat unele detalii despre asasinarea lui Kirov. Nicolaev, mi-a spus el, a intrat prima dată în sediul comitetului regional din Leningrad cu un pistol asupra lui. La percheziție, la poartă, a fost prins cu el. În mod normal ar fi trebuit arestat și împușcat. Nu, n-a fost nici măcar arestat, i-au dat drumul, și când a venit a doua oară, peste câteva săptămâni, nimeni de la poartă nu l-a mai oprit, și în sediu toți gardienii dispăruseră, chiar și cel însărcinat cu paza directă a lui Kirov. Nicolaev a pândit liniștit pe culoar ieșirea acestuia din birou și a tras. O enigmă! Complotiștii, după cum vedeți, reușiseră să anihileze nu numai paza sediului, dar își aveau oamenii lor în sânul securității regiunii, fiindcă e imposibil să nu se fi știut de prima tentativă a lui Nicolaev, când fusese prins cu o armă asupra lui. O asemenea chestie ar fi trebuit să se soldeze cu anihilarea individului. Prietenul ăsta al meu, care citise cândva o carte despre această senzațională crimă politică a secolului, a emis ipoteza că atentatorul a fost lăsat liber să se poată depista întreaga rețea de complotiști, manevră clasică în astfel de istorii... Dar nu mai înțelegea nici el de ce a doua oară i se netezise perfect drumul

ca să nu mai dea greș. M-am dus să revăd filmul. Nici o fisură, totul era clar, limpede, ba chiar înainte de asasinat este prins și arestat adjunctul lui Kirov, agent al lui Troțki, desigur, strecurat atât de sus. Luat ca atare, ca o ficțiune, filmul e bun. Privit ca document de epocă, n-are nici o valoare, fiindcă nu e credibil ca N.K.V.D.-ul, care cunoștea nominal grupul opozițионist din Leningrad, cu toate ramificațiile lui, să nu fi putut pune mâna pe complotiști. În dorința lui de a dovedi prea mult, regizorul n-a dovedit nimic. De pildă, în ce scop trebuia eliminat Kirov? După cum se știe, ca urmare a acestui asasinat, un val de represiune s-a abătut asupra Rusiei. Sunt enigme politice de nepătruns ale unei revoluții, și asa încărcată de atâtea enigme. Dumneata, care ești un om tânăr, poate că o să asiști cândva la desvăluirea lor." „Eu tocmai îi spuneam fiicei dumneavoastră că lui Stalin i-o fi plăcut mult acest film, din moment ce i-a dat drumul."

Domnul Culala parcă nici nu auzi aceste cuvinte și recunoscui în tăcerea lui absentă pe cea a fiicei lui când părea prinsă de o bruscă amnezie asupra unei chestiuni care tocmai se discuta. Nu-l interesau acest gen de supoziții? „Nu cred, zise, că filmul a fost realizat pe vremea când trăia Stalin." „Adevărat, nu m-am gândit la asta", spusei mai mult pentru mine, fiindcă domnul Culala avusese în glas aceeași absență, care ar fi continuat chiar dacă eu i-aș fi infirmat ipoteza că filmul ar fi fost realizat recent. O tăcere se instală, căzu parcă jos, ca și când universul ne-ar fi apăsat, apoi presiunea slăbi și domnul Culala mă privi întrebându-mă mut dacă prezența mea însemna ceva în această clipă pentru fata lui. Nu mai mult decât însemna existența ei pentru mine, îi răspunsei tot fără cuvinte, ridicându-mă și uitându-mă distrat pe pereții încărcați de tablouri întunecate și desigur de valoare, fiindcă, gândii, nu era verosimil ca el și fata lui să fi vândut din garajul lui secret Luchieni și Grigorești și să fi păstrat acasă vulgare pânze de gang cu

nuduri de țigănci pietroase, sau strălucitoare compoziții pompieristice cu cerbi pe fond de pădure înzăpezită, cu mesteceni... Domnul Culala se sculă și aprinse luminile aplicelor și îmi spuse că mai păstrau, iată, un nud pe iarbă... e o schiță de Tonitza, se văd, prin ulei, trăsăturile desenului... Paladi, da... iată un Pătrașcu... ăsta e un Ghiață, un bun cunoscător al țăranilor ardeleni... modest, foarte modest, părea să-mi spună domnul Culala, deși eu știam că numai o singură pânză de pe pereții lui valora cât salariul fiicei lui pe un an...

Ne așezarăm la masă și Suzy servi ceaiul. Părinții ne asistară. „Auzi, mamă, zise ea, și domnul Petrini spune că fotografia mea de pe pianină e oribilă. Mai rău, cică e funebră!" „Vai de mine, cum se poate!" exclamă doamna Culala, surprinsă și derutată, și se uită la mine așteptând cu neliniște o dezmințire. „Nu, zisei cu tărie, am spus că tot ceea ce e falsificat nu are viață, fotografia a fost prea retușată, la vârsta aceea fata dumneavoastră sunt sigur că arăta mult mai frumoasă..." „Ba nu arăta deloc", zise doamna Culala deîndată supărată, realistă și practică, și se ridică, zise să-mi aducă un album și să mă conving... Nu mai spuse că să mă conving de contrariu, dar înțelesei că dintre toate fotografiile de pe atunci ale fetei, cea de pe pianină era cea mai... Suzy avu o jumătate din surâsul ei minunat, așteptând să văd și eu albumul. Își mânca sandviciurile cu icre cu acest surâs și își bău ceaiul accentuându-l cu secreta ei ironie... „Ai să vezi, zise, ai să te convingi..." Să mă conving în ce sens? Că aveam eu dreptate, sau maică-sa? Ei ce i-ar fi convenit? Stătea lângă mine și mă uitai îndelung și posomorât spre peretele din față: genunchii îi erau, ca și în sala de cinematograf, lipiți unul de altul și îndreptați spre mine. „Uitați-vă", zise doamna Culala cu un glas parcă îndurerat vindicativ, desfăcând albumul.

Și capetele noastre, al ei peste masă, al fiicei de alături și al meu peste serviciul de ceai, se întâlniră să vadă o fată care nu-mi lăsa nici o nădejde că în paginile următoare ale albumului ar fi putut fi alta. Urâțenia ce este? Greu de descris, ca și frumusețea. Ai fi zis că era rău pieptănată aici, fiindcă avea un nas borcănat, o gură hilară, vrând să arate veselă, și o mișcare a picioarelor rău prinsă, vrând să arate grațioasă? În poza următoare același chip apărea din alte unghiuri... precocitate de fetiță neînzestrată cu inocența vârstei, focar plin și din față, fără putință de iluzie: sprâncene groase, frunte incertă (dar nu incertitudinea miraculoasă a îmbobocirii), oval asimetric, dar care nu te asigura că acest oval n-ar putea deveni pătrat, sau cabalin, pentru ca apoi în paginile următoare ale albumului să apară surpriza, dar nu era cea așteptată: ovalul devenea hexagon, strâmb însă într-o parte, cu un zadarnic surâs care nu se vroia, dar nici... nu era serafic. Adolescenta avea fie o paletă de tenis în mână pe un teren de tenis în costumul respectiv, fie bețe de schi pe o pârtie de zăpadă cu ridicolă căciuliță pe cap, fie rame de barcă, pe fond de lac cu putrezi copaci împrăștiați ici-colo pe suprafața apei. „Ăsta e Lacul roșu, strigai, Ghilcoșul, nu?!", ca și când dacă era așa, parcă vroiam eu să spun, mama fetei avea dreptate, dar îi scăpa totuși ceva... „Da, zise, e Ghilcoșul!" „Păi vedeți?!" strigai triumfător. „Da, mă îngână, săracuța, ce s-a supărat ea atunci!"

Și mama și fiica se priviră. „Spune!", zise Suzy. „Taică-său a vrut să schimbe filmul și nu știu cum a făcut că i-a căzut aparatul în apă." „Și pe urmă?", zise fata cu un glas care o invita pe maică-sa să povestească totul cu tot dinadinsul. „S-a aplecat să-l prindă și era să ne înecăm cu toți." „Da, și?" „Nu ne-am înecat!" „Da, și ce-am mai făcut?", continuă Suzy ca și când ar fi ascultat o placă.

Urmă o tăcere care parcă o ghemui pe doamna Culala în scaun: înțelesei din acel „era să ne înecăm toți" că mai era cineva de față, un al patrulea, care îi ajutase desigur să nu se înece. În mod sigur: în poza de pe lac apăreau toți trei, tatăl, mama și fiica. Nu apărea cel ce o făcuse. „Noapte bună", zise doamna

Culala cu o afectuoasă privire rătăcită, de la mine la fiica ei, și se ridică, iar soțul ei făcu la fel. „Noapte bună, mamă, te sărut, zise Suzy, dar fără să se uite la ea, întorcând distrată paginile albumului, în timp ce genunchii i se răsuciră cu totul spre mine. „Aici ce e?" o oprii. Se uită și ea curioasă. Fotografie de grup pe fond de mare cu plajă... o fată singură în centru cu șapte, opt bărbați împrejur, toți cu capetele îndreptate spre ea. „Cine e?", zisei, scrutând atent un chip necunoscut cu păr ridicat într-o claie mițoasă. „Eu", zise. Mă uitai mai aproape. Nu era ea. „Și cine sunt ceilalți?" „De la șantier, zise. Eram într-o excursie", și, firesc, întoarse fila Firesc?!

Mă ridicai și tot atât de firesc îmi ridicai brațele în sus și îmi întinsei oasele înțepenite de atâta ședere. O luai apoi, adică nu, mă repezii, dar fără grabă, spre ieșire. Mă însoți până jos la poartă. „Sărut mâna", îi spusei, însă nu putui să-i ating degetele, mă agățai instinctiv de grilaj, căutând un adăpost Dar ca și când prin fierul porții ar fi trecut un curent electric de înaltă tensiune, mă zgribulii. „Ah! strigai, străbătut de un fior rece care venea din chiar adâncul ființei mele, dincolo de care nu mai aveam scăpare, de unde nu mai putem da înapoi să găsim căldura secretă care ne ține în viață. Mi-e frig!" „Victor, îi auzii glasul, ce e cu tine, nu e frig deloc!" Și îi văzui în întuneric privirea extrem de neliniștită și chipul, sub al meu, cercetător, părăsit, predat, și gura șoptindu-mi ca unei singure ființe umane de care ar fi dorit să fie crezută. „Victor, dragul meu, ce ți se întâmplă?" „Nimic, zisei, clănțănind, nimic!", și fugii, o luai literalmente la goană, să scap de frigul interior care urca tot mai mult din adâncuri și amenința să mă înghețe, spunându-mi liniștit că dacă fugeam, căldura nu pierise din mine... Mă oprii apoi gâfâind, dar mă îndoii ca sub crivăț, tremuram din toate mădularele. Desigur, îmi spuneam, acolo lângă geam unde stătusem mă trăsese tot timpul un curent și eu nu-l simțisem... Găsii un taxi și acasă mă vârâi îmbrăcat sub

două pături. Apoi, frigul, treptat, mă părăsi. Mă ridicai să mă desbrac clănțănind, când gazda mea intră cu telefonul în mână. „Sunteți căutat, îmi spuse aluziv, cu o gelozie epurată. Primiți?" „Da, strigai." „Victor, ți-e bine? auzii glasul ei în receptor. Te rog să mă ierți, m-am zăpăcit, nu trebuia să te las să pleci, cred că ai prins o gripă, trebuia să te întorci să mai bei un ceai și să-ți dau o aspirină! Ai acolo o aspirină? Cere-i gazdei aceleia indiscrete și pune-o să-ți facă un ceai de tei!" „Nu, zisei, acum mă simt bine. Cred că m-a tras un curent acolo lângă geamul acela al vostru." „Da, acolo totdeauna e frig, chiar și vara, e prea răcoare, și tata a prins odată un guturai... Probabil că după ploaia rece de azi... trebuia să-mi fi dat seama..." „Da, zisei, am stat eu la carcere, iarna, afară și numai în cămașă, nopți întregi, dar n-am simțit vreodată că mă zgâlțâie o asemenea drăcovenie... Te pomenești că am îmbătrânit, râsei, iată un semnal..." „Asta e o prostie, te rog să bei imediat un ceai de tei și să iei o aspirină. Ai un termometru acolo?" „N am!" „Cere-i stafiditei aceleia, ea trebuie să aibă!..." „Bine, bine, noapte bună!"

După care mă vârâi în pat cu o stranie și plăcută senzație de convalescență. Adormii imediat.

XV

„Ce mă interesa pe mine atât de tare o simplă fotografie a unei necunoscute? mă întrebai a doua zi dimineața în fața oglinzii în timp ce mă bărbieream. Că se culcase cu toți cei opt, în mijlocul cărora pozase? Ei și?" Mă oprii din bărbierit și mă apropiai de oglindă, să-mi văd de foarte aproape ochii. „Chiar? mă întrebai. Ai putut crede o clipă în această vedenie?" Da, gândul că o fată nu se poate poza singură în mijlocul unor håndrălăi, toți veseli și în costum de plajă, fără ca între ei și acea fată *să nu fi fost nimic*, se repezise vertiginos înaintea celui firesc, că nu era obligatoriu să primești de la o astfel de fotografie o singură sugestie. Treaba ei! Ce-mi răspunsese? Că erau de la

șantier, într-o excursie. „Foarte bine! Desigur, erau de undeva, nu erau niște necunoscuți, răspuns irelevant, excursie sau concediu, același lucru." Îmi retrăsei fața și continuai să mă rad. „Oricum, reflectai, păstrarea unei asemenea fotografii, chiar în albumul intim al familiei, arată din partea acestei fete, dar și a părinților, o... Numai dacă toți cei opt i-ar fi fost rude apropiate, veri, cumnați, veri de-al doilea sau colegi de facultate (hm!) se putea justifica păstrarea ei în album, putea adică goni primul gând al privitorului străin, cum eram eu, gând care ne vine în minte cu aceeași precizie și rapiditate cu care ne vine cuvântul *roșu* într-un test asupra culorilor. Roșu aici era *s-a culcat cu opt bărbați*, mai departe gândul devenea greoi, *galben, albastru, violet,* că erau niște colegi, foarte buni prieteni... camarazi de șantier care... da, putea fi adevărat, totul putea fi inocent în realitate, dar nu acolo, în fotografie, și în nici un caz pentru mine...

Dar ce se întâmpla? O iubeam? Nu, era ceva mai rău, dar nu-mi dădeam seama ce anume. Un instinct adânc îmi spunea că ar trebui să mă opresc aici, că nu puteam trece peste această istorie cu fotografia, că adică totul trebuia retras, și tandrețea și prietenia. Cum să treci peste o asemenea imagine? Să te fotografiezi cu opt bărbați... Nu, deloc, cu nici un chip, nici o fată nu putea să justifice cum ajunsese ea într-o asemenea postură, de obicei ele sunt cel puțin două, de regulă *un grup întreg*, cu alt grup de bărbați... Dar una singură cu opt...

Încremenii cu aparatul de ras în mână. Cum o fi fost? Au plecat împreună într-o excursie și ei au invitat-o... Și ea a acceptat... Așadar au mers în același tren, de-aici din Transilvania până pe litoral... Deci au fost împreună un număr de zile, și nu numai o clipă, când au pozat... Și deodată înțelesei: unul din ei îi era prieten, se iubeau, cum de n-am înțeles dintr-o dată un lucru atât de simplu?

Dar și aici era ceva care nu rima... nu era deloc atât de simplu... De obicei cei ce se iubesc evită grupurile...

Bineînțeles, vor să rămână singuri... Îmi amintii excursia lor comună din fotografie, *toți aveau privirile întoarse spre ea..* și nici unul nu avea pe chip o expresie de îndrăgostit, o expresie cât de cât de intimitate mai mare (și de altfel nici ea nu avea), adică aveau toți o expresie, ca să zic așa, de inexpresivitate străină celor ce se iubesc, și ipoteza că iubea pe unul dintre ei și era iubită de acela mi se păru inconsistentă, și fotografia rămase mai departe în mintea mea la fel de enigmatică și șocantă, imposibilă și neverosimilă, stupidă, inacceptabilă... La urma urmei, o privea personal, îmi spusei, și mă grăbii să termin cu rasul. Nu e treaba mea! Și această gândire făcu să scadă și apoi să se topească în mintea mea intensitatea acestei bizare reprezentări. O pusese în albumul de familie, s-o păstreze acolo în eternitate. Era, desigur, ceva de preț și ținuse să n-o uite... Să-și amintească de ea atât timp cât va avea memorie, ea și urmașii ei... cât timp va ține albumul, cât timp cineva va mai recunoaște în chipurile din el o mamă, o bunică sau o străbunică... Până când hârtia se va îngălbeni, se va scoroji și toate acele chipuri care au fost odată oameni vii vor deveni fantomatice, vor speria copiii, și cineva, o mână din alt secol, va arunca totul în foc...

Dar nu același lucru îi spusei când ne văzurăm apoi la birou. Intră fără indecizia pe care i-o cunoșteam, dar rămase câteva clipe lângă ușă ca s-o văd. Tresării. Pieptănătura îi desvăluia maiestatea chipului așa cum îmi apăruse prima oară în fosta ei odaie de fată. Îmbrăcase o rochie de o culoare pe care n-o ghicii bine, *bleu foncé*, dungată cu largi spirale în formă de flăcări verzi. Se apropie de mine cu aceiași pași care înainte mi se păreau că nu vor mai sosi, lentoare însă care acum o făceau să semene cu o tânără regină... Mă ridicai în picioare... Dar tânăra regină nu se opri, și în clipele următoare îi simții brațele ei de zidăriță într-o îmbrățișare totală și amețitoare. Se parfumase și sărutul ei parcă și l-ar fi dat în mijlocul unei

grădini înmiresmate. Se uită apoi la mine și abia atunci o recunoscui: mă privea fix cu știuta dar și simulata ei perplexitate și cu o dezarmantă și timidă îngrijorare. „Ai văzut? parcă îmi șoptea părăsită. Ai văzut?!" Și avea aerul că o să se clatine. Da, vedeam... Vedeam pentru întâia oară un astfel de spectacol divin și nicicând nu mi-aș fi închipuit că într-o femeie puteau să stea ascunse astfel de comori, de o atât de umilă și în același timp de suverană tandrețe... Îi trăsei un scaun și ea se așeză, șoptind pentru sine, că asa!, adică se bucură că am văzut și am ametit și am ghicit chiar că se va clătina și a fost din partea mea un gest... că i-am tras la timp acel scaun... Apoi expresia i se schimbă: parcă ar fi vrut să spună că nu putem trăi tot timpul clătinându-ne amândoi. „Ți-a trecut, zise, ai luat aseară o aspirină și ai băut un ceai de tei?" „Nu, îi răspunsei, demonul care m-a zgâlțâit atât de tare a plecat singur..."

Dar nu mă auzi, și atunci reluai fără echivoc, dar parcă în treacăt: „Fotografia aceea trebuie s-o scoți și pe ea din album și s-o pui pe foc". „Am și scos-o, zise, n-am pus-o eu acolo, a primit-o mama prin poștă, mi-a arătat-o, și i-am spus s-o arunce la coș, dar n-a aruncat-o, nu știu de ce, mama e tare naivă, aseară m-am mirat și eu când am văzut-o acolo. După ce ai plecat tu ne-am certat...Ăștia erau un grup de ingineri care vroiau să învețe limbi străine și le-am predat engleza la club vreo sase luni, lecții intensive, fiindcă trei dintre ei au fost pe urmă trimisi în străinătate. Am acceptat fiindcă mi-au spus că mă plătesc bine Tocmai părăsisem șantierul și m-au rugat să merg cu ei în excursie pe litoral..." „Da?! spusei amorțit. Cu opt..." „Da, ce-ți închipui, erau cu soțiile..." „Care nu apar în fotografie", spusei visător. „Nu apar, au insistat să aibă o «amintire» de la «profesoara» lor... Hai să nu mai vorbim despre asta, e o prostie... Mama îmi face tot felul de figuri la care nu te aștepți, vorbește, spune tot, nu se poate abține. Aseară se apucase să povestească fără nici un rost istoria cu aparatul

de fotografiat căzut în apă... Și asta totdeauna când avem musafiri... Știu asta de mult, dar de fiecare dată uit. . Sunt sigură că în lipsa mea, când m-am dus să prepar icrele, ti-a făcut cu ochiul că nu știu să gătesc. Uneori mă amuză, dar alteori mă enervează. Culmea e că știu să gătesc, dar odată am ars eu un crap, și de-atunci... E drept că era un crap mare adus de tata cu mari sacrificii, nu știu de unde, și era seară și nu mai aveam nimic în cămară, am rămas nemâncați... Ce istorie, cum s-a supărat, parcă ar fi fost *Cănuță om sucit*, care se desparte de nevastă-sa din pricina unui crap ars, în timp ce înghițise mai înainte de la ea chestii mult mai... Asa e, mama, câte nu-i fac eu, rabdă de mă face să am remușcări, și când colo e și mirată că îi cer scuze. Și pe urmă deodată i se năzare din te miri ce, și degeaba fac *mea culpa*, nu uită, și abia așteaptă un musafir să mă ponegrească..." Mă înveselii. „Nu?! zise. Nu e așa că ți-a făcut cu ochiul?" Izbucnii în râs. „Nu chiar!" zisei. „Ba da, ba da, ca dovadă că a venit peste mine în bucătărie *să se uite*... Mi-e foarte dragă, e o mamă ideală, dar... Când am fost dată afară din facultate s-a purtat extraordinar. «Lasă, Suzy, mi-a zis, o să spăl și rufe pentru tine, dacă o să fie nevoie...»" „Nu, zisei, aseară nu mi s-a părut nimic nefiresc."

Se uită în altă parte și tăcu, dând din cap, adică nu e așa, știe ea ce spune... „Puțin a lipsit în istoria cu aparatul să nu înceapă să povestească cu lux de amănunte că eram, acolo pe lac, cu logodnicul meu, reluă. Bun! Eram! Și ce rost avea să-ți spună ție un asemenea lucru care nu mă privea decât pe mine? Ai să vezi, te previn, că o să-ți dea telefon..." „Chiar?" „Daaa, mă iubește, o să te roage să mă protejezi, sau cine știe ce parascovenie... E foarte atașantă, după ce-ai plecat și s-a terminat cearta, ce crezi că mi-a spus, chipurile, ca să mă împace? Te-a vorbit de bine, «mă și mir, zice, că se uită la tine un om așa de serios»! Ca și când cine s-a uitat până acum la mine ar fi fost neserios! Asta ca să mă flateze, îți dai seama. Și mi-a mai spus

ceva (și se uită la mine cu o intensă ironie în luminile ochilor), știi ce?" „Nu, zisei, nu bănuiesc!" „Că ești chipeș!" „A! exclamai, frumos! Și serios și chipeș! Combinație rară!" „Dar tot așa, ca și când fostul meu logodnic ar fi fost o stârpitură!" „Și bineînțeles că nu era! Nici nu e de imaginat că te-ai fi putut logodi cu un strâmb!" „Soția ta cum era?" răsuci ea deodată, vertiginos, dialogul, iar eu acceptai manevra fiindcă expresia chipului ei era de o extraordinară intensitate stăpânită. „Normală!" „Lasă tu asta, cum era, blondă, brunetă?" „Șatenă." „Înaltă sau scundă?" „Foarte voinică." „Bun, și era frumoasă sau urâtă?" „Și una și alta!" „Am înțeles, și când era frumoasă cum era?" „Hm! Se vedea la rădăcina nasului o distanță lată între ochi, semn al unei voințí încăpățânate și indestructibile." „*Ça te mettais à l'epreuve*... Bun, și ce ciorapi purta?" Mă pufni râsul. „Purta ciorapi cu dungă, sau fără?" preciză ea. „Fără! Ce semnificație au ciorapii?" Nu-mi răspunse, se uită într-o parte în felul ei, ca și când n-ar fi auzit întrebarea.

Expresia i se schimbă, părea mulțumită de sumarul interogatoriu. „După-masă, zise, ne plimbăm și noi doi puțin?" „Da, zisei, e vreme frumoasă, am putea ieși prin pădure. Te invit la cârciumioara din cartierul meu. Îți convine? Sau ai vrea să mănânci acasă?" „Daaa, zise, la cârciumioară! Îmi convine perfectamente. Plecăm împreună de-aici, nu?" „Bineînțeles, dacă nu te deranjează că o să fim văzuți de gaițele de sus!" „Daaa, se neliniști deodată, dar mai mult simulând, nu e bine să fim văzuți, chiar plec în biroul meu (și se ridică), așteptăm mai bine un sfert de oră să se care ele și pe urmă plecăm și noi."

PARTEA A NOUA

1

Începu astfel să-mi placă foarte tare de ea, deși când rămâneam singur aveam foarte net sentimentul că de-ar fi să nu ne mai vedem m-ar fi cuprins o melancolie pe care în clipa aceea chiar o doream. Câtva timp mă iritai de ceva, până aflai despre ce era vorba și cedai. Nu de faptul că era vorbăreață, dimpotrivă, asta începu chiar să mă încânte, fiindcă foarte adesea țâșnea din vorbăria ei o astfel de surpriză încât stârnea în spiritul meu o mare veselie, așa cum se întâmplase în dimineața aceea în birou când se interesase de ce fel de ciorapi purta Matilda. Aveam senzația că mă împiedica să-i spun ceva esențial. Asta mă irita. Chiar și atunci când tăcea (și cu timpul impresia că era vorbăreață într-un fel calculat mi se confirmă) mă trezeam cu gândirea blocată.

Încercam să-i vorbesc, dar fie că nu mă asculta, fie că mă urmărea doar până la un punct și deodată... (mă făcea să schimb vorba...), fie că mă apuca de braț și mimând uimirea îmi spunea că asta e ceva extraordinar, contrariindu-mă, fiindcă nu găseam nimic deosebit în ceea ce îi spusesem. Singurătatea mea lângă ea mă făcu să ies de sub farmecul inițial al primei noastre zile în care parcă prea repede... și îmi păruse o adorabilă creatură. Da' era, mă întrebai, era *în realitate*? Ce se întâmplase cu minunatul ei surâs? Se stinsese pentru totdeauna? Începui,

în timpul interminabilelor ei sporovăieli, în timpul meselor la „cârciumioară", în timpul îmbrățișărilor la mine în odaie, sau al plimbărilor prin pădure, să mă uit la ea cu atenție. Unde îi sboară gândul? mă întrebam. Chiar credea ca mi se păreau pasionante desvăluirile ei...? Amintirile ei din copilărie... când fugise uite pe colo tocmai pe deal să se dea cu săniuța si o prinsese rapida coborâre a serii si se rătăcise în oraș, și ce pătise acasă... Ei da, se rătăcise, și ce era cu asta?! Bun! Și ce pătise? Că o certaseră... Mă uitam pe cer, să-mi sboare gândul, să iau martori norii că nu pricepeam absolut deloc ce plăcere îi făcea să vorbească singură. Îl înțelegeam în schimb pe primul ei iubit, de ce o părăsise. Te pomenești, îmi spuneam, că o fi crezând și despre mine că sunt un mutălău. Da, stai să vezi, și mă apuca o clipă de mână, să stau, ca și când, cine știe, mi-ar fi trecut prin cap s-o iau la fugă – (surâdea ironic de această intenție a mea) ce mai pățise odată când nu se știe de unde făcuseră ei rost (care ei? copiii cu care se juca!) de o seringă, da, da, o seringă adevărată, și ea le făcea injecții în braț, cu cerneală roșie... stăteau la rând cu brațele suflecate și ea cu seringa în mână potrivea acul în piele și hârști! râsete generale, râdea fetița de-atunci, râdea fata de lângă mine, râdeam eu fals, dar nu râdeau și copiii? Nuuu! Cum o să râdă, plângeau! (și iar râsete generale) plângeau, săracii, dar nici unul nu fugea, hi, hi, *era la injecție*, cum o să fugă, toată lumea trebuia să stea la rând, până într-o zi când unul din ei făcu o bubă la braț și se află cine era cu isprava si treci încoace, Suzy, afurisito (a luat-o mama s-o pedepsească, dar i s-a făcut milă și a fugit din hol, dar a rămas tata), ei, atunci a mâncat și ea bătaie, a desvelit-o la fund și jaaap... hi, hi!... Nu (pe acest hi-hi apărea, ia uite, de astă dată prelungit, uitatul surâs), nu, nu se stinsese pentru totdeauna acest surâs complice supus, stăpânit și tăcut al ființei ei lăuntrice... Cum, nu ne sărutăm și noi doi puțin? Daaa, nici vorbă...

„Lasă-mă să vorbesc, parcă îmi sugera (dar uneori îi scăpau și frânturi de idei), tu nu ești o problemă, știu că ești superior, cu mine e ce e... știu că ții la mine, nu prea mult, nu poți încă să mă iubești, acum mai degrabă iubești iubirea, ai vrea să iubești, chiar foarte tare, dar ești încă prea independent... și așa e foarte bine, rămâi așa... cu mine lucrurile sunt mai complicate, nu căuta să afli mai mult dincolo decât ceea ce par, așa sunt chiar, o aparență...", totul sugerat sau exprimat printr-un joc de expresie care o făcea mereu prezentă, din ton, priviri, modulația glasului, sărutări, dulci și lacome, încremeniri uluite uitându-se țintă la mine, neliniștită că descoperea un necunoscut, „și ce-o să se întâmple cu noi doi, chiar o să ne îndrăgostim unul de altul? Hai să nu ne mai gândim la asta!"

Să nu ne mai gândim! Începui să surâd, bine, să nu ne mai gândim!... să nu ne mai gândim chiar deloc, să renunțăm la acest obicei prost, care nu ne aduce decât ponoase. Astfel cedai, nu mai gândeam, senzație bizară de pierdere a identității (asta exprimat pretențios), popular prostire. Chipul ei, astfel privit, adică în tăcere (se știe că atunci când taci, privești mai mult... nu cumva asta era dorința ei secretă?), începu să mă obsedeze. Avea gura nespus de frumoasă (niciodată nu se ruja), conturul buzelor delicat si pur, fără nici o sugestie de senzualitate, râsul inocent și cristalin, ovalul obrajilor fără cusur aparent, urâta adolescentă de altădată se topise cu totul în maturitatea care venise (tot nu știam câți ani are, douăzeci și cinci, douăzeci și șapte)? Urechile îi erau puțin mai libere decât ar fi trebuit, dar foarte puțin, aș zice atât cât era necesar, printr-o bizarerie a naturii, ca să-i accentueze expresivitatea deosebită a chipului ei alb, de transilvăneancă (există un alb al chipului în Transilvania, păstrat de puritatea aerului de pădure, spre deosebire de cel de câmpie, din Bărăgan, mai închis, mai amestecat, ars de verile lor toride).

Nu simțeam, dar îmi dădeam seama că, nici vorbă, mă îndrăgostisem de ea, dar într-un mod incredibil, adică nu așa cum știam eu că mi se poate întâmpla, ci parcă așa cum i s-ar putea întâmpla ei. Mă îndrăgostisem în locul ei... Eu (ființa

mea lăuntrică) aș fi zis că rămăsesem rece, insensibil și pe deplin independent...Straniu transfer!

Îi spusei acest lucru și râse cu neîncredere, cu ironie, în cascade (roșind însă, cum să creadă așa ceva?). „Și cum e? zise cu malitie, să mă simt flatată sau jignită?" Dar oricum sentimentul ei era în altă parte, vroia totuși să-i explic ca să se distreze. Bună ocazie să-i vorbesc, să-i spun ceea ce mi se întâmplă după ce ne despărțim, și-i spusei cum aprind adesea veioza smuls din primele clipe din somn de o șoaptă misterioasă, glasul ei care mă chema. „M-ai chemat?!" „Bineînțeles", îmi răspunse scandalizată că aveam, în acest sens, îndoieli. Cum tresar cu putere pe străzi văzând-o întruchipată în alte făpturi, ubicuitate care se poate produce prin trimiterea în lume a ființei noastre de către o forță misterioasă și pe care cei care ne-au văzut simultan în două locuri diferite pot s-o confirme... Dar nu mă lăsă nici măcar să-i răspund la întrebare. „Sigur, zise, toată lumea vrea să se îndrăgostească celălalt, uite ce i se pare lui straniu! Zi mai bine că nu mă iubești și lasă tu teoria transferurilor misterioase." „Oare?! reflectai. Stai să mă gândesc!" „Gândește-te!" spuse cu o astfel de intonație încât înțelesei că nu-mi acorda pentru asta prea mult timp.

Stăteam pe un dâmb lângă un mic afluent al râului care înconjura orașul. Pădurea, în zare, pe marele deal veșnic prezent, își arăta strălucirea de aramă, de galben și de verde, uriaș covor care cădea prin văi adânci și se ridica pe creste sub un soare încă blând, în acea toamnă de vis (cum mi-a rămas în amintire). Tăcui. Gândurile mele îmi părură mici... Avea dreptate, pentru a fi siguri dorim totdeauna să se îndrăgostească întâi celălalt. Pe urmă mai vedem noi ce-o să fie. Dacă se îndrăgostește și dacă ne place (fiindcă s-ar putea abia atunci să nu ne mai placă) venim și noi din urmă cu aerul că suntem la unison – și dacă nu, bine am făcut că nu ne-am înșelat. „Și totuși, îi spusei, am această certitudine bizară că m-am

îndrăgostit în locul tău!" „Bine, și tu, *tu* ce simți? Lasă-mă pe mine! Un semn bun, continuă ea precipitat, ar fi că ai început să spui lucruri ridicole și sofisticate. Eu țin foarte tare la tine, mi-ești foarte drag, dar nu în locul tău, ci al meu! și râse de-a dreptul batjocoritor, fără nici o precauție. Mi-ai plăcut mai mult în prima noastră zi, când mi-ai spus tu, primul, acest lucru, ți-amintești, ți-amintești?" „Daaa", ezitai, sau mai degrabă o imitai, lăsând să apară în glasul meu intonația glasului ei când exprima ceea ce gândesc lucrurile... „Păi vezi? mă bloca. Păi vezi?!" repetă de astă dată ca și când m-ar fi pus față în față cu mine însumi, cu un repros că de fapt mă ascundeam de ea, când mult mai simplu ar fi fost să...

II

Cât de rare și de puține erau aceste scene directe când vorbeam despre noi! Dacă ar fi fost mai dese cred că mi-aș fi pierdut repede capul. Se vroia simplă, dar farmecul ființei ei era atât de ferit, încât orice destăinuire smulsă mă făcea să simt un straniu regret. Vroiam să-i descopăr repetirile, fiindcă orice se repeta, începând cu răsăritul și apusul soarelui, cu alte cuvinte să-mi pot reprezenta punctele cardinale ale caracterului ei. Simțeam că, fără s-o iubesc, mă subjuga. Frumusețea unei flori e cifrată în sămânță, dar adesea sămânța asta poate fi halucinogenă... Nu era ascunsă, dar ceea ce arăta nu era revelator, și aveam senzația că chiar dacă, dotat cu o putere supranaturală, aș fi putut să văd lumea cu ochii ei, până la sursa gândirii și a sentimentelor, n-aș fi descoperit nimic peste ceea ce exprima ea prin cuvinte și gesturi, surâs și ocheade, tăceri sau cascade de veselie. Vălurile care acopăr sufletul și pe care, dându-le la o parte (cum spune Tolstoi că procedează artiștii), am descoperi chiar sufletul, ea nu le avea. Însemna cumva acest lucru că era vulnerabilă? Vălurile protejează. Din povestirea ei de fostă studentă reieșea că nu, dimpotrivă, era bine apărată.

Aveam copleșitoarea impresie că alchimia ființei ei era permanent dată pe față, că nu cenzurase nimic din ceea ce e acolo și că în fiecare clipă spectatorul interior se proiectează în afară și timpul trăirii ei curge asemeni unui râu... Râul are însă o albie, cu maluri râpoase sau pline de ierburi și un cadru uriaș, o câmpie sau niște dealuri împădurite. Sufletul ei însă parcă nu avea hotarele obișnuite, sau nu le vedeam eu conturul, cum ar fi calitatea inteligenței (ai fi zis că era dincolo sau dincoace de ceea ce numim noi astfel), fermitatea, de pildă, a prejudecăților (cine nu le are și cine nu știe cât sunt de rele?), gândul, dacă nu chiar obsesia viitorului ei de fată (ce fată nu gândește la măritișul ei, la întemeierea unei familii, la un loc bun în societate și în profesiune?). Ei bine, Suzy nu părea să aibă aceste obsesii, ci mai degrabă un fatalism senin: „dacă o să mă mărit, bine, dacă nu, trăiesc și-așa, îmi răspunsese o dată cu o seninătate agresivă, ba chiar cu un ton mai ridicat, de ce neapărat să mă mărit, să dau peste un prost care o să vrea – e bărbat, nu? – să-i spăl ciorapii, sau și mai rău, să vrea să mi-i spele el pe ai mei!" (râs batjocoritor și vesel, ca în fața unei mari comicării). Caracterul, această albie peste care apele sentimentelor noastre nu pot trece decât rar, când îl inundă (sau poate niciodată), și care ne definește și ne urmărește până la contopirea finală cu marele Tot, la ea era în mod uimitor inexistent. Mi-era imposibil să cred că era atât de ascuns încât nu-l descifram eu, sau că nu era încă format. Când se zice despre cineva că *n-are* caracter se subînțelege că e liber pentru toate relele. Nu cumva?!... Cine poate să știe? Caracterul fiind daimonul nostru, cum spuneau cei vechi, la unii poate fi absent, lăsând conturul unui caracter... Dar cel adevărat poate într-o zi să apară pe neașteptate și să... Nu, Suzy știa tot ce trebuie să știe o ființă umană, nu avea, să zicem, ezitări în fața unui fapt care se petrece, sau în care se pomenea implicată, era adică o fată matură și cu un ferm cod moral, cum se dovedise în timpul tragicului eveniment din facultate, adică putea să descifreze fără ezitări binele și răul, și fără să fie lașă, să simtă frica, să se sperie chiar și retrospectiv, încercând să înțeleagă ceea ce e nefiresc.

Înainte s-o cunosc devenisem meloman, ca mulți alții în acei ani. Melodia fără cuvinte nu are un sens depistabil. Muzica religioasă a lui Bach era de fapt laică, se spunea. Da? S-o ascultăm deci. Reconsiderările marilor valori ale trecutului n-o atingeau, deși ici, colo, în pauzele dintre concerte și înaintea lor, voci foarte docte afirmau la microfon că exprimă, „zugrăvește", e în opoziție cu... Să fie! Bine că putem s-o auzim... Astfel, Palestrina, Corelli, Vivaldi, Bach, Haendel, Haydn, Mozart, Beethoven reînviară pentru publicul nostru, care crezuse o vreme că toți aceștia vor fi...

Îmi cumpărai și eu un picup și plăci. Luni întregi ascultasem de pildă *Matheus passion* de câteva ori pe zi. Într-o seară îmi pusei un nou disc, cu *Dans macabru* de Saint Saëns Mă apucă groaza. Mi se părea că și văd aievea scheletele rânjind, dansând și oasele lovindu-se frenetic unele de altele. Oprii discul. Mania muzicii îmi sensibilizase atât de tare auzul, încât am putut avea o astfel de reprezentare paroxistică. Era un simptom: ajunsesem la saturație. Căutai atunci discuri străine de muzică ușoară și renunțai o vreme la Bach și Haendel. Încântat să-mi facă un serviciu, gazda mea, răscolind în discoteca ei veche, îmi aduse un teanc de discuri cu cântăreți de altădată. Într-o zi mă șocă unul cu o frază muzicală fără cuvinte, o melodie care îndată ce o auzii mi se păru atât de curioasă în înlănțuirea ei sonoră, încât o pusei de zece ori, să-i pot descifra secretul melodiei. Era însă imposibil. Îndată ce se termina nu-mi mai rămânea în urechi decât o chemare, un extaz, un strigăt parcă din junglă al unui negru, în care se amestecau iubirea, împlinirea, temerea obscură, adorația și superstiția. Totul concentrat într-o armonie atât de strânsă, încât arunca parcă în aer ca o dinamită geometria cântecelor

noastre europene atât de lenese. O puneam din nou: nimic, o melodie diamant, strălucitoare și cu neputință de memorat. O pusei atunci pe o turație lentă de 45. Vocea însă se îngroșă și nu se mai auzi decât un behăit, un fel de muget de bivol bolnav. Luai placa și într-o vizită la Ciceo i-o pusei și lui. „Formidabil, zise, mai pune-o o dată. Nu înțeleg nimic, dar e extraordinar! Lasă-mi-o până sâmbăta următoare." Iar când ne revăzurăm îmi spuse că a pus-o la mai mulți inși, printre care și un profesionist, și că a fost distracție mare. Nimeni nu reușea, încercând s-o redea, decât să emită un soi de răcnete caraghioase și atât de grotești încât îi apuca pe toți un râs nebun. Nu poți prinde secretul unei rase necunoscute chiar dacă îl ai la îndemână zgâriat cu fidelitate pe o placă.

Tot astfel era și ea. O vedeam zilnic, prezența ei îmi încânta sufletul, dar vorba lui Hamlet, dacă nu poți cânta la un simplu instrument fără să te fi străduit dinainte să-i descoperi secretul, cu atât mai puțin vei reuși să descoperi sufletul cuiva care nu dorește (sau nu poate) să ți-l desvăluie. În mod naiv crezusem că m-am îndrăgostit de ea în locul ei. Degeaba, îndată ce rămâneam singur, mi se făcea iar dor s-o văd, prins de iluzia că a doua zi voi întâlni acest dor al meu investit. De obicei chiar așa li se întâmplă aproape tuturor. A doua zi întâlneam o ființă aproape necunoscută, pe care n-o puteam memora, cum nu putusem memora fraza aceea comprimată și indescifrabilă. Nerăbdarea cu care așteptam să treacă orele, să treacă noaptea, să mă trezesc dimineața, să-i văd iar chipul și poate și surâsul, să-i ascult vocea ei voalată, al cărei debit altădată mă iritase iar acum îmi suna ca o melodie plină de vrajă, toate acestea erau ale unui îndrăgostit, dar...

Dar nimic din ce simțeam eu și trimeteam spre ea nu se întorcea înapoi spre mine, cu o încărcătură îmbogățită, după încredințarea tuturor îndrăgostiților, care simt, și li se confirmă când se revăd, că amândoi au așteptat cu aceeași febrilitate

trecerea timpului, pentru ca apoi toate acestea, dor, visări, șoapte spuse în intimitate, minunata plutire în mers, senzația de zbor, sentimentul indescriptibil de împlinire, de atașament și părăsire, o îmbrățișare pasionată, să se transforme într-o curgere acum comună, continuă și amplificată de încredere, entuziasm, golire a întregii noastre ființe de sentimentul ascuns al tragicului, contopire pe care o numim fericire... Dar nu puteam să spun nici că eram contrariat. Da, ași fi spus fără vreun sentiment abisal că eu o iubesc și ea nu, și ași fi așteptat liniștit ca totul să-mi treacă și ruptura să vină într-o zi de la sine. Mi se întâmpla chiar să contemplu senin această perspectivă. Dar... Iarăși dar! Era suficient doar să gândesc acest lucru în prezența ei, ca să tresară cu putere și o suferință acută, însoțită de panică, să i se aștearnă pe chip. „Ce e cu tine, zicea, cu o îngrijorare care nu mai disimula nimic, cu privirea rătăcind fară sprijin în ochii mei, repetând cu o șoaptă gravă, plină, ca o lovitură de gong: mă auzi, ce e cu tine?!" Și atunci tresăream eu însămi ca trezit dintr-un somn și alungam gândul despărțirii ca pe o fantasmă...

Într-o zi însă nu-l mai alungai, fiindcă nu mai era în puterea voinței mele...

III

Eram la mine acasă, pe o vreme atât de urâtă încât nici cele două mari geamuri, care totdeauna îmi aduceau mult aer în odaie, nu mai reușeau să mă facă să simt că pe lume există lumină: ploaia deasă, cerul parcă prăbușit și pierdut în negură sugerau sfârșitul lumii, care ar fi putut semăna cu această pâclă geologică, reapărută după cine știe câte milioane de ani de când soarele o alungase de pe pământ. „Vreme infectă, zisei, parcă niciodată iarna nu și-a anunțat sosirea..." „Lasă tu vremea, îmi spuse, nu vremea e de vină că arăți tu așa de independent."

l-auzi! gândii. Deci a fi independent e o culpă. Tăcui însă mai departe, căci tonul ei spunea mai mult decât sensul vulnerabil al cuvintelor, iar eu învățasem (sau mă învățase) să n-o judec după cuvinte. Părea totdeauna vulnerabilă. Cum să rezist? „Niciodată, continuă, n-ai fost tu afectat de vremea rea sau bună. Dimpotrivă, prima oară când am venit la tine erai fericit că eram udă de ploaie."

Nu știu de ce mă pufni râsul. Adevărurile ei erau întotdeauna însoțite de un evantai de sugestii, protest infantil (să nu devii brutal și să jignești o fetiță!), repros voit exagerat și în același timp parcă imediat retras, să nu-ți închipui că chiar îți fac această favoare, dar totuși să știi că ești vinovat... „De ce râzi?", zise surâzând ea însăși cu ironie, a cărei tandrețe întoarsă în interior, spre siguranța de sine că se știa iubită, mă oprea totdeauna să duc cu ea până la capăt o discuție mai gravă. De astă dată însă rezistai, rămasei mai departe țeapăn întins în pat lângă ea, cu mâinile sub ceafă și cu adevărat turburat de întunericul care începuse să se lase peste o zi așa de întunecată.

Aprinsei veioza și urmă o tăcere lungă. Nu mă uitai la ea s-o văd cum arată. Vroiam să se uite ea la mine și *să mă vadă*. „Ah! strigă deodată cuprinsă de o spaimă practică. Trebuie să fie târziu, plec!" Și sări sprintenă peste mine și începu să se îmbrace. Așa deci! îmi spusei, pleacă, e de acord să ne despărțim, gândul meu neexprimat n-o mai turbură, îi e frică însă ca nu cumva să-l formulez, n-ar suporta. Nici nu știam dacă chiar aveam s-o fac, dar mi-era clar că prezența ei nu-mi mai apărea încărcată de vrajă. Așa era, a simțit că vreau să-i spun ceva și, cu toate că sâmbetele și duminicile le petreceam la mine, acum vroia să plece. Oare? Da, de-a binelea, își trăsese botinele și acum își căuta mantoul, dacă nu cumva vroia s-o opresc. „Stai, zisei, unde vrei să pleci?", fără să adaug că nu înțelegeam de ce se abătea de la... „Bine, mai stau, zise cu vocea ei voalată și impersonală (când voia să-și păstreze deplina ei voință de a decide), dar trebuie să plec!" Nu-i spusei că nu mă anunțase dinainte că voi petrece acest *week-end* singur... Mă ridicai și mă îmbrăcai și eu în tăcere. Bine, gândii așezându-mă în fotoliu în fața ei, nu vroia să mai stea, nu vroia să mă asculte. Foarte bine! „Vreau să-ți spun ceva", zisei totuși. „Da, te ascult!", răspunse ea docilă. Îmi luai capul în mâini. Cum să-i spun? Cu ce să încep? Se adunaseră prea multe și cum aș fi putut să-i vorbesc așa cum stătea, fără să pară, pe picior de plecare? „Cred, zisei, că ar fi bine să ne despărțim!"

Se uită la mine cu chipul, dar nu cu ochii, și îmi spuse fără umbră de îndoială că ceea ce auzise ar fi posibil: „Nu vorbi așa, zise, mâine o să-ți pară rău de ceea ce ai spus!". Bine, gândii, o ruptură numai prin cuvinte nu poate fi credibilă. Trebuie făcută în fapt. Dacă pleacă, mă hotărâi, am să încetez s-o mai văd, fără declarații de despărțire, care nu sunt crezute: știa ea mai bine că pe urmă o să regret... „Dar nu asta ai vrut sa-mi spui, zise. Nu?" Era clar: mă avea în mână. Îmi ghicea, fără greș, gândurile. În curând, din lipsă de mister, aceste gânduri ale mele or să înceapă s-o plictisească. „De altfel nici nu știu ce vrei să-mi spui, de te porți cu mine așa de brutal", reluă de astă dată cu o intonație necunoscută, oricum pentru întâia oară fără vreun evantai interior de sugestii contrarii și pline de farmec: direct, sigură pe sine, cu o brutalitate rece pe care tocmai mi-o atribuise. (Deci nu fi tu brutal, ca să fiu eu!) „Am plecat", zise, și se ridică și o luă spre ușă. Îi privii pașii șovăielnici, care ai fi zis că mergeau înapoi (de mult nu-i mai avusese; racule! gândii, zodie bizară, chiar o să pleci?). Așteptai să pună mâna pe clanță și să se întoarcă spre mine... Așa și făcu: „La revedere", spuse umilă, ca la început când intrase, după concediu, în biroul meu și ieșise cu mapa sub braț, în care ai fi zis că nu ducea hârtii contabile, ci stranii documente în care erau înscrise cu semne cabalistice rele povestiri care îi apăsau soarta. Sării și într-o clipă fui lângă ea și îi desfăcui mâna de pe clanță. Nu

se opuse, dar rămase decisă: „Trebuie să plec!", zise ferindu-se să mă privească. „Nu!", zisei. „Ba da, te rog să mă lași să plec!" „Nu!", repetai și îi pusei pe braț mâna pe care mi-o retrăsei în clipa următoare, simțind din ușoara ei tresărire că era, fizic, intangibilă. Se resemnă și începu să se uite pe fereastră. „Te rog să mă lași să plec", spuse iar și în aceeași clipă două lacrimi mari i se rostogoliră pe obraji. „Nu, răspunsei, nu înțeleg de ce trebuie să pleci, și dacă te las, pleci pentru totdeauna!"

Nu auzea și deodată izbucni în hohote. Își împreună mâinile și se uită la mine în sus cu chipul înecat de neverosimile lacrimi: „Te rog, lasă-mă să plec". Era o halucinație? Se repeta o scenă cu Matilda? în care însă mie mi se spunea să plec... Dar nu avui timp să-mi viu în fire. Mă ocoli cu o dibăcie de felină și n-o mai văzui. Plecă. Sau mai bine zis, pieri, fiindcă nu auzii nici pași precipitați și nici uși deschise sau trântite. Mă întorsei însă imediat pe urmele ei, ieșii pe palierul pustiu, coborâi în goană în stradă să-i văd măcar silueta îndepărtându-se. Nu era, dispăruse, ai fi zis că zeii întunericului și ai ceții o răpiseră îndată ce ieșise. Revenii în odaie, stinsei lumina și mă așezai liniștit la geam. Ei, mă întrebai. Ce-ai aflat? E în disproporție mare ceea ce s-a întâmplat cu puținul lucru care ți s-a desvăluit despre ea. Ce ți s-a desvăluit? Da, o surpriză, e o fată slabă, nu suportă ceva, dar ce anume? Ceea ce unuia i se pare firesc, pe celălalt îl sperie. Da, foarte tare... Nu e rău, gândii. Nu s-a terminat rău. Dacă pentru nimic (fiindcă nu-i făcusem chiar nimic, absolut, nici măcar nu-mi descopeream o intenție cât de vagă și obscură de a-i pricinui vreun rău), dacă deci numai pentru atât, că dorisem să nu plece, se îngrozise atât de tare, ce s-ar întâmpla dacă răul s-ar abate cu adevărat pentru o clipă asupra mea? Și nimeni nu e invulnerabil toată viața în fața pornirilor iraționale, a stărilor în care ispita maleficului învinge, a bănuielii că nu suntem iubiți, că suntem trădați, înșelați sau pur și simplu duși de nas — cine suportă să fie dus de nas? Nu, nu se terminase

rău, dar păcat, îmi spuneam, mi-era așa de dragă, o să-mi fie greu să-mi iau gândul de la ea. Să-mi iau gândul! Dar cine mă silea? Nimeni, putea să mi rămână dragă chiar dacă s-ar fi măritat și aș fi întâlnit-o pe stradă cu bărbatul de braț. Nu era nici o îndoială, cum fusese cu mine nu mai putea să fie cu nimeni altul (sau chiar dacă ar fi fost, acel altul nu putea să fie ca mine, deci ca să-i placă, și ea trebuia să fie alta... niciodată un adevăr nu putea fi mai evident!). Și atunci de ce mi-ar păsa? Chiar! Iată, ne despărțiserăm și mă simțeam perfect liniștit și detașat...

IV

Ca și când n-aș fi știut că nu liniștea și detașarea sunt semnul despărțirii. Ba nu! Ăsta era semnul, astfel se petrecuse cu Nineta și Căprioara. Dar nu cu Matilda! Oricum, adormii cu sentimentul că nu se întâmplase nimic. Da, se speriase de ceva, asemeni copiilor care încep să urle din senin (așa ni se pare nouă!), o să aflu eu, dacă o fi să aflu, dacă nu cumva această reacție nu era chiar semnul că evoluam pe orbite foarte îndepărtate, că ne apropiasem unul de altul o perioadă oarecare de timp pentru ca apoi să ne detașăm pe imensa elipsă pe care fusesem proiectați la naștere, pentru a nu ne mai întâlni niciodată.

Bineînțeles că nu se întâmplase nimic! Uitasem că a doua zi după astfel de însingurări din partea mea (e drept că asta fusese cea mai neagră și mai lungă) avea totdeauna acest aer, această expresie de reproș sfios... Că a fost bruscată, ea care... Ei! Ea care, ce?! „Cum, șoptea, așa? Nu mă mai iubești? Am știut eu!..." Și într-adevăr coala cu semne complicate și indescifrabile a acestei iubiri se făcea iarăși albă și sentimentul că ieri nu s-a întâmplat nimic copleșea, în fața unui nou azi, ranchiunele mele, stările de iritare care se acumulaseră, îndoielile adânci care îmi dăduseră târcoale.

Intră în biroul meu și se opri lângă ușă: era, ai fi zis, întruchiparea smeritei lui Dostoievski, dar fără nimic din aversiunea ascunsă și fatală a acelei eroine pentru cămătarul cu care fusese silită să se mărite (eșuase în strădania ei încăpățânată de a-i dovedi fostului ofițer că refuzase să se bată în duel fiindcă era un laș și un ticălos; smerita, care de fapt nu era smerită deloc, se aruncase pe fereastră). Bineînțeles, nici eu nu eram acel cămătar! „E voie?!" îmi șopti ea dintr-o parte, cu aerul că eu aș putea să zic nu (și cu tandra ei ironie că asta n-o să se întâmple decât dacă aș putea să rezist ochilor ei mari și frumoși, glasului ei catifelat și colorat de o dulce uimire, gurii care în astfel de clipe se frăgezea și se făcea mai pură decât a unei inocente fetițe) sub imperiul unei intense dorinți ca ființa ei să fie protejată, să fie iubită, să fie lăsată în voia ei, ea care... Ei, ea care ce? Ce anume din ființa ei putea fi prins și să zici: este!? Chiar nu se întâmplase nimic ieri și în general chiar nu-mi făcuse niciodată nici un rău?... Surâse, ghicindu-mi aceste întrebări și acest surâs șterse ca un suflu de generozitate năvalnică hotărârea de a mă despărți de ființa aceasta care îmi aștepta, umilă, învăluindu-mă cu privirea, răspunsul de care era sigură. Mă ridicai de la birou și mă apropiai de ea. „Te iubesc!", îi șopti. „Da?! îmi șoptii la rândul ei. Atunci cere-ți iertare pentru purtarea ta de ieri!"

Ei, aia e! izbucnii în râs. „Da, strigai plimbându-mă cu pași mari de la un capăt la altul al biroului, foarte vesel, realmente înveselit, bineînțeles că îmi cer, dar nu știu pentru ce, ce dracu, Doamne iartă-mă, ți-am făcut?! Ar fi o mare victorie pentru mine dacă aș afla!" Ea avu de astă dată un surâs interior: „Lasă că știi tu! zise. Ai fost brutal!". Fui gata să-i răspund că oricât s-ar părea de ciudat, brutală a fost ea, nu eu, dar mă întrerupse repede, cu un glas practic și hotărât: „Hai să nu mai vorbim despre asta! Spune mai bine ce facem azi! Ai dreptate, continuă volubilă, e o vreme infectă, mergem la tine și-i spui tu lui nenea ăla de la cârciumioară să ne aducă totul sus și o sticlă din

vinu-acela alb, știi care... Aș putea să beau, din el, ăhă, chiar și-o sticlă întreagă, numai eu singură!" Părea încântată că e în stare de o asemenea ispravă. Mă oprii lângă ușă, pusei mâna pe clanță să simt din vreme dacă cineva, vreun funcționar, ar vrea să intre și îi spusei: „Bine, acum du-te în biroul tău, te aștept la mine acasă." Dar nu-i deschisei ușa. „Suzy, îi șoptii, te iubesc!" Își apropie chipul de-al meu și îi văzui o expresie gravă, voit rătăcită. Îmi repeta spusele ca și când era întâia oară când le auzea: „Mă iubești? Victoraș, mă iubești?" „O, tresării auzind din gura ei diminutivul, *te iubesc atât de tare, că vor să sune la Salvare!*" „Asta ce mai e?" „Un poet, *acolo* unde-am fost, mi le-a spus înainte de a muri, să i le transmit iubitei lui; ascultă:

Iubito, mă gândesc la tine
Ca un borfaș la ceasul unui lord
Și se ciocnesc în carnea mea drezine
Și cait au atac de cord!"

„Cum?!! strigă, îndepărtându-se de ușă (nu vroia să plece!), mai spune o dată" (și se uită vrând parcă să ia martori niște inși că n-a mai auzit până acum o astfel de gravă năzdrăvănie) Lăsai clanța și începui iarăși să mă plimb... „Frumoase versuri, zisei, și abia acum îmi dau seama că nu i-am îndeplinit poetului dorința și n-am căutat-o pe iubita lui să i le transmit." „De ce?" „Pentru că nu credeam că o să moară și n-am memorat adresa ei pe care el totuși mi-o dăduse. . Credeam, pe atunci, că e un farseur, își bătea joc de noi, și numai la iubita lui nu ne era nouă gândul... Depărtarea și moartea umplu acum de viață, în amintirea mea, caricatura ființei lui... Ascultă iar cum sună..." Și repetai strofa. Ea fluieră și ieșind avu un gest pornind de la tâmplă în aer, spre nedefinit, spre îndoială, admirație? Formidabil, sau... Da, formidabil, sau... Ei?

I se părea că mă descoperă? Mi se părea că nu știe nimic despre mine și vrea să știe...? Eram un necunoscut interesant,

în posesia unor astfel de lucruri tragice și fascinante? Niciodată nu renunțase la verdictul ei pe care îl dăduse la prima noastră întâlnire la Braserie: „Știu, domnule Petrini! Totul se știe."

O vreme gândisem că avea dreptate: ce să facem cu trecutul cuiva? Într-o iubire, trecutul e o imagine favorabilă pe care o oferim celuilalt spre a-l înșela? E imposibil, vorbind despre noi, să nu mințim? Plecând de la zero numai trecutul care se creează împreună cu celălalt are valoare. Totuși, gândisem mai târziu, confesiunea ei din prima noastră noapte de dragoste mă apropiase de ea atât de mult, încât fără asta nu știu dacă mi-ar fi fost chiar atunci atât de dragă, și mi-era greu să-mi imaginez cum mi-ar fi putut deveni pe urmă fără acea patetică desvăluire. Îi părea rău că o făcuse? Vroia s-o retragă, ca pe o greșeală? Posibil, chiar sigur, fiindcă îmi spusese: „Nu știu dacă mâine sau mai târziu aș mai putea să-ți povestesc!". Ar fi trebuit să adauge: nu conta pe impresia pe care o să ți-o fac, fiindcă într-adevăr începusem apoi să mă îndoiesc că ar mai fi aceeași din acea noapte. Începusem s-o bănuiesc că nu fusese total sinceră, cel puțin în rest, ceea ce îmi relatase ea, mai pățise și după ce fusese dată afară din facultate (istoria cu albumul îmi revenea adesea în minte, deși explicațiile ei mi se păruseră absolut sincere). Fata asta ascunde ceva inavuabil, gândeam, și un fior rece îmi încremenea o clipă în suflet, când rămâneam singur. Gândul impur mă ducea la garajul lui Vintilă și trăiam pentru întâia oară o adâncă neliniște. Dacă, îmi spuneam, întâmplarea, care nu încetează să joace adesea un rol catastrofic în viața noastră, m-ar face să aflu ceva în acest sens? M-aș putea oare despărți de ea? Și atunci descopeream cât de tare o iubesc, fiindcă nu găseam în forul meu interior un răspuns net: da sau nu? Nu, mă scuturam, e imposibil ca această adorabilă făptură să ascundă... Hotărât, nu, mai sigur e că de fapt nu mă iubește... Sau mă iubește într-un fel atât de ciudat, încât eu nu înțeleg, fiindcă altfel de ce ar trăi cu mine? Și de ce și-ar da atât de total pe față întregul ei arsenal de seducție? Nu cumva se credea urâtă? Nu cumva nu numai prima ei iubire fusese un eșec? Nu tresărise ea cu putere când îi spusesem că femeile superioare sunt ocolite de bărbați ș. ținuse s-o asigur că ea era o femeie obișnuită? Că fusese ocolită și că trăise eșecuri, cum ar fi putut să mi le povestească? Și bineînțeles că nici ale mele n-o interesau...

Astfel mă linișteam singur, dar apoi alte întrebări apăreau. De ce, de pildă, despre noi înșine (care eram prezentul) se ferea cu atâta dibăcie să vorbească și să se angajeze într o comunicare mai gravă? Te pomenești că...

Dar iat-o că vine spre mine... Ba nu, m-a văzut și nu vine, aleargă... Și ne îmbrățișam în plină stradă și îi simțeam, lipit de al meu, obrazul dulce, ud de ploaie, și mă îmbăta mirosul părului ei, și îmi părea fierbinte răceala urechilor și freamătul întregii ei ființe... o imensă tăcere voluptuoasă... O pace adâncă îmi inunda sufletul...

V

Abia în preajma Anului Nou ploile și vântul se transformară în viscol și orașul fu acoperit de zăpadă. Și ca si când dorințele noastre atât de diferite, devenite dorință unică, ar fi putut determina prin unda spiritului condensări fantastice în norii care parcă nu mai vroiau să părăsească regiunea noastră, în chiar ajunul Anului Nou viscolul încetă și apăru pe cer soarele, parcă râzând de noi că îi uitasem existența și strălucirea... Vreți să petreceți, parcă ne spunea, să uitați anul care a trecut .. da, iată-mă, eu nu sunt simbolul speranței, sunt chiar speranța, cât timp mergeți pe două picioare și mă vedeți pe bolta albastră, nimic încă nu e pierdut pentru voi... Haide, lăsați zăpada, amânați curățatul, troienele au farmecul lor, dați-i drumul prin magazine, lăsați telefoanele să zbârnâie, cumpărați vin dacă încă n-ați făcut-o până

acum, schimbați-vă programul dacă vremea rea v-a făcut apatici și combinațiile voastre au fost aranjate fără entuziasm.

Astfel îmi spusese și Suzy câteva zile mai înainte: „Pe o vreme ca asta n-am chef de nici un Revelion, îl facem în doi, la tine, unde să mergem?" (îi propusesem Braseria, care de Anul Nou se unea cu restaurantul și organizau în ambele săli revelioane la care nu oricine putea obține un loc: mie îmi putea reține o masă domnul Jenică) Dar ea nu-și schimba starea de spirit, care în ultima vreme era curioasă, devenise foarte tăcută, fără să fie melancolică sau preocupată de ceva, sau cât de cât neliniștită, cum e a oricărui om care tace zile întregi. Nu era apatică și nici neatentă, pur și simplu tăcea, și aș putea spune că o făcea cu mare poftă (dacă mă pot pronunța astfel!), tot așa cum mai înainte îi plăcuse să sporovăiască, și această tăcere era la fel de obstruantă pentru a comunica cu ea... Cred că nu sunt exact afirmând că nu era preocupată, se vedea că avea un gând care era prezent în tăceri, dar impenetrabil. Ai fi zis însă că acest bizar gând era copilăresc, ca și gesturile. Lua, de pildă, un pahar gol în mână și mi-l întindea. „Ce să-ți aduc în el? o întrebam. Vrei apă sau vin?" Și vocea mea era puțin ridicată, ca și când iubita mea ar fi fost mută, și îi cercetam atent și amuzat chipul, ca să-i descifrez dorința, fiindcă părea surdă. Făcea cu degetele răschirate un gest, insistent și nedefinit, în timp ce se răsucea în pat, se întorcea cu spatele la mine și își trăgea pledul pe cap. Îi aduceam apă și o băteam pe umăr. Se ridica în capul oaselor, apuca paharul cu o expresie puerilă de satisfacție, îl bea pe jumătate, parcă foarte grijulie cu setea ei, dar și cu apa, apoi deodată se îndoia și arunca restul pe covor. Dormea încovoiată, și se trezea ca pisica, deschizând simplu ochii și la fel de simplu readormea. Se schimbase la față, frumoasa ei gură se subțiase și căpătase o vagă culoare vineție. Părea foarte mulțumită că mă învârteam cu grijă în jurul ei și îi respectam tăcerea.

Într-o zi mă așezai la birou și începui să-mi răsfoiesc hârtiile. Era mare liniște în odaie în timp ce afară plopii mei adolescenți,

lipsiți acum de frunze, se aplecau uneori foarte tare, chinuiți de rafalele vântului. Îmi simțeam sufletul plin de această liniște și de prezența ei în patul meu. Din când în când mă întorceam să văd ce face și privirea mi se oprea îndelung pe lucrurile ei, ceasul așezat pe lunga noptieră încărcată cu cărți, cismele lăsate alături, cu căputele îndoite și cu vârfurile îndreptate cuminte spre pat, blana întinsă în fotoliu... și gândeam: „De ce n-ar rămâne această fată la mine pentru totdeauna? E atât de dulce prezența ei! Aș putea lucra chiar dacă ar fi trează și ar roboti ca orice soție în micul ei cuib." La un moment dat simții că mă privea. Mă răsucii și o văzui cum stătea liniștită rezemată în perne și își smulgea gânditoare, cu mișcări încetinite ca și când ar fi depănat ceva, fire de păr din creștetul capului (îi descoperisem acest obicei asemănător cu al celor care își rod unghiile). „Ai să rămâi cheală", îi spusesem. „Nu, îmi răspunsese, crește la loc." Înainte de a-l arunca, trecea firul prin dinți și îl crănțănea. Era în astfel de clipe într-o stare de absență, ca să zic așa, lucidă, stare de vid, pe care îl contempla fără gânduri și aș fi zis fără vreun sentiment.

Mă ridicai de la birou și mă așezai lângă picioarele ei, pe care începui să i le mângâi. „Te iubesc, Suzy! îi șoptii. Nu e așa, continuai, că te simți bine la mine? Eu n-aș vrea să mai pleci. Rămâi la mine, și dacă tu vrei, ne căsătorim. Iată, te cer de nevastă!" Mă privi cu intensitate în timp ce, ca și când ar fi avut ceva în gură, înghiți și apoi își linse buzele cu vârful limbii foarte satisfăcută, dar nu de cererea mea în căsătorie, ci parcă de o senzație unică de confort, de un *bien-être* pe care i-l aducea clipa de față, lungimea ei și conștiința că până la sfârșitul vieții era atât de mult timp încât se putea spune că, practic, suntem de fapt nemuritori: iată ce noapte lungă o să urmeze, și nu e decât una din nenumăratele care vor veni... va trece și iarna asta, va veni primăvara, apoi vara, apoi toamna... ehe! și asta doar într-un an... Își duse mâna la gură și căscă îndelung,

într-adevăr cu mare poftă de a se vârî iar sub pled și să doarmă mai departe. Mă ridicai și izbucnii în hohote: „Eu o cer în căsătorie, zisei, și ea îmi răspunde printr-un imens căscat! Bravo, Suzy, așa ceva n-am mai auzit să i se fi întâmplat vreunui pretendent!"

Dar nu se culcă, se dădu jos din pat cu un gest foarte decis, intră în baie, auzii robinetul șuroind, apoi se întoarse cu șervetul în mână ștergându-se pe față foarte aplicat, cu gesturi grăbite de școlăriță înainte de a pleca la școală, îl aruncă pe aparatul de radio, se vârî la loc în pat și luă o carte pe care o începuse și se întoarse, ca de obicei în ultima vreme, cu spatele la mine. (Întorsul acesta al lor cu spatele se pare că e universal, cel puțin pe bietul Petrică îl arunca pe cele mai înalte culmi ale indignării neputincioase.) Mă apropiai, stinsei plafoniera și îi aprinsei veioza.

Nu era bolnavă, venea la birou ca de obicei și la întrebarea mea îngrijorată îmi răspunse printr-o tăcere pe care o făcu elocventă de astă dată cu o mișcare definită a degetelor, de respingere a unei asemenea ipoteze. Totuși, într-o zi refuză să mai ia masa cu mine, adică mă asistă, dar nu ceru nimic. Nu mă alarmai, dar se alarmară părinții, mama ei îmi dădu telefon. „Ba da, zise ea, e bolnavă..." și ezită să-mi dea lămuriri, dar repetă că să am grijă de ea, s-o protejez, să n-o necăjesc... O să-i treacă... Peste o săptămână o să văd că o să-i treacă, o să-și revină. Totuși nu sălbi prea tare și când îi spusei că ar fi bine s-o duc la un doctor făcu un gest curios cu palma: da, dar nu acum, și apoi unul aproape nedefinit care putea să însemne că să părăsesc acest subiect... pentru moment, o să-mi spună ea când. Chiar zise, ieșind foarte firesc din tăcere: „te anunț eu!". Și într-adevăr peste o săptămână îmi spuse că are puțină treabă undeva, dacă vroiam s-o însoțesc...

Era la un spital. Intrarăm într-o sală de așteptare plină numai de fete, multe țărănci tinere, unele chiar în jurul a

șaisprezece ani. Suzy plăti la un ghișeu o taxă de 30 de lei și apoi ne așezarăm pe bănci. Nu așteptarăm mult, la un moment dat ieși dintr-o încăpere de alături un tânăr și păros medic (cu favoriți până la falcă) și rosti: „Cine e la rând?", dar o văzu pe Suzy și o chemă: „Poftiți, doamnă Culala! Poftiți și dumneavoastră, mi se adresă, să-i dați puțin curaj." (Într-adevăr, o văzui pe Suzy șovăind cu privirea agățată de cea a medicului, implorându-l parcă tocmai pe el, la care venise, să-i alunge spaima.) Intrarăm în cabinet și medicul sparse o fiolă și îi supse conținutul cu o seringă. Cu ea în sus se întoarse spre Suzy și îi spuse să-și desvelească fesa. „Haideți, nu vă speriați de-o înțepătură. Restul, n-o să mai simțiți nimic!" Și se apropie și o împinse cu blândețe să se așeze cu fața în sus pe canapeaua de piele. Suzy se supuse, aproape pierdută, și medicul o desveli și mă și mirai că îndată se și îndepărtă, atât de rapid îi înfipsese seringa, sau atât de nedumerit eram încât clipele se comprimaseră pentru percepția mea. „Gata, zise părosul, acum puteți să ieșiți. Dumneavoastră, mi se adresă, doamna mai rămâne un sfert de oră."

Nu chiar un sfert de oră, poate chiar o oră întreagă, atât de lungă mi se păru așteptarea. Fetele, deși nu se cunoșteau între ele, aveau o expresie comună: știau ce se petrece înăuntru (vor intra și ele), și nu se temeau nicidecum. „Te adoarme?", zise una. „Da' de unde!" i se răspunse. „Și nu zaci pe urmă?" „Da' ce, crezi că doctorul e babă, să-ți bage fusul? Îți face o injecție și nu simți nimic..." În sfârșit ușa se deschise. Suzy ieși. Era, nu palidă, ci albă ca creta. „Cine e la rând?", întrebă medicul, și o altă fată se ridică și dispăru în cabinet. „Suzy, îi șoptii, ți-e rău?" „Nu, murmură, mi-e foame! Caută un taxi și du-mă la cârciumioară. Vezi că se găsesc la ieșirea din spital, să tragă aici."

Până la cârciumioară n-o mai întrebai nimic (fiindcă înțelesesem) și nici acolo, unde începu să mănânce tot ce putu să i se aducă până ce i se pregătiră mititei și un mușchi de vacă

(„să fie mare, zise ea, și multă salată verde"). În schimb, eu nu mâncai nimic. După friptură, mai ceru un mic. „Unul singur?", întrebă cârciumarul mirat. „Da, numai unul și încă un ardei iute". Îl mâncă foarte aferată și se uita la mine într-un fel care se vroia elocvent, asemeni unui copil care s-ar fi lăudat altuia că iată ce mănâncă el și celălalt n-are. „La urmă de tot, îmi explică, se simte gustul micului!" Și încântarea ei puerilă mă convinse că era ferm încredințată. Oricum, culorile îi reveniră și îmi spuse în treacăt, după ce bău pe nerăsuflate un pahar întreg de vin roșu, că a făcut o întrerupere de sarcină, care la ea e totdeauna toxică, încât până n-o scoate nu poate mânca nimic. „Știi, zise cu o uimire pe care o contemplă ea însăși cu o mare curiozitate, eu n-o să pot să fiu niciodată mamă, sau cel puțin până nu se descoperă un medicament care să..."

Așadar părosul o sfârtecase acolo în cabinet, unde lucra oficial și pe bandă rulantă, în schimbul taxei de 30 de lei. Atât cerea statul pentru a suprima o viață în embrion. „Și fetele acelea, zisei, tot pentru asta veniseră?" „Da." „Așa deci! exclamai indignat. Și probabil că asta se petrece zilnic?!" „Probabil, sau poate o dată pe săptămână..." „Și țărăncile acelea..." „Da, și țărăncile, zise Suzy. Unele stau la zeci de kilometri de spital, se întorc acasă pe jos..." Și acasă o iau de la cap, spusei posomorât, descoperind deodată în mine o îngrijorare sumbră în fața speciei care se mutila cu bună-știință și chiar cu veselie (acum mi se părea că toate fetele acelea, așteptând să le vie rândul, erau de fapt foarte vesele, deși nu erau). „Bineînțeles că acolo în satul lor o iau de la cap, zise Suzy. Nu costă mult!" „Da, am văzut!... și te pomenești, reluai cu ironie, că sarcina toxică îți ia și graiul?!" „Nu, zise, n are nici o legătură." „Dar, după câte știu eu, sarcinile toxice se pot trata. Ai încercat?" „Nu, nici n-avea rost..." „De ce nu mi-ai spus?" (Mai târziu am aflat ca într-adevar se putea trata cu șanse de succes, „daca femeia are o mare dorință de a naște", mi se precizase.)

Îmi amintii de Căprioara: nici ea nu vrusese să păstreze sarcina, decât dacă spintecătorul de dovleci cu care concepuse s-ar fi întors la ea. Iar Matilda mă părăsise în sinea ei chiar îndată ce se asigurase că nu era o femeie stearpă: nu vroia sa trăiască cu mine. „Sarcina ta toxică e un pretext", îi spusei. „Ai țigări la tine? răspunse Suzy cu o bună-dispoziție de zile mari. Te rog frumos să-mi dai o țigare!" Îi întinsei pachetul, care stătea în buzunarul meu zile întregi, nu fumam decât în scurte și rare clipe; îndată ce trăgeam câteva fumuri o aruncam, amețeala pe care o simțeam nu-mi făcea nici o plăcere. Îi aprinsei bricheta, și în timp ce își vâra țigarea în flacără, îmi apucă mâna, simțindu-i strânsoarea ei dulce și fierbinte. Turburat, tăcui. Deși proaspătă, imaginea chipului ei alb ca creta, când ieșise din cabinetul medicului și mă căutase cu privirea, mă turbură adânc, ca la o amintire dureroasă și îndepărtată. Oricât aș fi dorit să ocolesc brutalitatea gândului că dragostea mea pentru ea nu avea viitor, nu mă putui stăpâni să nu-i spun în clipa aceea chiar acest lucru: „Suzy, ce-ai făcut? Cum ai putut să te lași astfel măcelărită? O, Dumnezeule, șoptii, cine îți spune ție că n-ai omorât, poate, unicul tău copil?"

Dar ea nu se turbură în prima clipă, și abia după ce se lăsă între noi o tăcere grea țigarea îi căzu dintre degete. „Ma scuzi un moment ?" zise.

Și se ridică și porni undeva cu pașii ei care mergeau parcă îndărăt (acum mai mult ca oricând), lăsându-mă parcă cu bună știință să-i contemplu mersul, s-o înțeleg fie și numai dintr-atât, că nici o întrebare n-are rost, că gestul de față, clipa prezentă, sentimentul trăit de ea dăruit mie erau tot ceea ce e mai de preț pe această lume. Restul nu e nerozie, dar nu găsea în ea nici un ecou. „Cum, dar ți-am spus!", zise după ce se întoarse. O contemplasem venind, ca pe o străină. Era voinică, o redescoperisem, bine clădită, imaginea însăși a fertilității, rănită acum de implacabile instrumente care curățiseră cu

hotărâre din alcătuirea ei intimă rețeaua fină de sânge matern... „Da, îmi spusese: sarcină toxică." „Da, auzisem de astfel de sarcini. Îmi turnai și băui cu sete două pahare de vin, unul după altul. Brusc, devenii vesel. „Ai un sasiu formidabil", îi spusei. Numai o clipă îi trebui ca să înțeleagă. Șasiul era corpul, scheletul ei bine alcătuit. „De ce vorbești așa? se rugă. Te rog, nu-mi vorbi așa!" „De acord, dar aș vrea să știu care șofer pornește la un drum lung cu un șasiu despre care știe că e grav fisurat..." Nu mă puteam stăpâni să nu revin asupra subiectului. „Nu știu ce vrei să spui, zise, dar te rog frumos să te porți bine cu mine."

Ca și când până atunci nu m-aș fi purtat bine cu ea! Într-adevăr, nu era momentul, dar fusese vreodată? „Nu, zisei, ai rămas însărcinată cu mine și te-ai dus și ai scos copilul. Sarcină toxică. Nu cred în sarcinile toxice! De ce nu mi-ai spus?" „Nu ți-a spus mama?" „Nu! Maică-ta ți-e complice, de ce nu mi-ai spus tu?!" „Pentru că tu niciodată..." „Eu, niciodată, ce?" Luă martori, cu o privire circulară, tot ceea ce se vedea în jur: mesele cu puțini clienți, bârnele negre ale încăperii, lumina agonizantă a acelui decembrie care se stingea în ferestre, dar nu mărturisi nimic, ca și când în cele din urmă ar fi vrut să spună că era zadarnic... „Ei! o îndemnai, te ascult!" „Iubitul meu, îmi spuse cu simplitate, ai văzut singur că nu puteam să mai mănânc!" „De ce nu mi-ai spus?" „Pentru că știam ce gândești, iar eu știam că nu se poate!" „Ai încercat!?" „Bineînțeles!" „Trebuie să încerci de fiecare dată, îi spusei îmblânzit, fiindcă natura ta e bună din moment ce prinzi copilul, dar ceva din tine îl respinge, ar putea să fie gândirea ta, voința inconștientă de a nu dori să naști. Această reacție, adusă în conștiință, poate fi învinsă, fiindcă nu e firesc ca o femeie să rămână însărcinată și să nu poată reține sarcina. Formula sarcină toxică nu răspunde la întrebarea de unde vine această așa-zisă toxicitate... Bănuiesc că trebuie să fie o reacție

imunologică, de respingere, dar foarte nenaturală, și deci remediabilă, fiindcă embrionul nu ți-e străin, e din ființa ta, și n-am auzit de pildă că un om se poate otrăvi (ba am auzit!) cu propriile lui secreții interne."

Ea râse sesizând din sbor cum singur îmi dărâmam toată schelăria argumentației Râsei eu însumi. „Suzy, îi spusei cu o seninătate turbure, de ce nu vrei să te măriți cu mine?" Înțelese că nu va scăpa ca de obicei. Singurul truc pe care îl folosi hotărându-se să gândească împreună cu mine fu să mă facă tot pe mine responsabil de răspunsul pe care îl va da... Rămase cu gura ușor întredeschisă, uitându-se în pământ... Se vedea că face un efort considerabil să exprime exact ceea ce era în ea, fără să mă înșele pe mine și nici pe sine... „Să ne căsătorim, murmură... Cum, pentru toată viața?!!"

Și brusc se uită la mine cu o candoare derutată, să i confirm eu adevărul sentimentului care o stăpânea. „Nuuu! exclamai sarcastic, cum să fie pentru toată viața? Facem o căsătorie pe termen redus. Îi spunem oficiantului de la starea civilă... Pe cât? o să ne întrebe. Ei! ce zici, Suzy? Un an? cinci?" Atunci ea răspunse cu o obidă căreia nu-i mai rezistai: „...pune, domne, trei ani!" Și ne înjură apoi așa global (învățase de la mine!) „...vă ...muma în... la toți!"

Nu era prima oară când eram expediați astfel, eu și cei pe care îi mai avea ea în cap, nenumiți. Fu efortul cel mai insistent pe care îl făcui să-i captez gândirea, reușind să aflu ce? Că îi era imposibil să se vadă clar rămânând toată viața cu mine... Cu mine sau cu oricare altul? Cum puteam să știu când cu adevărat nici ea nu știa? Și înțelesei, și din clipa aceea renunțai, se produse adică în obiceiul meu de a gândi, pornind de la cauză la efect, o deplasare silită... Sufletul acestei fete îmi apărea ca o „corolă de minuni a egoismului", pe care încercând s-o descifrezi, ai fi scos bine la iveală acest egoism, dar ai fi sfărâmat în același timp cu însuși instrumentul cercetării, grosolan prin

definiție, și farmecul cu care se învăluia inextricabil. Ce era de preferat? Să insiști în dorința (cum am spus, grosolană prin definiție) de a obține certitudine în iubire și în durata ei, sau să renunți? Cum, pentru toata viața? Chiar? Cu același om? Hm! adevărat, era neliniștitor, cum să zici da?

VI

„Uite, îi spusei deci în ajunul Anului Nou, s-a făcut frumos, nu vrei totuși sa facem Revelionul la Braserie? Avem masă reținută, am și plătit-o, dar n-are importanță. Domnul Jenică mi-a spus că dacă nu venim, îmi dă banii îndărăt." „Nu, zise, facem Revelionul la noi."

Tăcui. La *noi*, adică unde? La părinții ei? De la întreruperea sarcinii nu se mai întorsese acasă, fără să-mi spună însă că rămânea definitiv cu mine. Nu mă bucuram totuși mai puțin, desi aveam o bănuială, sau mai bine zis o explicatie. În ziua aceea se simțise bine, mâncase iarăsi seara cu acelasi apetit, dormise neîntrerupt până a doua zi (îl anunțasem eu pe director de ce lipsea - casiera noastră era bolnavă), o găsii la ora trei și jumătate în pat, căscând ca de obicei cu mare poftă și... flămândă, o ghicii după ochi, după privirea insistentă și elocventă cu care mă primi. „Ți-e foame!" zisei. Confirmă cu o bătaie a pleoapelor. (Continua să fie mută, nu total, dar se pare că descoperise farmecul comunicării prin semne și mai ales farmecul tăcerii în doi; numai de-ar ține o tot asa și să nu-și mai revie, gândisem, parcă mi-era mai aproape sufletul ei fără perdeaua de cuvinte pe care o pusese înainte între noi.) „Mergem jos la cârciumioară, îi spusei, îmbracă-te." Mă privi fix, fără să clipească. Se întoarse în pat și continuă să se uite la mine în tăcere. Înțelesesem greșit bataia pleoapelor? Nu-i era foame? Se răsuci și îmi întoarse spatele. „Ești obosită? Nu poți să cobori?" Nu-mi răspunse. „Să-ți aduc ceva din oraș? N-avem nimic în casă!" Tăcere. Nu-i ghiceam gândul. „Oricum, îi zisei,

să-mi răspunzi numai prin tăcere e imposibil să aflu ce dorești pe lângă faptul că ar putea să-mi fie greu să acord acestui gen original de a conversa o înaltă semnificație." Urmă o agitație scurtă de nemulțumire a degetelor. „Bine, zisei, s-o luăm de la cap: ți-e foame, asta e clar!" Confirmă cu o vagă mișcare a capului. „Nu vrei să cobori!" Ea confirmă. „În casă n-avem nimic de mâncare!" Era clar. „Să-ți aduc ceva din oraș, nu vrei!" Așa era! Mă uitai halucinat la ea și deodată zărind chipul mamei mele pe birou, mă întrebai ce ar fi zis ea dacă m-ar fi surprins în această postură. Nu apucai să-mi răspund, ca un fulger gândul meu trecu la Suzy, care brusc svârli pledul de pe ea, se ridică în capul oaselor, se uită la mine cu o privire rătăcită, apoi își lăsă picioarele în jos și își luă obrajii în palme.

Alarmat sării din fotoliu și mă aplecai lângă chipul ei: „Ce e cu tine? ce s-a întâmplat? Te doare ceva?" Se uită la mine, apoi începu să dea din cap în semn de desnădejde, în semn că da, i s-a întâmplat și nu mai e nimic de făcut... „Ei, ce este, dar te rog să vorbești, lasă acuma glumele, te simți rău, să chem un medic?" „Victoraș... Victoraș... murmură ea încercând deja să se resemneze, vorbindu-mi nu mie, ci parcă ferestrelor, prin care se vedea viscolul chinuind neîncetat vârfurile celor doi plopi... Victoras, ne-am procopsit..." Și în clipa când contemplă inevitabilul care s-a produs, care nu trebuia să se producă, și acuma ce să-i mai faci decât să cauți în tine însuți compătimire și să încerci să nu te dispretuiesti: „A-oleo!", exclamă cu humor. Mă liniștii, dar nu iesii din uimire. „De ce aoleo? zisei. În ce sens ne-am procopsit?" „Ne-am procopsit, repetă de astă dată mai ferm, dând mereu din cap. Te iubesc! A oleo!"

Mă ridicai și începui să dau și eu din cap. Da, ce să zic, a-oleo! O astfel de declarație de dragoste mi-ar fi fost cu neputintă să mi-o imaginez vreodată. Era prima oară când o făcea. Era însă pentru mine cu atât mai convingătoare cu cât ea o însoțise cu acel văietat popular, care însemna detașare, luciditate, că adică chiar ne-am procopsit... Se ferise cât putuse,

ba chiar crezuse până mai ieri că încă nu era nimic, putuse chiar să-și întrerupă o sarcină... Și deodată... Deodată ce? I se întâmplase ceva de ieri până azi? Ce anume? Dar întrebările acestea mi le pusei ceva mai târziu. În clipele acelea mă simțeam fericit, așa cum ni se întâmplă când trăim fără veste o imensă eliberare... „De ce râzi?", zise ea cu acel humor care îmi sugera totdeauna că știe de ce râd (sau de ce nu râd sau de ce sunt trist, sau de ce sunt înstrăinat...). „Crezi că n-am de ce râde? zisei Când m-am îndrăgostit eu de tine și tu știai și ți s-a părut firesc să sufăr pentru tine, nici prin cap nu ți-a trecut să mă compătimești, și acuma..." „Ia lasă tu teoriile, mă întrerupse cu brutalitatea ei catifelată, du-te jos la cârciumioară și spune-i lui nenea ăla să ne-aducă aici fripturile și ce mai au ei acolo bun..." „Te simți obosită?" „Da, te rog frumos! Scuză-mă!" „Să nu se răcească pe viscolul ăsta până urcă." „Nu-i învăța tu pe ei cum să facă, își cunosc meseria..."

Frații Berea (așa îi chema pe cei doi mici cârciumari), când auziră, imediat se puseră în mișcare, ba chiar s-ar fi putut spune că tocmai astfel de comenzi le lipseau ca să li se confirme menirea lor pe această lume. „Da, da, dom' profesor, avem ficăței de pasăre, sau ficat de gâscă (la grătar!) o minune, măduvioare, ceva proaspăt: fudulii (*des choses si precieuses*), momițe cu țelină, extraordinar..." Se citea pe fața mea că n-aș fi fost în stare să frânez ceea ce insinua această exuberanță: că adică tipul care venise de-atâtea ori în această cârciumă nu arătase niciodată atât de sigur de sine? Sa-l servim deci cu ce avem mai bun, să arătăm că nici noi nu suntem simpli cârciumari, știm și ceva franțuzește, dacă nu cumva suntem băieți de familie bună, siliți de împrejurări să... Nici nu mai așteptară să le răspund ce anume doream să aleg din atâtea lucruri atât de prețioase.

Le aduse un băiat pe o tavă mare în vase acoperite, băgate în alte vase... „Mmm!", făcu Suzy, când văzu țelina, gogonelele, morcovii murați, pepenele roșu, tot murat, în care își înfipse

dinții înainte de orice... În lipsa mea își făcuse părul cozi. Se vroia iarăși fată, după ce în mod deliberat refuzase să fie mamă? Ca o fantasmă trecu pe lângă mine acest gând, în timp ce parcă n-aș fi zis că mânca din tot ceea ce îi etalasem pe pat, ci păștea ca o vițică: de ici, din ficatul de gâscă, de colo, din macaroanele groase (măduvioarele), de dincoace, mușcând din păstăile lungi, pe care le sugea îndelung... Avu apoi o atenție la pândă, după ce termină. Frumoșii ei ochi rămăseseră nemișcați într-o parte: „...Și acum, zise, vă..." Și ne înjură iar pe toți, de astă dată cu blândețe și ranchiună și își împinse picioarele răsturnând totul pe jos și se refugie repede sub pled, pe care îl trase peste cap... „Hei, strigai, ce faci, acum se bea un pahar de vin!" Îmi părea rău, aș zice, că nu avea ca mine, în clipa aceea, dorința de a goli în întregime o sticlă de vin, chiar mă miram că după atâtea bunătăți... O golii singur și ameții...

Se trezi după două ore și începu să se uite prin odaie ca și când n-ar fi știut unde se afla. Apoi deodată își dădu seama, descoperi unde se află acel lucru neliniștitor; dădu pledul la o parte, își duse palmele sub pântec și încremeni astfel la pândă: da, acolo era! Dar se liniști: „Tu ai mâncat?, zise. „Da!" „Toarnă-mi un pahar, te rog frumos." Dar nu putu să-l bea, își mușcă buzele, puse paharul pe noptieră și se zvârcoli, se făcu covrig. În clipa următoare însă se desdoi și pe chip îi apăru o expresie de chin pe care îl suporta încă în tăcere, cu încrederea pe care o avem totdeauna că o suferință atât de brutală și neașteptată nu va dura și nu va fi mai mare decât atât. Mă așezai lângă ea și îi ștersei fruntea plină de broboane mari de sudoare. „Victoraș, zise, nu sunt fricoasă, dar am dureri înspăimântătoare." „Ce ți se întâmplă?" „Sarcina, zise, imbecilul ăla păros nu știu ce mi-a făcut, dar cred că o să mor!" Spusese aceste cuvinte parcă ar fi avut o revelație: astfel, deci, se moare?

Se agăță cu amândouă mâinile de marginea de fier a somierei și începu să geamă în timp ce acum și gâtul și pieptul

și subsuorile i se umplură de transpirație rece „Victoraș, iartă-mă, mai bine aș fi născut, n-aș fi suferit mai mult... sunt pedepsită..." Gura i se învinețise, sdrobită de mușcătura dinților, iar degetele i se albiseră încleștate de pat. Ce putea să aibă? mă întrebai. Desigur, fusese rănită, putea să aibă o inflamație, chiar o infecție... Într-adevăr, viata îi era în pericol. „Ai numărul de telefon al acelui medic?", o întrebai. „Da, zise, caută în poșetă agenda mea, doctorul Mazăre." „Și un medic mai de Doamne-ajută n-ai găsit, decât pe acest doctor Fasole? spusei posomorât. Bineînțeles, pentru 30 de lei, pe care nici măcar nu-i ia el..." „I-am dat cinci sute, zise, și nu l-am ales la întâmplare!"

Ieșii și mă întorsei cu telefonul Îl vârâi în priză și făcui numărul. Medicul era acasă și îi relatai că domnișoara Culala, operată ieri, are dureri mari. „Are hemoragie?", mă întrebă el cu calmul clinicianului care știe ce poate fi mai rău. „Nu, adică nu știu..." „Dați-mi-o la telefon." Ridicai aparatul de pe birou și îi întinsei iubitei mele receptorul. „Nu, zise ea, gâfâind, n-am hemoragie, dar mă simt ca înjunghiată... Bine, vă aștept..." Și îi dădu medicului adresa.

Care se scuză când veni abia după două ore, „din pricina vremii n-am putut găsi un taxi... Am venit pe jos... V-am spus să veniți cu penicilină, acum n-ați mai fi avut aceste neplăceri... Pentru 30 de lei spitalul nu ne dă și penicilină..." „N-am găsit", zise ea fără convingere. „Nici n-ați căutat! Eu cum am găsit chiar acum în prima farmacie în care am intrat?..." „M-am ghidat după faptul că...", începu Suzy, dar nu mai spuse după ce anume se ghidase, dar eu înțelesei: nu era la prima întrerupere de sarcină și totdeauna totul trecuse cu bine. „Nu vă speriați, zise el pregătindu-și seringa, se aranjează... Dacă n-ați avut până acum hemoragie (și nici atunci să nu intrați în panică, îmi telefonați) s-ar putea ca o zi sau două să mai aveți ceva dureri, care însă or să treacă", mai spuse el după ce îi făcu injecția.

Ceva dureri era însă un fel de a vorbi, le avu, la fel de rele ca la început, toată noaptea. A doua zi însă îi trecură cu totul. Ea rămase însă mai departe la mine și nu știam dacă din pricina stării ei, sau fiindcă... Bineînțeles că nu încercai s-o determin să-mi confirme ceea ce îi scăpase în timpul durerilor, că mai bine ar fi născut, n-ar fi suferit mai mult... Știam dinainte! Mă bucuram că nu toxicitatea sarcinii o determinase să se ducă la medic, că adică „sașiul" ei era fertil, chiar dacă nu într-un fel prea normal... Că nu vroise *cu mine*, asta mi se părea neînsemnat... Nu vroise ***deocamdată***...

VII

„Bine, zisei, îl facem *la noi*, și ca să fiu sincer, îmi pare bine că nu te-apucă și pe tine, ca pe toată lumea, o mare excitație în preajma Revelionului. Bine, o să am eu totuși grijă să nu ne rămână în amintire, ca o decepție, primul nostru Revelion." „Ei da! zise. Ca și când asta s-ar putea aranja dinainte! O decepție reușită e mai bună decât o petrecere simulată. Îți trebuie multă vreme ca s-o uiți!" „Ai dreptate, zisei, ce-ar fi să ajunăm?" Ea nu râse. „Și ce, crezi c-ar fi rău?" Dar avea un glas senin, o stare de spirit echilibrată, retrasă în sine, era adevarat, dar fără nimic împotriva cuiva sau a mea. O mare curiozitate, mai intensă ca oricând, mă încerca: să vedem, ce-o să facă Suzy de Revelion, într adevăr o să ajuneze? Chiar?

Aveam, cum se zice, retragerea acoperită: frații Berea, adică ei doi, cu familiile și rubedeniile lor, făceau Revelionul în propria lor cârciumioară, bineînțeles cu obloanele trase. „Dacă doriți, dom' profesor, poftiți cu doamna, sunteți invitații noștri, o să ne facă plăcere", îmi spuseseră la o întrebare de-a mea, dacă închideau de ajunul Anului Nou. „Pesemne e mai comod..." „Nu e vorba că ar fi mai comod, dom' profesor, dar cum să petreci și să te distrezi într-o odaie de patru pe trei?" „Cum, doar atâta aveți?!" „Da, aveți dreptate, am avut noi

casele noastre de la părinți, dar într-una s-a făcut acum un dispensar pentru copii și în alta s-a instalat un post de miliție. Nici măcar mobila n-am putut să ne-o recuperăm: s-au naționalizat așa cum erau, cu veselă cu tot. Era necesar, adăugă unul din ei fără ironie, într-a mea s-au instalat paturi suprapuse și au fost aduși la început ucenici care au folosit-o, vesela adică, farfurii de Limoges, până au spart-o complet, și li s-au adus pe urmă farfurii de tablă, rezistente, strigă el de astă dată cu humor, puteau să-și dea și în cap cu ele, țineau la tăvăleală..." „Și mobila?", îl întrebasem. „Mobila nu conta, nu era de valoare, urma să ne comandăm, bine că nu ne-am grăbit... În casa părintească s-au instalat niște fete, studente de-ale dumneavoastră, când le-am scos după câțiva ani să le bage într-un cămin nou construit a fost un tărăboi, nu vroiau să plece, fete, fete, dar au adus colegi și au distrus tot ce se putea vinde, clanțele de la uși (erau frumoase, de!), feroneria de la ferestre, galeriile din lemn de nuc, ha, ha, ba chiar și uși întregi, au fost scoase din țâțâni și au fost declarate inexistente, cică «n-au fost de la început». Pe dosul celor de la șifoniere sau ale dulapurilor în perete își înscriseseră fetele programul de la cursuri, cu creion chimic, pe furnirul alb de paltin. Luni: de la opt la zece, economie politică și marxism, marți de la cinci la opt, teoria literaturii, miercuri, teoria chibritului... Știu asta de la bătrânul, care a fost chemat să spună el ce stricăciuni s-au mai făcut, să se dreagă casa și grădina din jur, cu havuzul astupat, cu dependințele de vară în paragină, pline de murdării. S-a reparat tot, a stat acolo o vreme un ștab, unul Mircea, pe urmă ăsta a plecat și în locul lui s-a instalat Miliția, care ăștia au schimbat-o după necesități: dependințele le-au transformat în camere obscure, pentru amprente digitale și alte fotografii, beciul în *beci*, și la poartă au construit și ei o chichineață cu ghișeu, pe unde scotea capul un milițian, dacă vroiai să intri să-ți schimbi buletinul sau să dai cine știe ce declarație... Ni

s-a repartizat și nouă câte-o odaie, vă ajunge, zice, sunteți necăsătoriți, dar pe urmă ne-am căsătorit, avem și copii, dar tot în ele am rămas... Așa că, vedeți, de-aia ne-am hotărât să facem Revelionul aici... poftiți și dumneavoastră, dom' profesor, suntem vecini, nu? Cum să nu, cu plăcere", mai adăugă el puțin absent și cu un entuziasm mai moderat ca și când eu aș fi cerut să viu, nu el m-ar fi invitat...

„Oricum, zise Suzy, trebuie să trecem și pe la ai mei. Trecem acuma, luăm masa împreună, ciocnim un pahar și pe urmă ne întoarcem acasă." *Acasă* deci, tresării, casa mea o consideră așadar și a ei. „Și n-or să se supere că îi lași singuri diseară?" „Nu, nu vor fi singuri, zise Suzy, ba chiar s-ar putea supăra că n-o să petrecem Revelionul cu cei de vârsta noastră, dacă rămânem cu ei... I-am putea jena cu lipsa mea de chef, dacă s-ar întâmpla ca lipsa mea de apetit să persiste. Pe tine n-o să te deranjeze, nu-i așa, iubitul meu?!" Și îmi aruncă o privire pe sub gulerul blănii și un surâs de un farmec ucigător, în timp ce pleoapele ei mari bătură cu o veselă viclenie, aluzie nedefinită la tot ceea ce gândeam și simțeam eu, cum adică să mă deranjeze pe mine vreodată orice-ar veni de la ea?

Ieșiserăm de la birou mai devreme, ca toată lumea. Soarele strălucea orbitor peste bulevardele înzăpezite, care forfoteau de oameni. Era o binefacere că nu mai treceau pe ele în viteză, zăngănind din toată fierăria lor, grelele camioane. Ici, colo doar se vedeau oprite în fața magazinelor alimentare dube mai mici din care se descărcau cârnați, jumătăți roșii de porci, lăzi cu băuturi, specialități de vită, ficat, fructe, portocale, mandarine, banane... Alături, pe patru rânduri, cozi lungi în așteptare. „Stăm și noi?" zisei. „Ce vrei să luăm?" „Fructe! zisei. Banane! Dacă o fi să ne treacă cheful de a mai ajuna, cu niște vin și banane ne descurcăm." „Bine, hai să stăm! Dar să alegem o coadă mai mică."

Nu găsirăm! Ne întoarserăm înapoi la primul magazin unde însă între timp coada sporise. Suzy se așeză fără ezitări.

O expresie ciudată i se așternu pe chip, care, însă, observai, nu era numai a ei. Dacă omul este, cel mai adesea, în manifestările lui, expresia trufiei, la o coadă lungă se poate spune că este întruchiparea însăși a răbdării și supunerii. Nici măcar nu mai gândește, îți face impresia că totul se retrage în ființa lui și nu mai rămâne decât așteptarea, pânda, să vadă dacă se înaintează, dacă individul acela cu căciulă, din față, care stă ca un imbecil de o jumătate de oră și nu se mișcă deloc, o să se decidă în sfârșit să facă un pas, sau baba aceea care nu se mai clintește de lângă cântar ș. tot încarcă (o să ia toate fructele în imensele ei sacoșe!) o să termine vreodată și o să se care în cele din urmă? În acest timp vânzătorii mai dispar, ba unul, ba altul, chemați înăuntru nu se știe de cine și nu se întorc chiar cu una, cu două... „Nu suntem un popor rău guvernabil", îi spusei iubitei mele la ureche după vreun ceas de așteptare, timp în care tăcuserăm amândoi, prinși de tăcerea tuturor. Ea se uită la mine cu o expresie în care răbdarea se decolorase și drept răspuns se sgribuli. „Ți-e frig, zisei, hai să renunțăm!" „Nu, zise, de ce să renunțăm, după ce am așteptat atâta!?" Avea dreptate: totdeauna ne reține regretul timpului pierdut. „Ai putea să răcești, insistai, și la urma urmei nu e nevoie să stăm amândoi la coadă, du-te acasă și viu și eu pe urmă." „Bine, zise și deschise poșeta și scoase din ea o părere de plasă (pe care toate femeile aveau grijă s-o poarte cu ele împreună cu rujul, pudriera și creionul, nu se știe unde „se dă" ceva și erau totdeauna pregătite). Să știi că se întinde, nu te uita la ea că e așa minusculă, adăugă. Și e foarte rezistentă, ține și trei kilograme!" „Nu mai spune", zisei, și abia atunci se trezi, înțelese că nu amorțisem, că o iubeam și că așteptarea nu mă îndobitocise; râse discret, hi, hi, „te sărut, îmi șopti, te aștept la mama, nu întârzia mult..."

„Auzi ce mi-a spus Victor când stam la coadă, că nu suntem un popor rău guvernabil", zise Suzy la masă, adresându-se, desigur, tatălui ei, fiindcă doamna Culala, ca orice soție de

modă veche, avea interesul tocit pentru discuțiile zise de idei și nu se înviora decât când era vorba de mici întâmplări din universul ei casnic, în general legat de bucătărie (cum i-a reușit, sau nu i-a reușit, un anumit fel de mâncare sau prăjitură, fiindcă a avut, sau n-a avut, cutare condiment, sau a uitat că trebuia întâi să treacă zarzavatul prin sită, sau să bată întâi foarte insistent albușul și abia după aceea să adauge gălbenușul). „Și ce e cu asta?", zise domnul Culala. „Cum?! făcu Suzy. Păi îmi spunea chestia asta la ureche! În prima clipă am crezut că îmi face o declarație." „Aveai nevoie?", zise domnul Culala fără mirare. „Aveam, începusem să îngheț." „Nu e așa frig afară!", se miră el știind totuși ca... „Chiar și când nu e frig, tot îngheți, stând ore întregi nemișcat"... zise doamna Culala ghicindu-i comodul gând de bărbat pe care soția îl scutea de cozi. „Numai la asta nu mi-era mie gândul, dacă suntem sau nu suntem rău guvernabili", reluă Suzy uitându-se la mine dintr-o parte („totuși am simțit că mă iubești, parcă îmi spunea, dar în loc să mi-o spui ți-ai permis să te gândești la altceva: crezi că ți-ai câștigat acest drept, să mă iubești și să nu mi-o mai spui?"). Domnul Culala mă apără: „Nu există grad de inteligență la femei când e vorba să-l împiedice pe un bărbat să gândească". „Zău!" făcu Suzy. „Da, afirmă hotărât domnul Culala, și dacă vreuna reușește să-l împiedice începe să-l admire pe un altul, care a rezistat." Suzy râse; așa ceva! „Dar dacă ne gândim că la ora actuală nu lipsa alimentelor sau obiectelor stă la originea cozilor, aș zice că suntem un popor prea ușor guvernabil. Înainte, continuă domnul Culala, când intrai într-un magazin, erai, cel puțin câteva minute, singurul cumpărător. Acuma stai la coadă și la pantofi, cu toate că producția de pantofi e mai mare ca în vechiul regim. Nimeni nu se gândește că a cumpăra ceva este, pentru orice om, un eveniment, oricum pentru cei cu pungile mici, o mare plăcere. Acum a devenit doar o necesitate, trebuie să cumperi, n-ai încotro, dar parcă ți se face silă să vezi

iar mutra unui vânzător care își iese repede din pepeni dacă îi ceri să mai vezi și alte modele: are dreptate, cred că visează și el noaptea mutrele iritate ale clienților, prea numeroși și pretențioși ca să-l determine să mai fie și agreabil și serviabil..."

Nu eram atent la el, ci la fiica lui: nu stătea drept la masă, ci cu genunchii întorși spre mine. Îmi amintii cum la început vrusesem să verific dacă făcea la fel cu oricine îi era familiar. Uitasem acest gând, dar acum eram sigur că nu, și nu mă putui stăpâni și îi mângâiai ușor frumoasa ei tâmplă, în timp ce îi răspundeam domnului Culala. „Aveți dreptate, nu ne dăm seama că viața noastră tinde să se sărăcească de astfel de evenimente, care nu sunt deloc atât de neînsemnate, cum par la prima vedere, și cum cred unii. De pildă această invenție, radioul, făcut să ne transmită știri, muzică și alte lucruri agreabile. Dar ce înseamnă o știre? Oricum nu ceva care știm deja, sau presupunem. Știu, sau presupun că peste tot se muncește. Or, știrile pe care le auzim la radio le știm sau le presupunem: că la țară oamenii se pregătesc să însămânțeze sau să culeagă recolta, că la furnalul cutare norma a fost (sau n-a fost!) depășită, și așa mai departe. Cine ascultă toate astea? Sau că în lume au loc tot felul de cutremure, inundații, avalanșe, secetă, uragane... Dar, adaugă reporterul (am auzit eu însumi chestia asta), cică la Praga liliacul a înflorit a doua oară." „Bineînțeles, zise domnul Culala, la noi e o liniște de paradis, unui regim drept, până și natura îi face ochi dulci." „N-aveți dreptate, îl întrerupse doamna Culala, uite, la radio Erevan se transmit totdeauna lucruri interesante!" „Da, mamă, zise Suzy, ia spune-ne tu ultima!" „Cică s-a pus o întrebare: e adevărat că în comunism fiecare om o să aibă avionul lui? Răspuns: e adevărat! Întrebare: și ce-o să facă cu el? Răspuns: cum, de pildă, află că se dă brânză la Kamciatka, se urcă repede în avion și zboară acolo!"

Nu râse nimeni. Eu pentru că eram încă turburat de reacția ei (când o mângâiasem își întorsese chipul spre mine și mă

învăluise cu o privire lungă, tăcută, supusă și gravă pe care nu i-o cunoșteam), domnul Culala pentru că era ardelean serios care reacționa greu la o anecdotă. „Vedeți, reflectă el după un timp, 'n comerț expresia *se dă*, dacă ar analiza-o un marxist, ar descoperi cu ajutorul ei o gravă anomalie: nu *se vinde*, ci *se dă* (se dă brânză la Kamciatka!). În ce situație se află atunci cumpărătorul? De cerșetor, nu? din moment ce nu i se vinde, ci i se dă! Asta înseamnă că oricând se poate *să nu i se mai dea*. Tu mi-ai spus, se adresă el soției, că la o coadă a izbucnit un scandal și vânzătoarea (era o vânzătoare după câte mi-aduc aminte) a spus: face rău că v-aduce! Iată, după ea, comerțul se amestecă cu morala (face bine, face rău), dar mai ales se identifică total cu puterea, care poate decide după caz dacă să se aducă sau să nu se aducă. Or, după câte știu eu, *interesul* de a se vinde mărfuri n-a dispărut în socialism, pentru simplul fapt că activitatea oamenilor în producție ar deveni fără sens. De fapt pentru cine producem dacă nu pentru noi înșine? Atunci ce caută în acest proces cuvintele *se dă*?"

Domnul Culala era vizibil indignat. Dar fiica lui râse: „Tată, cuvintele acestea sunt o născocire a oamenilor, asa gândesc ei, dar nu reiese de-aici că tot asa gândesc și șefii comerțului." „Tot ce gândesc oamenii reflectă o realitate", zise domnul Culala mai puțin indignat. „Da, admise Suzy, sigur că reflectă o realitate, dar nu pe-aceea argumentată de tine." „Dar care?" „Ei, asta nu știu!", dădu ea din umeri și parcă mă luă pe mine drept dovadă, își înfipse mâna în umărul meu și începu să mi-l strângă prin dulci spasme, ca și când ar fi vrut să-mi sugereze o semnificație. Înțelesei: să nu-i mai răspund tatălui ei, să schimb subiectul. „Spuneți-mi, îl întrebai, dacă vi s-ar încredința astăzi o mică fabrică ați mai putea s-o conduceți?" (Eram chiar curios să aflu.) „Cred că nu, răspunse domnul Culala, și pot să spun și de ce: pentru că nu mi s-ar da voie să am liberă inițiativă, într-o economie atât de

centralizată." Suzy îmi strânse iar umărul și atunci mă uitai la ea și îmi dădui seama că nu asta vroia: se lipi de mine și începu să-mi mângâie ceafa. „Ești obosită, ți e somn! zisei ca să maschez acest abandon al ei care îmi strecura în inimă o intensă bucurie. Mergem?" „Da", zise, dar nu se grăbi să se ridice, ar fi vrut parcă să adoarmă acolo, în fața părinților, cu capul pe umărul meu. „Credeți atunci, zisei, că experiența iugoslavă se află pe un drum mai bun?" „Nu, mai rău, zise domnul Culala. O economie ori e liberă total, ori e centralizată. Mai degrabă cred că autoconducerea ar folosi într-o economie capitalistă, unde ar micșora în bine, pentru producție, voința negativă a patronului. Un patron slab ar putea, astfel, prin participarea salariaților la treburile întreprinderii, să evite de pildă falimentul, care nu-l amenință numai pe el, ci și pe salariați, care devin șomeri. Cointeresarea e o forță care încă nu și-a spus cuvântul." „Bine, și atunci de ce nu s-ar potrivi și economiei socialiste?" „Pentru că nu poți avea o economie liberă sau liberală într-un stat centralizat. „Nu înțeleg!", zisei. „Să vă dau un exemplu", zise domnul Culala turnând în pahare.

Ciocnirăm. Doamna Culala ne ură, mie și fetei ei, numai bine și realizarea tuturor dorințelor în noul an, Suzy să reintre la facultate, domnul Petrini să se întoarcă și el acolo ca profesor și soțului ei sănătate și să intre și el într-un serviciu. „Degeaba zice el că nu, dar dacă i s-ar încredința nu o uzină, ci chiar un simplu magazin, ce bine i-ar părea! Să știți că e la curent cu totul și suferă și el că stă și nu face nimic..." Doamna Culala se amețise puțin de paharul băut înainte de aceste urări și divulga acum, despre soțul ei, cum divulgase în prima mea vizită despre Suzy, secrete pe care nu le putea păstra numai pentru ea. Iar eu îi urai să rămână mereu veselă și optimistă, în timp ce mama și fiica se îmbrățișau și se sărutau. Pentru domnul Culala nu găsii nici-o urare, dar nici el pentru mine. Așteptam amândoi să se termine efuziunea femeilor și să continuăm discuția. Ciocnirăm totuși a doua oară, și înainte de a goli paharele ne adresarăm un sobru „la mulți ani". „Mai jos, spre Sibiu, continuă el, crescătorii de vite din satele muntoase nesocializate au oferit statului, oficial, spre vânzare, de nu știu câte ori mai multe vite decât ceea ce se contractase. La început toată lumea era încântată, dar pe urmă, ia stai! Ce e asta? Ce e cu casele astea noi și somptuoase, ce e cu țăranii ăștia care își cumpără automobile și au sute de mii de lei la C.E.C.? Asta e o inegalitate socială, o sfidare, un cumul de capital. *Nu!* Chestia asta trebuie să înceteze! Bine, nu, dar ce să le facem? Ce să le facem altceva decât să le interzicem să mai crească atâtea vite Ceea ce s-a și făcut! Li s-a interzis. În timp ce producția de carne e la ordinea zilei, într o Europă care a descoperit că nu carnea de porc sau de pasăre e cea mai gustoasă, ci cea de vită, *steak*-ul, mușchiul la grătar... Poate nu știi că înainte de război carnea de porc era mai scumpă la piață decât carnea de vită... Care ar fi situația unei uzine dacă transferăm cazul în industrie? Fie datorită unor condiții mai bune, fie mai ales datorită calității oamenilor (oamenii nu sunt toți și mai ales peste tot la fel!), cutare întreprindere câștigă mai mult decât altele de același profil, și atunci ce faci? Le lași câștigurile? Nu ar apărea grave perturbări în psihologia salariaților, plecări, părăsiri ale locului de muncă, o fluctuație nesănătoasă a forței de muncă în sectoare chiar vitale?... Nu, e mai bine cum e acum, când poți acoperi cu realizările dintr-un sector pierderile din altul, unde statul centralizat nu e interesat să dea cineva faliment. Nu știu cum se descurcă sârbii, n-am datele necesare să-mi dau seama ce înseamnă la ei, practic, autogestiunea. Am auzit, de pildă, că o firmă contractează să cumpere, să zicem cupru, sau altceva, de undeva, de pe o piață străină, unde plătește cu valută forte, în timp ce o altă firmă din țară are aceeași materie primă în stoc, la un preț plătibil în monedă națională. Nu văd aici unde ar fi câștigul!

Ce iei pe mere dai pe pere. Cel puțin la noi apare acest avantaj, care e foarte sigur, și ne dă un sentiment de stabilitate absolut incontestabil: merge sau nu merge uzina, avem salariul asigurat. Crește sau nu crește productivitatea muncii, noi, șefii, ne încasăm primele noastre regulat..." „Glumiți", zisei. (Toate acestea nu mă pasionau câtuși de puțin, deși eu îl incitasem pe domnul Culala să-și expună teoriile despre comerț și economie, care nu puteau fi decât amuzante și ușor ridicole, ca ale oricărui ins care privește fenomenele neimplicat în ele ca să le descopere cu adevărat legea care le guverna; fusese patron și presupuneam că alt subiect de discuție ar fi fost pentru el plicticos.) „Nu glumesc deloc! exclamă însă domnul Culala cu o ironie împrăștiată. Nici el nu știa dacă era cazul să-și adâncească sau nu ironia. Un salariu sigur și niște prime nemeritate nu sunt ele niște stimulente asemănătoare cu avantajele autoconducerii? continuă el. Hai bă, zice românul, care în general e un om cu simțul datoriei, în sensul că îi displace să rămână dator, are, în acest sens, o veche noblețe, puneți mâna și munciți, că de-aia vă plătește statul. Și muncesc, ba chiar, în momente grele, fac acte de eroism la care numai conștiința îi obligă. Popor admirabil și, cum bine ai spus dumneata, ușor de guvernat... Ne încurcă regățenii, exclamă deodată domnul Culala dându-se pe spate, forțând la limită echilibrul dintre el și scaun, picior peste picior, și cu o privire dură de șef ardelean care nu știe de glumă. Dădu paharul pe gât. Cum a putut un cărturar așa de mare ca Iorga să spună că vrem Ardealul fără ardeleni!?" „Nu cred să fi spus Iorga un astfel de lucru! Poate altcineva!" zisei. „Tată, murmură Suzy somnolentă, cu capul pe umărul meu, asta e o istorie veche!" „Nu atât de veche, ne-au lăsat până acum câțiva ani pe seama ungurilor, au creat chiar o regiune «Mureș-autonomă maghiară». Aici, unde e leagănul românismului... Ne-au adus moldoveni... ne murdăresc parcurile, își fac nevoile pe lângă zidurile Bisericii negre, veche zidire care..." „Da, tată, îl întrerupse Suzy, și tu nu știi cine e Eminescu, care e moldovean și a mers pe jos prin Ardealul nostru, ca un sfânt pe un pământ minunat. De ce nu recunoști că n-ai citit niciodată un vers de-al lui?" „Mie îmi place Goga..." „Da, ție îți place Goga, de ce m-ați dus de lângă boi, de ce m-ați dus de-acasă, deși ești la a treia generație care a părăsit boul, tot la coarnele lui te gândești, ca la o zeitate, boul Apis, și cucuruzul, în care n-ai intrat niciodată, hai, tată, pa, te sărut, eu am plecat", zise ea obidită, și se ridică și își îmbrățișă iar mama, parcă ostentativ, adică ea, mama, n-avea idei (și în general ce bine e să nu ai idei), dar îl îmbrățișă și pe el, *pauvre papa,* care ținea atât de mult la Ardealul lui, încât... Eeee! Nimeni nu se gândea că e și ea o fetiță care... ei da! se simțea fericită și atât tatălui, cât și iubitului ei le ardea să...

VIII

Aș fi zis că pica de somn și luarăm un taxi. Dar acasă își reveni și mai ales reveni la tăcerile ei care se pare că după întreruperea sarcinii îi intraseră în fire, alungând cu totul pe vorbăreața dinainte. Se desbrăcă și se aruncă în pat cu o săritură elastică (rămânând chiar o clipă în patru labe, și cu capul în jos) savurând parcă bucuria jocului pur al unei căprițe, care nu cunoștea vidul sufletesc al oamenilor, clipa lipsită de sens, pe care trebuie s-o alunge cu plăceri grosolane, împerecheri în afara sorocului, sau băutură și mâncare dincolo de sațietate. Continuă jocul dispărând precipitat sub pled și sugerându-mi cu o privire de interdicție să nu cumva să mă apropii de ea. Apoi întinse mâna și dădu drumul la radio, însă încet, și nu se deslipi de el aproape o jumătate de oră, tot căutând, încercând toate posturile. Nu-i plăcea însă nimic și îl stinse, îmi întoarse apoi spatele și își trase repede pledul peste cap, ca și când ar fi văzut ceva și nu mai vroia să-l vadă; totuși aproape

în aceeași clipă pledul svâcni și se uită la mine peste umăr: „Ai înțeles?" zise. „Am înțeles!"

Se lăsă tăcerea. Mă așezai la birou cu o mare poftă de lucru și după o vreme, timp în care mă oprii îndelung la un pasaj din caietele mele, începui să scriu. Neprețuite caiete în care zăceau ca niște *iceberguri* reflexiile mele din mirifica perioadă a cursurilor universitare! Numai eu știam ce ascund dedesubt, inspirația înaripată a unei stări de spirit în expansiune, inspirația bogată, fertilă, în timp ce, paralel, Matilda dărâma ceea ce credeam eu că este împlinire în viața vie, iubire și armonie... iar paralel cu ea o mare prietenie, cu un om din generația mea, puternică personalitate obsedată de puțină putere pe această lume, plătind un preț... Da, reușise, mă uitase, nici ăsta nu-mi mai dăduse nici un semn din ziua când râzând pe culoarele spitalului de cei „arși" (Giordano Bruno) ne despărțisem... Ce-o fi făcând? mă întrebai oprindu-mă din scris. Ce local și-o fi ales unde să poată comanda un *génie du christianisme* însângerat, pe care să-l stropească cu bere și să-și destupe apoi cămășuiala de pe creier cu nenumărate filtre? Mi-era dor de el! Mă duc, îmi spusei, să-l văd! O să-i dau să citească cele două cărți ale mele. Trebuie neapărat să i le dau. În fond, în afară de Ciceo, nimeni nu le-a citit, iar Ciceo... entuziast ca orice prieten... Da, imediat după Anul Nou, după ce trec s-o văd pe Silvia, îi dau un telefon și îi fac o vizită...

O bătaie discretă în ușă îmi întrerupse firul... „Da, doamnă", îi șoptii, să n-o trezesc pe Suzy. Gazda mea înțelese și îmi făcu semn să ies. Mă întrebă apoi dacă ne ducem undeva în seara asta. „Cred că nu", îi răspunsei. „Dacă totuși nu vă duceți nicăieri, vă invităm la noi. Vin și copiii și o să ne facă plăcere să..." „Domnule Petrini, spuse inginerul din cealaltă încăpere, poftiți câteva clipe... Luați loc... Realmente, adăugă el, ne-ar face mare plăcere să... Dacă bineînțeles n-aveți altă combinație! O să ascultăm muzică bună, bem un pahar de șampanie și la

rigoare se poate și dansa... ce mai faceți?" „Bine, răspunsei, ca să nu zic excelent..." „V a căutat o doamnă la telefon." „Cine era?" „A spus că o să revină!" „Din București?" „Nu, n-am avut impresia... *A propos* de telefon. Puteți să-l luați în cameră o oră, două și să felicitați pe cine doriți." „Nu, zisei... ba da, aș vrea să dau un telefon unui prieten din București..." „Poftiți, zise, și când nu mai aveți nevoie mi-l înapoiați." Și se ridică, trase aparatul din priză și mi-l puse în brațe. Bineînțeles, gândii, pe urmă, doamna inginer, când o veni nota de plată, o să-mi adauge într-o scrisoare bătută la mașină, cu multe detalii, costul convorbirii. Normal!

Revenii în odaie și o găsii pe Suzy la biroul meu. Îmi umbla prin sertare. Cu un instinct sigur dăduse peste cele două lucrări ale mele, dactilografiate, și le pusese alături, ținea cotul pe ele. Acum îmi răsfoia caietele. „Ce faci tu aici?", o întrebai. Îmi răspunse cu degetele: fac ce-mi place. „Sunt lucrări de specialitate, continuai vârând telefonul în priză. Ai de felicitat pe cineva?" Respinse cu palma întrebarea. Apoi se ridică, mai cercetă o dată sertarele trase, dacă mai era ceva pe-acolo (nu mai era!), îmi aruncă o privire care parcă nu mă vedea, luă cele două lucrări bine capsate de mine (aveau coperți) și făcu iar o săritură în pat, de astă dată însă mai sobră, cu o expresie preocupată: „acum, parcă îmi spunea, am găsit două jucării...", adică s-o las în pace să-și vâre și ea nasul în ele; n-o să le strice, de asta puteam fi sigur... Aprinse veioza, întârzie învârtind butoanele radioului, le opri pe o emisiune străină cu văitături îndepărtate din cine știe ce țară arabă sau bananieră, apoi deschise una din lucrări și se înfundă în lectură. Mă uitai la ea cu atenție: chiar citea, nu răsfoia. După o vreme observai cum mâna ei dreaptă începe să întârzie în creștetul capului, să smulgă rar, în neștire, câte-un fir...

Cerui Bucureștiul. Nu știam numărul lui Micu, dar îi știam adresa, primisem odată de la el trei rânduri pe o ilustrată în care

îmi spunea unde stă și unde puteam să-i scriu. Operatoarea mă anunță, după ce îmi găsi numărul, că linia cu Bucureștiul e aglomerată și că va trebuie să aștept. „Cât?“ „O oră, două...“ „Da, aștept!“ îi răspunsei.

Mă întorsei la planșeta mea albă și lucrai, cât să fi trecut? O oră jumătate? În acest timp auzeam din spate foșnetul filei întoarse, îmi aduceam aminte că Suzy citea, mă răsuceam mirat, da, chiar citea, cu cotul înfipt în perne, cu o expresie bizară pe chip, impenetrabilă, străină de clipa de față, puțin decolorată, deloc de fetiță care se joacă, puțin îmbătrânită, în timp ce mâna liberă arunca firul de păr rupt între dinți și întorcea cu o mișcare vie fila manuscrisului. Telefonul sună: „Aveți legătura cu Bucureștiul“. Suna ocupat. „Așteptați, nu închideți.“ „Ioane, strigai, apoi recunoscând glasul prietenului meu la telefon, aici e Petrini! La mulți ani!“ „Dragă, zise el prompt cu astfel de surprize, ca și când ne-am fi văzut ieri, cu anii ăștia e o chestie!... Sunt ani care durează de ți se face lehamite și sunt ani care nici nu știi când dracu ți-au fugit pe sub nas. Anul ăsta care s-a scurs m-a scos din sărite, cred că mi-a stricat și pe cel care vine.“ Vrui să-l întreb de ce, dar mă întrerupse râsul său sincopat și prelungit dincolo de semnificația care ai fi crezut că ți-e la îndemână. Îl așteptai să termine. „De ce?“, zisei. „E complicat să-ți spun la telefon, vino și tu odată pe la mine, să mai stăm de vorbă!“ „Negreșit, zisei, și eu am multe să-ți spun “ „Dă-mi un telefon înainte, să-mi fac timp să mă debarasez de treburi...“ „Bine, Ioane, e în regulă... Pot să ți aduc ceva să citești?“ Urmă o tăcere. Nu lungă, dar nici scurtă. „Adu, zise el, și dacă e ceva bun, putem să și publicăm. A mai citit cineva? Ce-ai scris? E lucrarea despre Giordano Bruno?“ „Nu, altceva!“ „Adu! Știi că mă interesează tot ce gândești tu.“ „Transmite-i Clarei cele mai bune urări.“ „Transmite-i-le tu, uite-o, e aici lângă mine.“ „Petrini, ce e, dragă, cu tine?“, zise Clara în receptor, tot așa, imitându-și soțul

prin sugestia că nu era deloc surprinsă de gândul că nu ne-am mai văzut de trei ani și că le venea acum de la mine un semn. Ei și? Ar fi putut tot atât de bine să fie zece! Viața e scurtă, nu și prietenia! În sanscrită se pot găsi texte în care se spune că nici după moarte nu se stinge o prietenie, e intemporală, ne putem regăsi în cine știe ce parte a lumii și după reîncarnare... „Ziceai că te muți și tu la București...“ „De! exclamai. Multe zice omul!“ (și ei doi ziseseră). „Nu mai sta acolo, am auzit că faci pe contabilul! Serios, nu te da la fund, vino la București.“ „Nu fac pe contabilul, chiar sunt...“ „Ești, dar vezi să nu împrumuți spiritul contabilului...“ „Ei și? Poate că într-o viață anterioară oi fi fost un mare risipitor și a trebuit să mă reîncarnez într-un contabil, ca să adun cifre și să le cunosc ordinea! Asta după interpretarea lui Platon, care pretinde că spiritul lui Agamemnon, scârbit de ucigașa Clitemnestra, s-ar fi reîncarnat într-o lebădă, sau ceva de genul ăsta...“ „Da, zise Clara, dar după Bardo Tödol reîncarnarea spiritelor superioare urmează o scară ascendentă și numai brutele, care nu suportă starea de *bardo*, se reped în primul animal pe care îl zăresc... Or, tu, încă din viață, ai trecut, ca să zic așa, prin starea de *bardo* și ai suportat-o bine. Aș fi mirată să eșuezi într-un contabil... Serios, vino la București. Ai fi și mai aproape de fetiță, continuă ea (era deci informată!) și ai avea cu totul altfel de perspective și în chestia catedrei...“ (O groază, mai mult de-o grămadă!) „Bine, Clara, o să mă gândesc, văd eu ce fac!...“

Astfel se încheie convorbirea, ca și când nici n-ar fi avut loc, din pricina fostului meu prieten, care lăsase să se aștearnă o tăcere lungă între noi când auzise că vreau să-i aduc ceva să citească. Dacă nu i-aș fi cunoscut bine aceste tăceri, m-aș fi bănuit de suspiciune. Bună era pentru el o lucrare dacă era și publicabilă. Or, eu știam că ale mele nu erau. Lectura lui, în acest caz, ar mai fi fost pentru mine folositoare? Ar putea el risca o opinie hotărâtă, plin de atâtea frâne, cum îl știam că este?

(O astfel de frână ar fi fost aceea că ar fi descoperit în lucrările mele ideile din caiete pentru care, vorba nevestei sale, intrasem în starea de *bardo*; ar fi fost el încântat să-mi spună că aveau valoare? Dacă eram din nou arestat și s-ar fi descoperit că el le citise? (fii fără grijă, Ioane, o să trec să te văd, dar fără lucrări!)

„În nici-un caz!" exclamă Suzy în clipa aceea. Tresării. Ce era asta? Gândurile se aud? „În nici un caz ce?" o întrebai. Parcă nici nu mă auzi. Îmi răspunse totuși cu o mișcare a mâinii, cu degetele fluturând a respingere, să-mi văd adică de treabă, iar dacă n-am una, să-mi caut. Ceea ce și făcui, intrai în baie spunându-mi că vom merge, spre ora Revelionului, ori la gazdele noastre, ori la frații Berea, și trebuia să fiu ras proaspăt... Începui deci să mă bărbieresc, operație pe care o făcui în stil joycean, adică întârziind îndelung și gândind... Oare sunt eu pe deplin conștient în clipa de față? mă întrebai, apropiindu-mi chipul de oglindă. Sunt bucuros, iubita mea mă citește, și e clar că îi place, altfel n-ar fi stat ea aplecată asupra manuscrisului de mai bine de patru ore. De altfel mai are puțin... Începuse cu *Era*... care n-avea decât două sute de pagini. Ce vrusese că spună prin acel *în nici-un caz*? Era clar, ascultase convorbirea și avea părerea că în nici-un caz să nu-i dau lui Ion Micu să-mi citească lucrările. De ce? O să discutăm, gândii, deși puteam ghici: ...ceea ce citea ea *nu era bine* să mai citească și alții... Chiar dacă e vorba de un prieten? Parcă o vedeam fluturând degetele: chiar! Totuși, îmi spusei, cineva trebuie să le citească, vreau să spun un om specializat în filozofie, fiindcă nici Ciceo și nici ea, Suzy... Ba nu!... Ba da... Reacția ei nu va fi de complezență, s-ar putea să fie chiar brutală... O să aflu chiar în seara asta și s-ar putea să am surpriza ca... Ei, ce putea fi altceva decât... și dacă opinia ei ar fi... Da, clar, net, puteam avea surpriza unei reacții catastrofice... Nu pentru că n-aș avea încredere în ceea ce am făcut, ci pentru că asta ar veni nu de la Ion Micu, pe care l-aș

fi înțeles, sau să zicem de la Vaintrub, care era un marxist cu vederi largi, dar locuind pe o altă planetă (e adevărat, o planetă foarte apropiată de a mea, dar totuși alta) sau de la marele poet și filozof (presupunând că ar accepta să mă citească, lucru puțin probabil, auzisem că devenise extrem de mefient) care desigur că demult se învăluise în propriul sau sistem filozofic și ar fi strâmbat din nas în fața incursiunii mele, spunându-mi de pildă că... ei, ce? că viziunea mea despre lume seamănă cu a unui Procopius din Cezareea (fără grasele desvăluiri ale aceluia din *Istoria secretă*), un fel de pamflet negru și irelevant din punct de vedere filozofic... În clipele mele de îndoială gândisem eu însumi astfel... Dar n-aș fi surprins, fiindcă odată aceste clipe trecând, îmi reciteam lucrarea și n-o găseam străină de mine însumi, dimpotrivă, redescopeream identificarea mea cu ceea ce scrisesem și retrăisem aproape total jubilațiunea interioară care mă stăpânise după terminarea ei. Iar Ciceo era un naiv, lui putuse să-i placă, mi se păruse chiar că era de la sine înțeles... Dar Suzy nu era! Ea era, desigur, *cititorul*, un cititor dintre cei care, deși se puteau lăsa atrași, în curiozitatea lor avidă, asta nu însemna că odată terminată ultima filă, nu s-ar fi trezit și nu ți-ar fi aruncat o privire neîncrezătoare și ironică: ei, ce-ai vrut să spui? Pe cine ai vrut să păcălești? Fără ca neapărat să-ți exprime toate acestea și cu voce tare, cu alte cuvinte să-ți opună propria lui viziune despre lume, diferită și mai ales incompatibilă, antagonică cu a ta, ceea ce pe terenul ideilor n-ar însemna propriu-zis o judecată care să te nege. Nu, ți-ar răspunde evaziv, sau prin tăcere, fiindcă *cititorul* își *trăiește* concepția despre lume, dar nu și-o poate exprima sintetic, ci fragmentar, prin chiar actele existenței lui. Iar la Suzy, pe deasupra, asta s-ar agrava atât de mult, încât opinia ei n-ar fi departe de a Matildei, adică expresia unei neîncrederi înainte chiar de a citi, atâta timp cât lucrarea nu e publicată și *alții* n-ar veni să-i ateste valoarea. Era însă o deosebire: Suzy, vedeam bine, mă citea cu pasiune...

Și dacă, după ultimele rânduri, din pasiunea ei ar rămâne ceva? Hm! O să vedem! Ar fi într-adevăr o catastrofă să nu-i rămână chiar nimic... Interesant totuși! Ar fi de descoperit cu ce ochi m-ar vedea *după*. Ce-ar mai simți îndată ce această excursie în ființa mea ascunsă s-ar termina. Așa deci eram eu? Era o surpriză? Și de ce natură? Poate că, îmi spusei, cu un întârziat scepticism, n-ar fi trebuit s-o las să citească. Fiindcă o surpriză rea n-ar fi avut numai ea, ci și eu. Platon, care gândea și simțea ca un poet, avea totuși aversiune pentru poeți. Tolstoi, un mare spirit, nu-și înțelegea soția, un spirit comun, care îl iubea și era foarte geloasă pe toată existența lui, deși în joc nu fusese niciodată o altă femeie și ea fusese aceea care îi copiase o viață întreagă manuscrisele, ba chiar i le și corectase, și nu numai stilistic. Joyceianul meu bărbierit se apropia de sfârșit, dădui drumul robinetului și mă privii iar de aproape în oglindă. Ei, mă întrebai iar, la ce concluzie ai ajuns? Dădui din umeri... Nu, îmi răspunsei, sunt doar prevenit, ceea ce, recunosc, nu e mare lucru... orice-aș gândi, am o încredere senină că Suzy n-o să-mi facă o surpriză rea. Și dacă totuși? O să vedem, fiindcă o surpriză totală și rea, adică tacerea, nu pot să concep. Mă spălai îndelung și apa fierbinte (iată, cine spunea că de Revelion caloriferistul nostru o să se îmbete și o să ne lase fără căldură și apă caldă? trebuie să-i dăm și lui un bacșiș mai gras!), apa fierbinte, ca să zic așa, mă răcori, simțind că alături de seninătatea mea încrezătoare apăruse și o nepăsare senină. Important e, gândii, că îmi place mie (ce-am scris) și de această gândire sunt pe deplin conștient că nu mă iluzionez, restul e aventura ei (a lucrării), care urmează, și nu a mea...

IX

Deodată auzii dincolo un hohot de râs. Ce era asta? Cititoarea mea râdea. Exista oare în eseul meu vreun pasaj comic? Râsul încetă. Mă ștersei bine și apăsat cu prosopul, ca și când

aș fi vrut să-mi șterg și din mine vreo rea prevestire, apoi intrai în odaie. „De ce râzi?" o întrebai cu blândețe (să-i zicem, în realitate cu o dorință vie să-și justifice bine veselia). Dădu o filă înapoi și reciti un pasaj. Izbucni în râs. „Ți-am spus de la început, zise, că *ton humour est merveilleusement irrésistible.*" Da, așa era, dăduse peste un text încărcat de un sumbru sarcasm. Hm! Se putea și râde! Dacă ceea ce a citit până acum ar fi făcut-o să acumuleze un complex de impresii defavorabile, gândii, pasajul acesta nu s-ar fi putut rupe din context ca s-o înveselească atât de tare. „Mai ai mult?", o întrebai cu grijă (să-i zicem, în realitate cu îngrijorare să nu întrerupă chiar acum lectura, când îi mai rămăseseră de citit doar câteva file). Făcu un semn liniștitor din degete. Întoarse ultima filă, puse manuscrisul deoparte și apoi se destinse, se răsuci în pat de câteva ori, în prada, aș fi zis, a unei pline încântări. Își întinse brațele și iar se răsuci și izbucni iar în râs. „Iubitul meu, zise, ai scris o carte pasionantă, ai găsit ceva care o salvează; înjuri omenirea cu un humor furios... da, așa este, oamenii sunt..." Și aici se opri deodată, își dădu parcă seama că era pe punctul să spună cum sunt oamenii, lucru care n-o mai încânta, sau n-avea chef, sau spusesem eu în ceea ce citise și ar fi însemnat să mă rezume, ceea ce iarăși i-ar fi stricat plăcerea pe care o resimțise... „Ajunge, zisei, văzând cum întinde mâna spre celălalt manuscris, e ora unsprezece, o mințíi, era abia zece, ai citit destul... Avem două invitații: una aici, la gazdele noastre, și alta jos, la frații Berea... Unde ți-ar plăcea?" Se ridică în genunchi și rămase câteva clipe cu capul în jos, reflectând, apoi se uită la mine îndelung cu un joc de expresie indescifrabil: admirație ironică, protecție maternă (sau filială!?), neliniște (era chiar bună cartea mea?!), ar fi vrut să dea înapoi, dar... apoi deodată o fermă detașare (probabil că era bună, altfel...). Sări jos și reveni la realitate: „Ce să căutăm noi la frații Berea?", zise. „Atunci rămânem aici? o întrebai, fiindcă nu precizase dacă mergem alături... Știu că nu-ți place de gazda noastră, e cam

pisăloagă!" „Şi ce dacă e pisăloagă? Îi venim noi de hac!" Şi spuse asta cu mare chef de a-i veni de hac „indiscretei" doamne care, de când Suzy se mutase la mine, încetase să mai fie indiscretă (doar o singură dată mă întrebase când mă căsătoresc, conform observaţiei lui Goethe, care spune că oamenii când îşi dau seama că doi inşi s-au îndrăgostit, ar dori să-i vadă căsătoriţi, iar după aceea îi pândesc să vadă când se despart; noi românii, insistăm doar asupra primului fenomen: maică, spun babele, când văd că o pereche întârzie prea mult să se ducă la primărie, dacă vă iubiţi de ce nu vă luaţi? Şi odată luaţi: dacă nu se înţeleg, niciodată nu-i îndeamnă să se despartă, fie din dorinţa secretă de a-i vedea îndurând şi ei, ca toată lumea, jugul în doi, fie pentru că spectacolul suferinţei altora li se pare mai atractiv decât cel al căutării fericirii).

Gazda mea, domnul inginer Cucu, afectă o surpriză când văzu, ca şi când n-ar fi ştiut că Suzy locuia cu mine, deşi, când făcuse prezentările, zise: „...şi domnişoara Culala, dacă numele vă spune ceva, e chiar cel cunoscut de noi toţi..." Nu veniseră la ei numai „copiii", casa era plină de lume, toţi de vârsta domnului şi doamnei Cucu. Ni se dădu câte-un pahar de vermut, şi cu el în mână căutarăm unde să şedem...Nu aveam unde, toate scaunele erau ocupate, şi inginerul Cucu ori se prefăcea că nu observă, ori chiar era cam mitocan şi uitase ce-mi spusese mie mai înainte, că i-ar face o reală plăcere să...

Oricum, se putea deduce că nu prea fuseserăm aşteptaţi. Mă gândii să simulez că de fapt nu venisem să rămânem, plecăm în altă parte, dorisem doar să le urăm în trecere la mulţi ani şi... Mă uitai la Suzy să-i sugerez retragerea, dar observai pe chipul ei că nici n avea de gând, dimpotrivă, o ţintuia cu o privire ucigaşă, aş zice carnasieră, pe doamna Cucu, care clămpănea din gură şi avea aerul că nici nu ne cunoştea... Niciodată n-o surprinsesem pe Suzy stăpânită de o astfel de furie rece şi orgolioasă...

Atunci văzui cum timida şi micuţa fiică a doamnei Cucu, care mă luase drept muncitor filozof (şi care între timp născuse un băieţel, trebuia să aibă acum trei ani), îi şopteşte ceva soţului ei. Acesta dădu din cap, se ridică, intră în odaia tampon dintre a mea şi cea a gazdei si se întoarse cu două taburete, pe care ne invită să luăm loc. Absent şi în acelaşi timp atent, de fapt nici absent dar nici atent, domnul Cucu spărgea alune, mesteca necontenit şi părea că ascultă, mai degrabă că suportă clămpăneala soţiei lui fără să se irite, conversaţia era generală, nu?!, deşi nu era!, că totul era agreabil, şi că în curând... în curând se va produce ceva iminent, îi va spune într-un mod foarte grosolan soţiei lui că... „Nu, zise însă foarte prevenitor, când doamna Cucu se opri o clipă, asta nu s-a întâmplat atunci, ci prin 1938, când Carol al doilea, venind de la Londra, de la o ceremonie funebră, s-a oprit la Berlin şi a încercat o înţelegere cu Hitler... Armand Călinescu..." „Nu mai vorbi prostii, îl întrerupse doamna Cucu, ştiu precis de la doctorul Stănescu, care era prietenul lui... Prin '35, nu prin '38 şi-a zdrobit el cariera. Deşi, dacă mă gândesc, tot rău ar fi fost dacă s-ar fi hotărât să devină ginerele lui I.G. Farben... Cine ştie ce-ar fi păţit după război..." „Dacă zici că ai auzit c-a fost arestat...", îi acoperi el cu falsă blândeţe glasul ei casant. „Nimeni nu l-a îndemnat, îi acoperi şi ea glasul, să se apuce tocmai acum, după cincisprezece ani de război, să dea bani la legionari..." „Asta înseamnă că a fost silit, zise un domn scund, vârtos, chel şi cu groşi ochelari pe nas, care îl făceau să semene cu un dur chirurg. Îl aveau cu ceva la mână!"

În acest timp observai cum chipul micuţei doamne începea să capete o expresie vie de suferinţă. Soţul ei se îngrijoră şi începură să-şi şoptească unul altuia ceva la ureche. „Da", zise ea şi se mai însenină şi începu să se uite la noi cu capul uşor plecat, cu un fel de interogaţie chinuită şi resemnată: nu e aşa că o să fiţi de acord? parcă ni se adresa. El se ridică, se apropie de mine

și îmi șopti: „Poate să se odihnească puțin soția mea în camera dumneavoastră?" „Bineînțeles!" „Avem o propunere, continuă el, să ne retragem pe urmă și noi acolo..." „De acord, Suzy, esti de acord?" Ea își plecă urechea și dădu din cap și se și ridică, chiar ostentativ, fapt care n-o împiedică însă pe doamna Cucu să taie mai departe aerul cu cuvintele ei. Se pare că Suzy își dăduse seama că daca ar fi rămas, i-ar fi fost imposibil să-i vie de hac bătrânei pisăloage. „Ooo! făcu ea apoi în odaie uitându-se la mine cu ochii dilatați, pe-asta nici dacă o omori nu-i închizi gura..." „Ți-am spus eu, râsei, cu mine e mai ponderată, dar ai văzut, pe fata ei o duce la exasperare... de-aia bănuiesc că după ce s-a măritat a părăsit casa părintească." „Hi, hi, făcu Suzy, dar ce mâncăm, mi-e foame.. " „Parcă ziceai că vrei să ajunezi." „Știi ce, zise, coborâm toti patru la frații Berea..."

Dar intră tânăra pereche și el ne spuse că a vorbit cu bucătăreasa să ne aducă mâncarea aici... Nu scăparam însă așa de ușor, intră după noi doamna Cucu și ne spuse cu „înțelegere" că ar fi trebuit să se gândească, tinerilor le place să petreacă între ei... Titi e de vină (adică soțul ei), o scoate din pepeni cu inițiativele lui, pe care le ține secrete până în ultimul moment, ...a fost vorba să vină numai „copiii", și el, fără să-i spună, a invitat o grămadă de lume... Noroc că a găsit un purcel de lapte, si a avut parcă o presimtire și a pus-o pe Sultana să cumpere destul vin și cozonac de la o cofetarie, „unde se face foarte bine...". „Bine, mamă, bine", o întrerupse fiică-sa, pentru că doamna Cucu amenința să nu se mai oprească și nici să plece. „O să vă aduc eu totul aici, insistă ea fără să se sinchisească, numai șampania cred că n-o să ajungă, beți și voi vin, fiindcă decât asa șampanie, mai bine lipsă, e un fel de sirop gretos care n-are decât meritul că face spumă.. " „Mamă, n-avem nevoie de șampanie, și nu ne aduce nimic, ne descurcăm noi", zise iar fiica ei de astă dată cu buzele tremurânde. „Ești nervoasă", constată doamna Cucu sec și cu glas parcă

abstract, cum pot oamenii fi atât de nervoși, parcă spunea, și se cără în sfârșit, însă cu o încetineală care nu spunea nimic bun, se putea întoarce oricând.

Petrecerea noastră fu reținută din pricina micuței și suferindei doamne Valer (așa îl chema pe ginerele doamnei Cucu), care nu se liniști nici după ce se convinse că mama ei n-o să mai revină (chiar nu mai reveni!), nu putu să mănânce nimic și numai din politețe pentru noi nu ceru soțului ei s-o ducă acasă. Soțul ei însă mâncă vârtos. Când afară începură să se audă împușcăturile de rachete care îngropau anul care trecuse și ale căror artificii strălucitoare ne inundară odaia, stinsei lumina și deschisei amândouă ferestrele.

Suzy veni lângă mine și contemplarăm în tăcere orasul iluminat și sfâșiat de zgomotul petardelor, care parcă spuneau anului care trecuse, bun sau rău, pleacă, bătrâne, o să te tinem minte, sau o să te uităm, adio oricum, lasă loc unor noi sforțari și speranțe... Ceea ce s-a împlinit cu tine să continue, ceea ce a fost eșec să iei cu tine în neant, și o nouă rotație în jurul soarelui, a pământului nostru plin de albastre și imense întinderi de ape, să fie benefică oceanului uman în totalitatea lui și fiecăruia dintre noi în parte... Să nu moară nimeni în anul care vine (se poate, nu?) și să nu nască decât mamele fericite! Nu-ți port pică, gândii eu însumi pentru mine, am fost fericit în aproape toate lunile tale, mi-ai adus în viață o ființă pe care o iubesc și mi-ai confirmat că truda gândirii mele a fost fructuoasă. Spune-i micuțului an nou, care ne întâmpină, să ne ajute, înainte de a îmbătrâni și el, să ne îndeplinim măcar o parte din dorințele noastre nemăsurate... Simții în euforia acelor clipe o mână care mă apucă de ceafă și începu să mă mângâie insistent și dulce... Un îndemn, o sugestie, o trezise din tăcerea mea însingurată... Ochii ni se întâlniră în întunericul în care scăpărau scântei albastre și roșii, alungate violent

de orbitoare explozii albe și verzi. Un chip îngrijorat mi se alătură: „Ce faci tu, sufletul meu?! La ce te gândești?"

Ne îmbrățișarăm, ne chinuirăm obrajii, urechile, gurile într-o mută contopire. Ea mă strângea foarte tare, ca atunci la despărțire în frumoasa casă unde ea copilărise și ne apucase zorile după prima noastră noapte de dragoste... Brațele ei dulci, puternice, de zidăriță, care știau să apuce... „Suzy, te iubesc..." „Da, Victoraș, ne-am procopsit..." „Dacă ai ști ce bine îmi pare că ți-a plăcut cartea mea..." „Da, hi, hi, ce păcat că nu poate să apară *acum*... Dar o să apară ea cândva... Să nu i-o dai lui Ion Micu s-o citească..." „Bineînțeles..." „Cealaltă cum e?" „Nu cred că o să-ți mai placă. E filozofie pură, n-o să mai găsești în ea nimic care să te facă să râzi..." „Crezi? Hi, hi..." „Da, nu mai e o imprecație, ci o carte liniștită și foarte abstractă..." „Când ai avut timp să le scrii?" Din glasul ei înțelesei însă că nu era vorba de timpul fizic, de durată, ci de disponibilitatea mea afectivă... după ce trecusem printr-atâtea... și încă mai treceam... „Tocmai, spusei, n-aș fi avut timp dacă n-aș fi scris-o pe prima..." „Mai vorbim, hai să aprindem."

Revenii în odaie și răsucii comutatorul. Musafirii noștri stătuseră ca și noi la cealaltă fereastră, șoptindu-și desigur lucruri tot atât de... Se întoarseră și închiserăm geamurile. Suferinda doamnă părea mai liniștită, dar când umplurăm paharele, nu se atinse de al ei. „Stimată doamnă, ridicai eu glasul, lăsați, beți un pahar și o să vedeți că totul o să vi se pară altfel... Daaa, continuai, dându-l pe-al meu cu sete peste cap și cuprins îndată de o stranie exuberanță, sunt lucruri mult mai importante, beți paharul și o să le descoperiți". Paharul trebuie băut, filozofai eu mai departe surprinzând o uimire pe chipul iubitei mele și o posomorâtă neîncredere pe ce al soțului prea sensibilei doamne (da, parcă spunea el, eu îl beau, am dat peste o ființă pe care o iubesc foarte tare, dar am început să am bănuieli, și asta mă întristează, că iubirea mea nu-i ajută la nimic). Nu folosește la nimic, reluai eu ca un ecou al propriei mele gândiri, dacă eviți paharul. Socrate s-a gândit el bine când a acceptat cucuta..." „În schimb tu ai băut unul în plus", zise Suzy, și toți patru izbucnirăm atunci în hohote, chiar și plăpânda. Prinsei momentul și îi întinsei paharul cu mâinile mele: „Beți, doamnă! Vă rog să beți, n-o să vi se întâmple nimic desagreabil!"

Bău, dar nici ceva agreabil nu i se întâmplă. Doar o curioasă schimbare de expresie: „sunt rezistentă, parcă spunea, nu sunt atât de plăpândă pe cât par...". Dar rezistentă la ce? Probabil la orice i-ar fi putut face plăcere ei, și prin ricoșeu și bărbatului... Era și asta un fel instinctiv de a-l ține...

„Hi, hi, făcu Suzy după ce închise ușa în urma lor... Daaa, ți-a plăcut prăpădita asta! Ai fi vrut s-o protejezi... Ei da, lasă că te-am văzut eu... Oiță! exclamă cu o voce înaltă, imitându-mă în strigăte, ai vrut să faci pe berbecul!" Sări în pat, unde se așeză turcește și netezi cuvertura în fața ei, ca și când m-ar fi invitat să jucăm împreună pietre sau să-și dea în cărți, să-mi ghicească norocul... „Hi, hi, bem și noi acuma ceva, iubitul meu?... Și parcă auzisem și eu de fructe, banane, «smochine», spuse ea, nu știu de ce, acest cuvânt între ghilimele, daaa, și alte minunate fructe ale pământului..."

X

Astfel se încheie anul și ne trezirăm în cel nou cu o grosolană surpriză, pe care ne-o făcu domnul inginer Cucu a doua zi spre prânz. Prin somn auzii o bătaie grăbită în ușă, o bătaie mai mult de formă, fiindcă ușa se deschise în același timp și cineva intră în odaie (senzația mea fu mai degrabă că „năvăli", prin siguranța pașilor și parcă a unui fel de gălăgie pe care o fac cei care ne sunt familiari și nu se sinchisesc dacă ne surprind, să zicem, goi în pat, sau chiar în baie). „Eeei, nu se doarme de Anul Nou, trezește-te, domnule, o să ai destul timp să lenevești până la celălalt... Așa îți primești tu musafirii?... Ei, haide,

acuma nu te jena, dă-te jos și aprinde lumina... Unde o fi comutatorul ăsta?"

Era Matilda, veselă nevoie mare, îi recunoscusem din prima clipă, și venind parcă dintr-un vis îndepărtat, glasul ei de altădată, din clipele de euforie exaltată... Lumina se aprinse. Sării în capul oaselor, buimăcit. Matilda nu era singură. . „Silvia, murmurai răgușit de o furie năvalnică. Ce cauți tu aici, fără să te anunți? mă adresai Matildei, trăim într-o lume civilizată, avem telefoane, adrese, poștă și telegraf, copii și prieteni pe care trebuie sa evităm să-i punem în situații delicate..." „Ei ho! că nu s-a întâmplat nimic, râse Matilda, nu e o catastrofă că te-am surprins în pijama..."

Nu vedea că nu eram singur, se așeză într-un fotoliu pusă parcă pe taclale și continuă: „Ce e asta, ți-am telefonat ieri și am vorbit cu gazda ta, inginerul Cucu, nu erai acasă, și i-am spus că trec astăzi pe la prânz să ți-o aduc pe Silvia... Și acum când am sunat mi-a deschis același domn Cucu și «poftiți!», mi-a zis, cu aerul cel mai natural din lume așa, ca între oameni «civilizați», adăugă cu o nuanță sarcastică în glas, observând în sfârșit că în patul meu era o femeie... Am crezut că ne aștepți, șuieră de astă dată furioasă, dar mereu stăpânită de aceeași euforie exaltată, deși te înțeleg, adăugă cu înțelegere, dar trebuia să ne spui..." „Ce să spun, strigai, nu m-a anunțat nimeni că ai să vii!" „Nu ți-a spus gazda ta?" „Mi-a spus că m-a căutat o doamnă care o să revie." „Nu ți-a spus că o să trec azi cu Silvia să te văd?" „Nu! Și de ce n-ai revenit cu telefonul?" „Fiindcă domnul Cucu m-a avertizat că nu ești acasă la această oră și că probabil n-o să fii nici mai târziu, faci Revelionul cine știe unde, fiindcă i-a spus nevastă-sa că n-ai pregătit nimic acasă..." „Futu-l în cur pe mă-sa pe domnul Cucu al tău, te-ai apucat să pălăvrăgești cu el despre lucruri care nu-l privesc, când puteai foarte bine să revii cu un telefon... Te costa mult dacă..."

În clipa aceea Suzy se ridică și ea în capul oaselor, își drese cu o mișcare fermă părul și mă întrerupse: „De ce strigi, zise

cu un mic repros senin, nu vezi că e o neînțelegere? Treceți în odaia cealaltă și discutați". În care odaie? Acolo stătea mama inginerului, bătrâna doamnă Cucu. „A! nu știi, zise Suzy, e plecată de sărbători, mi-a spus mie." Mă dădui jos din pat, deschisei șifonierul, trăsei halatul pe mine și trecurăm dincolo. „De altfel, după o astfel de primire, nici n-avem ce să discutăm", zise Matilda după ce ne așezarăm pe scaune. Dacă vrei să mai stai cu Silvia..." „O clipă", o opri. și mă ridicai și trântii cu putere ușa întredeschisă care da în odaia grobianului farseur, domnul inginer Cucu, și a nevestei-si, pentru care simții în secunda aceea simpatie, bine făcea că îi toca cu clămpănitul ei casant nervii lui prea groși.. era ea pisăloagă, dar, vorba lui Caragiale, nu era groabă, ca bărbatu-său.

Silvia simți pesemne că ușa trântită și expresia mea furioasă nu îi erau adresate ei, ci maică-si, și avu un surâs divin: tata o înveselea. „A, zisei, ia vino tu încoace!" Și o luai în brațe și clipe lungi durară până mă desprinsei de roua ochilor ei inocenți. „Ta taaa, îmi șopti, nu prea copleșită de mângâierile mele, vreau să-ți spun ceva." Aoleo, gândii, ce-o fi vrând să-mi spună? Nu mai știam bine când mă iubea și când nu, acel *ci* de altădată, semnul tandreței ei infantile și totale, se topise în pronunția ei, pentru mine? Dar nu, surpriza veni... „Ci, ci, o auzii spunând, la mulți ani, ta-taaa!" „De ce nu-i răspunzi fetiței?", zise Matilda observându-mă cu un ochi cercetător care sticlea de supoziții și presupoziții alergându-i foarte sprintene și viclene prin minte (desigur, n-o mai iubeam pe Silvia, acum când iubeam pe altcineva, a știut ea totdeauna că...). „Dacă i-aș răspunde, zisei, tu de ce ai mai avea să te miri?" „Nu mă miră, îmi răspunse foarte rece (euforia îi pierise), în orice caz, dacă vrei să mai stai de vorbă cu ea (și simții că nu din proprie voință mai concepea un asemenea lucru, mai avea și Silvia ceva de spus), în casa asta n-o s-o las, ne găsești la Tasia, unde o să stăm vreo săptămână." „De ce, mamă?", zise Silvia, cu un glas în care

ea sugera că replica mamei nu va fi auzita. Nu era o întrebare, de ce, mamă, ci o afirmație, ba da, mamă. „În nici un caz, îi spuse Matilda crâncenă, tu n-ai văzut că tata nu e singur?" „Ci, ci ce dacă? zise Silvia. Nici tu nu ești, ci singură, ci când tata vine pe la noi!"

O tăcere ca după o sentință se lăsă în urma acestor cuvinte neașteptate. „Trebuie să recunoști, mă adresai în sfârșit Matildei, că Silvia gândește logic. O să stea cu mine până plecați." O bătaie discretă în ușă o împiedică pe Matilda să răspundă. „Da", zisei, și Suzy intră. Se vedea că luase o hotărâre, se îmbrăcase, își pusese blana, vroia, desigur, să plece. Dar nu se grăbea, se așeză cuminte pe un scaun. Se pieptănase lins și își strânsese părul la ceafă în coadă de cal, cum era moda printre fete. „De ce nu mi-o prezinți pe soția ta?", zise Matilda. „Suzy Culala mă cheamă, doamnă! răspunse ea prompt. Aveți o fetiță extraordinară", continuă cu un surâs ca un brici și cu un glas în care răzbătea un orgoliu retras și rece, îndepărtat de noi toți și de clipa de față: „aveți" adică eu și Matilda, ea n-avea ce căuta acolo. Surâsul ei mă înghețà. Nu negase că n-ar fi soția mea, totuși își spusese numele de fată. „Îmi dați voie, doamnă, să-i spun ceva fetiței dumneavoastră?" Și surâsul glacial se accentuă atât de tare, încât deveni parcă de gips, însă un gips viu, ca al tinerei necunoscute care se înecase în Sena, mai frumos și mai misterios ca al Giocondei, fiindcă undele care o învăluiseră nu-i alterase expresia de beatitudine și încredere cu care se încredințase apelor. Matilda tăcu, știind parcă dinainte că Silvia n-o să-i aștepte răspunsul, ceea ce fetița și făcu, se apropie de necunoscută și își lipi urechea și ascultă fără sa se mire de șoaptele care urmară. Îmi încordai auzul, dar șușoteala era inteligibilă. Ce-i spunea Suzy, ce secret atât de rapid i se născuse în minte? „Da? se detașă ea, ai înțeles? Vino încoace!" Și iar îi șopti ceva, pesemne îi repetă, fiindcă după aceea (a înțeles sau nu, fetița) se ridică în picioare: „Am plecat, mi se adresă, vorbim la telefon..."

Numai cei încleiați în propriul lor trecut au, adesea, senzația că prezentul e vertiginos. Nu reacționează la el. Rămăsei inert. Da, gândii, o să vorbim la telefon. Aici erau niște socoteli de reglat. „Cam isterică soția ta", zise Matilda. „Mai puțin isterică decât tine", îi replicai. „Da, reluă Matilda, o să vorbesc cu ea și o să-i spun că o s-o nenorocești ca și pe mine." „Nu mai spune! Ești nenorocită?", o întrebai cu o prospețime jubilatoare în glas. „Ai vrea tu!" „Eu nu vreau de la tine nimic, las-o pe Silvia aici și..."

Mă redresai, simțind că trebuie să mă smulg imediat din capcana imenselor noastre ciocniri de odinioară. La ce bun? Tot ceea ce mai aveam să ne spunem nu mai rima cu nimic. Prezentul devenea vertiginos. Intrai în odaia mea și deschisei liniștit șifonierul. Se golise, nu mai atârnau în el decât costumele mele. Intrai în baie, dar nu mai regăsii sub oglindă obiectele ei de toaletă. Revenii: cercetai mai atent odaia, să descopăr un semn. Dar știam că nu va fi. Da, nu mai aveam ce să văd, operase, fata asta, cu o rapiditate uimitoare. Își luase tot ce era al ei, nu mai lăsase nimic în urmă... Ba nu: „Vorbim la telefon"... Asta putea să nu mai însemne mare lucru... Mă lungii în pat, cu mâinile sub ceafă, în timp ce auzeam ușa de la intrare trântindu-se. Nu tresării, știam că Matilda plecase și o luase și pe Silvia cu ea...

Astfel începu pentru mine noul anul, da, chiar anul de-acum, când scriu toate acestea; cel fatal...

PARTEA A ZECEA

1

Închisei cu o mișcare furioasă șifonierul căscat, din care Suzy „sburase ca o lașă" (cum s-ar fi exprimat despre noi Caragiale, luându-ne peste picior), și îi trăsei eu însumi dulapului o lovitură zdravănă, fiindcă așa era, Suzy părăsise vertiginos cuibul nostru ca și când ar fi simțit apropierea hultanului. N-aș fi putut zice însă că fugise speriată, dimpotrivă, ultima ei expresie, vorbindu-i Silviei la ureche, arătase mai degrabă siguranță de sine și parcă o stranie jubilațiune. Acum vedeam clar ce era: bucuria unei înstrăinări rapide și bine întemeiate, asemeni celor care descoperă brusc cum întâmplarea îi servește miraculos, de o mie de ori mai eficace decât oricare alt efort al unei hotărâri deliberate. „Ei! zisei, întinzându-mă pe pat cu mâinile sub ceafă, unde e melancolia care credeai că o să... în clipa când... Nici vorbă despre o asemenea poetică învăluire, asta se simte doar gândind la despărțire, și nu când ea se produce." În clipa aceea ușile șifonierului scârțâiră ironic. Mă ridicai să le închid bine, dar fără voia mea mâinile le deschiseră larg și contemplai îndelung... hm! da, golul!

Asta îmi aminti de întâmplarea unui grec, dintre cei pe care înfrângerea generalului Marcos în '48 îi aduseseră pe meleagurile noastre. Era un scriitor și gazetar cu relații, călătorea

des în Occident și se întorcea totdeauna cu geamantanele pline cu cadouri pentru gagicele lui nestatornice (parcă le alegea anume din specia celor care părăsesc partenerul repede și fără motiv aparent). „Cobor la gară, cică ar fi relatat grecul însuși, și mă repej la telefon s-o anunci pe iubita mea că am șoșit. Telefonul cârrr, cârrr... nu răspunde! Mă urc in tacsi.. Adușeșem pentru ea ciorapi de mătase, rochice, pantofi cu tocul ascuțit, ruj Christian Dior, și alte lucruri drăguce... Șun la ușa... Nimic... Școt cheia, intru în apartament, nu era, și atunci am avut un preșentiment și am deșchis șifonierul: golul! Beștia fugise!"

Surâsei în forul meu interior și închisei, de astă dată cu blândețe, ușile. Trebuie să desprindem o filozofie tonică din întâmplările celor părăsiți și îmi veni atunci în minte și felul cum îl cucerise și apoi îl părăsise dumnezeița (cu paharul de șampanie în taxi, la ora zece în seara Revelionului, tur-retur) pe Bacaloglu, care de-atunci preconiza să punem un T cu fierul înroșit pe spinarea tuturor trădătoarelor. Asta era sinistru, grecul avea mai mult humor.

Mă îmbrăcai și plecai la Tasia, s-o aduc pe Silvia la mine. Găsii petrecere generală, ca odinioară când îi vizitasem pentru întâia oară, a doua zi după căsătoria mea cu Matilda. Dar nu ca atunci mă întâmpină fosta mea soție, ca și când n-ar fi știut cine era bărbatul care intrase pe ușă, ci ca și când acum eu eram bărbatul ei de totdeauna și nimic nu se întâmplase vreodată între noi... „Aaa! Victor, făcu ea îndată ce mă văzu (și se ridică în picioare), hai, dragă, la mulți ani și nu mai umbla și tu cu o falcă în cer și una în pământ, o singură viață are omul și..." Se ridicară toți, pricajitul se grăbi cu un aer aplicat sa-mi umple un pahar, ca și când ar fi descoperit și el în clipa aceea că o singură viață are omul, și asta l-ar fi entuziasmat, și ciocnirăm cu expresii semnificative: dacă o singură viață avem, atunci ce mai andarbrambura, să bem și să chefuim. „Așa este, strigă

marele Vasile, șeful clanului, neschimbat se pare, cu regimul lui alternat între carne și vitamine, o viață are omul și un trai nenorocit."

Nu s-ar fi zis, în ceea ce-l privea, sau cine știe? Dintre ei toți numai Tasia îmbătrânise. Tamara își pierduse orice fatalitate, amândouă, nu se știe de ce, aveau trăsăturile adâncite, sumbre, sau mi se părea mie, cum le priveam cu un ochi străin? Desigur, fiindcă veselia Matildei nu alunga de pe chipul ei o strălucire pe stinse, dar fără bogăția de culori a unui amurg fastuos. Îmi aruncai privirea circular, să redescopăr subalternii lui marele Vasile. Erau altii și nu avui nici o curiozitate să-i cunosc. În același timp, la vederea acestor ființe care obosiseră se pare, în ritualul vieții lor anonime, știam că dacă am să rămân să beau cu ei depresiunea mea s-ar fi retras și i-aș fi vazut cine știe, poate în culori de epopee, în care nu triumfam decât eu și Silvia, zeitate care se uita la mine cu o expresie tulburătoare de singurătate și nepăsare: știu multe, parcă voia să spună, dar eu nu vreau să știu nimic, deși m-ați silit să aflu, viața mea nu este atinsă de zgomotul, cuvintele, rumoarea și paharele voastre. Uite-l colo pe tata, nu știu cine e, nici măcar nu mai țin minte că ne-am plimbat de-atâtea ori împreună, că am pus într-o zi flori pentru mireasă, că m-am dat în călușei, și el mă pândea pe de lături să nu mă piardă, că m-a ținut în brațe și mi-a arătat orașul, m-a dus la cișmar...

Nu așteptai să reînceapă conversația înnoitoare. Dădui paharul pe gât și o chemai pe Silvia. Ea ezită, iar eu știam că o sa ezite. „Silvia, zise Matilda cu o falsă uimire, te cheamă tata." Atunci ea se ridică și veni la mine, floare vie care nu știe cine o rupe și o duce la nas, dar care știe că asta o poate face încă și tata și mama și toți cei legați de nașterea si de mica ei existență. O acută durere mă înstrăină câteva clipe de ignoranța vieții ei crude, după care îmi revenii, șoptindu-i zadarnic: „Vrei să vii cu mine? Nu te uita la mama, continuai, deși nu se uita la

maică-sa, ei, ce zici?" „Tataaa, zise, ci tu nu mănânci nimic?" „Sigur, îi răspunsei, intri și tu în concretul clipei și eviți să răspunzi. Tata a mâncat, îți spun la revedere, trebuie să plec." „Tataaa, zise, ci nu rămâi cu noi?" În loc să zică „merg si eu cu tine". Depresiunea mea i se transmisese. Dacă aș fi fost vesel și hotărât, bineînțeles că ar fi venit. Îi spusei că astăzi și mâ ne o mai las, să se bucure și tanti Tasia de sosirea ei, iar poimâine mă întorc. O să trecem pe la nenea ăla care îi făcuse odată o săritoare din piele. Mai ținea minte? Nu! „La cișmar", zisei. Surâse o clipă, ca o străluminare. În ochii mei nu se schimbase mult, avusese pe atunci o mică precocitate, care din fericire dispăruse, urmată de o încetinire, se îndepărtase lent de la patru spre nouă ani și sufletește înflorise parcă doar în adâncime, fizic era tot atât de suavă și fragilă ca o crenguță. „Bine, zisei, dacă tu vrei să mănânc, gata domnule, s-a aranjat, acum du-te la locul tău."

„Da, zise Tasia, îți face hatârul, pe noi nu ne onorează." Când cineva îți vorbește urât fără să se jeneze înseamnă că în realitate zace în el o mare furie, abia stăpânită. Nu mai era aceeași Tasia, plină de atenție față de mine și ținându-mi partea. Cum mi-era foame, mă hotărâi să mănânc și devenii curios să aflu și ce aveau cu mine. „Mi s-a părut că v-am deranjat", zisei simulând o nepăsătore absentă. „De deranjat ne-ai deranjat, îmi răspunse punându-mi în farfurie niște cârnați și o strachină cu varză murată, dar ce să facem, vă primim, măria voastră, că ați ajuns mare si poate puneți și pentru noi, undeva, o vorbă bună." „Cu mare plăcere, zisei, oricând..." „Da, și acum ia spune, de ce ai fugit tu de-acasă și ți-ai lăsat fetița pe mâini străine?"

Asa deci! Asta era furia ascunsă! Înțelesei că asta se discutase mai înainte, sau în orice caz doar între ea și Matilda, între patru ochi. Dar vedeam că nu se jena să-mi aducă învinuirea și în auzul celorlalți și mai ales al Silviei. Cu ce sens? Nu cumva încă de la început le sugerase Matilda versiunea aceasta a fugii mele, ca s-o ascundă pe-a ei? Toți credeau acest lucru? Desigur,

cine își asumă deschis ruptura unei familii? Sau era ceva nou? Mi-ar fi plăcut să aud ce zice Matilda, dar mi se păru că totul ar fi fost indecent în fața Silviei. „A fost odată un botez, pe vremuri. Ai uitat, Tasia?", mormăii înghițind cu mare poftă din cârnații pipărați. „Ne întoarcem acuma la botez!", exclamă ea sarcastică. „Da, zisei, de ce nu?" „Și ce-a fost la botez?" „Mmmm! făcui cu gura plină. A fost o mare distracție! La care ai luat parte! Și încă altele!" „Ce vrei să spui? Când v-ați luat, n-ați deschis ochii? Și mai ales când v-ați hotărât să aduceți pe lume un copil? Ce e ea vinovată?..." Vrusese să spună fetița asta...

Dar o oprii izbind cu violență tacâmurile în farfurie. „Amnezie? spusei, însă cu mare blândețe. Nu mai avem memorie?" „Hai, Tasia, zise Matilda, lasă, are dreptate Victor." „Și tu de colo, zise Tasia cu dispreț, are dreptate, vai de capul vostru!" Nu, gândii, nu e ceva vechi, e ceva proaspăt, microbii urii sunt vioi sub lumina microscopului, cei de-atunci, de la botez, au murit demult. O să aflu ce e, dar nu acum! „Hai să conchidem discuția asta, zise atunci pricăjitul tranșant, hai să bem!" „Am spus eu, mugi și marele Vasile, o viață are omul, și un trai neno..." „Ba nu e deloc, zise Matilda cu o urmă din exaltarea de altădată, omul are o singură viață și trebuie s-o trăiască așa cum e! Iubește, urăște, iar iubește, iar urăște, ce rost au tot felul de... de..." „De ostrețe!", o ajutai laconic. „Ba nu, se înverșună, nu e vorba de ostrețe!" Se lăsă o tăcere, dar Matilda nu reuși să-și materializeze gândirea. Tot despre ostrețe era vorba!... „Hă, hă, hă... făcu marele Vasile. Și iar, hă, hă, hă..."

Mă întorsei acasă reconfortat.

Zăpada înghețase și trosnea sub picioare. O lună de o albeață halucinantă lumina dinspre dealuri străzile orașului tăcut. Aerul rece și proaspăt mă îmbăta ca de o bucurie rară și secretă, iar eu știam ce e: deliciul vicios al singurătății! Aveam să ajung în odaia mea, să mă așez la planșeta albă și să lucrez relaxat până în zori. Eram liber, bogat, fără datorii, cu

hambarele pline, iar marile scadențe, suferința fără speranța, moartea violentă, cum o sufereau în chiar acele clipe populații haotice de pe pământ, erau departe de mine. Iată, îmi spuneam ascultând visător ecoul pașilor mei în noapte, bucuria sau durerea nu sunt totdeauna fructul determinat al unor cauze determinante. Libertatea face să trăiască cu plenitudine totul, și atunci suferința în dragoste aduce din adâncuri bucurii stranii și necunoscute, iar fericirea se colorează violent cu luminile infernului. Îndoiala ne trezește cugetul, producând în spiritul nostru certitudinea că existăm, gândire suverană și divină care ne supraveghează urâtul, ne alungă ranchiuna, lasă altora izbânzile și acceptă pentru sine înfrângerea.

Frumoasă noapte! Frumos oraș curat zăcând liniștit între uriașele troiene și păduri verzi care îl înconjurau... Frumoasă fetiță! dulce Silvia! Ce ai făcut? Ai turburat cumva pe mama ta? Desigur, tu ești cauza, enigma ignorată, inocența neglijată, dar mai puternică decât pasiunile mature și neînfrânate. Dar n-o să-ți aduc niciodată în conștiință marile noastre vinovății, să-ți împovărez viața cu un destin grav, presimțit de tine încă de pe vremea când te-am găsit dormind prosternată, ca și când ai fi vrut să ne spui că n-ai fi vrut să vii pe această lume. Cine dintre noi a fost întrebat? Iar mari fiind, care dintre noi ar dori să nu mai existe?

Acasă mă așezai bine la planșeta mea, când intră doamna Cucu cu telefonul în mână... „Sunteți căutat, zise fără grabă. E aceeași persoană care a mai sunat acum vreo oră... Vreau să vă spun ceva, continuă fără să-mi dea aparatul, ca și când după aceea știa și ea că n-ar mai fi avut timp să mă piseze cu cine știe ce istorie, bărbatul meu vă cere scuze, zise că nu și-a mai adus aminte dacă fosta dumneavoastră soție n-a luat totuși contact cu dumneavoastră și ați ajuns la un aranjament pentru vizita de a doua zi... Și atunci a lăsat-o să intre... Îi pare rău dacă s-a petrecut vreo încurcătură... Oricum, adăugă tot

ea, acum e prea târziu să mai dreagă ceva, însă..." Îi luai eu însumi aparatul din mână și abia atunci se retrase, nu după ce îmi mai adresă politicoasă noapte bună, cu un glas fără vreo aluzie la ceva concret, dar cu o aluzie la lipsa de aluzii...

„Alo", auzii apoi o voce lungă și voalată, foarte ezitantă, undeva în tainica noapte electromagnetică. „Da", zisei. „Ce mai faci tu, cel mai iubit dintre pământeni?." Mi se păru că visez! Mie îmi era adresată, și cu un astfel de patetism parcă mistic, care mă copleși, această supremă declarație? „Suzy, tu ești?!" strigai. „Da, eu sunt! Ai fost la fetita ta? Sau ai oprit-o cu tine?" „Da, am fost, poimâine o iau la mine!" „Foarte bine, spuse ea nostalgică, e o fetiță deosebită, dacă ești de acord o să viu s-o văd și eu." „Cum să nu fiu, dar de ce-ai plecat?" „Ei lasă, e mai bine așa." Nu știam de ce era mai bine așa, dar mă invadă o convingere absolută că ea gândise bine, deși întrebarea dacă se va mai întoarce la mine stătea alături de sentimentul copleșitor pe care mi-l stârnise declarația ei. „Și cine zici că e cel mai iubit dintre pământeni?" „Tu!" „De cine?" „Cum de cine! De mine, de fetița ta... N-ajunge?!"

Rămăsei tăcut și o vreme nu ni se mai auzi decât răsuflarea amestecată cu șoaptele de pe fir ale umanoizilor care descoperiseră, pornind din grotele lor în care trăiseră cu un milion de ani în urmă, secretul propagării și recepționării misterioaselor unde. „Vorbim mâine la telefon, reluă ea deodată, cu o voce fermă. Ce făceai, lucrai?" „Da, mă pregăteam!" „Bine, noapte bună. Și nu te culca târziu... Am eu însă o idee, reluă, ca și când mi-ar fi făcut o promisiune. Nu-mi iese din cap... O să te întreb, fiindcă, știi, *ça commence à me taper sur le système.*" „Ce idee?!" „O să afli, dacă n-o să descopăr și singură... Bine, acuma hai să ne culcăm, mâine îți dau eu un telefon." Îmi ură noapte bună și închise, ca și când ar fi vrut să evite întrebarea mea care plutea în aer: Când se va întoarce?

Dar nu mai putui lucra, vraja singurătății mele se împrăștiase. Avui net sentimentul că ratasem o pagină inspirată,

pe care niciodată n-o voi mai scrie... Voi scrie altele, dar niciodată, poate, una atât de... În schimb căpătam certitudinea amețitoare că Suzy mă iubea foarte tare și simțeam că nimic nu mai avea importanță în afara acestui lucru. Și întrebarea dacă se va mai întoarce sau nu să trăim împreună, mi se păru mică: la mine sau nu, în alt oraș sau în lună, toate acestea mi se păreau acum neînsemnate.

II

A doua zi mă vizită Tasia, dar fără Silvia, și îmi povesti o istorie incredibilă. „Ai crezut ieri că vorbesc în vânt", începu ea, într-adevăr cu același ton de ieri, care mă enervă din capul locului, amintindu-mi cum mă învinuise pe mine de distrugerea acestei familii, că adică eu aș fi fost cel care a fugit, și nu Matilda. „Bineînțeles că vorbești în vânt, când știi bine cum s-au petrecut lucrurile și oricum nu înțeleg ce rost mai are acum să desgropăm morții." „Cum adică, nu te interesează ce se petrece cu fetița ta, o consideri moartă?" „Nu-mi place să mă răstălmăcești, zisei, vorbești în vânt, vorbești aiurea... ce e cu fetița, treci la subiect!"

Dar ea nu consideră că aveam dreptul să n-o ascult. „Tu ești vinovat", zise. Mă hotărâi să nu-i mai răspund, adică s-o aprob. „Bine, zisei relaxându mă în fotoliu, sunt, și pe urmă?" „Nu trebuia s-o lași să divorțeze, trebuia să te opui!" „Da, așa ar fi trebuit..." „Era un copil la mijloc, nu te-ai gândit ce-o să se întâmple cu Silvia dacă voi vă despărțiți? Alergați, dracului, toți, după fericire și călcați în picioare sufletele copiilor, care n-au nici o vină că voi nu vă înțelegeți. Cine vă dă dreptul? După fericire alergi până te căsătorești și faci copii. Pe urmă ești sau nu fericit, așa mori, fiindcă ce e mai de preț pe lume decât un copil? Ce, că suferi? N-ai decât! Asta ți-e soarta! Nu toată lumea poate să fie fericită. Duci jugul, și după ce se face copilul mare, n-ai decât să începi să alergi iar cu limba scoasă

după ceea ce crezi tu că e fericire. Dar nici atunci nu te desparți, fiindcă oricât ar fi de mari copiii, spectacolul ăsta tot trist rămâne. Căsătoria e de la Dumnezeu, n-ai știut asta dinainte?!" „Am știut, mormăii, dar n-a știut o și Grivei." „Care Grivei? Îți vine să râzi." „Nu râd deloc, am învățat încă din școala primară că un adevăr considerat evident pentru toată lumea nu e evident și pentru cineva din altă planetă. Noi zicem de un câine care latră că nu te mușcă niciodată, dar zicala asta umană nu e sigur că o știu chiar toți câinii." „Vrei să spui că e vinovată Matilda că e din altă planetă! Tu nu ești vinovat!", reflectă ea cu o bucurie sarcastică și anticipată, ghicindu-mi răspunsul. „Ba da, zisei, sunt vinovat că n-am putut să fiu omul care să-i placă ei." „Atunci de ce dracului v-ați mai luat?" „Ce să-ți spun, Tasia, murmurai cu blândețe, să-ți spun ceva simplu ca să terminăm cu învinuirile. Mie mi-a plăcut Matilda, dar după căsătorie ei nu i-a mai plăcut de mine. Acuma nici cu forța nu poți să ții să trăiască între patru ziduri doi oameni care, vorba țăranilor, unul trage hăis și altul trage cea. E frumos să crezi că o căsătorie vine de la Dumnezeu și că și jugul vine tot de la el și trebuie să-l înduri, dar cum ți-am spus, măcar în acest punct cei doi ar trebui să gândească la fel, nu unul să dea bir cu fugiții și celălalt să încerce să-l oprească, umilindu-se zadarnic..." „Daaa, făcu Tasia, cum să vă umiliți voi, bărbații .. Vă cade coroana." „Da, zisei, și coroana asta vine tot de la Dumnezeu! Fără ea nici o femeie n-ar mai da pe noi nici cinci bani găuriți, cum spunea mama. Si totuși eu am lăsat să-mi pice coroana, tocmai pentru că m-am gândit la soarta Silviei. N-a folosit la nimic..." „Ei, dacă e așa și zici că nu ții la această coroană, du-te la Matilda, vorbește cu ea, îndeamn-o să divorțeze și întorceți-vă acasă."

Mă ridicai alene din fotoliu, liniștit ca un lac încremenit, și ieșii să-i cer domnului Cucu o sticlă de vin, dacă mai avea. „Cum să nu, cu plăcere, zise el vag încântat că nu-i purtam pică pentru stupidele lui farse. Și două dacă doriți. Mai avem, ne-au

rămas..." „Ce s-a întâmplat, Tasia, povestește, zisei apoi în odaie, turnând în pahare. La mulți ani! E o părere a ta, sau vorbești ca o ambasadoare a Matildei?" „Nu e vorba de nici o ambasadoare, e vorba de Silvia", zise Tasia fără să se atingă de pahar. „Ce e cu Silvia?" „Le mănâncă sufletul, și ei și lui Mircea." „Adică!" „Adică! adică! Nu pricepi? Că nu vorbesc turcește. Nu se mai pot înțelege cu ea, stă tot timpul strâmb, Matilda îi spune să se culce, ea nu se culcă, îi spune sa-și facă lecțiile, nu și le face, e chemata la masă, la masă sparge, chipurile din greseala, ba un pahar, ba o farfurie, ba o ceașcă de ceai, iar Matildei îi e frică s-o mai pedepsească, e și mai rea după ce o pedepsește. I se face ordine în odaie, peste o oră umple odaia cu hârtii rupte, pătează totul cu cerneală, mese, cearceafuri, până și pereții... Rupe creioanele, strică stilourile (un stilou ține la ea o singură zi!)..." „Dar ce e cu ea, e agitată? De ce nu cheamă un medic?", zisei nedumerit. „Nu e agitată deloc, au chemat și un pediatru care a examinat-o și le-a spus că e perfect sănătoasă. Ea face lucrurile astea Dumnezeu știe de ce, fiindcă ea nu știe. Matilda plânge, o ia în brațe, doarme cu ea, o întreabă. Pur și simplu nu răspunde, nu știe ce face." „Fleacuri, zisei, copiii trec prin crize de-astea, unii fac mai rău, se trântesc pe jos, țipă și dau din picioare, se urcă pe casă și în general fac exact ceea ce li se spune să nu facă. Cineva mi-a povestit că și-a prins copilul cerșind, cu toate că părinții îi cumpărau tot ce dorea. Înțeleg perfect ce e cu Silvia, Matilda a crezut că un copil e un instrument al voinței ei și e scandalizată că Silvia are de pe acum o voință a ei proprie. Chiar mă bucur! E un copil cu personalitate puternică." „Să stai și tu cu personalitatea asta puternică, să te vedem! zise Tasia crezând că o să mă sperii. E ușor să zici în teorie vorbe goale... Sau poate că te vrea pe tine, reflectă ea ca și când ideea i-ar fi venit spontan. Matilda zice ca s-a săturat!" „Am înțeles, zisei, a venit să mi-o lase." „Să nu crezi, mă preveni Tasia, că Silvia te iubește. Dacă vrei să știi,

habar n-are de tine. A îndemnat-o maică-sa să-ți dea telefon! Crezi că a vrut? «Nu vrei la tata!», i-a spus. Nu, s-a strâmbat, a dat din umeri. La început a crezut că tu o pui la cale, dar în ultima vreme, cam de prin toamnă, dacă ai văzut-o o dată sau de două ori." „N-am mașină la scară, zisei, și nici indemnizație specială, salariul meu abia îmi ajunge să mă descurc, patru drumuri pe lună, asta se simte, știi și tu bine!" „Va să zică nu vrei", reveni ea la atac. „Ce să vreau? zisei. Crezi că aici e vorba de voință? Nu-i mai merge Matildei cu ștabul ei și acum vrea s-o dreagă! Ai auzit ce-a spus ieri: iubești, urăști, iar iubești, iar urăști! Mersi! Nu sunt genul! Și nici nu sunt bătrân să mă resemnez!" „Cauți fericirea.", mă ironiză Tasia, ca și când căutatul ăsta ar fi fost ceva de râs. „Da, zisei, de ce nu?" „Vezi să n-o găsești!" „Oricum, n-o sa fiu ultimul care o face, și nici primul care a eșuat. Altfel, vorba ta, de ce dracu mai trăim." „Fă-o pentru fetiță, dacă pretinzi că ai suferit pentru ea și o iubești." „Aș face-o, Tasia, dacă nu mi-aș da seama că un nou eșec ar distruge nu numai o familie, fapt care s-a și întâmplat și sunt puține speranțe că s-ar mai putea drege ceva, ci ne-ar distruge și pe noi, pe fiecare în parte, iar Silvia ar rămâne chiar orfană! Așa, chiar despărțiți, știe ca are o mamă, un tată... acolo. Tu nu știi ce s-a petrecut la noi acasă înainte ca eu să mă internez și ce vizită mi-a făcut ea la spital când nu se știa daca am sau nu cancer." „Da, văd că ți-e foarte milă de tine, de câte ai pătimit! Află că Matilda a vorbit înainte cu doctorul și dacă ar fi fost ceva grav, doctorul i ar fi spus. Nu spun bolnavului, dar familiei sunt chiar datori să-i spună. «N-are nimic grav, doamnă», asa i-a spus." „Da, ridicai glasul, dar eu nu știam și presupuneam și eu că doctorul nu mi-ar fi spus, iar Matilda știa că eu trăiesc cu temerea asta în mine. A venit să-mi ceară cheile, ca și când aș fi fost un om despre care știi că n-o să iasă din spital decât cu picioarele înainte, și nu mai are nevoie de ele. Chiar așa mi-a și spus: «tu nu mai ai nevoie de chei pe acest pământ!»". „Știa că nu-i nimic grav, protestă Tasia ridicând ca și mine vocea, a vrut și ea să se răzbune pe tine pentru că n-ai iubit-o și ai silit-o să se despartă." „Vezi, coborâi eu tonul, cât e de complicat?! Ar trebui să ne iubim iar foarte tare ca să putem crede că toate astea n-au importanță. Dar... Hm! Doi inși, tot așa, se despărțeau și bărbatul se duce la rivalul său și-i spune sa-i dea nevasta înapoi. Ce crezi că i-a răspuns tipul? Ei, tu ce crezi?" Dar Tasia n-avea chef de istoriile altora. „Să-ți spun răspunsul, care a fost scurt și retezat: nu pot să-mi comand sentimentelor! Așa a zis! Ei! reluai filozofic. Putem să ne comandăm sentimentelor?!" „Ei na! pufni Tasia. De ce să nu putem? Sunt sigură că tipul tău n-a dus-o el prea bine furând nevasta altuia, când ăla o iubea. Chestiile astea se plătesc! Ai plătit tu că ai despărțit-o pe Matilda de Petrică, a plătit și Mircea, cât e el de ștab, și tu o să mai plătești o data dacă nu-i întinzi Matildei mâna, s-o ajuți să-și repare greșeala. Să știi de la mine, să dea Dumnezeu să nu fie așa, că nu-ți doresc răul, suntem rude oricum ar fi, și m-aș simți nu știu cum să... dar tare mă tem că... Mi ar fi lesne să spun «treaba voastră!», dar uite că nu pot nici eu să mi comand sentimentelor!" „Dar eu să pot, nu? Tasia!" „Da! e o datorie! zise Tasia cu o sentențiozitate fără emfază și fără vreo prostie bigotă în credința ei fermă. În cazul tău, ți-am mai spus, ai fi putut face ce vrei, dacă n-ați fi avut un copil." „Bine, am înțeles ce vrei să spui, o să mă gândesc, zisei, gândind că n-am la ce să mă gândesc. Acuma spune-mi ce a putut plăti domnul Mircea, în cazul său? Ce, nu se mai înțeleg?" „Nu!" „Adică?" „Adică-adică! Asta e! Trăiesc rău!"

Mă interesa în ce sens, dar nu insistai. Probabil că nici Tasia nu știa prea multe. Trai rău, în limbajul ei popular (și tonul cu care o spusese mă ajuta să înțeleg), însemna rău pe toate planurile și desigur iremediabil, fiindcă traiul amestecat e suportabil și n-are parte de el toată lumea. Soneria zbârnâi. Și în clipele următoare ușa se deschise și intra Suzy. Tasia se ridică și ieși fără să dea bună ziua.

III

„Mi-a fost dor de tine și nu ți am mai dat telefon, zise Suzy și mă îmbrățișă și nu se deslipi, continuând să-mi murmure la ureche: cum ai dormit fără mine? Te-ai și redresat! Vezi?.. vezi?... m ai primit foarte rece... da, știam eu... primești femei în lipsa mea... cine era? ...o rudă de-a ei... eram sigură, am înțeles după felul cum a intrat ea ieri că vrea ceva de la tine... A intrat ca la ea acasă și tu ai acceptat sa mă dea pe mine afară... ce e, dragă, nu-i merge bine?" zise cu o voce schimbată, cam brutală și fără urmă de tandrețe, părăsindu-mă și deschizând fereastra, unde uită ca îmi pusese atâtea întrebări și rostise atâtea neadevăruri: se învioră trecând la altă stare, fiindcă nu mă asculta când încercai să-i răspund, „hai să nu mai vorbim despre asta, zise, deși, ah! nu-mi vine să cred că.. Nu! mă enervez vroiam să te întreb aseară, dar o să aflu și singura .. Mai bine îmbracă-te și hai să ne plimbăm și noi doi puțin!"

Ieșirăm în pădure, dar trecu mult până ce alungă din gând ideea aceea a ei despre care zisese că o tapa *sur le système*. Nu eram curios s-o aflu, fiindcă bănuiam despre ce ar putea fi vorba, ba chiar eram hotărât s o împiedic s-o formuleze Cum ar trebui să fie soția de care te-ai despărțit ca să placă viitoarei? Oricum ar fi, vederea ei displace în mod fatal și asta ia forma rea a înstrăinării, fiindcă dacă e frumoasă stârnește gelozia, iar dacă e urâtă disprețul: cum ai putut să trăiești cu ea? Ca și când logodnicul ei o fi fost vreo lumină. Atunci de ce nu s-a măritat cu el? „Da, văd eu, zise rupând tăcerea care se lăsase între noi, a fost suficient să-ți apară în față ca să te turbure în halul ăsta..."

Nu eram turburat în nici un hal, dar nu încercai s o conving, fiindcă afirmațiile ei nu cereau niciodată desmintiri. E drept că nici ea nu credea în ele, încât o lăsai să vorbească mai departe. Dialogul nu era cel mai reușit lucru dintre noi. „A venit să ducă tratative? Vorbește, dragă, sau ți-e frică să spui? A-olco, Victoraș! Am știut eu!..." În clipa aceea alunecă și căzu

în zăpadă. O apucai de braț s-o ajut. „Te rog să nu mă atingi! zise. Du te și ridic-o pe ea, că o fi având nevoie. Cum se poate, dragă, aproape strigă, ridicându-se cu o furie controlată, ascultându-se parcă pe sine dintr-o parte, cum e cu putință să te domine și acum, după atâția ani de când v-ați despărțit? Are un tupeu formidabil! Adică ea să facă ce vrea, să se mărite cu altul, să-ți ia copilul și tu să stai pe margine, să te învârtești în jurul ei ca un titirez. Crezi că vorbesc aiurea? Am ascultat la ușă și am auzit cum îți vorbea! Sunt sigură că în alte vieți această Matilda a fost bărbat și a avut harem. Nu e așa că ți-a spus mereu când trăiați împreună că îi regretă pe cei doi cu care a fost măritată înainte?"

Aici se opri și râse triumfător. N-avea nevoie de răspunsul meu. Ajunsesem într-o poiană de unde se vedea uriașa elipsă de brazi care înconjura de pe înălțimi orașul nostru. Mă așezai jos pe un copac doborât. Soarele strălucea pe cer, îndepartat de pe traiectul lui de vară. Încălzea totuși zăpada care îngreuia crengile arborilor; se auzea din când în când, ca și când ar fi plouat, cum cade în jurul nostru, cu zgomot de puf. Feeria îmi ascuți o senzație vie de irealitate, de fericire și suferință amestecate și care repede deveni neliniște. O căutai cu privirea. Se întinsese în zăpadă cu fața în sus și deodată simțind că o caut se răsuci și strigă la mine: „De ce mă lași să spun atâtea prostii?" Începui să râd. „Pentru că sunt adevărate! Ai intuit exact!" „Chiar?", sări ea în genunchi. „Nu chiar, doar unele din ele. Cele despre mine bineînțeles că sunt ca totdeauna alăturea cu drumul, femeile sunt încântate să creadă că ne cunosc toate reacțiile. Da, așa este, trăiește rău cu bărbatu-său, se pare din pricina Silviei, care le face zile fripte. Vor să mi-o lase pe durata vacanței, în speranța, probabil, că fetița tocmai asta dorește, și se va potoli." „Și cotoroanța aia ce căuta la tine?" „Să-mi spună exact ce ai intuit tu, să ducă tratative să ne împăcăm. N-a spus, fiindcă nu e atât de inteligentă să ghicească semnificația pornirii

inconştiente spre rău a Silviei, dar am înţeles eu că, în egoismul ei sublim, fetiţa vrea ca mama şi tata să trăiască împreună. Până acum a fost prea mică să dea urmare acestui instinct, dar pe urmă o fi descoperit că poate, dacă nu să ne împace, cel puţin să ne pedepsească. Nu numai pe maică-sa, ci şi pe mine. Această Tasia spune că Silvia nu mă iubeşte, şi cred că are dreptate, sunt aproape sigur că dacă o opresc o să am nişte surprize..." „Şi soluţia?", zise Suzy. „Soluţia? Soluţia e suferinţa şi eu mi-o asum. N-o s-o pasez altuia. Matilda să şi-o asume pe-a ei..." „Aşa deci, consideri că împăcarea nu e posibilă!", zise Suzy cu chipul decolorat parcă de o secretă şi stranie contrarietate (sau poate de aerul tare al pădurii, gândii nevroind să accept prima impresie). „Tot atât de imposibilă, zisei, ca şi vindecarea traumei pe care a suferit-o fetiţa. Cum poate ca să uite că a fost smulsă de lângă tatăl ei şi a văzut-o pe maică-sa cum în fiecare seară o lăsa singură şi se ducea să se culce în altă cameră cu un străin? Împăcarea ar fi o nouă traumă, un fel de murdărie în care s-ar complăcea de astă dată tatăl ei." „Ai dreptate, zise Suzy, dacă instalezi copilul pe un soclu al inocenţei. Dar pot fi ei, copiii, atât de inocenţi de la natură şi atât de implicaţi în viaţa părinţilor?" „Da, părinţii sunt cele două zeităţi protectoare, şi le pot determina destinul mai mult decât conjuncţia astrelor când se nasc." „Da, dar uneori vinovăţia părinţilor potenţează puternice personalităţi, care altfel ar fi rămas şterse. Fetiţa ta nu pare un copil slab.. " „Nu pare! Dar cine poate să ştie? Compensaţia unei personalităţi de mică anvergură e fericirea la care are dreptul pe acest pământ. Ceilalţi se pot lipsi de ea. Părinţi vinovaţi aduc pe lume fiinţe pe care le aruncă în... Nu, nici nu vreau să mă gândesc, o să fac tot ce-o să pot ca Silvia să uite, să înţeleagă măcar pe unul din noi doi, cu desnădejdea că n-o s-o pot împiedica totuşi să intre în viaţă cu gândul crud că înţelegerea între două fiinţe umane e o iluzie. Poate are noroc, şi altcineva decât părinţii o s-o facă

să... O mare iubire... Un puternic devotament..." „Sigur, zise Suzy. De ce să fii atât de pesimist! Ţine-o pe fetiţă la tine şi ai să vezi că n-o să-ţi facă nici o surpriză rea."

Îmi făcu însă chiar de la început, dar n-o descoperii decât a doua zi dimineaţa, când vrui să-mi întorc ceasul: avea arcul rupt, remontorul mergea în gol. Dacă Tasia nu m-ar fi prevenit aş fi putut crede că s-a stricat de la sine. Mă gândii mult cum sa procedez, să aflu dacă o făcuse din greşeală, din răutate, adică cu intenţie, sau din obiceiul pe care îl căpătase. Putea să nege.

Dormea încă şi o contemplai îndelung, turburat de trăsăturile chipului ei, care cu anii se accentuaseră şi semănau chiar prea mult cu ale mele, ameninţând să capete o insesizabilă boare, nu chiar de urâţenie, ci de ceva tern, fiindcă era mereu frumoasă, însă nu mai avea parcă pe chip toată acea dulce lumină de odinioară, când ne plimbam noi doi singuri prin oraş şi îmi adormea în braţe. Mă dusei la bucătărie, pregătii un ceai cu brânză albă şi unt, dădui la o parte de pe planşetă hârtii şi cărţi şi o trezii. „Sus, domnişoară, tata are treabă, se duce la birou, treci la masă." Se duse la baie, îşi făcu toaleta şi se întoarse. Bineînţeles eram supărat că nu găseam nici un truc s-o determin să-mi mărturisească şi mai ales să regrete şi să promită că n-o să-mi facă şi mie ceea ce îi făcea maică-si; nu-i arătai nici o tandreţe.

„Fă-te că nu observi, îmi spuse Suzy la birou. Arată-te doar supărat." „Ce să arăt, chiar sunt, se confirmă că nu ţine la mine." „Las-o în pace, nu-i acorda atenţie. Prefă-te că nu observi nimic. Şi eu îi făceam mamei tot felul de figuri fiindcă îmi plăcea s-o văd cum îşi iese din pepeni. Asta nu însemna că nu ţineam la ea. În schimb nu-i făceam nimic tatei fiindcă nu mă băga în seamă."

Dar eu nu putui. Când mă întorsei acasă găsii alba mea planşetă pătată cu cerneală, dar nu aşa, o pată neglijabilă, ci toată planşeta era murdărită. Ceasul îl puteam da la reparat,

dar cerneala din lemn nu se mai putea scoate. „Ai făcut-o cu intenție, îi spusei. Dacă nu-ți place să stai la mine, atunci de ce ai mai venit?" Intră tot atunci doamna Cucu și îmi spuse că fetița a stricat arzătorul de la sobă. Mă răsucii și văzui consternat cioburi de șamotă împrăștiate pe covor. Doamna Cucu îmi dăduse o mică sobă care mergea cu gaze (să suplinesc caloriferele când erau reci), flacările se urcau printr-un soi de fluiere cu găuri mari, așezate deasupra arzătorului. Încălzeau soba, dar și aerul, fiindcă instalația era făcută nu înăuntru, ci pe dinafară, ca un soi de șemineu. „Necazul e că astfel de *flûtes* nu se găsesc nicăieri, zise doamna Cucu mângâind-o rece pe Silvia. Puteai să te joci cu ele fără să le spargi. De planșetă să nu vă faceți sânge rău, mi se adresă, se poate găsi alta, sau pur și simplu să vă cumpărați un birou mai mare. Sau să vă cumpărați o fată de masă și s-o puneți pe deasupra, dacă țineți cu tot dinadinsul la planșeta asta, dacă n-aveți pentru moment destui bani pentru un birou mai spațios... Hai, iart-o acuma, că văd că îi pare rău, continuă ea să mă piseze, deși nu se vedea deloc că Silviei i-ar fi părut rău. Așa sunt copiii, e preferabil să strice decât să fie molatici, nepoțelul nostru stă ca un bleg ceasuri întregi acolo unde îl pui, și ce bucuroși ar fi părinții să-l vadă că sparge și el o farfurie sau un pahar.. Și acuma, la trei ani, face caca pe el, dar cu timpul revin toți la normal... fiica mea e de vină, îi trece totul prin sită, carne, zarzavaturi, chiar și cartofii, să nu se ostenească, săracul, să mestece și să digere și el ca toată lumea."

De astă dată pisălogeala ei îmi făcea bine, îmi alunga supărarea și decepția și mai ales mă împiedica să iau lucrurile în grav. Tasia îmi adusese un curcan și servitoarea doamnei Cucu ne servi o supă cu tăiței și friptură cu piure de cartofi. Apoi o îmbrăcai pe Silvia și o scosei ca altădată la plimbare. Ca și pe-atunci, nu merse mult și îmi spuse că o dor picioarele. O luai în brațe și toată mâhnirea mi se topi când îi simții brațul

încolăcit pe după gâtul meu. „Bineînțeles că mă iubește, gândii, acum nu mai e mică s-o doară atât de repede picioarele. A vrut s-o iau în brațe ca pe vremuri, deși copiii nu au amintiri."

Până se termină vacanța Silvia nu-mi mai făcu nici o stricăciune, semn că fusese sensibilă la mâhnirea mea sau că mă găsea în sinea ei oarecum mai puțin vinovat decât maică-sa. Era liniștită, stătea alături lângă mine la birou și capacitatea ei de a răbda era uimitoare. În timp ce eu lucram ea colora desene și mă făcu și pe mine în diverse variante, aplecat asupra hârtiei, uitându-mă pe fereastră sau stând întins pe pat cu mâinile la ceafă. „Am auzit că o necăjești pe mama", îi spusei într-o zi, în treacăt, văzându-mi de manuscris. Nu-mi răspunse. „Să iau tăcerea ta drept o confirmare? continuai monologând. Ce plăcere îți face s-o chinuiești? N-are grijă de tine?! Te lasă singură? Am auzit că nu, și nici nu te pedepsește pentru câte îi faci. Trebuie să te gândești că nu poți avea altă mamă, și nici alt tată, ăștia sunt, gata, nu-i alegem de la târg, și nici noi nu te-am luat pe tine de la magazin... nici noi nu putem avea altă fiică..." „Ci tu dacă te însori, ci o să ai altă fiică!", îmi răspunse pe neașteptate. „Cine ți-a spus prostia asta? Mama?!" „Ci nu e prostie!", zise foarte fermă, în timp ce își înmuia preocupată pensula în culori. „În general, nu e o prostie, se întâmplă, dar în cazul de față este, tata nu se mai însoară." „Ci te întorci acasă, ci la noi?"

Rămăsei tăcut. Conversația cu un copil nu e lipsită de riscuri. „Da, zisei pe gânduri, preocupat și eu de manuscrisele mele, de ce nu? Se prea poate! Se întâmplă și chestii de-astea! Dar se întâmplă și să nu se poată!" „Ta-taaa, ci ceasul ți l-am stricat, ci ca să văd cum te superi pe mine. Ci de când te știu, nu te-am văzut niciodată ci supărat..." „Ar fi trebuit să-ți dau vreo două ci la fund, o imitai. Puțin a lipsit!" „Ci de ce nu mi-ai dat?" „Mai fă tu odată și ai să vezi! Dacă vrei să știi m-am supărat foarte tare." „Ci nu s-a văzut!" „Da?! Ia vino tu încoace, vino, vino..." Nu prea veni, se uita la mine cu un mic surâs

viclean şi în privire cu un fel de zeflemea, vrând parcă să-mi sugereze că ştie că n-o să-i fac nimic, deşi... „Bine, îi spusei lăsând-o să se aplece peste planşetă şi să se zgâiască în hârtii, uitând sau prefăcându-se că nu ia în seamă de ce o chemasem, ar trebui să cred că îţi merge mintea, dar mă întreb dacă maică-ta n-a greşit că nu ţi-a croit la timp şi câteva la spate cu o cureluşă..." „Păi, mi-a croit!", zise cu simplitate. „Da?! Vrei să spui că eşti soi rău?" „Ci ce e soi?" „Cel care nu învaţă nimic şi face numai rele, chiar dacă îl pedepseşti. N-are ruşine!" „Ci nu înţeleg!" „Să zicem că mi-ai stricat ceasul ca să mă vezi cum mă supăr, ştiind că n-o să păţeşti nimic. Asta s-ar numi o mică perversitate infantilă, care dacă ar persista ar fi un semn că n-o să le fie prea agreabil celor care or să te iubească mai târziu, când o să te faci mare. Treaba lor! Dar ce-ai făcut pe urmă, de mi-ai murdărit şi mi-ai spart ţevile de la arzător, ce mai e?"... „Ci ta-taaa, cântă ea cu o dulce afectare, ci n-o să mai fac." „Mai încearcă, mormăii, şi-ai să vezi!"

Se aşteptase, când o chemasem, că am s-o iau în braţe şi am s-o mângâi. Văzând că n-o fac, se uită la mine pe sub cot cu o privire în care se vedea că ştie că inocenţa e o irezistibilă seducţie. Îi arsei una la fund destul de tare „Au, ta taaa!", mă imploră deodată uluită de durere şi surpriză şi se redresă şi lacrimile începură să-i curgă şiroaie pe obraji, în timp ce chipul i se schimonosi de o decepţie mare. Foarte bine, gândii, şi eu am fost decepţionat, dar n-am avut cui să strig, cum ai tu acuma, şi nici să vărs lacrimi, în aşteptarea unei mângâieri. „Cum ai putut tu să te porţi atât de urât cu tata? o întrebai cu o blândeţe împrăştiată. Tu nu ştii cât ţin eu la tine? Poţi să-mi răspunzi?" „Ci ştiu!" „Şi atunci?" N-o întrebam ca să-mi răspundă, ştiam că nu poate, la urma urmei îmi semăna la fire. Eu n-o chinuisem pe mama? Şi nu la vârsta ei, ci adolescent fiind, când simţul moral, ruşinea de care îi pomenisem acum Silviei ar fi trebuit să fie prezente. „Te-ai plictisit? o întrebai absent. Îmbracă-te, azi mergem la un cinema."

IV

Totuşi nu înţelegeam, sau mai bine zis continuai să mi se pară nelalocul lui demersul Tasiei. Şi mai ales pornirea, chiar furia ei împotriva mea. De unde şi până unde această reactualizare, această punere pe tapet foarte brutală a vinovăţiei mele faţă de Matilda? Asta avea haz! Că de ce n-am oprit-o! Ca şi când nu asta aş fi făcut atâta vreme, aş putea chiar zice încă din primele zile după ce ne căsătorisem şi apoi aproape până la extrema limită a răbdării după ce ieşisem iarăşi *afară*. Îmi aminteam că o făcusem părtaşă a tuturor etapelor pe care le trăisem până ce Matilda divorţase. Nu-mi aminteam însă să fi auzit-o pe Tasia că ar fi încercat vreodată s-o domolească pe cumnata ei. Era fatal: în ultimă instanţă rudele se apără între ele, chiar dacă o vreme încearcă (cu părtinire însă) să împiedice destrămarea unei familii. Parcă ai mei nu mă sfătuiseră atunci, când cu botezul Silviei, s-o las pe „smintita aia"?

Adică ce, era acum furioasă Tasia că Matilda *trăia rău* cu Mircea al ei? Ei na! Mare lucru! Nu era de treabă Mircea? Şi ce, aşa era el, era *firesc*... Matilda nu se mai considera şi ea „firească"? Şi eu fusesem firesc, îmi plăcuse mie la deratizare, şi ce era cu asta? Era, ca să zic aşa, o probă supremă de *fireştenie*, ce spun, ultra! Fără ostreţe! Şi acum scoteau copilul în faţă.

Spre sfârşitul vacanţei primii un telefon de la Matilda. „Sunt acasă, zise, adu-mi-o pe Silvia." „Plecaţi?", o întrebai ca să zic ceva (fireşte că plecau!). Urmă însă o tăcere, înainte să-mi răspundă:

„Da, plecăm!" Mă reţinu la o cafea. „Nu plecăm", zise când ne regăsirăm iarăşi faţă în faţă, ca odinioară, în holul care mi se păruse pe atunci imens. Acum mi se părea, după ani, că e un hol ca oricare altul, ceva mai mare (când revedem locurile unde am trăit găsim totdeauna spaţiul micşorat, probabil din pricină că în amintire dimensiunile cresc). Nu înţelesei bine, spusese „nu plecăm" cu un glas ciudat. „Da, dragă, precizâ, nu

mai plecăm deloc." „Cum adică?" „Nu ți-a spus Tasia?" „Tasia mi-a spus niște baliverne, zisei, sper că nu tu ai pus-o?" „Bineînțeles că nu, dar nu poți împiedica pe cineva să vorbească, zise ea cu o vioiciune și o veselie tristă, așa cum par unii oameni care vor să afecteze că nu li s-a întâmplat nimic ieșit din comun, deși li s-a întâmplat ceva foarte grav. Rămasei tăcut. O fi picat Mircea si acum se întorc în orașul nostru? La acest gând simții o simpatie bizară pentru el și chiar și pentru Matilda. „Tasia mi-a spus că trăiți rău, e adevărat?" „Da, adică am trăit rău, acum nu mai trăim, fiindcă ne-am despărțit. Da, dragă, preciză ea iarăși, am divorțat..." „De ce!?" „Ei, aia e, de ce! De ce, de nece, asta e situația." „Tasia mi-a spus și acum înțeleg că trebuie să fie din pricina Silviei." „Nu, spuse ea cu fermitate. E adevărat că Silvia, reluă cu un alt glas, e încăpățânata și stricătoare, dar care copil n-are un cusur? O s-o desvățăm, te rog să mă ajuți. Cu tine cum s-a purtat?" „La început rău (și îi povestii), dar pe urmă a fost tare cuminte, foarte dulce. Nu-mi place că e cam șmecheră, altfel credeam eu că o să evolueze." „Are destul timp să ajungă și cum ai dori tu. E un copil educabil." „Deci nu din pricina ei trăiati rău." „Nici vorbă!... Silvia, se adresă fetiței care se apropiase și vroia să stea cu noi, ia du-te tu în biroul lui tata și citește sau desenează ceva acolo." „Deci voi ați venit de tot acasă, ți-ai adus și lucrurile..." „Da, mi-au fost expediate... Într-o singură zi, odată cu certificatul de divorț... Am plecat din Londra la ora zece cu avionul și când am ajuns acasă un tip mi-a spus din poartă: «Nu mai locuiți aici, întoarceți-vă la casa dumneavoastră din Ardeal». Înseamnă că el dăduse ordin încă din timpul nopții, imediat ce drama se consumase. Ca să vezi, rapid, curat, eficient și fără explicații zadarnice. Fiindcă trebuie să știi că nu mi-a spus nimic. Doar atât, dimineața: «Trebuie să te întorci în țară! O să ți se aducă biletul de avion.» Avea aerul să-mi spună, cum se mai întâmplase si în alte ocazii, că nu el a hotărât, a primit un ordin. Cât sunt

ei de mari, din când în când primesc astfel de ordine, care trebuiesc executate fără codeală .. Știu că îți plăcea să bei ceva când stăteam de vorbă. Bei un pahar?" „Cred că am să beau toată sticla, spusei, încă sub imperiul surprizei. Formidabil! Si de mult trăiați rău?" „Hm! Destul de demult!", zise ea cu un glas care nu mai afecta nimic, liniștit și detașat, așa cum vorbisem despre lucruri care nu ne privesc direct

Se ridică și se întoarse din oficiu cu o sticlă de vin roșu și două pahare. „Și fetița asta, zisei, a știut și a fost în stare atâtea zile să nu-mi spună nimic?! exclamai uluit. I-ai interzis tu?" „Nu, dar a învățat să nu se bage. Adică nu știu dacă «a învățat», fapt e că n-o interesează... Atât ar mai fi lipsit, să sufere și ea de ce-am suferit noi! Sunt lucruri care nu pătrund în lumea lor, dramele celor mari, suferința sau moartea..." „Asa vezi tu lucrurile?" „Da, așa le văd!" „Ar însemna că nici fericirea celor din jur nu-i atinge?" „Nu cine știe ce." „Mie mi-a pus o întrebare ciudată, dacă mă întorc acasă, dar nu eram prea atent..." „Da, conveni Matilda, din când în când pun astfel de întrebări, dar vezi după ochii lor că nu așteapta să le răspunzi, sau dacă le răspunzi nu înțeleg mare lucru. E și firesc să fie asa." „Da, zisei, și e și firesc ca și noi, cei vinovați, să ne găsim astfel de scuze." „Pot să te asigur, zise atunci Matilda foarte sigură pe ea, că eu aș fi ultima mamă din lume care ar căuta o astfel de scuză, după cum nu sunt nici prima și nici ultima care a făcut ce-am făcut." „Suntem foarte vicleni în astfel de considerații, continuai fără să am sentimentul că eu m-aș crede mai puțin vinovat decât ea. Avem o singură șansă, ca Silvia să fie la maturitate o personalitate puternică, să poată, adică, să nu considere în amintire copilăria ei drept tristă. Iar dacă nu, repetai eu această gândire a mea, am mai avea o șansă, s-o facă altcineva fericită. Altfel nu ne va ierta!" „Exagerezi, zise Matilda. Copilul ne iubește." „Da, fiindcă n-are încotro!... Să nu fii sigură de această iubire când o să înceapă să se desprindă de noi și să ne judece." „O să aibă nevoie de noi și la treizeci

de ani! exclamă Matilda cu un râs care sfida cu o inconștiență răvășită orice amenințare pe care încercam sa i-o sugerez. Tu ești filozof, ai o gândire speculativă, care operează cu concepte ideale și abstracte! Eu sunt o mamă concretă, de care Silvia o să aibă nevoie oricum, că o să fie puternică sau slabă, fericită sau nefericită. Viața e grea și nesigură, nimeni nu-și mai poate permite luxul de a învinui pe altul de lucruri pe care și el le face. Dacă îmi permiți să fiu și eu filozoafă: când timpurile sunt așa cum sunt, conflictele eterne se atenuează, oamenii încheie între ei un armistițiu, devin mai toleranți." Da, gândii, în felul acesta ți-ai permis tu să-mi faci mie cel mai mare rău, crezând că e un rău atenuat... „Vrei să spui, zisei, că oamenii cad de acord să trăiască într-un fel de promiscuitate?!" „Da, confirmă ea, nimeni nu mai e atât de independent ca altădată, adică iluzia asta se destramă printre cele dintâi... Mă uitam la Mircea... Oamenii își închipuiesc că un astfel de șef duce o viață grandioasă, are mașină la scară, vilă somptuoasă, nu stă la coadă la carne, face ce vrea... Da, e adevărat, nu trăiește în lipsuri, dar nu face ce vrea, e mai puțin liber decât unul care, după ce iese de la muncă și după ce stă la coadă, ia un chil de vin și se distrează în voie cu câțiva prieteni, pe urmă se culcă și doarme zdravăn. Nu-l smulge nimeni dintre prieteni când îi e lumea mai dragă (primește un telefon!) și nici din pat când e somnul mai dulce." „Săracul! exclamai, trebuie să fie tare chinuit!" „Nu e chinuit, zise Matilda mohorâtă, simțul datoriei împlinite îl răsplătește din plin, dar câți or fi în stare să se înhame ca el și să nu-și dea în petic?" „Așa este, zisei cu ironie, fiecare cu soarta lui. Am însă îndoieli în ceea ce privește îndeplinirea datoriei. El s-a pregătit pentru asta și își exercită profesiunea cu toate riscurile inerente... Hm! exclamai indignat, între altele datoria lui constă sa-i împiedice pe alții să facă la fel, adică să-și exercite profesiunea pentru care s-au pregătit... El da, alții nu!" „Nu depinde de el", zise Matilda posomorâtă. „Și mă rog, de cine depinde?"

Nu-mi răspunse. Dar îmi plăcea că îl apăra. Însemna că despărțirea lor nu fusese urâtă. Mă întinsei în fotoliu cu vagă ironie adresată mie însumi că, iată, așa contabil cum eram eu (și nu universitar), tot eram mai liber și mai fericit decât bietul Mircea. „Și mă rog, zisei, ce s-a întâmplat la Londra, dacă nu sunt indiscret?" „Nu, nu e nici o indiscreție, pot să-ți spun, zise Matilda cu simplitate. Acolo eu am fost de vină... Până acolo, hm! Mi-e greu să ți povestesc... Așa și așa! Mă punea să mă îmbrac urât la recepțiile oficiale... Nu înțelegeam de ce, mă scotea din sărite cu muțenia lui, nu vroia să-mi explice. «Bine, dragă, atunci nu mai merg», strigam, «nu, că trebuie să mergi», ridica și el glasul, nu era după mine... Nici măcar să mă pieptăn după gustul meu nu mă lăsa, mai rău, acasă începea să urle...«Ce e cu tine, îl întrebam, ai înnebunit? Ce-am mai făcut?» Își lăsa capul în jos și tăcea zile în șir. A trebuit să treacă multă vreme până să înțeleg: îmi atrăgeam, cică, prea multe simpatii cu felul meu de a fi, cu toate că nu făceam nimic deosebit, îmi dădeam și eu seama că o recepție cu protocol înalt nu e o petrecere ca acasă, unde nu te vede nimeni. M-am hotărât atunci să-mi reprim voioșia mea din fire și să plec imediat dintr-un grup prea numeros care se făcea în jurul meu. Tot nu era mulțumit... «Faci tot timpul numai gafe», îmi spunea și arăta atât de tulburat încât am căzut la bănuieli. «Uite ce e, i-am spus, eu la astfel de ceremonii nu mai merg. Spui ca sunt bolnavă, sau că Silvia e bolnavă și cu asta să încheiem. M-am săturat de misterele astea cu care mă umilești, n-are nici-un rost...» Între timp m-am interesat și eu de ce putea fi, dar mi s-a răspuns printr-o tăcere jenantă. M-am înfuriat, adică cum, faptul de a fi asa cum ești..."

Matilda se opri și începu să-și dreagă rochia pe genunchi, care n-avea nimic, și să respire greu, ca sub imperiul unei mari furii. Degetele îi tremurau vizibil. Îmi dădeam seama că nu vroia să-mi spună totul. Era clar: cu „firescul" ei pesemne că

producea la aceste recepții cine știe ce încălcări nescrise de protocol și că asta nu era o glumă pentru bărbatul ei. Se calmă și începu să-mi spună că încă de la început a trebuit să accepte un lucru... în sfârșit a înțeles... nu putea să strice acel „colț roșu" din cabinetul lui, unde stătea pe o măsuță specială fotografia fostei soții, care murise de cancer cu mulți ani în urmă. Bun, i-a zis, și dacă aduce și ea fotografia fostului ei soț care a murit, cel de-al doilea... Îi convenea să facă din casa lor un fel de mausoleu? „Dacă l-ai fi iubit atât de tare, de ce nu?", a zis el. Declarație rece, indirectă, solemnă, că el o iubise pe fosta lui soție foarte tare și de pierderea ei nu se ferea să sugereze că era neconsolat. Pe loc, dar și mai târziu, ea s-a simțit emoționată, și atunci el, încetul cu încetul, a început să-i povestească despre Stela. Cum s-au cunoscut ca studenți (deci nu era adevărat că el nu avea studii), cum el a intrat apoi în mișcarea ilegală, ca membru în P.C.R., cum a atras-o și pe ea, închisorile lor, suferințele îndurate și apoi 23 August, care i-a prins cu doi copii mari, pe care ea îi născuse înainte de a fi arestați... Multă vreme nu Matilda a fost prezentă în casă, ci amintirea Stelei. În fotografie ea arăta în floarea vârstei, femeie frumoasă cu privirea dură și gura senzuală, dar el îi arătase un album unde ea avea un splendid păr albit de ani, privirea mai puțin dură și gura cu un surâs încărcat de maliție, dacă nu chiar de dispreț superior. Se pare că după 23 August ea devenise cunoscută pentru duritățile ei, dar de limbaj, altfel era afectuoasă, bună prietenă și înzestrată cu un cinism politic salutar, în acei ani când fanatismul începea să devină amenințător. Pe ea însă cei fanatici o incitau nu numai la durități de limbaj, ci și la cruzimi, când prindea câte unul în casa lor „îl făcea terci", oricine ar fi fost. Sufletul ei încercat și afectuos o făcea să nu fie temută, era însă (încă!) invulnerabilă sau mai bine spus ținută puțin deoparte în funcții de anvergură mijlocie, unde putea fi ea însăși fără prejudiciu pentru marii lideri... Ei?! Cum s-o înlocuiască Matilda

pe această femeie deosebită? Îi devenise și ei dragă și simțea că dacă ar fi trăit și ar fi cunoscut-o, i-ar fi fost prietenă devotată. Bine, dar asta nu se mai termina!... Idila cu dispăruta începu să se estompeze în sufletul Matildei, apoi începu s-o irite. Mircea nu era un bărbat comun, să facă comparații deplasate între ea și Matilda, totuși Matilda simțea că astfel de comparații i se impuneau în forul lui interior, prin tăceri prea lungi când ea îl îmbrățișa, prin visări învăluite în tristețe când se plimbau sau călătoreau împreună. Veselia, „firescul" ei, parcă îl violentau, îi aminteau parcă prea brutal că ea, Matilda, exista, era vie și cu un mare apetit existențial, în timp ce Stela, o, da, nu mai era decât o simplă fotografie... Și atunci a început să se retragă din ce în ce mai mult în sine. E, heee! Ce era de făcut? Păi nu era bine! Avea dreptate, își iubise foarte tare soția, nu mai avea loc alta în inima lui, bine, dar atunci de ce ținuse să se recăsătorească? Nu există ființă care să țină loc altei ființe fără să se anuleze pe sine. Chiar dacă ar vrea, ar fi imposibil... La început, da, cât timp și ea, Matilda, o iubise pe Stela alături de el, fuseseră fericiți. „Dar era oare firească această fericire?" mă întrebă.

„De ce nu? zisei turnând în pahare. Nu te costa nimic." Matilda se indignă. „Nu e vorba aici de costat. Nu facem negustorie, mă costă sau nu mă costă." „A, izbucnii eu în râs, tu ai crezut că e un flăcău la prima lui dragoste! Tu nu știai că a fost însurat și a făcut doi copii?" „Ei și? Doi oameni care suferă se pot înțelege între ei..." „Da, da, murmurai, doi oameni care... Așa este, ai dreptate... Și?! El ce zicea?" „Ce să zică, tăcea!" „Aha! Și tu ce ziceai?" „Ce ziceam! ce puteam să mai zic!? Și se uită la mine cu o privire albită de furie, ca altădată de fascinație, și mă reprimă, simțind ironia mea ascunsă: Dacă mă asculți ca să-ți bați joc, chiar că n-am să-ți mai spun." „Scuză-mă, îi spusei cu simpatie sinceră, povestești prea încet pentru curiozitatea mea mare. Dacă vrei, nu-mi mai spune acum nimic, am

înțeles... Spune-mi numai ce s-a întâmplat la Londra. Ce-ați căutat acolo?"

„El a fost trimis în fruntea unei delegații comerciale și m-a luat și pe mine. Nu s-a întâmplat ceva deosebit de ceea ce era acasă, numai eu mi-am ieșit din pepeni. El mai fusese în străinătate, eu nu, și eram și eu dornică să vad orașul, îți dai seama... Fiindcă îmi interzisese tot timpul să părăsesc hotelul singură... Nu era prudent, cică. Să mergi pentru întâia oară la Londra sau la Paris și să stai închis într-un hotel asta poate să scoată din sărite pe cel mai răbdător... «Azi putem merge? l-am întrebat. Mi ai spus că tratativele s-au terminat.» «Azi nu!», mi-a răspuns. Eram la micul dejun. Stătea foarte posomorât, nu mânca nimic. La prânz n-a coborât, s-a sculat, s-a bărbierit, s-a îmbrăcat ceremonios, apoi s-a așezat într-un fotoliu și a rămas acolo ca o stană, ore întregi. «Nu înțeleg, i-am spus, de ce *azi nu*? Ce e azi?» S-a uitat la mine fix și nu mi-a răspuns. Ce-a fost azi? m-am întrebat. E o aniversare, e clar, dar ce fel, de ce trebuie să nu iasă din casă și să postească? Și deodată mi am dat seama: Stela! Ea murise cu zece ani în urmă, știam anul, asta trebuia să fie! M-am stăpânit să nu-i spun nimic, dar spre seară am început să-i vorbesc. «Crezi, i-am spus, că tu ai putea trăi cu mine dacă și eu ți-aș face la fel? Știu ce aniversezi și am pretenția să nu fi uitat că încă de la început am fost alături de tine și ți-am respectat sentimentele. Mai mult, mi-a fost dragă (Stela), cum nu mi-a fost atât de drag frati-meu mai mare. Dar nu crezi că abuzezi? Cine are sensibilitate pentru cineva are și pentru altcineva... Dacă ai iubit-o pe ea, nu văd de ce nu m-ai putea iubi cum m-ai lăsat să cred la început... Nu există sensibilitate cu sens unic, sau dacă există e suspectă de nesimțire. Ce e asta? De ce taci? De ce măcar nu mi ai spus!? Nu cumva crezi că nici nu mai merit să fiu alături de tine într-o astfel de împrejurare, după ce atâta vreme ți-am respectat totul și n-am avut parte decât de jigniri? Ce sunt eu aici, manta de vreme rea?

Dacă aș fi bănuit că poți fi atât de mic încât să intri în panică fiindcă anumitor persoane nu le plăcea prezența mea la anumite recepții fii sigur că mi-aș fi lăsat bărbatul ca să vin după tine: Săraca Stela? a murit la timp, altfel ar fi avut parte de mari surprize cu recepțiile tale. Vrei să faci acum mare paradă de fidelitate dincolo de mormânt, cu toate că lângă tine stă o femeie vie, care nu e o pocită. Află că Stela (cel puțin așa mi s-a povestit!) avea ideea ei proprie despre fidelitate. Bătută, cu spinarea numai răni, a îngrijit-o un gardian de treabă, a mângâiat-o, a uns-o cu alifii, și... aia e! Înțelegi ce vreau să-ți spun!» «Înțeleg că de-aici înainte ai să mănânci paie prăjite», îl aud atunci că îmi zice. «Nu mai spune?! i-am zis și eu, crezi că mi-e frică de amenințările tale? Ai fi în stare, pedepsiți și voi pe cei mai mici, în timp ce...» «Ai să mănânci paie prăjite», mă întrerupse el sec. «Vezi să nu mănânci tu înaintea mea, ca director la o gospodărie de stat, i-am spus. Să nu crezi că nu am informațiile mele. Află că nu stai prea bine, ai șovăit în '52 când au fost înlăturați deviatorii. Asta nu se uită. Faptul că ai rămas tot *supleant* nu-ți spune nimic? E pe-aproape căderea ta și a lui... (și aici Matilda pronunță numele lui I.C.). Ești prieten cu el, nu? Nu mă bucur, fiindcă nu cu un ștab m-am căsătorit eu, ci cu un bărbat, și poți să fii sigur că dacă se va întâmpla să nu mai fii ceea ce ești, o să țin mai mult la tine... Ți-o spun numai ca să-ți dai seama că nu e cazul să mă amenințí... Eu paie prăjite n-am mâncat și nici n o să mănânc, am o meserie... E drept că era s-o pierd și am avut noroc că erai tu acolo și ai putut să-i împiedici să comită... dar erau alte timpuri!» Asta e!"

Matilda tăcu perfect detașată de ceea ce povestise. Nu eram sigur că scena se petrecuse întocmai, mai ales recriminările ei nu mi se păreau întru totul verosimile, parcă nu justificau gestul hotărât al celuilalt de a o retrimite imediat în țară, unde o aștepta un ins care nu-i mai dăduse voie să intre în casă. Fusese

mai violentă? Cred că da și nu atât de îndrăzneață în limbaj, deși... „Când s-au petrecut toate astea?", o întrebai. „Acum două săptămâni!" „Și de-atunci tu stai în oraș?" „Da, de ce te miri?!", se miră ea. „Nu mă mir! mă mirai și eu. Și cum stai cu paiele prăjite?" „Asta a spus-o și el la furie. I a părut rău, m'-a telefonat... și-a cerut scuze și m-a asigurat că o să primesc vechiul meu post. Cât despre divorț, m-a întrebat dacă sunt de acord... Dacă nu sunt și eu de părere că ne-am înșelat amândoi si că nu mai are rost să ducem împreună o viață grea... «Așa este», i-am răspuns și i-am cerut și eu să mă ierte pentru iesirea mea... «Da, bineînțeles», mi-a spus, și că oricând, dacă o să am vreo problemă, eu sau ai mei, rude sau prieteni, să nu ezit si să-l caut... Suntem oameni și nu putem trece cu buretele peste anii când am trăit clipe de fericire simplă", mai spuse Matilda și nu înțelesei dacă aceste ultime cuvinte fuseseră rostite de el atunci, sau acum de ea, încercând o nobilă consolare aureolată.

Se lăsă apoi o tăcere, ca să zic așa, plină de vid, pe care nici eu, nici străina din fața mea nu ne grăbirăm s-o umplem. În practicile yoghine se spune că starea de vid e superioară sentimentelor (chiar de fericire) care agită ființa umanoizilor. O fi la ei, la asiatici, care consideră fericirea drept cauză a suferinței, dar nu la noi, la europeni, care nu putem trăi fără să iubim și prin iubire să fim fericiți. Suferința care urmează n-o considerăm obligatorie și cu atât mai puțin drept consecință a fericirii. Vidul din mine începu să se umple cu un sfâșietor sentiment, amintindu-mi că Suzy mă iubeste. Mă ridicai și Matilda mă conduse. „Înțelegi acum, îmi spuse la ușa, că poți s-o vezi pe Silvia când vrei, la tine sau aici, unde îți convine și oricând. Și nu lua în seamă ce ți-a spus Tasia, care între noi fie vorba, râse ea, e cam neroadă. Asa crede ea că trebuie să se întâmple acum între noi, și e convinsă că tot așa gândesc și eu. Chipurile ne vrea binele, ca și când binele ăsta, mai spuse Matilda cu o voioșie amară, ar depinde de voința unuia sau altuia..."

V

.. Suzy se întoarse la mine, dar ar fi putut să nu se întoarcă, adică faptul mi s-ar fi părut, cum am spus, neînsemnat, față de sentimentul înalt și statornic că nimic și nimeni nu ne mai putea despărți, sentiment care se instalase în ființa mea la începutul acestui nou an. Nu știu dacă eram cel mai iubit dintre pământeni, dar eram unul dintre ei, simțeam că p utesc...

Se întoarse la fel de simplu cum plecase, sună la ușă rebegită, nu ca să-i deschid, fiindcă avea cheile, ci ca să-i iau din mână geamantanul pe care însă nu mi-l dădu si încercai să-i desclestez cu sila degetele de pe mâner învinețite de frig. „Nu, zise, nu!" Atunci ce? Și înțelesei că nu ăsta era primul gest pe care îl aștepta de la mine. O îmbrățișai și abia atunci dădu drumul geamantanului. Avea obrazul fierbinte și gura rece, iar ninsoarea îi jilăvise părul al cărui parfum mă îmbăta. „Nu, nu!", protestă iarăși când simți că vreau să mă desprind din strânsoarea brațelor ei și să rid'c geamantanul Îmi arătă ușa cu privirea: era neagră, căscată. „Ce ne așteaptă dincolo? zise. Nu, reluă apoi ridicând geamantanul, m-am obisnuit să-mi duc singură poverile. Se pare că în altă viață am fost regină și oi fi împovărat cu capriciile mele un întreg popor. Ce faci tu, iubitul meu?", zise apoi în odaie descălțându-și cismele și aruncându-le, după obiceiul ei, nu totdeauna în același loc. Aruncatul însă era același. Se desbrăcă și se vârî sub pled, lăsând geamantanul în mijlocul casei. Spusele ei, că s-a obisnuit să-și ducă singură poverile, erau o pură idee: îl deschisei și îi vârâi cu conținutul în dulap. Mă urmărea cu privirea imobilă, cu pledul tras până sub bărbie. „Ei, zisei, ce mai este?" „Ninge", murmură. „Da, am văzut..." „Da, dar ninge foarte tare!" „Bine, și ce e cu asta?" „Dacă nu se mai oprește? Mamă, mamă, cântă ea deodată, o stranie melodie, care venea în vocea ei parcă de la depărtări incomensurabile, cresc nămeții și pierim... Fără țară, fără glie, velerim..."

Mă cuprinse un fior, dar Suzy se opri. „Numai atâta știi? Ce e cu melodia asta?" „E cântecul luptătorului căzut prizonier,

zise; tata îl știe, a fost compus acolo în prizonierat..." „Mai cântă-l..." „Nu pot, trebuie să-l auzi pe el... A avut un văr care nu s-a mai întors... A venit într-o seară la noi cineva care a scăpat, un învățător Știi, se cântă cu o voce puternică de bărbat, care poate sugera forța unui cor, în timp ce textul spune că a trecut un înger peste fruntea rece a luptătorului. Unul dintre ei murise tocmai în ajunul Nașterii, și și-au adus aminte de patria pierdută..." „Sau de libertatea pierdută", zisei... „Înțeleg, zise Suzy, îți aduce și ție aminte de ceva." „Da, nu vrei să mai repeți? zisei pe deplin liniștit, deși simțeam cum crește în mine un tumult... Încearcă, insistai, ai o voce plăcută de recitativ și se aude foarte distinct melodia." Ea repetă și continuă tot textul. În acest timp, prudent, mă așezai la birou și îmi ascunsei fața între brațe. Nu fiindcă m aș fiu temut să fiu văzut plângând, ci pentru că presimțeam o rupere catastrofică de zăgaz, urmată de o pustiire... Când suntem singuri, cum eram eu în acele nopți de carcere, înecul ființei noastre lăuntrice are drept martor divinitatea, marele cosmos căruia i ne încredințăm, dar când îl invoci în fața iubitei (și cine se poate înșela asupra disperării de care suntem cuprinși?), ea poate deveni în mod sublim geloasă că nu din pricina ei plângi, dar poate fi cuprinsă și de un nedorit sentiment de bicisnicie: forțe prea puternice ne copleșesc, nu suntem nimic, statura noastră nu e măreață, ne-am înjosit, noi înșine, pe noi și nu mai avem scăpare. Rareori o femeie evită extremele, deși se zice că ea seamănă cu natura, care este totdeauna în echilibru chiar când e bântuită de furtuni.. Suzy reluă refrenul:

Mamă, mamă, cresc nămeții și pierim
Fără țară, fără glie, velerim, velerim...

Sub brațele mele ude de lacrimi văzui un teritoriu de lumină în care mă scufundai uitând deodată totul: trecutul meu, fetița, gândirea mea impetuoasă de la douăzeci și cinci de ani, care vroia să se afirme, eșecul în căsătorie, minele de plumb, mama mea care mă părăsise încă de tânără... și chiar iubita de acum, care rămânea undeva foarte departe și foarte în urmă. Toate acestea își micșorau dimensiunile, se topeau în această mare a destinului nostru tragic, care ne înghițise și peste care crescuseră apoi nămeții... În același timp o mână fermă și dulce îmi mângâia ceafa... Mă smulsei de sub hăul închipuirii și sării în picioare. „Vii și tu cu cântece din astea...", bolborosii. „Victoraș, iartă-mă, m-am speriat de ce e afară... Uite, cad fulgi cât pumnul meu de mari. Mama zice: stai Suzy, cum pleci așa singură pe vremea asta? Am zis și eu ca tine: ce poate să fie? Și am ieșit. Cum îmi venea zăpada până la șold, mi-am spus și eu: nu te opri, Suzy, că nu e timp de oprit..."

Imita pe cineva ridicând imperios tonul și eu îl recunoscui: era al meu. „Un taxi cu lanțuri m-a adus până aproape și zice «doamnă! mai departe eu nu merg! (și îl imită pe taximetrist cu o veselie extremă, retezând cu mâinile orice posibilitate de contrazicere), chiar dacă vă dați jos și nu-mi plătiți cursa!» Înainte, Suzy, mi-am zis, nu te opri, că nu e timp de oprit..." O vorbărie în stilul ei de odinioară, dar era bucuroasă și concretul cuvintelor ei anodine nu putea ascunde că mă iubea în clipele acestea foarte tare și că nu mai putuse trăi fără mine... „Și de ce, zisei, nu mi-ai spus la birou că ai intenția să te întorci?" „Hi, hi! Fiindcă n-aveam intenția." „E de groază, zisei. Puteai să-mi dai de-acasă un telefon..." „Un telefon?! se miră. Da, uite, nu m-am gândit..."

Astfel se scurse toată luna ianuarie, care în amintirea mea se dilată incomensurabil: ani parcă am trăit cu ea și nu săptămâni. Da, e adevărat, fericirea n-are istorie, fiindcă istorie nu poate ieși din veșnica surpriză pe care ți-o face ființa iubită prin însăși existența ei... Am încercat să descriu scena reîntoarcerii ei... Sub alte înfățișări și pretexte decât neliniștea gândului că puteam pieri sub nămeți, se repeta zilnic... Nimeni n-a scris vreodată un caiet al fericirii! De ce ar face-o? Prin caiet nu

înțeleg *Război și pace*, ci jurnalul lui Tolstoi. Totdeauna caietele astea relatează o istorie care se sfârșește rău. A mea nu face excepție, ar trebui să se termine aici... Ar trebui doar suprimate pasagiile presărate prin ea prin care încerc să aflu în ce punct al existenței mele ordinea clipelor mi-a devenit fatală și să dispar lăsând în urmă imaginea unei vieți de fapt împlinite. Singură această dispariție ar rămâne misterioasă. Ei și? Moartea nu e un mister? Nu văd întru cât degradarea treptată merită truda. Într-o grandioasă peliculă, numită *La dolce vita*, a lui Fellini, un tip care cânta la orgă *Marea fugă* a lui Bach (semn că individul avea graniță cu măreția creației) trăia în mijlocul unei familii exemplare într-o lume libertină, cu toții sub amenințarea nenumită a bombei cu hidrogen. Ei, acest om se sinucide la un moment dat după ce își omoară mai întâi copiii. Un schizofrenic, mi-a spus Ciceo sigur de sine, chiar disprețuitor față de alte interpretări. Dar putem fi chiar atât de siguri?... Da, mă ispitește gândul să-mi închei aici povestirea, fiindcă încep să cred că n-a existat ruptură în viața mea, totul s-a înlănțuit încă din adolescență, și până aici n-a fost rău. Nu eu am fost cel mai lovit din epoca mea, dacă am avut timp să fiu și fericit și să-mi realizez (sau cel puțin să cred cu putere în acest lucru) orgolioase proiecte...

Cert este că viața mea cu Suzy era, ca a oricărui om fericit, plină, ca să zic așa, de lipsă de spectaculoase evenimente exterioare... Nu când vroiam eu era gravă și patetică, nu când eram eu trist avea ea disponibilități pentru ecleziastice reflexii, nu când o doream înțelegea că e dorită, nu când eram eu obosit era și ea pradă lasitudinii, singurătatea în doi nu era și ea pentru ea totdeauna un balsam, bucuria lecturii care adesea mă devora nu era în același timp și pentru ea o vibrație a spiritului. („Lasă cititul, Victoraș, că nu e timp de citit..." N-o întrebam de ce n-ar fi, mi-ajungea s-o privesc și să-i văd surâsul... „Mai lasă de citit și generațiilor viitoare", adăuga cu ironia și tandrețea ei ucigătoare.)

VI

Pe la sfârșitul lui ianuarie într-o zi se indignă. „Cum adică, mi se adresă, trece iarna și nu ne ducem și noi doi la Sinaia să schiem puțin?... Da, la Sinaia, aici e plicticos, până urci îți iese sufletul, acolo e teleferic, iar la cota 2000 sunt telescaune care te urcă cu schiuri cu tot în vârful pârtiei... o minune, poți să schiezi ore întregi... Pregătește-te, mergem să-ți cumperi schiuri, un costum, o flanelă groasă, bocanci și să nu te prind că îți cumperi și o ridiculă căciuliță cu moț, ai frizură deasă, n-o să răcești, bizuie-te pe mine... gata, sâmbătă la prânz plecăm..."

Am spus mai înainte că sunt ispitit să-mi închid caietul. Nu! De ce? Îl voi continua până la consumarea nenorocirii pe care am întâlnit-o în timpul acestei excursii; apoi mă voi opri când, odată cu concediul, va cădea, cum spune poetul, și mâna care a scris.

...Învățasem să schiez încă de la zece ani, dar mai târziu sportul ăsta începuse să mă plictisească, aveam, mai ales când trebuia să urc, vaga senzație că îmi pierd timpul. Cum am mai spus la începutul acestor caiete, la acea vârstă gălăgia grupurilor mă enerva, fiindcă, asemeni oricărui roi, grupurile astea aveau un șef, și nu eu eram acela. Nu că aș fi dorit să fiu eu, dar șeful acesta era mai totdeauna un tip atât de comun și de nesărat în ifosele lui, încât oricât aș fi dorit eu să mă adaptez, era peste puterile mele să-i aud necontenit, timp de o zi întreagă, trăncăneala infatuată și glumele nesărate care făceau fetele să izbucnească în stupide hohote sincere, cu gurile până la urechi... „Da, îi spusei iubitei mele, când mă informă că vom merge cu un grup, mergem, dar numai noi doi, dacă e vorba să intrăm în vreun grup, du-te singură. Sincer, adăugai văzându-i contrarierea, nu pot să suport grupurile". Și în clipa aceea mă trăsni gândul că ei îi plăceau, se și fotografiase cu unul la mare, pe plajă... „Dar de ce? zise. Când mai sunt și alții poți să te ajuți cu ei, ți se întâmplă ceva, faci o entorsă, sau și mai

rău, să-ți rupi un picior, poți să mă aduci tu singur până jos de la 2000 de metri înălțime?... Și pe urmă când ești în grup nu se leagă nimeni de tine, în timp ce numai noi doi, poți tu avea curajul să pui la punct un grup de derbedei?... fiindcă ăștia sunt și ei peste tot. . O pereche a pățit-o o dată, lui i-au tras cu un alpanștoc în cap și pe ea au violat-o în fața lui. *Tu peux suporter ça?!*" Mă posomorâi: avea dreptate. Cine ar putea suporta așa ceva? *Malheur!* Ar urma despărțirea și suferința iremediabilă, pentru toată viața. „Și pe urmă, continuă ea cu însuflețire, nimeni nu ne obligă să stăm cu ei la taclale și să ne pilim în cabană râzând de orice prostie debitată de unul din ei..., dar să știm că suntem împreună și că putem să-i chemăm dacă e cazul..." „Deci cunoști tu un astfel de grup? zisei. Inși pe care îi cunoști bine?" „Bineînțeles!.. Oameni serioși, cu soțiile sau prietenele lor... Victoraș, râse ea, trebuie să ieșim și noi doi puțin, n-o să trăim toată viața nas în nas, până la urmă o să ajungi la concluzia că nasul meu nu mai e chiar atât de frumos și o să începi, cu mine la braț, să întorci capul după alte nasuri..."

Avea dreptate, dar nu puteam să-i răspund că... Ei bine, ce anume? Ieșirea în lume pentru doi îndrăgostiți poate să nu însemne nimic, dar alteori... Ei, alteori ce? Alteori faptul că unul vrea s-o ia pe o stradă și celălalt pe alta poate să însemne pentru cel care e legat mai mult că își dă singur foc la valiză, cum îmi spusese odinioară Nineta când mă părăsise. Mai vie îmi venea în clipele acelea în amintire prima mea ieșire „în lume" cu Matilda, a doua zi după căsătorie, și încă nu într-o lume total străină, rudele ei: pur și simplu Matilda *se uitase la mine ca la un străin!* Cum avea să reacționeze Suzy? Iată temerea! Dar la urma urmei, îmi spusei, asta tot trebuie să se întâmple odată, și dacă e să nu fie bine, ce poți face? Dacă tot trebuie să faci ceva, atunci fă-l cu seninătate, de ce să iei *aconto?* (Mama răspunsese cândva în acest sens unei vecine, care se mira că după atâta muncă ea tot odihnită și senină arăta; dacă tot trebuie să muncești, zisese ea, fă-o cu plăcere.) Așadar, mi-am spus, să fim nu numai senini, ci chiar veseli.

Ieșirea mea în lume cu Suzy era inevitabilă. Deși știam, nu eram adică naiv să cred că acel grup era format din oameni oarecare. Era ca și când aș fi pretins ca un grup al meu, în care aș fi invitat-o pe Nineta, Căprioara post mortem (existau martori care o cunoscuseră, spintecătorul de dovleci de pildă, care nimerind întâmplător în grupul meu i-ar fi putut povesti din perversitate totul iubitei mele), pe fatala Tamara care i-ar fi insinuat alte perversități, de astă dată imaginare și imposibile, să fie deci acest grup considerat de Suzy cu totul anodin, adică toți să se poarte cu ea foarte delicat și prevenitor, vai, dumneavoastră sunteți prietena marelui Petrini, un om deosebit, o! un mare om, despre care se va vorbi cândva. El a fost, da, ei! nedreptățit! dar are viitorul înainte! mulți au fost reprimiți în vechile lor funcții! Va fi și el reprimit la Universitate... Nu eram naiv, dar îmi spuneam că adesea grupurile sunt amorfe și într-adevăr nu urmăresc decât să se distreze, să danseze dacă zăpada și schiul nu le-a stors toate forțele, și apoi să se culce în cabană și să se acupleze în neștire într-un dormitor comun și sordid; iar a doua zi, cu forțe proaspete, să asalteze terenurile cu schiurile lor incomode în spate și să se întoarcă la timp în orașele lor, să atace o nouă săptămână de existență și de muncă. Da, înainte ca șocul să se fi produs, eu îl presimțeam, alegând, pentru seninătatea mea, varianta obișnuitului.

VII

Nu-mi cumpărai schiuri noi fiindcă n-aveam bani, și nici bocanci, îi făcui o vizită tatei și mă urcai în pod să văd în ce stare erau cele vechi. Erau destul de bune, nu se strâmbaseră prea tare, bocancii la fel, avusesem prudența săracului: când îi cumpărasem cu cincisprezece ani în urmă, îi luasem mai mari.

O flanelă, ciorapi groși și un hanorac mi le aduse Suzy, n-o întrebai de unde, doar pantalonii și mănușile trebuii să le cumpăr de la un magazin sportiv.

Grupul nu era amorf, dar nici nu se străduia vreunul din ei să-i înveselească pe ceilalți cu orice preț. Vezi? parcă îmi spunea Suzy urmărindu-mă cu privirea, în timp ce trenul cobora cu viteză podișul nostru transilvan, sunt oameni serioși, ce-ai crezut? Așa era! Când unul vroia să spună o anecdotă, nu întrerupea pe un altul, iar dacă cineva era vesel, nu ținea cu tot dinadinsul să-și exprime gălăgios starea aceasta de spirit, era atent să vadă dacă lumea e dispusă să-l asculte, în lipsa unuia mai inteligent. Și era o plăcere să descoperi apoi că era realmente vesel și avea un humor modest (care face totdeauna plăcere) și o gândire curgătoare, fără paraziții care apar adesea chiar la oamenii superiori: vulgaritate și libertinaj în vocabular, subînțelesuri triviale, erudiție de anecdote politice de o penibilă lipsă de gust... Eram vreo opt, însă vreo trei mai în vârstă, fără neveste, care, desigur, nu-și mai puteau însoți în astfel de excursii grizonații dar sportivii lor bărbați...

Există o știință de a fi prezent și cu ceilalți și cu ființa iubită. Nu toată lumea o are. Matilda n-o avea. În general se trece de partea celorlalți, ca și când ai vrea să dovedești, fără să ți se poată reproșa ceva, că nu-l iubești cine știe ce pe cel cu care ești, și, la rigoare... Această disponibilitate reală, adică inconștientă sau intenționată, a căpătat denumirea aproape scuzabilă de cochetărie... (la bărbați n-are un singur nume). Ce drăguță era Suzy! Când spunea câte ceva avea aerul că o spune împreună cu mine și de aceea când se întâmpla ca unul dintre ei să i se adreseze, parcă ni se adresa la amândoi, fără acele încercări ale celor prost-crescuți de a comunica cu iubita sau cu soția ta prin fir, ca să zic așa, direct, tentativă care a căpătat denumirea de *flirt*. Era oare grupul acesta format numai din oameni bine-crescuți sau foarte prieteni? Nici vorbă, greu de crezut, dar... Bineînțeles că Suzy era la fel de departe de a sugera grupului calitatea și adâncimea sentimentelor care ne țineau împreună (cealaltă extremă, a neștiinței de a fi cu ceilalți, să arăți cât de mult ești iubit!). Asta nu privea pe nimeni.

Cu vremea aveam noroc, cerul era total senin. „Să vedem, zise unul dintre ei, dacă o să avem noroc și cu celelalte"... „Să sperăm, i se răspunse, dacă nu, urcăm la cabană." „Și dacă nici la cabană nu găsim locuri?" reluă altul ridicând din sprâncene, parcă ar fi vrut să adauge: ei, să te văd, ce-o să facem atunci? Și ne privi circular, surâzând cu ironie subțire, cu siguranța celui care știe că astfel toate soluțiile sunt epuizate și numai el mai posedă una, foarte sigură. Toți surâdeau: cunoșteau acea soluție, numai acela n-o cunoștea... „Imposibil să nu găsim, zise el, nu putem avea ghinion în ambele părți." „Am văzut eu ghinioane din en părți", îi răspunse deținătorul secretului cu un astfel de glas încât toată lumea deveni veselă, dar cu discreție, să nu i se dea aceluia de bănuit că grupul nu-i comunicase și lui programul.

Se făcu din asta un inocent și spontan complot, cum se întâmplă adesea în toate grupurile: trebuie să te distrezi pe seama cuiva, bineînțeles fără să-l jignești prea tare; asta depinde de calitatea grupului, ai cărui membri, după astfel de farse, se destramă certați, dar riscul trebuie asumat, altfel ce să faci cu mintea? Te plictisești și în grup!

Într-adevăr, nu găsirăm locuri la nici un hotel, fiindcă plecaserăm din orașul nostru sâmbăta după-amiază, în timp ce descurcăreții plecaseră dimineața, dacă nu chiar de vineri după-amiază, obținând învoiri de la șefi îngăduitori. „Ei!", făcu șeful grupului nostru (care devenise șef în mod natural în virtutea faptului că era posesorul soluției)... „Mergem la cabană", spuserăm noi ieșind din holul ultimului hotel în care intraserăm. Unul dintre noi însă, care întârziase înăuntru (întârziere premeditată), „ce să mergem, zise, am stat de vorbă cu schiori care tocmai s-au întors de-acolo: peste tot e plin până la refuz"

(aiurea, nu vorbise cu nimeni!). „Chiar și la Poiana Stânei?", se miră atunci victima noastră, un inginer mai mititel decât schiurile pe care le purta în spinare, cu obrazul ridat în avantajul său, ai fi zis că tot timpul îl stăpânea un râs molipsitor de ghinionist; inspira simpatie. „La Poiana Stânei e plin în permanență, darmite sâmbăta și duminica", i se răspunse. „Ce e de făcut?", zise altcineva. „Ce să facem, reflectă șeful resemnat. Ne întoarcem acasă!" „Eu nu sunt convins că nu găsim locuri la cabană, răspunse atunci micul domn cu o expresie rea, o să încerc singur, vă urez întoarcere sprâncenată." Și se rupse din grup și o luă la vale spre teleferic. Între noi se lăsă o tăcere. „Te pomenești că găsește, zise șeful, și ne întâlnim mâine pe pârtie. O să creadă că am vrut să scăpăm de el... Fir-ar să fie, nu mi-am dat seama, domnule Petrini, ești bun să-l aduci înapoi?" „Și ce să-i spun?" „Că am găsit locuri la Postăvaru."

Era să se termine prost gluma noastră, în realitate șeful (care era chiar șef al celui mai mare spital din orașul nostru) obținea locuri prin telefon. Pentru plăcerea farsei însă ne târâse pe toți pe la toate hotelurile, ultimul fiind Postăvarul, cel mai luxos, unde continuase să joace cu recepționerul bonoma lui glumă. După o săptămână petrecută printre bolnavi, vindecând sau iscălind certificate de deces, marele diagnostician (căci era vestit prin asta, veneau la el bolnavi și de prin țările vecine) se distra în felul acesta inocent, care ar fi părut, desigur, „neserios" neliniștiților lui pacienți. Era prieten vechi cu domnul Culala. Micul inginer fusese protectorul de pe șantier al iubitei mele, ea îl invitase. Ceilalți erau toți medici la spitalul pe care îl conducea internistul. Iată deci grupul de care mă temusem!

Intrarăm în hotel și recepționerul se scuză că n-a înțeles bine cui fuseseră rezervate camerele (instruit să mascheze farsa); ne înmână cheile și urcarăm. „Suzy, Petrini, ne zise șeful, faceți-vă comozi și coborâți la masă. Astăzi sunteți invitații mei!" „Vă mulțumim, zise Suzy, sunteți foarte drăguț...

Cred și eu, îmi șopti apoi pe scări, e ușor să fii drăguț când nu mai știi ce să faci cu banii... Așa bonom cum îl vezi... îți spun eu mai târziu..."

Camerele noastre erau alăturate, dădeau spre munte, acel masiv opus parcă lanțului Carpaților, de un verde dens, cu prăpăstii albe de zăpadă. Când intrai mă întâmpinară, venind dintr-un hău, reverberațiile violente ale trecerii unui tren. Deschisei geamul și tropotul acesta prăpăstios și nesfârșit de fiare lovite mă șocă. Un aer rece mirosind puternic a rășină (nu discret, ca la noi) parcă mă drogă și rămăsei minute lungi contemplând crestele acestui masiv care îmi sta parcă pe inimă, atât de străin și neprietenos mi se părea. Închisei geamul. În cameră totul era curat, mirosea plăcut și odihnitor a calorifer încălzit și a rufe proaspăt călcate. Mă desbrăcai, făcui un duș și schimbai costumul.

Mă pregăteam să ies și să bat la ușa ei, când sună telefonul. „Ce faci, vecine? îi auzi glasul. Hi, hi! Te mai moșmondești mult?" „Cum mult? Ești gata?" „Păi nu sunt!" „Păi ce aștepți?" „Păi aștept să fii tu gata și abia pe urmă încep eu să mă moșmondesc! Hi, hi! Mă mir că nu știi până acum că asta e una din plăcerile unei femei... Mai ales în voiaj! Dar și în alte ocazii." „Da?! Și în ce constă?" „Hm! Matilda nu te făcea s-o aștepți?" „Nu!" „Foarte bine! exclamă ea cu o grasă satisfacție. Nici nu merita s-o aștepți tu pe ea."

Rămăsei tăcut și un gând îmi veni în minte cu simplitate însoțit de o vagă și bizară nostalgie: Suzy a fost măritată! *Tiens*! Sau a mai fost în acest hotel cu un individ cu care a vorbit la telefon în felul acesta. Normal! „Ei! se alarmă ea. Ce e cu tine?" „Nimic!" „De ce ai tăcut așa brusc?" „N-am tăcut așa brusc! Am tăcut treptat, adăugai și izbucnii într-un râs scurt și eliberator. Am tăcut în mod «firesc», continuai, cuvântul ăsta are la mine o semnificație aparte..." „Lasă tu semnificațiile aparte și vino încoace, dacă zici că ești gata", mai spuse cu felul ei inimitabil și irezistibil de a-mi da ordine. Aici avea sensul

că nu semnificațiile mele, fie ele și aparte, aveau vreo importanță, ci, mai încape vorbă?, ale ei!

O găsii însă gata, așezată cuminte pe pat și contemplând cu tristețe vizibilă giganticul bolovan verde care îi amenința parcă fereastra. Avea, și nu rar, asemeni răsturnări de umoare, pe care însă și le învingea singură, dacă nu încercam, chiar cu afecțiunea intensă care mă stăpânea când o vedeam astfel, s-o ajut să iasă din ele. „Am fost foarte bucuroasă când m-am gândit să venim aici și să schiem, zise după câteva clipe lungi de tăcere (și privirea ei se răsuci și rămase parcă hipnotizată spre greoiul masiv sălbatic care nu sugera prin nimic că ar fi fost vreodată călcat de cineva)... dar acum..." Nu zisei, ci gândii: dar acum, ce? Nu mai vroia? Ce i se întâmpla? Se îmbrăcase modest, aproape mohorât, un pulovăr maron, un pantalon albastru-închis, pantofi negri, iar pieptănătura liberă, ca altădată, îi acoperea jumătate din obraji, al căror ten parcă fără sânge se alterase și parcă îmbătrânise. I se mai întâmpla acest lucru, dar nu totdeauna avea și o stare de spirit care să însoțească sau să determine depresia fizică. În aceste clipe dragostea mea pentru ea se făcea dureroasă, aproape insuportabilă, și înțelegeam bine expresia atât de comună a celor care iubesc, când spun: aș fi făcut orice ca s-o văd fericită. Îmi șopti: „Du-te tu singur, iubitul meu, nu mi-e foame și n-aș vrea să te indispun nici pe tine și nici pe ceilalți cu..."

Mă întristai eu însumi: mai bine mi-ar fi spus să stau cu ea, sau în orice caz să nu mă duc nici eu, sau să coborâm mai târziu amândoi... era devreme, orele șapte, până la unsprezece când se închidea restaurantul, putea să-i treacă... „Bine!", zisei și mă ridicai. „Stai! tresări, așa de repede ești gata să mă părăsești?" „Bine, stau", îi răspunsei și mă reașezai pe pat. Se uita la mine lung, dar cu privirea într-o parte. Mi-era greu să-mi dau seama dacă era sub puterea unei obsesii, dacă gândea cu intensitate, sau pur și simplu nu gândea nimic, ci era doar

prizoniera unei apăsate inerții psihice. Mă îngrijorai: nici o stare de spirit nu seamănă cu alta în felul de a se manifesta, cum nici o frunză dintr-un arbore nu se mișcă la fel sub influența vântului, care nici ea nu e la fel, de la simpla adiere la furtună. Astfel de stagnări ale sufletului mai cunoscusem la Suzy, cea de-acum era însă cea mai rea. Parcă împietrise, aș fi zis chiar că nu mai respira: un om viu, dar oprit în adâncurile ființei... Observasem însă că dacă în astfel de clipe mângâierile mele sau dorința de a afla ce era cu ea cădeau în gol, în schimb un cuvânt sau o inițiativă mai brutală o făceau să tresară ca sub un șoc și încetul cu încetul își revenea. Da, dar acel cuvânt sau acea inițiativă, dacă nu erau sincere, adică adevărate, nu aveau nici un efect. Dar cum puteai inventa cu ușurință așa ceva? Simulai nepăsarea. „Bine, repetai, atunci plec!" (la restaurant) și mă ridicai și o luai spre ușă. „Stai! tresări iarăși, și iarăși repetă: așa de repede ești gata să mă părăsești?" „Bine, stau", îi răspunsei și mă așezai pe pat. Parcă se trezi, expresia i se schimbă într-un fel, aș zice, spectaculos, cu buzele întredeschise trase îndelung aer în piept și expiră parcă uluită: cum putuse să stea atâtea minute sub o presiune și nu murise? „Dacă ar fi să mă sinucid, zise, cred că aș putea s-o fac oprindu-mi respirația. Știi, continuă ea cu mare însuflețire, negrii care erau vânați și duși în sclavie se sinucideau în felul ăsta în corabie, când își dădeau seama că niciodată nu vor mai fi oameni liberi. Nu oricine, probabil șefii războinici, care nu cunoscuseră până atunci ce înseamnă să fii captiv." Are sau n-are legătură ceea ce spune ea acum cu starea din care tocmai a ieșit? „La telefon erai veselă", zisei. „Da, și tu erai *prea* vesel și ți-ai permis să taci, m-ai lăsat suspendată în vid. Ai văzut? Ai văzut, iubitul meu?! Nu mai aveam aer!"

Îi verificasem însă explicațiile, n-aveau legătură cu mine, oricum, cu nimic din clipele anterioare. E drept că nici ea nu afirma clar acest lucru, îmi sugera numai, ca să mă descurajeze

s-o „pisez", cum îmi reproşase la un moment dat, fără însă ca eu să fi făcut-o vreodată. Înseamnă că un altul o făcuse înaintea mea, şi atât de tare, încât căpătase convingerea că ăsta era un chin la care orice bărbat avea s-o supună toată viaţa. Era în firea oricărui bărbat această trăsătură, sau ea avea în firea ei ceva care îi determina s-o facă? Oricum, faptul că eu nici măcar nu încercasem nu însemna că într-o bună zi n-aveam să încep... Un blestem... Cert este că, evitând această primejdie, Suzy nu vedea că în afară de ceea ce îmi povestise ea în prima noastră noapte de dragoste eu nu ştiam aproape nimic din viaţa ei, în timp ce a mea îi era cunoscută, destăinuiri smulse cu simulată indiferenţă. ...este imposibil să-ţi închizi trecutul ca pe-un robinet, ţi-l deschide *ea* distrăgându-ţi atenţia, simulând cea mai curată dintre curiozităţi... Ar fi trebuit deci să respecte ceea ce îmi impusese mie, dar nu respecta, de pildă prinsese o distilată aversiune pentru Matilda. „Da, da, îmi spunea adesea cu un net dispreţ, lasă că ştiu eu, şi acum o mai iubeşti..." Sau: „...lasă tu asta, Silvia e un pretext, nu la fetiţă ţii..." Sau şi mai rău şi din senin, foarte enervată: „Aşa! lasă-mă în pace! du-te la Nineta, securista aia, ar putea, cu «relaţiile» ei, să te ajute să te întorci la Universitate... Îţi spun din experienţă, prima dragoste nu se uită", îmi lipea cu ocazia asta şi o scamă pe suflet, să cred că nici ea n-a încetat să-l iubească pe primul bărbat pe care-l iubise... Totdeauna însă, la sfârşit, surâsul ei, ironie şi tandreţe, care nu înceta să mă fascineze, anula sarcasmul acestor ieşiri şi aproape că începusem să doresc să se producă cât mai des... postura ei vulgară era de natură pur intelectuală, mima gelozia de acest tip, deşi acest sentiment nu era absent, însă pe acela compus din alte elemente nu vroia să-l exprime..

La masă mâncarăm şi băurăm zdravăn. La cafea medicii povestiră anecdote, tot despre medici, care se plasau cu un an în urmă, când li se desfiinţaseră cabinetele particulare. Raţiunea cică ar fi fost următoarea: în zilele noastre nu se mai poate pune un diagnostic fără analize prealabile de laborator. Or, cine avea laboratoare? Spitalele Deci bolnavul era dirijat tot acolo, şi le obţinea gratuit. Atunci de ce să ia medicul particular bani bolnavului? Să-l îngrijească în spital, unde salariatul avea asistenţă gratuită. Reacţia medicilor: de furie, dar nu împotriva legiuitorului, ci a bolnavilor, ca şi când ei ar fi venit cu decretul. În ce fel? expedierea lor rapidă de la consultaţii, în următorul stil: (urma anecdota... Medicul, grăbit şi nervos: dumneata de ce suferi? Pacientul: domnule doctor, eu nu mai pot să urinez... Medicul: câţi ani ai? Pacientul: şaptezeci... Medicul: ai urinat destul! Următorul! Vine o gravidă: dumneata ce ai? Gravida: domnule doctor, copilul meu stă strâmb, ce fac eu când o să nasc? Medicul: cum te cheamă? Gravida: Leibovici... Medicul (ridicând glasul): Leibovici? *Se descurcă* el! Cine e la rând? Ei, dă-i drumul! Pacientul: domnule doctor, eu sufăr de o boală foarte ciudată! Medicul (extrem de grăbit): lasă consideraţiile, spune! Pacientul: domnule doctor, eu ce mănânc aia fac... Medicul: adică, vorbeşte clar... Pacientul: daca mănânc fasole, fasole fac, dacă mănânc varză, tot varză fac... Medicul (dumirit): aha! şi ce-ai vrea dumneata? Pacientul (umil): să fac şi eu normal. Medicul (expeditiv): mănâncă căcat! Altul la rând... Seful grupului nostru de schiori, vestitul diagnostician, pretindea că n-a auzit până acum această anecdotă, probabil, zise el, că s-a născut la Bucureşti, dar până a ajuns la noi în Ardeal... Râdea literalmente cu gura până la urechi şi, încurajaţi, colegii lui mai timizi îi mai spuseră şi altele, chiar mai reuşite, dar lui asta îi plăcuse, repeta finalul, şi din senin se dădea cu scaunul pe spate şi hohotea cu o poftă formidabilă, paharele băute având şi ele un oarecare rol... Spre surpriza mea, Suzy anunţă că ştie şi ea una, tot despre medici... Cine nu e îngrijorat când o aude pentru prima oară pe iubita lui povestind ceva într-un anturaj? Dacă anecdota nu va fi reuşită? Dacă va povesti-o rău? „La un medic vin trei pensionari bolnavi,

începu ea. Medicul era specializat în pensionari, hi, hi, dacă există asa ceva", chicoti Suzy cu un farmec care credeam că numai mie mi-era adresat, dar în felul acesta ea îi făcu pe toți să zâmbească, succesul îi era asigurat dinainte... „Există", zise șeful râzând și el dinainte, probabil însă cu gândul tot la acea anecdotă... „Pensionarii, continuă Suzy, vroiau să li se prescrie un regim... Intră primul. Da, zice medicul cercetându-i fisa, bine, să-ți prescriu un regim .. Ce pensie ai dumneata? Cinci mii de lei, zise pensionarul. Perfect, zice medicul: carne, fripturi înăbusite, purcel de lapte, vin fără restricție, ouă umplute, vânat gătit în sos picant, urmați regimul ăsta pe răspunderea mea, fără grijă, o să vă simțiți absolutamente în cea mai bună formă. Hi, hi, continuă Suzy, vine al doilea pensionar. Medicul: dumneata ce pensie ai? O mie cinci sute de lei, îi răspunde pensionarul. Medicul: macaroane, griș cu lapte, supe de zarzavat, peste rasol, ceaiuri, multe ceaiuri... Pleacă ăsta, vine al treilea. Dumneata ce pensie ai? Șapte sute cincizeci de lei. Medicul: plimbări; aer! mult aer!..." Aici Suzy ridicase glasul și diagnosticianul o urmă izbucnind într-un behăit înalt, ca si când ar fi vrut să ne sugereze că sincer vorbind se săturase de râs, și anecdota asta îl silea acum să scoată doar țipete...

...La plecare Suzy îmi făcu o surpriză: nu se mai ținea drept pe picioare și nici cuvintele nu-i mai erau întregi, desi erau coerente...Erau însă înmuiate de o duioșie, de o dulceață și de un abandon atât de adormit și total, încât o luai în brațe și urcai astfel cu ea scările, dar fără să mă grăbesc... Era pentru mine o ocazie unică s-o aud spunându-mi ceea ce trează nu vroia să desvăluie. „Iubitul meu, îmi șoptea, sunt fericită... Prostule... o, cât de prost ești! ...Hercule! O să-ți dau o furcă și un caier .. Ești mai mare decât Aristotel, dar să nu te prind că faci filosofie cu mine... Ai crezut că... Suzy a ta... O, cât ești de drept și de curat... Ce copil ești... De fapt esti... De fapt ești un... Scuză-mă, nu știu ce spun, m-am troșcăit..." „Da, zisei, destul

de tare, ca să mă pui mai presus de Aristotel, dar nu atât de tare ca să mă jignești, deși un gând te-a ispitit. De fapt ce sunt?" „Hercule, cu tine simt că trăiesc.. " „Și fără mine ce simți?" Ei, fără mine ce simțea? Nu-mi răspunse, chiar și în această stare de somnolență a spiritului, din care de altfel se trezi după ce deschisei ușa și o lăsai în pat, nu căzu în cursă. Îi scoasei pantofii, pulovărul, pantalonii, dulcea bluză de mătase... O acoperii cu pledul, îi stinsei veioza și deschisei ușa să plec. „Ei, strigă deodată, foarte trează, unde te duci?" „Dormi", îi șoptii. „Stai aici, băiete, că nu e timp de dormit..." „Stai cuminte, mă întorc îndată." Intrai la mine, unde nu întârziai mai mult de câteva minute, dar când revenii o găsii în capul oaselor, reaprinsese veioza și se uita la mine cu un imens repros, ca și când aș fi lipsit ceasuri întregi. O luai în brațe și ea își lipi fruntea de a mea, oferindu-mi doi ochi deschiși și nemișcați, asemeni unor oglinzi divine, în care *marea enigmă* putea fi contemplată, dar nu desvăluită. „Te iubesc atât de tare că vor să cheme la Salvare", șoptiră buzele ei. „O, iubita mea, îi răspunsei, dragostea mea pentru tine arde macii pe coline." „Da? Da?! mă interogă mereu cu fruntea lipită de a mea, da, iubitul meu? Da!?"

Dimineața mă trezii primul și o descoperii îndreptată cu tot trupul spre mine, și cu pumnii încleștați. De obicei somnul la ea era izolare, retragere... Acum era o prelungire a dulcelui abandon din timpul serii, când urcasem scările cu ea în brațe. Îi luai pumnii și începui să-i sărut. Se trezi dintr-o dată, cu un surâs viclean, ca și când ar fi vrut să-mi spună că totul era trucat și nu trebuia s-o cred. Și drept dovadă se răsuci și îmi întoarse spatele și își trase și pledul peste cap, acompaniind hohotele mele nereținute de triumf cu mișcări furioase...

VIII

Coborârăm la micul dejun stăpâniți toți de acea stare de prospețime a senzațiilor care parcă singură dă farmec tuturor

excursiilor: ușoara exaltare, când totul ni se pare curat și sărbătoresc, vagă beție a spiritului, eliberat de orice preocupări practice care îl țin prizonier. Văzut din afară, excursionistul pare ridicol, prin veselia lui puțin zgomotoasă și puerilă, omului care nu cunoaște sau nu are timp să trăiască bucuria gratuită a mișcării... Eu eram unul din acești oameni... Acum însă descopeream că e minunat să lași totul acasă, să te gândești cu o plăcere simplă, elementară, că vei urca munții fără senzația obsesivă că îți pierzi timpul căutând o bucurie previzibilă.

Soarele inunda stațiunea! Iar hăul de sub teleferic pe deasupra căruia alunecam suspendați îmi dădea o senzație aproape violentă și în același timp diafană de eliberare de tirania atracției terestre. Să vezi brazii defilând sub tine, brazii pe care atâția ani îi privești de jos în sus, te făcea să simți că odinioară, cu milioane de ani în urmă, când nu existai nici măcar ca specie, existai totuși ca pasăre, și planai ca acum peste singurătatea văilor adânci, cu sentimentul divin că ai fost aici totdeauna și vei fi... Jos, asta e o pură idee. Aici era o idee trăită, sau mai bine zis o senzație de plenitudine din care țâșnea ideea, după cum altădată prăbușindu-mă zilnic cu liftul în adâncul pământului putusem s-o trăiesc pe aceea a închircirii și a încătușării...

Tăcerea domnea asupra întinderilor de zăpadă! Pârtia peste care dădurăm la cota 2000 era amețitoare. De pe creasta muntelui cobora tot în munte, într-o vale adâncă însoțită mai încolo de un cablu de care erau agățate scaunele de întoarcere, care urcau neîncetat cu o mișcare lină și sigură: în peisajul sălbatic și pustiu îți dădeau certitudinea că în nici un fel, orice s-ar întâmpla, nu vei rămâne părăsit în aceste singurătăți. Unul după altul se topiră la vale membrii grupului nostru. Suzy și cu mine întârziam: ea mă ajuta să-mi dezmorțesc picioarele și să-mi reamintesc cum poți frâna o alunecare prea vertiginoasă, plugul, o oprire, cristiana, echilibrul în viteză mare, flexiunea genunchilor, corpul înainte, căderea fără pericol... Trepida de

nerăbdare, îmi dădea târcoale stârnind pulberea fină a zăpezii, cu chipul îmbujorat, cu privirea strălucind, stăpânită de o bucurie apropiată de violență, strigându-mi, din când în când, „aoleo, Victoraș... fricos mai ești... până faci tu o cristiană ne-apucă prânzul..." Până la urmă îi spusei: „Nu înțeleg de ce stai tu lângă mine și mă dădăcești. Ia-o înainte și până te întorci tu..."

Asta și vroia și rămăsei mirat când o văzui cum își dădu drumul. Nu aluneca pur și simplu la vale, în voia schiurilor, cum îi văzusem pe ceilalți, ci își sporea viteza în genul patinatorilor, folosind în același timp și bețele și lăsând în urma ei trâmbe de zăpadă în care se învălui și pieri ca într-un vârtej. „Da, gândii, surâzând, iată, ea care trăiește cu o multitudine de frâne interioare și contradictorii și al căror farmec neștiut nici de ea m-a făcut s-o iubesc atât de tare, acum nu mai are nici una .. s-a dus... m-a părăsit..." Adevărul era că pârtia mi se părea prăpăstioasă și n-aș fi vrut să schiez alături de ea făcând prea des plugul. „Asta trebuie s-o fac singur, îmi spusei, și de atâtea ori până o să-mi redescopăr perfect echilibrul într-o alunecare nu prea grozavă, dar nici ridiculă în comparație cu zborul ei..."

Pornii deci și schiurile începură să mi-o ia înainte cu o viteză cu mult prea mare decât mă așteptasem. „Cum se cade fără pericol?", mă întrebai. Dar nu mai avui timp să-mi amintesc și mă lăsai într-o parte la voia întâmplării. Nu căzui prea bine, ridicai bocancul, mă sprijinii în cot. „Trebuia să pornesc direct făcând plugul, îmi spusei, și nu trebuia să cad, ci să mă aplec pe piciorul stâng și să fac cristiana. De acord, îmi spusei cu voce tare, conștient că vorbesc singur în mijlocul naturii și (ceea ce stârni în mine o mare veselie) cu certitudinea ca învățasem totuși ceva, înainte, brav soldat!..." Căzui de cel puțin trei ori până ce reînvățai fiecare figură, pe care, știind-o în teorie, o uitam îndată ce schiurile începeau să-mi trepideze sub tălpi. Dar unde dispăruse Suzy? Între timp pârtia începuse să se

populeze de noi schiori și observai că nu eram singurul care cădea. Mă urcai într-un scaun și revenii sus. Abia urcând îmi dădui seama că pârtia era interminabilă, kilometri întregi. Era foarte agreabil să simți cum după fiecare coborâre ființa ta fizică învăța din ce în ce mai bine să stea relaxată pe schiuri în timp ce aluneca cu o viteză crescândă pe imensa pârtie care devenise orbitoare sub soarele care se ridica. O cristiană deveni curând pentru corpul meu o mișcare aproape la fel de însușită ca mișcarea simplă pe pământ ferm. Însă obosisem... Înainte de a-mi da iarăși drumul scosei mănușile și mă ștersei de sudoare... În aceeași clipă mâini dulci îmi acoperiră ochii pe la spate. O adâncă pace mă invadă. O fericire! Lumina care îmi obosise ochii reapăru sub pleoape, dar nu aceeași, o altă lumină, destinată nu privirii, ci ființei mele smulsă din temporal, o lumină a adâncurilor lumii față de care cea mare, a noastră, e un amurg cenușiu... Prelungii nedefinit clipa întoarcerii și a recunoașterii: „Ei! auzii o șoaptă îndepărtată, cine e?". Și mâinile străine se desfăcură de pe ochi și clipii cu o stranie dezamăgire: da, lumina reală era ștearsă și albicioasă, fără intensitate și fără fiorul cu care mă invadase cealaltă, aurie, supranaturală. Avui un surâs strâmb: „Suzy, ce e cu tine, unde ai dispărut?". „N-am dispărut, după cum vezi, am venit să te iau, mergem la cabană să mâncăm și să ne odihnim puțin, pe urmă ne întoarcem... Ei, cum a fost? Așa e că nu-ți pare rău că am venit? După masă schiem împreună, te-am văzut cum mergi, e foarte bine!"

IX

...se îmblânzise, acum îi era foame și aștepta cu un soi de ciudată melancolie să ni se aducă borșul. Era tăcută, se uita într-o parte și surâdea în sine, destinsă și vrăjită de ambianța cabanei... glasurile schiorilor, râsetele, agitația chelnerilor... Părea, ai fi zis, resemnată, dar de ce anume? „Nu!", zise întru târziu. „A, da?", tresării. Se redresă și deschise ochii mari, care

îmi făceau impresia că fără să miște capul vedeau enorm, în trei părți, panoramic. O întrebasem dacă nu se simte obosită. Se aplecă spre mine și începu să-mi șoptească uitându-se însă în altă parte și surâzând: „...am vrut să-ți spun aseară de doctorul Sălăjan (spre el se uita, și văzut de departe șeful grupului nostru, celebrul diagnostician, arăta roșu ca un rac, îl fripsese soarele, și din pricina asta părea parcă indignat, dar desigur alta era pricina, în gălăgia asta nu se mai puteau spune anecdote decât urlând), a venit la el în inspecție un șef mare de la București. «De ce, zice, ai luat dumneata unui bolnav 30.000 de lei?»" „Treizeci de mii?", tresării... „Da, continuă ea, așa face, pe unii îi vindecă pe gratis, pe alții îi jupoaie. «Bolnavul dumneavoastră, a zis el, e un stab. Are de unde plăti. L-am prevenit, nu l-am tratat cu sila. De ce nu s-a dus la alt medic?» «Ce e asta, a strigat șeful acela la el, foarte brutal, faci pe haiducul în spitalul statului?» «Da? i-a răspuns Sălăjan, dați-mă afară! Mă descurc eu, o să-mi tratez bolnavii ambulatoriu la domiciliul lor, n-aveți ce-mi face, nu mă puteți împiedica să merg și eu în simple vizite la prieteni.» «Dumneata, zise, n-ai conștiință? Trădezi jurământul lui Hipocrate.» «Ba da, zise Sălăjan, știu cine sunt și ca să vindec un bolnav, să nu trădez jurământul lui Hipocrate, trebuie să fiu sănătos, să pot inspira bolnavului optimism, încredere. Ce impresie face bolnavului un medic palid, iritat de grijile existenței? Vrei să-l vindeci pe bolnav de ficat și tu ești bolnav de ficat.» «Ce-ar fi, a zis atunci șeful ăla, dacă toți medicii ar face ca dumneata? V-ar linșa populația!» «Mai întâi, i-a răspuns Sălăjan, „populația" eu o tratez pe gratis, conform legislației, al doilea, nu toți medicii pot să mă imite, să vă spun de ce... Dumneavoastră, zice, aveți exact psihologia unui individ de prin preajma Atenei, din antichitate, care ieșea la drum, momea câte-un trecător, îl invita la masă și pe urmă îl întindea pe-un pat. Acolo îl măsura, patul era făcut pe măsura acestui bizar personaj. Dacă individul era mai lung decât patul,

mai tăia din el, îi mai scurta din picioare, dacă era mai scurt, îl întindea. Asta era ţicneala lui, să facă oamenii egali cu el. Aşa procedaţi şi dumneavoastră, pretindeţi să faceţi medicii egali între ei. Da, dar nu sunt, fiindcă unul poate să omoare un bolnav cu zile, altul dimpotrivă, prin talentul lui îl smulge din ghearele morţii. Asta se plăteşte. Cum adică, să plece ştabul de la mine sănătos şi fluierând şi să se urce în Mercedes, iar eu sa mă urc într-un autobuz hodorogit şi supraîncărcat? Fiti atent, zice, şi nu vă îmbolnăviţi, că veniţi la mine şi...» «N-o sa viu la dumneata, zice ăla, mai sunt medici buni în ţara asta cu alt nivel de conştiinţă.» «În ce priveşte nivelul, da, mai sunt, zice Sălăjan, n-aveţi (hi, hi, chicoti Suzy) decât să vă adresaţi cui vreţi... Cu nivelul lor înalt pot să vă trimită fără mustrări de conştiinţă pe lumea ailaltă...»"

Chelnerul ne adusese între timp ciorbele. Sălăjan abia acum ne văzu şi ne făcu semn cu mâna, strigând ceva... „Da, da, urlai şi eu, mersi, asemenea." Ne ura poftă bună...

Cabana începuse să se golească. Când ieşirăm şi ne puserăm din nou schiurile, Suzy se reînsufleţi, dar ghicii după expresia ei că era hotărâtă să rămână până la sfârşit numai cu mine. „Când plecăm?", o întrebai. „Când vrem! Nu eşti tu şeful meu? Ne învoieşti pe amândoi şi mai rămânem o zi." „Ei pleacă?" „Da, au tren la ora zece!" „N-ar fi mai bine să plecăm şi noi? Şi sâmbăta viitoare venim din nou!" „Cum crezi, dar sâmbăta viitoare s-ar putea să nu mai avem parte de vremea asta splendidă."

Vroia să mă. rămână! Nu era o problemă, practic la *Oraca* directorul ştia că atunci când era cazul lucram împreună şi după-amiezele şi uneori şi duminica. „Ai casa făcută?", o întrebai. „Bineînţeles!" „Plăţi?" „Marţi mă duc la bancă şi miercuri lichidez ultimele achiziţii pe luna asta." „Ascultă, Suzy, o întrebai în timp ce schiurile mele începură să alunece la vale cu moderaţie, fiindcă preferam să fac des plugul decât să mă pomenesc aiurea cu picioarele răsucite în aer (lipsa de

performanţă e de preferat ridicolului), era vorba ca astă-toamnă să reintri la facultate! O imensă eclipsa a conştiinţei m-a făcut să uit lucrul ăsta atât de important pentru tine!" Ea râse cu o veselie mare: „Ei! eclipsa asta de conştiinţă am avut-o şi eu! Când mi-am adus aminte era prea târziu!" „Adică?" „Adică am uitat că *molia* (ştii cine, şeful cadrelor) mi-a lăsat acolo un dosar intact, şi când am revenit, am fost sfătuită să fac un memoriu, şi memoriul, ehe! până să primesc răspuns la el, adio şi anul asta!" „Şi l-ai făcut acest memoriu?"

Dar ea îşi luase vânt, sbură la vale câteva sute de metri, apoi făcu o cristiană în trombă şi mă aşteptă... O imitai .. „Nu, zise, am timp, până la toamnă aranjez şi chestia asta." Până la vale merse alături de mine, dar tot aşa, luând-o adesea înainte şi schiind ca la un concurs, trecând printre beţe imaginare şi foarte apropiate unele de altele, ceea ce o silea să facă răsuciri bruşte de la dreapta la stânga. Jos ne oprirăm să ne odihnim câteva minute, în timp ce valea se umplea de schiori. Unii aterizau spectaculos, alţii însă (şi aceştia erau cei mai caraghioşi) se pomeneau surprinşi de ceva şi se vedea clar ce-o să li se întâmple: schiurile o luau vizibil înaintea picioarelor în timp ce schiorul încerca disperat să se redreseze; cădea aiurea, alunecând apoi pe pârtie până hăt departe. Surpriza era un dâmb care te sălta brusc în aer, mă trântise şi pe mine de câteva ori. Cei experimentaţi, ca Suzy, îl treceau rămânând câteva clipe în sbor de pasăre, cu trupul înaintea schiurilor, care apoi, la atingerea pârtiei, erau răsucite de schior într-o ameţitoare cristiană. Un mic sentiment de admiraţie şi invidie mă stăpânea privindu-i cum se adunau în vale unul după altul şi se îndreptau apoi spre telescaune, cu acea mişcare de eleganţă pe care mersul pe schi ţi-o impune chiar dacă pe pământ ferm n-o ai (schiorii pasionaţi o capătă cu timpul şi în mersul obişnuit).

Revenirăm în deal. „Cum era înainte fără telescaune?", o întrebai pe Suzy. „Era istovitor, zise. Făceai cel puţin o oră până

sus. Eu mă opream la jumătatea pârtiei, fiindcă urcușul e mult mai greu în a doua jumătate. Alții însă mergeau până jos, mai hoinăreau pe acolo, se întorceau pe urmă gâfâind și mai coborau o dată, cel mult de două ori, mai mult nu făcea nimeni. E adevărat, râse ea, că ăla era adevăratul schi, fără întoarceri mecanizate, unii, cum ți-am spus, rătăceau aiurea prin cotloanele muntelui, se mai prăbușeau prin gropi, își mai rupeau câte-un picior, îi mai mâncau lupii..." „Chiar?" „Daaa! făcu Suzy mereu veselă, muntele e mai primejdios decât marea, poți să te rătăcești, te poate prinde din senin o furtună... Pe mine m-a prins odată una la Poiana Stânei, uite-așa, dragă, mă trăsnea în cap, vedeam cu ochii mei unda fulgerului cum mi se încolăcea printre picioare ca un șarpe de foc... Dar nu m-am speriat. Gata, Suzy! râdeam, s-a zis cu tine... Un grup, continuă ea în timp ce schiurile ne fâșâiau ușor la vale, s-a rătăcit tot așa, din pricina furtunii... I-au atacat o haită hămesită (așa sunt ei, atacă numai în haite și numai când sunt foarte flămânzi)... I-au mâncat, afară de unul, care a reușit să se urce într-un copac... Nevastă-sa era cu el, dar rămăsese jos, și el a văzut și a auzit de-acolo din copac totul. L-au gasit forestierii a doua zi dimineața, albit complet și cu ochii holbați... înnebunise! Și ce era acolo, continuă Suzy mirată, un loc obișnuit de munte, o simplă potecă, la vreo cincizeci de metri de drumul de coborâre normal de care se rătăciseră, și-i apucase seara bâjbâind după el sub ploaie și ceață. Știi, aicea sus nu e ca la noi, când vine furtuna cu viscol sau cu ploaie nu se mai vede nimic, fiindcă norii se prăbușesc... De-aia și fulgerele ți se încolăcesc pe deasupra capului, hi, hi..."

X

Cu acest chicotit vesel în urechi întorsei capul spre cer ca să fac brusc descoperirea că poți trăi adesea instantaneu exact ceea ce ți se povestește că li s-a întâmplat altora cândva. „Suzy,

zisei, ia uită-te!" Eram în vale, în a treia tură, și soarele era orbitor. Dar de dincolo de munți începuse să urce spre el cu viteză, trimițând înainte coloane parcă înnebunite de nori albi, o masă neagră înfricoșătoare. Ai fi zis că era chiar muntele împins din adâncuri spre cer de o enormă erupție. „O! făcu Suzy cu ochii holbați de încântare, asa ceva n-am mai văzut..."

Palele albicioase acoperiră soarele și cerul deveni mat. Apoi undeva sus se întunecă, lăsând jos parcă prizonieră lumina care acoperise toată ziua muntele. „E sus de tot, zise Suzy contemplând bivolul geologic care ne uluise și care într-adevăr continua să urce, putem să mai schiem... vezi, zise, așa se strica vremea aici sus, nici nu bagi de seamă, dar nu trebuie să te sperii, așa fac ei pe grozavii, norii ăștia..."

Avea dreptate, nimeni nu se grăbea să prindă telescaunele, iar de sus schiorii continuau să vie în vârtej ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Urcarăm și noi printre ultimii... Când ajunserăm la cotă cerul era acum așa cum trebuia să fie, plumburiu, de iarnă. Aerul însă cel dinainte, liniștit, puțin albicios, reflexul zăpezii... „Victoraș, ultimul tur", zise Suzy. O urmai, dar pe la jumătatea pârtiei simții cum ace fine de gheață încep să-mi înțepe obrajii. Suzy schia înaintea mea, ca în primele clipe de dimineață, când o văzusem luându-și viteză împingând schiurile lateral. O strigai. „Ei!", îmi răspunse. „Ne întoarcem, a început să bată vântul." „Ei și? E plăcut, nu-ți fie frică, ne întoarcem..." Coborând însă la vale, avui net senzația că am dat amândoi peste borta vântului. Sufla foarte tare și acele de gheață se transformară în fulgi mari, care mă orbeau. Se făcu întuneric de seară și la doi pași silueta iubitei mele îmi părea fantomatică. Auzii un chicotit pe care furtuna mi-l adusese în urechi ca o părere. Apoi glasul ei: „Victoraș, încotro o iei?" „Spre scaune", strigai. „Nu într-acolo, vino mai aproape, ține-te după mine."

Da, dar după părerea mea încotro mergea ea era complet anapoda, încât protestai. „Stai pe loc, oprește-te odată, vrei să

ne rătăcim?" Ea se opri și ne apropiarăm chipurile biciuite de violenta ninsoare. „Nu ne rătăcim, zise, avem timp destul, urcăm mereu și ajungem sus în mod sigur. Nu trebuie să coborâm și nici să mergem de-a lungul pantei." „Dar nu luăm scaunele?", zisei. „Bineînțeles, dacă le găsim, dar nu mai știu nici eu acum încotro sunt, m-ai derutat cu strigătele tale. Stai asa, nu mai vorbi!" Apoi deodată: „Ține-te după mine, dar în tăcere și nu mi-o lua înainte, că iar mă derutezi". Alunecă nesigură pe schiuri și în sinea mea eram eu sigur că ne-am rătăcit. Apoi mișcările ei deveniră deodată foarte sigure și în aceeași clipă se opri. Se întoarse spre mine. „Victoraș, zise, acum pot să-ți spun: nu mai știu încotro s-o luăm. Uite ce spun eu. Grupul nostru o să observe că nu ne întoarcem și or să trimită după noi Salvamontul. Dacă stăm pe loc, ne vor găsi imediat... Și dacă nu ne vor găsi, nu-i nimic, iubitul meu, murim amândoi îmbrățișați... Ei, hi, hi! Ce zici de chestia asta?" „E o idee! strigai. Am auzit că e o moarte foarte dulce." „Nu-ți pare rău?" „Ba îmi pare, dar nu de mine, ci de tine." „Să nu-ți pară rău, am fost fericită cu tine, și uneori, știi, am trăit ceea ce se zice..." „Ei, ce se zice?", o întrebai văzând-o că tace. „Că așa ceva nu poate să dureze." „Ba poate, dar cei care reușesc nu au poveste decât, știi tu, în imaginația populară, în basme. În realitate cei fericiți nu mai sunt băgați în seamă." „Nu, iubitul meu, te înșeli, noi vom trăi ca în poveste, ani mulți și fericiți, și asta se va ști... Hai acum să căutăm un loc unde să ne scoatem schiurile și să ne asezăm. Le punem în formă de piramidă și noi ne culcăm și ne lăsăm acoperiți de zăpadă. Dacă e ca furtuna să se oprească, Salvamontul o să observe vârfurile schiurilor și o să ne desgroape corpurile..."

O ascultai, deși în capul meu, fără ridicula căciuliță de schior și biciuit de furtună (ce bună ar fi fost acum acea căciuliță, nu-mi mai simțeam urechile), nu se armonizau deloc spusele ei că noi doi vom trăi ca în poveste, cu ideea de a renunța la orice sforțare de a găsi scaunele și a ne lăsa singuri îngropați în nămeți. Ea se așeză și se întinse. Mă întinsei alături și ne îmbrățișarăm. Ea începu să mă sărute, și nu mai înceta, dar sărutările ei nu aveau în ele nimic dramatic, erau fierbinți și neînfrânate... „Hm! gândii hotărât să nu prelungesc mult acest abandon, n-are imaginație, nu cunoaște moartea..." În acest timp vântul fluiera și mai întărâtat în văzduh și fulgii grei de zăpadă ne izbeau neîncetat sărutările, topindu-se de buzele noastre, care ardeau. Deodată înțelesei, sau, cum se spune, îmi picã fisa. Suzy văzuse scaunele, nu era în firea ei să pună în scenă pentru noi doi o moarte atât de romantică și fără vlagă. Sării în picioare: „Gata, strigai, hai acum să urcăm!". Și în clipa aceea zării și eu, la doi pași, printre rafalele furtunii, umbrele mișcătoare și impasibile ale telescaunelor. Adevărul era că deși furtuna nu se potolise, negura nu mai era atât de deasă.

E se sculă parcă cu regret... Ne luarăm schiurile în spinare și ne urcarăm nu fără dificultate, fiindcă scaunele nu erau chiar impasibile și sârma care le trăgea se curba, și întregul șir se bălăbănea sub izbiturile brutale ale aripilor grele ale furtunii. Abia atunci îmi dădui seama că proporțiile aventurii noastre nu fuseseră mici, fiindcă respirai adânc, despovărat de o reală dar amorțită neliniște. Urcam de câteva minute și negura se împrăștia vizibil. Dansa în valuri, în salturi, dar se rarefia spectaculos. Avui un fior uitându-mă în urmă: întuneric total! Deodată zării soarele în amurg, tipsie de aur pe înălțimea cotei îndepărtate... Și tot atunci scaunele se opriră și în aceeași clipă și soarele fu acoperit... Rămăsei nemișcat, așteptând ca mecanismul care se oprise să-și reia mersul. Nu și-l relua, deși minutele se scurgeau. Ea mă strigă: „Să ne dăm jos și să ne continuăm drumul, nu mai e mult. Dacă se pun din nou în mișcare, ne urcăm iar".

Numai că de-a lungul lor zăpada nu era tasată ca pe pârtie, intram în ea până la brâu, și ne îndepărtarăm convenind să

observăm momentul când defecțiunea va fi remediată și să revenim. . dar să nu pierdem timpul în cazul în care... „Probabil, zise Suzy, că au oprit telescaunele crezând că nu mai e nimeni, și să nu se rupă cumva cablul dacă îl lasă să meargă aiurea pe furtuna asta..."

Într-adevăr, furtuna era mai rea decât crezusem eu că e în apogeul ei. Deși zăream cota, aveam, cum au toți naufragiații, iluzia că ținta noastră se îndepărtează și nu se apropie de noi. Dacă se lasă întunericul și n-o mai vedem, numai senzația că urcăm ne mai poate ghida, gândeam. Dar și atunci ne putem trezi într-o prăpastie... „Tu ești de vină, răcnii după ce într-adevăr nimerii într-o groapă din care abia mă smulsei, asemeni baronului Münhausen din mlaștină, trăgându-mă de propriile mele schiuri... Dacă n-ai fi simulat rătăcirea, acum am fi fost sus..." „Da! strigă și ea furioasă, te pregătești sufletește să mă mănânci de vie la noapte, ca să nu mori tu de foame... Uite, nu mai merg." și țipă cuvintele *uite nu mai merg* fără pauzele misterioase ale limbajului: ca și când ar fi vrut să fie fulgere, nu cuvinte... Și se lăsă moale într-o parte. Avui intuiția că dacă scăpăm și vom trăi „ani lungi feric.ți" va povesti tuturor, și nepoților, cât de fricos am fost eu în această aventură. Adevărul era că eram, începuse să se întunece cu adevărat, înserarea cosmică și nu jocul înșelător al elementelor. Natura nu mi era prietenă, deși mă refugiasem atâta vreme în ea, o interogasem prea mult (formă de respingere) și nu eram dispus să pier în sânul ei, chiar dacă o aveam alături pe cea mai dragă ființă dintre pământene. Îi șoptii la ureche alungindu-mă iar lângă ea în zăpada: „Suntem în siguranță, și tu știi asta! Dar există un «imprevizibil în noi și deasupra noastră», pe care eu îl simt și tu îl ignori. Pentru natură, în caz de nenorocire, asta e o surâzătoare mișcare de ironie a umerilor: câte nu se întâmplă cu copiii ei iubiți, pe care farmecul ei îi subjugă..."

Îmi înfundai fața în troiene. Cred că ațipisem, mă trezii zgâlțâit. „Trezește-te, Victoraș, nu dormi, că nu e timp de

dormit!" Foarte energică, Suzy, cu schiurile în spinare, înfrunta un amurg iarăși înroșit de a doua tentativă a soarelui de a asfinți... Pe creastă zării un individ nemișcat, cu picioarele desfăcute, care parcă ne aștepta...

XI

Nu parcă, chiar ne aștepta. Silueta lui arogantă, în felul cum își ținea picioarele, era elocventă: avea ceva cu noi. „Trebuie să fie vreun tip din ăștia de la Salvamont, zise Suzy. E printre ei câte unul care, sub pretextul că are sarcina să-ți salveze viața, îți vorbește foarte brutal, ba chiar te înjură. Trebuie să te faci că nu-i auzi..." „Se vede cum știe el să-ți salveze viața. Mai bine ar fi observat că s-au oprit telescaunele și să se fi dus acolo la stație, nu să ne aștepte proțăpit pe creastă, cu picioarele răscrăcărate, zisei. Îi mai lipsește pistolul de-a curmezișul pieptului, ca să semene cu tipii ăia din S.S." „Ei da, zise Suzy batjocoritoare, acuma să nu mai stea nimeni cu picioarele îndepărtate că seamănă cu un S.S.-ist!" „Bineînțeles, îi răspunsei. Ori imită un S.S.-ist, ori are în firea lui același imbold pe care ți-l dă conștiința că ești atotputernic. Uite-l, stă mereu nemișcat și ne așteaptă! Pe ăsta îl ating!" „Ba te rog să te stăpânești, zise Suzy, sunt mai mulți și n-are rost să riști..."

În sfârșit individul se mișcă, foarte calm, ai fi zis că era un curios care acum se săturase să se uite și o să plece. Dar după câțiva pași reveni, ca să plece din nou. Devenise gânditor, nu mai era arogant, își ținea capul în jos, reflecta la ceva, sau era în prada unei anumite stări de spirit, legată, desigur, de noi doi, fiindcă din când în când se oprea și ne contempla îndelung. „Sunteți de la Salvamont?", îl întrebai când ajunserăm sus și ne oprirăm să ne odihnim. Abia acum tipsia de aur a soarelui mușcă cu partea ei de jos îndepărtatele creste și începu să piară dincolo de hăuri. Cerul se luminase și din furtună nu mai rămăsese nimic, ca și când nici n-ar fi fost. Individul mormăi

ceva ininteligibil, dar apoi confirmă că era de la Salvamont: „Mai e cineva jos?", zise. „Nu, spusei. Dar de ce s-au oprit scaunele?"

Nu-mi răspunse. Văzui în treacăt că era un zdrahon. N-avea schiuri și nici costum de munte, nici măcar bocanci (ce fel de salvamontist o fi și ăsta?), purta o canadiană gri cu guler alb de oaie, n-avea nimic pe cap și nici mănuși în enormele lui labe, care contrastau violent cu chipul, care, deși era tot mare, era însă bine tăiat, cu trăsături fine, șlefuite parcă de o daltă grijulie, ca să-i dea o expresie vie de tinerețe și candoare. Parcă avea ochi de fată, mari și migdalați, de un albastru spălăcit, care se întindeau spre niște tâmple blonde asemeni acelor eroi îndrăzneți de *bandes-dessinées*. „Mergem!", zise Suzy brusc, deși abia acum se vedea cât era de obosită. Nu era palidă, ci mohorâtă, decolorată. După ce toată ziua pulsațiile sângelui ei îi ținuseră obrajii și întreaga ei ființă parcă în flăcări, acum aveam impresia că se clatină... „Stai puțin jos, îi zisei, și odihnește-te." „Nu, spuse foarte hotărâtă, să mergem!" „Dă-mi atunci mie schiurile."

I le luai și o apucai de braț, dar se feri cu o uimire bizară, abia stăpânită, ca și când ar fi vrut să spună: când am mai apucat-o eu vreodată de braț în felul ăsta? Abia atunci îmi dădui seama că salvamontistul ne urma la mică distanță. „Ce e cu ăsta? zisei. Îl cunoști?" Ea nu răspunse. Avui o fulgerare de gând: îl cunoaște și fuge de el, în același timp nu vrea să fie văzută ca o țin de braț. Bine! Și mă îndepărtai de ea cu o ostentație furioasă, care încerca zadarnic să alunge din sufletul meu neliniștea bănuielii: „Iată deci, gândii, că ieșirea noastră în lume a și adus în preajma ei un individ în fața căruia ea nu are curajul să arate că suntem împreună. Iată deci că temerile mele se arătaseră a fi naive, față de acest hop care era cu mult mai grav decât îmi putusem închipui că ar avea loc unul. Fiindcă nu o precauție meschină punea la încercare voința iubitei mele. Nu era la mijloc ceva insignifiant. Nu oboseala îi alterase trăsăturile. Nu o conveniență derizorie o făcea să accepte (ba chiar să nici nu observe!) detașarea mea de ea, singurătatea noastră, care îmi cădea în suflet mai grea decât norul înfricoșător care ne surprinsese în vale într-o aventură în care vrusese să afle dacă, chiar în glumă, acceptam să mor cu ea sub nămeți. Ci prezența acestui al treilea aducea cu sine o amenințare mai puternică decât teama ei că, purtându-se cu mine astfel, risca despărțirea. Cine era acest ins? Desigur, o veche legătură care nu se rupsese de tot, sau cel puțin nu se rupsese el de ea. Indivizi primejdioși, violenți și imprevizibili, care, deși nu mai sperau nimic, nu se puteau îndepărta de ființa iubită, asemeni acelor morți care, deși morți, nu se pot depărta de casă și hohotesc pe la uși sau prin coridoare speriind lumea, până ce e adus un medium care le explică în ce constă noua lor stare. Dar cine să-i explice unui părăsit că n-are nici un rost să mai dea târcoale celei care nu-l mai iubea?"

Uimitor era cum aflase el că ea este aici și venise s-o aștepte pe crestele cotei, cu picioarele îndepărtate, sigur de el, și, desigur, amenințător. *Iar ea nu mi cerea sprijinul*, venind astfel fără să-și dea seama în întâmpinarea individului. În lungul drum spre cabina telefericului, încercai astfel să aflu dacă eram părăsit. Nu de Suzy (nu puteam accepta nici eu acest gând), ci de complicitatea împrejurărilor. Înțelesei că gândirea mea nu putea merge în adâncime, dar îmi dădui seama că instinctele mi se trezeau din amorțeala fericirii. Iubita mea era în impas. Înaintam toți trei în tăcere, la distanță mare unii de alții, singuri acum pe povârnișurile pline de zăpadă. Ea se poticnea și își smulgea cu greu picioarele din micile gropi, dar avea mișcări chibzuite și aplicate și înainta cu o anume siguranță a dezorientării, care mă înduioșa.

Când ajunserăm la cota 1400, unde era cabina, înserarea se terminase. Ea trase ușa telefericului și intrarăm în cabina luminată de un bec puternic. Era goală. Probabil că era ultima coborâre. Rezemai schiurile într-un colț și îmi scuturai

bocancii de zăpadă. Nimeni nu-mi imită acest gest firesc. Suzy însă rosti deodată, cu un glas nefiresc: „Faceți cunoștință: domnul Petrini, domnul Pencea...". Falsul salvamontist nu schiță însă nici un gest care să dea de înțeles că trebuie să ne strângem mâinile. „Doamna, zise el atunci, a uitat să mai adauge ceva."

„Soțul meu!", zise doamna.

Care soț?!

Pe această clipă cabina se puse în mișcare și șocul plecării nu-mi mai lăsă nici o îndoială: nu eu eram soțul. Individul se apropie de Suzy și o lovi năprasnic; ea căzu cu un astfel de strigăt încât înlemnii. Nu era un strigăt chiar proaspăt, ci de groază veche și disperare, sfâșietor, zăceau în el nenumărate altele și fără speranță, nimeni n-o putea salva. O viclenie liniștită stăpâni în clipa aceea instinctele mele alarmate încă din timpul mersului. Mă repezii cu o lipsă de vlagă simulată, să-i aflu individului forța reală, și mă angajai într-o încăierare neconvinsă. El mă plesni îndesat și mă aruncă în celălalt colț al cabinei, în care mă prăbușii și de unde, gândind că zdrahonul a cărui putere era de temut, trebuia înșelat, nu mă mai ridicai... El o ridică în schimb pe Suzy apucând-o de guler și îi scrâșni: „Închină-te, ți-a sunat ceasul! Dumnezeu e de partea mea, am toate semnele..." („E bigot, gândii, vrea s-o omoare cu aprobarea lui Dumnezeu!") În acest timp cabina aluneca încet peste prăpăstii și simțeam căderea ei lină în stomac, ca un leșin...

Nici amenințarea lui nu-mi părea proaspătă, încât continuai să rămân întins, să urmăresc scena. El îi explica foarte liniștit că totul i-a venit fără să dorească, a fost anunțat de plecarea ei la Sinaia cu un tip cu care trăiește de mult („nu știam că trăiești de mult cu un tip, poate dacă mi-o spuneai tu singură de la început m-aș fi resemnat, dar când am auzit că o să te duci cu el la cota 2000, unde ai fost de-atâtea ori cu mine, și o să tragi la același hotel și o să chicotești pe pârtie cum ai chicotit

și cu mine"...). Atunci și-a dat seama că astea sunt semne... Nu era sigur, dar asta, faptul că ne-a prins pe amândoi în flagrant delict, nu e un semn? Și ne-a prins aici în cabină, fără martori... O să ne arunce pe amândoi în prăpastie... În clipa aceea un uruit și o pală de aer înghețat năvăli în cabină. Ea scoase un țipăt, de astă dată adevărat: „Victoraș, vrea să mă omoare". Atunci sării. Suzy era pe marginea deschisă și trăgea, ai fi zis, de sine cu disperarea morții. Încă puțin și ar fi fost aruncată... Îl lovii la gât, unde orice putere cedează, fulgerător, de trei ori la rând și într-adevăr se înmuie (poate și pentru că mă ignorase, luase drept bună nevolnicia mea) și o lăsă pe Suzy din marile lui labe. Se îneca. Horcăi: „Bine, o să te arunc pe tine întâi...". Trecui pe lângă aceleași clipe rele ca și Suzy, mă copleșea cu masa grea a corpului său și mă aduse și pe mine până aproape de buza cabinei, unde însă întreaga mea ființă se revoltă (dacă ar fi reușit, izbindu-mă de stânci și murind, n-aș fi simțit nimic, atât de tare incendiase această revoltă atomii cei mai leneși și mai inactivi ai ființei mele) ...reușii să mă smulg și mă repezii eu în el. Se clătină, dar abia se clinti. Mă repezii iarăși, dar îl lovii, nu-l mai împinsei, tot în gât, în același loc, și abia după aceea îl rostogolii în noaptea muntelui, cu speranța care îmi licări chiar atunci în conștiință că o să se agațe într-un brad și n-o să moară, sau o să cadă adânc în zăpadă și să scape astfel... Iar dacă o să-l mănânce lupii, cu atât mai bine, pe mulți turiști îi mănâncă din cine știe ce pricini, lupii, mai gândii eu cu stranie veselie, ca de o glumă atât de reușită, încât nu-mi dădui seama cât îmi era de rău...

Mă întinsei lat pe podea. Gâfâiam foarte tare, inima îmi intra parcă în gât, mă sufocam... Dar nu plesni, cum credeam, îmi revenii și sării în picioare. Era și timpul, cabina ajunsese la stația ei, jos în oraș... Suzy nu mergea prea drept, dar o apucasem strâns de umeri... „Ah! strigai după ce ieșirăm din cabină, schiurile... am uitat schiurile." „Lasă-le!" șopti ea și fui

gata s-o ascult, ca totdeauna când ea spunea cu hotărâre ceva. „Nu, zisei, nici vorbă!“ Și mă întoarsei, apoi din drum: „Frumoasă ieșire în lume! Foarte sportivă! Da, foarte bine organizată, continuai sarcastic, cu un grup care a avut grijă de noi nevoie mare... De ce, repetai ca și când aș mai fi exprimat această idee, de ce nu mi-ai spus că ești măritată?“ „De frică!“ „Frică de ce?“ „Ai fi vrut să afli amănunte, să mă ajuți, și *el* ar fi aflat că suntem împreună și scena care a avut loc aici în cabină s-ar fi produs atunci aiurea, cu aceleași consecințe, când mă îndrăgostisem de tine și nu voiam să te pierd...“

Orașul mișuna de lume, și cerul înstelat, fără lună, adusese ger puternic, zăpada scârțâia sub tălpi. Mă liniștisem cu totul, violența întâmplării fatale era încă departe de mine. Răspunsul ei era complet și total, incifrat însă într-o enigmă, pe care nu simțeam dorința s-o desleg. Romeo, după ce ucide, spune doar atât: „Sunt jucăria soartei“... „Nu, gândeam cu tărie, nu voi fi jucăria soartei. N-am fost ales nominal, o să mă sustrag... Soarta avea înscris de către zeița ei *Statistica* pe tăblița acestei zile, printre altele, nașteri, accidente și morți, un omor în munți și un om care va trebui să-și piardă libertatea pentru tot restul zilelor. Nu, zeiță, omul tău a fost în legitimă apărare, amenințat să fie, el și iubita lui, cei din prăpastie, ei bine, ai omul tău în prăpastie, pentru pierderea libertății alege-ți mâine un altul, el și-a mai pierdut-o o dată, nu-l face să creadă că ești oarbă, fiindcă, deși pari, el știe că nu ești!“

XII

„Totuși, deși căsătorită, te numești Culala“, zisei în timp ce ne schimbam costumele la hotel, să coborâm la masă. „Da, mi-am păstrat numele de fată“, zise Suzy. „Din trufie!“ „Poate!“

Vrusei s-o întreb... vrusei s-o întreb... vrusei s-o întreb... Era foarte calmă și toate întrebările pe care ea mi le blocase de la începutul începutului și până astăzi năvăliră asupra mea...

De ce? și de ce?... Și atunci de ce!... ca un răpăit de tobe în clipele când se trage asupra comandantului, care nici atunci nu înțelege de ce trebuie să moară. Alungai cu o voință supremă această imagine violentă de care, cu un adânc fior, înțelegeam că nu eram străin... Scuturai din cap și îmi revenii... Nu!... Și nu! Era prea târziu să mai pot deslega enigma. *I-a fost frică! Aș fi vrut să aflu amănunte, s-o ajut, și el ar fi aflat că suntem împreună și scena care a avut loc aici în cabină s-ar fi produs atunci, când ea se îndrăgostise de mine și nu voia să mă piardă.* Ce mai puteam întreba? Stătea pe marginea patului și contempla în sine ceva, cu privirile într-o parte, și mută și rece și străină... Blocaj total și definitiv. Se gândea... Contempla ceva în sine, tăcută și liniștită. „Bine că am scăpat cu viață!“, zise deodată. „Ar fi trebuit, zisei, dacă știai de ce e în stare, să nu ne urcăm în cabină.“ „A fost perfid, îmi răspunse, n-ai observat că în apropierea cabinei a dispărut, am crezut că renunță, că își dă seama că n-are nici un rost... În realitate s-a dus să ia bilete, a intrat cu ele în mână, tu n-ai băgat de seamă că am așteptat câteva minute până a revenit, tu te scuturai de zăpadă, aranjai schiurile într-un colț...“ „Nu era prea târziu să fugim din cabină... M-aș fi bătut cu el afară, dar nu murea nimeni.“ „Mă omora pe mine. Nu atunci, altă dată! Mă prindea el singură într-o zi!“ „Dacă era așa de violent, cum de te-ai măritat cu el? ce meserie avea?“ „Inginer! Ne-am cunoscut pe șantier, când eram zidăriță... Dacă îți amintești... Fotografia aceea a mea cu un grup, pe plajă... stătea lângă mine! Ne căsătorisem și am făcut o excursie la mare cu prietenii lui. Voiaj de nuntă! Nu, nu era violent! Era chiar fricos, toți știau, numai eu nu știam că era violent din fire și fricos. Ulterior am aflat că odată, prietenii lui, în toiul unei petreceri, i-au aranjat acasă în garsonieră un om mort în pat... O aiureală, nu era nici un mort, au pus și ei acolo un costum de-al lui în care au băgat o pătură și în loc de cap o mască de carnaval și o pălărie. El a

venit acasă beat, s-a trântit pe pat și a adormit... Când s-a trezit și a văzut, s-a aruncat pe fereastră... Noroc să era la parter și n-a pățit nimic... Mai bine ar fi murit atunci... N am divorțat, de frică. Mă amenința..." „Totuși, zisei, dacă mi-ai fi spus de la început..." „Nu, fiindcă după ce am fugit de la el, s-a mai liniștit... Mi-am spus că cu cât trece mai mult timp, e cu atât mai bine, se învață cu gândul. Nu m-a căutat niciodată. N avea rost să-l zgândăresc..." „De ce natură era violența lui?" „De natură alcoolică. Era dipsoman! Câteva luni avea chiar aversiune pentru băutură și atunci era fermecător. Pe urmă începea deodată să bea într-un mod înspăimântător și devenea violent, dar numai cu mine!" „Astăzi crezi că era beat?" „Daaa, și în faza asta îi dispare complet simțul primejdiei, în toate sensurile, și pe cât de slab si de blând e în faza de repulsie față de băutură (slab în adevăratul sens al cuvântului, fizic și moral), pe atât de agresiv și rezistent devine în timpul crizelor alcoolice. Nu e adevărat că era violent numai cu mine. Odată s-a bătut pe stradă cu șapte inși (mi s-a povestit) și i-a stâlcit pe toți, dar a venit și el acasă cu o ureche lipsă, cu capul umflat ca un butoi și cu toți dinții din față sfărâmați... L-am îngrijit să se facă bine, am așteptat să-i treacă criza și l-am părăsit așa cum l-am luat, adică în cele trei luni când era și el om..." „Și de când sunteți despărțiți?" „De-un an!..." „Și câți ani ați trăit împreună?" „Doi, trei... (și ghicindu-mi întrebarea Suzy continuă): Mă iubea foarte tare și la început dipsomania lui nu era așa de gravă. Se îmbăta tun și atâta tot. Pe urmă! făcu ea un gest elocvent: se îmbăta tun, dar perioadele erau scurte, și, și! adică nu-l ținea mult beția, dar nici pauza nu mai era de luni, ci de săptămâni... Devenea rigid, și distrugea tot, ca un golem al cărui secret nu-l știam ca să-l potolesc..." „Atunci te lovea?!" „De fapt nu mă lovea decât foarte rar, dar mă amenința și nu știam niciodată dacă într-o bună zi n-o să mă desfigureze, sau chiar o să mă omoare!" „Și nu există remediu la acest gen de

beție?" „Nu! Până acum nu există! Nimic nu-l poate opri pe dipsoman să bea când îi vine impulsul... cel puțin așa mi-au spus doctorii din orașul nostru..." „Are familie?", o mai întrebai. „Are o soră pe la București, care e vinovată de tot ce s-a întâmplat. E doctoriță de copii. Ea știa că fratele ei mai încercase de două ori să se însoare, dar respectivele, mai prudente și mai puțin sentimentale decât mine, deschiseseră bine ochii înainte de a face pasul... Era el inginer, băiat frumos și blând ca un mielușel, dar aflaseră ce cusur avea și nu se grăbiseră să se mărite... Eu, pe atunci, eram panicată, îmi intrase în cap ideea că, indiferent de părerea sublimă pe care o aveam despre mine, o să rămân nemăritată... Și tu mi-ai spus ceva în acest sens: femeile superioare nu sunt atractive. Adaugă la asta că perspectiva de a rămâne zidărită nu putea fi înfruntată chiar de una singură, iar un băiat mai de calitate care să nu fie arivist și să nu-i pese de ce fel de soție îi intra în dosar era *o rara avis*. Mi s-a părut că *el* era o astfel de pasăre rară, băiat de ceferist, taică-său a fost mecanic de locomotivă... Ei bine, sora asta a lui știa că încă de pe la douăzeci de ani, încă de pe când era student, fratele ei bea. Dar n-o pot învinui. Care soră vine la iubita fratelui ei (pe care l-a ținut la facultate din modestul ei salariu de puericultoare, ea însăși mamă a doi copii) și îi spune: nu-l lua, are cusurul cutare, e marcat... Mai ales că periodicitatea crizelor alcoolice, numita dipsomanie, nu apărea ca o fatalitate la nivelul ei modest de doctoriță de copii. Nu? Nu există printre copii predispoziții la alcoolism! Și apoi cu forma asta de alcoolism se poate trăi, hăt! mulți ani! fiindcă nu toți sunt violenți..."

Telefonul sbârnâi scurt și amândoi tresărirăm cu putere. Ea ridică receptorul și auzii și eu ce i spunea: „Suzy, nu coborâți? Vedeți că la zece avem tren". „Acum cât e ceasul?", zise ea. „E șapte, dar mai bem și noi câte-un pahar!" „Și ce sărbătoriți? zise Suzy. Faptul că ne-ați părăsit în furtună și ați fugit ca niște lași?"

„Care furtună? Ați pătit ceva?" „N-am pătit, dar puteam să pătim. S-au oprit telescaunele și ne-a prins vijelia în vale, în fundul pârtiei." „Dragă, noi am crezut că ați luat-o înainte, fiindcă în momentul când s-a stricat vremea nu v-am mai văzut pe vârful cotei. Toată lumea a plecat când a apărut noru-ăla!" „Las-o moartă, dom' doctor, așa sef mai bine lipsă. Probabil că în momentele acelea îți spunea cineva o anecdotă și ai uitat că porți răspunderea grupului nostru... Bine... Bine... Bine, venim, dar să știți că noi mai rămânem și mâine..."

Suzy închise și reintră, uitându-se alături de sine, în postura ei anterioară acestor destăinuiri; zise: „Tu, doritorul de comunicare și de desvăluiri, ce mai poți zice? Ar fi fost mai bine sau mai rău, sau ar fi fost același lucru dacă ai fi știut toate acestea înainte? Cel puțin am avut timp să fim fericiți! Nici un nor negru nu ne-a turburat zilele noastre minunate. În timp ce, dacă ai fi aflat, cine știe dacă am mai fi putut să ne legăm pe viață ca acum? Fiindcă suntem legați pe viață, orice ni s-ar întâmpla." Se uită iar în sine și această retragere avea în ea aceeași vrajă care mă îndemna ca totdeauna să nu mai încerc s-o descifrez. „Iubirea, parcă îmi spunea ea, e lovită după fiecare tentativă de a pătrunde în trecutul ființei dragi." „Totuși, mă trezii spunând, ar fi fost mai bine dacă mi-ai fi spus din vreme despre această dragoste a ta, zolista, pentru un dipsoman!" Se uită la mine doar cu o mișcare a corpului; privirea i se retrăgea și mai mult într-o parte. „Și dacă ar fi fost mai rău?", zise. „Mai rău decât să fie omorât un om?", reluai. „Da, o, da... Da, și deodată izbucni în plâns, se rostogoli, se svârcoli pe o parte și pe alta și, ca să se ajute, ca să se agațe de ceva, își înfipse mâinile în cuvertura patului... O, nu noi l-am omorât, el s-a sinucis, săracul, am simțit, când am strigat «Victoraș, vrea să mă omoare», mi-a dat drumul, în clipa aceea putea să mă arunce... Și-a dat seama că nu mai e nici-o speranță pentru el, iubeam pe altul."

Îngheța'!

„Și ce speranță mai era pentru el dacă te arunca în prăpastie?", strigai. „Să moară împreună cu mine. S-ar fi aruncat după mine."

O lăsai să se chinuie că nu-i îndeplinise această dorință. Multă vreme. Deschisei fereastra să contemplu întunecatul și imensul munte opus înaltelor creste ale Carpaților. Aș fi vrut să fiu acolo, să urc pe acea cărare, care se vedea săpată în el, numită „drumul câinelui", cum am aflat că se numea și care era singura care ducea undeva spre o veche și nefrecventată, neprietenoasă cabană. Mă ispiti cu adevărat gândul: ce-ar fi să fugim în acest munte? Noi doi, și să nu mai revenim niciodată în această lume plină de dipsomani, parchinsoniști și torționari. (Nu bolile sunt rele, ci ceea ce ele potențează în om: violența neînfrânată, de care, încercând să ne apărăm, devenim jucăria soartei)... Știam însă că acum nu mai existau nicăieri pe pământ cotloane care să nu fi fost cercetate. Un pustnic ar fi mai puțin singur în peștera sa (ar afla de el toți excursioniștii) decât într-un apartament așezat pe o stradă aglomerată, unde s-ar feri mai bine de curiozitatea lacomă a semenilor lui...

Revenii în odaie. Suzy era acum din nou liniștită și nu se mai uita în sine, ci direct în ochii mei și cu o intensă lumină care cerea protecție. Și atunci ea repetă ceea ce îmi spusese mai înainte: „Iubitul meu, suntem legați pe viață, orice ni s-ar întâmpla..."

Coborârăm la masă și puturăm fi senini în mijlocul veseliei generale. Suzy chiar putu să surâdă de câteva ori, când înțelegea, vag, că s-a spus o anecdotă reușită. Fiindcă nici ea, nici eu, nu înțelegeam nimic din ceea ce se spunea. Auzeam cuvintele, dar sensul aluneca pe lângă noi, deveneam, fără să ne dăm seama, intangibili. Gândul la fapta noastră începea să formeze în noi marea inerție a tuturor culpabililor și să ne izoleze de ceea ce era real. Lumea nu mai era pentru noi firească. Noi săvârșiserăm, cu complicitatea ei naivă (ce era altceva fuga

grupului decât gândirea generoasă că îndragostiții trebuiesc lasați singuri?), un act de curățire, eliminasem un dipsoman desagreabil pentru o colectivitate care nu putea trăi cu gândul că viciul, maladia incurabilă, agresivitatea o pot amenința fără consecința naturală: moartea într-o încăierare a celui marcat, sau într-o căsătorie în care soția fuge și e omorâtă, și dipsomanul e închis, sau e omorât dipsomanul, și soția cu complicele ei ispășesc...

XIII

... N-a avut puterea să retrăiască decât ceea ce l-a făcut sa fie fericit. . „Ciceo, mi-a spus, povestește tu restul... Gândirea ta de avocat și de fost judecător, în acest final, e mai potrivită."

Într-adevăr, când am aflat în ce dificultate intrase prietenul meu mi-am dat seama că îl paște o mare primejdie: cum să dovedești, într-o ucidere, că ai fost, fără martori, în legitimă apărare? Pentru un avocat (și cu această gândire a mea într adevăr de avocat orice speculație se încheie) individul, deși s-a născut liber, cum spune Rousseau, n aș zice că în secolul nostru pretutindeni e în lanțuri, dar este permanent în legitimă apărare... Chiar și cel agresiv, aș zice mai ales... De câte ori nu i-am văzut apărându-se cu vehemență învinuind pe celălalt (și nu totdeauna fără îndreptățire) că l-a determinat să comită violența?! Cea pedepsită de lege, îndeobște cea fizică, fiindcă violența pe care o produce inteligența, și nu neaparat doar cea orgolioasă și care stârnește ura nevindecabilă, nu se pedepsește de lege. Dar de ce? protestează el cu indignare în instanță și începe să spună o istorie încâlcită, cu detalii pentru el decisive, și rămâne cu gura căscată de uluire când judecătorul i-o taie: bine, bine, și pentru asta trebuia să-i dai cu ciomagul în cap? Bineînțeles, gândește el, făcui și dregui, mai bine i-aș fi scos ochii, să rămână chior .. pe mă-sa și pe tat-său! Nu cred că e lipsită de tâlc istorisirea unui mare reporter de pe

vremuri, care, ros de curiozitate, s-a dus la Galați să stea de vorbă cu unul Berilă, care omorâse șapte oameni cu un sifon, într o brutărie... „Mă, Berilă, i-a zis el după ce gardianul l a introdus în celula aceluia, eu nu sunt nici de la poliție, nici judecător, și nici ruda vreunuia din cei pe care tu i-ai omorât. Eu sunt ziarist, dar nu pentru ca să scriu îți pun întrebarea... Pentru mine, așa ca om, vreau sa știu: ce-ai avut cu ei, ma Berila?! Presa zice ca erați toți prieteni, ați venit la brutar, care și el vă era prieten, a scos omul covrigi calzi din cuptor, ați stat de vorbă, ați băut și voi un pahar de vin, și pe urmă ați adormit, că era târziu. Atunci i-ai omorât pe toți cu un sifon, loviturile, zic reporterii, fiind date la cap, buf! ca în dovleci, și fiind toate de «o mare violență», afirmă reporterii ăștia, mă Berilă, adică lasă să se înțeleagă că ai avut cu ei de soluționat vechi și crunte răfuieli. E adevărat?!" „Nu e adevărat", a zis Berilă. „Bine, s-a mirat reporterul, atunci ce-ai avut cu ei? Poți să mi spui? Fiindcă în instanță ai declarat că ei au sărit la tine să te omoare. N-ai convins pe nimeni, fiindcă oricât ar fi cineva de puternic nu poate omorî singur șapte oameni cu un sifon... Cu un șiș da, dar cu un sifon, mă Berila?!" Atunci Berilă și-a întors fața într o parte ca și când n ar fi vrut să mai vadă acea priveliște și i-a dat reporterului, cu un imens dispreț, următorul răspuns: „Dă-i în p... mă-si că erau beți!..." Da, or fi fost ei beți, dar cât de tare și în ce chip de l-au supărat atât de mult pe maiestatea sa Berilă întâiul? L-au scârbit gurile lor căscate, membrele lor în dezordine? L-au plictisit?! L-au înfuriat sforăiturile lor, pofta lor animalică de somn, pe el care era, poate un insomniac? Sau se săturase Berila de atâta libertate și lumina câtă este pe pământ și simțise o mare ispită a ocnei? Asta ar fi o speculație abisală. Cel mai sigur e tot răspunsul lui Berilă: erau beți! și trebuie să traducem asta prin : *erau agresivi!* Beția și somnul lor nu erau suportabile, Berilă era și el în legitimă apărare.

Un ultim detaliu. N-am știut că medicamentul numit Nozinan e atât de puternic, încât câteva pastile pot provoca

moartea, când Petrini mi-a cerut să-i fac rost de un tub, mi s-a părut că mi-a spus că el suferă de ficat... Ca să aflu abia pe urmă în ce scop avea nevoie să-l aibă asupra lui. „Dacă sunt condamnat pe viață, mi a spus el ulterior, îl voi folosi." Cum nici eu nu puteam sti la cât va fi condamnat, cu câteva zile înainte de ultima ședință, am alarmat pe directorul închisorii, care a ordonat imediat o percheziție și i-a confiscat prietenului meu acel flacon... Am gândit astfel: chiar dacă el va fi condamnat pe viață, nu pot să accept gândul că toate șansele lui de a reveni cândva afară sunt chiar total epuizate. De obicei verdictele pe viață înseamnă, practic, douăzeci de ani, după care apar și pentru astfel de condamnați unele amnistii. Or, acum Petrini are treizeci și cinci de ani, la cincizeci și cinci va fi liber, dacă nu cumva mult mai curând. Și viata nu e deloc de disprețuit la această vârstă, ca să nu mai spun că nici la optzeci nu e, si nici chiar la nouăzeci. Această puternică personalitate, cum sunt convins că este prietenul meu, va rezista, se va întoarce sănătos și se va împlini nu numai ca om, adică să poată să fie iarăși fericit, ci și socialmente, să-și scrie adică mai departe lucrările lui și să lupte ca ele să vadă lumina tiparului.

XIV

...Cam din perioada de când o cunoscuse pe doamna Culala nu mai venise Petrini pe la noi, sâmbetele, cum avea obiceiul. Și iată că într-o luni seara mă pomenesc că îmi dă un telefon. „Vreau să-ți spun ceva, zice, esti ocupat?" „Sunt, dar o să las totul pe mâine: presupun că e vorba de ceva urgent." Nu mi-a confirmat că ar fi vorba despre așa ceva, a închis brusc și peste o oră suna la poartă. „Merg la tine în birou", mi-a șoptit fără să mă privească.

La mine în birou aveam altă stare de spirit decât în hol, în fata televizorului, redeveneam adică avocat. Intram firesc în lumea Justiției asemeni preotului care intră în altar, unde apoi, împreună cu credincioșii, încearcă să ia contact cu Divinitatea. Aici pot să fac și eu o mărturisire. Devenit avocat după ce fusesem judecător, un gând m-a călăuzit: puteam foarte bine să găsesc un post de jurist la o mare întreprindere, sau altceva asemănător, dar nu mi-am dat demisia fiindcă nu mi-a mai plăcut să judec și să aplic legea, dimpotrivă, mi-am spus, o voi face mai departe, fără puterea de a mai da verdicte, dar de a le determina cu toată forța gândirii și cunoștințelor mele și în toată libertatea. Acest raționament mi-a impus însă ideea, ca o consecință, că nu voi prelua niciodată un proces în care să apăr pe cei care au încălcat-o (legea!). Asta nu însemna că aruncam vreun blam asupra altor colegi ai mei, care nu făceau această disjunctie. Era doar o hotărâre a mea secretă. O fi fost ea secretă, dar nu știu cum se făcu că în scurtă vreme începură să intre în biroul meu numai clienți care parcă știau că refuzasem încă de la început cauzele de încălcare flagrantă a legii. Asta nu însemna că toate cauzele mele erau atât de clare si de simple cum suna de clar și de simplu conceptul care mă călăuzea. Și de asemeni, nu vreau să se înteleagă că porneam spre tribunal din capul locului cu prezumția că instanța ar putea să nu-mi absolve clientul sau să nu-i facă dreptate. Instanța însă e compusă din oameni și conștiința unui om are diferite nivele, nu numai de cultură, dar mai ales de înțelegere, în sensul cel mai înalt al acestui cuvânt. Clasica situatie: condamni ferm la închisoare un om care a furat o sticlă de bere și scoți de sub acuzație un snapan care a adus mari pagube societății, pentru că acest snapan... Și aici oricare dintre noi putem da din cap edificați si neputincioși: da, asa e, știm, șnapanul are mulți bani, și cu bani câte nu se pot face?! În paranteză fie spus, pot să afirm, nu fără mândrie, că pe vremea când eram judecător am reușit să determin legiuitorul să elimine din instanțe istoria aceasta a condamnării unui om la pedeapsă privativă de libertate pentru o sticlă de bere; merită s-o relatez, deoarece în

secolul trecut justiția franceză a condamnat astfel un om la ocnă pentru furt prin efracțiune și anume spargerea geamului unei brutării și însușirea unei pâini... Din această insignifiantă întâmplare, un geniu a dat naștere unei epopei grandioase, în care lipsa de înțelegere e pusă la zid, iar fanatismul rigid și implacabil al apărătorului legii sancționat (Javert se sinucide). Ei bine, într-o zi un milițian (un Javert derizoriu) îmi aduce și mie în instanță un Jean Valjean neînfometat, dar care n-a știut ce să-i spună când a fost întrebat de unde are pâinea pe care o ținea sub braț. S-a bâlbâit! Bineînțeles că l-am achitat fără măcar să doresc să aflu de unde luase pâinea. „Nu puteai, i-am spus, să declari că ți-a dat-o un prieten la gară?“ „Nu, fiindcă m-ar fi întrebat cum îl cheamă.“ „Pe dracu, un prieten din București, camarad de arme, i-ai uitat numele.“ N-avea atâta imaginație! „De fapt de unde-ai furat-o?!“ „N-am furat-o, mi-a dat-o o fată de la cantină. Dacă îi spuneam asta, aș fi băgat-o pe ea la apă.“ A doua zi scandal mare prin firele telefonice. Am achitat un hoț, fără să-l judec, voi fi destituit imediat dacă nu reiau procesul. Nu vroiam să fiu destituit, vroiam să plec eu, și nu pentru atâta lucru. L-am rechemat pe învinuit și l-am condamnat. Băiatul însă, așa umil cum arăta, avea pe la București nu știu ce fel de rude sau prieteni, destul că un zbârnâit violent pe interurban mă invita a treia zi să mă prezint imediat la Ministerul Justiției, chiar la cabinetul titularului. Strigăte: „Cum ai putut să condamni la închisoare un om pentru o pâine?“ „Credeți că e primul? i-am răspuns eu liniștit. Și credeți că e ultimul? Așa scrie legea. Am încercat să n-o aplic, la prima înfățișare l-am achitat, dar au sărit alții și m-au amenințat cu destituirea.“ „Legea asta e greșită, a zis atunci titularul, văd că sunteți un judecător experimentat. Unde e greșeala?“ „Furtul e furt, i-am răspuns, trebuie pedepsit, dar depinde de pagubă, de prejudiciul adus societății sau individului, nu rămâne o cantină fără pâine dacă o fată e drăguță cu un băiat și-i dă pe furiș o franzelă.“ „Așa este, ce propuneți?“ „Să schimbați legea! i-am spus. Nuanțări, de altfel, există și acum pentru tot soiul de delicte: de la o lună până la un an de închisoare. Puneți amenzi de la o sută, până la nu știu câte mii de lei, sau alte forme care să nu încurajeze furtul, dar nici să dea cu ușurință prilej unui milițian ranchiunos să-i facă «figura» unui dușman personal și să-l trimită la răcoare pentru astfel de delicte minore.“ „Bine.“, mi-a spus titularul și a propus foarte rapid aceste modificări care au micșorat apreciabil numărul de „delincvenți“ adevărați sau „aranjați“ din societatea noastră. Nu e nevoie de o epopee ca *Mizerabilii* ca să ne atragă atenția asupra unor deficiențe ale legislațiilor. Dar poetul a vizat mult mai sus, cum am încercat să explic: să facă să înflorească în noi înțelegerea, fără de care nici-o legislație, oricât de bună, nu-și atinge în întregime marele ei Scop...

Am povestit toate acestea ca să explic de ce auzindu-l pe prietenul meu că dorește să intrăm la mine în birou am înțeles de îndată că nu e bine cu el și am mai înțeles că dacă ar fi fost vinovat, nu la mine ar fi venit, care știa ce fel de cauze apăr. Avea nevoie de înțelegerea mea ca să-l susțin ca om și de priceperea mea de avocat ca să-l apăr de o grea lovitură care se săvârșise sau care îi plutea pe deasupra capului. Arăta însă palid și străin atât de sine, cât și de mine. Îmi aruncă o privire intensă, care îmi cerea de urgență să-l scot din această înstrăinare, de care, deși era conștient, voința lui avea nevoie de sprijin înainte chiar ca el să se destăinuiască.

XV

Experiența unui om care vede colectivitatea umană, ca să zic așa, din spate, adică pe cei care rămân în urmă împleticindu-se și așteaptă să fie „înhățați“, fără să fie atât de bogată ca a unui preot care vedea omul și orăcăind ca un broscoi în cristelniță, la botez, și agonizant și dus apoi la groapă, e totuși

destul de mare și îi conferă o anume forță a spiritului, fie chiar și prin simplu fapt că îi vede pe semenii lui în înfrângere, în timp ce el, avocatul, stă în deplină siguranță în fotoliul său (un om în nenorocire ne întărește pe noi, cei la adăpost, oricât ar părea de neverosimilă această afirmație, tocmai asta însă ne dă puterea necesară să-l ajutăm). „Petrini, îi strigai prietenului meu, îți dai seama că nu mă pot înșela când mă uit la omul care intră în acest birou, oricine ar fi el! Cu atât mai mult când omul mi-e prieten, mi-e mai ușor să-mi dau seama dacă e vinovat sau nu. Nu ești vinovat!" „Nu, îmi șopti el (dar observai că simplele mele cuvinte produseseră asupra stării lui de spirit un efect de șoc, parcă s-ar fi trezit dintr-o narcoză), nu, repetă, nu sunt vinovat, dar sunt jucăria soartei." „O putem determina să dea drumul prăzii, nu numai noi suntem jucăria soartei! Soarta nu e ceva absolut (cum să fie! gândii paralel), din moment ce și noi, cei vii, facem parte din ea." (Dialectică naivă, îmi dădeam seama, dar credeam în ce spun și asta avu asupra lui Petrini același efect de șoc ca înainte: sentimentul realității simple reveni în el atât de concret, încât îl văzui cum surâde, un surâs eliberator!) „Eram atât de fericit, murmură el, atât de tare fericit, încât devenisem umil, să nu sfidez cine știe ce zeu sau zeiță geloasă. Și sunt și acum, dar cu această coloratură tragică, am omorât un om și voi fi închis iar, deși am fost în legitimă apărare. Și iubita mea mă va părăsi." „Convingerea asta fatalistă, îi spusei, nu trebuie s-o ai chiar dacă faptele ți-o sugerează. Dimpotrivă, trebuie să gândești că nimic nu e pierdut, atâta timp cât lucrul fundamental, nevinovăția ta, nu ți se șterge, Doamne ferește, din memorie și să dorești să ispășești prin căința. Atunci nimeni nu te mai poate ajuta, nici măcar eu, fiindcă o să te apuci să desminți ceea ce eu o să afirm." „Nu mă căiesc! zise el cu o voce dură. Dar gândul că acest omor o s-o determine pe ființa pe care o iubesc să mă părăsească îmi sfâșie sufletu.." „Deocamdată, îi mai spusei, e doar un gând și o ipoteză. Nu te mai gândi. Dar ia spune, tu ai mâncat ceva? Nu arăți prea bine, trebuie să mănânci orice ar fi... Hai să trecem în hol, să luăm ceva și, de ce nu, să bem și-un pahar..."

Nu mă grăbeam să aflu ce se întâmplase ca să-l determin să-și vină bine în fire: mâncăm, mai vorbim... și abia pe urmă o să vedem ce e și cât de grave sunt circumstanțele, fiindcă cel mai tare sperie pe un om, cât de puternic, abisul ce i se cască la picioare. Îi șoptii nevestei-mi în bucătărie să ne lase singuri și nici copiii să nu ne deranjeze...

Revenirăm apoi în birou și Petrini începu să-mi povestească într-adevăr cu toate puterile speranței reînviate istoria dragostei lui pentru doamna Culala, fără detaliile din acest manuscris, esența ei, dar și surpriza pe care o avusese când aflase pe munte că ea îi ascunsese faptul acesta brutal că era căsătorită și nici măcar nu se afla în proces de divorț cu bărbatul... Și cu lux de amănunte scena din teleferic și apoi criza ei după ce reveniseră la hotel, care nu s-a mai repetat, a avut chiar puterea să zâmbească la masă și să asculte anecdote. Au dormit bine și a doua zi au plecat. Ea era liniștită, au călătorit o vreme în tăcere, până ce la amândoi s-a cristalizat întrebarea: și acum ce era de făcut? „Nimic, a spus el. Nu ne-a văzut nimeni. Pe munte a fost o furtună, s-o fi rătăcit și a murit înghețat – dacă rudele lui se vor alarma și vor încerca să învinuie cine știe pe cine." „Victoraș, nu rudele vor încerca să învinuiască pe cineva, ci miliția judiciară." „Numai dacă au vreun motiv", i-a răspuns el. Stăteau la geam și șușoteau. Pe acest răspuns ea a tăcut multă vreme preocupată... Apoi i-a răspuns: „E meseria lor să elucideze dispariția unui om. Crezi că o să le fie greu să afle că a plecat la Sinaia? Am citit destulă literatură polițistă bună ca să aflu că prima lor mișcare va fi s-o ancheteze pe soția lui. Oficial, eu sunt soția lui, nu? Știi cum procedează: unde ați fost în ziua de duminică, data cutare și cum v-ați petrecut această zi și

noaptea care a urmat? Ce pot eu să răspund? Că n-am fost la Sinaia, că n-am fost cu tine... Atunci unde am fost? Am stat acasă și n-am ieșit nicăieri? Și un simplu anchetator mărunt îmi poate foarte repede dovedi că mint. O să depună părinții mei mărturie că am stat la ei? Ar depune dacă nu și-ar da și ei seama că e zadarnic. Dar să zicem că ar depune, sunt fata lor, ce li se poate reproșa? Dar știm noi dacă portăreasa blocului unde stă *el* n-a aflat că «domnul inginer» pleacă la Sinaia? Sau oricare din anturajul lui? Eu îl cunosc, nu putea trăi singur fără să-i facă pe toți să afle tot ceea ce i se întâmplă. Ai uitat de individul din grupul nostru, invitat de mine? Sunt absolut convinsă că de la el a aflat fostul meu bărbat ca plec la Sinaia. Ținea la noi amândoi, ne-a ajutat și o inspirație nefastă m-a împins să-l invit... Un blestem... Nimic nu s-ar fi întâmplat dacă o stupidă dorință să-i arăt că sunt fericită nu m-ar fi determinat să-i telefonez să vie cu noi... Și cretinul l-a anunțat pe *el*. Sperând să mă găsească singură, *el* s-a decis să vie după mine, fie și pentru motivul că am fost odinioară de nenumărate ori la cota 2000 și asta i-a stârnit amintiri, sentimente, speranțe smintite..."

Petrini a înțeles din aceste zise că iubita lui avea în orice caz capul limpede, și că trebuie să se predea. Nu numai el, amândoi. Și că dacă n-o fac, tot vor fi prinși, și faptul că au ascuns crima ar fi o dovadă că sunt vinovați. „Nu cine știe ce, îl întrerupsei eu pe Petrini. E cunoscută frica oamenilor de a mărturisi, chiar dacă sunt absolut nevinovați. Toate instanțele din lume cunosc această reacție și nu prea țin seama de ea. Dar continuă!"

„Eu acum trebuie să plec de la tine, i-a spus la un moment dat doamna Culala în tren. Înțelegi de ce! Și după ce totul va trece, fiindcă nu concep să fim condamnați că ne-am apărat viața, atunci mă întorc și după un timp ne căsătorim." „Și cine poate să ne acuze dacă noi declarăm un singur lucru, că nu l-am văzut pe munte pe fostul tău soț? Nu l-am văzut și nu l-am văzut, a zis el îndârjit. Să se ducă să-l caute cine poate la cota

2000 sau pe traseul telefericului printre prăpăstiile stâncoase, pline de nămeți." Atunci ea i-a dat un răspuns neliniștitor: „Și dacă n-a murit? Dacă se întoarce și, chiar grav rănit, declară că l-am aruncat din teleferic ca să scăpăm de el?" „Da, îi spusei lui Petrini, tentativă de ucidere a soțului de către amant, cu complicitatea soției. Grav! Și mai ales foarte clar, dacă nu i-o luați înainte."

XVI

Aș fi vrut să reflectez cel puțin până a doua zi ce sfat să dau acestei perechi lovită de nenorocire. Începui să mă plimb prin birou, în timp ce Petrini stătea tăcut în fotoliu cu capul în mâini. Într-adevăr. Învinuirea de tentativă de ucidere pentru a elimina un rival ar fi fost imposibil de răsturnat dacă nu mărturiseau de îndată ce se întâmplase. Acest risc nu trebuia înfruntat. Și apoi, dacă individul era mort, cum se putea dovedi legitima apărare? Fiindcă Petrini era naiv, mult mai realistă era prietena lui: avea dreptate, aveau să fie prinși!

Mă reașezai la birou și deschisei un nou dosar: Petrini. Și îl chinuii pe prietenul meu câteva ore ca la o anchetă, ca și când m-aș fi aflat în instanță, în roba neagră, dar nu ca avocat, ci ca judecător și în același timp ca procuror. Totul vroiam să știu! (Și astfel aflai, cu detalii, despre moartea Căprioarei, istorie pe care o știam, dar nu și faptul că individul care o însoțise la medicul asasin era chiar el, prietenul meu de azi! Atenție! pericol! trebuia să fiu pregătit să răspund în cazul în care procurorul ar fi desgropat, ca antecedent agravant pentru clientul meu, această istorie a lui de studenție.) Și tot astfel aflai că Matilda se despărțise de bărbatul ei, acel Mircea, dar în termeni buni, că adică îi spusese acel șef: „Oricând, dacă tu sau ai tăi aveți nevoie de un sprijin, nu ezita să recurgi.. suntem oameni, nu?". Perfect! Acest lider va avea ocazia să arate că n-a exprimat o simplă gândire circumstanțială și generoasă, menită doar

sa lase în urmă un bun sentiment uman, ci o gândire conștientă și profundă că pe deasupra legilor, care pot strivi, un om plasat sus poate sfărâma cătușe implacabile printr-un singur cuvânt rostit cu fermitate. Totul mi era necesar, simpatia vecinilor, a colegilor de birou, a prietenului său acum bucureștean, Ion Micu, a bizarei prietene din copilărie care născuse un monstru, pe care Petrini îl visase astfel înainte ca acest monstru să se nască, a Ninetei Romulus, a grasului Vintilă (nu și a abjectului Bacaloglu), și nu trebuia ignorată nici mărturia chelnerului de la Braserie, om ireproșabil și membru de partid... Eliminai, bineînțeles, ca martori ai apărării pe fatala Tamara, imprevizibilă, pe universitarul Vaintrub, care mai depusese o dată mărturie în favoarea lui Petrini, fiindcă, fără sa-l ignor în strategia și tactica mea, epizodul condamnării clientului este elucidat, el și-a executat pedeapsa și rog instanța să nu admită revenirea lui cu circumstanțe agravante în speța pe care o judecă, de natură pasională etern umană și nu politică. Ce vroiam să demonstrez cu această armată de martori? Că omul judecat acum *nu putea săvârși actul de care e acuzat.* Era un om normal, care a acționat ca atare. Căci, onorată instanță, cine n-ar sări să-și apere femeia iubită amenințată cu moartea? Și cine s-ar lăsa el însuși omorât de teamă că un paragraf din codul penal l-ar acuza de omor cu premeditare? Spun asta nu pentru a apăra pe adevărații criminali care se ascund în spatele legii invocând aceeași justificare a legitimei apărări, ci pentru a se evita o eroare judiciară, în cazul unui om în a cărui viață nu se poate descoperi nimic care să ateste îndoiala, dubiul, incertitudinea...

Terminându-mi însemnările, rosteam toate acestea cu glas tare, să audă și Petrini și să capete certitudinea că nu va fi condamnat, dar în același timp să-și dea seama că nu poate evita un proces. Abia după ce terminai observai că se făcuse palid. Cunoșteam și această reacție: mai mult câștigă teren în

conștiința unui om care se știe nevinovat certitudinea că va fi condamnat decât în aceea a unui om culpabil, care consideră lumea coruptibilă în eternitate, cu justiția, procurorii și judecătorii ei (aceștia se apără mai bine). Petrini credea în reaua soartă, atotputernică chiar și peste un avocat lucid și bine înarmat și o instanță clementă, dar nepăsătoare ca și destinul. O clipă de neatenție, ca o fulgurație misterioasă a forțelor malefice, și un detaliu neînsemnat apasă inexorabil balanța...

„Ascultă, Ciceo, murmură cu un glas foarte turbure. Nu mă predau! Nu-l cunosc pe acest individ, nu l-am văzut niciodată în viața mea, și nu înțeleg ceea ce mi se spune." „Ascultă, Petrini, ridicai eu glasul, poți trăi cu gândul că l-ai aruncat pe acela în prăpastie?" „Pot trăi până la adânci bătrânețe. Am mai aruncat o dată unul și în afară de pure idei de vinovăție, născute dintr-un exces de culpabilitate a conștiinței că am omorât un om, niciodată n-am simțit remușcări adevărate. Mi-a rămas în conștiință, mai puternic decât vinovăția, sentimentul că individul vroia el să mă omoare pe mine și nu aveam nici o îndoială în acest sens..."

O noutate! Îi cerui să mi-o povestească „Da, îi spusei apoi, în ocnă, da, ar fi fost tragic să te autodenunți, afară ar fi tragic să n-o faci!" „De ce?" „De ce?! Pentru că acolo deținuții n-au colaborat cu cei care vă păzeau. Sunt convins (și ar fi neverosimil să nu cred acest lucru) că a avut loc și acolo o anchetă și că mulți au știut ce-ai făcut, dar nu le-a fost greu să dea din umeri. Ce li se putea face mai mult decât ceea ce li se făcea? Afară, într-o lume normală, reacțiile nu vor fi aceleași." „Nimeni nu știe nimic!" mi-a repetat el încăpățânat. „Știe prietena ta, care trebuie întrebată brutal dacă poate trăi cu tine fără să fiți absolviți de vinovăție." „S-o întrebăm!" „Bine, dă-i telefon și invit-o aici. Semeni cu un italian dintr-un film, un cioban care se ascunde cu oile în cotloanele munților de teamă să nu fie prins și acuzat de un omor pe care nu el îl săvârșise. Era cu un

băiat, un frate mai mic, care nu înțelegea de ce fugeau din moment ce nu erau vinovați. Și ciobanul îi dă, dus pe gânduri, următorul răspuns: «dacă te prinde, îți face proces!».“ „Da, strigă Petrini, așa este, semăn cu acest cioban. Proces înseamnă condamnare...“

O gândire disperată! Bineînțeles că nu-i spusei acest lucru și nici că nu pierdusem până atunci nici un proces și că, dimpotrivă, pentru mine, proces înseamnă judecare și eliberare de sub acuzație, și numai dacă... Aici până și gândul meu se frânse, fiindcă foarte adesea oamenii spun despre cineva: a pierdut procesul! Se referă nu la cei vinovați! Despre aceștia se spune altfel: a fost înfundat! Sau: nu i-a mers, a mierlit-o!

XVII

Când doamna Culala intră, nu avui timp s-o văd bine cum arată, asistai la o scenă bizară. „Unde e?“, spuse ea din ușă. O luai înainte și o condusei. Când se întâlniră, iar eu mă așezai la birou, el se ridică în picioare și un abur misterios îi învălui de îndată... Sau poate vederea mea se subțiase de tensiunea orelor de interogatoriu? Sau culpabilitatea le înscria pe chipuri această aură de iubire tragică și din altă lume? Doamna Culala nu era frumoasă decât în clipe de revelație, intermitente și inexplicabile (fiindcă atunci când eu o priveam stătea nemișcată), într-o secundă vedeam un chip puțin masculinizat, pentru ca imediat să se suprapună pe el un altul, cu tâmple dulci de fetiță de o noblețe izbitoare și o gură de o puritate de madonă, apoi această viziune să dispară și ea, și să contemplu un obraz șters cu tenul pătat, arătând o vârstă incertă și o frunte bombată. Acest joc de expresie era atât de atractiv, încât te făcea de îndată să dorești să-i fii prieten, să-i fii util, fără nici un gând de reciprocitate. Când o privii pentru ultima oară, abia atunci îi văzui ochii, privirea mare care nu se mai putea desprinde de a lui, fascinantă și fascinată, cerând protecție și în același timp

dominând... Iar Petrini, în fața ei, posomorât dar parcă renăscând, oferindu-i fără șovăială acea protecție ș. în același timp plecându-se în fața ei umil, nu umilit de ea, ci parcă de conștiința că, așa cum îmi spusese mie mai înainte, puterile acestei lumi îl pot pedepsi dacă, asemeni îndepărtatei Niobea, regina Frigiei, ar jubila că nimeni printre pământeni n-a mai fost atât de iubit ca el.

„Ah, Petrini, gândii în clipa aceea, este sigur că ai jubilat totuși și ai sfidat, poate nu în dragoste, ci în trufia gândirii, și anume că poți smulge fericirea chiar dacă nu ți-e dată. Fiindcă, iată, nu pierderea libertății ar fi chinul tău, ci pierderea acestei ființe de care nu te poți rupe fără să sângerezi apoi necontenit... Ființă cu care n-am nevoie să stau de vorbă ca să aflu că hotărârea ei e luată, nu poate trăi cu tine dacă vrei să te ascunzi: trebuie să te predai!“

Îi lăsai singuri o vreme și mă întorsei cu o sticlă de vin, gustări și cafele. Nu știu dacă lor le era foame, dar mie îmi tremurau mâinile. Îi invitai insistent să bea, să-i readuc pe pământ, să fac să dispară aburul misterios care îi învăluia încă în privirile mele. Nu puteam sta de vorbă cu doi inși paralizați parcă de dragostea lor nețărmurită unul pentru altul. „Doamnă Culala, îi spusei foarte ferm și cu solemnitate, un mort trebuie dus la groapă creștinește, înconjurat de ființele care i-au fost apropiate și dragi și ca să-l plângă și să-i păstreze în amintire regrete eterne și mai ales să nu urască și să nu învinuiască pe nimeni de moartea lui. Pentru asta e nevoie ca medicul legist să elibereze certificatul că a murit de moarte naturală, în cazul de față un accident de excursie. Acest certificat, în cazul dumneavoastră, este premers de un verdict pe care îl dă o instanță de judecată. Vă întreb: ați putea fi fericită (știți, fericirea aceea zilnică și calmă) cu soțul dumneavoastră, și prietenul meu de azi, cu care știu că o să vă căsătoriți? Bineînțeles asta în ipoteza că nu se întâmplă nimic, că, adică, miliția judiciară nu găsește

pe cel dispărut și ajunge la concluzia că a pierit pe munte în timpul furtunii, rătăcindu se. Și închide dosarul pentru totdeauna." „Nu, n-aș putea!", zise doamna Culala. „Și de ce nu?, reluai Sunteți nevinovați!" „Nu știu de ce, sunt slabă! Și mă simt vinovată." „Asta să n-o mai spuneți niciodată, nici mie și chiar nici să n-o mai gândiți. E pericol, doamnă. Dacă vreți cumva să ispășiți o vină secretă, mergeți la o mânăstire, și faceți acolo penitență, dar să nu mai declarați niciodată vreunui anchetator că vă simțiți nu știu cum, fiindcă el n-o să vadă în asta expresia unei nevoi de destăinuire și a unei remușcări, ci o probă care vă poate vârî într-un paragraf al codului penal. Și acum să vă mai pun o întrebare: în ipoteza că Petrini refuză să se predea, ce faceți, îl veți denunța și vă veți autodenunța? Sau veți tăcea?" „Voi tăcea, răspunse ea de îndată, semn că își pusese și singură această întrebare, dar atunci va trebui să ne despărțim și nu vom putea să ne mai revedem vreodată!" „Nu înțeleg, zisei, puteți face asta? Petrini își poate trăi nevinovația fara cea mai mică remușcare." „El poate, e mai tare, v-am spus, nu știu de ce n-aș mai fi fericită cu el, dar simt că n-aș mai fi! Sunt slabă." „Și întrucât un proces care v-ar achita pe amândoi v-ar elibera? îmi continuai eu interogatoriul. Doar știți și fără asta că sunteți nevinovată." „Pot să vă răspund, procesul nu ar fi al meu și al lui Victor, ci al *lui*, al fostului meu bărbat, care zace acum în nămeți, pe o stâncă, mort sau în agonie, stâncă pe care ar fi vrut să ne arunce el pe amândoi. Mort sau viu, are dreptul la un proces. Să nu creadă că l-am condamnat noi, să scăpăm de el, ci s-a condamnat singur, iar pe noi oamenii nu ne vor învinui... Ar fi trist ca vinovat să fie mortul, adăugă ea cu un neașteptat humor tragic, dar asta e! Asta i-a fost soarta. N-o să intru eu la mânăstire că așa a vrut el. În acest sens vreau să spun că m-aș simți eu vinovată și n aș mai putea fi fericită cu Victor." „E și convingerea mea, doamnă, îi răspunsei. Petrini însă e croit din alt aluat." „Nu atât că e croit din alt aluat, zise ea, dar el are socoteli de încheiat cu oamenii, care l-au mai condamnat o dată fără să fie vinovat. Îl înțeleg, a trăit în fundul pământului și a învățat acolo lucruri care nu se pot învăța în altă parte. El e puțin înstrăinat de codul nostru moral, sau în orice caz pe-al lui, care a semănat inițial cu al nostru, au apărut grave modificări." „Sunteți extraordinar de elocventă, doamnă, dar vă contraziceți, nu sunteți slabă, sunteți doar profund morală, în sensul cel mai ina t al acestui cuvânt", îi spusei. „Nu chiar, domnule avocat, ci doar foarte scrupuloasă, îmi cunosc limitele. Nu pot să mă adaptez cu ceea ce e nefiresc, deși am încercat, nu mi-am părăsit soțul decât după ce am ajuns la capătul răbdării. Extraordinar de moral ar fi fost să nu-l părăsesc niciodată, orice s-ar fi întâmplat. Doar îl iubeam și eram iubită de el, nu? Am preferat să fug, ca să-l arunc pe urmă într-o prăpastie. O fericire cu acest preț ar fi otrăvită, dacă nu chiar infernală. În timp ce un proces m-ar despovăra. Vedeți cât sunt de scrupuloasă!"

„Nu e de mirare, gândii, că voința acestei femei l-a putut subjuga atât de tare pe Petrini, care numai de lipsă de voință nu poate fi învinuit. Extraordinară coliziune de sentimente, el va ceda, dacă n-a și cedat." Mă prefăcui că el s-a și exprimat în acest sens și îl ignorai, continuând cu întrebările, părăsind acest teritoriu al determinărilor psihologice și trecând la practică: „Doamnă, puteți aduce martori ai vieții dumneavoastră conjugale cu fostul soț?" „În ce sens?" „Era dipsoman!" „Da, era!" „Puteți aduce martori în acest sens?" „Da!" „Și acum, doamnă: puteți aduce martori că ați fugit fiindcă v-ați simțit viața în pericol? Era doar un dipsoman violent, nu?" „Da, era!" „Fiți atentă, procesul se judecă acum, în acest birou, la această oră târzie din noapte. Eu am fost judecător și voi juca și rolul procurorului Puteți deci aduce martori?" „Ce fel de martori?" „Că de nenumărate ori viața dumneavoastră a fost în pericol!" „Nu, nu am asemenea martori, zise, dar tresări cu

putere simțind primejdia și repetă: ce fel de martori?" „Că niște vecini, dacă nu interveneau, alarmați de țipetele dumnea voastră, v ar fi tăiat cu cuțitul, sau v-ar fi sugrumat..."

Chipul i se decoloră. Începu să se uite într-o parte fără să-și dea seama că așteptam un răspuns. „Treziți-vă, doamnă, îi strigai. Să vă mai aduc o cafea?" „Da, vă rog frumos", spuse ea umilă și asta mă impresionă, simții în clipa aceea că va trebui să recurg la orice mijloace, chiar repudiabile, numai să salvez acest cuplu. N-avea martori că fostul ei soț a vrut s-o strângă de gât sau să-i crape capul cu satârul. Ori, mie tocmai astfel de martori îmi trebuiau, să depună mărturii grosolane și să forțeze astfel achitarea. Dar ea nu putea să înjosească în sinea ei memoria fostului ei bărbat cu martori mincinoși. Ar fi însemnat să nege că fusese cu el fericită și că acum, ca să scape și să fie fericită cu un altul (după ce, cu chibzuială și scrupulozitate, îl părăsise și fără să vrea îl omorâse), trecea cu cinism peste cadavrul lui, fiindcă eu, ca s-o salvez, și care cunoșteam bine justiția, i-o ceream implacabil. „Da, doamnă, îi confirmai, revenind cu cafelele, aceste gânduri pe care i le presupuneam, să nu vă închipuiți că judecata Inchiziției se mulțimea cu probe mai subtile. Vinovata, când nu era făcută vrăjitoare și arsă pe rug, era închisă într-o celulă fără lumină, ușa era smulsă și apăreau zidarii cu cărămizi și mortar și ștergeau de pe zid orice urme că acolo a fost închisă vreodată o ființă vie . " „Nu, repetă sec, n-am astfel de martori." „Și nici nu vreți să știți, parafrazai eu aiurea pe fabulist, să diminuez iarăși tensiunea clipei. Nu considerați, reluai, că asta e adevărul, cu martori sau fără, că l-ați părăsit fiindcă viața vă era amenințată? Tu ce zici, Petrini? Martor mincinos e doar cel care e pus să debiteze neadevăruri. Nu? Faptul că unul care spune adevărul, chiar dacă n-a fost de față, e suficient să-i anuleze, în conștiința noastră scrupuloasă, că e un martor mincinos. Pentru instanță depoziția lui e decisivă. Trebuie să mă ajutați, doamnă, să colaborați cu mine, dacă vreți să nu riscați amândoi o condamnare!" „Bine, parcă se rugă, strivită de aceste durități fatale care nu îngăduiau o apărare pură, colaborez, ce trebuie să fac?" „Să găsiți doi martori care să depună că v-au scăpat de la moarte din mâinile lui." „Doi?" „Da, doi, nu trei, ajung doi!" „Bine, profesorul..." și rosti numele unui vestit diagnostician din orașul nostru... „Și al doilea?" Al doilea era al unui bătrân avocat, al familiei Culala, acum pensionar uitat de noile cadre ale justiției. Foarte bine! Tipul ăsta o să știe să vorbească în fața instanței, cu obiectivitatea perfect detașată a unui martor imparțial. „Și circumstanțele, doamnă? reluai. Aveți puțină imaginație să le inventați?" „Cum să nu? zise ea deodată și se răsuci spre Petrini. Victoraș, îi zise, nu e cazul să auzi ce-o să spun!" „Bine!", zise el și se ridică și ieși în hol. „Doctorul, continuă ea, a fost chemat de mine acasă să-mi dea îngrijiri după ce fusesem schilodită... În fața lui fostul meu soț a încercat să mă omoare, urlând că l-am chemat pe fostul meu amant să mă apere și să-l internez pe el la spitalul de nebuni..." „Ah, exclamai, extrem de verosimil, chiar halucinant de verosimil!"

În clipa aceea, foarte calm, Petrini reveni, dar ca și când ar fi ascultat la ușă și ar fi auzit totul, și începu să se plimbe simulând nepăsarea și întârziind mult la fereastra întunecată a biroului meu. „Victoraș, dacă crezi că am ceva de ascuns, stai, zise ea. Dar n-am vrut să auzi ceea ce a fost foarte urât în viața mea înainte să te cunosc." Și îi relată ceea ce îmi spusese mie mai înainte. Sumbru și cu o mișcare de lentoare care concura aparatele cinematografice de încetinire se reașeză în fotoliu și își reluă capul în mâini. „Și cu avocatul, doamnă, ce putem *inventa?*" zisei accentuând ultimul cuvânt, ca să-i sugerez prietenului meu că și ceea ce se spusese înainte fusese tot invenție. „Avocatul, zise doamna Culala, a fost chemat de mine acasă să-mi facă actul de divorț, în timp ce stăteam în pat cu ochiul umflat și cu obrazul sfâșiat de o rană adâncă. Poate să depună

mărturie că a fost el însuși bătut măr și aruncat pe fereastră, la propriu, nu la figurat, iar portăreasa poate să declare ceea ce a văzut, geamurile sparte și sosirea sectoristului și scandalul care a avut loc... Sectoristul a fost chemat de vecini, dar i-a dat dreptate *lui*, care urla că și ăsta ar fi fost amantul meu... pe vremuri... adică avocatul... Judecați singur dacă această stupiditate va fi considerată ca atare, adică pură stupiditate a unui dipsoman care nu mai știa ce face..." „Extrem de verosimil, stimată doamnă, îi răspunsei, totul concură să justifice fuga dumneavoastră de acasă, totul arată că scena din teleferic v-a pus pe amândoi în legitimă apărare. De urgență veți lua mâine dis-de-dimineață contact cu acești doi martori ai dumneavoastră. De urgență, apoi așteptați liniștită, și când or să vă cheme la miliție veți da următoarea declarație... Stimată doamnă, strigai, veți fi interogată, nu vă abateți de la ceea ce mi-ați declarat acum, fiindcă atunci totul se încurcă! Nu ascultați întrebările, nu dați răspunsurile care vi se insinuează, chiar cele mai simple. Nu intrați în detalii. Reveniți neîncetat la ceea ce este înscris în declarația pe care o să vi-o dictez. Nu vă desvăluiți sufletul. V-am atras atenția, asta nu se poate face decât într-o mânăstire, și în zilele noastre nici acolo, vă avertizez..."

„Ciceo, zise atunci Petrini, nu crezi că ești și tu obosit și nu mai vezi clar lucrurile? și se ridică și începu iarăși să se plimbe cu pași foarte rari și foarte lenți prin birou. Răspunde-mi încă o dată la întrebarea mea: ce se întâmplă dacă noi nu mărturisim nimic? Nu ne-a văzut nimeni, iar cel dispărut nu poate fi găsit. N-o să mă convingi că o să se deplaseze la cota 2000 o divizie de milițieni ca să caute un om care a pierit în cine știe ce văgăună inaccesibilă." „Acuma nu, îi răspunsei, dar când se va topi zăpada da, și fără sa fie nevoie de o divizie de milițieni, ci de un simplu cioban, sau tăietor de lemne, sau unul din acei excursioniști cărora tocmai asta le place, să cotrobăiască prin toate cotloanele munților. Și pe urmă, te întreb și eu: accepți să. ." „Da, știu ce vrei să întrebi. Doamna Culala are remușcări și, zice ea, n-ar mai putea fi fericită cu mine. Probabil că tot îl mai iubea pe fostul ei bărbat și are nevoie de un proces ca să-i dovedească post-mortem că e nevinovată, chiar și cu riscul de a mă trimite pe mine la închisoare pe viață. Nu se întreabă că în caz de achitare acest proces mi-ar otrăvi de astă dată mie fericirea și că despărțirea ar avea loc tot atât de neînlăturat cum o să aibă loc dacă eu refuz să mărturisesc. Deci, oricum ar fi, despărțirea se va produce. Nu văd atunci de ce m-aș duce să mă predau!" „Pentru că, îi răspunsei, în cazul în care cel dispărut va fi găsit (și îți repet, rar se întâmplă ca o ființă umană care a pierit să nu dea peste ea altă ființă umană, chiar și după ce trec ani)...doamna va fi învinuită de complicitate, în timp ce altfel nu va fi. Și mai e ceva, trebuie să ți-o spun cu toată brutalitatea. Nu tu vei fi primul anchetat, ci ea, și deși doamna declară că nu va mărturisi dacă tu nu vrei, am mari îndoieli că va rezista presiunilor psihologice și metodelor, care nu dau greș, ale anchetatorilor. Există trucuri incredibil de simple cu care se smulg mărturisirile, fiindcă, mai e nevoie să-ți spun? bănuitul e singur, iar în fața lui se află o întreagă știință acumulată de secole la îndemâna unui profesionist în materie de descoperirea delictelor, mari sau mici. Nu risca să fii prins! șansele că dispărutul nu va fi găsit sunt atât de mici încât... Doar dacă fugiți din țară! Dar cum să fugiți? Merită să-ți spun o întâmplare a unui paznic de cimitir." (Dar renunțai s-o mai spun, ar fi fost convingătoare, dar îmi dădui seama că era lugubră și numai de astfel de întâmplări nu aveau ei nevoie... acest paznic suferea, cum să-i spun acestei manii? îi plăceau craniile. avea la el în casă pe polițe, de toate soiurile, mai mari, mai mici, le aduna când, după ani, se desgropau vechi morminte, să facă loc altora... și într-o zi individul se bărbierea în oglindă și prin oglindă văzu deodată cum un craniu începe să se miște pe polița din perete, așa, de la dreapta la stânga... paznicul crezu în prima clipă că avusese o halucinație,

dar craniul iar se mișcă, asa ca și când și-ar fi bătut joc de el, cum rânjea în spatele lui... atunci individul s-a întors brusc!... s-a apropiat și l-a luat în mână. De sub el țâșni un șoricel... Omul reveni să-și vadă de ras, dar se întrebă: pe unde a intrat șoricelul? Se întoarce să vadă dacă scândura n-avea vreun nod scos. Nu n-avea. Atunci craniul avea vreo găurică? da, o găsi, era chiar în moalele a ceea ce fusese odată un cap, dar nu mare, însă se știe că șoricei au trupul moale și pătrund cu ușurință prin orificii foarte mici; paznicul se întoarse să-și reia bărbieritul, dar se întrebă iar: de ce are craniul ăsta o găurică? el știa: nu era naturală, în pământ nu există vietate care să atace astfel un craniu; și-a terminat bărbieritul, s-a îmbrăcat și s-a dus cu el la poliție; cum el știa cine și în ce an fusese îngropat acolo, nici trei zile nu i-au trebuit judiciarului să descopere o crimă sătească: un țăran văduv, foarte bogat și destul de bătrân, se recăsătorise cu o muiere, care, ca să pună mâna pe averea lui, îl omorâse într-o noapte în somn cu o andrea pe care i-o înfipsese într-un loc bine studiat, unde osul e mai moale, nu curge sânge și semnul se acoperă de la sine; și trecuseră de la isprava ei zece ani.)... Asta aș fi vrut să-i spun lui Petrini, că trecerea anilor nu acoperă o crimă, ba chiar se zice că sufletul celui mort nu-și găsește pace pe lumea ailaltă până nu e răzbunat, și apare în visurile celor care l-au cunoscut și le spune cine i-a luat lui viața. Oamenii se trezesc, nu-și mai aduc aminte ce-au visat, dar secretul s-a înscris în conștiința lor și acționează după el, se duc, adică, acolo unde s-a comis fapta și descoperă lucruri ciudate care stârnesc bănuiala... Or, bănuiala se transmite și făptuitorul află de ea. Numai viață nu se mai poate numi ceea ce are el pe urmă de îndurat. De ce să ajungă să trăiască astfel de zile prietenul meu, chiar dacă el se credea un dur, afirmând că nu i-ar păsa?

Dar se pare că nu aceste argumente pe care le reluai cu glas tare, vorbindu-i de bănuiala oamenilor, care nu i-ar fi dat pace, îl convinseră să cedeze, ci faptul că își dadea și el seama ca prietena lui nu va putea să reziste la anchetă. „Da, zise, ai dreptate, Ciceo. E greu să reziști, sau numai atunci poți să reziști când nu ai nimic de ascuns. Însă eu ți-o spun dinainte, Ciceo, și ți-o spun și ție, i se adresă el doamnei Culala, că ne vor condamna. Avocații sunt foarte naivi, sau mai bine zis le place să creadă, îi încântă să creadă în puterea științei lor de a convinge o instanță. Eu văd foarte clar: noi n-avem dovezi că am fost în legitimă apărare, instanța are dovada că un om a dispărut și noi declarăm că ne asumăm faptul. Armata ta de martori nu poate decât să facă instanța să șovăie în pronunțarea verdictului: pe viață, sau pe zece, cincisprezece ani? Asta în ceea ce mă privește. Pe ea ar trebui s-o cheme la proces doar ca martoră, dar crezi că așa vor face?" „Trebuie, Petrini, mai spusei eu cu toată convingerea, și nu cum spusese el, cu o convingere naivă care îmi plăcea mie să mă încânte, ci una simplă și gravă. Sunteți nevinovați, trebuie să vă scoată de sub orice culpă..."

XVIII

A avut însă dreptate el, armata mea de martori n-a făcut într-adevăr decât să sugereze instanței că legitima apărare nu trebuia exclusă. Dar n-a reușit să înlăture acuzarea, care susținea că aruncarea în prăpastie nu era singura alternativă a inculpatului. Din moment ce a reușit s-o facă, înseamnă că era mai puternic decât așa-zisul agresor. Putea să-l țină la respect într-o încăierare care n-ar fi durat mult, deoarece telefericul nu face decât cinci, șase minute până ajunge jos. Fără succes a fost obiecția mea bazată pe depozițiа martorilor, că acuzatul nu era mai puternic decât victima, care era un zdrahon în stare să doboare șapte inși, cum a făcut-o odată... Da, dar atunci, mi s-a răspuns, dacă era așa de puternic, cum a reușit acuzatul să-l învingă, și nu într-un simplu schimb de lovituri, ci într-o încleștare pe viață și pe moarte? Ce puteam să mai adaug? Că Petrini nu a folosit numai forța, care era mai mică decât a

zdrahonului, ci și viclenia, în disperare, simțind că nu era de glumit, viața sa și a prietenei lui erau în primejdie? Cum să dovedești asta?

Un proces în care m-am zbătut, cheltuind o energie considerabilă, să obțin amânări lungi, să aduc noi martori (fiindcă nu i am adus pe toți deodată), sugerând instanței că graba în justiție duce la erori judiciare. În același timp scontam pe presiunea de imponderabile. Timpul poate înmuia și șterge convingerea pe care procurorul o inculcase instanței, că cei doi s-au înțeles între ei să scape de un ins care îi împiedica să trăiască împreună. Și s o accepte, încetul cu încetul, pe a mea. Reușisem, instanța era binevoitoare cu Petrini, lungile amânări îmi erau acordate chiar și când motivele invocate de mine nu erau prea convingătoare (de pildă starea sănătății acuzatului, când reușii să l țin pe Petrini trei luni în spital). Dar nu știam că reușisem doar parțial, în sensul că verdictul fusese considerat de judecător drept moderat, după cum îmi declară ulterior, clientul meu riscând, zise el, să ia douăzeci de ani. „Și nu uitați, îmi mai spuse, că antecedentele acestui Petrini sunt departe de a înclina balanța justiției în favoarea lui, fără ele ar fi putut fi achitat, sau să scape cu doi, trei ani..." „N-au fost invocate", i-am răspuns. „N-au fost, dar i se cunoșteau! Cum vă explicați înverșunarea procurorului? Iar noi a trebuit să ținem seama de asta."

Așa deci! Reaua soartă îl urmărea pe prietenul meu, de aceea fusese el atât de sigur că n-o să scape. Cu un total eșec s-a soldat ideea mea că Matilda, fosta soție a lui Petrini, va reuși să-l convingă pe Mircea, acel mare șef care la despărțire o încurajase să nu ezite să-i ceară, la nevoie, sprijinul. „Doamnă, îi spusei când o vizitai, e vorba de tatăl fiicei dumneavoastră." „Nu e nevoie să mi-o spuneți, zise ea. Sper să-l salvez, deși am mari îndoieli, Mircea l-a mai salvat o dată."

Îmi ascunsei uimirea contemplând această femeie pe care o iubise foarte tare Petrini. Știam că e mai în vârstă decât el, dar nu într-atât: părea să aibă cincizeci de ani. Se îngrășase (prietenul meu nu-mi spusese niciodată că ea avea această predispoziție) și îi îmbătrâniseră mai ales ochii, care aveau imense cearcăne împrejur. Era însă plină de viață, ceea ce, trebuie s-o spun, nu-i stătea bine deloc. Probabil această poftă de viață îi rămăsese intactă ca odinioară, când o cunoscuse Petrini, dar corpul i-o luase înainte și se ruinase. De aceea, poate, îl părăsise pe Petrini pentru un bărbat mai în vârstă, presimțind că o bătrânețe pretimpurie o va face demnă de milă lângă un soț în plină putere și care în mod sigur o va trăda? Înțelesei apoi, văzând-o pe Silvia, de ce Petrini suferise atât de mult când această femeie îl părăsise: într-adevăr fetița îmi apărea ca o mică divinitate, față de care nu puteai avea decât un cult, cu totul altfel decât cel pe care îl are orice om pentru copilul lui. Semăna cu Petrini, dar puțin și cu maică-sa, cu deosebirea că ea avea în plus, peste chipul ei expresiv, inocența, însă, aș zice, *o inocență care știa*, lucru rar, căci îți sugera că micile suferințe mărunte care rod de obicei marile elanuri și idealuri pe ea n-o vor atinge, orice i s-ar întâmpla în viață. N-aș putea să aduc acest elogiu și copiilor mei, deși sunt și ei foarte reușiți.

„Mi-a promis, îmi spuse Matilda după ce se întoarse de la București. «Îl voi feri și de astă dată, a zis, să nu cadă victima unei justiții excesive. Petrini e un tip tare și orgolios. Foarte adesea cei tari sunt mai puțin fericiți în viață decât cei slabi și mai umili», a mai zis el."

L-a ferit? mă întreb eu acum. Eu zic că nu! Sau poate că totuși l-a ferit?!.. Șase ani cât i se dădu lui Petrini, iar doamnei Culala un an, nu erau o condamnare excesivă...

XIX

Dacă m-a ferit Mircea de o justiție excesivă?... Da, m-a ferit, dar nu direct, ci prin legea de atunci care reglementa nu în ani, ci în norme de muncă, durata unei condamnări, lege

la care poate că o fi contribuit și el... Daca făceai două norme pe zi, asta însemna o reducere la jumătate a pedepsei. Eu am făcut trei, fiindcă aceste norme nu erau mai mari decât ale unui muncitor liber, iar eu aveam experiența de la Baia Sprie și experiența din uzină ș. nu spun că mi a fost ușor, dar nici imposibil să fac un efort suprem si să-mi câștig libertatea. Mi s-a dat un strung într-un atelier mecanic la care lucram de dimineață până seara târziu. Chestiune de adaptare, un om poate face multe dacă reușește să nu uite nici o clipă pentru ce o face, dacă merită. Dar eu am pornit-o de la început cu un gând foarte clar că merita, două ființe pe care le iubeam mă așteptau afară: fetița mea și Suzy... Încât după doi ani condamnarea mea lua sfârșit...

...A gândi puțin nu înseamnă totdeauna o deficientă. Alte forțe ale sufletului, ținute până atunci sub obroc de trufia gândirii, ies la iveală și îți orientează ființa spre descoperirea adevărului, chiar dacă nu-l dorești. În cazul meu nu vroiam să știu de ce Suzy îmi ascunsese că era căsătorită și fugită de la bărbat. Mi se fixase în minte ca un bronz răspunsul pe care ea mi-l dăduse la Sinaia când o întrebasem. *„Mi-a fost frică! Ai fi vrut amănunte, să mă ajuți, și el ar fi aflat că suntem împreună și scena care a avut loc aici în cabină s-ar fi produs atunci, când eu mă îndrăgostisem de tine și nu vroiam să te pierd.“*

...Dar și bronzul poate fi atacat de acizi puternici. Nu gândirea a început deci să topească treptat litera care părea neclintită pe această placă. Dimpotrivă, gândirea rezista. Da, îmi spuneam, Suzy a greșit, ei și? Nu asta e important, ci ceea ce îmi spusese tot ea, în acele grele clipe: *„Suntem legați pe viață, orice s-ar întâmpla*“. Da, gândeam, iubire vinovată, dar iubire! Nu ura ne-a despărțit pe mine și Matilda, ci faptul că iubirea ei de la început dispăruse total. Da, îmi șoptea gândul, iubirea poate să fie oricum, numai să fie! Poți să arăți ca un chimval răsunător, dar dacă dragoste nu e... spune evanghelistul. E vorba, desigur, de dragostea divină, dar a noastră, cea profană, are oare vreo limită care s-o împiedice să atingă granița divinului? Lăcașul ei nu e tot inima umană? Și îmi apăreau în minte altfel cuvintele Matildei, despre iubirea pricăjitului Artimon pentru fatala Tamara, cuvinte care îmi păruseră atunci ridicole și râsese de ele toată lumea, că o iubește pentru că n-o iubește. Pentru ce, pentru nece, fapt e că o iubea, restul nu mai avea nici o importanță. Și aici Acojocăriței și muierea lui nu-mi mai păreau abjecți. Ar fi fost dacă n-ar fi ținut unul la altul, dar eu știam că țineau, aveau clipele lor de pace simplă, așa cum îmi aminteam că îi surprinsesem când mă trimisese tata să-i cer vecinului nostru o tezlă. Era adevărat că spectacolele pe care le dădeau ei în curte, fără să le pese de lume, erau abjecte, dar apoi ei se întâlneau pe un teren mai curat. Tot ei erau, și totuși...

...Aceste gânduri mă ținură în putere timp de un an de zile, care valora, cum am spus, cât trei. Ele nu explorau adâncimea ființei mele, când însă, intrând în al doilea an, adică ultimul, descoperii că într-un fel subteran viața mea lăuntrică nu stătuse pe loc la punctul pe care eu i-l fixasem. Se deplasase spre o direcție a necunoscutului și mă apucă neliniștea când observai că nu mai ținea seama (dacă ținuse vreodată) de aforismele mele confortabile. În loc să mă bucur că în curând aveam să fiu liber, perspectiva aceasta fu primită în ființa mea intimă cu o depresiune inexplicabilă și persistentă, care nu avea în gândirea mea nici un sprijin. La început îmi spusei că trebuie să fie din pricina încordării; oboseala fizică dincolo de o anumită limită atinge sufletul, care se apără astfel, printr-o depresiune, de primejdia unei istoviri. Câteva săptămâni mă odihnii realizând doar norma obligatorie, dar această stare de spirit pe care o numim depresie, adică un amestec de regret dureros, de milă față de noi înșine și de repros nedefinit, adresat întregii lumi, nu numai că nu mă părăsi, ci se accentuă, atingând vag fibrele tristeții active și fără remediu. Și atunci gândirea mea protectoare slăbi, și placa de bronz începu să fie

atacată de acizii îndoielii. „Cine îți spune ție, mă pomenii gândind, că la ieșire o să te aștepte Suzy cu flori? Ea acum trebuie să fie liberă, de ce nu ți-a făcut o vizită? În general ești oare sigur că tot ceea ce ai gândit și simțit tu până acum, a gândit și simțit și ea la fel? Scrisorile ei nu răspund la această întrebare; are o scuză, o scrisoare de-acolo de unde e ea nu poate să exprime sentimente înalte, care ar fi citite, înainte să ajungă la mine, și de alții... Și totuși, cei ce se iubesc seamănă cu acei șamani care pot vorbi fără să fie înțeleși, fără ca secretul ființei lor să poată fi surprins și de cei neinițiați. Eu îi scrisesem la început astfel de scrisori, dar îmi răspunsese la ele ca și când nu le-a fi descifrat codul. Nici o aluzie măcar! Îmi spusesem pe atunci că nu le-o fi primit, dar acum le recitii și descoperii că îmi scria limpede: am primit scrisoarea ta. Atât. Și vorbea apoi despre altceva... Și apoi pentru întâia oară și cu o mare virulență țâșni spre gândirea mea întrebarea: de ce o fi fost nesinceră femeia asta cu mine? *I-a fost frică!* suna prima inscripție de pe bronz. Da, dar asta când s-a îndrăgostit, adică foarte târziu! De ce nu mi-a spus de la început că era căsătorită, sau ceva mai târziu, dar cu mult înainte să înceapă să se teamă că, dacă și-ar destăinui secretul, s-ar putea să mă piardă...? Era clar, nu-mi spusese fiindcă nu-i păsase de mine, nu credea că legătura noastră va dura prea mult – și atunci ce rost mai aveau complicațiile? Și cu toate acestea nu mă descurajase când văzuse că încep s-o iubesc. Dimpotrivă, îmi reproșa că sunt prea independent! Nu înțelegeam și mâhnirea mă purta ca pe-un automat în fața strungului asupra căruia mă aplecam acum nu cu lumina în suflet, ci cu o adâncă neliniște că mă grăbeam prea mult să ies afară într-o lume cu perspective turburi pentru mine și în care locul meu începea să fie din ce în ce mai puțin precizat. Ce voi face? mă întrebam cu o spaimă pe care n-o simțisem niciodată în cursul vieții mele. Voi redeveni iarăși contabil? Întrebarea asta îmi alungă somnul, fiindcă nu

perspectiva de a redeveni contabil mă înspăimânta, ci singurătatea mea în lume... Îmi dădeam seama că n-o să mai pot să comunic cu nimeni, nici prin scris, fiindcă aveam sentimentul că, dacă nu mă puteam adresa contemporanilor mei, cu speranța să fiu citit de ei cândva (și această speranță mă trezeam că n-o mai aveam), gândul la o posteritate abstractă la care de fapt nu mă gândisem niciodată nu-mi dădea puterea să alung din mine izolarea în care mă aflam în mijlocul lumii mele, lume în care mă născusem, descoperisem miracolul existenței, suferisem și fusesem fericit... Numai prin această lume prezentă mă puteam adresa posterității... Și nici nu mai vedeam cum o să pot ajunge, după această a doua condamnare, spre inima fetiței mele. Această a doua condamnare avea să turbure în mod fatal în conștiința ei sensurile clare de nevinovăție ale celei dintâi; iar despre Suzy descopeream cu un gol imens în întreaga mea ființă că mi-e de fapt străină. Într-adevăr, mă întrebam, cine era ea de fapt? Și îmi dădeam seama că nu știu nimic despre ea. Era o invenție de-a mea, o inventasem tot timpul din chiar clipa când o cunoscusem, iar ea nu numai că nu se desvăluise, dar se lăsase inventată, o invenție paradisiacă... Eterna poveste! Iar când împrejurarea o silise să se arate așa cum era, apăruse deodată alături de mine o femeie total neinspirată. Neinspirată măritându-se cu un dipsoman la care încă mai ținea (scena din biroul lui Ciceo era în acest sens revelatoare), neinspirată ascunzându-mi acest măritiș, neinspirată când mă dusese la Sinaia pe pârtia unde fusese și cu dipsomanul ei (ca să nu mai vorbim de cât fusese ea de inspirată invitând și un prieten al soțului, care de îndată bătuse toba!). Apărea acum mai clar că dipsomanul vrusese s-o omoare tocmai pentru că se dusese la Sinaia cu un altul, și anume tocmai prin locurile unde fusese și cu el. O întâlnire în locuri neutre e mai mult ca sigur că nu l-ar fi incitat decât cel mult la o încăierare cu mine, pe stradă sau la un restaurant oarecare. Dovadă era faptul că

de când fugise de-acasă el n-o căutase, oricum nu se interesase de existenta ei și nici n-o urmărise; dacă ar fi făcut-o i-ar fi fost ușor să afle că un alt bărbat intrase în viața ei. Era suficient s-o pândească la *Oraca* și să vadă cu cine iese. Mai mult: niciodată nu i surprinsesem, când ne plimbam pe străzi, vreo tresărire, vreo temere că ar putea fi urmărită. Deci asertiunea ei că *îi fusese frică* era și asta o minciună. Da, și atunci ea îl incitase. Atâta liniște din partea lui, după ce o chinuise atâta vreme? Cum, chiar așa? S-a resemnat atât de ușor? Atât de puțin a iubit-o?!... Și a lansat mesajul: Plec la Sinaia! Astfel se confirma vechea mea teorie despre Căprioara că numai sufletele terne sunt atrase de o viață violentă, desigur o atracție instinctivă, viscerala, nu s-o provoace direct, ca Matilda, ci s-o îndure de la altul, cu groază reală, sinceră, cu oroare. Da, dar groaza aceea reală și sinceră, oroarea aceea, colorează violent și fascinant o lume prea cenușie și monotonă. Suzy semăna cu Căprioara, cu deosebirea că ea avea darul să te incite s-o inventezi pe gustul tău; în acest sens nu era ternă, dimpotrivă, era înzestrată cu o imaginație inepuizabilă în a descoperi noi mijloace de seducție.

...Și nici măcar nu ceruse divorțul! Ar fi putut s-o facă îndată ce descoperise că mă iubea! De ce n-o făcuse? Dar mă iubea oare? Nu cumva vroia de fapt să se împace cu bărbatul ei, să se întoarcă la el? Ipoteza asta căzu asupra mea ca un trăznet de lumină. Adică nu resimții nici o durere, ci doar o intensă lumină care mă invadă și șterse, aruncând în neant total acest episod fulgurant al existenței mele. Și atunci mă bucurai că am fost condamnat. Liber, cu ea, n-aș fi avut, poate, niciodată această revelație și n-aș fi putut ieși niciodată din paradisul meu, din care însă aș fi fost gonit neîncetat prin mici revelatii, iar eu m-aș fi opus neîntrerupt și până la sfârșitul zilelor mele, în lipsa unei revelații unice și totale. Da, îmi spuneam și simțeam cum treptat sentimentul meu de singurătate și de necomunicare cu lumea își diminuează prezența și

sensul vieții mele își recapătă încetul cu încetul echilibrul anterior întâlnirii cu Suzy. Într-adevăr, gândeam, să presupunem că dipsomanul n-ar fi venit acolo pe creasta muntelui. Ce s-ar fi întâmplat cu noi doi? Până la urmă tot ar fi trebuit să-mi spună că e maritată și atunci aș fi descoperit de ce refuzase ea să poarte sarcina, adică as fi înteles exact cuvintele ei care vroiau să-mi sugereze că nu poate concepe să trăiască împreună cu un om „toată viața" (când o cerusem în căsătorie). Pe atunci gândisem ca există și ființe umane care se sperie la gândul că își leagă viața pentru totdeauna de un singur om. Ulterior aș fi aflat că ea era legată chiar pe toată viața și că ar fi vrut să se întoarcă acolo de unde încercase să evadeze. Lovitura pe care aș fi primit-o ar fi fost mai greu de suportat decât doi ani de pușcărie...

...Dar să presupunem, îmi spuneam iarăși și iarăși, că ipoteza aceasta a damnării ei (neputința de a l părăsi pe dipsoman), cu tot corolarul ispititor al oricărei ipoteze de a închide o existență într-o idee, este falsă în întregime. Și că doar a greșit, iubirea există, restul, dezamăgirea mea că n-a fost sinceră, chiar dezvăluirea ulterioară și directă că încă îl mai iubește, îndoiala ei dacă mă iubește pe mine mai mult sau nu, așteptările chinuitoare ale unui divorț, stările ei rele de catalepsie psihica (așa cum avusese una în camera de hotel de la Sinaia, premoniție a nenorocirii care avea să ne lovească a doua zi, sau poate și mai verosimil expresie a unei vinovății paroxistice, tocmai pentru că se gândea la el și descoperea că îl iubește), toate acestea n-aveau să aibă, să zicem, o importanță decisivă, le-aș fi îndurat și aș fi ieșit învingător. Bun, dar dacă ea n ar fi fost decât atât? Adică numai toate acestea la un loc și dincolo de ele un vid? Adică odată cu dispariția lor să dispară și dragostea ei pentru mine, care era născută și legată de totalitatea acestor fenomene tensionate? M-aș fi trezit (mă și trezeam în clipele când gândeam toate acestea) în fața unei femei

necunoscute despre care abia urma să aflu cine e, oricum alta decât cea pe care o inventasem, și aș mai fi putut eu oare s-o iubesc pe această alta? Nu trăisem această experiență cu Matilda? Trebuia s-o repet?!

XX

...E foarte plăcut acum în biroul meu, fostul dormitor al părinților... Tata, cu care m-am împăcat, s-a aranjat în așa-zisul salon. Când am ieșit și s-a trezit cu mine acasă, a făcut ochii sferici. „Te-au amnistiat? m-a întrebat. Parcă luaseși șase ani!" I-am povestit cum am reușit să-i reduc la doi, nu s-a mirat, dar continua să fie totuși mirat. „Și ai muncit tu în halul ăsta?" Avea aerul că îl mințeam. „Da, ce te miri?" „Nu se vede, zice, parcă ai mai întinerit, în loc să..." Acest compliment a fost, ca să zic așa, baza împăcării noastre. Am izbucnit în râs și l-am bătut pe spinare protector. „Și tu arăți bine, i-am întors complimentul, te-ai recăsătorit cumva?" Nu mi-a răspuns, era o întrebare (genul meu de întrebări) nelalocul ei...

Nu se recăsătorise, dar trăia mai departe (și nu la noi acasă) cu muierea aceea a lui pe care nimeni n-o știa cum arată. Menajul, cum se zice, i-l făceau pe rând niște nepoate. Dar adevărata împăcare se stabili între noi abia după câteva luni când îi spusei că am fost numit profesor de franceză într-o comună apropiată, nu prea departe, zece sau cincisprezece kilometri, o navetă suportabilă. Chipul i se spălă de obscurele lui temeri. Uite, parcă îmi spunea, că totul se aranjează până la urmă. Dar nu-mi sugerase această idee, că, adică, totul o să se aranjeze într-o zi, când fusesem angajat în uzina unde lucra el. Atunci totul părea pierdut pentru mediocra și comuna lui mândrie.

Valurile existenței mele s-au potolit și zeitatea care domnește acum în viața mea este Silvia, care mă vizitează aproape în fiecare zi. Spaima care mă chinuise în marea mea criză de singurătate din închisoare, când gândisem că în conștiința fetiței sensul de nevinovăție al condamnărilor mele avea să se turbure, se dovedi neîntemeiată: nici măcar o clipă nu-i descoperii pe chip sau în cuvinte că afecțiunea ei pentru mine se alterase cu ceva. Desigur, inspirată, Matilda o ferise, sau mai bine zis avusese grijă să nu i se strecoare în micul ei suflet îndoiala că tata n-ar fi nevinovat. Acum încerc să descifrez mai departe și fără grabă înțelesul revelațiilor mele despre Suzy, pe care n-am încetat să le am chiar și după ce crezusem că șirul lor se sfârșise...

Parcă ar fi ghicit, acolo unde se afla, că sufletul meu se înstrăina de ea (totdeauna cât trăisem împreună ghicea asta cu o precizie extraordinară și lua imediat măsuri energice), că mă și pomenii cu ea la vorbitor, chiar în acea perioadă de criză când gândeam că n-o cunosc și că nu mai pot repeta experiența cu Matilda; că iubesc adică o femeie care nu mai există. Cum să nu mai existe? Văzând-o, șocul pe care îl resimții coborî foarte adânc în ființa mea și aproape că mă paraliză, ca odinioară când Matilda îmi făcuse prima ei vizită. Era veselă, fericită, avea aerul să spună că nu pătiserăm amândoi nimic. Parcă înflorise între timp, chipul îi iradia intens de bucuria de a trăi și mai ales de a iubi și de a se ști iubită. Mă îmbrătișă ca în prima noastră noapte de dragoste cu brațele ei puternice de zidăriță și nu-mi dădu drumul atât de mult timp până nu-i ghicii și primii mesajul: „Ai văzut? îmi șoptea. Nu a fost mai bine că am făcut cum am spus eu? Eu sunt acum liberă, și sunt aceeași, și te iubesc atât de tare încât pot să te aștept nu câteva luni câte mai ai de făcut, ci, ăhă, ani întregi... Nu ți-am spus, iubitul meu?! Suntem legați pe viață, orice ni s-ar întâmpla! Vezi? Vezi?!"

Dar ea nu putea să-mi vadă fața mohorâtă! N-avea de unde să știe că gândeam: vremea acestor sugestii tulburătoare, Suzy, a trecut; trăind numai prin ele am ajuns să omorâm un om și apoi să ispășim. Trebuie să-ți desvălui sufletul și să vedem dacă într-adevăr suntem legați pe viață, orice ni s-ar întâmpla!

Ei, asta e, nu mai pot accepta pe acest „orice ni s-ar întâmpla". Cine știe ce dracu ni se mai poate întâmpla dacă în loc de comunicare vom trăi pe sugestie, și în loc să trăim bucuria sincerității să trăim pe infinite temeri, cu minciuna drept numitor comun...

„Ce e cu tine? zise ea apoi. Înțeleg, ți-e greu, dar mi-a spus avocatul că în curând o să fii liber. Mai rabdă și tu, că nu mai e mult..." Ne așezarăm pe banca de lemn. Totuși, Mircea o fi făcut el ceva pentru mine, fiindcă directorul penitenciarului mă ferise de aproape tot ceea ce e dur într-o detenție, și tocmai el fusese acela care mă susținuse în acele comisii care decid dacă trebuie să se reducă pedeapsa unui condamnat. Nu e suficientă norma de muncă, contează tot atât de mult buna comportare, garanția că, odată liber, fostul deținut va deveni un cetățean complet reeducat. Acuma, de pildă, dăduse ordin să-mi primesc musafira într-o odăiță goală și să stau cu ea oricât. „Ce uituca mai sunt și eu, zise Suzy, ți-am adus o mulțime de bunătăți!" Și îmi întinse o plasă în care se vedea ghemuit un pachet uriaș. „Nu mi-e foame acum, zisei, doar dacă ai adus o sticlă de vin!" „Bineînțeles, cum puteam să uit o sticlă de vin?" „Ei, atunci scoate-o și hai s-o bem!" „M-am gândit la asta, răspunse, am adus și-un pahar, dar..." Și se uită cu teamă la ușa.

Îi explicai că puteam sta liniștiți multe ore, n-o să ne deranjeze nimeni. „De cât timp ești tu liberă?" o întrebai apoi cu o bănuială disimulată, în timp ce desfăcusem totuși pachetul și începusem să înghit cu un apetit de lup din puiul rumen. „De vreo cinci-șase luni." Timpul de când ai ieșit dintr-un penitenciar nu e aproximativ, gândii visător. De ce o fi mințind? E clar, a ieșit mult mai devreme și vrea să disimuleze, printr-o minciună sau prin sugestia unei date aproximative a ieșirii, gravitatea faptului că a lăsat să treacă atâta timp până să se decidă să mă vadă. Să vină să mă vadă atât de târziu, asta constituie un non-sens: de ce dracu a mai venit? „Ai fost iar zidăriță trei luni?" o întrebai cu o plată bucurie că experiența

ei de șantier îi prinsese bine. „Da, zise, și toată lumea mă simpatiza acolo, vreau să spun cei liberi. Datorită mie au câștigat și ei de trei ori mai mult!" „Și tu te-ai întors acasă!" „Nu-ți pare bine!?" încercă ea, ca altădată, să mă culpabilizeze. „Cum să nu!" „Vai de mine, exclamă, am uitat totuși să aduc un tirbușon." „Lasă, zisei, că o desfac eu!" „Cu ce?" Și atunci îi spusei cu ce, pronunțând absent și leneș numele popular al organului nostru procreativ. „Sper, zise, atunci, foarte decisă să nu se abată de la prerogativele pe care armele ei se seducție le cuceriseră pentru ea, că nu ți-ai însușit și nu te complaci într-o psihologie și un vocabular de pușcăriaș ordinar." „Speră, zisei. Știi care e salvarea celor învinși?" (Parcă Vintilă, sau Bacaloglu, sau grasul Calistrat lansaseră aforismul pe care îl aveam în cap!) „Nu știu, zise Suzy, dar bănuiesc că îmi pregătești o nouă grosolănie. Nu sunt o învinsă, să-ți fie clar..."

Apucai sticla, o înfășurai în fularul meu și o izbii de câteva ori de perete. Dopul țâșni. „Chiar, zisei, turnând în pahar, nu ești curioasă să afli care e salvarea celor învinși?" „Ți-am spus, nu sunt curioasă fiindcă nu sunt învinsă." „O să mori, zisei eu atunci, fără să afli vreodată care e salvarea celor învinși." „Bine, zise, nu vreau să mor până nu aflu care ar fi rodul reflexiilor tale adânci din închisoare."

Se posomorâse. Se uita într-o parte, prinsă parcă brusc de acea catalepsie psihică a ei din care nu știam niciodată cum s-o scot altfel, decât prin mijloace violente și sincere. „Salvarea celor învinși, zisei: nici o speranță! Și continuai violent, în timp ce umpleam iarăși paharul. Și acolo pe șantier ai găsit un nou dipsoman care s-a îndrăgostit de tine? Daaa! Și imitai glasul ei când încerca să vorbească în numele plopilor și al cârciumioarei care populaseră la început lumea edenică a iubirii noastre, daaa, frumoasa zidăriță, biata de ea, nu e liberă, au condamnat-o pe nedrept, dar iat-o cum muncește cât trei să scape... Și atunci ne vom căsători și o s-o fac fericită, eu nu sunt dipsoman, sunt capsoman, dar asta n-o știe nimeni. De-aia, după ce ai

redevenit liberă, continuai cu modulațiile naturale ale vocii mele au trebuit să treacă cinci-șase luni (de fapt nouă!) ca să-ți amintești de mine!" „Dacă nu încetezi, ieși ea brusc din catalepsie, plec imediat!"

E neschimbată, gândii și în mod sigur intuiția mea e exactă: a găsit pe altcineva, sau, și mai bine spus, se gândește la altcineva, chiar dacă acest altcineva nu există. Nu există *încă*! Dacă continui, va pleca, și desigur definitiv. Continuai, fiindcă, îmi spuneam, dacă nici după ce prin nesinceritatea ei și-a trimis iubitul la pușcărie, nu înțelege că numai sinceritatea mai poate salva ceea ce a fost frumos între noi și să putem astfel să ne construim un viitor, înseamnă că ea va continua să-și ascundă sufletul în care nu vrea să intru și să dorească să-i inventez eu altul mai departe, iar dinspre al ei să-mi vină mereu noi surprize, desigur nu atât de catastrofice ca pierderea civică a libertății, dar pierderea afectivă a libertății mele ca bărbat, născut nu doar pentru a o inventa pe ea la nesfârșit. Continuai deci, și exprimai și cu glas tare aceste gânduri, într-o formă însă, cum am spus, violentă, adică strigând. „Bineînțeles că ai să-mi explici de ce ai venit să mă vezi atât de târziu și o să-mi spui ceva tot atât de verosimil cât a fost de verosimilă explicația pe care mi-ai dat-o a doua zi la *Oraca* după ce descoperisem cu o seară înainte în albumul acela chipul tău înconjurat de șapte hândrălăi. Te-am crezut fiindcă te iubeam foarte tare. Te iubesc și acum la fel de tare, ba chiar mai mult, fiindcă mi-ai dăruit zile de fericire, dar nu te mai cred. Și nu înțelegi cât de grav e acest lucru și că după cele întâmplate trebuie să ne apropiem atât de tare unul de altul încât să devenim transparenți și tu să vezi prin mine și eu să văd prin tine. Or, în loc de asta, când eu încerc să mă apropii de tine, în chiar clipa aceea tu te retragi. Așa ai făcut tot timpul de când te-am cunoscut și așa vrei să faci și de-aici înainte." Atunci ea rosti ca o sentință: „Așa sunt".

Dar nu se ridică să plece, cum spusese.

XXI

Rămăsei mut în fața acestei declarații oarbe în care erau concentrate ca într-un nucleu indestructibil acceptarea fără cenzură a ceea ce suntem, trufia liniștită a unei vechi descoperiri ca nu putem să fim cum nu suntem și că nici o aventură n-a putut și nu va putea ispiti acest eu, bun sau rău, care constituie singura realitate a celui căruia îi e dat să parcurgă o viață, să accepte să lupte cu sine. La ce bun? Nu de-aia ne-am născut, ca să luptăm cu noi înșine, ci să trăim conform propriei noastre firi, bună sau rea. Nu pot să scot din mine ceva și să pun altceva. Transplantul se respinge de către imunitatea eului, chiar dacă acea parte din el care e bolnavă ar trebui înlăturată. Toți suntem, prin ceva din noi înșine, bolnavi, și acest ceva nu e un organ care poate fi extirpat fără riscuri, ca un apendice.

Așa era! „Da, zic, așa ești! Nu vrei să bei un pahar ca să nu te rătăcești alături de mine în speranțe care nu se pot împlini. Atunci de ce dracului ai mai venit? exprimai rânjind această gândire anterioară. Omul e o speranță care nu se poate împlini! așa gândești. Crezi că te pot urma în această gândire de care nici măcar nu ești conștientă, dar te călăuzește?" „Faci ce vrei, zise foarte umilă, nu te înțeleg și cred că n-ai dreptate în nimic din ceea ce îmi spui. Ești surescitat și înțeleg că îmi porți pică de ceva (nu, gândii, simți că te-am judecat în lipsă și te retragi fără curiozitate și dorință să afli de ce te-am judecat și să te aperi...), în timp ce eu m-am pregătit zăpăcită pentru clipa asta când aveam să te revăd..." „O, da, exclamai, ce lungi sunt pregătirile tale!" „Sunt, îmi răspunse. Ce îți puteam oferi dacă veneam mai devreme?" „Nimic, zisei, chipul tău, ființa ta, privirea ta, surâsul, glasul tău minunat de altădată, toate acestea n-au însemnat niciodată nimic!"

Se posomorî iarăși, se uită într-o parte. „Da, îmi spuse, n-au însemnat nimic! Au însemnat pentru tine! Dar eu, eu cu ce m-am ales din partea ta?! Ai contemplat vreodată această

întrebare?" „E adevărat, nu! strigai. Aiurea, am fost obsedat să descifrez enigma ta. Nu mi-ai dat răgaz să-ți ofer comori ale ființei mele fabuloase. Comori fabuloase aveai numai tu, ce să zic, o căsătorie ascunsă, o dragoste indecisă, pe cine să iubești mai mult, pe un dipsoman foarte apropiat de sufletul tău, dar foarte desagreabil prin violentele lui, sau pe un individ scos din circulatie, fost universitar și eșuat la o oarecare *Oraca*, în funcția de contabil... N-am dreptate în nimic din ceea ce îți spun? continuai să strig. Ce bine ar fi! De ce n-ai cerut divorțul după ce ți-ai dat seama, cum mi-ai spus atunci, că te-ai procopsit?"

Nu-mi răspunse. Se uita iarăși într-o parte, de astă dată senină, însă cu o expresie care sugera că nu mai era acolo, adică chiar plecase, asa cum spusese, și numai pentru că era uituca nu plecase și fizic. Avui și eu net senzația că vorbisem singur, iar întrebarea mea finală mi se păru de o naivitate lamentabilă. Doar stabilisem în mine însumi care era adevărul. Aș fi vrut să nu fie așa? Desigur, așteptam de la ea o desvăluire, uitând că ea desvăluiri nu făcea decât ca să spună o minciună (una singură fusese adevărată, cea din studenția ei, în prima noastră noapte de dragoste, dar asta pentru că îi eram străin; generație bizară de fete care s-au golit de viață interioară, n-au secrete față de necunoscuți!), când i-am devenit apropiat a apucat-o regretul că s-a „procopsit", că, adică, s-a pomenit că iubește. Dar nu atât de tare încât să se desvăluie și să-mi spună în sfârșit că nu e liberă și să ceară chiar a doua zi divorțul. Dimpotrivă, i-a trimis dipsomanului un mesaj, să vină adică și s-o ia, de ce altceva?

Deodată întoarse capul și mă fixă îndelung și avui net senzatia că îmi ghicise gândurile. „O să-ți pară rău de tot ce mi-ai spus și gândești", îmi șopti cu vechea ei umilință și în aceeași clipă un potop de lacrimi îi inundă obrajii, pe care și-i șterse imediat cu o stranie disperare, ai fi zis furioasă că prin aceste lacrimi eu aș fi putut ghici o desvăluire. Chiar și ghicii: nu mă mai iubea, dar nu se așteptase ca nici eu să n-o mai

iubesc. Îi apăruse poate în suflet vechea și secreta ei panică de fată că nu va fi iubită, la care se adăugaseră eșecul în căsătorie și apoi o nouă iubire care eșuase în pușcărie? Acum era liberă și venise să-și vadă iubitul și iată cum o primise el!

„Bineînțeles, zisei, de astă dată aproape în șoaptă și cu o bruscă tandrețe care mă copleși, o să-mi pară rău. Bineînțeles, repetai, te iubesc și sunt și eu disperat că..." Nu-i spusei de ce sunt disperat, dar gândul mi se formulă totuși în minte... că am devenit straini. Într-o iubire, gândii eu, mai departe, sufletul se predă. Cine n-are acest curaj, poate însela o vreme, ba chiar multă vreme, simulând abandonul, dar într-o zi *se întâmplă ceva*, nu chiar ceva catastrofic, cum ni s-a întâmplat nouă, ci ceva cu totul obișnuit, cum ar fi de pildă ca simulantul să se îndrăgostească deodată sincer și total de cineva, și atunci devine de o necruțare bestială, nu mai concepe nici măcar să . se ceară să renunțe, să zicem, la maniera în care o face, își distruge cu brutalitate familia, își părăsește copiii... „Te iubesc, Suzy, dar mă tem că mă vei părăsi fără șovăire când din întâmplare te vei îndrăgosti simplu, fără efort, spontan și tumultuos de un ins față de care nu mai trebuie să joci nici o comedie. Asta e consecința nesincerității: neîncrederea! Și din neîncredere se naste teamea că nu fericirea te așteaptă în viitor, ci lovitura: o vei primi în mod sigur. Or, eu m-am săturat să primesc lovituri." „Îți repet, zise ea, faci cum vrei. Dar eu nu cred că e bine să iei hotărâri de unul singur." „Ai dreptate, murmurai surprins, și valul de tandrețe pentru ea reveni. Da, repetai, ai dreptate. Nu voi lua hotărâri de unul singur."

Se ridică și se pregăti de plecare. Îi ținui mantoul și ea se răsuci apoi și mă îmbrățișă și clipe lungi ne chinuirăm chipurile, lipite strâns, ca și când am fi vrut amândoi să devenim o singură entitate și sufletele să ni se contopească, cum se întâmplase cu adevărat în acea seară de revelion. Dar nu ne sărutarăm. Nu de sărutări duseserăm lipsă cât timp trăiserăm împreună.

XXII

Da, avusese dreptate, fusesem necruțător: nu trebuia să iau hotărâri de unul singur. Încât, după ce redevenii liber, continuarăm să trăim împreună, ca înainte, dar asta nu durã mult și curând ne despărțirăm definitiv. Am spus *ca înainte*, dar nu se mai putu ca înainte, fiindcă nu mai eram aceiași. Vraja, cum se zice, se spulberase, deși noi încercarăm la început s-o reînviem. Ea însă, dorind să fie sinceră, cum înțelesese din învinuirile mele că nu fusese, zădărnici acea reînviere și mă făcu să descopăr că eu iubisem pe nesincera aceea, care mă fermeca, și nu pe sincera asta fără vocație: nu mai știa să fie fascinantă. Sursa misterului unui suflet e insondabilă. Sinceritatea poate ameți mult mai tare decât falsul mister al minciunii, dar exercițiul seducției ei nu se făcuse pe sinceritate și era prea târziu, adică era prea bătrână acum ca să se schimbe. Iar să continui eu ca mai înainte nu se mai putea, nu mai aveam în fața mea o ingenuă ca atunci când o cunoscusem, ea nu mai putea simula perplexitatea, uimirea... Pe scurt, nu mai avea putere asupra mea... Întâlnirile noastre erau tot mai scurte, tot mai terne, tot mai rare

Într-o zi îmi spuse cu un aer preocupat că a reușit să obțină un pașaport, să plece în Italia, unde au chemat-o niște rude. Rudele, adică, au reușit să obțină acel pașaport. „Te mai întorci?", o întrebai. „Bineînțeles că mă întorc", protesta ea. Bineînțeles că mințea. Nu se mai întoarse...

Mi-am recitit acest lung manuscris și dincolo de ceea ce el conține, m-a uimit barbaria concretului, pe larg etalat, și cu plăcere vizibilă, și pe care nu l-am putut ocoli fiind încredințat că altfel m-aș fi chinuit îndelung, fără să obțin, spiritualmente, eliberarea totală a conștiinței mele de ceea ce am trăit. Am fost ispitit, o clipă, să-l arunc pe foc. Și totuși, mi-am spus, trebuie să-i dau drumul să meargă. Mulți dintre semenii mei au gândit poate la fel, au jubilat ca și mine, au

suferit și au fost fericiți în același fel. Mitul acesta al fericirii prin iubire, al acestei iubiri descrise aici și nu al iubirii aproapelui, n-a încetat și nu va înceta să existe pe pământul nostru, să moară adică și să renască perpetuu. Și atâta timp cât aceste trepte urcate și coborâte de mine, vor mai fi urcate și coborâte de nenumărați alții, această carte va mărturisi oricând: ...dacă dragostea nu e, nimic nu e!...

FINE

NOTE. VARIANTE. SURSE

(p. 5)

DELIRUL
(1975)

Transcrierea romanului s-a făcut după ediția a 2-a, „revăzută și adăugită“ de autor, Editura Cartea Românească, 1975, întregindu-se – după dactilograma existentă în arhiva familiei – textul din Partea a cincea, capitolele I–II.

Romanul a apărut astfel:

– Ediția întâi, Editura Cartea Românească, 1975;

– Ediția a 2-a, la aceeași editură și în același an;

Ediția a 3-a, Editura Cartea Românească, 1987.

– „Ediție necenzurată“, îngrijită și prefațată de Ion Cristoiu, Editura „Expres“, 1991.

*

* *

În mai multe interviuri, începând cu anul 1975, Marin Preda ține să repete și să adâncească ideea că romanul *Delirul* a cunoscut o îndelungată gestație. Deși scris, practic, într-un an și câteva luni, dorința de a înfăptui o frescă a celui de al doilea război mondial s-a născut chiar în vremea în care participa la evenimente și s-a cristalizat în perioada 1949–1950. „Am visat – răspunde la o întrebare a ziaristei Lucia Chirilă – de mult să scriu această carte, în două volume, dar primul volum fiind scris, pot să spun că ea reprezintă, în întregime, încă o aspirație, încă din tinerețe, încă de la începutul carierei mele, de a scrie o carte în care scena pe care evoluează eroii să fie istoria întregii noastre țări“ (*Creație și morală*, p. 464)

Să subliniem cu toată tăria ideea exprimată în încheierea acestei fraze: *o carte în care scena pe care evoluează eroii să fie istoria întregii noastre țări*. Adică a *României Mari*.

Marin Preda s-a născut în anul 1922, deci în vremea când se puneau bazele social-administrative și legislative ale României Unite, după actele plebiscitare de la Chișinău – 27 martie, Cernăuți – 15 noiembrie și Alba Iulia – 1 Decembrie 1918. În vremea copilăriei, a asistat în Poiana lui Iocan la *dezbaterile* „ălor mari" privind problemele românești. Începând din 1937 și până la Dictatul de la Viena s-a aflat în inima Transilvaniei, mai întâi elev la Școala Normală din Abrud, în istoricii Munți Apuseni ai lui Horia și Avram Iancu și apoi la Cristur-Odorhei, în zona de interferență a națiilor din Ardeal. Această perioadă este evocată cu atâta căldură în *Viața ca o pradă*, fascinanta poveste a vieții sale, suprapusă peste istoria acelei vremi tulburi. În această carte sunt exprimate prima dată opiniile sale privind ciuntirea teritorială a țării în vara anului 1940, în urma deciziei marilor puteri, fapte ce vor fi apoi reluate și dezvoltate în *Delirul* și *Cel mai iubit dintre pământeni*.

„Știam toți – relatează despre acele momente tragice ale națiunii. Clujul nu mai era al nostru și toți aflasem că-l pierdusem fără să tragem un foc de armă... Că ministrul nostru la Viena, unde forțe mai puternice decât noi ne dictaseră condițiile lor, leșinase văzând harta cu trupul ciopârțit al țării. Că soldații, retrăgându-se, plângeau și se rugau de ofițeri să-i lase să lupte" (*Viața*..., p.57).

Sunt gândurile maturului scriitor care trăise acele momente, cunoscuse Ardealul românesc și fusese nevoit să-l abandoneze, abandonându-și propriile idealuri de tinerețe.

A compătimit în paginile acestei cărți soarta românilor transilvăneni refugiați la București, reluând și aprofundând drama lor în celelalte romane, mai ales în *Cel mai iubit dintre pământeni*, unde acțiunea este comutată în Ardealul de după război tocmai pentru a oferi o altă perspectivă evenimentelor.

După cunoașterea Transilvaniei a venit cea a Bucovinei și Basarabiei în vremea când își făcea stagiul militar într-un regiment strămutat din Vechiul Regat, de la Teleorman, – în preajma Cernăuților. Era în 1943, în plin dezastru al războiului care se apropia vertiginos de granițele României. A trecut, în aceeași perioadă, prin Iași și Bârlad, evocând mai târziu vizita la regimentul în care a făcut armata în acest din urmă oraș.

Cu timpul avea să cunoască întreaga țară, chiar dacă nu mai era România Mare cea adevărată.

În schimb, literatura sa este de fapt a întregii Românii. Despre o iubire tulburătoare pentru o fascinantă basarabeancă ne lasă pagini halucinante, scrise în 1946, pe care nu le-a publicat, – de ce oare? –, doar dacă nu cumva erau păstrate pentru cel de-al doilea volum din *Delirul*. Să fi fost una dintre surprizele sale?

Și iată concluzia acestei cunoașteri totale, mărturisite fără echivoc:

„Școala și armata m-au făcut să cunosc destul de bine Ardealul și Moldova unde am trăit (în Ardeal trei ani) și care mi-a devenit familiar și apropiat fără să pot spune, însă, că-l cunosc mai bine decât cunosc «Regatul». Dar nostalgia lui a rămas. Romanul pe care îl scriu acuma se petrece într-un oraș ardelenesc". Este vorba de *Cel mai iubit dintre pământeni* în care devin eroine și două dintre soțiile sale, basarabence de origine, precum și rubedeniile lor.

Ideea de a scrie un roman despre război și despre tragedia generației sale este mai veche: „am visat să scriu acest roman în anul 1949, iar acest vis este pe cale de împlinire, din el nemairămânând de scris decât al doilea volum al *Delirului*", relatează romancierul în interviul acordat lui Mihai Ungheanu în aprilie 1975. Și în alt loc: „Cartea *Delirul* nu este o operă a cărei gestație să fi fost scurtă".

La întrebarea adresată de George Arion: „Când vi s-a relevat dumneavoastră istoria pentru prima dată?", scriitorul răspunde: „În timpul războiului. Fireşte că eu îmi trăiam tinereţea cu încredere şi seninătate, aşa cum se vede în *Delirul*. Însă aveam conştiinţa că omenirea este încleştată într-o conflagraţie." Şi mai departe: „În 1944. Când am văzut oameni amestecaţi cu moloz în urma unui bombardament asupra Capitalei. De asemenea, în timp ce-mi făceam serviciul militar, în '43. Vedeam cum camarazi de-ai mei erau luaţi, dezbrăcaţi în faţa întregului batalion şi bătuţi cu centura".

Despre documentarea propriu-zisă întâlnim menţiuni destul de precise în însemnările sale: „În 1973, în lunile ianuarie şi februarie am început cercetarea anumitor documente la Academia Română. Simţeam că *Delirul* trebuie scris după ce realizasem o pace a conştiinţei mele scriind *Moromeţii* volumul doi, *Marele singuratic* şi *Imposibila întoarcere*. Credeam că scrierea acestui roman îmi va lua cel puţin cinci ani, date fiind gravele probleme care mi se puneau în faţă. În realitate lucrurile s-au petrecut astfel. În martie, carnetul meu de însemnări a fost umplut. Şi, cu cărţile despre război care m-au pasionat alături, am început să scriu *Delirul*, în 1974, în iulie, deci la un an şi câteva luni, cinci sute de pagini au fost scrise. Timp record! Au urmat câteva luni de discuţie în redacţie, în care scăpările de istorie şi de cronologie a faptelor au fost îndreptate, apoi erorile scăpate în pasiunea redactării au fost şi ele îndreptate şi în toamnă romanul a fost pregătit pentru tipar" (*Creaţie...*, p. 475).

Iată, în fapt, cronologia evenimentului. Că documentarea nu a fost socotită de scriitor „enormă" este de înţeles. Pasiunea cercetării şi bucuria descoperirii adevărurilor au fost determinante pentru rapiditatea cu care s-a încheiat scrierea propriu-zisă.

Nu în subsidiar rămâne însă această problemă peste care cercetătorii au trecut cu destulă uşurinţă. Unde se află deci „carnetul meu de însemnări" care a fost umplut?

Descoperim, cu bucurie, că acest *carnet* există şi, într-adevăr, conţine adnotări esenţiale privind documentarea efectuată pentru a înfăptui *Delirul*. Nu îl comentăm aici deoarece va fi publicat în alt volum în cadrul ediţiei noastre. El reprezintă temeiul elaborării *Delirului*, dar, în acelaşi timp, ilustrează şi truda scriitorului pentru a înţelege istoria.

La această muncă de documentare, în bibliotecă, Marin Preda se referise în discuţia cu Mihai Ungheanu:

„Ca şi în *Moromeţii* volumul întâi, mi-a rămas viu în memorie acest timp în care am trecut în revistă, reînviindu-i din documente şi presa vremii, anii primei tinereţi. Căci, trebuie spus că la această dată aveam vârsta lui Paul Ştefan, după cum anii '37 erau anii adolescenţei, când cercetam ziarele timpului, ca să-mi reîmprospătez discuţiile din poiana fierăriei lui Iocan."

Deducem şi de aici că Paul Ştefan este până la un punct un alter ego al lui Niculae Moromete, ceea ce înseamnă nu dedublarea, ci multiplicarea personalităţii sale din motive limpezi, cum ar fi spus singur, de „scriitură".

Cu riscul de-a ne repeta, este necesar să punctăm şi aici, pornind de la geneza *Delirului*, întregul complex *moromeţian* care ar fi urmat să se intituleze *Comedia ţărănească*.

„*Delirul*, cele două volume din *Delirul* proiectate, dintre care unul este apărut, reprezintă pentru mine, a reprezentat adică, încă de pe vremea când m-am gândit să scriu un mare roman, tocmai acest punct maxim de aspiraţie. Înainte de a mă gândi la *Moromeţii*, m-am gândit, încă de acum douăzeci şi cinci de ani, la *Delirul*. Această carte am vrut s-o scriu şi nu alta. Asta nu înseamnă că nu mi-am dat repede seama că trebuia să scriu întâi *Moromeţii*. Teza dumneavoastră cu privire la

vocație și aspirație se vede confirmată. *Moromeții* este romanul vocației, iar ceea ce vroiam eu să fac în continuare, pornind de la el, reprezintă aspirația. Am visat să scriu acest roman în anul 1949, iar acest vis este pe cale de împlinire, din el nemairămânând de scris decât al doilea volum al *Delirului*. Aceste două romane, împreună cu *Moromeții* volumele unu și doi vor constitui, nu un ciclu, cu alte cuvinte alte romane, care se pot citi și împreună și separat, ci un roman constituit din patru volume, o tetralogie, între care *Delirul* volumul unu și doi vor fi romanele din interior, iar actualul volum doi al *Moromeților* va constitui finalul acestei tetralogii. Poate că ar fi fost mai bine să se facă aceste declarații la sfârșitul eforturilor, cu alte cuvinte când și sfârșitul volumului doi al *Delirului* va fi terminat, dar sper să nu am nenorocul să nu termin acest volum ultim și tetralogia să rămână neîmplinită" (*Creație...*, p. 471).

Citește memoriile celor care *au făcut* istorie. Nu-l uită, bineînțeles, pe Tolstoi:

„Se întâmplă, de la o vreme, că personalitățile care fac istorie să se arate foarte grijulii să lase în urma lor documente asupra faptelor lor, fie din dorința de a nu fi rău înțelese de posteritate, cu alte cuvinte de a se justifica, fie pur și simplu dintr-o dorință aproape inexplicabilă de a lăsa urme, chiar în cazul în care, în mod evident, o astfel de personalitate comite răul istoric. După câte știu eu, nici Atilla, nici Genghis-Han, nici Tamerlan n-au lăsat documente. Dar Hitler a lăsat. Generalul Halder lasă un jurnal, Napoleon un *Memorial* de la Sfânta Elena. Se pare că există stenograma discuțiilor între Hitler și cei cu care lua hotărârile cunoscute. Cum să justifici în ochii posterității măsurile barbare de exterminare a semenilor tăi, în afara oricăror legi ale războiului? Totuși, au rămas documente și ordine date în acest sens. Toate acestea nu pot să nu pasioneze un scriitor modern, nu-l pot lăsa indiferent. Nu numai istoricii se vor ocupa de toate acestea, ci și

romancierii. Victor Hugo ne lasă descrierea bătăliei de la Waterloo, în fond căderea lui Napoleon, încercând să explice acest fenomen, rămas multă vreme inexplicabil, Stendhal este și el fascinat de același fenomen. Tolstoi introduce în epopeea sa *Război și pace* generali cărora le păstrează numele, de asemenea și împărații: Napoleon, Alexandru, și nu ca să concureze pe istorici, pe care îi hărțuiește fără cruțare, ci să vadă dincolo de ceea ce văd ei, dincolo de documentele și hărțile bătăliilor, rațiunea superioară, copleșitoare și misterioasă, care ne apropie de filozofie și poezie. [...] Riscul acesta (concurența cu istoricii – *n.n.*) merita să fie înfruntat. De altfel, istoria mai modernă a fost și ea influențată de această tentativă a scriitorilor de a găsi o explicație mai adâncă sau de a releva secretul mișcărilor marilor mase și al marilor dezastre. Tolstoi sugerează că dincolo de fapte există o forța divină ascunsă, care este superioară și lui Tolstoi și generalilor și care, în fond, determină adevăratul curs al evenimentelor. Nu este de înțeles ce caută, judecând după documentele pe care ni le lasă istoria, un popor care se ridică împotriva altuia și antrenează mari dezastre umane! De pildă, este simplist să crezi că în spatele deciziilor lui Hitler se aflau numai monopolurile germane, care ar fi determinat cursul istoric al celui de al III-lea Reich. Asta a fost la început, când monopolurile erau interesate să vină la putere un om și un regim de mână forte, care să suprime drepturile muncitorilor germani, dar apoi știut este că, după luarea puterii, Hitler a devenit dictator absolut și monopolurile au devenit în realitate un instrument al politicii amintite. Pe de altă parte însă, Tolstoi are perfectă dreptate să sublinieze caracterul irațional, din punctul de vedere al oamenilor, al evenimentelor istorice și să sugereze o rațiune misterioasă. Chiar în zilele noastre putem să ne întrebăm, de pildă, ce legi țin în echilibru demografia umană și cum se ține

echilibrul între cele două sexe? Este evident că o lege guvernează acest echilibru, lege pe care noi încă n-o cunoaștem. În același timp însă, judecate pe fragmente și tot din punctul de vedere al moralei umane, marile personaje istorice nu mai pot fi absolvite de vinovăție. Este teza pe care o adopt în romanul meu. Pentru că omul nu vrea să știe, sau nu mai este atât de resemnat, ca în secolele trecute, încât să nu cheme la judecată personaje malefice care au determinat cursul istoriei și să le aducă în fața tribunalelor. Deja Napoleon este pedepsit și-și sfârșește viața în prizonierat. [...] Au existat oameni de cultură români în al căror glas s-a simțit o disperare că România nu «face istorie». În realitate, toate ființele umane existente pe pământ fac istorie. Eroarea fundamentală a acelor disperați constă în faptul că ei refuză să vadă că istoria se exprimă adesea în spirale lungi, în timp ce ei ar dori ca aceste spirale să fie scurte și să joace primul rol. Pe marile spirale nu există rol prim și rol secund. Toată lumea intră în vârtej. Deci și *Moromeții*. Din această pricină, avem și tradiție mai slabă în creația literară, exceptându-i pe cronicari și, cum s-a spus, *Pădurea spânzuraților* sau *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, sau *În preajma revoluției*. Scriitorul român se ocupă de existență, considerată din punctul de vedere al artei, temă absolută, în timp ce relațiile omului cu istoria, temă relativă. Din acest punct de vedere un Sadoveanu, de pildă, se uită asupra ultimului război mondial ca la un fenomen care nu merită atenție în raport cu marile evenimente ale ciclurilor naturale. Pentru el, migrația eternă a păsărilor, foiala bălților, ploile, veșnicia pădurilor sunt fenomene demne de mai mare interes. Sadoveanu nu este un scriitor căruia din această pricină să i se poată reproșa o neadeziune la istorie. Prezența romanului istoric în opera sa este considerabilă, perspectiva este diferită."

În alt pasaj, referirea la Lev Tolstoi și implicarea în istorie este mult mai grăitoare: „Tolstoi spunea că scopurile istoriei nu sunt întotdeauna sesizabile pentru cei care sunt angajați în conflict. Dacă ne gândim la ultimul război, putem să spunem că Tolstoi avea dreptate. Am trăit acest război dezlănțuit de Hitler și, pentru mine personal, natura lui barbară, dementială nu e încă clară. Teza mea care a stat la baza interpretării istorice în *Delirul* este că istoria poate fi și bolnavă. Și firește că aduce în fruntea evenimentelor indivizi bolnavi, care dau naștere la evenimente sângeroase. Am auzit voci în presă care îmi dădeau lecții de ce înseamnă istorie. Lecții papagalicești, învățate pe dinafară, după formule lipsite de viață, care nu sunt capabile să răspundă la adevăratele întrebări ce ni se pun în legătură cu istoria. Că trusturile germane ar fi dezlănțuit războiul și nu Hitler. Faptele sunt însă mai complexe" (*Creație*..., p. 486).

O lucrare de referință, pentru e., este *Cel de-al treilea Reich*... de William Shirer:

„Am citit și am recitit în acești ani de câteva ori admirabila carte de o mie cinci sute de pagini a ziaristului american – William Shirer despre *Cel de-al treilea Reich, de la origini până la cădere*, într-o traducere franceză, care mi-a plăcut așa de mult, încât simt un regret că divulg aici această lectură parcă numai a mea. Am avut sentimentul, și am fost gelos să citesc parcă un al doilea «război și pace» al timpurilor noastre, scris pe bază de documente, căzute în mâinile armatei americane, vârâte în cutii și lăsate să zacă undeva în arhivele secrete ale statului american. Bravul ziarist, care trăise mulți ani la Berlin, adus de meseria lui, le-a cercetat cu pasiune și a avut talentul de sinteză necesar să scrie nu cincisprezece mii de pagini, cât ar fi putut fi tentat, ci de zece ori mai puțin, având deci, asemeni unui mare romancier, intuiția atât a limitelor curiozității și atenției cititorului, cât și a limitei interesului pe care îl poate stârni un

astfel de subiect despre care s-a scris atât de mult. Expunerea este simplă și autorul posedă puterea de a se abține de la comentariile la care ar fi fost un european ispitit. Format la școala «faptului» la care fuseseră formați scriitori străluciți ai generației sale, W. Shirer se mulțumește cu o singură idee pe care studiul documentelor i-a inspirat-o: avea în față arhivele unor cuceritori. Atât. Să povestească deci lugubrele lor fapte (fiindcă vor fi lugubre, documentele o dovedesc), urmărind această idee simplă și purtat de experiența sa directă pe care i-a prilejuit-o șederea chiar în acei ani în Germania... Iar nouă să ne dea posibilitatea să medităm liber asupra lor.

E greu de înțeles. De ce, după primele anexări, a Austriei și a regiunii sudete, care limitau cuceririle germane la teritorii locuite de germani, și acceptate în mod laș de către celelalte puteri, Hitler nu s-a oprit? Atacul asupra Poloniei a declanșat de fapt începutul celui de-al doilea război mondial. De ce a atacat Hitler Polonia? De ce adică a declanșat el războiul? Odinioară, Tolstoi, respingând explicațiile istoricilor și militarilor, se întreba ce a căutat Napoleon în Rusia și nu găsea un răspuns în afara determinismului la care e supusă ființa umană îndată ce pe locul unde ea trăiește apare un mit și un mecanism care îl propagă și îl transformă în forță care supune voințele și influențează conștiințele. I se reproșează lui Napoleon executarea ducelui d'Enghien. Ce glumă! Citiți cum s-a purtat Hitler nu cu un om, ci cu popoare întregi sub ochii unei omeniri care se uita la înjosirile la care erau supuse aceste popoare ca și când n-ar fi privit-o nicidecum!

S-a întâmplat ceva care ne pune o gravă dilemă în față. Acest cuib de cuceritori, care reușiseră să pună mâna pe națiunea germană, deodată se prăbușește în conștiința noastră citindu-le faptele, în clipa când aflăm că la ideea lor de cucerire s-a adăugat, sau a fost însoțită în planurile lor, de ideea de exterminare a celor cuceriți sau transformarea lor în sclavi, în sensul pe care îl avea în antichitate acest cuvânt. *Idee care a fost pusă în practică.* Istoria însăși parcă stă la îndoială: să-i treacă pe acești posedați în filele ei? Intră și astfel de fapte în istorie?"

Da, intră, vine răspunsul scriitorului în *Delirul* și, desigur, lucrurile s-ar fi deslușit și mai pregnant în al doilea volum dacă timpul ar mai fi avut răbdare...

Această nouă scriere cercetată a avut un rol esențial în adâncirea meditației romancierului asupra istoriei în chiar momentul elaborării *Delirului*.

Avem și această mărturie în interviul oferit scriitorului român din Banatul Sârbesc, Petre Cârdu, în 1976: „Frâna care mă împiedicase să încep să scriu *Delirul* era concepția asupra istoriei. În acest sens, nu mă puteam desprinde de fatalismul tolstoian, până ce, adâncind studiile mele despre Hitler, mi-am dat deodată seama că fatalismul în istorie nu mai e profitabil în interpretarea ultimului război, dezlănțuit de Hitler. În acel moment am simțit că pot să mă angajez la scrierea cărții mele pe care o consider cea mai dificilă din câte am scris" (*Creație*..., p. 494).

Câteva precizări privitoare la ecoul *Delirului* în presa internațională:

„Romanul românesc contemporan e încă puțin cunoscut în lume. Occidentul e a occidentalilor și editorul burghez caută la noi cărți scrise în genul celor ale lui Soljenițîn. E o atitudine stupidă. De pildă despre *Delirul* s-a scris în presa de mare tiraj din R.F.G., Franța, S.U.A., Israel, până și în Noua Zeelandă a apărut un articol, dar nici un editor nu s-a grăbit să-mi propună un contract, din pricina sugestiei din aceste articole că ar fi *vorba* de reabilitarea fostului dictator român, aliat al lui Hitler, Antonescu. Firește, nu e vorba de nici o reabilitare, deși fostul dictator e prezent masiv în roman. Dar nu e romanul

lui O presă în goană după senzații aduce mari prejudicii culturii și artei" (*Creație...*, p. 494).

Roman istoric? Roman „comandat"? Roman care reabilitează pe mareșalul Antonescu, cum au zis unii? Preda precizează: „Nu doream sa scriu un roman istoric de reconstituire a epocii, ci numai să dau glas unor întrebări cu privire la istoria contemporană, a noastră și a omului în general într-o epocă în care vremurile, așa cum spune Shakespeare, își ieșiseră din țâțâni. [...]

In *Der Spiegel*, apoi în *L'Express*, au apărut articole scabroase și absurde în același timp, care ne arată ca liniștitele și atât de sigurele pe ele săptămânale occidentale – cel puțin asa par că le știu ele bine pe toate și că trebuie să te încrezi în ele scriu adesea și după ureche despre lucruri pe care nu le cunosc în esenta lor, și care nu exprimă decât ipoteze de senzație, speculații fără temei, menite doar să alimenteze curiozitatea cititorului pe care nu le-ar interesa, să zicem, adevărul unei situații de cultură dintr-o țară pe care în general o cunoaste puțin. Asemenea reviste, care altminteri se arată sensibile la cultură, judecă acest roman al meu plasându-l în false conjuncturi și trăgând false concluzii, care nu țin câtuși de puțin de domeniul esteticului, ci de cel al politicului. Săptămânalele pomenite, ca și alte ziare europene, acreditau ideea că această carte ar fi fost «comandată», «aprobată» etc., neconcepând ideea că în România se poate scrie o carte în mod liber. Mărturisesc că m-au scârbit aceste grosolane mistificari ale adevărului. Ziarele americane au publicat însă articole mai nuanțate și mai apropiate de realitate, informându-și cititorii că este o carte despre război care a impresionat publicul românesc. În rest, destinul cărții în țară este cunoscut, a primit chiar o «replică» anunțată cu tam-tam în presă și la televiziune."

Ciudata opinie nu avea să se stingă nici după un asemenea răspuns, de o duritate rar întâlnită în publicistica sa. Ea a fost reînviată, în decursul vremii, de la aluzii la acuzatii directe și considerăm că exemplul cel mai apăsător ni-l oferă S. Damian în „pamfletul" cum îl socoate Eugen Simion – dar noi l-am categorisi însăilare de prejudecăți proletcultiste, intitulat *De jos și de pe cal*, publicat în numărul 10 (18 martie 1993) al revistei „România literară". Ținta de atac este dublă: Marin Preda, via Eugen Simion, motiv pentru care autorul *Scriitorilor români de azi* va răspunde și el cu duritatea necesară, apărând cultura națională tocmai de cei care încercaseră să introducă „realismul socialist".

Apărând literatura unei întregi jumătăți de veac chinuit, din care rămâne o literatură extraordinară, Eugen Simion îl apără în primul rând pe Marin Preda: „Ajungând la această temă (tratată în *Delirul – n.n.*), S. Damian introduce o altă fabulă de natură, de data aceasta, politică. Abia scăpat din *caverne* și eliberat de *canibalism,* mă văd implicat deodată de fabulistul S. Damian într-o parabolă cu un sens mult mai grav. Este vorba aici, repet, de purificare etnică, de politica porților închise, de extremism, naționalism, de autohtonism exacerbat, de îngustarea orizontului spiritual, de legionarism și holocaust, de țigani, găgăuzi, despre psihoza izolaționalistă etc." (*Fragmente critice*, I, Editura „Scrisul Românesc", Craiova, p. 242).

Și mai departe, se consemnează un exemplu concret: „Dl. S. Damian consideră că, punând accentul pe ceea ce el numeste «suprematia autohtonului», Preda ar fi reabilitat mișcările extremiste «de tipul Legiunii»... Dovada? Scena, faimoasa scenă, în care Antonescu vorbeste curajos în fata lui Hitler... Nu sunt specialist în materie, dar, din câte am citit în documente istorice, scena nu i inventată de Marin Preda... Generalul a fost, se pare, cu adevărat bătos, autoritar în acea împrejurare, n-a fost intimidat de puterea Führerului... Ei, și? Ce-i scandalos în această istorie? Este, zice suspicios S. Damian, este pentru că, aici, Preda – încurajat de Ceausescu (chiar așa: «Marin Preda concepe, în *Delirul,* istoria din perspectivă a domniei lui Ceaușescu, încorporare a revendicărilor unei țări

m ci care sfida un mare stat vecin» face din Antonescu un personaj arhetipal și cade, astfel – ascultați bine, citiți corect, vă rog – într-un maniheism care duce spre «simboluri alcătuite pe criterii etnice»... Și, ca să fie cât mai convingător dl. S. Damian aduce iar vorba despre Garda de fier, de violențe și asasinate. Au acestea vreo legătură cu romanul lui Preda? Nu au, evident, aș zice chiar, dimpotrivă, dar dl. S. Damian, obsedat de tema lui, caută peste tot *culpe politice* și *culpe criminale* (în clasificarea lui Jaspers) și, evident, le găsește. Adică le inventează. Rezultatul este că, dacă ne-am lua după concluziile articolului său, Marin Preda n-a făcut altceva decât elogiul legionarismului, a încurajat violențele rasiale, asasinatul ca metodă politică, a inițiat cultul autohtonismului și a judecat istoria în funcție de «simboluri alcătuite pe criterii etnice»" (*Op.cit.*, p. 243).

Concluzia lui Eugen Simion privind această „analiză critică" a lui S. Damian este ca acesta „a citit *rău* romanul lui Preda", întrucât, „altfel nu-mi explic de ce înțelege pe dos faptele, simbolurile dintr-o narațiune care vrea să descrie tragedia unei epoci... Oricine citește fără prejudecăți și fantasme romanul observă că atitudinea prozatorului este fără echivoc împotriva violențelor săvârșite de forțele extremiste ale epocii și imaginea pe care o dă, în carte, despre mișcarea legionară este departe de a fi idilică. Este tocmai invers decât își închipuie cititorul neatent și indignat de la Heidelberg. Cât despre Antonescu, acesta este un personaj controversat într-o istorie cumplită. Istoricii discută, azi, cu mai mare obiectivitate decât ieri și, evident, cu mai mari posibilități de informare despre el și despre tragedia prin care a trecut poporul român între 1939–1945... Sper s-o facă în continuare și să extindă aria lor de cercetare pentru că, abia ieșită din tragedia războiului, lumea românească a intrat într-o altă tragedie care a durat aproape o jumătate de secol. În cel de-al doilea război mondial

au murit 900 000 de români. Câți or fi murit în pușcăriile, deportările din timpul stalinismului și mai târziu? Asta dacă este vorba să discutăm, cu obiectivitate, despre violență, intoleranță, evenimente colective (inclusiv de cele de natură ideologică)..." (*Op cit.*, p. 243).

În acest context, amintim și faptul că Ov. S. Crohmălniceanu, în anul apariției romanului *Delirul*, în cadrul unei „mese rotunde", organizată de revista „Contemporanul" (nr. 18, 1975) și condusă de Ion Ianoși, cu tema *Istorie și literatură*, își începe intervenția astfel:

„Mi se pare că la această oră, nu numai în literatura noastră, ci în întreaga literatură mondială, s-a născut un gen foarte gustat de public, al narațiunii istorice de actualitate. Atenția apare îndreptată aici către evenimente istorice foarte apropiate cu intenția realizării unui fel de scriere epică în care ***documentul, faptul real întâmplat, autentic, cu numeroase amănunte concrete, se împletește cu anumite elemente de ficțiune***. Mai exact, ce deosebește acest text, de o pagină de istorie propriu-zisă? Este o istorie care în țesătura faptelor istorice pe care scriitorul le narează cuprinde împletit un șir de întâmplări, de reacții individuale omenești, de destine, dar fără ca ele să cucerească spațiul de derulare a epicului. Acesta nu aparține ficțiunii, ci istoriei, evenimentului istoric. Cea mai tipică operă de o asemenea factură nouă, apărută la noi, este romanul *Delirul*. Cartea lui Marin Preda narează anumite evenimente istorice cu figuri istorice cunoscute, cu personalități politice care au jucat un rol de prim-plan în viața socială. Evenimentele înfățișate prind și niște destine individuale, dar pe autor nu îl preocupă atât desfășurarea lor, cât mai ales succesiunea evenimentelor istorice: autorul prezintă istoria văzută, de multe ori, cu optica interioară a unui personaj istoric. De aici vine dramatismul acestei cărți și interesul pe care l-a trezit printre cititori".

Din păcate, chestiunea nu a rămas în discuție numai la București. Ea si-a găsit ecou și într-o Conferință Internațională a Oamenilor de Știință organizată sub auspiciile Muzeului Memorial al Holocaustului de la Washington, în zilele de 25–26 iunie 1996, ale cărei lucrări au fost publicate în 1997.

Victor Eskenasy, în comunicarea sa *Istoriografii și istorici pro și contra mitului Antonescu*, afirmă, fără a răspunde direct temei impuse prin titlu:

„Într-o paranteză, cu aceeași prudență ar fi de privit și receptarea unui tip de mesaj identic, transmis tot cu ajutorul istoricilor secției de propagandă a PCR, dar pe o cale paralelă, de data aceasta internă, prin publicarea romanului pseudo-istoric al lui Marin Preda, *Delirul*. Tentativa de reabilitare, abil deghizată, a figurii lui Ion Antonescu nu a fost de natură să înșele o intelectualitate avizată, pentru care – după formularea matematicianului L. Solomon, într-o scrisoare adresată directorului postului Radio *Europa Liberă* – «conducerea noastră vrea să creeze sentimentul continuității istoriei naționale... Dar, în ultimă instanță, este actualul nostru regim atât de diferit de cel al lui Antonescu? Aceeași ură și același dispreț față de libertățile democratice, același regim bazat pe denunțuri și pe omnipotenta poliție secretă, aceeași îngenunchere în fața providențialei figuri umane născută de istorie să conducă națiunea, singurul cu drept să gândească, să decidă, să laude și să pedepsească. Nu e oare semnificativ că dl. Ceaușescu este adesea identificat, în mod nerușinat, drept *lider de stat și de partid*»?... Cred că distanța dintre Ion Antonescu și Nicolae Ceaușescu nu este chiar atât de mare" (*Exterminarea evreilor români și ucrainenii în perioada antonesciană*, Hasefer, 2002)

Dincolo de istoria ca istorie, tălmăcită din cărți și documente, Marin Preda urmărea palpitul faptelor trăite, și în această privință pot aduce câteva mărturisiri, întrucât am fost intermediar în discuțiile sale cu Pan Hallipa și Titus T. Stoika, doi cunoscători direcți ai războiului din Răsărit: cel dintâi dezvăluind faptele și actele știute în zece volume masive predate forurilor interesate, tomuri foiletate îndelung de scriitor; cel de al doilea trăind drama fraților săi Const. T. Stoika, mort în 1916, și Al. Cezar T. Stoika, dispărut în Siberia, în 1941, unde s-a aflat deportat împreună cu Nicolae Costenco (1913–1993). Datele furnizate de aceștia l-au uimit.

Întrucât dorea informații exacte și din publicațiile rusești i l-am prezentat pe Vasile Ioniță, o mai veche cunoștință, căruia îi încolțise ideea că este romancier. A și fost apoi ajutat de Marin Preda să publice o carte și scrisese și al doilea roman. Vasile Ioniță studiase în anii '50 în URSS, era un om cu destule ciudățenii – îi plăcea scriitorului să-l iscodească, – fusese unul dintre primii români campion la karate –, avea și relații suficiente și i-a tradus pasaje întregi din scrierile sovietice privind cel de al doilea război mondial și personalitatea lui Stalin. Vasile Ioniță a dispărut după 1990, în sensul propriu al verbului, fiindu-ne imposibil să aflăm care va fi fost soarta lui. El știa foarte multe lucruri privitoare la viața lui Marin Preda despre care afirma că va scrie o evocare. Între cei care i-au oferit informații importante s-a numărat și generalul Eugen Bantea, istoric militar cu studii la Moscova, cu care a purtat discuții fără sfârșit.

O chestiune care l-a interesat în chip deosebit a fost aceea a întâmplărilor de la Societatea de Radiodifuziune, ocupată de legionari în timpul rebeliunii, și acțiunea directorului ei general Vasile Ionescu, pe care l-am determinat să își scrie memoriile în vederea elaborării *Istoricului Radioteleviziunii*, volum publicat în 1972. Un exemplar xeroxat al acestor memorii l-am oferit scriitorului și prin 1977 se afla în locuința lui de la Mogoșoaia. De aici a preluat toate problemele privind Radiodifuziunea în acele momente, așa cum apar în *Delirul*.

Interesul lui Marin Preda pentru documente și evocări era destul de mare, acestea sunt secvențe dintr-o anume latură a

informației. Vom mai consemna și un alt caz. La 3 martie 1978 un fost prizonier în Siberia, Mihail Agrigoroaiei, pensionar din Brăila, îl vizitează pe scriitor la editură, solicitându-i publicarea cărții *Victoria Soarelui* și vorbindu-i de memoriile sale „cu un caracter documentar, de fapte, date și persoane autentice". Scriitorul îi solicită manuscrisul și bătrânul pensionar i-l oferă: „v-o țiu la dispoziție în schimbul recuperării cheltuielilor". Din caietul de însemnări cu rezultatul cercetării la Biblioteca Academiei reiese temeinicia documentării, îndeosebi în legătură cu al doilea volum din *Delirul*. „Primul volum al *Delirului* se bizuie pe experiența mea intimă. Pentru al doilea, trebuie să caut acele documente care să-mi stimuleze interesul și forța de creație" – îi explică lui Mihai Ungheanu. Chestiunea îl preocupă insistent și este reluată, în 1977, și în convorbirea cu Mircea Vaida: „Încerc sa ma gândesc chiar acum de ce am amânat lucrul la *Delirul*. Cred că e vorba de un sentiment de dificultate pe care-l ocolesc din pricina unei documentări mult mai complexe la primul volum și care ar mai dura un timp pentru trecerea la elaborarea romanului (volumul doi – *n.n.*). O documentare foarte grea, dificilă, din pricina unor surse, unor cărți care știu că s-au tipărit despre război și pe care eu nici nu le am pe toate, n-am tot ce-mi trebuie. Dar asta cred că dacă m-aș fi preocupat, mai insistent, poate că aș fi rezolvat-o, însa eu am simțit nevoia imperioasă să scriu, totuși, să scriu lucruri care să-mi elimine acest efort de documentare istorică și care este, trebuie să fie, foarte extinsa, în multe zone. Uneori, abia după ce parcurgi această documentare observi că n-ai nevoie decât de foarte puțin din ea (*Creație*..., p. 529).

Este momentul să reliefăm aici și opinia lui Marin Preda privind romanul istoric în general și *Delirul* în special. De unde vom deduce că acest roman nu a fost considerat de scriitor *roman istoric* în sensul teoretic al speciei pentru simplul

motiv că el elabora romanul trăirii acelei perioade. Raportul lui cu istoria este explicit:

„Am selectat acele fapte care să dea impresia de adevărat, nu de document. Adevărat, în sensul artistic, în sensul invenției. Nu orice document are aceste calități. În ce mă privește, consider că documentul și nu televizorul sau cinematograful, și anume documentul autentic, uman și istoric, este cel care poate concura opera de ficțiune. Ficțiunea nu trebuie să meargă prea departe. Altfel cititorul citește documente senzaționale, reale, sau reportaje senzaționale".

Și, nu o spune, dar o subînțelegem: în felul acesta mai este nevoie de roman? Da. Întrucât, *documentul*, având-și rolul lui în punctarea adevărului, nu înlocuiește literatura, ci o apără de neadevaruri.

Titlul romanului definește *delirul* epocii, deopotrivă al celor trei personaje de referință, Hitler, Stalin și Antonescu, personalități istorice care nu pot fi smulse sau trunchiate din universul dat și recreat de scriitor, dar și al eroilor săi din tetralogia pe care urmărea să o scrie, definind epoca respectivă Ion Cristoiu are perfectă dreptate afirmând că *delirul* lui Hitler și al lui Antonescu nu putea exista fără acela al lui Stalin. Că toate acestea, din punctul de vedere românesc, prin contraponderea lor pecetluiau tragedia jumătății veacului XX.

Să recitim *delirul* lui Hitler care explica cel mai pregnant și titlul romanului:

„Urletele deveniseră țipete, gesturile și mersul se acceleraseră și Hitler dansa demențial asemeni acelei păsări sinucigașe cu penaj roșu din Delta Dunării. [...] Vociferările lui se făceau din ce în ce mai înalte și din ce în ce mai mult glasul îi pierea. Furtuna îndepărtată pe care o presimțise Bormann la început era acum dezlănțuită. Deodată Hitler se aruncă la pământ și în prada unei furii fără margini apucă în dinți colțul grosului covor care se întindea în mijlocul Cancelariei și începu să-l

roadă și să tragă de el în toate părțile. Asistența încremenise și pe chipurile tuturor se așternu o mare neliniște. Nu era prima oară când luau parte la o astfel de scenă, dar asta era dintre cele mai rele de când îl cunoșteau pe Führer-ul lor. Dar ce însemnau ele? Un om, în delir, sparge și distruge tot ce întâlnește în cale. Dar ce poate un om întâlni în cale? Propria-i casă și cel mult cartierul în care poate alerga bezmetic cu un cuțit în mână. Este repede prins și vârât de brațe omenești, ca și ale lui, într-o dubă care a fost între timp chemată. Dar dacă înlocuim cartierul cu un continent și individul comandă armate puternice? Cuvintele și hotărârile lui devin acte istorice. Prin delirul său istoria se exprimă, ea însăși în delir... Așa gândeau înfiorați, toți cei de față simțind cum voința lor se înmoaie și gândirea lor cedează încă o dată în fața deciziilor acestui om bizar, fără identitate, aproape abstract prin lipsa lui totală de rațiune și de omenie... Toți erau cu el prin aderență la ideile lui de expansiune pe suprafața pământului și prin teama de gesturile lui ucigașe care îi puteau costa viața... Da, erau cu el, dar încotro îl ducea, spre ce abisuri?! [...] Când cucerești însă, un fapt imprevizibil e un prilej să-ți dea, înfruntându-l împotriva tuturor calculelor, măsura puterii. Delirul furibund, cu toate că sinucigaș al lui Hitler, auzind că o țară balcanică îndrăznise să-l înfrunte, trebuie să fi fost expresia cea mai intensă de fericire pe care o încercase el vreodată. Fiindcă ceea ce urma, nu cunoscu limite de barbarie și răzbunare. [...] Operațiunea fu numită de către Hitler *Operațiunea pedeapsă*, de unde reiese că furia care alimentase scena care avusese loc în Cancelaria Reich-ului la 27 martie nu se putea potoli în spiritul marelui tartor decât executându-se întocmai și cu cea mai mare rigoare ordinele pe care le dăduse el atunci. Și, într-adevăr, ele fură executate și în spiritul și în litera lor și Iugoslavia încetă să mai existe" (*Delirul*, p. 417–419).

Delirul lui Stalin este cuprins în paginile care vor urma. Însă tocmai de aceea, socotind necesară evidențierea lui Stalin, ne miră că Ion Cristoiu nu admite necesitatea evocării *delirului* comunist alături de cel legionaro-fascist sau totalitar antonescian. Este ceea ce l-a făcut pe Marin Preda să redea scenele trimiterii din post în post a unui „tânăr revoluționar", dar și, nesatisfăcut de palida reliefare a altor realități din anii '30, să adauge în ediția „revăzută" un capitol care cuprinde o întreagă viață de comunist și se încheie cu moartea lui Nicolae Masă ucis poate simbolic de scriitor în confruntarea fanatică, de ambele părți, cu poliția legionară. Este, după opinia noastră, acel echilibru permanent, de talie morometiană, care l-a caracterizat indubitabil pe scriitor.

Imediat după 14 mai 1975 când este publicat articolul din *Literaturnaia gazeta*, intitulat *Când „istoricul" îl induce în eroare pe artist* (semnat K. Savin), apar puternice reacții românești, semnate de Pompiliu Marcea și Ov.S. Crohmălniceanu, detestându-se graba cu care au fost formulate observații străine de spiritul criticii literare obiective. „Înainte ca opinia noastră literară să se facă pe deplin auzită – consemna Ov. S. Crohmălniceanu în *România literară*, nr. 22, 1975 – K. Savin își ia un rol de judecător suprem, emite sentințe fără apel și prescrie autorului cam în ce fel să-și continue romanul. Din textul articolului nu lipsesc nici etichetările: «concepție idealistă», «pierdere a criteriilor de clasă» etc. Aceasta reînvie în memorie practici bine cunoscute cu efectele lor lamentabile, iarăși notorii."

Să continuăm citatul întrucât se leagă de problema pusă de noi mai sus:

„Să fim înțeleși. Nu mă gândesc nici o clipă să-l absolv cu ceva pe «câinele roșu», – pe «paiața» cum îi spune Marin Preda lui Antonescu în romanul său – din vina căruia au pierit în războiul dus alături de Hitler împotriva Uniunii Sovietice atâția

oameni. [...] Imaginea pe care o dă despre Antonescu romanul poate fi, bineînțeles, obiect de controversă. Unele rezerve critice s-au și auzit în cronicile literare despre carte, apărute până acum la noi. Dacă ținem seama și de faptul că Marin Preda și-a publicat abia primul volum al romanului său, semnificația faptelor înfățișate urmând a se lumina integral când cartea va fi încheiată, această grabă pusă în a o condamna e cu atât mai deplasată."

S-a vorbit, de asemenea, despre pătrunderea în canavaua narațiunii a lui Nicolae Ceaușescu, identificat cu Nicolae Masă, dar suprimarea lui nu dă apă la moară celor care bănuiau o anumită evoluție literară a personajului în volumul II.

Evident că Nicolae Masă nu este Nicolae Ceaușescu, ceea ce observă și Ion Cristoiu: „Comunistului Nicolae Ceaușescu i se adaugă încă doi: Niculae Masă, muncitorul ucis de legionari, și ziaristul de la *Timpul*, care-l mustră ideologic pe Paul Ștefan pentru articolele sale despre războiul din Est". (Notă la *Delirul*, 1991).

Realizând un roman pe o temeinică documentare istorică, Marin Preda nu putea elimina adevărurile vremii, așa cum au fost ele, dar pentru faptul de a le fi reflectat într-o operă literară nu este cinstit să i se atribuie intenții pe care nu le-a avut, scopuri pe care nu le-a urmărit, mai ales că de acolo de unde se află nu se poate apăra decât prin scrisul său.

Cum s-a văzut, Eugen Simion a dat răspunsul convingător și definitiv lui S. Damian – și implicit altor cronicari – privind chestiunile „insurmontabile", cum ar fi spus Marin Preda însuși, adâncind ceea ce afirmase în cronica sa despre romanul *Delirul*, publicată în „Luceafărul", nr. 26, 28 iunie 1975:

„Marin Preda citește din nou documentele vremii și, aducând și o experiență personală, dă despre epocă și actorii ei o viziune coerentă, verosimilă, în acea notă de realism dens, luminat discret de reflecția filozofică. Evită pamfletul, caricatura

și evită, în genere, să vorbească în termeni simplificator ironici despre niște fapte grave. M. Preda le introduce în schema unei idei mai generale voind să dovedească, de pildă, că un singur om poate fi cauza unui eveniment copleșitor. Romancierul mărturisește a fi interesat de latura umană a acestui complicat determinism, respingând ideea fatalității despre care Tolstoi credea că acționează și în istorie [...].

Astfel de reflecții, dublate de o imagistică sobră și sugestivă (exemplul păsării de baltă care, distrugându-și ouăle, pregătește dispariția speței e admirabil!) sunt numeroase și dau cărții un al doilea plan, ideologic. Marin Preda gândește încet dar solid, pentru el existența se înfățișează nu numai tipologic, dar și ca un fenomen dintr-o serie ce trebuie determinată. Paginile ce concentrează aceste observații *deschid* epica și satisfac, și, separat, intelectul printr-un ce natural, prin refuzul oricărei ispite de snobism. Existența fiind complicată nu se cade ca reflecțiile noastre s-o complice și mai mult.

Cu aceasta revenim la epica propriu-zisă, substanțială, ingenioasă și în acest roman. Chestiunea că ea este subsumată istoriei obiective trebuie înțeleasă cum se cuvine. *Delirul* nu este un roman încheiat și este de așteptat ca desfășurarea ulterioară să echilibreze planurile cărții."

Informații interesante despre controversele din jurul romanului *Delirul* ne oferă și „dosarele" din Arhiva Securității, cercetate de Mariana Sipoș pentru cartea sa apărută în 1999 (*Dosarul „Marin Preda"*), reținând, între altele, că „printre unii scriitori există părerea că: romanul a apărut în urma unor indicații superioare". Asemenea afirmații, indiferent de la cine ar veni, pot fi definite, eufemistic, simple speculații, dar, obiectiv, ele sunt insinuări tendențioase mergând uneori până la calomnie, care nu privesc calitățile romanești ale *Delirului*, ci sunt determinate de multiple și variate motivații, oricum, din afara spațiului literar

În aceleași „dosare" din aceleași arhive se consemnează și interesul față de *Delirul*, nu numai la Moscova, în paginile revistei *Literaturnaia gazeta*, dar și în emisiunile Europei Libere, în „vorbirile" Monicăi Lovinescu:

„După vizita făcută lui Marin Preda în luna aprilie a.c. de către consilierul Ambasadei sovietice, care s-a arătat preocupat de problemele cărții și de felul cum a fost aprobată, Mihai Gafița, redactor-șef al Editurii Cartea Românească, crede că «la Moscova există preocuparea sau grija că în continuare M. Preda ar putea intra în amănunte politice nedorite, ale raportului dintre pactul Stalin Hitler din august 1939 și soarta României atunci și în 1944».

Această vizită este comentată negativ în mediul scriitoricesc, considerându-se o imixtiune în problemele de creație.

De asemenea, recentul articol apărut la Moscova în *Literaturnaia gazeta* în care Marin Preda este atacat violent pentru «încercarea de reabilitare a lui Antonescu», este considerat un amestec în politica noastră internă (Eugen Barbu, Dan Zamfirescu, Mihai Gafița).

Această atitudine este pusă pe același plan cu desființarea ideologică și politică a cărții de către Monica Lovinescu la postul de radio «Europa liberă»" (*Dosarul*..., p. 131).

Invocarea, obsedantă, a problemei „Antonescu" și a chestiunii romanului „comandat" a făcut să se nască și ripostele cuvenite în apărarea lui Marin Preda, de fapt, pentru restabilirea adevărului. Menționăm articolul lui C. Stănescu, publicat în „Adevărul" (nr. 3779 din 17 august 2002), în care se resping asertiunile adversarilor scriitorului, ale căror judecăți emise pe marginea *Delirului* nu au nici o tangență cu criteriile științifice de abordare, analiză și critică literară.

Redăm un pasaj din acest articol, care reprezintă sinteza punctului de vedere *pro-Preda*:

„Cu alte cuvinte, paralel cu acțiunea de reabilitare dirijată dinspre exterior (volumele lui I. C. Drăgan), se desfășoară

recuperarea internă a Mareșalului cu concursul lui Marin Preda, căruia, în fine, istoricii lui Ceaușescu i-au «comandat» *Delirul*, pentru a-l reabilita pe Antonescu în care se «regăsea» Ceaușescu. Ideea *comenzii de partid* și a *manipulării* lui Marin Preda, înhămat astfel în lanțul «edecarilor» care au târât *cultul lui Ceaușescu* prin toată România este o prezumție nesfârșit jignitoare pentru memoria acestui mare scriitor român. «Opinia» nu este însă atât de singulară pe cât s-ar părea. Un critic reputat ca Nicolae Manolescu lasă și el, foarte recent, o «dâră» similară pe memoria scriitorului «manipulat», când vorbește despre opere «scrise parcă uneori la comandă (*Intrusul*, *Delirul*)». Să fi semnat oare Marin Preda un «protocol secret de colaborare» cu Nicolae Ceaușescu? A scris el *Delirul* ducându și săptămânal (sau zilnic!) paginile romanului la C.C. pentru a fi citite și «orientate» de Ion Ardeleanu și Mircea Mușat? Cine știe sau au descoperit ceva despre această murdară afacere a «colaborării» lui Preda cu eunucii lui Ceaușescu pentru scrierea *Delirului* și a *Intrusului* ar trebui să dea documentele (dovezile!) publicității și să ne lumineze. Altminteri, colportarea unor astfel de zvonuri și prezumții este pur și simplu calomnios. Scriitorul nu mai poate cere un «drept la replică», pentru a confirma sau infirma pe calomniatori. *Delirul* nu e capodopera lui Marin Preda, însă e un roman proiectat de scriitor înainte ca Ceaușescu să îl poată «comanda», cum susțin involuntarii (?) săi calomniatori: nu doar din filele *Jurnalului* recent publicat rezultă cu destulă claritate că *Delirul* fusese de mult *gândit* ca o parte componentă a visatei *Comedii țărănești*, un roman în care lumea moromețiană e urmărită dincolo de hotarele satului care a consacrat-o, într-o perioadă când societatea românească și-a ieșit, împreună cu cea europeană, din țâțâni. Cum să-i fi «comandat» Ceaușescu și istoricii lui acest roman al cărui *mesaj*, cum ne încredințează subtilul Victor Eskenasy, este «identic» cu acela al «reabilitării» Mareșalului din

volumele lui I.C. Dragan?! Este o aberație, ca și prezumția lui I. Cristoiu că episodul cu copilandrul care e dus de jandarmi din post în post l-ar «figura» pe tânărul Ceaușescu. În fine, dacă-l mai adaug și pe dl. Sami Damian, care și el «vede» în *Delirul* o «reabilitare» a lui Antonescu, cu antisemitismul lui cu tot, vedem în ce companie bună se află Victor Eskenasy întru susținerea «mesajului» secret al romanului *Delirul*, mesajul «naționalist» și «antisemit» al unei cărți «comandate»; e bine să aflăm «adevărul» , din surse așa de «autorizate» acum, când Marin Preda, «colaboraționistul», ar fi împlinit 80 de ani... Oare ne aflăm în situația ca, după statuile Mareșalului, să dăm și cărțile scriitorului la topit?!"

Delirul, volumul al doilea, nu a fost scris, dar era deplin conceput. Scriitorul Radu F. Alexandru, unul dintre ultimii cu care Marin Preda a avut convorbiri telefonice importante în seara zilei de 15 mai 1980, avea să relateze despre începutul trudei la noua carte: „Mi-am și pregătit hârtia – punctează Marin Preda: vreau să-ncep *Delirul II*. Îmi mai trebuie puțin timp să mă desprind de personajele din cartea asta (*Cel mai iubit...*), altfel aș avea într-un fel senzația că le-am trădat..." (*Timpul* ..., p. 432).

Mai multe lămuriri ni se oferă în convorbirile cu Mihai Ungheanu:

„Ceea ce pot să spun, fără a vinde un secret, încă nedescifrat de mine însumi al volumului doi, este că vor fi puține personaje noi și că cele existente, de pildă, personajul feminin Luchi, Ștefan, cei doi, doctorul Spurcaciu și Adrian Popescu, vor fi eroii principali. Megherel, acest personaj episodic, este prins în cursa unor masacre, părtaș la crimă fără să fi fost întrebat, va avea un destin care nu-l va scăpa de consecințe. Despre Tugurlan nu știu încă ce va fi cu el, dar este foarte posibil să plece pe front. Victor Bălosu, ucigașul lui Dumitru al lui Nae, va fugi din țară. Cât despre forțele de stânga, am pregătit din primul volum surprizele de care orice scriitor care scrie un roman în mai multe volume are grijă încă de la început. În ceea ce privește istoria, așa cum avertizez pe cititor încă din primul volum, războiul nu va face parte în totalitatea lui din volumul al doilea, ci numai acele fapte care justifică titlul, nefirești, care au stârnit acea cantitate de suferință umană de care istoria n-are nevoie [...]. Va trebui să găsesc formula miraculoasă cu ajutorul căreia să pot urmări personajele mele până în anul 1946, când se încheie soarta lui Antonescu în fața Tribunalului Poporului. Epilogul va urca până în anii 1953. Din acel loc, romanul va putea fi citit în continuare în *Moromeții*, volumul doi, care va «constitui sfârșitul tetralogiei»."

Să reținem încă două chestiuni importante, și anume, mai întâi, că Ștefan Paul a fost „apropiat de vârsta pe care o aveam eu însumi, cum spune autorul, în acele timpuri pentru a-i da formă și chip cu elementul nu atât autobiografic, cât cronologic, al existenței mele".

A doua chestiune este legată de timpul necesar scrierii, romancierul sperând să-și realizeze opera într-un „timp tot atât de scurt cât mi-a trebuit să scriu volumul întâi al acestui roman, *Delirul*".

Afirmația este deosebit de importantă, dovedind că Marin Preda avea clarificate toate problemele de conținut, urmând să se așeze la masa de scris...

Cezar Ivănescu relatează în cartea sa *Pentru Marin Preda* alte aspecte determinante în legătură cu prepararea *Delirului II*. Reținem din evocarea acestuia:

„...În timp ce tânărul de 20 de ani, Marin Preda, scria această schiță, *Calul*, pe frontul de Răsărit se petrecea o altă scenă, pe care mi-a istorisit-o tot tatăl meu, în copilărie, i-am istorisit-o și eu d-lui Preda la Mogoșoaia când încă mai spera să scrie volumul al doilea al *Delirului*, mi-a spus că vrea să o folosească, i-am dăruit-o cu plăcere spunându-i că eu am

folosit-o ca pe o tușă grotescă și nereușită în *Sala de gimnastică* ..

Aflați bine instalați pe o înălțime cu regimentul lor de artilerie, românii sunt atacați în câmp deschis printr-o șarjă de cavalerie în toată regula de un regiment rusesc; românilor, mai întâi nu le venea să-și creadă ochilor, apoi la ordinele primite s-au dezmeticit și-au început să tragă cu toate tunurile și mitralierele în plin secerând cu o rapiditate halucinantă întregul regiment rusesc, cai și călăreți... apoi, după obiceiul războiului, au așteptat câtva timp, să nu li se întindă vreo cursă care sa-i scoată de pe poziție... dar o liniște lugubră se lăsase peste câmpie... nu mai erau nici măcar răniți, fuseseră sfârtecați pur și simplu, mânați la moarte de ordinul vreunui politruc incompetent și scelerat, căci nici ultimul soldat român n-ar fi ordonat unui regiment de cavalerie să atace în câmp deschis un regiment de artilerie instalat pe o poziție practic inexpugnabilă... într un târziu, în tăcerea care făcea să se audă lovirea spicelor de grâu din lanurile galben-aurii din preajmă, unduite de vânt, românii au coborât în câmpie să vadă ce s-ar mai putea alege din mormanele de carne din fața lor; și când au început să cotrobăiască morții, să le descopere capetele de caschetele, chipurile sau ce mai aveau pe ele, părul lung și blond s-a revărsat pe câmpie făcându-i să le înghețe inima; tot regimentul rusesc era format din femei...

...În plimbarea târzie pe aleea de la Mogoșoaia am vorbit apoi despre polonezii împușcați și îngropați de ruși în pădurea Katyn, comparând acest episod cu scena shakespeareană când (1 sept. 338 î.e.n., dezastrul de la Cheronea) Filip al II-lea al Macedoniei descoperă *Batalonul Sacru* al grecilor întins pe câmpul de luptă, mort lângă mort, îndrăgit și îndrăgitor și începe să alerge, să urle și să-și rupă vestmintele lamentându-se ca o bocitoare... O obsesie a vieții mele... Gide își argumentează teza din *Corydon* și cu această scenă...

«Rezultă că P.C.R.-ul n-a avut nici un rol... totul a fost făcut de ruși prin Bodnăraș, de Rege și de oamenii culiselor politice...»

..Și, ca să-mi ilustreze mai viu momentul istoric, mi-a povestit ceea ce aflase prin viu grai de la dl. Papadache care-l găzduise într-o vreme... Dl Papadache era directorul Poștelor Române, și natural, era destul de bine informat despre ceea ce se întâmpla în țară... ca director al Poștelor dăduse ordin să i se instaleze telefon tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej în biroul care i se afectase într-una din clădirile din Piața Palatului, birou în care tovarășul stătea toată ziua singur cuc și din când în când, având telefon, îl mai suna pe dl. Papadache... «Domnu Papadache, ce se mai întâmplă, domnule? »... Am dezbătut mult în acea noapte chestiunea .. eu propuneam ca, pentru a evita darea pe față a unui act al adevărului care nu ar fi convenit oficialităților comuniste românești, volumul al doilea al *Delirului* să nareze dintr-o perspectivă depărtată întâmplările, filtrate de viziunea particulară a fiecărui personaj, or exact asta era ceea ce nu vroia cu nici un preț să facă Marin Preda... Primul volum al *Delirului* surprinsese și fascinase publicul tocmai prin autenticitate, istorică și romanescă totodată; în vara lui 1975 televiziunea R.F.G.-istă făcuse un film cu Marin Preda, îl însoțeam în timpul plimbării prin pădure, prin fața Palatului și era clar pentru noi că pe nemți îi interesa personalitatea lui Ion Antonescu, toate întrebările, pornind de la felul în care apare generalul Ion Antonescu în *Delirul*, reveneau ocolit la același personaj; la un moment dat reporterul german întrebându-l direct pe Marin Preda dacă l-a cunoscut personal pe Ion Antonescu, pentru că el așa a simțit la lectura cărții... Nu, nu-l cunoscuse personal"...

Nu a fost găsit, până în prezent, nici un fel de proiect, plan, cuprins, schiță privind alcătuirea celui de-al doilea volum din

Delirul. Cu toate acestea, Marin Preda era pregătit să-și scrie romanul *imediat*, adică după ce și-a văzut tipărită cartea care-i amânase cu cinci ani continuarea *Delirului: Cel mai iubit dintre pământeni*. Siguranța cu care vorbește despre scrierea *urgentă* a cărții (adică în peste un an, atât cât i a fost necesar și pentru primul volum) ne face să credem că avea limpede nu numai întregul proiect, dar, de ce nu, și unele pagini deja elaborate, conform obiceiului, dinainte.

Mai întâi, între capitolele din primul volum trebuia să figureze și textul pe care noi l-am intitulat inițial *Delirul lui Stalin*, publicându-l, sub genericul *Document – Marin Preda cenzurat*, în „Caiete critice", nr. 1 din 1990. Textul este datat de Marin Preda: *„Sinaia, august 1972"*.

Criticul Ov. S. Crohmălniceanu a fost solicitat de redacție să facă dovada împrejurărilor acestei situații și iată *nota* sa:

„Romanul *Delirul* a fost conceput pe o idee interesantă, care a dispărut însă din versiunea tipărită Marin Preda scrisese un capitol despre momentul când Stalin află că soția sa și a pus capăt vieții și interpretează gestul ca o trădare a încrederii lui, câtă mai era dispus el să o acorde oamenilor, fie ei și foarte apropiați. Așa a început, sugera autorul, delirul suspicios al celui care avea să vadă apoi peste tot comploturi și urzeli infernale. Episodul corespundea într-un fel de simetrie artistică momentului când Hitler, pradă la rândul lui furiilor mitomane, mușcă turbat covorul. Cititorul trebuia să se întrebe, după Preda, ce putea face un nebun mic (Antonescu) între doi nebuni mari?

Din păcate, Marin Preda a fost nevoit să renunțe la capitolul cu Stalin și întreaga construcție, plină de sens, s-a prăbușit, una din coloanele ei principale fiind înlăturată. Nu era o banalitate ceea ce voise să trezească în mintea cititorului romancierul, dar aici a căzut victimă propriei sale viclenii țărănești, pe care o folosise cu succes alteori. Când am discutat foarte puținele șanse ca episodul să «treacă», Marin mi-a dezvăluit, ștergându-și îndelung ochelarii groși și încrețind

fruntea, tactica lui: «Eu îl bag în carte (capitolul), toți o să sară pe el. Am să-l scot până la urmă, dacă nu se va putea altfel, dar tocmindu-mă rău. Ca să cedez, o să-mi lase altele.. » Stratagema i-a reușit într-adevăr. Mai bine însă, zic eu acum, eșua și publica romanul după o vreme, așa cum îl gândise. Iară textul care e una dintre cele mai bune narațiuni literare cu acest subiect, de talia nuvelei lui Nabokov, *Exterminarea tiranilor*."

Ov.S. Crohmălniceanu (care semnează O.S.C.) era unul dintre apropiații lui Marin Preda încă din 1948, cel dintâi care a scris despre *Întâlnirea din Pământuri* și apoi a analizat fiecare volum în parte. Este conținută aici motivația strategiei lui Marin Preda, decis să cedeze scoaterea capitolului Stalin – ceea ce s-a și întâmplat – obținând în schimb posibilitatea menținerii altor întâmplări.

În prezenta ediție, textul eliminat din edițiile 1975, 1987 se introduce după „dactilograma III: Marin Preda, *Delirul*, roman, 1974", aflată în arhiva familiei.

Totuși, redăm aici acest capitol după dactilograma ce o deținem, care prezintă mici diferențe față de textul intrat în interiorul volumului, conform dactilogramei integrale a romanului:

[DELIRUL LUI STALIN]

„ Am rămas singur în fața Rusiei și a istoriei, zise Stalin. Am fost silit să-mi descopăr răspunderea... Zinoviev, un fanfaron stupid, Camenev, fără voința necesară conducerii, Buharin, intelectual din familia lui Troțchi, îngâmfat, fără strălucirea aceluia, dar la fel de vanitos, victimă ușoară a oricărui politician mai abil. Cum și cui să las Rusia? Ai spus o prostie, Nădejda. Puterea nu mă interesează! Dar cum să conduci Rusia fără puterea necesară? Dacă mi-ar plăcea puterea, pentru mine, ai vedea în jurul meu și al actelor mele toate însemnele ei. Aș locui într-un palat măreț, aș călători ca Troțchi în timpul războiului civil într-un vagon luxos, voința mea ar căpăta forme spectaculoase... Ori eu, vezi acest costum, îl port de doi ani de zile, l-am dat de două ori la întors...

Stalin, ca orice bărbat care trăia cu o femeie foarte tânără, găsea o oarecare plăcere să și inițieze soția în secretele gândirii sale mature. Vorbeau amândoi limba osetă, Alilueva era fiica unui activist din regiunile muntoase ale Osetiei și se exprima greu în rusește, deși înțelegea și citea bine și în această limbă.

– Ce-ai avut cu prietenii mei de i-ai arestat? De ce? Am bănuiala că numai pentru că îmi sunt prieteni, zise Alilueva posomorâtă ca un cer întunecat.

– Au venit să caute sprijin la tine, confirmă Stalin, ca și când eu mi-aș fi cruțat propriul fiu și nu l-aș fi trimis în Georgia să se facă cismar...

Asta era adevărat. Era vorba de băiatul pe care i-l făcuse prima lui soție, georgiana Svanidze.

– Prieteni... murmură Stalin visător, ca pentru el însuși... Prietenia e o formă egoistă de a întoarce spatele sarcinilor revoluției... Nimeni nu trebuie, cel puțin pentru moment, să aibă alt prieten decât Rusia și altă pasiune decât înflorirea ei...

– De ce nu spui asta deschis? Ai fi aplaudat și poate, cine știe, aprobat... zice Nadejda Alilueva cu o strălucire fanatică în priviri.

Ai fi zis că credința ei în acest om revenea cu o putere sporită; în realitate era ura și îndârjirea și voința ei de a-i ține piept, de a lupta împotriva lui.

Era tânără de tot, în timp ce el trecuse de cincizeci de ani. Dar arăta bine, părul și mustața îi erau negre și statura dreaptă, neatinsă de urmele anilor.

– Lumea s-ar speria, zise Stalin. Și ce poate face omul din frică, nu face din curaj.

– Ți-e frică de frica lor?

– Nu e corect zis. Dacă din revolta lor ar ieși o Rusie mai bună, aș lăsa prieteniile să se înfiripe, legăturile de la unul la altul să se țeasă ca o pânză de păianjen din care s-ar naște repede conspirația, și m-aș sinucide dinainte foarte simplu, să nu fiu înjunghiat chiar ca un miel, sau și mai rău, să delectez mulțimea într-un proces în care aș fi una dintre marile vedete ale istoriei Rusiei, înainte de a fi executat... Plăcerea asta o să i-o las lui Buharin... O să dau chiar ordin lui Vîșinschi să-i permită să țină în apărarea sa un discurs în care să analizeze dialectic cauzele prăbușirii lui, discurs care să fie pe urmă întors pe toate fețele de toți marxiștii «adevărați» și de toți troțchiștii din lume, ca să-i descifreze bruma de demnitate care i se va permite să transpară printre rânduri...

Ce straniu sunau toate acestea în limba osetă. Ca și când ceva ar fi jignit-o, Alilueva începu să vorbească rusește și ceea ce spunea ea, în cuvinte stâlcite, stângace, suna și mai neliniștitor.

– Așa este, zise ea cu buzele strânse. Așa vei face. Prin urmare astea ar fi condițiile care s-ar cere – și pe care tu le vei îndeplini silit, fără plăcere – pentru ca să se nască cea mai bună dintre Rusii. Asta ar fi deci Rusia lui Lenin, al cărei continuator te declari cu o modestă mândrie.

– Asta ar fi Rusia, dar nu a lui Lenin. N-ar fi corect să afirm asta față de tine. Lenin dacă ar fi trăit ar fi dat frâu liber unei Rusii în care geniul său ar fi înotat, ca să zic așa, ca peștele în apă. Rând pe rând mica burghezie și anarhia ar fi înflorit și ar fi ridicat capul, țărănimea și-ar fi scos, ici-colo, armele de sub stogurile de fân... în orice caz răul (?) ar fi continuat, în timp ce forța geniului său ar fi ținut în echilibru aceste tendințe care ar fi amenințat permanent marele nostru imperiu. Nu fără riscuri și chiar fără pierderi. Nu uita că datorită lui am pierdut Finlanda, Basarabia, țările baltice și la urma urmei Polonia. Și dacă nu interveneam eu și Sergo, pierdeam și Georgia, patria mea natală...

O ironie dură străluci în privirea lui Stalin. Cum să fi pierdut el tocmai patria care îl născuse? Îl înfruntase atunci pe Lenin, și Sergo Ordjonichidze știa că jucase totul pe Georgia... Era adevărat că ghicise că Lenin nu mai ținea bine în mână frânele puterii, și că el, Stalin, le și luase pe cele subterane în propriile lui mâini, aparatul partidului, cu zecile lui de mii de activiști care i se și supuneau, dar tot atât de adevărat era că marile figuri populare ale războiului civil, cocoțate în vârful statului îl puteau ușor strivi... Armata Roșie era în mâinile lui Troțchi, marile orașe în mâinile lui Zinoviev, Romencu și alții... Dar dacă el era un ins foarte prudent, asta nu însemna că putea totdeauna să-și înăbușe furia care punea stăpânire pe el cu atâta violență încât uita și de orice calcul și risca totul, cum făcuse și în conflictul lui cu Troțchi, la Țarițîn... Nimeni nu putea să-i garanteze că tactica sa de gherilă, împotriva armatelor din Sud ale lui Denichin se va dovedi cea salvatoare...

Reușise să-l convingă pe Lenin să-i dea conducerea, liber față de ordinele «generalissimului» Troțchi, luptei și împreună cu prietenii săi, Voroșilov și Budionii opriseră și apoi zdrobiseră pe Denichin. Și dacă n-ar fi reușit? Și dacă Lenin ar fi fost silit să-i ordone apoi lui Troțchi să preia conducerea generală a luptelor? El, Stalin, ar fi fost azi, cel mult, pe undeva prin Chirchizia și ar fi murit, poate, ca Volodorschi împușcat pe la spate de un fanatic socialist revoluționar. Dar iată că și atunci, și în înfruntarea lui ulterioară cu Lenin, în chestiunea tendințelor autonomiste ale lui Budu Mdivani furia sa se dovedise inspirată. Deznodământul primei sale mari ciocniri cu Troțchi n-ar fi fost același dacă și-ar fi înăbușit această furie și nici al doilea dacă s-ar fi speriat de amenințările Nadejdei Constantinova și nu i-ar fi adresat înjurătura brutală pe care o merita dubla ei calitate, de veche activistă a partidului și de soție a lui Lenin, când intrase în biroul ei ca o zeiță că îl va pune în discuția biroului politic. Da, așa era, pericolul fusese mare, ei și? O înjurase!

– ...Și cine știe, continuă Stalin, dacă Lenin ar fi trăit, ajungând prea departe cu o Rusie care ar fi început să fiarbă ca un vulcan, geniul lui și chiar puterea noastră unită, ar mai fi fost pe urmă în stare s-o potolească? Desmembrarea, cu simptomul georgian pe care îl cunoști, ar fi fost cel mai mic dintre rele... O Rusie potolită și democratică, cum ne-o doresc străinii, ar fi pierdut toate ieșirile la mare, ar fi pierdut Ucraina și toate republicile din sud și ar fi dat mari poeți și scriitori care ar fi stârnit admirația lumii întregi prin strigătele lor de disperare, atât de adevărate și atât de pline de măiestrie artistică... Nu uita că marii noștri neliniștiți, Tolstoi, Dostoievschi, Cehov și chiar Gorki al nostru, nu s-au revoltat niciodată că Rusia se întinde din Caucaz și până în Suedia și de la Marea Baltică până la Vladivastok. Blândul Cehov n-a protestat niciodată contra lipsei de independență a Poloniei, iar lucidul ucrainean Gogol care a scris în rusește, nu ne spune nimic, că ar fi dorit măcar cât de cât, o Ucraină ruptă de Rusia...

– Cu alte cuvinte, dacă Lenin ar fi trăit, te-ai fi ridicat împotriva lui? zise Alilueva fascinată parcă de ceea ce i se dezvăluia.

În realitate se simțea fascinată de propria ei voință de a face ca gândirea secretă a acestui om să fie în cele din urmă cunoscută de întreaga Rusie și puterea lui, încă incipientă, distrusă.

Nu sunt ghicitor să știu ce-aș fi făcut dacă ar fi trăit Lenin, răspunse Stalin cu acea mândrie a gândirii sale voit didactice care începea să fie cunoscută și care simula modestia simplă a unui dialectician care știe că numai analiza unei realități date cu surprizele ei care nu pot fi bănuite, îl poate duce la concluzii cât de cât juste. Considerațiile mele de mai înainte se bazează pe ceea ce știu deja din activitatea lui Lenin. Dar nu putem ști sută la sută ce-ar fi devenit Rusia sub Lenin, ca să știm sută la sută ce am fi făcut noi în raport cu acțiunile lui Lenin, de asemeni imprevizibile. Singura întrebare care s-ar pune ar fi în legătură cu timpul necesar victoriei socialismului în Rusia și cu caracterul ei dublu, în relațiile cu restul lumii. Ca stat, am avea și avem anumite interese și ca primă țară a socialismului, alte interese, care nu s-ar armoniza totdeauna unele cu altele, neputând renunța însă nici la unele nici la altele. Am sprijinit greva generală din Anglia, dar nu ca stat, ci ca sindicaliști. N-a ieșit nimic, le-am și spus lui Mac Donald și celorlalți: o să vedeți voi puterea când o să vă vedeți ceafa.

N-ai bănuiala că puterea poate să nu intereseze pe cineva?

Puterea ca mijloc e inevitabilă, zise Stalin cu o voce guturală. Cine nu înțelege asta va merge în urma carului învingătorului. Ați luat puterea, dar sunteți ca niște cățel care scheaună orbi căutând sursa existenței. Ce-ați crezut că faceți intrând într-un partid dintr-o țară care ține în echilibru întreaga lume? Rusia e o realitate brutală, nu o lume de experiențe pentru niște nihiliști smintiți, sau idealiști dezechilibrați.

– O, n-o să mă faci să cred că suntem blestemați, și că trebuie să încetăm să mai fim oameni pentru ca să se împlinească un blestem.. Ce valoare mai are acest echilibru al lumii, de care vorbești, dacă el se întemeiază pe tortura și uciderea fraților și surorilor noastre? Fiindcă familia, după tine, este și ea un inamic al revoluției și al Rusiei, mai periculos decât prietenia între oameni, pentru că e un nucleu unde gândurile libere nu se mai pot ascunde... Vei face ca soțul să se îndoiască de nevinovăția soției arestate și înjosite?

– Mă crezi mai puternic decât sunt, zise Stalin cu aceeași modestie didactică în glasul său gutural și explicativ. Să luăm un exemplu. Tovarășul Prostovițianov, care este cel mai puternic om din raionul Kozma (sau nu importă care alt raion) și care permite ca în piața orașului horticultorii să-i facă chipul lui de imbecil entuziast din flori,

care să fie zilnic îngrijite și udate de un om plătit din sudoarea tuturor, crezi că de la mine a învățat el să se poarte așa? Ce pot să-i fac eu ăstuia? Nimic! Mai mult, explică Stalin, plimbându-se la fel de didactic ca și când s-ar fi aflat într-o clasă de copii, practic eu nu am nici-un mijloc să-l împiedic să se poarte acolo ca un mic Dumnezeu. Aici, în fața mea și în congrese toți au o înfățișare acceptabilă, dar acolo se lasă zeificati.. Ce fel de ordine să dau? Un ordin dat pe față trebuie să fie expresia unei legi a societății noastre. Un astfel de ordin ar însemna că este expresia unei anomalii. Ori, care ar fi anomalia? Mă vezi pe mine că trăiesc ca un zeu? Casa noastră e modestă...

«O casă ascunsă ca un cuib de gangsteri, gândi Alilueva liniștită, în timp ce Stalin continua să se plimbe... În casa asta ferestrele sunt mici, nu pătrunde prin ele o rază de soare, când în realitate, o casă înaltă și frumoasă, care să aparțină poporului, un palat demn de puterea poporului și care să aparțină poporului, și în care să locuiască totdeauna cei aleși de el să fie conducători ar plăcea tuturor... Țarii au locuit în Kremlin, americanii au construit pentru președintele lor Casa Albă.. Tu ți-ai făcut o vizuină, ca să fii mai bine păzit...»

- Și într-o zi un dușman al revoluției ne dezvăluie la o anchetă că tovarășul Prostovițianov e de mult înhăitat cu troțchiștii și este arestat... Te întreb: ce îndoieli pot să aibă în privința asta nevasta și copiii lui?... Fireste, continuă Stalin contemplând parcă cu înțelegere drama familie. Prostovițianov, tatăl rămâne tată, soțul soț, dar și credința în cauza lui Lenin trebuie să rămână neștirbită...

- Bine, zice Alilueva, ai reușit să faci din troțchism o crimă politică și de stat, ca și când demult s-ar fi dovedit că Troțchi e un dușman al Rusiei și al revoluției și troțchismul o ideologie contrarevoluționară. În lupta ta pentru putere s-a putut înțelege că trebuia să recurgi la o astfel de excomunicare, deși Lenin a făcut revoluția cu ei, cu Troțchi, cu Zinoviev și Kamenev, în ciuda faptului că cei doi din urmă s-au comportat ca niște trădători în ajunul insurecției. Ei și? Trebuie să știi să treci peste ceea ce au în ei oamenii șovăitor și să le înțelegi căderile.

– Hm! făcu Stalin! Ai uitat că Troțchi, despre care Lenin știa ce portret îi făcuse acest menșevic într-o scrisoare, a fost de părere că Lenin trebuie să se prezinte la procesul pe care Kerenschi i-l pregătise? Îl crezi tot atât de inocent pe acest vulpoi? Ar fi dorit, în secret, ca Lenin să fie arestat și lichidat. Numai că Lenin nu s-a

prezentat la nici-un proces și bine a făcut. Dar iată unde duce teoria trecerii peste ceea ce au oamenii în ei șovăitor și decăzut. E o-ntâmplare că Lenin a fost inspirat și n-a căzut în cursă: nu e însă un procedeu corect. O lepădătură rămâne, în timp ce tu îl ierți, un dușman periculos. Și dacă ar fi vorba de bietele noastre persoane și de ambițiile noastre de putere, ai avea dreptate Ar fi mai bine să murim toți decât să ne petrecem viața în intrigi și înșelăciuni pe care ni le-am pregătit unii altora. Soarta însă ne-a urcat pe un val uriaș al istoriei și cine nu înțelege ce forțe sunt în joc, mai bine să piară. Troțchi a avut un destin glorios și un sfârșit aureolat. Asta nu înseamnă că vom îngădui ca troțchismul să aibă același destin. De aceea i-am distrus și îi vom distruge pe troțchiști peste tot unde îi vom descoperi, și pe ei și pe simpatizanții lor. Nu putem proceda altfel. Să nu uiți. La o țară ca Rusia, nu sunt permise decât evenimentele lungi .. Pasul ei e mare, mișcările ei trebuie să fie lente... Uriașul trebuie să respire rar și regulat, gâfâiala lui ar produce în lume tulburări care i-ar fi fatale. Troțchi era un isteric care tocmai asta ar fi vrut, să facă din Rusia o trambulină...

De aceea l-ai înșelat tu în privința datei înmormântării lui Lenin, ca să nu fie de față, să stea mai departe în Caucaz, la soare, în timp ce Lenin murea și era îngropat în iarna Moscovei, zise Alilueva, care în tot timpul cât Stalin vorbise nu se gândise decât cum să-i spună aceste cuvinte al căror adevăr o scârbea... Ca să poți să-ți ții ridicolul tău jurământ te-ai pretat la o astfel de înșelăciune de mic intrigant...

– Ridicol jurământul meu? De ce ridicol? tresări Stalin, și îndată corpul lui înțepeni, se făcu rigid. Alilueva nu se obișnuise încă cu gândul că acest om pe care îl primise în patul ei și căruia îi făcuse și copii, nu mai era de mult bărbatul ei, ci stăpânul Rusiei și că asemeni vechilor țari o putea ucide într-o astfel de clipă în care ura ei pentru el țâșnise împreună cu disprețul!... Stalin disprețuit?

O înjurătură grosolană pe care Stalin o rosti în clipa următoare la adresa ei sparse această clipă încărcată de primejdie de moarte pentru tânăra femeie. Ochii ei însă continuau să ardă și nu-l slăbeau .. Îl ascultase, dar ca toate femeile, nu-l auzise și nu-l înțelese. O chinuia un singur gând de câtva timp. Că acest om, care îi arestase cea mai bună prietenă, nevinovată, vroia nu să conducă Rusia, ci s-o

stăpânească, nu să-i conducă pe oameni așa cum sunt, spre un țel, ci să-i modifice ca să-i supună voinței lui... Asta o revolta însă până în adâncul sufletului... Nici țarii cei mai crunți și mai barbari, gândea ea în clipa aceea, nu-și propuseseră astfel de scopuri, poporul avea o credință în Dumnezeu, care era și a țarului și în care el nu se amesteca... Rusia nu mai avea sufletul din acele secole, se prăbușise sub loviturile revoluției și acum își căuta unul nou... Trebuia lăsată să și-l găsească... Dar iată că venise acest om sumbru, care vroia s-o împiedice să se salveze... Fiindcă de ce ar mai trăi un popor fără suflet? se întreba Alilueva. Cât ar mai putea, cu sufletul mort, să-și supraviețuiască lui însuși pe acest pământ? Și această primejdie fatală și îndepărtată n-o vedea acest orb, care vorbea de soarta Rusiei și își justifica represiunile, care sunt un atentat tocmai la sufletul acestui popor, prin pericolele imediate care ne-ar pândi și care sunt reale, dar nu implacabile...

Eu înțeleg că iubești Rusia, zise ea potolindu-și vocea, ca orice femeie care a depășit măsura înfruntându-și bărbatul și își pleacă astfel fruntea. Dar adu-ți aminte ce a vrut tatăl tău să te facă, preot, și ce-ai ajuns, revoluționar și conducător al Rusiei. De ce nu te-ai supus autorității tatălui? Fiindcă ai simțit o chemare. Poți să-ți imaginezi dacă ai lăsa Rusia în pace ce chemare și-ar urma și ce destin ar avea în lume găsind și urmând această chemare care nu poate fi încă numită, dar care ar fi sublimă?

– Prin urmare, să renunțăm la revoluție și să lăsăm Rusia în mâinile nepmanilor și chiaburilor? Am lăsat-o... Lenin a încercat asta, conchise Stalin, devenind metodic la glasul său gutural. Și, ce chemare ai citit tu în stele în acei ani că răsare la orizontul Rusiei?

– Ai spus singur că evenimentele ei sunt lungi... Era prea timpuriu ca să descifrăm ceva...

Bun, și ce moștenire să lăsăm urmașilor? O grădină imensă, plină de bălării și ici-colo și câteva flori rătăcite și înăbușite?... Nu, Nadejda, n-ar fi corect din partea noastră să ne lăsăm în voia soartei, în timp ce partidul lui Lenin s-ar disolva în masă și am fi măturați de pe scena istoriei de un mic partid agrar și pravoslavnic, care ar readuce capitalismul în Rusia, cu tot cortegiul lui de fărădelegi. Avem credința în partidul lui Lenin și ea ne ajunge pentru multă vreme. Partidul e chemarea noastră, și tocmai de aceea jurământul meu e un adevărat decalog care încă nu e înțeles bine... Dar nu ne-am numi comuniști dacă n-am avea răbdare și n-am lupta până la cea din urmă picătură de sânge ca să ne facem înțelese idealurile noastre.

Stalin tăcu.

Îi trecuse furia. Se uita cu pipa în gură pe fereastră, visător, dar nu drept prin ea, ci dintr-un colț, piezis, pufăind calm și atotputernic, ca și când ar fi contemplat de-acolo Rusia, pe care n-o vedea, decât cu ochiul minții pe ale cărei drumuri nu ieșea decât foarte rar și atunci ca s-o părăsească repede și să se urce pe un vapor (bine păzit, întesat de garda sa de georgieni credincioși), ale cărei pământuri le călcase destul în exilurile sale, cu piciorul, când paznicul țarului se purtase cu el mai blând decât se purta el acum cu cei care nu înțelegeau să se supună voinței lui...

Ce vroiau să facă, în fond, cu această voință proprie? Să facă pe prințișorii prin republicile sau raioanele lor? Ce vină are el, Stalin, că din adâncurile lui, poporul scotea la iveală astfel de oameni? Poporul însă nu e nici el vinovat... El nu e niciodată vinovat... Trebuiesc trimiși, succesiv, toți acești escroci care profită de naivitatea lui, undeva prin ținuturile înghețate și aruncați în ocean... La strâmtoarea Bering... Până când adevărații reprezentanți ai poporului, cei buni și cei devotați vor primeni întreg partidul și vor fi toți strânși în jurul lui, al lui Stalin, ca o singură voință și ca un singur om și vor realiza idealurile întregii umanități, aici în Rusia întâi și apoi și în restul lumii... Cum să nu te apuce furia cea mai sălbatică, când tu vrei să fii cel mai bun, iar prietenii soției te vorbesc de rău pe la colțuri și îi fac vizite soției tale și șușotesc că Iosif se crede țarul Rusiei și chicotesc ca și când asta ar fi ceva de râs, ca un Djugașvilli oarecare din Georgia să ajungă să se compare cu un Ivan I sau Pavel al II-lea?

Ce nămol a răscolit revoluția noastră? Nimeni nu mai crede în nimic? Vă credeți toți tari și totodată râdeți de cel care l-a executat pe țar... Și în acest timp biata femeie a Rusiei n-are cu ce se încălzi iarna și trudește cu copiii ei mici, (în timp ce bărbatul beat zace după cuptor), să scoată turba din pământul Rusiei, să nu piară înghețată de ger!... Iar alături, în Siberia, marile păduri se consumă singure ca în era terțiară... în timp ce marii aventurieri ai lumii au și cucerit un continent pe care l-au numit «lumea nouă» și care a și devenit, pentru toți oropsiții, un vis: ...America, America... Până și Dostoievschi crede

că pentru Mitia Karamazov numai America e țara în care sufletul său bântuit de pasiuni e pământul făgăduinței. Așa este... acolo nimeni nu și-a învelit niciodată casa cu pământ... care-apoi, când plouă, începe să curgă pe la streșini... Să vezi pe fereastră cum plouă și curge cu noroi... Numai la noi, în Rusia, a fost și este încă cu putință acest lucru.. În timp ce Zinoviev... Buharin... Kamenev... Troțchi...

Stalin se cutremură din visare și murmură o înjurătură nouă. Cineva însă îl privea cu niște ochi rotunzi, ieșiți din orbite.

– Nadejdea, murmură el, n-ai plecat?

Și se apropie de soția lui și avu un gest de tandrețe abia schițat.

– Nu, n-am plecat, zise ea îndărătnică.

– Bine, nu-i nimic, stai. O să dau ordin ca prietena ta să fie eliberată. .

– De unde ai tu dreptul să dai ordine unor oameni să închidă pe alți oameni și apoi tot tu să le dai ordine să fie eliberați?...

O să pun o vorbă bună, rectifică Stalin...

– Și dacă altcineva ar putea pune o vorbă bună să fii arestat tu și să se discute apoi dacă să ți să dea drumul sau să fii trimis în ținuturile înghețate?

Stalin trase gânditor din pipă. Asta era un mod tipic femeiesc de a discuta. Cine a spus că vreodată speța umană a fost condusă de femei?... Cum? «Aș fi curios să citesc un studiu bun despre această chestiune», reflectă el.

– Cineva a murit lângă mine și eu nu mi-am dat seama, strigă Alilueva. Asta era bărbatul meu! Era un om bolnav, un adevărat bărbat! Se suia pe trenuri și jefuia visteriile țariste ca să predea apoi toți banii, până la o copeică, partidului. Viața lui nu conta. Din vagonul din care arunca saci pe traverse, se arunca el însuși în urma lor și era atât de agil încât trenul trecea peste el mai lent decât repeziciunea cu care se arunca el dedesubt prin scândura scoasă. Aruncă un câine care are reflexele mai rapide ca ale omului printr-o astfel de gaură. Va muri în aceeași secundă... Iosif însă era ghidat de o credință care făcea din ființa lui ceva supranatural. Un tâmpit a luat o dată acești bani și i-a pitit într-o sobă, iar alt tâmpit a venit în urma lui și a aprins focul. . A venit însă Iosif... Koba a văzut ce se întâmplă cu cei doi idioți ce au făcut și a vârât mâna în flăcări până la umăr și a scos de acolo sacul cu banii încă intacți...

– Da, da, o întrerupse Stalin cu vocea sa groasă, cu accent puternic georgian, ca să aibă Troțchi ce cheltui în străinătate, în Elveția și chiar în America .. Lenin cu marele său geniu a înțeles cine era Koba și ce făcea el pentru partid și la Tamerfors i-a arătat multă prietenie, ca unui adevărat revoluționar...

– În timp ce pe ceilalți nu i-ai iertat niciodată că te-au disprețuit, deși îți puneai viața în pericol ca să le faci rost de bani... Crezi că nu-ți cunosc ranchiunele? Când m-am îndrăgostit de tine nu le aveai...

Au avut ei grijă să mă facă să înțeleg că trebuie să le am. Nu le-am avut.. Dar am reținut că doreau să le am, ca să mă poată disprețui. Dacă măcar pe Lenin l-ar fi cruțat de intrigile și invidia lor. Trebuie să știi, mă gândesc totdeauna la Lenin când îi pedepsesc. În numele lui Lenin iau hotărârile pe care le iau, oricât ar fi ele de necruțătoare. Fiindcă îmi spun: și dacă ar fi Lenin, ce-ar face acești ticăloși? Același lucru. N-ar fi corect, Nadejdea, să nu fii de părerea mea.

Alilueva ieși. Era posomorâtă, dar frumosul ei chip tânăr era mai îmblânzit. Dacă el își corecta greșelile, totul nu era pierdut. Spusese că va da ordin ca prietena sa să fie eliberată. În pragul micului ei apartament, din aripa stângă a clădirii o văzu pe fetița ei.

– Ce e Svetlana? Ce s-a întâmplat? Ce aștepți tu aici?

Răspunsul însă nu veni și mama înțelese din expresia îngrijorată a fetiței că e cineva înăuntru.

Era soția fratelui ei, care când o văzu își împreună mâinile ca în fața Fecioarei și cuprinsă de o disperare nemărginită, care n-avea parcă scăpare nici în moarte, începu să-i spună că bărbatul ei a fost arestat și nu știe nimic despre el... E mort, trăiește, e torturat să spună ce nu știe pentru ca alții să fie ridicați.. Alilueva se întoarse și intră în odaia unde stătuse mai înainte cu soțul ei.

– De ce, zise ea, cu un glas înghețat, l-ai arestat pe fratele meu...

Stalin tăcea.

– N-am să te cred acum că o să dai drumul la cineva nici măcar să fie înmormântat... Ce ți-a făcut fratele meu?

«Or trebuie să-i spun, gândi Stalin, că oamenii aceia trebuie să aibă sentimentul că nimeni nu e cruțat, nici măcar cumnatul lui Stalin, dacă e un dușman al poporului... În felul ăsta vor lucra fără bănuieli că într-o zi s-ar putea să fie toți lichidați, vor fi toți credincioși»

– Fratele tău ar trebui, Nadejdea, să-și țină gura, zise Stalin. Cât o să-l rabd? Nu-i pot opri pe oamenii aceia să și facă datoria. Într-o zi s-ar putea să vie chiar peste mine și să-mi ia un interogatoriu. Ce pot să le fac?

Era parcă o rugăminte în glasul lui Stalin, avea o voce de o stranie blândețe. Tânăra femeie îl privea cu toată puterea sufletului adunată în ochii ei care scânteiau de ură:

– Vasăzică în timp ce îmi promiți eliberarea prietenei, nu-mi spui nimic de arestarea fratelui meu...

– Nici eu n-am știut, răspunse Stalin. Îmi dau seama că cineva pe-acolo a întrecut măsura.

Se înțelegea însă din glasul lui că știuse. Nu prea se grăbea, acum că aflase, să dea imediat un ordin care să-l pună în libertate pe cel nevinovat.

– Așa este, murmură Alilueva foarte palidă. Într-o zi s-ar putea să vină peste tine și să te ia și pe tine. Dacă n-o să-i lichidezi pe toți la timp. O să-i lichidezi, sunt sigură. Și ca să poți face asta nu trebuie să le trezești bănuielile și atunci le dai pe mână pe cumnatul tău... Acum înțeleg... Fii blestemat...

Stalin tuși și își drese glasul. O înjurătură groaznică se auzi apoi în clipa următoare bolborosind din gâtul lui.

– Ieși afară, rosti el cu vocea sa joasă, clătinându-se când pe un picior, când pe celălalt. Ieși afară!

Și o înjură din nou, cu o furie cumplită. Alilueva ieși. Stalin se duse la telefon și ridică receptorul. Formă un număr

– *Sdrasti*, Sviatoslav Mihailovici... Vino imediat, cu Kliment Efremovici și cu Kaganovici.

Stalin închise. Începu să se plimbe cu pipa în mână, reflectând. Îi era sete și nu-i plăcea să bea niciodată singur. Nadejdea detesta băutura și iată că trebuie să-i cheme pe alții, fie pe Molotov cu Voroșilov, fie pe Kaganovici cu... ca să mănânce și să bea zdravăn.

Stalin tresărise. Din odaia soției lui se auzise ceva, un zgomot ciudat... Ieși repede și intră în apartamentul ei. Alilueva zăcea pe pat cu tâmpla sfărâmată... Un pistol îi căzuse din mâna care îl arăta totuși pe podea cu un gest prăbușit. Se împușcase fără greș, în timp ce dincolo o aștepta cumnata ei și fetița mică, Svetlana...“

După apariția romanului, conducerea Editurii Cartea Românească dorea să pregătească sărbătorirea directorului cu prilejul împlinirii vârstei de 55 de ani – în 1977 – și o idee generoasă era să fie realizat un bust al scriitorului. În acest scop, au fost solicitați sculptorii Milița Petrașcu și Oscar Han. Cu prilejul discuțiilor ce au avut loc, în acest sens, între Mihai Gafița și Milița Petrașcu, pe care le-am facilitat, s-a abordat și problema romanului *Delirul* (Milița Petrașcu îl cunoscuse personal pe Lenin și îi făcuse bustul) în care „nu a încăput un capitol important despre Stalin“. Atunci redactorul-șef al editurii a menționat că acest capitol va fi plasat de scriitor, când va fi un moment prielnic, în *Delirul II*, și anume „după ce se mai trec interpretările ce s-au dat la Moscova“.

Atunci nu se știa, ceea ce între timp aveam să aflu, că articolul din *Literaturnaia gazeta* a fost comandat unuia dintre cei mai de seamă cunoscători ai literaturii române, cu un rol important în traducerea și comentarea ei în limba rusă: Teodosie Vidrașcu, ascuns, desigur, sub un pseudonim (K. Savin). Era o personalitate cunoscută, autor al unor micromonografii despre Gheorghe Gheorghiu-Dej, Petru Groza și chiar despre Tudor Arghezi. Avea funcția de secretar general al revistei internaționale *Novîi Mir* și era membru în conducerea Asociației de prietenie sovieto-române. El a fost împins să scrie împotriva romanului *Delirul*, insistând asupra prezenței în cuprinsul acestuia a mareșalului Ion Antonescu, un *dușman* al Uniunii Sovietice. Articolul l-a mâhnit profund pe Marin Preda, deși nu știa de implicarea în scrierea acestuia a lui Teodosie Vidrașcu, pe care îl cunoscuse la Moscova.

Dacă fără capitolul despre *Delirul lui Stalin*, cum l-am intitulat noi, au existat asemenea proteste, până la amestecul consulului sovietic interesat îndeosebi de posibila referire la Pactul Ribbentrop–Molotov (chestiune cunoscută de Marin Preda prin Pan Halippa și Eugen Bantea), ce s-ar fi întâmplat

atunci când această „reconstituire" ar fi apărut în volumul II al romanului?

Cum precizam, nu s-a găsit, cel puțin până acum, nici un proiect privind conținutul sau structura romanului *Delirul II*. Cu toate acestea, atmosfera unor fragmente descoperite ne conduc spre noua carte. Mai întâi, este vorba de narațiunea *Dezarmarea*, o sinteză grăitoare despre starea de spirit a armatei române din partea de sud a țării, adică tocmai din zona de obârșie a romancierului. *Delirul I* și *II* trebuiau să fie două dintre romanele tetralogiei *Comedia țărănească*, deschisă cu *Moromeții I* și încheiată cu *Moromeții II*, prin care s-ar fi realizat năzuința scriitorului de a evoca viața românească pe fundalul unei istorii sociale și morale cuprinzând aproape o jumătate de veac. Grea misiune scriitoricească pe care, anterior lui, doar Sadoveanu a biruit-o în literatura noastră.

Nu întâmplător acest capitol, *Dezarmarea*, este plasat într-o zonă de destin al *Moromeților*, apropiind *Delirul II* de *Moromeții II* și oferindu-i astfel acel cheag conceptual cu care a debutat întreaga tetralogie.

Convins de toate acestea, adăugând că scriitorul nu se referă la includerea fragmentului în alt loc și nici nu-l publică de sine stătător, îl tipărim aici ca parte care se potrivește mai sigur *Delirului II*. Așa cum, este posibil ca în acest roman să fi fost incluse și alte povestiri de război ca: *Peste întâmplările unei dimineți de război* și mai ales *Albastra zare a morții*, nuvela care a cunoscut cele mai profunde modificări trecând prin *Povestea unui comandant de tun*, *Povestea unui artilerist*, *O oră din august*, toate pregătind scenariul cinematografic *Porțile albastre ale orașului*. După numeroase semne și aceasta ar fi putut fi inclusă în *Delirul II*. Dar scriitorul o încadrează în volumul de nuvele *Întâlnirea din Pământuri*, ediția revăzută din 1973.

Dezarmarea, manuscris de 24 pagini, față-verso, purtând semnătura pe prima pagină, în stânga sus, și pe ultima pagină,

este datat: *„25 iun. '64"*, ceea ce atestă afirmația scriitorului că era interesat de *Delirul* încă de la începutul anilor 60. Mai apoi narațiunea este dactilografiată dându-i se titlul *Lupte în august. Povestire de Marin Preda*, fără modificări față de manuscris, dovedind astfel interesul autorului față de această scriere:

DEZARMAREA

„Cine a spus că un ofițer superior din corpul meu de armată a căzut prizonier? Uite-l aci, de față! Raportați, domnule colonel! Presupun că aveți tot interesul să ne explicați cu claritate cum au decurs evenimentele în zona diviziei pe care o comandați și să ne arătați amănunțit împrejurările care v-au determinat să acționați atât de diferit de cum vi s-a ordonat. După câte am înțeles eu din raportul maiorului Caragea, nu numai că nu vă considerați responsabil de felul cum v-ați comportat în situație, ci ne învinuiți chiar și pe noi cei de aici, de la Corpul 2 Teritorial, pe mine, pe colonelul Chirescu, pe maiorul Popescu de la Marele Stat Major...

– Domnule general, permiteți să raportez? rosti atunci colonelul, cu un rictus bizar, ca și când gura lui ar fi fost din lemn și cuvintele ar fi ieșit din această gură cu o imensă și clămpănită dificultate.

Dar generalul nu permise.

Se petrec evenimente capitale, colonele Bașta, și cea mai mică greșeală îl aruncă pe un militar acolo unde nu dorește să fie și de aceea el nu are decât o singură cale care să-l justifice: să execute ordinele și să apere țara. În acest sens să-mi raportezi. Raportează prin urmare: Ai fost la mine în seara zilei de 24 August, la orele unsprezece, zise generalul de astă dată cu o voce profund liniștită și măsurată, după care se opri și cu un semn al bărbiei completă restul: asta e începutul, dă-i drumul.

– Domnule general, zise colonelul, conform ordinului dumneavoastră m-am deplasat la Giurgiu în dimineața zilei de 25 august. Am luat imediat legătura cu domnul general Petrescu, prefectul județului, și cu comandanții militari din zona orașului, în vederea măsurilor de întreprins față de trupele germane din localitate. Așa cum ați

ordonat, am stabilit, în deplin secret, dispozitivul de luptă al unităților noastre și am luat legătura cu Centrul de Instrucție Mihai Bravu, hotărând ca ei să sosească la Giurgiu în cursul nopții. Înainte de a vă raporta cum au decurs evenimentele, permiteți-mi să vă aduc la cunoștință cum am înțeles eu să întocmesc ordinea de bătaie, lucru foarte important, după cum o să vă convingeți, datorită faptului că se află în strânsă legătură cu cele întâmplate ulterior. Domnule general, am numit comandant al unităților de infanterie din garnizoană pe colonelul Pavel Vasile, comandantul cercului teritorial. Am numit...

– Știu, îl întrerupse brusc și rece generalul, treci la relatarea evenimentelor.

– Domnule general, la ora treisprezece am luat legătura cu doi căpitani germani, dintre care unul era...

– Scuză mă că te întrerup, domnule colonel, zise generalul, dar am absolută nevoie să mi se raporteze cu cea mai mare exactitate cronologia ordinelor primite și a celor date în folosirea exactă a timpului dvs. De ce, de pildă, sosind la Giurgiu la orele șapte dimineața, nu ați trecut imediat la executarea misiunii pe care v-o încredințasem, așa cum au făcut toate garnizoanele din raza Corpului 2 Teritorial? Dumneata știi, de pildă, domnule colonel, că Regimentul 3 Grăniceri a acționat împotriva trupelor germane în chiar noaptea de 23, îndată ce a auzit prin radio ordinul către armată? Evenimentele nu sunt atât de complicate, încât să nu înțelegi sensul unui astfel de ordin. De ce abia la ora 13 ați luat contact cu trupele germane?

– Domnule general, răspunse colonelul, nu înțeleg sensul acestei întrebări.

– Am să vă explic, zise generalul. Din pricină că executarea ordinului dat de mine întârzie, Marele Stat Major al Armatei s-a alarmat și ne cerea nouă aci, Corpului 2 Teritorial, din oră în oră, rapoarte asupra situației garnizoanei și portului Giurgiu. Acum înțelegeți?

– Domnule general, îmi permiteți să raportez? zise colonelul netulburat.

Și tăcu, așteptând încuviințarea pe care însă n-o primi.

– Fiecare frază a dumneavoastră necesită explicații pe care vă rog să mi le dați pe scurt. Sunt nedumerit! Pentru ce ați stabilit ca artileria

de la Centrul de Instrucție Mihai Bravu să sosească în timpul nopții, când ordinul meu era să vă folosiți de ea de urgență?

Colonelul tot nu răspunse.

– Și de ce, continuă generalul, ați numit comandant al unității de infanterie din garnizoană pe colonelul Pavel, un ofițer fără experiență de front?

Cum colonelul tăcea mereu, șeful Statului Major al Corpului de armată, care era și el de față, răspunse el în locul acestuia.

– Colonelul Pavel era cel mai mare în grad, explică el. Domnul colonel Bașta a respectat regulamentul când l-a numit pe el comandant al unității din garnizoană.

– Domnul colonel Bașta e el însuși comandant de divizie împotriva regulamentului, replică imediat comandantul corpului de armată. Și bine a făcut Marele Stat Major că a încredințat comanda unei divizii unui colonel ca el, deși ar fi găsit, dacă ar fi socotit necesar, destui generali, cărora să le-o încredințeze. Și nu înțeleg de ce el, la rândul lui, n-a urmat aceeași orientare și să-și fi dat seama că, în situația dată, nu un colonel de cerc teritorial era cel mai indicat să ia comanda unităților, deși era cel mai mare în grad în garnizoana respectivă.

Urmă iarăși o tăcere, care nu dură decât câteva clipe. În biroul postului de comandă al corpului de armată țârâi telefonul, generalul îl ridică și se auzi aproape distinct vocea celui care vorbea.

– Asigurați vă dacă într-adevăr e vorba și de vase-spital și nu cumva vi se întinde o cursă ca să poată debarca pe malul nostru, zise generalul. Apoi adăugă, după câteva clipe: Trageți cu artileria și așteptați. Dacă vi se răspunde cu foc, scufundați-le. Raportați orice modificare a situației.

Închise apoi telefonul și se adresă colonelului Bașta.

– Presupun că relatarea evenimentelor pe care o s-o faceți o să dea un răspuns și la întrebările mele, domnule colonel.

– Domnule general, îmi permiteți să raportez!

– Raportați.

– La ora 13 am luat legătura cu doi căpitani germani, dintre care unul era comandant al trupelor germane din garnizoană, căpitanul Speck, începu colonelul exact de la locul unde fusese întrerupt, ca și când n-ar fi auzit schimbul de cuvinte dintre comandant și șeful său de stat major și ca și când ceea ce spuseseră ei nici nu l-ar fi privit.

Întâlnirea a avut loc în prezența domnului prefect și le-am pus în vedere că trebuie să depună armamentul, munițiile și mașinile. Nu am ajuns la nici o înțelegere

Generalul îl întrerupse iar, de astă dată fără cuvinte însă, numai cu o privire pe care o răsuci lent și cu hotărâre asupra ofițerului și cu un abia perceptibil joc al degetelor lui mari și vânoase pe biroul de stejar. «Auzi ce zice, parcă spunea, parcă i-aș fi dat eu vreun ordin în acest sens.» Se uită la șeful său de stat major și-l luă martor al ciudățeniei.

- Ce ordine am dat eu, Chirescu e?

Și îl arătă pe raportor cu privirea, ca și când acestuia îi pusese el întrebarea.

Nu vrea să răspundă! Mare drăcovenie! Exclamă el fără urmă de surâs pe chipul său vânăt de atâtea rasuri până la sânge pe care le suportase înaintea miilor de adunări de trupe pe care le trecuse în revistă. Continuați colonele! Poate că o să răspundeți implicit?

Colonelul Bașta, care ascultase foarte atent și pe chipul căruia nu trecu nici măcar umbra unei intenții de a da curs întrebării generalului, deschise gura cu un rictus parcă implacabil și continuă de unde fusese întrerupt:

Nu am ajuns la nici o înțelegere, dânșii spunând că s-ar găsi într-o situație foarte grea. .

Care dânșii? întrebă generalul răbdător și nici el nu mai dădu nic un semn că ar mai avea intenția să-și exprime cauza mai adâncă a acestei răbdări pe care și-o impunea.

Prevăzând tăcerea colonelului, șeful de stat major răspunse iarăși în locul lui:

– E vorba de cei doi căpitani nemț. pe care domnul colonel Bașta i-a chemat în biroul prefectului.

– Aha! făcu generalul parcă dezamăgit și celălalt continuă:

- ...Dânșii spunând că s-ar găsi într-o situație grea dacă ar fi dezarmați A rămas ca după-amiază să-și adune ofițerii și să discute împreună asupra acestei chestiuni. Am stabilit însă că ofițerii germani pot circula cu revolvere, iar trupa fără arme, până seara, când urma să ne întâlnim din nou. La ora douăzeci...

Telefonul țârâi din nou și funcționa așa de bine încât cei doi ofițeri din încăpere, șeful de stat major al corpului și comandantul de divizie, auziră cuvânt cu cuvânt ceea ce se spunea:

Am onoarea, domnule general, raportează locotenent-colonelul Demetrian, batalionul 2 administrativ Domnule general, suntem în imposibilitate de a executa ordinul dat azi de dumneavoastră direct.

– Motivul?

Avem 5 brutării de campanie care coc 50.000 de pâini zilnic; avem în primire depozitele de subzistență care hrănesc peste 400.000 de oameni; avem în subzistență trupele operative din jurul Bucureștiului; avem de luat în primire aproape tot timpul depozite germane de subzistență părăsite, carne, conserve și nu avem oameni de pază pentru ele; mai ales în aceste vremuri, domnule general, când...

– Bine, îl întrerupse generalul. Atunci executați numai ordinul cu privire la dosirea depozitelor de subzistență; executați operațiunea în timpul nopții în cel mai mare secret. Nu știm cu precizie ce evenimente vor mai surveni și nu ne putem permite luxul să riscăm să rămână armata țării fără hrană.

De la celălalt capăt al firului se repetă ordinul și se pronunță formula de salut. Generalul închise, dar abia atinse receptorul furca și telefonul sună din nou în timp ce în birou se prezenta un ofițer cu o notă telefonică.

– Conformați-vă ordinului Marelui Stat Major, zise generalul calm, vi l-am trimis în copie chiar acum un ceas... Da, se referă special la aceste formațiuni patriotice!

– La ordinul dumneavoastră, domnule general, zise ofițerul cu nota telefonică în mână, garnizoana Oltenița raportează. Vasele germane s-au oprit la somația tirului de artilerie, sunt trei convoaie mari, în total 104 vase germane. Natura navelor este următoarea: sunt 4 vase de transport de tonaj mare înarmate cu 3 tunuri, mitraliere și 2 tunuri antiaeriene, 27 șalupe înarmate cu mitraliere, 21 poduri plutitoare cu motor, înarmate cu tunuri și încărcate cu material, însoțite de trupă în număr mic și de civili 23 pontoane cu motor, înarmate cu tunuri și mitraliere, 2 bacuri cu motor încărcate cu materiale și mașini, 3 remorchere, 5 șlepuri încărcate și 3 șlepuri spital cu răniți. Convoiul e comandat de un amiral și de un colonel. Nemții

cer să le primim răniții, nu au medici și hrana necesară. Raportează maiorul Roman.

Colonel Chirescu, zise comandantul corpului.

Domnule general, răspunse ofițerul, ridicându-se de pe scaun.

– Ordin garnizoanei Oltenița și garnizoanei Giurgiu. Convoiul de vase germane să nu fie lăsat să treacă. Se va cere amiralului să se predea, iar în caz de rezistență, se angajează lupta. Raportează telefonic Marelui Stat Major.

Colonelul Chirescu și ofițerul care intrase mai înainte ieșiră. În birou rămase doar comandantul corpului și colonelul comandant de divizie.

– Continuați, zise generalul.

– La orele douăzeci au venit din nou cei doi căpitani germani și ne-au comunicat rezultatul consfătuirii lor cu...

Dar colonelul fu din nou întrerupt, de astă dată însă de târâitul unui telefon special, care suna parcă mai gros și cu intermitențe violente, ca și când s-ar fi dat alarma. Generalul răspunse după ce din primele secunde își dădu seama a cui era glasul.

– Am onoarea, domnule general-șef, zise el. Desigur, domnul general-șef o am chiar în față... Domnule general-șef, rosti generalul citind o hârtie care se afla la vedere chiar sub cristalul biroului său, în zona Corpului 2 Teritorial, de la 24 august și până astăzi 28, au fost dezarmați și luați prizonieri... Doriți pe grade sau total? Domnule general, trupă circa 600 de soldați germani, ofițeri 173, subofițeri 207, civili 319, femei 50, vlasoviști 319, și un general... Generalul Bur Hardd... Da, o să vă raportez imediat, domnule general-șef... Da, pot să vă trimit Batalionul de instrucție, Pionieri de Gardă din Feleștoaca și Compania 3 Sanitară – Adămești... Domnule general-șef, formațiunea germană principală care intenționa să încercuiască Bucureștiul se mai menține?

Formațiunea a fost ea încercuită și lichidată și ce a mai scăpat din ea o să se reverse prin porumburile Corpului 2 Teritorial, domnule general, se auzi în birou prin receptorul puternic răspunsul generalului-șef; vor căuta să scape spre Oltenița, Călărași și Giurgiu...

După care nu se mai auzi nimic, generalul din birou notă un ordin păstrând receptorul la ureche, apoi rosti formula de salut, închise și apăsă pe sonerie. Se prezentă un ofițer căruia generalul îi dădu acea notă și îi spuse și ce să facă cu ea.

Da, continuați domnule colonel, zise el apoi cu o voce mulțumită, ca și când până acum colonelul s-ar fi omorât continuând și generalul îl întrerupse doar ca să-i dea prilejul să se mai odihnească.

– La orele douăzeci, zise și colonelul cu un glas care, fără să confirme cele de mai sus, totuși, nu le infirma cu nimic, au venit din nou cei doi căpitani germani și ne-au comunicat rezultatul consfătuirii lor cu ofițerii în subordine, și anume că dânșii se roagă să-i lăsăm tot cu armamentul asupra lor, însă promit că vor părăsi dispozitivul de frontieră în aceeași noapte și se vor retrage la Rusciuc. V-am raportat situația la orele douăzeci și treizeci, spre aprobare. Dumneavoastră însă, nu ați aprobat. Era o situație de compromis, care se putea soluționa astfel, eliberând rapid garnizoana și portul Giurgiu fără pierderi. Ordinul dvs. inițial avea acest sens, să-i alungăm pe germani și să punem stăpânire pe toate garnizoanele și dacă acest lucru se putea obține în felul acesta era cu atât mai bine. Am hotărât deci să soluționez chestiunea uzând de acest compromis și am comunicat hotărârea mea și domnului prefect și maiorului Bratu, comandantul batalionului din garnizoană, precum și celor doi ofițeri germani. M-am gândit că mai bine să-mi expun situația mea decât să se verse sânge inutil și să se distrugă ceva din orașul Giurgiu. Între timp s-a anunțat sosirea unui maior din partea Marelui Stat Major, maiorul Popescu Niculaie, de la Secția a 2-a. Dânsul a sosit la ora unsprezece noaptea și le-a comunicat și el germanilor că trebuie să predea armele. Germanii au susținut același lucru, că sunt puși într-o situație grea și că ei promit să părăsească imediat orașul, dacă sunt lăsați să se retragă cu armamentul asupra lor. Discuțiile au durat până la miezul nopții, fără rezultat și atunci maiorul Popescu a căutat să ia legătura cu Marele Stat Major, ceea ce la ora aceea nu s-a putut, și pe urmă cu dumneavoastră, dar nu se auzea bine la telefon și atunci maiorul Popescu s-a hotărât să vă raporteze personal și s-a urcat pe motocicletă. I-am comunicat totuși maiorului punctul meu de vedere, și anume că chestiunea se poate rezolva mai bine aici și că o voi soluționa chiar în noaptea aceasta, lăsându-i pe germani să se retragă, mai ales că așa-zisele arme de care trebuiau dezarmați se reduceau la câteva sute de puști și zece-cincisprezece mitraliere, armamentul de artilerie

neluându-l cu ei. Această hotărâre a mea i-am comunicat-o maiorului, de față fiind și generalul Petrescu, prefectul județului. Iar efectivul german era de 600 soldați și ofițeri. În port se aflau la ora aceea două vase de război germane, înarmate cu tunuri și mitraliere. După plecarea maiorului Popescu la ora 1,30 noaptea, am trimis să-l cheme din nou pe căpitanul Speck să-i comunic această hotărâre a mea, în sensul că să lase aici minimum de armament și să plece în cursul nopții în Bulgaria. Ofițerul german a venit, însă cu întârziere, deoarece avusese o criză de nervi și m-a rugat să hotărâm a doua zi la ora șapte dimineața. În cursul nopții s-a petrecut însă un fapt nou: pe la orele cinci, cinci și jumătate, spre ziuă, au debarcat în port patru companii germane, circa patru sute de oameni în sprijinul celor din garnizoană și s-au instalat în dispozitiv de apărare între port și oraș.

– Vasăzică să reținem că domnul căpitan Speck are o criză de nervi și de unde până atunci se rugase să fie lăsat să treacă în Bulgaria, acum, când această rugăminte îi era satisfăcută, cerea să i se dea un răgaz până a doua zi dimineața ca să poată să primească întăriri.

La această întrerupere colonelul comandant de divizie tăcu pur și simplu și când reluă relatarea nu mai pronunță ca înainte formula: permiteți să raportez, semn al unei iritări ascunse, pe care însă și-o stăpânea bine.

– La orele șapte și treizeci dimineața sunt chemat la telefon de colonelul Chirescu și mi se comunică ordinul dumneavoastră că ați aprobat ca trupele germane să treacă în Bulgaria cu armele individuale.

Și colonelul pronunță această frază pe un ton incolor ca și când s-ar fi ferit anume să dea acestui fapt vreo semnificație. Se înțepenise în scaun să raporteze totul până la capăt, în ciuda faptului că era mereu întrerupt atât de generalul însuși, cât și de mesajele și apelurile pe care acesta le primea din afară. După expresia de hotărâre și de îndârjire cu care aștepta să treacă aceste întreruperi, cât și după tonul sigur cu care raporta, se putea deduce cu ușurință că nu numai că nu venise acolo ca acuzat, dar că era hotărât să acuze până la capăt și să obțină până la urmă deplină satisfacție, cu toate că din cele ce spunea era greu de bănuit cine putea fi cel acuzat. Era un ofițer foarte tânăr în raport mai ales cu funcția decât cu gradul său: nu părea să aibă mai mult de patruzeci de ani și avea deja comanda unei divizii. Când spusese că s-a gândit că era mai bine să-și expună situația lui decât să se verse

sânge inutil auzind acestea generalul dăduse iar semne de nerăbdare amestecate, de astă dată, într-un mod bizar cu semne de protest: nici vorbă de așa ceva, situația aceea a colonelului era greu să fie expusă (și nu se putea înțelege dacă această greutate consta în faptul că prestigiul ofițerului se baza pe meritele lui militare excepționale sau pe situația lui excepțională în ierarhie), iar pe de altă parte, nerăbdarea comandantului de armată sugera că în prezent ceva trebuie revizuit, nu știa nici el ce anume, dar trebuia urgent revizuit ceva și, în primul rând, de pildă, însăși ideea aceasta care îl determinase pe colonel să se prezinte aici și să raporteze cu o indignare rău ascunsă sub relatarea seacă și exactă de militar.

– Am aprobat ca nemții să treacă în Bulgaria cu armele individuale pentru că a venit la mine maiorul Popescu de la Marele Stat Major și mi-a raportat că dumneata nu ești de părere să treci la dezarmarea trupelor germane, răspunse generalul. Din asta am dedus că un ofițer atât de experimentat cum ești dumneata, colonele, consideră raportul de forțe în defavoarea garnizoanei și socotește soluția propusă de el maiorului Popescu drept cea mai bună. De aceea am și aprobat-o! Cu atât mai mare însă a fost surprinderea noastră și a Marelui Stat Major când ni s-a raportat câteva ore mai târziu de către maiorul Caragea că nemții au atacat orașul și că o companie de grăniceri, cu același colonel Bașta, sunt încercuiți în port și practic prizonieri. Faptul a fost verificat de noi, te-am căutat eu însumi și mi a răspuns la telefon chiar colonelul Pavel, comandantul garnizoanei: «Domnul colonel Bașta și maiorul Bratu, a zis el, au căzut prizonieri cu o companie de grăniceri». Ei, ce zici de asta? Mare drăcovenie, nu răspunde, exclamă generalul, adresându-se de astă dată nu șefului său de stat major, care ieșise, ci chiar colonelului, care nu răspundea și încă vorbindu i în șoaptă în mod confidențial, așa cum se consultă între ei în mod inutil marii șefi cu subalternii lor cărora însă uită sau se prefac că uită să le comunice până la cap gândirea lor.

– Permiteți să raportez, zise colonelul ca o mașină de vorbit, respingând tonul confidențial al generalului.

Colonelul Chirescu reintră și întrerupse, dând amănunte care complicau executarea ordinului cu privire la convoiul de vase germane oprit la intrarea în portul Oltenița. Pe vase, nemții luaseră de la Galați sau de la Brăila, sub amenințarea armelor, personal civil român,

timonieri, mecanici și marinari. Generalul se ridică liniștit în picioare. Avea o statură înaltă, picioare parcă până la umeri și cu anii (părea trecut de mult de șaizeci), devenise parcă general și fizicește, pe lângă statură avea o voce profundă și calmă de bas, iar mișcările îi erau lente și având totdeauna finalitate. Se ridicase ca să se uite pe hartă.

– Când... exclamă el, și, cu vocea lui adâncă și plină, proferă o înjurătură care păru, nu se știe de ce, să exprime parcă o stare a sa de spirit veselă, când... mă-sii au plecat vasele astea din Galați sau Brăila? În ce zi?. . Nu i-a oprit nimeni acolo? Colonelul Chirescu, zise el pe gânduri, să plece imediat la Oltenița maiorul Negruți și să-l someze pe acest amiral să se predea. Vezi că maiorul Negruți trebuie să fie încă la Chirnogi, telefonează-i! Să fie trimise la Giurgiu întăriri de artilerie grea, din Regimentul 2 Flămânda, cu ordin să termine cu circulația de vase germane pe Dunăre... Continuați, spuse el apoi adresându-se colonelului Bașta, întorcându-se înapoi în spatele biroului.

Având aprobarea dumneavoastră transmisă mie direct în ce privește trecerea trupelor germane în Bulgaria cu armamentul individual, am plecat în port împreună cu căpitanul Speck, eu să transmit maiorului Bratu, care se afla acolo cu o companie de grăniceri, deplinul nostru acord în ce privește modul de retragere al trupelor germane, iar el să transmită comandantului trupelor care debarcaseră în timpul nopții să părăsească imediat dispozitivul de luptă și să se retragă la Rusciuc. Restul trupelor germane din garnizoană, dat fiind faptul că aveau aici arhive și servicii civile și alte materiale de același ordin, stații de ascultare și unele depozite auxiliare, urma să se retragă în cursul zilei, după un program stabilit. După câtva timp căpitanul Speck se întoarce și îmi spune că dat fiind efectivul sporit al trupelor germane prin venirea celor patru companii, el nu mai este singurul care să decidă – ofițerul care comanda cele patru companii fiind tot un căpitan și spunând că un ordin de retragere el nu poate primi decât de la un colonel din Bulgaria – și că mă roagă să accept să plece pentru o oră la Rusciuc să raporteze acestui colonel. Am fost de acord și am rămas în port așteptând înapoierea căpitanului german Speck. Iată-mă deci, domnule general, în port, acolo unde am fost pe urmă căutat toată dimineața de către dumneavoastră și de către Marele Stat Major și n-am putut fi găsit, «prizonier», cum vi s-a raportat fără o prealabilă verificare a situației.

Ăsta e cursul evenimentelor așa cum îl văzusem și-l inițiasem eu, pe proprie răspundere, având în vedere atât ordinul către armată difuzat prin radio în noaptea de 23 spre 24, cât și ordinul dumneavoastră personal dat în seara zilei de 24. Aceste ordine, atât pentru mine, cât și pentru trupă, aveau sensul pe care îl are și în clipa de față toată lumea, că e pace și că n-o să mai moară nimeni nici pe front nici sub dărâmături. Dacă aș fi comandat o grupare de trupe care să nu controleze zone limitrofe, cât de interior, aș fi procedat și eu ca și ceilalți comandanți de unități de pe teritoriul țării și aș fi trecut de îndată la dezarmarea trupelor germane pe care le-aș fi întâlnit în obiectiv, dar fiind lângă Dunăre și într-un oraș important cum e Giurgiu, am întrevăzut posibilitatea unei executări a ordinului dumneavoastră și al Marelui Stat Major la sfârșitul căruia să raportez că în raza unităților mele inamicul nu ne-a pricinuit nici un fel de stricăciuni și că nu a căzut în luptă nici un ostaș și nici un ofițer. În drumul meu spre port am întâlnit oameni pe străzi, care ridicau brațele în sus și strigau: trăiască pacea! Maiorul Caragea, însă acest ofițer servil despre care dețin date că e comandantul de regiment cu cel mai mare număr de pedepse politice cerute și aplicate ostașilor pentru «bolșevism», acum că trupele rusești erau în ofensivă, trece peste ordinele mele și fără să-mi raporteze nimic, începe să se dedea la provocări la adresa soldaților și ofițerilor germani din localitate, acționând în vederea unei ciocniri cu orice preț să facă să fie uitat zelul său antibolșevic, servindu-se de aceiași soldați pe care mai înainte îi pedepsea. Și astfel am ajuns la punctul maxim de tensiune, fără ca mie să mi se raporteze imediat și în întregime acele evenimente care au dus la această tensiune. Unele din ele mi-au fost raportate abia ulterior. Era ora 9,30 în dimineața zilei de 26 august și între unitățile germane și române se deschise deodată focul. Ce se întâmplase? Cum de fuseseră nesocotite ordinele noastre, al meu și al căpitanului Speck? O să vă rog să-mi permiteți să mă întorc o clipă înapoi, ca să raportez un fapt important care s-a întâmplat în seara venirii mele la Giurgiu. V-am relatat că în aceeași dimineață a sosirii mele convocasem în biroul domnului prefect pe toți comandanții de unități din zona orașului, inclusiv pe maiorul Caragea, comandantul Regimentului 5 Dorobanți, căruia i-am încredințat misiunea de a păzi cu cele patru companii de recruți intrările și ieșirile din garnizoană. Așa se face că

el avea sub paza lui și ieșirea spre port, și anume podul și împrejurimile canalului Sfântul Gheorghe și ale căii ferate. Vă rog să rețineți acest amănunt. În seara aceleiași zile, pe la orele opt, în momentul când cu duceam tratative cu căpitanul Speck, maiorul Caragea, deși stabilisem că ofițerii germani au voie să circule prin oraș cu revolvere, iar trupa fără arme, totuși acest maior a dezarmat patru ofițeri și un pluton de soldați germani pe care i-a și arestat, ducându-i din spate cu baionetele scoase în văzul populației și băgându-i în închisoarea comenduirii pieței. Comandantul trupelor din garnizoana pe care îl numisem, colonelul Pavel, îmi raportează despre acest lucru și atunci îl chem pe maiorul Caragea la ordine. Maiorul Caragea se prezintă în biroul domnului prefect și raportează: Regimentul 5 Dorobanți, a cărui comandă o are, a primit ordin telefonic de la Corpul 2 Teritorial să treacă imediat la dezarmarea trupelor germane de la Giurgiu. L-am întrebat cine a dat acest ordin la Corpul 2 Teritorial și mi a răspuns: Domnul general comandant personal. I-am spus atunci ofițerului că același ordin l-a primit și Divizia a 4-a Infanterie, a cărei comandă o am și că îl invit pe maior să nu treacă la executarea ordinului primit direct de la domnul general comandant până ce eu însumi nu-i voi comunica momentul și procedeul potrivit. În consecință, ordon eliberarea celor opt militari germani arestați și îi atrag maiorului atenția să nu mai dea ordine trupelor din interiorul garnizoanei, a cărei comandă i-a fost încredințată nu lui ci colonelului Pavel. A doua zi dimineața (26 august), mă aflam, așa cum am raportat, în portul orașului, așteptând întoarcerea căpitanului Speck, care avea nevoie de împuternicire ca să decidă, dat fiind faptul că efectivul trupelor germane se ridicase acum la o mie și el nu mai era singurul care comanda. În timp ce așteptam, un sfert de oră după plecarea lui, mi se comunică telefonic din oraș de către domnul prefect că o unitate germană din garnizoană depune armele. Ce se petrece în oraș? După plecarea mea în port, dimineața împreună cu căpitanul Speck, la orele 7.30, maiorul Caragea, încălcându-și din nou atribuțiile, luase inițiativa și fără să-mi ceară aprobarea telefonică și fără măcar aprobarea colonelului Pavel care comanda infanteria din oraș, încercuise prin surprindere o companie germană care se îndrepta spre port și o dezarmase. Operațiunea a avut loc în apropierea podului, unde maiorul Caragea ocupase o poziție camuflată. După aceea, el dă drumul spre port acestei unități dezarmate, dar unul din ostași îi raportează că în apropiere sunt deja instalate din timpul nopții linii germane de trăgători, cele patru companii sosite și de care maiorul, ca un ofițer orb, nu avea cunoștință și atunci el ordonă unui ofițer să se ia după ei și să-i întoarcă îndărăt, spre a nu se uni cu ceilalți. Vă puteți imagina efectul acestei manevre ridicole, un ofițer român alergând gâfâind după o companie germană, în preajma liniilor de luptă, s-o întoarcă îndărăt. La ora nouă, același ofițer care fusese trimis să-i aducă pe germani înapoi, după ce îmi raportează incidentul de mai sus, continuă raportul telefonic, spunând că un nou pluton german dezarmat e în oraș, tot din ordinul maiorului Caragea, încărcat în două camioane, fusese oprit pe baza aceluiași ordin, spre a nu se uni cu trăgătorii din port. I-am ordonat sa le dea drumul. La ora nouă și douăzeci și cinci, o altă unitate germană din oraș, de astă dată o grupă înarmată precedată de un turism și o motocicletă, a fost din nou oprită din ordinul maiorului Caragea, în apropierea podului după canalul Sfântul Gheorghe. A urmat o discuție, ofițerul german își ieșise din minți și a început să urle, a scos pistolul și a început să amenințe. Ofițerul român m-a căutat în port să-mi raporteze, dar firele telefonice fuseseră tăiate cu portul de către trăgătorii germani și atunci a fost executat ordinul maiorului Caragea, pe care ofițerul de dorobanți mi l-a raportat ulterior textual. «Domnule maior, a raportat el telefonic maiorului Caragea, nemții nu vor să se predea și ofițerul german din mașină a scos pistolul și răcnește ca un nebun». «Împușcă-l, f... mama lui și împușcați-i și pe ceilalți dacă nu se predau», a ordonat acest maior. Ofițerul, neputând lua contact cu mine, a executat ordinul. Comanda o grupă cu o mitralieră camuflată, în preajma podului. S-a retras din fața ofițerului german smintit care agita pistolul și a dispărut lăsându-l pe acesta să creadă că grupa germană poate traversa podul înarmată cum era și trece să se unească cu trăgătorii germani de dincolo de canal. Și pe urmă deodată a deschis focul împotriva lor și i-a curățat pe toți, în frunte cu ofițerul din mașină. Auzind aceste focuri companiile germane de trăgători dintre oraș și port s-au alarmat, au dezlănțuit și ele focul și au pornit la atac asupra orașului. În aceeași clipă, imediat după deschiderea focului, au început să tragă și tunurile și mitralierele de pe cele două vase de război din port, iar una

din companiile germane debarcate în timpul nopții a deschis foc de aruncătoare și mitraliere grele. În același timp, artileria de la Centrul de Instrucție Mihai Bravu, care sosise, conform ordinului dumneavoastră, la Giurgiu, pe la orele șase dimineața, a intrat în acțiune și a început și ea să tragă în direcția portului. Necunoscând situația și intențiile mele, maiorul Caragea a alarmat în aceste minute Corpul 2 Teritorial și Marele Stat Major cu știrea că aș fi căzut prizonier în port, împreună cu o companie de grăniceri și cerând în același timp întăriri. La ora deschiderii focului și în timpul când au început luptele, mă aflam în adevăr în port, cu legătura telefonică întreruptă, unde erau și ofițeri germani, și trupă și mai erau și următorii: maiorul Bratu, comandantul batalionului de grăniceri, un sublocotenent de la o companie de grăniceri și un sublocotenent de la Regimentul 5 Infanterie, al maiorului Caragea: se mai aflau, de asemenea, un pluton de grăniceri și un pluton de la Regimentul 5 Infanterie. Am încercat imediat și cu cea mai mare energie să intervin să înceteze focul și am propus ofițerilor germani care erau cu mine să mergem pe linia de trageri spre a vedea ce s-a întâmplat și a lua măsurile de rigoare. Ofițerii germani mi-au răspuns că nu e nimic de văzut, că avem de așteptat să se întoarcă de la Rusciuc căpitanul Speck și atunci ei vor executa ordinul adus de acesta. Focul în acest timp creștea în intensitate și zece minute după începere trei proiectile de reglaj ale artileriei noastre căzură în apele bulgărești, după care imediat alte trei căzură în plin și explodară pe puntea din spate a unuia din vasele germane de război, pe care apoi, cu un tir repetat, îl scufundară. Celălalt vas manevră mult spre port și începu să tragă direct asupra orașului. Așadar începuse lupta, adică exact ceea ce eu căutasem să evit, ca unul care știam ce înseamnă frontul și urmările lui și maiorul Caragea nu știa. Orașul amuțise și părea de pe acum mort, dar eu știam că nu e mort, că în el sunt femei și copii pe care ostașii mei vor trebui pe urmă, după victorie, să-i tragă de picioare dintre dărâmături. O să credeți că-mi slăbiseră nervii pe front și că acum nu mai suportam? Nicidecum, eram foarte lucid și pe deplin stăpân, atât pe situația militară de care eram răspunzător, cât și cea morală, care era în deplină concordanță cu acțiunea pe care o inițiasem. Pâlnia exploziei de proiectil care scufundase vasul german se repeta acum la noi, făcând să piară case întregi cu micile lor grădini cu tot, spulberate de tirul

de răspuns. Luă foc palatul administrativ și o biserică arse cu flăcări până la temelie. Cum una din companiile germane se infiltra în partea de sud-vest a orașului și amenința să pătrundă pe străzi, vasul de război făcu o manevră de-a lungul malului, o manevră care în timp ce îl îndepărta de tirul artileriei noastre, îl apropia de linia de pătrundere în oraș a companiei care se infiltrase și începu să tragă tir de susținere asupra periferiei, distrugând întruna casele și clădirile mărginașe. M-am gândit că în mod inevitabil, dacă nu întreprind nimic pentru încetarea focului, compania aceea va pătrunde tot mai mult spre interiorul garnizoanei și orașul va fi atunci bombardat atât de artileria germană cât și de cea română, ceea ce va duce fatal la distrugerea totală a orașului. I-am cerut părerea maiorului Bratu asupra unor măsuri posibile de luat și dânsul mi-a confirmat: «Domnule colonel, dată fiind situația creată, nimic nu mai poate împiedica distrugerea orașului, fiindcă în eventualitatea că ofițerii germani ar accepta încetarea focului, n-ar fi o încetare simultană, fiindcă ai noștri, neavertizați, ar continua să tragă». «Domnule maior, i-am răspuns, să trimitem spre liniile noastre un ofițer de grăniceri, cu ordinul să înceteze focul.» «Domnule colonel, zice maiorul Bratu, am impresia că ofițerii germani nu vor accepta nimic până la întoarcerea căpitanului Speck.» M-am uitat la ceas, se făcuse unsprezece. Focul dura de aproape două ore și căpitanul german întârzia de mai mult de o oră decât cea convenită. Am propus totuși ofițerilor germani să trimitem un agent spre liniile noastre și ei erau gata să accepte, când vedem că se apropie de noi un ofițer de marină de pe vasul german scufundat, care continuau să-i pescuiască cu bărcile și începu să răcnească și să dea ordine în ce ne privește, considerându-ne prizonieri și vinovați de tot ceea ce se întâmpla. Ne-a făcut trădători și s-a apropiat de mine și, cu pistolul în mână, i-au țâșnit lacrimile de furie, vrând să mă izbească cu el în față. Atunci am scos și eu pistolul și i-am spus prin interpret că până la ora de față eu am evitat să-i consider pe ei prizonieri, dar dacă sunt provocat, voi da ordin grănicerilor să înceapă lupta și aici în port și nu mai răspund de urmări. Ofițerul a fost calmat de ceilalți, care i-au explicat că ordinele date de mine încă de ieri au căutat tot timpul să evite o ciocnire și că acțiunea artileriei noastre nu s-a produs din ordinul meu. M-am apropiat atunci de ofițerul german de marină și i-am mai spus, în auzul celorlalți, următoarele: că în 1941, când

trupele germane au pătruns în țara noastră, nimeni nu ne-a întrebat dacă această pătrundere ne convine și că, dimpotrivă, ele însemnau pentru noi, militarii români, acele trupe pe baza cărora ni s-a dictat să cedăm o parte din trupul țării. Acum, guvernul care a acceptat acest dictat a fost doborât și trupele germane trebuie dezarmate și gonite din România. Nu văd aici nici o trădare. La care ofițerul german n-a mai răspuns nimic. Tocmai atunci s-a văzut apropiindu-se șalupa care-l aducea înapoi pe căpitanu. Speck, care mi-a comunicat de îndată că e de acord cu încetarea focului și mi-a propus să mergem împreună spre pod. Am putut astfel lua contact cu un locotenent german de pe linie și căpitanul Speck i-a dat ordin să nu se mai tragă nici un foc, chiar dacă de la români s-ar continua să se tragă. Locotenentul a executat ordinul. După aceea mi-am continuat drumul cu căpitanul Speck spre oraș și ajungând la pod am ordonat încetarea focului. M-am dus apoi imediat cu mașina la postul de comandă al maiorului Caragea, care conducea direct unitățile din linia de luptă. Era ora unsprezece și patruzeci și cinci de minute și maiorul tocmai termina o convorbire telefonică cu dumneavoastră și mi-a raportat că are ordin să continue acțiunea împotriva germanilor și că se trimit în ajutor trupe de la București și artilerie și că va intra în acțiune și aviația. În fața acestei situații, am cerut și eu legătura cu Corpul de Armată și am vorbit cu maiorul Negruți, spunându-i să nu se mai trimită nici trupe și nici aviație și să vă raporteze dumneavoastră următoarele: că am hotărât încetarea focului, am stabilit cu căpitanul Speck o zonă neutră, dând ordin unităților românești să se retragă spre oraș cu trei sute de metri, că o parte din trupele germane erau deja trecute în Bulgaria și că restul încep îmbarcarea chiar acum... Realitatea era că nu se începuse nimic, dar am afirmat acest lucru pe propria răspundere, numai că să nu mai vie trupe de aviație română spre orașul Giurgiu și să nu se reia luptele. E de presupus că până la sosirea ajutoarelor noastre ar fi trimis și comandamentele germane din Bulgaria ajutoare spre Dunăre, iar aviația noastră, până a distruge inamicul din oraș și din port, ar fi distrus întâi orașul ca atare, fără ca asta să constituie un indiciu că ar fi distrus totodată și trupele care, în război, se pot adăposti cu ușurință în dărâmături și continua lupta... Până la ora două la amiază, unitățile române s-au grupat în câteva puncte stabilite de mine, apoi m-am dus din nou cu căpitanul Speck la unitățile germane din apropierea podului și am hotărât modalitatea de încărcare a materialelor lor din oraș, transportarea lor în port, îmbarcarea și plecarea. În cursul după-amiezii materialele aflate în port au și fost ridicate și transportate la Rusciuc. La orele patru după-amiază am primit un ordin telefonic de la Marele Stat Major, prin care domnul general-șef aproba ca unitățile germane din Giurgiu să treacă în Bulgaria cu armamentul. O oră mai târziu a venit maiorul Râpeanu din partea Marelui Stat Major și a luat parte la stabilirea condițiilor de părăsire a orașului și a portului. În același timp a sosit în Giurgiu un batalion din Regimentul 2 Pionieri de gardă, venit cu trenul de la Grădiște. Până în dimineața zilei de 27 august, la orele 4,30, s-a terminat trecerea germanilor în Bulgaria... În încheiere, îmi permiteți, domnule general, să trag concluziile care mi se impun din evenimentele care s-au petrecut și pe care vi le-am relatat cât mai minuțios. Unitățile germane din orașul și portul Giurgiu, erau, după părerea mea, pregătite de rezistență. Maiorul Caragea, prin inițiativa luată, atât în seara de 25 august cât și în dimineața care a urmat, dezarmând în mod inabil ofițeri și unități germane, cum a fost cazul cu încercarea de a înapoia de la pod compania germană căreia tot el îi dăduse drumul, precum și faptul că a deschis primul foc, nimicind un ofițer și o grupă germană pe podul de pe canalul Sfântul Gheorghe, a întins la maximum încordarea deja existentă și a dat naștere la începerea luptelor. Maiorul se acoperă mereu cu ordinul primit direct din partea dvs., în calitate de comandant al Regimentului 5 Infanterie, însă el e vinovat de insubordonare, deoarece i-am repetat că modalitatea executării ordinelor îmi revine mie, care aveam, în calitate de comandant de divizie, răspunderea garnizoanei Giurgiu. Regimentul 5 Infanterie nu avea dreptul să intervină în interiorul orașului. Maiorul Caragea putea să execute ordinul dumneavoastră, dacă ținea cu tot dinadinsul să nu coopereze cu mine, numai în zona regimentului, la ieșirile din oraș și nicidecum peste capul meu și în zonele în care alte unități, la ordinul lor, controlau garnizoane. Dezarmarea companiei germane s-a făcut în interiorul orașului la ordinul și la amestecul maiorului Caragea. Iar sosirea celor patru companii germane în cursul nopții s-a produs tot datorită faptului că germanii s-au alarmat auzind de dezarmarea și arestarea, în seara zilei de 23, a patru ofițeri și a unui pluton de soldați dintre ai lor.

Consecințele au fost că șase ofițeri de-ai noștri au fost răniți în luptele care au urmat, nouă soldați morți și aproape șaizeci de răniți. Acuz pe maiorul Caragea de pierderea inutilă a acestor ostași, de insubordonare, de alarmare falsă a Marelui Stat Major și consider că este cazul să se ia imediat acestui ofițer, pe care îl cunosc și ca incapabil, comanda Regimentului 5 Dorobanți și să fie transferat la o unitate administrativă sau la cerc teritorial. În situația actuală, când regimentul poate fi chemat oricând să acționeze, el ar putea da naștere din nou la situații care să periclitezе și mai grav, prin spiritul său de insubordonare și incapacitatea militară, acțiunile marilor unități.

Colonelul Basta își încheiase raportul. O singură dată mai fusese întrerupt în timpul relatării sale și tot în chestiunea convoiului german de vase oprit în apropierea portului Oltenița.

Maiorul Negruți sosise de urgență de la Chirnogi și raporta executarea ordinului. Îl somase pe amiralul german să se predea și acesta îi răspunsese că nu poate, deoarece nu are, în acest sens, nici un ordin din partea Fuhrer-ului și că roagă să i se dea răgaz să ia legătura cu Cartierul general din Berlin. La care generalul începuse să râdă gros la telefon și îi răspunsese maiorului Negruți că aprobă ca amiralul să ia legătura cu Fuhrer-ul, dar cu condiția ca exact în același timp să se dea drumul personalului român de pe vase, luat cu forța. Maiorul Negruți răspunse că acest lucru s-a executat de la început, ca o condiție a parlamentarilor și că personalul român, circa 50 de navigatori și civili, era acum în deplină siguranță. «Atunci somați imediat convoiul german să se predea, ordonase generalul. Și dacă amiralul refuză, scufundați-l».

Și continuase apoi să asculte raportul colonelului Basta, păstrând însă pe chip sau mai degrabă în priviri o licărire veselă care nu se potrivea deloc cu tonul rece, de o indignare reținută, al povestitorului. «Iată, spunea parcă acea privire de militar bătrân care a trăit multe schimbări politice, cum se întoarce situațiunea și fuge lupul rănit de nu mai nimerește gaura ogrăzii. Dumneata, colonele, însă, hm, mare drăcovenie...» Și din nou, ca la început, degetele sale bătuseră tamburine pe birou și-l întrerupse mental pe raportor, de astă dată pentru tot restul povestirii, deși colonelul relata la acest punct, partea cea mai dramatică a situației, amenințările reciproce cu revolverul și tot ce urmase după deschiderea focului. Nici colonelul însă nu-și părăsise nici tonul și nici ținuta sa dură parcă de nezdruncinat ca și când nu el ar fi fost cel care raporta în fața comandantului, ci generalul.

– Domnule colonel, spuse apoi generalul, când comandantul de divizie încheie, să facem puțină lumină în ordinele pe care noi le-am dat în zilele în care s-au petrecut evenimentele în care sunteți implicați, dumneata și maiorul Caragea. Ordinul inițial al Marelui Stat Major a fost să dezarmăm pe germani. La refuz sau la rezistență, se angajează lupta. Din ceea ce mi-ai raportat dumneata și din cele ce știu eu că s-a petrecut și în alte garnizoane, cred că acțiunea maiorului Caragea ar fi avut succes deplin și alte ajutoare din Bulgaria sau din sudul Dunării nemții n-ar mai fi primit. Asta în primul rând în ceea ce privește aprecierea inițiativei maiorului Caragea. În al doilea rând, este greu să stabilim acum cu precizie matematică cronologia ordinelor pe care le-am dat și cui. Îmi amintesc însă bine: am dat primul ordin Diviziei a 4-a Infanterie, dumitale adică, să dezarmezi imediat și energic trupele germane existente în garnizoană; necunoscând situația în detaliu, am aprobat raportul verbal al maiorului Popescu de la Marele Stat Major, apoi și raportul dumitale prin care îmi cereați să dau ordin ca trupele nemțești să fie lăsate să plece cu armamentul personal. (Măsura a fost aprobată ulterior și de Marele Stat Major direct dumitale.) Dacă știam însă că germanii au deschis focul, aș fi dat ordin de a-i ataca și face prizonieri cu orice risc. Nu-ți fac reproșuri că nu ai acționat în acest sens, dar cu atât mai puțin o să i le fac maiorului Caragea, care a acționat tocmai în acest sens. Iar dacă el e vinovat de insubordonare față de dumneata, atunci și dumneata ești în egală măsură față de mine. În fond, v-ați bâlbâit puțin amândoi, ceea ce e pe deplin explicabil, s-au bâlbâit și alții mai puternici ca noi și până să le treacă bâlbâiala au și pierdut războiul. Cazul Franței. Până la urmă i-ați scos din oraș, ceea ce e esențial. Rămâne un singur punct în care trebuie să-ți arăt că nu te-ai orientat bine, n-ai avut adică un instinct mai adânc. Dar nu ți-l spun decât dacă ești de acord cu mine că acțiunea maiorului Caragea a completat-o așa cum se cuvine pe a dumitale, care te aflai într-o situație fără ieșire. Știi care?

– Nu, domnule general, răspunse colonelul posomorât.

Când te aflai în port, izolat de unitățile dumitale și căpitanul Speck întârzia.

– Tot ce s-a petrecut e din vina maiorului Caragea, răspunse colonelul, respingând atitudinea de împăciuire a comandantului. Îmi susțin acuzația și voi face raport scris.

– Atunci te voi acuza eu însumi pentru neexecutarea de ordin, replică generalul cu vocea lui adâncă de bas care sună în clipa aceea plăcut în odaie, ca și cum i ar fi făcut colonelului un compliment. Și se ridică și se îndreptă spre unul din cele trei dulapuri din birou, pe care îl descuie și se întoarse la loc cu o hârtie în mână, pe care i-o dădu ofițerului s-o citească. Îi spuse însă și verbal conținutul, era vorba de un ordin al Marelui Stat Major care preconiza, ca urmare a agresiunii din ziua de 24 august a aviației germane asupra capitalei, măsuri energice, ca împotriva unui inamic deosebit de perfid, printre care măsuri era indicată în special rapiditatea și surprinderea, adică exact ce nu făcuse colonelul Basta la Giurgiu. El nu poate să nege că în seara zilei de 24 august plecând la Giurgiu a primit din partea superiorului său exact un ordin în acest sens. Si în loc să execute acest ordin, el a început cu ofițerii germani lungi parlamentări, alarmând el, și nu maiorul Caragea, și pe drept cuvânt, atât Corpul 2 Teritorial cât și Marele Stat Major prin aceste discuții pe care nu le mai încheia cu inamicul..

N-ai înțeles acest ordin nici în spiritul, nici în litera lui, colonele, zise generalul și vocea lui era acum protectoare. Dar atât eu, cât și Marele Stat Major a. Armatei te-am înțeles pe dumneata și ți-am dat în cele din urmă ordinul pe care l-ai cerut. Să acuzi însă acum pe altul, care a înțeles ce trebuia să facă, nu ți se pare prea mult? Îți ordon să-ți retragi acuzația de incapacitate la adresa maiorului Caragea și să consideri stinsă chestiunea. Acum avem alte treburi.

Colonelul se ridicase în picioare. Arăta palid. Își puse chipul pe cap. Salută.

Am onoarea, domnule genera..

Dar generalul nu încuviință retragerea.

– Și acum să-ți explic ceea ce văd că nu ești curios să afli. Dumneata ai vrut să aperi orașul de distrugere și ai reușit. Ai obținut retragerea nemților dincolo de Dunăre cu pierderi minime și iar ai reușit. Dar dacă i-ai fi luat pe toți nemții prizonieri, aproape o mie câți erau, ar fi însemnat că ai intuit că inamicul dumitale de mâine va avea o mie de soldați mai puțin. Așa, ce folos? Dumneata le-ai dat drumul și peste cel mult o săptămână o să te întâlnești din nou cu ei.

– Nu înțeleg, exclamă colonelul.

– Știu că nu înțelegi, asta ți-am explicat și eu. România întoarce armele, colonele, vom pleca pe front împotriva Germaniei. Pacea nu s-a încheiat. Acum ai înțeles?

Și fiindcă ofițerul rămăsese tintuit înaintea comandantului său, nemaiputând parcă să scoată un cuvânt, generalul, ca și când asta ar fi fost exact reacția pe care ar fi vrut s-o obțină de la celălalt și, cum o și obținuse, îi făcu comandantului de divizie care, contrariat și cu zeci de întrebări în priviri, abia acum ar fi vrut să nu fie concediat, un semn din bărbia lui mare și vânătă de general, că poate să se retragă. Ceea ce ofițerul nu mai putu să evite."

Și mai există o povestire, publicată, sub titlul *Prizonierul*, în *Gazeta literară*, nr. 34 (128) din 23 august 1956, pe care o socotim posibilă a fi fost păstrată pentru *Delirul II*. Nu este socotită nici de autor, nici de redacție „nuvelă“ sau „povestire“ și nu o considerăm de sine stătătoare. Mai degrabă este un fragment dintr-o altă lucrare. Este motivul pentru care o integrăm problematicii *Delirul II*, din care nu putea lipsi măcar o scenă referitoare la războiul pe frontul din Vest, la care armata română a participat timp de nouă luni de zile, lăsându-și ofranda sa de jertfe. Acțiunea povestirii se petrece undeva în Cehoslovacia.

PRIZONIERUL

„Căpitanul Ioan urmări cu binoclul atacul companiei, văzu cum oamenii se prăbușesc secerați, umerii obrajilor începură să-i tremure și înjură înspăimântător. Asemenea unui val care-și pierde din putere pe măsură ce se revarsă, compania căzu în capul inamicului lăsând în urmă un sfert din ea, morți și răniți. Groaznica luptă era pe sfârșite. Știa că acum nu se mai luau prizonieri, în astfel de lupte era cu neputință să mai fie luați prizonieri.

Căpitanul Ioan sări afară din postul său de observație și porni în fugă spre locul luptei.

Inamicul se retrăsese.

Sublocotenentul Petrescu, comandantul companiei care atacase, era rănit, îi atârna brațul, dar arăta totuși bine; când îl văzu pe comandantul batalionului, privirea îi străluci, își descleștă fălcile înțepenite de durere și izbuti chiar să zâmbească.

– Domnule căpitan...

– Sublocotenent, ce mi-ai făcut, șopti căpitanul cu adâncă părere de rău. Cu cine plec eu la noapte în incursiune, sublocotenent?

– Lăsați, domnule căpitan, că nu e grav, pot să comand compania.

Căpitanul alunecă repede cu privirea peste el, sări afară din tranșee și duse binoclul la ochi. În aceeași clipă, de undeva foarte aproape, începu să țăcănească pe neașteptate o mitralieră. Tot în aceeași clipă căpitanul sări înapoi ca și când țăcănitul ar fi declanșat în el un resort care funcționase fulgerător. Soldații se repeziră îngrijorați:

– V-a lovit, dom'le căpitan?

– Sunteți rănit, dom'le căpitan?

– De unde hristoșii mamei a tras mitraliera asta, așa de aproape? întrebă căpitanul furios.

Mitraliera trăsese pe neașteptate, o singură rafală și apoi amuțise, de frică să nu fie descoperită. Părea să fie așezată foarte bine, controla cu focul ei întreaga poziție a companiei. Totuși nu făcea parte din noile linii nemțești; trăsese de pe undeva de-aproape și se pare că avea rostul să împiedice un eventual atac rapid al batalionului românesc asupra noilor poziții ale nemților și să părăsească focul în cazul când batalionul n-ar ataca.

– Dom'le căpitan, sunteți rănit, spuse un soldat. Vă curge sânge din mânecă.

Căpitanul mișcă mâna, se schimonisi de durere.

– Băieți, mitraliera a tras din flancul stâng, spuse el. Au pus-o acolo de frică să nu atacăm iar, în direcția asta trebuie să fie.

«Direcția aia» însă, însemna un punct necunoscut pe o lungime de aproape un kilometru, de-a lungul dealului. Unul dintre soldați însă mirosise locul încă în clipa când rafala țâșnise și când mitraliera tăcu, în aceeași clipă el tresări și-și înfipsese mâna în brațul vecinului:

– Ai auzit? Dom'le căpitan, strigă el, mai pe urmă, mă duc eu și o d strug.

Căpitanul stătea cu brațul desfăcut, un soldat îi aplica un pansament. O secundă privirea sa îl cântări pe ostaș:

– Du-te, aprobă el. Mai ia pe cineva cu tine.

– Vasile, hai cu mine, spuse soldatul adresându-se cuiva pe care îl știa el.

Plecară și nici căpitanul, nici sublocotenentul nu socotiră că mai e nevoie să spună soldatului pe unde s-o ia și cum să se ferească. Știa mai bine soldatul din moment ce se ceruse singur să se ducă.

Căpitanul Ioan îmbrăcă mantaua, scoase harta și se apucă să controleze pozițiile după ea. Linia inamicului era acum dreaptă, inamicul pierduse acel intrând protejat de lăstăriș din dosul căruia tocase zile întregi batalionul comandat de căpitanul Ioan. Dispariția lăstărișului spulberase acel «ce» misterios în care se învăluise inamicul și care îl ferise destul de bine de tirul artileriei noastre

Căpitanul scoase un carnet, rupse din el mai multe foi și cu piciorul proptit în șanț, cu carnetul pe genunchi, începu să scrie repede, să deseneze, să tragă săgeți, cercuri și cerculețe.

– Unde e agentul meu?

– Ordonați, dom'le căpitan.

– Domnii comandanți de companii aici la mine, la postul de comandă al companiei întâia. Să vie și comandantul bateriei anticar!

Agentul plecă. Căpitanul continua să scrie și să deseneze. La un moment dat se opri și trase cu urechea. Ridică fruntea, duse binoclul la ochi și după câteva clipe exclamă:

– Bravo, ostaș! Ai văzut sublocotenent? Fără gălăgie, fără să tragă un foc, ca pe niște găini i-a prins! Uită-te!

Căpitanul lăsă binoclul și continuă să scrie.

– Vezi cum îi duce? Nemții când văd chestii d-astea, se zăpăcesc, continuă el fără să se întrerupă din scris. Se uită, nu înțeleg nimic și stau așa... Stai să vezi când s-or apropia mai bine băieții de noi, că se trezesc nemții din buimăceală și se pun pe tras cu toate armele. Căpitanul lăsă scrisul și duse iarăși binoclul la ochi.

– Hai mai repede, hai mai repede, băieți, strigă el, cu toate că nu putea fi auzit de la distanța aceea.

Într-adevăr, când cei doi soldați, ducând din urmă mitraliorii capturați, ajunseră la cincizeci de metri de flancul companiei, nemții

înțeleseseră în sfârșit despre ce e vorba și dezlănțuiră focul. Prea târziu însă; soldații îi siliră pe mitraliori să alerge și în curând ajunseră în poziție și se prezentară cu prizonierii în fața căpitanului Ioan. Căpitanul nu se întrerupse din scris și nu se uită la prizonieri, dar se adresă celor doi soldați cu voce tare, să fie auzit de toată lumea:

Bravo, băieți!

Ridică fruntea, se uită la cei doi flăcăi și spuse din nou:

– Bravo, băieți! Bravo vouă, mă! băieți! Sublocotenent îi ceri pentru decorare.

– Îi cer pentru decorare, repetă sublocotenentul.

Căpitanul alunecă cu privirea peste prizonieri și vru să ordone cuiva să-i trimită la regiment, dar privirea sa reveni asupra unuia dintre ei și o bănuială tulbure îi licări în privire.

– Oprește-l pe-ăsta aici, ordonă el arătând cu capul pe unul dintre prizonieri. Și se uită apoi la el îndelung - chipul fetei începu să-i bată. Își întoarse privirea de la ei și rămase nemișcat, sumbru, urmărind parcă ceva în el însuși. Își amintea de ceva, îl recunoștea cumva pe acel prizonier? Îl mai văzuse vreodată? Bănuise cumva existența lui? Nu, dar se întâmpla ceva de neînțeles. Acum, astăzi, în această după-amiază, el, căpitanul Ioan, după o luptă în care pieriseră mulți oameni, se ridicase pe marginea tranșeei să studieze noua poziție a inamicului și acest om, acum prizonier, trăsese cu mitraliera asupra lui.

Pentru ce trăsese?

Ce vroia căpitanul Ioan?

El, căpitanul Ioan vroia să-l silească pe inamic să părăsească poziția, să-l alunge mai departe pe inamic spre Praga, apoi mai departe și să se termine mai repede acest război în care piereau zilnic mii de oameni. El înțelegea că inamicul trebuie să se apere. Dar pentru ce se apăra el atât de îndârjit? Pentru ce întârzia în tranșee când vedea bine că nu mai e nimic de făcut? Ce anume apăra acest inamic cu atâta înverșunare? Și cine? Soldatul german? Ei aș! Parcă nu știa, căpitanul Ioan că e vorba de un mecanism monstruos? Da, dar cine crease aici acest mecanism și cine îl reprezenta în armată era cuvântul fascist, dar nu înțelese ce-i aceea și nici nu-și bătuse capul să afle. El inamicului îi spune inamic. Inamic, pentru el, era acela care atacă țara altuia. Într-o vreme, însă, cu mulți ani în urmă, înțelesul acestui cuvânt se turburase în mintea lui. Era ofițer tânăr, într-un regiment din Cluj

și trebuise să se retragă de-acolo din fața unui inamic împotriva căruia i se interzisese să lupte. Mai târziu, acest inamic începuse să se plimbe prin București, descheiat la gât, semeț și trufaș, iar el, sublocotenentul Ioan Gheorghe, avea ordin să-l salute pe acest inamic. El nu era bucureștean, el copilărise la țară, părinții și frații săi erau țărani, dar învățase în București și iubea Bucureștiul. În anii aceia se îndrăgostise și se plimbase cu fata – soția lui de acum – la șosea și deseori întâlnea inamicul și avea ordin să-l salute. Trebuia să lase fata de braț și să ducă mâna la chipiu. Acest ordin însă nu numai că nu vroia să-l execute, dar numai gândul că există un astfel de ordin îl făcea să se simtă înjosit.

Mai târziu a început să audă pretutindeni, printre ofițeri, că inamicul este aliat. «Aliat? Împotriva cui?» – a întrebat sublocotenentul Ioan, și nu i s-a dat nici un răspuns. Executa ordinele - în afară de cel referitor la salut, fiindcă era singurul care îl punea în contact cu inamicul - executa și tăcea și era încredințat că acest inamic care atacase apoi o mare țară vecină, nu poate să nu fie în cele din urmă înfrânt de numeroasele țări pe care le atacase, iar el locotenentul și apoi căpitanul Ioan să comande oamenilor săi foc asupra inamicului.

Câțiva ani mai târziu, când veni în sfârșit această zi, pe căpitan începu să-l înfurie din ce în ce mai mult rezistența turbată a acestui inamic. Când vedea cum unitățile se zbat și se chinuiesc sub tirul artileriei, cum oamenii sunt amestecați cu pământul, omorâți și schiloditi, nu mai putea răbda, lua comanda unei companii, spărgea frontul și săvârșea acele incursiuni ale sale, atât de îndrăznețe care îl făcuseră cunoscut în întreaga divizie.

Căpitanul însă nu se simțea mulțumit, după fiecare atac întrebările despre inamic reveneau și el nu găsea răspuns. Și iată, în privirea acelui prizonier, căpitanului i se păru că găsește unul. Lucrurile stăteau astfel: întâi: inamicul s-a retras lăsând undeva pe coasta dealului o mitralieră pentru acoperire; e liniște; mitraliera are o misiune foarte importantă, ea trebuie să intre în funcțiune numai dacă e primejdie, dacă atacanții continuă asaltul; în nici un caz ea nu trebuie să se descopere, riscă să fie nimicită, să i se taie retragerea și – lucrul cel mai important – să nu-și îndeplinească misiunea. Doi: căpitanul Ioan nu are de gând să continue atacul, el are alte planuri; iese din tranșee și se uită cu binoclul, el știe că distanța e mare și că nu e nici o primejdie, mai mult chiar, știe că inamicul nu s-a retras în desordine, presupune

că s-ar putea ca prin apropiere să fie vreo mitralieră de acoperire, dar știe că pentru un om, mitraliorul nu va face prostia să se descopere și să-și taie singur craca de sub picioare. Dar iată că mitraliorul n-a gândit la fel, a tras și a fost luat prizonier. Acum trei, pentru ce totuși mitraliorul a tras?

După ce stătu uitându-se în pământ câteva clipe lungi, căpitanul Ioan își pironi privirea sa sumbră în ochii mitraliorului prizonier, își descleștă fălcile și mormăi răgușit:

– Băieți, cine știe nemțește?

Roșu! Roșu Gheorghe, domnule căpitan, el știe – răspunseră soldații numaidecât. Roșule, vin' încoace la dom' căpitan.

- Care e Roșu? întrebă căpitanul.

Un soldat scund își făcu loc și se apropie. Căpitanul îl trase de mână alături de el, îi puse brațul pe umăr și șopti:

– Măi Roșule, ia să stăm noi nițel de vorbă cu neamțul ăsta.

Soldații se strânseră aproape, uimiți puțin de glasul căpitanului. Arăta schimbat, vorbea în șoaptă și parcă era trist, nu se știe ce avea.

Mă, Ilie, ce are dom' căpitan de s-a înnegrit așa la față? întrebă cineva în șoaptă. Dom' căpitan, zise soldatul ceva mai tare; se apropie de căpitan și șopti iarăși, atingându-i mâneca mantaii: dom' căpitan!

Căpitanul stătea cu fruntea în pământ; tresări:

Ce e, mă?

– Dom' căpitan, șopti soldatul îngrijorat și privirea sa rămase lung deschisă și neclintită în aceea a comandantului său.

Căpitanul clătină din cap: «Ce este, de ce este îngrijorat soldatul?»

V-ați înnegrit la față, dom' căpitan! Vă doare mâna?

Ofițerul se posomorî. Grija aceasta, acum tocmai în aceste clipe, îi turbura sufletul. Soldații înțeleseră că se petrece ceva cu comandantul lor; își pironiră ochii pe el și rămaseră tăcuți și nemișcați, așa cum se stă lângă cineva căruia i s-a întâmplat sau e pe cale să i se întâmple o nenorocire.

– Roșule, întreabă-l pe ăsta ce grad are! spuse căpitanul și îl arătă cu capul pe prizonier.

– Subofițer, dom' căpitan, spuse Roșu fără să întrebe. Cunoștea el și gradele lor, nu numai limba.

A avut ordin să tragă numai dacă atacăm noi. De ce s-a descoperit? întrebă căpitanul.

Soldatul Roșu se uită la prizonier cu interes și puse întrebarea. Nu se știe de ce, vorbi cam mult cu prizonierul, și după cum li se păru oamenilor începu să se cam răstească la el. Cu toate că era scund, soldatul Roșu se uita cam de sus la prizonier și, după câtva timp, oamenilor li se păru că între ei doi parcă se întâmplă ceva.

Între timp sosiseră comandanții de companii. Unul dintre ei, auzind convorbirea dintre soldat și subofițerul neamț, întrerupse pe soldat și se apropie de căpitan.

Oprește-te. Domnule căpitan, vorbesc eu cu el, cunosc bine germana, – spuse și îi făcu semn soldatului să se dea la o parte de-acolo.

Căpitanul alunecă cu privirea peste ofițer și nu răspunse.

– Ce e, Roșule? - ce spune? îl întrebă pe soldat, iar ofițerului îi făcu un semn nedeslușit cu mâna: să aștepte, ce se bagă? ce importanță are dacă vorbește el sau soldatul?

– Zice că e treaba lui, ce vă privește pe dumneavoastră. Răspunde urât, domnule căpitan, zice că dacă ar fi știut că o să întoarcem armele contra lor, nu s-ar mai fi purtat așa de civilizat cu noi, că suntem... vorbește urât, domnule căpitan! răspunse soldatul Roșu.

De ce minți, soldat, interveni ofițerul care zicea că știe germana. Tu l-ai înjurat pe el întâi!

– Biserica mamei lui, - mormăi soldatul Roșu și de mâine nici nu mai vru să spună cum s-au întâmplat lucrurile și nici chef să vorbească mai departe nu prea mai avu.

– Roșule, spuse căpitanul, nu discuta cu el, flăcăule, întreabă-l și spune-mi mie ce răspunde.

– Să vorbească dom' locotenent, spuse soldatul cu dispreț, și se dădu la o parte mormăind, scuipând și înjurând furios.

– Ce ți a spus, mă? Ce-a zis? întrebară soldații curioși.

– Dă-l în... bolborosi Roșu și se îndepărtă aruncând priviri furioase peste umăr adresate locotenentului care vorbea acum cu subofițerul. Era atât de furios și îi era atâta scârbă, încât nu-l mai interesa deloc să audă ce discută locotenentul cu prizonierul.

Ce spune, locotenent? întrebă căpitanul Ioan.

- Spune că nu i adevărat că a avut ordinul care ziceți dumneavoastră.

- El e subofițer, cum a putut să facă prostia să se descopere?

Spune că era bine camuflat, domnule căpitan. Spune că a studiat poziția, că de-acolo se aude trăgând în cu totul altă parte din cauza ecoului.

– Spune-i că minte, ecou se aude de unde poftești din cauza dealurilor.

– Nu înțelege ce vreți de la el, traduse locotenentul după câtva timp. Credeți ce vreți, că a avut sau n-a avut ordinul care ziceți, nu înțelege discuția asta, cere să fie dus unde trebuie și să-l lăsați în pace.

Căpitanul tăcu. O clipă alunecă cu privirea peste chipul locotenentului. Acesta traducea perfect, de parcă toată viața lui n-ar fi făcut altceva decât acest lucru. El reproducea exact și cu indiferența unui adevărat translator care n-are voie să ia atitudine în cele ce se discută.

– Spune-i, locotenent, că acum este prizonier și că se află acolo unde trebuie, zise căpitanul uitându-se sumbru la neamț.

– Nu se află unde trebuie, cere să fie dus la comandament, traduse locotenentul.

– Auziți, băieți, ce pretențios e neamțul, spuse căpitanul, ridicând puțin glasul. Locotenent, spune-i că eu știu pentru ce s-a descoperit.

Locotenentul traduse și căpitanul își pironi privirea lui grea asupra subofițerului. Prizonierul se feri de privire și nu răspunse. Își întoarse capul în altă parte și rămase țeapăn, mândru și închis în sine. Avea aerul de parcă ar fi vroit să spună că numai situația lui de prizonier l-a silit până acum să discute cu căpitanul, dar că el, subofițer german, este infinit superior nu numai căpitanului acesta român de aci, ci oricărui ofițer de orice grad și din orice parte a lumii.

Locotenentul care făcea pe translatorul stătea și el țeapăn, tăcut, cu pleoapele peste ochi și aștepta să traducă mai departe. El, personal, n-avea ce să-l întrebe pe subofițer, nici măcar nu era curios să se uite la el cum făceau ceilalți ofițeri. Dar nici la comandantul său nu se uita.

– Spune-i, locotenent, încă o dată, că eu știu de ce s-a descoperit el și că pentru asta am să-l împușc chiar aci, cu mâna mea.

Glasul căpitanului fusese sumbru și neînduplecat. Locotenentul îngălbeni, soldații își îndreptară privirile uimite asupra comandantului lor. Când locotenentul traduse, căpitanul Ioan scoase pistolul. Prizonierul nu înțelese, îl întrebă ceva pe locotenent. Locotenentul repetă și atunci privirea subofițerului prizonier se repezi în aceea a

căpitanului. Se uită câteva clipe în ea și deodată se înspăimântă. Strigă ceva și se uită zăpăcit în jur.

– Nu se poate, n-aveți voie să faceți asta, traduse locotenentul și de astă dată, fără să și dea seama, părăsise rolul de traducător care își ascunde părerile despre discuție.

– Băieți, spuse căpitanul, neamțul ăsta a vrut să mă omoare. Asta e unul din ăia care omoară oameni.

Căpitanul tăcu. Se uita mereu la neamț și ceea ce spunea parcă citea pe fruntea acestuia. Cuvintele sale despre moarte fură înțelese bine de soldați. Pe front nimeni nu gândește că luptă pentru ca să omoare, ci să învingă.

– A vrut să mă omoare, băieți, continuă căpitanul: nu s-a mai gândit că o să fie descoperit! Are ceva cu mine și cu voi, ăsta d-aici, bestia asta! Ăsta e de-al lui Hitler, ăștia ne omoară pe noi, băieți! Locotenent, întreabă-l de ce a tras.

Locotenentul lăsase iar pleoapele peste ochi își făcu din nou pe translatorul.

De astă dată prizonierul se uită deschis la căpitan și o clipă spaima de la început mai luci încă în privirea lui, dar, nemaivăzând pistolul în mâna ofițerului român, se liniști și răspunse cum trebuie.

– Domnule căpitan, traduse locotenentul, vă roagă să vă gândiți că așa e legea războiului.

Acest răspuns îl lăsă liniștit pe căpitanul Ioan, dar numai pentru câteva clipe. El sări în picioare și începu să strige:

– Băieți, auziți ce zice! Legea războiului! Soldatul Roșu!

– Ordonați, domnule căpitan!

– Spune-i că o să-i omorâm noi pe ei, că o să fie judecați și spânzurați cu Hitler în cap!... Luați-l d-aici că-l împușc! Luați-l imediat!...

Căpitanul sări din tranșee și porni repede spre postul său de comandă.

– Domnii comandanți de companii, – ordonă el și își iuți pașii. Legea războiului... Hitlerul dumnezeului tău de bestie! Bestii! – strigă căpitanul și glasul său ascuțit se auzi departe de poziții. Fasciști! Criminali! țipă scos din fire. Legea războiului! Lasă că vă arăt eu vouă legea războiului. Vă învăț eu minte ce înseamnă legea războiului.

Și îndârjit, căpitanul Ioan chemă comandanții de companii și dădu unul din acele ordine îndrăznețe de atac pe care soldații le cunoșteau atât de bine și care produceau zăpăceala și spaima în rândurile inamicului."

Apariția romanului *Delirul* a fost asumată de câțiva redactori ai Editurii Cartea Românească, Magdalena Popescu Bedrosian, Florin Mugur, referatul final aparținând criticului Mihai Gafița, redactor-șef în acel timp. Din afara editurii s-au pronunțat în favoarea publicării romanului Ov. S. Crohmălniceanu, Eugen Simion și Mihai Ungheanu. Dispunem de referatul editorial pe care-l publicăm în versiunea finală, restrânsă, semnată de Mihai Gafița:

Marin Preda – *Delirul*
vol. I (roman)

„Cronologic, acest prim volum al *Delirului* se situează, în pânza epică a *Moromeților*, după primul volum al acestora, așadar drept al doilea moment fundamental în evoluția istorică a satului și a națiunii, când stabilitatea perioadei interbelice se pulveriza definitiv.

E important de fixat acest lucru, pentru că, în ansamblul marii construcții unitare – care e cea a *Moromeților*, în totalitatea lor – prezentul roman, *Delirul*, atinge maximul tensiunii ideologice, și prezintă câteva caracteristici diferite de ale altor romane ale lui Marin Preda – *Moromeții*, *Marele singuratic* și celelalte, colaterale (*Risipitorii*, *Intrusul*) plasau în centrul arhitectonic al acțiunii câte un erou sau câte un grup de eroi, care *trăiau* istoria, o receptau, i se opuneau, i se subordonau, o înțelegeau în felul lor, urcau treptele ei sau erau striviți de ea.

În *Delirul* istoria devine dominantă, ea atrage în vârtejul ei o sumă de personaje năucite, neputincioase, care încearcă să se strecoare, să evite angajarea, dar sunt absorbite, târâte, unele distruse.

Delirul e o dramatică smulgere din perimetrul vechiului peisaj moromețian, o abandonare a lui atât de totală, încât, în comparație cu marile cataclisme istorice descrise, Ilie Moromete și cei trei copii mai mari ai săi: Nilă, Paraschiv și Achim, apoi mezinul Niculae, apar sau drept victime, carne de tun, masă de manevră sau ca o rezervă morală a autorului, a istoriei, drept componenții unei lumi prin care se va reabilita istoria.

Delirul este numai istoria dezlănțuită peste ei din afara lor rămânând exterioară lor, deși îi duce cu ea fără milă.

«Delirul», adică nebunia fascistă, războinică, nu e al Moromeților, nu e al spiței românești, deși se abate atât de violent și asupra noastră; delirul e un stadiu al continentului, hrănit din revanșe, spirit dictatorial, crize economice, ambiții personale, inconștiențe, psihoze colective etc. – care apoi, dobândind proporții și forță la treapta marilor state, declanșează și polarizează forțele răului de pretutindeni. «Delirul» nu e românesc, deși au fost și la noi legionari; în satul Moromeților legionarii erau urâți și disprețuiți încă la nivelul primului volum al *Moromeților*. În noul roman ei sunt în continuare disprețuiți și urâți, dar ei trec la răzbunări și la crime.

Dar, spune autorul, crima instituționalizată a devenit instrument oficial de guvernare nu doar datorită unor zeloși brutali mandatari locali, ea nu e o manifestare întâmplătoare, nici locală, ci un semn al epocii, un simptom al *Delirului* care angajează lumea datorită unor cauze mult mai ample; crima a urcat la nivelul guvernamental și Marin Preda își smulge narațiunea din zona înțelegerii Moromeților, purtând-o la o cu totul altă treaptă. Așadar, el își schimbă și unghiul narațiunii alegându-și drept pivot, drept erou central, un alt personaj – pe Ștefan Paul, *al lui Parizianu*, nepot al lui Ilie Moromete după rudele primei lui soții, deci văr de al doilea cu Nilă, Paraschiv și Achim.

Prima parte a cărții, petrecându-se în sat, e o introducere în problemă. Al lui Parizianu pleacă la București să se «orășenească», după cum spune el. O împrejurare favorabilă îl aduce în fața lui Grigore Patriciu, directorul proprietar al ziarului *Ziua* și e angajat aici.

Inițiat rapid în tainele meseriei, Ștefan trece repede la politică și, prin intermediul lui – care e în structura sa ostil legionarilor – cunoaștem un tablou realist-satiric al regimului legionar, încheindu-se cu urmărirea amplă a rebeliunii, reprodusă cu o excepțională minuție și cu o conștiință militantă de istoric dinamic; toate acestea fac din cronica perioadei legionare din acest roman cea mai adevărată pagină de literatură artistic-documentară, din câte s-au scris la noi. E o magistrală abordare, cu răspundere de literat, istoric și cetățean, a unui moment extrem de complex, lămurit pentru public în

termenii adevărului, al unei lucide priviri asupra istoriei și în episoade de adevărat roman senzațional.

Paralel, se face o amplă analiză a faptelor istorice din Europa epocii, de la izbucnirea războiului în 1939 și până la zi, adică până în noiembrie 1941. Cronica politică românească e plasată în cadrul european, pe fondul căruia apare clar repartiția de forțe, drama românească și cehoslovacă, poloneză, jugoslavă, politica de dictat a lui Hitler, expectativa sau inconștiența Angliei și Franței, rezistența lucidă a lui Churchill, spiritul aventurier fascist, orgoliul inconștient al unora din oamenii politici, orbirea altora etc.

Marin Preda a consultat un vast material istoric, a urmărit pe zile mersul faptelor, a comparat datele cunoscute de oameni în epocă și cele descoperite ulterior, dând un mare excurs istoric, comparabil cu al lui Tolstoi din *Război și pace*. E pentru prima oară când un scriitor mare de la noi realizează o atare privire asupra evenimentelor și se relevă aici o pagină unică în literatura lui Marin Preda însuși, în ce privește filozofia istoriei, omul în fața colectivității naționale și internaționale, răspunderea cetățeanului de rând ca și a conducătorului, răspunderea urmașilor în cercetarea răspunderilor pe care le au predecesorii etc.

Autorul îl pictează obiectiv pe Antonescu, dar nu-l cruță. Într-un lung soliloc față de mama sa dictatorul se minte pe sine, minte țara. El e victimă a istoriei, dar, în cadrul național, e responsabil deplin de actele sale.

Obiectivitatea lui Marin Preda e profund nuanțată, cartea e în gradul cel mai înalt adevărată, de un adevăr superior, militant.

Fără să expună mai larg activitatea clandestină a comuniștilor, romanul întrerupe la un moment dat relatarea internă a evoluției fasciste, pentru a da imaginea unui tânăr comunist, arestat și dus din post în post până în satul lui. Contrastul e edificator pentru carte și pentru toată atmosfera. Adăugată rezistenței naționale antilegionare, opoziției armatei, climatului antilegionar din presă, această secvență colorează atmosfera forțelor ostile fascismului, cele care constituie rezerva națiunii și care se vor dezvolta în volumul următor.

În afară de acestea, largi secvențe sunt consacrate vieții lumii mijlocii a Capitalei, intelectualilor, lumii aristocratice, avatarurilor lui Ștefan (dragostea lui turbată pentru Luki Dumitrescu), concurenței între tineri la dragoste, lumii artistice (parțial boemă) – unde agerimea cunoscută a lui Marin Preda realizează pagini la treapta sa cea mai înaltă. Cartea se termină sumbru, dar adevărat, pe o criză de conștiință a eroului principal: el respinge lumea în care se mișcase până atunci și lumea aceasta îl respinge pe el."

Scriitorul afirmase undeva că „*Delirul* a fost scris într-o primă formă, care a și apărut și nu va suferi modificări într-o ediție viitoare" (*Creație*..., p. 518). Într-adevăr, „modificării" nu a făcut pentru ediția următoare care a apărut imediat, în schimb a adăugat un capitol mai mare, viața lui Nicolae Masă, și alte câteva secvențe, precum și încheierea care acum ne oferă o altă perspectivă. Această propoziție: „Orașul continuă să strălucească sub lumina soarelui de toamnă..." sună acum ca un suspin că acea toamnă nu va fi depășită pentru a continua povestea lui Paul Ștefan, Mihai, Luchi și a celorlalți.

Când reedita romanul *Delirul*, Ion Cristoiu ținea să facă unele precizări: „Se înțelege că ediția de față «ediție necenzurată, restituie cititorilor manuscrisul inițial al romanului». Am exclus textele care constituiau concesiile făcute de autor clipei comuniste: capitolul consacrat lui Ceaușescu din prima ediție, precum și textele adăugate în ediția următoare". În schimb, nu elimină și propoziția de închidere a ediției a doua. Reprezintă aceasta un criteriu unitar? Cine știe de fapt cum ar fi procedat scriitorul, când ar fi avut întreaga operă sau dacă ar fi trăit! Oricum, modificările trebuiesc lăsate pe seama lui Marin Preda, ceea ce însuși Ion Cristoiu socoate a fi superbul „chin al oricărui scriitor de a-și perfecționa la infinit propria-i operă".

(p. 517) CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI (1980)

Transcris după prima ediție, Cartea Românească, 1980 vol. I, II, III (semnalul în luna martie), singura supravegheată și corectată de scriitor.

Au urmat:

– Ediția a II-a, Editura Cartea Românească, 1984, vol. I, II, III. Prefață de Eugen Simion. În format 32×70×108, mai mic decât prima ediție. Colecția „Mari Scriitori Români". Era prevăzută să apară în 1981;

– Ediția a III-a, Editura Cartea Românească, 1987, vol. I, II, III. Cu o Prefață de Eugen Simion. Colecția „Mari Scriitori Români";

– Editura Literatura artistică, Chișinău, vol. I–II, 1990, Colecția „Mari Prozatori ai sec. XX";

– Editura „Prietenii Cărții", 1992, vol. I–IV. Postfață de Monica Spiridon;

– Editura „Marin Preda", 1993, vol. I–III.

Marin Preda se referă pentru prima oară la romanul care mult mai târziu va primi titlul *Cel mai iubit dintre pământeni* într-un interviu solicitat de Sânziana Pop. Referirea intervine în contextul lămuririi faptului că scriitorul devenise dintr-o dată tentat să scrie *altceva* decât ceea ce era așteptat să realizeze. „Un filon descoperit – relatează Marin Preda – îl poate tenta pe scriitor să-l urmeze. Iată însă că, după *Moromeții*, am scris *Risipitorii*, iar după *Delirul*, *Viața ca o pradă*. Cartea aceasta ar fi și ea de continuat în sensul dezvăluirii a ceea ce s-a mai întâmplat cu scriitorul după ce și-a consacrat debutul său literar și s-a remarcat ca romancier. Dar eu am pe masă un nou roman care se cere scris – și el – tot înaintea *Delirului* volumul al doilea și, deci, și înaintea acestui filon nou descoperit. O carte își impune singură nașterea, în clipa când scriitorul își dă seama că o poate scrie" (*Creație*..., p. 502).

Afirmația este din mai 1977. Pe masa de lucru se află o altă carte, fără titlu, fără să se dezvăluie despre ce ar fi vorba, dar nici ziarista nu-l iscodește în legătură cu ea. Peste câteva luni, în revista *Amfiteatru*, scriitorul revine: „O altă carte există în stare de urgență pe biroul meu. [...] Înaintea *Delirului* alte cărți mă presau să le scriu. Această carte la care lucrez mă îndepărtează pentru o vreme de Paul Ștefan". În același timp apare și interviul lui Mihai Ungheanu, cu accentuarea ideii: „Sigur că dorința mea de a continua *Delirul* a fost vie îndată după apariția primului volum. Totuși, în loc de asta am scris *Viața ca o pradă* și acum lucrez la un alt roman care nu este deloc ușor. Surpriza este totală și pentru mine, cu atât mai mult cu cât la acest roman lucrez cu pasiune, adică cu toată forța, nu este cu alte cuvinte o carte de așteptare sau de trecere. S-ar putea să fie, cum credem noi de obicei, cea mai importantă carte pe care o scriu după *Moromeții*" (*Creație*..., p. 518).

Ce păcat că Mihai Ungheanu nu l-a întrerupt pe scriitor în acest moment al dezvăluirii pentru a desluși, până la capăt, despre ce roman este vorba. Dar afirmația fusese făcută și o reținem: *s-ar putea să fie... cea mai importantă carte pe care o scriu*. Cu această credință s-a și încheiat viața scriitorului.

Marin Preda avansează în destăinuiri răspunzând la întrebările lui Mircea Vaida: „Această carte la care lucrez acum se află în stare de urgență de a scrie, sentiment pe care nu pot să mi-l explic nici eu, după cum, de asemenea, n-aș putea să spun de ce acțiunea ei are loc tocmai în Transilvania".

Interviul a fost dat la Sinaia unde Mircea Vaida ajunge împreună cu Cornel Popescu, chemat de urgență acolo de Marin Preda. Faptele sunt evocate de Cornel Popescu, redactor-șef al Editurii Cartea Românească. „Monșer, – i s-a adresat directorul, între patru ochii – eu scriu la o carte. Îmi iese mult mai mare decât m-așteptam, îmi merge mâna. Te rog ceva... Eu o să lipsesc mai mult timp de la editură. Te rog să ai dumneata grijă să meargă lucrurile bine" (*Mărturie inedită*).

Grija clară a lui Moromete de a-și lăsa ogorul pe mâini sigure, stabilirea unei convenții, ochi în ochi, pentru a-și acoperi obligațiile la editură întrucât elaborarea noului roman îl absorbea. Nu avea nici măcar răgazul să vină el la Bucureşti,

își cheama redactorul-șef, îl roagă prietenește (Cornel Popescu lăcrimează), scrierea romanului îl absorbea și nu-i dădea răgazul nici unei abateri de la muncă.

Cam peste un an de la începutul noului roman, la 18 mai 1978 Marin Preda își încheie astfel interviul cu George Arion: „Un coleg de-al dumitale, Pătrașcu, mi-a povestit o întâmplare care a avut asupra mea o forță de șoc atât de mare, încât după câteva luni am început să scriu un alt roman decât *Delirul* și care mi-a răscolit alte zone foarte ascunse ale experienței mele de viață. Cred că anul acesta va fi terminat. E un roman de mari dimensiuni. Abia după aceea voi începe *Delirul* volumul doi" (*Creație*..., p. 535).

Pe măsură ce scria noul roman, Marin Preda devenea mai puternic legat de înfăptuirea lui, exprimându-se, într-o convorbire cu Geo Șerban: „Va fi un roman scris cu acel sentiment adesea întâlnit la scriitorii ajunși la apogeul carierei lor, când îi copleșește ambiția de a dezvălui întreaga lor experiență. Desigur, dintr-o neliniște. Nu putem fi siguri dacă marile noastre proiecte așezate și gândite calm, în care ceea ce ai acumulat se exprimă pe spații bine organizate, se împlinesc în totalitate. Ar însemna să te crezi mereu ca la treizeci de ani, când ai tot timpul în față. Poate nu mă înșel dacă afirm că este un roman în care vreau să spun totul, deși, în astfel de proiecte, există un risc, riscul de a aglomera. Însă cartea nu e apărută, până va apărea, după ce o termin, o să încerc să văd clar dacă există acest risc sau nu și, firește, că nu va apărea decât tot ca o carte bine strunită, ferită de neliniștea că n-aș fi spus tot ce aveam de spus"

Aici sunt punctate și deosebirile conceptuale față de *Delirul II*, precum și explicația de ce părăsise, pentru moment – dar din păcate definitiv – acest roman: „Ar fi fost firesc să scriu acest volum doi și nu romanul de față. Teoretic. Însă, fără să știu de ce, m-a atras mai puțin acea perspectivă și mai curând noul roman la care lucrez. M-a atras, în ce sens? În sensul că mă angaja la un efort al cărui rezultat era mai puțin previzibil. La *Delirul, II*, subiectul, temele, mi-erau deja familiare. Pe când actualul roman mi s-a impus ca ceva infinit mai fascinant, o surpriză și pentru mine" (*Creație*..., p. 543).

Iată, deci, că după un anume „mister" în care a ascuns crearea noului roman, scriitorul începe să dezvăluie, cu voluptate, pasiunea pentru această carte în momentul în care pune punctul final. Abia în august 1979, într-o emisiune radiodifuzată, realizată de Constantin Vișan, ne destăinuie titlul: „Deocamdată i-am zis *Cel mai iubit dintre pământeni*. E vorba de o trilogie la care lucrez de vreo doi ani și jumătate"...

Titlul, și de data aceasta, ca în mai toate romanele, vine de undeva, din contextul narațiunii. Ba este chiar accentuat în ultima parte a trilogiei.

„«Alo», auzii o voce lungă și voalată, foarte ezitantă, undeva în tainica noapte electromagnetica. «Da», zisei. «Ce mai faci tu, cel mai iubit dintre pământeni?!» Mi se păru că visez! Mie îmi era adresată, și cu un astfel de patetism parcă mistic, care mă copleși, această supremă declarație? «Suzy, tu ești?!» strigai. «Da, eu sunt!»."

Adresarea îl tulbură definitiv, determinând drama care se va consuma în continuare: „Nu știu dacă eram cel mai iubit dintre pământeni, dar eram unul dintre ei, simțeam că plutesc..."

Au căzut, astfel, toate speculațiile care s-au făcut în legătură cu acest titlu, în toate sferele de cititori. Cu atât mai mult cu cât Petrini însuși îi întoarce femeii fatale aceeași replică, mai apoi: „Chiar dacă o aveam alături pe cea mai dragă ființă dintre pământene" (*Cel mai iubit*..., p. 199, 225, 256).

În această emisiune radiodifuzată sunt conținute cele mai importante precizări privind elaborarea noului roman, dar și în legătură cu tehnica scrisului și limbajul prozatorului: „La

început, după ce-am scris primul volum, am avut sentimentul că e vorba de o carte care se detașează de problematica mea de decenii și că este o carte absolut nouă, cu noi obiective estetice și cu o epică deosebită. Am recitit cartea după ce am terminat-o și mi am dat seama că, deși într-adevar aduce ceva nou, vechile mele teme sunt reluate, însă, bineînțeles, la altă dimensiune, la o formă și la o amploare neobișnuită. Pot să spun că acțiunea se petrece într-un mare oraș din Ardeal. Eroul este un universitar, și pe parcursul a două decenii – '38–'58 – el însuși își povestește viața, după ce ajunsese într-un moment de cumpănă. [...] Estetic vorbind, mi-am dat seama, recitindu-mi cartea, că stilul din *Viața ca o pradă* este preluat. Adică aproape cu același stil și cu același ton este scris de astă dată un roman obiectiv, spre deosebire de *Viața ca o pradă*, care era alcătuit din niște mărturisiri. Vreau să spun că pe parcursul anilor scriindu-mi cărțile, stilul meu, pe care-l consider transparent, fără valori stilistice intenționate, pornește de la limbajul vorbit, făcând, bineînțeles, literatură cu acest limbaj. Deci nu e vorba de un stil fără valori literare. Vreau să spun doar că aceste valori nu sunt intenționate, scopul fiind să exprim ceea ce am de exprimat cât mai bine."

În continuare, adâncește această chestiune fundamentală a apartenenței operei la experiența de viață a scriitorului: „Pot să spun că rodul experienței atâtor cărți scrise a fost fructificat aicea din plin, în sensul că am scris cartea cu forțe egale, fără căderi, într-o progresie continuă, căutând să prind exact atât cât am intenționat să îmbrățișez. Când scrii un timp mai lung la o carte, multe se petrec în timpul acesta, și în lume, și în viața proprie a scriitorului, însă conștiința lui îl ține totuși fixat pe un subiect, pe o idee, pe niște personaje care încep să capete viață și, fie că durează un an sau trei sau cinci ani, asemeni unui actor care în fiecare seară trebuie să-și spună rolul cu aceeași

forță a noutății, la fel de proaspăt și de natural trebuie să fie și scriitorul zi de zi, așezându-se la masa lui de lucru".

Aceste probleme sunt reluate și abordate, din altă perspectivă, în două interviuri acordate lui C. Stănescu și Tici Șerbănescu. Noul roman, care i s-a *impus* ca temă și subiect, bănuia la început a fi o carte de „circa trei sute de pagini. Era una dintre acele cărți pe care simțeam că, dacă nu o scriu atunci, nu o voi mai scrie niciodată, în timp ce volumul al doilea din *Delirul*, gândeam, poate fi scris oricând. [...] Forța de muncă a unui scriitor este declanșată de această presiune a inspirației pe care el, având ceva de spus, trebuie să o urmeze, pentru că s-ar putea ca ea să nu mai revină. Și astfel, în loc de trei sute de pagini, cum credeam, m-am pomenit că am scris o trilogie de o mie două sute! [...] Natura inspirației artistice este ea însăși programată, iată de ce mi-am putut da seama, după atâția ani de experiență. [...] Experiența socială și intimă a scriitorului, iată că exercită o puternică presiune asupra lui".

Din ultimele afirmații rezultă cu limpezime că romanul *Cel mai iubit dintre pământeni*, dincolo de a fi „un roman total", cum se lansase ideea în cronicile literare, este în concepția scriitorului „mai mult un roman de dragoste". Și, mai concret exprimat:

„Este vorba de un roman realist, dar pe o temă de mit. Natura acestui mit ar fi următoarea: o imensă majoritate a oamenilor aspiră să fie fericiți prin iubire, nu în sensul biblic al «iubirii aproapelui», ci în acela al împlinirii prin iubire, care este un mit etern uman. [...]. Personajul principal, într-un moment de criză, își povestește existența pe o durată de douăzeci de ani, din 1940 până în 1960 [...]. Epoca este prezentă și determinată, căci așa cum am mai spus, romanul realist stă legat de istorie, descrie oameni implicați în evenimentele vieții social-istorice. Or, acești oameni sunt chiar eroii romanului" (*Creație*..., p. 578).

O precizare despre sfârșitul romanului: „Mitul acesta al fericirii prin iubire, al acestei iubiri descrise aici și nu al aproapelui, n-a încetat și nu va înceta să existe pe pământul nostru, să moară adică și să renască perpetuu. Și atâta timp cât aceste trepte urcate și coborâte de mine, vor mai fi urcate și coborâte de nenumărați alții, această carte va mărturisi oricând: ...dacă dragoste nu e, nimic nu e!...“

Dar această încheiere este adusă chiar din *Biblie*, și anume din *Întâia Epistolă către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel*. Cunoaștem mărturiile sale că încă din tinerețe a citit și a cunoscut *Biblia* („Citisem, pe islaz, cu caii, *Biblia* și Descartes“), iar în alt loc, definește cu acest termen și marile opere ale umanității, dovadă a continuității lecturilor sale, dar și a reîntoarcerii la *Cartea Cărților*.

Redăm câteva versete, bine cunoscute de altfel de Marin Preda:

CAP. 13

Dragostea și bucuriile ei

„1. De aș grăi în limbile oamenilor și ale îngerilor, iar dragoste nu am, făcutu-m-am aramă sunătoare și chimval răsunător.

2. Și de aș avea darul proorociei și tainele toate le-aș cunoaște și orice știință, și de aș avea atâta credință încât să mut și munții, iar dragoste nu am, nimic nu sunt.

3. Și de aș împărți toată avuția mea și de aș da trupul meu ca să fie ars, iar dragoste nu am, nimic nu-mi folosește.

4. Dragostea îndelung rabdă; dragostea este binevoitoare, dragostea nu pizmuiește, nu se laudă, nu se trufește.

5. Dragostea nu se poartă cu necuviință, nu caută ale sale, nu se aprinde de mânie, nu gândește răul.

6. Nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr.

7. Toate le suferă, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le rabdă.

8. Dragostea nu cade niciodată. Cât despre proorocii se vor desființa; darul limbilor va înceta; știința se va sfârși;

9. Pentru că în parte cunoaștem și în parte proorocim.

10. Dar când va veni ceea ce e desăvârșit, atunci ceea ce este în parte se va desființa.

11. Când eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, judecam ca un copil; dar când m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului.

12. Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, față către față; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaște pe deplin, precum am fost cunoscut și eu.

13. Și acum rămân acestea trei: credința, nădejdea, dragostea. Iar mai mare dintre acestea este dragostea.“

Romanul a apărut în urma asumării răspunderii în redacție, după lecturarea cărții, de Magdalena Bedrosian și Cornel Popescu, iar referatul extern aparține lui Ov. S. Crohmălniceanu.

Publicăm *Referatul-sinteză* al Editurii semnat de Cornel Popescu și Magdalena Bedrosian, cu mențiunea că Elena Doxănescu, răspunzătoare la Consiliul Culturii de activitatea Editurii Cartea Românească, și-a asumat, la rândul ei, riscul publicării romanului, ceea ce avea să-i aducă imediata pensionare.

Referat-sinteză

Marin Preda – *Cel mai iubit dintre pământeni*

„Cartea lui Marin Preda este ceea ce așteptăm cu toții de aproape 20 de ani de la Marin Preda. Presimțită, prezisă de toate romanele acestui interval (*Risipitorii, Intrusul, Marele singuratic, Viața ca o pradă*, mai ales *Viața ca o pradă*), ea depășește însă orice așteptare.

Greu de povestit, romanul trebuie totuși povestit, pentru că rezumatul poate pune ordine – e adevărat, o ordine sărăcitoare – în bogăția de impresii pe care o sugerează, și mai ales poate defini starea sufletească – extrem de importantă – imprimată cititorului.

Aș spune că romanul se organizează pe trei nivele, ca tot atâtea lumi concentrice, asemeni imaginii universului din reprezentările oamenilor vechi. În centru stă destinul unui individ, Victor Petrini, care încearcă să-și construiască fericirea personală. Petrini e un universitar, profesor de filozofie, om așadar capabil prin definiție a căuta și a găsi sensuri clarificatoare pentru sine și pentru lumea din jurul său. Fără a fi neapărat un energoid care umblă după experiențe existențiale, provocându-le la nevoie, el are disponibilitatea de a se smulge din medii diverse, intrând în altele complet necunoscute, de a primi întâmplările noi, de a se păstra intact în împrejurările cele mai neașteptate. Experiența ce i se pare decisivă e aceea a iubirii, deci a comuniunii definitive și totale cu un altul. Viața lui e segmentată de întâlnirea a patru femei, care, în forme diferite, îl vor învăța același lucru, eșecul. Prima, Nineta Romulus, îi face inițierea erotică, deprinzându-l cu acea stare de efuziune senzorială care, adolescentului, îi apare ca supremă ipostază a înțelegerii. Dar la prima contrarietate, sub un pretext meschin, femeia îl părăsește. A doua, Căprioara, e o colegă de studenție. Misterioasă, niciodată abandonată total sentimentului, se dovedește până la urmă o simulantă a iubirii. Moartea ei abruptă răpește protagonistului orice posibilitate de înțelegere logică a acestei jumătăți de dăruire. Dar asemenea întâmplări nu au decât rolul unor preambuluri pregătitoare. Cea mai spectaculoasă și mai profundă experiență de dragoste, Victor Petrini o va parcurge alături de soția sa Matilda. Smulsă unui prieten, parvenind la starea de incandescență orbitoare după faze lungi de adversitate, tatonare și conflict, Matilda pare seamănul pereche, apt să reprezinte partenerul ideal în miraculosul contract care unește atât de rar în chip fericit doi oameni. Apogeul durează însă puțin și, aproape la fel de inexplicabil și precipitat precum își parcursese etapele de «înflorire» el decade în starea cea mai rea a urii împinse până la atroce. Marin Preda concepe aici un roman al căsniciei cum nu s-a mai scris altul în literatura română. O imagine din finalul *Intrusului* se cere evocată: acolo, pe insula paradisiacă doi tineri luptau unu cu altul pe viață și pe moarte, dar apropiindu-te, le puteai vedea fețele cuprinse de o iubire lascivă și hipnotică. Aici, cei doi soți, prinși într-o încleștare agonică, pe care nu o pot sfârși nici prin împăcare, nici prin suprimarea adversarului, prezintă de fapt ura ca una dintre fețele posibile ale iubirii sau, mai degrabă, ale intimității, ale contopirii voluptuoase cu celălalt, cu concretul lui fascinant, așa cum nici o altă relație din lume nu o poate face.

Evident, urmează despărțirea și, după evenimente care țin de alt nivel al romanului, Petrini va întâlni cea de a patra dragoste a vieții sale: o fată suavă, fermecătoare în naivitatea ei locvace și atașantă, despre care nu se va putea ști niciodată dacă e o aparență a inocenței sau a unui egoism bine calculat. De această întâmplare se și leagă pretextul ce declanșează narațiunea. Fata care de fapt căsătorită și, într-o excursie pe munte, soțul ultragiat surprinde perechea de îndrăgostiți. În incidentul declanșat atunci, Petrini îl accidentează mortal. Arestat, protagonistul va scrie în celulă acest memorial care face substanța romanului.

Dacă ar fi fost doar atât, cartea ar fi reprezentat extrem de mult, fiind, cum s-a spus, prima construcție coerentă și de amploare a mitului iubirii în literatura noastră, mit care își conține nu doar afirmarea, ci și negarea. Înțelesurile ei bat însă mai departe. Ciclul iubirii e numai unul dintre cele parcurse de narator. Viața personală a individului și a cuplului se vede așezată în cercul mai larg al împrejurărilor sociale. Petrini evoluează de-a lungul epocii războiului, epocii postbelice, «obsedantului deceniu». Eșecurile lui amoroase, chiar dacă nu sunt reflexul imediat al unei lumi încă neașezate, consună cu ea, «se armonizează cu ea», evenimentele celor două sfere se întrepătrund răspunzându-și prin consecințe nebănuite. Asistent universitar, Petrini e martorul «curățirii» învățământului de cadrele burgheze, chiar dacă uneori aceste cadre reprezentau mari nume ale culturii române. Locuitor al unui important oraș de provincie, el vede tulburările spontane sau intenționat provocate care opun naționalitățile una alteia; va fi chiar implicat juridic într-un conflict la care de altfel nu luase parte. De aici i se și trage primul stagiu de închisoare. Va face cunoștință deci cu lumea ocnei, unde domneau legi stricte, individul devenind număr de serie, lăsat la discreția apetitului de putere al oricărui handicapat psihic care nu-și putea

satisface altfel setea de dominație. Ieșit din închisoare, dat afară din învățământ, va accepta un post în ecarisaj și scenele stârpirii șobolanilor, alături de alți feluriți exmatriculați ai societății, sunt de un simbolism grotesc teribil. Prin foștii săi prieteni, Petrini mai primește vești dinspre lumea universității și culturii, rămânând astfel martorul indirect al zguduirilor care agitau o obște, ce încerca să-și păstreze coerența și demnitatea. Fiu bun, deși nu foarte devotat, își iubește părinții și, încercând să-i înțeleagă, fie și în ceasul al doisprezecelea, parvine a un contact mai adecvat și mai suplu cu acea lume de meseriași și foști țărani, care i se păruse odinioară atât de simplă și rudimentară și care acum se dovedește atât de bogată în posibilitățile de a da un sens vieții. Prin Susy, iubita lui târzie, Petrini va afla lucruri noi despre mediile studențești, zgâlțâite și ele de crizele «eradicării», sau despre copioasa ambianță a «foștilor», mici patroni și intelectuali de modă veche, care trăiesc între iluzii idealiste și resentimente revanșarde.

Cum se vede, cartea compune un tablou de epocă, de o lărgime și adâncime pe care nici un alt roman contemporan nu le-a mai conceput. Este vorba despre «era ticăloșilor», cum o definește eroul, acea vreme care a permis câteodată «celor mai răi dintre noi» să supraviețuiască, să răzbată, să ia pentru un timp puterea, asuprindu-i pe ceilalți în numele unor mari și nobile principii care nu ascundeau decât mărunte veleități personale. Aici sunt desigur de subliniat, în ce-l privește pe autor, curajul civic, luciditatea care ține mereu în obiectiv un complex de cauze explicative, puterea de pătrundere și de cuprindere, calitatea memoriei, care, neuitând nimic, evocă scenele cu un vibrant patetism ce le face probabil mai vii și mai clare chiar și pentru reali lor protagoniști. Romanul lui Marin Preda are o valoare de document, și nu doar de document neutru, care oglindește fenomenele pasiv și exact ca un act de arhivă, ci de instrument de interpretare, pentru că sintetizând și ordonând evenimentele, comentându-le apoi pe dominanta atmosferei lor, el învie un spirit al epocii în funcție de care se subordonează restul amalgamului de fenomene.

Dar la acest nivel al narațiunii se pune, ca și la celălalt, aceeași întrebare: ce înțeles au toate aceste sincope din viața individului, a grupului, a națiunii, a omenirii? Sunt ele întâmplări pure și inexplicabile sau se înscriu pe o linie care poate fi una a progresului istoric sau a perfectibilității umane? Cartea asemeni tuturor marilor cărți, ne vorbește despre căutarea fericirii, văzută nu ca stare de intensitate, ci ca stabilitate, echilibru, înțelegere. Această fericire se poate numi doar într-un prim stadiu *iubire* (titlul e simptomatic). Eroul caută relații de coexistență durabilă, sigură și luminoasă, bazată pe un raport de acceptare conștientă și tolerantă, nu doar în planul cuplului, ci și în acela al micilor colectivități în care e obligat să trăiască și să muncească, sau în acela mai vast al națiunii zguduite la răstimpuri de evenimentul istoric.

Pretutindeni pare însă a domni aceeași lege a fluxului și refluxului. După o etapă de «înflorire», echilibrul se rupe și se transformă în inversul său. Părinții își repudiază copiii, femeile își părăsesc iubiții cu indiferență sau cu ură, grupurile detestă individul și îl reprimă, popoarele se ridică unele împotriva altora, jumătate din omenire se luptă cu cealaltă jumătate. Cu acea excepțională forță de a surprinde concretul, care îi e caracteristică, Marin Preda evocă evenimente de toate tipurile, privindu-le fix în intimitatea lor halucinantă pentru a capta momentul rupturii, clipa când din asemănătoare și compatibile între ele, părțile se transformă una pentru cealaltă în abstracții străine, dușmănoase, gata de a se sacrifica reciproc, într-o dementă iluzie că doar astfel e posibilă supraviețuirea fiecăreia. Pot fi desigur formulate legi, unele parțiale și limitate la sfere restrânse, altele capabile să cuprindă suprafețe largi de fenomene. Pe această linie, cartea e de o bogăție inepuizabilă și critica nu va sfârși probabil să gloseze în marginea intuițiilor de mare adâncime prin care autorul își ordonează lumea pentru noi. Cea mai masivă inserție de acest tip eseistic e lunga discuție dintre Petrini și prietenul său Ion Micu (vol.I), comparabilă ca extensie și semnificație cu faimoasa discuție dintre Andrei Bolconski și Pierre Bezuhov.

Dar problema nu e de a dobândi noi legi discursive pe lângă multe altele cu care în diferitele sisteme ne-au înzestrat. Aici e vorba de idei trăite și dilema personajului e de a găsi acel punct și acea stare sufletească din perspectiva cărora, lăsând ca totul să treacă prin el și peste el, să poată supraviețui, munci, crea. Aici cartea își dezvoltă cel de al treilea val, înglobându-le de fapt pe primele două. Filozoful Petrini își construiește o concepție de viață, dar mai ales o atitudine, o formă de conștiință, prin care consideră aparențele ca maniere de

manifestare a unui spirit universal. Orbirea oamenilor vine din confundarea indistinctă în evenimentul prea concret, în timpul văzut ca succesiune, unde singurul important se arată doar prezentul, trecutul fiind prea repede uitat, iar viitorul imposibil de prognosticat. Soluția nu e de a ieși din acest concret strivitor refugiindu-te într-o abstracțiune, ci de a te ridica la un nou concret, care să conțină toate evenimentele în simultaneitatea lor trecută, prezentă și viitoare. Iluzie, autosugestie, teorie? Nimic din toate acestea! Mai degrabă exercițiu spiritual, disciplină sufletească în stare să te lege de lume pentru a o trăi chiar și sub amenințarea morții, dar să te și dezlege de ea, pentru a o privi, înțelege și chiar iubi, păstrându-ți intacte forțele creatoare. (Semnificativ, la o concluzie similară au ajuns mari fizicieni și totodată mari conștiințe ale acestui secol, cum au fost Einstein, Pauli, Heisenberg.)

Schema noastră de descriere a romanului e desigur sărăcitoare și oricât am insista prin completări nu vom putea suplini lunga serie de dezbateri pe care el cu certitudine o va declanșa, cum nu putem suplini pentru cititori cartea însăși prin această simplă ordonare de date.

Dar două lucruri importante se cer încă spuse în încheiere: ce înseamnă această scriere în destinul lui Marin Preda și ce înseamnă ea în destinul literaturii române.

Pentru Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni* este cealaltă carte cu adevărat mare, comparabilă, fără nici un complex, cu capodopera *Moromeților*. Ea reprezintă atingerea acelei cote de vârf spre care scriitorul a aspirat atâția ani și în funcție de care, celelalte cărți ale sale, importante și reușite desigur, se arată acum doar ca etape ale unei ascensiuni continui. Scriitorul e aici la nivelul maxim al posibilităților lui excepționale, dar altfel excepționale decât în *Moromeții*. Marin Preda e probabil singurul în literatura română care a reușit performanța de a se modifica până la opoziție, dând însă în ambele direcții ale înzestrării sale capodopere. Scriitorul și-a descoperit în sfârșit *vocea*, dar vocea aceasta nu e a egolatrului solipsist, preocupat de sine până la voluptatea lascivă, analizându-se până la exhibiționismul moral, cum se întâmplă de obicei în proza psihologică scrisă la persoana întâi. Vocea scriitorului e înaltă, obiectivată chiar și față de purtătorul ei, venind parcă dintr-un punct foarte sus, de unde

întregul poate fi cuprins, un întreg ce conține și acel eu torturat și întors asupra lui însuși.

Apoi fraza e aici alta, o frază experimentată încă din *Viața ca o pradă*, dar adusă acum la desăvârșire. E fraza-perioadă, atât de rară în literatura română. Ea crește prin acumulări, paralelisme, raporturi de asociere și opoziție, pentru a culmina într-o concluzie neașteptată, care rezumă ansamblul, dându-i, totodată, un alt înțeles. Acea voință de integrare a părților într-o totalitate coerentă, care să le sublinieze și să le facă mai clară pe fiecare dintre ele prin comparație, lucrând la nivelul romanului, poate fi distinctă și în nucleele particulare ale frazelor în sine. Oralitatea, care e marea forță a lui Marin Preda, a devenit aici atât de suplă și complexă, încât poate vorbi despre orice, fără emfază și stridențe intelectualiste, într-un stil al omenescului cu totul personal.

Din punctul de vedere al literaturii contemporane, *Cel mai iubit dintre pământeni* va marca o dată pentru că impune o nouă concepție despre scris. Sistematizând în mare, se poate spune că proza românească, după ce a ieșit de mai bine de un deceniu din tezismul sociologist vulgar, a dezvoltat masiv alte două tipuri de tezism, desigur prin compensație contrastivă. Unul ar fi tezismul *À rebours*, care preia vechile teme, falsificate odinioară de clișee, și le repune în discuție cu atâta vehemență și patos al recuperării, încât aproape fără voie reinstaurează distincțiile rău/bun, nou/vechi, dar într-o opoziție inversă. Celălalt tezism e unul artistic; căutându-și specificitatea proprie, exersându-și instrumentația caracteristică, conturând noi obiective de atins, proza a pierdut câteodată din vedere relația scris/realitate, urmărind doar scrisul în sine, inovarea de personaje, situații, idei, care se vor dovedi cu atât mai legitime în mentalitatea autorilor cu cât vor fi mai complicate, mai originale, mai neașteptate prin ele însele.

Marin Preda profită de toate aceste acumulări parțiale, la care el însuși și-a adus o substanțială contribuție de-a lungul timpului, dar nu le mai privește ca pe niște scopuri în sine, ci le depășește spre țeluri noi.

Vorbind despre toate temele acute ale socialului, scriitorul pare a proceda fără pornirea și pasionalitatea care au dat atâtor pagini de «demascare» din literatura altora un aer neconvingător, ci senin, înțelept, câteodată cu un umor amar, dar stenic. Marin Preda *instituționalizează* astfel (el are această capacitate) pentru cititorii săi, dar

și pentru colegii de scris, o nouă perspectivă asupra artei, o mai dreaptă judecată asupra istoriei, o formă inedită de curaj al dezvăluirilor. Învățăm cu toții să ne referim la realitate într-un chip mai liber și mai firesc.

Din punct de vedere strict artistic, cartea vrea să fie și este un roman modern, cu performanțe notabile în construirea diagramei unui sentiment (vezi progresia și regresia iubirii până la ură), în desenarea unui personaj (evoluții, involuții, creșteri prin acumulare sau spargerea individualității prin atingerea extremelor contrarii), în arhitectura ansamblului (tipul de roman simfonic, în care o temă centrală e reluată sub diverse modulații). Dar toate acestea nu dau sentimentul că au fost urmărite programatic, în sine și pentru sine; arta nu a fost creată doar spre a se autoexprima ca artă, ci spre a ajunge la alte adevăruri, ale vieții, care nu pot fi atinse totuși decât prin intermediul scrisului, această formă «a uitării de sine», singura care îți permite să trăiești și să exprimi totalitatea.

Romanul face parte din planul ferm al Editurii Cartea Românească pe anul 1979 și a fost citit extern de Ov.S. Crohmălniceanu, în redacție de Cornel Popescu, M. Bedrosian, care propunându-l spre publicare în această formă, își asumă răspunderea ideologico-estetică a textului.

Redactor-șef,	Redactor resp.,
Cornel Popescu	M. Bedrosian"

Așteptat cu înfrigurare și interes, după o tăcere de cinci ani de la apariția romanului *Delirul*, *Cel mai iubit dintre pământeni* devine revelația întregii proze din jumătatea a doua a ultimului veac al mileniului trecut.

Critica a fost copleșită la apariția trilogiei, cronici și articole de profundă analiză semnând Eugen Simion, Al. Piru, Valeriu Cristea, Ov. S. Crohmălniceanu, Mircea Zaciu, Nicolae Manolescu, Ion Cristoiu, Mihai Ungheanu, Mircea Vaida și numeroși alții. Din impresionanta cronică semnată de Marin Sorescu, publicată sub titlul *Social și pace în «Cel mai iubit dintre pământeni»* în volumul *Ușor cu pianul pe scări* (Editura Cartea Românească, 1985), redăm, fragmentar:

„Marin Preda este pus, prin urmare, în situația tristă de a se depăși mereu pe sine, în lipsa concurenței. Singur își ridică ștacheta mai sus, cu un simț al performanțelor remarcabile, se balansează în văzduh, în salt atletic, neatingând-o sau doar răzând-o un pic cu călcâiul lui Achile, singur își agață medalia de aur la gât, la sfârșit, transpirat, gâfâind fericit, în fața oglinzii. Un sentiment greu de solitudine compactă trebuie să-l cuprindă pe acest mare artist, care n-a făcut niciodată sport, în afara aruncării cu condeiul după personaje (și poate tocmai de aceea îmi vin acum numai comparații microbiste); sentiment de vid, amestecat cu senzația stranie că trebuie să-și înăbușe în fașă invidia nobilă pentru partenerii inexistenți (care există, totuși, la start) și să-și atrofieze dezvoltatul său simț de echipă. Spun toate astea sub impresia proaspătă a lecturii acestei cărți. *Cel mai iubit dintre pământeni* este un titlu de cucută. Amar, spre sălciu, ca fântânile din Bărăgan, chiar dacă le mutăm noi în Ardeal. Gâlgâind amestecat, ca viața în complexitatea ei, ca o parte din complexitatea vieții, așa cum o soarbe Victor Petrini, o ține în gură, face gargară, ba o-nghite, ba o vomită. Până la urmă, trebuie s-o ia așa cum e: viața în complexitatea ei. De mult n-am mai avut această impresie de lărgime, de densitate de fapte pe centimetru pătrat, mai bine zis pe quadrat, cu toate că orizontul propus e îngust, și din ce în ce mai apropiat, pământul părându-i-se eroului principal că se unește cu cerul, chiar sub beregata lui, mai, mai să-l sufoce. Aspirația zilnică a lui Victor: să i se spună «Victoraș». «Victoraș al meu.» Să fie iubit, «cel mai iubit dintre pământeni». Și să-i zică *ea* – «Victoraș, m-am procopsit, te iubesc». De-aici, de la această chemare cu diminutiv (diminutivul, îmi dau seama, este sufixul fericirii; asta vrem toți!) i se trag toate, nu chiar toate, dar o mare parte – iar nouă ni se trage romanul. Care roman, mărturisesc sincer, m-a speriat, la început, prin proporții. Peste 1 200 de pagini în secolul XX! Spre sfârșitul secolului XX, când

și răbdarea noastră este sleită, și când se aglomerează atâtea crize, trepidații, seisme – pachete de nervi care ni se trimit din cer..., da, 1 200 de pagini nu sunt de colea! Vreau să spun, nu-s de natură să te atragă. O operă plină de seve, care circulă robust, real și ideal: ca într-un stejar falnic, retezat de la jumătate. Sevele urcă prin trunchi, până la locul curmăturii, iar de acolo, refac «mental» traseul falnicei coroane, umplând aerul cu imaginația lor îndărătnică, inepuizabilă. Acest stejar trunchiat ar fi segmentul de epocă proiectat. O epocă bine cunoscută nouă, dar care pusă într-o carte ne tulbură și ne răscolește prin «inedit». Ca și când ar fi vorba de-o Patagonie îndepărtată în timp și-n spațiu. Ni se pare foarte curajos Marin Preda, pentru că spune fără complexe lucruri cotidiene, din cotidianul deceniului șase. Și chiar este, deși meritul nu stă aici, ci pur și simplu în talent, care, atunci când este excepțional – cum e cazul acum –, nu face calcule de oportunitate, ci dă iama, simplu, în nodurile gordiene, spunându-și cinstit cuvântul, în virtutea adevărului elementar că arta nu se face decât piepțiș. [...]

E cert că avem de-a face cu o carte care depășește critica. Abia dacă autocritica ar mai avea un cuvințel de spus. Dar autorii, în astfel de ocazii, sunt teribil de motani și chiar când văd unele deficiențe, le văd doar pentru ei (sau cel mult le vor divulga în memorii, dacă au norocul să depășească o sută de ani). S-au emis, se înțelege, ipoteze interesante. «Roman total» (N. Manolescu), «roman complet» (Eugen Simion), cu care, evident, sunt de acord. Ce este dincolo de aceste formule? Prin ce ne tulbură, prin ce «drăcușor» reușește să nu ne lase indiferenți această carte, cum se întâmplă cu atâtea altele, romane mari și mici, fluvii și pârâiașe, unele notabile, care apar cu zecile (fiindcă trăim și într-o zodie a prozei). Cu alte cuvinte, parafrazându-l pe autor – «ce are el de are»?

Sub titlul *Cel mai iubit dintre pământeni* întâlnim, de fapt, două romane, în trei volume. Se anunță oare un ciclu de tipul «Rougon-Maquart»? Formula permite acest lucru. Dar și așa avem sub ochi o mare frescă social-politică, mascată sau, mai bine spus, pusă sub semnul iubirii, căci «dacă iubire nu e, nimic nu e», cum spune Apostolul Pavel. Victor Petrini are, la sfârșitul acestui ciclu, vreo 35 de ani. Nu e încă scos pe tușă. S-ar mai putea îndrăgosti. Dar acestea sunt speculații."

Cel mai iubit dintre pământeni este romanul cu cele mai mici retușuri, schimbări, variante din întreaga operă a scriitorului. Am zice, cel mai puțin „chinuit", față de *Moromeții* sau *Risipitorii*. Modificările sunt de-a dreptul nesemnificative, spre propria mirare a autorului care nu-și recunoaște cursivitatea paginii scrise. Nici în corectură nu are stilizări sau schimbări, așa cum o dovedește trecerea din zațul tipografic la rotativă, spre surprinderea colaboratorilor săi de la Cartea Românească. Se adeverea ceea ce îi mărturisise lui Constantin Vișan sau lui C. Stănescu. Experiența scrisului împlinise profesionalizarea. Parcă se născuse, odată cu *Viața ca o pradă* și *Cel mai iubit dintre pământeni* un alt Marin Preda. Evident că era același scriitor, înălțat pe un alt postament al cunoașterii: desăvârșirea. Căutările sale – cât timp i-au luat! – au ajuns în sfârșit la țărmul edenic al scrisului. Acum începea poate literatura cea fără egal. Dar, în loc de marea împlinire, a venit sfârșitul fără întoarcere.

CUPRINSUL

DELIRUL

CEL MAI IUBIT DINTRE PĂMÂNTENI

VOLUMUL I

VOLUMUL II

VOLUMUL III

NOTE. VARIANTE. COMENTARII